

L I E T U V O S V A L S Č I A I

Skapiškis

LIETUVOS VALSČIAI

Knyga skiriama

LIETUVOS TŪKSTANTMEČIUI
1009–2009

LIETUVOS VALSTYBĖS – KARALIAUS MINDAUGO
KARŪNAVIMO 750 METŲ JUBILIEJUI
1253–2003

LIETUVOS VALSTYBĖS ATKŪRIMO ŠIMTMEČIUI
1918–2018

LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĖS ATKŪRIMO
30 METŲ SUKAKČIAI
1990–2020

SKAPIŠKIO (MITUVOS) 500 METŲ JUBILIEJUI
1519–2019

Skapiškis

Senovė ir dabartis

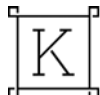
Versmė
Vilnius

Kupiškio etnografijos muziejus
Kupiškis

2019

Lietuvos
tūkstantmečiui
skiriamas
leidinys

Lietuvos
kultūros tarybos
remiamas
leidinys

LIETUVOS RESPUBLIKOS
KULTŪROS MINISTERIJA

Lietuvos Respublikos
kultūros
ministerijos
remiamas leidinys

Skapiškis.
Senovė ir dabartis
37-oji serijos „Lietuvos valsčiai“ monografija

Vyriausioji redaktorė sudarytoja
AUŠRA JONUŠYTĖ

Atsakingoji redaktorė
SONATA JONUŠAITĖ

Kalbos redaktorė
VIDA KASPARAVIČIENĖ

Anglų kalbos redaktorius, vertėjas
ALOYZAS PRANAS KNABIKAS

Korektorė
RASA KAŠĖTIENĖ

Viršelio dailininkė
ONA LIUGAILIENĖ

Principinio maketo dailininkas
ALVYDAS LADYGA

Kartografe
AIRA DUBIKALTIENĖ (UAB „Žemėlapių artelė“)

Maketuotoja
SIGRIDA JUOZAPAITYTĖ

Kompiuterių informacinių sistemų specialistė
RIMGAILĖ PILKIONIENĖ

Knygą elektroniniu formatu išleido „Versmės“ leidyklos
Elektroninių knygų rengimo centras. Vilnius, 2019-07-03

Mokslo darbų komisija

Prof. dr. GENOVAITĖ DRUČKUTĖ (kalbotyra), dr. GEDIMINAS JANKŪNAS (teologija),
dr. DALIA KLAJUMIENĖ (menotyra), dr. VYTAS MAŠAUSKAS (agrochemija), LKMA akademikė
prof. habil. dr. IRENA REGINA MERKIENĖ (etnologija), prof. dr. JONAS MINKEVIČIUS (architektūra),
dr. ALDONA VASILIAUSKIENĖ (istorija)

Rengėjai ir leidėjai

VšĮ „Versmės“ leidykla (leidyklos vadovas PETRAS JONUŠAS), Kupiškio etnografijos muziejus
(direktorė VIOLETA ALEKNIENĖ, muziejininkė AUŠRA JONUŠYTĖ)

Pagrindiniai finansuotojai ir rėmėjai

Kupiškio rajono savivaldybė (meras Dainius Bardauskas), UAB „Konversita“ (direktorius Vaidas Juška),
Lietuvos kultūros taryba, Kultūros ministerija, UAB „Magnolija“ (direktorius Petras Jonušas), Juozas
ir Rasa Balaišiai, UAB „Tikresta“ (direktorė Birutė Stanienė), LR Seimo narys Audrys Šimas,
Vyta ir Julius Vytautas Semėnai, UAB „Vilava“ (direktorius Antanas Vilūnas), Vilniaus kupiškėnų klubas
(prezidentas Vilius Bartulis), Antanas Šimėnas, Genovaitė Žilinskienė, LR Seimo narys Jonas Jarutis.

Viršelio aplankale ir priešlapiuose

Skapiškis. Senosios parapiinės bažnyčios varpinė. 2019 m. Klaudijaus Driskiaus nuotr.

Viršelio aplanko galinėje pusėje

Prie parapiinės buvusios dominikonų bažnyčios šventoriaus 1918 m. vasario 2 d.

Iš Petro Kaminsko archyvo

Už knygoje spausdinamų straipsnių turinį ir juose pateiktą informaciją atsako straipsnių autoriai.

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos
Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

Turinys

- 7 Turinys anglų kalba
- 9 Pratarinė
- 11 *Vytautas Marcinkevičius, Rimantė Guobytė*. Skapiškio valsčiaus teritorijos geologinė apžvalga
- 19 *Sigutis Obelevičius*. Skapiškio valsčiaus gamta
- 30 *Mantas Arbūzas*. Skapiškio apylinkių vabalų (*Insecta: Coleoptera*) fauna
- 50 *Mantas Arbūzas*. Varliagyvių (*Amphibia*) ir roplių (*Reptilia*) rūšinė įvairovė, gausumas ir pasiskirstymas Skapiškio apylinkėse
- 62 *Vytas Mašauskas*. Skapiškio valsčiaus dirvožemiai ir jų savybės
- 83 *Vidmantas Markevičius*. Apie Skapiškio apylinkių miškus ir ūkinę veiklą juose
- 96 *Rimantas Baleišis*. Skapiškio apylinkių medžiojamieji gyvūnai ir jų medžioklė
- 109 *Vytenis Podėnas*. Skapiškio valsčiaus archeologinis paveldas. Kerelių piliakalnis
- 125 *Dalia Klajumienė*. Atmintis apie dominikonus Skapiškyje ir bažnytinės dailės palikimas
- 156 *Marija Rupeikienė, Antanas Rupeika*. Skapiškio sakralinių pastatų kompleksų ir parapijos trobesių architektūra
- 191 *Aldona Vasiliauskienė*. Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) parapija
- 307 *Aldona Vasiliauskienė*. Kunigų ir seserų vienuolių biografijos
- 461 *Vytautas Merkys*. Blaivybės sąjūdžio sukuryje
- 472 *Stasys Skrodenis*. Suomijos gvardija ir Skapiškis
- 489 *Rasa Kaušakienė*. Skapiškio mokyklos istorija
- 548 *Vidmantas Markevičius*. Apie Skapiškio gyventojus žydus
- 562 *Arūnas Bubnys*. Baisiausi metai Skapiškio valsčiaus istorijoje
- 568 *Eglė Vasiliauskienė*. Pokario trėmimai Skapiškio valsčiuje
- 584 *Ramona Staveckaitė-Notari*. Partizaninis ginkluotas pasipriešinimas ir jo slopinimas Skapiškio valsčiuje 1944–1953 metais

- 605 *Stanislava Mažeikytė*. Kalvarnikų gatvės pastatai ir gyventojai
- 643 *Liubomiras Viktoras Žeimantas*. Skapiškis ir geležinkeliai nuo jų nutiesimo Šiaurės Lietuvoje iki antrosios vokiečių okupacijos pabaigos
- 732 *Gaila Kirdienė*. Skapiškėnų instrumentinio muzikavimo tradicija
- 762 *Alfonsas Motuzas*. Skapiškio kalvarijų Kryžiaus kelio apeigos ir muzika
- 791 *Giedrė Vaičiūskaitė*. Skapiškio parapijos bažnytinės šventės XX amžiuje
- 807 *Jolanta Zabulytė*. Skapiškio seniūnijos kryždirbystės paminklai
- 833 *Giedrė Papučkaitė*. Žymiausias Skapiškio krašto vietovės ir paminklai
- 857 *Vita Vadoklytė*. Skapiškio teatrų susikūrimo prielaidos ir veikla
- 902 *Roma Bugailiškienė*. Skapiškio bendruomenės įsikūrimas, veikla ir vykdyti projektai
- 917 *Jolita Pipynienė*. Skapiškio bibliotekos istorija
- 931 *Aliutė Elena Markevičiūtė*. Skapiškio apylinkės vietovardžiai
- 938 *Aušra Jonušytė*. Paskutinis tarpukario Lietuvos ministras pirmininkas
- 953 *Violeta Aleknienė*. Gyvenimo kelias iš Mirabelėlio kaimo
- 963 *Gediminas Jankūnas, Irena Ramaneckienė*. Su meile ir širdingu dvasingumu – Dievui, tėvynei ir žmogui
- 1001 Straipsnių santraukos anglų kalba
- 1035 Santrumpos ir sutrumpinimai
- 1039 Naudoti archyvų, muziejų ir kitų institucijų fondai
- 1040 Monografijos finansuotojai ir rėmėjai
- 1041 Buvusio Skapiškio valsčiaus žemėlapis. *Sudarė UAB „Žemėlapių artelė“ kartografė Aira Dubikaltienė*
- 1042 Buvusių Lietuvos valsčių žemėlapis. Tamsiau išskirtas Skapiškio valsčius. *Sudarė UAB „Žemėlapių artelė“ kartografė Aira Dubikaltienė*
- 1044 Apie seriją „Lietuvos valsčiai“
- 1048 Rengiamų bei išleistų „Lietuvos valsčių“ serijos monografijų žemėlapis. *Sudarė UAB „Žemėlapių artelė“ kartografė Aira Dubikaltienė*
- 1050 Apie seriją „Lietuvos valsčiai“ (anglų k.)
- 1052 Asmenvardžių rodyklė. *Sudarė Jūratė Baradinskienė, Aušra Jonušytė*
- 1077 Vietovardžių rodyklė. *Sudarė Jūratė Baradinskienė, Vida Kasparavičienė, Aušra Jonušytė*

Contents

- 9 *Introduction*
- 11 *Vytautas Marcinkevičius, Rimantė Guobytė*. The geological review of Skapiškis rural district area
- 19 *Sigitis Obelevičius*. The nature of Skapiškis area
- 30 *Mantas Arbūzas*. The beetle fauna (Insecta: Coleoptera) in Skapiškis area
- 50 *Mantas Arbūzas*. Amphibians and reptiles: species variety, abundance and distribution in Skapiškis area
- 62 *Vytas Mašauskas*. The soils in Skapiškis area and their features
- 83 *Vidmantas Markevičius*. About forests in Skapiškis area and economic activities there
- 96 *Rimantas Baleišis*. Game animals in Skapiškis area and their hunting
- 109 *Vytenis Podėnas*. The archaeological heritage of Skapiškis district: Kereliai hillfort
- 125 *Dalia Klajumienė*. The Dominicans in Skapiškis and art heritage of their church
- 156 *Marija Rupeikienė, Antanas Rupeika*. The architecture of sacral and parish buildings in the area of Skapiškis
- 191 *Aldona Vasiliauskienė*. The parish of St. Hyacinth in Skapiškis
- 307 *Aldona Vasiliauskienė*. Biographies of priests and religious sisters
- 461 *Vytautas Merkys*. Within the vortex of Temperance Movement
- 472 *Stasys Skrodenis*. The Guard of Finland and Skapiškis
- 489 *Rasa Kaušakienė*. The history of Skapiškis School
- 548 *Vidmantas Markevičius*. About the Jewish dwellers of Skapiškis
- 562 *Arūnas Bubnys*. A most dreadful year in the history of Skapiškis
- 568 *Eglė Vasiliauskienė*. The post-war deportations from Skapiškis area
- 584 *Ramona Staveckaitė-Notari*. Armed resistance of partisans and its suppression in Skapiškis area in 1944–1953
- 605 *Stanislava Mažeikytė*. The buildings and residents of Kalvarnių Street
- 643 *Liubomiras Viktoras Žeimantas*. Skapiškis and railways in North Lithuania from their very start to the end of the second German occupation

- 732 *Gaila Kirdienė*. Instrumental music making tradition in Skapiškis rural district
- 762 *Alfonsas Motuzas*. The Way of the Cross in Skapiškis Calvary: ceremonies and music
- 791 *Giedrė Vaičiškaitė*. Church festivals in Skapiškis parish in 20th century
- 807 *Jolanta Zabulytė*. Cross-making monuments in Skapiškis Eldership
- 833 *Giedrė Papučkaitė*. The most famous sites and monuments in the area of Skapiškis
- 857 *Vita Vadoklytė*. The preconditions for creation of theatres in Skapiškis and their activities
- 902 *Roma Bugailiškienė*. Formation of Skapiškis community, its activity and projects implemented
- 917 *Jolita Pipynienė*. The history of Skapiškis Library
- 931 *Aliutė Elena Markevičiūtė*. The place names in Skapiškis and surrounding area
- 938 *Aušra Jonušytė*. The last Prime Minister of interwar Lithuania
- 953 *Violeta Alekniienė*. The path of life from the village of Mirabelėlis
- 963 *Gediminas Jankūnas, Irena Ramaneckienė*. With love and cordial soul for the God, Homeland and Individual
- 1001 Summaries of the papers (in English)
- 1035 Abbreviations
- 1039 The used funds stored in archives, museums and other institutions
- 1040 Fiscal sponsors and promoters of the monograph
- 1041 The map of Skapiškis Eldership. *Compiled by UAB Žemėlapių Artelė cartographer Aira Dubikaltienė*
- 1042 The map of former Lithuanian rural districts *Valsčiai* with Skapiškis *Valsčius* shown darker. *Compiled by UAB Žemėlapių Artelė cartographer Aira Dubikaltienė*
- 1044 About the “Lietuvos Valsčiai” series
- 1048 The map of “Lietuvos Valsčiai” series monographs to be published and those already published. *Compiled by UAB Žemėlapių Artelė cartographer Aira Dubikaltienė*
- 1050 About the “Lietuvos Valsčiai” series (in English)
- 1052 The index of personal names. *Compiled by Jūratė Baradinskienė and Aušra Jonušytė*
- 1077 The index of place names. *Compiled by Jūratė Baradinskienė, Vida Kasparavičienė, Aušra Jonušytė*

The insert of colour illustrations, pp. 649–672

Pratarmė

Skapiškis, turėdamas savitą architektūrą, kultūrą, istoriją, kaip valsčiaus centras kūrėsi prie Mituvos ežero tarp nedidelių upelių ir pelkių prie Skapų dvaro, minimo jau nuo XVI amžiaus.

Vyskupas Dominykas ir jo brolis Mykolas Puzinai 1750 m. Skapiškyje įkūrė dominikonų vienuolyną, pastatė medinę bažnyčią. Mūrinė dominikonų bažnyčia išlikusi iki šių dienų.

Skapiškio parapiją vizitavo vyskupas Motiejus Valančius. Jis savo knygoje „Palangos Juzė“ herojų atvedė pas Kreipšių kaimo ūkininką Svilą. Pritardami vyskupo skleidžiamoms blaivybės idėjoms, skapiškėnai miestelyje pastatė Blaivybės paminklą – vieną išpūdingiausių Lietuvoje.

Skapiškio pynėjų išaustos juostos buvo vežamos į Kauną, parduodamos Lietuvoje ir užsienyje. 1925 m. jų audiniai eksponuoti Monzos parodoje Italijoje.

Skapiškyje yra vasarojęs poetas Maironis, pagal vietinių žmonių pasakojimus sukūręs baladę „Užkeiktas Skapiškio varpas“.

Iš netoli miestelio esančio Laibiškio vienkiemio kilęs dramaturgas Petras Pundzevičius, pasirašinęs Petliuko slapyvardžiu, paliko savitas pjeses, kurias ir šiandien stato Skapiškio dramos mėgėjų teatras.

Bajorų kaime gimė ministras pirmininkas Antanas Merkys, vadovavęs vyriausybei tragiškais Lietuvai 1940-aisiais.

Skapiškyje organizuojami tarptautiniai teatrų festivaliai: vaikų ir jaunimo „Pienių medus“, kaimo teatrų „Pienių vynas“ ir senjorų teatrų „Pienės pūkas“, sujungiantys keletą teatro krypčių.

Šio leidinio straipsniuose rasime duomenų ne tik apie jau minėtus įvykius, bet ir apie Skapiškio geologinį pamatą, krašto augalus ir gyvūnus, valsčiaus dirvožemius ir jų savybes, archeologinius radinius.

Tyrinėti Skapiškio dominikonų bažnyčios dailės kūriniai, Skapiškio parapijos dvasininkų ir parapijiečių veikla. Apžvelgta sakralinių pastatų ir parapijos trobesių architektūra, Skapiškio seniūnijos kryždirbystės paminklai. Nagrinėtos Skapiškio parapijos bažnytinės šventės XX amžiuje, Skapiškio kalvarijų Kryžiaus kelio apeigos ir muzika, skapiškėnų instrumentinio muzikavimo tradicija. Leidinyje rašoma apie Suomijos gvardiją ir jos kareivių likimą, bei jų atminimo įamžinimą.

Rasime straipsnį apie Skapiškį ir geležinkelius nuo jų nutiesimo Šiaurės Lietuvoje iki antrosios vokiečių okupacijos pabaigos. Apžvelgti Kalvarnikų (Dariaus ir Girėno) gatvės pastatai ir jos gyventojų verslai bei užsiėmimai.

Monografija „Skapiškis. Senovė ir dabartis“ supažindina su žydų bendruomenės istorija iki Antrojo pasaulinio karo ir jos likimu Antrojo pasaulinio karo pradžioje.

Leidinio straipsniuose apžvelgtos vietos, susijusios su pokario metų partizaniniu judėjimu ir jų vadais, tremtinių likimas.

Rasime straipsnius apie Skapiškio mokyklos ir bibliotekos įsikūrimą, jų veiklą, taip pat apžvelgtas Skapiškio bendruomenės įsikūrimas ir vykdyti projektai.

Knygoje supažindiname su Skapiškio ir jo apylinkių vietovardžiais, išymiais krašto žmonėmis – aktore Eugenija Bajoryte-Adomaitiene, istorike Aldona Pajedaite-Vasiliauskiene, su žymiausiomis Skapiškio krašto vietovėmis ir jose esančiais paminklais, kurie praturtina ne tik Skapiškio bet ir Kupiškio rajono istoriją, yra svarbūs visos Lietuvos istorijai.

Monografijos „Skapiškis. Senovė ir dabartis“ straipsniams, kurių knygoje iš viso yra 33, duomenys buvo rinkti 2013 m. liepos 29–rugpjūčio 4 d. „Vermės“ leidyklos surengtos kompleksinės lokaliųjų mokslinių tyrimų ekspedicijos metu Skapiškio apylinkėse, taip pat Kupiškio etnografijos muziejuje, Lietuvos valstybės istorijos, Lietuvos ypatingajame, Lietuvos centriniame, Panevėžio vyskupijos kurijos, mokslo ir kultūros institucijų Vilniuje, Kaune ir Klaipėdoje, kuriose dirba mokslininkai ir specialistai, archyvuose, naudotasi monografijos straipsnių autorių turima ankstesniųjų lauko tyrimų medžiaga.

Apibendrinus keletą metų trukusių darbų rezultatus, parašyti straipsniai, kuriuos papildė lentelės, brėžiniai ir nuotraukos.

Nuoširdžiai dėkojame monografijos rėmėjams. Knygos paruošimą ir leidybą rėmė Kupiškio rajono savivaldybė (meras Dainius Bardauskas), UAB „Konversita“ (direktorius Vaidas Juška), Lietuvos kultūros taryba, Kultūros ministerija, UAB „Magnolija“ (direktorius Petras Jonušas), Juozas ir Rasa Balaišiai, UAB „Tikresta“ (direktorė Birutė Stanienė), LR Seimo narys Audrys Šimas, Vyta ir Julius Vytautas Semėnai, UAB „Vilava“ (direktorius Antanas Vilūnas), Vilniaus kupiškėnų klubas (prezidentas Vilius Bartulis), Antanas Šimėnas, Genovaitė Žilinskienė ir LR Seimo narys Jonas Jarutis.

Ruošiant leidinį spaudai daug naudingų patarimų ir pasiūlymų pateikė žinomi mokslininkai, tyrėjai: akad. habil. dr. Irena Regina Merkienė, prof. dr. Genovaitė Dručkutė, prof. dr. Jonas Minkevičius, dr. Vytautas Mašauskas, dr. Dalia Klajumienė, dr. Gediminas Jankūnas, dr. Aldona Vasiliauskiene, kurie gilinasi į monografijos ruošimo spaudai subtilybes, peržiūrėjo straipsnius ir juos koregavo. Nuoširdus ačiū Jums.

Už 7-erius metus trukusį kruopštų darbą rengiant monografiją spaudai nuoširdžiai dėkojame visiems „Vermės“ leidyklos darbuotojams ir talkininkams: kalbos redaktorei Vidai Kasparavičienei, redaktorėms Sonatai Jonušaitei, Živilei Driskiuvienei, korektorei Rasai Kašėtienei, maketuotojai Sigridai Juozapaitytei, viršelio dailininkei ir leidinio meninei redaktorei Onai Liugailienei, fotografui Klaudijui Driskiui. Taip pat norėtume nuoširdžiai padėkoti rajono merui Dainiui Bardauskui, Kupiškio etnografijos muziejaus direktorei Violetai Aleknienei, Kupiškio rajono savivaldybės viešosios bibliotekos Kraštotyros ir edukacijos skyriaus vyresniajai bibliografei Jolita Pipynienei ir vyresniajai bibliotekininkei Romualdai Vasiliauskienei, Kupiškio rajono Skapiškio pagrindinės mokyklos mokytojai Auksei Jankevičienei.

Dėkojame visiems, nuoširdžiai prisidėjusiems prie monografijos „Skapiškis. Senovė ir dabartis“ rėmimo, rengimo ir leidybos darbų – be jūsų visų nuoširdžių pastangų ir pasiaukojimo ši knyga nebūtų įamžinusi Skapiškio ir jo apylinkių – nuostabaus Kupiškio krašto ir jo žmonių, nebūtų pasiekusi skaitytojo.

Skapiškio valsčiaus teritorijos geologinė apžvalga

Vytautas Marcinkevičius, Rimantė Guobytė

Kiekviena Žemės vietovė su jai būdingu reljefu, geologiniais dariniais, procesais ir reiškinais sudaro geologinę aplinką, kurioje gyvena ir veikia žmogus. Žmogus savo reikmėms naudoja žemės gelmėse esančias naudingąsias iškasenas, gėrimui, buitiniams ir balneologiniams reikmėms požeminių vandenį. Žemės paviršiniai sluoksniai sudaro įvairių statinių pagrindą, jų požeminę terpę, naudojami kaip statybinė medžiaga žemės statiniams. Geologiniai procesai ir reiškiniai gali sukelti neleistinas statinių deformacijas ir avarijas. Geologinė aplinka formuoja palankias arba nepalankias ekologines sąlygas žmogui gyventi; savo ruožtu žmogus dažniausiai neigiamai veikia geologinę aplinką. Todėl geologinės aplinkos tyrimas turi ne tik pažintinę, bet ir praktinę reikšmę.

Žemės gelmių sandara. Skapiškio valsčiaus teritorijoje prekvartero uolienu atodangų nėra, todėl prekvartero storumės geologinė sandara aprašoma remiantis gręžinių kerno tyrimo medžiaga, kuri buvo gauta darant vidutinio ir stambaus mastelio geologinę nuotrauką¹.

Skapiškio valsčiaus, kaip ir visos Lietuvos, teritorija yra Rytų Europos platformoje². (Grigelis, Kadūnas, 1994). Jos geologinį pjūvį sudaro kristalinio pamato (apatinio proterozojaus) ir nuosėdinės dangos uolienos. Jas aprašant remtasi Parovėjos gręžinio (Bірžų r.) kerno tyrimų duomenimis. Kristalinis pamatas šiame gręžinyje buvo pasiektas 977,2 m gylyje nuo žemės paviršiaus. Čia jį sudaro granito gneisas ir granitas.

Viršutinio proterozojaus (vendo) (670–570 mln. m.) uolienos dengia nelygų, išdūlėjusių kristalinio pamato paviršių. Jų storis Parovėjos gręžinyje – 11,55 m. Tai kontinentinės ir lagūninės kilmės uolienos – smiltainis ir aleurolitas. Vendo uolienose labai retai pasitaiko mikrofitoplanktono (akritarchų) radinių³.

Kambro sistemos (570–505 mln. m.) jūrinės kilmės uolienos (smiltainis, aleurolitas, molis) nedarniai slūgso ant išplauto vendo uolienu paviršiaus. Jų storis – 54,15 m. Jose rasta kirmėlių, vienaląsčių foraminiferų ir akritarchų liekanų.

Ordoviko sistemos uolienos (505–438 mln. m.) slūgso ant kambro sistemos uolienu. Tai jūrinės kilmės karbonatinės ir mišrios sudėties uolienos – klintis, mergelis, retai dolomitas, apatinėje sistemos dalyje – smiltainis. Sistemos uolienu storis – 147,0 m. Uolienose, ypač klintyje, gausu pečiakojų, galvakojų, trilobitų, jūros lelijų, koralų, samangyvių, graptolitų ir kitų liekanų.

Silūro sistemos uolienos (438–408 mln. m.) yra jūrinės ir lagūninės kilmės. Jų storis – 266,5 m. Jas sudaro

¹ Вайтонис В., Валякявичюс И., Дансявичене Д., Мешкаускас В. Отчет о комплексных геолого-гидрогеологических съемочных работах на территории листа N-35-II, в масштабе 1:200 000, проведенных в 1969–1972 г.г., Вильнюс, 1972, LGT GF; Марцинкявичюс В. И., Буцявичюте С. В., Вайтонис В. П., Мешкаускас В., Юшкявичюте А., Станжита Б. Отчет о проведенной гидрогеологической и инженерно-геологической съемке для целей мелиорации м-ба 1:50 000 в Аникщяйском, Биржайском, Купишкском, Панявежском и Рокишкском районах Литовской ССР, на территории листов N-35-2-A-б,г, N-35-2-Б, N-35-2-В-б,г, N-35-2-Г, N-35-3-A, N-35-3-В; (Норьюнский объект), Вильнюс, 1988, LGT GF.

² Lietuvos geologija, sud. A. Grigelis, V. Kadūnas, Vilnius, 1994.

³ Paškevičius J. Baltijos respublikų geologija, Vilnius, 1994.

klintis, dolomitas, mergelis, domeritas, argilitas. Uolienose aptinkama pečiakojų, graptolitų, trilobitų, jūros lelijų, vėžiagyvių, konodontų, stromatoporų, žuvų (mikroskopiniai žvynai) ir kitų liekanų.

Devono sistemos (apatinis, vidurinis ir viršutinis skyriai) uolienos (408–360 mln. m.) nedarniai slūgso ant silūro sistemos uolienų. Tai kontinentinės ir lagūninės (apatinis ir vidurinis devonas) kontinentinės, lagūninės ir jūrinės kilmės (viršutinis devonas) uolienos – smiltainis, aleurolitas, molis, domeritas ir dolomitas. Devono uolienų storis Parovėjos grėžinyje – 483,0 m. Devono periodu buvo gausu pečiakojų genčių, trilobitų, apatiniame devone – pečiakojų, graptolitų, vėžiagyvių, stromatoporų, jūrų lelijų, samangyvių, šarvuotųjų ir riešapelekių žuvų ir kt. Augalijos pasaulyje ankstyvajame devone klestėjo psilofitai, o viduriniame devone atsirado papartainiai ir plikasėkliai augalai.

Apatinį devoną sudaro Viešvilės serijos uolienos – smėlio, smiltainio, rečiau aleurito ir molio susisluoksniavimas. Serijos uolienų storis – 78,0 m.

Skapiškio valsčiuje išgręžtų kartografinių grėžinių medžiaga leidžia detaliau suskirstyti ir aprašyti vidurinio ir viršutinio devono uolienas (žr. 1 lentelę)⁴.

Vidurinį devoną sudaro Pernu svitos, Narvos horizonto ir Upninkų serijos uolienos. Pernu svitą sudaro smiltainio, smėlio, rečiau aleurolito susisluoksniavimas. Svitos storis – 35,9 m. Narvos horizonto (Ledų ir Kernavės svitų) uolienos slūgso ant Pernu svitos uolienų. Apatinę horizonto dalį (7,5 m) sudaro gipso brekčija, vidurinę ir viršutinę – domerito ir dolomito, rečiau molio, domerito ir dolomito susisluoksniavimas. Horizonto uolienų storis – 116,1 m. Ant Narvos horizonto uolienų slūgso Upninkų serijos (Kuklių ir Butkūnų svitos) uolienos – tai ritmiškas smėlingų (smėlis, smiltainis) ir molingų (aleurolitas, molis) uolienų susisluoksniavimas. Smėlingos uolienos sudaro daugiau nei 70 % Upninkų serijos pjūvio. Skapiškio valsčiaus teritorijoje pilnas Upninkų serijos uolienų pjūvis pragręžtas tik grėžinyje Biliūnai-1429⁵. Čia jis sudaro 126,0 m (žr. 1 lentelę).

Viršutinį devoną sudaro Šventosios, Jaros, Suosos ir Kupiškio svitos. Visų svitų uolienos atsidengia Skapiškio valsčiaus teritorijos pokvarteriniame paviršiuje: Šventosios svita – rytinėje dalyje, Jaros ir Suosos svitos – centrinėje dalyje, o Kupiškio svita – šiaurės vakarinėje dalyje.

Šventosios svitos uolienos slūgso ant Upninkų serijos uolienų. Jas dengia viršutinio devono Jaros svitos uolienos, o rytinėje dalyje ir paleoirėžiuose kvartero nuogulos. Šventosios svitą, kaip ir Upninkų seriją, sudaro ritmiškas smėlingų (smiltainis, smėlis) ir molingų (aleurolitas, molis) uolienų susisluoksniavimas. Smėlingos uolienos sudaro per 50 % svitos pjūvio. Svitos storis – 102,8 m (grėž. Biliūnai-14 129).

Jaros svitos uolienos išplitusios centrinėje ir vakarinėje Skapiškio valsčiaus teritorijos dalyse. Jos darniai slūgso ant Šventosios svitos uolienų, o padengtos Suosos svitos uolienų arba

⁴ Марцинкявичюс В. И., Буцявичюте С. В., Вайтонис В. П., Мешкаускас В., Юшкявичюте А., Станжита Б. Отчет о проведенной гидрогеологической и инженерно-геологической съемке для целей мелиорации м-ба 1:50 000 в Аникшяйском, Биржайском, Купишкском, Панявежском и Рокишкском районах Литовской ССР, на территории листов N-35-2-А-б,г, N-35-2-Б, N-35-2-В-б,г, N-35-2-Г, N-35-3-А, N-35-3-В; (Норьюнский объект), LGT GF.

⁵ Вайтонис В., Валюкявичюс И., Дансявичене Д., Мешкаускас В. Отчет о комплексных геолого-гидрогеологических съемочных работах на территории листа N-35-II, в масштабе 1 : 200 000, проведенных в 1969–1972 г.г., LGT GF.

kvartero nuogulų (rytinė teritorijos dalis). Svitos kraigas slūgso 15,8–42,0 m gylyje nuo žemės paviršiaus. Svitos storis – 4,2–10,1 m. Ją sudaro ritmiškas domerito, molingo domerito ir molingo dolomito susisluoksniavimas. Domerito tarp sluoksnių storis dažniausiai 1–2 m, dolomito – 0,6–1,0 m.

Suosos svitos uolienos darniai slūgso ant Jaros svitos uolienų, o jas dengia Kupiškio svitos uolienos. Kaip ir Jaros svitos, jų nėra tik rytinėje teritorijos dalyje ir paleoįrežiuose. Suosos svitos kraigas slūgso 11,6–14,4 m gylyje nuo žemės paviršiaus, jos storis – 4,1–14,4 m. Svita sudaro dolomitas ir molingas dolomitas, gelsvai pilkas, dažniausiai kriptokristalis, plyšiuotas, kaveringas, gūbriuotai sluoksniuotas, vietomis su pavieniais plonais tamsiai pilko molio nuo 2–3 iki 5 cm storio sluoksniais, su suanglėjusiomis floros ir brachiopodų branduolių liekanomis.

Kupiškio svitos uolienos slūgso ant Suosos svitos uolienų. Jų kraigas slūgso 6,8–16,0 m gylyje nuo žemės paviršiaus, o storis – 9,2–12,0 m. Svitos apatinę dalį sudaro domeritas ir molingas dolomitas, o vidurinę ir viršutinę – įvairaus molingumo gelsvai pilkos, rečiau rusvai pilkos arba melsvai pilkos spalvos itin smulkiakristalis ir kriptokristalis, kaveringas, smulkiai horizontaliai ir gūbriuotai sluoksniuotas dolomitas su suanglėjusios floros, galvakojų ir pečiakojų liekanomis.

Jaunesnių prekvartero sistemų (karbono, permio, triaso, jūros, kreidos, paleogeno ir neogeno) uolienų Skapiškio valsčiaus teritorijoje nerasta.

1 lentelė. Vidurinio ir viršutinio devono svitų slūgsojimo gylio intervalas ir storis, m

Grėž. Nr.	Vietovė	Kupiškio svita	Suosos svita	Jaros svita	Šventosios svita	Upninkų svita	Narvos horizontas						
19320	Biliūnų k.	–	–	11,4–25,4	14,0	25,4–35,2	9,8	35,2–138,0	102,8	138,0–264,0	126,0	264,0–270,8	>6,8
1001	Obėlių mstl.	15,6–27,6	12,0	27,6–42,0	14,4	42,0–51,0	9,0	51,0–55,5	>4,5	–	–	–	–
19321	Ažubalio k.	–	–	16,0–27,6	11,6	27,6–35,0	7,4	35,0–40,0	>5,0	–	–	–	–
19323	Čypėlių k.	6,8–14,0	9,2	16,0–30,4	14,4	32,0–39,8	7,8	39,8–45,0	>5,2	–	–	–	–
19325	Bėštupio vnk.	–	–	14,1–18,2	4,1	18,2–28,3	10,1	28,3–31,6	>3,3	–	–	–	–
19326	Jurėniškių k.	–	–	14,4–28,5	14,1	28,5–38,1	9,6	38,1–42,8	>4,7	–	–	–	–
19327	Skapiškio glž. st.	–	–	11,6–24,4	12,8	24,4–34,3	9,9	34,3–38,8	>4,5	–	–	–	–
19329	Kandrėnų k.	–	–	–	–	15,8–20,0	4,2	20,0–51,2	>31,2	–	–	–	–
19352	Juodpėnų k.	–	–	–	–	–	–	23,0–54,8	>34,8	–	–	–	–

Hidrogeologinės sąlygos. Lietuvos, o kartu ir Skapiškio valsčiaus teritorija yra Pabaltijo artezinio baseino rytinėje dalyje⁶. Skapiškio valsčiaus teritorijos hidrogeologiniame pjūvyje išsiskiria aktyvios, sulėtėjusios ir lėtos vandens apytakos zonos. Aktyvioje vandens apytakos zonoje, einant iš viršaus į apačią, išsiskiria kvartero hidrogeologinis kompleksas (gruntinio vandens ir tarpmoreniniai vandeningieji sluoksniai), Kupiškio–Suosos vandenin-gasis sluoksnis ir Šventosios–Upninkų vandeningasis kompleksas, sulėtėjusioje

⁶ Juodkasis V. *Pabaltijo hidrogeologijos pagrindai*, Vilnius, 1979.

vandens apytakos zonoje – vidurinio ir apatinio devono vandeningasis kompleksas, o lėtoje vandens apytakos zonoje – ordoviko–kambro vandeningasis kompleksas, kambro–vendo vandeningasis sluoksnis ir kristalinio pamato vanduo. Aktyviają vandens apytakos zoną nuo sulėtėjusios vandens apytakos zonos skiria Narvos regioninė vandenspara, slūgsanti 264 m gylyje nuo žemės paviršiaus. Jos storis šiek tiek viršija 100 m. Sulėtėjusios vandens apytakos zoną nuo lėtos vandens apytakos zonos skiria 412,5 m storio silūro–ordoviko regioninė vandenspara.

Gruntinis vanduo slūgso kvartero dangos viršuje ant pirmo ištisinio vandeniui nelaidaus sluoksnio. Vandeningosios nuogulos iš viršaus nepadengtos mažai laidaus sluoksnio (jas dengia tik aeracijos zonos vandens neprisotintos uolienos), todėl jų vanduo neturi spūdzio. Gruntinis vanduo slūgso holoceno ir viršutinio pleistoceno įvairios kilmės ir sudėties nuogulose – durpėse, įvairaus rupumo smėlyje, viršutinėje išdūlėjusioje moreninio priemolio ir priesmėlio dalyje bei juose esančiuose smėlio ir žvyro lėšiuose ir tarp sluoksniuose. Gruntinis vanduo dažniausiai aptinkamas ne daugiau kaip 3 m gylyje, o reljefo paaukštėjimuose 3–5 m gylyje nuo žemės paviršiaus. Vanduo gėlas, kartais silpnai mineralizuotas (bendroji mineralizacija siekia 1–2 g/l), dažniausiai kalcio ir magnio hidrokarbonatinis, rečiau kalcio ir magnio hidrokarbonatinis chloridinis ir kt. Padidėjusi gruntinio vandens mineralizacija susijusi su antropogenine tarša, dėl to vandens cheminė sudėtis labai įvairi, padidėjęs jo kietumas, chloridų ir organinės medžiagos kiekis dažnai viršija higienos normos HN 24:2003 „Geriamojo vandens saugos ir kokybės reikalavimai“ leidžiamas koncentracijas. Vanduo eksploatuojamas iš kastinių šulinių ir vartojamas gerti bei buities reikmėms. Tarpmoreniniai spūdiniai vandeningieji sluoksniai (Baltijos–Žemaitijos, Žemaitijos–Dainavos) paplitę sporadiškai. Vanduo yra susikaupęs įvairaus rupumo smėlyje, rečiau žvyre. Tarpmoreninių vandeningųjų sluoksnių storis dažniausiai neviršija 1–3 m, tik paleoįrėžiuose vietomis siekia 25–30 m. Gręžinių santykiniai debitai kinta nuo kelių tūkstantųjų iki 0,5–0,8 l/s. Vanduo gėlas, jo mineralizacija neviršija 0,5 g/l. Vandenyje vyrauja hidrokarbonato, kalcio ir magnio jonai. Tarpmoreninis vandeningų sluoksnių vanduo naudojamas decentralizuotam vandens tiekimui.

Kupiškio–Suosos spūdinis vandeningasis sluoksnis slūgso 6,8–16,0 m gylyje nuo žemės paviršiaus ir paplitęs centrinėje ir vakarinėje Skapiškio valsčiaus teritorijos dalyse. Jis sudarytas iš Kupiškio ir Suosos svitų įvairaus molingumo, plyšiuoto, kaverningo dolomito. Sluoksnio storis kinta nuo 4,1 iki 26,4 m, dažniausiai sudaro 8,0–13,0 m. Vandens pjezometrinis lygis gręžiniuose dažniausiai nusistovi 3,0–3,5, vietomis 7,0–7,5 m gylyje nuo žemės paviršiaus. Gręžinių santykinis debitas siekia 1,1–2,2 l/s, dažniausiai neviršija 0,2–0,3 l/s ir priklauso nuo dolomito plyšiuotumo ir kaverningumo laipsnio. Vanduo gėlas, bendroji mineralizacija 0,2–0,8 g/l, dažniausiai 0,3–0,4 g/l. Vandenyje vyrauja hidrokarbonato, kalcio ir magnio jonai. Kupiškio–Suosos vandeningojo sluoksnio vanduo naudojamas decentralizuotam vandens tiekimui, tinka gerti ir buities reikmėms.

Šventosios–Upninkų vandeningasis kompleksas išplitęs visoje Skapiškio valsčiaus teritorijoje. Vandeningasis kompleksas slūgso 20,0–51,0 m, dažniausiai 35,0–40,0 m gylyje, o paleoįrėžiuose didesniame nei 60 m gylyje nuo žemės paviršiaus. Jo storis 228,8 m (gręž. Biliūnai-14 129). Vandeningąjį kompleksą sudaro

ritmiškas smėlingų (smėlis, smiltainis) bei molingų (molis, aleurolitas) uolienu susisluoksniavimas. Vandens pjezometrinis lygis grėžiniuose dažniausiai nusistovi 6–8 m gylyje nuo žemės paviršiaus. Grėžinių santykiniai debitai sudaro 0,2–0,4 l/s, retai viršija 1 l/s. Vandeningojo komplekso vanduo gėlas, jo bendroji mineralizacija dažniausiai 0,3–0,4 g/l, rečiau 0,4–0,6 g/l. Vandenyje vyrauja hidrokarbonato, kalcio ir magnio jonai. Komplekso vanduo naudojamas decentralizuotam vandens tiekimui, tinka gerti ir buities reikmėms.

Kiti po Narvos vandenspara slūgsantys spūdiniai vandeningieji sluoksniai ir kompleksai išplitę visoje Skapiškio valsčiaus teritorijoje, jų vandens bendroji mineralizacija viršija 1 g/l. Jų aprašymui panaudoti grėžinių Likėnai-396 ir Parovėja-9 geologiniai-hidrogeologiniai duomenys.

Vidurinio–apatinio devono vandeningasis kompleksas. Iš viršaus kompleksą dengia Narvos regioninė vandenspara, o slūgso jis ant silūro–ordoviko regioninės vandensparos. Grėžinio Likėnai-396, kur nustatytos jo hidrodinaminės ir vandens hidrocheminės savybės, vandeningąjį kompleksą sudaro Pernu svitos įvairaus rupumo smėlis ir silpnai sucementuotas smiltainis su aleurolito ir mergelio tarpfluoksniais bei Viešvilės serijos įvairaus rupumo smėlis ir silpnai sucementuotas smiltainis su aleurolito, o apatinėje komplekso dalyje ir molio tarpfluoksniais. Vandeningasis kompleksas slūgso 388 m gylyje nuo žemės paviršiaus, jo storis – 124,5 m. Vandens pjezometrinis lygis nusistovi 2,26 m nuo žemės paviršiaus. Vandeningojo komplekso vanduo sūrokas kalcio natrio sulfatinis hidrokarbonatinis, jo bendroji mineralizacija – 7,2–8 g/l (didėja einant į gylį). Likėnų kurorte vidurinio–apatinio vandeningojo komplekso vanduo naudojamas balneologiniams tikslams⁷. Skapiškio valsčiuje praktiniams tikslams nenaudojamas, bet ateityje gali būti panaudotas tiems patiems tikslams.

Giliau, po silūro ordoviko regionine vandenspara, slūgso prekvartero nuosėdinės dangos ordoviko kambro vandeningasis sluoksnis. Tarp jų nėra vandensparos, todėl tarp jų yra glaudus hidraulinis ryšys. Likėnų kurorte, juos aprobuojant, jie sujungti į vieną vandeningąjį kompleksą, pavadintą kambro vandeninguoju kompleksu. Jį sudaro apatinio ordoviko pakerorčio horizonto, kambro ir vėdo kvarcinis smiltainis, vietomis su aleurolito tarpfluoksniais. Likėnų kurorte (grėž. Likėnai-396) šio komplekso kraigas slūgso 928,1 m gylyje nuo žemės paviršiaus. Jo storis – 61,4 m. Vanduo – spūdinis, jo pjezometrinis lygis nusistovi 30 m aukščiau žemės paviršiaus. Vandeningąjį kompleksą sudarančių uolienu filtracijos koeficientas siekia 2,9 m/parą, o grėžinio lyginamasis debitas – 0,16–0,24 l/s. Pagal cheminę sudėtį vanduo yra natrio chloridinio tipo, jo bendroji mineralizacija – 111–118 g/l. Jame yra didelis bromo kiekis (iki 2,77 mg/l). Tai stiprus sūrymas. Likėnų kurorte jis naudojamas balneologiniams tikslams⁸. Kristalinio pamato vanduo yra susikaukęs viršutinėje išdūlėjusioje ir plyšiuotoje jo dalyje. Kristalinio pamato slūgsojimo gylio grėžinyje Likėnai-396 – 989,5 m. Vanduo spūdinis, natrio chloridinio tipo, stiprus sūrymas. Po regionine Narvos vandenspara slūgsančių anksčiau aprašytų vandeningųjų horizontų ir sluoksnių vanduo Skapiškio valsčiuje praktiniams tikslams nenaudojamas, bet ateityje gali būti panaudotas balneoterapijai.

⁷ Кондратас А. Р., Вайтекунас Й. П. *Минеральные воды Литвы, Вильнюс, 1990.*

⁸ *Теп пат.*

Naudingosios iškasenos. Skapiškio valsčiuje mažai naudingųjų iškasenų. Išplitusios tik durpės. Durpynai nedideli, jų plotas dažniausiai neviršija 20–50 ha. Jie susidarė kvartero periodo holoceno laikotarpiu, pelkėjant reljefo pažemėjimams arba užaugant vandens telkiniams. Nors Skapiškio valsčiuje buvo tirta apie 20 durpynų, preliminariai išžvalgyti tik Eičionių ir Pakalnės durpynai.

Skapiškio apylinkių paviršiaus nuogulos ir reljefas. Ledynmečių laikotarpiu Vidurio Lietuvos paviršius buvo nuolat ardomas per Lietuvą tolyn į pietus slinkusių ledynų, todėl ledyninės kilmės nuogulų danga Skapiškio valsčiaus teritorijoje tėra apie 8–15 m storio (1 pav.*). Tik pokvartero paviršiaus pažemėjimuose bei senųjų ledynų išgraužtuose giliuose paleoįrėžiuose ledynų paliktų nuogulų storis yra per 50 m. Seniausios ledyninės nuogulos, nustatytos tiriant giliųjų grėžinių kerną, yra Dainavos ledyno morena (gII_{dn}) ir šio ledyno tirpsmo vandenų nuogulų (įvairaus smėlio) (fII_{dn}) sluoksniai. Pergrežtas Dainavos morenos sluoksnio storis vietomis yra 10–15 m, o šio ledyno fliuvioglacialinio įvairaus grūdėtumo smėlio sluoksnio storis tesiekia vos 2–3 m, nes išliko tik apatinė sluoksnių dalis. Viršutinė buvo nuardyta vėlesnio, Žemaitijos vardu Lietuvoje vadinamo, ledyno, kurio palikta morena (gII_{žm}) dažnai aptinkama virš Dainavos morenos (2 pav.). Rudos kietos Žemaitijos morenos storis vietomis siekia 10–20 m. Kai kur kartografiniais grėžiniais pergrežtos Žemaitijos ledyno limnoglacialinės arba, kitaip tariant, prieleidyninių baseinų nuogulos (lgII_{žm}). Tai smulkus, dažnai aleuritingas arba molingas smėlis, nestoru (2–3 m storio) sluoksniu dengiantis Žemaitijos moreną (3 pav.).

Skapiškio apylinkių paviršius buvo sudarytas paskutiniojo ledyno Baltijos stadijos metu, kai į Vidurio Lietuvą iš šiaurės įslinko greitas ledyno srautas, vadinamas Vidurio Lietuvos plaštaka. Jai tirpstant, pulsuojančio ledyno pakraštyje per ilgą laiką susiformavo Vidurio Lietuvos moreninis kalvagūbris, o centrinėje buvusios ledyno plaštakos dalyje liko klonių ir slėnių išraižyta lyguma, dažnai vadinama morenine Vidurio Lietuvos lyguma. Skapiškio apylinkių paviršių sudarančių nuogulų kilmė ir amžius parodyta Skapiškio apylinkių kvartero geologiniame žemėlapyje spalvomis (4 pav.). Žemėlapyje vyraujantys šviesiai rudos spalvos plotai rodo Baltijos stadijos ledyno paliktos morenos išplitimą. Baltijos morena (geologinis indeksas – gIII_{bl}) – tai dažniausia rudas bei raudonai rudas moreninis priesmėlis arba priemolis, sudarantis įvairiai banguotą arba plokščią moreninę lygumą, kurios paviršius virš jūros vandens lygio iškilęs 90–100 m (3, 4 pav.). Vidutinis paviršinės morenos storis Skapiškio apylinkėse yra 8–10 m (3 pav.). Tamsesne ruda spalva žemėlapyje parodyti kraštiniai moreniniai dariniai (gtIII_{bl}), išplitę palei Mituvos ir Kurės klonius – tai smulkiai bei nežymiai kalvotas moreninis reljefas, susidaręs intensyviai tirpusio negyvo ledo blokų pakraščiuose. Kalvos ir pakilumos čia sudarytos iš ypač daug žvirgždo ir gargždo turinčio moreninio priesmėlio, kuriame dažnai aptinkami žvirgždingo smėlio lėšiai. Kalvos, sudarytos iš įvairaus žvirgždingo, dažnai molingos smėlio, – tai kraštiniai fliuvioglacialiniai dariniai (ftIII_{bl}), žemėlapyje parodyti geltonai žalia spalva), kitaip sakant, ledyno tirpsmo vandenų srautų, tekėjusių negyvo ledyno plyšiais ir protirpomis, suklotos nuogulos. Viena iš tokios kilmės nuogulų sudaryta kalva

yra Švedūkalnis.

* Šio straipsnio iliustracijas žr. spalvotajame lanke.

Intensyviai traukiantis Vidurio Lietuvos lygumą dengusiam ledynui, įvairiomis kryptimis tekėję ledyno tirpsmo vandenių srautai morenos paviršiuje daugelyje vietų paliko ploną (1–3 m storio) įvairaus, dažnai smulkaus, smėlio sluoksnį. Tai ledyno tirpsmo vandenių srautų nuogulos (fIIIb1), žemėlapyje parodytos žalia spalva. Stiprūs orientuoti ledyno tirpsmo vandenių srautai išgraužė plačius klonius, kuriuos užpildė fliuvioglacialinėmis nuogulomis. Tokio fliuvioglacialinio klonio pavyzdys gali būti platus klonis rytinėje valsčiaus dalyje (žemėlapyje apvestas ryškiomis žaliomis linijomis), į kurį sutekėjęsio Šepetà ir Jarà nuteka į pietus (Nevėžin), o Beržuonà pasuka į šiaurę ir įteka Nemunėlin.

Pasitvenkusių seklių prieledyninių ežerų vietose atsiklojusios nuosėdos vadinamos limnoglacialinėmis (lgIIIb1, nuspalvintos šviesia mėlyna spalva). Tai dažniausiai aleuritingas arba molingas smėlis, aleuritas, smėlingas molis. Nuosėdos išplitusios nedideliais plotais, jų storis tesiekia 1–2 m, rečiau – 4–5 m (3 pav.). Dažniausiai jos slūgso nežymiuose paviršiaus pažemėjimuose, kurie šiandien apaugę miškais arba apžėlę krūmais.

Poledynmečiu ir holoceno laikotarpiu iki pat šių dienų Skapiškio valsčiaus paviršių veikė ir tebeveikia paviršinė nuoplova, pelkėjimas, upių veikla, jį labai keičia žmogus, pritaikydamas savo poreikiams, labai dažnai suardydamas gamtinę darną.

Poledynmečio upės, tekėdamos fliuvioglacialiniais kloniais, suformavo terasuotus slėnius (aIIIb1), vėliau suformavo dvi viršsalpines terasas ir salpą (aIV).

Klonių ir slėnių šlaituose dėl paviršinio vandens erozijos kaupėsi deliuvus (dIV, žemėlapyje parodytas oranžine spalva).

Klonių dugnai, slėniai bei paviršiaus pažemėjimai daugelyje vietų užpelkėję. Vyrauja žemapelkių plotai (b(ž)IV, žemėlapyje parodyta tamsiai pilka spalva). Nėdėlės aukštapelkės (b(a)IV, žemėlapyje nuspalvintos šviesiai pilka spalva) aptiktos į šiaurės vakarus nuo Žiogų ir į šiaurės rytus nuo Skapiškio prie Virbališkių miško ir Skapāgirio. Įvairaus dydžio nenustatyto tipo pelkių plotai (bIV, žemėlapyje nuspalvinti pilka spalva) aptikti visoje valsčiaus teritorijoje ir dažniausiai išplitę moreninės lygumos bei smulkiai kalvoto reljefo pažemėjimuose (4 pav.).

Išvados

1. Pirmą kartą atliktas Skapiškio valsčiaus teritorijos geologinių ir hidrogeologinių sąlygų apibendrinimas ir įvertinimas.

2. Skapiškio valsčiaus teritorijos geologinio vystymosi istorija sudėtinga. Virš kristalinio pamato čia slūgso vėdo kontinentinės ir lagūninės, kambro ir ordoviko sistemų jūrinės, silūro sistemos jūrinės ir lagūninės, devono sistemos kontinentinės, lagūninės ir jūrinės uolienos. Jaunesnių prekvartero sistemų uolienu nerasta.

3. Kvartero dangą sudaro vidurinio ir viršutinio pleistoceno nedidelio storio glacialinės ir ledyno tirpsmo vandenių nuogulos ir nuosėdos bei ribotai išplitę holoceno aliuvinės nuogulos, limninės ir biogeninės nuosėdos.

4. Teritorijos hidrogeologiniame pjūvyje išskirtos aktyvios, sulėtėjusios ir lėtos požeminio vandens hidrodinaminės apytakos zonos. Aktyvios požeminio vandens apytakos zonoje išplitęs gėlas požeminis vanduo, tinkamas gerti ir buitiniams reikmėms, sulėtintos – sūrokas mineralinis vanduo (mineralizacija 7,2–8,0 g/l),

o lėtos – sūrymai (mineralizacija didesnė kaip 110 g/l). Sūrokas mineralizuotas vanduo ir sūrymai ateityje galėtų būti panaudoti balneologiniams tikslams.

5. Naudingųjų iškasenų Skapiškio valsčiaus teritorijoje maža. Kol kas preliminariai išžvalgyti tik du durpių telkiniai.

Skapiškio valsčiaus gamta*

Sigutis Obelevičius

Kaip atrodė Skapiškio valsčiaus gamta prieš 90 metų, dabar galima spręsti tik iš senolių pasakojimų ir išlikusių šeimos nuotraukų. XX amžiuje sovietų okupacija, kolektyvizacija ir melioracija valsčiaus gamtą pakeitė neatitaisomai. Nebeliko natūralių pievų, galulaukių, pavasariais čiurlenančių ir pievas apsemančių upelių, plikų, nuganomų ežerų pakrančių. Juos pakeitė sumelioruoti grioviai, didžiuliai javų laukai ir kultūrinės pievos. Tik valsčiaus teritorijoje vešintys miškai nedaug pasikeitė, ypač Skapągirio miškas ir užpelkėjusios jo vietos.

Reikia pasakyti, kad pagal dabartinę administracinę suskirstymą į Skapiškio seniūnijos ribas patenkanti dalis Nótigalės botaninio draustinio teritorijos buvo už valsčiaus ribų, todėl pasakojimas apie vieną iš pačių nuostabiausių šalies aukštapelkių liks kitam Lietuvos valsčiui...

Šiuo metu vieni iš įdomesnių Skapiškio apylinkės biotopų – Skapiškio ir Mituvės ežerai. Nors rekreaciniu požiūriu poilsiautojams ežerai nėra labai patrauklūs, tačiau tai tikras rojus vandens augalams ir gyvūnams. Dėl mažo gylio vandens telkiniai labai užaugę makrofitais, likę palyginti mažai atvirų vandens plotų. Plačioje nendrių juostoje, be vyraujančių nendrių (*Phragmites australis*), gausiai auga paprastieji širpiai (*Sparganium emersum*) ir plačialapiai švendrai (*Typha latifolia*). Pavieniais egzemplioriais auga geltonieji vilkdalgiai (*Iris pseudacorus*), paprastosios vilkakojės (*Lycopus europaeus*), vandeninės rūgštynės (*Rumex aquaticus*), nuodingieji vėdrynai (*Ranunculus sceleratus*), viksvos (*Carex* sp.). Krantuose pasitaiko mirtinai nuodingų nuodingųjų nuokanų (*Cicuta virosa*) bei pelkinių lakišių (*Bidens cernua*). Vandens storumėje gausios paprastosios nertys (*Ceratophyllum demersum*). Vandens paviršiuje plūduriuoja mažosios plūdenos (*Lemna minor*) bei daugiašaknės maurės (*Spirodela polyrhiza*). Ežerų viduryje auga pavieniai plačialapiai švendrai (*Typha latifolia*), negausios geltonžiedės lūgnės (*Nuphar lutea*).

Kai kur vandens telkinių (upelių, griovių) pakrantėse susiformavusios natūralios buveinės – nendriniai dryžutynai, kuriuose, be sąžalynais augančio nendrinio dryžučio (*Phalaroides arundinacea*), pastoviai ir gana gausiai auga siauralapis lendrūnas (*Calamagrostis canescens*), didžioji dilgėlė (*Urtica dioica*), paupinis lipikas (*Galium rivulare*), kanapinis kemeras (*Eupatorium cannabinum*), gelsvalapė usnis (*Cirsium oleraceum*), pelkinė vingiorykštė (*Filipendula vulgaris*), dėmėtoji notrelė (*Lamium maculatum*), pastoviai auga šliaužiančioji tramažolė (*Glechoma hederaceae*), dvieilė viksva (*Carex disticha*), pievinė miglė (*Poa pratensis*), geltonžiedė aklė (*Galopsis speciosa*), kupstinė šluotsmilgė (*Deschampsia cespitosa*), plaukuotoji ožkarožė (*Epilobium hirsutum*), pasitaiko užneštinė, invazinė rūšis – dygliavaisis virkštenis (*Echinocystis lobata*). Tokio tipo buveinės išikuria palei vandens telkinius, kur aukštas gruntinis vanduo.

Upelių pakrantėse plyti melioruotos, besinatūralizuojančios pievos, pagal EUNIS visuotinę Europos pievų klasifikaciją jos priskiriamos trečio lygio – su kultūrintų, persėtų ir tręšiamų pievų

* Šio straipsnio iliustracijas žr. spalvotajame lanke.

(*Poaceae*) šeimos augalai: raudonieji eraičiai (*Festuca rubra*), smiltyniniai lendrūnai (*Calamagrostis epigeios*), paprastieji varpučiai (*Elytrigia repens*), paprastosios šunažolės (*Dactylis glomerata*). Tarp jų, ypač arčiau vandens, pastoviai auga bendrijai nebūdingos rūšys: paprastosios kraujažolės (*Achillea millefolium*), paprastosios garšvos (*Aegopodium podagraria*), dirviniai asiūkliai (*Convolvulus arvensis*), plaukuotosios ožkarožės (*Epilobium hirsutum*), paupiniai lipikai (*Galium rivale*), vandeninės monažolės (*Glyceria maxima*), baltieji šakiniai (*Silene pratensis*), vaistinės taukės (*Symphytum officinale*), paprastieji kiečiai (*Artemisia vulgaris*), paprastosios bitkrėslių (*Tanacetum vulgare*), ankstyvieji šalpusniai (*Tussilago farfara*), mėlynžiedžiai vikiai (*Vicia cracca*). Pievose iš viso užfiksuota beveik 50 augalų rūšių.

Kai kur numelioruotose kultūrinėse pakrančių pievose formuojasi dirsynai. Juose vyrauja miglinių (*Poaceae*) šeimos žolės: beginklės dirsės (*Bromus inermis*) ir paprastieji varpučiai (*Elytrigia repens*), vietomis išplitę pašariniai motiejukai (*Phleum pratense*), paprastosios šunažolės (*Dactylis glomerata*), smiltyniniai lendrūnai (*Calamagrostis epigeios*), tarp kurių gausiai išplitusios azotamėgės žolės: krūminiai builiai (*Anthriscus sylvestris*), paprastieji kiečiai (*Artemisia vulgaris*), didžiosios dilgėlės (*Urtica dioica*), paprastosios barborytės (*Barbarea vulgaris*). Pastoviai auga ir nebūdingi bendrijai augalai: paprastosios kraujažolės (*Achillea millefolium*), mažosios varnalėšos (*Arctium minus*), pakrantinės viksvos (*Carex riparia*), dirvinės usnys (*Cirsium arvense*), pelkinės usnys (*Cirsium palustris*), kupstinės šluotsmilgės (*Deschampsia cespitosa*), raudonosios aklės (*Galeopsis ladanum*), šliaužiančiosios tramažolės (*Glechoma hederacea*), vandeninės monažolės (*Glyceria maxima*), sibiriniai barščiai (*Heracleum sibiricum*), šliaužiančiosios šilingės (*Lysimachia nummularia*), valgomosios rūgštynės (*Rumex acetosa*), baltieji šakiniai (*Silene pratensis*), mėlynžiedžiai vikiai (*Vicia cracca*).

Dar kitose, kažkada intensyviai naudotose pievose dėl autogeninės sukcesijos veiksnių gerokai padaugėję rūšių, nebūdingų bendrijai. Be bendrijai būdingų, vyraujančių miglinių šeimos augalų: paprastųjų šunažolių (*Dactylis glomerata*), paprastųjų varpučių (*Elytrigia repens*), raudonųjų eraičių (*Festuca rubra*), pašarinių motiejukų (*Phleum pratense*), pievinių miglių (*Poa pratensis*), pievose pastoviai auga ir bendrijai nebūdingos rūšys: gelsvalapės usnys (*Cirsium oleraceum*), plaukuotosios viksvos (*Carex hirta*), pakūminiai pelėvirkščiai (*Falopia dumetorum*), pelkinės vingiorykštės (*Filipendula vulgaris*), pieviniai snapučiai (*Geranium pratense*), raudonosios žiogmagės (*Geum rivale*), žašinės sidabražolės (*Potentilla anserina*), paprastosios veronikos (*Veronica chamaedrys*) ir kiti žoliniai augalai.

Skapagirio miške (82 kv.) yra išlikę du natūralių pievų kompleksai: 2,46 ha vis dar ūkiškai naudojamų (nuganomų) rūšių gausių ganyklų ir ganomų pievų Bestupių kaimo pievų masyve bei Bestupių kaimo apylinkėje išlikusi 1,25 ha šienaujama mezofilų pieva.

Šienaujamoje mezofilų pievoje vyrauja vidutinio aukštumo žolynas, apie 5 procentus užima krūmai. Žolyne vyrauja miglinių (*Poaceae*) šeimos žolės: tikrieji eraičiai (*Festuca pratensis*), pašariniai motiejukai (*Phleum pratense*), kvapiosios gardūnytės (*Anthoxanthum odoratum*); pupinių (*Fabaceae*) šeimos žolės: pieviniai pelėžirniai (*Lathyrus pratensis*), raudonieji dobilai (*Trifolium pratense*), mėlynžiedžiai vikiai (*Vicia cracca*). Pastoviai auga glaustažiedžiai ir skėstažiedžiai vikšriai (*Juncus conglomeratus* et *Juncus effusus*), siauralapiai gysločiai (*Plantago lanceolata*), pieviniai

katilėliai (*Campanula patula*), žašinės sidabražolės (*Potentilla anserina*), dirvinės buožainės (*Knautia arvensis*), vienagraižės snaudalės (*Leontodon hispidus*), paprastosios juodgalvės (*Prunella vulgaris*), paprastosios kiaulpienės (*Taraxacum officinale*), pakrūminės bajorės (*Centaurea jacea*), paprastosios veronikos (*Veronica chamaedrys*) ir kt.¹

Apie 10 procentų rūšių gausių ganyklų ir ganomų pievų užima pavieniai medžiai ir krūmai, vyrauja neaukštos miglinių (*Poaceae*) šeimos žolės: kvapiosios gardūnytės (*Anthoxanthum odoratum*), tikrieji eraičiniai (*Festuca pratensis*), kiškio ašarėlės (*Briza media*), kupstinės šluotsmilgės (*Deschampsia cespitosa*). Tarp miglinių žolių pastoviai, tačiau negausiai auga glaustažiedžiai vikšriai (*Juncus conglomeratus*), valgomosios rūgštynės (*Rumex acetosa*), mėlynžiedžiai vikiai (*Vicia cracca*), paprastosios veronikos (*Veronica chamaedrys*), paprastosios kiaulpienės (*Taraxacum officinale*), raudonieji dobilai (*Trifolium pratense*), baltieji dobilai (*Trifolium repens*), šilkažiedės gaisrenos (*Lychnis flos-cuculi*), aitrieji ir auksakuodžiai vėdrynai (*Ranunculus acris* et *Ranunculus auricomus*), žašinės sidabražolės (*Potentilla anserina*) ir kt.²

Geležinkeliai – augalų migracijos keliai

Skapiškio valsčių kerta geležinkelis. Geležinkelio pylimai savo itin nepalankiomis sąlygomis augalams augti primena dykumas: čia trūksta drėgmės, saulė pylimą labiau įkaitina. Dirvožemis – supiltas žvyras ir skalda – dar labiau pylimus daro nepalankius augalams augti. Nepaisant to, būtent ant geležinkelio pylimų galima aptikti daugiausiai užneštinių augalų rūšių. Tiesa, daugiausia tokių rūšių pasitaiko didžiuosiuose miestuose, kur didesnis traukinių eismas iš svečių šalių. Tačiau ir Skapiškio apylinkėse ant geležinkelio pylimo ir šalia jo galima aptikti šiukšlyninių šungarsčių (*Erucastrum gallicum*), skėstažiedžių rūgštynių (*Rumex thyrsiflorus*), rytinių engrų (*Bunias orientalis*), dvimečių nakvišų (*Oenotera biennis*), kanadinių šiušelių (*Erigeron canadensis*), sausų smiltynų augalų – aitriųjų šilokų (*Sedum acre*), dirvinių kiečių (*Artemisia campestris*), smiltyninių sidabražolių (*Potentilla arenaria*).

Karjerai, bergždynai

Maždaug 0,5 km nuo Skapiškio, Švedūkalmio link, buvusiam karjere įrengta motokroso trasa. Šiuose pažeistuose biotopuose auga svetimžemiai dygliuotieji šaltalankiai (*Hippophae rhamnoides*), pasitaiko retokų augalų rūšių: margųjų asiūklių (*Equisetum variegatum*), gražiųjų (*Centaurium pulchellum*) ir skėtinių širdažolių (*Centaurium erythraea*). Gausiai auga akišveitės (*Euphrasia* sp.), raudonieji skėstukai (*Odontites vulgaris*) ir kt.

Miškai

Skapiškio valsčiaus miškingumas yra didesnis už šalies vidurkį. Valsčiuje plyti vidutinio dydžio Virbališkių, Kūsėnų, Laukėlių, Misiūkiškio, Vergūčių miškai, nemažą valsčiaus dalį užima Skapagirio miškas, besiribojantis

¹ Skapagirio miško gamtotvarkos plano pagrindžiamoji informacija, rengė Klaipėdos universiteto Jūros mokslų ir technologijų centro Baltijos pajūrio aplinkos tyrimų ir planavimo institutas, Klaipėda, 2014, p. 14.

² Ten pat.

su Notigalės pelke. Kupiškio urėdijos Skapiškio girininkijai priklauso 3 261 ha miškų, tiesa, girininkijos ribos ne visai sutampa su valsčiaus ribomis.

Didžiausius medynų plotus Skapiškio apylinkėse užima **eglynai** (Skapagiryjė net 45,75 proc.). Kiškiakopūstinių-plačialapinių eglynų (*Piceeta oxalidosa-nemorosa*) medžių arde vyrauja paprastosios eglės (*Picea abies*), pavieniui auga drebulės ir ažuolai (mišriuose eglynuose tarp eglių auga ir pušys; medynų padengimas 70–80 proc.). Pomiškis retas, auga pavienės eglės, drebulės, klevai, ažuolai. Trake (projekcinis padengimas nuo 5 iki 50 proc.) auga lazdynai (*Corylus avellana*), sausmedžiai (*Lonicera xylostemma*), šermukšniai (*Sorbus aucuparia*). Žolinė danga (projekcinis padengimas iki 70–80 proc.) gana vešli, pastoviai augančios rūšys: paprastieji kiškiakopūščiai (*Oxalis acetosella*), dvilapės medutės (*Maianthemum bifolium*), triskiautės žibuoklės (*Hepatica nobilis*), geltonžiedžiai šalmučiai (*Galeobdolon luteum*), paprastosios rykštenės (*Solidago virga-aurea*), krūmokšninės žliugės (*Stellaria holostea*). Dažnokai aptinkamos ir garšvos (*Aegopodium podagraria*), kelminiai ir smailialapiai paparčiai (*Dryopteris filix-mas* et *Dryopteris carthusiana*). Iš viso eglynuose aptinkama apie 50 žolinių augalų rūšių. Samanų danga nepastovi (projekcinis padengimas nuo 10 iki 70 proc.), vyrauja bukosios gražiasnapės (*Eurhynchium angustirete*), gulsčiosios lapūnės (*Plagiomnium affine*), melsvėjančiosios mnijos (*Mnium stellare*), skrotelinės rožiasamanės (*Rhodobryum roseum*).

Nors **pušynai** (*Pineta*) Skapiškio miškuose nesudaro nė 10 procentų medynų, tačiau pasitaiko tiek smėlinguose, tiek durpiniuose dirvožemiuose.

Šilsamaniniai pušynai (*Pineta hylocomiosa*) auga nedideliais plotais, tarp kurių tik kur ne kur įsiterpia kitos pušynų bendrijos, eglynai ar beržynai. Šilsamaniniuose pušynuose medžių arde auga pušys, retai pasitaiko pavienių eglių, trake ir pomiškyje auga kadagiai, pastoviai auga šermukšniai ir ažuolai. Žolinė danga reta, rūšinė sudėtis skurdoka. Pastoviai auga avinis eraičinas (*Festuca ovina*), pievinis kūpolis (*Melampyrum pratense*), plaukuotasis kiškiagrikis (*Luzula pilosa*).

Samanų danga ištisinė, projekcinis padengimas paprastai 100 procentų. Samanų dangoje dažniausiai vyrauja žaliosios samanos: paprastoji šilsamanė (*Pleurozium schreberi*), atžalinė gūžtvė (*Hylocomium splendens*), šilinė plunksnė (*Ptilium crista-castrensis*), purioji dvyndantė (*Dicranum polysetum*).

Viržiniai pušynai (*Pineta callunosa*), kaip ir kerpšiliai, išplitę Pietryčių Lietuvoje, o Skapiškio apylinkių miškuose reti. Viržiniai pušynai paprastai įsikuria gaisravietėse, mechaniškai pažeidžiamuose smėlio dirvožemiuose. Medžių arde auga retokos pušys. Žolinė danga reta, vyrauja šiliniai viržiai (*Calluna vulgaris*). Samanų danga pastovi, jos projekcinis padengimas apie 80 procentų. Tik nedideliais fragmentais išlikusiuose brukniašiliuose (*Pineta vacciniosa*) medžių arde auga pušys, pomiškyje – eglės. Trake auga reti kadagiai, šermukšniai, ažuolai, šalteksniai. Žolinėje dangoje vyrauja bruknės (*Vaccinium vitis-idaea*), pastoviai auga viržiai (*Calluna vulgaris*), plaukuotieji kiškiagrikiai (*Luzula pilosa*). Samanų danga ištisinė (projekcinis padengimas 100 proc.), vyrauja žaliosios samanos: *Hylocomium proliferum*, *Ptilium crista-castrensis*, *Dicranum polysetum*. Mėlyninių pušynų (*Pineta myrtillosa*) fragmentų yra daugiau. Medyne (projekcinis padengimas 60 proc.) auga pušys su eglių priemaiša, pomiškyje vyrauja eglaitės, pasitaiko šalteksnių, pavienių ažuoliukų. Žolinėje dangoje (projekcinis padengimas apie 60 proc.) vyrauja mėlynės,

pastoviai auga aviniai eraičiniai (*Festuca ovina*) ir pieviniai kūpoliai (*Melampyrum pratense*). Žaliųjų samanų danga ištisinė (projekcinis padengimas 100 proc.).

Ežerai, į Mituvos ežerą įtekantis upelis, Šetekšnės upės pakrantės daugelyje vietų apaugusios mišku. Tiesa, pasak senolių, tarpukariu, dar maždaug prieš 70 metų, visos šios pakrantės buvo plikos, be medžių ir krūmų, nes sumedėjusiems augalams išvirtinti trukdė iki pat vandens ganomi gyvuliai. Dabar vandens telkinių pakrantės supa XX amžiuje susiformavę baltalksnynai, vietomis – gluosnynų fragmentai. **Baltalksnynų** (*Alneta*) medžių arde vyrauja baltalksniai (*Alnus incana*), pasitaiko paprastųjų ievų (*Prunus padus*), juodalksnių (*Alnus glutinosa*), uosių (*Fraxinus excelsior*), blindžių (*Salix caprea*), trapiųjų gluosnių (*Salix fragilis*), baltųjų gluosnių (*Salix alba*), paprastųjų skirpstų (*Ulmus minor*). Trake auga pavieniai juodieji serbentai (*Ribes nigrum*), putinai (*Rhamnus cathartica*), paprastieji šermukšniai (*Sorbus aucuparia*), karpotieji beržiukai (*Betula pendula*). Aplink medžius ir krūmus daug kur vyniojasi apyniai (*Humulus lupulus*). Žolinėje dangoje tarp vyraujančių dilgėlių pasitaiko garbanotųjų dagių (*Carduus crispus*), didžiųjų ugniažolių (*Chelidonium majus*), trigyslių smiltagraibių (*Moehringia trinervia*), garšvų (*Aegopodium podagraria*), šliaužiančiųjų tramažolių (*Glechoma hederacea*), šliaužiančiųjų šilingių (*Lysimachia nummularia*). Prie vandens pasitaiko paprastųjų raudoklių (*Lythrum salicaria*), europinių vilkakojų (*Lycopus europaeus*), siauralapių lendrūnų (*Calamagrostis canescens*), karčiųjų rūgčių (*Persicaria hydropiper*).

Kadangi šios bendrijos susiformavo palyginti neseniai, čia nepavyko aptikti retų, į Lietuvos raudonąją knygą įrašytų augalų. Rekreaciniu požiūriu šios bendrijos nepatrauklios, nes žolinėje dangoje daug kur vyrauja didžiųjų dilgėlių (*Urtica dioica*) sąžalynai, kitur gausiai auga ilgus, šliaužiančius, dygius stiebus išauginančios paprastosios gervuogės (*Rubus caesius*).

Skapiškio apylinkių miškuose **drebulyną** (*Tremuleta*) nedaug. Tačiau pavieniui ar grupelėmis drebulių pasitaiko kituose medynuose, ypač eglynuose, rečiau – baltalksnynuose. Drebulynuose, be vyraujančių drebulių, auga pavienės eglės, beržai. Retokame trake vyrauja lazdynai. Žolynas retokas, vyrauja kiškiakopūščiai (*Oxalis acetosella*), krūmokšninės žliugės (*Stellaria nemorosa*). Vietomis ploteliais gausiai auga garšvos (*Aegopodium podagraria*), geltonžiedžiai šalmučiai (*Galeobdolon luteum*), varpotosios juodžolės (*Actaea spicata*). Samanų danga neišsivysčiusi.

Ažuolynų (*Querceta*) Skapiškio apylinkėse išlikę labai mažai, tik fragmentai. Išlikę ažuolynai negryni, medžių arde auga ir liepos, drebulės ar eglės. Trake vyrauja lazdynai. Žolinė danga gausi ir įvairi. Vyrauja triskiautės žibuoklės (*Hepatica nobilis*), geltonžiedžiai šalmučiai (*Galeobdolon luteum*), krūmokšninės žliugės (*Stellaria holostea*).

Skapiškio valsčiaus miškuose grynų beržynų (*Betuleta*) nedaug, tačiau mišrūs, su beržu miškai sudaro apie trečdalį visų medynų (Skapagirio miške net 33,9 proc.). Beržynai nedideliais plotais išplitę tiek sausose smėlėtose vietose, tiek šlapiose vietose, durpžemyje. Paprastai beržynai yra savaiminiai, išaugę buvusių eglynų ar beržynų vietose, jauni – buvusių žemės naudmenų plotuose. Medžių arde šiuose beržynuose tarp beržų išmaišo pavienės pušys, baltalksniai, rečiau – eglės. Beržynuose pasitaiko apyrečių augalų: gana pastoviai auga plačialapiai skiautalūpiai (*Epipactis helleborine*), pasitaiko kiaušinių dviguonių (*Listera ovata*),

dvilapių blandžių (*Platanthera bifolia*), smulkialapių vikių (*Vicia tenuifolia*). Šlapiose vietose esančiuose beržynuose pastoviai aptinkamos žilosios viksvos (*Carex canescens*), garbanotieji dagiai (*Carduus crispus*) ir kt.

Kiškiakopūstiniai-plačialapiai beržynai (*Betuleta oxalidoso-nemorosa*) auga velėniuose silpnai nujaurėjusiuose smėlio dirvožemiuose. Medžių arde, be vyraujančių beržų, auga pavieniai ar grupelėmis pušys, eglės, drebulės. Trake vyrauja lazdynai, taip pat auga šermukšniai, šaltekšniai, sausmedžiai. Tankioje ir įvairiarūšėje žolinėje dangoje vyrauja kiškiakopūščiai, europinės pipirlapės (*Asarum europaeum*), triskiautės žibuoklės (*Hepatica nobilis*), krūmokšninės žliugės (*Stellaria nemorosa*). Vietomis ploteliuose vyrauja garšvos (*Aegopodium podagraria*), pakalnutės (*Convallaria majalis*). Samanų danga neišsivysčiusi. Nedideliais ploteliais auga tribriaunės kerėžos, bukosios gražiasnapės (*Eurhynchium angustirete*), skrotelinės rožiasamanės (*Rhodobryum roseum*), gulsčiosios lapūnės (*Plagiomnium affine*).

Skapagirio miškas

Lietuviškais masteliais Skapagirio miškas yra gana didelis, plyti net 2 191,75 ha plote. Turint omeny, kad bendras Skapiškio girininkijos valstybinės reikšmės miškų medynų plotas 3 058 ha, būtent šis miškas užima didesnę dalį Skapiškio valsčiaus mišku apaugusios teritorijos. Miškas yra šiaur rytinėje Lietuvos dalyje, Skapiškio seniūnijoje, nuo seniūnijos centro nutolęs maždaug 1 km. Mišką supa žemės ūkio naudmenos – dirbami laukai, kultūrinės pievos ir ganyklos. Pietiniu miško pakraščiu eina krašto kelias Nr. 122 Daūgpilis–Panevėžys, vakariniu pakraščiu eina krašto kelias Nr. 192 Skāpiškis–Pandėlys bei vietinės reikšmės kelias Nr. 3618 Panemunėlio glž. st.–Laičiai–Skapiškis. Pietiniu miško pakraščiu eina geležinkelio atšaka Radviliškis–Daugpilis. Šiaurinėje dalyje miškas ribojasi su Notigalės pelkėmis – Notigalės valstybiniu telmologiniu draustiniu.

Be jokios abejonės, Skapiškio valsčiuje Skapagirio miškas yra vertingiausias gamtinis kompleksas. Pagal LR aplinkos ministro 2009 m. lapkričio 3 d. įsakymą Nr. D1-654 „Dėl Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2009 04 22 įsakymo Nr. D1-210 „Dėl vietovių sąrašo, skirto pateikti Europos Komisijai, patvirtinimo“ papildymo“ Skapagirio miško teritorija išskirta kaip vietovė, atitinkanti BAST kriterijus. Skapagirio miško buveinių apsaugai svarbios teritorijos steigimo metu užregistruotos dvi Europinės svarbos saugomos rūšys: baltamargė šaškytė (*Hypodryas maturna*) ir didysis auksinukas (*Lycaena dispar*). Miške aptiktos trys į Lietuvos raudonąją knygą įrašytų augalų rūšys: statusis atgiris (*Huperzia selago*) (56 kv.), žalsvažiedė blandis (*Platanthera chlorantha*) (326 kv.) ir samana – plunksninė pliusnė (*Neckera pennata*) (52 kv.).³ Taip pat aptiktos keturios saugomų grybų rūšys: skaisčioji raudonpintelė (*Pycnoporella fulgens*) (66 kv.)⁴, kislusis (*Lactarius repraesentaneus*) (78 kv.) bei gelsvasis piengrybiai (*Lactarius scrobiculatus*) (51 kv.) ir keturskiautis žvaigždinas (*Geastrum quadrifidum*) (110 kv.).

Skapagiryje, be minėtų į Lietuvos Raudonąją knygą įrašytų baltamargės meškytės ir didžiojo auksinuko, dar yra aptinkamos retos drugių rūšys: machaonas (*Papilio machaon*), tamsioji šaškytė (*Melitaea diamina*), auksuotoji šaškytė (*Euphydryas aurina*); į Lietuvos Raudono-

³ Ten pat, straipsnio autoriaus tyrimas.

⁴ Ten pat.

nają knygą įrašyti paukščiai: juodasis gandras (*Ciconia nigra*), vapsvaėdis (*Pernis apivorus*), vištvanagis (*Accipiter gentilis*), gervės (*Grus grus*), pilkoji meleta (*Picus canus*), žalioji meleta (*Picus viridis*), baltnugaris genys (*Dendrocopos leucotos*), taip pat į Paukščių direktyvos 1 priedą įrašyti lėlys (*Caprimulgus europaeus*), juodoji meleta (*Drycopus martius*), lygutė (*Lullula arborea*), paprastoji medšarkė (*Lanius collurio*)⁵.

Skapagirio miške išskirtos net 8 tipų europinės svarbos gamtinės buveinės: 177,85 ha pelkinių miškų, 100,92 ha žolių turtingų eglynų, 99,02 ha pelkėtų lapuočių miškų, 55,35 ha vakarų taigos, 3,91 ha plačialapių ir mišrių miškų, 2,46 ha rūšių gausių ganyklų ir ganomų pievų, 2,11 ha aliuvinių miškų, 1,25 ha šienaujama mezofilų pievų⁶.

Pelkiniai miškai didesniais ar mažesniais ploteliais mozaikiškai išsibarstę po visą Skapagirio mišką. Didžiausi plotai plyti 57, 58, 79, 52–59, 165, 76 kvartaluose. Pagal geobotaninę sudėtį vyrauja mėlyniniai-kimininiai ir gailiniai pušynai, nemažus plotus užima tarpinio tipo (viksviniai-kimininiai) pušynai ir beržynai, plynraisčiai. Medynuose dominuoja paprastosios pušys (*Pinus sylvestris*), plaukuotieji beržai (*Betula pubescens*), paprastosios eglės (*Picea abies*), rečiau – juodalksniai (*Alnus glutinosa*), paprastieji uosiai (*Fraxinus excelsior*), drebulės (*Populus tremula*). Gausiame krūmų arde auga paprastieji lazdynai (*Corylus avellana*), paprastieji šaltekšniai (*Frangula alnus*), pilkieji karklai (*Salix cinerea*), paprastieji šermukšniai (*Sorbus aucuparia*). Krūmokšniai auga nepastoviai, dažniausiai auga pelkiniai gailiai (*Ledum palustre*), paprastieji vaivorai (*Vaccinium uliginosum*), mėlynės (*Vaccinium myrtillus*), bruknės (*Vaccinium vitis-idaea*), pasitaiko paprastųjų spanguolių (*Oxycoccus palustris*). Žolinių augalų nedaug. Pastoviai auga kupstiniai švyliai (*Eriophorum vaginatum*), paprastosios viksvos (*Carex nigra*), laibosios viksvos (*Carex lasiocarpa*), snapuotosios viksvos (*Carex rostrata*). Pasitaiko paprastųjų šilingių (*Lysimachia vulgaris*), geltonųjų vilkdalgių (*Iris pseudacorus*), melsvųjų melvenių (*Molinia caerulea*), pasitaiko užneštinių retų augalų dryžuotųjų monažolių (*Glyceria striata*). Gana gausi samanų danga.

Žolių turtingi eglynai didesniais ar mažesniais plotais paplitę visame Skapagirio miške. Didesni ploteliai yra 39, 40, 52, 53, 73 kvartaluose. Medžių arde vyrauja paprastosios eglės (*Picea abies*), pastoviai auga paprastieji ažuolai (*Quercus robur*). Gana gausus krūmų ardas, kuriame auga paprastieji lazdynai (*Corylus avellana*), paprastieji šaltekšniai (*Frangula alnus*), karpotieji ožekšniai (*Euonymus verrucocus*), paprastieji sausmedžiai (*Lonicera xylostemum*), paprastieji putinai (*Viburnum opulus*), pasitaiko paprastųjų žalčialunkių (*Daphne mezereum*). Vešlioje žolių dangoje auga keliasdešimt augalų rūšių. Gausiai veši paprastųjų garšvų (*Aegopodium podagraria*), krūmokšnių žliūgių (*Stellaria nemorum*) sąžalynai, auga tamsiosios plautės (*Pulmonaria obscura*), triskiautės žibuoklės (*Hepatica nobilis*), europinės pipirlapės (*Asarum europaeum*), geltonžiedžiai šalmučiai (*Lamiaeum galeobdolon*), paprastosios pakalnutės (*Convallaria majalis*), paprastieji kiškiakopūščiai (*Oxalis acetosella*), miškinės sorokės (*Milium effusum*), kašubiniai vėdrynai (*Ranunculus cassubicus*), miškinės zuiksalotės (*Mycelis muralis*), plunksninės strugės (*Brachypodium pinnatum*), pasitaiko pavasarinių pelėžirnių (*Lathyrus vernus*), miškinų girūnių (*Sanicula europaea*), į Raudonąją knygą įrašytų stačiųjų atgirių (*Huperzia selago*)⁷.

⁵ Ten pat.

⁶ Ten pat.

⁷ Ten pat.

Pelkėti lapuočių miškai nedideliais fragmentais išsidėstę visame miške, tačiau didesni medynai telkiasi 326, 96, 107, 108, 89, 932 kvartaluose. Šiuose miškuose augalinę dangą formuoja viksvinio juodalksnyno (*Carisci elongatae-Alnetum glutinosae*) asociacijos bendrijos, kuriose medžių arde vyrauja juodalksnis (*Alnus glutinosa*), rečiau auga paprastosios eglės (*Picea abies*), baltalksniai (*Alnus glutinosa*), paprastieji klevai (*Acer platanoides*), karpotieji beržai (*Betula pendula*), pasitaiko nedidelių paprastųjų uosių (*Fraxinus excelsior*) bei drebulių (*Populus tremula*) medynų. Gausiame krūmų arde veši paprastieji lazdynai (*Corylus avellana*), paprastieji šaltekniai (*Frangula alnus*), paprastieji šermukšniai (*Sorbus aucuparia*). Vešlioje žolių dangoje vyrauja viksvuolinių (*Cyperaceae*) šeimos žolės: pailgosios viksvos (*Carex elongata*), šeriuotosios viksvos (*Carex appropinquata*), žvaigždėtosios viksvos (*Carex echinata*) bei pelkiniai papartuoliai (*Thelypteris palustris*), baliniai asiūkliai (*Equisetum fluviatile*), blužniapaparčiai (*Athyrium filix-femina*). Taip pat auga smailialapiai paparčiai (*Dryopteris carthusiana*), pelkiniai lipikai (*Galium palustre*), paprastosios vilkakojės (*Lycopus europaeus*), paprastosios šilingės (*Lysimachia vulgaris*), paprastosios raudoklės (*Lythrum salicaria*), pelkiniai salivai (*Peucedanum palustre*), paprastosios nendrės (*Phragmites australis*), pelkinės kreisvės (*Crepis paludosa*), paprastieji karklavijai (*Solanum dulcamara*), durpyninės našlaitės (*Viola palustris*), pelkinės usnys (*Cirsium palustre*), trilapiai puplaiškiai (*Menyanthes trifoliata*), miškinės sidabražolės (*Potentilla erecta*), melsvosios melvenės (*Molinia caerulea*), kupstinės šluotsmilgės (*Deschampsia cespitosa*), didžiosios dilgėlės (*Urtica dioica*) ir kt.⁸

Vakarų taiga. Nors taigos tipo miškai Skapagiryje vyrauja, tačiau vakarų taigos buveinių kriterijus atitinka tik nedidelė jų dalis. Taiga išsimėčiusi nedideliais ploteliais, didesni ploteliai išlikę 106, 100, 54, 46 ir 47 kvartaluose. Tai įvairaus drėgnumo dirvožemiuose augantys pušynai, eglynai, mišrūs beržų, eglų bei drebulių medynai. Žolių dangoje egluose auga dvilapės medutės (*Majanthemum bifolium*), miškinės septynikės (*Trientalis europaea*), smailialapiai paparčiai (*Dryopteris carthusiana*), miškiniai lendrūnai (*Calamagrostis arundinaria*), mažosios dantenės (*Circaea alpestris*), paprastosios sprigės (*Impatiens noli-tangere*), miškinės girūnės (*Sanicula europaea*). Drėgnesniuose dirvožemiuose gausiau auga paprastieji kiškiakopūščiai (*Oxalis acetosella*), katuogės (*Rubus saxatilis*), miškiniai pataisai (*Lycopodium annotinum*). Pušynuose vyrauja mėlynės (*Vaccinium myrtillus*), bruknės (*Vaccinium vitis-idaea*), šiliniai viržiai (*Calluna vulgaris*), melsvosios melvenės (*Molinia caerulea*)⁹.

Plačialapių ir mišrūs miškai susitelkę pietinėje miško dalyje (326 kv.). Medžių arde vyrauja karpotieji beržai (*Betula pendula*), paprastosios eglės (*Picea abies*) ir drebulės (*Populus tremula*). Gausiame krūmų arde auga lazdynai (*Corylus avellana*), paprastieji šermukšniai (*Sorbus aucuparia*), želia paprastųjų klevų (*Acer platanoides*), mažalapių liepų (*Tilia cordata*), paprastųjų uosių (*Fraxinus excelsior*), paprastųjų eglų (*Picea abies*) jaunuolynas. Pasitaiko saugotinių paprastųjų žalčialunkių (*Daphne mezereum*). Žolinė danga negausi. Vyrauja pavasario efemeroidai: triskiautės žibuoklės (*Hepatica nobilis*), europinės pipirlapės (*Asarum europaeum*), baltažiedės plukės (*Anemone nemorosa*), tamsiosios plautės (*Pulmonaria obscura*), pasitaiko pavasarinių pelėžirnių (*Lathyrus vernus*), pirštuotųjų (*Carex digitata*) bei miškinių viksvų (*Carex sylvatica*). Vėliau efemeroidus

⁸ Ten pat.⁹ Ten pat.

užgožia paprastųjų garšvų (*Aegopodium podagraria*), krūmokšninių žliūgių (*Stellaria nemorum*) sąžalynai¹⁰.

Aliuviniai miškai auga nedideliais ploteliais. Sausėjant dirvožemiams jie formuojasi iš pelkėtų lapuočių miškų (315 kv.). Medžių arde vyrauja baltalksniai (*Alnus incana*) ir juodalksniai (*Alnus glutinosa*), pasitaiko paprastųjų eglių (*Picea abies*). Krūmų ardo padengimas sudaro 50 procentų, vyrauja paprastieji lazdynai (*Corylus avellana*), paprastieji šalteksniai (*Frangula alnus*). Žolinės dangos projekcinis padengimas apie 60 proc. Auga paprastosios garšvos (*Aegopodium podagraria*), pražangialapės blužnutės (*Chrysosplenium alternifolium*), geltonosios žiogagės (*Geum urbanum*), pelkinės vingiorykštės (*Filipendula ulmaria*), europinės vilkakojės (*Lycopus europaeus*), europinės pipirlapės (*Asarum europaeum*), pelkiniai lipikai (*Galium palustre*), paprastieji pelkiapaparčiai (*Thelypteris palustris*), didžiosios dilgėlės (*Urtica dioica*), paprastieji karklavijai (*Solanum dulcamara*), pasitaiko didžiųjų dantenų (*Circaea lutetiana*)¹¹.

Skapiškio valsčiaus grybai

Nors Skapiškio valsčiaus grybija nebuvo specialiai tyrinėta, tačiau labai įvairūs medynai, ypač Skapagirio miške, lemia didžiulę grybų įvairovę, nors šie miškai grybingumu neprilygsta Dzūkijos pušynams. Ištikus metus įvairiuose miškuose ant kelmų galima pamatyti keistus, elnio ragus primenančius grybus – baltaviršūnius elniagrybius (*Xylaria hypoxylon.*), ant gyvų ir negyvų medžių kamienų, kelmų auga parazitiniai ir saprotrofiniai kempininiai grybai. Ant beržų patys dažniausi beržiniai pinteniai (*Piptoporus betulinus*), kanopos pavidalo tikrosios pintys (*Fomes fomentarius*), priešvėžinių savybių turintys juodieji beržo grybai (*Inonotus obliquus f. sterilis*) bei ant įvairių medžių kamienų dygstančios raudonkraštės pintainės (*Fomitopsis pinicola*). Drebulės parazituoja kietosios kempinės (*Phellinus igniarius*) ir drebulinės kempinės (*Phellinus tremulae*), ažuolus – ažuolinės kempinės (*Phellinus robustus*), pušis – šakninės pintainės (*Heterobasidion (Fomitopsis) annosum*) ir pušinės kempinės (*Phellinus pini*). Dar daugiau kempininių grybų išikuria ant virtuolių, nukritusių šakų ir kelmų. Ant eglių kelmų pasitaiko anyžių aromata skleidžianti kvapnioji anyžpintė (*Gloeophyllum (Osmoporus) odoratum*), ant lapuočių kelmų dažnokas plokščiasis blizgutis (*Ganoderma lipsiense*), ant eglių medienos – karčioji postija (*Postia stiptica*), ant beržų medienos – beržinė lakštapintė (*Lenzites betulina*), vaistinių savybių turintis įvairiaspalvis žievenis (*Trametes versicolor*), ant gluosnių medienos – tabokinis šiurkštenis (*Hymenochaete tabacina*), ant baltalksnių medienos – paprastoji apdegėlė (*Ustulina vulgaris*), ant juodalksnių medienos pasitaiko alksninė kempinė (*Phellinus alni*) ir kt. Ant medžių kamienų galima rasti ir valgomų grybų. Mišriuose miškuose ant lapuočių medžių stuobrių nereta gluosninė kreivabudė (*Pleurotus ostreatus*) bei ant ažuolų ir klevų kamienų nuo pavasario dygstančios valgomosios geltonpintės (*Laetiporus sulphureus*).

Jau nuo ankstyvo pavasario mišriuose miškuose, baltalksnyuose dygsta vieni iš gražiausių grybų austriškosios plačiataurės (*Sarcoscypha austriaca*), mišriuose miškuose, laužavietėse – valgomieji briedžiukai (*Morchella esculenta*), pušy-
nuose – valgomieji bobausiai (*Gyromi-*

¹⁰ Ten pat.

¹¹ Ten pat.

tra esculenta) (nors pavadintus „valgomaisiais“, bobausius maistui vartoti reiktų atsargiai, tik džiovintus ar du kartus nuvirus). Miškuose, pamiškėse pasitaiko žmonių „avižėle“ vadinamų pavasariinių balteklių (*Calocybe gambosa*), miškuose, ant nukritusių eglių kankorėžių, dygsta smulkūs, tačiau maistui tinkami grybukai – valgomieji tampriukai (*Strobilurus esculentus*), miškuose, pamiškėse – trumpakočiai minkštūniai (*Melanoleuca brevipes*). Jau birželyje ant medžių kelmų galima aptikti ir prisigrybauti labai skanių smulkių, kelmučius primenančių grybų – kislųjų kelmiukių (vasarinių kelmučių) (*Kuehneromyces mutabilis*), tačiau jau nuo pavasario dygsta ir mirtinai nuodingos puokštinės kelmabudės (*Hypholoma fasciculare*), todėl grybautojams reikia būti atsargiems.

Didžiausia grybų įvairovė rugpjūčio–spalio mėnesiais. Lapuotynuose rudenį kai kuriais metais ant kelmų ir stuobrių gausiai uždera grybautojų vertinami paprastieji kelmučiai (*Armillariella mellea*). Pušynuose, beržynuose dygsta valgomosios voveraitės (*Cantharellus cibarius*), o grybautojų mėgstamiausi tikriniai baravykai (*Boletus edulis*) dygsta tiek eglynuose, pušynuose, tiek beržynuose, ažuolynuose. Tik po beržais dygsta juosvažvyniai raudonviršiai (*Leccinum versipelle*), o po drebulėmis – tikrieji raudonviršiai (*Leccinum aurantiacum*). Jaunuose pušynuose tiltais dygsta tikrieji kazlėkai (*Suillus luteus*), pušyninės rudmėsės (*Lactarius deliciosus*), raibieji baltikai (*Tricholoma terreum*), varinės gelsvabudės (*Chroogomphus rutilus*), senuose pušynuose – raukšlėtieji gudukai (*Rozites caperata*), jaunuose eglynėliuose gausiai auga itin vertingos eglyninės rudmėsės (*Lactarius deterrimus*). Įvairiuose miškuose auga daugybė vertingų grybų. Tai įvairiausios ūmėdės (*Russula* sp.), iš kurių vertingiausios – garduolės (*Russula delica*), juodmėsės (*Russula adusta*), tikrosios (*Russula vesca*), melsvažalės (*Russula cyanoxantha*), geltonviršės (*Russula ochroleuca*), ir piengrybiai (*Lactarius* sp.), iš kurių dažniausi pūkuotė (piengrybis paberžis) (*Lactarius torminosus*), juosvasis piengrybis (*Lactarius necator*), baltagauris (*Lactarius pubescens*), melsvėjantysis (*Lactarius violascens*), rudasis (*Lactarius rufus*) ir kt. Vertingais grybais laikomi ir lepšės (*Leccinum scabrum*), rudkepuriai (*Xerocomus badius*), žalsvieji (*Xerocomus subtomentosus*), auksakočiai (*Xerocomus chrysenteron*) aksombaravykiai, geltonieji kazlėkai (makavykai) (*Suillus variegatus*), elninės skydabudės (*Pluteus cervinus*), skėtinės stambiažvynės (*Macrolepiota procera*), miškiniai (*Agaricus sylvaticus*) ir šiliniai pievagrybiai (*Agaricus silvicola*). Aukštapelkėse auga tamprieji (*Suillus bovinus*) ir pelkiniai kazlėkai (*Suillus flavidus*), pilkšvosios lepšės (*Leccinum halopus*). Valgomų, nors paprastai menkaverčiais laikomų grybų, augančių Skapiškio valsčiaus miškuose, yra ir iš nuosėdžių (*Cortinarius* sp.), baltikų (*Tricholoma* sp.), skujagalvių (*Pholiota* sp.), mažūnių (*Marasmius* sp.), šalmučių (*Mycena* sp.), tauriabudžių ir stirnabudžių (*Clitocybe* sp.), guočių (*Hygrophorus* sp.) ir kitų genčių. Miškuose dažni ir neįprastos formos, gasteromicetams priskiriami grybai, kurie taip pat jauni valgomi. Tai ilgasis kukurdvelkis (*Calvatia excipuliformis*), kriaušinis (*Lycoperdon pyriforme*) ir karpotasis (*Lycoperdon perlatum*) pumpotaukšliai.

Tarp daugybės valgomų grybų pasitaiko ir gausiai dygstančių nuodingųjų ar santykinai nuodingų. Iš valgomųjų grybų sąrašo dėl polinkio kaupti sunkiuosius metalus išbraukta pilkoji meškutė (*Paxillus involutus*). Miškuose labai gausiai „raganų ratilais“ dygsta dvokiantys, nevalgomi baltieji baltikai (*Tricholoma album*), dėl kartumo nevalgomi atrieji pušynbaravykiai (*Tylophilus fellesus*), kartieji pipir-

baravykiai (*Chalciporus piperatus*). Žinoma, pačios pavojingiausios, tiesa, Skapiškio apylinkėse retos, mirtinai nuodingos žalsvosios musmirės (*Amanita phalloides*), mirtinai pavojingos ir dažnesnės smailiakepurės (*Amanita virosa*) bei gelsvosios musmirės (*Amanita citrina*), patujaro plaušabudės (*Inocybe patouillardii*), nuodingos kai kurios nuosėdžių (*Cortinarius* sp.) rūšys, ant šakų, kelmų dygstančios eglinės kūgiabudės (*Galerina marginata*), gamtą puošiančios paprastosios musmirės (*Amanita muscaria*), margosios musmirės (*Amanita pantherina*). Tiesa, kai kurios musmirių rūšys nenuodingos, tačiau vargu ar kas norėtų ragauti valgomomis laikomų rausvųjų musmirių (*Amanita rubescens*) ar bevainikių musmirenių (*Amanita vaginata*). Kai kurie grybai yra valgomi – mėšlagrybiai (*Coprinus* sp.) bei baravykai paažuoliai (*Boletus luridus*), – tačiau tampa nuodingi, kai vartojami kartu su alkoholiu.

Iki pat vėlyvo rudens pušnyuose galima aptikti voveraičių ir žalsvųjų baltikų (žaliuokių) (*Tricholoma flavovirens*). Grybavimo sezoną, jeigu neprasideda žiema, net iki Kalėdų pratęsia juodkotės ugniabudės (žieminiai kelmučiai) (*Flammulina velutipes*).

Miškuose, ant pūvančios medienos, kelmų, aptinkamos kelios gleivūnų rūšys: rutulinė raudenė (*Lycogala epidendrum*), geltonasis fuligas (*Fuligo septica*), rusvoji tubifera (*Tubifera ferruginosa*). Šie grybams artimi organizmai šiuo metu išskiriami į atskirą protistų karalystę.

Skapiškio apylinkių vabalų (*Insecta: Coleoptera*) fauna

Mantas Arbūzas

Vabalai – gausiausias atrastų rūšių skaičiumi vabzdžių (*Insecta*) klasės būrys. Pasaulyje kasmet aprašoma apie 7 000 naujų vabzdžių rūšių, kurių daugumą sudaro vabalai¹.

Skapiškio apylinkėse yra nuveikti dideli darbai tiriant drugius (*Lepidoptera*)², tačiau nustatant vabalų (*Coleoptera*) rūšinę įvairovę Skapiškyje ar visame Kupiškio rajone atliktų tyrimų nedaug.

Kupiškio rajone esančioje Šepetės pėlkėje rasta nauja Lietuvoje vabalų rūšis – *Trechicus nigriceps* (Dejean, 1831)³, o nuo 1996 m. kasmet aptinkamas Kupiškio ir Anykščių rajonų vakariniame Šimonių girios pakraštyje žalvarinis puošniažygis (*Carabus nitens* L.). Taip pat literatūros šaltiniuose nurodoma, kad Skapagirio miške aptiktas į Lietuvos raudonąją knygą įrašytas didysis skydvabalis (*Peltis grossa* L.) pagal rastų lervų gausą nėra retas vabalas Kupiškio rajone⁴.

Mažas vabalų iširtumas ir didėjanti daugelio rūšių išnykimo grėsmė skatina tirti lokalias vietas, ne išimtis ir Skapiškio apylinkės. Nótigalės telmologinis draustinis – tyrimų traukos centras, tačiau koleopterologinius, faunistinius tyrimus ne ką mažiau svarbu atlikti ir mažesnio prioriteto teritorijose, t. y. pateikti sąrašą gyvenančių vabalų rūšių brandziame Skapagirio miške, eutrofikacijos proceso smarkiai paveiktame Mituvės ežere, salose. Viena iš svarbių užduočių išlieka tinkamas metodų parinkimas inventorizuojant dirvos paviršiuje, viršutiniuose sluoksniuose bei miško paklotėje esančius vabalus, nes čia jų gausiausia⁵.

Kadangi vabzdžių rūšinė sudėtis ir gausumas vietovėse nuolat kinta, tikiuosi, kad pateiktas Skapiškio apylinkėse surinktų vabalų sąrašas bei rūšių gausumo įvertinimas bus svarbus informacijos šaltinis pratęsti tolimesnius tokio pobūdžio tyrimus Skapiškyje.

Tyrimų tikslas, uždaviniai ir metodai. Šių tyrimų objektas – vabalai. Prieš pradėdant rinkti medžiagą buvo nustatytas konkretus darbo tikslas – iširti Skapiškio apylinkių vabalų (*Coleoptera*) rūšinę sudėtį, gausumą bei atskirų rūšių vyravimą kiekvienoje tyrimų teritorijoje. Šiam tikslui įgyvendinti išskelti uždaviniai: nustatyti ir įvertinti rūšinę vabalų įvairovę tam tikrose vietovėse bei pateikti rastų rūšių sąrašą. Inventorizuoti vabalus dirvos paviršiuje, viršutiniuose sluoksniuose, miško paklotėje ir apskaičiuoti jų dominavimo indeksą. Medžiaga buvo renkama 2008–2009 ir

¹ Šablevičius B. *Vabalai*, Kaunas, 2011.

² Dapkus D., Švitra G. Data on the distribution of *Colias Palaeno* (Linnaeus 1761) (*Lepidoptera*, *Pieridae*) in Lithuania, *New and rare for Lithuania insect species*, Records and Descriptions, vol. 23, 2011; Dapkus D. Check-list of butterflies and moths of the Nótigalė bog (Northern Lithuania), *New and Rare for Lithuania Insect Species*, Records and Descriptions, vol. 22, 2010; Kazlauskas R. Margas Kupiškio rajono drugių pasaulis, *Kupiškis. Gamtos ir istorijos puslapiai*, sud. A. Jonušytė, Kupiškis: Kupiškio etnografijos muziejus, 2009; Ivinskis P., Augustauskas J. *Lietuvos dieniniai drugiai*, Kaunas, 2004.

³ Ferenca R., Tamutis V. Data on seventeen beetle (*Coleoptera*) species new for Lithuanian fauna, *New and rare for Lithuania insect species*, Records and Descriptions, vol. 21, 2009.

⁴ Pankevičius R. *Raudoni lapai*, Vilnius, 2000, Nr. 7.

⁵ Bouget C., Nageleisen L. M. *L'étude des insectes en forêt: méthodes et techniques, éléments essentiels pour une standardisation*, Office national des forêts, 2009.

2012–2013 m. Entomofaunos tyrimams būdingi specifiniai metodai. Šią specifiką sąlygoja ypač didelė vabzdžių rūšinė įvairovė, įvairi gyvenamoji aplinka, sudėtingas vystymosi ciklas, todėl medžiaga rinkta įvairiais, entomologijoje plačiai taikomais metodais⁶.

Vabalų rūšys nustatytos naudojantis straipsnyje „*A catalogue of Lithuanian beetles (Insecta, Coleoptera)*“ pateiktais apibūdinimo raktais⁷.

1. Atsitiktiniai stebėjimai maršrutuose. Dalis paplitusių ir gerai žinomų makrobestuburių rūšių gali būti lengvai atskiriamos vizualiai. Įprastos vabalų rūšys buvo registruojamos gamtoje tiesiog apžiūrint bei pasižymint rastą rūšį lauko žurnale.

2. Šienavimas. Šis metodas taikomas norint surinkti vabzdžius žole, puskrūmiai, neaukštais krūmais ar medžiais apaugusiuose plotuose. Šienaujant staugiais mostais braukiama per augalus entomologiniu tinkleliu – plono audeklo maišeliu, prisiūtu prie metalinio 27 cm skersmens lankelio, kuris pritvirtintas prie 115 cm lazdos. Ant augalų esantys vabzdžiai tokiu būdu nubraukiami į sietą, po to išrenkami. Tai vienas iš efektyviausių metodų, leidžiantis nustatyti vabzdžių rūšinę sudėtį. Šis metodas netaikytas tuo atveju, jeigu augalai šlapi, nes vabzdžiai sušlampa, apsvelia smulkiais augalų dalelėmis ir prilimpa prie sietelio, dėl to surinkta medžiaga tampa nekokybiška, o tai apsunkina rūšių identifikavimą.

3. Įkasamos gaudyklės (angl. *pitfall traps*) – tai iki viršutinio krašto į žemę įkastas 0,5 litro talpos stiklainis, ant kurio uždedamos nukreipiančios vabzdžius į stiklainio vidų metalinės tvorelės. Apsaugant nuo kritulių, vėjo nešamų šiukšlių ir smulkių roplių ar žinduolių gaudyklės iš viršaus pridengtos neperšlampamu stogeliu, paliktas 2 cm tarpas. Gaudyklės tikrintos kas trečią parą. Įkasamos gaudyklės naudotos nuo 2012 m. liepos 13 d. iki 2012 m. rugsėjo 2 d. bei nuo 2013 m. gegužės 1 d. iki 2013 m. liepos 10 d. Kiekvienoje tyrimų teritorijoje įrengta po 8 vienetus gaudyklių (iš viso Skapiškio apylinkėje – 24 vnt.). Šiuo metodu patogiu naudotis renkant vabalus, gyvenančius paklotėje ar viršutiniame dirvos sluoksnyje: žygius (*Carabidae*), trumpasparnius (*Staphylinidae*), maitvabalius (*Silphidae*) ir kt. Šiuo metodu surinkta medžiaga, išskirtos Notigalės, Skapagirio ir Mituvos radimvietės eudominantinės, dominantinės, subdominantinės ir atsitiktinės rūšys. Dominuojančios (D) tam tikroje teritorijoje rūšys nustatytos pagal jų santykinę dalį (%) bendrijose. Dominantų išskyrimui buvo apskaičiuotas dominavimo indeksas $D_i = n_i / N * 100 \%$: n_i – rūšies i gausumas bendrijoje, N – visų rūšių gausmas bendrijoje. Remiantis gautais rezultatais, buvo išskirtos trys dominavimo klasės: dominantai – 5,1–15 %, subdominantai 1,1–5 %, antraeilės rūšys – <1 %⁸.

4. Sistemingas rūšių paieška buveinėse. Sistemingas vietovės apieškojimas, atkreipiant dėmesį į mikrobuveines ir slėptuves, yra labai efektyvus metodas. Ieškojimas vabalų po medžio žieve, rąstais yra rezultatyvus vėlyvą rudenį ir ankstyvą pavasarį, kai po žieve galima rasti žiemojančius vabalus, o žiemą tai buvo vienintelis būdas surinkti vabzdžius. Ieškoti individų po medžio žieve galima tik jei medžio žievė lengvai atsiskiria nuo kamieno. Prieš prade-

⁶ Balčiauskas L. *Sausumos ekosistemų tyrimo metodai*, Vilnius, 2004, t. 1.

⁷ Tamutis V., Tamutė B., Ferenc R. *A catalogue of Lithuanian beetles (Insecta, Coleoptera)*, 2011. ZooKeys 121: 1–494. doi: 10.3897/zookeys.121.732.

⁸ Górny M., Grüm L. *Metody stosovane w zoologii gleby*, Warszawa, 1981.

1 pav. Skapagirio miške rastos maitvabalių (*Silphidae*) šeimos rūšys viename iš plastikinių butelių

dant lupiti žievę ant žemės prie medžio patiesiamas šviesios spalvos audeklas ar polietileninė plėvelė, kadangi neretai, lupant žievę, vabzdžiai nukrinta ant žemės ir pasislepia paklotėje ar dirvoje.

5. Vabzdžių gaudyklės su masalu. Gaudyklės konstrukcija yra analogiška įkasamoms gaudyklėms (angl. *pitfall traps*), tačiau į 0,5 l talpos stiklainius dėta masalo – kaulienos, paukštienos ir žuvies gabalėlis. Dvi paras prieš tai mėsa pūdoma šiltoje aplinkoje. Reikia nepamiršti patikrinti ne tik natūraliomis sąlygomis nugaišusių gyvūnų, po kuriais gausu maitvabalių šeimos (*Silphidae*) rūšių, bet ir apžiūrėti antropogeninio poveikio sąlygotas buveines, t. y. žmonių paliekamas kietas buitines atliekas, nesandarius butelius. Ne kartą rasta butelių, kurie iki pusės buvo pilni negyvų maitvabalių. Tai leidžia daryti prielaidą, kad maitvabalius į tuščią butelį priviliojo organiniai junginiai – esteriai ar rūgimo proceso metu išsiskyrusios lakios cheminės medžiagos. Žmonių atsitiktinai sukurtose vabzdžių gaudyklėse – taroje – rastos vabalų rūšys į tyrimų rezultatus neįtrauktos.

Tyrimų rezultatai. Skapiškio apylinkių kraštovaizdis įvairus, čia galime rasti tankių eglynų, lapuočių miškų, aukštapelkių ar eutrofikacijos proceso smarkiai paliestą ežerą su salomis. Pagal Lietuvos gamtinį žemėlapi, Kupiškio rajonas nėra kalvotas, t. y. šiaurės vakarų dalis yra Mūšės–Nemunėlio žemumos pakraštyje, pietvakarinė dalis driekiasi Nevėžio žemumos pakraštyje, o rytinė – Viešintų kalnagūbrio šiaurinėje dalyje. Skapiškio apylinkėse nėra didelių aplinkos skirtumų. Šilumos ir drėgmės iš išorės tyrimų vietovės gauna panašiai, nes didžiausias nuotolis nuo vienos radimvietės link kitos yra apie 10 km. Atsižvelgiant į biotopų įvairovę Skapiškio apylinkėse atrinktos 3 tarpusavyje kontrastiškiausios teritorijos: Notigalės aukštapelkės telmologinis draustinis; Skapagirio miško šiaurinė dalis; Mituvos ežero didžioji ir mažoji Alkų salos. Kiekvienoje iš 3 tiriamų vietovių stratifikuoti tyrimų bareliai (nedidelio ploto kvadratinės aikštelės). Bendras barelių skaičius tyrimų vietovėse sudarė 0,35 ha plotą.

Notigalės telmologinis draustinis yra Kupiškio ir iš dalies Rōkiškio rajone, plotas 1 391 ha, įsteigtas 1992 m. išsaugoti stambų pelkėtų masyvų kompleksą Vidurio Lietuvos žemumoje. Čia saugomi natūralūs distrofiniai ežerai, aktyvios aukštapelkės, tarpinės pelkės ir liūnai. Notigalės aukštapelkė – viena didžiausių Lietuvos pelkių, įtraukta į Europos saugomų teritorijų sąrašą. Notigalės teritorijai būdingas lygus žemės paviršius, pereinantis iš sauso smėlėto pušyno į šlapia, durpžemę aukštapelkę. Pušyne vyrauja krūmokšniai: šilinis viržis, mėlynės, juodosios varnauogės, bruknės, gailiai, vaivorai. Aukštapelkę dengia storas kiminių sluoksnis su kartu augančiomis spanguolėmis, durpiniais bereiniais, siauralapėmis balžuvomis ir apskritalapėmis saulašarėmis. Notigalės telmologiniame draustinyje vyrauja aukštapelkės, kurios sudaro 28,8 %, ir mišrūs miškai, sudarantys 23,9 % bendro ploto. Pereinamųjų stadijų miškai bei krūmynai užima 16,8 %, o spygliuočių miškai sudaro 14,8 % bendro teritorijos ploto. Vandens telkiniai užima 8,7 % visos teritorijos⁹.

Notigalės telmologinis draustinis priskirtas buveinių apsaugai svarbioms teritorijoms (toliau – BAST).

Skapagirio miškas (2 635 ha) – Kupiškio rajone didžiausias pagal užimamą plotą po Šimonių girios. Čia vyrauja eglių ir beržų medynai. Mažiau yra juodalksnių, uosių ir labai nedaug – ažuolų, liepų medynų. Miškui būdingas lygus žemės reljefas bei mišri medžių sudėtis, vešli žolinė danga. Iš žolinės augalijos, krūmokšnių ir puskrūmių vyrauja: kiškiakopūščiai, miškinės viksvos, europinės pipirlapės, triskiautės žibuoklės, didžialapiai šakiai, miškiniai lendrūnai, avietės, paparčiai ir kt. Miške gausūs šie trako augalai: šermukšnis, lazdynas, ieva, pilkasis gluosnis, šalteksnis, žalčialunkis. Didžioji dalis Skapagirio (per 60 %) yra valstybinės reikšmės miškai. Skapagirio miške yra Dykabalės pelkė, šiauriau jos teka upelis – Svalià. Toliau šiaurės rytų kryptimi miškas pereina į Notigalės aukštapelkę. Skapagirio miškas, kaip ir Notigalė, priskiriama BAST.

Mituvos ežeras yra apie 2 km į vakarus nuo Skapiškio miestelio. Kadaisi iki 500 ha siekęs ežeras šiomis dienomis jau baigia užaugti, vandens augalija užima atvirus vandens plotus, kurių ir taip jau reta. Dabar ežeras aprėpia vos 21 hektaro plotą. Eutrofikacijos proceso paveiktą ežerą gaubia vandens augalai: mažosios plūdenos, alijošiniai aštriai, lūgnės, lelijos. 2010–2011 m. dalis ežero (mažoji) buvo išvalyta. Ežero vandenį nuo sausumos skiria stora, vidutiniškai apie 20 m pločio nendrių juosta, kiek toliau auga juodalksniai, beržai bei kiti medžiai ir krūmai, kurių ženkliai sumažėja tostant nuo ežero į durpingo dirvožemio išaugintas pievas. Mituvos ežere yra dvi senos salos – Didysis (0,80 ha) ir mažasis Alkai (0,24 ha). Prie ežero įsikūrusios Skapiškio ir Kreipšių gyvenvietės. Mituvos apyežerio zonoje sezono metu žmonės gano galvijus, dirba žemę keisdami biotopų įvairovę aplink vandens telkinį.

Atliekant tyrimus Skapiškio apylinkėse buvo nustatytos 275 vabalų (*Coleoptera*) rūšys, kurios priklauso 41 šeimai. Rastų vabalų įvairovės sąrašas pagal šeimas bei įkasamomis gaudyklėmis sugautų vabalų rūšių priskyrimas dominantinei klasei pagal dominavimo indeksą (Di) pateiktas 1 lentelėje.

⁹ Skuja S., Čiuplys R. *Notigalės pelkės gamtotvarkos plano pagrindžiamoji informacija*, Vilnius, 2006.

1 lentelė. Skapiškio apylinkių vabalai, aptikti 2008–2009 ir 2012–2013 m. bei įkasamomis gaudyklėmis sugautų vabalų rūšių priskyrimas dominantinei klasei pagal dominavimo indeksą (Di)

Eil. Nr.	Lietuviškas vabalų pavadinimas	Tarptautinis vabalų pavadinimas	Notigalės telmologinis draustinis	Skapagirio miško šiaurinė dalis	Mituvos ežero salos
1	Pobūris. <i>Plėšrieji vabalai</i> Antšeimis. <i>Žyginiai</i> Šeima. <i>Žygiai</i> Miulerio žvitražygis	<i>Adephaga Caraboidea Carabidae</i> <i>Agonum muelleri</i> (Herbst, 1784)		ANT	
2		<i>Agonum thoreyi</i> (Dejean, 1828)			SUB
3	Žalsvasis laukažygis	<i>Amara aenea</i> (De Geer, 1774)	SUB		
4		<i>Amara bifrons</i> (Gyllenhal, 1810)	ANT		
5		<i>Amara communis</i> (Panzer, 1797)		ANT	
6	Raudonpetis žvitražygis	<i>Anchomenus dorsalis</i> (Pontoppidan, 1763)	SUB	ANT	+
7	Dvitaškis žygis	<i>Anisodactylus binotatus</i> (Fabricius, 1787)		SUB	+
8		<i>Badister peltatus</i> (Panzer, 1797)			ANT
9	Rusvakojis barzdukžygis	<i>Metallina lampros</i> (Herbst, 1784)	SUB		ANT
10	Dvitaškis barzdukžygis	<i>Bembidion biguttatum</i> (Fabricius, 1779)		ANT	ANT
11		<i>Metallina nigricornis</i> (Gyllenhal, 1827)	+		ANT
12	Didžiagalvis žygis	<i>Broscus cephalotes</i> (Linnaeus, 1758)	ANT	ANT	
13	Geltonkojis šukažygis	<i>Calathus erratus</i> (C.R. Sahlberg, 1827)	DOM		
14	Paprastasis šukažygis	<i>Calathus fuscipes</i> (Goeze, 1777)	DOM		SUB
15	Raudonkrūtinis šukažygis	<i>Calathus melanocephalus</i> (Linnaeus, 1758)		SUB	
16	Dirvinis puošniažygis	<i>Carabus arcensis</i> (Herbst, 1784)		+	ANT
17	Raudonšlaunis puošniažygis	<i>Carabus cancellatus</i> (Illiger, 1798)	+	ANT	ANT
18	Gumburiotasis puošniažygis	<i>Carabus granulatus</i> (Linnaeus, 1758)		ANT	SUB
19	Sodinis puošniažygis	<i>Carabus hortensis</i> (Linnaeus, 1758)		+	ANT

Paaiškinimai: DOM – dominantinei klasei priskirti vabalai, kurių dominavimo indeksas nuo 5,23 iki 13,84; SUB – subdominantinei klasei priskirti vabalai, kurių dominavimo indeksas nuo 1,07 iki 4,87; ANT – antraeilėms rūšims priskirti vabalai, kurių dominavimo indeksas nuo 0,06 iki 1,01; + – vabalai rasti ne įkasamose gaudyklėse, todėl rūšies dominavimo klasė neįvertinta.

(tęsinys)

Eil. Nr.	Lietuviškas vabalų pavadinimas	Tarptautinis vabalų pavadinimas	Notigalės telmologinis draustinis	Skapagirio miško šiaurinė dalis	Mituvos ežero salos
20	Miškinis puošniažygis	<i>Carabus nemoralis</i> (O. F. Müller, 1764)	SUB	SUB	ANT
21	Žalvarinis puošniažygis	<i>Carabus nitens</i> (Linnaeus, 1758)	+		
22	Violetiškas puošniažygis	<i>Carabus violaceus</i> (Linnaeus, 1758)		ANT	
23	Žaliasis šoklys	<i>Cicindela campestris</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	+
24	Baltalūpis šoklys	<i>Cicindela hybrida</i> (Linnaeus, 1758)	+		
25	Miškinis šoklys	<i>Cicindela sylvatica</i> (Linnaeus, 1758)	+		
26	Kriaušiškas žygis	<i>Cychnus caraboides</i> (Linnaeus, 1758)		SUB	
27	Žaliasis vikriažygis	<i>Harpalus affinis</i> (Schrank, 1781)	ANT		SUB
28		<i>Harpalus griseus</i> (Panzer, 1796)	SUB		
29	Platusis vikriažygis	<i>Harpalus latus</i> (Linnaeus, 1758)	SUB	SUB	SUB
30	Keturtaškis žvitražygis	<i>Harpalus quadripunctatus</i> (Dejean, 1829)	SUB		
31	Gauruotasis vikražygis	<i>Harpalus rufipes</i> (De Geer, 1774)			+
32	Žaliagalvis lapažygis	<i>Lamprius chlorocephalus</i> (J. J. Hoffmann, 1803)		+	ANT
33		<i>Nebria brevicollis</i> (Fabricius, 1792)	DOM	DOM	SUB
34	Pakrantinis barzdukžygis	<i>Odontium litorale</i> (Olivier, 1790)	ANT		ANT
35	Kryžiuotasis raudonžygis	<i>Panagaeus cruxmajor</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	+
36		<i>Paranchus albipes</i> (Fabricius, 1796)			SUB
37	Paprastasis juodžygis	<i>Platynus assimilis</i> (Paykull, 1790)	SUB	DOM	DOM
38	Vikrusis smiltžygis	<i>Poecilus lepidus</i> (Leske, 1785)	ANT		
39	Įvairiaspalvis smiltžygis	<i>Poecilus versicolor</i> (Sturm, 1824)	DOM		
40		<i>Pterostichus diligens</i> (Sturm, 1824)	+	SUB	
41	Paprastasis smiltžygis	<i>Pterostichus melanarius</i> (Illiger, 1798)	SUB	SUB	DOM
42	Juodasis smiltžygis	<i>Pterostichus niger</i> (Schaller, 1783)	SUB	DOM	DOM
43	Juosvasis smiltžygis	<i>Pterostichus nigrita</i> (Paykull, 1790)	DOM	DOM	DOM

(tęsinys)

Eil. Nr.	Lietuviškas vabalų pavadinimas	Tarptautinis vabalų pavadinimas	Notigalės telmologinis draustinis	Skapagirio miško šiaurinė dalis	Mituvos ežero salos
44	Duobėtasis smiltžygis	<i>Pterostichus oblongopunctatus</i> (Fabricius, 1787)		SUB	SUB
45	Žvytrusis smiltžygis	<i>Pterostichus strenuus</i> (Panzer, 1796)	+	+	+
46	Pavasarinis smiltžygis	<i>Pterostichus vernalis</i> (Panzer, 1795)	+	ANT	ANT
47	Paprastasis samanžygis	<i>Epaphius secalis</i> (Paykull, 1790)	SUB	ANT	+
48	Rudasis samanžygis	<i>Trechus quadristriatus</i> (Schrank, 1781)		ANT	
49	Šeima. <i>Dusios</i> Raiboji vėžiadusė	Dytiscidae <i>Acilius sulcatus</i> (Linnaeus, 1758)	+		+
50		<i>Colymbus striatus</i> (Linnaeus, 1758)	+		+
51		<i>Dytiscus dimidiatus</i> (Bergstrasser, 1778)	+		+
52	Plačioji dusia	<i>Dytiscus latissimus</i> (Linnaeus, 1758)	+		
53	Geltonkraštė dusia	<i>Dytiscus marginalis</i> (Linnaeus, 1758)	+		+
54		<i>Hydroporus inaequalis</i> (Fabricius, 1777)	+		+
55		<i>Hydroporus striola</i> (Gyllenhal, 1827)	+		+
56	Kiaušiniškoji dusia	<i>Hyphidrus ovatus</i> (Linnaeus, 1761)	+		+
57		<i>Rhantus exoletus</i> (Forster, 1771)	+		+
58		<i>Rhantus suturellus</i> (Harris, 1828)	+		+
59	Šeima. <i>Sukučiai</i> Geltonkojis sukutis	Gyrinidae <i>Gyrinus natator</i> (Linnaeus, 1758)	+		+
60	Pobūris. <i>Įvairiaėdžiai vabalai</i> Antšeimis. <i>Kūdravabaliniai</i> Šeima. <i>Prūdvabaliai</i>	Polyphaga Hydrophiloidea Hydraenidae <i>Elophorus aquaticus</i> (Linnaeus, 1758)			+
61	Šeima. <i>Kūdravabaliai</i>	Hydrophilidae <i>Cercyon ustulatus</i> (Preyssler, 1790)	+		+
62	Rutuliskasis kūdravabalis	<i>Coelostoma orbiculare</i> (Fabricius, 1775)	+		+
63	Vandeninis prūdinukas	<i>Helophorus aquaticus</i> (Linnaeus, 1758)			+
64	Įvairiaspalvis kūdravabalis	<i>Hydrobius fuscipes</i> (Linnaeus, 1758)	+		+

(tęsinys)

Eil. Nr.	Lietuviškas vabalų pavadinimas	Tarptautinis vabalų pavadinimas	Notigalės telmologinis draustinis	Skapagirio miško šiaurinė dalis	Mituvos ežero salos
65	Žygiškasis kūdravabalis	<i>Hydrochara caraboides</i> (Linnaeus, 1758)	+		+
66	Paprastasis degutvabalis	<i>Hydrous piceus</i> (Linnaeus, 1775)	+		+
67	Taškuotasis narinukas	<i>Laccobius minutus</i> (Linnaeus, 1758)	+		+
68	Grambuoliškasis mėšlinukas	<i>Sphaeridium scarabaeoides</i> (Linnaeus, 1758)			+
69	Antšeimis. <i>Krypūnėliniai</i> Šeima. <i>Krypūnėliai</i>	Histeroidea Histeridae <i>Cylister angustatus</i> (Hoffmann, 1803)		+	+
70	Dvėseninis krypūnėlis	<i>Hister cadaverinus</i> (Hoffmann, 1803)	+	ANT	
71		<i>Margarinotus ventralis</i> (Marseul, 1854)	+	+	
72		<i>Plegaderus vulneratus</i> (Panzer, 1797)	+		+
73	Antšeimis. <i>Trumpasparniai</i> Šeima. <i>Trumpasparniai</i>	Staphylinoidea Staphylinidae <i>Aloconota gregaria</i> (Erichson, 1839)		ANT	ANT
74		<i>Anotylus rugosus</i> (Fabricius, 1775)	SUB	ANT	+
75		<i>Anthophagus caraboides</i> (Linnaeus, 1758)		ANT	ANT
76		<i>Astenus gracilis</i> (Paykull, 1789)	SUB	+	+
77		<i>Drusilla canaliculata</i> (Fabricius, 1787)	DOM	DOM	SUB
78		<i>Euaesthetus ruficapillus</i> (Lacordaire, 1835)		ANT	ANT
79		<i>Gyrophaga boleti</i> (Linnaeus, 1758)	ANT	ANT	ANT
80		<i>Habrocerus capillaricornis</i> (Gravenhorst, 1806)	SUB		ANT
81		<i>Ischnosoma splendidum</i> (Gravenhorst, 1806)	ANT	ANT	
82		<i>Lathrobium Elongatum</i> (Linnaeus, 1767)	ANT		ANT
83		<i>Lathrobium geminum</i> (Kraatz, 1857)	+	+	+
84		<i>Lordithon lumulatus</i> (Linnaeus, 1761)	+	+	+
85		<i>Mylaena dubia</i> (Gravenhorst, 1806)	ANT	+	ANT
86		<i>Ochtheophilum fracticorne</i> (Paykull, 1800)		+	+
87		<i>Ocypus nitens</i> (Schrank, 1781)	+	+	

(tęsinys)

Eil. Nr.	Lietuviškas vabalų pavadinimas	Tarptautinis vabalų pavadinimas	Notigalės telmologinis draustinis	Skapagirio miško šiaurinė dalis	Mituvos ežero salos
88		<i>Ontholestes tessellatus</i> (Fourcroy, 1785)	ANT		ANT
89		<i>Oxytelus laqueatus</i> (Marsham, 1802)	+	+	SUB
90		<i>Paederus riparius</i> (Linnaeus, 1758)	SUB		
91		<i>Philonthus fuscipennis</i> (Mannerheim, 1830)	+	+	+
92		<i>Philonthus splendens</i> (Fabricius, 1792)		ANT	+
93		<i>Philonthus varians</i> (Paykull, 1789)		SUB	SUB
94		<i>Phloeopora corticalis</i> (Gravenhorst, 1802)	+	+	
95		<i>Quedius molochinus</i> (Gravenhorst, 1806)	SUB	ANT	SUB
96		<i>Staphylinus erythropterus</i> (Linnaeus, 1758)	SUB	SUB	SUB
97		<i>Stenus biguttatus</i> (Linnaeus, 1758)		+	+
98		<i>Stenus clavicornis</i> (Scopoli, 1763)	ANT	+	ANT
99		<i>Stenus juno</i> (Paykull, 1789)	+	+	+
100		<i>Ischnopoda leucopus</i> (Marsham, 1802)		ANT	
101		<i>Tachyporus chrysomelinus</i> (Linnaeus, 1758)			+
102		<i>Tachyporus rufipes</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	
103	Šeima. <i>Kerpvabaliai</i> Gaubliškas kerpvabalis	Leiodidae <i>Agathidium seminulum</i> (Linnaeus, 1758)		+	
104	Raudonpetis kerpvabalis	<i>Anisotoma humeralis</i> (Fabricius, 1792)		+	
105	Šeima. <i>Maitvabaliai</i> Matinis maitvabalis	Silphidae <i>Aclypea opaca</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	ANT
106	Juodasis maitvabalis	<i>Necrodes litoralis</i> (Linnaeus, 1758)			ANT
107	Juodasis duobkasys	<i>Nicrophorus humator</i> (Gleditsch, 1767)			ANT
108	Duobkasys tyrinėtojas	<i>Nicrophorus investigator</i> (Zetterstedt, 1824)	+	SUB	ANT
109	Paprastasis duobkasys	<i>Nicrophorus vespillo</i> (Linnaeus, 1758)	ANT	DOM	SUB
110	Juodbuožis duobkasys	<i>Nicrophorus vespilloides</i> (Herbst, 1783)	+	SUB	DOM

(tęsinys)

Eil. Nr.	Lietuviškas vabalų pavadinimas	Tarptautinis vabalų pavadinimas	Notigalės telmologinis draustinis	Skapagirio miško šiaurinė dalis	Mituvos ežero salos
111	Raudonnugaris maitvabalis	<i>Oiceoptoma thoracicum</i> (Linnaeus, 1758)	+	SUB	+
112	Šliužagraužis maitvabalis	<i>Phosphuga atrata</i> (Linnaeus, 1758)	ANT	SUB	DOM
113	Tamsusis maitvabalis	<i>Silpha obscura</i> (Linnaeus, 1758)		SUB	DOM
114		<i>Silpha tristis</i> (Illiger, 1798)			SUB
115	Šeima. <i>Piktvabaliai</i>	<i>Scydmaenidae</i> <i>Neuraphes elongatulus</i> (P. W. J. Müller et Kunze, 1822)		+	
116	Antšeimis. <i>Plokštėtaūsiniai</i> Šeima. <i>Plokštėtaūsiniai</i> Raudonkojis afodijus	<i>Scarabaeoidea</i> <i>Scarabaeidae</i> <i>Acrossus rufipes</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	+
117	Vasarinis grambuolys	<i>Amphimallon solstitiale</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	+
118	Žiedinis grambuolys	<i>Anomalia dubia</i> (Linnaeus, 1758)	+		
119	Miškinis mėšlavabalis	<i>Anoplotrupes stercorosus</i> (Hartmann in Scriba, 1791)	+	SUB	
120	Juodasiūlis afodijus	<i>Aphodius distinctus</i> (O. F. Müller, 1776)	+	+	+
121	Raudonsparnis afodijus	<i>Aphodius fimetarius</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	+
122	Juodasis afodijus	<i>Aphodius fossor</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	+
123	Paprastasis auksavabalis	<i>Cetonia aurata</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	+
124	Paprastasis mėšlavabalis	<i>Geotrupes stercorarius</i> (Linnaeus, 1758)	+	ANT	
125		<i>Hoplia philanthus</i> (Fuesslin, 1775)			+
126		<i>Omalopecta ruricola</i> (Fabricius, 1775)			+
127	Kvapusis auksavabalis	<i>Oxythyrea funesta</i> (Poda, 1761)			+
128	Sodinis grambuoliukas	<i>Phyllopertha horticola</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	+
129	Miškinis grambuolys	<i>Melolontha hippocastani</i> (Fabricius, 1801)	+	+	+
130	Paprastasis grambuolys	<i>Melolontha melolontha</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	+
131	Naktinis grambuoliukas	<i>Serica brunnea</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	+
132	Raštuotasis auksavabalis	<i>Trichius fasciatus</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	+

(tęsinys)

Eil. Nr.	Lietuviškas vabalų pavadinimas	Tarptautinis vabalų pavadinimas	Notigalės telmologinis draustinis	Skapagirio miško šiaurinė dalis	Mituvos ežero salos
133	Žvilgantysis mėšlavabalis	<i>Trypocopris vernalis</i> (Linnaeus, 1758)	+	ANT	
134	Šeima. <i>Elniavabaliai</i> Platusis elniavabalis	Lucanidae <i>Dorcus parallelipipedus</i> (Linnaeus, 1758)		+	
135	Beržinis elniavabalis	<i>Platycerus caprea</i> (De Geer, 1774)		+	
136	Žygiškasis elniavabalis	<i>Platycerus caraboides</i> (Linnaeus, 1758)		+	+
137	Cilindriškasis elniavabalis	<i>Sinodendron cylindricum</i> (Linnaeus, 1758)		+	
138	Antšėmis. <i>Skiautvabaliniai</i> Šeima. <i>Karnavabaliai</i> Paprastasis karnavabalis	Dascilloidea Eucinetidae <i>Eucinetus haemorrhoidalis</i> (Germar, 1818)	+	+	
139	Šeima. <i>Liūnvabaliai</i>	Helodidae <i>Cyphon padi</i> (Linnaeus, 1758)	+		+
140	Antšėmis. <i>Kamuolvabaliniai</i> Šeima. <i>Kamuolvabaliai</i> Paprastasis kamuolvabalis	Byrrhoidea Byrrhidae <i>Byrrhus pilula</i> (Linnaeus, 1758)		ANT	
141	Juostuotasis kamuolvabalis	<i>Simplocaria semistriata</i> (Fabricius, 1794)		ANT	
142	Antšėmis. <i>Blizgiavabaliniai</i> Šeima. <i>Blizgiavabaliai</i>	Buprestoidea Buprestidae <i>Agrilus ater</i> (Linnaeus, 1767)		+	
143	Dvitaškis siaurablizgis	<i>Agrilus biguttatus</i> (Fabricius, 1777)		+	
144	Žaliasis serbentinis siaurablizgis	<i>Agrilus viridis</i> (Linnaeus, 1758)			+
145	Keturtaškis blizgiavabalis	<i>Antaxia quadripunctata</i> (Linnaeus, 1758)	+		
146	Mažylis blizgiavabalis	<i>Trachys minutus</i> (Linnaeus, 1758)		+	+
147	Antšėmis. <i>Sprakšiniai</i> Šeima. <i>Sprakšiai</i> Juostuotasis dirvasprakšis	Elateroidea Elateridae <i>Agriotes lineatus</i> (Linnaeus, 1767)		+	+
148	Tamsusis sprakšis	<i>Agriotes obscurus</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	+
149	Pasėlinis dirvasprakšis	<i>Agriotes sputator</i> (Linnaeus, 1758)			+
150	Vakarinis dirvasprakšis	<i>Agriotes ustulatus</i> (Schaller, 1783)			ANT
151	Kanapėtasis sprakšis	<i>Agrypnus murinus</i> (Linnaeus, 1758)			ANT

(tęsinys)

Eil. Nr.	Lietuviškas vabalų pavadinimas	Tarptautinis vabalų pavadinimas	Notigalės telmologinis draustinis	Skapagirio miško šiaurinė dalis	Mituvos ežero salos
152	Juodagalvis kelmasprakšis	<i>Ampedus balteatus</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	+
153	Raudonsparnis kelmasprakšis	<i>Ampedus cinnabarinus</i> (Eschscholtz, 1829)	+	+	+
154	Rusvapilvis laukasprakšis	<i>Athous haemorrhoidalis</i> (Fabricius, 1801)			+
155	Juodasis laukasprakšis	<i>Athous niger</i> (Linnaeus, 1758)			+
156		<i>Athous subfuscus</i> (O. F. Müller, 1764)			+
157	Raudonšonis sprakšis	<i>Dalopius marginatus</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	+
158	Vagotasis sprakšis	<i>Denticollis linearis</i> (Linnaeus, 1758)	+		+
159	Skersadryžis sprakšis	<i>Harminius undulatus</i> (De Geer, 1774)			+
160	Plaukuotasis laukasprakšis	<i>Hemicrepidius hirtus</i> (Herbst, 1784)			ANT
161	Raudonkojis sprakšis	<i>Melanotus rufipes</i> (Herbst, 1784)	+	+	+
162	Pilkasis sprakšis	<i>Prosternon tessellatum</i> (Linnaeus, 1758)	+	ANT	
163		<i>Hemicrepidius niger</i> (Linnaeus, 1758)			+
164	Žaliasis rugiasprakšis	<i>Selatosomus aeneus</i> (Linnaeus, 1758)			ANT
165	Siaurakūnis sprakšis	<i>Synaptus filiformis</i> (Fabricius, 1781)	+	+	+
166	Antšeimis. <i>Minkštavabaliniai</i> Šeima. <i>Minkštavabaliai</i> Paprastasis minkštavabalis	<i>Cantharoidea</i> <i>Cantharidae</i> <i>Cantharis fusca</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	+
167	Juodablauzdis minkštavabalis	<i>Cantharis livida</i> (Linnaeus, 1758)			+
168	Vikrusis minkštavabalis	<i>Cantharis obscura</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	
169	Rausvasis minkštavabalis	<i>Cantharis rufa</i> (Linnaeus, 1758)	+		+
170	Skėtinis minkštavabalis	<i>Rhagonycha fulva</i> (Scopoli, 1763)		+	+
171	Krūminis minkštavabalis	<i>Rhagonycha lignosa</i> (O.F. Müller, 1764)		+	+
172	Šeima. <i>Jonvabaliai</i> Paprastasis jonvabalis	<i>Lampyridae</i> <i>Lampyris noctiluca</i> (Linnaeus, 1758)		+	
173	Šeima. <i>Žiedvabaliai</i> Raudonsparnis žiedvabalis	<i>Lycidae</i> <i>Lygistopterus sanguineus</i> (Linnaeus, 1758)		+	+

(tęsinys)

Eil. Nr.	Lietuviškas vabalų pavadinimas	Tarptautinis vabalų pavadinimas	Notigalės telmologinis draustinis	Skapagirio miško šiaurinė dalis	Mituvos ežero salos
174	Antšeimis. <i>Kailiavabaliniai</i> Šeima. <i>Kailiavabaliai</i> Bervidinis kailiavabalis	<i>Dermestoidea</i> <i>Dermestidae</i> <i>Anthrenus scrophulariae</i> (Linnaeus, 1758)			+
175	Dėmėtasis kailiagraužis	<i>Attagenus pellio</i> (Linnaeus, 1758)			+
176	Paprastasis kailiavabalis	<i>Dermestes lardarius</i> (Linnaeus, 1758)			+
177	Miškinis kailiagraužis	<i>Megatoma undata</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	+
178	Antšeimis. <i>Keršvabaliniai</i> Šeima. <i>Keršvabaliai</i> Paprastasis keršvabalis	<i>Cleroidea</i> <i>Cleridae</i> <i>Thanasimus formicarius</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	
179	Bitinis keršvabalis	<i>Trichodes apiarius</i> (Linnaeus, 1758)			+
180	Šeima. <i>Skydvabaliai</i> Pūzrinis skydvabalis	<i>Trogositidae</i> <i>Ostoma ferruginea</i> (Linnaeus, 1758)			+
181	Didysis skydvabalis	<i>Peltis grossa</i> (Linnaeus, 1758)		+	
182	Šeima. <i>Pievavabaliai</i>	<i>Melyridae</i> <i>Dasytes fuscus</i> (Illiger, 1801)			+
183		<i>Dasytes plumbeus</i> (O. F. Müller, 1776)			+
184	Siaurakūnis pievavabalis	<i>Dolichosoma lineare</i> (Rossi, 1790)		+	+
185	Antšeimis. <i>Gražtvabaliniai</i> Šeima. <i>Gražtvabaliai</i> Lapuotinis gražtvabalis	<i>Lymexyloidea</i> <i>Lymexylonidae</i> <i>Hylecoetus dermestoides</i> (Linnaeus, 1861)	+	+	+
186	Antšeimis. <i>Plokščivabaliniai</i> Šeima. <i>Avietinukai</i> Paprastasis avietinukas	<i>Cucujoidea</i> <i>Byturidae</i> <i>Byturus tomentosus</i> (De Geer, 1774)	+	+	
187	Šeima. <i>Kempinvabaliai</i> Dvidėmis kempinvabalis	<i>Erotylidae</i> <i>Dacne bipustulata</i> (Thunberg, 1781)		+	
188	Rusiškasis kempinvabalis	<i>Triplax russica</i> (Linnaeus, 1758)		+	
189	Šeima. <i>Pelėsiavabaliai</i> Boružiškasis pelėsiavabalis	<i>Endomychidae</i> <i>Endomychus coccineus</i> (Linnaeus, 1758)		+	
190	Šeima. <i>Boružės</i> Dvitaškė adalija	<i>Coccinellidae</i> <i>Adalia bipunctata</i> (Linnaeus, 1758)			+
191	Dešimttaškė boružė	<i>Adalia decempunctata</i> (Linnaeus, 1758)			+

(tęsinys)

Eil. Nr.	Lietuviškas vabalų pavadinimas	Tarptautinis vabalų pavadinimas	Notigalės telmologinis draustinis	Skapagirio miško šiaurinė dalis	Mituvos ežero salos
192	Raiboji boružė	<i>Adonia variegata</i> (Goeze, 1777)			+
193	Devyniolikataškė boružė	<i>Anisostica novemdecimpunctata</i> (Linnaeus, 1758)	+		+
194	Penkiataškė boružė	<i>Coccinella quinquepunctata</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	+
195	Septyntaškė boružė	<i>Coccinella septempunctata</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	+
196	Keturdėmė boružė	<i>Exochomus quadripustulatus</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	+
197	Trylikataškė boružė	<i>Hippodamia tredecimpunctata</i> (Linnaeus, 1758)			+
198	Dryžuotoji boružė	<i>Myzia oblongoguttata</i> (Linnaeus, 1758)		ANT	
199	Juodasiūlė boružė	<i>Propylaea quatuordecimpunctata</i> (Linnaeus, 1758)		ANT	+
200	Dvidešimtdvitaškė boružė	<i>Thea vigintiduopunctata</i> (Linnaeus, 1758)		ANT	+
201	Dilgėlinė boružė	<i>Hippodamia notata</i> (Laicharting, 1781)			+
202	Antšeimis. Juodvabaliniai Šeima. <i>Laibavabaliai</i>	<i>Tenebrionoidea</i> <i>Oedemeridae</i> <i>Oedemera femorata</i> (Scopoli, 1763)	+	+	+
203		<i>Oedemera lurida</i> (Marsham, 1802)	+	+	+
204		<i>Oedemera virescens</i> (Linnaeus, 1767)	+	+	+
205	Šeima. <i>Gauravabaliai</i> Paprastasis gauravabalis	<i>Lagriidae</i> <i>Lagria hirta</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	
206	Šeima. <i>Raudonvabaliai</i> Paprastasis raudonvabalis	<i>Pyrochroidae</i> <i>Pyrochroa coccinea</i> (Linnaeus, 1761)	+	+	+
207	Šukaūsis raudonvabalis	<i>Schizotus pectinicornis</i> (Linnaeus, 1758)		+	+
208	Šeima. <i>Mitriavabaliai</i> Vienaragis mitriavabalis	<i>Anthicidae</i> <i>Notoxus monoceros</i> (Linnaeus, 1761)		+	
209	Šeima. <i>Dygliavabaliai</i> Paprastasis dygliavabalis	<i>Mordellidae</i> <i>Variimorda villosa</i> (Schrank, 1781)	+	+	+
210	Šeima. <i>Juodvabaliai</i> Smiltyninis juodvabalis	<i>Tenebrionidae</i> <i>Opatrum sabulosum</i> (Linnaeus, 1761)	ANT		+
211	Didysis milčius	<i>Tenebrio molitor</i> (Linnaeus 1758)			+
212	Violetinis juodvabalis	<i>Platydema violaceum</i> (Fabricius, 1790)		+	

(tęsinys)

Eil. Nr.	Lietuviškas vabalų pavadinimas	Tarptautinis vabalų pavadinimas	Notigalės telmologinis draustinis	Skapagirio miško šiaurinė dalis	Mituvos ežero salos
213	Šeima. <i>Žvilgvabaliai</i> Geltonasis žvilgvabalis	<i>Nitidulidae</i> <i>Cychramus luteus</i> (Fabricius, 1787)			+
214		<i>Epuraea angustula</i> (Sturm, 1844)		+	
215	Keturtaškis žvilgvabalis	<i>Glischrochilus quadripunctatus</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	
216	Rapsinis žiedinukas	<i>Meligethes aeneus</i> (Fabricius, 1775)			+
217	Antšeimis. <i>Lapgraužiniai</i> Šeima. <i>Lapgraužiai</i> Mėlynasis alksninukas	<i>Chrysomeloidea</i> <i>Chrysomelidae</i> <i>Agelastica alni</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	+
218	Žaliasis skydinukas	<i>Cassida viridis</i> (Linnaeus, 1758)		+	+
219	Mėtinis lapgraužis	<i>Chrysolina polita</i> (Linnaeus, 1758)		+	+
220	Rudasis lapgraužis	<i>Chrysolina staphylea</i> (Linnaeus, 1758)		+	+
221	Tuopinis lapgraužis	<i>Chrysomela populi</i> (Linnaeus, 1758)		+	+
222	Gluosninis lapgraužis	<i>Chrysomela saliceti</i> (Weise, 1884)	+	+	+
223	Dvidešimttaškis lapgraužis	<i>Chrysomela vigintipunctata</i> (Scopoli, 1763)		+	+
224	Auksiškoji spragė	<i>Crepidodera aurata</i> (Marsham, 1802)		+	+
225	Žaliasis paslėptagalvis	<i>Cryptocephalus sericeus</i> (Linnaeus, 1758)			+
226	Notrelinis lapgraužis	<i>Dlochrysa fastuosa</i> (Linnaeus, 1758)		+	+
227	Vandeninė donacija	<i>Donacia aquatica</i> (Linnaeus, 1758)	+		+
228	Žilvitinis lapgraužis	<i>Gonioctena viminalis</i> (Linnaeus, 1758)		+	+
229	Kolorado vabalas	<i>Leptinotarsa decemlineata</i> (Say, 1824)			+
230	Lelijinis lapgraužis	<i>Lilioceris lili</i> (Scopoli, 1763)			+
231	Blindinis lapgraužis	<i>Lochmaea capreae</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	+
232	Vyšninis lapgraužis	<i>Orsodacne cerasi</i> (Linnaeus, 1758)			+
233	Šviesiakojė spragė	<i>Phyllotreta nemorum</i> (Linnaeus, 1758)		+	+
234	Raudonblauzdis lapgraužis	<i>Phratora tibialis</i> (Suffrian, 1851)			+
235	Karklinis lapgraužis	<i>Phratora vitellinae</i> (Linnaeus, 1758)		+	+

(tęsinys)

Eil. Nr.	Lietuviškas vabalų pavadinimas	Tarptautinis vabalų pavadinimas	Notigalės telmologinis draustinis	Skapagirio miško šiaurinė dalis	Mituvos ežero salos
236	Įvairiaspalvis lapgraužis	<i>Plagioderia versicolora</i> (Laicharting, 1781)		+	+
237	Šeima. <i>Ūsuočiai</i> Graižaziedinis ūsuotis	<i>Cerambycidae</i> <i>Agapanthia villosoviridescens</i> (De Geer, 1775)		+	+
238	Muskusinis ūsuotis	<i>Aromia moschata</i> (Linnaeus, 1758)		+	+
239	Rudasis medkirtis	<i>Criocephalus rusticus</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	
240	Naminis ūsuotis	<i>Hylotrupes bajulus</i> (Linnaeus, 1758)			+
241	Gluosninis kelmagraužis	<i>Lamia textor</i> (Linnaeus, 1758)		+	
242	Dviveidė leptura	<i>Leptura melanura</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	+
243	Keturjuostė leptura	<i>Leptura quadrifasciata</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	+
244	Pušinis ožiaragis	<i>Monochamus galloprovincialis</i> (Olivier, 1795)	+		
245	Mažasis ožiaragis	<i>Monochamus sutor</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	
246	Eglinis ožiaragis	<i>Monochamus urussovi</i> (Fischer von Waldheim, 1806)	+	+	
247		<i>Paracorymbia maculicornis</i> (De Geer, 1775)	+	+	
248	Briaunotasis ragijus	<i>Rhagium inquisitor</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	
249	Dygusis ragijus	<i>Rhagium mordax</i> (De Geer, 1775)		+	+
250	Didysis drebulinis ūsuotis	<i>Saperda carcharias</i> (Linnaeus, 1758)		+	
251	Mažasis drebulinis ūsuotis	<i>Saperda populnea</i> (Linnaeus, 1758)		+	+
252	Raštuotasis drebulinis ūsuotis	<i>Saperda scalaris</i> (Linnaeus, 1758)		+	
253	Trumpaūsis ūsuotis	<i>Spondylis buprestoides</i> (Linnaeus, 1758)	+		
254	Raudonoji leptura	<i>Stictoleptura rubra</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	+
255	Drebulinis kelmagraužis	<i>Xylotrechus rusticus</i> (Linnaeus, 1758)		+	+
256	Antšeimis. <i>Straubliukiniai</i> Šeima. <i>Straubliukai</i> Avietinis žiedgraužis	<i>Curculionoidea</i> <i>Curculionidae</i> <i>Anthonomus rubi</i> (Herbst, 1795)		+	+
257	Paprastasis apionas	<i>Apion assimile</i> (Kirby, 1808)	+	+	+

(tęsinys)

Eil. Nr.	Lietuviškas vabalų pavadinimas	Tarptautinis vabalų pavadinimas	Notigalės telmologinis draustinis	Skapagirio miško šiaurinė dalis	Mituvos ežero salos
258	Geltonšonis straubliukas	<i>Chlorophanus viridis</i> (Linnaeus, 1758)			+
259	Didysis pušinis straubliukas	<i>Hylobius abietis</i> (Linnaeus, 1758)	+		
260	Mažasis pušinis straubliukas	<i>Hylobius pinastri</i> (Gyllenhal, 1813)	ANT		
261	Maudinis straubliukas	<i>Lixus iridis</i> (Olivier, 1807)			+
262	Įvairiaėdis pjovėjas	<i>Otiorhynchus raucus</i> (Fabricius, 1777)	ANT	+	+
263	Tamsusis pjovėjas	<i>Otiorhynchus tristis</i> (Scopoli, 1763)	+	+	+
264	Sidabražvynis lapinukas	<i>Phyllobius argentatus</i> (Linnaeus, 1758)		+	+
265		<i>Phyllobius calcaratus</i> (Fabricius, 1792)			+
266	Ilgasis lapinukas	<i>Phyllobius oblongus</i> (Linnaeus, 1758)		+	+
267	Kriaušinis lapinukas	<i>Phyllobius piri</i> (Linnaeus, 1758)			+
268	Pušinis smaliukas	<i>Pissodes pini</i> (Linnaeus, 1758)	ANT		
269	Šeriuotasis straubliukas	<i>Strophosoma capitatum</i> (Degeer, 1775)		+	+
270	Smiltinis dirvastraublis	<i>Trachyphloeus bifoveolatus</i> (Beck, 1817)	+		
271	Šeima. <i>Cigarsukiai</i> Lazdyninis cigarsukis	Attelabidae <i>Apoderus coryli</i> (Linnaeus, 1758)		+	
272	Liepinis cigarsukis	<i>Byctiscus betulae</i> (Bedel, 1883)		+	+
273	Tuopinis cigarsukis	<i>Byctiscus populi</i> (Linnaeus, 1758)		+	+
274	Šeima. <i>Kinivarpos</i> Žievėgraužis tipografas	Scolytidae <i>Ips typographus</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	
275	Beržinis balangraužis	<i>Scolytus ratzeburgi</i> (Janson, 1856)		+	+

Susumavus atskirai kiekvienoje tyrimų teritorijoje rastų rūšių skaičių paaikėjo, kad didžiausia rūšinė įvairovė nustatyta Mituvos ežero salose (201 rūšis), o mažiausia – Notigalės telmologiniame draustinyje (145). Skapagirio miško teritorijoje surinktos 173 skirtingos vabalų rūšys. Tyrimų metu aptiktos 4 saugomos vabalų rūšys, įrašytos į Lietuvos raudonąją knygą¹⁰: *Carabus nitens* L. – žalvarinis puošniažygis (Notigalės telmologinis draustinis), *Dytiscus latissimus* L. – plačioji dusia (Notigalės telmologinis draustinis), *Peltis grossa* L. – didysis skydvabalis

¹⁰Rašomavičius V. *Lietuvos raudonoji knyga*, Kaunas, 2007.

2 pav. Cilindriškasis elniavabalis (*Sinodendron cylindricum*) iki 16 mm

3 pav. Beržinis elniavabalis (*Platycerus caprea*) iki 15 mm

4 pav. Kvapusis auksavabalis (*Oxythyrea funesta*) iki 12 mm

(Skapagirio miškas), *Ostoma ferruginea* L. – pūzrinis skydvabalis (Mituvos ežero didžioji sala).

Notigalės telmologiniame draustinyje rastas *Cicindela sylvatica* L. – miškinis šoklys. Lietuvoje tai didžiausias šoklys iš *Cicindela* genties. Skapāgiryje tyrimų metu trūnijančioje medienoje aptiktos 2 retesnės elniavabalių (*Lucanidae*) šeimos rūšys: *Sinodendron cylindricum* L. (cilindriškasis elniavabalis) ir *Platycerus caprea* L. (beržinis elniavabalis). Taip pat Skapagiryje rasta nedažna žygių (*Carabidae*) šeimos rūšis – *Carabus violaceus* L. (violetišškasis puošniažygis). Ši rūšis panaši į tos pačios genties gausų šiose vietovėse atstovą miškinį puošniažygį (*Carabus nemoralis*, Müller). Vizualiai abiejų rūšių priešnugarėlės ir antsparnių kraštai violetinės spalvos, tačiau *Carabus nemoralis* antsparniai su neryškiomis vagutėmis ir smulkiomis duobutėmis. Mituvos ežero didžiojoje saloje (Didžiajame Alke) ant nuodingosios nuokanos sudėtinio skėčio žiedų rasti 2 egzemplioriai *Oxythyrea funesta* L. – kvapiųjų auksavabalių. Ši vabalų rūšis Lietuvoje laikoma reta, tačiau šio Pietų Europos vabalo paplitimo arealas akivaizdžiai kinta. Naudojant įkasamas gaudyklės Mituvos ežero Didžiajame Alke į gaudyklės vidų pakliuvo negausios maitvabalių šeimos (*Silphidae*) rūšys: *Necrodes littoralis* L. – juodasis maitvabalis ir *Nicrophorus humator* L. – juodasis duobkasys. *Nicrophorus humator* L. randamas paukščių gaišenose ir pūvančiuose grybuose. Minėtai rūšiai Mituvos radimvietėje susiformavo palankios sąlygos veistis dėl gausių paukščių, o tai sąlygoja ir jų gaišenų atsiradimą salose. Mituvos radimvietėje aptikta Lietuvoje labai reta *Hippodamia notata* (Laicharting, 1781) – dilgėlinė boružė.

Tyrimo metu įkasamomis gaudyklėmis iš viso sugauti 4 308 vabalai, kurie priklausė 10 šeimų: žygiams (*Carabidae*), trumpasparniams (*Staphylinidae*), maitvabaliams (*Silphidae*), sprakšiams (*Elateridae*), plokštėtaūsiams (*Scarabaeidae*), boružėms (*Coccinellidae*), straubliukams (*Curculionidae*), kamuolvabaliams (*Byrrhidae*), krypūnėliams (*Histeridae*) ir juodvabaliams (*Tenebrionidae*). Iš viso identifikuotos

5 pav. Juodasis maitvabalys (*Nicrodes littoralis*) iki 25 mm

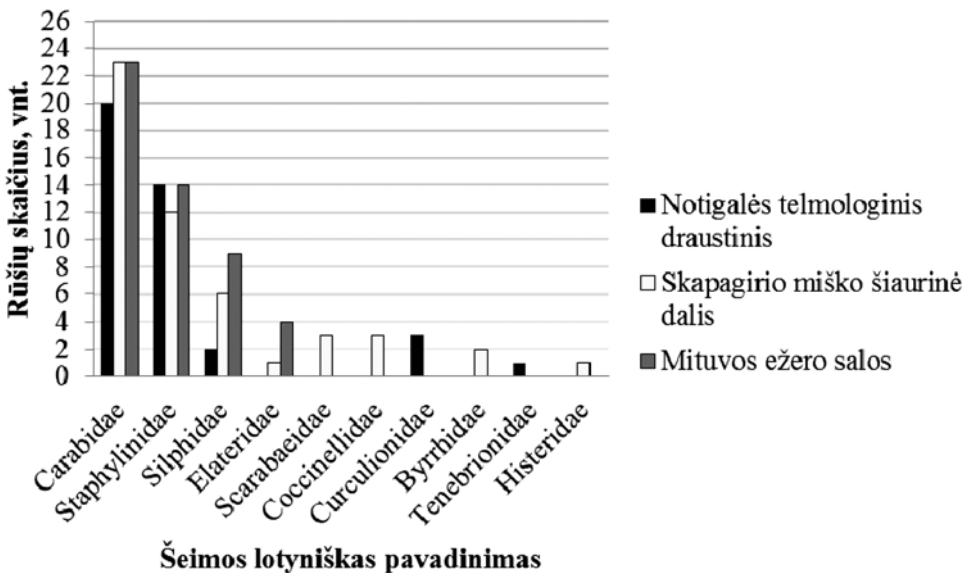
6 pav. Juodasis duobkasys (*Nicrophorus humator*) iki 28 mm

7 pav. Dilgėlinė boružė (*Hippodamia notata*) iki 5,5 mm

89 skirtingos vabalų rūšys. Surinktų įkasamomis gaudyklėmis vabalų įvairovė pagal šeimas skirtingose radimvietėse pateikta (8 pav.).

Notigalės telmologiniame draustinyje įkasamomis gaudyklėmis pagauti 924 vabalai, kurie priklauso 40 rūšių. Skapagirio miške surinkta 1 701 vabalas, priklausantys 51 rūšiai, o Mituvos ežero salose – 1 683 vabalai (50 skirtingų rūšių). Išanalizavus surinktą medžiagą buvo apskaičiuotas skirtingų tiriamų vietovių kiekvienos rūšies dominavimo indeksas (D_i). Remiantis skaičiavimų duomenimis

8 pav. Įkasamomis gaudyklėmis pagautų vabalų (*Coleoptera*) įvairovės palyginimas skirtingose vietovėse

visose tirtose Skapiškio vietose eudominantų nenustatyta. Dominantinės rūšys Notigalės telmologiniame draustinyje ir Skapagiryje buvo 6, o Mituvos ežero salose nustatytos 7 dominantinės rūšys.

Apskaičiuota, kad subdominantinių vabalų rūšių gausa Skapiškio apylinkėse 2,5 karto didesnė už dominantų. Notigalės telmologiniame draustinyje išskirta 17 subdominantinių rūšių, Skapagirio miške – 16, o Mituvos ežero salose 15 vabalų rūšių.

Daugiausia antraeilių rūšių rasta Skapagirio šiaurinėje dalyje – 29 vabalų rūšys. Tik viena antraeile rūšimi mažiau (28) išskirta Mituvos ežero salose, o Notigalės telmologinio draustinio teritorijoje apskaičiuota 17 antraeilių vabalų rūšių.

Tam tikros teritorijos vabalų rūšinę sudėtį lemia 3 faktoriai: vietovės geologinė praeitis (istorinis faktorius), mikroklimato veiksniai ir edafinės sąlygos bei augalijos danga. Dėl palyginti nedidelės Lietuvos teritorijos entomofaunistiniai kompleksai mūsų respublikos rajonuose yra panašūs, dauguma foninių rūšių yra paplitusios visoje Lietuvoje¹¹.

Tikėtina, kad Skapiškio apylinkėse tyrimų metu atrasta tik maža dalis čia gyvenančių vabalų. Be to, išlieka netirtos mikroskopinės vabalų šeimos, tokios kaip *Ptiliidae* (sporavabalių), kurių dydis siekia vos 0,4–1,2 mm.

Išvados. Skapiškio apylinkėje per dvejus metus atlikti vabalų (*Coleoptera*) faunos tyrimai, kurių metu identifikuotos 275 vabalų rūšys, kurios priklauso 41 šeimai. Tyrimų metu aptiktos 4 Lietuvos raudonosios knygos vabalų rūšys: *Carabus nitens* L., *Peltis grossa* L., *Ostoma ferruginea* L. ir *Dytiscus latissimus* L. Registruojant vabalų rūšių įvairovę didžiausias rūšių skaičius nustatytas Mituvos ežero salose (201 rūšis), Skapagirio miško šiaurinėje dalyje (173), o mažiausias Notigalės telmologiniame draustinyje (145). Notigalės telmologiniame draustinyje yra aukštapelkė, kuri pereina į sausą pušyną, šie biotopai pasižymi specifine augalų įvairove. Notigalėje rasta išskirtinių egzempliorių: *Carabus nitens* L., *Dytiscus latissimus* L., *Cicindela sylvatica* L. ir kt.

Surenkant dirvos paviršiuje, viršutiniuose sluoksniuose bei miško paklotėje esančius vabalus naudotasi įkasamomis gaudyklėmis. Jomis Notigalės telmologiniame draustinyje pagauta 924 vabalai, kurie priskirti 40 rūšių. Skapagirio miške įkasamomis gaudyklėmis surinkta 1 701 vabalas – 51 rūšis, o Mituvos ežero salose – 1 683 vabalai (50 skirtingų rūšių).

Apskaičiavus kiekvienos rūšies dominavimo indeksą (D_i) nebuvo nustatyta eudominantų (rūšys, kurių individų dalis bendrijoje sudaro >15 %), tačiau dominantinės rūšys išskirtos visose trijose tyrimų vietovėse. Didžiausias dominavimo indeksas apskaičiuotas *Carabidae* šeimos rūšims: *Platynus assimilis* Paykull. ($D_i=13,84$), *Poecilus versicolor* Sturm. ($D_i=12,55$), *Calathus erratus* Sahlb. ($D_i=10,39$).

Gauti vabalų rūšinės įvairovės tyrimų rezultatai rodo Mituvos ežero, salų išskirtinumą, tačiau ši teritorija dar neturi konservacinės apsaugos prioriteto statuso. Tikėtina, kad šio straipsnio rezultatus papildant entomologiniais, ornitologiniais, archeologiniais ir kt. tyrimais Mituvos ežerą ir salas taps tikslinga paskelbti saugoma teritorija.

¹¹Pileckis S., Monsevičius V. *Lietuvos fauna: vabalai*, Vilnius, 1995.

Varliagyvių (*Amphibia*) ir roplių (*Reptilia*) rūšinė įvairovė, gausumas ir pasiskirstymas Skapiškio apylinkėse

Mantas Arbūzas

Varliagyviai – žemesniųjų stuburinių gyvūnų klasė, kartu su ropliais, paukščiais ir žinduoliais išskiriama į keturkojų gyvūnų (*Tetrapoda*) grupę. Nors sistematikai varliagyvius jungia artimai su ropliais, tačiau šios grupės gyvūnai turi daug skirtumų. Varliagyviai glaudžiai susiję su gėlu vandeniu, kuriame vystosi jų lervos ir tik po metamorfozės įgyja sausumos stuburiniams būdingų bruožų. Varliagyvių oda plika, gleivėta, o roplių su raginiais dariniais – žvynais. Ropliai kur kas geriau prisitaikę gyventi sausumoje, jiems pakanka su maistu gaunamo vandens.

Lietuvoje labai reta europinė medvarlė (*Hyla arborea*) bei prie išnykimo ribos esantis balinis vėžlys (*Emys orbicularis*) Skapiškio apylinkėse galbūt negyvena, tačiau Nótigalės telmologinio draustinio teritorijoje augančiuose sausuose pušnyuose, klampiose aukštapelkėse, šalia Skapiškio miestelio esančiame Mituvės ežere, salose ar sename Skapāgirio miške slypi didelė biologinė rūšių įvairovė. Iki šiol dar niekas nebandė ištirti Skapiškio apylinkėse gyvenančių varliagyvių, roplių rūšių ar nustatyti jų gausumą, paplitimą vietovėje. Pavasario laikotarpis – tai herpetologinių (varliagyvių ir roplių) tyrimų pradmė, kada tirpstantis sniegas ir ledai atskleidžia ne tik bundančios gamtos grožį, bet ir priverčia teritorijoje aktyviai judėti amfibijas, driežus ir gyvates.

Tarp dalies skapiškėnų vyrauja klaidingas požiūris į herpetologinius objektus. Dažnam varliagyviai ir ropliai yra neverti pagarbos gyvūnai, o jų gyvenamoji aplinka – klampi pelkė ar baigianti užakti kūdra – sukelia dar stipresnį pasibjaurėjimą šiais gyvūnais. Be to, neretai perdedamas gyvačių, kūmučių ar rupūžių keliamas pavojus žmonių sveikatai ar gyvybei. Toks žmonių nusistatymas prieš roplius ir varliagyvius pasiuntė ne vieną gyvatę myriop ar sutrukdė pasukti automobilio vairą pamačius keliu ropojančią nepatrauklią, drėgna, ruplėta oda rupūžę. Liūdniausia tai, kad dėl žinių trūkumo kliūva visiems šios grupės atstovams, pavyzdžiui, bekojis driežas – gluodenas (*Anquis fragilis*) neretai per klaidą palaikomas nuodinga gyvate ir sunaikinamas. Varliagyviai ir ropliai nyksta ne vien dėl tiesioginių susidūrimų su žmonėmis, bet ir dėl to, kad naikinamos jų buveinės, didėja aplinkos tarša ir nesiimama pakankamai efektyvių priemonių jų saugumui užtikrinti.

Atskleisdamas varliagyvių ir roplių įvairovę, gausumą ir paplitimą Skapiškyje, tikiuosi ne tik vietos žmonių, bet ir platesnės visuomenės supratimo, kokie jie svarbūs ir saugotini yra šiuo metu. Viliuosi, kad geriau pažinus šiuos šaltakraujus gyvūnus, atsitiktinis susitikimas su žmogumi rupūžei, driežui ar gyvatei netaps paskutinis.

Tyrimų tikslas, uždaviniai ir metodai. Šio darbo pagrindinis tikslas buvo ištirti Skapiškio apylinkėse gyvenančių varliagyvių ir roplių rūšis bei nustatyti rastų rūšių gausumą ir pasiskirstymą tam tikrose buveinėse. Vienas iš tyrimų uždavinių – nustatyti varliagyvių ir roplių rūšinę įvairovę Skapiškio apylinkėse.

Taip pat svarbu buvo įvertinti tyrimų vietovėje rūšių gausumą ir paplitimą skirtingose buveinėse. Norint įgyvendinti tyrimų tikslą buvo atlikta varliagyvių ir roplių apskaita skirtinguose Skapiškio apylinkių biotopuose.

Įvairovei ir rūšių pasiskirstymui buveinėse nustatyti teritorijoje taikyta sisteminga dieninė ir naktinė (nuo 20.00 iki 01.00 val. nakties) rūšių paieška. Varliagyvių, roplių gausumas vietovėje įvertintas taikant maršrutinės apskaitos metodą¹.

Papildomai suaugusių raudonpilvės kūmutės (*Bombina bombina*) patinų apskaitai naudota rūšių paieška pagal balsus².

Siekiant palyginti skirtingose vietovėse gautus rezultatus, tyrimai buvo atliekami po 1 valandą pasirinktoje buveinėje. Skapiškio apylinkėse tyrimams išskirtos iš viso 24 skirtingos buveinės³.

Vengiant žmogaus sąlyčio su gleivėta, jautria varliagyvių oda, kuri juos apsaugo nuo grybelinių infekcijų, pavieniai tyrimo objektai apskaitos metu fotografuoti.

Tyrimų rezultatai. Varliagyvių ir roplių tyrimai vykdyti Skapiškio miestelio teritorijoje bei jo apylinkėse šiltuoju 2012 ir 2013 m. laiku (kovo–spalio mėn.). Skapiškio apylinkėse išskirtos dvi kontrastingos teritorijos, kuriose atlikti varliagyvių ir roplių tyrimai: Nr. 1 – Skapiškio (1 724 ha) ir Nr. 2 – Notigalės telmologinio draustinio tyrimų vietovės (1 416 ha) (1 pav.)⁴.

Tirtose vietovėse didelių vandens telkinių nedaug, platesni iš jų, patenkantys į tyrimų teritoriją, yra Notigalės ežeras, kurio plotas 92,9 hektaro, Ešerinis, užimantis apie 27 ha plotą, ir Mituvos ežeras (21,1 ha). Nors Skapiškio apylinkėse telkšo vos vienas kitas didesnis vandens telkinys, tačiau miestelio, kaimų ar viensiemėlių valdoje gausu mažų kūdrų, kurios būtinos varliagyviams neršto (išleidžiant ikrus) metu. Roplių įvairovę Skapiškio apylinkėse saugo Notigalės telmologinis draustinis, kuriame yra aukštapelkės, pušynų, viržynų ir kitų biotopų. Skapiškio miestelį nuo Notigalės telmologinio draustinio teritorijos skiria Skapagirio miško masyvas (2 635 ha), kuriame auga daug įvairiarūšių augalų, formuojančių miške skirtingų biotopų plotus.

Varliagyviai (*Amphibia*)

Lietuvoje gyvena 13 varliagyvių rūšių: paprastasis tritonas, skiauterėtasis tritonas, raudonpilvė kūmutė, česnakė, žalioji rupūžė, nendrinė rupūžė, pilkoji rupūžė, didžioji kūdrinė varlė, ežerinė varlė, mažoji kūdrinė varlė, pievinė varlė, smailiasnukė varlė ir europinė medvarlė⁴.

Skapiškio apylinkėse aptiktos 9 skirtingos varliagyvių rūšys, dvi iš jų yra įrašytos į Lietuvos raudonąją knygą – raudonpilvė kūmutė (*Bombina bombina*) ir žalioji rupūžė (*Bufo viridis*)⁵. Skiauterėtųjų tritonų, nendrinų rupūžių, ežerinių varlių ir medvarlių tyrimų vietovėje nerasta.

¹ Balčiauskas L. *Sausumos ekosistemų tyrimo metodai*, Vilnius, 2004.

² Heyer, W. R., Donnelly, Maureen A., McDiarmid, Roy W., Hayek, Lee-Ann C. and Foster, Mercedes S. *Measuring and monitoring biological diversity: standard methods for amphibians*, Washington and London, *Smithsonian Institution Press*, 1994.

³ Pagal anotuotą Lietuvos sausumos buveinių sąrašą. Marozas V. *Sausumos ekosistemų įvairovė ir apsauga*, Kaunas, 2008.

⁴ Balčiauskas L., Trakimas G., Juškaitis R., Ulevičius A., Balčiauskienė L. *Lietuvos žinduolių, varliagyvių ir roplių atlasas*, Vilnius, 1999.

⁵ Šio straipsnio iliustracijas žr. spalvotajame lanke. Rašomavičius V. (red.). *Lietuvos raudonoji knyga*, Vilnius, 2007.

Per tyrimus 2013 m. Skapiškio apylinkėse rastų varliagyvių sąsajos su tam tikromis buveinėmis apibendrintos 1 lentelėje*.

1 lentelė. Varliagyvių rūšių pasiskirstymas skirtingose Skapiškio apylinkių buveinėse 2013 metais

Buveinė	Varliagyvio rūšis									
	Triturus vulgaris	Bombina bombina	Pelobates fuscus*	Bufo viridis	Bufo bufo	Rana esculenta	Rana lessonae	Rana temporaria	Rana arvalis	Iš viso rūšių
Miškai, medžiais apaugusios teritorijos	Pm	+			+			+	+	4
	Pu									0
	Eg									0
	Mi				+			+	+	3
	Me				+			+	+	3
Viržynai, krūmynai	Sv									0
	Pk	+						+	+	3
	Kp				+			+		2
Gėlieji vandens telkiniai	Ež	+				+	+			3
	Up									0
	Dv	+	+	+		+	+			5
Pievos, aukštieji žolynai	Sp				+	+				2
	Mp					+		+	+	3
	Šp						+	+	+	4
	Ma					+		+	+	3
Pelkės	Au							+	+	2
	Že						+	+	+	4
	Vn					+	+	+		3
Žemės, namų ūkio bei sodininkystės teritorija	Al				+	+		+	+	4
	Sk				+	+		+	+	4
Statiniai, dirbtinės buveinės	Ka				+	+		+		3
	Ru				+	+		+	+	4
	Tk				+	+		+	+	4
	As				+	+		+		3
Iš viso buveinių:		4	1	1	7	14	5	4	17	13

Paaikškinimai: **Pm** – plačialapiai vasaržaliai miškai, **Pu** – pušynai, **Eg** – eglynai, **Mi** – mišrus miškai, **Me** – medžių eilės, maži antropogeniniai miškeliai, nauji kirtimai, jaunuolynai, giraitės, **Sv** – sausieji viržynai, **Pk** – paupiniai ir pelkiniai krūmynai, **Kp** – krūmų plantacijos, **Ež** – ežerai, **Up** – upės, **Dv** – dirbtiniai vandens telkiniai, kūdros, kanalai, **Sp** – sausos pievos, **Mp** – mezofitų pievos, **Šp** – šlapios pievos, **Ma** – pamiškės ir miško aikštelės bei aukštųjų žolių pievos, **Au** – aukštapelkės, **Že** – žemapelkės, **Vn** – viksvų ir nendrių sąžalynai bei telkšančio vandens, **Al** – ariamieji laukai ir daržai, **Sk** – sodų ir parkų kultivuojamos teritorijos, **Ka** – kaimų pastatai, **Ru** – retai užstatytos teritorijos, **Tk** – transporto komunikacijos ir kitos kietosios dangos, **As** – atliekų sąvartynai.

* Lentelėje pateikiamas metamorfozę baigusiu varliagyvių pasiskirstymas buveinėse. Tyrimų metu *Pelobates fuscus* rūšies varliagyvių pavyko aptikti tik lervinės stadijos.

Daugelio varliagyvių poreikiai buveinėms priklauso nuo sezono, todėl jie gali būti randami įvairiose buveinėse. Ekologiškai mažai plastiški varliagyviai gali gyventi tik tam tikrose buveinėse, todėl tokioms rūšims kaip raudonpilvė kūmutė (*Bombina bombina*) įvairūs buveinių pokyčiai kelia grėsmę išlikimui⁶.

Skapiškio apylinkėse ekologiškai plastiškiausia varliagyvių rūšis buveinių pasirinkimo atžvilgiu buvo pievinė varlė (*Rana temporaria*). Šios varlės rastos 17 iš 24 tirtų buveinių (71 proc.). Skapiškyje taip pat plačiai paplitusios pilkosios rupūžės (*Bufo bufo*) – 58 proc. bei smailiasnukės varlės (*Rana arvalis*) – 54 proc. pasirinktų buveinių.

Atkreipiant dėmesį į sezono laiką, dauginimosi periodą bei neįtraukiant į buveinių pasirinkimo tyrimus lervinės stadijos (buožgalvių) varliagyvių, dirbtinių vandens telkinių, kūdrų, kanalų buveinės (Dv) buvo vis vien daugiausiai amfibijų naudojamos buveinės. Tyrimų rezultatai rodo, kad raudonpilvėms kūmutėms (*Bombina bombina*) Skapiškio apylinkėse svarbiausios buveinės yra kūdros. Kūdra buvo vienintelė buveinė, kurioje pavyko aptikti kūmučių. Varliagyvių tyrimų metu nerasta upėse, spygliuočių miškuose ir sausuose viržynuose.

Paprastasis tritonas (*Triturus vulgaris* (Linnaeus, 1758) savo išvaizda primena daugiau driežą nei varliagyvį. Paprastųjų tritonų oda yra lygi, rusvos, gelsvai rusvos ar rudos spalvos, išmarginta mažomis tamsiomis dėmėmis. Pavasarį, veisimosi metu, patinams išauga aukšta banguota skiauterė, kuri tęsiasi nuo galvos iki uodegos galo (2 pav.).

Pirmoji mano pažintis su uodeguotaisiais varliagyviais įvyko dar vaikystėje. Prisimenu žvejybą šalia Skapiškio mokyklos esančioje kūdroje, kurioje su meškere pavyko pagauti ne pirmą žuvį, o varliagyvį – tritoną. Skapiškio apylinkėse paprastieji tritonai gyvena sekliuose vandens telkiniuose, bet nevengia išlipti ir į sausumą. Tiesa, išlipę į sausumą tritonai žemės paviršiuje vis tiek ieško drėgnų slėptuvių. Tyrimų metu tritonai aptikti Mituvos ežero salose po atšokusia medžių žieve, Skapiškyje trūnijančio medinio pastato griuvėsiuose, šalia Biliūnų kaimo sumestų į duobę akmenų krūvoje ir kitur. Visos šios vietos buvo drėgnos ir pavėsyje. Varliagyvio prisirišimą prie vandens rodo ir tai, kad Skapiškio apylinkėse nepavyko aptikti tritono, kurio radimo vieta būtų toliau nei 120–150 m atstumu nuo vandens telkinio.

Didžiausia uodeguotojų varliagyvių koncentracija nustatyta Skapiškio miestelio ir aplinkinių kaimų sodybų kūdrose. Atliekant tritonų apskaitą jų ankstyvo žiemojimo metu pavyko įvairiose sausumos slėptuvėse rasti pavienių ir net iki 8 kartu žiemojančių tritonų grupelių. Paprastųjų tritonų nerasta Notigalės telmolosinio draustinio teritorijoje ir čia esančiuose Notigalės, Ešerinio ežeruose.

Raudonpilvė kūmutė (*Bombina bombina* (Linnaeus, 1761) – nuodingų beuodegių varliagyvių (*Bombinatoridae*) šeimos rūšis. Kūmutės skiriasi nuo kitų panašių varliagyvių rūšių raudonu ar oranžiniu pilvu, išmargintu tamsiomis dėmėmis (3 pav.), bei partnerio paieškų metu skleidžiamu charakteringu garsu, primenančiu kukavimą.

Nors kūmutės ir nedideli, tik 3–4,5 cm dydžio varliagyviai, kurie turi puikias viršutinės kūno pusės slepia-

⁶ Maehl P. *Kai kurių Europos Bendrijos svarbos rūšių buveinių tvarkymo rekomendacijos. Rekomendacijos apsaugos būklės, grėsmių nustatymui, gamtotvarkos ir atstatomųjų darbų tvarkymui*, Kaunas, 2006.

mąšias spalvas (4 pav.), tačiau aptikti suaugusius kūmutės patinėlius teritorijoje nesunku pagal jų skleidžiamus garsus, kurie sukuriama patinėlių vidiniais balso maišeliais (rezonatoriais).

Balų gegutė, ugninė varlė – taip taikliai dėl skleidžiamo garso ir išvaizdos vadinama ši rūšis Lietuvoje. Senieji Laičių kaimo gyventojai dalijosi prisiminimais, kad kadaise jų tvenkiniuose buvę daug kūmučių – per skleidžiamų garsų chorą žmonės net negalėdavo miegoti, tačiau dabar jų sumažėjo ir Laičiuose visai neaptinkama šių varliagyvių.

Tyrimų pradžioje Skapiškio miestelio centre esančioje kūdroje buvo išgirstas vienas kūmutės patinas, kurio skambios melodijos džiugino dalį vasaros, vėliau dar 6 individai rasti šalia Skapagirio miško esančioje kūdroje. Abi raudonpilvių kūmučių radimvietės (kūdros) Skapiškyje turėjo vienodą aplinkos bruožų, t. y. negausią vandens augaliją, santykinai greitai išylantį atviro vandens plotą ir prkrantėje augančias pievas. Nustatyta, kad ilgalaikę gyvybingą populiaciją kiekvienoje vietovėje turėtų sudaryti mažiausiai 500 individų⁷, tačiau Skapiškio apylinkėse tyrimų metu rastos iš viso tik 7 raudonpilvės kūmutės.

Artimiausi Skapiškiui rajonai, kuriuose nustatyta ilgalaikę gyvybinga kūmučių populiacija, yra Zarasų, Pasvalio, Ukmergės ir Molėtų. Išvardyti rajonai laikomi vienomis iš svarbiausių raudonpilvių kūmučių radimviečių Lietuvoje⁸.

Raudonpilvė kūmutė įrašyta į šalies Raudonąją knygą, Berno konvencijos saugomų rūšių sąrašą ir Europos buveinių direktyvą.

Paprastoji česnakė (*Pelobates fuscus* (Laurenti, 1768), atliktų tyrimų duomenimis, yra labai reta rūšis Skapiškio apylinkėse, tačiau tikrasis gausumas čia lieka neaiškus, nes varliagyvių sunku aptikti. Česnakės paslaptinę gyvenimą lemia naktinis aktyvumas, puikus kūno spalvos prisitaikymas prie aplinkos, gebėjimas įsirausti į birų dirvožemį ir taip pasislėpti. Varliagyvis net per veisimosi laikotarpį (balandžio–gegužės mėn.) sugeba neišsiduoti ir skleisti tylius, duslius garsus, girdimus tik arti vandens, kuriame panirusios česnakės poruojasi.

Šalia Tvirū kaimo esančioje kūdroje aptiktos dvi stambios česnakų lervos, tačiau suaugusių individų tyrimų metu nepavyko rasti. Česnakų buožgalviai nuo kitų varliagyvių skiriasi nusmailėjusiu uodegos galu, be to, jie labai stambūs (iki 14–15 cm dydžio).

Česnakė įrašyta į Berno konvencijos saugomų rūšių sąrašą ir Europos buveinių direktyvą.

Žalioji rupūžė (*Bufo viridis* (Laurenti, 1768) – viena gražiausių varliagyvių rūšių Skapiškyje. Žalioji rupūžė turi labai puošnią, ruplėtą, slepiamąjį raštą primenančią odą (5 pav.).

Žalioji rupūžė literatūroje apibrėžiama kaip Lietuvoje plačiai paplitusi rūšis, tačiau daugelyje regionų negausi ar visai neaptinkama. Nuo 2007 m. rūšis įrašyta į Lietuvos raudonąją knygą⁹.

Skapiškio apylinkėse žalioji rupūžė yra dažnas varliagyvis. Jų aktyvumas didėja temstant, o naktį Skapiškio miestelyje gausiai pasirodo šių varliagyvių.

⁷ Maehl P. *Kai kurių Europos Bendrijos svarbos rūšių buveinių tvarkymo rekomendacijos. Rekomendacijos apsaugos būklės, grėsmių nustatymui, gamtotoarkos ir atstatomųjų darbų tvarkymui.*

⁸ Balčiauskas L., Trakimas G., Juškaitis R., Ulevičius A., Balčiauskienė L. *Lietuvos žinduolių, varliagyvių ir roplių atlasas.*

⁹ Rašomavičius V. (red.). *Lietuvos raudonoji knyga.*

Naktinės apskaitos metu buvau maloniai nustebęs, kai atėjus tamsiajam paros laikui reta rūšimi laikomos žaliosios rupūžės pradėjo šokinėti palei pastato pamatus, judėjo žvyrkeliu, lindo dešimtimis iš įvairiausių miestelio pašalių ar net tiesiog iš purios žemės. Be urbanistinių vietovių, žaliųjų rupūžių gausiai rasta už Skapiškio miestelio esančiuose laukuose, tačiau miškingame plote jų neaptikta. Nors įrašyta į Lietuvos raudonąją knygą, Berno konvencijos saugomų rūšių sąrašą ir Europos buveinių direktyvą, džiugu, kad žalioji rupūžė šiuo metu Skapiškyje susirūpinimo nekelia. Skapiškio miestelio 0,1 ha plote nustatytas 32 žaliųjų rupūžių skaičius.

Pilkoji rupūžė (*Bufo bufo* (Linnaeus, 1758) yra didžiausia iš visų Lietuvoje gyvenančių rupūžių. Patinėlių dydis apie 6,5, patelių – 7,2 cm. Tyrimų metu rasta miškuose, pievose, gyvenvietėse, soduose, daržuose, pelkių pakraščiuose, prie Mituvos ežero ir miestelio kūdrių. Pilkosios rupūžės neršia įvairaus dydžio kūdriose, ežeruose, rečiau – melioracijos kanaluose. Iš griovių ar šalia kelio esančių vandens telkinių tūkstančiai rupūžių pasklinda po teritoriją, tuo metu Skapiškio apylinkėse galima pastebėti daug gyvų pilkosios rupūžės jauniklių ar ant kelio suvažinėtų varliagyvių. Pilkosios rupūžės turėtų būti globojamos sodininkų, tačiau retas skapiškėnas supranta rupūžių teikiamą naudą sodui. Žmonės tiki, kad rasta braškynėse rupūžė yra kalta dėl pažeistų uogų, nesupranta, kad varliagyvis padeda išsaugoti derlių naikindamas braškėmis mintančius šliužus.

Pilkųjų rupūžių gausumas šalia Skapiškio miestelio esančioje pievoje siekė 37 individus 0,1 ha plote. Skapiškio apylinkėse pilkoji rupūžė yra dažnas varliagyvis, tačiau tarptautiniu mastu saugomas Berno konvencijos (III apsaugos kategorija).

Didžioji kūdrinė varlė (*Rana esculenta* (Linnaeus, 1758) yra ežerinės ir mažosios kūdrinės varlės tarprūšinis hibridas (6 pav.).

Didžioji kūdrinė varlė nuo ežerinės varlės skiriasi užpakalinės kojos vidinio pado gumburėliu, kuris yra tarpinės formos tarp ežerinės ir mažosios kūdrinės varlės. Ežerinių varlių tyrimų metu Skapiškio apylinkėse nerasta, todėl tikėtina, kad didžiųjų kūdrinių varlių patelės poruojasi su mažųjų kūdrinių varlių patiniais. Nustatyta, kad poruojantis tarpusavyje didžiosioms kūdrinėms varlėms jų palikuonys būna negyvybingi¹⁰.

Skapiškio apylinkėse didžioji kūdrinė varlė randama panašiuose biotopuose kaip ir mažoji, tačiau didesniuose vandens telkiniuose (Mituvos ežere) didžiųjų kūdrinių varlių daug daugiau nei mažųjų. Didžiosios kūdrinės varlės tankumas Mituvos ežere siekia 51 ind./0,1 ha.

Mažoji kūdrinė varlė (*Rana lessonae* (Camerano, 1882) morfologiškai labai panaši į didžiąją kūdrinę varlę, tačiau yra pati mažiausia iš visų žaliųjų varlių rūšių. Mažosios kūdrinės varlės užpakalinių kojų vidinis pado gumburėlis pailgas, aukštas, o prie šlaunų prispaustos ir statmenai kūnui sulenktos blauzdos nesusisiekia.

Suaugę mažosios kūdrinės varlės individai ypač prisirišę prie vandens, iš kurio išlipa nebent vedami medžioklės instinkto ar norėdami pasišildyti. Saulėtą vasaros dieną žaliosios varlės nukloda ištiesas kūdrių pakrantes, o artėjant prie jų dažniausiai vienu šuoliu staiga atsispiria nuo žemės ir pliušksteli į

¹⁰Ditteg G., Christiansen A. Microsatellite-based method for genotyping diploid and triploid water frogs of the *Rana esculenta* hybrid complex, *Molecular Ecology Notes*, 2005.

šalia esantį vandens telkinį. Mažoji kūdrinė varlė Skapiškio apylinkėse gyvena nedideliuose, sekliuose, vandens augalais užžėlusiuose telkiniuose. Skapiškio kūdroje nustatytas mažosios kūdrinės varlės gausumas buvo 35 ind./0,1 ha. Rūšis saugoma Berno konvencijos.

Pievinė varlė (*Rana temporaria* (Linnaeus, 1758)) yra panaši į smailiasnukę varlę, nuo kurios skiriasi šiais požymiais: snukis bukas, užpakalinių kojų vidinis pado kauburėlis minkštas, žemas ir nedidelis, 2,5–6 kartus trumpesnis už I (mažąjį) pirštą. Be to, pievinė varlė yra stambesnė už smailiasnukę ir užauga iki 10 cm.

Varlių neršto metu įvairiuose stovinčiuose vandens telkiniuose rasta pievinių ir smailiasnukių varlių išbrinkusių kiaušinėlių (kurkulių). Šalia Skapagirio miško esančioje baloje ($\approx 6 \text{ m}^2$ ploto) teko aptikti rudųjų varlių kurkulių, per kurių kiekį nesimatė net atviro balų vandens.

Pievinė varlė – gausiausiai randamas varliagyvis Skapiškio apylinkėse. Apškaituotas pievinės varlės tankumas Mituvos apyežerio teritorijoje siekė 57 ind./0,1 hektaro plote.

Ranidofobiją (varliagyvių baimę) jaučiantiems žmonėms Skapiškyje lietingu oru nederėtų kelti kojos iš namų, nes po šlapią žolę aktyviai pradeda judėti pievinės varlės. Pievinė varlė maitinasi prietemoje bei naktį, o lietingu oru ir dieną. Jų nesunku aptikti sodybose, pievose, paežerėse, miškuose, dirbamuose laukuose ir kitose vietovėse. Tyrimų metu paaiškėjo, kad pievinė varlė yra plačiausiai pasiskirsčiusi rūšis Skapiškio apylinkių buveinėse. Iš 24 skirtingų buveinių šis varliagyvis rastas 17, o tai sudarė 71 proc. pasirinktų buveinių.

Smailiasnukė varlė (*Rana arvalis* (Nilsson, 1842)) išvaizda primena pievinę varlę, tik už ją yra mažesnė ir turi smailesnį snukį. Įvairiuose Skapiškio apylinkių vandens telkiniuose per nerštą galima išvysti ryškiai žydros spalvos varliagyvius – tai smailiasnukės varlės patinai.

Tyrimų metu smailiasnukės varlės aptiktos 13 iš 24 buveinių (54 proc.). Smailiasnukėms varlėms būdinga pavasarinė ir rudeninė migracija į žiemojimo vietas ir atgal į nerštavietes. Po neršto gyvena įvairaus tipo ir sudėties miškuose, krūmynuose, dirbamuose laukuose, tarpumiškių pievose, pelkėtose vietose ir kitur.

Smailiasnukių varlių gausumas Skapagirio pamiškės teritorijoje ties Laičių kaimu siekė 33 ind./0,1 ha. Rūšis saugoma Berno konvencijos (III apsaugos kategorija).

Ropliai (*Reptilia*)

Lietuvoje gyvena 7 roplių rūšys: balinis vėžlys, vikrusis driežas, gyvavedis driežas, trapusis gluodenas, lygiažvynis žaltys, paprastasis žaltys ir angis¹¹.

Skapiškio apylinkėse aptiktos 5 roplių rūšys (2 lentelė). Tyrimų vietovėje nerasta balinių vėžlių ir lygiažvynių žalčių.

¹¹Balčiauskas L., Trakimas G., Juškaitis R., Ulevičius A., Balčiauskienė L. *Lietuvos žinduolių, varliagyvių ir roplių atlasas*.

2 lentelė. Roplių rūšių pasiskirstymas skirtingose Skapiškio apylinkių buveinėse

Buveinė	Roplio rūšis						
		<i>Lacerta agilis</i>	<i>Lacerta vivipara</i>	<i>Anquis fragilis</i>	<i>Natrix natrix</i>	<i>Vipera berus</i>	Iš viso rūšių
Miškai, medžiais apaugusios teritorijos	Pm		+		+		2
	Pu	+		+			2
	Eg						0
	Mi		+			+	2
	Me		+				1
Viržynai, krūmynai	Sv	+					1
	Pk		+		+		2
	Kp						0
Gėlieji vandens telkiniai	Ež						0
	Up						0
	Dv						0
Pievos, aukštieji žolynai	Sp	+					1
	Mp		+				1
	Šp				+		1
	Ma	+	+				2
Pelkės	Au		+		+	+	3
	Že						0
	Vn						0
Žemės, namų ūkio bei sodininkystės teritorija	Al						0
	Sk						0
Statiniai, dirbtinės buveinės	Ka	+			+		2
	Ru				+		1
	Tk	+			+		2
	As				+		1
Iš viso buveinių:		6	7	1	8	2	

Paaiškinimai: **Pm** – plačialapiai vasaržaliai miškai, **Pu** – pušynai, **Eg** – eglynai, **Mi** – mišrūs miškai, **Me** – medžių eilės, maži antropogeniniai miškeliai, nauji kirtimai, jaunuolynai, giraitės, **Sv** – sausieji viržynai, **Pk** – paupiniai ir pelkiniai krūmynai, **Kp** – krūmų plantacijos, **Ež** – ežerai, **Up** – upės, **Dv** – dirbtiniai vandens telkiniai, kūdros, kanalai, **Sp** – sausos pievos, **Mp** – mezofitų pievos, **Šp** – šlapios pievos, **Ma** – pamiškės ir miško aikštelės bei aukštųjų žolių pievos, **Au** – aukštapelkės, **Že** – žemapelkės, **Vn** – viksvų ir nendrių sąžalynai be telkšančio vandens, **Al** – ariamieji laukai ir daržai, **Sk** – sodų ir parkų kultivuojamos teritorijos, **Ka** – kaimų pastatai, **Ru** – retai užstatytos teritorijos, **Tk** – transporto komunikacijos ir kitos kietosios dangos, **As** – atliekų sąvartynai.

Tyrimų metu gauti pasiskirstymo teritorijoje rezultatai rodo, kad geltonskruosčiai žalčiai (*Natrix natrix*) Skapiškio apylinkėse yra ekologiškai plastiškiausia roplių rūšis. Žalčių rasta 8 iš 24 buveinių (33 proc.). Viena buveine mažiau tyrimų vietovėje turėjo gyvavedis driežas (*Lacerta vivipara*). Notigalės aukštapelkės buveinėje rastas didžiausias roplių rūšių skaičius (3 iš 5 rūšių).

Vikrusis driežas (*Lacerta agilis* Linnaeus, 1758) – saulėtų, sausų, lengvo dirvožemio vietų roplys dažnai aptinkamas besišildantis saulėje ant akmenų. Vikriojo

driežo kūnas storokas, kojos trumpos, galva palyginti stambi. Viršutinė pusė ruda su tamsia vidurio juosta ir šviesiomis dėmėmis tamsiais kraštais, išsidėsčiusiomis eilėmis. Patinų pilvas žalsvas, patelių – gelsvai balkšvas. Poravimosi metu vikriojo driežo patinėlių šonai tampa ryškiai žali bei pasireiškia roplio agresyvumas (7 pav.).

Skapiškio apylinkėse didelę dalį miškų sudaro lapuočiai, kurie nėra mėgstama vikriojo driežo buveinė. Aptinkamas pušynuose, sausose pievose ant didesnių akmenų ar kitų aukštesnių vietų, kuriose ramiai gali šildytis saulėje. Vidutinis gausumas skirtinguose biotopuose siekia nuo 5 iki 15 ind./0,1 ha. Gyventi driežai dažnai pasirenka ežerų, kūdru, griovių, kanalų pakraščius, šlaitus, skardžius. Labai mėgsta sausas, gerai išildomas buveines.

Gyvavedis driežas (*Lacerta vivipara* (Jacquin, 1787) nuo vikriojo driežo skiriasi šiais požymiais: yra mažesnis (kūno ilgis 6–7 cm), nugaroje išilgai stuburo turi dvi eiles siaurų žvynų ir už šnervės į akies pusę – tik vieną mažą užnosinį skydelį. Gyvavedžiai driežai, priešingai nei vikrieji, pirmumą teikia drėgnesniems biotopams. Mūsų krašte šiems driežams būdinga pusiau gyvavedystė, kada patelė padeda permatomus, plėvišku dangalu padengtus kiaušinius ir palieka, o iš jų po keliolikos ar net kelių minučių išsilaisvina maži vikriųjų driežų jaunikliai.

Didžiausias gyvavedžių driežų gausumas nustatytas Notigalės aukštapelkėje. Čia gyvavedžių driežų rasta 51 ind./0,1 ha. Šie driežai Europoje saugomi Berno konvencijos (III apsaugos kategorija).

Tipiški gyvavedžio driežo biotopai yra ramios ir gerai išildomos vandens telkinių pakrantės, drėgnos pievos, aukštapelkės, drėgnų lapuočių krūmynai, senos kirtavietės ir miško aikštelės.

Trapusis gluodenas (*Anquis fragilis* (Linnaeus, 1758) savo išvaizda primena gyvatę, todėl daugelio neskiriamas nuo jos, nesuvokiama, kad tai tik nenuodingas bekojis driežas. Dėl gyvatiškos gluodeno išvaizdos ši rūšis Lietuvoje dar vadinama geležine, varine gyvate. Nuo gyvatės gluodenas skiriasi šviesesne viršutine kūno spalva bei dviem tamsiomis siauromis juostomis, einančiomis nuo galvos iki uodegos galo. Be to, kaip ir kiti driežai, gluodenas turi judrius akies vokus bei ilgą, greitai nulūžtančią uodegą.

Gluodenas Skapiškio apylinkėse nėra dažnas roplys. Jų buveinė aptikta Skapagirio miško pietinėje dalyje ties Kepūriškio kaimu. Teritorijoje po lentos gabalu aptikti 2 gluodenai, tai buvo vieninteliai rasti individai per visą tyrimų laiką. Literatūroje nurodoma, kad gluodenu tankumas Kupiškio rajone įvairiuose biotopuose nėra didelis ir siekia 2–7 ind./ha¹².

Rūšis saugoma Berno konvencijos (III apsaugos kategorija).

Geltonskruostis žaltys (*Natrix natrix* (Linnaeus, 1758) dar pagonybės laikais buvo gerbiamas ir saugomas gyvūnas Lietuvoje. Atrodo, kad dabar mūsų šalyje pagarbos žalčiams lieka vis mažiau, o ši teiginį patvirtina ir Skapiškio tyrimų metu gauti rezultatai. Vertinant Skapiškio apylinkėse geltonskruosčių žalčių gausumą pastarųjų individų rasti pavyko daugiau žuvusių nei gyvų. Negyvų žalčių rasta ant kelio (8 pav.) ir nuvykus atpažinti kaimo gyventojų sodyboje netikėtai atsiradusią gyvatę, kuri, jų teigimu, iki šiol dar jiems niekur nematyta ir, matyt, yra nuodinga. Liūdna, bet šis

¹²Balčiauskas L., Trakimas G., Juškaitis R., Ulevičius A., Balčiauskienė L. *Lietuvos žinduolių, varliagyvių ir roplių atlasas*.

„radinys“ būdavo jau numarintas, o žmonės bandydavo pasiteisinti tik tuo, kad neskiria gyvačių rūšių.

Geltonskruostis žaltys tik iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti panašus į nuodingą paprastąją angį, tačiau su angimi jo neleis sumaišyti charakteringi skiriamieji bruožai. Geltonskruostis žaltys galvos šonuose turi dvi gelsvas, oranžines ar balkšvas dėmes, kurios ryškiai skiriasi nuo tamsios viršutinės kūno dalies. Ant geltonskruosčių žalčių nugarų nėra zigzago formos rašto, o pažvelgę iš arčiau į šių roplių akies vyzdžius pastebėsite, kad jie apvalūs kaip žmogaus. Žalčiai nėra nuodingi, nors ir turi smulkius, aštrius tarsi kabliukai dantis, tačiau visa, ką gali padaryti bloga žmogui, tai tik šnypštumu ir staigiais galvos judesiais gąsdinti, o pagauti – gintis iš kloakos išpurkšdami nemalonaus kvapo balkšvai gelsvą skystį. Esant reikalui, žalčiai sugeba apsimesti ir negyvi.

Geltonskruosčių žalčių žūtį ant kelių bei tiesioginius susidūrimus su žmogumi lemia gana didelis jų gausumas tyrimų vietovėje. Skapiškio miestelio teritorijoje šalia Mituvos ežero žalčių tankumas siekė 7 ind./0,1 ha.

Paprastoji angis (*Vipera berus* (Linnaeus, 1758)), arba dar kitaip vadinama gyvatė marguolė, yra vienintelis Lietuvoje nuodingas roplys. Angis žmogaus nepuola, tačiau užminta ar pajudinta gali skaudžiai įgelti. Nuodų poveikis žmogui paprastai nėra mirtinas. Senyvi Skapiškio miestelio ir aplinkinių kaimų žmonės dalijosi istorijomis, kaip sutikę angį iš baimės skubėdavo ją užmušti ir pakabinti ant medžio šakos. Skapiškio apylinkėse, be žmogaus, angis turi ir kitų gamtoje sutinkamų priešų – lapių, pelėdų, ežių, kurių Skapiškyje taip pat nestinga. Angis paplitusi tik tinkamuose biotopuose – pelkėtoje Skapagirio miško dalyje, aukštapelkėse ir jų prieigose. Svarbiausios radimvietės yra Notigalės aukštapelkė ir Skapagirio miškas.

Notigalės aukštapelkėje tirpstant paskutiniam sniego lopinėliui, kai dar neišvysite augalų vegetacijos požymių ar skraidančių drugių, tikrai galite rasti gausiai ant samanų besišildančių angių patinėlių (9 pav.).

Notigalės aukštapelkėje paprastųjų angių tankumas yra 3 ind./0,1 ha. Svarbus šios rūšies išsaugojimo uždavinys – žmonių švietimas apie rūšį bei poreikį išsaugoti jų buveines – aukštapelkes. Angis visoje Europoje saugoma pagal Berno konvenciją (III apsaugos kategorija).

Aptarimas. Didelei roplių ir varliagyvių gausai Skapiškio apylinkėse yra visos reikiamos aplinkos sąlygos. Čia susiformavusi palanki aplinka varliagyviams veistis ir maitintis, t. y. vietovėje gausu mažų vandens telkinių, įvairiausių kūdrų, melioracinių kanalų. Be to, Skapiškio apylinkėse bei visame Kupiškio rajone daug pelkėtų vietų, didelį žemės plotą užimančių aukštapelkių, kuriose gyvena paprastoji angis (*Vipera berus*) ar prieglobstį randa gyvavedis driežas (*Lacerta vivipara*).

Sausose, saulėtose Skapagirio miško aikštelėse ar tiesiog ant Skapiškio miestelyje stovinčio pastato pamatų galima išvysti besišildantį saulėje vikrujį driežą (*Lacerta agilis*). Šiam ropliui iš išorės gaunama šiluma yra labai svarbi, nes paspartina organizme vykstančius metabolizmo procesus, kurie veikia roplio aktyvumą, augimą ir vystymosi greitį. Skapiškio apylinkėse, be gyvavedžio ir vikriojo driežo, gyvena dar vienas artimas driežų giminaitis – trapusis gluodenas (*Anquis fragilis*), tačiau ši rūšis, palyginti su pastarosiomis, tyrimų vietovėje yra

labai reta. Geltonskruostis žaltys (*Natrix natrix*) – dažnas roplys Skapiškio apylinkėse. Žalčių rasta ne tik Skapagirio miške, Notigalės, Mituvos ežero pakrantėje, bet ir santykinai daug miestelio, kaimų teritorijoje. Vandens telkiniuose gausu varliagyvių, o įvairiuose kaimų statiniuose, pašarų saugyklose – pelinių graužikų, kuriais minta žalčiai. Tyrimų rezultatai tik patvirtina, kad daugelis varliagyvių ir roplių rūšių yra fakultatyviniai sinantropai, t. y. jie randami gyvenvietėse ar net pastatuose. Viena ryškiausių sinantropinių varliagyvių rūšių Skapiškyje yra žalioji rupūžė (*Bufo viridis*). Ši į Lietuvos raudonąją knygą įrašyta rūšis Skapiškyje yra gausi ir aptinkama urbanistinėje aplinkoje temstant bei naktį. Naktiniu aktyvumu pasižymi ir pilkoji rupūžė (*Bufo bufo*), kurių gausumas šalia Skapiškio miestelio esančioje pievoje buvo 37 individai 0,1 ha plote.

Iš žaliųjų varlių Skapiškio apylinkėse rasta mažoji (*Rana lessonae*) ir didžioji kūdrinė (*Rana esculenta*) varlė. Šios varlės neretos Skapiškio apylinkėse, jos glaudžiai susijusios su įvairiais vandens telkiniais. Didžiosios kūdrinės varlės tankumas Mituvos ežere siekė 51 ind./0,1 ha.

Tirtoje teritorijoje gausiai ir plačiai pasiskirsčiusios dvi rudųjų varlių rūšys: pievinė varlė (*Rana temporaria*) ir smailiasnukė varlė (*Rana arvalis*). Pievinė varlė buvo gausiausia varliagyvių rūšis Skapiškio apylinkėse. Jos tankumas Mituvos apyežerio teritorijoje siekė 57 individus 0,1 hektaro plote.

Raudonpilvės kūmutės (*Bombina bombina*) rastų individų skaičius Skapiškyje nėra didelis (iš viso rasti 7 individai), be to, susirūpinimą šio varliagyvio likimu teritorijoje kelia ir jos ekologiškai neplastiškas pasiskirstymas buveinėse, išskirtinai tik kūdrose. Šiuo metu kūmutės įrašytos į Lietuvos raudonosios knygos 5 (Rs) kategoriją, Berno konvencijos II, ES Buveinių direktyvos II ir IV priedus.

Iš uodeguotojų varliagyvių Skapiškio apylinkėse buvo rastas tik paprastasis tritonas (*Triturus vulgaris*). Nustatyta, kad didelė vietinė paprastųjų tritonų populiacija yra aplink Mituvos ežerą, salose, Skapiškio miestelio ir aplinkinių kaimų sodybų kūdrose. Tritonų nebuvo rasta Notigalės telmologinio draustinio teritorijoje ir Notigalės, Ešerinio ežeruose. Išvardyti ežerai yra Notigalės aukštapelkės dalyje, kurioje vyrauja rūgšti terpė, todėl tritonų pasiskirstymą vietovėje galėjo lemti būtent ežero vandenyje esanti vandenilio jonų (H⁺) koncentracija.

Paprastoji česnakė (*Pelobates fuscus*) pagal tyrimų metu rastų individų skaičių yra labai reta rūšis Skapiškio apylinkėse. Šios rūšies retumą tyrimų vietovėje galėjo sąlygoti dvi aplinkybės: varliagyvių sunku aptikti dėl itin slapaus gyvenimo būdo; kitas – česnakei gyventi Skapiškyje nėra tinkamo lengvo, biraus dirvožemio plotų, kuriuose varliagyvis galėtų saugiai pasislėpti.

Ieškant varliagyvių ir roplių tam tikrose buveinėse atkreiptas dėmesys į teritorijoje esančias mikrobuveines, nes pavieniai akmenys, gulinti mediena ar kitos medžiagos ant žemės paviršiaus – puiki vieta slėptis varliagyviams ir ropliams, kurie čia dažnai koncentruojasi. Dirbtiniai vandens telkiniai, kūdros, įvairūs grioviai yra labai svarbi varliagyvių buveinė ne tik neršto metu. Juose aptinkama ir didelė nuolat gyvenančių individų dalis. Notigalės aukštapelkę pelnytai galime vadinti pagrindine roplių radaviete Skapiškyje, nes čia buvo rasta daugiau nei pusė roplių rūšių.

Skapiškyje žmonės domisi juos supančia gamta, vertina ir gerai pažįsta dažnas paukščių rūšis, žvėris, tačiau turi mažai žinių apie varliagyvius ir roplius, kurių buvimas, jų manymu, rajone kelia tik rūpesčius ar net pavojų jiems. Daugeliui skapiškėnų varliagyvių ir roplių rūšys gamtoje yra nereikšmingos, todėl nematoma prasmės rūpintis jų globa ar buveinių apsauga. Manau, kad žmonių požiūris turėtų keistis atsikant prietaringų baimių ir mitų apie šiuos šaltakraujus gyvūnus, o svarbiausia – suvokiant varliagyvius, roplius kaip sudėtinę ekosistemos dalį. Jei tai atrodo per menkas argumentas stengiantis išsaugoti Skapiškio apylinkėse randamų varliagyvių ir roplių gausą, atkreipkime dėmesį į rūšių praktinę naudą žmogui: vaistų gamybos, tyrimų objektų, sodo kenkėjų naikinimo aspektais. Galiausiai be varliagyvių ir roplių likusi Skapiškio gamta negalės pasigirti ir paukščių rūšių įvairove ar žvėrelių gausa, nes varliagyviai, ropliai yra glaudžiai susiję mitybiniais ryšiais su kitais gyvūnais. Gamtoje nėra nereikalingų ar žalingų varliagyvių ar roplių rūšių – yra tik subjektyvus žmonių požiūris ir jų interesų tenkinimas.

Išvados. 1. Skapiškio apylinkėse rastos iš viso 9 varliagyvių ir 5 roplių rūšys. Iš tyrimų vietovėje gyvenančių varliagyvių dvi rūšys: raudonpilvė kūmutė (*Bombina bombina*) ir žalioji rupūžė (*Bufo viridis*) – įrašytos į Lietuvos raudonąją knygą.

2.1. Gausiausiai randamas varliagyvis Skapiškio apylinkėse buvo pievinė varlė (*Rana temporaria*). Apskaičiuotas pievinės varlės tankumas Mituvos apyžemio teritorijoje siekė 57 individus 0,1 hektaro plote. Tyrimų metu nustatyta, kad paprastosios česnakės (*Pelobates fuscus*) ir raudonpilvės kūmutės (*Bombina bombina*) yra reti varliagyviai Skapiškio apylinkėse.

2.2. Notigalės aukštapelkėje gyvavedis driežas (*Lacerta vivipara*) buvo gausiausia roplių rūšis (51 ind./0,1 ha). Skapiškio apylinkės Skapagirio miške rasti iš viso tik 2 trapiojo gluodeno (*Anquis fragilis*) individai. Negausiai vietovėje aptikta ir paprastųjų angių (*Vipera berus*). Angių tankumas Notigalės aukštapelkėje siekė 3 ind./0,1 ha.

3. Tyrimams Skapiškio apylinkėse išskirtos 24 skirtingos buveinės. Nustatyta, kad Skapiškyje svarbiausios varliagyvių buveinės yra dirbtiniai vandens telkiniai, kūdros, melioraciniai kanalai, o roplių – Notigalės aukštapelkė. Tyrimų rezultatai rodo, kad mažiausiai plastiška varliagyvių rūšis Skapiškyje yra raudonpilvė kūmutė (*Bombina bombina*), o plačiausiai teritorijoje paplitusi pievinė varlė (*Rana temporaria*) (atitinkamai 4 ir 71 proc. pasirinktų buveinių). Ekologiškai plastiškiausia roplių rūšis teritorijoje yra geltonskruostis žaltys (*Natrix natrix*), o mažiausiai plastiškos – trapusis gluodenas (*Anquis fragilis*) ir paprastoji angis (*Vipera berus*).

Skapiškio valsčiaus dirvožemiai ir jų savybės

Vytas Mašauskas

Dirvožemiu vadinamas viršutinis purusis žemės plutos sluoksnis, susidaręs iš vadinamosios dirvodarinės uolienos, veikiamos dirvodaros procesų, teikiantis sąlygas augalams augti. Dirvožemis laikomas pagrindine žemės ūkio gamybos priemone.

Keičiantis žemės nuosavybei, ūkininkavimo sąlygoms, labai svarbu žinoti dirvožemyje vykstančius procesus, jų kitimo intensyvumą, kad žemės išteklius būtų galima tinkamai panaudoti, kad dirvožemio našumą išsaugotume ateities kartoms.

Lietuvos dirvožemiai formavosi ant kvartero periodo sąnašų, kurios įvairaus storumo sluoksniu dengia visą šalies teritoriją. Šalies teritorijoje buvo ne mažiau kaip trys ryškūs apledėjimai ir du tarpledynmečiai. Taigi dabartinį šalies, tarp jų ir Skapiškio valsčiaus, reljefą iš esmės suformavo ledynai, o jų paliktas uolienas veikė vanduo, vėjas, įvairūs dirvodaros procesai. Kupiškio rajono, tarp jų ir Skapiškio krašto, žemės gelmių sandarą bei geologinę aplinką detaliam aprašė geologai V. Marcinkevičius, R. Guobytė¹ ir A. Gaigalas².

Čia pateikiama tik trumpa Skapiškio valsčiaus geologinės aplinkos, susijusios su dirvožemio susidarymu, apžvalga^{*}.

Reikšminiai žodžiai: dirvodarinės uolienos, dirvožemių granulimetrinė sudėtis, geografinis išsidėstymas, rūgštumas, humusingumas, fosforingumas, kaliningumas, našumas.

Dirvodarinės uolienos, iš kurių ledynai suformavo dirvožemį, skirstomos į tokias stambias grupes: morenines, fliuvioglacialines, limnoglacialines, aliuvines, deliuvines ir organogenines uolienas (Lietuvos žemės našumas, 2011).

Morenines uolienas, iš kurių susidarė apie 56 proc. Lietuvos, tarp jų ir didžioji dalis Skapiškio valsčiaus dirvožemių, suformavo ledynų atnešta įvairios granulimetrinės sudėties uoliena. Joje vyrauja priesmėliai ir priemoliai. Būdingas jų bruožas – riedulingumas ir karbonatingumas. Karbonatų jose randama nuo 5 iki 30 proc.

Fliuvioglacialines uolienas suklostė tekantys ledynų tirpsmo vandenys, kurie morenines nuogulas smarkiai praplovė. Šias uolienas sudaro įvairūs skeletingi smėliai, arba žvyras, rečiau – priesmėlis. Jų yra visoje respublikoje ir sudaro apie 14 proc. šalies teritorijos. Nedideliais pavieniais ploteliais įsiterpę ir Skapiškio valsčiaus teritorijoje.

Limnoglacialinės uolienos susiklostė tirpstančių ledynų stovinčiame vandenyje prieledyniniuose patvenktiniuose ežeruose. Tai dulkiški įvairaus sunkumo priemoliai ir moliai, rečiau –

Straipsnis „Vermės“ leidyklai įteiktas 2014 04 17, serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokalinių tyrimų mokslo darbų komisijos įvertintas 2014 07 01, pirmą kartą paskelbtas 2014 12 29 elektroninio serialinio leidinio „Lietuvos lokaliniai tyrimai“, ISSN 2029-0799 visatekstėje svetainėje www.llt.lt. Straipsnio kodas elektroniniame serialiniame leidinyje yra LLT:2014-6/22-239/GL.

¹ Marcinkevičius V. Geologinė apžvalga. *Kupiškėnų enciklopedija*, Vilnius, 2006, t. 1, p. 422–426. Išsami geologinė apžvalga pateikta ir šioje monografijoje V. Marcinkevičiaus ir R. Guobytės straipsnyje.

² Gaigalas A. Aplinkos geologija. *Kupiškis. Gamtos ir istorijos puslapiai*, sud. A. Jonušytė, Kupiškis: Kupiškio etnografijos muziejus, 2009, p. 10–24.

* Šio straipsnio iliustracijas žr. spalvotajame lanke.

priesmėliai ir smėliai. Jose visai nėra riedulių, skeleto. Iš jų susidarė apie 18 proc. Lietuvos dirvožemių. Skapiškio valsčiaus teritorijoje jų sutinkama mažai.

Aliuvinės uolienos nusėdo, ir šis procesas tęsiasi upių ir ežerų salpose, net mažų upelių slėniuose. Tačiau pastarųjų nuosėdos susidaro ne vien dėl išsiliejusių upelių paliktų sąnašų, bet ir dėl suplautų dalelių iš aplinkinių salpas juosiančių dirvų. Skapiškio krašte jų sutinkama mažesniais ploteliais Mituvos, Šetekšnos, Svalios, Kupos upelių prieigose. Daugiausia tai lengvo priemolio ir priešmėlio sąnašos.

Organogeninės uolienos susidarė poledyniniu laikotarpiu iš augalijos ir drėgmės pertekliaus reljefo žemumose. Pagal augaliją, sumineralėjimo laipsnį skirstomos į žemapelkes, tarpinio tipo ir aukštapelkes. Durpžemių Skapiškio kraštas turtingas. Didesni jų plotai yra Kupos upelio slėnyje, į šiaurę nuo Laibiškių, Šlapgirio pievoje, prie Sūrupio upelio, įtekančio į Svalią, mažesniais ploteliais reljefo pažemėjimuose visoje teritorijoje.

Skapiškio valsčiui priklausanti teritorija priskiriama Lietuvos Vakarų Aukštaitijos plynaukštės rajonui. Jam būdingas įvairus ir sudėtingas reljefas. Čia daubotas paviršius kaitaliojasi su besitęsiančiomis lygumomis. Į rytus kalvotumas didėja. Skapiškio mikrorajonui priskiriamas pakraštinis rajono ruožas į šiaurę nuo Viešintų ir Šimonių. Čia vyrauja stambiai banguotos priemolingos lygumos, teikiančios palankias sąlygas žemdirbystei. Kai kur nusidriekia kloniai arba įlomiai, kuriuose susidarę pelkės ir pievos.

Vakariniu pakraščiu per Skapiškį šiaurės rytų link tęsiasi stambiai banguota moreninė lyguma, paįvairinta riedulingų ruožų, suraižyta senslėnių. Jos rytiniame pakraštyje matomas įlomis, užimtas didelių pelkių, – Notygalos, Kepurinės. Šias dideles pelkes juosia lapuočių miškai. Dideli šlapesnių dirvožemių plotai, kitados apaugę mišku, dabar paversti žemuminėmis pievomis, plytinčiomis senslėniuose ir kloniuose. Pievų naudmenos čia užima didelius plotus (A. Basalykas, 1965)³.

Priklausomai nuo reljefo, klimato, augalijos, gyvūnijos ir ūkinės žmogaus veiklos, veikiant įvairiems dirvodaros procesams – dekalifikacijai, dekarbonizacijai, rudžemėjimui, glėjėjimui, jaurėjimui, durpėjimui ir pelkėjimui – susidarė skirtingi dirvožemiai.

Lietuvos dirvožemiai formavosi po mišriais spygliuočių ir lapuočių miškais, kur vyko jaurėjimo, velėnėjimo, pelkėjimo procesai. Miškų vietoje ilgainiui atsirado žemės ūkio naudmenų, kurių žolių danga spartino velėnėjimo procesą. Įvairūs dirvodariniai procesai ir jų deriniai sukūrė kelių tipų dirvožemius.

Vyraujančių dirvožemių grupės

Buvusiame Skapiškio valsčiuje, kur daubotas paviršius kaitaliojasi su besitęsiančiomis lygumomis, pagal ankstyvesnę klasifikaciją (TDV-96) vyrauja velėniniai jauriniai glėjiškieji (J^vP_1), kiek mažiau – velėniniai glėjiškieji (VG_1) dirvožemiai, pagal 1999 m. priimtą LTK-99 klasifikaciją, suderintą su FAO, – glėjiškieji išplautžemiai (IDg) ir glėjiškieji rudžemiai (RDg). Pakilesnėse vietose mažesniais masyvais, pagal TDV-96 klasifikaciją, sutinkama automorfinių (normalaus drėgnumo, tik epizodiškai per drėgnų) velėninių jaurinių menkai pajaurėjusių (J_1^v) dirvožemių, o pagal LTK-99 klasifikaciją – išplautžemių (ID).

³ Basalykas A. *Lietuvos TSR fizinė geografija II*, Vilnius, 1965, p. 296–304.

Reljefo pažemėjimuose, kur podirvyje glėjiškos melsvai žalsvos dėmės sudaro >50 proc. pagal TDV-96 klasifikaciją yra velėniniai glėjiniai (VG_2), kartais puveningi glėjiniai (JP_2^p) ir pelkiniai dirvožemiai (P), arba pagal LTDK-99 klasifikaciją – šlynžemiai (GLk) ir durpžemiai (PD).

Į šiaurę nuo Girvalakių, Kupos upelio link ir į šiaurę nuo Kupos upelio, apie Jutkonis, nuolydžiuose į Kupos upelį, statesnėse vietose tarp velėninių jaurinių pasitaiko menkai pajaurėjusių (J_1^v) dirvožemių, pagal LTDK-99 – išplautžemių (ID) ir erozijos veikiamų plotelių, kur humingas sluoksnis ariant maišomas su podirviu, o kai kuriose vietose šio sluoksniu visai nelikę. Dėl to tose vietose humuso kiekiai mažesni.

Apie Stukus didelis dirvožemių kontūringumas. Labai maži ploteliai paaukštėjimų, kuriuose yra velėniniai jauriniai menkai pajaurėjusieji (J_1^v) priesmėlių ant lengvų priemolių dirvožemiai, labai dažnai kaitaliojasi su įdubimais, kuriuose yra velėniniai jauriniai glėjiniai (J^vP_2), pagal LTDK-99 – pasotintieji šlynžemiai priemoliai ant priemolių ir durpiški jauriniai glėjiniai (JP_2^d), pagal LTDK-99 – durpiškieji šlynžemiai (GLd), durpės ant priemolių ir net pelkiniai žemutiniai (P^z), pagal LTDK-99 – durpžemiai (PD). Tačiau jau apie Juodakėlius plotai lygesni, mažiau kontrastingi.

Apie Kepurius velėniniai jauriniai glėjiškieji (J^vP_1), pagal LTDK-99 – glėjiškieji išplautžemiai (IDg) kiek lengvesnės granulometrinės sudėties – priesmėliai ant priesmėlių ir priemolių dirvožemiai, žemesnėse vietose – velėniniai jauriniai glėjiniai (J^vP_2), pagal LTDK-99 – šlynžemiai (GL) priemoliai ant priemolių ir jauriniai glėjiniai durpiškieji (JP_2^d), pagal LTDK-99 – durpiškieji šlynžemiai (GLd), durpės ant priemolių.

Į šiaurę nuo Laičių tarp vyraujančių velėninių jaurinių glėjiškųjų (J^vP_1) priesmėlių ir priemolių ant priemolių ir paaukštėjančiose vietose esančių jaurinių menkai pajaurėjusių priesmėlių ant priemolių pasitaiko mažesnių durpynėlių ir puveningų dirvožemių.

Totorių, Žiogų, Čypelių kaimų teritorijose, apie Kerelius, Tatkonis, Kreipšių, Biliūnų, Narbutų, Topolio, Vainiškių kaimų lygesniuose ruožuose vyrauja velėniniai jauriniai glėjiškieji (J^vP_1), priesmėliai ant lengvų ir vidutinio sunkumo priemolių, rečiau velėniniai glėjiškieji (VG_1), pagal LTDK-99 – karbonatingieji glėjiškieji rudžemiai (RDk-g), lengvi priemoliai ant lengvų ir vidutinio sunkumo priemolių pasitaikančiose nuotakesnėse vietose – jauriniai menkai pajaurėję (J_1^v), arba išplautžemiai (ID) priesmėliai ant lengvų ir vidutinių priemolių, o pažemėjimuose – velėniniai glėjiniai (VG_2) arba pagal LTDK-99 – karbonatingieji šlynžemiai (GLk) priesmėlio ir lengvo priemolio ant lengvų ir vidutinių priemolių dirvožemiai.

Į rytus nuo Gūrų, Laičių link, Skapiškio–Laibiškių–Bajorų–Dailiūnų, Juozapavos–Vėželių–Kreipšių ruožuose susidarė daugiau velėninių glėjiškųjų (VG_1), pagal LTDK-99 – karbonatingųjų glėjiškųjų rudžemių (RDk-g), lengvų priemolių ant lengvų ir vidutinių priemolių. Šiose vietovėse velėninių jaurinių glėjiškųjų (J^vP_1), arba glėjiškųjų išplautžemių (IDg), priesmėlių ir lengvų priemolių ant lengvų priemolių randama mažiau. Paaukštėjimuose randama jaurinių menkai pajaurėjusių (J_1^v), arba išplautžemių (ID) priesmėlių ant lengvų ir vidutinių priemolių bei velėninių karbonatinių (VK), kitaip – kalkžemių (KD) lengvų priemolių ant

lengvų ir vidutinių priemolių. Pažemėjimuose susitelkę velėniniai glėjiniai (VG_2), pagal LTDK-99 – karbonatingieji šlynžemiai (GLk), vietomis ir velėniniai glėjiniai puveningieji (VG_2^p), arba karbonatingieji puveningieji šlynžemiai (GLv-k).

Iš glėjiškųjų išplautžemių grupės dirvožemių buvusiam Skapiškio valsčiuje vyrauja sekliai karbonatingieji ir giliau glėjiškieji, rečiau paprastieji sekliai ir giliau glėjiškieji. Karbonatingieji glėjiškieji išplautžemiai turi neryškų El horizontą, po kuriuo yra moliuotasis Bt horizontas, į kurį įplautos smulkesnės dirvožemio dalelės. Karbonatingasis sluoksnius juose 60–100 cm gylyje.

Paprastieji glėjiškieji išplautžemiai turi jaurinį E (ne mažiau kaip 1 cm storio) ir moliuotąjį Bt horizontus. Karbonatingasis sluoksnius juose giliau kaip 100 cm. Glėjiškosios savybės (melsvai žalsvos gyslos ar dėmės) sekliai glėjiškuose iki 50 cm, giliau glėjiškuose – 50–100 cm.

Glėjiškiesiems rudžemiams būdinga tai, kad jų profilis mažai diferencijuotas, yra mažai molinių dalelių (ne >3 proc.) įplautas sluoksnius – Bw horizontas. Buvusiam Skapiškio valsčiuje dažniau pasitaiko giliau karbonatingų sekliai ir giliau glėjiškų rudžemių, kuriuose karbonatingas sluoksnius yra 40–60 cm gylyje.

Buvusiam Skapiškio valsčiuje, kaip minėta, kiek žemesnėse vietose esantys šlynžemiai turi glėjiškumo savybių (daugiau kaip 50 % dirvožemio masės) daugiausia dėl negiliai slūgsančio gruntinio vandens. Tos dirvožemio savybės prasideda po ariamuju (Ap) ar po humusinguoju (A) horizontu, arba 50 cm ribose nuo dirvožemio paviršiaus. Šie dirvožemiai turi puveninį arba durpiškąjį, arba pilkšvajį (Ap), arba (A), ar durpinį (H) horizontą.

Didelio įmirkimo ir glėjėjimo sąlygomis formavosi jauriniai pelkiniai dirvožemiai, dabartiniai durpžemiai. Durpžemiai turi durpinį (H) horizontą, o po juo dažniausiai ištisai glėjinius horizontus. Tai dirvožemiai, turintys 40 cm ir storesnį, gerai susiskaidžiusių durpių diagnostinį horizontą ar sluoksnį, prasidedantį 30 cm nuo dirvožemio paviršiaus. Kita atmaina durpžemių, turinčių 60 cm ir storesnį menkai susiskaidžiusių durpių, susidariusių iš kiminų ar samanų, durpėtąjį horizontą, taip pat prasidedantį 30 cm nuo dirvožemio paviršiaus.

Skapiškio valsčiaus teritorijoje žemapelkės telkiasi kalvotiesnio reljefo žemumose rytinėje valsčiaus dalyje. Priskaičiuojama apie 15 įvairaus dydžio, daugiausia žemapelkinio (PDŽ) ir tarpinio (PDt) tipo durpynų, užimančių apie 1 853 ha bendro ploto (Lietuvos dirvožemiai, 2001). Salpžemius (AD) sudaro aliuvinės dirvožemio medžiagos, susitelkę 25–50 cm nuo dirvožemio paviršiaus ar giliau. Neturi kitų horizontų, išskyrus A pilkšvajį ar puveninį, ar durpiškąjį ar H – durpinį horizontą. Esant daugiau aliuvinių sąnašų, horizontai neryškūs, žymimi jų sluoksniais – I, II, III ir t. t.

Skapiškio valsčiaus vyraujančius dirvožemius charakterizuoja dirvožemio profilio, iškasto Naivių kadastrinėje vietovėje tarp Mičiūnų ir Girvalakių kaimų, morfologinės savybės (Dirvožemio tyrimo medžiaga. Valstybinio žemėtvarkos instituto archyvas, 1986) (1 lentelė). Viena svarbiausių dirvožemio morfologinių savybių yra jo kilmė ir granuliometrinė sudėtis. Dirvodarinės uolienos ir dirvožemiai sudaryti iš įvairaus dydžio dalelių – granuliometrinių elementų. Jų kiekis, nustatytas granuliometrinės analizės metodais ir išreikštas frakcijų masės procentais, vadinamas granuliometrine sudėtimi. Naudojama granuliometrinės dirvožemio sudėties nu-

statymo metodika, pagal kurią nustatomos vyraujančios frakcijos: žvyro (3–1 mm), kitaip vadinamo skeleto, smėlio (1–0,05 mm) ir stambių dulkių (0,05–0,01 mm), arba fizinio smėlio, dulkių (0,01–0,001 mm) ir dumblo (< 0,001 mm), vadinamojo fizinio molio. Be to, šioje klasifikacijoje atsižvelgiama ir į dirvožemio genezę (Lietuvos dirvožemiai, 2001)⁴.

1 lentelė. Skapiškio valsčiaus Naivių kadastrinės vietovės dirvožemio profilio granulimetrinė sudėtis

Horizontas ir jo gylis, cm	HCl plovimo nuostolis, %	Dalelių dydis, mm							Fizinio molio dalelių suma <0,01
		Skeletas 3–1	Fizinis smėlis			Fizinis molis			
			1–0,25	0,25– 0,05	0,05– 0,01	0,01– 0,005	0,005– 0,001	< 0,001	
Aa 0–10	0,8	1,0	11,7	42,1	26,7	3,7	6,5	9,3	19,5
Aa 11–20	0,6	0,8	11,3	42,1	27,1	4,1	6,1	9,3	19,5
E1 26–36	1,0	1,2	17,1	47,9	13,4	2,4	4,1	15,1	21,6
Bt 37–47	1,4	0,6	18,4	43,1	13,1	3,7	3,3	18,4	25,4
Bt 48–57	0,8	1,0	15,8	45,0	14,7	3,3	5,3	15,9	24,5
B1 58–65	3,4	1,9	12,8	41,9	14,3	3,3	8,0	19,7	31,0
BC 66–75	15,6	2,6	11,3	41,3	14,8	2,9	6,7	23,0	32,6
BC 76–85	22,9	3,3	10,3	41,5	14,1	4,7	6,8	22,6	34,1
BC 86–95	24,2	2,8	9,9	39,4	16,0	4,8	8,5	21,4	34,7
BC 96–105	23,1	3,3	10,9	41,3	15,7	4,8	7,8	19,5	32,1
C 106–115	24,1	3,6	11,0	42,8	17,0	4,2	6,9	18,1	29,2
C 116–125	19,3	3,4	12,5	46,9	12,2	3,9	6,4	18,1	28,4
C 130–140	23,4	3,9	12,1	43,0	14,3	2,6	7,4	20,6	30,6

Lentelė sudaryta pagal Mažvilą J., Vaičį M., Buivydaite V., 2006.

Horizonto Ap 0–26 cm dirvožemis pilkos spalvos, grumstiškai trupiniškos struktūros, puroko susiklojimo priemėlis labai artimas lengvam priemoliui (pagal Mažvilą J., Vaičį M., Buivydaite V., 2006)⁵.

E1 B 26–37 cm gelsvai rusvos spalvos su neryškiomis gelsvai balkšvomis dėmėmis, plokštelinės struktūros glūdoko susiklojimo lengvas priemolis.

Bt 37–66 cm gelsvai rusvos spalvos su žalsvai melsvomis glėjiškumo žymėmis, prizmiškos struktūros glūdoko susiklojimo vidutinio sunkumo priemolis.

BCkg 66–105 cm rusvos spalvos, su glėjiškumo požymiais, riešutiškai plokštelinės struktūros gludaus susiklojimo vidutinio sunkumo priemolis.

Ckg 105–140 cm rusvos spalvos, su glėjiškumo požymiais, riešutiškai plokštelinės struktūros gludaus susiklojimo vidutinio sunkumo priemolis.

Pagal profilio dirvožemio morfologines savybes, tai priemėlis, artimas lengvam priemoliui, ant vidutinio sunkumo priemolio karbonatingas sekliai glėjiškas išplautžemis.

⁴ Lietuvos dirvožemiai. Kolektyvinė monografija. Vilnius, 2001. p. 145–150.

⁵ Mažvila J., Vaičys M., Buivydaite V. Lietuvos dirvožemių makromorfologinė diagnostika, Kaunas, 2006, p. 38–40.

Valstybinio žemėtvarkos instituto darbuotojai, atlikę dešimtis tūkstančių granulimetrinės sudėties analizių, nustatė Lietuvos dirvožemių paviršinio horizonto (A) ir dirvodarinių uolienų žemės ūkio naudmenų granulimetrinės sudėties klasių paplitimą. Jų duomenimis, šalies dirvožemių paviršiniame sluoksnyje vyrauja priemoliai – 41,7 proc., smėlingi lengvi priemoliai – 17 proc., smėliai ir rišlūs smėliai – apie 12,5 proc., vidutinio sunkumo priemoliai – 10,3 proc., durpės – 9,5 procento. Dirvodarinėse uolienose smėlingi lengvi priemoliai sudaro 34,3 proc., smėliai – 19,6 proc., vidutinio sunkumo priemoliai – 17,7 proc., durpės – 9,4 procento (Lietuvos žemės našumas, 2011)⁶.

Pagal granulimetrinę dirvožemių paviršinio horizonto sudėtį Skapiškio valsčiaus teritorijoje, kaip ir respublikoje, vyrauja priemoliai, kiek mažiau paplitę smėlingi lengvi priemoliai ir durpės.

Ant įvairios kilmės uolienų dėl reljefo, klimato, augalijos ir žmogaus veiklos įtakos susidarė įvairių agrocheminių savybių dirvožemiai.

Agrocheminės dirvožemių savybės

Lietuvos žemių, tiksliau – dirvožemių, dosnumas, derlingumas labai nevienodas. Jų savybėmis pradėta domėtis XVI amžiuje po valakų reformos. Pirmą kartą juos bandyta grupuoti pagal derlingumą (P. Šalčius, 1998)⁷. Tai buvo reikalinga piniginiams ir natūrinėms prievolėms nustatyti.

Respublikos ūkių dirvožemių agrocheminėms savybėms tirti pirmoji Lietuvoje Agrocheminė laboratorija buvo įkurta Dotnuvoje 1939 metais. Po metų ji buvo perkelta į Vilnių prie universiteto ir pavadinta Agronominės chemijos stotimi. Ją įkūrė ir vadovavo K. Plesevičius. Stoties darbuotojai pirmiausia dirvožemio agrocheminius tyrimus dėl augalų tręšimo reguliavimo pradėjo Rytų Lietuvos ūkiuose. Tačiau prasidėjęs karas nutraukė Agronominės chemijos stoties darbus ir pokario suirutė neleido atkurti jos veiklos.

Apie 1950 m. prie Žemės ūkio ministerijos Žemės tvarkymo valdybos Kaune buvo įkurta Dirvožemio tyrimo partija (vadovas J. Čirpus) su Agrochemijos laboratorija. Jos paskirtis buvo tirti Lietuvos dirvožemius, įvertinti dirvožemių tipus, granulimetrinę sudėtį, rūgštumą (pH), sudaryti kalkinimo planus. Pagal šios laboratorijos sudarytus planus prasidėjo rūgščių dirvožemių kalkinimo darbai respublikoje, taip pat ir Skapiškio krašte.

Lietuvos dirvožemių agrocheminiai tyrimai labai išsiplėtė šalyje organizavus agrocheminę tarnybą. 1964 m. buvo įkurtos Samališkės ir Vokės zoninės, o 1965 m. – Kauno zoninė agrochemijos laboratorijos. Joms buvo pavesta atlikti periodinius Lietuvos ūkių dirvožemių agrocheminius tyrimus, kaupti dirvožemių rūgštumo ir turtingumo augalų mitybos elementais medžiagą. Remiantis Lietuvos žemdirbystės instituto jo bandymų stočių tyrimais, rengti rūgščių dirvožemių kalkinimo projektus, vienodai tręštinų laukų kartogramas, teikti tręšimo pagal augalų poreikius ir dirvožemio savybes rekomendacijas. 1971 m. visos trys minėtos zoninės agrochemijos laboratorijos buvo reorganizuotos į Respublikinę agrochemijos laboratoriją, kuri 1984 m. pertvarkyta į Respublikinę žemės ūkio

⁶ Mažvila J., Staugaitis G., Vaišvila Z. ir kt. Lietuvos žemės našumas. *Akademija, Kėdainių r.*, 2011, p. 54–68.

⁷ Šalčius P. *Raštai*, Vilnius, 1998, p. 31.

chemizavimo ir projektavimo ir tyrinėjimo stotį (Matusevičius K., Mašauskas V., Vasiliauskienė V., 1996)⁸. Dabar ji vadinama Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centro (LAMMC) Agrocheminių tyrimų laboratorija. Minėta įstaiga jau daugiau nei pusė amžiaus atlieka Lietuvos dirvožemių agrocheminius tyrimus, rengia kalkinimo ir tręšimo projektus, teikia rekomendacijas Lietuvos ūkiams. 1963–1967 m. buvo atliktas pirmasis respublikos, taip pat ir Kupiškio rajono bei Skapiškio krašto ūkių dirvožemių agrocheminio tyrimo turas, 1968–1976 m. – antrasis, 1976–1981 m. – trečiasis, 1982–1987 m. – ketvirtasis. Tyrimais nustatytas dirvožemio rūgštumas, fosforingumas ir kalkingumas. 1987 m. Lietuvos dirvožemiai buvo pradėti tirti penktą kartą, tačiau dėl lėšų stygiaus darbai nebuvo baigti.

Po nepriklausomybės atkūrimo dirvožemių tyrimo gamybos reikalams darbai valstybės nebuvo finansuojami. Nepriklausomybės laikotarpiu dirvožemių agrocheminiai tyrimai atliekami ūkininkų ir žemės ūkio bendrovių užsakymu, jų lėšomis.

Dirvožemių rūgštumas ir kalkinimas

Dirvožemio pH – tai agrocheminė savybė, reiškianti dirvožemio rūgštumą, neutralumą arba šarminumą, kuri turi didelę reikšmę augalams ir mikroorganizmams. Jie negali normaliai augti ir vystytis esant labai rūgščiai arba labai šarminiai reakcijai. Dirvožemio pH galima reguliuoti kalkinimu ir tręšimu. Kalkinimu ne tik neutralizuojamas dirvožemio rūgštumas, bet ir pagerinama jo struktūra, vandens režimas, pagausėja judriojo fosforo, kalio, sieros, kalcio ir magnio, sumažėja žalingo augalams judriojo aliuminio. Dėl kalkinimo suaktyvėja naudingųjų, ypač azotą fiksuojančių mikroorganizmų veikla, skatinamas fermentų aktyvumas. Dirvožemių kalkinimas turi didelę gamtosauginę reikšmę. Kalkinės medžiagos neutralizuoja rūgščias mineralinių trąšų liekanas, kliudo patekti į augalinę produkciją radionuklidams bei sunkiesiems metalams. Neturint galimybės atlikti detalius agrocheminius dirvožemio tyrimus, preliminariai kalkintinus plotus galima parinkti pagal blogą kultūrinių augalų – dobilų, kviečių, runkelių, žirnių, kukurūzų derėjimą ir rūgščius plotus mėgstančias piktžoles. Jei auga daug dirvinių kežių, vienmečių klėstelių, dirvinių asiūklių, smulkiųjų rūgštynių – tai ženklas, kad dirvožemis yra rūgštus. Tačiau dirvožemio rūgštumo laipsnį ir kalkinimo reikalingumą tiksliai galima nustatyti agrocheminiais tyrimais. Juos atlieka Lietuvos miškų ir agrarinių mokslų centro Agrocheminių tyrimų laboratorija. Dirvožemio rūgštumas apibūdinamas pagal vandenilio (H^+) ir hidroksilo (OH^-) jonų koncentraciją tirpale. Vyraujant vandenilio jonų koncentracijai, tirpalas būna rūgštus, o vyraujant hidroksilo jonų koncentracijai – šarminis. Kai vandenilio ir hidroksilo jonų koncentracija lygi, tirpalas būna neutralus. Dėl patogumo dirvožemio reakcija arba vandenilio jonų koncentracija žymima simboliu pH. Dirvožemiai pagal rūgštumą skirstomi į penkias grupes (2 lentelė).

⁸ Matusevičius K., Mašauskas V., Vasiliauskienė V. Agrocheminių tyrimų centrui 30 metų. *Žemės ūkio mokslai*, 1996, Nr. 2, p. 3–12.

2 lentelė. Dirvožemio grupavimas pagal pH dydį

Eil. Nr.	Dirvožemio rūgštumo grupės	pH
1.	Labai rūgštūs	4,5 ir mažiau
2.	Vidutiniškai rūgštūs	4,6–5,0
3.	Mažai rūgštūs	5,1–5,5
4.	Rūgštoki	5,6–6,0
5.	Neutraloki, artimi neutraliems	6,1 ir daugiau

Įvairūs augalai nevienodai reaguoja į dirvožemio rūgštumą ir kalkinimą. Pagal jautrumą dirvožemio rūgštumui augalai skirstomi taip: labai jautrūs dirvožemio rūgštumui ir kalkinimui – cukriniai ir pašariniai runkeliai, raudonieji dobilai, liucernos; jautrūs – kukurūzai, kviečiai, žirniai, pupos, miežiai, kopūstai, baltieji dobilai, vikiai; mažai jautrūs, bet teigiamai reaguojantys į kalkinimą – rugiai, avižos, motiejukai, griekiai; labai mažai jautrūs dirvožemio rūgštumui – lubinai, seradėlės (Lietuvos dirvožemių agrocheminės savybės ir jų kaita, 1998)⁹.

Tyrimais nustatyta, kad lauko augalams reikia kalkinti dirvožemius, kurių rūgštumo rodiklis pH yra 5,5 ir mažiau. Pirmojo dirvožemių tyrimo duomenimis, Kupiškio r. ir Skapiškio valsčiuje kalkintinių plotų rasta beveik trečdalis – 32,5 proc. tirtų plotų. Du trečdaliai ploto dirvožemiai, turėdami dažniausiai 0,6–0,8 m, rečiau iki 1 m gylio karbonatingą sluoksnį ir pH daugiau negu 5,5, daugumai lauko augalų buvo patenkinamos reakcijos.

Nuo 1966 m. plečiantis dirvožemių kalkinimo apimtims, ypač po 1979 m. įkūrus Respublikinį gamybinio-mokslinio agrocheminio žemės ūkio aptarnavimo susivienijimą, o rajonuose, taip pat ir Kupiškio rajone, Gamybinio agrocheminio žemės ūkio aptarnavimo susivienijimus (Kupiškio r. susivienijimo vadovas J. Vaižmužis) ir išplėtus kalkinimo darbus, rūgščių dirvožemių plotai su kiekvienu dirvožemių tyrimų turu mažėjo. Rūgščių dirvožemių 32,5 proc. plotų, buvusių 1966 m., sumažėjo iki 11,4 proc. 1984 m., o 1989 m. tyrimų duomenimis, sumažėjo net iki 8,1 proc. (Lietuvos TSR dirvožemių agrocheminio tyrimo medžiaga, 1987).

Naivių kadastrinės vietovės tarp Mičiūnų ir Girvalakių kaimų iškasto dirvožemio profilio agrocheminių analizių duomenimis (3 lentelė), armuo ir poarmeninis sluoksnis iki 36 cm laikytinas rūgštoku. Gilesniuose sluoksniuose dėl susitelkusių karbonatų, kurie aptinkami jau nuo 58 cm nuo paviršiaus ir giliau, dirvožemio pH keičiasi. Nuo paviršiaus 37–57 cm gylyje esantis horizontas laikytinas neutraloku, o nuo 58 cm ir giliau – neutraliu. Turimi bazėmis pasotinimo laipsnio duomenys rodo dirvožemio sluoksnį iki 58 cm gylio atitinkantį vidutiniškai (70–90 %) pasotintųjų lygį. Tokio bazėmis pasotinimo laipsnio dirvožemių kalkinti nebūtina.

⁹ Lietuvos dirvožemių agrocheminės savybės ir jų kaita. Monografija, sud. J. Mažvila, Kaunas, 1998, p. 7–8, 14–16, 21–31, 106–117.

3 lentelė. Skapiškio valsčiaus Naivių kadastrinės vietovės dirvožemio profilio agrocheminės savybės

Horizontas ir jo gylis, cm	pH _(KCl)	Hidrolizinis rūgštumas, mekv/100 g	Sorbuotųjų bazių mekv/kg	Pasotinimas bazėmis, %	Humusas, %	N, %	P ₂ O ₅	K ₂ O	CaCO ₃ , mg/kg
Aa 0–10	5,8	2,1	6,0	74,07	2,5	0,15	1,0	3,4	0,0
Aa 10–20	5,3	2,6	5,8	69,05	2,2	0,13	0,9	3,8	0,0
E1 26–36	5,7	1,2	7,6	86,36	0,5	0,04	0,2	3,4	0,0
Bt 37–47	6,2	0,7	7,8	91,76	0,3	0,03	1,0	3,0	0,0
Bt 48–57	6,4	0,7	5,6	88,89	0,3	0,00	6,7	3,4	0,0
B1 58–65	7,1		0,0		0,2	0,00	13,5	2,5	2,3
BC 66–75	7,5				0,2	0,03	13,5	2,5	13,4
BC 76–85	7,6				0,2		10,6	3,4	21,6
BC 86–95					0,2		8,9	3,8	22,8
BC 96–105					0,2		9,6	3,8	22,1
C 106–115							8,9	3,8	22,1
C 116–125							11,9	5,0	18,2
C130–140							9,6	4,6	20,8

Pastaba: P₂O₅ ir K₂O analizuota Egnerio–Rimo metodu (mg/100g).

Tačiau kalciamėgiams augalams – dobilams, liucernai, kitiems ankštiniams, cukriniams runkeliams, žieminiams kviečiams, kukurūzams kalkinimas tokio rūgštumo dirvožemių būtų naudingas. Pagal humuso procentą dirvožemio armuo atitinka vidutinio humusingumo grupę. Poarmeninis sluoksnis mineralinių dirvožemių humusingumu nepasižymi. Sluoksnyje tarp 26–105 cm nuo paviršiaus humuso kiekis tesiekia 0,2–0,5 proc. Bendrojo azoto kiekis dirvožemyje glaudžiai siejasi su humusingumu. Todėl armens azotینگumas atitinka vidutinišką azoto kiekį turinčiųjų grupę. Judriojo fosforo ariamasis ir poarmeninis sluoksnis iki 47 cm gylio turėjo mažai. Tačiau gilyn per visą profilį sukaupti nemaži fosforo rezervai. Jais galėtų pasinaudoti tik ilgąsakniai augalai. Judriojo kalio dirvožemis per visą profilį buvo turintis beveik vienodą vidutinį kiekį (Dirvožemio tyrimo medžiaga. Valstybinio žemėtvarkos instituto archyvas, 1986)¹⁰.

Agrocheminio tyrimo duomenų atnaujinimo programos, vykdytos LAMMC Agrocheminių tyrimų laboratorijos darbuotojų 2013 m., rezultatus palyginę su prieš 23 metus atliktų tyrimų rezultatais pastebime rajono, taip pat ir Skapiškio valsčiaus, dirvožemių ariamojo sluoksnio rūgštėjimo tendencijas.

Nuo 82,5 proc. iki 79,4 proc. sumažėjo labai artimai neutralių, nuo 5,3 iki 6,8 proc. padidėjo mažai rūgščių dirvožemių. Pažymėtina, kad valsčiaus dirvožemių rūgštėjimo procesai du dešimtmečius nebekalkinant ir mažai naudojant organinių trąšų nėra žymūs dėl negiliai iš prigimties esančio karbonatingo sluoksnio.

Skapiškio valsčiaus įvairių kadastrinių vietovių dirvožemių rūgštumo rodikliai ir pasikeitimo tendencijos, trijų tyrimų duomenimis, nemažai skiriasi (4 lentelė).

¹⁰Dirvožemio agrocheminio tyrimo medžiaga. Respublikos ūkių agrocheminio tyrimo bylos. LAMMC Agrocheminių tyrimų laboratorijos fondai, Kaunas, 1963–2013.

4 lentelė. Skapiškio valsčiaus dirvožemių rūgštumas

Eil. Nr.	Kadastrinė vietovė (buvęs ūkis)	Tyrimo metai	Tirtas plotas, ha	Dirvožemio rūgštumo grupės ir % tirtų žemės					Viso rūgščių pH 5,5 ir <
				pH 4,5 ir <	4,6–5,0	5,1–5,5	5,6–6,0	6,1 ir >	
1.	Naiviai (Pakupio kolūkis)	1984	2 762	0,2	4,7	7,7	14,7	72,7	12,6
		1989	2 650	2,1	7,1	9,6	11,1	70,1	18,8
		2013	2 830	2,0	7,0	9,3	6,7	75,0	18,3
2.	Biliūnai (Sakalo kolūkis)	1984	1 990	–	1,6	0,5	8,8	89,1	2,1
		1989	1 990	0,8	2,6	5,0	7,0	84,6	8,4
		2013	2 018	0,7	2,2	4,2	7,5	85,4	7,1
3.	Skapiškis (Skapiškio kolūkis)	1984	3 479	–	2,3	7,0	19,4	71,3	9,3
		1989	3 072	0,6	1,3	3,7	5,1	89,3	5,6
		2013	3 450	0,4	1,5	6,0	10,7	81,4	7,9
4.	Laičiai (Tarybinės aušros kolūkis)	1984	2 506	–	1,1	7,6	16,1	75,2	8,7
		1989	2 633	0,2	1,7	5,8	9,6	85,7	7,7
		2013	2 595	0,0	1,4	6,2	9,6	85,8	7,6
5.	Kupiškio rajono, taip pat Skapiškio valsčiaus	1966	49 447	5,6	12	14,9	–	–	32,5
		1972	51 882	2,9	7,1	9,8	15,1	65,1	19,8
		1979	64 093	1,1	5,1	10,3	19,5	64,0	16,5
		1984	62 097	0,1	2,5	8,8	17,8	70,8	11,4
		1989	60 634	0,4	2,4	5,3	9,4	82,5	8,1
		2013	6 3771	0,3	2,0	6,8	11,5	79,4	9,1

Ketvirto dirvožemių tyrimų turo duomenimis, Biliūnų kadastrinėje vietovėje (Sakalo kolūkyje) rūgščių dirvų beveik neliko. Laičių kadastrinėje vietovėje (Tarybinės aušros kolūkyje) ir Skapiškio kadastrinėje vietovėje (Skapiškio kolūkyje) kalkintųjų plotų buvo likę 8,7–9,3 proc., kiek daugiau – 12,6 proc. – Naivių kadastrinėje vietovėje (Pakupio kolūkyje). Ši kadastrinė vietovė iš kitų išsiskiria turėdama kur kas didesnius plotus rūgščių, t. y. kalkintųjų, dirvožemių. Pastarųjų dviejų tyrimų (1989 ir 2013 m.) duomenimis, Naivių kadastrinės vietovės apie penktadalis (18,3–18,5 proc.) dirvožemių ploto reikia kalkinti, o Skapiškio kadastrinės vietovės kalkintųjų plotų yra tik 5,6–7,9 proc., Laičių – 7,6–7,7 proc., Biliūnų – 7,1–8,4 proc. (LAMMC Agrocheminių tyrimų laboratorijos fondai, 1963–2013).

Nors, 1984 m. tyrimo duomenimis, Skapiškio krašto ūkiuose rūgščių dirvožemių buvo gerokai sumažėję, buvę rūgštūs dirvožemiai laikui bėgant, ką rodo 2013 m. tyrimai, linkę rūgštėti. Rūgštėjimo procesą, ypač lengvųjų dirvožemių, skatina kalcio išplovimas, fiziologiškai rūgščių trąšų naudojimas, kalcio dirvožemyje mažėjimas dėl augalų naudojimo kaip maisto elemento. Nekalkinant, nenaudojant arba mažai naudojant organinių trąšų, lengvos granulometrinės sudėties dirvo-

žemiai gali parūgštėti per 4–5 metus, sunkios granulimetrinės sudėties dirvožemiai – per 6–9 metus.

Kalkinimo poveikio trukmė labai priklauso nuo panaudotų kalkinių medžiagų savybių. Rupiai malti klintmilčiai reakciją veikia lėtai, tačiau ilgiau negu smulkūs dolomitmilčiai ar kitos didesnio birumo kalkinės medžiagos. Kupiškio r., taip pat Skapiškio krašto ūkiuose kalkinimui naudoti smulkūs dolomitmilčiai. Neigiamą dirvožemių rūgštumo įtaką galima šiek tiek sušvelninti parinkus rūgščių reakciją pakenčiančius augalus, sudarius specialias sėjomainas, sėjant dražuotą sėklą, pagerinus agrotechniką. Veiksminga dirvožemio rūgšties reakcijos neutralizavimo priemonė laikytinos organinės trąšos. Su 1 tona kraikinio mėšlo išberama apie 7 kg gryno kalcio. Gyvulininkystės krypties ūkiai, periodiškai naudojančios organines trąšas, gali palaikyti tinkamą augalams dirvožemių pH ir apsieiti be jų kalkinimo. Tačiau dauguma Skapiškio krašto ūkių dėl nepalankių ekonominių sąlygų nelaiko gyvulių, o specializuojasi augalininkystės kryptimi, todėl organines trąšas mažai kas naudoja.

Iš prigimties rūgščius dirvožemius reikia kalkinti periodiškai. Tyrimais nustatyta, kad lengvos granulimetrinės sudėties dirvožemius (smėlius) reikia kalkinti puse normos gryno kalcio karbonato pagal hidrolizinį rūgštumą ir kalkinimą kartoti kas 3–5 metai. Sunkesnės granulimetrinės sudėties dirvožemius (priesmėlius, priemolius, molius) reikėtų kalkinti visa norma pagal hidrolizinį rūgštumą ir kalkinimą kartoti kas 6–9 metai. Tyrimais nustatyta, kad vidutinė kalkių CaCO_3 norma Rytų Lietuvos, kuriai priklauso ir Skapiškio kraštas, rūgšties dirvožemiams kalkinti yra 3,9 t/ha (Lietuvos dirvožemių agrocheminės savybės ir jų kaita, 1998).

Dirvožemių humusingumas

Dirvožemiai pagal humuso (organinės medžiagos) kiekį ir jo kokybę labai skiriasi. Lietuvos klimato sąlygomis humuso kiekis labiausiai priklauso nuo dirvožemio kilmės, granulimetrinės sudėties, drėgmės režimo, sukultūrinimo lygio. Daugiausia, daugiau negu 4 proc., humuso randama sunkesnės granulimetrinės sudėties glėjiniuose dirvožemiuose, o mažiausiai – mažiau negu 0,5–1,5 proc. humuso būna sausuose smėlio dirvožemiuose. Dauguma dirvožemių humuso turi nuo 2 iki 2,5–3 procentų.

Pagrindinis humuso susidarymo šaltinis yra įvairios augalų liekanos – šaknys, šiaudai, organinės trąšos. Paliekamų dirvožemyje organinių liekanų kiekis priklauso nuo augalų rūšies, produktyvumo. Javai kasmet dirvožemyje palieka apie 2–3,5 t/ha⁻¹, kaupiamieji – 1,0–2,6 t/ha⁻¹, dvimetės žolės 1,0–2 t/ha⁻¹, o daugiametės žolės net 6,0–8,0 t/ha⁻¹ augalinių liekanų. Su ankštiniais augalais, auginamais žaliajai trąšai, įterpiama apie 40–50 t/ha⁻¹ žaliosios masės. Mažiausiai augalinių liekanų dirvoje palieka linai ir griekiai (Lietuvos dirvožemių agrocheminės savybės ir jų kaita, 1998).

5 lentelė. Humuso vertinimas dirvožemiuose

Dirvožemio humusingumas	Humuso kiekis, %	
	Priesmėliuose, priemoliuose, moliuose	Smėliuose
Labai mažas	Mažiau kaip 1,0	<0,5
Mažas	1,1–2,0	0,6–1,5
Vidutinis	2,1–3,0	1,6–2,5
Daugiau nei vidutinis	3,1–4,0	2,6–3,5
Didelis	Daugiau kaip 4,0	>3,5

Turimi Skapiškio valsčiaus ūkių 7 647 ha detalių agrocheminių tyrimų duomenys, atlikti 1967 m., rodo, kad didžioji dalis žemės ūkio naudmenų ploto – 37,4–49,8 proc. dirvožemiai buvo vidutinio – 2,1–3,0 proc. – humusingumo (6 lentelė).

Pažymėtina, kad Skapiškio valsčiaus tirtų ūkių vidutinio humusingumo lygio dirvožemių ploto procentas artimas visos Lietuvos ūkių, taip pat ir Kupiškio rajono ūkių vidutinio humusingumo dirvožemių užimamam plotui procentais.

Skapiškio valsčiaus ūkiuose tyrimų laikotarpiu nerasta labai mažo humusingumo (0–1,0 proc.) dirvožemių.

Mažo humusingumo (1,1–2,0 proc.) dirvožemiai tirtuose ūkiuose sudarė apie penktadalį ploto. Didesniu humusingumu iki 4 proc. ir daugiau iš tirtųjų ūkių išsiskyrė ariama žemė ir kultūrinės pievos ir ganyklos buvusio Skapiškio kolūkio (Skapiškio kadastrinės vietovės), turinčio daugiau sunkesnės granulimetrinės sudėties glėjiškų dirvožemių. Iš kitų ūkių didesniu humusingumo procentu išsiskyrė buvusio Sakalo kolūkio (Biliūnų kadastrinės vietovės) ariama žemė.

Skapiškio kraštas turtingas durpynų, kur sukaupta daug organinės medžiagos. Ypač išsiskyrė buvęs Pakupio kolūkis (Naivių kadastrinė vietovė), kurio žemės ūkio naudmenų plote durpynai sudarė 25,3 proc., o kultūrinių pievų ir ganyklų 43,2 proc. įrengtos durpynuose (LAMMC Agrocheminių tyrimų laboratorijos fondas, 1963–2013).

Neturint daugiau Skapiškio valsčiaus dirvožemių humusingumo tyrimo duomenų, nėra galimybių tiksliau įvertinti humusingumo kitimą. Tačiau turimi kitų Lietuvos vietovių dirvožemių humusingumo 1966–1980 m. Respublikinio žemėtvarkos projektavimo instituto tyrimų duomenys, jų rodomos tendencijos gali būti būdingi ir Skapiškio valsčiaus dirvožemiams.

6 lentelė. Skapiškio valsčiaus dirvožemių humusingumas

Eil. Nr.	Vietovė	Žemės ūkio naudmenos	Tirtas plotas, ha	Dirvožemio humusingumo grupės ir % tirtų žemės ūkio naudmenų					
				Labai nehumusingi	Nehumusingi	Vid. humusingi 2,1–3,0	Humusingesni už vid. 3,1–4,0	Labai humusingi >4,1	Durpynai
1.	Naiviai (Pakupio kolūkis)	Ariama	1 925	–	22,1	58,8	0,4	11,3	7,4
		Kultūrinės pievos ir ganyklos	706	–	10,9	29,1	5,6	11,2	43,2
		Žemės ūkio naudmenos	2631	–	16,5	44,0	3,0	11,2	25,3
2.	Biliūnai (Sakalo kolūkis)	Ariama	1 535	–	20,9	45,1	5,1	24,4	4,3
		Kultūrinės pievos ir ganyklos	409	–	16,0	54,5	4,0	16,4	9,0
		Žemės ūkio naudmenos	1 944	–	18,4	49,8	4,6	20,4	6,6
3.	Skapiškis (Skapiškio kolūkis)	Ariama	2 132	–	18,5	39,6	20,7	17,6	3,5
		Kultūrinės pievos ir ganyklos	940	0,1	7,7	32,2	25,8	19,9	14,2
		Žemės ūkio naudmenos	3 072	0,1	15,2	37,4	22,3	18,3	6,8
4.	Kupiškio r. vid.	Žemės ūkio naudmenos	57 864	1,8	30,4	44,7	9,8	13,3	–
5.	Rytų Lietuva	Žemės ūkio naudmenos	797 293	3,4	60,0	26,2	4,7	5,7	–
6.	Lietuvos vid.	Žemės ūkio naudmenos	2 533 219	1,3	32,4	37,2	17,7	11,4	–

Palyginus 1980 m. dirvožemių humusingumą su buvusiu 1967 m. tirtuose dirvožemiuose, humuso aiškiai mažėjo apie 0,1–0,2 procento. Humuso sumažėjimą armenyje pirmiausia galima paaiškinti tuo, kad per minėtą laikotarpį gilinant armenį jis buvo atskiestas neturtingu humuso poarmeniniu sluoksniu. Armuo buvo gilinamas nepakankamai tręšiant organinėmis trąšomis, nesilaikant agrotechnikos reikalavimų. Tyrimų duomenimis, labiau humuso kiekis mažėjo lengvuose smėlio ir priemolio dirvožemiuose, o priemolio dirvožemiuose jo kiekis daug kur liko nepakitęs.

Nemažą įtaką humuso balansui turėjo dirvožemių sausinimas. Nusausintame dirvožemyje pagerėja aeracija ir dėl to intensyvėja humuso mineralizacija.

Nuo atliktų pastarųjų dirvožemio humusingumo tyrimų praėjo nemažai laiko. Keitėsi ūkininkavimo sistema, agrotechnika, naudojamos humusingumą palaikančios priemonės ir daugelis kitų sąlygų. Dėl siauresnės ūkių specializacijos

rinkos ekonomikos sąlygomis plinta specializuotos javų sėjomainos, rapsų ir kitų humusą eikvojančių augalų plotai, mažai arba visai nebeauginamos daugiametės žolės, nes sumažėjus gyvulių skaičiui, tapo mažiau reikalingi žoliniai pašarai. Ne visi ūkininkai laiko gyvulius, kad sukauptų reikalingą laukams tręšti organinių trąšų kiekį. Dėl šių priežasčių galimi ryškūs dirvožemių humusingumo pasikeitimai daugelyje ūkių mažėjimo kryptimi.

Humuso kiekio, kaip svarbiausio dirvožemio derlingumo rodiklio, išsaugojimas ir didinimas turėtų būti pirmaeilis žemdirbių uždavinys. Humuso balansui pagerinti reikalinga naudoti organines trąšas, auginti daugiau daugiamečių žolių ir ankštinių augalų, užarti šiaudus bei augalus, auginamus žaliajai trąšai.

Dirvožemių fosforingumas ir kalingumas

Judrieji fosforas (P_2O_5) ir kalis (K_2O) yra vieni svarbiausių elementų ne tik augalams, bet ir dirvožemyje gyvenantiems mikroorganizmams bei visiems augalų naudotojams – žmonėms, gyvuliams ir kt. Nuo šių elementų gausumo dirvožemyje daug priklauso augalų derlius ir jo kokybė. Fosforas dalyvauja angliavandenių ir baltymų sintezėje, krakmolo, cukraus kaupimo, grūdų formavimosi procese. Fosforo junginiai įeina į ląstelių, branduolių, fermentų sudėtį. Esant dideliame fosforo trūkumui, augalai nenormaliai vystosi, javai silpnai krūmijasi, menkai auga, lapai susisuka, įgyja violetinį atspalvį, išaugina smulkias varpas, mažą grūdų derlių. Fosforas dirvožemyje virsta tirpia augalams pasisavinama forma dūlėjant fosforo turintiems mineralams, pūvant, mineralėjant organinėms liekanoms. Kalis augalams svarbus medžiagų apykaitoje. Kalium aprūpinti augalai racionaliau naudoja azotą baltymų sintezėje, yra atsparesni sausroms ir šalčiams. Kalis, sumažindamas augale vandens transpiraciją, padidina augalų atsparumą sausroms. Didindamas druskų koncentraciją augale, padidina jų atsparumą šalčiams. Nustatyta, kad, esant pakankamai kalio, augalo chlorofilas intensyviau naudoja saulės energiją medžiagų sintezei. Kalis ne tik teigiamai veikia asimiliaciją, bet ir palengvina medžiagų transportavimą iš lapų į generatyvinius organus – į šakniavaisius, gumbus, grūdus. Todėl generatyviniuose augalų organuose sukaupiama greičiau ir daugiau svarbių medžiagų – sacharozės, krakmolo, baltymų, riebalų ir kt. Kalium pakankamai patręštos bulvės sukaupia gumbuose daugiau krakmolo. Cukriniai runkeliai išaugina cukringesnius šakniavaisius, linų pluoštas būna geresnės kokybės, javai išaugina varpas su daugiau grūdų. Kalis skatina javų produktyvų krūmijimąsi, didina atsparumą išgulimui, grybinėms ligoms. Kalium aprūpintos daržovės turi mažiau nitratų (Lietuvos dirvožemių agrocheminės savybės ir jų kaita, 1998).

Mineraliniai dirvožemiai, turintys judriųjų fosforo ir kalio daugiau negu 150 mg/kg^{-1} , o pelkiniai dirvožemiai judriųjų fosforo daugiau negu 200 mg/kg^{-1} , kalio daugiau negu 300 mg/kg^{-1} , laikytini pakankamo fosforingumo ir kalingumo. Dirvožemiuose, stokojančiuose fosforo ir kalio, augalų poreikį tenka pildyti organinėmis ir mineralinėmis trąšomis (Lietuvos dirvožemių agrocheminės savybės ir jų kaita, 1998).

7 lentelė. Dirvožemių grupavimas pagal judriųjų fosforo (P_2O_5) ir kalio (K_2O) kiekius, nustatytus Egnerio–Rimo–Domingo (A–L) metodu

Eil. Nr.	Kiekis	Mineraliniuose dirvožemiuose P_2O_5 arba K_2O kiekis, mg/kg	Pelkiniuose dirvožemiuose, mg/kg	
			P_2O_5	K_2O
1.	Labai mažai	0–50	0–70	0–120
2.	Mažai	51–100	71–130	121–300
3.	Vidutiniškai	101–150	131–200	201–300
4.	Daugiau negu vidutiniškai	151–200	201–350	301–500
5.	Daug	201–300	>350	>500
6.	Labai daug	>300		

Remiantis keturių dirvožemio agrocheminių tyrimų turų duomenimis (8 lentelė), Kupiškio rajone, taip pat ir Skapiškio valsčiaus ūkiuose iki Nepriklausomybės atkūrimo vyravo mažai fosforo turintys dirvožemiai. Labai mažai ($0\text{--}50\text{ mg kg}^{-1}$) ir mažai ($51\text{--}100\text{ mg kg}^{-1}$) fosforo turintys dirvožemiai tyrimų pradžioje sudarė 85,1 proc., pabaigoje – 69,8 proc. tirtu plotu. Palyginę rajono ūkių fosforingumą atskirais tyrimų metais matome, kad labai mažai fosforo turinčiųjų plotai mažėjo, o didėjo šiek tiek didesnius kiekius turinčiųjų plotai. Tokias pat tendencijas matome ir Skapiškio valsčiaus Pakupio, Sakalo, Skapiškio ir Tarybinės aušros ūkiuose, palyginę dviejų tyrimo laikotarpių rezultatus (Lietuvos TSR dirvožemių agrocheminio tyrimo medžiaga, 1987)¹¹.

Dirvožemių fosforingumo didėjimą tenka sieti su mineralinių ir organinių trąšų gausesniu naudojimu. Kupiškio rajono, taip pat Skapiškio valsčiaus ūkiai pagal mineralinių trąšų naudojimą prilygo respublikos ūkių gaunamam vidutiniam kiekiui. Pavyzdžiui, 1987 m. pagal trąšų fondų paskirstymą Lietuvos respublikos rajonams 1 ha žemės ūkio naudmenų vidutiniškai teko NPK – azoto, fosforo ir kalio 168 kg, iš jų – fosforo (P_2O_5) 47 kg, tai Kupiškio rajonui NPK teko 162 kg, iš jų fosforo – 45 kg. Fosforo trąšų iš kitų trąšų Lietuvos žemės ūkyje visą laiką buvo mažiausiai. Pagal augalų poreikius fosforui ir dirvožemio derlingumo išsaugojimui jo turėjo būti naudojama 1,5 karto daugiau. Todėl dirvožemiuose gausėti fosforui buvo mažai galimybių.

¹¹ Lietuvos dirvožemių agrocheminio tyrimo medžiaga, sud. J. Mažvila, Vilnius, 1987, p. 93–97.

8 lentelė. Skapiškio valsčiaus dirvožemių fosforingumas

Eil. Nr.	Kadastrinė vietovė (buvęs ūkis)	Tyrimo metai	Tirtas plotas, ha	Dirvožemio fosforingumo grupės ir % tirtų žemės ūkio naudmenų					
				Labai mažai (0–50)	Mažai (51–100)	Vidutiniškai (101–150)	Daugokai (151–200)	Daug ir labai daug (201 ir >)	Sąlyginai daug >150
1.	Naiviai (Pakupio kolūkis)	1984	2 762	48,6	43,5	6,7	1,2	–	1,2
		1989	2 650	38,8	45,5	14,4	0,7	0,6	1,3
		2013	2 830	33,2	47,1	13,0	5,7	1,0	6,7
2.	Biliūnai (Sakalo kolūkis)	1984	1 990	20,8	52,4	18,4	5,1	3,3	8,4
		1989	1 990	18,0	62,0	15,6	4,4	–	4,4
		2013	2 018	23,0	55,3	18,0	3,4	0,3	3,7
3.	Skapiškis (Skapiškio kolūkis)	1984	3 479	49,5	48,4	2,0	0,1	–	0,1
		1989	3 072	20,3	49,6	20,1	8,1	1,9	10,0
		2013	3 450	21,6	41,5	24,3	10,6	2,0	12,6
4.	Laičiai (Tarybinės aušros kolūkis)	1984	2 506	44,2	48,3	6,3	1,2	–	1,2
		1989	2 633	27,1	42,2	26,8	2,2	1,7	3,9
		2013	2 595	18,9	56,3	22,2	1,1	1,5	2,6
5.	Kupiškio rajonas, taip pat Skapiškio valsčius	1972	51 882	46,8	38,3	9,8	2,6	2,5	5,1
		1979	64 093	44,5	44,3	8,0	2,1	1,1	3,2
		1984	62 097	33,4	49,2	13,1	4,3	–	4,3
		1989	60 634	21,0	48,8	22,9	4,0	3,3	7,3
		2013	6 3771	17,8	46,0	25,8	7,4	3,0	10,4

Palyginę 2013 metų Kupiškio rajono ir Skapiškio valsčiaus pagal LAMMC Agrocheminių tyrimų atnaujinimo programą parengtus dirvožemių fosforingumo tyrimų duomenis su prieš 24 metus tirtųjų pastebime nors ir nežymų mažiausiai fosforingų, t. y. I ir II grupės, dirvožemių plotų sumažėjimą ir padidėjimą vidutiniškai ir daugokai turinčiųjų fosforo. Tai, matyt, sąlygojo ūkininkų ūkiuose pagerėjęs tręšimas fosforo trąšomis.

Skapiškio valsčiaus kadastrinių vietovių, t. y. buvusių ūkių dviejų, – 1984 ir 1989 metų dirvožemių tyrimų duomenys aiškiai rodo mažiausiai fosforingų dirvožemių plotų sumažėjimą. Išskyrus Biliūnų kadastrinę vietovę, kurioje mažai fosforingų dirvožemių buvo tik penktadalis ploto. Kitose vietovėse padidėjo vidutiniškai aprūpintų fosforu plotų.

Pagal 2013 metų dirvožemių tyrimo programos atnaujintus duomenis, per ketvirtį amžiaus ūkininkavimo privačioje ir nuomojamoje žemėje dirvožemių fosforingumo pasikeitimai atskirose kadastrinėse vietovėse, priklausomai nuo dirvožemių granulimetrinės sudėties, pasėlių struktūros, tręšimo lygio, nemažai skiriasi. Naivių ir Laičių kadastrinėse vietovėse dirvožemių, turėjusių fosforo labai mažai,

plotai sumažėjo. Jų sąskaita padidėjo gausiau fosforo turinčiųjų plotai. Pažymėtina, kad palankiausių ūkininkavimui vidutiniškai aprūpintų (101–150 mg kg⁻¹) fosforu dirvožemių per 24 metus padaugėjo Skapiškio ir Biliūnų, o daugokai turinčių – ir Naivių kadastrinėse vietovėse.

Pagal apsirūpinimą kaliu (9 lentelė) Kupiškio rajono, taip pat Skapiškio krašto dirvožemiai, keturių tirtų kartų 1972–1989 m. duomenimis, buvo kur kas geriau aprūpinti negu fosforu.

9 lentelė. Skapiškio valsčiaus dirvožemių kalingumas

Eil. Nr.	Kadastrinė vietovė (buvęs ūkis)	Tyrimo metai	Tirtas plotas, ha	Dirvožemio kalingumo grupės ir % tirtų žemės ūkio naudmenų					
				Labai mažai (0–50)	Mažai (51–100)	Vidutiniškai (101–150)	Daugokai (151–200)	Daug ir labai daug (201 ir >)	Sąlyginai daug >150
1.	Naiviai (Pakupio kolūkis)	1984	2 762	7,5	60,6	26,9	5,0	–	5,0
		1989	2 650	11,3	44,0	24,4	13,1	7,2	20,3
		2013	2 830	9,4	37,4	26,7	16,2	10,3	26,5
2.	Biliūnai (Sakalo kolūkis)	1984	1 990	5,4	57,1	29,3	8,4	–	8,4
		1989	1 990	8,3	49,2	36,5	4,0	2,0	6,0
		2013	2 018	10,1	45,3	35,5	8,4	0,7	9,1
3.	Skapiškis (Skapiškio kolūkis)	1984	3 479	15,2	64,8	19,1	0,9	–	0,9
		1989	3 072	6,9	59,8	27,0	3,3	3,0	6,3
		2013	3 450	6,0	60,4	24,8	4,4	4,4	8,8
4.	Laičiai (Tarybinės aušros kolūkis)	1984	2 506	7,7	62,2	22,5	7,6	–	7,6
		1989	2 633	12,1	37,9	34,9	13,8	1,3	15,1
		2013	2 595	8,8	37,1	40,0	13,3	0,8	14,1
5.	Kupiškio rajonas, taip pat Skapiškio valsčius	1972	51 882	0,6	41,6	33,9	14,1	9,8	23,9
		1979	64 093	5,0	48,1	34,4	8,3	2,7	12,5
		1984	62 097	7,7	47,6	31,9	12,8	–	12,8
		1989	60 634	7,9	38,1	34,4	13,3	6,3	19,6
		2013	6 3771	5,3	31,1	38,5	18,7	6,4	25,1

Didžiąją dalį – 38,1–48,1 proc. – tirtų plotų sudarė mažai (51–100 mg kg⁻¹) kalio (K₂O), 31,9–34,4 proc. plotų sudarė vidutiniškai (101–150 mg kg⁻¹) kalio turintys dirvožemiai.

Rajone apie 12,5–23,9 proc. plotų priskirtini sąlyginai daug – daugiau negu 150 mg kg⁻¹ turintiems kalio. Tokiuose dirvožemiuose keletą metų galima gauti gerą derlių ir nenaudojant kalio trąšų. Dėl didesnio augalų poreikio kaliui jų naudojamas kiekis trąšų pavidalu apie 70–75 kg hektarui naudmenų nepadarė ryškesnės įtakos dirvožemio kalingumo pasikeitimui per 17 metų, kurių metu

keturis kartus dirvožemiai buvo tirti (Lietuvos TSR dirvožemių agrocheminio tyrimo medžiaga, 1987).

Pagal dirvožemių agrocheminių tyrimų duomenų atnaujinimo programą kalio sankaupos Kupiškio rajono, taip pat Skapiškio valsčiaus ūkiuose 2013 metais, palyginus su prieš ketvirtį amžiaus buvusiomis, rodo aiškias dirvožemių turtėjimo kaliumo tendencijas – sumažėjimą plotų labai mažai ir mažai turinčių kalio ir padidėjimą vidutiniškai ($101\text{--}150\text{ mg kg}^{-1}$), daugokai ($151\text{--}200\text{ mg kg}^{-1}$) ir daug ir labai daug (201 ir daugiau mg kg^{-1}) kalio turinčių dirvožemių.

Sąlyginai daug kalio turinčių dirvožemių per 24 metus rajono, taip pat Skapiškio valsčiaus ūkiuose nuo 19,6 proc. (1989 m.) ploto padidėjo iki 25,1 proc. (2013 m.). Skapiškio valsčiaus kadastrinių vietovių ūkių dirvožemių pirmojo – 1984 m. tyrimo duomenys rodo, kad daugiau negu pusė plotų buvo turintys labai mažai ir mažai kalio. Pvz., Skapiškio kadastrinėje vietovėje (Skapiškio kolūkis) labai mažai ir mažai kalio turinčių dirvožemių buvo 80,0 proc. ploto, Naivių (Pakupio kolūkis) – 68,1 proc., Laičių (Tarybinės aušros kolūkis) – 69,9 proc., Biliūnų (Sakalo kolūkis) – 62,5 procento.

Per penketą metų, 1989 m. tyrimų duomenimis, šiose kadastrinėse vietovėse labai mažai ir mažai kalio turinčių dirvožemių plotai gerokai sumažėjo: Skapiškio – iki 66,7 proc., Naivių – iki 55,3 proc., Laičių – iki 50,0 proc., Biliūnų – iki 57,5 procento. Šių kadastrinių vietovių ūkiuose padaugėjo vidutinišką ir didesnę kalio kiekį turinčių dirvožemių.

Tyrimų duomenys po 24 metų (2013 m.) rodo Skapiškio valsčiaus visų keturių kadastrinių vietovių ūkių dirvožemių kalingumo didėjimo tendencijas. Paskutinio tyrimo duomenimis, daugiausia – 26,5 proc. – kaliumo aprūpintų dirvožemių turi Naivių kadastrinės vietovės ūkiai – 26,5 proc., Laičių – 14,1 proc., Biliūnų – 9,1 proc., Skapiškio – 8,8 procento. Nuo 24,8 proc. iki 40,0 proc. plotų šių kadastrinių vietovių ūkiuose sudaro vidutinį – nuo 101 iki 150 mg kg^{-1} kalio turintys dirvožemiai.

Remiantis dirvožemių agrocheminių tyrimų medžiaga ir Lietuvos žemės ūkio mokslo įstaigų parengta programa, nuo 1981 metų visiems Lietuvos, taip pat ir Skapiškio krašto ūkiams, kiekvienam jų laukui, planuojamiems auginti augalams Lietuvos žemės ūkio ekonomikos instituto Agroskaičiavimo centras sudarė tręšimo planus. Pagal dirvožemyje esančias maisto medžiagas, jų poreikį planuojamam derliui, panaudojimo koeficientus mokliškai pagrįstas augalų tręšimas padėjo sumažinti maisto medžiagų dirvožemyje nuostolius, išauginti norimą derlių, sutaupyti iki 20 proc. trąšų, palaikyti ir didinti dirvožemio derlingumą.

Po žemės ūkio reorganizacijos dirvožemių periodiniai agrocheminiai tyrimai ir tręšimo planai centralizuotai nebedaromi. Lietuvos agrarinių ir miškų mokslo centro Agrocheminių tyrimų laboratorija turi visas galimybes ūkių ir žemės ūkio bendrovių užsakymu kvalifikuotai atlikti dirvožemių analizes ir remiantis tyrimų duomenimis pateikti derlingumo priemonių panaudojimo ūkio planuojamiems augalams auginti konkrečiuose laukuose mokliškai pagrįstas rekomendacijas.

Ūkininkai, norintys pažangiai ūkininkauti, racionaliai planuoti pasėlių struktūrą, diegti efektyvų augalų derlingumo priemonių naudojimą, sekti dirvožemio

derlingumo kitimą, turėtų kas penkeri metai, kaip reikalauja Geros žemdirbystės kodeksas (ES HELCOM 1986 m. vasario 11 d. rekomendacija 7/2), atlikti ūkio dirvožemių armens agrocheminius tyrimus (Mašauskas V., Ežerinskas V., 2000)¹².

Žemės vertinimas

Žemės, tiksliau – dirvožemio, svarbiausia vertė yra jo našumas, t. y. kokią derlių jis gali išauginti. Dirvožemių susidarymą sąlygojo daug veiksnių – klimatas, reljefas, augalija, drėgmė ir kt. Viena svarbiausių dirvožemio savybių yra jo granulimetrinė sudėtis ir įmirkimo laipsnis. Dėl šių besiskiriančių savybių dirvožemių našumas gali skirtis 3–4 kartus. Kitos labai svarbios dirvožemių savybės – tai humusingo sluoksnio, arba armens, storis bei agrocheminės savybės – rūgštumas, augalų maisto medžiagų kiekis.

Dirvožemio našumo palyginimui jo savybės, įvertintos pripažintais tyrimų metodais, suvedamos į vieną palyginamąjį rodiklį, išreiškiamą bendru dirvožemio savybių rodikliu – boniteto, arba derlingumo, balu, taikant 100 balų sistemą. Vertinti žemes platesniu mastu Lietuvoje imta XVI a. viduryje, vykdant valakų žemėtvarką, dėl piniginių ir natūrinių prievolių. Vykdamas Žemės valstybinio mokesčio įstatymą 1920 m., visi valsčiai buvo suskirstyti į keturias grupes pagal žemės kokybę (Šalčius P., 1998).

1923 m. buvo priimta prof. J. Tonkūno patobulinta žemių vertinimo metodika. Pagal ją ariama žemė, atsižvelgiant į dirvožemio granulimetrinę sudėtį, humusingo sluoksnio storį, sukultūrinimo lygį, reljefą, akmenuotumą, suskirstyta į keturias rūšis. 1957 m. Lietuvoje buvo pradėti moksliskai pagrįsti dirvožemio bonitavimo ir žemės ekonominio vertinimo darbai. Remiantis jų rezultatais, buvo įvertintos respublikos ūkių žemės boniteto balais. Įvedus boniteto balams pataisos koeficientus dėl geografinių sąlygų – didesnių, lygesnių laukų, kelių būklės, nuotolio iki miestų, geležinkelio stočių, nustatyti žemių ekonominiai balai. Ekonominiai žemių vertinimo balai svarbūs ūkininkavimo išlaidų dydžiui, kartu pajamingumui. Patikslinus anksčiau atliktų žemių vertinimo rezultatus pagal 1992–1998 m. žemių būklę, duomenys naudojami iki šiol ir jie bus naudojami, kol bus parengta Lietuvos dirvožemininkų rengiama nauja, moksliskai pagrįsta, atitinkanti laiko ūkininkavimo sąlygas, žemės našumo vertinimo metodika (Lietuvos žemės našumas, 2011).

Pagal galiojančią metodiką Lietuvos respublikinio žemėtvarkos projektavimo instituto ir Respublikinio agroskaičiavimo centro specialistai 1988 m. įvertino respublikos, taip pat Kupiškio rajono ir Skapiškio krašto ūkių žemės ūkio naudmenas našumo balais, atskirai ariamas žemes, pievas, ganyklas, taip pat nususintas ir nenususintas. Pateikė ūkių žemės ūkio naudmenų įvertinimą pagal geografinę padėtį, žemės ūkio gamybos organizavimo sąlygas ekonominiais balais. 10 lentelėje pateikti Skapiškio krašto ūkių žemių našumo ir ekonominiai balai (Lietuvos TSR žemės įvertinimas, 1988, Archyvas).

¹²Mašauskas V., Ežerinskas V. Kalkinimas ir trešimas. *Pažangaus ūkininkavimo taisyklės ir patarimai*, Kėdainiai, 2000, p. 19.

10 lentelė. Kupiškio rajono, taip pat Skapiškio valsčiaus ūkių žemės įvertinimas 1988 m.

Eil. Kadas trinė vietovė (buvęs ūkis)														Žemės ūkio naudmenų ekonominiai balai
Nr. Žemės našumo balai		Ariama			Pievos			Ganyklos			Žemės ūkio naudmenos			
		visa	nu-sau-sinta	nenu-sau-sinta	visa	nu-sau-sinta	nenu-sau-sinta	visa	nu-sau-sinta	nenu-sau-sinta	visa	nu-sau-sinta	nenu-sau-sinta	
1.	Naiviai (Pakupio kolūkis)	40,1	41,1	31,1	31,9	33,8	19,2	38,9	42,8	26,1	39,0	40,8	27,9	39,1
2.	Biliūnai (Sakalo kolūkis)	43,8	45,9	27,8	33,7	35,1	20,2	42,6	46,0	28,7	43,1	45,6	28,0	45,1
3.	Skapiškis (Skapiškio kolūkis)	43,1	44,6	32,1	24,4	26,9	19,3	35,5	41,2	26,4	39,2	42,3	27,3	38,8
4.	Laičiai (Tarybinės aušros kolūkis)	42,6	45,4	29,0	35,0	38,7	19,9	39,6	43,7	26,4	40,9	44,2	27,1	41,7
	Kupiškio r.	41,8	43,6	32,1	30,9	33,8	20,5	38,3	43,2	26,7	40,0	42,8	28,7	41,1

Pateikti duomenys rodo, kad melioracija žemės ūkio naudmenų našumą padidina apie 30–40 procentų. Tiek ariama žemė, tiek pievos ir ganyklos didesniu našumu iš gretimų Skapiškio krašto ūkių išsiskyrė Biliūnų kadastrinės vietovės (Sakalo kolūkis). Šio ūkio ir ūkininkavimo sąlygos geresnės, nes įvertintos didesniu ekonominiu balu. Šio ūkio naudmenos dauguma rodiklių našesnės už rajono naudmenų įvertinimo vidutinius rodiklius. Kitų Skapiškio valsčiaus kadastrinių vietovių ūkių – Naivių (Pakupio kolūkis), Skapiškio (Skapiškio kolūkis), Laičių (Tarybinės aušros kolūkis) naudmenų našumo rodikliai artimi rajono vidutiniams naudmenų balams.

Po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo buvo patvirtinti kaimiškų seniūnijų žemės ūkio naudmenų našumo balų vidurkiai pagal 2011 m. sausio 1 d. VĮ Registrų centre įregistruotų žemės ūkio paskirties žemės sklypų kadastro rodiklių duomenis. Pagal tai Skapiškio seniūnijos žemės ūkio sklypų našumas įvertintas 42,4 balo.

Visų Kupiškio rajono seniūnijų vidutinis žemės ūkio sklypų našumo balas yra 41,8, t. y. atitinkantis 1988 metais buvusį įvertinimą. Skapiškio seniūnijos dirvožemiai pagal našumą tarp Kupiškio rajono šešių seniūnijų užima antrąją vietą po našiausių žemių, įvertintų 43,5 balo Alizavos seniūnijos (Lietuvos žemės našumas, 2011).

Pažymėtina, kad Kupiškio rajono seniūnijoms priklausančių sklypų našumas balais (41,8) sutampa su Lietuvos vidutiniu žemės sklypų našumo balu – 41,85

(Lietuvos gamtinė geografija, 2013)¹³. Turėdami dirvožemių gana gausių ir labai įvairių gamybinių savybių įvertinimą, išreikštą jų našumą vaizduojančiais skaičiais (balais), galime sužinoti, kiek kartų, procentų ar balų vienos kokybės dirvožemis normaliomis agrotechnikos sąlygomis yra geresnis ar blogesnis už kitos kokybės dirvožemį, kiek kuris iš jų gali duoti daugiau produkcijos ir grynujų pajamų.

Išvados

1. Skapiškio valsčiaus teritorijoje dirvožemių tipologinių sisteminių vienetų ir granulimetrinės sudėties grupių geografiniam išsidėstymui įtakos turėjo dirvodarinių uolienuų kilmė, reljefas, klimatas, augalija, žmonių ūkinė veikla ir kt.

2. Banguotame paviršiuje, kur vyrauja lyguminis reljefas, pagal ankstyvesnę klasifikaciją (TDV-96) labiau paplitę velėniniai jauriniai glėjiškieji (J^vP_1), kiek mažiau – velėniniai glėjiškieji (VG_1) dirvožemiai, o pagal 1999 m. priimtą LTK-99 klasifikaciją, suderintą su FAO, – glėjiškieji išplautžemiai (IDg) ir glėjiškieji rudžemiai (RDg). Pakilesnėse vietose mažesniais masyvais, pagal TDV-96 klasifikaciją, sutinkama automorfinių (normalaus drėgnumo, tik epizodiškai per drėgnų) velėninių jaurinių menkai pajaurėjusių (J_1^v) dirvožemių, o pagal LTK-99 klasifikaciją – išplautžemių (ID). Reljefo pažemėjimuose, pagal TDV-96 klasifikaciją, yra velėniniai glėjiniai (VG_2), vietomis puveningi glėjiniai (VG_2^p) ir pelkiniai (P), arba, pagal LTK-99 klasifikaciją, – šlynžemiai (DL) ir durpžemiai (PDž).

3. Skapiškio valsčiuje tarp didžiausią plotą užimančių glėjiškųjų išplautžemių vyrauja sekliai karbonatingieji, giliau glėjiškieji dirvožemiai, kurie turi ryškų El horizontą, po kuriuo yra moliuotasis Bt horizontas, į kurį įplautos smulkaus dirvožemio dalelės, o karbonatingasis sluoksnis yra 60–90 cm gylyje. Rečiau pasitaiko paprastieji glėjiškieji išplautžemiai, kurie turi ne mažiau kaip 1 cm storio jaurinį E horizontą, karbonatingasis sluoksnis yra giliau nei 100 cm.

4. Glėjiškųjų rudžemių profilis mažiau diferencijuotas, mažiau (iki 3 proc.) molio dalelių, įplautų į Bw horizontą, o karbonatingasis sluoksnis yra 40–60 cm gylyje.

5. Pakilesnėse vietose mažesniais masyvais sutinkami automorfiniai išplautžemiai, kurie yra normalaus drėgnumo, tik epizodiškai per drėgni, iki 60 cm neturintieji glėjiškumo požymių, karbonatingasis sluoksnis yra iki 100 cm gylyje.

6. Dauguma Skapiškio valsčiaus dirvožemių susiformavo ledyno atneštoje moreninėse uolienose, kuriose vyravo priesmėliai ir priemoliai.

7. Agrocheminio tyrimo duomenų atnaujinimo programos, vykdytos LAMMC Agrocheminių tyrimų laboratorijos darbuotojų, 2013 m. rezultatus palyginę su anksčiau atliktų tyrimų rezultatais, pastebime rajono, taip pat ir Skapiškio valsčiaus dirvožemių ariamojo sluoksnio rūgštėjimo, humuso mažėjimo, fosforingumo ir kalingumo didėjimo tendencijas.

8. Skapiškio seniūnijos žemės ūkio paskirties žemės našumas, VĮ Registrų centro 1911 m. sausio 1 d. duomenimis, įvertintas 42,4 balo, t. y. šiek tiek didesnis negu vidutinis Kupiškio rajono (41,8) ir vidutinis Lietuvos (41,85) žemės našumo balas.

¹³ Lietuvos gamtinė geografija, sud. M. Eidukevičienė, Klaipėda, 2013, p. 160–162.

Apie Skapiškio apylinkių miškus ir ūkinę veiklą juose

Vidmantas Markevičius

Miškas mūsų aplinkoje yra įprasta kraštovaizdžio dalis ir prie to esame visiškai pripratę. Apsidairius arčiau ar toliau, gal net horizonto linijoje matyti ištisinė miško juosta ar bent kelių arčiau esančių miškelių pamiškės. Miškas ir laukas, nors ir skirtingi savo išore, yra neatskiriami vienas nuo kito. Baigiasi laukas, prasideda miškas. Išėjus iš jo, vėl žvilgsnis nukrypsta į atvirą erdvę. Abu minėti objektai yra vienodai svarbūs mūsų egzistencijai.

Daugelis žmonių mišką vertina tik pagal tai, kokią akivaizdžią, dažnai materialinę naudą jis duoda. Kaimo žmogui miškas buvo ir tebėra arčiau jo namų. Kaip ir iš čia gaunama ir įvairiapusiškiems poreikiams panaudojama mediena. Miestiečio žvilgsnis labiau krypsta į miške randamus mažuosius miško turtus grybus, uogas. Be to, jis čia geriau pailsi ištrūkęs iš urbanizuotos aplinkos.

Tačiau paklausus ir vieną, ir kitą, kas gi yra miškas, dažnai išgirstamas toks atsakymas. Tai nemaža teritorija, kurioje netoli vienas kito auga daug medžių. Bet tai ne išsamus, o tik paviršutiniškas atsakymas. Suprantama, daugiau gali būti ir nežinoma. Lankytojas miške mato tik tai, kas žemės paviršiuje. Jis neturi žinių ir negali išvelgti bei suprasti šio gyvo ir sudėtingo organizmo atskirų dalių tarpusavio ryšių, kurie nustatyti moksliniuose tyrimuose ir nekelia abejonių.

Plačiau apie mišką rašoma specializuotoje miškininkystės literatūroje, yra populiarių visuomenės švietimui skirtų leidinių. Šiai sričiai skiriami žurnalai „Mūsų girios“, „Miškai“, publikuojami straipsniai dienraščiuose bei kitokio pobūdžio leidiniuose. Todėl šiame straipsnyje nesigilinama į tik miškų ūkio specialistams kasdieninėje jų veikloje reikalingus spręsti klausimus. Siekta, kad skaitytojas daugiau sužinotų ne vien apie šių apylinkių miškus, bet ir apie ūkinę veiklą juose. Matydami miškininkų atliekamus darbus, tačiau nežinodami jų pagrįstumo miškininkystės ar kitų gamtos mokslų žiniomis, žmonės neretai paviršutiniškai, kartais net neigiamai vertina tokią veiklą. Miškų lankytojai dėl nežinojimo, neatsargumo ar abejingumo kartais miškui padaro ir nemažai žalos.

Mediena ir iš jos tiesiogiai ar perdirbant gaunami produktai tarp kitų kasdieninių reikmių iki šiol tebėra labai svarbūs ir nepakeičiami. Būtų labai ilgas jų sąrašas. Vis dėlto, nelengva patikėti, kad jie nesudaro nė pusės miško vertės. Didesnė dalis tenka svarbiems, tačiau mažiau pastebimiems reiškiniams. Kasdien girdime apie klimato pokyčius ir neigiamas šio proceso pasekmes. Dėl intensyvios ūkinės žmogaus veiklos atmosferoje gerokai padaugėjo anglies dvideginio. Jis laikomas svarbiausia šio reiškinio priežastimi. O miškas, kaip ir visa žalioji augmenija, anglies dvideginį naudoja ir mums išskiria reikalingą deguonį. Todėl kartais miškai vadinami mūsų planetos plaučiais. Tik jie vieni negali visko atlikti. Medžiai, ypač spygliuočiai, į aplinką išskiria medžiagas, vadinamas fitoncidais, kurios naikina žmogui kenksmingas bakterijas. Todėl miškas turi ir gydomųjų savybių. Miško dirvoje žiemą kartais nebūna pašalo. Tai labai apsunkina ypač

Šio straipsnio iliustracijas žr. spalvotajame lanke.

šlapesnėse vietose vykdomus darbus. Tačiau pavasarį miške sniegas tirpsta lėčiau, daug vandens susigeria į gilesnius dirvos sluoksnius, sumažėja potvynių pavojus, dirvožemio erozijos galimybės. Du trečdaliai žmonių Lietuvoje gyvena miestuose. Jiems miškas tampa poilsio, atgaivos vieta. Skapiškio apylinkių miškai nėra iš tinkamiausių poilsiauti. Ne visi pakankamai sausi, mažoka vandens telkinių. Tačiau lankomi, ypač uogautojų ar grybautojų. Tinkamesnėse atokvėpiui vietose įrengtos pavėsinės, laužavietės, informaciniai stendai. Pagaliau miške gyvena ir medžiojamieji žvėrys. Nors medžioklė kaip senovėje nebėra pragyvenimo šaltinis, bet neužmiršta ir dalies gyventojų dar mėgstama.

Miškas pokariu slėpė laisvės kovotojus – partizanus. Skapagiryje ir kituose apylinkės miškuose buvo ne viena gerai įrengta jų slėptuvė.

Daug praeities ir dabarties prozos bei poezijos kūrinii skirta miškui ar medžiams. Daugelio dailininkų paveiksluose pavaizduotas miškas, jis skamba muzikos kūrinuose.

Istorija

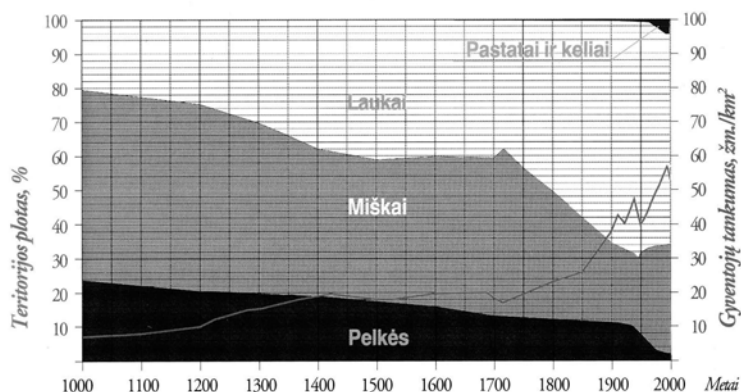
Remiantis įvairiais šaltiniais, knygoje aprašyta mūsų krašto istorija, tačiau apie senovės miškus išsamesnių rašytinių straipsnių nėra arba tos žinios juose menkos ir labai apibendrintos. Turbūt todėl, kad miškų buvo daug, gyventojų ir jų poreikių miškui gerokai mažiau. Miškai labiau vertinti kaip medžioklės vietos. Mediena ir kiti iš miško gaunami produktai ne vien savo reikmėms, bet ir prekybai su kitomis šalimis reikšmingesni tapo tik prieš kelis šimtmečius. Todėl ir žinių iš to laikotarpio turima daugiau. Skapiškio apylinkės yra tik viso mūsų krašto dalelė, todėl čia augę ir dabar augantys miškai buvo tokie patys kaip ir kitur Lietuvoje.

Augalijai, kaip ir žmogui, tinkamumą egzistuoti vienoje ar kitoje vietoje lemia klimatas. Jis per daugelį tūkstantmečių ne kartą keitėsi. Prieš dvidešimt tūkstančių metų šios vietos buvo padengtos storu ledo sluoksniu. Klimatui šylant, ledynas tirpo, traukėsi į šiaurę, ir maždaug prieš dvylika tūkstančių metų jo čia nebeliko. Atsirado šilumai nereiklios samanės, kerpės, dabar tik tundroje aptinkami žemaūgiai laplandiniai karklai, beržai keružiai. Šių berželių šiandien dar galima pamatyti kai kuriose mums netolimos Šepetės pėlkės vietose. Nótigalėje jų kol kas (2017 m.) nerasta. Minėtas berželis yra įrašytas į Lietuvos raudonąją knygą.

Klimatui toliau šylant, pradėjo atsirasti pušų, beržų, vienur kitur ir eglų. Paspirtėjo miškų plitimas. Dar vėliau atsirado ir išplito labiau šilumą mėgstantys ažuolai, liepos, klevai, guobos. Tačiau klimatas vėl vėso ir šių medžių mažėjo. Daugėjo eglų, alksnių.

Apie buvusią augaliją dabar mokslininkai sprendžia iš paviršiniuose žemės sluoksniuose, durpynuose randamų augalų žiedadulkių, sporų.

Tuo metu gyventojų buvo reta. O ir tie buvo klajokliai, versdavosi medžiokle, žvejyba, bitininkyste. Miškams jų įtaka buvo minimali. Tik apie 3 000 metų pr. Kristų žmonės tapo sėslūs, pradėjo dirbti žemę, auginti gyvulius. Dirbamos žemės plotai buvo plečiami išdeginant mišką, nes pelenai bent kelerius metus leisdavo išauginti didesnę derlių. Daugėjant gyventojų, reikėjo daugiau ir žemės naudmenų. Didinti šiuos plotus teko kertant miškus.

Miškingumo ir naudmenų kaita nuo 1000 iki 2000 m. (pagal P. Matulionį, 1930 m. papildyta L. Kairiūkščio dabartinei Lietuvos teritorijai iki XX a. pabaigos). Iš leid: Lietuvos miškų metraštis. XX amžius. Vilnius, 2003, p. 20

Koks buvo viso mūsų krašto miškingumas prieš tūkstantį metų, kai pirmą kartą paminėtas Lietuvos vardas, galima pamatyti kupiškėno miškininko lietuviškos miškininkystės mokslo pradininko profesoriaus Povilo Matulionio (1860–1932) sudarytoje diagramoje. Miškais buvo apaugusi daugiau kaip pusė dabartinės Lietuvos teritorijos¹.

Miškuose dar ganėsi ir tokie stambūs žvėrys kaip taurai, stumbrai, briedžiai, taurieji elniai. Tai patvirtina ir neseniai valant Skapiškio ežerėlį rasti tauro ragai. Nustatyta, kad žvėries amžius siekia beveik keturis tūkstančius metų.

Kadangi miškų buvo daug, gyventojų poreikiai nedideli, nebuvo reikalo savintis vieno ar kito ploto. Tačiau jau XII–XIII a. kunigaikščiai, didikai, bajorai pradėjo savintis ne tik miškus, bet ir kitas žemes. XV a. jiems priklausė jau visi miškai. Valstiečių teisė naudotis miško ištekliais buvo ribojama.

XVI a. antroje pusėje pradėti išsamesni girių aprašymai. Tačiau šiaurės rytu Lietuvos girios, taigi ir Skapiškio apylinkių miškai nebuvo aprašyti ir jokių dokumentų nerasta. Minimam laikotarpiu labai suaktyvėjo prekyba su vakarais. Labai išaugo medienos poreikis, o anksčiau pagrindinė eksporto prekė buvo žvėrių kailiai, vaškas, pelenai, anglis. Ypač mažėjo ažuolynų, kurių medienos poreikis buvo didžiausias. Miškų sparčiai mažėjo ten, kur derlingesnės žemės. Ir iki šiol matyti, kad daugiau miškų išliko pietryčių Lietuvoje, nes dirvožemiai ten mažiau derlingi. Mediena daugiausia buvo plukdoma upėmis. Skapiškio apylinkėse šiai transporto rūšiai sąlygų nebuvo. Artimiausia medienos plukdymui tinkama upė buvo Šventoji. Jos vandenys sielius nešdavo dar ir praeitame šimtmetyje tarpukario Lietuvoje.

XIII a. pabaigoje po trečiojo Lietuvos ir Lenkijos padalijimo beveik visos Lietuvos žemės atiteko Rusijai. Skapiškio apylinkės buvo priskirtos Kauno gubernijos Ukmergės (Vilkmergės) ir Zarasų (Novoaleksandrovsko) apskritys. Šių apskričių ribaėjo Skapiškio miestelio pakraščiu. Taigi ir miškai buvo administruojami minėtų apskričių girininkijų.

¹ Lietuvos miškų metraštis. XX amžius, sud. V. Verbyla, A. Brukas, L. Kairiūkštis, Kaunas: Naujasis lankas; Vilnius: Petro ofsetas, 2003.

XIX a. miškų plotai toliau mažėjo, nes iš čia buvo arčiausia medieną gabenti į Vakarų Europą. Apie tą laikotarpį profesorius P. Matulionis apybraižoje „Kupiškis ir kupiškėnai“ rašė: *„Miškų kupiškėnai turi labai mažai. Kai kur užauga nedidelis šilėlis nevaisingoje baloje ar gale sodžių lauko, užlaikomas greičiaus iš meilės prie miško negu dėl malkų... Medis brangus ir toli pasiekiamas.“* Šios mintys tiktų ir ne per toli nuo Kupiškio esantiems skapiškėnams. Tik, matyt, čia minimi miškeliai valstiečių žemėje. Didesnė dalis miškų buvo dvarų ar valstybiniai. Iškirsti miško sklypai buvo paliekami atželti savaime. Tik iš XIX a. antros pusės ir XX a. pradžios yra išlikę žinių apie miško atželdinimą valstybiniuose miškuose. Dvarininkai miškų atkūrimu nesirūpino.

Po baudžiosios panaikinimo 1861 m. valstiečiai miškų beveik negavo. Jie buvo priversti medieną pirkti iš dvarininkų ar valstybinių miškų. Nepasitenkinimas vis augo ne vien dėl nacionalinio išsivadavimo slopinimo, bet ir dėl ekonominių priežasčių. XX a. pradžioje, bręstant revoliucijai, valstiečiai reikalavo miškus atiduoti jiems. Tokie reikalavimai buvo siunčiami net ir į Valstybės dūmą. Tokių reikalavimų Dūma gavo iš Skapiškio ir Virbališkių valsčių, bet į juos nebuvo atsižvelgta.

Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, jau 1915 m. Lietuva pateko naujojo okupanto valdžion. Valdžios funkcijas atliko vokiečių kariškiai. Buvo stengiamasi kuo daugiau miškų iškirsti ir medieną išgabenti į Vokietiją. Miškus kirsto ne tik karo belaisviai, dirbti privalėjo ir vietos gyventojai. Medienai išvežti nuo Skapiškio geležinkelio stoties iki Latvijos sienos ir dar toliau paskubomis buvo nutiestas siaurasis geležinkelis su atšakomis į Skapāgirį bei kitus miškus. Dar iki šiol minėto miško pakraštyje netoli Bėštupio vienkiemio matyti sukastas nedidelis pylimėlis, kurį senesni gyventojai tebevadina geležinkeliuku, nors dabar ši vieta atrodo paprastu miško keliuku.

1918 m. atkūrus Lietuvos valstybę, miškų, kaip ir viso krašto, būklė buvo vargana. Vykdamas žemės reformą didelė dalis dvarininkams priklausiusių miškų buvo nusavinta. Nenusavintiems miškams nuosavybės teisės išliko, tačiau ūkinė veikla buvo ribojama. Pavyzdžiui, Prancūzijoje gyvenančiai Liudviko Šuazelio de Gufje šeima priklausė Misiūkiškio ir Laukėlių (Beržynės) miškai, Vaduvų miškas – Kazieloms-Poklevskiams. Žemė buvo valstybės, tačiau miškas kaip turtas liko savininkams. Jie turėjo teisę kasmet iškirsti nustatytą biržę. Kontrolė buvo pavesta valstybinių miškų pareigūnams. Už rastus savavališkus kirtimus savininkai privalėjo mokėti baudas. Kai kurie dvarininkai miškams prižiūrėti samdė savo darbuotojus. Vyresnio amžiaus skapiškėnai dar atsimenta prie Laukėlių (Beržynės) miško buvusią sodybą, kurioje gyveno Liudviko Šuazelio de Gufje miškų prižiūrėtojas Jonas Novodvorskis.

Tuo metu buvo negalima miško paversti žemės ūkio naudmenomis, ganyti gyvulius miške iki 15 metų amžiaus jaunuolynuose. Savininkams, turintiems iki 5 ha miško, kirtimai buvo neribojami, tik kirtavietėse būtina palikti sėklinius medžius. Turintiems daugiau miško numatyti kirtimų apribojimai. Tačiau taisyklės neretai būdavo pažeidinėjamos, ir kaltininkų bylos atsidurdavo teismuose.

1918–1940 metų vadinamasis tarpukario laikotarpis miškams buvo nelengvas. Nemažą valstybės biudžeto dalį sudarė pajamos iš eksportuojamos medienos.

Apylinkių valstybinius miškus administravo Skapiškio girininkija. Ji buvo įkurta Skapagirio pamiškėje prie kelio į Pándelį, apie 2 km nuo Skapiškio miestelio. Čia ji išliko dar ir kelis pokario dešimtmečius. Ši kelių vienkiemų vietovė vadinama Vengriškiu (*Grumbiškiu*). Girininkija kartu su dar šešiomis kitomis visą tarpukario laikotarpį buvo administruojama Rōkiškio miškų urėdijos.

Nesėkmingiausias miškams buvo praėjusio amžiaus penktas dešimtmetis. Okupacijos, karas miškus alino ne tik valdžių nurodymais. Labai išplito savavališki kirtimai. Paliktose savaimė atželti kirtavietėse išaugo ne pačios vertingiausios medžių rūšys. Net ir karui pasibaigus, kirtimai kelis kartus viršijo medynų prieaugį. Buvo aiškinama, kad mediena reikalinga karo sugriautam ūkiui atkurti. Apylinkių ūkininkams pagal turimą žemės plotą buvo paskirtos prievolės iškirsti atitinkamą miško kiekį ir medieną arkliais nuvežti į Skapiškio geležinkelio stotį. Čia ji buvo kraunama į vagonus ir vežama į paskirties vietą. Skapiškėnai prisimena, kaip žiemą iš Skapagirio per miestelį link geležinkelio stoties ištisomis dienomis nenutrūkdavo rogių vilkstinės. Nemažai medienos buvo atvežama siauruoju geležinkeliu ir pakraunama į plačiojo geležinkelio platformas.

Penktojo dešimtmečio pabaigoje pradėjus kurti kolūkius (tarybinių ūkių Skapiškio apylinkėje visą sovietmetį nebuvo), nedideli ūkininkams priklausę miškeliai tapo valdomi šių naujų ūkio darinių. Vėliau per keturis dešimtmečius iki nepriklausomybės atkūrimo kolūkinių miškų ribos ne kartą buvo keičiamos. Didinant laukų plotus, kai kurie maži miškeliai buvo iškertami, o laukai, įsiterpę į valstybinius miškus, prie jų prijungiami ir apželdomi mišku. 1990 m. kolūkiai dar valdė apie ketvirtadalį visų miškų. Jų būklė per visą ankstesnį laikotarpį buvo prastoka. Dažnai neužtekdavo leistinos išsikirsti medienos iš savo miškų, todėl būdavo kertama savavališkai ir už tai tekdavo mokėti baudas.

Valstybinius miškus pokariu iki 1947 m. administravo Pándelio girininkija, o nuo to laiko – vėl Skapiškio. Vėliau smulkinant, buvo įkurtos Laukelių ir Laičių girininkijos, tačiau jos veikė neilgai. 1958 m. įkūrus Kupiškio miškų ūkį (1990 m. miškų ūkiams gražintas prieškarinio miškų urėdijų vardas), Skapiškio girininkija 2017 m. dar buvo administruojama šios valstybės įmonės.

Nors darbų apimtys pirmąjį pokario dešimtmetį valstybiniuose miškuose buvo didelės, mechanizmų nebuvo. Miško kirtimui naudoti rankiniai pjūklai, o mediena išvežama arkliais. Tik šeštojo dešimtmečio pabaigoje atsirado motoriniai pjūklai „Družba“, o medienai ištraukti iki kelių – tam skirti traktoriai. Tačiau įvairiuose miško darbuose arkliai dar ilgai išliko svarbi darbo jėga.

Kirtimai mažėjo, kol pasiekė apskaičiuotą leistiną metinę kirtimo normą. Vis daugiau kirtaviečių buvo apželdoma vertingomis medžių rūšimis. Beveik kiekvienoje eiguvoje steigiami daigynėliai, kuriuose auginami želdymui skirti sodmenys. Skapiškio apylinkių miškų dirvožemiai daugelyje vietų yra pernelyg drėgni. Tai nepalankiai atsiliepia ne tik miško augimui, bet ir labai apsunkina įvairius darbus jame. Todėl nusauginant Skapagirį ir kai kuriuos kitus miškus buvo kasami grioviai, o šalia jų įrengiami keliai.

Atkūrus nepriklausomybę keitėsi ir miškų pavaldumas. Iš pradžių visi kolūkių miškai priskirti administruoti miškų urėdijoms. Prasidėjus žemės reformai,

dauguma šių miškų, kurie prieš okupacijas priklausė žemės savininkams, jiems ir buvo gražinti. Gražinta ir dalis valstybinių miškų, kurie anksčiau taip pat buvo privatūs. Už žemės naudmenas, kurių paveldėtojai neteko, taip pat buvo kompensuojama mišku. Kadangi žemės reforma dar nebaigta (2017 m. ji dar vyksta), dalis miškų palikta privatizavimui, jei atsirastų jų savininkai ar paveldėtojai. Privatių miškų ūkinės veiklos kontrolė pavesta valstybinei miškų tarnybai, kurios pareigūnų yra kiekviename rajone.

Dabartis ir prognozės

Valstybinius miškus Skapiškio apylinkėse administruoja valstybės įmonei Kupiškio miškų urėdijai priklausanti Skapiškio girininkija. Ji, kaip minėtos įmonės padalinys, vykdo ūkinę veiklą savo teritorijoje (2017 m.).

Miškų ūkis – svarbi valstybės ūkio šaka. Jos tikslai ir uždaviniai yra miško išteklių išsaugojimas, racionalus jų naudojimas, produktyvumo didinimas, miškų ekosistemų tvarumo užtikrinimas, visuomenės socialinių, su mišku susijusių reikmių tenkinimas. Išvardytos labai plačios veiklos gairės, o jai būtinos žinios. Jos įgyjamos šios srities specialistų rengimo institucijose ir įgyvendinamos miškų urėdijų padaliniuose – girininkijose.

Miškas, jo ištekliai nuolat kinta dėl prieaugio, ūkinės veiklos ir kitų veiksnių. Todėl periodiškai kas 10 metų miškotvarkos specialistai įvertina pasikeitimus ir suplanuoja urėdijų, kartu ir girininkijų veiklą kitam dešimtmečiui. Tokių laikotarpi miškininkai vadina vykmečiu. Paskutinį kartą miškotvarkos darbai buvo atlikti 2007 m. Toliau pateikti tų metų būklės duomenys.

Skapiškio girininkijos teritorijoje 2007 m. inventorizuota 8 087 ha miškų. Šis plotas proporcingai pasiskirsto taip:

1. Valstybiniai miškai 3 944 ha (48,8 %).
2. Privatūs ir nuosavybės teisių atkūrimui skirti miškai 4 098 ha (50,7 %).
3. Urėdijos valdomi nevalstybiniai miškai 12 ha (0,1 %).
4. Kitų naudotojų miškai 33 ha (0,4 %).

Miškai pagal jų reikšmę ir paskirtį suskirstyti į keturias grupes.

Pirma grupė – rezervatiniai miškai. Jie auga valstybiniuose rezervatuose. Čia miškas paliekamas natūraliai augti. Ne tik Skapiškio apylinkėse, bet ir visame Kupiškio rajone rezervatų kol kas (2017 m.) nėra.

Antra grupė – specialios paskirties miškai. Juose išsaugomos arba atkuriamos miško ekosistemos. Prie šios grupės priskiriami draustiniai, Pavyzdžiui, Notigalės telmologinis (pelkių) draustinis (1 391 ha, 2012 m. duomenimis). Beveik visas (1 271 ha) yra Skapiškio girininkijos ribose, ir tik likusi (120 ha) dalis Rokiškio rajone.

Trečia grupė – apsauginiai. Tai vandenių, laukų, pakelių ir kitokios paskirties miškai. Juose ribojama tam tikra ūkinė veikla. Tokių yra tik 10 ha (0,2 %).

Ketvirta grupė – ūkiniai miškai. Pagrindinė paskirtis – laikantis aplinkosaugos reikalavimų, formuoti produktyvius medynus ir nepertraukiamai tiekti medieną. Tokių Skapiškio girininkijos administruojamų miškų yra 3 107 ha (78,8 %)².

² Skapiškio girininkijos vidinės miškotvarkos projektas 2008–2017 metams. Iš *Vidmanto Markevičiaus archyvo*.

Koks Skapiškio apylinkių miškingumas, t. y. miškais apaugusių žemės plotų santykis su visos teritorijos plotu, nėra nustatyta. 2012 m. duomenimis, Lietuvos miškingumas – 33 %, Kupiškio rajono – 29 %.

Kuriose vietovėse auga miškai, galima pamatyti pažiūrėjus į žemėlapi. Šiaurės rytinėje dalyje žaliuoja didelis Skapagirio–Notigalės miško masyvas (3 453 ha). Šiaurės vakarų teritorijos pakraštyje – kelių šimtų hektarų Virbališkių, o pietryčiuose – Vaduvų miškai. Į pietus nuo Skapiškio beveik susisiekdami auga mažesni Misiukiškio ir Laukelių (Beržynės) miškų masyveliai. Visuose yra ir valstybinių, ir privačių miško sklypų. Tarp laukų išterpę maži miškeliai priklauso šių žemių savininkams.

Kai kirtavietėje pasodinami ar savaime išdygsta ir pradeda augti maži medeliai, tokį laikotarpį pavadintume miško vaikyste. Tačiau tai dar nėra miškas. Tik kai medeliai savo šakomis pradeda susisiekti, arba, kaip miškininkai sako – susiverti, čia pradeda augti medynas, formuojasi miško aplinka. Nuo tada tokius jaunus medynus vadina jaunuolynais. Jie Skapiškio girininkijos miškuose užima 38 % ploto. Kita grupė – pusamžiai medynai (22 %), trečia – bręstantys (14 %) ir brandūs (26 %). Kadangi miškuose augančios skirtingos medžių rūšys subręsta per nevienodą laikotarpį, todėl ir amžiaus grupės joms skirtingos.

Dažniausiai paplitusių medžių rūšių nėra daug.

Eglynai. Daug nereikia aiškinti apie visiems žinomas paprastąsias egles, eglynus, jų reikšmę praeityje, dabartiniu metu ir būsiančią ateityje. Senosios sodybų trobos suretos iš eglinių rąstų. Eglinių lentų grindys, lubos ir daug kitų iš eglų medienos pagamintų ir kasdien vartojamų daiktų. Kai sakoma „spygliuočių mediena“, visada mintyse galvojama apie eglę, nes pušys čia retos. Medynų, kuriuose vyrauja eglės, girininkijos miškuose yra 1 287 ha (42 %). Didelių miško sklypų, kuriuose augtų vien eglės, nėra. Grynų eglynų pasitaiko miškų pakraščiuose. Įdomi jų atsiradimo istorija. Sovietmečiu, ypač praeito šimtmečio šeštajame ir septintajame dešimtmečiais, kolūkių laukuose pradėta naudoti galingesnė ir našesnė technika. Laukai buvo didinami nukertant į juos išiterpusius miško iškyšulius, o pakraščiuose esančios įlankos apželdomos mišku. Tokios augavietės tinkamos augti eglynams, todėl jie ir buvo įveisiami. Eglynų atsirado ir apželdant į Sibirą ištremtų pamiškių ar tarpumiškių gyventojų žemes. Dabar juose auga jau pusamžiai arba pribręstantys medynai. Grynų eglynai nepageidautini dėl keletos priežasčių. Iš nukritusių eglų spyglių išsiskyrusios rūgštys tirpdo ir gilyn įplauna visiems augalams reikalingas maisto medžiagas. Tada sakoma, kad dirvožemis jaurėja. Lapuočių medžių ir krūmų priemaiša medyne sumažina šį nepageidaujamą reiškinį. Grynus eglynus, ypač šlapokose augavietėse, išverčia stiprūs vėjai. Kai jau minėta, eglės vidutiniškai reiklios dirvos derlingumui ir drėgmei. Svarbi biologinė savybė – unksmingumas. Nesunku pastebėti, kad savaime išdygusias ar kirtavietėse pasodintas eglutes apsupa ir praauga berželiai, drebulaitės, juodalksniai. Jie užstoja didelę dalį šviesos. Tačiau jaunos eglutės nežūva, ilgokai pakenčia unksmę, kol ugdomaisiais kirtimais aplinka pagerinama.

Pušynai. Pušynais, kurie Lietuvoje auga daugiau kaip trečdalyje visų miškų, skapiškėnai pasigirti negali. Tai sąlygoja objektyvios priežastys, nepriklausomos nuo gyventojų, o tik nuo aplinkos, ypač dirvožemio sąlygų. Artimiausi pušynai auga

Šimonių girioje. Tačiau ir Skapagiryje bei kituose miškeliuose pušynėlių yra. Tik čia jie skurdūs, auga aukštapelkėse ar tarpinio tipo pelkutėse nedideliais ploteliais, išskyrus Notigalės pelkę, kurioje vietomis pušelės auga taip retai, kad pagal miškininkystės mokslą tokių vietų net negalima vadinti medynu. Ūkinės reikšmės tokie pelkiniai pušynėliai turi nedaug. Nors pagal amžių neretai jie būna brandūs ar net perbrendę, tačiau medienos tūris nedidelis. Dirvai pušys mažiausiai reiklios iš visų Skapiškio miškuose augančių medžių rūšių, todėl nors ir skurdžiai, jos auga nederlinguose sausuose smėlynuose ir anksčiau minėtose pelkėse. Čia tarp pušynėlių pasitaiko ir tokių pat skurdžių berželių. Paviršių dengia samanės, bendru vardu vadinamos kiminiais, ant kupstų auga gailiai, viržiai, vaivorai (girtuoklės).

Praeitame šimtmetyje intensyviai sausinant dirbamas žemes, grioviai nusidriekė ir į miškus, taip pat į Skapagirį. Dirvos pasausėjo ir skurdžiomis pušelėmis apaugusiose pelkutėse, per kelis dešimtmečius truputį pagerėjo medžių augimas, reti medynai sutankėjo. Notigalės pelkė paskelbta telmologiniu (pelkių) draustiniu. Jos sausinti neleidžiama. Priešingai, kai kuriuose jos pakraščiuose praeityje iškastus griovius numatoma patvenkti, kad pelkėje išliktų visa tokiai vietai būdinga aplinka.

Ažuolynai. Tokių medynų, kuriuose ažuolai vyrauja, Lietuvoje belikę tik apie 2 %. Kupiškio miškų urėdijos miškuose – 0,5 %. Skapiškio apylinkių miškuose tarp kitų medžių rūšių kai kur auga pavieniai ažuolai. Nedidelių plotelių, kurie prieš kelis dešimtmečius ir vėliau buvo apželdyti šia rūšimi, išliko iki šiol. Praeityje ažuolynų būta gerokai daugiau, tačiau dėl iki šiol labai vertinamos medienos jų sparčiai mažėjo. Dabar vienas svarbiausių miškininkams iškeltų uždavinių – atkurti ažuolynus, padidinti jų plotus. Tai nelengva, nes ažuolams augti reikia ne tik gana derlingų ir neužmirkusių dirvožemių, bet ir ilgalaikės stropios iverstų želdinių priežiūros. Skapiškio apylinkių miškuose tinkamų augaviečių yra. Skapiškio girininkijos miškininkai kasmet tarp kitų medžių rūšių želdo ir ažuolus. Kasmet jų plotai padidėja vidutiniškai keletu hektarų. Todėl tikimasi, kad po šimto metų jau bus ir brandžių ažuolynų.

Be visiems žinomų ir pažįstamų paprastųjų ažuolų, Lietuvoje kai kur pradėti veisti raudonieji bei bekočiai ažuolai. Ateityje jų tikimasi rasti ir Skapiškio miškuose.

Ažuolynai dėl jų ilgaamžiškumo, tvirtumo nuo seno mėgstami parkuose, sodybose. Jie kaip simboliai sodinami, kai reikia pažymėti kokią nors datą, sukaktį. Skapiškėnai miestelio aikštėje mato augantį plačiašakį ažuolą, kurį mažu medeliu pasodino 1934 m. pavasarį, minint Lietuvos prezidento Antano Smetonos šešiasdešimtmetį.

Uosynai. Jie išplitę ten, kur drėgni ir patys derlingiausi dirvožemiai. Lietuvoje iki šio šimtmečio pradžios uosynai augo apie 1,8 % visų miškų plotų. Skapiškio girininkijoje uosynai užėmė 70 ha, t. y. apie 1 %. Daugiausia jų buvo Virbališkių, kiek mažiau Laukelių (Beržynės) miškuose. Tačiau pastaraisiais dešimtmečiais uosynai sparčiai džiūvo dėl ne vien Lietuvoje išplitusių uosius pažeidžiančių ligų. Todėl labai vertingą medieną išauginanti medžių rūšis kol kas miškuose nebeželdoma, iki bus surasti būdai šių ligų išvengti arba išmokta su jomis kovoti.

Beržynai. Tai po eglė labiausiai paplitusi medžių rūšis. Girininkijos miškuose jie auga net 963 ha (33 %). Grynų beržynų miškuose nedaug. Dažnai kartu su

beržais auga eglės, drebulės, juodalksniai. Jei tik aplink kirtavietę yra augančių beržų, jų želdyti nereikia. Beržai išaugina milijonus sėklų, kurias vėjas išnešioja plačiai aplink. Net ir nedidelei jų daliai patekus į palankią dygti aplinką, sudygus ir berželiams augant, to kiekio pakanka naujam medynui susidaryti. Tačiau augdami beržynai labai išretėja, išaugina nedaug medienos. Todėl dažnai kirtavietėse sodinamos eglutės, kurios augdamos tarp beržų padidina medienos išteklius. Šiek tiek beržų išauga ir iš kirtavietėse likusių kelmų atžalų.

Mediena iki šiol gyventojų vertinama kaip kaloringas kuras. Pastaraisiais metais labai padidėjo beržų medienos pramoninė reikšmė. Iš Skapiškio apylinkių miškų beržiniai rąstai vežami į Ukmergėję pastatytą „Likmerės“ gamyklą, kurioje gaminami pusfabrikačiai klijuotai fanerai. Dalis medienos eksportuojama popieriaus gamybai, dalis sunaudojama baldams ir dar daug kur buityje. Dėl savo dekoratyvinių savybių jie sodinami parkuose, sodybose. Lietuvos rašytojų, ypač poetų, dainų autorių posmuose beržams skiriama daug vietos.

Įprasta miškuose matyti beržus, kurių žemutinė kamieno dalis stora, supleišėjusi, patamsėjusi, šakos svyrančios, ūgliai apaugę mažomis karpelėmis. Tai vadinamieji karpotieji beržai. Jie labiausiai išplitę. Pelkėtose vietose auga beržai, kurių kamienai iki pat žemės lygūs, balti, ūgliai plaukuoti. Tai plaukuotieji beržai. Notigalės pelkėje galėtų augti ir anksčiau minėtas bei į Lietuvos raudonąją knygą įrašytas beržas keružis, tik kol kas (2017 m.) nesurastas.

Juodalksnynai. Girininkijos miškuose jų yra 225 ha (7 %). Juodalksnynai paplitę tose augavietėse, kur dirvožemiai gana derlingi, o pavasarį kurį laiką telkšo vanduo. Juodalksnio giminaičio baltalksnio čia beveik nematyti. Žmonės šias abi rūšis vadina tiesiog alksniais, nors jų išoriniai požymiai ir medienos vertė gerokai skiriasi. Juodalksnių mediena vertingesnė. Iš nukirstų juodalksnių kelmų pradeda augti gausios atžalos, kuriomis juodalksnis atsikuria. Plinta ir sėklomis. Vėlai rudenį ar žiemą iškritusias sėklas pavasarį vanduo nuplukdo gana toli. Jam nuslūgus, dalis sėklų sudygsta. Taip juodalksniai atsiranda tokiose vietose, kur anksčiau jų nebuvo. Juodalksnių beveik niekada neišverčia vėjas, todėl tarp jų augančios eglės irgi būna apsaugotos.

Juodalksnių, kaip ir beržų mediena naudojama klijuotai fanerai, baldams, dailylentėms gaminti. Dėl atsparumo puviniiui anksčiau buvo naudojama medinių tiltų statybai.

Drebulynai. Jų yra daugiau kaip 80 ha, t. y. apie 3 %. Grynų drebulynų nedaug. Dažnai auga kartu su eglėmis, beržais. Dirvožemio derlingumui drebulės vidutiniškai reiklios, tačiau išdygusios po kitais medžiais dėl šviesos trūkumo ilgai neišsilaiko. Nė viena miškuose augančių medžių rūšių augimo sparta, ypač jauname amžiuje, negali susilyginti su drebulė. Tačiau medžiai neilgaamžiai, nes neatsparūs medienos puvinį sukeliantiems grybams. Tuo įsitikina kiekvienas, nupjovęs storesnę drebulę. Tačiau pasitaiko ir puviniiui atsparesnių drebulių. Skapiškio apylinkių miškuose drebulės kol kas neželdomos, nes gausiai želdosi savaime. Aplink rudenį ar žiemą nukirstos drebulės kelmą iš šaknų išdygsta dešimtys ir daugiau atžalų, kurios per vasarą išauga daugiau kaip metrą ir net pradeda stelbti greta pasodintus kitų medžių rūšių medelius. Nors drebulės medienos kaitrumas gerokai mažesnis už beržo ar net juodalksnio, tačiau labai greitas augimas, dideli

medienos ištekliai per gana trumpą laikotarpį didina šios rūšies vertę biokurui. Lietuvoje apleistose žemėse pradedamos veisti minėtai paskirčiai specialios hibridinių drebulių plantacijos. Skapiškio apylinkėse, 2017 m. duomenimis, jų kol kas nėra.

Pramonėje iš medienos gaminama tara, drožlių plokštės, degtukai. Drebulių atžalos, nukirstų medžių šakos, žievė yra vertingas pašaras kiškiams, stirnoms, elniams, briedžiams.

Šnekamoje kalboje drebulės kartais vadinamos epušėmis. Dėl drebulių išplitimo Laukelių miško dalį senesni gyventojai vadino Epušotu (Apušotu).

Baltalksnynai. Miškotvarkos duomenų sąrašė nurodoma, kad Skapiškio girininkijos miškuose baltalksnynai auga 114 ha (4 %). Tačiau baltalksnynų Skapiškio apylinkėse, be abejo, yra daugiau, nes jie išplitę ir privačioje, dažnai apleistoje žemėje. Tokias teritorijas baltalksniai greit užima, nes plinta ne vien sėklomis, bet ir iš šaknų ar kelmų išaugančiomis atžalomis.

Baltalksnį nuo juodalksnio daugelis nesunkiai skiria pagal šviesiai pilką žievę, kuri ir brandžių medžių lieka nesupleišėjusi. Lapai daugiau ar mažiau smailoka viršūnėle.

Jaunesni baltalksniai auga labai sparčiai, tačiau maždaug nuo trisdešimties metų ši sparta greit pradeda mažėti. Tokio amžiaus jie jau laikomi brandžiais ir kertami. Mediena laikoma menkaverte, nes netvirta. Iš jos gaminamos lentelės tarai, o susmulkinus – medienos plaušo plokštės. Nors ir nelabai kaloringa, buvo ir tebėra naudojama kurui. Pastaraisiais metais sparčiai statant biokurą naudojančias katilines, baltalksnių medienos vertė turėtų augti.

Kai kuriuose miškuose augančios medžių rūšys nesudaro medynų, auga pavieniui, kartais labai retai. Didinant jų reikšmę, stengiamasi želdyti kartu su kitomis tradicinėmis rūšimis.

Viena tokių – retokai miške aptinkama liepa. Pasakojama, kad praeityje Skapiškio apylinkių miškuose jų būta daugiau. Kaimų gyventojai liepaites iš miško iškasdavo ir sodindavo savo sodybose. Tačiau vargu ar dėl šios priežasties liepų miškuose taip mažai. Liepos pakenčia unksmę ir dažnai auga aplinkinių aukštesnių medžių šešėlyje. Todėl nedera ir neišbarsto sėklų, iš kurių galėtų išaugti nauji medžiai.

Liepos išlieka nepakeičiamos apželdant parkuose, sodybose, gatvėse. Be mums įprastų mažalapių liepų, apželdinant naudojamos dar bent kelios kitos jų rūšys.

Klevai dar retesni negu liepos. Jie dekoratyvūs ir labiau laikomi parkų ir sodybų medžiais. Tačiau dėl vertingos medienos kartu su liepomis, ąžuolais sodinami ir miškuose.

Daugeliui pažįstamos blindės. Tai viena iš gluosnių rūšių, pražystančių anksti pavasarį. Auga greit, tačiau kaip ir baltalksnių mediena miškininkystės požiūriu yra menkavertė, ribotai pritaikoma.

Miškuose retos miškinės obelys, dar retesnės miškinės kriaušės. Retkarčiais miške galima pamatyti storoką, neaukštą, suaižėjusią žievę medį. Tai miškinė obelis, kuri kertant brandų medyną vis paliekama toliau augti. Pasitaiko ir jaunesnių obelaičių, išdygusių iš paukščių ar vaisiais besimaitinančių žvėrių perneštų sėklų. Ugdant medyną, jos irgi neiškertamos, bet žievę dažnai nulaupo žvėrys. Praeityje į miške iškastas ir sodybose pasodintas obelaites buvo skiepijamos kultūrinės obelų veislės.

Vertėtų paminėti ir guobinius medžius. Šiuo bendru vardu vadinamos tai pačiai genčiai priklausančios guobos, vinkšnos, skirpstai. Negirdėti, kad savaime augtų miškuose, nebent išliko buvusiose pamiškių ar tarpumiškių sodybvietėse, aplink kurias jau senokai auga miškas. Tačiau kaimų ir vienkiemių sodybose jų yra. Tik ne visi šias tarpusavyje panašias rūšis pažįsta ir skiria.

Po minėtų dažnesnių ar retesnių medžių lajomis auga aukštesni ar žemesni krūmai ir net medeliai, iš kurių medynas nesusiformuoja. Tai vadinamas trakas. Trako sąraše šermukšniai, šaltekšniai, lazdynai, kadagiai, putinai, karklai, ievos, gudobelės ir dar keletas kitų. Pavyzdžiui, gal ne visi yra matę Skapiškio miškuose augantį nedidelį krūmelį, kuris anksti pavasarį akį patraukia rausvais žiedeliais, tačiau jis labai nuodingas, – tai žalčialunkis.

Dar žemesni už krūmus yra puskrūmiai ar krūmokšniai. Daugelis pažįsta pelkėse ar pelkiniuose miškuose augančius gailius, viržius, vaivorus (girtuokles), spanguoles (spalgenas), mėlynės, bruknės. Mažiau pažįstamos tokiose vietose augančios balžuvos, varnauogės, bereiniai.

Įvairios žolinių augalų rūšys, samanės, kerpės prisitaikiusios augti tam tikro dirvožemio derlingumo ir drėgmės aplinkoje. Todėl iš vieno ar kitų augalų miškininkai sprendžia ir apie galimybę čia auginti vienas ar kitas medžių rūšis.

Miškas – tai ne vien matoma augalija. Po lankytojų kojomis dirvoje gyvena milijonai paprasta akimi nematomų organizmų. Jų vaidmuo ir reikšmė miško gyvenimui labai didelė ir svarbi. Čia yra ir mums labiau pažįstamų keturkojų bei sparnuočių namai.

Absoliuti dauguma Skapiškio girininkijos miškų priskirti ūkiniams, nurodant jų paskirtį – medienos tiekimą. Tačiau čia pat sakoma, kad kartu privaloma laikytis aplinkosaugos reikalavimų. Jeilio, kuris yra vienas iš elitinių JAV universitetų, mokslininkai, tirdami kasmetinius aplinkos kokybės rodiklius, nustatė ir 2012 m. paskelbė, kad Lietuva – viena geriausiai pasaulyje savo miškus sauganti ir tvarkanti valstybė. Tačiau miškus dar tenka saugoti nuo neteisėtų kirtimų, medienos grobstymų. Tokių reiškinų dar pasitaiko, ypač privačiuose miškuose, nors jų kasmet vis mažėja. Vienas iš miškininkų rūpesčių – sanitarinė miško apsauga. Geriausiai auga sveikas miškas. Bet medžiai suserga, juos puola įvairūs kenkėjai, ligos. Pavyzdžiui, Skapiškio apylinkių miškuose augančias egles vėtros išverčia arba bent iš šaknų išjudina. Medžiai apsilpsta ir nebegali apsiginti nuo užpuolusių vabzdžių, vadinamų kinivarpomis. Kad kenkėjai neplistų, tokius medžius tenka skubiai iškirsti vadinamaisiais sanitariniais kirtimais. Tai tik vienas pavyzdys. Ištikimi kovos su miško kenkėjais pagalbininkai yra paukščiai. Jiems iškeliami inkilai, kirtavietėse paliekami seni medžiai su uokšais. Be to, miško medžių spygliai, lapai, šaknys, kamienai suserga įvairiomis, dažniausiai parazitinių grybų sukeliomomis ligomis. Ypač vertingų medžių rūšių (ažuolų) želdinius tenka saugoti nuo kanopinių žvėrių daromos žalos. Ažuoliukų kamienai apgaubiami plastmasiniais gaubtais arba želdinių sklypai aptveriami tvoromis. Viršūniniai eglių ūgliai aptepami specialiais tepalais, vadinamais repelentais. Su medžiotojų pagalba reguliuojamas želdinius pažeidžiančių žvėrių skaičius miškuose.

Gaisrai – didelis miško priešas. Skapiškio apylinkių miškuose jie nėra dažni. Tačiau sausuoju metų laiku, aukštapelkių paviršiuje išdžiūvus samanoms ir

durpėms, kilę gaisrai nelengvai užgesinami. Tankiuose eglių jaunuolynuose gaisrai taip pat labai pavojingi.

Miškas auga daug dešimtmečių, o kartais reikia ir daugiau kaip šimtmečio. Per šį laikotarpį, įvairiais jo tarpsniais, kol miškas tampa brandžiu, miškininkai atlieka įvairius darbus.

Brandus miškas kertamas, naudojant motorinius pjūklus, o kai kur ir specialias, labai brangias mašinas. 2017 m. duomenimis, miškų urėdija tokios mašinos nėra įsigijusi. Nukirsti, nugėnti ir į atitinkamus sortimentus supjaustyti stiebai iš kirtaviečių iki automobiliams tinkamų važiuoti kelių išvežami, arba, kaip miškininkai sako, ištraukiami tam pritaikytais traktoriais. Šis kelias medienos kelionėje yra pats sunkiausias, nes miškai čia daug kur drėgni ar šlapoki ir sunkiasvorė technika su kroviniu klimpsta. Tik žiemą ar vasarą, kai dirvoje būna iššalas arba žemė pradžiūvusi, darbai palengvėja. Tačiau ir šiais laikotarpiais ne kasmet sąlygos būna palankios. Toliau mediena iki vartotojų keliauja specialiais automobiliais.

Prieš kertant vieną iš dešimtmečiui numatytų kirsti sklypų ar juostų, vadinamų birže, numatoma tam tikra kirtimo tvarka. Ji reikalinga tam, kad būtų mažiau išlaužomas pomiškis, vertingų medžių rūšių maži medeliai, kurie duos pradžią naujam medynui. Dažnai pažymimi nekirstini medžiai. Tradiciškai nekertamos labai retai pasitaikančios miškinės obelys, kriaušės. Pušynų augavietėse laikinai paliekama ir dalis medžių, iš kurių sėklų bent iš dalies atsikuria naujas medynas. Tačiau pušynų Skapiškio apylinkėse beveik nėra, o kirtavietėje paliktas pavienės eglės dažnai tuoj pat išverčia vėjas. Kaip anksčiau minėta, paliekami seni medžiai su uokšais, dalis medžių stuobrių.

Nukirstų medžių šakos kirtavietėje tam tikrais atstumais suklojamos juostomis. Šie šakų volai neleidžia klimpti jais važiuojančiai ir medieną renkančiai technikai. Dalis šakų ir smulkios, netinkamos perdirbti medienos pastaruoju metu pradėta plačiai naudoti katilinėse kaip šilumą gaminantis kuras.

Sutvarkius kirtavietę, nedelsiant pradedama rūpintis naujo miško atkūrimu. Jei numatoma, kad iš šalia augančių vertingų medžių rūšių sėklų galėtų atsirasti pakankamas kiekis medelių naujam medynui, tada vietomis dirvos paviršius kiek supurenamas, kad nukritusios sėklos galėtų lengviau sudygti. Ši parama miškų ūkiuose taikoma eglėms, kai kur beržams. Juodalksniai atžalas išaugina iš likusių kelmų, drebulės – iš šaknų. Gausiai atželia baltalksniai, blindės, kurių medienos vertė nedidelė. Todėl kirtavietes iš dalies arba ištiesai tenka želdyti. Pastaraisiais dešimtmečiais miškas įveisiamas ir apleistuose, žemės ūkiui nenaudojamuose plotuose.

Numatant miško atkūrimo darbus, atsižvelgiama ir į medžių rūšies medienos vertę, ir į dirvožemio tinkamumą vienai ar kitai rūšiai. Geriausiai augs tos, kurių poreikiai dirvožemio derlingumui ir drėgmei yra palankiausi. Dauguma Skapiškio apylinkių dirvožemių yra vidutiniškai derlingi, todėl tinkami augti eglėms. Dalis yra labai derlingų ir čia želdomi ažuolai. Šios labai vertingos medžių rūšies medynų plotų Lietuvoje belikę vos keli procentai, o Skapiškio miškuose ažuolai auga tik kur ne kur. Derlinguose ir drėgnuose dirvožemiuose tiktų augti ir uosiams, tačiau pastaraisiais metais prasidėjęs uosynų džiūvimas ne tik Lietuvoje, bet ir visoje Europoje kol kas sustabdė šios rūšies želdymą. Beržai kirtavietėse dažnai gana gerai užsisėja nuo aplink augančių medžių, tačiau apželdinant nenaudojamus

žemės ūkiui plotus, jie užima svarbią vietą tarp kitų medžių rūšių. Želdomos ir miškuose retai beaptinkamos liepos, klevai, dažnai juos mišrinant su ąžuolais. Kartu su medžiais sodinami ir įvairių rūšių krūmai. Jie ateityje medyne sudarys vadinamąjį traką, savo vaisiais ir sėklomis palengvins miškų sparnuočių gyvenimą.

Želdymo darbai – tai tik miško auginimo pradžia. Pasodintus mažus medelius tuoj pat pradeda stelbti žolės, savaime atsiradę menkesnės vertės, bet greičiau augantys kitų rūšių medeliai. Priežiūrai reikia daug rankų darbo. Kai želdiniai paauga ir medeliai šakomis pradeda susisiekti vieni su kitais, arba, kaip miškininkai sako – susiveria, tenka juos retinti sudarant palankesnes sąlygas augti kitiems. Retinimo tikslai augant medynui iki brandos per dešimtmečius kiek skiriasi. Miškininkai tokius darbus vadina ugdomaisiais kirtimais. Jais baigiasi miško augimo darbų ciklas.

Įvairios medžių rūšys auga nevienodai greit. Eglynai kertami sulaukę ne mažiau kaip 80 metų, beržynai ir juodalksnynai – 60, drebulynai – 40, o baltalksnynai – 30. Ažuolams užaugti reikia daugiau kaip 120 metų. Nebūdingi Skapiškio apylinkių miškams ir tik aukštapelkėse ar jų pakraščiuose augantys pušynėliai kertami sulaukę šimto metų.

Kadangi miškai daug kur pernelyg drėgni ar šlapoki, sausinant yra iškasami grioviai. Juos tenka prižiūrėti, taisyti. Tenka taisyti ir miško kelius, nes nuo jų būklės labai daug priklauso visų kitų darbų sėkmė. Miškų lankytojams įrengiamos poilsio vietos. Jose statomos pavėsinės, informaciniai stendai. Miškininkams kartu su medžiotojais reikia rūpintis ir medžiojamosios faunos globa.

Per dešimtmečius miško darbų technologijos keitėsi. Sunkūs rankomis ar kartu su arkliais atliekami darbai jau praeityje. Girininkijoje nebeliko savų nuolatinių darbininkų. Juos pakeitė rangovai, t. y. asmenys ar organizacijos, atliekantys darbus pagal užsakymus, turintys tam pritaikytos technikos. Girininkijos darbuotojams, miškininkams specialistams tenka darbus organizuoti, apskaityti, atsiskaityti bei daug kitų darbų nudirbti. Skapiškio girininkijoje 2017 m. visa tai pavesta girininkui, jo pavaduotojui ir keletui eigulių.

Girininkijos teritorijoje kiek daugiau kaip pusė miškų yra privatūs. Ūkinė veikla juose panaši kaip ir valstybiniuose. Kiekvienai valdai sudaromas individualus projektas, kuriuo miško savininkas privalo vadovautis. Kontrolė, kaip jau anksčiau minėta, pavesta Valstybinės miškų tarnybos specialistams.

Trumpai aprašyti medynai, atliekamų darbų technologijos parodo tik šio šimtmečio pradžios būklę miškuose. Medienos poreikiai auga, ypač biokurui. Tačiau didinti miškų plotus, net ir želdant apleistas žemes, galimybės yra ribotos. Kad ateities miškai būtų našesni, išaugintų daugiau vertingos medienos, miškininkai jau senokai savo kasdieniniuose darbuose pritaiko miško selekcijos metodus. Pavyzdžiui, išskiria vertingesnius medynus, kuriuose renkamos sėklos, iš jų auginami sodmenys miško želdymui. Skapiškio girininkijos miškuose šiems tikslams naudojama nedidelė dalis eglių ir juodalksnių medynų. Daug dėmesio skiriama vadinamiesiems trumpos apyvartos želdiniams, tikintis per du tris dešimtmečius juos pjauti. Palanki perspektyva atsiveria veisiant labai greit augančias hibridines drebulės. Skapiškio apylinkių privačioje žemėje biokurui pradėtos auginti karklų plantacijos, kuriose derlius nuimamas kas ketveri penkeri metai.

Skapiškio apylinkių medžiojamieji gyvūnai ir jų medžioklė

Rimantas Baleišis

Miškingas, pelkėtas, ežeringas ir pilnas mažų upių Skapiškio apylinkių kraštovaizdis išsiskiria iš kitų Aukštaitijos vietovių savita biologine įvairove ir faunos gausa. Dėl klimato kaitos ir antropogeninių veiksnių Skapiškio apylinkių gamtinė aplinka ir ypač faunos rūšinė sudėtis bei gausa nuolat kinta. Šią kaitą iliustruoja žinios apie Nótigalės pėlkėje dar XX a. trečiajame dešimtmetyje aptinkamus baltuosius tetervinus (profesoriaus Tado

Ivanausko 1929 m. vieno iš stebėtų dešimties paukščių būrio sumedžiuoto tetervino iškamša iki šiol saugoma profesoriaus vardo zoologijos muziejuje Kaune), o 2011 m., valant Ežerėlį prie Skapiškio, rasti tauro, čia gyvenusio prieš 3860 metų, ragai. Šie ragai dabar eksponuojami Kupiškio etnografijos muziejuje. Buvo išnykę bebrai ir taurieji elniai, jų vėl gausiai aptinkama. Kaip ir visoje Lietuvoje, Skapiškio apylinkių medžiojamoji fauna praėjusiam šimtmetyje pasipildė iš kitų kraštų atvežtais ir aklimatizuotais gyvūnais – mangutais, kanadinėmis audinėmis.

Senesniais laikais fauna žmogų labiausiai domino medžioklės aspektu, o vėliau ir kaip aplinkos pažinimo, tyrimo ir apsaugos objektas. Skapiškio apylinkėse diplominiams, magistrų ir disertaciniams darbams medžiagą rinko aukštųjų mokyklų ir mokslo įstaigų studentai bei doktorantai. 1999 m. Ekologijos institutas Skapagirio–Nótigalės miškus pasirinko elninių žvėrių populiacijų būklės ir dinamikos monitoringo (sisteminio stebėjimo) stacionaru ir jame penkerius metus vykdė tyrimus. Vėliau (2007–2008 m.) šiame stacionare atlikti vilkų ir medžiojamųjų limituojamųjų kanopinių žvėrių populiacijų būklės tyrimai pagal visoje Lietuvoje vykdomą monitoringo programą. Skapagirio–Notigalės miškuose 2006–2012 m. atliktos vilkų ir lūšių apskaitos, kurias koordinavo Ekologijos institutas (nuo 2010 m. Gamtos tyrimų centro padalinys).

Skapiškio apylinkėse medžiojamoji fauna labai sunyko Antrojo pasaulinio karo ir pokario suirutės metu. Buvo siekiama ją atkurti. Viena iš tokių faunos atkuriamųjų priemonių – Skapagirio–Notigalės miškų paskelbimas medžioklės draustiniu dešimčiai metų (iki 1963 m.). Draustinyje miškininkai pradėjo stirnų ir šernų papildomą šėrimą žiemą, buvo leidžiama medžioti vilkus ir kartais tuometinei valdininkijai organizuotos (1–2 kartus per metus) kitų žvėrių medžioklės varant. Vilkų naikinimas ir netgi ribotos faunos apsaugos priemonės buvo veiksmingos atkuriant briedžių, šernų ir stirnų gausą. Vėliau (1967 m.), siekiant pagausinti smulkiają fauną, Mituvės ežeras paskelbtas vandens ir pelkių paukščių draustiniu. Taip pat ir Notigalės pelkės telmologinio draustinio (nuo 1974 m.) režimo

Tauro ragai iš Kupiškio etnografijos muziejaus pastovios ekspozicijos. 2012 m. Aušros Jonušytės nuotr.

poveikis buvo palankus vietinei faunai. Šiais laikais gerai organizuota, kultūringa, racionali ir tausojanti medžioklė irgi laikytina reikšminga medžiojamosios gyvūnijos išsaugojimo priemone.

Dabartiniu metu Skapiškio apylinkėse aptinkami, užklysta arba laikomi aptaruose 6 rūšių porakanopiai, 13 plėšriųjų, 1 graužikų, 2 rūšių kiškiniai medžiojamieji žvėrys ir 26 rūšių medžiojamieji paukščiai (1 lent.). Daugumos medžiojamųjų gyvūnų medžioklė Skapiškio apylinkėse galima 6 883 ha miškų, 13 226 ha laukų ir vandenių plote, kuriame suformuoti 5 medžioklės plotų vienetai. Šiuose plotuose medžioklė, faunos gausos reguliavimas ir globa patikėta „Girios“, „Skapagirio“, „Vaduvos“ medžiotojų klubams, „Levens“ medžiotojų būreliui ir Kupiškio miškų urėdijai (profesionalios medžioklės plotų vieneto dalis – nedideli Misiūkiškio (575 ha), Laukėlių (267 ha) miškai ir juos supantys laukai). Didžiausiam Skapagirio–Notigalės miškų masyve (4 161 ha) medžioja „Girios“ ir „Skapagirio“ klubų medžiotojai. „Virbališkių“ būrelio miškai užima 1 003 ha, o „Vaduvos“ klubo miškai (Vaduvų ir Grybabalės) – 877 ha plotą.

Stambioji medžiojamoji fauna

Kanopiniai ir stambieji plėšrieji žvėrys (briedis, taurusis elnias, danielius, stirna, šernas, muflonas, rudoji meška, vilkas ir lūšis).

Briedžiai. Šiuo metu įprasti Skapiškio apylinkių žvėrys. Buvo išnykę praėjusio šimtmečio pradžioje, bet vėliau atklydo iš kitų vietovių. Ypač svarbus briedžių gausos atkūrimo židinytis po Antrojo pasaulinio karo buvo Skapagirio–Notigalės miškai, kuriuose, 1954 m. žvėrių apskaitos duomenimis, jau buvo 12 briedžių. Daugiausia briedžių Skapiškio apylinkėse buvo praėjusio šimtmečio septintojo dešimtmečio pabaigoje ir aštuntojo dešimtmečio pradžioje. Pagal 1969 m. apskai-

Briedžiai Skapagirio miške. 1971 m. Rimanto Baleišio nuotr.

ta, vien tik Skapagirio ir Virbališkių miškuose (4 425 ha) buvo 107 briedžiai – 24,2 individo 1 000 ha.

Vėliau, siekiant sumažinti briedžių neigiamą poveikį miško želdiniams, šie žvėrys buvo intensyviai medžiojami (pavyzdžiui, 1976 m. vien tik Skapagirio miške planuota sumedžioti 26 briedžius), todėl briedžių gausa sumažėjo. Skapiškio apylinkių miškuose, medžioklės plotų naudotojų duomenimis, 2013 m. buvo 65 briedžiai – 9,4 individo 1 000 ha (2 lent.). Briedžius Skapiškio apylinkėse pradėta medžioti 1962 m. Pirmosios medžioklės stokojant patirties buvo nesėkmingos, o ir vėliau, medžiodant su lygiavamzdžiais šautuvais, daug žvėrių būdavo tik sužeidžiami. Dabartiniu metu briedžių kaimenės naudojimas minimalus ir limituojamas, atsižvelgiant į žvėrių daromą poveikį aplinkai, vykdoma griežta patinų atranka. Šeši sumedžioti briedžiai buvo su išpūdingais ragais, kurie kaip medžioklės trofėjai įvairiose parodose įvertinti medaliais (3 lent.).

Taurieji elniai. Šių žvėrių išnykimo laikas Skapiškio apylinkių miškuose nežinomas. Naujai taurieji elniai čia įkurdinti 1977 m. sausio 12 ir 14 d. Į Skapagirio mišką dviem grupėmis išleista 20 elnių, kurie Lietuvos zoocentro darbuotojų buvo sugauti Žagārės miškuose (vienas elnias – Šiaulių rajone). 19 sugautų elnių buvo pažymėti numeruotais odiniais antkakliais. Dauguma elnių laikėsi išleidimo vietoje, bet praėjus savaitei keletas žvėrių pastebėti nuklydę į pietrytinę Skapagirio dalį (Bajorgirį) ir Laukelių mišką 6–10 km atstumu. Žvėrių žymėjimo duomenys rodė, kad dalis miške išleistų elnių nuklydo dar toliau (tiesia linija 60–66 km atstumu). Viena žymėta patelė 1981 m. rasta sudraskyta vilkų Biržų girioje. Kita elnė 1983 m. sumedžiota Latvijoje Jaunelgavos girininkijos miškuose, kur buvo stebima jau nuo 1978 m. 1985 m. dar viena elnė sumedžiota Pānevėžio rajone Gustonių miškė. Likę Skapagiryje elniai, nors dalis žvėrių emigravo, sėkmingai įsavinę naujus gyvenamuosius plotus ir jų pagausėjo.

Elnių gausą naujojoje vietoje iliustruoja pastebėta šių žvėrių 70 individų sankaupa 1987 m. kovo mėnesį Laičiuose prie atviros siloso duobės.

Tauriojo elnio patinas netoli Skapagirio. 2012 m. Dariaus Babelio nuotr.

Į Virbališkių ir Vaduvų miškus taurieji elniai galėjo atklysti iš Skapagirio, Mirābelio (miškas gretimuose miškų urėdijos medžioklės plotuose, kuriuose elniai išleisti 1977 m. vasario mėnesį) miškų ir iš miškų Rōkiškio rajone, kur elniai išleisti 1978 m.

Skapiškio apylinkių miškuose, medžioklės plotų naudotojų duomenimis, 2013 m. buvo 168 taurieji elniai – 24,4 individo 1 000 ha. Elniai pradėti medžioti praėjus 6–8 metams po jų išleidimo. Siekiama šiuos žvėris Skapiškio apylinkėse pagausinti, todėl jų medžioklė pastaruoju metu neintensyvi (2013 m. sumedžiota tik 10 elnių). Elnių patinai medžiojami laikantis griežtų atrankos reikalavimų. Sprendžiant iš numestų elnių ragų morfometrinių, medžioklės trofėjų apžiūrų ir parodų duomenų, Skapiškio apylinkių tauriųjų elnių kaimenių būklė gera. Šešių sumedžiotų trofėjinės brandos tauriųjų elnių ragai įvairiose parodose įvertinti sidabro ir bronzos medaliais.

Stirnos. Tai įprasti, visose Skapiškio apylinkių vietovėse aptinkami žvėrys. Didžiausias stirnų populiacijos tankis yra mažuose lapuočių ir mišriuose lapuočių su eglių priemaiša miškuose ir krūmynuose. Medžioklės plotų naudotojų duomenimis, 2013 m. Skapiškio apylinkėse buvo 437 stirnos – vidutiniškai 63,5 individo 1 000 ha miško. Didžiausias stirnų populiacijos tankis buvo „Levens“ medžioklės klubo medžioklės plotuose – 111,7 individo 1 000 ha miško. Stirnų gausa Skapiškio apylinkėse gali sumažėti dėl čia gausėjančių vilkų. Stirnų gausa taip pat gali pakisti dėl ekstremalių meteorologinių sąlygų žiemą ir antropogeninių veiksnių (mechanizuoti žemės ūkio darbai vasarą, intensyvus transportas). Pavyzdžiui, per giliąsnię 1995–1996 m. žiemą krito apie 50 % stirnų. Stirnos dažniausiai iš kanopinių žvėrių žūsta nuo transporto priemonių. Lietuvos policijos eismo priežiūros tarnybos duomenimis, kelio Kupiškis–Rokiškis 12 km ruože (tarp Naivių kaimo ir Šetekšnės upės) 2002–2011 m. žuvo 16 stirnų, 2 šernai ir 1 briedis.

Stirnų medžioklė Skapiškio apylinkėse neintensyvi – 2012–2013 m. medžioklės sezone sumedžiota 50 stirnų (tik 11,4 % šių žvėrių skaičiaus žiemos metu). Skapiškio apylinkių stirnų kaimenių būklė labai gera, todėl jų naudojimą galima

*Stirna išėjusi
į pamiškę. 2012 m.
D. Babelio nuotr.*

padidinti iki 20 %. Ypač gerais kokybiniais rodikliais išsiskiria Vaduvų miško stirnų kaimenė – treji šiame miške sumedžiotų stirnų ragai įvertinti medžioklės parodų aukso medaliais. Iš viso parodų medaliais įvertinti 11 Skapiškio apylinkėse sumedžiotų stirnų ragų.

Šernai. Aptinkami visuose Skapiškio apylinkių miškuose, o vasarą pasklinda ir į aplinkui miškus esančius plotus – krūmynus, nendrynus, žolynus ir žemės ūkio naudmenas. Žemės ūkio plotus šernai pradeda lankyti nuo pavasario išknisdami pievas, pasėlius (ypač žirnių, kukurūzų), pasodintas bulves. 1982 m. birželio mėn. Tvirų kaime 30 ha lauke maitintis sudygusiais kukurūzais vakarais iš Skapagirio miško išeidavo iki 100 šernų. Vasarą ir rudenį šernai didžiausią žalą padaro kviečių, žirnių, avižų, kukurūzų laukuose ir bulvėmis apsodintuose žemės ūkio plotuose.

*Šernė su šerniukais.
2012 m. D. Babelio
nuotr.*

*Straipsnio autorius
Rimantas Baleišis
prie sumedžiotų
šerno Misiukiškio
miške. 1978 m.
Iš R. Baleišio
archyvo*

2013 m. Skapiškio apylinkėse suskaičiuota 257 šernai – vidutiniškai 37,3 individo 1 000 ha miško. Laikyti medžioklės plotuose didesnę šernų kiekį būtų netikslinga dėl jų daromos žalos žemės ūkiui ir dėl galimų šių žvėrių susirgimų invazinėmis ir infekcinėmis ligomis, todėl šernai intensyviai medžiojami. 2012–2013 m. medžioklės sezone sumedžiota 198 šernai. Sprendžiant iš parodose įvertintų sumedžiotų šernų ilčių, geriausiais kokybiniais rodikliais išsiskiria Skapagirio miško šernų kaimenė.

Danieliai, muflonas. „Levens“ medžioklės ploto vienetė privačioje valdoje 6 ha ploto aptvare laikoma 10 danielių ir vienas muflonas. Tai Lietuvoje aklimatizuojami kanopiniai žvėrys. Danielių aklimatizacija buvo sėkminga. Įkurdinti muflonus laisvėje nepavyko, todėl šie žvėrys Lietuvoje laikomi tik aptvaruose. Daugelis mažesnių Skapiškio apylinkių miškų tinka danieliams įkurdinti laisvėje.

Rudosis meškos, vilkai, lūšys. Rudosis meškos Skapiškio apylinkėse

išnykusios, bet retkarčiais užklysta iš Baltarusijos ar Latvijos rytinės dalies miškų. Paskutinis meškos apsilankymo atvejis – 2001 m. spalio mėn. Notigalės pelkėje spanguoliaujančių moterų sutiktas žvėris. Porą metų prieš tai meška pakliuvo į Tvirų kaimo brakonieriaus šernams Notigalės pakraštyje paspęstą kilpą.

Vilkai Skapiškio apylinkėse aptinkami nuolat, tik jų gausa kito. Kaip ir visoje Lietuvoje, daugiausia šių žvėrių apylinkėse buvo Antrojo pasaulinio karo pabaigoje ir pokario metais. Intensyviai medžiojant vilkus (su vėliavėlėmis, tykojant prie vilkų sudraskytų galvijų), septintajame dešimtmetyje jų labai sumažėjo. Vėliau, neorganizuojant specialių vilkų medžioklių (vilkus sumedžiojant atsitiktinai – medžioklėse varant, tykojant bokšteliuose šernus), o pastaruoju metu vilkų medžiojimą limituojant, šių žvėrių vėl gausėja. 2013 m., medžioklės plotų naudotojų duomenimis, Skapiškio apylinkių miškuose buvo 19 vilkų.

Pagrindinė lūšių buveinė Skapiškio apylinkėse – Skapagirio miškas, bet aptinkamos ir kituose didesniuose miškuose. Lūšys užklysta ir į mažus miškus – 2009 m. sausio mėn. užsienio medžiotojas Laukelių miške komercinėje medžioklėje nušovė jauną lūšį palaikęs ją kitu žvėrimi. Sprendžiant iš lūšių veiklos pėdsakų ir pastebėtų lūšių medžiojant ar dirbant miškuose, daugiausia šių žvėrių Skapiškio apylinkėse buvo 1970–1980 m. Iš šio laikotarpio žinomi ir trys lūšių sumedžiojimo

Skapiškėnas Rimantas Širovinskas prie 1970 metais Skapagirio miške sumedžiotos lūšies. Iš R. Baleišio archyvo

atvejai – Skapagirio (1970 m.), Grybalės (1975 m.) ir Vaduvų (1976 m.) miškuose (nuo 1978 m. lūšių medžioklė Lietuvoje draudžiama). Dabartiniu metu (2013 m. duomenimis) Skapiškio apylinkių miškuose yra 7 lūšys. Jos saugotinos kaip reti mūsų krašto žvėrys.

Smulkioji medžiojamoji fauna

Mažieji plėšrieji žvėrys (rudoji lapė, mangutas, ūdra, barsukas, miškinė kiaunė, akmeninė kiaunė, kanadinė audinė, juodasis šeškas, šermuonėlis, žebenkštis), graužikas – upinis bebras, kiškiažvėriai (pilkasis kiškis, baltasis kiškis), vandens ir pelkių paukščiai (laukinės žąsys ir antys, laukys, slanka, perkūno oželis), vištiniai paukščiai (tetervinas, jerubė, kurapka, putpelė), laukiniai karveliai (keršulis, paprastasis purplelis, pietinis purplelis), varniniai paukščiai ir pilkasis garnys.

Mažieji plėšrieji žvėrys. Šių žvėrių rūšinė sudėtis Skapiškio apylinkėse įvairi, o praėjusio šimtmečio antroje pusėje pasipildė dar dviem aklimatiizuotomis rūšimis (mangutu ir kanadine audine). Plėšrieji žvėrys lemia kitų medžiojamųjų gyvūnų gausą, todėl lapės, mangutai ir audinės medžiojamos ištisus metus. Neperteklinis plėšrūnų kiekis gamtinėse sistemose reikalingas, todėl retesnių ir saugotinių plėšrūnų (šermuonėlių, žebenkščių, ūdrų) medžioklė draudžiama.

Sprendžiant iš žvėrių sumedžijimo duomenų, dabartiniu metu plėšrūnų medžioklė Skapiškio apylinkėse ekstensyvi. 2012–2013 m. medžioklės sezone sumedžiotos 66 lapės, 12 mangutų, 2 kiaunės ir 2 šeškai. Dauguma žvėrių sumedžioti atsitiktinai, medžiuojant kitus žvėris, išskyrus medžiokles

Rudoji lapė ieško grobio. 2012 m. D. Babelio nuotr.

Laukinis karvelis. 2012 m. D. Babelio nuotr.

Skapiškėnams kanopinių žvėrių medžioklėse dažnai talkindavo Sibiro laikų veislių šunys. Tvirai, 1973 m. Iš R. Baleišio archyvo

„Vaduvos“ klubo medžioklės plotuose, kuriuose lapės medžiojamos specialiai (sumedžiotos 38 lapės).

Grauzikai. Reaklimatizuoti Lietuvoje bebrai Skapiškio apylinkėse paplito Lėveňs, Šetekšnos ir Mituvos upėmis XX a. septintajame dešimtmetyje. Dabartiniu metu šie žvėrys aptinkami visuose vandens telkiniuose ir dalyje melioracinių griovių miškuose ir žemės ūkio plotuose. Užtvėnkdami upelius ir melioracinius griovius bebrai pakeičia ekologines sąlygas. Bebrų užtvėnktose plotuose pakinta augalija, atsiranda daugiau varliagyvių, smulkiųjų žinduolių, vandens paukščių. Užtvėnkdami melioracinius griovius bebrai sugadina drenažo sistemas, apsemtuose miško plotuose džiūva medžiai, pelkėja pievos. Vietovėse, kur bebrai daro žalą miškų ar žemės ūkiui, šių žvėrių gausa griežtai reguliuojama juos medžiojant. Bebrai medžiojami juos gaudant spąstais, išardžius užtvankas gaudomi su šunimis ir tykojant. 2012–2013 m. medžioklės sezone sumedžioti 23 bebrai. Siekiant sumažinti bebrų neigiamą poveikį aplinkai, šių žvėrių medžioklė Skapiškio apylinkėse galėtų būti intensyvesnė.

Kiškiažvėriai. Skapiškio apylinkėse aptinkamos abi kiškių rūšys. Baltasis kiškis išimtinai miškų gyventojas, o pilkasis kiškis aptinkamas įvairiuose biotopuose. Tinkamiausios ekologinės sąlygos baltiesiems kiškiams yra pelkėtame Skapagirio miške. Baltieji kiškiai negausūs, saugotini, nemedžiojami. Pilkieji kiškiai iki XX a. septintojo dešimtmečio Skapiškio apylinkėse buvo gausūs, intensyviai medžiojami, bet vėliau pradėjo nykti ir dabartiniu metu mažai medžiojami (2012–2013 m. medžioklės sezone Skapiškio apylinkėse sumedžioti tik 6 kiškiai).

Vandens ir pelkių paukščiai. Laukinės žąsų Skapiškio apylinkėse pastebimos tik migravimo metu. Migruojantys paukščiai nusileidžia ant atvirų plotų, dažniausiai ant žiemkenčių laukų ir ražienų, kur dienos metu maitinasi, o naktį praleidžia didesniuose ežeruose. Ypač mėgstama žąsų naktinio poilsio vieta – Notigalės ežeras, į kurį dažnai suskrenda iki 500–700 šių paukščių. Iš laukinių ančių dažniausiai pasitaiko didžiosios antys ir kryklės. Gausiausia didžiųjų ančių užželiančiuose ežeruose, o kryklės dažniau aptinkamos nedideliuose ežerėliuose, upeliuose. Vasaros pabaigoje ir rudenį naktimis antys iš vandens telkinių skrenda maitintis į javų laukus, ražienas, kur koncentruojasi šimtai šių paukščių. Ančių perskridimai labai suaktyvėja vėlyvą rudenį, kai vietinių ančių būrius papildoma migruojantys iš šiaurinių kraštų paukščiai. Migruojančių ančių būriai šiuo laikotarpiu dažnai dienoja ir didesniųjų ežerų atviruose plotuose.

Daugiausia laukių Skapiškio apylinkėse buvo XX a. septintajame dešimtmetyje (1961 m. rugpjūčio mėnesį vien tik Mituvos ežere laikėsi apie 100 šių

Pilkasis kiškis Skapagirio pievoje. 2012 m. D. Babelio nuotr.

paukščių). Vėliau laukų labai sumažėjo ir dabartiniu metu jie apylinkėse retokai pastebimi.

Perkūno oželiai dažni apyežerėse, drėgnose pievose. Rudenį perkūno oželių pagausėja, migruojant šiems paukščiams iš šiaurinių kraštų.

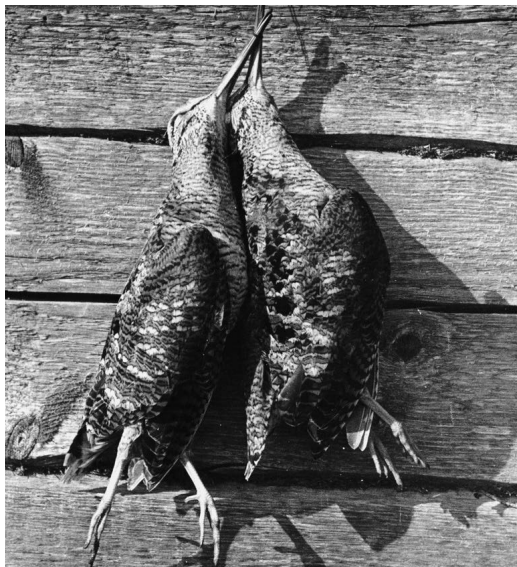
Slankos – įprasti paukščiai, ypač pelkėtose miškų vietose. Migruojantys paukščiai iki vėlyvo rudens aptinkami netgi mažuose miškeliuose ir krūmuose.

Vandens ir pelkių paukščiai, ypač antys ir slankos, labai intensyviai Skapiškio apylinkėse buvo medžiojami iki praėjusio šimtmečio aštuntojo dešimtmečio. Vėliau, uždraudus pavasarinę slankų medžioklę (nuo 2005 m.) ir vis intensyviau medžiojant kanopinius žvėris, vandens ir pelkių paukščių medžioklės sumenko. Per paskutinį medžioklės sezoną sumedžiota tik 10 didžiųjų ančių.

Vištiniai paukščiai. Iš vištinių paukščių visuose Skapiškio apylinkių miškuose aptinkamos tik jerubės. Tetervinai aptinkami Skapagirio–Notigalės miškų masyve ir Juodbalėje prie Virbališkių miško. Atvirose vietovėse gyvenančių kurapkų ir putpelių labai mažai.

Prieš 40–50 metų Skapiškio apylinkių medžiotojai dar medžiojo tetervinus. Kanopinių žvėrių medžioklėse varant atsitiktinai būdavo sumedžiojamos jerubės. Dabartiniu metu tetervinai ir putpelės, kaip nykstantys paukščiai, saugotini, nemedžiojami. Daugiau kaip dešimtmetį draudžiama jerubių, o nuo 2013 m. ir kurapkų medžioklė.

*Kyla skrydžiui laukinės žąsys. 2012 m.
D. Babelio nuotr.*

*Sumedžiotos slankos Skapagiryje. 1968 m.
Iš R. Baleišio archyvo*

Laukiniai karveliai. Skapiškio apylinkėse dažni keršuliai, rečiau aptinkami paprastieji purpleliai ir labai reti pietiniai purpleliai ir ulduakai. Keršuliai medžiojami, bet dažniausiai sumedžiojami atsitiktinai. Ulduakai, kaip reti paukščiai, saugotini, nemedžiojami. Paprastųjų ir pietinių purplelių medžioklė draudžiama.

Varniniai paukščiai, pilkasis garnys. Skapiškio apylinkėse aptinkami visų rūšių Lietuvoje gyvenantys varniniai paukščiai. Iš jų kovai ir pilkosios varnos medžiojami reguliuojant šių paukščių gausą. Kovų gausa taip pat reguliuojama trikdant paukščius perėjimo metu.

Pilkieji garniai aptinkami prie visų vandens telkinių. Nemedžiojami.

1 lentelė. Skapiškio apylinkėse aptinkami medžiojamieji gyvūnai

Žvėrių ir paukščių rūšys	Gyvūnų populiacijų buklė, naudojimas
Briedis	Briedžiai aptinkami visuose miškuose. Medžioklė limituojama atsižvelgiant į žvėrių gausą ir jų daromą poveikį miško želdiniams. Patinai medžiojami selektyviai.
Taurusis elnias	Elniai aptinkami visuose miškuose, o augalų vegetaciniu periodu ir krūmynuose. Medžioklė limituojama atsižvelgiant į žvėrių gausą ir jų poveikį augalijai miškuose ir žemės ūkio naudmenose. Patinai medžiojami selektyviai.
Stirna	Stirnos aptinkamos visuose biotopuose. Patinų medžioklė limituojama siekiant išlaikyti kaimenėse optimalų lyčių santykį. Patinai medžiojami selektyviai.
Danielius	Nedidelė danielių banda laikoma aptvare. Daugelyje miškų yra tinkamos ekologinės sąlygos šiems žvėrims įkurdinti laisvėje.
Muflonas	Vienintelis muflonas laikomas aptvare. Ekologinės sąlygos šiems žvėrims įkurdinti laisvėje Skapiškio apylinkėse yra netinkamos.
Šernas	Šernai aptinkami visuose miškuose, o augalų vegetaciniu periodu – krūmynuose, nendrynuose, aukštesnių žolių sąžalynuose, žemės ūkio naudmenose. Labai intensyviai medžiojami.
Rudoji meška	Labai retai užklysta pavieniai žvėrys. Rūšis saugotina, įrašyta į Lietuvos raudonąją knygą (LRK).
Vilkas	Vilkai sutinkami visuose didesniuose miškuose. Medžioklė limituojama atsižvelgiant į šių žvėrių gausą ir jų daromą žalą naminių gyvūnų augintojams.
Rudoji lapė	Lapės aptinkamos įvairiuose biotopuose, netgi urbanizuotoje aplinkoje. Gausios, bet gausa labai kinta nuo šių žvėrių susirgimų pasiutlige ir niežais. Intensyviai medžiojamos.
Mangutas (usūrinis šuo)	Mangutai aptinkami įvairiuose biotopuose. Gausūs, bet gausa kinta dėl šių žvėrių susirgimų pasiutlige ir niežais. Intensyviai medžiojami.
Lūšis	Lūšys negausios, aptinkamos didesniuose miškuose. Rūšis saugotina, įrašyta į LRK.
Ūdra	Ūdra aptinkamos visuose vandens telkiniuose. Rūšis saugotina, įrašyta į LRK.
Barsukas (opšrus)	Barsukai negausūs, aptinkami sausesniuose miškuose. Atsitiktinai sumedžiojami šernų jaukinimo vietose arba su šunimis urvuose.
Miškinė kiaunė	Miškinės kiaunės aptinkamos visuose miškuose. Sumedžiojamos atsitiktinai.
Akmeninė kiaunė	Akmeninės kiaunės aptinkamos mažesniuose miškuose, prie sodybų. Sumedžiojamos atsitiktinai.
Kanadinė audinė	Kanadinės audinės aptinkamos beveik visuose vandens telkiniuose. Medžiojamos gaudant spąstais arba atsitiktinai sumedžiojamos bebravietėse medžiojant bebrus.
Juodasis šeškas	Šeškai negausiai aptinkami pamiškėse, krūmynuose, prie vandens telkinių ir gyvenvietėse. Sumedžiojami atsitiktinai, dažniausiai gaudant spąstais audines.

(tęsinys)

Žvėrių ir paukščių rūšys	Gyvūnų populiacijų būklė, naudojimas
Šermuonėlis	Šermuonėliai labai retai aptinkami didesnėse žemapelkėse. Rūšis saugotina, įrašyta į LRK.
Žebenkštis	Žebenkštys aptinkamas visuose biotopuose, bet retokos, nemedžiojamos.
Upinis bebras	Bebrai aptinkami visuose vandens telkiniuose ir dalyje melioracinių griovių miškuose ir žemės ūkio naudmenose. Užtvėnkdami melioracinius griovius, jie kai kur sugadina vandens drenažo sistemas, užtvėnkia miškų ir pievų plotus. Bebrai intensyviai medžiojami, ypač tose vietose, kuriose dėl šių žvėrių veiklos galima žala miškų ar žemės ūkiui.
Pilkasis kiškis	Pilkieji kiškiai daugiausia aptinkami atviruose plotuose, krūmynuose, nedideluose miškuose. Dėl sumažėjusios gausos kiškių medžioklė laukuose limituojama (atsižvelgiant į medžioklės plotų vieneto dydį kiškius laukuose galima medžioti 2–4 kartus per medžioklės sezoną).
Baltasis kiškis	Baltieji kiškiai aptinkami tik didesniuose miškuose. Rūšis saugotina, įrašyta į LRK.
Pilkoji žąsis	Pilkosios žąsys pastebimos tik migravimo metu. Rūšis saugotina, įrašyta į LRK.
Želmeninė žąsis	Želmeninės žąsys pastebimos tik migravimo metu, sumedžiojamos retai.
Baltakaktė žąsis	Baltakaktės žąsys pastebimos tik migravimo metu, sumedžiojamos retai.
Didžioji antis	Didžiosios antys sutinkamos visuose vandens telkiniuose, gausios, dažniausiai sumedžiojamos laukinės antys.
Dryžgalvė kryklė	Dryžgalvės kryklės dažniau aptinkamos mažesniuose vandens telkiniuose, sumedžiojamos retai.
Rudagalvė kryklė	Rudagalvės kryklės aptinkamos mažesniuose, užželiančiuose vandens telkiniuose, sumedžiojamos retai.
Rudagalvė antis	Rudagalvės antys retos, sumedžiojamos atsitiktinai.
Kuoduotoji antis	Kuoduotosios antys retos, sumedžiojamos atsitiktinai.
Klykuolė	Klykuolės dažniau aptinkamos miškų ežeruose, retokos, sumedžiojamos atsitiktinai.
Šaukštasnapė antis	Šaukštasnapės antys retos, saugotinos. Rūšis įrašyta į LRK.
Pilkoji antis	Pilkosios antys retos, saugotinos. Rūšis įrašyta į LRK.
Cyplė	Cyplės negausios, pastebimos tik migravimo metu. Medžioklė draudžiama.
Laukys	Laukiai negausūs, sumedžiojami atsitiktinai.
Slanka	Slankos aptinkamos drėgnesniuose miškuose, krūmynuose. Sumedžiojamos atsitiktinai.
Perkūno oželis	Perkūno oželiai aptinkami apyežerėse, drėgnose pievose. Sumedžiojami retai.
Tetervinas	Aptinkami didesniuose pelkėtuose miškuose. Rūšis saugotina, įrašyta į LRK.
Jerubė (virbė)	Jerubės aptinkamos visuose miškuose. Medžioklė draudžiama.
Kurapka	Kurapkos aptinkamos atviruose biotopuose. Dėl labai sumažėjusios gausos kurapkų medžioklė draudžiama.
Putpelė	Putpelės retai aptinkamos žemės ūkio naudmenose. Rūšis saugotina, įrašyta į LRK.
Keršulis	Keršuliai sutinkami miškų pakraščiuose, parkuose, javų laukuose. Sumedžiojami retai.
Paprastasis purplėlis	Purpleliai aptinkami visuose miškuose, jų medžioklė draudžiama.
Pietinis purplėlis	Pietiniai purpleliai reti, aptinkami gyvenvietėse. Jų medžioklė draudžiama.
Uldukas	Uldukai retai aptinkami miškuose. Rūšis saugotina, įrašyta į LRK.
Pilkoji varna	Pilkosios varnos aptinkamos miškeliuose, parkuose, gyvenvietėse. Medžiojamos reguliuojant gausą.

(tęsinys)

Žvėrių ir paukščių rūšys	Gyvūnų populiacijų buklė, naudojimas
Kovas	Kovai aptinkami prie gyvenviečių. Jų gausa reguliuojama trikdant paukščius perėjimo metu. Sumedžiojami retai.
Pilkasis garnys	Pilkieji garniai aptinkami prie visų vandens telkinių, bet negausūs. Nemedžiojami.

2 lentelė. Medžiojamosios faunos apskaitos* (2013 m.) ir sumedžiojimo (2012–2013 m. medžioklės sezone) duomenys Skapiškio apylinkėse (apskaita/sumedžiota)

Medžiojamieji gyvūnai	Medžioklės plotų vienetai								Profesionalios medžioklės vieneto dalis		Iš viso	
	„Skapagiris“		„Giria“		„Levuo“		„Vaduva“					
Briedžiai	14	2	18	1	10	1	12	11	2	65	6	
Taurieji elniai	42	3	36	1	25	1	30	35	3	168	10	
Stirnos	120	14	60	8	112	5	79	16	7	437	50	
Šernai	70	45	96	80	46	26	20	44	25	257	198	
Vilkai	3		5		3		8			19		
Lūšys	2		2				3			7		
Barsukai	11		4		8		15			38		
Lapės		6		6		6	41		7		66	
Mangutai				4			8				12	
Kiaunės		2									2	
Šeškai							2				2	
Bebrai	20	5	60	2	48	7	18	9		146	23	
Pilkieji kiškiai						1	5				6	
Didžiosios antys		4					6				10	

3 lentelė. Parodų medaliais apdovanoti medžioklės trofėjai iš Skapiškio apylinkių

Medžiotojas	Žvėries sumedžiojimo vieta	Metai	Eksponavimas parodose (miestas, metai)**	Trofėjų įvertinimas pagal CIC sistemą	Medalis***
Briedžių ragai					
N. Šlekys	Skapagirio miškas	2002	Kl-03, LnL-05	300,45	I
B. Sliekas	Vaduvų miškas	1990	T-93	285,60	II
A. Priedelis	Skapagirio miškas	1988	V-89	277,49	II
A. Zulonas	Skapagirio miškas	1985	V-89	266,40	III
B. Inapas	Virbališkių miškas	2002	Kl-03	263,06	III
D. Rudokas	Skapagirio miškas	1999	K-00	250,30	III
Tauriųjų elnių ragai					
V. Petrikas	Vaduvų miškas	1988	K-92, T-93	206,55	II
R. Semėnas	Virbališkių miškas	1993	K-00	201,42	II

* Smulkiosios faunos apskaita, išskyrus bebrų, neatliekama.

** Maskva – 1973, Ryga – 1975, 1984; Talinas – 1980, 1993; Vilnius – 1984, 1989, 1997, 1998; Nitra – 1990, Kaunas – 1992, 2000; Budapeštas – 1996,

Babytė – 1997, Nitra – 2000, Klaipėda – 2003, Lisa prie Labės (Lisa nad Labem) – 2005, Trakai – 2006, Panevėžys–Bistrampolis – 2009, Bratislava – 2011.

*** I – aukso medalis, II – sidabro medalis, III – bronzos medalis.

(tęsinys)

Medžiotojas	Žvėries sumedžiojimo vieta	Metai	Eksponavimas parodose (miestas, metai)**	Trofėjų įvertinimas pagal CIC sistemą	Medalis***
S. Tamošiūnas	Skapagirio miškas	1987	V-89	187,23	II
V. Petrikas	Vaduvų miškas	1993	T-93	183,91	III
V. Vanagas	Skapagirio miškas	1987	V-89	183,31	III
K. Šukys	Skapagirio miškas	1984	V-89	180,96	III
Stirninų ragai					
P. Byla	Vaduvų miškas	2002	Kl-03, LnL-05	154,17	I
D. Žiūra	Vaduvų miškas	1985	V-89, N-90, B-96	144,30	I
P. Byla	Vaduvų miškas	2002	Kl-03	136,47	I
D. Babelis	Virbališkių miškas	2002	Kl-03	130,35	I
V. Babelis	Virbališkių miškas	2003	Tr-06	118,12	II
A. Inapas	Virbališkių miškas	2002	Kl-03	117,17	II
A. Jurėnas	Virbališkių miškas	2009	PB-09	112,77	III
A. Vilkončius	Skapagirio miškas	1995	V-97, Ba-97	111,38	III
V. Babelis	Virbališkių miškas	2009	PB-09	108,40	III
P. Feichlinger	Laukelių miškas	2000	K-00	107,80	III
A. Vilkončius	Skapagirio miškas	2000	K-00	106,30	III
Šernų iltys					
P. Šakalys	Skapagirio miškas	1982	V-84, R-84	128,30	I
A. Tamošiūnas	Skapagirio miškas	1983	V-84, R-84, N-90	127,25	I
A. Vilkončius	Skapagirio miškas	1995	V-97, Ba-97	126,30	I
A. Bočiulis	Virbališkių miškas	1986	V-89	124,30	I
V. Vanagas	Skapagirio miškas	1977	T-80	122,80	I
A. Vilkončius	Skapagirio miškas	1994	V-97, Ba-97	119,50	II
V. Vanagas	Skapagirio miškas	1982	V-84, R-84	117,15	II
G. Jakštonis	Virbališkių miškas	2000	Kl-03	116,85	II
A. Bielskis	Vaduvų miškas	1993	T-93	116,60	II
R. Baleišis	Skapagirio miškas	1971	M-73, R-75	116,10	II
S. Tamošiūnas	Skapagirio miškas	1983	V-84, R-84	115,56	II
Vilko kaukolė					
B. Inapas	Virbališkių miškas	1996	V-98, K-00	41,80	II
Vilko kailis					
A. Bakanas	Skapagirio miškas	1993	T-93	103,62	III
Lūšies kaukolė					
G. Baikauskas	Vaduvų miškas	1976	K-92, T-93, V-98, K-00	28,02	I
Lūšies kailiai					
G. Baikauskas	Vaduvų miškas	1976	K-92, T-93	136,54	I
S. Martinonis	Grybabalės miškas	1975	T-80	112,25	III
Bebrų kaukolės					
B. Juodviršis	Šetekšna	2008	PB-09	25,73	II
E. Jakštonytė	Virbališkių miškas	2008	PB-09	25,61	II

Skapiškio valsčiaus archeologinis paveldas. Kerelių piliakalnis

Vytenis Podėnas

Žinios apie buvusio Skapiškio valsčiaus archeologinį paveldą kauptos atsitiktinai, bendromis valstybinėmis programomis ir išskirtinai apie Kerelių piliakalnį – konkrečiai šio krašto priešistorės pažinimui skirtais archeologiniais tyrinėjimais. Dėl to netolygiai reprezentatyvūs krašto ir atskirai Kerelių piliakalnio vietovės duomenys verčia į Skapiškio valsčiaus archeologinį paveldą žvelgti dvejopai. Aptarus visas žinomas Skapiškio valsčiaus archeologines vietas ir teritorijoje aptiktus radinius, straipsnyje detaliau nagrinėjamos Kerelių piliakalnio tyrimų suteiktos žinios ir jomis remiantis apžvelgiama krašto raida. Praėjus trečdaliui amžiaus po Kerelių piliakalnio tyrimų, jų suteiktos žinios iki šiol yra reikšmingos Lietuvos archeologijoje: išsamiai ištirta aikštelė atskleidė retas galimybes nagrinėti priešistorės gyventojų gyvenamosios vietos organizavimą ir gynybines strategijas. Svarbu ir tai, kad iki šiol piliakalnio archeologiniai duomenys detaliau nagrinėti tik Elenos Grigalavičienės¹, todėl iki šiol trūko kritiškesnio žvilgsnio į juos. Anksčiau paskelbtos interpretacijos yra dar kartą patikrinamos išnagrinėjus tyrimų ataskaitas ir dokumentaciją, o archeologiniai duomenys įvertinami iš naujo peržvelgus Kerelių piliakalnio archeologinį rinkinį Lietuvos nacionaliniame muziejuje (toliau – LNM) ir Kerelių apylinkėse aptiktus radinius, saugomus Vytauto Didžiojo karo muziejuje (toliau – VDKM).

Buvusi Skapiškio valsčiaus teritorija apima šiek tiek daugiau nei 170,71 km² plotą. Geomorfologiniu požiūriu ši teritorija plyti Vakarų Aukštaičių plynaukštės srityje, Skapiškio moreninėse lygumose². Skapiškio apylinkės pasižymi plokščiu reljefu: buvęs Skapiškio valsčius plyti nuo 87 iki 113 m virš Baltijos jūros lygio, t. y. vienos žemiausių vietų visame istorinės Sėlos regione. Lygumose išsiskiria pavienės kalvos: labiausiai iškilusi kalva virš savo apylinkių – Vaduvų piliakalnis (~16,5 m), visame buvusiame Skapiškio valsčiuje pastebimos vos kelios ryškesnės kalvos nuo 9 iki 15 m aukščio, o Kerelių piliakalnis kyla iki 9 m virš šalia tekančio Kupės upelio. Valsčiaus ribos rytuose eina Šetekšnės upe, apimdamos Vergūčių ir Vaduvų miškus, šiaurėje beveik pusiau dalija Skapagirio mišką, šiauriausias valsčiaus kaimas – Skaptatai, vakaruose valsčiaus ribos dalija Virbališkių mišką, ribojasi su Vaśniškių miškų, pietvakariuose apima Čivų, Laukėlių, Kerelių kaimus, o pietuose – Púožą, Púožo ežerą ir Mičiūnus. Šiose vietose didžiąją teritorijos dalį užima dirbami laukai arba pievos, miškai ir pelkės, didžiausias ežeras – Mituvà, kuris pelkėja ir yra svarbus archeologiniu³ bei mitologiniu⁴ požiūriais. Ankstyviausių istorinių šaltinių duomenimis, kraštas pateko į istorinės Sėlos teritoriją. Ankstyviausi

¹ Grigalavičienė E. M. e. I tūkstantmečio I pusės Kerelių (Kupiškio r.) piliakalnio įtvirtinimai ir pastatai, *Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai. A serija*, 1(106), 1989, p. 89–102.; Grigalavičienė E. Kerelių piliakalnis, *Lietuvos archeologija*, 8, 1992, p. 85–105.

² Simniškytė A. *Geležies amžius Sėloje*, Vilnius: Diemedis, 2013, p. 19.

³ Stončius D., Mačiulis M., Zabiela G., Baubonis Z. Senosios gyvenvietės Lietuvos ežerų salose, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2009 metais*, 2010, p. 441–452.

⁴ Vaitkevičius V. *Alkai: baltų šventviečių studija*, Vilnius: Diemedis, 2003, p. 33, 184.

žmonių veiklos pėdsakai siekia neolito pabaigą–ankstyvojo bronzos amžiaus laikus (III–II tūkstantmečius pr. Kr.), Kerelių piliakalnyje ryškus bronzos ir geležies amžiaus kultūrų (brūkšniuotosios, pilkapių su akmenų vainikais) palikimas. Kitos pavienės archeologinės vietovės, be Čivų senkapio, iki šiol netirtos, todėl sudėtinga detalizuoti nuoseklią krašto raidą. Dėmesio verta ir tai, kad monotoniškose žemumose, limnoglacialinėse lygumose, kur būdingi ištisiniai šlapi ir pelkingi miško masyvai, randama daug mažiau žmogaus veiklos pėdsakų⁵.

Prieš pradėdant apžvalgą, norėtusi pabrėžti, kad būtini nuoseklūs viso krašto archeologiniai žvalgymai ir detalesni gamtinės aplinkos tyrimai, kurie leistų išsamiau aptarti buvusio Skapiškio valsčiaus teritorijos priešistorinę ir istorinę raidą. Todėl straipsnį reikėtų vertinti tik kaip per daugiau nei šimtmetį sukaupytų žinių apibendrinimą, kai kurių mokslinių interpretacijų patikrinimą, o ne galutinį nuoseklios krašto raidos rekonstrukcijos variantą.

Šaltiniai ir tyrimai

Rekonstruojant atskirų Lietuvos kraštų priešistorę paprastai remiamasi ilgalaikie archeologinių žinių kaupimo patirtimi, tačiau ji ryškiai skiriasi dėl vietos žmonių surinktų žinių, archeologinių ekspedicijų dažnumo ar atskirų kraštotyryninkų veiklos. Dabartinės Kūpiškio rajono savivaldybės rytuose buvęs Skapiškio valsčius ypač skurdus šaltinių atžvilgiu. Kaip ir daugelio Lietuvos valsčių⁶, pirmosios archeologinės vietovės registruotos nuo XIX a. pabaigos. Pirmąsias žinias paskelbė Vilniaus senienų muziejaus vedėjas Fiodoras Pokrovskis sudarytame Kauno gubernijos archeologiniame žemėlapyje⁷. Jame aprašyti kai kurie archeologiniai paminklai Čypiškiuose (aptikta titnago radinių, medgrindos (?) liekanų), minima informacija apie atkasamus žmonių kaulus netoli Laičių, registruoti Kerelių ir Vaduvų piliakalniai, o pačiame Skāpiškyje aprašyti rasti akmeniniai kirviai. Šią informaciją vėliau papildė Petras Tarasenka: netoli Čypiškių esančiame Ožkapio kalnelyje kasant žvyrą buvo aptikta žmonių kaulų⁸, minima sala pavadinimu Ąlka Mituvōs ežere⁹, aprašomi netoli Skapiškio esantys švedkapiai, kitame sąraše pateikiama informacija apie Čypiškiuose buvusį pylimą¹⁰. P. Tarasenka taip pat aprašo vietos žmonių veiklą, kaip antai Kerelių piliakalnio kasinėjimus, organizuotus Skapiškio vidurinės mokyklos mokytojo K. Navako, bei rastas kaulines adatas (?) ir molinių puodų šukes¹¹.

Daugiau užuominų apie archeologinį paveldą galima rasti Valstybinės archeologijos komisijos (toliau – VAK) bylų archyve. Jose aprašoma jau žinomų archeologinių vietovių būklė (apleistos ar kasinėjamos), pateikiamos vietos gyventojų žinios apie atkasamus žmonių kaulus, senąsias kapines, senkapius ir spėjamus piliakalnius. Tokios informacijos buvo pateikta apie Ažūbalių kaime esantį Pečgaliu vadinamą piliakalnį¹², minimi piliakalniai Mičiūnų kaime¹³ ir Skapiškyje¹⁴. Tačiau informacijai pa-

⁵ Simniškytė A. *Geležies amžius Sėloje*, p. 20.

⁶ Simniškytė A. Kamajų valsčiaus archeologinis paveldas, *Kamajai*, sud. V. Mačiekus, Vilnius: Versmė, 2016, p. 85–113.

⁷ Покровский Ф. В. *Археологическая карта Ковенской губернии*, Вильна, 1899.

⁸ Tarasenka P. *Lietuvos archeologijos medžiaga*, Kaunas, 1928, p. 113.

⁹ *Ten pat*, p. 234.

¹⁰ *Ten pat*, p. 338.

¹¹ *Ten pat*, p. 155.

¹² VAK, b. 136, p. 821.

¹³ *Ten pat*, p. 819.

¹⁴ VAK, b. 21, p. 54.

1 pav. Ant Kerelių piliakalnio susirinkęs vietos jaunimas „ruošia viešą gegužinę“. Iš kairės: Elovra Plūkaitė, Alma Vilėniškytė, Janina Janulionytė, Bronė Burokaitė, Eleonora Giedrytė. 1957 m. Iš Eleonoros Giedrytės-Keršulienės albumo

tvirtinti iki šiol nebuvo prielaidų. VAK bylose minimi senkapiai Laičiuose¹⁵, Vašiškiuose¹⁶, kapų „balala“ vadinamas senkapis Tvirū kaime¹⁷. Viena įdomesnių žinučių vartant iš Skapiškio valsčiaus surinktą informaciją VAK bylose pateko iš Dągiškių kaimo, joje aprašomos ažuolinių baslių, kaip senovėje buvusių pastatų, liekanos Ešerinio ežere¹⁸. Tiesa, Ešerinio ežeras jau patenka į buvusio Pándelio valsčiaus teritoriją. Nemažai detalesnės informacijos VAK bylose gauta iš P. Tarasenos, kaip antai aprašoma akmeninio kirvio radimvietė pamiškėje netoli Šetekšnos¹⁹.

Nuo pokario periodiškai vykdytos žvalgomosios archeologinės ekspedicijos Lietuvoje toliau rinko vietos gyventojų žinias, siekė jas sisteminti, o gautas nuorodas apie archeologinį paveldą patvirtinti ar atmesti. Iš visų sovietmečiu vykdytų archeologinių žvalgomųjų ekspedicijų tik viena, organizuota Adolfo Tautavičiaus ir Vytauto Daugudžio, lankė buvusią Skapiškio valsčiaus teritoriją²⁰. Jos metu lankyti Kandrėnai (Kundrėnai), kalva tarp Švedūkainio ir Totōrių kaimų, Kerelių ir Vaduvų piliakalniai. Archeologinio paveldo aptikta pastaruosiuose piliakalniuose. Pradėjus kultūrinti pelkes netoli Kerelių piliakalnio, jis tapo lengviau pasiekiamas: pradėti fiksuoti piliakalnio ardymai kasant žvyrą²¹, o apylinkių gyventojai ant piliakalnio organizuodavo gegužines (1 pav.).

Ekspedicijos metu aprašytos išorinės piliakalnio savybės (pylimai, aikštelės pavidalas, aukštis virš Kupos upės). Sukastose žvyruobėje rasta grublėtosios keramikos. Aprašant Vaduvų piliakalnį pažymėti jo fiziniai bruožai, išsiaiškinta, kad apie 90 proc. jo aikštelės yra sunaikinta dėl įrengtų kaimo kapinių. Jos įrengtos prie dar anksčiau palaidoto dvarininko kapo. Tuo metu atskirose piliakalnio vietose aptiktas ryškus apie 1 m storio juodas kultūrinis sluoksnis, kuris matėsi iškastose duobėje prie tvoros pietrytinėje piliakalnio dalyje. Šioje vietoje surinkta apdegusių molio gabalų, gyvulių kaulų, smulkių lipdy-

¹⁵ *Ten pat*, p. 28–33.

¹⁶ *Ten pat*, p. 62–66.

¹⁷ *Ten pat*, p. 61.

¹⁸ *Ten pat*, p. 78.

¹⁹ *Ten pat*, p. 67.

²⁰ Tautavičius A., Daugudis V. 1969 m. gegužės 23–birželio 13 d. dirbusios žvalgomosios archeologinės ekspedicijos ataskaita, 1969, *LIIR*, f. 1, b. 301.

²¹ *Ten pat*, p. 35.

tos lygiu paviršiumi keramikos fragmentų ir tiksliau neidentifikuotas kaulinis dirbinys. Anot ekspedicijos dalyvių, į pietryčius nuo piliakalnio buvo papėdės gyvenvietė, kuri nuolaidėjo link Šetekšnos upės. Tačiau neaišku, ar tai patvirtinančių duomenų jiems iš tikrųjų pavyko surinkti²².

Archeologinių žvalgomųjų ekspedicijų rezultatai ir iki 8-ojo dešimtmečio patvirtinti archeologiniai duomenys sugulė į Lietuvos TSR archeologijos atlasus²³ (toliau – LAA). Juose apibendrintos žinios iki šiol neprarado vertės, o juos išleidus duomenų apie naujas archeologines vietas neatsirado, nes vėlesni tyrimai organizuoti jau žinomuose archeologinio paveldo objektuose ar jų apylinkėse. Apie ankstyviausią žmonių veiklą buvusioje Skapiškio valsčiaus teritorijoje byloja atsitiktinai aptikti akmeniniai kirviai: 4 rasti Skapiškyje²⁴, 2 Púože²⁵, po vieną Mituvės kaime²⁶ ir Kandrėnuose²⁷. Atlase nurodoma, kad yra aptiktas akmeninis kirvis Kupos upelio pakrantėje²⁸, bet vietovės neįmanoma tiksliau lokalizuoti, todėl neaišku, ar aptikta aptariamojoje Skapiškio valsčiaus teritorijoje. Šį sąrašą papildo tik vienas akmeninis laivinis kovos kirvis, rastas Laičiuose (2 pav.), kuris šiuo metu yra Kùpiškio etnografijos muziejuje (toliau – KEM GEK)²⁹.

Vėlesnė žmonių veikla apibendrinama LAA 2 tome, skirtame piliakalniams. Jame pažymėti anksčiau minėti Kerelių³⁰ ir Vaduvų³¹ piliakalniai. Trečiajame LAA tome, skirtame I–XIII a. laidojimo objektams, apskritai nėra viena archeologinė vietovė nepateko iš buvusio Skapiškio valsčiaus³². Iš atsitiktinai rastų kitų radinių išsiskiria netoli Vaduvų aptikta antkaklė kūginiais galais, saugoma VDKM³³.

Vėliau Kupiškio krašte aktyviai tyrinėjo Rokiškio kraštotyros muziejaus direktorius Stasys Juodelis. Kupiškio rajone daugiausia jis tyrė istorinių laikų senkapius (nepatekusius į LAA): vienas tirtų senkapių buvo Čivų kaime, patenkančiame į buvusią Skapiškio valsčiaus teritoriją³⁴. Tyrėjai apie senkapių sužinojo 1978 m. iš istoriko Vytauto Merkio. Pranešime buvo nurodyta, kad jo tėvų sodyboje buvo senkapis ir vykstantys melioracijos darbai jį naikina. Archeologai ištyrė 264 m² plotą, aptiko 8 kapus, kurių 4 – be radinių. Vaiko kape nr. 1 rasti 2 Gustavo II Adolfo ir Kristinos Rygos šilingai. Vyro kape nr. 2 prie galvos rastos dvi monetos (Zigmanto Vazos 1620 m. dvidenaris ir viena neaiški). Trečiajame kape aptiktas Zigmanto Vazos 1623 m. šilingas. Ketvirtajame kape aptikti radiniai tiksliau nebuvo identifikuoti. Anot tyrėjų, senkapis datuotinas XVII a. pirmąja puse³⁵. V. Merkys taip pat mini, kad

2 pav. Laivinis kovos kirvis, rastas Laičiuose. Saugomas: Kupiškio etnografijos muziejuje. 2018 m. Aušros Jonušytės nuotr.

²²Ten pat, p. 47–49.

²³Lietuvos TSR archeologijos atlasas, I. Akmens ir žalvario amžiaus paminklai, Vilnius: Mintis, 1974; Lietuvos TSR archeologijos atlasas, II. Piliakalniai, Vilnius: Mintis, 1975; Lietuvos TSR archeologijos atlasas, III. I–XIII a. pilkapynai ir senkapiai, Vilnius: Mintis, 1977.

²⁴LAA I, p. 178: 1090.

²⁵LAA I, p. 171: 974.

²⁶LAA I, p. 153: 730.

²⁷LAA I, p. 135: 467.

²⁸LAA I, p. 143: 574,5.

²⁹KEM GEK–8169, A 70. Rastas 1971 m. „Tiesos“ kolūkyje.

³⁰LAA II, p. 83: 308.

³¹LAA II, p. 173: 772.

³²LAA III.

³³LAA IV, p. 13: 18(A).

³⁴Juodelis S., Rastenytė V., Lenčickienė E. Čivų, Paprūdžių ir Radžiūnų senkapių (Kupiškio r.) 1979 m. tyrinėjimų ataskaita, 1979, LIIR, f. 1, b. 690.

atsitiktinai susirengę kasti molį netoli Čivų kaimo, kuriame gyveno vaikystėje, kalvoje aptiko griautinį palaidojimą su Jono Kazimiero 1665 m. šilingu.

2009 m. kalbintas istorikės Aušros Jonušytės prisiminė, kad kalvoje buvo aptikęs dar porą palaidojimų³⁶. Taigi, senkapis galėjo būti naudojamas ilgesnį laiką.

1984 m. pradėti detalesni Kerelių piliakalnio tyrimai. Iš pradžių jame apsilankė V. Daugudis ir E. Grigalavičienė ir papildė iki šiol turimus duomenis³⁷. ŠV piliakalnio papėdėje, žvyro duobėje, jie aptiko dvi trinamųjų girnų dalis, o aikštelėje apdegusių akmenų, molio tinko, brūkšniuotosios ir grublėtosios keramikos fragmentų, geležies šlako. Šio apsilankymo metu archeologai ištyrė keturis 0,5x05 m dydžio kasinius. Juose aptikto kultūrinio sluoksnio storis įvairavo nuo 45 iki 70 cm storio. Šie archeologiniai tyrimai buvo vykdomi rengiantis vasarą planuotiems, E. Grigalavičienės vadovaujamiems, platiems tyrimams (3 pav.)³⁸.

1984–1985 m. E. Grigalavičienė ištyrė beveik visą aikštelę (4 pav.), iš viso 568 m² plotą, kuriame kultūrinis sluoksnis siekė nuo 0,25 m storio aikštelės centre iki 2 m pakraščiuose ir buvo tyrėjos išskirtas į 3 atskirus horizontus³⁹. Piliakalnyje tyrimų metu surinkta apie 170 dirbinių, keli tūkstančiai puodų šukių (iš jų registruoti 1 432 fragmentai), gyvulių kaulų, geležies šlako, tinko.

3 pav. Kerelių piliakalnis 1984 m. tyrimų metu. LIIR, f. 1, neg. Nr. 63729. Elenos Grigalavičienės nuotr.

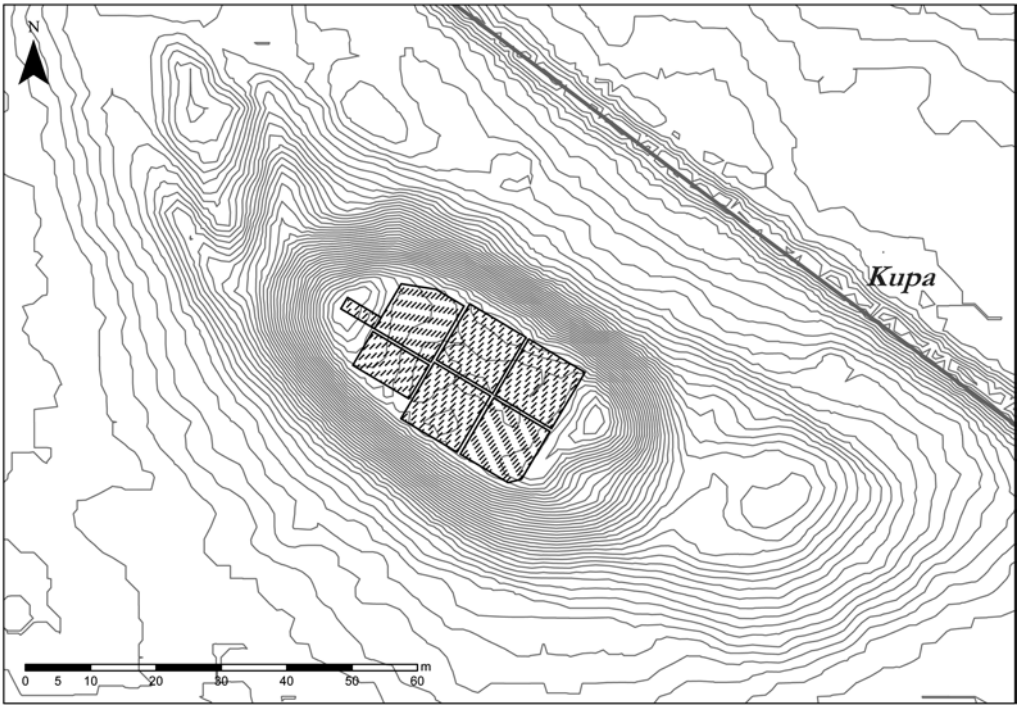
³⁵Juodelis S. Kupiškio rajono senkapių tyrinėjimai, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1978–1979 metais*, 1980, p. 119–120.

³⁶*Aušros Jonušytės archyvas*.

³⁷J. m. b. V. Daugudžio 1984 04 17–18 komandiruotės į Kupiškio rajoną ataskaita, 1984, LIIR, f. 1, b. 1130.

³⁸Grigalavičienė E. Kerelių (Kupiškio r.) piliakalnio 1984 m. kasinėjimų ataskaita, 1984, LIIR, f. 1, b. 1164; Grigalavičienė E. Kerelių (Kupiškio r.) piliakalnio kasinėjimų 1985 metais ataskaita, 1985, LIIR, f. 1, b. 1212.

³⁹Grigalavičienė E. Kerelių piliakalnis, p. 85–105.

Archeologams pasiekus kalvos 4 pav. Kerelių piliakalnio 1984–1985 m. tyrimų nejudintus, gamtiškai susiformavusius situacinius planus. Vytenio Podėno brėžinys sluoksnius, atidengta daugiau nei 1 000

buvusių statinių stulpaviečių, įkaltų nuo 4 iki 70 cm gilyn. Jais remdamasi tyrėja siekė analizuoti Kerelių piliakalnio įtvirtinimus ir pastatus⁴⁰, tačiau vėliau pasirodžiusios publikacijos tik pavaizdavo E. Grigalavičienės plėtojamas hipotezes, o ne mokslškai pagrįstas rekonstrukcijas: publikacijoje neaprašoma tyrimo metodika, nepakankamai pristatomos ir analizuojamos analogijos, pateikiami duomenys (stulpaviečių vietos) nesutampa su tyrimų ataskaitose esančiais perkasų planigrafijos brėžiniais (plg. Grigalavičienė 1989, p. 98, 6 pav.⁴¹ ir Grigalavičienė 1985⁴²). Tyrėja straipsnyje skirsto stulpavietes į tris horizontus, bet tyrimų metu jos fiksuotos atkasus nejudintą gruntą, taigi šis skirstymas buvo selektyvus ir nepakankamai mokslškai pagrįstas. Vėlesnėje publikacijoje⁴³ tyrėja daugiau dėmesio skyrė radiinių aptarimui skirstant į tris horizontus, rečiau bandė gilintis į bendruomenės ūkio ar dvasinio gyvenimo klausimus.

Tiesa, pastarasis klausimas analizuotas remiantis ne realiais archeologiniais duomenimis, o pateiktu netiksliu radinio piešiniu su pavaizduotu žvėrimi⁴⁴. Per dvejus tyrimų metus sukaupytų duomenų kiekis taip ir liko aptartas keliuose nedideliuose straipsniuose, bet E. Grigalavičienės atliktas darbas Kerelių piliakalnyje iki šiol leido sukaupiti didžiausią archeologinių šaltinių bazę

⁴⁰Grigalavičienė E. M. e. I tūkstantmečio I pusės Kerelių (Kupiškio r.) piliakalnio įtvirtinimai ir pastatai, p. 89–102.

⁴¹Ten pat, p. 89–102.

⁴²Grigalavičienė E. Kerelių (Kupiškio r.) piliakalnio kasinėjimų 1985 metais ataskaita, LIIR, f. 1, b. 1212.

⁴³Grigalavičienė E. Kerelių piliakalnis, p. 85–105.

⁴⁴Grigalavičienė E. Kerelių piliakalnis, p. 99, 26 pav.

⁴⁵Podėnas V., Babenskas E. Eksperimentinis spalvotosios metalurgijos tyrimas pagal Narkūnuose aptiktus tiglius, *Eksperimentinė archeologija. Lietuvos materialaus paveldo rekonstrukcija*, sud. D. Luchtanienė, t. 2, Vilnius, 2018 (rengiama spaudai).

buvusiame Skapiškio valsčiuje. Piliakalnio archeologinės kolekcijos yra gerai išlikusios, reprezentatyviai atspindinčios Skapiškio valsčiaus priešistorės tarpsnius. Kai kurie radiniai – išskirtiniai Rytų Baltijos archeologinėje medžiagoje, pavyzdžiui, atspindintys ankstyvųjų bronzos amžiaus metalurgų gebėjimus⁴⁵, improvizuoti tik veikloje, kurią šių kraštų gyventojai tik pradėjo verstis ir galbūt ne veltui skatino ankstyvesnes labiau romantiškas nei mokslines hipotezes.

Skapiškio valsčiaus archeologinę medžiagą peržvelgti ir papildyti naujais archeologiniais tyrimais atsirado proga Andrai Simniškytei rengiant daktaro disertaciją apie Sėlos kultūrinę dinamiką⁴⁶. 2001 m., siekdama tikslinti duomenis apie piliakalnių papėdžių gyvenvietes, A. Simniškytė žvalgė Kerelių piliakalnio aplinką⁴⁷. Joje aptiko X a. datuojamą lobį: dvi viena su kita sukabintas apyrankes. Tyrėja remdamasi jomis kartu su atsitiktiniais radiniais, patekusiais į VDKM, iškėlė hipotezę, kad Kerelių piliakalnio aplinkoje egzistavo I t-mečio–II t-mečio pradžia datuota papėdės gyvenvietė.

Šiame amžiuje tikrinant ežerų salas buvo aptikta archeologinių radinių dviejose Mituvos ežero salose. Didžiojoje, 0,76 ha dydžio, saloje rasta 20 lipdytos keramikos šukių grublėtu ir lygiu paviršiumi bei geležies gargažės gabalas⁴⁸. Salų, kuriose vyko veikla, susijusi su geležies metalurgija, žinoma ir daugiau. Neseniai tirtoje centrinėje Aiseto ežero saloje surinkta per 135 kg šlako ir geležies lydymo krosnelės fragmentų⁴⁹. Mažojoje, 0,22 ha dydžio, Mituvos ežero saloje taip pat rastos 5 lipdytos keramikos šukės lygiu paviršiumi⁵⁰. Atrodo kad Mituvos ežero salos geležies amžiuje pateko į aplink ežerą gyvenusių bendruomenių veiklos zoną, nes nuolatinei gyvenvietei jose nebūtų užtekę vietos.

Šiuo metu Kultūros vertybių registre įrašytos tik kelios saugomos archeologinės vietovės: Kerelių ir Vaduvų piliakalniai bei Mituvos ežero salų gyvenvietės, tačiau archeologinio paveldo Skapiškio valsčiuje buvo daugiau (5 pav.). Nors krašte atskira žvalgomųjų archeologinių tyrimų programa būtų produktyvi, reikėtų pabrėžti, kad potencialių vietovių yra kur kas mažiau nei įprasta (plg. žinias apie Kamajų valsčiaus archeologinį paveldą⁵¹).

Tokia situacija susidarė, nes buvusiam Skapiškio valsčiuje dėl išplitusių pelkių buvo kur kas prastesnės sąlygos kurti ilgalaikes gyvenvietes. Norint šiuo metu detaliau analizuoti Skapiškio valsčiaus priešistorinę raidą, vienintelis būdas yra žvelgti per Kerelių piliakalnio archeologinius duomenis kaip pro raktą skylutę.

Kerelių piliakalnio įkūrimas

Ankstyviausias buvusio Skapiškio valsčiaus paveldas, atsitiktinai rasti akmeniniai kirviai rodo, kad jau neolito–bronzos amžiaus laikotarpiais apylinkėse vyko žmonių veikla. Kai kurie šių kirvių galėjo būti gaminami ir įkūrus Kerelių piliakalnį. Piliakalnio

⁴⁶ Simniškytė–Strimaitienė A. *Kultūrinė dinamika Sėlos regione I–XIII a.* (daktaro disertacija), Vilniaus universitetas, 2004.

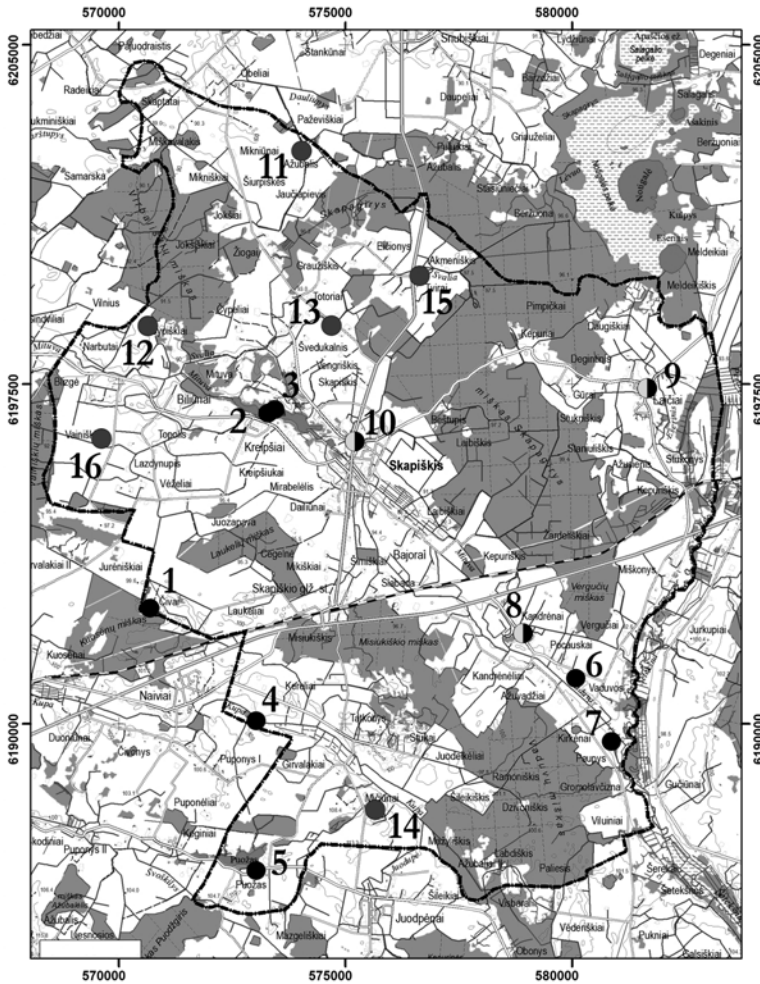
⁴⁷ Simniškytė A. Piliakalnių aplinkos žvalgymas Kupiškio ir Rokiškio rajonuose, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2001 metais*, 2002, p. 53–54.

⁴⁸ Stončius D., Mačiulis M., Zabiela G., Baubonis Z. Senosios gyvenvietės Lietuvos ežerų salose, p. 446.

⁴⁹ Simniškytė A., Podėnas V. Aiseto ežero salos žvalgomieji tyrimai, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2015 metais*, 2016, p. 411–415.

⁵⁰ Stončius D., Mačiulis M., Zabiela G., Baubonis Z. Senosios gyvenvietės Lietuvos ežerų salose, p. 446.

⁵¹ Simniškytė A. *Kamajų valsčiaus archeologinis paveldas*, p. 85–113.

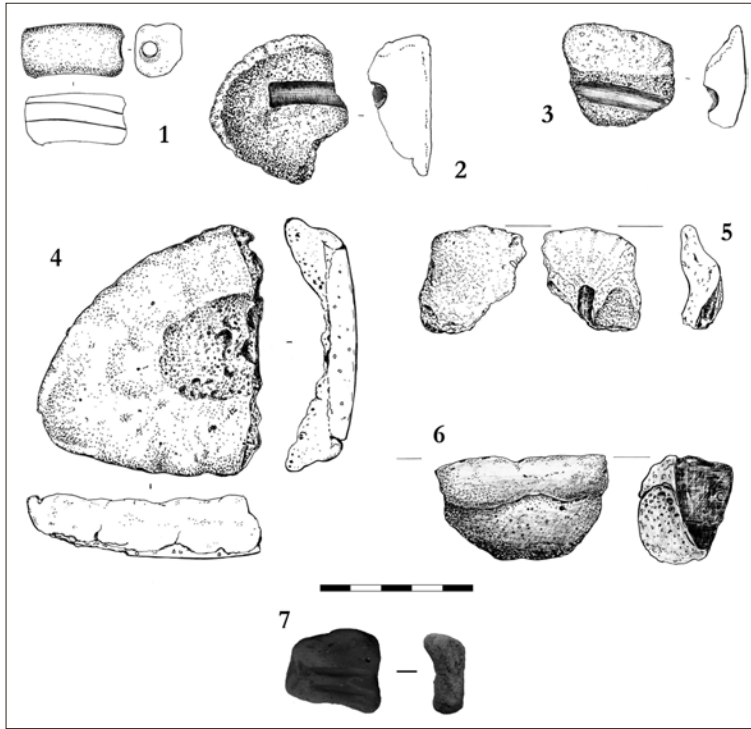

5 pav. Buvusio Skapiškio valsčiaus archeologinių vietovių (įskaitant atsitiktines radimvietes) ir spėjamų archeologinių vietovių žemėlapis. Patvirtintos archeologinės vietovės: 1 – Čivų kapinynas, 2 – Kreipšių sen. gyvenvietė, vad. Alka (Mituvos ežero didžioji sala); 3 – Mituvos sen. gyvenvietė (Mituvos ežero mažoji sala); 4 – Kerelių piliakalnis; 5 – Puožo radimvietė; 6 – Vaduovų piliakalnis; 7 – Vaduovų radimvietė. Patvirtinta radimvietė ir spėjama archeologinė vietovė: 8 – Kandrenai; 9 – Laičiai; 10 – Skapiškis. Spėjamos archeologinės vietovės: 11 – Ažubalis; 12 – Čypiškiai; 13 – kalva tarp Totorių ir Švedukalnio kaimų; 14 – Mičiūnai; 15 – Akmeniškis; 16 – Vainiškis.

V. Podėno brėžinys

aikštelėje aptikti 5 akmeniniai kirviai su skylė kotui ar jų fragmentai⁵² yra vieni būdingiausių radinių ankstyviausiuose Pietryčių Baltijos regiono piliakalniuose. Nors laikotarpis, kai buvo įkurta gyvenvietė kalvoje Kereliuose, archeologinėje literatūroje vadinamas bronzos amžiu-

⁵²Grigalavičienė E. Kerelių piliakalnis, p. 87, 4 pav.

6 pav. Ankstyviausios
vėlyvojo bronzos
amžiaus metalurgijos
Kerelių piliakalnyje
liekanos: molinės
liejimo formos (1–3,
5, 7) ir tigliai (4, 6).
Saugoma LNM:
1 – AR 726: 121;
2 – AR 726: 122;
3 – AR 726: 123;
4 – AR 726: 132;
5 – AR 726: 124;
6 – AR 726: 133;
7 – AR 726: 139.
Audronės Ruzienės
piešiniai

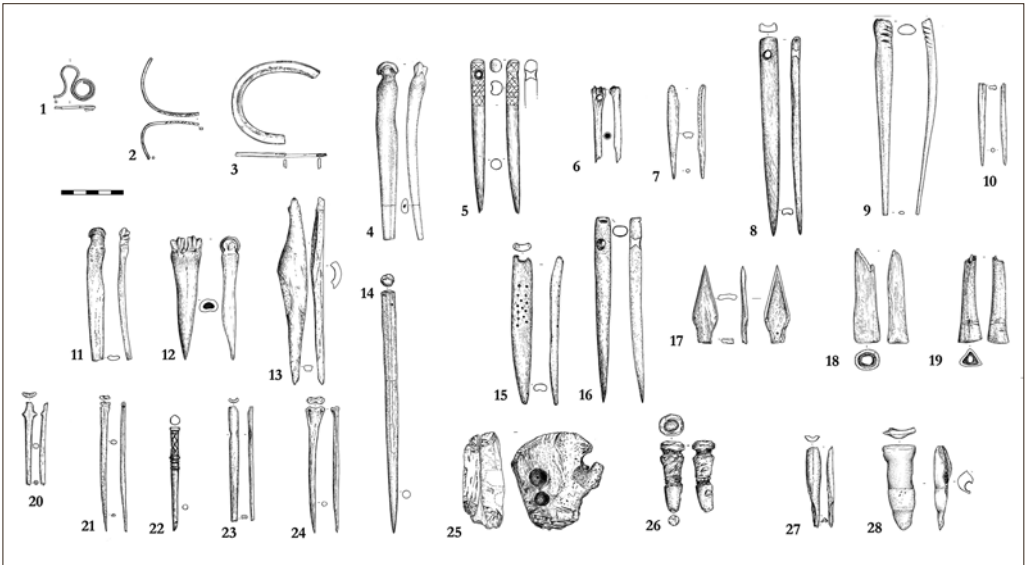
mi, nereikėtų išivaizduoti jau įvaldžiusios metalą visuomenės. Ankstyviausiajam laikotarpiui priskiriami radiniai gaminti iš kaulo, akmens ir molio, o bronzinių skiriama vos keli. Paprastai dauguma radinių, aprašomų ankstesnėse publikacijose ir skiriamų šiam horizontui, datuojami gana plačiai, I tūkstantmečiu pr. Kr. Iki šiol tyrėjai buvo linkę Kerelių piliakalnį datuoti I tūkstantmečio pr. Kr. antrąja puse⁵³, tačiau kauliniai smeigtukai, laivo formos tigliai ir liejimo forma bronziniam (vadinamojo Meliaro tipo?) kirviui ir žiedo formos dirbiniams (6 pav.) leidžia patikslinti piliakalnio ankstyvąją chronologiją iki VIII–VI(IV) a. pr. Kr., bendrojo piliakalnių atsiradimo Pietryčių Baltijos regione horizonto.

Piliakalnį įkūrusios bendruomenės palikimas iš esmės buvo apnaikintas vėlesnės žmonių veiklos, kai į piliakalnį vėl sugrįžta ir kelis kartus pertvarkyta aikštelė. Tokiu būdu dauguma ankstyvesnių radinių galėjo būti persklaidyti, išstumti į piliakalnio šlaitus, todėl tiksliau piliakalnį įkūrusios bendruomenės gyvenimą nušviečia tik dalis aptiktų radinių, o daugiau nei tūkstantis stulpaviečių menkai padeda interpretuoti atskirų laikotarpių užstatymus. Apie šį ir kitus gyvenimo aspektus galima daugiau svarstyti analizuojant kitus to laiko paminklus.

Seniausiam piliakalnio horizontui daugiausia priskiriama ankstyvoji brūkšniuotoji keramika. Gausiai įvairaus dydžio mineralinėmis priemaišomis liesinti molio masės indai buvo lipdomi molio juostas jungiant vieną su kita, formuojant plátėjančią į viršų (vadinamojo S ar C profilio) arba tiesią sienelę (I), kartais puodo pakraštėlių atlenkiant į išorę⁵⁴. Vyraujantis puodų paviršiaus apdirbimo bruožas – keramikos brūkšniavimas

⁵³Grigalavičienė E. Kerelių piliakalnis, p. 100; Baubonis Z., Zabiela G. *Lietuvos piliakalniai* (atlasas), t. 1, Vilnius: Briedis, 2005, p. 482.

⁵⁴Grigalavičienė E. Kerelių piliakalnis, p. 92, 13–14 pav.

7 pav. Seniausiam Kerelių piliakalnio horizontui būdingi radiniai (kai kurie jų gali būti priskiriami ir vėlesniems horizontams): bronzinis akinių formos kabutis (1), bronzinės apyrankės (2–3), kauliniai adikliai (4, 5, 8, 15, 16), ylos (7, 10–13), grandukai (27, 28), smeigtukai (20–22, 24), ietigaliai (17–19), kiti neaiškios paskirties kauliniai dirbiniai (6, 9, 14, 23, 25, 26). Saugoma LNM: 1 – AR 726: 47; 2 – AR 726: 40; 3 – AR 726: 48; 4 – AR 726: 50; 5 – AR 726: 51; 6 – AR 726: 52; 7 – AR 726: 53; 8 – AR 726: 55; 9 – AR 726: 59; 10 – AR 726: 60; 11 – AR 726: 61; 12 – AR 726: 62; 13 – AR 726: 63; 14 – AR 726: 98; 15 – AR 726: 75; 16 – AR 726: 76; 17 – AR 726: 77; 18 – AR 726: 85; 19 – AR 726: 86; 20 – AR 726: 90; 21 – AR 726: 91; 22 – AR 726: 92; 23 – AR 726: 93; 24 – AR 726: 94; 25 – AR 726: 99; 26 – AR 726: 100; 27 – AR 726: 116; 28 – AR 726: 117. A. Ruzienės piešiniai

nebūtinai rodo estetinius sumetimus. Apskritai ankstyviausiuose Lietuvos piliakalniuose būtinė keramika nebuvo puošni, kai kuriuose paminkluose ypač retai pasitaiko vienas kitas dirbinys, kuris papuoštas bent išpaudų ar duobučių linijomis prie puodo angos⁵⁵. Brūkšniavimo tradicija galėjo atsirasti didinant keramikos patvarumą, o vėliau išaugo į bendrąją keramikos gamybos tradiciją. Tuo tarpu tos pačios bendruomenės gamino ir beveik identiškus puodus lygiu paviršiumi.

Kaulinių dirbinių kolekcijoje gausiausia radinių grupė – ylos ir adikliai (7 pav.), šiek tiek mažiau aptikta smeigtukų, pasitaiko grandukų ir ietigalių dalių. Kaulinės ylos pradėtos naudoti nuo neolito epochos, jų kur kas daugiau aptikta I tūkstantmečio pr. Kr. gyvenvietėse ir šią tradiciją gan greitai pakeitė pradėta įsisavinti geležies technologija, pirmaisiais amžiais po Kr. Adikliai dar platesnės tradicijos dirbiniai, nurodoma, kad jie naudoti dar XX a., todėl sunku išskirti, kurie iš jų turėtų būti priskiriami ankstyviausiajam horizontui.

Lyginant kitų piliakalnių horizontus, apibendrintai galima teigti, kad adiklių kur kas daugiau aptinkama vėlyvojo bronzos amžiaus horizontuose,

⁵⁵Podėnas V., Luchtanas A., Čivilytė A. Narkūnų piliakalnių ir papėdės gyvenvietės keramika: elgsenos atspindžiai, *Lietuvos archeologija*, 42, 2016, p. 191–241.

o vėlesniuose jų mažėja. Juos aptariant svarstoma, kad jie buvo naudoti krepšiams, dembliams pinti⁵⁶. Išlikę kauliniai smeigtukai rodo, kad bendruomenėje buvo gaminami nuo pačių paprasčiausių⁵⁷, apšlifuojant kiaulės šeivikaulio dalį, iki sudėtingesnių formų dekoruojant viršutinę smeigtuko dalį tinkliniu raštu, išryškinant volelius viršutinėje galvutės dalyje, o jos viršų padarant plokščią. Apšlifuoti kauliniai dirbiniai blizga ir kai kada lyginami su bronziniais dirbiniais⁵⁸, bandoma vertinti jų socialinę reikšmę. Kapinynų medžiagoje jų daugiau aptinkama vyrų kapuose⁵⁹. Kerelių apylinkėse rasta raginė dviguba saga–tutulas yra vienas iš labiausiai išsiskiriančių to laikotarpio dirbinių, gamintas beveik tiesiogiai imituojant metalinių dirbinių formas⁶⁰. Archeologinėje literatūroje paprastai svarstoma apie vos trijų metalinių dirbinių⁶¹ (akinių formos kabutis, dviejų apyrankių dalys) priskyrimą ankstyviausiajam Kerelių horizontui. Tai nestebina, nes visoje Lietuvoje per pirmus 2000 metų nuo metalinių dirbinių pasirodymo suskaičiuojama mažiau nei 400 metalinių radinių. Tačiau Kereliuose aptiktos dviejų apyrankių dalys galėjo būti pagamintos ir vėliau. Piliakalnyje aptikta ir ankstyvąją bronzos amžiaus metalurgiją tyrinėti leidžiančių šaltinių: „laivo“ formos tiglių ir liejimo formų žiedo formos dirbiniais ir bronziniam kirviui, kurių išlietų tiesioginių produktų, deja, Kerelių apylinkėse nerasta.

Prieš apibendrinant ankstyviausiąjį Kerelių piliakalnio apgyvendinimo etapą svarbu atkreipti dėmesį, kad tuo metu piliakalnio forma buvo kitokia. Joje nebuvo išoriškai matomų žemės judinimo darbų pasekmių – pylimų, tai buvo gyvenvietė kalvoje, kurios įtvirtinimai archeologiškai nebuvo atidengti. Tai galėtų būti patvirtinta padarius pjūvį šlaituose, paprastai iš kitų vienalaikių piliakalnių žinomos bent kelios tvorų linijos, juosiančios gyvenvietę⁶². Kalvos aikštelė taip pat buvo kitokia, o jos išlyginimo darbai buvo atlikti vėlesniais apgyvendinimo etapais. E. Grigalavičienė nurodo, kad iki apgyvendinimo kalva buvo labai nuolaidi, ryškiai žemėjanti šiaurės rytinio šlaito pusėn⁶³. Pirmoji bendruomenė, įsikūrusi piliakalnyje, apsunkino savo gyvenimą neabejotinai dėl gynybos ar turto apsaugos poreikio, bet kas skatino šį poreikį ir kokie priežastiniai ryšiai lemia piliakalnių atsiradimą, yra sunkiau atsakyti. Kerelių piliakalnio įkūrimą reikėtų vertinti kaip bendruomenės, reaguojančios į regione augančią socialinę įtampą, gyvensenos pasikeitimą. Ieškant atsakymo, kokios buvo šios socialinės įtampos priežastys, dažniausiai svarstomi ekonominiai veiksniai. Lietuvoje ankstyviausią žem-

⁵⁶Luchtanas A. Rytų Lietuva I tūkst. pr. m. e. ra, *Lietuvos archeologija*, 8, 1992, p. 65.

⁵⁷Grigalavičienė E. Kerelių piliakalnis, p. 90, 104 pav.

⁵⁸Luik H. Dazzling White. Bone artefacts in Bronze Age society – some preliminary thoughts from Estonia, *Interarchaeologia*, 2, (Papers from the Second Theoretical Seminar of the Baltic Archaeologists (BASE) held at the University of Vilnius, Lithuania, October 21–22, 2005), Vilnius, Helsinki, Riga, Tartu, 2007, p. 49–64.

⁵⁹Lang V., Luik H. Bronze Age bone pins in the Eastern Baltic: for fixing garments or signalling identity? *The Changing Bronze Age in Fennoscandia and around the Baltic Sea*, ed. M. Lavento, Helsinki, 2011, p. 72–89.

⁶⁰Grigalavičienė E. I tūkstantmečio pr. m. e. Lietuvos piliakalnių kaulo dirbiniai (3. Papuošalai), *Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai. A serija*, 3 (56), 1976, p. 76, 2:4 pav.

⁶¹Grigalavičienė E. Kerelių piliakalnis, p. 91, 11:1 pav.; Merkevičius A. *Ankstyvieji metaliniai dirbiniai Lietuvoje*, Vilnius: Versus Aureus, 2011, p. 154–155: 344–346.

⁶²Volkaitė-Kulikauskienė R. Narkūnų Didžiojo piliakalnio tyrinėjimų rezultatai (Apatinis kultūrinis sluoksnis), *Lietuvos Archeologija*, 5, 1986, p. 5–49; Grigalavičienė E. Sokiškių piliakalnis, *Lietuvos archeologija*, 5, 1986, p. 89–136.

⁶³Grigalavičienė E. Kerelių piliakalnis, p. 85.

dirbystę patvirtinantys šaltiniai datuojami tik nuo ankstyvojo bronzos amžiaus⁶⁴, o ankstyviausiuose piliakalniuose tik retais atvejais aptinkama medžiojamų gyvūnų kaulų. Vadinas, ankstyvuosius piliakalnius įkūrusios bendruomenės daugiausia laiko praleisdavo besirūpindamos pragyvenimu – žemdirbyste ir gyvulininkyste bei maisto apsauga. Ruošiantis žiemai, maisto atsargos buvo nepaprastai svarbios. Nelaimės ir badmečiai galėjo skatinti konfliktus tarp kaimyninių bendruomenių. Socialinę įtampą eskalavo ir išoriniai veiksniai. Piliakalnių atsiradimo laikotarpiu pastebimas metalo importo augimas⁶⁵, atkreipiamas dėmesys ir į tai, kad dauguma piliakalnių visų pirma atsiranda prie metalo mainų kelių⁶⁶. Be abejo, metalas mainuose buvo nepaprastai vertingas, todėl ateityje svarbu ir į šį aspektą atsižvelgti analizuojant socialines įtampas piliakalnių atsiradimo metu. Patikimų atvirus konfliktus (mūšius) leidžiančių nagrinėti šaltinių iš vėlyvojo bronzos amžiaus nėra, bet gerai išlikusiuose archeologiniuose kontekstuose fiksuojami staigūs piliakalnių apleidimai⁶⁷, kurių priežastys galėjo būti įvairios. Nors Kerelių ankstyviausias horizontas yra paveiktas vėlesnės žmonių veiklos ir nežinome jo apleidimo priežasčių, peržvelgus archeologinę kolekciją nematyti nė vieno radinio, leidžiančio jo datavimą pratęsti į I tūkstantmečio antrąją pusę, todėl svarbu įvertinti pertraukos galimybę Kerelių piliakalnio apgyvendinimo istorijoje.

Kereliai romėniškuoju laikotarpiu

Gyventojai po apie pusę tūkstančio metų trukusios pertraukos į Kerelių piliakalnį sugrįžo ir vėl įkūrė kurį laiką nuolat gyvenamą vietą. Pirmaisiais amžiais po Kr. datuojamuose horizontuose piliakalnio įtvirtinimų sistemą sudarė 2 m pločio, 0,5 m gylio griovys ir medinė užtvara iš 30 cm skersmens sukaltų stulpų, sutvirtintų akmenimis⁶⁸. Pirmų amžių po Kr. horizontui E. Grigalavičienė skiria ir rekonstruojamą stebėjimo bokštą viduryje piliakalnio aikštelės⁶⁹, tačiau tai daryti pagrindo nėra. Būtent šį piliakalnio apgyvendinimo etapą tyrėja išskyrė kaip pagrindinį. I–II a. po Kr. Rytų Lietuvos piliakalnių horizontuose nuolatinės gyvenamosios vietos keliasi į papėdes⁷⁰, kurios ilgainiui perima iš piliakalnių pastovios gyvenvietės funkciją, o patį piliakalnį paverčia labiau gynybiniais tikslams vystomu objektu, tačiau Kerelių piliakalnio pastovi gyvenvietė kalvoje galėjo išlikti ilgiau.

Dauguma aptiktų piliakalnyje radinių datuojami būtent romėniškuoju laikotarpiu (8 pav.). Archeologinę kolekciją sudaro vėlyvoji ryškiai briaunotoji brūkšniuotoji keramika, ankstyvoji grublėtoji, vienalaikė lygiu paviršiumi keramika, kuri buvo gausiausia buitinės keramikos rūšis paminkle. Šiam horizontui priskirta ir didžioji dauguma metalo, kai kurių molio, akmens ir kaulo (?) dirbinių⁷¹.

⁶⁴Grikpėdis M., Motuzaitė-Matuzevičiūtė G. A Review of the Earliest Evidence of Agriculture in Lithuania and the Earliest Direct AMS Date on Cereal, *European Journal of Archaeology*, 21(2), 2018, p. 264–279.

⁶⁵Luchtanas A., Sidrys R. V. Bronzos plitimas rytiniame Pabaltijo regione iki Kristaus, *Archeologija Lituana*, 1, 1999, p. 15–55.

⁶⁶Čivilytė A. Žmogus ir metalas priešistorėje: *žvilgančios bronzos trauka*, Vilnius: Diemedžio leidykla, 2014.

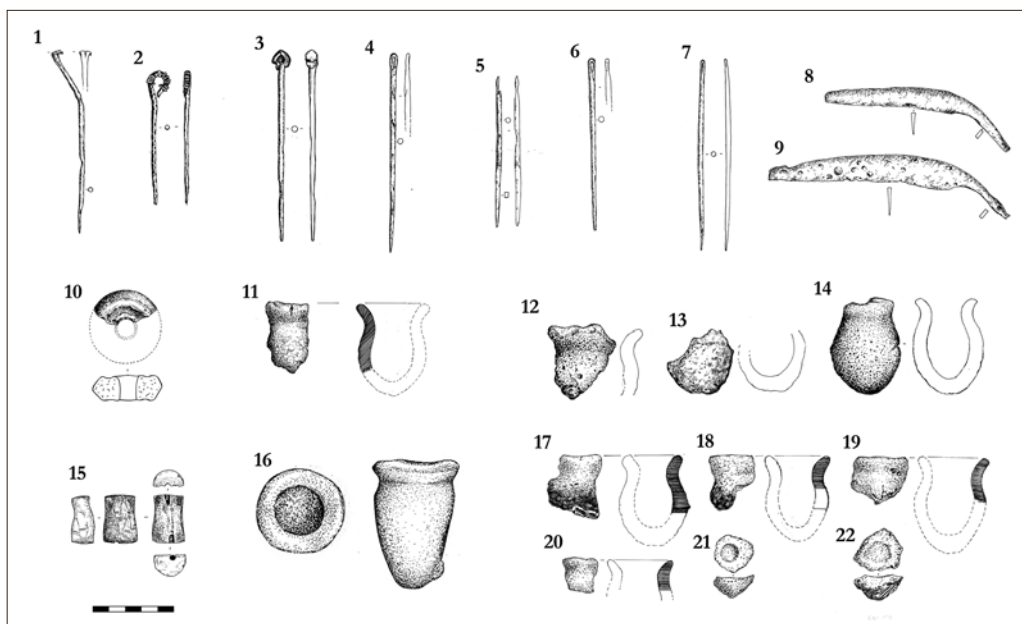
⁶⁷Graudonis J. *Nocietinėtas apmetnes Daugavas lejtecē*, Rīga: Zinātne, 1989; Podėnas V., Luchtanas A., Čivilytė A. Narkūnų piliakalnių ir papėdės gyvenvietės keramika: elgsenos atspindžiai, *Lietuvos archeologija*, 42, 2016, p. 191–241.

⁶⁸Simniškytė A. *Geležies amžius Sėloje*, p. 257.

⁶⁹Grigalavičienė E. Kerelių piliakalnis, p. 93.

⁷⁰Vengalis R. *Rytų Lietuvos gyvenvietės I–XII a.* (daktaro disertacija), Vilniaus universitetas, 2009.

⁷¹Grigalavičienė E. Kerelių piliakalnis, p. 93.

8 pav. Geležies amžiaus horizontui priskiriami radiniai, daugiausia datuojami romėniškojoju laikotarpiu: geležiniai smeigtukai (1, 3), geležinis lazdelinis smeigtukas, apvyniotas žalvarine juostele (2), geležinės adatos (4–7), geležiniai peiliai-pjautuvėliai (8, 9), molinis verpstukas (10), moliniai tigliai (11–14, 16–22), kaulinis neaiškios paskirties dirbinys (15). Saugoma LNM: 1 – AR 726: 34; 2 – AR 726: 32; 3 – AR 726: 33; 4 – AR 726: 20; 5 – AR 726: 21; 6 – AR 726: 17; 7 – AR 726: 18; 8 – AR 726: 14; 9 – AR 726: 15; 10 – AR 726: 125; 11 – AR 726: 129; 12 – AR 726: 126; 13 – AR 726: 127; 14 – AR 726: 128; 15 – AR 726: 89; 16 – AR 726: 131; 17 – AR 726: 145; 18 – be nr.; 19 – be nr.; 20 – be nr.; 21 – AR 726: 150; 22 – AR 726: 149. A. Ruzienės piešiniai

Geležies amžiaus sluoksniams priskirtos ir metalo apdirbimo liekanos pilialkalyje: žaizdras, žalvario žaliavos lazdelė ir geležies lydymo krosnelė (9 pav.). Kuriais amžiais jos naudotos, nustatyti nėra galimybių.

Romėniškojo laikotarpio Kerelių bendruomenę reikėtų vertinti kaip greitai besivystančią ir prisitaikančią naujas buitines keramikos gamybos, vertikalojo audimo, metalo apdirbimo ir kt. technologijas. Gana gausiai aptikti metaliniai dirbiniai nurodo jų darbo įrankių specifika, perėjimą nuo ankstesnių kaulo, rago ir akmens dirbinių, kurie nors kartais dar naudoti, bet neberekšmingi. Gausiausią darbo įrankių radinių grupę sudarė geležinės ylos, jos dažniausiai pagamintos keturkampį kaltinį geležies strypelį (7,2–9,4 cm ilgio) įtvirtinus medinėje rankenoje ir nusmailinus smeigiamąjį galą. Taip pat rastas kaulinės rankenos geležiniam dirbiniui įtvirtinti fragmentas⁷². Be minėtų radinių, šiam horizontui tyrėja skyrė 4 geležines adatas, 4 peilius-pjautuvėlius, skabta-vedegą ir skiltuvą⁷³. Vertinant šią darbo įrankių kolekciją vis dėlto pabrėžtina, kad kai kurie radiniai gali būti datuoti ir tautų kraustymosi laikotarpiu, kadangi jų gamyba menkai skyrėsi ir buvo gana tradicinė. Rūbų nešiosenoje naudoti geležiniai cilindriniai ir lazdeliniai smeigtukai. Iš pastarojo tipo išsiskiria puošnesnis

⁷²Ten pat, p. 90, 10:11 pav.

⁷³Ten pat, p. 94–95, 17–18 pav.

smeigtukas apvyniotas žalvario viela⁷⁴. Tyrėja romėniškuoju laikotarpiu taip pat datavo ir 2 geležines sagteles. Molio dirbinių aptikta vos pora: dvigubo nupjauto kūgio verpstukas ir plokščias svarelis su skylė viduryje. Kaip aukščiau minėta, kai kurie kauliniai adikliai galėjo būti vis dar naudojami, o iš akmeninių dirbinių: galastuvai, šlifavimo ir gludinimo akmenys.

Apibendrinant svarbu pasakyti, kad šiuose kraštuose pirmaisiais amžiais po Kr. vyko daug permainų, kurios lėmė vietos gyventojų laidosenos tradicijų pasikeitimą (pilkapių su akmenų vainikais atsiradimas), metalo gamybos tradicijų pokyčius (atsiradęs geležies apdirbimas, aktyviau vystoma spalvotoji metalurgija). Kai kada šie pokyčiai, kartu ir keramikos tradicijų pasikeitimas interpretuojami kaip etninį pasikeitimą leidžiantys nagrinėti šaltiniai. Šiuo laikotarpiu, kurio metu fiksuojamos naujos socialinės įtampos, kurios galėjo prisidėti ir prie pakartotino piliakalnio apgyvendinimo. Būtent šiuo laikotarpiu piliakalniai pradeda įgauti formas, kurios išskiria kalvas iš kraštovaizdžio: kasami grioviai, formuojami pirmieji pylimai.

9 pav. Geležies amžiaus metalurginės veiklos Kerelių piliakalnyje liekanos: A – žaizdras (LIIR, f. 1, neg. nr. 63761), B – geležies lydymo krosnelės apatinė dalis (LIIR, f. 1, neg. nr. 63771). E. Grigalavičienės nuotraukos

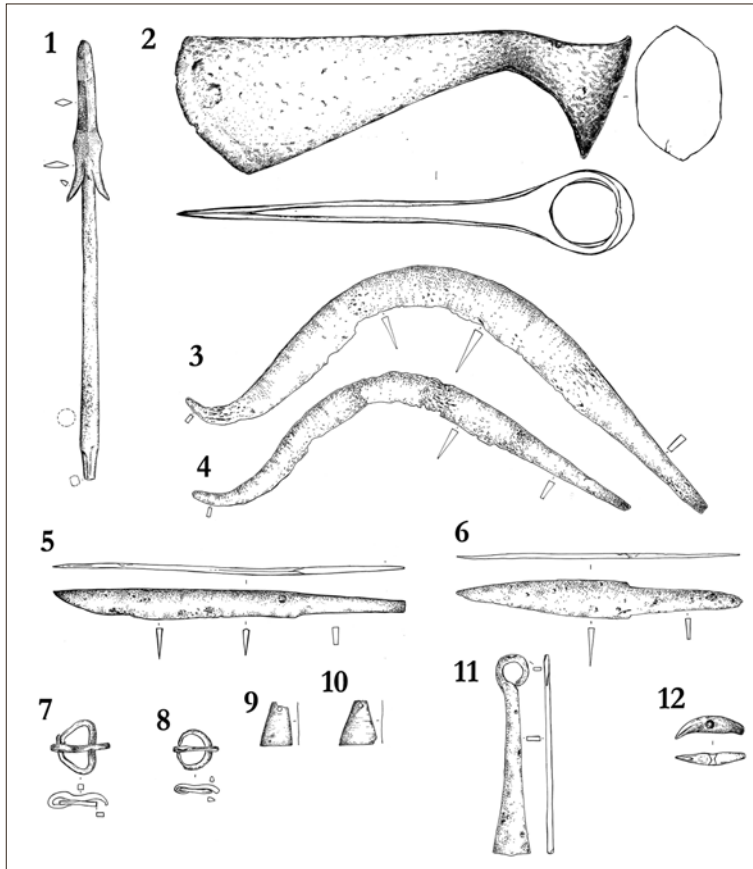
Kereliai tautų kraustymosi laikotarpiu ir vėlyviausi Kerelių piliakalnio apgyvendinimo bruožai

Tolesnis gyvenimas Kerelių piliakalnyje ir naujų konfliktų galimybės vertė piliakalnio gyventojus stiprinti piliakalnio gynybinę sistemą. III a. po Kr.–I tūkstantmečio trečiuoju ketvirčiu tyrėjų⁷⁵ datuojami įtvirtinimo darbai paliko dabar matomus (10 pav.) abiejose piliakalnio pusėse supiltus naujus pylimus, aikštelė dar kartą pertvarkyta, paplatinta ir išlyginta. E. Grigalavičienė laikė šį horizontą labiausiai suardytu, nors, anot jos, ir nėra duomenų apie piliakalnio arimą. Viršutiniame horizonte išimaišiusios metalurgijos liekanos, dirbiniai panašūs į vidurinio sluoksnio radinius, apsunkino vėlyvojo Kerelių piliakalnio etapo vertinimą.

Pagal metalinius dirbinius aišku, kad piliakalnyje gyventa bent iki VI a. po Kr., šiam horizontui skiriama ir išskirtinai Sėlos kraštui būdinga keramika su lygiu – gludintu paviršiumi, dekoruota geometriniais raštais. E. Grigalavičienė viršutiniam sluoksniui priskyrė geležinį

⁷⁴Ten pat, p. 94, 17:10 pav.

⁷⁵Ten pat, p. 100; Simniškytė A. *Geležies amžius Sėloje*, p. 258.

10 pav. Kerelių piliakalnis. 2017 m. A. Jonušytės nuotr.

11 pav. Geležies amžiaus horizontams priskiriami radiniai, daugiausia siejami su vėlyviausiu Kerelių piliakalnio apgyvendinimo etapu: geležinis įtveriamas ietigalis (1), siauraašmenis pentinis kirvis (2), pjautuvai (3–4), peiliai (5–6), sagtelės (7–8), žalvariniai kabučiai (9–10), geležinis skiltuvas (11), amuletas (12). Saugoma LNM: 1 – AR 726: 1; 2 – AR 726: 7; 3 – AR 726: 8; 4 – AR 726: 9; 5 – AR 726: 11; 6 – AR 726: 12; 7 – AR 726: 35; 8 – AR 726: 36; 9 – AR 726: 44; 10 – AR 726: 45; 11 – AR 726: 10; 12 – AR 726: 118. A. Ruzienės piešiniai

pentinį siaurašmenį kirvį, pjautuvus, peilius, ylas, įtvėriamąjį ietigalį, žalvarinius kabučius (11 pav.) bei keramiką lygiu ir grublėtu paviršiumi.

Piliakalnio viršutiniame horizonte aptikti degėšiai leido tyrėjai svarstyti apie piliakalnio apgyvendinimo pabaigą po VI a. gaisro⁷⁶. Šiai minčiai oponuoja A. Simniškytė, atkreipdama dėmesį į I tūkstantmečio antrosios pusės–II tūkstantmečio pradžios atsitiktinius dirbinius muziejuose ir piliakalnio papėdėje rastas 2 žalvarines apyrankes, datuojamas X amžiumi⁷⁷. Be pastarojo lobio, remiantis viena gnaibytinės keramikos šuke, V/VI–VII a. datuojama ilgakoje sege kauliniu koteliu, išskirta papėdės gyvenvietė. Prie šios interpretacijos prisidėjo ir K. Navako perduotas II tūkstantmečio pradžia datuotas stiklo karolis ir kryžiaus formos apkalas, dabar saugomi VDKM⁷⁸. Nors atskirų radinių piliakalnio papėdėje buvo aptikta, jų kiekis ir žinios, kad aplink Kerelių piliakalnį iki melioracijos darbų buvo sunkiai pereinama pelkė⁷⁹, kelia pagrįstų abejonių, ar tikrai egzistavo papėdės gyvenvietė. Tokių radinių atsiradimą prie piliakalnio galima aiškinti ir kitaip. Net ir piliakalnį apleidus vietinius žmones šios vietos traukia, o piliakalnio funkcija gali kisti įvairiai⁸⁰: kaip ritualų, atminties vietos, o gal piliakalnis kurį laiką buvo paruoštas slėptuvės funkcijai, kuri nepaliko aiškesnių radinių.

Daugumoje Lietuvos vietovių I tūkstantmečio viduryje fiksuojami konfliktų atvejai, kalbama apie suirutes, svarstomos krizių ar krašto ištuštėjimo⁸¹ hipotezės. Atsirandant Sėlos teritoriniams centrams Juodonysė ir Kupiškyje, buvusi Skapiškio valsčiaus teritorija ir Kerelių piliakalnis prarado savo reikšmę platesniame regione. Prie to neabejotinai prisidėjo ir nepatogi keliauti aplinka – pelkėtas žemumų kraštas, kuris lėmė ir tokį archeologinio paveldo pasiskirstymą. Tačiau buvusiam Skapiškio valsčiuje tyrinėtus Kerelių piliakalnis daugiausiai duomenų suteikė apie gana savarankiškas ankstyvesnes vietos bendruomenes, kurios leido archeologams perskaityti keletą svarbių mūsų priešistorės puslapių.

⁷⁶Grigalavičienė E. Kerelių piliakalnis, p. 100.

⁷⁷Simniškytė A. *Geležies amžius Sėloje*, p. 258.

⁷⁸Simniškytė A. Piliakalnių aplinkos žvalgymas Kupiškio ir Rokiškio rajonuose, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2001 metais*, 2002, p. 53–54.

⁷⁹VAK, b. 21, p. 14.

⁸⁰Vengalis R. *Rytų Lietuvos gyvenvietės I–XII a.* (daktaro disertacija), Vilniaus universitetas, 2009, p. 154–164; Vitkūnas M., Zabiela G., Baltų piliakalniai: nežinomas paveldas. *Lietuvos archeologijos draugija*, 2017.

⁸¹Simniškytė A. *Geležies amžius Sėloje*.

Atmintis apie dominikonus Skapiškyje ir bažnytinės dailės palikimas

Dalia Klajumienė

1 pav. 1819–1826 m. statyta Skapiškio Šv. Jackaus bažnyčia. 2011 m. Dalios Klajumienės nuotr.

Skapiškyje nuo XVI a. veikė parapiinė katalikų šventovė, o nuo 1750 iki 1832 m. taip pat rezidavo dominikonų vienuoliai, miestelyje pasistatę savo bažnyčią ir vienuolyną bei turėję nemažai ūkinių pastatų. Istorija susiklostė taip, kad praėjus šiek tiek daugiau nei 20 metų po vienuolyno uždarymo, vyskupo Motiejaus Valančiaus pastangomis 1858 m. buvusi dominikonų bažnyčia vėl buvo atidaryta, pašventinta ir pradėjo tarnauti parapijai, šią funkciją išlaikydama iki mūsų dienų. Senieji gotikinės architektūros parapijos maldos namai XIX a. antroje pusėje turėję tik kapinių koplyčios statusą ir beveik nebenaudojami sunyko, todėl Pirmojo pasaulinio karo metu nugriauti. Vienuolyno gyvenamasis mūras miestelio reikmėms taip pat naudotas iki Antrojo pasaulinio karo pabaigos ir tik tada sovietų valdžios įsakymu nugriautas. Taip susiklostė, kad neilgai, tik 82 metus Skapiškyje veikę dominikonų vienuoliai atmintini ne tik dėl istoriniuose dokumentuose užfiksuotų faktų, bet ir dėl jų statytos, išgražintos ir mūsų dienas pasiekusios santūrių klasicizmo formų bažnyčios su vertingais, įdomią istoriją turinčiais dailės paminklais (1 pav.).

Skapiškio miestelio ir bažnyčių svarbiausi istorijos faktai jau ne kartą buvo pristatyti enciklopedinio ir apžvalginio pobūdžio straipsniuose¹. Itin išsamią šios temos analizę atliko Algirdas Baliulis straipsnyje „Iš Kupiškio apylinkių praeities“², o dominikonų bažnyčios uždarymą ir vyskupo M. Valančiaus pastangas susigrąžinti pastatus parapijos reikmėms vaizdžiai aprašė Vytautas Merkys³. Pasitinkant Skapiškio parapijos 500 m. jubiliejų

¹ Skapiškis, *Lietuvių enciklopedija*, Boston, 1962, t. 27, p. 543–544; Skapiškis, Misius K., Šinkūnas R. *Lietuvos katalikų bažnyčios*, Vilnius: Pradai, 1993, p. 256–257; Skapiškis, *Panevėžio vyskupija. Istoriniai duomenys, pastoracinė veikla*, Vilnius: Katalikų akademija, 1998, p. 220–223; Totoris Alvydas, [Skapiškio] Bažnyčia ir Beneficija. Parapija. Vienuolynas, *Kupiškėnų enciklopedija*, t. III, R–Ž, sud. V. Jankauskas, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2017, p. 118–127.

² Baliulis A. Iš Kupiškio ir apylinkių praeities, *Kupiškio kraštas*, Vilnius: A. Varno personalinė įmonė, sud. V. Merkys, 1997, p. 48–137.

³ Merkys V. Vyskupas Motiejus Valančius Kupiškėnuose, *Kupiškio kraštas*, sud. V. Merkys, Vilnius: A. Varno personalinė įmonė, 1997, p. 143–164.

ilgametė miestelio mokyklos mokytoja A. E. Markevičiūtė parengė knygą „Skapiškis“. Joje remiantis publikuotais istoriniais tyrimais ir vietos žmonių pasakojimais bei atsiminimais, išsamiai nušviestas miestelio vaizdas, kuriame ryškų pėdsaką paliko dviejų bažnyčių istorijos⁴. Būtina paminėti dominikonų vienuolijos tyrinėtoją Viktorą Petkų, knygoje „Dominikonai Lietuvos kultūroje“ nemažai dėmesio skyrusį ir Skapiškio vienuolynui, daug vertingų faktų pateikusį apie vienuolyno vyresniusius (priorus) ir vienuolių veiklą miestelyje⁵. Todėl šiame straipsnyje, remiantis jau publikuotomis išvalgomis ir išlikusiais gausiais archyviniais šaltiniais, siekiama daugiau gilintis į Skapiškio dominikonų ansamblio architektūrą ir dailę, paanalizuoti, kiek buvusiam vienuolyno ansambliui ir kiek senajai parapinei bažnyčiai priklausiusių dailės kūrinių pasiekė mūsų dienas, kaip kito buvusios dominikonų bažnyčios dekoras pavertus ją parapijos maldos namais.

Manoma, kad parapinė bažnyčia Skapiškyje išmūryta apie 1500 metus⁶. Kiek vėliau, 1555 m., žemių savininkas Skapas bažnyčiai išrūpino papildomos fundacinės žemės ir prie senosios bažnyčios primūrijo koplyčią. Bažnyčia pašventinta Šv. Lauryno kankinio titulu.

Praejus daugiau nei dviem šimtams metų, Livonijos vyskupas Juozapas Dominykas Puzina su broliu Mykolu 1750 m. Skapiškyje įkurdino dominikonus. Pirmoji dominikonų bažnyčia buvo medinė. Literatūroje apie Skapiškį yra užsiminta, kad ji statyta 1756 m.⁷, tačiau vienuolyno dokumentai nurodo, kad maldos namai suresti tik 1765 m. prioro Fortunato Trečioko rūpesčiu⁸. Fundatorių garbei bažnyčiai suteikti šventųjų arkangelo Mykolo ir Juozapo titulai⁹. Ankstyviausias išlikęs bažnyčios inventorių surašytas 1794 m.¹⁰ Jame nurodyta, kad bažnyčioje yra penki drožėjų darbo, įvairiomis spalvomis dažyti ir auksuoti altoriai. Visi jie vadinami „naujais“, nors pagal analogiškų dokumentų rašymo pobūdį „nauju“ gali būti vadinami ir kelis ar daugiau dešimtmečių turėję puošybos elementai. Didžiajame altoriuje buvo du tituliniai, fundatorių šventuosius globėjus vaizdavę paveikslai: vienas šv. arkangelo Mykolo, kitas, virš tabernakulio – vaizduojantis šv. Juozapą su Kūdikieliu Jėzumi ant rankų, uždengtas popieriniu pasidabruotu ir paauksuotu aptaisu.

Dešinėje bažnyčios pusėje, koplyčioje, stovėjo dviejų tarpinių Jėzaus Kristaus altorių, imituojant alebastrą nudažytas baltai ir paauksuotas. Pirmajame tarpnyje buvo didelė medinė Nukryžiuotojo figūra, kurios erškėčių vainikas, lentelė su įrašu „J. N. R. J.“ ir žaizdų vietos – iš sidabro. Taip pat minima šalia skulptūros kabėjus sidabrinės votų plokštelės. Antrą altoriaus tarpinį puošė šv. Antano su Kūdikieliu Jėzumi ant rankų atvaizdas, dengtas sidabrinium, vietomis paauksuotu aptaisu. Prie altoriaus puošmenų priklausė du nedideli įstiklinti šv. Tado ir šv. Pranciškaus paveikslėliai. Be to, altoriuje minimas vienas veidrodis. Votų ir veidrodžio

⁴ Skapiškis, sud. A. E. Markevičiūtė, Utena: Utenos Indra, 1999.

⁵ Petkus V. *Dominikonai Lietuvos kultūroje*, Vilnius, 2004, p. 647–663.

⁶ Baliulis A. Iš Kupiškio ir apylinkių praeities, *Kupiškio kraštas*, p. 92.

⁷ Skapiškis, Misius K., Šinkūnas R. *Lietuvos katalikų bažnyčios*, Vilnius: Pradai, 1993, p. 257.

⁸ Skapiškio dominikonų bažnyčios ir vienuolyno 1794 m. inventorių, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (toliau – LVIA), f. 525, ap. 8, b. 740, l. 1.

⁹ Skapiškio dominikonų bažnyčios ir vienuolyno 1800 m. inventorių, LVIA, f. 525, ap. 8, b. 739, l. 2.

¹⁰ Skapiškio dominikonų bažnyčios ir vienuolyno 1794 m. inventorių, LVIA, f. 525, ap. 8, b. 740, l. 1–13v.

komponavimas altoriuje liudija, kad Nukryžiuotojo skulptūra garsėjo malonėmis ir buvo papildomai gražinama maldininkų aukomis.

Toje pačioje dešiniojoje koplyčioje šalia Nukryžiuotojo altoriaus buvo dar vienas – dedikuotas dominikonų ordino patriarchui šv. Domykui. Pirmąjį jo tarpsnį puošė tapytas šv. Domyko atvaizdas, kurio individualūs atributai – žvaigždė kaktoje ir lelėja, kurią rankoje laikė angelas – buvo padaryti iš sidabro. Antrajame altoriaus tarpsnyje įkomponuotas pirmojo lenkų dominikono, kurio iniciatyva dominikonai įsikūrė ir Lietuvoje, šv. Hiacinto paveikslas. 1794 m. inventoriuje nurodoma, kad tapyto atvaizdo šonuose stovėjo medinės skulptūros: dešinėje – šv. Liudviko, kairėje – šv. Tomo. Manytina, kad tai būta garsių dominikonų šventųjų – Liudviko Bertrando ir Tomo Akviniečio – atvaizdai.

Kairėje bažnyčios koplyčioje taip pat buvo du dvitarpniai altoriai. Pirmasis, ypač gerbiamas, skirtas Dievo Motinai, su malonėmis garsėjusiu Dievo Motinos su Kūdikiu atvaizdu, uždengtu aptaisu ir papuoštu sidabrinėmis paaukuotomis karūnomis, kurias laikė iš sidabro padarytos angeliukų figūrėlės. Paveikslą taip pat dengė daug pagarbos ženklų – votų: brangių moteriškų papuošalų, sidabrinų paaukuotų kryželių, puoštų brangiaisiais akmenimis, sidabrinis paaukuotas medalis. Kaip ir ant Nukryžiuotojo altoriaus, čia buvo du nedideli paveikslėliai po stiklu ir trys veidrodžiai: vienas apvalus altoriaus viršuje, kiti du – apačioje, drožinėtuose rėmuose. Antrąjį altoriaus tarpsnį puošė šv. Barboros kankinės paveikslas, abipus jo – medinės šv. Domyko ir šv. Kotrynos¹¹ skulptūros, ikūnijančios kankinystės ir nepaliaujamo tikėjimo idealus.

Antrasis kairiosios koplyčios altorius, dedikuotas garsiam dominikonų ordino pamokslininkui šv. Vincentui Ferariečiui, buvo su šio šventojo paveikslu pirmajame tarpsnyje ir žymiausio dominikonų teologo Bažnyčios mokytojo šv. Tomo Akviniečio, su sidabriniais nimbo spinduliais, atvaizdu antrajame. Altoriaus šonuose buvo medinės dominikonų šventuosius – šv. Petrą Kankinį ir pal. Česlovą – vaizduojančios skulptūros.

Bažnyčios sienas puošė du dideli fundatorių portretai, vargonų chore stovėjo septynių registrų vargonai su puošniu drožybiniu prospektu, kairėje bažnyčios pusėje ant klausyklos buvo iškelta sakykla. Maldos namai buvo apšviečiami trimis stikliniais sietymais (*Szklanne Girydony*), kurių vienas buvo pakabintas prieš didįjį, kiti du koplyčiose – prieš Nukryžiuotojo ir Dievo Motinos altorius. Sietynų paveldo Lietuvoje tyrimai rodo¹², kad XVIII a. stikliniai sietynai, kuriuos nuo amžiaus pradžios Europoje gamino Venecijos, Bohemijos, Silezijos, Ispanijos karališkos La Granja dirbtuvės, o LDK XVIII a. stikliniai sietynai gaminti didikams Radviloms priklausiusiose Nalibokų, o galbūt ir Urečės stiklo dirbtuvėse, vis dėlto buvo prabangus ir retai kam įperkamas taikomosios dailės dirbinys, todėl tokiais sietymais šiame šimtetyje pasipuošdavo tik turtingesnės, dosnius geradarius turinčios Lietuvos bažnyčios.

Tiek altorių, tiek ir kitos įrangos apibūdinimai dominikonų bažnyčioje XVIII a. pabaigoje–XIX a. pradžioje

¹¹ Dominikonai savo altorius mėgo puošti tiek kankinės šv. Kotrynos Aleksandrietės, tiek ir dominikonų šventosios Kotrynos Sienietės atvaizdais. Šiuo atveju sunku pasakyti, apie kurią iš jų kalbama.

¹² Sietynų paveldą išsamiai tyrinėja Alantė Valtaitė-Gagač. Ta tema ji parengė ir publikavo keletą straipsnių, tačiau išsamesni duomenys yra pateikti disertacijoje „XVII a.–XX a. 4 dešimtmečio sietynų paveldas Lietuvoje“, kuri buvo apginta 2015 m. Vilniaus dailės akademijoje.

liudija, kad ji buvo tikrai puikiai aprūpinta ir meniškai išpuošta, stengiantis parodyti pagarbą fundatoriams ir dominikonų vienuolijos istorijai, gerbiamų šventųjų atvaizdais išryškinti jos dvasinius siekius. Šalia bažnyčios stovėjo medinė varpinė su keturiais varpais. Tenka didžiai apgailėstauti, kad visas tas puošmenas ir turtus sunaikino 1806 m. kilęs gaisras. Jo padariniai aprašyti 1807 m. inventoriuje: „Bažnyčia 1806 m. balandžio 3 d. visiškai sudegė gaisre, prasidėjusiame miestelio pakraštyje esančioje Mirabelio smuklėje. Sudegė altoriai, du dideli fundatorių portretai, šv. Dominyko, šv. Vincento [Ferero?] ir kiti ant sienų kabęję paveikslai, vargonai, valtornos, trimitai, būgnas ir kiti daiktai, kurių nepavyko išgelbėti. Varpinė prie bažnyčios sudegė, trys dideli varpai ir ketvirtas Rožančinės išsilydė. Iš surinktos 1700 svarų jų medžiagos Vilniuje liejami du varpai. Vienas – 1560 svarų, kitas – 540.“¹³ Tolesniame aprašyme nurodoma, kad iš gaisro pavyko išgelbėti malonėmis garsėjusį Dievo Motinos su Kūdikiu paveikslą, išpuoštą aptaisais, karūnomis ir votais. Jis buvo patalpintas į vieną iš keturių vienuolyno refektoriuje (valgomajame), kur laikinai vyko šv. Mišios, įrengtų altorių. Šioje laikinoje koplyčioje didysis altorius buvo skirtas šv. Juozapui, papuoštas to paties pavadinimo paveikslu, dengtu popieriniu pasidabruotu aptaisu. Nors vizitatorius neužsimena, tačiau galima spėti, kad ir ši paveikslą pavyko išgelbėti iš gaisro. Antrajame Šv. Dominyko altoriuje pakabintas naujas, tikriausiai vienuolyne saugotas, nedidelis vienuolijos įkūrėjo paveikslėlis. Trečiasis, kaip minėta, buvo skirtas Dievo Motinos garbei, papuoštas išgelbėtu iš gaisro paveikslu. Ketvirtajam Nuplakto Jėzaus Kristaus altoriui už dominikono Vincento Majeviskio paaukotus 200 auksinų buvo nutapytas Jėzaus Širdies paveikslas¹⁴. Čia reikia pridurti, kad vėlyvaisiais viduramžiais gyvenusi garsi dominikonė, Bažnyčios mokytoja šv. Kotryna Sienietė (1347–1380) yra laikoma viena iš Švč. Jėzaus Širdies adoruotojų ir šio maldingo dvasinio judėjimo pradininkių¹⁵, todėl nenuostabu, kad vienuolis V. Majeviskis Skapiškio dominikonų bažnyčiai paaukoko būtent tokio turinio paveikslą. Prierašas inventoriaus pabaigoje nurodė, kad buvo nutapytas dar vienas – Švč. Jėzaus Vardo – paveikslas ir 1807 m. iškeltas į didįjį altorių¹⁶. Tame pačiame dokumente taip pat perskaitome, kad Kamajų klebonas už 400 auksinų mokesčių atidavė nedidelius vargonėlius – pozityvą, kurie perdirbti į 6 registrų instrumentą¹⁷. Be to, vardijant įvairias bažnyčios puošmenas minimi dar trys paveikslai (siužetai nenurodomi), du nedideli fundatorių portretai, du relikvijoriai po stiklu, komunikantų kepimo forma, keturi veidrodžiai, medžiaginis baldakimas, baltos medžiagos didžiojo altoriaus antepedijus, mediniai altorių kryželiai, trys portatiliai ir kt.¹⁸

¹³ Skapiškio dominikonų bažnyčios ir vienuolyno 1807 m. inventorių, LVIA, f. 525, ap. 8, b. 738, l. 1–17v.

¹⁴ *Ten pat*, l. 2v–3.

¹⁵ Išsamiai Švč. Jėzaus Širdies kulto sklaidą Lietuvoje yra aptarusios dailės istorikės Regimanta Stankevičienė ir Skirmantė Smilingytė-Žeimienė. Žr. Smilingytė-Žeimienė S., Stankevičienė R. Švč. Jėzaus Širdies kultas ir jo atspindžiai Užnemunės dailėje, *Užnemunė: visuomenė ir dvasinio gyvenimo procesai*, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2005, p. 186–208.

¹⁶ XV a. šv. Bernardinas Sienietis, padedamas kitų brolių bernardinų, uoliai skleidė pamaldumą Švč. Jėzaus Vardui ir 1530 m. popiežius Klemensas VII leido Mažesniųjų brolių (bernardinų) ordinui per šv. Mišias ir Liturgines valandas švęsti Švenčiausiąjį Jėzaus Vardą. Šiam pamaldumui toliau plintant, 1721 m. popiežius Inocentas XIII šventę patvirtino visai Katalikų bažnyčiai. Nuo tada ir dominikonai buvo uolūs šio pamaldumo platintojai, o XVIII a. vidurio Švč. Jėzaus Vardo paveikslai papuošė daugelį Lietuvos dominikonų bažnyčių altorių.

¹⁷ Skapiškio dominikonų bažnyčios ir vienuolyno 1807 m. inventorių, LVIA, f. 525, ap. 8, b. 738, l. 5.

¹⁸ *Ten pat*, l. 5v.

Ilgainiui dominikonai melstis pradėjo šalia vienuolyno pastatytoje medinėje laikinoje koplyčioje, vadinamoje Oratorija (*Oratorium*), nes nauja mūrinė bažnyčia pradėta statyti tik 1819 m. ir pabaigta 1826 m. (bažnyčios pagrindiniame fasade išliko įrežta statybų pradžios data) (2 pav.).

Oratorijoje buvo pastatyti net penki altoriai. Didysis dedikuotas Rožinio Švč. Mergelei Marijai, kuri papuošė iš senosios medinės bažnyčios išgelbėtas Dievo Motinos su Kūdikiu atvaizdas ir trys veidrodžiai. Šoniniai keturi altoriai skirti: Nukryžiuotajam Jėzui Kristui, su Nukryžiuotojo skulptūra; šv. Vincentui Ferariečiui, su to paties titulo ant drobės tapytu paveikslu pirmajame ir šv. Dominyko drobe antrajame tarpsnyje; šv. Hiacintui, su ant pasidabruotos ir paausiuotos vario skardos tapytu atvaizdu; Jėzaus vardui, su ant drobės sukurtu atvaizdu. Keista, bet 1807 m. aprašytas Jėzaus Širdies paveikslas vėlesniuose dominikonų dokumentuose nebeminimas, tačiau nuo 1815 m. „*mažas Jėzaus Širdies paveikslas virš krikštyklos*“ imamas fiksuoti parapinės bažnyčios aprašymuose¹⁹. Ar tai buvo dominikonų dovana parapijai, ar savarankiškai įgytas tapybos darbas – žinių neišliko.

2 pav. Bažnyčios statybų pradžią liudijanti data. 2012 m. D. Klajumienės nuotr.

1828 m., praėjus dvejiems metams po naujosios mūrinės dominikonų bažnyčios pastatymo, perduodant vienuolyną ir bažnyčią naujam priorui Florijonui Lutostanskiui, surašytas išsamus inventorius²⁰. Jame nurodoma, kad naujieji maldos namai yra stačiakampio plano, 46 uolekčių ilgio, 33 pločio ir 24 aukščio. Viduje pastatyti penki mūriniai altoriai: didįjį puošia medinė Nukryžiuotojo skulptūra, antrajame altoriuje – Rožinio Švč. Mergelės Marijos paveikslas su sidabriniais aptaisais ir karūnomis, trečiajame – šv. Hiacinto atvaizdas, taip pat su sidabriniais paausiuotais aptaisais, ketvirtajame – ant drobės tapytas Švč. Jėzaus Vardas, penktajame – taip pat ant drobės tapytas šv. Dominyko paveikslas. Atskirai ant pilorių buvo įkomponuoti šv. Vincento Ferero ir šv. Stanislovo vyskupo atvaizdai. Procesijoms eiti vienuoliai turėjo tris nešiojamus altorėlius, kurių paveiksmai 1828 m. dokumente neaprašyti, ir penkias vėliavas: 1 – su Rožinio Švč. Mergelės Marijos atvaizdais abiejose pusėse, 2 – su kryžiaus ženklu centre, 3 – su Apreiškimo Švč. Mergelei Marijai scenomis abiejose pusėse, 4 – su Rožinio Švč. Mergelės Marijos vaizdu vienoje pusėje ir šv. Juozapo kitoje, 5 – su Paskutinės vakarienės ir šv. Mykolo atvaizdais. Vargonų chore 1827 m. buvo pastatyti nauji 10 balsų vargonai, kuriais bažnyčioje griežta iki pat XIX a. pabaigos. Po vargonų choru buvo išmūrytos „stacionarios“ trijų arkų Kristaus kapo dekoracijos su specialiais, kontūrinės drožybos ir iliuzinės perspektyvinės tapybos būdu sukurtais kape gulinčio Jėzaus Kristaus ir Sopulingosios Dievo Motinos atvaizdais, inventoriuje įvardytais lenkišku žodžiu

¹⁹ *Obraz mały serca Jezusowego nad Baptisterium* (Skapiškio parapinės bažnyčios 1815 m. inventorius, LVIA, f. 669, ap. 2, b. 325, l. 101); *Nad Chrzcielnicą Obraz serca P. Jezusa wszoki na łokci 1, szeroki ¾ łokcia, na płótnie malowany ręką średnią bez ram* (Skapiškio parapinės bažnyčios 1830 m. vizitacijos aktas, LVIA, f. 669, ap. 2, b. 241, 422); *Nad Chrzcielnicą obraz Serca Pana Jezusa na płótnie malowany 1* (Skapiškio parapinės bažnyčios 1844 m. vizitacijos aktas, LVIA, f. 669, ap. 2, b. 258, l. 352).

²⁰ Skapiškio dominikonų bažnyčios ir vienuolyno 1828 m. inventorius, LVIA, f. 525, ap. 8, b. 737, l. 1–12.

*Transparency*²¹. Reikia pridurti, kad tokios dekoracijos Velykų laikotarpiu būdavo derinamos su Išganytojo kapą saugojusių romėnų kareivių atvaizdais. Tokių būta ir Skapiškio dominikonų bažnyčioje, jie aprašyti dar išsamesniame 1830 m. vizitacijos akte: „*Po vargonais kairėje pusėje vietinis Viešpaties Jėzaus kapas su trimis Sargybiniais ir dviem atvaizdais (Tranzpirantami), tapytas. Virš kapo Švč. Mergelė Sopulingoji ant rankų laikanti gulintį Viešpatį Jėzų.*“²²

Kristaus kapo dekoracijas tyrinėjusi dailės istorikė Asta Giniūnienė rašė, kad „*Kristaus kančios, mirties ir Prisikėlimo inscenizacijos katalikiškoje Europoje paplito baroko laikotarpiu, tai buvo viena iš potridentinių, jėzuitų platinamų Theatrum sacrum formų, stebinusi ir padėjusi žmonėms emociškai išgyventi svarbiausius Išganytojo istorijos momentus, įsivaizduoti Velykų Tridienio liturgiją*“²³. Dažnai Kristaus kapo dekoracijos būdavo statomos šalia didžiojo arba kurio nors šoninio altoriaus tik Velykų laikotarpiu, tačiau žinoma nemažai atveju, kai Išganytojo kapas bažnyčiose įrengiamas stacionariai, skiriant jam vietą po vargonų choru arba pastatant specialią Kristaus kapo koplyčią. A. Giniūnienės tyrimai rodo, kad tokių pastovių dekoracijų ypač gausu buvo vienuolijų ansambliuose ir dominikonų indėlis čia tikrai svarus. Paminėtinos garsios Žemaičių Kalvarijos, Vilniaus Vėrkų, Šumsko dominikonų dekoracijos. Stacionarios Kristaus kapo koplyčios tradiciškai įkomponuojamos į Kryžiaus kelio kompleksus, todėl 1819–1826 m. pastatytoje mūrinėje Skapiškio dominikonų bažnyčioje įrengti nuolat matomą Kristaus kapą galėjo paskatinti dar 1810 m. vyskupo Jeronimo Stroinovskio privilegija miestelyje suformuotas Kryžiaus kelias, dokumentuose vadinamas *Kalvarija*, turėjęs 14 medinių malksnomis dengtų koplytėlių, kurias puošė ant drobės tapyti Kristaus kančios stočių paveikslai²⁴. A. Giniūnienė mano, kad dominikonų bažnyčią 1858 m. atidavus parapijai ir pradėjus nykti senosios Kalvarijos apvaikščiojimo tradicijai, Kristaus kapo dekoracijos nustojo būti nuolatine maldos namų puošmena²⁵. Išlikęs 1888 m. dokumentas, aprašantis buvusią dominikonų, tuomet jau parapinę bažnyčią, fiksuoja jau parapinę bažnyčią, fiksuoja po vargonais esantį sandėliuką, kuriame laikomi Kristaus kapo reikmenys, naudojami tik Velykų laikotarpiu²⁶. Naujam bažnyčios istorijos etapui priskirtinos ir dvi išlikusios, 1860 m. ant lentų tapytos Kristaus kapo sargybinių figūros, kurių sukūrimo laiką liudija užpakalinėje pusėje įrašyta data (3 pav.).

Svarbi Skapiškio dominikonų plėtojamos maldingumo tradicijos dalis – kaip jau minėta, 1810 m. įsteigtas Kryžiaus kelias, dažnai vadintas *Kalvarija*. Skapiškio dominikonų dokumentuose teigiama, kad Kryžiaus kelias iškilmingai kiekvienais metais būdavo einamas švenčiant Žolinę, per šv. Hiacinto, Gai-

²¹ *Grob Pana Jezusa Meyscowy Murowany z trezema bramkami i Dwoma Transparentami N: P: Bolesney i Pana Jezusa w Grobu leżacego* (Skapiškio dominikonų bažnyčios ir vienuolyno 1828 m. inventorių, LVIA, f. 525, ap. 8, b. 737, l. 2).

²² *Pod Organem polewey stronie Grob Pana Jezusa mieyscowy z Trzema Strażnikami y Dwoma Tranzpirantami, malowany, nad Grobem Nayswiętsza Pana Bolesna, Trzymiąca na Rękach Pana Jezusa w Grobie leżacego* (Skapiškio dominikonų bažnyčios ir vienuolyno 1830 m. vizitacijos aktas, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3839, l. 1v).

²³ Giniūnienė A. Veiviržėnų bažnyčios iliuzinė tapyba ir XVIII a. II pusės–XIX a. I pusės Kristaus kapo dekoracijos, *Menotyra*, 2012, t. 19, Nr. 1, p. 22–23.

²⁴ Skapiškio dominikonų bažnyčios ir vienuolyno 1820 m. inventorių, LVIA, f. 669, ap. 2, b. 222, l. 392.

²⁵ Giniūnienė A. *Kryžiaus kelias Lietuvoje XVIII a. antroje pusėje–XX a. pradžioje. Sklaida ir raiška*, Vilnius: VDA leidykla, 2013.

²⁶ ...кладовая матерьяла для сооружения Гроба Господняго предъ пасхою, затирающаяся дверми на замке (Skapiškio parapinės bažnyčios 1888 m. vizitacijos aktas, LVIA, f. 669, ap. 2, b. 558, l. 10).

3 pav. 1860 m.
padirbintos Kristaus
kapo sargybinių
figūros. 2012 m.
D. Klajumienės nuotr.

lestingosios Dievo Motinos (*Pocieszenia Maryi Panny*) iškilmes, Didįjį Šeštadienį ir antrą savaitę po Velykų, be to, procesijos būdavo rengiamos kiekvieno mėnesio paskutinį sekmadienį ir penktadieniais²⁷. Kryžiaus kelio, arba Kalvarijos, įrengimo proga 1810 m. Skapiškio dominikonai Vilniuje, misionierių spaustuvėje, išleido nedidelį Kryžiaus kelio vadovą, pavadintą *Giesmes apėy kieturiolika stacyu, mukas Jezusa Pona prie naujos Katwaryos, baznicioi kunigu dominikonu Skapiskios*, o 1819 m. pradėję statyti naują mūrinę bažnyčią, matyt, tikėdamiesi didesnio Kryžiaus kelius apvaikščiojančiųjų maldininkų skaičiaus, parengė dar išsamesnį leidinį, pavadintą *Kiales kriziaus pona musu Jezusa Chrystusa arba Katwarya stacyu kieturolikas, su wisays miesta Jeruzalaus, ir cietos žiames S. Atpuskays, prie bažniczios Kunigu Dominikonu Skapiszskios metose 1810 Jprawoditas*. Jame, be stočių maldų-meditacijų kiekvienam liturginiam laikotarpiui, dar buvo pratarmė apie atlaidus ir du priedai – himnai Švč. Mergelei Marijai ir Lietuvos dominikonų provincijos vienuolynuose ypač gerbiamam šv. Hiacintui. Manoma, kad abu leidinius parengė Skapiškio dominikonų vienuolyno prioras, teologijos daktaras Laurynas Bortkevičius (1756–1823, mirė Skapiškyje), o jam talkinti galėjęs poetas Antanas Strazdas, kuris dažnai iš Kamajū atvykdavęs ir apsistodavęs pas vienuolius dominikonus²⁸. Tenka tik apgailestauti, kad šis Kryžiaus kelias gyvavo ne itin ilgai, nes 1832 m. caro valdžiai vienuolyną uždarius, nebebuvo kam jį prižiūrėti ir puoselėti. Kad uždarius vienuolyną Kryžiaus kelias ėmė labai greitai nykti, liudija išlikę 1833 m. surašyti miestelio žydų skundai, kuriuose teigiama, kad uždarius vienuolyną, labai mažai kas besusirenka į atlaidus, niekas neina Kryžiaus kelių, todėl jie negali surinkti pinigų už smuklių nuomą²⁹. Po 1863 m. sukilimo numalšinimo, bijantis didesnių žmonių susibūrimų, 1866 m. buvo išleistas įsakas, iš viso uždraudžiantis

²⁷ Skapiškio dominikonų bažnyčios ir vienuolyno 1820 m. inventorių, *LVIA*, f. 669, ap. 2, b. 222, l. 392; Skapiškio dominikonų bažnyčios ir vienuolyno 1828 m. inventorių, *LVIA*, f. 525, ap. 8, b. 737, l. 10.

²⁸ Apie Skapiškio dominikonų Kalvarijos vadovus rašyta: Petkus V. *Dominikonai Lietuvos kultūroje*, Vilnius, 2004, p. 661; Giniūnienė A. Kryžiaus kelio iliustracijos Lietuvos XIX a. leidiniuose, *Menotyra*, 2011, t. 18, Nr. 1, p. 50–51; Giniūnienė A. *Kryžiaus kelias Lietuvoje XVIII a. antroje pusėje–XX a. pradžioje. Sklaida ir raiška*, Vilnius: VDA leidykla, 2013, p. 104–107.

²⁹ Baliulis A. Iš Kupiškio apylinkių praeities, *Kupiškio kraštas*, p. 113.

Kryžiaus kelių procesijoms eiti už bažnyčių šventorių ribų ir neleidžiantis anksčiau statytų koplytėlių remontuoti, taip pasmerkiantis jas galutinai sunykinti³⁰, todėl visoje Lietuvoje ne bažnyčiose ar jų šventoriuose, o atvirose vietovėse XVIII–XIX a. pirmojoje pusėje įkurtos 14 stočių mažosios Kalvarijos mūsų dienų nepasiekė³¹.

Lemtingais 1832 metais, uždarant Skapiškio vienuolyną, buvo aprašytas tuomet turėtas tėvų dominikonų turtas³². Dokumentas liudija, kad bažnyčios šventorius buvęs apjuostas paprasta vytelių tvora, bažnyčioje stovėję penki jau ankstesniuose dokumentuose minėti altoriai (Nukryžiuotojo, Rožinio Švč. Mergeinės Marijos, Šv. Hiacinto, Švč. Jėzaus Vardo ir Šv. Dominyko), medinė sakykla, keturios klausyklos, šeši didesni ir du mažesni suolai, trys procesijų altorėliai, 10 balsų vargonai ir daug liturginės tekstilės bei liturginių indų. Šalia bažnyčios ant mūrinio pamato kilo medinė varpinė, kurioje kabėjo keturi skirtingo dydžio varpai. Aprašo pabaigoje paminimos ir Kryžiaus kelio koplytėlės: keturios nedidelės stovėjo bažnyčios šventoriuje, devynios didesnės – 860 žingsnių nutolusios nuo bažnyčios, o keturiolikta, pati didžiausia, buvo aptverta (turėjo savo šventorių) ir einant Kryžiaus kelią prie jos būdavo laikomos šv. Mišios. Dabartinėje bažnyčioje saugoma medinė banderolės formos lentelė su įrašu „STACYA XIV. / Žinksnui, 30. Jezus grabe palaidotas“ leidžianti nedrąsiai spėti, kad yra menkas paskutinės didžiausios stoties reliktas (4 pav.).

Minėtame 1832 m. aprašyme nurodama, kad vienuolynė gyveno 8 vienuoliai ir 3 novicijai, špitolė turėjo 9 gyventojus³³. Vienuolyno uždarymą ir turto perėmimą yra smulkiai aprašęs istorikas A. Baliulis, nurodęs, kad miestelio gyvenimas tuo metu smarkiai sutriko netekus svarbaus dvasinio ir ūkinio centro (tą liudijo ir anksčiau minėtas žydų skundas dėl atleidimų nebuvimo ir Kryžiaus kelio nykimo)³⁴, kurio negalėjo kompensuoti likusios paprinės bažnyčios veikla. Po ilgų carinės valdžios institucijų ginčų 1843 m. nuspręsta buvusio vienuolyno turta atiduoti kariuomenės reikmėms, taigi mūrinis kelių korpusų dviaukštis šalia bažnyčios stovėjęs gyvenamasis pastatas pertvarkytas į kareivines, o bažnyčia paversta sandėliu³⁵.

Nors neturime tikslių duomenų, kas padaryta su bažnyčioje saugotais meno turtais, tačiau reikia manyti, kad tik nedidelę dalį jų pavyko išsaugoti vietoje, dalis iškeliavo į kitas bažnyčias, o dalis galėjo būti ir sunaikinta. Kadangi iš vienuolyno uždarymo dokumentų sužinome, kad dvasininkijos pusei tuomet atstovavo Molėtų klebonas Benediktas

4 pav. Manytina, kad tai išlikęs Skapiškio dominikonų Kryžiaus kelio XIV stoties užrašas. 2012 m. D. Klajumienės nuotr.

³⁰ Apie tai plačiau: Giniūnienė A. Kryžiaus kelias bažnyčių šventoriuose, *Kultūros paminklai*, Vilnius: Savastis, 2009, t. 14, p. 152–165.

³¹ Tiesa, atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, 1991–2001 m. atstatyta vadinamoji Mažoji 14 stočių Kalvarija Beržore (Plungės r.), kurią sovietų valdžia 1964 m. buvo sunaikinusi.

³² Skapiškio dominikonų vienuolyno uždarymo dokumentai, 1832–1842 m., *LVIA*, f. 525, ap. 15, b. 1099, l. 16–25.

³³ Skapiškio dominikonų vienuolyno uždarymo dokumentai. Skapiškio dominikonų vienuolyno ir bažnyčios daiktų surašymas 1832 m. rugsėjo 22 d., *Ten pat*, l. 16–25v.

³⁴ Baliulis A. Iš Kupiškio apylinkių praeities, *Kupiškio kraštas*, p. 111–115.

³⁵ *Ten pat*, p. 114–115.

Bankovskis³⁶, tampa aišku, koku būdu religiniu ir meniniu požiūriu vienas vertingiausių Skapiškio dominikonų altorinių paveikslų – malonėmis garsėjantis Dievo Motinos su Kūdikiu atvaizdas – atsidūrė ir iki šių dienų saugomas bei pagarbiai laikomas Molėtų Šv. apaštalų Petro ir Pauliaus bažnyčioje (5 pav.). Šis paveikslas, tėvų dominikonų išsaugotas net per 1806 m. kilusį gaisrą, yra vertingas kaip XVIII a. vidurio religinės tapybos kūrinys ir kaip malones skleidžiantis Dievo Motinos atvaizdas. Jis – Švč. Mergelės Marijos Maloningosios (*Eleusa*) tipo, plitusių nuo IX a., pavyzdys, svarbus ir tuo, kad iš karto po nutapymo 1753 m. pagarbiai uždengtas garsaus auksakalio kilusio iš Elbingo Henriko Ostrinskio (*Heinrich Ostryński*) nukaldintais meniškais sidabriniais paaukuotais aptaisais ir papuoštas karūnomis. Vertę didina ir herbinis ženklas bei fundacinis įrašas ant aptaiso, nurodantis, kad paveikslą ir aptaisus 1753 m. dominikonams dovanojo jų geradaris Mykolas Puzinas³⁷. Paveikslas su aptaisais 2003 m. restauruotas P. Gudyno restauravimo centre ir eksponuotas parodoje Vilniuje „Krikščionybė Lietuvos mene“. Tapybos ir auksakalystės meno tyrėjams analizuojant paveikslą vis kildavo klausimas, kada ir koku būdu šis Skapiškio dominikonams priklausęs paveikslas atsidūrė Molėtuose³⁸. Dabar jau galime teigti, kad į Molėtus jis greičiausiai nugabentas iš karto po vienuolyno uždarymo, tačiau kyla minčių, kad paveikslo paėmimo faktas galėjo būti nuslėptas nuo caro valdžios, nes žinių apie jį Molėtų bažnyčioje atsirado tik XX a. antrojoje pusėje.

Dar vienas svarbus su dominikonų fundacija susijęs liturginis reliktas liko Skapiškyje ir iki šiol saugomas bažnyčioje. Tai mišių taurė, kurios pėdos apatinėje plokštumoje įrėžta: „*Conventus Scopiscensis Ord Predic. Anno 1753*“ (6 pav.). Tie patys, kaip ir Dievo Motinos paveikslo aptaisė, 1753 metai leidžia manyti, kad mišių taurė ir paveikslas buvo fundatoriaus dovana dominikonams įsikūrimo

5 pav. Fundatoriaus Mykolo Puzinos Skapiškio dominikonams 1753 m. dovanotas aptaisais dengtas Dievo Motinos su Kūdikiu paveikslas esantis Molėtų bažnyčioje. Iš: Lietuvos sakralinė dailė XI–XX a. t. IV: Auksakalystė XIII–XX a. Antroji knyga: Pavieniai metalo dirbiniai, sud. Jolita Liškevičienė, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2007, p. 130

³⁶Skapiškio dominikonų vienuolyno uždarymo dokumentai. Skapiškio dominikonų vienuolyno ir bažnyčios daiktų surašymas 1832 m. rugsėjo 22 d., LVIA, f. 525, ap. 15, b. 1099. Tą faktą minėjo ir A. Baliulis leidinyje *Kupiškio kraštas*, p. 108–109.

³⁷„Paveikslo dešinėje po Marijos kaire alkūne iškalstytas aukotojo herbas, inicialai ir pareigybės raidės: apie herbą *Oginiec* (ženklą po tirrage karūna, įrėmintą laurų šakelėmis) išdėstytos raidės *M[ichaš Z K]ozielska S[itarosta] G[iegobrostów]* (Mykolas Puzinas iš Kozelsko, Gegabrostos seniūnas); drabužio aptaisė paveikslo kairėje po dešine alkūne iškalstyta aptaisų padarymo data – 1753“, *Lietuvos sakralinė dailė XI–XX a.*, t. 4: *Auksakalystė XIII–XX a.*, kn. 2,

Pavieniai metalo dirbiniai, sud. J. Liškevičienė, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2007, p. 130.

³⁸Laucevičius E., Vitkauskienė R. B. *Lietuvos auksakalystė XV–XIX a.*, Vilnius: Baltos lankos, 2001, p. 252–253; *Kaišiadorių vyskupija ir jos sakralinis paveldas*, sud. S. Poligienė, Vilnius: Savastis, 2006, p. 249; *Lietuvos sakralinė dailė XI–XX a.*, t. 4: *Auksakalystė XIII–XX a.*, kn. 2: *Pavieniai metalo dirbiniai*, sud. J. Liškevičienė, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2007, p. 129–130; *Lietuvos sakralinė dailė XI–XX a.*, t. 5: *Dokumentai. Knygos. Parodos kronika*, sud. J. Liškevičienė, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2009, p. 123–124.

proga. Galbūt taurė taip pat buvo užsakyta pas jau minėtą auksakalį Henriką Ostrinskį. Žinoma, kad jis daugiausia gamino vienuolijų bažnyčioms liturginius indus ir paveikslų aptaisus. Be dirbinių Skapiškiui, jis 1770 m. sukūrė Rykantų bažnyčios, priklausiusios Trākų dominikonams, Dievo Motinos su Kūdikiu paveikslu aptaisą ir sidabrinę paausotą mišių taurę³⁹.

Reikia pridurti, kad bažnyčioje yra išsaugota ir daugiau XVIII a. liturginės auksakalystės dirbinių (pacifikalas (7 pav.), dvi monstrancijos (8 a, b, c pav.), relikvijoriai, komuninė ir kt.), tačiau šiandien dar sunku atsekti, kurie yra dominikonų, o kurie senosios parapinės bažnyčios palikimas. Šie dirbiniai vis dar laukia išsamesnio tyrėjų dėmesio.

Vyskupas M. Valančius nuo pat savo vyskupavimo pradžios XIX a. viduryje ėmė rūpintis, kad Skapiškio dominikonų bažnyčia ir vienuolynas grįžtų tikintiesiems. Šio dvasininko atkaklumo ir diplomatijos dėka Obėlių dekanato ganytojas jau 1857 m. gavo vyskupijos konsistorijos įgaliojimą pašventinti atgautą buvusią dominikonų bažnyčia, o 1858 m. vizitacijos metu ją konsekrovo pats vyskupas Valančius, suteikdamas Šv. Hiacinto titulą. Buvo tikėtasi atgauti ir vienuolyno pastatą, teigiant, kad jis drėgnas ir netinka kareiviams gyventi, nes Krymo karo metu čia masiškai nuo šiltinės mirė Suomijos kunigaikštystės gvardijos 3-iojo šaulių bataliono kariai. Nors nuo 1860 m. vienuolynas stovėjo tuščias ir caro valdžia buvo beveik besutinkanti, kad vienuolyne galėtų apsigyventi bažnyčios žmonės ir naudoti jį ūkio reikmėms, bet nuslopinus 1863 m. sukilimą, buvo nuspręsta čia įrengti karių prieglaudą⁴⁰.

Tiesa, susigražinus buvusią dominikonų bažnyčia, šventorius buvo apjuostas akmenų mūro tvora ir priešais bažnyčios pagrindinį fasadą joje įkomponuotos dvi romantizmo architektūrai būdingos koplytėlės. Vienos jų priekiniame fasade akmenyje iškalta, kad statybą 1858 m. finansavo Kazimieras Rinkūnas (9 pav.). Ar tos koplytėlės pakeitė šventoriuje buvusias medines Kryžiaus kelio stotis, kol kas duomenų nerasta. Keista, bet mūrinės koplyčios neminimos nė viename išlikusiame XIX a. antrosios pusės–XX a. bažnyčios ir jos šventoriaus aprašyme.

Atrodo, kad pašventinus buvusią dominikonų bažnyčia, visos pajamos ir jėgos buvo skirtos pastato atgaivinimui ir puošybai, vis mažiau besirūpinant

6 pav. Mišių taurės pėdos dugnas su 1753 m. įrašu Skapiškio dominikonams. 2012 m. D. Klajumienės nuotr.

7 pav. XVIII a. pacifikalas. 2012 m. D. Klajumienės nuotr.

³⁹Laucevičius E., Vitkauskienė R. B. *Lietuvos auksakalystė XV–XIX a.*, Vilnius: Baltos lankos, 2001, p. 252–253.

⁴⁰Vyskupo M. Valančiaus nuveiktą darbą kovojant dėl dominikonų bažnyčios ir vienuolyno pastatų atgavimo smulkiai yra aprašęs V. Merkys leidinyje „Kupiškio kraštas“ (p. 143–164).

a

b

c

8 pav. XVIII a. monstrancijos glorijos (a), noduso (b) ir pėdos (c) dekoras. 2012 m. D. Klajumienės nuotr.

senąją parapinę bažnyčia, kuri nuo tada įgavo kapinių koplyčios statusą, nors išlikęs apie 1862 m. sukurtas dailininko Alfredo Römerio Skapiškio miestelį vaizduojantis piešinys, kuriame labai vaizdžiai parodytos dviejų tuomet stovėjusių bažnyčių apybraižos, to ir nepaliudija: kairėje žemumoje stovinti lakoniškų klasicizmo architektūrai būdingų formų buvusi dominikonų bažnyčia atrodo daug kukliau nei dešinėje iškilęs XVI a. statytos parapinės bažnyčios ir jos XIX a. pirmosios pusės mūrinės varpinės ansamblis (10 pav.).

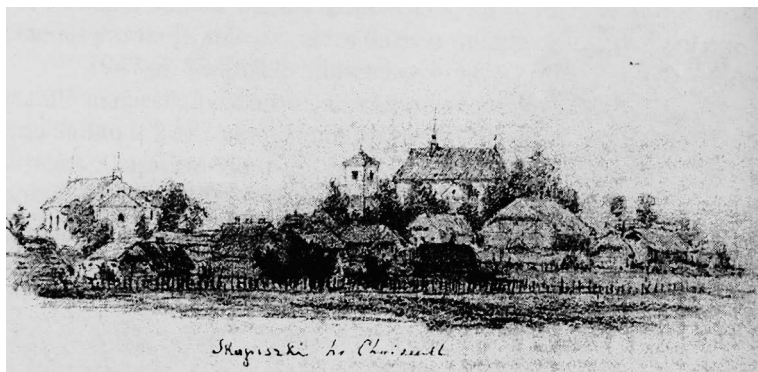
Nepaisant to, Obelių dekanato kasmetinių vizitacijų ataskaitose nuo 1872 iki 1900 m. skaitome apie nuolat neblogai tvarkomą ir prižiūrimą buvusią dominikonų ir nykstančią buvusią parapinę bažnyčias⁴¹. Galiausiai 1899 m. vasarą Skapiškio klebonas M. Daleckis

9 pav. Bažnyčios šventoriuje stovinti mūrinė Kryžiaus kelio koplytėlė su fundaciniu įrašu. D. Klajumienės 2012 m. nuotr.

⁴¹ Obelių dekanato bažnyčių trumpi vizitacijų aktai: 1872 m., LVIA, f. 669, ap. 3, b. 1410, l. 64–77 (Skapiškio bžn. l. 66v); 1873 m., LVIA, f. 669, ap. 3, b. 1465, l. 45–47v (Skapiškio bžn. l. 47v); 1877 m., LVIA, f. 669, ap. 3, b. 1731, l. 45–48 (Skapiškio bžn. l. 46); 1883 m., LVIA, f. 669, ap. 3, b. 2132, l. 47–50 (Skapiškio bžn. l. 49v); 1885 m., LVIA, f. 669, ap. 3, b. 2220, l. 203–205 (Skapiškio bžn. l. 204v); 1887 m., LVIA, f. 669, ap. 3, b. 2336, l. 422–425v (Skapiškio bžn. l. 424v); 1890 m., LVIA, f. 669, ap. 3, b. 2336, l. 118–121v

(Skapiškio bžn. l. 119); 1894 m., LVIA, f. 669, ap. 3, b. 2486, l. 94–96v (Skapiškio bžn. l. 94v); 1895 m., LVIA, f. 669, ap. 3, b. 2486, l. 151–155v (Skapiškio bžn. l. 152v); 1896 m., LVIA, f. 669, ap. 3, b. 2573, l. 12–15v (Skapiškio bžn. l. 13v); 1897 m., LVIA, f. 669, ap. 3, b. 2627, l. 65–68v (Skapiškio bžn. l. 68); 1898 m., LVIA, f. 669, ap. 3, b. 2627, l. 69–72 (Skapiškio bžn. l. 70); 1899 m., LVIA, f. 669, ap. 3, b. 2710, l. 54–56v (Skapiškio bžn. l. 55); 1900 m., LVIA, f. 669, ap. 3, b. 2762, l. 60–64v (Skapiškio bžn. l. 60v).

10 pav. Apie 1862 m. sukurtas dailininko Alfredo Römerio Skapiškio miestelį vaizduojantis piešinys. Iš: Skapiškis, sud. A. E. Markevičiūtė, Utena: Utenos Indra, 1999

kreipėsi į Obelių dekaną, teigdamas, kad buvusi parapiinė bažnyčia, kurioje pamaldos nebevyksta nuo 1854 m., tik vasaros metu kartais krikštijama, yra tokios blogos būklės, kad tampa pavojinga prie jos artintis. Kadangi statinio remontui reikia itin didelių lėšų, kurių surinkti nėra galimybės, prašoma leisti jį nugriauti. Tų pačių metų rudenį dekanate įvykusio posėdžio metu toks leidimas buvo duotas⁴². Neturime duomenų, kodėl tuomet numatyti griovimo darbai nebuvo įvykdyti, nes begriūvanti senoji bažnyčia dar išstovėjo iki Pirmojo pasaulinio karo pabaigos. Tą paliudija išlikusi 1915–1916 m. A. Hesso leidykloje Frankfurte prie Maino išleista fotografuotų Skapiškio vaizdų serija, kurioje įamžintas ir didingai atrodančios griūvančios parapiinės bažnyčios sienos vaizdas⁴³.

Lyginamoji dominikonų, senosios ir naujosios parapiinės bažnyčių altorių lentelė

1832 m. dominikonų bažnyčioje buvę altoriai ⁴⁴	1851 m. parapiinėje bažnyčioje buvę altoriai ⁴⁵
<p>Didysis puoštas Nukryžiuotojo skulptūra. Šoniniai puošti paveikslais: Rožinio Švč. Mergelės Marijos, Šv. Hiacinto, Švč. Jėzaus Vardo ir Šv. Dominiko.</p>	<p>Didysis puoštas paveikslu „Dievo Motina Škaplierinė“ ir šv. arkangelo Mykolo paveikslu. Šoniniai: Nukryžiuotojo (skulptūra), Šv. Lauryno (paveikslas), Dievo Apvaizdos (titulinis paveikslas ir Švč. Trejybės paveikslas).</p>
<p>1888 m. parapiinės (buvusios dominikonų) bažnyčios altoriai⁴⁶</p> <p>Didysis puoštas Nukryžiuotojo skulptūra. Šoniniai: kairysis – Dievo Motinos; dešinysis – Šv. Lauryno. Prie piliastrų – Šv. Hiacinto ir Šv. Petro ir Pauliaus.</p>	<p>Senosios parapiinės bažnyčios, 1888 m. kapinių koplyčios, altoriai⁴⁷</p> <p>Minimi visi 1851 m. aprašyti altoriai, tačiau neaišku, ar juose yra paveikslai. Aiškiai paminimi tik šv. Kazimiero ir šv. Stanislovo paveikslai prie didžiojo altoriaus.</p>

Grįžkime prie atšventintos dominikonų bažnyčios ir ją papuošusių dailės kūrinių. Žinant komplikotą miestelio bažnyčių gyvavimo istoriją svarbu tampa

⁴²Byla apie Skapiškio bažnyčios klebono prašymą leisti nugriauti senąją parapiinę bažnyčią, 1899–1900 m., LVIA, f. 669, ap. 3, b. 3830.

⁴³Jankauskas V. Skapiškis Pirmojo pasaulinio karo metais, *Kupiškis: kultūra ir istorija*, 2010, Nr. 8, p. 62.

⁴⁴Skapiškio dominikonų vienuolyno uždarymo dokumentai. Skapiškio dominikonų vienuolyno

ir bažnyčios daiktų surašymas 1832 m. rugsėjo 22 d., LVIA, f. 525, ap. 15, b. 1099.

⁴⁵Skapiškio parapiinės bažnyčios 1851 m. generalinės vizitacijos aktas, LVIA, f. 669, ap. 2, b. 558, l. 2.

⁴⁶Skapiškio parapiinės (buv. dominikonų) bažnyčios 1888 m. vizitacijos aktas, *ten pat*, l. 10v.

⁴⁷*Ten pat*, l. 12v.

susivokti, kiek joje išliko vienuolijos laikų meno dirbinių, kas buvo perkelta iš parapiinės bažnyčios ir kokie kūriniai ilgainiui pakeitė senuosius. Pirmą išsamų bažnyčios aprašymą turime iš 1888 m. Kaip ir kadaise dominikonų bažnyčią, šią puošė penki altoriai. Atrodo, kad jų architektūrinė retabulų dalis nebuvo pakitusi, jie, kaip ir 1832 m., buvo vientarpnesiai, tačiau turėjo kitus titulus ir kitus altorinius paveikslus bei skulptūras.

11 a, b pav. Senosios parapiinės Skapiškio bažnyčios mišių taurė su dovanojimo įrašu. 2012 m. D. Klajumienės nuotr.

Iš lentelėje pateikto altorių palyginimo ir viso 1888 m. aprašymo galime spėti, kad naują parapiinę bažnyčią daugiausia papuošė svarbiosios senųjų parapijos maldos namų puošmenos. Atkelta ir iki mūsų dienų saugoma dar XVII a. antrojoje pusėje padirbinta ir 1683 m. Mikalojaus Mikaševskio (*Mikołaj Mikaszewski*) Skapiškio parapiinei bažnyčiai dovanota mišių taurė (11 a, b pav.).

Nors bažnyčia pašventinta šv. Hiacinto titulu, svarbiausiąją didįjį altorių papuošė, kaip kadaise dominikonų bažnyčioje, medinė Nukryžiuotojo skulptūra. Sunku pasakyti, ar ta, kuri ir šiandien yra didžiajame altoriuje, taip pat neišliko duomenų, ar ji kadaise puošė parapinę, o gal buvo išsaugota dominikonų gerbta skulptūra.

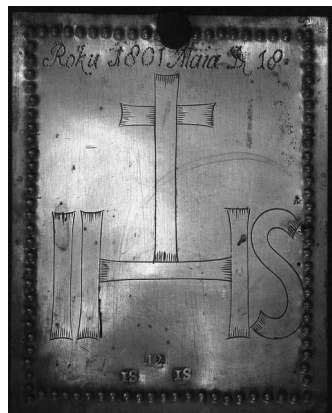
Vienas vertingiausių meniniu ir religiniu atžvilgiu paveikslas – Švč. Mergelės Marijos su Kūdikiu paveikslas, vadintas Dievo Motina Škaplierine, patalpintas kairiajame šoniniame altoriuje, kur jis yra iki šiol (12 pav.). Minimas paveikslas – tai nuo XVI a. pabaigos Lenkijoje ir kai kuriose Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijose plitusių Romos *S. Maria Maggiore* bazilikos stebuklingo Dievo Motinos su Kūdikiu paveikslo, dar vadinamo „Marija Sniegine“, viena iš kartočių. Toks ikonografinis tipas turi keletą specifinių detalių – viena ant kitos sudėtos Marijos plaštakos, dešinėje rankoje laikoma skepetaitė, graikiškas kryželis įkomponuotas Marijos kaktoje ant maforijaus ir ant kairiojo peties pa-vaizduota žvaigždė. Išvardytos detalės aiškiai matomos ir Skapiškio paveiksle. Dailės istorikė Regimanta Stankevičienė yra pastebėjusi, kad „Snieginės“

12 pav. Malonėmis garsėjantis Dievo Motinos su Kūdikiu paveikslas – maldininkų itin gerbtas senojoje parapiinėje Skapiškio bažnyčioje. 2012 m. D. Klajumienės nuotr.

tipo Marijos atvaizdai ypač išpopuliarėjo XVII a. pirmojoje pusėje ir jų šlovė nemažėjo dar visą šimtmetį. Mokslininkė nustatė, kad Skapiškio paveikslas sukurtas XVII a. antrojoje pusėje, tuomet nukaldintos karūnos ir aptaisas⁴⁸. Tai patvirtina ir išlikęs parapiinės bažnyčios 1707 m. inventorius, kuriame nurodoma, kad didžiajame altoriuje yra stebuklais garsėjantis Dievo Motinos su Kūdikiu paveikslas⁴⁹. 1797 m. dokumente pavadinamas Trakų Dievo Motinos vardu⁵⁰, tačiau ilgainiui dokumentuose jis imamas vadinti Dievo Motinos Škaplierinės titulu, jį globojo šio vardo religinė brolija. Išlikęs pasakojimas apie paveikslo perkėlimą iš senosios parapiinės į buvusią dominikonų bažnyčią prasmingai patvirtina jo neeilinį, stebuklais pažymėtą gyvavimą. Pasakojama, kad vyrams pernešus paveikslą, jis dukart sugrižo į senąją vietą ir tik trečią kartą, nešant iškilmingai, su procesija, jis likęs ten, kur pakabintas⁵¹.

Kaip akivaizdus paveikslo stebuklingumo įrodymas, abipus atvaizdo ant raudono aksomo pritvirtinti maldingos pagarbos ženklai – votų plokštelės. Įspaudai rodo, kad vienas jų – stačiakampio formato, su iškalta 1801 m. gegužės 18 d. data viršuje ir Jėzaus Kristaus monograma IHS centre bei dekoratyviu iškilų taškelių aprėminimu – buvo užsakytas pas Vilniaus auksakalį Igną Skendzierskį (*Ignacy Skędzierski*, 1769–1806), garsaus Vilniaus auksakalio Tado Skendzierskio vyriausiąjį sūnų (13 pav.). Autorystę patvirtina voto apačioje du kartus išpausti meistro inicialai „IS“ ir skaičius 12, žymintis sidabro prabą, XVIII a. pabaigoje–XIX a. pradžioje naudotą Vilniaus auksakalių. Išliko ir daugiau taip signuotų minėto auksakalio darbų, jų aptikta Vilniaus apylinkių dvarų aplinkoje ir bažnyčiose. I. Skendzierskio darbo votų yra Vilniuje, Aušros Vartų koplyčioje, Trakų parapiinėje bažnyčioje. Aušros Vartų koplyčiai meistras 1799 m. padirbino žalvarinį pasidabruotą antepedijų. Labai panašus į Skapiškio, tik su Švč. Mergelės Marijos monograma votas saugomas Lietuvos nacionaliniame muziejuje (IM-3692)⁵². Kitų votų autorystės kol kas nustatyti nepavyko, tačiau matyti, kad vienas jų padarytas XVIII a. antrojoje pusėje, nes Švč. Mergelės Marijos monograma išraižyta pagal rokoko stiliaus kaligrafijos reikalavimus (14 pav.).

13 pav. Vilniaus auksakalio Igno Skendzierskio apie 1801 m. nukaltas votas. 2012 m. D. Klajumienės nuotr.

14 pav. XVIII a. antrosios pusės votas su Švč. Mergelės Marijos monograma. 2012 m. D. Klajumienės nuotr.

⁴⁸ Stankevičienė R. Šiluvos bazilikos paveikslas „Švč. Mergelė Marija su Vaikeliu“. Istorinis ir ikonografinis kontekstas, *Lietuvos dailės muziejaus metraštis*, kn. 6, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2005, p. 45–73.

⁴⁹ Skapiškio parapiinės bažnyčios 1707 m. inventorius, LVIA, f. 669, ap. 2, b. 325, l. 67.

⁵⁰ Skapiškio parapiinės bažnyčios 1797 m. inventorius, *ten pat*, l. 88v.

⁵¹ *Skapiškis*, sud. Markevičiūtė A. E., p. 23.

⁵² Laucevičius E., Vitkauskienė R. B. *Lietuvos auksakalystė XV–XIX a.*, Vilnius: Baltos lankos, 2001, p. 380–381.

Dviejuose (su klūpančia moters figūra ir Dievo Apvaizdos akimi), kuriuos 1836 m. paaukėjo „BE“ inicialų savininkas, yra prabos skaičius 12, leidžiantis spėti, kad jie išgyti taip pat iš Vilniaus auksakalių ir pagaminti dar XIX a. pradžioje, nes nuo 1821 m. Vilniuje caro valdžiai atidarius prabavimo rūmus pradėta naudoti carinėje Rusijoje įprasta prabavimo sistema – ankstesnį sidabro prabos ženklimą skaičiumi 12 pakeitė skaičius 84, be to, atsirado spaudas su Vyčio herbu skyde ir asmeniniai prabavimo meistrų inicialai⁵³ (15 a, b pav.).

15 a, b pav. 1836 m. paaukoti votai. 2012 m. D. Klajumienės nuotr.

16 a, b pav. XIX a. viduryje Vilniaus auksakalio Danišausko padirbinta ligonių patena ir jos įkalai. 2012 m. D. Klajumienės nuotr.

Naujosios prabavimo tvarkos pavyzdys – Skapiškio bažnyčioje saugoma po 1851 m. išgyta ligonių patena, pagaminta Vilniaus auksakalio Jono Tumilos Danišausko vyresniojo dirbtuvėse⁵⁴. Lėkštelės apatinėje plokštumoje išspausť Vyčio herbas, meistro pavardė „DANISZEWSKI“, Vilniuje prabuotoju 1847–1862 m. dirbusio Aleksandro Mianovskio vardinis išspaudas „A.M./1851“ ir prabos skaičius 84 (16 a, b pav.).

Grįžtant prie tapybos darbų altoriuose, reikia pasakyti, kad palyginamoji lentelė ir išlikę paveiksai rodo, jog iš senosios parapinės bažnyčios buvo atkeltas ir titulinis greičiausiai XIX a. pradžioje tapytas ir vietos žmonių labai gerbiamas šv. Lauryno paveikslas, jam parinkta vieta dešiniajame šoniniame altoriuje (17 pav.). Šv. Lauryno atleidai, nuo seno rugpjūčio pradžioje minėti šioje parapijoje, tradiciškai švenčiami iki šiol.

17 pav. Altorinis paveikslas „Šv. Laurynas“. 2012 m. D. Klajumienės nuotr.

Taip pat dešinėje bažnyčios pusėje prie pilioriaus buvusį altorių papuošė naujas, XIX a. antrojoje pusėje sukurtas šv. apaštalo Petro ir Pauliaus paveikslas (18 pav.). Šiuo metu jis yra dešinės navos šoninio altoriaus antrajame tarpsnyje.

⁵³ Plačiau apie tai žr. Laucevičius E., Vitkauskienė R. B. *Lietuvos auksakalystė XV–XIX a.*, p. 129–157.

⁵⁴ Apie šį meistrą plačiau žr. Laucevičius E., Vitkauskienė R. B. *Lietuvos auksakalystė XV–XIX a.*, p. 316–317.

Kairės pusės pilioriaus altorių papuošė dominikonams priklausęs ir jų itin gerbtas XIX a. 3 dešimtmetyje naujai mūrinei bažnyčiai tapytas šv. Hiacinto aptaisais puoštas atvaizdas (19 pav.). Atrodo, kad po

dominikonų bažnyčios uždarymo jis buvo paimtas saugoti į parapiinę bažnyčią. Tą patvirtina šių maldos namų 1844 ir 1851 m. inventoriai, kuriuose paveikslų sąrašė atsiranda anksčiau ten nefigūravęs minėto pavadinimo tapybos darbas⁵⁵. Šis paveikslas yra daug kartų pertapytas, tačiau šventojo figūros komponavimo būdas, kai kurios mažiau užtapytos detalės ir aptaiso pobūdis verčia abejoti inventoriuje nurodyta sukūrimo data. Manytina, kad paveikslas nutapytas daug anksčiau ir vėliau vis „atnaujintas“ užtapant. Tikslesnę datą gali padėti nustatyti tik atlikti restauravimo darbai.

Be altorinių paveikslų, iš senosios parapiinės bažnyčios atkeltas 12 apaštalu paveikslų ciklas, kuris bažnyčią puošė iki XX a. vidurio. Paskutinį kartą paveiksmai, tiesa, tik 9, minimi 1925 m. bažnyčios inventoriuje, o 1953 m. išvardijant dailės kūrinius, jų sąrašė nebėra⁵⁶. Kas nutiko šiems paveikslams, duomenų kol kas nerasta, bet spėtina, kad jie galėjo būti atiduoti (ar paimti?) į kuri nors Lietuvos muziejų.

Dar reikia paminėti iki mūsų dienų išlikusius, ant bažnyčios šoninių sienų kabančius 14 Kryžiaus kelio stočių paveikslus (20 a, b, c pav.). Galima teigti, kad jos nutapytos XIX a.

18 pav. Altorinis paveikslas „Šv. Apaštalai Petras ir Paulius“. 2012 m. D. Klajumienės nuotr.

19 pav. Altorinis paveikslas „Šv. Hiacintas“. 2012 m. D. Klajumienės nuotr.

⁵⁵ Skapiškio parapiinės bažnyčios 1844 m. vizitacijos aktas, LVIA, f. 669, ap. 2, b. 258, l. 352; Skapiškio parapiinės bažnyčios 1851 m. generalinės vizitacijos aktas, LVIA, f. 669, ap. 2, b. 558, l. 6.

⁵⁶ Skapiškio parapiinės bažnyčios 1925 ir 1953 m. inventoriai, *Skapiškio bažnyčios archyvas*.

a

b

c

20 a–c pav. XIX a. paskutiniame ketvirtyje tapytos Kryžiaus kelio stotys (I, XII, XIV). 2012 m. D. Klaumienės nuotr.

paskutiniame ketvirtyje, nes jau yra minimos 1888 m. vizitacijos akte⁵⁷. Dailės istorikė A. Giniūnienė yra nustatiusi, kad paveikslai, kaip ir daugelis tuo metu Lietuvos bažnyčias papuošusių Kryžiaus kelio ciklų, yra tiražavimo būdu nutapyti sekant austrų tapytojo Josepho von Führicho Kryžiaus kelio ciklo Vienoje Šv. Jono Nepomuko bažnyčioje pavyzdžiais. Pagal tą patį pavyzdį nutaptų ciklų išliko Pășvitinio (Pakrúojo r.), Vařnių Šv. Petro ir Pauliaus, Pãnevėžio Šv. Petro ir Pauliaus, Ropkojų, Riešės (Vilniaus r.) bažnyčiose⁵⁸.

Skapiškio bažnyčioje už didžiojo altoriaus taip pat saugomas nedidelis tapytas nukryžiuoto Jėzaus Kristaus at-

⁵⁷ Страдания Христова образы 14, Skapiškio parapiinės (buv. dominikonų) bažnyčios 1888 m. vizitacijos aktas (LVIA, f. 669, ap. 2, b. 558, l. 12).

⁵⁸ Giniūnienė A. Josepho von Führicho Kryžiaus kelio ciklas Vienoje Šv. Jono Nepomuko bažnyčioje, jo kartotės Lietuvoje, *Pamaldumas Išganytojui Lietuvos kultūroje*, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2008, p. 247–273.

vaizdas (21 pav.). Dailės istorikės A. Giniūnienės tyrimų dėka žinoma, kad paveikslas nutapytas pagal raižytojo, litografo ir leidėjo A. Dopterio ikonografijos raižinėlių ciklą, leistą Prancūzijos ir Vokietijos leidyklose, ir atitinka dvyliktos stoties ikonografinę schemą. Šis ciklas Lietuvoje paplito XIX a. viduryje, todėl tikėtina, kad paveikslas sukurtas Kryžiaus keliui, kuris buvo įrengtas 1858 m. atgautoje Skapiškio bažnyčioje⁵⁹.

Jau ne kartą minėtame 1888 m. dokumente taip pat rašoma apie bažnyčioje esančius 14 medinių paausutų kryžių, kuriuose įtvirtintos Šventosios Žemės relikvijos⁶⁰. Viena kryžiaus kapsulė su relikvijomis yra išsaugota bažnyčioje (22 pav.). Akivaizdu, kad dominikonų pradėta Kryžiaus kelio gerbimo tradicija Skapiškyje buvo puoselėjama ir vėliau.

Naujosios parapiinės bažnyčios meno turtų XIX a. antrojoje pusėje apžvalga rodo, kad uždarius dominikonų vienuolyną tikrai iš Skapiškio į Molėtus buvo išvežtas stebuklais garsėjęs Dievo Motinos su Kūdikiu paveikslas, nežinoma kryptimi iškeliavo šv. Dominiko ir Švč. Jėzaus Vardo atvaizdai. Nežinia kas atsitiko su senosios parapiinės bažnyčios šv. arkangelo Mykolo, Dievo Apvaizdos, Švč. Trejybės drobėmis ir krikštyklą puošusiu Švč. Jėzaus Širdies paveikslu. Gal pastarieji sunyko netvarkomoje, koplyčia paverstoje bažnyčioje? Be to, reikia manyti, kad caro valdžia savo reikmėms sunaudojo 1832 m. dominikonų varpinėje buvusius keturis varpus⁶¹, nes 1888 m. dokumente rašoma, kad parapinei bažnyčiai priklauso ne kadaise šventoriuje stovėjusi medinė ant mūrinio pamato varpinė, o miestelyje esanti mūrinė „koplyčios“, t. y. senosios parapiinės bažnyčios dvitarpinė varpinė, kurioje yra penki skirtingo dydžio varpai. Jau iš 1851 m. vyskupo M. Valančiaus vykdytos generalinės vizitacijos žinome, kad minima varpinė pastatyta 1841 m. tuometinio parapiinės bažnyčios klebono Motiejaus Klima-

21 pav. Apie 1858 m. nutapytas XII-os Kryžiaus kelio stoties paveikslas. 2012 m. D. Klajumienės nuotr.

22 pav. XIX a. II p. kryžiaus kapsulė su Šventosios Žemės relikvija. 2012 m. D. Klajumienės nuotr.

⁵⁹ Giniūnienė A. *Kryžiaus kelias Lietuvoje XVIII a. antroje pusėje–XX a. pradžioje. Sklaida ir raiška*, Vilnius: VDA leidykla, 2013, p. 105, 337–339.

⁶⁰ *Крестов деревянных позолоченных в них Иерозалимская земля*, Skapiškio parapiinės (buv. dominikonų) bažnyčios 1888 m. vizitacijos aktas (LVIA, f. 669, ap. 2, b. 558, l. 12).

⁶¹ 1832 m. surašyme minimas didysis, svėręs 1090 svarų (фунты), vidutinis – 550 svarų, ir du nedideli, svėrę 118 ir 30 svarų. Skapiškio dominikonų vienuolyno uždarymo dokumentai. Skapiškio dominikonų vienuolyno ir bažnyčios daiktų surašymas 1832 m. rugsėjo 22 d., LVIA, f. 525, ap. 15, b. 1099, l. 23.

vičiaus rūpesčiu ir minimas tas pats varpų skaičius, t. y. penki⁶². Pirmasis varpinės tarpsnis mūrytas iš akmenų, antrasis – iš plytų ir nutinkuotas. Šis statinys architektūros istorikų priskiriamas prie paprasčiausio, nedidelio tūrio varpinių tipo⁶³. Minėti mūrinės varpinės varpai iškilmingu gaudesiu žmones džiugino iki Pirmojo pasaulinio karo ir davė pagrindą atsirasti įvairiems pasakojimams apie varpus⁶⁴. 1922 ir 1925 m. bažnyčios inventoriai informuoja, kad karo metu visi varpai išvežti į Rusiją⁶⁵. Antrojo pasaulinio karo metu varpinė apgadinta, liko be stogo ir ilgus metus stovėjo apleista. Tik atgavus nepriklausomybę, 1995 m. ji sutvarkyta ir vėl puošia miestelį savo išlankiu siluetu⁶⁶ (23 pav.).

Naujai įkeltas ir per miestelio šventes sugaudžiantis varpas primena tikrąjį šio statinio paskirtį.

Prie naujosios parapinės, t. y. buvusios dominikonų bažnyčios medinė paprastų formų varpinė galėjo būti pastatyta XIX–XX a. sankirtoje, nes joje yra 1901 m. nulietas varpas (24 a–c pav.). Tiesa, varpas pritvirtintas prie medinės sijos, kuri tikriausiai priklausė dominikonų varpinei, nes joje įrėžti 1819 metai.

Gilinantys į Skapiškio bažnyčios ir jos meno paminklų istoriją aiškiai matyti, kad XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje vyko nemenki tvarkybos ir naujos įrangos užsakymo darbai. Tais pačiais 1901 m., kuriais nulietas varpas, bažnyčioje buvo pastatyti dideli, išraiškingų neobarokinių formų prospekto Andžejaus Blombergo dirbtuvėse pagaminti dviejų manualų, pedalų ir 17 registrų vargonai. Dirbtuves patvirtinantis įrašas „*Andrzej Blomberg. Warszawa*“ padarytas porcelianinėje plokštelėje, pritvirtintoje klaviatūros priekinėje sienelėje. Gamybos metai įamžinti vingriame vargonų prospekto kartuše (25 a, b pav.). Kaip teigia vargonų istorikas Girėnas Povilionis, „*A. Blombergo instrumentai yra profesionaliai pagaminti, tačiau tai nuobodoki, vienodoki, pramoninio darbo kūriniai*“⁶⁷. Bet, matyt, instrumentas puikiai veikė, nes tų pačių dirbtuvių, tik kiek

23 pav. 1841 m. statyta mūrinė Skapiškio parapinės bažnyčios varpinė. 2012 m. D. Klajumienės nuotr.

⁶²Skapiškio parapinės bažnyčios 1851 m. generalinės vizitacijos aktas, LVIA, f. 669, ap. 2, b. 558, l. 6.

⁶³Lietuvos architektūros istorija. Nuo XIX a. II dešimtmečio iki 1918 m., Vilnius: Savastis, 2000, t. 3, p. 316.

⁶⁴Pasakojimai apie varpus užrašyti A. E. Markevičiūtės sudarytoje knygoje apie Skapiškį.

⁶⁵1922 ir 1925 m. Žemaičių vyskupijos Kupiškio dekanato Skapiškio parapinės bažnyčios inventoriai, *Skapiškio bažnyčios archyvas*.

⁶⁶Suremontuotos varpinės nuotrauka įdėta 1995 m. laikraštyje *Kupiškėnų mintys* (gegužės 24 d.). Apie varpinę rašyta: *Skapiškis*, sud. A. E. Markevičiūtė.

⁶⁷Povilionis G. Šiaurės Lietuvos istoriniai vargonai, *Žiemgala*, 2006, Nr. 1.

a

24 a–c pav. XIX–XX sankirtoje statyta varpinė prie buvusios dominikonų bažnyčios, varpas joje ir medinė tvirtinimo sija. 2012 m. D. Klajumienės nuotr.

b

c

mažesnius (vieno manualo su pedalais, 12 registų) vargonus 1903 m. užsisakė ir Palėvenės bažnyčios klebonas⁶⁸.

Trumpa 1900 m. Obelių dekanato vizitacijos santrauka patvirtina, kad tais metais Skapiškio bažnyčia buvo remontuota ir atnaujinta. Išdažytos sienos, pakeistos grindys, langų rėmai. Be to, nudažyti ir paausuoti altoriai. XX a. pradžioje Vytauto Danišausko (*Witold Daniszewski*) bažnytinių gaminių dirbtuvėje buvo įsigyta (bažnyčioje tebesaugoma) puošni neogotikinio stiliaus monstrancija ir mišių taurė su patena (26 pav.). XX a. pirmajame dešimtmetyje Kaune veikusią garsių dirbtuvių ženklai „W. DANISZEWSKI / KOWNO“ išpausti minėtų liturginių dirbinių pėdose. Šių dirbtuvių gaminiai pasižymėjo aukšta kokybe ir jų išsigijo ne viena Lietuvos bažnyčia⁶⁹. Tiesa, monstrancijos pėdos kraštelyje

⁶⁸ Vargonų tyrinėtojas G. Povilionis ir juo remdamasi šio straipsnio autorė yra teigė, kad Palėvenės bažnyčioje Blombergo dirbtuvių vargonai pastatyti 1913 m. Tačiau Palėvenės bažnyčios 1921 m. inventorių patikslina, kad vargonai pastatyti dešimtmečiu anksčiau, t. y. 1903 m.

⁶⁹ Dailėtyrininkė Skirmantė Smilingytė-Žeimienė yra pateikusi šiek tiek žinių apie meistrą ir jo dirbtuves: „Galima prielaida, kad Vytautas Danišauskas – vilniškės auksakalių Danišauskų (Daniševskių) giminės atstovas, galbūt tapatinamas su vilniečiu V. Daniševskiu, 1860 m. pradėjusiu veiklą savo tėvo J. Daniševskio (dirbo 1844–1893) dirbtuvėje. XX a. 1 deš. Kauno senamiestyje (Vilniaus g.?) jis turėjo bronzos, sidabro gaminių ir liturginių rūbų, vėliavų, baldakimų dirbtuvę, kartais vadinamą >

25 a, b pav. Skapiškio bažnyčios vargonai ir gamintojo firminis ženklas. 2012 m. D. Klajumienės nuotr.

dar yra padaryti du įkalai. Ovaliame laukelyje dešinysis moters profilis su skaičiumi 84 reiškia, jog dirbiny 1908–1920 m. prabuotas Vilniuje⁷⁰, o stačiakampyje laukelyje raidės kirilica „АД“ – tikriausiai yra prabuotojo inicialai⁷¹.

XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje Varšuvoje brolių Henebergų fabrike buvo užsakytos 6 neobarokinių formų didžiosios žvakidės, kurios ir šiandien naudojamos didžiajam altoriui apšviesti. Žvakidžių apatinėje plokštumoje ovale yra fabriko

26 pav. Vytauto Danišausko dirbtuvių monstrancija, XX a. pr. 2012 m. D. Klajumienės nuotr.

> bažnytinių daiktų fabriku. Dirbtuvėje gaminti stalo įrankiai ir indai (padėklai, cukrinės ir kt.) iš aukso, sidabro bei bronzos, taip pat ir liturginiai indai, įvairių dydžių kryžiai, žvakidės. Čia buvo galima užsisakyti įvairiausių daiktus iš bronzos. Firma atnaujindavo visų išvardytų rūšių dirbinius. Nuo 1910 m. dirbtuvė priklausė A. Danišauskieniui“. Žr. *Lietuvos sakralinė dailė*, t. 1: *Vilkaviškio vyskupija*, kn. 4, knyga: *Aleksoto dekanatas*, Vilnius: Gervelė, 2000, p. 64–65.

⁷⁰ Платонова Н. Г., Ульянова Б. Л. *Постникова-Лосева М. М., Золотое и серебряное дело XV–XX в. в., Москва: Наука, 1983, с. 259.*

⁷¹ Dalia Vasiliūnienė, aprašydama Joniškio Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios pateną (IV) ir aptardama jos analogiškus įkalus, kirilica įkaltas raidės „АД“ priskiria neidentifikuoto auksakalio inicialams (žr. *Lietuvos sakralinė dailė*, t. 2: *Šiaulių vyskupija*, kn. 1: *Joniškio dekanatas*, Vilnius: Gervelė, 2011, p. 401–402). Tačiau Skapiškio monstrancijos pavyzdys lyg ir paneigia šį spėjimą, nes joje auksakalio dirbtuves nurodo įkalas „W. DANISZEWSKI / KOWNO“, o aprašytas dvigubas įkalas monstrancijos pėdos briaunoje greičiausiai yra prabavimo ženklai.

įkalas „Bcia HENNEBERG / WARSZAWA“, naujasidabri žyminti raidė „N“ rombe ir sidabravimo techniką nurodantis įkalas „GALW“. Kaip teigia dailėtyrininkė Dalia

Vasiliūnienė, susipažinusi su šio fabriko gamybos ypatumais ir aprašiusi žvakides Jonišio bažnyčioje, panašūs ženklai fabrike buvo naudojami 1880–1920 m.⁷² Šalia didžiųjų žvakidžių ant didžiojo altoriaus pastatytos mažesnės – kitos garsios, Juzefo Fražė (Józef Fragnet), Varšuvos firmos XIX a. pabaigos–XX a. pradžios gaminiai. Bažnyčioje išliko ir daugiau šios firmos dirbinių, pavyzdžiui, neobarokinis altoriaus kryželis ant šoninio Šv. Antano altoriaus bei vis dar naudojama mišiu taurė su patena. Ilgą laiką pramoniniai XIX a. antrosios pusės–XX a. pirmosios pusės bažnyčių puošybai ir liturgijai naudoti metalo dirbiniai nesusilaukė ypatingo Lietuvos tyrinėtojų dėmesio, tačiau pastarąjį dešimtmetį, pripažinus, kad jie yra svarbūs tam tikro laikotarpio religinės kultūros paminklai, pradėti išsamiai analizuoti, imta juos traukti į vertybių katalogus.

Nenustatytose bažnytinių gaminių dirbtuvėse XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje buvo užsakyti ir du šiandien tebesantys procesijų altorėliai: neobarokinių formų, su Švč. Mergelės Marijos

27 a, b pav. XIX a. pab.–XX a. pr. procesijų altorėliai. 2012 m. D. Klajumienės nuotr.

⁷²Lietuvos sakralinė dailė. Šiaulių vyskupija, kn. 1: Jonišio dekanatas, Vilnius: Gervelė, 2011, p. 439.

Nekaltojo Prasadėjimo ir šv. Dominyko atvaizdais bei neogotikinis, su Aušros Vartų Dievo Motinos ir šv. Antano paveikslais (27 a, b pav.). Tuo pat metu greičiausiai iš vienatarpsnių į dvitarpsnius perdaryti šoniniai altoriai, nes 1922 ir 1925 m. bažnyčios inventoriuose jie jau aprašomi taip:

„Šoniniai altoriai. Einant nuo didžiojo altoriaus į duris kairėje pusėje prie sienos yra akmeninis altorius su 4 koliumnomis nuteptas. Tabernaculum medinis, nuteptas su užrakinamom durelėm. Apatinis šio altoriaus paveikslas Šv. Lauryno; viršutinis Šv. Petro ir Povilo ap.; mensa akmeninė ir du mediniai laipsniai; altorius aptvertas mediniais krokeliais.

Toje pačioje bažnyčios pusėje, prie pirmo pilioriaus altorius su gipsine stovyła Širdies Jėzaus viršui nedidelis paveikslas Šv. Pranciškaus Asižiečio tabernaculum medinis dažytas; mensa akmeninė ir vienas laipsnis iš medžio.

Einant nuo didžiojo altoriaus į duris, dešinėje pusėje du altoriu forma ir medžiaga visa panašiu aprašytiems kairiosios pusės altoriams. Pirmame paveikslas Dievo Gimdytojos su Kūdikieliu Jėzumi ant rankų; Šv. Panelės rūbas iš naujo pasidabruotas ir vietomis paaukuotas. Viršuje šio paveikslo yra paveikslas šv. Jackaus su rūbu panašiu į rūbą Šv. Panelės.

Antrame altoriuje prie pilioriaus stovyła Nekalt. Prad. Šv. P.; viršuje nedidelis paveikslas Šv. P. Neperstojančios Pagalbos. Visuose virš minėtuose altoriuose yra portatilia.“⁷³

Matyti, kad šoninėse navose prie galinių sienų esantys altoriai, palyginti su cituotu 1922 ir 1925 m. aprašu, visiškai nepasikeitė, tik neliko prieš altorius buvusių medinių baliustradų (28 a, b pav.).

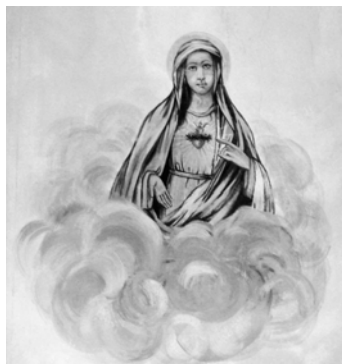
Nemažai bažnyčios puošybos darbų buvo atlikta ir tarpukariu. Žinoma, kad 1936 m. kunigas Nikodemas Kas-

28 a, b pav. Šoninių navų altoriai. 2012 m. D. Klajumienės nuotr.

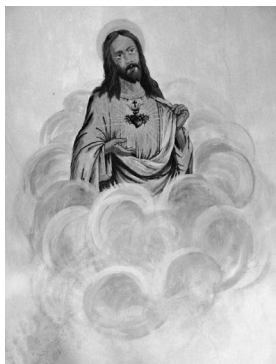
⁷³Skapiškio parapiinės bažnyčios 1922 ir 1925 m. inventorių, *Skapiškio bažnyčios archyvas*.

29 pav. 1936 m. Vlado Čižausko dirbtuvių meistrų sukurto bažnyčios skliauto tapyto deko fragmentas. 2012 m. D. Klajumienės nuotr.

a

b

c

d

30 a–d pav. Švč. Mergelės Marijos Širdies, Švč. Jėzaus Širdies, šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės ir šv. Aloyzo Gonzagos atvaizdai bažnyčios presbiterijos skliaute. 2012 m. D. Klajumienės nuotr.

periūnas Šiauliuosė nuo 1922 m. veikusioms garsioms ir labai produktyvioms Vlado Čižausko bažnytinių reikmenų dirbtuvėms, 1928–1932 m. besidarbavusioms netolimoje Šimonių bažnyčioje, užsakė išdekoruoti ir Skapiškio maldos namų vidų⁷⁴. Kaip teigia dailėtyrininkė Skirmantė Smilingytė-Žeimienė, tyrinėjusi šių dirbtuvių veiklą iki Antrojo pasaulinio karo, V. Čižauskas drožęs iš medžio, auksavęs, tapęs paveikslus, daręs gipsines formas skulptūroms lieti, tačiau labiausiai mėgęs ir mokėjęs bažnyčių sienų ornamentavimą, kuris ypač populiarius buvo 3–4 dešimtmečiais. Meistras padarydavęs bažnyčių dekoravimo projektus ir duodavęs patvirtinti kunigams. Remdamasi meistro anūko pasakojimais tyrėja pateikė įdomių

⁷⁴Dailėtyrininkė S. Smilingytė-Žeimienė pas V. Čižausko provaikaitį aptiko 1937 m. išleistą reklaminių skelbimą, kuriame išvardytos iki tų metų V. Čižausko dirbtuvių dekoruotos bažnyčios. Sąrašė minimas ir Skapiškis.

faktų apie V. Čižausko darbų techniką ir spalvinius derinius. Žinoma, kad jis daugiausia tapė pastelinėmis spalvomis ir nemėgo naudotis visuotinai paplitusiais trafaretais, „daugiausia dirbo vadinamąja pauzės („pšebuko“) technika, kai piešinys popieriuje subadomas – ant sienos lieka taškai, kurie vėliau sujungiami ranka“⁷⁵. Toks V. Čižausko braižo nusakymas tinka ir Skapiškio bažnyčios sienų dekorui – ornamentikai ir simbolinėms kompozicijoms, kurios nutapytos naudojant švelnius gelsvų, rusvų ir pilkšvų spalvų derinius, o piešinio linijos ir silueto minkštumas rodo kiek kitokią nei trafaretinis atlikimą (29 pav.). Sunku pasakyti, ar pats meistras, ar kas kitas iš jo „komandos“, kurią, kad darbai vyktų sparčiai, paprastai sudarydavo 8–10 žmonių, presbiterijos skliauto šonuose nutapė Švč. Mergelės Marijos Širdies, Švč. Jėzaus Širdies, šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės ir šv. Aloyzo Gonzagos, sklendžiančių debesyse, atvaizdus (30 a–d pav.). Pastarųjų šventųjų kultas šalia šv. Antano, šv. Kazimiero, šv. Jono Bosko, šv. Zitos, šv. Juozapo, šv. Roko, šv. Angelo Sargo Lietuvoje ypač sustiprėjo XX a. 3–4 dešimtmečiais ir daugelis bažnyčių užsisakė jiems pagerbti altorinius paveikslus, skulptūras, procesijų vėliavas, papuošė, kaip ir Skapiškyje, statinių sienas bei skliautus šiais atvaizdais⁷⁶. Reikia pasakyti, kad padidėjusi pagarba minėtiems šventiesiems neabejotinai turėjo įtakos šoninių, prie piliorių esančių, altorių atnaujinimui. Greičiausiai tuo pat metu

31 a, b pav. XX a. 3–4 deš. bažnytinių dirbtuvių gamybos skulptūros „Šv. Antano duona“ ir „Švč. Jėzaus Širdis“ šoniniuose altoriuose. 2012 m. D. Klajumienės nuotr.

⁷⁵Smilingytė-Žeimienė S. Šiaulių bažnytinių reikmenų dirbtuvės 1900–1940, *Menotyra*, 1998, Nr. 2, p. 40–50.

⁷⁶XX a. pirmojoje pusėje Lietuvos bažnyčiose populiarius šventuosius, jų atvaizdus bei to populiarumo priežastis išsamiai aprašė dailės istorikė S. Smilingytė-Žeimienė. Žr. Smilingytė-Žeimienė S. *Lietuvos bažnyčių dailė: XX a. pirmą pusę*, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2009, p. 154–205.

ir to paties presbiterijos atvaizdų meistro buvo nutapyti ant debesų sklendžiantys šv. Jono Bosko ir stigmas gaunančio šv. Pranciškaus sienos paveikslai tų altorių antruosiuose tarpsniuose, o į pirmų tarpsnių nišas įkeltos neseniai išigytos bažnytinių dirbtuvių gamintos skulptūros „Šv. Antano duona“ ir „Švč. Jėzaus Širdis“ (31 a, b pav.). Tiesa, 1925 m. surašytame bažnyčios inventoriuje dešiniajame šoniniame prie pilioriaus altoriuje jau minima Švč. Jėzaus Širdies skulptūra ir šv. Pranciškaus paveikslas (neaišku tik, ar tapytas ant sienos), tačiau kitoje pusėje analogiška altorių tuomet dar puošė Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo skulptūra pirmajame tarpsnyje ir nedidelis Švč. Mergelės Marijos Nuolatinės Gelbėtojos paveikslėlis⁷⁷. Abu paminėti Švč. Mergelės Marijos atvaizdai XX a. pirmojoje pusėje buvo itin populiarūs Lietuvos bažnyčių puošyboje, todėl neaišku kodėl, bet greičiausiai 4-ajame amžiaus dešimtmetyje altoriaus ikonografija visiškai pakinta – jis papuošiamas minėta šv. Antano duonos skulptūriniu grupe ir šv. Jono Bosko ant sienos tapytu atvaizdu. Nežinoma, gal to paties V. Čižausko, o gal kitose bažnytinių gaminių dirbtuvėse Skapiškio bažnyčiai XX a. 3–4 dešimtmečiais taip pat užsakytos Lurdo Švč. Mergelės Marijos ir šv. Juozapo, dabar esančios didžiojo altoriaus šonuose, ir šv. Aloyzo Gonzagos bei šv. Jono Bosko skulptūros, įkomponuotos prie šoninių presbiterijos sienų (32 a–d pav.). Nelabai aišku kada, nors atrodo, kad kai 1936 m. vyko dekoravimo darbai, bažnyčios triumfo arkoje virš presbiterijos, jos priekinėje plokštumoje, buvo įklijuota didelė drobė su Leonardo da Vinci paveikslo „Paskutinė vakarienė“ kopija⁷⁸. Drobė įrėminta V. Čižausko stilistiką primenančia sienų tapyba. Skapiškio bažnyčią XX a. pirmojoje pusėje papildę nauji kūriniai atspindėjo tuo metu Katalikų bažnyčios plačiai skleidžiamas jaunimo auklėjimo išminties, karitatyvinės veiklos, maldingumo idėjas.

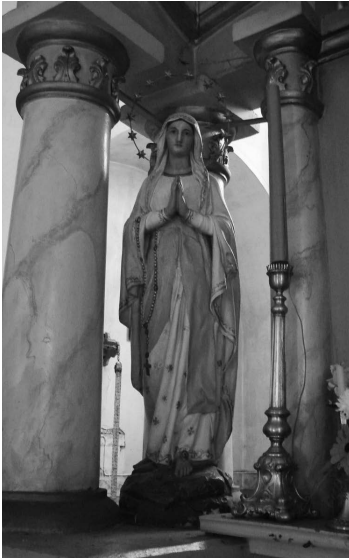
Aktyvus Skapiškio bažnyčios gyvenimas buvo sutrikdytas prasidėjus Antrajam pasauliniam karui ir ypač sovietų okupacijai. Karo metu aviacinė bomba pramušė bažnyčios stogą ir nesprogusi įstrigo po kairės šoninės navos grindimis. Ten jis išgulėjo net iki XX a. pabaigos, nes klebonai ir parapijiečiai nenorėjo prasitarti valdžiai apie pavojingą „inkliuzą“, baimindamiesi, kad tai netaptų pretekstu maldos namus uždaryti. Tik 1999 m. sprogmuo buvo ištrauktas ir nukenksmintas⁷⁹. Religinio gyvenimo slopinimas sovietmečiu juntamas ir per bažnyčios puošybos dalykus. Skapiškio bažnyčios archyve saugomi dokumentai, kuriuose užfiksuoti išigyti daiktai nuo 1954 iki 1983 m.⁸⁰ Tarp išvardytų 59 daiktų vyrauja bažnyčios puošybai naudota ir liturginė tekstilė (užtiesalai altoriams ir sakyklai, kilimai ant laiptų priešais altorius, albos, kamžos, stulos, arnotai, vėliavos, procesijų dalyvių drabužiai ir kt.). Žinoma, kad sovietmečiu liturginius rūbus siuvo ir siuvinėjo vietos gyventoją Elzbieta Čiurlytė. Jos paaukotas puošnus arnotas su dedikacija „Elzbieta Čiurlytės auka 1977 m.“ dar 2012 m. buvo naudojamas šv. Mišių metu. Minėtame dokumente randame įrašus ir apie įgytą „spinte-

⁷⁷ Žemaičių vyskupijos Kupiškio dekanato Skapiškio parapinės bažnyčios 1925 m. inventorių, *Skapiškio bažnyčios archyvas*.

⁷⁸ Panaši drobė XX a. pirmojoje pusėje papuošė ir Šešuolių (Ukmergės r.) Šv. Juozapo bažnyčios presbiterijos arkos priekinę plokštumą.

⁷⁹ Apie šį įvykį rašė ir rajono ir respublikos dienraščiai: Bagdonas V. Bomba bažnyčioje, *Ūkininko patarėjas*, 1999, liepos 1, Nr. 75 (912) p. 12; Juškienė V. Aviacinė bomba – tiesiai po maldininkų kojomis, *Panevėžio rytas*, 1999, birž. 9, Nr. 132 (1688), p. 10; Juškienė V. Skapiškio bažnyčia atsikratė karo laikų bombos, *Lietuvos rytas*, 1999, birž. 8, Nr. 131 (2570) p. 18.

⁸⁰ Naujas išigytas inventorių pradėdant 1954 m., *Skapiškio bažnyčios archyvas*.

32 a–d pav. Bažnytinių dirbtuvių gamybos skulptūros didžiajame altoriuje ir presbiterijoje. 2012 m. D. Klajumienės nuotr.

33 pav. 1959 m. įsigytas elektrinis sietynas. 2012 m. D. Klajumienės nuotr.

lę – krikštyklą“, „10 suolų – lomkų“, „elektros motorą vargonams“, „tris elektrinius sietynus – vidurinėje bažnyčios navoje“, „du elektrinius sietynus – šoninėse bažnyčios navose“⁸¹. 1959–1989 m. kasos knygoje užfiksuota, kad 1959 m. Skapiškio bažnyčioje buvo įvesta elektra, tuomet nupirkti ir 3 elektriniai centrinės navos sietynai⁸² (33 pav.). Analogiškos kaip ir Skapiškyje apšvietimo priemonės puošia Viekešnių (Mažeikių r.) Šv. Jono Krikštytojo bažnyčia⁸³. Matyt, gana greitai, XX a. 7-ajame dešimtmetyje, buvo įgyti ir du paprastesni, menkesnės vertės sietynai į šonines navas, kojines vargonų dupleš pakeistos elektrinėmis.

Pokario metais, kad ir sunkiomis sąlygomis, bažnyčios šventoriuje iškilo du iki mūsų dienų išlikę religiniai paminklai. Pirmasis – grotos, kur 1858 m. Prancūzijoje, Lurdo miestelyje, Bernade-

⁸¹ *Ten pat*, p. 2–3.

⁸² Skapiškio bažnyčios 1959–1989 m. kasos knyga, *Skapiškio bažnyčios archyvas*.

⁸³ Už nuorodą dėkoju sietynų paveldo Lietuvoje tyrinėtojai Alantei Valtaitei-Gagač.

tai Subiru apsireiškė Švč. Mergelė Marija, imitacija, liaudiškai vadinama Lurdu. Ši grotą dešiniajame šventoriaus šone buvo išmūryta ilgamečio aktyvaus klebono Nikodemo Kasperiūno iniciatyva, prie jos kunigas buvo ir palaidotas (34 pav.). Antrasis paminklas – 1959 m. iškilusi Švč. Jėzaus Širdies skulptūra, pakartojanti Palangos Tiškevičių rūmų parko skulptūrą „Laiminantis Kristus“, su užrašu „JĖZAUS ŠIRDIE / PASIGAILĖK / MŪSŲ / 1959“ (35 pav.). Remiantis analogijomis galima kol kas nedrąsiai spėti, kad Skapiškio paminklą galėjęs nulieti iš Panevėžio kilęs skulptorius, rezistencinių pokario kovų dalyvis Benjaminas Jakševičius (1895–1984). Prieškariu, apie 1937 m. analogišką skulptūrą jis sukūrė Subačiaus Švč. Trejybės šventoriui⁸⁴, o apie 1957 m. panašus jam priskiriamas antkapis papuošė Panevėžio senąsias kapines⁸⁵.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, kaip jau buvo minėta, iš bažnyčios pašalinta Antrojo pasaulinio karo aviacinė bomba, pakeista grindų danga, mėgėjiškai atnaujintos ant šoninių sienų kabančios XIX a. paskutiniame ketvirtyje tapytos Kryžiaus kelio stotys, presbiterijos šoninėse nišose, sekant žinomais italų tapytojo Leonardo da Vinci paveikslais, nutapyta Švč. Mergelė Marija su kūdikėliu Jėzumi ir šv. Jonu Krikštytoju (kairėje) ir Jėzus Kristus vaikelių apsuptyje. Nors tai neseni kūriniai, bet kol kas nei tikslaus nutapymo laiko, nei autoriaus nustatyti nepavyko. Naudojant senus pavyzdžius

34 pav. Lurdas ir kunigo Nikodemo Kasperiūno kapas bažnyčios šventoriuje. 2012 m. D. Klajumienės nuotr.

35 pav. 1959 m. perstatyta Jėzaus Širdies skulptūra bažnyčios šventoriuje. 2012 m. D. Klajumienės nuotr.

⁸⁴Smilingytė-Žeimienė S. *Lietuvos bažnyčių dailė: XX amžiaus I pusė*, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2009, p. 87–88.

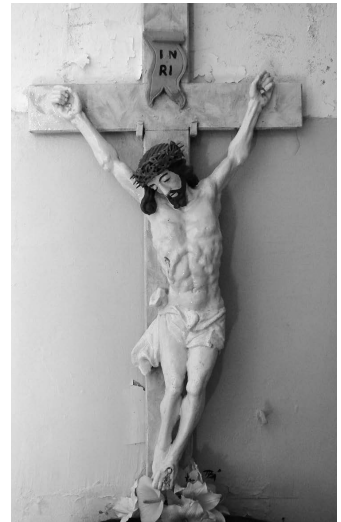
⁸⁵Bartkienė R. Benjaminas Jakševičius (1895–1984), *Žemaičių žemė*, 2009, Nr. 3, p. 30–31, 41.

buvo pasiūtos ir iš Skapiškio kilusios dailininkės Laimos Tubelytės-Kriukelienės ištapytos procesijų rožinio, pri-skiriamo dominikonų palikimui, vėlia-vėlės. Ruošiantis Skapiškio bažnyčios 500 m. jubiliejui, buvo padirbintas, kaip teigiama, pagal seno pavyzdį, naujas procesijų alto-rėlis su šv. Hiacinto atvaizdu. Tiesa, neapsieita be skaudžių netekčių. 1997 m. buvo pavogtos senosios iš ažuolo drožtos bažnyčios fasado nišas puošusios apaštalų šv. Petro ir Pauliaus skulptūros (36 pav.)⁸⁶. Ilgą laiką nepavykus jų surasti ir susigražinti, vietos meistras Bronius Bickus 2010–2011 m. nuliejo apaštalų skulptūras iš gipso.

Pabaigoje būtina paminėti į istorinę aptartį ne-patekusias medines Nukryžiuotųjų skulptūras, kurių gausu Skapiškio bažnyčios „kolekcijoje“. Tik išengus pro didžiąsias duris į bažnyčią, tikinčiuosius pasitinka Atpirkėjo ant kryžiaus skulptūra virš švento vandens indo (37 pav.). Tai išraiškingas profesionalios XVIII a. drožybos pavyzdys, puikiai perteikiantis ant kryžiaus mirusiojo sunkaus kūno slinkimą žemyn. Tame pa-čiame prieangyje ant priešingos sienos pritvirtinta išpūdinga liaudiškos tradicijos ryškėmis spalvomis ištapyta koplytėlė, kurioje patalpinta išdrožta architektūrinių formų altoriaus retabulo kompozicija su Nukryžiuotojo

36 pav. Skapiškio vaikų Pirmoji šv. Komunija 1949 VI 26. Matyti bažnyčios pagrindinio fasado fragmentas su medinėmis šv. Apaštalų Petro ir Pauliaus skulptūromis. Iš Emilijos Naujickienės albumo

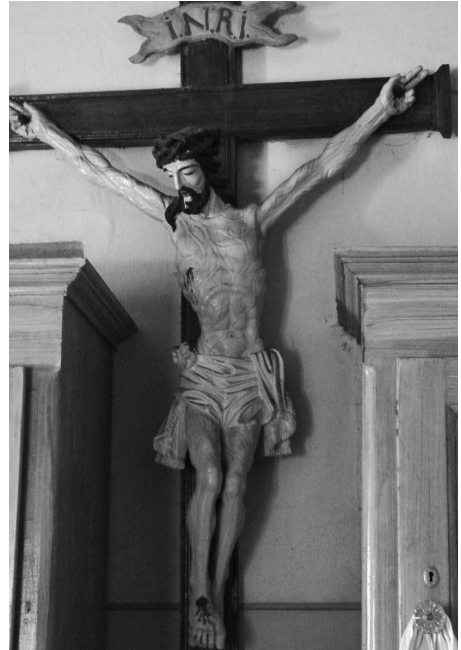

37 pav. Kryžius su Nukryžiuotojo skulptūra prie švento vandens indo. 2012 m. D. Klajumienės nuotr.

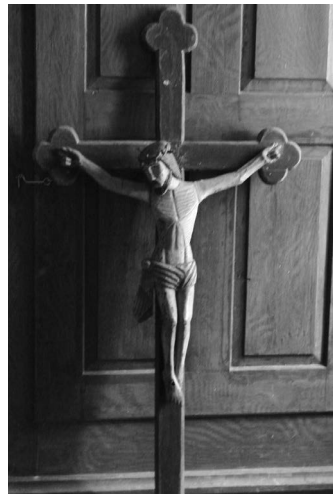
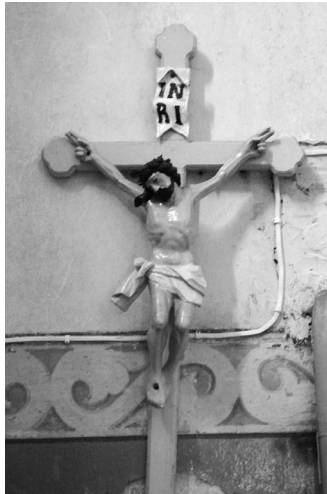
⁸⁶Gurklys D. Pagrobtos skulptūros, *Akistata*, 1997, vas. 14, Nr. 12 (438), p. 2.

38 pav. Medinė kopyltėlė su Nukryžiuotojo skulptūra ant bažnyčios prieangio sienos. 2012 m. D. Klajumienės nuotr.

39 pav. Nukryžiuotasis zakristijoje. 2012 m. D. Klajumienės nuotr.

40 a–c pav. Mediniai procesijų kryžiai su Nukryžiuotųjų skulptūromis. 2012 m. D. Klajumienės nuotr.

skulptūra centre. Abipus Nukryžiuotojo prisagstyta dirbtinių gėlių žiedelių, sekant XVIII–XIX a. relikvijorių puošimo tradicija (38 pav.). Be didžiajame altoriuje esančios nukryžiuoto Kristaus skulptūros, ypač išpūdingas XVIII a. pabaigos pavyzdys puošia bažnyčios zakristiją (39 pav.). Paminėtini ir procesijų kryžiai, papuošti Atpirkėjo figūromis. Vienas jų sujungtas su procesijų rožiniu, kiti nešami atskirai. Visi jie yra XIX a. religinės drožybės pavyzdžiai (40 a–c pav.).

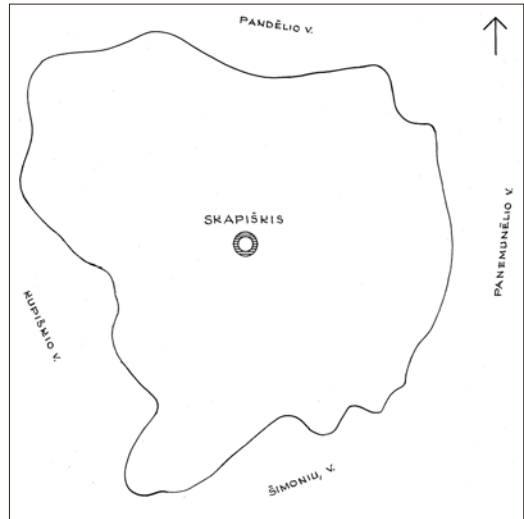
Atlikus tyrimą matyti, kad šiandien stovinti Skapiškio bažnyčia yra ne vien dominikonų istorijos, bet ir visos nuo XVI a. gyvavusios parapijos atspindys. Norint atsekti išlikusių dailės kūrinių istorijas, tenka omenyje turėti visus komplikuočius parapinei bažnyčiai ir vienuoliams dominikonams priklausiusių turtų gyvavimo faktus. Netektys yra milžiniškos, tačiau ir per menkus išlikusius vaizduojamosios ir taikomios dailės fragmentus, per architektūros formas ar dokumentų nuotrupas yra perskaitoma beveik 500 metų pamaldumo Skapiškyje istorija.

Skapiškio sakralinių pastatų kompleksų ir parapijos trobesių architektūra

Marija Rupeikienė, Antanas Rupeika

Šio straipsnio *tyrimų tikslas ir uždaviniai* – ištirti Skapiškio sakralinių pastatų, parapijos trobesių bei smulkiųjų sakralinių statinių architektūrą, nustatyti objektų urbanistinius ryšius. Remiantis archyviniais šaltiniais ir istoriniais duomenimis, ikonografinė medžiaga bei natūros tyrimais, atlikti objektų formų analizę, nustatyti jų vertę bei atskleisti savitus bruožus; nustatyti išnykusių pastatų stovėjimo vietas ir iš istorinių nuotraukų ar projektų atkurti jų architektūrą.

Tyrimų metodai: istorinis ikonografinis, aprašomasis analitinis, lyginamasis, rekonstrukcinis. *Papildomi specifiniai tyrimo metodai:* pastatų dokumentavimas ir fotofiksacija.

1 pav. Skapiškio valsčiaus plano schema.

Sudarė Antanas Rupeika

Skapiškio valsčius šiaurėje ribojasi su Pاندėlio, rytuose su Panemunėlio, vakaruose su Kupiškio, o pietuose su Šimonių valsčiumi (1 pav.). Sakralinių pastatų esama tik Skapiškyje. Skapiškio sakraliniai pastatai ir parapijos trobesiai kompleksiskai netyrinėti. Skapiškio istorijos raidą tyrinėjo Algirdas Baliulis¹, apie Skapiškį rašė Aliutė Elena Markevičiūtė². Miestelio urbanistikos tyrimus atliko Algimantas Miškinis³. Pagrindiniai leidiniai, kuriuose pateiktos trumpos istorinės žinios apie Skapiškio bažnyčias, yra B. Kviklio knygos⁴, Lietuvos katalikų bažnyčių žinynas⁵ bei leidinys „Panevėžio vyskupija“⁶. Senosios parapiinės Skapiškio bažnyčios statybos raidą tyrinėjo Vidmantas Jankauskas⁷. Dominikonų bažnyčios ir vienuolyno istoriją aprašė Viktoras Petkus⁸. Mažiau rašyta apie pastatų architektūrą, o parapijos trobesiai visai netyrinėti.

Skapiškis – Kupiškio rajono miestelis, nutolęs apie 15 km nuo rajono centro į šiaurės rytus; įkurtas šalia Mituvės ir Skapiškio ežerų, abipus kelio, vedančio į Pاندėlį. Skapiškis tapatina-

¹ Baliulis A. Iš Kupiškio ir apylinkių praeities, *Kupiškio kraštas*, sud. V. Merkys, Vilnius: A. Varno personalinė įmonė, 1997, p. 91–118.

² *Skapiškis*, sud. A. E. Markevičiūtė, Utena: Utenos Indra, 1999.

³ Miškinis A. *Vidurio Lietuvos miestai ir miesteliai*, Vilnius, 2009, p. 396–421.

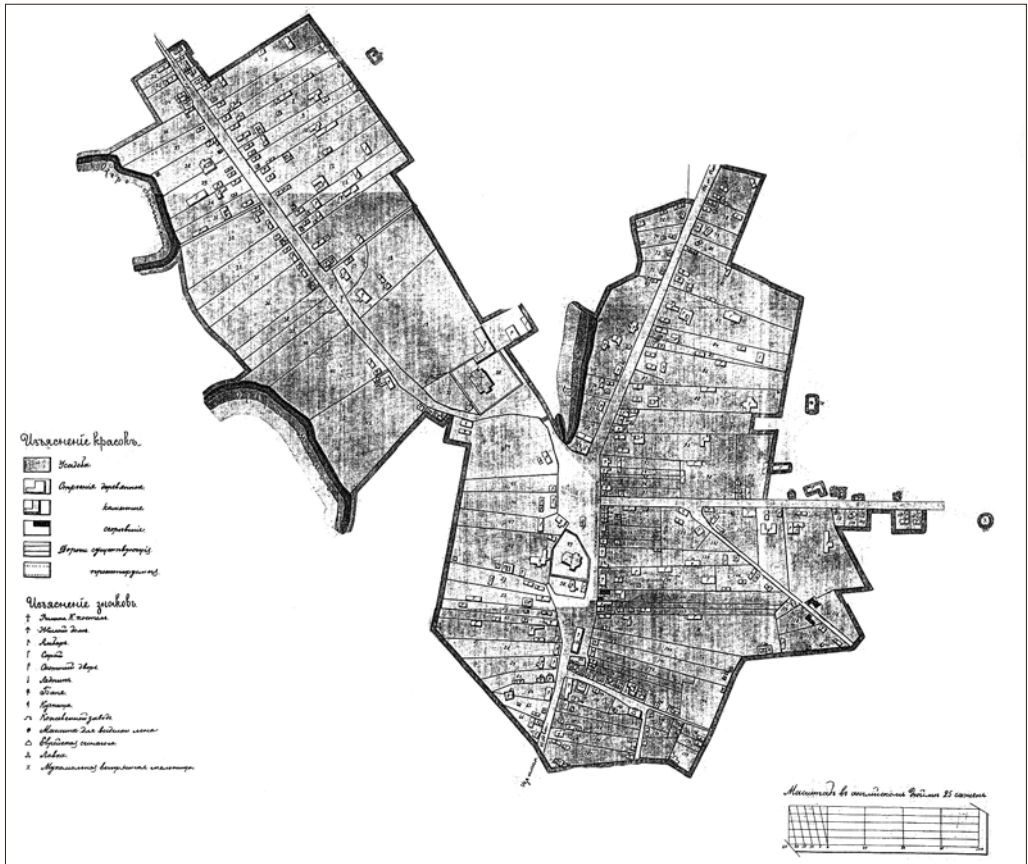
⁴ Kviklys B. *Lietuvos bažnyčios*, Chicago, 1984, t. 4, p. 358–363; Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, 2-oji (fotogr.) laida, Vilnius: Mintis, t. 2, 1991, p. 181–185.

⁵ Misius K., Šinkūnas R. *Lietuvos katalikų bažnyčios* (žinynas), Vilnius: Pradai, 1993, p. 256–257.

⁶ *Panevėžio vyskupija. Istoriniai duomenys, pastoracinė veikla*, Lietuvių katalikų mokslo akademija, 1998, p. 220–223.

⁷ Jankauskas V. Pirmoji Kupiškio krašto bažnyčia, *Kupiškis*, 2016, Nr. 14, p. 5–14, 36.

⁸ Petkus V. Skapiškio dominikonų Šv. Hiacinto bažnyčia ir vienuolynas, *Dominikonai Lietuvos kultūroje*, Vilnius, 2004, p. 647–663.

mas su istoriniuose šaltiniuose minima Mītuva, kuri tarp 1492 ir 1506 m. gavo leidimą rengti turgus. 1559 m. parapija buvo viena iš skurdžiausių (turėjo tik du dūmus). 1633 03 15 Tobijui Skapui išduota Vladislavo Vazos privilegija kurti miestelį ir imti turgaus mokestį Mītuvos dvare ir Skapiškyje⁹. A. Miškinio teigimu, XVII a. viduryje Skapiškis galėjo turėti miestelio požymius – bažnyčią ir turgų; XVII a. antroje pusėje į šiaurę ir į pietus nuo bažnyčios (stovinčios aikštėje), prie Pandėlio–Ukmergės kelio buvo įkurtos sodybos. Aikštės, esančios kelių sankirtoje, padėtis galėjo lemti miestelio radialinio plano formą. 1690 m. Skapiškyje buvo 10 dūmų, o klebonijai priklausė penki dūmai¹⁰. 1843 m. sudarytas dvaro planas, kuriame šalia senosios Mītuvos kaimavietės parodytas Skapiškio miestelis, išsidėstęs apie erdvią netaisyklingos formos aikštę; keturios gatvės – keliai formavo radialinį miestelio planą¹¹. 1866 m. vykdant valstybinio Skapiškio dvaro iliustraciją, sudarytas miestelio tikrosios būklės planas, kuris gerokai detalesnis už sudarytą 1843 m. ir kiek skiriasi nuo jo: padidėjo užstatyta teritorija šiaurės rytų (Pandėlio kelio) kryptimi, jau pakitusi aikštės forma, joje pažymėta parapinė bažnyčia su varpine. Plane parodytas tikslus sodybų išdėstymas, matyti, kad trobesiai pastatyti galais arba šonais į gatves¹². 1884 m. miestelis

2 pav. 1909 m. Skapiškio plano fragmentas. LCVA, f. 1622, ap. 5, b. 20, l. 1

⁹ Baliulis A. *Ten pat*, p. 91–92.

¹⁰ Miškinis A. *Ten pat*, p. 397.

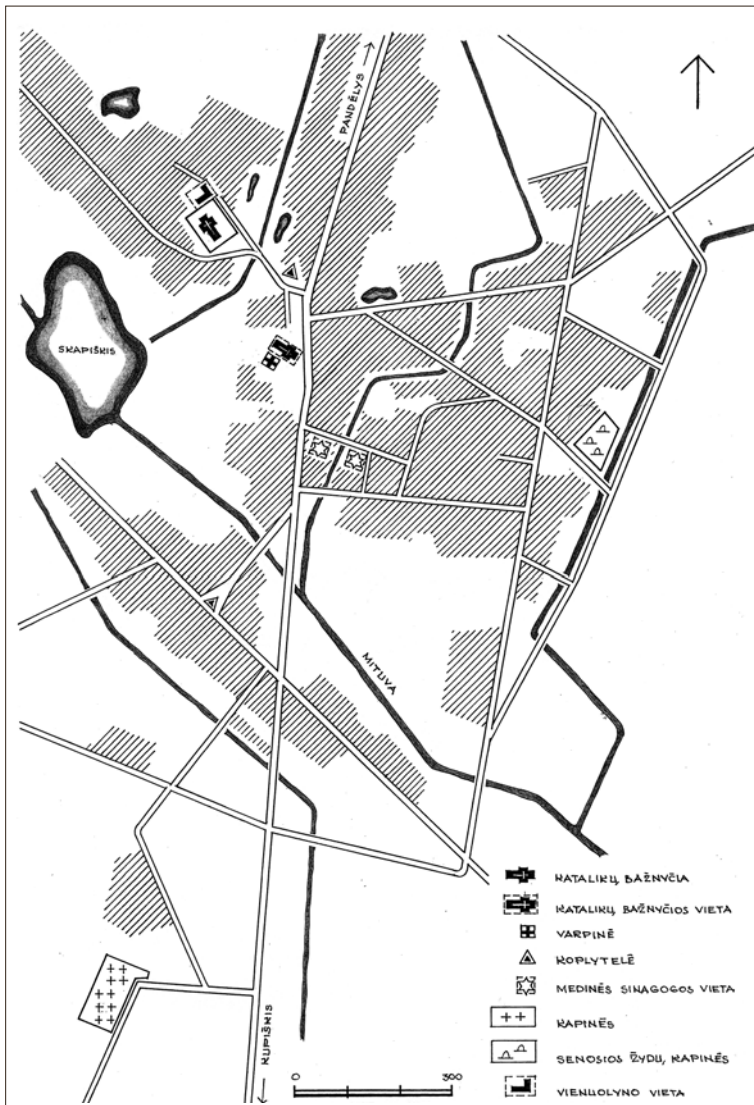
¹¹ *Ten pat*, p. 401.

¹² *Ten pat*, p. 404; LVIA, f. 525, ap. 2, b. 1785.

degė ir buvo sudarytas tikslesnis už 1866 m. Skapiškio tikrosios būklės planas ir projektuojamo plano brėžinys. Gatvių tinklas ir aikštės forma liko beveik nepakitę, o abi bažnyčios pažymėtos ne sutartiniais ženklais, bet parodytos tikrosios jų plano formos¹³. 1893 08 09 vėl kilo gaisras ir buvo parengtas Skapiškio planas, kuris 1894 m. pateiktas gubernijai tvirtinti. Planas baigtas 1909 m., o patvirtintas tik 1912 m. Jis tik nežymiai skiriasi nuo 1884 m. užfiksuotos miestelio būklės¹⁴ (2 pav.).

2001 m. architektė Nijolė Steponaitytė Skapiškį tyrinėjo kultūros paveldo požiūriu ir konstatavo, kad nepaisant praradimų, patirtų per abu pasaulinius karus, miestelio planas išliko mažai pakitęs ir yra reikšmingas Lietuvos urbanistikos paveldui. Pasiūlyta Skapiškiui suteikti savivaldybės reikšmės kultūros vertybės statusą; nustatytos vertingos teritorijos ribos ir saugotini plano ir užstatymo elementai¹⁵.

Skapiškio sakraliniai pastatai ir parapijos trobesiai pastatyti vidurinėje dalyje, tik viena koplytėlė – pietiniame miestelio gale. Skapiškyje buvo dvi bažnyčios.

3 pav. Skapiškio gatvių tinklo schema su tyrinėjtais objektais. Sudarė A. Rupeika

¹³ KAA, f. 51, ap. 5, b. 35, l. 99.

¹⁴ Miškinis A. *Ten pat*, p. 405, 407; LCVA, f. 1622, ap. 5, b. 20.

¹⁵ Miškinis A. *Ten pat*, p. 417, 421.

Pirmoji (senoji) *parapinė bažnyčia ir varpinė* stovėjo prie centrinės miestelio aikštės, o naujoji – *dominikonų bažnyčia, vienuolynas ir varpinė* pastatyti į šiaurės vakarus nuo aikštės, atokiau nuo pagrindinės gatvės – kelio, vedančio į Pandėlį. Tarp abiejų bažnyčių, į šiaurę nuo aikštės, stovi *koplytėlė*. Antra *koplytėlė* pastatyta pietinėje miestelio dalyje. *Katalikų kapinės* įkurtos pietiniame miestelio pakraštyje, vakarinėje kelio, vedančio į Kupiškį, pusėje. *Žydų senosios kapinės* yra vidurinės Skapiškio dalies rytiniame pakraštyje, šalia upės. Į vakarus nuo kapinių, rytinėje pagrindinės gatvės pusėje, į pietus nuo centrinės aikštės stovėjo dvi *medinės sinagogos* (3 pav.). Sinagogos yra pavaizduotos minėtuose 1884 ir 1909 m. Skapiškio planuose.

Istorinė apžvalga

Literatūroje ir kai kuriuose inventoriuose esama teiginių, kad pirmoji *Šv. Lauryno bažnyčia* Skapiškyje minima 1519 m., buvo įkurta arijonų, tačiau nežinoma kada¹⁶. V. Jankausko teigimu, pirmoji Skapiškio bažnyčia statyta apie 1500 m. ir jos negalėjo pastatyti arijonai, kurie Lietuvoje atsirado tik XVI a. viduryje¹⁷. 1555 m. Stanislovas Skapas fundaciniu aktu bažnyčiai dovanavo apie 22 valakus žemės su Biliūnų bei Kreipšių kaimais. 1669 m. minima tik Skapiškio koplyčia. Skapiškio bažnyčios nėra ir 1674–1677 m. Vilniaus vyskupijos vizitacijos aktuose. Galima prielaida, kad ją pasisavino evangelikai reformatai; apie 1684 m. bažnyčiai gražintas Kreipšių kaimas¹⁸. 1684 04 25 LDK Tribunole įregistruotas testamentas, kuriame rašoma, kad Felicijonas Stanislovas Skapas suremontavo bažnyčią: uždengė malksnomis stogą, nutinkavo, baltai nudažė, įtaisė altorių; taip pat teigiama, kad F. S. Skapas prie senosios bažnyčios pristatė koplyčią, skirtą altarijai¹⁹.

1707 m. Skapiškio bažnyčios inventoriuje rašoma, kad mūrinė *Šv. Lauryno kankinio bažnyčia*, funduota Skapų, stovi miestelio viduryje, ant kalnelio; zakristija ir koplyčia taip pat mūrinės. Bažnyčioje yra trys altoriai ir vienas Dievo Apvaizdos koplyčioje, yra sena supuvusi klausykla, dvylika suolų; chore stovi geras pozityvas. Prieangyje yra trys varpai, o bažnyčioje – keturi varpeliai. Minima, kad *šventorius* aptvertas. Bažnyčiai priklausė Kreipšių palivarkas, Bajorų, Biliūnų ir Skapiškėlių kaimai. Klebonas ir vikaras turėjo po du margus žemės (prie bažnyčios link Mituvos ežero) ir smukles: vikaro smuklė stovėjo tarp turgavietės ir Mituvos ežero, o klebono smuklėje buvo pardavinėjami įvairūs gėrimai, gaminami Kreipšių palivarke. *Špitolei* priklausė valakas žemės, o vargonininkui, kurio *namas* stovėjo už šventoriaus link ežero, – pusė margo²⁰. Vėlesniame 1744 m. inventoriuje minima, kad bažnyčią reikia remontuoti, o *šventorius* aptvertas rąstais, įstatytais į šulus; tvora vietomis apgriuvusi. *Klebonija* nutolusi ketvirtį mylios nuo bažnyčios, stovi Kreipšių palivarke, už Mituvos ežero²¹.

1750 m. Livonijos vyskupas (buvęs Vilniaus kanauninkas) Juozapas Dominykas Puzinas su broliu Mykolu Skapiškyje įkurdino dominikonus, kuriems pirmąją fundacijos raštą buvo išdavę 1749 m.; vienuolynui dovanoti 137 valakai žemės. 1752 m. pastatytas *vienuolynas*, o 1756 m. – *dominikonų bažnyčia*. 1790 m. pradėtas mūryti vienuolynas, kurio statyba truko daugiau nei 20 metų²².

¹⁶Miškinis A. *Ten pat*, p. 396.

¹⁷Jankauskas V. *Ten pat*, p. 256–257.

¹⁸Misius K., Šinkūnas R. *Ten pat*, p. 256–257.

¹⁹Jankauskas V. *Ten pat*, p. 8.

²⁰Baliulis A. *Ten pat*, p. 93.

²¹*Ten pat*, p. 93–94.

²²Misius K., Šinkūnas R. *Ten pat*, p. 257.

V. Petkaus tyrimų duomenimis, mūrinio dviaukščio vienuolyno statyba pradėta 1787 m.; tuo metu prie vienuolyno buvo 6 ha daržas, stovėjo svirnas, arklidė, vėžiminė, spirito varykla ir kiti pastatai²³.

1760 m. minima sena, su trimis rūšiais ir lentų lubomis *parapijos bažnyčia*, kurią reikia remontuoti; penki bažnyčios langai išdaužyti, o prie jos pristatytas medinis prieangis griūva. Bažnyčioje yra trys altoriai, keturi varpai ir penki varpeliai; Apvaizdos koplyčioje ir zakristijoje yra po vieną langą. Miestelyje bažnyčiai priklausė *trys sklypai*; viename gyveno zakristijonas, antrajame stovėjo *namas*, kuriame apsistodavo iš Kreipšių palivarko atvykęs klebonas, o trečiajame buvo *altarija*, kuria naudojosi dominikonai. 1761 m. bažnyčios būklė bloga: jos stogas kiauras, o medinis prieangis, virš kurio kabojo varpai, beveik griuvo²⁴.

1775 m. Skapiškio klebonas informavo vyskupą, kad parapijoje yra dominikonų vienuolynas, kuriam priklauso ir miestelis; vienuolyno bažnyčia – ne parapinė. Parapijos bažnyčiai vienuoliai daro įvairias skriaudas, neleidžia klebonui naudotis ežeru ir mišku, nors pagal fundaciją jis tam turi teisę. Šventorius aptvertas, tačiau tvorą reikia remontuoti. *Špitolės nėra*, tačiau ji buvo; *namelyje* prie šventoriaus gyveno zakristijonas ir vienas senelis su senele. *Klebonijos* nebuvo, tik *namelis* nedideliame sklype, kuriame gyveno vargonininkas ir iš Kreipšių palivarko (buvusio už ketvirčio mylios) atvykęs klebonas. Pagal fundaciją miestelyje buvęs sklypas špitolei, parapijos mokyklai, smuklei, vargonininkui ir altaristui, tačiau jis prarastas. Mokykla pagal vyskupo nurodymą nepastatyta, o jos sklypą pasisavino dominikonai²⁵.

1784 m. parapijos topografiniame aprašyme nurodyta, kad miestelyje antradieniais pagal privilegiją vyksta turgus. Išvardyti iš Skapiškio vedę keliai į Rōkiškį, Kāmajus, Svėdasus, Šimōnis, Kūpiškį, Pandėlį, Ūkmergę; buvo nedidelis dominikonų *tvenkinys*²⁶.

1782 m. vizitacijos akto duomenimis, senosios bažnyčios bokštą ir bokštelių reikia remontuoti; minimas naujas medinis priebažnytis su dvivėrėmis durimis ir šoniniais langeliais. Stalio darbo choras, kuriame yra suremontuotas septynių balsų pozityvas, pastatytas ant dviejų dažytų piliorių. Mediniai pilioriai remia ir lentų (pritvirtintų prie balkių) lubas; grindys taip pat medinės. Po bažnyčia minimi trys rūšiai; vieną iš jų reikia remontuoti. Kairėje presbiterijos pusėje stovi stalio darbo sakykla su laipteliais; už jos įrengtos durys veda į mūrinę, skliautais dengtą zakristiją, kurios didelis langas yra su geležinėmis grotomis ir vidinėmis langinėmis. Dešinėje presbiterijos pusėje, šalia trečiojo altoriaus yra durys į mūrinę *koplyčią*, kurioje buvo F. Skapo funduota *altarija*. *Kapinės*, juosiančios bažnyčia, aptvertos statinių tvora su dviem vartais; jose, priešais bažnyčią stovėjo trijų aukštų *varpinė*, dengta malksnų stogu, su kupolu ir geležiniu kryžiumi²⁷. 1797 m. bažnyčios inventoriuje taip pat rašoma, kad jau yra atskira *varpinė*. Ji medinė, trijų tarpsnių, su trimis varpais. Prie šventoriaus minima *špitolė*, kurios viename gale gyvena zakristijonas, o kitame – elgetos. Kitoje šventoriaus pusėje esančiame *namelyje* gyveno davatka. Minima sena ir supuvusi *klebonija*, kurios viename gale apsistodavo iš palivarko atvykęs

²³Petkus V. *Ten pat*, p. 650.

²⁴Baliulis A. *Ten pat*, p. 94–95.

²⁵Baliulis A. *Ten pat*, p. 95–97.

²⁶*Ten pat*, p. 97.

²⁷Jankauskas V. *Ten pat*, p. 8–9.

klebonas, o kitame gale gyveno vargonininkas²⁸. 1797 m. parapiinės bažnyčios prieangis dar buvo medinis, o iki 1813 m. primūrytas naujas²⁹. Kitais duomenimis, prieangis greičiausiai primūrytas 1801 m. ir virš jo įrengtas vargonų choras³⁰.

1794 m. vienuolyno inventoriuje pažymėta, kad medinę, dengtą malksnomis, kryžiaus formos *bažnyčią* 1765 m. pastatė prioras Fortunatas Trečiokas. Ji buvo su veranda, pakelta trijų pakopų laiptais, po kuria įrengtos durys vedė į gana erdvų rūšį. Dažytą bažnyčios frontoną puošė fundatorių herbas ir medinė šv. Mykolo skulptūra; šonuose ir virš koplyčių bei didžiojo altoriaus kilo apskardinti bokšteliai. Bažnyčios viduje lubas rėmė trys poros kolonų, stovėjo penki altoriai (iš jų du koplyčiose); 7 registrų žaliai dažytus vargonus puošė paausuoti drožiniai. Buvo dvi zakristijos, iš kairiosios laiptai vedė į sakyklą. Prie bažnyčios stovėjo medinė *varpinė*, kurioje kabėjo keturi varpai. *Šventorius* nuo senojo ir naujojo vienuolynų pusės buvo aptvertas statinių tvora, o nuo miestelio ir vienuolyno kiemo pusių – aštriakuoliais. Senasis ištęsto plano *vienuolynas* buvo paverstas oficina, kurioje gyveno ekonomas, vargonininkas, vežėjas ir bažnyčios prižiūrėtojas. Naujasis mūrinis dviaukštis *vienuolynas* dar nebaigtas statyti. Šalia vienuolyno kiemo, už daržo stovėjo *palivarko pastatas*. Jis buvo neseniai pastatytas, dengtas malksnomis, su dviem kaminais. Taip pat stovėjo *bravoras (spirito varykla) su tvarteliu, svirnas, tvartas, daržinė, vežiminė* ir senos *arklidės*³¹.

1800 m. vienuolyno inventoriuje paminėta, kad senajame mediniame vienuolyne įkurdinta mokykla. Viename iš keturių kambarių (jame mokėsi vaikai) buvo trys lovos, krosnis ir nedidelis židiny; prie kambario buvo dvi nedidelės kamarėlės. Iš koridoriaus patenkama į mokinių kambarį su trimis lovomis ir šalia jo – į antrą (taip pat skirtą moksleiviams – su trimis lovomis) kambarį. Ketvirtasis kambarys buvo skirtas trimitininkams; jame stovėjo nedidelis klavikordas, lova, stalas ir buvo koklinė krosnis. Vienuolyno darže stovėjo nedidelis *trobės* su koklių krosnimi ir rūsiu, skirtu laikyti daržovėms, ir *daržininko pirkelė* su plytų krosnimi. Sode stovėjo 11 avilių, augo įvairūs vaismedžiai, buvo iškasta kūdra. Visą daržą juosė aštriakuolių tvora³². 1803 m. vienuolyno vizitacijoje atlikta pajamų ir išlaidų revizija ir išvardyti už 4 500 auksinų statyti pastatai: *bravoras, sandėliai, arklidės, malūnas* ir kiti *ūkio trobesiai*; konstatuota, kad po 1802 m. gaisro vienuolynas per daug išleido statydamas miestelyje namus, pastatė *špitolę* (įvertinta 350 auksinų). Nurodyta daugiau statybų nepradėti, tik padaryti naujus lietvamzdžius bažnyčiai ir uždengti malksnomis vienuolyno stogą³³.

1807 m. vienuolyno inventoriuje nurodyta, kad 1806 04 03 vienuolyno *bažnyčia* visiškai sudegė, nepavyko išgelbėti jos interjero įrangos ir inventoriaus. Sudegė ir *varpinė*, o jos varpai išsilydė. Pamaldos vyko vienuolyno refektoriume, kur buvo įrengti trys laikini altoriai. Tuo metu *vienuolynas* buvo mūrinis, dviaukštis, su rūšiais po visu pastatu, o salė dar nebaigta įrengti – be grindų; daugumoje celių stovėjo švediškos krosnys. Priešais vienuolyną stovėjo jaučiais varomas *malūnas* (statytas 1801 m.) bei *ratinė* ir *daržinė*, dengtos bendru stogu. Sudegusios bažnyčios vieta buvo aptverta, joje pastatytas ažuolinis kryžius. Einant iš vienuolyno į miestelį dešinėje pusėje

²⁸Baliulis A. *Ten pat*, p. 100.

²⁹Misius K., Šinkūnas R. *Ten pat*, p. 257.

³⁰Jankauskas V. *Ten pat*, p. 9.

³¹*Ten pat*, p. 97–98.

³²*Ten pat*, p. 101.

³³*Ten pat*, p. 103.

stovėjo *brolijos namas* (statytas brolijos lėšomis), kairėje – didelis *tvenkinys*, prie jo – vieno rato *malūnėlis*, už tvenkinio – *vienuolyno namas*. Toliau prie gatvės stovėjo *austerija* (smuklė), dengta čerpėmis, prie jos – *kalvė* ir smuklininko *sodelis*. Kita *austerija* 1802 m. pastatyta šalia *bravoro*; abi buvo užvažiuojamos ir davė 3 200 sidabro rublių metinių pajamų. Minima 1803 m. prie ežero pastatyta *skalbykla* ir odminio *namas*, o atokiau – 1805 m. statyta *pirtis*. Rašoma, kad 1799 m. vienuolynui priklausančiame Tvirų kaime iš tašyto medžio pastatyta *austerija su vežimine* tarp mūro stulpų, o šalia buvo 1804 m. statytas *bravoras*³⁴.

1813 m. parapijos bažnyčios inventoriuje minima sena *bažnyčia* (ją reikia remontuoti) ir nurodoma, kad neseniai pristatytas mūrinis prieangis, o virš jo įrengtas dviem mūro kolonomis paremtas choras, kuriame stovi septynių balsų sugedęs pozityvas. *Šventorius* taip pat neseniai aptvertas mūriniu *tvora*, kuri dviejose vietose jau išvirtusi. Minima medinė trijų tarpsnių *varpinė* ir neseniai šiaudų stogu uždengta *klebonija*, o šalia jos – *tvartelis* ir *svirnelis*³⁵. 1815 m. aprašyme nurodyta, kad parapijos bažnyčia statyta arijonų prieš kelis šimtus metų ir trečdaliu padidinta; ji su koplyčia ir zakristija, 6 dideliais ir trimis mažesniais langais. 1818 m. vizitacijos akte rašoma, kad yra *špitolė* be fundacijų, o mokyklos nėra³⁶.

1820 m. parapijos bažnyčios inventoriuje nurodyta, kad bažnyčia dengta senu malksnų stogu; į ją veda trejos durys. Bažnyčios išorė ir vidus dar geros būklės, tik pamatus vietomis reikia nutinkuoti (ir viduje vietomis reikia remontuoti tinką). Medinis choras remiasi į dvi mūro kolonas, grindys ir lubos – lentų, yra keturi altoriai; po bažnyčia – trys nedideli, skirti laidojimui rūšiai. Bažnyčią supančios *kapinės* aptvertos akmens mūro tvora, trijose vietose apgriuvusios (1813 m. ir 1817 m.). Kapinėse stovėjo *nameliai* vargonininkui ir zakristijonui, *špitolė* ir *svirnelis*. Priešais bažnyčios duris minima medinė trijų tarpsnių *varpinė*, dengta malksnomis³⁷. 1830 m. bažnyčios inventoriuje minima mūrinė, 48x17 uolekčių dydžio penkiasienė (abiejuose galuose) *bažnyčia*. Jos stogas kiauras, tinkas nukritęs; viduje – keturi altoriai. Priešais pagrindines duris stovinti trijų tarpsnių *varpinė* – 10x10 sieksnių dydžio, supuvusiomis sienomis ir stogu. *Šventoriuje* stovi (18x12 uolekčių dydžio) dengta šiaudais *špitolė*. *Šventorius* 112x86 uolekčių dydžio, aptvertas mūro *tvora* ir apsdintas įvairiais medžiais. Priešais šventorių, kitoje gatvės pusėje, stovi senas *vikaro namelis*, *svirnelis* ir *arklidė*. *Kapinės* įkurtos už pusės varsto nuo bažnyčios, apleistos; jų teritorija apskrito plano (57 uolekčių skersmens)³⁸.

1816 m. vienuolyno inventoriuje rašoma, kad po 1806 m. gaisro, sudegus bažnyčiai, pamaldos vyksta vienuolyno *koplyčioje*. 1818 m. parapijos bažnyčios vizitacijos akte minima be fundacijų *špitolė*, o vienuolyno vizitacijos akte rašoma, kad prie jo, *špitolėje* gyvena penki elgetos. 1819 m. paminėta, kad *vienuolynas* dar nebaigtas statyti, ruošiamos medžiagos mūrinės bažnyčios statybai, o pamaldos vyksta Šv. Augustino regulos vienuolyno *koplyčioje*; minima prie vienuolyno esanti *špitolė*. 1820 m. *vienuolynas* dar nebaigtas, *bažnyčia* sumūryta iki pusės sienų aukščio³⁹.

Išsamesnis vienuolyno ir bažnyčios inventorių sudarytas 1828 m. (perduodant pastatus naujam priorui). Jame rašoma, kad pirmoji *dominikonų Šv. Juo-*

³⁴Ten pat, p. 103–104.

³⁵Ten pat, p. 104.

³⁶Ten pat, p. 105.

³⁷Ten pat, p. 9–10.

³⁸Ten pat, p. 106.

³⁹Ten pat, p. 105–106.

zapo ir Mykolo Arkangelo bažnyčia buvo medinė, ne parapinė; ją 1754 m. konsekravo Livonijos vyskupas J. Puzinas. 1806 m. bažnyčia sudegė ir prie vienuolyno buvo įrengta laikina *koplyčia*. 1816 m. vienuolyno lėšomis ir prioro Gerardo Klimavičiaus rūpesčiu pradėta statyti nauja mūrinė *bažnyčia* (1826 m. ji baigta statyti). Ji 46x33 uolekčių dydžio ir 24 aukščio, su dviem vidutinio dydžio kupolais, dengta skarda (dažyta vario spalva), sienos tinkuotos ir baltintos. Viduje skliautus rėmė šeši pilioriai, virš skliautais dengto nartekso – vargonų choras; 1827 m. įrengti 10 registų vargonai, puošti dažytais kolonomis. Bažnyčioje buvo dvi zakristijos (viena – su krosnimi), penki mūryti altoriai; grindys iš koklinių plytų. Šventorius išlygintas, apšodintas medžiais ir aptvertas, su vartais ir akmeniniais laiptais prie jų; šventoriuje pastatyta nauja medinė *varpinė*. Dviaukštis mūrinis *vienuolynas* pradėtas statyti 1790 m., kvadrato plano, dengtas čerpėmis; dar nebaigtas statyti. Į vienuolyną patenkama iš kiemo; dešinėje pusėje virtuvė, priešais ją – kambarys su kepimo krosnimi ir šalia – įėjimas į rūši. Koridoriaus dešinėje pusėje valgomasis su dviem spintomis, o einant koridoriumi į kairę – sandėliukas, už jo – trys kambariai priorui su dviem švediškomis koklių krosnimis. Galinėje celėje – dvi spintos, skirtos archyvuvi. Po koridoriumi įrengti trys rūšiai, skirti sviestui, alui ir degtinei. Toliau einant koridoriumi, abiejose jo pusėse išsidėsčiusios dvi ir trys celės su švediškomis krosnimis, o ketvirtoji (su kambarėliu) skirta bibliotekai. Kitame koridoriuje – kambarys su kamara ir dvi celės (visur stovi švediškos koklių krosnys). Koridoriaus gale – nebaigta įrengti salė. Kairėje vienuolyno kiemo pusėje pastatytas naujas, dengtas šiaudais *palivarkas*. Jame yra priemenė su virtuve, pirkia su kamaramis, kepykla ir keli kambarėliai tarnams; virš stogo išvesti kaminai. Šalia stovėjo *daržovių sandėlis* su kepimo krosnimi, dengtas šiaudais, o priešais jį – *paukštidė su trimis tvarteliais* (paršeliams), taip pat dengti šiaudais. Atokiau nuo palivarko – kvadratinio plano dengtas šiaudais *tvartas, daržinė* su dvejais vartais ir *klojimas su jauja*. Priešais klojimą buvo pastatytas malksnomis dengtas *svirnas su rūkykla* virš jo. Atokiau nuo klojimo, prie tvenkinio stovėjo *bravoras*, naujai dengtas malksnomis, o šalia – medžio gaminių *dirbtuvė* su švediška krosnimi. Kairėje bravoro pusėje buvo *salyklinė* su džiovinimo krosnimi, netoliese – *tvartas* penimiems jaučiams ir *keturi tvarteliai* kiaulėms. *Arklidė, vežiminė ir daržinė* buvo dengtos bendru malksnų stogu. Vienuolyno kieme buvo ir *ledainė*⁴⁰. V. Petkaus tyrimų duomenimis, mūrinio *vienuolyno* statyba pradėta ne 1790 m., bet 1787 m., o *bažnyčia* baigta statyti 1819 m., o kitais duomenimis – 1826 m.⁴¹

1810 m. su vyskupo Stroinovskio leidimu pastatytos kalvarijos – 14 *Kryžiaus kelio koplytėlių*; jos buvo medinės, dengtos malksnomis, viduje patalpinti ant drobių tapyti paveikslai. Smulkiau koplytėlės apibūdintos 1832 m., konfiskavus vienuolyno turtą. Rašoma, kad keturios nedidelės koplytėlės buvo prie bažnyčios, o 10 didesnių, vadinamų *Kryžiaus keliu*, – 860 žingsnių nutolusios nuo jos statytos 1810 m., iš apvalaus, vietomis tašyto medžio, keturkampio plano. Trylika koplytėlių buvo paprastesnės, tik su vienu paveikslu, o keturioliktoji, stovėjusi šventoriuje, didesnė – prie jos vykdavo pamaldos. Be bažnyčios ir vienuolyno, konfiskuota 137 valakai žemės, medinis *namas miestelyje*. Minima *špitolė*, kurioje gyveno devyni žmonės. Konfiskuotos Skapiškio

⁴⁰Ten pat, p. 107–109.

⁴¹Petkus V. *Ten pat*, p. 650–653.

vienuolyno valdos (valstybinis dvaras) 1833 m. išnuomotas vietiniam dvarininkui⁴². V. Petkaus teigimu, 14 mūrinių Kryžiaus kelio koplytėlių pastatytos 1808–1810 m., tačiau toliau rašoma, kad jos statytos iš apvalaus, vietomis tašyto medžio (vadinasi, jos buvo ne mūrinės). Paskutinė, didžiausia koplytėlė buvo su šventoriumi ir prie jos vykdavo pamaldos⁴³.

1833 m. statistikos duomenimis, miestelyje buvo dvi mūrinės bažnyčios, dvi smuklės ir 84 mediniai namai. Vėliau daugelis vienuolyno valdų atiduota kariuomenės reikmėms; *vienuolyne* įrengtos kareivinės, o *bažnyčia* paversta sandėliu⁴⁴.

1849 m. kronikoje rašoma, kad senoji *bažnyčia* dengta malksnomis, turi didesnę, skarda dengtą bokštą ir mažą bokštelį, pietinėje sienoje nėra dalies tinko. Minima skurdi medinė *špitolė*, pastatyta klebonų ir išlaikoma be jokių fundacijų. *Varpinėje* minimi keturi varpai, o po bažnyčia – jau tik du tušti rūšiai: didesnis po didžiuoju altoriumi, o antras – kairėje pusėje⁴⁵.

1851 m. atlikta generalinė vizitacija: smulkiai aprašyta *senoji bažnyčia* (nurodyti statybos metai ir remontas). Remiantis bažnyčios išvaizda, teigiama, kad ji atsirado XVI a., 48x17,5 uolekčių dydžio, 1834 m. įdėtos naujos lubos ir grindys; virš stogo kyla du bokšteliai (vienas didesnis). Stogo viena pusė malksnomis dengta prieš 30 metų, bet dar laikosi, o kita dalis – 1832 m.; koplyčia ir zakristija 1844 m. dengtos naujomis malksnomis. Choras paremtas keturiais pilioriais ir aptvertas medine, paprasto stalių darbo baliustrada, jame devynių balsų vargonai; presbiterija atskirta žaliai dažytais grotelėmis. Minimi trys altoriai, varinė 1850 m. krikštykla. Priešais didžiąsias bažnyčios duris 1841 m. pastatyta 9x9 uolekčių dydžio dengta malksnomis *varpinė*, kurios apatinis tarpsnis iš akmenų, o antrasis – plytų; joje penki varpai. 1845 m. *šventorius* apšodintas įvairiais medžiais, sutaisytas mūro aptvėrimas. *Špitolė*, statyta be pamatų, vargonininko ir zakristijono sklype; joje gyveno šeši elgetos. *Vargonininko namas* statytas 1838 m., ant mūrinių pamatų. *Vikaro namas* stovėjo miestelyje, netoli bažnyčios. *Klebonija*, pastatyta 1847 m. (tarnų galas – 1848 m.), stovėjo už pusantrų varsto nuo miestelio; prie jos 1839 m. pastatyta *ledainė*, o 1847–1849 m. – *tvartas ir kiti trobesiai*⁴⁶.

1857 m. parapijiečiai buvusią dominikonų *bažnyčių* suremontavo ir atnaujino (darbai kainavo 2 000 sid. rb.) medinės *Kryžiaus kelio stotys* buvo pakeistos mūrinėmis⁴⁷.

1860 02 13 Kauno vicegubernatorius P. Koreckis informavo Žemaičių vyskupą Motiejų Valančių, kad Skapiškio kareivinės – buvęs dominikonų vienuolynas perduodamas Romos katalikų bažnyčiai; mini, kad jo patalpose galima įrengti patalpas kunigui, bažnyčios tarnautojams, parapinei mokyklai ir špitolei. Teiraujasi, ar Romos katalikų dvasininkijos vadovybė sutiktų savo lėšomis pritaikyti pastatus parapijos reikmėms ir prašo kuo greičiau apie tai pranešti. Vyskupas Valančius atsakė, kad su dideliu malonumu vyskupija sutiko žinią apie Romos katalikų dvasininkijai perduodamą dominikonų vienuolyną, vietinėmis lėšomis atliks pastatų remontą ir pritaikys juos parapijos reikmėms⁴⁸.

⁴² *Ten pat*, p. 111–112.

⁴³ *Ten pat*, p. 653.

⁴⁴ Baliulis A. *Ten pat*, p. 114.

⁴⁵ Jankauskas V. *Ten pat*, p. 10.

⁴⁶ *Ten pat*, p. 114–116.

⁴⁷ Petkus V. *Ten pat*, p. 659.

⁴⁸ Vilniaus universiteto bibliotekos rankraščių skyrius, f. 204–38, l. 1–2.

1870 m. Skapiškio bažnyčios inventoriuje minima Švč. Trejybės vardo bažnyčia, statyta 1750 m., remontuota ir 1858 06 08 vyskupo M. Valančiaus pašventinta. Bažnyčia mūrinė, tinkuota, stogas dengtas skarda. Stogo galuose kyla du maži bokšteliai su geležiniais kryžiais; priekiniame bokštelyje kabo varpelis. Iš pietų pusės yra durys su trijų pakopų akmeniniais laiptais. Įėjus į bažnyčia, kairėje pusėje įrengti laiptai į chorą, kur stovi devynių balsų vargonai. Bažnyčios vidurinė dalis atskirta medine dažyta tvorele; už centrinio altoriaus dešinėje pusėje yra zakristija, į kurią patenkama iš šventoriaus. Kairėje pusėje esančioje patalpoje yra du langai, stovi krosnelė. Bažnyčioje minimi penki altoriai. Toliau rašoma, kad *kapinėse* nuo neatmenamų laikų stovi Šv. Lauryno koplyčia (tai buvusi senoji bažnyčia), statyta iš plytų, 40x15 aršinių dydžio; jos stogas senas, dengtas malksnomis ir praleidžia vandenį. Koplyčioje septynios durys ir devyni langai; jos lubos ir grindys medinės (lubos dažytos), chorą laiko keturi pilioriai. Kairėje pusėje yra altorius ir sena klausykla su mažu, grotelėmis dengtu langeliu. Koplyčioje minimi dar trys altoriai. Priešais koplyčios duris stovi dviejų aukštų dengta malksnomis *varpinė*, kvadratinio plano, 10 aršinių dydžio; jos apačia sumūryta iš akmenų, o viršus – plytų. Išvardyti trys parapijos trobesiai. 1. *Špitolė* (ligoninė) medinė, akmens mūro pamatais. Jos galuose yra po du kambarius su plytų krosnimis ir kaminais virš stogo. Trobesyje yra penkerios durys, šeši dideli ir du maži langai. 2. *Namas bažnyčios tarnautojams* medinis, ant akmens mūro pamatų, 19,5x10 aršinių dydžio, dengtas šiaudais; jame šešerios durys ir 14 langų. Viduje yra plytų krosnelė, su kaminu virš stogo. 3. *Vikaro namas* medinis, pastatytas netoli koplyčios, ant akmens mūro pamatų, dengtas šiaudais, su kaminu virš stogo. Viename jo gale yra du miegamieji ir sandėlis, o kitame – trys kambariai tarnautojams. Name yra devynios durys, 10 langų ir labai blogos būklės švediška krosnelė; lubos ir grindys iš lentų. Toliau aprašoma klebonija ir išvardyta daugiau jai priklausančių trobesių. 1. *Klebono namas*, stovintis Kreipšių palivarke, du varstus nutolęs nuo Skapiškio. Jis medinis, akmens mūro pamatais, dengtas šiaudais, 30x17 aršinių dydžio; pusė namo apmušta lentomis, virš stogo – kaminas. Name keturi kambariai lentų grindimis ir lubomis. Klebonui priklauso du kambariai; juose stovi koklių krosnis. Du kambariai ir du sandėliukai skirti tarnautojams; viename kambaryje stovi koklių krosnelė, kitame – paprasta. Name yra 11 langų ir 10 durų; ketverios durys su užraktais. 2. *Ledainė* su rūsiu, medinė, 8 aršinių dydžio, dengta šiaudais; jos durys su apkaustais. 3. *Gardai* su trimis medinėmis sienomis, dengti bendru stogu. Trobesyje yra karietų sandėlis, arklidė, du dideli ir trys mažesni tvartai. Rašoma, kad statinio būklė labai bloga. 4. *Svirnas* stovi kairėje pusėje. Jis medinis, akmens mūro pamatais, 28x8 aršinių dydžio, dviejų dalių su trejomis durimis. Trobesio būklė labai bloga. 5. Antras *svirnas*, 28x9 aršinių dydžio, be pamatų, pastatytas priešais gyvenamąjį namą, dengtas šiaudais. Jis dviejų dalių, su trejomis durimis, turinčiomis vidinius užraktus. 6. *Sandėlis* šienai laikyti – medinis, be pamatų, 38x11 aršinių dydžio, dengtas šiaudais. Trobesio būklė bloga – reikalingas remontas. 7. *Sandėlis* be pamatų, supuvusiomis sienomis, dengtas šiaudais. Trobesyje yra jauja, pastatyta ant pamatų; joje yra krosnelė. 8. Minimas sode stovintis medinis dviauškštis *statinys*, 6x3 aršinių dydžio, su laiptais į antrąjį aukštą, dengtas šiaudais. Jis su trejomis durimis, jau griūvantis. 9. *Vaismedžių sodas* užima mažiau nei

dešimtinę žemės. Jame auga obelys, kriaušės, vyšnios, trešnės; iš viso – 90 senų ir dar neseniai sodintų vaismedžių⁴⁹.

1874 m. vizitacijoje pažymima, kad *senoji bažnyčia* dengta malksnomis, jos stogą sunkiasi vanduo ir pastatui reikia kapitalinio remonto⁵⁰.

1888 m. vizitacijos akte rašoma, kad dominikonų *bažnyčia* 1858 m. atiduota katalikams, remontuota ir pašventinta; joje penki altoriai. Minima, kad ji tapo parapije. Buvusi *Šv. Lauryno kankinio parapiinė bažnyčia* vadinama *koplyčia*; priešais ją stovi mūrinė 10x10 aršinių dydžio *varpinė*. Minima, kad *klebonija* pastatyta 1876 m., o 1879 m. jai pristatytas medinis flygelis. Kreipšių palivarkas priklausė bažnyčiai⁵¹.

1899 m. *senosios bažnyčios* aprašyme minima, kad jos sienos labai tvirtos, stogas dengtas malksnomis, daugelyje vietų prakiuręs (gali įgriūti), su mediniu bokšteliu. Vidaus sienos dažytos, seni altoriai jau nepataisomi; šventorių juosianti tvora vietomis jau be lentų stogo ir griūva. Bažnyčią apžiūrėjusi komisija konstatavo, kad sienose esantys įtrūkimai nėra pavojingi ir ji dar gali stovėti. 1914 m. bažnyčios būklė buvo dar blogesnė, o zakristijos stogas visai įgriuvęs. Akmens mūro šventoriaus tvora su Kalvarijomis virtusi griuvėsiais⁵².

Per Pirmąjį pasaulinį karą *senąją parapijos bažnyčią* vokiečiai nugriovė. 1924 m. vienuolyne įsikūrė progimnazija (apie 1875 m. iš pastato išsikėlus kareiviams, jis stovėjo nenaudojamas). 1924 m. bažnyčios vietoje buvo likusi apskritos formos aikštė su giliomis duobėmis; karo metu apgriauta ir buvusi *vienuolyno bažnyčia*. Ji 1923 m. klebono Mykolo Prijalgausko rūpesčiu remontuota, skarda uždengtas stogas⁵³.

1940 m. beneficijos žemėje įsteigta *altarija* (klebono N. Kasperiūno pastatytuose namuose). Per Antrąjį pasaulinį karą sudegė *klebonija* (klebonas apsigyveno altarijoje), apgadinta *bažnyčia*. Po karo bažnyčia remontuota, o *vienuolynas* nugriautas⁵⁴.

Architektūros tyrimai

Dabar Skapiškyje yra tik viena *bažnyčia*, *dvi varpinės* ir *dvi koplytėlės* – svarbūs istorijos ir architektūros paminklai; yra *katalikų kapinės* ir *žydų senųjų kapinių liekanos*. Išnyko šie svarbūs sakraliniai pastatai: *senoji parapiinė bažnyčia*, *dominikonų vienuolynas* ir *dvi medinės sinagogos*. Visi esami ir buvusieji sakraliniai pastatai pavaizduoti 3 pav.

Senosios parapiinės bažnyčios sklype stovi *varpinė*, statyta 1840–1841 m. (4 pav.). Išliko *varpinės projektas*, kuriame pavaizduotas pagrindinis fasadas⁵⁵. Ji buvo suprojektuota trijų siaurėjančių į viršų tarpnsių, dengta keturšlaičiu stogu. Cokolis ir apatinis tarpnsis – akmens mūro, tik kampinės mentės ir tarpnsio viršus tinkuoti; virš portalo parodytas trikampis frontonas arba sandrikas. Abu viršutiniai tarpnsiai tinkuoti, apjuosti profiliuotais karnizais ir rėminami piliastrais. Antrojo tarpnsio vidurinė plokštuma atvira – pro ją matyti kabantis varpas.

Tačiau pastatyta *varpinė* nuo suprojektuotos skiriasi – ji tik dviejų tarpnsių, o jos apačia visa sumūryta

⁴⁹ LVIA, f. 669, ap. 2, b. 356, l. 277–279.

⁵⁰ Jankauskas V. *Ten pat*, p. 11.

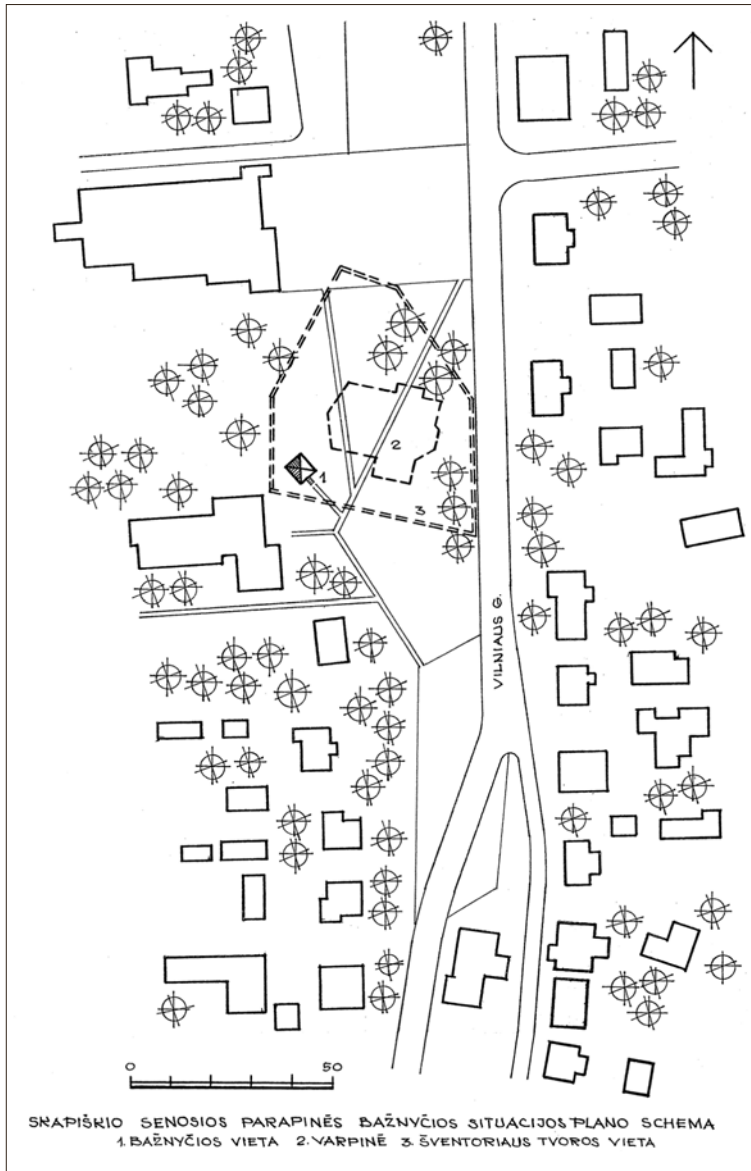
⁵¹ Baliulis A. *Ten pat*, p. 117.

⁵² Jankauskas V. *Ten pat*, p. 11.

⁵³ *Ten pat*, p. 115, 117–118.

⁵⁴ *Ten pat*, p. 115, 117–118; *Panevėžio vyskupija*, Vilnius: Katalikų akademija, 1998, p. 221 (duomenys iš N. Kasperiūno aprašo); Baliulis A. *Ten pat*, p. 115.

⁵⁵ Jankauskas V. *Ten pat*, p. 10; nurodoma, kad projektas saugomas LVIA, tačiau daugiau duomenų (koks fondas, apyrašas ir byla) nėra.

4 pav. Skapiškio varpinės ir senosios parapiinės bažnyčios situacijos plano schema. Sudarė A. Rupeika

iš akmens. Kad varpinė bus mūrijama dviejų tarpsnių, matyti ir pasirašytoje jos statybos sutartyje. 1840 02 19 Skapiškio klebonas Motiejus Klimavičius kartu su bažnyčios brolija sudarė sutartį su mūrininku Jurgiu Zajontu (*Jerzy Zajonc*) ir jo sūnumi Jonu (*Janiem*) dėl varpinės statybos. Sutartyje rašoma, kad varpinė turi būti dviejų aukštų; jos pamatus ir pirmą aukštą mūryti iš akmenų. Sutartyje dar numatyta atkasti ir pataisyti bažnyčios pamatus. Minima, kad darbai turėtų būti baigti iki rugpjūčio 15 d. arba iki 1841 m. gegužės mėnesio. Rugpjūčio 3 d. mūrininkas pranešė, kad varpinė sumūryta, bet tinkavimo darbus reikia atidėti 1841 m. vasarai⁵⁶.

Dabar senoji Skapiškio *varpinė* stovi ant kalvelės, į pietus nuo Varpo aikštės, vakarinėje Vilniaus gatvės pusėje, pagrindiniu fasadu atgręžta į pietryčius.

⁵⁶ VUB RS, f. 204-37, l. 1-1a.

Kalvelės šlaite įrengti akmeniniai laipteliai veda prie statinio durų. Varpinė dviejų tarpsnių, stačiasienė, sudaryta iš dviejų vienodos formos tūrių, dengta keturšlaičiu skardos stogu, virš kurio kyla žemas metalo kryžius. Planas kvadratinis, su vienomis durimis. Apatinis tarpsnis platesnis, su žemu cokoliu, sumūrytas iš akmenų ir skaldos ir pridengtas siauru skardos stogeliu; jo kampuose originaliai išdėstyti akmenys imituoja perstumtus rustus. Pirmajame tarpsnyje langų nėra, tik stačiakampė portalo anga, kuri akcentuota plačiu lygiu tinkuotu apvadu ir viršutiniu trikampiū „sandriku“ (sandriko yra tik žymės); medinės vienvėrės durys apkaltos rombų raštu. Antrasis varpinės tarpsnis siauresnis ir kiek aukštesnis, sumūrytas iš raudonų plytų, tinkuotas; jo kampus rėmina rustai, virš jų juosia horizontalios frizo ir karnizų traukos. Visuose antrojo tarpsnio fasaduose, jų vidurinėje dalyje, iškirstos aukštos siauros akustinės angos, užbaigtos segmentinėmis sąramomis; pro angas matyti varpas. Varpinė – romantizmo laikotarpio statinys, stilizuotų klasicizmo formų, kuriose dominuoja supaprastinti orderio elementai; ji yra svarbus centrinės miestelio dalies vertikalus akcentas, simbolizuojantis senosios bažnyčios stovėjimo vietą.

Prie varpinės esančioje aikštėje pastatytas stambus akmuo su pritvirtinta marmuro plokšte, kurioje įrašyta: „ŠIOJE AIKŠTĖJE BUVO KAPINĖS IR XVI AMŽIUJE STATYTA BAŽNYČIA.“ Kitoje Vilniaus gatvės pusėje stovi medinis *koplytstulpis*, statytas 2012 m., pažymint Maironio 150-ąsias gimimo metines. Jis dviejų tarpsnių, dengtas keturšlaičiu metalo stogeliu su kryžiumi – saulute. Apatinis koplytstulpio

Skapiškio senosios varpinės portalas. A. Rupeikos nuotr. 2014 m.

Skapiškio senoji varpinė ir akmuo, primenantis senąją bažnyčią. A. Rupeikos nuotr. 2014 m.

*Koplytstulpis Maironio 150-osioms gimimo metinėms.
A. Rupeikos nuotr. 2013 m.*

*Skapiškio varpinė ir senoji išnykusi parapinė bažnyčia.
Apie 1900 m. Juozapo Žiogo nuotr. ŠAM*

tarpsnis platesnis, pridengtas keturšlaičiu skardos stogeliu, kurio kraštai pjaustyti pjūkliniu ornamentu. Viršutinis tarpsnis žemesnis, iš visų pusių atviras – su aukštomis segmentinėmis angomis, pro kurias matyti viduje kabantis medinis varpas; priekinio fasado apatiniame tarpsnyje išskaptuotas Maironio galvos reljefas ir įrašyta: „MAIRONIS 1862–2012... Laikas bus – jis SUSKAMBĖS...“ Stiebo šone yra žodžiai: „VARPAS RUDYDAMAS GULI LIG ŠIOLEI EŽERO DUGNE: KARTAIS PER AUDRĄ SUGAUDŽIA: „AI, BROLIAI, BENT ATSIMINKIT MANE.“ Kitame stiebo šone įrašyta: „BROLIS DINGĖS NELAIMINGAI VĖL SKAMBĖSIĄS STEBUKLINGAI, NEŽINIA TIKTAI KADA JO ŽADĖTA VALANDA!“ Stiebo galiniame fasade įrašas trumpiausias: „SKAPIŠKIO GAUDŽIA VARPAS...“ Koplytstulpį Maironiui ir jo baladei „Užkeiktas Skapiškio varpas“ (apie nuskendusį Skapiškio varpą) sukūrė tautodailininkas Bronius Bickus (1934–2018).

Pirmoji (neišlikusi) parapijos bažnyčia stovėjo į šiaurės rytus nuo varpinės. *Bažnyčia* kartu su varpine liko užfiksuotos XIX a. antrosios pusės A. Riomerio piešiniuose⁵⁷. Skapiškio miestelio panoramoje matyti bažnyčios tūris su dviem bokšteliais virš stogo kraigo, iškilęs virš ją supančių žemų medinių trobesių. Apie bažnyčios plano formą galima spręsti iš gana detalių 1884 ir 1909 m. sudarytų Skapiškio miestelio planų. Juose pažymėtas netaisyklingos šešiakampio plano formos šventorius su bažnyčia, kurios apsidė atgręžta į rytus. Bažnyčia netaisyklingo kryžminio plano, su asimetriškais, skirtingo dydžio zakristijos (mažesnis) ir koplyčios priestatais. Apsidė užbaigta laužytomis trijų sienų plokštumomis, o bažnyčios priekis (pagrindinis vakarų fasadas) parodytas su dviem ištrižomis sienomis. Bažnyčios išorės architektūra,

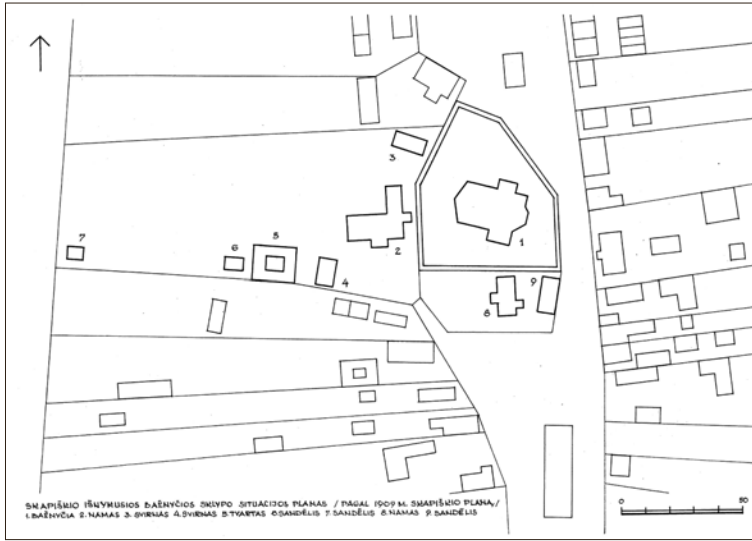
⁵⁷Piešinys įdėtas A. Miškinio knygoje *Vidurio Lietuvos miestai ir miesteliai*, Vilnius, 2009, p. 402.

tiksliu – jos šoninis pietų fasadas buvo užfiksuotas apie 1900 m. kun. Juozapo Žiogo fotografijoje⁵⁸. Matyti, kad bažnyčia su akmens mūro cokoliu, dengta daugiašlaičiu, kiek įlenktais šlaitais skiedrų stogu; virš jo kraigo iškilę bokšteliai yra ten pat kaip ir A. Riomerio piešiniuose. Tyrinėjant šoninį fasadą, galima pastebėti, kad jis yra nevienalytis, sudarytas iš trijų dalių: presbiterijos, navos (ar navų) ir prienavio. Šias dalis pabrėžia skirtingi pastoginiai karnizai. Didysis, vingraus silueto barokinis bokštelis, matyt, akcentuoja navos ir vėliau statyto prienavio sandūros vietą, kuri matoma ir fasadą juosiančio karnizo skirtingose linijose. Kopyčia, pristatyta prie presbiterijos, yra žemesnė už navą, su stačiakampiu langu vidurinėje dalyje, dengta dvišlaičiu stogu ir vainikuota trikampių frontonu, kurio timpane įkomponuotas nedidelis apskritas langelis. Kopyčios kampus rėmina piliastrai, viršų juosia profiliuotas karnizas. Virš kopyčios frontono matyti medinis apsidė juosiantis karnizas, kurio apačia drožinėta „pjūkliniu“ ornamentu. Šoninio fasado vidurinę dalį juosia platus frizas su profilinėmis plytų juostomis ir siauras medinis drožinėtas karnizas, panašus į apsidinės dalies (tik siauresnis); vidurinėje dalyje esanti niša užbaigta pusapskrite sąrama, o segmentinis langas įstatytas į pusapskritę nišą. Prienavio angos (kaip ir kopyčios) stačiakampės, medinės durys apkaltos rombų raštu; pastogę juosia platus medinis karnizas su smulkesniais nei kitų dalių dekoro elementais. Išliko atvirukas, išleistas pagal vokiečių karo fotografo (1915 ar 1916 m.) nuotrauką, kurioje buvo užfiksuoti bažnyčios griuvėsiai⁵⁹. Matyti, kad bažnyčioje buvo ir smailėjančių arkų angų bei nišų, todėl galima numanyti, kad jos priekiniame fasade ir (ar) apsidėje dominavo gotikinės formos, kurios šoniniame fasade neatsispindi. 1900 m. nuotraukoje matyti, kad šventorius buvo aptvertas akmens mūro tvora su nuolydžiu į šventorių. Priešais bažnyčios šoninį pietų fasadą buvo įrengti dviejų angų, platūs ir siauri, *vartai* ir *varteliai*, rėminami tinkuotais mūro stulpais. Tvoroje buvo išdėstytos *Kryžiaus kelio stotys*. Jos sumūrytos iš akmenų ir vainikuotos segmento formos tinkuotais plytų frontonais; kopytėlių kampus rėmino tinkuoti perstumti rustai.

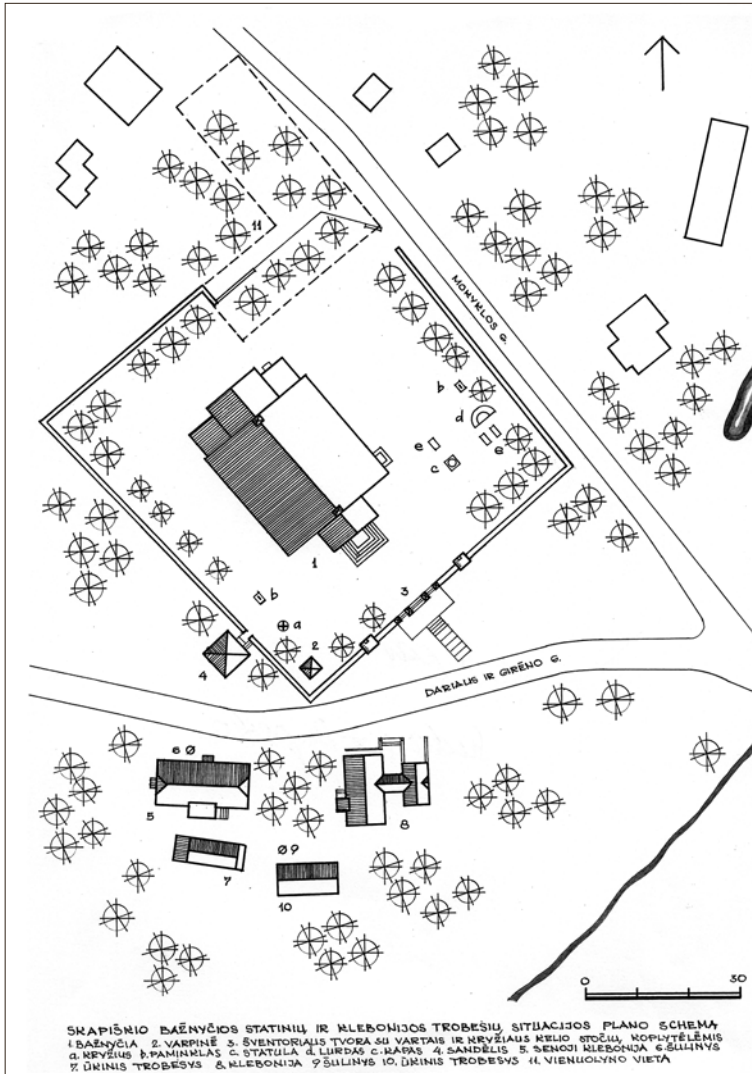
1884 ir 1909 m. sudarytuose *miestelio planuose* parodyti du parapinei bažnyčia priklausę sklypai, kurie prie šventoriaus glaudėsi iš pietų ir vakarų pusių. *Pietiniame*, mažesniame *sklype* (matyt, tai buvęs vikaro sklypas) pažymėti du mediniai trobesiai: namas ir sandėlis. *Namas* ištęsto plano, su dviem nedideliais priestatais; į rytus nuo namo, ant sklypo ribos, pastatytas stačiakampis *sandėlis*. 1900 m. bažnyčios ir varpinės *nuotraukoje* matyti, kad šis sklypas buvo aptvertas *medine statinių tvora* ir iš šventoriaus į jį patekdavo per plačius vartus ir siaurus vartelius. Nuotraukoje liko užfiksuotas *vikaro namo* šoninis vakarų fasadas ir dalis galinio pietų fasado. Pro želdinius vos galima išvelgti nedidelį smulkiai sudalytą šoninio fasado langą. Už vakarinės šventoriaus tvoros esantis *sklypas* erdvus, su šešiais mediniais trobesiais. Arčiausiai šventoriaus, priešais pagrindinį bažnyčios fasadą, pastatyta *klebonija* – didelis, kampinio plano namas su dviem prieangiais. Į šiaurę ir pietvakarius nuo klebonijos stovi *du* stačiakampio plano *svirnai*: pirmasis – prie šiaurinės sklypo ribos, o antrasis galu remiasi į pietinę sklypo liniją. Į vakarus nuo jo palei pietinę sklypo ribą išsidėstę likusieji trobesiai.

⁵⁸ Nuotrauka saugoma Šiaulių „Aušros“ muziejuje. Neg. Nr. 19037.

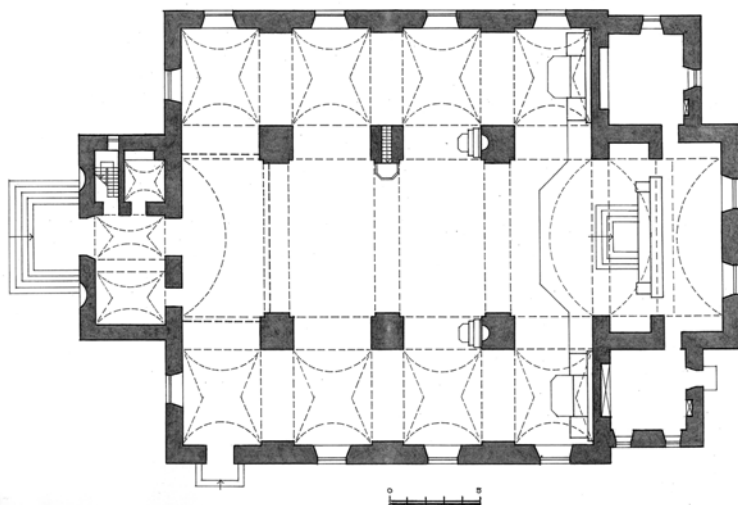
⁵⁹ Miškinis A. *Ten pat*, p. 408.

5 pav. Skapiškio išnykusios parapiinės bažnyčios ir jai priklausiusių trobesių situacijos planas. Parengė A. Rupeika pagal 1909 m. planą

6 pav. Skapiškio bažnyčios statinių ir klebonijos trobesių situacijos plano schema. Sudarė A. Rupeika

7 pav. Skapiškio
Šv. Hiacinto
bažnyčios planas.
Sudarė A. Rupeika

Arčiausiai svirno stovi didelis uždaro keturkampio plano *tvartas* su diendaržiu, o už jo – du nedideli stačiakampiai *sandėliai* (5 pav.).

Dabartinė Skapiškio bažnyčia ir parapijos trobesiai stovi į šiaurės vakarus nuo senosios bažnyčios ir varpinės. Šventorius su bažnyčios statinių kompleksu įkurtas tarp Mokyklos ir Dariaus ir Girėno gatvių. *Vienuolynas* glaudėsi prie šiaurės vakarų šventoriaus tvoros (prie Mokyklos g.). Į pietus nuo bažnyčios, kitoje Dariaus ir Girėno gatvės pusėje, išikūrę bažnyčiai priklausantys pastatai: senoji klebonija, šulinys, du ūkiniai trobesiai ir dabartinė klebonija (6 pav.).

Skapiškio Šv. Hiacinto (*Jackaus*) bažnyčia pastatyta 1819–1826 m. šventoriaus aukščiausioje dalyje, kairėje jo pusėje, pagrindiniu fasadu atgręžta į pietryčius, į Dariaus ir Girėno gatvę. 1936 m. klebono Nikodemo Kasperiuo pastangomis ir parapijos lėšomis dekoruotas bažnyčios vidus⁶⁰. 2004 m. tautodailininkas B. Bickus iš betono nuliejo šv. Petro ir šv. Povilo skulptūras ir padovanojo bažnyčiai. Jos pastatytos pagrindinio bažnyčios fasado nišose (vietoje čia stovėjusių medinių skulptūrų, dingusių 1997 m.). Bažnyčia monumentalaus tūrio, be bokštų, trinavė, pseudobazilikinė. Cokolis akmens mūro, sienos plytų, tinkuotos, dvišlaitis stogas ir vienslaičiai žemų zakristijų stogeliai dengti skarda. Planas su išsikišusiu priekiniu stačiakampiu nartekso, užbaigtas navos pločio stačiakampe presbiterija su tiesia apsidės siena ir kiek siauresniais už šonines navas zakristijų priestatais (7 pav.). Nartekso kairėje pusėje įrengti laiptai į vargonų chorą. Pagrindiniame simetriškame fasade dominuoja stambus prienavio tūris, vainikuotas trikampi frontonu su akliniu timpanu, apjuostu profiliuotomis traukomis ir užbaigtu viršuje kylančiu ažūrinium metalo kryžiumi. Nartekso priekinė plokštuma suskaidyta į du tarpsnius, o šoninės jo plokštumos – vientisos. Apatinį nartekso tarpsnį pagyvina gilios arkinės nišos su jose įkomponuotomis skulptūromis ir eilė piliastrelių, rėminančių nišas ir simetrijos ašyje esančią stačiakampę portalo angą su dvivėrėmis, rombų raštu apkaltomis medinėmis durimis. Kairėje portalo pusėje esančioje nišoje stovi skulptūra, vaizduojanti šv. Petrą su raktu rankoje, o dešinėje nišoje – šv. Povilą. Tarp šios nišos ir portalo sienoje

⁶⁰ *Panevėžio vyskupija*, Vilnius: Katalikų akademija, 1998, p. 221.

Skapiškio bažnyčios pagrindinis fasadas. A. Rupeikos nuotr. 2013 m.

Skapiškio bažnyčios šoninis fasadas. A. Rupeikos nuotr. 2013 m.

pritvirtinta marmuro plokštė su įrašu: „1832 METAIS SKAPIŠKIO DOMINIKONŲ VIENUOLYNE GYVENO IR ŠIOJE BAŽNYČIOJE ŠVENTAS MIŠIAS AUKOJO POETAS, GIESMĖS „PULKIM ANT KELIŲ“ AUTORIUS KUNIGAS ANTANAS STRAZDAS.“ Antrąjį prienvio tarpsnį juosia lygus frizas, atskirtas siaura trauka, o simetrijos ašyje yra platus (portalo pločio) choro langas, užbaigtas pusapskrite sąrama; langas smulkiai sudalytas ir remiasi į tarpsnius skiriančią, gana smarkiai išsikišusią horizontalią trauką. Šoninės pagrindinio fasado plokštumos skaidomos aukštais pusapskričių arkų langais. Fasadą, kaip ir narteką, vainikuoja trikampis frontonas su virš jo kylančiu ažuoliniu metalo kryžiumi, pastatytu ant žemo kvadratinio skerspjūvio bokštelio. Frontono šonuose simetriškai išdėstyti nedideli langeliai: du stačiakampiai ir du su pusapskritėmis sąramomis. Pagrindinio fasado šonus juosia frizas ir profiliuotas karnizas, tęsiantys nartekso frizo ir karnizo linijas. Frizų juostos ir profiliuoti karnizai kartojasi ir šoniniuose bei apsidės fasaduose. Lygias šoninių fasadų plokštumas, kaip ir pagrindinio fasado šonus, skaido aukšti pusapskričių arkų langai. Apsidės fasadas su aukšta vidurine dalimi, skaidoma dviem pusapskričių arkų (žemesniais nei navų) langais ir vainikuota trikampiu frontonu su metalo kryžiumi. Fasado šonus rėmina žemi zakristijų priestatai, dengti vienslaičiais

*Skapiškio bažnyčios
apsidės fasadas.
A. Rupeikos
nuotr. 2013 m.*

stogais; zakristijų langai mažesni, stačiakampiai.

Interjero erdvė skaidoma trimis pilorių poromis, skiriančiomis navas ir sujungtomis pusapskritėmis arkomis; stambius pilorius pagyvina piliastrai su iliuziškai tapytomis kaneliūromis. Šoninių navų tarpangių simetrijos ašis akcentuoja mentės, sujungtos pusapskritėmis arkomis su pilorių mentėmis. Vidurinę, aukštesnę navą juosia išsikišęs profiliuotas karnizas, susijungiantis su piliastrų kapiteliais;

*Skapiškio bažnyčios centrinė nava. A. Rupeikos
nuotr. 2014 m.*

*Skapiškio bažnyčios šoninė (kairioji) nava.
A. Rupeikos nuotr. 2013 m.*

ją dengia cilindrinis skliautas, o šoninės – cilindriniai skliautai su lunetėmis. Prie vidurinės pilorių poros, kairėje pusėje, pritvirtinta sakykla su baldakimu. Bažnyčios presbiterijoje ir šoninių navų galuose pastatyti trys mediniai orderinių formų altoriai, puošti kolonomis, drožiniais, skulptūromis; dar du nedideli altorėliai įrengti prie pirmosios pilorių poros, pusapskritėse nišose. Didysis altorius atitrauktas nuo apsidės sienos; už jo palikta erdvė, perėjomis sujungta su zakristijomis, esančiomis presbiterijos šonuose. Vargonų choras remiasi į paskutinę pilorių porą ir yra aptvertas medine drožinėtu baliustrų tvorele. Vargonai pastatyti 1901 m. Varšuvoje, Andrzej Blomberg gamykloje⁶¹. Presbiterija nuo navos neatitverta, tik kiek pakelta (per vieną pakopą); grindys sudėtos iš lentų. Medinis prospektas iškeltas į priekį; jis neobarokinių formų, vieno tarpsnio. Bažnyčia statyta klasicizmo epochoje, yra lakoniškos architektūros; plano struktūra ir interjero erdvė pasižymi originalia zakristijų ir presbiterijos jungtimi bei netradiciškai įrengtu didžiuoju altoriumi.

Varpinė stovi šventoriaus pietinia-me kampe, kiek atitraukta nuo tvoros, pagrindiniu fasadu atgręžta į šiaurės vakarus. Ji statyta 1895 m.⁶² Varpinė medinė, dviejų tarpsnių, vientiso tūrio, karkasinės konstrukcijos, be perdangos ir be grindų, dengta keturšlaičiu skardos stogu su ažūriniu kryžiumi. Planas kvadratinis, su stulpais kampuose, ir abipus durų; stulpus jungia juos sustvirtinančios kryžmos; karkasą užpildo gulsčių lentų apkalas. Varpinės sienos stačios, antrasis tarpsnis nežymiai siauresnis (8a, b pav.). Pagrindiniame fasade per visą pirmojo tarpsnio aukštį įrengtos durys, apkalotos vertikaliomis lentomis; kiti pirmojo tarpsnio fasadai

Skapiškio bažnyčios vargonų choras.

A. Rupeikos nuotr. 2013 m.

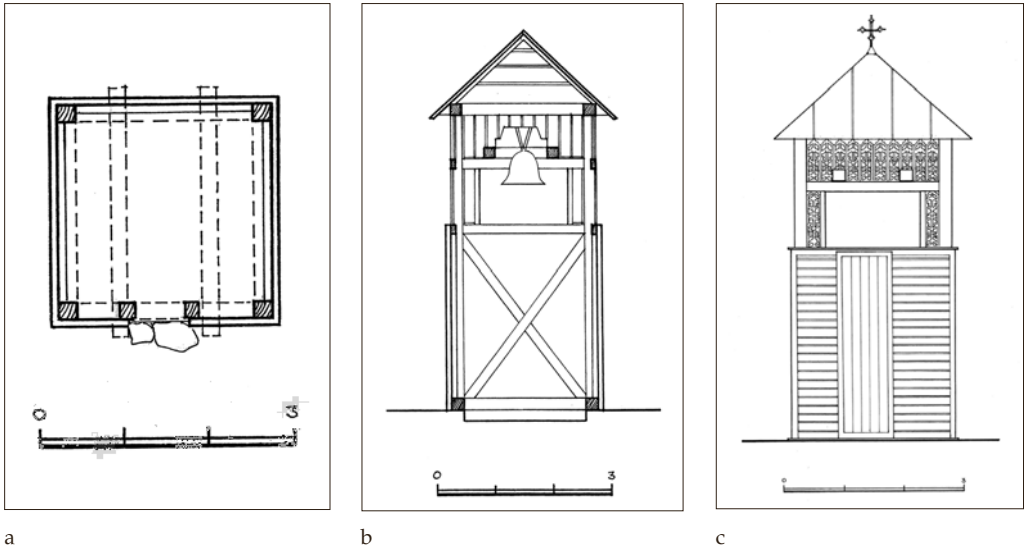

Skapiškio medinė varpinė. A. Rupeikos nuotr.

2014 m.

⁶¹ Gučas R. *Lietuvos vargonai* (katalogas), Vilnius: Petro ofsetas, 2009, p. 395.

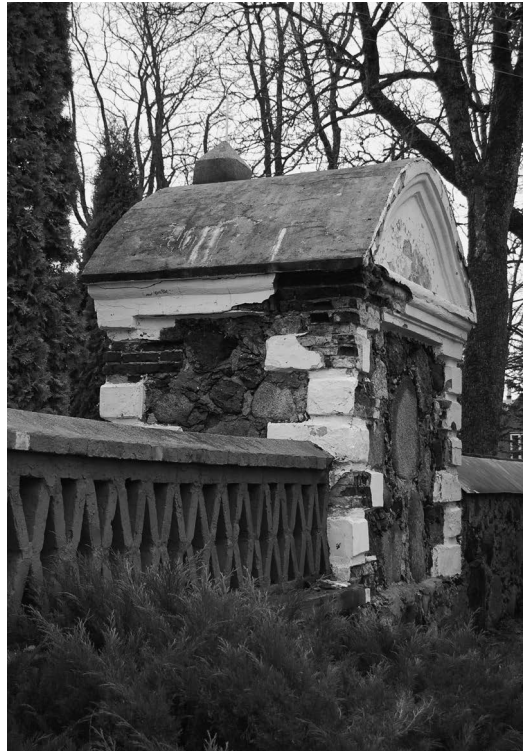
⁶² Registrų centro duomenys.

8 pav. Skapiškio varpinė: a) planas, b) pjūvis, c) pagrindinis fasadas. Sudarė A. Rupeika

aklini. Antrasis varpinės tarpnis žemesnis, su kampiniais stulpeliais ir pridengtas ažūrinėmis drožinėtomis sienelėmis, kurių ornamentikoje dominuoja stilizuoti augaliniai motyvai. Pagrindiniame fasade palikta stačiakampė horizontali anga, pro kurią matyti varpas (8c pav.). Varpinė nesudėtingos konstrukcijos, liaudiškos architektūros; ją puošia originaliai drožinės antrojo tarpnio sienelės.

Šventorius netaisyklingo keturkampio plano, banguoto reljefo; didžioji jo dalis aptverta akmens mūro tvora, pridengta dvišlaičiais skardos stogeliais. Priekinė (pietrytinė) tvoros linija – nuo vartų iki abipus jų tvoroje įterptų dviejų Kryžiaus kelio stočių koplų – ažūrinė, sudaryta iš rombais mūrytų raudonų plytų. Šventoriaus tvora yra nutrūkusi šiaurės vakarų kampe, vienuolyno pietinio korpuso stovėjimo vietoje. Tvoroje didieji vartai įrengti priešais pagrindinį bažnyčios fasadą (pietryčių pusėje), atgrežti į Dariaus ir Girėno gatvę, o pietvakarinėje tvoros linijoje palikta siaura anga veda į sandėlį ir prie klebonijos sodybos. Didieji vartai trijų atvirų angų, rėminami keturiais tinkuotais mūro stulpais.

Skapiškio šventoriaus ažūrinės tvoros fragmentas su Kryžiaus kelio stočių koplų. A. Rupeikos nuotr. 2014 m.

Skapiškio šventoriaus pagrindiniai vartai. A. Rupeikos nuotr. 2013 m.

Plaćią vidurinę angą rėmina du aukštesni stulpai, o šoninius vartelius – žemesni stulpeliai, dengti keturšlaičiais skardos stogeliais su kylančiais metalo kryžiais. Stulpai ir stulpeliai vienodos lakoniškos architektūros, pastatyti ant platesnių cokolių, kurių apatinė dalis dėl reljefo nuolydžio iš gatvės pusės paaukštinta, o šventoriuje matyti tik siaura viršutinė cokolio juosta. Priekiniai fasadai, atgręžti į šventorių ir gatvę, yra su stačiakampėmis įdubomis, o šoniniai – lygūs; viršų juosia trijų traukų karnizai. Vidurinė anga uždaryta dvivėrimis metalo varčiomis, o šoninės – siaurais metalo varteliais. Šiaurės ir šiaurės rytų pusėje palikta *neužstatyta tvoros dalis* prie Mokyklos gatvės (buvusio vienuolyno vieta). Šventoriaus pakraščiai apšodinti medžiais, o jo prie-

Skapiškio šventoriaus kunigo kapas ir paminklas. A. Rupeikos nuotr. 2013 m.

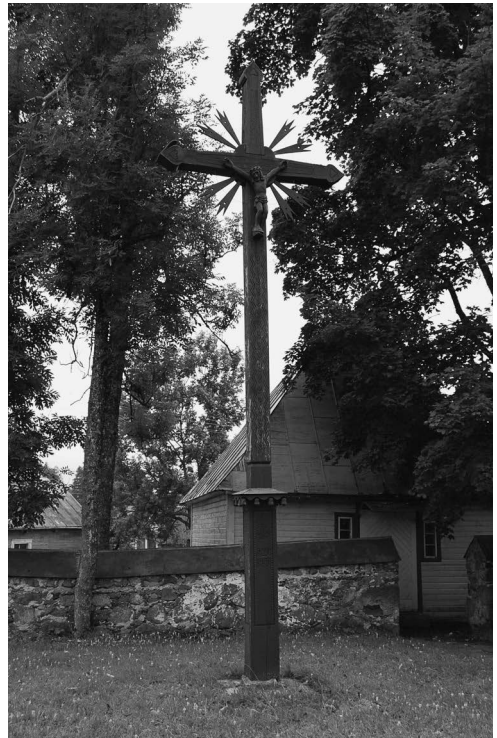
Skapiškio šventoriaus Lurdas ir du kunigų kapai (dešinėje – kun. N. Kasperiūno kapas). A. Rupeikos nuotr. 2013 m.

Skapiškio šventoriaus paminklas su metalo kryžiumi. A. Rupeikos nuotr. 2013 m.

ir 5 m aukščio, sumūrytas iš akmenų, su kryžiumi viršuje; jo priekis atviras, o šoninės sienos siaurėja į viršų, apgaubdamos vidinę nišą ir sudarydamos netaisyklingą arkinę angą. Viduje pastatytos Dievo Motinos ir jai besimeldžiančios mergaitės statulos. Už Lurdo, netoli tvoros, stovi *paminklas* (greičiausiai statytas

kinės dalies šonuose išsidėstę smulkieji sakraliniai statiniai: įrengtas Lurdas, stovi kryžius, paminklai, yra palaidojimų. Priešais Lurdą yra du kapai, o jo šone, atokiau nuo tvoros, – dar vienas kapas, kuriuose palaidoti Skapiškyje tarnavę kunigai. *Lurdas* pastatytas buvusio Skapiškio klebono kan. N. Kasperiūno (1925–1956) pastangomis dešiniajame šventoriaus šone (jis palaidotas priešais Lurdą). Lietuvoje šiais paminklais siekiama įamžinti Švč. Mergelės Marijos apsišventinimą, imituojančią Prancūzijos Lurdo vietovės grotą. Statinys puslankio plano, apie 3 m pločio

Skapiškio šventoriaus Švč. Jėzaus Širdies statula. A. Rupeikos nuotr. (viršuje kairėje) 2013 m.

Skapiškio šventoriaus medinis kryžius. A. Rupeikos nuotr. (viršuje dešinėje) 2013 m.

Skapiškio šventoriaus paminklas su metalo kryžiumi. A. Rupeikos nuotr. 2013 m.

miestelio dalies. Ten, senosios bažnyčios vietoje, ji buvo pastatyta po Pirmojo pasaulinio karo. Statula iškelta ant aukšto stačiakampio skerspjūvio postamento. Jėzus pavaizduotas su ištiestomis į šonus rankomis; ant krūtinės išraižytas iškilus

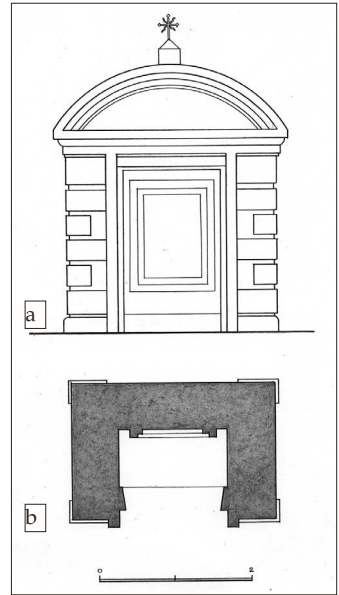
buvusioje palaidojimo vietoje). Paminklą sudaro aukštas lietas, siaurėjantis į viršų betoninis postamentas su iškeltu dvistiebiu ažūriniu metalo kryžiumi. Kryžius puoštas augalinių motyvų ornamentika, o stiebo apačioje pritvirtinta plokštė su įrašu: „VILIMAS APOLINARAS 1911 ATNAUJINTAS 1960 VAIKŲ IR ANŪKŲ.“ Bažnyčios pagrindinio fasado dešiniajame šone 1959 m. pastatyta balta Švč. Jėzaus Širdies statula, atkelta iš centrinės

simbolinis širdies reljefas. Ant postamento įrašyta: „JĖZAUS ŠIRDIE, PASIGAILĖK MŪSŲ“ ir metai – 1979. *Kryžius* pastatytas kairėje šventoriaus tvoros pusėje, netoli tvoroje esančios angos, vedančios prie sandėlio, kairėje tako pusėje. Jis medinis, santūriai dekoruotas, su Nukryžiuotojo skulptūrėle ir nedideliu saulės ratu prie kryžmos, kurios tarpus užpildo iečių spinduliai. Apatinė kryžiaus stiebo dalis kiek platesnė, pridengta stogeliu ir puošta drožinėtais varpeliais; joje įrėžti metai: 1940–1990. Kryžiaus autorius – tautodailininkas medžio drožėjas Leonas Perekšlis (1929–2014). Priešais kryžių, dešinėje tako (vedančio prie sandėlio) pusėje, stovi *paminklas* – ant lieto betoninio postamento iškeltas kryžius. Paminklas panašus į stovintį dešiniajame tvoros pakraštyje, tik kryžiaus ornamentika paprastesnė.

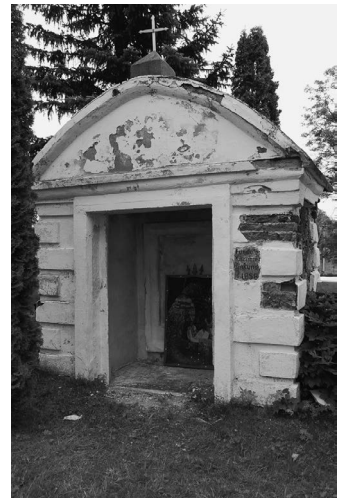
Tvoroje išlikusios dvi *Kryžiaus kelio stočių koplytėlės*, sumūrytos 1858 m.; vienoje yra įrašas: „Fundator Kazimier Rinkunas R. 1858.“ Koplytėlės vientiso tūrio, „U“ raidės plano, sumūrytos iš akmenų ir raudonų plytų, vainikuotos segmento formos frontonais, dengtais išlenktais skardos stogeliais, virš kurių pastatyti žemi bokšteliai su ažūriniais metalo kryžiais (9a, b pav.). Pagrindiniai, atgręžti į šventorių fasadai tinkuoti, simetriški, su giliomis stačiakampėmis nišomis vidurinėje dalyje. Koplytėlių kampus rėmina perstumti rustai, virš jų siaurios dviejų traukų karnizas. Atgręžti į šventoriaus išorę fasadai – akmens mūro, su tinkuotais kampiniais rustais. Koplytėlės statytos romantizmo laikotarpiu; jų architektūroje dominuoja vėlyvojo klasicizmo architektūros formos.

Už šventoriaus, pietvakarių pusėje, šalia akmens mūro tvoros stovi *sandėlis*, į kurį patenkama per tvoroje paliktą siaurą angą. Jis statytas 1895 m.⁶³ *Trobesys* vientiso tūrio, artimo kvadratui plano, dengtas aukštu keturšlaičiu skardos stogu, pagrindiniu fasadu atgręžtas į šiaurės rytus ir į šventorių. Jis su akmens mūro cokoliu, surestas iš sienojų ir apkaltas horizontaliomis lentomis. Pagrindinis fasadas simetriškas, su durimis vidurinėje dalyje ir prie jų priglaustais siaurais stačiakampiais langeliais; durys apkaltos lentomis rombu raštu ir pridengtos vienslaičiu skardos stogeliu. Kiti fasadai aklini; pietvakarių fasadą skaido vertikalios sąvaržos. Sandėlis nesudėtingos architektūros, būdingos kaimo trobesiams.

1884 ir 1909 m. sudarytuose *miestelio planuose* parodyti du bažnyčiai priklausę sklypai (šiaurinis ir pietinis), kuriuose pažymėti trobesiai, priklausę

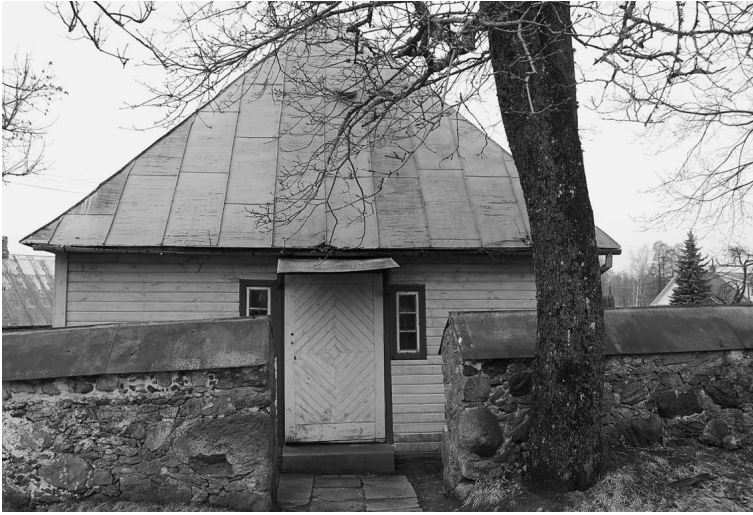

9 pav. Skapiškio šventoriaus Kryžiaus kelio stočių vakarinė koplytėlė: a) planas, b) šiaurės fasadas. Sudarė A. Rupeika

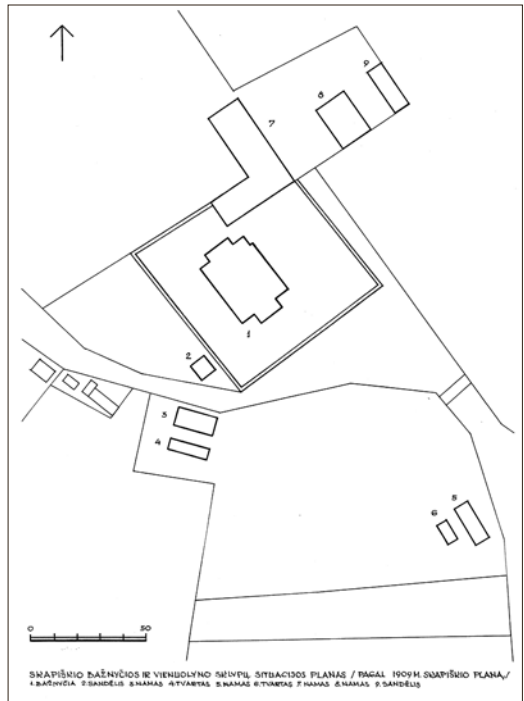
Skapiškio Kryžiaus kelio stočių koplytėlė šventoriaus tvoroje. A. Rupeikos nuotr. 2013 m.

⁶³ Registrų centro duomenys.

Skapiškio sandėlis.
A. Rupeikos nuotr.
2014 m.

bažnyčia (10 pav.). Šiaurinis sklypas glaudėsi prie didesniojo (šiaurinio) vienuolyno korpuso; jame, be vienuolyno, pažymėti du, lygiagrečiai stovintys trobesiai: *namas* ir *sandėlis*. Iš 1909 m. plano matyti, kad vienuolynas buvo kampinio, „L“ raidės plano formos. Jo siauresnis, pietinis korpusas stovėjo šventoriuje, o šiaurinis – uždare vienuolyno kiemą su jame esančiais dviem trobesiais. Apie vienuolyną papildomų istorinių duomenų ir jo nuotraukas galima rasti A. E. Markevičiūtės leidinyje⁶⁴. Rašoma, kad vienuolyno sienos buvo labai storos, lubos skliautuotos, o grindys medinės. Kambarių sienose buvo nišos ir beveik visur stovėjo koklių krosnys. Po visu vienuolynu įrengtų rūsijų grindys ir lubos sumūrytos iš raudonų degtų plytų; rūšiai, esantys arti bažnyčios, jungėsi su jos rūšiu. Į šiaurę nuo vienuolyno galo telkšojo didelis tvenkinys su rąstais išklotu dugnu; iki tvenkinio vidurio buvo nutiestas lieptas. Publikuotos trys vienuolyno nuotraukos: iš rytų, šiaurės vakarų pusių (darytos tarpukariu) ir jo griuvėsiai (fotografuoti šeštojo dešimtmečio pabaigoje)⁶⁵. Pirmoje nuotraukoje gana aiškiai matomas šiaurinio korpuso pagrindinis (rytų) fasadas. Korpusas dviaukštis, dengtas gana plokščiu keturšlaičiu stogu. Fasadas simetriškas, skaidomas tolygiai

10 pav. Skapiškio bažnyčios ir vienuolyno sklypų situacijos planas. Parengė A. Rupeika pagal 1909 m. planą

⁶⁴ Skapiškis, sud. A. E. Markevičiūtė.

⁶⁵ Ten pat, p. 34–35.

*Skapiškio klebonijos
sodyba su trimis
trobesiais.
A. Rupeikos nuotr.
2014 m.*

išdėstytais nedideliais stačiakampiais langais, su portalu vidurinėje dalyje, kuri pridengia dvišlaitis stogelis. Tarp šoninių langų abiejuose aukštuose palikti didesni tarpai, kuriuose galima išvelgti įkomponuotas stačiakampes nišas. Antroje nuotraukoje užfiksuotas vienuolynas iš šiaurės vakarų pusės. Matyti, kad iš tos pusės rytų korpusą skaido tokie patys langai. Kitą (pietinį) korpusą užstoja medžiai ir pirmame plane esantys žmonės. Iš vienuolyno griuvėsių galima spręsti, kad jo sienos tikrai buvo labai storos. Iki šių dienų vienuolyno fragmentų ir 1909 m. plano šiauriniame sklype šalia jo užfiksuotų senųjų trobesių neliko.

1909 m. plane už pietvakarių tvoros linijos parodytas nedidelis, artimo kvadratui plano sandėlis; toje vietoje dabar stovi jau minėtas panašaus dydžio sandėlis. Į pietus nuo jo, pietiniame bažnyčios sklype, lygiagrečiai pastatyti panašaus ilgio du trobesiai – *namas* ir *tvartas*. Platesnis namas – greičiausiai buvusi klebonija. Į pietryčius nuo jų, erdvaus sklypo kampe, parodytas siauras ištęsto plano trobesys (*namas*) ir lygiagrečiai su juo – nedidelis *tvartas*. Sprendžiant iš ištęsto plano formos, trobesys, pavadintas namu, greičiausiai buvo *špitolė*.

Skapiškio bažnyčios (be šventoriaus statinių ir sandėlio) buvę ir esami trobesiai: senoji klebonija, klebono namas ir du ūkiniai trobesiai, stovintys į pietus nuo bažnyčios, priešingoje Dariaus ir Girėno gatvės pusėje. Esama teiginių, kad vadinama senoji klebonija – buvusi špitolė⁶⁶ (pastatas straipsnyje vadinamas klebonija, remiantis architektūros formomis ir 1909 m. planu; gi špitolės buvo statomos žemesnės, labiau ištęsto plano ir paprastesnių architektūros formų). Senoji klebonija pastatyta 1895 m.⁶⁷, šonu į gatvę, atgręžta į ją pagrindiniu šiaurės fasadu. Ji vienaukštė, su rūsiu ir pastoge, sudėtinio tūrio, dengta pusvalminių skardos stogu. Cokolis akmens mūro, aukštėja į sklypo gilumą, sienos surestos iš sienojų ir apkaltos horizontaliomis lentomis, o galinių fasadų skydai – vertikaliai. Planas ištęstas, „T“ raidės formos – su stačiakampiu priestatu prie šoninio kiemo fasado; yra trys įėjimai į pirmojo aukšto patalpas ir du – į rūšį. Pagrindinio fasado vidurinėje dalyje yra vienvėrės durys, o šonuose – po du langus. Durys apkaltos rombų raštu, paaukštintos (iki

⁶⁶ Aldonos Vasiliauskienės informacija.

⁶⁷ Registrų centro duomenys.

Skapiškio senosios klebonijos pagrindinis ir galinis vakarų fasadai. A. Rupeikos nuotr. 2014 m.

langų aukščio) ištiklinta horizontalia juosta ir pridengtos vienslaičiu stogeliu. Langai dveiliai, stačiakampiai, su tiesiais lentų apvadais ir profiliuotomis viršutinėmis prikaltėmis – sandrikų imitacija. Pastogėje matyti išsikišę skersinių sijų galai. Galinis rytų fasadas su aukštėjančiu kiemo pusėn akmens mūro cokoliu, užbaigtas trapecijos formos skydu. Durys ir jų šonuose esantys langai išdėstyti asimetriškai; langai panašūs į pagrindinio fasado, o durys – dvivėrės, išsprūdinės, su vienslaičiu stogeliu. Trapecijos formos skyde yra nedidelis stačiakampis pastogės langelis, kurio apvadai tokie pat kaip ir pirmojo aukšto langų. Antrasis galinis fasadas su dviem stačiakampiais langais ir mažesniu langeliu trapecijos formos skyde; skydas apdailintas plačiomis vertikaliomis lentomis suapvalintais galais, o lentų sandūros pridengtos lentjuostėmis. Šoninis kiemo fasadas su aukštu cokoliu ir uždaru prieangio priestatu, kurio vienslaidis stogelis tęsia fasado stogo šlaitą; cokolyje yra durys į rūšį. Klebonija – monumentalaus tūrio, būdingo provincijos miestelių klebonijoms. Jos eksterjere dominuoja etninės architektūros bruožai, o langų viršutinėse prikaltėse galima išžvelgti ir stilingos architektūros užuominų. Prie gatvės, šalia pagrindinio fasado durų, pastatytas apskrito skerspjūvio *šulinys*; jo rentinys pritvirtintas prie vertikalių rąstų ir pridengtas dvišlaičiu skardos stogeliu. Už senosios klebonijos, kieme, stovi *ūkinis trobesys*. Jis nedidelio tūrio, ištęsto stačiakampio plano, su galiniais žemais priestatais, dengtas dvišlaičiu šiferio stogu; galiniai (vakarų ir rytų) priestatai pridengti vienslaičiais stogeliais. Trobesys labai nugyventas, praradęs autentiškumą.

Dabartinė *klebonija* pastatyta į rytus nuo senosios, galu į Dariaus ir Girėno gatvę. Ji sudėtinio tūrio, sudaryta iš dviejų lygiagrečių nevienalaikių pastatų (medinio ir mūrinio), dengtų

Skapiškio senosios klebonijos galinio rytų fasado frontonas. A. Rupeikos nuotr. 2013 m.

Skapiškio senosios klebonijos ūkinis trobesys. A. Rupeikos nuotr. 2013 m.

Skapiškio dabartinės klebonijos pastatų gatvės fasadai. A. Rupeikos nuotr. 2014 m.

Skapiškio dabartinės klebonijos medinis namas. A. Rupeikos nuotr. 2014 m.

*Skapiškio dabartinės
klebonijos pastatų
kiemo fasadai.
A. Rupeikos nuotr.
2014 m.*

dvišlaičiais šiferio stogais ir sujungtų skersiniu jungiamuoju priestatu. *Medinis namas* (buvusi altarija) ankstyvesnis (1940 m.), surestas iš sienojų ir apkaltas horizontaliomis lentomis; dėl reljefo nuolydžio jo cokolis aukštėja pietų pusėn. Galinis, atgręžtas į gatvę šiaurės fasadas simetriškas, su dviem nedideliais stačiakampiais langais ir mažesniu langeliu trikampiam frontone. Langai apjuosti tiesiais lentų apvadais su pailgintais šonais ir profiliuotomis viršutinėmis prikalėmis – „sandriku“ imitacija. Pagrindinis vakarų fasadas su asimetrišku uždaru įstiklintu prieangiu, dengtu vienslaičiu stogeliu ir aukštėjančiu į sklypo gilumą cokoliu. Kairėje fasado pusėje yra vienas nedidelis stačiakampis langas, kurio apvadai tokie kaip gatvės fasado langų, o dešinėje prieangio pusėje esantis langas kiek platesnis, su paprastais tiesiais apvadais; dešiniajame namo šone aukštame cokolyje yra nedidelis horizontalus rūšio langelis. Antrasis galinis (pietų) fasadas su aukštu cokoliu, kuriame yra durys į rūšį ir du langeliai; pirmojo aukšto langai tokie kaip pagrindinio fasado dešinėsios pusės langas – su tiesiais apvadais, o išsikišusiam trikampiam frontone – aukšta stačiakampė anga. Šoninių rytų fasadą kerta mūrinis raudonų plytų priestatas, jungiantis namą su antruoju, mūriniu, klebonijos pastatu, kurio pietinė pusė gyvenama, su rūšiu, o šiauriniame gale įrengtas garažas. *Mūrinis pastatas* mažesnis ir žemesnis už medinį, sumūrytas iš raudonų ir baltų plytų. Atgręžtame į gatvę fasade dominuoja raudonų plytų mūras su baltų plytų detalėmis, rėminančiomis angas ir trikampį frontoną – tarsi atlieka dekoratyvinę fasado pagyvinimo funkciją. Įgilintoje jungiamojoje dalyje yra medinės vienvėrės durys į gyvenamąją dalį, o pagrindiniame mūriniame pastate – dvivėriai mediniai garažo vartai, apkalti rombų raštu; trikampiam frontone yra mažas segmento formos langelis. Šoninis rytų fasadas simetriškas, su aukštu cokoliu ir nedideliu dvišlaičiu mezoninu stogo šlaite; vidurinėje jo plokštumoje yra platus stačiakampis langas, o trikampiam mezonine – mažas segmentinis langelis. Fasado vidurinė dalis sumūryta iš raudonų plytų, o cokolis ir mezoninas – baltomis plytomis; lango apvadai ir palangių dekoras raudonų plytų plokštumoje – baltas, o mezonino langelio apvadai raudoni. Galinis pietų fasadas simetriškas, su aukštu cokoliu, kurio vidurinėje dalyje yra durys, o šo-

Skapiškio klebonijos
sodybos ūkinis
trobesys.
A. Rupeikos nuotr.
2014 m.

nuose – dveilii stačiakampiai langai. Vidurinė fasado plokštuma raudonų plytų, su dviem poriniais plačiais langais, apjuostais baltų plytų apvadais; cokolis ir trikampis frontonas sumūryti iš baltų silikatinių plytų. Medinis namas – tradicinės architektūros, būdingos miestelių sodybiniams pastatams; mūrinis namas atspindi šiuolaikinės provincijos namų statybų „madas“, kai siekiama perdėto dekoratyvumo, peraugančio į manieringumą. Statmenai abiem klebonijos pastatams, pietiniame sklypo pakraštyje, ant šlaito stovi medinis ūkinis trobesys. Jis tarsi uždaro tarp visų klebonijos trobesių susiformavusį vidaus kiemą. Trobesys vientiso tūrio, stačiakampio plano, dengtas dvišlaičiu šiferio stogu. Jis sureštas iš sienojų ir apkaltas horizontaliomis lentomis. Pagrindinio šiaurės fasado vidurinėje dalyje yra durys, o jų šonuose – po nedidelį kvadrato formos langą su siaurais lentų apvadais. Galinis rytų fasadas asimetriškas, be langų, tik su vienvėrėmis durimis kairiajame šone. Šalia trobesio pagrindinio fasado, dešiniajame šone, stovi šulinys, dengtas aukštu dvišlaičiu stogeliu. Klebonijos sodyba su dabar stovinčiais mediniais trobesiais greičiausiai buvo suformuota tarpukariu. Iš XX a. pradžioje joje stovėjusių pastatų (užfiksuotų 1909 m. plane) liko už šventoriaus tvoros stovintis nedidelio tūrio sandėlis ir senoji klebonija. Tai vertingiausi klebonijos sodybos trobesiai, išlaikę autentiškus tūrius ir daugelį senųjų etninės architektūros elementų.

Skapiškio Misijų koplytėlė. A. Rupeikos nuotr.
2014 m.

Į rytus nuo klebonijos sodybos, centrinės aikštės šiauriniame gale, stovi *kopyltėlė*, statyta XVIII a. pabaigoje, vėlyvojo baroko epochoje, skirta pirmųjų misijų atminimui. Ji vientiso aklino tūrio, dviejų skirtingo aukščio tarpсниų, dengta dviejų tarpсниų stogu. *Kopyltėlės* cokolis žemas, pastatytas ant plataus, laužyto kontūro akmens mūro pagrindo, planas trikampio formos, nusklembtais kampais. Sienos sumūrytos iš plytų, tinkuotos, šešiabriaunio viršutinio tarpсниio stogas dengtas čerpėmis; virš jo kyla metalo kryžius – saulutė. Apatinis *kopyltėlės* tarpсниis žemas, lygiomis sienų plokštumomis, o antrasis – išstęstų proporcijų, su įlenktomis sienų plokštumomis ir siauromis, jas rėminančiomis tiesiomis nusklembtomis kampinėmis sienomis. Priekinio (pietu) fasado apatiniame tarpсныje palikta stačiakampė niša, kurioje įrašyta: „ATMINIMUI PIRMŪJŲ MISIJŲ 1387–1787 m.“ Tarpсниų juosia plati trauka su išstęsta stačiakampe įduba ir antra siaura lygi trauka, į kurią remiasi antrasis tarpсниis. Priekinio fasado viršutinio tarpсниio šonus rėmina gana platūs piliastrai, o vidurinėje dalyje įrengta gili arkinė niša su karpyto kontūro sąrama; prie nišos sienos pritvirtintas medinis kryžius su Nukryžiuotojo skulptūra. Kitų fasadų abiejų tarpсниų sienų plokštumos aklinos, antrojo tarpсниio šonai taip pat rėminami piliastrais, o nusklembti *kopyltėlės* kampai apdailinti siauresniais piliastrais. Antrąjį *kopyltėlės* tarpсниų juosia frizas su dantukais ir platus smulkiai profiliuotas karnizas su dantukais. Virš karnizo prasidedančio apatinio stogo tarpсниio sienelių plokštumos lygios, įlenktos ir siaurėja į viršų; jį juosia kelių traukų karnizas, į kurį remiasi viršutinio tarpсниio stogelio šlaitai. *Kopyltėlė* barokinių formų, darnių proporcijų, trikampio plano kontūro, su originaliu dvitarpсныiu stogu. Tai svarbus centrinės miestelio dalies vertikalus akcentas.

Antra *kopyltėlė* pastatyta pietinėje miestelio dalyje, Ugniagesių ir Blaivybės gatvių sankirtoje. Ji statyta 1862 m. M. Valančiaus blaivybės draugijoms atminti; kai kur spaudoje minima, kad *kopyltėlė* pašventino vyskupas M. Valančius, bet

Skapiškio Blaivybės kopyltėlė. A. Rupeikos nuotr. 2014 m.

tai klaida. Ji atstatyta 1990 m. pagal architekto Rimo Valecko projektą⁶⁸. Kopolytelė dviejų tarpsnių, sumūryta iš akmenų ir plytų, dengta dviejų pakopų stogu, su čerpių stogeliu, kupoliuku ir metalo kryžiumi. Planas trikampio formos, įlenktos sienų plokštumos ir tiesūs nukirsti kampai suformuoja šešiakampes fasadų plokštumas. Abu tarpsniai maždaug vienodo aukščio ir pločio. Visi kopolytelės fasadai vieno di: su trejomis išlenktomis sienomis ir trimis tiesiomis siauromis kampinėmis plokštumomis tarp jų. Apatinis tarpsnis aklinas, sumūrytas iš akmenų, su kiek platesniu akmenis mūro cokoliu; tarpsnį juosia plati tinkuota trauka su stačiakampėmis įdubomis trijose įlenktų fasadų sienose. Antras kopolytelės tarpsnis tinkuotas, apjuostas išsikišusiu keturių traukų karnizu. Įlenktų sienų kampai paryškinti stilizuotais piliastrais, o vidurinėje dalyje įrengtos gana žemos arkinės nišos, kuriose patalpintos skulptūrėlės; virš nišų, frizo vietoje, matyti eile įmūryti stiklinių butelių dugnai (po septynis virš kiekvienos nišos). Priekinėje sienoje, po arkine niša, kurioje įkeltas krucifiksas, įrengta stačiakampė įduba; joje marmuro plokštė su įrašu: „1862–1944 BLAIVYBĖS PAMINKLAS ATSTATYTAS 1990.“ Trys tiesios antrojo tarpsnio sienos pagyventos kampinėmis mentėmis su siaura stačiakampe įduba tarp jų. Virš antrąjį tarpsnį juosiančio karnizo kyla apatinė aklina ir siaurėjanti į viršų stogo pakopa, apačioje pridengta čerpių juosta ir užsibaigianti nedideliu šešiakampiu antstatu – stilizuotu bokšteliu, vainikuotu dviejų traukų karnizu; į jį remiasi antrojo stogo tarpsnio čerpių stogelis su stilizuotu kupoliuku ir metalo kryžiumi – saulute. Siaurąsias apatinio stogo tarpsnio plokštumas taip pat iš dalies dengia čerpės. Kopolytelė – istorizmo laikotarpio statinys, atkurtas XX a. pabaigoje. Iš jos architektūros matyti, kad siekta kartoti pirmosios kopolytelės formas (planą, fasadų kompozicijas, neįprastos formos du stogo tarpsnius bei daugelį detalių); tačiau, imituojant baroko stiliškumą, barokinės formos modifikuotos, o atstatant supaprastintos, stilizuotos. Ji – svarbus pietinės miestelio dalies vertikalus akcentas.

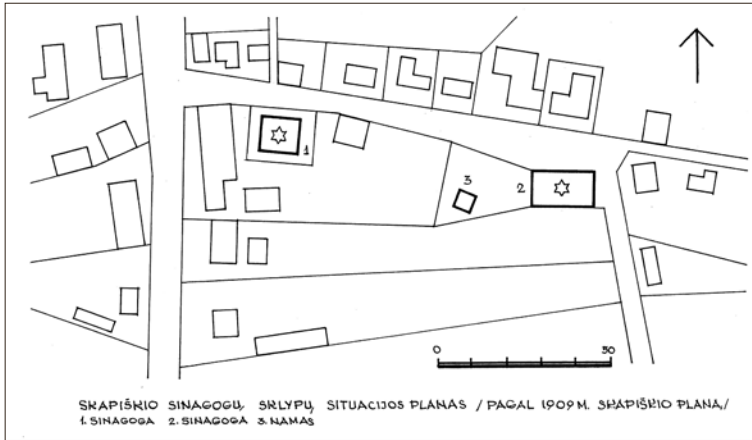
Skapiškyje iki Pirmojo pasaulinio karo gyveno gausi žydų bendruomenė. Teigiama, kad Skapiškyje 1783–1784 m. gyveno devynios, o 1794 m. – 11 žydų šeimų; 1873 m. buvo 60 žydų kiemų, sinagoga ir maldos namai⁶⁹. Literatūroje

Skapiškio Blaivybės kopolytelės niša su krucifiksu.
A. Rupeikos nuotr. 2014 m.

⁶⁸ Jankevičienė A., Kuodienė M. *Lietuvos mūrinių kopolytelės*, Vilnius: VDA leidykla, 2004, p. 86.

⁶⁹ *Lietuvos Mokslų Akademijos Vrublevskių bibliotekos rankraštynas (LMAVB RS)*, f. 400, b. 474, l. 6–7, 14.

11 pav. Skapiškio išnykusių sinagogų sklypo situacijos planas. Parengė A. Rupeika pagal 1909 m. planą

yra duomenų, kad Skapiškyje žydų bendruomenė išsikūrė XVIII a. pabaigoje–XIX a. pradžioje. 1897 m. gyveno 1 010 žydų. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą gyveno apie 200, o prieš Antrąjį – apie 120 žydų⁷⁰. Yra duomenų, kad 1775 m. miestelyje „buvo skurdi žydų mokyklėlė“⁷¹. 1790 m. minimos dvi smuklės, kuriose šeimininkavo žydai (viena buvo turgavietėje), stovėjo šeši žydų namai (dviejuose buvo įkurtos smuklės). 1800 m. gyveno devynios žydų šeimos. 1807 m. buvo 12 žydų dūmų, 1816 m. miestelyje jau buvo 22 žydų sodybos, o 1820 m. – dvylika dūmų⁷². 1868 m. Skapiškyje gyveno 579 žmonės; daugiau nei 50 proc. (336 gyv.) sudarė žydai⁷³. Teigiama, kad 1873 m. buvo *sinagoga* ir *maldos namai*. 1884 m. miestelis degė ir buvo sudaryti trys planai: projektinis planas, tikrosios būklės ir projektinis brėžinys⁷⁴. Iš pateiktų savininkų sąrašų matyti, kad didžiausia žydų sklypų koncentracija buvo rytinėje pagrindinės gatvės pusėje, šalia aikštės ir pietiniame miestelio gale, kur parodytos dvi *sinagogos*. Gaisro metu nukentėjo aikštės pietryčių pusė, kur daugiausia gyveno žydai. Panaši žydų sklypų koncentracija yra ir 1909 m. plane. Parodytos dvi *sinagogos*; vienos sinagogos sklype atsirado *namas* (jo 1884 m. plane nėra) (11 pav.). Galima prielaida, kad tai literatūroje minimas mėsininko (skerdėjo) namas. Po Pirmojo pasaulinio karo dauguma žydų gyventojų išsikėlė į miestus, kiti išvyko į užsienį (daugiausia į Palestiną), todėl iki 1940 m. Skapiškyje gyveno tik 28 žydų šeimos. Buvo rabinas, veikė žydų biblioteka; buvo medinė sinagoga ir pirtis⁷⁵. Taigi, Skapiškyje buvo dvi sinagogos, pirtis ir kapinės. *Sinagogos* stovėjo *Janonio g.*, pirtis – *Vilniaus g.*; kapinės įrengtos rytiniame miestelio pakraštyje, šalia upės. Iki šių dienų neišliko nei sinagoga, nei pirtis; nepavyko rasti ir jų atvaizdų ar projektų. Yra duomenų, kad tarp 34 ir 36 Vilniaus gatvės namų stovėjo *du rabino namai*: medinis prie gatvės (sudegė), o mūrinis – sklypo gilumoje; šio rabino namo, sumūryto iš raudonų plytų, liko tik fragmentai. Žydų senosios kapinės įkurtos į rytus nuo sinagogų, Žilvičių gatvės gale, šalia upės. Jų plotas – netaisyklingos trapezijos formos, apima 0,36 ha teritoriją. Išliko akmens mūro tvoros fragmentai, du vartų stulpai, sumūryti iš akmenų. Kapinių teritorijoje yra apie 200 įvairių formų antkapinių paminklų su hebrajų

⁷⁰ Tylos gausmas. *Žydų gyvenimo pėdsakai*, Vilnius: R. Paknio leidykla, 2009, p. 197.

⁷¹ Baliulis A. *Ten pat*, p. 93, 95. „Mokyklėlė“ – matyt, tai maldos namai (vad. *šule*).

⁷² *Ten pat*, p. 98, 101, 104–106.

⁷³ *Ten pat*, p. 116.

⁷⁴ Miškinis A. *Ten pat*, p. 404–405.

⁷⁵ *Ten pat*, p. 409–410.

*Skapiškio žydų
senosios kapinės.
A. Rupeikos nuotr.
2013 m.*

kalba iškaltais įrašais. Skapiškio žydų senosios kapinės – pripažinta nekilnojamoji kultūros vertybė (kodas – L389. 4779).

Apibendrinant tyrinėtų sakralinių pastatų, parapijos trobesių ir smulkiųjų architektūros objektų tyrimus, reikėtų konstatuoti, kad Skapiškio sakraliniai statiniai ir parapijos trobesiai yra būdingi savojo laiko reliktai: iš jų formų galima nustatyti tuo metu pastatų architektūroje vyravusias statybos tradicijas. Išlikęs seniausias sakralinis statinys – baroko epochos *Misijų koplytėlė* – raiškių barokinių formų. *Bažnyčia*, statyta vėlyvojo klasicizmo (ir plintančio romantizmo) laikotarpiu, atspindi būdingą to laiko santūrią stilistiką, naudotą provincijos pastatų statybose. Kiek vėliau, 1841 m., statyta mūrinė *varpinė* – raiškus romantizmo laikotarpio statinys. Romantizmo laikotarpio stilistiką atspindi ir *Kryžiaus kelio stočių koplytėlės*, 1858 m. įmūrytos į šventoriaus tvorą. Antroji, *Blaišvybės koplytėlė*, atspindi istorizmo laikotarpio stilistiką ir šiuolaikines statybos tendencijas: matyti, kad siekta mėgdžioti pirmosios barokinės koplytėlės formas, tačiau statyba vykdyta vėliau, o atstatymo darbai – šiais laikais. Svarbiausi ir seniausi mediniai parapijos trobesiai – senoji klebonija ir sandėlis – būdingi XIX a. pabaigos lietuvių tradicinės etninės architektūros pavyzdžiai. Medinės *varpinės* architektūroje vyrauja etninės architektūros bruožai su originaliais dekoro elementais.

Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) parapija

Aldona Vasiliauskienė

Straipsnyje apžvelgiama Kupiškio dekanato (Panevėžio vyskupija) Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) parapijos istorija, čia dirbę dvasininkai (klebonai, kanauninkai, vikarai, administratoriai). Rašoma apie dvasininkų pastoracinę veiklą, buriant ir ugdant gyvąją parapiją, taip pat darbus puošiant bei gražinant bažnyčią. Išskirtinis dėmesys skirtas ilgamečiams Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) parapijos klebonams kanauninkams Nikodemui Kasperiuūniui ir Povilui Varžinskui.

Remiantis gausia archyvine medžiaga, kurią praplečia autorės prieš keletą metų užfiksuoti jau į Amžinybę iškeliavusių skapiškėnų (išskirtini Aldonos Kytrienės) atsiminimai, pateikta duomenų apie Skapiškyje dirbusių dvasininkų asmenybes. Pristatomi ir bažnyčiai labiausiai nusipelnę parapijiečiai.

Darbas iliustruotas autorės sudarytomis lentelėmis, papildytas priedais, kuriuose pateikiamos Skapiškyje dirbusių bei iš Skapiškio kilusių dvasininkų bei s. vienuolių biografijos.

Skapiškis – nedidelis miestelis Rytų Aukštaitijoje apsilankiusius žmones sudomina miesto centre esančia buvusios senosios Šv. Lauryno kankinio bažnyčios mūrine 1841 m. statyta dviejų aukštų varpine (su penkais varpais) ir tolokai nuo jos esančia Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčia. Varpinė (1951 m. varpai išvežti), kurios neįstengė nugriauti sovietmečiu, 1995 m. restauruota, joje 1999 m. pakabintas ir varpas. Iš varpinės galima pasižvalgyti po Skapiškį ir jo apylinkes.

Naujosios bažnyčios šventoriuje yra medinė varpinė su vėl į šv. Mišias parapijiečius kviečiančiu varpu.

Kadaise vienuolių dominikonų statytai medinei bažnyčiai 1806 m. sudegus, 1819 m. pastatyta mūrinė naujoji bažnyčia. Ji po sukilimo, 1832 m., buvo konfiskuota izdo žinion ir paversta sandėliu. Dominikonų vienuolynas (1752 m. pastatytas medinis, o 1787 m. pradėtas statyti didelis mūrinis dviejų aukštų) buvo perduotas kareivinių žinion. Vikaras Mykolas Skorupskis, suorganizavęs parapijiečius, suremontavo bažnyčią ir kreipėsi į Žemaičių vyskupą Motiejų Valančių, kuris iš Vilniaus generalgubernatoriaus Vladimiro Nazimovo išprašė Skapiškio dominikonų bažnyčią sugrąžinti katalikams. 1858 m. birželio 8 d. vysk. M. Valančius tuo pačiu Šv. Hiacinto (Jackaus) titulu pašventino ketvirtį amžiaus buvusią uždarytą bažnyčią.

2018 m. Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčia (klebonas kun. lic. Albertas Kasperavičius) iškilingai paminėjo 160 metų nuo atšventinimo, o 2019 m. švęs savo istorijos 200 metų jubiliejų. Tai svari priežastis straipsniui „Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) parapija“ parašyti ir serijos „Lietuvos valsčiai“ monografijai „Skapiškis. Senovė ir dabartis“ pasirodyti.

Apie Skapiškio bažnyčią ir parapiją rašė Bronius Kviklys kapitaliniame darbe, skirtame Lietuvos bažnyčioms¹, Jonas Puzinas – „Lietuvių enciklopedijoje“², Kazys Misius ir Romualdas Šinkūnas³, Algirdas Antanas Baliulis⁴, Algimantas Miškinis⁵, kanauninkas Nikodemus Kasperiuūnas⁶, tačiau išsamiausia, detalu, gausiais archyviniais šaltiniais paremtą straipsnį apie senąją Skapiškio bažnyčią, o ji glaudžiai sietina su naująja – dominikonų bažnyčia, parašė dailėtyrininkas Vidmantas

Jankauskas⁷. Išsamią studiją, paremtą gausiais archyviniais šaltiniais, apie naująją vienuolių dominikonų pastatytą bažnyčią, dominikonų istoriją Skapiškyje pateikė Viktoras Petkus⁸.

Straipsnyje naudotasi įvairių metų elenchais⁹, kurie svarbūs parapijiečių skaičiui nustatyti, kunigų gyvenimo bei darbo parapijose datoms tikslinti bei 1983–2018 metų „Katalikų žinynais“ (katalikų kalendoriais žinynais)¹⁰.

Panevėžio vyskupijos kunigai, kentėję Sibiro kančias ar kitaip sovietų persekioti, minimi ir kun. Jono Jurgaičio knygoje „Aukos keliu“¹¹, pabirų faktų rasta 1913–1940 m. periodinėje Lietuvos spaudoje. Duomenų apie Skapiškio parapiją randame prof. Mečislovo Jučo tyrinėjimuose¹², Algirdo Baliulio¹³, Algimanto Miškinio¹⁴ straipsniuose, Palmiros Keršulytės (apie XX a. pirmojoje pusėje Kupiškyje jaunimo leistus laikraščius)¹⁵, Ingridos Nagrockienės (apie Skapiškio bažnyčias)¹⁶ ir kitų autorių „Kupiškėnų mintyse“ skelbtuose straipsniuose.

Tyrinėjimams labai svarbūs šaltiniai – Panevėžio vyskupijos kurijos archyvas (toliau – PVKA): tai parapijos¹⁷ bei kunigų asmens bylos¹⁸, sudarančios galimybę susipažinti su katalikiška veikla Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) parapijoje (ypač 1936–1938 m.), parapijoje dirbusiais dvasininkais bei jų atliktais darbais, ir Skapiškio parapijos archyvas¹⁹.

Svarbios medžiagos rasta Lietuvos ypatingajame (buvusiame KGB) archyve (LYA), kuriame saugomos nuteistųjų kunigų bylos. Jas tyrinėjant pavyko nustatyti tikslias kunigų mirties (arba sušaudymo) lageryje datas.

Itin vertingos medžiagos, padedančios nustatyti Skapiškyje dirbusius dvasininkus, teikia Skapiškio Romos katalikų bažnyčios (RKB) metrikų knygos, saugomos įvairiuose archyvuose. Lietuvos valstybės istorijos archyve kai kurios knygos jau suskaitmenintos ir norintieji, net nepatekę į archyvą, bylas gali žiūrėti internete (www.epaveldas.lt).

Tarp suskaitmenintų Lietuvos RKB metrikų knygų – ir 26 Skapiškio RKB knygos, saugomos Lietuvos valstybės istorijos archyve. Visos bylos saugomos 1310 fonde, priklauso 1 apyrašui: Skapiškio RKB gimimo metrikų trylika knygų (1792–1809; 1809–1827; 1827–1831; 1831–1848; 1848–1851; 1851–1855; 1855–1861; 1861–1872; 1872–1879; 1879–1886; 1886–1892; 1892–1898; 1898–1904)²⁰ ir viena Skapiškio bažnyčios (Ukmergės pav.) 1769–1792 m. krikšto registracijos knyga; santuokos metrikų septynios knygos (1785–1827; 1827–1839; 1839–1847; 1848–1857; 1857–1871; 1871–1888; 1888–1905)²¹ ir penkios mirties metrikų knygos (1848–1856; 1857–1873; 1873–1885; 1885–1897; 1897–1907)²².

Yra pora bylų, įvardytų Skapiškio bažnyčios (Novoaleksandrovsko a.) 1879–1887 m. santuokos užsakų knyga (269 p.) ir Skapiškio bažnyčios (Novoaleksandrovsko a.) 1876–1879 m. krikšto registracijos knyga (138 p.).

Remiantis minėtomis metrikų knygomis pabandyta nustatyti Skapiškio Romos katalikų bažnyčioje dirbusius kunigus (sudaryta speciali lentelė, kurią būsimiems tyrinėtojams būtina pildyti).

Deja, seniausiomis datomis pažymėtose knygose bei ankstyvosiose mirimo metrikų knygose neįrašytos kunigų pavardės.

Knygos pildytos ranka, juodu bei rudu rašalu, lotynų, lenkų bei rusų kalbomis, tačiau kai kur neaiški rašysena sudaro keblumų perskaityti kunigo pavardę,

be to, įvairuoja ir parašyta pavardė (straipsnyje pateiktoje lentelėje nurodomi galimi variantai).

Beveik visos metrikų knygos įrištos į kartoninius viršelius.

Svarbūs ir autorės prieš gerą dešimtmetį užrašyti parapijiečių atsiminimai apie dvasininkus, religinį-kultūrinį parapijos gyvenimą. Jie vertingi dar ir todėl, kad dauguma teikusiųjų informaciją jau iškeliavę į Amžinybę. Būtina paminėti (apie juos bus rašoma plačiau) gausią informaciją autorei teikusius žmones: ypač Skapiškio choro giesmininkę Aldoną Kytriene (1932 01 01–2015 11 19)²³, tretininę, meninės prigimties asmenybę, vieną išauginusią 7 vaikus, Reginutę Šleikaite-Vizbickienę (1944 06 10–2007 04 09)²⁴, tautodailininką, tremtinį Bronių Bickų (1934 01 15–2018 05 07)²⁵, Eugeniją Tijušaitę-Beleckienę (1940 04 09–2010 01 18)²⁶, „Skapiškio gyvąja enciklopedija“ vadinamą mokytoją Stanislavą Mažeikytę (1927 06 01–2019 02 04)²⁷, Joną Uzielą (gim. 1921 m. birželio 24 d.)²⁸, Elenutę Vogulytę-Stuokienę (gim. 1934 m. kovo 8 d.)²⁹, Oną Gruodytę-Leknickienę (gim. 1933 m. birželio 14 d.)³⁰, Alę Elvyrą Daukaitę-Bickuvienę (gim. 1943 m. balandžio 3 d.)³¹, Aldoną Neniškytę-Surviliene (gim. 1935 m. gruodžio 13 d.)³², s. Michailiną (Zitą Arbatauskaite) PAMI (gim. 1935 m. vasario 10 d.)³³. Autorė itin dėkinga straipsnyje minimų skapiškėnų gyvenimo datas tikslinusiai Reginai Beliauskienei (gim. 1963 m. spalio 26 d.). Įvairių smulkių epizodų iš susitikimų ir bendravimo su Skapiškio kunigais yra papasakoję ir kiti skapiškėnai. Be to, būtina pažymėti, kad straipsnio autorė, vaikystę praleidusi Skapiškyje, o pastaraisiais dešimtmečiais, išsigijusi sodybą, organizuodama ir betarpiškai dalyvaudama čia vykstančiuose renginiuose, apie juos plačiai informuoja rajoninės bei respublikinės periodikos skaitytojus, rašo mokslinius straipsnius.

Dalis straipsnyje naudotos archyvinės medžiagos mūsų jau publikuota knygoje, skirtose daktarui monsinjorui Jonui Juodeliui³⁴ bei prelatui Klemensui Gutauskui³⁵, monsinjorui Petruui Baltuškaui³⁶, taip pat Aušros Jonušytės sudarytose monografijose, skirtose Kupiškiui³⁷.

Remiantis archyvuose surastais naujausiais tyrimais, straipsnyje patikslinti kai kurie spaudoje jau išgalėję ir vartojami duomenys.

Skapiškėnai gali džiaugtis, kad Šv. Hiacinto (Jackaus) vardu Lietuvoje tituluotos tik dvi bažnyčios (abi Panevėžio vyskupijoje ir abi Kupiškio dekanate): Skapiškio ir Antašavos (iš 2018 m. „Katalikų žinyne“ skelbiamų 707 parapijų, kurias jungia 55 dekanatai)³⁸.

Skapiškio bažnyčia, 2018 m. paminėjusi 160 metų atšventinimo jubiliejų³⁹, 2019 m. minės 200 metų istorijos jubiliejų.

Dailėtyrininko Vidmanto Jankausko senosios Skapiškio bažnyčios tyrinėjimai

Nesigilinsime į Skapiškio miestelio pavadinimo kilmę, pirmuosius šios vietovės valdų savininkus, jų fundacijas, pirmąją bažnyčią Skapiškyje – tą detalčiai padarė dailėtyrininkas V. Jankauskas, tyrinėjęs archyvinę medžiagą⁴⁰ ir nustatęs, kad pirmoji Skapiškio Šv. Lauryno Kankinio bažnyčia, taigi ir pirmoji Kupiškio bažnyčia, buvo statyta XV–XVI a. sandūroje⁴¹. Tyrinėtojas, remdamasis inventoriais

(1558, 1707, 1744, 1760 ir papildymai 1761, 1820, 1822, 1888), fundacijomis (1555, po 1558, 1750), klebonų bylinėjimasis su aplinkiniais žemės valdų savininkais (1745), parapijos topografiniu aprašymu (1784), *pro memoria* klebonijos valdų reikalui (1696), Tribunole įregistruoto Felicijono Stanislovo Skopo, mirusio 1684 m., testamentu (1684), vizitacijų aktais (1782, 1830, 1851 – generalinė vizitacija, 1874), kronika (1849), bažnyčios aprašymu (1899), pristato Skapiškio miestelį valdžiusius didikus, pateikia bažnyčios pastato būklę ir pažymi:

„Kadangi senajai bažnyčiai reikėjo didelio remonto, o šalia stovėjo neseniai statyta vienuolyno bažnyčia, kuri 1832 m. buvo konfiskuota išdo žinion, tikintieji ėmėsi pastangų ją atgauti ir po nemažų vargų (tam iš dalies pasitarnavo ir suomių karių mirtis vienuolyno patalpose įrengtoje karo ligoninėje) 1856 m. tai pavyko padaryti. Vadovaujant vikarui Mykolui Skorupskiui bažnyčia sutvarkyta ir 1858 m. birželio 8 d. ją pašventino Skapiškį vizituojantis Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius.“⁴²

XVIII a. pr. Skapiškis jau buvo parapija, kuri 1744 m. priklausė Vilniaus vyskupijos Kupiškio dekanatui, iš 1744 m. Vilniaus sinodo sąrašų matyti, kad čia buvo ir altarija.

Dominikonai Skapiškyje

1720–1740 m. klebonu buvo ir lietuviškus pamokslus sakė Vilniaus kanauninkas **Juozapas Dominykas Puzinas**. Tapęs Livonijos vyskupu, jis drauge su broliu **Mykolu** Skapiškyje 1750 m. įkurdino dominikonus, jiems dovanavo 137 valakus⁴³.

Skapiškio Šv. Lauryno kankinio bažnyčios klebonas Ignacas Duninas Barkauskas 1775 m. rašė Vilniaus vyskupui kunigaikščiui Ignui Jokūbui Masalskiui, kad parapijoje yra vienas miestelis, 37 kaimai, 16 vienkiemų, 3 nedideli ežerai. Kaimuose buvo 331 dūmas su 2 936 gyventojais, viena disidentų šeima – 9 asmenys, viena čigono šeima – 5 asmenys, 134 žydai. 1774 m. gimė 120 ir mirė 76 žmonės. Amatininkų – išskyrus siuvėjus, batsiuvius ir kalvius – nėra. Yra dominikonų vienuolynas, kuriam priklauso miestelis; vienuolyno bažnyčia ne parapijos; vienuoliai parapijos bažnyčiai daro įvairias skriaudas⁴⁴. Todėl vienuolių ir pasauliečių kunigai ne visada gražiai sutardavo.

Dominikonai jau 1752 m. pasistatė medinį pailgą 15 langų vienuolyną, kuriame, be koridorių ir rūsių, buvo 24 kambariai. 1755 m. vienuolyne atidaryta mokykla vaikams. 1787 m. pradėta mūrinio dviejų aukštų vienuolyno statyba. Senajame vienuolyne gyveno vargonininkas, vežėjas, kiti vienuolyno bažnyčios tarnai.

Apie vienuolyno bažnyčios pastatymą pateikiama skirtingų datų: rašoma, kad Kristaus Nukryžiuotojo bažnyčia pastatyta 1750 m. vyskupo Puzino; pirmąją dominikonų Šv. Juozapo ir šv. arkangelo Mykolo bažnyčią konsekrovo Livonijos vyskupas J. Puzinas 1754 m.; 1756 m. vysk. J. D. Puzinas Skapiškyje pastatė antrą medinę bažnyčią (Kristaus Nukryžiuotojo bažnyčią) ir pavedė ją dominikonams; vienuolyno medinę kryžiaus formos bažnyčią 1765 m. pastatė prioras Fortunatas Trečiokas (Treciok).

Jeigu vysk. J. Puzinas 1754 m. konsekrovo bažnyčią, tai reiškia, kad ji jau buvo pastatyta. Galima manyti, kad pastatyta 1750 m., o po konsekracijos porą metų galėjo tęstis bažnyčios tvarkymo darbai – tai atitiktų kitą 1756 m. minimą datą. O prioras po 11 metų galėjo atlikti dar kitokius svarbius bažnyčiai darbus...

Išsisteigtam vienuolynui atiteko visas miestelis su propinacijos (įstaigomis, kuriose pardavinėjami – išpilstomi – svaigieji gėrimai) įstaigomis. Altarija buvo panaikinta, jos turtą ir pareigas perėmė vienuolynas⁴⁵.

V. Petkus, remdamasis 1794 m. sausio 24 d. vienuolyno inventoriumi, rašo, kad vienuolyno medinę kryžiaus formos bažnyčią 1765 m. pastatė prioras Fortunatas Trečiokas (Treciok). Iš miestelio pusės prie bažnyčios buvo veranda ir trijų pakopų laiptai. Po veranda – durys į erdvų rūšį. Dažytame bažnyčios frontone – fundatorių herbas; virš frontono Šv. arkangelo Mykolo medinė skulptūra, iš šalių skarda dengti bokšteliai. Tokie pat ir virš koplyčių bei didžiojo altoriaus. Bažnyčia dengta malksnomis. Abiejose jos pusėse po 6 dvigubus langus, vienas virš choro ir apvalus – virš didžiojo altoriaus. Viduje abiejose bažnyčios pusėse stovėjo po 3 kolonas, remiančias lubas. Lubos iki pusės bažnyčios – dažytos. 7 registrų vargonai dažyti žaliai, raižytinės detalės paausutos. 5 altariai: bažnyčioje ir dviejose koplyčiose, taip pat 2 zakristijos, iš kairiosios – laiptai į sakyklą. Šalia bažnyčios – varpinė su 4 vidutiniais varpais. Šventorius nuo naujo mūrinio ir nuo senojo medinio vienuolynų aptvertas statinių tvora, nuo miestelio ir vienuolyno kiemo pusės – aštriakuoliais⁴⁶.

1801 m., būdamas be nuolatinės vietos, Skapiškyje trumpam buvo apsistojęs **Antanas Strazdas** (Antonius Drozdowski) (1756 03 12–1789 03 28–1833 04 11), talkino kunigams parapijos reikaluose. 1832 m. Strazdelis, atvykęs į Skapiškį, iki vienuolyno uždarymo, buvo globojamas vienuolių dominikonų⁴⁷. Skapiškyje poeto, giesmių kūrėjo atminimas kultūros namų režisierės Vitos Vadoklytės iniciatyva 2001 m. įamžintas bažnyčioje pakabintu bareljefu (skulptorius Leonas Žuklys) ir ant bažnyčios sienos prie įėjimo kabančia memorialine lenta, kurioje iškaltas toks tekstas: „1832 metais Skapiškio Dominikonų vienuolyne gyveno ir šioje bažnyčioje šventas Mišias aukojo poetas, giesmės „Pulkim ant kelių“ autorius kunigas Antanas Strazdas.“

1806 m. balandžio 3 d. vienuolyno bažnyčia ir varpinė sudegė – varpai išsilydė. Sudegus bažnyčiai, imta statyti nauja, mūrinė, kuri ir dabar tebestovi. Didelė bažnyčia pradėta statyti 1819 m. (tą liudija įrašas bažnyčios išorės sienoje) ir pašventinta Šv. Hiacinto (Jackaus) vardu. Tad 2019 m., kaip jau ne sykį minėta, bažnyčia minės 200 metų jubiliejų.

1787 m. misijoms atminti pastatytas paminklas – aukštas akmens stulpas su malksnų stogu, geležiniu kryžiumi viršuje ir lietuvišku įrašu. Paminklas įruoštas ant 6 m aukščio stulpo – pastovo, turi tris šonus įgaubtais kraštais⁴⁸.

Skapiškio vienuolyno prioru paskirtas **Laurynas Bortkevičius**⁴⁹ (1756 08 10–?–1823 02 15). Jis 1808–1810 m. Skapiškio savininko Igno Tyzenhauzo lėšomis, vyskupui Jeronimui Stroinauskui leidus, įsteigė *Skapiškio Kalvariją* – tai Kryžiaus kelio mūrinės koplytėlės, arba stotys. Koplytėlės pastatytos iš apvalaus, vietomis tašyto medžio. Jų buvo keturiolika: 4 buvo prie bažnyčios, o 10 (didesnių) už 860 žingsnių nuo bažnyčios gatvėje, kuri ir dabar žmonių vadinama „Kalvarninkais“ (oficialus pavadinimas – Dariaus ir Girėno gatvė). Koplytėlės viduje ant drobės tapytas paveikslas, vaizduojantis Kristaus kančią. Paskutinė buvo didžiausioji, su šventoriumi, prie jos vykdavo pamaldos. Koplytėles pašventino Troškūnų bernardinų vienuolyno gvardijonas tėvas Kazimieras Michelevičius⁵⁰.

Skapiškio dominikonų bažnyčioje viskas vyko dviem kalbom: lietuvių ir lenkų. Dominikonai labai brangino monstranciją su Šv. Kryžiaus relikvija, kurią gavo iš Elnės dominikonų 1820 m. vasario 15 d.⁵¹ Iki 2019 m. ši monstrancija – relikvijorius saugota dešinėje bažnyčios pusėje esančiame Švč. Jėzaus Širdies altoriuje.

Dominikonų vienuolynas uždaromas

Po 1831 m. sukilimo carinė valdžia apkaltino vienuolius rėmus sukilimą ir 1832 m. vienuolyną uždarė. Nusavinti rūmai, 6 ha ploto daržas, Mituvos palivarkas, nors jis buvo atiduotas vienuolynui 80 metų. Bažnyčia buvo paversta sandėliu, vienuolyno rūmai pertvarkyti į kareivines, o vienuoliai išblaškyti po kitus vienuolynus.

Minėtina, kad vienuolyno patalpose 1854 m. buvo įsikūrę suomių gvardijos kariai, dėl ištikusių ligų (šiltinės) nebegalėję vykti į frontą. 220 jų mirė ir Skapiškyje palaidoti. Suomia gražiai sugyveno su skapiškėnais, ir dabar, kaip 1947 m. rašė kan. N. Kasperiušas, skapiškėnai puošia jų kapus. Už tai karinė Suomijos vyriausybė skapiškėnams yra pareiškusi padėką⁵².

Buvusi vienuolyno bažnyčia tampa Skapiškio parapijos bažnyčia

1858 m. vyskupo pastangomis buvusi vienuolyno bažnyčia sugrąžinta katalikams, o vysk. M. Valančius tais pačiais metais birželio 8 d. ją pašventino Šv. Jackaus vardu ir padarė parapinę bažnyčia (1888 m. inventoriuje buvusi parapinė Šv. Lauryno kankinio bažnyčia jau vadinama kapinių Šv. Lauryno koplyčia)⁵³.

Bažnyčiai sugrąžinti, reikia manyti, pastangų įdėjo ir ilgametis (1830–1855) Skapiškio senosios bažnyčios klebonas **Motiejus Klimavičius** (žr. 3 lentelę), deja, nespėjęs sulaukti šios malonės: 1855 m. liepos 16 d. Kreipšių palivarke, būdamas 77 metų, iškeliavo į Amžinybę (įrašyta mirties priežastis – senatvė). Po trijų dienų jo kūną Totoriškių kapinėse palaidojo Obelių dekanas, Kamajų parapijos klebonas kun. Ignotas Macevičius⁵⁴.

Klebono M. Klimavičiaus idėją susigrąžinti bažnyčią įgyvendino kun. **Mykolas Skorupskis** (1829–1855 02 23–1914 06 26), paskirtas 1855 m. pradžioje į Skapiškį vikaru talkinti klebonui. Tai pirmoji jauno kunigo darbo vieta. Per ketverius metus (1855–1859) kun. M. Skorupskis atliko daug ženklių darbų, tačiau svarbiausias – jam vadovaujant sutvarkyta vienuolyno bažnyčia ir kreiptasi į vyskupą M. Valančių, prašant padėti ją atgauti parapijai⁵⁵. Vyskupas kreipėsi į liberalių pažiūrų Vilniaus generalgubernatorių Vladimirą Nazimovą ir bažnyčia buvo sugrąžinta.

Kun. M. Skorupskiui talkino kitas vikaras kun. Juozapas Solonievičius (1828–1855–?), Skapiškyje dirbęs 1855–1860 m.

Skapiškyje 1856–1861 m. klebono (kitur rašyta „administratoriaus“) pareigas jau ėjo kun. **Dominikas Sokolovskis**, gimęs 1810 m., kunigu išventintas 1836 m. Klebonui talkino vikarai: jau minėti kun. **Mykolas Skorupskis**, kun. **Juozapas Solonievičius** (tai pirmoji jo darbo vieta), kun. **Lionginas Rekecas** (gim. 1828 m., į kunigus išventintas 1856 m. – tai irgi pirmoji kunigo darbo vieta). Kun. L. Rekecas (dokumentuose įrašyta ir Rekšico pavardė) Skapiškyje vikaravo 1856–1862 m., ži-

noma, kad jis 1866 m. buvo Rokiškio klebonu. Klebonui D. Sokolovskiui talkino ir vikaras kun. **Mykolas Steponavičius**, Skapiškyje dirbęs 1859–1871 m. (žr. 3 lentelę).

Į naująją pašventintą bažnyčią buvo perneštas senųjų Dievo namų inventorius: Kryžiaus kelio stotys, kiti daiktai, o svarbiausia malonėmis išgarsėjęs „Švč. Mergelės Marijos su kūdikiu“ paveikslas su karūnomis ir aptaisais (9 votai), puošiantis Švč. Mergelės Marijos altorių. Altoriaus viršuje – „Šv. Hiacinto“ paveikslas su aptaisais. Bajorų kaimo meistras Andriejus Kinderys nutekino Dievo stalą, kuris tebėra iki šiol⁵⁶. Bažnyčios prieangyje yra Kryžius su Nukryžiuotuoju. Jame įrašas „Tomas Apšega 1902 m. Jurėniškis“.

Ta pačia proga vyskupas M. Valančius pasakė pamokslą apie *arielkos* žalingumą ir baisius girtybės vaisius. Žmonės prisiekė nebevertoti tos „smarvės“, ir šiam atminimui 1862 m. pastatė paminklą su įmūrytais buteliais⁵⁷ – Blaivybės paminklą.

Blaivybės paminklas pastatytas miestelio pakraštyje, Kupiškio ir Salų kelių sankryžoje: tai aukšta tribriaunė koplyčia, sumūryta iš tašytų akmenų ir plytų, su barokinės formos stogu ir kryžiumi. Aplink koplyčią po karnizu įmūryti degtinės buteliai dugnais į išorę⁵⁸. Šios koplyčios forma nusižiūrėta nuo kito – 1787 m. pastatyto pirmųjų misijų paminklo⁵⁹.

Reikia pažymėti, kad bažnyčios atgavimo ir atšventinimo laiku (1860 m.) Telšių ir Žemaitijos vyskupijai, į kurią įėjo Kauno ir Kuršo (*Curoniensi*) gubernijos, priklausė 19 dekanatų, jungusių 212 parapijų (žr. 1 lentelę).

1860 m. Skapiškis priklausė Obelių dekanatui, jungusiam 14 parapijų: Kamajų, Obelių, Rokiškio, Skapiškio, Pandėlio, Kriaunų, Panemunio, Panemunėlio, Jūžintų, Žiobiškio, Onušio, Kvetkų, Čedasų, Papilio. Visame Obelių dekanate 1860 m. buvo 43 764 Romos katalikai, o Skapiškio parapijoje – 4 104 (žr. 2 lentelę). Obelių dekanu 1872–1886 m. (gal ir ilgiau) buvo kanauninkas Mykolas Stefanovičius, jis pasirašęs tikrindamas Skapiškio parapijos bažnytines metrikų knygas.

1 lentelė. 1860 ir 1872 m. Telšių ir Žemaitijos vyskupijai priklausę dekanatai⁶⁰

Dekanatai	Parapijų skaičius 1860; 1872	Filijų skaičius 1860; 1872	Koplyčių skaičius 1860; 1872
Kauno gubernijos			
Obelių	14; 14	2; 2	6; 8
Batakių	12; 12	5; 5	7; 4
Joniškio	13; 13	7; 7	13; 16
Kauno	13; 10	6; 5	3; 7
<i>Crocensis</i>	9; 8	9; 9	3; 8
Novoaleksandrovsko (Zarasų)	11; 11	8; 10	10; 15
<i>Olsiadensis</i>	13; 13	13; 14	13; 16
Panevėžio	12; 12	8; 9	22; 24
Rietavo	12; 13	10; 9	6; 6
Šeduvos	10; 10	5; 5	4; 9
Skuodo	11; 10	5; 5	7; 7
<i>Szylłoviensis</i> (Šiluvos)	10; 9	6; 5	6; 10
Utenos	15; 15	7; 8	7; 8
Viekšnių	10; 11	8; 9	4; 9

(tęsinys)

Dekanatai	Parapijų skaičius 1860; 1872	Filijų skaičius 1860; 1872	Koplyčių skaičius 1860; 1872
Veliuonos	12; 13	8; 8	1; 6
<i>Wilkomiriensis</i> (Ukmergės)	17; 17	10; 10	7; 17
Varnių	9; 9	6; 6	1; 6
Kuršo gubernijos			
<i>Curoniensis</i> (Kuršo)	9; 10	4; 5	2; 2
<i>Semigaliensis</i> (Žemgalos)	8; 8	5; 6	4; 2
Iš viso	212	133	183

2 lentelė⁶¹. Obelių dekanato parapijos ir parapijiečiai 1860, 1872, 1904, 1921 metais

Parapija (koplyčios ir filijos)	1860	1872	1904	1906	1921
Čedasai	1 251	1 072	1 614	1 614	916
Jūžintai	2 673	2 686	3 591	3 591	3 000
Kamajai (su koplyčia)	7 133	7 934	9 043	9 043 (koplyčia ir filija)	5 500; filijos: Salos 3 500; Duokiškis 1 850
Kriaunos (su koplyčia)	1 577	2 546	3 127	3 127	3 250
Kvetkai	2 660	1 790	2 285	2 285	2 200
Obeliai (su koplyčia)	4 367	4 383	5 342 (su filija)	5 342 (su filija)	4 500; (filija Rageliai 2 000)
Onuškis	1 858	1 951	2 645	2 645	2 200
Pandėlys (dvi koplyčios)	4 835	6 372	8 373 (koplyčia ir filija)	8 383 (koplyčia ir filija)	4 579; filija Kupreliškiei 2 340; koplyčia
Panemunėlis (su koplyčia)	2 574	3 341	4 151	4 151	3 850
Panemunis (su dviem koplyčiomis ir filija)	3 346	3 728	4 898	4 898	3 200; filija Suvainiškis 2 120; koplyčia Kazliškis
Papilys	2 241	2 580	3 382 (su koplyčia)	3 382 (su koplyčia)	3 150; koplyčia Skrebiškiai
Rokiškis (su filija)	3 459	6 120	9 253 (koplyčia ir filija)	9 253 (koplyčia ir filija)	8 560; filijos: Aknysta 1 112; Lukšta
Skapiškis	4 104	5 021	6 853	7 853	6 400
Žiobiškis	1 696	2 230	3 128	3 128	3 100
Iš viso	43 764			67 685	67 130

1872 m. Skapiškyje parapinei Šv. Lauryno kankinio (elenchuose rašoma: „*Kristaus Nukryžiuotojo bažnyčiai, pastatytai 1750 m. vyskupo Puzino*“, t. y. buvusiai vienuolyno bažnyčiai) priklausė 5 021 parapijietis, o visame Obelių dekanate, kuris jungė ir Skapiškio parapiją, – 7 934⁶².

1866–1870 m. Skapiškio klebonu buvo kun. **Justinas Fiodorovičius** (1832–1837–1870 05 10) – Žygimanto ir Mortos Mazurovos (Mazurovaitės) Fiodorovičių sūnus, 1858–1860 m. (gal ir ilgiau) klebonavęs Rietavo dekanato Veiviržėnų parapijoje. Skapiškis – paskutinė kunigavimo vieta. 1870 m. gegužės 10 d., apsikrėtęs

„čekotka“, mirė sulaukęs vos 38 metų. Gegužės 11 d. parapijos kapinėse jį palaidojo tuometinis Skapiškio vikaras Vikentijus Kurtynskis⁶³.

1872 m. Skapiškio klebono pareigas pradėjo eiti kun. **Vikentijus Kurtynskis** (gimęs 1838 m., kunigu išventintas 1861 m; tačiau yra ir kitos jo gyvenimo datos: 1839 09 08–1863–1897 09 23, kuriomis turėtumėme vadovautis). Būtina pažymėti, kad kun. V. Kurtynskis į Skapiškį buvo paskirtas vikaru 1868 m. Nuo 1871 m. Skapiškio RKB gimimo metrikų knygoje jau rašoma, kad jis administratorius, o po pusmečio – nuo 1872 m. – jau klebonas. Mirties metrikų knygoje įrašyta, kad 1897 m. rugsėjo 23 d. Skapiškyje nuo vėžio mirė 58 metų ilgametis parapijos klebonas V. Kurtynskis. Praėjus trims dienoms po mirties Skapiškio parapijos kapinėse jį palaidojo Obelių dekanas⁶⁴.

Klebonui V. Kurtynskiui talkino vikarai: jau minėtas kun. Mykolas Stepanovičius, 1871–1872 m. kun. Adomas Valentas (1843–1870–?), 1877–1879 m. kun. Felicijonas Pasevičius (1836–1866–?), 1879–1885 m. kun. Pranciškus Lukoševičius (1842–1866–?), 1884–1886 m. kun. Juozapas Vileišis (1856–1884–1886 04 02), 1886–1888 m. kun. Adomas Jusius (1860–1886–1935 12 30)⁶⁵ (tai pirmoji jo kunigavimo parapija, iš Skapiškio kunigas buvo iškeltas į Salantus), 1866–1872 m. dirbęs kun. Bonušas Jogėla (1811–1841–?)⁶⁶, 1888–1895 m. Jonas (Joanas) Butkevičius (1864–1888–?). Žinoma, kad kun. J. Butkevičius 1894 m. gegužės 16 d. Totoriškyje pakrikštijo būsimą generolą Petrą Kubiliūną jo tėvų nuomotuose namuose (žr. 3 lentelę).

Kun. **Juozas Vileišis** (1856–1884–1886 04 02)⁶⁷ – Vincento Vileišio (1811–1879), karališkojo valstiečio sūnaus, ir Agotos Mačėnaitės sūnus. Vileišiai išaugino 6 sūnus ir dvi dukras (tarp jų ir kunigas, vyriausias buvo Petras). Vincentui Vileišiui Pasvalio kapinėse pastatytas ketaus kryžius.

Kunigas J. Vileišis 1884 m. baigė Kauno kunigų seminariją ir buvo paskirtas vikaru Skapiškio parapijon. Antrus metus kun. J. Vileišiui vikaraujant Skapiškyje, 1886 m. Lietuvoje plito dėmėtosios šiltinės epidemija ir daug žmonių išmirė. Kunigas Juozas buvo nuvežtas pas vieną iš sergančių dėmėtąja šiltine, kad išklausytų mirštančiojo išpažinties. Ligonis buvo stiprus vyras. Nors jis gulėjo be sąmonės, tačiau kunigui pasilenkus klausyti išpažinties, ligonis griebė jam už gerklės ir labai smarkiai apdraskė. Užkrėtus kraują per 3–4 dienas kun. J. Vileišis 1886 m. balandžio 2 d. mirė. Balandžio mėnesį Skapiškio bažnytinėse mirties metrikų knygoje užregistruota 30 palaidojimų. Kun. J. Vileišis įrašytas 2-u numeriu. Balandžio 5 d. laidojo parapijos klebonas V. Kurtynskis ir svečias, Kupiškio klebonas Kleopas Kozmianas Skapiškio parapijos kapinėse⁶⁸. Ant jo kapo buvo toks pat kaip ir Pasvalio kapinėse jo tėvui Vincentui vyriausio brolio Petro Vileišio pastatytas kryžius. 1938 m. kapas dar buvo, laikui bėgant neprižiūrimas sunyko kun. J. Vileišio kapo vieta išdilo iš žmonių atminties⁶⁹.

1897 m. mirus klebonui V. Kurtynskiui, administratoriumi paskirtas **Mykolas Daleckis** (1858–1881–1919), dirbęs Skapiškyje iki mirties. 1897 m. buvo sudarytas inventoriųs.

Atvykęs į Skapiškį klebonas jau rado nuo 1895 m. vikaro pareigas ėjusį kun. **Leoną Augutį** (gim. 1868 m., kunigu išventintas 1894 m.), Skapiškyje dirbusį 1895–1906 m. (gal ir ilgiau)⁷⁰.

Kaip matyti iš 3 lentelės duomenų, Skapiškis tapo daugelio kunigų pirmąja darbo vieta ir daugelio klebonų ilgamete parapija.

Skapiškyje lankėsi ir nemažai kunigų – svečių, kai kurie jų talkino vietos kunigams: krikštijo, laidojo. 3 lentelėje prie kai kurių kunigų pavardžių nurodyta jų darbo vieta (parapija, filija, koplyčia), prie kitų užrašyta „kunigas“. Prie tokių atvykusių ir bažnytinius patarnavimus atlikusių kunigų pavardžių ne visada užrašytas vardas. Kai kurie vardai nustatyti remiantis elenchais ar kitų parapijų metrikų knygomis.

Artėjo 1900 metai – įvardyti Didžiojuoju Jubiliejumi.

Apie didįjį jubiliejų rašo tuo metu Panemunėlyje 1900–1901 m. vikaru dirbęs kun. Povilas Dogelis (1877 02 13–1899 07 25–1949 11 03), talkindamas klebonui kun. Jonui Katelei (1831 01 31–1855 11 17–1908 05 21): „Čia, Panemunėlyje, užklupo mane didysis Jubiliejus, persiritant į dvidešimtąjį amžių. Mano Dieve, koks tuokart buvo žmonių sumišimas, kad pelnytų Jubiliejų. Padarytas skriaudas masėms atlygindavo. Grafas Przedzieckis viešai pareiškė kunigams, kad jis visiems, vogusiems jo mišką, dovanojās, nereikalaudamas atsilyginti. Kiekvienas norėjo prieiti viso gyvenimo išpažinties. Kunigai buvo užversti darbu. Nuo ilgo išpažinčių klausymo buvo net apalęs klausykloje per Jubiliejaus iškilmes Skapišky. Jubiliejui pelnyti buvo skirtos net atskiros bažnyčios, kuriose per 3 dienas buvo laikomos viešos atgailos pamaldos, gulint kryžiumi kunigui prie altoriaus, o visai bažnyčiai balsu skaitant skirtas maldas. Tose bažnyčiose skaityti pritaikytus pamokslus buvo skirti rinktiniai pamokslininkai.“⁷¹

To meto skapiškėnų sąmoningumą – jo formavimuisi turėjo įtakos ir dvasininkija – liudija faktas, kad 1902 m. skapiškėnai per vyskupą M. Paulionį pasiuntė carui prašymą su daugeliu parašų, prašydami grąžinti spaudos laisvę.

1904 m. parapiinė bažnyčia elenchuose įvardijama Šv. Hiacinto (4 kl.) bažnyčia, statyta 1756 m. vysk. Puzino (tai turėtų būti 1819 m. pačių vienuolių statyta mūrinė bažnyčia).

1904 m. Skapiškyje buvo 6 853 parapijiečiai, o visame Obelių dekanate – 67 685⁷² (žr. 2 lentelę). 1905 m. vikarą kun. L. Augutį iškėlus į Upynos filiją (Varnių dekanatas, Laukuvos parapija), į Skapiškį šioms pareigoms buvo paskirtas kun. **Konstantinas Kuprevičius** (gim. 1874 m., kunigu išventintas 1901 m., o ne 1906). Žinoma, kad 1913 m. jis buvo Duokiškio klebonu, 1922–1926 m. darbavosi Vaičičiuose, o nuo 1927 m. – Pašilės klebonas, gyvenimo pabaigoje buvo altarista Akmenėje (žr. 3 lentelę). 1906 m. Skapiškyje buvo 6 853 parapijiečiai, visame Obelių dekanate – 67 685⁷³.

Iki Pirmojo pasaulinio karo Skapiškyje, kaip žinome, buvo dvi bažnyčios: senoji parapiinė ir parapinė tapusi buvusi dominikonų bažnyčia.

Senoji parapiinė bažnyčia virto kapinių koplyčia (nuolatinės pamaldos dėl blogos būklės nebuvo laikomos). Ilgainiui suirus stogui, pamaldų nebebuvo galima laikyti.

Po Pirmojo pasaulinio karo nugriautosios bažnyčios vietoje buvo pastatytas paminklas – Kristaus statula „Jėzaus Širdie, pasigailėk mūsų“ (sovietmečiu ši statula perstatyta Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčios šventoriuje, stovi ir šandieną ir laukia bažnyčios 200 metų jubiliejaus)⁷⁴.

Parapine tapusi buvusi dominikonų bažnyčia ir vienuolynas Pirmojo pasaulinio karo metu. Iš Lino Balčiūno albumo

3 lentelė⁷⁵. Skapiškyje dirbę dvasininkai: vienuoliai ir pasauliečiai

Eil. Nr.	Kunigo vardas, pavardė	Kunigo pareigos, ar priklausymas vienuolijai	Darbo Skapiškyje metai	Gyvenimo metai; išstojimo į vienuoliją metai
1.	Kazimieras Šriubovskis	Klebonas	1694	
2.	Juozapas Dominikas Puzinas	Klebonas	1720–1740	1690–1713 07 25–1752 03 05
3.	Bazilis Lukošius Hačkovskis	Vikaras	1729–po 1755	
4.	Mykolas Chlupavičius	Klebonas	1739	
5.	Kazimieras Vitkauskas	Klebonas	1744–1759	
6.	Augustinas Hiaska	Vikaras	1752–1757	
7.	Jonas Chlopickis	Vikaras	1756	
8.	Ignatijus (Ignacas) Juozapas Duninas Barkauskas	Klebonas (krikštijo ir Kupiškyje)	1759–1797	
9.	Juozapas Kosciūška	Vikaras	1760	
10.	Pranciškus Červekauskas	Vikaras	1760–1764	
11.	Kazimieras Lieparskis		1762	
12.	T. Fortunatas Trečiokas	Dominikonas	1765	
13.	Ignotas Hubčinskis		1768	
14.	Kajetonas Vizgirdas		1770	
15.	Georgijus (Jurgis) Švederauskas	Vikaras com. (krikštijo Kupiškyje)	1773–1774	Iki 1860
16.	Rapolas (Rafaelis) Zagurskis (Žagurskis)	Vikaras commendarius	1785–1797	
17.	Ignatijus Bestuvskis (Bezlevskis)	Prepozitas	1790	

(tėsinys)

Eil. Nr.	Kunigo vardas, pavardė	Kunigo pareigos, ar priklausymas vienuolijai	Darbo Skapiškyje metai	Gyvenimo metai; įstojimo į vienuoliją metai
18.	T. Lotensis (?)	Dominikonas kapelionas	1792	
19.	T. Teodoras Tropianskis	Dominikonas	1792	
20.	T. Motiejus Survila (Sazvilo)	Dominikonas subprioras	1792–1821	Gim. 1758; įstojo į ord. 1782
21.	T. Demetrijus Krzyvec Kryzywiec	Ord. Canonicov R.B.B. iš Panemunėlio	1792	
22.	T. Sigizmundas Paprockis	Dominikonas prelatas	1792–1796	
23.	T. Alvaras Vojciulevičius	Dominikonas	1792–1793	
24.	T. Egidius Kanopka	Dominikonas	1793	
25.	T. Michaelis Onufrijus	Predikatorius Supr. com.	1793	
26.	Mgr. t. Vincentas Daunoravičius	Dominikonas	1794	
27.	Tadeušas Reuttas	Vikaras	1794–1796	
28.	T. Aleksandras Šileika	Dominikonas	1794–1796	
29.	T. Joakymas Strabeika	Dominikonas	1794–1796	
30.	T. Pijus Romeris	Dominikonas	1794–1797	
31.	T. Jokūbas Ivanauskas	Dominikonas	1794–1798	
32.	T. Vincentas Obtočimskis (Obločimskis)	Dominikonas	1795–1797	
33.	Kalikstas Smalkevičius	Reguliarus kanauninkas	1796–1797	
34.	Nikalojus Bernatavičius	Klebonas dominikonas prepozitas kuratas	1797–1811	Iki 1860
35.	T. Motiejus Slobockis	Dominikonas comend.	1797	
36.	T. Razmundas Toločka	Dominikonas prioras	1797	
37.	T. Jokūbas Turnovskis	Dominikonas	1797	
38.	T. Kazimieras Ambralovičius	Dominikonas	1797	
39.	T. Juozapas Sinkevičius	Reguliarus kanauninkas	1798	
40.	Antanas Žilinskas	Vikaras	1798–1801	
41.	T. Liudvikas Narvydas	Dominikonas predikatorius	1798–1800	
42.	Chrizostomas Chojnovskis		1798–1801	
43.	T. Joanas Pavlovičius	Dominikonas	1799	
44.	T. Augustinas Šulte	Dominikonas	1799–1801	
45.	T. Kazimieras Rymovičius	Dominikonas predikatorius	1799–1803	
46.	T. Jaokymas Laurinavičius	Dominikonas prioras	1799–1807	
47.	T. Dominikas Štirpyla	Dominikonas	1800	
48.	T. Juozapas Glazurovičius	Dominikonas predikatorius viceprioras	1800–1802; 1827–1831	Gim. 1769; įstojo į ord. 1818
49.	T. Dominikas Vasilevskis	Dominikonas	1801	

(tęsinys)

Eil. Nr.	Kunigo vardas, pavardė	Kunigo pareigos, ar priklausymas vienuolijai	Darbo Skapiškyje metai	Gyvenimo metai; išėjimo į vienuoliją metai
50.	Petrus a si Paulo	Karmelitas	1801	
51.	T. Kazimieras Kastemakas	Dominikonas promotor	1801–1803	
52.	Antanas Strazdas (Antonius Drozdowski)	Talkino kunigams	1801; 1832 jį globojo dominikonai	1756 03 12–1789 03 28–1833 04 11
53.	Ferdinandas Lukavičius	Vikaras	1801–1803	
54.	Ignotas Šurmulevičius	Kupiškio vikaras	1802	
55.	Andriejus (Adrijanas) Uzupovičius	Vikaras	1803–1806 1826–1829	
56.	Feliksas Bajkovskis		1803	
57.	Juozapas Zylekovičius	Vikaras	1803	
58.	Joanas de Bron Šulte	Iš Subačiaus	1803	
59.	T. Dolmatius Jasinkis	Dominikonas	1803–1807	
60.	T. Antanas Jablonovskis	Dominikonas	1803–1809	
61.	T. Narbutas Karalevičius	Dominikonas kapelionas	1804	
62.	T. Viktoras Ježevskis	Dominikonas	1804	
63.	Dovydas Franulevičius	Comend.	1804–1805	
64.	T. Laurynas (Lavrentijus) Burbulevičius	Dominikonas	1806	
65.	Bartalomėjas Bernatavičius	Vikaras	1807–1810	
66.	Dr. t. Laurynas Bortkevičius (palaidotas Skapiškyje)	Pioras	1808–1823	1756 08 10–?–1823 02 15
67.	Domininkas Blaževičius	Vikaras	1813–1815	
68.	T. Kulikovskis	Dominikonas	1814–1815	
69.	Vincentas Mackevičius	Vikaras	1814–1815	
70.	Justinas Kapalinskas	Viceadministratorius	1815–1816	
71.	Petras Balyčius	Vikaras	1816	
72.	Juozas Dubinskas		1816	
73.	Jurgis (Georgijus) Kasperiuonas	Administratorius	1816	
74.	Nikodemus Karpavičius, Kasperavičius (Gasperovičius)	Klebonas kuratas Kupiškio vicedekanas	1816–1826 1825	
75.	T. Paulius Dobkevičius	Dominikonas	1817–1820	Gim. 1756; ištojo į ord. 1784
76.	T. Domijonas Nešakočas	Dominikonas	1817–1820	Gim. 1753; ištojo į ord. 1773
77.	T. Vaclovas Vižauskas	Dominikonas	1819	Gim. 1791; ištojo į ord. 1813
78.	Mykolas Vyževskis	Vikaras	1819–1822	
79.	T. Gerardas Klimavičius	Skapiškio konvento prioras	1819–1828	Gim. 1772
80.	Motiejus Klimavičius	Šimonių filialo vikaras	1820	

(tėsinys)

Eil. Nr.	Kunigo vardas, pavardė	Kunigo pareigos, ar priklausymas vienuolijai	Darbo Skapiškyje metai	Gyvenimo metai; įstojimo į vienuoliją metai
81.	T. Simonas Varneckis	Dominikonas	1820	Gim. 1783; įstojo į ord. 1805
82.	T. Bazilijus Juchnevičius	Dominikonas	1820	Gim. 1786; įstojo į ord. 1806
83.	T. Augustinas Jakavičius	Dominikonas	1821	Gim. 1780; įstojo į ord. 1807
84.	T. Gasparas Bytautas	Dominikonas	1821–1826	Gim. 1791; įstojo į ord. 1815
85.	Dominykas Ivanauskas (Ivanovičius)	Vikaras	1822–1824	
86.	Juozapas Reutas 1829 m. birželio 3 Skapiškyje krikštijo kaip Šimonių filialistas	Vikaras	1823–1828	Iki 1860
87.	T. Petras Eismontas	Dominikonas subprioras	1823–1827	Gim. 1761; įstojo į ord. 1784
88.	Dr. t. Viktoras Lavrinavičius	Dominikonas	1824–1831	Gim. 1763; įstojo į ord. 1787
89.	T. Česlovas Vaitkevičius	Dominikonas	1824	Gim. 1771; įstojo į ord. 1794
90.	T. Marijonas Rudauskis	Dominikonas	1825	Gim. 1798
91.	Andriejus Juozapavičius (Huzupovičius)	Šėtos kapelionas	1825	
92.	T. Lambertas Gicevičius	Dominikonas	1826	Gim. 1777; įstojo į ord. 1805
93.	T. Ildefonsas Šiaulinskas	Dominikonas	1827–1829	Gim. 1792; įstojo į ord. 1818
94.	T. Juozapas Glazerovičius (Glazorovičius)	Dominikonas viceprioras	1827–1832	Gim. 1769; įstojo į ord. 1818
95.	T. Titus Smaijžinskis (Smažinskis)	Dominikonas	1827–1833	Gim. 1797; įstojo į ord. 1822
96.	Michailas Vyšnevskis	Vikaras	1828	
97.	T. Florijonas Lustanskis	Prioras	1828	1769–1832; įstojo į ord. 1796
98.	Jokūbas Trumpauskas (Jakobas Trumповskis)	Vikaras	1828–1829 (1832)	Iki 1860
99.	T. Agapitas Ivaškevičius	Dominikonas	1829	Gim. 1769; įstojo į ord. 1812
100.	T. Lambertas Štrikauskis (Šatrykovskis)	Dominikonas	1829–1831	Gim. 1794; įstojo į ord. 1817
101.	Motiejus Klimavičius	Klebonas	1830–1855	1778–?–1855 07 16
102.	Silvestras Rimkevičius	Vikaras	1830	
103.	T. Martynas Dereškevičius	Dominikonas	1830	Gim. 1788; įstojo į ord. 1807
104.	T. Paulius Vincentas Sapinskis	Dominikonas	1830	Gim. 1779
105.	T. Bazilijus Sonultavičius (Sanulevičius)	Dominikonas	1830–1831	Gim. 1804; įstojo į ord. 1824
106.	Atanazijus (Anastazas) Dobkevičius	Vikaras	1830–1832	

(tęsinys)

Eil. Nr.	Kunigo vardas, pavardė	Kunigo pareigos, ar priklausymas vienuolijai	Darbo metai Skapiškyje	Gyvenimo metai; įstojimo į vienuoliją metai
107.	T. Jakobas Gojževskis	Dominikonas	1831	
108.	Mykolas (Michailas) Lunskis		1832	
109.	Jurgis Balevičius		1832	
110.	T. Feliksas Petrulevičius (Petruševičius)	Dominikonas	1832	
111.	Petras Gamuza (?)		1832	
112.	Jurgis Bogušas	Solsko koplyčios kapelionas	1832–1834	
113.	T. Vincentas Gajčevskis	Dominikonas	1832	
114.	Bonifacijus Fiodorovičius	Panemunio vikaras administratorius	1832, 1833, 1837, 1839	
115.	Kalistas Kozlovskis	Vikaras	1832–1835	1802–1827–po 1860
116.	Simonas (Simeonas) Talmontas	Vikaras	1833–1844	
117.	Jokūbas Kurmavičius		1834	
118.	Juozapas Daukša	Panemunio klebonas administratorius	1834, 1837, 1839	
119.	Ignotas Narkevičius	Solsko koplyčios kapelionas bernardinai	1834–1837	
120.	Martynas Paškevičius. Nuo 1844 m. Čedasų klebonas	Vikaras	1836–1841	Gimė apie 1795
121.	Kirilas Legickis	Solsko koplyčios kapelionas, bernardinai	1838–1842	
122.	Mykolas (Michailas) Veževskis	Palėvenės kapelionas	1840	
123.	Juozapas Velževskis	Vikaras	1841–1842	
124.	Jonas Plevokas	Vikaras	1842–1843	
125.	Fabijonas Sieneckis	Solsko koplyčios kapelionas, koadjutorius	1843–1847	
126.	Donatas Gutauskas	Vikaras	1843–1858	
127.	Martynas Šaškevičius	Šimonių filialistas	1844	
128.	Andriejus Dulskis	Pandėlio vikaras	1846, 1848	
129.	Benediktas Gosniovičius (Genevičius)	Solsko koplyčios kapelionas	1848	
130.	Raimondas Šaulinskis	Solsko koplyčios kapelionas	1849	
131.	Adalbertas	Filialistas Pernaravoj	1849–1860	
132.	Eustachijus Burneika	Vikaras	1849–1850	
133.	Juozapas Šukis	Šodiškio ? vikaras	1854	
134.	Pranciškus Mickevičius	Dominikonas	1854	
135.	T. Karolis Franckevičius	Dominikonas (vėliau vikaras)	1854	
136.	Jokūbas Andriuškevičius	Dominikonas (vėliau vikaras)	1854	
137.	Jurgis Novickis	Nidoki (?) vikaras	1854	1822–1847–?

(tęsinys)

Eil. Nr.	Kunigo vardas, pavardė	Kunigo pareigos, ar priklausymas vienuolijai	Darbo Skapiškyje metai	Gyvenimo metai; ištėjimo į vienuoliją metai
138.	Jurgis Novickis	Vikaras	1854–1859	1822–1847 –?
139.	Lauras Novickis	Kaltanėnų klebonas	1854, 1860	1804–1832–?
140.	Feliksas Mazulevičius	Kupiškio vikaras	1855	1827–1855–?
141.	Mykolas Skorupskis	Vikaras	1855–1859	1829–1855 02 23– 1914 06 26
142.	Juozapas Solonievicius	Vikaras	1855–1860	1828–1855–?
143.	Feliksas Ivaškevičius	Obelių klebonas	1856	
144.	Antaninas Virkitas	Dūkšto vikaras	1856	
145.	Dominikas Sokolovskis	Klebonas administratorius	1856–1861	1810–1836–?
146.	Lionginas Rekšicas (Rekecas)	Vikaras 1866 – Rokiškio klebonas	1856–1862	1828 (1827)– 1856–?
147.	Gediminas Markeliūnas	Salsko kapelionas	1857	
148.	Pranciškus Jastremskis	Panemunėlio klebonas	1857, 1858	1825–1849–?
149.	Stanislovas Dombrovskis	Vyžuonų vikaras	1858	
150.	Juozapas Žukas	Svečias kapelionas	1858	
151.	Jonas Kocelovas	Naujamiesčio vikaras	1858	1831–1856–?
152.	Mykolas Steponavičius	Vikaras	1859–1860, 1871	1832–1858–?
153.	Dominikas Žukas	Administratorius 1864 gruodį – klebonas	1862–1864; ištremtas į Tomską	1822–1847– 1904 12 17
154.	Vladislovas (Vladas) Mikutavičius	Vikaras klebonas	1862–1866, 1866 kelis mėnesius	1830–1853–?
155.	Lionginas Misevičius	Vikaras	1865–1868 (1866 kalintas)	1842–1865–?
156.	Bonušas Jogėla	Vikaras	1866–1872	1811–1841–
157.	Justinas Fedorovičius	Klebonas	1866–1870	1832–1837– 1870 05 10
158.	Juozapas Fiodorovičius	Diakonas	1867–1868	1843–1868–?
159.	Vikentijus Kurtynskis	Vikaras administratorius klebonas	1868–1871 nuo 1871 rugsėjo 1872–1897	1839 09 08 (1838)–1861 (1863)–1897 09 23
160.	Adomas Valentas	Vikaras	1870–1872	1843–1870–?1826– 1858–?
161.	Felicijonas Pasevičius	Vikaras	1877–1879	1836–1863–?
162.	Juozapas Gauduševičius	Kamajų klebonas	1879	1830–1855–?
163.	Pranciškus Lukoševičius	Vikaras	1879–1885	1842–1866–?
164.	Jasevičius	Iš Pandėlio	1884	
165.	Juozapas Vileišis	Vikaras	1884–1886	1856–1884– 1886 04 02
166.	Jonas Šileika	Kunigas	1886	
167.	Adomas Jusius	Vikaras	1886–1888	1860–1886– 1935 12 30
168.	Jonas (Joanas) Butkevičius	Vikaras	1888–1895	1864–1888–?
169.	Juozapas Noreika		1888	1859–1883–?

(tęsinys)

Eil. Nr.	Kunigo vardas, pavardė	Kunigo pareigos, ar priklausymas vienuolijai	Darbo Skapiškyje metai	Gyvenimo metai; išstojimo į vienuoliją metai
170.	Vilčinskas		1888	
171.	Povilas Šalučka		1890	1867–1890–?
172.	Leonas Augutis	Vikaras	1895–1905; 1915	1868–1894–?
173.	Mykolas Daleckis	Klebonas Obelių dekanas	1898–1919	1858–1881–1919
174.	Antanas (Mykolas) Petrauskas (?)	Vikaras	1904–1906	1881 04 17– 1904 07 12–?
175.	Konstantinas Kuprevičius (Kuprys)	Vikaras	1906–1907	1874–1901 (ne 1906)–?
176.	Stanislovas Ignatavičius		1910–1918	
177.	Stanislovas Šimanovičius		1911	
177.	Boleslovas Beinoravičius	Vikaras	1917–1923	1883 10 23– 1917 05 20–1951
178.	Mykolas Andriejus Prijalgauskas (Prialgauskas)	Klebonas	1919–1925	1866–1889– 1925 08 28
179.	Petras Saveikis	Vikaras	1923–1924	1891 06 08– 1915 05 16– po 1940
180.	Henrikas Prijalgauskas	Vikaras	1924–1930	1892 11 01– 1920 05 09– 1978 08 23
181.	Juozapas Mickevičius	Vikaras	1924	1900 01 01– 1924 06 14– 1985 11 30
182.	Nikodemus Kasperišūnas	Klebonas kanauninkas	1925–1956; nuo 1953	1872 01 02–1896 05 18–1956 02 13
183.	Benediktas Šveikauskas	Vikaras	1930–1933	1884 03 21– 1912 06 12– 1941 06 26
184.	Petras Strazdas (miręs ir palaidotas Aviliuose)	Vikaras	1933–1934	1908 10 08– 1933 04 01–1941
185.	Ignas Šaučiūnas	Vikaras	1933–1938	1905 12 16– 1933 04 01– 1991 03 08
186.	Antanas Kietis	Vikaras	1939 01 01– 1941 10 04	1905 01 14– 1936 06 26– 1996 05 19
187.	Juozapas Bardišauskas	Vikaras	1941–1942	1898 01 18– 1925 06 14– 1951 05 27
188.	Mykolas Mikeliūnas	Vikaras	1942–1944	1903 08 14– 1939 05 13– 1975 05 19
189.	Vladas Kremenskas	Vikaras	1944–1945	1916 09 12– 1941 01 26– 2016 12 09
190.	Anicetas Kisielius	Vikaras	1945 11 22– 1947 01 08	1920 07 23– 1945 01 14– 2012 02 19

(tęsinys)

Eil. Nr.	Kunigo vardas, pavardė	Kunigo pareigos, ar priklausymas vienuolijai	Darbo Skapiškyje metai	Gyvenimo metai; išėjimo į vienuoliją metai
191.	Adolfas Breivė	Vikaras	1947–1949	1924 01 15– 1948 04 25– 2002 07 29
192.	Valentinas Šikšnius-Šikšnys	Vikaras	1948 01 21–1948 05 08	1914 08 04– 1939 06 03– 1984 12 08
193.	Laimingas Feliksas Blynas	Vikaras	1948–1950	1922 04 15– 1945 04 29– 2002 03 26
194.	Juozas Vaičionis	Vikaras	1950–1951	1926–1948 – metė kunigyste
195.	Bronislovas Šukys	Vikaras	1951–1953	1924 04 01– 1948 12 19– 1970 07 24
196.	Antanas Paurys	Altaristas	1956–1968	1885 10 03– 1909 05 29– 1968 04 11
197.	Mykolas Gilys	Vikaras	1953 06 17–1953 11 11	1927 01 01– 1951 09 21– 1987 01 13
198.	Juozapas Lukšas	Administratorius	1953–1976	1917 10 19– 1944 03 25– 1997 03 09
199.	Gaudentas Ikamas	Vikaras	1959 10 23–1960 02 10	1920 09 10– 1959 03 25– 2000 11 18
200.	Juozas Giedraitis <i>SJ</i>	Klebonas	1976–1981	1927 03 12– 1957 04 17– 1993 09 04
201.	Antanas Vaškevičius	Klebonas	1981 11 27–1984 05 30	1913 11 30– 1942 12 19– 1994 09 23
202.	Povilas Varžinskas	Administratorius	1984–2005	1922 11 25– 1948 12 19– 2012 07 31
203.	Zenonas Navickas	Klebonas	2005 06 22–2012 07 16	1937 12 22–1970 05 23–2014 01 26
204.	Salvijus Pranskūnas	Klebonas	2012–2017	gim. 1964 05 22; kun. išv. 1990 05 27
205.	Albertas Kasperavičius	Administratorius, aptarnauja iš Pandėlio	Nuo 2017 07 04	gim. 1972 08 04, iššventintas į kunigus 1997 12 07

Nuo 1926 m. Skapiškio parapija priskirta Panevėžio vyskupijos Kupiškio dekanatui⁷⁶.

Skapiškio gyvenimo atspindžiai XX amžiaus pradžios periodikoje

Apie Skapiškio miestelį, bažnyčias, žmones, jų tarpusavio santykius, organizacijas, spaudą rašė to meto spauda: „Viltis“⁷⁷, „Ateitis“, „Ūkininkas“ ir kt. Kai kurios žinutės pateiktos šiandieniniam skaitytojui⁷⁸.

„Tėvynės sarge“ minimas Ramoniškio kaimas. Rašoma apie du kaimynus: „Jankevičius piktas ant kaimyno Mažeikio, negalėdamas atsiteisti, apskundė Skapiškio urėdninkui. Tas, pasiėmęs Kundrėnėlių žandorėlį – buvusį žandarą, apsigyvenusį Kundrėnėliuose, iškrėtė visus Mažeikio namus. Rado šių metų ir senesnę kalendorių. Kur padės akis Jankevičius, tokią šunybę padaręs.“⁷⁹

Skapiškio klebonų veiklą mini ir to meto spauda: „1913 m. liepos 14 d. Skapiškio dekanas, dalyvaujant daugeliui kunigų ir daugybei žmonių, pašventino naują Čedasų bažnyčią. Maždaug prieš 16 metų ji pradėta statyti iš akmens ir degintų plytų. Parapija nedidelė – apie 70 ūkininkų.“⁸⁰

Dar iki karo stiprėjo ūkininkų veikla. 1913 m. birželio 16 d. Kauno gubernijos Gubernatoriaus kanceliarijos raštu Nr. 1043 leista įsteigti Kupiškyje ūkio draugiją⁸¹. „Įstatai normaliniai. Draugija galės darbuotis Kupiškio, Puponių, Alotų, Čypėnų, Pandėlio, Subačiaus ir Skapiškio valsčiuose. Įsteigėjas: V. Kavaliūnas, J. Bakėnas, P. Petronis, P. Jankevičius, K. Vaitiekūnas, P. Krapavickas, V. Greičiūnas ir K. Gasiūnas. Įsteigiamasis susirinkimas bus liepos 7 d. „B-bės“ arbatnamyje. Narių mokestis kasmet 1 rb ir 10 rb įstojamųjų. Kviečiami įstoti ūkininkai, dalyvauti steigiamajame susirinkime. Pirmininku išrinktas Kaz. A. Vaitiekūnas.“⁸²

Tačiau Skapiškis vadinamas kultūriškai apmirusia ir girtuokliaujančia vietoje⁸³: „Skapiškis yra labai apmirusis kampelis. Kitur, kaip girdėti, steigia įvairias draugijas, skaito daug laikraščių ir t. t. Apie Skapiškį gi tylą, ramu, nieko negirdėti. Todėl ir nenuostabu, kad čia alkoholis yra tikras žmonių valdovas ir šeimininkas. Tas galingas valdovas visa jiems suteikia: linksmybę ir susiramimą.“

Skapiškiečiai be degtinės neapsieina jokiame pasilinksminime, maukia tą „pilkonėlę“ ne tiktai vyrai, bet ir moterys, ne labai apsileidžia tame dalyke ir mergaitės. Neseniai man teko būti vienose vestuvėse, kame prie vidutinės „kumponijos“, neskaitant naminio alaus, išgerta iki 10 gorčių degtinės.

Ne tiktai čia degtinė vartojama per pasilinksminimus, bet jos rankoje laikomi ir rinkimai. Už magaryčias per Skapiškio valsčiaus sueigas viską daro: didina valsčiaus ponams algas, renka viršininkus ir t. t. Jeigu rimtesnieji ir nenorėtų netinkamo sau viršininko, tačiau privaišinti norinčio likti valsčiaus ponu, girtuokliai ima viršų. Tai rodo ir sausio 30 d. Skapiškio valsčiaus sueiga. Buvo renkamas atbuvusis savo tarnybą vyresnysis teisėjas M. R. Dauguma rimtesnių vyrų jo visai nebenorėjo rinkti antrą kartą, nes buvo labai jau iškyrėjęs. Tačiau privaišinti jo sėbrai perrėkė visą sueigą ir jį vėl išrinko.

Reikia pasakyti, kad pats M. R. būdamas blaivininkas magaryčioms rėksniams išleido nemaža pinigų.“

Iš Skapiškio kilę mokslų pasiekę asmenys jaudinosi dėl padėties gimtajame krašte, dėl lietuvių kalbos išsaugojimo, tad neatsitiktinai įvairiais slapyvardžiais – rašė spaudoje.

„Per šių Sekminių šventes (t. y. 1913 m. – A. V.) man teko būti Skapiškyje. Šįmet Skapiškio bažnyčioje ir 40 valandų atleidai, per tai ir žmonių – ypač antrą dieną, privažiuoja daug. Tačiau žiūrint į suplaukusius pagarbinti Dievą atlaidininkus, daro labai nemalonų įspūdį skapiškiečių didelis girtuokliavimas. Po Sumos per visas 3 dienas (ypač 2-ą) 3 aludės ir didelis traktierius kimšte prisikimšo žmonių, kurie tuštino alkoholio butelius, o miestelyje buvo daug apsvaigusiu. Iš to aiškiai matyti, kad šioje apylinkėje girtuoklystė tebežydi visoje skastybėje.

Antras dalykas man, gerai žinančiam Skapiškio parapiją keleiviui, irgi atrodo gana keistas, nes nors šioje parapijoje nemokančio lietuviškai nerastumei nė vieno žmogaus, tačiau bažnyčioje kas šventadienis skaitoma lenkiška evangelija.

Javų derlius šiomet ne tik apie Skapiškį, bet ir kitur toje apylinkėje atrodo nekoks. Rugiai menkesni už pernykščius, dobilai nekokie, o pievos visai nežėlę. Vasarojus, nors dar mažas, bet irgi išrodo menkas, o ypatingai miežiai pageltonavę.“⁸⁴

Rūpestis dėl nesidomėjimo spauda atsiskleidžia žinutėje:

„Kažin ar berastum visoje Kauno gubernijoje kitą tokį Lietuvos kampelį, kur taip maža teskaitomi laikraščiai, kaip Skapiškio parapijoje. Kitur, kaip teko patirti, sodiečiai parsisiųsdina ir noriai skaito taip suaugusieji, taip ir jaunimas visokių savo laikraščių, o Skapiškio parapijoje laikraštis, tai didelė retenybė: ypač nenori jų nė žinoti jaunimas. Todėl nenuostabu, kad šios apylinkės žmonėms visuomeniniai reikalai nė ne galvoje. Skapiškiečių gyvenime nematyti jokių geresnių tikslų, troškimų bei žengimo pirmyn. Nekalbant jau apie senesnius ir pas jaunimą nematyti jokio prakilnesnio tikslo bei idealų. Išskiriant kelis jaunikačius, tos apylinkės jaunuoliai tik tiek ir težino, kad šventadieniais prisigėrus „baltakės“ ir nuėjus į kokią sodžių šokti įvairių „polkų“ bei kitokių niekniekių daryti.

Skapiškiečiai, laikas jau ir jums pabusti iš snaudulio.“⁸⁵

Minėta informacija greitai papildyta, sukonkretinta, ir rezultatas – ganėtinai liūdnas:

„Ežerėnų apskr. „Vilties“ 85-me numeryje rašyta, kad Skapiškio parapijoje visai mažai tėsų skaitomi laikraščiai. Dabar aš sužinojau, kad per Skapiškio paštą lietuvių laikraščių viso labo eina 80 egz.: „Šaltinio“ – 20 egz.; „Lietuvos ūkininko“ – 20 egz.; „Vienybės“ – 18 egz.; „Vilties“, „Lietuvos žinių“, „Pavasario“ ir „Rygos naujienų“ po 2 egz.; „Aušros“ ir „Garnio“ po 1 egz.

Tat, kaip matome iš šios statistikos, tokion nemažon, kaip Skapiškio parapijon tepareina laikraščių vos 80 egz.“⁸⁶

Tačiau padėtį kiek pakeičia prasidėjęs karas. „Prasidėjęs karui ir užsidarius monopoliams bei smuklėms gal dėl tos priežasties žmonės labai pradėjo skaityti laikraščius, dešimts sykių daugiau kaip pirma skaitydavo. J. Juozonis savo krautuvėlėj kas savaitę išparduoda dabar po 80 egzempliorių lietuviškų laikraščių „Vilties“, „Aušros“, „Vienybės“ ir „Rygos garso.“⁸⁷

Įdomią informaciją apie Skapiškio parapiją, tuo metu priklausiusią Ežerėnų (t. y. Zarasų) apskričiai, pateikia 1914 m. visuomenės, literatūros ir politikos laikraštis „Viltis“:

„Dėl daugybės sniego šią žiemą pas mus tikras vargas, žmonėms gal teks ir be malkų palikti, nes kol kas miškan nė tuščiomis rogėmis negalima įvažiuoti. Šią nepaprastą žiemą ilgai neužmirš ir alkoholio mėgėjai, kurių čia gana netrūksta.

Štai dėl blogų kelių Skapiškin nebespėja privežti degtinės; šit sekmadienį, sausio 5 d. ir Trijų Karalių šventėje miestely nebebuvo degtinės monopolio, nė pas žydus. Žmonės nusiminę būriais vaikščiojo nuo vieno žydėlio į kitą ir niekur negalėjo rasti rojaus skystimėlio nė slaptose smuklėse, nė viešame traktieriuje. Vienas geradarys žydelis buvo atvežęs keletą dešimčių butelių „pilkosios“ ir, pasinaudodamas tokia daugybe reikalaujančiųjų, ėmė po 35 kap. už pusbuteliuką.

Kad vargas, tai vargas: ir jei dar ilgai pastovės tokie blogi keliai, tai skapiškiečiai nebegalės gauti degtinės ne tikai sušilti, bet ir pauostyti.⁸⁸

Skapiškis nebuvo išimtis, ir čia atsirasdavo sukčių, norinčių lengvai pasipelnyti, tačiau ne visada jiems pasisekdavo:

„Susirinę Skapiškio miestely bent penketas vyrų nuvažiavo į Gindvilių sodžių už 10 varstų nuo miestelio, svetimo turto pasiieškoti. Apžiūrėję, kur lengviausia ir galima daugiausia pasipelnyti, pradėjo lįsti į vieno ūkininko klėtį. Jų bildesį išgirdo vėlai apie 11 val. vakarieniaudami namiškiai. Vyriškis nuėjo į klėtį, pačiuo vyrų bekraustantį drabužius pro langą – nemažai buvo jau išmesta – kiti laukė grobio. Buvęs klėtyje – suimtas. Kiti, viską palikę, spruko į sodžiaus galą, kur buvo pasilikę arklius, ir nurūko.“⁸⁹

Neišvengta ir stichinių nelaimių – gaisrų: „1914 m. birželio 24 d. kažkas uogaudamas padegė Kuosėnų ir Naivių durpyną. Liepos 1 d. vėjas pernešė ugnį į Naivių Jonušio trobas (į vienkiemius išskirstyti prieš 4 metus), sudegė trobas.“

Apie Skapiškio svarbos augimą liudija faktas, kad 1914 m. Skapiškio pašto skyrius gegužės 31 d. pertaisytas į pašto-telegrafo skyrių. Telegramos priimamos tik Rusijon⁹⁰.

Apie skapiškėnus ir prasidėjusį karą informuoja gimtine besidomintys asmenys: „Skapiškio bažnytkaimyje yra dvi bažnyčios: viena kur žmonės meldžiasi, antra stovi apleista. Žmonės čia mažai skaito lietuviškų laikraščių, net ir šiais įdomiais laikais, kuomet kitur žmonės grobste grobia laikraščius, čia jų skaičius mažas. Daug yra nusiūkininkavusių. Monopolį uždarius valsčiaus raštinėj bylų skaičius, tiesa, truputį sumažėjo; mat žmonės, supykę tarp savęs, negauna tiek užtarėjų, antra, ir valsčiaus ponai puikesni paliko, mat žino, kad saldžios butelio kišenė nėra.“

Buvo čia triskart imti arkliai ir dusyk rinkta šilti drabužiai. Aukų nukentėjusiems dėl karo šelpti niekas nerenka neskaitant rinkimo baltinių sužeistiesiems ir kailių bei vilnų mezginiams kareiviams. Žmonės daug kenčia eidami saugotų geležinkelio, kuris eina per valstiečių žemę, be to, pašto skyrius taip pat saugojamas dieną ir naktį. Trečia sargyba – valsčiuje raštinėje, kurioje žmogus su vežimu ir arkliais turi stovėti visą parą valsčiaus pašto reikalams, nors tam tikslui yra valsčiaus mokama 1 400 rb ir už kuriuos valsčius privalo laikyti 4-rius arklius. Laiko gi tik du. Valstiečiams reikėtų pasirūpinti ateityje pašalinti tokį netikusį savo pašto sutvarkymą.“⁹¹

1924 m. įsteigta Ugniagesių sąjunga, o gegužės 15 d. Šaulių būrio choras suruošė viešą koncertą. Dauguma steigiamų ir įkurtų kultūrinių, švietimo bei ūkinių organizacijų nuoširdžiai bendravo su Skapiškyje tuo metu dirbusiais kunigais ir ypač klebonais.

Skapiškio klebonas (1919–1925) kun. Mykolas Andriejus Prijalgauskas

*Prie parapiinės
buvusios dominikonų
bažnyčios šventoriaus
1918 m. vasario 2 d.
Iš Petro Kaminsko
archyvo*

Į tokį Skapiškį 1919 m. klebonu buvo paskirtas kun. **Mykolas Andriejus Prijalgauskas** (1866–1889–1925 08 28)⁹², nuo 1896 m. dirbęs Papilio bažnyčios administratoriumi ir iš čia paskirtas į Skapiškį, kur dirbo šešerius metus (1919–1925) – iki mirties. Atvykęs rado čia jau nuo 1917 m. vikaraujantį kun. **Boleslova Beinoravičių** (1883 10 23–1917 05 20–1951)⁹³, tai pirmas kunigo paskyrimas. Nuo 1923 m. buvo paskirtas naujas vikaras **Petras Saveikis** (1891 06 08–1915 05 16–po 1940), iki 1923 m. buvęs Saločių vikaras⁹⁴. Po metų, t. y. 1924 m., jį pakeitė vikaru į Skapiškį paskirtas kun. **Juozapas Mickevičius** (1900 01 01–1924 06 14–1985 11 30), jis Skapiškyje dirbo dvi savaites (1924 10 23–1924 11 04)⁹⁵. Jį pakeitė kun. **Henrikas Prijalgauskas**⁹⁶ (žr. 3 lentelę).

Knygoje „Piligrimo vadovas po stebuklingas Marijos vietas“ Robertas Gedvydas Skrinckas rašo: „Dominikonų bažnyčia nukentėjo 1915 m. per karo veiksmus. 1923 m. žmonės su kun. M. Prielgausku ją iš pagrindų suremontavo.“

Remontuojant paaiškėjo, kad ji stovi senų kapinių vietoje. Čia buvo laidojama prieš 300–400 metų.⁹⁷ Prijalgauskas vikaravo Laukuvoje, Salake, Skapiškyje. Klebonavo Smilgiuose (Biržų apskritis), Imbrade ir Karsakiškyje.

Apie 10 metų išbuvo įvairiuose Sibiro lageriuose pagal 58 str. Po lagerio 19 metų praleido Velykiuose.

Kun. H. Prijalgauskas buvo linksmo būdo, labai gyvas, nuoširdus, neeilinių gabumų rašytojas, dramaturgas, poetas, smuikininkas, pianistas. Didžiausias jo nuopelnas tai, kad parašė daugybę vaidinimų, kuriuos jaunimas mėgo, vaidino. Jo slapyvardė „Žemaitis“.

Kun. H. Prijalgauskas mirė Panevėžyje vėžiu, turėdamas 85 metus. Pašarvotas buvo Velykių bažnyčioje, kurioje iki mirties išbuvo klebonu. Palaidotas Panevėžio katedros kapinėse šalia motinos. Laidotuvėse kun. Antanas Remeikis kalbėjo: „Vykdykite jo nurodymus. Jis mokė jus mylėti Dievą, rūpestingai, gražiai atlikti pareigas,

lankyti bažnyčią. Jaunimą mokė blaivumo, sąžiningumo. Vyresniuosius mokė duoti jaunimui gražų pavyzdį. Ištvėrkite gerume iki galo, kaip jis ištvėrė. Kol širdis plakė, jis ėjo savo pareigas.“

Juozas Mačiulis-Maironis (antroje eilėje tarp kunigų trečias iš kairės) Skapiškyje. Iš Aliutės Elenos Markevičiūtės albumo

1923 m., kun. M. Prijalgausko rūpesčiu remontuojant bažnyčią, buvo uždėtos naujos gegnės, stogas padengtas skarda. 1936 m., jau klebonaujant N. Kasperiuūni, išdažytas ir išdekoruotas bažnyčios vidus.

1921 m. Skapiškyje buvo 6 400 Romos katalikų, o visame Obelių dekanate – 67 130. Tuo metu Obelių dekanas buvo Skapiškio klebonas Mykolas Andriejus Prijalgauskas (Skapiškio vikaras – kun. Boleslovas Beinoravičius)⁹⁸. Skapiškio klebono einamos Obelių dekanato pareigos liudija Skapiškio bažnyčios ir parapijos svarbą dekanate.

1921 m. kovo 27 d. Skapiškio klebonijoje įvykusiame parapijos įgaliotinių susirinkime balsų dauguma išrinkta bažnyčios palaikymo taryba ir bažnytinis komitetas. Bažnyčios palaikymo tarybon išrinkti Kazimieras Gura, Tamošius Apšega, o kandidatu – Povilas Mikšys. Į bažnytinių komitetą išrinkti Antanas Petrusis, Adomas Naujikas, Juozapas Čeika, Konstantas Speičys, Antanas Beleckas, Juozapas Bickus, Jonas Spetyla⁹⁹. Šias išrinktas tarybas Žemaičių vyskupijos kurijos, Bažnytinių turtų valdymo taryba patvirtino¹⁰⁰.

1922 m. parapiją vizitavo vyskupas Pranciškus Karevičius MIC (1861 09 30–1886 05 17–1914 05 17–1945 05 30) ir pasirašė tų metų inventorių.

1920–1925 m. Skapiškyje veikė tautodailininkės Vandos Silvestravičiūtės (1868–1949)¹⁰¹ įkurtos dirbtuvės, kuriose poškėjo tautinių juostų audimo staklės. Tuomet tokia įmonė buvo vienintelė šalyje.

Ištisą kaimo žmonių portretų galeriją sukūrė iš Laibiškių vienkiemio kilęs dramaturgas Petras Pundzevičius (1880 07 13/08 01–1955 07 18), pasirašinėjęs Petliuko slapyvardžiu. Kraštiečio pjeses ir dabar vaidina Skapiškio dramos mėgėjų teatras, o prie ažuolo, augančio Pundzevičių sodyboje, pritvirtinta atminimo lenta byloja, kad rašytojo brolis Stasys Pundzevičius (1893 09 02–1980 10 20) irgi buvo įžymus – Nepriklausomos Lietuvos generolas.

Skapiškyje mėgdavo vasaroti poetas Maironis.

Nusiirdavęs į Mituvos ežero vidurį ir dainuodavęs: „Plaukia sau laivelis...“ Iš skapiškėnų pasakojimų išausta geriausia Maironio baladė „Užkeiktas Skapiškio varpas“.

Skapiškio šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčia savarankiškoje Lietuvos Bažnytinėje provincijoje. Panevėžio vyskupijos ganytojai

1924 m., rengiant medžiagą būsimai savarankiškai Lietuvos Bažnytinei provincijai, naujai persikirstytos parapijos ir dekanatai. 1924 m. jau nurodomi 32 dekanatai: Alsėdžių, Anykščių, Biržų, Joniškio, Kaltinėnų, Kauno, Kėdainių, Krakių, Kupiškio, Kuršėnų, Palangos, Pasvalio, Raguvos, Raseinių, Rietavo, Rokiškio, Sedos, Skuodo, Šeduvos, Šiaulių, Šiluvos, Tauragės, Telšių, Ukmergės, Utenos, Varnių, Veliuonos, Vieکشnos, Zarasų, Žeminių¹⁰².

Skapiškio parapija buvo priskirta įkurtam Kupiškio dekanatui. Dekanu buvo paskirtas Vabalninko Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų parapijos klebonas Matas Kirlys (žr. 8 lentelę). Kupiškio dekanatas kartu su filijomis jungė 13 parapijų, kuriose gyveno 42 377 katalikai, Skapiškyje jų buvo 6 400¹⁰³. 1925 m. katalikų skaičius kiek pasikeitė: Skapiškyje jų buvo 5 398, Kupiškio dekanate – 39 873¹⁰⁴ (žr. 4 lentelę).

1925 m. rugpjūčio 28 d. mirus Skapiškio klebonui Mykolui Prijalgauskui, klebonu buvo paskirtas kun. **Nikodemas Kasperiuonas** (1872 01 22–1896 05 18–1956 02 13) iki tol septynerius metus klebonavęs Papilyje (žr. 3 lentelę).

N. Kasperiuonas, nuo 1905 m. Vabalninko vikaras, dirbo kartu su vikaru Mykolu Karosu (tai pirmoji kunigo vieta) (1878 08 23–1901 03 17–1955 11 13). Abu talkino klebonui Antanui Bizovskiui (1861–1886–?), nuo 1905 m. dirbusiam Vabalninke¹⁰⁵; nuo 1919 m. iki 1925 m. – Papilio klebonas (dirbo ir 1921 m.)¹⁰⁶.

Kan. N. Kasperiuonas Skapiškyje dirbo prieškario, sudėtingu karo ir okupacijų metu, džiaugėsi Lietuvos Bažnytinės provincijos įsteigimu, naujų vyskupijų įkūrimu, naujų dekanatų sudarymu.

1926 m. dosnūs Lietuvos tikintiesiems: balandžio 4 d. popiežius Pijus XI bule „Lituanorum Gentes“ paskelbė Lietuvos Bažnytinės provincijos įkūrimą. Knygos apie arkivyskupą Mečislovą Reinį autorius kun. Juozas Šalčius rašė: „Nepriklausomos Lietuvos Bažnytinės provincijos akto sudarymas valstybiniu požiūriu buvo svarbus įvykis: Lietuvos Bažnyčia grįžo tokion garbingon padėtin, kokioje ji buvo pačioje pradžioje Mindaugo laikais. Jogailos ir kitų Lietuvos valdovų šiame dalyke padarytos klaidos – pajungimas Lietuvos bažnytinio gyvenimo Lenkijoje gyvenantiems herarchams, buvo atitaisytos.“¹⁰⁷ Ruošiant savarankiškos bažnytinės provincijos projektą, Žemaičių

vyskupija buvo padalyta į tris dalis – vyskupijas: Panevėžio, Telšių vyskupiją su Klaipėdos prelatūra ir Kauno arkivyskupija su metropolitu priešakyje. Sukurta Kaišiadorių vyskupija (ji buvo Vilniaus vyskupijos dalis) Lietuvos vyriausybei pagedaujant sudaryta taip, kad jos ribos rodytų, jog Vilniaus vyskupijos klausimas dar neišspręstas. Panaikinta 1818–1926 m. gyvavusi Seinų vyskupija (popiežius Pijus VI 1798 m. kovo 25 d. įkūrė Vygrių vyskupiją, jos teritorijoje popiežius Pijus VII 1918 m. birželio 30 d. bule „Ex imposita Nobis“ įkūrė Seinų (Augustavo) vyskupiją). Iš Seinų vyskupijos dekanatų, buvusių Lietuvos Respublikos teritorijoje, buvo sudaryta Vilkaviškio vyskupija.

Kauno arkivyskupu metropolitu buvo paskirtas vyskupas Juozapas Skvireckas (1873 09 18–1899 06 24–1919 07 13–1959 12 03)¹⁰⁸, Vilkaviškio vyskupu – Seinų vyskupas Antanas Karosas (1856 02 02–1883 07 06–1907 06 16–1947 07 07)¹⁰⁹. Kadangi jis buvo itin garbaus amžiaus, pagalbininku – koadjutoriumi jam buvo paskirtas vysk. Mečislovas Reinys (1884 02 03–1907 06 10–1926 04 05–1953 11 08)¹¹⁰. Panevėžio vyskupu paskirtas Kazimieras Paltarokas (1875 10 22–1902 03 22–1926 04 05–1958 01 03)¹¹¹, Kaišiadorių – Juozapas Kukta (1873 02 03–1898 10 31–1926 04 05–1942 06 16)¹¹², o Telšių – Justinas Staugaitis (1866 11 14–1890 06 24–1926 04 05–1943 07 08)¹¹³.

Telšių, Vilkaviškio ir Panevėžio vyskupijų istorijoje galima išskirti tris laikotarpius: 1926–1940; 1940–1991 ir nuo 1991 metų.

Pirmasis laikotarpis – dvasinis pakilimas: katedrų, bažnyčių statyba, kunigų seminarijų veikla, įvairių katalikiškų organizacijų kūrimasis ir veikla, plati katalikiška spauda, eucharistiniai kongresai ir kiti renginiai, būrę tikinčiuosius ir teikę jiems dvasinės stiprybės.

Įkurtoje Lietuvos Bažnytinėje provincijoje per 14 metų (1926–1940 m.) vyskupijų valdymas nepakito. 1940 m. kovo mėnesį Telšiams buvo paskirtas vyskupas pagalbininkas Vincentas Borisevičius (1887 11 23–1910 05 29–1940 03 10–1946 11 18)¹¹⁴, o Kaunui – vyskupas pagalbininkas Vincentas Brizgys (1903 11 10–1927 06 05–1940 05 19–1992 04 23). Vietoj vyskupo M. Reinio (1940 m. jis buvo pakeltas titulinu Cypselos arkivyskupu ir paskirtas arkivyskupo Romualdo Jalbžkovskio pagalbininku į Vilnių) Vilkaviškio vyskupui A. Karosui pagalbininku buvo paskirtas kun. prof. Vincentas Padolskis (1904 04 21–1927 08 21–1940 08 04–1960 05 06), kuris 1940 m. liepos 9 d. buvo nominuotas, o rugpjūčio 4 d. konsekruotas vyskupu, 1944 m. balandžio 6 d. vyskupu konsekruotas Pranciškus Ramanauskas (1893 10 16–1917 06 05–1944 04 06–1959 10 15) ir paskirtas Telšių vyskupu augziliaru.

Antrasis laikotarpis – okupacijos, karo padariniai ir beveik 50 metų užsitęsęs prievartinis ateizmas – tai ne tik materialinis, bet, o tai svarbiausia, ir gyvosios Bažnyčios griovimas. Būtina supažindinti pasitarimų su Religinių kultūrų reikalų tarybos įgaliotinais Maskvoje (1951 11 31) ir Vilniuje (1951 12 29) rezultatais, išplatintais visuose dekanatuose, pasirašytais vyskupo K. Paltaroko. Pacituosime 10 punktų dokumentą¹¹⁵:

„1. Kunigas Dekanas gali vizituoti savo dekanato kunigus, bažnyčias ir jose laikyti pamaldas.

2. Kunigams leidžiama, kaip išimtis, silpnus ir sergančius kūdikius krikštyti, kurie dar neįregistruoti CBAĮ biure, primenant įregistruoti vėliau.

3. *Ligoniai ligoninėse gali būti aprūpinami paskutiniais Sakramentais atskirame kambaryje; to nesant – direktoriaus kabinete.*

4. *Nedraudžiamos bažnyčios šventoriaus ribose bažnytinės procesijos ir kitos liturginės apeigos.*

5. *Leidžiama vaikų, kuriuos parengia jų motinos prie Pirmosios Išpažinties ir Šv. Komunijos, katekizacija būriais kunigui klausykoje, apsiivilkusiam bažnytiniais rūbais, kai po patikrinimo, ar jie gana supranta ir žino tikėjimo, dorovės ir liturgikos nuostatus, kad „licite ac valide“ priimtų minėtus Sakramentus.*

6. *Kiekvienam kunigui, įregistruotam R. K. R. Tarybos Įgaliotinio įstaigoje, galima vyskupijų centruose laikyti šv. Mišias, išsiregistravus zakristijoje tam skirtame sąsiuvinyje, kas, iš kur, kada, koks Įgaliotinio duoto pažymėjimo numeris...*

7. *Lig šiol daryti Kunigų pažymėjimai santuokų, krikštų, pakasynų bažnytiniam reikalams bus rašomi ne oficialiniuose spausdintuose blankuose, o sąsiuvinuose, kuriuos parūpins Kurijos su nurodymu, kas ir kaip juose pažymėtina.*

8. *Bažnyčios, palikusios be Kunigo dėl jų stokos, gali būti aprūpintos paskirto kaimyno dvasininko pagal galimybę bent kas trečias kiekvieno mėnesio sekmadienis; susitarus su Įgaliotiniu ir Kurija, – didžiosiose metų šventėse, kaip Kalėdos, Velykos...*

9. *Kad Kunigui lengviau būtų aprūpinti parapijiečių dvasios reikalus – kurs tebegyvena klebonijoje, tas gali joje pasilikti už tam tikrą mokesį; kas špitolėje, tas joje gyvena su bažnytiniais tarnais veltui; kunigui, įsikūrusiam toliau nuo bažnytkaimio, žadėta sudaryti galimybę apsigyventi arti bažnyčios. Kunigams persikeliant kitur, kad kas nors neužimtų Kunigo buto, bus ateityje duodamas orderis bažnytinio Komiteto vardu.*

10. *Jei prie Kunigo gyvenamos vietos yra koks nors kolūkio žemės sklypas, tai bus duota jam ir bažnyčios tarnams po 15 arų naudotis Valstybės tarnautojų sąlygomis.“*

Nepaisant okupantų pastangų sunaikinti Lietuvą – ji išliko. Ir čia neginčijamas nuopelnas priklauso Bažnyčiai. Antrajame laikotarpyje svarbūs 1955, 1957, 1965, 1968, 1969, 1982, 1984, 1986 ir 1989 metai, kada buvo konsekruoti nauji vyskupai: Julijonas Steponavičius (1911 10 18–1936 06 21–1955 09 11–1991 06 18), Petras Maželis (1894 09 21–1923 06 15–1955 09 11–1966 05 21), Vincentas Sladkevičius (1920 08 20–1944 03 25–1957 12 25–2000 05 28), Juozapas Matulaitis-Labukas (1894 01 19–1918 05 26–1965 12 05–1979 05 28), Juozapas Pletkus (1895 05 22–1921 05 05–1968 02 25–1975 09 29), Liudvikas Povilonis MIC (1910 08 25–1934 06 29–1969 12 21–1990 08 09), Romualdas Krikščiūnas (1930 07 18–1954 09 12–1969 12 21–2010 11 02), Antanas Vaičius (1926 04 05–1950 09 24–1982 07 25–2008 11 25), Juozas Preikšas (1926 11 22–1950 09 23–1984 12 02–2018 02 11), Vladislovas Michelevičius (1924 06 08–1948 10 31–1986 12 07–2008 11 12) ir Juozas Žemaitis MIC (gim. 1926 08 30, iššventintas į kunigus 1949 09 25, konsekruotas 1989 03 18) bei 1975 m., kada Telšių vyskupiją pradėjo valdyti kapitulinis vikaras A. Vaičius (nuo 1982 m. apaštalinis administratorius) ir 1989 m., kada į savo vyskupijas, kaip apaštaliniai administratoriai, iškilmingai išgengė vyskupai J. Žemaitis ir J. Preikšas. Ypač svarbu, kad 1988 m. gegužės 29 d. popiežius Šventasis Jonas Paulius II vyskupą Vincentą Sladkevičių pakėlė kardinolu (tai antrasis kardinolas per visą Lietuvos istoriją). 1989 m. vasario 7 d. kardinolas V. Sladkevičius paskirtas Kauno arkivyskupu.

Pagaliau *trečiasis laikotarpis*, kuri riboja naujos Lietuvos Bažnytinės provincijos sudarymas, popiežius paskelbtas 1991 m. gruodžio 24 d. datuotu raštu. 1991 m. gegužės 19 d. vyskupais konsekruoti du Lietuvos kunigai: Sigitas Tamkevičius SJ ir Juozas Tunaitis (1928 10 25–1954 09 12–1991 05 19–2012 06 01). Šiuo laikotarpiu buvo siekiama atkurti tai, kas sugriauta. Ir čia istorinę svarbą turi Telšių vyskupo A. Vaičiaus, Vilkaviškio vyskupo J. Žemaičio MIC ir Panevėžio vyskupo J. Preikšo darbai.

Mūsų išskirtame trečiajame laikotarpyje svarbūs katalikiškajam pasauliui 1997-ieji – Kristaus Karaliaus metai. Jie itin svarbūs ir Lietuvai – 1997 metais konsekruoti trys nauji vyskupai: Jonas Boruta SJ, Eugenijus Bartulis ir Rimantas Norvila. 1997 m. gegužės 28 d. buvo įkurta nauja sufraganinė Šiaulių vyskupija, sudaryta iš keturių Kauno arkivyskupijos dekanatų (Joniškio, Kelmės, Radviliškio ir Šiaulių), 11 Panevėžio vyskupijos bei 17 Telšių vyskupijos parapijų). 2000 m. Forkonijo titulinio vyskupu konsekruotas Jonas Kauneckas. 2001 m. vasario 21 d. arkivyskupas Audrys Juozas Bačkis paskirtas kardinolu, 2003 m. vyskupu konsekruotas Jonas Ivanauskas, 2010 m. titulinio Sinos vyskupu konsekruotas Arūnas Poniškaitis, 2010 m. konsekruotas Gintaras Grušas (nuo 2013 m. balandžio 5 d. – Vilniaus arkivyskupas), 2012 m. titulinio Abziri vyskupu konsekruotas Kęstutis Kėvalas, 2012 m. – Linas Vodopjanovas OFM, 2013 m. – Lionginas Virbalas SJ, 2017 m. – Darius Trijonas (titulinio Fissianos vyskupu), 2018 m. – dr. Algirdas Jurevičius.

Šis laikotarpis susietas su penkiais Lietuvos Bažnyčiai itin svarbiais įvykiais:

1991 m. gruodžio 24 d. Vilniaus arkivyskupija tapo viena iš dviejų Lietuvos Bažnytinių provincijų;

1993 m. Lietuvą pirmąsyk aplankė Šventasis Tėvas Jonas Paulius II;

2001 m. vasario 21 d. arkivyskupas Audrys Juozas Bačkis paskirtas kardinolu;

2017 m. kankinys vyskupas Teofilus Matulionis paskelbtas palaimintuoju;

2018 m. Lietuvą aplankė popiežius Pranciškus – tai jau antras popiežius, apsilankęs Lietuvoje.

Panevėžio vyskupija: vyskupai ir valdytojai

1926 m. sudarius Lietuvos Bažnytinę provinciją, Panevėžio vyskupu, kaip jau minėta, buvo paskirtas Kazimieras Paltarokas, 1949 m. tapęs ir dalies Vilniaus arkivyskupijos, priklausiusios Lietuvos SSR, valdytoju – kapitulinu vikaru. Būtina priminti, kad 1947 m. birželio 12 d., suėmus Vilniaus arkivyskupą Mečislovą Reinį (1884 02 03–1907 06 10–1926 04 05–1953 11 08), vysk. K. Paltarokas 1947–1955 m. buvo vienintelis vyskupas sovietų okupuotoje Lietuvoje, tad 1949 m. jis tapo ir dalies Vilniaus arkivyskupijos, priklausiusios Lietuvos SSR, valdytoju – kapitulinu vikaru.

Baigiantis Antrajam pasauliniam karui Panevėžio vyskupijoje buvo 98 parapijos, 26 filijos, 4 rektoratai, 81 koplyčia, įsikūrė 11 naujų bažnytkaimių. Buvo išventinti 195 vyskupijos kunigai. 1940 m. Panevėžio vyskupijoje dirbo 241 kunigas, aptarnaujantis 418 950 katalikų¹⁶.

1955 m. gegužės 22 d. Julijonas Steponavičius Šv. Tėvo buvo pakeltas titulinu Abtarado vyskupu, paskirtas Panevėžio vyskupo K. Paltaroko pagalbinin-

ku ir 1955 m. rugsėjo 11 d. vyskupo K. Paltaroko konsekruotas Panevėžio katedroje. 1957 m. Apaštalu Sostas vysk. J. Steponavičiui suteikė Panevėžio ir Vilniaus apaštališkojo administratoriaus galias su rezidencinio vyskupo teisėmis. Mirus vysk. K. Paltarokui, jis tapo Vilniaus ir Panevėžio vyskupijų apaštališkuoju administratoriumi. Tačiau šias pareigas tegalėjo eiti tik porą metų. Vyskupas J. Steponavičius, nesutikęs su okupacinės valdžios nurodymais, siekęs statyti Bažnyčią, o ne ją griauti, 1961 m. sausio 24 d. buvo suimtas ir ištremtas už jo valdomų vyskupijos ribų ir apgyvendintas Žagarėje¹¹⁷.

Šventasis Sostas Panevėžio vyskupijos apaštališkuoju administratoriumi paskyrė Panevėžio katedros kleboną kan. Paulių Šidlauską (1890 10 15–1916 05 22–1972 05 22)¹¹⁸, tačiau okupacinė valdžia neleido jam eiti pareigų ir ištrėmė už vyskupijos ribų į Varėną. Tada valdytoju buvo išrinktas Kupiškio vicedekanas, Antašavos klebonas kan. Vladas Kupstas (1904 05 08–1924 06 11–1970 11 24), tačiau ir jam okupacinė valdžia neleido eiti pareigų.

1963 m. kovo 13 d. Panevėžio katedros kapitula vyskupijos valdytoju išrinko kapitulinį vikarą *ad normam can 432 & 1* kan. Povilą Bakšį (1901 10 21–1930 06 14–1973 07 02), jau 1962 m. tapusį Kaišiadorių vyskupijos valdytoju. Kurijos buveine tapo Kaišiadorių vyskupijos patalpos. Panevėžio vyskupijos valdytojo pareigas kan. P. Bakšys ėjo 10 metų – iki 1973 05 30.

1973–1983 m. Panevėžio vyskupiją apaštališkojo administratoriaus teisėmis valdė baž. t. dr. vysk. Romualdas Krikščiūnas (1930 07 18–1954 09 12–1969 12 21–2010 11 02). Iki paskyrimo į Panevėžį buvo Kauno arkivyskupijos ir Vilkaviškio vyskupijos apaštalinio administratoriaus vysk. Juozapo Labuko generalvikaru. 1973 m. rugpjūčio 6 d. vysk. R. Krikščiūnas paskirtas Panevėžio vyskupijos apaštališkuoju administratoriumi.

1983 m. dėl ligos atleidus apaštalinį administratorių vyskupą R. Krikščiūną, gegužės 2 d. Panevėžio kapitula vėl išrinko vyskupą J. Steponavičių vyskupijos kapitulinį vikarą, tačiau jam nebuvo leista sugrįžti iš tremties. Tada kapitula gegužės 8 d. išrinko naują Panevėžio vyskupijos valdytoją Krekenavos kleboną Kazimierą Dulksnį (1910 02 09–1935 06 15–2001 12 09)¹¹⁹, kuris gegužės 13 d. pradėjo eiti pareigas.

Nuo 1989 m. Panevėžio vyskupijos apaštalinis administratorius – vyskupas Juozas Preikšas (1926 11 22–1950 09 23–1984 12 02–2018 02 11)¹²⁰ (primename, kad 1984 m. gruodžio 2 d. konsekruotas vyskupu), 1988–1989 m. buvęs Vilkaviškio vyskupijos ir Kauno arkivyskupijos apaštalinis administratoriumi. 1989 m. vasario 7 d. popiežius Jonas Paulius II toms pačioms pareigoms perkėlė į Panevėžį, o po dviejų mėnesių, t. y. 1989 m. balandžio 2 d., paskyrė Panevėžio vyskupijos ordinariniu vyskupu. Tai buvo antrasis Panevėžio vyskupas ordinaras, pirmasis, kaip žinome, buvo vyskupas K. Paltarokas.

Šešerius metus Panevėžio vyskupija neturėjo savo vyskupo, ir štai 1989 m. balandžio 2 d. vyko naujojo Panevėžio vyskupijos apaštalinio administratoriaus vyskupo J. Preikšo ingresas. Baigdamas pamokslą vyskupas pakvietė visus šv. Mišių aukoje kartu pasimelsti, kad visi, darnioje gretoje vienas kitą remdami bei palaikydami, žengtume į mūsų tautos ir Bažnyčios dvasinį pavasarį¹²¹.

Vysk. J. Preikšas tapo pirmuoju Skapiškyje apsilankiusiu vyskupu po 1858 m. vysk. M. Valančiaus vizito. 1999 m. rugpjūčio 8 d. Skapiškyje jis suteikė 247 asmenims Sutvirtinimo sakramentą (tarp jų iš Skapiškio parapijos 165)¹²².

2001 m. sausio 1 d. duomenimis, Panevėžio vyskupijoje – devyni dekanatai (Anykščių, Biržų, Kupiškio, Krekenavos, Panevėžio, Pasvalio, Rokiškio, Utenos, Zarasų), 114 parapijų, 98 kunigai: 5 monsinjorai (Juozapas Antanavičius, Jonas Balčiūnas, Klemensas Gutauskas, Jonas Juodelis, Petras Kuzmickas), 2 kanauninkai (Bronius Antanaitis, Petras Žiukelis), vienas kapitulos prelatas (Kazimieras Dulksnys)¹²³.

2000 m. gegužės 13 d. monsinjoras Jonas Kauneckas nominuotas, o rugpjūčio 5 d. konsekruotas titulinis Forkonijo vyskupu. Vyskupas pasirinko šūkį „Žiūrėti Jo žvilgsniu“¹²⁴, atsisakydamas įprasto herbo. Jo herbas trikampis – simbolizuoja Dievo akį, Jo Apvaizdą ir žvilgsnį, jame žmogaus veidas pridengtas delnais su stigmomis. Trikampio kampuose – saulė ir mėnulis, simbolizuojantys laiką „nuo saulėtekio iki saulėlydžio“. Tekstas – „Žiūrėti Jo žvilgsniu“ – daug kartų Šventajame Rašte minimas posakis, pasirinktas ženklų pagrindu. Vyskupas, kaip ir kiekvienas dvasininkas, privalo žvelgti į viską per Jėzaus kančią, jo žaizdas – stigmatas. Herbą sukūrė klierikas Marius Auruškevičius.

2002 m. vasario 17 d. vyko vyskupo J. Kaunecko ingresas į Panevėžio Kristaus Karaliaus katedrą. Šventėje dalyvavo per 70 dvasininkų, tarp jų kardinolas Audrys Juozas Bačkis, naujasis Šventojo Sosto apaštalinis nuncijus arkivyskupas Peteris Štefanus Curbrigenas (Peter Stephan Zurbriggen), Šventojo Sosto reikalų patikėtinis mons. Džordžas Antonysamy, arkivyskupas Sigitas Tamkevičius SJ, vyskupai: Eugenijus Bartulis, Jonas Boruta SJ, Rimantas Norvila, Juozapas Matulaitis, Juozas Tunaitis, Juozas Žemaitis MIC, Antanas Vaičius.

Vyskupas J. Kauneckas Panevėžio vyskupijai vadovavo 2002–2013 m.

2013–2016 m. Panevėžio vyskupijai vadovo – jau šeštas Panevėžio vyskupijoje dirbęs vyskupas ir ketvirtas vyskupas ordinaras – Lionginas Virbalas SJ¹²⁵.

2013 m. birželio 6 d. Šventasis Tėvas Pranciškus kun. L. Virbalą SJ paskyrė Panevėžio vyskupu, o rugpjūčio 10 d., Šv. Lauryno diakono šventės dieną, kardinolui A. J. Bačkiui vadovaujant, arkivyskupui metropolitui S. Tamkevičiui SJ ir vyskupui J. Kauneckui asistuojant, dalyvaujant Lietuvos bei užsienio vyskupams, kunigams ir Dievo tautai, susirinkusiai Panevėžio Kristaus Karaliaus katedroje, jis išventintas – konsekruotas į vyskopus.

Iškilmingoje vyskupo L. Virbalo SJ ingresso šventėje dalyvavo beveik 100 kunigų, 20 vyskupų ir perpildyta Katedra tikinčiųjų, atvažiavusių iš įvairiausių Lietuvos vietų.

Iškilmėms buvo išleista 40 psl. *Šventimų knygelė* (maketas Silvijos Knezekytės ir Jūratės Karašauskienės; knygelės leidimą organizavo Jūratė Grabytė), kurią gavo kiekvienas, atvykęs į šventę. Knygelės paskutiniuose puslapiuose – svarbiausios vyskupo L. Virbalo gyvenimo bei veiklos datos su nuotrauka ir herbo aprašas su simbolių piešiniais.

Vyskupo šūkis „Susivieniję su Juo“ (lot. „*Simul cum illo*“) paimtas iš apaštalo Pauliaus Pirmojo laiško tesalonikiečiams (1 Tes 5, 10).

Popiežius Pranciškus 2015 m. birželio 11 d. priėmė Kauno arkivyskupo S. Tamkevičiaus *SJ* atsistatydinimo iš Kauno arkivyskupijos ganytojo pareigų prašymą ir Kauno arkivyskupu metropolitu paskyrė Panevėžio vyskupą Jo Ekscelenciją L. Virbalą *SJ*, kuris liepos 11 d. iškilmingomis išengimo į Kauno arkikatedrą apeigomis pradėjo eiti Kauno arkivyskupo metropolito pareigas. Jam pavesta apaštalinio administratoriaus teisėmis toliau vadovauti Panevėžio vyskupijai.

2016 m. gegužės 20 d. popiežius Pranciškus naujuoju Panevėžio vyskupu paskyrė Telšių vyskupijos augziliarą Genadijų Liną Vodopjanovą *OFM*¹²⁶, tapusį septintuoju Panevėžio vyskupijoje besidarbuojančiu vyskupu ir penktuoju vyskupu ordinaru¹²⁷.

1991 m., baigęs vidurinę mokyklą Nidoje, įstojo į Mažesniųjų brolių vienuolyną Kretingoje. Nuo 1992 iki 1993 m. atliko noviciatą Mažesniųjų brolių ordino Lietuvos Šventojo Kazimiero provincijos Kenebankporto Šv. Antano vienuolyne (Mainas, JAV). 1993 m. birželio 4 d. davė pirmuosius pranciškonų įžadus, pasirinkdamas vienuolinį Lino vardą (Linus buvo antrasis popiežius po šv. Petro).

Grįžęs į Lietuvą, mokėsi Kauno tarpdiecezinėje kunigų seminarijoje (1993–1995), kartu studijuodamas Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos fakultete.

Po vienerių filosofijos kurso studijų metų išvyko į Italiją, kur tų pačių metų rudenį pradėjo Veronos mažųjų brolių šv. Bernardino (Studio teologico „S. Bernardino“) interprovincines teologijos studijas, afilijuotas prie Romos popiežiškojo Antonianumo universiteto (1995–2000). 2000 m. gegužės 26 d. gavo teologijos bakalauro laipsnį.

1996 m. rugpjūčio 15 d. Kretingos Viešpaties Apreiškimo Švč. Mergelei Marijai bažnyčioje davė Mažųjų brolių observantų ordino amžinuosius įžadus.

1999 m. liepos 10 d. Kretingos Viešpaties Apreiškimo Švč. Mergelei Marijai bažnyčioje J. E. vyskupas Paulius Baltakis *OFM* jį iššventino į diakonus. Po metų – 2000 m. liepos 15 d. – Telšių vyskupas A. Vaičius (1926 04 05–1950 09 24–1982 07 25–2008 11 25) toje pačioje Kretingos bažnyčioje iššventino į kunigus.

2000 m. paskirtas Kretingos Viešpaties Apreiškimo Švč. Mergelei Marijai parapijos vikaru, vėliau klebonu (2003–2004 ir 2010–2012). Ėjo Mažesniųjų brolių ordino Lietuvos Šventojo Kazimiero provincijos Kretingos Viešpaties Apreiškimo vienuolyno gvardijono pareigas (2001–2004), vėliau – Šiaulių Kryžių Kalno vienuolyno gvardijono pareigas (2004–2007).

2007 m. sausio 18 d. kapitulos išrinktas Mažesniųjų brolių ordino Lietuvos Šventojo Kazimiero provincijos viceministru – viceprovincijolu (2007–2013).

Beveik 4 metus (2007–2010) buvo Mažesniųjų brolių ordino Lietuvos Šventojo Kazimiero provincijos noviciato magistras. 2007–2010 m. buvo Lietuvos pasauliečių pranciškonų ordino Nacionalinis dvasinis asistentas.

Telšių vyskupui dr. Jonui Borutai *SJ* prašant, popiežius Benediktas XVI 2012 m. vasario 11 d. tėvą G. L. Vodopjanovą paskyrė Telšių vyskupijos vyskupu augziliaru, suteikdamas jam Quizos vyskupo titulą.

2012 m. balandžio 14 d. Dievo Gailestingumo šventės išvakarėse Kretingos Viešpaties Apreiškimo Švč. Mergelei Marijai bažnyčioje buvo konsekruotas vyskupu ir paskirtas Telšių vyskupo generalvikaru. 38-erių metų vyskupas Linas tapo pačiu jauniausiu vyskupu ne tik Lietuvoje, bet ir katalikiškajame pasaulyje.

Br. vysk. L. G. Vodopjanovo *OFM*, Telšių vyskupo augziliaro, vyskupiškasis šūkis: „Palaiminti taikdariai“ (lot. „*Beati pacifici*“). Herbo autorius br. Carlo Bertagnin *OFM*.

2014 m. spalio 28 d. išrinktas LVK Vienuolijų reikalų komisijos pirmininku.

2015 m. rugpjūčio 29 d. pirmąsyk Lietuvoje surengta Vienuolių palapinių šventė „Ateikite ir pamatysite“ (Bernardinų sode, Vilniuje). Tai svarbiausias pašvęstojo gyvenimo metų renginys, skirtas Lietuvos visuomenei. Šventės organizatoriai – Lietuvos moterų vienuolijų aukštesniųjų vyresniųjų konferencija, Lietuvos vyrų vienuolijų vyresniųjų konferencija ir Lietuvos Vyskupų Konferencijos vienuolijų reikalų komisija, pastarosios pirmininkas buvo vysk. L. Vodopjanovas *OFM*. Atsiliepiant į tokį renginį 2015 m. spalio 27 d. Kupiškyje vyko vienintelė Lietuvoje pasauliečių organizuota konferencija, skirta pašvęstojo gyvenimo metams, – „Pašvęstojo gyvenimo metai: istorija, dabartis, perspektyvos“, kurią kuravo Telšių vyskupas L. Vodopjanovas *OFM*.

2016 m. gegužės 20 d. popiežius Pranciškus naujuoju Panevėžio vyskupu paskyrė Telšių vyskupijos augziliarą vyskupą L. Vodopjanovą *OFM*.

Tapęs Panevėžio vyskupijos ganytoju, JE L. Vodopjanovas *OFM* toliau rėmė mokslinę veiklą Kupiškyje. 2016 m. gruodžio 1 d. buvo suorganizuota antroji mokslinė konferencija „Gailestingumo žinios švyturiai Panevėžio vyskupijos 90-metėje istorijoje“. Vyskupas pirmininkavo vienai sesijai, tarė svarų išanginį žodį, įteikė padėkos raštus konferencijos organizatoriams. Trečioji, vyskupo remiama, dvasingumui skirta konferencija vyko 2017 m. gruodžio 1 d. Jos tema „Pašaukimo šventumui išsipildymas Lietuvių tautoje“. Konferencija buvo skirta pagerbti dviem palaimintiesiems: arkivyskupui T. Matulioniui, užbaigiant jam skirtus Lietuvos vyskupų paskelbtus bažnytinius metus, ir arkivyskupui Jurgiui Matulaičiui *MIC*, palaimintuoju paskelbtam prieš 30 metų. Konferencijoje taip pat buvo paminėti iš Panevėžio vyskupijos kilę Dievo tarnai.

2018 m. kovo 29–30 d. vykusios Lietuvos mokslo istorikų konferencijos „Scientia et Historia“ išvažiuojamoji edukacinė sesija vyko Skapiškio pagrindinėje mokykloje. Konferencijoje dalyvavo ir ukrainiečiai – vienuoliai bazilijonai.

Visas keturias konferencijas globojo Panevėžio vyskupas L. Vodopjanovas *OFM*. Jas organizavo Kupiškio rajono savivaldybė (meras Dainius Bardauskas), Kupiškio rajono savivaldybės administracijos Kultūros, švietimo ir sporto skyrius (vedėja Jurgita Trifeldienė, pavaduotojas Vytautas Knizikevičius), Kupiškio rajono švietimo pagalbos tarnyba (Laima Kilkuvienė, laikinai einanti direktorės pareigas, ir Aušra Vapšienė, metodininkė), „Lietuvių ir ukrainiečių istorikų asociacija“ (dr. Aldona Vasiliauskienė, prezidentė); Skapiškyje vykusios konferencijos organizatorė – mokyklos direktorė Birutė Zaborskienė.

Vyskupas L. Vodopjanovas *OFM* į Panevėžio vyskupiją paskirtas svarbiais jubiliejiniiais Dievo Gailestingumo metais, minint reikšmingus jubiliejus: 90 metų nuo popiežiaus Pijaus XI bulės „*Lithuanorum gente*“ paskelbimo – Lietuvos bažnytinės provincijos įkūrimo ir Panevėžio vyskupijos 90-metį.

2016 m. liepos 16 d. Panevėžio Kristaus Karaliaus katedroje vyko Panevėžio vyskupo L. Vodopjanovo ingresso iškilmės. Jose dalyvavo apaštalinis nuncijus – arkivyskupas Pedro López Quintana, kardinolas Audrys Juozas Bačkis, arkivyskupai

metropolitai: Gintaras Grušas ir Lionginas Virbalas SJ, vyskupai: Kęstutis Kėvalas, Jonas Boruta SJ, Eugenijus Bartulis, Juozas Matulaitis, Arūnas Poniškaitis, Jonas Kauneckas, Juozas Preikšas. Kartu su 13 vyskupų prie altoriaus meldėsi 80 kunigų, giedojo Katedros choras (vargonininkas Antanas Šauklys – Panevėžio vyskupijos Šv. Cecilijos draugijos pirmininkas).

Lietuvos Vyriausybei atstovavo diplomatas Antanas Vinkus, Seimo nariai: Povilas Urbšys, Petras Narkevičius, Egidijus Vareikis, Rasa Juknevičienė, Domas Petrulis, Panevėžio miesto meras Rytis Račkauskas ir rajono meras Povilas Žagunis.

Šventėje meldėsi gausus pranciškonų būrys iš Generalinės pranciškonų kurijos, Kretingos, Kryžių kalno, Šiaurės Italijos, pranciškonės misionierės, Ortodoksų, Liuteronų ir Reformatų bažnyčių atstovai, Opus Dei prelatūros tėvai, Baltriškių broliai, broliai kapucinai, vienuolės: Nukryžiuotojo Jėzaus, benediktinės, Motinos Teresės, Marijos Tarnaitės, Kretingos Švč. Širdies, Dievo Apvaizdos seserys, seserys kotrynietės.

Vyskupą L. Vodopjanovą OFM į maldininkų perpildytą Panevėžio Kristaus Karaliaus katedrą vainikais išpuoštu taku atlydėjo protonotaras Bronius Antanaitis (1925 02 19–1948 10 31–2018 02 27) ir Kupiškio dekanas Mindaugas Kučinskas, jį pasitiko katedros administratorius kun. Eugenijus Troickis, rankose laikydamas relikvijorijų.

Ingresą transliavo LTV ir „Marijos radijas“.

Kupiškio rajono savivaldybė nuoširdžiai dėkinga vyskupui Linui už konferencijų dvasiniams klausimams kuravimą¹²⁸.

Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) parapija, 2019 m. bažnyčia minėsianti gražų 200 metų jubiliejų, kaip ir kitos Panevėžio bei visų Lietuvos vyskupijų parapijos, pergyvenusios sovietmečio negandas, sulaukė atkurtos nepriklausomybės. Tad galima žvilgtelėti į nueitą kelią.

Skapiškio šv. Hiacinto (Jackaus) parapija, dvasininkai ir parapijiečiai

4 lentelė¹²⁹. Kupiškio dekanato (parapijų, koplyčių ir filijų) parapijiečiai 1924, 1925, 1926, 1928 metais

Parapija <i>Koplyčia ir filijos</i>	1924	1925	1926	1928
Kupiškis	7 000	6 215	6 200	4 500
<i>Filija Šimonys</i>	4 000	2 915	3 427	3 427
<i>Filija Alizava</i>	1 500	2 085	2 100	2 115
<i>Filija Palėvenė</i>	-	-	-	1 789
Palėvenė	2 500	2 833	2 888	4 500
<i>Koplyčios</i>	2	2	2	2
<i>Filija Gelažiai</i>	1 750	2 005	2 005	2 005
Pandėlys	4 579	4 405	4 500	4 500
<i>Koplyčia</i>				2
<i>Filija Kupreliškis</i>	2 340	1 938	1 938	2 345

(tęsinys)

Parapija <i>Koplyčia</i> ir filijos	1924	1925	1926	1928
Skapiškis	6 400	5 398	5 394	5 394
<i>Koplyčia</i>				
Vabalninkas	8 500	8 141	8 196	8 196
<i>Koplyčios</i>	11	11	8	8
<i>Filija</i> Antašava	2 000	2 070	2 120	2 120
<i>Filija</i> Salamiestis	1 848	1 868	1 868	1 888
<i>Filija</i> Diliava	-	-	-	nebeminima
Iš viso parapijiečių Kupiškio dekanate	42 377		40 636	41 164

Kun. Nikodemas Kasperiūnas į Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) parapiją buvo atkeltas iš Papilio Nekaltosios Švč. Mergelės Marijos parapijos, kurioje klebonavo beveik 7 metus. Kaip minėta, mirus ilgamečiam (1919–1925) Skapiškio klebonui kun. Mykolui Andriejui Prijalgauskui (1866–1889–1925 08 28), kun. **Nikodemas Kasperiūnas** 1925 m. rugsėjo 7 d. paskiriamas klebonu į Skapiškį. Naujasis klebonas į Skapiškį atvyko spalio 4 d.

Kanauninkas N. Kasperiūnas Skapiškyje dirbo, kol leido sveikata – beveik iki mirties: mirė 1956 m. vasario 13 d. – beveik 28 metus.

Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčios klebonas, kanauninkas Nikodemas Kasperiūnas

Kartu su klebonu buvo paskirtas vikaras kun. **Henrikas Prijalgauskas** (1892 11 01–1920 05 09–1978 08 23)¹³⁰. Dar iš Papilio 1925 m. rugsėjo 16 d. kun. N. Kasperiūnas rašte Žemaičių vyskupui prašo paskirti jį tikybos mokytoju tikrai Skapiškio vidurinėje mokykloje, o vikarą kun. H. Prijalgauską – tikybos mokytoju Skapiškio mokytojų kursuose bei Skapiškio ir parapijos pradinėse mokyklose¹³¹. Vyskupas į šį prašymą atsižvelgė.

1925 m. rugsėjo 24 d. Kupiškio dekanas Matas Kirlys (žr. 8 lentelę) perdavė Skapiškio bažnyčios beneficijos turtą paskirtam (įsakymas Nr. 3293, 1925 m. rugsėjo 7 d.) klebonui N. Kasperiūnui (1872 01 22–1896 05 18–1956 02 13)¹³².

Remiantis paskutiniu 1922 m. sudarytu inventoriumi, 1925 m., perimant parapiją, buvo sudarytas naujas „Žemaičių vyskupijos Kupiškio dekanato Skapiškio parapijos bažnyčios inventorius 1925 m.“¹³³

Dokumente aprašoma bažnyčia, jos matmenys (ilgis 33 metrai, plotis – 23 m, nuo aslos iki aukščiausios vietos 12 m, išorėje nuo pamatų iki aukščiausio šelmens – 16 metrų), istorija, išvardijama 11 atlaidų, prie bažnyčios veikiančios brolijos ir draugijos. Išvardijami 82 (be Skapiškio miestelio) parapijai priklausantys vienkiemiai, sodžiai, palivarkai, kolonijos, dvarai ir gyventojų skaičius, nurodomas atstumas nuo bažnyčios. Pažymėta, kad parapijoje yra 5 240 katalikų (2 457 vyrai ir 2 783 moterys), nekatalikų 50, o žydų – 160. Rašoma, kad apie 100 parapijiečių namuose kalba lenkiškai, tačiau supranta ir lietuvių kalbą.

Minimi bažnyčios tarnai bei bažnytinis 7 narių komitetas ir 2 narių bažnyčios palaikymo taryba, aprašoma varpinė, šventorius ir jame esantys paminklai,

prie šventoriaus įrengta lavoninė, dengta cinkuota skarda. Rašoma apie parapijos kapines.

1925 m. inventoriuje detalizuotas bažnyčios vidus: centrinis bei šoniniai altoriai, jų aptvėrimai ir papuošimai, paveikslai, statulos, klausyklos (7), suolai, sakykla, bažnyčios choras ir įlipimas į jį, vargonai. Išskaičiuoti judamosios bažnyčios nuosavybės dalykai, nurodyta jų kaina; išvardyti kunigo naudojami bažnytiniai drabužiai, altorių užtiesimai bei knygos. „Bažnyčios archyvas surištas į ryšulius ir laikomas uždarytoje spintoje zakristijoje.“ Datuotos krikšto (5), vedusiųjų (4) ir mirties (4) metrikų knygos, nurodyta, kokia kalba (lotyniškai, lenkiškai, rusiškai, lietuviškai) rašytos. Ankstyviausia knyga – vedusiųjų metrikų knyga nuo 1677 iki 1827 m. Yra ir pastaba: „Paskutiniąją, rusiškai rašytąją vedusiųjų metrikų knygą (nuo 1905 iki 1919), sunaikino vietinis bolševikų komitetas 1919 metais.“

Iš inventoriaus sužinome apie gyvenamuosius bei ūkio pastatus, beneficijos inventorių, grūdus bei Kreipšiuose prie klebonijos esantį sodą, kurio medžiai daugiausia seni.

Bažnyčios kapitalo yra 4 000 rb Rusų valstybės išdo lakštais.

Inventorius baigiamas tekstu: „Remiantis šiais dokumentais:

1) *Gardino storastos Mykolo Jono Puzino testamentu, rašytu 20 liepos 1758 m. ir patvirtintu Lietuvos Tribunolo 10 balandžio 1761 m.;*

2) *Paliepimu valdiško senato iš 29 liepos 1841 m. Nr. 37304 ir*

3) *Parėdymu kauniškės Valstybinių turtų valdybos, duotu 21 spalio 1886 m. Nr. 6247 Zarasų policijos valdybai (Novoaleksandrovskomu policejskomu pravleniju) Skapiškio parapijos dvasiškija turi teisę savo reikalams: 1) žūklauti Mituvos ežere ir 2) kirsti medžių valstybiniam miške.“*

Inventoriaus perdavimą–priėmimą pasirašė Bažnyčios turtų valdybos nariai Tomas Apšega, Antanas Petrusis ir Adomas Naujikas, Kupiškio dekanas Matas Kirlys ir kun. N. Kasperiuonas.

Į Skapiškį kun. N. Kasperiuonas pagal paskyrimą atvyko 1925 m. spalio 4 d.¹³⁴

Tačiau pedagogu kun. N. Kasperiuonas dirbo neilgai. 1927 m. rugpjūčio 1 d. paties prašymu buvo atleistas nuo Skapiškio vidurinės mokyklos kapeliono pareigų¹³⁵. Prašyme Panevėžio vyskupui K. Paltarokui kun. N. Kasperiuonas rašo, kad tikybos dėstyti mokykloje nebeleidžia chroniška gerklės liga. Tad kun. H. Prijalgauskas, palikdamas Skapiškio vikaru, paskirtas ir Skapiškio vidurinės mokyklos kapelionu¹³⁶.

1926 m. kovo 23 d. kun. N. Kasperiuonas rašo raportą Žemaičių vyskupijos kurijos Bažnyčios turtų valdymo tarybai, kad „Skapiškio bažnyčios varpas, užkliuovęs Rygoj, jau atkeliavo į Obelių (rašyta „Abelių“) muitinę, tiktai už didelius muitus 723 litai 60 centų; bet paliuosuoti nuo muitų jau paduotas prašymas Prekybos departamentui“¹³⁷. Kurija, gavusi raportą, taip pat prašo Finansų ministerijos Prekybos departamento atleisti „varpą“ nuo uždėto maito. „Minimas varpas kartu su kitais varpais karo pradžioje iš Lietuvos buvo rusų išvežtas ir vėliau, varpus grąžinant, buvo patekęs Rygon. Dabar, klaidai paaiškėjus, yra grąžinamas kaipo Skapiškio bažnyčios nuosavybė.“¹³⁸

Kupiškio dekanui 1926 m. rugsėjo 12 d. raštu klebonas praneša, kad Panevėžio katedrai per Sekmines surinkta 205 Lt, o per Šv. Lauryną – 122 Lt aukų. Juos išsiuntė Panevėžio Ūkio bankui, o 1929 m. Ūkio bankui išsiuntęs 135 Lt¹³⁹, 1936 – 50 Lt, 1935 – 32 Lt.

Elenchų duomenimis, 1926 m. Skapiškyje buvo 5 394 katalikai, o visame Kupiškio dekanate – 40 636¹⁴⁰, 1928 m. – Skapiškyje – 5 394, Kupiškio dekanate 41 164¹⁴¹ (žr. 4 lentelę). Prieš karą (1940 m.) Skapiškyje buvo 5 433 parapijiečiai, o visame Kupiškio dekanate – 45 092¹⁴². Nepriklausomybės metais Skapiškis buvo Rokiškio apskrities valsčiaus centras. 1940 m. turėjo apie 1 300 gyventojų¹⁴³.

Iš Kupiškio dekanato Mato Kirlio pranešimo vyskupui sužinome apie 1929 m. kunigų pašto perlaidomis gautas algas už penkis mėnesius (vasaris–birželis). Kun. N. Kasperiušas gavo 497 Lt 95 ct¹⁴⁴.

Kun. N. Kasperiušo 1929 m. gegužės 27 d. rašte Kupiškio dekanui pažymėta, kad Skapiškio bažnyčia organizuoja labdarybę, turi namą, kuriame gyvena septynios senolės. Joms pragyvenimą teikia parapijiečiai – rengia mirusiųjų minėjimus, laikant bažnyčioje jų intencijomis šv. Mišias.

Aktyviai veikė tretininkai, kurie didesnėse šventėse rinko aukas ir dalijo miestelio beturčiams¹⁴⁵. Skapiškio bažnyčioje aukos buvo renkamos seminarijų išlaikymui, misijoms, Katalikų veikimo centrui, katalikiškų mokyklų fondui, įvairioms katalikiškoms organizacijoms ir kitiems reikalams. 1935 m. katalikės moterys Motinos dieną darė rinkliavą (surinko 200 Lt neturtingoms motinoms šelpti)¹⁴⁶.

Rūpestį parapijiečių dvasingumu liudija Skapiškio klebono organizuojamos misijos ir joms kviečiami kunigai, dažniausiai vienuoliai. Tarkim, 1935 m. kovo 9–11 d. rekolekcijas vedė kun. Juozapas Bardišauskas¹⁴⁷. 1937 m. trijų dienų rekolekcijas vedė jėzuitas Romualdas Blažys SJ¹⁴⁸, 1938 m. – kapucinas Rokas (Kazimieras Macelis) OFM Cap¹⁴⁹; 1939 m. vasario 19–21 d. su išanga (vasario 18 d.) misijas Skapiškyje vedė marijonas kunigas t. Joanas (Paulius Gylys) MIC iš Panevėžio¹⁵⁰.

Atlikęs didžiulius statybos darbus Papilyje, klebonas N. Kasperiušas ir Skapiškyje ėmėsi statybos ir remonto darbų. 1926 m. cinkuota skarda apdengė namą prie bažnyčios, kuriame gyveno zakristijonas ir varpininkas, 1926 ir 1927 m. šiaudais apdengė parapijai priklausiusius trobesius Kreipšiuose. Tą liudija žemiau cituojamas klebono raštas.

1929 m. klebonas Kasperiušas, atsakydamas į Kupiškio dekanato raštą dėl Skapiškio parapijos beneficijos, aprašo trobesius¹⁵¹:

„Klebonija pastatyta 1876 metais ant akmeninio fundamento, iš medžio. Iš vidaus tinkuota ir popieriais išklajuota, oro pusėje – lentomis apmušta. Grindys ir lubos visose klebonijos dalyse medinės. Lubos netinkuotos. Ilgumas 25 metrai, platumas 10,5 metrų, durų 18, langų 19.

1879 m. į žiemius, rytų gale pristatytas sparnas ilgumo 10,5, platumo 5,5, kuriame yra virtuvė su plyta, du kambariai, kaminas mėsai rūkyti, po juo – du rūšiai: bulvėms ir daržovėms. Sparne keturi langai, du pečiai: iš jų vienas duonai kepti. Visas namas gontais dengtas. Iš galo sparno malkinė.

Į pietų vakarus nuo klebonijos stovi medinė klėtis, dengta geležine skarda, raudonai malevota, ant akmeninio fundamento, antra – kitiems reikalams.

Į vakarus nuo klėties randasi kūtis su dviem daržinėm: viena šienai, kita – padargams. Trobesis ketvirtainis po 17 metrų ilgumo, dengtas geležine skarda, juodu štankeliu malevota.

Ledainė stovi žemių rytuose nuo klebonijos. Vidus iš akmenio mūrytas, lubos medžio, dengta cinkuota skarda.

Medinė pirtis ilgumo ir platumo po 6,5 metrus. Joje trys skyriai, 4 durys, 3 langai. Stogas dengtas skindelio lentelėmis, štankeliu malevotas.

Prie senojo šventoriaus, arti klebonijos medinis namas, kuriame gyvena vargouninkas. Lentomis apmuštas, dengtas geležine skarda, raudonai malevotas. Ilgumo 17, platumo 8,5 metro. Jame 6 kambariai, 2 virtuvės, trys pečiai, 1 plytų kaminas mėsa rūkyti, 12 langų, 12 durų ir vienas rūsysis. Prie jo trobesys gyvuliams ir kitiems reikalingam, ilgumo 16 metrų ir platumo 7 m.

Prie bažnyčios irgi tokio didumo namas medinis. Dengtas vienoje pusėj skindeliais, kitoj gi dengtas 1926 metais cinkuota skarda. Iš oro pusės apmuštas lentom. Vienoj pusėj gyvena zakristijonas, kitoj gi pusėj salė susirinkimams ir iš galo pribūdavotas kambarys varpininkui. Tas kambarys dengtas cinkuota skarda.

Dar yra sena medinė „špitolė“, griūvanti, dengta šiaudais.

Skapiškio bažnyčios vienkiemis „Kreipšiai“ turi 31 ha žemės. Jo gyvenamasis namas senas, medinis, dengtas šiaudais 1926 metais. Ilgumo 21 m, platumo 12 metrų. Kūtis plūktą iš molio, ilgumo 30 m, platumo 12 metrų, dengta šiaudais 1926 metais. Klėtis medinė ilgumo 20 metrų, platumo 7 metrai, dengta šiaudais 1926 metais.

Kūtis kaulėms medinė, ilgumo 21 metras, platumo 7 metrai. Dengta šiaudais 1927 metais. Klojimas naujai pastatytas 1924 metais, ilgumo 24 metrai ir platumo 13 metrų, dengtas šiaudais.

Trobu daug ir didelių: stogai remontuojami.“

Dar 1927 m. kun. N. Kasperiuonas vyskupijos kurijos Bažnytinių turtų valdymo tarybą prašė įgaliojimo sumainyti bažnytinės žemės sklypą su kaimyno Motuzo žemės sklypu, kuris būtų naudingesnis bažnyčiai. Tokį leidimą gavo. Kunigui buvo parašytas įgaliojimas administruojant Skapiškio bažnyčios žemę su trobesiais ir bažnyčia kreiptis į atitinkamas įstaigas gauti Skapiškio bažnyčiai žemės nuosavybei dokumentus¹⁵².

Stanislava Mažeikytė yra pasakojusi, kad kan. N. Kasperiuonas iš savo Kreipšių palivarko veždavo pieną, mėsą į ubagynę – senelių prieglaudą, kurią išlaikė parapijiečiai. Minint mirusiųjų metines, po pietų likdavo maisto, tad jį nunešdavo seneliams. Prieglauda buvo senoje – pirmojoje Skapiškio mokykloje, statytoje apie 1860 m.

Panaikinus baudžiavą, kūrėsi valsčiai. Kur dabar mokytojų namas, iškilo valsčiaus pastatas, šalia jo – mokykla. Abu vienodo stiliaus.

Prieglaudoje gyveno moterys ir du išprotėję nepiktybiški vyrai, malonybiškai vadinti Vaciku ir Samuoliuku. Kas dieną jie eidavo po gryčias ir klausinėdavo, ką šeimininkai valgė, ką jie dirbo.

Klebono N. Kasperiuono šeimininkė (*gaspadinė*) buvo Baltrušaitienė, o jos padėjėja Gabnienė – Stasio Gabnio motina. Visi pastarosios vaikai: Stasys, Jonas, Birutė – užaugo prieglaudoje. Ilgus metus šeimininkavo tretininkė Viktorija Žiogūnaitė, o 1949–1956 m. – Ona Žiogūnaitė-Pajedienė.

1936 m. kleb. N. Kasperiuonas parapijos lėšomis išdekoroavo bažnyčios vidų, suremontavo misijų ir blaivybės paminklus.

Klebono Nikodemo Kasperiuono šeimininkė Viktorija Žiogūnaitė (Žogūnaitė).

Iš Aldonos Vasiliauskiėnės archyvo

1940 m. priešais Skapiškio bažnyčią, beneficijos žemėje, klebono N. Kasperiūno pastatytuose namuose, įsteigta altarija. 1944 m. per miestelio gaisrą sudegus parapijos klebonijai ir daliai kitų trobesių, klebonas apsigyveno altarijoje¹⁵³.

1937 m. Skapiškio bažnyčios šventoriuje kan. N. Kasperiūnas pastatė Lurda¹⁵⁴. Tačiau šv. Bernadetos skulptūros postamente įrašyta 1938 m. data leidžia teigti, kad Lurde statulos pastatytos tik 1938 m.

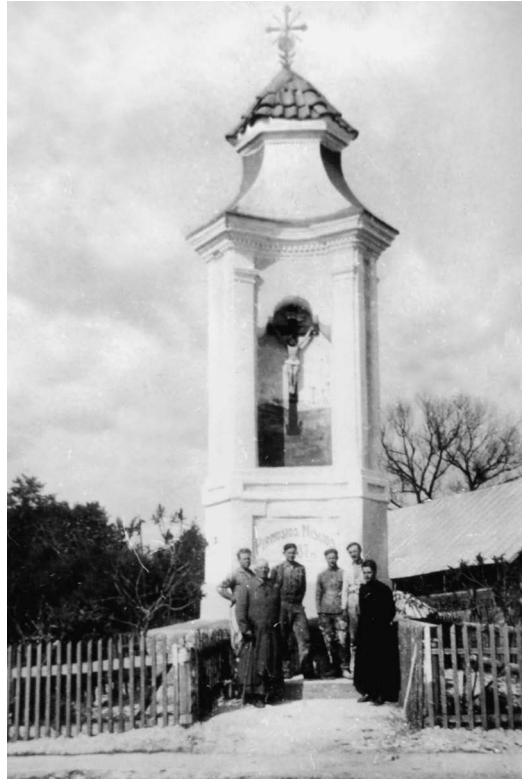
1933 m. duomenimis, Skapiškio parapijoje gyveno sentikiai (*starovierai*) – Narbutų kaime 14 šeimų ir dar dvi šeimos – apie 60 asmenų; 10 stačiatikių ir 6 protestantai¹⁵⁵.

Biliūnų kaimo parapijiečiams sutvarkius suirusį kapinių mūrą, klebonas N. Kasperiūnas 1935 m. spalio 27 d. pašventino kapines.

1934 m. Panevėžio vyskupijos kurijos Bažnytinių turtų valdymo taryba patvirtino trejiems metams išrinktą Skapiškio Bažnyčios komitetą ir Bažnyčios palaikymo tarybą. Tarybų pirmininkas klebonas N. Kasperiūnas. Bažnyčios komitetas: Antanas Beleckas, Povilas Mikšys, Kostas Totoris, Antanas Mažylis, Jonas Grižas, Juozas Čežys ir Tomas Bugailiškis. Bažnyčios palaikymo taryba: Antanas Beleckas, Povilas Mikšys ir kandidatas Kostas Totoris¹⁵⁶.

Įdomus 1934 m. pabaigos klebono raštas Kupiškio dekanui: „Pildydamas Kupiškio dekanu raštą iš gruodžio mėn. 14 d. Nr. 1348, turiu garbės prisiųsti dvi žąsų korteles Nr. 114849 ir 114848, taipogi vieną kortelę Nr. 178657 kun. Igno Šaučiūno.“¹⁵⁷

1931 m. birželio 28 d. raporte Kupiškio dekanui Skapiškio vikaras kun. Benediktas Šveikauskas praneša, kad Skapiškio parapijoje yra devynios liaudies mokyklos, kurias lankė 597 vaikai (324 berniukai ir 273 mergaitės). Tikybos pamokas nuo 1931 m. vasario 1 iki liepos 1 d. (iš viso 309 pamokos) dėstė kun. B. Šveikauskas¹⁵⁸.

Prie pirmųjų Misijų paminklo. Priekyje kairėje klebonas kunigas Nikodemas Kasperiūnas, dešinėje vikaras kunigas Ignas Šaučiūnas. Iš A. E. Markevičiūtės albumo

5 lentelė¹⁵⁹. Kunigai, dėstę tikybą Skapiškio parapijos mokyklose ir lančę tikybos pamokas

Mokykla	Benediktas Šveikauskas (1933)	Ignas Šaučiūnas, pamokų skaičius (pusmečiais)				
		1934–1935 I p.	1935 II p.	1935–1936 II p.	1936 I p.	1936 II p.
Skapiškio	(4 komplektai) dėstė	4 komp. 70	5 komp. 114	5 komp. 161	4 komp. + stoty 107	5 komp. 181
Eičionių	(1 komplektas) dėstė	24	-	-	-	-
Šiurpiškių	dėstė	-	21	-	21	-
Jokšių–Šiurpiškių	-	24	-	44	-	36
Čivonių	dėstė	24	27	38	26	20
Juodpėnų	dėstė	18	19	-	16	23
Tatkonių	dėstė	20	19	30	20	27
Kandrėnų	dėstė	-	-	-	-	-
Kandrėnų–Vaduvų	-	24	-	30	-	24
Vaduvų	-	-	16	-	22	-
Laičių	dėstė	25	24	44	22	31
Biliūnų	dėstė	-	-	-	-	-
Biliūnų–Vainiškių	-	26	-	16	-	29
Vainiškių	-	-	20	-	18	-
Obelių–Šiurpiškių	-	-	-	14 ¹⁶⁰	-	-
Sriubiškių	-	-	-	12 ¹⁶¹	-	-
Lukiškių (Salų parapija)	-	-	-	-	12	14
Skapiškio stoties	-	-	-	-	-	-
Topolio	-	-	-	-	-	-
Iš viso		257	260	415	264	385

Mokykla	Ignas Šaučiūnas, pamokų skaičius (pusmečiais)			kun. teol. lic. Antanas Kietis, pamokų skaičius (pusmečiais)	
	1937 I p.	1937–1938 II p.	1938–1939 II p.	1939–1940 I p.	1939–1940 II p.
Skapiškio	5 komp. 120	4 komp. 134	5 komp. 100	5 komp. 130	5 komp. 155
Eičionių (1 komplektas)	-	-	-	-	-
Šiurpiškių	21	34	20	24	36
Jokšių–Šiurpiškių	-	-	-	-	-
Čivonių	16	37	18	24	35
Juodpėnų	18	36	23	32 2 komp.	62 2 komp.
Tatkonių	15	31	18	22	40
Kandrėnų	-	-	-	-	-
Kandrėnų–Vaduvų	-	-	-	-	-

(tęsinys)

Mokykla	Ignas Šaučiūnas, pamokų skaičius (pusmečiais)			kun. teol. lic. Antanas Kietis, pamokų skaičius (pusmečiais)	
	1937 I p.	1937–1938 II p.	1938–1939 II p.	1939–1940 I p.	1939–1940 II p.
Vaduvų	19	23	30 2 komp.	48 2 komp.	72 2 komp.
Laičių	19	36	24	24	34
Biliūnų	-	-	-	-	-
Biliūnų–Vainiškių	-	-	-	-	-
Vainiškių	10	35	18	24	36
Obelių–Šiurpiškių	-	-	-	-	-
Sriubiškių	-	-	-	-	-
Lukiškių (Salų parap.)	16	26	-	-	-
Skapiškio stoties	-	29	-	-	-
Topolio	-	-	-	-	-
Iš viso	254	421	251	334	470

Mokykla	Mykolas Mikeliūnas, pamokų skaičius (pusmečiais)			
	1942–1943 I p.	1942–1943 II p.	1943–1944 I p.	1943–1944 II p.
Skapiškio	-	4 komp.	4 komp.	4 komp.
	70	96	75	83
Eičionių (1 komplektas)	-	-	-	-
Šiurpiškių (Šiurpiškio)	23	24	20	17
Jokšių–Šiurpiškių	-	-	-	-
Čivonių	21	23	20	20
Juodpėnų	30	35 2 komp.	34 2 komp.	34 2 komp.
Tatkonių	prijungta prie stoties	-	-	-
Kandrėnų	-	-	-	-
Kandrėnų–Vaduvų	-	-	-	-
Vaduvų	28	34 2 komp.	38 2 komp.	36 2 komp.
Laičių	20	26	25	22
Biliūnų	-	-	-	-
Biliūnų–Vainiškių	-	-	-	-
Vainiškių	-	-	-	-
Obelių–Šiurpiškių	-	-	-	-
Sriubiškių	-	-	-	-
Lukiškių (Salų parap.)	-	-	-	-
Skapiškio stoties	32	41 2 komp.	36 2 komp.	34 2 komp.
Topolio	20	26	23	22

Kun. I. Šaučiūno ataskaitose pažymėta, kad pamokų skaičiaus toje pačioje mokykloje skirtingumas paaiškinamas ligonių lankymu, kalenda, paties kunigo ar tikybos mokytojo liga. Kapelionas džiaugėsi, kad tikybos dėstymui mokyklose jokių kliudymų nėra.

Kaip rodo 5 lentelė, mokyklos įsikurdavo kaimuose, jungdavosi su kitų kaimų mokyklomis, dėl mokinių stokos užsidarydavo – tai matyti iš mokyklų pavadinimų kaitos.

1930 m. Katalikų veikimo centro savaitraštyje „Mūsų laikraštis“ išspausdinta informacija apie Skapiškio mokyklą¹⁶². Teigtina, kad šią informaciją katalikiškam laikraščiui pateikė klebonas kun. N. Kasperiušas:

„Vienuolyno 2 aukštų rūmai dveji metai atgal buvo vidurinė mokykla, o dabar, ją likvidavus, beliko tik pradžios mokykla. Likviduojant vidurinę mokyklą, buvo žadama čia įsteigti kokią nors specialę mokyklą, bet pažadai pažadais paliko, nes specialės mokyklos ir šiandien neturim. Mokyklai čia labai geros [sąlygos] – rūmai erdvūs pilnoj tvarkoj ir prie jų dar yra apie 4 ha gražios žemės.“

Klebonas N. Kasperiušas, aprašydamas parapiją, savo straipsnyje pažymi, kad *„kunigai vikarai uoliai lankė po parapiją išmėtytas mokyklas, ne tik suteikė tikybinių žinių, bet ir apsilankymais įkvėpė vaikams širdingą meilę tikybos atstovui ir sužadino pamaldumą. Vaikystėje tikėjimo tiesų pamėgimas ir paauglius veikia ir nugali priešingas sroves“*¹⁶³. Tad ir sovietmečiu, jau užaugę, šie buvę vaikai noriai ir gausiai lankė bažnyčią.

1941 m. vokiečių okupacijos metu Skapiškio progimnazija buvo perkelta į Pandėlį, Skapiškyje liko tik keturios klasės. 1942–1944 m. Skapiškyje veikė amatų mokykla. 1944 m. Skapiškyje vėl atidaryta progimnazija, kuri nuo 1950 m. vadinta septynmete mokykla. 1952 m. įkurta vidurinė mokykla, o 1957 m. išleista pirmoji abiturientų laida.

Miesteliui sudegus, Skapiškyje nebuvo vietos mokyklai, tad ji buvo atidaryta Vaduvose – čia buvo didelis pastatas.

Mokytoja S. Mažeikytė yra pasakojusi, kad karo metu dominikonų vienuolyno mūras nebuvo taip smarkiai suniokotas – apgriauta tik šiaurinė pusė. Buvo galima suremontuoti, nes miškas dalytas veltui ir talkininkai buvo privežę pilną mokyklos kiemą rastų. Tačiau mokyklos direktorius Vladas Merkevičius rąstus išsivežė ir pasistatė Rokiškio gatvėje namą (jo namas taip pat buvo sudegęs). Tuo metu Merkevičiai Skapiškyje buvo visagaliai „karaliai“ ir niekas jiems negalėjo sukliudyti.

Vienuolyno plytos labai tiko atstatant karo metu sugriautus namus, tad žmonės vienuolyną ardė ir iš plytų statė krosnis ir kt. Negana to, rajono valdžia išsivežė plytų likučius. Iš jų pastatė kultūros namus. Taip pat buvo nacionalizuota kan. N. Kasperiušo pastatyta didžiulė, dar ne iki galo įrengta klebonija – ji išvežta į miestelio centrą ir iš jos pastatyti pirmieji kultūros namai (vienoje pusėje buvo biblioteka, kitoje – salė). Vėliau šis pastatas buvo nugriautas, jo vietoje pastatytas didžiulis, gana modernus, dar ir šiandieną stovintis jau renovuotas pastatas, kuriame įsikūrusios įvairios miestelio valdžios įstaigos su seniūnija, biblioteka, kultūros namais, nemažomis salėmis.

Topolių mokyklos mokiniai. Pirmoje eilėje iš kairės: Emilė Stanionytė, Pranė Vaitiekūnaitė, Irena Baltrūnaitė, Aldona Mekaitė, Bronė Skardžiūtė, Ona Malinauskaitė, Genė Čiurlytė, Valė Riūkaitė, Pranė Petkevičiūtė, Vytautas Naujikas, Vladas Juknevičius. Antroje eilėje: Genė Katelytė, Joana Gabnytė, Stasė Sokaitė, Emilė Merkytė, Stasė Baltrūnaitė, mokytoja, ant mokytojos kelių Stasė Kadžiulytė, vikaras, kunigas Ignas Šaučiūnas, Kazė Tuskaitė. Trečioje eilėje: Stasė Graibutė, Janina Skardžiūtė, Liuda Klimkaitė, už jų Janina Rauplytė, Antanas Naujikas, nežinomas, Prokofjevas, Pranas Petkevičius, Linas Sokas, Petras Matulis, Petras Skardžius, Leonas Baltrūnas. Ant medžio iš kairės: Alfonsas Vaitiekūnas ir Čeika. Iš Joanos Gabnytės-Šešelgienės albumo

Kun. N. Kasperiuūni klebonaujant, Skapiškio progimnazijoje, vėliau mokykloje direktorių pareigas ėjo Juozas Žilvitis (1925–1929), Vladas Merkevičius (1940–1947), Jonas Beleckas (1948–1949), Antanas Likša (1949–1950), Alfonsas Vepštas (1950–1951) ir Alfonsas Rimkus (1951–1956). Vėliau, jau dirbant kitiems klebonams, mokyklos direktoriais buvo Stasys Merkys (1956–1962), Jonas Kaušakys (1962–1992). Nuo 1992 m. mokyklos direktorės pareigas eina Birutė Zaborskienė.

Kai kurie mokyklos direktoriai sovietmečiu buvo aršūs ateistai, tačiau kuniagai, nepaisydami įvairių nemalonumų, valdžios draudimų ir grasinimų, sąžiningai atliko visas reikalingas pareigas – teikė dvasinius patarnavimus: krikštijo vaikus, laimino santuokas, į paskutinę kelionę lydėjo mirusiuosius (žr. 6 lentelę).

6 lentelė¹⁶⁴. Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčioje atliktos apeigos (1941–1967)

Metai	Krikštai	Santuokos	Laidotuvės
1941	101	45	59
1942	100	27	74
1943	100	23	81

(tęsinys)

Metai	Krikštai	Santuokos	Laidotuvės
1944	94	13	103
1945	59	13	85
1946	51	22	102
1957	54	30	43
1958	55	35	38
1959	43	31	44
1960	59	32	34
1963	28	19	41
1967	29	13	41

Vaikai dažnai buvo krikštijami slapta – naktimis, dažnai privačiuose namuose. Dauguma santuokos sakramentų teikiami taip pat slapta, klebonijoje. Valdžios požiūri į religines apeigas liudija Skapiškio vidurinės mokyklos mokytojų likimas: už tai, kad mokytoja Elena Juzefa Merkienė (1929 01 17–2013 04 26), 1962 m. laidojant motiną, ne tik buvo bažnyčioje, bet ir per visas šv. Mišias išklūpėjo, jos vyrą mokyklos direktorių Stasį Merkį (1924 01 01–1983 08 13), kuris direktoriumi dirbo 1956–1962 m., atleido iš pareigų; 1983 m. iš mokyklos buvo išmesta mokytoja S. Mažeikytė (1927 06 01–2019 02 04), nes ir ji padarė „didelį nusikaltimą“ – visą gyvenimą tvirtai tikėjusią motiną palaidojo katalikiškai, „su bažnyčia“.

Kunigų pasikeitimai Skapiškio šv. Hiacinto (Jackaus) parapijoje

Skapiškyje klebonui N. Kasperiūnui 1925–1953 m. talkino 18 vikarų kunigų (žr. 7 lentelę): 1924–1930 m. – jau minėtas Henrikas Prijalgauskas (1892 11 01–1920 05 16–1978 08 23), 1924 10 23–1924 11 04 Juozapas Mickevičius (1900 01 01–1924 06 14–1985 11 30)¹⁶⁵, 1930–1933 m. Benediktas Šveikauskas (1884 03 21–1912 06 12–1941 06 26)¹⁶⁶, 1933–1934 m. Petras Strazdas (1908 10 08–1933 04 01–1941?)¹⁶⁷, 1933–1938 m. Ignas Šaučiūnas (1905 12 16–1933 04 01–1991 03 08)¹⁶⁸, 1939 01 01–1941 10 04 – teol. lic. Antanas Kietis (1905 01 14–1936 06 26–1996 05 19)¹⁶⁹, 1941–1942 m. Juozapas Bardišauskas (1898 01 18–1925 06 14–1951 05 27)¹⁷⁰, 1942–1944 m. Mykolas Mikeliūnas (1903 08 14–1939 05 13–1975 05 19)¹⁷¹, 1944–1945 m. Vladas Kremenskas (1916 09 12–1941 01 26–2016 12 09)¹⁷², 1945 11 22–1947 01 08 – Anicetas Kisielius (1920 07 23–1945 01 14–2012 02 19)¹⁷³, 1947 m. Adolfas Breivė (1924 01 15–1948 04 25–2002 07 29)¹⁷⁴, keturis mėnesius (1948 01 21–1948 05 08) yra vikaravęs Valentinas Šikšnius-Šikšnys (1914 08 04–1939 06 03–1984 12 08)¹⁷⁵ – kitur rašoma, kad užėmė klebono pareigas, 1948–1950 m. – Laimingas Feliksas Blynas (1922 04 15–1945 04 29–2002 03 26)¹⁷⁶, 1950–1951 m. – Juozas Vaičionis (1926–1948–? metų kunigystė), 1951–1953 m. Bronislovas Šukys (1924 04 01–1948 12 19–1970 07 24)¹⁷⁷, 1953 06 17–1953 11 11 – Mykolas Gilys (1927 01 01–1951 09 21–1987 01 13)¹⁷⁸.

1917 m., baigęs Kauno gimnazijos 4 klases, J. Mickevičius įstojo į Žemaičių kunigų seminariją Kaune. 1924 m. birželio 14 d. išventintas kunigu vikaravo

Raguvoje, Skapiškyje, vėl Raguvoje (tada jis dirbo ir vidurinės mokyklos kapelionu). Vėliau vikaravo Šeduvoje ir Svėdasuose, kapelionavo Panevėžio lenkų pradžios mokykloje ir gimnazijoje bei mergaičių ruošos mokykloje. Klebonavo Kazliškyje, Kvetkuose, Geležiuose, Upytėje ir Lėne.

Gyvenimą baigė Krekenavos altaristu 1985 m. lapkričio 30 d. Palaidotas Krekenavos bažnyčios šventoriuje.

Mykolas Gilys gimė 1927 m. sausio 1 d. Radviliškyje, geležinkelininko šeimoje, kurioje augo nemažas būrelis vaikų: 6 broliai ir 2 seserys. Mokėsi Biržuose. 1946 m. įstojo į Kauno Tarpdiecezinę kunigų seminariją. Kunigu išventintas 1951 m. rugsėjo 21 d. Vikaru dirbo Dusetose ir Skapiškyje.

Skapiškyje buvo iškūstas, kad katechizuoja vaikučius. Todėl nuteistas 2 metams fizinių darbų, kuriuos atliko Panevėžio ir Juodupės durpynuose. Po to buvo pasiūstas į Karsakiškį, Panevėžio r., kur išbuvo iki mirties (23 metus). Mirė 1987 m. sausio 13 d. sulaukęs vos 60 metų.

Kun. Mykolas buvo gabus, mylėjo knygas, mokėjo keletą užsienio kalbų: lotynų, vokiečių, prancūzų, anglų, rusų, lenkų, esperanto. Palaidotas Kaune, Petrašiūnų kapinėse prie motinos.

7 lentelė¹⁷⁹. Vikarai, talkinę Skapiškio klebonui kun. Nikodemui Kasperiuui

Eil. Nr.	Kunigo vardas, pavardė	Užimtos pareigos	Darbo Skapiškyje laikas	Gyvenimo metai
1.	Henrikas Prijalgauskas	Vikaras	1924–1930	1892 11 01–1920 05 09– 1978 08 23
2.	Nikodemas Kasperiuonas	Klebonas	1925–1956	1872 01 02–1896 05 18– 1956 02 13
3.	Benediktas Šveikauskas	Vikaras	1930–1933	1884 03 21–1912 06 12– 1941 06 26
4.	Petras Strazdas	Vikaras	1933–1934	1908 10 08–1933 04 01– 1941?
5.	Ignas (Ignacas) Šaučiūnas	Vikaras	1933–1938	1905 12 16–1933 04 01– 1991 03 08
6.	Antanas Kietis	Vikaras	1939 01 01– 1941 10 04	1905 01 14–1936 06 26– 1996 05 19
7.	Juozapas Bardišauskas	Vikaras	1941–1942	1898 01 18–1925 06 14– 1951 05 27
8.	Mykolas Mikeliūnas	Vikaras	1942–1944	1903 08 14–1939 05 13– 1975 05 19
9.	Vladas Kremenskas	Vikaras	1944–1945	1916 09 12–1941 01 26– 2016 12 09
10.	Anicetas Kisielius	Vikaras	1945 11 22– 1947 01 08	1920 07 23–1945 01 14– 2012 02 19
11.	Adolfas Breivė	Vikaras	1947–1948	1924 01 15–1948 04 25– 2002 07 29
12.	Valentinas Šikšnius-Šikšnys	Vikaras	1948 01 21– 1948 05 08	1914 08 04–1939 06 03– 1984 12 08
13.	Laimingas Feliksas Blynas	Vikaras	1948–1950	1922 04 15–1945 04 29– 2002 03 26
14.	Juozas Vaičionis	Vikaras	1950–1951	1926–1948 – metė kunigystę

(tęsinys)

Eil. Nr.	Kunigo vardas, pavardė	Užimtos pareigos	Darbo Skapiškyje laikas	Gyvenimo metai
15.	Bronislovas Šukys	Vikaras	1951–1953	1924 04 01–1948 12 19– 1970 07 24
16.	Mykolas Gilyš	Vikaras	1953 06 17– 1953 11 11	1927 01 01–1951 09 21– 1987 01 13
17.	Juozapas Lukšas	Administratorius	1953–1976	1917 10 19–1944 03 25– 1997 03 09
18.	Antanas Paurys	Altaristas	1956–1968	1885 10 03–1909 05 29– 1968 04 11

Skapiškio kunigai dokumentuose ir parapijiečių atsiminimuose

1930 m. vikarą kun. H. Prijalgauską iškėlus į Smilgius, į Skapiškį vikaru, paties prašymu, buvo paskirtas **Benediktas Šveikauskas**¹⁸⁰ (1884 03 21–1912 06 12–1941 06 26), o 1933 m. kun. B. Šveikauską pakeičia du nauji vikarai: ką tik – 1933 m. balandžio 1 d. – išventinti į kunigus **Ignas Šaučiūnas**¹⁸¹ (1905 12 16–1933 04 01–1991 03 08) ir **Petras Strazdas**¹⁸². Skapiškis kunigams I. Šaučiūnui ir P. Strazdui (1908 10 08–1933 04 01–1941) tampa pirmąja kunigystės vieta. Tačiau kun. P. Strazdas Skapiškyje dirba tik metus. 1934 m. toms pačioms vikaro pareigoms jis iškeliamas į Krinčiną.

Kun. Ignas Šaučiūnas (1933–1938)

Kun. Ignas (kitur rašoma Ignacas) Šaučiūnas Skapiškyje kan. N. Kasperiūnui talkino penkerius metus (1933–1938). Vikaras Skapiškio mokykloje dėstė tikybą. Tos pradinukės, kaip yra prisiminusi Aldona Kytrienė¹⁸³, kurios gerai sakydavo eilėraščius, kunigo ant rankų buvo nunešamos į mokytojų kambarį, kad visi pedagogai išgirstų jų sakomus eilėraščius.

Kunigas buvo puikus smuikininkas, dainininkas ir gyvas kaip vijurkas. Jo tamsios garbanos žavėjo visus, ypač jaunimą, todėl katalikiškose jaunimo organizacijose buvo labai daug narių.

Kunigas atvažiuodavo į Tvirus pas Joną Kytrą, dėl kaime dažnos Kytrų pavardės gyventojų vadinamą užkuriu, pas kurį rinkdavosi vietos inteligentija: fotografė – foto metraštininkė Ona Balytė (1882–1962 11 07), gydytoja Sofija Salagubaitė (vėliau ji išsikėlė į Rokiškį ir 1945–1964 m. vadovavo Rokiškio ligoninei). Visi skapiškėnai S. Salagubaitę laikė labai gera daktare: Aldoną Kytrienę išgydė nuo nervinio sąnarių uždegimo, jos seserį skapiškietę Eugeniją Naujokienę – nuo pleurito (ištraukė kelis litrus skysčio)...

Pas minėtus Kytras vykdavo „rožančių baliai“. Pats Kytra ir jo žmona, vadinta Antuta (Anatolija), buvo labai pamaldūs: sekmadienį ne tik patys nieko nedirbdavo, bet neleisdavo darbuotis ir samdiniams. Jų vienintelė dukra Genė buvo puiki organizatorė.

Mokytojas kun. I. Šaučiūnas vikaraudamas Skapiškyje įsigijo mašinėlę (be kėbulo), tad pavežiodavo ir vaikus. A. Kytrienei irgi teko važiuoti.

Kun. I. Šaučiūnui prašant, Skapiškio klebonas N. Kasperiūnas 1939 m. kuriamai Gulbinėnų parapijai padovanojo: pušką, kieliką, žalią kapą, juodą arnotą, bursą važiuoti pas ligonius ir mišiolą¹⁸⁴.

Kun. Antanas Kietis (1939–1941)

1938 m. į Gulbinėnus rezidentu iškėlus kun. Igną Šaučiūną, į Skapiškį vikaro pareigoms 1939 m. paskiriamas kun. Antanas Kietis (1905 01 14–1936 06 26–1996 05 19), dirbęs Panevėžio Šv. apaštalu Petro ir Povilo bažnyčioje vikaru.

Skapiškyje jis vikaravo beveik trejetą metų (1939 01 01–1941 10 04). Skapiškietė A. Kytrienė yra pasakojusi, kad jis buvo aukštas, juodbruvus kunigas.

Prisimena žmonių pasakojimus, kaip sovietai suėmė jį, veterinaro žmoną Kilienę (Vilimaite), Kazanavičių ir Šakalį. Pastaruosius žiauriai nukankino (nulupinėjo nagus, „išmėsinejo“) ir nužudė Tvirų palaukėje. Kunigui ir Kilienei leido pabėgti.

Kaip pasakoja parapijiečiai, Skapiškyje gyveno Mykoliukas Lukošius ir Valentonis – mažas ir didelis. Du valkatos, chuliganai, girtuoklėliai, nuolat sėdėję daboklė. M. Lukošius tuoj po karo tapo partorgu. Jis ir vežė sušaudyti kun. A. Kietį. Skapiškyje buvo ir daugiau išgarsėjusių parapijiečių minimų strībų: Aidukas, Antanas Aliušis, Jonas Baranauskas (nearšus), Pranas Barzdžiukas, Bukauskas, Steponas Gabninas, Greibus, Mykolas Lankauskas, Lingevičius, Mykolas Lukošius, Petras Mikoliūnas (desantininkas), Leonas Mikoliūnas, Naniškis, Romas Naniškis, Antanas Paskačimas, Donatas Patapas (buvęs milicininkas), Romas Šiaučiūnas, Juozas Tuska, Antanas Urbonas, Užtupas, Pranas Valintonis, Juozas Vireliūnas.

Kun. A. Kiečio, vežto sušaudyti, faktą liudija kun. Jono Jurgaičio užrašyta paties kunigo Antano Kiečio papasakota istorija¹⁸⁵.

„1941 m. birželio 23 d. dėl nežinomų priežasčių mane areštavo Skapiškio raudonieji aktyvistai, kurių dauguma buvo žydai ir rusai. Nuvedė į daboklę. Čia radau areštuotą ir 5 klasės moksleivį Stasį Kazanavičių (apie 16 metų) iš Dailiūnų kaimo. Ten buvo dar du man nepažįstami. Mes girdime, kaip kieme šneka: „Penkis vežimus šautuvų išvežė iš bažnyčios.“

Keista, iš kur tie šautuvai galėjo atsirasti? – pagalvojau. Po to aš greit perpratau tą jų „antį“.

25 dieną atvažiavo sunkvežimis ir mus visus nuvežė į valsčių. Čia liepė išlipti. Į sunkvežimį įkėlė sunkiai sužeistą Julijų Šakalį, Stasį Kazanavičių, Skapiškio gyventoją Kilienę ir mane. Sulipo visi aktyvistai, šoferis buvo tik su trumpikėmis ir raudona „maike“. Šalia jo atsisėdo iš Rokiškio atvažiavęs kažkoks aukštas NKVD karininkas su kepure. Šakalys paprašė gert. Vienas iš tų aktyvistų pasakė: „Tuoj mes jumi pagirdysim...“

Tarp tų aktyvistų buvo ir Skapiškio lietuvių.

Važiuojam Pandėlio link. Prie pirmojo miško sunkvežimis sustojo. Išlipo eilinis milicininkas iš Skapiškio ir vienas rudais plaukais, atidarė bortą, rusas NKVD karinin-

*Vikaras Antanas Kietis.
Iš A. Vasiliauskienės
archyvo*

kas liepė išlipt Kazanavičiui ir Šakaliui (jį iškėlė). Šakalį nuo pakelės griovio nunešė į pievutę ir paguldė. Kazanavičius stovėjo šalia. Rusas enkavėdistas milicininkui ir tam rusui kažką pasakė, įlipo į kabiną ir mes nuvažiuovome Pandėlio link. (Tas milicininkas po karo dirbo Rageliuose partorgu.)

Maždaug už savaitės, grįžęs iš Rokiškio, sužinojau, kad aniedu Šakalį ir Kazanavičių žiauriai nukankino. Šakalys buvo supjaustytas, nupjauti lyties organai, Kazanavičiui sulaužyti šonkauliai, sudaužyta galva.“

Po šio teroro kun. A. Kietis paties prašymu iš Skapiškio buvo iškeltas į Pandėlį.

Kun. Juozapas Bardišauskas (1941–1942)

1941 m. spalio 4 d. į Skapiškio Šv. Jackaus (Hiacinto) parapijos bažnyčią vikaro pareigoms deleguojamas kunigas Juozapas Bardišauskas (1898 01 18–1925 06 14–1951 05 27). Čia jis daugiau gydėsi ir ilsėjosi, pervargęs statydamas bažnyčią Papilyje¹⁸⁶.

Iš Skapiškio tuo metu į naują paskyrimo vietą dar nebuvo išvykęs kun. A. Kietis, tad atvykęs kun. J. Bardišauskas apsigyveno ne klebonijoje, o bažnyčios choristės Onos Šilinitės namuose Dariaus ir Girėno vardu pavadintoje Kalvarnikų gatvėje. Namas buvo didelis – dviejų galų, tad kunigui buvo erdvu.

PVKA esančioje kunigo J. Bardišausko byloje yra labai gražūs vysk. K. Paltaroko laišakai, liudijantys tėvišką rūpinimąsi kun. J. Bardišausku, taigi ir kitais vyskupijos kunigais.

Kunigas, gydytojų patartas, prašo vyskupo atleisti nuo visų pareigų gydytis. Vyskupas kunigo prašymą patenkino ir 1942 m. sausio 10 d. atleido iš Skapiškio vikaro pareigų pusei metų gydytis.

Tačiau kunigas Skapiškyje ne tik ilsėjosi – jis negalėjo būti be darbo, negalėjo netalkinti klebonui. Vyresnio amžiaus Skapiškio parapijos tikintieji prisimena kun. Juozą Bardišauską. Pateiksime keletą straipsnio autorės užrašytų skapiškėnų pasakojimų (žr. priedus).

Kun. J. Bardišauskas buvo labai pamaldus, nuoširdus dvasininkas, mokėjęs bendrauti su vaikais ir juos mokyti gražaus elgesio. Kunigui sakant pamokslus – žmonės verkdavę.

O kunigo kalba apie atgailą ne vienam parapijiečiui įstrigusi visam gyvenimui – apie tai yra pasakojęs ir senolis Jonas Uziela: „*Visai nebūtina krūtinę daužyti kumščiu taip, kad net skambėtų. Prisipažįstant, kad „esu kaltas...“ užtenka prisiliesti prie krūtinės pirštais. Svarbu, kad nuoširdi atgaila būtų žmonių širdyse.“*

Kun. J. Bardišauskui prašant vysk. K. Paltarokas, suderinęs su arkivyskupu M. Reiniu, delegavo jį į Vilnių vietos ordinaro dispozicijon. 1942 m. rugsėjo 15 d. kun. J. Bardišauskas pradėjo eiti progimnazijos kapeliono ir parapijos vikaro pareigas Valkininkuose (Varėnos r.).

1945 m. liepos 4 d. kunigas J. Bardišauskas buvo suimtas. Spalio 6 d. „nusikaltėliams“ – jam ir kitiems suimtiesiems – parengta kaltinamoji išvada. 1945 m. spalio 26 d. kun. J. Bardišauskas karo tribunolo nuteistas pagal 58–1 „a“ straipsnį 10 metų su turto konfiskacija ir 5 metams be teisių. 1951 m. gegužės 27 d. viename iš Taišeto lagerių prie Čiunos jis buvo sargybinio nušautas¹⁸⁷.

Kun. Mykolas Mikeliūnas (1942–1944)

1942 m. vasario mėnesį į Skapiškį vikaro pareigoms iš Rokiškio atvyksta kun. Mykolas Mikeliūnas (1903 08 14–1939 05 13–1975 05 19).

1942–1944 m. Skapiškyje vikaravo kun. Mykolas Mikeliūnas. Tai buvo sunkus karo laikas. A. Kytrienė yra pasakojusi, kad kunigas vikaras ją (Aldonai buvo aštuoneri) ir kitus vaikus rengė Pirmajai šv. Komunijai. Susodindavo vaikus ant šventoriaus po medžių ir aiškino, klausinėdavo. Ateidavo pasiklausti ir kai kurios mamos ir, norėdamos padėti vaikams, greičiau negu vaikai atsakydavo į kunigo klausimus. Tada kunigas vaikus vedavo prie Lurdo. Mamos greitai atsekdamos iš paskos. Negalėdamos prikalbinti mamų, kad patylėtų, nusivesdavo vaikus į bažnyčią ir užrakindavo duris – tada mamos kantriai laukdavo šventoriuje.

Pora metų vyresnė A. Kytrienės sesuo Eugenija (Naujikienė) anksčiau priėmė Pirmąją šv. Komuniją. Tais metais į Skapiškį atvykęs vyskupas K. Paltarokas kartu suteikė ir Sutvirtinimo sakramentą.

Aldona dėsi, kad kunigas M. Mikeliūnas ją buvo taip išmokęs tikybos tiesų, kad sovietmečiu, prisimindama kunigo pamokas, ji pati savo vaikus galėjo parengti Pirmajai šv. Komunijai.

Iš Skapiškio kunigas M. Mikeliūnas buvo iškeltas į Kamajus.

Kytrienė pasakojo, kad kunigas M. Mikeliūnas, jau dirbdamas kitur, atvyko į jos, Aldonos, pusbrolio kun. Petro Tijušo primicijas. O kun. M. Mikeliūnas, *pamatęs mergaites, jas pažino, dėsi ir kartojo „Mano mokinės! Mano mokinės!“*

Užėmę Skapiškį (tuo metu jis priklausė Rokiškio apskrīčiai), bolševikai ėmė savaip tvarkytis. Buvusio mokytojo, vėliau komunistų aktyvisto Vlodo Merkevičiaus iniciatyva dominikonų vienuolyno rūmai buvo nugriauti tariamai dėl jų blogos „situacijos“: jie per arti bažnyčios ir todėl mokyklai netinkami. Kadangi bažnyčios griauti tuo tarpu nebuvo ryžtasi, tai paaukoti paminkliniai rūmai. Senosios bažnyčios šventoriuje 1960 m. dar tebestovėjo griūvanti varpinė, o šalia jos ėruošta sporto aikštė¹⁸⁸.

Kun. Adolfas Breivė (1947–1948)

Kun. Adolfas Breivė (1934 01 15–1948 04 25–2002 07 29) Skapiškyje vikaravo 1947–1948 m.

Kun. Adolfas Breivė 1948 m. nuo birželio 1 d. iki birželio 20 d. nuo 9 val. ryto iki 16 val. vedė vaikų katechizaciją (paskutinėmis dienomis talkino ir klierikas Povilas Burba (jis kilęs iš Skapiškio ir neaišku, kada paliko kunigų seminariją¹⁸⁹). 1948 m. birželio 20 d. – sekmadienį Pirmąją šv. Komuniją priėmė 132 vaikai (63 mergaitės ir 69 berniukai).

Kun. Valentinas Šikšnius-Šikšnys (1948 01 21–1948 05 08)

Tik kelis mėnesius nuo 1948 m. sausio 21 d. iki gegužės 8 d. Skapiškyje vikaravo kun. Valentinas Šikšnius-Šikšnys (1914 08 04–1939 06 03–1984 12 08).

A. Kytrienė yra prisiminusi, ir tai jai buvo labai svarbu, kad dirbant kun. V. Šikšniui ji pradėjo lankyti bažnyčios chorą (tuo metu vargonininku dirbo

Kazimieras Jovaiša). Kunigas labai intensyviai būrė chorą: kalėdodamas kvietė jaunas žmones į bažnytinį chorą, be to, jis su vargonininku eidavo į Skapiškio miestelio centrą – į turgų, kur rinkdavosi daug jaunimo, ir ten juos agituodavo giedoti. Taip susidarė apie 60 jaunų žmonių choras.

Choristai repetuodavo atskirais balsais. Tik gerai išmokus dainuoti jungdavo balsus. Repeticijos vyko vikaro buto kambarėlyje. Kunigas mielai bendraudavo su giesmininkais, juos kalbindavo, juokaudavo, vaišindavo. Ypač prisimintini skanūs apkarpyti plotelių pakraštėliai.

Sovietai kun. V. Šikšnį suėmė ir jis pakliuvo į kalėjimą. Skapiškėnai daugiau jo nebepamatė.

Kun. Laimingas Feliksas Blynas (1948–1950)

1948–1950 m. Skapiškyje dirbo vikaras kun. Laimingas Feliksas Blynas (1922 04 15–1945 04 29–2002 03 26).

Ataskaitoje apie vaikų katechizaciją 1949 m. ją vedęs Skapiškio parapijos vikaras kun. L. F. Blynas pažymėjo, kad buvo užsirašę 136 vaikai (70 mergaičių, 66 berniukai), tačiau tiek lankė tik pirmus metus. Vėliau septyni užsirašiusieji berniukai ir keturios mergaitės nebelankė, todėl Pirmajai Išpažinčiai ir Komunijai buvo parengti 125 vaikai (66 mergaitės ir 59 berniukai).

Kun. L. F. Blyną skapiškėčiai prisimena su didele pagarba.

Apie vikarą kunigą su pagarba yra pasakojusi buvusi ilgametė bažnytinio choro giedotoja Aldona Kytrienė (plačiau apie ją dar bus rašoma). Kunigas buvo labai draugiškas, turėjo labai gražų balsą, buvo labai gražus, šiltas, vaišingas žmogus, nuoširdžiai bendravo su choristais, nieko neišskyrė nei gudresnio, nei sumanesnio, su jaunimu žaisdavo įvairius žaidimus: žiedo dalijimą, sugedusį telefoną ir kt., tačiau mergaitėms vis primindavo: „*Mergaitės, atsiminkit, kad aš esu kunigas!*“

Sykį choristai su kun. L. F. Blynu valtimi plaukė į Alko salą ežere. A. Kytrienė nemokėjo plaukti, tad labai bijojo. Pamatęs jos baimę, kunigas užčiuopė pulsą ir pasakė „*Nieko, nieko – nemirsi!*“

A. Kytrienė pasakojo, kad kun. L. F. Blyniui talkino klierikas Povilas Burba.

Kun. L. F. Blynas aukodavo votyvų šv. Mišias, o per sumos Mišias atbėgdavo ant „vyškų“ prie vargonų ir kartu su choristais giedodavo. Dėl to choro vadovas vargonininkas Vytautas Četkauskas labai džiaugėsi: choristų buvo iki valios – galima buvo ir rinktis. O choristai noriai lankė repeticijas – jiems imponavo kun. L. F. Blynas. Choristai, nesant kunigo, jį vadindavo Laimučiu.

Vikaras L. F. Blynas talkino kun. P. Tijušo mamai prižiūrėti bites. Kunigui atvykus tvarkyti bičių (ar avilių) Aldona turėdavo ruošti pietus. Pavalgę kartu su kunigu „pagelžkele“ eidavo į namus (Aldona tada su tėvais jau gyveno vieniemyje). Aldona išgirdavo įvairių įdomių dvasinių minčių, pamokymų. „Perdavęs“ merginą tėvams, kunigas pėsčiomis eidavo į miestelį, į kleboniją.

Aldona išgyvenusi nepaprastą gėdą. Jaunimas žaisdavo įvairius žaidimus. Žaidžiant „pletkus“ (vėliau šis žaidimas pavadintas „sugedusiu telefonu“) šalia Aldonos sėdėjęs vaikinys kunigui kažką į ausį sukuždėjo. Tada kunigas garsiai paklausė: „*Aldute, ar tikrai tekėtum už manęs, jei nebūčiau kunigas?*“ Suglumusi dėl

Skapiškyje su draugais. Iš kairės pirmoje eilėje: būsimas kunigas Petras Meilus, kunigas Laimingas Feliksas Blynas, Albinas Žilinskas iš Skapiškio miestelio. Antroje eilėje: Stanionis ir Stasys Žilinskas iš Vainiškių kaimo. Iš Stanislavos Žilinskaitės albumo

tokio netikėto klausimo, ji teisinasi, tikrai to nesakiusi. Matyt, ir pats kunigas greit suprato žaidėjo klastą, tačiau Aldutei vis tiek buvo labai nepatogu ir gėda...

A. Kytrienė yra pasakojusi, kad kunigas 1950 m. liepos 9 d., prieš pat jos vestuves, buvo iškeltas.

S. Michailina (Zita Arbatauskaitė) PAMI (ji tuo metu su kita savo kongregacijos seserimi Palmyra Petronėle Pauliute, 1925 04 06–2013 02 15)¹⁹⁰ talkino kun. J. Lukšui), prisimena kun. L. F. Blyno, tuo metu jau dirbusio Šimonių Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų parapijoje, pasakojimą, kaip jis gynė savo zakristijoną¹⁹¹. Zakristijonui, dirbusiam kolūkyje, buvo paskirta senatvės pensija, tačiau valdžia, sužinojusi, kad senukas talkina bažnyčioje, nutraukė jos mokėjimą.

Kunigas L. F. Blynas, ant galvos užsidėjęs gražią skrybėlę, nuvažiavo pas bjaurumu garsėjusį Kupiškio „Sodros“ viršininką Baranauską. Šis nežinojo, kad pas jį lankosi kunigas.

- Kodėl nebemokat pensijos? – ramiai paklausęs nepažįstamasis.
- Dirba bažnyčioje, tegul ten jam moka. Mes nemokėsime!
- Mokėsi! – griežtai pasakė atėjusysis ir, užsidėjęs skrybėlę, pasuko durų link. Baranauskas išsigandęs bėgo paskui jį klausdamas:
- O kas tamsta būsi?
- Tarybinis pilietis! – neatsisukdamas tvirtai atsakė interesantas.

Grįžęs į Šimonis, kunigas sužinojo, kad pensija zakristijonui jau atnešta į namus.

Kun. J. Lukšas ir visi kiti, Skapiškio klebonijoje girdėję šį svečio pasakojimą, nuoširdžiai juokėsi.

Monsinjoras Petras Meilus yra pasakojęs¹⁹², kad 1948 m. birželį į Skapiškį atkeltas kunigas L. F. Blynas ėmėsi organizuoti chorą. Į chorą jis ragino kalėdodamas, taip subūrė vaikų ir jaunuolių, kaip pats kunigas vadino, „plėšikų chorą“. Paaugliai išsijungė į suaugusiųjų chorą. „*Saldu ant širdies, prisiminus Skapiškio chorą*“, – autorei yra kalbėjęs monsinjoras, jame pradėjęs giedoti nuo 1948 m.,

būdamas šešiolikos. – „Kunigas vis mums sakydavo: „Vaikai, taip garsiai nešaukite!“ O mes rėkdavome – net mėlyni!“

Skapiškio bažnyčios choras, kun. L. F. Blynui talkinant, parengė penkias lotyniškas Mišias: „Tercia“, „Liudviko Mišias“, „Pastorall“, „Salve Regina“, „Gruberio Mišias“. Chore giedojo net 10 bosų. Monsinjoras išsiminęs Aldonos Kytrienės, Elenos Juodviršienės ir jos sesers Rožės Vaitiekūnaitės, Onos Žiogūnaitės (Pajedienės), Čaplinskaitės sopranus bei daugelį kitų giedotojų...

Kun. Juozapas Vaičionis (1950–1951)

1950 m. į Skapiškį paskirtas vikaras kun. Juozapas Vaičionis (gim. 1926, į kunigus išventintas 1948 m.). Dėl sunkios ligos 1951 m. balandžio 6 d. jis vyskupo išleidžiamas neribotoms atostogoms – kol pasveiks. Kunigas sirgęs tuberkulioze ir, pasak gydytojų, gali likti invalidu. Jis vyks gydytis į Romainių džiovininkų sanatoriją, tai gali ilgai užsitęsti, – apie tai dekaną informuoja Skapiškio klebonas, pranešdamas kad kunigas atsisako dirbti Skapiškyje¹⁹³. Vėliau jis metė kunigystę.

Skapiškyje kun. J. Vaičionis vikaravo labai trumpai – 1950–1951 m. A. Kytrienė yra pasakojusi, kad jis sirgo kažkokia liga, išėjęs pasivaikščioti – pamiršdavo. Džiaugiasi, kad vikaras lankydavosi jų, Kytrų, namuose. Parapijiečiai prisimena, kad po votyvos ir sumos sakydamas pamokslus, įpindavo juokingų pasakojimų ir visą bažnyčią prajuokindavo. Ir kunigui išvykus iš Skapiškio ilgai netilo juokas, mat jis, norėdamas padaryti siurprizą ir netikėtai įteikti gėles, nešė jas už nugaros, o iš kažkur prisėlinusi ožka jas suėdė. Ir šis pasakojimas, virtęs legenda, sklاندė po miestelį ne vieną dešimtmetį.

Kun. Bronislovas Šukys (1951–1953)

Kun. J. Vaičionio vieton 1951 m. balandžio 6 d. į Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčios parapiją vikaru paskiriamas kun. Bronislovas Šukys (1924 04 01–1948 12 19–1970 07 24)¹⁹⁴. Apie atvykimą į Skapiškį balandžio 18 d. jis raportuoja raštu vyskupui, išsiųsdamas ir senąją kulto registracijos pažymėjimą. Kun. B. Šukys rugsėjo mėnesį buvo skirtas į Pandėlių pavaduoti susirgusio kun. Juozapo Apanavičiaus, tačiau jo pagalbos neprisireikė.

Skapiškyje kun. B. Šukys dirbo daugiau kaip dvejus metus. Jis buvo labai stiprus ir fiziškai susiimdavo su komunistais, vieną girtą KGB pakratė ir atėmė šautuvą, nes tas grasino, – ši įvykį autorei yra pasakojęs jo bendrakursis šviesaus atminimo g. kan. Povilas Varžinskas (1922 11 25–1948 12 19–2012 07 31).

1953 m. birželio 17 d. Panevėžio vyskupas vikaro pareigoms kun. B. Šukį paskyrė į Švč. Trejybės parapijos bažnyčią Dusetose¹⁹⁵. Į paskyrimo vietą kunigas atvyko liepos 6 d.

Kun. N. Kasperiūnui talkinę vikarai dėstė tikyba Skapiškio parapijos mokyklose arba lankė tikybos mokytojų pamokas (žr. 5 lentelę). Klebonas bei vikarai atliko įvairius dvasinius patarnavimus: krikštijo, tuokė, laidojo (žr. 6 lentelę), rengė vaikus Pirmajai Išpažinčiai bei Pirmajai šv. Komunijai, sergantiesiems teikė ligonių sakramentus, įsijungė į katalikiškų organizacijų veiklą. „*Prie maldingumo palaikymo prisidėjo Gyvojo Rožančiaus būreliai, kuriais nusėta visa parapija, čia dar*

reikia priskaityti teigiamąjį angelaičių, pavasarininkų, katalikiškos akcijos ir tretininkų veikimą“, – pažymėjo kan. N. Kasperiuonas savo straipsnyje¹⁹⁶.

Tad darbo netrūko.

Tačiau kun. N. Kasperiuonas turėjo ir nemalonumų. Skapiškio parapijiečiai parašė raštą vyskupui K. Paltarokui, kad kun. vikaro M. Gilio motina elgetaujanti po parapiją, renkanti aukas kunigėliui, nes klebonijoje esąs blogas valgis. Vyskupas Kupiškio dekanui V. Kupstui (žr. 8 lentelę) pavedė išsiaiškinti padėtį ir grąžinti tvarką parapijoje, uždrausti ubagavimą. Vyskupas rašo: „Yra kas tai panašaus buvę Birzuose, Joniškėlyje ir Dusetose, kur motina savo „žygiais“ kenkė sūnui, bet, rodos, tuokart nepritarė motinai. Jis, kaip gabus kunigas, geresnio likimo vertas. Bet, deja, gal jis nesupranta, kad motina sūnui – motina, bet kunigas negali būti motinos vergas...“¹⁹⁷

Daug nemalonumų turėjo per 1929–1939 m. Skapiškyje dirbusio vargonininko Mykolo Danilevičiaus labai pavydžią žmoną, kuri įtarinėjo kiekvieną choristę. Be to, ji pati rašė bei agitavo ir kitus rašyti skundus vyskupui. Kleboną kaltino, kad neprižiūri bažnyčios tarnautojų... Tad vėl Kupiškio dekanas turėjo darbo aiškinti, o vyskupas – rašyti atsakymą, siūlyti keltis jau beirstančiai šeimai į kitą parapiją.

Religinis kultūrinis ūkinis Skapiškio gyvenimas klebono N. Kasperiuono darbo metu

Skapiškio religinio kultūrinio gyvenimo užuominų randama to meto spaudoje.

Įkūrus Panevėžio vyskupiją suaktyvėjo ir pačių kunigų, tarp jų ir Skapiškio klebono N. Kasperiuono, veikla. Kupiškio dekanate buvo įkurta ir aktyviai veikė Emeritų komisija, kuri rūpinosi vyresnio amžiaus kunigais. 1927 m. į ją buvo išrinkti: dekanas Motiejus (Matas) Kirlys, kun. N. Kasperiuonas ir Antanas Kiznis. Vyskupijoje įkurta Kunigų invalidų ir emeritų kasos taryba.

1929 m. spalio 27 d. vyskupas K. Paltarokas įsteigė diecezinį Vytauto katalikiškųjų mokyklų fondą, kuriam lėšos buvo renkamos vyskupijos parapijose. Skapiškio parapija šiam fondui irgi siuntė aukas.

Kun. N. Kasperiuonas aktyviai dalyvavo ir Kupiškio dekanato kunigų konferencijose¹⁹⁸, kurios atliko itin svarbų vaidmenį kunigų žinių sklaidai. Kaip ir visuose dekanatuose, Kupiškio dekanate du tris kartus per metus įvairiose parapijose (iš pradžių – dekanato gyvenamoje vietoje) vyko kunigų konferencijos. Konferencijose nutarta kas mėnesį nuo algosduoti 4 Lt mėnesinę pašalpą katalikiškai spaudai palaikyti¹⁹⁹.

Konferencijose buvo svarstomi įvairūs teologiniai bei sielovados darbo klausimai, kunigai supažindinami su naujais iš vyskupijos kurijos gautais raštais, aptariamais įvairūs finansiniai klausimai, Panevėžio katedros statybos ir lėšų rinkimo problemos. Žinoma, kad Kupiškio dekanate 1926–1928 m. katedros statybai buvo surinkta 10 631 litas 95 centai, o 1929 m. – 2 105 litai 45 centai. 1932 m. – 823 litai 30 centų, 1933 m. – 263 litai 11 centų. Prie statybos prisidėjo ir Skapiškio parapija. Tačiau svarbiausias dėmesys konferencijose skirtas paskaitoms, klausomi ir diskutuojami konfratrų pranešimai aktualiaisiais klausimais.

Kunigų konferencijos vyko Kupiškio dekanato parapijų – Alizavos, Kupiškio, Palėvenės, Vabalninko, Salamiesčio, Skapiškio bei kitų – patalpose. Daugiausia konferencijų vyko Kupiškyje ir Vabalninke, kelios – Skapiškyje.

1929–1939 m., t. y. per 11 metų, perskaitytos 47 paskaitos: 29 kunigai skaitė po vieną paskaitą, 6 – po dvi ir du – Skapiškio klebonas N. Kasperiūnas ir Vladas Butvila – po tris.

1929 m. vasario 14 d. kun. N. Kasperiūnas kalbėjo tema „Mūsų vyskupijos aprobuota josios *casus reservati* ir kaip elgtis *in casu?*“, 1931 m. rugpjūčio 16 d. – „Blaivybė ir pastoracija“ ir 1937 m. spalio 2 d. – „Kas pagerėjo ir kas pablogėjo nuo Didžiojo karo Lietuvos liaudies papročiuose religiniu, doroviniu atžvilgiu ir iš to plaukiančios išvados“.

Dera žinoti, kad konferencijų temas vertindavo vyskupijos kurijoje Dekanalinėms kunigų konferencijoms temų parinkimo ir vertinimo komisija²⁰⁰.

Vyskupo K. Paltaroko pageidavimu Panevėžio vyskupijos parapijų klebonai turėjo parašyti savo parapijos istoriją, vyskupas tikėjosi išleisti knygą. Kan. N. Kasperiūnas ją parašė ir 1947 m. gruodžio 23 d. išsiuntė į Panevėžio vyskupijos kuriją²⁰¹. Tik 1998 m. Lietuvių katalikų mokslo akademija išleido Panevėžio vyskupijos parapijų istoriją (728 p.), kuri dažnai vadinama „Vyskupo K. Paltaroko Panevėžio vyskupija“.

Teigtina, kad klebonas N. Kasperiūnas bendradarbiavo katalikiškoje spaudoje – KVC leidžiamame savaitraštyje „Mūsų laikraštis“. Čia, nenurodant autoriaus pavardės (straipsnelio apačioje parašyta „Skapiškis“), parašyti informaciniai straipsneliai temomis, kurios buvo labai aktualios Skapiškio klebonui: kultūrinėmis (mokyklos klausimas)²⁰² ir ūkinėmis (Skapiškio pieno perdirbimo bendrovė „Aušra“)²⁰³.

Apie kan. N. Kasperiūno pedagoginio ir psichologinio auklėjimo žinias ir jų įdiegimą praktikoje rašo straipsnio autorė savo prisiminimuose, išspausdintuose prieduose²⁰⁴.

Skapiškio parapijos kunigai glaudžiai bendravo su Kupiškio dekanatu, kuriam įkūrus Bažnytinę provinciją, kaip žinome, priklausė Skapiškis. 1924–2018 m. Kupiškio dekanatui vadovavo šeši kunigai dekanai: Matas Kirlys, Vladislovas Kupstas, Klemensas Gutauskas, Vladas Rabašauskas, dr. Rimantas Gudelis, Mindaugas Kučinskas (žr. 8 lentelę).

Paminėti politiniai momentai Skapiškyje²⁰⁵. „1936 m. prieš Seimo rinkimus, norint izoliuoti Spetylą su broliu, saugumo policija paėmė iš gretimo kaimo vaiką, nusi-vežė į Skapiškio nuovadą ir ten jį tardė. Vaikas, taip „betardomas“, parodė, kad Spetyla davęs proklamacijų, kurias platinęs. Sumuštą vaiką išstumtas pro duris.“

8 lentelė²⁰⁶. Kupiškio dekanato dekanai 1924–2018 metais

Eil. Nr.	Kunigo vardas, pavardė	Darbo Kupiškio dekanu metai	Gimimo, iššventinimo į kunigus ir mirties datos
1.	Matas Kirlys	1923 (1924)–1943	1872 09 12–1897 06 09–1958 10 15
2.	Vladislovas Kupstas	1943–1964	1904 05 08–1927 06 11–1970 11 24
3.	Klemensas Gutauskas	1964–2000	1915 11 28–1941 01 26–2002 08 19
4.	Vladas Rabašauskas	2000–2008	Gim. 1933 m. kovo 1 d., iššventintas į kunigus 1961 m. kovo 29 d.
5.	Dr. Rimantas Gudelis	2008–2014	Gim. 1964 m. vasario 29 d., iššventintas į kunigus 1990 m. gegužės 27 d.
6.	Mindaugas Kučinskas	Nuo 2014	Gim. 1979 m. gruodžio 3 d., iššventintas į kunigus 2004 m. spalio 30 d.

Jis buvo nugabentas pas gydyt. Sologubaitę, o rytojaus dieną pas apskrities gydytoją Sipavičių, kuris prie liudininkų konstatavo sumušimo žymes. Paduotas skundas tardytojui. Tardymas truko 1,5 metų. Bylą sprendė Panevėžio apygardos teismas Rokiškio sesijoje. Prokuratūros kaltinamuoju dėl vaiko sumušimo patrauktas Kupiškio saugumo virš. Antanas Matiukas. Pripažintas kaltu nubaustas 3 mėn. arešto, be to, vaiko tėvui priteisti 25 Lt faktinių išlaidų.“

Slapyvardžiu pasirašęs asmuo pasakoja apie Skapiškį²⁰⁷: „Pasitaikius progai aplankiau Skapiškį, skapiškėnus. Graži Skapiškio geležinkelio stotis dar neblogą išpūdį. Miestelis nuo stoties toli, 3 km kelio. Pasisiūlęs vežikas – žydėlis sutiko mane nuvežti į miestą už 1 Lt.

Dulkėtu keliu bėga numušta žydo kumelė. Dairausi į apylinkes, žemė atrodo neblogai. Ūkiai nedideli. Daugelis jų prastai atrodo.

Skapiškio miestelis mažas, atrodo išsiblaškęs. Centre šaligatviai padaryti. Miestely randasi policijos nuovada, paštas, mokyklos, vaistinė, žodžiu, viskas, kas reikalinga skapiškėnui kaip kultūringam žmogui. Kadangi tą dieną Skapišky buvo atilaidai, tai žmonių prisirinko labai daug. Vieni į bažnyčią pasimelsti, kiti – pas gimines alaus atsigeriti.

Skapiškio bažnyčia didelė. Esą tai bažnyčia buvusi pravoslavų vienuolyno. Lubos dar tebėra apsmilkusios nuo karo laikų, nes vokiečiai norėję ją sudeginti. Tik skapiškėnų dėka liko išgelbėta.

Įdomu buvo pažinti artimiau skapiškėnus, Skapiškio jaunimą, paneles. Pastarosios, pasirodo, besančios gražios, grakščios. Bet apie tai kitą kartą.“

Rašyta apie nelaimę²⁰⁸. Skapiškio valsčiaus Vilėnų k. vieno ūkininko tvarte pasikorė Kazys Ruzgas. Jis iškrito iš medžio, tačiau skubios operacijos negalėjo daryti dėl labai silpnos sveikatos. Nepajėgdamas kęsti skausmų – pasikorė.

Iš ateitininkų bei kitų organizacijų veiklos

1924 m. Skapiškyje įsikūrusi moksleivių ateitininkų kuopa²⁰⁹ tais pačiais metais išleido du laikraščio „Minčių laivelis“ numerius. Tai buvo prašyminio lapo dydžio šapirografuotas, iliustruotas 22 lapų rankraštis. Šis laikraštis buvo leistas dvejus metus. Jame spausdinta nemaža eilėraščių, vaizdelių ir straipsnių apie skaitymo naudą, spaudos reikšmę žmogui, apie alkoholio, rūkymo žalą, buvo „Margumynų“, „Kronikos“ skyreliai.

Ir klebonaujant N. Kasperiuonui, Skapiškyje veikė ateitininkų kuopa (nors jos veikla nebuvo ryški). 1926 m. Skapiškio ir Ežerėnų (Zarasų) ateitininkų kuopas lankęs Centro valdybos vicepirmininkas stud. Stasys Lūšys kalbėjo apie ateitininkų organizaciją ir tolimesnius veikimo kelius²¹⁰, apgailestavo, kad 1926 m. Skapiškio, Molėtų ir Alytaus ateitininkų jaunučių kuopos buvo uždarytos²¹¹. „Laisvė lietuviams – moksleiviams lavintis duodama didesnė užsieny, negu kai kuriose vietose savo tėvynėj“, – rašoma „Ateityje“²¹².

1927 m. Centro valdybos pirmininkas Stasys Lūšys, išvykęs į Aukštaitijos gilumą, aplankė Panevėžio, Kupiškio, Skapiškio ir Rokiškio ateitininkų kuopas. Džiaugėsi, kad kiek silpniau veikusios kuopos konferencijai artėjant pradėjo intensyvią veiklą²¹³. Pasidžiaugta, kad Molėtuose vėl greitai leido viešai veikti ateitininkams, kurie laisvomis rankomis visu smarkumu kimba į idėjinį darbą. Kuopos globėjas kun. Nikodemas Švogžlys-Milžinas²¹⁴ (1899 03 29–1925 06 14–1985 01 20).

Nuo 1928 m. sausio 28 d. prasidėjo intensyvus ateitininkų kuopų lankymas ir revizavimas²¹⁵. Moksleivių ateitininkų sąjungos revizijos komisijos pirmininkas V. Valiukevičius vasario pradžioje lankė Kėdainių, Krekenavos, Ramygalos, Raguvos, Panevėžio, Kupiškio, Rokiškio, Skapiškio, Šeduvos ir Šėtos kuopas, susirinkimuose skaitė paskaitas, tarėsi su vadais, atliko reviziją²¹⁶. Deja, 1928 m. vasario–kovo mėnesio „Ateities“ žurnale paskelbta, kad „Skapiškyje ateitininkams neleidžiama veikti“²¹⁷. Todėl tais pačiais metais moksleivių ateitininkų sąjungos revizijos komisijos pirmininkas V. Valiukevičius, lankydamas įvairiuose miestuose ir miesteliuose ateitininkų kuopas (aplankė per 10), neaplenkė ir Skapiškio, susirinkimuose skaitė paskaitas, tarėsi su vadais, atliko reviziją²¹⁸.

1935 m. gruodžio 24 d. vysk. K. Paltaroko rašte vyskupijos dekanams pateikiama informacija iš 1935 m. lapkričio 21 d. vykusio vyskupų pasitarimo. Ateitininkų klausimu rašoma²¹⁹: „Iškelta aikštėn, kad Kauno Apskritis viršininkas pareikalavo iš Ateitininkų Federacijos Vyriausiosios valdybos, kad iš Federacijos įstatų būtų išbraukta Ateitininkų Moksleivių sąjunga. Tam reikalui numatoma ateinančių metų sausio 5 d. sukviesti Federacijos suvažiavimą, kuriame būtų valstybės administracijos reikalavimas sprendžiamas. Apsvarstęs dalyką Vyskupų Pasitarimas sutiko, kad vyskupai ir toliau laikys savo globoje Ateitininkus moksleivius, kaip kad buvo nusistatę savo pasitarime 1931 m. sausio 13–15 d.“

Skapiškio svarbą liudija tai, kad 1937 m. vasarą Panevėžio vyskupijos angelaičių kongresas vyko Aluntoj, Joniškėly, Kriaunose, Pakruojy, Zarasuose, Krinčine, Paįstry, Papily, Ramygaloj ir Skapiškyje²²⁰.

9 lentelė²²¹. Skapiškyje veikusios katalikiškos brolijos ir draugijos, periodika

Pavadinimas	Įsteigimo metai	1936 (vyrų; moterų; iš viso)	1937 (vyrų; moterų; iš viso)	1938 (vyrų; moterų; iš viso)
Blaivininkų	1925	-	-	-
Tretininkų kongregacija	1925	8; 302; 310	8; 309; 317	8; 300; 308
Švč. Sakramento ir Maldos apaštalavimo	1925	98; 500; 598	97; 503; 600	98; 500; 598
Jėzaus Širdies	1925	-	-	-
Šv. Juozapo nenustojančios pagalbos	1925	-	-	-
KVC skyrius	1927	34; 6; 40	34; 6; 40	-
LK vyrų sąjungos skyrius	1934	98; -; 98	98; -; 98	71; -; 71
LK moterų sąjungos skyrius	1924	-; 141; 141	-; 141; 141	-; 98; 98
„Pavasario“ federacijos vyrų kuopa	1934	40; -; 40	40; -; 40	16; -; 16
„Pavasario“ federacijos mergaičių kuopa	1934	-; 140; 140	-; 140; 140	-; 60; 60
Angelo Sargo sąjungos pulkas	1930	300	320	130
Jaunųjų pavasarininkų kuopa	1935	-	tvarkoma	tvarkoma
Laikraščiai		-		
Katalikiški		520	520	600
Neutralūs		680	680	600

(tęsinys)

Pavadinimas	Įsteigimo metai	1936 (vyrų; moterų; iš viso)	1937 (vyrų; moterų; iš viso)	1938 (vyrų; moterų; iš viso)
Priešingi katalikybei		190	190	200
Geltonieji		8	8	60
Knygų skaičius parapijos knygyne		436	436	500
Parapijiečių skaičius		5 339	5 339	5 365

1927 m. įsteigto Skapiškio katalikų veikimo centro (KVC) valdybą sudarė kun. I. Šaučiūnas, Antanas Beleckas (Laibiškio vnk.), Kazimieras Balaišis (Miškonių k.). Iki 1936 m. įvairiomis temomis perskaitytos 45 paskaitos. KVC Skapiškyje 1936 m. jau buvo katalikiškų laikraščių korespondentai, K. Balaišis (Miškonių k.), Povilas Balčiūnas (Mikiškių k.) ir Domas Vizbaras (Totorių k.)²²².

Kleb. N. Kasperiūno siūlymu Katalikų veikimo centro (KVC) Panevėžio rajono pirmininku (nuo 1929 m. spalio 31 d.) paskirtas Skapiškio vikaras kun. Henrikas Prijalgauskas²²³.

Surasta duomenų apie kai kurių 1936 m. veikusių katalikiškų organizacijų valdybos narius: LK vyrų sąjungos skyriaus valdyboje dirbo A. Beleckas (Laibiškio vnk.), P. Balčiūnas (Mikiškių k.) ir Jonas Vogulis (Mikniškių vnk.). LK Moterų sąjungos skyriuje – kun. I. Šaučiūnas, Bronė Bukienė, Ona Balytė, Kastė Pundzevičiūtė ir Janina Balčiūnienė. LK moterų draugijos pastangomis įsteigtas Šv. Vincento Pauliečio draugijos skyrius, jos vadovavo senelių prieglaudai, kurią išlaikė valsčius. Visose 9 parapijos mokyklose veikė 9 Angelo Sargo kuopelės²²⁴.

„Pavasario“ federacijos vyrų kuopoje – K. Balaišis (Miškonių k.), Petras Mikėnas (Jokšių k.), Albinas Stukas (Čivonių k.), K. Juknevičius, D. Vizbaras (Totorių k.); „Pavasario“ federacijos mergaičių kuopoje – Bronė Greičiūnaitė (Tvirų k.), Vanda Beleckaitė (Laibiškio vnk.), Valerija Mikšytė, Tumkūnaitė ir Amilija Stukaitė. Tiek vyrų, tiek moterų kuopose aktyviai veikė sporto skyrius. Skaitomos paskaitos, rengiami vakarai, gegužinės. Veikla nukreipta į kaimo kuopeles. Muzika, kinas pagyvina susirinkimus, rašoma pranešime²²⁵.

1927 m. kovo 8 d. Kupiškyje (Nr. 39), o kovo 9 d. Skapiškyje (Nr. 40) įsteigtas *Vilniui vaduoti sąjungos skyrius*²²⁶. Po metų, t. y. 1928 m. kovo 28 d., prieš normalių santykių užmezgimą su lenkais, kol Lietuvai nebus gražintas Vilnius, nutarė protestuoti daugelis Nepriklausomos Lietuvos organizacijų – tarp jų ir Skapiškio šaulių būrys, Vilniui vaduoti sąjunga, pavasarininkų kuopa, katalikų moterų skyrius²²⁷. Dėl Lvovo lenkų ukrainiečiams surengtų skerdynių (lapkričio 1 d. Lvovo lenkų studentija) 1928 m. lapkričio 13 d. Kupiškio, Skapiškio, Jonišio organizacijos kėlė protestus²²⁸.

Dera paminėti 1932 m. spalio 4–5 d. vyskupų konferencijos nutarimą dėl šaulių organizacijos²²⁹: „*Vysk. Kukta iškėlė klausimą, kad šauliai dažnai daro pratybas šventadieniais, tuo trukdydami išklausti šv. Mišių, kad neaišku, ar šaulių vadinamoji priesaika yra iš esmės iš tikrųjų priesaika, ar tik pasižadėjimas. Apsvarsčius dalyką nutarta: prašomas arkivyskupas metropolitas susisiekti su p. Krašto Apsaugos Ministeriu*

iškeltiems klausimams išaiškinti.“ Šiame pasitarime svarstyta ir organizacijos „Jaunoji Lietuva“ klausimas: „Iškėlus aikštėn, jog praeitais metais buvo arkivyskupo metropolito duotas Lietuvių Tautiško Jaunimo Sąjungai „Jaunoji Lietuva“ kanoniškasis išpėjimas, jog Sąjunga neparodė pasitaisymo, bet žengia toliau savo eituojų keliu, Konferencija, išsvarsčiusi klausimą, nutarė:

1. Jei Lietuvių Tautiško Jaunimo Sąjungos „Jaunoji Lietuva“ organai savo suvažiavimams dvasiškijos prašo pamaldų, pamaldos gali būti laikomos bažnyčiose.

2. Jei prašoma pamokslų, pamokslas gali būti sakomas bendro pobūdžio, visai neminint Sąjungos ar jos suvažiavimo.

3. Sąjungos nariai dalyvauja pamaldose be savo organizacijų vėliavų.

4. Kunigui nevalia šventinti Sąjungos vėliavų.

5. Kunigams nevalia lankytis į Sąjungos susirinkimus.“

1937 m. ataskaitoje kan. N. Kasperiūnas mini iš Skapiškio parapijos kilusius tris kunigus, deja, nenurodo pavardžių²³⁰.

Be dvasinių darbų, kan. N. Kasperiūnas rūpinosi ir ūkiškais reikalais.

A. Kytrienė kan. N. Kasperiūną yra prisiminusi ir iš savo tėtės pasakojimų. Kunigas buvęs labai veiklus: priklausė įvairiausioms organizacijoms, jas atstovaudavo. Ką nors išvaržius, kun. N. Kasperiūnas kovojo, kad iš namų neišmestų vaikų. Nors ir nelaimėjo, bet žmonės tokį kunigo poelgį labai vertino.

Dar 1924 m. Skapiškio ūkininkų sąjungos skyrius įsteigė grūdų valymo punktą, o 1926 m. – smulkaus kredito banką. 1927 m. rašoma, kad „darbas eina neblogai, tik viena yda, kad skyriaus valdyba retai šaukia susirinkimus“²³¹.

1927 m. Lietuvos Raudonojo Kryžiaus X loterijos 5-os klasės lošimo stambiausią 60 000 litų laimėjimą išlošė trys smulkūs ūkininkai, gyvenantys įvairiuose Skapiškio apylinkės kaimuose, apie tai paskelbė „Ūkininkas“. Vienas jų – naujakuris turėjo pusę bilieto, o kiti du – ketvirtį. Bilietas buvo parduotas Skapiškio pašto skyriuje. Laimėjusieji prašė pavardžių neskelbti²³².

Kun. N. Kasperiūnas tapo Skapiškyje įkurtos pieno perdirbimo bendrovės „Aušra“ valdybos nariu – sekretoriumi (pirmininkas J. Balys, kasininkas P. Palionis)²³³. Bendrovės valdyba buvo labai reikli pieno ir jos produktų gamintojams. Neatitinkančius keliamų reikalavimų pašalindavo iš bendrovės.

Tad neatsitiktinai kun. N. Kasperiūnas norėjo, kad apie bendrovės veiklą būtų paskleistos žinios. Jis rašo informaciją KVC savaitraščiui „Mūsų laikraštis“²³⁴:

„Skapiškio ūkininkai yra įsteigę gana gerai veikiančią pieninę, kuri turi kelis pieno nugriebimo punktus. Pieno statytojų skaičiui smarkiai augant, dabartiniam bute pasidarė ankšta. Dabar baigiami statyti nauji rūmai, pritaikyti garinei pieninei. Rūmai statomi ant nuosavo plečiaus, pirktos iš grafo Šuazelio. Pieninės vedėju yra p. J. Balys. Pasitikint jo rūpesčiu galima tikėtis, kad greitai laiku skapiškiečiai turės garinę pieninę savuose rūmuose.

Miestelio centre veikia motorinis malūnas, kuris aptarnauja ne tik miestelėnus, bet ir apylinkės ūkininkus.“

Klebono rūpinimąsi sviesto kokybe rodo jo išduotas liudijimas Skapiškio pienininkui Jonui Metrikui (jis dirbo nuo 1931 m. vasario iki spalio). Liudijime rašoma, kad per apsileidimą pagamindavo daugiau ne pirmarūšio, o ketvirtos ar penktos rūšies sviesto, tad parduodama bendrovė patyrė nuostolių. Rašo, kad nežūrėjo svarumo ir taupumo, nesirūpino bendrovės turtu, kad jisai genda ir

nyksta. Per jo apsileidimą ar nesugebėjimą bendrovė turėjo nemažai nuostolių. J. Metrikas nesiskaitė su valdyba, pataikavo nariams ir juos sukiršino²³⁵.

Gavęs tokį liudijimą, J. Metrikas Skapiškio kleboną paskundė Panevėžio vyskupui. Vyskupas pavedė išaiškinti skundą Kupiškio dekanui kan. M. Kirliui. Šis važiavo į Skapiškį aiškintis, apklausė valdybos narius ir vyskupui parašė, kad J. Metriką iš darbo pašalino ne klebonas, o valdyba, tad klebono kaltinimas atmetamas²³⁶. Panevėžio vyskupijos kurija rašo raštą J. Metrikui, kad jo skundas dėl klebono yra netikslus, o jį atleido valdyba.

Kanauninkas rašo, kad Skapiškyje yra trys garinės pieninės, turinčios po kelis grietinės nugriebimo punktus, skatino gerinti pašarą, didinantį karvių pieningumą. Separuotas pienas, gražintas iš pieninės, buvo naudojamas bekonams auginti²³⁷.

1936–1937 m. klebonas N. Kasperiuonas išdekoravo bažnyčios vidų (meistras Vladas Čižauskas iš Šiaulių)²³⁸. Mūrinė 2 aukštų varpinė nugriauta per Pirmąjį pasaulinį karą²³⁹. Kanauninko iniciatyva ir lėšomis prie dominikonų bažnyčios 1933 m. pradėta altarijos statyba. Klebonija, buvusią prie senosios bažnyčios, 1944 m. subombardavus, kunigai persikėlė į tą namelį – ji tapo klebonija.

1937 m. bažnyčiai nupirkti 4 žibintai (360 litų) ir Betliejus (320 litų), remontuoti bažnytiniai pastatai – trobos (665 litai). Apyskaitoje minima 31 ha Beneficijos žemė, trys varpai: didysis apie 100 kg, du maži – po 10 kg²⁴⁰.

1938 m. bažnyčia įvertinta 300 000 litų, o jos inventorių – 100 000 litų. Šventoriuje, be Lurdo, yra akmeninis kryžius ir paminklas Nekaltai Pradėjajai Mergelei Marijai²⁴¹.

Švč. Mergelės Marijos su kūdikiu paveikslas Skapiškio bažnyčioje

Jau minėta, kad Skapiškio bažnyčios šventoriuje pastatytas (apie 5 m aukščio ir 3 m pločio) Lurdas (1937), kuriam dėmesio skyrė VDU mokslininkė Veronika Lileikienė. Tarp 43 jos sugrupuotų, suklasifikuotų Lietuvos Lurdu, ištyrus vietovės ir architektūrinius ypatumus, gražiai išikomponuoja ir Skapiškio Lurdas²⁴².

Skapiškio bažnyčia nuo subombardavimo apsaugota kanauninko malda prie Švč. Mergelės Marijos altoriaus. Apie Švč. Mergelės Marijos su kūdikiu paveikslą Skapiškyje rašo Robertas Gedvydas Skrinskas:

„Paveikslas senas ir bus, reikia manyti, įtaisytas dominikonų, kurie pasižymi pamaaldumu Marijai.

Paveikslas yra šoniniame altoriuje kairėje pusėje. Dydis apie 1,2 x 1,8 m. Su sidabriniu aptaisu, papuoštu gėlių raštu. Matosi tik veidai, ranka ir Jėzaus pėdutės iš po aptaiso. Abu su karūnomis. Marijos karūną laiko angelai. Iš šonų 14 votų. Paveikslas vaizduoja Mariją Šiluviškę. Marija iki pusės, žiūri tiesiai, kairėje laiko Jėzų, o dešine prilaiko. Dešiniame petyje žvaigždė, virš kaktos ant skepetos kryžius. Jėzus dešine laimina, kairėje turi knygą. Ant raudono audeklo fono aplink Mariją ir Jėzų žvaigždžių aureolės.

MALONĖS. Per Antrąjį pasaulinį karą į bažnyčią priešais šoninį altorių su stebuklingu Marijos paveikslu krito bomba, bet nesprogo dėl Marijos globos. Po remonto užtaisius prakirstas lubas ir grindis, žymės liko.“²⁴³

Regimanta Stankevičienė taip aprašo Skapiškio dominikonų bažnyčios paveikslą (drb., al.; 120 x 60): *„Jo karūnos ir aptaisai neabejotinai ankstesni už domini-*

konų Skapiškyje fundaciją (1750 m.). Dėl išraiškos, tipažų skirtumų nuo pirmavaizdžio paveikslas priskirtinas laisvoms „S. Maria Maggiore“ paveikslo kopijoms, sukurtoms per tarpinius kūrinius. Stilistika, veidų bruožai kitokie nei Šiluvos paveikslo, be to, jis sukurtas truputį vėliau (XVII a. II–III ketvirčiai).“²⁴⁴

V. Jankausko surastuose dokumentuose: 1782 m. vizitacijos akte aprašant senąją Šv. Lauryno kankinio bažnyčią minima, kad altoriaus pirmajame tarpsnyje yra Švč. Trakų Dievo Motinos paveikslas; 1820 m. inventoriuje pažymėta, kad didįjį altorių puošė Švč. Mergelės Marijos paveikslas su sidabro apkaustais, o altoriaus viršuje – Šv. Lauryno paveikslas, 1849 m. kronikoje – didžiajame altoriuje kabo ant drobės tapytas majestotiškas Švč. Dievo Motinos paveikslas, padengtas sidabro apkaustais²⁴⁵.

Tikras stebuklas, vietos gyventojų manymu, kad iki šiol bažnyčia tebestovi sveikutėlė. Karo metu ji buvo gerokai niokota, per lubas į vidų bomba įkrito, pramušė grindis ir nesprogo. Kleb. N. Kasperiuo rūpesčiu remontuota bažnyčia.

Sovietmečiu apie bombą niekas jokiai valdžiai nepranešė, nes bijojo, kad bažnyčios neuždarytų. Daug dešimtmečių bomba pragulėjo greta Švč. Mergelės Marijos altoriaus ir tik nepriklausomybės metais buvo iškelta ir susprogdinta.

Aušra Kairaitytė 2010 m. disertacijoje „Švč. Dievo Motinos ir krikščionių šventųjų paveikslai tradiciniame lietuvių folklore“ mini Skapiškio Švč. Mergelės Marijos paveikslą.

Švč. Mergelės Marijos su kūdikiu paveikslą su karūnomis 2014 m. tyrinėjo dailėtyrininkė dr. Trojana Račiūnaitė, fotografavo Modestas Ežerskis, rinkdami medžiagą monografijai²⁴⁶. Tyrinėjimuose mokslininkė Skapiškio Švč. Mergelės Marijos paveikslą priskyrė „Santa Maria Maggiore“ ikonų grupei. Monografijoje po 241 puslapyje pateiktu paveikslu įrašyta: „Skapiškio Švč. Mergelės Marijos Snieginės paveikslas, XVII a. II p. (pertapytas)“.

Švč. Mergelės Marijos su kūdikiu paveikslas su karūnomis (9 votai) yra dailės paminklas (Nr. DR 716). Kultūros paveldo centro Duomenų skyriaus kilnojimų objektų poskyrio vyresnioji paminklotvarkininkė dailėtyrininkė dr. Lijana Birškytė-Klimienė, 2018 m. rugpjūčio 14 d. tyrinėjusi paveikslą, rado ant trijų votų pažymėtas datas: 1801 m. ir du kartus – 1836 metus. Kitų XVIII a. antrosios pusės–XIX a. pirmosios pusės votų datos nenurodytos. Mokslininkė identifikavo 9 ankstyvus votus, kiti – vėlesnio laikotarpio. Votus fotografavo dr. L. Birškytės-Klimienės kolegė menotyrininkė Eglė Bagušinskaitė²⁴⁷.

1944 m. rugsėjo 12 d. kun. N. Kasperiuonas pakeltas garbės kanauninku, o tų pačių metų lapkričio 20 d. sudaryta Skapiškio parapijos Karo nuostoliams įkainojimo komisija: pirmininkas Kupiškio dekanas kun. V. Kupstas, vietos klebonas kan. N. Kasperiuonas, Bažnyčios turtų valdymo tarybos narys Antanas Beleckas. Komisija svarstė Skapiškio bažnyčiai, bažnytiniams bei beneficijos trobesiams ir žemei padarytus karo nuostolius, įkainojo aukso rublio verte²⁴⁸:

- „1. Skapiškio bažnyčiai padaryta nuostolių – 2 000 a. rb
2. Varpinei – 200
3. Klebonija (visai sudeginta) – 6 000
4. Špitolė (visai sudeginta) – 4 000

5. *Svirnas* – 2 000
6. *Klebonijos tvartas (sugriautas)* – 1 000
7. *Špitolės ir altarijos tvartai (sudeginti)* – 1 200
8. *Beneficijos klojimas (sudegintas)* – 1 600

Nuostoliai padaryti 1944 metais liepos 25–28 d. kautynių metu.

Be to, 1944 m. lapkričio 8 d. be vietos klebono žinios paimta beneficijos žemė 20 ha žemės reformos reikalams.“

1946 m. gegužės 30 d. vyskupas K. Paltarokas kan. N. Kasperiuui parašė laišką:

„Illustrissime Domine,

Jūsų Prakilnybei švenčiant 50 metų kunigystės jubiliejų, dėkoju Tamstai už ilgą ir pavyzdinę kunigo darbą Dievo garbei, žmonių išganymui. Nuoširdžiai linkiu, geroje sveikatoje, dar ilgai pasidarbuoti Bažnyčiai, pagaliau, jubiliejinį mirtų vainiką pakeisti nevystančia dangaus karūna ir susilaukti Dievo pagyrimo: „Gerai, gerasis ir ištikimasis tarne; kadangi tu buvai ištikimas ant nedaugelio, aš ant daugelio tave pastatysiu; įeik į savo Viešpaties džiaugsmą“ (Mt 25, 23).

Tuo tarpu, teikiu garbingai Kanauninko senatvei Ganytojo laiminimą.

Su meile ir pagarba.

/Pas. / K. Paltarokas Vyskupas

Jo Prakilnybei kan. Nikodemui Kasperiuui, Skapiškio klebonui.“²⁴⁹

1949 m. birželio 10 d. Skapiškio bažnyčioje aukojant Sekundicijas (t. y. kunigystės jubiliejų), klebonui vysk. K. Paltarokas suteikė palaiminimą.

Sovietmečiu kan. N. Kasperiuo diplomatinis dėka klebonijoje lankydavosi ne tik katalikai inteligentai: gydytojai Ignas Vaitoška (1909 11 07–1983 12 22) su žmona Kotryna Jurgelionyte (1911 12 21–2007 01 07), medicinos sesuo Bronislava Jurgelionytė, visų meiliai vadinta Fergio Bronyte (1925 04 24–2014 07 10), žinoma fotografė fotometraštininkė Ona Balytė (1881 (1882)–1961 11 07) ir daugelis kitų katalikų, bet ir sovietinės valdžios pareigūnai. Galima manyti, kad pastarųjų apsilankymai klebonijoje – kanauninkas buvo itin vaišingas ir ne vienas valdininkas išeidavo gerokai „pasivaišinęs“ – jei ir nepalengvindavo, tai bent neapsunkindavo tikinčiųjų bei kunigų padėties parapijoje. Šie „pasisėdėjimai“ buvo svarbūs ir kanauninkui: karvytei gaudavo ganyklą Kreipšiuose, buvusioje bažnytinėje žemėje, kartais valdžios pareigūnai atsiųsdavo žmonių padėti šienauti. Kanauninkas laikė ne tik karvytę, bet ir ne vieną paršelių, nemažai triušių, paukščių. Užaugusias kiaules pjaudavo, o klebono šeimininkė Ona Žiogūnaitė-Pajedienė (1918 04 16–1999 01 21), pakeitusi ilgus metus kanauninkui šeimininkavusią savo tetą Viktoriją Žiogūnaitę (1879–1977 10 02), vykdavo į Rokiškį išsiųsti į lagerį savo vyrui Vladui Pajedai (1912 12 10–1982 09 27) išrūkytų lašinukų, spirgų, taukų... Į kleboniją iš lagerio ateidavo V. Pajedos laišakai. Apie šį susirašinėjimą valdžios žmonės – komunistai – žinojo, tačiau lošdami preferansą, vis išlošdami (tai buvo kanauninko „triušas“) ir vaišinami, jie kuriam laikui „pamiršdavo“, kad kanauninkas palaiko ryšius su sovietinės valdžios „priešais“ – remia „nusikaltėlius“.

Bažnytinis choras, vargonininkai

Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčioje 1901 m. pastatyti Lenkijos vargonų meistro Andžejaus (Andrzej) Blombergo (1857–1911), turėjusio dirbtuvę Varšuvoje, vargonai²⁵⁰. Už juos sumokėta 3 400 rublių²⁵¹. Vargonų apdaila medinė, turi du manualus (pedalus), 17 registrų. Atvykus į Skapiškį kun. J. Lukšui, mechaniniuose vargonuose buvo įtaisyta elektra ir neberekėjo minti dumplių, kurias vaikystėje yra tekę minti ir straipsnio autorei.

Klebono N. Kasperiūno darbo Skapiškyje metu itin išgarsėjo Skapiškio bažnyčios choras (žr. 9 lentelę). 1929–1939 m. vargonininku dirbo Mykolas Danilevičius. 1937 m. chore giedojo 53 giesmininkai (23 vyrai ir 30 moterų). Kan. N. Kasperiūnas rašė, kad M. Danilevičius – gabus vargonininkas, gerai veda chorą²⁵². Vargonininkui M. Danilevičiui dėl šeimyninių aplinkybių palikus Skapiškį, klebonas kvietė atvykti iš Kelmės Joną Viržonį. Nors šis ir pasižadėjo atvykti apsižiūrėti, bet klebonas ilgai nesulaukė.

1940–1943 m. vargonininku dirbo Albinas Gokas (1899 09 05–1957 12 21), 1948 m. ? Eugenijus Kazimieras Jovaiša (1890 08 16–1984 02 17), 1950–1954 m. Vytautas Četkauskas (1910 10 28–1986 02 21). Vėliau dirbo dar du vargonininkai: 1954–1962 m. Povilas Bučys (1921 11 27–1989) ir 1962–2013 m. Leonardas Juškėnas (1939 01 25–2013 03 18)²⁵³, pastarajam dirbant vargonininku, choras sunyko – garbaus amžiaus giesmininkai vieni išmirė, kiti nebeturėdavo jėgų užlipti ant vyškų. O mirus Leonardui – nebeliko ir choro, juo labiau kad jo nepageidavo ir tuometinis klebonas.

10 lentelė²⁵⁴. Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčioje dirbę vargonininkai

Eil. Nr.	Vardas, pavardė	Darbo metai Skapiškyje	Gyvenimo metai
1.	Mykolas Danilevičius	1929–1939	
2.	Albinas Gokas	1940–1943	1899 09 05–1957 12 21
3.	Eugenijus Kazimieras Jovaiša	1948 m.?	1890 08 16–1984 02 17
4.	Vytautas Četkauskas	1950–1954	1910 10 28–1986 02 21
5.	Povilas Bučys	1954–1962	1921 11 27–1989
6.	Leonardas Juškėnas	1962–2013	1939 01 25–2013 03 18
7.	Asta Davolienė	Nuo 2017 m.	

Būtina paminėti vargonininko Albino Goko²⁵⁵ dukras, pasekusias tėvelio pavyzdžiu. Valerijos Pateckaitės (1897 03 05–1974 05 06) ir Albino Goko (1899 09 05–1957 12 21) šeimoje išaugo 5 dukterys: Irena Cecilija Kuzmienė (1933 02 27–1989 07 05), Stefanija (gim. 1935 m. lapkričio 8 d.), Benigna (1937 09 14–2018 01 17), Genovaitė Maironienė (1941 06 17–2000 01 22) ir Zita (Marcinkevičienė, gim. 1942 m. rugšėjo 4 d.). Visos penkios dukros itin muzikalios, o trims iš jų: Irenai Cecilijai, Benignai ir Genovaitei – muzika tapo profesija visam gyvenimui. A. Goko dukros, pasirinkusios muzikės profesiją, tapo vargonininkėmis, vadovavo bažnytiniam ir pasaulietiniam chorams, kai kurios sovietmečiu įsijungė į pagrindinę veiklą, aktyviai dalyvavo katalikiškoje veikloje.

Skapiškio bažnytinis choras. Priekyje centre sėdi klebonas kunigas Nikodemas Kasperiūnas, dešinėje choro vadovas Albinas Gokas. Antroje eilėje stovi iš kairės: ketvirta Vera Burbaitė, Ona Žiogūnaitė, Vlada Jakubauskaitė, trečioji iš dešinės Ona Lukošūnaitė. Trečioje eilėje iš kairės ketvirta Martinonytė, dešinėje – Jurgaitytė. Ketvirtoje eilėje iš kairės trečias Petras Šeinauskas, Stasys Martišiūnas, šeštas Albertas Jakubauskas. Iš Onos Leknickienės albumo

Irena, baigusi Panevėžio muzikos mokyklą, liko joje dirbti. Kupiškyje buvo sensacija – tai pirmoji mergina, kuri pradėjo groti vargonais. Panevėžio mokykloje, kuri buvo vadinama „dainuojančia mokykla“, ji vadovavo vaikų, moksleivių ir moksleivių tėvų chorams. Persikėlusį į Kauną, dirbo to meto J. Gruodžio muzikos technikumė, tapo direktoriaus pavaduotoja. Vadovavo vyrų chorui „Perkūnas“. Tėvui mirus, ji tapo šeimos išlaikytoja.

Ekonomistė Stefanija (gimusi Kėdainių dekanato Pagirių Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo parapijoje) giedojo Vilniaus Šv. apaštalu Petro ir Povilo bažnyčios chore, atlikdama ir solo partijas, dabar gieda Vilniaus Šv. Teresės bažnyčios chore.

Benigna Gokaitė turėjo gražų vokalą, lygų, plataus diapazono, liturgiškai jaudinantį²⁵⁶. Labai dažnai giedodavo solo ne tik Palėvenės, Kupiškio, bet ir kituose Aukštaitijos miestuose, dirbo vargonininke Palėvenėj (1979–1981), Antazavėj (1986–1996) ir kitur. Sovietmečiu trūkstant vargonininkų ji buvo kviečiama groti įvairiose bažnyčiose.

Skapiškyje gimusi Genovaitė Gokaitė-Maironienė – buvusi ilgametė Klaipėdos universiteto Menų fakulteto Chorvedybos katedros dėstytoja, docentė, „Klaipėdos“ choro chormeisterė ir dirigentė, tretininkė, kasmetinių bažnytinių vaikų chorų švenčių Kretingoje organizatorė ir dirigentė, Lietuvių katalikų mokslo akademijos narė, 1976 m. apdovanota Kultūros žymūno ženklu, jos vardas įrašytas į „Pasaulio lietuvių chorvedžių“ enciklopedinį žinyną, į Mažosios Lietuvos iškilųjų asmeny-

bių gretas. Savo gyvenimu liudijusi žmogaus-menininko dvasingumo gelmes, liko gražiu pavyzdžiu.

Kita Skapiškyje gimusi dukra Zita Marcinkevičienė ir dabar gieda Kauno Šv. Pranciškaus Ksavero (jėzuitų) bažnyčios chore.

Aštuonerius metus (1954–1962) Skapiškyje dirbo vargonininkas Povilas Bučys²⁵⁷. Jis gimė Norvydiškių kaime, Vabalninko valsčiuje, Biržų apskrityje, valstiečių šeimoje. Anksti netekus tėvo, Povilą ir jo seserį Stefaniją ėmė globoti vargonininko Goko šeima. Povilą A. Gokas mokė groti vargonais. Nuo 14 m. jis pradėjo vargonininkauti. Dirbo Sudeikiuose (1935–1940) ir vadovavo Daunorių ir Spitrėnų bažnyčios chorams; Palėvenės (1941–1952), Pandėlio (1953), Skapiškio (1954–1962) bažnyčiose. Vėliau Kuršėnuose (1962–1973), Salantuose (1974–1986), o Subačiaus (1986–1989) bažnyčioje dirbo iki mirties. Palaidotas Skverbų kapinėse. P. Bučys gerai išmanė vargonavimo paslaptis, garsėjo kaip geras vargonininkas, buvo puikus chorvedys. Visose bažnyčiose, kur dirbo, buvo sukūręs klestinčius bažnyntinius chorus.

Lic. kun. Albertas Kasperavičius, 2017 m. liepos 4 d. Panevėžio vyskupo L. Vodopjanovo OFM paskirtas Pandėlio Švč. Mergelės Marijos Vardo parapijos klebonu, kartu aptarnaujančiu Panemunio Švč. Trejybės ir Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) parapijas²⁵⁸, ištaisė liūdną padėtį. Skapiškio parapijiečių pageidavimu vargonininkė Asta Davolienė, iš Pandėlio Švč. Mergelės Marijos Vardo bažnyčios tikinčiųjų prašymu retsykais atvykdavusi į Skapiškį, pradėjo atkurti ir burti bažnytinį chorą Skapiškyje, o į atlaidų ar kitokias šventes į Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčią atvažiuoja su Pandėlio giedotojais, kuriems irgi vadovauja.

Skapiškietis Jonas Uziela (1921 06 24–2019 02 24)²⁵⁹ yra prisiminęs aktyvų Skapiškio kultūrinį religinį gyvenimą prieškario Lietuvoje. Vargonininkas M. Danilevičius statė operetes. Pagrindinius vaidmenis, kaip yra pasakojęs Jonas, atlikdavo ūkininkas Jonas Balys.

Bažnyčios chore giedojo visi turintys balsus mokytojai, kiti tarnautojai. Špitolės name kiekvieną dieną (išskyrus šeštadienį) vykdavo repeticijos: pirmadienį–ketvirtadienį mokydavosi atskirais balsais, penktadienį būdavo jau bendra repeticija, o sekmadienį keturbalsis choras per Votyvos ir Sumos šv. Mišias džiugino – drebino pilnutėlę besimeldžiančiųjų Skapiškio bažnyčią.

Iškilmingai buvo švenčiama Vasario 16-oji, kitos valstybinės bei religinės šventės, minėta Vilniaus netektis.

S. Zita Arbatauskaitė PAMI (ji mynė mechaninių vargonų dumples, kol nebuvo įvesta elektra) bei kiti choristai pasakoja, kad po didžiųjų parapijos švenčių choristai vaišindavosi – vykdavo vadinamieji „choristų baliai“. Žitutė prisimena, kaip būdavę juokinga, klausantis išmoningai ir be galo ilgai tęsiamos, rodos, niekad nesibaigiančios Stasiuko Baltrūno ir Onos Žiogūnaitės-Pajedienės (1918 04 16–1999 01 21, straipsnio autorės mamytės) dainuojamos dainos „*Vai, kur buvai, bobut mano?*“ Choristai iš jų švelniai juokdavęsi, sakydami: „*Vienas – „kvailias“ ir kitas toks pat – abu „kvailiai.“* Į tokius choristų „pokyliukus“ atvažiuodavo ir skapiškietis kun. Petras Meilus. Švėsdavo vis pas kitus choristus: pas miestelyje gyvenusią tremtinį Petrą Puroną (1904 08 15–1994 04 14) – šiuo metu bažnyčios chore gieda jo sūnūs Kazys ir Povilas; ne kartą rinktasi pas A. Kytrienę (1932 01 01–2015 11 19).

S. Zita ne vieną tokių choristų susijimą – čia skambėjusias dainas – yra įrašiusi į magnetofoną.

Jonas Uziela yra apgailėstas, kad dabar nebėra senųjų žmonių – daugelis iškeliavę pas Dievulį, kiti jau be sveikatos ir jiems sudėtinga pasiekti Dievo namus. Giedojo, kol vargonininku dirbo Leonardas Juškėnas (1939 01 25–2013 03 18) ir Vladziunė (Vlada Klimkaitė)²⁶⁰, ir Elena Juzefa Merkienė (1929 01 07–2013 04 26), ir keletas kitų. O mokytojai, anot Jono, gėda sakyti, pasyvūs – „nepraktikuojantys katalikai“. Bažnyčia lanko tik keli pedagogai – pensininkai.

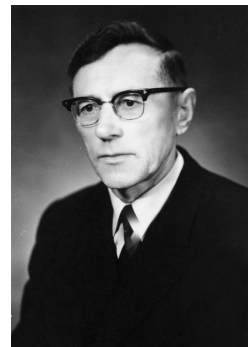
Skapiškio choristai-vaidintojai. Pirmoje eilėje iš kairės: Jonas Balys, Veronika Burbaitė, vargonininkas Mykolas Danilevičius, Kazanavičiūtė. Antroje eilėje: Albertas Jakubauskas, Markuškis, Vlada Jakubauskaitė, nežinomas, Ona Žiogūnaitė, Kazanavičius. Apie 1938 m. Iš Stanislavos Mažeikytės albumo

Kun. Juozapas Lukšas (1953–1976)

Pasilpus kan. N. Kasperiuono sveikatai, 1953 m. lapkričio 11 d. jis paskirtas titulinio Skapiškio parapijos klebonu, t. y. Garbės klebonu, o į pagalbą administratoriumi buvo atsiųstas kun. Juozapas Lukšas (1917 10 19–1944 03 25–1997 03 09), čia dirbęs iki 1976 m.

Skapiškio bažnyčios ir jos inventoriaus perdavimo akte rašoma, kad 1953 m. gruodžio 21 d. Kupiškio dekanas Vladislovas Kupstas priėmė Skapiškio bažnyčią ir jos inventorių iš Skapiškio titulinio klebono kanauninko N. Kasperiuono ir perdavė naujai paskirtam vikarui koadjutoriui kun. J. Lukšui. Perdavime dalyvavo Skapiškio bažnytinio komiteto Revizijos komisijos nariai. Perduodant jokių neaiškumų neatsirado²⁶¹.

Kun. J. Lukšas rūpestingai globojo sergantį kanauninką.

*Kunigas
Juozapas Lukšas.
Iš A. Vasiliauskienės
archyvo*

Kan. N. Kasperiuonas mirė 1956 m. vasario 13 d. Palaidotas Skapiškio bažnyčios šventoriuje, prie savo pastatyto Lurdo.

Iš Skapiškio kunigų veiklos sovietmečiu

Sovietmečiu, Skapiškyje 23 metus (1953–1976) administratoriumi dirbo kun. **Juozapas Lukšas** (1917 10 19–1944 03 25–1997 03 09), jam iki mirties, kiek leido sveikata, talkino garbės klebonas kan. **Nikodemas Kasperiuonas** (1872 01 02–1896 05 18–1956 02 13), altarisas kun. **Antanas Paurys** (1885 10 03–1909 05 29–1968 04 11), vikaras (1959–1960) kun. **Gaudentas Ikamas** (1920 09 10–1959 03 25–2000 11 18). 1976 m. Skapiškio klebonu buvo paskirtas kun. **Juozas Giedraitis SJ** (1927 03 12–1957 04 17–1993 09 04), po penkerių metų – 1981 m. – kun. **Antanas Vaškevičius** (1913 11 30–1942 12 19–1994 09 23), čia dirbęs iki 1984 m.; 1984–2005 m. administratoriumi dirbęs kan. **Povilas Varžinskas** (1922 11 25–1948 12 19–2012 07 31) Skapiškyje sulaukė nepriklausomybės (žr. 3 lentelę).

Dirstelėsime į minėtų kunigų veiklą, kuri atsiskleidžia ir dokumentikoje, ir parapijiečių pasakojimuose.

1956 m. balandžio 28 d. Skapiškyje galutinai apsigyveno altarisas kun. Antanas Paurys – žymus veikėjas, organizacijų steigėjas, kuris Skapiškyje dirbo iki mirties 1968 m. balandžio 12 d. Palaidotas Skapiškio bažnyčios šventoriuje balandžio 15 d. Laidojo prelatas Kazimieras Dulksnys. Altaristui kun. A. Pauriui šeiminkavo Budreikienė, auginusi ir savo vaikus²⁶². Apie altaristą kunigą skapiškietė pasakoja, kad jam buvo labai nusilpusi klausa. Tad visi bėgdavo pas jį išpažinties. A. Kytrienė yra akcentavusi: „*Viską pasakai ir nieko nebijai!*“

Parapijos namas, patarnautojai: zakristijonai, varpininkai, bažnyčios puošėjos

1933 m. Panevėžio vyskupijos kurijos Bažnyčios turtų valdymo taryba leido Skapiškio klebonui N. Kasperiuonui savo lėšomis 80 arų bažnytiniame sklype statyti namą ir malkinę. Medinis namas 13 m ilgumo, 7 m pločio. Sandėlio ir malkinės ilgis 9 m, plotis 6 m. Namu kunigas naudosis iki gyvos galvos. Jam mirus pastatai pereis bažnyčiai ir name bus įsteigta altarija²⁶³.

1940 m. kun. N. Kasperiuonui pavedama valdyti ir rūpintis altarija, bažnyčioje altarijai priskirtas Švč. Mergelės Marijos altorius²⁶⁴.

1944 m. sudegus klebonijai, kunigas vikaras apsigyveno prie bažnyčios esančiame špitolės name, užimdamas du kambarius. Vienas 4 x 2,4 m, kitas 4 x 4 m. Špitolėje buvo ir zakristijonui skirtas butas – 4 x 3,2 m kambarys ir 4 x 3,5 m virtuvė. Kitoje špitolės pusėje apsigyveno milicijos pareigūnas. Klebonas pasaulietinės valdžios prašė, kad milicininkas butą užleistų vargonininkui, kuris gyvena sodžiuje už miestelio, tačiau į prašymą nekreipta dėmesio.

1952 m. vikaras gyveno špitolėje – zakristijono bute su juo turėjo pasidalyti kambarius.

1956 m. į Skapiškį atkeltas altarisas kun. A. Paurys apsigyveno parapijos name. Iki tol čia, vienoje namo pusėje, kurioje buvo 4 nedideli kambarėliai, gyvendavo vikaras ir zakristijonas Benediktas Vaičiūnas (1897–1973 01 23) su žmo-

na Gene Balčiūnaite-Vaičiūniene (1907–1980 06 23). Jų šeimą skapiškėnai vadino Benediktais, o žmoną Benediktiene. Parapijos name jie gyveno, kol pasistatė savo namą šalia buvusios senosios klebonijos. Benediktams mirus, Vaičiūnų namo vieta (namas išvežtas) panaudota dideliam Kultūros centrui.

Kitoje parapijos namo pusėje butus turėjo gausi Barzdžiukų (vadinti Barzdukais) šeima (Pranas Barzdžiukas, 1902 10 30–1982 07 30(?), Skapiškyje buvo išgarsėjęs stribas) ir Vadišovaitė (vadinama Genka) su vaikų krūva. Vėliau Barzdžiukai nusipirko namą netoli pieninės (kitoje gatvės pusėje). Sovietų nusavintus parapijos namus kolūkio pirmininkas Vladas Bieliauskas (1906 06 17–1995 08 16) apie 1954 m. pardavė Valerijai (1919 06 06–1990 04 17) ir Antanui (1901 04 20–1986 01 12?) (1981 02 14?) Vaičiūnams. Jų sūnus Leonas, baigęs muzikos mokyklą, dirbo Skapiškio kultūros namuose ir mokykloje, vėliau išvyko į Kaliningradą. Duktė Irena, baigusi žurnalistiką, dirbo Biržų radijo redaktore, vėliau Kupiškio rajoninio laikraščio redakcijoje, dabar II grupės invalidė. Parapijai savo namų net ir per tesimus nepavyko susigražinti.

Nesugražinus senojo parapijai neturėjo jokio namo, tad klebonaujant kun. Povilui Varžinskui siekta jį įsigyti. Mokytojai Jonas (1929 02 08–1997 06 02) ir Irena (1929 12 11–1981 01 26) Likai turėjo namelį miestelio centre, priešais paminklą Misijoms atminti. Pasistatę namus prie geležinkelio, senuosius nutarė parduoti. Bažnytinis komitetas (pirmininkas Aleksandras Vaitoška) rašė prašymus Kupiškio rajono savivaldybei (meras Leonas Apšega). Savivaldybė skyrė 12 tūkst. litų parapijos namams, dar 2–3 tūkst. pridėjo kleb. P. Varžinskas. Panevėžio vyskupijos kurija 2001 m. leido Skapiškio bažnyčiai pirkti namą parapijos reikalams, esantį Skapiškio miestelio Varpo g. 2⁶⁵.

Įsigytame name reikėjo remonto, kuriam klebonas P. Varžinskas sumokėjo 5 tūkst. litų.

Kun. Z. Navickui dedant naujas bažnyčios grindis ir trūkstant pinigėlių, įsigytą ir suremontuotą parapijos namą pardavė tik už 8 tūkst. Dabar jį išpuoselėjo naujasis šeimnininkas Egidijus Pajuodis.

Zakristijonu 40 metų dirbo fotomenininkės Onos Balytės tėvas – Kazimieras Balys (iš Dailiūnų kaimo). 1934 m. gegužės 16 d. K. Balys kreipėsi į Skapiškio bažnyčios komitetą ir bažnyčios palaikymo tarybą, prašydamas, kad jam pragyvenimui iki gyvos galvos būtų mokama pensija. Jis sulaukęs 85-erių, 40 metų tarnavo Skapiškio bažnyčios zakristijonu, santaupų dėl menkos algos nesukaupe ir dėl sveikatos 1934 m. sausio mėnesį atsisakė pareigų. 1937 m. sausio 27 d. posėdyje nuspręsta skirti 10 litų pensiją.

Vėliau zakristijonu daug metų dirbo Benediktas Vaičiūnas. Jis su žmona Genute talkino įvairiuose bažnyčios tvarkymo darbuose. Atvykus kun. J. Lukšui ir po kurio laiko atsisakius zakristijono B. Vaičiūno paslaugų, jokio zakristijono nebebuvo. Tad buvęs klapčiukas Justas Čypas, iš kunigų sužinojęs, kad Skapiškyje nėra zakristijono, atkako iš Kupreliškio. Po kelerių metų Justas vedė ir išvyko į Rokiškį. Bažnyčia vėl liko be zakristijono. Pagaliau atsirado geras katalikas Steponas Raugalė, jis apsigyveno mokytojos S. Mažeikytės namuose. Deja, vedęs išsikėlė į Kandrėnų kaimą. Kurį laiką dar patarnaudavo šv. Mišioms sekmadieniais, o šiokiadieniais žvakes prieš Mišias uždegdavo vargonininkas Leonardas

Juškenas (1939 01 25–2013 03 18), kuris Skapiškio bažnyčioje vargonavo iki mirties (1962–2013).

Kai norinčiųjų talkinti nebebuvo, zakristijonauti ėmėsi Juozas Šeinauskas (1916 01 15–1980 06 07) (bažnyčios apyskaitose jis minimas jau 1937 m.). Tačiau J. Šeinauskas turėjo valdišką darbą (pasikinkęs arkliuką, dirbo ambulatorijoje dezinфекcijos reikalams), tad patarnaudavo, kai galėdavo ateiti. Jis s. Zitai padėdavo tvarkyti procesiją. Deja, J. Šeinauskas žuvo avarijoje.

Vėliau, į Skapiškį atkėlus kun. Povilą Varžinską, Bronius Juozas Liutkevičius (1937 09 03–2012 05 08), tapęs pensininku, atlikdavo zakristijono pareigas. Laidojant zakristijoną B. Liutkevičių, klebonas P. Varžinskas jį pavadino „*degančia žvake, ir ragino visus būti šviesos vaikais*“²⁶⁶.

Silpstant B. Liutkevičiaus sveikatai, jam talkinti ėmėsi Paulinas Kaluina (1933 03 02–2017 01 02)²⁶⁷, jis dirbo ir 2005 m. į Skapiškį atkėlus kun. P. Varžinską, neatsisakydavo patalkinti ir kun. Salvijui Pranskūnui. Talkino ir Artūras Petuchovas su visa šeima – jo vaikai patarnaudavo per šv. Mišias klebonui Z. Navickui.

Dabar, klebono prašomas, bažnytines procesijas sumaniai organizuoja Žyd-rūnas Petuchovas.

Varpas

1895 m. šventoriaus kampe pastatytoje medinėje varpinėje skamba varpas. Kaip jau buvo minėta, 1801 m. balandžio 3 d. sudegė vienuolyno bažnyčia ir varpinė, varpai išsilydė. Minėta, kad išsilydęs metalas panaudotas naujam varpui nulieti...

Kupiškio rajono Skapiškio bažnyčios varpas iš Lenkijos, Vengruvo (sąrašė – Latvija, Ryga) Jozefo Dorožynskio liejyklos. Matmenys nestandardizuoti: H-52, apatinis D-64, 5, raidžių H-2, 7 (apskaitos kortelė). Apskaitos kortelėje nurodyta, kad varpas nulietas H. Byhomano (turėtų būti H. Byrhmano) 1747 m., o restauruotas Juozapo Dorožynskio 1901 m.; Gintauto Žalėno nuomone, atsižvelgiant į tai, kad varpas perlietas J. Dorožynskio liejykloje, tikruoju gamintoju turi būti laikomas J. Dorožynskis, o ne H. Byrhmanas, pastarasis meistras turi būti nurodomas varpo istoriniuose duomenyse²⁶⁸.

Varpais yra skambinę gana daug varpininkų. Įsimintinas Juozas Vėžys (1880–1972 12 03), gyvenęs Abelių gatvėje, minimas 1937 m. Bažnyčios apyskaitoje. Jis skambindavo tris kartus: rytais – saulei tekant, vakarais – saulei leidžiantis. Taigi, nežiūrėjo laikrodžio valandų. Tik 12 valandą „Viešpaties Angelą“ visada skambino tuo pačiu metu – vidurdienį. Su žmona Ona Vėžiene (1895 07 16–1973 04 26) talkino bažnyčios tvarkymo darbuose. Dėl savo nuoširdaus būdo, pamaldumo, dėmesingumo varpininką visi vadino Vėžiuku.

S. Zita PAMI teigia, kad kun. J. Lukšas, nepasidavė valdžios spaudimui nutildyti varpus (tuo metu Skapiškio saugumietis Julius Rimavičius dėl savų priežasčių į tai žiūrėjo „pro pirštus“²⁶⁹). Taigi buvo puoselėjama graži tradicija: skambindavo 12 val. dienos „Viešpaties Angelo“ malda. S. Zita PAMI prisimena, kaip pirmąsias skambinimo varpais pamokas jai teikė Vėžiukas. Jis, atėjęs prie varpinės, nusiimdavo kepurę, persižegnodavo ir tik tada išsiūbudavo varpa.

Ilgametė Skapiškio varpininkė, labai pavyzdinga, tvarkinga, uoli (atsikėlus iš Svėdasų parapijos Bajorų kaimo į Mičiūnus) buvo Liuda Sabaliūtė (1907–1990 07 10). Nors neįgali – su kuprele, tačiau parapijiečių labai mylima. Tad neatsitiktinai jos laidotuvėse, kaip rašė kun. P. Varžinskas, buvo labai daug žmonių. Palaidota prie tėvų Svėdasų parapijos kapuose.

Kuri laiką varpais skambino ir bažnyčią puošė Genė Daratėnienė (1924 02 02–2017 04 05), gyvenusi Kalvarninkų gatvėje.

Ilgą laiką, kol leido sveikata, varpais skambino Gertrūda Mikėnienė (malonybiškai vadinama Gendroute).

Paskui varpai tik retsykiais suskambėdavo (jais yra skambinęs ir Bronius Tubelis). 2017 m. į Skapiškį atkėlus kun. lic. Albertą Kasperavičių – vėl suskambo. Dabar varpais skambina Povilas Purnas²⁷⁰. 2018 m. Vasario 16-ąją, minint atkurtos Lietuvos Nepriklausomybės 100-metį, ir Skapiškio bažnyčios varpų garsas prasmingai išliejo į visoje Lietuvoje skambančius varpus. Varpininkas P. Purnas yra sakęs: „*Skaičiavau, kad tikrai varpas skambėtų 100 kartų.*“

Bažnyčią yra puošusios ir šventorių tvarkiusios klebonijoje šeiminkavusios moterys, Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos tarnaičių kongregacijos (PAMI) seserys vienuolės s. Zita Arbatauskaitė, s. Petronėlė Pauliutė, s. Marijona Venslovaitė, s. Julija Runkelaitė, s. Marytė Giedraitytė. Vėliau – s. Leonė (Alma Šimėnaitė) CSC (1949 04 12–2018 08 28), Reginutė Šleikaitė-Vizbickienė (1944 06 10–2007 04 09), kuri laiką – Audronė Bimbaitė-Petuchovienė-Tubelienė (nuo 2001 m. karoliukais, sagomis, žvyneliais siuvinėjanti religinius paveikslus).

Jau metai, kai klebono A. Kasperavičiaus prikalbinta ši darbą atlieka Irena Žalnieriūnienė. Bažnyčioje talkina ir Povilas Purnas. Klebonui įvairių siūlymų bei pageidavimų teikia vargonininkė Asta Davolienė.

Apsigyvenusi Skapiškyje tremtinė Elena Vogulytė-Stuokienė, nepaisant vis silpstančio regėjimo ir beveik jau nebematydama, bažnyčios puošimui augina gėles. Šv. Lauryno atlaiduose visi bažnyčios altoriai pražysta gražiausių spalvų kardeliais.

Skapiškietis, žinomas miškininkas, gamtos žinovas Vidmantas Markevičius (gim. 1933 m. sausio 1 d.)²⁷¹ itin rūpinasi Skapiškio miestelio grožiu: savo išaugintais sodinukais puošia mokyklos aplinką bei miestelį, dovanoja juos skapiškėnams, rūpinasi bažnyčios šventoriuje bei prie šventoriaus augančiais medžiais. Ir ne tik Skapiškyje prisodinta V. Markevičiaus išaugintų medelių, bet ir Kupiškyje, Kaune ir kituose miestuose. Jis renka medžiagą būsimam Skapiškio muziejui, nerimsta dėl tvarkos, istorinių paminklų bei želdinių miestelyje, rūpinasi partizanų atminties išsaugojimu bei krašto istorija, aktyviai dalyvauja Skapiškyje organizuojamuose istoriniuose, kultūriniuose bei religiniuose renginiuose.

2018 m. rudenį klebonas kun. A. Kasperavičius ėmėsi formuoti Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) parapijos pastoracinę tarybą. Pažymėtina, kad ankstesnis klebonas buvo atsisakęs pastoracinės tarybos.

Kun. Juozapas Lukšas Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) parapijoje dirbo nuo 1953 m. lapkričio 11 iki 1976 m. gegužės 6 d. Skapiškyje, o vėliau iškeltam į Antašavą (tokio paties titulo parapija), 37 metus jam talkino Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos tarnaičių kongregacijos vienuolės s. Michailina (Zita Arbatauskaitė)²⁷² ir s. Palmyra (Petronėlė Pauliutė) (1925 04 06–2013 02 15)²⁷³.

S. Zita prisimena, kad klebonas J. Lukšas visokiais būdais „mylejo“ saugumiečius, nors pats negėrė nė lašo, juos vaišindavo gėrimais. S. Zita sako: „*Priešai buvo mylimi, tad nekando!*“

Todėl neatsitiktinai į Skapiškį beveik kasmet suvažiuodavo kun. J. Lukša Kauno kunigų seminarijos kurso draugai – 1944 m. (ir kiek anksčiau) išventinti į kunigus: t. Adomas (Ignacas Milašius) *OFM Cap* (1914 10 15–1944 03 25–2007 12 27), t. Stanislovas (Algirdas Mykolas Dobrovolskis) *OFM Cap* (1918 09 29–1944 03 25–2005 06 23), Vincentas Inkratas *MIC* (1916 12 22–1943 05 02–2003 10 10), Pranas Račiūnas *MIC* (1919 03 28–1943 05 02–1997 09 24), Prosperas Bubnys *MIC* (1918 06 25–1944 03 25–2012 08 05), peršautas, invalidas Pranciškus Šulskis *MIC* (1918 09 01–1943 05 02–1999 02 03), Vincentas Sladkevičius (1920 08 20–1944 03 25–1957 12 25–2000 05 28), Pranciškus Ščepavičius (1918 11 20–1944 03 25–2008 02 16), Antanas Lileika (1919 02 02–1944 03 25–1985 02 18), Alfonsas Jančys (1921 03 08–1944 06 11–1992 07 28). Kunigai dažniausiai apsinakvodavo. Visi laukdavo, kol atvyks vyskupas, tada meldavosi, aukodavo šv. Mišias, bendraudavo. Skapiškėnams šie susitikimai buvo gražus tikėjimo liudijimas.

S. Zita *PAMI* pasakoja²⁷⁴, kad Skapiškyje, o vėliau ir Antašavoje kun. J. Lukšas sutuokė daug porų, pakrikštijo daug vaikų. Dažniausiai šie sakramentai būdavo teikiami naktimis. Atvažiuodavo žmonių ir iš labai toli, nes garsas apie kunigo tylėjimą, t. y. patikumą, plačiai sklido tarp tikinčiųjų, tad visi juo pasikliovė. Atvažiuodavo mokytojai susituokti net iš Utenos.

Kunigas J. Lukšas turėjo užvedęs net slaptą registracijos knygą tiems, kurie nenorėjo viešintis. O seserys vienuolės Petrutė *PAMI* su Zitute *PAMI* ne kartą buvo santuokų liudininkės. Seselėms būdavo labai malonu, kad jomis pasitikima.

Dažnai parapijiečiai, nežinodami teisybės, piktindavosi, kad viena ar kita šeima, kuri gyveno „susidėjusi“, mirus kuriam nariui, kreipiasi į kunigą ir šis pagal religines apeigas laidoja „netikinčius“. Tad kunigas kentėjo ne tik nuo saugumiečių, bet ir nuo savų parapijiečių, kuriems negalėjo atskleisti teisybės.

Išpažinties ateidavo ir sribų. Zitutė prisimena, kad prieš mirtį labai atgailavo ir Dievo šaukėsi Antanas Spetyla (gyveno Žilvičių gatvėje). Kunigas jį aplankė naktį. Aplankė kun. J. Lukšas ir Antaną Mažylį (jį išvežė laidoti kitur, tačiau apeigos buvusios bažnytinės). S. Zita padėdavo tokiems žmonėms pasirengti susitikimui su kunigu, nunešdavo žvakių, šventų paveikslėlių, maldaknygę, rožinį...

Seserys vienuolės buvo susirūpinusios apaštalavimu – jį ir vykdė. Naktimis padėdavo kunigui krikštyti vaikus. Dažniausiai tais reikalais tekdavo eiti pas mokytoją Joną Dovydeną (1933 08 21–2018 02 23). Pas jį tėvai atsiveždavo vaikus krikštyti ir iš kitų vietovių, žinojo, kad kun. J. Lukšu galima pasitikėti.

Mokytojas J. Dovydenas vakarais drąsiai lankydavosi klebonijoje (seserų šeiminių nebijojo), kad pakviestų kleboną ateiti į jo namus krikštyti. Kunigas J. Lukšas pas J. Dovydeną eidavo naktį. Krikštijo daug...

Kai žmogus atvykdavo tartis dėl krikšto, kunigas J. Lukšas nieko neklausinėdavo, tik suderindavo datą. O kai atvažiuodavo su vaikeliu ir kūmais, kunigas išsiteiraudavo, ar tėvai susituokę. Sužinojęs, kad gyvena tik civilinėje santuokoje, aiškindavosi priežastis. Suvokus, kad nėra jokių kliūčių bažnytinei santuokai, paragindavo tuoktis: „*Kūmai pabus liudininkais, vaikelį prižiūrės s. Zita. Einam, sutuoksiu!*“

Paliktą vaikelių Zita pasiguldydavo ant pagalvės ir supdavo: niekada nė vienas nėra verkęs: „Gaila, kad nesuskaičiavau, kiek tokių vaikelių supau, kol vykdavo bažnytinė santuoka, – apgailestauja s. Zita. – Tokie krikštai ir netikėtos santuokos – kun. J. Lukšo svarbi apaštalavimo forma!“, – liudija seselė vienuolė.

Kunigas Juozapas Lukšas Skapiškyje su vaikais, priėmusiais Pirmąją šv. Komuniją. Apie 1975 m. Iš A. Vasiliauskienės archyvo

1957 m. Skapiškio bažnyčioje buvo sutuokta 30 porų, pakrikštyti 54 vaikai, palaidoti 43 mirusieji²⁷⁵ (žr. 6 lentelę).

1958 m. Skapiškio parapijai priklausė 3 800 parapijiečių; bažnyčioje jungtuvių buvo 35, krikštų – 55, o laidotuvių 38²⁷⁶ (žr. 6 lentelę).

Remdamasis bažnyčios archyve esančiais dokumentais, kun. J. Lukšas 1958 m. Kupiškio dekanui pranešė, kad bažnyčiai priklausė:

- parapinis žemės sklypas – 27 ha;
- parapinės žemės sklypas – 3,19 ha;
- gyvenamasis medinis namas – 21 m ilgio, 12 m pločio, 2,5 m aukščio;
- gyvenamasis medinis namas – klebonija – 25 m ilgio, 10,5 m pločio, 2,5 m aukščio (jis 1944 m. sudegintas);
- gyvenamasis medinis namas vargonininkui – 17 m ilgio, 8,5 m pločio, 2,5 m aukščio (1944 m. sudegintas);
- gyvenamasis medinis namas – špitolė – 17 m ilgio, 8,5 m pločio, 2,5 m aukščio²⁷⁷.

Skapiškio parapija neturi špitolės, statybos nevyksta ir neturi nusipirkusi reikiamų medžiagų. 1959 m. bažnytinio inventoriaus išigyta už 2 813 rb, o bažnytiniam pastatams remontuoti išleista 8 499 rb. Tais metais jungtuvių buvo 31, krikštų – 43, laidotuvių – 44²⁷⁸ (žr. 6, 10 lenteles). Atsižvelgiant į kun. J. Lukšo prašymą 1960 m. Kupiškio dekanas Skapiškio bažnyčiai užsakė 7 dėžes stiklo, 150 lakštų cinkuotos skardos, 200 lakštų šiferio.

37 metus klebonui talkinusi s. Zita Arbatauskaitė PAMI pasakoja:

„Kunigas Juozapas Lukšas buvo labai pasiligojęs žmogus, silpnos sveikatos dar iš seminarijos laikų. Vienu metu manė, kad dėl sveikatos nebaigsias ir seminarijos, tačiau draugai prikalbino: „Būsi geras kunigas!“ Todėl s. Zita PAMI sako: „Turėjome jį saugoti!“ Saugumiečiai kunigą buvo gerokai „patampe“: iš Rokiškio saugumo pakliuvo tiesiai į ligoninę – išsiliejo tulžis. Kai į Skapiškį atvyko s. Zita, kunigas buvo tik ką grįžęs iš ligoninės.

Kun. Gaudentas Ikamas (1959 10 23–1960 02 10)

Kun. J. Lukšui susirgus ir atsigulus į ligoninę, į Skapiškio, Šv. Hiacinto (Jackaus) parapiją vikaru iš Pelėvenės buvo paskirtas neseniai išventintas į kunigus Gaudentas Ikamas, kuris čia dirbo mažiau kaip 4 mėnesius (1959 m. spalio 23 d.–1960 m. vasario 10 d.).

Kunigui sugrįžus iš ligoninės, tarp bažnytinio komiteto ir parapijiečių prasidėjo kova: komitetas ir pats kun. G. Ikamas siekė likti Skapiškyje, o parapijiečiai norėjo, kad liktųsi kun. J. Lukšas, kurį jau buvo spėję pamilti, ir pyko ant kun. G. Ikamo, kodėl jis „konkuruoja“. Kun. G. Ikamas buvo paskirtas į Naujamiestį, o vėliau net 36 metus (1964–2000) iki mirties dirbo Daujėnų Švč. Jėzaus Vardo parapijoje²⁷⁹.

1960 m. administratorius kun. Juozapas Lukšas Kupiškio dekanui Vladislovui Kupstui (žr. 8 lentelę) praneša, kad reikalinga 100 vienetų šiferio Skapiškio bažnyčios stogui²⁸⁰. Tais metais bažnyčios pastato remontui išleista 400 rb, o bažnytiniam inventoriui ir remontui 1 932 rb²⁸¹. 39 metų vargonininko mėnesinis atlyginimas 400 rb, 23 metų zakristijono – 250 rb ir 24 m. sargės – 200 rb. Už kulto patarnavimus kunigas administratorius gauna apie 650 rb²⁸².

1960 m. Skapiškio bažnyčioje sutuoktos 32 poros, pakrikštyti 59 ir palaidoti 34 parapijiečiai²⁸³ (žr. 6, 11 lenteles).

1963 m. gruodžio 30 d. administratorius kun. J. Lukšas Kupiškio dekanui pateikia tokius statistinius Skapiškio religinės bendruomenės duomenis: pajamų turėta 2 535, 81 rb; išlaidų – 2 037,69 rb; bažnytiniam inventoriui įsigyti ir taisyti išleista 7,34 rb; bažnyčios remontui nieko neišleista. Akcentuota, kad nėra špitolės. Apeigų atlikta: krikštyta – 28, sutuokta – 19, palaidota – 41²⁸⁴.

1965 m. kun. J. Lukšas bažnyčiai įgijo kapą, baldakimėlį.

1967 m. kun. J. Lukšas Kupiškio dekanui mons. Klemensui Gutauskui (žr. 8 lentelę) pateikė Skapiškio parapijos statistinius duomenis. Dokumente nurodytas religinių patarnavimų skaičius: pakrikštyta – 29, sutuokta – 13, palaidota – 41. Parapijos kasa turėjo 2 674,52 rb aukų (išlaidų 2 271,25 rb). Iš parapijos kasos išmokėta bažnyčios tarnautojų išlaikymui (1 020 rb), bažnyčios mokesčiams (698,55 rb), religiniam centrai (195 rb), bažnyčios stogo nudažymui (357,70 rb). Dokumente parašyta, kad nuolatiniai mokami tarnautojai trys: vargonininkas, zakristijonas ir sargė²⁸⁵.

*Kunigas
Gaudentas Ikamas.
Iš A. Vasiliauskienės
archyvo*

11 lentelė²⁸⁶. Laidotuvių registracija Skapiškio bažnyčios knygoje (1941–1996)

Metai	Mirė	Laidojo kunigai	Parapijiečiai
1941	59	32 – Nikodemus Kasperiuonas; 6 – Antanas Kietis	21
1942	79	36 – N. Kasperiuonas; 3 – Mykolas Mikeliūnas	40
1943	81	26 – N. Kasperiuonas; 21 – M. Mikeliūnas; 1 – K. Kerulis (galbūt svečias)	33
1944	102	20 – N. Kasperiuonas; 9 – M. Mikeliūnas; 8 – Vladas Kremenskas; 3 – nepažymėta	62
1945	81	11 – N. Kasperiuonas; 25 – V. Kremenskas; 5 – Anicetas Kisielius	40
1946	103	25 – N. Kasperiuonas; 31 – A. Kisielius	47
1947	68	18 – N. Kasperiuonas; 3 – A. Kisielius; 21 – Valentinas Šikšnius-Šikšnys	26
1948	66	18 – N. Kasperiuonas; 1 – V. Šikšnius-Šikšnys; 6 – Laimingas Feliksas Blynas; 7 – Keršulis (galbūt svečias); 6 – Adolfas Breivė	28
1949	64	14 – N. Kasperiuonas; 23 – L. F. Blynas	27
1950	60	16 – N. Kasperiuonas; 6 – L. F. Blynas; 15 – Juozas Vaičionis	23
1951	46	13 – N. Kasperiuonas; 9 – Bronislovas Šukys	24
1952	57	6 – N. Kasperiuonas; 29 – B. Šukys	22
1953	49	6 – N. Kasperiuonas; 11 – B. Šukys; 8 – Mykolas Gylys; 2 – Juozapas Lukšas	22
1954	35	7 – N. Kasperiuonas; 15 – J. Lukšas	13
1955	46	2 – N. Kasperiuonas; 31 – J. Lukšas	13
1956	32	1 – Vladislovas Kupstas (svečias); 30 – J. Lukšas; 1 – Antanas Paurys	
1957	44	31 – J. Lukšas; 5 – A. Paurys	8
1958	37	30 – J. Lukšas; 5 – A. Paurys	2
1959	84	65 – J. Lukšas; 8 – Gaudentas Ikamas; 8 – A. Paurys; 1 – neįrašyta	2
1960	31	20 – J. Lukšas; 4 – G. Ikamas; 4 – A. Paurys; 2 – neįrašyta	1
1961	27	17 – J. Lukšas; 6 – A. Paurys	4
1962	55	43 – J. Lukšas; 4 – A. Paurys	8
1963	41	37 – J. Lukšas; 2 – neįrašyta	2
1964	36	32 – J. Lukšas; 1 – A. Paurys; 2 – Petras Meilus (svečias)	1
1965	32	32 – J. Lukšas	
1966	33	31 – J. Lukšas; 1 – Mykolas Stonys (svečias)	1
1967	42	39 – J. Lukšas	3
1968	46	43 – J. Lukšas; 1 – Kazimieras Dulksnys (svečias); 2 – neįrašyta	
1969	37	37 – J. Lukšas	
1970	28	27 – J. Lukšas; 1 – neįrašyta	
1971	38	37 – J. Lukšas; 1 – neįrašyta	
1972	39	38 – J. Lukšas; 1 – neįrašyta	
1973	14	14 – J. Lukšas	
1974	39	39 – J. Lukšas	
1975	38	38 – J. Lukšas	
1976	34	16 – J. Lukšas; 17 – Juozas Giedraitis <i>SJ</i> ; 1 – neįrašyta	

(tęsinys)

Metai	Mirė	Laidoję kunigai	Parapijiečiai
1977	36	36 – J. Giedraitis SJ	
1978	37	37 – J. Giedraitis SJ	
1979	18	17 – J. Giedraitis SJ; 1 – J. Lukšas	
1980	40	40 – J. Giedraitis SJ	
1981	17	17 – J. Giedraitis SJ	
1982	32	25 – Antanas Vaškevičius; 6 – neįrašyta	1
1983	32	6 – A. Vaškevičius; 1 – Klemensas Gutauskas (svečias); 23 – neįrašyta	2
1984	33	14 – A. Vaškevičius; 19 – Povilas Varžinskas	
1985	35	35 – P. Varžinskas	
1986	33	33 – P. Varžinskas	
1987	39	38 – P. Varžinskas	1
1988	41	40 – P. Varžinskas	1
1989	43	43 – P. Varžinskas	
1990	41	41 – P. Varžinskas	
1991	36	36 – P. Varžinskas	
1992	34	34 – P. Varžinskas	
1993	37	37 – P. Varžinskas	
1994	46	46 – P. Varžinskas	
1995	42	42 – P. Varžinskas	
1996	44	43 – P. Varžinskas	1

Skapiškyje kun. Juozapas Lukšas, kaip jau minėta, dirbo net 23 metus (1953–1976). Niūrios sovietų okupacijas laikais kunigas J. Lukšas rūpinosi bažnyčios pastatu, o parapijiečiams švietė savo dvasingumu, juos stiprino, telkė.

1969 m. nudažyta bažnyčia, restauruotas interjeras (1972), išdažytos bažnyčios grindys, įsigyti 3 nauji žirandoliai, išdekoruotas bažnyčios interjeras (1973)²⁸⁷.

1969 m. buvo sudarytas Skapiškio bažnytinis komitetas (vadinamasis dvidešimtukas): Antanas Beleckas (pirmininkas), Petras Baltrūnas (sekretorius), Stasys Baltrūnas (kasininkas), nariai: Juozas Burokas, Pranas Jasiūnas, Petras Janilionis, Jonas Kaladė, Povilas Našlėnas, Pranas Naujikas, Jurgis Miškinis, Povilas Puronas, Vincas Meškauskas, Petras Šimėnas, Jurgis Šlapelis, Povilas Meilus, Albinas Žilinskas ir Petras Žilinskas. Sudaryta ir Revizijos komisija: Jonas Kairys (pirmininkas), Tomas Bugailiškis (narys) ir Jonas Grikienis (narys)²⁸⁸.

Seselė Zita PAMI papasakojo įdomų, unikalų Lietuvoje faktą, kaip Skapiškio tikintieji kleboną J. Lukšą skundė saugumui²⁸⁹.

Skapiškyje Zitutė mokė būrelį mergaičių ir berniukų – rengė juos atlaidų procesijai. Apie tai buvo pranešta saugumui. Todėl kun. J. Lukšas prieš pat atlaidus buvo iškviestas į Kupiškį pasiaiškinti rajono valdžiai. Jam grasinta bausmėmis, jei nors vienas vaikas dalyvaus procesijoje. Klebonas sugrįžo į namus sunerimęs.

Tada s. Zita mamoms patarė susiorganizuoti ir, nuvažiavus į Kupiškį pas saugumo viršininką, sakyti, kad dėl jo kalbos klebonas nebepriima vaikų į bažnyčią – tai kur ta laisvė?

Kada didžiulis būrys moterų pasirodė saugume ir „piktinosi“ klebonu, kad šis nebepriimęs vaikų į bažnyčią, ir prašė saugumo pagalbos, saugumiečiai be

galo nustebo ir pridūrė, kad tokio kreipimosi Lietuvoje dar niekur nėra buvę. Neprieštaravo, sutiko palaikyti besikreipiančias moteris, pažadėjo, kad kunigas „nesuvaržys žmogaus laisvės“, „neišvarys iš bažnyčios atėjusių vaikų“...

Grįžusias į Skapiškį moteris s. Zitutė paprotino: „*Sukvieskit kiek tik galima daugiau vaikų, iš visų kaimų!*“ Tad bažnyčioje per atlaidus buvo pilna vaikų – jų niekas „neišvarė“. Atvykę saugumiečiai padarė keletą nuotraukų ir... išvyko. O klebonui po šio įvykio tapo kiek lengviau.

Tik kunigo sumanumu ir diplomatija buvo atnaujintas miestelio viduryje 1787 m. pastatytas paminklas pirmosioms misijoms (1387–1787) atminti. Daug kartų dažytas, atvykus kun. J. Lukšui jis buvo visai nušiuęs. O tuo metu miestelyje buvo pradėta naujos parduotuvės statyba. Susitarta su statybininkais ir niekas nė nepastebėjo nei kas, nei kada paminklą nudažė. Tik baigus statyti parduotuvę, atvažiavo televizija filmuoti jos atidarymo. O viena parapijietė iš vakaro paminklą papuošė gėlėmis. Televizija filmavo ne tik parduotuvę, bet ir misijų paminklą. Tik tada apylinkės sekretorė Antanina Dapkutė pamatė, kad paminklas išpuoštas gėlėmis ir nudažytas, ėmė klausinėti statybininkų. Šie atsakė, kad buvo atėję keturi nepažįstami seniai ir paprašė – o jie tą prašymą patenkino...

Skapiškietė A. Kytrienė (1932 01 01–2015 11 19) bendravo su kunigo šeiminkėmis vienuolėmis s. Zita PAMI (ji labai gražiai puošė tortus) ir žemaite s. Petrutė PAMI²⁹⁰ (kepė šakočius), kurios buvo labai vaišingos. Zita mokė vaikus įvairių eilėraščių, monologų.

O kunigas J. Lukšas irgi buvo vaišingas, bendravo su choristais. Įvairūs choristų susibūrimai vyko Kytrų namuose (tada Kytrai jau turėjo pasistatę namus netoli bažnyčios). Klebonas niekada iš vaišių neišeidavo pirmas, tik su paskutiniais. Matyt, taip jis siekė išsaugoti bendravimo kultūrą, apsaugoti nuo girtuoklystės. Jeigu kas nešvankiai nusišnekėdavo, kunigas iš karto nuleisdavo galvą, o paskui labai taktiškai tą pasakymą atitaisydavo. Tad visi stengėsi būti kuo kultūringesni. Šiuose susitikimuose šeiminkės Zitos parengti vaikai galėjo parodyti savo gebėjimus deklamuodami posmus, atlikdami kokius nors vaidmenis – taip nuo mažens buvo mokomi bendrauti.

Kun. J. Lukšą iškelus į Antašavą, Skapiškio bažnyčios choristai ne kartą vyko jo lankyti. A. Kytrienės dukrą Reginą kun. J. Lukšas sutuokė Antašavoje, čia pakrikštijo ir vaikaičius. Choristai važiavo laidoti kunigo tėvelio. Tad Skapiškio parapijiečių ryšys su buvusiu klebonu nenutrūko.

Kun. J. Lukšas jautė palankumą parapijiečiams, buvo dėmesingas visiems žmonėms: atjautė dėl jų skurdo po karo, o ir vėliau neėmė pinigų už patarnavimus, sakydamas: „*Kaip aš galiu skriausti?! Kai visi susitvarkys, tai ir aš nusidažysiu namelį!*“ Visas jo turtas Skapiškyje – tik geležinė lovelė. Tokios pat lovos buvo pastatytos ir atvykstantiems svečiams ir čia gyvenusioms šeiminkėms. Zita, atsikrausčiusi į Skapiškį, miegojo sulankstomojoje lovelėje, vėliau gavo geležinę. Kun. J. Lukšui išsikeliant į Antašavą, skapiškietė atsiveikindami padovanojo bufetėlį. O Antašavoje, kaip prisimena s. Zita, choristai vardadienio proga nupirko sofą, vėliau – televizorių.

Seminarijos vadovybė, išleisdama silpnos sveikatos kunigą, baiminosi dėl jo ateities. Tačiau kunigas J. Lukšas sulaukė gana brandaus 80 metų amžiaus –

silpname kunigo Juozapo kūne buvo tvirta siela. „*Visada liguistas, bet dvasios jėga sulaukė palyginti ilgo amžiaus, rūpestingai atlikdamas kunigo pareigas. Tokios dvasios kunigus tikintieji gerbia ir myli*“, – rašoma Panevėžio vyskupijos kurijos archyve saugomoje kunigo asmens byloje.

Kun. Juozas Giedraitis SJ (1976–1981)

1976 m. birželio 2 d. Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) parapiją kun. J. Lukšas perdavė naujai paskirtam klebonui Juozui Giedraičiui SJ. Perdavime dalyvavo bažnytinio komiteto nariai Juozas Zavadžius ir Petras Baltrūnas. Perdavimo protokole pažymėta, kad „*karo metu buvo viskas labai apgriauta ir drabužiai sunaikinti. Kun. J. Lukšas viską atnaujino iki vidutinio stovio*“. O Švč. Mergelės Marijos paveikslas įrašytas kaip meninė vertybė²⁹¹.

1976–1981 m. Skapiškyje klebonavo jėzuitas kun. Juozas Giedraitis (1927 03 12–1957 04 17–1993 09 04). Jam talkino irgi Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos tarnaičių kongregacijos vienuolės Julija Runkelaitė ir Marytė Giedraitytė. Parapijiečiai apie kunigą kalba, kad jis buvęs uždaresnio būdo. Tačiau choristus vaišindavo savo namuose. Sykį šv. Mišių metu jis buvo apvogtas. Iš klebonijos išnešti kilimai, kiti baldai. Jis susirgo apendicitu ir kurį laiką gulėjo ligoninėje...

Kun. J. Giedraitis, be kitų palaidojimų, 1977 m. spalio 4 d. Skapiškio parapijos kapinėse palaidojo ilgametę kan. N. Kasperiuono šeimninę, 98 metus sulaukusią Viktoriją Žiogūnaitę (Žogūnaitę) (apie 1880–1977 10 02).

Skapiškio parapijos vizitacijos protokoluose minimi kunigo atlikti darbai, išigyti liturginiai drabužiai ir kt.²⁹² Kun. J. Giedraičio pastangomis sudėti zakristijos langai, suremontuotos grindys, išgytas violetinis arnotas, rekonstruotas kunigo butas (1978), pristatyta ir išplėsta klebonija, nudažyta varpinė, atnaujinti suoliukai šventoriuje (1979), šventoriuje pastatyti 6 nauji suolai (1980).

Iškėlus kleboną J. Giedraitį SJ į Zarasus, choristai vyko jo lankyti, nes Zarasai – vargonininko Leonardo Juškėno tėviškė.

Kun. Antanas Vaškevičius (1981–1984)

1981 m. gruodžio 12 d. kun. J. Giedraitis, dalyvaujant Kupiškio dekanui kun. Klemensui Gutauskui, parapiją perdavė naujai paskirtam kunigui Antanui Vaškevičiui²⁹³.

1981–1984 m. Skapiškyje klebonu dirbo kun. Antanas Vaškevičius (1913 11 30–1942 12 19–1994 09 23)²⁹⁴.

1981 m. lapkričio 27 d. (raštas Nr. 337) kun. A. Vaškevičius buvo paskirtas Skapiškio parapijos klebonu. Į Skapiškį atvyko gruodžio 12 d. ir davęs priesaiką nuo gruodžio 18 d. pradėjo eiti pareigas. 1983 m. liepos 14 d. (raštas Nr. 150) paskirtas Smilgių parapijos administratoriumi, bet skyrimo raštas buvo sulaikytas. Mirties įrašų knygoje, 1983 m. kovo 26 d. laidojant Petrą Šimėną, Petro (1918–1983 03 23), įrašyta, kad jis iš Vėželių kaimo, buvo uolus bažnyčios lankytojas, kryžiaus nešėjas, kantorius. Iškilmingai palaidotas Skapiškio parapijos kapinėse. Šv. Mišiose daug žmonių priėmė šv. Komuniją.

Kunigas
Antanas Vaškevičius.
Iš A. Vasiliauskienės
archyvo

1981 m. prie klebonijos buvo primūrytas erdvus garažas.

1983 m. kun. A. Vaškevičiaus iniciatyva restauruoti vargonai, sutvarkyti laiptai į vargonus, restauruotas baldakimas.

1983 m. rugpjūtį klebonui A. Vaškevičiui išvykus atostogų, Skapiškyje jį pavadavo Šimonių klebonas kun. L. F. Blynas. 1983 m. spalį Skapiškio klebonas gydėsi Vilniaus Antakalnio klinikinėje ligoninėje (po venų operacijos). 1984 m. gegužės 30 d. (raštas Nr. 39) kun. A. Vaškevičius buvo paskirtas Dambavos parapijos administratoriumi, tačiau negaudamas buto apsigyventi buvo atleistas nuo paskirtų pareigų. 1984 m. liepą gydėsi Valkininkų sanatorijoje.

1984 m. rugpjūčio 22 d. (raštas Nr. 69) paskirtas Biržų altaristu.

Nepriklausomybę atgavusioje Lietuvoje Skapiškyje dirbę ir besidarbuojantys kunigai

1984–2005 m. administratoriumi dirbęs kan. **Povilas Varžinskas** (1922 11 25–1948 12 19–2012 07 31) Skapiškyje sulaukė nepriklausomybės. Administratorių kan. P. Varžinską pakeitė klebonas **Zenonas Navickas** (1937 12 22–1970 05 23–2014 01 26), Skapiškyje dirbęs septynerius metus (2005–2012). 2012–2017 m. Skapiškyje klebonavo kun. **Salvijus Pranskūnas** (gim. 1964 05 22, išvent. į kun. 1990 05 27). Nuo 2017 m. liepos 4 d. į Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) parapiją paskirtas kun. lic. **Albertas Kasperavičius** (gim. 1972 08 04, išvent. į kun. 1997 12 07), ją aptarnauja iš Pandėlio.

Kun. Povilas Varžinskas (1984–2005)

Dvidešimt vienerius metus (1984–2005) Skapiškyje administratoriumi dirbo kun. Povilas Varžinskas²⁹⁵ (1922 11 25–1948 12 19–2012 07 31). Skapiškietčiai jį mena kaip itin nuoširdų kunigą. A. Kytrienė yra sakiusi: „*Patys geriausi atsiminimai! Nėra nuoširdesnio žmogaus, negu buvo klebonas Povilas Varžinskas.*“ Kunigui dirbant Skapiškyje daug talkino tretininkė Regina Šleikaitė-Vizbickienė (1944 06 10–2007 04 09)²⁹⁶, išauginusi septynis vaikus. Ji klebonui atnešdavo šilto maisto, tvarkė šventorių: ravėjo bažnyčios šventoriaus gėlynus ir kunigų kapus, tvarkė kunigo ir bažnytinius drabužius²⁹⁷. Autorė dėkoja Dievui, leidusiam ne vienus metus bendrauti su kunigu, kai jis dirbo Skapiškyje ir vėliau, Daujėnuose. Kaip itin brangų atsiminimą saugoja ir naudojasi kunigo padovanota „Elenčių“ knygele bei kita literatūra. Tad būtina pateikti apie ilgametį Skapiškio kunigą kuo platesnių žinių, užrašytų paties kunigo pasakojimų.

P. Varžinsko kursas – pats didžiausias ir vienintelis Tarpdiecezinės Kauno kunigų seminarijos sovietmečio istorijoje, jame mokėsi net 40 klierikų²⁹⁸.

Kunigystės šventimus šio kurso klierikai gavo skirtingu laiku. Vieni jų buvo išventinti 1948 m. spalio 31 d., kiti – 1949 m. balandžio 2 d. Panevėžio vyskupas K. Paltarokas, kad nesukeltų sovietų valdžiai dingsties persekioti, 1948 m. gruodžio 19 d. P. Varžinską su grupele klierikų išventino į kunigus savo namuose.

Pirmąsias šv. Mišias kun. P. Varžinskas aukėjo Krinčine 1948 m. gruodžio 26 d. per Šv. Stepono atlaidus.

Darbas parapijose. Kunigui P. Varžinskui per beveik 64 tarnystės Dievui ir žmonėms metus teko dirbti aštuoniose parapijose: Svėdasuose ir kartu Adomynėje (1949 m. gegužė–1957 m.), Nemunėlio Radviliškyje (1957 m. rudenį–1964 m.), Raguvėlėje (1964–1975), Kriaunose (1975–1984), Skapiškyje (1984–2005), Pandėlyje (2005–2007), Daujėnuose (2007–2012). Ilgiausiai – 21 metus dirbta Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčioje.

Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) parapijoje (1984–2005)

Nuo 1984 m. gegužės 30 d. kun. P. Varžinskas darbavosi Skapiškyje Šv. Hiacinto (Jackaus) parapijoje. Taigi iš beveik 64 kunigystės metų 21 metus, kaip jau minėta, dirbta Skapiškyje.

Kanauninkas džiaugėsi, kad ankstesnio Skapiškio klebono kun. J. Lukšo bažnyčia buvo labai gerai išdekoruota, tad nereikėjo dažyti kaip ankstesnėse parapijose: Kriaunose ar Raguvėlėje.

Kasmetiniuose Skapiškio parapijos vizitacijos protokoluose (vizitavo Kupiškio dekanas) nurodyti kunigo atlikti darbai remontuojant, puošiant bei gražinant bažnyčią, išigyti bažnytiniai rūbai, kiti darbai²⁹⁹.

Kaip ir kitose bažnyčiose, kun. P. Varžinskas atliko remonto darbų, pats svarbiausias: per dvejus metus (1986–1987) perdengė visą bažnyčios stogą. Dirbo du dengėjai. Jiems sumokėta už skardos nuplėšimą, perdengimą ir pačią skardą – iš viso 25 tūkst. rublių. 1987 m. restauruota varpinė.

1989 m. perdažytas bažnyčios stogas, įvestas centrinis bažnyčios šildymas (atidaroma trasa bažnyčios šildymui gamtinėmis dujomis), 1990 m. bažnyčioje įdėta 13 antrųjų langų, zakristijoje įstatytos naujos durys, šventoriuje – nauji vartai. 1991 m. presbiterijoje ant sienų nutapyti du paveikslai, išigyti trys nauji gotikiniai arnotai. 1992 m. išigytos dvi statulos, pastatytos prie didžiojo altoriaus, išigyta drobinė alba, gotiškas arnotas. 1998 m. bažnyčia ir dvi koplytėlės šventoriuje perdažytos kalkėmis. Išigytas gotiškas baldakimas, 3 kamžos, 2 albos.

2000 m. suremontuotas bažnyčios sandėlis, 25 metrai šventoriaus mūro sienos. Po metų perdažyta varpinė, toliau remontuota bažnyčios tvora. 2003 m. įrengtas naujas pagrindinis takas.

Klebono iniciatyva Lietuvos kariuomenės minuotojų būrys 1999 m. išėmė nuo karo pabaigos bažnyčioje, ties Švč. Mergelės Marijos altoriumi, giliai įsmigusią bombą.

Vizitacijos protokoluose pažymėta, kad vis nesugražinama parapijos špitolė, kurią siekiama atgauti nuo 1992-ųjų. 2003 m. už parapiinį namą – špitolę sumokėta apie 4 000 litų kompensacija.

1990 m. Skapiškio vidurinėje mokykloje tikybos pamokas (iš pradžių dėstė pats klebonas) lankė 150 mokinių. Buvo 5 savaitinės pamokos po 30 min.

2000 m. vizitacijoje minimas „Caritas“, už kurį atsakinga Ona Leknickienė, tretininkai ir gyvasis rožinis.

1999 m. rugpjūčio 8 d. po 60 metų Skapiškyje, Šv. Lauryno atlaiduose, apsilankė Panevėžio vyskupijos Ganytojas. Pristatydamas parapiją klebonas kun. P. Varžinskas pažymėjo, kad 2000 m. Skapiškio parapija, viena seniausių ne tik Kupiškio dekanate, bet ir plačioje apylinkėje, kartu su Kristaus Gimimo di-

džiuoju jubiliejumi minės 500 metų jubiliejų. Kunigas vyskupui kalbėjo su viltimi vis daugiau jaunimo pamatyti bažnyčioje sekmadieniais ir švenčių dienomis³⁰⁰.

Vysk. J. Preikšo teikiamą Sutvirtinimo sakramentą priėmė 247 asmenys: Skapiškio parapijos (165), Pandėlio (35), Kupiškio (21), Palėvenės (10), Šimonių (5), Svėdasų (4), Kazliškio (3), Alytaus (2) ir Anykščių (2)³⁰¹.

Skapiškyje gražiai paminėtas kunigo P. Varžinsko darbo Šv. Hiacinto (Jackaus) parapijoje dvidešimtmetis.

Kunigo 20 metų darbo Skapiškyje pagerbimas

2004 m. gegužės 22–23 d. Skapiškyje vyko dviguba šventė: liaudies teatrų festivalis ir klebono P. Varžinsko darbo Skapiškyje dvidešimtmečio minėjimas.

Skapiškis – teatrų šventėmis garsėjantis miestelis ne tik Kupiškio rajone, Lietuvoje, bet ir toli už respublikos ribų (režisierė Vita Vadoklytė). Teatrų šventės organizuojamos pagal amžiaus grupes: vaikams – „Pienių medus“, jaunimui – „Pienių vynas“ ir senjorams – „Pienės pūkas“. 2004 m. gegužės 22–23 d. Skapiškyje jau aštuntą kartą susirinko įvairūs teatrai. Šį kartą – senjorai.

Miestelio gyventojai ir atvykę svečiai džiaugėsi išmoningai sudaryta programa. Šventėje dalyvavo garsūs aktoriai Tomas Vaisieta, Ferdinandas Jakšys, prof. Petras Bielskis, Regimantas Adomaitis su žmona skapiškiete Eugenija Bajoryte (1941 06 19–2011 07 20)³⁰². Savo pastatymus parodė Skapiškio teatras „Stebulė“, Vilniaus Taurakalnio kultūros centro senjorų teatras ir kiti svečiai. Vyko susitikimas su kraštiečiais, gegužinėje grojo kaimiškos muzikos ansamblis iš Jonavos „Jonis“, miestelio aikštėje amatininkai demonstravo liaudies amatus, bibliotekos direktorė Jolita Pipynienė parengė liaudies menininkų parodas: tai tekstilininkės Valerijos Markevičiūtės, medžio drožėjo Broniaus Bickaus³⁰³, nėrėjos Laimutės Papučkaitės³⁰⁴ darbai.

Labai prasminga, kad į programą buvo įtrauktos ir šv. Mišios, kurių metu Šv. Hiacinto (Jackaus) šventovėje, be bažnytinio choro, giedojo ir svečiai – Lietuvos kariuomenės Vilniaus įgulos karininkų Ramovės vokalinis ansamblis „Guostė“.

Po šv. Mišių dr. Aldona Vasiliauskienė kalbėjo apie arkivyskupą Mečislova Reinį, jo pasiaukojamo gyvenimo kelią, atvedusį į Lietuvos kankinių bei Dievo tarnų gretas, ir apie dvasininkus, tęsiančius arkivyskupo M. Reinio darbus – supažindino su svarbiausiais jau dvidešimt metų Skapiškyje dirbančio kunigo P. Varžinsko, peržengusio 80 metų gyvenimo kelią, darbais.

Skapiškio seniūnas Valdas Juškevičius ir senjorų teatrų šventės „Pienės pūkas“ sumanytoja ir režisierė Vita Vadoklytė³⁰⁵ parapijiečių ir šventės dalyvių vardu pasveikino kun. P. Varžinską su veiklos Skapiškyje jubiliejumi.

Pandėlio Švč. Mergelės Marijos Vardo parapija

2005 m. birželio 22 d. kun. P. Varžinskas paskirtas altaristu jubiliaru į Pandėlio Švč. Mergelės Marijos Vardo parapiją talkinti kun. Kostui Balsiui. Pandėlyje kun. P. Varžinskui buvo suteiktas garbės kanauninko titulas. Jį gražiai prisimena pandėliečiai.

2007 m. rugsėjo 14 d. Panevėžio vyskupo J. Kaunecko dekretu Nr. 744/07 kun. P. Varžinskas atleidžiamas nuo Pandėlio Švč. Mergelės Marijos Vardo para-

pijos altaristo pareigų ir skiriamas rezidentu Daujėnų Švč. Jėzaus Vardo parapijoje³⁰⁶ – tai paskutinė kunigo darbo vieta iki Viešpačiui pasišaukiant į Amžinybę.

Daujėnai

Po poros darbo metų Pandėlyje, kaip jau minėta, kanauninko laukė naujas paskyrimas – į Daujėnus.

Daujėnuose 2010 m. birželio 14–24 d. vyko „Vermės“ leidyklos (vadovas Petras Jonušas) mokslinė ekspedicija – buvo renkama medžiaga „Vermės“ leidžiamai Lietuvos valsčių serijai – monografijai „Daujėnai“. Nors ir silpnos sveikatos, kanauninkas ekspedicijos dalyviams kiekvieną dieną aukojo šv. Mišias, mielai bendravo su ekspedicijos dalyviais, rodė kunigų kapus, koplyčią Porijuose, nuoširdžiai patardavo.

Daujėnų parapijiečiai tikėjosi, kad Daujėnų Švč. Jėzaus Vardo parapijos rezidentas garbės kanauninkas P. Varžinskas 2012 m. lapkritį iškilmingai paminės 90-ąjį gimtadienį, kurį sutiks su įprasminama tarnyste Aukščiausiajam. Deja, Viešpaties planai nežinomi: 2012 m. liepos 31 d. jis buvo pakviestas į Amžinąjį gyvenimą.

Kaip prisimena daujėniškė Marija Mėkelytė, kun. P. Varžinskas ir griūdamas ėjo laikyti šv. Mišių, buvo labai „pasiaukavęs“.

Kun. P. Varžinskas – poetinės sielos asmenybė: ankstyvoje jaunystėje (Krinčine mokydamasis šeštame skyriuje) rašė eilėraščius, ne vienas poezijos posmas buvo išspausdintas *Kregždutėje, Šaltinėlyje, Žvaigždutėje, Ateities spinduliuose*. Čia jam didelę įtaką darė giminaitis Paulius Drevinis, atveždamas spaudos, skatindamas mokytis. Vienas iš svarbių giminaičio argumentų mokytis, kaip pasakojo kunigas, buvo toks: „*Esate trys broliai. Tu turi mokytis, tada nereikės išdalinti tėvų ūkio!*“ Pats P. Drevinis rašė poeziją, išleido nemažai knygų, sovietmečiu su tėvais buvo ištremtas...

Sudėtinga kunigo veikla sovietmečiu. Visur laukė išbandymai, palikę ženklus pėdsakus ir kun. P. Varžinsko gyvenime. Tačiau kunigas atsilaukė, remontavo, puošė ir gražino bažnyčias, rūpinosi gyvosios Bažnyčios stiprinimu.

Daujėnuose kan. P. Varžinskas džiaugėsi giliai tikinčiu, ypatingo pamaldumo parapijiečiu Petru Karobliu, kuris su darbininkais suremontavo akmeninę bažnyčios šventoriaus tvorą, varpinei uždėjo naują stogą. P. Karoblis du kartus per dieną atvažiuodavo iš Girsūdų kaimo paskambinti varpais: rytais apie 7 valandą, tekant saulei, ir vakare jai leidžiantis. Nors jo skambinimas varpais 2008 m. balandžio trečiadienio naktį vėl sukėlė prisiminimų apie prieš 6 metus skambėjusius varpus³⁰⁷, tačiau, pasak tuometinio Pasvalio dekanas kun. Algio Neverausko, reikia, kad žmonės atsigręžtų į Dievą, varpais reikia skambinti visoje Lietuvoje: „*Pažiūrėkit, kas naktimis darosi – švenčiantieji gimtadienius, jubiliejus vidurnaktį pleškina fejerverkus, ir niekas dėl to nekelia skandalo, nors ir pažadinti iš miego! O kad paskambino varpais, tai jau kažkodėl blogai.*“³⁰⁸

Poeziją kan. P. Varžinskas kūrė tik pradžios mokykloje, gimnazijoje neberašė. Daujėnuose rašė dvasinius pamąstymus, rašė sau. Dvasinių pamąstymų gilumą ir brandą gali liudyti prasmingi, verčiantys susimąstyti kunigo P. Varžinsko pamokslai – žodžiai į kiekvieno klausančio sielą...

2012 m. liepos 31 d. kan. Povilui Varžinskui iškeliavus į Amžinybę, į Daujėnų Švč. Jėzaus Vardo parapiją 2012 m. rugsėjo 3 d. vyskupo J. Kaunecko įsakymu Nr. 496/12 klebonu buvo paskirtas kun. Vladas Jackūnas, 2012 m. spalio 7 d. perėmęs parapiją.

Daujėnų kapinėse prie kunigo Vincento Baltrušaičio kapo. Iš dešinės: Daujėnų klebonas Povilas Varžinskas ir Pasvalio dekanas Algis Neverauskas. 2010 m. Iš A. Vasiliauskienės archyvo

Kun. Zenonas Navickas (2005–2012)

Iškėlus kun. P. Varžinską į Pandėlį, Panevėžio vyskupo dekretu Nr. 197/05 2005 m. birželio 22 d. į Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) parapiją septyneriems metams klebonu buvo paskirtas kun. Zenonas Navickas (1937 12 22–1970 05 23–2014 01 26), čia dirbęs 2005 06 22–2012 07 16³⁰⁹. 2005 m. liepos 15 d. perduodant parapiją detaliam išvardytas bažnyčios inventorių, bažnytiniai drabužiai, altorių papuošimai. Minima tik viena veikianti katalikiška organizacija „Caritas“³¹⁰. Išvardyti 49 Skapiškio parapijai priklausantys kaimai³¹¹.

Kunigas Z. Navickas yra dirbęs Kaišiadorių (1970–1993), Vilniaus (1993–1995 ir 2000–2005), Panevėžio (1995–2000 ir 2005–2014) vyskupijų 17 parapijų, eidamas vikaro, administratoriaus, klebono, dekanas ir altaristo pareigas.

Vilniaus arkivyskupijoje Adutiškio Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės parapijoje administratoriaus pareigas ėjęs kun. Zenonas Navickas 2005 m. paskirtas į Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) parapiją.

Kunigo darbai Skapiškyje

Visų kunigų veikloje išskiriamos dvi kryptys: bažnyčios remonto, statybų darbai ir dvasinė statyba. Kun. Z. Navickas ne tik sudėjo bažnyčiai naujas grindis. Grindis klojo meistrai, pakviesti iš Anykščių rajono. Grindų mediena, gatavos lentos nupirktos iš „Ochoko Lumber“ bendrovės Kupiškyje³¹². Būsimasis kunigas Egidijus Tubelis parengė bažnyčios presbiterijos rekonstrukcijos projektą. Pagal jį šv. Mišių stalas buvo perkeltas arčiau besimeldžiančių žmonių, nuimtos grotelės, arčiau žmonių patraukta pakyla. Iš pradžių visų darbų sąmata buvo 89 tūkst. litų, vėliau ji ženkliai augo. Grindų ir presbiterijos remontui prisireikė 130 tūkst. litų. Be to, 2007 m. vėtra nuplėšė dalį bažnyčios stogo.

Panevėžio vyskupas J. Kauneckas raštu kreipėsi į LR Ministrą Pirmininką Gediminą Kirkilą, prašydamas valstybės finansinės paramos bažnyčios remonto darbams 2007 m. – 60 000, 2008 m. – 70 000 litų. Sulauktas atsakymas, kad skirti lėšų negali, nes ši bažnyčia nėra įrašyta į Lietuvos Respublikos nekilnojamųjų kultūros vertybių registrą (tad nebūtų patenkintas ir parengtas projektas).

Pritrūkus pinigų, klebonas Z. Navickas pardavė vietoj parapijos namo valdžios leistą įsigyti mokytojų Likų namą (apie tai jau rašyta), uždengė 2007 m. vėtros apdraskytą bažnyčios stogą, įrengė koplyčias Naiviuose bei Laičiuose, atliko svarbių dvasingumo darbų.

2008 m. už 1 000 litų įsigyti elektroniniai vargonėliai.

Dera priminti, kad nerasi sovietmečiu kunigų rengto protesto raštų (dėl Klaipėdos bažnyčios, kunigų teismų, suėmimų ir kt.), kur nebūtų Z. Navicko parašo – tą liudija LKB kronikos dokumentai.

Skapiškyje kunigas palaimindavo ir tardavo žodį mokykloje vykusiuose renginiuose, miestelyje V. Vadoklytės organizuojamuose liaudies teatrų festivaliuose (jie buvo pradedami šv. Mišių auka) ar Skapiškio bendruomenės (pirmininkė Roma Bugailiškienė) renginiuose, susitikimuose su į Skapiškį atvykstančiais Rytų (graikų) apeigų katalikų kunigais (dažniausiai vienuoliais bazilijonais) bei broliais ukrainiečiais, seserimis vienuolėmis (juos organizavo straipsnio autorė); jam besidarbuojant Skapiškyje tada dar vidurinės mokyklos mokytojos Žydros Andrijonienės iniciatyva 2010 m. gegužės 23 d. buvo įsteigta Šv. Lauryno ateitininkų kuopa: ateitininkai, kun. Z. Navicko laiminami, davė priesaiką³¹³.

Kun. Z. Navickas šventino Skapiškio parapijoje pastatytus kryžius, koplytulpius, paminklines lentas, bendravo su parapijiečiais, jo iniciatyva per Vėlinių oktavą buvo pradėtos lankyti Skapiškio parapijoje esančios kapinės ir mažytės kapinaitės, kuriose seniai niekas nebelaidojama ir kurios buvo beveik visų pamirštos. Skapiškėnai nustebo, kai kunigas, jau sirgdamas, paliudijo didžiulę pagarbą Bažnyčiai tarnavusiam žmogui: atvažiavo palaidoti ilgamečio (per 50 metų Skapiškyje dirbusio) vargonininko Leonardo Juškėno (1939 01 25–2013 03 18) – ne tik meldėsi šv. Mišiose, bet, nepaisydamas žvarbaus oro, važiavo ir į kapines. Skaudu, kad šio doro, labai skrupulingo ir sąžiningo, patiklaus kunigo gerumu įvairiose parapijose kai kurie asmenys gebėjo pasinaudoti ne visada kilniems asmeniškiesiems tikslams.

Kun. Z. Navickas, sužinojęs, kad parapijiečiai juo skundžiasi korespondentei dėl to, kad renkamos aukos bažnyčios remontui – naujoms medinėms grindims,

Grupelė Panevėžio vyskupijos kunigų kanauninko Povilo Varžinsko laidotuvsė. Iš dešinės: Zenonas Navickas, Vitalijus Kodis, Kostas Balsys, kanauninkas Juozapas Kuodis ir kanauninkas Povilas Svirskis. 2012 m. Iš A. Vasiliausienės archyvo

kad buvusius komunistus ir ateistus Anapilin išlydintis kitaip nei dievobaimingus parapijiečius, kun. Z. Navickas „Panevėžio rytui“ sakė priekaištų sulaukiąs dėl deramai atliekamų kunigo pareigų. „Skapiškis – ateistinis kampelis. Šiems žmonėms nepatinka mano nuolatiniai raginimai dorai gyventi, negirtuokliauti ir nesvetimoteriauti!“ – galimą skapiškėnų skundų priežastį nurodė klebonas.

Kun. Robertas Skrinskas 2006 m. „XXI amžiaus“ straipsnyje „Kai kaltinamas kanonų besilaikantis kunigas“ parašė atsaką į spaudoje pažertus kaltinimus kun. Z. Navickui³¹⁴, kurį perspausdiname: „Štai Diana Makšimienė „Panevėžio ryte“ (lrytas.lt, 2006 07 31) rašė: „Bažnyčios skliautus drebina maištas“, „Kupiškio rajono Skapiškio miestelio bendruomenės kantrybės taurė – perpildyta“, „Skapiškio klebonas žmones šiurpina reketu ir kalbomis“, – porina „delfi.lt.“

Klebono aukų rinkimą bažnyčios grindims remontuoti miestelio bendruomenės pirmininkė Vanda Baronienė įvardijo kaip reketą. Iš viso grindų remontas kainuos 89 tūkstančius litų.

Skapiškio bažnyčios 69 metų klebonui kun. Zenonui Navickui reikia tik palinkėti sveikatos ir stiprybės dirbant tokioje aplinkoje. Tegul „lryto“, „delfio“ korespondentai ir ponija V. Baronienė nuvyksta į Baltarusijos Gniezno kaimą. Sovietų valdžia paliko XVI amžiaus bažnyčią sugriautą ir nuniokotą. Parapijiečiai savo lėšomis per metus uždengė stogą ir išdekoravo bažnyčią. Ir nesikovietė korespondentų, kad šmeižtų kunigą. Galėtų skapiškiečiai iš baltarusių pasimokyti. Kultūros ministerija turėtų kleboną kun. Z. Navicką apdovanoti už rūpinimąsi kultūros paveldu. O kad ateityje žurnalistai savęs bei savo leidinių nediskredituotų, – už kanonų laikymąsi nešmeižtų, o pagirtų kunigus, – palinkėčiau redakcijoms padovanoti visiems žurnalistams ir korespondentams po Kanonų teisės kodeksą. Arba bent nepatingėtų paskaityti Lietuvos Vyskupų Konferencijos nutarimus (Bažnyčios žinios, 1996, Nr. 5). Beveik visus sakramentus žmonės gauna kunigų dėka. Todėl kunigo šmeižimas yra senas būdas griauti Bažnyčią, kuri yra lietuvių tautos išlikimo vienas pagrindinių garantų. Deja, dalis laikraščių dirba Lietuvos priešų darbą. Gaila, kad neatsiranda iškilių žmonių, kurie kvieštų boikotuoti tokius leidinius!“

Dėl nusilpusios sveikatos kunigas Z. Navickas Panevėžio vyskupo J. Kaunecko 2012 m. liepos 16 d. dekretu Nr. 215/12 buvo iškeltas į Utenos Kristaus Žengimo į dangų parapijos altariją, ten mirė.

Palaidotas Utenos Kristaus Žengimo į dangų bažnyčios šventoriuje prie kitų kunigų kapų.

Kun. Salvijus Pranskūnas (2012–2017)

2012 m. liepos 16 d. Panevėžio vyskupo J. Kaunecko dekretu Nr. 216/12 į Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) parapiją klebonu buvo paskirtas kun. Salvijus Pranskūnas (gim. 1964 m. gegužės 22 d., išventintas į kunigus 1990 m. gegužės 27 d.)³¹⁵. Jis atkeltas iš Dusetų Švč. Trejybės bažnyčios. Kunigas negyveno klebonijoje, važinėjo iš Vilniaus (čia turėjo savo butą) bei Kupiškio (gyveno tėvai), todėl šv. Mišias aukojo tik sekmadieniais, o kitomis savaitės dienomis – kai laidodavo arba buvo meldžiamasi minint mirusiųjų metines.

Dirbant kun. S. Pranskūnui dažytas bažnyčios vidus (tris metrus nuo grindų), klebono iniciatyva tvarkytas bažnyčios archyvas (Krikšto, Santuokų, Laidotuvių metrikų knygos).

Kun. S. Pranskūnas mėgo skaityti ir buvo gerai susipažinęs su moksline filosofine literatūra, tad siekė, kaip jis pats yra sakęs, ir parapijiečius ugdyti – pakylėti į aukštesnį lygmenį, ne sykį pamoksluose pasakodamas apie perskaitytas knygas, cituodamas perskaitytų filosofinių knygų mintis...

Tuo laiku religinį, kultūrinį, švietimo gyvenimą Skapiškio parapijoje žadino:

- Skapiškio bendruomenė ir jos pirmininkė R. Bugailiškienė. Atgaivinta Šv. Lauryno atlaidų antroji dalis, organizuojami įvairūs renginiai³¹⁶;

- Kupiškio kultūros centro Skapiškio kultūros namų režisierė V. Vadoklytė, nedideliame miestelyje įkūrusi Lietuvoje bei už jos ribų plačiai išgarsėjusius liaudies teatrus³¹⁷;

- miestelio kultūriniam bei religiniam gyvenimui, mokslo plėtrai sėkmingai darbuojasi Skapiškio pagrindinė mokykla³¹⁸;

- muziejus „Pažintis su Ukrainos kultūra“, įkurtas straipsnio autorės iniciatyva ir lėšomis. Šio muziejaus ir straipsnio autorės svarbi veiklos kryptis – Dievo tarno arkivyskupo M. Reinio atminimo amžinimas, žinių apie jį sklaida. Muziejuje „Pažintis su Ukrainos kultūra“ organizuojami ukrainiečių pasauliečių bei vienuolių bazilijonų susitikimai su Skapiškio parapijiečiais minint įvairias šventes³¹⁹.

Apie šias suminėtas kryptis daugiau dar bus rašoma. Reikia pažymėti, kad keliuose renginiuose yra dalyvavęs ir klebonas.

Kun. Albertas Kasperavičius (nuo 2017 metų)

2017 m. liepos 4 d. vyskupo L. Vodopjanovo OFM dekretu Nr. 440/17 į Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) parapiją administratoriumi paskiriamas lic. kun. Albertas Kasperavičius (gim. 1972 m. rugpjūčio 4 d., išventintas į kunigus 1997 m. gruodžio 7 d.)³²⁰.

Kun. A. Kasperavičius Panevėžio vyskupo L. Vodopjanovo OFM 2017 m. liepos 4 d. paskirtas Pandėlio Švč. Mergelės Marijos Vardo parapijos klebonu,

Skapiškio bažnyčioje. Iš dešinės: Kupiškio rajono Subačiaus bažnyčios klebonas Albertas Kasperavičius, Biržų rajono Papilio bažnyčios klebonas Virgilijus Liuima, tėvas Sergiejus Zujevas iš Vladimiro, Vilniaus Švč. Trejybės bažnyčios kunigas vienuolis bazilijonas Vikentijus Janickis OSBM, Zarasų bažnyčios klebonas kanauninkas Stanislovas Krumpļiauskas, Vilniaus Švč. Trejybės bažnyčios kunigas vienuolis bazilijonas Pavlo Jachimecas OSBM ir monsinjoras iš Panevėžio Juozapas Antanavičius. 2014 m. Aušros Jonušytės nuotr.

kartu aptarnaujančiu Panemunio Švč. Trejybės ir Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) parapijas.

Per 20 kunigystės metų (baigęs mokslus Prancūzijoje) kunigas Albertas dirbo vikaru Šv. apaštalų Petro ir Povilo parapijoje Panevėžyje, klebonavo Pušaloto Šv. apaštalų Petro ir Povilo, Truskavos Šventosios Dvasios, Subačiaus (miestelio – Švč. Trejybės ir stoties – Šv. Pranciškaus Asyžiečio) parapijose, buvo Pasvalio Šv. Jono Krikštytojo parapijos klebonu ir kartu Daujėnų Švč. Jėzaus Vardo parapijos administratoriumi.

Nors dirba trijose parapijose, mokėdamas ir norėdamas bendrauti su parapijiečiais kun. Albertas Skapiškyje jau atliko svarbių darbų. Pirmaisiais darbo metais naujasis klebonas intensyviai rengėsi Šv. Lauryno atlaidams³²¹: šventoriuje buvo iškirsti per keletą metų priaugę krūmai, išvalyta ir išpušta bažnyčia, per atlaidus skambėjo vargonai. Bažnyčioje nukabintas paskutinis kičinis paveikslas (daug kantrybės reikalaujantis siuvinėjimas spalvotais karoliukais). Po daugelio metų vėl suskambo Skapiškio varpas, kviečiantis tikinčiuosius į šv. Mišias, palydintis mirusiuosius.

Parapijiečiai džiaugiasi vėl atgaivintomis Gegužinėmis ir Birželinėmis pamaldomis, Skapiškio pagrindinės mokyklos kolektyvas – aktyviu klebono dalyvavimu mokykloje vykstančiuose renginiuose³²².

2018 m. birželio 8 d. Skapiškio kultūrinę bendruomenę, parapijiečius ir svečius į bendrą šventę sutelkė istorinis įvykis – lygiai prieš 160 metų Žemaičių vyskupo M. Valančiaus (1801 02 01–1828 09 01–1850 02 24–1875 05 17) buvo atšventinta ir Šv. Hiacinto (Jackaus) vardu tituluota Skapiškio parapiinė bažnyčia³²³.

Prieš šv. Mišias Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčioje, kurias aukojo Panevėžio Kristaus Karaliaus katedros vikaras kunigas Rimantas Kaunietis (jis pasakė išpūdingą ir labai jautrų pamokslą), dalyvaujant Skapiškio bažnyčios kunigui, šios Skapiškiui svarbios datos paminėjimo iniciatoriui A. Kasperavičiui, bažnyčioje prie didžiojo altoriaus Kupiškio kultūros centro Skapiškio padalinio vaikų ir jaunimo teatro studijos „Ku-kū“ aktoriukai, vadovaujami režisierės V. Vadoklytės, papasakojo Skapiškio parapiinės bažnyčios atšventinimo istoriją, daug žodžių skirdami Žemaičių vyskupui M. Valančiui. Bažnyčios istoriją skaitė šie Skapiškio vaikų ir jaunimo teatro studijos nariai: Orinta Aleknaitė, Greta Tijušaitė, Titas Bakanas, Linas Giedrys, Džiugas Meilus, Karolis Velk, Luka Janulionytė, Vygantas Rulys, Evelina Žiaugrytė, Ignas Broneika.

Pasibaigus šv. Mišioms „kukučiai“ bažnyčios šventoriuje suvaidino spektaklį „Mintys apie Lietuvą“.

2018 m. kunigo iniciatyva, parapijiečių pastangomis sutvarkyta ir išvalyta klebonija, kurioje gyveno bažnyčios vidų dažę meistrai. Bažnyčios tvarkymo darbams Kupiškio rajono savivaldybė (meras Dainius Bardauskas) skyrė keturis tūkstančius eurų.

20 metų kunigystės šventė Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčioje³²⁴

2017 m. gruodžio 8 d. Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo šventė Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčioje buvo neįprasta: tik ketvirtą mėnesį dirbantis kunigas A. Kasperavičius gebėjo sužadinti žmonių širdyse pasitikėjimą dvasininku, troškimą dalyvauti šv. Mišių aukoje savo miestelio bažnyčioje, įsidrąsinti atsistoti prie vargonų ir giesme šlovinti Viešpatį, tvarkyti ir puošti bažnyčią...

Monstrancija-relikvijorių su Šv. Kryžiaus relikvija laiko klebonas kunigas Albertas Kasperavičius (kairėje), greta stovi varpininkas, choristas Povilas Puronas. 2018 m. rugsėjo 17 d. Iš A. Vasiliauskienės archyvo

Kunigystės 20-mečio šventę sudarė kelios dalys. Svarbiausia – šv. Mišios.

Šv. Mišiose Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčioje dalyvavo gausus būrys parapijiečių (kaip per didžiuosius atlaidus), atvykę tikintieji iš Subačiaus, Pušaloto, kitų vietų, kur darbavosi kun. A. Kasperavičius. Padėkos Dievui už išstarnautus 20 metų šv. Mišiose kartu su kun. A. Kasperavičiumi meldėsi taip pat kunigystės 20 metų sukaktį minintis Suvainišio Šv. apaštalo Jokūbo parapijos kleb. kun. Virginijus Šimukėnas (jis pasakė pamokslą), Kupiškio dekanas kun. Mindaugas Kučinskas, Rokiškio dekanas kun. Eimantas Novikas, Palėvenės Šv. Dominyko (Kupiškio r.) parapijos administratorius kan. Vladas Rabašauskas, Papilio Nekaltosios Švč. Mergelės Marijos parapijos klebonas, Kvetkų Šv. Jono Krikštytojo bei Kupreliškio Šv. Arkangelo Mykolo parapijų administratorius kun. Vidmantas Kareckas.

Giedojo Skapiškio parapijos choras, vadovaujamas vargonininkės A. Davolienės.

Bendrystė Skapiškio bendruomenės namuose

Po iškilmių bažnyčioje, gausių sveikinimų šventės dalyviai rinkosi į šalia esančius bendruomenės namus, kur toliau šiltai dalijosi mintimis. Prie arbatos ar kavos puodelio, skanaujant suneštinius sumuštinus, mokytoja S. Mažeikytė pasakojo apie Skapiškio bažnyčią, joje dirbusius dvasininkus, rodė senąsias nuotraukas.

Klebonas A. Kasperavičius susirinkusiesiems pateikė įvairiausių klausimų. Jų turėjo ir parapijiečiai, tad šiltas ir nuoširdus bendravimas užsitęsė ilgokai. Ne vieną kartą nuskambėjo iš širdies besiveržiantys „Ilgiausių metų“ posmai. Žmonės, skirstydami į namus, nešėsi su savimi žodžiais nenusakomą džiaugsmą, kuris juos lydės ne tik laukiant įvairių švenčių, bet ir joms pasibaigus...

Poezija iš Žemaitijos

Žagarės gyventoja Genovaitė Ramutienė 2008 m. išleido pirmąją poezijos knygą „Likimo dovanos“ (64 p.), kurioje išspausdintas eilėraštis kunigui (p. 30). Poetės išsakytos mintys labai tinka ir kun. Albertui Kasperavičiui:

*Jūs mums tarsi sraunus
Kalnų šaltinis,
Tarsi pavasaris gaivus
Džiaugsmu užpildantis krūtine
Ir laukiamas, ir mylimas visų.*

*Dėkojame tėvams ir Dievui, kad esat jūs.
Ir už maldas, palaimintus namus,
Už viltį, meilę ir tikėjimą,
Didybės tolumą, kurią mes jaučiam,
Ir laikiną buvimą čia – toli nuo jos.*

*Už Švento Rašto perteikimą, išminties lobyną
Ir begalę nežinomų kelių.
Gyvenimo rate lyg dulkės sukamės,
O jūs jo prasmę matote kitu kampu.*

*Dėkojam jums už palinkėjimą ramybės.
Ji tarsi nuima mums našta nuo pečių.
Padėkite išgyti mūsų sieloms,
Kad būtų širdyje kaip kažkada ramu.*

*Jūsų gyvenimą telaimina aukščiausias
Ir teveda gražiu, tiesiu keliu.
Te baltas angelas kasdien jums kužda:
Didžiai prasminga eit pasirinktu keliu.*

Užmegzta bendrystė su „Marijos radijo“ savanorėmis³²⁵, klebonas kun. A. Kasperavičius jau turi subūręs būrelį talkininkų: bažnyčios puošėją Ireną Žalnieriūniene, varpininką Povilą Puroną³²⁶ ir būrį kitų, kurie neatsisako patalkinti, juo labiau kad šalia darbuojasi ir pats kunigas.

2019 m. Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčia minės 200 metų jubiliejų, tad klebonas deda daug pastangų jam tinkamai pasiruošti.

Iš Skapiškio krašto kilę dvasininkai, seserys vienuolės

Skapiškyje dirbusių kunigų ir jiems talkinusių seserų vienuolių gyvenimo pavyzdys ir veikla, giliai tikinčios šeimos buvo svarus akcentas jaunuoliams pasirinkti dvasinio gyvenimo kelią: siekti kunigystės ir pašvęstojo gyvenimo.

Skapiškyje kunigystei subrendo būsimieji kunigai: **Petras Tijušas** (1921 07 08–1948 04 25–1999 12 11)³²⁷, **Antanas Balaišis** (1923 01 01–1948 10 31–2005 11 07)³²⁸, **Petras Meilus** (1932 01 01–1963 04 10–2015 10 26)³²⁹, **Antanas Simonas Valentas** (1834 11 01–1859–1928 03 04) – kunigas, kraštotyrininkas ir švietėjas, **Egidijus Tubelis** (gim. 1981 m. lapkričio 5 d., iššventintas į kunigus 2012 m. birželio 9 d.) ir jo brolis Regimantas Tubelis (gim. 1984 m. kovo 15 d., iššventintas į kunigus 2008 m. rugpjūčio 4 d.; deja, palikęs kunigybę), taip pat klierikas **Povilas Burba**, palikęs seminariją (žr. 12 lentelę).

Iš Skapiškio kilusios ir dvi vienuolės, besidarbuojančios skirtingose kongregacijose: **s. Klara Dalia Liutkevičiūtė PAMI**³³⁰ – Švč. Mergelės Marijos tarnaičių (paprastai vadinamų Marijos tarnaitėmis) kongregacijos (popiežiaus teisių) vienuolė ir **s. Leonė Alma Šimėnaitė CSC** – Šv. mergelės ir kankinės Kotrynos seserų kongregacijos (popiežiaus teisių) (kotrynietės) vienuolė³³¹ (žr. 12 lentelę).

12 lentelė³³². Iš Skapiškio krašto kilę dvasininkai ir seserys vienuolės

Eil. Nr.	Pavardė, vardas	Gimimo vieta	Gyvenimo metai	Paskutinė darbo vieta	Palaidojimo vieta
1.	Kan. Antanas Balaišis	Skapiškio parapijos Miškonių kaimas	1923 01 01– 1948 10 31– 2005 11 07	Pabiržės Švč. Trejybės bažnyčios altaristas	Pabiržės Švč. Trejybės bažnyčios šventoriuje
2.	Monsinjoras Petras Meilus	Skapiškio parapijos Šeriškio kaimas	1932 01 01– 1963 04 10– 2015 10 26	Kauno Šv. apaštalu Petro ir Povilo arkikatedros altaristas	Kauno Šv. apaštalu Petro ir Povilo arkikatedros šventoriuje
3.	Kun. Petras Tijušas	Skapiškio parapijos Tvirų kaimas	1921 07 08– 1948 04 25– 1999 12 11	Pumpėnų Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės klebonas; aptarnavo Kriklinių Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo parapiją	Tvirų kaimo kapinėse
4.	Kun. Egidijus Tubelis	Skapiškis	Gim. 1981 11 05; iššventintas į kunigus 2012 06 09	Panevėžio Šv. apaštalu Petro ir Povilo parapijos vikaras. 2018 m. išsiųstas studijuoti į Romą	
5.	Regimantas Tubelis	Skapiškis	Gim. 1984 03 15; iššventintas į kunigus 2008 08 04	Zarasų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų parapijos vikaras. Paliko kunigystę	
6.	Kun. Antanas Simonas Valentas	Skapiškio parapijos Jokšiščio kaimas	1834 11 01–1859– 1928 03 04	Švėkšnos Šv. apaštalo Jokūbo parapijos altaristas	Švėkšnoje
7.	Povilas Burba	Skapiškio miestelis		Klierikas. Paliko seminariją	
8.	<i>Klara</i> – Marija Dalia Liutkevičiūtė PAMI	Skapiškio parapijos Švedukalnio kaimas	Gimė 1963 m. gruodžio 8 d. 1981 m. įstojo į vienuolyną. Amžinieji įžadai 1990 m. rugpjūčio 10 d.	Švč. Mergelės Marijos tarnaičių kongregacijos (popiežiaus teisių) (Marijos tarnaitės) vienuolė	
9.	<i>Leonė</i> – Alma Šimėnaitė CSC	Skapiškio parapijos Vėželių kaimas	1949 04 12–2018 08 28	Šv. mergelės ir kankinės Kotrynos seserų kongregacijos (popiežiaus teisių) (kotrynietės) vienuolė	Panevėžyje, Ramygalos gatvės kapinėse, prie kitų vienuolių

Žiupsnelis apie Skapiškio parapijiečius

1. Religinės, kultūrinės, šviečiamosios veiklos Skapiškyje atspindžiai dr. Aldonos Vasiliauskienės publikacijose

Straipsnio autorė, vaikystę praleidusi Skapiškyje kan. N. Kasperiuo globoje, prieš gerą dešimtmetį Skapiškyje – dominikonų vienuolyno žemėje – išsigijusi sodybą, pastaraisiais dešimtmečiais pati organizuoja įvairius susitikimus (dvasininkų, pasauliečių su parapijos tikinčiaisiais) ir dalyvauja čia vykstančiuose renginiuose. Apie juos plačiai informuoja rajoninės bei respublikinės periodikos skaitytojus, rašo mokslinius straipsnius.

Dr. A. Vasiliauskienės sodybą puošia tautodailininko Antano Ruškio (1924 03 04–2012 01 30)³³³ sukurtas koplytstulpis (2007 m.)³³⁴, skirtas arkivyskupui Mečislovui Reiniui (1884 02 03–1907 06 10–1926 04 05–1953 11 08), – tai pirmasis šiam Dievo tarnui koplytstulpis Lietuvoje, be to, arkivyskupo atminimui 2013 m. pastatytas Rūpintojėlis³³⁵ (tautodailininkas Pranas Kaziūnas, 1947 10 27–2013 09 12), į kurio pamatus įmūryta žemių, atsivežtų iš šalia Vladimiro centralo prie Kliazmos (ypatingo griežtumo lageris Rusijoje³³⁶) esančių senųjų miesto kapinių³³⁷. Koplytstulpį 2008 m. pašventino vyskupas Juozas Preikšas (1926 11 22–1951 09 23–1984 12 02–2018 02 11)³³⁸, o Rūpintojėlį – 2013 m. protonotaras Bronius Antanaitis (1925 02 19–1948 10 31–2018 02 27)³³⁹.

Tad neatsitiktinai Skapiškyje vyko susitikimas su Vladimiro (prie Kliazmos) piligrimais, keliaujančiais Dievo tarno M. Reinio vardo įamžinimo vietomis Lietuvoje, apsilankiusiais ir mūsų miestelyje³⁴⁰. Organizuojamos mokslinės konferencijos, skirtos Dievo tarnui M. Reiniui. Nuo 2008 m. pradėti organizuoti parapijiečių susitikimai su įvairiais svečiais³⁴¹, ypač ukrainiečių dvasininkais – vienuoliais bazilijonais³⁴², atvykusiais ne tik iš Vilniaus, Ukrainos, Brazilijos³⁴³, bet ir iš Romos³⁴⁴. Šiems susitikimams svarbus muziejaus „Pažintis su Ukrainos kultūra“ įkūrimas (2012 m. jį atidarė Ypatingasis ir įgaliotasis Ukrainos ambasadorius Lietuvos Respublikoje Valerijus Žovtenka)³⁴⁵.

Daug iniciatyvos yra parodžiusi Skapiškio bendruomenė ir jos pirmininkė R. Bugailiškienė³⁴⁶, atgaivindama, kaip jau minėta, Šv. Lauryno atlaidų antrąją dalį³⁴⁷: po šv. Mišių organizuodama parapijiečiams koncertus, paskaitas, parodas³⁴⁸ bei kitus renginius ir apie juos informuodama spaudoje. O 2013 m. gruodžio 11 d. bendruomenė organizavo adventinį susitikimą su Panevėžio vyskupu Lionginu Virbalu SJ³⁴⁹. Organizuojamos ir literatūrinės popietės, Skapiškio literatų klubo „Liktarna“ renginiai³⁵⁰.

Skapiškio parapijos kultūrinį gyvenimą gaivina nuo 1991 m. Skapiškyje gyvenanti Kupiškio kultūros centro Skapiškio kultūros namų režisierė V. Vadoklytė. Ji įkūrusi vaikų teatrą „Ku-kū“, suaugusiųjų – „Stebulė“. V. Vadoklytė organizuoja – yra sumanytoja bei režisierė – tarptautiniais tapusius vaikų teatrų festivalius „Pienių medus“, kaimo teatrų festivalius „Pienių vynas“ ir senjorų teatrų šventes „Pienės pūkas“. Jos kolektyvai ir pati režisierė sulaukė įvairiausių apdovanojimų, svarbiausi jų nominacijos „Aukso paukštė“ (2004 ir 2009 m.)³⁵¹.

Ketvirtosios senjorų šventės „Pienės pūkas – 2008“ metu Skapiškyje, Aldonos Vasiliauskienės sodyboje. Daktarę A. Vasiliauskiene sveikina Skapiškio seniūnas Valdas Juškevičius, kanauninkas dr. Robertas Pukenis (viduryje). 2008 m. gegužės 23 d. A. Jonušytės nuotr.

Svarius darbus Skapiškio miestelio kultūriniam gyvenimui, mokslo plėtrai atliko Skapiškio pagrindinė mokykla – išpūdžius iš daugelio renginių skaitytojui pateikė dr. Aldona Vasiliauskienė³⁵².

2. Skapiškėnai dr. Aldonos Vasiliauskienės straipsniuose

Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčioje, be jau minėto vargonininko Leonardo Juškėno (1939 01 25–2013 03 18)³⁵³, daug metų zakristijono pareigas atliko Bronius Juozas Liutkevičius (1937 09 03–2012 05 08)³⁵⁴, vėliau ėmė talkinti audimo meno populiariatojas, savo knygoje gražiai įamžinęs motinos atminimą Paulinas Kaluina (1933 03 02–2017 01 02)³⁵⁵.

Skapiškiui daug nusipelnusi mokytoja S. Mažeikytė (1927 06 01–2019 02 04)³⁵⁶: jos iniciatyva atstatytas vienas svarbių Skapiškio paminklų – blaivybės paminklas, jos kruopštumo pastangomis parengta Dariaus ir Girėno (Kalvarninkų) gatvės istorija, įamžintas ilgamečio Skapiškio gydytojo Igno Vaitoškos (1909 11 07–1983 12 22)³⁵⁷ vardas – didelėmis mokytojos S. Mažeikytės bei kitų pastangomis gydytojo vardu pavadinta Skapiškio ambulatorija. Apie I. Vaitošką straipsnio autorė kalbėjo ir Likėnuose vykusiuose renginiuose, kuriuos organizavo tuometinis Respublikinės Panevėžio ligoninės direktorius gydytojas Ivanas Dorošas³⁵⁸. I. Vaitoškos atminimui Likėnų sanatorijos parke pasodintas ne vienas ažuoliukas. Likėnų sanatorijos bibliotekoje ruošiamasi praplėsti standinę medžiagą apie vieną sanatorijos ikūrėjų gydytoją Igną Vaitošką.

Paminėtina mokytoja Aliutė Elena Markevičiūtė (1923 04 29–2017 01 10) – kol kas ji vienintelė apie Skapiškį parašiusi knygą (Skapiškis, sud. A. E. Markevičiūtė, Utena, 1999)³⁵⁹. Ji sukūrusi gražių, skambių, prasmingų ir jautrių gaivinančių sielą poezijos posmų, kai kurie jų išleisti dviejose knygose³⁶⁰.

Skapiškyje gyvena tremtinių – aktyvių parapijiečių, apie kuriuos rašė straipsnio autorė: tautodailininkas Bronius Bickus (1934 01 15–2018 05 07)³⁶¹, Elenutė Vogulytė-Stuokienė³⁶², Ona Gruodytė-Leknickienė³⁶³. Jei leisdavo sveikata, jie vykdavo

*Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčioje
Ona Leknickienė ir
s. Dalia Liutkevičiūtė
PAMI priima
Šv. Komuniją.
Kairėje klebonas
Albertas Kasperavičius.
Iš A. Vasiliauskienės
archyvo*

į kasmetinius sąskrydžius Ariogaloje³⁶⁴. Tremtyje gimęs Povilas Purnas – aktyvus klebono A. Kasperavičiaus pagalbininkas, varpininkas³⁶⁵. Iš Skapiškio kilusi tautodailininkė Genė Kiaulėnaitė-Šimėnienė³⁶⁶, dailininkė tremtinė Ona Starkutė, 47 metus Skapiškyje dirbusi ir dabar parapijiečių prisimenama medicinos seselė Bronislava Jurgelionytė (1925 04 24–2014 07 10), visų meiliai vadinta Fergijų Bronyte.

Mokytoja Stanislava Mažeikytė

Istorijos mokytojos Stanislavos Mažeikytės parašyta ir savilaida išleista didelio formato 102 puslapių knyga „Skapiškio miestelio Dariaus ir Girėno g. (Kalvarnikų) istorija“ (2009) unikali savo tematika – vieno nedidelio Rytų Aukštaitijos miestelio Skapiškio (Kupiškio r.) vienos gatvės istorija.

Mokytoja S. Mažeikytė yra surinkusi Kalvarnikų gatvėje gyvenusių žmonių atsiminimus, užrašiusi jų pasakojimus. Autorė pradeda nuo bažnyčios, eina nuo trobos į trobą dešine gatvės puse, apžvelgdama 39 šeimas, vėliau – kaire puse, skaitytojui pristatydamą 40 šeimų. Vienos šeimos aprašytos plačiau – surasta daugiau medžiagos, kitos – glausčiau.

Knygą iliustruoja mokytojos Nijolės Greibuvienės fotografuotos bei pačios autorės ar aprašomų šeimų išsaugotos archyvinės nuotraukos.

Knyga – liudijimas, ką gali padaryti žmogus, mylintis gimtinę, gerbiantis papročius ir siekiantis išsaugoti ir garsinti savo krašto istoriją.

Be šio darbo, mokytoja yra parengusi ir kitiems leidiniams istorinės medžiagos.

Rankraštis „Skapiškio miestelio ir jo apylinkės amatininkai“³⁶⁷

Būsimoje knygoje galima išskirti tris dalis: amatų, klestėjusių Skapiškyje ir apylinkėje, pristatymas; antroje dalyje – amatininkų sąrašai; trečioji dalis – pati didžiausia – žinios apie amatininkus.

Mašinarstyje pateikta duomenų apie 18 įvairių sričių amatų, klestėjusių Skapiškyje, aprašyta amatininkų veikla. Amatininkų darbus garsino audėjos ir verpėjos, verpimo ratelių meistrai, vilnų karšyklos, pakinktų (rimorių) meistrai,

kalviai, batsiuviai, mūrininkai, staliai, kailiadirbiai, ratų meistrai, dažytojai, šeiminkės, mėsininkai, pynėjai iš vytelių ir šiaudų, fotografai, kirpėjai, laikrodininkai, liaudies menininkai (drožėjai, audėjai).

Be to, mašinraštyje pateikti miestelio amatininkų sąrašai, nurodomi kaimai. 93 lapuose užrašyti pasakojimai apie Skapiškio amatininkus, iliustruoti originaliomis nuotraukomis ar jų kopijomis, iškarpomis iš laikraščių. Pasakojimai užrašyti moksliskai, labai kruopščiai, nurodyta, kas apie vieną ar kitą asmenį pasakojo, kiek žinių pateikėjui metų, kas ir kada užrašė pasakojimą.

Mašinraščio priešlapyje įrašyta: nuorašai yra Skapiškio apylinkėje, Skapiškio bibliotekoje ir Skapiškio vidurinėje mokykloje.

S. Mažeikytė yra pasakojusi, kad nors mokykloje kraštotyrininkų būrelis ir nebuvo, tačiau ji prašė vaikų pagalbos ir kas galėjo bei norėjo – rinko medžiagą...

Mokytojos parengtu per 200 puslapių nuotraukomis iliustruotu mašinraščiu „Skapiškio miestelio ir jo apylinkės amatininkai“ jau pasinaudota praktiškai – remiantis šia medžiaga, Skapiškio biblioteka išleido lankstinuką „Skapiškio krašto amatininkai 1918–2003 m.“

S. Mažeikytės sukaupta ir vis pildoma istorinė medžiaga apie suomių kapus³⁶⁸. Autorė, remdamasi pasakojimais, pačios veikla, iliustruodama nuotraukomis, rašė apie Švedukalnio kapinių „prikėlimą“ – organizuotą kapinių, pavirtusių karklynu bei šiukšlynu, sutvarkymą, palaidotų mirusių suomių karių atminimo įamžinimą.

Rankraščio albumo priešlapyje gražiu kaligrafišku raštu mokytojos įrašyta: „Mūsų Tėvynės žemė apipinta legendomis, padavimais, tikrom ir netikrom istorijom.

Apie Skapiškio apylinkės Totorių kaimo kalnelį, kurį šiandien žmonės vadina Švedukalniu, daug ko nežinome, daug kas neaišku. Pirmiausia, kodėl jį vadina Švedukalniu?

Albume yra medžiaga, ką žmonės šiandien žino apie suomių kapus. Reikia, kad šių žinių laikas nenuneštų į užmarštį.“

Blaivybės paminklo atstatymas – vienas svarbiausių mokytojos S. Mažeikytės darbų. 1862 m. Skapiškyje, kaip žinome, buvo pastatytas vienas pirmųjų Lietuvoje paminklas Blaivybei. Einant frontui 1944 m. jis buvo nugriautas. Miesteliui sudegus ir gyventojams atstatant pastatus, pasinaudota sugriauto paminklo akmenimis. Nemaža akmenų krūva buvo suvežta į netoliese esančios sodybos kiemą. 1990 m. paminklas atstatytas.

Paminklo atstatymo idėjos kėlėja, meistrų ieškotoja ir pagrindinė pinigų rinkėja buvo S. Mažeikytė. Mokytojai talkino B. Bickus, O. Leknickienė, Juozas Misiūnas, Nijolė Kinderytė ir kiti.

Paminklo atstatymo istorijos dokumentus (su aukotojų sąrašais) mokytoja saugojo specialiaame aplanke, dokumentų kopijos atiduotos Skapiškio bažnyčios archyvui, Kupiškio rajono bibliotekai.

Medžiaga apie žymius Skapiškio krašto žmones

S. Mažeikytė surinkusi vis pildė medžiagą apie žymius Skapiškio krašto žmones. Tai iš įvairių spausdintų šaltinių: enciklopedijų, knygų, periodikos bei kitokio pobūdžio leidinių – surinkta medžiaga. „Na tai kas, kad apie juos išspausdinta, bet ne visi turi galimybės po visur ieškoti, o čia bus visi ir viskas kartu“, – yra kalbėjusi mokytoja.

S. Mažeikytė – ne tik istorinių leidinių rengėja: ji buvo nepailstanti organizatorė ir visuomenininkė, aktyvi bažnyčios rėmėja, kol turėjo sveikatos, talkino bažnyčios darbuose.

Mokytoja energingai rinko parašus, kad būtų išvesta sovietinė kariuomenė iš Lietuvos.

S. Mažeikytė entuziastingai rinko pinigėlius pagelbėti gaisro ištiktai (sudegė tvartas) tuometinės mokytojos Valijos Šap šeimai, o 2010 m. – mokytojai Joanai Meilutienei (apdegė namas). Paminėti keli svarbesni darbai, o kur gausybė smulkių... Be to, kur kam reikia pagalbos – mokytoja visada būdavo šalia...

S. Mažeikytė, kaip jau buvo minėta, ėmėsi iniciatyvos rinkti parašus dėl ilgamečio Skapiškio gydytojo I. Vaitoškos (1909 11 07–1983 12 22) vardo įamžinimo. Jos surinkti parašai tapo svariu argumentu suteikti Skapiškio ambulatorijai gydytojo I. Vaitoškos vardą.

Mokytoja nuo pat gimimo gyveno Skapiškyje (išskyrus mokslo metus ir keletą darbo metų kitose vietose). Ji išaugo gausioje šešių vaikų Emilės Davainytės (1896 10 13–1983 05 15) ir Antano Mažeikio (1894 06 05–1935 01 06) šeimoje.

1935 m. turėdamas vos 41 metus mirė Antanas Mažeikis – jauniausiam sūnui Antanui (jį savieji vadino Untuku) tebuvo tik trys mėnesiai. Nepaisant sunkių sąlygų, motina, pasiaukojamai dirbdama, siekė vaikus išleisti į mokslus.

Stanislava 1939 m. baigė Skapiškio pradinės mokyklos 5 skyrius. 1940 m. Skapiškyje buvo atidaryta progimnazija, tad ji užbaigė 5 klasę. Mokėsi dominikonų vienuolyno patalpose. Skapiškio mokyklą perkėlus į Pandėlį, talkino motinai – dirbo namuose. 1944 m. vėl atidarius Skapiškyje progimnaziją, beveik metus mokėsi Vaduvose (Skapiškis buvo išgriautas ir nebuvo tinkamų patalpų, o Vaduvose – didelis pastatas), po to Skapiškyje. 1946 m. baigusi 7 klases, dirbo bibliotekoje, vėliau beveik 3 mėnesius parduotuvėje.

1947 m. prie Vilniaus universiteto buvo atidaryti parengiamieji kursai – gimnazija. Oficialiai vadinosi Vilniaus universiteto Darbininkų ir valstiečių parengiamieji kursai (gimnazija). Stasės sesuo Adelė Valeckienė (1925 12 10–2016 10 17)³⁶⁹ – kalbininkė, habilituota mokslų daktarė, tuo metu jau studijavusi Vilniaus universiteto Istorijos ir filologijos fakultete lietuvių kalbą, išsivežė ją mokytis.

Baigusi mokslus S. Mažeikytė 1949 m. rugpjūčio 12 d. buvo paskirta į Skapiškio pradinę mokyklą, o po kelių dienų perkelta į Skapiškio geležinkelio stotyje esančią pradinę mokyklą. Rugpjūčio 22 d. – jau į Uoginių pradinę, tačiau po mėnesio (mažai mokinių, o mokytojai du), 1949 m. spalio 13 d. Stasė paskirta į Sodelių (Vabalninko r.) pradinę mokyklą ir čia dirbo pusantrų metų. 1951–1953 m. dirbo Skapiškio pradinėje mokykloje. Dirbdama studijavo Šiaulių mokytojų institute (1952–1955), įgijo istorijos mokytojos specialybę.

1953 m. vasario 26 d. Pandėlio rajono čekistams išsiaiškinus Lietuvos jaunimo sąjungos „Vytis“ narius ir už nelegalią veiklą suėmus Stasės nepilnametį brolių Antaną, mokytoja kuo skubiau, padedama supratingų vadovų, paliko Skapiškį. Pavyko įsidarbinti Mockaičių (Tytuvėnų r.) septynmetėje mokykloje. Išteisinus brolių, Stasė labai sudėtingai 1955 m. sugrįžo į Skapiškio vidurinę mokyklą. Sugrįžimą į Skapiškį palengvino svari priežastis: reikėjo prižiūrėti sergančias seserį Valeriją Žalnieriuonienę (1924 02 02–1956 07 21) ir motiną.

Skapiškio vidurinėje mokykloje S. Mažeikytė dirbo nuo 1955 iki 1983 m. – 28 metus, 20 metų (1972–1982) buvo pavaduotoja. Iš pradžių – užklasinio ir užmokyklinio vaikų auklėjimo organizatorės pareigoms, po trejų metų – mokymo ir auklėjimo reikalams. Kartu buvusiame Vilniaus pedagoginiame institute (1960–1964) studijavo istoriją ir 1965 m. sausio 16 d. jai buvo įteiktas VPI diplomas.

1983 m. rugpjūčio 31 d. LTSR DĮK 287 str. 3 d. S. Mažeikytė buvo atleista iš mokytojos pareigų, nes su bažnyčia palaidojo motiną. Stasei nuėjus aiškintis į Kupiškio rajono partijos komitetą, pirmasis sekretorius Stasys Tamošiūnas jai kalbėjo, kad sugriovė mokyklos ateistinių auklėjimą, barė, kad organizavo vaikus eiti paskui kryžių, kad su bažnyčia laidojo motiną. O pati mokytoja mokinius pamatė tik žiūrėdama nuotraukas.

Kad bus keblumų, Stasė numatė, tačiau kad taip žiauriai su ja bus pasielgta – negalėjo ir galvoti. Tačiau netgi jei ir būtų žinojusi – visą gyvenimą tikėjusios ir tikėjimą vaikams įdiegusios motinos nebūtų išdavusi... Mama yra sakiusi: „*Kaip galėsit, taip ir laidokit. Bet kaip jūs mane pranešit pro bažnyčią?!*“

Kylant Sąjūdžio bangai pedagogo statusas S. Mažeikytei buvo sugražintas. 1989 m. lapkričio 30 d. Kupiškio rajono liaudies švietimo skyriaus sprendimu paskelbta, kad 1983 m. rugpjūčio 29 d. įsakymas Nr. 57-K negalioja kaip nepagrįstas ir neteisėtas. S. Mažeikytei kompensuota už trijų mėnesių priverstinę pravaikštą. Taigi – 6 metai nedarbo ir tik trijų mėnesių kompensacija. Nors mokytoją ir kalbino sugrįžti į mokyklą, tačiau S. Mažeikytė nebesugrįžo.

Mokytoja Stanislava – Mokytoja iš didžiosios raidės – visą gyvenimą visur ir kiekviename ieškojo gėrio ir jį rado, itin domėjosi ir aktyviai dalyvavo susitikimuose su ukrainiečiais vienuoliais bazilijonais, smalsi ir imli, džiaugėsi kitų pasiekimais, džiaugėsi parapijos atsigavimu, o apie savo darbus kaip visada kalbėjo kukliai: „*Nieko gero aš čia nepadariau, būtų ir kitas, gal net ir geriau padaręs!*“

Buvę jos mokiniai ir dabar atsimena, su kokia meile mokytoja dėstė istoriją. Per jos pamokas net didžiausi triukšmadariai sėdėjo tylūs kaip pelytės, nors mokytoja niekada nekeldavo balso – jai nereikėjo ir jokių pastabų. Visi žinojo išgirsiantys ką nors įdomaus, ko vadovėlyje nepaskaitysi, sužinosiantys apie Lietuvą, kas sovietmečiu nebuvo įtraukta į programas – tad visi su nekantrumu laukė. Labai mylėjo mokytoją ir meilę išreiškė didele pagarba, nes mokytoja buvo teisinga, nenuolaidžiavo, mylėjo istoriją bei visus mokinius...

Bronislovas Jonas Bickus

1934 m. sausio 15 d. Antano ir Adelės Bickų šeimoje gimė antras sūnus Bronislovas Jonas, tačiau pats Bronius teigė, kad jis gimęs 1933 m. pabaigoje. Visi skapiškėnai jį visą laik vadino Broniuuku. Toks malonybinis kreipinys į vyresnio amžiaus žmogų rodo, kad B. Bickus, būdamas giliai tikintis, liudijo ir skleidė Dievo meilę: buvo dėmesingas kiekvienam, paprašytas niekada neatsisakė padėti, o ir be prašymo sužinojęs – pats nelauktai atskubėdavo.

Bronius su tėvais 1948 m. gegužės 20 d. buvo ištremti į Sibirą. Per 8 tremties metus Bickams teko gyventi net penkiose gyvenvietėse: 52 kvartale, Srednioje, Butyrskij, Talcuose, Bolšaja Rečkoje. Sibire likosi tėvas Antanas Bickus (atėjęs nepriklausomybei į Lietuvą parvežti jo palaikai). Sibire Bronių, kaip jis sakė, tik

Dievo malonė ne kartą ištraukė iš mirties nasrų – vos neprigėrė, vėliau mirtinai buvo sužeistas medžio dirbtuvėse (tik vienas gydytojas ryžosi operuoti).

Bronius jau Sibire vaikams pradėjo gaminti timpas, pistoletus: žaislų nebuvo ir tėvai juos pirkdavo. Tokiu būdu Sibire Bronius pradėjo savo medžio darbus ir papildydavo vargas šeimos pajamas...

Grįžęs į Lietuvą, dirbo įvairius darbus. Įgijęs elektromonterio specialybę, iki pensijos dirbo elektriku: motoristu Skapiškio elektrinėje (budėdavo), o ją prijungus prie Kauno elektrinės, buvo vyriausiasis elektrikas, kol atsirado naujų, jaunų specialistų – tada išėjo į pensiją.

Ukrainos Nepaprastasis ir įgaliotasis ambasadorius Valerijus Žovtenka, 2012 m. gegužės 26 d. Skapiškyje atidaręs parodą „Pažintis su Ukrainos kultūra“, daug bendravo su skapiškėnais. Jį sudomino tautodailininko B. Bickaus sukurta Maironio skulptūra, kitos skulptūros, taip pat ir Broniaus pagamintas alus, tad ambasadorius ne vieną valandą mielai klausė tautodailininko pasakojimo. Pasirodo, alų Totorių kaime gamino dar Broniaus tėvas A. Bickus. Bronius jį pradėjo gaminti po vestuvių, nes turėjo įrankius. Vestuvėms gi alų darė samdytas aludaris. Bronius darė alų iš miežių, apynių ir mielių. Pasakojo, kad ne taip paprasta paruošti gerą salyklą, sudėtingas ir rauginimas...

Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčios frontoną puošia šventųjų Petro ir Povilo skulptūros. 1997 m. senosios medinės skulptūros „dingo“, nenaudėlių nesurado ir policija. Tada 2004 m. tautodailininkas B. Bickus autentiškųjų skulptūrų pavyzdžiu šventųjų skulptūras nuliejo iš betono, padovanojo bažnyčiai ir tikintiesiems, sakydamas: „*Jau niekas jų nebepavogs!*“ Skulptūras Šv. Petro ir Povilo atlaiduose (2004 m. liepos 4 d.) pašventino Panevėžio vyskupas J. Kauneckas, meldėsi ir tuometinis Skapiškio klebonas kan. P. Varžinskas (1922 11 25–1948 12 19–2012 07 31).

Kryžius Skapiškio bažnyčios šventoriuje ilgam primins Broniuko asmenybę, netgi jo išdrožti turėklai bažnyčios laiptų pakraščiuose liudijo rūpinimąsi kiekvienu Dievo namų lankytoju.

Skapiškėnams, žuvusiems už Tėvynę, Skapiškio parapijos kapinėse 1996 m. pastatytas paminklas, kurį pašventino kan. P. Varžinskas. Tai kryžius ir šalia jo didžiulis, paties B. Bickaus surastas ir į kapines atvežtas akmuo, prie kurio pritvirtinta lenta.

2012 m. Skapiškyje minint tautos dainiaus Maironio (Jono Mačiulio, 1862 10 21–1891–1932 06 28) 150-ąsias gimimo metines tautodailininkas, Sibiro tremtinys B. Bickus visą pavasarį ėtemptai dirbo, sukūrė koplytstulpį Maironiui ir jo baladei apie nuskendusį Skapiškio varpą ir padovanojo miesteliui. Tautodailininkas savo darbu stengėsi įprasmiti Skapiškiui sukurtą Maironio baladę „Užkeiktas Skapiškio varpas“.

B. Bickaus skulptūros puošia Skapiškio kultūros namus, biblioteką. 2013 m. vasarą Skapiškio bibliotekai B. Bickus padovanojo žmogaus dydžio skulptūrą „Bibliotekininkė“. Ji rankoje laiko knygą, kurios viršelyje įrašas „Skapiškis 2013“.

Skapiškio tautodailininkas prisidėjo ir prie Blaivybės paminklo atstatymo (1990 m.). Jo padarytos Jėzaus Širdies ir Rūpintojėlio skulptūrėlės pastatytos nišose, o paminklo viršūnėje – gražus metalo kryžius – saulutė. Atstatytą paminklą

1991 m. gegužės 19 d. pašventino tuometinis Kupiškio dekanas mons. Klemensas Gutauskas (1915 11 28–1941 02 26–2002 08 19) ir tuometinis Skapiškio klebonas kun. P. Varžinskas.

Nepriklausomybės pradžioje buvo restauruotas paminklas pirmosioms misijoms 1387–1787 m. atminti. B. Bickus šiam paminklui sutvirtino viršuje numušta kryžių. Paminklą 1990 m. pašventino vysk. J. Preikšas.

B. Bickui rūpėjo pastatyti paminklą skautams, tačiau gerai neprisiminė, kaip jis atrodė – žinojo, kad stovėjo prie šventoriaus tvoros ir buvo spalvotas. O spalvos buvusios gražios, ryškios. Tai jo išgyvendinta svajonė.

Ne vienas B. Bickaus darbas papuošęs muziejų parodas. Tarkim, 1971 m. Kupiškio muziejaus liaudies menininkų ekspozicijoje B. Bickaus drožinys „Atgyveno žibalinė“ – mažytė šiaudų stogu grytelė, kurios pakraigėje, pasilypėjęs ant kopėčių, elektrikas tvirtina laidus. Darbą, kurį matė ir aprašė spaudoje žurnalistas R. Urbonas, pasiliko Kupiškio muziejus. Kitas B. Bickaus drožinys „Kanklininkas“ pateko į Vilniuje vykusią liaudies meno meistrų darbų parodą ir ten pasiliko.

Atėjus nepriklausomybei tautodailininko B. Bickaus darbai susilaukė padėkų bei nominacijų, apie jį kalbėta konferencijose Skapiškio mokykloje bei kultūros namuose, periodikoje publikuoti straipsniai.

2011 m. B. Bickus su skapiškiete S. Mažeikyte tapo 2011 m. televizijos laidos „Gimtoji žemė“ „Jorio“ apdovanojimo nominantais. Apdovanojimai buvo įteikti 2011 m. balandžio 27 d.

B. Bickus – „Aukso aruodų“ antrasis nominantas. Nominacija „už prakalbintą medį“ suteikta 2012 m. lapkričio 10 d. Pirmoji nominantė – mokytoja S. Mažeikytė (2010).

Kapuose pastatytas ne vienerius metus mąstytas ir sukurtas „Angelas“, skirtas sribų nukankintam broliui, iš Sibiro parvežtiems tėvelio palaikams, Sibire išvargusiai, tačiau į Lietuvą sugrįžusiai motinai. Šalia artimųjų buvo palaidotas ir pats Broniuokas Bickus.

Skapiškio parapijoje yra ir savamokslių poetų – tai daugiausia moterys, kurios renkasi bibliotekoje, kurios nors namuose, o po šv. Mišių į literatūrinę popietę, retsykais susiburia ir dr. A. Vasiliauskienės sodyboje³⁷⁰.

Tautodailininkė, buvusi giedotoja **Vlada Klimkaitė** (gim. 1929 m. birželio 24 d.)³⁷¹ bažnyčios chorą pradėjo lankyti nuo 16 metų. 17 metų išmoko siūti, vėliau – vąšeliu megzti palaidinukes, liemenes, megztukus. Atsikėlusį į Skapiškį, V. Klimkaitė ėmė megzti kvadratėlius, kuriuos susiūdavo į kilimą, siuvinėjo ant kanvos. Kol sveikata leido, daugiausia siuvinėjo gamtos vaizdus, gyvulius (svarbiausias arklys, stirnytė), paukščius (gulbes, gandrų) ir kt. Daugelyje paveikslų – namai. Sulaukusi 79 metų pirmąsyk buvo pakviesta dalyvauti parodoje.

2008 m. spalio 18 d. Skapiškio bibliotekoje (Kupiškio rajono savivaldybės viešosios bibliotekos Skapiškio padalinys) buvo atidaryta rankdarbių paroda „Skapiškio auksarankės“. Darbus eksponavo Kazimiera Kaušakienė, Vlada Klimkaitė, Regina Leknickienė, Elena Makuškaitė, Laimutė Papučkaitė ir Aldona Raišienė. Antroji „Rankdarbių paroda“ Skapiškio bibliotekoje atidaryta 2009 m. rugsėjo 2 d. Čia kartu buvo išstatyti V. Klimkaitės ir L. Papučkaitės darbai. Spalį minėta paroda, pavadinta „Su adata ir vąšeliu“, buvo eksponuota Noriūnuose (Kupiškio

rajono savivaldybės viešosios bibliotekos Noriūnų padalinys). 2009 m. buvo parengtas V. Klimkaitės ir L. Papučkaitės darbų parodos „*Su adata ir vąšeliu*“ katalogas (parengė Irena Gasparonienė). Kataloge kelių L. Papučkaitės nertų servetėlių nuotraukos ir V. Klimkaitės gobelenai: „Kupiškis“, „Kelias namo“ – ir darbų iš parodos Skapiškyje nuotrauka. 2010 m. pavasarį Kupiškio bibliotekoje buvo atidaryta personalinė V. Klimkaitės darbų paroda. O rugsėjo 7 d. savamokslės tautodailininkės darbų personalinė paroda „Tik adata ir siūlas“ atidaryta Skapiškio bibliotekoje, vėliau Laičiuose.

V. Klimkaitė nuoširdžiai kalba apie savo darbus: „*Jie man suteikia džiaugsmo, duoda sveikatos, teikia nusiramšinimą. Vakarais ilgu ir nuobodu, ypač vienišam. Visą gyvenimą dirbau, nepratusi tinginiuoti – nieko neveikti. Tad siuvinėju, o jeigu dar kas domisi mano darbais – man vienas džiaugsmas!*“

Didelės pagarbos susilaukusi šviesaus atminimo tretininkė **Reginutė Šleikaitė-Vizbickienė** (1944 06 10–2007 04 09)³⁷². Regina Vizbickienė viena išaugino gausų septynių vaikų būrį: Ireną (Balienę), vienintelį sūnų Henriką, Kristiną (Mičeliene), Violetą (Šleikiene), Virginiją (Fiodorovienę), Romualdą (Duksnauskienę), jauniausią dukrą Justiną (Šamšonienę).

„*Rėnė – vargo pelė!* – sako Elenutė ir Bronius Stuokai. – *Aukojo save dėl vaikų.*“

Regina valgė prastą maistą, ką tuo metu turėjo. Toks maistas, – yra sakiusi A. Kytrienė, – *nusilpnino organizmą, tada ir puolė įvairios ligos. Viena pati, ką valgysiu, ką nevalgysiu – vis rūpinosi vaikais: ir išaugino, ir išmokino!*“

Paskutiniu metu jau ir pensija tapo didesnė – gavo priemokas už vaikus: jeigu ne trys persileidimai, būtų išauginusi visą dešimtį... Taigi, gaudama didesnę pensiją galėjo pagyventi, bet atėjo nelaukta liga: blaivininkę pagriebė kepenų cirozė, hepatito užkratas. Ir Aukščiausiasis ją pasišaukė į Amžinybę. Ypatingą – antrąją Velykų dieną ją pasišaukė Prisikėlęs Kristus.

Kaip pasakoja aktyvus Kupiškio pasauliečių pranciškonų (tretininkų) brolijos narys Stasys Skabeikis, R. Vizbickienė buvo labai nuoširdi, tvirtų moralinių principų, galėjusi kiekvienam patarti, tad į ją kreipdavosi įvairiausi žmonės. Regina domėjosi psichologija, filosofija, gilinosi į Šv. Raštą – turėjo šios krypties įvairios literatūros, knygų. R. Vizbickienė dalyvavo tuometinio Kupiškio Kristaus Žengimo į dangų parapijos vikaro kun. dr. Gedimino Jankūno organizuotoje Šv. Rašto studijų grupėje, kuriai kunigas vadovavo porą metų. Užsiėmimai vykdavo kiekvieno trečiadienio vakare, tad Regina buvo nusisamdžiusi net kambarėlį, kad galėtų pernaktoti, nes nebebūdavo autobusų grįžti į Skapiškį. Reginutė buvo aktyvi katalikė, pasaulietė pranciškonė, svajojo įkurti pranciškonų pasauliečių grupelę Skapiškyje, tačiau susidūrė su moterų abejingumu pasauliečių pranciškonų veiklai. Tačiau ji pati po kelerių metų aktyvios veiklos 2006 m. spalio 4 d. davė amžinuosius įžadus – tapo oficialia tretininke.

R. Vizbickienė kasmet vykdavo į Šiluvą (yra organizavusi ir skapiškėnų kelionę), meldėsi Vilniaus Kalvarijose, daug kartų pati važiavo bei organizavo skapiškėnų kelionę į Švč. Mergelės Marijos pasirodymo vietą netoli Imbrado (Zarasų dekanatas), į Obelius.

Ji vadovavo Skapiškio gyvojo rožinio grupei, kol leido sveikata, rūpinosi Skapiškio kunigais, skalbė drabužius, tvarkė šventorių, puosė bažnyčią bei kunigų kapus. Jos mažame namelyje susirinkdavo giedoti rožinio, o gavėnios metu – įvairių giesmių.

Sunkių darbų gausa jaunystėje, nepritekliai, širdies gėla išsekino jos organizmą – iškilo įvairiausių ligų, su kuriomis ji, kamuojama skausmų, kantriai ir ištvermingai kovojo...

Aldona Beleckaitė-Kytrienė (1932 01 01–2015 11 19)³⁷³, žinoma Skapiškio giedotoja, kurią lankydavo į Skapiškį atvykstantys mokslo žmonės, kultūros veikėjai, dvasininkai. Svečiai klausė jos pasakojimų apie miestelyje dirbusius dvasininkus, vargonininkus, apie sunkius pokario metus, apie sovietmečiu jos vyro brolio architekto Leono Kytros (1913 06 10–2003) nuo sunaikinimo išgelbėtą misijų paminklą, esantį miestelio centre.

Aldonos, giliai tikinčios skapiškietės, asmenybę brandino ne tik tėveliai, bet ir pusbrolis, būsimasis kunigas Petras Tijušas (1921 07 08–1948 04 25–1999 12 11). Mat jis daug laiko praleisdavo su daug už jį jaunesnėmis pusseserėmis – mamos brolio dukromis Eugenija (Naujikiene) (1930 04 12–2017 12 10) ir Aldona.

Aldonai lankant Skapiškio pradžios mokyklą, vargonininkas A. Gokas (1899 09 05–1957 12 21) ėjo į mokyklą ir tikrindavo vaikų klausą. Tinkamus kalbino į chorą. Tad prieš karą Aldutė lankė bažnyčioje veikusį vaikų chorą. Vargonininkui A. Gokui išvykus į Kupiškį, per karą vaikų choras bažnyčioje negiedojo.

Pokariu jaunimo chorą aktyviai organizavo kun. Valentinas Šikšnius-Šikšnys (1914 08 04–1939 06 03–1984 12 08), Skapiškyje tedirbęs pusmetį. Jis surinkdavo miestelyje iš turgelio jaunimą ir vesdavo giedoti – vargonininkas Kazimieras Jovaiša (1890 08 16–1984 02 17) tikrindavo klausą ir atrinkdavo tinkamus. Tad į bažnytinį chorą buvo įtrauktas visas Tvirų, Eičionių bei kitų kaimų balsingas jaunimas... Vargonininkas K. Jovaiša neilgai dirbo. Vėliau vargonininku dirbęs Vytautas Četkauskas (1910 10 28–1986 02 21) dar labiau išplėtė chorą.

Bažnytinis choras išaugo iki 55 giesmininkų: giedojo keturiais balsais, repetuodavo atskirais balsais, o kartą per savaitę ir visi kartu. Vargonininkas buvo labai dėmesingas jaunesniems, saugojo, kad vyresnieji jų nenustumtų į pakraščius. A. Kytrienė prisimena itin gražų, skambų balsą turėjusią jau šviesaus atminimo Jokubauskaitę, Mišių metu atlikdavusią solo partijas.

Kytrų sodyba Skapiškio miestelyje tapo viena gražiausių. Vyras – Povilas Kytra – žinomas ir gerai dirbantis buhalteris, tad partinė valdžia Aldonos ne kartą prašė mesti bažnyčią bei chorą, o jai griežtai atsisakius, sovietinėje spaudoje pasirodė moterišką išjuokiantis straipsnis, kuriame rašyta, kad „*tamsus žmogus, neatsisako bažnyčios!*“ kokia nesupratinga buhalterio žmona, kad eina bažnyčion. O ji, sulaukusi nepriklausomybės, juokavo – „*sovietmečiu išgarsėjau spaudoje!*“...

Turėdama gražų balsą ir mėgdama muziką Aldona dainavo ir pasaulietiniame chore bei ansamblyje. Su ansambliu koncertavo įvairiuose rajono kultūros namuose, su choru – dainų šventėse. Kultūros namų direktorė surinkdavo dainininkus, o muzikos mokytoja mokė dainų.

A. Kytrienė išsaugojusi atmintyje atsiminimus apie Skapiškyje dirbusius dvasininkus, vargonininkus, čia vykusius renginius – dvasinį ir kultūrinį Skapiškio gyvenimą. Tad ir tapusi garbinga jubilate, buvo neįkainojama lobių skrynčia. Pasakojo, kol palaužė liga... Todėl šiame straipsnyje remtasi iš Aldonos sužinotais faktais, jos pasakojimais, kurių daugelis publikuojami pirmą kartą.

A. Kytrienė yra pasakojusi ir apie Skapiškio bažnyčios geradarę – mecenatę Bronę Kytrienę (1925 12 06–2007 07 06). Laibiškio kaime (miške buvo du kiemai; dabar kaimo nebėra) gyveno Bronė Raugalytė su broliu Antanu. Vėliau jie pasistatė namą netoli Švedukalnio Totorių kaime. Jame abu apsigyveno ir gražiai tvarkėsi. Mirus pirmajai Vailiusio (Valerijono) Kytros žmonai Onai Šilinaitei, A. Kytrienė pasiūlė Valerijonui Kytrai (1915 02 21–2001 03 05) vesti Bronę. Netrukus vedė, vaikų nesulaukė. Bronė buvo labai pamaldė, giedojo bažnyčios chore, dirbo kolūkyje darbininke. Ją pagal vyrą visi vadino Valiusyte. Pragyvenus apie 22 metus darnioje šeimoje, mirė Valiusis. Bronė po jo mirties gyveno dar šešetą metų.

B. Kytrienė visas santaupas išdalijo bažnyčioms. Pirmiausia 5 tūkstančius rublių paaukėjo Kauno Prisikėlimo bažnyčios statybai. Už tokią auką sulaukė gražios padėkos. Per kun. P. Varžinską 15 tūkstančių (per du kartus 7 ir 8 tūkst.) paaukėjo Kauno kunigų seminarijai, vėliau – 11 tūkstančių (irgi per du kartus 5 ir 6 tūkst.) Imbradui.

Mirus vyrui, gyveno viena. Susirgusi rasta suvargusi ir paguldyta į ligoninę, paskui keturis mėnesius buvo Kupiškio slaugos namuose. Balandį parvežta į šaltus namus Skapiškyje. Po 2 mėnesių liepos 9 d. mirė apleista. Giminaičiai pyko už „iššvaistytus“ pinigus, už tai, kad nebegalėjo pasipelnyti...

Ir daugiau skapiškėnų yra aukoję, pvz. Tubelių šeima 2018-2019 metais paaukėjo 725 Eur, kurie buvo panaudoti centrinio bažnyčios altoriaus atnaujinimui. Aukojo ir kiti. Kai kurie ne tokias dideles sumas, atliko ir kitus labdariškus, taip reikalingus bažnyčiai, parapijai ir parapijiečiams darbus. Paminėtinas ir Vidmantas Markevičius, dovanojantis išaugintus sodinukus, dekoratyvinius medelius Skapiškiui puošti, ir Aleksandras Vaitoška, vežiojantis parapijiečius į kitose parapijose vykstančius renginius, ir daugelis kitų.

Dera pastebėti, kad katalikiškai veiklai – „Marijos radijui“ yra aukoję A. Kytrienė, Elena ir Bronius Stuokai (jų aukas ne kartą yra perdavusi straipsnio autorė), O. Leknickienė, kiti skapiškėnai.

Skapiškis bei parapija buvo garsinta 2012 m. birželio 25 d. „Marijos radijo“ Vilniaus atstovybėje prof. Vilijos Targamadzės laidoje „Socialinių problemų karuselė“, „Meilės ir vilties“ rubrikos „Meilė tiesoje“. Laidoje, kurią vedė prof. V. Targamadzė, dalyvavo Skapiškio seniūnas Valdas Juškevičius, tautodailininkas B. Bickus, dr. A. Vasiliauskienė, kalbėta ir apie dingusių medinių Šv. Petro ir Šv. Povilo skulptūrų nuo Skapiškio bažnyčios frontono atstatymą, kurio ėmėsi ir įgyvendino B. Bickus, apie prieš bažnyčios mūrinę tvorą jo vaikystėje dar stovėjusį paminklą, kurį labai norėtų pastatyti, apie Skapiškio miestelio puošimą skulptūromis, apie skapiškėnų dvasingumą ir įvairias problemas³⁷⁴.

Dera pasidžiaugti, kad skapiškėnai pirmieji Kupiškio dekanate prabilo per „Marijos radiją“ į klausytojus Lietuvoje ir už jos ribų. Prabėgus šešetui metų, klebono kun. A. Kasperavičiaus iniciatyva į Skapiškį atvyko „Marijos radijo“ savanorės...

2018 m. balandžio 15 d. Skapiškyje pirmąsyk lankėsi „Marijos radijo“ savanorės, dalyvavo šv. Mišiose Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčioje. Po šv. Mišių savanorės iš Utenos: Violeta Jacevičienė, Jolita Stundžienė ir Alvyda Kapušinskienė bendravo su parapijiečiais, nuoširdžiai dėkojo už „Marijos radijui“ paaukotas aukas³⁷⁵.

* * *

Straipsnyje „Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) parapija“ apžvelgiama Kupiškio dekanato (Panevėžio vyskupija) Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčios ir parapijos istorija: tai viena iš dviejų tokiu vardu Lietuvoje tituluojamų bažnyčių, 2019 m. minėianti 200 metų jubiliejų. Pristatomi čia dirbę dvasininkai (klebonai, garbės klebonai, vikarai, administratoriai). Pirmąsyk mokslinėje literatūroje panaudoti gausūs archyviniai šaltiniai praplečia Skapiškio parapijos bei joje dirbusių kunigų istoriją. Skapiškio bažnyčios Metrikų knygos padeda nustatyti parapijoje dirbusius dvasininkus, jų darbo laiką, užimtas pareigas, netgi gyvenimo metus (Skapiškyje mirusių kunigų įrašuose nurodyta, ir kiek metų sulaukę mirė ir mirties priežastis). Be to, jos labai svarbios bandantiems surasti giminaičius ir nustatyti savo genealoginį medį.

Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčia – tai buvusi vienuolių dominikonų bažnyčia, po 1831 m. sukilimo paversta sandėliu. Skapiškio kunigų iniciatyva, vyskupo Motiejaus Valančiaus pastangomis 1858 m. ji sugrąžinta Skapiškio tikintiesiems ir tapo parapijine. Senoji Šv. Lauryno Kankinio parapijinė bažnyčia – viena pirmųjų bažnyčių Kupiškio dekanate, buvo labai suirusi ir likosi (iki sugriovimo) tik kaip kapinių Šv. Lauryno koplyčia.

Skapiškio parapijoje dirbo daug kunigų. Sudarytoje (ji nepilna) lentelėje išvardyti 205 kunigai (lentelė sudaryta remiantis Skapiškio RKB gimimo, santuokos ir mirties metrikų knygomis, saugomomis LVIA ir įrašytomis į elektroninį paveldą), tai kartu ir parapijinėje bažnyčioje ir vienuolyne dirbusieji vienuoliai dominikonai – prijorai, vikarai, klebonai, be to, minimi ir į Skapiškį atvykusieji svečiai, krikštiję, tuokę ar laidoję parapijiečius. Straipsnyje pateikta medžiaga apie kunigus yra svarus pagrindas tolesniems, detalesniems tyrinėjimams.

Darbe pasinaudota straipsnio autorės užrašytais seselių vienuolių bei parapijiečių prisiminimais apie Skapiškyje dirbusius kunigus bei jiems talkinusias seseris vienuoles. Tai labai svarbi, pirmąsyk publikuojama istorine tapusi medžiaga, nes daugelis informatorių jau iškeliaė į Amžinybę.

Rašoma apie dvasininkų pastoracinę veiklą buriant ir ugdant gyvają parapiją, o taip pat darbus puošiant bei gražinant bažnyčią, ugdant jaunimą tikėjimo dvasia, diegiant jų pareigos ir atsakomybės jausmą, stiprinant meilę Dievui ir žmonėms. Išskirtinis dėmesys skirtas ilgamečiam Skapiškio klebonui kanauninkui Nikodemui Kasperiūnui, jo subtiliai pedagogikai išspausdintai autorės atsiminimuose.

Sovietmečiu Skapiškyje dirbę dvasininkai pokario metu buvo „sribų“ gąsdinami (Antanas Kietis), vėliau patyrė saugumo darbuotojų spaudimą (įkalbinėjimus, grasinimus, netgi šantažą), tačiau atsisakė bendradarbiauti. Teko kentėti ir Sibiro lageriuose, buvo suimtas kun. Valentinas Šikšnius-Šikšnys, 2 metams fizinių darbų nuteistas kun. Mykolas Gylys, o buvęs Skapiškio vikaras Juozapas Bardišauskas – lageryje nušautas.

Aktyvi dvasininkijos veikla buvo puiki paskata katalikiškų organizacijų, kurioms dažniausiai ir vadovavo kunigai, kūrimuisi prieškaryje. Sovietmečiu negalėjusios veikti katalikiškos organizacijos, Lietuvai atgavus nepriklausomybę, bandytos atgaivinti: tretininkai, gyvasis rožinis.

Straipsnyje nemaža dėmesio skiriama religinei kultūrinei veiklai, kurią plačiai skleidžia miestelio bendruomenė ir biblioteka, Skapiškio liaudies teatrai, mokykla, mini muziejus „Pažintis su Ukrainos kultūra“ – jie aktyvūs paraprijos talkininkai, organizuojantys mokslinius – dvasinius renginius.

Neliko nuošalyje ir bažnyčios tarnautojai – kunigo talkininkai: vargonininkai, „zvanininkai“ (varpininkai), zakristijonai, bažnyčios puošėjos, šventoriaus bei jame esančių kunigų kapų prižiūrėtojos, bažnyčios mecenatai, „Marijos radijo“ rėmėjai.

Dvasininkų sėtas Dievo meilės grūdas rado atgarsį daugelio parapijiečių širdyse. Žinomi iš Skapiškio parapijos kilę penki kunigai, dvi seserys vienuolės.

Straipsnis iliustruotas autorės sudarytomis lentelėmis – jų 12-ka, papildytas kunigų, dirbusių Skapiškyje ir iš Skapiškio kilusių, bei iš Skapiškio kilusių seselių vienuolių biografijomis.

Kad Bažnyčia Lietuvoje išliko tvirta moraline atrama, apsaugojusia tautą nuo sovietinės ideologijos nuodų, svarų indėlių įnešė ir Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčia, joje dirbę kunigai ir labiausiai pasišventę parapijiečiai.

Nuorodos

- ¹ Kviklys B. *Lietuvos bažnyčios. Panevėžio vyskupija*, Chicago: Amerikos lietuvių bibliotekos leidinys, 1984, t. 4, p. 358–363.
- ² P. J. Skapiškis, *Lietuvių enciklopedija*, Bostonas, 1965, t. 26, p. 544.
- ³ Misius K., Šinkūnas R. *Lietuvos katalikų bažnyčios* (žinynas), Vilnius: Pradai, 1993, p. 256–257.
- ⁴ Baliulis A. Iš Kupiškio ir apylinkių praeities, Skapiškis, *Kupiškio kraštas*, Vilnius, 1997, p. 91–118.
- ⁵ Miškinis A. Skapiškis, *Vidurio Lietuvos miestai ir miesteliai*, Vilnius, 2009, p. 396–421.
- ⁶ Kasperiušas N. Skapiškis, *Panevėžio vyskupija. Istoriniai duomenys, pastoracinė veikla*, red. Vysk. K. Paltarokas, Vilnius: Katalikų akademija, 1998, p. 220–223.
- ⁷ Jankauskas V. Pirmoji Kupiškio krašto bažnyčia, *Kupiškis. Kultūra ir istorija*, 2016, Nr. 14, p. 5–14, 36.
- ⁸ Petkus V. *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*, Vilnius: Petro ofsetas, 2002, 980 p.; Petkus V. *Dominikonai Lietuvos kultūroje*, Vilnius: Petro ofsetas, 2004, p. 647–663.
- ⁹ *Directorium horarum canonicarum et missarum pro dioecesi Telsensi seu Samogitiensi in Annum Domini MDCCCLXI*. Vilnae: Typis Josephi Zawadzki, 1860 (toliau – *Directorium* 1860); *Церковный Римско-католический указатель Святой литургии и священнических молитвъ на 1873 годъ составленный по распоряжению Его Преосвященства Матвѣя Казимира Волончевскаго, епископа Тельшевскаго*, Вильна: въ типографіи Осипа Завадзкаго 1872 (toliau – *Церковный Римско-католический указатель* 1872); *Церковный Римско-католический указатель Святой литургии и священнических молитвъ Тельшевской или Самогитской епархіи на 1905 годъ составленный по распоряжению Его Преосвященства Мечислава-Леонарда Паллюлюна, епископа Тельшевской или Самогитской епархіи, Прелата двора Его Святейшества Папы, ассистента Папскаго Трона*, Vilnae: Typis Josephi Zawadzki, 1904 (toliau – *Церковный Римско-католический указатель* 1904); *Directorium horarum canonicarum et missarum pro dioecesi Telsensi seu Samogitiensi in annum Domini communem MCMVII auctoritate et mandato Excellentissimi, illustrissimi ac reverendissimi Domini Miecislai-Leonardi Pallulon, episcopi Telsensis seu Samogitiensis Suae Sanctitatis Praelate Domestici, Solio Pontificio assistentis, Ordinis S. Stanislai 1. cl. Aquitis. Editum*, Vilnae: Typis Josephi Zawadzki, 1906 (toliau – *Directorium* 1906); *Elenchus omnium Ecclesiarum et universi cleri provinciae Ecclesiasticae Lithuaniae pro anno domini 1921* (toliau: *Elenchus* 1921); *Elenchus omnium Ecclesiarum et universi cleri dioecesis Samogitiensis pro anno Domini 1924*, Tilžė: „Ryto“ Pavlovskio spaustuvė (toliau – *Elenchus* 1924); *Elenchus omnium Ecclesiarum et universi cleri dioecesis Samogitiensis pro anno Domini 1925* (leidimo vieta nepažymėta, toliau – *Elenchus* 1925); *Elenchus omnium Ecclesiarum et universi cleri dioecesis Samogitiensis pro anno Domini 1926*, „Ryto“ spaustuvės Tilžės skyrius (toliau – *Elenchus* 1926); *Elenchus omnium Ecclesiarum et universi cleri provinciae Ecclesiasticae Lithuaniae pro anno domini 1927* (toliau – *Elenchus* 1927); *Elenchus omnium Ecclesiarum et universi cleri provinciae Ecclesiasticae Lithuaniae pro anno domini 1928*, F. Sokolovskienės ir G. Lano spaustuvė Kaune, 1928 (toliau – *Elenchus* 1928); *Elenchus omnium Ecclesiarum et universi cleri provinciae Ecclesiasticae Lithuaniae pro anno domini 1929*

(toliau – Elenchus 1929); *Elenchus omnium Ecclesiarum et universi cleri provinciae Ecclesiasticae Lituanae pro anno domini 1932* (toliau – Elenchus 1932); *Elenchus omnium Ecclesiarum et universi cleri provinciae Ecclesiasticae Lituanae pro anno domini 1933* (toliau – Elenchus 1933); *Elenchus omnium Ecclesiarum et universi cleri provinciae Ecclesiasticae Lituanae pro anno domini 1934* (toliau – Elenchus 1934); *Elenchus omnium Ecclesiarum et universi cleri provinciae Ecclesiasticae Lituanae pro anno domini 1935* (toliau – Elenchus 1935); *Elenchus omnium Ecclesiarum et universi cleri provinciae Ecclesiasticae Lituanae pro anno domini 1936* (toliau – Elenchus 1936); *Elenchus omnium Ecclesiarum et universi cleri provinciae Ecclesiasticae Lituanae pro anno domini 1937* (toliau – Elenchus 1937); *Elenchus omnium Ecclesiarum et universi cleri provinciae Ecclesiasticae Lituanae pro anno domini 1938* (toliau – Elenchus 1938); *Elenchus omnium Ecclesiarum et universi cleri provinciae Ecclesiasticae Lituanae pro anno domini 1939* (toliau – Elenchus 1939); *Elenchus omnium Ecclesiarum et universi cleri provinciae Ecclesiasticae Lituanae pro anno Domini 1940* (toliau – Elenchus 1940).

¹⁰ *Katalikų kalendorius žinynas* (1983, 1983, 1984, 1985, 1986), Kaunas–Vilnius: Lietuvos vyskupų konferencijos leidinys; *Katalikų kalendorius žinynas* (1991, 1993–1998), Vilnius: Katalikų pasaulis; *Katalikų žinynas* (1999–2004), Vilnius: Katalikų pasaulis; *Katalikų žinynas* (2005–2018), Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai.

¹¹ Jurgaitis J. *Aukos keliu*, Vilnius: Enko, 1992, p. 285–478.

¹² Jučas M. *Lietuvos parapijos XV–XVIII a.*, Vilnius, 2007, p. 57.

¹³ Baliulis A. Iš Kupiškio apylinkių praeities, Skapiškis, *Kupiškio kraštas*, Vilnius, 1997, p. 91–118.

¹⁴ Miškinis A. Skapiškis, *Vidurio Lietuvos miestai ir miesteliai*, Vilnius, 2009, p. 396–421.

¹⁵ Keršulytė P. Jaunimo veikla ir pirmieji laikraščėliai Kupiškio krašte, *Kupiškėnų mintys*, 2014, sausio 18, Nr. 8, p. 4, 6; Keršulytė P. Tikėjo, kad vėl pasikartos Lietuvos valstybės atkūrimo scenarijus (apie kai kuriuos 1920–1951 metų laikraščėlius), *Kupiškėnų mintys*, 2014, sausio 25, Nr. 11, p. 4–6.

¹⁶ Nagrockienė I. Tikėjimo pėdsakais po Skapiškį, *Kupiškėnų mintys*, 2012, lapkr. 15, Nr. 132, p. 4.

¹⁷ *Panevėžio vyskupijos kurijos archyvas* (toliau – PVKA), bylos: Skapiškis, 1925–1940; Skapiškis. Šv. Hiacinto; Kupiškio dekanato kunigų konferencija. Nuo 1927; Kupiškio dekanato kunigų konferencija. Vabalninkas. 1933; Skapiškio klebono byla.

¹⁸ PVKA, bylos: Kan. Antanas Balaišis 1923 01 01*1948 10 31*2005 11 07; Kun. Juozapas Bardišauskas 1898 01 18*1925 06 14*1951 05 27; Kun. Laimingas Feliksas Blynas 1922 04 15*1945 04 29*2002 03 26; Kun. Adolfas Breivė 1934 01 15*1948 04 25*2002 07 29; Kun. Mykolas Gilys 1927 01 01*1951 09 21*1987 01 13; Kan. Nikodemus Kasperiušas 1872 01 22*1896 05 18*1956 02 13; Kun. Antanas Kietis 1905 01 14*1934 06 26*1996 05 19; Kun. Anicetas Kisielius SJ 1920 07 23*1945 01 14*2012 02 19; Kun. Vladas Kremenskas 1916 09 12*1941 01 26*2016 12 09; Kun. Juozas Lukšas 1917 10 19*1944 03 25*1997 03 09; Kun. Zenonas Navickas 1937 12 22*1970 05 23*2014 01 26; Kun. Henrikas Prijalgauskas 1892 11 01*1920 05 16*1978 08 23; Kun. Juozapas Mickevičius 1900 01 01*1924 06 14*1985 11 30; Kun. Ignas Šaučiūnas 1905 12 16*1933 04 01*1991 03 08; Kun. Bronislovas Šukys 1924 04 01*1948*1970 07 24; Kun. Benediktas Šveikauskas 1884 03 21*1912 06 12*1941 06 26; Kun. Petras Tijušas 1921 07 08*1948 04 02*1999 12 11; Kan. Povilas Varžinskas 1922 11 25*1948 12 19*2012 07 31; Kun. Antanas Vaškevičius 1913 11 30*1942 12 19*1994 09 23.

¹⁹ Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčios Sakramentų registracijos knygos (Krikštai, Santuokos, Laidotuvės).

²⁰ Skapiškio RKB gimimo metrikų knyga, 1792–1809 m., f. 1310, ap. 1, b. (apskaitos vienetą) 3; Skapiškio RKB gimimo metrikų knyga, 1810–1827 m., f. 1310, ap. 1, b. 4; Skapiškio RKB gimimo metrikų knyga, 1827–1831 m., f. 1310, ap. 1, b. 1; Skapiškio RKB gimimo metrikų knyga, 1831–1848 m., f. 1310, ap. 1, b. 6; Skapiškio RKB gimimo metrikų knyga, 1848–1851 m., f. 1310, ap. 1, b. 7; Skapiškio RKB gimimo metrikų knyga, 1851–1855 m., f. 1310, ap. 1, b. 10; Skapiškio RKB gimimo metrikų knyga, 1855–1861 m., f. 1310, ap. 1, b. 11; Skapiškio RKB gimimo metrikų knyga, 1861–1872 m., f. 1310, ap. 1, b. 14; Skapiškio RKB gimimo metrikų knyga, 1872–1879 m., f. 1310, ap. 1, b. 17; Skapiškio RKB gimimo metrikų knyga, 1879–1886 m., f. 1310, ap. 1, b. 18; Skapiškio RKB gimimo metrikų knyga, 1886–1892 m., f. 1310, ap. 1, b. 20; Skapiškio RKB gimimo metrikų knyga, 1892–1898 m., f. 1310, ap. 1, b. 21; Skapiškio RKB gimimo metrikų knyga, 1898–1904 m., f. 1310, ap. 1, b. 25.

²¹ Skapiškio RKB santuokos metrikų knyga, 1785–1827 m., f. 1310, ap. 1, b. (apskaitos vienetą) 1; Skapiškio RKB santuokos metrikų knyga, 1827–1839 m., f. 1310, ap. 1, b. 5; Skapiškio RKB santuokos metrikų knyga, 1839–1847 m., f. 1310, ap. 1, b. 29; Skapiškio RKB santuokos metrikų knyga, 1848–1857 m., f. 1310, ap. 1, b. 8; Skapiškio RKB santuokos metrikų knyga, 1857–1871 m., f. 1310, ap. 1, b. 12; Skapiškio RKB santuokos metrikų knyga, 1871–1888 m., f. 1310, ap. 1, b. 16; Skapiškio RKB santuokos metrikų knyga, 1888–1905 m., f. 1310, ap. 1, b. 24.

²² Skapiškio RKB mirties metrikų knyga, 1848–1856 m., f. 1310, ap. 1, b. (apskaitos vienetą) 9; Skapiškio RKB mirties metrikų knyga, 1857–1873 m., f. 1310, ap. 1, b. 13; Skapiškio RKB mirties metrikų knyga,

- 1873–1885 m., f. 1310, ap. 1, b. 15; Skapiškio RKB mirties metrikų knyga, 1885–1897 m., f. 1310, ap. 1, b. 19; Skapiškio RKB mirties metrikų knyga, 1897–1907 m., f. 1310, ap. 1, b. 23.
- ²³ Vasiliauskiėnė A. Ieškanti gėrio, *Lietuvos aidas*, 2012, sausio 28, Nr. 22, 23, 24, p. 8; Vasiliauskiėnė A. Uteniškų dėmesys jubiliatei, *Utenis*, 2012, vas. 1, Nr. 9, p. 5.
- ²⁴ Vasiliauskiėnė A. Reginutės Šleikaitės-Vizbickienės 70-mečiui, *Lietuvos aidas*, 2014, gruodžio 6, Nr. 271, 272, 273, p. 6–7; gruodžio 9, Nr. 274, 275, 276, p. 7.
- ²⁵ Vasiliauskiėnė A. Skapiškėnas Bronislovas Jonas Bickus: tremtinys, tautodailininkas, *Kupiškis. Kultūra ir istorija*, 2013, Nr. 11, p. 56–60, 69; Vasiliauskiėnė A. Tautodailininkas Bronius Bickus, *Lietuvos aidas*, 2013, rugpj. 21, Nr. 184, 185, 186, p. 6–7; Vasiliauskiėnė A. Skapiškietis Bronius Bickus: gyvenimas Sibire, *Lietuvos aidas*, 2013, liepos 31, Nr. 166, 167, 168, p. 6–7, 9; Vasiliauskiėnė A. Tremtinio gyvenimas Lietuvoje – Bronius Bickus, *Lietuvos aidas*, 2013, rugpj. 7, Nr. 172, 173, 174, p. 6–7; Vasiliauskiėnė A. Tautodailininko Broniaus Bickačiaus įvertinimas, *Lietuvos aidas*, 2013, rugs. 18, Nr. 208, 209, 210, p. 6–7.
- ²⁶ Vasiliauskiėnė A. Minint kunigo Petro Tijušo 10-ąsias mirties metines, *Kupiškėnų mintys*, 2009, bal. 4, Nr. 40, p. 5, 6–7.
- ²⁷ Vasiliauskiėnė A. Mokytoja Stanislava Mažeikytė – Skapiškio šviesulys, *Kupiškis. Kultūra ir istorija*, 2017, Nr. 5, p. 45–57; Vasiliauskiėnė A. Mokytojos Stanislavos Mažeikytės knyga – pagarbos gimtinei liudijimas, *Kupiškėnų mintys*, 2011, geg. 14, Nr. 55, p. 4; Vasiliauskiėnė A. Mokytoja Stanislava Mažeikytė: gatvės knyga – įdomus pavyzdys, *Voruta*, 2011, rugs. 17, Nr. 18, p. 14; Vasiliauskiėnė A. Gyvoji Skapiškio enciklopedija: mokytoja Stanislava Mažeikytė, *Lietuvos aidas*, 2018, rugs. 11–14, Nr. 193–5, p. 9; rugs. 15–21, Nr. 196–8, p. 8.
- ²⁸ Vasiliauskiėnė A. Per gyvenimą su Dievu širdyje, *Sidabrinė gija*, „XXI amžius“ priedas, 2011, birželis, Nr. 3(41), p. 1, 3.
- ²⁹ Vasiliauskiėnė A. Elenutė Vogulytė-Stuokienė Sibire, *Lietuvos aidas*, 2012, rugs. 12, Nr. 208, 209, 210, p. 6–7; Vasiliauskiėnė A. Ilga kelionė į tremtį, *Lietuvos aidas*, 2012, rugpj. 4, Nr. 178, 179, 180, p. 6.
- ³⁰ Vasiliauskiėnė A. Ona Gruodytė-Leknickienė: kelias į tremtį, gyvenimas Sibire, *Lietuvos aidas*, 2013, lapkr. 23, Nr. 262, 263, 264, p. 6–7; Vasiliauskiėnė A. Tremtinė iš Utenos Skapiškyje: Ona Gruodytė-Leknickienė, *Lietuvos aidas*, 2013, gruodžio 7, Nr. 274, 275, 276, p. 6–7.
- ³¹ Vasiliauskiėnė A. Kanauninkas Antanas Balaišis skapiškėnų atsiminimuose, *Lietuvos aidas*, 2016, gruodžio 17, Nr. 262, 263, 264, p. 7–8; gruodžio 20, Nr. 265, 266, 267, p. 2–3; Vasiliauskiėnė A. Kilnaus skapiškėno gyvenimas ir darbai. Kanauninkas Antanas Balaišis (1923 01 01–1946 10 31–2005 11 07), *Kupiškis. Kultūra ir istorija*, 2016, Nr. 14, p. 42–57.
- ³² Vasiliauskiėnė A. Monsinjoras Petras Meilus: iš monsinjoro giminės istorijos (1), *Lietuvos aidas*, 2016, bal. 12, Nr. 76, 77, 78, p. 6–7; Vasiliauskiėnė A. Monsinjoras Petras Meilus (2): vaikystė: ligos ir mokslai, *Lietuvos aidas*, 2016, bal. 16, Nr. 79, 80, 81, p. 6–7; balandžio 23, Nr. 85, 86, 87, p. 7; Vasiliauskiėnė A. Monsinjoras Petras Meilus (4): Skapiškis ir skapiškėčiai, *Lietuvos aidas*, 2016, geg. 3, Nr. 94, 95, 96, p. 6–7; Vasiliauskiėnė A. Petras Meilus 1932 01 01–2015 10 26, *Kupiškis. Kultūra ir istorija*, 2015, Nr. 13, p. 122–123.
- ³³ Vasiliauskiėnė A. Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos tarnaičių kongregacijos vienuolė s. Michailina (Zita Arbatauskaitė), *Lietuvos aidas*, 2016, geg. 14, Nr. 103, 104, 105, p. 6; geg. 17, Nr. 106, 107, 108, p. 6–7; Vasiliauskiėnė A. Kunigas Juozas Lukšas seselės Zitės Arbatauskaitės PAMI pasakojimuose, *Lietuvos aidas*, 2016, geg. 21, Nr. 109, 110, 111, p. 6–7; geg. 24, Nr. 112, 113, 114, p. 6–7.
- ³⁴ Vasiliauskiėnė A. *Monsinjoras Jonas Juodelis*, Vilnius, 2001, 272 p.
- ³⁵ Vasiliauskiėnė A. *Monsinjoras Klemensas Gutauskas*, Kaunas, 2004, 482 p.
- ³⁶ Vasiliauskiėnė A. *Monsinjoras Petras Baltuška*, Utena: Utenos Indra, 2011, 695 p.
- ³⁷ Vasiliauskiėnė A. Kristaus Žengimo į dangų bažnyčios ir parapijos istorija, *Kupiškis. Naujausi moksliniai lokaliniai tyrimai*, vyr. red. A. Jonušytė, Vilnius: Versmė; Kupiškis: Kupiškio etnografijos muziejus, 2016, p. 362–561, 1179; Vasiliauskiėnė A. Iš Kristaus Žengimo į dangų bažnyčios istorijos, *Kupiškis. Gamtos ir istorijos puslapiai*, sud. A. Jonušytė, Kupiškis: Kupiškio etnografijos muziejus, 2009, p. 199–268, 606–607.
- ³⁸ *Katalikų žinynas 2018*, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2018, p. 68, 351.
- ³⁹ Vasiliauskiėnė A. Bažnyčios atšventinimo jubiliejus, *Lietuvos aidas*, 2018, rugpj. 11–17, Nr. 172–4, p. 10.
- ⁴⁰ Jankauskas V. Pirmoji Kupiškio krašto bažnyčia, *Kupiškis. Kultūra ir istorija*, 2016, Nr. 14, p. 5–14, 36.
- ⁴¹ *Ten pat*, p. 14.
- ⁴² *Ten pat*, p. 11.
- ⁴³ Petkus V. *Dominikonai Lietuvos kultūroje*, Vilnius: Petro ofsetas, 2004, p. 649–650; Kviklys B. *Lietuvos Bažnyčios. Panevėžio vyskupija*, Chicago: Amerikos lietuvių bibliotekos leidykla, 1984, t. 4, p. 359.

- ⁴⁴Petkus V. *Dominikonai Lietuvos kultūroje*, Vilnius: Petro ofsetas, 2004, p. 649.
- ⁴⁵Kasperiūnas N. Skapiškis, *Panevėžio vyskupija. Istoriniai duomenys, pastoracinė veikla*, red. Vysk. K. Pal-tarokas, Vilnius: Katalikų akademija, 1998, p. 221.
- ⁴⁶Petkus V. *Dominikonai Lietuvos kultūroje*, Vilnius: Petro ofsetas, 2004, p. 650.
- ⁴⁷Vasiliauskienė A. Kupiškio vikaras kun. Antonius Drozdowski-Strazdelis, *Kupiškėnų mintys*, 2015, spalio 3, Nr. 113, p. 5–6; Vasiliauskienė A. Strazdelis archyvinuose dokumentuose, *Voruta*, 2015, spalio 31, Nr. 10, p. 2; Vasiliauskienė A. Patikslinti poeto Antano Strazdelio biografijos faktai, *Mokslo Lietuva*, 2015, birž. 26, Nr. 12, p. 11; Vasiliauskienė A. Lietuvos mokslų akademijos rank-raščių lobynuose: poeto Antano Strazdelio gyvenimo faktai, *Mokslo Lietuva*, 2015, liepos 8, Nr. 13, p. 7, 9; Vasiliauskienė A. Strazdelis Kamajuose 1815–1817 ir 1833 metais, *Lietuvos aidas*, 2016, lapkr. 29, Nr. 247, 248, 249, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Strazdelio atminimas gyvas Skapiškyje, *Kupiškėnų mintys*, 2016, geg. 21, Nr. 58, p. 4.
- ⁴⁸Kviklys B. *Lietuvos Bažnyčios. Panevėžio vyskupija*, Chicago: Amerikos lietuvių bibliotekos leidykla, 1984, t. 4, p. 361.
- ⁴⁹Kunigas Laurynas Bortkevičius (1756 08 10– ? –1823 02 15). Kitur rašoma, kad gimė 1750 m. 1770 m. stojo į Dominikonų ordiną. 1774 m. buvo Nesvyžiaus dominikonų konvente. Galimas daiktas, kad studijavo ir Vilniaus akademijoje (po 1773 m. jau ne akademijoje, bet vyriausioje Lietuvos mokykloje), nes buvo gavęs teologijos licenciatą, o paskiau ir teologijos daktaro laipsnį. Nuolatos buvo kilnojamas iš vieno vienuolyno į kitą. 1790 ir 1791 m. buvo Seinų dominikonų vienuolyno mokyklos mokytojas ir Seinų vikaras, 1801 m. spalio 1 d. vienas Laurynas Bortkevičius buvo stojęs į Vilniaus universitetą, bet tai greičiausiai bus buvęs kitas to paties vardo ir pavardės asmuo, nes tuo laiku kunigas L. Bortkevičius jau turėjo teologijos daktaro laipsnį, taigi nebūtų stojęs studentu. Paskirtas Skapiškio vienuolyno prioru, jis 1808 m. Skapiškio savininko Igno Tyzenhauzo lėšomis buvo įsteigęs Skapiškio kalvariją. Mirė Skapiškyje apie 1821–1822 m. (Jo rašytinis palikimas; Biržiška V. *Aleksandrynas*, Vilnius, 1990, t. 2, p. 175, Nr. 65, Laurynas Bortkevičius.) Metrikų knygoje nurodyta mirties data 1823 02 15.
- ⁵⁰Petkus V. *Dominikonai Lietuvos kultūroje*, Vilnius: Petro ofsetas, 2004, p. 653.
- ⁵¹*Ten pat.*
- ⁵²Kasperiūnas N. Skapiškis, *Panevėžio vyskupija. Istoriniai duomenys, pastoracinė veikla*, red. Vysk. K. Pal-tarokas, Vilnius: Katalikų akademija, 1998, p. 221.
- ⁵³Jankauskas V. Pirmoji Kupiškio krašto bažnyčia, *Kupiškis. Kultūra ir istorija*, 2016, Nr. 14, p. 11.
- ⁵⁴Skapiškio RKB mirties metrikų knyga, 1848–1856 m., Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – LVIA), f. 1310, ap. 1, b. (apskaitos vienetas), 9, l. 161.
- ⁵⁵Jankauskas V. Pirmoji Kupiškio krašto bažnyčia, *Kupiškis. Kultūra ir istorija*, 2016, Nr. 14, p. 11.
- ⁵⁶Nagrockienė I. Tikėjimo pėdsakais po Skapiškį, *Kupiškėnų mintys*, 2012, lapkr. 15, Nr. 132, p. 4.
- ⁵⁷Kasperiūnas N. Skapiškis, *Panevėžio vyskupija. Istoriniai duomenys, pastoracinė veikla*, red. Vysk. K. Pal-tarokas, Vilnius: Katalikų akademija, 1998, p. 221.
- ⁵⁸Kviklys B. *Lietuvos Bažnyčios. Panevėžio vyskupija*, Chicago: Amerikos lietuvių bibliotekos leidykla, 1984, t. 4, p. 362.
- ⁵⁹Nagrockienė I. Tikėjimo pėdsakais po Skapiškį, *Kupiškėnų mintys*, 2012, lapkr. 15, Nr. 132, p. 4.
- ⁶⁰*Directorium* 1860, p. 100–101.
- ⁶¹Lentelė sudaryta remiantis *Directorium* 1860, p. 100–127; *Церковный Римско-католический указатель* 1872, c. 152–213.
- ⁶²Lentelė sudaryta remiantis Elenchais: *Directorium* 1860, p. 100–101; *Церковный Римско-католический указатель* 1872, c. 152–154; *Церковный Римско-католический указатель* 1904, c. 34–36; *Directorium* 1906, p. 16–18; *Elenchus* 1921, p. 33–35.
- ⁶³*Церковный Римско-католический указатель* 1872, c. 152–213.
- ⁶⁴Skapiškio RKB mirties metrikų knyga, 1857–1873 m., LVIA, f. 1310, ap. 1, b. 13, l. 311 (įrašas Nr. 59), www.epaveldas.lt; *Directorium* 1860, p. 113, 131.
- ⁶⁵Skapiškio RKB mirties metrikų knyga, 1897–1907 m., LVIA, f. 1310, ap. 1, b. 23, l. 10 (įrašas Nr. 104), www.epaveldas.lt.
- ⁶⁶Kunigas Adomas Jusis (Jusius) (1860–1886–1935 12 30) gimė 1860 m. Pušaloto parapijoje. Mokėsi Rygos gimnazijoje ir Žemaičių kunigų seminarijoje (1883–1886). 1886 m. išventintas į kunigus, vikaro pareigas ėjo Skapiškio parapijoje (1886–1888), Salantų (1888–1889), Pumpėnų (1889 – pusę metų), Žeimės (Žeimių?) parapijoje dirbo iki 1897 m. Paskutinė kun. A. Jusio vikaravimo vieta – Tryškių parapija. Čia dirbo iki 1904 m. 1904 m. buvo paskirtas Pajūrio bažnyčios kuratu, o 1908 m. Balninkų parapijos klebonu. Šias pareigas ėjo iki mirties. Mirė Balninkuose 1935 m. gruodžio 30 d. [Autorius nenurodytas]. Trumpi nekrologai. A. A. kunigas Adomas Jusis, *Tiesos kelias*, Oficialinė dalis, 1936, Nr. 3, p. 48.

- ⁶⁷ *Церковный Римско-католический указатель* 1872, c. 230, 237.
- ⁶⁸ Apie savo dėdės mirtį yra užrašęs Juozas Vileišis, ieškojęs kunigo Skapiškio kapinėse ir 1985 m. liepos 6 d. parašęs laišką B. Vileišytei-Tursienei, RTA): „*Skapiškio kapinėse yra toks pat dėdės Petro pastatytas kryžius (deja, neprižiūrimas kun. Juozo Vileišio kapas sunyko, jo vieta išdilo iš žmonių atminties). Aš asmeniškai su Aldute 1938 m. aplankiau dėdės Juozo kapą*“ (žr.: Aničas J. Vytautas, Juozas ir Vincas Vileišiai, Vilnius: Alma littera, 2000, p. 251).
- ⁶⁹ Skapiškio RKB mirimo metrikų knyga, 1885–1897 m., www.epaveldas.lt.
- ⁷⁰ Aničas J. Vytautas, Juozas ir Vincas Vileišiai, Vilnius: Alma littera, 2000, p. 251; Juozo Vileišio 1985 m. liepos 6 d. laiškas B. Vileišytei-Tursienei, RTA).
- ⁷¹ *Церковный Римско-католический указатель* 1904, c. 114, 119.
- ⁷² Dogelis P. *Mano gyvenimo prisiminimai*, Kaunas, 1936, p. 70–71.
- ⁷³ *Directorium horarum canonicarum et missarum pro dioecesi Telsensi seu Samogitiensi in annum Domini Communem MCMV*, Vilnae: Typis Joseph Zawadzki, 1904, p. 34–36; 135–137.
- ⁷⁴ *Directorium* 1906, p. 120–122.
- ⁷⁵ Kviklys B. *Lietuvos Bažnyčios. Panevėžio vyskupija*, Chicago: Amerikos lietuvių bibliotekos leidykla, 1984, t. 4, p. 362.
- ⁷⁶ Lentelė parengta remiantis archyvine medžiaga: www.epaveldas.lt; Skapiškio RKB gimimo, santuokų ir mirties metrikų knygos; Petkus V. *Dominikonai Lietuvos kultūroje*, Vilnius: Petro ofsetas, 2004, p. 647–663. Kelių, autorės nerastų, kunigų pavardes nurodė istorikas *Vidmantas Jankūnas*. Lentelėje palikta nemažai klausukų – tai liudija, kad nepavyko nustatyti vienos ar kitos datos; užrašytos dvi datos rodo, kad skirtinguose leidiniuose nurodytos kitos datos. Metrikų knygoose dvasininkų pavardės ne tik įvairuoja, bet skirtingu metu rašytos lotynų, lenkų arba rusų, o vėlesniais laikais ir lietuvių kalbomis – lentelėje bandyta jas sulietuvinti...
- ⁷⁷ Kviklys B. *Lietuvos Bažnyčios. Panevėžio vyskupija*, Chicago: Amerikos lietuvių bibliotekos leidykla, 1984, t. 4, p. 361.
- ⁷⁸ 1907–1915 m. Vilniuje lietuvių kalba buvo leidžiamas visuomenės, literatūros ir politikos laikraštis „*Viltis*“. Laikraščio įsteigėjai Antanas Smetona ir Juozas Tumas-Vaižgantas, redagavo A. Smetona, padedamas J. Tumo ir J. Dobužinskio. Nuo 1914 m. „*Vilties*“ redaktoriumi iš Maskvos buvo iškvieistas Pranas Dovydaitis.
- ⁷⁹ Vasiliauskienė A. Skapiškis prieš 100 metų spaudoje, *Kupiškėnų mintys*, 2013, rugs. 26, Nr. 109, p. 4; Vasiliauskienė A. Skapiškis XX amžiaus pradžioje, *Lietuvos aidas*, 2018, rugs. 1–3, Nr. 184–6, p. 7.
- ⁸⁰ [Autorius nenurodytas]. Nuo Skapiškio, *Tėvynės Sargas*, 1899, geg. Nr. 5, p. 31.
- ⁸¹ Katelė L. Įvairios žinios, Čedasai, *Viltis*, 1913, liepos 21 (rugpj. 3), Nr. 84, p. 3.
- ⁸² Vireliūnas A., Bukėnas J. Draugijų gyvenimas, *Viltis* (Visuomenės, literatūros ir politikos laikraštis), 1913, birž. 29 (liepos 12), Nr. 75, p. 3.
- ⁸³ [Autorius nenurodytas]. Pirmininku išrinktas Kaz. A. Vaitiekūnas, *Viltis*, 1913, liepos 17(30), Nr. 82, p. 2.
- ⁸⁴ Keleivis. Skapiškis (Ežerėnų apskritis), *Viltis*, 1913, vas. 20 (kovo 5), Nr. 21, p. 3–4.
- ⁸⁵ Vaikštikas. Skapiškis (Ežerėnų apskr.), *Viltis*, 1913, birž. 19 (liepos 2), Nr. 70, p. 4.
- ⁸⁶ Pasaulio perėjūnas. Įvairios žinios. Skapiškis, *Viltis*, 1913, liepos 24 (rugpj.), Nr. 85, p. 3.
- ⁸⁷ Buvęs skapiškietis. Pavadinimas nenurodytas, *Viltis*, 1913, liepos 31 (rugpj. 13), Nr. 88, p. 3.
- ⁸⁸ A. p. Skapiškis, *Viltis*, 1914, gruodžio 5(18), Nr. 275, p. 1.
- ⁸⁹ Pakeleivis. Žiemos blogybės, Skapiškis, *Viltis*, 1914, sausio 12(25), Nr. 9, p. 2.
- ⁹⁰ Skriptor. Įvairūs atsitikimai. Skapiškis, *Viltis*, 1914, vas. 27 (kovo mėn.), Nr. 48, p. 3.
- ⁹¹ [Autorius nenurodytas]. *Viltis*, 1914, birž. 7(19), Nr. 123, p. 2.
- ⁹² Vėžys. Skapiškis, *Viltis*, 1915, sausio 15(28), Nr. 11, p. 1.
- ⁹³ Kunigas Mykolas Andrius Prijalgauskas (1866–1889–1925 08 28). Klebonas kun. Mykolas Andriejus Prijalgauskas į Skapiškį buvo paskirtas 1919 m. ir čia dirbo šešerius metus (1919–1925) – iki mirties; atvykęs rado jau nuo 1917 m. vikaraujantį kun. Boleslovą Beinoravičių (1883 10 23–1917 05 20–1951), 1924 m. dirbo vikaras Petras Saveikis (1891 06 08–1915 05 16–po 1940), iki 1923 m. buvęs Saločių vikaras. 1924 m. vikaru į Skapiškį paskirtas Henrikas Prijalgauskas (žr.: *Elenchus* 1921, p. 66, 75; *Elenchus* 1924, p. 97).
- ⁹⁴ *Elenchus* 1921, p. 66, 75.
- ⁹⁵ *Elenchus* 1924, p. 97.
- ⁹⁶ Kun. Juozapas Mickevičius nuo 1928 m. Raguvo vikaras, juo dirbo ir 1928 m.
- ⁹⁷ Kunigas Henrikas Prijalgauskas (1892 11 01–1920 05 16–1978 08 23). Gimė 1892 m. lapkričio 1 d. Žemaitijoje, netoli Šiluvos, nusigyvenusių bajorų šeimoje. Tėvai nuomodavo dvarus. Henrikas mokėsi

- Kauno kunigų seminarijoje. 1920 m. gegužės 16 d. išventintas kunigu. Žr.: *Elenchus*, 1925, p. 97; Jurgaitis J. *Aukos keliu*, Vilnius: Enko, 1992, p. 326–327.
- ⁹⁸ Skrinkas R. G. *Piligrimo vadovas po stebuklingas Marijos vietas*, Kaunas: Iudex, 1999, Skapiškis, Nr. 63, p. 243–244.
- ⁹⁹ *Elenchus* 1921, p. 33–35.
- ¹⁰⁰ Protokolo nuorašas, 1922 m. kovo 9 d., Nr. 279, PVKA, b. Skapiškis, 1925–1940.
- ¹⁰¹ Žemaičių vyskupijos kurijos Bažnyčios turtų valdymo tarybos įsakymas, 1922 m. kovo 22 d., Nr. 1325, *ten pat*.
- ¹⁰² Vanda Silvestravičiūtė (Silvestravičaitė) kilusi iš žemaičių bajorų, M. Davainio-Silvestraičio giminė. Gimė Vaiguvoje, Kelmės r., anksti likusi našlaitė buvo globojama pusbrolio kun. M. A. Prijalgausko. Mokėsi Sankt Peterburge. Nuo jaunų dienų įsijungė į lietuvišką veiklą: platino draudžiamą lietuvišką spaudą, bendravo su Maironiu, A. Žmuidzinavičiumi. 1904 m. mokė vaikus savo įkurtoje slapoje mokykloje. 1905 m. Zarasuose su pussesere Olimpija Prijalgauskaite-Bytautiene įkūrė vaikų darželį, įsteigė siuvimo ir kirpimo kursus, tautinių juostų dirbtuvę. 1908 m. apsigyvenusi Papilyje (čia dirbo kun. M. Prijalgauskas), suorganizavo „Saulės“ draugijos skyrių. 1909 m. suruošė pirmąją kalėdinę eglutę „Saulės“ mokyklos mokiniams. Pirmojo pasaulinio karo metu pasitraukė į Voronežą. 1918 m. rudenį sugrįžusi apsigyveno vėl Papilyje. 1920 m. kartu su kun. M. Prijalgausku atvyko į Skapiškį. 1920 08–1925 V. Silvestravičiūtė vadovavo Skapiškyje, buvusiose vienuolyno patalpose, veikusiai LKMD juostų audimo dirbtuvei ir už savo dirbinius Lietuvoje gavo 3 aukso medalius (Panevėžio, Klaipėdos ir Kauno parodose), 8 pirmo laipsnio pagyrimo laštus. Dirbtuvės dirbiniai eksponuoti keliose tarptautinėse parodose: Londone (1921, 1925), Monzoje (Italija, 1925). V. Silvestravičiūtė buvo LKMD Skapiškio skyriaus valdybos pirmininkė. Mirus kun. M. Prijalgauskui liko gyventi Skapiškio klebonijoje, globojama kan. N. Kasperiuo. Nuo 1932 m. sausio 7 d. Skapiškio JŪR audimo konkurso instruktore. Antrojo pasaulinio karo metais išvyko į Biržus, ten ir mirė (žr.: Šatavičiūtė I. Skapiškio audėjų dirbtuvė tarpukario dailiųjų amatų sąjūdžio šviesoje, *Kupiškis. Kultūra ir istorija*, 2007, Nr. 5, p. 35–39; Jankauskas V. Silvestravičiūtė V., *Kupiškėnų enciklopedija (R–Ž)*, sud. V. Jankauskas. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2017, t. 3, p. 98).
- ¹⁰³ *Elenchus* 1924, p. 27–74.
- ¹⁰⁴ *Ten pat*, p. 38–39.
- ¹⁰⁵ *Elenchus* 1925, p. 38–39.
- ¹⁰⁶ *Directorium* 1906, p. 51, 99, 108.
- ¹⁰⁷ *Elenchus* 1921, p. 70.
- ¹⁰⁸ [Autorius nenurodytas]. *Arkivyskupas Mečislovas Reimys*, Chicago, 1977, p. 57–58.
- ¹⁰⁹ Vasiliauskienė A. 120 metų Šventojo Rašto vertėjui (minint metropolitą Juozapą Skvirecko jubiliejų), *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius, 1994, t. 7, p. 84–122.
- ¹¹⁰ Žemaitis K. Pirmojo Vilkaviškio vyskupo Antano Karoso asmenybės bruožai, *Soter*, 2001, t. 6, p. 153–160.
- ¹¹¹ [Autorius nenurodytas]. *Arkivyskupas Mečislovas Reimys*, Chicago, 1977, 248 p.
- ¹¹² Plačiau apie Panevėžio vyskupiją žr.: Kviklys B. *Lietuvos bažnyčios. Panevėžio vyskupija*, Chicago, 1984, t. 4; *Panevėžio vyskupija. Istoriniai duomenys. Pastoracinė veikla*, Vilnius, 1998; plačiau apie vysk. K. Paltaroką žr.: *Kazimieras Paltarokas*, sud. R. Mazūrienė, Panevėžys, 1998, 278 p.
- ¹¹³ Švogžlys-Milžinas N. *Vyskupas Juozapas Kukta*, Kaišiadorys, 2003, 359 p.
- ¹¹⁴ Pruskus V. Pirmasis Telšių vyskupas Justinas Staugaitis, *Katalikų žinynas*, Vilnius, 1993, p. 58–76; Staugaitis J. *Mano atsiminimai*, Vilnius, 1995, 376 p.
- ¹¹⁵ Vaičius A. Vyskupo Vincento Borisevičiaus pastoracinė ir visuomeninė veikla, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius: Katalikų akademija, 1994, t. 7, p. 273–276; Stančikas D., Bogomolovaitė I. Vyskupo Vincento Borisevičiaus tardymas ir žūtis, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius: Katalikų akademija, 1994, t. 7, p. 277–283.
- ¹¹⁶ Panevėžio vyskupo, Vilniaus kapitulinio vikaro K. Paltaroko 1952 m. sausio 17 d. pasirašytas dokumentas, PVKA, Skapiškio klebono byla.
- ¹¹⁷ Kviklys B. *Lietuvos bažnyčios. Panevėžio vyskupija*, Chicago, 1984, t. 4, p. 11; *Elenchus* 1940, p. 139–183.
- ¹¹⁸ LYA, f. K-1, ap. 46, d. 1, b. 1644.
- ¹¹⁹ Jurgaitis J. *Aukos keliu*, Vilnius, 1992, p. 430.
- ¹²⁰ Antanaitis B. Netekome garbingo prelato. A+A prel. Kazimieras Dulksnys (1910–1935–2001), *XXI amžius*, 2002, sausio 4, Nr. 1, p. 6; Jasėnas J. Maironis seminaristo akimis, *Žemaičių saulutė*, 2002, vas. 15, Nr. 7, p. 2; Vasiliauskienė A. Panevėžio vyskupija neteko dar vieno ganytojo, *Draugas*, 2002, sausio 22, Nr. 14, p. 4; Vasiliauskienė A. Prelato Kazimiero Dulksnio šimtmečio jubiliejui, *XXI amžius*, 2010, vas. 5, Nr. 10, p. 8–9; Vasiliauskienė A. Prisiminus prelatą Kazimierą Dulksnį,

- Kupiškėnų mintys*, 2010, vas. 6, Nr. 15, p. 5–6; Vasiliauskienė A. Prelatas Kazimieras Dulksnys, *Monsinjonas Petras Baltuška*, Utena: Utenos Indra, 2011, p. 417–420; Vasiliauskienė A. Prelatas Kazimieras Dulksnys (1910 02 09–1935 06 15–2001 12 09), *Kupiškis. Naujausi moksliniai lokaliniai tyrimai*, red. A. Jonušytė, Vilnius: Versmė, Kupiškis: Kupiškio etnografijos muziejus, 2016, p. 456–465.
- ¹²¹ LKMA Centro valdyba. Vyskupui Juozui Preikšui – 75, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius: Katalikų akademija, 2001, t. 19, p. 622–623; Vasiliauskienė A. Išsipildžiusios svajonės ir ateities viltys. Panevėžio vyskupui Juozui Preikšui – 75-eri, *XXI amžius*, 2001, lapkr. 23, Nr. 88, p. 4; Vasiliauskienė A. Tarnavęs Dievui ir žmonėms A+A vysk. Juozas Preikšas (1926 11 22–1951 09 23–1984 12 02–2018 02 11), *XXI amžius*, 2018, vas. 15, Nr. 7, p. 11, 14; Vasiliauskienė A. A+A vysk. Juozas Preikšas (1926 11 22–1951 09 23–1984 12 02–2018 02 11), *Katalikas* (laikraštis apie katalikų gyvenimą Lietuvoje ir pasaulyje), 2018, kovo 2, Nr. 5, p. 2–3; Vasiliauskienė A. Vyskupas Juozas Preikšas, Preikšas J. *Žodžiai*, sud. J. Brazauskas, Panevėžys, 2006, p. 9–38.
- ¹²² Veilentas V. Panevėžys sveikina ganytoją, *Katalikų pasaulis*, 1989, kovo 19, Nr. 4, p. 15.
- ¹²³ 1999 m. rugpjūčio 8 d. Skapiškio bažnyčioje priėmė Sutvirtinimo sakramentą, PVKA, B. Skapiškis, Šv. Hiacinto.
- ¹²⁴ *Katalikų žinynas 2001*, Vilnius, 2001, p. 129–146; *Panevėžio vyskupijai 75* (lankstinukas), Panevėžys, 2001, 20 p.
- ¹²⁵ Rinkūnienė G. Vyskupo tikslas – žiūrėti Jo žvilgsniu, *Panevėžio balsas*, 2002, vasario 18, Nr. 39, p. 3.
- ¹²⁶ Vasiliauskienė A. Vyskupo Liongino Virbalo SJ ingresas Panevėžio katedroje, *Voruta*, 2013, rugpj. 31, Nr. 18, p. 1, 14; rugs. 14, Nr. 19, p. 14.
- ¹²⁷ Vyskupas Genadijus Linas (Linas – vienuolio vardas) Vodojpanovas OFM gimė 1973 m. birželio 8 d. Nidoje.
- ¹²⁸ Vasiliauskienė A. Vyskupas Linas Vodopjanovas OFM – „Baltų ainių“ laureatas, *Lietuvos aidas*, 2015, gruodžio 29, Nr. 292, 293, 294, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Vyskupas Linas Vodopjanovas OFM: ingresas į Panevėžio katedrą, *Lietuvos aidas*, 2016, rugpj. 13, Nr. 178, 179, 180, p. 6–7; rugpj. 20, Nr. 181, 182, 183, p. 6.
- ¹²⁹ Ramaneckienė I. Konferencijos Kupiškyje savitumas – iškilminga ir išpūdinga, informatyvu ir nuoširdžiai paprasta, *Lietuvos aidas*, 2017, sausio 10, Nr. 7, 8, 9, p. 4–5; Vasiliauskienė A. Konferencijos apie dvasingumą vyksta Kupiškyje, *Katalikas*, 2018, birž. 15, Nr. 12, p. 3; Vasiliauskienė A. Pašvęstojo gyvenimo metų įamžinimas Kupiškyje: mokslinė konferencija, *Kupiškėnų mintys*, 2015, spalio 22, Nr. 121, p. 2; Vasiliauskienė A. Konferencija „Pašaukimo šventumui išsipildymas Lietuvių tautoje“: I sesija, *Lietuvos aidas*, 2017, gruodžio 30, Nr. 292–4, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Konferencija „Pašaukimo šventumui išsipildymas Lietuvių tautoje“: II sesija, *Lietuvos aidas*, 2018, sausio 6, Nr. 1–3, p. 6–7.
- ¹³⁰ *Elenchus* 1924, p. 38–39; *Elenchus* 1925, p. 38–39; *Elenchus* 1926, p. 39–41; *Elenchus* 1928, p. 81–83.
- ¹³¹ *Elenchus* 1926, p. 94.
- ¹³² Kun. Nikodemo Kasperiuono 1925 m. rugsėjo 16 d. raportas Nr. 206, PVKA, b. Skapiškis.
- ¹³³ Kupiškio dekanato kun. M. Kirlio 1925 m. spalio 1 d. raportas Nr. 1078 Jo Ekscelencijai Žemaičių vyskupui, PVKA, b. Skapiškis.
- ¹³⁴ Žemaičių vyskupijos Kupiškio dekanato Skapiškio parapijos bažnyčios inventorių 1925 m., PVKA, b. Skapiškis, 1925–1940.
- ¹³⁵ Skapiškio klebono 1925 m. spalio 7 d. raportas Nr. 397, PVKA, b. Skapiškis.
- ¹³⁶ [Autorius nenurodytas]. Kunigų atmainos Panevėžio vyskupijoje, *Tiesos kelias*, 1927, Nr. 9, p. 86.
- ¹³⁷ [Autorius nenurodytas]. Kunigų atmainos Panevėžio vyskupijoje, *Tiesos kelias*, Oficialinė dalis, 1927, Nr. 9, p. 86.
- ¹³⁸ Skapiškio klebono kun. Kasperiuono 1926 m. kovo 25 d. raportas Nr. 265, PVKA, b. Skapiškis, 1925–1940.
- ¹³⁹ Žemaičių vyskupijos kurija, Bažn. turtų valdymo taryba, 1926 m. kovo 31 d. raštas Nr. 1697, *ten pat*.
- ¹⁴⁰ Skapiškio R-K bažnyčios klebono 1926 m. rugsėjo 12 d. raštas Nr. 458; Skapiškio R-K bažnyčios klebono 1929 m. balandžio 9 d. raštas Nr. 247, PVKA, b. Skapiškio klebono byla.
- ¹⁴¹ *Elenchus* 1926, p. 39–41.
- ¹⁴² *Elenchus* 1928, p. 82–83.
- ¹⁴³ *Elenchus* 1940, p. 156–159.
- ¹⁴⁴ Kviklys B. *Lietuvos Bažnyčios. Panevėžio vyskupija*, Chicago: Amerikos lietuvių bibliotekos leidykla, 1984, t. 4, p. 362.
- ¹⁴⁵ 1929 m. lapkričio 26 d. pranešimas Nr. 1587, PVKA, Skapiškio klebono byla.
- ¹⁴⁶ 1929 m. gegužės 27 d. raštas Nr. 426, *ten pat*.

- ¹⁴⁷ Panevėžio vyskupijos Kupiškio dekanato Skapiškio parapijos 1936 m. apyskaita, PVKA, b. Skapiškis, 1925–1940.
- ¹⁴⁸ Panevėžio vyskupijos Kupiškio dekanato Skapiškio parapijos 1936 m. apyskaita, *ten pat*.
- ¹⁴⁹ Panevėžio vyskupijos Skapiškio parapijos 1937 m. apyskaita, *ten pat*.
- ¹⁵⁰ Panevėžio vyskupijos Kupiškio dekanato Skapiškio parapijos 1938 m. apyskaita, *ten pat*.
- ¹⁵¹ 1939 m. vasario 22 d. raštas Nr. 109, PVKA, Skapiškio klebono byla.
- ¹⁵² 1929 m. rugsėjo 19 d. raštas Nr. 506, *ten pat*.
- ¹⁵³ Panevėžio vyskupijos Bažnytinių turtų valdymo tarybos 1937 m. spalio 14 d. įgaliojimas Nr. 5726, PVKA, b. Skapiškis, 1925–1940.
- ¹⁵⁴ Kasperiūnas N. Skapiškis, *Panevėžio vyskupija. Istoriniai duomenys, pastoracinė veikla*, red. Vysk. K. Paltarokas, Vilnius: Katalikų Akademija, 1998, p. 221.
- ¹⁵⁵ Panevėžio vyskupijos Skapiškio parapijos 1937 m. apyskaita, PVKA, b. Skapiškis, 1925–1940.
- ¹⁵⁶ 1933 m. lapkričio 19 d. raštas Nr. 478, PVKA, b. Skapiškio klebono byla.
- ¹⁵⁷ Panevėžio vyskupijos kurijos Bažnyčios turtų valdymo tarybos įsakymas Nr. 5663, 1934 m. gruodžio 31 d., PVKA, b. Skapiškis, 1925–1940.
- ¹⁵⁸ 1934 m. gruodžio 21 d. raštas Nr. 541, PVKA, b. Skapiškio klebono byla.
- ¹⁵⁹ 1931 m. birželio 28 d. raportas Nr. 443, *ten pat*.
- ¹⁶⁰ Lentelė sudaryta remiantis kunigų, dėščiųsių tikybą Skapiškio parapijos mokyklose, ataskaitomis, parašytomis Kupiškio dekanui.
- ¹⁶¹ Lankė Pandėlio klebonas (Salų parap.)
- ¹⁶² Lankė Pandėlio klebonas.
- ¹⁶³ [Autorius nenurodytas]. Skapiškis. Ko šie erdvūs rūmai laukia? *Mūsų laikraštis*, 1930, lapkr. 15, Nr. 46, p. 6.
- ¹⁶⁴ Kasperiūnas N. Skapiškis, *Panevėžio vyskupija. Istoriniai duomenys, pastoracinė veikla*, red. Vysk. K. Paltarokas, Vilnius: Katalikų akademija, 1998, p. 222.
- ¹⁶⁵ Lentelė sudaryta remiantis Skapiškio klebonų ar administratorių ataskaitomis Kupiškio dekanui, PVKA, Skapiškio klebono byla.
- ¹⁶⁶ Kunigas Juozapas Mickevičius (1900 01 01–1924 06 14–1985 11 30). Gimė 1900 m. sausio 1 d. Lapių miestelyje, Kauno r. Ten sausio 12 d. pakrikštytas. Tėvas vargonininkas užaugino 8 vaikus. [Autorius nenurodytas]. A. A. Kun. jubil. Juozapas Mickevičius (1900–1924–1985), *Katalikų kalendorius žinynas*, 1987 (A), Kaunas–Vilnius: Lietuvos vyskupų konferencijos leidinys, 1987, p. 232–233.)
- ¹⁶⁷ Kunigas Benediktas Šveikauskas (1884 03 21–1912 06 12–1941 06 26), žr. p. 416–417.
- ¹⁶⁸ Kunigas Petras Strazdas (1908 10 08–1933 04 01–1941 ?). Miręs ir palaidotas Aviliuose.
- ¹⁶⁹ Kunigas Ignas Šiaučiūnas (1905 12 16–1933 04 01–1991 03 08), Ignacas Šiaučiūnas, žr. p. 412–414.
- ¹⁷⁰ Kunigas Antanas Kietis (1905 01 14–1934 06 26–1996 05 19), žr. p. 370–375.
- ¹⁷¹ Kunigas Juozapas Bardišauskas (1898 01 18–1925 06 14–1951 05 27), žr. p. 339–347.
- ¹⁷² Kunigas Mykolas Mikeliūnas (1903 08 14–1939 05 13–1975 05 19).
- ¹⁷³ Kunigas Vladas Kremenskas (1916 09 12–1941 01 26–2016 12 09).
- ¹⁷⁴ Kunigas Anicetas Kisielius (1920 07 23–1945 01 14–2012 02 19), žr. p. 375–376.
- ¹⁷⁵ Kunigas Adolfas Breivė (1934 01 15–1948 04 25–2002 07 29), žr. p. 350.
- ¹⁷⁶ Kunigas Valentinas Šikšnius-Šikšnyns (1914 08 04–1939 06 03–1984 12 08), 1940 m. buvo Luokės vikaras.
- ¹⁷⁷ Kunigas Laimingas Feliksas Blynas (1922 04 15–1945 04 29–2002 03 26), žr. p. 348–349.
- ¹⁷⁸ Kunigas Bronislovas Šukys (1924 04 01–1948 12 19–1970 07 24), žr. p. 414–416.
- ¹⁷⁹ Kunigas Mykolas Gilyš (1927 01 01–1951 09 21–1987 01 13). *Katalikų kalendorius žinynas* 1988; Jurgaitis J. *Aukos keliu*, Vilnius: Enko, 1992, p. 394.
- ¹⁸⁰ Lentelė sudaryta remiantis *Elenchais*, PVKA kunigų bylomis.
- ¹⁸¹ [Autorius nenurodytas]. Kunigų atmainos Panevėžio vyskupijoje, *Tiesos kelias*, 1931, Nr. 1, p. 16; 1927 m. – Kuprelišio kuratas. Kunigo iniciatyva 1928 m. Kupreliškyje bažnyčia ir varpinė apdengta cinkuota skarda, taip pat ir pastatyta špitolė. 1941 m. sušaudytas, palaidotas Rokiškio kapinėse.
- ¹⁸² [Autorius nenurodytas]. Kunigų atmainos Panevėžio vyskupijoje, *Tiesos kelias*, 1933, Nr. 7–8, p. 87.
- ¹⁸³ *Elenchus* 1936, p. 118–120.
- ¹⁸⁴ Vasiliauskienė A. Ieškanti gėrio, *Lietuvos aidas*, 2012, sausio 28, Nr. 22, 23, 24, p. 8.
- ¹⁸⁵ 1939 m. sausio 7 d. Panevėžio vyskupo raštas Nr. 859, PVKA, b. Skapiškis, 1925–1940.
- ¹⁸⁶ Jurgaitis J. *Aukos keliu*, Vilnius: Enko, 1992, p. 468.

- ¹⁸⁷ Vasiliauskiene A. Papilio bažnyčios statytojas, Sibiro kankinys, *XXI amžius*, 2010, birž. 18, Nr. 47, p. 10.
- ¹⁸⁸ Vasiliauskiene A. Kunigas Juozapas Bardišauskas (1898 01 18–1925 06 14–1951 05 27): pastatęs Papilio bažnyčia, nušautas Sibire, *Voruta*, 2010, sausio 23, Nr. 2, p. 13; vas. 6, Nr. 3, p. 13; vas. 20, Nr. 4, p. 13; kovo 6, Nr. 5, p. 13.
- ¹⁸⁹ Raišupis M. [Vladas Būtėnas]. *Dabarties kankiniai. Lietuvos vyskupų, kunigų ir tikinčiųjų kryžiaus kelias pirmojoje ir antrojoje sovietų okupacijoje*, Chicago: Krikščionis gyvenime, 1972, 436 p.
- ¹⁹⁰ Apie Povilą Burbą nepavyko rasti duomenų nei „Katalikų žinyuose“, nei mirusiųjų kunigų sąrašuose. Jis neminimas ir kun. Jono Jurgaičio knygoje „Aukos keliu“.
- ¹⁹¹ Vasiliauskiene A. Sėjo Dievo meilės grūda. A+A Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos tarnaičių kongregacijos vienuolė s. Palmyra Petronėlė Pauliūtė (1925 04 06–2013 02 15), *XXI amžius*, 2013, kovo 22, Nr. 12, p. 9.
- ¹⁹² Vasiliauskiene A. Kunigas Juozas Lukšas seselės Zitos Arbatauskaitės PAMI pasakojimuose, *Lietuvos aidas*, 2016, geg. 21, Nr. 109, 110, 111, p. 6–7; geg. 24, Nr. 112, 113, 114, p. 6–7.
- ¹⁹³ Vasiliauskiene A. Monsinoras iš Šeriškių, *XXI amžius*, 2013, bal. 12, Nr. 15, p. 10, 12; Vasiliauskiene A. Monsinoras Petras Meilus: be primicijų sulaukė sekundicijų, *Kupiškėnų mintys*, 2013, geg. 2, Nr. 49, p. 4.
- ¹⁹⁴ 1951 m. kovo 30 d. raštas, PVKA, Skapiškio klebono byla.
- ¹⁹⁵ 1951 04 06 Panevėžio vyskupo K. Paltaroko raštas Nr. 331, PVKA, b. Kun. Šukys Bronislovas 1924 04 01–1970 07 24.
- ¹⁹⁶ 1953 06 17 Panevėžio vyskupo Vilniaus kapitulinio vikaro K. Paltaroko raštas Nr. 573, *ten pat*.
- ¹⁹⁷ Kasperiūnas N. Skapiškis, *Panevėžio vyskupija. Istoriniai duomenys, pastoracinė veikla*, red. Vysk. K. Paltarokas, Vilnius: Katalikų akademija, 1998, p. 222.
- ¹⁹⁸ 1953 m. rugsėjo 18 d. raštas Nr. 1050, PVKA, b. Skapiškio klebono byla.
- ¹⁹⁹ Vasiliauskiene A. Kristaus Žengimo į dangų bažnyčios ir parapijos istorija, *Kupiškis. Naujausi moksliniai lokaliniai tyrimai*, red. A. Jonušytė, Vilnius: Versmė, Kupiškis: Kupiškio etnografijos muziejus, 2016, p. 402–406.
- ²⁰⁰ Kupiškio dekanato kunigų konferencijos, įvykusios 1927 08 16, protokolas, PVKA, b. Kupiškio dekanato kunigų konferencija, nuo 1927.
- ²⁰¹ Panevėžio vyskupijos kurijos 1937 01 07 raštas Nr. 125; Panevėžio vyskupijos kurijos 1939 03 22 raštas Nr. 2061; Panevėžio vyskupijos kurijos 1940 02 07 raštas Nr. 1242, PVKA, b. Kupiškio dekanato kunigų konferencija, Vabalninkas, 1933.
- ²⁰² Kasperiūnas N. Skapiškis, *Panevėžio vyskupija. Istoriniai duomenys, pastoracinė veikla*, red. Vysk. K. Paltarokas, Vilnius: Katalikų akademija, 1998, p. 220–223.
- ²⁰³ [Autorius nenurodytas]. Skapiškis. Ko šie erdvūs rūmai laukia? *Mūsų laikraštis*, 1930, lapkr. 15, Nr. 46, p. 6.
- ²⁰⁴ [Autorius nenurodytas]. Skapiškis. Karvės darosi pieningesnės, *Mūsų laikraštis*, 1930, lapkr. 8, Nr. 45, p. 5.
- ²⁰⁵ Kanauninkas Nikodemas Kasperiūnas (1872 01 22–1896 05 18–1956 02 13), žr. p. 357–370.
- ²⁰⁶ (ps). Rokiškis, *XX amžius*, 1937, spalio 15, Nr. 235, p. 7.
- ²⁰⁷ Lentelė sudaryta remiantis PVKA, b. Kupiškis. Kristaus Žengimo į dangų.
- ²⁰⁸ Spiglys A. Diena Skapišky, *Mūsų momentas* (visuomeninis iliustruotas savaitraštis), Šiauliai, 1937, geg. 29, Nr. 21, p. 6.
- ²⁰⁹ [Autorius nenurodytas]. Pasikorė nepajėgdamas iškęsti skausmų, *XX amžius*, 1937, rugpj. 3, Nr. 173, p. 8.
- ²¹⁰ Keršulytė P. Tikėjo, kad vėl pasikartos Lietuvos valstybės atkūrimo scenarijus (apie kai kuriuos 1920–1951 metų laikraščius), *Kupiškėnų mintys*, 2014, sausio 25, Nr. 11, p. 4–6.
- ²¹¹ [Autorius nenurodytas]. Ateitininkų gyvenimo kronika, *Ateitis*, 1926, Nr. 4, p. 249.
- ²¹² [Autorius nenurodytas]. Ateitininkų gyvenimo kronika, *Ateitis*, 1926, Nr. 9–10, p. 475.
- ²¹³ *Ten pat*.
- ²¹⁴ [Autorius nenurodytas]. Ateitininkų gyvenimo kronika, *Ateitis*, 1927, Nr. 5–6, p. 314.
- ²¹⁵ [Autorius nenurodytas]. Ateitininkų gyvenimo kronika, *Ateitis*, 1927, Nr. 1, p. 52.
- ²¹⁶ (Kor). Sendraugiai, stud. ir kita, *Ateitis*, 1928, Nr. 1, p. 60.
- ²¹⁷ [Autorius nenurodytas]. Centrinų įstaigų darbai, *Ateitis*, 1928, Nr. 2–3, p. 147.
- ²¹⁸ [Autorius nenurodytas]. Jaunesnieji at-kai, *Ateitis*, 1928, Nr. 2–3, p. 154; [Autorius nenurodytas]. Ateitininkų gyvenimo kronika, *Ateitis*, 1926, Nr. 4, p. 249.
- ²¹⁹ [Autorius nenurodytas]. Centrinų įstaigų darbai, *Ateitis*, 1928, Nr. 2–3, p. 147.

- ²²⁰ Panevėžio vyskupijos kurijos raštas Kupiškio dekanui, 1935 m. gruodžio 24, Nr. 5988, *PVKA*, b. Skapiškio klebono byla.
- ²²¹ [Autorius nenurodytas]. Tėvynė ir pasauly, *XX amžius*, 1937, geg. 3, Nr. 98, p. 7.
- ²²² Lentelė sudaryta remiantis *PVKA*, b. Skapiškis, 1925–1940.
- ²²³ Kupiškio dekanato Skapiškio par. (cirkulo) valdytojo pranešimas Panevėžio vyskupijos kurijai apie katalikiškų organizacijų būklę parapijoje 1936 m., *PVKA*, b. Skapiškis, 1925–1940.
- ²²⁴ *Katalikų veikimo centro Panevėžio rajono biuletėnis*, 1928, Nr. 2, p. 4.
- ²²⁵ Kupiškio dekanato Skapiškio par. (cirkulo) valdytojo pranešimas Panevėžio vyskupijos kurijai apie katalikiškų organizacijų būklę parapijoje 1936 m., *PVKA*, b. Skapiškis, 1925–1940.
- ²²⁶ *Ten pat*.
- ²²⁷ Biržiška M. *Vilniaus Golgota* (2-asis (fotografuotinis) leidimas), Vilnius: Mintis, 1992, p. 445.
- ²²⁸ *Ten pat*, p. 569–571.
- ²²⁹ *Ten pat*, p. 644.
- ²³⁰ Panevėžio vyskupijos kurijos 1932 m. lapkričio 4 d. raštas Nr. 6711, Kupiškio dekanui, *PVKA*, b. Kupiškio klebono byla.
- ²³¹ Panevėžio vyskupijos Skapiškio parapijos 1937 m. apyskaita, *PVKA*, b. Skapiškis, 1925–1940.
- ²³² Kaladė J. Žinios iš visos Lietuvos, Skapiškis, *Ūkininkas*, 1927, bal. 24, Nr. 17, p. 208.
- ²³³ [Autorius nenurodytas]. Žinios iš visos Lietuvos, Skapiškis, *Ūkininkas*, 1927, geg. 8, Nr. 19, p. 233.
- ²³⁴ Skapiškio P. p. b-vės „Aušra“ valdybos posėdžio 1931 m. rugpjūčio 4 d. protokolas Nr. 7, *PVKA*, b. Skapiškis.
- ²³⁵ [Autorius nenurodytas]. Skapiškis. Karvės darosi pieningesnės, *Mūsų laikraštis*, 1930, lapkr. 8, Nr. 45, p. 5.
- ²³⁶ Liudijimas, 1931 m. spalio 11 d., *PVKA*, b. Skapiškis.
- ²³⁷ Kupiškio dekanato pranešimas Panevėžio vyskupijos kurijai, 1931 m. lapkričio 16 d., Nr. 383, *PVKA*, b. Skapiškis.
- ²³⁸ Kasperiušas N. Skapiškis, *Panevėžio vyskupija. Istoriniai duomenys, pastoracinė veikla*, red. Vysk. K Paltarokas, Vilnius: Katalikų akademija, 1998, p. 222.
- ²³⁹ Panevėžio vyskupijos Skapiškio parapijos 1937 m. apyskaita, *PVKA*, b. Skapiškis, 1925–1940.
- ²⁴⁰ Skrinskas R. G. *Piligrimo vadovas po stebuklingas Marijos vietas*, Kaunas: Iudex, 1999, Skapiškis, Nr. 63, p. 243–244.
- ²⁴¹ Panevėžio vyskupijos Skapiškio parapijos 1937 m. apyskaita, *PVKA*, b. Skapiškis, 1925–1940.
- ²⁴² Panevėžio vyskupijos Kupiškio dekanato Skapiškio parapijos 1938 m. apyskaita, *PVKA*, b. Skapiškis, 1925–1940.
- ²⁴³ Lileikienė V. Lietuvos Lurdų (grotų) tipologiniai ypatumai, Krikščioniškosios vertybės modernioje visuomenėje, red. ir sud. S. Vaitekūnas, A. Ramonas, *Tiltai*, Priedas, Mokslo darbai, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2004, Nr. 23, p. 119–134; Skrinskas R. G. *Piligrimo vadovas po stebuklingas Marijos vietas*, Kaunas: Iudex, 1999, Skapiškis, Nr. 63, p. 243–244.
- ²⁴⁴ *Ten pat*.
- ²⁴⁵ Stankevičienė R. Šiluvos bazilikos paveikslas „Švč. Mergelė Marija su vaikeliu“. Istorinis ir ikonografinis kontekstas, http://www.ldm.lt/Naujausiosparodos/Metrastis_sestas.htm, Lietuvos dailės muziejaus metraštis, kn. 6.
- ²⁴⁶ Jankauskas V. Pirmoji Kupiškio krašto bažnyčia, *Kupiškis. Kultūra ir istorija*, 2016, Nr. 14, p. 8–10.
- ²⁴⁷ Račiūnaitė T. *Atvaizdo gyvastis: Švč. Mergelės Marijos stebuklingųjų atvaizdų patirtis Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVII–XVIII a.*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2014, 536 p.
- ²⁴⁸ Švč. Mergelės Marijos su kūdikiu paveikslas Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčioje unikalus kodas – 7965.
- ²⁴⁹ 1944 m. lapkričio 29 d. Karo nuostolių įkainojimo komisijos posėdžio protokolas, *PVKA*, b. Skapiškio klebono byla.
- ²⁵⁰ *Illustrissime Domine*. 1946 m. gegužės 30 d., *PVKA*, b. Skapiškis.
- ²⁵¹ Lietuvoje A. Blombergo gamybos vargonai pastatyti Palėvenės Šv. Dominyko bažnyčioje (1913 m.), Užguosčio Šv. apaštalo Petro ir Pauliaus bažnyčioje (1903 m., *Opus* 193).
- ²⁵² Panevėžio vyskupijos Skapiškio parapijos 1937 m. apyskaita, *PVKA*, b. Skapiškis, 1925–1940.
- ²⁵³ *Ten pat*.
- ²⁵⁴ Vasiliauskienė A. Leonardas Juškėnas: prie vienu vargonų pusę amžiaus, *Lietuvos aidas*, 2012, lapkr. 17, Nr. 256, 257, 258, p. 7; Vasiliauskienė A. Skapiškio vargonininkas, *Sidabrinė gija*, „XXI amžiaus“ priedas, 2012, lapkr., Nr. 4, p. 1, 3 (*XXI amžius*, 2012, lapkr. 16, Nr. 43).

- ²⁵⁵ Lentelė sudaryta remiantis buvusių choristų pasakojimais, PVKA ir KBA bylomis.
- ²⁵⁶ Vasiliauskienė A. Gyvenimą paskyrusi muzikai, *XXI amžius*, 2000, lapkr. 29, Nr. 91, p. 10, 16; Vasiliauskienė A. Žemėje dalijusi širdies grožį, *XXI amžius*, 2000, vas. 9, Nr. 11, p. 11; Vasiliauskienė A. Gyvenimą paskyrusi muzikai. Apie Genovaitę Gokaite-Maironienę, *Žymiosios XX amžiaus Lietuvos moterys*, sud. O. Voverienė, Kaunas: Naujasis amžius, 2000, p. 272–278; Vasiliauskienė A. Kristaus Žengimo į dangų bažnyčios ir parapijos istorija, *Kupiškis. Naujausi moksliniai lokaliniai tyrimai*, red. A. Jonušytė, Vilnius: Versmė, Kupiškis: Kupiškio etnografijos muziejus, 2016, p. 433–435.
- ²⁵⁷ Ramanauskienė A. *Palėvenės Šv. Dominyko bažnyčios vargonininkai* (informacinis lankstinukas), 2007 m.
- ²⁵⁸ *Ten pat.*
- ²⁵⁹ Vasiliauskienė A. Skapiškio parapijos klebonas Albertas Kasperavičius (1): Kelias į kunigystę, *Lietuvos aidas*, 2018, sausio 13, Nr. 7–9, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Skapiškio parapijos klebonas Albertas Kasperavičius (2): Darbas parapijose, kunigystės 20-metis, *Lietuvos aidas*, 2018, sausio 16, Nr. 10–2, p. 6–7.
- ²⁶⁰ Vasiliauskienė A. Per gyvenimą su Dievu širdyje, *Sidabrinė gija*, „XXI amžiaus“ priedas, 2011, birž. Nr. 3 (41), p. 1, 3.
- ²⁶¹ Vasiliauskienė A. Receptas gydyti vienetvę ir net ligas, *Lietuvos aidas*, 2011, lapkr. 12, Nr. 253, 254, 255, p. 6; lapkr. 16, Nr. 256, 257, 258, p. 4.
- ²⁶² Skapiškio bažnyčios ir jos inventoriaus perdavimo aktas Nr. 6, 1954 01 23, PVKA, b. Kupiškis.
- ²⁶³ Indrašius V. Kun. Antanas Paurys, *Doros, švoiesos ir tiesos apaštalai* (Zarasų krašto dvasininkai), Vilnius, 2003, p. 134–136.
- ²⁶⁴ 1933 m. birželio 22 d. įsakymas Nr. 2926, PVKA, b. Skapiškis, 1925–1940.
- ²⁶⁵ 1940 m. rugpjūčio 29 d. raštas Nr. 4696, PVKA, b. Skapiškis. Šv. Hiacinto.
- ²⁶⁶ Panevėžio vyskupijos kurijos 2001 m. kovo 5 d. raštas Nr. 94, *ten pat.*
- ²⁶⁷ Vasiliauskienė A. Zakristijonas Paulinas Kaluina: iš Palaidžios į Skapiškį, *Lietuvos aidas*, 2012, rugs. 22, Nr. 217, 218, 219, p. 8; Vasiliauskienė A. Skapiškio zakristijonas Paulinas Kaluina: audimo raštų kūrėjas, *Lietuvos aidas*, 2012, spalio 20, Nr. 238, 239, 240, p. 7.
- ²⁶⁸ Statuso suteikimo data 1987 12 22; yra apskaitos kortelė. 1986 m. sąvado ekspedicijos medžiaga – nuoroda į apskaitos kortelę, *Kultūros paveldo centro duomenų skyriaus archyvas*.
- ²⁶⁹ J. Rimavičius buvo užkietėjęs žvejys. Žuvį Skapiškio ežere gaudė slapta ir parduodavo klebono šeimininkams – kitiems nedrįsdavo net siūlyti.
- ²⁷⁰ Vasiliauskienė A. Skapiškietis, gimęs Sibire (1): Gindvilių Puronai, *Lietuvos aidas*, 2018, geg. 22–25, Nr. 109–1, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Skapiškietis, gimęs Sibire (2): Povilas Puronas, *Lietuvos aidas*, 2018, geg. 26–28, Nr. 112–14, p. 6.
- ²⁷¹ Skapiškietis miškų ūkio inžinierius Vidmantas Markevičius 1949 m. baigė Skapiškio progimnaziją, 1953 m. – Kupiškio vidurinę mokyklą. 1953–1958 m. studijavo Lietuvos žemės ūkio akademijos Miškų ūkio fakultete. 1960–2001 m. dirbo vyr. dėstytoju Kauno miškų technikume (nuo 1990 m. – Kauno aukštesnioji miškų mokykla, nuo 2002 m. – Kauno miškų ir aplinkos inžinerijos kolegija). Visa pedagoginė veikla susijusi su miškų atkūrimu, sodmenų auginimu, gyvenviečių želdynais bei jų selekcija. Prisidėjo kuriant profesorius Povilo Matulionio muziejaus Kupiškyje ekspoziciją ir aplinką. Dalyvauja kraštotyros veikloje, rašo straipsnius „Kupiškėnų enciklopedijai“ ir kitiems leidiniams. V. Markevičius Lietuvos miškininkų sąjungos ir Lietuvai pagražinti draugijos narys (Kupiškio viešosios bibliotekos duomenys).
- ²⁷² Vasiliauskienė A. Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos tarnaičių kongregacijos vienuolė s. Michailina (Zita Arbatauskaitė), *Lietuvos aidas*, 2016, geg. 14, Nr. 103, 104, 105, p. 6; geg. 17, Nr. 106, 107, 108, p. 6–7.
- ²⁷³ Vasiliauskienė A. Sėjo Dievo meilės grūdą. A+A Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos tarnaičių kongregacijos vienuolė s. Palmyra Petronėlė Pauliūtė (1925 04 06–2013 02 15), *XXI amžius*, 2013, kovo 22, Nr. 12, p. 9.
- ²⁷⁴ Vasiliauskienė A. Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos tarnaičių kongregacijos vienuolė s. Michailina (Zita Arbatauskaitė), *Lietuvos aidas*, 2016, geg. 14, Nr. 103, 104, 105, p. 6; geg. 17, Nr. 106, 107, 108, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Kunigas Juozas Lukšas seselės Zitos Arbatauskaitės PAMI pasakojimuose, *Lietuvos aidas*, 2016, geg. 21, Nr. 109, 110, 111, p. 6–7; geg. 24, Nr. 112, 113, 114, p. 6–7.
- ²⁷⁵ 1957 m. gruodžio 31 d. pranešimas, PVKA, Skapiškio klebono byla.
- ²⁷⁶ 1958 m. gruodžio 29 d. raštas Nr. 38, *ten pat.*
- ²⁷⁷ 1958 m. balandžio 7 d. pranešimas Nr. 7, *ten pat.*
- ²⁷⁸ 1959 m. lapkričio 18 d. raštas Nr. 35; gruodžio 26 d. raštas Nr. 37; gruodžio 31 d. raštas Nr. 38, *ten pat.*

- ²⁷⁹ Vasiliauskiėnė A. Kun. Gaudentas Ikamas – Daujėnų klebonas (1964–2000), *Daujėnai*, red. A. Šimkūnas, Vilnius: Versmė, 2015, p. 380–382.
- ²⁸⁰ 1960 m. rugsėjo 23 d. raštas Nr. 24, *ten pat*.
- ²⁸¹ 1960 m. gruodžio 16 d. raštas Nr. 33, *ten pat*.
- ²⁸² 1960 m. spalio 20 d. raštas Nr. 29, *ten pat*.
- ²⁸³ 1960 m. gruodžio 30 d. raštas Nr. 34, *ten pat*.
- ²⁸⁴ 1963 m. gruodžio 30 d. raštas, *ten pat*.
- ²⁸⁵ 1967 m. gruodžio 26 d. raštas, *ten pat*.
- ²⁸⁶ Lentelė parengta remiantis Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčios laidotuvių registracijos knygomis.
- ²⁸⁷ 1974 m. Skapiškio bažnyčios metinės dekanalinės vizitacijos protokolas, PVKA, b. Skapiškis. Šv. Hiacinto.
- ²⁸⁸ Skapiškio bažnyčios komiteto narių sąrašas, 1969 m. sausio 16 d., *ten pat*.
- ²⁸⁹ Vasiliauskiėnė A. Kunigas Juozas Lukšas seselės Zitos Arbatauskaitės PAMI pasakojimuose, *Lietuvos aidas*, 2016, geg. 21, Nr. 109, 110, 111, p. 6–7; geg. 24, Nr. 112, 113, 114, p. 6–7.
- ²⁹⁰ Vasiliauskiėnė A. Sėjo Dievo meilės grūdą. A+A Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos tarnaičių kongregacijos vienuolė s. Palmyra Petronėlė Pauliutė (1925 04 06–2013 02 15), *XXI amžius*, 2013, kovo 22, Nr. 12, p. 9.
- ²⁹¹ Skapiškio parapijos perdavimo–priėmimo protokolas, 1976 m. birželio 2 d., PVKA, b. Skapiškis. Šv. Hiacinto.
- ²⁹² *Ten pat*.
- ²⁹³ Skapiškio parapijos perdavimo–priėmimo protokolas, 1981 m. gruodžio 12 d., *ten pat*.
- ²⁹⁴ Kunigas Antanas Vaškevičius (1913 11 30–1942 12 19–1994 09 23), žr. p. 436–448.
- ²⁹⁵ Garbės kanauninkas Povilas Varžinskas (1922 11 25–1948 12 19–2012 07 31), žr. p. 426–436.
- ²⁹⁶ Vasiliauskiėnė A. Reginutės Šleikaitės–Vizbickienės 70-mečiui, *Lietuvos aidas*, 2014, gruodžio 6, Nr. 271, 272, 273, p. 6–7; gruodžio 9, Nr. 274, 275, 276, p. 7.
- ²⁹⁷ *Ten pat*.
- ²⁹⁸ Vladas Abromavičius, Bronius Antanaitis, Jonas Augustauskas, Antanas Balaišis, Jurgis Balickaitis, Antanas Bitvinskas, Antanas Bunkus, Izidorius Butkus, Benediktas Česnavičius, Konstantinas Černys, Kazimieras Girnius, Petras Jankus, Jonas Jonys, Paulius Jurkovlenecas (buvęs Jurkulėnas), Leonas Kalinauskas, Stasys Kurmauskas, Z. Leonas Lukšas, vyskupas Vladas Michelevičius, Juozas Miėdažys, Vytautas Mikutavičius, Antanas Mitrikas, Kazimieras Montvila, Vladas Petrusevičius, Jonas Pilka, Steponas Pilka, Vincas Prancietis, Antanas Ranusas, Pranas Sabaliauskas, Alfonsas Sadauskas, Juozas Semaška, Vytautas Sidaras, Antanas Slavinskas, Povilas Svirskis, Bronius Šukys, Petras Tavoraitis, Benediktas Urbonas, Juozas Vaičeliūnas, Juozas Vaičionis, Povilas Varžinskas, Česlovas Zažeckas. Daugelis jų jau pašaukti į Amžinybę.
- ²⁹⁹ PVKA, b. Skapiškis. Šv. Hiacinto.
- ³⁰⁰ Skapiškis, 1999 m. rugpjūčio 12 d., *ten pat*.
- ³⁰¹ 1999 08 08 Skapiškio bažnyčioje priėmė Sutvirtinimo sakramentą, *ten pat*.
- ³⁰² Alekniėnė V. Gražuolė iš Mirabelio kaimo, *Kupiškėnų mintys*, 2013, sausio 19, Nr. 8, p. 3–5.
- ³⁰³ Vasiliauskiėnė A. Tautodailininkas Bronius Bickus, *Lietuvos aidas*, 2013, rugpj. 21, Nr. 184, 185, 186, p. 6–7; Vasiliauskiėnė A. Tremtinio gyvenimas Lietuvoje – Bronius Bickus, *Lietuvos aidas*, 2013, rugpj. 7, Nr. 172, 173, 174, p. 6–7; Vasiliauskiėnė A. Skapiškėnas Bronislovas Jonas Bickus: tremtinys, tautodailininkas, *Kupiškis. Kultūra ir istorija*, 2013, Nr. 11, p. 56–60, 69; Vasiliauskiėnė A. Skapiškietis Bronius Bickus: gyvenimas Sibire, *Lietuvos aidas*, 2013, liepos 31, Nr. 166, 167, 168, p. 6–7, 9.
- ³⁰⁴ Vasiliauskiėnė A. Pirmoji personalinė skapiškietės Laimutės Papučkaitės paroda, *Lietuvos aidas*, 2016, geg. 28, Nr. 115, 116, 117, p. 6–7.
- ³⁰⁵ Vasiliauskiėnė A. Renginiai paminėtas tautos dainius, *XXI amžius*, 2012, birž. 29, Nr. 26, p. 7; Vasiliauskiėnė A. Spektaklio premjera Skapiškyje, *Kupiškėnų mintys*, 2011, bal. 30, Nr. 49, p. 5.
- ³⁰⁶ 2007 m. rugsėjo 14 d. dekretas Nr. 744/07, PVKA, b. Daujėnai, Švč. Jėzaus Vardo.
- ³⁰⁷ Gasaitytė I. Už nemigo naktį – netikėtas atlygis, *Panevėžio rytas*, 2008, bal. 10, Nr. 79, p. 1, 4; Savickas S. Varpo dužiai naktį sukėlė sąmyšį, *Panevėžio rytas*, 2008, bal. 3, Nr. 73, p. 1, 5.
- ³⁰⁸ Gasaitytė I. Už nemigo naktį – netikėtas atlygis, *Panevėžio rytas*, 2008, bal. 10, Nr. 79, p. 4.
- ³⁰⁹ Kunigas Zenonas Navickas (1937 12 22–1970 05 23–2014 01 26), žr. p. 407–411.
- ³¹⁰ Skapiškio šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčios – parapijos perdavimo–priėmimo aktas, PVKA, b. Skapiškis, Šv. Hiacinto.

- ³¹¹ Aičionių (Eičionių) k., Ažuvažių k., Bajorų k., Baštupio k., Biliūnų k., Čivonių k., Čivų k., Čypelių k., Dailiūnų k., Duoniūnų k., Girvalakių k., Gūrų k., Jaučiapiėvių k., Jokšių k., Jurėniškių k., Kandrenėlių k., Kandrenų k., Kepurių k., Kerelių k., Kirkėnų k., Kreipšių k., Laičių k., Mičiūnų k., Mikiškių k., Mirabelio k., Misiukiškio k., Miškonių k., Mituvos k., Naivių k., Pocauskų k., Puponių k., Skapiškio gel. st., Skapiškio mstl., Skapiškio vnk., Slabados k., Staniuliškio vns., Šimiškių k., Švedukalnio k., Tatkonių k., Topolio vnk., Totorių k., Tvirų k., Vaduvų k., Vainiškių k., Vengriškio vnk., Vergučių k., Vėželių k., Žardeliškių k., Žiogų k., *ten pat.*
- ³¹² Juškienė V. Bažnyčios geradariai be atpildo neliks, *Panevėžio rytas*, 2006, birž. 3, Nr. 143, p. 9–10.
- ³¹³ Vasiliauskienė A. Skapiškio moksleivių ateitininkų kuopa, *Ateitis*, 2010, Nr. 6, p. 58–59; Vasiliauskienė A. Skapiškio moksleivių dovana Ateitininkijos šimtmečiui, *Lietuvos aidas*, 2010, birž. 12, Nr. 134, 135, 136, p. 7.
- ³¹⁴ Skrinskas R. Kai kaltinamas kanonų besilaikantis kunigas, *XXI amžius*, 2006, rugs. 22, Nr. 71, p. 8.
- ³¹⁵ Eitavičienė S. Kunigas Salvijus Pranskūnas: „Biržiečius mylėjau, o jie mylėjo mane...“ *Šiaurės Rytai*, 2015, birž. 23, Nr. 73, p. 1, 6.
- ³¹⁶ Bugailiškienė R. Juokų diena Skapiškyje, *Gintaro giminė*, 2016, Nr. 4, p. 4; Bugailiškienė R. Juokų diena Skapiškyje, *Kupiškėnų mintys*, 2016, bal. 16, Nr. 43, p. 5; Bugailiškienė R. Šv. Lauryno atlydai subūrė skapiškėnus, *Kupiškėnų mintys*, 2013, rugpj. 22, Nr. 94, p. 6; Bugailiškienė R. Pirmosios knygos sutiktuvės Skapiškyje, *Kupiškėnų mintys*, 2015, rugs. 26, Nr. 110, p. 5; Jonušytė A. Prisimintos gegužinės ir jų muzikantai, *Kupiškėnų mintys*, 2016, rugpj. 9, Nr. 92, p. 1, 6; Stanienė R., Bugailiškienė R. Adventinis susitikimas Skapiškio bendruomenėje, *Lietuvos aidas*, 2014, gruodžio 20, Nr. 283, 284, 285, p. 6.
- ³¹⁷ Nagrockienė I. Pienių festivaliai – prioritetinio Lietuvos regiono statusas, *Kupiškėnų mintys*, 2015, geg. 26, Nr. 60, p. 1, 3, 6; Nagrockienė I. Pienės žydėjo ir jaunam, ir senam, *Kupiškėnų mintys*, 2016, geg. 24, Nr. 59, p. 1–2; Nagrockienė I. Skapiškio festivalis sujungė tris jubiliejus, *Kupiškėnų mintys*, 2012, geg. 29, Nr. 61, p. 1, 3; Šulcienė N. „Pienės pūkas“ vėl sklandė Skapiškyje, *Kupiškėnų mintys*, 2008, geg. 27, Nr. 58, p. 1, 6; Šulcienė N. Skapiškyje jaunimas kabino pienių medų, *Kupiškėnų mintys*, 2013, geg. 28, Nr. 60, p. 1, 3.
- ³¹⁸ Jonušytė A. Konferencija Skapiškyje Maironiu pagerbti, *Kupiškėnų mintys*, 2012, geg. 29, Nr. 61, p. 2; Jonušytė A. Konferencija Skapiškio vidurinėje mokykloje, *Kupiškėnų mintys*, 2011, geg. 24, Nr. 59, p. 2, 6; Jonušytė A. Konferencija „Scientia et historia“ Skapiškyje, *Kupiškėnų mintys*, 2018, bal. 24, Nr. 46, p. 2; Jankevičienė A. Mokslų daktarė Aldona Vasiliauskienė pagerbta Skapiškio pagrindinėje mokykloje, *Lietuvos aidas*, 2016, bal. 5, Nr. 70, 71, 72, p. 6–7; Nagrockienė I. Skapiškio mokyklai – 260 metų, *Kupiškėnų mintys*, 2015, birž. 4, Nr. 64, p. 4; Nagrockienė I. Prieš du šimtmečius Skapiškyje vaikščiojo vienuoliai, *Kupiškėnų mintys*, 2015, geg. 21, Nr. 58, p. 4; Nagrockienė I. Skapiškis į gyvenimą palydėjo paskutinius abiturientus, *Kupiškėnų mintys*, 2015, geg. 31, Nr. 62, p. 2.
- ³¹⁹ Aleknienė B. Dar vienas mūsų kraštietės įvertinimas, *Kupiškėnų mintys*, 2008, rugs. 27, Nr. 110, p. 6; Aleknienė B. Mokslininkė Skapiškyje jaučiasi sava, *Kupiškėnų mintys*, 2008, gruodžio 27, Nr. 147, p. 5, 6; Aleknienė B. Mokslininkė gimtadienį šventė tarp kraštiečių ir savo knygų herojų, *Kupiškėnų mintys*, 2005, liepos 16, Nr. 84, p. 1, 2; Aleknienė B. Mokslininkės pasiekimai, *Kupiškėnų mintys*, 2014, geg. 29, Nr. 61, p. 1, 3; Aleknienė B. Mūsų kraštiečiai – vardinis Popiežiaus Palaiminimas, *Lietuvos aidas*, 2006, sausio 12, Nr. 9, p. 10; Briedienė R. Ukrainiečių padėka – Aukso žvaigždė, *Kupiškio žinios*, 2006, kovo 25, Nr. 23, p. 1, 2; [Autorius nenurodytas]. Gera žinia. Apdovanojimas, *Kupiškėnų mintys*, 2011, spalio 13, Nr. 119, p. 1; Bugailiškienė R. Kupiškio krašto ukrainiečiai – atsiliepkite, *Kupiškėnų mintys*, 2009, rug. 1, Nr. 101, p. 1; Bugailiškienė R. Į vaikystės miestelį su dovanomis ir svečiais, *Kupiškėnų mintys*, 2006, rugs. 16, Nr. 104, p. 5; Butkevičiūtė N. Antroji ekspedicija į Skapiškį, *Kupiškėnų mintys*, 2013, rugpj. 6, Nr. 88, p. 1–2, 6; Jonušytė A. Paminėtas mokslininkės jubiliejus, *Kupiškėnų mintys*, 2015, rugpj. 4, Nr. 88, p. 2; Jonušytė A. Konferencija Skapiškyje arkivyskupui atminti, *Kupiškėnų mintys*, 2013, rugpj. 1, Nr. 86, p. 4; Jonušytė A. Rusijos piligrimai Skapiškyje, *Kupiškėnų mintys*, 2013, geg. 9, Nr. 52, p. 4; Jonušytė A. Lokalinių tyrimų ekspedicija į Kupiškį ir Skapiškį, *Kupiškėnų mintys*, 2012, liepos 21, Nr. 83, p. 4; Guščius A. Dr. Aldonai Vasiliauskienei – dar vienas apdovanojimas, *Lietuvos aidas*, 2009, liepos 22, Nr. 135, 136, 137, p. 5; Guščius A. Mokslininkės darbo sėkmės priežastys, arba kas slepiasi po apdovanojimais? *Lietuvos aidas*, 2007, vas. 22, Nr. 43, p. 7; Orentaitė A. Knygnešė iš Kupiškio krašto, *Kupiškėnų mintys*, 2005, geg. 21, Nr. 60, p. 4; Orentaitė A. Šių dienų knygnešė, *XXI amžius*, 2005, birž. 1, Nr. 42, p. 3; Mackevičienė Z. Skapiškietė dr. Aldona Vasiliauskienė – tarp žymiausių uteniškių, *Lietuvos aidas*, 2011, lapkr. 19, Nr. 259, 260, 261, p. 7; Matulevičius A. Vasiliauskienė-Pajedaitė Aldona Vladislava, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, Vilnius, Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2013, t. 24, p. 727–728; Nagrockienė I. Į rajoną nusileido mokslininkų desantas, *Kupiškėnų mintys*, 2012, rugpj. 4, Nr. 89, p. 1, 7; Pilvelis A. Artėjant prie pusterčio šimto, *Lietuvos aidas*, 2013,

- kovo 13, Nr. 55, 56, 57, p. 1–2; Pipynienė J. Reikšmingas įvertinimas, *Kupiškėnų mintys*, 2013, birž. 8, Nr. 65, p. 5; Pipynienė J. Aldona Vasiliauskienė: „Bendraudama su žmonėmis, stengiuosi laužyti stereotipus“, *Kupiškėnų mintys*, 2010, liepos 24, Nr. 81, p. 1, 3, 5; Pipynienė J. Netikėti svečiai Skapiškyje, *Kupiškėnų mintys*, 2007, lapkr. 15, Nr. 130, p. 4; Pipynienė J., Bugailiškienė R. Dažna viešnia Skapiškyje, *Kupiškėnų mintys*, 2005, liepos 12, Nr. 82, p. 3; Ramaneckienė I. 400 dr. Aldonos Vasiliauskienės straipsnių „Lietuvos aide“, *Lietuvos aidas*, 2016, liepos 2, Nr. 142, 143, 144, p. 4; liepos 9, Nr. 148, 149, 150, p. 5; liepos 12, Nr. 151, 152, 153, p. 8; Ramaneckienė I. Istorikės A. Vasiliauskienės gyvenimas ir veikla „Vardan tos Lietuvos“, *Šiaulių naujienos*, 2016, kovo 12, Nr. 48, p. 7, 12, 17; Ramaneckienė I. Nestandartinis gimtadienis – kaip ir pats Aldonos gyvenimas, *Lietuvos aidas*, 2015, liepos 28, Nr. 166, 167, 168, p. 4–5; Ramaneckienė I. Kiekvieno mūsų širdis išsiilgusi dėmesio, gerumo ir pagarbos, *Lietuvos aidas*, 2015, rugpj. 29, Nr. 190, 191, 192, p. 1–3; Ramaneckienė I. Jubiliatei dukart – lietuviškai ir ukrainietišškai – giedota „Ilgiausių metų...“ XXI amžius, 2015, rugs. 4, Nr. 32, p. 4, 16; Stakytė I. Lankėsi Ukrainos ambasadorius, *Kupiškėnų mintys*, 2009, rugs. 12, Nr. 106, p. 1, 3; Šukys A. Muziejų metams – muziejaus kūrimas Skapiškyje, *Mokslo ir technikos raida Lietuvoje* (16-osios mokslo istorikų konferencijos, įvykusios Vilniuje 2012 m. gruodžio 6 d., pranešimai), sud. A. Nakas, R. Keliotienė, Vilnius: Technika, 2012, p. 118–131; Šukys A. Mečislovo Reinio kūrybos dvasingumas: istorinė įamžinimo apžvalga, *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 2008, 1 (17), p. 43–50; Zapereckienė L. Jubiliejus virtęs miestelio švente, *Lietuvos aidas*, 2015, rugs. 12, Nr. 203, 204, 205, p. 6–7.
- ³²⁰ Kunigas Albertas Kasperavičius (gim. 1972 m. rugpjūčio 4 d., iššventintas į kunigus 1997 m. gruodžio 7 d.), žr. 272–276.
- ³²¹ Vasiliauskienė A. Šv. Lauryno atlidai, XXI amžius, 2017, rugpj. 31, Nr. 33, p. 12; Vasiliauskienė A. Pranciškonai pasauliečiai šv. Lauryno atliduose Skapiškyje, *Lietuvos aidas*, 2017, rugs. 12, Nr. 202–4, p. 6–7; rugs. 16, Nr. 205–7.
- ³²² Vasiliauskienė A. Išpūdinga šventė Skapiškio pagrindinėje mokykloje, *Lietuvos aidas*, 2017, birž. 13, Nr. 130–2, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Mokslinė konferencija Skapiškio (Kupiškio r.) pagrindinėje mokykloje (1): įžanga, sveikinimai, padėkos, *Lietuvos aidas*, 2018, geg. 5–7, Nr. 94–96, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Mokslinė konferencija Skapiškio (Kupiškio r.) pagrindinėje mokykloje (2): pirmieji trys pranešimai, *Lietuvos aidas*, 2018, geg. 12–14, Nr. 100–2, p. 7; Vasiliauskienė A. Mokslinė konferencija Skapiškio (Kupiškio r.) pagrindinėje mokykloje (3): dėmesys Dievo tarnui arkivyskupui Mečislovui Reiniui, *Lietuvos aidas*, 2018, geg. 19–21, Nr. 106–8, p. 5; Vasiliauskienė A. Mokslinė konferencija Skapiškio (Kupiškio r.) pagrindinėje mokykloje (4): lokalinių klausimų apžvalga, *Lietuvos aidas*, 2018, birž. 2–4, Nr. 118–0, p. 4; birž. 5–8, Nr. 121–3, p. 6; Vasiliauskienė A. Mokslinė konferencija Skapiškio (Kupiškio r.) pagrindinėje mokykloje (5): mokslinių straipsnių rinkinio „Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinas: iš liaudies – liaudžiai“ pristatymas, *Lietuvos aidas*, 2018, birž. 9–11, Nr. 124–6, p. 6; birž. 12–15, Nr. 127–9, p. 6.
- ³²³ Vasiliauskienė A. Bažnyčios atšventinimo jubiliejus, *Lietuvos aidas*, 2018, rugpj. 11–13, Nr. 172–4, p. 10.
- ³²⁴ Vasiliauskienė A. Šventė klebono kunigystės 20-metį, XXI amžius, 2018, sausio 12, Nr. 2, p. 13–14.
- ³²⁵ Vasiliauskienė A. Lankėsi „Marijos radijo“ savanorės, XXI amžius, 2018, bal. 2, Nr. 16, p. 14; Vasiliauskienė A. „Marijos radijas“ ir skapiškėnai, *Lietuvos aidas*, 2018, bal. 28–geg. 4, Nr. 91–93, p. 6.
- ³²⁶ Vasiliauskienė A. Skapiškietis, gimęs Sibire (1): Gindvilių Puronai, *Lietuvos aidas*, 2018, geg. 22–25, Nr. 109–1, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Skapiškietis, gimęs Sibire (2): Povilas Puronas, *Lietuvos aidas*, 2018, geg. 26–28, Nr. 112–14, p. 6.
- ³²⁷ Kunigas Petras Tijušas (1921 07 08–1948 04 25–1999 12 11), žr. p. 418–423.
- ³²⁸ Kanauninkas Antanas Balaišis (1923 01 01–1948 10 31–2005 11 07), žr. p. 307–338.
- ³²⁹ Monsinjoras Petras Meilus (1932 01 01–1963 04 10–2015 10 26), žr. p. 386–407.
- ³³⁰ S. Klara (Dalia Liutkevičiūtė) PAMI, žr. p. 453–460.
- ³³¹ S. Leonė (Alma Šimėnaitė).
- ³³² Lentelė parengta remiantis PVKA esančiomis kunigų bylomis, straipsniais periodikoje, kunigų prisiminimais, papasakotais autorei ar išspausdintais knygoje.
- ³³³ Vasiliauskienė A. Antano Ruškio dovana meno gerbėjams, *Utenis*, 2011, bal. 2, Nr. 26, p. 5–6.
- ³³⁴ Vasiliauskienė A. Arkivyskupo M. Reinio koplytstulpis – traukos centras Skapiškyje, *Utenis*, 2012, liepos 4, Nr. 53, p. 5; Vasiliauskienė A. Dėmesys arkivyskupui M. Reiniui Skapiškyje, *Utenis*, 2011, birž. 25, Nr. 50, p. 8; Vasiliauskienė A. Koplytstulpis Dievo tarnui arkivyskupui Mečislovui Reiniui, *Utenis*, 2008, geg. 15, Nr. 53, p. 3, 4.
- ³³⁵ Vasiliauskienė A. Dievo tarno M. Reinio simboliniai kapai Lietuvoje, *Lietuvos aidas*, 2015, lapkr. 21, Nr. 262, 263, 264, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Ukrainiečių: vienuolių bazilijonų ir pasauliečių

- dėmesys arkivyskupui M. Reiniui, *Lietuvos aidas*, 2014, kovo 22, Nr. 64, 65, 66, p. 6; Vasiliauskienė A. Rūpintojėlis M. Reiniui Skapiškyje, *Utenis*, 2013, rugpj. 21, Nr. 66, p. 3–4; Vasiliauskienė A. Mečislovo Reinio dovana – Skapiškyje, *Utenis*, 2013, gruodžio 28, Nr. 102, p. 4; Vasiliauskienė A. Apie Dievo tarną Mečislovą Reinį sužinojo ir gruzinai, *Utenis*, 2013, liepos 20, Nr. 57, p. 9; Vasiliauskienė A. Pirmoji piligrimystė M. Reinio vardo įamžinimo keliais ir jos įprasminimas. 9. Piligrimystės ir Dievo tarno arkivyskupo Mečislovo Reinio 60-ųjų mirties metinių pagerbimas Skapiškyje, *Lietuvos aidas*, 2013, spalio 23, Nr. 238, 239, 240, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Pirmoji piligrimystė M. Reinio vardo įamžinimo keliais ir jos įprasminimas. 10. Mokslinė konferencija, Rūpintojėlio šventinimas, meninė programa, *Lietuvos aidas*, 2013, spalio 26, Nr. 241, 242, 243, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Kan. S. Krumpļauskas Skapiškyje pašventino rūpintojėlių, *Dusetos* (laikraštis Dusetų, Antalieptės, Antazavės seniūnijų ir parapijų žmonėms), 2013, rugpj. 7, Nr. 15, p. 3.
- ³³⁶ Vasiliauskienė A. Vladimiro centralas – arkivyskupo M. Reinio paskutinieji gyvenimo metai, *Utenis*, 2010, lapkr. 23, Nr. 132, p. 4–6; Vasiliauskienė A. Vladimiro centralas – daugumos lietuvių inteligentų kančios ir mirties vieta, *Lietuvos aidas*, 2010, gruodžio 11, Nr. 287, 288, 289, p. 1, 4–5.
- ³³⁷ Vasiliauskienė A. Rūpintojėlis M. Reiniui Skapiškyje, *Utenis*, 2013, rugpj. 21, Nr. 66, p. 3–4.
- ³³⁸ Vasiliauskienė A. Išsipildžiusios svajonės ir ateities viltys. Panevėžio vyskupui Juozui Preikšui – 75-eri, *XXI amžius*, 2001, lapkr. 23, Nr. 88, p. 4; Vasiliauskienė A. Tarnavęs Dievui ir žmonėms A+A vysk. Juozas Preikšas (1926 11 22–1951 09 23–1984 12 02–2018 02 11), *XXI amžius*, 2018, vas. 15, Nr. 7, p. 11, 14; Vasiliauskienė A. A+A vysk. Juozas Preikšas (1926 11 22–1951 09 23–1984 12 02–2018 02 11), *Katalikas*, 2018, kovo 2, Nr. 5, p. 2–3; Vasiliauskienė A. Vyskupas Juozas Preikšas (įvadinis žodis), Preikšas J. *Žodžiai* (pamokslų rinkinys), sud. J. Brazauskas, Panevėžys, 2006, p. 9–38.
- ³³⁹ Vasiliauskienė A. Pagerbti vyskupijos dvasininkai, *XXI amžius*, 2007, sausio 12, Nr. 4, p. 1, 3; Vasiliauskienė A. Lietuvių kunigų pagalba ukrainiečiams sovietmetyje: Panevėžio vyskupijos dvasininko liudijimas, *Lietuvos aidas*, 2014, lapkr. 18, Nr. 256, 257, 258, p. 6; Vasiliauskienė A. Gyvenimą paaukojo kaip karys, budėdamas kunigiško pareigingumo poste, A+A Apaštališkasis protonotaras Bronius Antanaitis (1925 02 19–1948 10 31–2018 02 27), *XXI amžius*, 2018, kovo 9, Nr. 10, p. 11, 16; Яхимець П., Васіляускене А. Допомога литовських священиків українцям у радянські часи: свідчення духовенства Паневежької єпархії, *Правда визволить* (Збірник статей), Місіонер, 2015, c. 83–88, 199.
- ³⁴⁰ Vasiliauskienė A. Skapiškyje laukiami piligrimai iš Vladimiro, *Kupiškėnų mintys*, 2013, bal. 25, Nr. 46, p. 4; Vasiliauskienė A. Rusijos piligrimai Lietuvoje. Vladimiro katalikų piligriminė kelionė Dievo tarno arkivyskupo Mečislovo Reinio keliais, *XXI amžius*, 2013, bal. 26, Nr. 13, p. 3, 9.
- ³⁴¹ Vasiliauskienė A. Susitikimai Skapiškyje, *Lietuvos aidas*, 2014, liepos 5, Nr. 145, 146, 147, p. 2; Vasiliauskienė A. Kūrybinė sekmadienio popietė Skapiškyje, *Lietuvos aidas*, 2013, spalio 30, Nr. 244, 245, 246, p. 6; Vasiliauskienė A. „Vermės“ ekspedicijos dalyviai Skapiškyje, *Lietuvos aidas*, 2013, rugpj. 24, Nr. 187, 188, 189, p. 7; Vasiliauskienė A. Ukrainiečių ir gruzinų delegacijų viešnagė Skapiškyje, *Kupiškėnų mintys*, 2013, liepos 16, Nr. 79, p. 2; Vasiliauskienė A. Skapiškis pažindinamas su Ukrainos kultūra, *Mokslo Lietuva*, 2012, rugs. 6, Nr. 15, p. 10–11; Vasiliauskienė A. Keletas išpūdžių iš „Vermės“ ekspedicijos Kupiškyje ir Skapiškyje, *Lietuvos aidas*, 2012, rugpj. 25, Nr. 193, 194, 195, p. 8.
- ³⁴² Vasiliauskienė A. Skapiškio mokyklos jubiliejinė išanga – svečias vienuolis bazilijonas, *Lietuvos aidas*, 2015, rugs. 22, Nr. 211, 212, 213, p. 6; Vasiliauskienė A. Lietuvoje plečiama pažintis su ukrainiečiais, *Lietuvos aidas*, 2009, gruodžio 16, Nr. 261, 262, 263, p. 7.
- ³⁴³ Vasiliauskienė A. Žinios apie Dievo tarną M. Reinį pasieks ir Braziliją, *Utenos apskrities žinios*, 2015, geg. 28, Nr. 58, p. 6; Vasiliauskienė A. M. Reiny s svarbus iš Brazilijos atvykusiam ukrainiečiui, *Utenis*, 2015, geg. 27, Nr. 41, p. 5.
- ³⁴⁴ Vasiliauskienė A. Ukrainietis vyskupas Irinėjus Bilyk OSBM – Lietuvoje (4): kelionė į Kupiškį, susitikimas Skapiškyje, *Lietuvos aidas*, 2016, kovo 5, Nr. 49, 50, 51, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Ukrainietis vyskupas iš Romos Lietuvoje, *XXI amžius*, 2016, sausio 15, Nr. 2, p. 13.
- ³⁴⁵ Šukys A. Muziejų metams – muziejaus kūrimas Skapiškyje, *Mokslo ir technikos raida Lietuvoje* (16-osios mokslo istorikų konferencijos, įvykusios Vilniuje 2012 m. gruodžio 6 d., pranešimai), sud. A. Nakas, R. Keliotienė, Vilnius: Technika, 2012, p. 118–131; Vasiliauskienė A. Renginiai paminėtas tautos dainius, *XXI amžius*, 2012, birž. 29, Nr. 26, p. 7.
- ³⁴⁶ Vasiliauskienė A. Pirmoji „Pyragų šventė“ Skapiškio krašte, *Lietuvos aidas*, 2016, bal. 30, Nr. 91, 92, 93, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Poezijos balsai prie Lėvens, *XXI amžius*, 2016, geg. 6, Nr. 18, p. 6.
- ³⁴⁷ Vasiliauskienė A. Šventas Laurynas ir Mečislovas Reiny s, *Utenis*, 2015, rugs. 5, Nr. 70, p. 4, 9; Vasiliauskienė A. Šv. Lauryno atlidai Skapiškyje, *Kupiškėnų mintys*, 2015, rugpj. 13, Nr. 92, p. 2, 5;

- Vasiliauskienė A. Skapiškyje atgaivinama prieškario tradicija, *Lietuvos aidas*, 2013, rugpj. 17, Nr. 181, 182, 183, p. 1–2.
- ³⁴⁸ Vasiliauskienė A. Tautodailininkė Genė Kiaulėnaitė-Šimėnienė: Juodupės ir Skapiškio garsintoja, *Lietuvos aidas*, 2015, liepos 21, Nr. 160, 161, 162, p. 6–7.
- ³⁴⁹ Vasiliauskienė A. Advento vakaras su Panevėžio vyskupu, *Kupiškėnų mintys*, 2013, gruodžio 19, Nr. 145, p. 4.
- ³⁵⁰ Vasiliauskienė A. Skapiškio literatės, *Lietuvos aidas*, 2016, spalio 22, Nr. 217, 218, 219, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Literatūrinė popietė per Šv. Oną, *Abipus Nemuno*, „XXI amžiaus“ priedas, 2016, rugs. 2, Nr. 8, p. 4.
- ³⁵¹ Vasiliauskienė A. Nauji Skapiškio mėgėjų teatro pasiekimai: XX festivalis, įvertinimai, *Lietuvos aidas*, 2016, liepos 5, Nr. 145, 146, 147, p. 6–7; liepos 9, Nr. 148, 149, 150, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Pienių festivalis Skapiškyje, *Lietuvos aidas*, 2017, rugpj. 1, Nr. 169–1, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Strazdelio atminimas gyvas Skapiškyje, *Kupiškėnų mintys*, 2016, geg. 21, Nr. 58, p. 4; Vasiliauskienė A. XX tarptautinis kartų festivalis, *Abipus Nemuno*, „XXI amžiaus“ priedas, 2016, birž. 10, Nr. 5 (74), p. 1, 4; Vasiliauskienė A. Skapiškio artistai Vilniaus Kupiškėnų klube, *Lietuvos aidas*, 2015, rugs. 15, Nr. 205, 206, 207, p. 1, 3; Vasiliauskienė A. Vilniaus kupiškėnų klubo renginyje – „Stebulės“ teatras, *Kupiškėnų mintys*, 2015, rugs. 10, Nr. 103, p. 8; Vasiliauskienė A. Bardų festivalis Skapiškyje, *Lietuvos aidas*, 2013, lapkr. 9, Nr. 250, 251, 252, p. 6; Vasiliauskienė A. Liaudies teatrų festivalyje „Pienių medus“ prisiminti 2013-ųjų metų jubiliejai, *Lietuvos aidas*, 2013, birž. 12, Nr. 127, 128, 129, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Skapiškio vaikų ir jaunimo teatro studija „Ku-kū“, *Lietuvos aidas*, 2011, bal. 27, Nr. 94, 95, 96, p. 1, 5; Vasiliauskienė A. Spektaklio premjera Skapiškyje, *Kupiškėnų mintys*, 2011, bal. 30, Nr. 49, p. 5; Vasiliauskienė A. Renginiai Skapiškyje: laimingesni, viltingesni ir geresni, *Lietuvos aidas*, 2010, birž. 23, Nr. 143, 144, 145, p. 7; Vasiliauskienė A. Lietuvos Nepriklausomybės 20-mečiui į Skapiškį atskrido „Aukso paukštė“, *Lietuvos aidas*, 2010, kovo 31, Nr. 71, 72, 73, p. 7, 9.
- ³⁵² Vasiliauskienė A. Išvažiuojamasis seminaras Kupiškio rajono istorijos mokytojams Skapiškyje, *Lietuvos aidas*, 2016, birž. 14, Nr. 130, 131, 132, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Įveiktų darbų ir pasiekimų šventė Skapiškio pagrindinėje mokykloje, *Lietuvos aidas*, 2016, birž. 14, Nr. 130, 131, 132, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Prisimenant Rugsėjo pirmąją Skapiškio (Kupiškio r.) pagrindinėje mokykloje, *Lietuvos aidas*, 2017, spalio 17, Nr. 232–4, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Skapiškio pagrindinės mokyklos mokytojos metodininkės konferencijoje Kupiškyje, *Lietuvos aidas*, 2017, gruodžio 12, Nr. 280–2, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Skapiškio pagrindinės mokyklos mokytojų metodininkų pranešimai respublikinėje konferencijoje, *Lietuvos aidas*, 2017, gruodžio 16, Nr. 283–5, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Skapiškio mokykla padėkojo Jungtiniams Arabų Emyratams, *Lietuvos aidas*, 2016, kovo 22, Nr. 61, 62, 63, p. 8; Vasiliauskienė A. Skapiškio mokiniai – Šiaulių universitete, *Kupiškėnų mintys*, 2015, geg. 28, Nr. 61, p. 4; Vasiliauskienė A. Seime apie Skapiškio kultūrinį gyvenimą, *Kupiškėnų mintys*, 2015, birž. 16, Nr. 69, p. 8; Vasiliauskienė A. Skapiškio mokinių susidomėjimas istorija, *Mokslo Lietuva*, 2014, sausio 23, Nr. 2, p. 8; Vasiliauskienė A. Naujus mokslo metus pradėjo Skapiškio pagrindinė mokykla, *Lietuvos aidas*, 2014, rugs. 16, Nr. 205, 206, 207, p. 7; Vasiliauskienė A. Skapiškio pentkokams kalbėta apie Švento Bazilijaus Didžiojo ordina, *Lietuvos aidas*, 2014, birž. 3, Nr. 124, 125, 126, p. 6; Vasiliauskienė A. Trečioji moksleivių konferencija Skapiškyje, *Mokslo Lietuva*, 2012, birž. 21, Nr. 12, p. 10; liepos 5, Nr. 13, p. 5; Vasiliauskienė A. Kupiškio rajono mokiniai Skapiškyje paminėjo krašto tremtinius, *Mokslo Lietuva*, 2011, liepos 7, Nr. 13, p. 14; Vasiliauskienė A. Skapiškyje paminėtas tremties septyniadešimtmetis, *Lietuvos aidas*, 2011, birž. 18, Nr. 139, 140, 141, p. 5; Vasiliauskienė A. Tremtiniais skirta popietė, *XXI amžius*, 2011, liepos 8, Nr. 51, p. 6; Vasiliauskienė A. Pristatė Kupiškio krašto žymius žmones, *Dialogas*, 2010, bal. 2, Nr. 13, p. 11; Vasiliauskienė A. Kasdien – po SMS Dievui, *Dialogas*, 2009, lapkr. 27, Nr. 4, p. 12.
- ³⁵³ Vasiliauskienė A. Leonardas Juškėnas: prie vienu vargonų pusę amžiaus, *Lietuvos aidas*, 2012, lapkr. 17, Nr. 256, 257, 258, p. 7; Vasiliauskienė A. Skapiškio vargonininkas, *Sidabrinė gija*, „XXI amžiaus“ priedas, 2012, lapkritis, Nr. 4, p. 1, 3 (*XXI amžius*, 2012, lapkr. 16, Nr. 43).
- ³⁵⁴ Vasiliauskienė A. Mirė ilgametis Skapiškio zakristijonas, *XXI amžius*, 2012, geg. 18, Nr. 20, p. 8.
- ³⁵⁵ Vasiliauskienė A. Skapiškio zakristijonas Paulinas Kaluina: audimo raštų kūrėjas, *Lietuvos aidas*, 2012, spalio 20, Nr. 238, 239, 240, p. 7; Vasiliauskienė A. Zakristijonas Paulinas Kaluina: iš Palaidžios į Skapiškį, *Lietuvos aidas*, 2012, rugs. 22, Nr. 217, 218, 219, p. 8.
- ³⁵⁶ Vasiliauskienė A. Mokytoja Stanislava Mažeikytė: gatvės knyga – įdomus pavyzdys, *Voruta*, 2011, rugs. 17, Nr. 18, p. 14; Vasiliauskienė A. Mokytojos Stanislavos Mažeikytės knyga – pagarbos gimtinei liudijimas, *Kupiškėnų mintys*, 2011, geg. 14, Nr. 55, p. 4; Vasiliauskienė A. Mokytoja Stanislava Mažeikytė – Skapiškio šviesulys, *Kupiškis. Kultūra ir istorija*, 2017, Nr. 15, p. 45–57.
- ³⁵⁷ Vasiliauskienė A. Atminties ženklai gydytojams: paminėtas Ignas Vaitoška, *Kupiškėnų mintys*, 2013, sausio 5, Nr. 12, p. 5; Vasiliauskienė A. Lietuvos gydytojų sąjunga pagerbė savo kolegas,

- Lietuvos aidas*, 2013, sausio 5, Nr. 1, 2, 3, p. 7; Vasiliauskienė A. Mažų miestelių dideli žmonės: gydytojo Igno Vaitoškos šimtmečiui, *Lietuvos aidas*, 2010, kovo 27, Nr. 68, 69, 70, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Mokslo istorikų edukacinė sesija Kupiškyje, *Mokslo Lietuva*, 2010, geg. 6, Nr. 9, p. 10; Vasiliauskienė A. Paminėjo ilgametį gydytoją, *XXI amžius*, 2009, gruodžio 4, Nr. 86, p. 10; Vasiliauskienė A. Skapiškėnai pagerbia savo gydytoją, *Kupiškėnų mintys*, 2009, lapkr. 7, Nr. 130, p. 1, 4–5.
- ³⁵⁸ Vasiliauskienė A. Trečioji „Vilties angelo“ šventė Likėnuose, *Lietuvos aidas*, 2014, rugs. 27, Nr. 214, 215, 216, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Atgaivinama Likėnų sanatorija, *Gydytojų žinios*, 2014, sausio 15, Nr. 1, p. 11–14; Vasiliauskienė A. Likėnų sanatorijos kūrėjas, *Biržiečių žodis*, 2009, lapkr. 6, Nr. 89, p. 2.
- ^{358a} Ramanauskienė A., Jankevičienė A. Aliutė Elena Markevičiūtė 1923 04 29–2017 01 10, *Kupiškis. kultūra ir istorija*, 2017, Nr. 15, p. 159–160.
- ³⁵⁹ Vasiliauskienė A. Knyga apie Skapiškį, *XXI amžius*, 2000, birž. 7, Nr. 43, p. 16.
- ³⁶⁰ Markevičiūtė A. E. *Tylos kalbėjimas*, Kaunas: Naujasis lankas, 2009, 96 p.; Markevičiūtė A. E. *Tylos kalbėjimas*, Kaunas: Naujasis lankas, 2016, 96 p.; Markevičiūtė A. E. *Pabarėliai*, Utena: Utenos Indra, 2007, 64 p.
- ³⁶¹ Vasiliauskienė A. Skapiškėnas Bronislovas Jonas Bickus: tremtinys, tautodailininkas, *Kupiškis. Kultūra ir istorija*, 2013, Nr. 11, p. 56–60, 69; Vasiliauskienė A. Tautodailininkas Bronius Bickus, *Lietuvos aidas*, 2013, rugpj. 21, Nr. 184, 185, 186, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Skapiškietis Bronius Bickus: gyvenimas Sibire, *Lietuvos aidas*, 2013, liepos 31, Nr. 166, 167, 168, p. 6–7, 9; Vasiliauskienė A. Tremtinio gyvenimas Lietuvoje – Bronius Bickus, *Lietuvos aidas*, 2013, rugpj. 7, Nr. 172, 173, 174, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Tautodailininko Broniaus Bickaus įvertinimas, *Lietuvos aidas*, 2013, rugs. 18, Nr. 208, 209, 210, p. 6–7.
- ³⁶² Vasiliauskienė A. Elenutė Vogulytė-Stuokienė Sibire, *Lietuvos aidas*, 2012, rugs. 12, Nr. 208, 209, 210, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Ilga kelionė į tremtį, *Lietuvos aidas*, 2012, rugpj. 4, Nr. 178, 179, 180, p. 6.
- ³⁶³ Vasiliauskienė A. Ona Gruodytė-Leknickienė: kelias į tremtį, gyvenimas Sibire, *Lietuvos aidas*, 2013, lapkr. 23, Nr. 262, 263, 264, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Tremtinė iš Utenos Skapiškyje: Ona Gruodytė-Leknickienė, *Lietuvos aidas*, 2013, gruodžio 7, Nr. 274, 275, 276, p. 6–7.
- ³⁶⁴ Vasiliauskienė A. Kupiškėnai saskrydyje Ariogaloje, *Kupiškėnų mintys*, 2013, rugpj. 17, Nr. 92, p. 5; Vasiliauskienė A. Paroda tremčiai Kupiškyje, *Lietuvos aidas*, 2016, geg. 10, Nr. 100, 101, 102, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Kupiškio rajono mokiniai Skapiškyje paminėjo krašto tremtinius, *Mokslo Lietuva*, 2011, liepos 7, Nr. 13, p. 14; Vasiliauskienė A. Skapiškyje paminėtas tremties septyniasdešimtmetis, *Lietuvos aidas*, 2011, birž. 18, Nr. 139, 140, 141, p. 5; Vasiliauskienė A. Tremtiniam skirta popietė, *XXI amžius*, 2011, liepos 8, Nr. 51, p. 6.
- ³⁶⁵ Vasiliauskienė A. Skapiškietis, gimęs Sibire (1): Gindvilių Puronai, *Lietuvos aidas*, 2018, geg. 22–25, Nr. 109–1, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Skapiškietis, gimęs Sibire (2): Povilas Puronas, *Lietuvos aidas*, 2018, geg. 26–28, Nr. 112–14, p. 6.
- ³⁶⁶ Vasiliauskienė A. Tautodailininkė Genė Kiaulėnaitė-Šimėnienė, *Lietuvos aidas*, 2015, liepos 21, Nr. 160, 161, 162, p. 6–7.
- ³⁶⁷ Mažeikytė S. Skapiškio miestelio ir jo apylinkės amatininkai, Skapiškis 1982–2003, mašinraštis, 208 p. (saugotas asmeniniame Stasės Mažeikytės archyve).
- ³⁶⁸ Mažeikytė S. Suomų kariams, palaidotiems Švedukalnio kapinėse, paminklo atstatymo istorija, Skapiškis, 1993, mašinraštis (saugotas asmeniniame Stasės Mažeikytės archyve).
- ³⁶⁹ Mažeikytė (Valeckienė) Adelė, *Kupiškėnų enciklopedija*, red. ir sud. V. Jankauskas, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2012, t. 2, p. 355–356.
- ³⁷⁰ Vasiliauskienė A. Kūrybinė sekmadienio popietė Skapiškyje, *Lietuvos aidas*, 2013, spalio 30, Nr. 244, 245, 246, p. 6.
- ³⁷¹ Vasiliauskienė A. Receptas gydyti vieatvę ir net ligas, *Lietuvos aidas*, 2011, lapkr. 12, Nr. 253, 254, 255, p. 6; lapkr. 16, Nr. 256, 257, 258, p. 4.
- ³⁷² Vasiliauskienė A. Reginutės Šleikaitės-Vizbickienės 70-mečiui, *Lietuvos aidas*, 2014, gruodžio 6, Nr. 271, 272, 273, p. 6–7; gruodžio 9, Nr. 274, 275, 276, p. 7.
- ³⁷³ Vasiliauskienė A. Ieškanti gėrio, *Lietuvos aidas*, 2012, sausio 28, Nr. 22, 23, 24, p. 8; Vasiliauskienė A. Uteniškių dėmesys jubiliatei, *Utenis*, 2012, vas. 1, Nr. 9, p. 5.
- ³⁷⁴ Vasiliauskienė A. „Marijos radijo“ laida garsins Skapiškį ir jo gyventojus, *Kupiškėnų mintys*, 2012, birž. 28, Nr. 74, p. 7.
- ³⁷⁵ Vasiliauskienė A. „Marijos radijas“ ir skapiškėnai, *Lietuvos aidas*, 2018, bal. 28–geg. 4, Nr. 91–93, p. 6.

Kunigų ir seserų vienuolių biografijos

Aldona Vasiliauskienė

Šiame straipsnyje abėcėlės seka pateiktos kunigų, dirbusių Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčios parapijoje ir iš šios parapijos kilusių dvasininkų bei iš Skapiškio kilusių seserų vienuolių biografijos.

Biografijos parašytos remiantis Panevėžio vyskupijos kurijos, Lietuvos ypatingojo bei kitų archyvų duomenimis, taip pat autorės užrašytais kunigus ar seseles vienuoles pažinojusiųjų atsiminimais. Apie kai kuriuos dvasininkus jau rašyta periodinėje spaudoje bei mokslo darbuose. Siekiant išsaugoti vientisumą, neišvengta pasikartojimų su duomenimis ankstesniame tekste. Pateikiamos biografijos turėtų būti svarus pagrindas tolesniems, išsamiesiems šių kunigų bei seserų vienuolių gyvenimo ir veiklos tyrinėjimams.

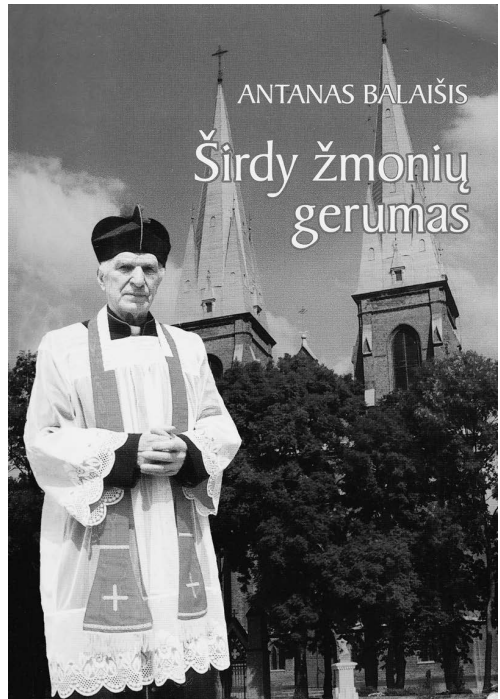
Skapiškio krašto dvasininkas, garbės kanauninkas Antanas Balaišis (1923 01 01–1948 10 31–2005 11 07)

Kanauninkas Antanas Balaišis – vienas iš krikščioniškojo paveldo paminklų, kapinių, bažnyčių šventorių, kovotojų už Lietuvos laisvę, patriotų kančių ir žūties vietų atminimo, lietuviško žodžio ir liaudies kūrybos turtų saugotojų ir gausintojų. Neatsitiktinai kun. Antanas Balaišis priskiriamas prie didžiausių Lietuvos šviesuolių, kultūrininkų¹.

2005 m. lapkričio 9 d. Švč. Trejybės bažnyčia Pabiržėje (Biržų r.) buvo pilnutėlė tikinčiųjų – į paskutinę kelionę mylimą ir gerbiamą kanauninką skapiškietį A. Balaišį palydėti susirinko ne tik pabiržiečiai, jo gimtosios Skapiškio parapijos žmonės, bet ir atvykę iš įvairių Lietuvos miestų bei miestelių. Šv. Mišiose meldėsi 42 kunigai, vadovaujami Panevėžio vyskupo Jono Kaunecko.

Vysk. J. Kauneckas per pamokslą kalbėjo apie garbės kanauninko Antano Balaišio nueitą kunigystės kelią, jo dvasingumą, atliktus darbus. Kan. A. Balaišio kurso draugas protonotaras Bronius Antanaitis (1925 02 19–1948 10 31–2018 02 27) pateikė keletą išpūdingų pavyzdžių (apie jaunimo auklėjimą, tikėjimo gilinimą, pareigos ir atsakomybės ugdymą) iš 2003 m. išleistos kan. A. Balaišio knygos „Širdy žmonių gerumas“².

Prie kapo duobės knygos leidėjas Danielius Mickevičius su gauduliu

Kunigo Antano Balaišio 2003 m. išleistos knygos „Širdy žmonių gerumas“ viršelis

širdyje klausė: „Kuris Lietuvos kultūros ministras pastatė tiek paminklų, kiek kunigas Antanas? Kuris sutvarkė tiek kapinių, aptvėrė jas tvoromis, kaip kunigas Antanas? Kuris įamžino žymių Lietuvos žmonių gyventas vietas memorialinėmis lentomis, kiek kunigas Antanas?“ Pasak D. Mickevičiaus, kanauninkas svajojęs išleisti knygelę su šimtu jo paties surinktų lietuviškų dainų. Knygelės ruošėsi laikyti iki mirties. Troško, kad jam mirus knygelės būtų išdalytos – atėję į laidotuves žmonės parsineštų namo lietuvišką dainą. Kanauninkas tvirtai tikėjo, labai mylėjo žmones, mylėjo Lietuvą ir jaudinosi dėl kiekvienos negandos.

Istoriografija

Kun. Antanas Balaišis yra sulaukęs sovietinės spaudos „dėmesio“³, apie jį rašyta Lietuvai atkūrus nepriklausomybę⁴.

D. Mickevičiaus iniciatyva 1998 m. išleistas lankstinukas kun. A. Balaišio kunigystės 50-mečiui, o 2006 m. – gausiai nuotraukomis iliustruota knygelė „Kunigo Antano Balaišio pėdomis“⁵.

Paminėtina 2014 m. spaudoje pasirodžiusi 200 puslapių knyga „Saločiai-500“ (Vilnius: Petro ofsetas). Deja, kun. A. Balaišiui skirta pora abstrakčių sakinių: „Verta paminėti ilgametį Saločių Šv. Juozapo parapijos kleboną garbės kanauninką kunigą Antaną Balaišį. Gilios minties, plačios širdies, darbščių rankų asmenybė, kuri nepailstamai kūrė Dievo namus ir iš plytų, ir iš širdžių“ (p. 81). Gaila, kad prie naudotos literatūros (p. 82) nepaminėta 2003 m. išleista kunigo A. Balaišio atsiminimų knyga, kurioje daug vietos skirta Saločiams..

2001 m. kun. A. Balaišiui ir grupei Panevėžio vyskupijos kunigų buvo suteikti kanauninko titulai. Ta proga dr. Aldona Kačerauskienė kalbino kan. A. Balaišį, apžvelgdama jo biografiją⁶.

Plati kanauninko A. Balaišio biografija išspausdinta Vidmanto Jankausko redaguojamame almanache „Kupiškis. Kultūra ir istorija“⁷.

Kan. A. Balaišiui keletą straipsnių periodikoje skyrė šio darbo autorė⁸, nemažai su juo bendravusi (abu susieti su ta pačia Skapiškio parapija). Be to, kan. A. Balaišis gerai pažinojo ir straipsnio autorės motiną Oną Žiogūnaite-Pajedienę (1918 04 16–1999 01 21), šeiminkavusią Skapiškio klebonijoje pas kan. Nikodemą Kasperiūną (1872 01 02–1896 05 18–1956 02 13)⁹. Paminėta ši bendrystė ir kanauninko A. Balaišio knygoje, dedikuotoje „*Didžiai Gerbiamai Aldonai Vasiliauskieni. Jums esu labai dėkingas už tai, kad ši kukli mano gyvenimo prisiminimų knygelė „Širdy žmonių gerumas“ išvydo dienos šviesą. Dėkoju Jums. Su pagarba. Autorius. Pabiržė, 2004 m. kovo 11 d.*“ Ižangoje autorius pažymi, kad pradėti rašyti atsiminimus paskatino dr. Aldona Vasiliauskienė. Ji paprašė parašyti autobiografiją, skatino rašyti viską, kas ant širdies¹⁰.

Tokios kanauninko mintys straipsnio autorei buvo paskata gerai išgiltinti į dvasininko atsiminimų knygos tekstą ir pristatyti ją ne tik rajoninėje spaudoje – „Kupiškėnų mintyse“¹¹, bet ir respublikinėje – „XXI amžiuje“¹².

Tačiau kanauninko atsiminimų knyga neišsemia asmenybės biografijos ir tampa gražiu lyriniu ir to meto istoriniu fonu, supintu su gilia meile savo gimtinei, artimiesiems ir kitiems sutiktiems žmonėms, visur gebant rasti gėrį, jį iškelti ir išaukštinti.

Čia pateikiamame straipsnyje, pasitelkę spaudoje publikuotus kanauninko kurso draugų iš Kauno tarpdiecezinės kunigų seminarijos atsiminimus, skapiškėnų (*Alės Elvyros Daukaitės-Bickuvienės, Jono Uzielos*¹³ (1921 06 24–2019 02 24), *Aliutės Elenos Markevičiūtės*¹⁴ (1923 04 29–2017 01 10), *Onos Leknickienės*¹⁵ ir *Stanislavos Mažeikytės*¹⁶ (1927 06 01–2019 02 04) atsiminimus, taip pat su kanauninku bendravusių ir jį pažinojusių kunigų (*kan. Povilo Svirskio*¹⁷, *mons. Juozapo Antanavičiaus*¹⁸, *protonotaro Broniaus Antanaičio*¹⁹ (1925 02 19–1948 10 31–2018 02 27), vienuolės s. *Michailinos (Zitos Arbatauskaitės) PAMI*²⁰) pasakojimus (jie užrašyti straipsnio autorės ir saugomi dr. Aldonos Vasiliauskienės asmeniniame archyve) bei Panevėžio vyskupijos kurijos archyvinius duomenis²¹, po jo mirties „Katalikų žinyne“ išspausdintą nekrologą²², pateiksime detalesnę kanauninko Antano Balaišio biografiją.

Antano Balaišio vaikystė – kelias į kunigystę

Skapiškio apylinkės vietovardžių sąrašė apie Miškonis rašoma: „*Miškonys, kaimas už 7,5 km į pietryčius nuo Skapiškio miestelio, pagal Šetekšnos upę.*“²³ Skapiškio parapijoje (Kupiškio r.) esantis Miškonių kaimas įsikūręs prie Šetekšnos, kurios tolesnė tėkmė nuo Vaitkūnų ežero, prie kurio įsikūręs Vaitkūnų kaimas, vadinama Jara.

Miškonių kaimo valstietis Marcelinas Balaišis (1877–1951 06 01), vedęs svėdasiškę Juozo Tumo-Vaižganto (1869 09 20–1893 11 28–1933 04 29) giminaitę Marcelę Mikėnaitę (1884–1962), augino gausią dešimties vaikų (šeši sūnūs ir keturios dukterys) šeimą. Antanėlis buvo devintas vaikas. Po jo dar gimė jauniausias sūnus Jonas. Du sūnūs mirė paauglystėje, išaugo keturi: Kazimieras, Apolinaras, Antanas ir Jonas – bei keturios dukros: Anelė Mikalauskienė, 1911–1962; Liudvika (Liuda) Vaitoškienė, Genė Gudelienė, Marijona (Marija) Buzienė. Kanauninkas Antanas, pergyvenęs visus brolius ir seseris, mirė eidamas 82 metus.

1908–1914 m. Balaišių šeima gyveno senelio Tado Balaišio sodyboje – čia gimė vyresnieji vaikai. Pirmojo pasaulinio karo pradžioje sodybai sudegus, šeima apsigyveno mažoje pirtelėje. Joje gyveno 13 metų (1914–1927). Apie 1924 m. mirė Antano senelis Tadas Balaišis. Sulaukęs apie 80 metų, sukvietė visus šešis vaikus į Miškonių kapines ir paliepė: „*Kai numirsiu, mane palaidokite ant tako, tuoj įėjus į kapines. Po to, jau laidotuvių dieną, išlyginkite kapą. Mat, kai buvau jaunas ir sveikas, buvau pilnas puikybės. Noriu, kad mane mirusį žmonės mindžiotų... tai mano testamentas.*“²⁴

Kai pirmąsyk kanauninkas straipsnio autorę nuvežė į Miškonių kapines ir parodė senelio palaidojimo vietą, pro arką į kapinių vidų, kad neatsistočiau ant nematomo kapo, jausdama nenusakomą širdies virpulį, ėjau pakraščiuokais. Mačiau – lygiai taip pat atsargiai ėjo ir kanauninkas Antanas.

Gausiai Marcelino ir Marcelės Balaišių šeimai sunku buvo pragyventi, todėl visi vaikai tarnavo pas ūkininkus.

1927 m. Balaišiai pasistatė naują sodybą. Keliuką į sodybą ženklino ir dabar išlikęs kryžius – vienintelis „žymuo“, liudijantis buvusią Balaišių sodybą. Šis kryžius jau nuo vaikystės buvo labai svarbus Antanui. Jis rašė, kad mama, jį išlydėdama, visada eidavo keliuku iki kryžiaus. Atsisveikinant Antanukas beveik visada pravirkdavo. Motinai paklausus, ar jam labai sunku tarnauti, dešimties

trylikos metų Antanas atsakydavęs, kad nesunku, tik gaila palikti visus namiškius: „*Prie kryžiaus mes su mama atsisveikindavome. Ji mane pabučiuodavo ir palaimindavo. Dar ką nors gražaus, pamokančio pasakydavo ir aš iškeliaudavau. Paėjęs kiek atsigręždavau. O ji vis stovėdavo prie kryžiaus. Vis man balta skarele mojuodavo. Ir aš jai atsakydavau tuo pačiu.*“²⁵

Gražius sodybos pastatus 1945 m. sudegino Perkūnu²⁶ vadintas stribas – „liaudies gynėjų būrio“ vadas²⁷. Balaišiai apsigyveno už upės esančiame Jurkupių kaime. 1951 m. birželio 1 d., mirus Marcelinui Balaišiui (jį palaidojo kan. Nikodemas Kasperiūnas), našlė apsigyveno pas sūnų kunigą, dirbusį Vadokliuose. Pas sūnų kunigą gyveno vienuolika metų – iki mirties, iki 1962-ųjų, – tada kunigas jau dirbo Saločiuose.

Miškonių kaime, kaip pasakoja Alė Elvyra Daukaitė-Bickuvienė (gimė 1943 m. balandžio 3 d. Miškonyse), gyveno dveji Balaišiai. Žiūrint nuo kapinių, netoli jų – vieni Balaišiai (pasakotoja prisimena iš šio kiemo Stasę Balaišytę, jos broli, kuris buvo išvežtas į Sibirą, o grįžęs studijavo mediciną ir tapo daktaru). Toliau gyveno kunigo tėvai Balaišiai, netoli jų – Mikalauskai (keli kiemai, viename – jau kitoje kelio pusėje – gyveno ir kunigo sesuo Anelė Mikalauskienė). Mikalauskų (ant kalno) dar ir šiandien likę namai – juos prižiūri atvažiuojantys vaikai. Toliau gyveno Kaladės, Vaitiekūnai (dabar ten gyvenvietė), Jokantai, Alešiūnai, Vilimai, pastarųjų buvo keli kiemai. Link geležinkelio stoties gyveno kiti Vilimai, Mikalauskai, Juzoniai.

Pakalnėje, arčiau Šetekšnos upės, buvo trys kiemai: Daukų, Kaulakių ir Mikalauskų.

Salų gyventojai, norėdami pasiekti Panevėžį, Rokiškį ar kitus miestus, apie 10 km ėjo į Skapiškio geležinkelio stotį: perėję Šetekšnos tiltą, keliavo per Miškonių kaimą.

Grįžtant į būsimąjį kanauninko vaikystę būtina pažymėti, kad tokios gausios šeimos vaikams nebuvo kada tinginiauti, kaip jau minėta, visi jie tarnavo pas ūkininkus. Antanukas penkerius metus piemenavo. Įdomi vasara buvo pas rusus sentikius²⁸. Itin nemalonūs vaiko prisiminimai apie varškės pusryčius (iš pripelijusios silkių statinės), vėliau pakeistus į skilandžio riekutę, kurioje kas nors krutėdavo²⁹.

Apie savo vaikystę, šeimos narių tarpusavio supratimą, apie bendros maldos ir giesmės svarbą ir išpūdį, likusį visam gyvenimui, kanauninkas yra rašęs knygoje „Širdy žmonių gerumas“: „*Visa šeima giedodavo giesmes, ypač advente ir gavėnioje. Ir šiandien matau: tėvelis su mumis, vaikais, susėdęs prie stalo, mama kūrena židini, krosnyje spragsi malkos ar žabarai, o mes visi, pritariant tėveliams, giedame.*“³⁰ Tokios aplinkos veikiamas, Antanukas augo jautrus gamtai, žmonėms, jo širdelėje brendo meilė Dievui.

Antanuko mokslai

Antanukas Balaišis mokėsi Vaduvos pradžios mokykloje, 1937–1939 m. Skapiškio pradinėje mokykloje penktame ir šeštame skyriuose. Mokydamasis Skapiškyje gyveno pas Veroniką Šermukšnaite, su kuria kartu gyveno ir kita giedotoja. Pastarosios pavardės skapiškietis Jonas Uziela neprisiminė. Toje anksčiau į žemę

sulindusioje trobelėje, dabar perstatytoje ir išpuoštoje bei išdailintoje gyvena Aldona ir Antanas Survilos.

Aldona Neniškytė-Survilienė pasakojo apie namelio, įsigyto už 800 rublių, būklę: *„Tai buvęs Veronikos Šermukšnaitės namelis, kurį buvo paveldėjęs Miškonių Neniškis: namelis buvo sulindęs į žemę, vienas kambarys – be lubų (jame laikė malkas), kitas – plūktinė asla, duonkepis pečius ir supuvę pajuodusios lubos.“*³¹ Kunigui Petruil Meilui (1932 01 01–1963 04 10–2015 10 26) pinigais parėmus vaikystės kaimynę ir bičiulę Aldoną, namelis pradėtas tvarkyti: *„Turint pinigų, gryčiotė buvo ištraukta iš žemės, pakelta aukštyn, padėti pamatai, išardytas vidus ir per porą metų suremontuota. Jeigu ne kunigo Petro supratingumas ir atjauta, nežinia, kada viskas būtų padaryta“,* – sakė A. Survilienė.

Skapiškietis J. Uziela pasakojo, kad V. Šermukšnaitės namelyje lankydavosi pas A. Balaišį, nors patį Antaną iš vaikystės laikų mažai atsiminė. J. Uziela, būdamas „Pavasario“ sąjungos Skapiškio kuopos pirmininko pavaduotojas, daugiau bendravo su vyriausiuoju Antano broliu Kazimieru, kuris buvo šios kuopos pirmininkas.

Ukmergės Antano Smetonos gimnazijoje (1939–1943)

Antanas Balaišis ketverius metus (1939–1943) mokėsi Ukmergės gimnazijoje. Dabartinis gimnazijos pastatas pradėtas statyti 1937 m. pagal geriausius to meto architektūros reikalavimus. Statybą globojo pats prezidentas Antanas Smetona – mokykla turėjo būti reprezentacinė A. Smetonos gimtojo krašto – gimnazija. Klasei buvo dedamos parketinės grindys, vestibuliuose įrengti ornamentais išpuošti fontanėliai, išlikę iki šių dienų (skulptorius Bernardas Bučas). Nuo pastatymo metų iki šių dienų mokykla ne kartą keitė pavadinimą.

2001 m. rugsėjo 1 d. A. Smetonos vidurinei mokyklai suteiktas gimnazijos statusas ir mokykla pavadinta Ukmergės Antano Smetonos gimnazija.

Tarp mokyklą baigusių minimi Lietuvoje ir pasaulyje garsūs įvairių specialybių asmenys: istorikai, kalbininkai, dailininkai, aktoriai, rašytojai, poetai. Deja, tarp jų nėra nė vieno dvasininkijos atstovo. Kartu su kitais kunigais galėtų ir turėtų būti įrašytas Lietuvai daug nusipelnusio kanauninko A. Balaišio vardas.

A. Balaišis, iš Ukmergės dažnai grįždamas į tėviškę Miškonių kaimą, sužinojo, kad turi atvykti vokiečių karinė komisija, kuri ims naujokus arba į Rytų frontą, arba į darbus Vokietijon. Nuo šios grėsmės A. Balaišį išgelbėjo Skapiškio valsčiaus viršaitis Antanas Katelė³². Apie tai dar bus kalbama.

Tarpdiecezinėje kunigų seminarijoje (1943–1949)

A. Balaišis, baigęs Ukmergės gimnazijos septynias klases, 1943 m. rugsėjo 11 d. įstojo į III licėjinį Kauno tarpdiecezinės seminarijos kursą³³. *Testimonium* (charakteristiką) į kunigų seminariją turėjo rašyti 1925–1956 m. Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) parapijos klebonu dirbęs kan. N. Kasperiūnas.

Seminarijoje veikė I ir II filosofijos ir I, II, III, IV teologijos kursai. Ligi 1949 m. liepos buvo naudojamos senosios Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos-filosofijos fakulteto knygelės su atitinkamais įrašais. Visi dėstomieji dalykai studijų knygelėse buvo įrašyti lotyniškai. Lotynų kalba buvo dėstoma dogmatinė teologija, moralinė teologija ir kanonų teisė.

Apie mokymąsi seminarijoje pasitelksime kan. A. Balaišio kurso draugų papasakotus ir kai kuriuos spaudoje jau publikuotus atsiminimus.

Seminarijoje tuo metu buvo 400 klierikų, į pirmąjį kursą įstojo 120. Tačiau kol jie baigė du filosofijos ir keturis teologijos kursus, seminaristų kurse teliko tik 40 (daug jų areštuota, išvežta į Sibirą). 40 klierikų, baigę filosofijos kursus, perėjo į teologinius. Tai paskutinis toks gausus Tarpdiecezinės kunigų seminarijos kursas, kuriame mokėsi ir būsimasis kanauninkas A. Balaišis.

1946–1947 mokslo metams okupacinės valdžios įsakymu visos Lietuvos kunigų seminarijos buvo sujungtos į vieną, kuri pavadinta Tarpdiecezine kunigų seminarija.

Apaštalinis protonotaras B. Antanaitis 2005 m. rašė:

„Vieną spalio vakarą mus pasiekė žinia, kad iš 400 klierikų seminarijoje gali likti tik 150. Žemesni kursai uždaryti, o vyresnių kursų klierikams leista pas klebonus parapijose mokyti ir pasirengti šventimams. Iš mūsų kurso 120 besirengiančių kunigystei ketvirtajame teologiniame kurse likome 40. Prasidėjo trėmimai, areštas.“³⁴

Kurse likusieji 40 klierikų: Vladas Abromavičius (tremtinys), Bronius Antanaitis³⁵, Jonas Augustauskas, Antanas Balaišis, Jurgis Balickaitis, Antanas Bitvinskis³⁶, Antanas Bunkus, Izidorius Butkus, Benediktas Česnavičius (užmušė saugumo darbuotojai), Konstantinas Černys³⁷, Kazimieras Girnius³⁸, Petras Jankus, Jonas Jonys³⁹, Paulius Jurkovlenecas, Leonas Kalinauskas,⁴⁰ Stasys Kurmauskas, Z. Leonas Lukšas, Vladas Michelevičius⁴¹ (vyskupas), Juozas Mioldažys⁴², Vytautas Mikutavičius, Antanas Mitrikas⁴³, Kazys Montvila⁴⁴, Vladas Petrusevičius, Jonas Pilka, Steponas Pilka, Vincas Pranckietis⁴⁵, Antanas Ranusas, Pranas Sabaliauskas OP⁴⁶, Alfonsas Sadauskas, Juozas Semaška, Vytautas Sidaras, Antanas Slavinskas, Povilas Svirskis⁴⁷, Bronius Šukys, Petras Tavoraitis⁴⁸, Benediktas Mykolas Urbonas⁴⁹, Juozas Vaičeliūnas, Juozas Vaičionis, Povilas Varžinskas⁵⁰, Česlovas Zažeckas⁵¹.

Seminaristai mokėsi masinių kratų bei areštų metu, mažinant jų skaičių (1946 m. gruodžio 8 d. klierikų skaičius iš 250 buvo sumažintas iki 150; 1949 m. liepą – iki 60). Kaip yra pasakojęs kun. Leonas Kalinauskas, *„automatais apsikarstę, karine uniforma apsiivilkę, sovietinių įstatymų sergėtojai nakties miegą neretai sudrebindavo šūksniu: „Parodyk dokumentus! Tu gulėk! Tu kelkis!“⁵²*

A. Balaišiui mokantis kunigų seminarijoje rektorais dirbo: 1942–1945 m. kun. Pranas Petraitis, pokariu 1945–1946 m. kun. jėzuitas Stanislovas Gruodis (ištremtas į Balninkus), 1946–1947 m. kun. Pranciškus Venckus, 1947–1950 m. kun. Augustinas Vaitiekaitis (išvežtas į Sibirą).

A. Balaišio kurso klierikai žinojo, kad vokiečių kalbą yra dėstęs poliglotas vokiečių jėzuitas Karolis Fulstas, tad vokiečiams atėjus į seminariją, jie galėjo bendrauti sava kalba, gal ir dėl to jie seminarijos per daug nekliudė. Filosofiją dėstė Pranas Kuraitis, moralę – kunigas ir gydytojas Stasys Gruodis (mirė sulaukęs 92 metų).

Dvasios tėvu seminarijoje buvo kun. Vytautas Balčiūnas (1910 11 21–1933 07 23–2003 05 28).

Kan. P. Svirskis pasakoja: *„Seminarijoje vyravo natūrali aplinka: kunigai, profesoriai, religinis mokymas. Kiekviena paskaita su maldomis, Mišios su pamąstymais – buvo*

nesunku ir malonu širdžiai. Jaučiausi beveik kaip rojuje. O buvo sunkūs laikai. Įstojau karo laiku. Seminaristai daug vargo regėjo. Mieste žmonės buvo alkani, mokytojas už sviesto kilogramą turėjo mėnesį dirbti. Bet nedejavome, yrėmės į priekį.

Seminarijoje per rekolekcijas tris dienas būdavo draudžiama kalbėtis, tik ką būtiniausia galėjai pasakyti. Nesigirdėjo keiksmų, nemačiau išgėrimų. Nepasitaikė vagysčių, nors gyvenome dideliame neturte... Visi buvome iš katalikiškų šeimų ir visi norėjome tapti kunigais... Pasiakta kunigyستė mums buvo didžiausias džiaugsmas.“⁵³

Netikėti areštai ir seminaristų „dingimai“ vertė seminarijos vadovybę ieškoti išeities – buvo nutarta klierikus, nebaigusius viso seminarijos kurso, išventinti į kunigus.

Protonotaras B. Antanaitis rašė: „1948 m. rugsėjo 19 dieną atlikę rekolekcijas gavome diakono šventimus. Tų pačių metų spalio 31 dieną Kristaus Karaliaus šventėje iš vienintelio Lietuvoje likusio Panevėžio vyskupo Kazimiero Paltaroko rankų mes, 32 diakonai, Kauno arkikatedroje gavome kunigyستės šventimus... Nors buvo rudens diena, apgaubta tiršto rūko, bet Kunigyستės šventimų diena buvo pati šviesiausia ir laimingiausia šventė gyvenime. Mačiau tada pavergtą tautą – tremiamą Sibirą, žudomą, bet nepalūžusią, nepasimetusią, per šventes skubančią bažnyčion šv. Mišių metu susitikti su Kristumi, rožančiaus maldoje meldusią parapijos globos, pagalbos kaliniams, tremtiniam, partizanams. Pašventinti kunigais galėsime padėti tremty, lagery malda, Šv. Sakramentais, paguosti, padrąsinti.“⁵⁴

Tad į Kauną iš Panevėžio atvykęs vysk. K. Paltarokas (1875 10 22–1902 03 22–1926 04 05–1958 01 03) kartu su kitais seminaristais Katedroje išventino į kunigus ir A. Balaišį. Likusieji buvo išventinti gruodžio mėnesį: jei sovietų valdžia kurį nors areštuos ar ištremis į Sibirą, jie jau galės padėti žmonėms.

Kitą dieną Katedroje jaunieji kunigai, vieni kitiems patarnaudami, aukojo šv. Mišias. Altoriai buvo išsklaidyti, tad šv. Mišias iš karto galėjo aukoti keletas kunigų. Tačiau iš artimųjų primicijose niekas negalėjo dalyvauti. Vėliau primicijas – pirmąsias šv. Mišias kunigas A. Balaišis aukojo Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčioje.

Protonotaras B. Antanaitis rašė: „1948 m. gegužės 22 d. vien iš mūsų kurso Sibiro tremtin kagėbistai išvedė tris klierikus, tarp jų ir Antaną (Mitriką – A. V.). Bet po trijų dienų Antanas su nešuliais sugrįžo. 1949 m. kovo 25 d. nakčia iš mūsų kambario, kuriame gyvenome penkiese, KGB majoras Martavičius išvedė diakoną Antaną ir dar šešis mūsų kurso klierikus (turėtų būti 6 kunigus – A. V.). Visi labai skaudžiai išgyvenome, o ypač dėl diakono Antano, nes už dviejų dienų vysk. Kazimieras Paltarokas Panevėžyje turėjo suteikti jam kunigyستės šventimus. Visi ištremti į Sibirą, į Baikalo ežero salą Olchoną. Įdarbinti žvejais. Planai, didžiulis nuovargis alino tremtinius. Net sapne tinklus traukė. Jam (Antanui Mitrikui – A. V.) teko baigti kursus ir būti kapitono padėjėju.“⁵⁵ Ir kun. Jonas Jurgaitis rašo, kad kun. Antanas Mitrikas, tapęs net kapitonu, gebėdavo išvesti iš uosto laivus⁵⁶.

Minima ir kita seminaristų suėmimo data – 1949 m. kovo 29 d. Rašoma, kad net septyni neseniai į kunigus išventinti kurso draugai (Antanas Mitrikas dar nebuvo išventintas į kunigus – A. V.) buvo suimti ir išvežti į Sibirą. Tarp išvežtųjų buvo kun. Izidorius Butkus, kun. A. Bitvinskas – jie ištremti į Baikalą. Vėliau kun. A. Bitvinskas iš Baikalo Olchono salos, kur dirbo žuvies pramonėje, galėjo

nuvykti į Taišetą – ten buvo ištremta Bitvinskių šeima. Čia kunigas dirbo miške ir statybose. Į Lietuvą sugrįžo 1957 m.⁵⁷ Rektorius istorikas kun. A. Vaitiekaitis suimtus kunigus palaimino. Už tai buvo apkaltintas, netrukus ir pats suimtas.

Likusieji seminarijoje dėkojo Dievui ir buvo pasirengę skleisti Dievo Žodį ir tarnauti žmonėms ne tik už save, bet ir už išvežtuosius į nežinią. Išventintieji į kunigus mokėsi toliau ir 1949 m. pavasarį, išlaikę egzaminus, buvo paskirti į įvairias parapijas.

Iš visų baigusiujų seminariją šiuo metu gyvų likę tik du: Panevėžio vyskupijoje P. Svirskis, Kaišiadorių – kun. Č. Zažeckas.

Tarpdiecezinės kunigų seminarijos rektoriaus išduotoje charakteristikoje rašoma, kad A. Balaišis flegmatikas, cholerikas, jo būdas ypatingai nuoširdus, užjaučiantis, ne mokslininko, bet praktiko – artimo meilės apaštalo tipas. Pamokslininkas labai geras, kalba gyvai, vaizdingai. Labai mėgsta pastoraciją tarp vargšų, šioj srity jam sekasi⁵⁸.

Panevėžio vyskupijos kurijai iš kunigų seminarijos 1949 m. gegužės 20 d. siunčiamas raštas, kad A. Balaišis išlaikęs visus teologijos VII semestro egzaminus ir su Įgaliotiniu religinių kultūrų reikalams susitarta, kad minėtam kunigui Kulto tarnautojo registracijos pažymėjimas bus išduotas bendra tvarka⁵⁹. 1950 m. rugsėjo 20 d. A. Balaišis išlaikė dogminės teologijos egzaminą, kuris buvo įvertintas gerai⁶⁰.

Apie seminaristą A. Balaišį pasakoja kurso draugas kan. Povilas Svirskis⁶¹. Jie susipažino seminarijoje ir tapo bičiuliais. Juos vieną prie kito traukė ne tik charakterių bendrumas, bet ir panaši materialinė padėtis: Povilas buvo našlaitis, o Antano irgi sudėtingos buitinės sąlygos. Sutiko charakteriai, tad nuoširdžiai pasikalbėdavo, Antanu, kaip teigia Povilas, galėjai pasitikėti, jis buvo atviraširdis, altruistas.

Antanas, kaip ir kiti, kilęs iš gausios šeimos. Jau iš vaikystės vaiko siela persiėmė tėvų meilės, globos ir rūpesčio: tėvų meilė tuo laiku buvo sėjama į vaikų širdis – pasakoja kan. P. Svirskis.

Klierikas Povilas kurso draugą Antaną gerbė už tai, kad jis, orus, vyriškas, atjausdavo ir palaikydavo tylesnį bei silpnesnį. Antanas buvo labai nuoširdus. Menkas pavyzdėlis liudija Antano rūpinimąsi kitais. Pastebėjęs, kad Povilo kojinių suplyšusios, po jo pagalve padėjo pinigėlių su laiškeliu. Jame buvo parašęs „*Naudokis ir neklausinėk, iš kur gavai!*“

Povilas į seminariją iš namų keliaudavo beveik tris dienas: iš Raguvėlės per Švenčionėlius, tada į Vilnių ir iš Vilniaus į Kauną. Seserys įdėdavo kokio nors maisto bei šiltų, tik ką iškeptų bandelių. Tačiau per tokią kelionę bandelės dažniausiai apipelydavo. Ir jie abu su Antanu gailiai žiūrėdavo į tas bandeles... „*Kokios jos turėjo būti skanios!*“ – apgailestaudavo Antanas.

Kan. P. Svirskis prisimena, kad kartą Antanas gavo puodynėlę sviesto. Būdamas geros širdies, iš karto pasikvietė Povilą: „*Kabink!*“ Povilas, gerokai jo užvalgęs, per paskaitą neteko sąmonės – pasirodė, kad sviestas jau buvo senas.

O kanauninkas A. Balaišis prisiminimuose rašo: „*Mokydamasis seminarijoje turėjau įprotį po pietų užsukti pasimelsti į Jėzuitų bažnyčią. Melsdavausi galerijoje, ant*

vadinamųjų viškų. Labai dažnai čia užsukęs matydavau vieną žmogų, kuris beveik balsu verkdamo ir meldavosi. Matyt, jis manė šioje bažnyčioje esąs vienas. Iš savo draugų greit sužinojau, kad šis žmogus – buvęs kunigas...“⁶² Vėliau sužinojo, kad būdamas mirtinas ligonis, jis atliko išpažintį, priėmė Švč. Sakramentus, sakydamas, kad visiškai pasitiki Dievo gailestingumu.

56 metų pastoracinė kanauninko Antano Balaišio veikla (1949–2005)

Kanauninko A. Balaišio dvasinė darbuotė siekia 56 metus. Jam, kaip ir visiems šiuo metu garbaus amžiaus dvasininkams, pastoracinę veiklą teko pradėti sovietmečiu. Iš 56 kunigyستės metų net 41 metus kun. A. Balaišis darbavosi sunkiu sovietų okupacijos laikotarpiu ir tik 15 metų Lietuvai atkūrus nepriklausomybę.

Sovietmečiu kanauninkas nepaisė saugumo valdininkų įkalbinėjimų bendradarbiauti, šantažo, grasinimų, tvirtai laikėsi savo įsitikinimų. Negana to, tolerantiškas jo požiūris į asmenį ne kaip į pareigūną, o kaip į žmogų davė neįtikėtinų rezultatų: jį gerbė ne tik parapijiečiai, bet ir valdininkai.

Per daugiau kaip pusę šimto metų kunigas A. Balaišis užėmė įvairias pareigas: dirbo vikaru (Zarasuose), administratoriumi (Vadokliuose, Lėne, Saločiuose, Pakruojyje, Pamūšyje), klebonu (Saločiuose, Smilgiuose, Pabiržėje), o pašlijus sveikatai altaristu (Pabiržėje).

2001 m. rugsėjo 20 d. vyskupo dekretu Nr. 274, įvertinant kunigo sielovadinę bei administracinę veiklą, A. Balaišis skiriamas Panevėžio vyskupijos kapitulos garbės kanauninku⁶³.

Kan. Antano Balaišio 56 metų kunigyستės kelias

I. Zarasų Švč. M. Marijos Ėmimo į dangų parapija (1949–1951)

Pirmoji jauno kunigo darbo vieta – Zarasai. Į Zarasų Švč. M. Marijos Ėmimo į dangų parapiją kun. A. Balaišis buvo paskirtas 1949 m. gegužės 6 d. (raštas Nr. 413). Gegužės 20 d. atvyko į Zarasus⁶⁴ ir čia vikaravo beveik trejus metus, talkindamas klebonui kun. Stanislovui Krištanaičiui (1912 08 17–1939 06 03–1980 05 22)⁶⁵, Zarasuose dirbusiam 1948–1951 m.

„Kai važiauvau į Zarasų parapiją, pirmąją savo gyvenime darbo vietą, aišku, kad mane domino, kaip man čia seksis, kaip gyvensiu. Trūko daug ko: žinių, patirties, bet iš kitos pusės – širdis ilgėjosi kunigiško darbo, kurį, gyvendamas seminarijoje, mačiau kaip viziją. Gyvendamas seminarijoje paskutiniu metu jau buvau vegetaras. Man, turinčiam skrandžio negalią, buvo pritaikytas dietinis maistas pagal medikų rekomendacijas.

Atvykęs į Zarasus, šią dietos problemą pasakiau savo klebonui Stanislovui Krištanaičiui. Klebonas nuramino:

– Pritaikysim tau stalą ir galėsi tęsti vegetarystę.

Kiek gyvenau Zarasuose, jis nekeitė savo pažado, nors gerai supratau, kad atskirai gaminti maistą nelengva.“⁶⁶

Vikaras kun. Antanas, suremontuodamas Šaltupės koplytėlę, išsaugojo ją nuo sugriovimo. Tai pirmas jauno kunigo prisilietimas prie krikščioniškojo pa-

veldo paminklų gelbėjimo, po kurio visus kunigystės metus ėjo gausūs kryžių, koplytėlių bei kitų paminklų remonto bei statybos darbai, išaugę į bažnyčios Saločiuose statybą.

Kun. A. Balaišis matė, kaip 1951 m. sausio mėnesį NKVD suėmė kleboną kun. S. Krištanaitį. Jam buvo sufabrikuota byla, surasti „liudininkai“ ir klebonas apkaltintas pamokslo metu raginęs remti partizanus. Kun. S. Krištanaitis buvo nuteistas 10 metų pataisos darbų Sibiro lageriuose.

Kleboną suėmus, vyskupas atsiuntė raštą, kad kun. A. Balaišis, kol bus paskirtas naujas klebonas, eina klebono pareigas.

Iš Vadoklių parapijos į Zarasus administratoriumi ir dekanu paskyrus kun. Julijų Burkų (1909 01 07–1940 06 15–1974 02 04)⁶⁷, kun. A. Balaišis iškeltas į Vadoklius.

Apie darbus Zarasuose, bendrystę su klebonu, lankymąsi vienoje šeimoje, gyvenančioje Latvijos teritorijoje, įvairius išbandymus, vagystę, NKVD bandymus užverbuoti, įdomų pasakojimą apie Marytę Melnikaitę kan. A. Balaišis parašė savo atsiminimuose⁶⁸.

II. Vadoklių Švč. Jėzaus Širdies ir filijos Lėno Šv. Antano Paduviečio parapijose (1951–1957)

Po trejų vikaravimo metų kun. A. Balaišis 1951 m. balandžio 21 d. (raštas Nr. 405) buvo paskirtas Vadoklių Švč. Jėzaus Širdies ir filijos Lėno Šv. Antano Paduviečio parapijų administratoriumi. Šias pareigas ėjo daugiau kaip šešerius metus (1951–1957). Į Vadoklius atvyko gegužės 13 d.

Kun. A. Balaišio pastangomis buvo suremontuota ir išdekoruota per karą nukentėjusi Lėno Šv. Antano Paduviečio bažnyčia, sutvarkytas ir naujai aptvertas šventorius. Kartu su kun. Izidoriumi Puriuškiu (1910 03 22 (29)–1937 06 20–1989 11 13), kuris 1957–1959 m. buvo Lėno parapijos administratorius, kun. A. Balaišis Lėnui išrūpino parapijos statusą.

Vadokliuose, talkinant parapijiečiams, sutvarkė apleistas Alančių kapines, suremontavo šventorių, bažnyčios stogą, kapinių koplyčią. Įkūrė naujas kapines, jas aptvėrė.

Vadokliuose kunigas itin daug nuveikė kovodamas už blaivybę: kalbėjo individualiai, kartą per mėnesį rengdavo blaivybės sekmadienius, rinko pažadus ir priesaikas... Kunigas džiaugėsi, kad tuo metu Ramygalos rajono partijos komiteto pirmuoju sekretoriumi dirbo blaivininkas Mėlynis, kuris susirinkimuose kolūkiečiams sakydavo: „Jūs savo klebono ne visuomet klausote ir nevykdote jo prašymų, nes žinote, kad jis neturi milicijos. Bet kai mes, rajono valdžia, visus degtindarius sukišime į kalėjimą, tada jūs atsiminsite, kad klebono reikia klausyti.“⁶⁹ Kanauninkas prisimena, kad parapijiečiai po tokių susirinkimų kalbėdavo, kad klebonas susidėjęs su pirmuoju sekretoriumi – bet tai buvo daugiau juokai.

Prasidėjus klebono kovai už blaivybę teismai iš Vadoklių parapijos išnyko (anksčiau kas metai po 5–8 žmones nubausdavo už naminukės varymą), parapijoje sumažėjo chuliganizmo. Tačiau respublikinėje spaudoje visi nuopelnai buvo priskirti vietos milicijos įgaliotiniui. Klebono tai nejaudino – jis džiaugėsi rezultatais.

III. Šv. Juozapo parapija Saločiuose (1957–1986)

1957 m. kovo 6 d. (raštas Nr. 692) kun. A. Balaišis buvo paskirtas į Šv. Juozapo parapiją Saločiuose⁷⁰. Čia jis dirbo 30 metų: ėjo administratoriaus (1957–1974), o nuo 1974 m. birželio 11 d. klebono (1974–1986) pareigas. Dėl įvairių priežasčių į Saločius kun. A. Balaišis atvyko tik 1957 m. gegužės 25 d. ir parapijos administravimą perėmė iš kun. Antano Kiečio (1905 10 14–1934 06 26–1996 05 19). Per 30 metų atlikta daug svarbių darbų: ryškia pastoracinę veiklą praplėtė ūkinė darbuotė. 1973 m. rugpjūčio 27 d. Panevėžio vyskupijos apaštalinio administratoriaus vysk. dr. Romualdo Krikščiūno raštu Nr. 44 Saločių parapijos vikaru paskiriamas kun. Bronislovas Simsonas, iki tol ėjęs Imbrado parapijos klebono pareigas⁷¹.

Dirbdamas Saločiuose aptarnavo ir kitas parapijas. Tarkim, apaštalinis administratorius vyskupas dr. Romualdas Krikščiūnas 1974 m. birželio 6 d. raštu Nr. 134 kun. A. Balaišį paskiria Smilgių (Biržų r.) parapijos klebonu⁷².

Klebono A. Balaišio sumanumo dėka „surastas“ varpas ir pakabintas varpinėje, upėje surastas išniekintas kryžius ir atstatytas. Pasvaliečių kaime sutvarkytos kapinės. 1958 m. kun. A. Balaišis slapta organizavo klebonijos rekonstrukciją – pastatė bažnyčią⁷³. Klebonijos Saločiuose rekonstrukcija – viena išpūdingiausių kanauninko Antano statybų sovietmečiu. Daugybė darbų detalai ir net humoristiškai aprašyti paties kanauninko atsiminimų knygoje.

1967 m. Saločių bažnyčia buvo remontuota, išdekoruota. Stacijoms buvo uždėti nauji kryžiai. Kaišiadorių ir Panevėžio vyskupijų valdytojas 1969 m. gegužės 21 d. raštu Nr. 543 leido klebonui A. Balaišiui pašventinti kryžius⁷⁴.

Kun. A. Balaišio pastangomis buvo sutvarkytos Manikūnų kaimo pirmosios⁷⁵ ir antrosios⁷⁶ kapinės. Manikūnų kaimo pirmosios kapinės apie 1970 m. praplėstos, pastatytas Petro Aglinsko rankų darbo kryžius. Kapines ir kryžių pašventino kun. A. Balaišis.

Antrosios kapinės išplėstos 1971–1972 m. Jose pastatytas medinis kryžius, kurį 1972 m. liepos 12 d. pašventino kun. A. Balaišis.

1971 m. gegužės 30–birželio 12 d. kun. A. Balaišis atostogavo, jį pavadavo Pumpėnų altaristas kun. Bronislovas Masiokas, o rugpjūčio 24–rugsėjo 24 d. gydėsi Likėnų sanatorijoje (pavadavo kunigai Juozas Dubnikas ir Bronius Žilinskas)⁷⁷. Žinome ir apie 1974 m. balandžio 15–gegužės 5 d. gydymąsi – kleboną pavadavo Saločių vikaras kun. Bronius Simsonas⁷⁸.

Pirmoji medinė bažnyčia Saločiuose pastatyta 1514 m. Vėliau ji reformatų nugriauta ir vietoj jos pastatyti reformatų maldos namai. Katalikai iškėlė bylą, nors ji ilgai užsitęsė, tačiau buvo laimėta. 1777 m. pastatyta nauja bažnyčia, kuri daugiau kaip po pusės amžiaus atnaujinta. Apie 1875 m. tuometinis parapijos klebonas Konstantinas Orlauskas (1839–1863 – miręs iki 1904), beveik dešimtmetį dirbęs kapelionu Kauno gimnazijoje ir Katedroje, iš Kauno gubernatoriaus gavo leidimą remontuoti bažnyčią. Tačiau užuot remontavęs, pastatė naują bažnyčią, kuri 1944 m. liepos 26 d. sudegė. Sudegusios bažnyčios vietoje išliko pamatai. Šį skaudų faktą liudija atminimo akmuo. „Šioje vietoje 167 metus stovėjo 2-oji Saločių

bažnyčia. 1944 m. liepos 26 d. sudegė. Melskime, kad čia vėl būtų garbinamas Dievas atstatytoje bažnyčioje.“

Albina Aglinskienė rašo: „1944 m., esant karo pavojui, kunigas klebonas, man atrodo, buvo Kazimieras Simokaitis arba Kazimieras Pukenis⁷⁹, visas šventas bažnyčios relikvijas: taurę, pateną su ostija ir monstranciją – atvežė pas uošvius Benediktą Aglinską ir jo šeimą pasaugoti nuo pavojų“⁸⁰. Mirus vyrui ir uošviui, išsaugotas relikvijas A. Aglinskienė nutarė grąžinti bažnyčiai. „Anksčiau siūliau buvusiam klebonui Antanui Balaišiui, kad jis pasiimtų, tas buvo dar prie rusų, bet jis liepė man dar palaikyti.“⁸¹

2006 m. gegužės 14 d. bažnytinius indus perėmė vyskupo įgaliotas Panevėžio vyskupijos kurijos kancleris dr. kun. Romualdas Zdanys, tą pačią dieną vysk. J. Kauneckas Saločių Šv. Juozapo parapijos bažnyčioje aukojo šv. Mišias ir atšventino monstranciją, komuninę, taurę ir pateną⁸². Pastebėtina, kad komuninė pagaminta 1445 m. ir Saločių bažnyčiai padovanota fundatorių.

Sudegus bažnyčiai tikintieji meldėsi viename klebonijos kambaryje. Kituose kambariuose susirinkusieji pro atviras duris galėdavo girdėti tik kunigo balsą, bet nieko nematydavo. O statyti naujos bažnyčios valdžia neleido. Klebonas kun. A. Balaišis nutarė dviaukštį klebonijos pastatą paversti bažnyčia.

2001 m. dr. Aldonos Kačerauskienės užrašytame interviu kanauninkas kalbėjo:

„Verbų sekmadienį sukviečiau 50 vyrų, parašėme trumpą prašymą Ministrų tarybai, jį tie vyrai pasirašė. Velykų rytą žmonėms perskaičiau tekstą.

Statybų pradžia iš vyskupų gavau penkis tūkstančius rublių. Vyskupų parama buvo ir moralinis paskatinimas. Iš Ramygalos pasikviečiau statybininkus. Jie sutiko su mano sąlygomis: niekur nevaikščioti, su niekuo nesikalbėti, visais reikalais tartis tik su manimi. Ant takelio stovėjo sargybiniai: kai tik pasirodydavo koks žmogus, statybininkams buvo duodamas ženklas sustoti – nutildavo plaktukai, būdavo tylu. Per du mėnesius vyrai pastatė dvylika kolonų. Tik viena jų buvo maldos kambaryje, kitų nesimatė. Pagaliau atėjo lemiamas momentas, kurio žodžiais nusakyti neįmanoma, reikia pačiam šitai išgyventi. Atpalaidavo paskutines plytas, pastatas suvirpėjo ir atsigulė ant kolonų. Svajonė išsipildė. Sukvietėm daug žmonių, išgriovėm senas sienas. Per dvi dienas dar spėjom pastatyti sandėliuką. Taip pavadinome varpinę. Stogo uždėti nesusėjomė.

Pirmadienį į Saločius atvažiavo Pasvalio „komunai“. Antradienį mane pakvietė į partinį biurą. Ten sėdėjo 15 žmonių. Man sako: „Ką, vaikas esi? Negi nežinai, kad be leidimo kolūkietis net pirtelės pastatyti negali. O tu ką pastatei? O jeigu sugrius ir užmuš žmones?“ Prisipažinau esąs kaltas, tarsi būčiau atėjęs į stačiatikių pamaldas, kur visi kartoja „griešnyj“. Dėl konstrukcijų tvirtumo neabejojau, šį darbą mokėjau nuo jaunų dienų. Todėl drąsiai sakiau: „Pridėjome daug armatūros. Gali tankai važinėti – tikrai nesugrius.“ Atrodė logiška, kad pastatyta bažnyčia turi būti veikianti. Aiškinau: „Išivaizduokite: miršta kieno nors motina – bažnyčia užrakinta, sekmadienį žmonės ateina pasimelsti – bažnyčia užrakinta. Tai gi jie netylės, važiuos į Maskvą skystis, kils nereikalingos dulkės.“

Pasakiau, kad noriu be liudininkų pasikalbėti su vykdomojo komiteto pirmininku. Kai visi išsiskirstė, jam tyliai sakau: „Pastatėm sandėliuką, leiskite uždėti stogą.“ Jis man taip pat tyliai: „Uždėk.“ Tą „kepurę“ padarėm ant žemės, paskui užkėlėm. Vėl iš rajono komisija: „Ką darai? Duodam dvi savaites laiko leidimui gauti. Jeigu negausi, sandėliuką nuversiu ir skirsiu baudą.“ Padėjo architektas Nistelis...“⁸³

Vykdamt rekonstrukciją buvo pradėtos tvirti ir Saločių kapinės – tai padėjo nukreipti dėmesį nuo klebonijoje atliekamų darbų. Per dvi dienas savaitgalį, kai valdžios žmonės ilsėjosi, iš išardytų plytų buvo pastatytas sandėliukas – varpinė.

Klebonas buvo labai dėkingas praktikuojančiam katalikui, Šiauliuose gyvenusiam architektui Vytautui Jonui Nisteliui (1922 08 24–1986 03 07) – jis per naktį nubraižė planą, jį padaugino (V. Nistelis buvo ne tik inžinierius architektas, bet ir poetas, vertėjas, eseistas). Vyriausiasis Šiaulių srities architektas Steckis⁸⁴, žvilgtelėjęs į planus, pasirašė leidimą statyti sandėliuką. Šie dokumentai nustebino Pasvalio rajono vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotoją. Jis su viskuo sutiko, tik jam užkliuvo kryželio ženklas. Kunigas Antanas pasakė: „*Jeigu labai nepatinka, mes kryželio vietoje uždėsime vėjarodę!*“ Taip reikalas buvo sutvarkytas⁸⁵.

Sumaniai išsprendė ir varpo klausimą. Klebonas Antanas pradėjo klausinėti žmonių, ar jie nėra girdėję apie užkastą varpą⁸⁶. Aišku, žmonės greit „prisiminė“ užkasto varpo istoriją. O kunigas, talkinamas specialistų, surado vietą, kur buvo vandens ir buvo galima kasti šulinį. Toje vietoje pasodino gėlių. Po kurio laiko Kaliningrado srityje nupirko varpą, slapta ją atvežė ir įkasė į žemę ten, kur buvo rasta vieta kasti šuliniui. Tik po ketverių metų, pasikvietęs du šulinių kasėjus, nurodė vietą, kur kasti šulinį. Jie surado „paslėptą“ varpą. Su bažnyčios komiteto nariais buvo surašytas aktas, varpas įkeltas į varpinę – sandėliuką ir po kurio laiko suskambo. Aišku, kunigas buvo iškviestas pas rajono viršininkus, ten jis papasakojo varpo radimo istoriją, pasiūlė patikrinti faktus. Valdžios atstovai neišdrįso nukabinti varpo. Ir šiandien jis skamba Saločiuose.

Pažymėtina, kad Saločių bažnyčioje pirmojoje Pasvalio rajone, sužibo elektra – tai vienos parapijietės, pabuvusios Latvijos bažnyčiose, rūpesčio rezultatas.

1973 m. Pasvalio rajoniniame laikraštyje „Darbas“ pasirodė feljetonas „Nauji atlaidai“ Saločiuose“ apie Žolinių atlaidus – kandus ir netaktiškas straipsnelis⁸⁷, neva klebonas sau organizavo kunigystės bei gimtadienio jubiliejus.

1978 m. liepos 12 d. šv. Mišiose apsilankė valdžios delegacija: Pasvalio rajono religinių kultūrų įstatymų priežiūros komisijos narė V. Motiekienė, vidaus reikalų skyriaus darbuotojas V. Norkus, vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotojas S. Demenis ir Saločių apylinkės tarybos pirmininkė D. Poškevičienė. Tendencingai fotografuota, kuo daugiau vaikų, siekta įrodyti, kad kunigas juos moko tikybos. Jau kitą dieną kunigą kvietė pasiaiškinti, o 20 d. nutarimu kun. A. Balaišis nubaustas 50 rb administracine bauda. Detalūs kun. A. Balaišio raštų vyskupijos kurijai, sovietų valdžios institucijoms kopijos saugomos kun. A. Balaišio asmens byloje⁸⁸.

Kun. A. Balaišis 1978 m. rugsėjo 19 d. Saločiuose suorganizavo 1948 m. išventintų kunigų susitikimą. Kunigystės 30-mečio proga visi septyniolika pasirašė prašymą – kreipimąsi į Lietuvos vyskupus, kuriame tokie žodžiai: „*Matydami skaudžius plintančio girtavimo padarinius mūsų tautai ir girdėdami daugelio nuo alkoholio kenčiančių skundus ir aimanas, nuoširdžiai prašome Jūsų Ekscelencijas ir prakilnybes suvienyti ir paremti mūsų bendras pastangas visas Lietuvos bažnytinės provincijos vyskupų bendru ganytojišku laišku tautos tikintiesiems...*“⁸⁹

IV. Smilgių Nukryžiuotojo Jėzaus parapija (1974–1986)

Smilgių Nukryžiuotojo Jėzaus parapijoje kun. A. Balaišis dvylika metų (1974–1986) dirbo klebonu. Kaip jau minėta, 1974 m. birželio 6 d. raštu Nr. 134 apaštalinis administratorius vysk. dr. Romualdas Krikščiūnas paskyrė kun. A. Balaišį Smilgių (Biržų r.) parapijos klebonu⁹⁰.

1974 m. liepos 19 d. kun. A. Balaišis, dalyvaujant Biržų dekanui kun. Broniui Strazdui, perėmė Smilgių parapiją.

Čia kun. A. Balaišis atliko daug remonto darbų: uždėjo naują skardos stogą, nutinkavo ir nudažė bažnyčios išorę. Mažos Smilgių parapijos tikintieji suaukojo reikiamą sumą⁹¹.

1975 m. spalio 14 d. (raštas Nr. 159) Saločių–Smilgių vikaru buvo paskirtas kun. Antanas Zulonas (gim. 1942 12 24, išventintas į kunigus 1971 04 25, nuo 2014 m. Panevėžio Šv. apaštalo Petro ir Povilo bažnyčios rezidentas), 1975 m. gruodžio 12 d. raštu Nr. 194 altaristu – kun. Jonas Rimša (1905 02 08 (21)–1930 06 14–1996 04 21)⁹².

Kun. A. Balaišiui 1976 m. rugpjūčio 23–rugsėjo 10 d. išvykus gydytis, jį pavadavo altaristas kun. J. Rimša ir Papilio klebonas Petras Budriūnas. 1984 m. susirgusį plaučių uždegimu kunigą A. Balaišį pavadavo kun. Antanas Valančiūnas. Gydantis 1986 m. rugsėjo 5–27 d. pavadavo kun. J. Rimša, talkino kun. A. Narušis (Pabiržė) ir A. Gružauskas (Kiburiai)⁹³.

V. Pakruojo Šv. Jono Krikštytojo parapijoje (1986–1993)

Kun. A. Balaišis 1986 m. gruodžio 19 d. (raštas Nr. 137)⁹⁴ buvo paskirtas Pakruojo Šv. Jono Krikštytojo parapijos administratoriumi, pareigas pradėjo eiti nuo 1987 m. sausio 1 d. Parapiją perdavė kun. Algis Baniulis, dalyvavo dekanas kun. Petras Kuzmickas⁹⁵. Pakruojyje dirbo beveik septynerius metus (1987–1993). Čia kanauninkas sulaukė Atgimimo ir Lietuvos Nepriklausomybės.

Artėjant nepriklausomybei Pakruojyje, Linksmučių kaime, sutvarkė suniokotas žydų kapines, paverstas šiukšlynu, pastatė paminklą. Su vykdomojo komiteto pirmininko leidimu ir jo duotais talkininkais išrinko buvusius žydų antkapinius paminklų akmenis, kuriais buvo išgrįstas Pakruojo malūno kiemas. Tuos vardinius akmenis panaudojo išorinei pjedestalo sienai. Paminkle įrašas: „Iki karo Pakruojo žydų bendruomenėje buvo apie tūkstantį žydų. Jie laukia Prisikėlimo!“ 1987 m. rudenį, per Baltramiejaus atlaidus, atidengiant paminklą klebonas A. Balaišis kalbėjo: „Mūsų tautos, kiek iš vaikystės, jaunystės atsimenu, visada gyveno taikiai. Mūsų klasėje mokėsi dvi mergaitės žydaitės. Niekas jų neskriaudė, nepravardžiudavo, pagarbiai su jomis elgėsi ir mokytojai. O kad mūsų tautoje atsirado kai kurių žmonių, kurie žydams atnešė daug skausmo ir kančių, tai kalta ne mūsų tauta, bet hitlerinės Vokietijos valdžia, kuri leido ir pati naikino žydus savo okupuotuose kraštuose... Ateikite čia su savo vaikais ir įkvėpkite jiems pagarbą ir meilę kiekvienam žmogui, neišskiriant ir žydų tautos. Kiekvienas žmogus turi teisę gyventi ir turi teisę, kad jam būtų pastatytas paminklas.“⁹⁶ Į renginį atvyko Seimo narys Emanuelis Zingeris, Vilniaus ir Šiaulių miesto žydų bendruomenių atstovai.

Retas ir įdomus faktas – 1989 m. gruodžio 19 d. Sąjūdžio Pakruojo grupės vardu pirmininkas D. Stancikas ir sekretorė Laima Stokaitė kreipėsi į vyskupą,

prašydami duoti sutikimą artėjančiuose rinkimuose į LTSR Aukščiausiosios Tarybos deputatus iškelti Pakruojo bažnyčios klebono A. Balaišio kandidatūrą.

1990 m. balandžio 5 d. kun. A. Balaišis prašė vyskupą paskirti vikarą, nes esantys kunigai garbingo amžiaus ir ligoti: Kazimieras Mozūras (1898 02 14–1925 06 14–1994 12 26) – 91 metų, Antanas Remeikis (1912 07 01–1945 06 10–1991 02 01) – 77 metų, o jam pačiam – jau 67 metai. Kunigas motyvavo, kad parapijoje yra dvi vidurinės mokyklos (apie 1 500 mokinių), viena devynmetė (apie 100 mokinių), viena pradžios mokykla, muzikos mokykla, atsilikusių mokinių internatas⁹⁷.

Vyskupas, atsižvelgdamas į motyvaciją, 1990 m. gegužės 30 d. raštu Nr. 141 vikaru paskyrė kun. Kostą Balsį (gim. 1963 02 23, išsventintas į kunigus 1989 05 28; nuo 2017 m. liepos 4 d. Pabiržės Švč. Trejybės parapijos klebonas). Po pusmečio 1991 m. sausio 30 d. raštu Nr. 29 kun. K. Balsį iškėlus į Uteną, į Pakruojį 1991 m. liepos 15 d. raštu Nr. 286 paskirtas kun. Saulius Mikoliūnas (1996 m. gegužės 7 d. raštu atsisakęs kunigystės).

Vietoj kun. S. Mikoliūno naujuoju vikaru 1993 m. gegužę raštu Nr. 164 paskirtas neopresbiteris kun. Rimantas Kaunietis (gim. 1964 06 17, išsventintas į kunigus 1993 05 30; nuo 2017 m. lapkričio 6 d. Panevėžio Kristaus Karaliaus katedros vikaras).

1993 m. liepos 14 d. raštu Nr. 227 kun. R. Kaunietis paskirtas Utenos Kristaus Žengimo į dangų parapijos vikaru, jo vieton – 1993 m. liepos 15 d. raštu Nr. 286 – buvęs Zarasų vikaras, kun. Artūras Laurikėnas (gim. 1968 09 16, išsventintas į kunigus 1992 09 19; 1993–1994 (?) metes kunigystė).

Pakruojuje įsigytą namą kun. A. Remeikis testamentu paliko parapijai. Jame kun. A. Balaišis įkūrė katalikišką darželį „Varpelis“. Kunigo iniciatyva įkurta katalikiška mokykla, o Pakruojo vidurinėje mokykloje kun. A. Balaišis dėstė tikybą.

Kun. A. Balaišis 1991 m. spalio 12 d. gydėsi Pasvalio ligoninėje (skrandyje žaizdos, plaučių uždegimas, mažakraujystė), o 1992 m. lapkričio 23–gruodžio 19 d. – Valkininkų kardiologijos ligoninėje⁹⁸.

VI. Pamūšio Šv. Antano Paduviečio parapija (1986–1993)

1986 m. kun. A. Balaišis buvo paskirtas ir kitos – Pamūšio Šv. Antano Paduviečio parapijos administratoriumi (1986–1993).

Dirbdamas Pamūšyje kunigas tvarkė, remontavo Mūšos upės šlaite įrengtą Lurda⁹⁹.

VII. Pabiržės Švč. Trejybės parapija (1993–2005)

Paskutinė kun. A. Balaišio darbo vieta – Pabiržės Švč. Trejybės parapija. 1993 m. rugpjūčio 20 d. (raštas Nr. 292)¹⁰⁰ kun. A. Balaišis buvo paskirtas į Pabiržę, atvyko 1993 m. rugsėjo 8 d. (parapiją perdavė Biržų dekanas kun. Povilas Miškinis) ir čia dirbo iki mirties: iš pradžių klebonu (1993–2001), o sveikatai pasilpus (2001 m. birželio 25 d. raštas Nr. 2003) – altaristu (2001–2005). 2002 m. gruodžio 18 d. gydytojų konsultacinė komisija (pažymėjimas Nr. 2556) kun. A. Balaišiui nustatė antros grupės invalidumą...

Pabiržėje, senajame šventoriuje, žmonių vadinamame Kalneliu, kur kadaise stovėjusios pirmoji ir antroji bažnyčios ir buvo kapinynas, sovietmečiu buvo įrengta šokių aikštelė, o Lietuvos barokinio unikumo varpinėje laikomos avys. Tad atvykusiam kunigui darbų netrūko.

Pabiržėje veikė dvejios kapinės: Daumėnų (palaidotas kun. Tadeušas Leo-bažijevskis, poetai Paulius Drevinis, Ansgaras Rožėnas, Julius Anusevičius) ir Pabiržės. Kun. A. Balaišis ne tik jas sutvarkė, bet nepagailejo laiko, sveikatos ir lėšų sutvarkyti dar 13 jau neveikiančių kapinių: Čeniškių, Kirdonių, Kojeliškių ir kitų kaimų. Gerkiškiuose pastatė paminklą žuvusiesiems nuo sovietinių okupantų, sutvarkė ir Pirmojo pasaulinio karo vokiečių kareivių kapelius. Užubalių kapines aptvėrė 140 m ilgio tvora, išvalė kopllytėlės griuvėsius, pakeitė iširusius ir sudaužytus antkapius, nulaužytus paminklų metalinius kryžius. Kapinėse pastatė medinį kryžių.

Rūpinosi naujomis kapinėmis (buvo skirtas 1,5 ha sklypas), iškasė šulinį, skalda išgrindė takus, surentė tualetą, rudenį suarė žemę, kad pavasarį galėtų apsėti žolyte...¹⁰¹

Klebonas A. Balaišis baigė statyti kleboniją, kurią pradėjo kun. A. Narušis, pastatė ūkinį pastatą, įsteigė katalikišką darželį ir katalikišką pradinę mokyklą, pradėjo kurti biblioteką, virš bažnyčios įrengė muziejėlį, pastatė paminklą.

1998 m. liepos 19 d. per Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės atlaidus Pabiržėje lankėsi vysk. Juozas Preikšas – senajame šventoriuje buvo teikiamas Sutvirtinimo Sakramentas.

Už pastoracinę veiklą, slapta pastatytą bažnyčią Saločiuose bei kitų krikščioniškojo paveldo paminklų statybą kun. A. Balaišis, kaip jau minėta, 2001 m. rugsėjo 20 d. paskirtas Panevėžio vyskupijos kapitulos garbės kanauninku¹⁰².

Kanauninkas A. Balaišis mirė 2005 m. lapkričio 7 d. Palaidotas Pabiržės bažnyčios šventoriuje.

Lurdai, paminklai, biustai, memorialai, atminimo lentos

„Kan. Antanas Balaišis visas savo lėšas, laiką ir jėgas skyrė paminklų, kryžių, kapinių, bažnyčių remontui bei statyboms. Ką pamatydavo ne taip – būtinai turėjo sutvarkyti“, – pasakoja kurso draugas kan. P. Svirskis. – Todėl visą gyvenimą buvo neturtingas, neturtingas ir mirė. Žmogiška garbė jam neteikė ambicijų.“ Kanauninkas A. Balaišis bičiuliui Povilui yra sakęs: *„Ypatingai nejaučiu kanauninko garbės – amžinybės atžvilgiu tai nieko nereiškia, ar kun. ar kan. bus įrašyta paminkle.“*¹⁰³

Kan. A. Balaišio iniciatyva pastatyti paminklai¹⁰⁴

Kun. A. Balaišis rūpinosi Lurdais Saločiuose bei Pabiržėje.

Svėdasų kapinėse atstatė paminklą dviejų kunigų motinoms, kilusioms iš Mieleišių kaimo. Taip įamžino kun. Juozo Tumo-Vaižganto (1869 09 20–1893 11 28–1933 04 29) ir kun. Jono Kunigėlio (1880–1906–1932 02 13) motinų atminimą. Į talką kun. Antanas pasitelkė generolo sūnų Algį Ladygą, turėjusį restauravimo žinių¹⁰⁵. Apie šį darbą sužinojęs Kauno arkivyskupas Liudvikas Povilonis MIC (1910 08 25–1934 06 29–1969 12 21–1990 08 09) pranešė, kad darbą finansuosias,

mat jis buvo kilęs iš kaimyninės Šimonių parapijos ir kun. J. Tumas-Vaižgantas jam buvo brangus (paminklas kainavo 3 000 rb).

Pabiržėje klebonas A. Balaišis 2001 m. pastatė paminklą su Antano Macijausko (1874 03 31–1950 03 28) biustu. Taip įamžintas Lietuvos dvasios, kultūros ir ūkio kėlėjas, Lietuvos inžinierius, publicistas, visuomenės veikėjas, Vilniaus Didžiojo Seimo delegatas. Paminklinį biustą sukūrė skulptorius Gediminas Piekuras ir architektas Evaldas Purlys. 2001 m. gegužės 13-ąją, sekmadienį (Tėvo dieną), susirinko ne tik gausus parapijiečių būrys, bet ir svečių iš visos Lietuvos – aukotos Mišios už A. Macijauską ir jo giminaičius. Paminklą atidengė prof. Vytautas Landsbergis, kalbėjo A. Macijausko giminaitis Danielius Mickevičius. Be to, kanauninko iniciatyva, talkinant parapijiečiams, surastas A. Macijausko kapas kapinėse, iš archyvinių dokumentų sužinota, kad A. Macijauską palaidojo tuometinis Pabiržės vikaras kun. Kazimieras Žeimys. Kapinėse A. Macijausko atminimui pastatytas antkapinis paminklas, o Pasvaliečių kaime – koplytstulpis.

Be to, Pabiržės bažnyčios šventorius 1997 m. (kitur minimi 1999 m.) papuoštas memorialu tremtinių ir politinių kalinių kančioms atminti (architektas – politinis kalinys Algimantas Urbštas, akmenskaldžio darbą atliko Petras Kiseliūnas).

Prie bažnyčios šventoriaus dar 1990 m. atstatyti sovietmečiu nugriauti Vytauto Didžiojo (pastatytas 1930) ir Motiejaus Valančiaus (pastatytas 1932) paminkliniai biustai. Vytauto Didžiojo biustas atstatytas pagal fotografiją, o Valančiaus biustą buvo priglaudusi bažnyčia. Iš Kanados atvykusi medicinos sesuo Palilionienė finansavo teritorijos prieš šventorių sutvarkymą.

Kan. A. Balaišis Pabiržėje pastatė paminklą partizanams (paminklo autorius P. Kiseliūnas), pastatė ir kitų paminklų nužudytiems partizanams, paminklus pirmajai Pabiržės bažnyčiai. Pertvarkė visus kapus Pabiržėje – žvyrą, cementą, kitų medžiagų gavo veltui, nes buvo pakilimo, atgimimo laikas.

Kunigas statė kryžius netgi sunkiu sovietmečiu, tada, kai okupacinė valdžia juos negailestingai griovė. Atstatytas Saločiuose upėje surastas išniekintas kryžius.

Atkūrus nepriklausomybę, kan. A. Balaišio iniciatyva pastatyti kryžiai svarbiems to meto istoriniams įvykiams atminti. Kanauninkas organizavo ir kartu su parapijiečiais pastatė tris kryžius Baltijos kelyje: prie Pasvalio, Manikūnų kaime ir prie Latvijos sienos.

Kryžiai, kaip ir paminklinės lentos žymiesiems tautos veikėjams, dygo kaip grybai po lietaus. 2000 m. rugsėjo 16 d. kun. A. Balaišis pašventino kryžių ir paminklinę lentą etnografui Klemensui Čerbulėnui (1912 07 24–1986 01 04) jo tėviškėje – Spalviškių kaime (Pabiržės vls.)¹⁰⁶. Čia ant gimtojo K. Čerbulėno namo kun. Antano Balaišio iniciatyva jau liepos 4 d. buvo pritvirtinta atminimo lenta (tautodailininkas Leonas Juozonis). Rugsėjo 16 d. renginys prasidėjo Pabiržės Švč. Trejybės bažnyčioje klebono A. Balaišio aukojamomis šv. Mišiomis už K. Čerbulėną ir jo giminę. Po šv. Mišių giminaičiai ir svečiai vyko į Spalviškių kaimą, kur buvo pašventinta atminimo lenta ir prie namo kanauninko iniciatyva atstatytas kryžius. K. Čerbulėną prisiminė prof. Vacys Milius (1926 12 08–2005 10 02), apie etnografą papasakojo kartu su juo dirbę Vytautas Stanikūnas, Vytautas Pijus Juraška, kalbėjo ir tautodailininkas Leonas Juozonis (1922 07 24–2015 12 28)¹⁰⁷.

Kanauninkui buvo labai svarbu, kad apie vieną ar kitą jau primirštą asmenybę sužinotų kuo daugiau...

Koplyčios

Pasvalio rajono Kraštuose, buvusios mokyklos patalpose (jos 10 metų buvo nebenaudojamos), kan. A. Balaišis įrengė koplyčią, kurioje kas sekmadienį aukojo šv. Mišias. Šią koplyčią 1999 m. lapkričio 19 d. pašventino vysk. Juozas Preikšas (1926 10 22–1951 09 23–1984 12 02–2018 02 11). Prie koplyčios pastatytame ažuoliniame kryžiuje užrašas: „*Bažnyčia yra tavo antrieji namai. Mylėk ją!*“ 1995 m. rugsėjo 14 d. Kraštų koplyčios varpinę pašventino kun. Sigitas Uždavinsys.

Likėnuose (Biržų r.), vieno sanatorijos pastato šone, kunigo A. Balaišio iniciatyva įkurta koplyčia. Koplyčią puošia menininko Vytauto Jackūno kryžius, o paveikslus nutapė šio krašto dailininkai. Vyskupui leidus, kanauninkas koplyčią pašventino 1999 m. Tikinčiųjų patogumui kan. A. Balaišio pastangomis prie koplyčios išasfaltuota privažiuojamoji aikštelė.

Pagarba mirusiesiems ir jų amžinojo poilsio vietai

Kunigas tvarkė kapus dar sovietmečiu, o atkūrus nepriklausomybę šį darbą suintensyvino. „*Per visą kunigystę didžiausią dėmesį skyriau kapinių tvarkymui. Per šį darbą aš susipažindavau su žmonėmis, užsimegzdavo ryšiai su jaunimu. Ir tai buvo naudinga man kaip kunigui*“, – rašė kanauninkas A. Balaišis¹⁰⁸.

Nė vienas kunigas Lietuvoje nėra sutvarkęs tiek kapinių: daug jų išvalė, aptvėrė, apsodino tujomis, reikalui esant organizavo ir melioracijos darbus, asfaltavo takus, iškasė ir platino šulinius, pastatė daug kryžių, paminklų, paminklinių lentų. Į šį darbą kan. A. Balaišis gebėjo įtraukti parapijiečius, organizuodamas talkas ir pats imdamasis darbo įrankių, pats būdamas pagrindinis darbininkas. Rūpinosi ne tik mirusiųjų lietuvių pagerbimu – Pakruojyje, Linksmaučių kaime, sutvarkė senąsias žydų kapines, kurios buvo paverstos šiukšlynu. Pastatė paminklą, kuriame, kaip jau minėta, lietuvių ir hebrajų kalbomis užrašyta: „*Iki karo Pakruojio žydų bendruomenėje buvo apie tūkstantį žydų. Jie laukia Prisikėlimo!*“

Jau buvo minėta, kad Saločiuose sutvarkė Pasvaliečių kaimo kapines, aptvėrė Saločių kapines, pašventino Manikūnų kaimo abejas kapines.

Kanauninkas Antanas, dirbdamas Pabiržėje, sutvarkė Pabiržės (baigtos įrengti 1999 m.), Užubalių bei kitas kapines. Sutvarkytos senosios Pabiržės grafų Komarovskių bei prieš juos gyvenusių Barovskių kapinės, kapai. Seniausias įskaitomas įrašytas palaidojimas siekia 1864 metus. Mirus paskutinei Komarovskių palikuonei Marijai, dvarą perėmė Ordinecai. Iš viso Pabiržėje kanauninko iniciatyva ir jėgomis sutvarkyta 13 kaimo kapinaičių.

Tarp visų kapinių kunigui A. Balaišiui itin svarbios buvo jo gimtinės Miškonių kapinės: ten palaidoti seneliai, tėvai, sesuo, kiti giminaičiai.

Miškonių kapinaitės

Skapiškio parapijoje, Miškonių kaime prie upės Šetekšnos – toliau šios upės tėkmė vadinama Jara, – įsikūrusios nedidelės kaimo kapinaitės. Jos visai

*Elyra Daukaitė-
Bickuvienė prie
kunigo Antano
Balaišio iniciatyva
sutvarkytų Miškonių
kaimo kapinaičių.
Iš A. Vasiliauskienės
archyvo*

šalia buvusios kanauninko tėviškės sodybos. Deja, iš gausių gražių pastatų nieko nebelikę (1945 m. trobą sudegino, liko tik gražūs pamatai), pamažu sugriuvo ilgą laiką stovėjęs tvartas.

Jau atėjus nepriklausomybei, kanauninkas organizavo kapinaičių tvarkymą: parengė naują plotą, sutvarkė keliuką į kapines.

Jau minėta iš Miškonių kaimo kilusi Alė Elvyra Daukaitė-Bickuvienė prisimena, kad ir miškoniškiai, ir skapiškėnai, kunigo pakviesti, talkino sodinant tujas apie naujas kapines, medelius keliuko (nuo kelio į kapines) pakraštyje, aptveriant kapinių teritoriją tvora ir ją dažant.

Į šalia kapinių esantį žemesnį plotelį kanauninko prašymu iš Kamajų atvežė 27 didžiulius savivarčius žvyro. Žvyrą padovanojo Kamajų žemės ūkio bendrovės direktorius (1991–2000) Vytautas Vilys, nuo 2000 m. Kamajų seniūnijos seniūnas. Tad teritorija prie senųjų kapinių buvo pakelta: parengta vieta naujoms kapinaitėms. Iš nurašyto Panevėžio įmonėse metalo atvykę pasamdyti meistrai (kol dirbo – gyveno pas Daukus) tą plotą aptvėrė geležine tvora. Kunigas Antanas nupirko dažų ir Elvyra kartu su tolima kunigo giminaite Stase Kaladiene (1940–2006) ją nudažė. Elvyra sako, pats kunigas visur lėkė, ieškojo, kaip pigiau įsigyti – nenorėjo rinkti pinigų iš žmonių.

E. Bickuvienė prisimena, kad už kapinių per Šetekšnos upę buvo pastatytas lieptas, tačiau laikui bėgant jis sutrešo, sulinko ir eiti buvo pavojinga. Tai pamatęs kanauninkas Antanas neliko abejingas. Jis parūpino metalinį ir cementinį stulpą, kurį su gausia talka ir specialia technika permetė į kitą Šetekšnos pusę, kad į kapinių šventinimą galėtų ateiti ir kitoje upės pusėje esančio Jurkupių kaimo, priklausančio Salų parapijai, gyventojai.

1999 m. naujų kapinių plotas buvo aptvertas gražia metaline tvorele, o 2000-aisiais naujos kapinės buvo pašventintos. Šiai progai kanauninko iniciatyva buvo pastatytas medinis kryžius. Jame įrašas „*Kapinių pašventinimui atminti. 2000*“.

Jonas Uziela¹⁰⁹ prisiminė, kad prieš kapinių pašventinimą kunigas Antanas jo paprašė atnaujinti tėvų antkapį ir tvorelę. Jonas ne vieną savaitę kruopščiai darbavosi ir džiaugėsi, kad jo darbu kanauninkas buvo patenkintas.

Keliukas į kapines nuo pagrindinio kelio (per kaimo vidurį apie 1960 m. pradėtas tiesti plentas Kupiškis–Rokiškis, darbai užbaigti 1965 m.) mažiausiam lietuvi užlijus buvo neišklampoamas. Kanauninko rūpesčiu jis užpiltas įvairiomis atliekomis, apsodintas kanauninko atvežtomis tujomis. Kun. Antano pakviesti talkininkai lygino keliuką, sodino medelius, juos prižiūrėjo. Deja, dalis pasodintų medelių nunyko. Tad dabar Skapiškio seniūnijos seniūno Valdo Juškevičiaus iniciatyva pasodinti nauji medeliai, o kapinaičių priežiūra rūpinasi Skapiškio seniūnija.

Keliuką į kapines rodo pastatytas ženklas – gražus metalinis kryžius su saulute viršuje. Įrašas liudija „*Miškonių senosios kapinės. 2000 m.*“

Į kapinių pašventinimą suvažiausieji miškoniškiečiai, kiti Skapiškio parapijiečiai ir biržiškiai atsivežė įvairiausių gardumynų. Atsivežė ir alaus – J. Uziela prisiminė, kad kunigas Antanas nuliūdo ir pyko už alų...

Miškonių kapinėse palaidoti kanauninko tėvai. Įrašas antkapiniame paminkle: „*Marcelinas (1877–1951) ir Marcelė (1884–1962) Balaišiai. DIEVE, išlaikyk Tikėjime gyvuosius, suteik amžiną ramybę tėveliams.*“ Kapinėse ilsisi kanauninko sesuo Anelė Mikalauskiene (1911–1962), jos vyras Marcelinas (1900–1977), vyro tėvai Uršulė (1868–1921) ir Justinas (1864–1934) Mikalauskai.

Žemos arkos viršuje įrašyta data „1925“, dešinėje kabo balto marmuro lenta, kurioje įrašyta: „*Tadas Balaišis. † 1924. Palaidotas ant tako prie vartų. Jis taip norėjo*“ – šis įamžinimas irgi kanauninko rūpesčiu...

Senose Miškonių kapinėse 1975 m. Vilimų vaikai pastatė paminklą ir įrašė čia palaidotus giminaičius: „*Vilimai: Rapolas 1878–1960; Uršulė 1884–1936; Antanas 1866–1954; Konstancija 1870–1910; Veronika 1884–1946; Juozapas 1862–1947; Karolina 1886–1936; Feliksas 1901–1945.*“

Šie materialūs kanauninko Antano darbai buvo glaudžiai susiję su pastoracine veikla. Dvasinėje srityje kunigas atliko pagrindinius darbus: krikštijo vaikus, rengė Pirmajai Išpažinčiai ir Pirmajai Šv. Komunijai, guodė tikinčiuosius prie klausyklos langelio ir atėjusius į kleboniją, skleisdamas Dievo gailestingumą ir gerumą. Teikė viltį rengdamas Amžinybei ligonius ir paguodą artimiesiems laidojant mirusiuosius, būdamas kartu su jais.

Jau Vadokliuose jis sugebėjo suburti per 200 jaunuolių į procesijas, daug nuveikė blaivybės srityje. Vadokliuose iš buvusių 52 naminės varyklų beveik visos užsidarė. Klebonas, išgirdęs apie „fabrikėlių“, veikiančių kur nors kaime, per blaivybės šventes pagarsindavo kaimo pavadinimą, neminėdamas žmonių pavardžių, ir doresni katalikai pradėjo patys degtindarius spausti, jiems priekaištauti, kad dėl jų gėda eiti į bažnyčią. Dėl intensyvios klebono veiklos naminukės teismai iš Vadoklių parapijos išnyko, sumažėjo chuliganizmo, tačiau visi nuopelnai respublikinėje spaudoje už tokį pasikeitimą, kaip jau minėta, buvo priskirti vietos milicijos įgaliotiniui.

Klebonas, nusipelnęs vietos gyventojų pagarbos, kaip magnetas traukė parapijiečius į bažnyčią. Juk tai jis paskatino vieną tikinčiąją parašyti telegramą

tuometiniam sveikatos ministrui Vytautui Antanui Kleizai (1919 01 30–2007 12 26) ir Lietuvos komunistų partijos CK, kad leistų kunigui ligoninėje suteikti sakramentus sunkiai sergančiam jos vyrui. Ministras atsiuntė teigiamą atsakymą. Tačiau, kunigui apsilankius ligoninėje, partinė valdžia sukėlė didžiulį triukšmą, siekdama jį apkaltinti. Tai nepavyko, bet Saločių ligoninė kunigui liko uždrausta zona.

Kan. A. Balaišio atsiminimų knyga „Širdy žmonių gerumas“

2003 m. spaudoje pasirodė kan. A. Balaišio atsiminimų knyga „Širdy žmonių gerumas“¹¹⁰. 200 puslapių knygoje sudėti 102 pasakojimai, sugrupuoti į aštuonis skyrius: „Vaikystė“ (p. 6–19), „Gimtinė“ (p. 20–39), „Mokslai“ (p. 40–59), „Zarasai – mano pirmoji parapija“ (p. 60–73), „Vadokliai“ (p. 74–97), „Saločiai“ (p. 98–152), „Pakruojis“ (p. 153–161) ir „Pabiržė“ (p. 162–191). Knyga baigiama skyriumi „Iš mano poetinio aruodo“ (p. 192–195). Jame – keli kunigo poezijos posmai.

Kiekvienas iš 102 skaitinėlių atspindi kokį nors įvykį ar situaciją – tai kunigo ieškojimas gėrio žmonių širdyse. Visą gyvenimą kunigas Antanas ieškojo gėrio. Pastebėjęs jį, kaip perlą kėlė aukštai rankose, kad jis visiems šviestų ir padėtų mums nugalėti visas negandas, žengti meilės Dievui ir žmogui keliu.

Kai buvo išleista knyga, kanauninkas paprašė skapiškiečio J. Uzielos, kad tas surašytų visus Skapiškio choristus. Pagal pateiktą choristų sąrašą kanauninkas Antanas kiekvienam dedikavo savo knyga. Ją gavo ir mokytojas Jonas Dovydenas (1933 08 21–2018 02 23) – nors jis negiedėjo bažnyčios chore, į sąrašą jį įrašė 1984–2005 m. Skapiškyje klebonavęs kan. Povilas Varžinskas (1922 11 25–1948 12 19–2012 07 31).

Kanauninko kelionės

Kurso draugai, reikia pasakyti, likę draugais visam gyvenimui, kunigai (vėliau visi tapę kanauninkas): Povilas Svirskis, Povilas Varžinskas¹¹¹ ir Antanas Balaišis – stengdavosi dažnai susitikti. Abu Povilai visada aplankydavo Antaną vardo dieną. Kunigas Antanas draugus gražiai priimdavo, pakalbėdavo, meldavosi, atlikdavo išpažintis. Bičiulius džiugino Antano kunigiška meilė žmogui, savo darbui – pašaukimui, jis kiekviename sutiktame ieškojo ir gebėjo rasti deimančiukų.

P. Svirskis ir P. Varžinskas neturėjo savo mašinų, tad juos po Lietuvą, jos šventas vietas vežiojo Antanas.

Į tolesnes keliones keliaudavo su seminarijos kurso draugu kun. Benediktu Urbonu (1925 06 28–1948 10 31–2002 07 07), kuris buvo tobulas kelionių organizatorius: labai gabus, kruopštus – kito tokio gido nesurasi: išstudijuoja žemėlapius, organizuoja kunigus, – džiaugiasi kan. P. Svirskis, – be to, gabus kalboms, tad kelionių metu nereikėjo jokių vertėjų...

Sovietmečiu „Pobiedos“ automobiliu (važiuodavo 60 km greičiu) keliavo penki: vairuotojas (B. Urbono sesers vyras), šalia jo sėdėdavo kun. Benediktas. Antroje sėdynėje – kunigai A. Balaišis, P. Svirskis, Alfonsas Kadžius (kilęs iš Subačiaus). Kun. A. Kadžius, išbuvęs Sibire, vis buvo „kalbinamas“ saugumo. Apie jo tragišką likimą, darbus pataisos lageriuose Sibire savo knygoje rašė kun. Jonas Jurgaitis¹¹².

Tokios sudėties komanda keliavo į kelias daugiau kaip po dvi savaites trukusias keliones. Įspūdinga, įsimenanti kelionė po pietų Ukrainą. Kan. P. Svirskis prisimena, kaip vieną vakarą, privažiąvę pakely nedidelį namelį, pasiprašė nalkvynės. Mielai buvo priimti, pavaišinti jau nunokusiais arbūzais, o ryte išsiskyrė kaip geri pažįstami.

Teko važiuoti ir Kaukazo karo keliu, kur šonuose nebuvo jokių atramų ir žiojėjo baisios prarajos. Kan. Povilas prisiminė, kad Antanas, niekada gyvenime nerūkęs, paprašė papiroso: visi suprato jo jaudulį... Pasiėkė Gruziją, buvo nuvažiąvę į Tbilisį. „*Gražu – ten žemuma, o aplink kalnai*“, – pasakojo kan. P. Svirskis. Kopė į kalnelius – „pasportavo“. Gruzijoje sutiko tris jaunos žydus, žinojusius Lietuvą. Keliauninkus sujaudino, kad šie nusprendę vykti į Izraelį. „*Ten gi karas!*“ – sakė lietuviai. O jie atsakė: „*Reikia ginti savo žemę!*“

Keliauninkai buvo planavę pasiekti ir Armėniją, tačiau tuokart pritrūko laiko. Atskira kelionė buvo į Karpatus...

Kanauninkas A. Balaišis yra rašęs, kad sovietmečiu aplankęs Latviją, Estiją, Sankt Peterburgą (tuometinį Leningradą), Maskvą, minėjęs Kazachstaną, Tadžikiją, Gruziją, Armėniją¹¹³.

Atėjus nepriklausomybei kanauninko A. Balaišio pomėgis keliauti neišblėso. Dabar jis galėjo aplankyti kiekvienam tikinčiajam katalikui brangias ir išsvajotas vietas: Romą ir Šventąją Žemę, Lurdą, Fatimą...

„*Kelionės labai praturtindavo mane. Iš jų parsiveždavau daug įdomios medžiagos pamokslams, bendraudavau su žmonėmis. Tos kelionės dažniausiai būdavo mano atostogų metu.*“¹¹⁴

1991 m. gruodžio 27 d.–1992 m. sausio 6 d. lankėsi Vengrijoje.

1995 m. spalio mėnesį su Panevėžio vyskupijos kunigų grupe kan. A. Balaišis keliavo į Romą. Kaip pamena kartu keliavęs kan. P. Svirskis, Antanui labai skaudėjo koją, jam buvo lengviau, jeigu galėdavo ją ištiesti. Tačiau į autobusą įlipo vienuolė ir ją reikėjo pasodinti. Pasodino šalia Antano. Kun. Povilas pasakė: „*Gerai tau, pamasazuos kojėlę ir ji mažiau skaudės!*“ Kažkuris kunigas sudraudė: „*Pauliau, blevyzgoji!*“ O Antanas greit sureagavo: „*Ne, čia ne blevyzga!*“ „*Atjausdamas visus, jis norėjo atjautos ir iš kitų!*“ – sako kan. P. Svirskis.

Piligriminėje kelionėje į Romą maldininkai lankė istorines ir šventas vietas.

Kita svarbi kelionė – Šventoji Žemė. 1996 m. lapkričio 18–26 d. kun. A. Balaišis kartu su grupe Panevėžio piligrimų (19 kunigų ir vienas pasaulietis) lankėsi Šventojoje Žemėje. Ekskursijos vadovas kalbėjo lenkiškai, vertėjavo mons. Jonas Juodelis (1921 05 21–1947 06 29–2006 01 07). Kelionę pradėjo iš Vilniaus. Autobusu pasiekė Varšuvą, o iš ten lėktuvu per tris su puse valandos atskrido į Tel Avivą. Aplankė Betliejų, Nazaretą, Jeruzalę, Galilėjos Kaną ir visas šventoves bei jų griuvėsius, kur Kristus atliko svarbiausius darbus¹¹⁵.

Šventojoje Žemėje piligrimus tiesiog užpuolė prekeiviai, siūlydami savo prekes. Vienas prekeivis, pamatęs pas kun. Antaną dolerį, reikalavo pirkti, tiesiog kišo į kišenę ranką stengdamasis paimti tą dolerį. Paskui kun. Antanas liūdnai prisitarė: „*Galėjot mane ginti!*“

Kan. P. Svirskis prisimena, kad grįžtant lėktuvu į Varšuvą, kun. Antanas išsiėmė šprotų dėžutę ir sako jam: „*Užvalgom!*“ „*Dalytis su kitais, atiduoti ką tik galima draugams – Antanui buvo didžiausias džiaugsmas!*“ – sako kan. P. Svirskis.

1998 m. balandžio 23–30 d. kun. A. Balaišis lankėsi Portugalijoje – Fatimoje. Kanauninkas A. Balaišis atsiminimų knygoje mini gausias keliones kartu su Pabiržės parapijiečiais. Artimiausios – po Rytų Lietuvą: lankėsi Skapiškyje, Miškonių kapinėse (buvo pašventintos naujosios kapinės klebono tėviškėje). Lankėsi Vilniuje, Kaune, Šiluvoje, Žemaičių Kalvarijoje, Kamajuose, Zarasuose, Lėne, Vadokliuose...

Kanauninko Antano Balaišio pagerbimas

Kanauninko A. Balaišio atminimas įamžintas čia suminėtais ir gausybe atliktų nepaminėtų darbų: pastatytų, atstatytų, suremontuotų, išpuoštų, sutvarkytų kiekvienam tikinčiajam svarbių vietų bei įvairių šventų statinių. Tokia plačiašakė kanauninko veikla atkreipė žurnalistų, mokslininkų, dvasininkijos, su juo pagarbiai ir nuoširdžiai bendravusių parapijiečių dėmesį. Atlikta nemažai kan. A. Balaišio vardą įamžinančių darbų: sukurtas videofilmas, išleisti lankstinukas ir knygelė, surengtas jubiliejinis vakaras, kanauninkui skirta vietos „Kupiškėnų enciklopedijoje“, apie jį kalbėta konferencijose, rašyta mokslininkų ir žurnalistų darbuose.

Kai kuriuos atliktus darbus paminėsime chronologiškai.

Apie Pabiržę sukurtas videofilmas „Mūsų miesteliai. Pabiržė“ (2 dalys). Kalbintas Jonas Balčiūnas, kun. A. Balaišis, jo šeimininkė Valerija Šiburskytė ir kiti. Videofilmą 1996 m. kūrė žurnalistė Nijolė Baužytė, režisierius Romualdas Jarašauskas, operatorius Henrikas Trumpakojis, garso režisierius Marius Apanavičius.

Pirma dalis baigiama kunigo A. Balaišio mintimis: *„Norisi, kad mūsų praeitis per paminklus kalbėtų mūsų dabarties žmogui, kad šie paminklai primintų mūsų tautos istoriją, mūsų praeitį... Tautai svarbiausia šaknys: istorija, papročiai, tikėjimas, ką siekė nukirsti sovietinė valdžia. Reikia tikėti, kad mūsų tauta, nors ir sužalota, prisikels gyvenimui.“*

Leidiniai

Minint kunigo Antano Balaišio kunigystės 50-metį, buvęs Saločių parapijietis D. Mickevičius parengė jubiliatui skirtą lankstinuką.

2006 m. pasirodė „Kupiškėnų enciklopedijos“ I dalis. Vyriausiasis redaktorius ir sudarytojas kupiškietis V. Jankauskas, pagerbdamas iš Skapiškio kilusį kanauninką, jam skyrė dėmesio enciklopedijoje¹¹⁶.

2006 m. pasirodė D. Mickevičiaus parengta ir jo išleista 32 puslapių knygelė „Kunigo Antano Balaišio pėdomis“¹¹⁷. Tai labai svarbus, informatyvus 2 dalių (jos neišskirtos) leidinys. I dalyje (1–9 p.) glaustai aprašytas kanauninko darbas parapijose, nurodomi atlikti statybiniai darbai. II dalis papildoma tekstą minėtų statinių spalvotomis nuotraukomis.

2012 m. Zarasų dekanas ir Zarasų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų parapijos klebonas kun. Remigijaus Kavaliausko iniciatyva ir pastangomis Zarasų bažnyčios 150-mečiui paminėti buvo išleista knyga „Zarasų parapijos istorija“¹¹⁸. Knygoje nemažai dėmesio skiriama ir Zarasuose dirbusiems dvasininkams. Kun. R. Kavaliauskas, įamžindamas ir pagerbdamas 1949–1951 m. Zarasuose vikaravusį kan. Antaną Balaišį, perspausdino vikaro atsiminimus apie Zarasus¹¹⁹, išspausdintus knygoje „Širdy žmonių gerumas“.

90-mečio minėjimas

2013 m. sausio pradžioje kanauninko A. Balaišio 90-mečiui Pabiržės Švč. Trejybės bažnyčioje už jį aukotos šv. Mišios, surengtas prisiminimų vakaras – padėka pačiam kanauninkui už jo gerumą¹²⁰.

Šv. Mišias aukojo kunigo A. Balaišio kurso draugas, apaštalinis protonotaras B. Antanaitis (jis sakė pamokslą), Pasvalio dekanato Pušaloto parapijos altaris, Pasvalio krašto garbės pilietis Albinas Pipiras, Biržų dekanas, Šv. Jono Krikštytojo parapijos klebonas Dalius Tubys (1964 05 07–1991 05 30–2013 11 25) ir Pabiržės parapijos klebonas Vytautas Dagelis.

Biržietė, buvusi gydytoja stomatologė, Pabiržės bažnytinio choro choristė Regina Indrašienė prisiminė: kunigas A. Balaišis kurdavo ir eilėraščius. Vieną jų – „Aš lauksiu tavęs prie tėviškės kryžiaus“ – kunigas perskaitė jai ir jos draugei muzikai Almai. Šiam eilėraščiui Alma sukūrė natas ir eilėraštis virto daina. Didelis džiaugsmas kunigui A. Balaišiui buvo, kai Regina su Alma tą eilėraščių padainavo prie kunigo motinos kapo Miškonyse per išpūdingą kaimo šventę, kurios organizatorius buvo pats klebonas. Tad galima pasidžiaugti, kad kanauninko parašyti posmai yra virtę dainomis.

Kanauninko A. Balaišio giminaičiai, susirinkusieji į 90-mečiui skirtą prisiminimų popietę, demonstravo kunigo sukauptų archyvų nuotraukas, skambėjo paties kanauninko balso įrašai.

Konferencija

2014 m. rugpjūčio 9 d. Lietuvos katalikių moterų sąjungos (LKMS) Pasvalio katalikių moterų draugija (tuometinė pirmininkė Aldona Ona Petkevičienė (1943 10 06–2016 07 23), pavaduotojos Vlada Čirvinskienė (dabar pirmininkė) ir Birutė Simonaitienė) organizavo tradicinę konferenciją „ant ratų“ – „Parymokit prie tėviškės slenksčio“. Konferencija skirta Šeimos metams bei Saločiams ir LKMS Pasvalio katalikių moterų draugijos 20-mečiui. Renginyje, be Pasvalio katalikių moterų, dalyvavo viešnios iš Joniškio, Šiaulių, Pakruojo, Vilniaus.

Po šv. Mišių, kurias aukojo Saločių Šv. Juozapo parapijos klebonas ats. kpt. kun. Jonas Tamošiūnas, Pasvalio rajono Saločių Antano Poškos vidurinės mokyklos istorijos mokytoja metodininkė Roma Jakubonienė supažindino su 500 metų istoriją skaičiuojančiu Saločių miesteliu, jo istorija, architektūra, skulptūromis.

Saločių bendruomenės namuose (Saločių seniūnas Algimantas Mašalas) vyko konferencija. Pranešimą „Kunigas Antanas Balaišis Saločiuose“ skaičiusi dr. A. Vasiliauskiene pasidžiaugė, kad teko kanauninką A. Balaišį pažinti ir bendrauti, kai jis dirbo Pabiržėje. Kanauninkas prieš daugelį metų pranešėją buvo atvežęs į Saločius, daug pasakojo apie bažnyčios statybą sovietmečiu – kleboniją slapta, valdžiai nežinant, perstatė į bažnyčią.

Saločių seniūnas A. Mašalas pasakojo, kad jo vaikystė ir jaunystė irgi susieta su kun. A. Balaišiu. Prisiminė kunigo gebėjimą bendrauti su žmonėmis, įtraukti juos į parapijai būtinus darbus. Seniūnas bendravo su kunigu ir Pabiržėje...

Koncertavo Pasvalio Neigaliųjų centro sporto grupė „Purienos“ (vadovės Birutė Simonaitienė ir Eugenija Butkienė) ir Kiburių Švč. M. Marijos Angeliškos parapijos (Pasvalio dekanatas) ansamblis, vadovaujamas Renatos Kaziliūnienės.

Kanauninko darbų tąsa

Ir vėlesni Pabiržėje dirbantys kunigai tęsia kun. A. Balaišio darbus, į veiklą įliedami naujų spalvų. Kun. V. Dagelis bažnyčios šventorių papuošė Šv. Juozapo – šeimų globėjo stogastulpiu (2014). Stogastulpį kūrė šie menininkai: profesionalus skulptorius Vilmantas Adamonis, kalvystės darbais garsus Egidijus Latėnas bei tautodailininkas medžio drožėjas biržietis Vaidotas Butkevičius.

Stogastulpio idėjos autorius – Pabiržės Švč. Trejybės bažnyčios klebonas V. Dagelis – džiaugiasi, kad sumanymą įgyvendinti pavyko Katalikų bažnyčiai minint Šeimoms metus. Už aukas ir paramą klebonas labai dėkingas parapijiečiams ir bažnyčios geradariams – parapijoje dirbančioms bendrovėms „Agaras“ bei „Naradavos sodai“.

Kanauninkas bičiulių ir pažįstamų atsiminimuose

Kan. A. Balaišio kurso draugas protonotaras Bronius Antanaitis, apžvelgdamas jo kunigystės kelią, yra kalbėjęs: *„Visa, kas padaryta, reikalavo ne tik sveikatos, pinigų, bet ir pasiaukojimo, Dievo palaimos. Svarbiausias jėgų šaltinis, iš kurio kanauninkas Antanas sėmėsi stiprybės, buvo Kristaus kryžius. Tad ir statė jis kryžius kaliniams, tremtiniams ir kitomis progomis – beveik 50 kryžių įvairiose parapijų vietose... Kaip dangaus rasa Tu gaivinai tikinčiųjų sielas malda, pamokslų mokymais, savo pavyzdžiu.“*

Paprašytas išvardyti gyvenime sutiktus labiausiai nusipelnčius kunigus, protonotaras B. Antanaitis kalbėjo apie vyskupą K. Paltaroką, kun. A. Mitriką ir kun. A. Balaišį. Pažymėjo, kad jis gyvenime pastatė apie 50 kryžių¹²¹.

Mons. Petras Baltuška (1930 11 20–1954 09 12–2012 10 13) yra kalbėjęs, kad kanauninko Antano gyvenimo moto buvo toks: *„Mano džiaugsmas – tarnauti Dievui ir žmonėms.“* Kanauninkas, būdamas labai kuklus ir nuoširdus, kartu labai kietai gynė krikščioniškas tiesas. Jis priklausė vyskupijoje sovietmečiu veikusiai slaptai kunigų grupei¹²², kuri kas mėnesį rinkdavosi vis kitoje vietoje ir įvertindavo visus valdžios puolimus, okupantų pastangas žlugdyti Katalikų bažnyčią. Jie rinko parašus dėl Kauno kunigų seminarijos suvaržymo, Klaipėdos bažnyčios statybos uždraudimo, kardinolo Vincento Sladkevičiaus (1920 08 20–1944 03 25–1957 12 25–2000 05 28) ištrėmimo, kunigų suėmimų, jų teismų, rinko auklėtinius kunigų seminarijai. Drašino vieni kitus, tarėsi, kaip atlaikyti sovietų valdžios spaudimą, padrašinti kitus kunigus, juos palaikyti, kaip išlaikyti tai, ką pasaulietinė okupacinė valdžia siekė sugriauti, mokėsi rengti procesijas, vykdyti katechizaciją ir pan. Tarkim, Panevėžio vyskupijos kunigų pareiškimas dėl dvasininkijos padėties 1981 m. gegužės 3 d. Lietuvos TSR KP CK pirmajam sekretoriui P. Griškevičiui ir nuorašai Lietuvos katalikų bažnyčios vyskupams ir vyskupijų valdytojams, Kauno kunigų seminarijos rektoriui. Tarp 113 pasirašusių kunigų – ir kun. A. Balaišis¹²³.

Monsinjoras P. Baltuška yra pasakojęs, kad pasirodžius „Lietuvos katalikų bažnyčios kronikai“ protonotaro B. Antanaičio iniciatyva buvo sukurtas Panevėžio vyskupijos dešimtukas kovai su sovietų valdžios vykdomomis represijomis. Šiame dešimtuke buvo ir Pabiržės klebonas kun. A. Balaišis¹²⁴.

Kun. A. Balaišiui rūpėjo ir Panevėžio vyskupijos bažnyčių padėtis. Jo parašą randame ir po Panevėžio vyskupijos kurijos, vyskupijos Kunigų tarybos ir miesto kunigų (iš viso 21 dvasininkas) 1988 m. rugpjūčio 8 d. pareiškimu Panevėžio miesto vykdomojo komiteto pirmininkui, prašant sugrąžinti tikintiesiems Stalino laikais atimtą Švč. Trejybės bažnyčią Panevėžyje¹²⁵.

Kanauninko Antano toleranciją liudija jo užrašyti žodžiai: „*Neteiskime žmogaus, nespręskime apie jį iš pirmo žvilgsnio, išstarto vieno žodžio ar poelgio.*“

Garbės kanauninkas A. Balaišis visą gyvenimą ieškojo gėrio žmonių širdyse. Tad neatsitiktinai ir 2003 m. išleista jo atsiminimų knyga pavadinta „Širdy žmonių gerumas“.

Monsinjoras Juozapas Antanavičius¹²⁶

Monsinjoras J. Antanavičius prisimena, kad jam dirbant Panevėžio katedroje kun. A. Balaišis atvažiuodavo pas jį kaip pas prietelį pasitarti dėl įvairiausių dalykų, norėjo išgirsti monsinjoro nuomonę. Atėjęs į kambarį, atsisėdavo ir ilgai tylėdavo. „*Sėdi, sėdi ir galvoja – kol pagaliau ką pasako, – kalba monsinjoras, – o man nėra laiko, tad net pikta belaukiant.*“

Kanauninkas buvo visiškas abstinentas. Tad kai sovietmečiu laikraštyje buvo parašyta, kad kunigas buvęs girtas¹²⁷, ši žinia visiems kunigams ir parapijiečiams sukėlė daug juoko.

„*Kunigas Antanas daug mąstė, tačiau ir daug darė, – sako monsinjoras. – Buvo tikras kunigas, visa širdimi atsidavęs Dievo tarnystei. Dėl savo ramaus būdo buvo gilus, ne reklaminis.*“ Mons. J. Antanavičius prisimena, kad kartais ir nereikalingų dalykų pridarydavo – Pakruojo bažnyčioje visus radiatorius uždengė ažuolo lentelėmis, mat tuo metu buvusi tokia mada...

Seselė Zita Arbatauskaitė PAMI¹²⁸

Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos tarnaičių (PAMI) kongregacijos sesuo Michailina (Zita Arbatauskaitė) 1960–1976 m. šeimininkavo pas kun. Juozą Lukšą (1917 10 19–1944 03 25–1997 03 09) Skapiškyje. Kad ji vienuolė – niekas nežinojo...

S. Zita su kita tos pačios kongregacijos seserimi tvarkė ir puošė bažnyčią, talkino kunigui pastoracinėje veikloje, ypač dirbant su jaunimu: rengiant Pirmajai Išpažinčiai ir Pirmajai Šv. Komunijai, Sutvirtinimo Sakramentui, teikė pagalbą slapta krikštijant vaikus ar tuokiant, teikiant Ligonių Sakramentus.

Seselė pasakoja, kad kun. A. Balaišis buvo tikras apaštalas, dažnai atvykdamo į Skapiškį. Atvykęs visada aukodavo šv. Mišias. Jo šventai aukojamos Mišios buvo labai gražios. Kai seselė Zita nusipirko magnetofoną, nusinešė jį į bažnyčią ir, stengdamasi niekam netrukdyti, įrašė šv. Mišias – tai buvo jos pirmas įrašas. Norėjo kun. A. Balaišio aukotas šv. Mišias dažnai klausyti namuose. Kad kunigas matė įrašinėjant, s. Zita sužinojo po Mišių. Pas ją atėjo kun. Antanas, atsinešė naują juostelę ir sako: „*Mainykim!*“ – „*Labai gaila, kad turėjau tą savo pirmąjį įrašą atiduoti*“ – krintosi seselė.

Skapiškietė mokytoja Stanislava Mažeikytė (1927 06 01–2019 02 04)
ir tremtinė Ona Leknickienė

Moterys atsimena, kad būsimasis kunigas Antanas atvažiuodavo į Skapiškį su kitais klierikais. O vėliau, jau tapęs kunigu, atkreipdavo skapiškiečių dėmesį: labai gražiai nauaugęs, lieknutis, veidas malonus, visada šypsodavosi. O kai su kunigais sustodavo prie altoriaus – visi kiti buvo gerokai žemesni.

Skapiškietė mokytoja Aliutė Elena Markevičiūtė pasakojo, kad su kunigu bendravo tik vieną sykį, tačiau ši bendrystė padarė gilų įspūdį. Susitikimas buvo laisvas ir originalus. Kunigas atėjęs į namus, pasisveikino, prisistatė, nusimetė kailinius, atsisėdo. Jie kalbėjosi apie 3–4 valandas.

Kunigas A. Balaišis pradėjo klausinėti apie Skapiškio viršaitį Antaną Katelę, išgelbėjusį jį nuo vežimo į darbus Vokietijon arba Rytų frontan. Jis norėjo sužinoti A. Katelės likimą, norėjo savo išgelbėtoją susirasti. Kreipėsi į mokytoją, nes sužinojo, kad viršaitis, užimdamas šias pareigas, gyveno pas Markevičius.

Kunigas mokytojai pasakojo apie savo vaikystę, piemenavimą... Svečiui išvykus, mokytoja A. Markevičiūtė išgirstą pasakojimą užrašė. Prirašė 3,5 lapo liniuoto sąsiuvinio, kurį rūpestingai saugojo kaip labai svarbų ir vertingą dokumentą.

Kunigo pasakojimo paskatinta mokytoja Aliutė rinko žinias apie A. Katelę, važiavo į Biliūnų kaimą, iš kur jis kilęs, klausinėjo ten gyvenusias seseris. Sužinojo apie A. Katelės klajones po Europą. Surinktą medžiagą perdavė kunigui. Šis viską išspausdino laikraštyje, vėliau tą pasakojimą įdėjo į savo knygą.

Vieną knygą jis dedikavo ir mokytojai A. E. Markevičiūtei:

„Labai Gerbiamai Aliutei Markevičiūtei, knygos „Skapiškis“ autorei.

Dėkoju Jums, kad taip didele meile mylėjote ir mylite mano Tėviškę – Skapiškį.

Ši Jūsų meilė įkvėpė ir mane bandyti kai ką parašyti.

Ačiū Jums! Telaimina Jus Dievas!

Autorius.

Pabiržė, 2003 m. lapkričio 5 d.“

Markevičiai buvo nuvažiavę aplankyti kunigo į Pabiržę. Deja, tuo metu kunigas gulėjo ligoninėje, tačiau labai miela ir rūpestinga kunigo šeiminkė V. Šiburskytė gražiai juos priėmė, parodė bažnyčią, muziejų...

Skapiškietis Jonas Uziela

Be jau minėtų susitikimų su kanauninku A. Balaišiu, 95-erių metų sulaukęs J. Uziela prisiminė, kad į Skapiškį atvažiavo Saločiuose dirbantis kunigas ir pakvietė Joną važiuoti kartu: *„Reikia padirbėti!“*

Jonas Saločiuose darbavosi beveik visą vasarą: dažė, remontavo kleboniją – slapta iš klebonijos statomą būsimą bažnyčią. Vakare, po dienos darbų, abu plaukiojo laiveliu po Mūšą, dainuodavo, gaudydavo žuvį, kurią skaniai paruošdavo klebono šeiminkė. Kun. A. Balaišis su užsidegimu kalbėdavo tikėjimo klausimais.

Skapiškietis mokytojas Jonas Dovydėnas
(1933 08 21–2018 02 23)

Nors mokytojas J. Dovydėnas tiesiogiai nebendravo su kanauninku A. Balaišiu, tačiau pasakojo, kad apie jį kaip labai veiklų kunigą daug kalbėdavo jo bičiulis kun. P. Varžinskas. Buvę vieno seminarijos kurso klierikai A. Balaišis, P. Varžinskas ir P. Svirskis daug bendravo. Vieni pas kitus vykdavo į rekolekcijas. Kan. A. Balaišis buvo tikras kunigas, pastatė daug kryžių, paminklų, atstatė bažnyčias...

Viename interviu, kalbėdamas apie veiklą vyskupo M. Valančiaus blaivybės sąjūdyje, kan. A. Balaišis kalbėjo: „*Nuo seno žinoma, kad žodis moko, pavyzdys patraukia. Savo elgesiu privalome rodyti pavyzdį parapijiečiams – tik tada jie patikės tuo, ką sako kunigas.*“¹²⁹

Kanauninko Antano Balaišio veiklos svarba

Sovietmečiu kanauninko A. Balaišio iniciatyva tvarkomos nuniokotos kapinės, atstatomi išniekinti kryžiai – tai dvasininko skleisto ir įtvirtinto pasipriešinimo sovietų valdžios vykdytai dvasinei prieivartai svarbi kryptis. Į šią veiklą kan. A. Balaišis, nebijodamas fizinių darbų, savo pavyzdžiu gebėjo suburti žmones.

Kan. A. Balaišis, pastatydamas kryžius parapijose, kuriose darbavosi, tapo kryžių statymo pavyzdžiu dvasininkijai, o Lietuvai atkūrus nepriklausomybę – ir valdžios struktūroms.

Dvasininkas prikėlė, sugražino iš užmaršties ir įamžino paminklais lietuvių tautai svarbaus asmens – Antano Macijausko – vardą.

Kovodamas už blaivybę, tapo blaivybės apaštalu Vadoklių, o vėliau ir kitose parapijose.

Bedvasio sovietizmo alinamame krašte kūrė katalikiškų tradicijų pasaulį, tūkstančiams žmonių padėjo rasti sielos ramybę – Kristaus mokymo šviesą.

Gebėdamas surasti net ir okupacinės valdžios asmenyse gėrio kibirkščių, tapo ryškiu šviesos skleidėju.

Jautri kunigo asmenybė tapo šilumos šaltiniu, šildžiusiu sužvarbusias parapijiečių sielas ne tik sovietmečiu, bet ir Lietuvai atkūrus nepriklausomybę.

¹ *Kunigo Antano Balaišio pėdomis*, teksto ir nuotraukų autorius D. Mickevičius, Vilnius: Danieliaus leidykla, 2006, p. 3.

² Balaišis A. *Širdy žmonių gerumas*, Vilnius: Danieliaus leidykla, 2003, 200 p.

³ Aglėnas K., Jonušis J. „Nauji atlidai“ Saločiuose, *Darbas*, 1973, spalio 11.

⁴ Kazitėnas A. Klebonas bando atgaivinti tradiciją rūpintis visais kapais, *Lietuvos aidas*, 1996, lapkr. 28, Nr. 233; Morkvėnienė L. Kunigo Antano Balaišio širdies gerumas, *Lietuvos aidas*, 2004, sausio 14, Nr. 10, p. 8; sausio 15, Nr. 11, p. 8.

⁵ *Kunigo Antano Balaišio pėdomis*, teksto ir nuotraukų autorius D. Mickevičius, Vilnius: Danieliaus leidykla, 2006, 32 p.

⁶ Dievas laimina darbus, kalbėjosi A. Kačerauskienė, *XXI amžius*, 2001, gruodžio 29, Nr. 98, p. 5.

⁷ Vasiliauskienė A. Kilnaus skapiškėno gyvenimas ir darbai. Kanauninkas Antanas Balaišis (1923 01 01–1946 10 31–2005 11 07), *Kupiškis. Kultūra ir istorija*, 2016, Nr. 14, p. 42–57.

⁸ Vasiliauskienė A. Ieškojęs gėrio žmonių širdyse A+A garbės kanauninkas Antanas Balaišis (1923 01 01–1948 10 31–2005 11 07), *XXI amžius*, 2005, lapkr. 25, Nr. 89, p. 6; Vasiliauskienė A. Kanauninkas Antanas Balaišis skapiškėnų atsiminimuose, *Lietuvos aidas*, 2016, gruodžio 17, Nr. 262, 263, 264, p. 7–8; gruodžio 20, Nr. 265, 266, 267, p. 2–3; Vasiliauskienė A. Tautos kultūros ir dva-

- singumo puoselėtojas – garbės kanauninkas Antanas Balaišis, *Lietuvos aidas*, 2005, lapkr. 18, Nr. 268, p. 6; lapkr. 19, Nr. 269, p. 6; lapkr. 21, Nr. 270, p. 6; lapkr. 22, Nr. 271, p. 6; Vasiliauskienė A. Visa širdim buvo atsidavęs Bažnyčiai, *Kupiškėnų mintys*, 2005, lapkr. 19, Nr. 137, p. 5; lapkr. 26, Nr. 140, p. 5; Garbės kanauninkas Antanas Balaišis – ilgametis Saločių klebonas (parengta pagal istorijos mokslų dr. A. Vasiliauskienės pranešimą, perskaitytą konferencijoje Saločiuose), *Darbas*, 2014, rugs. 2, Nr. 99, p. 5; Vasiliauskienė A. Prasidėjo renginiai atkurtos LKMS 20-mečiui, *XXI amžius*, 2014, rugpj. 22, Nr. 31, p. 3; Vasiliauskienė A. Pasvalio katalikės moterys pradėjo minėti sąjungos jubiliejų, *Lietuvos aidas*, 2014, rugpj. 26, Nr. 187, 188, 189, p. 6; Vasiliauskienė A. Kanauninkas Antanas Balaišis, *Monsinjoras Petras Baltuška*, Utena: Utenos Indra, 2011, p. 400–402.
- ⁹ Vasiliauskienė A. Gerojo kanauninko globoje, *Kupiškis. Kultūra ir istorija*, 2015, Nr. 13, p. 78–83.
- ¹⁰ Balaišis A. *Širdy žmonių gerumas*, Vilnius: Danieliaus leidykla, 2003, p. 5.
- ¹¹ Vasiliauskienė A. Skapiškėčio kunigo knyga, *Kupiškėnų mintys*, 2004, kovo 13, Nr. 30, p. 10, 11.
- ¹² Vasiliauskienė A. Kunigo atsiminimų knyga, *XXI amžius*, 2004, liepos 23, Nr. 56, p. 9.
- ¹³ Vasiliauskienė A. Per gyvenimą su Dievu širdyje, *XXI amžiaus priedas Sidabrinė gija*, 2011, birž. 3, Nr. 3, p. 1, 3.
- ¹⁴ Vasiliauskienė A. Knyga apie Skapiškį, *XXI amžius*, 2000, birž. 7, Nr. 43, p. 16.
- ¹⁵ Vasiliauskienė A. Ona Gruodytė-Leknickienė: kelias į tremtį, gyvenimas Sibire, *Lietuvos aidas*, 2013, lapkr. 23, Nr. 262, 263, 264, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Tremtinė iš Utenos Skapiškyje: Ona Gruodytė-Leknickienė, *Lietuvos aidas*, 2013, gruodžio 7, Nr. 274, 275, 276, p. 6–7.
- ¹⁶ Vasiliauskienė A. Mokytoja Stanislava Mažeikytė: gatvės knyga – įdomus pavyzdys, *Voruta*, 2011, rugs. 17, Nr. 18, p. 14; Vasiliauskienė A. Mokytojos Stanislavos Mažeikytės knyga – pagarbos gimtinei liudijimas, *Kupiškėnų mintys*, 2011, geg. 14, Nr. 55, p. 4; Vasiliauskienė A. Mokytoja Stanislava Mažeikytė – Skapiškio šviesulys, *Kupiškis. Kultūra ir istorija*, 2017, Nr. 15, p. 45–57.
- ¹⁷ Vasiliauskienė A. Kanauninkas Povilas Svirskis, *Monsinjoras Petras Baltuška*, Utena: Utenos Indra, 2011, p. 551; Vasiliauskienė A. Kanauninkas Povilas Svirskis: sulaukus 85-erių, *Lietuvos aidas*, 2009, spalio 24, Nr. 216, 217, 218, p. 1, 6–7; spalio 31, Nr. 222, 223, 224, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Kanauninkui Povilui Svirskiui 85-eri, *Kupiškėnų mintys*, 2009, spalio 24, Nr. 118, p. 1, 4–5; Vasiliauskienė A. Neišsižadėjęs savo pašaukimo. Kanauninkui Povilui Svirskiui 85-eri, *Utenos apskrities žinios*, 2009, spalio 22, Nr. 118, p. 1, 3.
- ¹⁸ Vasiliauskienė A. Maldos diena Rumšiškėse, *Lietuvos aidas*, 2013, birž. 19, Nr. 133, 134, 135, p. 4–5; Vasiliauskienė A. Monsinjoro Juozapo Antanavičiaus kunigystės 60-metis, *Lietuvos aidas*, 2015, sausio 20, Nr. 16, 17, 18, p. 6–7; sausio 24, Nr. 19, 20, 21, p. 6–7.
- ¹⁹ Vasiliauskienė A. Lietuvių kunigų pagalba ukrainiečiams sovietmetyje: Panevėžio vyskupijos dvasininko liudijimas, *Lietuvos aidas*, 2014, lapkr. 18, Nr. 256, 257, 258, p. 6.
- ²⁰ Vasiliauskienė A. Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos tarnaičių kongregacijos vienuolė s. Michailina (Zita Arbatauskaitė), *Lietuvos aidas*, 2016, geg. 14, Nr. 103, 104, 105, p. 6; geg. 17, Nr. 106, 107, 108, p. 6–7.
- ²¹ B. Kun. Antanas Balaišis 1923 01 01–1948 10 31–2005 11 07, *Panevėžio vyskupijos kurijos archyvas* (toliau – PVKA).
- ²² Panevėžio vyskupijos kurija. A+A g. kan. Antanas Balaišis (1923*1948*2005), *Katalikų žinynas 2005*, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2005, p. 296.
- ²³ *Skapiškis*, sud. A. E. Markevičiūtė, Utena: Utenos Indra, 1999, p. 181.
- ²⁴ Balaišis A. *Širdy žmonių gerumas*, Vilnius: Danieliaus leidykla, 2003, p. 7.
- ²⁵ *Ten pat*, p. 28–30.
- ²⁶ Žiaurumu išgarsėjęs NKVD Skapiškio valsčiaus poskyrio operatyvinis igaliojimo kovai su banditizmu – Jonas Perkūnas (Janis Perkans ar Peruns), žr. *Skapiškis*, sud. A. E. Markevičiūtė, Utena: Utenos Indra, 1999, p. 122–136.
- ²⁷ Balaišis A. *Širdy žmonių gerumas*, Vilnius: Danieliaus leidykla, 2003, p. 50–55.
- ²⁸ *Ten pat*, p. 27–28.
- ²⁹ *Ten pat*, p. 35–36.
- ³⁰ *Ten pat*, p. 15.
- ³¹ Vasiliauskienė A. Monsinjoras Petras Meilus (4): Skapiškis ir skapiškėčiai, *Lietuvos aidas*, 2016, geg. 3, Nr. 94, 95, 96, p. 6–7.
- ³² Balaišis A. *Širdy žmonių gerumas*, Vilnius: Danieliaus leidykla, 2003, p. 46–48.
- ³³ Kun. Antanas Balaišis 1923 01 01*1948 10 31*2005 11 07, PVKA.
- ³⁴ Antanaitis B. Kunigystės 60-metis, *XXI amžius*, 2008, lapkr. 27, Nr. 84, p. 11.
- ³⁵ Buškevičienė A. Dvasininkas ir patriotas, *XXI amžius*, 2000, vas. 18, Nr. 14, p. 5; Gyvenimo patirtys, kalbėjosi R. Bacevičius, *XXI amžius*, 2010, vas. 19, Nr. 14, p. 1, 7; Vasiliauskienė A. Pagerbti vyskupijos dvasininkai, *XXI amžius*, 2007, sausio 12, Nr. 4, p. 1, 3; Vasiliauskienė A. Lietuvių kunigų pagalba ukrainiečiams sovietmetyje: Panevėžio vyskupijos dvasininko liudijimas, *Lietuvos aidas*, 2014, lapkr. 18, Nr. 256, 257, 258, p. 6; Vasiliauskienė A. Gyvenimą paaukojo kaip karys, budėdamas kunigiško pareigūmo poste. A+A apaštališkasis protonotaras Bronius Antanaitis (1925 02 19–1948 10 31–2018 02 27), *XXI amžius*, 2018, kovo 9, Nr. 10, p. 11, 16; Nebuvo kilę abejonių

- einant pasirinktu keliu, kalbėjosi B. Vertelka, *XXI amžius*, 2005, vas. 18, Nr. 14, p. 3; Vertelka B. Dievo namai turi būti šviesūs, *XXI amžius*, 1998, lapkr. 20, Nr. 86, p. 6.
- ³⁶ Nisteliėnė A. Gyvenimo akimirka, tapusi amžinybe. Mons. Antano Bitvinsko (1925–1945–2006) pirmosioms mirties metinėms, *XXI amžius*, 2007, rugpj. 3, Nr. 59, p. 10.
- ³⁷ Jurgaitis J. *Aukos keliu*, Vilnius: Enko, 1992, p. 294–295.
- ³⁸ *Ten pat*, p. 389–394; Vasiliauskienė A. Girnių giminė, *Sudeikiai ateities kartoms*, sud. A. Vyžintas, Utena: Utenos Indra, 2013, p. 352–383; Vasiliauskienė A. Kunigas Kazimieras Girnius: bažnyčių restauratorius, literatas. Minint 85-ąsias gimimo metines, *Lietuvos aidas*, 2010, geg. 5, Nr. 101, 102, 103, p. 7, 9; Vasiliauskienė A. Kun. Kazimieras Girnius padėjo jaunimo išsimokslinimui, *Utenos apskrities žinios*, 2013, rugpj. 1, Nr. 84, p. 6; Vasiliauskienė A. Palikęs ryškius pėdsakus (kunigo Kazimiero Girniaus 85-mečiui), *Utenis*, 2010, bal. 22, Nr. 44, p. 4–6.
- ³⁹ Dobkevičius K. Visą laiką jaučiau Dievo Apvaizdos globą. Popiežiaus Garbės prelatui Jonui Joniui – 90, *XXI amžius*, 2002, rugpj. 30, Nr. 65, p. 6; Kaišiadorių vyskupijos kurija. Mirė vienas iškiliausių kunigų. A+A prel. jubil. Jonas Jonys (1912 08 11–1948 10 31–2005 11 08), *XXI amžius*, 2005, lapkr. 25, Nr. 89, p. 7; Kilčiauskienė J. Pro gyvenimo langą, *XXI amžius*, 2003, rugpj. 1, Nr. 59, p. 11, 16; rugpj. 8, Nr. 60, p. 8, 9; Vercinkevičius J. Sveikiname. Prel. Jonui Joniui – 90, *Voruta*, 2002, rugpj. 10, Nr. 15, p. 1.
- ⁴⁰ [Autorius nenurodytas]. Mirė Vilkijos klebonas. A+A kun. jubil. Leonas Kalinauskas (1925–1948–2008), *XXI amžius*, 2008, geg. 30, Nr. 41, p. 10; Buškevičienė A. Ateikite pagarbinti Viešpatį. Kun. Leonui Kalinauskui – 80, *XXI amžius*, 2005, bal. 22, Nr. 31, p. 3.
- ⁴¹ [Autorius nenurodytas]. Pas Viešpatį iškeliavo vyskupas. A+A vysk. Vladislovas Michelevičius (1924–1948–1986–2008), *XXI amžius*, 2008, lapkr. 14, Nr. 86, p. 8; Kauno arkivyskupijos kurija. Atsisveikinimas su vyskupu, *XXI amžius*, 2008, lapkr. 21, Nr. 88, p. 16.
- ⁴² [Autorius nenurodytas]. A+A kan. jub. Juozas Miėdažys (1925 08 28–1948 10 31–2014 01 21), *Katalikas*, „XXI amžiaus“ priedas, 2014, vas. 21, Nr. 4, p. 2; [Autorius nenurodytas]. Uoliai tarnavęs žmonėms. A+A kan. jubil. Juozas Miėdažys (1925 08 28–1948 10 31–2014 01 21), *XXI amžius*, 2014, sausio 31, Nr. 5, p. 14; Bacevičius R. Ilgametis klebonas – garbės pilietis, *XXI amžius*, 2009, geg. 22, Nr. 40, p. 8; Sinkus H. Dieną ir naktį tarnavo Dievui ir žmonėms. Kan. Juozo Miėdažio gimimo 80-osioms metinėms, *XXI amžius*, 2008, rugpj. 26, Nr. 63, p. 5.
- ⁴³ Antanaitis B. Penkiskart tremtas, bet dvasiškai nepalūžęs A+A kun. jubil. Antanas Mitrikas (1924–1956–2007), *XXI amžius*, 2007, rugpj. 24, Nr. 63, p. 16; Jurgaitis J. *Aukos keliu*, Vilnius: Enko, 1992, p. 313–314.
- ⁴⁴ [Autorius nenurodytas]. Mirė ilgametis Vištyčio klebonas. A+A kun. jubil. Kazys Montvila (1920 12 20–1948 10 31–2007 11 11), *XXI amžius*, 2007, gruodžio 7, Nr. 91, p. 8.
- ⁴⁵ Lankelienė F. Monsinjoro kunigystės sukaktis, *XXI amžius*, 2003, lapkr. 21, Nr. 89, p. 3; Steponavičiūtė B. Paminėtas monsinjoro Vinco Pranckiečio kunigystės 60-metis, *XXI amžius*, 2006, rugpj. 1, Nr. 58, p. 10.
- ⁴⁶ Vertelka B. Pagerbė vyriausią vyskupijos kunigą, *XXI amžius*, 2013, bal. 19, Nr. 16, p. 10.
- ⁴⁷ [Autorius nenurodytas]. Kur žalia Šimonių giria, *XXI amžius*, 2001, spalio 19, Nr. 79, p. 4; Jurgaitis J. *Aukos keliu*, Vilnius: Enko, 1992, p. 337–344; Vasiliauskienė A. Kanauninkui Povilui Svirskii – 85-eri, *Kupiškėnų mintys*, 2009, spalio 24, Nr. 118, p. 1, 4–5; Vasiliauskienė A. Kanauninkas Povilas Svirskis: sulaukus 85-erių, *Lietuvos aidas*, 2009, spalio 24, Nr. 216, 217, 218, p. 1, 6–7; spalio 31, Nr. 222, 223, 224, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Neišsižadėjęs savo pašaukimo. Kanauninkui Povilui Svirskii 85-eri, *Utenos apskrities žinios*, 2009, spalio 22, Nr. 118, p. 1, 3; Vasiliauskienė A. Kanauninkas Povilas Svirskis, *Monsinjoras Petras Baltuška*, Utena: Utenos Indra, 2011, p. 551; Kunigystė – ne prekė, jos nepasversi, *Broniaus Vertelkos interviu*, *XXI amžius*, 2009, spalio 23, Nr. 75, p. 9.
- ⁴⁸ Dobkevičius K. Pasveikino su kunigystės 60-mečiu, *XXI amžius*, 2008, spalio 10, Nr. 77, p. 12; Nepavargstantis kunigas, kalbėjosi L. Šiugždienė, *XXI amžius*, 2012, vas. 10, Nr. 6, p. 9; Šiugždienė L. Pastoracinis darbas tęsiasi jau 65 metus, *XXI amžius*, 2013, lapkr. 8, Nr. 40, p. 13; Šiugždienė L. 90 metų sulaukęs kun. Petras Tavoraitis kasdien aukoja šv. Mišias, *XXI amžius*, 2014, spalio 3, Nr. 37, p. 3.
- ⁴⁹ Jurgaitis J. *Aukos keliu*, Vilnius: Enko, 1992, p. 431–434.
- ⁵⁰ Panevėžio vyskupijos kurija. Netekome kanauninko Povilo Varžinsko, *Kupiškėnų mintys*, 2012, rugpj. 2, Nr. 88, p. 3; Vasiliauskienė A. Dvidešimt metų Skapiškio parapijoje, *XXI amžius*, 2004, birž. 25, Nr. 48, p. 5; Vasiliauskienė A. Ilgiausiai klebonavęs Skapiškyje A+A garbės klebonas Povilas Varžinskas (1922 11 25–1948 12 19–2012 07 31), *XXI amžius*, 2012, rugpj. 31, Nr. 32, p. 8; Vasiliauskienė A. Ilgametis Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) parapijos klebonas kan. Povilas Varžinskas, *Lietuvos aidas*, 2015, kovo 3, Nr. 55, 56, 57, p. 6–7; kovo 14, Nr. 58, 59, 60, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Garbės kanauninkas Povilas Varžinskas (1922 11 25–1948 12 19–2012 07 31), *Daujėnai*, red. A. Šimkūnas, Vilnius: Versmė, 2015, p. 389–390, 469–473.
- ⁵¹ Meilus A. 41-eri metai Suginčiuose, *XXI amžius*, 2004, gruodžio 31, Nr. 98, p. 10.
- ⁵² Buškevičienė A. Ateikite pagarbinti Viešpatį. Kun. Leonui Kalinauskui – 80, *XXI amžius*, 2005, bal. 22, Nr. 31, p. 3.

- ⁵³ Kunigystė – ne prekė, jos nepasversi, B. Vertelkos interviu, *XXI amžius*, 2009, spalio 23, Nr. 75, p. 9.
- ⁵⁴ Antanaitis B. Kunigystės 60-metis, *XXI amžius*, 2008, lapkr. 27, Nr. 84, p. 11.
- ⁵⁵ Antanaitis B. Penkis kart tremtas, bet dvasiškai nepalūžęs A+A kun. jubil. Antanas Mitrikas (1924–2956–2007), *XXI amžius*, 2007, rugpj. 24, Nr. 63, p. 16.
- ⁵⁶ Jurgaitis J. *Atukos keliu*, Vilnius: Enko, 1992, p. 313–314.
- ⁵⁷ Nistelienė A. Gyvenimo akimirka, tapusi amžinybe. Mons. Antano Bitvinsko (1925–1945–2006) pirmosioms mirties metinėms, *XXI amžius*, 2007, rugpj. 3, Nr. 59, p. 10.
- ⁵⁸ B. Kun. Antanas Balaišis 1923 01 01*1948 10 31*2005 11 07, PVKA.
- ⁵⁹ *Ten pat.*
- ⁶⁰ *Ten pat.*
- ⁶¹ Vasiliauskiene A. Kanauninkas Povilas Svirskis, *Monsinjoras Petras Baltuška*, Utena: Utenos Indra, 2011, p. 551; Vasiliauskiene A. Kanauninkas Povilas Svirskis: sulaukus 85-erių, *Lietuvos aidas*, 2009, spalio 24, Nr. 216, 217, 218, p. 1, 6–7; spalio 31, Nr. 222, 223, 224, p. 6–7; Vasiliauskiene A. Kanauninkui Povilui Svirskiui – 85-eri, *Kupiškėnų mintys*, 2009, spalio 24, Nr. 118, p. 1, 4–5; Vasiliauskiene A. Neišsivadėjęs savo pašaukimo. Kanauninkui Povilui Svirskiui 85-eri, *Utenos apskrities žinios*, 2009, spalio 22, Nr. 118, p. 1, 3.
- ⁶² Balaišis A. *Širdy žmonių gerumas*, Vilnius: Danieliaus leidykla, 2003, p. 180.
- ⁶³ B. Kun. Antanas Balaišis 1923 01 01*1948 10 31*2005 11 07, PVKA.
- ⁶⁴ *Ten pat.*
- ⁶⁵ Vasiliauskiene A. Kun. Stanislovas Krištanaitis (1912 08 17–1939 06 03–1980 05 22), *Zarasų parapijos istorija*, sud. R. Kavaliauskas, Kaunas: Spalvų kraitė, 2012, p. 310–312.
- ⁶⁶ Balaišis A. *Širdy žmonių gerumas*, Vilnius: Danieliaus leidykla, 2003, p. 65.
- ⁶⁷ [Autorius nenurodytas]. Kun. Julius Burkus (1909 01 07–1940 06 16–1974 02 04), *Zarasų parapijos istorija*, sud. R. Kavaliauskas, Kaunas: Spalvų kraitė, 2012, p. 277–278.
- ⁶⁸ Balaišis A. *Širdy žmonių gerumas*, Vilnius: Danieliaus leidykla, 2003, p. 60–73.
- ⁶⁹ *Ten pat*, p. 76.
- ⁷⁰ B. Kun. Antanas Balaišis 1923 01 01*1948 10 31*2005 11 07, PVKA.
- ⁷¹ *Ten pat.*
- ⁷² *Ten pat.*
- ⁷³ Balaišis A. *Širdy žmonių gerumas*, Vilnius: Danieliaus leidykla, 2003, p. 98–129.
- ⁷⁴ B. Kun. Antanas Balaišis 1923 01 01*1948 10 31*2005 11 07, PVKA.
- ⁷⁵ Steponavičienė V. Manikūnų k. I kapinės, *Manikūnų krašto takais*, sud. D. Greviškiene, I. Ilgutienė, G. Pučkienė, Panevėžys: Komunikacijos centras „Kalba. Knyga. Kūryba“, 2015, p. 295–297.
- ⁷⁶ Pučkienė G. Manikūnų k. II kapinės, *ten pat*, p. 298–302.
- ⁷⁷ B. Kun. Antanas Balaišis 1923 01 01*1948 10 31*2005 11 07, PVKA.
- ⁷⁸ *Ten pat.*
- ⁷⁹ Kun. Kazimieras Pukenis (1898 10 17–1927 04 02–1949) tuo metu dirbo Saločių Šv. Juozapo parapijoje administratoriumi.
- ⁸⁰ Aglinskienė A. Relikvijos sugrįžo į bažnyčią, *Manikūnų krašto takais*, sud. D. Greviškiene, I. Ilgutienė, G. Pučkienė, Panevėžys: Komunikacijos centras „Kalba. Knyga. Kūryba“, 2015, p. 80.
- ⁸¹ *Ten pat*, p. 82.
- ⁸² Greviškiene D. Prasmingas gegužės sekmadienis, *Manikūnų krašto takais*, sud. D. Greviškiene, I. Ilgutienė, G. Pučkienė, Panevėžys, Komunikacijos centras „Kalba. Knyga. Kūryba“, 2015, p. 83.
- ⁸³ Dievas laimina darbus, kalbėjosi A. Kačerauskienė, *XXI amžius*, 2001, gruodžio 29, Nr. 98, p. 5.
- ⁸⁴ Pasvalio rajonas tuomet priklausė Šiaulių sričiai. Žinoma, kad Šiaulių vyr. architektas buvo Bronius Semaška (1929 07 15–2007).
- ⁸⁵ Balaišis A. *Širdy žmonių gerumas*, Vilnius: Danieliaus leidykla, 2003, p. 105.
- ⁸⁶ *Ten pat*, p. 105–108.
- ⁸⁷ Aglėnas K., Jonušis J. „Nauji atlaidai“ Saločiuose, *Darbas*, 1973, spalio 11.
- ⁸⁸ B. Kun. Antanas Balaišis 1923 01 01*1948 10 31*2005 11 07, PVKA.
- ⁸⁹ *Ten pat.*
- ⁹⁰ *Ten pat.*
- ⁹¹ Balaišis A. *Širdy žmonių gerumas*, Vilnius: Danieliaus leidykla, 2003, p. 147–151.
- ⁹² B. Kun. Antanas Balaišis 1923 01 01*1948 10 31*2005 11 07, PVKA.
- ⁹³ *Ten pat.*
- ⁹⁴ *Ten pat.*
- ⁹⁵ *Ten pat.*
- ⁹⁶ Balaišis A. *Širdy žmonių gerumas*, Vilnius: Danieliaus leidykla, 2003, p. 153–156.
- ⁹⁷ B. Kun. Antanas Balaišis 1923 01 01*1948 10 31*2005 11 07, PVKA.
- ⁹⁸ *Ten pat.*
- ⁹⁹ 1858 m. Lurde (Pietų Prancūzija) įvykusį stebuklą žymi *Masabiele (Massabielle)* uolos grotoje pastatyta Švč. Mergelės Marijos – Nekaltojo Prasidėjimo statula. Neturtinga, neraštinga mergaitė Bernadeta Subiru (Bernadetta Soubirous) patyrė 18 Dievo Motinos Apsireiškimų. Tad prie Švč. Mergelės Mari-

- jos – Nekaltojo Prasadėjimo statulos statoma ir jai besimeldžiančios Bernadetos (1933 m. gruodžio 8 d. popiežius Pijus XI Bernadetą Subiru paskelbė šventąja) statula. Susiformavo tradicija tokius sakralinius statinius – Lurdo grotas vadinti tiesiog Lurdais. Be Prancūzijos, panašių grotojų atsirado ir kitose katalikiškose šalyse. Lietuvoje Lurdo grotojų statymo, papročių puoselėjimo bei specifinių apeigų atlikimo prie jų idėja pradėta realizuoti 1898 m. Palangoje. Lietuvoje žinoma 30 Lurdų: Ablingoje, Bijotuose, Gardame, Griškabūdyje, Inkakliuose, Kaltinėnuose, Kartenoje, Kintaučiuose, Kretingoje, Kuršėnuose, Nemakščiuose, Nemunaityje, Palangoje, Pamūšyje, Papilėje, Pašilėje, Pienionyse, Plateliuose, Plokščiuose, Plungėje, Raseiniuose, Saločiuose, Sedoje, Skapiškyje, Stakiuose, Sutkuose, Šarkėje, Šiluvoje, Švedriškėje, Varniuose.
- ¹⁰⁰ B. Kun. Antanas Balaišis 1923 01 01*1948 10 31*2005 11 07, PVKA.
- ¹⁰¹ Kazitėnas A. Klebonas bando atgaivinti tradiciją rūpintis visais kapais, *Lietuvos aidas*, 1996, lapkr. 28, Nr. 233.
- ¹⁰² B. Kun. Antanas Balaišis 1923 01 01*1948 10 31*2005 11 07, PVKA.
- ¹⁰³ Dievas laimina darbus, kalbėjosi A. Kačerauskienė, *XXI amžius*, 2001, gruodžio 29, Nr. 98, p. 8.
- ¹⁰⁴ *Ten pat*.
- ¹⁰⁵ Balaišis A. *Širdy žmonių gerumas*, Vilnius: Danieliaus leidykla, 2003, p. 182–183.
- ¹⁰⁶ Vasiliauskienė A. Atminimo lenta etnografui, *XXI amžius*, 2000, liepos 26, Nr. 57, p. 7; Vasiliauskienė A. Įamžintas K. Čerbulėno atminimas, *Draugas*, 2000, lapkr. 29, p. 5.
- ¹⁰⁷ [Autorius nenurodytas]. Kraštotyrininkas, tautodailininkas, patriotas. A+A Leonas Juozonis (1922–2015), *XXI amžius*, 2016, sausio 8, Nr. 1, p. 5.
- ¹⁰⁸ Balaišis A. *Širdy žmonių gerumas*, Vilnius: Danieliaus leidykla, 2003, p. 169.
- ¹⁰⁹ Vasiliauskienė A. Per gyvenimą su Dievu širdyje, „XXI amžiaus“ priedas *Sidabrinė gija*, 2011, birž. 3, Nr. 3, p. 1, 3.
- ¹¹⁰ Morkvėnienė L. Kunigo Antano Balaišio širdies gerumas, *Lietuvos aidas*, 2004, sausio 14, Nr. 10, p. 8; sausio 15, Nr. 11, p. 8; Vasiliauskienė A. Kunigo atsiminimų knyga, *XXI amžius*, 2004, liepos 23, Nr. 56, p. 9; Vasiliauskienė A. Skapiškio kunigo knyga, *Kupiškėnų mintys*, 2004, kovo 13, Nr. 30, p. 10, 11.
- ¹¹¹ Vasiliauskienė A. Dvidešimt metų Skapiškio parapijoje, *XXI amžius*, 2004, birž. 25, Nr. 48, p. 5; Vasiliauskienė A. Garbės kanauninkas Povilas Varžinskas (1922 11 25–1948 12 19–2012 07 31), *Daujėnai*, red. A. Šimkūnas, Vilnius: Versmė, 2015, p. 389–390, 469–473; Vasiliauskienė A. Ilgametis Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) parapijos klebonas kan. Povilas Varžinskas, *Lietuvos aidas*, 2015, kovo 3, Nr. 55, 56, 57, p. 6–7; kovo 14, Nr. 58, 59, 60, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Ilgiausiai klebonavęs Skapiškyje A+A garbės klebonas Povilas Varžinskas (1922 11 25–1948 12 19–2012 07 31), *XXI amžius*, 2012, rugpj. 31, Nr. 32, p. 8.
- ¹¹² Jurgaitis J. *Aukos keliu*, Vilnius: Enko, 1992, p. 302.
- ¹¹³ Balaišis A. *Širdy žmonių gerumas*, Vilnius: Danieliaus leidykla, 2003, p. 163.
- ¹¹⁴ *Ten pat*.
- ¹¹⁵ Vasiliauskienė A. *Monsinjoras Jonas Juodelis*, Vilnius: Regnum Fondas, 2001, p. 192–193.
- ¹¹⁶ [Autorius nenurodytas]. Balaišis Antanas, *Kupiškėnų enciklopedija*, red. ir sud. V. Jankauskas, Vilnius: Vilniaus Dailės akademijos leidykla, 2006, t. 1, p. 143.
- ¹¹⁷ *Kunigo Antano Balaišio pėdomis*, teksto ir nuotraukų autorius D. Mickevičius, Vilnius: Danieliaus leidykla, 2006, 32 p.
- ¹¹⁸ *Zarasų parapijos istorija*, sud. R. Kavaliauskas, Kaunas: Spalvų kraitė, 2012, 448 p.
- ¹¹⁹ *Ten pat*, p. 240–243.
- ¹²⁰ Vaičekonienė R. Širdy – žmonių gerumas, *Biržiečių žodis*, 2013, sausio 14, www.selonija.lt.
- ¹²¹ Gyvenimo patirtys, kalbėjosi R. Bacevičius, *XXI amžius*, 2010, vas. 19, Nr. 14, p. 1, 7.
- ¹²² Vasiliauskienė A. *Monsinjoras Petras Baltuška*, Utena: Utenos Indra, 2011, p. 379.
- ¹²³ Panevėžio vyskupijos kunigų pareiškimas, *Lietuvos katalikų bažnyčios kronika*, Nr. 49, Chicago: Lietuvos kronikos sąjunga, 1983, t. 6, p. 579–585.
- ¹²⁴ Vasiliauskienė A. *Monsinjoras Petras Baltuška*, Utena: Utenos Indra, 2011, p. 264.
- ¹²⁵ Pareiškimas Panevėžio miesto vykdomojo komiteto pirmininkui, *Lietuvos katalikų bažnyčios kronika*, Nr. 80, Chicago: Lietuvos kronikos sąjunga, 1992, t. 10, p. 243–244.
- ¹²⁶ Vasiliauskienė A. Monsinjoro Juozapo Antanavičiaus kunigystės 60-metis, *Lietuvos aidas*, 2015, sausio 20, Nr. 16, 17, 18, p. 6–7; sausio 24, Nr. 19, 20, 21, p. 6–7.
- ¹²⁷ Aglėnas K., Jonušis J. „Nauji atlidai“ Saločiuose, *Darbas*, 1973, spalio 11.
- ¹²⁸ Vasiliauskienė A. Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos tarnaičių kongregacijos vienuolė s. Michailina (Zita Arbatauskaitė), *Lietuvos aidas*, 2016, geg. 14, Nr. 103, 104, 105, p. 6; geg. 17, Nr. 106, 107, 108, p. 6–7.
- ¹²⁹ Dievas laimina darbus, kalbėjosi A. Kačerauskienė, *XXI amžius*, 2001, gruodžio 29, Nr. 98, p. 5.

Kunigas Juozapas Bardišauskas (1898 01 18–1925 06 14–1951 05 27)

Būsimasis kunigas, Sibiro kankinys Juozapas (saugumo bylose rašyta Juozas) Bardišauskas gimė 1898 m. sausio 18 d. Romancių kaime, Kavarsko valsčiuje, Ukmergės apskrityje, Karolinos ir Motiejaus Bardišauskų šeimoje.

Bardišauskų šeimoje išaugo septyni vaikai (trys sūnūs ir keturios dukterys): Pranas, Stefa Kurlianskienė, Ona Ramaškienė, Julė Lagunavičienė, Juozapas, Antanas ir Aleksandra Bardišauskaitė.

Juozapo jaunystė, mokslo metai – Panevėžio gimnazija

Šešerius metus Juozapas augo Kavarsko, septynerius – Palėvenės parapijoje. 1906–1913 m. pas ūkininkus ganė galvijus. Tėvams nusipirkus žemės Panevėžio apskrityje, Paliūniškyje, čia prabėgo Juozapo jaunystė. Iš visų vaikų Juozapas ir Antanas labiausiai troško mokytis. Jiedu daug skaitė, kaupė knygas, irišinėjo laikraščius ir žurnalus, netgi įsteigė bibliotekėlę ir apylinkės gyventojams duodavo skaityti knygų. Pinigų mokslui Juozapas stengėsi užsidirbti pats dirbdamas Paliūniškio malūne.

1916–1919 m. J. Bardišauskas mokėsi Panevėžio gimnazijoje. Mokėsi sudėtingu laiku: vokiečių okupacija, Pirmojo pasaulinio karo pabaiga, Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimas, bolševikų okupacija ir lietuvių kovos dėl Nepriklausomybės, nepriklausomos Lietuvos įtvirtinimas. Ir pati gimnazija tada dar nebuvo berniukų gimnazija, tokį pavadinimą gavo vėliau, 1932 m. mergaitėms išsikėlus į mergaičių gimnazijai pastatytus modernius rūmus.

Gimnazijoje dėstė žymūs pedagogai: Jonas Baronas, Matas Grigonis, Vladas Paulauskas, Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, Juozas Zikaras ir kiti, veikė įvairios katalikiškos organizacijos, kuopos ir būreliai. Tad jaunuolis turėjo pakankamai galimybių plėsti akiratį. Baigęs šios gimnazijos keturias klases, J. Bardišauskas įstojo į Kauno kunigų seminariją.

Kauno kunigų seminarijoje

1920–1925 m. J. Bardišauskas mokėsi Kauno kunigų seminarijoje: 1925 m. kovo 1 d. buvo išventintas subdiakonu, 1925 m. kovo 29 d. – diakonu, o 1925 m. birželio 14 d. – kunigu. Mokėsi ir Lietuvos universiteto Teologijos-filosofijos fakultete, įgijo diplomuoto teologo teises. Tą liudija Panevėžio vyskupijos kurijoje kun. J. Bardišausko byloje esantis dokumentas: „*Universiteto esančio Kaune, Rektorius, Senatas ir Profesoriai šiuo pripažįsta, kad oftalmologijos ordinariniam profesoriui Petruui Aoižoniui rektoriant, Blažiejui Čėsniui, dogmatinės teologijos ordinariniam profesoriui, esant Teologijos-Filosofijos fakulteto Dekanu, Bardišauskas Juozas, kilęs iš Kovarsko parapijos, Ukmergės apskrities, išėjęs visus Teologijos-Filosofijos fakulteto teologijos skyriaus bendrojo ruožo mokslus, patenkinamai išlaikęs visus egzaminus, įgijo diplomuoto teologo teises. Tai Universitetas liudija savo antspaudu, Rektoriaus ir Dekano parašais. 1926 m. birželio mėn. 15 d.*“

Kunigo Juozapo Bardišausko veikla Lietuvoje

Kun. J. Bardišauskas dvylika metų dirbo vikaru keturiose bažnyčiose: Utenoje (1925–1930), Subačiuje (1930–1934), Pandėlyje ir Skapiškyje (1941–1942) – ir devynerius metus klebonu: Papilyje (1935–1941) ir Valkininkuose (1942–1945).

Utenos Kristaus Žengimo į dangų parapijos bažnyčioje

1927 m. klebono J. Asminavičiaus rūpesčiu Utenoje buvo išdekoruota visa bažnyčia. Tad jaunas vikaras turėjo puikią progą susipažinti su darbais, kurių ir pats vėliau, jau tapęs klebonu, imėsi.

Jaunas kunigas itin mokėjo dirbti su vaikais, jaunimu. Angelaičiams ir pavasarininkams jis buvo ne tik dvasios vadas, bet ir visokių pramogų organizatorius ir rengėjas. Jam nuoširdžiai darbuojantis išikūrė pavasarininkų kuopos, intensyviai veikė „Angelo Sargo“ sąjungos vaikų kuopos, eucharistininkai.

Matydamas jauno kunigo gebėjimus ir aktyvią veiklą vyskupas Kazimieras Paltarokas 1928 m. vasario 23 d. jį paskyrė Lietuvos katalikų jaunimo sąjungos „Pavasaris“ Utenos rajono dvasios vadu.

Švč. Trejybės parapijos bažnyčia Subačiuje

Jaunas kunigas ir Subačiuje dirbo su jaunimo organizacijomis. Jo dėmesį katalikiškai spaudai liudija asmens byloje esantis įrašas, kad kun. J. Bardišauskas trejus metus užėmė pirmąją vietą platindamas Lietuvoje katalikišką spaudą.

Subačiuje kun. J. Bardišauskas sutvarkė vargonininko butą, pataisė špitolininkams tvartus, pastatė parapijos salę, apdengė prakiurusią bažnyčios stogo pusę, sutvarkė vargonus (meistrą surado Marijampolėje), įtaisė kelias naujas vėliavas, procesininkams – uniformas, kamžas, gražų baldakimą (geradarių suaukotais ir savais pinigais).

Švč. Mergelės Marijos bažnyčios Papilyje statyba

Beveik po dešimties vikaravimo metų – 1934 m. gruodžio 31 d. – kun. J. Bardišauskas paskirtas klebonu į Papilį (kitur rašoma Papilio administratoriumi). Pareigas pradėjo eiti 1935 m. sausio 12 d.

Papilyje kun. J. Bardišauskui teko ilgiausiai darbuotis ir palikti ryškų pėdsaką įvairiose srityse. Tačiau pats svarbiausias statybos darbas – kunigo J. Bardišausko rūpesčiu ir pastangomis užbaigta akmeninės Švč. Mergelės Marijos bažnyčios Papilyje statyba.

Pirmoji bažnyčia Papilyje minima 1553 m.; ji perstatyta 1764 m. – abi bažnyčios buvusios medinės. Naujos bažnyčios Papilyje statyba rūpinosi kun. Mykolas Prijalgauskas. Jis ėmėsi įgyvendinti 1909 m. parengtą architekto Antano Vivulskio projektą, tačiau prasidėjęs karas nutraukė darbus, nuvertėjo pinigai...

Nemažai įvairių statybos darbų atliko kun. Nikodemas Kasperiūnas (1872 01 02–1896 05 18–1956 02 13): 1920 m. savo lėšomis iš rąstų pastatė klijimą su ketveriomis suveriamomis durimis, apdengtą šiaudų stogu, 1921 m. – klebonijos beržynėlyje, prie upelio, – medinę pirtį su kaminu, 1922 m. iškilo mediniai, ant akmens pamato statyti ir apdengti šiaudais tvartai ir daržinė, 1923 m. savo lėšomis pastatė klebonijos klėtį, kurią apdengė lentelėmis.

Įvairių darbų atliko kunigai Felicijonas Lialis (Papilyje dirbo trejus metus) ir Feliksas Ereminas (dirbo šešerius metus): užbaigti sienų mūro darbai, pradėta bokšto statyba. Tačiau vėl pritrūkstama lėšų.

Klebono Juozapo Bardišausko veikla Papilyje (1935–1941) – statybos darbai

1935 m. pradžioje, kaip jau minėta, klebono pareigoms į Papilį atvyksta kun. J. Bardišauskas. „*Jo iškalba, apsukrumas, neišsemiama energija, ekonomiškai begerėjantys laikai, senosios bažnyčios griuvimo pavojus – priežastys, kurios stumia pirmyn bažnyčios baigimo darbus*“, – 1947 m. rašė Papilio administratorius kun. Juozapas Niurka.

Klebonas, susitaręs su parapijos komitetu, apdėjo parapijiečius mokesčiais: nuo kiekvieno asmens, einančio išpažinties, po du litus ir nuo vieno ha žemės – po vieną litą kasmet. Be to, klebonas rengė loterijas, pritrūkus statyboms pinigų, važinėjo po Panevėžio vyskupijos parapijas, rinkdamas aukas.

Klebono nurodymu nugriautas virš bažnyčios sienų jau šešis metrus išmūrytas bokštas (pagal planą bokšto aukštis nuo žemės tik 28 metrai). Naują 46 m aukščio bažnyčios bokšto planą padarė inžinierius Kopylovas.

1936 m. rugsėjo 20 d. vyskupas Kazimieras Paltarokas naująją bažnyčią konsekrovo Švč. Mergelės Marijos vardu. Pakonsekravus vykdyti bažnyčios įrūšimo darbai: atvežti trys ažuoliniai altoriai, sudėti langai, grindys, durys. 1937 m. iš Vokietijos atsiunčiami trys varpai, kuriuos vyskupo įgaliojimu pašventino kun. J. Bardišauskas.

Aukšta šventoriaus mūro sienos statyba užbaigta 1940 m.

Pastatyta ir daugelis kitų parapijai reikalingų statinių: klebonija, špitolė, didelis, stačiakampio išvaizdos dviejų aukštų mūrinis namas, kuriame buvo įrengta erdvi salė su scena bei galerijomis iš galo ir vieno šono. Kituose kambariuose buvo įrengta manufaktūra, kooperatyvas, valgykla. Antrajame aukšte – gyvenamieji butai, kirpykla, fotografo kambarys. Rūsyje – kepykla.

Minėtoms statyboms kunigas aukojo savo lėšas, ėmė paskolų ir baigus statybas likosi skolingas 40 200 litų.

Statybų metu kunigas Juozapas Bardišauskas kartu su darbininkais dirbo įvairius fizinius darbus, vežiojo akmenis. Tad dirbdamas kartu galėjo su jais atviriau kalbėtis religiniais dvasiniais klausimais.

Kun. J. Bardišauskas garsėjo iškalba – buvo puikus oratorius. Tad neatsitiktinai iš aplinkinių parapijų į Papilį rinkdavosi tikintieji pasiklausyti klebono pamokslų.

Didžiuliai darbai nualino kunigą ir jis 1941 m. gegužės 20 d. rašo prašymą JE vyskupui K. Paltarokui, prašydamas paskirti vikaru į Pandėlį.

*Pandėlio ir Skapiškio vikaras (1941–1942).
Susirašinėjimai su vyskupu*

Vyskupas patenkino kunigo prašymą ir kun. J. Bardišauskas 1941 m. rugsėjo 1 d. pradėjo eiti vikaro pareigas Pandėlio Švč. Mergelės Marijos vardo parapijos bažnyčioje. Deja, jis čia tik pradėjo dirbti – po mėnesio iškeltas į gretimą parapiją – Skapiškį.

Pandėlyje laukė darbų gausa: varpinė supuvusi ir skambinant visa siūbuoja; reikėjo iš šventoriaus iškelti krautuves ir jų vietoje pastatyti paminklą; bažnyčiai uždėti bokštą; nuo pašventorės nukelti arklių stovėjimo vietą. Parapijiečiai džiaugėsi, kad greitai atsigavo merdėjusios brolijos.

1941 m. spalio 4 d. kunigas deleguojamas į Skapiškio Šv. Jackaus (Hiacinto) parapijos bažnyčią vikaro pareigoms.

Skapiškyje tuo metu klebonu dirbo kan. N. Kasperiuonas, o vikaras kun. Antanas Kietis (1905 01 14–1936 06 26–1996 05 19), nuo 1939 m. dirbęs Skapiškyje, dar nebuvo išvykęs į naują paskyrimo vietą. Tad kunigas J. Bardišauskas apsigyveno ne klebonijoje, o bažnyčios choristės Onos Šilinitės namuose Dariaus ir Girėno vardu pavadintoje Kalvarininkų gatvėje. Namas buvo erdvus – dviejų galų, tad kunigui buvo patogiu.

Įdomus 1941 m. lapkričio 13 d. vysk. K. Paltaroko raštas į Skapiškį vikarui J. Bardišauskui, liudijantis ganytojo dėmesį kunigams:

„Prašeisi perkeliamas vikaru, atsidūrei nejaukion padėtin; man ją nupasakojo Gerbiamojo prietėliai. Niekad nemaniau ilgai laikyti Tamstos vikaru, o tik lig naujos progos.

Nuo naujų metų vakuos Tauragnai: istorinė bažnyčia, pirmoji vyskupijoje, žmonės geri, vieta graži (ežeras, kalnai, pušynas). Bus bent kiek statybų: atstatyt kleboniją, klėtis, klojimas. Kunigai tuo tarpu gyvena Parapijos salėje.

Klebonijai statyti duota didžiulė karčema, kurios medžiaga suvežta; gaisrapinigų iš vyskupijos manoma surinkti apie 30 Lt. Prašyčiau skubiai man atsakyti: taip ar ne, ar kokie kiti Gerbiamojo sumanymai.“

Kun. J. Bardišauskas skubiai atsakė į laišką:

„Jo Ekscelencijai Panevėžio vyskupui.

Prašiau Jūsų Ekscelenciją skirti mane vikaru, norėdamas metus kitus pakartoti teologiją, pasiskaityti knygų ir fiziniai pailsėti nuo visokių ūkio darbų. Pandėly tam buvo patogiausios sąlygos. Klebonas vikarui paveda tikyba dėstyti tik miestelyje, 6 kompleksus. Todėl ir prašiau skirti mane į Pandėlį. Jei būtų prisidėjusi ir progimnazija, sudarytų tik 22 pamokas savaitėje, ir tai miestelyje. Tuo tarpu Skapiškyje vikaras lanko 14 kompleksų, iš jų 10 kompleksų kaimuose.

Jei Jūsų Ekscelencija nebepaliks mane Pandėlyje vikaru, tai labai prašau bent vienus metus atleisti mane poilsui nuo pareigų.“

Kunigas, gydytojų patartas, prašė vyskupo atleisti nuo visų pareigų gydytis. Vyskupas kunigo prašymą patenkino ir 1942 m. sausio 10 d. atleido iš Skapiškio vikaro pareigų pusei metų gydytis.

Tačiau kunigas Skapiškyje ne tik ilsėjosi – jis negalėjo būti be darbo, negalėjo netalkinti klebonui. Vyresnio amžiaus Skapiškio parapijos tikintieji prisimena kun. J. Bardišauską. Pateiksime keletą straipsnio autorės užrašytų skapiškėnų pasakojimų.

Jonas Uziela, gimęs ir augęs Skapiškyje, prisiminė kun. J. Bardišauską kaip labai pamaldų, nuoširdų dvasininką, mokėjusį bendrauti su vaikais ir juos mokyti gražaus elgesio.

Pasakotojas neprisiminė girdėtų pamokslų turinio, tačiau yra matęs, kaip žmonės, jam kalbant, verkdavę.

O kunigo kalba apie atgailą ištrigusi Jonui visam gyvenimui: „*Visai nebūtina krūtinę daužyti kumščiu taip, kad net skambėtų. Prisipažįstant, kad „esu kaltas...“, užtenka prisiliesti prie krūtinės pirštais. Svarbu, kad nuoširdi atgaila būtų žmonių širdyse.*“

Dalia Janina Liutkevičienė (Mikulėnaitė, gim. 1933 m. Mituvos kaime, 1962 m. ištekėjusi apsigyveno Švedukalnyje, dabar gyvena Panevėžyje) prisiminė kunigo J. Bardišausko kalėdojimą ir už gražų persižegnojimą jai, dar mažytei mergaitei, padovanotą paveiksluką. Dabar tą paveiksluką saugo dukra Dalia – Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos seserų tarnaičių kongregacijos vienuolė.

Pasakotoja kalbėjo ir apie kalendorių, kurį buvo gavusi iš su kunigais bendravusios Bronės Gužaitės. Jame rašyta ir apie kun. J. Bardišauską, deja, to kalendoriaus neberandanti.

Aldona Beleckaitė-Kytrienė (1932 01 01–2015 11 19), gim. Tvirų kaime Skapiškio valsčiuje, 1950 m. ištekėjusi už Povilo Kytros, Skapiškyje gyvenusi nuo 1958 m. gruodžio iki mirties, yra pasakojusi, kad ji maža su būreliu vaikų eidavusi pas kunigą pavartyti ir paskaitinėti knygučių. Kunigas leisdavo kelioms dienoms parsinešti jų ir į namus. O tų knygų buvo labai labai daug.

Seserys Mikėnaitės: Zofija Markevičienė ir Janina Meiluvienė. Abi gimusios Čypelių kaime. Zofija iš Čypelių kaimo išsikėlė į Aičionių, vėliau Tvirų kaimą, o nuo 2000 m. gyveno Šepetoje. Janina iš Čypelių kaimo nutekėjo į Čypelių vienkiemį ir 1977 m. atsikėlė į Skapiškio miestelį – Dariaus ir Girėno gatvėje pasistatė namą.

Seserys kalbėjo, kad vos atvykęs kun. J. Bardišauskas ėmėsi organizuoti Gyvojo rožinio būrelius. Visus stebino toks aktyvus maldingumas, puiki paskata kiekvienam įsijungti į Gyvojo rožinio būrelį, tad jų vis daugėjo...

Moterys pasakojo, kad į Skapiškį atvykęs kun. J. Bardišauskas surinko moteris, mokančias siūti, surado medžiagos (vieni dovanojo, kiti aukojo, reikia manyti, ir pats pirkto), siūlų ir pradėjo siūti liturginius drabužius. Kunigas tikėjosi jais pasinaudoti išvykęs į misijas Rusijon – tad iš anksto rengėsi...

Zofija kalbėjo, kad kunigas J. Bardišauskas mokė žmones sveikinantis su kunigu pabučiuoti ranką – taip liudijama nuoširdi pagarba Dievo žodį skelbiančiam asmeniui. Iki kun. J. Bardišausko, pasak respondentės, tokios praktikos Skapiškyje nebuvo.

Kalėdodamas pas Mikėnus, kun. J. Bardišauskas labai nustebino pamatęs pilną etažerę knygų ir džiaugėsi, sužinojęs, kad Mikėnas mėgsta ne tik pats skaityti, bet išmokė ir vaikus pamėgti knygą.

Janina prisiminė kunigo kambarį, kurio visas kampas buvo užverstas knygomis. Žmonės esą kalbėjo, kad kunigas priklausęs Šaulių sąjungai, turėjusiai didelį knygyną. Gelbėdamas knygas nuo sunaikinimo kunigas jas pasiėmęs. Janiną, aktyvią katalikiškoje veikloje ir turinčią raštvedybos žinių, paprašęs peržiūrėti knygas – jas išrūšiuoti, kad tinkamas galėtų duoti skaityti parapijiečiams. Daug knygų skaityti imdavo Zofija.

Kunigas ir pats susirinkusiam jaunimui rodydavo knygas, kalbėdavo apie jų autorius, skaitydavo ištraukas. Ne syki, skaitant vieną ar kitą ištrauką, kunigui akyse sužvilgdavo ašaros – tai liudijo didelį dvasininko jautrumą.

Išsikeldamas į Vilniaus kraštą kunigas paliko knygas, tačiau parapijiečiai neilgai pasinaudojo šiuo lobiu – 1944 m. sudegė Onos Šilinaitytės gyvenamasis

namas, tvartas, daržinė. Kartu sudegė ir kun. J. Bardišausko Skapiškiui palikta dovana. O. Šilainaitė sunkiai pasistatė daug mažesnius namus.

Janina iš kunigo buvo pasiskolinusi „Naująjį Testamentą“, kun. J. Bardišauskui išvykus nebesugrąžino, o padovanojo vyro Povilo broliui, būsimam kunigui, monsinjorui Petruil Meilui.

Panevėžio vyskupijos kurijos archyve saugomi kun. J. Bardišausko laišakai, teikiantys naujų žinių jo gyvenimo istorijai.

1942 m. gegužės 20 d. laiške vyskupui J. Bardišauskas prašo jį išleisti dirbti į Braziliją ar Argentina su išėivijos lietuviais, o liepos mėnesį – naujas prašymas – skirti karo kapelionu į Rusiją.

Nors Pandėlio progimnazijoje ir pradžios mokykloje kunigas J. Bardišauskas dirbo labai trumpai, tačiau mokiniams paliko neišdildomą išpūdį. Tad neatsitiktinai mokiniai (1942 m. liepos mėnesį) rašo prašymą vyskupui – sugrąžinti jiems kapelioną kun. J. Bardišauską.

Baigiantis gydymosi ir poilsio laikui, vyskupas K. Paltarokas rašo kun. J. Bardišauskui į Skapiškį:

„Tamstai duotas pusmetis gydytis baigėsi. Gerbiamojo kandidatūros Rytams kompetentingi asmenys man nėra nė užsiminę. Pagal savo pasisiūlymą ir JE arkivyskupo M. Reinio prašymą esi deleguojamas į Vilnių vietos ordinaro dispozicijon, kol būsi atšauktas savo vyskupijon. Pradėjęs eiti naujas pareigas, praneši man raportu.“

Prieš išvykdamas iš Skapiškio į kitą vyskupiją kunigas kurijai primena savo skolas: *„1941 m. rugpjūčio 26 d. išvažiuodamas iš Papilio apsiėmiau iš savo asmeninių pajamų išmokėti Papilio bažnyčios statybai padarytą 40 200 litų skolą. Papilio gi parapija apsiėmė kasmet per 20 metų paaukoti geriems darbams bažnytinių suolų ir dviejų rinkliau pajamas.“*

Valkininkų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo parapijos bažnyčia (1942–1945)

Taigi kun. J. Bardišauskas iš Panevėžio vyskupijos išvyko į Vilniaus arkivyskupiją ir 1942 m. rugsėjo 15 d. pradėjo eiti progimnazijos kapeliono ir parapijos vikaro pareigas Valkininkuose (Varėnos r.).

Ir čia greitai pasklido žinia apie kunigo pamokslus. Jų klausytis rinkdavosi tikintieji iš visos plačios apylinkės. Siautėjančio karo akivaizdoje, kai vienus žudė vokiečiai, kitus – rusų partizanai, kunigas pamoksluose ragino išlikti tikrais žmonėmis, Kristaus sekėjais.

1944 m. birželio 3 d. sudeginus Pirčiupių kaimą (sudegė 119 gyvų žmonių), kunigas J. Bardišauskas, nepaisydamas pavojaus savo gyvybei, nuvyko pas vokiečių komendantą prašyti, kad leistų nužudytuosius palaidoti. Reikia tik stebėtis, kaip kunigui pavyko gauti leidimą. Jį gavęs, 1944 m. birželio 11 d. palaidojo žuvusiuosius ugnyje.

Dar sudėtingiau buvo pasibaigus karui ir prasidėjus antrajai sovietų okupacijai. Pokariu Lietuvos miškuose kūrėsi partizanų būriai. Jų gausu buvo ir Valkininkų apylinkės miškuose. Sužeistieji nuolat kviesdavosi kun. Juozapą suteikti jiems Sakramentus. Kunigas, nepaisydamas pavoju, savo pareigos niekada neatsisakė.

Sovietų valdžia susidorojo su kunigu Juozapu Bardišausku
(baudžiamosios bylos duomenimis)

Lietuvos ypatingajame archyve saugoma 234 lapų kun. J. Bardišausko ir kitų (iš viso 3 asmenų: kun. J. Bardišausko, Valkininkų progimnazijos mokytojo Henriko Ryboko ir Valkininkų pašto stoties viršininko Vinco Černaičio-Černiaus) baudžiamoji byla, kurios pirminis numeris 4 268 (yra ir 50 lapų atskirai įrišta Tardymo byla). Baudžiamoji byla pradėta 1945 m. liepos 4 d. ir baigta 1990 m. birželio 4 d. Įdomi bylos struktūra. Iš pradžių tardyti tik trys asmenys, vėliau prijungta dar keletas asmenų, po kurio laiko prijungtieji atskirti. Be to, archyve saugoma MVD 1-ajame spec. skyriuje užvesta Bardišausko Juozo, gim. 1898 m., asmens kortelė.

1945 m. liepos pradžioje buvo suimti visi trys minėti asmenys, kaltinami priklausymu antisovietinei nacionalistinei organizacijai „Lietuvos partizanų sąjungai“ (LPS). Tardomas Matas Mastauskas prisipažįsta esantis vienas šios organizacijos kūrėjų. Sąjungos kūrimo pradžia – 1945 m. balandis, kada buvo sudarytas vyriausiasis štabas. Numatyta visuose miestuose įkurti LPS komitetus (ieškoti vienminčių ir juos įtraukti į sąjungą), o pradėti nuo Vilniaus ir Vilniaus krašto.

Iš Valkininkų krašto pirmasis suimamas V. Černaitis-Černius, paskui H. Rybokas ir galiausiai – kunigas J. Bardišauskas.

Kun. Juozapo Bardišausko suėmimas, tardymas

Įdomus faktas – kunigas suimtas liepos 4 d., o tik po 6 dienų, t. y. 1945 m. liepos 10 d., pasirašyta kunigo arešto nutartis. Kun. J. Bardišauskas kaltinamas pagal 58-1a ir 58-11 straipsnius, nes jis esąs antitarybinės nacionalistinės organizacijos „Lietuvių partizanų sąjungos“ narys. Pirmojo tardymo metu kunigas prisipažino, kad 1945 m. gegužės mėnesį pas jį atėjo du nepažįstami asmenys, siūlė įsijungti į nelegalią organizaciją „Lietuvos partizanai“, prašė raginti žmones į ją stoti. Stoti į organizaciją ir organizuoti žmones kunigas atsisakęs, tačiau sutiko teikti dvasinę pagalbą – klausyti išpažinčių ir kt.

Gegužės mėn. Valkininkuose įvyko nelegalus organizacijos susirinkimas, kuriame kalbėta apie nepriklausomą Lietuvą. Dalyvavo asmuo, lankęsis anksčiau pas kunigą, pravarde Vilkas (pavardės nežinąs). Vilkas vedė susirinkimą, o kunigas pats pasirinko Upelio slapyvardį. Susirinkime dalyvavo progimnazijos mokytojas Rybokas, pašto viršininkas Černaitis.

Kito tardymo metu aiškėja, kad vadovauti organizacijai Valkininkuose buvo sukurtas komitetas, į kurį įėjo Bardišauskas (komiteto pirmininkas, atsakingas už ūkį), Černaitis (ryšių viršininkas), Rybokas (organizacinio skyriaus vadovas). Susirinkime dalyvavęs ir Merkys, bet Bardišauskas, nežinąs ar jis priklausė komitetui.

Liepos 14 d. – naujas tardymas. Įdomus pastebėjimas – užrašytas tardymo laikas: tardymas pradėtas 14 d. 10 val. ir baigtas 15 d. 2 val. Iš 12 tardymo valandų – tik 1,5 lapo protokolo. Tai liudija, kokių metodų imtasi „apklausos“ metu. Iš tardymų aiškėja, kad turėjo būti dar vienas susirinkimas, bet jis neįvykęs, nes neatvykę organizatoriai (tačiau iš bylos aiškėja, kad jie jau buvo suimti).

Be to, išaiškėja ir kita kun. J. Bardišausko antitarybinė veikla. Jis nepatenkin-
tas valdžios nutarimu, kad mokytojai ir mokiniai neprivalo lankyti bažnyčios, kad
uždraustas tikybos dėstymas mokykloje. Nepaisydamas draudimo, J. Bardišauskas
moko religijos ir vertina mokinių žinias.

Tad „nusikaltimai“ sovietų valdžiai tikrai „didžiuliai“ ir jo laukia teismas.

Kaltinamoji išvada ir Aukščiausiojo karo tribunolo teismas

1945 m. spalio 6 d. „nusikaltėliams“ parengta kaltinamoji išvada, kurioje visi
trys kaltinami pagal 58-1a ir 58-11 straipsnius. 1945 m. birželį NKGB susekė ir
likvidavo nelegalią antitarybinę lietuvių – nacionalistinę karinę – sukilimo organiza-
ciją „Lietuvos partizanų sąjunga“. Už priklausymą šiai organizacijai 1945 m. liepos
3 d. areštuotas Černaitis, liepos 14 d. Rybokas ir liepos 15 d. – Bardišauskas (čia
minimos arešto datos neatitinka tikrovės – areštuoti anksčiau). Be to, pažymėta,
kad Bardišauskas 1927–1940 m. priklausė Lietuvos karinei Šaulių organizacijai.
Byla perduota karo tribunolui.

1945 m. spalio 26 d. Vilniuje vyko Lietuvos TSR kariuomenės Aukščiausiojo
karo tribunolo NKVD teismo posėdis, kur po papildomos apklausos pirminin-
kas paskelbė nuosprendį – „kaltas“. Visi pripažinti kaltais pagal 58-1a straipsnį
ir nuteisti 10 metų su turto konfiskacija ir 5 metams be teisių. Pažymėta, kad
nuosprendžio laikas skaičiuojamas nuo suėmimo.

Tragiška kunigo mirtis

Lietuvos ypatingajame archyve saugomoje baudžiamojoje byloje Nr. P-15634
yra itin svarbus kun. J. Bardišausko mirties liudijimo aktas. Jis parašytas 1951 m.
gegužės 27 d. Centrinėje ligoninėje Nr. 1 (deja, nenurodyta vietovė). Pateikiamas
visas iš rusų kalbos išverstas tekstas:

*„Mes, žemiau pasirašę Centrinės ligoninės Nr. 1 viršininko pavaduotojas majoras
Barinovas, budintis gydytojas Kamenevas ir spec. dalinio viršininkas Egunovas, parašėme
aktą, kad Bardišauskas Juozas, s. Mato, gim. 1898 m. Romancių k. Kovarsko valsčiuje,
Ukmergės apskrityje, Lietuvos TSR, lietuvis, karo tribunolo 1945 10 26 nuteistas pagal
58-1a straipsnį 10 metų, mirė 1951 05 27.*

*Diagnozė: mirė kulka sužeidus plaučius ir širdį, dėl ko nukraujavo (Смерть на-
ступила от огнестрельного ранения легких и сердца с последующим кровоизлиянием).“*

Visų trijų parašai ir spaudas.

Tragišką kunigo mirtį paliudijo ir 1949 m. pradžioje suimtas partizanas Vincas
Grinkus-Kariūnas (gimęs 1916 m. spalio 25 d. Baibokų kaime (tarp Krekenavos ir
Naujamiesčio), gyvenęs Vilniuje pas dukrą Audronę Paurienę). Jį 1949 m. balandžio
19 d. karo tribunolas nuteisė 25 metams lagerio, į Lietuvą sugrįžo tik 1964 m.

Viename iš Taišeto lagerių prie Čiunos 44-oji darbo kolona genėjo medžius,
rinko šakas. Jau grįžtant į lagerį kun. J. Bardišauskas buvo sustabdytas, jam
įsakyta grįžti ir surinkti smulkesnes šakas malkoms. Kai vykdė šį nurodymą, jis
buvo nušautas, nors paženklintos ribos, kurią peržengus šaunama be išpėjimo,
kaip yra pasakojęs V. Grinkus, kunigas nebuvo pažeidęs.

1990 m. vasario 12 d. Lietuvos TSR Aukščiausiasis Teismas, persvarstęs
bylą, „nusikaltėlius“ Bardišauską, Ryboką, Černaitį rehabilitavo.

Kunigo atminimas įamžinimas Papilyje

Nepriklausomybės aušroje Genovaitė Binkytė, gyvenusi Kučgalyje (nuo Papilio 6 km), pas brolių Petrą Binkį važiavo į Sibirą kartu su kitais, keliavusiais parsivežti artimųjų palaikų. Iš kunigo J. Bardišausko įkalinimo vietos bendro kapinyno parsivežė žemių. Žemės buvo įdėtos į specialiai parengtą urną. 1989 m. vasarą po iškilmingų šv. Mišių urna su žemėmis, lydima gausios procesijos, pagarbiai buvo nešama apie Papilio bažnyčią. Atvežtą žemę priglaudė šventoriuje iškastas simbolinis kunigo kapas.

1989 m. rudenį papiliečiai bažnyčios šventoriuje pastatė gražų akmeninį paminklą su Gedimino stulpais, lauro lapais, įmontuota kunigo nuotrauka, po kuria įrašas „Viską atidaviau žmonėms, Dievui ir Tėvynei. Sibiro kalinys“. Vysk. Juozas Preikšas pašventino paminklą. Iškilnėse tuometiniam Papilio klebonui kun. Stanislavui Krumpļiauskui talkino daug kunigų, meldėsi gausiai susirinkę parapijiečiai ir iš toliau atvykę svečiai. Antkapinis paminklas šventoriuje – graži dovana praėjusiam kunigo gimimo 90-mečiui. Tenka apgailestauti, kad nebuvo kiek plačiau paminėtas kun. J. Bardišausko šimtmetis bei kiti jubiliejai.

Vyresnioji karta Papilyje, kaip prisimena kan. S. Krumpļiauskas, kasmet gausiai rinkdavosi bažnyčioje per šv. Juozapo šventę ir meldėsi už buvusį kunigą – dvasios vadą, bažnyčios statytoją, asmenybę, niekam nepagailėjusią gero žodžio.

Vėliau Papilio bažnyčią remontavo ilgametis Kupiškio vikaras kun. Virgilijus Liuima, kuris puoselėjo bažnyčios statytojo atminimą, apie kunigą pasakojo atvykstantiems svečiams ir moksleiviams.

Kunigų kan. S. Krumpļiausko ir kleb. V. Liuimos veikloje matome labai gražias paraleles su Papilio bažnyčią baigusiu statyti nužudytu tikėjimo skelbėju kun. Juozapu Bardišausku.

Žr.: B. kun. Juozapas Bardišauskas 1898 01 18*1925 06 14*1951 05 27, PVK; LYA, f. K-1, ap. 58, B. b. P-1563; Jurgaitis J. *Aukos keliu*, Vilnius: Enko. 1992, p. 345–357; Vasiliauskienė A. Kunigas Juozapas Bardišauskas (1898 01 18–1925 06 14–1951 05 27): pastatęs Papilio bažnyčią, nušautas Sibire, *Voruta*, 2010, sausio 23, Nr. 2, p. 13; vas. 6, Nr. 3, p. 13; vas. 20, Nr. 4, p. 13; kovo 6, Nr. 5, p. 13; Vasiliauskienė A. Papilio bažnyčios statytojas, Sibiro kankinys, *XXI amžius*, 2010, birž. 18, Nr. 47, p. 10.

Kunigas Laimingas Feliksas Blynas

(1922 04 15–1945 04 29–2002 03 26)

Ignoto Blyno (1873–1947) ir Eleonoros Petrulytės-Blynienės (1883–1947) darnioje ir maldingoje šeimoje augo 12 vaikų. 1922 m. balandžio 29 d. Pušaloto parapijos Pazūkų kaime gimė būsimasis kunigas, draugų vadintas Laimiu arba Laimučiu.

Vyresnis Laimingo Felikso Blyno brolis Gediminas Ignas (1917 08 28–1943 06 15–1981 02 10) taip pat kunigas.

1929–1933 m. L. F. Blynas mokėsi Pazūkų (Pasvalio r.) pradžios mokykloje, 1934–1940 m. Panevėžio berniukų gimnazijoje. Baigęs 6 gimnazijos klases, L. Blynas 1940 m. įstojo į Tarpdiecezinę kunigų seminariją Kaune, į kurią tais metais sovietų valdžia sukėlė Telšių bei Vilkaviškio seminarijų auklėtinius. Vyskupai į Kauną perkėlė ir dalį perkeltų seminarijų profesūros. 1941 m. pradžioje sovietai užėmė seminarijos rūmus. Klierikai išsisklaidė gyventi įvairiose vietose. Paskaitos vyko Katedros ir kitų bažnyčių zakristijose.

Vokiečių okupacijos metu seminaristai sugrįžo į savo rūmus prie Šv. Jurgio bažnyčios. Nors sumažėjo uždarymo grėsmė, labai pasunkėjo auklėtinių išlaikymo bei maitinimo sąlygos.

1944 m. sovietams sugrįžus, iš pradžių auklėtinių padaugėjo iki 300, paskui per 10 metų sumažinta iki 25.

Tarpdiecezinėje kunigų seminarijoje Kaune L. Blynas studijavo 1940–1945 m., ją baigė teologijos licenciatu. Seminariją baigė 12 klierikų. L. Blynas ir Vytautas Radzevičius, du jauniausieji, 1945 m. balandžio 29 d. buvo iššventinti į kunigus.

T. Vaclovas Aliulis MIC (1921 03 14–1944 06 11–2015 05 26) viename interviu yra kalbėjęs, kad tarp artimiausių draugų seminarijoje buvo L. F. Blynas, giesmininkas, tvirtas žmogus, ištikimas Bažnyčiai ir draugams.

1945 m. jaunas kunigas buvo paskirtas Debeikių (Anykščių r.) Šv. Jono Krikštytojo parapijos vikaru, talkino klebonui kun. Kazimierui Mikelinskui (1889 11 08–1914 05 31–1957 12 28). Vėliau iki 1951 m. jis buvo Linkuvos (Pakruojo r.) Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės, Pabiržės (Biržų r.) Švč. Trejybės, 1948–1950 m. Skapiškio (Kupiškio r.) Šv. Hiacinto (Jackaus) ir Biržų Šv. Jono Krikštytojo parapijų vikaras, visur rengė nelegalias tikėjimo žinių pamokas vaikams, už tai buvo valdžios persekiojamas.

1951–1952 m. L. F. Blynas buvo Pakruojo Šv. Jono Krikštytojo parapijos administratorius. 1951–1956 m. jis dirbo Tarpdiecezinėje kunigų seminarijoje Kaune, dėstė moralinę teologiją ir kai kuriuos kitus dalykus. Bendras darbas ir meilė persekiojamai Bažnyčiai suartino jį su seminarijos dvasios tėvu ir prefektu kun. Vincentu Sladkevičiumi (1920 08 20–1944 03 25–1957 12 25–2000 05 28), seminariją baigusiu vienais metais pirmiau. 1956 m. inicijuojant sovietų valdžiai, seminariją turėjo palikti.

1956–1960 m. jis buvo Debeikių (Anykščių r.) Šv. Jono Krikštytojo parapijos administratoriumi. Ši parapija, kaip žinome, buvo pirmoji jo vikaravimo parapija. Tarnaudamas Debeikiuose, L. F. Blynas tvarkė Papšių koplyčią, įvedė joje Šv. Antano atlaidus. Debeikiuose 1956–1957 m. ir 1959–1960 m., paskui Dusetose 1960–1968 m. globojo sergantį savo brolių kunigą Gediminą Igną Blyną – kartu dirbo.

1960–1969 m. L. F. Blynas buvo Dusetų (Zarasų r.) Švč. Trejybės parapijos klebonas, 1969–1972 m. – Rokiškio Šv. Mato parapijos klebonas ir dekanas, 1972–1985 m. – Šimonių (Kupiškio r.) Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų parapijos klebonas. Mirus kun. Steponui Pelešynui (1908 10 11–1933 04 01–1984 07 21), beveik metus (1984 m. liepa–1985 m.) administravo ir Adomynės (Kupiškio r.) Švč. Mergelės Marijos Vardo parapiją.

Pablogėjus sveikatai 1985 m. gavo leidimą persikelti į Kauno arkivyskupiją. Dešimt metų (1985–1996) L. F. Blynas buvo Kauno Šv. Antano Paduviečio bažnyčios altaris, kartu dėstė Kauno technologijos universitete. Gyveno Kaune, Kraševskio 13, ir pagal galimybes darbuos parapijoje.

1995 m. Kauno Šv. Antano Paduviečio bažnyčioje atšventė auksinį kunigystės jubiliejų.

1996 m. sugrižo į Panevėžio vyskupiją ir buvo paskirtas Šeduvos (Radviliškio r.) Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčios altariu. Čia darbuos iki gyvenimo pabaigos 2002 m.

Kun. L. F. Blynas turėjo puikų skambų balsą (bosas), buvo žinomas giesmininkas, giedodavo religines giesmes. Laisvalaikiu skaitydavo, klausydavosi klasikinės muzikos koncertų. Bendravo su kompozitoriais prof. Lionginu Abariumi, kun. jubiliatu Gediminu Šukiu, giesmininkais kunigais Antanu Žalkausku, Antanu Mikulėnu ir kitais. Taip pat ir su pasauliečiais muzikais bei menininkais. Kaune giedodavo su vyskupu Juozapu Preikšu ir jo broliu Antanu, Šeduvoje – su klebonu Gintaru Joniku. Kur tik buvo tinkamos sąlygos, puoselėjo seną daugelio kunigų pomėgį – augino ir globojo bites.

Marijonas kun. V. Aliulis apie savo bičiulį nekrologe rašė: *„Iš prigimties turėjo smarkų ir nepalenkiamą charakterį, todėl kartais užkliūdavo savo aplinkai, tačiau visi pažinojome tvirtą jo ištikimybę Bažnyčiai ir draugystei. Svetinguose jo būstuose įvyko dauguma jo laidos kunigų penkmetinių susitikimų bei jubiliejų. Jis buvo vienas tų konfratų, kurie įvairiopa rėmė ir guodė į palatvįjį nutremtą vyskupą Vincentą Sladkevičių, pats dažnai pas jį lankydavosi ir draugus nuveždavo aplankyti garbingojo tremtinio. Nieko sau iš to nelaukdamas, lankydavo jį ir kardinolų tapusį, ir paskutiniiais gyvenimo metais pasiligojusį. Atsidėkodamas Jo Eminencija kardinolas jam padovanojo iš Romos lietuvių kunigų gautą gražią Mišių taurę.“*

Mirė 2002 m. kovo 26 d. Šeduvoje (Radviliškio r.). Iškilmingos laidotuvių pamaldos vyko trečiąją Velykų dieną. Jų koncelebracijai vadovavo Šiaulių vyskupas Eugenijus Bartulis. Pamokslą pasakė seminarijos kurso draugas ir bičiulis kun. V. Aliulis MIC. Palaidotas Šeduvos bažnyčios šventoriuje prie kitų kunigų. Kapą ženklina originali paminklinė kompozicija – kalvio darbo kryžius, atvežtas iš tėviškės sodybos, pastatytas ant lauko riedulio postamento su įmontuota šlifutuoto akmens plokšte, joje iškaltas įrašas: „A+A /Kun. jubil. / Laimingas-Feliksas / Blynas / 1922 04 15–2002 03 26 / Dievas yra Meilė / 1 Jon. 4.16.“

Žr.: B. kun. Laimingas Feliksas Blynas 1922 04 15*1945 04 29*2002 03 26, PVK; Aliulis V. A+A kunigas jubiliatas Laimingas Feliksas Blynas (1922–1945–2002), *Katalikų žinynas 2005*, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2005, p. 201–202; Jurgaitis J. *Aukos keliu*, Vilnius: Enko, 1992, p. 467; Laimingas Feliksas Blynas, *Anykštėnų biografijų žinynas*, prieiga per internetą.

Kunigas Adolfas Breivė

(1924 01 15–1948 04 25–2002 07 29)

Kun. A. Breivė gimė Natiškių kaime Vabalninko parapijoje, ūkininkų šeimoje, augo tarp septynių vaikų. Vos ketverių – neteko motinos. Mokėsi Kvideikių pradžios mokykloje ir Biržų gimnazijoje. Kunigo vardas jam buvo artimas, nes tėvo brolis ir močiutės brolis buvo kunigai. Nuo 1943-ųjų iki 1948 m. mokėsi Tarpdiecezinėje kunigų seminarijoje Kaune.

1948 m. balandžio 25 d. vyskupas Kazimieras Paltarokas (1875 10 22–1902 03 22–1926 04 05–1958 01 03) kunigais išventino penkis, kilusius iš Panevėžio vyskupijos: Petrą Adomonį (1922 01 22–1948 04 25–2001 04 16), Adolfą Breivę, Alfonsą Gražį (1923 02 09–1948 04 25–1992 02 24), Petrą Tijušą (1921 07 08–1948 04 25–1999 12 11) ir Vytautą Tvarijoną (1924 05 07–1948 04 25–1994 01 10).

1948 m. kun. A. Breivė vikaravo Skapiškyje Šv. Hiacinto (Jackaus) parapijoje, Pabiržės Švč. Trejybės parapijoje.

Klebono pareigas ėjo septyniose parapijose: Spirakių Švč. Trejybės, Aleksandravėlės Šv. Pranciškaus Serafiškojo, Kvetkų Šv. Jono Krikštytojo, Sudeikių Švč. Mergelės Marijos, Geležių Šv. Juozapo, Ėriškių Švč. Jėzaus Vardo ir Upytės Šv. Karolio Boromejaus parapijose.

2002 m. liepos 29 d. Upytės klebonas kunigas jubil. A. Breivė, rengdamasis vykti į vabalninkiečio kun. Gedimino Igno Šukio (1923 02 13–1946 02 17–2002 07 28) laidotuves Dusetose, staiga mirė.

Laidotuvėse rugpjūčio 1 d. dalyvavo 20 kunigų. Koncelebracinėms šv. Mišioms vadovavo vyskupas emeritas Juozas Preikšas (1926 10 22–1951 08 23–1984 12 02–2018 02 11). Pamokslą pasakė kan. Bronius Antanaitis (1925 02 19–1948 10 31–2018 02 27). Apėjus gedulingą atsisveikinimo procesiją apie bažnyčią, šventoriuje prie laidojimo duobės atsisveikinimo žodį tarė seminarijos kurso draugas, Šiaulių vyskupijos generalvikaras monsinjoras Kleopas Jakaitis (1924 12 01–1947 12 20–2007 08 29). Už dažną pagalbą klausant išpažinčių Panevėžio katedroje padėjo Katedros klebonas dekanas monsinjoras Juozapas Antanavičius.

Kunigas Adolfas buvo labai ramaus būdo, kuklus, bet rūpestingas, ištikimas, labai nuoširdus.

„Tesidžiaugia jo siela neišsenkančia amžina laime“, – rašoma nekrologe.

Žr.: Antanaitis B. Mirė Upytės klebonas. A+A kun. jubil. Adolfas Breivė (1924–1948–2002), *XXI amžius*, 2002, spalio 18, Nr. 79, p. 12; Antanaitis B. A+A kunigas jubilias Adolfas Breivė (1924–1948–2002), *Katalikų žinynas* 2003, Vilnius: Katalikų pasaulis, 2003, p. 271–272.

Kunigas lic. Juozas Giedraitis SJ (1927 03 12–1957 04 17–1993 09 04)¹

1993 m. rugsėjo 4 d. mirė LKMA narys, teologijos licenciatas Raguvos dekanas ir Raguvos parapijos klebonas kun. Juozas Giedraitis SJ. Insulto palaužtas sunkiai sirgo dvi savaites iki mirties.

Velionis buvo gimęs 1927 m. kovo 12 d. Nakiškių kaime, Joniškėlio parapijoje. 1943 m. rugsėjo 8 d. įstojo Jėzaus draugijos noviciatą Pagryžuvyje, kurią baigęs persikėlė į Šiaulių jėzuitų namus. 1950 m. baigė Šiaulių suaugusiųjų gimnaziją. 1950–1952 m. mokėsi Kauno finansų ir kredito technikume. Jį baigęs, dirbo Kauno taupomųjų kasų ir kreditų valdyboje.

1952 m. įstojo į Tarpdiecezinę kunigų seminariją Kaune. 1957 m. balandžio 17 d. vyskupo Julijono Steponavičiaus (1911 10 18–1936 06 21–1955 05 22–1991 06 18) buvo išventintas į kunigus. Po to tęsė teologijos studijas Kaune. Mokėsi sėkmingai, įgijo filosofijos licencianto laipsnį.

Pastoraciniam darbui galutinai atsidėjo 1959 m. Buvo Pakruojo Šv. Jono Krikštytojo, Utenos Kristaus Žengimo į dangų ir net 10 metų Panevėžio Kristaus Karaliaus katedros vikaru.

Nuo 1973 m. klebonavo Antašavos Šv. Hiacinto (Jackaus), o nuo 1976 m. Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) parapijose.

1981 m. paskirtas Zarasų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų parapijos klebonu ir Zarasų dekanu. Po šešerių metų – Raguvos dekanato dekanu ir Raguvos Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų parapijos klebonu.

1987 m. paskirtas Panevėžio vyskupijos bažnytinio tribunolo viceoficiolu, o 1992 m. – to paties tribunolo oficiolu.

Mirė kun. J. Giedraitis 1993 m. rugsėjo 4 d. Raguvoje. Palaidotas Kauno Petrašiūnų kapinėse tarp buvusių bendraminčių brolių.

Mirus kunigui J. Giedraičiui SJ, kuris ėjo ir klebono, ir dekanu, ir oficiolo pareigas, vysk. J. Preikšas (1926 10 22–1951 08 23–1984 12 02–2018 02 11) pamaldose dalyvauti negalėjo (turėjo palydėti išvykstantį Popiežių). Vyskupijai atstovavo kurijos kancleris mons. Jonas Juodelis (1921 05 21–1947 06 29–2006 01 07). Pamokslą pasakė kun. Boleslovas Babrauskas SJ (1926 04 20–1960 04 13–2002 07 16). Prasmingi ir įsimintini šie jo žodžiai: „*Mes šiomis dienomis susitikome su Kristaus Vietininku ir su Šventojo Petro Įpėdiniu popiežiumi Jonu Pauliumi II – a. a. kun. Juozas susitiko su pačiu Kristumi ir Šventuoju Petru.*“

Kun. J. Giedraitis SJ buvo griežtas, kuklus, labai mėgo tvarką, ištikimai ir sąžiningai atlikdavo jam pavestas pareigas nelengvais ateistinės propagandos laikais. Lietuvai atgavus nepriklausomybę sėkmingai dirbo parapijų mokyklose kapeliono ir tikybos dėstytojo darbu. Tai buvo mokslo ir knygos žmogus.

Kun. Sigitas Sudentas prisimena kun. J. Giedraitį:

„*Kunigas J. Giedraitis, Zarasų dekanas, mane priėmė atostogauti baigusį Kauno kunigų seminarijos I kursą. 1985 m. vasaros pradžioje nuvykau į Zarasus. Pasitiko mane griežtoku su šypsena veidu. Paaiškino, kokios tvarkos reikės laikytis, ir parodė, kur bus mano kambarys. Tvarka, pasakė, kaip seminarijoje, tik truputį laisvesnė. Vakare pabrėžė,*

kad reikės laikytis silenciumo (tylos). Kambarėje nebuvo nei radijo, nei televizoriaus, tik knygos.

Kunigas J. Giedraitis buvo vienuolis. Jis priklausė Jėzuitų ordinui, bet apie tai pasakė vėliau. Jis nebuvo kalbus, bet geros širdies, mylėjo tvarką ir, manau, buvo pedantiškai tvarkingas. Valgydavome kartu. Pavalgius šeimininkei Julei (buvo sesuo vienuolė) reikėdavo padėti sutvarkyti valgomąjį ir suplauti indus. Plaudami indus, kalbėdavome rožinį.

Dekanas iš pradžių labai akylai mane stebėjo, kas būdavo negerai, pasakydavo (kartais su sarkazmo gaidelė). Bet nuoširdžiai duodavo dvasingumo pamokas. Daug kur dekaną lydėdavau. Kartu plaukiuodavome valtele ir visada pasikalbėję net kelis kartus rožinį sukalbėdavome.

Jis buvo dvasingas, bet išitempęs ir gana nervingas. Dažnai vakare ir net naktį eidavome į bažnyčią Švč. Sakramento adoracijai. Patardavo ir man dažnai taip daryti.

Kunigas buvo tikrai pagal Jėzaus širdį. Dažna išpažintis, sakydavo, padeda būti geresniam ir kovoti su savo silpnybėmis. Mėgo būti vienas. Prieš šv. Mišias ir po Mišių visuomet 10 min. meldavosi. Žmonių nepriimdavo, kol nepasimeldavo. Daug ruošdavosi pamokslams.

Šiandien džiaugiuosi, kad turėjau gerą mokytoją – kunigą ir tėvą.“

¹ Primintinas ir kunigo Juozo Giedraičio bendravardis ir bendrapavardis – Juozas Giedraitis (1910 12 18–2008 01 12), Lietuvos patriotas, visą gyvenimą atidavęs Tėvynei. 1944 m. jis pasitraukė į Vakarų. Talkino VLIK'ui, rašė spaudoje, 1949 m. atvykęs į JAV, dalyvavo organizuojant Tremtinių ir lietuvių bendruomenę, ypač daug nuveikė Tautos fonde, tapo pirmininku, vėliau – garbės pirmininku. Rinko lėšas VLIK'o veiklai finansuoti, darbuosi įvairiose lietuviškose organizacijose. Rėmė ir rinko lėšas katalikiškų organizacijų veiklai bei spaudai Lietuvoje. Dirbdamas „Royal“ firmoje Hartforde, sudarė rašomosioms mašinėlėms lietuvišką raidyną, kurį vėliau pritaikė ir vokiečių „Olympia“ mašinėlėms. Prezidentas Valdas Adamkus 2001 m. Vasario 16-osios proga už nuopelnus Lietuvai apdovanojo Juozą Giedraitį Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino 4-ojo laipsnio ordinu. Žr.: [Autorius nenurodytas]. A. A. Kun. Juozas Giedraitis SJ (1927–1957–1993), *Katalikų kalendorius žinynas 1994*, Vilnius: Katalikų pasaulis, 1994, p. 45–46; Kunigas Juozas Giedraitis SJ (1927 03 12–1957–1993 09 04), *Zarasų parapijos istorija*, sud. R. Kavaliauskas, Kaunas: Spalvų kraitė, 2012, p. 295–296; Vasiliauskienė A. Skapiškio klebonas kun. Juozas Giedraitis SJ, *Lietuvos aidas*, 2018, gruodžio 22–2019, sausio 5, Nr. 247–9, p. 9; 2019, sausio 5, Nr. 1, p. 9.

Kunigas Mykolas Gylys

(1927 01 01–1951 09 21–1987 01 13)

Kun. Mykolas Gylys gimė 1927 m. sausio 1 d. Radviliškyje, geležinkelinio Mykolo ir namų šeimininkės Onos Gylių šeimoje, kurioje augo būrelis vaikų: šeši broliai ir dvi seserys. Pradžios ir vidurinę mokyklą baigė Biržuose. 1946 m. M. Gylys įstojo į Tarpdiecezinę kunigų seminariją Kaune. Kunigu išventintas 1951 m. rugsėjo 21 d.

Vikaru dirbo Dusetų Švč. Trejybės parapijoje, o 1953 m. nuo birželio 17 d. iki lapkričio 11 d. – Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) parapijoje.

Čia buvo iškūstas, kad katechizuoja vaikučius. Todėl nuteistas 2 metams fizinių darbų, kuriuos atliko Panevėžio ir Juodupės durpynuose.

Atlikęs bausmę buvo paskirtas į Čedasų Šv. apaštalų Petro ir Povilo parapiją, o po metų – Karsakiškio Nukryžiuotojo Jėzaus parapijos klebonu. Vėliau aptarnavo dar ir Geležių Šv. Juozapo parapiją.

Karsakiškyje (Panevėžio r.) klebonavo 23 metus, iki mirties – iki 1987 m. sausio 13 d. Mirė sulaukęs vos 60 metų.

Palaidotas Kauno Petrašiūnų kapinėse šalia motinos. Pamaldoms vadovavo vysk. Juozas Preikšas (1926 10 22–1951 08 23–1984 12 02–2018 02 11), prie altoariaus meldėsi mokslo draugai.

Kun. Mykolas buvo gabus, darbštus ir energingas, mėgo knygas. Nenuostabu, kad pramoko lotynų, vokiečių, prancūzų, anglų, rusų, lenkų, esperanto ir italų kalbų.

Žr.: [Autorius nenurodytas]. A. A. Kun. Mykolas Gylys (1927–1951–1987, *Katalikų kalendorius žinynas 1988 (B)*, Kaunas–Vilnius: Lietuvos vyskupų konferencijos leidinys, 1988, p. 163; Jurgaitis J. *Aukos keliu*, Vilnius: Enko, 1992, p. 394.

Kunigas lic. Albertas Kasperavičius

(gim. 1972 m. rugpjūčio 4 d., išventintas į kunigus
1997 m. gruodžio 7 d.)

Kun. Albertui Kasperavičiui 2017 metai buvo svarbūs keliais aspektais: tarnystės vietos pokytis – 2017 m. liepos 4 d. Panevėžio vyskupo Lino Vodopjanovo OFM paskirtas Pandėlio Švč. Mergelės Marijos Vardo parapijos klebonu, kartu aptarnaujančiu Panemunio Švč. Trejybės ir Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) parapijas. Kitas momentas – tais metais (kai jau buvo paskirtas į Skapiškį) klebonas minėjo 45 gyvenimo metų sukaktį, o svarbiausia šventė – 20 kunigystės metų, skirtų darbo Dievui ir žmonėms.

Žiupsnelis biografinių duomenų

Albertas Kasperavičius – Stanislavos Radauskaitės ir Prano Kasperavičiaus šeimos, kurioje išaugo penki vaikai, pirmagimis. Kasperavičių šeimoje toną religiniam gyvenimui, pamaldumo tradicijoms duodavo tėvas. Kunigas Albertas prisimena, kad neišsivaizduodavo sekmadienio be šv. Mišių, nors iki bažnyčios Rozalime buvo 4 km. Trečios klasės mokinukas Albertas su broliu Juozu pradėjo patarnauti šv. Mišiose. Baigęs pradžios mokyklą, Albertas mokėsi Rozalimo vidurinėje mokykloje. Senoviškai griežtas tėtis vaikams yra sakęs: „*Kad neišgirsčiau apie jus jokio blogo žodžio!*“ Jis lankė kiekvieną tėvų susirinkimą mokykloje: į mokslą žiūrėjo rimtai, tad visi vaikai baigė aukštąsias mokyklas. Rozalime Švč. Mergelės Marijos Vardo parapijoje nuo 1968 m. iki mirties dirbo kun. Anicetas Kisielius (1920 07 23–1945 01 14–2012 02 19), iš pradžių klebonu, vėliau – altaristu. Kun. A. Kisielius laimino P. Kasperavičiaus ir S. Radauskaitės santuoką, krikštijo jų vaikus, taip pat ir būsimą kunigą Albertą, jam stojant į seminariją parašė *Testimonium* (rekomendaciją). Kasperavičiukai buvo vieninteliai patarnautojai parapijoje,

tad daugelis parapijiečių į juos žiūrėjo kaip į būsimus kunigėlius. Kunigas Albertas mano, kad už jo kunigystės pasirinkimą meldėsi Rozalimo tikintieji. P. Kasperavičiaus giminėje buvo dvasininkų: senelio dėdė Antanas Kasperavičius ir vienas dėdžių iš mamos pusės – Steponas Ramanauskas (1905 03 25–1933–1951 01 19) buvo kunigai. Vienas lemiamų faktorių – Atgimimo laikai. Albertas Kasperavičius Rozalimo vidurinę mokyklą baigė 1990 m. Jis ir jo bendraamžiai buvo Atgimimo vaikai ir svajotojai dirbti Lietuvos labui. Įprasminti ateities gyvenimą – atiduoti save geresnei žmonių ateičiai – Albertas tokią veiklą matė kunigystėje.

Studijos seminarijoje

1990 m. įstojo į Tarpdiecezinę kunigų seminariją Kaune. Tais metais į šią seminariją įstojo 67 jaunuoliai.

1997 m. gegužę, per Sekmines, suteikti diakonato šventimai. Vysk. Juozas Preikšas (1926 10 22–1951 09 23–1984 12 02–2018 02 11). Panevėžio katedroje iššventino aštuonis klierikus. Nuo liepos pradžios paskirtas į Šv. apaštalų Petro ir Povilo parapiją Panevėžyje. Klebonu čia dirbo mons. Jonas Juodelis (1921 05 21–1947 06 29–2006 01 07). 1997 m. Panevėžio Šv. apaštalų Petro ir Povilo bažnyčia minėjo 120 m. sukaktį, todėl vysk. J. Preikšas A. Kasperavičių kartu su Raimundu Simonavičiumi iššventino į kunigus ne Katedroje, o Šv. apaštalų Petro ir Povilo bažnyčioje gruodžio 7 d. Gruodžio 14 d. buvo aukojamos Pirmosios šv. Mišios Rozalimo Švč. Mergelės Marijos Vardo bažnyčioje. Primicijų pamokslą pasakė tėvas Kazimieras (Juozas Šumskis) OFM Cap (1927 09 15–1954 09 12–2009 10 04).

Kunigo veikla parapijose, studijos Prancūzijoje

Jaunas kunigas buvo paskirtas dirbti vikaru į Šv. apaštalų Petro ir Povilo parapiją Panevėžyje, kurioje vikaravo pusantrų metų (1997–1999). Be to, Katechetinėje mokykloje skaitė Šventojo Rašto paskaitas. Vyskupas J. Preikšas kun. A. Kasperavičių išsiuntė studijuoti į Prancūziją, į Gyvybės Dievo Motinos (*Notre Dame de Vie*) institutą Venaske (Avinjono provincija, Pietų Prancūzija).

Kun. Albertas institute mokėsi 2,5 metų, jį baigė apgindamas teologijos licenciatą.

Nuo 2002 m. birželio 10 d. paskirtas Panevėžio Šv. apaštalų Petro ir Povilo bažnyčios vikaru. Klebono pareigas tada ėjo kun. Petras Baniulis. Be tiesioginių pareigų parapijoje, kun. A. Kasperavičius dirbo vyskupijos pastoracinėje taryboje.

2006 m. rugpjūčio 1 d. buvo paskirtas į Pušaloto Šv. apaštalų Petro ir Povilo parapiją klebonu, kurioje alt. jubil. buvo garbaus amžiaus kun. Albinas Pipiras. Dirbdamas Pušalote klebonas Albertas subūrė keturias Gyvojo rožinio grupes, organizavo piligrimines parapijiečių keliones po šventas vietas Lietuvoje, atliko svarbių ūkinių darbų. Suremontavo bažnyčios presbiteriją (pašalino pelėsinio grybo liekanas), senose klebonijos patalpose įrengė gyvenamas patalpas, remontavo parapijos namus, juose įrėmė susirinkimų, katechezės ir šarvojimo patalpas. Parapijiečiai, dalyvaudami talkose, būrėsi į gražų kolektyvą.

Po ketverių metų, 2010 m. rugpjūčio 3 d., vyskupo Jono Kaunecko paskirtas į Šventosios Dvasios parapiją Truskavoje. Parapija tada minėjo 200 metų jubiliejų

(įsteigta 1811 m.). Truskavoje klebonas rūpinosi parapijos namais, organizavo rekolekcijas.

Po vienuolikos mėnesių, t. y. 2011 m. liepos 27 d., kun. A. Kasperavičius paskirtas į abi Subačiaus parapijas (miestelio – Švč. Trejybės ir stoties – Šv. Pranciškaus Asyžiečio). Subačiuje dirbo dvejus su puse metų.

2013 m. gruodžio 6 d. vyskupo Liongino Virbalo SJ paskirtas klebonu į Šv. Jono Krikštytojo parapiją Pasvalyje ir administratoriumi į Švč. Jėzaus Vardo parapiją Daujėnuose.

2017 m. liepos 4 d. Panevėžio vyskupo Lino Vodopjanovo OFM potvarkiu kunigas A. Kasperavičius buvo paskirtas Pandėlio Švč. Mergelės Marijos Vardo parapijos klebonu, kartu aptarnaujančiu Panemunio Švč. Trejybės ir Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) parapijas. Tarnybą šiose parapijose kunigas pradėjo rugpjūčio 4-ąją – savo gimimo dieną. Taigi, kunigas dirba dviejuose dekanatuose: Kupiškio (jam priklauso Skapiškio parapija) ir Rokiškio (Panemunio bei Pandėlio parapijos).

Kun. A. Kasperavičių, be minėtų parapijų, paskyrus ir į Skapiškį, parapijiečiai per labai trumpą laiką suspėjo pasiruošti Šv. Lauryno atleidams (rugpjūčio 13 d.): šventoriuje iškirsti daugelį metų augę krūmokšniai, prieš šventorių iškirtus ir išgenėjus tujas atsivėrė gražus vaizdas ne tik į vartus ir vartelius, bet ir į bažnyčią. Klebonas ne vieną dieną važinėjo į Skapiškį padėti talkininkams. O jų atsirado: į darbus įsijungė ir seniūno pavaduotoja Regina Beleckienė, buvęs Kauno Miškų technikumui, ne kartą keitusio pavadinimą dėstytojas, miškų ūkio inžinierius Vidmantas Markevičius, šio straipsnio autorė. Nuoširdžiai dirbo Aušra Skupienė, Bronė Rauduvienė, Laima Dilienė ir kiti.

Bažnyčios vidus irgi sušvito naujomis spalvomis: vyrai ir moterys išsijuose valė ir tvarkė bažnyčią, o šventės išvakarėse išpuošė tremtinės Elenos Stuokienės išaugintais kardeliais, kuriuos ji daugelį metų vis dovanoja bažnyčiai...

Klebonas džiaugiasi, kad parapijoje daugėja žmonių, kurie ne tik kalba apie pagalbą, bet ir neraginami noriai imasi darbų.

Skapiškėnams prasminga kunigystės šventė

2017 m. gruodžio 8 d. Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo šventė Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčioje buvo neįprasta: tik ketvirtą mėnesį dirbantis kunigas A. Kasperavičius gebėjo sužadinti žmonių širdyse pasitikėjimą dvasininku, troškimą dalyvauti šv. Mišių aukoje ne aplinkinių parapijų, o savo miestelio bažnyčioje, įsidrąsinti atsistoti prie vargonų ir giesme šlovinti Viešpatį, tvarkyti ir puošti bažnyčią...

Kunigystės 20-mečio šventę sudarė kelios dalys. Svarbiausia – šv. Mišios.

Šv. Mišiose Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčioje dalyvavo gausus būrys parapijiečių (kaip per didžiuosius atlaidus), atvykę tikintieji iš Subačiaus, Pušaloto, kitų vietų, kur darbavosi kun. A. Kasperavičius. Padėkos Dievui už ištarnautus 20 metų šv. Mišiose kartu su kun. A. Kasperavičiumi meldėsi taip pat kunigystės 20 metų sukaktį minintis Suvainišio Šv. apaštalo Jokūbo parapijos kleb. kun. Virginijus Šimukėnas (jis pasakė ir pamokslą), Kupiškio dekanas kun. Mindaugas Kučinskas, Rokiškio dekanas kun. Eimantas Novikas, Palėvenės šv. Dominyko (Kupiškio r.) parapijos administratorius kan. Vladas Rabašauskas,

Papilio Nekaltosios Švč. Mergelės Marijos parapijos klebonas, Kvetkų Šv. Jono Krikštytojo bei Kuprelišio Šv. Arkangelo Mykolo parapijų administratorius kun. Vidmantas Kareckas.

Giedojo Skapiškio parapijos choras, vadovaujamas vargonininkės Astos Davolienės.

Keletas kun. Virginijaus Šimukėno pamokslo minčių

„Mokytojas turėjo būrį mokinių, kuris vis gausėjo. Mokytojas viską jiems atidavė. Atėjo laikas – jis paseno, pasiligojo. Mokiniai tai pastebėję, vienas po kito pasitraukė nuo jo. Liko tik vienas mokinys. Mokytojas, jausdamas artėjančią mirtį, liepė mokiniui apleisti jį ir eiti į pasaulį, nes jokios naudos jis nebegali duoti. Keletą kartų mokytojas tuos žodžius išsakė savo mokiniui. Kartoją ir jau visai silpstant jėgoms. Mokinys atsakė: „Mokytojau, aš niekur neisiu, kol būsite gyvas. Jūs man buvote gyvenimo šviesa. Mane į savo mokinių būrį paėmėte iš neturtingų tėvų, kruopščiai mane mokėte, atvėrėte akis. Negaliu palikti Tavo, nes Tu – mano šviesa.“ Mokytojas paėmė mokinio ranką, pridėjo prie širdies, atsiduso ir mirė... Pamokoma istorija.“

„Dievas Mariją išsirenka savo Sūnaus Motina ir mokytoja. Ji visur ir kančioj, ir prie Kryžiaus. O kur kiti mokiniai ir tie, kuriuos pagydė?..“

„Prie altoriaus mus jungia Eucharistija. Tačiau sekmadieniais į bažnyčią susirenka tik būrelis žmonių. O kur kiti?“

„Kai Jėzus išlieka mūsų gyvenimo centre, Dievas mums padeda pakelti kasdienį Kryžių.“

„Bažnyčia skiria du mėnesius – gegužį ir spalį pagerbti Marijai. Marija prie Kryžiaus tampa mūsų Motina. Kreipiamės į Mariją, kad kuo labiau per ją palaikytume ryšį su Dievu.“

„Priimti Dievo valią labai svarbu. Dievas pats pasirenka. Jis leidžia save paliesti per gerus žmones, vykdant jo valią.“

„Būtina maldoje prisiminti kunigus ir melstis už juos, nes jie tarsi vieni palikti... Reikia rasti laiko pasimelsti už kunigus – gyvus ir mirusius, už pašaukimus, savo šeimos narius ir pasaulio atsivertimus. Tada Bažnyčia bus tvirta.“

Po iškilmingo palaiminimo prie kunigo A. Kasperavičiaus ir svečio kun. V. Šimukėno ėjo parapijiečiai ir svečiai su gėlėmis ir dovanomis, reikšdami didelę pagarbą ir nuoširdžią meilę.

Sveikinusieji (Skapiškio bendruomenės pirmininkė Roma Bugailiškienė, seniūnas Valdas Juškevičius, mokyklos direktorė Birutė Zaborskienė, Kupiškio kultūros centro Skapiškio kultūros namų režisierė Vita Vadoklytė, Naivių „Moterys maldoje“ atstovės, svečiai iš Subačiaus, Pušaloto ir daugelis pavienių parapijiečių) dėkojo kunigui už Dievo žodžio skleidimą, maldas, už nešamą žmonėms savo meilę ir paguodą, viltį ir džiaugsmą, už nuoširdumą, atjautą parapijiečiams ir ypač ligoniams, seneliams, nebegalintiems ateiti į bažnyčią. Sveikinusieji linkėjo Dievo palaimos visuose darbuose.

Ruošiantis bažnyčios jubiliejui

Klebono A. Kasperavičiaus iniciatyva 2018 m. birželio 8 d. Skapiškio kultūrinę bendruomenę, parapijiečius ir svečius į bendrą šventę sutelkė istorinis įvykis – lygiai

prieš 160 metų Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius (1801 02 1–1828 09 01–1850 02 24–1875 05 17) atšventino ir Šv. Hiacinto (Jackaus) vardu titulavo Skapiškio parapiinę bažnyčią. Šv. Mišias aukojo Panevėžio Kristaus Karaliaus katedros vikaras kunigas Rimantas Kaunietis (jis pasakė išpūdingą ir įtaigų pamokslą) ir parapijos klebonas.

2018 m. kunigo iniciatyva, parapijiečių pastangomis sutvarkyta ir išvalyta klebonija, kurioje gyveno bažnyčios centrinį altorių restauravę meistrai Laima ir Vidas Sebeckai. Bažnyčios tvarkymo darbams Kupiškio rajono savivaldybė skyrė 4 tūkst. eurų. Itin svarbu paminėti, kad restauratoriai po centrinio altoriaus Dievo stalo esančiomis lentomis rado plokštę su 1819 metų data, liudijančia bažnyčios pastatymą, o po ja nedidelėje kvadratinėje erdvėje – specialioje dėžutėje užantspauduotą relikviją.

Užmegzta bendrystė su „Marijos radijo“ savanorėmis. Klebonas kun. A. Kasperavičius jau turi subūręs talkininkų: bažnyčios puošėja Ireną Žalnieriūniene, varpininką Povilą Purną ir būrį kitų, kurie neatsisako patalkinti, juo labiau kad šalia darbuojasi ir pats kunigas.

2019 m. Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčia minės 200 metų jubiliejų, tad klebonas deda daug pastangų jam tinkamai pasiruošti.

Žr.: Vasiliauskienė A. Bažnyčios atšventinimo jubiliejus, *Lietuvos aidas*, 2018, rugpj. 11–13, Nr. 172–4, p. 10; Vasiliauskienė A. Lankėsi „Marijos radijo“ savanorės, *XXI amžius*, 2018, bal. 20, Nr. 16, p. 14; Vasiliauskienė A. „Marijos radijas“ ir skapiškėnai, *Lietuvos aidas*, 2018, bal. 28–geg. 4, Nr. 91–93, p. 6; Vasiliauskienė A. Šventė klebono kunigystės 20-metį, *XXI amžius*, 2018, sausio 12, Nr. 2, p. 13–14; Vasiliauskienė A. Skapiškio parapijos klebonas Albertas Kasperavičius (1): Kelias į kunigystę, *Lietuvos aidas*, 2018, sausio 13, Nr. 7–9, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Skapiškio parapijos klebonas Albertas Kasperavičius (2): Darbas parapijose, kunigystės 20-metis, *Lietuvos aidas*, 2018, sausio 16, Nr. 10–2, p. 6–7.

Kanauninkas Nikodemas Kasperiuonas

(1872 01 22–1896 05 18–1956 02 13)

Kun. Nikodemas Kasperiuonas iš Papilio, kuriame klebonavo beveik 7 metus, į Skapiškį buvo atkeltas 1925 m. rugsėjo 7 d., mirus Skapiškyje dirbusiam ilgamečiam (1919–1925) klebonui kun. Mykolui Andriui Prijalgauskui. Kanauninkas Nikodemas Kasperiuonas Skapiškyje dirbo, kol leido sveikata – beveik iki mirties: mirė 1956 m. vasario 13 d., – beveik 28 metus.

Kelias į kunigystę

N. Kasperiuonas gimė Lažų sodžiuje, Surviliškio parapijoje.

Surviliškis minimas nuo 1501 m. 2001 m. Surviliškių seniūnijai priklausė Surviliškių miestelis ir 26 kaimai, tarp jų Lažai, 2001 m. duomenimis, turėję 80 gyventojų. Lažai priklauso Užupės seniūnaitijai. Surviliškis – mažiausia Kėdainių rajono seniūnija – yra Kėdainių rajono šiaurėje.

Surviliškis priklauso Kauno arkivyskupijos Kėdainių dekanatui, kurį sudaro 18 parapijų (Apytalaukio, Dotnuvos, Gudžiūnų, Josvainių, Kėdainių (Šv. Jurgio),

Kėdainių (Šv. Juozapo), Krakių, Labūnavos, Lančiūnavos, Paberžės, Pagirių, Pajieslio, Pernaravos, Surviliškio, Šėtos, Šlapaberžės, Šventybrasčio)¹.

Pirmoji medinė bažnyčia Surviliškyje pastatyta XVI a. pabaigoje. Antrąją savo lėšomis 1637–1640 m. pastatė Žemaičių vyskupas J. Tiškevičius, padovano-damas 14 ha žemės. Dabartinė – taip pat medinė Nukryžiuotojo Jėzaus bažnyčia pastatyta 1791 m. klebono Juozapo Žibarto rūpesčiu (kryžminio plano, su 5 virš stogo iškilusiais bokšteliais). Greta bažnyčios – medinė varpinė.

Žinoma, kad nuo 1777 m. veikė parapiinė mokykla. 1865 m. buvo įsteigta valdinė parapiinė mokykla, vėliau – progimnazija, septynmetė, o nuo 1956 m. – vidurinė.

1992 m. lapkričio 9 d. Lietuvos Respublikos Kėdainių rajono valdytojo potvarkiu Nr. 374p Surviliškio vidurinei mokyklai suteiktas Vinco Svirskio vardas.

Kėdainių rajono mero 2001 m. gegužės 1 d. potvarkiu Nr. 245 nuo 2001 m. rugsėjo 1 d. vidurinė mokykla pertvarkyta į pagrindinę.

Žinoma, kad Surviliškio krašto žmonės aktyviai dalyvavo 1863–1864 m. sukilime. 1905 m. Vilniaus Seime turėjo net du savo atstovus.

Surviliškyje gyveno garsus kryždirbys, nepaprasto talento dievdirbys Vincas Svirskis (1835 01 28–1916 03 07; čia ir palaidotas). Jis apylinkėse padarė daugiau kaip 200 kryžių ir koplytstulpių, laikomų liaudies architektūros šedevrais.

2011 m. liepos 12 d. Lietuvos Respublikos Prezidentė patvirtino Surviliškio herbą (dekretas Nr. 1K-757).

N. Kasperiūnas buvo pakrikštytas Paberžės Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčioje 1872 m. sausio 22 d.

Mokėsi Panevėžio realinėje mokykloje, tačiau 1890 m. išstojo iš 5 klasės ir 1891 m. prie Mintaujos gimnazijos išlaikė lotynų kalbos egzaminus. 1891–1896 m. N. Kasperiūnas mokėsi Žemaičių kunigų seminarijoje Kaune. 1895 m. lapkričio mėnesį išventintas į subdiakonus, 1896 m. gegužės 18 d. – į kunigus.

Pirmąsias šv. Mišias – primicijas aukojo 1896 m. gegužės 26 d. Surviliškyje. Kun. N. Kasperiūnas dešimtyje parapijų ėjo skirtingas pareigas.

Šešiose parapijose dirbo *vikaru*: Vaiguvoje (1896–1900 gegužė), Apytalaukyje (1900–1902 sausis), Skuode (laikiniai 1902 01 10–1902 02 27), Subačiuje (1902–1905 vasaris), Vabalninke (1905–1906 rugsėjis), Panevėžyje (1906–1909 kovas).

Kuratu filialistu – Gryvoje (1909–1919 08 08).

Klebonu – Papilyje (Obelių dekanatas) (1919–1925) ir Skapiškyje (1925–1953).

Tituliniu (garbės) klebonu paskirtas Skapiškyje 1953 m. lapkričio 11 d.

Administratoriumi – be Papilio klebono pareigų, paskirtas Geidžiūnų bažny-tėlės (Biržų parapija) laikinu administratoriumi (1923 07 11–1925 09 07).

Dekanu – dirbdamas Gryvoje buvo paskirtas Žemgalių dekanu. Šias pareigas ėjo beveik metus (1918 06 15–1919 06 04).

Kun. N. Kasperiūnas – vikaras

Pirmoji paskyrimo vieta – Vaiguvos Šv. Jono Krikštytojo parapija. Tai vie-na iš 9 tuo metu Šiluvos dekanatui priklaususių parapijų, turėjusių dar savas filijas². Čia ketverius metus (1896–1900) kunigas dirbo vikaru (komendoriumi).

Kun. N. Kasperiūnas talkino nuo 1888 m. parapijoje administratoriumi dirbusiam kun. Simonui Jucevičiui.

Vėliau beveik dvejus metus (1900–1902 m. sausio 6 d.) tas pačias pareigas ėjo Kauno dekanato Apytalaukio (žinynuose rašoma *Opitołoki*³) Šv. Petro ir Povilo parapijoje.

Trečioji darbo vieta – Skuodo Švč. Trejybės bažnyčia, kur klebonu nuo 1899 m. dirbo kun. Petras Šaulevičius⁴. Laikinei vikaru paskirtas kun. N. Kasperiūnas čia dirbo tik pusantro mėnesio (1902 m. sausio 10–vasario 27 d.). 1902 m. į šią parapiją paskirtas administratoriumi kun. Vincentas Mockus⁵.

1902 m. kun. N. Kasperiūnas paskirtas vikaru į tuometinio Ukmergės dekanato Subačiaus Švč. Trejybės parapiją talkinti administratoriui Pranciškui Kazlovskiui (1857–1884–?), kuris jau nuo 1901 m. darbavosi šioje parapijoje. Kun. N. Kasperiūnas Subačiuje dirbo iki 1905 m. vasario.

1904 m. Subačiaus parapija, priklausiusi Ukmergės dekanatui, turėjo Karakiškio filiją bei 8 koplyčias. Iš viso Ukmergės dekanatas jungė 17 parapijų, 10 filijų ir 23 koplyčias⁶. Ukmergės dekanate buvo 88 085 parapijiečiai, Subačiaus parapijoje – 8 427⁷. Kun. N. Kasperiūną pakeitė vikaru paskirtas kun. Telesforas Mickevičius (1859–1883–1920).

1905 m. kun. N. Kasperiūnas vikaro pareigoms paskiriamas į Vabalninką, kuris tada priklausė Panevėžio dekanatui, ir čia dirbo daugiau kaip metus – iki 1906 m. rugsėjo. 1905 m. Vabalninko administratoriumi buvo paskirtas kun. Antanas Bizovskis (1861–1886–?)⁸, o po metų, 1906-aisiais dar vienas vikaras – Mykolas Karas, t. y. Karosas (1878 08 23–1901 03 17–1955 11 13), tai pirmoji kunigo paskyrimo vieta. Kun. A. Bizovskis Papilio klebonu dirbo nuo 1919 iki 1925 m.⁹

1906 m. Panevėžio dekanate buvo 95 601 parapijietis, Vabalninke – 14 021¹⁰. 1906 m. Vabalninkui priklausė trys filijos: Antašavos (dirbo kun. Paulius Svilas), Salamiesčio (kun. Juozapas Dementas, 1863–1893–?, palaidotas Salamiesčio šventoriuje) ir Dylių – bei 12 koplyčių.

Nuo 1906 iki 1909 m. kovo kun. N. Kasperiūnas – Panevėžio vikaras.

1909–1919 m. kun. N. Kasperiūnas – Gryvos (Kuršo gubernija) filialistas kuratas. Dirbdamas vikaru, kunigas dėstė tikyba mokyklose, bet ne visada rusų kalba. Už tokį „nusikaltimą“ jam yra tekę aiškintis caro valdžiai (tą liudija pasiteisinimo raštai kunigo asmens byloje, saugomoje Panevėžio vyskupijos kurijoje¹¹).

Kun. N. Kasperiūnas mokyklos valdžios nurodymu mokiniams turėjo dėstyti tikyba ne lenkų, kaip buvo anksčiau, o rusų kalba. Vietos gyventojai, nežinodami valdžios nurodymų, apkaltino kunigą. 1914 m. vasario 15 d. Žemaičių vyskupui dalis Gryvos gyventojų parašė skundą, kuriame dėl pamokose vartotos kalbos apkaltintas kapelionas, be to, skunde rašyta, kad kun. N. Kasperiūnas net pamaldose ir pamoksluose nori vartoti rusų kalbą. Tačiau kun. N. Kasperiūnas tik poroje mokyklų „*baltgudžiams*“ – kaip rašo pats kapelionas – dėstė tikyba rusų kalba, kitose, kaip ir anksčiau, buvo dėstoma lenkų kalba. Tą kunigas aiškino laiškuose Telšių, arba Žemaičių, vyskupijos valdytojui.

Kunigo byloje esantis laiškas atskleidžia ir to meto situaciją Gryvos mokyklose. Nepavyko nustatyti adresato – kunigo Kazimiero (galbūt tai protonotaras prof. Kazimieras Steponas Šaulys (1873 01 16 (28)–1898 06 21–1964 05 09)¹².

„Brangus kun. Kazimierai!

Aš lankau dvi mokyklas: viena už dviejų viorstų nuo Grivos „Малюткинское казенноприходское училище“. Tos mokyklos užveizėtojas pernai man pranešė, kad viena tikrai mokinė vartoja rusišką kalbą, o šiomet dar nieko nesakė ir mokykloje viskas po senovei teyra lenkiškai.

Kita mano mokykla geležinkelio prie stoties Kulkunei (?) „Церковно-приходская школа“, į mokyklą kunigo nebeleidžia, vaikus mokinu tikybos lenkiškai ir lietuviškai vieno mašinisto namuose, o gudiškai dar niekas propozicijos nedavė: taigi dar gudiškai neišguldinėjau nei vienoje mokykloje.

Kas link mokyklų kun. Baltrymo, galiu pasakyti, kad jau pernai užveizėtojas „2-^o правительствен. училища для мальчиков“ mėgino įvesti rusų kalbą, bet, rodos, neįvedė. Šiomet gi priverstinai liepė tėvams pasirašyti kokia kalba vartoji ir neatsižvelgiant net prašymo, dar paskui visus valstiečius, kalbančius lenkiškai, pavadino balgudžeis (baltgudžiais – A. V.) ir įvedė tikybos išguldinėjimą rusų kalboje; liko paskirtu gudams viena lekcija, kurią turi lankyti paskirti balgudžei.

Taipogi užveizėtoju „2-^o правительственного училища для девочек“ priverstinai nenorinčioms įsakė lankyti lekciją rusų kalboje, net viena mokinė liko pašalinta iš mokyklos už nelankymą tikybos lekcijos rusų kalboj: ant kortelės, išduotos motinai, parašyta „на белорусском языке“, taigi tose tikrai dviejose mokyklose yra rusų kalba tikybos išguldinėjimas.

Motina pašalintos iš mokyklos mokinės, agitatorka skundos ant manęs, man sakė, buk jai mokytojų ar užveizėtojas sakęs „это вам сделали ксендзу“. Toji pati boba kun. Baltrymui sakė: buk jai mokytojas sakęs „это вам сделал ксендз Касперюнас“. Gal ant to pasiremdamos ir parašė skundą.

Dvinsko realinėje mokykloje jau prieš vakacijas įvestas rusų kalbos tikybos išguldinėjimas; tenai net egzaminai buvo, nes mokiniams liepė versti iš rusiško į lenkišką.

Kunigas Baltrymas savo žiniomis ir vikrumu imponuoja mokiniams ypač seminarijoje, žodžiu gerai ir išmintingai pildo kapeliono priedermes; už jo paskyrimą priimk padėkojimo žodžius. Kun. Kasperiuonas.

24 lapkričio 1913 m.

Griva–Zemgallen“¹³.

Gryvos kuras 1918 m. birželio 15 d. buvo paskirtas Žemgalių (Žiemgalių) dekanu. Šias pareigas ėjo metus (iki 1919 m. birželio 4 d.).

Kun. N. Kasperiuonas – klebonas

Papilio Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos bažnyčios klebonas

Nuo 1896 m. Papilio bažnyčios administratoriumi dirbo kun. Mykolas Andrius Prijalgauskas (1866–1889–1925 08 28)¹⁴. 1919 m. jis buvo paskirtas į Skapiškį, į jo vietą Papilio klebonu paskirtas kun. N. Kasperiuonas¹⁵, kuris čia dirbo beveik 7 metus (1919–1925).

Kun. N. Kasperiuonas į Papilį atvyko 1919 m. spalio 10 d. ir apie tai raštu informavo Žemaičių vyskupą.

Papilyls 1921 m. priklausė Obelių dekanatui, kuriame tuomet buvo 67 130 Romos katalikų, o pačiame Papilyje – 3 150¹⁶. Papilio parapijai priklausė ir Skrebiškių kapų koplyčia.

Nuo 1921 m. klebonas N. Kasperiuonas Papilyje neturėjo vikaro – ši vieta buvo vakuojanti.

Be Papilio parapijos klebono pareigų, kun. N. Kasperiuonas 1923 m. liepos 11 d. buvo paskirtas laikinu Geidžiūnų bažnytelės (Biržų parapija) administratoriumi.

Papilyje klebonas N. Kasperiuonas atliko didelių statybos darbų, pastatė svarbių statinių: 1920 m. savo lėšomis iš rąstų pastatė klojimą (ilgis 28 m, plotis – 9 m) su ketveriomis suveriamomis durimis, apdengė šiaudų stogu¹⁷. Po metų – 1921 m. – klebonijos beržynėlyje, prie upelio, – medinę pirtį su kaminu (ilgis 7 m, plotis 4 m), 1922 m. – medinius, ant akmens pamato tvartus: ilgis 21 m, plotis 9 m. Tvartai ir daržinė tais pačiais metais vinkeliu statyti, apdengti šiaudais¹⁸. 1923 m. klebonas N. Kasperiuonas savo lėšomis pastatė klebonijos klėtį (ilgis 7 m, plotis 6 m), kurią apdengė lentelėmis¹⁹.

1924 m. Papilio parapija buvo priskirta Biržų dekanatui, kuriame tais metais buvo 36 488 parapijiečiai, Papilyje – 3 150²⁰. 1925 m. tikinčiųjų skaičius, perskirstant parapijų ribas, gerokai pasikeitęs: Biržų dekanate – 32 741, Papilyje – 2 700²¹.

1925 m. kleboną N. Kasperiuoną Papilyje pakeičia Felicijonas Lialis (1870 01 01–1892 11 21–1949 07 07), kuris čia darbavosi iki 1928 m.

1925 m. rugpjūčio 28 d. mirus Skapiškio klebonui kun. M. A. Prijalgauskui, į jo vietą paskiriamas Papilio klebonas kun. N. Kasperiuonas. Tad kun. N. Kasperiuonas du kartus skiriamas į kleb. H. Prijalgausko vietą: Papilyje ir Skapiškyje.

Šešerius metus (1919–1925) iki mirties Skapiškyje dirbusiam kun. M. A. Prijalgauskui talkino vikarai. Atvykęs rado čia jau nuo 1917 m. vikaraujantį kun. Bolleslovą Beinoravičių (1883 10 23–1917 05 20–1951)²², nuo 1923 m. buvo paskirtas naujas vikaras Petras Saveikis (1891 06 08–1915 05 16–po 1940), iki 1923 m. buvęs Saločių vikaras²³. 1924 m. vikaru į Skapiškį paskirtas Henrikas Prijalgauskas (1892 11 01–1920 05 16–1978 08 23)²⁴.

Iš Papilio kun. N. Kasperiuonas 1925 m. rugsėjo 7 d. paskiriamas klebonu į Skapiškį, kuriame dirbo, kol leido sveikata. Mirė Skapiškyje 1956 m. vasario 13 d., palaidotas bažnyčios šventoriuje prie savo pastatyto Lurdo.

Skapiškis

1860 m. Telšių ir Žemaitijos vyskupijai, į kurią įėjo Kauno ir Kuršo (*Curo-niensi*) gubernijos, priklausė 19 dekanatų, jungusių 212 parapijų.

1860 m. Skapiškis priklausė Obelių dekanatui, jungusiam 14 parapijų: Kamajų, Obelių, Rokiškio, Skapiškio, Pandėlio, Kriaunų, Panemunio, Panemunėlio, Jūžintų, Žiobiškio, Onušio, Kvietkų, Čedasų, Papilio²⁵.

Visame Obelių dekanate 1860 m. buvo 43 764 Romos katalikai, o Skapiškio parapijoje – 4 104. Skapiškyje klebono pareigas jau nuo 1856 m. ėjo Dominikas Sokolovskis, gimęs 1810 m., išventintas į kunigus 1836 m. Klebonui talkino du vikarai: kun. Juozapas Solonievičius (gimęs 1828 m., išventintas į kunigus 1855 m. – tai pirmoji jo darbo vieta) ir kun. Lionginas Rekščas (gimęs 1828 m., išventintas į kunigus 1856 m. – tai irgi pirmoji kunigo darbo vieta).

1872 m. Skapiškyje parapinei *Kristaus Nukryžiuotojo bažnyčiai*, pastatytai 1750 m. vyskupo Puzino, priklausė 5 021 parapijietis, o visame Obelių dekanate, kuris jungė ir Skapiškio parapiją, – 7 934²⁶. Skapiškio klebono pareigas jau treči metai ėjo Vikentijus Kurtynskis (1839 09 08 (1838)–1861 (1863)–1897 09 23), jam talkino du vikarai: garbaus amžiaus tik ką į Skapiškį paskirtas kun. Bronius Jogėla (gimęs 1811 m., išventintas į kunigus 1841 m.) ir Adomas Valentas.

1904 m. parapine įvardijama *Šv. Hiacinto (Jackaus)* (4 kl.) bažnyčia, statyta 1756 m. vysk. Puzino. Nuo 1898 m. Skapiškio bažnyčios administratoriumi dirbo kun. Mykolas Daleckis (1858–1881–1919). Nuo 1895 m. vikaro pareigas užėmė kun. Leonas Augutis (gimęs 1868 m., išventintas į kunigus 1894 m.).

1904 m. Skapiškyje buvo 6 853 parapijiečiai, o visame Obelių dekanate – 67 685²⁷. 1906 m. vikarą kun. L. Augutį iškėlus į Upynos filiją (Varnių dekanatas, Laukuvos parapija), į Skapiškį šioms pareigom buvo paskirtas kun. Konstantinas Kuprevičius (gimęs 1874 m., išventintas į kunigus 1901 m.). 1906 m. Skapiškyje buvo 6 853 parapijiečiai, visame Obelių dekanate – 67 685²⁸.

*Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčios klebonas
Nikodemas Kasperiuonas*

N. Kasperiuonas 1925 m. rugsėjo 7 d. paskirtas klebonu į Skapiškį, į paskyrimo vietą, kaip jau minėta, klebonas atvyko spalio 4 d. Skapiškis tuomet priklausė Obelių dekanatui.

Elenchų duomenimis, 1926 m. Skapiškyje buvo 5 394 katalikai, o visame Kupiškio dekanate – 40 636²⁹, 1928 m. – Skapiškyje 5 394, Kupiškio dekanate 41 164³⁰. Prieš karą (1940 m.) Skapiškyje buvo 5 433 parapijiečiai, o visame Kupiškio dekanate – 45 092³¹.

*Dr. Aldonos Vladislavos Vasiliauskienės (Žiogūnaitės-Pajedaitės)
vaikystės epizodai. Kanauninkas Nikodemas Kasperiuonas³²*

Mano kelias iš Galvydžių į Skapiškį

Mano tėtis – partizanas³³

Mano tėvelis Vladas Pajeda (1912 12 10–1982 09 27) buvo vienas iš Svėdasų krašte kuriamo partizanų būrio „Nepriklausoma Lietuva“ narių ir organizatorių³⁴, partizanis prisaikeinęs ir savo brolius Antaną (1914 07 12–1982 12 21) ir Petrą (1916 03 12–1945 07 06). Tačiau būrys buvo sunaikintas pačioje užuomazgoje. Lietuvos ypatingajame archyve (f. K-1, ap. 58, b. P-15304) tarp saugomų bylų yra ir baudžiamoji byla Nr. 19621, kurią sudaro 4 tomai: trys baudžiamosios bylos tomai ir vienas stebėjimo bylos. Byla užvesta Guzui Jurgiui, Adomo s., Pajedai Vladui, Juozo s. ir kitiems asmenims. Iš bylos dokumentų (tardymo protokolai, partizanų slėptuvėje rasta užrašų knygelė, kiti įrašai) matyti, kad Jurgis Guzas kartu su Albertu Nakučiu, Vladu Pajeda ir kitais vyrais jau 1944 m. spalio 15 d. kalbėjo apie susidariusią padėtį ir tarėsi dėl partizanų būrio organizavimo galimybių. Tada buvo nuspręsta lapkričio 16–23 d. parengti kuriamos partizanų organizacijos Įstatus ir miške įrengti slėptuvę, visa tai atlikus suformuoti organizacijos Štabą. 1944 m.

spalio 29 d. jau detaliai kalbėta apie lietuvių savisaugos kovotojų partizanų būrio įsteigimą. Tą pačią dieną buvo duota priesaika, pasiskirstyta pareigomis. Štabo viršininku ir sekretoriumi tapo J. Guzas, partizanų būrio vadu – A. Nakutis, būrio vado padėjėju – A. Baltuška (jie trys sudarė štabo tarybą). I skyriaus vadu tapo J. Rimkus. Taip buvo sukurta „Nepriklausomos Lietuvos“ organizacija, turėjusi išaugti į gausų partizanų būrį. Partizanai jau spėjo išsikasti bunkerį, gavo rašomąją mašinėlę, kuria spausdino atsišaukimus ir juos platino, ieškojo galimybių įsigyti ginklų, laikėsi griežtos konspiracijos. Buvo bandyta užmegzti ryšius su Panevėžio apskrities Šimonių valsčiaus, Rokiškio apskrities Skapiškio valsčiaus ir Utenos apskrities Debeikių valsčiaus partizanais, bet kadangi šie veikė dar neorganizuotai, neturėdami savo vadovybės, ryšių užmegzti nepavyko.

Iš rajono štabo buvo gautas pranešimas, kad J. Guzas ir A. Nakutis Naujųjų metų vakare atvyktų į rajono štabo posėdį, kuriame dalyvaus LLA organizacijos atstovas ir bus kalbama apie „Nepriklausomos Lietuvos“ organizacijos prisijungimą prie LLA, de ja, karinės okupacinės pajėgos partizanus suėmė.

Partizanų būrio „Nepriklausoma Lietuva“ likvidavimas, susidorojimas su partizanais

1944 m. gruodžio 22 d. jungtinės NKVD pajėgos, esančios Svėdasuose, apsupo Galvydžių, Denionių, Kušlių, Sliepiškio kaimus. Vien iš Galvydžių kaimo paimti penkis žmones: Petras, Vladas ir jų tėvas Pajedos, Skipitis ir piemuo.

O po poros dienų, t. y. gruodžio 24 d., bunkerį apsupo speciali grupė, vadovaujama vyr. leitenantų Deviatovo ir Volkovo (jie turėjo bunkerio vietos planą ir jau gruodžio 21 d. buvo parengę „Banditų grupės 4 likvidavimo schemą“, spalvotas planas su paaiškinimais rusų kalba yra saugomas byloje, t. 1, l. 260-3). Partizanams išsigelbėti nebuvo jokių galimybių – suimti visi keturi tuo metu bunkeryje buvę partizanai.

Per atsitiktinumą 1944 m. gruodžio 24 d. suėmimo išvengė partizanų būrio vadas A. Nakutis, kiti organizacijos „Nepriklausoma Lietuva“ nariai. Dalis partizanų suimta 1945 m. pradžioje, kiti įsijungė į kitus būrius. A. Nakutis-Viesulas kovojo su okupantais iki mirties – 1949 m. lapkričio 2 d. jis buvo nužudytas Kupiškio apskrities Dragūnų miške.

Suimtieji žiauriai tardyti Šimonių, Panevėžio ir Vilniaus kalėjimuose. Nors visą kaltę siekė prisiimti J. Guzas, kitiems suimtiesiems negalėjo pagelbėti. 1945 m. liepos 12 d. Vilniuje įvykęs karo tribunolo posėdis, trukęs 8 valandas (tą liudija įrašas byloje l. 179–184), buvo ne teismas, o prisipažinimų išgavimas žiauriausiu būdu: daužyti, kol sutiks pasirašyti – prisipažinti nusikaltėliais.

Karo tribunolas visus įtariamuosius pripažino kaltais pagal RTFSR BK 58-I a ir 58-II straipsnius ir vadovaudamiesi BPK 319–320 RTFSR BK 49 straipsniais nuteisė J. Gužą 20 metų katargos darbų ir 5 metams be teisių. Vladą Pajedą, Romą Šalaką, Joną Skipitį, Balį Stuką, Stasį Nakutį, Antaną Pajedą – po 15 metų katargos darbų, visiems septyniems pagal RTSSR BK 31 str. „a“, „b“, „v“, „g“, „e“ dalis 5 metus atimant teises, konfiskuojant turtą. Nuosprendyje pažymėta, kad bausmės laiką Guzui, Šalakai, Skipičiui, Stukui, Nakučiui skaičiuoti nuo 1944 m. gruodžio 28 d.; Vladui Pajedai ir Antanui Pajedai – nuo 1945 m. sausio 6 d.

(Petras Pajeda nuosprendžio paskelbimo nebesulaukė – 1945 m. liepos 6 d. mirė ligoninėje, į kurią po tardymų buvo pristatytas apgailėtinos būklės). Nuteistųjų laukė sunkūs, kankinami metai lageryje.

Į Sibirą išvežama Pajedų giminė

Neišvengė pažeminimų, Sibiro kančių ir kai kurių nuteistųjų šeimos. Pajedų namuose ne kartą buvo daryta krata, tačiau negebėta rasti ten tarp dvigubos sienos besislapsčiusio Adelės Pajedaitės (1919 01 03–1984 12 03) vyro Povilo Starkaus. O vieno susišaudymo su partizanais metu milicininkai paleido kulku serijas į Pajedų gyvenamąjį namą. Buvo nušautas mažametis Starkų sūnus Stasiukas. Reikia pasakyti, kad Povilas Starkus slapstėsi 3 metus. Vėliau nusipirko dokumentus, įsidarbino ir po mėnesio buvo suimtas (pasirodo, tokius dokumentus „slapta“ pardavinėjo patys KGB darbuotojai, kad galėtų paliudyti savo gebėjimus susidoroti su partizanais. P. Starkus buvo kalintas Vilniuje, vėliau ištremtas.

Suėmus brolius, į partizaninę veiklą įsijungė Bronė Pajedaitė tapdama jų ryšininke: aprūpindavo maistu, perduodavo žinias. Pajedų ūkyje buvo įrengta slėptuvė kamaroje, vėliau tvarte po ėdžiomis, pavojaus metu ne kartą ir apsaugojęsi partizanus.

1948 m. gegužės 22 d. Pajedų šeima: Juozas Pajeda, Liudviko (1875 10 21–1960 06 24), jo žmona Anelė Stukaitė, Mykolo (1888 04 17–1957 01 07) ir dukra Bronė Pajedaitė (1921 09 22–1990 09 11) – buvo ištremti į Irkutsko sritį.

1949 m. kovo 28 d. su trimis mažamečiais vaikais iš Laukelių kaimo (netoli Skapiškio, Kupiškio r.) buvo ištremta kita Pajedų dukra Adelė Starkienė (1919 01 03–1984 12 03). Didelėmis pastangomis vėliau jai pavyko gauti leidimą nuvykti pas savuosius.

Išvengus tremties

Tremties išvengė iš Galvydžių spėjusi išvažiuoti mano mama Ona Žiogūnaitė (1918 04 16–1999 01 21). Išvakarėse į namus atėjęs rusas karininkas perspėjo apie vežimą į Sibirą, siūlė kelioms savaitėms pasitraukti iš namų. Deja, senelis Juozas Pajeda nepatikėjo, o mano mama, pasiėmusi dar nė trejų metų neturinčią dukrą (gimiau 1945 m. liepos 23 d.), suspėjo pasitraukti. Mane atvežė į Skapiškį ir paliko globoti kanauninkui Nikodemui Kasperiuūnui ir savo tetai tretininkei Viktorijai Žiogūnaitei, šeiminkavusiai klebonijoje.

Viktorija Žiogūnaitė, šeiminkaudama Skapiškio klebonijoje, apie 1926 m. priglaudė ir du savo brolio Vlodo mažamečius vaikus: Onutę ir Jonuką (tai mano mamytė ir dėdė), kurių mama Ona Žiogūnienė mirė gimdydama trečią vaikutį – mergaitę irgi neišgyveno. Vladui sirguliuojant, pamotė į vaikus mažai kreipė dėmesio, tad teta Viktorija juos atsivežė pas save. Onutė ir Jonukas augo prie klebonijos, galėjo baigti pradžios mokslus. Jonas galėjo mokytis amato, o Onutė, nors labai troško mokslo, turėjo talkinti tetai Viktorijai šeiminkaujant. Už savo darbštumą, dėmesingumą ir nuoširdumą Onutė klebonijoje tapo gerbiama ir mylima. Tad ji, visiškai pasitikėdama, galėjo sugrįžti į Skapiškio kleboniją, o kanauninkas N. Kasperiuūnas mielai priglaudė jos mažametę dukrą.

Onutei grėsė tremties pavojus, todėl ilgą laiką slapstėsi Panevėžyje. Gyveno netoli raudonos (Šv. apaštalų Petro ir Povilo) bažnyčios, taip išvengė Sibiro, pragyvenimui užsidirbo talkindama siuvėjai. Kartais naktimis parsigaudavo į Skapiškį, kad pamatytų savo mergaitę.

O kai pavojus kiek praėjo, sugrįžo į Skapiškį, šeiminkavo klebonijoje, siuntė vyrui siuntinius, taip lengvindama sunkią V. Pajedos dalią. Kanauninkas rašė (rusų kalba) laiškus į Sibirą, vertė iš ten gaunamus, guodė mažametę Vladutę ir jos mamą, kad greitai iš tolimos kelionės sugrįš tėtis, ragino maldoje semtis kantrybės. Prisimenu, kaip kanauninkas džiaugdavosi, sulaukus iš lagerio laiško, ir jau ligos patale nušvito, sužinojęs, kad netrukus į Lietuvą turi sugrįžti mano tėvelis. Deja, garbusis kanauninkas nebesulaukė iš Sibiro grįžtančio V. Pajedos. O ta mažametė mergaitė – klebonijos panelė – tėtį pirmąsyk pamatė tik 1956 m. pavasarį. Man tada jau buvo vienuolikti. Tėtis sugrįžo iš Sibiro lagerių, pripažintas nekaltu.

Kanauninko Nikodemo Kasperiuo pedagogika

Gyvenimas Skapiškyje – patys šviesiausi vaikystės atsiminimai. Buvau mylima, godojama ir nuoširdžiausiai globojama ne tik kanauninko, bet ir visų į Skapiškį atvykstančių dvasininkų. Visi žinojo – mergaitė auga be tėvo, kuri laiką nebuvo ir mamos, tad kiekvienas atvykėlis stengėsi palepinti saldiniu, žaisliuku ar knygele, panešioti ant rankų. Ir tais sunkiais pokario laikais man tetrūko tik tėtės ir mamos. Kanauninkas, tai jausdamas, tapo auklėtoju. Ir ne tik dvasiniu, bet ir praktiniu. Nuo mažų dienų pradėjęs mane vadinti vaikelium, taip vadino iki pat mirties. Net ir mirties naktį (tą naktį mamytė mane nuvedė nakvoti pas Vaitošką) jis paklausė: „*O kurgi tas mano vaikelukas?*“

Kanauninko dėka pajutau Dievo meilę ir globą, maldos svarbą, mokiausi sąžiningo elgesio, kantrybės, kruopštaus darbo, susipažinau su ūkiškais vyriškais darbais, atsikračiau aukščio baimės. Už visa, ką gyvenime nuveikusi, esu dėkinga kanauninkui, Viktutei, Mamytei ir Tėtei, formavusiems mano charakterį, padėjusiems gyvenimo pamatus.

Nepamenu, kad klebonijoje nuo mažų dienų man būtų liepiama eiti į bažnyčią – tai buvo gyvenimo dalis: visiėjo ir tu stengeisi neatsilikti. Ir atsisėdę valgyti, visi meldėmės, o pavėlavusieji meldavosi savarankiškai – visa tai buvo taip natūralu, kad kitaip ir negalėjai įsivaizduoti. Vakare klaupdavomės maldai – padėkoti Dievuliui už dieną, atliktus ir nespėtus padaryti darbus. Kanauninkas popietę ir pavakarę mėgdavo vaikščioti po šventorių – eidamas aplink bažnyčią kalbėdavo rožinį ar skaitydavo maldas. Meldavosi ir prie savo pastatyto Lurdo. Esu ne sykį sekusi iš paskos ir kanauninko pusbalsiu kalbamos maldos skambėjo kaip kokia ypatinga melodija. Norėdavau, kad atėjęs prie Lurdo, rastų besimeldžiančią ne tik mane, bet ir kitus vaikus. Ir kaip smagu būdavo išgirsti, kad aš jau tokia didelė, nes sugebu sukviesti vaikus, o Dievulis už mūsų maldas mus visus laimina.

Tik kai jau gerokai paūgėjau, kanauninkas, sakydamas, kad manimi pasitiki ir aš mokėsiu gražiai elgtis, sodindavo mane prie stalo kartu su atvykusiais svečiais kunigais. O aš, visus stebėdama, turėjau galimybės mokytis ne tik elgesio, bet ir tarpusavio bendravimo. Tokie pasisėdėjimai man būdavo didžiausia šventė.

Juolab kad Viktorė su mamyte sakydavo: „*Matai, ko tu nusipelnei savo geru elgesiu! Sėstis prie tokių garbingų žmonių ne kiekvienas turi teisę!*“ Man buvo smagu gebėti atsakyti į klausimus iš istorijos, literatūros ar kitų mokykloje dėstomų dalykų, papasakoti perskaitytas knygas ir išgirsti tai, ko nėra vadovėlyje. Žinojau, kad manimi pasitikima, tai svečiams pranešdavo kanauninkas, perspėdamas, kad ne viską, ką girdžiu, kalbėčiau kitiems. Iš tų vaikystės dienų susiformavo ir požiūris į dvasininkijos luomą: kunigas – tave išklausančias, suprantantis, paguodžiantis, visada ištiesiantis pagalbos ranką ir tau labai artimas.

Kanauninko pasitikėjimas manimi man buvo labai svarbus nuo pirmųjų dienų Skapiškyje.

Maža būdama labai bijojau aukščio. Kanauninkas išmokė nugalėti baimę. Klebonijos didžiajame kambaryje netoli verandos durų stovėjo aukšta (iki lubų) medinė spinta su lentynomis, kuriose buvo laikomi indai ir kitokie stalo rakandai, staltiesės. Apatinėje lentynoje nuolat būdavo padėta lėkštutė su keliais saldainiais. Žinojau, kad suaugusiųjų nepasiklausus imti nevalia – to šventai laikiausi. Užėjus norui suvalgyti saldainį, eidavau į virtuvę ar į daržą, kur triūsė šeimininkės. Tačiau neišprašydavau saldainių nei iš Viktorės, nei iš mamytės. Jos siūsdavo pas kanauninką. O aš žinojau, kad kanauninko be reikalo trukdyti nevalia: savo kambaryje jis visą laiką kažką skaitė, rašė. Pamatęs, kad aš sukinėjosi prie durų (kambario duris uždarydavo tik tada, kai ateidavo koks nors interesantas), kanauninkas visada pasiteiraudavo, ką aš noriu pasakyti. Prašydavau saldainių. Paklausdavo, kelių reikia. Pasakydavau – vieno ar dviejų. Daugiau sau neprašydavau – negalėjau būti godi, žinojau, kad nemandagu ir negražu. Buvo sakoma, kad tokios mergaitės niekas nemylės. O aš taip troškau, kad visi manimi džiaugtųsi, mylėtų...

Kanauninkui leidus, pasiimdavau pasakytą skaičių saldainių, niekada neatėjo mintis paimti daugiau, negu prašyta. Mat prie stalo ar šiaip pokalbiuose dažnai buvo kalbama apie sąžiningumą, valios ugdymą atsisakant kokio skanumyno ar saldumyno, tad paimti daugiau būtų buvę labai negarbinga ir tavo angeliukas būtų labai liūdnas, nusiminęs. Kartais paprašydavau ir didelio kiekio saldainių. Kanauninkas jau žinojo, kad nešiu į kiemą vaikams – leisdavo. Net ir pagirdavo, kad nesu godi, ir perspėdavo, kad kitą sykį galėsiu paprašyti tik po daugelio dienų. Tas didelis kiekis buvo puiki matematikos pamoka – skaičiuoti, atimti ir sudėti iki 20 išmokau dar nesulaukusi penkerių (lėkštutėje paprastai būdavo 20 saldainių, man kelis paėmus, jų vėl atsirasdavo lygiai tiek pat). Paėmusi kelis saldainius, turėdavau pasakyti, kiek liko, tad ir reikėjo skaičiuoti. O kad lengviau būtų suskaičiuoti, kišenėlyje nešiojau 20 akmenukų ir atskyrusi tokį skaičių kaip ir saldainiai, bėgdavau klausti vyresniųjų, kad nesuklyščiau sakydama kanauninkui. Jis matė šį mano „skaičiavimą“ ir vis pagirdavo. Laikui bėgant vis mažiau reikėdavo prašyti kitų pagalbos ir iš kišenėlių dingo akmenukai. Tada kanauninkas pajuokavo: „*O kurgi tavo akmenėliai, gal jie pavirto saldainiais? Pažiūrėk, tikrai saldainiai!*“ Ir davė man didžiulę saują ne iš lėkštutės paprastų karamelinų saldainių, o ypatingų – šokoladinių, suvyniotų į gražius popierėlius, tokių, kuriais būdavo vaišinami svečiai ir kurių prie svečių aš ne visada drįsdavau paimti – ugdžiau valią... Šie saldainiai brangūs, o man juk užtenka ir paprastų, ir jų ne visi turi...

Vieną dieną saldainių lėkštutė, stovėjusi žemutinėje lentynoje, dingo. Buvau tokia nusiminusi ir sutrikusi, kad kanauninkui pagailo manęs ir jis liepė į spintą pažiūrėti iš toliau. Pamačiau, kad lėkštutė su saldainiais užkopė į kitą lentyną, nes aš, kaip pasakė kanauninkas, jau paaugau. Kanauninkas leido pasiimti saldainių, o aš jų negalėjau pasiekti. Pasiūlė prisitraukti kėdę ir užsilipti ant jos. Kėdę prisitraukiau, bet užlipti bijau. Pasakiau kanauninkui savo baimę, apie kurią jis, be abejo, žinojo, ir paprašiau jo paduoti – nukelti žemyn lėkštutę. Kanauninkas atsakė, kad labai užsiėmęs, tad dar ilgai negalėsias išpildyti mano prašymo, o aš jei labai norėsiu, tai ir pati pasiimsiu, ir paprašė netrukdyti. Ilgai laukiau, kada atsilaisvins kanauninkas, o jis sėdėjo ant kėdės ir skaitė, nepakeldamas galvos. Aš vaikščiojau apie kėdę. Jau tįso ir seilė, nes burnoje tarsi tirpo saldus saldus saldainis, tačiau bijojau lipti ant kėdės. Po kurio laiko surizikavau: šiaip taip užsiropščiau ant kėdės ir pasiėmiau saldainį. Stovėjau ir maščiau, kaip nulipsiu. Pajutau, kad kažkas glosto mano galvą. Kanauninkas ne tik glostė galvą, bet ir gyrė mano drąsą, sakydamas, kad juk visai buvo nebaisu. Nukėlė nuo kėdės ir paprašė parodyti, kaip aš užlipau. Antrą kartą lipau drąsiau, nes šalia buvo kanauninkas – žinojau, jis neleis pargriūti. O trečią kartą užlipus, kanauninkas pasiūlė nulipti pačiai. Pasirodė, kad visai nebaisu.

Po kurio laiko saldainių lėkštutė pakilo dar į aukštesnę lentyną, o paskui ir į pačią aukščiausią. Kaskart baimė vis mažėjo, o jai dingus, karsčiausi po medžius geriau negu miestelio berniukai.

Man patikdavo žiūrėti, kaip kanauninkas pjauna ir skaldo malkas. Labai norėjosi jam padėti. Kanauninkas, matydamas mano norą, atsinešdavo dvirankį pjūklą, pastatydavo didžiulę trinką, ant kurios aš atsistodavau, ir leisdavo man, įsitvėrus vienos rankenos, talkinti. Tik suaugusi supratau, kad tai buvo ne talka, o kanauninko kankynė, nes jis tempė ne tik pjūklą, bet ir mane, mat vis prašydavo nespausti pjūklo žemyn. O man atrodė, kuo daugiau spausiu, tuo greičiau perpjausim rąstą. Dabar mane stebina tokia jo kantrybė.

Supjautas trinkas kanauninkas skaldydavo, o aš nešdavau ir kraudavau pašalėje, kai jau nebepasiekdavau, dėdavau glėbelius ant žemės, o kanauninkas sukeldavo malkas aukštyn. Labai norėjosi ir man skaldyti. Kadangi kirvis buvo didelis ir sunkus, kanauninkas įtaisė man nedidelį kirvuką ir mokė skaldyti, šias jo pamokas prisimenu ir šiandieną ir galiu pasigirti, kad visai neblogai skaldau malkas.

Rudenį šventorių ir klebonijos kiemą bei keliuką nuberdavo auksiniai, rudi ir gražiausiai spalvoti klevų lapai. Šventoriuje lapus grėbėme į dideles krūvas, kimšome į maišus ir nešėme namo. Tuomet tai buvo puikus pakratas gyvuliams: kiaulėms ir karvytei, nes kitokio nebuvo. Man buvo įtaisytas nedidelis vaikiškas grėbliukas. Turėjau užduotį nugrėbti keliuką tarp klebonijos ir Benediktų (Genutės ir Benedikto Vaičiūnų) – buvusio parapijos namo bei klebonijos kiemą. Išgrėbdavau tikrai švariai, o čia vėjas papučia ir vėl lapų pribyra. Eina kanauninkas, o aš pasigyrsi, kad labai švariai išgrėbsčiau, jau laikiu, kad pasidžiaugs mano darbu, o jis apsidairęs sako: „Tavo grėbliukas pametė dantuką.“ Paklausus kodėl, atsako, kad nesugrėbia visų lapų. Tada taip pykdavau – viską žinantis kanauninkas nesupranta, kad tas nenaudėlis vėjas, rodydamas savo galią, vėl pribarstė lapų.

Pasirodo, kad jo pasakymas turėjo labai gilią mintį, kurią tik suaugusi suvokiau: nereikia pačiam labai girtis gerai atliktais darbais – jie yra tik atlikti...

Į mokyklą patekau tik Benediktienės (Genovaitės Vaičiūnienės) dėka – mamytė sakė, kad per anksti, o aš labai mažytė (ne tik metais, bet ir ūgiu) ir dar reikės palaukti, ji į mokyklą neves, nes man tai būtų kančia. Kaip išganymo laukdama, verkšlenau kanauninkui. *„Kaip Dievulis panorės, taip ir bus... Bet kočia tu būsi mokinė, jeigu dar nei nesimokai, o jau verkšleni?“* Jau balsu verkdamą pažadėjau neverkšlenti, net jeigu ir niekas į mokyklą nenuves. Nuoširdžiausiai meldžiausi, prašydama, kad Dievulis panorėtų... Net ir šventoriuje, kanauninkui einant apie bažnyčią ir meldžiantis, aš prisigretinusi prašydavau, kad jis kartu su manimi pasimelstų. Taip troškau, kad išsipildytų mano svajonė – mokykla. Tik dabar galiu teigti, kad Benediktienė mane vedė į mokyklą paprašyta kanauninko. Manęs nenorėjo priimti, sakė, per maža, nepajėgsiu viena net suolan atsisėsti, kas mane užkėlinės, be to, ir metų – vos šešerių. Benediktienės prašymą atsimenu ir dabar: *„Priimkit, vaikas taip nori, tegul nors kiek palanko mokyklą. Palankys ir nusi-bos, tada jau ūgtelėjusi rimčiau mokysis kitąmet. O jeigu dabar neleisime, tai ir iš viso gali nebenorėti mokytis.“* Taip ir patekau į mokyklą. Džiaugiuosi, kad nenusibodo. Vyresnės ir augesnės mergaitės sodindavosi ant kelių, kad nepaskęčiau suole ir matyčiau lentą bei mokytoją. O kanauninkas beveik kasdien teiraudavosi apie mano pasiekimus „moksle“.

Pradžios mokyklą lankiau savo gatvėje esančiame mediniame name, penktą klasę – prie misijoms skirto paminklo, dabar esančios parduotuvės antrajame aukšte.

Pradinėse klasėse, kaip ir daugumas vaikų, buvau kalbinama į spaliukus, vėliau – pionierius. Nors ir kaip gražiai apie juos kalbėta mokykloje (nepatiko tik kad spaliukai negalės lankyti bažnyčios), mamytė buvo tarusi griežtą ne: *„Tavo tėvelis kankinasi lageryje, Sibire tetos, dėdė, seneliai, pusseserė ir pusbroliai. Juos išvežė sovietinė valdžia, o kurie liko neišvežti, tai per spaliukus ir pionierius nori atitolinti nuo Dievo, kad jaunimas augtų nepažindami tikėjimo ir sulaukėtų.“* Nelabai įsivaizdavau, kaip galima sulaukėti tapus spaliuku, tačiau mamytė šia tema daugiau nenorėjo kalbėti. O kanauninkas pasakė trumpai: *„Nedera Sibire kenčiančio tėvo dukrai tarnauti sovietų valdžiai: spaliukas ir pionierius – pirmas žingsnis į tarnystę, taigi ir į tėvelio išdavystę. Tėvelis, tau įstojus į spaliukus, nebus patenkintas, jam bus skaudu. Be to, nepamiršk, kad tu augi klebonijoje ir čia garbinamas Dievulis.“*

Penktoje klasėje reikalai pasisuko aštriau. Ne sykį ryte vėluodavau į pamokas: po rytmetinių šv. Mišių į klasę įbėgdavau su skambučiu arba ir po jo. Tapau ne tik klebonijos panele, „davatka“, bet dar ir kitokia... Kartais po patyčių būdavo taip skaudu, kad norėjosi prikulti ne tik mokytoją, bet ir jos paskatintus erzeliuoti vaikus. Nesinorėjo mokytis: nesimokysiu, išmes iš mokyklos, ir aš ramiai gyvensiu. Kanauninkas jau smarkiai sirgo, tad nenorėjau skųstis ir gadinti jam nuotaikos, bet jis pats, domėdamasis mano mokslu ir elgesiu, iš kažkur sužinojo. Tai, matyt, ir buvo paskutinis toks ilgas ir rimtas mūsų pokalbis. Nepamenu tiksliai pasakytų jo žodžių, tačiau pokalbio esmė nulėmė ir tolesnį mano gyvenimą, gebėjimą atlaikyti įvairias negandas, daug ir sąžiningai dirbti, išlikti principingai, tvirtai nusistačiusiai, nepamiršti, kad visur Dievo valia ir kiekvienas sunkumas – tai mūsų išbandymas, kad Kristus ne tiek dėl mūsų iškentėjo, o aš, nors ir maža,

galiu truputį pakentėti ir nebus taip skaudu kentėti tada už tuos, kurie tyčiojasi – pasimelsiu, jiems maldos labai reikalingos, nes jau tolsta nuo Dievo. O aš Dievo buvimą ir turiu liudyti savo gražiu, pamaldžiu elgesiu...

Kanauninkui jutau didžiulę meilę, jis man buvo ir tėvu, ir seneliu, ir draugu. Ir dabar juntu jo globą iš Amžinybės. Lietuvai atkūrus Nepriklausomybę, ėmiau tyrinėti lietuvių katalikiškąją intelektualinį sąjūdį (disertaciją apgyniau iš Antrojo Lietuvos Statuto tematikos), rašau knygas bei straipsnius apie dvasininkus, bažnyčių bei parapijų istorijas, religine istorine tematika organizuoju konferencijas, skaitau pranešimus ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje. Ši katalikiška veikla – tai skolos gražinimas gražiai, šviesiai vaikystei – kanauninko meilei ir globai.

¹ *Katalikų žinynas 2018*, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2018, p. 35.

² *Церковный Римско-католический указатель*, Вильна, 1904, p. 169–171.

³ *Directorium horarum canonicarum et Missarum pro dioecesi Telsensi seu Samogitien sin annum Domini Communem MCMV*, Vilnae: Typis Joseph Zawadzki, 1904; *Церковный Римско-католический указатель*, Вильна, 1904, p. 142.

⁴ *Ten pat*, p. 211.

⁵ *Ten pat*, p. 206.

⁶ *Ten pat*, p. 180–185.

⁷ *Ten pat*.

⁸ *Directorium horarum canonicarum et missarum pro dioecesi Telsensi seu Samogitien si in annum Domini communem MCMVII auctoritate et mandato Excellentissimi, illustrissimi ac reverendissimi Domini Micicislai-Leonardi Pallulon, episcopi Telsensis seu Samogitiensis Suae Sanctitatis Praelate Domestici, Solio Pontificio assistentis, Ordinis S. Stanislai 1. cl. Aquitis*. Editum, Vilnae: Typis Josephi Zawadzki, 1906 (toliau – *Directorium* 1906), p. 51, 99, 108.

⁹ *Elenchus omnium Ecclesiarum et universi ceri dioecesis Samogitiensis pro anno Domini 1921* (toliau – *Elenchus* 1921), p. 70.

¹⁰ *Directorium* 1906, p. 142–146.

¹¹ B. Kun. Nikodemus Kasperiušas 1872 01 22*1896 05 18*1956 02 13, PVKA.

¹² Protonotaras prof. Kazimieras Steponas Šaulys (1873 01 16 (28)–1898 06 21–1964 05 09) nuo 1906 m. Bažnyčios istorija, bažnytinė teisė, visuomenės mokslą, sociologiją ir lotynų kalbą dėstė Žemaičių kunigų seminarijoje Kaune, 1920 m. buvo išrinktas į Steigiamąjį Seimą. Steigiamojo Seimo darbo pabaigoje iš politikos pasitraukė. Dėstė Kauno (Lietuvos) universitete (1922–1944), tapo Kauno arkivyskupijos generalvikaru. 1944 m. pasitraukė į Vakarų, o 1945 m. persikėlė į Šveicariją, mirė Lugane.

¹³ B. Kun. Nikodemus Kasperiušas 1872 01 22*1896 05 18*1956 02 13, PVKA.

¹⁴ *Kunigas Mykolas Andrius Prijalgauskas (1866–1889–1925 08 28)*. Klebonas kun. M. A. Prijalgauskas į Skapiškį buvo paskirtas 1919 m. ir dirbo šešerius metus (1919–1925) – iki mirties; atvykęs rado jau nuo 1917 m. vikaraujantį kun. Boleslovą Beinoravičių (1883 10 23–1917 05 20–1951), 1924 m. dirbo vikaras Petras Saveikis (1891 06 08–1915 05 16–po 1940), iki 1923 m. buvęs Saločių vikaras. 1924 m. vikaru į Skapiškį paskirtas Henrikas Prijalgauskas. (Žr. *Elenchus* 1921, p. 66, 75; *Elenchus omnium Ecclesiarum et universi ceri dioecesis Samogitiensis pro anno Domini 1924*, Tilžė: „Ryto“ Pavlovskio spaustuvė (toliau – *Elenchus* 1924), p. 97.)

¹⁵ *Elenchus* 1921, p. 70.

¹⁶ *Elenchus* 1921, p. 33–35.

¹⁷ B. Kun. Nikodemus Kasperiušas 1872 01 22*1896 05 18*1956 02 13, PVKA.

¹⁸ *Ten pat*.

¹⁹ *Panevėžio vyskupija. Istoriniai duomenys, pastoracinė veikla*, red. Vysk. K. Paltarokas, Vilnius: Katalikų akademija, 1998, p. 156–157.

²⁰ *Elenchus* 1924, p. 29–31.

²¹ *Elenchus omnium Ecclesiarum et universi ceri dioecesis Samogitiensis pro anno Domini 1925*, (toliau – *Elenchus* 1925), p. 29–31.

²² *Elenchus* 1921, p. 66, 75.

²³ *Elenchus* 1924, p. 97.

²⁴ *Kunigas Henrikas Prijalgauskas (1892 11 01–1920 05 16–1978 08 23)* gimė 1892 m. lapkričio 1 d. Žemaitijoje, netoli Šiluvos (Jankaičių k., Raseinių apskrityje), nusigyvenusių bajorų šeimoje. Tėvai nuomodavo dvarus. Henrikas mokėsi Kauno kunigų seminarijoje. Baigęs kunigų seminariją, 1920 m. gegužės 16 d. išventintas kunigu. Vikaravo Laukuvoje, Salake, Skapiškyje. Klebonavo Smilgiuose (Biržų apskr.), Imbrade ir Karsakiškyje, Dambavoje (1937–1939).

Apie 10 metų išbuvo įvairiuose Sibiro lageriuose pagal 58 str. Grįžęs į Lietuvą, 19 metų praleido Velykiuose.

Kun. H. Prijalgauskas buvo linksmo būdo, labai gyvas, nuoširdus, neeilinių gabumų rašytojas, dramaturgas, poetas, smuikininkas, pianistas. Didžiausias jo nuopelnas – parašė 14 kūrinų: daugybę vaidinimų, kuriuos jaunimas mėgo, vaidino. Jo slapyvardis Žemaitis.

Kun. H. Prijalgauskas mirė Panevėžyje vėžiu, turėdamas 85 metus. Pašarvotas Velykių bažnyčioje, kurioje iki mirties išbuvo klebonu. Palaidotas Panevėžio katedros kapinėse šalia motinos. Laidotuvėse kun. A. Remeikis kalbėjo: „Vykdykite jo nurodymus. Jis mokė jus mylėti Dievą, rūpestingai, gražiai atlikti pareigas, lankyti bažnyčią. Jaunimą mokė blaivumo, sąžiningumo. Vyresnius mokė duoti jaunimui gražų pavyzdį. Ištvėrkite gerume iki galo, kaip jis ištvėrė. Kol širdis plakė, jis ėjo savo pareigas.“

(Žr.: Elenchus, 1925, p. 97; Jurgaitis J. *Aukos keliu*, Vilnius: Enko, 1992, p. 326–327; *Išgarsinę Panevėžio kraštą*, Panevėžys, 2000, p. 7–8.

²⁵ *Directorium horarum canonicarum et missarum pro dioecesi Telsensi seu Samogitiensi in Annum Domini MDCCCLXI*, Vilnae: Typis Josephi Zawadzki, 1860 (toliau – *Directorium* 1860), p. 100–101.

²⁶ *Церковный Римско-католический указатель Святой литургии и священническихъ молитвъ на 1873 годъ составленный по распоряжению Его Преосвященства Матвѣя Казимира Волончевскаго, епископа Тельшевскаго*, Вильна: въ типографіи Осипа Завадзкаго, 1872, с. 152–213.

²⁷ *Directorium* 1860, p. 135–192.

²⁸ *Ten pat*, p. 120–179.

²⁹ Elenchus omnium Ecclesiarum et universi ceri dioecesis Samogitiensis pro anno Domini 1926, „Ryto“ spaustuvės Tilžės skyrius, p. 39–41.

³⁰ Elenchus omnium Ecclesiarum et universi ceri provinciae Ecclesiasticae Lituanae pro anno domini 1928, F. Sokolovskienės ir G. Lano spaustuvė Kaune, 1928, p. 82–83.

³¹ Elenchus omnium Ecclesiarum et universi Cleri provinciae Ecclesiasticae Lituanae pro anno Domini 1940, p. 156–159.

³² Vasiliauskienė A. Gerojo kanaaninko globoje, *Kupiškis. Kultūra ir istorija*, 2015, Nr. 13, p. 78–83.

³³ Vasiliauskienė A. Partizanų būrio „Nepriklausoma Lietuva“ likimas, *XXI amžius*, 2005, geg. 18, Nr. 38, p. 10, 15; Vasiliauskienė A. Partizanų būrio „Nepriklausoma Lietuva“ sunaikinimas. Jų bei artimųjų likimai, *Sibiro Alma Mater*, sud. R. Baltutis, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2015, t. 6, p. 247–260; Vasiliauskienė A. Partizanų būrys „Nepriklausoma Lietuva“ sunaikintas užuomazgoje, *Lietuvos aidas*, 2005, geg. 6, Nr. 104, p. 9; geg. 7, Nr. 105, p. 9; geg. 9, Nr. 106, p. 9; geg. 10, Nr. 107, p. 9.

³⁴ Eilinis Vladislovas (Vladas) Pajėda (po mirties) Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro Pasipriešinimo dalyvių (rezistentų) teisių komisijos nutarimu pripažintas kariu savanoriu. 2014 m. spalio 23 d. Protokolas Nr. 2PD-7 (230).

Kunigas teol. lic. Antanas Kietis (1905 01 14–1934 06 26–1996 05 19)

Antanas Kietis gimė 1905 m. sausio 14 d. Rokiškio parapijoje, Plikiškio (Nadiejiškio) vienkiemyje. Vidutinių valstiečių – ūkininkų šeimoje išaugo 5 vaikai. Vos poros metų sulaukęs Antanėlis neteko tėvo Kazimiero, todėl anksti pradėjo dirbti ūkio darbus, tačiau labai troško mokytis. 1911–1913 m. pradžios mokslą (Rokiškio rusų pradžios mokykloje) ir keturias Rokiškio gimnazijos klases baigė privačiai – savarankiškai, tik atliekamu nuo darbo laiku spausdamasis prie mokslo. 1921 m. baigė dvi Rokiškio gimnazijos klases, kurį laiką mokslą turėjo nutraukti ir 1925–1926 m. baigė IV–V klases.

Porą metų Rokiškio girininkijoje dirbo apskaitininku ir porą metų mokytojavo pradžios mokykloje.

1926 m. balandžio 2 d. paimtas į Lietuvos kariuomenę, ištarnavo artilerijoje metus ir šešis mėnesius. Vėliau, dirbdamas raštinėje, 1926–1927 m. baigė Kauno „Pavasario“ suaugusiųjų gimnazijos šeštą klasę.

1927 m. įstojo į Kauno metropolijos kunigų seminarijos filosofijos kursą, o nuo 1930 m. mokėsi Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos-filosofijos fakulteto

Teologijos skyriuje ir 1934 m. gavo aukštojo mokslo diplomą. Vėliau, išklausęs reikiamą kursą akademiniam laipsniui gauti, parašęs darbą ir jį apgynęs, 1936 m. įgijo teologijos licenciato laipsnį. Mokydamasis seminarijoje ketverius metus dirbo seminarijos bibliotekoje. 1934 m. birželio 13 d. seminarijos rektoriaus kan. Pranciškaus Penkausko pasirašytoje charakteristikoje pažymėta, kad „*pamokslininkas turinio atžvilgiu labai geras... moka rusiškai ir lenkiškai. Organizaciniam darbe paslankus ir sugebąs*“.

1933 m. balandžio 1 d. išventintas į subdiakonus, 1933 m. birželio 3 d. į diakonus, o 1934 m. birželio 26 d. arkivyskupo J. Skvirecko išventintas į kunigus.

Kun. A. Kietis *vikaravo* Pumpėnų Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės, Panevėžio Šv. Petro ir Povilo, Krinčino Šv. apaštalų Petro ir Povilo, Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) parapijose.

Kapelionavo Skapiškio progimnazijoje, Pandėlyje.

Klebonavo Jūžintų Šv. arkangelo Mykolo, Geidžiūnų Šv. Angelų Sargų, Gulbinėnų Šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės, Saločių Šv. Juozapo, Vadoklių Švč. Jėzaus Širdies, Daujėnų Švč. Jėzaus Vardo ir ilgiausiai Anciškio Šv. apaštalo evangelisto Mato parapijose.

Nors buvo ne per geriausios sveikatos, dažnai jausdavosi galįs darbuotis didesnėje parapijoje. Iki senatvės mėgo sportuoti ir važinėti dviračiu.

1934 m. liepos 1 d. paskirtas Pumpėnų vikaru (1934 m. birželio 15 d. raštas Nr. 3086). 1934 m. rugsėjo 17 d. raštu Nr. 4214 deleguotas į Biržus vietos klebono atostogų metu.

1935 m. sausio 1 d. deleguotas į Panevėžio Šv. Petro ir Povilo bažnyčią antruoju vikaru (raštas Nr. 558), o 1935 m. birželio 21 d. paskirtas Panevėžio Šv. apaštalų Petro ir Povilo bažnyčios vikaru

1937 m. gruodžio 15 d. (raštas Nr. 6992) perkeliamas vikaru į Krinčiną. Čia talkindamas klebonui kun. Antanui Keraičiui, 1938 m. dalyvavo pavasarininkų kongrese. Tačiau Krinčino gamtinės sąlygos: vanduo, šaltiniai ir kt. – kun. A. Kietį veikė neigiamai, jis paliego, tapo mieguistas, greitai pailsdavo, nuolat kentėjo galvos ir nugaros skausmus, vakarais pakildavo temperatūra. Jausdamas negalįs reikiamai atlikti dvasinių patarnavimų, 1938 m. lapkričio 18 d. prašo vyskupo atostogų gydysis ir galimybės iškelti jį į kitą parapiją.

1939 m. sausio 1 d. paskiriamas vikaru į Skapiškį (raštas Nr. 7410). Į Skapiškį kunigas atvyko sausio 10 d. – tą dieną išvyko čia dirbęs kun. Ignas Šaučiūnas.

Kaip ir daugelis kunigų, kun. A. Kietis turėjo iškentėti sovietų okupaciją bei pokario terorą. Dirbdamas Skapiškyje, buvo nuvarytas į mišką sušaudyti, tačiau net ir labai žiaurus tuometinis Skapiškio NKVD viršininkas jo pasigailėjo, pririšo kunigą prie medžio ir paliko.

1941 m. birželio 20 d. (raštas Nr. 2178) kun. A. Kietis buvo deleguotas į Suvainiškį eiti klebono pareigų. Tačiau kunigas prašo vyskupą palikti eiti buvusias pareigas, nes paskutinėmis bolševikų dienomis – birželio 23-iąją – teko patirti daug smurto, nuo kurio dar nepajėgia atsigauti. Be to, kun. A. Kietis norėtų dirbti pedagoginį darbą: geriau pamokas dėstyti turinčiam akademinį laipsnį, negu be jo...

Skapiškio progimnazijos direktorius Vladas Merkevičius kreipiasi į Panevėžio vyskupą:

„Asmeniškai kviečiau kun. Kietį, Skapiškio parapijos vikarą, Skapiškio progimnazijoje dėstyti tikybos pamokas ir lotynų kalbą, bet kun. Kietis, principiniai sutikdamas, be Tamstos pritarimo man galutinio žodžio duoti negali. Pereitais mokslo metais dirbdamas toje pačioje Skapiškio progimnazijoje pastebėjau, kad kun. Kietis didelis mėgėjas mokslo ir prisirišęs prie jaunimo, dėl to norėčiau turėti tokį darbininką savo įstaigoj. Drįstu kreiptis, Ekscelencija, prašydamas sutikimo leisti dirbti kun. Kiečiui Skapiškio progimnazijoje“ (1941 m. rugsėjo 1 d. raštas Nr. 9). Dokumentą pasirašė A. Kizevičius.

1941 m. rugsėjo 2 d. kun. A. Kietis paliekamas Skapiškio vikaru ir skiriamas Skapiškio progimnazijos kapelionu (raštas Nr. 2634). Tačiau Skapiškio progimnazija valdžios nurodymu buvo perkelta į Pandėlį. Kun. A. Kietis 1941 m. spalio 2 d. raportu kreipiasi į vyskupą tolesnių nurodymų:

„Man neaišku kaip privalau pasielgti. Iš Skapiškio progimnazija su visu turtu ir mokomuoju personalu oficialiai perkelta į Pandėlį. Dabar ten tvarkosi ir kaip reikiant mokslas prasidės nuo spalio mėn. 6 d. Tačiau Skapiškio delegacijos važinėja į Vilnius ir į Kauną ir pilnai įsitikinę, kad progimnazija bus sugrąžinta į Skapiškį. Labiausiai remiasi gen. Kubiliūno patvirtinimu. Kubiliūnas yra skapiškėnas. Atrodo, tuoj atvyks iš Vilniaus delegatas. Kuo baigsis, dar neaišku.“

Kol kas galėčiau tikybos pamokoms nuvykti į Pandėlį į savaitę kartą ar du. Tas nesudarytų didelio nuostolio Skapiškio parapijai. Atrodo, kad Pandėlio kunigams nepatiks. Gal jie turi kokį parėdymą iš Kurijos? Todėl pranešu Kurijai, kad į Pandėlį nesilankysiu, kol negausiu iš Kurijos nurodymo“ (kun. Antanas Kietis 1905 01 14*1934 06 26* 1996 05 19, PVKA).

Vyskupas, atsižvelgdamas į susidariusią padėtį, 1941 m. spalio 4 d. kun. A. Kietį deleguoja į Pandėlį vikaru, tikybos mokytoju ir progimnazijos kapelionu (raštas Nr. 2884). Deja, kun. A. Kietis apsigyventi Pandėlyje vikariate ilgai negali, nes kun. J. Bardišauskas pasilikęs daiktus, mano sugrįšiantis. 1941 m. lapkritį išaiškėjo, kad Skapiškio progimnazija nuo kitų mokslo metų grįžta į Skapiškį. Tačiau kun. A. Kietis su progimnazija į Skapiškį nebesugrįžo, o 1945 m. tapo faktiniu Pandėlio administratoriumi.

1945–1946 m. dirbdamas administratoriumi Pandėlyje kun. A. Kietis pastatė didelį (28 × 10 m) trobesį, sutaisė bažnyčios stogą ir langus, atliko nemažai smulkesnių ūkio darbų.

1946 m. birželio 21 d. skiriamas Jūžintų administratoriumi (raštas Nr. 690). Kun. A. Kietis į Jūžintus atvyko liepos 27 d. Per ketverius metus akmenine tvora su cemento dangčiu aptvėrė šventorių, sutvarkė visus langus, išmokėjo paliktą skolą, susidariusią taisant stogą. Sutvarkė kleboniją ir kitus trobesius bei kapines.

Aktyvi kunigo veikla atkreipė pasaulietinės valdžios dėmesį, o jam atsakius pasirašyti per daug didelę paskolos sumą, buvo apkaltintas angelaičių suorganizavimu, tretininkų brolijos atgaivinimu, moksleivių įtraukimu į bažnyčios tvarkymo darbus. Kunigas A. Kietis 1950 m. gegužės 31 d. pasiaiškinimo rašte šią veiklą neigdamas pripažįsta, kad vaikai dalyvauja procesijose: barsto gėles, neša religines insignijas – tačiau tai ne angelaičiai; Didįjį Velykų tridienį kai kurie vaikai klūpojo prie Kristaus Karsto, bet kunigas jų neragino ir neorganizavo; prieš Velykas, rengiant karstą, šventoriuje prisibarstė šakų. Jas renkančius pastebėjo pro šalį ėję Rokiškio apskrities pareigūnai ir ilgai kamantinėjo. Pas kleboną apsilankę

valsčiaus vykdomojo komiteto pirmininkas, Jūžintų MGB viršininkas, apskrities kompartijos atstovas ir apskrities paruošų įgaliotinis aiškinosi klebono daromą žalą. Kun. A. Kiečio pasiaiškinimą kurija turėjo nusiųsti Religinių kultų reikalų tarybos prie TSRS Ministrų Tarybos Įgaliotiniui Lietuvos TS Respublikai.

Vyskupas, atsižvelgdamas į susidariusią padėtį ir kun. A. Kiečio prašymą, 1950 m. birželio 9 d. atleido iš užimamų pareigų Jūžintuose ir perkėlė administratoriumi į Geidžiūnus (raštas Nr. 599). Bažnyčią, jos inventorių ir beneficiją perdavė Biržų kun. Juozapas Laniauskas.

1951 m. balandžio 4 d. kun. A. Kiečiui pavesta aptarnauti ir Gulbinėnų parapiją (raštas Nr. 317), išvykus trims mėnesiams gydytis kun. Benediktui Urbonui. Kunigas, reziduodamas Gulbinėnuose, pastoracijos reikalais važinėjo į Geidžiūnus. Gulbinėnuose sutvarkė altorius, zakristijas ir presbiteriją, sudėjo lubas, išdekoravo bažnyčios vidų.

1952 m. sausio 8 d. perkeltas administratoriumi į Saločius (raštas Nr. 17). Čia kunigo A. Kiečio jau laukė nemalonumai. Vos atvykęs, jau kitą dieną, sausio 18-ąją, nuvyko į Pasvalį prisiregistruoti. Tačiau jam buvo pasakyta palaukti, kol išsiregistruos ankstesnis kunigas. Sausio 25 d., nuvykus abiem kunigams, išvykstantį išregistravo, o kun. A. Kietį atsisakė priregistruoti, nes Saločiuose nėra bažnyčios. Namas, kuriame vyksta pamaldos, yra komunalinio ūkio žinioje ir prieš keletą dienų perduotas sveikatos skyriui. Nors buvęs administratorius kunigas viską išaiškino ir parodė dokumentus, bet jo niekas neklausė. Pasakyta, kad vykdomajame komitete yra visų egzistuojančių bažnyčių raštai, o Saločių – nėra jokių. Galiausiai kun. A. Kiečiui pažadėta: *„Kai bus bažnyčia, tada priregistruosim. Jei Religinių Kultų Įgaliotinis duos raštą, kuriame patvirtins, kad tas namas – bažnyčia ir priklauso jo žinybai – priregistruosime.“* Naujajam administratoriui kun. A. Kiečiui buvo leista kurį laiką pagyventi neprisiregistravus, nors paliepta skubėti (3 dienas neprisiregistravęs galėjo būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn kaip veltėdis ir nusikaltėlis). Vis dėlto 1952 m. vasario 11 d. buvo priregistruotas.

Saločiuose atnaujino didelį plotą (apie 250 m²) vidaus tinko, nemažą dalį ištinkavo lauko pusėje, frontone padarė karnizus (jie buvo išdaužyti). Iš namo galo padarė didelius cementinius laiptus, lietvamzdžius. Išdekoruota bažnyčia ir namo vidus, lauko pusė išbaltinta. Bažnyčioje visi judami ir nejudami daiktai perdažyti aliejiniais dažais. Padaryti du šoniniai altoriai, įsigytos 5 stulos ir 3 paveikslai. Suremontuoti gyvenamieji butai. Pastatyta varpinė, įsigytas varpas. Pastatyti 3 ūkiniai pastatai. Perstiklinti suaižėję langai.

Apie kolūkio vadovybės pastangas, kad pati Saločių bažnyčia susilikviduotų, kun. A. Kietis rašė Panevėžio vyskupui 1955 m. gruodžio 31 d.:

„Pirmiausia, laiko kiaulių fermą prie bažnyčios už 40–50 metrų. Dažnai visa bažnyčios aplinkuma skendėja smarvoje. Nuolat apie bažnyčią vaikščioja kiaulės ir paršeliai. Suprantama, kad tokioj artumoj laikyti kiaules yra nepagarba bažnyčiai ir prieštarauja sanitarijos pagrindams.

Antra, nepripažįstama, kad kapinės yra bažnyčios žinyboje. Kai kas net iš tarnautojų laidoja savo mirusius visai nepranešdami administratoriui, nors puikiai žino ir mato, kad administratorius kapines tvarko...

Trečia, prie pat bažnyčios buvo darželis 7–9 arų ploto. 1952 metais pasiėmė su didele galybe: dalyvaujant milicijai ir kitiems. Iš protesto tik pasijuokė. Nuo to laiko neduoda nei vienam bažnyčios tarnautojui jokio dirbamos žemės sklypelio. Bažnyčios tarnautojai turi viską turguje pirkę, net menkiausią daržovę...

Ketvirta, religiniams patarnavimams trukdoma pasinaudoti susisiekimo priemonėmis. Vadovai sako, kad rajonas uždraudęs ir bet koks leidimas važinėti gresiaš jiems didžiausia bausmė. Dažnai numiršta žmogus kunigo neaprūpintas Švč. Sakramentais vien tik todėl, kad sunku gauti arklys. Kartais nubaudžia kunigą pas ligonį vežusį kolūkietį. Vežioti bažnyčios tarnautojus per kalendrą griežtai uždrausta. Nepaklausiusius baudžia arba net važiuojant iškinko arba atima arklius. Iš jų pasisamdyti už pinigus arklį arba mašiną bažnyčios ar jos tarnautojų reikalams negalima...

Susikalbėti su vadovais neįmanoma. Norint jiems įtikinti reikia atsakyti nuo daugelio švenčių ir kitų dalykų. Ir be to, braunasi į bažnyčios reikalus..."

1957 m. kovo 6 d. kun. A. Kietis perkeltas administratoriumi į Vadoklius (raštas Nr. 691), tačiau dėl pavasario gamtos polaidžių persikėlimo laikas pratęstas iki gegužės 15 d. (raštas Nr. 860). Deja, Vadokliuose itin susilpnėja kunigo sveikata ir jis prašosi iš čia iškeliamas.

Kun. A. Kietis 1958 m. sausio 10 d. Vilniaus arkivyskupijos Panevėžio vyskupijos apaštališkojo administratoriaus vysk. Julijono Steponavičiaus paskirtas Daujėnų administratoriumi (raštas Nr. 24).

Dirbant Daujėnuose močiutė su krikšto tėvais atvežė vaikutį į Daujėnų bažnyčią pakrikštyti. Klebonas jiems paprašius pakrikštijo. Valdžia, sužinojusi, kad jos tarnautojas pakrikštijo savo kūdikį, pakvietė kleboną ir tėvus į Pasvalio rajono biurą, įvairiausiai šokdino ir grasino atleisti iš darbo. Tėvai vertė „kalte“ ant močiutės, kuri tai padariusi be jų žinios. Kun. A. Kietis buvo nubaustas – pusei metų atimtas darbo pažymėjimas. Paskui turėjo palikti Daujėnų parapiją ir buvo perkeltas į Anciškio parapiją.

1964 m. gruodžio 3 d. (raštas Nr. 516) kun. A. Kietis paskirtas Uliūnų parapijos klebonu, aptarnaujančiu Ėriškių parapiją, tačiau šis skyrimas greitai buvo atšauktas ir 1964 m. gruodžio 14 d. (raštas Nr. 597) paskirtas Anciškio klebonu. 1964 m. gruodžio 15 d. jam buvo išduotas Kulto tarnautojo registracijos pažymėjimas Nr. 717, pasirašytas Religinių Kultų reikalų Įgaliojotinio Rugienio. Anciškyje kun. A. Kietis elektrifikavo bažnyčią ir remontavo jos stogą.

1976 m. birželio 4 d. (raštas Nr. 122) paskirtas talkinti Ramygalos bažnyčios kunigams (vikaro teisėmis), kol bus paskirtas altaristu. 1981 m. kovo 31 d. (raštas Nr. 83) kun. A. Kietis kurį laiką rūpinosi ir jam pavestąją Truskavos parapiją. 1981 m. spalio 13 d. (raštas Nr. 275) buvo paskirtas Surdegio bažnyčios klebonu, tačiau atsisakė šių pareigų dėl sveikatos ir prašėsi į altariją, tad 1981 m. gruodžio 9 d. (raštas Nr. 355) skiriamas Krekenavos altaristu su vikaro jurisdikcija, bet ir šis raštas atšauktas ir 1982 m. liepos 17 d. raštu Nr. 166 paliekamas toliau eiti Anciškių klebono pareigas.

Kun. A. Kietis 1983 m. lapkričio 24 d. (raštas Nr. 209) paskirtas Panevėžio katedros altaristu. Darbas Katedroje turbūt gražiausiai apvainikavo kun. A. Kiečio gyvenimą. Būdamas netoli savo brolių šeimų, neturėdamas ūkinių rūpesčių, jis visą dešimtmetį uoliai talkininkavo Katedros kunigams, ilgas valandas nuoširdžiai

klausydavo išpažinčių, dažnai padėdavo kituose darbuose. Uolumo jam galėjo pavydėti ir jaunimas.

Kunigo A. Kiečio 90-mečio proga Panevėžio vyskupas Juozas Preikšas (1926 10 22–1951 09 23–1984 12 02–2018 02 11), prel. Kazimieras Dulksnys (1910 02 09–1935 06 15–2001 12 09) ir mons. Jonas Juodelis (1921 05 21–1947 06 29–2006 01 07) parašė sveikinimą:

„Nuoširdžiai sveikiname Jus su garbingu jubiliejumi – devyniasdešimtuoju gimtadieniu.

Dėkojame Jums už tą dvasinį įnašą, kuriuo praturtinote Dievo tautą per šešiasdešimt kunigiškojo darbo metų.

Linkime Jums nuolatinės Aukščiausiojo globos ir sveikatos, kad dar ilgai būtumėte mūsų tarpe.“

1996 m. gegužės 19 d. mirė tuo metu seniausias Panevėžio vyskupijos kunigas Antanas Kietis. Palaidotas gegužės 22 d. Panevėžio katedros kapinėse, kunigams skirtame plotelyje. Velionį palaidojo JE Panevėžio vyskupas J. Preikšas, apie 30 vyskupijos kunigų. Pamokslą Katedroje pasakė mons. J. Juodelis. Kapinėse, dėkodamas velioniui už darbą ir visiems už nuoširdų dalyvavimą laidotuvėse, kalbėjo mons. Juozapas Antanavičius.

Žr.: B. Kun. Antanas Kietis 1905 01 14*1934 06 26*1996 05 19; [Autorius nenurodytas]. A. A. Kun. Antanas Kietis (1905–1996), *Katalikų kalendorius žinynas 1997*, Vilnius: Katalikų pasaulis, 1997, p. 260–261; *Aukštaitijos partizanų prisiminimai*, sud. R. Kaunietis, Vilnius: Vaga, 1996, p. 26–27; Jurgaitis J. *Aukos keliu*, Vilnius: Enko, 1992, p. 468.

Kunigas Anicetas Kisielius

(1920 07 23–1945 01 14–2012 02 19)

Anicetas Kisielius – kunigas, Pakruojo rajono garbės pilietis – gimė 1920 m. liepos 23 d. Utenos rajono Leliūnų parapijoje. Šeimoje augo penki vaikai: trys berniukai ir dvi mergaitės.

Nuo 1938 iki 1945 m. mokėsi Kauno kunigų seminarijoje, 1945 m. sausio 14 d. išventintas į kunigus. Dirbo *vikaru* šešiose parapijose: Salako Švč. Mergelės Marijos Sopulingosios (1945 05 17–1945 11 22), Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) (1945 11 22–1947 01 08), Pasvalio Šv. Jono Krikštytojo (1947 01 08–1948 07 13), Saločių Šv. Juozapo (1948 07 13–1949 05 06), Dusetų Švč. Trejybės (1949 05 06–1949 07 28), Anykščių Šv. apaštalo evangelisto Mato (1949 08 24–1949 09 30).

Keturiose parapijose ėjo *administratoriaus* pareigas. Nuo 1949 07 28 paskirtas Dabužių Kristaus Žengimo į dangų parapijos administratoriumi dirbo beveik mėnesį. 1949 m. rugsėjo 30 d. paskirtas Aleksandravėlės Šv. Pranciškaus Serafiškojo parapijos administratoriumi. Nuo 1951 03 20 administravo Spirakių Švč. Mergelės Marijos, Taikos Karalienės, parapiją, nuo 1952 06 11 – Suosto Šv. Kryžiaus Išaukštinimo parapiją.

Keturiuose parapijose ėjo *klebono* pareigas: Antazavės Dievo Apvaizdos (1960 06 10–1963 05 06), Biržų Šv. Jono Krikštytojo (1963 05 06–1965 04 24), Pasvalio Šv. Jono Krikštytojo (1965 04 24–1966) ir Rozalimo Švč. Mergelės Marijos vardo parapijos klebonu, kur dirbo 41 metus (1966–2007).

Nuo 1980 iki 1984 m. ėjo Šeduvos dekanato *dekano* pareigas, kuri laiką aptarnavo be kunigo likusią Klovainių Švč. Trejybės parapiją. 2007 m. gegužės 22 d. dėl silpnos sveikatos paskirtas Rozalimo parapijos *altaristu*.

Kun. A. Kisielius kilotas iš vienos vietos į kitą kaip nepatikimas okupacinei sovietų valdžiai: jo parašas yra įvairiuose dokumentuose prieš sovietų vykdomą tikėjimo persekiojimą, kunigų suėmimus, bažnyčių uždarymą. Kartu su kitais kunigais jis pasirašė protesto pareiškimus L. Brežnevui ir J. Andropovui.

2001 m. spalio 12 d. sudegus Suosto Šv. Kryžiaus Išaukštinimo bažnyčiai, 2004 m. spalio 12 d. Panevėžio vyskupas Jonas Kauneckas, dalyvaujant Suosto administratoriui kun. Henrikui Bernatovičiui, Suosto bendruomenės pirmininkei Reginai Simanavičienei ir Rozalimo klebonui (buvusiam ilgamečiam Suosto klebonui) kun. A. Kisieliui bei 30 tikinčiųjų, pašventino bažnyčios kertinį akmenį.

Kunigas jubilias A. Kisielius niekada nestokojo geros nuotaikos, dosniai dovanodavo savo širdies šilumą kitiems, propaguodavo toleranciją, humanitarines ir žmogaus būties prasmės vertybes.

Pakruojo rajono tarybos sprendimu (Nr. T-234) 2010 m. liepos 29 d. kun. A. Kisieliui suteiktas Pakruojo rajono garbės piliečio vardas. Nuo 1995 m. tai jau šeštas apdovanojimas. Iki kun. A. Kisieliaus Pakruojo rajono garbės piliečio vardas buvo suteiktas JAV lietuvių išeivijos veikėjui Broniui Nainiui (1920 11 15–2016 12 20), kompozitoriui Julii Juzeliūnui (1916 02 20–2001 06 15), Švedijos Karalystės Mariestado liuteronų bažnyčios administratoriui Larsui Olofui Nolbergerui, akademikui Jurui Požėlai (1925 12 05–2014 11 20) ir Pakruojo Šv. Jono Krikštytojo parapijos klebonui ir dekanui kun. Ričardui Rutkauskui.

Kun. A. Kisielius mirė 2012 m. vasario 19 d., o 21 d. palaidotas Rozalimo parapijos šventoriuje prie varpinės.

Laidotuvių šv. Mišias aukojo Šiaulių ir Panevėžio vyskupai Eugenijus Bartulis ir J. Kauneckas, koncelebravo apie 40 kunigų. Homiliją šv. Mišių metu pasakė vysk. J. Kauneckas.

„Jis ne tik man, bet ir visiems sutiktiesiems buvo tėvas, brolis, draugas, – apie velionį kalbėjo buvęs rozalimietis kun. Albertas Kasperavičius. – Stebino jo mokėjimas visus priimti su didele širdies šiluma, kiekviename žmoguje matyti Dievo paveikslą. Klebonas mylėjo kiekvieną sutiktą žmogų, savo širdies gerumu visus užkrėsdavo. Buvo optimistas, todėl jo širdies neaptemdydavo blogis, turėjo subtilu humoro jausmą. Velionis nieišoko garbės, titulų ar turtų ir stengėsi žemiškoje kelionėje visiems atiduoti savo širdį.“

Iki šiol kun. A. Kasperavičius prisimena visiems kažkada ištartą Tėveliuko palinkėjimą: *„Pirmas dalykas – sveikatos. Antras – mažinkit gėrimą. O čia jau mūsų žaizda – alkoholis. Ir trečia, sutarimo, susiklausymo šeimoje. Stenkitės vienas kitam patarnauti. O tada bus sutarimas šeimoje, nebus erškėčių visokių.“*

Žr.: Šiaulių vyskupijos kurija. A+A Kunigas jubilias Anicetas Kisielius (1920–1945–2012), *Katalikų žinynas* 2013, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2013, p. 350–351.

Kunigas Juozapas Lukšas

(1917 10 19–1944 03 25–1997 03 09)

Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos tarnaičių kongregacijos (trumpinys *PAMI*) vienuolė s. Michailina (Zita Arbatauskaitė) 16 metų (1960–1976) dirbo Skapiškyje ir 21 metus (1976–1997) – Antašavoje. S. Zita *PAMI* kartu su tos pačios kongregacijos seserimi vienuole Petronėle Pauliute (1925 04 06–2013 02 15) talkino kun. Juozapui Lukšui. Trisdešimt septyneri metai bendrystės – pagalba kunigui pastoracinėje veikloje, ypač dirbant su jaunimu: rengimas Pirmajai Išpažinčiai ir Pirmajai Šv. Komunijai, Sutvirtinimo Sakramentui, pagalba slapta krikštijant vaikus ar tuokiant, teikiant Ligonių Sakramentus, – leido geriau pažinti kleboną J. Lukšą. Tad seselė turi ką apie jį papasakoti. Straipsnio autorė dėkoja s. Zitai Arbatauskaitei *PAMI* už pateiktus nuoširdžius prisiminimus apie kun. Juozapą Lukšą.

S. Zita labai mėgo lietuvių kalbą ir literatūrą, troško dirbti mokytoja. Tačiau sovietų okupacijos metais net ir darželyje buvo komunistiškai auklėjama, neigiamas Dievas. Vyresnybė ilgai mąstė, ką Zitai daryti, ir po pirmųjų įžadų 1960 m. nusiuntė ją į Skapiškį talkinti kun. J. Lukšui.

Juozapo Lukšo gyvenimo kelio fragmentai

1917 m. spalio 19 d. Klovainių parapijos Meiliūnų kaime, Lukšų šeimoje, turinčioje ūkį prie Mūšos, gimė Juozapas. Motinos Onos ir tėvo Stanislovo šeimoje, be Juozapo, augo Stasys, Antanas, Kazimieras ir Veronika.

1926–1929 m. Juozapas mokėsi Balsių kaimo pradinėje mokykloje, 1931–1939 m. – Linkuvos gimnazijoje. 1939 m. baigęs gimnaziją, įstojo į Tarpdiecezinę kunigų seminariją Kaune. Seminarijoje ir VDU Teologijos fakultete mokėsi nuo 1939 m. rugsėjo 11 d. iki 1944 m. birželio 15 d.

1943 m. balandžio 10 d. Juozapui Lukšui suteiktas subdiakonatas, o 1944 m. kovo 25 d. jis buvo išventintas į kunigus. Dėl silpnos sveikatos tik po trijų mėnesių, t. y. 1944 m. birželio 30 d., buvo paskirtas Panevėžio apskrities Smilgių Nukryžiuotojo Jėzaus parapijos vikaru kooperatoriumi. 1944 m. gruodžio 4 d. perkeltas į Krinčiną (Pasvalio dekanatas) vikaro pareigoms Šv. apaštalų Petro ir Povilo parapijoje, tačiau buvusių parapijiečių prašymu gražintas atgal į Smilgius. 1945 m. birželio 28 d. deleguojamas Salamiesčio Šv. Antano Paduviečio parapijos administratoriaus pareigoms, tačiau po poros mėnesių – rugpjūčio 21 d. gražinamas vikaru į Smilgius. 1945 m. spalio 4 d. vikaro pareigoms perkeltas į Utenos Kristaus Žengimo į dangų parapiją. Nuo 1949 m. gegužės 6 d. ėjo Čedasų Šv. apaštalų Petro ir Povilo parapijos administratoriaus pareigas.

Nuo 1953 m. lapkričio 11 d. kun. J. Lukšas dirbo Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) parapijos vikaru adjutoriumi, vėliau – administratoriumi, o nuo 1976 m. gegužės 6 d. iki mirties klebonavo tuo pačiu vardu tituluotoje Antašavos bažnyčioje.

Mirė 1997 m. kovo 9 d., palaidotas Antašavos bažnyčios šventoriuje.

Seminarijos vadovybė, išleisdama silpnos sveikatos kunigą, baiminosi dėl jo ateities. Tačiau kunigas Juozapas Lukšas sulaukė gana brandaus 80 metų amžiaus – kunigo Juozapo silpname kūne buvo tvirta siela. „*Visada liquistas, bet dvasios jėga*

sulaukė palyginti ilgo amžiaus, rūpestingai atlikdamas kunigo pareigas. Tokios dvasios kunigus tikintieji gerbia ir myli“, – rašoma Panevėžio vyskupijos kurijos archyve saugomoje kunigo asmens byloje.

S. Zitos Arbatauskaitės PAMI pasakojimas apie kleboną

Kunigas Juozapas Lukšas buvo labai pasiligojęs žmogus, silpnos sveikatos dar iš seminarijos laikų. Vienu metu manė, kad dėl sveikatos nebaigsias ir seminarijos, tačiau draugai prikalbino: „*Būsi geras kunigas!*“ Todėl s. Zita PAMI sako: „*Turėjome jį saugoti!*“ Saugumiečiai kunigą buvo gerokai „patampe“: iš Rokiškio saugumo pakliuvo tiesiai į ligoninę – išsiliejo tulžis. Kai į Skapiškį atvyko s. Zita, kunigas buvo tik ką grįžęs iš ligoninės.

Kun. J. Lukšas – Skapiškio klebonas (1953–1976)

1925 m. rugpjūčio 28 d. mirus Skapiškio klebonui (1919–1925) Mykolui Prijalgauskui (1866–1889–1925 08 28), klebonu buvo paskirtas kun. Nikodemas Kasperiuonas (1872 01 22–1896 05 18–1956 02 13), iki tol septynerius metus klebonavęs Papilyje. Kanauninkui N. Kasperiuonui susirgus, 1953 m. jam į pagalbą buvo paskirtas kun. J. Lukšas, rūpestingai globojęs sergantį kanauninką. 1956 m. kan. N. Kasperiuonas mirė ir buvo palaidotas šventoriuje prie savo kadaise pastatyto Lurdo. 1956 m. balandžio 28 d. Skapiškyje apsigyveno žymus veikėjas, organizacijų steigėjas altaristas kun. Antanas Paurys (1885 10 03–1909 05–1968 04 12), kurį taip pat globojo kun. J. Lukšas ir kuris irgi palaidotas Skapiškio bažnyčios šventoriuje.

Kun. J. Lukšui susirgus ir atsigulus į ligoninę, į Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) parapiją buvo paskirtas kun. Gaudentas Ikamas (1920 09 10–1959 03 25–2000 11 18), kuris čia dirbo nuo 1959 m. spalio 23 d. iki 1960 m. vasario 10 d. Kun. J. Lukšui grįžus iš ligoninės, tarp bažnytinio komiteto ir parapijiečių prasidėjo kova: komitetas ir pats kun. G. Ikamas siekė likti Skapiškyje, o parapijiečiai norėjo, kad liktųsi kun. J. Lukšas, kurį jau buvo spėję pamilti, ir pyko ant kun. G. Ikamo, kodėl jis „konkuruoja“.

Kun. J. Lukšui per vasaros atostogas, ypač per atlaidus, daug padėdavo Kauno arkivyskupijos parapijose dirbęs skapiškietis, tuo metu kunigas, vėliau – monsinjoras Petras Meilus (1932 01 01–1963 04 10–2015 10 26), 1963 m. balandžio 10 d. iššventintas į kunigus. Jis dažnai atvykdavo į Skapiškį.

Kun. J. Lukšas jautė palankumą parapijiečiams, buvo dėmesingas visiems žmonėms: atjautė dėl jų skurdo po karo, o ir vėliau neėmė pinigų už patarnavimus, sakydamas: „*Kaip aš galiu skriausti?! Kai visi susitvarkys, tai ir aš nusidažysiu namelį!*“ Visas jo turtas Skapiškyje – tik geležinė lovelė. Tokios pat lovos buvo pastatytos ir atvykstantiems svečiams, ir čia gyvenusioms šeiminkėms. Zita, atsikrausčiusi į Skapiškį, miegojo tik sulankstomoje lovelėje, vėliau gavo geležinę. Išsikeliant kun. J. Lukšui į Antašavą, skapiškietis atsiveikindami padovanojo bufetėlį. O Antašavoje, kaip prisimena s. Zita, choristai vardadienio proga nupirko sofą, vėliau – televizorių.

Juozapo šventė paprastai būna per gavėnią, tad klebonas J. Lukšas choristus vaišindavo per atvelykį.

Skapiškyje s. Zita pradėjo lankyti vakarinę mokyklą, tačiau, baigus 9 klases, mokykla užsidarė – nebeliko mokinių, o važiuoti mokytis toliau nebuvo galimybių. Visi pedagogai buvo palankūs Zitai. Jonas Dovydenas (1933 08 21–2018 02 23) dėstė matematiką (algebrą, geometriją), Elena Juzefa Merkienė (1929 01 17–2013 04 26) – lietuvių kalbą ir literatūrą, kuri, kaip dėstomasis dalykas, mokinei labai patiko. (Sykį mokytoja Zitai pasakiusi: „Iš kalbėjimo ir skaitymo pastebėjau, kad pati esi žemaitė.“)

Zita, uždarius mokyklą, norėjo lankyti medicinos kursus Rokiškyje, tačiau nebuvo priimta, nes dirbo bažnyčioje. Būtų dirbusi Skapiškio ambulatorijoje, nors ir valytoja, – būtų priėmę. Taip jai buvo pasakyta.

Dar Molainiuose gyvenant, viena seselė išmokė Zitą leisti vaistus, tad Skapiškyje, norėdama padėti kunigui, pasikonsultavo su gydytoju Ignu Vaitoška (1909 11 07–1983 12 22). Šis pasakęs: „Gali leisti vaistus, tik daryk tai labai švariai!“ Vaistus s. Zita leisdavo ir miestelio gyventojams, kaimynams.

1956–1968 m. vienoje parapijos namų pusėje gyveno altaristas kun. A. Paurys, kitoje – Vaičiūnai, auginę du vaikus – Ireną ir Leoną. Vaičiūnai mėgdavo išgerti, dažnai rėkaudavo, triukšmaudavo, tačiau kun. J. Lukšas jų nedrausmindavo. Valė Vaičiūnienė, vyrui susirgus, kviesdavo Zitą leisti vaistų. Mirus kun. J. Lukšui, į laidotuves atvykusi Valė labai verkė ir apgailėstavo, kokie jie buvę negeri, nedavę ligoniui ramybės, triukšmaudavę.

Skapiškyje su kun. J. Lukšu daug bendravo mokytoja E. J. Merkienė. 1962 m. per motinos laidotuves mokytoja išklūpėjo visą šv. Mišių laiką. Už tokį sovietiniam pedagogui netinkamą poelgį jos vyrą, mokyklos direktorių Stasį Merkį (1924 01 01–1983 08 13, direktoriumi dirbo 1956–1962 m.) atleido iš pareigų; žmona taip skaudžiai nebuvo valdžios nubausta.

Klebonijoje darbavosi ir kita vienuolė – s. Marijona Venclovaitė PAMI. Ji buvo baigusi kulinarijos ir namų ruošos mokslus, kepė labai skanius tortus, gražiai juos išpuošdavo. Tačiau su amžiumi ir dėl Parkinsono ligos jai ėmė drebėti rankos, tad tortų puošybą iš jos perėmė s. Zita. Klebono šeimininkės yra kepusios tortų ne vienam pedagogui, parapijiečiams. Sykį mokytoja E. Merkienė, atsiimdama tortą, paklausė, kiek už tokią grožybę turinti sumokėti. Petrutė pasakiusi: „Sukalbėk „Sveika, Marija!“ Lituanistė E. Merkienė šyptelėjusi paklausė: „O ką, manai, kad nemoku poterių?“

S. Petrutė, kaip pasakoja vienuolė Zita, daugiau bendravo su vyresniaisiais žmonėmis, dalijosi vaistais nuo sklerozės, gaminamais iš pienui žiedų. Jos dėka ne vienas, atitolęs nuo Bažnyčios ir net artimųjų neprikalbinatas, pabendravęs su sesele, sutikdavo, kad jį aplankytų kunigas.

Seserys buvo susirūpinusios apaštalavimu – jį ir vykdė. Naktimis padėdavo kunigui krikštyti vaikus. Dažniausiai tais reikalais tekdavo eiti pas mokytoją Joną Dovydeną. Pas jį tėvai atsiveždavo vaikus krikštyti ir iš kitų vietovių.

Mokytojas J. Dovydenas vakarais drąsiai lankydavosi klebonijoje (seserų šeimininkų nebijojo), kad pakviestų kleboną ateiti į jo namus krikštyti. Kunigas pas J. Dovydeną eidavo naktį. Krikštijo daug...

Kai žmogus atvykdavo tartis dėl krikšto, kunigas J. Lukšas nieko neklausinėdavo, tik suderindavo datą. O kai atvažiuodavo su vaikeliumi ir kūmais,

kunigas išsiteiraudavo, ar tėvai susituokę. Sužinojęs, kad gyvena tik civilinėje santuokoje, aiškindavosi priežastis. Suvokus, kad nėra jokių kliūčių bažnytinei santuokai, paragindavo tuoktis: „*Kūmai pabus liudininkais, vaikelį prižiūrės s. Zita. Einam, sutuoksiau!*“

Paliktą vaikelį Zita pasiguldydavo ant pagalvės ir supdavo: niekada nėra vienas nėra verkęs: „*Gaila, kad nesuskaičiavau, kiek tokių vaikelių supau, kol vykdavo bažnytinė santuoka, – apgailestauja s. Zita. – Tokie krikštai ir netikėtos santuokos – kun. J. Lukšo svarbi apaštalinio formos!*“, – liudija seselė vienuolė.

S. Zita prisimena, kad Skapiškio mokyklos direktorius labai nirdavo ant visų, lankančių bažnyčią. Pyko net už tai, kad mokytojai Balčiūnai (jie irgi slapta krikštijo savo vaikus), atsiklausę klebono, šventoriaus pakraščiu vežė šieną. „*Ką jie ten veikė būdami šventoriuje?!*“ – matyt, parūpo direktoriui.

1960 m. „Tiesoje“ buvo išspausdintas Skapiškio klebonijoje dirbančias šeimininkes pašiepantis straipsnis „Viduramžių dvasia“.

Išugdyta nauja vienuolė

Skapiškyje seserų pavyzdys, gyvas jų tikėjimo liudijimas, gerumas, nuoširdumas ir dėmesingumas kiekvienam tapo žmonėms svarbiu stimulu įvairiai įsijungti į bažnytinę veiklą. Tai teigiama poveikį padarė ir skapiškietei, 1963 m. gruodžio 8 d. gimusiai Marijai Daliai Liutkevičiūtei. Dalia iš mažumės dalyvaudavo Zitos rengiamose procesijose, gailėtingumo ir gerumo šalia esantiesiems mokėsi iš kunigo. Tačiau 1976 m., šiai mergaitei mokantis aštuntoje klasėje, kun. J. Lukšas iškeltas į Antašavą.

Į Skapiškį buvo paskirtas kun. Juozas Giedraitis SJ (1927 03 12–1957 04 17–1993 09 04) su tos pačios kongregacijos seserimis vienuolėmis Julija Runkelaite PAMI ir Maryte Giedraityte PAMI. Bendraudama su Julija ir Maryte, Dalia sužinojo, kad jos, kaip ir čia anksčiau dirbusios šeimininkės, priklauso slapta vienuolijai, sužinojo apie jų kongregaciją, vienuolijos istoriją, seserų veiklą.

Dalia skaitė religines knygas, daug meldavosi ir jai vis kildavo minčių gyventi kitaip negu visi... Nepaisydama pedagogų pašaipų bei patyčių, Dalia viintelė iš klasės mokinių, visai nesivaržydama ir nesislapstydama, lankė bažnyčią. Baigdama vienuoliktą klasę, nieko nesakiusi tėvams, įstojo kandidate į Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos tarnaičių vienuolyną Panevėžyje – 1981 m. gegužę tapo postulante, o lapkričio mėnesį priimta į noviciatą (naujokyną).

1983 m. lapkričio 20 d. Dalia sudėjo laikinuosius įžadus, gavo vienuolinį šv. Klaros vardą, o 1990 m. rugpjūčio 10 d. Anykščių Šv. apaštalo evangelisto Mato bažnyčioje, užrakinus duris, D. Liutkevičiūtė ir Zita Kazlauskaitė davė amžinuosius įžadus kun. Sauliui Filipavičiui. Tad seserų Zitos ir Petrutės veikla ir kun. J. Lukšo pavyzdys pasėjo pirmą svarbų grūdą mažoje vaikiškoje Dalios širdelėje, kurią brandino jau kitos šios kongregacijos seserys.

Prisiregistravimo problema

Zita prisimena savo vargus Pandėlyje, kai bandė prisiregistruoti. Klebonas J. Lukšas norėjo padėti, tačiau seselė atsisakė: „*Noriu žinoti, kaip reikia kovoti!*“ Klebonas sutiko. Pandėlyje įstaigos viršininkas Griška paklausė: „*Ką dirbi?*“ Ji at-

sakė: „Bažnyčioje, valytoja!“ – „Jeigu eitum dirbti į kolūkį, tada mielai priregistruočiau, mums nereikia bažnyčioje dirbančiųjų...“ – reziūmavo viršininkas.

Ji pasakiusi: „Visur skelbiama laisvė, laisvė, o žmogus negali laisvai dirbti, kur nori. Jūs atsakysit, kad aš dirbsiu neregistruota!“ Ir iškėlusį galvą išėjo. Zitą pasivijo viršininko pavaduotojas, palydėjo iki durų ir tyliai pasakė: „Atvažiuok trečiadienį, viršininko nebus, aš tave priregistruosiu!“ Prisiregistravus kun. J. Lukšas nuoširdžiai dėliaugėsi ir gyrė s. Zitą, gebėjusią rasti tinkamą argumentą ir paveikti sovietinius valdininkus.

Skapiškio tikintieji kleboną „skundžia“ saugumui

Skapiškyje Zitutė mokė būrelį mergaičių ir berniukų – rengė juos atlaidų procesijai. Apie tai buvo pranešta saugumui. Todėl kun. J. Lukšas prieš pat atlaidus buvo iškviestas į Kupiškį – pasiaiškinti rajono valdžiai. Jam grasinta bausmėmis, jei nors vienas vaikas dalyvaus procesijoje. Klebonas sugrįžo į namus sunerimęs.

Tada s. Zita mamoms patarė susiorganizuoti ir, nuvažiavus pas viršininką, sakyti, kad dėl jo klebonas nebepriima vaikų – tai kur ta laisvė?

Kada didžiulis būrys moterų pasirodė saugume ir „piktinosi“ klebonu, kad šis nebepriimęs vaikų į bažnyčią, ir prašė saugumo pagalbos, šie be galo nustebo ir pridūrė, kad tokio kreipimosi Lietuvoje dar niekur nėra buvę. Neprieštaravo, sutiko. Grįžusias į Skapiškį moteris Zitutė paprotino: „Sukvieskit kiek tik galima daugiau vaikų, iš visų kaimų!“ Tad bažnyčioje per atlaidus buvo pilna vaikų...

Vaikų kelias į bažnyčią

S. Zita pasakojo, kad per atlaidus atbėgdavo ir nuskurdusių, murzinų vaikų – jų tėvai nepripažino sekmadienių. Zita jiems duodavo kapeikų, kad nusipirktų kermašavų saldainių. Vienuolė neturėjo tikslo vilioti vaikų dalyvauti procesijose, tačiau jie patys gana greitai tapo bažnyčios iškilnių dalyviais. Nors niekas nieko nesakė, tačiau klebonas, rūpindamasis vienuolėmis, s. Zitą ne kartą perspėjo būti atsargią.

S. Zitai pakludavo ir gatvėje už šventoriaus stovintys tėvai, atvedę ar atvežę vaikus į bažnyčią. Švelniai pakalbinti ir paraginti, žengdavo į bažnyčią ir jie.

Zita nuo pat mažens labai mylėjo vaikus – negalėjo praeiti nepakalbinusi. Ir tapusi vienuole, liko jautri, mylinti, visiems padėdavo... Todėl ji lengvai rasdavo kelią į mažųjų širdes. Kun. J. Lukšas širdingai dėliaugėsi tokia vienuolės veikla ir meile vaikams, nes tai atitiko jo paties bendravimo stilių. Pastebėdamas, kad vaikai stipriai prisirišę prie s. Zitos, kad jie turi bendrų interesų, kunigas gražiais padėkos žodžiais už tą nesavanaudišką atsidavimą visus tarsi pakylėdavo ant sparnų.

Sesėlė sako: „Jie pirmiau pamildavo mane negu aš juos!“ Dėliaugiasi, kad ir savo sesers vaikams ji tapo antrąja mama, o dabar sesers vaikaičiai, ją pamatę, aplimpa ir vadina ciocyte. O tą sesers vaikaičių jau trylika (2016 m. vasario 10-ąją gimė Viltė Irena, šeimoje ketvirta).

Kartą s. Zitai iš Kupiškio keleiviniu autobusu grįžus į Skapiškį, kartu išlipo ir trys kunigai. Jiems einant į kleboniją „Viešpaties angelo“ maldai, suskambo varpai – skambino s. Petrutė PAMI. Kunigai net pajuokavę: „Kaip iškilmingai mus

pasitinka – su varpais!“ Taigi, kun. J. Lukšas nepasidavė valdžios spaudimui nutildyti varpus, buvo puoselėjama graži tradicija.

Skapiškio saugumietis Julius Rimavičius buvo užkietėjęs žvejys, gaudydavo žuvį ir paslapčiomis parduodavo klebono šeimininkei. Kad prisidurtų pinigų, jis dėl daug ko tylėjo, nieko nesakė, neskundė.

Sykį Zita, veždama eglių šakas pro saugumiečio J. Rimavičiaus namus, išgirdo, kaip jo vaikai vienas kitam šūktelejo: „*Čia važiuoja vienuolė su šakomis!*“ Jeigu vaikai sakė, kad Zita – vienuolė, aišku, tai jie buvo girdėję iš tėvo. Kad Zita vienuolė, net parapijiečiai nežinojo.

Skapiškyje s. Zita bendravo ir su buvusia klebonijos šeimininke tretininke Viktorija Žiogūnaite (1879–1977 10 02), vietinių meilias vadinta Viktute (ji – straipsnio autorės mamytės teta). Viktorija, pasak s. Zitos, buvusi labai gera, miela, nuoširdi – iš jos niekas niekada nebuvo girdėjęs jokių apkalbų, jokio blogo žodžio. Gydytojas I. Vaitoška ją vadino „šventa žmogyste“. Viktutei susirgus, s. Zita nešdavo jai karštus pietus. Seselė prisimena, kad Viktute niekada nekreipė dėmesio į savo aprangą: eidavo apsiavusi kaliošais, apsisėgusi keliais sijonais – vienas ilgesnis (dažniausiai apatinis), kitas trumpesnis. Sykį sustojusios moterys – senos panos – Zitai pakritikavo Viktutės aprangą, o ši pasakė: „*Matyt, ir aš, kai pasensiu, tokia būsiu!*“ Moterys nuraudusios nieko daugiau nebesakė ir nuėjo...

Kunigai – Skapiškio svečiai

Į Skapiškį beveik kasmet suvažiuodavo kun. J. Lukšo Kauno kunigų seminarijos kurso draugai – 1944 m. (ir kiek anksčiau) iššventinti į kunigus: t. Adomas (Ignacas Milašius) *OFM Cap* (1914 10 15–1944 03 25–2007 12 27), t. Stanislovas (Algirdas Mykolas Dobrovolskis) *OFM Cap*. (1918 09 29–1944 03 25–2005 06 23), Vincentas Inkratas *MIC* (1916 12 22–1943 05 02–2003 10 10), Pranas Račiūnas *MIC* (1919 03 28–1943 05 02–1997 09 24), Prosperas Bubnys *MIC* (1918 06 25–1944 03 25–2012 08 05), peršautas, invalidas Pranciškus Šulskis *MIC* (1918 09 01–1943 05 02–1999 02 03), Vincentas Sladkevičius (1920 08 20–1944 03 25–1957 12 25–2000 05 28), Pranciškus Ščepavičius (1918 11 20–1944 03 25–2008 02 16), Antanas Lileika (1919 02 02–1944 03 25–1985 02 18), Alfonsas Jančys (1921 03 08–1944 06 11–1992 07 28). Kunigai dažniausiai apsinakvodavo. Visi laukdavo, kol atvyks vyskupas, tada meldavosi, aukodavo šv. Mišias, bendraudavo.

Reikia pasakyti, kad klebonas J. Lukšas visokiais būdais „mylėjo“ saugumiečius: nors pats negėrė nė lašo, juos vaišindavo gėrimais. S. Zita sako: „*Priešai buvo mylimi, tad nekando!*“

Kunigo J. Lukšo talkininkai Skapiškio bažnyčioje

S. Zita džiaugiasi, kad kun. J. Lukšas Skapiškio bažnyčioje įtaisė vargonams elektrą. Iki tol reikėjo minti dumples. Tai atlikdavo s. Zita. 1954–1962 m. Skapiškyje vargonininku dirbęs Povilas Būčys (1921 11 27–1989), dalinant Švenčiausiąjį, būdamas supratingas ir žinodamas, kad negalima dumplių palikti neminant, sakydavo: „*Eik, eik, Zita, aš ką nors pagiedosiu vienas, be vargonų pritarimo!*“ Seselė prisimena, kad vargonininkas mėgo išgerti, tačiau tik paprastomis dienomis – sekmadieniais niekada nesėsdavo išgėręs prie vargonų. Zita tai matė, bet jam nieko nesakė. Ne-

priekaištavo ir klebonas, nors irgi žinojo vargonininko bėdą. Matyt, kun. J. Lukšas bijojo vargonininką atleisti, kad nekeršytų kaip anksčiau dirbęs vargonininkas, irgi stikliuko mėgėjas. Pastarasis, išpėtas dėl atleidimo, – net akmenį metė... Iš tokios nemalonios situacijos, kaip teigia s. Zita, stebuklingai išgelbėjo šv. Antanas. S. Marijona Venclovaite, nuvykusi į Kretingą, labai meldėsi šv. Antanui, prašė kunigų aukoti šv. Mišias. O sugrįžusi sužinojo, kad pats vargonininkas atsisakė darbo ir su žmona bei keturiais vaikais iš Skapiškio išsikėlė kitur.

Zakristijonu, atvykus kun. J. Lukšui, dirbo Benediktas Vaičiūnas (1897–1973), jo žmona Genė Vaičiūnienė (Balčiūnaitė, 1907–1980) talkino įvairiems bažnyčios tvarkymo darbams. Atsisakius zakristijono B. Vaičiūno paslaugų, kuri laiką jokio zakristijono nebuvo. Buvęs klapčiukas Justas Čypas, iš kunigų sužinojęs, kad Skapiškyje nėra zakristijono, atkako iš Kupreliškio. Po kurio laiko Justas vedė ir išvyko į Rokiškį. Bažnyčia vėl be zakristijono. Pagaliau atsirado geras katalikas Steponas Raugalė. Deja, vedęs išsikėlė į Kandrėnų kaimą. Kurį laiką dar patarnaudavo šv. Mišioms sekmadieniais, o šiokiadieniais žvakės prieš Mišias uždegdavo Leonardas Juškėnas (1939 01 25–2013 03 18), 1962–2013 m. vargonavęs Skapiškio bažnyčioje.

Kai norinčiųjų nebebuvo, zakristijonai ėmėsi Juozas Šeinauskas (1916 01 15–1980 06 07). Tačiau jis turėjo valdišką darbą (pasikinkęs arkliuką, dirbo ambulatorijoje), tad patarnaudavo, kai galėdavo ateiti. Jis s. Zitai padėdavo tvarkyti procesiją. Deja, J. Šeinauskas žuvo avarijoje.

Kartą prieš šventę, bažnyčioje pinant vainikus, vargonininkas L. Juškėnas kalbėjo Zitai: „12 metų kartu darbuojamės ir nesusipykome. Duok, pabučiuosiu ranką...“ Kaip prisimena Zita, pas ją iš Vilniaus atvažiuodavo vyresnė sesuo vienuolė benediktinė, išleisdavo ją su žmona kur nors išvykti, prižiūrėdavo vaikelį...

Po didžiųjų parapijos švenčių choristai vaišindavosi – vykdavo vadinamieji „choristų baliai“. Zitutė prisimena, kaip būdavę juokinga, klausantis išmoningai ir be galo ilgai tęsiamos, rodos, niekad nesibaigiančios Stasiuko Baltrūno ir Onos Žiogūnaitės-Pajedienės (1918 04 16–1999 01 21, straipsnio autorės mamytės) dainuojamos dainos „Vai, kur buvai, bobut mano?“ Choristai iš jų švelniai juokdavėsi, sakydami: „Vienas – „kvailis“ ir kitas toks pat – abu „kvailiai“. Į tokius choristų pokyliukus atvažiuodavo ir skapiškietis kun. Petras Meilus. Švėsdavo vis pas kitus choristus: pas miestelyje gyvenusį Petrą Puroną (1904 08 15–1994 04 14), ne kartą rinktasi pas Aldoną Kytriene (1932 01 01–2015 11 19). S. Zita ne vieną tokį choristų susiejimą – čia skambėjusias dainas – yra įrašiusi į magnetofoną.

Paminklas Skapiškyje Pirmosioms Misijoms atminti

Skapiškio miestelio viduryje 1787 m. pastatytas ir ne kartą dažytas paminklas Pirmosioms Misijoms (1387–1787) atminti buvo jau visai nušiuęs. Pradėjus statyti naują parduotuvę, kunigas J. Lukšas pasikvietė keletą parapijiečių. Kalbėjo su jais dėl paminklo. Prašė susitarti su statybininkais, juos išnekinti, palenkti ir sumokėti, kad paminklą nudažytų. Niekas nė nepastebėjo nei kada, nei kas paminklą nudažė, nei kad jis jau nudažytas. Tik baigus statyti parduotuvę, atvažiavo televizija filmuoti jos atidarymo. O iš vakaro viena parapijietė atėjo į kleboniją ir, iš Zitos pasiėmusi gėlių, papuošė Misijų paminklą. Televizija filmavo ne tik

parduotuvę, bet ir paminklą. Tik tada apylinkės sekretorė Antanina Dapkutė pamatė, kad paminklas ne tik papuoštas gėlėmis, bet ir nudažytas. Ėmė klausinėti statybininkų, kieno pageidavimu tai padaryta. Šie atsakė, kad buvo atėję keturi nepažįstami seniai ir paprašė. Jie tą prašymą patenkino. Tada A. Dapkutė atlėkė į kleboniją ir, tiesiai prie Zitos pripuolusi, ėmė šaukti: „*Tau tik bažnyčioje dirbti, nesikišk į mūsų reikalus!*“

Išgirdusi ramų Zitos balsą – „*Ką galiu, tą ir dirbu bažnyčioje*“, – visa išraudusi išlėkė. Po kurio laiko, jau kun. J. Lukšui dirbant Antašavoje, A. Dapkutė atvažiavo, atsiprašė už viską ir paprašė, kad kunigas sutuoktų jos dukrą.

Skapiškyje, o vėliau ir Antašavoje kun. J. Lukšas sutuokė daug porų, pakrikštijo daug vaikų. Dažniausiai šie Sakramentai, kaip minėta, buvo teikiami naktimis. Atvažiuodavo žmonių ir iš labai toli, nes garsas apie kunigo patikimumą plačiai sklido tarp tikinčiųjų, tad visi juo pasikliovė. Atvažiuodavo mokytojai susituokti net iš Utenos.

Kunigas J. Lukšas turėjo užvedęs slaptą registracijos knygą tiems, kurie nenorėjo viešintis. O seserys vienuolės Petrutė su Zitute ne kartą buvo santuokų liudininkės. Seselėms būdavo labai malonu, kad jomis pasitikima.

Dažnai parapijiečiai, nežinodami teisybės, piktindavosi, kad viena ar kita šeima, kuri gyveno „susidėjusi“, mirus kuriam nariui, kreipiasi į kunigą ir šis pagal religines apeigas laidoja „netikinčius“. Tad kunigas kentėjo ne tik nuo saugumiečių, bet ir nuo savų parapijiečių, kuriems negalėjo atskleisti teisybės.

Išpažinties ateidavo ir sribų. Zitutė prisimena, kad prieš mirtį labai atgailavo ir Dievo šaukėsi Antanas Spetyla (gyveno Žilvičių gatvėje). Kunigas jį aplankė naktį. Aplankė kun. J. Lukšas ir Antaną Mažylį (jį išvežė laidoti kitur, tačiau apeigos buvusios bažnytinės). S. Zita padėdavo tokiems žmonėms pasiręgti susitikimui su kunigu, nunešdavo žvakių, šventų paveikslėlių, maldaknygę, rožinį...

Kun. Laimingas Feliksas Blynas gina savo zakristijoną

S. Zita prisimena į Skapiškį atvykusio kunigo Laimingo Felikso Blyno (1922 04 29–1945 04 29–2002 03 26) pasakojimą. Tada jis dirbo Šimonių Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų parapijoje ir važiavo į Kupiškį kalbėtis su bjaurumu tikinčiųjų atžvilgiu pagarsėjusiu „Sodros“ viršininku Baranausku, tvarkiusiu pensijas. Mat Šimonių zakristijonui, dirbusiam kolūkyje, buvo paskirta senatvės pensija, kurią ir gaudavo. Tačiau valdžia, sužinojusi, kad šis senukas talkina bažnyčioje, nutraukė pensijos mokėjimą. Tada kunigas Blynas, ant galvos užsidėjęs gražią skrybėlę, nuvažiavo pas Baranauską. Šis nežinojo, kad pas jį lankosi kunigas. „*Kodėl nebemokat pensijos?*“ – ramiai paklausęs nepažįstamasis. „*Dirba bažnyčioje, tegul ten jam moka. Mes nemokėsime!*“ „*Mokėsi!*“ – griežtai pasakė atėjusysis ir, užsidėjęs skrybėlę, pasuko durų link. Baranauskas išsigandęs bėgo paskui jį klausdamas: „*O kas tamsta būsi?*“ – „*Tarybinis pilietis!*“ – neatsisukdamas tvirtai atsakė interesantas.

Grįžęs į Šimonis, kunigas sužinojo, kad pensija zakristijonui jau atnešta į namus.

Kun. J. Lukšas, klausydamas svečio pasakojimo, nuoširdžiai juokėsi.

S. Zita prisimena „pokštą“ su varpu. Paskutinę dieną prieš išsikeliant į Antašavą, iškrito varpo šerdis. Zita to nežinojo. O į Skapiškį atkeltas naujas

kunigas J. Giedraitis *SJ* su tos pačios kongregacijos seserimis vienuolėmis Julija Runkelaite *PAMI* ir Maryte Giedraityte *PAMI*, žinodami apie varpą be šerdies, nutarė pajuokauti – kaip jausis Zita, skambindama ir neišgaudama garso. Paprašė jos paskambinti „Viešpaties angelo malda“ 12 valandą. Zita, nuėjusi į varpinę, iš karto pastebėjo nukritusią šerdi, tad nė nebandė išsiūbuoti varpo.

Kun. J. Lukšo paskutinė pastoracinės veiklos vieta –
Antašava (1976–1997)

Antašavoje, kaip ir Skapiškyje, apie kun. J. Lukšo patikimumą greitai plito garsas, tad atvažiuodavo žmonių ir iš labai toli.... Tie žmonės, kurie atsiversdavo ir priimdavo Sakramentus, buvo labai nuoširdūs. S. Zita nebeprisimena pavardės lakūno, kuris ne tik pats pasirengė ir priėmė Švenčiausiąjį, bet ir savo keturis vaikelius atvedė parengti Pirmajai Šv. Komunijai. O jis pats Švenčiausiąjį priėmė su ašaromis akyse.

Antašavoje mokyklos direktoriumi dirbo skapiškietis Albino Žilinsko sūnus Virgilijus (dabar Kupiškio Lauryno Stuokos-Gucevičiaus gimnazijos direktorius), kuris kadaise iš kun. J. Lukšo rankų priėmė Pirmąją Šv. Komuniją. Direktorius mokiniams nepriekaištaudavo, kad jie lanko bažnyčią, jų neterorizavo, apsimesdavo nieko nežinąs. Kai jam buvo išakyta patikrinti, kiek jo mokyklos vaikų yra bažnyčioje, pasakęs, kad tai ne jo mokiniai.

Vaikai labai mylėjo kun. J. Lukšą. Jų pagarbą ir dėmesį kunigui liudija kad ir šis faktas. Patalinti klebonui – klausyti išpažinčių – buvo paprašytas jaunas vikaras, kunigas iš Kupiškio. Tačiau visi vaikai sustojo prie savo klebono klausyklos – nusidriekė didžiulė eilė ne tik vaikų, bet ir tėvų, o prie svečio klausyklos – nė vieno žmogaus.

Antašavoje vieną dieną laidojo net keturių iš Sibiro parvežtų tremtinių palaikus – jiems buvo pastatytas gražus kryžius.

Seselė Zita buvo parengusi VII klasės mergaites labai gražiai deklamuoti eiles. Atgimimo priešaušryje jos kapinėse deklamuodavo tremtiniams skirtus posmus. Deklamuodavo taip, kad sovietiniai skaitovai, stovėdami prie tarybinių paminklų, nutildavo ir klausydavo posmų – mergaičių atmintinai sakomų itin jautriai, įtaigiai.

Dirbant Antašavoje, saugumas ir jo talkininkai turėjo nusileisti kunigui: jau ir laikotarpis buvo kitoks, be to, sovietiniai pareigūnai matė, kad kunigas jiems dėmesingas, pagarbus, neužgauna, liudija meilę, nors ištikimas savo tvirtiems įsitikinimams. Jie sakė, kad čia esąs tikras kunigas, vertinantis paprastumą. Tą tvirtino ir kambarys, kuriame nebuvo nė vieno kilimo.

S. Zita prisimena, kad Antašavoje buvo rodomas filmas „Kristaus gyvenimas ir mirtis“ – publika jauna, daug netikinčių tėvų. Šį filmą Antanas Tušla (jis pats ir filmuodavo renginius Antašavoje) rodė ne pirmą sykį. Tačiau tąsyk graudus vaikų verksmas jį taip paveikė, kad žmogus atsivertė. A. Tušla, vaikų verksmo sugraudintas, paprašė seserį Zitą pasilikti ir jam padėti: jis be Pirmosios Komunijos... Nors klebonas J. Lukšas jau sirgo, tačiau Antanas, gavęs katekizmą ir išmokęs, dar spėjo būti kunigo išklaustas ir iš jo rankų priimti Pirmąją Šv. Komuniją.

Kunigas savo dėmesingumu ir nuoširdumu gebėjo prakalbinti visus. Antašavoje viena mišri šeima – tėvas rusas, motina lietuvė – turėjo pulkelį vaikų ir visi jie buvo pakrikštyti.

Klebonas J. Lukšas kartu su seselėmis meldėsi už mokytojas komunistes ir skundikas: jos buvo gerai žinomos. Kunigas gerbė jas kaip ir visus kitus. Tai žinodamos, seserys vienuolės Zitutė su Petrute šias mokytojas 1997 m. kovo 9 d., mirus kun. J. Lukšui, pakvietė į laidotuves ir gedulingus pietus. Pačios „raudoniausias“, liūdnamai nustebusios, teiravosi: „*Kaip mus, tokias nevertas, kviečiate!?*“ Vienuolės džiaugėsi, kad jos atėjo į bažnyčią. Bažnyčioje, klausydamos gražaus kunigų giedojimo – laidotuvių šv. Mišiose meldėsi 33 kunigai, joms vadovavo Panevėžio vyskupas Juozas Preikšas – mokytojos tiesiog nebesuvaldė savo graudulio.

Kunigas J. Lukšas palaidotas 1997 m. kovo 12 d. Antašavos Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčios šventoriuje. Mylimo kunigo kapas ir šiandieną parapijiečių lankomas bei prižiūrimas.

Žr.: B. Kun. Juozapas Lukšas 1917 10 19*1944 03 25*1997 03 09, PVKA; Monsinjoras Jonas Juodelis. A + A. Kunigas jubilias Juozapas Lukšas (1917–1944–1997), *Katalikų kalendorius žinynas 1998*, Vilnius: Katalikų pasaulis, 1998, p. 273–274; Vasiliauskienė A. Kunigas Juozas Lukšas seselės Zitos Arbatauskaitės PAMI pasakojimuose, *Lietuvos aidas*, 2016, geg. 21, Nr. 109, 110, 111, p. 6–7; geg. 24, Nr. 112, 113, 114, p. 6–7; Vasiliauskienė A. *Monsinjoras Petras Baltuška*, Utena: Utenos Indra, 2011, p. 487; Vasiliauskienė A. Kunigas Leonas Lukšas (1923 10 03–1948 12 19–1997 08 04), *Kupiškis. Naujausi moksliniai lokaliniai tyrimai*, red. A. Jonušytė, Vilnius: Versmė; Kupiškis: Kupiškio etnografijos muziejus, 2016, p. 540–541; Vasiliauskienė A. Sėjo Dievo meilės grūdą. A+A Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos tarnaičių kongregacijos vienuolė s. Palmyra Petronėlė Pauliūtė (1925 04 06–2013 02 15), *XXI amžius*, 2013, kovo 22, Nr. 12, p. 9.

Monsinjoras Petras Meilus

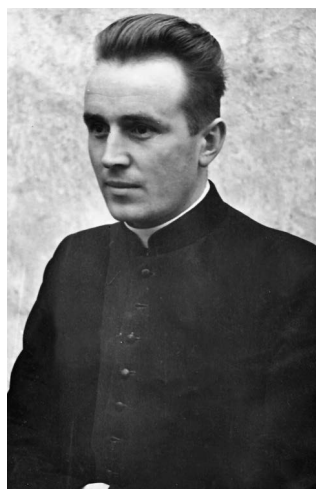
(1932 01 01–1963 04 10–2015 10 26)

2013 m. monsinjoras Petras Meilus, tik prieš metus atšventęs 80-metį, paminėjo 50 metų kunigystės. Sudėtingas monsinjoro kelias į kunigystę: nepaisydamas kunigų atkalbinėjimo nuo kunigystės dėl sveikatos, jis kantriai siekė svajonės, o tapęs dvasininku, kol leido sveikata, visiems nuoširdžiai patarnavo.

Laidotuvės

2015 m. spalio 28 d. Kauno arkikatedros šventoriuje išdygo naujas kauburėlis – skapiškietis mons. P. Meilaus kapas.

Iškilmingų laidotuvių šv. Mišių koncelebracijai vadovavo Kauno arkivyskupas metropolitas Lionginas Virbalas SJ, kartu meldėsi Kauno arkivyskupas emeritas Sigitas Tamkevičius SJ, Kaišiadorių vyskupas emeritas Juozas Matulaitis, Šiaulių vyskupas Eugenijus Bartu-

Petras Meilus. Iš Janinos Meiluvienės albumo

lis, Kauno vyskupas augziliaras Kęstutis Kėvalas, 65 kunigai, pilna arkikatedra tikinčiųjų, atvykusių iš parapijų, kuriose monsinjoras darbavosi, ir iš gimtojo Skapiškio...

Šv. Mišių metu giedojo Katedros sumos choras (vadovė Vita Liaudanskaitė-Vaitkevičienė), giedojo prof. Tomas Ladiga.

Pamokslo metu arkivyskupas emeritas S. Tamkevičius SJ supažindino su uolaus kunigo mons. P. Meilaus gyvenimu bei veikla, akcentuodamas jo kunigystės kelią: kelią į seminariją, kunigo darbus. Nors kun. P. Meilus itin troško dirbti savo gimtojoje Panevėžio vyskupijoje, tačiau paklusdamas vyskupui visą gyvenimą darbavosi septyniose Kauno arkivyskupijos parapijose ir net 29 metus – Kaune.

Pamokslininkas akcentavo: monsinjoras turto nepaliko, visa, ką gaudavo, – atiduodavo kitiems, sau pasilikdamas minimumą. „*Jei kunigas myli ne pinigą, – sakė arkivysk. S. Tamkevičius SJ – jis myli žmogų ir visą dėmesį skiria jam.*“

Arkivyskupas emeritas pamokslą baigė viltingai: „*Kas užims uolaus kunigo vietą? Pasišvęsti tarnystei – kunigystei – reikia drąsos. Tačiau Viešpačiui nėra negalimų dalykų. Tad melskime Aukščiausiąjį siųsti Lietuvai gerų kunigų.*“

Prie kapo duobės kalbėjo prel. prof. Vytautas Steponas Vaičiūnas OFS, pabrėždamas kunigystės svarbą, gebėjimą sovietmečiu išlikti tikru kunigu – nepasiduoti okupacinės valdžios vilionėms bei grasinimams.

Monsinjoro gimtasis Šeriškių kaimas.
Seneliai, tėvai, broliai...

5 kilometrai nuo Skapiškio (Kupiškio r.), už Čypelių, prie Žiogų kaimo palei Virbališkių mišką yra Šeriškių kaimas. Tai beveik kilometro ilgio smailios formos trikampis, apie 40 ha žemės.

Apie Šeriškių kaimo pavadinimo kilmę yra rašęs monsinjoras: „*Yra tokia istorija, kaip atsirado Šeriškio kaimo pavadinimas. Kai atvežė rusus į šį kampelį, reikėjo jam suteikti pavadinimą. Buvo du ūkininkai, kurių vieno vardas Šoras, kito – Martynas. Kaimas turėjo būti Martyniškis arba Šoriškis. Pirmasis į valsčių nuėjo Šoras ir pasakė, kad šis kaimas bus Šoriškis. Iš klausos rašant, įsivėlė klaida ir užrašė Šeriškis. Tai pasakojo mano mama.*“

Mat caro laikais prie Šeriškių kaimo buvo trikampis (apie 30 ha) laisvos žemės. Atvykęs matininkas siūlė tą žemę užrašyti garsiam apylinkės meistriui, būsimam Petro seneliui – staliui Aleksandruil Meilui (1857 (1855?)–1943 03 28). Jis 1892 m. vedė Veroniką Kiceinaitę (1862–1952 03 22) iš Čypelių kaimo ir išaugino du sūnus ir dvi dukras: Oną, Kazimierą (Petro tėvą), Zofiją ir Lionginą.

A. Meilus turėjo vieną dešimtinę prie Skapiškio, kitą – netoli Varnio ir trečią – kur gyveno. Tad daugiau žemės neėmė, atsisakė. Matininkas gi sakė: „*Neimsi žemės, tad sulauksit neregijų ir negirdų.*“ Ir iš tikrųjų, į tą apie 30 ha trikampį atkėlė penkias rusų sentikių šeimas, sukėlusias visiems rūpesčio. Po 1918-ųjų jie išpardavė savo žemę ir išvažiavo. Tuos 30 ha išpirko 10 ūkininkų: 10 ha ir vieną desinciną (tai 1 ha ir 10 arų) išpirko Čypiškių kaimo Juozas Mikoliūnas, 4 ha – Petras Čiurlys, per du sklypus po desinciną – Juozas Indreika iš Čypelių kaimo, per dvi vietas (desinciną ir mažiau) Jonas Kalnutis iš Virbališkių kaimo, 3 ha – Jonas Neniškis, 3 ha – Virbickas iš Kreipšių kaimo, 4 ha – Lionginas Malinauskas,

Kazimieras Kiaulėnas (desincina) iš Žiogų kaimo, Kazimieras Meilus (desincina), Tonkūnienė (desincina). Ir liko dar nedidelis pievos trikampėlis.

O sūnus Kazimieras savo tėvui vis sakydavo: „*Būtum paėmęs žemės, ji būtų atitekusi vaikams ir vaikaičiams.*“

Albinos Boikaitės (1894 07 04(?)–1974 03 01), kilusios iš Vėželių kaimo, 1921 m. nutekėjusios į Čypelius, ir Kazimiero Meilaus (1895 05 25–1962 06 28) – sutuokti Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčioje – šeimoje augo keturi sūnus (dukra Emilija, gimusi 1923 m., mirė pusantrų metų, susirgusi vadinamąja jadra – vėjaraupiais).

Namai buvo sudegę per Pirmąjį pasaulinį karą, tad Kazimieras Meilus pasistatė namus ir Čypelių kaime gyveno iki 1929 m.

Trys sūnūs: Povilas (1921 12 12–2007 03 31), Alfonsas (1926 02 ...–1948 07 12) ir Vytautas (1929 05 25–2008 03 21) gimė Čypelių kaime. Jauniausias A. ir K. Meilų sūnus – mons. Petras gimė 1932 m. sausio 1 d. jau Šeriškių kaime.

Petro kaimynė Aldona Neniškytė

Šeriškių kaime gyveno trys šeimos: Kazimieras Meilus, Jonas Kalnutis ir Jonas Neniškis. Jonas Neniškis (1909–1959) atėjo kaip užkuryš Vizbicko dukrai Veronikai (1904–1993), kuri su tėvu gyveno Šeriškių kaime. Veronikos ir Jono Neniškių šeimoje augo keturi vaikai: Boleslovas (1932–2002), Aldona (gimusi 1935 m. gruodžio 13-ąją), Jonas (1938–2017) ir Vladislova (gim. 1946 m.). Meilų ir Neniškių trobas skyrė tik Kalnučio troba, tad vaikai iš savo kiemų „susirėkindavo“. Aldona Survilienė (Neniškytė) visą gyvenimą bendravo su Petru Meilum – vaiku, jaunuoliu, klieriku, kunigu, monsinjoru... Straipsnio autorė nuoširdžiai jai dėkinga už papasakotus atsiminimus.

Aldona prisimena, kaip syki ji nuėjo į mišką (miškas buvo visai šalia Neniškių sklypo). Skindama uogas išgirdo, kad kažkas labai piktai suurzgia ir nutyla, ir vėl suurzgia, ir vis pikčiau. Išsigandusi parlėkė į namus ir šaukia: „*Tėte, tėte, vilkas mūsų ovį droško (avį drasko – tarmiškai)!*“

Tėtė pasičiupo šakes ir liepė rodyti, kur... O ten, pasirodo, Petras šunį tąso, o tas ir urzgia.

Būdama keturiolikos metų Aldutė neteko dešinės kojos. Nepasidavė nevilčiai, vaikščiojo su ramentu, vėliau dviem, dabar – turi specialų vežimėlį... Nuėjo ji riešutauti, kad lengviau būtų, viena ranka įsikabino į šaką ir skina. Petras pamatęs labai išsigando – pamanė, kad ji „pasikabinusi“ (t. y. pasikorusi), pribėgo ir šaukia: „*Ar tu gyva, ar gyva!*“

Aldona džiaugiasi, kad Petras ją išmokė groti armonika. Išmoko megzti. Mezgė visiems... ir Petru. „*Sunkus buvo pokario laikas – bado metai, tačiau išgyvenome vienas kitą paremdami, vieni kitiems padėdami*“, – pasakoja A. Survilienė. Labai gera buvo Petriuko mama, tad Aldutė ją vadindavo „dėdinyte“ – ji dalydavosi maistu.

Tragiškas Stasėnų šeimos likimas

Už Meilų sodybos, už krūmelių, buvo Stasėnų vienkiemis, tačiau kaimas jau vadinosi Žiogai. 1948 m. sausio 21 d. Žiogų kaime nužudytas 44 m. amžiaus Lionginas Stasėnas su 30 metų žmona Emilija Stasėniene (Rudinskaite). Našlaičiai

palikti 6 vaikai: Leonas, Juozas, Algirdas, Henrikas, Genovaitė ir visai mažytis Vladas. Tai buvo pati žiauriausia ir baisiausia tragedija Skapiškyje ir jos apylinkėse. Aldutei Neniškytei tada buvo apie 11 metų.

Našlaičiai vaikai nuėjo pas senelę, Liongino pamotę, bet po kurio laiko sugrižo į savo namus. Vėliau pas juos atsikėlė pagyvenusi davatkėlė, vadinama Ciotka (jos pavardė buvo Murnikova). Ciotka gamino vaikams valgyti, nurodydavo, kokius darbus reikia atlikti, ir visi vaikai stengėsi dirbti. Kad lengviau būtų gausią šeimyną išmaitinti – laikė karvę. Stasėniukai išaugo gerais žmonėmis. O Henrikas daug bendravo su netolimu kaimynu Petru – abu turėjo gerus balsus, absoliučią klausą. Henrikas Stasėnas ilgą laiką, kol buvo choras, giedojo Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčios chore. Deja, daugeliui giedotojų iškeliauvus į Amžinybę, kitiems, sulaukusiems garbingo amžiaus, nebepajėgiant iš tolimesnių vietų pasiekti šventovės, choras mažėjo, o svarbiausia, mirus vargonininkui Leonardui Juškėnui (1939 01 25–2013 03 18), Skapiškyje dirbusiam nuo 1962 m. iki mirties, choras sunyko – nebėra kam gyvybiškai būtų svarbus giedojimas bažnyčioje. Nors retsykiais į bažnyčią atėję keli balsingi parapijiečiai pagieda kelias giesmes – tarp šių giedotojų išsiskiria sodrus ir gražus H. Stasėno balsas. Nuo 2017 m. chorui vadovauja Asta Davolienė.

Šeriškių kaimas ištuštėja

1950 m. susikūrus kolūkiams, Šeriškių žemę atidavė miško zonai. 1956 m. apšodino eglutėmis. Po kelerių metų iš lėktuvo nupurškė lapuočius, kad jie išnyktų ir geriau augtų eglynas.

Netrukus visi Šeriškių gyventojai paliko savo vietovę. Kazimieras Meilus išsikėlė į Čypelių kaimą, Neniškis – į Totorių kaimą, o Marijona Kalnutytė – į Skapiškį.

V. Kiceinaitės brolis, Kazimiero krikšto tėvas Justinas Kiceina (žmona Anastazija Balytė), neturėdamas savo vaikų, visą 7 ha žemę užrašė krikšto sūnui. Kazimieras, vedęs A. Boikaite, gavo ir pasiginės žemės.

A. Boikaitės tėvai Juozapas Boika su Ona Andreikaite susilaukė trijų dukrų: Marijonos (Mikėnienės, gyveno Jokšiuose), Albinos (Meiluvienės, gyveno Šeriškiuose) ir Emilijos (Stukienės, gyveno Tatkonyse). 12 ha žemės plotą seserys pasidalijo pagal žemės kokybę. Albinai teko 4 ha. Tad Kazimieras Meilus turėjo 14 ha žemės (3 ha tėvo, 4 ha kraitinės ir 7 ha – krikšto tėvo). Tačiau žemė buvo labai išmėtyta ir, kaip sako monsinjoras: „Tėvas labai vargo, tačiau šnekėjo, kad žemė nesudegs – tai tvirčiausias turtas... O atėjo tarybiniai laikai ir žemė... „sudegė.“

Petro brolis Alfonsas

Petro senelis Aleksandras Meilus turėjo išsigijęs gerų įrankių, ne tik gamino reikalingus daiktus, bet ir dengė stogus. Juo pasekė vaikaitis Alfonsas. Jis pats susitaisė varstotą, ėmėsi meistravimo darbų. Pasak monsinjoro Petro, „brolis turėjo geras rankas, buvo ir šiaučius, ir kriaučius, labai gabus ir labai troško mokslo, deja, susirgęs džiova, mirė eidamas 23-ius metus“.

Kazimieras Meilus, kaip ir jo tėvas Aleksandras, viską mokėjo pasidaryti pats. Dirbdavo labai ilgai, tačiau gražiai. Dėl jo ilgo darbo Aleksandras ant sūnaus pykdavo.

Petro dėdė Lionginas

K. Meilaus brolis Lionginas (1902–1985) tarnavo Nepriklausomos Lietuvos kariuomenėje 1922 m. Šančiuose. Ten susipažino su būsima žmona Antanina. 1924 m. ją vedė ir apsigyveno Šeriškių kaime – giminėje. Antanina, miesto mergaitė, nemokėjo žemės ūkio darbų ir jai sunku buvo įaugti į kaimo gyvenimą – ji dirbo tik virtuvėje. 1925 m. jiems gimė sūnus Petras, 1927 m. – dukra Elena. Lionginas suprato, kad vienas negalės išlaikyti šeimos, tad jie 1929 m. pardavė žemę su namais Kazimierui ir išsikėlė į prie Kauno esantį Merkio dvarą Lapėse. Čia Lionginas įsidarbino darbininku. Iš čia pateko į Sibirą, iš kurio sugrįžo tik po 15 metų. Nepriklausomybės Lionginas nebesulaukė: tvirtą vyrą, važiuojantį dviračiu, suvažinėjo furgonas.

Būsimojo monsinjoro tėvas Kazimieras 1929 m. rudenį namus atsigabeno į Šeriškius.

Petro brolio Vytauto šeimos tragedija

Monsinjoro brolis Vytautas Meilus dirbo miške ir nestojo į kolūkį. 1973 m. rugsėjo 24 d. sudegė jo namai, nepagydomai apdegė žmona Alfonsa. O gaisras buvo visai netikėtas, jį matė ir kunigas Petras, tuo metu iš Ukmergės atvykęs aplankyti mamos, gyvenusios su brolio Povilo šeima. Sugalvojo aplankyti ir netoliese gyvenusį brolių Vytautą su šeima: žmona Alfonsa Mikėnaite ir dviem mažomis dukrytėmis Janina (Pajuodienė, gyvena Naiviuose) ir Lina (gyvena Paberžėje, prie Kupiškio).

Išlydint iš namų svečius, dingo elektra. Alfonsa, labai bijodama tamsos, nusprendė į gėstančią lempą įsipilti žibalo. Tačiau sumaišė greta stovėjusius bakelius: vietoj žibalo paėmė benzino, kurį pradėjus pilti užsiliepsnojo lempa, ugnis griebė viską. Moteris, pastačiusi benzino bakelį, čiupo dukreles: vieną metukų Liną ir penkerių Janytę, išnešė jas iš namo, nunešė toli. Pati bėgo į vidų išnešti bakelio su benzinu, tačiau jai prisiartinus, šis sprogo ir Alfonsą pagavo liepsna. Pro šalį arkliau važiuavęs Alfonsos pusbrolis Antanas Mikėnas, sprogimo garso išsigandusio arklio išmestas iš vežimo, skubėjo į pagalbą, tačiau ilgai negalėjo užgesinti degančios moters. Ligoninėje jai reikėjo perpilti kraują. Pusbrolio kraujo grupė atitiko, bet pražiūrėta, kad jis sirgo gelta, ir tai pagreitino mirtį: Alfonsos nepavyko išgelbėti. Ji beveik mėnesį kankinosi Kauno klinikose ir mirė prieš pat Velykas.

Našlys V. Meilus su dviem mažomis dukrytėmis vedė antrą žmoną Aldoną Žigulytę-Jankauskienę iš Pandėlio. Ji taip pat buvo našlė (vyras buvo pats pasitraukęs iš gyvenimo – pasikorė), turėjo dvi dukras – Laimą ir Viliją Jankauskaites.

V. ir A. Meilų šeimoje 1976 m. rugpjūčio 31 d. gimė sūnus Albinas (gyvena Pandėlyje). V. Meilus mirė 2008 m. kovo 21 d., palaidotas Švedukalnyje, Mityvos kapeliuose.

Petro Meilaus mokslai

Mokėsi Šiurpiškėse, Skapiškyje, Kupiškyje, Pandėlyje, kunigų seminarijoje – mokslą pertraukdavo liga...

Šiurpiškių pradžios mokykla, Skapiškis

1939 m. rugsėjo 1 d. septynerių metų Petras Meilus pradėjo lankyti Šiurpiškių pradžios mokyklą ir 1943 m. baigė keturis skyrius. Juos mokė Bronius Jakavonis, Jusius, vėliau Balytė. Monsinjoras yra prisiminęs kun. Antaną Kietį (1905 01 14–1936 06 26–1996 05 19): jo brolis Vytautas iš šio kunigo priėmė Pirmąją Šv. Komuniją. Į Šiurpiškes atvažiudavęs kunigas Juozapas Bardišauskas (1898 01 18–1925 06 14–1951 05 27), kaip pasakojo straipsnio autorei monsinyoras, mėgdavęs kartoti: „Šiurpiškės, o jūs visai nepašiurpę.“

Baigęs keturis skyrius Šiurpiškėse, penktą skyrių lankė Skapiškyje (mokykla tuo metu buvo įsikūrusi vadinamosiose kazarmose), ją baigė 1944 m.

1944 m. vasarą Skapiškyje bei apylinkėse ėjo frontas – tęsėsi vokiečių ir TSRS karas. 1944 m. rudenį Skapiškio progimnazija buvo atidaryta Vaduvų kaime (nuo Skapiškio 9 km), buvusioje pradžios mokykloje (Skapiškyje nebuvo patalpų, vienuolyno mokykla buvo sugriauta). Iš Šiurpiškių susidarė 14 km, tad Petras dėl didelio atstumo mokyklos nelankė, o jo draugai buvo priimti į antrą progimnazijos klasę.

1945 m. rudenį mokykla perkelta į Skapiškį ir veikė keliuose išlikusiuose žydų namuose. P. Meilaus Skapiškyje užbaigto penkto skyriaus neužskaitė, tad reikėjo lankyti pirmąją progimnazijos klasę, o jo draugai jau buvo trečioje. Tuo metu direktoriumi dirbo mokytojas Vladas Merkevičius. Jis, būdamas kairiųjų pažiūrų, konfliktavo jau nepriklausomos Lietuvos (Smetonos) laikais, o 1940 m. tribūnose aktyviai šlovino sovietų valdžią. Tad geresnio kandidato į Skapiškio mokyklos direktoriaus postą ir negalėjo būti: 1940 m. atidarius progimnaziją jis tapo direktoriumi, pareigas ėjo iki 1947 m. Vokiečių okupacijos metu, kaip pasakoja Vidmantas Markevičius, jį norėta sušaudyti, tačiau skapiškiečiai rinko parašus, aiškindami, kad V. Merkevičius ne toks jau aršus sovietininkas, todėl liko gyvas. V. Merkevičius augino du sūnus: Vladą, Vytautą ir dukrą Birutę (Žilinskiene). Birutė Merkevičiūtė kartu su Žiedūne Zubavičiūte-Zaveckiene buvo vienos pirmųjų aktyvių Skapiškio komjaunuolių.

Vėliau direktoriaus pareigas ėjo patriotas Jonas Beleckas.

Kartu su Petru mokėsi Vytautas Marčiūnas (1932–apie 1970) iš Totorių kaimo, Antanas Čeika iš Vėželių kaimo. Vėliau, Čeikos šeimos narius vežant į Sibirą, Antanas pabėgo į Garliavą, dirbo traktorininku jau Čaikos pavarde, kol į Garliavą iš Kauno atvažiavo bendramokslė Burokaitė ir viską „išaiškino“.

Kad P. Meilus lankė bažnyčią, Skapiškio mokykloje niekas nieko nesakė. Tačiau kai per Kalėdas nenuėjo į pamokas, buvo baramas. O už bausmę liepta ranka perrašyti istorijos vadovėlį. Rašė ir per pertraukas – keturis mėnesius (sausį–balandį), bet perrašė...

Jaunuolių protestas prieš sovietų vadovus

Monsinjoras yra pasakojęs, kad po vieno ilgai užsitęsusio vakaro Skapiškio progimnazijoje trys mokiniai likosi nakvoti – nė vienam nesinorėjo eiti 5 kilometrus į Šeriškius. Laikydami save dideliais patriotais iškrėtė pokštą. Vienas iš jų, prapjovęs portrete Stalino lūpas, įdėjo cigaretę. Valytoja, pamačiusi išniekintą

portretą, nubėgo pranešti tą vakarą budėjusiai mokytojai, jų auklėtojai Aliutei Markevičiūtei. Ji, niekam nesakiusi, prispyrė tris drąsuolius, ir šie prisipažino. Liepė kuo greičiau nupirkti portretą (jų tuomet buvo pilna parduotuvėje) ir pakabinti. Mokytojai išaiškinus, kuo galėjo baigtis šis pokštas jiems, jų šeimoms ir net giminei, vaikinių didvyriškumas, kaip yra sakęs monsinjoras, bematant išgaravo. Portretas buvo greitai pakabintas ir apie jų protestą prieš sovietų valdžios vadovus niekas daugiau nesužinojo.

Kupiškio vidurinėje mokykloje

P. Meilus, 1949 m. baigęs Skapiškio progimnaziją, mokslus tęsė Kupiškio perreformuotos vidurinės mokyklos (tais metais įvykdyta mokyklos reforma) aštuntoje klasėje. Nuo Šeriškių iki Kupiškio 20 km. Tad turėjo kambarį, gyveno kartu su Stasiu Kytra. Vidmantas Markevičius prisimena, kad dažnai lankydavęsis pas juos. Kaip pasakojo straipsnio autorei P. Meilus, jis kas dvi savaites eidavo į namus atsinešti maisto. Rudenį namus pasiekdavo per 4 valandas – apie 12 valandą nakties, mat mokėsi popietinėje pamainoje ir pamokos baigdavosi 8 val. vakare. Naktį pareidavo, o kitą dieną po pietų vėl reikėdavo iškelti.

Kupiškio vidurinė mokykla (mokyklos direktorius Lionginas Jonuška, 1895–1960 01 10) turėjo keturis pastatus, kuriuos moksleiviai buvo įvardiję savaip: centrinė, grabelis (mokyklos kieme – dvi klasės), bunkeris (Vytauto gatvėje raudonų plytų mūrelis) ir ramovė (buvęs karininkų pastatas). Tai dabartinės, naujosios Kupiškio L. Stuokos-Gucevičiaus gimnazijos ankstesni pastatai (direktorius Virgilijus Žilinskas).

Šioje gimnazijoje kartu su Petru mokėsi skapiškiečiai Dalia Bukauskaitė, Teresė Balčiūnaitė (Gečienė), Aldona Baltrūnaitė (Raišienė), Vytautas Liutkevičius, Vidmantas Markevičius, Povilas Vizbaras, Stefa Kazakevičiūtė, Linas Juozėnas, Stasys Kytra ir kt.

Mokantis Kupiškio gimnazijoje 1950 m. klasės draugai per Kalėdas nenuėjo į mokyklą. Tada juos saugumietis kvietėsi po vieną į kabinetą ir klausinėjo, ant stalo pasidėjęs brauningą (pistoletą): „Kokią mokyklą lankai?“ – „Kupiškio“, – atsakė Petras. „Ne Kupiškio, o tarybinę!“ – riktelėjo saugumietis. – *Tarybinę mokyklą lankai, o eini į bažnyčią! Kodėl?*“

Saugumietis, dar ilgokai pašūkaęs, tam kartui paliko ramybėje.

Petro liga

Monsinjoro brolis Alfonsas, kaip jau minėta, mirė džiova. Vaikystėje Petras miegodavo kartu su broliu Alfonsu, tad ir jis užsikrėtė šia liga. Brolis Vytautas, irgi miegojęs kartu, neapsikrėtė, matyt, jo organizmas buvo stipresnis. Brolis Povilas susirgo po daugelio metų, tačiau greit išsigydė. Ir Petras būtų lengvai išsigydęs, jeigu nebūtų jo išgašdinę senesni ligoniai ir jis būtų laiku gydėsis.

1950 m. gydytojas Marčiukaitis, nustatęs atvirą džiova, balandžio mėnesį Petrą paguldė į Kupiškio ligoninę. Petru žadėjo daryti pneumotoraksą: tarp pleurų leidžiamas oras suspaudžia plautį ir jis užgyja. Tačiau tuo metu ligoninėje gulėję vyrai prigąsdino 18-metį vaikina, kad tai pakenks plaučiams, ir šis pabėgo iš ligoninės. Iki rudens Petras dirbo namuose ir nesigydė.

Rudenį nuvyko į mokyklą. Tačiau grįžusio į mokyklą nepriėmė – serga užkrečiama liga. Prisistatė gydytojas. Petras buvo griežtai išbargas, kodėl pabėgo iš ligoninės. Gydytojas su širdgėla kalbėjo: „Ar tu žinai, kas tavęs laukia? Kodėl pabėgai? Dabar reikės važiuoti į Vilnių operacijai! Tikriausiai suauge pleuros!“ Taip ir buvo. Pabandė pneumotoraksą – oras spaudžia ne ten, kur reikia.

Buvo praleistas tinkamas gydymo laikas, tad Petras buvo išsiųstas į Vilnių operuoti. Petras džiaugėsi, kad visur jį vedžiojo Dievas. Pirmąsyk atvykęs į Vilnių, netikėtai sutiko vieną skapiškietį, kuris jį nuvedė į bendrabutį pas kitą skapiškietį Leoną Mažeikį (mokytojos Stasės Mažeikytės brolių, gimusių 1931 m. vasario 16 d., dabar gyvenantį Ukmergėje), tuo metu besimokiusį Miškų ūkio technikumė ir gyvenusį technikumė bendrabutyje. Leonas ėmėsi globoti kraštietį – tris naktis priglaudė miegoti vienoje lovoje. Mat Petro, atvykusio į Vilnių, gydytojais iš karto į ligoninę nepaguldė.

Ligoninėje Petras gulėjo du mėnesius ir 1951 m. sausio 5 ar 6 dieną jam padarė ekstrapleurinę operaciją: laužė šonkaulius (tai baisus skausmas, nustojus veikti vaistams, pasakoją monsinjoras) ir tarp pleurų leido specialią alyvą. Petras džiaugėsi, kad operacija labai gerai pavyko. Tačiau jis galėjo gulėti tik ant nugaros. Sugrįžęs į namus, po trijų mėnesių vėl važiavo į Vilnių – turėjo pasirodyti gydytojams.

Mokslas Pandėlio vidurinėje mokykloje, nesibaigiančios ligos

Dėl ligų praleidęs metus, 1951–1952 m. Petras sugrįžo į Kupiškio vidurinės mokyklos devintą klasę. Skapiškyje užsienio kalba buvo vokiečių, Kupiškyje – prancūzų, tačiau iš Skapiškio atvykusiai 10 mokinių grupei ir toliau buvo dėstyta vokiečių kalba. Petru sugrįžus į mokyklą, jo bendraklasiai jau buvo dešimtokai ir tik jis vienas devintokas, mokėsi vokiečių kalbą. Tad Petras 9-ą prancūzų kalbos klasę lankė kaip laisvas klausytojas. Kitais metais jam buvo pasiūlyta važiuoti į Pandėlį, nes ten dėstyta vokiečių kalba. Tad 1952–1953 ir 1953–1954 m. m., t. y. 10-oje ir 11-oje klasėje Petras mokėsi Pandėlyje.

Nebaigus vienuoliktos klasės, 1954 m. kovo viduryje iki 40 laipsnių pakilo temperatūra. Brolis parsivežė Petrą namo. Mama sugirdė aspirino, temperatūra kuriam laikui nukrito, paskui vėl staigiai pakilo. Nuvežus Petrą į Skapiškį pas gydytoją Igną Vaitošką (1909 11 07–1983 12 22), jis nualpo – liga persimetė į kairį plautį. I. Vaitoška liepė kuo skubiau ligonį vežti į Kupiškį, bet ten keitėsi daktarai, tad Petras kovo 16 d. buvo nusiųstas į Rokiškį, čia gydėsi balandžio, gegužės ir birželio mėnesiais pas jauną gydytoją Romualdą Guzikauskienę (greitai tapusia tuberkuliozės dispanserio vyr. gydytoja). Gydytojais pastebėjo išsėtinę sklerozę visuose plaučiuose, ligos židinius ir žaizdas. Ilgai laikėsi aukšta temperatūra. Žaizda plaučiuose neužsitraukė. Birželio 29 d. Petrą parsivežė namo, o kitą dieną jis išvyko į Kauno Raudonojo Kryžiaus ligoninę. 1954 m. liepos 5 d. jam padarė operaciją – norėjo atplėšti pleuras ir pripūsti oro (pneumotoraksas), paskui daugiau kaip metus traukė pūlius. Kasdien ištraukdavo po litrą pūliuoto skysčio. Vėliau skysčio pradėjo mažėti – suaugo pleuros ir nebebuvo vietos rinktis pūliams.

1955 m. gegužės mėnesį pasibaigė vieno šono gydymas. Petrą paleido atos-
tų, davė kvietimą naujai operacijai rudenį.

Petrui nuvažiavus į Vilniaus tuberkuliozės dispanserį, gydytojai, patikrinę Petrą, pasakė, kad nebėra žaizdos ir operacija nebereikalinga. Grįžus į Rokiškio tub. dispanserį, Petrui patvirtino tą patį. Tik Kupiškio tub. dispanseryje pasakė, kad yra žaizda ir reikalinga operacija. Tačiau Petras operacijos nebedarė – gydėsi vaistais.

1957 m. dėdė – motinos brolis – iš JAV atsiuntė 50 gramų streptomicino. Gydytojai leido kasdieną po vieną gramą. Vėliau, gydantis pas I. Vaitošką, jam buvo leidžiamas tarybinis streptomincinas.

Kadangi Petras gerai mokėsi, jam buvo išduotas mokyklos baigimo atestatas nelaikius egzaminų, tik sumažinus vienu balu visų dalykų vertinimus.

Kelias į kunigystę

Petrui buvo 5 ar 6 metai, kai Skapiškyje, Gerojo Ganytojo šventėje, vienas kunigas – tai galėjo būti vikaras Ignas Šaučiūnas (1905 12 16–1933 04 01–1991 03 08), 1933–1938 m. dirbęs Skapiškio parapijoje – pamokslo metu pasakė, kad kunigas dėl Kristaus atsisako šeimos. Petriukui tada nesąmoningai šovė mintis: „*Man reikės atsisakyti šeimos: palikti mamą, tėtį... Kaip aš galiu palikti šeimą?*“ Šią, tuomet jį sujaudinusią, mintį monsinjoras prisiminė iki pat mirties.

Tvirti tikėjimo pagrindai Petrui susiformavo jau vaikystėje. Seneliai buvo uolūs katalikai: senelis Aleksandras Meilus pavaduodavo vargonininką – mokėjo giedoti Mišparus. Jo sūnus Kazimieras (Petriuko tėtis) buvo kaimo kantorius. Šeriškių kaime buvo daug giedotojų. Visi Aleksandro sūnaus Kazimiero vaikai turėjo gerus balsus ir muzikinę klausą, tad visi giedojo chore. Ir Petrui neteko būti klapčiuuku (patarnauti kunigui prie altoriaus Mišių aukoje), jis iš karto „*pasikėlė link vargonų*“ – džiaugsmingai pasakojo monsinjoras, visą gyvenimą turėjęs gerą balsą ir retą klausą.

Skapiškio bažnytiniame chore

1948 m. birželio mėnesį į Skapiškį atkeltas vikaras kunigas Laimingas Feliksas Blynas (1922 04 15–1945 04 29–2002 03 26) ėmė organizuoti chorą. Į chorą jis ragino kalėdodamas, taip subūrė vaikų ir jaunuolių, kaip pats kunigas vadino „*plėšikų chorą*“. Paaugliai įsijungė į suaugusiųjų chorą. „*Saldu ant širdies, prisiminus Skapiškio chorą!*“ – džiaugėsi straipsnio autorei monsinjoras, chore pradėjęs giedoti nuo 1948-ųjų, būdamas 16 metų. – „*Kunigas vis sakydavo: vaikai, taip garsiai nešaukit! O mes rėkdavom – net mėlyni!..*“

Dirbant kun. L. F. Blynui į Skapiškį atvyko vargonininkas Vytautas Četkauskas (1910 10 28–1986 02 21), vadovavęs chorui. Vėliau, kunigaujant Valentinui Šikšniui (1914 08 04–1939 06 03 (06?)–1984 12 08), iš Panevėžio atvyko naujas vargonininkas Povilas Bučys (1921 11 27–1989), Skapiškyje dirbęs 1954–1962 m.

Talkinant kun. L. F. Blynui Skapiškio bažnyčios choras parengė penkias lotyniškas Mišias: „Tercia“, „Liudviko Mišias“, „Pastorall“, „Salve Regina“, „Gruberio Mišias“. Chore giedojo net 10 bosų. Monsinjoras išsiminęs Aldonos Kytrienės (1932 01 01–2015 11 19), seserų Palionyčių: Elenos Juodviršienės ir Rožės Vaitiekūnienės, Onos Žiogūnaitės-Pajedienės (1918 04 16–1999 01 21), Stasės Sventickaitės-Čaplinskienės sopranus bei daugelį kitų...

Kunigystės troškulys

Sulaukus 16 metų Petruui kilo didžiulis noras tapti kunigu, džiaugėsi, kad šis noras nedingo visą gyvenimą. Iš kur kilo toks noras, monsinjoras negalėjo paaiškinti: „*Nors mirt reikėtų, bet būsiu kunigu!..*“

Skapiškio klebonas kun. Juozapas Lukšas (1917 10 19–1944 03 25–1997 03 09) jį nuo šios minties atkalbinėjo: „*Esi ligonis, užimsi vietą sveikam!..*“ Tačiau Petro prašomas, parašė *Testimonium* (rekomendaciją į kunigų seminariją).

1957 m. P. Meilus kartu su Jonu Džiugeliu (iš Vaduvų) parašė pareiškimus į kunigų seminariją. Tačiau tą rudenį iš kariuomenės sugrižo klierikai ir jų nepriėmė – nebeliko vietų. Tuometinis seminarijos vedėjas kun. L. F. Blynas Petruui parašė: „*Petrai, tu ligonis. Grižta seminaristai iš kariuomenės, vietų nebus, tavęs nepriims!*“

Petras – seminaristas

1958 m. Petras vėl parašė pareiškimą į Tarpdiecezinę kunigų seminariją Kaune. Birželio pabaigoje gavo pakvietimą atvažiuoti į egzaminus.

Tais metais 28 jaunuoliai buvo parašę pareiškimus į seminariją, bet priimti tik 24. Iš Panevėžio vyskupijos išstojo 11. Tai pats didžiausias tuo metu klierikų kursas seminarijoje. Baigė 16 klierikų, tačiau prisidėjo dar du – vienas grįžęs iš kariuomenės, kitas – vyresnio kurso, tad 1963 m. balandžio 10 d. išventinta 18 kunigų. Trys iš jų buvo paskirti į Panevėžio vyskupiją: Antanas Vytautas Zakrys (1938 04 30–1963 04 10–1995 06 08), Petras Krasauskas (1935 08 13–1963 04 10–1998 02 13) ir Povilas Miškinis.

Monsinjoras džiaugiasi, kad seminarijoje pasveiko, per visus mokymosi metus gerė vaistus. Monsinjoras straipsnio autorei yra kalbėjęs apie 15 metų trukusį vaistų gėrimą: „*Pūdais išgėriau.*“ Stebėjosi, kad tiek vaistų išgėręs, dar gyvas. Pasveikęs gerė dar metus. Tačiau baigėsi vienos ligos, prasidėjo kitos – sustreikavo širdis. 2013 m. straipsnio autorei lankantis monsinjoro bute klebonijoje ir mons. P. Meilui atidarius pakabinamą spintelę, pasirodė įvairaus dydžio buteliukai, dėžutės. „*Čia mano vaistinė!*“ – pamatęs mano smalsų žvilgsnį, tarė monsinjoras. – *Galui ir tau duoti! Man jau tiek jie nusibodo, bet be jų nebegaliu...*“

Seminarijoje klierikas Petras ne tik mokėsi, bet ir dirbo vargonininku.

Nesėkmingos saugumiečių pastangos

Ištojus į seminariją du tris kartus per metus kviesdavo į saugumą, o parvažiavus atostogų į kaimą, – dar ir į Kupiškio rajoną.

Rudenį, nuvažiavus į seminariją, reikėdavo „prisiregistruoti“ pasų skyriuje, o ten laukę saugumiečiai bandė užverbuoti agentais.

Monsinjoras autobiografijoje, atsiųstoje mokytojai Stasei Mažeikytei, 2011 m. rugsėjo 19 d. rašė: „*Gerai, kad mane perspėjo Skapiškio klebonas J. Lukšas ir pamokė, ką kalbėti, kad nepakliūčiau į jų pinkles. Ir kokias gūdžias rezgė pinkles! Tik Dievo malonė apsaugojo, kad neįkliūčiau į jų gudrybių tinklą. Čia reikėtų specialiai aprašyti... Vienam studentui Kaune praeitą vasarą plačiai papasakojau apie saugumo piktus planus. Jis viską užsirašė į diktofoną. Būtų galima knygą parašyti!*“

Ne kartą saugumiečiai klierikui Petruui yra kalbėję: „*Norim tave padaryti tarybinu kunigu.*“ „*Aš ir esu tarybinis!*“ – atsakydavo klierikas Petras. „*Koks gi tu*

tarybinis?!“ – pasityčiodami ir pasišaipydami klausdavo saugumiečiai. „Ar galiu būti dar tarybiškesnis: pasas tarybinis, baigiau tarybinę mokyklą, gyvenu Tarybų Sąjungoje! Tad koks tarybiškesnis dar galėčiau būti?“ – „Pats nesupranti, ką kalbi“, – sumišę atsakydavo saugumiečiai.

Sykį klieriko Petro paklausė: „Ką darytum, jeigu seminarijoje būtų slapta organizacija?“ – „Nemanau, kad ji seminarijoje galėtų būti, o jeigu atsirastų, visi turėtume pranešti seminarijos rektoriui.“

Ne kartą klieriką kalbino ir ragino: „Pasirašyk, kad mums padėsi!“ – „Aš atvažiuoju mokytis!“ – atsakydavo Petras.

Klierikas Petras seminarijoje buvo paskirtas dekanu. Seminarijoje rudenį, per Kristaus Karaliaus šventę (spalio 25 d.), būdavo pirmo kurso klierikų „įvilktuvės“. Tuo metu į seminariją priimdavo tik po penkis klierikus (tokia padėtis tęsėsi 10 metų). Įvilktuvių proga kiekvienas klierikas gaudavo lotynų kalbos žodyną, knygą „Gyvenimo mokykla“ ir Šventąjį Raštą. Šiuos leidinius klierikams turėdavo duoti jų dekanas. Pas dekaną Petrą atėjo vienas klierikas ir atnešė penkias knygas, kurias patarė padovanoti kiekvienam naujam „įvilktajam“. Petras pasiteiravo, ar žino apie tas knygas seminarijos rektorius. Nesulaukęs aiškaus atsakymo, pats nuėjo pas rektorių prof. Viktorą Butkų (1923 01 18–1945 09 15–1993 07 15).

Rektorius, susipažinęs su knygomis, pasakė: „Už tas knygas uždarys seminariją!“

1963 m. kovo 5 d. visus septynis klierikus iškvietė į saugumą. Kitus paleido, o Petrą pasiliko. Saugumietis Pociūnas į jį kreipėsi vardu (kasmet kviesdavosi ne po kartą, tad žinojo ir vardą).

„Rašyk, kokias knygas gavai“, – davė popieriaus lapą ir išėjo. Sugrįžęs po penkių valandų pasiteiravo, kur padėjo knygas. Petras pasakė, kad knygas nunešė rektoriui. Saugumietis tarsi apsidžiaugė ir paklausė, kas buvo paskui, kur likosi tos knygos. – „Rektorius liepė grąžinti iš kur gavau, tai aš ir atidaviau tam klierikui.“

Įšventinimas į kunigus

Į subdiakonus klierikai buvo iššventinti pirmadienį, į diakonus – antradienį, o trečiadienį prieš didįjį tridienį 1963 m. balandžio 10 d., vyskupas Petras Maželis (1894 09 21–1923 06 15–1955 09 11–1966 05 21) juos iššventino į kunigus. Buvo iššventinta, kaip jau minėta, 18 klierikų: Dominykas Akstinas (po 10 metų metė kunigybę), Vincas Bandza (1926 01 06–1963 04 10–1997 09 30), Jonas Babonas (1936 06 18–1963 04 10–2012 12 03), Viktoras Brusokas (1935 05 06–1963 04 10–2015 01 17), Vladas Černiauskas (Vilniaus krašte, Mielagėnuose, rezidentas; nedaugyvaudavo kurso susitikimuose), Ignas Jakutis (1937 11 04–1963 04 10–2017 09 11), Bronislovas Juozas Jaura (1935 06 08–1963 04 10–2011 04 15), Petras Krasauskas (1935 08 13–1963 04 10–1998 02 13), Antanas Lukošaitis (1926 12 27–1963 04 10–2002 02 18), Petras Meilus (1932 01 01–1963 04 10–2015 10 26), Povilas Miškinis (nuo 2017 m. Pasvalio altaristas), Vytautas Kazimieras Pesliakas (Panoterių klebonas), Jonas Račaitis (altaristas Šv. Kryžiaus (karmelitų) parapijoje Kaune), Juozas Sidabras (mirė 36 metų, pirmasis kurse), Stanislovas Stankevičius (Alovės klebonas), Jonas Tamonis (1938 05 08–1963 04 10–1999 04 10), Boleslovas Vaira (altaristas Jurbarke), Antanas Vytautas Zakrys.

Uždraustos primicijos

Visi išventintieji kartu su vyskupu P. Maželiu Kauno arkikatedroje aukojo šv. Mišias. Iškilmingų primicijų nebuvo.

Kunigu išventintas Petras buvo paliktas giedoti per Velykas. O pirmadienį, antrąją Velykų dieną, parvyko į savo gimtąją Skapiškio parapiją ir Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčioje ne prie centrinio, o prie šoninio Švč. Mergelės Marijos altoriaus aukojo pirmąsias šv. Mišias.

Choras, pamatęs, kad Petras išeina iš zakristijos apsirengęs kunigo drabužiais, ėmė giedoti kitas giesmes – iškilmingas.

Oficialaus primicijų palaiminimo nebuvo – sovietų valdžia, bijodama, kad primicijų grožis nepaskatintų naujų pašaukimų į kunigystę, buvo prigrasiusi: „*Jokių iškilmių, kitaip bus atimtas kulto tarnautojo pažymėjimas ir jūs negalėsite dirbti kunigais.*“ Šv. Mišiose dalyvavo tik mama, broliai, keli giminaičiai – tad juos ir palaimino.

Dvasininko darbas, pareigos

Per 52 kunigystės metus mons. P. Meilus užėmė įvairias pareigas: 18 metų dirbo vikaru, 20 metų klebonu ir 14 metų altaristu – dirbo septyniose parapijose.

Darbas Kauno arkivyskupijoje...

Kunigas P. Meilus labai troško dirbti savo Panevėžio vyskupijoje, tačiau visą gyvenimą darbavosi Kauno arkivyskupijoje, keturiose vietose (Kaune, Šiauliuose, Ukmergėje, Eržvilke) ir septyniose parapijose. Kaune (1963–1969): vikarauta Šv. Juozapo ir Švč. Jėzaus Širdies parapijose; ketverius su puse metų – Šiauliuose (1969–1973); aštuonerius metus dirbta Ukmergėje (1973–1981); devynerius metus (1981–1990) – Eržvilke ir vėl Kaune (1990–2015) klebonu Šv. apaštalų Petro ir Povilo arkikatedroje, po poros metų – tos pačios pareigos Šv. Antano Paduviečio parapijoje. Nuo 2001 m. monsinjoras P. Meilus paskirtas altaristu į Kauno Šv. apaštalų Petro ir Povilo arkikatedrą baziliką. Dirbo, kol leido sveikata.

Be to, aptarnavo Paupio Šv. Šeimos – Jėzaus, Marijos ir Juozapo parapiją. Ilgiausiai – 29 metus – dirbta Kaune.

1998 m. kun. Petruil Meilui buvo suteiktas monsinjoro titulas.

Detalizuosime monsinjoro darbą parapijose.

Vikaras Šv. Juozapo parapijoje Vilijampolėje (1963–1969)

1963 m. gegužės 31 d. gavo paskyrimą į Šv. Juozapo parapiją Vilijampolėje (Kaunas) ir nuo liepos 1 d. pradėjo eiti vikaro pareigas. Kartu vikaravo ir kun. Liudvikas Čekavičius (palaidotas Šilainiuose). Buvęs Kauno kunigų seminarijos rektorius kan. Kazimieras Žitkus-Žitkevičius (1893 12 30–1919 05 04–1986 02 24) šioje parapijoje užėmė altaristo pareigas. Jie visi talkino iš Raseinių kilusiam klebonui Jonui Girdzevičiui (1914 01 10–1939 06 13–2003 01 31).

Po šv. Mišių kun. P. Meilus mėgdavo nubėgti pas choristus ant viškų ir jiems patalkinti. Kunigas yra skundęsis savo bičiuliui Vidmantui Markevičiui, kad jam ne kartą priekaištauta: „*Kas tu: ar tu kunigas, ar tu solistas prie vargonų?!*“

Šv. Juozapo parapijoje kun. P. Meilus dirbo penkerius su puse metų.

Vikaras Šančių Švč. Jėzaus Širdies parapijoje
(1969 01 02–1969 08 02)

1969 m. sausio 2 d. toms pačioms pareigoms išskeltas į Šančius, Švč. Jėzaus Širdies parapiją. Šančiuose kartu su kun. Petru vikaravo jo kurso draugas kun. Jonas Tamonis (palaidotas Balninkuose). Tačiau kun. Petras šioje parapijoje vikaravo tik 8 mėnesius – iki 1969 m. rugpjūčio 2 d.

Vikaras Šiaulių Šv. Petro ir Povilo parapijoje (1969–1973)

Trečioji – Šiaulių Šv. Petro ir Povilo parapija, kurioje kun. P. Meilus vikaravo nuo 1969 iki 1973 m. birželio 17 d. Kartu su vikaru kun. Vaclovu Polikaičiu, iš Vidiškių parapijos kilusiu altariistu kun. Broniumi Sakalausku (1899–1933–1977) talkino klebonui mons. Liudvikui Mažonavičiui (1919 10 07–1942 06 14–1983 11 06).

Vikaras Ukmergės Šv. apaštalu Petro ir Povilo parapijoje
(1973–1981)

Po ketverių su puse metų darbo Šiaulių Šv. Petro ir Povilo bažnyčioje kun. P. Meilus buvo išskeltas į Ukmergę. Ketvirtoje parapijoje jis darbavosi 8 metus. Ukmergės Šv. apaštalu Petro ir Povilo bažnyčios klebonu tuo metu dirbo kun. Antanas Danyla (1915 06 19–1941 01 26–1999 03 30). Buvo ir du altaristai: kun. Aleksandras Masaitis (1906 04 22–1935 06 15– ?) ir iš Eržvilko atkeltas visų vadinamas Lordu kun. Augustinas Adomavičius (1888 08 28–1913 05 11–1973), kuris, atkėlus vikarą, po mėnesio mirė. Saugumas nedavė ramybės ne tik seminarijoje, bet ir darbuojantis kunigu. Jau gavus paskyrimą į Eržvilką, Ukmergėje pasikviečia saugumas ir siūlo: *„Tu gali vykti dirbti į Kauną, ar į Šiaulius!..“* Kunigo atsakymas buvo tvirtas: *„Eisiu ten, kur paskirs vyskupas.“* *„Jei mums padėsi, gauši vietą, kurios norėsi!..“*

Monsinjoras prisimena, kaip Ukmergėje prie bažnyčios durų stovintis kažkoks senis kalbėjo: *„Ko jūs klausot šito kunigo – jis turi tris vaikus?“*

Po kiek laiko, pasikvietę saugumiečiai pareiškė: *„Jei mums nepadėsi, mokėsi alimentus už tris vaikus!“*

Kunigas Petras, supratęs saugumiečių provokaciją bažnyčioje, griežtai pasakė: *„Jei dar taip šnekėsit, aš išėinu...“*

Šv. Jurgio parapijos klebonas Eržvilke (1981–1990)

Po 18 vikaravimo metų 1981 m. birželio 17 d. kun. P. Meilus buvo paskirtas klebonu į Eržvilką, Šv. Jurgio parapiją (Raseinių dekanatas, Jurbarko r.). Penktoje parapijoje klebonas P. Meilus dirbo vienas 9 metus, be to, aptarnavo ir Paupio parapiją. Kadaisė čia didžiulį darbą atliko Šv. Šeimos – Jėzaus, Marijos ir Juozapo parapijos klebonas kun. Prosperas Bubnys MIC (1918 06 25–1944 03 25–2012 08 25), mirė sulaukęs 95 metų. Kun. P. Bubnys – ilgamečio Skapiškio parapijos klebono kun. Juozo Lukšo bendrakursis – vikaravo Kristaus Prisikėlimo parapijoje. Už vaikų katechizaciją pateko į kalėjimą: 1945 m. areštuotas ir kalintas Komijos respublikoje, Abezės ir Pečioros lageriuose. 1954 m. sugrįžo į Lietuvą, paskirtas vikaru į Šiluvą, o po dviejų savaičių – į Paupio parapiją klebonu, iš čia 1968 m. paskirtas į Girkalni, iš čia vėl už vaikų rengimą Pirmajai Komunijai

pateko į kalėjimą (1970–1971 m. kalėjo Kapsuko (Marijampolės) griežtojo režimo kalėjime).

Vėliau Paupio parapijoje dirbo kun. Antanas Milašius (gim. 1930 m. rugpjūčio 26 d., į kunigus išventintas 1971 m. balandžio 25 d.), o jį iškelus, važiuodavo kun. P. Meilus. Čia monsinjoras sulaukė nepriklausomybės aušros.

Būdamas ūkiškas, norėdamas apšiltinti dalį bažnyčios, kun. P. Meilus slapta važiavo į Rygą pirkti šilumos izoliacinių medžiagų, išdekoravo bažnyčią, atstatė kleboniją, subūrė chorą.

Jau per atgimimą, 1987 m., į Eržvilką iš Vilniaus atvažiavo saugumietis, prisistatė kilęs nuo Kupiškio. Monsinjoras, prisimindamas jų pokalbį, šypsosi tuokart smarkiai surietęs saugumietį. Mat šis tikėjosi kunigą prikalbinti važiuoti į užsienį propaguoti taikos. Popiežius tuo metu kaip tik kalbėjo, kad taika remiasi teisingumu. Kun. Petras nenorėjo būti vienas iš „7 švabų“ – kunigų. Monsinjoras kalbėjo, kad turi būti atkurtas teisingumas, nebus teisingumo, nebus ir taikos.

– Aš nieko nesakęs nuvažiuoju į tavo namus ir apsigyvenu, tai ką tu – nieko nesakytum? Tarybų valdžia skelbiasi išvadavusi, tačiau ji Lietuvoje įsitvirtino ir daro savo tvarką! Taikos Karalienės bažnyčia Klaipėdoje uždaryta, Šv. Kazimiero bažnyčia Vilniuje paversta ateizmo muziejumi! Kas būtų, jeigu mes Lenino mauzoliejų Maskvoje paverstume bažnyčia?

– Tu kalbi kaip Svarinskas! – kitokio atsakymo saugumietis nesugalvojo.

Kun. Petras Meilus ne tik Eržvilke, bet ir visame Raseinių dekanate rinko parašus palaikant būsimąjį monsinjorą Alfonsą Svarinską (1925 01 21–1954 10 03–2014 07 17), reikalaujant jam laisvės. Atvykęs saugumietis kamantinėjo toliau:

– Kodėl renki parašus?

Klebonas atsakęs:

– Dėl Andželos Devis (Angela Davis) surinko daug parašų ir ji buvo paleista.

– Bet gi ji komunistė! – motyvavo saugumietis.

– Jeigu galima rinkti parašus dėl nekaltų komunistų, tai ir dėl kitų nekaltųjų taipogi galima! Kodėl mums negalima ieškoti teisybės?

– Mes teisingi! – kalbėjo saugumietis.

– Kokia teisybė? Neturime jokios spaudos: laikraščių, knygų...

Saugumietis pasuko kalbą:

– Kam nuvežei surinktus parašus?

Kunigas Petras atsakė:

– Profesinė paslaptis... – tai kažkada sakyti kun. J. Lukšo žodžiai, tuomet atėjusieji į galvą kun. Petriui.

– Kokia čia dar gali būti profesinė paslaptis?! – nustebo saugumietis.

– O jūs neturite paslapčių? – paklausė kunigas.

Nebeturėdamas ką sakyti, saugumietis su ironija pasakė:

– Tai ką, tu mane išvarai?

– Nevarau ir neprašiau atvažiuoti, – ramiai kalbėjo kunigas Petras (šiuos žodžius kadaise pasakė eigulys Bakanas, ir jie Petriui labai tiko).

Monsinjoras pasakoja: „Kai nežinodavau, ko galiu būti klausiamas, tai daug ką pergaltodavau, ir kai jau paklausia, rodos, ir žinau, ką kalbėti. Dievas davė, kad visur sėkmingai išsisukau.“

Kauno Šv. apaštalu Petro ir Povilo arkikatedros klebonas (1990–1992)

1990 m. kovo 25 d. buvo paskirtas klebonu į Kauno Šv. apaštalu Petro ir Povilo arkikatedrą. Tuo metu Katedroje šv. Mišias aukojo vyskupai Vincentas Sladkevičius (1920 08 20–1944 03 25–1957 12 25–2000 05 28), Vladislovas Michelevičius (1924 06 08–1948 10 31–1986 10 07–2008 11 12), Sigitas Tamkevičius SJ. Keitėsi vikarai. Klebonui P. Meilui talkino vikarai kunigai: Rimantas Norvila, Kęstutis Grabauskas, Saulius Venskauskas (vėliau metė kunigybę), Virginijus Veprauskas, Remigijus Gaidys...

Kauno Šv. Antano Paduviečio parapijos klebonas (1992–2001)

Po poros metų darbo Kauno arkikatedroje 1992 m. balandžio 29 d. buvo paskirtas klebonu į Šv. Antano Paduviečio parapiją. Septintoje parapijoje jis rado du kunigus altaristus: Juozą Čepėną ir L. F. Blyną. Rezidentas buvo kun. Juozapas Pavilonis (1914 01 14–1939 06 04–1997 01 07), altaristas vikaras mons. Algirdas Turčinskas (1926 04 04–1949 09 25–2006 10 21), KTKS dėstytojas. Per beveik devynerius klebonavimo metus kun. P. Meilui talkino vikarai: kun. Virginijus Pabrinkis, Dainius Lukonaitis, Artūras Stanevičius, Gražvydas Geresionis. Kartu su klebonu į Šv. Antano parapiją buvo paskirtas ir vikaras kun. Kęstutis Grabauskas.

Dirbdamas Šv. Antano Paduviečio parapijoje monsinjoras aštuonerius metus buvo bažnytinio tribunolo notaru, konsultantu (vyskupo patarėju), kunigų tarybos nariu, buvo paskirtas ir Kauno miesto dekanu (pareigas perdavė mons. Lionginui Vaičiulioniui). Rūpinosi bažnyčios remonto reikalais: radiofikavo bažnyčią, rūpinosi bažnyčios ir bokšto remontu, šventoriaus tvoros tvėrimu, statyba, šarvojimo salių statyba.

Šv. Antano Paduviečio bažnyčia siekiasi su zoologijos sodu. V. Markevičius prisimena, kad klebonas P. Meilus, paklaustas, kur kunigauja, atsakydavęs: „*Esu zoologijos sodo klebonas.*“ Būdamas svietavas ir nuoširdus, bendravo su greta bažnyčios esančios Radvilėnų mokyklos moksleiviais. V. Markevičius liudija, kad pakely sutikti vaikai kleboną apsupdavo, o jis gebėjo kiekvienam ką nors pasakyti, uždėti ant galvos ranką ar patapšnoti...

1995 m. monsinjoras pašventino partizano, politinio kalinio, tautodailininko Albino Kundroto-Staugaičio (1923 01 02–2015 07 15) išdrožtą kryžių kaip padėką Švč. Mergelei Marijai už globą tragiškiausiomis gyvenimo akimirkomis. Kryžių pastatė Onutė ir Albinas Staugaičiai prie savo gyvenamojo daugiabučio namo Kaune (Kovo 11-osios 43). Nutarta prie kryžiaus kasmet švęsti Žolinę – Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų šventę. Į ją kasmet rinkdavosi ir aplinkinių namų gyventojai.

2000 m. vasario 28 d. monsinjoras patyrė infarktą. Kaip rašo autobiografijoje, „*nesėkmingai zondavo, po 7 dienų zondas išėjo iš vietos ir padarė rimtą infarktą – gerai, kad buvau ligoninėje, tai staigiai vėl zondavo. Tada atsisakiau klebonystės.*“

Kauno Šv. apaštalų Petro ir Povilo arkikatedros
altaristas (2001–2015)

2001 m. balandžio 17 d. monsinjoras P. Meilus dėl susilpnėjusios sveikatos buvo paskirtas altaristu į Kauno Šv. apaštalų Petro ir Povilo arkikatedrą baziliką ir sugrįžo į ją gegužės 17 d. Savo bičiuliui V. Markevičiui monsinjoras juokavo, kad prieš perkėlimą jis arkivyskupui S. Tamkevičiui SJ pasakė, kad Šv. Antano Paduviečio parapija – tokia gera vieta! O arkivyskupas atsakęs „*Bute, kur gyvensi, irgi yra gera vieta!*“

Monsinjoras yra pasakojęs, kad pagrindinis altaristo darbas – klausykla, raštinė ir laidotuvių apeigos. Iš pradžių raštinėje dirbo tris dienas, vėliau – tik dvi. Interesantų raštinėje būdavo gana daug: monsinjoras kiekvienam rasdavo reikalingą žodį, kreipiantį į dvasines vertybes. Kas dešimt dienų lankėsi klinikose: „*Einu ir einu!*“ – yra guodęsis monsinjoras. O prie klausyklos jo visada laukdavo nusidriekusi eilutė, atvykdavo net iš tolimų Lietuvos vietų – tikintieji troško išgirsti nuoširdų žodį, netrafaretinį pamokymą...

2012 m. vasario 11 d. laiške mons. P. Meilus rašė Stasei Mažeikytei į Skapiškį: „*Sveikata pablogėjo. Labai streikuoja inkstai, nebegali visų vaistų priimti. Pačius pagrindinius nutraukė. Laukiu vasario 20-os, ką tada daktarė pasakys. Tyrimus išsiuntė į užsienį – centrui ir ką jie atsakys – neaišku. Jei negalėsiu tų vaistų priimti, reikės jau pirkti padėvėtą karstą. Žinoma, ir taip Dievas man pridėjo gyvenimą. Turėjau mirti 22 metų, bet padarė stebuklą, dar pakėlė iš mirties.*“

Po trijų mėnesių (2012 m. gegužės 3 d.) monsinjoras tai pačiai adresatei rašė: „*Mano sveikata labai menka. Sunku vaikščioti. Pardaviau mašiną, nebegaliu rizikuoti savo ir kitų gyvybe. Visokios ligos tik daugėja, o vaistų krūvas naudoju. Vaistai viena gydo, kita gadina. Turėjau gerų vaistų, kurie palaikė hemoglobiną, bet jie sukelia vėžį ir turėjau nutraukti. Tada krito hemoglobinas ir praradau jėgas. Jei Dievas leis, tai rudenį dar bandysiu aplankyti.*“

Kai bičiulis V. Markevičius telefonu teiraudavosi apie monsinjoro sveikatą, išgirdavo tokius atsakymus: „*Trys su plusu*“, „*Trys su minusu*“, „*Trys su dviem minusais*“ (pagal senąją vertinimo skalę).

Nusilpus sveikatai, atsiliepė jaunystės ligos ir gausiai vartotų vaistų poveikis – 2015 m. rugpjūčio mėnesį pasiprašė leisti jam apsigyventi Marijampolės specialiuosiuose socialinės globos namuose. Dar 2015 m. liepos mėnesį V. Markevičius kartu su Vaižganto muziejaus vedėju Alfu Pakėnu aplankė mons. P. Meilų. Šis pasakė, kad jį buvo nuvežę į Marijampolę apsižiūrėti. Tačiau Specialių socialinės globos namų visi antro aukšto kambariai jau apgyvendinti, o laisvas kambarys pirmajame aukšte jam nepatinkas, nes jį neįsivaikšiai nuteikia aukštai esantis langas – jam atrodo kaip kalėjimas. „*Tačiau neturiu ką daryti – važiuosiu.*“ V. Markevičius ir A. Pakėnas pasižadėjo jį aplankyti Marijampolėje. Deja, nebespėjo.

Ir minėta A. Survilienė Marijampolėje monsinjoro nebeaplankė, tačiau nuolat skambindavo, o kai jau pats nebegalėjo kalbėti – ją apie monsinjoro sveikatos būklę informuodavo medicinos seserys.

Monsinjoras slaugos namuose „neužsibuvo“ – gana greitai buvo paguldytas į Marijampolės ligoninę, iš kur Viešpats spalio 26 d. pasišaukė jį į Amžinybę.

Monsinjoras Petras Meilus ir skapiškėčiai

Monsinjoras P. Meilus visą gyvenimą dirbo įvairiose Kauno arkivyskupijos parapijose, tačiau gimtasis kraštas ir čia gyvenantys bičiuliai iki pat mirties buvo jo širdyje. Kol turėjo sveikatos, monsinjoras lankydavo gimtąją Skapiškio parapiją, meldėsi atlaiduose, dalyvavo įvairiose miestelio šventėse bei renginiuose, lankė tėvų, giminių kapus, o svarbiausia – bendravo su skapiškėčiais...

Monsinjoras Skapiškyje

Skapiškėčiai, sužinoję, kad atvyksta „jū Petriukas“, „jū angeliukas“ – kad taip vadintų, reikia nusipelnyti! – gausiai rinkdavosi į bažnyčią: norėjo išgirsti garsų, aiškiai tariamą pamokomą monsinjoro žodį, krintantį tiesiai į širdį ir į protą. „*Išklausei pamokslą ir eini namo galvodamas, ką čia ir aš galėčiau tokio gero padaryti?*“ – teko ne iš vieno girdėti. O kiek jo žodžiai teikė stiprybės ir vilties sovietmečiu!..

Po Mišių žmonės dar ilgai nesiskirstydavo. O jis, nusivilkęs kunigo drabužius, tekinom bėgo pas choristus ir nuo vargonų pasigirdavo gražiausios giesmės. Būtina priminti ypatingą Dievo dovaną, apie tai jau buvo rašyta – kunigas Petras turėjo labai gerą muzikinę klausą ir gražų balsą, tad mėgo bendrauti su choristais. O su choru pagiedojęs keletą giesmių, Petriukas, nusileidęs nuo vyškų, dar ilgai šnekučiuodavosi su parapijiečiais: kantriai klausydavo jų vargų, bėdų, rasdamas pamokomą, paguodžiamą, viltį teikiantį žodį.

V. Markevičius prisimena, kad 1997 m. Kupiškio vidurinei mokyklai švenčiant 80-metį suvažiavo daug buvusių moksleivių, mokytojų. Tarp jų ir Kupiškio mokykloje besimokusių kunigų, kurie nusprendė, kad pamokslą turi pasakyti monsinjoras P. Meilus. Po šv. Mišių šventinis renginys vyko Kupiškio kultūros namų salėje. Užgesus šviesai, monsinjoras garsiai tarmiškai tarė: „*Tumsu!*“ Į jį pasisukusi viena moteris irgi garsiai ištarė: „*Koks gražus jūsų pamokslas!*“ O priešais sėdėjęs V. Markevičius pasakė, kad vidutiniškas. Monsinjoras, būdamas savikritiškas, garsiai atsakė: „*Pagyrimus mėgsta vaikai, moterys ir subobėję vyrai!*“ Pilnutėlėje salėje nuvilnijo skambus juokas...

V. Markevičius su monsinjoru susitikdavo Skapiškyje ir per Šv. Lauryno atlaidus. Sykį jis monsinjorui sako:

– Kad tu ir nežyli?!

– Kai aš su šepečiu valau batus, tai ir pašukuoju – pertraukiu ir per galvą! – atsakė monsinjoras.

– Bet tavo batai rudi!

– Tai tik šiandien tokius apsiaviau! – neieškojo žodžio kišenėje monsinjoras Petras.

Monsinjorui itin brangus buvo Skapiškio kraštas, jo žmonės. Jis labai džiaugdavosi, kai į Kauno arkikatedrą atvykdavo skapiškėčiai: vieni kreipdavosi ligų prispausti, kiti kitokių bėdų varginami, atvykdavo ir pasidžiaugti, pakalbėti tarmiškai – skapiškėniškai. Dvasininkas, trokšdamas visiems padėti, sergantiems ieškojo pažįstamų gydytojų, kitiems teikė finansinę paramą. Mons. P. Meilus ne kartą kalbėjo: „*Visi mano, kad aš – pinigų maišas. Tik ką vienam atidaviau kiek turėjau, čia vėl kitas prašo, negalvoja, kad ir man pinigų reikia vaistams ir pragyvenimui. Duok*

ir duok... O iš kur?..“ – tačiau šiuos žodžius tardavo ypatingai, su didžiule meile ir pagarba, tarsi jausdamas kalbę, kad nebepajėgia, tiek, kiek norėtų, pagelbėti...

Rūpinosi vargo, bėdų ištiktais nepažįstamaisiais

Kupiškio rajono savivaldybės viešosios bibliotekos Informacijos ir kraštotyros skyriuje, monsinjoro Klemenso Gutausko fonde, yra įdomus dokumentas, liudijantis, kad Kauno klebonas Meilus (gyvenantis Sruogos 12–1) 1994 m. paaukojo 500 litų Veliuonos miestelio gyventojui, II grupės invalidui Liudvikui Lažauskui, s. Benedikto (gim. 1923 m.), kurio 1993 m. liepos 26–27 d. naktį sudegė gyvenamasis namas su visu turtu. Apylinkės viršaičio pavaduotoja O. Širvinskienė rugpjūčio 12 d. parašė pažymą apie nelaimę, charakterizuodama L. Lažauską: „*Minimas pilietis gyvena vienas, yra tvarkingas, taupus, darbštus, rimtas, nealkoholikas ir nerūkantis. Pragyveno iš nuosavo daržo.*“

L. Lažauskas, būdamas beturtis, tačiau talentingas, jėzuitų išlaikomas, mokėsi Kauno jėzuitų gimnazijoje. Troško būti kunigu, bet karas sugriovė jo planus. Kartu su gyvenimo aprašymu pažymėta, kad per gaisrą sudegė visa kūryba – šimtai kasečių, daug naujos statybinės medžiagos, ketintam statyti naujam namui, įrankių, įrengimų... L. Lažauskas išsiuntinėjo pagalbos laiškus kartu su pavardėmis jį parėmusių (nurodytos ir sumos...) asmenų – dvasininkų ir pasauliečių. Monsinjoro parama – viena didžiausių...

Pagalba vaikystės bičiulei

Žinome, kad monsinjoro gimtajame Šeriškių kaime gyveno trys šeimos: Meilų, Kalnučių ir Neniškių. Nuo vaikystės visą gyvenimą su monsinjoru bendravo Aldona Neniškytė-Survilienė (darbe remtasi jos pasakojimais apie monsinjorą). Ištikus nelaimėi (kūlimo metu jaunai mergaitei nutraukė dešinę koją) Petras ją labai globojo.

Dar būdamas seminaristas, Petras nusivežė savo bičiulę Aldoną Neniškytę į Kauną pas ortopedus – ar nebūtų galima pritaisyti kojos protezo. Protezą pažadėjo padaryti. Aldona ne sykį važiavo į Kauną matuotis, tačiau padarė nevykusiai. Bandė kažką padaryti ir iš Maskvos atvykę ortopedai, bet nesėkmingai.

Vaikystės kaimynė ir bičiulė Aldona lankė kunigą beveik visose darbo vietose. Apsilankė ir Eržvilke. Klebonas Petras rodė padarytus darbus, pasakojo ir džiaugėsi pagražinės bažnyčia – bus mieliau parapijiečiams.

Monsinjoras Aldonai ne kartą yra sakęs: „*Tu man ir sesuo, ir motina!*“

A. Survilienė pasakojo: „*Petras, sužinojęs, kad nusipirkau grytelę Skapiškyje, atvažiavo pasižiūrėti. Tai buvęs Veronikos Šermukšnaitės namelis, kurį buvo paveldėjęs Miškonių Neniškis: namelis buvo sulindęs į žemę, vienas kambarys – be lubų (jame laikė malkas), kitas – plūktinė asla, duonkepis pečius ir supuvę pajuodusios lubos. Apžiūrėjęs už 800 rublių nupirtą namelį, Petras pasakė: „Tu ėmeisi didelio vargo!“ O kitąsyk atvažiuojęs atvežė 200 rublių: „Turiu tau padėti, daugiau nesukrapščiau!“ Turint pinigų, gryčiutė buvo ištraukta iš žemės, pakelta aukštyn, padėti pamatai, išardytas vidus ir per porą metų suremontuota. Tačiau jeigu ne kunigo Petro supratingumas ir atjauta, nežinia, kada viskas būtų padaryta.“*

O dabar Aldonos vyro Antano Survilos dėka pristatyti priestatai, sutvarkyta taip, kad galima visur įvažiuoti su vežimėliu. Geltoni, tarsi pasakų nameliai šviečia grožiu ir gėriu, sodyboje auga ne tik vaiskrūmiai, vaismedžiai, bet ir įdomūs dekoratyviniai medeliai, o kiemo viduryje puikuoja įdomus akmeninis šulinys – tai Antano ir jo žento kruopštus darbas...

Bendrystė su pedagoge Stasele

Monsinjas mažiausiai du kartus per metus – vasario 16-ąją ir Motinos dieną (ir rudenį) – būtinai lankė kapus. Atvykdavo kasmet, kol turėjo sveikatos. Atvykęs į Skapiškį, visada aplankydavo pedagogę Stanislavą Mažeikytę. Paskutinį kartą 2012 m. jam atvykus, Stanislava buvo kapinėse, tad nesusitiko. Grįžęs į Kauną, monsinqoras parašė ir laišką: *„Gegužės pirmąją dieną buvau Skapiškyje. Pirmiausia norėjau susitikti su Jumis, bet radau duris užrakintas ir nuo gatvės pusės, ir iš kiemo pusės. Paskui skambinau iš brolienės, bet niekas nekėlė ragelio. Brolienė sako, gal išvykusi į Kupiškį. Labai gaila, nes dabar, jei gyvas būsiu, atvykiu tik rudenį.“*

O vėliau ir skambino: *„Kur tu buvai, beldžiausi, ėjau apie namus, o tu neišleidai!“*

Mokytoja pasakoja, kad telefonu su juo kalbėti buvo labai paprasta – nors žinojai aukštą dvasininko statusą, tačiau atrodė, kad kalbi su paprastu žmogumi. Paskambinęs jis visada apsidžiaugdavo pažintas iš balso: *„O, monsinqoras!“*, o kartais ir *„O, Petras!“* Ir visada sulaukdavo džiugaus atsakymo: *„Tai pažinai!“* *„Kas gi Jūsų gali nepažinti!“* – atsakydavo bičiulė S. Mažeikytė. Paskutinį kartą paskambinęs iš Marijampolės, kaip niekada anksčiau monsinqoras daug pasakojo apie savo vaikystę, artimuosius...

O jų bičiulystei svarų pagrindą davė jau minėtas Staselės brolio Leono Mažeikio – Miškų ūkio technikumio moksleivio – poelgis. 1950 m. moksleivis P. Meilus iš Kupiškio buvo išsiųstas į Vilnių operuotis ir čia netikėtai sutiko vieną skapiškietį, kuris jį nuvedė į bendrąbutį pas kitą skapiškietį L. Mažeikį. Petro, pirmąsyk atvykusio į Vilnių, gydytojais iš karto į ligoninę nepaguldė. Leonas ėmėsi globoti kraštietį – tris naktis priglaudė miegoti vienoje lovoje – nepabijojo apsikrėsti...

Monsinqoras domėjosi mokytojos S. Mažeikytės iniciatyva ir atliktais darbais atstatant Skapiškyje Blaivybės paminklą, prašė jos parengtų ir sudarytų knygų *„Dariaus ir Girėno – Kalvarnikų gatvės istorija“* (išleista 2009 m. kompiuteriniu variantu) bei *„Skapiškietiečiai žymūs žmonės“* džiaugėsi mokytojos iniciatyva ir pastangomis, kad Skapiškio miestelis taptų gyvesnis ir veiklesnis.

Rengdama pastarąją knygą mokytoja Staselė kreipėsi į monsinqorą ir jis, prieš atvykdamas į Skapiškį, atsiuntė ranka rašytą autobiografiją (parašymo data įrašyta 2011 m. rugsėjo 19 d.), kuri išspausdinta knygos *„Skapiškietiečiai žymūs žmonės“* 70–71 puslapiuose. 142 puslapių knyga kompiuteriu surinkta Skapiškyje, įrišta ir išleista 2011 m.

Grįžęs į Kauną monsinqoras po kelių dienų (rugsėjo 22-ąją) Staselei rašė:

„Atsiprašau, gal užmiršau perspėti, kad galite pataisyti mano rašinį, žodžių tvarką. Aš skubėdamas rašiau, kad suspėčiau iki važiavimo į Skapiškį. Gal kartais ne visai tiksliai eina žodžių tvarka. Arba gal per daug parašiau bereikalingų dalykų, galite praleisti, sutrumpinti. Žodžiu, darykite taip, kaip geriau Jums atrodo, kad būtų sklandžiau. Su pagarba. Mons. Petras.“

2012 m. sausio 25 d. laiške monsinjoras Staselės teiravosi:

„Man labai smalsu žinoti, kaip sekasi sudaryti užplanuotą knygą apie Skapiškio istoriją.

Tokią knygą norėčiau turėti, kol dar esu gyvas. Jei kartais trūktų lėšų, gal galėčiau pagelbėti. Neturiu supratimo apie knygų leidybą, tik suprantu, kad tai kainuoja. Todėl lauksiu kokios nors žinios.

Ačiū, gavau knygą apie Kalvorninkų gatvės gyventojus. Atsiprašau, kad net nepaklausiau, gal reikia atsilyginti? Man į Katedrą atnešė Antano dukrelė, labai panaši į tėvelį.“

Tačiau po kelių dienų, gavęs knygą, monsinjoras 2012 m. sausio 30 d. Staselei rašė: *„Gerbiama ir Miela Stasele! Netikėtai gavau lauktą knygą apie Skapiškį. Labai įdomu pažiūrėti į tolimą praeitį. Praeitį man gerai pažįstama, o vėlesni laikai ir asmenys menkai žinomi. Praėjęs geras pusės amžiaus laikas. Senieji gerai pažįstami, o jaunimas man, atitolusiam nuo gimto krašto, jau nebepažįstamas.*

Dabar lieku Jums daug skolingas. Turiu Jūsų išleistą knygą apie Kalvorninkus, dabar naują knygą gavau. Jums daug kainavo, tai kol esu gyvas, norėčiau šiek tiek prisidėti finansiškai. Turiu susitaupęs pinigų „ant karsto“, daug išleidžiu besigydydamas, bet vistiek noriu Jums šiek tiek pagelbėti, nes žinau, kad nemažai kainuoja. Galėčiau pasiūsti perlaidą arba pavasary, kai lankysiu kapus – užvežti Jums į namus. Nuoširdžiai dėkoju už įdomią knygą.“

Monsinjoras Staselei rašė laiškus bei sveikinimus religinių švenčių proga, kai kurie – įdomūs poezijos posmai. Pateiksime keletą monsinjoro pasveikinimų S. Mažeikytei, sveikinimų pabaigoje – linkėjimai visiems Mažeikių šeimos nariams.

2011 m. Kalėdoms mokytoja gavo spalvotą gražų lapą su monsinjoro kaligrafiškai įrašytu tekstu:

*Su Kalėdom šventom!
Su Metais Naujais!
Mano širdies mintys skrenda
Lietuvos keliais!*

*O kaip norėčiau bent sapnuose
Išvyt Pirmų Kalėdų naktį,
Kai gimė Kūdikis mums duotas,
Gal širdys intų meile degt?*

*Šiandien ne vieną mūs užbūrė
Pasaulio žydrieji ekranai,
Kur vien tik smurtas, palaidumas,
O daug kas šitaip ir gyvena!*

*Betliejū gimęs Kūdikėli,
Apšvieski protus mus jaunimo!
Atverk akis, kad prakartėlėj
Pažintų amžiną likimą!*

2012 m. Kalėdoms atsiųstas sveikinimas:

*Kalėdos! Kalėdos! Kartoja visi!
Kalėdų Karalius Tu, Jėzau esi!*

*Tu žemėj gimei Kūdikėliu mažu,
O durys Tau buvo užtrenktos visų!*

*Pabuskime, žmonės, atverkim duris!
Dangaus Svečias užeis, jei lauksit kuris!*

2014 m., linkėdamas patirti dvasinį Šv. Velykų džiaugsmą, monsinjoras „Mielai Staselei“ rašė:

*Per nuodėmę praradom rojų!
Per nuodėmę sutikom mirtį!
Už tai dabar skaudžiai vaitojam,
Kai reikia su pasauliu skirtis!*

*Bet Kristus nugalėjo mirtį
Iš kapo pakilo didingas!
Aš linkiu Jums visiems patirti,
Koks tikintis žmogus laimingas!*

Mokytoja Staselė kruopščiai saugojo šį vertingą atminimą. Vieną savo laišką – atsakymą monsinjorui ji užbaigė linkėdama: „Širdis tebūna atvira visiems, kurie beldžiasi į ją. Dėkoju už žmogiškąją šilumą.“

Apie monsinjorą Petrą Meilų

Negausių žinių apie skapiškietį kun. P. Meilų randame periodikoje, knygo-se, enciklopedijoje, almanache. Be to, pats monsinjoras 2003 m. savo lėšomis yra išleidęs knygelę „Tikėjimo tiesų komentarai“.

2009 m. Kupiškio vidurinės mokyklos 1953 m. laidos abiturientai išleido 168 psl. iliustruotą knygą „XIV laida. Žvilgsnis į save ir laikmetį“, kurią parengė Stasys Kytra (Kaunas). Knygoje medžiaga, skirta monsinjorui „Petras Meilus“ (p. 158–160), ir nuotrauka su įrašu „Mokėsi kartu, bet mokyklą baigė ne su XIV laida“.

2011 m. Skapiškyje pasirodė S. Mažeikytės parengta, kompiuteriniu variantu išspausdinta ir įrišta 142 psl. knyga „Skapiškietė žymūs žmonės“. Jos sudarytojai paprašius, monsinjoras atsiuntė 4 puslapių ranka rašytą autobiografiją, kuri ir išspausdinta šioje knygoje.

„Kupiškėnų enciklopedijos“ (vyriausiasis redaktorius ir sudarytojas Vidmantas Jankauskas) II tome žinių apie P. Meilų pateikė monsinjoro bičiulis Vidmantas Markevičius (Vilnius, 2012, p. 364).

2013 m. balandžio 10 d. 50 metų kunigystės minėjo devyni Lietuvos kunigai. Vienas jų – monsinjoras P. Meilus. Šio gražaus kunigystės jubiliejaus proga

straipsnio autorė parengė porą straipsnių, skirtų monsinjorui: „Monsinjoras Petras Meilus: be primicijų, sulaukė sekundicijų“ (*Kupiškėnų mintys*, 2013, geg. 2, Nr. 49, p. 4) ir „Monsinjoras iš Šeriškių“ (*XXI amžius*, 2013, bal. 12, Nr. 15, p. 10, 12). Straipsnių autorė dėkinga Aukščiausiajam, kad straipsnius koregavo ir redagavo pats monsinjoras – tad ten spausdintais faktiniais duomenimis galės pasiremti vėlesni monsinjoro gyvenimo bei veiklos tyrėjai.

Po laidotuvių straipsnio autorė „Kupiškėnų mintims“ parašė nekrologą „Sukrovęs lobius danguje: monsinjoras Petras Meilus (1932 01 01–2015 10 26)“ (2015, spalio 31, Nr. 125, p. 5), kuriame prisimintas ne tik liudijusio Dievo meilę ir pasiaukojusio žmonėms dvasininko gyvenimo kelias, bet ir šviesios, kilnios laidotuvės.

Autorės nekrologas monsinjorui išspausdintas ir almanache „Kupiškis. Kultūra ir istorija“ (2015, Nr. 130, p. 48–54), kurį rengia V. Jankauskas su savo suburtu kolektyvu.

2016 m. „Lietuvos aido“ puslapiuose išspausdinti 4 straipsniai, skirti monsinjorui – tai valstybės laikraščio, artėjančio į 100-ąjį jubiliejų, požiūris ir dvasinių vertybių propagavimas bei sklaida.

Monsinjoras P. Meilus, viską dalydamas kitiems, krovė lobį danguje, liudydamas skapiškiečio kunigo pavyzdį daugeliui kunigų...

Žr.: Petras Meilus, *XIV laida. Žvilgsnis į save ir laikmetį*, par. S. Kytra, Kaunas, 2009, p. 158–160; Markevičius V. Meilus Petras, *Kupiškėnų enciklopedija*, red. ir sud. V. Jankauskas, Vilnius, 2012, t. 2, p. 364; *Skapiškiečiai žymūs žmonės*, sud. S. Mažeikytė, Skapiškis, 2011, p. 70–71 (įrištas kompiuterinis variantas); Vasiliauskienė A. Monsinjoras iš Šeriškių, *XXI amžius*, 2013, bal. 12, Nr. 15, p. 10, 12; Vasiliauskienė A. Monsinjoras Petras Meilus: be primicijų, sulaukė sekundicijų, *Kupiškėnų mintys*, 2013, geg. 2, Nr. 49, p. 4; Vasiliauskienė A. Sukrovęs lobius danguje: monsinjoras Petras Meilus (1932 01 01–2015 10 26), *Kupiškėnų mintys*, 2015, spalio 31, Nr. 125, p. 5; Vasiliauskienė A. Monsinjoras Petras Meilus: iš monsinjoro giminės istorijos (1), *Lietuvos aidas*, 2016, bal. 12, Nr. 76, 77, 78, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Monsinjoras Petras Meilus (2): vaikystė: ligos ir mokslai, *Lietuvos aidas*, 2016, bal. 16, Nr. 79, 80, 81, p. 6–7; bal. 23, Nr. 85, 86, 87, p. 7; Vasiliauskienė A. Monsinjoras Petras Meilus (3): kunigo darbas Kauno arkivyskupijoje, *Lietuvos aidas*, 2016, bal. 26, Nr. 88, 89, 90, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Monsinjoras Petras Meilus (4): Skapiškis ir skapiškiečiai, *Lietuvos aidas*, 2016, geg. 3, Nr. 94, 95, 96, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Petras Meilus 1932 01 01–2015 10 26, *Kupiškis. Kultūra ir istorija*, 2015, Nr. 13, p. 122–123.

Kunigas Zenonas Navickas

(1937 12 22–1970 05 23–2014 01 26)

Utenos Kristaus Žengimo į dangų bažnyčia tą šaltą, žvarbią dieną – sausio 28-ąją – buvo pilna kaip per atlaidus. Atsisveikinti su kun. Zenonu Navicku į laidotuvių šv. Mišias iš įvairių Lietuvos vietų atvyko kunigų, jį pažinojusių ir su kunigu bendravusių tikinčiųjų.

Šv. Mišių aukai vadovavo JE Panevėžio vyskupas Lionginas Virbalas SJ, dalyvaujant vyskupams emeritams Jonui Kauneckui (Panevėžys) ir Juozui Matulaičiui (Kaišiadorys). Kartu su vyskupais meldėsi 39 kunigai ir gausiai susirinkę tikintieji. Giedojo Utenos Kristaus Žengimo į dangų bažnyčios choras „Laudate

Dominum“ (vadovė Ona Aleknavičienė, vargonais grojo Jonas Guogis). Skaitinius skaitė kunigai Egidijus Tubelis ir Tomas Paliukevičius, psalmę giedėjo zakristijonas Arūnas Kučinskas.

Su šviesaus atminimo kunigo Z. Navicko gyvenimu supažindino Panevėžio vyskupijos kancleris kun. Saulius Černiauskas.

Zenono Navicko kelias į kunigystę

Kun. Zenonas Navickas gimė 1937 m. gruodžio 22 d. Zarasų rajone, Ditkūnų kaime. Baigęs Zarasų vidurinę mokyklą, atliko privalomąją karinę tarnybą sovietinėje armijoje (1957–1960). Vėliau mokėsi Kauno technikos mokykloje (1960–1961) ir, įgijęs ryšių monterio specialybę, dirbo Zarasų ryšių linijų apylinkėje.

1964 m. įstojo į Tarpdiecezinę kunigų seminariją Kaune, kurią baigęs 1970 m. gegužės 23 d. vyskupo Juozapo Matulaičio-Labuko (1894 01 19–1918 05 26–1965 12 05–1979 05 28) buvo iššventintas į kunigus.

Darbas parapijose

Kunigas Z. Navickas yra dirbęs Kaišiadorių (1970–1993), Vilniaus (1993–1995 ir 2000–2005), Panevėžio (1995–2000 ir 2005–2014) vyskupijų 17 parapijų, ėjo vikaro, administratoriaus, klebono, dekano, altariato pareigas.

Kaišiadorių vyskupijos parapijose 1970–1975 m. dirbo: Molėtų Šv. apaštalu Petro ir Povilo, Dubingių Šv. Jurgio, Kruonio Švč. Mergelės Marijos, Angelų Karalienės, Žiezmarų Šv. apaštalo Jokūbo, Vilūnų Šv. apaštalu Petro ir Pauliaus parapijose. Po penkerių vikaravimo metų dešimtį metų (1975–1985) klebonavo Užuguostyje Šv. apaštalu Petro ir Pauliaus parapijoje. Daugiau kaip septynerius metus (1985–1993) klebono ir dekano pareigas ėjo Saldutiškyje Šv. Pranciškaus Asyžiečio, Alytuje Šv. Liudviko, Jiezne Šv. arkangelo Mykolo ir Jono Krikštytojo, Kirdeikiuose Šv. Jono Krikštytojo, Labanore Švč. Mergelės Marijos Gimimo, Molėtuose Šv. apaštalu Petro ir Povilo parapijose.

1993 m. po amžinųjų įžadų tapęs saleziečiu, porą metų (1993–1995) dirbo Vilniaus arkivyskupijoje, vikaravo Vilniaus Šv. Bosko parapijoje.

Mirus Nemunėlio Radviliškio Švč. Mergelės Marijos parapijos administratoriui kun. Antanui Vytautui Zakriui (1938 04 30–1963 04 10–1995 06 08), kun. Z. Navickas įkardinuotas į Panevėžio vyskupiją ir penkerius metus čia klebonavo (1995–2000).

Grižęs į Vilniaus arkivyskupiją, iki 2005 m. pavasario administratoriaus pareigas ėjo Adučiškyje Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės parapijoje.

Vėl grįžęs į Panevėžio vyskupiją, dirbo Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) parapijos klebonu (2005–2012), pasilpus sveikatai paskirtas altariu Utenos Kristaus Žengimo į dangų parapijoje.

Utenoje, globojamas klebono ir vikaro, kiek galėjo, talkino bažnyčios veikloje. Utenos Kristaus Žengimo į dangų bažnyčios šventoriuje iškilo dar vienas kauburėlis – buvusio Skapiškio klebono kun. Zenono Navicko kapo.

Laidotuvių šv. Mišios

Šv. Mišių pradžioje vyskupas Lionginas Virbalas SJ kalbėjo, kad šiose laidotuvių Mišiose meldžiame velioniui Ramybės Viešpatyje, – tik jame surandame

ramybę, taip pat meldžiame už visus į Amžinybę iškeliavusius bei besidarbuojančius kunigus ir naujus pašaukimus į kunigystę. Kaip sakė vyskupas, kunigas nuolat su žmonėmis: krikštija, tuokia, laidoja – eina į žmones. Džiugu, kad kunigai eina į žmones, taigi šiandien čia jų yra iš įvairių vietų, kur kun. Z. Navicko dirbta...

Iš vyskupo Jono Kaunecko pamokslo

Panevėžio vyskupas emeritas J. Kauneckas pamokslo metu pažymėjo, kad kun. Zenonas liudija tą praeitį, kuri jau baigia išblėsti. Vyskupas priminė 1980 m. lapkričio 24–25 d. vykusį teismą, kuriame už „Lietuvos katalikų bažnyčios kronikos“ („LKB kronika“) platinimą buvo teisiamos dvi seselės – kunigo sesuo Genovaitė ir Onutė Kitkauskaitė. Tada Z. Navicko sesuo labai gražiai paliudijo apie savo brolių kunigą. Jam padavus pareiškimą į kunigų seminariją, jai grasino, kad nebaigsianti mokyklos... O „LKB kronika“ teikė tik faktus apie persekiojamus katalikus, Bažnyčią, tad jos, platindamos „Kroniką“, nieko nešmeižė...

Vyskupas J. Kauneckas pažinojo ne vieną tokį saugumo gąsdintą, deja, ne visi atlaikė. Kun. Zenonas į seminariją atėjo po septynerių metų pastangų – jis atlaikė, likdamas ištikimas ir uolus Kristaus mokslui: jis gyveno ne sau ne tik skleisdamas Dievo Žodį, bet ir jį liudydamas savo gyvenimu.

Vyskupas J. Kauneckas prisiminė, kad kun. Zenonui dirbant Skapiškyje, jis buvęs pakviestas pašventinti Laičių kultūros namuose įrengtą koplyčią. Jau buvo įrengta koplyčia Naiviuose, o dar anksčiau, dirbdamas Nemunėlio Radviliškyje, kunigas įrengė Germanišio koplyčią. Tų maldos vietų – koplyčių įrengimas jam buvo atspara neteis्यbei, plintančiam blogiui, žiaurumui. Pamokslininkas pacitavo kun. Z. Navicko tarybiniam teismui parašytą laišką: *„Jūs, teisėjai, nuteisdami dvi nekaltas mergaites už tikėjimą – LKB kronikos platinimą, prisidedate prie tautos naikinimo, prie tų, kurie žudo, muša, niekina artimą, nes jūs lygiai taip nuteisiate ir juos...“*

J. Kauneckas kalbėjo: *„Karste gulintis kunigas Zenonas liudija kaip netapti menkysta, neleisti menkinti tikėjimo, jo nužudyti – niekas iš jo neatėmė tikėjimo... Šiandien prie šio kunigo karsto melskimės, kad ir mes išliktume Dievo vaikais. Ačiū tau, kunige Zenonai, už gražų tikėjimo liudijimą, pavyzdį mums visiems.“*

Keletas kun. Mykolo Petravičiaus SDB minčių

Po šv. Mišių kalbėjo salezietis kun. Mykolas Petravičius (Vilniaus Šv. Jono Bosko bažnyčios vikaras). Jis dėkojo už meilės gestus vyskupui ir kunigams, pasirūpinusiems laidotuvėmis, slaugos namų žmonėms. Kunigas sakė: *„Šiais šeimos metais noriu visų paprašyti – melstis už šeimas: per šeimą ateinama į pasaulį ir daugiausia į pašaukimą ateinama per tėvą, motiną – Dievas pasirenka...“* Kun. M. Petravičius SDB ketverius metus mokėsi viename seminarijos kurse su Z. Navicku, tad turi ką prisiminti ir paliudyti. *„Kunigas Zenonas su nuoširdžia meile žvelgė į visus žmones, ypač į vaikus. Jis turėjo ne tik mylinčios motinos širdį, skleisdamas nuoširdžią meilę, bet ir veržlumą. Kunigas yra sakes, jei nebegalėsiu eiti skelbdamas Dievo Žodį, tai klūpsčiomis roposiu, jei ir to nebepajėgsiu – tada šliaušiu ir taip liudysiu Dievo Meilę. Kokią kunigystės dovaną jis turėjo! Duok Dieve, visų mūsų karštų maldų už kunigus! Meilė Dievui, artimui – didžiausia dovana. Prašykime Viešpatį ištvėrmės malonės išlikti Dievo valioje.“*

Atsisveikinimo žodžiai

Utenos rajono savivaldybės vardu kalbėjusi Utenos rajono savivaldybės administracijos Kultūros skyriaus vyr. specialistė Zita Mackevičienė pareiškė nuoširdžią užuojautą visai tikinčiųjų bendruomenei netekus kunigo Zenono.

Dr. Aldona Vasiliauskienė priminė kun. Z. Navicko darbą Skapiškyje (2005 06 22–2012 07 16). Kaip ir visų kunigų veikloje, išskiriamos dvi kryptys: bažnyčios remonto, statybų darbai ir dvasinė statyba. Kun. Z. Navickas ne tik sudėjo bažnyčiai naujas grindis, uždengė vėtros apdraskytą stogą, įrengė koplyčias Naiviuose bei Laičiuose, bet atliko ir svarbių dvasingumo darbų. Nerasi sovietmečiu kunigų rengto protesto raštų (dėl Klaipėdos bažnyčios, kunigų teismų, suėmimų ir kt.), kur nebūtų Z. Navicko parašo – tą liudija „LKB kronikos“ dokumentai. Priminta, kad 1982 m. vasario 2 d. Prienų rajono laikraštyje „Naujas gyvenimas“ buvo persispausdintas iš laikraščio „Tiesa“ (1982 01 26) straipsnis „Melas iš sakyklos“. Straipsnis buvo nukreiptas prieš Šilalės vikarą kun. Vytautą Skiparių. Prie straipsnio parašytas komentaras: *„Prienų bažnyčios vikaras Antanas Gražulis bei Užuguosčio bažnyčios klebonas Zenonas Navickas (kalinės už „LKB kronikos“ dauginimą brolis), siekdami tikinčiųjų akyse diskredituoti mokytojus, komunistus ir aplamai visus ateistus, naudojami tais pačiais metodais, kaip ir laikraštyje minimas Šilalės bažnyčios vikaras Vytautas Skiparis.“*

Skapiškyje kunigas palaimindavo ir tardavo žodį mokykloje vykusiuose renginiuose, miestelyje organizuojamuose liaudies teatrų festivaliuose (jie buvo pradėdami šv. Mišių auka), susitikimuose su į Skapiškį atvykstančiais Rytų (graikų) apeigų katalikų kunigais bei broliais ukrainiečiais bazilijonais, seserimis vienuolėmis; šventino kryžius, koplytstulpius, paminklines lentas, bendravo su parapijiečiais, jo iniciatyva per Vėlinių oktavą buvo pradėtos lankyti Skapiškio parapijoje esančios kapinės ir mažytės kapinaitės, kuriose seniai nebelaidojama. Skapiškėnus nustebino, kad jau sirgdamas paliudijo didžiulę pagarbą Bažnyčiai tarnavusiems žmonėms: atvažiavo palaidoti ilgamečio (per 50 metų dirbusio Skapiškyje) vargonininko Leonardo Juškėno (1939 01 25–2013 03 18) – meldėsi ne tik šv. Mišiose, bet, nepaisydamas žvarbaus oro, važiavo ir į kapines...

Kaišiadorių vyskupo emerito Juozo Matulaičio pamąstymai

Kaišiadorių vyskupas emeritas J. Matulaitis Zenono kunigystę palygino su žibinto nešėju. Prisiminė pirmąjį susitikimą su Zenonu kunigų seminarijoje Kaune. Jis tuomet budėjo, kai prisistatė jaunuolis su dviračiu. Pasakė atvažiavęs iš Zarasų ir norįs stoti į seminariją. Tad nuostabus jau pats ryžtas, sakė vyskupas – ne tokia jau trumpa kelionė dviračiu... Pagaliau Zenonas tapo kunigu, nemažai laiko dirbo ir Kaišiadorių vyskupijoje. Nepaisydamas sovietinės valdžios kliūčių, jis ragino tikėti ir savo pavyzdžiu liudijo tikėjimą. Už tai jam teko kentėti, keltis iš vienos parapijos į kitą. Tačiau kunigas viską aukojo Dievui.

Vyskupas J. Matulaitis pateikė gražų palyginimą su šv. Motina Terese. Ji, sutikusi vargšą elgetą, su juo bendravo, išprašė palydėti į namus. Atėjus į apleistus, netvarkingus namus, išprašė leisti juos sutvarkyti. Betvarkydama surado seniai nenaudotą lempelę. Motina Teresė paprašė leidimo ją uždegti... Vėliau, kai

ši sergantį nelaimingąjį lankydamo kitos seserys, jis vis prašydavo pasakyti, kad praneštų Motinai Teresei, jog jos uždegta lempelė dega... Kunigas Zenonas irgi uždegė ne vienam žibintą. Jis nešė Dievo meilės žiburį, Dievo tikėjimo liudijimą, drąsiai eidamas gyvenimo keliu.

Vyskupas L. Virbalas SJ dėkojo visiems, padėjusiems Zenonui kunigiškoje tarnystėje, slaugiusiems jį ligos patale: „*Jūsų gerumas tesulaukia Dievo atpildo*“, – sakė vyskupas. – *Kunigas Zenonas užmigo Kristaus ramybėje, palydėkim jį Tėvo malda, kad būtų pakviestas prie Dievo stalo ir džiaugtųsi artimoje Jo ramybėje.*“

Utenos Kristaus Žengimo į dangų bažnyčios šventoriuje, kuriame jau ištisas kunigų panteonas, šalia kun. Juozo Bagdono (1914 01 02–1941 01 26–2009 02 06) kapo iškilo dar vienas kauburėlis...

Žr.: Panevėžio vyskupijos kurija. A+A Kunigas Zenonas Navickas (1937–1970–2014), *Katalikų žinynas 2015*, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2015, p. 329–330; Vasiliauskienė A. Dirbęs trijose vyskupijose A+A kun. Zenonas Navickas (1937 12 22–1970 05 23–2014 01 26), *XXI amžius*, 2014, vas. 7, Nr. 6, p. 16; Vasiliauskienė A. Mirė buvęs Skapiškio klebonas kunigas Zenonas Navickas (1937 12 22–1970 05 23–2014 01 26), *Kupiškėnų mintys*, 2014, vas. 1, Nr. 14, p. 5.

Kunigas Henrikas Prijalgauskas

(1892 11 01–1920 05 16–1978 08 23)

Gimė 1892 m. lapkričio 1 d. Jankaičių kaime, Raseinių apskrityje – Žemaitijoje, netoli Šiluvos, nusigyvenusių bajorų šeimoje. Tėvai nuomodavo dvarus. Henrikas mokėsi Kauno kunigų seminarijoje. 1920 m. gegužės 16 d. išventintas į kunigus.

Vikaravo Laukuvos Šv. Kryžiaus Atradimo, Salako Švč. Mergelės Marijos Sopulingosios, Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) parapijose.

Klebonavo Smilgių (Biržų apskr.) Šv. Jurgio, Imbrado Nukryžiuotojo Jėzaus ir Karsakiškio Jėzaus parapijose.

1937–1939 m. kun. H. Prijalgauskas klebonavo Dembavos Dievo Apvaizdos parapijoje, buvo Stelmužės rektorius. 1950 m. bolševikų suimtas, nuteistas 10 metų pagal 58 str. ir išvežtas į Sibirą. Iš lagerių grįžo 1957 m. palaužta sveikata.

Po lagerio 19 metų praleido Velykiuose, Šv. apaštalo Andriejaus parapijoje. Iš čia Aukščiausiasis jį pasiūkė Amžinybėn.

Kun. H. Prijalgauskas buvo linksmo būdo, labai gyvas, nuoširdus, neeilinių gabumų rašytojas, dramaturgas, poetas, smuikininkas, pianistas. Didžiausias jo nuopelnas – parašė daugybę vaidinimų, kuriuos jaunimas mėgo, vaidino. Parašė 14 kūrinių. Jo slapyvardis Žemaitis.

Kun. H. Prijalgauskas mirė Panevėžyje vėžiu, būdamas 85 metų. Pašarvotas Velykių bažnyčioje, kurioje iki mirties išbuvo klebonu. Palaidotas Panevėžio katedros kapinėse šalia motinos. Laidotuvėse kun. Antanas Remeikis (1912 07 01–1945 06 10–1991 02 01) kalbėjo:

„Vykdykite jo nurodymus. Jis mokė jus mylėti Dievą, rūpestingai, gražiai atlikti pareigas, lankyti bažnyčią. Jaunimą mokė blaivumo, sąžiningumo. Vyresniuosis mokė

duoti jaunimui gražų pavyzdį. Ištvėrkite gerume iki galo, kaip jis ištvėrė. Kol širdis plakė, jis ėjo savo pareigas.“

Žr.: Jurgaitis J. *Aukos keliu*, Vilnius: Enko, 1992, p. 326–327; plačiau žr.: *Išgarsinę Panevėžio kraštą*, Panevėžys, 2000, p. 7–8; Kviklys B. *Lietuvos Bažnyčios. Panevėžio vyskupija*, Chicago: Amerikos lietuvių bibliotekos leidinys, 1984, t. 4, p. 43; Henriko Prialgausko (1892–1978) rankraščių fondas 89, Biografinė medžiaga, Atsiminimai, Dienoraščiai (Velykiai, 1966 11 09), skaitmeninis objektas, *Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešosios bibliotekos Rankraščių skyrius*, f. 89–13. (Kunigo Henriko Prialgausko pavardė rašoma ir be j.)

Kunigas Ignas Šaučiūnas

(1905 12 16–1933 04 01–1991 03 08)

Ignacas Šaučiūnas (yra rašyta ir *Šiaučiūnas*) gimė 1905 m. gruodžio 16 d. Pakapių kaime, Pandėlio parapijoje, Rokiškio apskrityje, pasiturinčių ūkininkų šeimoje, jauniausias 11 vaikų šeimoje. Anksti netekus tėvų, mokytis galėjo tik vyresniųjų brolių, sesers bei gerų žmonių remiamas.

Mokėsi Pandėlio pradinėje mokykloje, vėliau Kupiškyje. Rokiškyje baigęs gimnaziją, 1928 m. įstojo į Kauno kunigų seminariją.

Visada buvo veiklus moksleivis ir studentas. Jau vidurinėje mokykloje dalyvavo skautų ir ateitininkų organizacijose, sporto rateliuose, mokėsi muzikos. Baigęs kunigų seminariją ir Teologijos-filosofijos fakultetą, 1933 m. balandžio 1 d. buvo išventintas į kunigą.

Po trijų mėnesių vikaravimo Onušio Šv. arkangelo Mykolo parapijoje 1933 m. buvo paskirtas į Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) parapiją, kurioje vikaru dirbo penkerius metus (1933–1938).

1938 m. gruodžio 23 d. paskirtas ką tik įsteigtos Gulbinėnų Šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės parapijos (Pasvalio r.) klebonu (dirbo iki 1940 m. rudens). Pradėjo rašyti parapijos metrikų knygas. Iki Antrojo pasaulinio karo jis buvo vienas pirmųjų vairuojančių vikarų Lietuvoje, dar Skapiškyje pradėjęs važinėti lengvuoju automobiliu.

1940 m. rugsėjo 15 d. kun. I. Šaučiūnas buvo paskirtas Burbiškio (Anykščių r.) Švč. Jėzaus Širdies parapijos klebonu. Jo iniciatyva 1942 m. buvo pagamintas naujas Burbiškio bažnyčios didysis altorius, sutvarkytas šventorius ir parapijos kapinės. Parapijos dešimtmečio proga jo rūpesčiu prie Burbiškio bažnyčios buvo pastatyta Kristaus Karaliaus skulptūra (autorius – skulptorius Benjaminas Jakševičius, 1943 m.). Sovietų okupacijos pradžioje skulptūra perkelta į Burbiškio kapines.

1944–1945 m. I. Šaučiūnas rėmė pirmuosius šio krašto laisvės gynėjus partizanus. 1944 m. gruodžio 20-osios naktį Burbiškio bažnyčioje surengė jiems rekolekcijas: aukojo šv. Mišias apie 150 kovotojų už Lietuvos laisvę ir Nepriklausomybę, klausė partizanų išpažinčių, suteikė jiems šv. Komuniją.

Už tai kunigas sovietų valdžios buvo persekiojamas, suimtas. Tačiau Anykščių klebonas Juozapas Čepėnas organizavo išpirką, ir tąkart kun. I. Šaučiūnas

paleistas į laisvę. Kurių laiką slapstėsi. Kunigas nepabūgo tremties grėsmės ir toliau palaikė ryšius su partizanais.

Nuo 1945 m. pradžios kun. I. Šaučiūnas kelis mėnesius buvo Vaškų (Pasvalio r.) Šv. Juozapo parapijos klebonas, o nuo 1945 m. lapkričio trumpai tarnavo Aleksandravelės (Rokiškio r.) Šv. Pranciškaus Serafiškojo, Palėvenėlės (Kupiškio r.) Švč. Mergelės Marijos, Paberžės (Kėdainių r.) Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo, Krekenavos (Panevėžio r.) Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų parapijose.

1947 m. spalio 12 d. kun. I. Šaučiūnas buvo paskirtas Surdegio (Anykščių r.) Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų parapijos administratoriumi. Čia dirbo iki 1948 m. rudens. Nors kunigas nuolat kilnotas iš parapijos į parapiją, visur buvo sovietinio saugumo persekiojamas.

Vengdamas tremties, kun. I. Šaučiūnas 1948 m. vėlyvą rudenį pasitraukė į Žemaitiją, kur, padėdamas kunigams pastoracijoje, 1948–1949 m. slapstėsi, gyveno nelegaliai.

1949 m. rugsėjo 22 d. (kitų šaltinių duomenimis – spalio 30 d.) Varlaukyje (Jurbarko r.) Švč. Trejybės parapijoje kun. I. Šaučiūnas buvo suimtas. 1950 m. kovo 1 d. Ypatingasis pasitarimas nuteisė jį už antisovietinę veiklą 25 metus kalėti pataisos darbų lageryje.

1950 m. balandžio 28 d. išgabentas į lagerį, jis buvo kalinamas ir dirbo Minlage (Komija, Intos sritis). Lageriuose dirbo anglių šachtose, tačiau liko ištikimas kunigo pašaukimui: aukodavo šv. Mišias, skelbė katalikams Dievo Žodį, padėdavo likimo draugams.

1956 m. pavasarį kalinių bylų svarstymo komisija kunigą I. Šaučiūną gegužės 9 d. atleido nuo tolimesnės baismės. Paleistas į laisvę, gegužės 13 d., po 7 metų lageriuose, kunigas sugrįžo į Lietuvą.

1956–1958 m. tarnavo Pamūšio (Pakruojo r.) Šv. Antano Paduviečio parapijos klebonu.

1958–1964 m. buvo Traupio (Anykščių r.) Šv. Onos parapijos vikaras adjutorius, talkino klebonui Juozapui Mėliui (1881 09 06–1909 11 29–1969 08 14), kuriam mirus, tapo klebonu. 1963 m. Traupyje kun. I. Šaučiūnas surengė trečiąjį Kauno kunigų seminarijos 7-osios laidos susitikimą kunigystės 30-mečio proga.

1964–1966 m. klebonavo Rozalimo Švč. Mergelės Marijos Vardo, 1966–1967 m. – Pumpėnų Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės, 1967–1970 m. – Utenos Kristaus Žengimo į dangų parapijose. Utenoje ėjo ir dekanato pareigas. 1969 m. spalio 7 d. Utenos dekanas kun. I. Šaučiūnas pašventino naują Tauragnų Šv. Jurgio parapijos bažnyčią, kurią pastatė klebono Vincento Inkrato (1916 12 22–1943 05 02–2003 10 10) suburti tauragniškaiai.

1970 m. lapkričio 18 d. paskirtas Svėdasų Šv. arkangelo Mykolo parapijos klebonu (Svėdasuose praleido 20 metų). 1983 m. atšventęs auksinį kunigystės jubiliejų, atsisakė klebono pareigų (jas perėmė kun. Vladas Rabašauskas). Nusilpus jėgoms kun. I. Šaučiūnas pasitraukė į altariją. „*Padėsiu, kiek sveikata leis. Norėčiau, kad mano kūno palaikai būtų priglausti Svėdasų bažnyčios šventoriuje.*“

Tai buvo judrus, populiarus veikėjas ir kunigas. Kaip rašo kun. Jonas Jurgaitis, jis buvo puikus smuikininkas, gyvas kaip vijurkas, dainininkas. Jo tamsios garbanos žavėjo visus, ypač jaunimą, todėl katalikiškose jaunimo organizacijose buvo labai daug narių.

Mirė 1991 m. kovo 8 d., palaidotas Svėdasų bažnyčios šventoriuje prie kitų kunigų kapų. Svėdasiškiai labai gerbė ir mylėjo savo ganytoją, kuris buvo draugiškas, nuoširdus, malonus, surasdavo bendrą kalbą ir su senu, ir su jaunu. Neatsitiktinai laidotuvių dieną – kovo 11-ąją minios žmonių plūdo palydėti kunigo į paskutinę žemiškąją kelionę. Dalyvaujant Panevėžio vyskupui Juozui Preikšui, gausiam būriui tikinčiųjų, ilgametis klebonas buvo palaidotas Svėdasų bažnyčios šventoriuje. Svėdasiškiai nuoširdžiai prižiūri jo amžinojo poilsio vietą.

Kapą ženklina juodo akmens paminklas su akmeniniu kryžiumi ir įrašu postamente „Kryžiuje paguoda ir stiprybė“.

Žr.: [Autorius nenurodytas]. A. A. Kun. jubil. Ignas Šaučiūnas (1905–1933–1991), *Katalikų kalendorius žinynas 1991*, Vilnius: Katalikų pasaulis, 1991, p. 111; Bagdonas V. Neišblėsta iš atminties, *XXI amžius*, 2006, kovo 24, Nr. 23; Jurgaitis J. *Aukos keliu*, Vilnius: Enko, 1992, p. 345; Kviklys B. *Lietuvos Bažnyčios, Panevėžio vyskupija*, Chicago: Amerikos lietuvių bibliotekos leidinys, 1984, t. 4, p. 46; Ignas Šaučiūnas, *Anykštėnų biografijų žinynas*, prieiga per internetą.

Kunigas Bronislovas Šukys (1924 04 01–1948 10 03–1970 07 24)

Bronislovas Šukys gimė 1924 m. balandžio 1 d. Ažuskardžių kaime (Pakalnių parapija, Utenos r.) Antano Šukio ir Elenos Bražėnaitės šeimoje. Tėvai – žemdirbiai, turėjo 7,45 ha žemės. 1966 m. tėviškėje gyveno tik motina, dirbo kolūkyje. Tėvas gyveno Vilniuje ir dirbo „Elfos“ fabrike. Tame pačiame fabrike dirbo ir brolis Vytautas Šukys. Sesuo Ona Šukytė-Balilionienė tuo metu gyveno Kaune, jos vyras dirbo fabrike, o ji šeiminkavo namuose.

1931–1938 m. Bronius mokėsi Velbiškių ir Pakalnių pradžios mokykloje. Baigęs 6 skyrius, iki 1943 m. mokėsi Utenos gimnazijoje. 1943 m. įstojo į Tarpdiecezinės kunigų seminarijos Kaune II licėjinį kursą. Seminariją baigė 1949 m.

Okupantų elgesys su seminaristais bei dvasininkais vertė kunigų seminarijos vadovybę ieškoti išeičių. Tad Broniaus kurso klierikai, dar nebaigę seminarijos, Kauno bazilikoje 1948 m. spalio 31 d. vyskupo Kazimiero Paltaroko (1875 10 22–1902 03 22–1926 04 05–1958 01 03) buvo iššventinti į kunigus.

Kun. B. Šukio darbas parapijose

Kunigas B. Šukys per 21-erius kunigystės metus darbavosi 15 parapijų – vienoje tik po kelis mėnesius, kitose ir keletą metų, užimdamas vikaro (12 parapijų) bei klebono (3 parapijos) pareigas.

Vikaras. Pirmoji darbo vieta – *Kamajų Šv. Kazimiero parapijos bažnyčia*. 1949 m. gegužės 10 d. Panevėžio vyskupo K. Paltaroko neopresbiteris kun. B. Šukys paskirtas vikaru į Kamajus; čia atvyko gegužės 17 d.¹ Po penkių mėnesių jaunas kunigas perkeliamas į Šv. Jurgio parapijos bažnyčią *Vyžuonose*² ir pareigas pradėjo eiti lapkričio 7 d. Iš Vyžuonų vikaras buvo deleguotas į *Salako Švč. Mergelės Marijos Sopulingosios parapiją* pavaduoti sergančio kun. Jono Morkvėno (1907 06 23–1933 04 01–1981 01 21)³.

Tačiau Vyžuonose ilgėliau neužsibuvo, po septynių mėnesių, 1950 m. birželio 9 d., vėl nauja vieta – paskiriamas į *Kupiškio* Kristaus Žengimo į dangų parapiją⁴. Į Kupiškį kun. B. Šukys atvyko 1950 m. liepos 9 d. Pranešdamas vyskupui apie atvykimą į Kupiškį, nusiuncia ir Vyžuonų bei Salako parapijų Kulto tarnautojo registracijos pažymėjimą.

Po devynių mėnesių, t. y. 1951 m. balandžio 6 d., vėl naujas paskyrimas: Šv. Hiacinto (Jackaus) parapijos bažnyčia *Skapiškyje*⁵. Apie atvykimą į Skapiškį balandžio 18 d. raportuoja raštu vyskupui, išsiųsdamas ir senąjį Kulto registracijos pažymėjimą. Kun. B. Šukys rugsėjo mėnesį buvo skirtas į Pandėlių pavaduoti susirgusio kun. Juozapo Apanavičiaus (1910 01 05–1936 05 31–1978 04 27), tačiau jo pagalbos neprisireikė.

Skapiškyje dirbo daugiau kaip dvejus metus.

Po dvejų metų, 1953 m. birželio 17 d., Panevėžio vyskupas vikaro pareigoms kun. B. Šukį paskyrė į Švč. Trejybės parapijos bažnyčią *Dusetose*⁶ (atvyko liepos 6 d.).

1954 m. balandžio 3 d. perkeliamas į *Vaškų* Šv. Juozapo parapijos bažnyčią⁷. Atvykęs balandžio 23 d., su raportu apie atvykimą išsiuntė ir Kulto tarnautojo pažymėjimą.

Vaškuose neišdirbęs nė dvejų metų, 1956 m. sausio 16 d. perkeliamas vikaru į *Pumpėnų* Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės bažnyčią (Joniškėlio r.)⁸, o po keturių mėnesių deleguojamas į Švč. Mergelės Marijos parapijos bažnyčią *Rageliuose* (Rokiškio r.)⁹. Į Ragelius kun. B. Šukys atvyko birželio 15 d.

Po gero pusmečio (1957 m. sausio 18 d.) perkeliamas į Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų parapijos bažnyčią *Raguvoje*¹⁰ (atvyko vasario 4 d.). Pusantrų metų dirbęs Raguvoje, 1958 m. birželio 7 d. sulaukia naujo paskyrimo į Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės bažnyčią *Linkuvoje*¹¹ (atvyko 1958 m. rugpjūčio 1 d.). Po pusmečio (1958 m. gruodžio 14 d.) kun. B. Šukys perkeliamas vikaro pareigoms į Šv. apaštalo Jokūbo bažnyčią *Alantoje*¹² (atvyko 1959 m. sausio 8 d.).

Klebonas

Kun. Bronislovas Šukys klebonu dirbo trijose parapijose (Debeikiuose, Krikliniuose, Nemunėlio Radviliškyje).

Po 14 vikaravimo metų – 1963 m. gegužės 6 d. – paskiriamas klebonu į *Debeikius* – Šv. Jono Krikštytojo parapijos bažnyčią¹³ (atvyko birželio 6 d.).

1963 m. gegužės 8 d. kun. B. Šukiui Religinių kultūrų reikalų tarybos prie TSRS ministrų tarybos Įgaliotinis Lietuvos TSR Justas Rugienis pasirašė Kulto tarnautojo registracijos pažymėjimą N. 277-a, kad kunigas užregistruotas kaip Debeikių klebonas.

Debeikiuose klebonas ėmėsi statybos darbų: parapijos namuose įrengė du kambarius, iškasė šulinį, atliko kitų darbų.

Antroji klebonavimo vieta – Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo parapija *Krikliniuose*, kur pagal paskyrimą atvyko 1966 m. balandžio 14 d. Krikliniuose kun. B. Šukys šiferiu apdengė varpinės stogą, parapijos name sumūrijo naują kamina, pasirengė apdengti stogą, tačiau 1969 m. kovo 12 d. buvo iškeltas į naują – jau paskutinę parapiją savo veikloje: Švč. Mergelės Marijos bažnyčią *Nemunėlio*

*Radviliškyje*¹⁴. Čia klebono pareigas pradėjo eiti nuo 1969 m. gegužės 9 d., dirbo kiek daugiau nei metus – iki mirties.

Kunigo kilojimo po parapijas esmė tokia. Kunigas B. Šukys buvo atidžiai stebimas ir sekamas sovietinio saugumo. 1958 m. Linkuvos rajono saugumiečių planuose bei ataskaitose rašoma, kad pagal gautą medžiagą 1924 m. gimęs B. Šukys 1949 m. palaikė ryšius su banditais, 1952 m. (tada kunigas dirbo Skapiškyje) užvesta byla – formuliaras. Kunigas sekamas, ieškoma kontaktinių galimybių¹⁵. Linkuvoje saugumiečiai daug bergždžių vilčių dėjo į vikarą B. Šukį, tikėdamiesi, kad šiam tapus agentu, lengviau bus reguliuoti iš Sibiro sugrįžusio kan. Jurgio Danio (1898 06 26–1927 04 02–1977 03 03)¹⁶ veiklą.

Tad kunigo B. Šukio nepaklusnumas sovietų okupacinei valdžiai ir buvo pagrindinė priežastis neleisti ilgiau užsibūti vienoje vietoje, artimiau susipažinti su parapijos gyventojais, plačiai skleisti tikėjimą, daryti neigiamą antiateistinę įtaką.

¹ 1949 05 10 Panevėžio vyskupo raštas Nr. 434, b. Kun. Bronislovas Šukys 1924 04 01*1948 10 03* 1970 07 24, PVKA.

² 1949 10 20 Panevėžio vyskupo Vilniaus kapitulinio vikaro K. Paltaroko raštas Nr. 857/49, *ten pat*.

³ 1950 04 20 Panevėžio vyskupo K. Paltaroko raštas Nr. 425, *ten pat*.

⁴ 1950 m. birželio 9 d. Panevėžio vyskupo K. Paltaroko raštas Nr. 602, *ten pat*.

⁵ 1951 04 06 Panevėžio vyskupo K. Paltaroko raštas Nr. 331, *ten pat*.

⁶ 1953 06 17 Panevėžio vyskupo Vilniaus kapitulinio vikaro K. Paltaroko raštas Nr. 573, *ten pat*.

⁷ 1954 04 03 Panevėžio vyskupo Vilniaus kapitulinio vikaro K. Paltaroko raštas Nr. 856, *ten pat*.

⁸ 1956 01 16 Panevėžio vyskupo Vilniaus kapitulinio vikaro K. Paltaroko raštas Nr. 142, *ten pat*.

⁹ 1956 05 09 Panevėžio vyskupo Vilniaus kapitulinio vikaro K. Paltaroko raštas Nr. 971, *ten pat*.

¹⁰ 1957 01 18 Panevėžio vyskupo Vilniaus kapitulinio vikaro K. Paltaroko raštas Nr. 153, *ten pat*.

¹¹ 1958 06 07 Vilniaus arkivyskupijos ir Panevėžio vyskupijos apaštališkojo administratoriaus vysk. J. Steponavičiaus raštas Nr. 1504, *ten pat*.

¹² 1958 12 14 Vilniaus arkivyskupijos ir Panevėžio vyskupijos apaštališkojo administratoriaus vysk. J. Steponavičiaus raštas Nr. 2857, *ten pat*.

¹³ 1963 05 06 raštas Nr. 230, *ten pat*.

¹⁴ 1969 03 12 Kaišiadorių ir Panevėžio vyskupijų valdytojo raštas Nr. 65, *ten pat*.

¹⁵ LYA, f. K-1, ap. 15, b. 1672, l. 76.

¹⁶ *Ten pat*, l. 76–77.

Kunigas Benediktas Šveikauskas (1884 03 21–1912 06 12–1941 06 26)

Baigęs kunigų seminariją, 1912 m. birželio 12 d. išventintas į kunigus. Atkūrus Nepriklausomybę, iki 1925 m. buvo I pėstininkų pulko kapelionas. Vėliau – Kupreliškio Šv. arkangelo Mykolo parapijos kuratas (vikaras). 1928 m. Kupreliškyje bažnyčia ir varpinė apdengta cinkuota skarda, pastatyta špitolė, rašoma, kad prie šių darbų nemažai nuveikė ir kun. B. Šveikauskas.

Nuo 1930 m. Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) parapijos vikaras. Skapiškyje vikaravo 1930–1933, tačiau nurodomos ir klaidingos datos (1931–1935). 1934 m. paskirtas Rokiškio Šv. apaštalo evangelisto Mato bažnyčios altaristu ir arešto namų kapelionu. Arešto namų bibliotekai 1938 m. padovanojo savo asmeninę biblioteką – 400 knygų. Kun. B. Šveikauskas Skemų prieglaudoje 1937 m. pašventintoje koplyčioje laikydavo pamaldas.

Rokiškio altarija buvo įsteigta 1934 m. Jai skirti mediniai namai ir vieno hektaro žemės sklypas, ištiesęs pagal Kapų gatvę.

Rokiškio klebonas ir dekanas Jurgis Žitkevičius (1892 03 20–1915 05 16–1978 12 24) 1946 m. rašė: „Pirmasis altaristas buvo kun. Benediktas Šveikauskas, praleidęs pirmąjį bolševikų sąjūdį Maskvoje. Grįžęs į Lietuvą ėjo kariuomenės kapeliono ir kitas pareigas. Bet pakirsti nervai silpnėjo ir todėl pasirinko Rokiškio altariją. Raminosi dienomis ir naktimis skaitydamas knygas. Mėgdavo gėles ir nuolatos puošdavo savo mažytį darželį. Praeinančius pažįstamus ir miesto valkatas apdalindavo popirosais. Todėl vienas to rajono girtuoklis ir triukšmadarys, eidamas pro altariją, susikišdavo rankas į kišenes, kad iš įpratimo neišlaužtų tvoros štakieto.

Bolševikams traukiantis kun. Šveikauskas buvo suimtas savo darželyje. Sako, kad vietos bolševikai, prisimindami popirosus, neišdrįsę jo suimti. Todėl buvo pasiūsti nepažįstami ir viena vietos žydė. Bolševikams pasitraukus, rastas jis sušaudytas enkavėdistų buveinėje, kur dabar antrieji gimnazijos rūmai. Jo kūnas iškilmingai palaidotas kartu su kitomis aukomis Rokiškio kapinėse.“

Kun. Jonas Jurgaitis (1917 05 03–1942 12 19–1997 08 14) savo knygoje „Aukos keliai“ patikslina laiką: „Traukiantis bolševikams 1941 m. birželio 26 d. iš Rokiškio Latvijos link, kariuomenė viską naikino, žmones žudė. Kunigai pasitraukė ir slapstėsi, buvo siūlyta pasitraukti ir kun. Benediktui, deja, jis atsakęs „Niekam nieko blogo nepadariau, tai kas ir už ką mane lies?“ Kun. J. Jurgaitis rašo: „Vargšelis pamiršo, kad kunigo titulas jau yra nusikaltimas. Birželio 26 d. pavakary atėję du kareiviai išsivare kunigą į štabo būstinę. Kai kitą rytą kariuomenė iš Rokiškio jau buvo pasitraukusi, šis kankinys buvo rastas būstinėje žiauriai durtuovais subadytas. Žmonės (nes kunigų nebuvo) nupirko karstą, pašaruoja kapų koplyčioje, o rytojaus dieną palaidojo Rokiškio kapinėse. <...> Teisingas žmonių priežodis: „Sąmyšyje nesimaišyk. Kenčia kaltas, kenčia nekaltas.“

Dr. prel. Juozas Prunskis (1907 12 22–1932 05 22–2003 04 26) knygoje „15 Lietuvoje sušaudytų kunigų“, išleistoje išeivijoje 1942 m., rašė:

„Kai buvau Kupiškyje vikaru, pas mano kleboną kun. Stanislovą Eduardą Baltrimą (1889 10 13–1912 05 14–1941 06 25), kurs dabar išvežtas į Rusiją, atvažiuodavo jo mokslo draugas kun. Benediktas Šveikauskas. Jisai buvo tiek suvargusios sveikatos, kad negalėjo jokioje parapijoje užimti atsakančios vietos. Jo nervai buvo taip nusilpę, kad jisai negalėdavo dalinti Komunijos – jam vis rodydavosi, kad jis paslys, parvirs ir išbarstys Švenčiausiąjį. Senumo jis nebuvo taip labai senas – gimęs 1884 m. kovo 21 d., kunigu įšventintas 1912 m. birželio 12 d. Negalėdamas kitų pareigų eiti, buvo vyskupo paskirtas į Rokiškio altariją.

1941 metais birželio 26 dieną apie 15–16 val. (3 ar 4 val. po pietų) atėjusios moterys, jų pavardės nežinomos, o su jomis du komunistai ir nuvedė kun. Šveikauską į NKVD (Narodnyj Komisariat Vnutrenich Diel – bolševikų policijos) būstinę ir ten jį nužudė šūviu į galvą. Bolševikams pabėgus, rastas viename kambaryje kraujo klane.“

Žr.: Jurgaitis J. *Aukos keliai*, Vilnius: Enko, 1992, p. 372; Prunskis J. *15 Lietuvoje sušaudytų kunigų*, Chicago, 1942 (12. Kun. Benediktas Šveikauskas); Žitkevičius J. Rokiškis, *Panevėžio vyskupija. Istoriniai duomenys, pastoracinė veikla*, red. Vysk. K. Paltarokas, Vilnius: Katalikų akademija, 1998, p. 412, 413.

Kunigas Petras Tijušas

(1921 07 08–1948 04 25–1999 12 11)

Tvirų kaime (nuo Skapiškio miestelio link Pandėlio 4 km) Stasio Belecko ir Katrės Valentukaitės šeimoje išaugo trys vaikai: dukra Joana, sūnūs Romas ir Jonas. Joana Beleckaitė (1902–1979 03 29), ištekėjusi už Petro Tijušo (1896 03 08–1945 01 19), sulaukė keturių vaikų: Petro, Alberto, Almonės ir Eugenijos. Albertas ir Almonė mirė maži.

Kunigo Petro vaikystė

Vyriausias sūnus – būsimasis kunigas Petras gimė 1921 m. liepos 8 d. (kitur įrašyta birželio 8 d.), jauniausia – Eugenija – 1940 m. balandžio 9 d.

Tijušai turėjo mažai (2 ha) žemės, laikė karvę, turėjo bičių, didelį vėjinį malūną, kalvę, vėlė milą. Petras Tijušas buvo labai nagingas, darbštus, tad ir sūnui Petriui nuo mažens buvo griežtas. Vaikas, negalėdamas ilgiau bendrauti su bendraamžiais, lankydavosi malonybiniais vardais vadinamų senmergėlių Marijonytės ir Elizbietytės namuose.

Paaukęs Petriukas daug laiko praleisdavo su gerokai už jį jaunesnėmis pusėsėserėmis – mamos brolio Romo Belecko (1905–1984) ir Onos Vilimaitės (1908–1983) dukromis: 1930 m. gimusia Eugenija (ištekėjo už Antano Naujiko, 1926–2002) ir 1932 m. gimusia Aldona (ištekėjo už Povilo Kytros, 1917–2008). Įdomu, kad Petras, pasak Aldonos Kytrienės, jos tėvus vadino ne dėde ar dėdiene, ne Ona ir jos vyru, o „Onais“.

Kitas Petro dėdė iš motinos pusės Jonas Beleckas išėjo užkuriomis į Miliūnų kaimą, vedė Genovaitę Jokubauskaitę, išaugino sūnų Algį ir dukrą Savutę.

Kaip yra pasakojusi Aldona Kytrienė (1932 01 01–2015 11 19), tėvai dažnai ją ir seserį palikdavo Petro globai ir priežiūrai. Jis mėgo mergaites auklėti, ypač savo „aukojamų Mišių“ metu, nes nuo pat mažens vaidino kunigėlį. Petras patarnaudavo šv. Mišiose kan. Nikodemui Kasperiuui (1872 01 22–1896 05 18–1956 02 13), tad sekmadieniais paliktas prižiūrėti mergaičių, rugiuose pasistatydavo altorių ir, suklypdęs mergaites, „aukodavo Mišias“, neleisdamas joms ne tik sukosėti, bet ir pakrutėti. O Aldutė su Augute buvo paklusnios, džiaugėsi turėdamos tokį pusbrolių. Petras mėgdavo uogauti, tad į mišką vesdavosi ir mergaites. Šios gi, prisivalgiusios uogų, norėdavo namo. Tada Petras pasodindavo mergaites ant kelmo, rinkdavo aplink uogas ir kad jos „nezystų“, sekdamas pasakas, deklamuodavo eilėraščius ar juokindavo. Taip joms pasėdėjus ant kelių kelmų, Petras prisirinkdavo krepšį uogų, įpildavo į puodelius ir mergaitėms. Deja, jos, beeidamos namo, dažnai užkliūdavo už kelmo ir uogas išberdavo.

Karo ir pokario metai – tėvo netektis

Baigęs Skapiškio pradžios mokyklos 6 skyrius ir Kupiškio gimnaziją, kanauninko N. Kasperiuo remiamas 1943 m. įstojo į Tarpdiecezinę kunigų seminariją Kaune.

Karo pabaigoje padegamosiomis kulkomis buvo apšaudyti Tvirai – beveik visas kaimas sudegė. Iš Joanos ir Petro Tijušų sodybos liko tik kalvė. Joanos

brolio Romo Belecko vienkiemis, nors ir buvo apšaudytas – nesudegė. Joana su šeima apsigyveno brolio namuose.

A. Kytrienė yra pasakojusi, kad 1945 m. pradžioje į jų sodybą įsiveržę sribai ieškojo Petro Tijušo. Nors buvo aiškinama, kad jis mokosi Tarpdiecezinėje kunigų seminarijoje Kaune, „sovietų valdžios gynėjai“ šaukė, kad jis banditas, kad jis slapstosi. Tad intensyviai ieškojo po visus namus, net plėšė grindis, o nesuradę – išsivarė tėvą. Kartu su juo varėsi Petrą Kaladę, Leoną Matuzą, Kytrą, Kirstuką ir Notigalės miške sausio 19 d. visus nušovė. O tuo metu susišaudant su partizanais, buvo ir nukauta 12 laisvės gynėjų. Sribai partizanus atvežė į Skapiškį ir numetė prie sribynės, paskui nuvežė į Pandėlį. Ten irgi jų kūnus išmėtė miestelyje, vėliau sumetė į pieninės šulinį.

Miške paliktus nušautus vyrus suradę žmonės atpažino ir pranešė giminėms, šie slapčia parsivežė ir palaidojo.

R. Beleckas padarė karstą ir P. Tijušą palaidojo Tvirų kapinėse. Po kurio laiko, jau tapęs kunigu Petras savo tėvui ir anksti mirusiems broliui Albertui bei sesei Almonei pastatė paminklą ir jį pašventino. Vėliau čia atgulė motina, 1999 m. ir jis pats, o 2010 m. – sesuo Eugenija.

A. Kytrienė yra pasakojusi, kad seminaristas Petras, sužinojęs apie tėvo netektį, atvažiavo aplankyti motinos. Išlipęs iš siauruko (per Tvirų kaimą tuomet ėjo geležinkeliukas), klupdamas iš skausmo ir vėl kildamas jis ėjo namo. O šią skaudžią žinią jam pranešė krikštatėvis Ksaveras Rakauskas, kai Petras, gerai išlaikęs egzaminą, tad linksmai nusiteikęs, ėjo namo...

J. Tijušienė nebeturėjo ne tik namų, neteko ir vyro. Po kurio laiko jos broliai Romas su Jonu ant sudegusio namo pamatų pastatė naujus namus, kuriuose buvo suruošti pietūs kun. P. Tijušo primicijoms.

Petras Tijušas – kunigas

1948 m. balandžio 25 d. vyskupas Kazimieras Paltarokas kunigais išventino penkis, kilusius iš Panevėžio vyskupijos: Petrą Adomonį (1922 01 22–1948 04 25–2001 04 16), Adolfą Breivę (1924 01 15–1948 04 25–2002 07 29), Alfonsą Gražį (1923 02 09–1948 04 25–1992 02 24), Petrą Tijušą (1921 07 08–1948 04 25–1999 12 11) ir Vytautą Tvarijoną (1924 05 07–1948 04 25–1994 01 10).

Pirmas šv. Mišias kun. P. Tijušas aukėjo Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčioje. Itin simboliška, kad primicijų metu iš brolio kun. Petro rankų Eugenija priėmė Pirmąją Šv. Komuniją.

Primicijose dalyvavo būrys kunigų, labai daug žmonių – tai reta šventė Skapiškio miesteliui ir aplinkiniams kaimams. O vaišių stalui maistą nešė visas Tvirų kaimas. Vyriausiai šeimininkei Julei Kaladienei talkino kitos šeimininės bei jaunimas.

Po primicijų Aldutė su tėveliu Romu Belecku palydėjo kunigą į Rokiškį – tada mergaitė pirmąsyk važiavo traukinuku.

Pirmoji darbo vieta – Pasvalys (paskirtas 1948 m. balandžio 25 d.), kur dirbo vikaru. „*Kun. Petruui Pasvaly padarė prostatos operaciją, vėliau gydė Panevėžyje (nesilaikė šlapumas). Augo jo baimė ir didėjo nerimas. Gydytojai (Panevėžyje), tai matydami, pasiūlė pasigydyti Naujojoje Vilnioje. Tačiau ten jį aplankiusi sesuo pamatė,*

kad po vaistų gausos brolis tampa tarsi neveiksnus. Pumpėnuose, išsivysčius aterosklerozei, šeimininkei tapo sunku prižiūrėti tokį ligonį. Gydytoja pasiūlė Joniškėlį. Čia itin rūpestingai prižiūrėjo seselė slaugytoja, mat jos sūnus mokėsi kunigų seminarijoje. Po kurio laiko kun. Antano Balaišio iniciatyva iš Joniškėlio buvo nuvežtas į Pasvalį, o iš ten vėliau į Rokiškį...“

Kunigo Petro Tijušo primicijų šventė. Trečioje eilėje ketvirta iš kairės mama Joana Tijušienė, šalia Petras Tijušas. 1948 m. balandžio 25 d. Iš Emilijos Naujikienės albumo

Po metų (1949 08 02) kun. P. Tijušas perkeliamas į Panevėžio Kristaus Karaliaus katedrą vikaro pareigoms. Neilgai tedirbo Panevėžyje. Skundėsi, kad sunku dirbti miesto parapijoje. Vyskupas K. Paltarokas nenoromis patenkino jo troškimą dirbti kaimo parapijoje ir po trijų mėnesių perkėlė į Naujamiestį, į Šv. apaštalo Mato parapiją, o 1950 m. sausio 12 d. paskyrė į Smilgių (Panevėžio r.) Šv. Jurgio parapiją. 1951 m. kovo 10 d. paskyrė laikinai pavaduoti Sidabravo Švč. Trejybės parapijos administratorių, o 1951 m. birželio 19 d. paskyrė Smilgių Nukryžiuotojo Jėzaus parapijos administratoriumi (Biržų r.), kur jis dirbo beveik 16 metų.

Kunigo sesuo Eugenija

Eugenija Tijušaitė (1940 04 09–2010 01 18), mokydamasi Skapiškyje, brolių kunigą lankydavo dirbantį Smilgiuose. Iš Smilgių per Saločius brolis ne kartą yra nusivežęs į Rygą, ten kai ką nupirkdavo savo mažajai sesutei. Eugenijai mokantis 10 klasėje, tokios kelionės metu brolis nupirko rudą palta.

1958 m. Eugenija baigė Skapiškio vidurinę mokyklą (auklėtoja Aleksandra Klevičkienė, 1918 05 27–2008 06 23). Eugenija su džiaugsmu prisimena chemijos mokytoją Magdaleną Gudaitytę (1913 03 03–1992 09 22), kuri per egzaminą jos žinias įvertino penketu (tuomet tai aukščiausias balas). Mergaitė svajojo studijuoti mediciną, tačiau nušautas tėvas, brolis kunigas... Charakteristikoje (ji buvo įteikta antspauduotame, užklijuotame voke) apylinkės sekretorius nieko nenutylėjo. Be abejo, su tokia charakteristika niekas nepriėmė net dokumentų.

1960 m. Eugenija ištekėjo už Antano Belecko (1930 04 02–2012 04 02) ir likosi kolūkyje. Dirbo įvairius darbus („Ažuolo“ kolūkio kuro sandėlyje, apylinkės taryboje – karinės įskaitos vedėja ir kitur). E. ir A. Beleckai išaugino du vaikus. 1962 m. gimęs Linas, baigęs technikumą Vabalninke, dirbo tekintoju; 1966 m. gimusi dukra Rima Beleckaitė (1966 02 22–2014 12 03), baigusi medicinos seserų mokyklą Panevėžyje, dirbo Pandėlio ligoninėje. Deja, gyvenimą baigė tragiškai.

Ištekėjus dukrai, J. Tijušienė persikėlė gyventi pas ją ir žentą, o savo namus pardavė. Kunigas Petras labai mylėjo motiną – kiek galėdamas lankė, rėmė materialiai.

Kunigas Petras Smilgiuose

Kunigas P. Tijušas, kaip žinome, Smilgių Nukryžiuotojo Jėzaus parapijoje dirbo beveik 16 metų. Smilgiuose klebonijos nebuvo. Kunigas gyveno pas žmones (puskilometris nuo bažnyčios), turėjo kambariuką. Kaip pasakoja sesuo Eugenija, turėjo gerą šeimnininkę Emiliją (pavardės neprisiminė). Ji ne tik skaniai gaminusi įvairius patiekalus (buvo baigusi kulinarijos mokyklą), bet buvo ir labai nuoširdi, gero būdo. Nepaisė kunigo griežtumo – visada šypsojosi. Šeimnininkė Emilija labai mėgo kunigo seserį, kuri, atvykusi aplankyti brolio, likdavosi ir nakvoti. Ištekėjusi Eugenija brolių lankydamas kartu su vyru Antanu – važiuodavo motociklu.

Smilgiuose kun. Petru šv. Mišiose patarnaudavo Jonas Kubilius, kuris vėliau, dar nebaigęs muzikos mokslų, dirbo vargonininku. Baigęs mokslus išvyko dirbti į Klaipėdą, tačiau su kun. Petru palaikė bičiuliškus santykius ne tik jis, bet ir jo žmona, o gimus sūneliui kunigas tapo krikšto tėvu.

Kunigas Petras nepamiršo skapiškėnų

Su kunigu Petru artimai bendravo skapiškietis kun. Antanas Balaišis (1923 01 01–1948 10 31–2005 11 07). Šiaip kun. Petras draugų neturėjo, bičiuliautis nemėgo, tačiau atvykusius skapiškėnus džiugiai sutikdavo. Šeimnininkė paruošdavo skanaus maisto, išdėstydamas gražiausius indus – kunigas norėjo, kad stalas blizgėtų, mat jis, kaip yra pasakojusi sesuo, turėjo pomėgį indams – kad ir kur nuvyktų, vis jų pirkdavo, tad turėjo daug sukaupęs.

A. Kytrienė yra pasakojusi, kad Skapiškio jaunimas su kepiniais ne sykį važiavo į Smilgius sveikinti kraštiečio vardo dieną.

Ir pats kunigas nepamiršdavo aplankyti giminaičių iškilmingomis progomis. Taip jis 1950 m. vienu metu sutuokė abi savo pusseseres, kurias globojo vaikystėje ir kurios buvo tokios kantrios tada jo „aukojamų Mišių“ metu – palaimino Aldonos Beleckaitės ir Povilo Kytros bei Eugenijos Beleckaitės ir Antano Naujiko santuokas. Kun. Petras palaimino ir savo dėdės Romo ir Onos Beleckų sutuoktuvių penkiasdešimtmetį. Atvykdavo sutuokti ir kitų Tvirų bei Skapiškio gyventojų porų.

Darbas Pumpėnuose

1967 m. kun. P. Tijušas buvo paskirtas Pumpėnų Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės parapijos klebonu, kartu aptarnavo ir Kriklinių Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo parapijos tikinčiuosius. Paskirtas į Pumpėnus kunigas dirbo, kol

leido sveikata, iki mirties. Pumpėnuose kunigas suorganizavo nemažą chorą, didžiulę procesiją, šventorius pasipuošę gėlėmis.

Pumpėnuose kun. Petras jau turėjo kleboniją – nedidelį namelį netoli bažnyčios už upelio. Į bažnyčią kunigas eidavo per tiltą. Pasak Eugenijos Beleckienės, syki jį bandė nuo to tilto nustumti, grasino susidoroti, gąsdino telefono skambučiais, tad kunigas buvo net išjungęs telefoną. Gąsdino todėl, kad ne visiems patiko kunigo elgesys. Kunigas Petras buvo labai griežtas: jei mirė girtas ar be Sakramentų, jis, nepaisydamas keliamo triukšmo, atsiskydavo laidoti. Be abejo, tokia įtampa atsiliepė kunigo sveikatai.

Be to, Pumpėnuose kunigas patyrė dvi dideles netektis: 1979 m. kovo 29 d. mirė motina. Ją Tvirų kapinėse palaidojo kun. Juozapas Lukšas (1917 10 19–1944 03 25–1997 03 09). Po kurio laiko mirė ir kunigo Petro šeiminkė.

Sesuo prisimena, kad į motinos laidotuves atvažiavo Pumpėnų choris-tai. Iš jų kalbų pajuto didelę pagarbą broliui kunigui.

Pumpėniškių pagarbą kunigui liudija Pumpėnų „Carito“ žodžiai, įrašyti 1998 m. balandžio 26 d.:

„Ir štai prabėgo Jūsų 50 kunigystės darbo metų, iš jų 32 metai Pumpėnų parapijoje. Darbų tiek padaryta, gerų minčių prisėta, jėgų tiek išdalinta, širdies nepagailėta. Brangus Tėve, ganytojau, per gyvenimą žengei su Kristumi, mokei žmones jį visada mylėti.

Sveikiname Jubiliejaus proga. Telaimina ir ateityje Visagalis Dievas Jūsų kelią, suteikia stiprybės, sveikatos, telydi Jus Viešpaties malonė.“

Sudėtinga kun. Petrui buvo rasti gerą šeiminkę. Pagaliau šio darbo ėmėsi Emilija Sadauskaitė, slaugiusi jį sergantį, prižiūrėjusi iki mirties.

1986 m., nusilpus sveikatai, kun. P. Tijušas paties prašymu atleidžiamas iš Pumpėnų parapijos klebono pareigų ir paliekamas vikaro teisėmis.

Kunigas Petras Tijušas pašaukiamas į Amžinybę

Kunigo sesuo Eugenija straipsnio autorei yra pasakojusi apie brolio ligas: operacijas, ligonines Pasvalyje, Panevėžyje, Naujoje Vilnioje, Joniškėlyje, vėl Pasvalyje, Rokiškyje. Pasakojo, kad šalia nervų ligų išsivystė ir aterosklerozė, kad jį

Kunigas Petras Tijušas su mama ir giminaičiais. Pirmoje eilėje Eugenija ir Antanas Naujikai. Antroje eilėje iš kairės: Joana Tijušienė, Petras Tijušas ir Romas Beleckas. Trečioje eilėje dešinėje Aldona ir Povilas Kytros. Iš A. Vasiliauskienės archyvo

rūpestingai slaugė Joniškėlyje, mat seselės slaugytojos sūnus mokėsi kunigų seminarijoje... Paskutinė ligoninė – Rokiškyje. Čia apsilankiusios sesers jis kas kartą prašydavo: „*Vežkit mane namo*“, t. y. į Pumpėnus.

Parvežus į Pumpėnus, apsirgo plaučių uždegimu. Nekrentant aukštai temperatūrai, šeimnininkė norėjo skambinti sesei, bet kunigas sudraudęs. Šeimnininkė Eugenijai paskambino jau kunigui mirus – 1999 m. gruodžio 11 d. Sesuo greit atvyko į Pumpėnus, padėjo pašarvoti bažnyčioje. Į Pumpėnus atvyko ir kiti giminaičiai, gausus būrys Skapiškio bei Tvirų kaimo žmonių. Atvyko įvykdyti paskutinę kunigo P. Tijušo valią – parsivežti jo palaikus ir palaidoti šeimos kape Tvirų kapinėse.

Pumpėnų bažnyčioje vykusioms laidotuvių pamaldoms vadovavo vyskupas Juozas Preikšas (1926 11 22–1950 09 23–1984 12 02–2018 02 11), kartu meldėsi keliolika kunigų. Turiningą pamokslą bažnyčioje pasakė monsinjoras Petras Meilus (1932 01 01–1963 04 10–2015 10 26).

Po pamaldų kunigo palaikai palydėti į gimtąją Skapiškio parapiją. Tvirų kaimo kapinėse prie kapo duobės kalbėjo kurso draugas kunigas P. Adomonis ir kraštiečiai kunigas A. Balaišis.

Kunigas sugrįžo į Tvirus liudyti meilės ir pagarbos gimtajam kraštui.

Žr.: Vasiliauskienė A. Minint kunigo Petro Tijušo 10-ąsias mirties metines, *Kupiškėnų mintys*, 2009, bal. 4, Nr. 40, p. 5, 6–7; Vasiliauskienė A. Skapiškietis kun. Petras Tijušas, *Lietuvos aidas*, 2018, rugs. 4–7, Nr. 187–9, p. 10; rugs. 25–28, Nr. 199–1, p. 10.

Kunigas Antanas Simonas Valentas

(1834 11 01–1859–1928 03 04)

2018 m. suėjo 90 metų nuo skapiškėno kun. Antano Simono Valento mirties. A. S. Valentas (1834 11 01–1859–1928 03 04) – kunigas, kraštotyrininkas, švietėjas.

Lietuvos valstybės istorijos archyve saugomų Skapiškio RKB gimimo metrikų, santuokos metrikų knygoose surasti įrašai leido surasti registruotas būsimo kunigo A. S. Valento, jo brolių bei sesers gimimo bei krikšto, tėvų santuokos datas.

Skapiškio Šv. Lauryno kankinio parapijos Šiurpiškių kaimo Kotryna (Kataržyna) Mikoliūnaitė 1825 m. gegužės 18 d. ištekėjo už Jokšiškių kaimo ūkininko Pranciškaus Valento. Juos sutuokė senoje Skapiškio parapijinėje bažnyčioje vikaras kun. Juozapas Reuttas (1433 įrašas bažnytinėje jungtvių knygoje). Liudininkai buvo Mykolas Jankevičius, Antanas Mikaliūnas ir Andriejus Narvydis (?)¹.

Jokšiškiuose gyvendama Valentų šeima susilaukė penkių vaikų: Juozapo (gim. 1828 m. rugsėjo 15 d.)², Julijonos Marijonos (gim. 1830 m. spalio 28 d.)³, Vincento Dominyko (gim. 1832 m. birželio 6 d.)⁴, Antano Simono (gim. 1834 m. lapkričio 1 d.) ir Adomo (gim. 1839 m. vasario 2 d.)⁵.

A. S. Valentą pakrikštijo Skapiškio Romos katalikų bažnyčioje vikaras kun. Kalias Kozlovskis (krikšto registracijos numeris 139). Krikšto tėvai buvo Juozapas Mikėnas su žmona Cicilija Kazimiera Rymavičiūte⁶.

A. S. Valento gimtosios parapijos Šv. Lauryno kankinio bažnyčia, pasak tyrinėtojo Vidmanto Jankausko, seniausia – pirmoji Kupiškio krašto bažnyčia Pirmojo pasaulinio karo metu vokiečių buvo sugriauta. Iki šių dienų likusi tik viena 1841 m. pastatyta dviejų aukštų akmens mūro varpinė⁷.

1855–1859 m. A. S. Valentas mokėsi Varnių kunigų seminarijoje. Būdamas klierikas, išitraukė į kun. vienuolio dominikono Simforijono (Juozapo Mieleškos) OP (1804 06 14–1928–1868 08 21) pradėtą katalikybės latvinimo darbą Kuršo gubernijoje (dabar – Latvija).

Prisimenant kun. Simforijoną Juozapą Mielešką OP

Knygoje „Žemaitijos rašytojai, literatūrologai, vertėjai, knygų leidėjai. Mažeikių rajonas“, kurią sudarė Danutė Mukienė ir Mažeikių rajono savivaldybės viešoji biblioteka, rašoma apie 1846 m. Sankt Peterburge išleistą knygą. Nustatyta, kad šios Kristiano Karlo Augusto Debnerio blaivybę propaguojančios knygelės vertimas iš latvių į lietuvių kalbą parengtas kun. Simforijono Juozapo Mieleškos.

Kunigo Antano Simono Valento darbas parapijose

1859 m. pavasarį A. Valentas buvo išventintas į kunigus ir paskirtas į pirmąją savo parapiją – Kavarską (Anykščių r.), kur visus metus, iki 1860 m. gegužės pabaigos, kaip vikaras talkino Šv. Jono Krikštytojo parapijos klebonui Aleksandrui Jacevičiui (1814 03 14–1838–1879 01 06) – kaip tik tuo metu, kai jo rūpesčiu pradėjo kilti naujos mūrinės Kavarsko Šv. Jono Krikštytojo bažnyčios sienos.

Kun. A. Valentas vikaru dirbo dar dviejose parapijose: Pabiržės (Biržų r.) Švč. Trejybės bažnyčios parapijoje (1861–1863) ir Pandėlio Švč. Mergelės Marijos Vardo parapijoje (1863–1864).

Klebonavo Onušio Šv. arkangelo Mykolo bažnyčios parapijoje (1866–1874).

Kuratu-filialistu dirbo Kuprelišio Šv. arkangelo Mykolo parapijoje (1874–1891).

1891–1895 m. kun. A. Valentas dirbo Pumpėnų Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės parapijos klebonu. Pumpėnuose jis pradėjo rengti lietuviškas pamaldas vietoj iki tol buvusių lenkiškų. Vietos gyventojams prašant, ėmė reguliariai aukoti šv. Mišias Niurkonyse ir Pajstryje (Panevėžio r.).

Perkeltas į Žemaitiją, apie 1895–1899 m. kun. A. Valentas buvo Akmenės Šv. Onos parapijos klebonas.

Kunigas altaristas

Pasitraukęs iš klebono pareigų, tapęs altaristu, A. Valentas, talkino trijose parapijose: Pašvitinio (Pakruojo r.) Švč. Trejybės parapijoje (1901–1903), Raseiniuose Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų parapijoje (apie 1903–1907) ir Švėkšnos (Šilutės r.) Šv. apaštalo Jokūbo parapijoje (apie 1907–1928) iki gyvenimo pabaigos.

Mirė 1928 m. kovo 4 d. Švėkšnoje.

Nuo jaunystės jis buvo kraštotyrininkas, domėjosi etnografija. Skatinamas kunigo kraštotyrininko Ambraziejaus Pranciškaus Kašarausko (Kosaževskio, 1821–1882 12 14), A. Valentas rinko tautosaką ir 1858–1861 m. siuntė jam lietuviškų žodžių, kalbos taisyklių, padavimų. Tautosaką jis užrašinėjo ir vėliau.

Apie kun. Ambroziejų Pranciškų Kašarauską

Kunigas, gamtininkas, kraštotyrininkas A. P. Kašarauskas (Kosaževskis) gimė 1821 m. Telšių rajone, prie Pavandenės, mirė 1882 m. gruodžio 14 d. Tomske.

Dirbo Baisogaloje, Pajūryje, Telšiuose. 1852–1864 m. buvo Varnių kunigų pataisos namų vedėjas. Žinomas ir kaip archeologas. Jis buvo Vilniaus archeologų komisijos bendradarbis, dalyvavo geologinėje ekspedicijoje, kuri tyrė Dubysos slėnį, aprašė retesnius Žemaitijos augalus. Surinko daug tautosakos, skelbė straipsnius apie lietuvių kalbą ir kt. 1865 m. buvo ištremtas į Sibirą, tačiau ir čia tęsė mokslinę veiklą.

Kun. Antano Simono Valento kraštotyros darbai

Kaip jau minėta, paskatintas kunigo kraštotyrininko A. P. Kašarausko, kun. A. S. Valentas ėmė rinkti tautosaką. Ją užrašinėjo ir vėliau.

Tarnaudamas Onuškyje, jis užrašė liudijimų apie lietuvių poetą ir vertėją Valerijoną Ažukalnį-Zagurskį (1816 12 04–1874 02 02). Pažymėtina, kad V. Zagurskis 1856–1863 m. gyveno Šimonyse ir Skapiškyje, vertėsi vesdamas bylas, dirbo raštininku pas Koscialkovskius. 1863 m. sukilimo metu suimtas ir kalintas.

A. Valentas ir A. Baranauskas – kelios paralelės

Nuo studijų metų kelis dešimtmečius A. Valentas artimai bendravo su Antanu Baranausku (1835 01 17–1861 04 22 (pagal naująjį kalendorių 04 05)–1884 06 24 (pagal naująjį kalendorių 07 06)–1902 11 26) ir jam talkino, 1878 m. rugsėjo 14 d. perrašė ir taip išsaugojo iki šių dienų A. Baranausko Anykščių apylinkėse užrašytą liaudies dainų rinkinį.

Tuo metu, kai 1856 m. rudenį jau raštininko patirties įgijęs A. Baranauskas su padirbtu gimnazijos baigimo dokumentu ištojo į pirmąjį seminarijos kursą, pora mėnesių vyresnis ir metais anksčiau studijas pradėjęs Antanas Simonas (taip krikšto dokumentuose nurodoma) Valentas jau buvo antrakursis. Kai gabumais trykštantis anykštėnas po poros metų buvo Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus pastebėtas ir iš Varnių pasiūstas tęsti studijų į Rusijos imperijos sostinę Sankt Peterburgą, jo bičiulis skapiškėnas liko toliau studijuoti ir po metų baigė Varnių seminariją, priėmė kunigystės šventimus.

Į Anykščius vasaroti grįžęs A. Baranauskas 1859-ųjų vasarą klėtelėje eilavo antrąją „Anykščių šilelio“ dalį, o kun. A. Valentas triūsė už keliolikos kilometrų, Kavarske, kur vikarui teko ne tik dvasiškais, bet ir statybų reikalais rūpintis – juk nauja bažnyčia ant Šventosios pakrantės kalnelio ten ką tik buvo pradėta statyti!.. Nėra žinios, ar tą vasarą bičiuliai buvo susitikę, bet – galbūt...

Vėliau jų gyvenimo keliai itin nutolo: A. Valentas sulaukė senatvės toli nuo didesnių miestų nutolusiose parapijose, o A. Baranauskas rezidavo Kaune, Seinuose... Tačiau žinoma kitkas: nuo studijų metų kelis dešimtmečius A. Valentas artimai bendravo su A. Baranausku susirašinėdamas. Dar baigdamas kunigystės studijas A. Valentas susižavėjo tautosakos rinkimu ir užrašinėjimu, todėl galima įtarti, kad tai jis, ne kažkas kitas, užkrėtė šia mintimi ir A. Baranauską – šis tuo užsiėmė kiek vėliau, irgi po studijų grįžęs į Lietuvą. Tai A. Valento dėka išliko

dalis senojo Anykščių krašto folkloro: jis, kaip minėta, perrašė ir taip išsaugojo iki šių dienų A. Baranausko užrašytų liaudies dainų rinkinį, nes originalus anykštėno rankraštis neišliko.

A. Valento ir A. Baranausko bendrystės ryšiai originaliai atsikartojo po šimtmečio. 1988-aisiais, kai Lietuva rengėsi Atgimimo žygiui, į Sąjūdžio iniciatyvinę grupę petys petin stojo tuo metu 25 metų ekonomistas Arvydas Medalinskas ir 44 metų dailininkas Arvydas Šaltenis. Pirmasis – kunigo A. Valento brolio proproanūkis, antrasis – A. Baranausko brolio proproanūkis. Penktojoje kartoje abiejų giminių atstovai vėl buvo bendražygiai...

¹ Pranciškaus Valento ir Kotrynos Mikoliūnaitės santuokos registracijos įrašas 1433. Žr.: Skapiškio RKB santuokos metrikų knyga, 1785–1827 m., LVIA, f. 1310, ap. 1, b. 3, Nr. 1433, l. 83.

² Juozapas Valentas pakrikštytas Skapiškio Romos katalikų bažnyčioje 1832 m. rugsėjo 16 d. vikaro kun. Juozapo Reutto. Krikšto tėvai buvo Dominykas Valentas su Kristina Mikoliūnaite (Kristina Mikalunovna). Žr.: Skapiškio RKB gimimo metrikų knyga, 1827–1831 m., LVIA, f. 1310, ap. 1, b. 1, Nr. 134, l. 33 (a. p.).

³ Julijona Marijona Valentaitė pakrikštyta Skapiškio Romos katalikų bažnyčioje 1830 m. spalio 29 d. kun. Atanazijaus Dobkevičiaus. Krikšto tėvai buvo Antanas Mikoliūnas ir Teresė Valentaitė (Valenta). Žr.: *ten pat*, b. 1, Nr. 129, l. 74 (a. p.).

⁴ Vincentas Dominykas Valentas pakrikštytas Skapiškio Romos katalikų bažnyčioje 1832 m. birželio 8 d. kunigo Atanazijaus Dobkevičiaus. Krikšto tėvai buvo Dominykas Mikėnas su Marijona Mikoliūnaite (Marijana Mikalunovna). Žr.: Skapiškio RKB gimimo metrikų knyga, 1831–1848 m., LVIA, f. 1310, ap. 1, b. 6, Nr. 88, l. 22.

⁵ Adomas Valentas pakrikštytas Skapiškio Romos katalikų bažnyčioje 1839 m. vasario 3 d. vikaro kun. Simono Talmonto. Krikšto tėvai buvo Antanas Mikoliūnas ir Ana Savičiovaitė (Anna Saviczovna). Žr.: *ten pat*, b. 6, Nr. 22, l. 235.

⁶ *Ten pat*, b. 6, Nr. 139, l. 111.

⁷ Jankauskas V. Pirmoji Kupiškio krašto bažnyčia, *Kupiškis. Kultūra ir istorija*, 2016, Nr. 14, p. 5–14. Žr.: Antanas Simonas Valentas, *Anykštėnų biografijų žinynas*, prieiga per internetą; Vasiliauskiene A. Skapiškietis kun. Antanas Simonas Valentas, *Lietuvos aidas*, 2018, lapkr. 3–9, Nr. 226–8, p. 9.

Garbės kanauninkas kunigas Povilas Varžinskas (1922 11 25–1948 12 19–2012 07 31)

Varžinskai

Biržų rajone Krinčino parapijoje buvo du Varžų kaimai – tik vieną tardami kirčiuodavo raidę „a“, o kitą – „ų“. Antrajame kaime gyveno du ūkininkai: Juozas Varžinskas ir Antanas Varžinskas, trečiasis ūkininkas labiau priklausė Žvirgždės kaimui.

Turėjo 23 ha dirbamos žemės ir nemažai šilo. Išsikeliant į vienkiemius (1935, 1936), nesikėlė trys kiemai, jie prarado žemės: Petras ir Juozas Morkūnai ir Povilas Varžinskas. Povilo sesuo Ona Varžinskaitė, ištekėjusi už našlio Kiznio, gyveno Girsūdų kaime. Jų sūnus Antanas Kiznis tapo kunigu. Iš Girsūdų kaimo kilę kunigai Petras Rauduvė (1901 02 17–1925 06 14–1982 08 20) ir Juozapas Jonas Skvireckas (1873 09 18–1899 06 24–1919 03 10 (liepos 13 konsekruotas)–1959 12 03).

Juozo Varžinsko sūnus Povilas vedė Blazarėnų šeimos (jų išaugo 4 vaikai: Ona, Elžbieta, Elena ir Jonas) dukrą Elžbietą.

Elžbieta Blazarėnaitė kilusi iš Saločių parapijos Buiviškių kaimo. Tėvai ūkininkai (apie 30 ha) išaugino tris dukras ir sūnų Joną (jis – jauniausias vaikas). Būsimasis prelatas dr. kun. Vytautas Balčiūnas (1910 11 21–1933–2003 05 28) – tolima giminė iš mamos pusės, religinių knygų leidyklos „Krikščionis gyvenime“ įkūrėjas ir vadovas. Kun. V. Balčiūno brolis Skapiškyje turėjo lėntpjūvę, sovietų okupacijai artėjant pabėgo. V. Balčiūnas kunigų seminarijoje buvo P. Varžinsko dvasios tėvas (iki tol – Pasvalio gimnazijos kapelionas), vysk. K. Paltarokas (1875 10 22–1902 03 22–1926 04 05–1958 01 03) pastebėjo aktyvią ir dvasingą jo veiklą. Kitas dvasininkas giminėje kun. Antanas Staišys – Meškuičių klebonas – E. Blazarėnaitės pusbrolis.

Povilo Varžinsko motinos brolis – kun. Donatas Balčiūnas – palaidotas Tytuvėnuose. Mirė jaunas. Prieš pat Velykas atvažiavo arkliais prie bažnyčios vežti kunigo pas ligonį, važiuojant arkliai pasibaidė ir karieta įvirto į griovį – kunigas sušlapo ir apsirgo džiova.

Pirmojo pasaulinio karo metu P. Varžinskas, būdamas caro kariuomenėje, pateko į vokiečių nelaisvę. Elžbieta viena tvarkė ūkį – jai buvo didelis vargas ir nelaimė – nežinia, ar gyvas vyras. Jeigu nebūtų turėjusi vaikelio (dukra Veronika gimė 1912 m.), vyro brolių būtų išvaryta. Jie, norėdami iš marčios atimti žemę, prie pat gryčios pristatė savo namą. Iš nelaisvės paleistas Povilas pėsčias parėjo iš Vokietijos. Jam sugrižus (1918 ar 1919 m.) broliai „nuleido sparnus“ ir nebesikėsino į žemę.

Kunigo Povilo broliai ir seserys

Būsimasis kunigas gimė 1922 m. lapkričio 25 d. Varžų kaime Elžbietos Blazarėnaitės (1888–1968 12 09) ir Povilo Varžinsko (apie 1890–1948 10 10) ūkininkų šeimoje.

Jį, trečią vaikelį šeimoje, pakrikštijo tėvo vardu. Reikia pasakyti, kad šis vardas šeimoje buvo tradicinis: senelis taip pat buvo Povilas. Krikštijo Krinčino Šv. apaštalų Petro ir Povilo bažnyčioje kun. Aleksandras Juočėpis (1895–1920–1926 01 06). Jis pranašavo, kad tas vaikas bus kunigas – tą vėliau Povilui sakė tėvai, pasidžiaugdami, kad kun. A. Juočėpis Krinčine pastatė ubagyną – namą vargšams. Kun. A. Juočėpio sveikata buvo silpna, tad jį iškėlė į Žemaitiją. Mirė būdamas altaristas Akmenėje.

Elenos ir Povilo Varžinskių šeimoje, kaip jau minėta, jau buvo gimusi duktė Veronika, po jos sūnus, kurį pakrikštijo Povilu, o jam mirus, gimęs kitas sūnus vėl krikštytas Povilu. Gimus Povilui, Varžinskiams sulaukė dar dviejų vaikelių – tad šeimoje augo trys broliai: Povilas, Jonas (1920 03 10–2011 01 21) ir Kazimieras (1925 07 09–1998 02 02) – bei dvi seserys Veronika (1912 07 15–1998 03 10) ir Ona (1928 ?–1942). Būsimasis kunigas – vidurinis vaikas. Visi vaikai gimė Varžų kaime – Krinčino parapijoje.

Veronika Varžinskaitė, kaip vyriausia iš vaikų, buvo tarsi antra mama, augino mažesnius brolius ir seseris. Ji mokėjo ir vyriškus ūkio darbus – akėjo... Tačiau liko savamoksle – ją kiek pamokė motina ir tėvas, mokėjęs vokiškai ir rusiškai. Liko netekėjusi, tad brolių Povilą išventinus į kunigus visą gyvenimą jam

šeimininkavo, keliaudama kartu po parapijas. Sesuo mirė kunigui P. Varžinskui klebonaujant Skapiškyje, palaidota tėviškėje, Gulbinėnų parapijos kapinėse.

Labai pamaldūs tėvai, ypač motina, apie gerus šešis kilometrus eidavo į bažnyčią.

Kadangi tėvai turėjo per 20 ha gerą ūkį, kunigo vaikystė prabėgo prie ūkių darbų. Visi vaikai ganė savo gyvulius: keturias, penkias karves, priauglį, avis; ganė ir kiaules, paršiukus, žąsis, antis. Visi kaimo piemenys ganydavo vienoje vietoje. Be to, ravėjo daržus, padėdavo mamai, talkino ir kituose darbuose. Be darbo nelaikydavo – tėvai neleido vaikams dykinėti, nes tada ir nebuvo kitokios tvarkos. Kol vaikai buvo maži, tol ūkių darbams buvo samdomi tarnai, užaugę patys tarnaudavo.

Javus kuldavo talkomis. Baigus darbą duodavo išgerti alaus. Syki ištroškęs Poviliukas vietoj vandens išgėrė alaus. Jam buvo labai bloga. O motina pasakė: „*Tai priminimas – perspėjimas, kad niekada negertumei.*“ Ir iš tikrųjų, kun. P. Varžinskas tapo abstinentu.

Varžinskų ūkyje, be gryčios, buvo klojimas, tvartas, kurie stovi ir šiandieną, 1863 m. statyta klėtis (gryčia dar senesnė, senelių namo labai gerų medžių, geras stogas: anksčiau buvo dengta šiaudais, vėliau – šiferiu), buvo ir jauja, o joje stovėjo mašina linams minti. Tėvai ją buvo išsigiję, nes ūkyje augino linus. Iš linų Varžinskai gaudavo geras pajamas. Linų džiovinimui dideliame kambaryje buvo krosnis, kitoj pusėj – ratas, kurį sukdamo ir per tris velenus leisdavo linus – taip linai buvo minami. Be to, juos reikėdavo išbraukti (šukuoti) brauktuve.

Prieš pat karą Varžinskai išsigijo arklinį grėblį, kurį traukdavo du ar trys arkliai, tad buvo lengviau per rugiapjūtę, šienapjūtę.

Syki tėvai pasamdė dirbti žmogų iš Krinčino, o tas sirgo džiova. Kadangi visi kartu valgė, jauniausioji dukrelė Ancytė (taip vadino jaunėlę Onutę) užsikrėtė, ji buvo baigusi keturis skyrius. Ancytė pradėjo sirgti. Karo metu pėsti (apie 20 km) ėjo į Biržus pas daktarus. Šie prirašė vaistų, deja, jų nebuvo ir Ancytė greit mirė. Jauniausia Varžinskų atžala – dukra Ona (1928 ?–1942), mirė vokiečių okupacijos metu. Palaidota Gulbinėnuose.

Varžinskų sūnus Kazimieras (1925–1998 02 02), baigęs gimnaziją Pasvalyje, bandė stoti į seminariją. Išlaikė egzaminus. Sužinojęs saugumas bandė jį įkalbinti ir priversti dirbti okupantams, išdavinėti kurso draugus bei dėstytojus, taigi – padaryti šnipu. Kazimieras nesutiko, tad turėjo atsisakyti ir seminarijos. Neįstojęs į seminariją Kazimieras dirbo viename Pasvalio rajono kolūkyje, po kurio laiko vedė iš Nemunėlio Radviliškio parapijos kilusią Onutę, vaikų nesulaukė. Kazimiero žmonos Onos motina Daugytė – iš Radviliškio parapijos, jos brolis kun. T. Benvenutas (Julius Ramanauskas) OFM (1911 06 12–1938–1987 10 01) Amerikoje net 33 m. buvo „Aidų“ žurnalo administratoriumi.

Kazimieras, mokydamasis Pasvalio gimnazijoje, gyveno pas svetimą senuotę – nuomojo iš jos kambarėlį. Vėliau Kazimieras iš jos nusipirko namelį, prie kurio buvo ir nemažas apie 20 arų sklypas su įdubusia vieta (ten galėjo būti smegduobė). Tą namelį Kazimieras buvo užrašęs seseriai Verutei, ši užrašė broliui kunigui Povilui. O kunigas užrašė brolio Jono sūnui Pauliui, kuris pastatą

gražiai suremontavo. Šitame namelyje pas Kazimierą bute kurį laiką mokydamasis gimnazijoje gyveno Mykolas Karčiauskas.

Kitas kunigo brolis Jonas Varžinskas neturėjo galimybės užbaigti net 4 skyrių – reikėjo talkinti ūkyje. Vėliau tapo geru ūkininku. Kazimierą paėmus į kariuomenę, Jono jau nebeėmė, be to, jis gavo pažymėjimą, kur buvo pakeisti gimimo metai. Krinčine brolis kun. Povilas sutuokė Joną su Janina Roženaite (1924 08 15–2010 07 13).

Kunigo brolis Jonas (1920 03 10–2011 01 21) su šeima visą laiką gyveno tėvų sodyboje Varžuose. Žmona Janina buvo labai darbšti – visą kiemą išpuošė darželiu ir jis kolūkyje buvo pripažintas gražiausiu, gavo net premiją. Janina dirbo kolūkyje lauko darbininke ir nuo sunkaus darbo pasiligojo.

Jonas sovietmečiu dirbo kolūkyje prie chemikalų – beicavimo. Dirbusieji su chemikalais netrukus apsirgo. Vienas ligoninėje greit mirė. Ir Jonui atsiliepė: chemikalai pažeidė nugaros nervus – beveik nevaldė kojų.

Jonas su Janina Varžinskai išaugino tris vaikus: dukrą Reginą ir sūnus Paulių bei Romualdą. Regina, baigusi medicinos mokyklą Panevėžyje, dirba medicinos seserimi Panevėžio miesto poliklinikoje talkindama pediatrams. Sūnų Paulių (kunigas su seserimi Veronika jo krikšto tėvai) kunigas ragino stoti į seminariją, tačiau šis nesutikęs. Tada ragino vesti – irgi atsisakęs. Dirbo policijoje, gyveno Krinčine, treniravo sportininkus. Dabar Paulius dirba „Ekskomisarų biure“ apsaugos darbuotoju.

Kitas Jono ir Janinos Varžinskių sūnus Romualdas, sukūręs šeimą – vedęs Nijolę Bačkytę, augina sūnų Martyną ir dukrą Viktoriją. Ūkininkauja Krinčine, laiko karvių, paršavedžių.

Povilo kelias į kunigystę

Būsimasis kunigas Daniliškio pradžios mokyklą pradėjo lankyti sulaukęs aštuonerių metų. Mokykla nuo namų buvo daugiau kaip už trijų kilometrų, tad vaikui reikėdavo sukarti nemažą kelią.

Kanauninkas yra pasakojęs apie pirmąją dieną mokykloje, kurią jis prisiminė visą gyvenimą. Į mokyklą jį nuvedė mama ir paliko. O grįžti reikėjo vienam: krūmai, pievos – nieko nematyti. Mokytoja parodė – žiūrėk į vinkšną ir eik. Jis ėjo ir įėjo į pelkyną, pasiklydo. Mama, nesulaukdama mokinuko, pasiuntė sūnų Joną ieškoti brolio. Tas ėjo ir šaukė: Pauliau, Pauliau, kol pagaliau surado. Vėliau Povilui į koją įkando šuo, tad mokslą teko atidėti.

Parapijoje tuo metu veikė Angelo Sargo draugija. Organizacija veikė prie bažnyčios, vadovavo kunigai vikarai. Draugijoje, pasakojo kanauninkas, galiojo tokie punktai: klausyti tėvų, melstis kas dieną, negražiai nekalbėti – nesikeikti. Angelaičiams netinka nedorai elgtis, meluoti ir pan. Tai turėjo didelę įtaką visiems vaikams. Turėjo įtakos ir vėlesniam kunigystės pasirinkimui.

Kunigas prisimena labai gerus mokytojus. Pirmame skyriuje juos mokė vienuolė. Vėliau mokė nuo Kupiškio kilusi mokytoja Tubelytė, kuri labai mylėjo vaikus. Povilas, kaip ir kiti vaikai, į mokyklą eidavo apsiavę naginėmis, tad sušlapdavo kojas. Mokytoja Tubelytė, kad vaikai sušiltų, parūpindavo jiems arbatos, kavos.

Reikėjo kiekvienam atnešti po du litrus pieno – kavai užbaltinti. P. Varžinskas mokėsi vienoje klasėje su M. Karčiausko broliu Juozu.

Pamokos pradžios mokykloje buvo pradedamos ir užbaigiamos malda. Iš Krinčino atvažiuodavo kunigai dirbti su jaunimu. Kanauninkas teigė, kad vaikams tai turėjo didelę įtaką.

Mokėsi apie trisdešimt vaikų ir jie visi gražiai tarpusavyje sugyveno.

Mokykloje Povilas domėjosi tikyba, žavėjo geografija – tolimi kraštai, istorija – ypač Kristaus, šventųjų gyvenimas...

Mokydamasis trečiajame Daniliškio pradžios mokyklos skyriuje, vienuolikos metų Povilas priėmė Pirmąją šv. Komuniją (ruošė pagalbininkės). Šventėje dalyvavo ir klierikai *Morkvėnas*, *Niurka*. Povilui tėvai kalbėjo: „*Žiūrėk, čia būsimi kunigai, kaip jie gražiai meldžiasi.*“ Jų kilnus elgesys, kaip pasakojo kan. P. Varžinskas, skatino troškimą ir pačiam tokiam būti.

Baigęs keturis pradžios mokyklos skyrius, Povilas išvyko į Krinčiną. Pirmaisiais metais tėvai jam samdė butą, o vėliau į mokyklą kas dieną vaikščiojo pėsčias. Tikyba dėstė klebonas Antanas Keraitis (1879 11 02–1903 09 02–1952 03 30). Juozas Jasilionis (mokyklos vedėjas) dėstė matematiką. Vedėjas, kaip teigė kanauninkas, buvo labai geras žmogus, kilęs nuo Saločių.

Krinčine Povilas mokėsi penktame ir šeštame skyriuose (tai gimnazijos pirmą ir antrą klasę). Prieš karą buvo pastatyta mokykla, per karą sudeginta...

Krinčine mokydamasis šeštame skyriuje, pradėjo rašyti eiles, Jos išspausdintos „Kregždutėje“, „Šaltinėlyje“, „Žvaigždutėje“, „Ateities spinduliuose.“ Mokyti ir eiliuoti skatino pusbrolis Paulius (tėvo sesers Veronikos, ištekėjusios už Drevinsko Gulbinų kaime Pabiržės parapijoje, sūnus). Jis, pasivadinęs Dreviniu, rašė poeziją, išleido nemažai knygų. Sovietmečiu su tėvais buvo ištremtas į Sibirą. Sugrįžęs iš tremties, baigė pedagoginį institutą, mokytojavo Vilniaus krašte, vėliau persikėlė į Klaipėdą, ten ir mirė. Pusbrolis Paulius į Krinčiną atveždavo spaudos, be jo įtakos Povilas gal nebūtų stojęs į gimnaziją, Paulius jį skatino į mokslus: esate trys broliai, reikia mokyti, nereikės dalyti žemės.

1938 m., baigęs mokslus Krinčino mokykloje, P. Varžinskas įstojo į Pasvalio gimnaziją. Už mokslą reikėjo mokėti ir mokyti buvo sudėtinga. Be to, penkiolika kilometrų iki namų, todėl reikėjo samdyti butą. Su kitu gimnazistu gyveno pas Verutę Salučkaitę, nes buvo kiek pigiau.

Dvasios tėvas, kapelionas buvo ir klasės vadovas – kun. Juozas Varnas (1909 07 11–1934 05 26–1990 07 09), kilęs nuo Rokiškio. Labai pavyzdingas. Itin palaikė ateitininkus. Atvažiuodavo jo bendrakursis Adolfas Sušinskas (1909 01 25 (senuoju stiliumi sausio 12)–1934 05 26–1966 06 18). Jie skaitydavo paskaitas. Pasiklausyti kunigų minčių susirinkdavo beveik visa gimnazija – ateitininkų buvo gausus būrys. (Ankstesnis kapelionas kun. Vytautas Balčiūnas (1910 11 21–1933 07 23–2003 05 28) buvo tik ką iškeltas į seminariją.) Kai ateitininkai važiuodavo į mišką, į susitikimus su vaikais vykdavo ir kapelionas. Prieš pat karą pastebėjo, kad kažkas įbėga ir vėl išbėga iš miško – kapelionas pasakė, kad bolševikai seka.

Apie sovietų įsiveržimą būsimasis kanauninkas sužinojo iš savo tėvelio: jis, grįžęs iš miesto, pasakė apie važiuojančius sovietų tankus.

Užėjus rusams mokyklose prikabino sovietų vadų paveikslų: jie vis dingsta ir dingsta, o mokytojai vis spėja užkabinti naujus – jų į mokyklą buvo atvežta daug (buvo savotiškas sandėlis).

Kunigų seminarijoje

Baigęs šešis Pasvalio gimnazijos skyrius, taigi nepabaigęs gimnazijos, P. Varžinskas 1943 m. įstojo į antrą licėjinį Tarpdiecezinės kunigų seminarijos Kaune kursą.

Kanauninkas didžiujasi, kad iš kun. J. Varno auklėjamosios klasės net dešimt berniukų įstojo į seminariją. Vokiečių okupacijos metu iš šešių klasių įstojo Juozapas Pranka, Jonas Poviliūnas ir Povilas Varžinskas; sovietmečiu – dar septyni. Iš pastarųjų, kaip pasakojo kanauninkas, nebaigė nė vienas: vieni išvežti, ištremti, kitų laukė kitokios bėdos.

Kas paskatino pasirinkti kunigystės kelią? Kanauninkas pasakojo, kad kunigystės kelias, be abejo, pirmiausia Dievo pašaukimas, kurio meldė giliai tikintys tėvai, nes jau krikštydamas naujagimį kunigas, kaip minėta, lemtingai pasakęs: „Šitas vaikas išaugs kunigu.“ Relingumą vaikui liudijo tėvų pavyzdys: kasdieninės ryto ir vakaro maldos namuose, prie valgio stalo, o švenčių dienomis apie gerus šešis kilometrus kelionė į Krinčiną – į bažnyčią. Kunigas kalba, kad mama buvo labai kantri ir religinga moteris – geriausias pasaulyje žmogus. Labai pamaldi dėdės Jono žmona Barbora Varžinskienė taip pat buvo gražus pavyzdys.

Vaiką veikė ne tik šeima, bet ir aplinka. Pirmosios Komunijos metu kunigui talkinę iš kunigų seminarijos atvykę klierikai, kaip minėta, visus sužavėjo maldinga elgsena. Nuo tada klierikas Poviliukui tapo svajonių idealu.

Svarbi buvo ir Poviliuko veikla angelaičiuose (Angelo Sargo draugijoje), o gimnazijoje – valdžios uždraustoje ateitininkų veikloje: tai ugdė dvasines vertybes, krikščioniškus idealus.

Svarbų poveikį turėjo ir tikybos mokytojai. Klebonas džiaugiasi, kad kun. Juozas Varnas – jo klasės auklėtojas, buvęs kartu ir Pasvalio gimnazijos kapelionas, sugebėjo paveikti jaunuolius, paskatino stoti į seminariją.

Be to, būtina pažymėti, kad plačioje motinos bei tėvo giminėje buvo nemaža kunigų: dėdės, pusbroliai, tolimesni giminaičiai. Tai irgi itin veikė jaunuolio apsisprendimą.

Kaip matome, pasirinkimo kelią formavo daugelis priežasčių, iš kurių, kaip teigė kunigas, pati svarbiausia – Dievo valia, jo malonė.

P. Varžinskas yra pasakojęs, kad Juozapas Skvireckas seminarijai savo žemėje išaugindavo daržovių, tad klierikai važiuodavo nuimti derliaus.

P. Varžinsko kursas – pats didžiausias ir vienintelis Tarpdiecezinės kunigų seminarijos Kaune sovietmečio istorijoje, jame mokėsi net 40 klierikų: Vladas Abromavičius (tremtinys), Bronius Antanaitis, Jonas Augustauskas, Antanas Balaišis, Jurgis Balickaitis, Antanas Bitvinskas, Antanas Bunkus, Izidorius Butkus, Benediktas Česnavičius (nužudė saugumas), Konstantinas Černys (Sibiro kankinys), Kazimieras Girnius, Petras Jankus, Jonas Jonys, Paulius Jurkovlenecas (lietuvis Jurkulėnas, kai tapo mokytoju Lenkijoje, pasivadino lenkiška pavarde – Vilniaus vyskupija, mi-ręs), Leonas Kalinauskas, Stasys Kurmauskas, Z. Leonas Lukšas, vyskupas Vladas Michelevičius, Juozas Mioldažys, Vytautas Mikutavičius, Antanas Mitrikas (Sibiro

kankinys, ištremtas būdamas diakonas, grįžęs gyveno Latvijoje, neleido Lietuvoje. Ten jį pašventino), Kazimieras Montvila, Vladas Petrusėvičius, Jonas Pilka, Steponas Pilka, Vincas Pranckietis (tremtinys), Antanas Ranusas, Pranas Sabaliauskas (dominikonas), Alfonsas Sadauskas, Juozas Semaška (tremtinys, kanauninkas jam ir Svarinskui į Sibirą buvo nusiuntęs liturginius rūbus), Vytautas Sidaras, Antanas Slavinskas, Povilas Svirskis (ilgai dirbęs Šimonyse), Bronius Šukys (dirbęs Skapiškyje, buvo labai stiprus ir fiziškai susiimdavo su komunistais, vieną girtą kagėbistą pakratė ir atėmė šautuvą, nes tas grasino), Petras Tavoraitis, Benediktas Urbonas, Juozas Vaičeliūnas, Juozas Vaičionis, Povilas Varžinskas, Česlovas Zažeckas. Daugelis jų jau pašaukti į Amžinybę.

Dvasios tėvu seminarijoje buvo jau minėtas kun. Vytautas Balčiūnas, sakęs labai gražius pamokslus. Kun. V. Balčiūnas – klieriko P. Varžinsko giminaitis, kaip jau minėta, tėvo Povilo mama Balčiūnaitė, o kunigas Vytautas buvo jos brolio sūnus. Kunigas buvo labai atsargus ir taktiškas, nenorėjo, kad klierikai sužinotų apie jų giminystę, kad Povilui neimtų priekaištauti.

Kunigystės šventimus šio kurso klierikai gavo skirtingu laiku. Vieni buvo iššventinti 1948 m. spalio 31 d. kiti – 1949 m. balandžio 2 d. Panevėžio vyskupas K. Paltarokas, kad nesukeltų sovietinei valdžiai dingsties persekioti, 1948 m. gruodžio 19 d. P. Varžinską su grupele klierikų iššventino į kunigus savo namuose.

Pirmąsias šv. Mišias kun. P. Varžinskas aukėjo Krinčine 1948 m. gruodžio 26 d. per Šv. Stepono atlaidus.

Darbas parapijose. Kunigui P. Varžinskui per beveik 64 tarnystės Dievui ir žmonėms metus teko dirbti aštuoniose parapijose: Svėdasuose ir kartu Adomynėje (1949 m. gegužė–1957), Nemunėlio Radviliškyje (1957 m. rudenį–1964), Raguvėlėje (1964–1975), Kriaunose (1975–1984), Skapiškyje (1984–2005), Pandėlyje (2005–2007), Daujėnuose (2007–2012). Ilgiausiai – 21 metus dirbta Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčioje.

Svėdasų Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčios ir Adomynės Švč. Mergelės Marijos Vardo parapijose

Pirmoji darbo vieta – vikaras Svėdasų Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčioje (1949 m. gegužė–1957). Jaunas kunigas talkino klebonui kun. Antanui Survilai (1885 12 07–1910 02 20–1961 03 14). Kartu dirbo (užimdamas klebono pareigas) ir Adomynės Švč. Mergelės Marijos Vardo bažnyčioje.

Kanauninkas pasakojo apie kelionę į pirmąją paskyrimo vietą – Svėdasus.

„Nebuvo autobusų, tad važiauvau kuo pasitaikė – daugiausia pakeleivingsais sunkvežimiais. Vežiausi pagalvę, kaldrą (antklodę – A. V.), turėjau knygų, tad keliauau ne su vienu maišu ir buvau panašus daugiau į ubagą... Pirmiausia pakeleivingu sunkvežimiu pasiekiau Ukmergę. Nuo Ukmergės iki Utenos visas peršlapau, nes labai lijo. Net maniau susirgsiąs. Tačiau ką reiškia jaunuoliškas optimizmas. Iš Utenos šiaip taip pasiekiau Svėdasus. Pasiekęs kleboniją, prisistačiau klebonui: „Klebone, mane vyskupas skiria jūsų prieglaudai, padėsiu ką nors jums.“ Pastebėjau, kad kieme kažkas dega ir paklausiau, kas dega? Klebonas atsakė „Niekai“.

Mat Verbų šeštadienį rūkė mėsa. Buvęs vikaras kun. Savičiukas (jis iškeltas į Antalieptę) kalendos metu gavo skilanduką ir jį rūkė: kad būtų kvapniau, uždėjo eglės

šaką, darant duris, tą šaką išnešė ir uždegė pastatus, o klebonas sako – niekai... Parapijiečiai sakė: „Dievo bausmė.“ Nesurado raktų, tad nieko neišnešė: sudegė tvartas, klėtis, daržinė ir rūkykla.“

Sovietmečiu per šventes bažnyčiose būdavo daug žmonių. Tad vikaras P. Varžinskas net iki vidurnakčio klausydavo išpažinčių. Jo aktyvi veikla kėlė sovietinės valdžios aktyviems veikėjams nepasitenkinimą. Tad Svėdasuose saugumiečiai buvo paėmę kunigo pasą, gąsdindami netgi šaudė. Kanauninkas su šypsena yra prisiminęs: „Žmonės rytojaus dieną stebėjosi, kad kunigėlis sako pamokslą, juk jį vėlų vakarą „nušovė“...“

Kartą, kun. P. Varžinskui važiuojant į Adomynę, saugumiečiai girioje prie Šimonių nužudė daug partizanų – kažkas Šimonyse juos išdavė. Kanauninkas yra pasakojęs ir nelabai jam malonų prisiminimą: „Vaitkūnų kaimė prie Svėdasų turėjo krikštyti naują gimį – partizano vaiką. Kunigas nekrikštijo ir taip apsisaugojo nuo Sibiro, žmonės tai žinodami nepyko.“

Adomynėje klebono P. Varžinsko iniciatyva kapinėse buvo iškirsti tie beržai, kurie buvo per karą apdaužyti ir kliudė kapams. Tačiau vienas skrebas paskundė valdžiai. Atvažiavo net iš Vilniaus Religinių kultūrų reikalų tarybos prie Lietuvos SSR Ministrų Tarybos Įgaliotinis Bronius Pušinis (kanauninkas jį prasmingai pavadino „raudonasis vyskupas“) ir kun. P. Varžinskui buvo griežtai pasakyta, kad beržines malkas perims Kupiškis, o dėl klebono likimo bus atskira kalba: „Šnekėsime.“

Nors kun. P. Varžinskas Bažnytinės valdžios buvo numatytas palikti Svėdasuose, tačiau jis pats yra kalbėjęs, kad būdamas jaunas vikaras nebūtų galėjęs komanduoti buvusiam klebonui kun. Stasiui Žuliui (1894 04 21–1918 05 01–1956), nebepajėgiančiam klebonauti. Kun. Povilui nesutinkant dėl Svėdasų, čia atkėlė kun. Kazimierą Girnių (1925 01 26–1948 10 31–1996 08 11), o kun. P. Varžinską iškėlė į Nemunėlio Radviliškį.

Taip po aštuonerių vikaravimo metų Svėdasuose paskiriamas klebonu į Švč. Mergelės Marijos bažnyčią Nemunėlio Radviliškyje.

Nemunėlio Radviliškio klebonas (1957 m. rudenį–1964 m.)

Kun. P. Varžinskui atvykus į Nemunėlio Radviliškį, iš Sibiro pradėjo grįžti išvežtieji. Tremtinių vaikai ėmė patarnauti bažnyčioje – dirbti klapčiukais. Tarp jų buvo du broliai „Cukriukai“ (Vilnis Viktoras (vadintas Viliumi) Cukuras – nuo 2013 m. Smilgių Šv. Jurgio parapijos klebonas, garbės kanauninkas). Atvažiavo saugumo viršininkas, partijos atstovas ir rajono valdžia, klausinėjo, kas patarnavo Mišioms per Velykas. Rajono pirmininko pavaduotojo Karoso, Biržų partijos sekretoriaus ir KGB atstovo Žemaičio klebonas paklausė: „Suaugę žmonės, pasakykit, ką bloga bažnyčia daro vaikams.“

Nemunėlio Radviliškio zakristijonas kas metai stodavo į seminariją ir nepraedavo. Kanauninkas ne kartą yra prisiminęs į Nemunėlio Radviliškį ištremtą ir beveik 20 metų (1959–1976) čia buvusį vysk. Vincentą Sladkevičių.

Kadaise kun. Povilui kapelionas J. Varnas yra sakęs, kad „Karosiukas taip gražiai tarnaudavo Mišioms, o dabar – kyla partijoje“.

Po septynerių metų darbo Nemunėlio Radviliškyje laukė naujas paskyrimas – Raguvėlė.

Raguvėlė (1964 m. pavasaris–1975 m.)

Raguvėlėje Šv. Diakono Stepono bažnyčioje kun. P. Varžinskas klebonavo vienuolika metų (1964–1975).

Kanauninkas yra pasakojęs, kad Komaro dvare buvo žemės ūkio mokykla. Ten dėstė Stukas. Prieš karą bažnyčia buvo apleista: vanduo bažnyčioje bėgo ir ant vargonų. Žmonės prisinešė šiaudų ir iš vidaus uždengė. Po kiek laiko atvažiavo iš milicijos, gąsdino uždarysiai. Gavo leidimą įvesti elektrą. Elektrikai buvo palikę lemputę ir pimiršo išjungti.

Vasario šešioliktosios penkiasdešimtmečio proga Raguvėlės bažnyčios varpinėje suskambo varpas. Skambintojas buvo suimtas ir pasodintas į kalėjimą. Tai sukėlė didelį pasipriešinimą: mokinių pulkas išvežant suimtąjį skandavo: „*Skambink per amžius, varpe Lietuvos, tas laisvės netekęs, kas negina jos.*“

Dievo Apvaizdos bažnyčioje Kriaunose (1975–1984)

Kan. P. Varžinskas devynerius metus darbavosi Dievo Apvaizdos bažnyčioje Kriaunose (1975–1984). Tai, kaip pasakojo kan. P. Varžinskas, Griškevičiaus – Lietuvos karaliuko, pirmojo sekretoriaus Petro tėviškė, o Sartų tarybiniam ūkiui vadovavo Petro brolis Albinas Griškevičius. „*Nebuvo jie blogi žmonės – per daug nenukentėjau*“, – yra kalbėjęs kanauninkas.

Ūkis pasistatė didžiulius kultūros namus, jiems reikėjo vietos, tad nuvertė klebonijai priklausiusį tvartuką. Leido nusipirkti likusias medžiagas (už tris tūkstančius rb), iš kurių klebonas pastatė ūkinį pastatą, mat laikė ožkų, triušių... Kai jau pastatė, sovietiniai valdininkai sumastė, kad pigiai pardavė medžiagą ir paprašė pridėti dar vieną tūkstantį...

Dirbdamas Kriaunose klebonas P. Varžinskas iš vidaus išdažė bažnyčią.

Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) parapijoje (1984–2005)

Nuo 1984 m. gegužės 30 d. kun. P. Varžinskas darbavosi Skapiškyje Šv. Hiacinto (Jackaus) parapijoje. Taigi iš beveik 64 kunigystės metų 21 metus dirbta Skapiškyje.

Kaip ir kitose bažnyčiose, kun. P. Varžinskas atliko remonto darbų, pats svarbiausias: per dvejus metus (1986–1987) perdengė visą bažnyčios stogą. Dirbo du dengėjai. Jiems sumokėta už skardos nuplėšimą, perdengimą ir pačią skardą – iš viso 25 tūkst. rublių. Be to, klebono iniciatyva Lietuvos kariuomenės minuotojų būrys išėmė nuo karo pabaigos bažnyčioje giliai įsmigusią bombą.

Kanauninkas džiaugėsi, kad ankstesnio Skapiškio klebono kun. Juozapo Lukšo (1917 10 19–1944 03 25–1997 03 09) bažnyčia buvo labai gerai išdekoruota, tad nereikėjo dažyti kaip Kriaunose ar Raguvėlėje.

Skapiškyje gražiai paminėtas kunigo P. Varžinsko darbo Šv. Hiacinto (Jackaus) parapijoje dvidešimtmetis.

Kunigo 20 metų darbo Skapiškyje pagerbimas

2004 m. gegužės 22–23 d. Skapiškyje vyko dviguba šventė: liaudies teatrų festivalis ir klebono P. Varžinsko darbo Skapiškyje dvidešimtmečio paminėjimas.

Skapiškis – teatrų šventėmis garsėjantis miestelis ne tik Kupiškio rajone, Lietuvoje, bet ir toli už respublikos ribų (režisierė Vita Vadoklytė). Teatrų šventės organizuojamos pagal amžiaus grupes: vaikams – „Pienių medus“, jaunimui – „Pienių vynas“ ir senjorams – „Pienės pūkas“. 2004 m. gegužės 22–23 d. Skapiškyje jau aštuntą kartą susirinko įvairūs teatrai. Šį kartą – senjorai.

Pandėlio Švč. Mergelės Marijos Vardo parapija (2005–2007)

2005 m. birželio 22 d. kun. P. Varžinskas paskirtas altaristu jubiliaru į Pandėlio Švč. Mergelės Marijos Vardo parapiją talkinti kun. Kostui Balsiui. Pandėlyje kun. P. Varžinskui buvo suteiktas garbės kanauninko titulas. Jį gražiai prisimena pandėliečiai.

2007 m. rugsėjo 14 d. Panevėžio vyskupo J. Kaunecko dekretu Nr. 744/07 kun. P. Varžinskas atleidžiamas nuo Pandėlio Švč. Mergelės Marijos Vardo parapijos altaristo pareigų ir skiriamas rezidentu Daujėnų Švč. Jėzaus Vardo parapijoje¹ – tai paskutinė kunigo darbo vieta iki Viešpačiui pasišaukiant į Amžinybę.

Daujėnų Švč. Jėzaus Vardo parapija (2007–2012)

Po poros darbo metų Pandėlyje, kaip jau minėta, kanauninko laukė naujas paskyrimas – į Daujėnus.

2010 m. birželio 14–24 d. Daujėnuose vyko „Versmės“ leidyklos (vadovas Petras Jonušas) mokslinė ekspedicija – buvo renkama medžiaga „Versmės“ leidžiamai Lietuvos valsčių serijos monografijai „Daujėnai“. Nors ir silpnos sveikatos, kanauninkas ekspedicijos dalyviams kiekvieną dieną aukojo šv. Mišias, mielai bendravo su ekspedicijos dalyviais, rodė kunigų kapus, koplyčią Porijuose, nuširdžiai patardavo.

Daujėnų parapijiečiai tikėjosi, kad Daujėnų Švč. Jėzaus Vardo parapijos rezidentas garbės kanauninkas P. Varžinskas 2012 m. lapkritį iškilmingai paminės 90-ąjį gimtadienį, kurį sutiks su įprasmintu tarnyste Aukščiausiajam. Deja, Viešpaties planai nežinomi: 2012 m. liepos 31 d. jis buvo pakviestas į Amžinąjį gyvenimą.

Kaip prisimena daujėniškė Marija Mėkelytė, kun. P. Varžinskas ir griūdamas ėjo laikyti šv. Mišių, buvo labai „pasiaukavęs“.

Sudėtinga kunigo veikla sovietmečiu. Visur laukė išbandymai, palikę ženklus pėdsakus ir kun. P. Varžinsko gyvenime. Tačiau kunigas atsilaikė, remontavo, puošė ir gražino bažnyčias, rūpinosi gyvosios Bažnyčios stiprinimu.

Kan. P. Varžinskas džiaugėsi giliai tikinčiu, ypatingo pamaldumo parapijiečiu Petru Karobliu, kuris su darbininkais suremontavo akmeninę bažnyčios šventoriaus tvorą, varpinei uždėjo naują stogą. P. Karoblis atvažiuodavo iš Girsūdų kaimo paskambinti varpais: rytais apie 7 valandą tekant saulei ir vakare – jai leidžiantis. Nors jo skambinimas varpais 2008 m. balandžio trečiadienio naktį vėl sukėlė prisiminimų apie prieš 6 metus skambėjusius varpus², tačiau, pasak tuometinio Pasvalio dekanu kun. Algio Neverausko, kad žmonės atsigręžtų į Dievą, varpais

reikia skambinti visoje Lietuvoje: „Pažiūrėkit, kas naktimis darosi – švenčiantieji gimtadienius, jubiliejus vidurnaktį pleškina fejerverkus, ir niekas dėl to nekelia skandalo, nors ir pažadinti iš miego. O kad paskambino varpais, tai jau kažkodėl blogai“³.

Daujėnuose kan. P. Varžinskas rašė dvasinius pamąstymus, rašė sau. Jo minties gilumą ir brandą gali liudyti prasmingi, verčiantys susimąstyti pamokslai – žodžiai į kiekvieno klausančio sielą...

2012 m. liepos 31 d. kan. P. Varžinskui iškeliavus į Amžinybę, į Daujėnų Švč. Jėzaus Vardo parapiją 2012 m. rugsėjo 3 d. vyskupo J. Kaunecko įsakymu Nr. 496/12 klebonu buvo paskirtas kun. Vladas Jackūnas, 2012 m. spalio 7 d. perėmęs parapiją.

¹ 2007 m. rugsėjo 14 d. dekretas Nr. 744/07, b. Daujėnai, Švč. Jėzaus Vardo, PVKA.

² Gasaitytė I. Už nemigo naktį – netikėtas atlygis, *Panevėžio rytas*, 2008, bal. 10, Nr. 79, p. 1, 4; Savickas S. Varpo dūžiai naktį sukėlė sąmyšį, *Panevėžio rytas*, 2008, bal. 3, Nr. 73, p. 1, 5.

³ Gasaitytė I. Už nemigo naktį – netikėtas atlygis, *Panevėžio rytas*, 2008, bal. 10, Nr. 79, p. 4. Žr.: Vertelka B. Likimo vingiuos, *XXI amžius*, 1997, lapkr. 21, Nr. 88, p. 6; Panevėžio vyskupijos kurija, Netekome kanauninko Povilo Varžinsko, *Kupiškėnų mintys*, 2012, rugp. 2, p. 3; Vasiliauskienė A. Dvidešimt metų Skapiškio parapijoje, *XXI amžius*, 2004, birž. 25, Nr. 48, p. 5; Vasiliauskienė A. Ilgiausiai klebonavęs Skapiškyje A+A garbės kanauninkas Povilas Varžinskas (1922 11 25–1948 12 19–2012 07 31), *XXI amžius*, 2012, rugpj. 31, Nr. 32, p. 8; autorės užrašytas kunigo pasakojimas Skapiškyje ir ekspedijios Daujėnuose metu bei Panevėžyje gyvenančios kanauninko dukterėčios Reginos Varžinskaitės pasakojimas saugomas dr. Aldonos Vasiliauskienės asmeniniame archyve.

Kunigas Antanas Vaškevičius (1913 11 30–1942 12 19–1994 09 23)

Antanas Vaškevičius, karo metu išventintas į kunigus, dirbo 17 parapijų, be to, dar pavaduodavo sergančius kaimynystėje kunigus – tad iš viso teko dirbti 21 parapijoje. Iš 52 darbo metų beveik pusę amžiaus dirbo Lietuvai kenčiant sovietų okupaciją.

Kunigui A. Vaškevičiui skirta vietos „Anykštėnų biografijų žinyne“¹, jis minimas aprašant Anykščių Šv. apaštalo evangelisto Mato bažnyčios šventorių², Andrioniškio Šv. apaštalo Petro ir Povilo bažnyčia³, monografijoje, skirtoje mons. Petruui Baltuškaui⁴, jis minimas ir Zarasų parapijos istorijai skirtame leidinyje⁵. Kunigui, kaip Krikščionių demokratų partijos veikėjui Nepriklausomybę atgavusioje Lietuvoje, skirtas nekrologas „Apžvalgoje“⁶. Jo veikla aprašyta straipsniuose, išspausdintuose „Lietuvos aide“⁷.

Itin svarbios medžiagos saugoma Panevėžio vyskupijos kurijos archyve (PVKA) esančioje kunigo asmens byloje⁸, parapijų, kuriose kunigas dirbo, bylose⁹. Dokumentinė medžiaga pirmąsyk įtraukiama į mokslinę apyvartą.

Svarbūs ir autorės užrašyti skapiškėnų atsiminimai apie kun. Antaną Vaškevičių: tai *Onos Leknickienės* (Gruodytės, gim. 1933 m. birželio 14 d.)¹⁰, *Alės Elvyros Bickuvienės* (Daukaitės, gim. 1943 m. balandžio 3 d.)¹¹, *Genovaitės Drutienės* (Vaškelytės, gim. 1942 m. gruodžio 16 d.) bei kitų parapijiečių pasakojimai, kurie mokslinėje literatūroje publikuojami pirmą kartą.

2019 m. bus minimas Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) (buvusios dominikonų) mūrinės bažnyčios 200 metų jubiliejus, taip pat čia prieš 35 metus dirbusio klebono kunigo A. Vaškevičiaus pašaukimo į Amžinybę ketvirtis amžiaus. Artėjantys jubiliejai ir specialaus darbo apie kun. A. Vaškevičių nebuvimas skatina, remiantis minėta medžiaga bei šaltiniais, parengti darbą apie nepilnus trejus metus Skapiškyje dirbusį kleboną.

Antano Vaškevičiaus kelias į kunigystę

Antanas Vaškevičius gimė 1913 m. lapkričio 30 d. Linkuvos Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės parapijoje, Gaižiūnų kaime gausioje – penkių vaikų – valstiečių žemdirbių Onos Grigaliūnaitės ir Igno Vaškevičiaus šeimoje. Be Antano, augo brolis ir trys seserys.

Mokėsi Rinkūnų kaimo pradžios mokykloje (1925–1928). Baigęs tris skyrius, šešerius metus kartu su broliu ir seserimis dirbo tėvų ūkyje. Sulaukęs 19 metų, privačiai pasirošęs, įstojo į Linkuvos gimnazijos 4 klasę. Per 1932–1935 m. užbaigė šešias klases. 1936 m. įstojo į Kauno Kunigų seminariją. Mokėsi septynerius metus: dvejus metus licėjiniuose kursuose, vienus metus truko filosofijos ir ketverius – teologijos studijos.

1940 m. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, 1941 m. sausio 12 d. seminarijos pastatai nacionalizuoti. Tuomet buvo mokomasi bažnyčiose, vienuolynuose ir privačiuose namuose. Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui ir vokiečiams okupavus Lietuvą, seminarija, nepatirdama didesnių trukdymų, veikė visą okupacijos laikotarpį, jai sugražintas atimtas turtas.

Kun. Krizantas Juknevičius SDB rašo:

„Seminarijoje teko išgyventi ir grūdintis pirmojo sovietmečio metais, o paskui nacių okupacijos laikotarpiu. Iš 35 filosofijos kurso kandidatų tuo laiku daug kas paliko kunigų seminariją. Iki galo ištvėrė vos 18. Nacių valdymo laikais kunigų seminarija išgyveno labai sunkų laikotarpį: buvo kilęs pavojus, kad seminariją uždarys, o klierikus išves į Saksoniją. Seminariją išgelbėjo pasiaukoję vadovai: kun. Pranas Petraitis, rektorius, arkivyskupo sekretorius kanauninkas M. Sandanavičius ir jėzuitas T. Fulstas. Pavojų akivaizdoje arkivyskupas J. Skvireckas ir kunigų seminarijos vadovai nutarė paskutinio kurso diakonus kuo greičiau išventinti, kad, būdami kunigais, bent galėtų išvengti išvežimo į Saksoniją...“¹²

1942 m. vasario 28 d. klierikas A. Vaškevičius išventintas į subdiakonus, o gruodžio 19 d. – į kunigus.

„Ypač dramatiškas buvo 1942 m. gruodžio 19 d. šventimų rytas. Be didelių iškilnių, be gėlių, be draugų ir giminaičių palydos arkiv. J. Skvireckas pašventino 18 naujų kunigų, nenujausdamas, jog tai daro paskutinį kartą savo gyvenime. Po šventimų susijaudinęs jis mažai kalbėjo, tarsi tik apglėbdamas būsimus kankinius. Nebuvo jokios agapės, daugelis net be pusryčių kuo skubiau išvyko į namus atšvęsti primicijų.“¹³

Tarp tų aštuoniolikos išventintųjų, be Antano Vaškevičiaus, buvo Vaclovas Aleksandravičius (1916 12 13–1942 12 19–2014 03 29), Krizantas Juknevičius (1917 09 14–1942 12 19–2009 12 04), Jonas Jurgaitis (1917 05 05–1942 12 19–1997 08 14), Antanas Jurgutis (1914 10 09–1942 12 19–1998 04 15), Antanas

Kairys (1916 12 23–1942 12 19–1999 06 07), Valerijonas Kekys (1909 12 14–1942 12 19–1982 05 09), Algirdas Mocius (1917 05 20–1942 12 19–1999 12 24), Antanas Petrauskas (1916 08 22–1942 12 19–1987 08 31), Marijonas Mykolas Petkevičius (1920 01 02–1942 12 19–1987 06 23), Vladislovas Petkevičius (1914 06 07–1942 12 19–?), Albertas Perminas (1914 12 19–1942 12 19–1983 01 05), Vytautas Tėvelis (1915 08 15–1942 12 19–1991 05 03) ir kiti diakonai¹⁴.

Seminariją, kaip ir kiti išventintieji, A. Vaškevičius baigė jau būdamas kunigas 1943 m. pavasarį.

A. Vaškevičiui mokantis seminarijoje pasikeitė trys rektoriai: 1932–1940 m. dirbo kun. Pranas Penkauskas (1889 02 24–1913 06 03–1950 12 02), 1940–1941 m. būsimasis vyskupas Vincentas Brizgys (1903 11 10–1927 06 05–1992 04 23), 1942–1945 m. – kun. dr. Pranas Petraitis SDB (1907 02 05–1932 12 17–1948 09 13).

Mokslų daktarai: seminarijos rektorius kun. Pranas Penkauskas, inspektorius Leonas Lukošius (1905 12 07–1929 05 25–1988 12 12) ir prefektas kun. dr. Vytautas Mankeliūnas (1912 07 27–1936 08 02–1993 12 21, išėivijoje) – apie kun. A. Vaškevičių rašė, kad mokėsi vidutiniškai, tačiau turi gerą praktinę orientaciją, švelnus, nors stokoja ištvermės.

Kunigo darbas parapijose

Kun. A. Vaškevičius dirbo 17 parapijų, ėjo vikaro, administratoriaus, klebono bei altariato pareigas. Be to, dar keturiose kaimyninėse parapijose pavadavo sergančius kunigus, klebonus ar administratorius.

Tarnaudamas kaimiškose parapijose, A. Vaškevičius palaikė ryšius su laisvės gynėjais, tenkino jų dvasinius poreikius, o nuo sovietinių represijų dažnai išsisukdavo – pajutęs grėsmę, vyskupijos palaikomas, keitė parapijas. Kai kuriose dirbo vos po kelis mėnesius. Nors persikeldavo, vis dėlto kelis kartus buvo sumintas ir tardytas, o artimieji – ištremti.

1994 m. „Apžvalgoje“ rašyta: *„Penkiasdešimt dveji kunigavimo metai audrų, kraujo, fizinio ir dvasinio genocido kupinu laikmečiu reikalavo daug pasišventimo, žmoniškumo, užuojautos ir dvasinės paramos vis naujų parapijų žmonėms. Nuolatinis kilnojimas gelbėjo nuo represijų, nors kunigas ne kartą padėjo rezistentams jų dvasiniuose reikaluose, buvo atsidūręs kritinėse situacijose, tardomas, mušamas, gąsdinamas, slapstėsi, pergyveno artimųjų tremtį. Sunkiausiomis valandomis gelbėjo širdžiai ir rankoms mieli staliaus darbai, kryžių kryželių gaminimas. Jo rankos remontavo, puošė daugelio parapijų bažnyčias.“*¹⁵

Ilgiausiai – 10 metų (1966 11 04–1976 04 28) kun. A. Vaškevičius ėjo klebono pareigas Panemunėlio Šv. Juozapo Globos parapijoje, aštuonerius metus (1957 03 16–1965 04 24) dirbo administratoriumi Adomynės Švč. Mergelės Marijos Vardo parapijoje, penkerius metus (1976 04 28–1981 11 27) klebonavo Andrioniško Šv. Petro ir Povilo parapijoje.

Remdamiesi Panevėžio vyskupijos kurijos archyvine medžiaga, pateiksime kunigo A. Vaškevičiaus (vikaro, administratoriaus, klebono, altariato) darbo chronologinę statistiką.

1943 m. gegužės 4 d.¹⁶ Linkuvos Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės parapijos vikaras A. Vaškevičius deleguojamas dviem mėnesiams į Rozalimo Švč. Mergelės

lės Marijos Vardo parapiją pavaduoti kun. Juozapo Matulevičiaus (1900 01 07–1925 06 14–1987 09 16), ėjusio klebono pareigas, kol šis gydysis.

1943 m. rugpjūčio 26 d. paskirtas *Traupio* vikaru¹⁷. Traupyje Šv. Onos parapijoje vikaravo iki 1945 m. Talkino kunigams Jurgiui Šimonėliui (1898 01 08–1928 03 24–1957 11 26) ir Juozapui Mėliui (1881 09 06–1909 08 30–1969 08 14). Kunigui A. Vaškevičiui itin silpnėjo akys, tai matyti iš jo laiško vyskupui, kuriame prašė dalinės dispensos nuo brevijoriaus maldos.

Dirbdamas Traupyje kun. A. Vaškevičius 1945 m. kovo 31 d.¹⁸ deleguojamas į *Burbiškio* Švč. Jėzaus Širdies parapiją pavaduoti kun. Igno Šaučiūno (1905 12 16–1933 04 01–1991 03 08), ėjusio klebono pareigas. Traupyje darbavosi iki birželio 27 d., kol atvyko naujai paskirtas kun. Matas Nakas (1886 11 20–1912 05 13–1958 12 13).

1945 m. birželio 18 d. paskirtas *Vaškų* Šv. Juozapo parapijos vikaru (kooperatoriumi)¹⁹, o po dviejų mėnesių (1945 08 21) deleguojamas į Salamiesčio Šv. Antano Paduviečio parapiją administratoriaus pareigoms²⁰.

Dar po dviejų mėnesių (1945 10 29) perkeltas vikaru į naują – *Krekenavos* Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų parapiją²¹. Nuo 1946 m. gruodžio 24 d. laikinai deleguojamas pavaduoti susirgusio *Upytės* Šv. Karolio Boromiejaus parapijos klebono, kuris 1946 m. gruodį išvežtas į Panevėžio ligoninę²².

1947 m. vasario 3 d. savo prašymu kun. A. Vaškevičius perkeltas vikaru į *Svėdasų* Šv. arkangelo Mykolo parapiją²³, tris mėnesius talkino klebonui Antanui Survilai (1885 12 07–1910 02 20–1961 05 31), čia ėmė tvarkyti miestelio kapines.

Po trijų mėnesių (1947 05 08) perkeltas vikaru į *Krinčino* Šv. apaštalų Petro ir Povilo parapiją²⁴.

1947 m. birželio 29 d. paskirtas *Smėlynės* Šv. Kryžiaus Atradimo parapijos administratoriumi ir *Zarasų* Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų parapijos vikaru (gyvenamoji vieta Zarasuose)²⁵. Dirbo dvejus metus. Smėlynėje gausiai talkinant parapijiečiams, sutvarkė kapines, deja, Smėlynės bažnyčia sovietų valdžios buvo uždaryta.

1949 m. gegužės 6 d. paskirtas *Surdegio* Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų parapijos administratoriumi²⁶. Kunigo iniciatyva paremuntuota bažnyčia, aptvertas šventorius. Tačiau klebonijos mūrai itin paveikė sveikatą, o butą pasisamdyti nebuvo galimybių, todėl 1956 m. pradžioje prašėsi perkeltas į kitą vietą. 1955 m. kun. A. Vaškevičius parengė kraštotyros darbą „Papilių kapinės ir koplyčia“.

Aštuonerių metų darbas Adomynėje

1957 m. kovo 16 d. kun. A. Vaškevičius perkeltas administratoriumi į *Adomynės* Švč. Mergelės Marijos Vardo parapiją²⁷ – pakeitė čia dirbusį kun. Povilą Varžinską (1922 11 25–1948 12 19–2012 07 31).

Adomynėje kunigo rūpesčiu buvo pastatyta nauja klebonija. 1960 m. kovo 19 d. pasirodė straipsnis „Tiesoje“ (Nr. 66) dėl klebonijos Adomynėje statybos, kuriame kaltinamas kun. A. Vaškevičius. 1960 m. rugpjūtį, kun. A. Vaškevičiui išvykus gydytis į Druskininkus, jį pavadavo Svėdasų klebonas kun. Antanas Survila (1885 12 07–1910 02 20–1961 03 14).

Po aštuonerių darbo metų Adomynėje kun. A. Vaškevičius 1965 m. balandžio 24 d. paskirtas *Palėvenėlės* Švč. Mergelės Marijos parapijos klebonu²⁸, o balandžio 26 d. Religijos reikalų tarybos įgaliotinis Justas Rugienis jam pasirašė kulto tarnautojo registracijos pažymėjimą Nr. 152.

Dešimties metų darbas Panemunėlyje

Nuo 1966 m. lapkričio 4 d. kun. A. Vaškevičius – *Panemunėlio* Šv. Juozapo Globos parapijos klebonas²⁹. Čia dirbo dešimt metų – iki 1976 m. 1966 m. lapkričio 9 d. Įgaliotinis J. Rugienis pasirašė naują Kulto tarnautojo registracijos pažymėjimą Nr. 634.

1973 m. rugsėjo mėnesį gydėsi Kauno respublikinėje klinikinėje ligoninėje (daryta nosies operacija). 1974 m. birželio 8 d. Panemunėlio klebonui kun. A. Vaškevičiui talkinti paskirtas vikaras kun. Povilas Miškinis³⁰.

Darbas Andrioniškyje

Kun. A. Vaškevičius 1976 m. balandžio 28 d. paskirtas *Andrioniškio* Šv. Petro ir Povilo parapijos klebonu³¹. Į Andrioniškį atvyko gegužės 11 d. ir pareigas ėjo penkerius metus (1976–1981). 1976 m. birželio 30 d. klebonui pavesta aptarnauti *Viešintų* Šv. arkangelo Mykolo parapiją, kol sirgs klebonas (kartu su Viešintų altariu kun. P. Paškevičiumi)³².

Apie bažnyčių statybas Andrioniškyje³³ bei kunigų veiklą³⁴ yra rašyta, deja, kun. A. Vaškevičiui faktiškai neskirta dėmesio. Klebonas A. Vaškevičius, kaip ir ankstesni Andrioniškio kunigai, gyveno kun. Juozo Niurkos (1913 02 06–1937 05 22–1976 09 28) pastatytame parapijos name. Kaip ir kiti dvasininkai, atliko įvairių remonto darbų.

Kun. A. Vaškevičius pertvarkė klausyklas, zakristijoje išdažė grindis, išdekoravo kleboniją ir įvedė kanalizaciją (1976)³⁵. Sutvarkė gendantį bažnyčios prieangio panelį (1980 m. iškalė plokštėmis ir presuotu kartonu), įrengė vitriną skelbimams, zakristijoje pastatė altorių, sutvarkė bažnyčios stogą (1977)³⁶. 1978 m. šventoriuje pastatė (atstatė) Misijų kryžių, perstatė krosnį zakristijoje, padarė naują kilnojamąjį altorių, praplatino ūkinius vartus į šventorių³⁷. 1980 m. nudažė bažnyčios stogą, radiofikavo bažnyčią, subalansavo bažnyčios varpus³⁸. Be to, kunigo iniciatyva buvo suderinti vargonai ir fisharmonija, pakeisti trijų bažnyčios langų stiklai, aplink bažnyčią prie sienos užpilta metro pločio žvyro, išsigyta gotiška aukso spalvos kapa, 6 kamžos vaikams, 21 m spalvoto tako³⁹.

1977 m. vasario 10 d. Panevėžio vyskupijos apaštališkasis administratorius vysk. dr. Romualdas Krikščiūnas (1930 07 18–1954 09 12–1969 12 21–2010 11 02) šalia atlaidų, kuriuos galima pelnyti: bažnyčios titulo iškilmės, rugpjūčio 2 d. ir lapkričio 2 d., tokią galimybę suteikė ir per šias parapiškes šventes: Velykas, Šv. Jurgio, Šv. apaštalo Baltramiejaus (sekmadienį prieš ar po rugpjūčio 24 d.) ir Švč. M. Marijos Vardo (sekmadienį prieš ar po rugsėjo 12 d.). Per minėtas šventes pamaldas leidžiama laikyti prie išstatytojo Švenčiausiojo Sakramento (dokumentas galiojo iki 1986 m. spalio 18 d.)⁴⁰.

Kun. A. Vaškevičiaus raštas okupacinei valdžiai

Kun. A. Vaškevičiaus poziciją sovietų valdžios atžvilgiu ryškiai liudija Panevėžio vyskupijos kurijos archyve saugomas įdomus dokumentas – raštas okupacinei valdžiai – pareiškimas Anykščių rajono vykdomojo komiteto Administracinei komisijai, liudijantis tikėjimo persekiojimą Andrioniškyje ir kunigo drąsą protestuoti prieš tokią padėtį bei jo persekiojimą, siekimą užverbuoti. Perteikiame kun. A. Vaškevičiaus pareiškimą⁴¹:

„1980 m. lapkričio 11 d. Viešintų apyl. pirmininkė Jurkštienė atnešė man kaltinimo protokolą. Jo nepaliko. Būčiau pilniau susipažinęs. Nepasirašiau, nes neteisingas. Dabar tuo reikalu posėdžiaujantiems lapkr. 18 d. 11 val. atsakau raštu. Į kaltinimo posėdį nenuvyksiu.

Lapkričio 1 d. pasibaigus bažnyčioje pamaldoms už mirusiuosius tikintieji, kaip įprasta, be formalios procesijos sudarymo tik su kryžiumi ėjo į kapines. Kelias apie 800 m, skersai pagrindinio kelio. Aš pats nedalyvavau, nes buvau iškviestas prie senutės ligonės K. Jovaišienės ir atėjau į kapines vėliau. Kryžiaus nešti nei įsakiau, nei draudžiau. Sužinojau kapinėse. „Viešpaties angelas“ buvo pagiedota prieš pusę šešių trukdant garsiakalbių bjauriam čirškimui, kas labai papiktino tikinčiuosius ir net netikinčius kapinėse. Jau kelinti metai esu susitaręs su apyl. pirmininke, kad ateistai savo programą pradeda nuo 18 val.

Apsilankymas pas mane šių metų spalio pabaigoje Viešintų apyl. pirmininkės Jurkštienės, Anykščių raj. vykd. kom. pavaduotojos Galiauskaitės ir Andrioniškio aštuonmetės mokyklos direktorės Bakurienės turėjo tikinčiųjų persekiojimo tikslus ir norą, kad aš prie jų prisidėčiau.

Anykščių raj. vykd. kom. pavaduotoja Galiauskaitė prašė, kad aš neleisčiau tikintiesiems Vėlinių išvakarėse eiti į kapines su kryžiumi. Kryžių nešti negaliu drausti, nes kryžius mūsų ženklas išganymo ir amžinybės. Kapinėse tūkstančiai kryžių. Klausiu, kodėl mes tikintieji neturime teisių turėti spaudą, organizacijas, susirinkimų sales, klubus, radijo ir televizijos valandėles? Atsakė: „Spaudą turite.“ Parodė ranka į bažnyčią: „Čia jūsų viskas.“ Pasakiau – bet kaip maža spaudos, nors dar į tikinčiųjų bažnyčių pilna jūsų pasiuntinių persekioti.

Pasipiktinimą kelia tikinčiųjų persekiojimas. Andrioniškio kolūkio pirmininkas Norkevičius, kaip sako kolūkiečiai, tikinčiųjų nelaiiko žmonėmis. Neretai dėl katalikiško laidojimo kelia skandalus. Pav. dėl Budreikos Alfonso laidotuvių su jo tėvais. Tikintieji saugosi.

Ypatingai siaubingas tikinčiųjų mokinių persekiojimas Andrioniškio mokykloje. Mokytojos Kostinienė, Čyburkienė vaikšto pas tikinčiuosius tėvus Adomonius, Zlatkus, Lisauskienę ir kitus su apgaule ir gąsdinimais, kad bus sumažintas elgesio pažymys, parašytos blogos charakteristikos, jei vaikai lankys bažnyčią. Mokykloje direktorė Bakurienė ir kiti mokytojai nuolat pašiepia, išjuokia tikinčius mokinius visos klasės akivaizdoje.

Direktorė Bakurienė koietė mane į diskusijas. Tai visai neįmanoma. Diskutuojantis bus išsišokėlis ir nusikaltėlis. Supranta visų mūsų pareigas. Jei jūs, ateistai, kovotumėte prieš savo pačių įsivaizduotus dievus, kaip jūs suprantate, tai jūs būtumėte juokdariai. Tačiau kovojate prieš tiesos ir meilės Dievą, kaip mes tikintieji suprantame, kaip materialinio ir dvasinio gyvenimo pagrindą, tai jūs nusikalstate ne tik kitų sąžinei, bet kartu žudote savo ir kitų dvasią ir gyvenimą. Jūsų auklėjimo pavyzdžiai akivaizdūs.

Seniau mane vertė užverbavimu tarnauti ateistams. Nesutikus žiauriai ir ilgai vargino... Aš nenoriu būti dvideidžiu, save išjuokti pataikavimu ir nusikalsti prieš savo sąžinę.

Ateistų mandagumas pasikalbėjimuose praradęs savo prasmę, nes už jo slepiamas melas ir prievarta. Galvojančys tikintieji jau supranta, kad jie sudaro tarybinę visuomenę ir tai ne mažumą. Pagal pagrindinį įstatymą, demokratiją ir žmogiškumą mes tikintieji privalome turėti lygias sąžinės laisvės teises su ateistais į kultūrinį gyvenimą. Religinių susivienijimų nuostatai vienašališki, ateistų primesti. Mes visi kunigai esame pasirašę jų nevykdyti. Jokio atsakymo negavome. Pagal savo sąžinę aš nelaikau savęs nusikaltėliu. Jokio priverstinio procesijos organizavimo nebuvo, kaip pas jus įprasta.

Lapkričio 20 d., gavęs paštu baudos nutarimą Nr. 106, atsakiau administracinei komisijai prie Anykščių raj. vykd. kom. pirmininkui A. Bulotai, sekretorei Aleknavičienei, nariams: Stankevičiui, Adomonienei ir Talačkai, man skiriamos baudos 50 rub. nemokėsiu.

Mes tikintieji turime senus istorinius papročius Vėlinių išvakarėse lankyti ir pagerbti kapinėse mirusiuosius. Jei jūs įsibrovėte į mūsų papročius, mes jums netrukdome. Prašome nepersekioti ir mūsų. Dabar mes visi suprantame pagarbą žmogui – jo įsitikinimams, taip pat lygybę ir brolybę.

Rašau skaudžiai pergyvendamas nelygybę, įsitikinę, iš širdies be veidmainystės intelektualams į gerą širdį. Neniekinu kitų pažiūrų ir įsitikinimų, gerbiu principingumą, sąžinės laisvę. Nenoriu užgauti kitų bei jūsų asmeniškai.“

Kun. A. Vaškevičių iškėlus iš Andrioniškio, vietoj jo paskirtas kun. Jonas Labakojis (1930 02 15–1954 09 12–2010 03 15). 1981 m. lapkričio 27 d. (vysk. dr. Romualdo Krikščiūno raštas Nr. 337) Andrioniškio ir Inkūnų parapijų klebonu paskirtas kun. J. Labakojis, iki tol ėjęs Inkūno klebono pareigas; Andrioniškyje dirbo beveik 17 metų (1981–1998).

Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) parapijos klebonas

Andrioniškio Šv. Petro ir Povilo parapijos klebonas kun. Antanas Vaškevičius 1981 m. lapkričio 27 d. buvo paskirtas *Skapiškio* Šv. Hiacinto (Jackaus) parapijos klebonu⁴². Jis pakeitė 1976–1981 m. čia dirbusį kleboną jėzuitą Juozą Giedraitį (1927 03 12–1957 04 17–1993 09 04), kuris buvo paskirtas Zarasų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų parapijos klebonu ir Zarasų dekanu.

Į Skapiškį kun. A. Vaškevičius atvyko gruodžio 12 d. ir davęs priesaiką nuo gruodžio 18 d. pradėjo eiti pareigas. Nors 1983 m. liepos 14 d. buvo paskirtas *Smilgių* Nukryžiuotojo Jėzaus parapijos administratoriumi⁴³, bet skyrimo raštas buvo sulaukytas. 1983 m. rugpjūtį išvykusį atostogų kleboną pavadavo Šimonių Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų parapijos klebonas kun. Laimingas Feliksas Blynas (1922 04 15–1945 04 29–2002 03 26).

Su derama tremtiniui pagarba kun. A. Vaškevičius palaidojo garbingo amžiaus sulaukusį Onutės Leknickienės uošvį Juozą Leknicką (1892–1982).

Skapiškio parapijos Mirties įrašų knygoje, 1983 m. kovo 26 d. laidojant *Petrą Šimėną* (1908–1983 03 23), įrašyta, kad jis iš Vėželių kaimo – buvo uolus bažnyčios lankytojas, kryžiaus nešėjas, kantorius. Iškilmingai palaidotas Skapiškio parapijos kapinėse. Šv. Mišiose daug žmonių priėmė Šv. Komuniją. Primintina, kad P. Šimėnas – ses. vienuolės Leonės (Almos Šimėnaitės) CSC (1949 04 15–2018 08 28) tėvelis.

1983 m. kun. A. Vaškevičiaus iniciatyva restauruoti vargonai, sutvarkyti laiptai į vargonus, restauruotas baldakimas.

1983 m. spalį kun. A. Vaškevičius gydėsi Vilniaus Antakalnio klinikinėje ligoninėje (po venų operacijų). 1984 m. gegužės 30 d. paskirtas *Dambavos* parapijos administratoriumi, bet negavo buto apsigyventi, tad buvo atleistas nuo paskirtų pareigų⁴⁴. 1984 m. liepą gydėsi Valkininkų sanatorijoje.

Skapiškėnai – kunigo A. Vaškevičiaus bendraminčiai

Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) parapijoje kun. A. Vaškevičius dirbo dvejus su puse metų (1981 11 27–1984 05 30), iš jų daug laiko praleido gydydamasis. Per trumpą laiką klebonas paliko daug ženklių darbų. Kaip žinome, būdamas tvirtų įsitikinimų ir pažiūrų į sovietų valdžią, pirmiausia Skapiškyje susirado žmonių, kentėjusių Sibiro tremtį. Tai Onos Leknickienės (Gruodytės) ir jos vyro Juozo (1932 10 08–2015 10 25) Leknicko bei Alės Elvyros Bickuvienės (Daukaitės)⁴⁵ ir jos vyro Broniaus (1934 01 15–2018 04 21) Bickaus šeimos.

Tremtiniai Bickai

Primintina, kad Antanas Bickus (1882–1949 03 15) su žmona Adele Šlapeyte (1885 06 15, senuoju stiliumi 06 03–1967 08 24) ir sūnumi Bronium 1948-ųjų ankstų gegužės 20-osios rytą buvo ištremiti iš gimtojo Totorių kaimo⁴⁶. Bickams per 8 tremties metus teko gyventi net penkiose gyvenvietėse: 52 kvartale, Srednioje, Butyrskij, Talcuose, Bolšaja Rečkoje. 1956 m. gegužės 5 d. nutartimi motina ir sūnus Bickai buvo reabilituoti ir paleisti iš spec. tremties.

Deja, Sibire mirė Broniaus tėvas Antanas Bickus. Jo palaikai 1990 m. Broniaus bei jo dukros Dianos pastangomis pervežti į Lietuvą ir palaidoti Švedukalnio kapinėse, šalia 1945 m. skrebų nukankinto brolio Antano Bickaus bei 1967 m. mirusios 85-erių sulaukusios motinos Adelės Bickienės. Šalia jų, prie pastatyto unikalaus antkapinio paminklo „Angelas“, palaidotas ir pats Bronius...

Tremtiniai Gruodžiai ir Leknickai

Beveik tuo pačiu metu, kaip ir iš Skapiškio, iš kitos Aukštaitijos vietos – Utenos krašto Užpalių 1948 m. ankstų gegužės 22-osios rytą atvykę skrebai pradėjo belsti į Gruodžių namų duris⁴⁷. Iš Musteikių išvežė penkis Gruodžius: motiną Oną Čičinaitę (1892–1972 12 16), tėvą Petrą (1898–1978 12 23) ir tris (šeimoje augo 8) jų vaikus: Albiną (1927 03 01–1974 02 02), Oną (gim. 1933 m. birželio 16 d.) ir Stasį (1935 01 06–2015 10 10).

Gruodžiai Sibiro tremtyje gyveno beveik 10 metų, dirbo įvairius miško ruošimo darbus. Gyveno keturiose vietovėse – gyvenvietėse, vadintose učastok: Bolšaja Rečkoje, Strelkoje, Malyškine (ilgiausiai) ir neilgai, prieš grįždami į Lietuvą, – Galausne.

Malyškine Onutė susipažino su tremtiniu iš Skapiškio traktorininku Juozu Leknicku, atsiųstu dirbti iš Karkatajaus, neilgai trukus – ištekėjo. 1957 m. vasario 17-ą buvo atvežtas kunigas palaiminti Onutės ir Juozo santuokos. Tačiau Onutė pamena, kad ant torto buvo užrašyta kiekvienam lietuviui svarbi diena – „Vasario 16-oji“. Onutė sako: „*Mes Sibire nebuvome tokie užguiti: Tarybų Sąjungą pajutome žymiai vėliau, kai jau grįžome į išsvajotą Lietuvą. Sibire visi buvom vienodi – taiga... Ir tik Lietuvoje tapome priešais.*“ Ištekėjusi Onutė išsikėlė pas vyrą į Karkatajų.

Leknickų ir Gruodžių šeimos į Lietuvą grįžo tuo pačiu traukiniu. Per savaitę pasiekė Skapiškį ir 1958 m. kovo 22 d. išlipo Skapiškio geležinkelio stotyje. Taigi Sibire Gruodžiai išbuvo beveik 10 metų (be dviejų mėnesių).

Kun. A. Vaškevičius, Skapiškyje sutikęs tokius bendraminčius, ne tik tapo artimas minėtose šeimose, jas turtino savo paprastumu ir nuoširdumu, bet iš jų ir pats kunigas sėmėsi stiprybės.

Kunigo darbai Skapiškyje

Kun. A. Vaškevičius, parapijose (ypač Panemunėlyje, Adomynėje bei Andrioniškyje) vykdydamas statybos ir remonto darbus, jau turėjo sukaupęs nemažą patirties, tad ir Skapiškyje ėmėsi statybos. Apie kunigo statybos darbus, jo veiklą, asmenybę pasakoja Elvyra Bickuvienė ir Onutė Leknickienė, kurių duomenimis naudojames straipsnyje.

Pasak O. Leknickienės, skapiškėnai vidutinio ūgio kunigą A. Vaškevičių vadino kunigu statybininku. Kun. J. Giedraitis *SJ* labai išplėtė kleboniją, o kun. A. Vaškevičius prie jos pristatė erdvų garažą. E. Bickuvienė pasakoja, kad kunigas kas rytą po Mišių skubėjo į kolūkio kontorą. Jis stebėtinai greitai su visais susidraugaudavo, buvo linksmas. Susitikęs pirmas jau iš toli sveikindavosi ir atsisveikindavo. Kun. A. Vaškevičius gebėjo prakalbinti „kietus“ partiečius: gavo pirkti plytų garažo statybai ir transportą bei darbininkus joms atsivežti. Pasakotoja prisimena ir juokingą nutikimą, kai kunigas „pavogė“ partijos sekretoriaus Algirdo Venckaus, kuris nuoširdžiai padėjo klebonui, mašiną. Abiejų mašinos buvo tos pačios markės ir tos pačios baltos spalvos. Tad kunigas, džiaugdamašis gavęs reikalingų leidimų, įsėdo į partijos sekretoriaus mašiną ir nurūko... Kontoroje buvusieji su nuostaba prilipo prie langų – kas čia bus. Tačiau „pagrobėjas“ greitai sugrįžo. Kaip įprasta, gebėjo pasakyti kažką juokinga ir atsiprašė...

Statant garažą klebonas nemažai bendravo su Bronium Bickumi. E. Bickuvienė prisimena, kad po darbų jie abu ateidavo užvalgyti ir klebonas kartu su Bickais užkandžiaudavo virtuvėje – jam nereikėjo jokio išskirtinumo: valgydavo paprastai – kaimiškai.

Kunigas dažnai lankydavosi pas mechanizatorius. Kartais jiems net talkindavo. Po darbų ateidavo pas O. Leknickienę, kuri tuo metu dirbo kuro sandėlininke, nusiplauti tepaluotų rankų. Gavęs muilo ir rankšluostį, nusileisdavo į sodžialką.

Kunigas lankydavosi Leknickų namuose, mėgo pabendrauti su Onutės vyru – statybininku Juozu: netrūko kalbos apie statybas geriant ne vieną puodelį arbatos. Onutė prisimena, kad suvirintojas Jonas Matukas (iš Bajorų) pastatytame garaže virino kažkokius „bakus“, kad nebėgtų vanduo, nes naujų pirkti nebuvo galimybės – reikėjo patiems ieškoti išeiities.

Klebonas po garažu įrengė patalpą parapijiečių susitikimams, pabendravimui, taip pat pirtį, dušus. Tad į Skapiškį atvykdavo ir Kupiškio, ir kitų parapijų kunigai.

E. Bickuvienė prisimena, kad pastačius garažą (elektrą visur išvedžiojo B. Bickus), klebonas kvietė apžiūrėti statybos darbų ir pasivaišinti ne tik choristus, bet ir visus parapijiečius. Kadangi negiedantys chore nediršo eiti, tai kitą dieną klebonas gana reikliai susikvietė visus... Visur buvo labai erdvu, švaru ir tvarkinga.

Klebonijoje kun. A. Vaškevičius įrengė skystu kuru kūrenamą katilinę. Nupirko keturis kubus, tačiau klebonijos talpykloje tilpo tik du, tad paprašė, kad likusius du kubus į kuro sandėlių priimtų kolūkis. Taip ir buvo padaryta. Pasibaigus kurui, buvo pasiimta iš kolūkio sandėlio. Išvykdamas iš Skapiškio klebonas paliko porą kubų skysto kuro. Kurui labai pabrangus, atvykęs naujas klebonas garbės kan. Povilas Varžinskas skysto kuro nebeįpirko ir kun. A. Vaškevičiaus įrengtos šildymo sistemos buvo atsisakyta. Pamažu viskas pradėjo irti.

Tačiau prie šventoriaus tvoros klebono ir to meto apylinkės pirmininkės agronomės Genovaitės Drutienės (Vaškelytės) pasodintos sidabrinės eglutės, išaugusios į dideles egles, ir dabar mena kunigą. Kitus medelius, tujas, kadagius padėjo sodinti B. Bickus ir Vidmantas Markevičius. G. Vaškelytė džiaugėsi „Mes su klebonu labai gerai sutarėme – panašios pavardės!“

Kun. A. Vaškevičių skapiškėnai laikė savu – jis lankydavosi pas parapijiečius ir atėjęs jausdavosi kaip namuose. Kaip pasakoja E. Bickuvienė, syki atėjęs į namus ir ieškodamas šeiminių, užlipo į palėpę ir ten pamatė sudėtų paveikslų. Sulaukęs šeiminių, liepė būtinai juos kam nors padovanoti ir palėpėje nelaikyti. Išvykdamas iš Skapiškio klebonas Bickams padovanojo paveikslą „Jėzus Alyvų kalne“, kuris ir dabar puošia didįjį kambarį.

O. Leknickienė prisimena, kad syki jų namuose apsilankęs kunigas pamatė nupirktą ir dar nespėtą pakabinti šviestuvą. Vaikščiojo po visus kambarius ir žiūrėjo, kur galėtų jį pritaikyti ir pakabinti... Taigi, kunigas buvo labai ūkiškas, pastebėdavo bet kokią netvarką ir stengėsi sutvarkyti.

Kunigas labai mėgo drožinėti: „Kai turiu laiko – drožinėju“, – yra sakęs. Jo pagamintų lentynėlių su kryželiais padėti žvakėms yra įtvirtintų ir bažnyčioje. O palikdamas Skapiškio parapiją Onutei atminimui atnešė tris medinius, jo paties išdrožtus nedidelius kryžius ir leido pasirinkti. Onutė pasirinko su trimis priklijuotais gintarėliais. Ir dabar jos namuose šis kryžius pagarbiai pastatytas ant stalo.

Klebonas labai džiaugėsi supratinga ir tvarkinga šeimininke, kuri buvo su mama. Anykščiuose, kaip prisimena Elvyra, joms įtaisė butą (ar namelį), tad kunigui nereikėjo eiti į senelių namus – buvo prižiūrimas iki mirties.

Išvykstantį iš Skapiškio kleboną parapijiečiai išlydėjo su ašaromis. Kunigas taip pat labai liūdėjo: tiek daug pastatė, artimai bendravo su parapijiečiais – jie tapo labai savi ir – reikia išsikelti. Ką gali žinoti, gal kas ir paskundė, – spėlioja moterys...

Darbas kitose parapijose

Kun. A. Vaškevičius, dvejus su puse metų (1981 11 27–1984 05 30) dirbęs Skapiškyje ir nemažai laiko praleidęs gydydamasis, 1984 m. rugpjūčio 22 d. paskirtas altariu į *Biržų* Šv. Jono Krikštytojo parapiją⁴⁸, o po dvejų metų (1986 08 21) – *Krekenavos* Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų parapijos altariu⁴⁹. Tačiau kunigas, dėl sveikatos būklės negalėdamas vykti į Krekenavą, prašosi leidžiamas apsigyventi Anykščiuose ir ten gydytis.

1986 m. spalio 30 d. kun. A. Vaškevičiui leista apsigyventi *Anykščiuose* Šv. Mato parapijoje kaip ligoniui ir gydytis⁵⁰. Jis talkino klebonui monsinjorui Albertui Talačkai (1921 11 19–1947 06 29–1999 12 12). 1987 m. rugsėjo 25 d. kun. A. Vaške-

vičiui pavedama administratoriaus teisėmis aptarnauti *Inkūnų Švč. Aušros Vartų Dievo Motinos parapiją*, kol sirgs kun. J. Labakojis⁵¹.

Atgimimo metais kun. A. Vaškevičius dalyvavo Sąjūdžio veikloje ir renginiuose, būrė Anykščių krikščionis demokratų, organizavo „Bočių“ vakarones, rėmė patriotinės pakraipos laikraštį „Žiburys“, šelpė „Carito“ organizaciją, atvirai piktinosi dėl kunigų ir parapijiečių pasyvumo ir abejingumo nepriklausomybės ir tautinio atgimimo reikalams.

Mirė kun. Antanas Vaškevičius Anykščiuose 1994 m. rugsėjo 23 d. Palaidotas Anykščių Šv. Mato bažnyčios šventoriuje. Kapą puošia didelė medinė Rūpintojėlio skulptūra, jos apačioje įrašas: „*Kunigas Antanas Vaškevičius 1913–1994. Kristus sako: aš esu gyvenimas ir prisikėlimas*“. Kapą dengia lauko akmenų grindinys ir granito plokštė. Kun. A. Vaškevičiui skirtame nekrologe rašoma⁵²: „*Anykščių šv. Mato bažnyčios šventoriuje parimo išraiškingas Rūpintojėlis, kurį iš anksto buvo užsisakęs kunigas Antanas Vaškevičius, kad, Viešpačiui pasišaukus, paliktų jį savo kūno ir atminties sargyboje... Kun. Antanui teko daug dirbti Anykščių apylinkėse: Traupyje, Surdegyje, Dabučiuose, Burbiškyje, o į pačius Anykščius buvo jau 20-asis ir paskutinis paskyrimas... Rūpintojėlio sergstimas gerbiamo ir mylimo kunigo kapas bus anykštėnų lankomas, o jų maldos prašys Aukščiausiojo ramaus atilsio ir amžinosios šviesos ganytojui.*“

Kun. Antanui Vaškevičiui mirus, skapiškėnai Bronius ir Elvyra Bickai važiuodami pro Anykščius, visada užsukdavo į Anykščių Šv. Mato bažnyčios šventorių pasimelsti prie buvusio Skapiškio klebono kapo, pasigrožėti didele medine Rūpintojėlio skulptūra.

Kunigo Antano Vaškevičiaus gyvenimo ir veiklos santrauka

1. Karo metu (1942) išventintas į kunigus, kun. Antanas Vaškevičius iš 52 kunigystės metų tik ketvertą metų dirbo Nepriklausomybę atkūrusioje Lietuvoje.

2. Jis palaikė ryšius su laisvės gynėjais, tenkino jų dvasinius poreikius. Kunigo raštai – pareiškimai okupacinei valdžiai, liudijantys tikėjimo persekiojimą, rodė dvasininko drąsą protestuoti prieš esamą padėtį. Kun. A. Vaškevičius buvo ne tik persekiotas, bandytas užverbuoti – jis ne kartą sovietų valdžios buvo suimtas ir tardytas, o artimieji – ištremti. Nuo sovietinių represijų retsykliais išsisukdavo – pajutęs grėsmę, vyskupijos palaikomas, dažnai keitė parapijas. Kai kuriose dirbo vos po kelis mėnesius.

3. Kun. A. Vaškevičius dirbo 17 parapijų, ėjo vikaro, administratoriaus, klebono bei altaristo pareigas. Be to, dar keturiose kaimyninėse parapijose pareigose pavadavo sergančius kunigus, klebonus ar administratorius.

4. A. Vikaravo *Linkuvos Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės, Traupio Šv. Onos, Vaškų Šv. Juozapo, Krekenavos Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų, Svėdasų Šv. arkangelo Mykolo, Krinčino Šv. apaštalų Petro ir Povilo ir Zarasų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų parapijose.*

5. B. Dirbo administratoriumi *Smėlynės Šv. Kryžiaus Atradimo, Surdegio Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų, Adomynės Švč. Mergelės Marijos Vardo ir Salamiesčio Šv. Antano Paduviečio parapijose.*

6. C. Klebono pareigas ėjo *Palėvenėlės Švč. Mergelės Marijos, Panemunėlio Šv. Juozapo Globos, Andrioniškio Šv. Petro ir Povilo ir Skapiškio Šv. Hiacinto* (Jac-kaus) parapijose.

7. D. Altaristas buvo *Biržų Šv. Jono Krikštytojo ir Anykščių Šv. Mato* pa-rapijose.

8. E. Pavadavo klebonus ar administratorius: *Rozalimo Švč. Mergelės Marijos Vardo* parapijoje (kleboną), *Burbiškio Švč. Jėzaus Širdies* parapijoje (kleboną) ir *Upytės Šv. Karolio Boromejaus* parapijoje (kleboną) bei *Inkūnų Švč. Aušros Vartų Dievo Motinos* parapijos administratorių.

9. Kunigas suremontavo ir išpuošė daugelio parapijų bažnyčias, atliko didelių statybos darbų. Pavyzdžiui, Adomynėje pastatė naują kleboniją, Skapiškyje – prie klebonijos garažą, po kuriuo įrengė erdvią parapijos salę ir pan.

10. Kun. A. Vaškevičius labai mėgo staliaus darbus, kurie jam buvo atgaiva sunkiomis gyvenimo valandėlėmis: jis drožė kryžius bei kryželius, kuriuos mielai dovanodavo tikintiesiems.

11. Kunigas mielai bendraudavo su parapijiečiais. Itin dėmesingas buvo iš Sibiro ar lagerių sugrįžusiems tremtiniais bei kaliniams – jų šeimos tapdavo kunigui tvirta atrama.

12. Kun. A. Vaškevičiaus visose parapijose, kur dirbo, sėtas Tikėjimo, Vilties ir Meilės grūdas, sudygęs ne vieno širdyje, – kunigo gyvenimo ir darbo prasmingas vaisius.

¹ Antanas Vaškevičius, *Anykštėnų biografijų žinynas*, www.anykstenai.lt.

² Vasiliauskienė A., Krumpļiauskas S. Anykščių Šv. apaštalo evangelisto Mato bažnyčia. 1. Šven-torius, *Mokslo ir technikos raida Lietuvoje* (12-osios mokslo istorikų konferencijos, įvykusios Vilniuje 2008 m. gruodžio 11 d., pranešimai), sud. A. Nakas, Vilnius: Technika, 2008, p. 103–111.

³ Vasiliauskienė A. Pirmoji ir antroji bažnyčios Andrioniškyje, *Mokslo ir technikos raida Lietuvoje* (16-osios mokslo istorikų konferencijos, įvykusios Vilniuje 2012 m. gruodžio 6 d., pranešimai), sud. A. Nakas, R. Keliotienė, Vilnius: Technika, 2012, p. 160, 164.

⁴ Vasiliauskienė A. *Monsinjoras Petras Baltuška*, Utena: Utenos Indra, 2011, p. 602, 610.

⁵ *Zarasų parapijos istorija*, sud. R. Kavaliauskas, Kaunas: Spalvų kraitė, 2012, p. 64, 391, 402.

⁶ LKDP Anykščių skyriaus valdyba. In memoria, *Apžvalga*, 1994, spalio 7–13, Nr. 40, p. 3.

⁷ Vasiliauskienė A. Kunigas Antanas Vaškevičius (1913 11 30–1942 12 19–1994 09 23), *Lietuvos aidas*, 2019, sausio 26–vasario 1, Nr. 4, p. 4–5; Vasiliauskienė A. Skapiškio klebonas kun. Antanas Vaškevičius (1913 11 30–1942 12 19–1994 09 23), *Lietuvos aidas*, 2019, vasario 2–8, Nr. 5, p. 10; vasario 9–15, Nr. 6, p. 10.

⁸ B. Kun. Vaškevičius Antanas 1913 11 30* 1942 12 19* 1994 09 23, PVKA.

⁹ B. Andrioniškis. Šv. apašt. Petro ir Povilo, PVKA.

¹⁰ Vasiliauskienė A. Ona Gruodytė-Leknickienė: kelias į tremtį, gyvenimas Sibire, *Lietuvos aidas*, 2013, lapkr. 23, Nr. 262, 263, 264, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Tremtinė iš Utenos Skapiškyje: Ona Gruodytė-Leknickienė, *Lietuvos aidas*, 2013, gruodžio 7, Nr. 274, 275, 276, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Kunigas Antanas Vaškevičius (1913 11 30–1942 12 19–1994 09 23), *Lietuvos aidas*, 2019, sausio 26–vasario 1, Nr. 4, p. 4–5; Vasiliauskienė A. Skapiškio klebonas kun. Antanas Vaškevičius (1913 11 30–1942 12 19–1994 09 23), *Lietuvos aidas*, 2019, vasario 2–8, Nr. 5, p. 10; vasario 9–15, Nr. 6, p. 10.

¹¹ Vasiliauskienė A. Ona Gruodytė-Leknickienė: kelias į tremtį, gyvenimas Sibire, *Lietuvos aidas*, 2013, lapkr. 23, Nr. 262, 263, 264, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Tremtinė iš Utenos Skapiškyje: Ona Gruodytė-Leknickienė, *Lietuvos aidas*, 2013, gruodžio 7, Nr. 274, 275, 276, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Kunigas Antanas Vaškevičius (1913 11 30–1942 12 19–1994 09 23), *Lietuvos aidas*, 2019, sausio 26–vasario 1, Nr. 4, p. 4–5; Vasiliauskienė A. Skapiškio klebonas kun. Antanas Vaškevičius (1913 11 30–1942 12 19–1994 09 23), *Lietuvos aidas*, 2019, vasario 2–8, Nr. 5, p. 10; vasario 9–15, Nr. 6, p. 10.

¹² Juknevičius K. Ir matomas, ir tarsi nematomas. A+A kun. jubil. Antanas Jurgutis (1914–1942–2005), *XXI amžius*, 2005, spalio 28, Nr. 81.

¹³ *Ten pat*.

- ¹⁴ *Katalikų kalendorius žinynas 1983 (C)*, Kaunas–Vilnius: Lietuvos Vyskupų Konferencijos leidinys, 1983, p. 108–179.
- ¹⁵ LKDP Anykščių skyriaus valdyba. In memoria, *Apžvalga*, 1994, spalio 7–13, Nr. 40, p. 3.
- ¹⁶ 1943 m. gegužės 4 d. raštas Nr. 985, b. Kun. Antanas Vaškevičius 1913 11 30* 1942 12 19* 1994 09 23, PVKA.
- ¹⁷ 1943 m. rugpjūčio 26 d. raštas Nr. 2723, *ten pat.*
- ¹⁸ 1945 m. kovo 31 d. raštas Nr. 364, *ten pat.*
- ¹⁹ 1945 m. birželio 18 d. raštas Nr. 599, *ten pat.*
- ²⁰ 1945 m. rugpjūčio 21 d. raštas Nr. 939, *ten pat.*
- ²¹ 1945 m. spalio 29 d. raštas Nr. 1203, *ten pat.*
- ²² 1946 m. gruodžio 23 d. raštas Nr. 393, *ten pat.*
- ²³ 1947 m. vasario 3 d. raštas Nr. 191, *ten pat.*
- ²⁴ 1947 m. gegužės 8 d. raštas Nr. 804, *ten pat.*
- ²⁵ 1947 m. birželio 29 d. raštas Nr. 1063, *ten pat.*
- ²⁶ 1949 m. gegužės 6 d. raštas Nr. 412, *ten pat.*
- ²⁷ 1957 m. kovo 16 d. raštas Nr. 743, *ten pat.*
- ²⁸ 1965 m. balandžio 24 d. raštas Nr. 1120, *ten pat.*
- ²⁹ 1966 m. lapkričio 4 d. raštas Nr. 438, *ten pat.*
- ³⁰ 1974 m. birželio 8 d. raštas Nr. 126, *ten pat.*
- ³¹ 1976 m. balandžio 28 d. raštas Nr. 65, *ten pat.*
- ³² 1976 m. birželio 30 d. raštas Nr. 156, *ten pat.*
- ³³ Vasiliauskiėnė A. Pirmoji ir antroji bažnyčios Andrioniškyje, *Mokslo ir technikos raida Lietuvoje* (16-osios mokslo istorikų konferencijos, įvykusios Vilniuje 2012 m. gruodžio 6 d., pranešimai), sud. A. Nakas, R. Keliotienė, Vilnius: Technika, 2012, p. 153–165.
- ³⁴ Vasiliauskiėnė A. Andrioniškio Šv. apaštalo Petro ir Povilo bažnyčia, *Voruta*, 2012, rugs. 15, Nr. 19, p. 14; rugs. 29, Nr. 20, p. 14.
- ³⁵ 1976 m. Andrioniškio bažnyčios metinės dekanalinės vizitacijos protokolas, b. Andrioniškis. Šv. apašt. Petro ir Povilo, PVKA.
- ³⁶ 1977 m. Andrioniškio bažnyčios metinės dekanalinės vizitacijos protokolas, *ten pat.*
- ³⁷ 1978 m. Andrioniškio bažnyčios metinės dekanalinės vizitacijos aktas, *ten pat.*
- ³⁸ 1980 m. Andrioniškio bažnyčios metinės dekanalinės vizitacijos aktas, *ten pat.*
- ³⁹ 1981 m. Andrioniškio bažnyčios metinės dekanalinės vizitacijos aktas, *ten pat.*
- ⁴⁰ 1977 m. vasario 10 d. raštas Nr. 30, *ten pat.*
- ⁴¹ 1980 m. lapkričio 29 d. pareiškimas, b. Kun. Antanas Vaškevičius 1913 11 30* 1942 12 19* 1994 09 23, PVKA.
- ⁴² 1981 m. lapkričio 27 d. raštas Nr. 337, *ten pat.*
- ⁴³ 1983 m. liepos 14 d. raštas Nr. 150, *ten pat.*
- ⁴⁴ 1984 m. gegužės 30 d. raštas Nr. 39, *ten pat.*
- ⁴⁵ Vasiliauskiėnė A. Kanauninkas Antanas Balašis skapiškėnų atsiminimuose, *Lietuvos aidas*, 2016, gruodžio 17, Nr. 262, 263, 264, p. 7–8; gruodžio 20, Nr. 265, 266, 267, p. 2–3; Vasiliauskiėnė A. Kilnaus skapiškėno gyvenimas ir darbai. Kanauninkas Antanas Balašis (1923 01 01–1946 10 31–2005 11 07), *Kupiškis. Kultūra ir istorija*, 2016, Nr. 14, p. 42–57.
- ⁴⁶ Vasiliauskiėnė A. Skapiškėnas Bronislovas Jonas Bickus: tremtinys, tautodailininkas, *Kupiškis. Kultūra ir istorija*, 2013, Nr. 11, p. 56–60, 69; Vasiliauskiėnė A. Tautodailininkas Bronius Bickus, *Lietuvos aidas*, 2013, rugpj. 21, Nr. 184, 185, 186, p. 6–7; Vasiliauskiėnė A. Skapiškietis Bronius Bickus: gyvenimas Sibire, *Lietuvos aidas*, 2013, liepos 31, Nr. 166, 167, 168, p. 6–7, 9; Vasiliauskiėnė A. Tremtinio gyvenimas Lietuvoje – Bronius Bickus, *Lietuvos aidas*, 2013, rugpj. 7, Nr. 172, 173, 174, p. 6–7; Vasiliauskiėnė A. Tautodailininko Broniaus Bickaus įvertinimas, *Lietuvos aidas*, 2013, rugs. 18, Nr. 208, 209, 210, p. 6–7.
- ⁴⁷ Vasiliauskiėnė A. Ona Gruodytė-Leknickienė: kelias į tremtį, gyvenimas Sibire, *Lietuvos aidas*, 2013, lapkr. 23, Nr. 262, 263, 264, p. 6–7; Vasiliauskiėnė A. Tremtinė iš Utenos Skapiškyje: Ona Gruodytė-Leknickienė, *Lietuvos aidas*, 2013, gruodžio 7, Nr. 274, 275, 276, p. 6–7.
- ⁴⁸ 1984 m. rugpjūčio 22 d. raštas Nr. 69, PVKA, b. Kun. Antanas Vaškevičius 1913 11 30* 1942 12 19* 1994 09 23.
- ⁴⁹ 1986 m. rugpjūčio 21 d. raštas Nr. 89, *ten pat.*
- ⁵⁰ 1986 m. spalio 30 d. raštas Nr. 113, *ten pat.*
- ⁵¹ 1987 m. rugsėjo 25 d. raštas Nr. 69, *ten pat.*
- ⁵² LKDP Anykščių skyriaus valdyba. In memoria, *Apžvalga*, 1994, spalio 7–13, Nr. 40, p. 3; Vasiliauskiėnė A., Krumpļiauskas S. Anykščių Šv. apaštalo evangelisto Mato bažnyčia. 1. Šventorius, *Mokslo ir technikos raida Lietuvoje* (12-osios mokslo istorikų konferencijos, įvykusios Vilniuje 2008 m. gruodžio 11 d., pranešimai), sud. A. Nakas, Vilnius: Technika, 2008, p. 103–111.

Seserų vienuolių biografijos

Vienuolė iš Skapiškio s. Leonė (Alma Šimėnaitė) CSC

Skapiškio parapijoje, Vėželių kaime (Kupiškio r.), ūkininkų Stasės Mikšytės (1913–2006) ir Petro (1908–1983) Šimėnų šeimoje išaugo du vaikai: Antanas (gim. 1943 m. rugpjūčio 1 d.) ir būsimoji vienuolė kotrynietė s. Leonė (1949 04 12–2018 08 28). Mergaitė Stasės Almos vardu 1943 m. buvo pakrikštyta Kupiškio Kristaus Žengimo į dangų bažnyčioje.

Sovietų valdžia nacionalizavo Šimėnų žemę, techniką, gyvulius, paliko tik namą ir pusę tvarto. Tėvai privalėjo dirbti kolūkyje.

Vaikai, baigę pradžios mokyklas, mokėsi Skapiškyje. Antanas baigė Vainiškių pradinę, o Vėželių pradinėje 1956–1960 m. mokėsi Alma.

Iš gretimo Juozapavos kaimo kilusi Aldona Barkauskaitė-Jonušienė, nuo 1967 m. gyvenanti Kupiškyje, kartu su Alma mokėsi vienoje pradžios mokyklos klasėje ir netgi sėdėjo viename suole. Kartu pradėjo lankyti mokyklą Skapiškyje, tačiau Alma vis sirgo ausų uždegimu, todėl tėvai nebeleido į mokyklą ir ji po metų pradėjo lankyti penktą klasę – tada jų keliai nebebuvo tokie artimi. Aldona prisimena Almą kaip labai pamaldžią. Ji vis sakydavo „Ją Dievulis myli ir ji Dievulį labai myli.“ Puikų pamaldumo pavyzdį rodė tėvai. Tėvas žiemą vasarą – nepaisydamas oro – kiekvieną sekmadienį eidavo pėsčiomis į Skapiškio bažnyčią.

1960 m. vasarą baigusios pradžios mokyklą, jos abi – Aldona Barkauskaitė ir Alma Šimėnaitė kartu su kitais vaikais iš kun. Juozapo Lukšo rankų priėmė Pirmąją Šv. Komuniją. Aldona prisimena, kad jos mama siuvėja abiem pasiuvo gražias puošnias baltas sukneles su veliumais...

Sutvirtinimo sakramentą Alma priėmė, kaip rašoma nekrologe, būdama apie 14 metų. Globėja pasirinko Šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresėlę.

Brolis Antanas Šimėnas pasakoja, kad Sutvirtinimo Sakramentą Alma priėmė 1959 m. liepos mėnesį Pandėlyje. Vyskupas Julijonas Steponavičius (1911 10 18–1936 06 21–1955 05 22–1991 06 18) ją paklausinėjo iš Katechizmo. Alma labai gerai atsakė ir vyskupas jai padovanojo medalikėlį.

Almos vaikystės draugei Aldonai Barkauskaitei ištekėjus, jos palaikė ryšius, Alma lankė Aldonos vaikus. Aldona džiaugiasi padovanota gražia portretine nuotrauka, kurioje Alma įrašė dedikaciją: „*Aldute, prisimink tą, kuri kaip ir Tu myli gyvenimą, džiaugsmą ir draugus. Draugė Alma. Panevėžys. 1970 m. vasario 8 d.*“

A. Šimėnaitė Skapiškyje 1965 m. baigė 8 klases. Aukšto ūgio ir atletiško kūno sudėjimo, mokytojų pastebėta kaip tikslo siekianti, ryžtinga, valinga asmenybė. Ne sykį bėgimo varžybose ji kovojo už mokyklą. Mokykloje ji susižavėjo literatūra, kuri liko svarbi visą gyvenimą. (Rašoma s. Elijos Rudinskaitės parašytame nekrologe, kuris saugomas seserų Kotryniečių archyve Panevėžyje.)

1966–1968 m. A. Šimėnaitė mokėsi Panevėžio 5-ojoje profesinės technikos mokykloje, įgijo tinkuotojos ir dažytojos specialybę ir iki 1970 m. dirbo statybose apdailininke. Tik tvirtas charakteris ir stipri valia vyriškame darbo kolektyve padėjo jai atlaikyti nemažus fizinius bei emocinius krūvius. Tačiau jautrios sielos asmenybė troško kitokio darbo. 1970–1973 m. Rokiškio kultūros mokykloje Alma baigė bibliotekininkystės mokslus.

Igijusi bibliotekininkės specialybę, 1973–1976 m. A. Šimėnaitė dirbo Panevėžio rajono Sodelių bibliotekos vedėja. 1976–1977 m. – gamykloje įrankių išdavimo skyriuje.

Beveik 10 metų (1978–1987) ji dirbo Kupiškio bibliotekoje Komplektavimo skyriuje. Čia – niūriu sovietmečiu – Alma turėjo galimybę susipažinti su šviesiomis asmenybėmis, vertingais kūriniais, žurnalais, laikraščiais. Pora metų vyresnė A. Barkauskaitės sesuo Genutė Jurėnienė, Vilniuje 1964 m. baigusi Kultūros ir švietimo technikumą ir igijusi bibliotekininkės specialybę, atvažiavo dirbti į Kupiškį. Iš pradžių dirbo Vėžionių kaimo (4 km nuo Kupiškio) bibliotekoje, o ją uždarius, nuo 1977-ųjų 17 metų dirbo Kupiškio viešosios bibliotekos Komplektavimo skyriaus vedėja. Tad su Alma kartu dirbo beveik 9 metus. Dirbdamos labai susidraugavo – sutapo charakteriai. Su Alma buvo labai lengva bendrauti, ji tapo viena geriausių draugių, buvo labai teisinga. Aldona dažnai ją ir sergančią jos motiną lankydavo Skapiškyje: važiuodavo aviečiauti, parsiveždavo į Kupiškį obuolių ir kt. Alma, atvažiavusi į Kupiškį, visada užsukdavo aplankyti savo draugės.

Metus (1978–1979) A. Šimėnaitė dirbo Šepetos psichoneurologijos pensionate instruktore (prižiūrėjo besidarbuojančius psichinę negalią turinčius žmones). Jautrios prigimties, būdama šalia šių žmonių ir vėliau Alma visada atjautė kitų skausmą ir nelaimes.

Kelis mėnesius (1989) dirbo darželyje „Ažuoliukas“ (Aukštupėnų k. prie Kupiškio) virėja. 1989–2006 m. – Kristaus Žengimo į dangų bažnyčios valytoja.

Kelias į vienuoliją

Giliai tikinčių tėvų pavyzdys iš mažens formavo mergaitės maldingumą. Be to, brolis Antanas ypač garbino šv. Antaną Paduvietį. Tad nuo jaunystės kiekvieną antradienį buvo kalbama jam skirta litanija.

Kitas svarbus momentas – giminės pasididžiavimas – Amerikoje gyvenančios dvi Stasės Šimėnienės (Mikšytės) pusseserės vienuolės kazimierietės: s. Margarita LSSC ir s. Teresė LSSC. Kol jos buvo gyvos, Stasė palaikė gražius kraujo ir dvasinės giminystės ryšius.

Svarbios įtakos turėjo į Kupiškį atkeltas vikaras (1973 06–1976 05) kun. Juozas Indriūnas (gim. 1942 m. balandžio 11 d., išventintas į kunigus 1972 m. balandžio 16 d.) – dabar altaristas Kauno Šv. Antano Paduviečio parapijoje. Jo pasakytos mintys turėjo svarbos Almos pasirinkimo kelyje.

Dar vienas svarbus vienuolinio gyvenimo pasirinkimo akcentas – s. Regina (Genė Daukaitė) CSC. Ji Almai pasiūlė paskaityti knygą apie vienuolinį gyvenimą. Knyga ir tapo paskutiniu tašku, lėmusiu pasukti vienuolės keliu.

1982 m. rugpjūčio 15 d. A. Šimėnaitė Ukmergėje buvo priimta į Šv. Kotrynos seserų postulata. Tuo metu provincijos koordinatore buvo giliu pamaldumu ir dvasingumu gyvenusi s. M. Jonė Kanapeckaitė CSC.

1983 m. rugpjūčio 27 d. 33 metų Alma buvo priimta į noviciatą, kuri atliko Vilniuje. Ji pasirinko s. M. Leonės vardą.

1985 m. rugpjūčio 24 d. Vilniuje slaptai (dėl sovietų persekiojimų) davė laikinuosius įžadus. Amžinuosius įžadus davė jau laisvės metais, 1994 m. liepos 16 d. Panevėžyje.

*Panevėžio seserų
Kotryniečių vienuolijos
sode 2015 m. vasarą.
Iš kairės pirmoje
eilėje: s. Leonė
Šimėnaitė, s. Teresė
Ašmėgaitė, s. Monika
Gimžauskaitė. Antroje
eilėje: s. Romualda
Lukėnaitė, s. Julita
Žemeliauskaitė,
s. Elija Rudinskaitė,
s. Kristina
Mikalauskaitė.
Iš seserų Kotryniečių
archyvo*

Seserys apie s. Leonės CSC dvasingumą

Almos nuolatinis skubėjimas (ji nemokėjo lėtai vaikščioti, ėjo dideliais sparciais žingsniais) labai tiko vienuolijos bendruomenei: dažnai net po kelis kartus eidavo ko nors nupirkti, ir jai tai buvo ne vargas, o savotiška pramoga. Ji labai padėjo s. Romualdai CSC, kai ši slaugė artimą bičiulę Marcelę – nunešdavo jai sesers pagaminto maisto. S. Elija Rudinskaitė CSC rašo: *„Motinos Reginos dovasia išlieka, tik keičiasi forma: nebevaikštome pas ligonius po dvi, bet ir toliau misiją atliekame kartu: viena verda, kepa, kita – neša. Taip pasiekiami tie, kuriems reikalinga pagalba.“*

S. Elija rašo: *„Kai būdavo gera nuotaka, s. Leonė CSC kad ims su aistra deklamuoti kokią eilėraščių: kartais šmaikštų, kartais rimtą – labai laukdavome šių proveržių, nes tada nors akimirksniai pamatydavome tikrą jos sielos grožį, kuris ypač prie svetimų žmonių buvo užrakintas į kuklumo ir tylumo skrynelę. Beje, sesuo turėjo gerą humoro jausmą, tačiau likdama šešėlyje, dažnai to neparodydavo. Jos charakteriui būdingas kraštutinumas: arba super kukli, nedrąsi, tyli, nematoma, arba – greita lyg kometa, garsiakalbė, nevenigianti aštrių posakių, o santykiyje su Dievu lyg reikalavimus keliantis Jokūbas... (kova su angelu). Joje tilpo visos gyvenimo spalvos. Tai tikra ir gražu. Turėjo vidinę išmintį ir, kaip sako Koheletas, žinojo, kada yra laikas kalbėti, kada patylėti.“*

Seserys vienuolės prisimena s. Leonės CSC kad ir trumpą darželio virėjos darbą, kuris buvo artimas jos širdžiai. Sesuo turėjo labai gerą skonį, jos pagamintas valgis buvo giriamas, laukiama, kada pietus vėl virs sesuo Leonė.

Kol leido sveikata, ateidavo į vienuolyno koplyčią, dalyvaudavo bendruomenės Valandų liturgijos maldose, mėgo per televiziją žiūrėti transliuojamas šv. Mišias, dalyvaudavo bendruomenės šventėse ir mėnesiniuose susikaupimuose.

S. Leonės CSC biografiją parašiusi s. Elija Rudinskaitė CSC pažymi:

„Seserį apibūdintume taip: pamaldi, paslaugi, pareiginga, minimalistė (daiktų atžvilgiu pasitenkindavo tuo nedaug, ką turėjo). Tik, kaip ir visi mes, ir kaip karalius, gyvenimo norėjo daugiau, skausmo – mažiau. Paskutinį pusmetį su Dievu išgyveno tikrą kovą, pasitaikydavo ir drąsių klausimų, net priekaištų Jam. Visa tai liudija santykio tikrumą ir

intensyvumą. Vis rečiau bereikėjo radijo, norėjosi daugiau būti tyloje... Paskutiniai metai seseriai tikrai buvo įtampos kupinas Dievo valios priėmimo laikas, mes matėme tikrą jos kovą ir liudijame Dievo pergalę.“

S. Leonės CSC liga – kelias į Amžinybę

Kol buvo gyva, Stasė Šimėnienė norėjo, kad ją slaugytų dukra ir nesutiko keltis į jokią kotryniečių vienuolijos bendruomenę. Tad s. Leonė CSC motiną slaugė Skapiškyje. Skapiškyje S. Šimėnienė apsigyveno 1987 m. kartu su seserimi įsigyto namo vienoje dalyje. Slaugydama motiną s. Leonė nemažai talkino Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčioje, o Kupiškio Kristaus Žengimo į dangų bažnyčioje, kaip jau minėta, dirbo valytoja.

Motinai mirus susirgo ir Alma. Operacija, laiku pritaikytas tinkamas gydymas bei karštos maldos, kaip karaliui Hezekijui (2 Kar 20, 1–11), gan ilgam padėjo užmiršti ligą. Iki pagijimo gyveno Kaune, buvusių centrinių namų (Milikonių g.) bendruomenėje. Pagijusi 2009 m. perkelta į Panevėžio vienuolijos bendruomenės skyrių.

Deja, 2017 m. liga atsinaujino ir sveikata po truputį silpo. Kaip sako jos klasės draugė Aldona Jonušienė, „*ji kantriai nešė skausmus*“.

2018 m. rugpjūčio 28 d., antradienį – maldų šv. Antanui dieną – ji sugrįžo į mylinčio Dangiškojo Tėvo glėbį. Rugpjūčio 30 d. palaidota Panevėžio miesto Ramygalos gatvėje esančiose kapinėse šalia kitų seserų kotryniečių. Šv. Mišias Panevėžio Kristaus Karaliaus katedroje aukojo Karsakiškio Nukryžiuotojo Jėzaus parapijos klebonas mgr. kun. Jonas Morkvėnas ir Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) parapijos klebonas lic. kun. Albertas Kasperavičius, pasakęs pamokslą.

Seserys kotrynietės kartu su šv. apaštalu Pauliumi sako, kad s. Leonė baigė bėgimą šios žemės takais ir tikrai išlaikė tikėjimą, buvo kovojančios ištikimybės pavyzdys.

S. Leonė (Alma Šimėnaitė) CSC kartu su šv. apaštalu Pauliumi gali tarti: „*Iškovojau gerą kovą, baigiau bėgimą, išsaugojau tikėjimą. Todėl manęs laukia teisumo vainikas...*“ (Iš Apaštalo Pauliaus II laiško Timotiejui 4, 7–8.)

Žr.: S. Elija Rudinskaitė. In memoriam nr. 11, 2018, *Seserų kotryniečių archyvas Panevėžyje*; Vasiliauskiene A. Sesuo Kotrynietė iš Skapiškio – Alma Šimėnaitė CSC (1949 04 15–2018 08 28), *Lietuvos aidas*, 2018, rugs. 29–spalio 1, Nr. 202–4, p. 8; spalio 2–4, Nr. 205–7, p. 11.

Vienuolė iš Skapiškio s. Klara (Dalia Marija Liutkevičiūtė) PAMI

Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos tarnaičių kongregacijos sesuo Klara Dalia Marija Liutkevičiūtė 2008 m. lapkričio 24 d. minėjo vienuolinio gyvenimo 25-metį, o 2018 m. – 35-metį. Kalbant apie jos kelią į vienuoliją, būtina nors trumpai žvilgtelėti į sudėtingą tiek daug nuveikusios Lietuvoje Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos tarnaičių kongregacijos istoriją. Plačiau apie seseris tarnaites rašyta 2007 m. „Lietuvos aide“.

2018 m. išleistame „Katalikų žinyne 2018“ įvardytos net 42 Lietuvoje veikiančios moterų vienuolijos, iš jų keturių, kurių pavadinime yra *tarnaičių* vardas: Jėzaus Eucharistijoje tarnaičių seserų kongregacija, Švč. Jėzaus Širdies Mažųjų Tarnaičių seserų kongregacija, Seserų Švč. Jėzaus Širdies tarnaičių kongregacija ir Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos seserų tarnaičių kongregacija (lenk. *Zgromadzenie Sióstr Służek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanej* – sutrumpintai PAMI). Pastebėtina, kad oficialiai žodis „seserys“ vienuolijos pavadinime nebevertojamas.

Kun. Honoratas Kozminskis OFM Cap – vienuolijų kūrėjas

Palaimintasis kun. kapucinas Honoratas Kozminskis (1829 10 16–1852–1916 12 16) Lenkijoje įsteigė 26 vienuolijas: 24 moterų ir 2 vyrų, iš jų 2018 m. Lenkijoje veikia 17. Penkių kongregacijų vienuolės darbuojasi Lietuvoje: Švč. Jėzaus Širdies Mažųjų Tarnaičių seserų kongregacija (šios seserys nereformuotos, likusios be abitų, dar vadinamos slaptosiomis širdietėmis) ir šios kongregacijos reformuotos seserys (reformavo palaimintasis Jurgis Matulaitis MIC) – širdietės su abitais – Seserų Švč. Jėzaus Širdies tarnaičių kongregacija; Skaisčiausios Mergelės Marijos Širdies dukterų kongregacija; Nekaltosios Marijos dukterų kongregacija ir Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos seserų tarnaičių kongregacija (tokiu vardu yra ir Rytų apeigų katalikių moterų vienuolija).

Visų t. Honorato OFM Cap įkurtų vienuolijų, veikiančių Lietuvoje, seserys dažnai liaudiškai vadinamos *honoratkomis*, tačiau Lenkijoje šitaip vadinamos tik Nekaltosios Marijos Širdies Mažųjų seserų kongregacijos vienuolės.

Lotynų apeigų popiežiaus teisių Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos seserų tarnaičių kongregacija 1878 m. buvo įkurta Lenkijoje. Vienuolių tikslas – gyventi savo dvasiniame luome ir siekti šventumo dirbant bei atliekant kasdienes pareigas. Vienuolis ar vienuolė su abitu ne visur galėjo patekti ir apaštalauti kasdieniniu gyvenimu, todėl tėvas Honoratas sukūrė naują, iki tol nežinomą slapto vienuolyno pavyzdį. Slaptumas ir padėjo kongregacijai išgyventi antrą šimtmetį per istorines audras.

Vienuolės tarnaitės Lietuvoje

Lietuvoje Marijos tarnaitės seserys pirmuosius namus įkūrė 1893 m. Rokiškyje. Turėjo siuivyklą, skalbyklą, rūpinosi bažnyčia ir prie jos įkurtos prieglaudos vaikais ir seneliais.

Po trejeto metų, t. y. 1896 m. vienuolės apsigyveno ir Palangoje, o 1902 m. Plungėje buvo įsteigta Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos tarnaičių kongregacijos

Žemaičių provincija su nuosavu noviciatu. 1906 m. Žemaičių provincija jau turėjo 8 vienuolijos namus: 7 Žemaičių vyskupijoje ir vienus Mogiliovo vyskupijoje.

Provincijos vyresniąja 1907 m. paskiriama Zofija Margarita Rimkevičaitė (Rimkevič, kartais sulietuvinant parašoma Rimkevičiūtė), atvykusi iš Balstogės, kurioje taip pat užėmė provincijos vyresniosios pareigas. S. M. Rimkevičaitė atvyksta vienuolinio gyvenimo reorganizacijos laikotarpiu. Ji nemokėjo lietuvių kalbos, tad nebuvo išvengta tautinių konfliktų. Vykdydama reorganizaciją daug lietuvių vienuolių atleido iš kongregacijos. Galų gale ir pati Žemaičių provincija 1908 m. buvo panaikinta.

Lietuvaičių švietimo draugija

1923 m. vasario 7 d. Popiežius leido įsteigti Lietuvos provinciją (provincijolė s. Margarita Rimkevičaitė PAMI kartu su s. Teodora Mačernaite PAMI į Rokiškį atvyko dar 1922 m.). Tačiau šios vienuolės neužsivilkė abitų, nepasivadino Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos seserų tarnaičių kongregacija, o vienuoliją išlaptino Lietuvos švietimo draugijos vardu. 1923 m. spalio 8 d. jau įregistruojama Lietuvaičių švietimo draugija. Toks pavadinimas egzistavo, kol sovietų valdžia uždarė vienuoliją.

Lietuvaičių švietimo draugijos veikė daugelyje Lietuvos miestų. Tačiau itin intensyviai seserys veikė Panevėžyje. Tad neatsitiktinai 1927 m. iš Rokiškio čia buvo perkelti provincijos namai. Vienuolės savo lėšomis išlaikė Mergaičių amatų ir ruošos mokyklą, išaugusią į vidurinę. Be to, įkūrė pradžios mokyklą, vaikų prieglaudą (50 vaikų) ir vaikų darželį.

Marijos tarnaitės, kaip ir nemaža dalis kitų kongregacijų seserų, išsiskyrė iš viešųjų vienuolių savo elgesiu. Jos nebijojo nuplauti našlaičiui kojų, suvystyti kūdikio, paguosti merginos, nusivylusios pirmąja meile. Tarnaitės privalėjo „skaityti laiko ženklus“ (Vatikano II Susirinkimo pamėgtas posakis) ir neatsilikti nuo laiko. Todėl šalia vadinamųjų visuomenės šiukšlių: netekėjusių merginų su kūdikiais, gatvės valkatų, prostitučių, buvusių kalinių – buvo vienuolės be abitų – Marijos tarnaitės.

Marijos tarnaitės sovietų okupacijos metais

Sovietai, okupavę Lietuvą, Lietuvaičių švietimo draugiją, kaip ideologiškai pavojingą organizaciją, 1940 m. liepos 29 d. nutarimu panaikino. Buvo panaikintos ar suvalstybtintos seserų globojamos mokyklos, suvalstybtinti darželiai. Tačiau jos tęsė slaptą apaštalavimo darbą. Itin daug nuveikė Tauragėje gyvenusios seserys karo metu, sudegus jų vienuoliniams namams ir vaikų prieglaudai, gelbėdamos 40 prieglaudos vaikų.

Lietuvoje, o ir už jos ribų gerai žinomas Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos seserų tarnaičių kongregacijos vienuolės s. Nijolės Sadūnaitės vardas. Jos kova dėl tikėjimo laisvės ir apskritai dėl Lietuvos laisvės – peraugo Lietuvos ir netgi Europos ribas. Dera priminti, kad ji savo išgyvenimus Sibiro lageriuose pateikė ne vienoje knygoje. Paminėtinos „KGB akirtyje“ bei 1989 m. „Ateities“ leidyklos išleista knyga „Gerojo Dievo globoje“ (pakartotinas leidimas 1991), kurių negausūs tiražai seniai ištirpo. Būtina jas išleisti dar kartą.

Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos tarnaitės Lietuvoje,
atkūrus Nepriklausomybę

Lietuvai atkūrus Nepriklausomybę, Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos Tarnaitės atgaivino veiklą. Seserims sugrąžinti kai kurie sovietų valdžios konfiskuoti pastatai. Žemės ūkio ministerija leido kongregacijai atkurti buvusią Mergaičių vidurinę amatų ir namų ruošos mokyklą, mat mokykla, pergyvenusi įvairias reorganizacijas, nuo 1988 m. buvo pertvarkyta į 2-ąją profesinę technikos mokyklą (PTM), o po metų pakeistas pavadinimas – ji tapo Panevėžio kaimo statybos mokykla, tad priklausė Žemės ūkio ministerijai.

1991 m. rudenį Panevėžio katalikiška mergaičių žemės ūkio mokykla – pirmoji tokio pobūdžio mokykla Lietuvoje – pradėjo darbą. Nuo 2001 m. rugsėjo 1 d. ji pavadinta Margaritos Rimkevičaitės technologine mokykla. Dvasiniu mergaičių ugdymu rūpinasi Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos tarnaitės.

2008 m. Lietuvoje buvo 70 Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos tarnaičių, davusių amžinuosius įžadus, dvi postulantės – kandidatės, viena novicė ir trys laikinųjų įžadų vienuolės.

Centriniai provincijos namai yra Panevėžyje (Sodų g. 10), vienuoliniai namai – Anykščiuose, Kaune, Linkuvoje (Pakruojo r.), Palangoje, Šilalėje, Vilniuje. Tačiau seserys darbuojasi ir kitur, talkina kitoms vienuolijoms, tarkim, Palendriuose – benediktinams.

Būsimosios vienuolės Dalios vaikystė

Dalia – Janinos Mikulėnaitės (gim. 1933 m. Mituvos kaime) ir Broniaus Juozo Liutkevičiaus (1937 09 03–2012 05 08) vyriausia dukra. J. Liutkevičius gimęs gretimame Čypelių kaime. Janina ir Bronius 1962 m. sukūrė šeimą – Skapiškio bažnyčioje juos sutuokė kun. Juozas Lukšas. Jauna šeima Švedukalnyje pasistatė namus ir ten išikūrė. Čia gimė trys vaikai – dukra ir du sūnūs: Eugenijus (1965 m. rugpjūčio 17 d.) ir Rimantas (1968 m. kovo 21 d.).

Mergaitė, gimusi 1963 m. gruodžio 8 d. – Švč. Mergelės Marijos dieną, – buvo pakrikštyta dviem vardais Marija Dalia. Kas tada, sunkiu sovietmečiu, galėjo pagalvoti, kad po aštuoniolikos metų Dievo Motina pasišauks šią mergaitę jai tarnauti – įstoti į Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos tarnaičių kongregaciją.

Vaikai nuo mažų dienų lankė bažnyčią: Rimantas patarnavo Mišiose, Dalia barstė gėles. Giliai tikinti šeima, tėvų pavyzdys buvo mergaitės tikėjimo pagrindas.

Kunigui Juozui Lukšui, klebonaujančiam Skapiškyje Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčioje, talkino dvi slaptosios vienuolės – Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos tarnaičių kongregacijos (tada vienuolija vadinosi Švč. M. Marijos Nekaltojo Prasidėjimo tarnaičių kongregacija) seserys Michailina (Zita Arbatauskaitė), gim. 1935 m. vasario 10 d., ir Petrutė Pauliutė (1925 04 06–2013 02 15). Su jomis daug bendravo Dalios mama, pati Dalia dalyvaudavo procesijoje, kurią tvarkė Zita.

Bažnyčia – dvasinės brandos pradžia mokinės gyvenime

1969 m. šešerių metų Dalia pradėjo lankyti Skapiškio mokyklą, mat mokykloje trūko mokinių ir pedagogai prašė tėvus leisti mergaitę į pirmąją klasę, tad mokyklą baigė 1981 m. Daliai patiko chemija, piešimas – yra dalyvavusi mokykloje organizuotose piešimo parodose. Nuo vaikystės pamėgusi knygą, ir dabar jai skiria laisvalaikį, taip pat mezga vašeliu bei virbalais.

Daliai besimokant aštuntoje klasėje kun. J. Lukšas buvo iškeltas į Antašavos Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčią. Į Skapiškį atkeltas kun. Juozas Giedraitis SJ. Su juo kartu atvyko Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos tarnaičių kongregacijos slaptosios seserys: Julija Runkelaitė (kažkada dokumentuose, perrašant pavardę, padaryta klaida – užrašyta Runkelytė; taip pakeista pavardė buvo perkeliama iš vienu dokumentų į kitus, dabar jau atitaisoma) ir Marijona Giedraitytė.

Pas Julytę Dalios brolis rengėsi Pirmajai Komunijai. Su juo kartu nueidavo ir Dalia. Taip ji susipažino su Julyte ir pradėjo bendrauti. Julija su Marijona prašydavo Dalios motinos, kad ši sekmadieniais po šv. Mišių leistų mergaitei pasisvečiuoti klebonijoje. Tada Dalia sužinojo, kad Julija su Marijona priklauso vienuolijai, sužinojo apie jų kongregaciją, vienuolijos istoriją, seserų veiklą. Dalia skaitė religines knygas, mėgo melstis ir jai vis kildavo noras gyventi kitaip negu visi...

Dalią traukė bažnyčia, o kai mokykloje taip labai draudė, tai dar labiau norėjosi ją lankyti, ir ne tik sekmadienį, bet ir šiokiomis dienomis – prieš pamokas. Dalia prisimena, kad pirmoje klasėje viena mokytoja kamantinėjo, kodėl ji einanti į bažnyčią, kam jai ta balta suknelė – per vestuves prisinešios. Tuomet Dalia dar nežinojo, nei kas tos vestuvės, nei kuo svarbi ta vestuvinė suknelė, tačiau Dievas davė mintį ir ji mokytojai atsakė, kad jos vestuvių nebus. Mokantis vyresnėje klasėje, ta pati mokytoja, žinodama Dalios pamaldumą, prisiminė jos atsakymą ir paklausė, ar atsimenanti, ką ji prieš keletą metų sakiusi, ar tikrai jos vestuvių nebus?

Pedagogai mergaitę pašiepdavo, jie, o vėliau ir mokytojus sekdami vaikai Dalią vadino klebono šeimininke. Kartais mokytoja, susirinkimui sustačiusi klasėje kėdes, pašiepiamai klausdavo: „Pažiūrėk, ar tvarka kaip bažnyčioje?“

Dalia vienintelė klasėje visai nesivaržydama ir nesislapstydama lankė bažnyčią. Tačiau ji žinojo, kad buvo mokinių, kurie didžiųjų religinių švenčių metu slapta važiuodavo į kuo atokesnes nuo Skapiškio bažnyčias.

Auklėtoja ją vis kamantinėdavo, kodėl einanti į bažnyčią, ką ten galinti veikti, žiemos metu yra siūliusi prasmingiau praleisti laiką – pasivažinėti su slidėmis. Mokyklos direktorius vis primindavo visokių negražių pavyzdžių, kuriuos siejo su bažnyčia. Dalia žinojo, kad kai kurie mokiniai buvo siunčiami ją stebėti, žinojo, kad pedagogai buvo itin nepatenkinti, kad ji šventoriuje einanti bažnytinėje procesijoje. Žinojo, kad mokyklos vadovybė skambino net klebonui J. Giedraičiui SJ, priekaištavo, kad mergaitė lanko bažnyčią.

Kartu su Kupiškio bažnyčios aktyviais talkininkais ne sykį važiavo į Šiluvos atlaidus. Važiavo vienu keliu, grįžo kitu – autobuso nesustabdė. Teko ir žygiuoti procesijoje iš Tytuvėnų į Šiluvą, kai maldininkų pusiaukelėje laukė KGB

ir jų talkininkai su gaisrinėmis, liepė išsiskirstyti, kitu atveju grasino pilti vandeni. Tačiau procesija nepaisė ir žygiavo toliau garsiai giedodama ir nustelbdama saugumiečių balsus per ruporus. Į Šiluvos atlaidus Dalia žygiavo ir tais metais, kai buvo išgalvotas ir viešai paskelbtas kiaulių maras, ta dingstimi saugumiečiai tikėjosi sulaikysią žmonių antplūdį. Mokykloje visi žinojo apie šias Dalios keliones.

Auklėtoja priekaištavo, kad mergaitė daugiau bendraujanti su kitų klasių mokiniais, neva esanti nedraugiška. Tačiau padarius apklausą, bendraklasiai paliudijo, kad Dalia – pati draugiškiausia. Ir baigus aštuonias, kada klasėje beliko tik vienuolika mokinių – visi tarpusavyje gražiai nuoširdžiai bendravo.

Bažnyčios lankymas atsiliepėdavo ir pažymiams: „*Nieko nežinai. Nieko neišmanai – matai, kad bažnyčia tau nieko neduoda. Niekur neįstosi mokytis, nesusirasi jokio darbo, kam tu būsi reikalinga?*“

Svajonių apie vienuoliją išsipildymas

Jau vienuoliktoje klasėje Dalia bandė kalbėtis su motina, kad ji svajojanti apie vienuoliją. Mama, išgirdusi dukros ketinimus, neapsidžiaugė – sovietų okupacijos vykdoma ateistinė propaganda, neaiški ateitis motiną glumino. Nors motina pati jaunystėje svajojusi apie vienuoliją, tačiau maniusi, kad vienuolynai Lietuvoje jau nebeveikia, apie slaptas vienuoles ir pogrindyje veikiančius vienuolynus, aišku, nežinojo.

Tačiau Dalia savo ketinimo neatsisakė – baigdamą vienuoliktą klasę (gegužės mėnesį), nieko nesakiusi tėvams, įstojo kandidate į Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos tarnaičių vienuolyną Panevėžyje – 1981 m. gegužę tapo postulante. Būdamą kandidate, Dalia galėjo gyventi savo namuose ir važiuoti į susitikimus su vienuolėmis.

Išlaikius abitūros egzaminus, reikėjo važiuoti į Panevėžį, gyventi vienuolijoje. Vienuolės pasiūlė į rekolekcijas važiuoti Tauragėn. Tik tada Dalia pasakė tėvams apie vienuoliją. Reakcija buvo netikėta, tačiau tėvai greitai apsiramino, susitaikė su dukros pasirinkimu. Miestelyje pradėjo plisti žinia, kad Dalia Liutkevičiūtė įstojo į vienuolyną. Po trijų savaičių (po rekolekcijų) sugrįžusią į Skapiškį, klausinėjo: „*Ar tu į vienuolyną išvažiavai?*“ Tačiau visi žinojo, kad oficialių vienuolynų sovietmečiu nėra. Klasės draugai ir kiti skapiškėnai žinojo, kad Dalia Panevėžyje, tačiau sutikdavo ją be abito, tad ginčydavosi. Vieni kalbėjo, kad ji vienuolė, kiti – kad ne.

Noviciatas, laikinieji įžadai

1981 m. lapkritį Dalia buvo priimta į noviciatą (naujokyną). Noviciatą (jis truko dvejus metus) atliko Panevėžyje. Gyveno dviese, vėliau trise, tačiau kitos seserys jau buvo davusios įžadus. Kartą per savaitę arba rečiau, susitikdavo su magistre (naujokių mokytoja).

Po noviciato 1983 m. lapkričio 20 d. s. Dalia sudėjo laikinuosius įžadus. Ji gavo vienuolinį – šv. Klaros vardą. Dalia buvo tarp paskutinių šios kongregacijos vienuolių, kurios dar gavo vienuolinius vardus. Vėliau vienuolyno vyresniųjų buvo nutarta vienuoliniu vardu palikti krikšto vardą.

Pasibaigus noviciatui tęsėsi junjoratas – laikinųjų įžadų laikotarpis. Laikinieji įžadai atnaujinami kasmet – iki amžinųjų įžadų. Paprastai junjoratas tęsiasi 5 metus, tačiau okupacijos laikotarpiu užtruko 7 metus.

Teologijos studijos

Junjorato metu Dalia pradėjo slaptas teologijos studijas prie Tarpdiecezinės kunigų seminarijos Kaune (1984–1990). Grupėje, kurią lankė Dalia, mokėsi 15 seserų iš įvairių kongregacijų (keturios seserys priklausė Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos tarnaičių kongregacijai). Dėstė kun. Albinas Deltuva, į Kauną atvažiuodavo iš Sasnavos.

Vienuolės rinkdavosi slaptai, siekdamos išlaikyti griežtą konspiraciją, pas seseris Kaune kartą per mėnesį, o kartais vienąsyk per du mėnesius. Egzaminus laikė Vilniuje Lietuvai jau tapus nepriklausoma. Egzaminavo tada dar kunigai Jonas Boruta SJ, Vaclovas Aliulis MIC ir dėstytojas A. Deltuva. Gautieji diplomai suteikė teisę mokykloje dėstyti tikybą. Dalia dirbo sekmadieninėje mokykloje prie Panevėžio Kristaus Karaliaus katedros – rengė vaikus Pirmajai Komunijai.

Valdiškuose darbuose

Šalia slapto vienuolinio gyvenimo, studijų D. Liutkevičiūtė sovietmečiu dirbo ir valdišką darbą. Atvykusi į Panevėžį su vidurinio mokslo atestatu, įsidarbino auklyte darželyje „Saulutė“ (darželis buvo netoli bažnyčios). Po dvejų metų įsidarbino kasininke vaistinėje, tuometinėje Rotomskio (dabar Marijonų) gatvėje. Dirbdama šį darbą, sulaukė Nepriklausomybės.

Amžinieji Įžadai

Nors Nepriklausomybė jau paskelbta, tačiau dar buvo įtemptas ir neaiškus laikas, nežinota žmonių reakcijos, tad 1990 m. rugpjūčio 10 d. Anykščių bažnyčioje, užrakinus duris, kun. Sauliui Filipavičiui Dalia Liutkevičiūtė ir Zita Kazlauskaitė (darbuojasi Telšių rajono vienuolijoje) davė amžinuosius Įžadus.

Priėmusi amžinuosius Įžadus s. Dalia ketverius metus dirbo Katalikiškos mergaičių žemės ūkio mokyklos (vėliau pavadintos Margaritos Rimkevičaitės vardu) bendrabučio auklėtoja. Trokšdama pagilinti žinias įstojo į Vilniaus pedagoginio universiteto Istorijos fakulteto Katalikų tikybės katedrą. Po trejų metų studijų (1996–1999) dėl sveikatos mokslą turėjo nutraukti. Studijų metu gyveno kartu su savo kongregacijos seserimis bute, jas nutraukusi dar likosi Vilniuje (dabar seserys turi savo namą Pavilnyje).

Seserys vienuolės. Iš kairės: s. Michailina (Zita Arbatauskaitė) PAMI ir s. Dalia Liutkevičiūtė PAMI. Iš A. Vasiliauskienės archyvo

Po renginio Kupiškio etnografijos muziejuje. Iš dešinės: istorikė Aušra Jonušytė, architektė Euchrida Sipavičienė, s. Dalia Liutkevičiūtė PAMI ir Vyta Semėnienė. Iš A. Vasiliauskiėnės archyvo

2002 m. vienuolyno vyresniųjų paskyrimu s. Dalia sugrižo į Panevėžį (dirbo vienuolyno virtuvėje), 2004 m. išvažiavo į Palendrius (dirbo svečių namuose), o 2007 m. birželyje vėl sugrižo į Panevėžį.

Pastarąjį dešimtmetį s. Dalia rūpinasi seserimis, tvarko vienuolijos ir seserų dokumentus, nepajėgias palydi pas gydytojus, ligonėms perka vaistus ir kitus medicininius reikmenis. Ji yra seserų kuratorė.

S. Dalia, kaip ir kitos vienuolės, kas mėnesį turi rekolekcijas – susikaupimą, o kelių dienų rekolekcijos būna kartą per metus. Kad pajustų dvasinį gėrį ir grožį ir susikauptų, seserys kur nors išvažiuoja. Be to, maldai ir susikaupimui vyksta adoracijos...

Vienuolinio gyvenimo 25-erių metų šventė

Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos tarnaičių kongregacijos seserys džiugiai laukė s. Dalios vienuolinio gyvenimo sidabrinio jubiliejaus. Kartu pasimelsti, padėkoti Dievui už pašaukimo dovaną atvyko seserys ir iš kitų Lietuvos vietovių.

Šv. Mišias provincijos centrinio namo koplyčioje aukojo tuometinis Pušaloto (Panevėžio r.) Šv. apaštalų Petro ir Povilo bažnyčios klebonas lic. kun. Albertas Kasperavičius. Pamokslu metu kunigas kalbėjo, kad šiandieną seserys Dalią apsupusios maldos malone, padėka Dievui, kad ji jau 25 metai tarp vienuolių. Jubiliejinės šv. Mišios aukojamos Vietnamo kankiniams (8 vyskupai, 50 kunigų ir 59 pasauliečiai) su šv. vyskupu Andriejum skirtą dieną, kada liudijama jų stipri tikėjimo dvasia, stiprus prisilietimas prie Viešpaties. Tad ir liturginiai tekstai įsilieja į harmoningą visumą, kviečia plačiai išgyventi šventę. Vienuolinis gyvenimas – pašaukimas liudyti Dievo karalystę čia, žemėje, tai Dievo suteikta malonė, Dievo stebuklas.

Pamokslininkas kalbėjo, kad kiekvienas mūsų esame Dievo apdovanoti įvairiomis dovanomis, tačiau tik vienuolinis gyvenimas leidžia giedoti Dievui

pilnutinę giesmę. Pasauliečiai, atsirėmę į žmogaus pastangas, lieka sukaustytomis lūpomis ir negali giedoti tos giesmės. Bažnyčios gyvybė ir jėga – sekti Avinėlių ten, kur Jis eina. Į šiuos žodžius viskas sudėta. Tame sekime s. Dalia apdovanota ryškia savybe – Dievas suteikė žmogišką dovaną – pastabumą: niekas pro akis nepraslysta, tad galima sekti Avinėlių.

Prigimties dovaną gali auginti ir leisti dar plačiau išsiskleisti pašaukimui ne tik žmogišku pastabumu, bet ir dievišku – Dievas kviečia atsigręžti ir Jį sekti.

Kunigas linkėjo vidinės ramybės, trykštančios iš Dievo malonės, malonės, išlaisvinančios visas dovanas, kad galėtume tarnauti Dievui atvirai, džiugiai ir pilnatviškai.

Šv. Mišių metu s. Dalia atnaujino vienuolinius įžadus, pasižadėdama išlaikyti tyrumą, neturtą ir klusnumą.

Kitą dieną šv. Mišias aukojo kun. Vygintas Čiurinskas, Rimšės Švč. Trejybės bažnyčios (Ignalinos r.) klebonas, aptarnaujantis dvi bažnyčias: Pūškų Švč. Mergelės Marijos Gailestingumo Motinos (koplyčios Tryčiūnuose, Meikštuose) ir Gaidės Nukryžiuotojo Jėzaus. Pamokslo metu kunigas linkėjo visoms seserims, ypač jubiliatei, stengtis, kad kartais iš šono atrodantys lyg ir maži darbai paliktų ženklų ir svarbų atminimą žmonių širdyse.

Sunkus, sudėtingas kelias į pogrindžio vienuoliją laukė visų, norinčių sovietmečiu tarnauti Dievui ir žmonėms. Šį kelią sėkmingai nuėjo Skapiškio vidurinės mokyklos mokinė s. Dalia Liutkevičiūtė. 2008 m. lapkričio 24 d. garbingai paminėjusi vienuolinio gyvenimo 25-metį, o 2018 m. – 35-metį, s. Dalia Liutkevičiūtė – pavyzdys nūdienos jaunimui.

Žr.: Vasiliauskienė A. Seserys tarnaitės, *Lietuvos aidas*, 2007, lapkr. 7, Nr. 255, p. 9; lapkr. 8, Nr. 256, p. 9; lapkr. 9, Nr. 257, p. 9; Vasiliauskienė A. Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos Tarnaičių kongregacijos seseriai Daliai – 25-eri vienuolijos metai, *Kupiškėnų mintys*, 2008, gruodžio 20, Nr. 145, p. 3, 5; Vasiliauskienė A. 25-eri vienuolinio gyvenimo metai, *Žvilgsniai*, „XXI amžiaus“ priedas, 2009, sausis, Nr. 1, p. 1; Vasiliauskienė A. Vienuolė iš Skapiškio paminėjo 25-erius veiklos kongregacijoje metus, *Lietuvos aidas*, 2009, sausio 30, Nr. 19, p. 1, 6–7, 10; Vasiliauskienė A. Skapiškietei vienuolei penkiasdešimt, *Kupiškėnų mintys*, 2013, gruodžio 19, Nr. 145, p. 4.

Blaivybės sąjūdžio sukūryje

Vytautas Merkys

Skapiškėnų dalyvavimas blaivybės sąjūdyje ir jo detalus nagrinėjimas atskleidžia visos blaivybės brolijos veiklos epizodą iki galo. Blaivybės sąjūdis visad asocijuojasi su Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus 1858–1864 m. veikla.

Po 1850 m. nominacijos Žemaičių vyskupas visų pirma siekė susipažinti su visa vyskupija, jos parapijų vadovais bei kitais kunigais, išsiaiškinti jų pasirošimą ir norą uoliai atlikti sielovados darbą. Antra vertus, vyskupui ypač rūpėjo tiesioginis susipažinimas su tikinčiųjų padėtimi, jų katalikiškų pareigų vykdymu ir socialine, materialine bei kultūrine (pvz., raštingumo) būkle. Vyskupija anuomet susidarė lyg iš dviejų ganėtinai skirtingų dalių: senosios – Žemaičių vyskupijos ir neseniai prie jos prijungtos Vilniaus vyskupijos dalies. Vyskupui ypač rūpėjo susipažinti su pastarąja, kurioje anksčiau sielovados reikalais nesilankė. Tad 1851 m. vasarą ėmėsi vizituoti šios dalies bažnyčias, neaplenkdamas nė Skapiškio. Važiavo nuo Latvijos pasienio (beje, Kušas anuomet buvo priskirtas Žemaičių vyskupijai) ties Birstais. Per Pāpilį, Salāmiestį, Vabalniņķa, Palēvenę ir Kūpiškį birželio 30 d. pasiekė Skapiškį, o kitą dieną išvyko į Pāndēlį. Vienas jo vizitacijos tikslų buvo Sutvirtinimo sakramento teikimas (vyskupo prerogatyva), arba konfirmacija. Kadangi šis kraštas vyskupo nebuvo matęs kelis dešimtmečius, į konfirmaciją susirinkdavo labai daug parapijiečių (ir vaikų, ir suaugusiųjų). Vien Skapiškyje jų konfirmavo 1 420, o Kupiškyje – 2 092, Palēvenėje – 1 550¹.

Vizitacijos vyskupą, ypač karštą vasaros dieną, labai išvargindavo. O kur dar ilgos vaišės pas vietos kleboną, dažniau – dvarininką. Stalai buvo gausiai ir įmantriausiais valgiais apkrauti. Tad pasikalbėti su klebonu, kitais kunigais ar aktyviausiais parapijiečiais laiko likdavo nedaug. Prisiminimas apie pirmąją Valančiaus apsilankymą Skapiškyje išliko ilgam. Neatsitiktinai ir mes blaivybės sąjūdžio temą pradėjome iš taip toli, nuo minėtos vyskupo vizitacijos.

Per vizitaciją svarbiausia buvo apžiūrėti bažnyčią, jos materialinę būklę. Skapiškio parapiinė bažnyčia buvo labai sena, kaip rodo išlikę piešiniai, statyta ne vėliau kaip baroko išsigalėjimo architektūroje laikais. Ji stovėjo prie ežero, gan drėgnoje vietoje. Matyt, pamatai buvo per silpni, nes Valančius ją rado sueižėjusia, netgi pavojingą maldininkams. Dėmesys pakrypo į naują mūrinę buv. dominikonų vienuolyno bažnyčią, uždarytą 1832 m. ir faktiškai nenaudojamą². Tuomet M. Valančius parėmė parapijiečių sumanymą ją atgauti ir paversti parapine. Valančiui pritarus ir pažadėjus paramą, radosi pirmoji skapiškėnų bendrija užsibrėžtam tikslui

¹ Valančius M. *Namų užrašai*, sud. A. Prašmantaitė, Vilnius, 2003, p. 716–719.

² Apie Skapiškio bažnyčias: *Lietuvos MA Vrublevskių bibliotekos rankraštynas*, f. 43, b. 16235–16246 (1744–1843 m.); *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*, f. 694, ap. 1, b. 365 Kupiškio dekanato bžn. vizitacijos 1819 m., b. 465 Skapiškio bžn. istorija 1824–1834 m., f. 494, ap. 1, b. 1436 Kupiškio dek. Kryžiaus kelio apeigos 1840 m., b. 1438 Obelių dek. Kryžiaus kelio apeigos 1840 m. Skapiškio vienuolynas: f. 694, ap. 1, b. 3839 vizitacija 1830 m., b. 4331 (1700–1724 m.), b. 4332 (1725–1792), b. 4333 (1743–1810), b. 4334 (1751–1759), b. 4335 (1760–1779), b. 4336 (1780–1789), b. 4337 (1707–1839), b. 4338 (1800–1809), b. 4339 (1810–1819), b. 4340 (1820–1824), b. 4341 (1825–1830). Skapiškio parapijos bžn. f. 694, ap. 1, b. 3447 turtas 1722–1747 m., b. 3448 Švč. M. Marijos brolija 1757 m., b. 3450 Švč. M. Marijos brolija 1807 m., b. 4337 bažnyčios valda 1707–1830 m.

siekti. (Vengdamas per daug nukrypti nuo temos, visą vyskupo susirašinėjimą su valdžios įstaigomis ir parapijiečių prašymus, esančius archyvuose, praleidžiu.) Pridursiu tik tiek, kad siekis atgauti bažnyčią subūrė didelę parapijos dalį kaip neformalią legaliai veikiančią bendriją, kovojančią su katalikų tikėjimo suvaržymais, kurių viena sudėtinių dalių buvo bažnyčių uždarymas ir vienuolynų likvidavimas.

Pastangos atgauti bažnyčią baigėsi sėkme. Rusų administracija karinėje žinyboje buv. dominikonų bažnyčią perdavė parapijos reikalams. Betgi ši bažnyčia net 25 metus buvo apleista ir niokojama. Pasak M. Valančiaus, „*pastarąją man ir žmonėms rūpinantis maloningoji valdžia atidavė viešai katalikams naudotis, vadovaujami veiklaus vikaro [Mykolo] Skarupskio sutvarkė buvusių dominikonų bažnyčią gražiausiai [...]*“³. Remontas parapijiečiams kainavo 2 000 rb, įskaičius naują inventorių, išmūrijo Kalvarijas, bažnyčią tvirtai aptvėrė. Valdžiai leidus, prie bažnyčios prijungė seniau dominikonų turėtą žemės sklypą. Buvo suprojektavęs didingą varpinės bokštą (nebespėjo pastatyti)⁴.

1857 01 (diena nepažymėta) pasirašė uoliausi buv. dominikonų bažnyčios remonto ir pritaikymo parapijos reikalams rėmėjai: dvarininkai Viktoras Kamarauskas (Komarowski), Juozapas ir Vladislovas Tūros, Juozapas Tarnauskas, Kazieliėnės Vaduvų dvaro valdytojas Pulianauskas, bažnytinės brolijos maršalai Juozapas Mikėnas, Juozapas Gūra, kasininkas Aleksandras Šlapelis, bajorai Feliksas Landsbergis, Kajetonas Dambrauskas ir, be to, Jonas Zujus, Juozapas Valenta ir 140 neraštingų broliukų.

Skapiškėnai jau nuo 1857 m. prašė vyskupą atvykti pašventinti atgautą bažnyčią. Radosi proga, kai M. Valančius 1858 m. vizitavo to krašto bažnyčias. Link Skapiškio keliavo įprastu maršrutu – per Vabalninką, Salamiestį, Alizavą, Palėvenę, Kupiškį. Atvyko birželio 7 d. M. Valančius savo užrašų sąsiuvinyje pažymėjo: „*Žmonės sutiko mane pora varstų prieš privažiuojant miestelį. Triumfo arkos ir vėliavos plevėsavo pakely.*“ Birželio 8 d., sekmadienį, susirinkus minioms žmonių, konsekrovo atgautą bažnyčią, ją paversdamas parapine. Kitą dieną ėmėsi Sutvirtinimo sakramentą teikti, iš viso confirmavo 1 839 žmones. Per tas tris dienas labai išvargo, juolab kad buvo karšti orai ir bažnyčioje nuo žmonių gausumo bei sunkių liturginių rūbų duste duso. Pajuto skausmą krūtineje ir nutarė grįžti į Varnius. Bevažiudamas atsigavo. Birželio 10 d. pailsėti apsistojo Palėvenės vienuolyne, bet ir čia atliko įprastinę pareigą – kitą dieną confirmavo 726 žmones⁵.

Ši kartą minėtų bažnyčių vizitacijos buvo ypač reikšmingos. Skapiškio bažnyčios atgavimas reiškė, kad naujasis caras Aleksandras II sušvelnino „lenkų“ ir katalikų suvaržymus Lietuvoje (ir visame Šiaurės vakarų krašte). M. Valančius bene pirmasis iš šio krašto vyskupų tuo pasinaudojo.

Jis nepraleido progos ir blaivybės kampanijai organizuoti. Ši mintis jam, matyt, galutinai subrendo per pasitarimus su vietos kunigais ir galbūt su dvarininkais – degtinės gamintojais savo dvaruose. Šia proga turiu keletą žodžių tarti apie blaivybės pradžią Europoje. Visų pirma paminėtinos sąjūdžio užuomazgos Airijoje 1838 m. Tačiau stipriausią impulsą M. Valančiui bus padariusi popiežiaus Pijaus IX bulė dėl blaivybės

³ Valančius M. *Namų užrašai*, p. 756–757.

⁴ Skapiškio parapijos ir bažnytinės brolijos 1851 01 (diena nepažymėta) ir 1859 05 22 prašymai vyskupui, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (toliau – LVIA), f. 1671, ap. 4, b. 105, l. 18, 313–314.

⁵ Valančius M. *Namų užrašai*, p. 756–757.

vokiečių katalikams. Blaivybė ėmė plisti Lenkijos Karalystėje, bet neišstengta sukurti bendros organizacijos ir jos legalizuoti. Radosi klebonų ir Žemaičių vyskupijoje, kurie per pamokslus šaukė parapijiečius mesti girtavus. M. Valančius ryžosi kurti visą vyskupiją apimančią legalią blaivybės broliją. 1858 m. bažnyčių vizitacijų kelionėje M. Valančių lydėjo jo sekretorius kun. Juozapas Silvestras Dovydaitis. Jis savo atsiminimuose, tiesa, apsirikdamas data, rašė, kad jau Kūpiškyje vyskupas pataręs išigyti knygų blaivininkams įrašyti, „o nuvažiuojes į Palėvenę savo ranka įrašė daugiau kaip 100 žmonių. Tai tos bažnyčios buvo lyg sėklinis blaivybės grūdas [...]“⁶. Šitai patvirtino ir pats Valančius, savo priešmirtiniame testamente liaudžiai užrašęs: „Vienoj kelionėj mano 1858 metuose apturėjęs įkvėpimą Dvasios Švenčiausios, idant apskatinėčiau blaivystę pradėjau skelbti tą dorybę ir pats pirmas keliasdešimt žmonių įrašiau Palėvenėje į knygas. Paskiau drauge su kunigėliais savo apskelbiau ją po visą vyskupystę.“⁷

Beje, Skapiškio bažnyčios administratorius D. Sakalauskas skelbėsi, kad blaivybės pradininkas jis, o ne Valančius. Mat 1858 m. gydęsis Druskininkų kurorte, kai Valančiaus nurodymų dėl blaivybės dar nebuvo. Į Skapiškį grįždamas per Lenkijos Karalystę iš gretimos Augustavo (t. y. Seinų) vyskupijos kunigų išgirdęs apie kuriamas blaivybės brolijas. Tuo susižavėjęs 1858 m. rudenio p ir pats Skapiškyje ėmė skelbti blaivybę ir įrodinėti girtavimo žalą. Tereikėję trijų savaičių, kad žmonės, grįždami namo iš pamaldų, jau nebeužsukdavę į smukles. Neužsimena, kad iš Druskininkų grįžo, kai Valančius jau buvo pradėjęs, kone įpusėjęs blaivybės brolijos kūrimo akciją⁸.

Paprūsėje iš tikrųjų vokiečių pavyzdžiu radosi pirmosios brolijos, bet jos liko pabiros ir vien paparinės. Beje, minėtoji popiežiaus Pijaus IX bulė tiesiogiai Žemaičių vyskupijos nelietė. Pontifikatas neužsiėmė nei brolijų platinimu, nei jų kontrole. Žemaičių vyskupijos blaivybės brolija radosi Valančiaus pastangomis ir griežta autoritarine drausme. Ši brolija buvo vienintelė iš visų katalikiškų Rusijos imperijos (priskaičiavus ir Lenkijos Karalystę) vyskupijų brolijų, kurią vyskupas sugebėjo legalizuoti. Tai ypatingas atvejis, nes Rusijoje visos neformalios organizacijos (išskyrus medikų, vieną kitą lokalinę ūkinę ar kultūrinę) buvo griežtai draudžiamos.

Vyskupijos blaivybės sąjūdžio ir blaivybės brolijos manifestas buvo Valančiaus 1858 m. gruodžio 25 d. ganytojiškas laiškas visiems katalikams, skelbiamas kaip Dievo malonės apsireiškimas. Svarbiausias blaivybės uždavinys – ugdyti parapijiečių religinę-etinę kultūrą ir tai atlikti sielos išganymui. Valančiui svarbi ir fizinė, ekonominė, kaip iš kitų dokumentų matyti, – etninė savimone ir kultūra. Valančiaus žodžiais: „Ir jūs patys maž džiaugiatės pergaleje tą neprietelį arielką: jau nebegaišint dykai grašio atiduodami žydams tuomet, kai jūsų vaikai būdavo pusalkani ir pusplikiai.“ Esą nebegirdėti muštynių, nudžiūvę moterims ašaros ir patys ūkininkai išmintingai ėmę rūpintis ūkiu ir vaikais. Vyskupas savo žodžiams sutvirtinti priminė Bažnyčios duotą galią, kad būtų išklaustas⁹.

Šio pirmojo vyskupo laiško dėl blaivybės paskelbimo skaitymai Ska-

⁶ Dovydaitis J. S. *Šiaulėniškis senelis*, red. J. Tumas, Kaunas–Marijampolė, 1925, p. 173.

⁷ Valančius M. *Ganytojiški laišakai*, parengė V. Merkys ir B. Vanagienė, Vilnius, 2000, p. 186–187, 199.

⁸ D. Sakalausko 1860 01 10 laiškas M. Valančiui, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 70, l. 517.

⁹ Valančiaus M. *Ganytojiški laišakai*, p. 59–63.

piškyje vyko tris sekmadienius ir šventadienius. Skaitė pats bažnyčios administratorius D. Sakalauskas. Jis sakėsi prisaikdinęs daugiau kaip 3 000 parapijiečių, išskyrus į broliją įrašytus vaikus¹⁰. Iš tikrųjų, M. Valančiaus nurodymu surinktais duomenimis, 1860 m. liepos 25 d. Skapiškio parapijoje gyveno 4 104 katalikai, iš jų 3 512 buvo blaivininkų, t. y. 85,77 % (Kupiškyje – 97,6 %)¹¹.

Valančiaus valia blaivybės sąjūdis vyskupijoje buvo centralizuotas, vadovavosi bendrais masiniu tiražu išspausdintais nuostatais „Apie Brostwą blaiwistes arba susituriejimą“. Knygelė gavo cenzūros leidimą, bet greit ją viešai pardavinėti uždraudė. Vis dėlto vyskupo kanceliarija įstengė šiais nuostatais aprūpinti visus kunigus ir kitus blaivybės aktyvistus.

„Apie Brostwą blaiwistes“ pabrėžė, kad girtavimas yra lemiama kliūtis sielos išganymui. Blaivybės brolijos nariai buvo prisaikdinami bažnyčioje ir per svarbiausią brolijos šventę Grabnyčias priesaika pakartojama. Suteikiami atlydai. Blaivininkas turėjo visą gyvenimą laikytis pasižadėjimo degtinės nebeimti nė į burną. Alų ir tikrą vyną saikingai gerti nedraudė. Juk vyną vartoja ir per liturgiją.

Centrinė M. Valančiaus sumaniai legalizuota Blaivybės brolija vienijo paprapines blaivybės brolijas, kurioms vadovavo paprapinės bažnyčios klebonas arba administratorius. Per šiuos vyskupui subordinuotus kunigus jis valdė ir kontroliavo visas paprapines brolijas. Skapiškio brolijai vadovavo bažnyčios administratorius D. Sakalauskas, kuris skyrė, sakytume, valdybą – prižiūrėtojus, kartais vadinamus *brostvininkais*, broliukais, tikrinti, kaip parapijiečiai laikosi blaivybės priesaikos. Skapiškio brolija turėjo 17 prižiūrėtojų.

Žemaičių vyskupijos blaivybės brolija buvo tuo ypatinga, kad labai skyrėsi nuo įprastinių bažnytinių brolijų, siekiančių vidinio tobulėjimo sielos išganymui malda. Vyskupijos blaivybės brolija įprastinės parapijiečių tikėjimo praktikos taip pat neardė, atvirkščiai – skelbėsi siekianti sielos tobulybės, bet ne vien religinėmis priemonėmis. Siekė svarbių socialinių, ekonominių, kultūrinių ir tautinių tikslų – baudžiavos nualintos valstietijos įtraukimo į visuomenę (anuomet „visuomenę“ sudarė tik privilegijuotos klasės). Katalikybė turėjo virsti visų krikščionių tapatybės veiksmu, luominis skirtumas ignoruojamas. Valančius pasiekė, kad į blaivybės broliją jungtųsi ne tik valstiečiai, bet ir dvarininkai, atsisakę gerų pajamų iš degtinės varyklų ir smuklių nuomos žydams. Skapiškio parapijoje blaivininkais tapo katalikai, bet į žydus, sentikius, stačiatikius dėmesio nebuvo kreipiama. Tvirtam Skapiškio blaivybės brolijos branduoliui susidaryti didelės reikšmės turėjo skapiškėnų susibūrimas buvusiai dominikonų bažnyčiai atgauti. Valančiaus vertinimu, daug nusipelnė vikaras M. Skarupskis, kuriam rūpėjo ne tik bažnyčios remontas, bet ir parapijiečių mokymas skaityti. Beje, lig jo Skapiškyje veikė valdinė mokykla (1853 m. – 7 mokiniai) ir paprapinė prie bažnyčios (16 mokinių)¹². Pastarosios neoficialūs filialai buvo kaimo mokyklos, kurias kūrė ir kontroliavo vikaras Skarupskis. Jis, anot parapijiečių, nuo mažo iki vyresnio išmokė skaityti knygas¹³.

Pridursime, kad Valančius per blaivybės broliją siekė išjudinti mokyk-

¹⁰D. Sakalausko 1860 01 10 laiškas M. Valančiui, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 70, l. 517.

¹¹Gieczys K. *Bractwa trzeźwości w diecezji Żmudskiej w latach 1858–1864*, Wilno, 1935, p. 53.

¹²Skapiškio bažnyčios klebono Motiejaus Klimavičiaus 1853 01 20 pranešimas M. Valančiui, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 74, l. 145.

¹³Skapiškio parapijos ir bažnytinės brolijos 1859 05 22 prašymas vyskupui, *ten pat*, b. 105, l. 313.

las prie bažnyčių ir netgi ugdyti patriotizmą. Viename savo ganytojiškame laiške vyskupas rašė: „*Garsas apie žemaičius ir lietuvius perbėgo greitai per svieta, užmiršta mūsų tėvynė, Bažnyčios šventos klausydama stojos vėlei garsi garbinga terpo giminių žmonių.*“¹⁴

Deja, harmoningo bažnyčios administratoriaus D. Sakalausko ir vikaro M. Skarupskio sambūvio nebuvo. Kai M. Valančius norėjo Skapiškin paskirti antrą vikarą, bažnyčios administratorius jo priimti nepanoro, nes parapija esanti neturtinga. 1859 m. vasarą M. Skarupskį iškėlė kitur. Bažnyčios administratoriaus ir vikaro nesantarvė smelkėsi ir į pačią parapijos blaivybės broliją. Mat administratorius pagal kilmę nebuvo savas, jam gal net rėžė akį vikaro pastangos plėsti lietuvių švietimą. Dar 1850 m. Obelių dekanas skundė vyskupui D. Sakalauką, tuomet Pāpilio bažnyčios administratorių, kad šis pamokslus gerai sako lenkiškai (jų klausyti galėjo tik keletas vietos kilmingųjų luomo žmonių), o lietuviškai tik tiek, kiek reikalinga¹⁵.

Tarp Skapiškio blaivybės brolijos prižiūrėtojų radosi dvi grupelės, dydžiu nelygios – mažesnioji kaltino blaivybės brolijos priesaikų sulaužymu, apskritai nepasitikėjo kai kuriais brolijos nariais. Valančiui, matyt, kuri nors kivirčo pusė pranešė, kad skapiškėnai atvirto į girtybę. Žinomas D. Sakalausko 1859 m. lapkričio 11 d. laiškas vyskupui, kad kai kurie *brostvininkai* viską ėmę gadinti dėl savo neramaus būdo, intrigų ir papiktinančių išgėrimų. Už blogą pavyzdį prašė juos pašalinti iš brolijos ir jų vieton priimti pamaldžius prižiūrėtojus¹⁶.

Ištirti padėtį Skāpiškyje Valančius ėpareigojo Obelių dekaną, Rōkiškio kleboną Viktorą Rusteiką. Dekanas išsiaiškino, kad bažnyčios administratoriai ir vietos brolijos prižiūrėtojai nesutaria, radosi nepatenkintų D. Sakalausku, kai šis tapo aplaidus. Dekanas laikinai *brostvininkus* Dominyką Meilų ir Juozapą Valentą iš brolijos pašalino, o brolijos maršalui Motiejui Burbai ėsakė atsiprašyti bažnyčios administratoriaus, visiems liepta jį gerbti ir jo klausyti¹⁷. Valančius dekanui pritarė, o iš D. Sakalausko pareikalavo detalaus pasiaiškinimo.

D. Sakalauskas atsakydamas vyskupui kėlė savo nuopelnus blaivybei plisti, blaivininkams padėkojęs, o girtaujančius subaręs. Vikaro M. Skarupskio nebeturėjo, tad kaltę suvertė naujam vikarui Salamavičiui, duodamas suprasti, kad priklausęs prie skundikų, siekiančių iškilti (turbūt klebonu). Be to, jam, D. Sakalauskui, gerai ganytojo pareigas atlikti trukdanti chroniška liga, nusilpimas, energijos stoka¹⁸.

Vyskupas, ano meto akimis, ėmėsi griežtų ganytojo priemonių. 1860 m. sausio 24 d. pasirašė specialų ganytojišką laišką Skapiškio ir Kamajų parapijoms. Beje, Kamajai pridurti be jokio tolesnio jų paminėjimo, matyt, profilaktiškam ėspėjimui.

Vyskupas rašo, kad iš pradžių džiaugęsis blaivybės ėsplitimu tarp skapiškėnų, bet dabar matęs, jog apsirikęs: „*Dagirdau, kad Skapiškio parapijos katalikai nebeklauso balso mano ir iš naujo lenda žabangos šėtono [...] vėl ėmė gerti arielką ir po seno bei pagalvos peklai mokėti [...] piktina aplinkines parapijas savo blogu paveikslu. Ar seniai jumis gyriau ir dėka-*

¹⁴Valančius M. *Ganytojiški laiškai*, p. 217–219.

¹⁵Obelių dekanas Macevičius 1860 06 24 pranešimas M. Valančiui, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 75, l. 383.

¹⁶Minėtas D. Sakalausko laiškas, *Kauno arkivyskupijos kurijos archyvas*, b. 159, l. 294.

¹⁷Dekano V. Rusteikos 1860 12 11 pranešimas vyskupui, *ten pat*, l. 296; M. Valančiaus laiškas V. Rusteikai, be datos, *ten pat*, p. 294.

¹⁸Gieczyz K. *Bractwa trzeźwości...*, p. 201; Minėtas laiškas, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 70, l. 517–518.

vojau už jūsų storonę [...], ar seniai dėkavojau už jūsų storonę aplink namus Dievo, pats mačiau kiek jūs procės ir kašto padėjot ant parėdko bažnyčios [...].“ O dabar vėl ėmę girtauti ir išsižadėję tarnavimo Dievui. Negi nori, kad per vizitacijas vyskupas daugiau skapiškėnų nebelankytų, apskritai Dievo rūstybę užtrauktų. Vyskupas liepė, kad „visi ūmai susitarę neišeidami iš bažnyčios pulkit ant veido prieš Dievo altorių“, prižadėdami neimti degtinės nei burnon, visi su savo vaikais užsirašydami į blaivybės knygas¹⁹. Kitaip sakant, vyskupas reikalavo atnaujinti blaivybės priesaiką ir jos griežtai laikytis.

Šį laišką Skapiškyje perskaitė pats dekanas V. Rusteika. Rodos, buvo Grabnyčios – blaivininkų šventė, atlaidai. Vyskupo žodžiai klausytojus tiesiog pribloškė, atsitokėjo su apmaudu, kad dažnai barama nepagrįstai. Nutarė protestuoti. Panašaus atvejo kitose parapijose nebuvo. Ilgai brendęs skapiškėnų bendruomenės susitelkimas buvo eventualiai pasiruošęs panašioms protestams (netgi vyskupui). Protestą parašė prašymo forma, lietuviškai (daugelis prašymus rašydavo lenkiškai), skapiškėnų šnekta. Rašyta gana raštingo žmogaus, skapiškėnų šnekta pateikta šiek tiek modifikuotai, taikytasi prie Valančiaus kanceliarijos rašybos (pavyzdžiui, visur rašoma *Skapiškis*, o ne vietine forma *Skopiškis*). Šį prašymą, kaip išpūdingą ano meto skapiškėnų vertės sampratos ir skapiškėnų šnektos pavyzdį, publikuojame ištisai, tik kur ne kur sutvarkydami skyrybos ženklus²⁰.

„Ant Jo Milesti Motieju – Kazimieriu Wołonczewskiu
Wiskupui žemajcziu

Bracwiniku ir žmoniu parapijos Skapiszkie pakarniesnis

Praszimas

Wisotine žmoniu Skapiszkie parapijos niegeyleja sawa procies niey reykalingu apieru del iszteysima Bažniczios pa – Domininkanu, iszmuri-ima Kalwawaryju, a paskum pastatima dwieju szpitalu del prisiglaudima Ubagu ir Elgietoju; a tejp wisi susitari eynunt waług prisakimu musu Wieras szwintas ir milaszirdistas sawa artima, tikiejas kad wisados girdas zodžus patiekos ir dekaones nug Ja Milestes szwesiausijaja Tiewa. Dabar dienoj nedėlos didelia atpuska pa S. Misziaz klebonas Rakiszkiu parapijos kunigas Rusteyka atsiustas unt mums prie kielam tukstancziam zmoniu isz musu ir paszalingu parapiju unt tas dienas susirinkusiu ant pamoksla apszaukie isz ambonijas dideliu balsu: „kad Jo Milistie szwiesiausias musu Tiewas par didziey nieradas isz ta, kad zmonies Skapiszkie parapijos giera arieľku be skirta labjou nog wisu“. Netikielej dasigiwenam teyp dideles sarmatas [,] tokia musu priez Jo Milisti szwiesiausijaja Tiewa paniekinima. Del tagi pakieľam sawa balsu jeszkodami tikras teysibes – praszidami pakarney davonaima del nietieysingay apkaltintu zmoniu ir kunigu musu parapijaj dabar esancziu[s] prabaszczious kuniga Sakalaucka ir kamindorious kuniga Reksztisa, nog katru be perstogies girdedami pamokslus kad wisados giwentumem blaywistiej iszpildi unt ta prisiegu S. Bazniczai susituriejam diekawat Diewuj

¹⁹Valančius M. *Ganytojiški laiškai*, p. 88–89.

²⁰Minėtas prašymas, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 70, l. 201–202.

susiturėjam diekawat nog gierima arielkas, a jau dabar bemaza ka nie visi džiaugiam[i]jems padaugintays turtays ir gieru sweikatu.

Ant kielu tukstancziu žmoniu gali acirast kožnaj parapijaj kieli Wirey ar Materis del atmetima nog iszrinktas wisotinies, argi del ta mažuma turim girdieti teyp didely sarmata ir nekaltieje? Da teyp tolinge, kad jau Jo Milistie szwiesiausias Tewie neprizadi musu palunkinti. Su suspaustu szirdziu keypo nieteysingej apkaltinti pakarnej praszam dawanoima laukiam acileydima pribuwima musu parapijan, tikiunt kad Jo didistie szwiesiausias Tiewi daswieczis ir pamatis neopkaltinsi teyp daugicy niey sawa wayku, a niey musu kunigu, katrie be perstogies ažusaka mums blajwisti ir unt ta pamokstu kožnajaj niedzieloj žmonies tukstanczieys susirenka S. Bažniczian. Tiegi wisi ir mes czienaj pasiraszi pakarnej praszam: „Jo Milistie szwiesiausias musu Tiewie, susimilk ant musu! Nie atstumk nog sawa szirdies, turėk wisados apiekoj, nie isizadiek niekaltuju, kurie visomet gatawi iszpilditi akwacney žodzius prisakimu Tawa, kurie da nie teyp lafej pagiedi, kad galetu priimti be baimes ir sarmatas teypos didely ir sapuncziu koroni“.

Metu 1861 menuo wasaris 18. D., isz miestela Skapiszkiu.

Bractctwinikej Kazimierius Pundzewiczus, Andrejus Winclawas, Jozapas Winclawas, Pranciszkus Winclawas, Benediktas Pundzewiczus, Karokis Szaparas, Adomas Mikalunas, Karolis Mikaliunas, Jozapas Jaseckus, Antanas Jaseckus, Antanas Baltrunas, Kazimierius Speyczzius, Jozapas Speyczzius, Stanislawas Speyczzius, Baltramiejus Plukas, Antanas Szimkunas, Mikoła Cielewiczus, Jozapas Rogouckas, Antanas Merkius, Andrejus Merkius, Jonas Merkius, Justinas Pranckus, Vincentas Pranckus, Jonas Baltra, Mikoła Možeykis, Onupras Kaulakis, Antonas Baltra, Jozapas Žalnieriunas, Benediktas Speyczzius, Karalus Jaseckus. Ir daugelis parapijanu“.

Šis skapiškėnų prašymas sako, kad jiems buvo gėda, ypač kai ganytojišką laišką išgirdo gausybė žmonių, ir ne tik iš savo, bet ir iš kaimyninių parapijų. Prašyme saikingai padėkoję už pabarimą ir pripažinę pagarbą vyskupui, į jį kreipėsi raštu ieškodami teisybės. Juk iš kelių tūkstančių parapijiečių galėjo rasti nusižengėlių, bet ar visa parapija dėl to nusipelnė vyskupo pasmerkimo ir pagrasinimo daugiau Skapiškyje nebesilankyti.

Juk skapiškėnai jau savo darbais įrodė nuopelnus Bažnyčiai: negailėję išlaidų atgautosios bažnyčios remontui, Kryžiaus kelio koplyčių išmūrijimui (šią gatvę žmonės ligi šiol vadina Kalvarininkų gatve), pastatę dvi špitoles elgetoms priglausti.

Prašymo pabaigoje išvardyta 30 pavardžių (skapiškėnuose paplitusių ligi šiol), bet autentiškų parašų nėra (turbūt nenorėjo pasirodyti, kad kai kurie neraštingi).

Kaip Valančius į šį prašymą pažiūrėjo, iš jo kanceliarijos popierių nematyti. Viena aišku, kad jo dėmesys skapiškėnams neišblėso. Nors minėtame ganytojiškame laiške grasino, kad Skapiškio parapijos nebelankys, bet netesėjo. 1861 m. vasarą jis vėl buvo Skapiškyje. Tiesa, čia praleido tik vieną dieną, konfirmavo 330 žmonių. Toliau pasuko įprastu keliu – į Kupiškį ir Palėvenę²¹.

Nėra abejonės, kad Valančius parapijiečiams blaivybės temos nenu-

²¹Valančius M. *Namų užrašai*, p. 780–781.

tylėjo. Tačiau daugiausia dėmesio skyrė vietos kunigams. Ne kartą minėto vikaro M. Skarupskio Skapiškyje nebebuvo nuo 1859 m. vasaros – vyskupas jį, kaip patyrusį statybų organizatorių, paskyrė į Zārasus, neseniai caro valia tapusius apskrities miestu. Čia vyskupas susirūpino pastatyti gerą mūrinę bažnyčią. Po 1861 m. vizitacijos Valančius iš Skapiškio bažnyčios administratorių D. Sakalauską atleido. Jo vieton klebonu paskyrė skapiškėnų mylimą kunigą M. Skarupskį sielovados ir blaivybės reikalams pataisyti. Šis su paskyrimu mielai sutiko, bet negavo. Užprotstavo Zarasų apskrities bajorų (daugiausia katalikų) vadovas. Valančiui raštu aiškino, kad M. Skarupskis pasižymėjęs statybomis, panaudojęs net savo santaupas, daug nusipelnęs švietimui ir blaivybei, tad jo iškelti negalima, nes nutrūks gerai pradėti darbai²².

Vyskupas Zarasų apskrities vadovo prašymą išpildė ir tuo nuvydė skapiškėnus. Skapiškio bažnyčios administratoriumi paskyrė Dominyką Žuką, pasižymėjusį uolumu ir darbštumu. Valančius sakė, kad jį gerai pažįstas, nes keletą metų dirbė greta²³.

Deja, D. Žuko likimas Skapiškyje baigėsi tragiškai. 1863 m. sukilėlių vadas Zigmantas Sierakauskas su savo daliniu žygiavo link Biržų per Skapiškį. Kunigas jį pasitiko prie miestelio. Už tai rusų valdžia jį suėmė, tardė, paleido, bet netrukus ištrėmė į Ōmsko guberniją.

D. Žukas bažnyčios administratoriaus pareigas perėmė 1862 m. pradžioje. Per tardymus karinė valdžia iš D. Žuko pareikalavo dokumentų, kad naujoji parapiinė bažnyčia gauta tikrai teisėtai. Aiškino, kad kaip parapiinė veikia Telšių (Žemaičių) vyskupijos konsistorijos 1856 m. balandžio 7 d. įsaku. Turis tik šį vieną dokumentą bažnyčiai nuo uždarymo apsaugoti. Prašė vyskupo visomis išgalėmis skapiškėnams padėti nuo karinės valdžios kėslų apsiginti²⁴. Apgynė.

Pačią blaivybės broliją vyskupijoje 1864 m. balandžio 18 d. uždraudė caro vietininkas Šiaurės vakarų krašte Michailas Muravjovas.

Skapiškėnai blaivybės brolijos dvasinius ir materialinius nuopelnus

1862 metais skapiškėnų pastatytas Blaivybės paminklas. XX a. ketvirtasis dešimtmetis.

SKPMM

²² Zarasų apskrities vadovo Petucho 1861 12 19 raštas vyskupui, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 114, l. 97.

²³ M. Valančiaus 1861 12 26 raštas Zarasų apskrities bajorų vadovui, *ten pat*, l. 98.

²⁴ D. Žuko pranešimas M. Valančiui lietuvių k., be datos, kanceliarijoje gautas 1864 12 06, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 107, l. 427.

Prie atstatomo paminklo 1990 metais. Iš kairės: skapiškėnas meistras Bronius Bickus, Stanislava Mažeikytė, meistras Povilas Maselis, jo padėjėjai – meistro sūnus Rimvydas ir Antanas Survila. 1990 m. Iš Broniaus Bickaus albumo

įsiminė ir visą laiką buvo dėkingi. Blaivybės sąjūdžiui atminti 1862 m. pastatė gražiausią ir didingiausią paminklą visoje Lietuvoje. Kažkodėl jam vietą parinko ne pačiame miestelyje, bet šalia jo, Dailiūnuose, Mirabelėlio palivarko sodybvietės viduryje. Dabar šis kaimas susiliejęs su pačiu miesteliu.

Gal vietos parinkimas ir pati paminklo statyba kažkuo siejosi su pačiu žemvaldžiu, kurio Plātelių dvaro teritorijoje – Nasrėnų kaime, valstiečių šeimoje gimė vyskupas M. Valančius. 1901 m. šį Blaivybės paminklą aplankė, rodos, studentas ir būsimas rašytojas Jonas Biliūnas. Jo korespondencija „Varpui“ – įdomus žinių šaltinis. Autorius rašė, kad ant paminklo dar buvęs užrašas „Ant paminklą blaivistes. Metai 1862 o state ji Andrejus Winslawas“. Jis buvęs palivarko *staršina* (ūkvedys) prie grafo Šuazelio²⁵.

Beje, šis Vinclovas pasirašė ir minėtą 1861 m. prašymą Valančiui. Jis, matyt, prie statybų prisidėjo savo ir palivarko lėšomis, buvo darbų organizatorius. Architektų ir mūrininkų būta profesionalių.

Man, dar vaikui, tėvai paaiškino, kas tas Valančiaus blaivybės sąjūdis, ką reiškia po paminklo karnizu įmūryti buteliai, po 7 iš kiekvienos pusės, t. y. sakantys, kad per visas 7 savaitės dienas reikia laikytis blaivybės priesaikos.

Per 1944 m. vasaros mėsius paminklą apdaužė artilerija. Galutinai griuvėsiai buvo pašalinti 1961 m.

Skapiškėnams liko gili nuoskauda, kad sunaikintas blaivybės laikų sąjūdžio simbolis.

1988 m. atėjo Sąjūdis, į laisvę kilo visa Lietuva, drauge žiebdama gyvybę istorijai, ypač tai, kuri buvo šalia atmintyje. Jau 1989 m. vietos mokytojų bei kitos šviesuomenės sumanymu turėjo būti atstatytas ir šis prarastasis garbingos praeities ženklas – Blaivybės paminklas.

Svarbiausias atstatymo iniciatorius buvo tremtinys tautodailininkas Bronius Bickus, mokytoja Stanislava Mažeikytė (drauge su ja mokėmės Skapiškio progimnazijoje) ir kt.²⁶

²⁵ Žaltys [J. Biliūnas?]. Kupiškės parakvijoje, *Varpas*, 1901, Nr. 7, p. 77.

²⁶ Toliau remsimės daugiausia S. Mažeikytės saugoma paminklo atstatymo dokumentacija su įvairiomis pažymomis, jos pačios anotacijomis. Už malonų šios medžiagos paskolinimą nuoširdžiai dėkoju.

Skulptūras paminklo nišose pagal pasakojimus ir nuotraukas atkūrė Bronius Bickus. Jo rankų darbo yra ir paminklo metalinis kryžius. 1990 m. Iš B. Bickauro albumo (nuotr. viršuje, kairėje)

Prie atstatomo paminklo 1990 m. Stovi iš kairės: Stanislava Mažeikytė ir Bronius Bickus. Iš B. Bickauro albumo (nuotr. viršuje, dešinėje)

1990 metais atstatyto paminklo šventinimas. Priekyje iš kairės Kupiškio dekanas Klemensas Gutauskas ir Skapiškio klebonas Povilas Varžinskas. 1991 m. gegužės 19 d. Iš Stanislavos Mažeikytės albumo

Buvusios skapiškėnės, ižymios filologės Adelės Valeckienės (Stanislavos sesers) sūnus architektūros restauratorius Rimas Valeckas iš paminklo ikonografinės medžiagos fotogrametriniu būdu atkūrė originalo projektą. Reikėjo lėšų darbams vykdyti. Jos rinktos iš skapiškėnų ir kone visoje Lietuvoje, kur tik gyveno šio krašto išeivių. Į atstatymo kasą suplaukė 15 579,41 rublio. Be to, vietos kolūkis, vadovaujamas Algirdo Notkaus, nemokamai davė kone visas statybines medžiagas. Teko pirkti varinės skardos kryžiui, medžiagos paminklinei lentai, gesintų kalkių. Paminklo atstatymą organizavo S. Mažeikytė, statybomis rūpinosi B. Bickus (be to, jis pagamino kryžių, nišų skulptūrėles). Paminklą mūrijo panevėžietis Povilas Maselis su sūnumi Rimvydu ir skapiškėnu Antanu Survila. Dvejus metus trukęs darbas buvo baigtas. Sąjūdininkams ir, žinoma, Skapiškio bei gretimų apylinkių gyventojams buvo pranešta, kad 1991 m. gegužės 19 d. per Sekmynes įvyks iškilmingas paminklo atidengimas. Bažnyčioje mišias aukojo Kupiškio klebonas dekanas Klemensas Gutauskas. Iš bažnyčios išėjo procesija prie atstatyto paminklo. Dalyvavo apie 5 000 žmonių²⁷. Paminklą pašventino K. Gutauskas.

Kalbėta, kad seniau, 1862 m., paminklas buvęs šventintas paties M. Valančiaus. Deja, suklysta, nes tuomet vyskupas iš Žemaitijos nebuvo išvažiavęs ir, kaip pats rašo, daugiausia vizitavo tenykštes bažnyčias.

Paminklas atstatytas. Jis liudija šviesų epizodą – parapijiečių vienybę, prosnelių nuopelnus kovoje dėl baudžiauninkų išsivadavimo iš luominės vergijos, gražiai primena Nepriklausomos Lietuvos atgimimo kelią į pergalę.

Blaivybės paminklas

2013 m. pavasarį.

*Ingridos Nagrockienės
nuotr.*

²⁷Tonkūnas J. Blaivybės šventė Kupiškyje, *XXI amžius*, 1991, gruodžio 19–25, Nr. 51.

Suomijos gvardija ir Skapiškis

Stasys Skrodenis

Straipsnyje rašoma apie Suomijos gvardijos suformavimą ir jos Asmens apsaugos trečiojo Suomijos šaulių bataliono žygį 1854–1856 m. Krymo karo metu į Centrinę Europą dalyvauti Rusijos–Turkijos kare. Pateikiami duomenys apie bataliono dislokaciją Lietuvoje (Rōkiškyje, Skāpiškyje ir Ukmergėjė), apie jo kareivių mirtis nuo choleros ir šiltinės. Plačiau aptariamas suomių kareivių kapas Skapiškyje ant Švedūkalnio kalvos bei jo būklė XX a.

1.

Suomija nuo 1200 iki 1809 m. buvo Švedijos valdžioje ir švedų didžiavalstybinė politika suomiams padarė daug žalos. Tačiau XVII a. karai tramdė švedų kėslus, vietinė Suomijos administracija galėjo plėstis, bet tik susivienodindama su metropolija. Švedijos kariuomenės daliniuose tarnavo ir suomia, kurie neabejotinai Šiaurės karo metu (1700–1721 m.) kaip švedų kariai lankėsi ir Lietuvoje. Tame šimtmetyje švedų–suomių armija pralaimėjo karuose rusų armijai ir Rusija buvo užėmusi Suomiją, bet 1743 m. Ąbo taikos sutartimi Rusija išvedė savo kariuomenę iš Suomijos, tačiau Švedija neteko didelės pietrytinės Suomijos teritorijos.

Remdamasis Tilžės taikos sutartimi, sudaryta 1807 m. tarp Rusijos ir Prancūzijos, Napoleonas susitarė su caru Aleksandru I, kad Rusija privers Švediją prisidėti prie kontinentinės blokados prieš Didžiąją Britaniją. Kai diplomatinės priemonės nepadėjo, Rusija 1808 m. užpuolė Suomiją, ir šiame 1808–1809 m. rusų–švedų kare rusų armija nugalėjo švedus ir užėmė Suomiją. Pagal 1809 m. taikos sutartį Suomija atiteko Rusijai. Visos Rusijos imperatorius pasižadėjo išsaugoti evangelikų liuteronų tikėjimą Suomijoje ir jos konstitucines teises. Suomija tapo autonominė valstybe – Didžiąja Suomijos Kunigaikštyste, o valstybės vadovu – Didysis Suomijos kunigaikštis Rusijos caras. Jį Suomijoje atstovavo generalgubernatorius.

Būdama Švedijos valdoma, Suomija neturėjo savo armijos ir suomia tarnavo Švedijos kariuomenėje. Tačiau kai XVII a. pabaigoje susilpnėjo Švedijos galia ir Rusija jau taikėsi į Suomiją, karalius Gustavas IV Adolfas 1803 m. įkūrė Suomijos gvardiją, kuri vis dėlto gyvavo neilgai, ir Suomijai atsiskyrus nuo Švedijos ji buvo išformuota. Veikė tik kadetų mokykla, kurios auklėtinių pagrindu sudarytas Hėlsinkio mokomasis šaulių batalionas 1829 m. paaukštintas į jaunąją gvardiją ir pavadintas Asmens apsaugos trečiuoju Suomijos šaulių batalionu. Nors tų kareivių užduotis buvo saugoti atvykusius carą, generalgubernatorių, dalyvauti paraduose, tačiau caro valdžia šį gvardijos batalioną siuntė malšinti sukilimų: 1831 m. per Lietuvą žygiavo į Vāršuvą (maršrutas buvo toks: Lietuvos siena pereita Suvainiškyje, toliau per Pāndėlį į Kūpiškį, per Kařsakiškį į Surviliškį, paskui per Kėdāinius ir Babtūs į Kaūną, iš ten, ties Aleksōtu persikėlus per Nėmuną, per Marijāmpolę ir Kalvariją, o grįžtant metų pabaigoje žiemota Bīržuose); 1849 m. iš Peterbūrgo pro Rýgą, sustodamas Panevėžyje, Kaunė, Veiveriuosė bei Kalvarijoje, į Vengriją. Trečiasis bataliono žygis į Lietuvos pusę 1854–1855 m. buvo, kaip formuluoja istorikai, *via dolorosa*.

Apie Suomijos gvardiją ir jos paskutinį žygį į Lietuvą susikaupė šiek tiek literatūros, kurioje kiekvienas tyrėjas mėgino įvairiapusiškai atskleisti 3-iojo šaulių bataliono lemties puses. Neminint straipsnių Suomijos laikraščiuose, daug medžiagos pateikiama keliose monografijose: Suomijos diplomato Georg Achates Gripenberg „Lifgardete 3. Finska skarpskyttebataljon 1812–1905“ (Helsingfors, 1905); Torsten Costiander „Finska gardet 110 ar“ leidinyje „Suomen sotilasaikakauslehti – Finsk Militärtidskrift“, 1922, N:o 9; August Schauman „Kuudelta vuosikymmeneltä. Muistoja elämän varrelta II“ (Porvoo, 1967); P. Huhtala „Suomen valkoinen kaarti. Lyhyt esitys Suomen Kaartin (Henkivartioväen 3. Suomen tarkk`ampujapataljoonan) ja Suomen valkoisen kaartin historiasta“ (Helsinki, 1935). Apie minėtą šaulių batalioną savo darbuose rašė Hugo Schulman, Arno Forsius, Oiva Turpeinen, Adolf Törngren, Jukka-Pekka Lappalainen ir kt. Gvardijos likimą Lietuvos žemėje tarpukario metais dalykiškai nušvietė Lietuvos generalinis konsulas Helsingyje Ragnar Öller dviejuose straipsniuose, paskelbtuose žurnale „Hakkapeliita“ 1933 m. Tačiau daugiausia pasidarbavo XX a. pabaigoje Lietuvos bičiulis istorikas Erkki Hämäläinen, išanalizavęs Suomijos archyvuose išlikusius dokumentus ir pateikęs beveik visų Rokiškyje, Skapiškyje ir Ukmergėje mirusių ir ten palaidotų suomių kareivių duomenis. Naudota įvairi archyvinė medžiaga: Suomijos gvardijos mirusių ir palaidotų karių registrai, 1854–1856 m. Rusijoje mirusių ir palaidotų kareivių registras, Suomijos gvardijos 1855 ir 1856 m. įsakymų knygos, ypač to bataliono kasdienių mirčių pranešimai („*afföres ur rullor och förslog*“).

Skelbtuose darbuose ir straipsniuose šiek tiek įvairuoja statistiniai duomenys, paprastai imti tik iš vienokio ar kitokio šaltinio. E. Hämäläinenas pirmiausia grįžo prie archyvinių pirminių šaltinių ir, derindamas publikuotus bei archyvinius duomenis, pateikė daug tikslesnį Suomijos gvardijos karių likimo vaizdą, nors absoliučiai tikslaus, matyt, ir nebus įmanoma pateikti.

Lietuvoje šiek tiek žinių paliko vyskupas Motiejus Valančius, diplomatas Ignas Šeinius, Lietuvai atgavus nepriklausomybę straipsniuose (pvz., Skrodenis S. Suomių kareivių kapas Skapiškyje, *Mokslas ir gyvenimas*, 1993, Nr. 8, p. 8) bei monografijoje „Lietuvos ir Suomijos draugija 1927–2000“ (Vilnius, 2007) rašė šio straipsnio autorius.

2.

Prasidėjus 1853 m. Krymo, arba Rytų, karui – Rusijos karui su Osmanų imperija bei jos sąjungininkais – Didžiąja Britanija, Prancūzija ir Sardinija, nors ir būdama toli nuo pagrindinių karo veiksmų, Suomija neliko nuošalėje nuo to proceso kaip Rusijos imperijos padalinys. Tiesa, Suomijos gvardijos vaidmuo buvo nežymus, tačiau, kaip matysime, karių žūtys buvo nepaprastos. Vis dėlto planuota, kad tam tikru momentu rusų–turkų kare batalionas dalyvaus kovose ir pralies kraują už carą.

Jau 1853 m. vasario mėnesį imta ruošti: sustiprėjo muštras, parado treniruočių, uniformų patikrinimas buvo programos dalis Helsingyje. Žodžiu, vyko žiemos pratybos. Dėl dalyvavimo paraduose kareiviai buvo atpratę šaudyti, naudoti pasenę ginklai, todėl tam skirta daugiau dėmesio, taip pat atnaujinta ginkluotė – dalis senųjų šautuvų pakeista naujais.

Rimtas pasiruošimas prasidėjo 1853 m. lapkričio mėnesį. Ruošiantis Peterburgo gynybai, rusų pastiprinimai ėjo į Výchborgą (suom. Viipuri): ledu gabentos patrankos, parakas, maisto atsargos. Ir Suomijos batalionas gavo įsakymą pasiruošti karui. Ši žinia vis dėlto nelietė Suomijos gynybos, o įsakyta 1854 m. kovo 14 d. atžygiuoti į Peterburgą. Kiekvienoje gvardijos kuopoje (jų tuo metu buvo keturios) buvo 215 šaulių ir reikiamas kiekis karininkų, puskarininkų, signalininkų, muzikantų ir vežikų. Visų nuostabai, tą dieną turėjo atvykti pats caras patikrinti helsinkiečių ginkluotės ir pasiruošimo karui.

Kitą dieną Senato aikštėje caras su sūnumis priėmė Suomijos gvardijos parada, stebėjo rikiuotės tiesumą, apžiūrino kiekvieną karį ir kad kiekviena saga būtų užsegta, kaip reikalauja statutas. Imperatorius buvo patenkintas ir linkėjo sėkmės.

Po caro apsilankymo batalionas ėmė ruošti išvykimui. Dvi pasiruošimui skirtos savaitės atrodė per trumpas laikas, mat reikėjo pakrauti gurguoles, sutvarkyti ginkluotę, surinkti didelį skaičių arklių. Kadangi dabar buvo tėvynės likimo klausimas, išvykimas švestas kaip patriotinė šventė – surengti iškilmingi pietūs kareiviams ir žemiausiam personalui, o kovo 16 d. – aukščiausios vadovybės ir karininkų bei valstybės veikėjų atsisveikinimo šventė, kurioje švedų kalba sugiedotas būsimasis Suomijos himnas „Maamme“ (Mūsų šalis)¹.

Apskritai nors gvardijos tikslas buvo karas, tačiau jos išsiruošimas žygiui vyko šventiškoje aplinkoje, palydimas net paties imperatoriaus bei jo šeimos. Tai tarsi paslaptingas aukštesnių jėgų diktuojamas atsisveikinimas su gimtuoju kraštu ir artimaisiais.

1854 m. kovo 18 d. Suomijos gvardija (apie 900 vyrų) Peterburge pasiruošė žygiui: ryte pasimeldė, generolas leitenantas Anders Edvard Ramsay (1799–1877) dar kartą patikrino bataliono karius, priminė pagarbą carui ir tėvynei, pagarbą vėliavai ir suomių vardui. Vis dėlto gvardijai niekada neteko ginti savo šalies pakrančių, ežerais nusėto savo krašto.

Balandžio 8 d. pasiekė Vyborgą, kur buvo šiltai sutikti. Nors ruošiasi ginti Peterburgą, tačiau bataliono užduotis buvo kita – rūpintis caro šeimos apsauga. Todėl jie persikėlė į Peterhòfą, čia juos dar aplankė caras, taip pat atšventė gvardijos 25-erių metų sukaktį.

Peterhofe išbuvo ilgai – visą vasarą. Tik 1854 m. rugsėjo 21 d. iš Carskoje Selo šaulių ir granadierų dalys išžygiavo pro Gátčiną, Lùgą bei Pskòvą ir pasiekė Daūgpilį, iš kur pro Novoaleksandrovską (Zárasus) turėjo keliauti į Lenkiją (į Ščiuciną). Batalioną sudarė 4 kuopos, kiekvienoje po 215 vyrų. Batalione buvo apie 100 karininkų ir puskarininkų, kelios dešimtys muzikantų bei apie 80 kitų asmenų. Arklių apie 80, kurių daugumą sudarė ristūnai. Taigi Apsaugos 3-iojo Suomijos šaulių bataliono pajėgas, išvykstančias į Krymo karą, sudarė daugiau kaip 1 000 vyrų². Šis žygis lėmė bataliono likimą: nors jie nematė priešų net šešėlio, tačiau nuo

¹ Plačiau apie pasiruošimą žr.: Gripenberg G. A. *Lifgardete 3. Finska skarpskyttebataljon 1812–1905*, (Helsingfors, 1905, siv. 150–155; Hämäläinen E. Suomen Kaarti Liettuassa vuosina 1854–1855, [1992], siv. 1–2, rankraštis iš *S. Skrodenio asmeninio archyvo*; Ekman T. *Suomen Kaarti 1812–1905*, Jyväskylä, 2006, siv. 177–187.

² Iš Suomijos gynybos ministrės Elisabeth Rehn 1992 m. liepos 9 d. laiško S. Skrodeniui, mašinraštis iš asmeninio *S. Skrodenio archyvo*.

pat Peterburgo lydėjo karių mirtys. Gal ir dėl to pakeista žygio kryptis: lapkričio 8 d. gautas įsakymas pasukti į vakarus ir vykti į Rokiškį, kur planuota žiemoti.

Apskritai Suomijos gvardiją nuo pat jos įsikūrimo naikino ne priešai, o ligos. 1831 m., kai ji per Lietuvą žygiavo malšinti sukilimo Lenkijoje, nuo choleros mirė apie 400 kareivių. Dizenterijos epidemija vargino ir 1849 m. žygyje į Vengriją, kurios ir nepasiekė sustoję Brest Litovske. Ne išimtis buvo ir šis žygis, kuriame, kaip vėliau pamatysime, išmirė didesnioji bataliono vyrų dalis.

Į Rokiškį atvyko lapkričio 13 dieną. Štabas ir pirmoji kuopa įsikūrė Rokiškyje, o kitos trys kuopos – aplinkiniuose miesteliuose ir kaimuose: 2-oji kuopa Panemunyje ir aplinkiniuose kaimuose, 3-ioji Pandėlyjė ir aplinkiniuose kaimuose, o 4-oji Skapiškyje ir aplinkiniuose kaimuose³.

Rokiškyje sergamumas smarkiai padidėjo, siautė cholera ir šiltinė – vidurių, dėmėtoji (dokumentuose tie skirtumai mažai išryškunami, nurodoma tik *tifus*). Daug ką lėmė nepritaikyta šaltam orui apranga: apsiaustas buvo labai ankštas, pilvas likdavo mažai pridengtas, atšaldavo ir kareiviai skundėsi pilvo skausmais. O apavas buvo toks prastas, kad kareiviai vaikščiojo permirkusiomis kojomis rudens ir ypač žiemos šaltyje. Jau Rokiškyje įsakyta sargybiniais ir siuončiamiams į ligoninę kareiviams duoti vilnonius apsiaustus ir puskailinius. Juokauta, kad aprenčia ne gyvuosius, o mirusiuosius. Gana vaizdingai rusų mentalitetą rodo vieno Rusijos pėstininkų gvardijos vado generolo Sergejaus Sumarokovo įsakymas kariuomenei, kuriuo brukama į Suomijos gvardijos karininkų galvas, jog jie turį griežtai prižiūrėti, kad šalmai, kišenės ir diržai būtų deramai sutvarkyti. Ta aplinkybė, kad sirgo visas batalionas ir pusė kareivių gulėjo mirties patale, visai nedrumstė generolo ramybės⁴.

Išsklaidyti po įvairias vietas kareiviai buvo nepatenkinti, jiems trūko bendravimo. Todėl nuo gruodžio pradžios apylinkėse gyvenusius kareivius kartą per savaitę sukviisdavo į „kuopos namus“, leisdavo pabendrauti, duodavo išgerti taurelę degtinės, pavalgyti mėsos sultinio ir košės. Maistas buvo prastas. Rokiškyje batalionas turėjo savo kepėją ir duoną bei sausainius kepė patys. Du kartus per savaitę duodavo po gabalėlį mėsos.

Žiemojimo programoje taip pat buvo pratybų, į kurias įėjo šaudymo treniruotės. Nuo 1855 01 07 rengtos du kartus per savaitę, kai leido oras, ne tik kuopos aplinkoje, bet ir kitose vietose, gavus miestelio valdžios leidimą. Kiekvienas kareivis gaudavo po tris patronus ir pirmiausia šaudavo į taikinį už 400 žingsnių, paskui – už 600 ir galop už 800 žingsnių⁵.

Ligoniai iš pradžių guldyti į Rokiškyje veikusią bataliono ligoninę, vadintą kunigaikščio Tyzenhauzo ligonine. Dėl menkų susirgimų vaistai išduoti kuopų vadams. Kai sergančiųjų labai smarkiai daugėjo, ligoninėje nebeliko vietos. Todėl 1855 m. sausio viduryje atidarė papildomą ligoninę Skapiškyje dominikonų vienuolyne, kuris po 1831 m. sukilimo paverstas kareivinėmis. Atidarius ligoninę atsiųstas karininkas prižiūrėti

³ Hämäläinen E. Suomen Kaarti Liettuassa..., siv. 3; Öller R. *Liettuan lipunkantaja Suomessa*=Lietuvos vėliavnešys Suomijoje, Helsinki, 2004, p. 79–80.

⁴ Öller R. Suomen kaarti taistelussa tautia vastaan. Sodan uhrin uinumassa nykyisen vapaan Liettuan mullassa, *Hakkapeliitta* (Helsinki), 1933, N:o 43, siv. 1279; Öller R. Suomijos gvardija kovose su ligomis, *Mokslas ir gyvenimas*, iš suomių kalbos išvertė S. Skrodenis, 1993, Nr. 8, p. 8–9; Hämäläinen E. Op. cit., siv. 3.

⁵ Hämäläinen E. Op. cit., siv. 4.

tvarkos. Iš pradžių dirbo leitenantas Ernst Wörnholm, jam susirgus – praporščikas (*vänrikki*) Constantin Linder (1836–1908) ir leitenantas Birger Agricola. 1855 02 23 vyriausiuoju prižiūrėtoju paskirtas kapitonas Carl E. von Schantz, tas pareigas ėjęs ligi kovo 27 dienos, kai pagijęs atgal grįžo Wörnholm.

Ligoninėje vyriausiu prižiūrėtoju dirbęs karininkas turėjo du kartus per savaitę pateikti raštu raportą apie būklę ligoninėje, susirgusiųjų pavardes bei pasikeitimus ligoninės buhalterijoje: priimti ligoniai, išgiję ir nuo ligų mirę. Raportai sutankėjo kovo pradžioje – ligoninės budėtojas privalėjo kiekvieną vakarą pateikti raportą budinčiam karininkui. Vyr. prižiūrėtojas turėjo stebėti, kad ligoninės maistas būtų gerai paruoštas ir kad jis būtų išduodamas pagal gydytojo nurodymus. Ligonio maisto porcija kainavo $14\frac{1}{4}$ sidabrinės kapeikos, o išgijusiam ir ligoninės aptarnaujančiam personalui – 10 sidabr. kapeikų. Vyr. prižiūrėtojas su pagalbininkais bataliono ligoninės vardu sudarinėjo maisto gavimo, kapo duobių kasimo, karstų dirbimo sutartis. Bataliono vadas Casimir von Kothén (1807–1860) pats atvyko vasario 17 d. į Skapiškio ligoninę patikrinti, ar viskas kaip reikiant.

Skapiškyje vyr. gydytoju dirbo medicinos mokslų licenciatas seniausias bataliono gydytojas Georg Gustaf Winter, vėliau aktyviai dalyvavęs Suomijos Raudonojo Kryžiaus veikloje bei 1877–1878 m. dirbęs Turkijos kare Balkanuose. Skapiškyje jis turėjo nustatyti, kokios yra tinkamiausios priemonės ligoninės darbe. Antruoju gydytoju dirbo jauniausias bataliono gydytojas Otto Blafield. Jie abu buvo susirgę, bet pagijo. Be to, gruodžio mėnesį keletą kartų ligonius lankė vietinis, baigęs praktiką gydytojas Baranoffski, kurį Linderis pripažino sumaniu gydytoju⁶.

Esant tokiai masiškai epidemijai, trūko gydytojų. Vyriausiasis vadovas (direktorius?) medicinos mokslų licenciatas Lars Henri Törnroth (Tiornrūt) bandė jų prisivilioti iš Suomijos išlaisvinant nuo vietinių pareigų ir mokant per dieną 8 sidabrinis rublius, skiriant pašarą keturiems arkliams.

Ligoninėje dirbo bent du jaunesnieji rusai felčeriai. Vienas jų Aleksandras Jurjevičius mirė kovo mėnesį Skapiškyje. Gruodžio mėnesį gvardijoje dirbo ir viena seselė Florence Nightingale, dieną naktį prižiūrėjusi sunkius ligonius. Kadangi felčerių labai trūko, 1855 03 09 dienos įsakymu nurodyta iš kiekvienos kuopos atrinkti raštingus kirpėjus ir bataliono ligoninėje, vadovaujant vyresniajam gydytojui, mokyti juos felčeriui reikalingų darbų: ruošti vaistus, tvarstyti, rageliais nuleisti kraują, dėti dėles, ispaninių vabalų pleistrą ir kt.; jie privalėjo išmokti vaistų pavadinimus ir teisingai juos užrašyti bei padalyti dozes pagal vaistininko nurodymus ir t. t.

Bataliono pamokslininkas Juho Fredrik Grönlund ligoninėje dirbo ir kaip pastorius, teikė ligoniams ir mirštantiesiems dvasinę palaimą, organizavo laidotuves.

Jau Rokiškyje kėlė problemų staigios kareivių mirtys, o šaltis trukdė greitai laidoti didelį mirusiųjų skaičių. Išskasti kapų duobes buvo sunku, tad kasdavo negilias.

Ta pati problema dar aktualesnė tapo Skapiškyje, nes čia mirtingumas buvo nepaprastai didelis. 1855 m. sausio 7 d. bataliono įsakyme pažymima, kad nepaisant ankstesnio potvarkio, kapų duobės bažnyčios kapinėse kasamos

⁶ *Ten pat*, siv. 8–9.

nepakankamai gilios, todėl vengiant baudų jas būtina kasti trijų aršinių (213 cm) gylio. Po mėnesio kitu potvarkiu nurodoma, kad lavonų nelaidotų negalima laikyti ilgiau kaip tris paras. Kadangi duobes kasti buvo labai sunku, mirusieji paprastai bent tris paras laikyti bažnyčios rūsiuose, kol būdavo iškasta nauja bendro kapo duobė⁷. Motiejus Valančius minėjo, kad vėliau mirusieji laidoti nuogi be karstų.

Skapiškio ligoninėje mirusius karius laidojo prie miestelio buvusiame Totoriškių kaime ant aukštos kalvos. Ji žmonių pavadinta Švedūkalniu, mat jie buvo įsitikinę, kad čia laidoti ne suomia, o švedai. Visai suprantama, nes Suomijos gvardijoje visa tvarka ir komandos buvo švedų kalba, nors caras Nikolajus I 1826 m. įsakė komandas švedų kalba pakeisti suomiškomis ir rusiškomis. 1829 m. įsakyta, kad komandų kalba būtų pakeista į rusų kalbą. Istorikai nurodo, jog rusai bataliono karininkus laikė švedais⁸. Kad jie buvo ne suomia, rodo ir pavardės. Be to, ir kareiviai (istorikai juos kartais vadina rekrutais), kaip nustatė istorikas E. Hämäläinen, beveik ištiesai buvo iš pietvakarinės, vakarinės ir centrinės Suomijos, kur daugiausia gyveno švedakalbiai suomia.

Turimais duomenimis, Skapiškio ligoninėje gydėsi apie 600 kareivių, iš kurių 220 nepavyko išgelbėti – juos palaidojo ant kalvelės Totoriškių kaime, gyventojų pavadintos Švedukalniu (dabar ir kaimas vadinasi Švedukalniu). Ant bendrųjų kapų gyvi likę likimo draugai pastatė paminklą – granito plokštę su įrašais lotynų ir suomių kalbomis.

Tekstas suomių kalba, iškaltas gotiškais rašmenimis, skelbė:

*Tässä lepäövät
220 miestä
Henkivoartiain Suomalaisesta Tarkkampuja
Patalionasta, Jotka Sotawuonna 1855 antoivat
kulkutaudin uhreina Heralle Hengensä
Jälkeen-jääneet Sotakumppanit nostivat
Muisto Merkin*

(Čia ilsisi 220 vyrų iš Suomijos Asmens apsaugos šaulių bataliono, kurie 1855 karo metais, kaip epidemijos aukos, atidavė savo sielas Viešpačiui. Likę gyvi žygio draugai pastatė paminklą, pagerbdami jų atminimą.)

Lotyniškas tekstas apačioje buvo toks:

*Hic requiescunt
CCXX milites ex cohorte
praetoria Finnica
Hostiae epidemiae typhosae anno Gratiae
MD CCCLV
Lugents sodales hoc monumentum
consecraverunt*

(Čia ilsisi 220 karių iš pretorinės suomių kohortos, tapusių šiltinės epidemijos aukomis 1855 Viešpaties malonės metais. Paminklą paskyrė liūdintys bendražygiai.)

⁷ *Ten pat*, siv. 10.

⁸ Virankoski P. *Suomen historia. Ensimmäinen osa*, Helsinki, 2001, siv. 419.

M. Valančius „Pastabose pačiam sau“, remdamasis šaltiniais ir žmonių pasakojimais, rašė, kad karių gyvenimas nebuvo nei ramus, nei laimingas. Jie tarpusavyje nesugyvenę, mušdavęsi, ir karininkams sunkiai bevavykdavę nuraminti pavaldinius. Galima spėti, kad matydami taip negailestingai siaučiančią epidemiją, kariai suvokė gyvenimo beprasmybę. Dabar jie jau nesijautė esą Rusijos imperijos patriotais, kaip kad 1831 ir 1849 m., kai vyko malšinti sukilimų Lenkijoje ir Vengrijoje, ir neįtę jokios pareigos kariauti už savo šalies ribų. Be to, ir gyvenimo sąlygos buvo sunkios. Kaip rodo duomenys, rezignacija buvo juntama ir vėliau, kai kareiviai jau žygiavo namo ir dėl ligų gydėsi Vilniuje rusų ligoninėje. Lenkų medicinos daktaras, keliautojas, lenkų rašytojas bei 1831 metų sukilimo dalyvis Teodor Stilichon Tripplin (slapyvardis Teuttold) (1812–1881) 1855–1856 m. stažavosi Vilniaus ligoninėse ir knygoje „Dziennik podróży“ rašė: „Suomiai išsiskyrė iš kitų veido išraiška, kurią rodė krašto ilgesys, nostalgija – liga, kuri man buvo pažįstama iš savo patirties.“⁹

XIX a. ir vėliau Lietuvoje buvo gyvi pasakojimai apie švedų piktadarybes Lietuvoje, juo labiau, kad tautosakoje bei padavimuose išorės priešai visuomet vaizduojami sutirštintomis spalvomis: jie labai žiaurūs, gyveną ne kaip visi, o urvuose ir pan. Be abejo, ir minėtus suomių gyventojai laikė anų laikų švedų kareivių palikuonimis ir nerodė palankumo. Apie tą folklorinę tradiciją byloja ir M. Valančiaus pastabos apie Skapiškyje masiškai mirusius suomių kareivius. „Pastabose pačiam sau“ jis idėjo tokį pasakojimą: „Vienas finas, mirtinos ligos į patalą paguldytas, tarė savo draugams: Ar žinote ką, broliai? Kai gavome įsakymą eiti į Lietuvą, tarė mano senas tėvas: Sūnau, kai sustosite Lietuvos žemėje, nieko pikta nedarykite jos gyventojams, nes mūsų bočiai, Karolio XII ten nuvaryti, labai blogai, be širdies su jais elgės. Dėlto Dievas nubaudė patį Karalių, pažemino Švedų valstybę ir jus gali nubauti. Mirštame kaip musės, nuodais papenėtos, o tos vietos žmonės nemaž neserga ir nemiršta. Argi tai ne Dievo bausmė mums? Tai pasakęs numirė.“¹⁰

Atidarius didelę ligoninę Skapiškyje ir ten perkėlus daugumą sergančiųjų, Rokiškyje sergamumas ir mirtingumas nemažėjo. Istoriko E. Hämäläineno duomenimis, Rokiškyje mirė 54 vyrai (daugiausia šauliai, du muzikantai, du vežėjai ir vienas puskarininkis)¹¹. 1855 02 22 gautas įsakymas skubiai iš Rokiškio persikelti į Ukmergę. Prieš išvykstant batalione teliko tik dvi kuopos, kurios vasario 25 išžygiavo į Ukmergę ir ją pasiekė kovo 4 dieną. Nepaisant persikėlimo bataliono ligoninė liko Skapiškyje, bet naudota ir Ukmergės miesto ligoninė. Ukmergėje juos pasiekė žinia apie caro Nikolajaus mirtį ir čia bataliono kariai davė ištikimybės priesaiką naujam valdovui Aleksandrui II.

Balandžio pabaigoje Skapiškio ligoninė buvo uždaryta, o ten buvę 9 ligoniai perkelti į Ukmergės miesto ligoninę. Skapiškyje ant Totoriškių kaimo kalvos liko bendras 220 palaidotų suomių kareivių kapas su jų atminimui pastatyta granitine plokšte. Tik po 140 metų šių eilučių autoriaus ir kruopštaus suomių istoriko E. Hämäläineno darbo dėka išaiškinti visi palaidotųjų kareivių duo-

⁹ Tripplin T. S. *Dziennik podróży po Litwie i Żmudzi odbytej w 1856 roku*, Wilno, 1858, t. 1, cituota iš interneto.

¹⁰ Valančius M. *Pastabos pačiam sau*, Klaipėda, 1929, p. 80–81.

¹¹ Hämäläinen E. Rokiškissa vuonna 1854–1855 Krimin sodan aikana kulkutauteihin kuoleet Suomen Kaartin sotilait, jotka on sinne myös haudattu, rankaštis, iš S. *Skrodenio asmeninio archyvo*.

menys, apimą net dešimtį punktų: pavardė ir vardas (net šnekamojoje kalboje vartota pravardė), gimimo metai, gimimo vieta, mirties data, karinis laipsnis, kuopa, kareivio numeris būryje (*ruotunumero*), socialinė padėtis, paskutinis užsiėmimas prieš ateinant į gvardiją. Visa tai E. Hämäläinenas paskelbė 1993 m. moksliniame žurnale „Genos“¹². Po tokio archyvinio darbo palaidotieji Skapiškyje tapo žinomi. Be to, šie dokumentai privertė miestelio ir rajono gyventojus bei kai kurioms rašiusiuosius apie šį kapą pakeisti nuomonę, kad čia palaidoti ne švedai, o suomiai.

Bet gvardijos žygis tęsėsi, tęsėsi ir mirtys, nors į Ukmergę persikelta su didelėmis viltimis.

Vienas gvardijos karininkas Suomijos „Oficialiame laikraštyje“ (*Virallinenlehti*), 1855 m. birželio 6 d. numeryje, taip aprašė naująją gyvenamąją vietą: „*Vilkmergė yra nedidelis, mielas miestelis su mažais namais, gražiais sodais, nuostabiomis lenkaitėmis ir jaunomis žydėmis, turinčiomis ugnimi žėrinčias akis ir mažytes rankas, kurias jos plauna du kartus per mėnesį. Jau atėjo pavasaris (laiškas rašytas gegužės 20 d.), gamta paskendusi žieduose ir lakštingalos taip nuostabiai čiulba šiltomis tamsiomis naktimis.*“¹³ Galima spėti, jog kareivis buvo nusiteikęs romantiškai, bet bataliono būklė buvo toli gražu ne romantiška, o tiesiog tragiška. Iš ligos nuvargintų kareivių sudaryta atskira „silpnųjų dalis“ ir įkurdinta Nūotekų kaime už 8 kilometrų nuo Ukmergės, kur jie jaunesniojo gydytojo Blafieldo buvo gerai prižiūrimi. Kaip rodo istoriko E. Hämäläineno surinkti duomenys, Ukmergėje mirė 97 vyrai¹⁴.

Dėl didelio karių mirtingumo batalionui sumažėjus ligi pavojingos ribos, rūpintasi jį papildyti. Gegužės 5 d. įsakyme pranešama, kad iš bataliono rezervo Suomijoje atsiunčiama 230 vyrų (jie atvyko gegužės 16 d.). Tačiau greitai paaiškėjo, kad šitie vyrai taip pat ėmė sirgti ir gali tekti ieškoti naujo papildymo¹⁵.

Kai susirgimų nemažėjo, gautas įsakymas vykti į pietus, į Baltarusiją. Gegužės 29 d. išvyko iš Ukmergės, ligoninėje palikę 52 vyrus. Bet epidemija nesitraukė ir žygyje. Per Vilnių, Ljūdą ir Volkoviską po trijų savaitių (birželio 27 d.) atvyko į Porosovą, kur apsistojo neribotam laikui, kol apsiramins ligos. Bet susirgimai nesiliovė ir batalionas patraukė į Derečiną. Čia susirgimai paūmėjo, tad jie jau nebevyko į Gařdiną ir kantriai laukė nežinodami savo likimo. Pagaliau rugsėjo 29 d. gautas įsakymas grįžti į Suomiją. Batalionas spalio 7 d. išžygiavo iš Derečino, kur ligoninėje paliko 45 ligonius. Į Suomiją grįžo beveik tuo pačiu keliu – per Vilnių, Daugpilį, Luga, Gatčiną, Pūlkovą ir Peterburgą, kiekvienoje vietoje palikdami ligonių. Žygis užtruko beveik metus, kol Suomijos gvardijos 3-iojo šaulių bataliono likučiai pasiekė Helsinkį. Net 1856 m. birželio mėnesį, kai batalionas jau buvo Karelijos sąsmaukos Uudenkirkko vietovės vasaros stovykloje, sirgo 141, o spalio mėnesį dar 108 kareiviai. G. A. Gripenbergas suskaičiavo, kad per dvejus su puse metų, kai Suomijos gvardija buvo žygyje, būta 1 677 susirgimų¹⁶.

Jau bandoma suskaičiuoti bendrus bataliono nuostolius, nors dar ne

¹²Hämäläinen E. J. Eräs Suomen Kaartin sotilashauta Liettuassa Krimin sodan ajalta, *Genos*, Helsinki, 1993, N:o 1, siv. 15–33.

¹³Öller R. Suomen kaarti Liettuassa..., siv. 1280; Öller R. *Liettuan lipunkantaja Suomessa*, p. 80.

¹⁴Hämäläinen E. Ukmergessa (Wilkomirissa) vuonna 1855 Krimin sodan aikana kulkuteuteihin kuolleet Suomen Karttin sotilat, jotka on sinne myös haudattu, rankrašitis, iš *S. Skrodenio asmeninio archyvo*.

¹⁵Gripenberg G. A. *Lifgardete...*, p. 168; Hämäläinen E. Suomen Kaarti..., siv. 12–13.

¹⁶Gripenberg G. A. *Lifgardete...*, p. 164.

visai tiksliai. Pateikiama, kad mirė 3 karininkai, vienas kariuomenės tarnautojas ir 654 šauliai. Iki sudarant taiką 1856 m. kovo 30 d., dar prieš grįžtant į Helsinkį mirė 75 vyrai. Oficialiai karo metu mirusiais laikomi 658 kareiviai. O dar liko sergantys rusų armijos ligoninėse ir lazaretuose, iš kur nė vienas negrižo. Spaudoje skelbiama apie 154 vyrų dingimą, nes nėra žinių apie jų mirtį. Todėl bendras mirusiųjų skaičius viršija 800¹⁷. Į Helsinkį sugrižo tik apie 200 išvargusių, pasiligojusių kareivių. Taigi Lietuvos žemė priglaudė šimtus bataliono kareivių, bet dalies jų pėdsakus išsaugojo tik prie Skapiškio esanti Totoriškių kaimo kalva, pavadinta Švedukalniu, o kitus jų kapus Rokiškyje ir Ukmergėje sunaikino laikas ir žmonės.

3.

Suomių kareivių kapas Skapiškyje buvo vienas svarbių politinių ir kultūrinių akcentų XX a. pradžioje, davusių pagrindą kalbėti apie lietuvių ir suomių istorijos vingius, visai nepaisant tų toli gražu nedraugiškų žygių, kuriuos būtų turėjęs vykdyti carinės Rusijos imperiškų tikslų stumiamas į Lietuvą atžygiavęs Suomijos gvardijos šaulių 3-iasis batalionas. Kaip pastebėjome, mirtis negailestingai išskynė juos Lietuvos žemėje ir liko tik kapai kaip tragiško likimo žymės. Tik barbarai ardo kapus, neduodami ramybės mirusiesiems. Mūsų seneliai paprastai nenaikindavo kapų, jei šie buvo pažymėti kokiais nors ženklais. Tokį ženklą – granitinę plokštę su atitinkamais užrašais – turėjo ir Skapiškyje ant kalvos, vadintos Švedukalniu, šalia katalikų kapų bendras suomių kareivių kapas.

Nors M. Valančius užrašuose apie šį suomių šaulių bataliono buvimą ir mirtis Skapiškyje buvo kai ką pasižymėjęs, tačiau tas pastabas perskaitėme tik 1929 m., kai Juozas Tumas paskelbė jas knygoje „Pastabos pačiam sau“. Iki to laiko į kapo būklę ir likimą, paskatinti suomių, dėmesį atkreipė Lietuvos politikai, stengdamiesi plėtoti draugiškus ryšius su Suomija. Lietuvos atstovas Suomijoje Ignas Jurkūnas-Šeinius 1922 09 21 raštu Nr. 1676 kreipėsi į Lietuvos užsienio reikalų ministerį:

„<...> Tik ką išėjo iš spaudos jau nebegyvenančio Suomijos žinomo istoriko ir visuomenės veikėjo AUGUST SCHAUMAN (tarti: šoman – S. S.) memorialai. Antroj dalyj tarp kitko aprašomi atsiminimai iš Suomijos gvardijos buvimo Lietuvoje Krymo karo metu 1854 ir 1855 m. Vienoj vietoje sakoma:

„Batalijono tarnyba rolėje caro sargybos Peterhofe pasibaigė 1854 m. rugsėjo m. pabaigoje, kai batalijonui buvo įsakyta vykti vakarų parubežin; kelionė tensės pusanthro mėnesio ar lig lapkričio m. vidurio, kol batalionas sustojo žiemai Rokiškio miestelyje ir jo apylinkėse, Kauno gub. Jau kelionėje batalijone kilo tifo epidemija, kuri Rokiškyje insigalėjo baisiausiai. Kaimyninio Skapiškio miestelio lazaretai buvo perpildyti suomių kareivių. Viso labo sirgo 600 vyrų. Viename bendrame kape Skapiškyje, kiek rodo tenai pastatytas pamėnklas, guli palaidota 220 suomių. Tik viena diena mirė 27 žmonės. Pagalios į vasario mėn. pabaigą tapo batalionas perkeltas Ukmergėn; buvo manoma, kad gal pagelbės vietos permaina. Batalionas buvo tiek sumažėjęs, kad galėjo keliauti tik dvi rikiuotė. Ukmergėje iš tiesų padėtis ėmė po truputį gerėti.“

Aš norėčiau pasiūlyti Tamstai ir Lietuvos valdžiai teiktis pasirūpinti, kad

¹⁷Ten pat.

tos kapinės su paminklu, jei tai apleista, būtų pataisytos, aptvertos ir prižiūrimos. Lietuvos žinomas draugas dr. Georg Schaudman, reiksdago kairiojo švedų partijos sparno vadas, A. Schaumano sūnus, prašė sužinoti, ar nėra palaidota suomių kareivių ir kitose vietose, Skapiškio ir Ukmergės apylinkėse*.

Jei Lietuvos valdžia teiktusi atkreipti į visą tai domės ir pavestų, gal Krašto Apsaugos Ministerijai, surasti suomių kareivių kapinės ir jas tinkamai prižiūrėti, padarytų tai mums palankioje Suomijoje be galo gero įspūdžio ir iššauktų dėkingumą jausmų. Suomijos visuomenėje savo kariuomenės istorija ir jos vardas labai gerbiami ir iš mūsų pusės nors ir maža pagarba jos sūnams, žuvusiems nuo sunkios ligos Lietuvoje, nebus užmiršta <...>“¹⁸

Užsienio reikalų ministerijos Rytų departamento direktorius Jonas Aukštuolis (1885–1949) 1922 m. gruodžio 9 d. kreipėsi į Vidaus reikalų ministeriją prašydamas „daryti atitinkamus žygius jų [kapų] suradimui, apsaugojimui ir prižiūrėjimui, jeigu rastų kokias nors žymes apie kapų buvimą nurodytose vietose“¹⁹. Viršininkai pavedė darbą atlikti milicijai ir klebonams. Rokiškio apskrities milicijos I nuovados viršininkas, remdamasis senų žmonių pasakojimais, pranešė, kad „visi mirusieji nuo tifos suomių gvardijos kareiviai palaidoti ant Rokiškio parapijinių kapinių, kurie atskirai nėra aptverti“. Taip pat paaiškėję, kad toje vietoje seniau buvusios liuteronų kapinės ir dabar tas plotas „didumo 20 žingsnių ilgio ir 10 žingsnių pločio“ įeinąs į bendrą R. katalikų kapinių plotą. „Jokių stovyklų arba paminklų viduje nėra. Buvo pastatyti tuojau po palaidojimui prie kiekvienos duobės paprasti mediniai sulig tų laikų papročio kryžiuokai, kurie per tiek laiko supuvo <...>“. Vėliau toje vietoje laidoti kiti žmonės²⁰. Tai, rodos, bene vienintelė žinia apie suomių karių palaidojimo vietą Rokiškyje.

Skapiškio klebonas kun. M. A. Prialgauskas atsakyme 1923 m. vasario mėn. pakartojo vysk. M. Valančiaus „Pastabose pačiam sau“ esantį suomių karių kapo aprašymą, tik pažymėjo, jog dabar suomiškos raidės granito plokštėje esančios išdilusios²¹. Nei Ukmergėje, nei jos apylinkėse suomių karių palaidojimų nesurasta²². Ukmergiškių atsakymas dvelkia abejingumu – atrodo, kad ir neieškota.

Apie gautas žinias Tikybų departamentas 1923 m. balandžio 10 d. raštu Nr. 281 pranešė vidaus reikalų ministeriui Kazimierui Olekai, tarp kitko primindamas, jog suomių kapą Skapiškyje būtų galima aptverti, atnaujinti paminklą, „tik šiam dalykui reikalingos tam tikros lėšos“. Departamentas manė, kad tokių lėšų turėtų surasti Užsienio reikalų ministerija²³. Bendru 1923 m. balandžio 13 d. raštu vidaus reikalų ministeris ir Tikybų departamento direktorius kreipėsi į Ministrų Pirmininką, prašydami pasiūlyti suomių kareivių kapo Skapiškyje sutvarkymo klausimą apsvarstyti Ministrų kabineto posėdyje, gal Užsienio reikalų ar Krašto apsaugos ministerija rastų tam reikalui lėšų²⁴.

* Kalbama apie žurnalisto Augusto Schaumano (1826–1896) atsiminimus „Från sex xrtionden“ (I–II, Helsingfors, 1892–1894), kurių antrąją laidą su iliustracijomis parengė ir 1922 m. išleido jo sūnus Georg Schaudman (1870–1930) – bibliotekininkas, Suomijos parlamento narys, atstovavęs švedų liaudies partijai. Jis artimai bičiuliauosi su Lietuvos atstovais Suomijoje – Ignu Jurkūnu-Šeiniumi ir Jurgiu Savickiu. Per juos ir atkreipė Lietuvos vyriausybės dėmesį į suomių kareivių kapus Lietuvoje. *Aut. pastaba.*

¹⁸ Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – LVIA), f. 377, ap. 92, l. 122; Skrodenis S. *Lietuvos ir Suomijos draugija 1927–2000*, Vilnius, 2007, p. 43–44.

¹⁹ LVIA, ten pat, l. 119.

²⁰ Ten pat, l. 128.

²¹ Ten pat, l. 127.

²² Ten pat, l. 126, 130, 131.

²³ Ten pat, l. 135.

²⁴ Ten pat, 136.

Matyt, Ministerių kabinetas išsprendė lėšų klausimą, kapas buvo sutvarkytas, granitinė plokštė atnaujinta, o kapą prižiūrėti apsiėmė vietinė Šaulių sąjungos rinktinė. Žmonių prisiminimuose yra kitokių žinių. Teigiama, kad apie 1925 m. (kitur apie 1930 m.) buvę atvykę švedai (tikriausiai suomia), atnaujinę ir patvarkę (kiti nurodo, kad padirbdinę naują) paminklą, plokštę pakėlę ir pastatę, kad būtų pasvirusi, ant kalnelio pasodinę beržų. Arčiausiai gyvenusiam Aleksui Baltrūnui palikę pinigų, kad jis prižiūrėtų kapą²⁵.

Suomių kareivių kapas Skapiškyje prisimintas ir įkuriant Lietuvių–suomių draugiją 1927 m. Draugijos įkūrimą lydėjo išpūdingas propagandinis renginys, kurio pagrindinis organizatorius ir siela buvo dr. generolas Vladas Nagevičius. 1927 m. gegužės 8 d. Kaune, Karo muziejaus sodelyje, suorganizuota didžiulė šventė, kurioje dalyvavo keli tūkstančiai lietuvių, taip pat svečių iš Suomijos. Tarp sveikinimų ir oficialių kalbų susirinkusiuosius labai sudomino V. Nagevičiaus pranešimas „Skapiškio suomių kapai“. Kas Skapiškio vardu kalbėjo, neaišku – ar pats V. Nagevičius, ar skaitė skapiškėno tekstą, ar pats Skapiškio atstovas. Jo viso teksto nepavyko aptikti, tačiau dalimi pasinaudota išvertus iš Adolfo Sabaliausko straipsnio suomių kalba, nes spaudoje pateikti atpasakojimai gerokai skiriasi:

„Brangūs broliai suomia, po didelių pastangų jūs kaip ir mes gavote nepriklausomybę. Stiprus prispaudėjas laikė abi tautas savo gniaužtuose ir tik rizikuodami savo gyvenimu įgyvendinome svajones. Jūsų, suomia, suteikta dvasinė pagalba mūsų laisvės kovose buvo reikšminga. Ateities

Suomių karių pagerbimas 1925 m. Iš Stanislavos Mažeikytės archyvo

²⁵Stuoka A. Gražinti pavogtą paminklą, *Švyturys*, 1989, Nr. 2, p. 20; Skrodenis S. Skapiškis ir Suomija, *Dienovidis*, 1991, Nr. 34, p. 3.

tikėjimo šviesa ir palankumu mus palaikėte sunkiomis dienomis. Mes, skapiškėnai, norime už tai atsidėkoti prižiūrėdami netoli miestelio esantį seną suomių kareivių kapą. Totoriškių kaimo kapinėse ilsisi 220 suomių šaulių bataliono (Suomen Kaartista) vyrų. Jie mirė nuo šiltinės Krymo karo metu 1855 m., kai Suomijos gvardija buvo apsistojusi mūsų tėvynėje. Liūdintys kareivių draugai ant kapo pastatė paminklą. Šiandien Skapiškio gyventojai susirinko prie kapo su vainikais ir gėlėmis, pagerbdami tolimąją Suomiją bei mūsų tėvynės žemėje atgulusius amžino poilsio suomių kareivius. Jei ten, Suomijoje, yra tų aukų palikuonių, mes mielai užtikriname, kad jų prosenelių kapai, esantys čia, Lietuvoje, mums, lietuviams, yra brangūs ir prižiūrimi. Nuo šiol kasmet Skapiškio šauliai ateis ant kapo padėti vainiko ir kalbomis pagerbti aukas bei jų tėvynę.²⁶

Kai Karo muziejaus sodelyje Kaune vyko Lietuvių–suomių draugijos įkūrimui skirtas mitingas, vietinė Skapiškio visuomenė po pamaldų bažnyčioje su Suomijos ir Lietuvos vėliavomis iškilminga eisena aplankė Totoriškių kaimo kapinėse esantį suomių karių kapą, padėjo gėlių (vainiką padėjo ir Karo muziejaus atstovas). Apie tai per radiją buvo painformuota Suomija, išsiųstos nuotraukos, kurių viena, greičiausiai iš tų iškilmių, išspausdinta žurnale „Hakkapeliitä“ (1933, N:o 43, siv. 1280). O Skapiškio miestelio atstovas iškilmėse pažadėjo ir ateityje globoti šitą kapą²⁷. Gražūs žodžiai ir pažadai lieka pažadais, o kiek paskui Lietuvių–suomių draugija ir patys skapiškėnai iki Antrojo pasaulinio karo rūpinosi tuo kapu, trūksta žinių. Vis dėlto retkarčiais jį aplankydavę suomia, vietos gyventojai padėdavę gėlių.

Po Antrojo pasaulinio karo paminklas tebestovėjo ant Švedukalnio,

Suomių karių
 pagerbimas 1927 m.
 Iš S. Mažeikytės
 archyvo

²⁶Sabaliauskas A. Suomi-harastusta Liettuassa. Piirteitä Kaunasin liettualais-suomalaisen yhdityksen toiminnasta, *Suomen Sotilas*, Helsinki, 1936, N:o 4, siv. 107; Skrodenis S. *Lietuvos ir Suomijos draugija...*, p. 39–40.

²⁷Skrodenis S. *Lietuvos ir Suomijos draugija...*, p. 45–46.

vešėjo suaugę beržai. Iš Totoriškių kaimo kilusi filologė Eugenija Vytautė Eidukaitienė 1964 m. vasarą nukopijavo nuo paminklo sunkiai beįskaitomą tekstą lotynų ir suomių kalbomis. Lotyniškasis iškaltas lotyniškais, o suomiškasis gotiškais rašmenimis. Lotyniškasis buvo neblogai įskaitomas, o suomiškasis beveik neįskaitomas. Granito plokštė buvusi apie vieną metrą aukščio, 70 cm pločio, 15 cm storio.

Tarybiniais metais nelabai gerbti savi kapai, o ką kalbėti apie svetimtaučių kapus. To neišvengė ir suomių kareivių kapas, likęs niekieno neprižiūrimas. Kaune gyvenantis skapiškėnas Antanas Stuoka, domėjęsis Skapiškio praeitimi, atkreipė dėmesį į ant Švedukalnio esantį kareivių kapą, tačiau jo atsiradimui sukūrė savo istoriją. Viename straipsnyje rašė: „Švedai į Lietuvą įsiveržė 1702–1705 metais, kai čia siautėjo badas ir maras. Tuo metu ir 220 švedų kareivių išmirė. Jie palaidoti bendrame maro aukų kape. Praėjus 150 metų iš Švedijos buvo atvežtas minėtas akmuo su įrašais ir čia pastatytas.“²⁸ Čia autorius smarkiai prasilenkė su istorija, tačiau toliau jis pateikė duomenų, prisidėjusių prie šio kapo atgimimo.

Straipsnyje A. Stuoka nurodė, kad 1973 m. „akmenkalys iš Kupiškio nuo kapo pavogė tą granitinę plokštę ir pastatė Adomynės kapinėse ant šiais laikais mirusios moteriškės kapo. Akmenyje buvę užrašai sugadinti, iškalinėti, o antroje plokštės pusėje – kitas tekstas, skirtas lietuvei velionei“²⁹. Tik du beržai dar saugojo mirusiųjų ramybę.

Vietos gyventojai vagyste labai pasipiktino, greit išsiaiškino, kas tai padarė (kai kas tvirtino, jog pavogęs turtingas kupiškėnas) ir kur nukeliavo paminklas. Jie kreipėsi į miliciją, į Kupiškio rajono vadovybę, bet patenkinamo atsakymo nesulaukė. Žmonės reikalavo, kad vagis buvusioje vietoje pastatytų tokią pat granitinę plokštę ir susilauktų viešo pasmerkimo. Kai vietinė ir Kupiškio valdžia nesiėmė jokių žygių, kreiptasi į Kultūros ministeriją, bet ir iš ten sulaukta tik išsisukinėjančių atsakymų. Rodos, paskutinis 1988 m. raštas skapiškėnui A. Stuoikai, pasirašytas paminklų apsaugos inspekcijos darbuotojo – Mokslinės metodinės paminklų apsaugos tarybos grupės vadovo Jono Mardosos, teigė, kad šis paminklas nesąs įtrauktas į saugotinių paminklų sąrašus, tad ir rūpintis juo nėra reikalo. Biurokratinė karuselė apgynė vagį, pamindama visus žmoniškumo principus.

Kai 1990 m. pradžioje buvo atkurta Lietuvos ir Suomijos draugija, imta domėtis ir rinkti medžiagą apie kiekvieną lietuvių ir suomių bendravimo apraišką. Aš, ir kaip finougristas, ir kaip tos draugijos pirmininkas, jau iš seniau žinojau apie tą kapą iš M. Valančiaus užrašų bei suomių spaudos, ir su nariais ruošėmės jį aplankyti. Apie jį buvo kalbėta ir su suomiais.

1991 m. pradžioje į mane kreipėsi iš Totoriškių kaimo kilusi filologė E. V. Širvinskaitė-Eidukaitienė, kviesdama gelbėti kapą, nes vietos valdininkai ruošiasi tą vietą išlyginti ir paruošti mašinų stovėjimo aikštelę prie katalikų kapinių. Ši žinia buvo pritrenkianti, bet kartu ir suprantama – tarybiniais metais buvo sunaikinta daug mažų kapinių ir toji tradicija dar tebebuvo gyva. Nieko nelaukęs, dėdamasis, kad nieko nežinau apie kapo sunaikinimą, 1991 m. kovo 21 d. parašiau laišką Skapiškio apylinkės viršaičiui Jonui Jaručiui, prašydamas pranešti, kokios būklės yra tas suomių kapas, patikslinti antkapio užrašus ir sužinoti, kada būtų galima atvykti su suomiais susipažinti

²⁸Stuoka A. Gražinti pavogtą paminklą, *Švyturys*, 1989, Nr. 2, p. 20.

²⁹Ten pat.

su jų tautiečių kapu. Kai nesulaukiau jokieo atsakymo, „Dienovidžio“ laikraštyje paskelbiau gana kritišką straipsnį, primindamas kai kuriuos kultūros dalykus³⁰.

Matyt, tas straipsnis pabudino kupiškėnus ir pakrutino sąžinę. Tais pačiais metais kupiškėnų klubo pirmininkas architektas Žibartas Simanavičius sukruoto daryti, tiksliau, atkurti buvusią granitinę plokštę ir pastatyti buvusioje vietoje. Susidėję padarė naują plokštę, tačiau trūko suomiškojo teksto. Tada prisiminta Lietuvos ir Suomijos draugija. Aš, kaip jos pirmininkas, kreipiausi į Suomijos gynybos ministrę Elisabeth Rehn prašydamas padėti išsiaiškinti plokštėje buvusią suomiškąją tekstą. Tai užtruko ilgokai. Belaukdamas atsakymo, didžiausiam Suomijos laikraštyje „Helsingin Sanomat“ paskelbiau straipsnį „Suomių kareivių kapas Lietuvoje“³¹, susilaukusį palankaus atgarsio Suomijoje. Bet kai kam, matyt, kilo įtarimų. 1992 m. birželio 7 d. Suomijos ambasados Vilniuje įgaliotasis atstovas Mikko Makkonenas, gal ir suomių valdžios įgaliotas, slapta išvyko į Skapiškį išsiaiškinti, kur yra toks kapas, ką žino apie jį žmonės. Iš žmonių jis nedaug ką sužinojo, rado apleistą kauburėlį ir toje plačioje savo ataskaitoje nusistebėjo, kodėl suomiai tuo kapu nesidomėjo³².

Pagaliau 1992 m. liepos 9 d. ministrė E. Rehn, džiaugdamausi mūsų draugijos pastangomis atgaivinti suomių kareivių atminimą, atsiuntė gana išsamius duomenis, tarp jų ir suomiškąją plokštėje iškaltą tekstą³³. Dabar buvo galima užbaigti granitinę plokštę, sutvarkyti kapo aplinką ir ant kapo pastatyti paminklą. Jį atidengti nutarta gruodžio 3 d. kartu paminint ir Suomijos nepriklausomybės 75-ąsias metines. Užbėgant už akių reikia pažymėti, jog ministrė paskatino suomių istorikus pasidomėti Suomijos gvardijos kareivių likimais Krymo karo metu. Ir jau ruošiantis atidengti paminklinę plokštę gauta žinia, kad istorikas E. Hämäläinen archyvuose surado ir išsiaiškino beveik visų Skapiškyje palaidotų kareivių duomenis ir ruošiasi juos paskelbti mokslinėje spaudoje. Juos kitais metais paskelbė moksliniame leidinyje „Genos“³⁴. Todėl Suomijos ambasadoje, aptariant paminklo atidengimą, nutarta aplink kapą pastatyti 7 stulpelius-kryželius, prie kurių vėliau būtų galima pritvirtinti metalines lenteles su kareivių pavardėmis.

Gruodžio 3 d. Skapiškyje ant Švedukalnio įvyko didelė šventė. Atvyko Suomijos ambasadorius Lietuvoje Tais-to Tolvanenas ir konsulinis sekretorius M. Makkonenas, dalyvavo Savanoriškosios krašto apsaugos tarnybos Panevėžio rinktinės nariai, Lietuvos evangelikų liuteronų vyskupas Jonas Kalvanas (vyresnysis), pučiamųjų orkestras, vietos valdžios atstovai ir daug kitų svečių. Pašventintas paminklas, sakytos kalbos, kapas vėl paskendo gėlėse³⁵. Ambasa-

³⁰Skrodenis S. Skapiškis ir Suomija, *Dienovidis*, 1991, Nr. 34, p. 3.

³¹Skrodenis S. Suomalaisoturien hauta Liettuassa: Krimin sodan aikaisen muistomerkin kunnostajat tarvitsevat lisätietoja Skapiskisin yhteishaudasta, *Helsingin Sanomat*, 27. kesäkuuta 1992, siv. 2. Apie suomių kareivių kapo likimą ir pastangas jį atnaujinti rašė ir nuoširdus Lietuvos bičiulis iš Joensu Jorma Vartinainen's: Vartinainen J. Suomalaisoturien muistoa vaalitaan Liettuassa, *Hämeen Sanomat*, 29. heinäkuuta 1992, siv. 9; taip pat Lappalainen J-P. Lietuan suomalaishautojen arvoitus ratkesi, *Helsingin Sanomat*, 9. lokakuuta 1992, siv. D 2.

³²Makkonen M. Skapiškis 12 07 1992, mašinarštis, iš S. Skrodenio asmeninio archyvo.

³³Ministrės Elisabeth Rehn laiškas [Stasiui Skrodeniui], *Mokslas ir gyvenimas*, 1993, Nr. 8, p. 9.

³⁴Hämäläinen E. J. Eräs Suomen Kaartin sotilashauta Liettuassa Krimin sodan ajalta, *Genos*, Helsinki, 1993, N:o 1, siv. 15–33; Hämäläinen E. J. Minne katosi Suomen kaarti Liettuassa? *Donelaitis*, Helsinki, 1998, N:o 3, siv. 12–14.

³⁵Platų paminklo atidengimo reportažą žr.: Juškienė V. Ko nebūta šimtmečius, *Kupiškėnų mintys*, 1992, gruodžio 9, Nr. 96 (6954), p. 1–2; Hannula A. Suomen kaartin jäljillä Liettuassa, *Donelaitis*, Helsinki, 1998, N:o 2, siv. 12–13.

Atidengiant restauruotą paminklą suomių kariams. Kalba Kupiškio rajono kultūros skyriaus vedėjas Rapolas Lukoševičius, jo kairėje – Suomijos ambasadorius Lietuvoje Taisto Tolvanenas. Iš S. Mažeikytės archyvo

Fakelą uždega Suomijos ambasadorius Lietuvoje Taisto Tolvanenas. Iš S. Mažeikytės archyvo

dorius taip pat svečiavosi rajono valdyboje ir susitiko su valdytoju Rimantu Kevailaičiu, Tarybos pirmininku Jonu Blaževičiumi ir kultūros skyriaus vedėju Rapolu Lukoševičiumi.

Po iškilmingo paminklo atidengimo dar liko baigiamoji projekto dalis – parengti metalines lenteles su palaidotų karių pavardėmis. Ambasados ir Donelaičio draugijos pirmininko prof. Hannu Niemi žvilgsnis krypo į mane, nes atrodė, kad vietoje būtų lengviausia tą darbą atlikti. Bet tuo laiku lietuviai troško kiek galima daugiau išlupti pinigų iš užsieniečių. Aš kreipiausi ir vienur, ir kitur, bet visur aiškino, koks tai sunkus darbas ir reikalavo didžiulių pinigų. Bėgo laikas, o nė trupučio nepasistūmėjau į priekį. Neapsikentęs tokio delsimo prof. H. Niemi metalines plokšteles užsakė Suomijoje, jas padarė gana greitai, o atvežtas į Lietuvą skapiškėnai gražiai pritvirtino prie aplink sustatytų tam skirtų kryželių.

Kryželių su pavardžių užrašais atidengimo iškilmės įvyko 1998 m. rug-
 sėjo 9 d. Programą rengė patys suomia. Jų delegacija buvo gana didelė: atvyko 30 gynybos (šiuckoro) kursų kariūnų su seniūnu Pauli Leimio, Riistavesi parapijos klebonas pastorius Hannu Savinainen, gvardijos bataliono vadas papulkininkis Jukka Hellberg, orkestras, taip pat dalyvavo Suomijos ambasadorius Lietuvoje Rauno Viemerö, Lietuvos evangelikų liuteronų vyskupas Jonas Kalvanas jaunesnysis, Lietuvos ir Suomijos draugijos tarybos nariai, Kupiškio savivaldybės ir Skapiškio seniūnijos vadovai, daugybė svečių. Šventė pradėta von Kotheno himnu, toliau trumpos pamaldos su giesme „Dievas mūsų stiprybė“, tada atidengiamas paminklas ir Pauli Leimio pasakyta kalba. Po jos vainikus padėjo kursų vadovas, nuo bataliono – J. Hellbergas, taip pat pasakė kalbą ir padėjo nuo ambasados vainiką Rauno Viemerö. Šventė užbaigta Suomijos himnu „Maamme“ (Mūsų šalis). Gėlių nepagailėjo svečiai ir šeimnininkai.

Anoniminis kapas vėl atgijo. Suomijos žurnalistai su džiaugsmu pažymėjo, kad po 143 metų Skapiškyje palaidoti suomių kareiviai atgavo savo vardus ir sugrįžo į istoriją³⁶.

Suomių kareivių kapas ir jo paminklas jau įrašytas į valstybės saugomų objektų registrą. Jis, matyt, prižiūrimas bendra tvarka – nušienaujama pievelė, prie paminklo pasodinama gėlių. Kapą aplanko suomių turistai, nes maršrute yra ir Švedukalnis. Tik prieš keletą metų Skapiškio seniūnas skundėsi žurnalistei Eleonorai Vaičeliūnienei, kad nežina, kokia kalba užrašyti ant rodyklės „Suomių kareivių kapas“³⁷. Manychiau, kad nereikėtų dėl to varginti nei Briuselio, nei Strasbūro, o užrašyti lietuvių ir anglų kalbomis, ir tas globalinis reikalas būtų sutvarkytas. Svarbiau, kad turistai galėtų prie kapo priėti, kad nebūtų ardomas ar gadinamas³⁸.

Jau minėtai žurnalistei seniūnas skundėsi, jog nežino, kas atvažiuoja prie Švedukalnio. Vadinasi, turint tokį

Mirusių suomių karių sąrašo fragmentas.
 Iš Stasio Skrodenio archyvo

Mirusių suomių karių sąrašo fragmentas.
 Iš Stasio Skrodenio archyvo

³⁶Lindstedt R. Kukka Rietu Rönnille, *Suomen kuvalehti*, 1998, N:o 38, siv. 76–78.

³⁷Vaičeliūniene E. Kodėl Švedukalnyje suomių karių broliškas kapas – jau nebe mįslė [žiūrėta internete 2007 07 28].

³⁸Iš Kupiškio kraštotyros muziejaus darbuotojų teko sužinoti, kad jau ne iš vienos pusės, o aplink visą suomių kapą laidojami vietos gyventojai. Tad gali greitai atsitikti, kad kokiam įtakingam skapiškėnui prisireiks kapo duobės ant pačios kalvos suomių kapo vietoje. Ir viskas bus sulyginata. O vietos valdininkai traukys pečiais, kaip čia viskas atsitiko, kad kapo nebeliko. Antra, naujai turistai, norėdami priėti prie kapo, turi nepagarbiai eiti per vietos žmonių kapus? Jei taip yra, atsiranda mąstymo problemų.

svarbų objektą nepakankamai rūpinasi, kad turizmas būtų prasmingas, kad būtų ryšių su turistinėmis firmomis ir Skapiškis taptų gausiau lankomas. Neteko girdėti, kad po paskutinių kapo atidengimo iškilnių būtų įvykęs Skapiškyje koks tarptautinis su kariuomenės istorija ar karais sietinas renginys. Ar, sakysim, kad mokykloje veiktų koks muziejėlis, kuriame turistai galėtų daugiau ir tiksliau sužinoti apie suomių

Suomių kareivių kapas. Jono Balčiūno nuotr.

kapą, negu parašyta ant granitinės plokštės. Pasirodo, tokia medžiaga saugoma Kupiškio viešojoje bibliotekoje, t. y. pagal tarybinius principus „stipriame centre“. Ir dar. Ar turistai gali išsigyti koki leidinėlį apie šį suomių kapą? Tiesa, man gal prieš porą metų atvežė diskeli, bet ten prirašyta daug netiesos, giriantis nepagrįstais nuopelnais. Net apie Suomijos ambasadoriaus Timo Lahelma viešnagę Skapiškyje rašiusi E. Vaičeliūnienė internete aiškino, kad suomių kariai vykę į Vengriją, nors iš tiesų jų tikslas buvo Lietuva ir Lenkija, o iš Vengrijos jau buvo grįžę 1849 m.

Vis dėlto Skapiškiui didelė garbė, kad išsaugojo šį tragiško likimo Suomijos gvardijos kareivių kapą, ko nepadare Rōkiškis ir Ukmergė, nors dabar žinomos ir ten mirusių suomių kareivių pavardės, ir vardai. Ir suomiai su pagarba mini Skapiškį, nori jį aplankyti, tik, atrodo, turizmo firmos retai įtraukia į maršrutus (gal iš viso nežino) tą suomiams brangią vietą. Tegul ten neužželia žolė.

Skapiškio mokyklos istorija

Rasa Kaušakienė

Skapiškio mokykla turi daugiau kaip pustrėčio šimto metų istoriją ir siejama su dominikonų ordino vienuolių įsikūrimu miestelyje. Apie mokyklos atsiradimo pradžią duomenų galima rasti rašytiniuose šaltiniuose: Broniaus Kviklio enciklopedijoje¹, Algirdo Baliulio straipsnyje „Kupiškio krašte“², mokyklos muziejaus ekspozicijoje.

Mokytoja Stanislava Mažeikytė mini 1745 metų datą³. Tačiau, kaip rodo rašytiniai šaltiniai, vienuoliai Skapiškyje veiklą pradeda tik nuo 1750 m., kai juos į Skapiškį pakvietė Juozapas Dominykas Puzinas, o pirmąją mokyklą vienuoliai atidarė tik 1755 m. Parapijos mokyklos ilgą laiką nebuvo (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Mokyklos raida (paminėjimai šiame darbe)

Vienuolių mokykla	Parapijos mokykla	Valdinė (pasaulietiška)
1755 m. įkūrimas	1775 m. nėra (veikia žydų mokyklėlė)	
1781 m. 12 mokinių	1796 m. nėra	
1800 m. prisiglaudė mokykla		
1803 m. 30 mokinių (dviklasė)		
1804 m. 10 mokinių		
1805 m. 40 mokinių	1805 m. 20 mokinių	
Nusmukusi iki parapijos mokyklos lygio?	1818 mokyklos nėra? 1818 m. išlaiko vienuoliai?	
1819 m. vienuolynas išlaiko mokyklą		
1820 m. vienuolynas išlaiko mokyklą	1821 m. mokytojas vienuolis 1830 m. mokytojas vienuolis	
1832 m. uždaryta	1833 m. mokykla neminama	

¹ Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, 2-oji (fotografuotinė) laida, Vilnius, 1991, t. 2, p. 181–185.

² Baliulis A. Skapiškis, *Kupiškio kraštas*, sud. V. Merkys, Vilnius: A. Varno personalinė įmonė, 1997, p. 91–118.

³ Skapiškio miestelio Dariaus ir Girėno g. (Kalvarnių) istorija, sud. S. Mažeikytė, 2009, *Stanislavos Mažeikytės archyvas*.

(tęsinys)

Vienuolių mokykla	Parapijos mokykla	Valdinė (pasaulietiška)
	1851 m. mokyklos nebuvo	
	1852 m. mokyklėlė prie bažnyčios	1852 m. pradinė mokykla
	1853 m. – 16 mokinių	1853 m. 7 mokiniai
	1859 m. parapijinė mokykla (kaimuose mokyklėlės)	Apie 1858 pastatyta pradinė mokykla (?)
	1864 m. parapijos mokyklos uždarytos	
		1868 m. liaudies mokykla
		1905 m. 4 skyriai
		1910 m. 10 mokinių
		Apie 1920 m. pradinė mokykla, 4 skyriai (vienuolyno pastate)
		1922 ar 1924 m. Progimnazija (vienuolyno rūmuose)
		1923 m. mokytojų kursai (vienuolyno rūmuose)
		1923 m. iš viso 357 mokiniai (visose 3 mokyklose)
		1927 m. uždaryti mokytojų kursai
		1929 m. uždaryta progimnazija
		1934–1935 m. 6 skyrių pradinė Žydų klasė (I–IV skyriai)
		Uždaryta 1938 m.
		1940 m. progimnazija (V–VII klasės)
		1941 m. progimnazija iškelta į Pandėlį, liko 4 skyrių pradinė
		1941 m. įkurta amatų mokykla (iki 1944 m.)
		1944 m. progimnazija (V–VII klasės), pradinė mokykla (4 skyriai)
		1950 m. progimnazija perorganizuota į septynmetę mokyklą ir perduota Pandėlio r. žinion
		Aštuonmetė (?)
		Vidurinė nuo 1952 iki 2011 m.
		Pagrindinė nuo 2011 m. rugsėjo

XVIII a. pradžioje Skapiškis jau buvo parapija. 1720–1740 m. klebonavo ir lietuviškus pamokslus sakė Vilniaus kanauninkas J. D. Puzinas; kiek vėliau jis tapo Livonijos vyskupu ir drauge su broliu Mykolu 1750 m. Skapiškyje įkurdino dominikonus⁴.

Istorikas Viktoras Petkus nurodo, kad Livonijos ir Piltenės vyskupas Juozapas Dominykas Puzinas (1690–1752) ilgus metus klebonavo Skapiškyje (1720–1740), kur ir įkurdino dominikonus⁵.

⁴ Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, p. 182.

⁵ Petkus V. Skapiškio dominikonų Šv. Hiacinto bažnyčia ir vienuolynas (1750–1832), *Dominikonai Lietuvos kultūroje*, Vilnius, 2004, p. 647–648.

Minėtas autorius rašo, kad broliai kunigaikščiai Puzinai 1750 m. įkurdino dominikonus Skapiškyje, jiems dovanodami ir 137 valakus žemės⁶.

Turėdami turto, dominikonai jau 1752 m. pasistatė medinį, pailgą, su 15 langų vienuolyną, kuriame 1755 m. atidarė mokyklą vaikams, 1765 m. bažnyčią ir atskirą mokyklą, kurioje 1805 m. mokėsi 40 vaikų, parapijos mokykloje – 20. Toliau dominikonai labiau prasigyveno ir 1790 m. pradėjo mūrinio dviejų aukštų vienuolyno statybą.

Senajame mediniame vienuolyne gyveno vienuolyno tarnai – vargonininkas, vežėjas, bažnyčios prižiūrėtojas. Čia buvo ir vienuolių išlaikoma mokykla vaikams⁷, veikusi nuo 1755 m.⁸

Po dvidešimties metų, t. y. 1775 m. Skapiškio klebonas Ignacas Duninas Barkauskas, atsakydamas į vyskupo klausimus⁹, teigė, kad „miestelyje yra skurdi žydų mokyklėlė“¹⁰.

Apie parapijos mokyklą rašoma: „Mokykla, pagal vyskupo nurodymą, nepastatyta ir medžiaga jai neparuošta, nes nėra miško ir sklypo, – pastarąjį pasisavino dominikonai. Namelyje prie šventoriaus vargonininkas žiemą moko 6 vaikus iš kaimų, tačiau vasarą tėvai juos atsiima.“¹¹

1796 m. Skapiškio parapijos bažnyčios vizitacijos akte nurodoma, jog yra du vikarai – Rapolas Zagurskis ir dominikonas iš vietinio vienuolyno. Parapijos mokyklos nėra¹².

1800 m. kovo 8 d. vienuolyno inventoriaus akte, be bažnyčios ir vienuolyno aprašymo, pažymima, kad „senajame mediniame vienuolyne prisiglaudė mokykla. Viename iš keturių kambarių (su 3 langais) mokėsi vaikai; ten buvo krosnis, nedidelis židinytis, 2 dideli stalai, 4 suoliukai, 2 kėdės, didelė lenta, kabojo įrėminti Jėzaus ir Švč. Mergelės Marijos paveikslai, dar 4 mažesni paveikslai, 4 žemėlapiai, 6 paveikslai, vaizduojantys sūnaus paklydėlio gyvenimą, senas fundatoriaus portretas. Prie tos klasės buvo dar 2 kamarėlės: vienoje su 1 langu – valandas mušantis laikrodys, spinta, dažytas stalas su stalčiumi, lova; kita kamarėlė – su mažu apvaliu langeliu. Iš koridoriaus patekdavo į moksleivių (tada vadintų studentais) kambarį su 2 langais ir kokline krosnimi, 3 lovomis. Šalia dar vienas toks pat moksleivių kambarys su 3 lovomis ir stalu. Ketvirtasis, su 2 langais, kambarys buvo skirtas trimitininkams, jame – koklinė krosnis, stalas, lova ir nedidelis klavikordas“¹³.

1781 m. mokėsi 12 mokinių, 1804 m. – 10, 1805 m. – dominikonų išlaikomoje mokykloje 40 mokinių¹⁴.

Dominikonų mokykloje 1803 m. buvo dvi klasės, dirbo trys mokytojai ir mokėsi trisdešimt mokinių. Tuo metu mokykloje buvo trys mokinių grupės: pradedančiųjų, pažengusiųjų ir besitobulinančiųjų. Pirmieji mokėsi skaityti ir rašyti, antrieji lotynų kalbos ir gramatikos, o tretieji – aritmetikos, geografijos, rusų kalbos ir gramatikos. Sudegus Skapiškio miesteliui ši dviklasė dominikonų mokykla „buvo nusmukusi iki parapijos mokyklos lygio, nes trūko patalpų“¹⁵.

⁶ Ten pat, p. 649.

⁷ Ten pat, p. 650.

⁸ Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, p. 183.

⁹ Baliulis A. *Kupiškio kraštas*, p. 95.

¹⁰ Ten pat, p. 96.

¹¹ Ten pat, p. 96–97.

¹² Petkus V. *Dominikonai Lietuvos kultūroje*, p. 653.

¹³ Baliulis A. *Kupiškio kraštas*, p. 101.

¹⁴ Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, p. 183.

¹⁵ Petkus V. *Dominikonai Lietuvos kultūroje*, p. 653.

1818 m. parapijos bažnyčios vizitacijos akte nurodoma, kad mokyklos nėra¹⁶.

Mūrinis dviejų aukštų dominikonų vienuolyno pastatas. 1939 m. Iš Stanislavos Mažeikytės albumo

Tų pačių metų vienuolyno vizitacijos akte sakoma, kad Skapiškyje parapijos mokyklą išlaiko vienuoliai, 8 vaikai mokosi rašyti ir skaityti¹⁷.

Vienuolyno bibliotekoje buvo įvairaus turinio XVII–XVIII a. knygų lotynų ir lenkų kalbomis¹⁸. Vienuoliai mokytojavo ne tik savo, bet ir parapijos mokyklose.

1819 m. pažymima, kad pamaldos vyksta šv. Augustino regulos vienuolyno koplyčioje, vienuolynas dar nebaigtas statyti, o naujos mūrinės bažnyčios statybai ruošiamos medžiagos. Vienuolynas išlaiko mokyklą¹⁹.

1820 m. vienuolyno inventoriuje teigiama, jog prieš metus pradėta statyti bažnyčia buvo sumūryta iki pusės sienų, vienuolynas statyti dar nebaigtas, jame – 6 dominikonai. Nors nebuvo fundacijų, vienuolynas išlaikė mokyklą, mokė dominikonas tėvas Simonas Varneckis (gim. 1783 m., į ordiną įstojęs 1805 m.), atvykęs iš Vitebsko dominikonų vienuolyno. Iš 10 surašytų moksleivių 3 buvo bajorų, kiti valstiečių vaikai (nuo 9 iki 15 metų), 2 iš jų skaitė lotynų kalba, kiti tik pradėję mokytis²⁰.

Yra išlikę keleto metų dominikonų, gyvenusių Skapiškio vienuolyne, sąrašai. 1821 m. parapijos mokyklos mokytojas buvo Gasparas Bytautas (gim. 1791 m., į ordiną įstojęs 1815 m.)²¹.

1830 m. parapijos mokyklos mokytojas – tėvas Lambertas Šutrikauskis²².

Prie vienuolyno įsteigta mokykla veikė iki 1832 m. Po 1831 m. sukilimo uždarius vienuolyną, buvo uždaryta ir mokykla.

1832 m. Rusijos valdžia vienuolyną uždarė, rūmus nusavino ir pertvarkė į kareivines, bažnyčią pavertė sandėliu²³.

1833 m. statistikos žiniose apie miestus ir miestelius Skapiškyje „mokykla neminima“²⁴.

¹⁶Baliulis A. *Kupiškio kraštas*, p. 105.

¹⁷*Ten pat*, p. 106.

¹⁸*Ten pat*.

¹⁹*Ten pat*.

²⁰Petkus V. *Dominikonai Lietuvos kultūroje*, p. 655.

²¹*Ten pat*, p. 656.

²²*Ten pat*, p. 657.

²³*Ten pat*.

²⁴Baliulis A. *Kupiškio kraštas*, p. 114.

Skapiškio pradinė mokykla, pastatyta apie 1858 m. 1927–1940 m. čia buvo senelių prieglauda, 1987–1995 m. kultūros namai. 1962 m. SKPMM

„1851 m. generalinės vizitacijos metu buvo smulkiai aprašyta bažnyčia“²⁵, tačiau „mokyklos nebuvo, nes nėra fundacijų.“²⁶

Dominikonų bažnyčios ir vienuolyno likimas vyskupą Motiejų Valančių labai domino, nes norėjo juos atgauti katalikams²⁷.

Vyskupas M. Valančius ragino kunigus, „kad visi vaikai, einantys pirmosios komunijos, jau būtų raštingi, bent mokėtų paskaityti maldaknygę. Iš klebonų pranešimų matyti, kad 1852 m. Skapiškyje veikė mokyklėlė prie bažnyčios, kurioje, be abejo, buvo mokoma lietuviškai. Be to, taip pat buvo valdinė pradinė mokykla, kurioje klebonas 3 kartus per savaitę mokė tikybos. Klebonas M. Klimavičius nusiskundė, kad valdinės mokyklos vedėjas – stačiatikis mokytojas nori ją smulkmeniškai kontroliuoti, todėl prašė Valančiaus išsirūpinti, kad tikybos pamokų šie mokiniai ateitų į mokyklėlę prie bažnyčios. Vyskupas stengėsi prašymą išpildyti. Iš viso 1853 m. valdinė mokykla turėjo 7 mokinius, o mokyklėlė prie bažnyčios – 16, tarp jų 6 mergaitės. Švietimas plėtėsi, jau 1859 m. vyskupui pranešta, kad daugiausia vikaro Skarupskio rūpesčiu Skapiškyje prie bažnyčios veikia didesnė, vadinama parapine, mokykla, o kaimuose įsteigtos mokyklėlės. Šio pasišventėlio rūpesčiu visi nuo mažo iki suaugusio išmoko melstis iš knygų“²⁸.

Apie 1858 m. Kalvarnikų gatvėje buvo pastatytas pradinei mokyklai pastatas (jis ir šiandien tebestovi). Ši pradinė mokykla buvo laikoma ir apskrities mokykla, nes iš Dailiūnų kaimo, kuris priklausė Ukmergės apskrīčiai, mokytis vaikų į šią mokyklą nepriimdavo²⁹.

1866 m. sudarytame plane matyti, kad „Skapiškio pietinėje dalyje Mituvos ežerų ejo Ukmergės ir Zarasų apskričių riba. Miestelis priklausė Zarasų (Novoaleksandrovsko) apskričiai“³⁰.

1868 m. Skapiškio miestelis buvo pavaldus Skapiškio valsčiaus valdybai³¹.

1868 m. miestelyje buvo ir liaudies mokykla, kurios išlaikymas kainavo 250 sid. rb³².

Dėl spaudos draudimo 1864 m. Vilniaus generalgubernatoriaus Michailo Muravjovo įsakymu buvo uždarytos visos parapijos mokyklos. Valdinėje

²⁵ Ten pat, p. 115.

²⁶ Ten pat, p. 116.

²⁷ Merkys V. Kova dėl lietuviškos spaudos, *Kupiškio kraštas*, sud. V. Merkys, Vilnius: A. Varno personalinė įmonė, 1997, p. 148.

²⁸ Ten pat, p. 154–155.

²⁹ Skapiškio miestelio Dariaus ir Girėno g. (Kalvarnikų) istorija, p. 16–31.

³⁰ Baliulis A. *Kupiškio kraštas*, p. 116.

³¹ Ten pat, p. 117.

³² Ten pat.

pradinėje mokykloje 1864–1905 m. visi dalykai buvo dėstomi rusų kalba. Mokė rusai stačiatikiai, ir ne visada mokytojai³³.

Uždraudus lietuvišką spaudą lotyniškais rašmenimis, skapiškėnai rankų nenuleido ir ėmė slapta platinti lietuviškas knygas, jas skaityti, nebijodami caro valdžios persekiojimo. 1892 m. įkliuvo spaudos platintojas Juozas Vaivuckas iš Skapiškio valsčiaus. 1893 m. policija Skapiškyje sulaukė škaplierininką Juozą Gumbiną, kilusį iš Piniavos valsčiaus³⁴.

Skapiškio valsčiuje 1899 m. su 8 knygomis, skirtomis platinti, įkliuvo Stasys Pesliokas. 1900 m. uriadninkas Panemunėlio geležinkelio stotyje sulaukė knygų platintoją skapiškėną dailidę ir mūrininką Joną Gūrą.

1898 m. uriadninkas kratė kalvio Tomo Mažeikio namus Ramoniškio užuosenyje (Skapiškio vls.) ir stale užtiko 1894 m. „Lietuvišką kalendorių“³⁵.

Kita veikla, kurios ėmėsi skapiškėnai, tai prašymų carui rašymas, kad panaikintų spaudos draudimą. Pirmieji tokį prašymą carui 1895 m. spalio 26 d. pasiuntė Virbališkių ir Skapiškio valsčių valstiečiai (8 parašai). Prašymų siuntėjai nei iš caro ar carienės, nei iš vidaus reikalų ministro jokio atsakymo negavo, atrodė, kad jų prašymai liko neišgirsti. Tad 1902 m. pradžioje Skapiškio parapija ir Skapiškio valsčius dviem prašymais (pirmąjį pasirašė 7 žmonės, o antrąjį – 21) kreipėsi į Žemaičių vyskupą, kad jis imtųsi tarpininkauti dėl spaudos atgavimo³⁶.

Prašymai carui buvo pasirašyti, tarp 1895 m. spalio 26 d. prašymą pasirašiusių ir valstietis iš Skapiškio valsčiaus – Jonas Gražnys³⁷.

Mokykla XX amžiuje

Pasibaigus spaudos draudimo laikotarpiui, nuo 1905 m. mokytoju dirbo Pauža. Jis įvedė naują tvarką. Visi keturi skyriai buvo viename kambaryje. Mokėsi daugiau kaip 50 mokinių. Klasėje kabojo caro Nikolajaus portretas. Mokiniai su mokytoju turėdavo sveikintis šiais žodžiais: „Zdrave želat vaše vysokoe blagorodie!“³⁸

1910 m. „Šaltinyje“ apie Skapiškio mokyklą rašoma: „Mokykla nedidelė, vos 60 mokinių sutelpa. Pirmiau, kai čia buvo rusas mokytojas, tai vietos mokykloje užtekėdavo, bet dabar, prie mokytojo lietuvio, vietos mokykloje trūksta, ir dar daug vaikų be mokyklos lieka. Dar moko pas save urėdninko duktė ir nors ima nuo mokinio į mėnesį po 2 rublius ir daugiau, bet jai mokinių netrūksta. Argi nereikėtų skapiškėnams padidinti mokyklą, vieton to, ką dabar lieka be mokslo daug vaikų arba turi už jį brangiau mokėti.“³⁹

1922 m. lapkričio 10 d. buvo priimtas įstatymas dėl pradžios mokyklų. Juo buvo numatoma įvesti privalomą pradinį mokymą⁴⁰.

Apie 1920 m. buvę dominikonų vienuolyno rūmai buvo šiek tiek suremontuoti ir Skapiškio pradinė mokykla perkelta į šias patalpas. Veikė 4 skyriai, dirbo 4 mokytojai⁴¹.

Atkūrus valstybės nepriklausomybę, „skapiškėnai tuojau prašė Lietuvos valdžią buvusiuose dominikonų vienuolyno rūmuose įkurti vidurinę mokyklą. Švietimo ministerija pavedė mokytojui archeologui

³³Skapiškio miestelio Dariaus ir Girėno g. (Kalvarnikų) istorija, p. 16–31.

³⁴Merkys V. *Kupiškio kraštas*, p. 170.

³⁵*Ten pat*, p. 172.

³⁶*Ten pat*, p. 174.

³⁷*Ten pat*, p. 175.

³⁸Skapiškio miestelio Dariaus ir Girėno g. (Kalvarnikų) istorija, p. 16–31.

³⁹*Skapiškis*, sud. A. E. Markevičiūtė, Utena: Utenos Indra, 1999, p. 89.

⁴⁰*Ten pat*, p. 94, 97–99.

⁴¹*Ten pat*, p. 99.

Antanui Namikui įsteigti pradžios bei vidurinę mokyklą ir dvejų metų mokytojų kursų. Pavestą darbą Namikas puikiai atliko: rūmus suremontavo ir minėtas švietimo įstaigas įsteigė“⁴².

1923 m. šias mokyklas lankė 357 mokiniai⁴³.

1922 m. buvo įsteigta keturių klasių progimnazija. Direktoriumi paskirtas Vladas Merkevičius. 1923 m. įsteigti dvejų metų mokytojų kursai, jiems vadovauti taip pat paskirtas V. Merkevičius, o progimnazijai – Antanas Namikas, 1925–1929 m. Juozas Žilvitis. Progimnazija ir mokytojų kursai talpinosi vienuolyno rūmuose. Pradinė mokykla iškelta į buvusias pradžios mokyklos patalpas. Tuo metu mokyklose mokėsi apie 370 mokinių. Veikiant progimnazijai ir mokytojų kursams, labai pagyvėjo Skapiškio kultūrinis gyvenimas. Mokytojų kursai Skapiškyje veikė iki 1927 m., išleido tris laidas, išugdė nemažai Lietuvos inteligentijos⁴⁴.

Kiti šaltiniai teigia, kad „vienuolyne 1924 m. įkurdinta progimnazija“⁴⁵.

Stojant į progimnaziją reikėjo išlaikyti egzaminus: „tikiškos (žodžiu), lietuvių kalbos (diktantas), aritmetikos (raštu) <...>. Progimnazija buvo realinė, t. y. joje nebuvo dėstoma lotynų kalba. Klasikinėse gimnazijose buvo dėstomos dvi užsienio kalbos. Čia vietoje antros užsienio kalbos buvo dėstoma buhalterija.“⁴⁶

Tarp progimnazijos vadovo A. Namiko ir mokytojų kursų vadovo V. Merkevičiaus vyravo nesantaika, kurios priežastį Vladas Merkevičius aiškino taip: „Būdamas socialistinių pažiūrų, aš moksleiviams stengiausi įdiegti materialistinę pasaulėžiūrą. Namikas buvo krikdėmų šalininkas, todėl neapkentė manęs ir pažangių mokinių. Direktorius Namikas elgėsi su mokiniais

Skapiškio progimnazijos 4 klasės mokiniai su auklėtoja. 1928 m. Iš Aliutės Elenos Markevičiūtės albumo

⁴²Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, p. 184.

⁴³Ten pat.

⁴⁴Skapiškio miestelio Dariaus ir Girėno g. (Kalvarnikų) istorija, p. 16–31.

⁴⁵Baliulis A. *Kupiškio kraštas*, p. 115.

⁴⁶Skapiškis, sud. A. E. Markevičiūtė, p. 107.

grubiai, vertė dirbti fizinį darbą, remontuojant mokyklos patalpas ir tvarkant aplinką. Brendo nepasitenkinimas ir buvo rengiamas streikas, kurį organizavo Vladas Merkevičius.⁴⁷

Skapiškėnų atsiminimuose yra užfiksuotas streikas progimnazijoje. „1924 m. rugsėjo mėnesį (o gal 1925 metų?) vieną pirmadienio rytą, einant į mokyklą, visose gatvėse ir takuose stovėjo vyresnių klasių mokiniai ir liepė į mokyklą nesinešti knygų. Jais atiminėjo arba liepė grįžti namo ir palikti. Įsakė rinktis mokyklos kieme, nes pamokų nebūsią. Iš tikrųjų, jau aštunta valanda, turi prasidėti pamokos, o visi mokiniai vaikšto kieme. Pasigirsta skambutis. Į klases neleidžiama niekam eiti. Tarpduryje pasirodo mokytojas ir kviečia į pamokas. Kieme mokiniai šaukia: šalin direktorių! Toks mokinių elgesys mokytojus šokiruoja.“⁴⁸

„Streiko priežastys buvo išdėstytos, rodos, „Lietuvos žiniose“ mokinių paskelbtame straipsnyje. <...> Mokykla buvo įkurta labai apleistose patalpose, reikalaujančiose didelio kapitalinio remonto. Lėšų remontui, būtiniausiam inventoriui bei mokymo priemonėms buvo skirta nepakankamai. Darbams buvo panaudojami mokiniai. Rudenį, kol šilti orai, taip pat nuo ankstyvo pavasario pamokų būdavo vis mažiau. Visi turėdavo dirbti mokyklos remonto ir aplinkos tvarkymo darbus. Mokiniai dažydavo mokyklos vidaus sienas, grindis. Nuolatinis darbas įkyrėjo, neturėjo darbo drabužių, o darbų būdavo įvairių. Mokslui belikdavo vis mažiau laiko. Direktorius Namikas buvo nervingas. Dažnai jo elgesys su mokiniais būdavo netaktiškas. <...> Iš pradžių atrodė, kad niekas ir nepasikeitė, bet fizinių darbų dirbti mokiniai nebebuvo varomi. Pasibaigus mokslo metams, direktorius buvo iškeltas. Mokytojų kursams buvo leista baigti tą laidą ir jie buvo uždaryti.“⁴⁹

„Po streiko 3 kursantai, įtariamai streiko organizavimu, buvo pašalinti, daugeliui sumažintas elgesio pažymys. Aš (Vladas Merkevičius – aut. pastaba) buvau paskirtas Vištyčio gimnazijos mokytoju. Kiek vėliau ir Namikas buvo iškeltas į Radviliškį. Į jo vietą paskirtas mokytojas Andrusis.“⁵⁰

„Po streiko mokykla lyg apsnūdo. Uždarius mokytojų kursų, sumažėjo mokinių. <...> Mažėjant mokinių skaičiui, progimnazija 1929 m. buvo uždaryta.“⁵¹

Progimnazijos mokytojai

„1924 metų pavasarį, baigiantis mokslo metams, buvo surengta mokyklos šventė. <...> Dalis šventinės programos buvo atliekama vokiečių kalba. Tai mokytojos Hofmanienės iniciatyva. Ji pati lietuvių kalbos nemokėjo nė žodžio, kalbėjo tik vokiečių ir rusų kalbomis.“⁵²

1926 ir 1927 m. mokyklos kapelionu dirbo kun. Henrikas Prijalgauskas, didelis entuziastas, labai energingas įvairių renginių iniciatorius ir organizatorius. Jis buvo suorganizavęs nedidelį styginių orkestrėlį. „Kunigas Henrikas Prijalgauskas pagyvino miestelio gyvenimą. Organizavo ir kūrė organizacijas, mokykloje įsteigė skautų būrelį.“

„Mokytojas Žilvitis 1926–1927 m. m. įsteigė mokykloje muziejų. Jame buvo įvairių senienų, gegužinių ir vakarų skelbimų, kaimo audėjų juostų, skudučių, kurie kaip muzikos instrumentai, buvo užmiršti, ir tik vienas kitas senelis bemokėjo groti.“⁵³

1928 m. mokytojais dirbo Jasutytė, Jankevičienė, Žekonytė, J. Žilvitis, Vl. Merkevičius, Urbietis⁵⁴.

⁴⁷ Ten pat, p. 99.

⁴⁸ Ten pat, p. 107.

⁴⁹ Ten pat, p. 108.

⁵⁰ Ten pat, p. 99.

⁵¹ Ten pat, p. 108.

⁵² Ten pat, p. 106.

⁵³ Ten pat, p. 109.

⁵⁴ Nuotraukos užrašas, ten pat, p. 96.

Kunigas Ignas Šaučiūnas Jokšių kaime su mokiniais ir mokytoja Antanina Tumonyte. Iš kairės pirmoje eilėje: Antanas Mikėnas, Petras Mikėnas, Kiaulėnas. Antroje eilėje nežinomas, Jonas Mikėnas, Emilija Rimavičiūtė, Antanina Tumonytė, nežinoma, Ignas Šaučiūnas. 1935 m. gegužės 22 d. Iš Janinos Meiluvienės albumo

1929 m. buvo uždaryta ir progimnazija (tais metais Lietuvoje uždaryta 13 progimnazijų). Skapiškiečių vaikams tai buvo didelė skriauda, nes toliau leisti vaikus mokytis ne kiekvienas išgalėjo. 1929–1930 m. pradinė mokykla vėl buvo perkelta į vienuolyno patalpas.

1934–1935 m. vyko Lietuvos mokyklų reforma ir Skapiškio pradinė mokykla pertvarkoma į 6 skyrių pradinę mokyklą. Joje dirbo 6–7 mokytojai. Jonas Gintautas – vedėjas, buvęs Skapiškio mokytojų kursų auklėtinis. Jis vadovavo ir Skapiškio šaulių organizacijai, o mokykloje įkūrė Jaunųjų ūkininkų būrelį. Skautų būreliui vadovavo mokytojas Riauta, o vėliau Suvaizdis. Mokytoja Dubickaitė suorganizavo gausų šokių būrelį, ruošdavo vakarus net visuomenei. Ypač visiems įstrigo vakaras „Metų laikai“. Mokykloje dar dirbo mokytojai Pilkauskienė, Pilkauskas, Butkus. Tikyba dėstė kunigas Ignas Šaučiūnas, jam išvykus, kunigas A. Kietis.

Tose pačiose patalpose veikė ir žydų klasė (I–IV skyriai). Dalis žydų tautybės mokinių, baigusių keturis skyrius, lankė lietuviškos mokyklos V ir VI skyrius. 1938 m. žydų klasės buvo panaikintos. Tokia mokyklos struktūra išliko iki 1940 m.

Pradinės mokyklos keturių klasių mokslas buvo privalomas, už mokslą mokėti nereikėjo. Mokinių buvo daug, klasės perpildytos.

1940 m. rugsėjo mėn. Skapiškyje įsteigta progimnazija (V–VII klasės) talpinosi vienuolyno rūmuose. V klasė buvo sudaryta iš mokinių, baigusių IV–V skyrius, antroji V – iš baigusių šešis skyrius.

Abiejose klasėse buvo apie 60 mokinių. Šeštoje klasėje buvo 12, septintoje 14 mokinių. Mokytojais dirbo V. Merkevičius (direktorius), Panemunskaitė, Jankevičienė, Čiurlionis, Kizevičius, Šapyra.

*Skapiškio progimnazijos I b klasės mokiniai su mokytojais.
1940 m. gegužės 15 d. Iš S. Mažeikytės albumo*

*Skapiškio pradinės mokyklos IV skyriaus mokiniai su mokytoju.
1941 m. gegužės 29 d. Iš Danutės Giedrienės albumo*

Septintokų išleistuvės. Iš kairės pirmoje eilėje: nežinomas, Elovra Markevičiūtė, Juozėnaitė, Irena Burokaitė, Stanislava Mažeikytė, Genovaitė Leknickaitė, Alfonsas Čeika. Antroje eilėje: mokytojai Vytautas Merkevičius, Pakštienė, direktorius Vladas Merkevičius, Jančienė, karinio parengimo mokytojas, Pakštas. Trečioje eilėje: Kaulakys, nežinomas, Genovaitė Mažeikytė, Benutė Baltrūnaitė, nežinomas, Balaišis. 1946 m. Iš S. Mažeikytės albumo

Pradinė mokykla liko keturių skyrių. Abi mokyklos buvo vienuolyno patalpose.

1941 m. rugsėjo mėn. progimnazija su visu inventoriumi buvo iškelta į Pándelį. Skapiškyje liko keturių skyrių pradinė mokykla⁵⁵.

1942 m. išduoti Skapiškio pradžios mokyklos baigimo dokumentai Antanui Aliušiiui, Lauryno, rodo, kad jis gegužės 26 d. baigė pradžios mokyklos penkis skyrius, o pažymėjimą gavęs Stasys Petrulis, Petro, birželio 1 d. baigė visą keturių skyrių pradžios kursą. Pradžios mokykloje mokyta tikybos, lietuvių kalbos, skaičiavimo, tėvynės pažinimo, istorijos, geografijos ir gamtos pažinimo.

1941 m. rugsėjo mėn. vienuolyno rūmuose buvo įkurta amatų mokykla su dailidžių, mūrininkų ir šaltkalvių skyriais. Amatų mokė dailidė Kostas Janonis, kalvis Bartašius ir kiti. Mokykloje buvo mokoma ir bendrojo lavinimo dalykų, juos dėstė pradinių klasių mokytojai. Amatų mokykla veikė iki 1944 m. vasaros.

1944 m. liepos mėn. einant frontui mokyklos pastatas, buvęs dominikonų vienuolynas, labai nukentėjo: nudegė stogas, išdegė šiaurinė namo dalis. Po karo buvo numatyta pastatą remontuoti. Talkininkaujant gyventojams į mokyklos kiemą buvo privežta daug statybinės medžiagos, tačiau po kurio laiko ji visa dingo. O pats mokyklos pastatas (buvęs vienuolynas) buvo išardytas, plytos išvežtos į Kūpiškį ir sumūrytos į kultūros namų priestatą (buvusią žydų sinagogą). Skapiškio padegėliai taip pat ardė pastatą, plytomis mūrijosi krosnis.

⁵⁵Skapiškio miestelio Dariaus ir Girėno g. (Kalvarniku) istorija, p. 16–31.

1944 m. rugsėjo 1 d. vėl buvo įkurta progimnazija (V–VII klasės). Kadangi mokykla ir miestelio didelė dalis buvo sudegusi, nesant didesnių patalpų progimnazija veikė Vaduvų pradinės mokyklos patalpose (Vaduvų k.). Bet jau pavasari, dar nesibaigus mokslo metams, ji buvo perkelta į Skapiškį. Mokykla išikūrė buvusiam Juozo Balio (išvežto į Sibirą) ir žydo Faino namuose. Dariaus ir Girėno gatvėje pradinėje mokykloje vėl mokėsi pradinių skyrių mokiniai. Prie valsčiaus pastato buvo pastatytas namas, atvežtas iš Stukonių kaimo į Sibirą išvežto Šleikio sodybos. Jame mokėsi dvi progimnazijos klasės⁵⁶.

Karo metu nukentėjo miestelis ir mokykla, todėl sovietų valdžia nusprendė pastatus suremontuoti arba pastatyti naują pastatą gimnazijai. Tačiau remonto ir statybų darbai nevyko sklandžiai, apie tai gana kritiškai rašoma rajoninėje spaudoje. 1947 m. Kupiškio rajono laikraštyje „Stalino keliu“ rašoma:

„Susirinkę Skapiškio valsčiaus valstiečiai karštai pritarė mokinių Tėvų Komiteto pasiūlymui atremontuoti sudegintas vienintelės miestelyje progimnazijos patalpas. Valsčiaus vykdomasis komitetas išsirūpino mokyklos remontui 130 ktm. (kietmetrių – aut. pasta-ba) miško medžiagos kontingentą, kuri greit buvo suvežta apylinkės valstiečių, norinčių kuo greitesnio mokyklos atstatymo. Valstiečiai, žiūrėdami į prie mokyklos jų suvežtą miško medžiagą, linksmai skirstėsi, tikėdami greit pamatyti atremontuotas patalpas. Bet viltis juos apvylė: jau antri metai, kaip suvežtoji miško medžiaga guli prie apdegusios mokyklos sienų ir genda.

Visi, kas pamato šią padėtį, pasipiktina remonto vadovų nerangumu ir atrodo, kad padėtis greit nepasikeis, o suvežta miško medžiaga pūva ir greitu laiku ji remontui netiks.

Progimnazijos mokiniai vargsta po kelias pamainas mažuose kambariuose, bet viso to nemato Kupiškio apskr. Liaudies švietimo skyr. vedėjas drg. Bieloūsovas, kuriam buvo apskrities Vykdomojo komiteto įpareigota sudaryti komisiją ir minėtas patalpas apžiūrėti. Bet drg. Bieloūsovas iki šiol nerado laiko to padaryti.

Patartina drg. Bieloūsovui aktyviau reaguoti į kultūros įstaigų atstatymą, kad dėl jo apsileidimo neturėtų vargti besimokantis Skapiškio valsčiaus jaunimas.“⁵⁷

Po dvejų metų tame pat laikraštyje randame kitą straipsnį retoriniu pavadinimu „Kodėl nestatoma gimnazija Skapiškyje“. Straipsnio autorius rašo:

„Ligi šiol Skapiškyje veikė progimnazija, kuri buvo įsikūrusi blogose patalpose, nes miestelis karo metu labai nukentėjo ir buvusioji progimnazija buvo paversta griuvėsiais. Nuo sekančių mokslo metų pradžios čia atidaroma gimnazija.

Šių mokslo metų pradžioje valsčių aplėkė džiugi žinia: Skapiškyje šią vasarą bus statomi gimnazijos rūmai! Švietimo ministerija paskyrė pusę milijono rublių.

Tuojau buvo imtasi darbo. Valsčiaus vykdomojo komiteto pastangomis buvo privežta žvyro ir akmenų. Plytos naujai gimnazijai buvo numatytos gauti išardžius sudegusias progimnazijos sienas, ką valsčiaus komjaunimo organizacija ir pradėjo vykdyti. Tačiau tai buvo tik entuziastinga pradžia.

Jau praėjo beveik pusė vasaros, o būsimam gimnazijos pastatui ir pamatas dar nepradėtas. Prieš pat vykdomojo komiteto langus guli akmenys ir žvyro krūvos.

Bandė reikalą iš vietos pajudinti moksleivių tėvų komiteto pirmininkas Ruželė, tačiau ką gi vienas padarys. Taip dienos ir slenka, o skapiškiečiai laukia žadėtų gimnazijos rūmų. Įdomu, kada tuo daugiau susirūpins

⁵⁶Ten pat.

⁵⁷Taurinis J. Užmiršta kultūros įstaiga, *Stalino keliu* [Kupiškis], 1947, geg. 20, Nr. 13 (18), p. 2.

Skapiškio progimnazijos 5 klasės mokiniai prie buvusios bažnyčios varpinės. Iš kairės pirmoje eilėje: L. Mielūnaitė, J. Kytraitė, D. Burokaitė, nežinoma, Stasė Naujikaitė, E. Karaliukaitė, Genė Varatinskaitė, nežinoma, Grėdytė, Bronė Bugailiškytė, Luomaitė. Antroje eilėje: E. Jurėnaitė, A. Kubickaitė, Ona Mažuolytė, Samuolytė, auklėtoja Legaitė, nežinomas, J. Leonas. Trečioje eilėje: Vanda Gūraitė, E. Tubelytė, Danutė Sokaitė, Alma Vilėniškytė, Saulenė Burokaitė, S. Šlapelytė, Dranseika. Ketvirtoje eilėje: J. Kytra, J. Kaladė, A. Stanys, Kaladė, Leknickas, Četkauskas, Katauskas, Vepštas, Lukošūnas. Penktoje eilėje: nežinomas, A. Gudonis, Vizbickas, Pačebutas, P. Bočiulis. 1949 m. Iš Eleonoros Keršulienės albumo

valsčiaus liaudies švietimo skyriaus vedėjas Žalnierūnas ir atliks reikiamus formalumus, kurie trukdo statybą. <...> Progimnazijos statyba turėtų susirūpinti ir Skapiškio valsčiaus vadovai, kurie į šį svarbų reikalą iki šiol neatkreipė rimto dėmesio.“⁵⁸

Matyt, reikiamo valdžios vyrų dėmesio mokyklos statyba taip ir nesulaukė, nes naujas mokyklos pastatas buvo pradėtas statyti tik 1964 m.

Respublikoje keičiantis administraciniam teritoriniam padalijimui, nuo 1950 m. rugpjūčio 1 d. pasikeitė Skapiškio mokyklos teritorinė priklausomybė. Kupiškio rajono liaudies švietimo skyriaus vedėjo įsakymu Nr. 41 1950 m. rugpjūčio 3 d. skelbiama: „Nuo š. m. rugpjūčio mėn. 1 d. laikau pervestais Pandėlio rajono žinion šias mokyklas: Skapiškio sep. mokyklą, Laičių prad. mokyklą, Šiurpiškių prad. mokyklą ir mokytoją Merkį Stasį, s. Jono.“⁵⁹

1944–1945 m. m. mokykloje dirbo šie mokytojai: Žemaitytė, Zalatoriūtė, Jurgelionytė, Vyšniauskaitė, Rutkauskas, Jankevičienė, Vladas Merkevičius (direktorius), Vytautas Merkevičius, Neniškis; 1945–1946 m. m. atvyko Va-

⁵⁸ Miknaitis V. Kodėl nestatoma gimnazija Skapiškyje, *Stalino keliu*, 1949, liepos 23, Nr. 87 (265), p. 3.

⁵⁹ Įsakymo nuorašas, *Skapiškio pagrindinės mokyklos archyvas* (toliau – SKPMA).

Skapiškio progimnazijos 7 klasė. Iš kairės pirmoje eilėje: Ona Mažuolytė, Bronė Čeikaitė, Eleonora Giedrytė, Bronė Bugailiškytė. Antroje eilėje: Matijosaitė, Aleksanda Lašaitė, mokytoja Janina Diponaitė, mokytoja Blažaitienė, mokytojas Alfonsas Vepštas, auklėtoja Elena Tamošiūnaitė. Trečioje eilėje: Danutė Jozonytė, Stasė Naujickaitė, Vanda Gūraitė, Alma Vilėniškytė, Irena Legaitė, Saulenė Burokaitė, Danutė Sokaitė, Genė Varatinskaitė, Genė Zolubaitė, Kubickaitė, nežinoma, Kubickaitė (antra). Ketvirtoje eilėje: P. Vizickas, Jonas Kaladė, Mažeikis, Antanas Vepštas, Pačebutas, Neniškis, Algis Gudonis, Lukošius, Leknickas. 1951 m. Iš E. Keršulienės albumo

Ilančius, Pakštienė, Pakštas, Valentas, Barkauskaitė, išvyko Neniškis. 1947–1948 m. m. iš mokyklos išsikėlė Vytautas Merkevičius, Pakštienė, Pakštas, o dirbti į mokyklą atsikėlė keletas jaunų mokytojų: Aliutė Elena Markevičiūtė, Antanas Beleckas, Janina Čėčytė, Vladas Merkevičius. Žalnieriūnas ir Trukšmienė 1948–1949 m. m. iš mokyklos išvyko. 1949–1950 m. m. iš mokyklos išvyko Vladas Merkevičius (direktorius), Barkauskaitė, atvyko Mačiulis, Irena Vilčinskaitė, Bernadišius, Janina Diponaitė, Elena Tamošiūnaitė, Samulėnas, Antanas Likša (direktorius), Stasys Merkys. 1950–1951 m. m. Skapiškio progimnazija perorganizuota į Skapiškio septynmetę mokyklą – prie buvusios progimnazijos prijungiamą Skapiškio pradinę mokyklą. I ir IV klasių mokinius mokė šie mokytojai: Aliutė Elena Markevičiūtė, Janina Bakaitė, Irena Vilčinskaitė, Malvina Savickytė; V–VII klasėse dėstė: Elena Tamošiūnaitė, Janina Diponaitė, Magdalena Gudaitytė, Stasys Merkys, Valančiūnaitė, Alfonsas Vepštas (direktorius), Blažaitienė. 1951–1952 m. m. iš mokyklos išsikėlė A. E. Markevičiūtė ir Vepštas, o atvyko Alfonsas Rimkus (direktorius), Liucija Čižiūnaitė, Stanislava Mažeikytė, M. Plačenytė. 1953–1954 m. m. išsikėlė Blažaitienė, M. Savickytė, Valančiūnaitė, Čižauskaitė, Stanislava Mažeikytė. Atvyko Irena

Pirmoji abiturientų laida. Iš kairės pirmoje eilėje: mokytojai Janina Varnauskienė, Janina Dovydenienė, Irena Likienė, Irena Murkienė, Gerda Serapinaitė, pavaduotoja Ona Balčiūnienė, direktorius Stasys Merkys, Elena Merkienė, kolūkio pirmininkas V. Bieliauskas, tėvų komiteto pirmininkas K. Giedrys, Aleksandra Klivečkienė, Apolionija Bagdonaitė, Bronė Burokienė. Antroje eilėje mokytojos: J. Biškauskienė, Joana Meilutienė, Stanislava Mažeikytė, Aldona Raišienė, abiturientės: G. Slėnytė, A. Balytė, E. Stanytė, V. Merkytė, P. Varnaitė, B. Gabnytė, V. Širvinskaitė, D. Stanionytė, V. Samulevičiūtė, S. Tijūšaitė, A. Pamarnackaitė, D. Kiaulėnaitė, D. Mikoliūnaitė, V. Serapinaitė, mokytojas Domas Balčiūnas, S. Mikėnaitė, L. Varnaitė, mokytojas Jonas Dovydenas. Trečioje eilėje: mokytojai Jonas Likas, Bronius Varnauskas, abiturientai Donatas Tuska, V. Kaladė, Tautvilis Giedrys, B. Rudokas, A. Žilinskas, J. Kilius, P. Dovydenas, J. Diponas, V. Zolbas. 1957 m. SKPMM

Likienė, Jonas Likas, Jonas Dovydenas, Gerda Serapinaitė, Joana Meilutienė, Janina Varnauskienė, Bronius Varnauskas, Bronė Lapienytė. 1954–1955 m. m. atvyko Jonas Kaušakys, Kraskauskaitė, 1955–1956 m. m. Šulgaitė, Augulis, S. Mažeikytė, Saverija Balčiūnaitė, išvyksta Augulis. 1956–1957 m. m. išvyko Alfonsas Rimkus, Šulgaitė, Vasiliauskaitė, Kraskauskaitė, atvyko Ona Balčiūnienė, Domininkas Balčiūnas, Apolionija Bagdonaitė, Valerija Kutavičiūtė, Aleksandra Klivečkienė. 1957–1958 m. m. išsikėlė Marytė Plačenytė, iš kariuomenės grįžo J. Kaušakys. 1958–1959 m. m. atvyko Mickevičius. 1960–1961 m. m. pradėjo dirbti Vanda Merkytė, išvyko Mickevičius, atvyko Alė Morkūnaitė, 1962–1963 m. m. išvyko G. Serapinaitė, A. Bagdonaitė, A. Klivečkienė, atvyko A. E. Markevičiūtė. 1963–1964 m. m. atvyko Jūratė Veronika Sipavičienė, Algimantas Antanaitis, Kazimiera Šaučiūnaitė. 1965–1966 m. m. išvyko Kutavičiūtė, atvyko Julišauskienė. 1966–1967 m. m. išvyko Julišauskienė, atvyko Gertrūda Indrulytė, Gražina Meilutytė⁶⁰.

⁶⁰Skapiškio miestelio Dariaus ir Girėno g. (Kalvarnikų) istorija, p. 16–31.

Antroji abiturientų laida. Iš kairės pirmoje eilėje: mokytojai Jonas Likas, Joana Meilutienė, Irena Likienė, gydytojas Ignas Vaitoška, mokytoja Aleksandra Klivečkienė, Griška – Pandėlio rajono vykdomojo komiteto pirmininkas, Griškienė, mokytoja Elena Merkienė, Blaževičiūtė – rajono komjaunimo sekretorė, Stasys Merkys – mokyklos direktorius, D. Bieliauskienė, V. Bieliauskas – kolūkio pirmininkas, mokytojai J. Biškauskienė, Biškauskas. Antroje eilėje: mokytojas Domas Balčiūnas, Ona Balčiūnienė, Jonas Kaušakys, Magdalena Gudaitytė, Gerda Serapinaitė, Irena Vilčinskaitė, Janina Varnauskienė, Janina Dovydenienė, Aldona Baltrūnaitė, V. Markevičiūtė, Bronė Burokienė, Jonas Dovydenas. Trečioje eilėje: O. Šimonytė, E. Tijūšaitė, R. Šešelgytė, N. Žilinskaitė, S. Rapkauskaitė, G. Mikėnaitė, L. Mikalauskaitė, V. Našlėnaitė, G. Milašiūtė, J. Bočiulytė, J. Keršulytė, P. Burkauskaitė. Ketvirtoje eilėje: E. Čypas, A. Balys, V. Mironas, H. Greibus, A. Novikovas, P. Giedrys, A. Pivoriūnas, R. Mikšys, I. Vaitoška. 1958 m. SKPMM

Išvykusi mokytoja A. Klivečkienė tapo Skapiškio geležinkelio stoties pradinės mokyklos vedėja, dirbo nuo 1962 m. iki 1972 m. Apie šią mokyklą rajoninėje 1955 m. spaudoje randame A. Juozakaitės straipsnelį, kuriame autorė rašo: „Skapiškio stoties pradinėje mokykloje mokosi 36 Skapiškio stoties, Mikiškių ir kitų kaimų vaikai. Buvusio mažžemio „Artojo“ kolūkio nario J. Jančio duktė Nijolė – II klasės mokslo pirmūnė, Danguolė mokosi IV klasėje, Laima – Skapiškio vidurinės mokyklos VIII klasės mokinė. Puikiais rezultatais baigė II mokslo metų ketvirtį P. Šakalys, V. Kairiūkštis, J. Matiukas, I. Kairiūkštytė ir kiti mokiniai.“⁶¹

Po karo sovietmečiu mokytojai buvo kilnojami iš vienos mokyklos į kitą, tik apie 6-ąjį dešimtmetį leido dirbti pastoviau⁶².

1967–1968 m. m. mokykloje dirbo šie mokytojai: J. Kaušakys (direktorius), Kazimiera Kaušakienė, J. Meilutienė (pavaduotoja), O. Balčiūnienė,

⁶¹Juozakaitė A. Jiems priklauso šviesi ateitis, *Stalino keliu*, 1955, sausio 1, Nr. 1 (871), p. 3.

⁶²Skapiškio miestelio Dariaus ir Girėno g. (Kalvarnikų) istorija, p. 16–31

D. Balčiūnas, S. Balčiūnaitė (pavaduotoja), G. Meilutytė, Elena Juzefa Merkienė, S. Merkys, J. Varnauskienė, B. Varnauskas, J. Dovydėnas, Janina Dovydenienė, I. Likienė, J. Likas, A. E. Markevičiūtė, S. Mažeikytė, I. Murkienė (Vilčinskaitė), M. Gudaitytė, V. Merkytė (Zubienė), J. V. Sipavičienė, G. Indrulytė, Aldona Raišienė, Bronislava Burokienė, A. Antanaitis. Iš mokykloje dirbančių 25 mokytojų aukštąjį išsilavinimą turėjo 7, nebaigtą aukštąjį – 10, vidurinį pedagoginį – 5, bendrą vidurinį – 3. Pokariu daugelis mokytojų dirbo baigę vidurinę mokyklą. Dirbdami mokėsi neakivaizdiniu būdu, įgydavo aukštąjį išsilavinimą.

Dirbant šiems mokytojams mokykla buvo ne tik švietimo, bet ir kultūros centras. Mokytojai ir mokiniai ruošdavo spektaklius, koncertus, su jais gastroliuodavo ir kituose miesteliuose⁶³.

Mokytojų jėgomis 1967–1968 m. m. buvo suvaidinta Nikolajaus Gogolio „Vedybos“, 1958–1959 m. m. „Povestuvinė kelionė“, 1959–1960 m. m. Aleksandro Ostrovskio „Be kaltės kalti“, 1963–1964 m. m. „Atpildas už pasitikėjimą“, „Raisto velniai“ 1966 m., „Siuvėjų dienos Silmačiuose“ 1970 m. ir kt. Vaidinimus režisavo Bronius Varnauskas. Vaidino mokytojai Kaušakys, Likas, Raišienė, Zubienė, Merkienė, Dovydėnas, Balčiūnas, Murkienė, Markevičiūtė, Antanaitis ir kiti⁶⁴.

Mokytojas A. Antanaitis vadovavo kraštotyrininkų būreliui. Rašydamas mokyklos istoriją 1971 m. jis teigia: „Nuo 1953 m. prie mokyklos veikia mokinių bendrabutis. Jame gyvena toliau nuo mokyklos gyvenančių tėvų vaikai. Šiuo metu mokykloje veikia 13 klasių, kuriose mokosi 275 mokiniai. Mokykloje dirba 24 mokytojai. Beveik visi mokytojai yra „Žinijos“ draugijos nariai, aktyviai dalyvauja paskaitiniame darbe. Mokyklos direktoriaus pavaduotoja J. Meilutienė už gerą darbą ir visuomeninę veiklą 1966 m. apdovanota Lenino ordinu. Medalium „Už šaunų darbą, minint V. Lenino 100-ąsias metines“ apdovanoti mokyklos direktorius J. Kaušakys, pavaduotoja J. Meilutienė, mokytojai J. Likas, A. Raišienė ir E. Merkienė. Mokytojai J. Kaušakys, S. Mažeikytė ir S. Merkys apdovanoti „LTSR Liaudies švietimo pirmūno“ ženkleliu. 10 mokytojų yra TSKP nariai.“⁶⁵

Vartydami mokyklos istorijos medžiagą, nežinia kieno rašytą (gal mokytojo S. Merkio kursinis darbas?), saugomą Kupiškio etnografijos muziejuje, dar randame tokią tekstą:

„Skapiškio vidurinėje mokykloje gerai dirba visa eilė mokytojų, kurie metai iš metų pasiekia gerų rezultatų mokomajame darbe, kaip pavyzdžiui: Meilutienė Joana, Merkienė, Dovydenienė, Likienė, Kaušakienė, Mažeikytė, Balčiūnas ir eilė kitų. Mokytoja Meilutienė į Skapiškio vidurinę mokyklą atvyko 1953 m. dėstyti lietuvių kalbą ir literatūrą. Mokytoja pasiekė gražių laimėjimų. Mokytoja yra labai stropi, reikli sau ir mokiniams. Mokytojai Merkys ir Mažeikytė turi nemažą pedagoginį stažą, gerai žinantieji savo dalyką (abu dėsto istoriją). Iš jų dėstomo dalyko eilė metų visi mokiniai yra pažangūs. Mokytojas Balčiūnas, daug metų dirbantis su I–IV klasėmis, kelinti metai iš eilės pasiekia 100 proc. pažangumą. Jo vedamojoje klasėje kiekvienais metais būna didžiausias mokinių pirmūnų skaičius mokykloje.“⁶⁶

„Skapiškio vidurinės mokyklos mokytojai aktyviai dalyvauja ir meno saviveikloje. Dalis mokytojų, kaip Likas, Likienė, Varnauskas, Varnauskienė, Merkienė, Mei-

⁶³Ten pat.

⁶⁴Kupiškio etnografijos muziejaus archyvas (toliau – KEMA), Nr. 39, p. 62–63.

⁶⁵Ten pat, p. 3.

⁶⁶Ten pat, p. 60–61.

lutytė, Indriulytė, Antanaitis, Zubienė, yra rajoninio mokytojų choro dalyviai. Meilutytė, Kaušakienė, Varnauskienė, vadovaujamos mokytojos Indriulytės, 1966 ir 1967 metais rajoninėje apžiūroje laimėjo I vietą.⁶⁷

Rašydamas apie mokinių organizacijas A. Antanaitis visų pirma, kaip tuo metu buvo reikalaujama ir privaloma, rašo:

„Komjaunuoliai yra pionierių būrių vadovai, būrelių pirmininkai. Mokyklos pirminės komjaunimo organizacijos sekretorė abiturientė A. Baltrūnaitė Lietuvos LKJS XVI suvažiavime buvo išrinkta delegatu į XVI VLKJS suvažiavimą ir jame atstovavo visiems Tarybų Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų komjaunuoliams. Mechanizatorių būrelio pirmininkas vienuoliktokas R. Starkus šių mokslo metų (1971 m. – aut. pastaba) žiemos atostogų dienomis dalyvavo visasąjunginiame jaunųjų mechanizatorių sąskrydyje Maskvoje. Šiame sąskrydyje mokyklos mechanizatorių būrelis apdovanotas vertinga dovana – traktoriumi „Belarus.“⁶⁸

Mokyklos istorijoje gana daug vietos skirta pirmūnams, komjaunimo aktyvistams: 1975 m. Virginija Vizbaraitė mokyklos komjaunimo organizacijos sekretorė, 1978 m. Sigita Bieliauskaitė mokyklos komjaunimo organizacijos sekretorė, aktyvistės pirmūnės Virginija Petruilytė, Danguolė Juozėnaitė, Audronė Tamulionytė, Virginija Puljanauskaitė. 1979 m. komjaunimo darbe aktyviai dalyvauja Juozas Balčiūnas, Vilma Bajoraitė, Gailutė Skardžiūtė⁶⁹.

Dažnai žinutes į rajoninį laikraštį rašo V. Vizbaraitė, Irena Vaičiūnaitė, V. Vilčinskaitė, Virginijus Brazauskas, S. Bieliauskaitė, R. Raišys, G. Šilinytė⁷⁰.

Iki 1968 m. randame tokius duomenis apie mokinius (surinktus S. Merkio kursiniam darbui (?):

„Atkūrus Skapiškyje progimnaziją, mokinių skaičius nuo 1944–1945 m. m. svyravo nuo 90 iki 115 mokinių, tik 1948–1949 m. m. gale, kai prie Skapiškio progimnazijos buvo prijungta Jutkonių progimnazija, mokinių skaičius pasiekė 183. Nuo 1950–1951 m. m. iki 1952–1953 m. m. Skapiškio septynmetėje mokykloje mokinių buvo nuo 203 iki 235. Nuo 1953–1954 m. m. iki 1956–1957 m. m. priaugančioje Skapiškio vidurinėje mokykloje mokinių skaičius augo nuo 262 iki 325. 1957–1958, 1958–1959, 1959–1960 m. m. mokinių skaičius nuo 325 sumažėjo iki 290. 1960–1961 m. m. buvo 290 mokinių, 1961–1962 m. m. – 270 mokinių, 1962–1963 m. m. – 295 mokiniai, 1963–1964 m. m. – 306 mokiniai, 1964–1965 m. m. – 309 mokiniai, 1965–1966 m. m. – 318 mokinių, 1966–1967 m. m. – 306 mokiniai, 1967–1968 m. m. – 299 mokiniai.“⁷¹

Apie mokinių išvaizdą ir materialinę padėtį XX a. 7-ojo dešimtmečio pabaigoje kraštotyrininkai girdamiesi rašo:

„Jei pirmaisiais pokario metais daugelis valstiečių vaikų vilkėjo namų darbo drabužiais, tai šiandien nebesutiksim mokinio, vilkinčio milo drabužiais, avinčio namų darbo medpadžiais. Apie materialinės gerovės kilimą akivaizdžiai rodo sekantys faktai ir skaičiai: 164 mokiniai turi laikrodžius, 153 – dviračius, 8 – mopedus, 42 – fotoaparatus, 44 – muzikos instrumentus. Tačiau mūsų mokykloje dar yra mokinių, turinčių sunkesnes materialines sąlygas. Tokiems mokiniams padeda kolūkis ir valstybė. 1966–1967 m. m. 9 mokiniams, gyvenantiems mokyklos bendrabutyje, kolūkiai davė pilną išlaikymą. 1967–1968 m. m. bendrabutyje gyvena

⁶⁷Ten pat, p. 62.

⁶⁸Ten pat, p. 4.

⁶⁹Ten pat, p. 33, 37, 50.

⁷⁰Ten pat.

⁷¹Ten pat, p. 65.

5 mokiniai, išlaikomi kolūkių lėšomis, 6 mokiniai gauna valstybinį maitinimą, 5 mokiniai gauna išlaikymą iš visuotinio mokymo fondo lėšų. 20 mokinių duodami nemokami priešpiečiai. Materialinę paramą drabužiais ir avalyne 1963 m. gavo 22 mok. 367 rub. sumai, 1964 m. 21 mok. 368 rub. sumai, 1965 m. – 17 mokinių 330 rublių sumai. 1968 m. m. numatoma teikti materialinę paramą 1023 rub. sumai.⁷²

Mokinių talka Skapiškio kolūkyje. Pirmas iš kairės mokytojas Bronius Varnauskas. SKPMM

„Po XXII partijos suvažiavimo, artinant mokslą prie gyvenimo, buvo padaryti pakeitimai liaudies švietimo srityje. V–VIII klasėse buvo įvesti nauji dalykai: medžio apdirbimo ir metalo apdirbimo darbai, visuomenei naudingas darbas. Nuo 1960–1961 m. m. mokykloje buvo įvestas gamybinis apmokymas IX–X kl. Pirmoji abiturientų laida su gamybinio apmokymu buvo išleista 1963 m. Šios laidos abiturientai kartu su vidurinio mokslo baigimo atestatu gavo daržininkų specializacijos pažymėjimus. Šios specialybės paruošimui vadovavo mokytoja Gudaitytė. 1964 m. laidos abiturientai įgijo pieninių laborantų specialybę. Šios specialybės mokymą vedė Čepas Juozas. 1965 m. abiturientai įgijo kolūkių apskaitininkų specialybę. Šiai gamybinei klasei vadovavo Skapiškio kolūkio buhalteris Kytra Povilas. 1966 m. abiturientai taip pat gavo kolūkių apskaitininkų specialybės pažymėjimus. Tos laidos gamybinį apmokymą vedė mokytojas Likas Jonas. 1967 m. laidos dalis abiturientų buvo mokomi kolūkių sąskaitybės (vadovas mokyt. Likas), o kita dalis buvo ruošiamas laukininkais-mechanizatoriais. Vadovai kolūkio agronomė Gurbininkienė ir Kupiškio r. MSV inžinierius Tumkevičius. Vykdam darbinį mokymą buvo organizuojamos mokinių vasaros stovyklos. 1965 m. ir 1966 m. tokios darbų stovyklos buvo organizuotos „Tarybinės aušros“ kolūkyje. Stovyklautojai dalyvavo šienapjūtės darbuose. Stovyklos viršininku buvo mokytojas Varnauskas Bronius. Mokykla padėdavo kolūkiams bulviakasio metu bei nuimant derlių. 1958–1959 m. m. prie Skapiškio kolūkio įkuriamas mokinių kolūkis „Lino žiedas“. Pirmuoju kolūkio pirmininku išrenkama X kl. mokinė

⁷²Ten pat, p. 65–66.

Jaunieji gamtos bičiuliai. Pirma iš dešinės tupi vadovė Aldona Raišienė, trečias – Petras Balčiūnas. Antroje eilėje iš kairės: Virbickas, du nežinomi, Rimantas Starkus, Saulius Merkys, Petras Urbonas, nežinoma. SKPMM

Eugenija Bajoraitė. Šešių ha plote mokiniai augino cukrinius runkelius, bulves, kukurūzus ir atliko visus darbus iki derliaus realizavimo.

Visi darbai buvo atlikti be mašinų pagalbos, o tik su arkliais ir rankiniu būdu. Nuimtas derlius buvo parduotas kolūkiui. Skapiškio kolūkio valdybos nutarimu mokyklai buvo nupirkti muzikos instrumentai pučiamajam orkestrui.⁷³

Sovietmečiu mokykloje taip pat vyko aktyvi popamokinė veikla, buvo įvairių būrelių, kurių tradicijos gyvos ir dabartinėje mokykloje. Vienas jų – „Gamtos bičiuliai“. 1970 m. sausio 10 d. Kupiškio rajoniniame laikraštyje „Komunizmo keliu“ apie juos rašoma:

„Gražiais darbais pasižymi Skapiškio vidurinės mokyklos jaunieji gamtininkai. Moksleiviai Vytautas Spetyla, Juozas Žalčiauskas, Arovydas Bakanas jau iš rudens atremontavo senas stirnų ir kiškių ėdžias, pagamino penkias naujas. O mokytojo Varnauskio vadovaujami mokiniai kiekvienais metais pagamina miško paukšteliams daug inkilų. Skapiškio, Laukelių ir Laičių girininkijų miškininkai dėkingi tiems moksleiviams, kurių darbščios rankos pagamino ir iškėlė inkilus miško laukymėse. Albertas Rudinskas, Eleonora Šinkūnaitė, Alis Janulionis ir daugelis kitų padeda prižiūrėti miško daigynus ir medelynus. O moksleiviai Rimas Tunkūnas ir Bronius Purnas praėjusiais metais prie mokyklos bendrabučio besibūriujančioms kurapkoms buvo įrengę tris palapines.“⁷⁴

1974 m. jaunųjų miškininkų būrelio vadovė A. Markevičiūtė 1974 m. gruodžio 10 d. laikraštyje „Komunizmo keliu“ rašo:

„Prieš ketverius metus gruodžio mėnesį mūsų mokykloje buvo surengta pirmoji naujametinių puokščių parodėlė. Jos devizas – „Išsaugok eglę“. Jaunųjų miškininkų devizas tapo tradicinis. Dabar daug mažiau eglių prieš Naujuosius metus iškertama. Tuo ypač patenkinti miškininkai.“⁷⁵

1977 m. mokyklos jaunieji miškininkai, vadovaujami A. Markevičiūtės, dalyvavo olimpiadoje „Gamtos apsauga–77“. Pora skapiškiečių pateko į zoninį turą, kuriame Eugenijus Tijušas iškovojo nugalėtojo vardą. Sėkmingai Eugenijus pasirodė ir 1978 m. vykusiame respublikiniame ture. Reikli komisija vaikino žinias įvertino paskatinamąja premija⁷⁶.

⁷³ Ten pat, p. 69.

⁷⁴ Ten pat, p. 22.

⁷⁵ Ten pat, p. 35.

⁷⁶ Ten pat, p. 38.

Veikė fotografų būrelis. 1968 m. mokykloje buvo atidaryta fotografijos darbų paroda. Būreliui vadovavo abiturientas Vidas Naujikas. Parodoje savo darbus rodė V. Naujikas, J. Girinas, P. Tijušas, P. Karpinskas, D. Likas⁷⁷.

Daug prie mokyklos klestėjimo prisidėjo mokytojai ir direktorius J. Kaušakys. To meto spaudoje randame straipsnelį, kuriame rašoma:

„J. Kaušakio vadovaujama mokykla – viena geriausių rajone. 91 proc. praėjusiais (1973 m. – aut. pastaba) mokslo metais baigusiu aštuonias klases mokinių toliau tęsia mokslą. Pažangumas šioje mokykloje 97,5 proc. Vidurinėje mokykloje klesti meno saviveikla. Būdinga tai, jog dainą ir šokį čia labai mėgsta ir mokytojai. Daugelį metų J. Kaušakys vadovavo orkestrui, o dabar dalyvauja mokytojų ansambliuose. Kartu su mokytojais Irena ir Jonu Likais, Janina ir Bronium Varnauskais, Elena Merkiene Jonas Kaušakys išvarė ryškią vagą apylinkės saviveiklininkų gyvenime.“⁷⁸

Mokyklai peraugus iš aštuonmetės į pilną vidurinę ir didėjant mokinių skaičiui, 1964 m. buvo pradėta statyti nauja mokykla Dariaus ir Girėno gatvėje (dab. Mokyklos gatvė) už buvusios mokyklos (vienuolyno pastato). Tuo laiku mokiniai mokėsi net šešiuose pastatuose. Nauja mokykla buvo atidaryta 1967 m. sausio mėn. Pastato sąmatinė vertė 168 880 rb. Tai modernus pastatas su erdviomis klasėmis, kuriame galėjo mokytis 640 mokinių. Tuo laiku mokykloje mokėsi 310 mokinių, iš jų – 30 abiturientų. Iki 1967 m. mokykla išleido 13 laidų (234 mokinius). 1979 m. prie mokyklos buvo pristatyta valgykla, dirbtuvės su garažu ir sporto salė. Naujos mokyklos aplinką apsodino želdiniais, įkūrė parką skapiškėnas Kauno miškų technikumui dėstytojas Vidmantas Markevičius. Biologijos mokytoja M. Gudaitytė įrengė sodą-daržą, kur mokiniai atlikdavo žemės ūkio darbų praktiką. J. V. Sipavičienė įrengė sporto stadioną.

Sovietmečiu mokykla buvo prievartos įrankis. Mokytojai turėjo vykdyti visus komunistų partijos ir valdžios nurodymus: skiepyti mokiniams meilę „didžiajai tėvynei TSRS“, gerbti ir pasitikėti „visais besirūpinančia“ komunistų partija, ugdyti neapykantą „išnaudotojai“ bažnyčiai, skiepyti ateizmą ir t. t. Mokiniai prievarta buvo verčiami stoti į spaliukų, pionierių, komjaunimo organizacijas, mokytojai į komunistų partiją. Jeigu klasėje buvo mažai pionierių ar komjaunuolių, kaltas buvo klasės auklėtojas. Mokiniai stodavo į komjaunimo organizaciją todėl, kad jei jai nepriklausysi, buvo maža tikimybė įstoti į aukštąją mokyklą, nors esi ir geriausias mokinys⁷⁹.

Mokyklos pionierių organizacijos veika buvo atgaivinta 1945 m. Tuo metu pionierių vadove dirbo Žiedūnė Zubavičiūtė-Zaveckienė. Ji buvo pirmoji mokyklos komjaunuolė. Vėliau ji dirbo Vilniaus universiteto Bibliotekinkystės katedroje dėstytoja. Pirmieji pionieriai buvo Stasė ir Povilas Mikoliūnai, Stasys Gabnys, Petras Gabnys ir kiti. 1948 m. gruodžio mėn. mokykloje buvo 30 pionierių. 1950 m. Skapiškio aštuonmetėje mokykloje pionierių vadove pradeda dirbti mokytoja Janina Bakaitė-Biškauskienė. Tai buvo pirmoji mokytoja pionierių vadovė. Naujai vadovei dirbti buvo labai sunku. Mokiniai ne visada pasisakydavo esą pionieriai. Mokinių tėvai taip pat neleisdavo vaikų į pionierių organizaciją. 1955–1956 m. pionierių vadove dirbo J. Šulgaitė. Nu

⁷⁷ *Ten pat*, p. 19.

⁷⁸ Trečiokas V. Pirmininko neetatinis pavaduotojas, *Tarybų darbas*, 1974, Nr. 1, p. 459.

⁷⁹ Skapiškio miestelio Dariaus ir Girėno g. (Kalvarniku) istorija, p. 16–31.

1956 m. pionierių vadove pradeda dirbti Aldona Baltrūnaitė-Raišienė. Daugelis pionierių gebėjo vadovauti savo būriui (A. Paskačimas, J. Kaladytė). Draugovės tarybos pirmininkė buvo pionierė Audronė Meilutytė. 1959 m. organizacijai priklausė 68 pionieriai, kai kurie labai aktyvūs – Tamara Šabanovaitė, Vincas Kazlauskas, Alfonsa Stasiūnaitė ir kiti. 1960–1961 m. draugovės tarybos pirmininke išrenkama Lionė Matekonytė. Pionieriai dirbo daug visuomenei naudingo darbo: sodino medelius, šefavo senutes. Pionierių draugovė 1965 m. buvo pavadinta Stasio Šeinausko vardu. Stasio Šeinausko pionierių draugovė buvo pripažinta geriausia rajone ir jai perduota pereinamoji Kupiškio rajono pionierių organizacijos vėliava. Šeši geriausi pionieriai dalyvavo ekskursijoje po Leningradą (dabartinį Sankt Peterburgą). Atidarius naująją mokyklą pagerėjo darbo sąlygos. Buvo įrengtas pionierių kambarys. Draugovėje buvo 103 pionieriai. Būriams vadovavo komjaunuoliai. Ypač daug dirbo Valė Ryženok. Draugovė ir vėl užėmė I vietą rajone. Jai ir vėl atiteko pereinamoji rajoninė pionierių organizacijos vėliava. Draugovė buvo pagirta respublikinio sąskrydžio metu. Respublikiniame sąskrydyje dalyvavo Stefa Balytė, Jeronimas Kaladė, Salvinija Dovydenaitė. Draugovė buvo apdovanota Respublikinės pionierių tarybos garbės raštu⁸⁰.

Komjaunimo organizacija mokykloje įsikūrė 1949 m. Iš pradžių komjaunimo organizacija buvo labai negausi, jos veikla nežymi. Aktyvesnė veikla prasidėjo 1962–1963 m., kai ėmė daugėti komjaunuolių. 1965–1966 m. mokykloje buvo 79 komjaunuoliai. Buvo giriami komjaunuoliai būrių vadovai Venclovaitė, Gurlklytė. Vasaros atostogų metu komjaunuoliai su kolūkių jaunimu ruošė poilsio vakarus. Daug dėmesio komjaunimo organizacija skyrė mokinių pažangumui (žr. 2 lentelę). Į komjaunimo komiteto posėdžius buvo kviečiami nepažangūs mokiniai, komjaunuoliai nepažangius mokinius lankė namuose. 1966–1967 m. m. komjaunimo organizacijoje buvo 71 komjaunuolis. 1966–1967 m. į ją įstojo 31 mokinys⁸¹.

2 lentelė. Mokinių pažangumas 1960–1967 metais

Mokslo metai	Mokinių pažangumo rodikliai, proc.
1960–1961	88,31
1961–1962	86,25
1962–1963	94,4
1963–1964	94,37
1964–1965	92,92
1965–1966	95,26
1966–1967	94,33

Duomenys iš KEMA, p. 66.

XX a. 7-ąjį dešimtmetį mokykloje veikė literatų, ateistų, saviveiklos, šokių, turistų ir kraštotyros, orkestro, darbščiųjų rankų, vėliau jaunųjų technikų, gamtininkų, agrochemikų, sporto būreliai.

„Vienas veikliausių būrelių mokykloje yra (apie 1967 m. – aut. pastaba) ateistų būrelis, įsikūręs 1960 m. Pirmoji būrelio vadovė buvo mokytoja Serapinaitė Gerda, nuo 1962–1963 m. m. vadovauja Likienė

⁸⁰ KEMA, p. 69–73.

⁸¹ Ten pat, p. 74.

Irena. Pirmuoju būrelio pirmininku buvo išrinkta X kl. mokinė Buškaitė Alma. Vėliau būrelio pirmininku buvo Paskačimas Antanas, Rudokas Donatas, Šabanovaitė Tamara, Ryženok V.⁸²

„Nuo 1960 m. mokykla turi pučiamųjų orkestrą. Orkestrui nuo pat įsikūrimo pradžios vadovauja mokytojas Jonas Kaušakys. Orkestre groja mokiniai ir mokytojai. Pirmasis orkestro pasirodymas vyko per mokytojos Baltrūnaitės-Raišienės vestuovės ir rinkimų dieną. Labai skaitlingas yra mokyklos sporto kolektyvas, kuriam nuo 1963 m. vadovauja mokytoja Jūratė Sipavičienė. Kiekvienais mokslo metais į rajoninę moksleivių rinktinę patenka ir mūsų mokyklos mokiniai. 1964–1965 m. m. į rajoninę lengvaatlečių rinktinę pateko Gūraitė Danutė ir Mackevičiūtė Janina. 1965–1966 m. m. mokyklos mergaičių lengvaatlečių komanda rajoninėse varžybose užėmė I vietą. Į rajono rinktinę pateko Mackevičiūtė Janina, Bieliauskaitė Vida, Žilinskas Edmundas, Janulionis Vilius, Briškaitė Audronė, Silickaitė Zita. Rajono moksleivių gimnastikos rinktinėje dalyvavo Markevičiūtė J. ir Varnauskaitė Virginija, kuri ir respublikinėse varžybose užėmė pirmąją vietą. 1966–1967 m. m. rajono lengvosios atletikos komandoje dalyvavo Bieliauskaitė Vida ir Silickaitė Zita. Mergaičių gimnastikos komanda (Varnauskaitė Virginija, Baltrūnaitė Birutė, Zavodžiūtė Regina, Mackevičiūtė Janina) rajone užėmė I, o zoninėse varžybose III vietą. LSD „Nemunas“ rajono slidininkų rinktinėje dalyvavo Vaitoškaitė Salvinija ir Tubelytė Monika, o Barkauskaitė Aldona ir Vaitoškaitė Salvinija gynė rajono slidininkų garbę.“⁸³

„Jauniesiems literatams mokykloje vadovavo mokytoja Meilutienė ir Merkienė. Skaitovės Kaladytė Jadvyga ir Zavodžiūtė Irena sėkmingai pasirodė rajoniniuose skaitovų konkursuose ir iškovojo pirmąsias vietas 1964 m. Kaladytė J., o 1965 m. Zavodžiūtė Irena. Jos atstovavo rajonui ir respublikiniuose jaunųjų skaitovų konkursuose. Zavodžiūtė Irena užėmė IV vietą.“⁸⁴

Mokyklos metraštyje, rašytame apie 1967 m., randame:

„Mokyklos kraštotyrininkams ir turistams nuo 1957 m. iki 1963 m. vadovavo mokytojas Varnauskas Bronius, o nuo 1963 m. vadovauja Antanaitis Algimantas. Rajoniniuose turistiniuose sąskrydžiuose „Taika ir draugystė“ mūsų mokyklos aktyvistai pasirodė sėkmingai. Mokyklos turistai dalyvavo respublikiniame sąskrydyje Kačerginėje 1962 m. 1964 m. mokyklos vyresniojo amžiaus grupės turistai atstovavo respublikiniame sąskrydyje Prienuose, 1965 m. vyresniojo amžiaus grupės turistai dalyvavo respublikiniame sąskrydyje Vilniuje, 1966 m. vyresniojo amžiaus grupės turistai vyko į respublikinį sąskrydį Merkinėje, kur Barkauskaitė Aldona individualiose orientacinėse varžybose užėmė vietą I dešimtuke. 1967 m. rajonui respublikiniame sąskrydyje atstovavo abiejų amžiaus grupių turistai. 1964 m. respublikiniame turistų sąskrydyje pirmosios medicinos pagalbos konkurse turistų komanda užėmė II vietą ir buvo apdovanota Respublikinės Raudonojo Kryžiaus draugijos garbės raštu. Mokyklos turistai yra atlikę turistinius žygius į Biržus, Zarasus, Anykščius, Rokiškį. Du kartus mokyklos turistai lankėsi Latvijos TSR.“⁸⁵

Apie mokyklos tradicijas, kurios nedaug pakito ir XXI a. 2-ąjį dešimtmetį, metraštininkai rašo:

„Mokykla iškilmingai pradeda naujuosius mokslo metus. Mokyklos abiturientai-vienuliktakai į mokyklą atveda pirmaklasius, įteikia jiems atminimo dovanėles. Pirmaklasius jie globoja ištisus metus. Jau seniai prigijusi mokykloje paskutinio skambučio

⁸²Ten pat, p. 75.

⁸³Ten pat, p. 76–77.

⁸⁴Ten pat, p. 78.

⁸⁵Ten pat, p. 79.

tradicija. Paskutinę dieną mokykloje abiturientus iš mokyklos išlydi dešimtokai ir pirmokai. XI ir X klasių vadovai pasako trumpas kalbas. Į vienuoliktokus kreipiasi mokyklos vadovybė, pasisako ir XI klasių atstovai, o pirmokai įteikia puokštes gėlių.

Studentų žiemos atostogų metu vyksta mokinių susitikimai su buvusiais abiturientais-studentais. Aukštųjų mokyklų studentai pasidalina išpūdžiais su vienuoliktokais. Mokykloje taip pat iškilmingai išleidžiami abiturientai. Tą dieną visai mokykla būna šventė. Į iškilmingą posėdį atvyksta visi mokytojai, abiturientai, jų tėvai bei svečiai. Iškilmingo posėdžio metu perskaitomas Pedagogų tarybos posėdžio protokolo išrašas. Mokyklos direktorius įteikia atestatus. Mokyklos vadovybė, klasės vadovas sveikina abiturientus su jų švente, atsiveikinimo žodį taria abiturientų atstovas. Po to visi nusifotografuoja.⁸⁶

Buvo privaloma pagerbti sovietinės armijos karius, apie tai tuo metu rašoma spaudoje:

„Tarybinės Armijos dienos bei Pergalės dienos proga mokyklos mokiniai iškilmingai pagerbia žuvusius karius. Karių kapinėse prie paminklo padedami vainikai. Į karių kapines vykstama organizuotai, labai dažnai su orkestru.“

„Mokslo metų pabaigoje kiekvienais metais organizuojama turistų diena. Tą dieną pamokų nebūna. Visų klasių mokiniai atvyksta į stovyklai skirtą vietą, kur įrengia stovyklavietes, papuošia savo stovyklavietės aplinką. Stovyklos atidarymo metu mokinius-turistus sveikina mokyklos vadovybė. Pradedamos kliūčių ruožo, turistinės estafetės bei orientacinio sporto varžybos. Kiekviena grupė paruošia ir parodo programėlę. Po to nuleidžiama vėliava ir visi su pakilia nuotaika grįžta namo. Be to, kiekvienais metais rengiama I–V klasių mokiniams Eglutė, o tos pačios dienos vakare VI–XI klasių mokiniai su kaukėmis renkasi į karnavalą.“

Mokykloje jau eilę metų leidžiamas V–VI klasių mokinių sienlaikraštis „Į komunizmą“. Šiame sienlaikraštyje talpinama atskira medžiaga iš mokyklos ir atskirų klasių gyvenimo, savo kūryba, išpūdžiai iš atostogų, ekskursijų, varžybų. Mokyklos komjaunimo komitetas leidžia „Prožektorių“. „Prožektoriuje“ kritikuojami nepažangūs ir nedrausmingi mokiniai, keliamos kitos negerovės, dar pasitaikančios mokykloje. „Prožektorius“ iliustruojamas karikatūromis, kurias piešia mokiniai. Šis laikraštis turi teigiamos įtakos mokymo-auklėjimo darbe.⁸⁷

„Klasių vadovai šaukia mokinių tėvų susirinkimus. Šaukiami ir visuotiniai mokinių tėvų susirinkimai. Mokinių tėvų komiteto posėdžiuose svarstomi materialinės paramos suteikimo klausimai, mokinių patalpinimo

Naujųjų 1988–1989 metų karnavalas mokykloje.
Iš Danutės Giedrienės albumo

⁸⁶Ten pat, p. 82.

⁸⁷Ten pat, p. 82–83.

į bendrabutį ir kiti klausimai. Didelį pasisekimą turi Liaudies universiteto pedagoginis fakultetas, kuriam vadovauja mokytoja Meilutienė.“

Šio fakulteto užsiėmimai vykdavo reguliariai, ataskaitose giriamasi, kad į juos gausiai atsilanko mokinių tėvai. Tuo metu pranešimuose daug vietos buvo skiriama sovietinei ideologijai, o juos turėjo skaityti mokytojai, gydytojai, apylinkės tarybos darbuotojai.

„Pranešimų temos „Komunistinio auklėjimo uždaviniai, įgyvendinant TSKP programą“, „Protinis vaikų auklėjimas“, „Vaikų priežiūra namuose, ruošiant pamokas“. Po pranešimų bei paskaitų mokyklos mokiniai parodo tėvams trumpą programėlę. Tėvų komiteto veikla dar nėra pakankama. Tik pastaruoju metu ji suaktyvėjo. Iki 1966 m. keletą metų tėvų komiteto pirmininku buvo Kaladė Petras, o nuo 1966 m. tėvų komiteto pirmininko pareigas eina Kytra Povilas. Aktyvesnieji tėvų komiteto nariai yra Ryženok Anastazija, Balčiūnienė Ona, Gurklienė.“⁸⁸

Mokyklos vadovai

Skapiškio progimnazijoje, o nuo 1953 m. vidurinėje mokykloje direktoriais dirbo: 1940–1941, 1944–1947 m. Vladas Merkevičius, 1948–1949 m. Jonas Beleckas, 1949–1950 m. balandžio mėn. Antanas Likša, 1950 m. balandžio mėn.–1951 m. Alfonsas Vepštas, 1951–1956 m. Alfonsas Rimkus, 1956–1962 m. Stasys Merkys, 1962–1992 m. Jonas Kaušakys, nuo 1992 m. dirba Birutė Zaborskienė.

1949 m. rugsėjo mėn.–1950 m. balandžio mėn. pirmuoju mokymo dalies vedėju dirbo A. Vepštas, 1950–1956 m. S. Merkys, 1956–1961 m. Ona Balčiūnienė, 1961–1962 m. gruodžio 5 d. J. Kaušakys, 1963 m. sausio 11 d.–1975 m. Joana Meilutienė, 1975–1982 m. S. Mažeikytė, 1982–1999 m. Birutė Balaišytė-Zaborskienė, nuo 1992 m. pavaduotoja ugdymui dirba Audronė Liudvinavičienė.

Nuo 1961 m. direktoriaus pavaduotoja gamybiniam mokymui puse etato buvo paskirta mokytoja Saverija Balčiūnaitė. Šis etatas 1967 m. panaikintas, jo vietoje įsteigtas užklasinio darbo organizatoriaus etatas. Jais dirbo: 1967–1972 m. S. Balčiūnaitė, 1972–1975 m. S. Mažeikytė, 1975–1979 m. Vanda Birbilaitė, 1979–1988 m. Aldona Raišienė, 1988–1989 m. Zita Griškevičiutė, ji 1989–1990 m. dirbo mokymo dalies vedėja. 1989–1990 m. užklasinio darbo vadovas buvo Virginijus Kaušakys⁸⁹.

Mokytojai, jų šeimos, buvę mokiniai

Skaitydami mokyklos istoriją, galime pastebėti, kad mokykloje dirbo daug mokytojų šeimų, vyrų, žmonių, sūnų, buvusių mokyklos mokinių. Merkių šeima: Stasys – mokyklos direktorius, istorijos mokytojas, Elena Juzefa – lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja, Edita Merkytė (anūkė) – pradinių klasių mokytoja. Vanda Merkytė-Zubienė (Merkio sesuo) dirbo sekretore, mokė piešimo, braižybos, biologijos. Varnauskų šeima: Bronius – technologijų mokytojas, Janina – lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja. Dovydenų šeima: Jonas – matematikos, Janina – rusų kalbos ir literatūros mokytoja. Burokų šeima: Bronislava – pradinių klasių mokytoja, Linas Juozas – gamybinio mokymo meistras. Balčiūnų šeima: Domininkas – pradinių klasių mokytojas, Ona – lietuvių kalbos

⁸⁸Ten pat, p. 83.

⁸⁹Skapiškio miestelio Dariaus ir Girėno g. (Kalvarnikų) istorija, p. 16–31.

ir literatūros mokytoja. Aldona Raišienė mokė rusų kalbos, dailės, Romas Raišys (sūnus) – technologijų mokytojas. Joana Meilutienė – lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja, Virginija Gražina Meilutytė (dukra) – pradinių klasių mokytoja. Likų šeima: Jonas – matematikos, karinio parengimo mokytojas, Irena – rusų kalbos ir literatūros mokytoja, Algirdas (sūnus) – rusų kalbos ir literatūros mokytojas. Kaušakių šeima: Jonas – direktorius, fizikos mokytojas, Kazimiera – matematikos mokytoja, Virginijus (sūnus) – technologijų mokytojas, Rasa (marti) – istorijos ir geografijos mokytoja. Jaručių šeima: Jonas – pradinių klasių ir kūno kultūros mokytojas, Alma – pradinių klasių mokytoja. Buidovų šeima: Georgijus – rusų kalbos ir literatūros mokytojas, Vitalija – pradinių klasių mokytoja. Grinkų šeima: Saulius – lietuvių kalbos ir literatūros mokytojas, Jolanta – rusų kalbos ir literatūros mokytoja. Jankevičių šeima: Rimvidas – informacinių technologijų mokytojas, Auksė – lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja. Samoškų šeima: Tomas – anglų kalbos mokytojas, Jurgita – vokiečių ir anglų kalbų mokytoja.

Daug dabar dirbančių ir anksčiau dirbusių mokytojų yra buvę šios mokyklos mokiniai. Tai Algirdas Likas, Gražina Meilutytė (Tonkuvienė), Vilija Vilčinskaitė, Romas Raišys, Virginijus Kaušakys, Rasa Kaušakienė (Petuchova), Nijolė Greibuvienė (Tumonytė), Rimvidas Jankevičius, Alma Knabikienė (Navikaitė), Žydra Andrijauskienė (Čeikaitė), Oksana Morkvėnienė (Černikova), Valija Šap (Lipkytė), Zita Griškevičiūtė, Arvydas Baltrūnas, Aušra Stankutė (Juškevičienė), socialinė pedagogė Rita Kiaulėnienė (Merkytė), Sigutė Sriubiškienė (Burokaitė) – raštinės vedėja, taip pat vyresniosios kartos mokytojai skapiškėnai: A. E. Markevičiūtė, S. Mažeikytė, A. Raišienė.

Visą laiką mokytojų daugumą sudarė moterys, kartkartėmis vyrai sudarydavo trečdalį, keletą metų iš 30 dirbančių mokytojų 10 buvo vyrai (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. 1948–2012 metais Skapiškio mokykloje dirbę mokytojai

Eil. nr.	Vardas, pavardė	Darbo metai	Mokyti dalykai
1.	Stasys Merkys	1948–1976	Istorija
2.	Elena Juzefa Merkienė (Tamošiūnaitė)	1950–1993	Lietuvių kalba ir literatūra
3.	Janina Dovydenienė (Diponaitė)	1950–1986	Rusų kalba ir literatūra
4.	Irena Murkienė (Vilčinskaitė)	1950–1971	Pradinių klasių mokytoja
5.	Magdalena Gudaitytė	1950–1990	Biologija, chemija
6.	Bronislava Burokienė (Lapienytė)	1953–1984	Pradinių klasių mokytoja
7.	Bronius Varnauskas	1953–1990	Techninės disciplinos ir darbai
8.	Janina Varnauskienė	1953–1993	Lietuvių kalba ir literatūra
9.	Joana Meilutienė	1953–1991	Lietuvių kalba ir literatūra
10.	Jonas Dovydenas	1953–1971	Matematika
11.	Irena Likienė	1953–1981	Rusų kalba ir literatūra
12.	Gerda Serapinaitė	1953–1962?	Vokiečių kalba
13.	Jonas Likas	1953–1970 1971–1989	Matematika, karinis parengimas
14.	Genė Baronienė (Vasiliauskaitė)	1954–1956	Matematika
15.	Jonas Kaušakys	1954–1955 1957–2000	Fizika

(tęsinys)

Eil. nr.	Vardas, pavardė	Darbo metai	Mokyti dalykai
16.	Aldona Elena Raišienė (Baltrūnaitė)	1954–1979 1979–1988 1988–1999	Vyr. pionierių vad., užklasin. darbo org., mokytoja
17.	Stanislava Mažeikytė	1951–1953 1955–1983 1991–1993	Istorija
18.	Domininkas Balčiūnas	1956–1991	Pradinių klasių mokytojas
19.	Ona Balčiūnienė	1956–1994	Lietuvių kalba ir literatūra, namų ruošia
20.	Aleksandra Klivečkienė	1956–1962 1972–1981 1962–1972	Rusų kalba ir literatūra, Skapiškio st. prad. m-klos vedėja
21.	Saverija Balčiūnaitė	1956–1984	Geografija
22.	Apolionija Bagdonaitė	1956–1962	Matematika
23.	Alė Morkūnaitė	1958–1960	Fizinis lavinimas
24.	Aliutė Elena Markevičiūtė	1950–1951? 1962–1982 1990–1992	Pradinių kl. mokytoja, biologija, lietuvių kalba ir literatūra
25.	Vanda Zubienė (Merkytė)	1962–1974	Piešimas, biologija
26.	Algimantas Antanaitis	1963–1979	Vokiečių kalba
27.	Kazimiera Kaušakienė	1963–2000	Matematika
28.	Veronika Jūratė Sipavičienė	1963–2001	Fizinis lavinimas
29.	Virginija Gražina Meilutytė	1965–1974	Pradinių klasių mokytoja
30.	Gertrūda Baleliūnienė (Indriulytė)	1966–1970	Muzika
31.	Albertas Juknevičius	1970–1971	Matematika
32.	Genovaitė Brazauskienė	1973–1976	Matematika
33.	Leonas Vaičiūnas	1974–1975	Muzika
34.	Povilas Uznys	1975–1980	Muzika
35.	Marija Petrulytė	1975–1984	Pradinių klasių mokytoja
36.	Marija (Marijona?) Gusevičiūtė	1975–1987	Pradinių klasių mokytoja
37.	Vanda Birbilaitė	1976–1978	Istorija
38.	Rimutė Balzarevičienė (Apynytė)	1976–1985	Matematika
39.	Kristina Samuilova	1977–1981	Rusų kalba ir literatūra
40.	Laima Povilaitienė (Merkienė)	1977–1980	Vyr. pionierių vad.
41.	Linas Juozas Burokas	1978–1995	Gamybinio mokymo meistras
42.	Dalė Šataitė	1978–1982	Chemija, taikomieji darbai
43.	Vilija Lukošūnienė (Vilčinskaitė)	1979–1980	Vokiečių kalba
44.	Stanislovas Šepetis	1979–1981 1984–1985 1988–1991	Istorija
45.	Janina Tijušienė (Keršulytė)	1980–1983	Matematika
46.	Danguolė Kulytė	1980–1981	Vokiečių kalba
47.	Laima Antanavičiūtė	1980–1981	Vyr. pionierių vadovė
48.	Olivija Mikolaitienė	1980–1981	?
49.	Alma Vilčinskienė	1980–1981	Fizika?
50.	Liubovė Miciūnienė	1980(?)–1983	Rusų kalba ir literatūra

(tęsinys)

Eil. nr.	Vardas, pavardė	Darbo metai	Mokyti dalykai
51.	Sigita Kamantavičienė (Margevičiūtė)	1980–1981	Muzika
52.	Algirdas Likas	1981–1983	Rusų kalba ir literatūra
53.	Jonas Meškelė	1981–1982	Muzika
54.	Danguolė Kukenienė (Janulionytė)	1981–1984	Vokiečių kalba
55.	Rasa Mažuolytė	1982–1984	Muzika
56.	Danguolė Duknauskaitė	1982–1986	Biologija, chemija
57.	Georgijus Buidovas	1983–1989	Rusų kalba ir literatūra
58.	Vitalija Buidova	1983–1991	Pradinių klasių mokytoja
59.	Janina Petruilytė-Vildžiūnienė	1983–1985	Rusų kalba ir literatūra
60.	Virginija Puljanauskaitė	1983–1984	Sekretorė
61.	Jolanda Kuodienė	1984–1985	Lietuvių kalba ir literatūra
62.	Regina Kasabuckaitė	1984–1985	Gamybinis mokymas
63.	Irena (Irina?) Simėnaitė	1984–1985	Muzika
64.	Daiva Čaikauskaitė	1984–1986	Vokiečių kalba
65.	Dalia Kazanavičiūtė	1984–1986	?
66.	Romas Raišys	1984–1994	Techninės disciplinos ir darbai, geografija
67.	Rožė Gikytė	1985–1986	Muzika
68.	Saulius Grinkas	1985–1987	Lietuvių kalba ir literatūra
69.	Jolanta Grinkienė	1985–1987	Rusų kalba ir literatūra
70.	Egidijus Viliamas	1985–1988	Istorija
71.	Alma Jarutienė	1985–1999	Pradinių klasių mokytoja
72.	Jonas Jarutis	1985–1990	Pradinių klasių ir kūno kultūros mokytojas
73.	Nijolė Baltušienė	1985–1991	Matematika
74.	Janina Poškienė	1986–1987 1989–1990	Pradinių klasių mokytoja
75.	Lina Sikorskaitė	1986–1987	Muzika
76.	Violeta Butkutė	1986–1993	Rusų kalba ir literatūra
77.	Rita Kmieliauskaitė	1986–1989	Vokiečių kalba
78.	Marija Čepulienė	1987–1989	Chemija
79.	Raimonda Kolyčienė (Žylaitė)	1987–1999	Muzika
80.	Zita Griškevičiūtė	1988–2000	Matematika
81.	Jolanta Kireilytė	1988–1989	Lietuvių kalba ir literatūra
82.	Stasė Bartusevičienė	1989–1990	Istorija
83.	Aldona Zinkevičienė	1989–1992	Vokiečių kalba
84.	Gražina Veitienė	1989–1995	Rusų ir lietuvių kalba ir literatūra
85.	Lina Minkevičiūtė	1989–1995	Pradinių klasių mokytoja
86.	Arvydas Baltrūnas	1990–1995	Kūno kultūra
87.	Audronė Vareikienė	1990–1991(2)	Muzika
88.	Almantas Mičelis	1991(2)–1993	Muzika
89.	Virginija Vaitiekūnaitė	1991–1997	Pradinių klasių mokytoja
90.	Helijara Radavičienė	1992–1997	Vokiečių kalba

(tęsinys)

Eil. nr.	Vardas, pavardė	Darbo metai	Mokyti dalykai
91.	Rūta Barišnikovienė (Stankutė)	1993–2001	Vokiečių kalba
92.	Edita Merkytė	1993–1994(6)	Pradinių klasių mokytoja
93.	Vita Bačanskienė (Vadoklytė)	1993–2005?	Teatras
94.	Sigita Keršulienė	1995–1996	Pradinių klasių mokytoja
95.	Rapolas Lukoševičius	1996–1997	Muzika
96.	Lina Rožėnienė (Markauskaitė)	1996–2000	Muzika
97.	Aušra Stankutė	1997–1998	Vokiečių kalba
98.	Janė Pajuodienė	1997–1999	Pradinių klasių mokytoja
99.	Sigita Tunkūnaitė	1998–1999	Pradinių klasių mokytoja
100.	Vilma Juknienė	1998–2002	Vokiečių kalba
101.	Antanas Kalvelis	1999–2000	Dailė
102.	Jolanta Petkūnaitė	1999–2000	Vokiečių kalba
103.	Giedrė Viliutė	1999–2000	Chemija
104.	Daiva Pakarklytė	1999–2001	Muzika
105.	Daiva Palionienė	1999–2002	Muzika
106.	Valija Šap	1999–2008 2007–2008	Pradinių klasių mokytoja, psichologija
107.	Ričardas Balabonas	2000–2004	Matematika
108.	Renata Ulinskienė	2000–2005	Biologija
109.	Lina Savickienė	2000–2002	Vokiečių kalba
110.	Evelina Makarskienė	2001–2002	Vokiečių kalba
111.	Joana Daunoravičiūtė	2001–2002	Choreografija
112.	Rolandas Vaškevičius	2002–2003	Muzika
113.	Valerija Rugaitienė	2002–2003	Fizika
114.	Stanislovas Rugaitis	2002–2003 2006–2008	Fizika
115.	Jurgita Valaikienė (Bakanaitė)	2002–2004	Vokiečių kalba
116.	Jurgita Samoškienė	2002–2010	Vokiečių kalba
117.	Dalia Reveltienė	2003–2004	Lietuvių kalba ir literatūra
118.	Tomas Samoška	2003–2009	Anglų kalba
119.	Jolita Vilemienė	2004–2005	Dailė
120.	Rita Michailovskienė	2004–2005	Vokiečių kalba
121.	Palmira Keršulytė	2004–2010	Lietuvių kalba ir literatūra
122.	Zita Kutrienė	2006–2012	Biologija
123.	Regina Baltušienė	2010	Vokiečių kalba
124.	Audronė Bružienė	2010–2012	Anglų kalba

3 lentelė sudaryta pagal mokytojų sąrašus atskirais mokslo metais (1970–2005), darbuotojų asmens bylas. Duomenis pateikė raštinės vedėja Sigutė Sriubiškienė. Kupiškio rajono Skapiškio pagrindinės mokyklos muziejaus medžiaga.

Dabartinė mokykla

Lietuvos valstybei 1990 m. atkūrus nepriklausomybę, permainų vėjai pasiekė ir mokyklas. Keitėsi vadovai, ugdymo programos, reikalavimai mokiniams ir mokytojams, vykdoma gausybė reformų, keičiamas mokymo turinys, ieškoma naujų mokymo(si) būdų ir formų, kuriama tautinė mokykla. Panaikintas karinio parengimo mokymas, gamybinis mokymas, sumažinama rusų kalbai skiriamų pamokų, įvedamas tikybos arba etikos mokymas, mokiniai mokosi nebe vienuolika, o dvylika metų. Miestelyje panaikinus lopšelių-darželį, 1997 m. mokykloje įsteigiama priešmokyklinio ugdymo grupė, nuo 2012 m. mišri penkiamečių ir šešiamečių grupė. Mokykla tampa demokratiška, atvira visuomenei. Panaikinamos spaliukų, pionierių, komjaunuolių organizacijos. Mokiniai pamažu atsisako privalomų uniformų. Atsiranda pasirenkamųjų dalykų: braižyba, sveika gyvensena, bibliografija, etninė kultūra, krašto istorija, bioetika, psichologija, choreografija. 1994–1995 m. m. įvedamas naujas vertinimo būdas – dešimtbalė sistema. Mokomieji dalykai 11–12 klasėse skirstomi A ir B lygiais. Egzaminai vyko mokykloje ir buvo vertinami mokykloje dirbančių mokytojų. 1995–1996 m. m. 11–12 klasėse įvestas įskaitinis žinių vertinimas. 1998 m. mokiniai galėjo bandyti eksperimento tvarka laikyti valstybinius egzaminus, tačiau Skapiškio vidurinė mokykla eksperimente nedalyvavo. 1999–2000 m. m. mokiniai jau laikė valstybinius egzaminus, kurių metu buvo lyginamas jų gautas rezultatas su kitų Lietuvos mokyklų mokinių rezultatais. Valstybinio egzamino metu galėjai maksimaliai surinkti 100 procentų. Egzaminai vyko egzaminų centruose, dažniausiai Kupiškio Lauryno Stuokos-Gucevičiaus gimnazijoje, kartais Rokiškio miesto gimnazijose, jei visame rajone nesusidarydavo 25 mokinių, laikančių egzaminą, grupė. Iš pradžių ši tvarka mokiniams ir mokytojams sukeldavo papildomą stresą, tačiau vėliau tapo įprastu reiškiniu. Valstybinių egzaminų darbus taiso mokytojai, pakviesti į Vilnių, Kauną, Šiaulius iš visų Lietuvos regionų. Dvi Skapiškio vidurinės mokyklos mokytojos dalyvavo valstybinių egzaminų taisymo komisijų darbe: lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja Auksė Jankevičienė ir istorijos mokytoja Rasa Kaušakienė. Norint gauti atestatą, reikėjo išlaikyti penkis, tris, vėliau (nuo 2012?) tik du egzaminus. Dalį egzaminų galima pasirinkti laisvai, privalomas liko tik vienas – gimtosios (lietuvių) kalbos egzaminas. Mokiniai, kurie visų metinių pažymių ir mokyklinių egzaminų įvertinimus gavo 9 arba 10, o valstybinio egzamino surinko 50 ir daugiau procentų, mokyklą baigė su pagyrimu, tačiau tokiu rezultatu baigė tik trys mokinės. 1999–2000 m. m. mokykla įsijungė į profilinio mokymo eksperimentą. Vienuoliktų klasių mokiniai rinkosi humanitarinį arba realinį mokymosi profilį. Taip pat mokiniai turėjo galimybę, be mokymosi branduolio dalykų, pasirinkti kelis papildomus mokymosi dalykus. Iš viso jie galėjo mokytis 12 dalykų, o pamokų skaičius per savaitę galėjo būti 28–32 val. Esant profiliniam mokymui, paralelinės klasės skaidomos į grupes – modulius. 2000–2001 m. m. buvo baigtas profilinio mokymo eksperimentas. Vėliau 9–10 klasėse vyko švelnusis profiliavimas, 11–12 klasėse profilinis mokymas. Mokytojams teko įvaldyti modulių programų kūrimo metodiką, perprasti profilinio mokymo naujoves.

Uždarinėjant kaimo pradines mokyklas, prie Skapiškio vidurinės mokyklos buvo prijungti Naivių, Kandrėnų, Laičių skyriai. 2003–2004 m. veikė Ska-

piškio vidurinės mokyklos Kandrėnų skyrius, kuriame mokytojomis dirbo Roma Bugailiškienė ir Rūta Žilinskienė. 2003–2006 m. veikė Skapiškio vidurinės mokyklos Naivių Juozo Matulio skyrius. Naiviuosė mokytojomis tuo metu dirbo Dalia Adamonytė ir Valerija Marinskienė. Ilgiausiai, iki 2007 m.

veikė Skapiškio vidurinės mokyklos Laičių skyrius, kuriame mokytojavo Nijolė Kontrimavičienė ir Aušra Širvelienė. Vėliau skyriai buvo panaikinti, mokiniai pradėjo važinėti į Skapiškio ir Kupiškio mokyklas. Dėl šalyje pradėto mokyklų tinklo optimizavimo mokykloje nuolat mažėja mokinių.

2011 m. mokykla išleido paskutinę abiturientų laidą. Vienuoliktoje klasėje nesusidarius 15 mokinių skaičiui, Kupiškio rajono Švietimo ir kultūros skyrius neleido formuoti vienuoliktos klasės. 2012 m. birželio mėnesį išleista pirmoji pagrindinės mokyklos dešimtokų laidą.

Garsas apie mokyklos tapsmą pagrindine pasklido anksčiau, negu ji tokia tapo, todėl jau keletą metų iš Skapiškio vidurinės mokyklos į Kupiškio L. Stuokos-Gucevičiaus gimnaziją išvykdavo mokyti po keletą mokinių. Nuo 2011 m. labai sumažėjo mokinių devintoje ir dešimtoje klasėse, nes daugelis išvykdavo arba į gimnazijas, arba į verslo mokyklas kartu su viduriniu išsilavinimu įgyti profesijos. Iš viso Skapiškio vidurinė mokykla išleido 55 abiturientų laidas. Dalis abiturientų mokyklą baigė puikiais rezultatais, buvo įvertinti aukso arba sidabro medaliais (žr. 4 lentelę).

Dešimtokai su klasės auklėtoja Oksana Morkvėniene. Iš kairės: Aurimas Gūra, Emilija Ščerbakovaitė, Vytautas Ščerbakovas, Mantas Bugailiškis, Milena Širkevičiūtė, auklėtoja Oksana Morkvėnienė, Vaida Ramanauskaitė. 2014 m. Nijolės Greibuvienės nuotr.

4 lentelė. Abiturientai, baigę Skapiškio vidurinę mokyklą aukso ir sidabro medaliais

Laida	Mokslo metai	Medalis	Vardas, pavardė
22	1977–1978	Aukso	Eugenijus Tijušas
26	1981–1982	Aukso	Kęstutis Jozonis
30	1985–1986	Sidabro	Audronė Rudinskaitė
36	1991–1992	Sidabro	Darius Braukyla
37	1992–1993	Sidabro	Kristina Kazlauskaitė
37	1992–1993	Sidabro	Kristina Giedrytė

Kupiškio rajono Skapiškio pagrindinės mokyklos muziejaus medžiaga.

Kurį laiką nebuvo dovanojami aukso ar sidabro medaliai, todėl dalis gerai ir labai gerai baigusių mokyklą mokinių jų negavo (žr. 5 ir 6 lenteles).

5 lentelė. Vien penketais (pagal penkiabalę sistemą) mokyklą baigė

Laida	Mokslo metai	Vardas, pavardė
17	1972–1973	Nijolė Vasalauskaitė
24	1979–1980	Juozas Balčiūnas
27	1982–1983	Asta Gimbutytė

Kupiškio rajono Skapiškio pagrindinės mokyklos muziejaus medžiaga.

6 lentelė. Su vienu, dviem ar trimis (pagal penkiabalę sistemą) ketvertais mokyklą baigė

Laida	Mokslo metai	Ketvertų skaičius	Vardas, pavardė
2	1957–1958	1	Romutis Mikšys
26	1981–1982	1	Asta Balčiūnaitė
27	1982–1983	1	Sigitas Varnauskas
28	1983–1984	1	Zita Griškevičiutė
29	1984–1985	1	Virginija Bickutė
1	1956–1957	2	Jonas Kilius
3	1958–1959	2	Vilius Naujikas
4	1959–1960	2	Bronė Mikėnaitė
7	1962–1963	2	Janina Šoblickaitė
17	1972–1973	2	Romualda Balčiūnaitė
24	1979–1980	2	Romas Raišys
27	1982–1983	2	Vilija Jankauskaitė
27	1982–1983	2	Virginijus Kaušakys
29	1984–1985	2	Alma Stukaitė
29	1984–1985	2	Rasa Varnauskaitė
15	1970–1971	3	Jeronimas Kaladė
18	1973–1974	3	Janina Naujikaitė
18	1973–1974	3	Irena Žalkauskaitė
19	1974–1975	3	Vilija Vilčinskaitė
20	1975–1976	3	Geraldas Gabnys
27	1982–1983	3	Laima Tijušaitė
28	1983–1984	3	Donatas Kilas
29	1984–1985	3	Loreta Daukaitė

(tęsinys)

Laida	Mokslo metai	Ketvertų skaičius	Vardas, pavardė
29	1984–1985	3	Rasa Petuchova
31	1986–1987	3	Jolita Grigaliūnaitė
32	1987–1988	3	Daiva Puljanauskaitė

Kupiškio rajono Skapiškio pagrindinės mokyklos muziejaus medžiaga.

Vėliau, baigiant mokyklą, buvo įteikiami atestatai su pagyrimu. Tokius atestatus gavo trys mokinės: Jūratė Vaitkevičiūtė, Roberta Zaborskytė ir Vita Žilinskaitė (žr. 7 lentelę).

7 lentelė. Abiturientai, baigę mokyklą su pagyrimu

Laida	Mokslo metai	Pagyrimų skaičius	Vardas, pavardė
45	2000–2001	1	Jūratė Vaitkevičiūtė
48	2003–2004	1	Roberta Zaborskytė
52	2007–2008	1	Vita Žilinskaitė

Kupiškio rajono Skapiškio pagrindinės mokyklos muziejaus medžiaga.

Kai kurie mokiniai gavo gerus įvertinimus, bet pritrūko balų per vieną ar du egzaminus ir negavo atestato su pagyrimu. Pavyzdžiui, Eglė Šilinytė galėjo baigti su pagyrimu, tačiau vieną metinį pažymį (chemijos) turėjo aštuoneta. Simonai Lukošūnaitei sutrukdė valstybinis matematikos egzaminas, Agnei Vadapolaitei – valstybinis chemijos egzaminas. Mindaugui Greibui – informacinių technologijų metinis pažymys ir valstybinis lietuvių kalbos egzaminas. Ignas Beleckas mokslo metus baigė tik labai gerais įvertinimais, puikiai išlaikė valstybinius egzaminus, bet tais metais nebuvo atestato su pagyrimu. Alfredas Beleckas visų metinių pažymių įvertinimus turėjo labai gerus, laikė net šešis valstybinius egzaminus, tačiau pritrūko procentų iš matematikos ir vokiečių valstybinių egzaminų bei lietuvių kalbos teksto interpretacijos darbo. Žydra Tubelytė mokėsi puikiai, visus įvertinimus turėjo devintukus ir dešimtukus, bet rezultatus sugadino vokiečių kalbos egzaminas. Panašus likimas susiklostė Andriui Liudvinavičiui ir Gintarui Bikui, kurie mokslo metus baigė labai gerais įvertinimais, bet Andrius iš egzamino gavo vieną septintuką ir vieną aštuntuką, o Gintaras du aštuntukus.

Lyginant valstybinių egzaminų įvertinimus (žr. 8 lentelę), geriausiai abiturientams sekėsi laikyti gimtosios (lietuvių) kalbos (testo, interpretacijos ir t. t.) egzaminą, labai gerai buvo įvertinti 33 darbai. Iš pasirenkamųjų egzaminų labiausiai sekėsi laikyti istorijos egzaminą, daugiau negu 50 proc. iš valstybinio egzamino surinko 36 mokiniai. Vienuolikai mokinių gerai sekėsi matematikos valstybinis egzaminas, 8 – užsienio kalbos, penki mokiniai labai gerai išlaikė fizikos, keturi – biologijos, vienas – chemijos valstybinį egzaminą⁹⁰.

⁹⁰Mokinių asmens bylų duomenys, SKPMA.

8 lentelė. Mokiniai, kurie labai gerai laikė kai kuriuos valstybinius egzaminus

Laida	Mokslo metai	Vardas, pavardė	Dalykas	Surinkta procentų (Iš 100 galimų)	Dalyko mokytojas
55	2010–2011	Benas Bačanskas	Anglų kalba Matematika	59 98	Audronė Bružienė Bronė Balčiūnienė
55	2010–2011	Simona Lukošūnaitė	Lietuvių kalba Anglų kalba Istorija	70 57 95	Auksė Jankevičienė Audronė Bružienė Rasa Kaušakienė
55	2010–2011	Ramunė Mikalaukaitė	Lietuvių kalba	58	Auksė Jankevičienė
55	2010–2011	Renatas Sokas	Istorija	56	Rasa Kaušakienė
55	2010–2011	Eglė Tijušaitė	Lietuvių kalba	66	Auksė Jankevičienė
54	200–2010	Olga Agafonova	Lietuvių kalba	66	Auksė Jankevičienė
54	2009–2010	Justinas Baronas	Matematika Istorija	52 65	Regina Mačionienė Rasa Kaušakienė
54	2009–2010	Malvina Bytautaitė	Lietuvių kalba Vokiečių kalba	66 55	Auksė Jankevičienė Jurgita Samoškienė
54	2009–2010	Asta Bugailiškytė	Lietuvių kalba Biologija	61 67	Auksė Jankevičienė Zita Kutrienė
54	2009–2010	Karolis Čečys	Anglų kalba	62	Audronė Bružienė
54	2009–2010	Justina Mačionytė	Lietuvių kalba Istorija	86 69	Auksė Jankevičienė Rasa Kaušakienė
54	2009–2010	Laura Matiukaitė	Biologija	67	Zita Kutrienė
54	2009–2010	Rasa Saulytė	Lietuvių kalba Biologija	54 66	Auksė Jankevičienė Zita Kutrienė
54	2009–2010	Eglė Šilinytė	Lietuvių kalba Anglų kalba Istorija	95 82 95	Auksė Jankevičienė Audronė Bružienė Rasa Kaušakienė
54	2009–2010	Karolis Tubelis	Matematika Istorija	55 72	Regina Mačionienė Rasa Kaušakienė
54	2009–2010	Agnė Vadapolaitė	Lietuvių kalba Istorija	89 91	Auksė Jankevičienė Rasa Kaušakienė
54	2009–2010	Giedrė Vaičiukaitė	Lietuvių kalba Istorija	63 69	Auksė Jankevičienė Rasa Kaušakienė
53	2008–2009	Milda Beleckaitė	Istorija	74	Rasa Kaušakienė
53	2008–2009	Daiva Bugailiškytė	Lietuvių kalba Istorija	83 80	Auksė Jankevičienė Rasa Kaušakienė
53	2008–2009	Ugnė Jankevičiūtė	Lietuvių kalba	67	Auksė Jankevičienė
53	2008–2009	Tomas Vadapolas	Fizika	72	Rita Totorienė
53	2008–2009	Tadas Vaitkevičius	Fizika	64	Rita Totorienė
52	2007–2008	Vita Žilinskaitė	Lietuvių kalba Istorija Matematika Chemija	87 96 56 54	Nijolė Bagdonavičienė Rasa Kaušakienė Bronė Balčiūnienė Audronė Liudvinavičienė
52	2007–2008	Mindaugas Greibus	Istorija Matematika Fizika	88 76 95	Rasa Kaušakienė Bronė Balčiūnienė Stanislovas Rugaitis
52	2007–2008	Loreta Mikalaukaitė	Istorija Vokiečių kalba	91 71	Rasa Kaušakienė Jurgita Samoškienė

(tęsinys)

Laida	Mokslo metai	Vardas, pavardė	Dalykas	Surinkta procentų (Iš 100 galimų)	Dalyko mokytojas
52	2007–2008	Evaldas Vasiliauskas	Istorija	50	Rasa Kaušakienė
51	2006–2007	Agnė Greibutė	Lietuvių kalba Istorija	63 87	Nijolė Bagdonavičienė Rasa Kaušakienė
51	2006–2007	Agnė Juronec	Istorija	66	Rasa Kaušakienė
51	2006–2007	Lina Mikalauskaitė	Lietuvių kalba Istorija Vokiečių kalba	66 89 78	Nijolė Bagdonavičienė Rasa Kaušakienė Jurgita Samoškienė
50	2005–2006	Mantas Arbūzas	Biologija	67	Zita Kutrienė
49	2004–2005	Ineta Dubenčiukaitė	Lietuvių k. testas Istorija	68 52	Auksė Jankevičienė Rasa Kaušakienė
49	2004–2005	Gražina Pakalnytė	Lietuvių k. testas	60	Auksė Jankevičienė
49	2004–2005	Rita Rotkinaitė	Lietuvių k. testas Matematika Istorija	69 64 75	Auksė Jankevičienė Regina Mačionienė Rasa Kaušakienė
49	2004–2005	Vaidas Šlapelis	Istorija	57	Rasa Kaušakienė
49	2004–2005	Jurgita Vaitekovičiūtė	Lietuvių k. testas Istorija	87 62	Auksė Jankevičienė Rasa Kaušakienė
49	2004–2005	Vaida Vaitkevičiūtė	Istorija	59	Rasa Kaušakienė
48	2003–2004	Arūnas Beleckas	Istorija	68	Rasa Kaušakienė
48	2003–2004	Paulius Bytautas	Lietuvių k. testas Matematika Istorija	86 74 83	Auksė Jankevičienė Regina Mačionienė Rasa Kaušakienė
48	2003–2004	Gintarė Jankevičiūtė	Lietuvių k. testas	60	Auksė Jankevičienė
48	2003–2004	Vita Rotkinaitė	Istorija	65	Rasa Kaušakienė
48	2003–2004	Laima Vigėlytė	Istorija	58	Rasa Kaušakienė
48	2003–2004	Jurita Vilimaitė	Lietuvių k. testas Istorija	74 61	Auksė Jankevičienė Rasa Kaušakienė
48	2003–2004	Roberta Zaborskytė	Lietuvių k. testas Matematika Vokiečių kalba Istorija	81 59 65 93	Auksė Jankevičienė Regina Mačionienė Jurgita Samoškienė Rasa Kaušakienė
47	2002–2003	Alfредas Beleckas	Lietuvių k. testas Istorija Biologija Fizika	54 81 59 71	Nijolė Bagdonavičienė Rasa Kaušakienė Renata Ulinskienė Stanislovas Rugaitis
47	2002–2003	Paulius Strumskys	Matematika Biologija Fizika	52 64 66	Regina Mačionienė Renata Ulinskienė Stanislovas Rugaitis
46	2001–2002	Nerijus Mikšys	Lietuvių k. testas	75	Auksė Jankevičienė
45	2000–2001	Gintaras Bikus	Lietuvių kalba Lietuvių k. testas Istorija	84 94 86	Auksė Jankevičienė Auksė Jankevičienė Rasa Kaušakienė
45	2000–2001	Mantas Butkus	Lietuvių k. testas	50	Auksė Jankevičienė
45	2000–2001	Sandra Murmokaitė	Lietuvių kalba Lietuvių k. testas Istorija	84 90 54	Auksė Jankevičienė Auksė Jankevičienė Rasa Kaušakienė

(tęsinys)

Laida	Mokslo metai	Vardas, pavardė	Dalykas	Surinkta procentų (Iš 100 galimų)	Dalyko mokytojas
45	2000–2001	Mangirdas Šlapelis	Istorija	68	Rasa Kaušakienė
45	2000–2001	Sigita Šližauskaitė	Istorija	64	Rasa Kaušakienė
45	2000–2001	Nerė Tubelytė	Istorija	50	Rasa Kaušakienė
45	2000–2001	Jūratė Vaitkevičiūtė	Lietuvių kalba	77	Auksė Jankevičienė
			Lietuvių k. testas	63	Auksė Jankevičienė
			Matematika	61	Regina Mačionienė
			Istorija	87	Rasa Kaušakienė
45	2000–2001	Sonata Sliekaitė	Istorija	58	Rasa Kaušakienė
44	1999–2000	Ignas Beleckas	Matematika	75	Regina Mačionienė

Duomenys iš brandos atestatų registracijos knygu. Kupiškio rajono Skapiškio pagrindinės mokyklos muziejaus medžiaga.

Atskiro paminėjimo vertas Benas Bačanskas. Benas Skapiškio vidurinės mokyklos pirmąją klasę pradėjo lankyti 1998 m. Jau pradinėse klasėse atsiskleidė puikus Beno loginis mąstymas, gebėjimas gerai skaičiuoti mintinai. Benui gerai sekėsi visi tikslieji mokslai, ypač matematika. Nuo pat pradinių klasių Benas aktyviai dalyvavo šio dalyko olimpiadose, kur visuomet užimdavo prizines vietas. Mokinui gerai sekėsi ir fizikos bei chemijos olimpiadose, tarptautiniame matematikos konkurse „Kengūra“. 2005–2006 m. m. laimėjo II vietą Panevėžio krašto jaunųjų matematikų olimpiadoje. 2007–2008 m. m. Benas Kupiškio rajono jaunųjų matematikų olimpiadoje laimėjo I vietą ir jam buvo suteikta teisė atstovauti rajonui respublikinėje mokinių matematikos olimpiadoje. Dalyvavo Panevėžio krašto 5–9 klasių jaunųjų matematikų olimpiadoje ir laimėjo I vietą. Rajoninėje chemijos olimpiadoje užėmė I vietą, o fizikos olimpiadoje II vietą. 2008–2009 m. m. Benas rajoninėje matematikų olimpiadoje vėl užėmė I vietą ir tapo respublikinės olimpiados dalyviu, kur už sėkmingą dalyvavimą buvo apdovanotas pagyrimo raštu. Šiaulių universiteto matematikos olimpiadoje užėmė IV vietą, Vilniaus pedagoginio universiteto olimpiadoje I vietą, respublikiniame konkurse „Kengūra“ IV vietą. 2008–2009 m. m. Benas tapo nugalėtoju ir rajoninėje fizikos olimpiadoje, dalyvavo respublikinėje fizikos olimpiadoje. Chemijos olimpiadoje rajone užėmė III vietą. Benas, mokydamasis vidurinėje mokykloje, dar mokėsi ir Nacionalinėje moksleivių akademijoje bei Jaunųjų matematikų mokykloje⁹¹.

2009–2010 m. Benas rajoninėse matematikos ir fizikos olimpiadose užėmė pirmąsias vietas. Dalyvavo Lietuvos mokinių matematikos olimpiadoje ir užėmė II vietą, buvo pakviestas dalyvauti atrankoje į tarptautinę matematikų olimpiadą ir Vidurio Europos matematikos olimpiadą. Tais pačiais mokslo metais Benas laimėjo pirmąsias vietas ir Vilniaus pedagoginio universiteto bei Šiaulių universiteto organizuotuose matematikos konkursuose. Sėkmė lydėjo ir tarptautiniuose konkursuose „Kengūra“ ir „Eruditas“. Čia laimėtos antrosios vietos. 2010 m. Benas baigė Jaunųjų matematikų mokyklą⁹².

⁹¹ Matematikos mokytojos Bronės Balčiūnienės rekomendacija „Maxima“ jaunųjų talentų konkurso komisijai, 2009, birž. 25, Nr. 225, SKPMM.

⁹² Matematikos mokytojos B. Balčiūnienės rekomendacija „Maxima“ jaunųjų talentų konkurso komisijai, 2009, birž. 17, Nr. 245, SKPMM.

2010 m. liepos 2–14 d. Benas Bačanskas dalyvavo 51-oje tarptautinėje matematikos olimpiadoje Kazachstane. 2010 m. rugsėjo 25 d. kartu su Kupiškio L. Stuokos-Gucevičiaus gimnazijos mokiniais dalyvavo 25-ojoje Lietuvos komandinėje moksleivių matematikos olimpiadoje prof. Jono Kubiliaus taurei laimėti. Atrankoje į tarptautinę Baltijos kelio komandinę olimpiadą geriausiai pasirodė absoliučiai visus uždavinius išsprendęs Benas Bačanskas ir prisijungė prie kitų keturių komandos narių, kurie 2010 m. lapkričio 4–8 d. Reikjavike, Islandijoje, dalyvavo vienuoliktose komandinėje Baltijos kelio matematikos olimpiadoje. Lietuvos komanda užėmė antrąją vietą⁹³.

2011 m. pavasarį Benas dalyvavo Baltarusijos moksleivių matematikos olimpiadoje Gomelyje. Kaip teigia komandos nariai, vienintelis ne vilnietis ir ne kaunietis, bet kietas matematinis riešutėlis. Benas šioje olimpiadoje „išplėšė“ antrojo laipsnio diplomą⁹⁴.

Su matematika Benas susiejo ir studijas Vilniaus universitete. 2012 m. VU MIF matematikos olimpiadoje dalyvavo 15 studentų. Benas, būdamas pirmo kurso studentas, kartu su dar dviem studentais surinko vienodai taškų ir dalijosi I–III vieta. Dalyvavo matematikų konkurse Lenkijoje⁹⁵.

2014 m. balandį vyko 63-ioji Lietuvos mokinių matematikos olimpiada. Šioje olimpiadoje Benas dalyvavo jau kaip vertinimo komisijos narys – studentas greta garbingų Vilniaus ir užsienio universitetų profesorių⁹⁶.

Renginiai, mokyklos tradicijos

Keitėsi mokyklos statusas, mokinių skaičius, keitėsi ir mokyklos reikšmė jaunų žmonių gyvenimui. Daugelį metų besimokančius ir mokyklą baigusius mokinius, tėvelius, svečius į mokyklą traukdavo joje vykstantys tradiciniai renginiai. Daugiausia tėvelių sulaukiama mokslo metų pradžios ir baigimo šventėse, mamų dienai skirtuose renginiuose, mokinių koncertų metu. Tačiau patys svarbiausi ilgą laiką buvo du renginiai – mokyklinis karnavalas, į kurį sunku patekti visiems norintiems pamatyti vaidinimus, ir paskutinio skambučio šventei skirtas vienuoliktokų rengiamas spektaklis. Šimtadienio šventė skirta dvyliktokams. Vienuoliktokai jiems primena, kad iki mokslo metų pabaigos, iki paskutinio skambučio liko 100 dienų. Vienuolik-

Benas Bačanskas su mama Vita Vadoklyte-Bačanskiene mokslo metų baigimo šventėje. 2009 m. SKPMMM

⁹³<http://kupiskis.lt/lt/informacija/naujienos-aktualijos/archive/meras-pasveikino-jaunaji-matematika.html> [žiūrėta 2018 12 20].

⁹⁴Baltarusijos moksleivių matematikos olimpiada pavasarėjančiame gražuolyje Gomelyje, <http://www.kašuba.lt/?p=468> [žiūrėta 2018 12 20].

⁹⁵<http://www.mif.vu.lt/~jonajank/MIFMO/results2012.pdf> [žiūrėta 2018 12 20].

⁹⁶http://www.lmns.lt/supadmin/kiti/lmitkcedit/uploads/files/PROTOKOLAS_LMMO202014_Vilniausi20Gabijosi20gimn..pdf [žiūrėta 2018 12 20].

tokai abiturientams įteikia kalendorių su palinkėjimais kiekvienai likusiai dienai. Vakare vyksta uždaras vakaras, į kurį kviečiami dvyliktokai, mokytojai. Vienuoliktokai paruošia įvairių užduočių abiturientams, mokytojai pasakoja įdomius prisiminimus, susijusius su dvyliktokais. Vidurinėje mokykloje linksma šventė buvo vienuoliktokų krikštynos, kurias rengdavo dvyliktokai. 2001 m. buvo surengtos ir naujų mokytojų krikštynos. Mokyklos dvyliktokai krikštijo mokytojus Eveliną Makarskienę, Vilną Likienę ir Vytautą Starkų⁹⁷.

Vyresniųjų klasių mokinių mėgstamiausias renginys – Savivaldos diena (Mokytojo diena), kada jie tampa mokytojais ir veda pamokas. 2007 m. spalio 5 d. mokiniai išleido specialų leidinuką „Skapiškėnų mintys“, kuriame skelbė mokytojų pomėgius, zodiako ženklus, mokinių nuomonę apie mokytojus. Mokytojams renginio metu buvo teikiamos nominacijos. Nuo 1993 m. mokiniai organizavo šokių maratonus „Šok su manim iki ryto“. Jų buvo suorganizuota daugiau negu dešimt. Idėjos autoriai buvo mokiniai Nomedą Antropikaitė, Sandra Gasiūnaitė ir jų auklėtoja Zita Griškevičiūtė. 2001 m. šokių maratone buvo šokama 33 valandas. I vietą užėmė pora iš Kupiškio, II vietą – skapiškėnai Roberta Zaborskytė ir Mantas Butkus. 2002 m. vyko devintasis šokių maratonas.

„Prasidėjęs penktadienį, 19 valandą, maratonas baigėsi šeštadienį, apie 13.30. Ištvėrimingiausių šokėjų vardą pelnė Vilma Sungailaitė ir Saulius Basanavičius iš Skapiškio seniūnijos Kandrenų kaimo, šokių aikštelėje ištvėrė 18 valandų ir 40 minučių. Penkiomis minutėmis trumpiau už juos šoko jauniausia konkurso pora – 14-mečiai Skapiškio vidurinės mokyklos moksleiviai Judita Klišytė ir Martynas Bagdonavičius.“⁹⁸

2003 m. spalio 24–25 d. vyko tradicinis ir jubiliejinis šokių maratonas. Maratono atidarymo šventėje dalyvavo maratono organizavimo pradininkai su buvusia auklėtoja Z. Griškevičiute. Renginio vedėja Toma Gasiūnaitė pateikė svečiams klausimą, kas buvo sunkiausia organizuojant maratonus. Paaiškėjo, kad sunkiausia yra surasti rėmėjų ir sulaukti ryto, kai miegas spaudžia akis. Jubiliejiniame maratone šoko tik Skapiškio vidurinės mokyklos mokiniai: Vitalija Andrulytė, Andrius Agafonovas, Martynas Bagdonavičius, Vita Stasėnaitė, Simona Kraskauskaitė, Inga Naujikaitė, Vitalijus Aleinikovas, Kristina Jasutytė, Mantas Knabikas, Judita Tubitė, Žydrė Šlapelytė, Modestas Šlapelis⁹⁹.

1996 m. vyko rajoninis šauniausio moksleivio konkursas. Jame dalyvavo André Jarutyte, Vitalijus Ryženok, Inga Kovaitė, Agnius Jankevičius.

Nuo 1995 m. buvo leidžiamas mokyklinis laikraštukas „Tik mums“. Jį leisti sumanė pradinių klasių mokytoja Alma Jarutienė. Laikraštukas buvo leidžiamas iki 2002 ar 2007 m. Mokiniai ne tik leido laikraštuką mokykloje. Jie dažnai siuntė žinutes į rajoninius laikraščius. Aktyviausiai šioje veikloje dalyvavo Jūratė Vaitkevičiūtė. Išvykus mokytojai A. Jarutienei, leidėjais tapo iniciatyvų klubas „Saulės klišas“, vėliau vadovavimą klubui perėmė mokytoja Valija Šap.

2000 m. Mokinių tarybos ir iniciatyvų klubo nariai organizavo mokyklos prezidento (rajono mokinių parlamento nario) rinkimus. Savo kandidatūras iškėlė devintokai Jurga Čepėnaitė, Edgaras Sriubiškis, dešimtokai Regimantas Tubelis bei Laimutis Sribikė ir vienuoliktokė Nerė Tubelytė. Mokinių tarybos

⁹⁷2001–2002 metai, SKPMMM.

⁹⁸Juškienė V. Latviai šokių maratoną pavadino beprotyste, *Panevėžio rytas*, 2002, spalio 29, Nr. 251.

⁹⁹Skapiškio mokyklos muziejaus metraštis, SKPMMM.

narės Gintarė Juškevičiūtė ir Roberta Zaborskytė gausiai patarinėjo kandidatams, konsultavosi su mokyklos direktore. Mokinių prezidentu buvo išrinktas Laimutis Sribikė, surinkęs 68 balsus¹⁰⁰.

Vėliau mokyklos mokinių prezidente tapo Olga Agafonova. Iniciatyvų klubas nuo 2001 m. vykdė projektą „Aš galiu“. Projektą koordinavo pradinė klasių mokytoja V. Šap. Mokiniai dalyvavo seminaruose, konsultacijose, skirtose vaikų ir paauglių žalingų įpročių prevencijos ir sveikos gyvensenos skatinimo strategijai kurti. Klubas organizavo talentų šventę, kurioje mokiniai demonstravo savo gebėjimus groti, šokti, dainuoti.

2001 m. vyko šauniosios klasės rinkimai „Klasė 2001“. Titulą iškovojo 10 a klasė¹⁰¹.

2002 m. balandžio mėn. vyko Aukštaitijos „Ilgakasių ilgakasės“ konkursas Ukmergėje. Šiame konkurse dalyvavo mokinės Einora Juknevičiūtė, Simona Šimkutė, Vaida Vaitkevičiūtė. Rajoniniame konkurse Einora pripažinta „Ilgakasių ilgakase“, Vaida tapo elegantiškiausia ilgakase¹⁰².

Mokykloje kurį laiką buvo populiarios įvairios popietės. 2000 m. rugsėjį vyko popietė, skirta Mikalojaus Konstantino Čiurlionio 125-osioms gimimo metinėms paminėti. Ją surengė ir vedė muzikos mokytoja Daiva Palionienė ir dvyliktos klasės mokiniai¹⁰³.

Nuo 2001 m. vyko popietės, skirtos užsienio kalbų mokymuisi. Nepamiršta ir lietuvių kalba. Jai skirtos popietės „Šatrijos Raganos kelias“, popietė poetui Maironiui paminėti, kurias organizavo lietuvių kalbos mokytojos A. Jankevičienė ir N. Bagdonavičienė. 2003 m. vyko rusų poezijos ir dainų popietė, ją organizavo rusų kalbos mokytojos Dalia Petrulytė ir Nijolė Greibuvienė. Rusų poetų eiles skaitė ir dainas dainavo mokiniai ir mokytojai. 2004 m. lapkričio mėnesį mokiniai paminėjo prieštarinčiai vertinamos poetės S. Nėries 100-ąsias gimimo metines, skambėjo posmai, pieštos iliustracijos. O gruodžio 2-ąją „Fantazijos gramatikos“, jaunųjų valančiukų ir jaunųjų literatų būreliai, vadovaujami mokytojų P. Keršulytės, N. Bagdonavičienės, A. Jankevičienės, surengė meninio skaitymo šventę „Upelė virpa – vėl gyva“, skirtą S. Nėries jubiliejui¹⁰⁴.

Tą patį mėnesį advento popietę „Sušilkime advento žvakės šviesoje“ organizavo tikybos mokytoja Žydra Andrijauskienė. Mokykloje atkyviai veikia šios mokytojos vadovaujamas ateitininkų būrelis.

2013–2014 m. m. ateitininkai dalyvavo respublikiniame fotografijų konkurse „Pažink Šv. Raštą. Gyvieji paveikslai“ ir tapo finalininkais.

Jaunieji miško bičiuliai organizavo gyvūnų globos dieną. 2001 m. spalio 4-ąją mokiniai galėjo atsinešti savo augintinius, papasakoti apie jų gyvenimo būdą, paskatinti žmones pasimokyti mylėti Žemę. Mokiniai išleido lankstinuką, kuriame papasakojo apie gyvūnų elgesį, įdėjo įdomių faktų. Renginį organizavo biologijos mokytoja Renata Ulinskienė ir jos vadovaujamas

¹⁰⁰ Vaitkevičiūtė J. Apie mokinių prezidento rinkimus Skapiškyje, *Kupiškėnų minčių* priedas *Šėlsmas*, Nr. 5 (12), 2000, bal. 13, p. 1.

¹⁰¹ 2001–2002 metai, SKPMMM.

¹⁰² Skapiškio vidurinės mokyklos iniciatyvų klubo „Saulės kliošas“ leidžiamo laikraščio korespondentai. Savaitė Skapiškio vidurinėje mokykloje, *Kupiškėnų mintys*, 2002, kovo 28, Nr. 36 (7611), p. 2.

¹⁰³ 2001–2002 metai, SKPMMM.

¹⁰⁴ Skapiškio vidurinės mokyklos jaunųjų literatų būrelis. Skapiškėnai paminėjo poetės jubiliejų, *Kupiškėnų mintys*, 2004, gruodžio 11, Nr. 144 (8025), p. 5.

Ateitininkų būrelio narės su vadove tikybos mokytoja Žydra Andrijauskiene. Iš kairės: Laura Dilytė, Alma Dilytė, Ieva Giedrytė, Šarūnė Andrijauskaitė, Žydra Andrijauskienė. 2012 m. N. Greibuvienės nuotr.

Jaunieji miško bičiuliai su mokytoja Gitana Sriubiškienė. 2012 m. N. Greibuvienės nuotr.

miško bičiulių būrelis „TERRA“. Būrelis „Jaunieji miško bičiuliai“ 2002 m. rajoninėje išvykoje-konkurse užėmė II vietą¹⁰⁵.

Jaunieji miško bičiuliai (JMB) aktyviai veikia visoje respublikoje. Mūsų mokyklos mokiniai (2009–2010?) atnaujino būrelio veiklą ir susibūrė į du būrelius: pradinukai, vadovaujami mokytojos Gitanos Sriubiškienės, tapo „Gamtos bičiuliais“, o vyresnieji „Gamtos žvalgiai“, vadovaujami mokytojos N. Greibuvienės.

2012 m. „Gamtos žvalgiai“ laimėjo I vietą respublikiniame originaliausio akcijos „Išlaisvinkime miškus nuo šiukšlių“ šūkio konkurse, o pradinukai rajoninėje JMB šventėje-konkurse „Žiema žiemužė“ užėmė antrąją vietą. 2014 m. vasario mėnesį Alizāvos seniūnijoje Puznės miške vykusioje JMB šventėje-konkurse vyresniųjų klasių mokiniai: E. Antanaitis, T. Giriūnas, H. Kirkis, I. Rulis, E. Dilys, A. Petrauskas, I. Rimskytė, E. Rimskytė, V. Dilytė – laimėjo III vietą, o

¹⁰⁵ 2001–2002 metai, SKPMMM.

*Mokiniai dalyvauja
akcijoje „Darom“.
Kairėje – miškininkas
Vidmantas
Markevičius, su
kastuvu Henrikas
Kirkis, Evaldas
Dilys, Mantas
Beleckas. 2014 m.
N. Greibuvienės
nuotr.*

pradinukai II vietą. Gegužės mėnesį pradinukų komanda šventėje-konkurse „Juodalksnių pavėsy“ laimėjo I vietą. Birželio mėnesį „Gamtos žvalgai“ JMB vasaros stovykloje Šimonių girioje estafečių rungtyje laimėjo I vietą¹⁰⁶.

Mokiniai aktyvūs įvairių akcijų metu: „Moksleiviai prieš AIDS“, „Darom“, kurios metu mokiniai tvarko mokyklos parką, stadioną, sovietų karių, suomių karių, žydų ir parapijos kapines, teritoriją aplink autobusų stotelę, pakeles.

Valančiukai, vadovaujami mokytojos N. Bagdonavičienės, organizuoja gerumo akcijas, kurios prasidėjo 2003 m. Mokiniai piešė plakatus, rašė rašinius tema „Kaip padėti šalia esančiam draugui“. Akcijos *credo* „Nors po vieną lašą gerumo iš manęs, iš tavęs, iš visų“. „Sveikinimas vienišam žmogui“ – akcija, kurios metu valančiukai lanko vienišus žmones, ligonius, vaikų globos namų auklėtinius. Akcijoje „Maisto bankas“ aktyviai dalyvauja mokyklos ateitininkai. 2008 m. vyko vaikų ir jaunimo pilietinė akcija „Žinutė Lietuvai“, 2014 m. akcija „Neužmirštuolė“, skirta Laisvės gynėjų dienai paminėti. Mokiniai dalyvavo Skapiškio bendruomenės 2009 m. organizuotame konkurse-akcijoje „Išsaugok žaliaskarę miške“. Mokiniai iš įvairiausių medžiagų gamino kalėdines eglutes, demonstravo jas kultūros namų fojė.

Daug mokinių sutraukia sporto šventės, turistiniai žygiai, netradiciniai renginiai mokslo metų pabaigoje. Pagrindinėje mokykloje liko pirmokų ir penktokų krikščynos. Nebeliko šimtadienio šventės, kuklesnės tapo dešimtokų išleistuvės, tačiau formuojasi naujos tradicijos. Pavasarį švenčiama Žemės diena, vyksta daug prevencinių renginių. Kai kurios šventės aprašytos dr. A. Vasiliauskienės straipsnyje „Mamyčių šventė Skapiškio kultūros namuose“.

„Skapiškio pagrindinė mokykla turi įvairių tradicijų. Viena jų – Motinos diena – „Mamyčių šventė“. 2012 m. gegužės 4 d. Skapiškio kultūros namų salėje, gausiai susirinkus mokiniams, pedagogams bei žiūrovams, buvo sveikintos ne tik mamos, bet ir močiutės. Kompoziciją, skirtą „Mamyčių šventei“, parengė Skapiškio pagrindinės mokyklos lietuvių kalbos ir etikos mokytoja Nijolė Bagdonavičienė kartu su muzikos mokytoja Sandra Stukaite.

*Mokytoja N. Bagdonavičienė <...>
jau šešeri metai kartu su mokiniais vykdo
respublikinę programą – kalėdinę akciją*

¹⁰⁶ Mokytojų G. Sriubiškienės ir N. Greibuvienės ataskaita, 2012–2014 m. veikla, SKPMMM.

„Sveikinimas vienišam žmogui“. Pagal šią programą jau lankytasi Šepetos pensionate, Kupiškio slaugos skyriuje, Subačiaus senelių namuose... Vaikai veža dovanų ne tik savo padarytus atvirukus, bet ir meninę programą, bendrauja su senais, vienišais žmonėmis. Ši bendrystė teikia džiaugsmo ne tik seneliams, ji svarbi ir mokiniams – jauni žmonės gali patirti, kiek daug gėrio kitiems teikia jų veikla, tai puiki gerumo ir dvasingumo ugdyimo mokykla.

Muzikos mokytojos Sandros Stukaitės vadovaujamas I–IV klasių vaikų būrelis „Vyturėliai“ bei V–VI klasių mergaičių būrelis „Muzikos valanda“ „Mamyčių šventei“ parengė muzikinių numerių, kuriuos mokytoja N. Bagdonavičienė kartu su poezijos posmais, gražiąja pasaka apie bjaurųjį ančiuką sumaniai sujungė į bendrą kompoziciją.

Mokytoja Nijolė Bagdonavičienė pasakojo, kad šokėjai aprangą siuvosi patys, o labai dailias, specialias vilnones puskojines mezgė visa mokykla...¹⁰⁷

Siekiant pagirti mokinius už geriausias mokymosi rezultatus, už padarytą didžiausią pažangą, už iniciatyvumą, už sportiškumą, už dalyvavimą olimpiadose, už kultūringumą, už kūrybiškumą, mokykloje organizuojami nominacijų vakarai. Renginyje „Metų nominacija 2002“ vyko rinkimai įvairioms nominacijoms gauti. Dėl nominacijų varžėsi mokiniai ir mokytojai. Siūlytos nominacijos: „Metų stilius“, „Metų moksluokas“, „Metų šypsena“, „Metų liūdesys“, „Metų sportininkas“, „Metų balsas“, „Metų pora“, „Metų įvykis“¹⁰⁸.

2004 m. nominacijos buvo skirtos klasėms, pvz., 10 klasė pavadinta „Judriausia klase“. 2014 m. nominacijų renginį organizavo mokyklos tarybos nariai, vadovaujami mokytojos A. Jankevičienės (žr. 9 ir 10 lenteles).

Metų garbės nominacijų laimėtojos Irena Kucinaitė (kairėje) ir Orinta Aleknaitė. 2014 m. N. Greibuvienės nuotr.

¹⁰⁷ <http://www.aidas.lt/lt/seima-ir-lyciu-santykiai/article/4070-05-08-renginys-motinos-dienai-skapiskyje> [žiūrėta 2018 12 20].

¹⁰⁸ 2001–2002 metai, SKPMMM.

9 lentelė. Pradinių klasių mokiniai, pretendentai į nominacijas ir nugalėtojai

Puikius ir labai gerus mokymosi rezultatus pasiekę 1–4 klasių mokiniai	„Metų protas“	Rugilė Rimavičiūtė, 1 kl., Agnė Matusevičiūtė, 2 kl., Orinta Aleknaitė, 3 kl., Ernesta Poškaitė, 4 kl.
Didžiausią mokymosi pažangą padarę 1–4 klasių mokiniai	„Metų pažanga“	Nėra
Aktyviausiai olimpiadose, dalykiniuose konkursuose dalyvavę ir geriausių rezultatus pasiekę 1–4 klasių mokiniai	„Metų pasiekimas“	Agnė Matusevičiūtė, 2 kl., rajoninio skaitovų konkurso dalyvė, Orinta Aleknaitė, 3 kl., rajoninis dailiojo rašto konkursas, III vieta, Džiugas Meilus, 4 kl., rajoninės matematikos olimpiados dalyvis, Karolis Velk, 4 kl., rajoninės matematikos olimpiados ir rajoninio diktanto dalyvis
Aktyviausiai įvairiuose konkursuose (šokiai, muzika, dailė ir kt.) dalyvavę ir geriausių rezultatus pasiekę 1–4 klasių mokiniai	„Metų sėkmė“	Būrelis „Gamtos bičiuliai“, rajoninis konkursas „Juodalksnių pavėsy“ – I vieta, būrelis „Gamtos bičiuliai“, rajoninė JMB žiemos šventė – II vieta, futboliuko varžybos – I vieta, Austėja Vilimaitė, 3 kl., respublikinio piešinių konkurso „Langas į pasaulį“ laureatė
Geriausių sportinių rezultatų pasiekę 1–4 klasių mokiniai	„Metų sportininkas“	Eglė Jasiūnaitė, 3 kl. – rajoninis pavasario krosas, I vieta, Pijus Petuchovas, 3 kl. – rajoninis pavasario krosas, I vieta, Gabrielius Vilimas, 3 kl. – rajoninis pavasario krosas, II vieta, Rokas Puciata, 3 kl. – rajoninis pavasario krosas, III vieta
Draugiškiausi 1–4 klasių mokiniai	„Metų draugas“	Emilija Petuchovaitė, mišri grupė, Dovydas Uldukis, 1 kl., Dominyka Šybaitė, 2 kl., Pijus Petuchovas, 3 kl., Karolis Velk, 4 kl.
Pareigingiausi 1–4 klasių mokiniai	„Metų pareigingiausias“	Titas Bakanas, 1 kl., Agnė Matusevičiūtė, 2 kl., Orinta Aleknaitė, 3 kl., Irmantas Baltrūnas, 4 kl.
1–4 klasių mokiniai	„Metų darbas“	Nėra
1–4 klasių mokiniai	„Metų renginys“	„Mandagumo ABC“ (abėcėlės šventė), projektas „Mano augintinis“, „Sveikos puokštės“ šventė, skaitovų konkursas „Jau saulelė vėl atkopydama budino svieta...“, projektas „Dainuojanti klasė – mamai“

10 lentelė. 5–10 klasių mokiniai, pretendentai į nominacijas ir nugalėtojai

Puikius ir labai gerus mokymosi rezultatus pasiekę 5–10 klasių mokiniai	„Metų protas“	Tomas Kurkauskas, 5 kl., Andrius Jozonis, 6 kl., Irena Kucinaitė, 7 kl.
Didžiausią mokymosi pažangą padarę 5–10 klasių mokiniai	„Metų pažanga“	Tomas Kurkauskas, 5 kl., Tomas Lesmonavičius, 5 kl., Gabrielius Petuchovas, 7 kl., Emilija Ščerbakovaitė, 10 kl., Vaida Ramanauskaitė, 10 kl.
Aktyviausiai olimpiadose, konkursuose dalyvavę ir geriausius rezultatus pasiekę 5–10 klasių mokiniai	„Metų pasiekimas“	Rasa Petuchovaitė, 8 kl. – rajoninė technologijų olimpiada, II vieta, Alma Dilytė, Ieva Giedrytė, 7 kl. – rajoninė technologijų olimpiada, III vieta, Irena Kucinaitė, 7 kl. – rajoninė matematikos olimpiada, III vieta, Panevėžio krašto matematikos olimpiados dalyvė. Geriausias rajone rezultatas projekte „Vertinimo dermė“, Tomas Kurkauskas, 5 kl. – rajono informacinių technologijų turnyras, II vieta
Aktyviausiai įvairiuose konkursuose (šokiai, muzika, dailė ir kt.) dalyvavę ir geriausius rezultatus pasiekę 5–10 klasių mokiniai	„Metų sėkmė“	Būrelis „Pinokis“ – „Molinuko“ teatro rajoninis konkursas, II vieta, ateitininkų Šv. Lauryno kuopa – respublikinio fotografijų konkurso „Gyvieji paveiksłai“ finalininkai, Aistė Peciukonytė, 6 kl. – respublikinio konkurso „Nupiešk sau kojinytes“ nugalėtoja, Auksė Meilutė, 8 kl. – respublikinio konkurso „Mes piešiame Armėniją“ laureatė
Geriausių sportinių rezultatų pasiekę 5–10 klasių mokiniai	„Metų sportininkas“	Gabrielius Petuchovas, 7 kl., Paulius Talaišis, 8 kl., Aurelijus Petrauskas, 8 kl.
	„Metų sportininkė“	Aurelija Sokaitė, 8 kl., Laura Vizbicaitė, 7 kl., Vaida Ramanauskaitė, 10 kl.
Draugiškiausi 5–10 klasių mokiniai	„Metų draugas“	Aušrinė Kvedaravičiūtė, 5 kl., Giedrius Tijušas, 6 kl., Greta Petuchovaitė, 7 kl., Ieva Giedrytė, 7 kl., Gabrielius Petuchovas, 7 kl., Egidijus Antanaitis, 8 kl., Henrikas Kirkis, 8 kl., Evaldas Dilys, 9 kl., Milena Širkevičiūtė, 10 kl.
Pareigingiausi 5–10 klasių mokiniai	„Metų pareigingiausias“	Aušrinė Kvedaravičiūtė, 5 kl., Aušra Pačebutaitė, 6 kl., Alma Dilytė, 7 kl., Auksė Meilutė, 8 kl.
5–10 klasių mokiniai	„Metų darbas“	Kompozicija „Duonos kelias“, projektas „Saugi mokykla“, projektas „Muziejus–mokykla–moksleivis“, daugkartinė akcija „Maisto bankas“, gerumo akcija, spektakliukas „Sniego senis ir bala“
5–10 klasių mokiniai	„Metų renginys“	Kalėdinis karnavalas, Meilės diena, Karjeros savaitė, Jaunimo diena Kupiškyje, projektas „Naktis mokykloje“, Diena su Lietuvos kariuomenės Krašto apsaugos savanoriais, akcija „Darom 2014“

Visada mokiniams buvo aktualus klausimas, kuo būti baigus mokyklą, kokią profesiją pasirinkti. Karjeros planavimo klausimais mokinius konsultuoja socialinė pedagogė Rita Kiaulėnienė, karjeros konsultantė mokytoja Oksana Morkvėnienė, atvyksta darbo biržos atstovai, kurie supažindina su pačiomis reikalingiausiomis profesijomis. 2004 m. socialinė pedagogė R. Kiaulėnienė ir mokinių tarybos nariai suorganizavo susitikimą su Kupiškio policijos komisariato darbuotojais, kurie yra buvę Skapiškio mokyklos mokiniai. Smagu buvo pasakyti „sveiki sugrįžę“ Vaidui Kiaulėnui, Artūriui Sliekusiui, Vytautui Baltrūnui, Ričardui Kiaulėnui, Valdai Čeikaitei, Gitanai Bylaitei ir Donaldui Bylai. Jie atsakinėjo į renginio vedėjų Živilės Kaušakytės bei Olgos Agafonovos klausimus, dalijosi prisiminimais apie nuotykius mokykloje¹⁰⁹.

Projektinė veikla

Mokykla dalyvauja respublikiniuose projektuose, vykdo rajoninius ir mokyklinius projektus. Laimėtų projektų dėka mokykla pagerino savo materialinę bazę ir organizavo įdomesnę, turiningesnę mokyklos veiklą.

Mokykliniai projektai. 2002 m. lietuvių kalbos mokytojos parašė projektą „Atminties gyva versmė“. Projektą finansavo Kupiškio rajono savivaldybė. Mokiniai aplankė Kupiškio rajono lankytinas vietas: Antašavos apylinkes, Uoginių kaimą, lankėsi Kupiškio etnografijos muziejuje. Dvi dienas keturiasdešimt mokyklos mokinių lankėsi pajūryje, pasigrožėjo Kuššių mairiomis, Kuššių nėrija. Mokiniai aplankė Tomo Mano memorialinį muziejų Nidoje, Palangos Gintaro muziejų bei Tiškevičių rūmus, rūmus Kretingoje ir Žiemos sodą. Nasrėnuose užsuko į Valančiaus gimtinę. Pakeliui neaplenkė ir Salantuosė įsikūrusio Orvidų absurdo muziejaus. Projektą koordinavo lietuvių kalbos mokytojos N. Bagdonavičienė ir A. Jankevičienė. 2006 m. vykdyta mokinių užimtumo vasarą programa „Pažinkime Pietų Lietuvą“: mokiniai lankėsi Merkinėje, Liškiavoje, Žūvinto rezervate. 2006 m. mokiniai vyko į Kešnave, į Gyvosios archeologijos festivalį.

2007 m. Skapiškio vidurinės mokyklos mokiniai dalyvavo gabių vaikų ir jaunimo ugdymo projekte „Istorinis-etnokultūrinis-gamtinis Trakų krašto paveldas“. Projektą koordinavo istorijos ir geografijos mokytoja R. Kaušakienė. Iš viso projekte dalyvavo 40 socialiniams mokslams gabių mokinių iš septynių Kupiškio rajono mokyklų. 2011 m. mokiniai dalyvavo Kupiškio etnografijos muziejaus organizuotame rajoniniame projekte „Vėlyvojo baroko ir klasicizmo lobiai Kupiškio žemėje“.

2012 m. mokykla išitraukė į respublikinį aplinkosaugos projektą „Mes rūšiuojam“ ir dalyvavo akcijoje „Mano miestelis be pavojingų atliekų“, kurios metu buvo renkamos ir išvežamos pavojingos atliekos. Akcijai vadovavo pavaduotoja ugdymui A. Liudvinavičienė ir pavaduotojas ūkio reikalams V. Kaušakys. Už akcijos metu surinktas atliekas mokiniai gavo taškų, kurie buvo paversti litais. Mūsų mokykla gavo 219 taškų ir galėjo išsirinkti stalo žaidimų už 219 litų. 2013 m. mokykla įsijungė į projektą „Muziejus–mokykla–moksleivis“. Keturiasdešimt mokyklos mokinių dalyvavo Nacionalinio muziejaus LDK Valdovų rūmų organizuojamoje 8 valandų edukacinėje programoje „Viduramžių, renesanso ir ankstyvojo baroko muzika Lietuvos didikųjų kunigaikščių dvare“. Nuo 2013–2014 m. m. spalio 1 d. VO

¹⁰⁹ Skapiškio vidurinės mokyklos mokinių tarybos nariai. Sveiki sugrįžę, *Kupiškėnų mintys*, 2004, gruodžio 11, Nr. 144 (8025), p. 5.

„Gelbėkit vaikus“ vykdo Europos ekonominės erdvės finansinių mechanizmų NVO programos Lietuvoje fondo remiamą projektą „Saugios mokyklos kūrimas per aktyvaus pilietiškumo skatinimą ir mokyklos bendruomenės įgalinimą“. Mūsų mokykloje įvyko pirmi mokiniams skirti mokymai, kuriuos vedė Tomas Kaziu-lėnas. Kovo 27 d. mokymus 6–8 klasių mokiniams vedė Aivaras Pranaruskas. Užsiėmimų metu lektorius dalyvius mokė suprasti, ką mes iš tikro sakome ir ką norime pasakyti, kad kiekvienas mūsų sakinyš išreiškia emocijas. Balandžio 3 d. mokymus apie patyčias ir jų prevenciją mokiniams vedė Ivona Suchodolska iš „Vaikų linijos“. Balandžio 8 d. vyko mokymai, skirti mokytojams, kuriuos vedė A. Pranaruskas. Mokytojai aktyviai domėjosi mokymais, nes parinkta tema „Pažintis su emocijomis, streso ir konfliktų valdymas“ buvo įdomi ir aktuali. Gegužės 20 d. projekto dėka vėl sulaukėme mokymų. Juos vesti atvyko mokinių jau pamėgtas lektorius A. Pranaruskas. Užsiėmimuose dalyvavo 5–10 klasių mokiniai. Mokymų tema „Kalbos dėsniai. Žodžių higiena“¹¹⁰.

Įvairių projektų veikloje dalyvauja ir mokytojai. Projekte „Besimokančių mokyklų tinklas“ dalyvavo kelių rajono mokyklų mokytojai. Mokyklų atstovai siūlė, kaip spręsti aktualiausias mokykloje išskylančias problemas. Kiti vykdyti projektai: mokytojai Jurgita ir Tomas Samoškos įsijungė į tarptautinį projektą. Mokiniai iš socialiai jautrių šeimų gavo paramą iš Olandijos labdaros organizacijų. Olandijos delegacija keletą kartų lankėsi mokykloje, grupę mokinių nuvežė į pajūrį. Vaikų vasaros socializacijos projektų dėka dalis mokinių turiningiau praleidžia vasaros atostogas. Vaikų vasaros stovyklėlės vyksta kasmet, svarbiausi stovyklėlių dalyviai – pradinių klasių mokiniai. Dažnai projektai subrandina įvairias konferencijas. 2009 m. gegužės mėnesį vyko rajoninė jaunųjų geografo konferencija „Globalinės problemos“, kurią organizavo geografijos mokytoja R. Kaušakienė. Konferencijoje pranešimus skaitė aštuonių Kupiškio rajono mokyklų mokiniai. Kitais metais buvo nuspręsta organizuoti konferencijas istorijos ir kraštotyros tema. Konferencijas respublikinėje spaudoje aprašė istorijos mokslų daktarė Aldona Vasiliauskienė, kuri buvo konferencijų viešnia ir vertintoja. Ji rašo:

„Skapiškio vidurinėje mokykloje (Kupiškio r.) mokiniams pradėtos organizuoti rajoninės konferencijos išaugo į respublikines, tikėkime, kad ateityje jos formuosis į specialų ciklą, nors jau vykusių konferencijų tematika liudija dėmesį savo vietovės, kadaise čia gyvenusių ir veikusių ar dabar besidarbuojančių gerbiamiausių asmenų istorijai.

Pirmoji rajoninė konferencija „Žymūs krašto žmonės“ vyko 2010 m. kovo 25 d., antroji „Kupiškio krašto tremtiniai ir jų likimai“ 2011 m. gegužės 20 d. (apie pastarąją rašyta „Mokslo Lietuvoje“, 2011 m. Nr. 13). Trečioji – tapusi respublikine – „Mūsų miesteliai“ 2012 m. gegužės 24 d. jau pagrindine likusioje Skapiškio mokykloje.“¹¹¹

Olimpiados, konkursai, laimėjimai

2000 m. vykusioje Panevėžio krašto 6-ojoje jaunųjų matematikų olimpiadoje Skapiškio vidurinės mokyklos 8 klasės mokinys Arūnas Beleckas (mokytoja Kazimiera Kaušakienė) iš kupiškėnų mokinių geriausiai sprendė uždavinius¹¹².

¹¹⁰ Socialinės pedagogės R. Kiaulėnienės 2013–2014 m. veiklos ataskaita, SKPMMM.

¹¹¹ <http://moksloplius.lt/mokslo-lietuva/2012/2012/08/trecioji-moksleiviu-konferencija-skapiskyje/> [žiūrėta 2018 12 20].

¹¹² Varžėsi Panevėžio krašto matematikai, *Kupiškėnų mintys*, 2000, gegužės 2, Nr. 51 (7320), p. 2.

2003 m. 2 ir 4 klasių mokiniai dalyvavo respublikiniame skaitovų konkurse Alytujė, atliko literatūrinę kompoziciją „Į svečius pas čiauškučius“ (vadovė V. Bačanskienė) ir pelnė I vietą. Dalyvavo ketvirtokai Rasa Kaušakytė, Ligita Bugailiškytė, Benas Bačanskas, antrokai Vitalija Gabnytė, Eglė Pakalnytė, Rimvydas Petraitis, Žygmantas Baronas. Pradinukai dalyvavo rajoninėje vaikų ir jaunimo estradinio dainavimo šventėje „Dainų lietutis“ (vadovė Vilma Likienė). 2009 m. saugaus eismo būrelis „Trys švieselės“, vadovaujamas mokytojos Dalios Notkuvienės, rajoninėse „Šviesoforo“ varžybose užėmė I vietą ir dalyvavo zoninėse šviesoforo varžybose Anykščiuose¹¹³.

2012 m. rajoniniame 4 klasių mokinių diktanto rašymo konkurse ketvirtokai Andrius Jozonis užėmė II vietą, Aistė Peciukonytė – III, Evelina Talaišytė – IV vietą (mokytoja R. Zabulienė).

Rajoniniame dailiojo rašymo konkurse 2013 m. lapkričio mėn. trečios klasės mokinė Orinta Aleknaitė laimėjo III vietą (mokytoja G. Sriubiškienė). Gruodžio mėnesį vykusiame rajono sveikuolių konkurse 3–4 klasių mokinių komanda laimėjo II vietą¹¹⁴.

Vidurinio mokyklinio amžiaus mokiniams nėra daug renginių (olimpiadų, konkursų), kur jie galėtų išbandyti savo jėgas. Rajono geografijos mokytojai sugalvoja rajoninį geografų konkursą 6–9 klasių mokiniams. Skapiškio mokyklos mokiniams juose neblogai sekėsi. Konkurse „Aplink pasaulį“ 2006 m. – V vieta (6–7 klasių mokiniai Kupiškio L. Stuokos-Gucevičiaus gimnazijoje). „Europa – mūsų žemynas“ 2007 m. – III vieta (aštuntokai Skapiškyje), „Europa – mūsų namai“ 2009 m. – II vieta (aštuntokai Noriūnuose). „Lietuva Europoje“ 2010 m. – I vieta (šeštokai Šepetojė), 2011 m. – III vieta (aštuntokai Kupiškio L. Stuokos-Gucevičiaus gimnazijoje).

Gerai skapiškėnams sekėsi dalyvauti rajoninėse istorijos ir geografijos olimpiadose (mokytoja R. Kaušakienė) (žr. 11 lentelę).

11 lentelė. Dalyvavimas rajoninėse istorijos ir geografijos olimpiadose

Metai	Dalykas	Vardas, pavardė	Vieta rajone
2006	Istorija	Vita Žilinskaitė	V
2007	Istorija	Lina Mikalauskaitė	IV
2007	Istorija	Agnė Greibutė	V
2008	Istorija	Eglė Šilinytė	II
2008	Istorija	Agnė Vadapolaitė	IV
2008	Istorija	Vita Žilinskaitė	IV
2008	Istorija	Loreta Mikalauskaitė	VII
2008	Geografija	Marius Macas	VIII
2009	Istorija	Eglė Šilinytė	II
2009	Istorija	Agnė Vadapolaitė	V
2009	Geografija	Simona Lukošūnaitė	I
2009	Geografija	Ramunė Mikalauskaitė	VII
2010	Istorija	Eglė Šilinytė	I
2010	Istorija	Agnė Vadapolaitė	II
2010	Geografija	Simona Lukošūnaitė	III
2011	Geografija	Simona Lukošūnaitė	I
2011	Geografija	Ramunė Mikalauskaitė	V

¹¹³ Mokytojos D. Notkuvienės 2009 m. ataskaita, SKPMMM.

¹¹⁴ Veikla 2012–2014 metais, SKPMMM.

2011 m. Simona Lukošūnaitė vyko į Lietuvos Respublikos mokinių geografijos olimpiados respublikinį turą Girionysė, Kauno rajone.

Skapiškėnai jėgas išbandė respublikiniame geografų konkurse. S. Lukošūnaitė keletą metų dalyvavo respublikiniame Česlovo Kudabos jaunųjų geografų konkurse, būdama devintokė pateko į geriausių respublikos devintokų dvidešimtuką, užėmė 13 vietą (konkurse tais metais dalyvavo 149 devintokai). Būdama septintoje klasėje Simona buvo 24-a respublikoje iš 173 mokinių, 8 klasėje – 24-a iš 160 aštuntokų. Dešimtoje klasėje Simona buvo 17-a iš 142 dešimtokų. Bet patekti į geriausiųjų dešimtuką taip ir nepavyko. Žiedūnė Kiznytė buvo 21-a iš 194 respublikos aštuntokų. 6 klasėje Žiedūnė buvo 27-a iš 162 Lietuvos šeštokų. Vita Žilinskaitė buvo 31-a iš 276 respublikos devintokų. Respublikiniame Č. Kudabos konkurse dalyvavo Justina Mačionytė, Indrė Petuchova, Živilė Kaušakytė, Milda Beleckaitė, Giedrius Matuzas, Loreta Mikalauskaitė, Mindaugas Greibus, Evelina Lukošūnaitė, Lukas Sriubiškis, Liveta Stukaitė, Brigita Railian, Monika Lipkytė, Ieva Giedrytė.

Dalyvauta ir rajoniniuose konkursuose. Laura Matiukaitė rajoniniame 9–12 klasių mokinių konkurse „Lietuvos kovų už laisvę ir netekčių istorija“ užėmė I vietą (piešinys). Mindaugas Rutkauskas – II vietą.

2007 m. vasario 15 d. Skapiškio vidurinėje mokykloje vyko rajoninis 5–6 klasių mokinių istorijos konkursas „Lietuviais esame mes gimę“, kurį organizavo istorijos mokytoja R. Kaušakienė. Konkurse dalyvavo dešimties rajono mokyklų komandos. Skapiškėnai šiame konkurse užėmė II vietą. Jie surinko tik vienu tašku mažiau negu Kupiškio Povilo Matulionio mokyklos komanda.

Teisinių žinių konkursas „Temidė“, kurį nuo 2002 m. organizuoja policijos atstovai, skirtas mokinių teisinėms žinioms pagilinti, teisiniams dokumentams nagrinėti. Šiam konkursui reikia daug laiko ir energijos, ir skapiškėnams nė karto jame nepavyko tapti prizininiais, aukščiausia užimta buvo IV vieta (2012 m.).

Gerai Skapiškio mokyklos mokiniams sekėsi dalyvauti rajoniniame konkurse „Tramtatulis“. Prizines vietas laimėjo Dominyka Trainytė, Mindaugas Šlapelis, 2012 m. laureate tapo Ligita Rudokaitė (mokytojos N. Bagdonavičienė ir Sandra Stukaitė).

Mokyklai tapus dešimtmete, mokytojai ir mokiniai stengėsi dalyvauti rajoninėse olimpiadose bei konkursuose, laimėti prizinių vietų (žr. 12 lentelę).

12 lentelė. Dalyvavimas olimpiadose 2011–2012 m. m.

Dalykas	Klasė	Pavardė	Laimėjimai	Mokytojas
Informacinių technologijų turnyras, skirtas Kovo 11-ajai, Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo dienai, paminėti 2012 03 23 Nr. M1-58	6	1. R. Petuchovaitė	V vieta	R. Jankevičius
	6	2. A. Meilutė	XIII vieta	
	7	3. L. Kaladė	III vieta	
	8	4. M. Petraitis	VII vieta	
	8	5. L. Stukaitė	X vieta	
	10	6. D. Bružas		

(tęsinys)

Dalykas	Klasė	Pavardė	Laimėjimai	Mokytojas
	10	7. G. Pecukonis		
	10	8. V. Samulionis		
Biologija	10	1. E. Orlovskis	VI vieta	Z. Kutrienė
	10	2. M. Šešelgis	X vieta	
Fizika	8	1. L. Stukaitė	II vieta	R. Totorienė
	8	2. M. Petraitis	VIII vieta	
Matematika 2012 03 06 Nr. M1-47	5	1. T. Trainys	XIII vieta	B. Balčiūnienė
	6	2. R. Petuchovaitė	XIII vieta	B. Balčiūnienė
	7	3. L. Kaladė	X vieta	B. Balčiūnienė
	8	4. L. Stukaitė	V vieta	B. Balčiūnienė
	8	5. M. Petraitis	IX vieta	B. Balčiūnienė
Geografija 2012 03 14 Nr. M1-50	10	1. A. Buika	VII vieta	R. Kaušakienė
Lietuvių k. 2012 03 22 Nr. M1-57	5	1. I. Giedrytė	IV vieta	N. Bagdonavičienė
	6	2. R. Petuchovaitė	II vieta	A. Jankevičienė
	7	3. L. Kaladė	IV vieta	A. Jankevičienė
	8	4. L. Stukaitė	IV vieta	N. Bagdonavičienė
Technologijos 2012 03 19 Nr. M1-54	7	1. S. Sokas ir kt.	V vieta	R. Stanienė
	8	2. D. Trainytė ir kt.	IV vieta	R. Stanienė
	9	3. E. Zolbaitė	IX vieta	L. Stanislovaitytė
	10	4. E. Orlovskis	X vieta	V. Kaušakys
Chemija 2012 02 27 Nr. M1-41	8	1. L. Stukaitė	VI vieta	A. Liudvinavičienė
	8	2. M. Petraitis	XI vieta	
Matematika	4	1. A. Jozonis	IX vieta	R. Zabulienė

2011–2012 m. m. duomenis pateikė pavaduotoja ugdymui A. Liudvinavičienė.

2012–2013 m. m. gamtos mokslų turnyre, skirtame Povilo Matulionio vardui paminėti, 6–8 klasių komanda: Rasa Petuchovaitė, Irmantas Rulis, Lukas Kaladė, Liveta Stukaitė ir Mintautas Petraitis – iškovojo III vietą (mokytojos R. Totorienė ir A. Liudvinavičienė).

2013–2014 m. m. aštuntokas Egidijus Antanaitis, septintokės Ieva Giedrytė ir Laura Puciataitė, penktokai Gabija Janulionytė ir Tomas Kurkauskas dalyvavo Kupiškio rajono informacinių technologijų turnyre, skirtame Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo dienai paminėti. Geriausiai turnyre sekėsi Tomui Kurkauskui, kuris užėmė II vietą (mokytojas Rimvidas Jankevičius)¹¹⁵.

¹¹⁵ Veikla 2013–2014 metais, SKPMMM.

Septintokės karnavale. Iš kairės pirmoje eilėje: Ieva Giedrytė, Ligita Rudokaitė, Greta Brigita Petuchovaitė, Šarūnė Andrijauskaitė. Antroje eilėje: Inesa Daktaraitytė, Laura Puciataitė, Laura Dilytė, Alma Dilytė, Eglė Lesmonavičiūtė, Irena Kucinaitė, Laura Vizbickaitė. 2013 m. N. Greibuviienės nuotr.

Skapiškio „bohema“

2001 m. Skapiškio vidurinėje mokykloje mokytojauti pradėjęs kūno kultūros mokytojas Vytautas Starkus mokykloje tvyrančią dvasią pavadino „bohema“. Turbūt mokytojas buvo teisus, nes šioje mokykloje mokėsi ir mokosi mokiniai, kuriems menas labai artimas.

Skapiškio vidurinę mokyklą baigė aktorė Audronė Meilutytė, aktorė ir dainininkė Eugenija Bajorytė-Adomaitienė, teatro režisierius, daugiau nei trisdešimt spektaklių pastatęs Agnius Jankevičius, menininkė Laima Tubelytė-Kriukelienė, kurios tapybos darbų paroda „Lietuvos istorija drobėje“ buvo atidaryta Vilniaus įgulos karininkų ramovėje 2013 m. lapkričio mėnesį¹¹⁶. Kirpėja Raimonda Štilytė IX atvirame Baltijos šalių būsimų kirpėjų čempionate „Pelenė 2010“ laimėjo Didįjį prizą, o jau kitais metais Lietuvos nacionaliniame kirpėjų čempionate – sidabro medalį¹¹⁷.

Mokiniai noriai lanko dailės būrelį, savo darbais puošia mokyklą, dalyvauja konkursuose-parodose. 2002 m. už dalyvavimą kalėdinių piešinių parodoje Kupiškio rajono savivaldybės administracijos Kultūros ir švietimo skyrius padėka paskatino šiuos mokinius: Ligitą Bugailiškytę, Simoną Lukošūnaitę, Eglę Tijušaitę, Renatą Soką, Aureliją Knabikaitę, Vitaliją Gabnytę, Eglę Pakalnytę. 2011 m. gruodžio mėnesį 3–4 klasių mokiniai Aistė Peciukonytė, Augustas Šyba, Tomas Kurkauskas ir Aušra Pačebutaitė

¹¹⁶ <http://lietuve.lt/kultura/laimos-tubelytes-kriukelienes-paroda-lietuvos-istorija-drobeje-2> [žiūrėta 2018 12 20].

¹¹⁷ http://www.viko.lt/lt/viko_news/read/378/Kolegijos-studente-Lietuvos-nacionaliniame-kirpeju-cempionate-laimejo-sidabro-medali [žiūrėta 2018 12 20].

dalyvavo Lietuvos vaikų ir jaunimo kompiuterinių piešinių konkurse „Gamtai reikia mūsų“. 2013 m. aštuntokė Auksė Meilutė dalyvavo tarptautiniame konkurse „Mes piešiame Armėnija“ ir buvo apdovanota padėka bei diplomu, taip pat galimybė apsilankyti Seime. 2014 m. šeštos klasės mokinys Jonas Vaitonis dalyvavo Lietuvos mokinių liaudies dailės konkurse „Sidabro vainikėlis“ ir buvo apdovanotas padėka. Dvidešimt mokinių už dalyvavimą respublikiniame konkurse „Nerūkymo diena“ 2014 m. buvo apdovanoti diplomais (mokytoja Lina Riaubienė). 2013 m. respublikiniame technologijų konkurse „Kalėdinis žaisliukas“ šeštos klasės mokinių kalėdinio žaisliuko nuotrauka pateko tarp šešių geriausiųjų. 2014 m. technologijų olimpiadoje „Metų laikai“ aštuntokė Rasa Petuchovaitė užėmė II vietą, septintokės Alma Dilytė ir Ieva Giedrytė – III vietą, o devintokas Evaldas Dilys – IV vietą (mokytoja Lina Stanislovaitytė-Bukauskienė). 2011 m. būrelis „Pinokis“ nariai, vadovaujami mokytojos A. Jankevičienės, tapo lėlių teatrų festivalio „Vaikai ir lėlė“ laureatais, laimėjo prizą – kelionę į Vilniaus „Lėlės“ teatrą. 2012 m. pradinė klasių mokinių šokių kolektyvas „Vėrinėlis“, vadovaujamas mokytojos Rūtos Trubilienės, tapo respublikinės moksleivių dainų šventės „Mūsų vardas – Lietuva“ dalyviais. Mokinių ankstesnių metų literatūros, dailės ir technologijų laimėjimai plačiau aprašyti knygoje „Ateitis dar tik ateis“, kurios sudarytoja A. Šepetienė ir kiti. Čia knygos sudarytojai sudėjo visų rajono mokyklų mokinių darbus, pateiktus rajoniniams konkursams iki 2012 m. Knygą išleido „Versmės“ leidykla.

Sportas

Skapiškio mokykloje fizinis lavinimas, kūno kultūra visada buvo labai svarbi ugdymo proceso dalis, kartais net galėjai pamanyti, kad kūno kultūros čia mokoma sustiprintai. Tokia situacija mokykloje buvo dirbant mokytojai Jūratei Veronikai Sipavičienei, tokios tradicijos išliko ir kūno kultūrą dėstant V. Starkui bei O. Morkvėnienei. Mokytoja J. V. Sipavičienė mokykloje dirbo 43 metus, Skapiškyje – nuo 1962 iki 2001 m. Mokykloje puikių rezultatų pasiekė lengvaatlečiai, krepšininkai, tinklininkai, futbolininkai, tenisininkai. Sportuoti pradėdama dar pradinėse klasėse. „Kupiškėnų mintyse“ 2001 m. buvo išspausdinta žinutė apie pradinukų sporto šventę, kurią organizavo pradinė klasių mokytoja D. Notkuvienė, dalyvavo 4 komandos. Mokiniai žaidė kvadrata, krepšinių, varžėsi estafetės rungtyje, išbandė rankos taiklumą. Nugalėjo „Stop“ komanda, vadovaujama D. Bačansko¹¹⁸.

Nuo 2001 m. vyksta sporto šventės.

Per šventę 2002 m. balandį vyko aerobikos šokiai, galiūnų varžybos, krepšinio rungtynės. Vėlykų dieną vyksta Naktinio krepšinio (nuo 2002 m.?) varžybos, kurių tikslas – mokinių užimtumas, nusikalstamumo prevencija. Turnyrą inicijuoja Kupiškio rajono savivaldybė, Skapiškio seniūnija, Kupiškio policijos komisariatas. Komandos sudaromos pagal amžiaus grupes. 2002 m. mokiniai buvo apdovanoti diplomais už Kupiškio moksleivių futbolo lygos varžybose laimėtą III vietą.

2003 m. 7 klasės mokinys Vytautas Zaborskis rajone buvo pripažintas draugiško krepšinio turnyro Panevėžyje rezultatyviausiu žaidėju¹¹⁹.

¹¹⁸ Sportas, *Kupiškėnų mintys*, 2001, vas. 13, Nr. 19 (7440), p. 2.

¹¹⁹ Kalėdinio turnyro prizininkai, *Kupiškėnų mintys*, 2003, gruodžio 23, Nr. 150 (7879), p. 2.

Sporto šventės metu šoka 10 klasės vaikinai ir merginos. Pirmoje eilėje sėdi (iš kairės): Viktorija Kiaulėnaitė ir Evelina Lukošūnaitė. Antroje eilėje stovi (iš kairės): Vida Kiaulėnaitė, Mantas Šešelgis, Erikas Orlovskis, Mindaugas Jasiūnas, Ieva Jasutytė. 2012 m. SKPMMM

Sporto šventės metu. Iš kairės pirmoje eilėje: Žygmantas Baronas, Giedrius Tijušas, Pranas Nekrošis. Antroje eilėje: mokytojas Vytautas Starkus, mokytojas Rimoldas Jankevičius, Ernesta Rimskytė, Andrius Jozonis. 2014 m. N. Greibuvienės nuotr.

2005 m. Marius Macas (iki 14 m. rajono mokinių grupė) iškovojo bėgimo, skirto įstojimui į ES metinėms, aukso medalį ir diplomą. 2011 m. 5–6 klasių berniukų komanda rajoninėse kvadrato varžybose laimėjo I vietą, o zoninėse salės kvadrato varžybose Rokiškyje – III vietą. 2011 m. rajoninėse salės futbolo varžybose laimėjo I vietą, o zoninėse salės futbolo varžybose Biržuose – IV vietą. Kiti 2011–2012 m. m. laimėjimai: salės futbolo varžybose KKSC taurei laimėti I vieta, rajoninėse moksleivių futbolo lygos varžybose I vieta, rajono mokinių

olimpinio festivalio finalinėse berniukų krepšinio varžybose III vieta. Rajoninėse stalo teniso varžybose mergaitės užėmė III, o berniukai – IV vietas. Rajoninėse krepšinio varžybose 9–10 klasių mokiniai laimėjo III vietą, rajoninėse Naktinio krepšinio 3x3 varžybose – III vietą. 5–7 klasių komanda rajoninėse futbolo lygos varžybose pirmame rate užėmė II vietą, lengvosios atletikos keturkovės varžybose ir mergaičių, ir berniukų komandos iškovojo antrąsias vietas. Respublikinėse Lietuvos seniūnijų mokyklų „Ežiogolo“ futbolo varžybose užėmė III vietą pogrupyje. Rajoninėse mokinių kroso Kupiškis–Pyragiai varžybose Henrikas Kirkis, Karolina Mikalajūnaitė ir Indrė Rimškytė užėmė antrąsias vietas¹²⁰. Tai dar ne visi mūsų mokyklos sportininkų laimėjimai.

Sumažėjus rimtesnių akademinųjų dalykų pažangai, sportininkų laimėjimai džiugina širdį.

Mokyklos jubiliejus

2004–2005 mokslo metai buvo skirti pasiruošimui mokyklos jubiliejui. Buvo sudaryta darbo grupė, turėjusi atlikti visus svarbiausius pasirengimo darbus. 2005 m. sukurta Skapiškio mokyklos daina (žodžiai A. Raišienės, muzika V. Likienės). 2005 m. sukurta mokyklos vėliava (idėjos autoriai mokytojai, atlikimo autorė technologijų mokytoja Regina Stanienė). Išleistas lankstinukas (autoriai R. Kaušakienė ir R. Jankevičius). Mokyklos jubilėjaus šventė buvo aprašyta rajono spaudoje 2005 05 24:

„Skapiškio kultūros centro salė vos talpino susirinkusiuosius. Čia po šv. Mišių rinkosi iš visų šalies kampelių suvažiavę buvę Skapiškio mokyklos mokiniai. Mokykla šventė 250 metų jubiliejų. Kultūros centre vyko simbolinės septynios pamokos, per pertraukėles svečius linksmino vaikų muzikos kolektyvai, skambėjo sveikinimų žodžiai. Istorijos pamokoje mokytoja Alė Markevičiūtė prisiminė, kaip knygai „Skapiškis“ buvo renkama informacija apie miestelio praeitį, kalbėjo ilgametis vidurinės mokyklos direktorius Jonas Kaušakys, papasakojęs apie naujosios mokyklos statybas ir įkurtuves 1967 m. pradžioje, pasidžiaugęs nuostabiu mokytojų kolektyvu. Nuo 1952-ųjų, kai mokykla paskelbta vidurine, joje kasmet mokydavosi per 200 mokinių. Aštuntajame dešimtmetyje jų skaičius buvo išaugęs iki 350. <...> Išleistuves atšoko itin gausi pirmoji laida – 25 mokiniai. Jų vardu Skapiškyje gyvenančią mylimą auklėtoją Eleną Merkieneį pasveikino auklėtinė Danutė Švelnienė, klasės draugus kas penkerius metus sukvoičianti susitikti. Nepamiršta kaskart susirinkti ir kitos laidos, gausesniais būreliais lipusios ant scenos pasidžiaugti juos išauginusios mokyklos jubiliejumi. Lietuvių kalbos pamokoje susirinkusiuosius pasveikino rajono meras Leonas Apšega, šioje mokykloje mokytojavęs vicemeras (vėliau meras – aut. pastaba) Jonas Jarutis, Kultūros ir švietimo skyriaus vedėjas Vidas Vilimas bei Skapiškio seniūnas Valdas Juškevičius. Per darbų pamoką pagerbtos Skapiškio mokyklos išugdytos tautodailininkė audėja Genutė Šimėnienė ir dailininkė Tatjana Pliuškienė. Po ilgiau nei įprasta užsitęsusių septynių pamokų tiek žilomis plaukų sruogomis pasidabinę, tiek jaunosios kartos abiturientai neskubėdami traukė į Skapiškio vidurinę mokyklą, kur prie įėjimo juos pasitiko moksleivių kompozicija apie vaikystę bei mokyklos suolą. Vėliau susirinkusiuosius direktorė Birutė Zaborskienė pakvietė peržengti mielos mokyklos slenkstį, prisiminti joje praleistus metus, užsukti į muziejų ir

¹²⁰ Mokytojų O. Morkvėnienės ir V. Starkaus 2011–2014 m. veiklos ataskaita, SKPMMM.

Mokytojų kolektyvas 2004–2005 m. m. Iš kairės pirmoje eilėje: Dalia Petrulytė, Renata Zabulienė, Renata Ullinskienė, Rasa Kaušakienė, Valija Šap, Gitanė Sriubiškienė. Antroje eilėje: Palmira Keršulytė, Vilma Likienė, Jolita Vilemienė, direktorė Birutė Zaborskienė, Alma Knabikienė, Nijolė Greibuvienė, Regina Mačionienė, Bronė Balčiūnienė, Audronė Liudvinavičienė, Jurgita Samoškienė, Regina Staniienė. Trečioje eilėje: Vita Strumskytė-Giedrienė, Nijolė Bagdonavičienė, Tomas Samoška, Auksė Jankevičienė, Rimvidas Jankevičius, Rita Kiaulėnienė, Rita Totorienė, Virginijus Kaušakys, Vytautas Starkus. SKPMMM

senose fotografijose atpažinti savo mokytojus bei klasės draugus. Vėliau buvę mokyklos mokiniai bei mokytojai susirinko į vakaronę prie suneštinių vaisių stalo.¹²¹

Po dvejų metų vyko dar vienas jubiliejinis renginys, tik dalyvių šį kartą buvo mažiau. Apie jį „Kupiškėnų mintys“ rašė:

„2007 metai – Skapiškio vidurinei mokyklai jubiliejiniai. Prieš 50 metų – 1957-aisiais – ugdymo įstaiga išleido pirmąją abiturientų laidą. Jos atstovai šį jubiliejų paminėti kvietė visus Skapiškio vidurinę mokyklą baigusius mokinius ir jų pedagogus <..>. Jubiliejinis, I laidos abiturientų inicijuotas susitikimas pradėtas šv. Mišiomis už mirusius mokytojus ir mokinius, aplankytos jų amžinojo poilsio vietos. Į šventinį minėjimą susiburta Skapiškio kultūros namuose. Pasak vieno iš susitikimo iniciatorių, I laidos abituriento Tautvilo Giedrio, šiuo susibūrimu norėjosi parodyti tai, jog ir provincijos mokyklą baigusieji gali daug pasiekti. Nesvarbu, kokioje mokykloje mokaisi – svarbu dirbti. Pirmąją laidą baigė 25 abiturientai (keturi iš jų ilsisi Amžinybėje). Pats pašneko-vas – fizikos mokslų daktaras, 44 metus triūsė KTU Fizikos fakultete docentu. „Skapiškio mokykla, užauginanti didžius žmones, verta gimnazijos vardo“, – „Kupiškėnų mintims“ sakė T. Giedrys. Kiti pirmosios laidos abiturientai gyvenime taip pat daug pasiekė: Jonas Kilius – žinomas filologijos mokslų daktaras, vertėjas, Vilniaus universiteto docentas; Aldona Balytė-Kazanavičienė – matematikos mokytoja, mokyklos direktorė, keliautoja, Danutė Kiaulėnaitė-Švelnienė – gydytoja,

¹²¹ <http://www.kmintys.lt/?psl=1psl5id=560> [žiūrėta 2018 12 20].

Bronius Rudokas – buhalteris-ekonomistas, Lina Varnaitė-Savoickienė – diplomuota bibliotekininkė... Visi džiaugiasi itin šiltais ir artimais santykiais su auklėtoja Elena Merkiene. Ji sakė, kad pati laimingiausia besijaučianti tada, kai kas penkeri metai susitinka su buvusiais auklėtiniais. Pirmasis bendraklasių susitikimas baigus mokyklą vyko po šešerių metų, kaip buvo pasirašyta pasižadėjime, pakastame po Skapiškio ažuolu. „Suartėjome dar mokykloje. Brandus kiekvienas mūsų susitikimas. Mano auklėtinių gyvenimo sąlygos buvo sunkios. Pėsti žingsniuodavo ne vieną kilometrą, klasėje užšaldavo rašalas – bet nė vienas nesiskundė“, – sakė mokytoja. E. Merkienė mokykloje pradėjo dirbti 1949 m. ir pedagoginei veiklai paskyrė 44 metus. „Per pirmosios laidos išleistuves mano mokiniams buvo 18 metų, o man – 28-eri“, – kalbėjo pedagogė, kuri prisipažino taip pamilusi Skapiškį, kad jei tenka kur išvažiuoti, rodos, kad laukia kiekvienas šio miestelio medis, šaligatviai. E. Merkienė teigė negalinti nepakalbinti ir dabartinių mokinių. Jiems ji linkėjo neieškoti gyvenime lengvatų, bet siekti savo tikslų, tikėti ateitimi ir mylėti žmones. Jubiliejiniame renginyje trumpai buvo priminta ugdymo įstaigų Skapiškyje istorija. Nuo 1992 m. mokyklai vadovauja Birutė Zaborskienė, ji buvo pasveikinta su 15 direktoriaavimo metų sukaktimi. Direktorė pristatė šiandieninės mokyklos, kurioje dabar mokosi 269 mokiniai, dirba 31 mokytojas, veidą, prioritetus, siekius, džiaugėsi pasiekimais ir apgailestavo dėl abejingo kai kurių mokinių požiūrio į mokslą, vulgarumo ir kitų neigiamų reiškinių. Mokykloje, pasak jos, dirbti tampa vis sunkiau. „Švietimo sistemoje tikrai ne viskas gerai. Norisi tikėti, kad baigsis nesibaigiančios reformos, pradėsime dirbti ramiai, kad dirbsime mokiniui, o ne popierių krūvoms“, – sakė B. Zaborskienė. Nuskambėjo ne vienas nuoširdus ir šiltas sveikinimas. Kultūros ir švietimo skyriaus specialistė Irena Mockuvienė perdavė šio skyriaus vedėjo Rimanto Jociaus sveikinimus bei atvežė Švietimo ir mokslo ministrės Romos Žakaitienės sveikinimą mokyklos bendruomenei, į gyvenimą išleidusiai 50 laidų. Pirmosios laidos abiturientas J. Kilius visos laidos vardu mokyklai dovanojo paveikslą, direktorei ir auklėtojai įteikė specialiai šiam susitikimui parengtą vinjetę, atspindinčią jų laidos mokyklinius metus ir gyvenimo pasiekimus, paties verstą Mato Pretorijaus knygą apie lietuviškus papročius.¹²²

Mokyklos atnaujinimas

Mokyklos direktorės B. Zaborskienės ir pavaduotojo ūkiui V. Kaušakio rūpesčiu mokyklos erdvės nuolat gražėja. 2001 m. dekoratyvinėmis plytelėmis išklotas mokyklos kiemas rajono savivaldybei kainavo 32 tūkst. litų. Naujo informatikos kabineto įranga ir jo remontas – 50 tūkst. litų.

Dalyvaudama įvairiuose konkursuose, ruošdama jiems projektus mokykla gavo 29 tūkst. litų paramą¹²³.

2013 m. pradėta mokyklos pastato modernizacija siekiant sumažinti energijos suvartojimo sąnaudas. Suremontuotos mokyklos patalpos: pakeisti langai, lauko durys, apšiltintos sienos, stogas, pamatai, ūkinis pastatas rekonstruotas į katilinę. Projekto vykdymui iš ES fondų ir Kupiškio savivaldybės lėšų skirta 1 941 218 litų¹²⁴.

2013 m. rudenį mokyklą lankė 142 mokiniai. Dirbo 25 mokytojai: 6 metodininkai (V. Starkus, A. Jankevičienė, A. Liudvinavičienė, R. Zabulienė, Bronė Balčiūnienė, R. Kaušakie-

¹²² <http://www.kupiskenumintys.lt/?psl=1psl&id=1480> [žiūrėta 2018 12 20].

¹²³ Briedienė R. Sveiki, sugrįžę namo! *Kupiškio žinios*, 2001, rugs. 5, Nr. 68 (181), p. 1–2.

¹²⁴ Mokyklos direktorės B. Zaborskienės 2013–2014 m. ataskaita, SKPMMM.

*Mokyklos apšiltinimo darbai. 2013 m.
Rimvido Jankevičiaus nuotr.*

*Mokyklos pastatas po renovacijos.
2013 m. Rasos Kaušakienės nuotr.*

nė), 15 vyr. mokytojų, 4 neatestuoti mokytojai, socialinis pedagogas, specialusis pedagogas (žr. 13 lentelę).

13 lentelė. 2012–2013 mokslo metais Skapiškio pagrindinėje mokykloje dirbantys mokytojai

Eil. nr.	Vardas, pavardė	Nuo kada dirba	Mokomasis dalykas
1.	Birutė Zaborskienė (Balaišytė)	1981	Istorija, pilietiškumo ugdymas (direktorė)
2.	Audronė Liudvinavičienė	1989	Chemija (pavaduotoja ugdymui)
3.	Virginijus Kaušakys	1989	Technologijos (pavaduotojas ūkiui)
4.	Regina Staniienė	1976	Technologijos, bibliotekininkė
5.	Nijolė Bagdonavičienė	1986	Lietuvių kalba, etika
6.	Nijolė Greibuvienė	1988	Rusų kalba
7.	Auksė Jankevičienė (Rusteikaitė)	1989	Lietuvių kalba
8.	Rasa Kaušakienė	1990	Istorija, geografija, pilietiškumo ugdymas
9.	Dalia Notkuvienė	(1986) 1991	Pradinių klasių mokytoja
10.	Regina Mačionienė	1992	Matematika

Eil. nr.	Vardas, pavardė	Nuo kada dirba	Mokomasis dalykas
11.	Dalia Petruolytė	1994	Pradinių klasių mokytoja
12.	Gitana Sriubiškienė	1994	Pradinių klasių mokytoja
13.	Renata Zabulienė	1997	Pradinių klasių mokytoja
14.	Alma Knabikienė	1997	Ikimokyklinis ugdymas
15.	Lina Riaubienė (Pakaušytė)	2000	Dailė
16.	Rita Totorienė	2000	Fizika, biologija
17.	Vytautas Starkus	2001	Kūno kultūra
18.	Vita Strumskytė-Giedrienė	2001	Spec. pedagogė
19.	Vilma Likienė	2001–2006, 2012	Muzika
20.	Rimvidas Jankevičius	2002	Informacinės technologijos
21.	Rita Kiaulėnienė	2002	Soc. pedagogė
22.	Sandra Guginienė (Stukaitė)	2003	Muzika
23.	Oksana Morkvėnienė (Černikova)	2003	Gamta ir žmogus, kūno kultūra
24.	Bronė Balčiūnienė	2004	Matematika
25.	Rūta Trubilienė	2007	Šokis
26.	Žydra Andrijauskienė	2005	Tikyba
27.	Lina Stanislovaitytė-Bukauskienė	2008	Technologijos
28.	Skaistė Bakanienė	2010	Anglų kalba
29.	Rasa Vingelienė	2013	Anglų kalba

Duomenis pateikė raštinės vedėja Sigutė Sriubiškienė.

Mokykloje yra biblioteka. 2009 m. Skapiškio vidurinė mokykla dalyvavo Švietimo ir mokslo ministerijos skelbtame konkurse „Bendrojo lavinimo mokyklų bibliotekų modernizavimas“ ir pateko tarp projektą laimėjusių bibliotekų. Vykdamas šį projektą, per 2009–2012 m. numatytas visiškai mokyklos bibliotekos modernizavimas. Mokykla privalėjo paruošti patalpas. Projektas vyko 2 etapais. Per pirmąjį bibliotekai skirtas 25 860 Lt prekių krepšelis. Gautos priemonės: daugiafunkcis kopijavimo aparatas, projektorius ir dokumentų kamera, 5 stacionarus kompiuteriai, nešiojamasis kompiuteris, nešiojamasis ekranas, dokumentų įrišimo įrenginys, 4 skaitytojų stalai, 8 skaitytojų kėdės, bibliotekininkės stalas ir kėdė, 10 knygų lentynų, spinta įstiklintomis durimis, stovas žurnalams, ekspozicinė knygų spinta, 2 informacinės lentos. Antras etapas suteikė galimybę pasirinkti baldus bei įrangą iš pateikto sąrašo už 29 437 Lt. Gautos priemonės: baltoji lenta su stovu, daugiafunkcis spalvinis spausdintuvas, 3 informacinės lentos, katalogų spintelė, ekspozicinė 4 knygų spinta, muzikinis centras, stacionarus kompiuteris, 29 vienkpusės knygų lentynos, 10 spintų spaudos leidiniams, laipteliai, 4 pertvaros. Projekto įgyvendinimo metu biblioteka atnaujino baldus bei įrangą už 55 297 Lt. Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas padovanojo 3 110 Lt vertės 200 egz. mokslinių veikalų. Projekto kūrėjai reikalavo, kad įrangą ir baldus projekto įgyvendinimo metu ir dar 5 metus būtų naudojami pagal projekto paskirtį, t. y. mokyklos bibliotekos modernizavimui. Tačiau liko ir neišsipildžiusių lūkesčių: neskirta lėšų naujai vaikų, grožinei bei ugdymo programoms atitinkančiai literatūrai įsigyti¹²⁵.

¹²⁵ Mokyklos bibliotekininkės R. Stasienės ataskaita. Rankraštis pas straipsnio autorę.

*Poilsis sutvarkius
suomių karių kapus
ant Švedukalnio.
2010 m.*

R. Kaušakienės nuotr.

Dešimtokai su auklėtoja Rasa Kaušakiene prie pasodinto ąžuoliuko mokyklos parke. Iš kairės pirmoje eilėje: Rasa Kaušakienė, Mindaugas Šlapelis, Evelina Lukošūnaitė, Vida Kiaulėnaitė, Dovydas Bružas, Audrius Buika, Erikas Orlovskis. Antroje eilėje: Vincas Samulionis, Gytis Peciukonis, Mindaugas Jasiūnas, Mantas Šešelgis, Albinas Stuknis. 2012 m. SKPMMM

Mokinius nuo 2004 m. į mokyklą atveža geltonasis autobusiukas.

2005 m. įkurtas Paramos ir labdaros fondas Skapiškio mokyklai remti. Fondui pinigų perveda mokytojai, mokyklos darbuotojai, mokinių tėveliai, buvę mokiniai. Iš fondo lėšų mokyklai nupirkti: kopijavimo aparatas „Minolta“ (1 392 Lt), vertikalios žaliuzės kabinetams (4 700 Lt), kėdės choreografijos klasei ir garso aparatūra (4 392 Lt), kostiumai dainų šventės dalyviams (2 018 Lt). 800 litų sumokėta asociacijai „AIESEC Lietuva“ už dalyvavimą projekte „Beyond your Limits“ 2013 m.¹²⁶

Mokyklos vertinimas

2001–2002 m. mokykloje buvo pradėtas vidaus auditas – savo darbo įvertinimas, 2008 m. – išorės auditas. Tikrintojų netrūko visais laikais, anksčiau jie buvo vadinami inspektorais, dabar auditoriais. Išorės auditoriai lankėsi Skapiškio vidurinėje mokykloje, stebėjo po 2–4 mokytojų pamokas, bendravo su mokiniais, mokytojais, administracija. Po savaitę trukusio audito jie pateikė išvadas ir pasiūlymus. Buvo įvardyti geri mokyklos bruožai: geri daugumos pradinių klasių mokinių pasiekimai, dirba kvalifikuoti specialistai, mokytojai tiksliai ir suprantamai aiškina mokiniams, mokiniai geba aktyviai ir savarankiškai dirbti, daug mokinių dalyvauja papildomo ugdymo veikloje, mokykla rūpinasi mokinių saugumu, jauki, svetinga, mokinių darbais puošiama aplinka, mokykla aktyviai dalyvauja vietos bendruomenės gyvenime, vadovauja pareigingi žmonės.

Auditoriai nurodė ir tobulintinas veiklos sritis: taikyti įvairesnius mokinių bendradarbiavimo metodus, diferencijuoti užduotis ir jų atlikimo tempą skirtingų gebėjimų ir poreikių mokiniams, individualiai konsultuoti mokinius karjeros planavimo klausimais¹²⁷.

¹²⁶ Fondo pirmininkės R. Kaušakienės ataskaita.

¹²⁷ <http://www.skpm.lt/index.php/bendruomene/auditas> [žiūrėta 2018 12 20].

Apie Skapiškio gyventojus žydus

Vidmantas Markevičius

Istoriniuose šaltiniuose nurodoma, kad žydai šiuose kraštuose apsigyveno Vytauto Didžiojo valdymo laikotarpiu. Didysis Lietuvos kunigaikštis jiems suteikė nemažai privilegijų. Daugėjant gyventojų, augant miestams ir miesteliams, daugėjo ir žydų. Jų verslai, amatai, ypač prekyba, buvo reikalingi nuo seno čia gyvenantiems lietuviams, kurie tradiciškai daugiausia buvo žemdirbiai. Jokių didesnių nesusipratimų tarp šių abiejų tautų istorija nemini.

Aštuoniolikto šimtmečio pabaigoje po trečiojo Lietuvos ir Lenkijos padalijimo Lietuva pakliuvo Rusijos imperijos sudėtin. Čia žydų gyvenimas buvo sunkesnis. Jie įvairiais būdais būdavo diskriminuojami, rengiami pogromai. Tačiau lietuvių santykiai su žydais išliko nepakitę¹. Tokie jie buvo ir atkurtoje Lietuvos valstybėje 1918 metais.

Tačiau būtų neteisinga sakyti, kad tarp abiejų tautų nebuvo nesusipratimų. Žydai skirtinga gyvensena, kitokia religija, verslais, ypač prekyba, lietuviams ūkininkams kartais sukeldavo pavydą. Žemdirbiai matė, kad jų darbas buvo sunkesnis negu šalia gyvenusių žydų, užsiimančių pirklio, prekybininko ar tarpininko amatu. Neretai kaimiečiai į žydus žiūrėjo kiek iš aukšto, juos pajuokdavo, pravardžiudavo.

Buvo plačiai paplitę gandai, ir ne vien Lietuvoje, kad žydams tam tikroms ritualinėms apeigoms reikalingas krikščionių, ypač vaikų, kraujas². Nors niekur nebuvo tokių nusikaltimų įrodymų, tačiau kalbos skleidė neigiamą požiūrį į žydus.

Kaimuose gyvenę žydai dažnai turėjo smukles. Šviesesnės visuomenės dalies požiūris į jas irgi buvo nepalankus. Tik kai buvusios kompaktiškos kaimų gyvenvietės pradėjo skirstytis į vienkiemius, šis verslas tapo nepelningas. Antai iš Skapiškio apylinkės Bajorų kaime smuklę turėjęs Mendelis atsikėlė į Skapiškį. Dėl buvusios gyvenamos vietos jį vadindavo bajoriniu.

Visuomenės pasigėrėjimą ir net pavydą sukeldavo tokios teigiamos žydų bendruomenės savybės kaip tarpusavio solidarumas, pagalba vienu kitoms nelaimėje ar skurde.

Į miestelį atvažiuavęs ūkininkas vežimą statydavo vis to paties žydo kieme, o žiemą užeidavo į vidų sušilti, gaudavo daugiau nuolaidų pirkiniams. Taip užsimegzdavo abiem pusėms naudingi santykiai. Netgi buvo paplitęs posakis, kad kiekvienas lietuvis turi savo žydą.

Pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui ir atkūrus Lietuvos valstybę, gerokai pasikeitė jos gyventojų, kartu ir žydų gyvenimas bei tarpusavio santykiai. Jiems pripažintos teisės dalyvauti valstybės valdyme, suteikta visiška religinė ir papročių laikymosi laisvė³. Nemažai žydų, tarp jų ir savanorių, dalyvavo Nepriklausomybės kovose. Nors lietuvių kalba tapo valstybinė, žydai turėjo teisę savo kalbą vartoti susirinkimuose, spaudoje, mokyklose. Skapiškio pradžios mokyk-

¹ Bendikaitė E. Dvi ideologijos – vienas judėjimas, *Lietuvos žydai*, sud. L. Gudaitis, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2003, p. 50.

² Anglickienė L. Svetimas, bet neblogai pažįstamas, *ten pat*, p. 12.

³ Bendikaitė E. Dvi ideologijos – vienas judėjimas, *ten pat*, p. 50.

loje buvo įsteigta žydų klasė. Tik vėliau, gerokai sumažėjus moksleivių, žydus teko paskirstyti tarp lietuviškų klasių. Tarpukariu Skapiškyje veikė žydų pirtis su religinėms apeigoms skirtu baseinu, biblioteka. Jaunimas naudojosi ne tik jos paslaugomis, bet susirinkdavo ir kultūrinei veiklai⁴.

Žydai stengėsi, kad jų vaikai įgytų aukštąjį išsilavinimą, ypač siekiant pelningų profesijų, kaip medicina ar teisė. Trečiajame dešimtmetyje Skapiškyje dirbo vienintelis gydytojas žydas J. Slonimskis. Tai buvęs gana šviesus žmogus, kraštotyrininkas, aprašęs skapiškėnų buitį, pats vykdęs archeologinius kasinėjimus senosios Skapiškio bažnyčios vietoje.

Čia gimusi ir augusi Ida Baronaitė-Chlivickienė (1921–2015) kartu su seserimi Sara studijavo Kaune. Prsidėjęs karui, spėjo pasitraukti į Sovietų Sąjungą. Po karo Ida gyveno Vilniuje ir neretai atvažiuodavo į Skāpiškį. Jau nepriklausomoje Lietuvoje paskutiniame praėjusio amžiaus dešimtmetyje kartu su bendraamže skapiškėne mokytoja ir kraštotyrininke Aliute Elena Markevičiūte (1923–2017), kiek leido jų atmintis, atkūrė čia gyvenusių žydų šeimų sudėtį ir verslus.

1. Kopilovičius, rabinas, jo žmona, du vaikai ir seneliai.

Uošviai turėjo ūkinių prekių parduotuvę.

2. Geršonas Fainas (Berankis), jo žmona Fradė, sūnus Benjaminas ir trys dukterys: Chava (Ieva), Basia ir Riva. Fainas turėjo ūkinių prekių parduotuvę.

3. Leiba Baronas, jo žmona Riklė, sūnus Motelis Baronas, jo žmona Gitė, dukterys Ida ir Sara, sūnūs: Jankelis, Sanelis, Joselis, Eusiejus. Turėjo didelę audinių, batų ir kitokių prekių parduotuvę. Čia kurį laiką buvo ir degtinės monopolis. Taip pat valdė 12 ha žemės. Ida ir Sara liko gyvos. Ida gyveno Vilniuje, Sara – Izraelyje.

4. Rabinovičienė Reisa (Motelio Barono teta) turėjo mažą smulkių prekių parduotuvę.

5. Judelis Veisas, jo žmona Dina, duktė Mirjam. Turėjo audinių parduotuvę.

6. Epelbaumas, jo žmona, duktė Šeina. Turėjo audinių parduotuvę.

7. Davidovičius, jo sūnus Geršonas buvo smuikininkas ir apie 1930 m. emigravo į Vakarų. Davidovičius turėjo audinių parduotuvę, su Epelbaumu buvo svainiai.

8. Chaimas Ratmanas, jo žmona ir du vaikai. Kepdavo duoną, bandeles, turėjo smulkių prekių parduotuvę.

9. Motelis Krokas, jo žmona Risa, sūnus Chaimas, dukterys: Alta, Riva, Taiba ir Bela. Turėjo smulkių prekių parduotuvę, kepdavo pyragus, macus.

10. Abramus Gafanovičius, jo žmona Chana, duktė Rocha, sūnus Moisiejus. Turėjo restoraną. Moisiejus su žmona ir dukterimis 1972 m. iš Vilniaus emigravo į Izraelį.

⁴ Ūkinis ir visuomeninis gyvenimas, *Skapiškis*, sud. A. E. Markevičiūtė, Utena: Utenos Indra, 1999, p. 68.

11. Berelis Šteimanas, jo žmona, du sūnūs ir dvi dukterys. Supirkinėjo žemės ūkio produktus.

12. Ainbinderis, našlys. Dvi dukterys Genė ir Reisa, sūnus Chaimas. Tėvas rūpinosi sinagoga. Duktė Genė dirbo Kupiškyje Sniego audinių parduotuvėje. Sūnus buvo aulininkas, dirbo svetur.

13. Motelis Torfas (Motkus), jo sūnus Judelis su žmona. Torfas buvo siuvėjas.

14. Geršonas Šaitovičius (Gerška), jo žmona ir du vaikai. Vežiojo prekes ir žmones.

15. Moisiejus Barolskis. Šeši vaikai. Du iš jų – Šeina ir Abelis gyveno Izraelyje ir ten mirė. Barolskis buvo vežikas, vežiojo prekes ir žmones.

16. Altaris Švorinas, jo žmona, dvi dukterys. Tarpininkaudavo miško pirkliams.

17. Gluchovas, jo žmona, dukterys Leja ir Bliuma. Turėjo malūną.

18. Municas (Pusbačkis), jo žmona ir keli vaikai. Vertėsi atsitiktiniais darbais, gyveno skurdžiai. Šabo dienai žydai šelpdavo maistu.

19. Judelis Municas (Jutka) vertėsi arklių mainais, mažai būdavo namie ir nepadėdavo šeimai. Nesilaikė religijos reikalavimų. Jo žmona augino du vaikus: Moisiejų ir Basią, kuri mirė vos dešimties metų. Kad išlaikytų šeimą, Muncienė daug dirbdavo: mezgė kojines ir pirštines, taisė kaliošus, prižiūrėjo negalią turinčią Belą, kuriai rinkdavo maistą iš žydų šeimų.

20. Abelis Penkinas (Opkelis), jo žmona ir trys vaikai. Turėjo smulkių prekių parduotuvę.

21. Aizikas Margolis, jo žmona Chiena, sūnus Motelis, dukterys Mirjam ir Matilda. Turėjo smulkių prekių parduotuvę.

22. Arikas Zelmanas, jo žmona ir duktė Rachelė, kuri sirgo nervų liga, kas trečia diena 12 valandų nevalingai šaukdavo. Buvo liesa, išblyškusi, pusiau paralyžiuota. Tėvas važinėdavo po kaimus, iš ūkininkų supirkinėdavo gyvulių odas, naktimis važiuodavo į geležinkelio stotį parvežti keleivių.

23. Leizeris Frunkinas (Zroliukas). Jo žmona ir keturi maži vaikai. Iš bazių parduotuvėms veždavo prekes. Turėjo smulkių prekių parduotuvę.

24. Broliai Adirinais – Mendelis ir Motelis. Tarpininkaudavo žemės ūkio produktų supirkėjams.

25. Chaimas Margolis (Kaimukas arba Apcikas). Jo motina Margolienė ir sesuo Rifkė.

26. Irša Municas (Iršiukas) buvo mėsininkas, skersdavo gyvulius, pardavinėdavo mėsą. Keturi vaikai: Zelda, Jenta, Chanė ir Joselis. Zelda buvo siuvėja, Jenta dirbo Pandėlyjė

privačioje parduotuvėje. Joselis padėdavo tėvui. Zelda ir Chanė po karo išvyko į Izraelį.

27. Muzikantas, vaistininkas, jo žmona ir duktė.

28. Šimanas Partnojus (Šimška), žmona Chasė. Turėjo vilnų karšyklą.

29. Gordonas. Turėjo smulkių prekių parduotuvę⁵.

Greičiausiai šis sąrašas nėra visiškai išsamus. Kartu sunku tikėtis, kad jis bus papildytas ir patikslintas. Nors ir netikėtumų nereikėtų visiškai atmesti.

Ne vien aplinkinių kaimų, bet ir miestelio gyventojai ne visada žinojo savo kaimynų žydų pavardes, kurių dauguma buvo jidiš kalbos palikimas tik su lietuviškomis galūnėmis. Žodiniam bendravimui kalba netrukdytų, nes prie žydiškos tarties lietuviai buvo pripratę. Baigusieji Skapiškio pradžios mokyklą žydų vaikai lietuviškai kalbėdavo jau beveik be akcento.

Patogiau buvo žydus vadinti vardais, juos „sulietuvinant“. Kartais buvo vadinami pravardėmis, kurios reikšdavo asmens fizines savybes. Tokios pravardės nurodytos skelbiamame sąrašė skliausteliuose.

Beveik nebeliko skapiškėnų, kurių dalis gyvenimo metų sutapo su kaimynų žydų gyvenimu. Vienas iš seniausių skapiškėnų Jonas Uziela yra prisiminęs savo kaimynus. Tų laikų liudytojas gimęs ir užaugęs Sinagogos, kartais vadintos Malūno (2018 m. – J. Janonio), gatvelėje atsiminė, kad nuo jų sodybėlės miestelio centro link stovėjo vien žydų namai. Artimiausias kaimynas Gluchovas kitoje gatvelės pusėje turėjo malūną. Tais laikais tai buvo gana moderni įmonė, aptarnaujanti plačią apylinkę. Deja, 1944 m. vasarą mūsų metu malūnas sudegė. Sudegė ir kiti gatvelės žydų namai: Altario Švorino, Moisiejaus Barolskio ir prieš pat sinagogą – jos prižiūrėtojo Ainbinderio. Jis buvo ir puikus stiklius. Sinagoga (*iškala*) stovėjo jau beveik prie Vilniaus gatvės. Tai didokas skarda dengtas medinis nedažytas namas gerokai platesniais negu aplinkinių namų langais. Prie sinagogos buvo priestatas, kuriame meldėsi moterys. Nuo pat ankstyvos jaunystės J. Uziela dirbo dažytoju. Daug namų iš išorės ir iš vidaus jam teko dažyti. 1938 m. dažė ir sinagogos vidų. Čia dar vaikystėje jam ne kartą teko būti net pamaldų metu. Labai įdomu būdavo stebėti, kaip žydai prie daugybės uždegtų žvakių nuoširdžiai meldžiasi. Tik prašydavo, kad maldos metu lietuvių vaikai būtų ramūs ir jiems netrukdytų. Tekdavo atlikti ir kai kurias paslaugas. Pavyzdžiui, nunešti pas rabiną pjauti skirtą vištą. Rabinas kažkuo įdurdavo paukščiui į galvą ir pakabindavo ant specialaus skersinio, kad ištekėtų kraujas. Už šią paslaugą gaudavo 10–15 centų⁶. Penktadienio vakarą žydai pradėdavo švęsti šabą ir švėsdavo iki saulės nusileidimo šeštadienį. Šiuo laikotarpiu draudžiama dirbti bet kokį fizinių darbą. Tada prašydavo uždegti žvakes, lempas, o šeštadienį atnešti vandens, užkurti krosnį ir net į ją įkišti kokį kepsnį. Žydų Naujieji metai būna rudenį. Per juos visi eidavo prie pieninės tilto ir subridę į upelį išversdavo kišenes, skverną kampus. Viską kratydavo į vandenį. Matyt, upelio vanduo nunešdavo ir visus nusidėjimus. Netrukus tą patį rudenį prie savo namų sienų iš lentų statydavo būdeles, viršų uždengdavo eglių šakomis ir čia kelias dienas melsdavosi. Jų vestuvių apeigos

⁵ *Ten pat*, p. 65–67.

⁶ Skapiškio miestelyje, 1921 m. gimusio Jono Uzielos pasakojimas, užrašytas straipsnio autorius Vidmanto Markevičiaus 2018 m.

būdavo atliekamos prie sinagogos durų lauke po baldakimu. Rabinas skaitydavo maldas, o paskui daužydavo ašotį. Jei jis suduždavo, būdavo geras ženklas. Teko matyti ir laidotuvių. Keturi vyrai pasikeisdami neša dėžę, kurioje guli numirėlis. Vienas palydinčiųjų neša skardinę ir, ją iškėlęs virš galvos, retkarčiais pabarškina. Tikriausiai mirusio artimiesiems būdavo skiriami į šią tarą metami pinigai.

Iki dabar išlikusiame Geršono Faino name veikė didelė ūkinių prekių parduotuvė. Jų sūnus Benjaminas (Benka) buvo J. Uzielos draugas, iš kurio šeimos parduotuvės jis pirkdavo dažus. Kai dažytojo amato pramoko ir pradėjo savarankiškai dirbti, žydai sakydavo: „*Tu, Joniuk, jau esi pats meistras ir mes tavim pasitikim. Imk, ko tau reikia. Jei dabar neturi pinigų, atiduosi kai turėsi.*“ Taip J. Uziela nusipirko kostiumą, palta, batus ir net dviratį.

Vilniaus gatvėje netoli aikštės dideliame Abramo Gafanovičiaus name buvo įrengta tvarkinga ir gausiai lankoma užėiga, kurią visi vadino restoranu. Lankytojus aptarnaudavo Gafanovičiaus dukra Rochelė, labai linksma žydaitė.

Miestelio aikštės vakarinėje pusėje buvo vaistininko Muzikanto vaistinė. Jis pats ar jo padėjėjai besikreipiančius žmones bet kuriuo paros metu mandagiai ir maloniai aptarnaudavo, vaistų duodavo net skolon. Visokių nuotykių pasitaikydavo ir tarp žydų. Chaimas Margolis, vadinamas Kaimuku arba Apciku, nors buvo invalidas, bet mėgdavo įvairias išdaigas. Kartą naktį, neva norėdamas apiplėšti, užstojo prekes vežančius savo tautiečius. Vežikai būdavo ginkluoti, nesuprato tokio šposo ir Apciką nušovė⁷.

Vilniaus gatvėje, aplink Markevičių sodybą, gyveno beveik vien žydai, o su bėgę kartu vaikai buvo ir žaidimų draugai. Susirinkę pas Markevičius, kalbėdavosi lietuviškai, tačiau žydukai – su stipriu akcentu. Šeiminių sūnus irgi stengdavosi „žydžiuoti“, galvodamas, kad kitaip jo draugai nesupras. Tai girdėdami, namiškiai juokdavosi. Vaikams susipykus tarpusavyje, lietuvis prabildavo žydų gimtąja kalba, kurios tebuvo išimines vos kelis žodžius: „*Gehe weg, du mišiuigine kopf.*“ Ne visai pažodžiui išversta šio aštraus posakio, gal teisingiau – šūksnio prasmė tokia: „*Eik iš kiemo, tu kvaily.*“ Komanda dažniausia nebūdavo vykdoma, nes tuoj būdavo randamas kompromisas ir žaidimas tęsdavosi. Kasdien girdėdavo, kad žydai tarpusavyje kalba nesuprantama kalba, tačiau su jo namiškiais lietuviškai, tik labai iškraipydami žodžius. Tuomet dar vaikas būdamas nežinojo, kad jų šnekamoji kalba jidiš. Ji artima tolimos praeities kai kurių Vokietijos sričių gyventojų kalbai, žydų vartojama Europoje, nors ir ne visose valstybėse⁸.

Straipsnio autoriui, tada dar nelankančiam mokyklos, teko patarnauti kaimynams žydams. Šabo dieną ateidavo kitoje gatvės pusėje gyvenanti Zelmanienė ir jo mamos prašydavo: „*Ui, leisk savo bernioką atnešti žuvį.*“ Mama leisdavo, ir jis su kaimyne eidavo pas toje pat gatvėje gyvenantį Penkiną, vadinamą Opkelium. Po šio namu buvo gilus rūsys. Šaldytuvų tada dar nebuvo. Ruošiantis šabui, virtiems patiekalams vasarą tekdavo ieškoti šaltesnės vietos. Rūsyje matydavo ant lentynų padėtus uždengtus dubenis. Jam parodydavo, kuri turi paimti ir grįždavo namo. Vidmantas eidavo pirmas abiem rankom įsitvėręs kartais net sunkoką naštą, kaimynė paskui. Atnešus ko prašyta, jam parodydavo, kur tą dubenį turi padėti, ir kaip užmokestį duodavo saldainį.

⁷ *Ten pat.*

⁸ Straipsnio autoriaus Vidmanto Markevičiaus, gim. 1933 m. Skapiškio miestelyje, pasakojimas. 2018 m.

Kiekvieną pavasarį žydai, maždaug tuo pačiu laikotarpiu kaip ir lietuviai Velykų šventes, švęsdavo vadinama Pesacha arba Neraugintos duonos švente. Šiai šventei žydai kepdavo macus, panašius į dabar kepamus vaflius, tik kietesnius ir ne tokius trapius. Macus ir lietuvių vaikai labai mėgdavo, o aplinkiniai žydai paprastai jų nemažai atnešdavo. Kartais su macais ir nedidelį buteliuką midaus. Tik kažin ar ten buvo nors kiek alkoholio.

Macus kepdavo Motelio Kroko namuose iš kvietinių košerinių miltų. Čia ir kitu metų laiku buvo kepami įvairūs pyrago gaminiai. Kepdavo Kroko dukterys. Kartą teko ir matyti nekasdienio kepinio gamybos procesą. Stovint kieme prie lango, matėsi, kaip ant plačių lentų kočiojama tešla. Paskui per ploną didelį blyną vis pervaziuojama dantytu ratuku, padarant tešloje skylutes. Tada lenta su tuo blynu statoma prieš didelę besikūrenančios krosnies angą. Čia macų tešla gal tik sudžiūdavo, o ne iškepavo. Tačiau macai vaikams vis tiek būdavo skanūs⁹.

Prasidėjus pirmajai metų trukusiai sovietų okupacijai, stambesnės žydams priklausiusios parduotuvės, įmonės ir kiti objektai buvo suvalstybinti. Buvę jų savininkai simpatijų tokiai tvarkai negalėjo turėti. Skapiškyje labai turtingų žydų nebuvo, tačiau nacionalizacija ir jų neaplenkė.

Nors iš pradžių prijaučiančiųjų Rytams būta. Skapiškėnai prisiminė, kad žydai 1940 m. birželio 15 d. su džiaugsmu sutiko miestelyje pasirodžiusius pirmuosius Raudonosios armijos dalinius¹⁰.

Kiek pasikeitė valsčiaus tarnautojų sudėtis. Buvo nurodyta kelias dešimtis hektarų turinčių ūkininkų žemes apkarpyti, dalį jų atiduodant mažžemiams ir bežemiams. Skapiškio žydai savo žemės neturėjo ir jos nepageidavo. Išimtis – Motelis Baronas. Jis keliolika ha turėjo Mirabelėlio kaimelyje ir šią žemę nuomodavo.

Naujoji valdžia skatino kurti komunistines organizacijas. Išikūrė negausi komunistinio jaunimo organizacija – komjaunimas. Joje buvo keletas miestelio jaunuolių ir paauglių, dažniausia iš neturtingesnių gyventojų. Ar žydų tautybės gyventojai, jai priklausė – nežinoma. Absoliuti dauguma Skapiškio žydų laikėsi gana santūriai.

Skapiškėnai atsimena matę ginkluotus pažįstamus apsaugininkus, tarnavusius sovietų valdžiai, tačiau žydų pavardžių tarp jų nemini. Iki karo pradžios likus savaitei, ko tuo metu dar niekas nežinojo, tvyrojo baimė ir netikrumas. O kaimuose kuris laikas jau organizavosi slaptos pasipriešinimo okupantams grupės. Vietiniai komunistinės valdžios rėmėjai tai žinojo, su NKVD pagalba keletą įtariamųjų suėmė ir nužudė, tarp jų du jaunuolius iš Dailiūnų kaimo – Stasį Kazanavičių ir Jurgį Zavodžių, iš Jokšių kaimo – Julijų Šakalį, Skapiškio pašto tarnautoją Pijų Siaurusaitį, Leonardą Danilevičių. Gal ir ne visi jie buvo susiję su pogrindžiu, bet buvo įtariamai ar įskųsti.

Suimtas kunigas Antanas Kietis tik dėl atsitiktinumo išvengė mirties. Visa tai vyko prieš pat karo pradžią ar jau jam prasidėjus, nes vokiečių kariuomenės motorizuoti daliniai Skapiškį pasiekė tik po trijų dienų. Per tas dienas kai kurie kolaborantai spėjo pabėgti į sovietų Rusiją. Pasisekė pabėgti ir keletui jaunesnių žydų. Bandė važiuoti ir kiti, tačiau nespėjus pasiekti Daūgpilio, jų vežimus aplenkė frontas ir teko grįžti.

⁹ Ten pat.

¹⁰ Ten pat.

Miestelyje pasirodė ginkluoti civiliai, vadinami baltaraiščiais. Tomis sumaištis dienomis jie buvo ir teisėjai, ir bausmių vykdytojai. Pirmiausia buvo suimti keli nespėję pasitraukti, o gal savęs kaltais nelaikiusieji asmenys ir prie Švedūkainio kapinių sušaudyti, tarp jų jauna žydė Rifkė Margolytė. Kitų žydų kol kas nelietė. Tačiau jie nebuvo tikri dėl savo likimo. Juos, matyt, ramino gal tyčia paskleisti gandai, kad teks važiuoti ir apsigyventi Liublino apylinkėse. Dabar žinoma, kad naciai iš pradžių svarstė galimybę iš okupuotų kraštų į Liublino apylinkes suvežti žydus ir įkurti savotišką rezervatą, gal tiksliau – didelį getą.

Matyt, tais gandais bent iš dalies tikėta, nes žydai gabenami į Rokiškio dvaro teritorijoje jau esantį getą, į vežimus stengėsi įsidėti ir nemažai buitųjų reikalingų daiktų. Tačiau kelionė truko tik iki Rokiškio. Radus Ariko Zelmano vežime sovietmečiu turėtą raudoną vėliavą, jam su ja užrištos akys, o jis pats įvartytas į tvenkinį kol prigėrė. Gete apgyvendinti žydai buvo pristatyti prie įvairių darbų, žeminami, verčiant rankomis ravėti žoles tarp gatvių grindinio akmenų.

Skapiškyje žydų deportacija prasidėjo vieną liepos mėnesio dieną, kai daugelio šeimų vyrai buvo sukviesti į valsčiaus pastatą Dariaus ir Girėno gatvėje. Nežinoma, dėl kokios priežasties ir kas ten pasakyta. Nakčiai visi uždaryti į *daboklę*, t. y. nedidelį valsčiaus kieme esantį namelį, kuriame anksčiau uždarydavo nusikaltusius chuliganišku ar kitokiu antisovietiniu elgesiu. Labai ankstyvą kitos dienos rytą prie kiekvieno žydų namo jau stovėjo pavaryti aplinkinių kaimų ūkininkai su vežimais. Vyrų namie daug kur nebuvo, todėl ruošiantis į kelionę kilo nemaža sumaištis. Vežimai pasuko į miestelio aikštę, kurioje jau buvo iš daboklės paleisti vyrai. Jiems į namus eiti nebeleido. Matyt, pagal iš aukščiau gautus nurodymus visa tai organizavo besikurianti nauja valdžia, o vežimus į Rokiškį lydėjo jau keli baltaraiščiai. Ar kai kurie iš jų vėliau dalyvavo žudynėse, ar tik geto apsaugoje, patikimų duomenų kol kas nėra. Tačiau žmonės matė ir piktinosi gana žiauriu elgesiu, vėliau žydų turto dalybomis. Jų ir vėliau nemėgo, neretai pavadindavo žydšaudžiais.

Vos po mėnesio Skapiškio žydų gete nebeliko. Kartu su trimis tūkstančiais kitų. Visų bendra kapavietė yra už keturių kilometrų į šiaurę nuo Rokiškio.

Likę miestelyje žydų baldai ir kiti ūkio reikmenys buvo dalijami ar parduodami už simbolinę kainą, nežinant ir nesidomint, kur tos pinigines įplaukos patekdavo. Gyvenamuosiuose namuose apsigyveno savo būsto neturėję ar atvykę iš kitur žmonės. Viename name apgyvendinti karo belaisviai, stačiusieji geležinkelio stotyje sandėlių grūdams.

Sinagogoje buvo pilami ūkininkų pagal prievoles atvežti grūdai. O ant sinagogos lubų, ant nutekintų volelių su galuose inkrustuotais dailiais ritinėliais, liko suvyniotas storokas gelsvas popierius, kurio vidinė pusė prirašyta nesuprantamais lietuviams ženklais. Tai buvo Tora – pagrindinis judėjų religinis ir kartu teisinis įstatymas bei mokymas, užrašytas hebrajų raštu, kurį vienintelis Skapiškio žydų rabinas mokėjo skaityti ir susirinkusiesiems sinagogoje aiškinti parašytas tiesas bei pamokymus¹¹.

Kai vokiečiai pradėjo pralaimėti ir frontas traukėsi, iš pafrontės buvo evakuojami vietos gyventojai rusai. Jie atvežti ir apgyvendinti dar iki tol tuščiuose

¹¹Ten pat.

namuose. 1944 m. liepos pabaigoje vykstant intensyviems mūšiams, sudegė ir dauguma buvusių žydų namų. Sudegė ir sinagoga kartu su joje buvusia Tora. Liko tik keletas namų rytinėje miestelio aikštės dalyje ir vos vienas kitas kitur.

Nors pokariu dar buvo likę keletas žūties išvengusių ir Lietuvoje, dažniausiai Vilniuje, gyvenančių Skapiškio žydų palikuonių, tačiau jų mažėjo. Bėgant dešimtmečiams apie juos nebegirdėti. Tačiau praėjusiame šimtmetyje įvairiais laikotarpiais iki karo emigrantų iš Skapiškio buvo. Jų palikuonių pasaulyje yra. Palyginti nemažai jų gyvena Izraelyje, JAV, Pietų Afrikos Respublikoje ir kitur. Kiekvieną vasarą vis dar vienas kitas atvyksta ir į Skapiškį, paprašo papasakoti, parodyti, kurioje vietoje buvo ar tebėra išlikę jų tolimo giminaičio namai, apsilanko kapinėse ir net bando surasti savo protėvių kapus išlikusiose kapinėse, Žilvičių gatvės gale, už buvusio siaurojo geležinkelio. Kada šios kapinės įkurtos, duomenų nėra. Istoriniuose šaltiniuose Skapiškis pradedamas minėti XVI a. pradžioje. Matyt, tada jame jau gyveno ir žydų. Kapinėse ant paminklinių akmenų iki šiol perskaityti įrašai yra iš devyniolikto šimtmečio. Tikėtina, kad jos įkurtos gerokai anksčiau. Sovietmečiu kapinės buvo apleistos, paminklai išvirto, susmego į žemę. Atgimimo metais pradėtos tvarkyti ir iki šiol bent minimaliai prižiūrimos.

Baronų giminė – Skapiškyje gausiausia tarp savo tautiečių. Iš kairės: motina Gita Baronienė, tarpduryje senelis Icikas Baronas, tėtis Motelis Baronas, sesuo Sara, gim. 1923 m., Ida, gim. 1921 m. Toliau – senelė Riklė Baronienė. Tarpduryje – Chaimas Baronas, senelio brolio sūnus, prieš emigruodamas į Meksiką. Toliau – senelio brolis Elijas Baronas, miręs Skapiškyje apie 1932 m., jo žmona Eta Baronienė ir senelio sesuo Reiza Rabinovičienė. Languose – senelio brolio dukterys Beila ir Sara. 1928 m. po Elijo mirties jos išvyko į Meksiką, o šeimai pardavė savo pusę namo. Iš Idos Baronaitės-Chlivickienės šeimos albumo

*Gita (kairėje) ir Motelis Baronai su pirmagime
Ida ant stalo. 1921 m. Iš I. Baronaitės-
Chlivickienės šeimos albumo*

*Gita Baronienė (stovi centre) su vaikais.
Pirmoje eilėje iš kairės: Joselis, Sanelis,
Jankelis, Sara ir Ida. Apie 1935 m.
Iš I. Baronaitės-Chlivickienės šeimos albumo*

*Baronų šeima su kaimynėmis. XX a. 4 dešimtmetis.
Iš I. Baronaitės-Chlivickienės šeimos albumo*

Gita Baronienė su dukterimis Sara (priekyje kairėje) ir Ida (stovi). Po pusmečio iš gausios šeimos liko tik seserys. 1941 m. pradžia. Iš I. Baronaitės-Chlivickienės šeimos albumo

Ida Baronaitė-Chlivickienė Vilniuje. 1970 m. Iš I. Baronaitės-Chlivickienės šeimos albumo

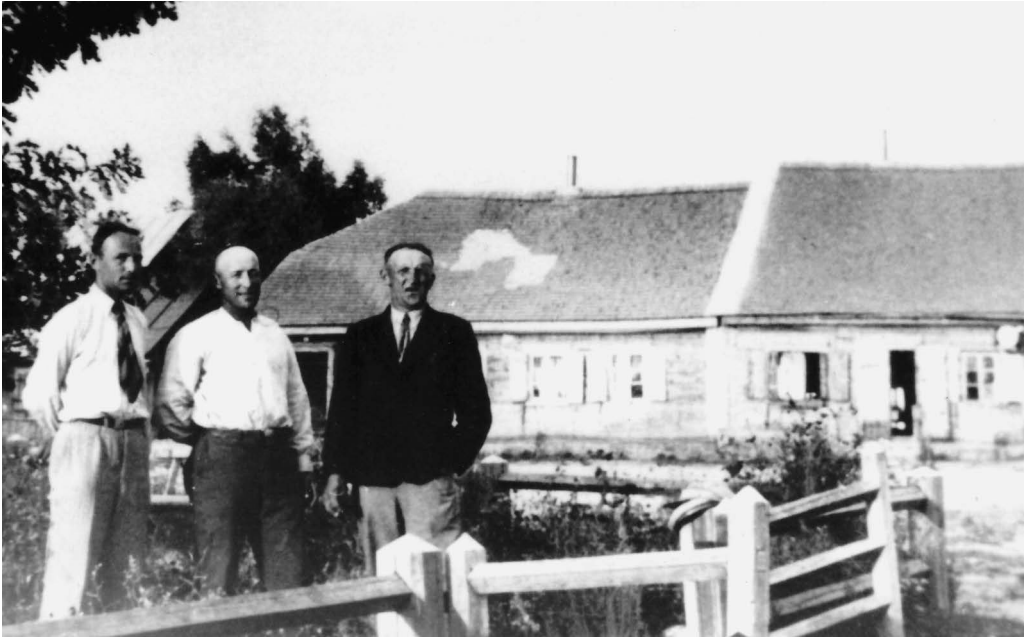
Skapiškio žydai šventėje. 1922 m. Iš I. Baronaitės-Chlivickienės šeimos albumo

*Saros Baronaitės-Peiskovičienės vestuvių dalyviai. 1932 m.
Iš I. Baronaitės-Chlivickienės šeimos albumo*

Skapiškio žydų jaunimas. Pirmoje eilėje iš kairės: Icikas Šteimanas, Matilda Margolytė, Mendelis Adirinas, Moisiejus Gafanovičius, Liusė Muzikantė-Cimarmanienė, Simonas Cimarmanas su dukra Maja ir vaistininkų Muzikantų anūke, Raja Turčinskaite. Antroje eilėje iš kairės: Icikas Ainbinderis, Motelis Margolis, Rocha Gafanovičiūtė, Sara Margolytė, Benjaminas Fainas. XX a. 4 dešimtmetis. Iš I. Baronaitės-Chlivickienės šeimos albumo

Kaimynai Skapiškio miestelio aikštėje. Už jų nugarų kairėje – Faino Geršono ir rabino Kapilovičiaus namai. XX a. 4 dešimtmetis. Iš I. Baronaitės-Chlivoickienės šeimos albumo

Prie paminklo nužudytiems Skapiškio žydams netoli Rokiškio. 1958 m. Iš I. Baronaitės-Chlivoickienės šeimos albumo

Skapiškio žydų kapinės. 2018 m. Vidmanto Markevičiaus nuotr.

Paminklas Skapiškio žydų kapinėse. Akmenėliai prie paminklo – lankytojų pagarba mirusiesiems 2018 m. V. Markevičiaus nuotr.

Skapiškio žydų kapinių paminklai. 2018 m. V. Markevičiaus nuotr.

*Paminklas ant Holokausto aukų kapo. Užrašas ant paminklo:
 „ČIA 1941 M. RUGPJŪČIO 15-16 D. NACIAI IR JŲ VIETINIAI BENDRININKAI SUŠAUDĖ IR UŽKASĖ 3200 ŽYDŲ, KALINTŲ ROKIŠKIO GETE, 6 LIETUVIUS IR LENKĄ“.*
 2018 m. V. Markevičiaus nuotr.

*Vieta netoli Rokiškio, link Juodupės, kur kartu su kitais buvo nužudyti ir Skapiškio žydai.
 2018 m. V. Markevičiaus nuotr.*

Baisiausi metai Skapiškio valsčiaus istorijoje

Arūnas Bubnys

1847 m. Skāpiškyje gyveno 282 žydai (85 proc. miestelio gyventojų). Visuotinio Rusijos imperijos gyventojų surašymo 1897 m. duomenimis, miestelyje gyveno 1 010 žydų. Pirmojo pasaulinio karo metais daug miestelio žydų buvo ištremta į Rusiją.

Pasibaigus karui tik dalis jų sugrižo į Skāpiškį. Antrojo pasaulinio karo išvakarėse miestelyje gyveno tik 40 žydų šeimų (215 žmonių)¹.

Kaip ir kituose Lietuvos miesteliuose, žydai daugiausia vertėsi prekyba ir amatais. Svarbiausia jų prekė buvo linai, o pagrindiniai prekybos keliai iki Pirmojo pasaulinio karo buvo į Daūgpilį ir Zārasus. Tarpukariu linai daugiausia buvo vežami ir į Kybārtus.

1937 m. Skapiškyje buvo 6 žydų amatininkai: 3 siuvėjai, batsiuvys, mėsininkas ir dailidė. Miestelyje buvo dveji žydų maldos namai (*beit midrašai*), vieni skirti chasidams, antri – mitnagedams. Paskutiniu miestelio rabinu (iki holokausto) buvo Menachemas Kopilovičius (Kapilovičius?)².

Nacistinės Vokietijos kariuomenei 1941 m. birželio 22 d. įsiveržus į Sovietų Sąjungos teritoriją, Lietuvoje kilo antisovietinis Birželio sukilimas nepriklausomybei atkurti. Birželio 23 d. Kaune buvo paskelbta Lietuvos nepriklausomybė ir sudaryta Lietuvos laikinoji vyriausybė. Vyriausybė pradėjo atkurti iki sovietų okupacijos Lietuvoje funkcionavusią administraciją. Vokiečių kariuomenė Rokiškio apskrities vietovės užėmė 1941 m. birželio pabaigoje, Rokiškyje, Skapiškyje ir kitose apskrities vietovėse atsikūrė savivaldybės, viešoji policija, lietuvių saugumo policija ir kitos įstaigos.

Pirmomis nacių okupacijos dienomis Rokiškyje buvo įsteigta lietuviška apskrities komendantūra (komendantas lt. Jonas Žukas, komendantūra veikė iki 1941 m. rugpjūčio 20 d.) ir jai pavaldi apsaugos kuopa. Komendantūroje tarnavo 21 kariškis³. Didesnę dalį kuopos kareivių sudarė iš Raudonosios armijos dezertyravę lietuviai kareiviai. Į komendantūros apsaugos kuopą stoji ir buvę lietuvių sukilėliai (partizanai). Kuopai vadovavo lt. Marijonas Petkūnas⁴. Kuopoje 1941 m. rugpjūčio mėnesį tarnavo 120 kareivių⁵. Jie buvo apgyvendinti Rokiškio dvaro rūmuose (grafo Tyzenhauzo rūmai). Kareiviai vilkėjo Lietuvos kariuomenės uniformą ir buvo ginkluoti rusiškais šautuvais ir pistoletais. Kuopa saugojo svarbesnius kelius, tiltus, sandėlius ir kitus svarbius ūkinius bei karinius objektus. Įsitvirtinus okupaciniam nacių režimui, kuopa buvo pradėta naudoti okupacinės valdžios priešams persekiooti. Kuopa veikė iki 1941 m. rugpjūčio pabaigos. Tada ji buvo išformuota. Dalis buvusių kuopos narių stoji tarnauti į savisaugos dalinius⁶.

¹ Schoenburg N., Schoenburg S. *Lithuanian Jewish Communities*, New York–London, 1991, p. 290–291.

² *Ten pat*.

³ Rokiškio apskrities komendantūros 1941 m. rugpjūčio mėnesio algų mokamasis sąrašas, *Lietuvos ypatingasis archyvas* (toliau – LYA), f. K-1, ap. 47, b. 1070, l. 48.

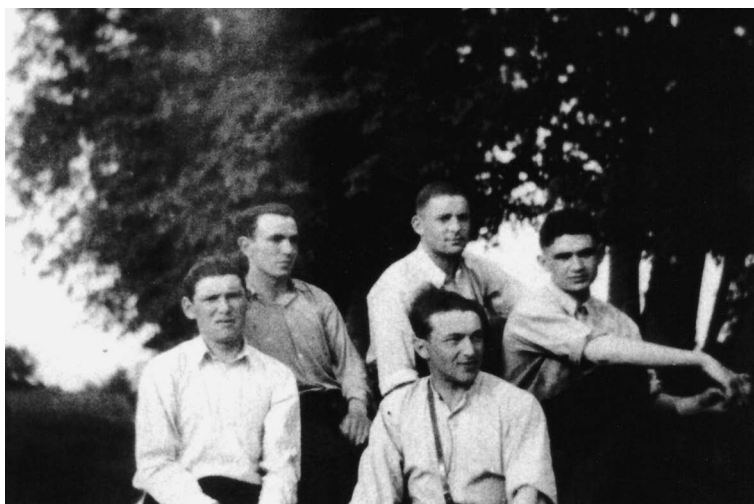
⁴ 1965 10 22 kaltinamoji išvada, *ten pat*, ap. 58, b. 47479/3, t. 4, l. 267.

⁵ Rokiškio apskrities komendantūros apsaugos kuopos premijų mokamasis sąrašas, *ten pat*, ap. 47, b. 1070, l. 50–55.

⁶ S. Varno 1961 08 04 tardymo protokolo kopija, *ten pat*, ap. 8, b. 190, l. 73.

Broliai Baronai su dėde Ruvimu Baronu iš Johanesburgo ir du Skapiškio rabino Menachemo Kopilovičiaus sūnūs. Iš kairės: rabino sūnus, Neisanelis Baronas, jaunesnysis rabino sūnus, Joselis Mendelis Baronas, Ausiejus Jehešua Baronas, Idos Baronaitės pusbrolis Nochumas Braumanas, Jakovas Eliezeris Baronas, suaugęs vyras Ruvimas Baronas – brolių Baronų dėdė, atvykęs pasisvečiuoti. Skapiškis, 1937 m. VVGŽM

Penki geri draugai. Pirmoje eilėje iš kairės: Icikas Šteimanas, Moisiejus Gafanovičius. Antroje eilėje iš kairės: Motelis Margolis, Berelis Šteimanas, Icikas Ainbinderis. XX a. 4 dešimtmetis. Iš Idos Baronaitės-Chlivickienės šeimos albumo

Vokiečių kariuomenė Skapiškį užėmė apytikriai 1941 m. birželio 26/27 d.⁷ Skapiškyje buvo atkurta savivaldybė, viešosios policijos nuovados viršininku tapo Pranas Mainelis. Sukilimo pradžioje nepriklausomos Lietuvos kariuomenės karininkas ltn. Pranas Puronas Skapiškyje suorganizavo sukilėlių būrį, kuriam priklausė apie 30–50 žmonių. Po sukilimo šis būrys buvo reorganizuotas į vietos viešosios policijos nuovadai pavaldų pagalbinės policijos būrį (liaudyje būrio nariai dažniausiai buvo vadinami baltaraiščiais, nes ant kairės rankos nešiojo baltą raištį. Save jie tuomet vadino partizanais – *A. B. past.*). Šis būrys veikė iki 1941 m. rugpjūčio pabaigos. P. Puronui iš Skapiškio išvykus, būriui vadovauti ėmė Julius Narutis. Skapiškio policininkai, sukilėliai, pagalbinės policijos nariai sukilimo metu ir po jo suiminėjo asmenis, kurie bendradarbiavo su sovietų okupaciniu režimu⁸. Vienais duomenimis, būrys iš viso suėmė daugiau kaip 100 žydų, apie 50 lietuvių sovietinių aktyvistų ir apie 30 Raudonosios armijos kariškių. Raudonarmiečiai buvo perduoti vokiečių kariuomenei, žydai išvaryti į Rokiškį ir ten vėliau sušaudyti. Dalis suimtų lietuvių sovietinių aktyvistų po apklausų buvo paleisti, kiti sušaudyti (sušaudyta apie 15 asmenų)⁹. Atrodo, pačioje 1941 m. birželio pabaigoje sukilėliai sušaudė buvusį Skapiškio valsčiaus vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotoją Juozą Kondrotą (kitur rašoma Kondratas)¹⁰. Šios šeimos istorija tragiška. Prasidėjus nacių–sovietų karui, Kondrotų šeima bandė trauktis į rytus. Jie su arkliais išvažiavo iš miestelio, bet juos aplenkė greitai puolanti vokiečių kariuomenė. Šeima buvo priversta grįžti namo. Kondrotų šeimos vaikai – brolis Juozas, vyresnioji sesuo Aniceta (gim. 1914 m.) ir jaunesnioji sesuo Birutė (gim. 1925 m.) – aplenkdami Skapiškį, grįžo į Kreipšių kaimą. Netrukus Juozas Kondrotas paprašė seserį Birutę nueiti į Skapiškį, kad sužinotų, kas atsitiko su ten likusia jo šeima. Nuėjusi į miestelį, Birutė brolio šeimos nerado. Grįždama namo, ji sutiko savo brolių, kurių varėsi baltaraiščiai Bronius Rimavičius ir Vladas Martinonis. Pastarieji sulaukė ir Birutę Kondrotaitę. Kai jie buvo atvaryti į miestelį, ten prie sukilėlių būstinės sutiko ir suimtus savo tėvus – tėvą Kazimierą Kondrotą ir motiną Uršulę Kondrotienę. Suimtieji Kondrotų šeimos nariai buvo ištardyti ir paleisti namo, išskyrus brolių Juozą. Pastarasis iš pradžių buvo nuvestas į *da-boklę*, o po to nuvarytas į žydų kapines ir sušaudytas. Kitą dieną šeimos nariai nuvyko ten ir rado Juozo Kondroto lavoną¹¹. Vyresnioji Kondrotų šeimos dukra Aniceta Kondrotaitė 1943 m. spalio 27 d. buvo išvežta prievartiniams darbams į Vokietiją. Iki karo pabaigos ji dirbo virėja Brandenburgo mieste. 1945 m. rugpjūtį ji, būdama silpnos sveikatos, grįžo namo¹². Praėjus vos mėnesiui po sugrįžimo iš Vokietijos, A. Kondrotaitė 1945 m. rugsėjo 16 d. mirė¹³.

1941 m. liepos pradžioje 26 suimti sovietiniai aktyvistai, tarp kurių buvo moterų ir vaikų, sukilėlių buvo nuvaryti į Kūpiškio kalėjimą. Penki iš Skapiškio atvaryti suimtieji Kūpiškyje buvo sušaudyti, likusieji sugražinti į

⁷ B. Purono 1952 05 09 tardymo protokolas, *ten pat*, ap. 58, b. 25054/3, l. 92.S.

⁸ V. Šlapelio 1947 09 17 tardymo protokolas, *ten pat*, ap. 58, b. P-17322, l. 33–35.

⁹ 1952 05 14 MGB vyr. tardytojo Ščiukino Skapiškyje sudarytas aktas, *ten pat*, ap. 58, b. 25054/3, l. 254; J. Augulio 1949 10 05 tardymo protokolas, *ten pat*, ap. 58, b. 42265/3, t. 1, l. 41.

¹⁰ B. Kazanavičiaus 1947 06 02 tardymo protokolas, *ten pat*, ap. 58, b. 8035/3, l. 33.

¹¹ Liud. B. Kondrotaitės 1956 04 26 apklausos protokolas, *ten pat*, ap. 58, b. 9198/3, l. 204–207.

¹² A. Kondrotaitės 1945 08 13 filtracijos anketa, *ten pat*, ap. 59, b. 20689, l. 1–2.

¹³ A. Kondrotaitės mirties liudijimas, *ten pat*, l. 11.

Skapiškį¹⁴. Pirmomis 1941 m. liepos mėn. dienomis (pagal kitus šaltinius, 1941 m. liepos 16 d.) Skapiškio sukilėliai Daginės miško pakraštyje sušaudė penkis sovietinius aktyvistus: Romusį Petrauską, buvusį apylinkės pirmininką Leoną Lukošiuoną, Oną Butavičienę, Stefaniją Junokienę ir Elžbietą Mačiauskaitę¹⁵. Taip pat buvo suimta apie 15 apylinkėje likusių Raudonosios armijos karių. Pagalbinės policijos nariai ėjo sargybas, saugojo įvairios paskirties objektus¹⁶.

Pirmomis nacių okupacijos savaitėmis buvo sušaudyta apie 20 komunistų ir sovietinių aktyvistų.

Vokiečių okupacinė valdžia Lietuvoje vykdė sovietų valdžios aktyvo narių, žydų tautybės asmenų persekiojimą ir naikinimą. Šiam tikslui naciai pajungė 1941 m. Birželio sukilimo metu ir po jo atsikūrusias lietuvių valdžios įstaigas, pagalbinę policiją, karinių policinių formuotųjų narius, atskirus asmenis. Jie privalėjo vykdyti nacių antisemitinius potvarkius, nurodymus, įsakymus. Juos vykdė ir Rokiškio apskrities (taip pat ir Skapiškio valsčiaus) lietuvių administracijos pareigūnai, jiems pavaldi pagalbinė policija, Rokiškio apsaugos kuopos nariai. Vienas iš nacių okupacinės valdžios tikslų buvo izoliuoti žydus, išskirti juos į atskirą gyventojų grupę. Skapiškio policininkai, pagalbinės policijos nariai, vykdydami vokiečių valdžios nurodymus, 1941 m. vasarą suėmė apie 120–150 vietos žydų. Skapiškio žydų suėmimo akcijai vadovavo vietinio pagalbinės policijos būrio narys Jonas Augulis. Jis asmeniškai suėmė trijų asmenų Veico šeimą¹⁷. Skapiškio valsčiaus vykdomojo komiteto sudarytoje pažymoje nurodyta 21 Skapiškio miestelio žydų šeima (72 žmonės, sąrašas nepilnas – *A. B. past.*), kurios buvo suimtos ir vėliau sušaudytos kartu su kitais Rokiškio apskrities žydais¹⁸. Suimtieji, kaip ir kitų apskrities vietovių žydai, buvo išvežti (važiavo apie 50 vežimų) į Rokiškį ir uždaryti į getą¹⁹.

Kaip ir kituose Lietuvos apskričių centruose, Rokiškyje buvo įsteigtas laikinas žydų getas (Rokiškyje getas buvo įsteigtas jau 1941 m. liepos mėnesį). Miesto ir dalis apskrities žydų (atvežtų iš kelių valsčių) buvo apgyvendinti Júodupės–Obėlių kelių kampe esančiuose dvaro pastatuose ir kluone. Liepos pradžioje į Rokiškio getą buvo atvežta didelė žydų grupė (keli šimtai žmonių) iš Pándėlio²⁰. Rugsjūčio pradžioje į Rokiškio getą buvo atvežta šešios žydų šeimos iš Jūžintų²¹. Iš Panemunėlio į Rokiškio getą baltaraiščiai atvežė apie 70 miestelio žydų²². Maždaug pusė Svėdasų miestelio žydų vietos baltaraiščių buvo sušaudyta 1941 m. liepos mėnesį žydų kapinėse ir už Kamajū miestelio. Likusieji apie 70 senelių, moterų ir vaikų apytikriai 1941 m. rugsjūčio pradžioje

¹⁴LSSR KGB 1955 02 28 išvada A. Gudonio baudžiamojame byloje, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 25054/3, l. 348.

¹⁵Liud. E. Mikoliūnienės 1948 06 24 tardymo protokolas, *ten pat*, ap. 58, b. P-17322, l. 78.

¹⁶*Ten pat*, ap. 47, b. 1070, l. 48, 50–55, 90–94, 102–110, 151; ap. 58, b. 47479/3, t. 4, l. 267; ap. 58, b. P-18947, l. 9, 11; ap. 58, b. P-16418, l. 26; ap. 58, b. P-17322, l. 12, 34–35, 40–41; ap. 58, b. 42265/6, t. 1, l. 24–24 a. p.; ap. 8, b. 190, l. 73.

¹⁷J. Augulio 1949 10 05 tardymo protokolas, *ten pat*, ap. 58, b. 42265/3, t. 1, l. 39.

¹⁸Skapiškio valsčiaus vykdomojo komiteto 1949 10 01 pažyma apie nacistinės okupacijos metais suimtas žydų šeimas, *ten pat*, ap. 58, b. 42265/3, t. 2, l. 280–280 a. p.

¹⁹*Ten pat*, ap. 58, b. P-17736, l. 90; ap. 58, b. P-18087, l. 59, b. 42951/3, l. 25; ap. 58, b. 42265/3, t. 1, l. 24–24 a. p., 94 a. p.; Liud. L. Mikoliūno 1946 12 12 tardymo protokolas, *ten pat*, ap. 58, b. P-19699, l. 33.

²⁰J. Jelnionio 1947 07 16 apklausos protokolas, *ten pat*, b. 9074/3, l. 30.

²¹Rokiškio rajono KGB poskyrio 1976 11 26 išvada apie Jūžintų 1941 m. sukilėlių būrį, *ten pat*, ap. 47, b. 1070, l. 118.

²²Rokiškio rajono KGB poskyrio 1977 12 30 išvada apie Panemunėlio 1941 m. sukilėlių būrį, *ten pat*, b. 1070, l. 137.

buvo išvežti į Rokiškio getą²³. Visi Kamajų miestelio žydai (117 žmonių) vietos baltaraiščių taip pat buvo atvežti į Rokiškio getą²⁴. Žydų getas vietos valdžios dokumentuose taip pat buvo vadinamas koncentracijos stovykla. Koncentracijos stovyklos viršininku buvo paskirtas lt. Vladas Baltrušaitis, stovyklos komendantu – Juozas Sisas. Getą administravo 24 pareigūnai²⁵. Galima spėti, kad getas oficialiai egzistavo iki 1941 m. rugpjūčio 25 d., nes tą dieną koncentracijos stovyklos administracijai buvo išmokėti atlyginimai. Po žydų išžudymo Velniaduobėje Rokiškyje žydų nebeliko ir koncentracijos stovyklos daugiau nebereikėjo. Žydai buvo varomi dirbti sunkius fizinius darbus, sargybiniai juos dažnai mušdavo ir visaip tyčiojosi (pvz., liepdavo voliotis purve, murkdydavo dvaro tvenkinyje ir t. t.)²⁶. Rokiškio karo komendanto J. Žuko 1941 m. vasarą išleistame įsakyme buvo pagrasinta tiems gyventojams, kurie buvo priglaude žydus darbams, bet nesistengė jų sunkiai išnaudoti. Tokie asmenys turėjo būti „*baudžiami visu įstatymų griežtumu kaip valstybės kenkėjai ir bus įtraukti į žydų gėrbėjų sąrašą*“²⁷.

Rokiškio getas egzistavo labai trumpai, kadangi jau 1941 m. rugpjūčio 15–16 dienomis visi geto kaliniai buvo sušaudyti. Porą dienų prieš žudynes Velniaduobės miškelyje prie Bajorų kaimo (nuo Rokiškio apie 4,5 km Juodupės kryptimi) atvaryti sovietų karo belaisviai iškasė kelias dideles duobes²⁸. Žudynių išvakarėse į Rokiškio apskrities komendantūrą buvo sukviesti jai pavaldžių pagalbinės policijos būrių (buvusių partizanų) vadai. Pastariesiems buvo duotas įsakymas pavakare su savo būriais slapta susirinkti Rokiškio dvaro rūmuose. Kitos dienos (rugpjūčio 15 d.) ryte komendantas dvaro kieme išrikiuotiems būriams pranešė, jog reikės vykti prie geto ir grupėmis varyti žydus į šaudymo vietą. Apsaugos kuopos kareiviai (apie 25 vyrus) į Bajorų kaimą išvažiavo sunkvežimiu. Likusieji baltaraiščiai nuėjo į getą ir pradėjo rikiuoti žydus didelėmis grupėmis (maždaug po 100 žmonių). Dauguma žydų į žudynių vietą buvo varomi pėsčiomis, seneliai ir mažamečiai vaikai vežami sunkvežimiais ir vežimais. Žydų kolonas konvojavusiems sargybiniais buvo išduota po 45 šovinius. Žydams buvo pasakyta, esą jie vedami darbams į Juodupės durpyną²⁹. Žydų kolonos buvo varomos keliu Juodupės kryptimi, o už Bajorų kaimo nukreipiamos į dešinėje kelio pusėje esantį miškelį. Žudynių vieta buvo apie 100 metrų nuo kelio. Prieš sušaudymą pasmerktiems žydams buvo įsakyta nusirengti viršutinius drabužius ir nusiauti batus. Pusnuogės žydų grupės buvo suvaromos į duobes ir nuo duobių krašto baudėjų sušaudomos. Pirmąją žudynių dieną šaudė Rokiškio apsaugos kuopos kareiviai ir vokiečių gestapininkai. Šaudymo vietą buvo apsupę baltaraiščių būriai iš Rokiškio, Juodupės, Kamajų, Svėdasų. Šaudymui vadovavo iš Kauno atvykę mobilaus būrio (vadas SS oberšturmfiureris Joachimas Hamannas) gestapininkai (apie 12 automatais ginkluotų esesininkų). Nužudžius vieną aukų grupę, sovietų karo belaisviai plonu žemės sluoksniu apkasdavo lavonus ir po to į duobes buvo suvaroma kita pasmerktųjų grupė.

²³J. Rimkaus 1962 03 31 tardymo protokolas, *ten pat*, ap. 58, b. 47141/3, l. 116–123.

²⁴Rokiškio KGB poskyrio pažyma apie Kamajų 1941 m. sukilėlių būrį, *ten pat*, ap. 8, b. 153, l. 160.

²⁵Rokiškio apskrities žydų koncentracijos stovyklos tarnautojų sąrašas, *Lietuvos centrinis valstybės archyvas* (toliau – LCVA), f. R-1515, ap. 1, b. 1, l. 1.

²⁶V. Braželio 1961 09 11 tardymo protokolo ištrauka, LYA, f. K-1, ap. 8, b. 190, l. 57.

²⁷*Masinės žudynės Lietuvoje*, Vilnius, 1973, d. 2, p. 210.

²⁸P. Vienažindžio 1961 07 21 apklausos protokolo ištrauka, LYA, f. K-1, ap. 8, b. 190, l. 68.

²⁹J. Paškausko 1961 06 02 tardymo protokolas, *ten pat*, ap. 58, b. 47479/3, t. 4, l. 133–135.

Žudynių vietoje aidėjo baisūs klyksmai ir dejonės, kuriuos slopino netoli esančio traktoriaus burzgimas. Pirmąją dieną buvo nužudyta apytikriai pusė Rokiškio geto žydų. Šaudymas prasidėjo vidurdienį ir tęsėsi iki vakaro.

Žudynėms pasibaigus, apsaugos kuopa ir pagalbinės policijos būriai sugrįžo nakvoti į Rokiškio dvaro rūmus³⁰. Kitą dieną (rugpjūčio 16 d.) žudynės buvo tęsiamos toliau. Žydų kolonos iš geto vėl buvo varomos į Velniaduobės mišką. Šaudymas vyko ta pačia tvarka, kaip ir pirmą dieną, tik antrąją mažiau šaudė apsaugos kuopa, bet daugiau valsčių pagalbiniai policininkai ir keli vokiečių gestapininkai. Šaudymo metu į kaimą atėjo vienas baltaraištis ir paprašė atsigerti. Šeimnininkui jis pasigyrė, kad šiandien jis iššovęs jau 120 kartų³¹. Beveik visi Skapiškio valsčiaus žydai, 1941 m. vasarą išgabenti į Rokiškio getą, 1941 m. rugpjūčio 15–16 d. nužudyti Velniaduobės miške kartu su kitais Rokiškio apskrities žydais.

Vokiečių saugumo policijos ir SD vado Lietuvoje Karlo Jägerio 1941 m. gruodžio 1 d. ataskaitos duomenimis, 1941 m. rugpjūčio 15 ir 16 d. Rokiškyje buvo sušaudyta 3 200 žydų, žydžių ir žydų vaikų, 5 lietuviai komunistai, 1 lenkas, 1 partizanas³².

G. Erslavitės sąrašo duomenimis, 1941 m. rugpjūčio 15 ir 16 d. Velniaduobės miškelyje, 5 km nuo Rokiškio, netoli Bajorų kaimo (apie 400 metrų į dešinę nuo kelio Juodupės gyvenvietės link) buvo sušaudyti 3 207 žmonės³³. Po masinių žydų žudynių Rokiškio apsaugos kuopos, Skapiškio, Panemūnio ir kitų valsčių pagalbinės policijos būrių nariams 1941 m. rugpjūčio 20 d. buvo sumokėta po 100 rublių. Duomenų, ar Skapiškio baltaraiščiai asmeniškai šaudė žydus, surasti nepavyko³⁴.

Skapiškyje po žudynių buvo sudaryta komisija, kuri vertino ir realizavo žydų turtą. Komisijos nariais buvo Petras Kilius ir jo žmona Janina Vilimaitė (jie išsiskyrė 1942 m.). Jie apie savaitę laiko surašinėjo ir įvertindavo konfiskuotus žydų daiktus. Komisijos pirmininku ir kasininku buvo P. Puronas. Nužudytų žydų turtas buvo suvežtas į mokyklą (kitais duomenimis, į valsčiaus savivaldybės pastatą), o vėliau pardavinėtas vietos gyventojams³⁵. Holokaustą išgyveno kelios žydų merginos – Krokaitės ir dvi Baronaitės³⁶.

1941 metai buvo vieni baisiausių Lietuvos ir Skapiškio valsčiaus istorijoje. Valsčiaus gyventojai iš pradžių patyrė komunistinį terorą (trėmimus į Sibirą), o netrukus ir nacistinį terorą ir genocidą (nuo jo labiausiai nukentėjo žydai).

Vėlesniais vokiečių okupacijos metais gyvenimas stabilizavosi ir tekėjo palyginti ramia vaga. Masinio teroro Skapiškio valsčiaus gyventojai neišgyveno iki sovietų sugrįžimo 1944 m. vasarą. Nuo šių metų vidurio prasidėjo naujas Lietuvos istorijos laikotarpis – vadinamasis karas po karo. Kaip ir kitų Lietuvos valsčių gyventojams, Skapiškio valsčiaus žmonėms teko iškęsti naujus sovietinio teroro ir partizaninio karo žiaurumus bei skaudžias netektis.

³⁰P. Vienažindžio 1961 07 21 tardymo protokolo išrašas, *ten pat*, ap. 8, b. 190, l. 69; J. Paškausko 1961 06 02 tardymo protokolas, *ten pat*, ap. 58, b. 47479/3, t. 4, l. 134–135.

³¹J. Paškausko 1961 06 02 tardymo protokolas, *ten pat*, l. 136; P. Vienažindžio 1961 07 21 tardymo protokolo ištrauka, *ten pat*, ap. 8, b. 190, l. 69.

³²*Masinės žudynės Lietuvoje (1941–1944)*, Vilnius, 1965, d. 1, p. 133.

³³*Masinės žudynės Lietuvoje (1941–1944)*, Vilnius, 1973, d. 2, p. 4.

³⁴LYA, f. K-1, ap. 58, b. 34746/3, l. 15 a. p; ap. 58, b. 47479/3, t. 4, l. 133–135; ap. 58, b. 42800/3, l. 14; ap. 47, b. 1070, l. 48, 61, 78–79, 151; ap. 8, b. 190, l. 69.

³⁵P. Kiliaus 1948 07 09 tardymo protokolas, *ten pat*, ap. 58, b. P-17322, l. 19, 20.

³⁶Stanislavos Mažeikytės ir Jono Uzielos prisiminimai apie Skapiškio žydus, Kupiškio etnografijos muziejus, byla Nr. 88, l. 23.

Pokario trėmimai Skapiškio valsčiuje

Eglė Vasiliauskienė

Sovietų okupacija padarė nepataisomos žalos lietuvių tautai. Vos okupavus Lietuvą, iš karto prasidėjo taikių gyventojų suėmimas ir siuntimas į lagerius. Tačiau baisiausia dar laukė ateityje. Prieš pat prasidedant Vokietijos–SSRS karui iš Lietuvos buvo ištremta apie 13 000 taikių gyventojų. Nusitaikyta į tautos žiedą, elitą. Trėmimais valdžia siekė įbauginti tautą. Reokupavus Lietuvą, okupantų valdžia tęsė pradėtą politiką. Nuvilnijusios areštų ir trėmimų bangos palietė visus Lietuvos kampelius, tarp jų ir Skapiškio valsčių. Pirmiausia teroras buvo nukreiptas prieš ginkluoto antisovietinio pasipriešinimo dalyvių ir jų rėmėjų šeimas, besislapstančių ir nuteistų žmonių, valstiečių, atsisakiusių stoti į kolektyvinius ūkius, šeimas.

Skapiškio valsčius buvo šiaurinėje Lietuvos dalyje. 1942 m. duomenimis, valsčiui priklausė 84 kaimai ir vienkiemiai. Valsčiaus administracinė priklausomybė pokariu kito tris kartus. Iki 1946 m. Skapiškio valsčius priklausė Rokiškio apskrčiai, nuo 1946 m. balandžio, kai buvo sukurta Kupiškio apskritis, valsčius buvo priskirtas jai. 1950 m., po administracinio Lietuvos teritorijos pertvarkymo, kai buvo panaikinti valsčiai, Skapiškiui priklausiusi teritorija buvo padalyta Kupiškio rajonui (4 apylinkės) ir Pándelio rajonui (3 apylinkės). Skapiškio valsčiaus gyventojų tremčių istorija – beveik nenagrinėta mokslinėje literatūroje. Daugiausia duomenų apie trėmimus saugoma Lietuvos ypatingajame archyve (LYA). Jame sukauptos ne tik trėmimo operacijų bylos, schemos, trėmimų planai, bet ir ištremtų šeimų bylos.

Rengiant šį straipsnį remtasi Eugenijaus Grunskio, Arvydo Anušausko, Aušros Jonušytės, Aliutės Elenos Markevičiūtės, R. Racėno darbais, taip pat Broniaus Bickaus, Vinco Tijūšo, Juozo Leknicko atsiminimais, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro surinktais duomenimis.

Pokario trėmimai Skapiškio valsčiuje 1945–1947 metais

Sovietų Sąjungai reokupavus Lietuvą, gyventojų trėmimai buvo atnaujinti. Pirmaisiais antrosios okupacijos metais vykdytos trėmimo operacijos buvo nukreiptos prieš Lietuvoje gyvenusius vokiečius, vokiečių kilmės, liuteronų tikėjimo žmones, vokiečių kalbos mokytojus. Iš 14 apskričių (Alytaūs, Kauno, Kretingės, Lazdijų, Marijampolės, Mažeikių, Pānevėžio, Rasėinių, Šakių, Šiaulių, Tauragės, Telšių, Ukmergės, Vilkaviškio) ir Kauno surinktos vokiečių šeimos buvo atgabentos į įsodinimo stotį Kaunė ir 1945 m. gegužės 3 d. ešelonu Nr. 48006 išvežtos į Stalınabada¹. Iš Panevėžio apskrities buvo nuspręsta ištremti penkias šeimas. Tarp šių šeimų viena buvo iš Rokiškio apskrities. Tačiau pirmasis pokario trėmimas dar nelietė Skapiškio valsčiaus.

1945 m. gegužės 24 d. VKP (b) CK Lietuvos biuro posėdyje buvo nutarta prašyti L. Berijos pritarimo masiniam trėmimui organizuoti. Iš kiekvienos apskrities turėjo būti ištremta po 50–60

¹ Grunskis E. Lietuvos gyventojų deportacijos, 1941–1952 metų Lietuvos tremtiniai, Vilnius, 1993, p. 10.

šeimų². Ši, antroji, pokario trėmimų banga truko nuo 1945 m. liepos 17 d. iki rugsėjo 3 d. ir buvo nukreipta prieš „aktyvių banditų“ šeimas³.

1945 m. vasaros trėmimai vyko penkis kartus: liepos 17 d., liepos 24 d., rugpjūčio 15 d., rugpjūčio 30–31 d. ir rugsėjo 1–3 d. Vasaros trėmimai apėmė 22 Lietuvos apskritis. Liepos 24 d. ir rugpjūčio 30–31 d. trėmimai palietė Rokiškio apskritį, kuriai priklausė Skapiškio valsčius. Remiantis negalutiniais duomenimis, per vasaros trėmimus nukentėjo dvi Skapiškio valsčiaus šeimos. Pirmoji – Mykolo Prakapavičiaus (gim. 1885 m.), „bandito nacionalisto“ šeima. 1945 m. liepos 24 d. jis pats, jo žmona Eufemija (g. 1895 m.), sūnus Jonas (gim. 1928 m.), duktė Bronė (gim. 1923 m.) iš Čypiškių kaimo buvo išstremti į Belojevo rajoną, Permės sritį. Kita šeima, išstremta 1945 m. liepos 24 d., – Jono Mikėno (gim. 1876 m.). Jis kartu su žmona Marija Mikėniene (gim. 1865 m.) ir dukra Paulina Mikėnaite (gim. 1909 m.) buvo išstremtas iš Jokšių kaimo. Šeimos tremties vieta – Rybnica, Kòžvos r., Kòmijos ASSR. Būtina pažymėti, kad Jonas Mikėnas 1947 m. pabėgo iš tremties, tačiau 1949 m. vasario 18 d. buvo suimtas. Ypatingojo pasitarimo 1949 m. spalio 28 d. nuteistas grąžinti į tremtį. Šeimos likimas ypač skaudus – visi jie mirė tremtyje⁴.

Rugpjūčio pabaigoje organizuota gyventojų trėmimo operacija Rokiškio apskrityje buvo lemtinga Augulių šeimai. Kazimiera Augulienė, jos sūnus Napalys Augulis, sūnus Vytautas Augulis bei motina Ona Klupienė buvo prievarta iškeldinti iš Lietuvos. Nutarimas išstremti šeimą priimtas dar 1945 m. vasario 8 d., o patvirtintas 1945 m. kovo 21 d.⁵ Pagrindine šeimos iškeldinimo už LSSR ribų priežastimi nurodoma šeimos galvos Alfonso Augulio partizaninė veikla prieš sovietų valdžią. A. Augulis, pasitraukus vokiečiams, suorganizavo partizanų sukilėlių būrį ir jam vadovavo. Po 1945 m. sausio mėn. kautynių legalizavosi, buvo suimtas, bet pabėgo. Su fiktyviais dokumentais Juozo Zlotkaus pavarde dirbo Subačiaus durpių apdirbimo įmonėje. 1946 m. rugpjūčio 17 d. suimtas, nuteistas 10 metų lagerio, 5 tremties, konfiskuojant turtą⁶. Šeima buvo išstremta vyro slapstymosi laikotarpiu. Galutinė šeimos tremties vieta – Tukačevo gyvenvietė, Jusvinsko (Jusvos) rajonas, Permės sritis.

Kadangi pirmaisiais pokario metais dauguma gyventojų buvo areštuojami ir siunčiami į lagerius, trėmimai buvo atnaujinti tik 1946 m. Siekiant likviduoti partizaninį pogrindį, buvo tremiamos partizanų ir „buržuazinių nacionalistų“ šeimos⁷. Pirmieji 1946 m. trėmimai vyko metų pradžioje ir apėmė keturias Lietuvos apskritis (Alytaus, Lazdijų, Marijampolės ir Tauragės). Buvo išstremtos 424 šeimos (1 713 žmonių). Antrieji trėmimai vyko metų pabaigoje. Deja, nėra tikslių žinių apie šeimas, išstremtas iš Skapiškio valsčiaus. Nuo 1947 m. po truputį keitėsi trėmimų pobūdis, buvo nusitaikyta į platesnius gyventojų sluoksnius. Buvo tremiamos partizanų ir jų rėmėjų šeimos, o metų pabaigoje pradėta vežti turtingesnius ūkininkus,

² Anušauskas A. Gyventojų trėmimai 1944–1953 m., http://www.komisija.lt/Files/www.komisija.lt/File/Tyrimu_baze/III20Sovietinei20okupacijai20II20etapas/Nusikaltimai/Tremimai/A Anusauskas_Masiniai20tremimai_LT.pdf, p. 4.

³ Grunskis E. Lietuvos gyventojų deportacijos, *ten pat*, p. 10.

⁴ *Lietuvos gyventojų genocidas (1944–1947 m.)*, ats. red. B. Burauskaitė, Vilnius, 2002, t. 2, p. 523.

⁵ LYA, f. V–5, ap. 1, b. 40687, l. 1.

⁶ Dapšytė-Kriukelienė O. *Kupiškio krašto partizanai*, Vilnius, 2013, p. 99.

⁷ Grunskis E. Lietuvos gyventojų deportacijos, *ten pat*, p. 11.

buožes⁸. Už deportacijų vykdymą tapo atsakinga SSRS valstybės saugumo ministerija (MGB)⁹. Dar 1946 m. pabaigoje, gruodžio 10 d., SSRS vidaus reikalų ministras S. Kruglovas pasirašė įsakymą Nr. 5672 dėl aktyvių banditų šeimų narių ir kitų antisovietinių elementų išaiškinimo ir jų ištremimo iš Lietuvos į Sovietų Sąjungos vietas¹⁰. Po poros savaičių LSSR vidaus reikalų ministro pavaduotojas generolas majoras Piotras Kapralovas išleido direktyvą dėl dokumentų ruošimo SSRS MVD ypatingajam pasitarimui dėl „banditų“ ir kitų „antisovietinių elementų“ šeimų ištremimo¹¹. Pavienės nedidelės tremimo akcijos įgavo vis didesnę mastą ir, prasidėjusios 1947-tųjų pabaigoje, truko iki pat 1948 m. balandžio.

1947 m. tremimai vyko visose Lietuvos apskrityse. Iš Kupiškio apskrities 1947 m. pabaigoje ir 1948 m. pradžioje buvo ištremti 246 žmonės. Iš Skapiškio valsčiaus – 25 žmonės, 6 šeimos, ištremtos 1947 m. gruodžio 27–29 d. Sprendimas ištremti šeimas buvo priimtas 1947 m. gruodžio 7–10 d. Jį tvirtino LSSR MGB Kupiškio apskrities viršininko pavaduotojas Piotras Leontjevičius Machinia. Žmonės buvo tremiami remiantis liudytojų parodymais, apklausų protokolais. Sprendžiant, ar šeimą ištremti, buvo svarbūs trys veiksniai:

1. Šeimos socialinė padėtis: kiek žemės, gyvulių turėjo, ar naudojosi samdoma darbo jėga.

2. Šeimos veikla vokiečių okupacijos metais (ar netalkininkavo vokiečiams okupantams ir pan.).

3. Šeimos narių nusiteikimas sovietų valdžios atžvilgiu.

Iš Skapiškio valsčiaus ištremtosios šeimos pagal socialinę kilmę buvo įvertintos kaip „buožių“ šeimos, tačiau pagrindine tremties priežastimi bylose įvardijamas bendradarbiavimas ir ryšiai su partizanais. Turimomis žiniomis, iš Skapiškio valsčiaus buvo ištremtos šios šeimos:

Petronėlės Zulonienės, gyvenusios Ažūvadžių kaime, šeima: ji pati, dukra Stasė Zulonaitė, dukra Sofija Žinkienė, anūkė Sofija Žinkytė, anūkė Irena Žinkytė (gim. 1926 m.) ir anūkas Juozas Špetyla (gim. 1938 m.). Šeimos ištremimo priežastis – Antano Zulono partizaninė veikla prieš sovietų valdžią¹².

Emilija Repšienė, gyvenusi Skapiškio kaime (kitais duomenimis, Dailiūnų kaime), ištremta kartu su marčiomis Elena Repšiene ir Brone Repšiene bei anūkais Jonu Repšiu (Vlado), Danute Repšyte (Vlado), Stasiu Repšiu (Antano), Vanda Repšyte (Antano) ir Juozu Repšiu (Antano). Moters sūnūs Vladas ir Antanas Repšiai buvo partizanai. Antanas Repšys žuvo 1947 m. Jokšiškių k., Kupiškio apskrityje¹³.

Antanas Pedišius kartu su žmona Brone Pedišiene, dukra Liuda Pedišiute ir sūnumi Antanu Pedišiumi, gyvenęs Tatkonių kaime, ištremtas kaip partizanų rėmėjas¹⁴.

Stepas Vainauskas su žmona Emilija Vainauskiene, gyvenę Viluinių kaime, ištremti kaip partizanų rėmėjai¹⁵.

Steponas Staniulis, gyvenęs Kandrėnėlių kaime, kartu su žmona Valerija Staniuliene, dukromis Regina ir Danute Staniulytėmis ištremti kaip partizanų rėmėjai, rėmę maisto produktais. Su šeima taip pat turėjo būti ištremta

⁸ *Ten pat*, p. 11.

⁹ *Ten pat*.

¹⁰ *Ten pat*.

¹¹ *Ten pat*.

¹² LYA, f. V-5, ap. 1, b. 13166, l. 13.

¹³ LYA, f. V-5, ap. 1, b. 14045, l. 14.

¹⁴ *Ten pat*, b. 20937, l. 14.

¹⁵ *Ten pat*, b. 20931, l. 13.

S. Staniulio motina Ona Staniulienė, tačiau vykdant operaciją moters namuose nebuvo¹⁶.

Artemijus Gorkinas su žmona Aksinja Gorkina ir dukromis Iva, Stefanida ir Nina Gorkinomis, gyvenę Narbutų kaime, ištremti kaip „banditų“ rėmėjai, rėmę maisto produktais, drabužiais, pinigais¹⁷.

Galutinė šeimų tremties vieta – Asino rajonas, Tomsko sritis. Visų ištremtų šeimų turtas buvo konfiskuotas.

Dauguma tremtinių šeimų, ištremtų 1945–1947 m., už akių buvo nuteistos dešimties metų tremčiai, kuri tremties vietose buvo pakeista į tremtį visam gyvenimui.

1948 m. pavieniai trėmimai iš įvairių apskričių truko iki balandžio mėnesio¹⁸. Per keturis mėnesius į Sibirą buvo išvežtos 1 022 šeimos (3 938 žmonės)¹⁹. Sovietų valdžia pamatė, kad pavieniai trėmimai neduoda laukiamo rezultato – tebevyko partizaninis karas, gyventojai kovotojus visokeriopa rėmė ir palaikė. Okupacinė valdžia suprato, kad reikia imtis radikalių priemonių prieš pačius kovotojus, jų šeimų narius ir rėmėjus. Buvo pradėta ruošti masiniams gyventojų trėmimams.

Didieji trėmimai

1948 m. vasario 21 d. SSRS Ministrų Tarybos nutarimu nuspręsta iš Lietuvos teritorijos iškelti 12 000 *banditų ir nacionalistų* šeimų. Pusė jų turėjo būti išvežta į Krasnojársko kraštą, kita pusė – į Jakūtijos ASSR (vėliau pakeista į Buriātijos–Mongolijos ASSR). Buvo nuspręsta tremtinius įdarbinti SSRS miško pramonės ministerijai priklausančiose miško paruošos įmonėse²⁰. Prie 1948 m. gegužės 18 d. LSSR Ministrų Tarybos ir LKP (b) CK priimto slapto nutarimo, pasirašyto M. Gedvilo ir A. Sniečkaus, buvo pridėta turto priėmimo ir realizavimo instrukcija, kurioje nurodoma, kad tremiamai šeimai leidžiama pasiimti namų apyvokos daiktų ir maisto iki 1 000 kg. Visas kitas turtas turėjo būti konfiskuotas ir perduotas kolūkiams, sovietiniams ūkiams ar valstybinėms organizacijoms²¹.

Represinių žinybų susirašinėjimuose, radijo ir telefoniniuose pokalbiuose didžioji trėmimo operacija buvo užšifruota kodiniu pavadinimu „Vesna“ („Pavasaris“).

Kreipšių, Biliūnų ir kitų aplinkinių kaimų gyventojai tremtyje apie 1948 m. Iš Stanislavos Žilinskaitės albumo

¹⁶ *Ten pat*, b. 20944, l. 13.

¹⁷ *Ten pat*, b. 13851, l. 17.

¹⁸ Grunskis E. Lietuvos gyventojų deportacijos, *ten pat*, p. 15.

¹⁹ *Ten pat*.

²⁰ *Ten pat*, p. 16.

²¹ *Ten pat*.

1948 metų tremtinys
Bronius Bickus
Srednios gyvenvietėje.
Irkutsko sritis,
Irkutsko rajonas.
1950 m. Iš Broniaus
Bicka albumo

Didysis trėmimas prasidėjo 1948 m. gegužės 22 d., šeštadienį, dvyliką valandą nakties miestuose, ketvirtą valandą ryto kaimuose. Į tremiamo žmogaus sodybą atvykdavo aštuonių ginkluotų asmenų grupė: vienas MGB pareigūnas, du kareiviai, du sribai, du trys vietiniai partiniai aktyvistai. Šeima buvo pažadinama, atliekama krata ieškant paslėptų ginklų. Tuomet perskaitomas pranešimas, kad žmonės yra iškeldinami, ir paskiriamas laikas jiems susiruošti. Oficialiai buvo numatytos dvi valandos susiruošti į tremtį, tačiau, per kiek laiko turėdavo pasiruošti ir kiek turto galėdavo pasiimti tremiamos šeimos, priklausydavo nuo operacijose dalyvavusių operatyvinių pareigūnų malonės. Išsigandę, nenustuokdami, kur ir kuriam laikui yra iškraustomi, jie neretai nepasiimdavo net reikalingiausių daiktų. Likęs tremtinių turtas buvo konfiskuojamas ir išdalijamas. Į geležinkelio stotis suvežti tremiamieji būdavo suvaromi į gyvulinius vagonus ir juose laikomi kelias paras – tol, kol bus surinkti visi numatytieji ištremti. Kelionė į tremties vietas tam nepritaikytuose vagonuose, antisanitarinėmis sąlygomis, stokojant maisto ir vandens trukdavo keletą savaičių ar net mėnesį. Tremiamiesiems į ypač nuošalias vietas dar tekdavo po kelias paras laukti persiuntimo punktuose, persėsti į baržas ar atvirus sunkvežimius. Kūdikiai ir senyvo amžiaus žmonės mirdavo neištvėrę ilgos ir alinančios kelionės.

1948 m. gegužės trėmimai buvo vykdomi visose apskrityse, kurių anuomet buvo 37 (kitais duomenimis, 40), ir penkiuose respublikinio pavaldumo miestuose²². Remiantis apytiksliais duomenimis, iš Kupiškio apskrities buvo ištremta 350 šeimų (1 196 žmonės): iš Kupiškio ištremtos 10 šeimų (25 žmonės), iš Subačiaus valsčiaus – 70 šeimų (264 žmonės), iš Gelažių valsčiaus – 46 šeimos (170 žmonių), iš Skapiškio valsčiaus – 46 šeimos, arba 178 žmonės, iš Aukštupėnų valsčiaus – 44 šeimos (132 žmonės), iš Kupiškio valsčiaus – 43 šeimos (132 žmonės), iš Svėdasų valsčiaus – 34 šeimos, arba 92 žmonės, iš Viešintų valsčiaus – 33 šeimos (131 žmogus) bei Šimonių valsčiaus – 24 šeimos, arba 72 žmonės. „Buožių“ šeimų išvežta 278, vidutiniokų – 54 šeimos, vargingųjų – 10, kitų – 8; vyrų 371, moterų – 521, vaikų iki 15 metų – 304²³.

Lemtingosiomis gegužės 22–23 d. iš Lietuvos buvo ištremta nuo 39 000 iki 42 000 gyventojų.

²²Ten pat.

²³Kupiškis. *Gamtos ir istorijos puslapiai*, sud. A. Jonušytė, Kupiškis: Kupiškio etnografijos muziejus, 2009, p. 369.

1948 m. daugiau specialių vienkartinių trėmimų operacijų nebuvo, nors pavieniai pasislėpę žmonės turėjo būti gaudomi ir siunčiami į tremties vietas.

Antras masinis gyventojų trėmimas vyko 1949 m. kovo 25–27 d. Represinių žinybų susirašinėjimuose bei pokalbiuose užšifruotas kodiniu pavadinimu „Priboj“ („Bangų mūša“). Trėmimas buvo vykdomas remiantis SSRS Ministrų Tarybos 1949 m. sausio 29 d. nutarimu. Šiuo nutarimu buvo numatyta ištremti gyventojus ne tik iš Lietuvos, bet ir Latvijos bei Estijos respublikų, iš viso 29 000 šeimų. Lietuvai numatyta kvota – 8 500 šeimų, iš viso – 25 500 žmonių²⁴.

1949 m. kovo 19 d. M. Gedvilas pasirašė LSSR Ministrų Tarybos nutarimą dėl „buožių“ šeimų iškeldinimo iš Lietuvos teritorijos. Šiuo nutarimu kiekvienai tremiamai šeimai buvo leista pasiimti iki 1 500 kg daiktų ir kitokių vertybių. Trėmimai buvo vykdomi visose apskrityse, kurių Lietuvoje tuo metu buvo keturiasdešimt²⁵. 1949 m. kovo 21 d. Kupiškio apskrities MGB viršininkas majoras Jonas Matulaitis valstybės saugumo ministrui nusiuntė detalų planą apie pasirengimą trėmimo operacijai „Priboj“ Kupiškio apskrityje. Pagal administracinę suskirstymą 1949 m. Kupiškio apskrčiai priklausė 8 – Kupiškio, Aukštupėnų, Skapiškio, Subačiaus, Svėdasų, Šimonių, Viešintų, Geležiu – valsčiai. Iš šių valsčių numatyta ištremti 140 buožių šeimų ir 32 „banditų“ ir „nacionalistų“ šeimas. Rezervinį sąrašą sudarė 36 „buožių“ ir 6 „banditų“ ir „nacionalistų“ šeimos²⁶. Iš Kupiškio valsčiaus turėjo būti ištremtos 27 šeimos, rezervą sudarė 10 šeimų. Iš Aukštupėnų valsčiaus turėjo būti ištremtos 24 šeimos, rezerviniame sąraše – 8 šeimos, iš Šimonių valsčiaus atitinkamai 26 šeimos ir 7 šeimos rezerviniame sąraše. Iš Svėdasų valsčiaus turėjo būti ištremtos 17 šeimų, iš Viešintų – 19 šeimų ir 4 šeimos įtrauktos į rezervą. Iš Geležiu valsčiaus – 13 šeimų ir 2 šeimos paliktos rezerviniame sąraše. Iš Subačiaus valsčiaus – 24 šeimos ir 6 rezervo šeimos. Iš Skapiškio valsčiaus turėjo būti ištremtos 22 šeimos: 21 „buožių“ šeima ir viena „banditų“ ir „nacionalistų“. Rezervą sudarė 5 vadinamųjų stambesniųjų ūkininkų, „buožių“, šeimos²⁷. Žmonės į vagonus turėjo būti įsodinami Kupiškio ir Subačiaus traukinių stotyse²⁸. Tremiamos šeimos turėjo būti sutalpintos į 25 vagonus, po 6–7 šeimas viename vagonė. Į Kupiškio traukinių stotį planuota atvežti žmones iš Aukštupėnų, Kupiškio, Skapiškio, Šimonių ir Svėdasų valsčių. Apskaičiuota, kad bus atvežti žmonės iš 113 ūkių. Jie turėjo būti susodinti į 17 vagonų.

Į Subačiaus traukinių stotį planuota atvežti žmones iš Viešintų, Geležiu ir Subačiaus valsčių. Iš viso planuota atvežti žmonių iš 59 ūkių. Jie turėjo būti įsodinti į 8 vagonus²⁹.

Skapiškio valsčiuje trėmimo operaciją vykdė 8 operatyvinės grupės, kurioms vadovavo vyr. leitenantai Rošenkovas ir Nekrasovas, jaunesnieji leitenantai Visockis, Kornejevas, Bitėnas, Vaitonis, leitenantai Suchovas ir Gusevas³⁰. Už ištrėmimo operaciją Skapiškio valsčiuje buvo atsakingas MGB majoras Morevas³¹.

1949 m. kovo 24 d. J. Matulaitis patvirtino sąrašą šeimų, kurioms buvo sudarytos įskaitinės bylos. Ištrėmti buvo pasmerktos 27 šeimos iš

²⁴ Grunskis E. Lietuvos gyventojų deportacijos, *ten pat*, p. 17.

²⁵ Anušauskas A. *Lietuvių tautos sovietinis naikinimas 1940–1958 metais*, Vilnius, 1996, p. 320–321.

²⁶ LYA, f. V–135, ap. 7, b. 160, l. 69.

²⁷ *Ten pat*, b. 160, l. 69–74.

²⁸ *Ten pat*, b. 160, l. 75.

²⁹ *Ten pat*, b. 160, l. 80.

³⁰ *Ten pat*, b. 160, l. 82.

³¹ *Ten pat*.

Skapiškio valsčiaus: Jadvygos Balčiūnienės šeima (gyv. Mikiškių kaime), Povilo Kadžiulio (gyv. Bajūrų kaime), Prano Naujiko (gyv. Dągiškių kaime), Prano Viliimo (gyv. Žardėliškių kaime), Mykolo Čaikos (gyv. Vėželių kaime), Juozo Naujiko (gyv. Staniūliškių kaime), Juozo Adomėno (kituose dokumentuose įvardijamas kaip Adomėlis, gyv. Narbutų kaime), Antano Stuko (gyv. Jaučiapielių (*Jaučiulių*) kaime), Kosto Šlekio (gyv. Mičiūnų kaime), Juozo Čaikos (gyv. Skapiškio miestelyje), Prano Jasiūno (gyv. Pocauskų (*Pocevsko*) kaime), Sofijos Baltakienės (gyv. Mičiūnų kaime), Antano Vytarto (gyv. Pocauskų kaime), Kazio Gildučio (gyv. Žardeliškių kaime), Antano Gūros (gyv. Eičionių (*Aigoniu*) kaime), Jurgio Černiaus (gyv. Laibiškių kaime), Jono Gūros (gyv. Dėgintinio (*Dagentų*) kaime), Jono Balio (gyv. Eičionių (*Aičionių*) kaime), Broniaus Limonavičiaus (gyv. Kandrėnų kaime), Antano Vilimo (gyv. Žardeliškių kaime), Emilijos Jurgelionienės (gyv. Vengriškio kaime), Adelės Mažylienės (gyv. Gīrvalakių kaime), Juozo Gudelio (gyv. Ramōniškio kaime). Banditų ir nuteistųjų šeimoms priskirta tik viena – Juozo Burbulio šeima (gyv. Stukonių kaime). Rezervą sudarė dvi šeimos – Antano Valeišio (gyv. Žardeliškių kaime) ir Petro Gūros (gyv. Binionių (Biliūnų?) kaime)³². Papildomai prie rezervinio sąrašo buvo priskirta Onos Mikalionienės šeima (gyv. Skapiškio miestelyje).

Trėmimo operaciją vykdžiusių žmonių sudėtis buvo tokia pati kaip ir 1948 m. Ją sudarė grupės vyresnysis, du kareiviai, du liaudies gynėjai (stribai) ir trys sovietiniai partiniai aktyvistai³³.

Trėmimo operacija „Priboj“ Kupiškio apskrityje prasidėjo antrą trečią valandą nakties, kad turintys būti ištremti žmonės nesuspėtų išvykti į turgų apskrities centre³⁴. Tačiau ketvirtą penktą valandą ryto ne visos šeimos, turėjusios būti ištremtos, rastos savo namuose. Savo sodybose buvo aptiktos tik 97 šeimos, o kitų 76 šeimų operatyviniai darbuotojai namuose nerado. Dėl to buvo tremiamos šeimos iš rezervinio sąrašo bei ieškoma šeimų, pasislėpusių nuo trėmimo. Vietoje numatytų 172 šeimų buvo ištremtos 152. Norėdamas pasiaiškinti dėl ne iki galo įvykdyto plano, J. Matulaitis teigė, kad neištremtosios šeimos ne pasislėpė nuo trėmimo, o norėdamos išvengti mokesčių paliko savo ūkius ir persikraustė gyventi į didesnius miestus³⁵. Trėmimo operacija Kupiškio apskrityje vyko „sklandžiai“. Partizanai nesiėmė jokių veiksmų, galėjusių sutrukdyti trėmimo operacijos vykdymą³⁶. Iš 152 ištremtų šeimų 144 įvertintos kaip „buožių“ šeimos, 6 – vidutiniokų ir 2 – mažažemių. Operacijos metu buvo neištremtos 5 šeimos – 3 kolūkiečių ir 2 apdovanotos už tai, kad turėjo daug vaikų³⁷. Dėl socialinės padėties ištremtos 137 šeimos, 15 šeimų ištremtos kaip „banditų-nacionalistų“ šeimos. Iš šių 15 „banditų nacionalistų“ šeimų – 3 aktyvių „banditų“ šeimos, 2 nužudytų „banditų“ šeimos, 2 – nuteistų „banditų“, viena „nacionalsocialistų“ šeima ir 7 „banditų“ rėmėjų šeimos. Iš viso buvo ištremtas 461 žmogus: 134 vyrai, 186 moterys ir 141 vaikas (iki 15 metų)³⁸.

Turimais duomenimis, iš Skapiškio valsčiaus buvo ištremtos 22 šeimos: Povilo Balio (gyv. Eičionių kaime), Jadvygos Balčiūnienės (gyv. Mikiškių kaime), Aldonos Burbulaitės (gyv. Stukonių kaime), Sofijos Baltakienės (gyv.

³²Ten pat, b. 105, l. 241–247.

³³Ten pat, b. 160, l. 78.

³⁴Ten pat, b. 163, l. 158.

³⁵Ten pat, b. 163, l. 159.

³⁶Ten pat, b. 163, l. 159.

³⁷Ten pat, b. 163, l. 160–161.

³⁸Ten pat, b. 163, l. 160.

Mičiūnų kaime), Kleopo Bukausko (gyv. Girvalakių kaime), Mykolo Čeikos (gyv. Vėželių kaime), Kazio Gildučio (gyv. Žardeliškių kaime), Juozo Gudelio (gyv. Ramoniškio kaime), Antano Gūros (gyv. Eičionių kaime), Juozo Naujiko (gyv. Staniuliškio kaime), Emilijos Jurgelionienės (Jurgilionienės) (gyv. Vengriškio kaime), Povilo Kadžiulio (gyv. Bajorų kaime), Bronislovo Mikaliūno (gyv. Skapiškyje), Broniaus Limonavičiaus (gyv. Kandrėnų kaime), Alekso Matiuko (gyv. Kandrėnėliuose), Elenos Siaurienės (gyv. Skapiškyje), Adelės Starkienės (gyv. Laukėlių kaime), Valerijos Šlapelienės (gyv. Skapiškyje), Prano Vilimo (1949 04 15), Antano Vytarto (gyv. Pocauskų kaime), Povilo Zulono (gyv. Naivių kaime), Broniaus Zakarausko (gyv. Breskū kaime). Ištremtųjų šeimų ir šeimų, kurioms buvo pavirtintos įskaitinės bylos, sąrašai skiriasi. Galima daryti prielaidą, kad neradus šeimų namuose, buvo tremiamos ne tik šeimos iš rezervinio sąrašo, bet ir šeimos, neregistruotos nė viename iš sąrašų.

1949 m. kovo 25–27 d. trėmimų iš viso išvengė 152 Kupiškio apskrities gyventojai, iš jų 13 žmonių iš Skapiškio valsčiaus³⁹. Tačiau šis skaičius dokumentuose kinta. Be trylikos nuo tremties pasislėpusių pavienių asmenų, trėmimo metu namuose nerastos šios šeimos:

1. Prano Naujiko šeima: jis pats, žmona Bronė Naujikienė, dukra Bronė Naujikaitė, jo tėvas Juozas Naujikas, gyvenę Skapiškio valsčiaus Daugiškių kaime⁴⁰.
2. Prano Vilimo šeima: jis pats, žmona Viktė Vilimienė, sesuo Paulė Vili-maitė, gyvenę Žardeliškių kaime, Skapiškio valsčiuje⁴¹.
3. Juozo Adomėlio šeima: jis pats, žmona Uršulė Adomėlienė, sūnūs Bronius ir Vladas Adomėliai, gyvenę Narbutų kaime, Skapiškio valsčiuje.
4. Adelė Mažylienė, gyvenusi Girvalakių kaime, Skapiškio valsčiuje.
5. Antanas Baleišis su šeima – žmona Adele Baleišiene, dukra Adele Balei-šyte, gyvenę Žardeliškių kaime, Skapiškio valsčiuje.
6. Petro Gūros šeima – žmona Adelė Gūrienė, dukra Vanda Gūraitė, sūnus Albinas Gūra, gyvenę Benionių(?) kaime, Skapiškio valsčiuje⁴².

Operacijos „Priboj“ nustatyti planai Lietuvoje buvo įvykdyti ir viršyti, tačiau 1949 m. kovu Lietuvos gyventojų trėmimai nesibaigė. Iš visos Lietuvos papildomai per 1949 m. balandžio mėnesį buvo išvežtos 686 šeimos (3 090 žmonių, iš jų 863 pavieniai asmenys). Tarp jų ir viena iš Skapiškio valsčiaus – Prano Vilimo šeima, ištremta 1949 m. balandžio 15 d.

Birželio 6 d. iš penkių apskričių buvo išvežta 130 šeimų, o liepos 7 d. dar 81 šeima – (279 žmonės)⁴³. 1949 m. žmonės tremti į Irkutsko srities Tulūno, Irkutsko, Taišeto, Bodaibo rajonus.

1950 m. vyko trys nedideli trėmimai: balandžio 14 d. į Altėjaus krąštą, rugsėjo 1–2 ir 19 d. į Chabárovsko krašto Lazo ir Komsomolsko prie Amūro rajonus. Jų metu buvo išvežta 360 šeimų (1 355 žmonės)⁴⁴. Iš buvusių Skapiškio valsčiaus apylinkių 1950 m. rugsėjo 19 d. buvo išvežtos 4 šeimos (16 žmonių):

Antano Mažylio, gyvenusio Nai-vių kaime, šeima. Trėmimo įskaitinė byla buvo sudaryta jam pačiam, jo žmonai Agnetai Mažylienei, dukteriai

³⁹ *Ten pat*, b. 105, l. 304.

⁴⁰ *Ten pat*, b. 105, l. 356.

⁴¹ *Ten pat*, b. 105, l. 357.

⁴² *Ten pat*.

⁴³ Grunskis E. Lietuvos gyventojų deportacijos, *ten pat*, p. 18.

⁴⁴ *Ten pat*.

Felicijai Mažylytei ir kitiems šeimos nariams⁴⁵. Trėmimo operacijos metu namuose nerasta sūnaus Petro Mažylio, dukterų Julijos ir Zinos Mažylyčių ir motinos Onos Mažylienės. Tačiau šeima, nors nepilnos sudėties, ešelonu Nr. 97347 buvo išvežta į Komsomolsko rajoną. Mažylių šeimos, kaip buožių, turtas buvo konfiskuotas dar 1948 m. ir jie buvo priversti persikelti iš Ramoniškių kaimo į Naiviūs⁴⁶.

Liongino Čiurlio šeima. Jis kartu su žmona Adele Čiurliene, dukromis Brone ir Aldona Čiurlytėmis gyveno Misiūkiškio kaime, Kupiškio rajone, Šiaulių srityje. Galutinė šeimos tremties vieta – Chabarovsko krašto Lazo rajonas.

Stukų šeima: Uršulė Stukienė su sūnumi Petru Stuku, marčia Alma Stukienė ir sūnumi Antanu Stuku ištremta iš Lietuvos 1950 m. rugsėjį. Ne visuomet operatyviniai darbuotojai būdavo surinkę visą informaciją apie iškeldinamą šeimą. Pagal pirminį planą buvo ketinama ištremti Uršulę Stukienę, Petrą Stuką ir Uršulę Stukaite. Trėmimo operacijos metu Uršulės Stukaitės namuose nerado, tačiau rado Almą Stukienę, Petro Stuko žmoną, ir ten pat vietoje buvo pakeista tremiamos šeimos sudėtis: Uršulė Stukienė, Petras Stukas ir jo žmona Alma Stukienė buvo ištremti⁴⁷. Šeimos ištėmimo priežastis dvilypė. Pirmiausia jie buvo įvardyti kaip „buožės“, nes turėjo 22 ha žemės, 2 arklius, 2 karves ir kitų smulkesnių gyvulių. Antroji iškeldinimo priežastis – U. Stukienės ryšys su partizanais. Buvo nustatyta, kad 1946 m. U. Stukienė užmezgė ryšius su partizano Paškevičiaus Blindos būriu ir rėmė jį maisto produktais ir alkoholiniais gėrimais⁴⁸. Šeimos tremties vieta – Chabarovsko krašto Lazo rajonas.

Rasimavičių šeima: Jonas Rasimavičius (gim. 1897 m.), Adelė Rasimavičienė (gim. 1906 m.), duktė Valentina Rasimavičiūtė (gim. 1928 m.), duktė Liucija Rasimavičiūtė (gim. 1930 m.) ir sūnus Algirdas Rasimavičius (gim. 1935 m.), gyvenę Mičiūnų kaime, Pandėlio rajone, Šiaulių srityje⁴⁹. Šeimos trėmimo istorija ypač skaudi, nes, remiantis pirminiais duomenimis, turėjo būti ištremta Aldonos Rasimavičienės (gim. 1900 m.) šeima, gyvenusi Raikino(?) kaime, Pandėlio rajone, tačiau iškeldinimo operacijos metu šeima buvo pasislėpusi ir vietoje jos buvo ištremta Jono Rasimavičiaus šeima⁵⁰. Šeimos tremties vieta – Chabarovsko kraštas.

1951 m. rugsėjo 5 d. SSRS Ministrų Tarybos nutarimu buvo nuspręsta iš Lietuvos teritorijos į Krasnojarsko kraštą ir Tomsko sritį ištremti prieš kolūkių steigimą nusiteikusius žmones, apie 4 215 šeimų (14 950 žmonių)⁵¹. Daugiausia „buožių“ buvo rasta Šiaulių (1 679 ūkiai) ir Vilniaus (1 047 ūkiai) srityse⁵². Kauno ir Klaipėdos srityse rasti 780 ir 709 „buožių“ ūkiai⁵³.

1951 m. rudenį pirmasis trėmimas vyko rugsėjo 20–21 d. Iš Kužių, Radviliškio ir Švenčionėlių stočių išvyko trys ešelonai į Irkutsko sritį. Antrasis, didžiausias, rudens trėmimas kodiniu pavadinimu „Osen“ vyko 1951 m. spalio 2–3 d. Spalio mėnesio trėmimas apėmė visas keturias Lietuvos sritis – Vilniaus, Kauno, Klaipėdos ir Šiaulių. Iš Šiaulių turėjo būti ištremtos 1 100 šeimų. Buvusios Skapiškio valsčiaus apylinkės anuomet priklausė Kupiškio ir Pandėlio rajonams (Pandėlio rajonas savo ruožtu

⁴⁵ LYA, f. V-5, ap. 1, b. 33527, l. 20.

⁴⁶ Ten pat, b. 33527, l. 79.

⁴⁷ Ten pat, b. 28023, l. 46.

⁴⁸ Ten pat, b. 28023, l. 47.

⁴⁹ Ten pat, b. 33716, l. 26.

⁵⁰ Ten pat.

⁵¹ Anušauskas A. *Lietuvių tautos sovietinis naikinimas 1940–1958 metais*, p. 326.

⁵² Grunskis E. *Lietuvos gyventojų deportacijos, ten pat*, p. 18.

⁵³ Ten pat.

priklausė Rokiškio apskrīčiai), kurie ėjo į Šiaulių sritį. Iš Kupiškio rajono turėjo būti ištremtos 45 šeimos. Jos turėjo būti sutalpintos į 8 vagonus, o iš Rokiškio rajono – 48 šeimos, sutalpintos į 9 vagonus. Iš viso Kupiškio traukinių stotyje į ešelonus turėjo būti susodintos šeimos iš Kupiškio, Vabalniūko, Būrų ir Troškūnų rajonų, o Rokiškio traukinių stotyje turėjo būti susodintos šeimos iš Rokiškio, Pandėlio, Obėlių rajonų⁵⁴.

Apytiksliais duomenimis, iš Skapiškio apylinkių paskutinio masinio trėmimo metu buvo ištremti 33 žmonės. Iš Kupiškio ir Rokiškio traukinių stočių pajudėję vagonai pasmerktąsias 264 šeimas (990 žmonių) išvežė į tolimąją Tomsko sritį⁵⁵. Remiantis oficialiais dokumentais, 1951 m. spalio 2 d. iš Lietuvos buvo ištremta 4 018 šeimų, 15 537 žmonės⁵⁶.

Paskutinis 1951 m. trėmimas vyko lapkričio 30 d. Iš viso 1951 m. buvo ištremtos 5 139 šeimos⁵⁷.

1952 m. vyko penki mažesni ar didesni „buožių“ ir „banditų“ pagalbininkų šeimų trėmimai. 1952 m. sausio 23 d. du ešelonai iš Lietuvos į Krasnojarsko kraštą išvežė 217 „buožių“ šeimų ir 1 066 pavienius asmenis. Tarp jų septynis – iš Skapiškio apylinkių: Joną Gūrą su dukra Genovaite Gūraite, sūnumis Aloyzu Gūra ir Vytautu Gūra (gim. 1944 m.). Šeimą buvo nutarta iškeldinti dar 1949 m. kovo 25 d., tačiau namuose neradus kitų namiškių, ištremta viena namuose buvusi Adelė Gūrienė. Be Gūrų šeimos, taip pat ištremtos Vladislava Totorienė su dukromis Alva Totoryte ir Eugenija Totoryte. Šeimos galva Antanas Totoris buvo ištremtas dar 1951 m. spalio 2 d.

„Buožių“ ir „banditų“ šeimų persekiojimas vyko dar ir 1953 m. Atskiroms šeimoms buvo sudaromos bylos. Tik Stalino mirtis 1953 m. kovą nutraukė tolimesnius trėmimus.

Tremtinių gyvenimo sąlygos

Iš Lietuvos pajudėję ešelonai su tremtiniais po ilgą ir varginančios kelionės sustodavo kažkur Sovietų Sąjungos platybėse – tremties vietos buvo išsibarsčiusios po visą jos teritoriją.

Sovietų Sąjunga buvo pati didžiausia pasaulio valstybė, išsidėsčiusi net dviejuose – Europos ir Azijos – žemynuose. Riba tarp Europos ir Azijos eina Uralo kalnais ir Kaspijos jūros viduriu. Į vakarus nuo Uralo kalnų buvo europinė Sovietų Sąjungos dalis, į rytus – Sibiras, Vidurinė Azija ir Tolimieji Rytai. Atstumas nuo vakarinių iki rytinių Sovietų Sąjungos sienų siekė 10 tūkst. km. Milžiniška teritorija apėmė net dešimt geografinių zonų: arktines dykumas, tundrą, taigą, plačialapius ir mišriuosius miškus, stepes ir kt.

Pagal gamtinius išteklius Sovietų Sąjunga buvo viena turtingiausių šalių pasaulyje, tačiau jos pramonės ir žemės ūkio produktyvumas buvo labai žemas. Siekdamas paspartinti industrializaciją,

*Bronius Bickus
tremtyje Srednios
gyvenvietėje.*

*1951 m. vasario 13 d.
iš B. Bicka albumo*

⁵⁴ LYA, f. V-135, ap. 7, b. 328, l. 45–46.

⁵⁵ Ten pat.

⁵⁶ Ten pat, l. 146.

⁵⁷ Grunskis E. Lietuvos gyventojų deportacijos, ten pat, p. 19.

išgauti kuo daugiau gamtinių išteklių iš beveik negyvenamų šalies šiaurės regionų, valstybės diktatorius Josifas Stalinas nutarė pasinaudoti prievartiniu darbu.

Tremtiniai buvo paversti pigia darbo jėga. Tremties vietų „geografija“ nuolatos plėtėsi. Vergiško darbo prireikė ne tik Altajaus krašte ir Jakutijoje, kur atsidūrė dauguma 1941 m. ištremtų žmonių, bet ir kituose regionuose – Komijoje, Magadanė, Kazachijoje, o bene daugiausia – Krasnojarsko krašto pietuose ir Irkuto srityje, kur po karo buvo pradėti kirsti didžiuliai miškų plotai.

1945–1953 m. tremtiniai iš Skapiškio valsčiui priklausiusių apylinkių buvo apgyvendinami Irkuto srities Tulūno, Bodaibo rajonuose, Ust Udos, Nižneudinsko, Zimos, Usolės, Tyretės, Čeremchovo rajonuose, Tomsko srities Asino ir Aukštutinės Ketės rajonuose, Chabarovsko krašto Lazo rajone, Komomolsko rajone.

Atvykę į tremties vietą tremtiniai buvo priverstinai apgyvendinami sovietų valdžios nurodytose vietose, vadinamosiose specialiosiose gyvenvietėse. Jų teritorijose ir 3 km spinduliu tremtiniai galėjo laisvai vaikščioti, tačiau kas 2–4 savaites privalėjo registruotis NKVD komendantūroje. Be komendanto leidimo tremtiniai negalėjo keisti gyvenamosios ir darbo vietos, išvykti iš gyvenvietės. Vietoje pasų jiems buvo išduodami specialūs asmens liudijimai.

Nepaisant iš anksto parengtų instrukcijų, atvykę tremtiniai ne visada rasdavo, kur apsigyventi. Nurodyta specialioji gyvenvietė dažnai tebuvo konkreti teritorija, valdžios atstovų parinkta dėl joje esančių naudingųjų iškasenų, kertamų miškų masyvų, žuvingų upių, plėtojamų ar numatomų plėtoti gyvulininkystės, daržininkystės ūkių ar medvilnės plantacijų. Neatsižvelgiant į klimato sąlygas ir higienos normas, šeimos su mažais vaikais, nėščiomis moterimis, ligotais senoliais ištisas savaites, kol pasistatydavo baraką, nakvodavo po atviru dangumi arba buvo įkurdinamos laikinose pašiūrėse, sandėliuose. Patalpos dažniausiai būdavo apleistos, be jokių baldų ar buities rakandų, pilnos blakių, tarakonų ir kitokių parazitų, be to, visiškai nepritaikytos gyventi per žiemos šalčius. Kartais tremtiniai, atvykę į paskirtą tremties vietą, jau rasdavo gyvenamuosius barakus. 1948 m. tremtinys Leonas Balys mena: „Pasiėkėme Irkuto, paskui Talcų miestelį, iš ten vežė į taigą, į Srednios gyvenvietę. Apgyvendino senuose ilguose barakuose, nežinia kieno ir kada statytuose. <...> Barakuose buvo labai ankšta. Vėliau valdžios nurodymu statėmės

Algis Greibus (kairėje) ir Juozas Leknickas Malyškinė. Apie 1957 m. Iš Onos Leknickienės albumo

Tremtinė ukrainietė, gyvenusi ir dirbusi kartu su skapiškėnais ir kitų Lietuvos vietovių žmonėmis. Malyškinas. Iš O. Leknickienės albumo

*namukas.*⁵⁸ Panašiais atsiminimais yra dalijęsis ir 1948 m. tremtinys Bronius Bickus: „Nuo Irkutsko vežė sunkvežimiais 40–50 kilometrų. Vežė paupiu, net vanduo ratus siekė. Talcuose pakrovė į roges, kurias net vasarą per taigą tempia traktoriai, varomi dujų generatorių. Kelių, aišku, ten nėra. Pagaliau mes jau „namie“ – 52 koartale. Barakai seni, kažin kada ir kieno statyti. Radom mažų batų, todėl spėjom, kad čia japonų gyventa <...>. Barakuose gyvenom po 50 šeimų, buvo labai ankšta. Turtas po gultais, o mes sėdim ir miegam tik ant gultų. Buvo tik vienas namukas komendantui gyventi.“⁵⁹ Dauguma barakų, kuriuose gyveno tremtiniai, buvo panašūs savo vidumi. Jų pasieniuose buvo įtaisyti gultai, o patalpos šildomos krosnelėmis, pagamintomis iš pusiau perpjautos geležinės statinės. Vėlesniais metais iš barakų ir kitokių netinkamų gyventi patalpų tremtiniai ėmė keltis į geresnius namus. Vieni juos pasistatė, kiti nusipirko, treči susiremontavo senus. Neįžengiamose taigos platybėse, prie Baikalo ežero bei didžiųjų Sibiro upių – Lėnos, Jenisėjaus, Ūbės, Angaros, Vitimo ir jų intakų, ėmė kurtis tremtinių gyvenvietės.

Tremtyje žmonės dirbo pačius sunkiausius darbus, dažniausiai miško kirtavietėse ir medienos apdorojimo įmonėse. „Darbas miške buvo labai sunkus, o maisto jėgoms atstatyti nebuvo <...>.“⁶⁰ Daug jėgų reikalaujančius darbus kartu su vyrais dirbo ir moterys. „Vyrai kirto mišką. <...> Moterys kirviais genėdavo nuleistų medžių šakas, suvilkdavo jas į krūvą ir degindavo. Nugenėtus medžius pjaustydavo gabalais moterys su rankiniais pjūklais. Rąstus kraunant į rietuves, moterys kirviais lygindavo šakų nelygumus.

Kartais kirvius pakeisdavo elektriniai skustuvai, kurie vibruodavo, ir po kurio laiko pradėdavo nepakeliamai gelti rankas. Rąstus kraudavo į rietuves, nuo jų – į roges, iš rogių – tik rankomis. Technikos jokios nebuvo <...>.“⁶¹ Gyvenimas tremtyje iš vaikų atimdavo vaikystę. Kai kuriose tremties vietose buvo formuojamos pa-

⁵⁸ Skapiškis, sud. A. E. Markevičiūtė, Utena: Utenos Indra, p. 162.

⁵⁹ Ten pat, p. 164–165.

⁶⁰ Ten pat, p. 162.

⁶¹ Ten pat, p. 167.

*Bronius Bickus
(dešinėje) su draugais
Angaros pakrantėje.
1954 m.
Iš B. BickaUS albumo*

*Ona Leknickienė
genėja medžių šakas.
Apie 1955 m.
Iš O. Leknickienės
albumo*

auglių tremtinių brigados. Kartais paaugliai eidavo dirbti savo noru, dėl didesnės duonos normos. „Visų vaikystė būdavo trumpa. Paaugliai jau dirbo sunkius miško ruošos darbus: valydavo traktoriams kelią, kirto stuobrius, skusdavo rąstus, kurių nespėdavo prie upės išvežti. Tokius rąstus, 20–30 m ilgio, kraudavo į rietuves rankomis. Kai prasidėdavo vežimas, nuo rietuvių iš aukštai rąstus ridendavo į roges apačioje. Roges tempdavo traktoriai prie Angaros. Ten rąstus mesdavo į vandenį, ir šie plaukdavo iki Irkutsko.

Prie pat Irkutsko rąstus sugaudydavo, rišdavo sielius, kuriuos baržos tempdavo tolyn.“⁶²

Už darbą tremtyje mokėdavo pinigais ir skirdavo maisto talonus. Nebuvo nustatytos vienodos maisto (duonos) normos visiems ištremtiesiems. 1948 m. tremtinys Vincas Tijūšas, su šeima apgyvendintas Talcuose, Irkutsko srity-

⁶²Ten pat, p. 165.

*Rąstų ritintojų
brigada. Kordonas,
Irkutsko sritis,
Irkutsko rajonas.
Apie 1955 m.
Iš O. Leknickienės
albumo*

je, pasakojo, kad dirbančiajam duodavo 500 g duonos, nedirbančiajam – 200 g duonos. Anot Antano Ašmegos, apgyvendinto Srednios gyvenvietėje, už darbą buvo skiriama 700 g duonos darbingam ir 200 g nedarbingam žmogui. Duona buvo normuojama iki 1949 m., vėliau jos jau buvo galima nusipirkti kiek nori⁶³. Maisto, ypač pirmaisiais tremties metais, nuolatos trūko. „Valgėme žoles, uogas, grybus ir visada jautėmės alkani.“⁶⁴ Ypač sunkiai gyveno šeimos, kuriose buvo daug nedarbingų jauno ar senyvo amžiaus žmonių. Nepritekliai, sunkus fizinis darbas, tėvynės ilgesys skatino tremtinius bėgti iš tremties vietų. Remiantis naujausiais duomenimis, 1945–1948 m. iš tremties vietų bėgo 1 509 žmonės. Į šią statistiką patenka ir keletas ištremtų Skapiškio valsčiaus gyventojų. Vienas jų – 1945 m. tremtinys Napalys Augulis. Vaikinas su draugu Kaziu(?) iš tremties vietos pabėgo 1947 m. Per 1 000 bėgusiųjų iš tremties iki 1949 m. buvo sugauti. 600 bėglių buvo įkalinti lageriuose, 470 gražinti į tremties vietas⁶⁵. Tačiau Napalį Augulį lydėjo sėkmė. Pasiekęs Lietuvą, vaikinai glaudėsi pas gimines, Akmėnės kaime. Gauti dokumentus svetima pavarde padėjo laimingas atsitiktinumas: „*Sykį į sodybą užsuko apylinkės pirmininkas Petras Garbauskas, žmogus nedidelio rašto. Kaip dera, buvo pavaišintas. Mano pusbrolis Vytautas pasuko kalbą į mane sakydamas, esą gyvenu be jokių dokumentų, nors jau laikas pasą turėti. „O kas jis toks?“ – klausia Garbauskas. „Ogi Usinavičiukas!“ – jam atsakoma. Anuo metu tokia pana Barbora Usinavičiūtė pagimdė berniuką, kuris stumdėsi po žmones kaip našlaitis. Įvyko nelaimė, ir vaikutis prigėrė kūdroje. Garbauskas šitos istorijos nežinojo, tad prie stalo išilęs surašė popierių ir liepė eiti į Skapiškį, kad jo parašą antspaudu patvirtintų.*“⁶⁶ Napaliui Auguliui, gavusiam Jurgio Usinavičiaus vardą, pavyko sėkmingai prasislapstyti visą okupacijos laikotarpį. 1948 m. lapkričio 26 d. buvo pasirašytas įsakas, kuriuo remiantis iš tremties pabėgę ir suimti tremtiniai buvo nuteisiami 20 metų katorgos darbams⁶⁷. Po Stalino mirties buvo gražinta iki 1948 m. galiojusi tvarka – bėglys buvo nuteisiamas trejiems metams lagerio⁶⁸.

⁶³ Ašmegienės Vandos prisiminimai. Rankraštis pas straipsnio autore.

⁶⁴ *Skapiškis*, sud. A. E. Markevičiūtė, p. 162.

⁶⁵ Anušauskas A. *Lietuvių tautos sovietinis naikinimas 1940–1958 metais*, p. 388.

⁶⁶ Racėnas R. *Į mielą šalį Lietuvą*, Vilnius, 2013, p. 78.

⁶⁷ Anušauskas A. *Lietuvių tautos sovietinis naikinimas 1940–1958 metais*, p. 393.

⁶⁸ *Ten pat.*

Onos Gruodytės
ir Juozo Leknicko
vestuvės. Iš kairės:
Stasys Gruodis, Petras
Gruodis (už Petro),
Ona Gruodytė, Ona
Gruodienė, Juozas
Leknickas, Petrė
Gruodienė, Albinas
Gruodis.
Iš O. Leknickienės
albumo

Žmonės po truputį pratinosi prie gyvenimo svetur. Ilgainiui tremtiniai pasigamino ar nusipirko būtiniausių buities daiktų – indų biriems produktams laikyti, puodų maistui virti, valgymo įrankių. Žemės sklypelyje prie namų pasisodindavo bulvių, daržovių. Susidėjusios kelios šeimos išsigydavo paršiukų, ožką ar net karvę. Leonas Balys pamena, kad „<...> Paskui jau gerėjo kaip ir visas gyvenimas. Leisdavo nuvažiuoti Irkutskan šio to nusipirkti, net paršus pradėjome auginti“⁶⁹. Kai kur tremtiniai pasistatė ne tik namelius, pirtis, bet išsikasė ir šulinius, nes vietiniai gyventojai vandenį semdavo iš upių.

Tremtinių vaikai lankė vietos mokyklas. „Dar 1950 m. barake buvo paskirtas vienas kambarys mokyklai. Atsiuntė rusą vaikinuką, kuris su lietuvių vaikais nesusišnekėjo. Tada buvo paskirtas antras mokytojas pirmosioms klasėms – Donatas Valevičius iš Kupiškio. Kai šis išėjo dirbti į mišką, mokė Vytautas Kriščiūnas, gydytojų sūnus. 1950 m. Srednjoj pastatė mokyklą, atsiuntė mokytoją gruzinę. 1954 m. baigiau pradinę mokyklą ir pradėjau lankyti Talcuose penktą klasę. Gyvenau bendrabutyje. Kambaryje buvo 15 lovų, o gyveno 30 mergaičių. Patalynę, puodus ir maistą atsinešdavome iš namų. Pamokos vykdavo po pietų. Šeštadieniais 8 mergaitės bėgdavome 25 km per tamsią taigą namo.“⁷⁰

Po Stalino mirties lietuviams tremtiniais leista grįžti į tėvynę. Bet čia jie susidurdavo su nenumatytomis kliūtimis. Pirmiausia juos atsisakydavo priregistruoti. Lietuvos TSR Ministrų Tarybai buvo siunčiami panašaus pobūdžio raštai: „<...> Pasikalbėjus su vietiniais gyventojais, jie tiesiog pasipiktinę jeigu minėtasis pilietis bus sugrąžintas į ankstesnę gyvenamąją vietą ir prašo vykdomąjį komitetą neregistruoti jo rajone. Rajono vykdomasis komitetas, palaikydamas gyventojų pageidavimus siūlo neleisti pil. Rasimavičiui J. Pr. prisiregistruoti Pandėlio rajone <...>“⁷¹ Dėl to jie negalėjo įsidarbinti. Jei ir galėdavo įsidarbinti, ne visada rasdavo darbą pagal specialybę. „Sugrįžom į gimtinę – neregistruoja, varo iš Skapiškio. Važiuoju į Vilnių pas vidaus reikalų ministrą. Ten aiškina: toks potvarkis, ir viskas. Pagaliau pataria įstoti į kolūki, jei keturi komunistai rekomenduos. Į kolūki

⁶⁹ Skapiškis, sud. A. E. Markevičiūtė, p. 163.

⁷⁰ Ten pat, p. 175.

⁷¹ LYA, f. V-5, ap. 1, b. 33716, p. 51.

įstoti pasisekė, bet darbo pagal specialybę nedavė. Dirbau statybose. Darbas labai sunkus: nešiojau plytas, cementą... Bent jau tėvynėje.”⁷²

Ištremiems žmonėms nebuvo gražinamas konfiskuotas turtas. Kartais turta tekdavo išsipirkti patiems (kaip pamena Juozas Leknickas). Išskirtiniais atvejais tremimo operacijos metu konfiskuotas turtas žmonėms būdavo gražinamas. Tai paliudija Broniaus Bickaus šeimos byla. B. Bickaus šeima 1948 m. buvo išstremta neva už tai, kad jo brolis Antanas Bickus, nužudytas 1945 m., palaikė ryšius su partizanais. A. Bickaus mirties aplinkybės buvo labai neaiškios. Tačiau pakartotinai apklausus liudininkus, kai kurie jų, kaip antai Baltrūnas, savo liudijimo atsižadėjo ir patvirtino, kad apie A. Bickaus ryšį su partizanais nieko nežina. Kadangi paaiškėjo, jog tikrų duomenų, įrodančių A. Bickaus ryšį su partizanais, nėra, 1955 m. rugpjūčio 19 d. buvo nuspręsta šeimą paleisti iš tremties ir gražinti konfiskuotą turta⁷³. 1948 m. tremtinys B. Bickus mena: „*Mudu su mama sugrižome ir pradėjome kurtis tuščiuose namuose.*”⁷⁴ Gyvenimą iš naujo pradėti nebuvo lengva, tačiau meilė gimtajam kraštui padėjo įveikti visas kliūtis.

⁷² Skapiškis, sud. A. E. Markevičiūtė, p. 163.

⁷³ LYA, f. V-5, ap. 1, b. 12-5986, l. 49.

⁷⁴ Skapiškis, sud. A. E. Markevičiūtė, p. 166.

Partizaninis ginkluotas pasipriešinimas ir jo slopinimas Skapiškio valsčiuje 1944–1953 metais

Ramona Staveckaitė-Notari

Pokaris – vienas iš tragiškiausių, bet kartu ir herojiškiausių Lietuvos istorijos laikotarpių.

Iš karto po antros sovietų okupacijos prasidėjusi fizinė ir dvasinė Lietuvos sovietizacija gavo stiprų Lietuvos visuomenės atkirtį – prasidėjo beveik dešimtmetį trukęs beprecedentis šalies istorijoje Lietuvos partizaninis karas.

Apėmęs visą Lietuvos teritoriją šis karas siuntė žinią Vakarų pasauliui, kad Lietuvos žmonės nesusitaikys su okupacija ir kad Raudonoji armija, tuo metu kai kuriose Vakarų šalyse Kremliaus propagandos dėka laikoma „armija išvaduojoja“, yra tokia pati okupantė kaip ir nacistinės Vokietijos kariuomenė.

Ginkluoto partizaninio pasipriešinimo tyrinėtojas Kęstutis Kasparas monografijoje „Lietuvos karas“ teigė, kad trys esminiai naujųjų okupantų režimo politikos aspektai – mobilizacija, politinis persekiojimas ir plėšimai – sąlygojo Lietuvos gyventojų pasipriešinimą¹.

Antrojo pasaulinio karo frontui traukiantis į Vakarus šiaurės rytų Lietuva pirmoji patyrė antrąją sovietų okupaciją. Raudonoji armija į šią teritoriją įžengė 1944 m. liepos mėn. Todėl natūralu, kad Aukštaitijoje partizaninis pasipriešinimas prasidėjo anksčiausiai.

Nuo pat partizaninio karo pradžios kovai su partizanais buvo sutelktos gausios įvairių tipų NKVD (vėliau MVD, MGB, pasienio), sovietinės kariuomenės pajėgos. Apskričių centruose buvo dislokuoti pulkų štabai, valsčiuose – įgulos. Skirtingu metu Kūpiškyje ir jo apylinkėse buvo dislokuoti bei karines operacijas vykdė NKVD (MVD) 4-osios šaulių divizijos 25-asis, 137-asis, 261-asis, 285-asis, 353-iasis šaulių pulkai ir kariuomenės 95-asis pasienio būrys².

Valsčiuose tiesiogiai su ginkluotu antisovietiniu pasipriešinimu kovojo NKVD valsčių poskyriai. Tačiau didžiausią žymę lietuvių istorinėje atmintyje bei istoriografijoje paliko sribų būriai – daugiausia iš vietos kolaborantų sudaryta ginkluota struktūra, kovojusi tiek su partizanais, tiek su jų rėmėjais.

Besikuriančioms Kūpiškio krašto, o kartu ir Skapiškio valsčiaus partizaninėms struktūroms nemažą įtaką padarė LLA. Į Kupiškio kraštą nuleisti vokiečių žvalgybos mokyklose parengti desantininkų būriai, sudaryti iš LLA narių, aktyviai įsijungė į partizaninę kovą, o vienas iš buvusių desantininkų, nusileidusių Šimonių girioje, Antanas Starkus–Montė tapo svarbiausio Kupiškio krašto partizanų karinio junginio Šarūno rinktinės, o vėliau ir visos Algimanto apygardos vadu.

Pagrindinis šio straipsnio tikslas – apžvelgti partizanų veiklą Skapiškio valsčiuje. Apsiriboti vien tik Skapiškio valsčiumi neįmanoma, nes labai dažnai kaimyninių apylinkių partizanai veikdavo Skapiškio apylinkėse ir atvirkščiai. Jų partizaninė veikla buvo labai glaudžiai susijusi, dažnai jie priklausydavo tiems patiems partizanų junginiams. Apskritai, daugelis Lietuvos partizaninį karą

¹ Kasparas K. *Lietuvos karas*, Kaunas, 1999, p. 163.

² Jankauskienė E. *Partizaninis ginkluotas pasipriešinimas ir jo slopinimas Kupiškio krašte 1944–1953 m.*, p. 7, 8. Rankraštį turi straipsnio autorė.

tyrinėjusių istorikų rašo, kad labai sunku išskirti atskiro Lietuvos regiono partizaninių kovų istoriją iš visoje Lietuvoje veikusių partizaninių junginių istorijos, nes administracinis teritorinis Lietuvos suskirstymas neretai nesutapdavo su partizanų junginių veiklos ribomis.

Skapiškio valsčius iki 1946 m. balandžio 24 d. priklausė Rokiškio apskrčiai, o 1946 m. balandžio 24 d. įkūrus Kupiškio apskritį tapo jos dalimi.

Istoriografija, išsamiai pateikianti partizaninį karą Skapiškio valsčiuje, nėra gausi. Skapiškio valsčius dažniausiai aptariamas epizodiškai Kupiškio arba Rokiškio krašto partizaninio karo kontekste.

Rašydama šį darbą rėmiausi K. Kasparo monografija „Lietuvos karas“, bendru Nijolės Gaškaitės, Dalios Kuodytės, Algio Kašėtos ir Bonifaco Ulevičiaus darbu „Lietuvos partizanai 1944–1953 m.“

Šie leidiniai nagrinėja visos Lietuvos partizaninį pasipriešinimą ir atskleidžia išsamų partizaninio karo vaizdą visos Lietuvos mastu. Kita šiam straipsniui svarbi istoriografijos dalis – partizanų kovas išimtinai Kupiškio krašte fiksuojanti Onos Dapšytės-Kriukelienės sudaryta dokumentinė kronika „Kupiškio krašto partizanai 1944–1953 m.“ bei Editos Jankauskienės straipsnis „Partizaninis ginkluotas pasipriešinimas ir jo slopinimas Kupiškio krašte 1944–1953 m.“ Taip pat pasinaudojau N. Gaškaitės-Žemaitienės straipsniu „Partizaninis pasipriešinimas sovietinei okupacijai Pandėlio apylinkėse“.

Pirmieji darbai leidžia suvokti partizaninio pasipriešinimo strategiją, taktiką ir organizaciją visos Lietuvos mastu, o darbai apie Kupiškio krašto partizanus atskleidžia šio krašto partizaninių kovų ypatumus, chronologiją, asmenybes.

Vienas iš vertingiausių šaltinių, tyrinėjant Skapiškio krašto partizanines kovas, yra LYA saugomi LSSR NKVD-NKGB-MVD-MGB apskričių skyrių operatyviniai dokumentai: pažymos, ataskaitos, agentūriniai-operatyviniai pranešimai apie kovas su partizanais. Labai daug vertingos informacijos apie partizanų kovas suteikia suimtų partizanų, ryšininkų ir rėmėjų baudžiamosiose bylose esantys tardymo protokolai.

Operatyvinėse bylose atskleidžiama daugiau sausa, statistinė informacija apie ginkluotą pasipriešinimą iš pačių represinių struktūrų pozicijų, o baudžiamosiose bylose užfiksuoti parodymai atskleidžia ir vidinę, kasdieninę partizaninio karo pusę iš tų kovų dalyvio pozicijų.

Partizaninio karo pradžioje Skapiškio valsčius priklausė 3-iajam Šiaurės Lietuvos LLA apygardai ir Lietuvos partizanų sąjungos Gedimino rinktinei, vėliau – nuo 1946 m. – LLA Vytauto apygardai. 1947 m. gegužės mėn. įkūrus Algimanto apygardą Skapiškio krašto partizanai (o kartu ir visos Kupiškio apskrities partizanai) tapo sudėtine Algimanto apygardos Šarūno rinktinės dalimi³.

Kovų pradžioje partizanų būriai susiformavo gana stichiškai, nelaukdami įsakymų iš aukščiau. Antai 1944 m. lapkričio mėn. NKVD Rokiškio apskrities skyriaus pažymoje apie operatyvinę padėtį apskrityje rašoma, kad pirmieji partizanai buvo buvę baltaraiščiai, policininkai, šauliai, RA dezertyrai bei mobilizacijos vengiantys asmenys⁴.

³ Jankauskienė E. *Partizaninis ginkluotas pasipriešinimas ir jo slopinimas Kupiškio krašte 1944–1953 m.*, p. 1.

⁴ LSSR NKGB Rokiškio apskr. sk. pažyma apie operatyvinę padėtį Rokiškio apskr. 1944 m. lapkričio mėn., LYA, f. K-41, ap. 1, b. 1476, l. 61.

Pradiniame partizaninio karo etape gausūs partizanų daliniai užimdavo miestelius, išlaisvindavo suimtuosius, sunaikindavo okupacinės valdžios struktūras. Taip pasielgė ir Petro Vaidakavičiaus vadovaujami partizanai, 1944 m. lapkričio 8 d. naktį užpuolę Skapiškyje esantį valsčiaus milicijos poskyrį bei vykdomojo komiteto pastatą. Partizanai apšaudė pastatus iš šautuvų, automatų bei kulko-svaizčių. Paskui įsiveržė į patalpas ir sunaikinę dalį okupacinių dokumentų bei pasiėmė 2 spausdinamąsias mašinėles pasitraukė⁵.

1944–1945 m. laikotarpiu kai kurie Lietuvos miesteliai net kelioms dienoms pereidavo į partizanų kontrolę, o sovietinio partinio aktyvo galimybės laisvai judėti būdavo labai apribotos. Tokia situacija susiklostė ir Skapiškio bei kaimyniniuose Svėdasų ir Panemunio valsčiuose, kai 1944 m. lapkričio mėn. kelias į Skapiškio, Svėdasų ir Panemunio valsčius ir iš jų sovietiniam partiniam aktyvui buvo faktiškai užblokuotas. Vietiniai valsčiaus darbuotojai toliau nei į valsčiaus centrą nerizikuodavo važiuoti, nes pakelės būdavo itin smarkiai apšaudomos partizanų⁶.

1944 m. rudenį suintensyvėjusią partizanų veiklą galima būtų paaiškinti ir tuo, kad tuo metu didžioji Raudonosios armijos dalis buvo pasitraukusi iš Rokiškio apskrities (o kartu ir Skapiškio valsčiaus) kartu su frontu į vakarinę Lietuvą. NKGB Rokiškio apskrities skyriaus viršininko Aleksandrovo ataskaitoje apie kovą su partizanais 1944 m. lapkričio mėn. rašoma, kad „*kontrevoliuciniai elementai labai suaktyvino savo veiklą prieš sovietų valdžios organus, kurdami karinius būrius*“⁷.

Vienam iš tokių būrių, veikusių Skapiškio ir Pándėlio valsčių sankirtoje, vadovavo buvęs Kazliškio miestelio mokytojas Petras Vaidakavičius. Šis būrys buvo vienas iš pirmųjų partizanų būrių, susiorganizavusių Skapiškio valsčiuje 1944 m. spalio pradžioje. Anot P. Vaidakavičiaus (suimtas 1952 m.), pradžioje būriui priklausė apie 40 partizanų, vėliau jų skaičius išaugo iki 90⁸. Skapágirio miške jie buvo įsirengę 4 bunkerius, kuriuose bazavosi iki pat būrio faktiško sunaikinimo 1945 m. sausio 7 d.

P. Vaidakavičiaus dalinys buvo padalytas į 4 būrius, kuriems vadovavo Alfonsas Augulis, Bronius Puronas, Kavaliauskas ir Rasiulis⁹. Būriai skirstėsi į dar smulkesnes grupes. Šis partizanų junginys labai aktyviai kovojo su okupacine valdžia. Be jau minėto Skapiškio užpuolimo, partizanai 1944 m. lapkričio pab. Skapágirio miške, netoli Kepūrių kaimo, užpuolė stribų lydimą konvojų, išlaisvino suimtuosius ir nukovė Skapiškio valsčiaus stribą Masliką, vėliau apiplėšė Kandrenėlių sviesto gamyklą¹⁰.

Archyvinuose dokumentuose taip pat minimi Vinco Kiaulėno, Kazio Krišiūno partizanų būriai, veikę Skapiškio valsčiaus teritorijoje 1944–1945 m. Visi šie būriai buvo jau minėto P. Vaidakavičiaus partizanų junginio dalis ir daugelio jų aktyvi veikla baigėsi iki 1945 m. sausio 12 d. po Rokiškio apskrityje surengtų masinių karinių operacijų.

⁵ LSSR NKGB Rokiškio apskr. sk. pažyma apie operatyvinę padėtį Rokiškio apskr. 1944 m. lapkričio mėn., *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 1476, l. 65 a. p.

⁶ NKVD-NKGB Rokiškio apskr. sk. 1944 m. lapkričio mėn. ataskaitinis pranešimas, *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 1476, l. 101, 102.

⁷ *Ten pat*, l. 101.

⁸ Petro Vaidakavičiaus 1952 05 15 ir 1952 05 16 tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 23373/3, t. 1, l. 87, 116.

⁹ Petro Vaidakavičiaus 1952 06 30 tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 23373/3, t. 1, l. 225.

¹⁰ MGB Kupiškio apskr. sk. viršininko 1949 10 10 operatyvinė pažyma, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 42265/3, t. 2, l. 284; Liongino Mikoliūno 1949 10 29 tardymo protokolas, *LYA*, b. 43267/3, l. 103.

Esant tokiai nepalankiai politinei ir karinei situacijai Rokiškio apskrityje sovietų valdžia nusprendė imtis jau praktikoje išbandytų represinių priemonių tiek prieš taikius, bet priešišškai sovietų valdžios atžvilgiu nusiteikusius gyventojus, tiek prieš veikiančius partizanus. Jau minėtoje Aleksandrovo ataskaitoje teigiama, kad 1944 m. lapkričio 13–gruodžio 1 d. Rokiškio apskrityje buvo įvykdytos 8 karinės-čekistinės operacijos, kuriose dalyvavo NKVD 137-ojo pulko batalionas, 103 NKVD 5-osios divizijos 36-ojo pulko būrio kareiviai, 76 Lenino ordino 95-ojo pasieniečių būrio grupės nariai bei 50 NKVD 25-ojo pulko kuopos automatininkų¹¹. Skapiškio valsčiuje tuo laikotarpiu buvo įvykdyta viena karinė-čekistinė operacija, kurios metu buvo suimti 55 asmenys ir nukauti 8 partizanai. Operaciją vykdė NKVD 137-ojo pulko 3-iasis batalionas ir 95-ojo pasieniečių būrio manevrinė grupė. Iš P. Vaidakavičiaus būrio buvo sulaikyti 7 partizanai, 8 – žuvo¹².

Po šios pirmosios plataus masto karinės operacijos Rokiškio apskrities partizanų būriai išsiskaidė į smulkias grupes, tačiau ir toliau kai kuriuose apskrities valsčiuose (Skapiškio, Júodupės, Pandėlio bei Panemunio) vykdė aktyvią partizaninę veiklą¹³.

1945 m. sausio 8–14 d. buvo suorganizuota antroji plataus masto operacija, kuri turėjo iš esmės suardyti ir palaužti partizaninį judėjimą Rokiškio apskrityje. Operacijos metu žuvo 238 partizanai, 173 buvo suimti¹⁴.

Ši operacija tiesiogiai palietė ir Skapiškio valsčiaus partizanus. Antai Kandrėnėlių apylinkių miške buvo aptikta 6 asmenų partizanų grupė. Operacijos metu visi partizanai žuvo. Deja, archyvuose dokumentuose neįvardijama, kokiam būriui priklausė šie partizanai ir kas jie tokie buvo¹⁵.

1945 m. sausio 12 d. Skapagirio apylinkėse surengta operacija buvo lemtinga P. Vaidakavičiaus vadovaujamiems partizanams. Apsupti NKVD kariuomenės, susišaudymo metu 8 partizanai žuvo, likę gyvi išsiskirstė po namus, kai kurie legalizavosi arba slapstėsi. Vadai – P. Vaidakavičius ir A. Augulis iš pradžių slapstėsi, vėliau, įgiję fiktyvius dokumentus, gyveno legaliai iki suėmimo.

Sovietų valdžia ne tik karinėmis priemonėmis bandė kovoti su partizanais. Labai daug dėmesio skirta ir politinei propagandai, ypač tarp civilių gyventojų. 1945 m. sausio mėn. operacijai buvo paklotas labai stiprus politinis propagandinis pagrindas. Operacijos metu Rokiškio apskrityje buvo suorganizuoti net 45 agitaciniai susirinkimai, kuriuose buvo šlovinama sovietų valdžia. Štai Skapiškyje perskaitytas pranešimas „Apie istorines RA pergales“, o po šio pranešimo parodytas filmas „Carycino gynyba“. Sovietų valdžia susirinkimuose ne tik ideologinius pranešimus skaitydavo, bet primindavo ir apie gyventojų prievoles pristatyti valstybei nurodytas pyliavas¹⁶.

Vis dėlto ir ši itin plataus masto operacija nepalaužė partizanų. Tai įrodo ir skaičiai. 1945 m. balandžio mėn. NKVD Rokiškio apskrities skyriaus duomenimis, apskrityje veikė 3 parti-

¹¹LSSR NKVD-NKGB operatyvinės grupės viršininko 1944 m. gruodžio 4 d. agentūrinis pranešimas, *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 1476, l. 102.

¹²*Ten pat*, l. 107.

¹³LSSR NKVD Rokiškio apskr. sk. viršininko 1944 m. rugpjūčio–gruodžio mėn. darbo ataskaita, *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 1476, l. 111.

¹⁴LSSR NKVD Šiaurės grupės operatyvinio štabo ataskaita apie įvykdytą karinę operaciją Rokiškio apskr. 1945 m. sausio 6–13 d., *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 1477, l. 33, 36.

¹⁵*Ten pat*, l. 42.

¹⁶*Ten pat*, l. 46.

¹⁷LSSR NKVD OBB 1-ojo sk. vyresniojo oper. įgaliotinio 1945 m. balandžio mėn. pažyma, *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 1477, l. 155, 156.

zanų būriai (125 partizanai), be to, net 200 partizanų veikė pavieniui¹⁷. Skapiškio valsčiaus Virbališkių miške tuo metu buvo susibūres buvusio Birželio sukilimo dalyvio Juozo Mikėno-Žvirblio vadovaujamas partizanų būrys, kuriam priklausė iki 30 partizanų. Šis būrys ties Jokšių kaimu buvo išsirengęs vieną bunkerį, o kita slėptuvė buvo įrengta Vaduvų miške. Partizanai dažnai migruodavo į Šimonių girią, pasirodydavo Svėdasų valsčiuje, jų aktyvi veikla truko 1944–1946 m.

1946 m. gruodžio 12 d. Nótigalės pėlkėse surengtos operacijos metu būrio vadas J. Mikėnas-Žvirblis žuvo ir naujuoju vadu tapo J. Mikėno pavaduotojas Antanas Gūra-Varna¹⁸.

1945 m. rudenį Skapiškio valsčiuje partizanavo ne tik J. Mikėno partizanų būrys, bet ir Antano Zulono vadovaujami partizanai (12 asmenų)¹⁹. Apie Nótigalės miške veikiančią A. Zulono partizanų būrį dar 1945 m. liepos pradžioje pranešė agentas Ramcis. Būrys susiformavo 1945 m. balandžio mėnesį iš dalinai sunaikinto A. Augulio būrio partizanų. Buvo nustatytos ir kai kurių partizanų tapatybės – Julius Burneika, Juozas Spetyla, Juozas Jankauskas, Jonas Vilčinskas²⁰.

Po skaudžių smūgių 1945 m. sausio mėn. Skapiškio valsčiaus partizanai 1945 m. balandžio 6 d. vėl patyrė didelius nuostolius, kai Skapiškio valsčiaus sribai Notigalės miške operacijos metu aptiko ir nušovė 6 bunkeryje besislepiančius partizanus²¹.

1945 m. rugsėjo 13 d., išduoti suimto partizanų rėmėjo Kidurino, Skapiškio vls. Jastukiškių kaime žuvo du J. Mikėno būrio partizanai – Bronius Meliauskas ir Adolfas Janiūnas²².

Skaudžiausi ir kontroversiškesni Lietuvos partizaninio karo epizodai, kuriuos ypač iškraipė ir savo propagandai panaudojo sovietų valdžia ir istorikai, – tai partizanų nužudyti civiliai asmenys. Žinant „gilias“ sovietinės propagandos tradicijas įvykius ar skaičius pateikti sau naudingoje šviesoje, pasitikėti MGB statistika, skelbiančia, kad nuo 1944 07 15 iki 1953 10 25 partizanai Lietuvoje sunaikino 12,9 tūks. asmenų, negalime (į šį skaičių įėjo tiek civiliai, tiek kariškiai, enkavėdistai ir sribai)²³. Civiliai asmenys daugiausia nukentėjo kaimo vietovėse. Tai visai nenuostabu, nes partizaninis karas iš esmės vyko kaimiškose Lietuvos vietovėse. Būtent kaimas, būdamas lietuviškumo lopšys, nuo komunistinių represijų nukentėjo daugiausia. Ne išimtimi tapo ir Skapiškio valsčius, kuriame 1945 m. lapkričio mėn. partizanai surengė didelę akciją prieš naujakurius, t. y. žmones, apgyvendintus „išbuožintų“, ištremtų ar pabėgusių nuo tremties ūkininkų sodybose. NKVD-NKGB Rokiškio apskrities skyriaus ataskaitoje teigiama, kad 1945 m. lapkričio 22 d. Kandrėnų ir Vaduvų kaimuose. J. Burneikos vadovaujami partizanai nužudė 23 naujakurius. Kita vertus, toje pačioje ataskaitoje taip pat rašoma, kad

¹⁸ LSSR MGB Kupiškio apskr. sk. viršininko 1949 spalio 18 d. operatyvinė pažyma, *LYA*, f. K-1, apskr. 58, b. 42265/3, t. 2, l. 285, 286.

¹⁹ LSSR NKVD Rokiškio apskr. sk. 1945 m. rugsėjo 21 d. operatyvinė pažyma, *LYA*, f. K-41, apskr. 1, b. 1478, l. 75, 76.

²⁰ LSSR NKVD Rokiškio apskr. sk. viršininko 1945 m. liepos mėn. ataskaitinė pažyma, *LYA*, f. K-11, ap. 1, b. 2771, l. 41, 42; LSSR Rokiškio apskr. sk. viršininko 1945 m. rugpjūčio mėn. ataskaitinė pažyma, b. 2771, l. 111.

²¹ LSSR NKVD Rokiškio apskr. sk. viršininko 1945 m. antro ketv. pažyma, *LYA*, f. K-41, apskr. 1, b. 1477, l. 236.

²² LSSR NKVD Rokiškio apskr. sk. viršininko 1945 m. rugsėjo 17 d. pažyma, *LYA*, f. K-11, apskr. 1, b. 2771, l. 174, 175.

²³ Gaškaitė N., Kuodytė D., Kašėta A., Ulevičius B. *Lietuvos partizanai 1944–1953 m.*, Kaunas, 1996, p. 37.

1945 m. Skapiškio valsčiaus Vėžėlių kaime kūlimo darbuose dalyvavusius du sribus Alfonsą Vaitiekūną bei Albiną Janulionį nušovė pasirodę partizanai, o kartu su sribais dirbę kiti 15 asmenų buvo palikti gyvi²⁴. Operacijų vietose partizanai paliko pasirašytus perspėjimo lapukus, kuriuose buvo parašyta: „*Išdavikai, pralietas tėvynainių kraujas šaukiasi keršto. Šnipai, judai, tarnaujantys raudoniesiems už skatikus, atminkite! Mes, lietuviai kovotojai, pažįstame jus ir sekame kiekvieną jūsų žingsnį. Jūs nenusipelnėte gyventi ant Lietuvos žemės. Jei jūs tarnausite užsieniečiams, nebus jums vietos Lietuvoje.*“²⁵

Neįprastą poziciją dėl partizanų puldinėjimų ir partizaninio karo apskritai netrukus išdėstė Skapiškio valsčiaus vykdomojo komiteto pirmininkas Kostas Stanys, kuris pareiškė, kad „*visi Skapiškio tarnautojai, milicija, o taip pat sribai yra fašistai ir banditai. Valsčiaus milicija ir NKVD savo nevykusiū darbu skatina, o ne mažina banditizmą*“²⁶. Taigi šie žodžiai rodo takoskyrą tarp sovietinių partinių darbuotojų ir jėgos struktūrų, kaip turėjo būti kovojama su partizanais.

Labai sudėtinga objektyviai vertinti tokias partizanų akcijas. Partizanai visiškai nepripažino sovietų valdžios, o naujakuriai dažnai būdavo saugumiečių apginkluoti ir išikūrę ištremtų asmenų sodybose. Naujakuriai buvo sovietų valdžios įrankis kelti įtampą ir nepasitikėjimą partizanais, vaizduoti juos kaip nusikaltėlius, žudančius taikius gyventojus. Kartais atrodydavo, kad sovietų valdžia būdavo patenkinta civilių aukomis, nes tai, nesiaiškinant aplinkybių, leido diskredituoti partizaninį karą. Taigi kiekvieną civilių asmenų nužudymo faktą reikėtų tirti atskirai, atsižvelgiant į tai, jog partizanų vadovybė konstatavo, jog „*nuo 1940 m. birželio 15 d. Lietuvoje yra karo stovis*“, todėl ir bausmės buvo numatytos ypač griežtos²⁷.

Po partizanų veiksmų prieš civilius Skapiškio valsčiaus gyventojus šioje teritorijoje agentūrinio tinklo veikla buvo itin suaktyvinta. Per keletą 1945 m. gruodžio savaitių buvo užverbuoti 35 informatoriai, vienas agentas maršrutininkas bei pasirengta sudaryti agentūrinį tinklą²⁸. Vis dėlto tai netrukė Skapiškio krašte formuotis naujiems partizanų būriams.

NKVD Rokiškio apskrities skyriaus sudarytame 1946 m. vasario mėn. apskrityje veikusių partizanų būrių sąrašė nurodoma, kad Skapiškio valsčiuje tuo metu veikė Juliaus Burneikos (30 partizanų) ir J. Mikėno (21 partizanas) vadovaujami būriai²⁹. J. Burneika partizanams pradėjo vadovauti po A. Paškevičiaus žūties 1946 m. vasario mėn. Jo būrys daugiausia bazavosi Šimonių girioje, tačiau labai dažnai pasirodydavo ir veikdavo Skapiškio valsčiaus teritorijoje³⁰.

Vienas svarbiausių politinės kovos priemonių partizaniniame kare buvo okupacinės valdžios rinkimų boikotas. Jau prieš pirmuosius rinki-

²⁴NKVD Rokiškio apskr. sk. viršininko 1945 m. lapkričio 23 d. ir 1945 m. gruodžio 14–17 d. ataskaitiniai pranešimai, LYA, f. K-41, ap. 1, b. 1478, l. 167, 168, 170, 192.

²⁵LSSR NKVD Rokiškio apskr. sk. viršininko 1946 m. sausio 17 d. ataskaitinis pranešimas, LYA, f. K-41, ap. 1, b. 1478, l. 223 a. p.

²⁶LSSR NKVD Rokiškio apskr. sk. viršininko 1945 m. gruodžio 14–17 d. ataskaitinis pranešimas, LYA, f. K-41, ap. 1, b. 1478, l. 193.

²⁷*Lietuvos partizanai 1944–1953 m.*, Kaunas, 1996, p. 40.

²⁸LSSR NKVD Rokiškio apskr. sk. viršininko 1946 m. sausio 17 d. ataskaitinis pranešimas, LYA, f. K-41, ap. 1, b. 1478, l. 218.

²⁹1946 m. vasario mėn. Rokiškio apskr. veikusių partizanų būrių sąrašas, LYA, f. K-41, apskr. 1, b. 1479, l. 34.

³⁰LSSR MVD operatyvinės grupės 1945 m. gegužės 16 d. aktas, LYA, f. K-41, apskr. 1, b. 1479, l. 323.

mus į SSRS AT 1946 m. vasario mėn. partizanams jų vadovybė nurodė aiškinti gyventojams, kad jie neitų balsuoti. Skapiškio valsčiaus Kandrenų kaime 1946 m. vasario 8 d. pasirodę A. Paškevičiaus būrio partizanai išbarstė atsišaukimo lapelius, kuriuose buvo parašyta: „*Lietuviai, bolševikai įvairiais būdais stengiasi sunaikinti lietuvių tautą, išvežti ją į Sibirą, o vietoj jos apgyvendinti rusų burliokus. Dar vienas tautos pardavimas – tai dalyvavimas rinkimuose. Lai nei vienas gyventojas neišeina iš namų į rinkimus, kur bus parduota jo tauta. Kas eis į rinkimus ir balsuos, tas bus tautos išdavikas. Tą pati tauta ir tautos sūnūs nubaus mirtimi ir ugnimi. Pats žinok ir kitiems perduok.*“³¹ Partizanams net mažiausia galimybė sutrukdyti ar diskredituoti rinkimus į sovietų valdžios organus buvo labai svarbus moralinis stimulas tęsti kovą su okupacine valdžia.

1946 m. žiemą ir pavasarį Skapiškio valsčiaus teritorijoje aktyvi partizanų veikla aprimo. Tai susiję ir su kovos taktikos pasikeitimu. Partizanai pradėjo slapstyti mažomis grupėmis, atsisakoma miestelių puolimo ir atviros kovos veiksmų, dažniausiai rengiamos tik pasalos³². Viena iš sėkmingesnių pasalų buvo įvykdyta 1946 m. kovo 18 d., kai į Skapiškio valsčiaus Mičiūnų kaimo gyventoją Jono Gasparo sodybą patikrinti dokumentų atvyko trys stribai ir vienas milicijos darbuotojas. Sodyboje tuo metu buvę partizanai apšaudymo metu nukovė visus keturis okupacinės valdžios pareigūnus³³.

Įtakos kovinių veiksmų sumažėjimui turėjo ir partizanų legalizacija. Skapiškio valsčiuje, 1946 m. birželio duomenimis, legalizavosi 92 asmenys, iš jų 80 partizanų, 12 partizanų ryšininkų. Tik 10 partizanų legalizuodamiesi atidavė ginklus³⁴.

1946 m. balandžio 24 d. įkūrus Kupiškio apskritį pasikeitė kai kurių šiaurės rytų Lietuvos valsčių priklausomybė. Skapiškio valsčius, priklausęs Rokiškio apskričiai, tapo Kupiškio apskrities dalimi.

1946 m. vasaros pradžioje Skapiškio valsčiuje veikė 2 partizanų būriai – jau minėtas J. Mikėno būrys, kuriam priklausė iki 15 partizanų, ir J. Burneikos būrys su šešiais partizanais³⁵ (tuo metu Kupiškio apskrityje kovojo 106 partizanai³⁶). 1946 m. rugpjūčio ir rugsėjo mėn. Skapiškio valsčiuje veikusiam J. Mikėno būriui jau priklausė 27 partizanai, J. Burneikos – 5 partizanai. Į sąrašą įtrauktas ir A. Augulio būrys su šešiais partizanais³⁷.

1946 m. rugpjūčio 18 d. MVD Skapiškio valsčiaus poskyris sulaukė vieną iš pirmųjų Skapiškio valsčiaus partizanų vadų A. Augulį, kuris suėmimo metu gyveno Subačiaus valsčiuje Juozo Zlatkaus pavarde³⁸. Per tyrimą paaiškėjo, kad A. Augulio būrys jau seniai neegzistuoja, kad dalis būrio partizanų yra arba žuvę, arba areštuoti,

³¹ LSSR NKVD Rokiškio apskr. sk. viršininko 1946 m. vasario 13 d. ataskaitinis pranešimas, *LYA*, f. K-41, apskr. 1, b. 1479, l. 47, 48, 49.

³² Dapšytė-Kriukelienė O. *Kupiškio krašto partizanai: 1944–1953 m. dokumentinė kronika*, Vilnius, 2013, p. 20.

³³ LSSR NKVD Rokiškio apskr. sk. viršininko 1946 m. kovo 18 d. spec. pranešimas, *LYA*, f. K-41, apskr. 1, b. 1479, l. 278, 279.

³⁴ LSSR MVD Kupiškio apskr. sk. viršininko duomenys dėl legalizavusių asmenų 1946 m. birželio mėn., *LYA*, f. K-41, apskr. 1, b. 1187, l. 50.

³⁵ LSSR MVD Kupiškio apskr. sk. viršininko 1946 m. liepos 8 d. ataskaitinė pažyma, *LYA*, f. K-41, apskr. 1, b. 1187, l. 46.

³⁶ LSSR MVD Kupiškio apskr. sk. viršininko 1946 m. liepos 10 d. parengtas sąrašas, *LYA*, f. K-41, apskr. 1, b. 1188, l. 10.

³⁷ LSSR MVD Kupiškio apskr. sk. viršininko 1946 m. rugpjūčio 1 d. parengtas sąrašas ir 1946 m. spalio 8 d. ataskaitinė pažyma, *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 1188, l. 59, 62.

³⁸ LSSR MVD Kupiškio apskr. sk. viršininko 1946 m. rugpjūčio 20 d. pažyma, *LYA*, f. K-41, apskr. 1, b. 1187, l. 138.

arba legalizavęsi, o pats A. Augulis jau kurį laiką gyveno legaliai, nors oficialaus legalizavimosi proceso nebaigė. Apskritai pasakytina, kad kai buvo įkurta Kupiškio apskritis, dėl reorganizacijos daugelis agentūrinių bylų, perimtų iš Rokiškio ir Pānevėžio apskričių, buvo pasenusios ir neatitiko tikrovės apie partizanus, jų būrius, skaičių tiek Skapiškio valsčiaus, tiek visoje Kupiškio apskrities teritorijoje³⁹.

1946 m. spalio 3 d. MVD Skapiškio valsčiaus poskyris sulaukė Tatkonių apylinkės pirmininką Joną Jurevičių. Jis buvo apkaltintas tuo, kad palaikė ryšius su partizanais, buvo jų rėmėjas. Kitą dieną buvo suimtos J. Jurevičiaus sesuo Paulina Jurevičiūtė bei Stasė Širmaitė taip pat apkaltintos ryšių su partizanais palaikymu. Jos aktyviai bendravo su Antano Starkaus būrio partizanais, padėdamos jiems surinkti pinigų fiktyviems dokumentams išigyti, kad galėtų legalizuotis⁴⁰. Taigi šis pavyzdys dar kartą parodo, kad kaimuose sovietų valdžios organuose dirbantys vietos gyventojai gana dažnai palaikė partizanus ir slapta juos rėmė. Apie tai, kad partizanai ir Skapiškio milicijos skyrius turėjo savą žmogų, užsiminė ir A. Gūros būrio partizanas Bronius Stančikas. Pokalbyje su agentūrinės bylos „Begliocy“ agentu Kazimieru jis pasigyrė, kad būtent vidinio informatoriaus dėka 1946 m. spalio 5 d. jie sužinojo, kad į Skapiškį atvyko dvi mašinos kareivių⁴¹.

Minėtų asmenų suėmimas atskleidė ir dar vieną sovietų okupacinės valdžios problemą – negebėjimą koordinuoti savo veiksmų kovoje su partizanais. Po P. Jurevičiūtės ir S. Širmaitės tardymo buvo gauti duomenys apie Vaduvų ir Ramoniškio kaimų besislapstančius partizanus. Nurodytoje vietoje 1946 m. spalio 6 d. buvo surengta karinė-čekistinė operacija, kurios metu MVD Skapiškio valsčiaus poskyrio operatyvinė grupė bei sribai pastebėjo 6 partizanus. Prasidėjusio susišaudymo metu visi partizanai pabėgo. Šios operacijos nesėkmę labai griežtai įvertino MVD Kupiškio apskrities skyriaus viršininkas Muravjovas, teigdamas, kad operacijoje dalyvavę kareiviai ir vadovaujamoji grandis negebėjo suderinti veiksmų, atmestinais ir neprofesionaliais vykdė operacijos užduotis⁴².

Kovodami su naujakuriais, sovietiniu partiniu aktyvu partizanai taikė ir gąsdinimo metodus. Antai 1946 m. rugsėjo 29 d. ties Kandrenėliais, prie geležinkelio stoties, buvo rastas užklijuotas 3-iosios LLA Vytauto apygardos Šarūno rinktinės vado įsakymas, kuriame rašoma, kad iki 1946 m. spalio 1 d. visi gyventojai, turintys samdomos darbo jėgos iš kitų rajonų: lenkų, rusų, baltarusių bei komunistų, turi atleisti juos iš darbo. Jei šis įsakymas bus ignoruojamas, tai patys gyventojai bus baudžiami piniginėmis baudomis, o samdomi darbuotojai bus sušaudomi⁴³.

1946–1947 m. sandūra buvo ypač skaudi Skapiškio partizanams. 1946 m. rugpjūčio mėn. buvo suimtas A. Augulis, 1946 m. gruodžio 12 d. MVD Rokiškio ir Kupiškio apskričių skyriai surengė karinę-čekistinę operaciją, kurios metu buvo galutinai sunaikintas J. Mikėno partizanų būrys. Žuvo 12 būrio partizanų: Bronius Adomonis-Uosis, Feliksas Blažys-Batiuška, Ignas

³⁹LSSR MVD Kupiškio apskr. sk. viršininko 1946 m. lapkričio 21 d. ataskaitinė pažyma, LYA, f. K-41, apskr. 1, b. 1188, l. 204, 205.

⁴⁰LSSR MVD Kupiškio apskr. sk. viršininko 1946 m. spalio 17 d. spec. pranešimas, LYA, f. K-41, apskr. 1, b. 1188, l. 37, 41.

⁴¹LSSR MVD Kupiškio apskr. sk. viršininko 1946 m. spalio 8 d. ataskaitinė pažyma, LYA, f. K-41, apskr. 1, b. 1188, l. 61, 64.

⁴²LSSR MVD Kupiškio apskr. sk. viršininko 1946 m. spalio 17 d. spec. pranešimas ir 1946 m. lapkričio 7 d. ataskaitinė pažyma, LYA, f. K-41, ap. 1, b. 1188, l. 35, 36, 38, 85, 86.

⁴³LSSR MVD Kupiškio apskr. sk. viršininko 1946 m. spalio 8 d. ataskaitinė pažyma, LYA, f. K-41, apskr. 1, b. 1188, l. 63.

Blažys, Jonas Kaunietis-Joniukas, Bronius Naujikas-Žiogelis, Julius Puluikis-Auksaburnis, Jonas Šiupinys-Bermonas, Jonas Viduolis, Juozas Zolūba, Vladas Žalkauskas-Nastras, austrų lakūnas Stefanus Hofmanas ir pats būrio vadas J. Mikėnas⁴⁴.

1947 m. sausio 9 d. Skapiškio valsčiaus Stukonių kaimo gyventojos Veronikos Levonytės name MVD operatyvinė grupė karinės operacijos metu nušovė dar tris partizanus: Petrą Čižiūną-Dėdę, Balį Jasiūną-Lokį bei Antaną Šiupinį-Rickų⁴⁵. Jie čia slapstėsi po to, kai 1946 m. gruodžio 12 d. buvo sunaikintas J. Mikėno būrys. Operacijos metu taip pat žuvo namų šeimininkė V. Levonytė, suimtos Vincenta Čižiūnienė bei Emilija Levonytė⁴⁶.

Tikėdamiesi atsitiesti po patirtų nuostolių partizanai suvokė, kad artėjančią žiemą geriausia praleisti ramiai. Dėl šios priežasties Skapiškio valsčiuje padažnėjo atvejų, kai pagrindinis partizanų plėšimo tikslas buvo iš gyventojų atimti pasus, kuriuos vėliau galėtų panaudoti fiktyviems dokumentams rengti, kad žiemą praleistų gyvendami legaliai⁴⁷. Kita vertus, artėjančios žiemos išvakarėse Skapiškio krašto partizanai dar spėjo įvykdyti vieną iš didesnių išpuolių ne tik Kupiškio apskrities, bet ir Lietuvos mastu – 1946 m. gruodžio 9 d. jie užpuolė Skapiškio geležinkelio stotį. Užpuolimo metu buvo nukauti du geležinkelio stoties darbuotojai ir vienas milicininkas⁴⁸.

1947-ieji Skapiškio valsčiuje išsiskyrė partizaninių kovų ir akcijų prieš sovietų kolaborantus gausa bei esminiais partizanų karinės struktūros pokyčiais. Deja, tai ir partizanų skaičiaus mažėjimo laikotarpis.

Iki 1947 m. gegužės mėn. Skapiškio valsčiaus partizanai priklausė 3-iajai LLA Vytauto apygardai, jungusiai net 6 apskritys. Tuo metu pagrindinis ir įtakingiausias partizanų junginys Ska-

Algimanto apygardos partizanų vadai: Antanas Starkus-Montė (kairėje) ir pirmasis apygardos vadas Antanas Slučka-Šarūnas. OLKM PF 2099-27

⁴⁴ LSSR MVD Kupiškio apskr. sk. viršininko 1947 m. sausio 8 d. ataskaitinė pažyma, LYA, f. K-41, apskr. 1, b. 1188, l. 181; Jankauskienė E. *Partizaninis ginkluotas pasipriešinimas ir jo slopinimas Kupiškio krašte 1944–1953 m.*, p. 14.

⁴⁵ LSSR MVD Skapiškio valsčiaus poskyrio viršininko 1947 m. sausio 10 d. aktas, LYA, f. K-41, apskr. 1, b. 1188, l. 214.

⁴⁶ LYA, f. K-41, ap. 1, b. 1192, l. 56, 57.

⁴⁷ LSSR MVD Kupiškio apskr. sk. viršininko 1946 m. lapkričio 7 d. ataskaitinis pranešimas, LYA, f. K-41, apskr. 1, b. 1188, l. 77, 78, 79.

⁴⁸ LSSR MVD Kupiškio apskr. sk. viršininko 1947 m. sausio 7 d. ataskaitinis pranešimas, LYA, f. K-41, apskr. 1, b. 1188, l. 186, 187.

piškio krašte (kaip ir visoje Kupiškio apskr.) buvo 1945 m. pradžioje A. Slučkos-Šarūno įkurta Šarūno rinktinė. Iki 1946 m. pavasario veikusi savarankiškai, Šarūno rinktinė tų pačių metų vasarą prisijungė prie 3-iosios LLA Vytauto apygardos. Per visus 1946 m. Šarūno rinktinė plėtėsi šiaurės vakarų kryptimi, apimdama Subačiaus, Viešintų, Kupiškio, Šimonių, Svėdasų ir Skapiškio valsčius⁴⁹.

1947 m. gegužės 1 d. Šiaurės rytų Lietuvos srities vadų suvažiavime nutarta įkurti Algimanto apygardą. Vadu paskirtas Antanas Slučka-Šarūnas. Šios apygardos žinion perėjo Šarūno rinktinė, vienijusi Rokiškio ir Kupiškio apskričių partizanus. Rinktinės vadu tapo A. Starkus-Blinda, Montė.

Skapiškio krašto partizanai automatiškai perėjo į Algimanto apygardos jurisdikciją.

Skapiškio valsčiuje stambiausias Šarūno rinktinės padalinys buvo 2-oji Algirdo kuopa. Ji dislokavosi Šimonių, Svėdasų ir Skapiškio valsčiuose. 1946 m. kuopą sudarė 4 būriai. Skapiškio valsčiuje veikė Jono Šiupinio-Bermono vadovaujamas būrys. Partizanų būriai labai dažnai migruodavo, todėl sudėtinga nustatyti tam tikrų būrių priklausomybę. Skapiškio krašto partizanai dažnai pereinavo į kaimyninį Šimonių, Pandėlio ar Kupiškio valsčius, kur ir žūdavo karinių operacijų metu⁵⁰.

Algimanto apygardos partizanai. Antroje eilėje sėdi (iš kairės): Petras Dilys-Eimutis, Petras Černius-Tigras ir Kunigaikščio Margio rinktinės vadas Juozas Kemeklis-Rokas. Trečioje eilėje stovi (iš kairės): Stasys Gimbutis-Rūkas ir Feliksas Niaura-Cipras.
OLKM PF 2099-54

⁴⁹Jankauskienė E. *Partizaninis ginkluotas pasipriešinimas ir jo slopinimas Kupiškio krašte 1944–1953 m.*, p. 11.

⁵⁰*Ten pat*, p. 14.

⁵¹LSSR MGB Kupiškio apskr. valsčių veikla 1947 m. rugsėjo mėn., *LYA*, f. K-41, apskr. 1, b. 1191, l. 95.

Vytauto apygardos Liūto rinktinės (Šimonių girios) partizanai. [Iki 1947 m. balandžio mėn.] Stovi: Viktoras Sabaliauskas-Kirvis (dešinėje), Janina Valevičiūtė-Astra, ryšininkė Bronislava (Matuliauskaitė) Matulionytė-Rožė ir jos brolis partizanas Domas (Matuliauskas) Matulionis-Eimutis. OLKM PF 1869

1946 m. rugsėjo mėn. Skapiškio valsčiuje veikė vienas partizanų būrys, 7 partizanai, 6 ryšininkai ir 4 partizanų rėmėjai⁵¹.

1947 m. kovo 1 d. valsčiuje Vaduvų ir Salągirio miškuose veikė vienintelis Juliaus Burneikos partizanų būrys, kuriame tebuvo 5 partizanai⁵².

1947 m. Skapiškio valsčiuje buvo 21 sribas, tačiau tai negarantavo okupacinei valdžiai palankių rezultatų kovoje su partizanais⁵³.

1947 m. gruodžio mėn. pažymoje LSSR MGB 2N valdybos 2-ojo skyriaus viršininkas Figurinas pabrėžė itin prastą agentūrinį MGB Kupiškio apskrities skyriaus darbą, kaip pavyzdį pateikdamas MGB Skapiškio ir Kupiškio valsčių poskyrių darbą, kai 1947 m. spalį buvo užverbuotas tik vienas agentas ir 3 informatoriai⁵⁴. Toks atmestinas apskrities skyriaus darbas, anot viršininko, leido partizanams 1947 m. itin suaktyvinti savo veiksmus prieš sovietų valdžios organus⁵⁵.

1947 m. vasario 27 d. ties Kupiškio ir Skapiškio valsčių riba esančiame Naivių kaime buvo nušautas iš komandiruotės Vilniuje grįžtantis Skapiškio valsčiaus partorgas Romas Bieliauskas⁵⁶.

1947 m. vasario 12 d. Pandėlio valsčiaus teritorijoje buvo nušautas Skapiškio valsčiaus sribas Viktoras Dourcevas⁵⁷.

Tų pačių metų spalio 7 d. Naiviuosė, Adelės Dulksnytės namuose,

⁵² LSSR MGB Kupiškio apskr. sk. viršininko 1947 m. kovo 6 d. sąrašas, *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 1192, l. 111.

⁵³ LSSR MVD Kupiškio apskr. sk. sribų, pereinančių į LSSR MGB Kupiškio apskr. sk. pavaldumą, sąrašas, *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 1194, l. 15, 18, 19.

⁵⁴ LSSR MGB 2N valdybos 2-ojo sk. viršininko 1947 m. gruodžio mėn. pažyma, *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 1195, l. 264, 265.

⁵⁵ *Ten pat*, l. 265.

⁵⁶ LSSR MGB Kupiškio apskr. sk. viršininko 1947 m. kovo 1 d. spec. pranešimas, *LYA*, f. K-11, apskr. 1, b. 1563, l. 22, 22 a. p., 23.

⁵⁷ LSSR MGB Kupiškio apskr. sk. viršininko 1947 m. kovo 2 d. ataskaitinis pranešimas, *LYA*, f. K-11, ap. 1, b. 1564, l. 7.

MVD Skapiškio valsčiaus poskyrio jaunesnysis leitenantas Morozas ir milicininkas Povilas Jasiunavičius dokumentų tikrinimo metu susidūrė su partizanų susišaudymo metu j. ltn. Pranas Morozas buvo nušautas⁵⁸.

Taigi šie pavyzdžiai puikiai iliustruoja, kad Skapiškio valsčiaus partizanų veiksmai buvo nukreipti prieš sovietinius aktyvistus, sribus, apylinkių pirmininkus ir kt. sovietinės valdžios talkininkus.

Kiekybinė okupacinės valdžios persvara partizaniniame kare buvo matoma beveik kiekviename žingsnyje. Vis dėlto kai kurie archyviniai dokumentai rodo, kad partizanų kova su sovietų valdžios atstovais nebuvo visiškai bevaisė ir jų raginimas nekolaboruoti su ja atnešdavo ir partizanams palankių rezultatų. Antai 1947 m. gruodžio 16 d. prieš pat rinkimus į vietines tarybas MGB Skapiškio valsčiaus poskyrio viršininkas skundėsi, kad valsčiuje vietoj 4 agitacinių punktų buvo įsteigtas tik vienas, o iš vietos tarybon iškeltų asmenų net 14 atsisakė dalyvauti rinkimuose, motyvuodami, kad bijo partizanų reakcijos⁵⁹.

Vis dėlto nepaisant sėkmingų akcijų prieš okupantus, partizanų skaičius Skapiškio krašte ir toliau drastiškai mažėjo. 1947 m. lapkričio mėn. duomenimis, Skapiškio valsčiuje buvo telikęs tik vienas veikiantis partizanų būrys, kuriame buvo 7 partizanai⁶⁰.

Statistiškai žiūrint, 1947 m. Skapiškio valsčiuje karinių operacijų buvo surengta nedaug, bet žuvo 7 partizanai. Tuo laikotarpiu tai buvo gana didelis skaičius.

1947 m. balandžio 5 d. Pandėlio valsčiaus Suvaizdžių kaime žuvo Skapiškio valsčiuje veikusio būrio vadas Antanas Gūra-Šarūnas ir 4 jo būrio partizanai: Povilas Gaigalas-Žukovas, Jonas Kazlauskas-Rabinas, Petras Kuliukas-Daktariukas ir Antanas Žeižys-Vanagėlis⁶¹.

1947 m. balandžio 18 d. persekiojant partizanus Kamajū valsčiaus Jurkūnų kaime Panemunėlio valsčiaus įgulos kariai nušovė kelis partizanus, iš kurių vienas buvo Jonas Matiukas, kilęs iš Skapiškio valsčiaus Vergūčių kaimo⁶².

1947 m. liepos 4 d. MGB Skapiškio valsčiaus poskyris ties Vilniaus kaimu pastebėjo 4 partizanus, kurie bandė pasitraukti į mišką. Įvykusio susišaudymo metu du partizanai žuvo, asmenybės nebuvo nustatytos⁶³.

1947 m. rugpjūčio mėn. MGB Skapiškio valsčiaus poskyris išsiaiškino, kad Skapiškio vls. veikė 7 asmenų partizanų grupė, vadovaujama Alekso Dauko-Onytės, kilusio iš Šimonių valsčiaus. Šie partizanai daugiausia veikė Šimonių valsčiuje, tačiau labai dažnai pasirodydavo Skapiškio valsčiuje, ieškodami maisto produktų bei drabužių⁶⁴. Karinės įgulos kareiviai bei sribai Narbutų, Jokšių, Tatkonių, Ramoniškio ir Pocauskų kaimuose bei vienkiemiuose intensyviai ieškojo Onytės būrio partizanų, bet rezultatų tai nedavė.

⁵⁸LSSR MGB Kupiškio apskr. sk. viršininko 1947 m. spalio 30 d. spec. pranešimas, *LYA*, f. K-11, ap. 1, b. 1563, l. 194, 195.

⁵⁹LSSR MGB Kupiškio apskr. sk. viršininko 1947 m. lapkričio 16 d. spec. pranešimas, *LYA*, f. K-11, ap. 1, b. 1564, l. 164.

⁶⁰LSSR MGB Kupiškio apskr. sk. viršininko 1947 m. lapkričio 25 d. parengti statistiniai duomenys, *LYA*, f. K-11, ap. 1, b. 1564, l. 197.

⁶¹Jankauskienė E. *Partizaninis ginkluotas pasipriešinimas ir jo slopinimas Kupiškio krašte 1944–1953 m.*, p. 15.

⁶²LSSR MGB Skapiškio vls. posk. viršininko ataskaitinis pranešimas, *LYA*, f. K-11, ap. 1, b. 1564, l. 11, 13.

⁶³LSSR MGB Kupiškio apskr. sk. viršininko 1947 m. liepos mėn. spec. pranešimas, *LYA*, f. K-11, apskr. 1, b. 1563, l. 121 a. p., 124.

⁶⁴LSSR MGB Skapiškio vls. posk. viršininko 1947 m. rugsėjo 1 d. ataskaitinis pranešimas, *LYA*, f. K-11, ap. 1, b. 1564, l. 85, 87.

1945 m. prasidėjus legalizacijai, nemažai partizanų išėjo iš būrių ir pusiau legalizavęsi gyveno savo namuose. Ryšių su bendražygiais jie nenutraukė, atvirkščiai, rėmė juos kitais būdais. Antai 1947 m. rugsėjo mėn. MGB Skapiškio valsčiaus poskyris gavo anoniminių laišką, kad valsčiaus gyventojai Jonas Matiukas, Vytautas Palionis, Kazys Čerškus, Lionginas Jazonis, Juozas Jazonis, Vladas Jurgelionis ir Antanas Gildužis palaiko ryšius su partizanais, tiekia jiems šovinius, ginklus ir maistą. Tyrimo metu MGB Skapiškio valsčiaus skyrius nustatė, kad visi minėti asmenys 1944–1945 m. priklausė Augulio būriui, tačiau 1945 m. pabaigoje iš jo pasitraukė ir gyveno pusiau legaliai⁶⁵.

1948 m. kovo mėn. pateiktoje slaptoje MGB Kupiškio apskrities skyriaus ataskaitoje apie agentūrinę-operatyvinę ir tiriamąją darbą Kupiškio apskrityje 1947 m. ir 1948 m. pradžioje rašoma, kad Skapiškio ir Šimonių valsčiuose veikė 2-oji Algirdo kuopa bei Algimanto apyg. štabo apsaugos būrys, kuriam vadovavo A. Starkus-Blinda. Būryje buvo 12 partizanų (būrio vadas Antanas Starkus-Montė, Jonas Dapšys, Kazys Dapšys, Antanas Inčiūra, Jonas Grižas, Vladas Velikonis, Vladas Matulionis, Jonas Dūda, Alfonsas Janulionis, Petras Zuoza, Antanas Lapienis, Antanas Jančys), jis turėjo 8 ryšininkus ir 2 rėmėjus⁶⁶. Algirdo kuopa turėjo 4 būrius. Būtent Vytenio būrys, vadovaujamas Aniceto Laužiko-Švitrigailos, veikė Skapiškio ir Kupiškio valsčių teritorijose. Tačiau jau 1948 m. sausio 3 d. agento Rašalinės išduoti, Kupiškio valsčiaus Duoniūnų kaime netoli kapinių įrengtame bunkeryje per karinę operaciją buvo nukauti vadas A. Laužikas-Švitrigaila ir partizanas Petras Mockevičius-Petruškevičius⁶⁷. Vytenio būriui tuo metu priklausė 14 partizanų: būrio vadas Anicetas Laužikas-Švitrigaila, Viktoras Sabaliauskas-Kirvis, Juozas Jankauskas-Pilsudskis, Vytautas Jankauskas-Musolinis, Zaranka, Juozas Apšega-Strausas, Albertas Apšega-Raišys, Petras Černius-Špokas, Vytautas Sabulis-Vilkas, Jonas Sabulis-Juodis, Petras Mockevičius-Petruškevičius, Jonas Vilčinskas-Doleris, Leonas Tūbelis-Panceris, Juozas Spetyla ir partizanas Amerika⁶⁸.

Tų pačių metų birželio mėn. Skapiškio valsčiaus teritorijoje kartais pasirodydavo ir iš Svėdasų valsčiaus užklystančių Briedžio ir Nakučio būrių partizanai⁶⁹.

1948 m. rugsėjo 4 d. Skapiškio valsčiaus partizanai įvykdė vieną iš paskutinių išpuolių prieš okupacinės vadžios atstovus: Gūrų kaimo apylinkėse apšaudymo metu nušovė Skapiškio valsčiaus vykdomojo komiteto pirminką Kalistratą Rancevą⁷⁰.

1949 m. sausio–rugpjūčio mėn. Kupiškio apskrityje sovietų kariuomenė įvykdė 88 karines operacijas, kuriose žuvo 41 partizanas. Metų pabaigoje Algimanto apygarda buvo beveik sunai-

⁶⁵LSSR MGB Kupiškio apskr. sk. operatyvinio sk. viršininko 1948 m. kovo 3 d. ataskaita, *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 1193, l. 12, 13.

⁶⁶LSSR MGB Kupiškio apskr. sk. operatyvinio sk. viršininko 1948 m. kovo 3 d. ataskaita, *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 1193, l. 5; LSSR MGB Kupiškio apskr. sk. viršininko pav. 1947 m. sausio 4 d. ataskaita, 1947 m. *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 1196, l. 2.

⁶⁷Jankauskienė E. *Partizaninis ginkluotas pasipriešinimas ir jo slopinimas Kupiškio krašte 1944–1953 m.*, p. 15, 16; LSSR MGB 2N valdybos 2-ojo sk. viršininko 1948 m. birželio mėn. pažyma, *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 1193, l. 77.

⁶⁸LSSR MGB Kupiškio apskr. sk. viršininko pav. 1947 m. sausio 4 d. *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 1196, l. 3.

⁶⁹LSSR MGB Kupiškio apskr. sk. viršininko pav. 1948 m. liepos 8 d. ataskaitinė pažyma, *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 1197, l. 7.

⁷⁰LSSR MGB Kupiškio apskr. sk. viršininko 1948 m. spalio mėn. ataskaitinė pažyma, *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 1197, l. 147, 148.

kinta. Žuvo nemažai Kupiškio krašto partizanams vadovaujančių ir eilinių laisvės kovotojų, sunaikinta šiame krašte veikusi Algirdo kuopa⁷¹. Jau nuo 1948 m. vien tik Skapiškio valsčiuje veikiančių partizanų būrių nebebuvo, o 1949 m. pabaigoje net pavienių partizanų faktiškai nebeliko. Iš šio valsčiaus kilę ir dar gyvi likę partizanai dažniausiai migruodavo po Šimonių, Kupiškio apylinkes.

1949 m. sausio 27 d. Kupiškio, Skapiškio ir Šimonių valsčių sankirtoje, Puožgirių miške, karinė grupė apsupo miške įrengtą ir užmaskuotą medinį namą, kuriame slėpėsi Šarūno rinktinės štabas. Per susišaudymą namas sudegė, žuvo: Algirdo kuopos vadas Vladas Velikonis-Šernas, Bonifacas Dūda-Pisorius, Domas Matulionis-Eimutis, Vlada Matulionytė, skyriaus vadas Steponas Bulovas ir Šarūno rinktinės štabo viršininkas Balyš Vaškelis-Kęstutis⁷².

Skapiškio valsčiaus partizanų skaičiaus mažėjimą puikiai iliustruoja MGB Kupiškio apskrities skyriaus viršininko Matulaičio pažyma apie agentūrinę-operatyvinę veiklą 1949 m. sausio–birželio mėn. Pažymos duomenimis, šiuo laikotarpiu Skapiškio valsčiuje buvo nukautas tik vienas partizanas, nė vienas partizanas, ryšininkas ar rėmėjas nesuimtas⁷³. Tokie skaičiai rodo ne itin sėkmingą partizanų veiklą išvengiant žūčių, o tai, kad Skapiškio valsčiuje veikiančių partizanų 1949 m. beveik neliko. Skapiškio valsčiaus apylinkėse ir toliau pasirodydavo Algimanto apygardos štabo apsaugos bei Vytenio būrio partizanai, bet nuolatos veikiančių partizanų faktiškai nebeliko.

1949 m. rugpjūčio 29 d. okupacinė valdžia areštavo penkis Skapiškio valsčiuje gyvenusius 1941 m. Birželio sukilimo dalyvius: Kazį Čeiką, Alfonsą Čeiką, Valerijoną Kitrą, Povilą Jankavičių, Petrą Martinonį, o rugsėjo mėn. buvo suimtas buvęs partizanas Kazys Čėskus. Kazys Čeika ir Alfonsas Čeika buvo legalizavęsi partizanai, dalyvavę Skapiškio okupacinių valdžios organų užpuolime 1944 m. lapkričio mėn.⁷⁴ Spalį buvo areštuoti dar trys buvę Skapiškio valsčiaus sukilimo dalyviai ir partizanai: Jonas Matiukas, Lionginas Jozonis ir Vytautas Palionis, dalyvavę Skapiškio užpuolime⁷⁵.

Po šių suėmimų Skapiškio valsčiaus partizanai neteko rėmėjų, nes dažniausiai ir legalizavęsi daugelis partizanų nenutraukdavo ryšių su buvusiais bendražygiais, remdavo juos maistu, savo sodybose įrengdavo bunkerius ir teikdavo agentūrinio pobūdžio informaciją apie kariuomenės ir okupacinės valdžios veiksmus. Sovietų siekis izoliuoti partizanus nuo ryšių su vietos gyventojais, nuo jų praktinės pagalbos netrukus davė rezultatų. 1949 m. spalio–lapkričio mėn. buvo lemtingi ne tik Skapiškio, bet ir viso Kupiškio krašto partizanams. 1949 m. lapkričio 1–2 d. dėl suimtų partizanų išdavysčių buvo įvykdytos kelios karinės-čekistinės operacijos: Svėdasų valsčiuje žuvo 30 Algimanto apygardos partizanų, sunaikinti 9 bunkeriai. Žuvo Algimanto apygardos vadovybės nariai:

⁷¹Jankauskienė E. *Partizaninis ginkluotas pasipriešinimas ir jo slopinimas Kupiškio krašte 1944–1953 m.*, p. 17; LSSR MGB Kupiškio apskr. sk. viršininko 1949 m. vasario 3 d. ataskaita, LYA, f. K-41, ap. 1, b. 1198, l. 5, 6.

⁷²Jankauskienė E. *Partizaninis ginkluotas pasipriešinimas ir jo slopinimas Kupiškio krašte 1944–1953 m.*, p. 18; LYA, f. K-41, ap. 1, b. 1198, l. 5, 6.

⁷³LSSR MGB Kupiškio apskr. sk. viršininko pažyma, LYA, f. K-41, ap. 1, b. 1198, l. 145, 146.

⁷⁴LSSR MGB Kupiškio apskr. sk. viršininko 1949 m. rugpjūčio 29 d. raštas, LYA, f. K-41, apskr. 1, b. 1199, l. 175, 176, 224.

⁷⁵LSSR MGB Kupiškio apskr. sk. viršininko 1949 m. spalio 31 d. ataskaitinė pažyma, LYA, f. K-41, apskr. 1, b. 1198, l. 220; LSSR MGB Kupiškio apskr. sk. viršininko 1949 m. spalio 4 d. raštas, LYA, K-41, ap. 1, b. 1199, l. 226.

apygardos vadas Antanas Starkus-Montė, apygardos vado adjutantas Julius Burneika-Tardytojas, štabo viršininkas Algimantas Pajarskas-Bebas, Dariaus ir Girėno kuopos vadas Petras Černius-Tigras ir kt.⁷⁶ Žuvus vadams Algimanto apygardos štabas jau nebuvo atkurtas.

1950 m. pradžioje Skapiškio valsčiaus apylinkėse dar veikė nedidelis Juozo Jankausko-Pilsudskio būrys. Jis veikė ir Kupiškio, ir Aukštupėnų valsčiuose. Paskutiniaus partizaninio karo metais praktiškai visos žūtys buvo susijusios su išdavystėmis. Ne vienas partizanas žuvo nuo buvusių bendražygių, vėliau suimtu, MBG užverbuotų ir tapusių agentais smogikais, rankų⁷⁷.

1950 m. sausio 21 d., pasinaudojus suimto partizano Petro Černiaus-Špoko suteikta informacija, Kupiškio valsčiaus Mirabelio miškė buvo sunaikintas Pilsudskio būrio bunkeris, žuvo partizanas Stasys Valma-Dobilas, suimti Albertas Apšega-Raišys, Jonas Vilčinskas-Doleris ir Povilas Valma-Grybas. Suimtujų išduoti, tą pačią dieną Kupiškio valsčiaus Naivių kaime bunkeryje žuvo vadas J. Jankauskas-Pilsudskis, Leonas Tubelis-Panceris ir Kazys Lašinskas-Artojas⁷⁸.

Suėmus ir ištardžius Joną Vilčinską-Dolerį paaiškėjo, kad dar 1949 m. sausio mėn. Algimanto apygardos vado Antano Starkaus-Montės iniciatyva Stasės Janušytės namuose Kupiškio valsčiaus Girvalakių kaime įvyko Kupiškio krašto partizanų pasitarimas. Jo metu A. Starkus-Montė pasiūlė Algimanto apygardoje įsteigti OS (organizacinio sektoriaus) grupes, į kurias būtų verbuojami antisovietškai nusiteikę asmenys. J. Vilčinskas tapo Skapiškio valsčiaus OS grupės viršininku⁷⁹.

Iki suėmimo J. Vilčinskas į OS grupę užverbavo 8 asmenis, gyvenančius Skapiškio valsčiuje: Aloyzą Jazulionį, Joną Stuką, Joną Tebeliškį, Povilą Grigaliūną, Joną Jankevičių, Antaną Juozonį, Joną Juozonį, Juozą Janušį. Į OS užverbuoti gyventojai, pagal A. Starkaus-Montės išleistas instrukcijas, turėjo teikti partizanams žvalgybinio pobūdžio informaciją apie MGB kariuomenės ir strībų judėjimą nurodytose teritorijose⁸⁰. Tikėta, kad įsteigtos OS grupės nors minimaliai užtikrins veikiančių partizanų saugumą ir pagerins jų tarpusavio ryšius.

Vienas iš paskutinių epizodų, susijusių su partizaniniu pasipriešinimu Skapiškio valsčiuje įvyko 1952 m. balandžio 19 d., sulaikius buvusį V. Kiaulėno būrio partizaną Napalį Rimavičių. Pastarasis prisipažino, kad Virbališkių miške laiko paslėptą automatą. Kartu su MGB Kupiškio rajono vyr. įgaliotiniu ir trimis kareiviais jis nuvyko ieškoti ginklo į numanomą slėptuvę Virbališkių miške. Beieškant ginklo N. Rimavičius sugebėjo pabėgti ir pasislėpti. 1952 m. gegužės 3 d. tame pačiame miške buvo rastas pasikorusio vyriškio kūnas. Atpažinimo metu nustatyta, kad tai buvo Napalys Rimavičius⁸¹.

Partizanų kovos, jų taktika Skapiškio valsčiuje yra tarsi sumažintas visoje Lietuvos teritorijoje vykusių ginkluotų kovų su okupantu atspindys.

Kaip ir visoje Lietuvoje, Skapiškio valsčiuje pirmieji partizanų būriai su-

⁷⁶Jankauskienė E. *Partizaninis ginkluotas pasipriešinimas ir jo slopinimas Kupiškio krašte 1944–1953 m.*, p. 18.

⁷⁷*Ten pat*, p. 19.

⁷⁸*Ten pat*, p. 19; LSSR MGB Kupiškio r. sk. viršininko 1950 m. rugpjūčio 22 d. ataskaitinė pažyma, LYA, f. K-19, ap. 1, b. 1089, l. 10, 11.

⁷⁹Jono Vilčinsko 1950 m. sausio 23 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 19639/3, t. 1, l. 20, 20 a. p.

⁸⁰Jono Vilčinsko 1950 m. sausio 31 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 19639/3, t. 1, l. 38 a. p. 39.

⁸¹LSSR MGB Šiaulių sr. Kupiškio r. sk. viršininko 1952 m. gegužės 20 d. spec. pranešimas, LYA, f. K-19, ap. 1, b. 1091, l. 44, 45.

sibūrė stichiškai ir gausiai. Skapiškio valsčiaus partizanai taikė miestelių puolimo taktiką, kai 1944 m. lapkričio 7 d. užpuolė patį valsčiaus centrą Skapiškį. Kaip ir visoje Lietuvoje, čia partizanai kovų pradžioje patyrė didžiulius nuostolius: NKVD pajėgos užpuolė gausius partizanų būrius ir labai dažnai juos sunaikindavo.

Skapiškio krašto partizanai boikotavo mobilizaciją į Raudonąją armiją, o kai buvo paskelbtas kvietimas legalizuotis, nemaža dalis legalizavosi, nuslėpdami savo ryšius su partizanais. Partizanai trukdydavo okupacinės valdžios rinkimams. Visa tai buvo būdinga visos Lietuvos partizaniniam judėjimui. Skapiškio valsčiaus partizanai perėjo visus ginkluotos kovos su okupantais Lietuvoje etapus.

Būrių centralizacija Skapiškio valsčiuje prasidėjo jau 1945 m. įkūrus Šarūno rinktinę ir 3-iąją Šiaurės LLA apygardą. Antrajame kovų periode 1946–1948 m. pab. daugiausia dėmesio skirta partizaninių junginių suvienijimui. Trečiajame periode Kupiškio apskrityje buvo įkurta Algimanto apygarda ir visi Kupiškio krašto partizanai tapo pavaldūs šios apygardos Šarūno rinktinei. Skapiškio valsčius įėjo į 2-osios Algirdo kuopos Vytenio būrio veiklos zoną.

Paskutinis, trečiasis, etapas išsiskyrė ne tik užbaigtu centralizuotų partizanų struktūrų sukūrimu, bet, deja, ir jų sunaikinimu. Rafinuotos agentūrinės kombinacijos, agentų veikla, išdavystės, sunaikinti štabai ir karinės struktūros bei nepaprastai sumažėjęs partizanų skaičius galutinai pakirto tiek Skapiškio krašto, tiek visos Lietuvos partizaninį pasipriešinimą.

Per visą partizanų karo laikotarpį 1944–1953 m. Skapiškio krašte žuvo 37 partizanai ir 3 jų rėmėjai bei ryšininkai (žr. priedą). Žinoma, šis skaičius nėra galutinis, nes 1944–1945 m. daugelis žuvusiųjų taip ir nebūdavo identifikuoti ir archyvuiniuose šaltiniuose neregistruodavo. Suimti buvo 39 iš Skapiškio valsčiaus kilę asmenys. Tai ne tik partizanai, bet ir jų ryšininkai, rėmėjai. Šie duomenys yra pateikti O. Dapšytės-Kriukelienės sudarytoje knygoje „Kupiškio krašto partizanai: 1944–1953 m. dokumentinė kronika“⁸². Palyginkime su MGB-MVD duomenimis: nuo 1946 m. gegužės iki 1950 m. liepos Kupiškio krašte žuvo 177 partizanai⁸³.

* * *

Skapiškio valsčiuje žuvusių partizanų sąrašas

Baltrūnas Antanas, gim. Skapiškio vls. Žuvo 1945 m.

Baltrūnas Dominykas, gim. Skapiškio vls. Totorių k. Žuvo 1946 m.

Bickus Antanas, Alfonso, gim. Totorių k. Žuvo 1945 m.

Burneika Julius-Tardytojas, Jauniaus b. vadas. KS, gim. 1918 m.

Skapiškio vls. Kandrenų k. Žuvo 1949 11 01.

Čižiūnas Petras, gim. 1910 m. Skapiškio vls. Stukonių k. Žuvo 1947 01 09.

Danilevičius Jonas, Jokūbo, gim. 1926 m.

Skapiškio vls. Jokšių k. Žuvo 1944 12 29.

Danilevičius Jokūbas, gim. 1900 m. Skapiškio vls. Jokšių k. Žuvo 1944 12 29.

Durosas Petras-Briedis, gim. Skapiškio vls., Pūožo k. Žuvo 1947 05.

⁸²Dapšytė-Kriukelienė O. *Kupiškio krašto partizanai: 1944–1953 m. dokumentinė kronika*, Vilnius, 2013, p. 437–534.

⁸³Jankauskienė E. *Partizaninis ginkluotas pasipriešinimas ir jo slopinimas Kupiškio krašte 1944–1953 m.*, p. 22.

- Gūra Antanas-Varnas, Šarūnas, gim. 1913 m. Skapiškio vls. Biliūnų k. Kun. Margio rinkt. Dariaus ir Girėno kuopos vadas, žuvo 1947 04 05.
- Jakubėnas Petras, gim. Skapiškyje. Žuvo 1946 m.
- Janiūnas Adolfas-Kiškis, gim. 1915 m. Skapiškio vls. Miškovalakio k. Žuvo 1945 09 13.
- Jasiūnas Bronius (Balys?), gim. 1908 m. Skapiškio vls. Vaduvų k. Žuvo 1947 01 09.
- Katelė Albinas, gim. Skapiškio vls. Biliūnų k. Žuvo 1945 m.
- Katelė Antanas, gim. Skapiškio vls. Biliūnų k. Žuvo 1948 m.
- Katelė Vincas, gim. Skapiškio vls. Biliūnų k. Žuvo 1946 m.
- Krisiūnas Kazys, būrio vadas, gim. Skapiškio vls. Daupėlių k. Žuvo 1945 m.
- Kulišauskas Edvardas, gim. 1907 m. Skapiškio vls. Puožo k. Žuvo 1945 01 22.
- Matiukas Jonas, gim. Skapiškio vls. Vergūčių k. Žuvo 1947 04 18.
- Matuzas Antanas, gim. Skapiškyje, žuvo 1944 m.
- Mėlynis Bronius, gim. 1917 m. Skapiškio vls. Juozapāvos k. Žuvo 1945 09 13.
- Mikėnas Juozas-Žvirblis, gim. 1905 m. Skapiškio vls. Jokšių k. Būrio vadas. Žuvo 1946 12 12.
- Mikšys Jonas, gim. Skapiškio vls. Mikiškių k. Žuvo 1945 m.
- Naujikas Alfonsas, gim. Skapiškio vls. Dągiškių k.
- Naujikas Antanas, gim. Skapiškio vls. Kepūrių k. Žuvo 1945 m.
- Naujikas Bronius-Žiogelis, gim. Skapiškio vls. Dągiškių k. Žuvo 1946 12 12.
- Naujikas Jonas, gim. Skapiškio vls. Dągiškių k.
- Rabinis Antanas, gim. Skapiškio vls. Jokšių k.
- Repšys Antanas, gim. Skapiškio vls. Dailiūnų k. Žuvo 1947 m.
- Rimavičius Alfonsas, gim. Skapiškio vls. Jokšių k.
- Rimavičius Bronislovas, gim. 1911 m. Skapiškio vls. Jokšių k. Žuvo 1945 07 18.
- Rimavičius Napalys, gim. 1920 m. Skapiškio vls. Jokšių k. Žuvo 1952 04.
- Siaurys Kazys, gim. Skapiškyje, žuvo 1945 m.
- Spetyla Juozas, gim. 1914 m. Skapiškio vls. Vaduvų k. Žuvo 1945 06 21.
- Stanikas Petras, Remigijaus, gim. 1912 m. Skapiškio vls. Buivėnų k. Žuvo 1944 11 29.
- Zolubas Alfonsas, gim. Skapiškio vls. Kerėlių k. Žuvo 1945 m.
- Žalkauskas Vladas, gim. 1920 m. Skapiškio vls. Tvirų k. Žuvo 1946 12 12.
- Žeižys Antanas-Vanagėlis, gim. Skapiškio vls. Žuvo 1947 04 05.

Partizanų rėmėjai, eiliniai gyventojai, žuvę karinių operacijų metu

- Gildutis Balys, Kazio, gim. 1932 m. Skapiškio vls. Žardėliškių k. Žuvo 1948 08 10.
- Levonytė Veronika, Juozo, gim. 1890 m. Skapiškio vls. Stukonių k. Žuvo 1947 01 09.
- Tijušas Petras, Kazio, gim. Skapiškio vls. Tvirų k. Žuvo 1945 01 09.

Suimti Skapiškio valsčiaus partizanai

Ašmega Juozas, Jono, gim. 1920 m. Skapiškio vls. Kepurių k.
Suimtas 1945 m.

Augulis Alfonsas, Jono, b. vadas, gim. 1905 m. Čiovėdžių k.
Suimtas 1946 m.

Čeika Alfonsas, gim. 1908 m. Suimtas 1949 m.

Čeika Jonas, gim. 1906 m. Suimtas 1945 m.

Čeika Kazys, gim. 1906 m. Suimtas 1949 m.

Čerškus Kazys, gim. 1928 m. Stukonių k. Suimtas 1949 m.

Danilevičius Vytautas, inf. Kriščiūnas, gim. 1928 m. Jokšių k.
Suimtas 1950 m.

Jankevičius Povilas, Juozo, gim. 1920 m. Dailiūnų k. Suimtas
1949 m.

Jazulionis Alyzas-Beržas, gim. 1907 m. Kerelių k. Suimtas 1950 m.

Jonušis Juozas-Vinkšna, gim. 1913 m. Naivių k. Suimtas 1950 m.

Juozonis (Jozonis) Lionginas, gim. 1924 m. Ažūvadžių k. Suimtas
1949 m.

Kazlas Povilas, gim. 1916 m. Dailiūnų k. Suimtas 1949 m.

Kiaulėnas Vincas, gim. 1912 m. Žiogų k. Suimtas 1948 m.
Būrio vadas.

Kitra Valerijonas, gim. 1915 m. Eičionių k. Suimtas 1949 m.

Klimka Kazys, gim. 1920 m. Biliūnų k. Suimtas 1949 m.

Markevičius Juozas, gim. 1887 m. Suimtas 1950 m.

Martišiūnas Vytautas, gim. 1924 m. Suimtas 1945 m.

Martinonis Petras, gim. 1911 m. Kreipšių k. Suimtas 1949 m.

Matiukas Jonas, gim. 1922 m. Stukonių k. Suimtas 1949 m.

Matuzas Jonas, gim. 1903 m. Stukonių k. Suimtas 1945 m.

Matuzas Petras, gim. 1912 m. Stukonių k. Suimtas 1945 m.

Mažylis Jonas, gim. 1901 m. Ramoniškio k.

Mikaliūnas Lionginas, gim. 1912 m. Skapiškyje. Suimtas 1945 m.

Mikėnas Petras, gim. 1908 m. Jokšių k. Suimtas 1945 m.

Naujikas Antanas, gim. 1917 m. Kepurių k. Suimtas 1945 m.

Naujikas Juozas, gim. 1918 m. Kepurių k. Suimtas 1945 m.

Naujikas Petras, gim. 1906 m. Kepurių k. Suimtas 1945 m.

Palionis Vytautas, gim. 1925 m. Stukonių k. Suimtas 1949 m.

Prokofjev Jevgenij, gim. 1918 m. Narbutų k. Suimtas 1949 m.

Ridikas Juozas, gim. 1906 m. Vikonių k. Suimtas 1945 m.

Starkus Povilas, gim. 1910 m. Laukelių k. Suimtas 1949 m.

Stasėnas Bronius, gim. 1915 m. Žiogų k. Suimtas 1947 m.

Stasėnas Stasys, gim. 1911 m. Žiogų k. Suimtas 1946 m.

Stukas Jonas-Uosis, gim. 1921 m. Stukų k. Suimtas 1950 m.

Šlapelis Vincas, gim. 1907 m. Skapiškio vls. Suimtas 1947 m.

Valentas Jonas, gim. 1922 m. Miškavalakio k. Suimtas 1952 m.

Valentas Leonas, gim. 1922 m. Miškavalakio k. Suimtas 1952 m.

Venclovas Julius, gim. 1922 m. Skapiškyje. Suimtas 1946 m.

Vilčinskas Jonas-Doleris, gim. 1921 m. Kandrenėlių k. Suimtas
1950 m. Skapiškio vls. OS viršininkas.

Žalkauskas Kostas, gim. 1908 m. Skapiškio vls. Suimtas 1947 m.

Legalizavęsi Skapiškio valsčiaus partizanai

Eil. Nr.	Pavardė, vardas	Gimimo metai	Gimimo vieta	Legalizavosi
1.	Augulis Alfonsas	1905	Čiovėdžių k.	1946
2.	Baltrūnas Stasys	1912	Švedūkalmio k.	1945
3.	Barkauskas Adomas	1913	Vergūčių k.	1945
4.	Basevičius Bronius	1925	Ažubalių k.	1945
5.	Bugailiškis Juozas	1911	Kerėlių k.	1945
6.	Buzas Lionginas	1913	Vergūčių k.	1945
7.	Čepas Stasys		Čivų k.	1945
8.	Čeplinskas Jonas	1923	Kreipšių k.	1945
9.	Čeplinskas Leonas	1923	Kreipšių k.	1945
10.	Čerškus		Stukonių k.	1945
11.	Čipas Stasys	1924	Čivų k.	1945
12.	Gabrys (Gabnys?) Vytautas	1924	Laičių k.	1947
13.	Gasparavičius Jonas	1924	Mičiūnų k.	1945
14.	Gildutis		Stukonių k.	1945
15.	Gildutis Antanas	1925	Žardėliškių k.	1945
16.	Grižas (Grižys?)	1910	Vergūčių k.	1945
17.	Guzas Pranas	1926	Staniūliškių k.	1945
18.	Jakšys Antanas	1923	Mikniūnų k.	1945
19.	Juozonis Juozas	1915	Ažūsenio k.	1945
20.	Juozonis Lionginas		Ažūsenio k.	
21.	Judrėnas Petras	1912	Skapiškio vls.	1945
22.	Jurevičius Kazys	1912	Breskų k.	1945
23.	Jurgelionis Vladas	1921	Žardėliškių k.	1945
24.	Jurkštas Bronius	1911	Totėrių k.	1945
25.	Jurkštas Pranas	1911	Totėrių k.	1945
26.	Juškevičius Petras	1911	Daugiškių k.	1945
27.	Kaladė Antanas	1913	Eičionių k.	1945
28.	Karpinskas Vytas	1913	Eičionių k.	1945
29.	Kaulakys Jonas	1909	Miškonių k.	1945
30.	Kaulakys Kazys	1912	Miškonių k.	1945
31.	Kazanavičius Jonas	1913	Skapiškio vls.	1945
32.	Kytra Alfonsas	1908	Eičionių k.	
33.	Klimka Antanas	1896	Biliūnų k.	1945
34.	Klimka Kazys	1920	Biliūnų k.	1945
35.	Klimka Leonas	1922	Biliūnų k.	1945
36.	Klimka Petras	1910	Miškonių k.	1945
37.	Kutialka Aleksas	1919	Kreipšių k.	1945
38.	Latvėnas Petras	1915	Švedūkalmio k.	1945
39.	Laužikas Antanas	1922	Vergūčių k.	1945
40.	Linkus Petras	1911	Ažubalių k.	1945
41.	Matiejus Antanas		Vaišiškių k.	1945

(tęsinys)

Eil. Nr.	Pavardė, vardas	Gimimo metai	Gimimo vieta	Legalizavosi
42.	Meilus Alfonsas	1926	Čypėlių k.	1945
43.	Mėlynis Antanas	1913	Juozapāvos k.	1945
44.	Mėlynis Leonas	1914	Jokšių k.	1945
45.	Merkys Lionginas	1911	Vėžėlių k.	1945
46.	Mikaliūnas Lionginas	1919	Skāpiškis	1945
47.	Mikėnas Antanas	1926	Čypėlių k.	1945
48.	Mikėnas Kleopas	1917	Jokšių k.	1945
49.	Mikėnas Petras	1908	Šileikiškio k.	1945
50.	Mikėnas Petras	1919	Mikniūnų k.	1945
51.	Mikoliūnas Bronius	1923	Čypėškių k.	1945
52.	Mikoliūnas Vitalis	1920	Čypėškių k.	1945
53.	Miliūnas Bronius	1924	Bajorų k.	1945
54.	Misiūnas Antanas	1910	Vaišiškių k.	1945
55.	Narvaišis Jonas	1909	Miškonių k.	1945
56.	Naujikas Julius	1924	Vaišiškių k.	1945
57.	Naujikas Vladas	1921	Biliūnų k.	
58.	Paleckas Petras	1919	Bajorų k.	1945
59.	Palionis Vytautas		Stukonių k.	1945
60.	Panvičius Pranas	1915	Ažubalių k.	1945
61.	Petrašiūnas Kazys	1910	Mikniūnų k.	1945
62.	Polešiūnas Vytautas	1925	Stukonių k.	1945
63.	Raugalas Antanas	1921	Lāibiškių k.	1945
64.	Rimavičius Mečys	1926	Skāpiškis	1945
65.	Rimavičius Mykolas	1919	Tatkonių k.	1945
66.	Rimavičius Napalys	1920	Jokšių k.	1945
67.	Sabalys Juozas	1909	Mičiūnų k.	1945
68.	Stuokas (Stokas?) Vladas	1921	Mituvos k.	1945
69.	Šilakis Jonas	1908	Mičiūnų k.	1945
70.	Šilanskis Jonas	1908	Mičiūnų k.	1945
71.	Šinkevičius Balys		Čivų k.	1945
72.	Šipelis Vaclovas		Ažubalių k.	1945
73.	Šlikas Alfonsas	1925	Kandrenėlių k.	1945
74.	Uziela Jonas	1921	Skāpiškis	1945
75.	Vaičekauskas Jurgis	1909	Skāpiškis	1945
76.	Vaičekauskas Povilas	1926	Skāpiškis	1945
77.	Vaičius Kazys	1910	Laičių k.	1945
78.	Vainauskas Jonas	1924	Viluinių k.	1945
79.	Vainauskas Romualdas	1923	Viluinių k.	1945
80.	Vainiškis Vincas	1917	Miškonių k.	1945
81.	Valentas Jonas	1922	Miškavalakio k.	1945

(tėsinys)

Eil. Nr.	Pavardė, vardas	Gimimo metai	Gimimo vieta	Legalizavosi
82.	Valentas Leonas	1921	Miškavalakio k.	1945
83.	Vareika Jonas	1909	Žardėliškių k.	1945
84.	Vilimas Juozas	1913	Miškonių k.	1945
85.	Vizbickas Povilas	1910	Jaučiapievio k.	1945
86.	Zavodžius Jonas	1917	Dailiūnų k.	1945
87.	Zavodžius Vincas	1924	Dailiūnų k.	1945
88.	Zolubas Alfonsas	1921	Kerėlių k.	1945
89.	Zulonas Antanas	1896	Vaduvų k.	1945
90.	Žvirblis Stepas	1921	Vergūčių k.	1945

Kalvarnikų gatvės pastatai ir gyventojai

Stanislava Mažeikytė

*Dariaus ir Girėno
(Kalvarnikų) gatvės
pradžia. 2009 m.
Nijolės Greibuvienės
nuotr.*

Viena seniausių ir ilgiausių (turinti apie 1 km) Skāpiškio gatvių, per kurią ėjo kelias į Mītuvą, buvo ir miestelio pradžia. Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras Mituvojė tarp 1492–1506 m. leido rengti turgus. Tokią privilegiją patvirtino ir Steponas Batoras¹.

Žmonės pasakojo, kad seniau gatvė buvo vadinama Kalvarnikų (vietiniai sako *Kalvornikų*). 1934 m. jai buvo suteiktas Dariaus ir Girėno vardas.

Norint patekti iš miestelio centro į Kalvarnikų gatvę, reikėjo perbristi brastą per upelį, vėliau buvo pastatytas ir tiltas. Nuo centro Kalvarnikų gatvė eina į pietvakarius, o apeidama bažnyčios šventorių pasisuka tiesiai į šiaurę, į vakarų pusę per siaurą klonį link abiejų Skapiškio ežerų: Ežerėlio ir Mituvės, kuri, kaip didesnį, žmonės vadindavo tiesiog ežeru (sakydavo: „*Einu maudytis ežeran*“). Ežerėlio krantai buvo klampūs, dumblėti, užaugę nendrėmis ir viksvomis, neprieinami, o viduryje ežero vanduo pražysdavo baltomis lelijomis ir geltonomis lūgnėmis. Tai rami vieta laukinėms antims perėti. Jų čia būdavo pulkai. Todėl neatsitiktinai ir Skapiškis anksčiau turėjo Ančiakalnio vardą². Dabar jau kelinti metai iš eilės Ežerėlyje perisi ir gulgės. Gulbių galingų sparnų plakamo oro garsas girdėti visoje gatvėje, kai jos skrenda iš vieno ežero į kitą. Mituvos ežeras buvo skapiškėnų maudykla. Iš gatvės į jį ėjo net du keliukai: į maudyklą, vadinamą Perkule, o antrasis, gale gatvės, vedė į Žvyrynę ir Akmenynę. Šis ežeras užpelkėjo apie 1960–1970 m. Pavasarį ir rudenį ežerai patvindavo ir ne tik Kalvarnikų gatvei, bet ir miesteliui grėsė potvynis. Todėl apie 1935 m. ežerai buvo sujungti grioviu ir nusausinti. Mituvos ežeras per Mituvos upę buvo sujungtas su Lėvešs upe. Vanduo iš krantų nebeišsiliedavo ir ežeras pradėjo pelkėti, apaugo nendrėmis, užėjo dumblu. Užpelkėjimą dar pagreitino melioracija – jos takai buvo nuvesti į

¹ Baliulis A. Iš Kupiškio ir apylinkių praeities, *Kupiškio kraštas*, sud. V. Merkys, Vilnius: A. Varno personalinė įmonė, 1997, p. 91.

² *Ten pat* p. 97.

ežerą. Ežeruose gausu žuvies, daug lydekų, ešerių, karosų, todėl netrūkdavo ir meškeriotojų, ypač žiemą. Kai ežerus užklodavo storas sniego sluoksniu ir prasi-dėdavo atodrėkis, vienos žuvys dusdavo, kitos plaukdavo prie šaltinėlio (Mituvos ežere), kuris ir per didžiuosius šalčius neužšaldavo. Žmonės žuvis gaudė net su rėčiais ir stebėdavosi, kokios didelės lydekos, karosai jame užauga. Gelbėdami žuvį kirsdavo eketes. Vasarą mažai kas žvejodavo, nes krantai užaugę, o ir valčių mažai kas turėjo. Dėl paukščių gausos dabar abu ežerai paskelbti ornitologiniais draustiniais.

Rudenį, kai ežerai užšaldavo, Ežerėlis tapdavo vaikų čiuožykla. Čia sueidavo viso miestelio vaikai, kas su rogutėmis, bet daugiausia su pačiužomis. Iš Kalvarnikų gatvės ateidavo ant Ežerėlio ledo čiuožti: Genė Čeikaitė, Genovaitė Leknickaitė, Julė Pėžaitė, Justas Šlapelis, Juozas Šeinauskas, Stasys, Vytautas, Aldona Martišiūnai, Karolis Jančys, Albertas Jokūbauskas ir iš Mažeikių kiemo Genovaitė, Stanislava, Leonas ir Antanas. Ateidavo vaikai ir iš tolimesnių miestelio vietų. Iš suaugusiųjų kartu su vaikais čiužinėdavo Povilas Jankevičius, mokytoja Valerija Pilkauskienė, kunigas Mykolas Mikeliūnas. Čiuoždavo po vieną arba susikabinę rankomis po kelis. Važinėdavosi ir rogutėmis. Figūrinio čiuožimo niekas nemokėjo, nežinojo, kad toks iš viso yra. Pirktnes pačiužas turėjo suaugę čiuožėjai, o iš vaikų tik Julė Pėžaitė. Visų kitų buvo namų darbo: išdrožtos iš medžio ir prie batų pririšamos iš linų nuvyta virvute. Mažeikiams pačiužas padarydavo brolis Leonas.

Vaikai ateidavo čiuožti kasdieniškai, tais pačiais drabužiais, kaip visada vilkėdavo: su paltais, o kepurė būdavo pasiūta iš paltinės medžiagos ir dar su pamušalu. Apsiaavę veltiniais (sakydavo *vailokais*) ir kaliošais arba suvarstomais batais. Prie jų tvirčiau prisitvirtindavo pačiužos. Suaugę čiuožėjai vilkėjo treningais.

Leonas Mažeikis ir Linas Burokas Ežerėlyje bečiuoždami buvo įlūžę ir niekaip patys negalėjo išlipti. Ledas lūžinėjo ir jie grimzdo gilyn. Išgirdęs šaukiantis pagalbos, išgelbėjo ant ežero kranto Juozo Kručo namuose gyvenęs bažnyčios vargonininkas Četkauskas.

Mėgstama pramoga žiemos metu būdavo, kai įtaisytą į ratą baslį įstatydavo į ežerą, o jam išalus, užmaudavo vežimo ratą, prie jo pririšdavo kartį, kurios gale pritvirtindavo roges. Roges smarkiai įsukdavo, jos skriedavo didžiuliu greičiu. Koks būdavo malonumas jomis pasivažinėti.

Tolimesnių kaimų žmonės į Skapiškį važiuodavo per Mituvos ežerą. Į Kalvarnikų gatvę išvažiuodavo per Antano Mažeikio kiemą. Mažeikių kieme sustodavo giminės iš Kandrėnų, Apirbų ir Mituvos kaimų: Kazio Mažeikio, Vlodo Siliūno, Jono Vizbaro, Kazio Stuokos, Petro Vilimo, Antano Keršulio šeimos, draugo Povilo Varnauskos šeima.

Iš rytinės gatvės pusės per ūkininkų laukus galima susisiekti su Pandėlio gatve, per kurią eina kelias į Pándėlio miestelį.

Iš Kalvarnikų gatvės kelias veda į Mituvos, Čypėlių, Vılniaus, Švedūkarnio, Jokšių, Žiogų, Obėlių kaimus, o per juos būtų galima pasiekti ir Pándėlį, nors ir daug toliau.

Kalvarnikų gatvėje stovėjo patys svarbiausi Skapiškio miestelio pastatai: dominikonų vienuolynas, bažnyčia, mokykla, valsčius, policijos nuovada, senelių prieglauda, veterinarijos punktas.

2013 m. Dariaus ir Girėno gatvėje iš buvusių įstaigų likusi tik mokykla. Ji pastatyta nauja. Kitos įstaigos iškeltos į miestelio centrą.

Skapiškio vidurinėje mokykloje apie 1927 m. kunigo Henriko Prijalgausko rūpesčiu buvo įkurta skautų organizacija. Ji buvo gausi ir veikli. Susirinkimų metu priimdavo naujus narius, numatydavo tolesnę veiklą. Šventė žymesnių įvykių sukaktis. Iškdavo vėliavą, bažnyčioje išklausydavo mišias. Tada vykdavo iškilminga eisena miestelio aikštėje, minėjimas mokyklos salėje. Šventę baigdavo vėliavos nuleidimu. Ruošdavo iškylas prie ežero arba miške. Uždegdavo laužą, šokdavo, dainuodavo.

Per sueigas mokydavo siuvinėti, megzti, siūti. Daug būdavo kalbama apie elgesį, kaip priimti svečius, paruošti vaišių stalą, net kaip pasisveikinti. Daug sužinodavome apie papročius, tradicijas. Skautų draugovėms vadovavo mokytojai Stasys Riauta, Petras Jokubėnas, Jonas Gintautas ir kiti.

1935 m. spalio 27 d. buvo pašventintas skautų pastatytas Kristaus Karaliaus kryžius. Jį pašventino Skapiškio bažnyčios klebonas Nikodemus Kasperiušas. Šventėje dalyvavo gausi visuomenė. Kryžių padarė skautas Kazys Jogėla. Kryžius buvo pastatytas Dariaus ir Girėno gatvės pradžioje, prie tako į mokyklą.

Dominikonų vienuolynas

Istoriniuose šaltiniuose rašoma: „1720–1740 m. Skapiškyje klebonavo ir lietuviškus pamokslus sakė Vilniaus kan. Juozapas Puzinas, kuris, jau būdamas Livonijos vyskupu, su savo broliu Mykolu 1750 m. įkurdino Skapiškyje dominikonus.“³ Puzinai vienuolynui dovanavo 137 valakus žemės ir kartu Tvirų ir Eičionių kaimus: 30 valakų dirbamos ir pievų, 100 val. miško, 7 val. Kurkliečių palivarke⁴. Puzinai ne tik globojo, bet ir rėmė dominikonus.

Dominikonų vienuolynas stovėjo Kalvarnikų gatvės pradžioje, dešinėje pusėje ant kalnelio. Pirmasis vienuolyno pastatas statytas 1752 m. buvo medinis, kuris, pastačius mūrinį, buvo paverstas oficina. Joje 1755 m. dominikonai atidarė mokyklą vaikams, joje gyveno vienuolyno žmonės – ekonomas, vargonininkas, vežėjas, bažnyčios prižiūrėtojas.

Mūrinis dviejų aukštų vienuolyno pastatas buvo pradėtas mūryti 1790 m. (ir dar tais metais nebaigtas).

Vienuolyno sienos buvo storos, sumūrytos iš didelių degtų plytų. Manoma, kad jas dirbo ir degė Eičionių kaime. Čia apie 1976 m. buvo rasta plytų degykla, o šis kaimas anais laikais priklausė vienuolynui. Per visą pastato ilgį ėjo platoki koridoriai, kurie vedė į kambarius. Jų buvo 24, visi dideli. Kambarių ir koridorių lubos buvo skliautuotos, kambarių sienose išmūrytos nišos. Apatiniame aukšte, įėjus pro paradines duris, iš dešinės buvo nemaža salė. Visur stovėjo švediškos koklinės krosnys. Per visą pastatą vakarinėje dalyje ėjo rūšiai, išmūryti degtomis plytomis. Manoma, kad per rūšius buvo takas į bažnyčią.

Vienuolyno vizitacijos 1745 m. akte sakoma, kad tuo laiku čia buvo 5 vienuoliai, samdomas vargonininkas, zakristijonas, skambintojas ir du trimitininkai, bibliotekoje – 360 įvairaus turinio XVII–XVIII a. knygų lotynų ir lenkų kalbomis⁵.

³ *Ten pat*, p. 94.

⁴ *Ten pat*, p. 111.

⁵ *Ten pat*, p. 106.

Vienuolyno kairėje kiemo pusėje buvo gyvenamasis pastatas, daržovių sandėlis, ledainė, paukštidė. Atokiau nuo jų – daržinė ir klojimas su jauja, svirnas, vežiminė, arklidė. Prie tvenkinio stovėjo *bravoras*, salyklinė, šalia – medžio gaminių dirbtuvė, pastatėlis su rūsiu daržovėms, 23 langų inspektas. Sode augo 86 įvairūs vaismedžiai, buvo 11 avilių bičių. Iškasta kūdra, visas daržas aptvertas aštriakuolių tvora. Vienuolynas turėjo du vandens malūnus ir vieną varomą jaučiais. 1820 m. vienuolynui priklausė trys smuklės Skapiškio miestelyje ir keletas kaimuose. Jas išnuomodavo⁶. 1790 m. duomenimis, pastatuose buvo laikoma nemažai galvijų (8 jaučiai, 16 melžiamų karvių, 10 telyčių, 8 veršeliai, 34 avys ir ėriukai, 9 ožkos ir ožiukai, apie pusšimtį kiaulių ir paršelių, 4 arkliai), paukščių (43 kalakutai, 62 žąsys, 40 ančių, 33 vištos). Buvo pasėta apie 80 pūrų avižų, 40 pūrų miežių, 10 pūrų sėmenų. Gyventojų surašymo duomenimis (apie 1794 m.), vienuolynui Skapiškio miestelyje priklausė 8 bajorų ir 25 valstiečių kiemai (14 iš vienuolynui priklausiusių kiemų buvo Kalvarnikų gatvėje, kiti vienkiemiuose), kaimuose: Eičionių – 11, Tvirių – 8, Kurklių – 3 kiemai⁷. Gyventojų priklausymas vienuolynui, einant metams, keitėsi.

Bajorai valdiniai lažo nėjo, bet mokėjo činšą (56 auksinus), padūmės mokesťį (po 10 auksinų). Turėjo per metus 24 dienas su jaučiais ar arkliais dirbti vienuolyno laukuose, duoti po dvi žąsis, dvi vištas, 10 kiaušinių, kapą grybų. O nuo 1800 m. bajorai mokėjo tik činšą. Baudžiauninkai ėjo lažą ir mokėjo duoklę. Iš kiekvienos sodybos vyrai su arkliais ar jaučiais per savaitę 3 dienas turėjo eiti lažą, vasarą atlikti 12 pavarymų: du didelius – iš namų turėjo eiti visi (vienas likdavo prižiūrėti namų – ugnies), ir 10 mažųjų – turėjo eiti vienas žmogus su arkliu ar jaučiu, važiuoti į pastotį – Rygą ar Vilnių. Be to, naktimis iš eilės jie turėjo eiti sargybą, iškulti vienuolyno javus, duoti pundelį linų (30 svarų), žąsį, vištą, 10 kiaušinių, kapą grybų, gorčių riešutų, išdui mokėti padūmės mokesťį (10 auksinų)⁸.

Vienuolynas turėjo nemažai pinigų, tiek paskirų fundatorių (1778 m. fundacinė suma siekė 3375 sid. rb 75 kp), tiek užrašytų įvairių asmenų⁹. Nemažas pajamas gaudavo iš savo ūkio ir priklausomų žmonių mokesčių. Be to, įvairūs asmenys skirdavo pinigų, kad už juos būtų laikomos mišios (pvz., Petkevičiai skyrė 7 000 lenkiškų auksinų, Skapai – 5 000 lenkiškų auksinų, Regina Tiškevičienė – 1 000 lenkiškų auksinų ir t. t.)¹⁰.

1794 m. vienuolyno metinės pajamos buvo 5 726 auksinai¹¹, 1803 m. vienuolyno kapitalą sudarė 62 246 auksinų¹².

Pinigai buvo skolinami už procentus. 1778 m. Salų dvarui paskolinta visa fundacinė suma – 3 373 sid. rb už 7% palūkanų, 1771 m. – 980 sid. rb Vokės dvarui, 1813 m. – 1 500 sid. rb Ignacui Tyzenhauzui, garantuojant visais jo dvarais ir t. t.

Šios didelės pinigų sumos buvo išleistos statant vienuolyną, jo ūkinius pastatus, sodyboms atstatyti po 1802 m. miestelio gaisro (sudegė vienuolynui priklausomų 20 sodybų). Buvo pastatyta špitolė (350 auk.), siuvėjo namai

⁶ *Ten pat*, p. 106.

⁷ *Ten pat*, p. 109.

⁸ *Ten pat*, p. 99.

⁹ *Ten pat*, p. 109.

¹⁰ *Ten pat*, p. 110.

¹¹ *Ten pat*, p. 99.

¹² *Ten pat*, p. 103.

(280 auk.) ir kt. Po gaisro atstatyta bažnyčia. Dėl plačių statybų vienuolynas turėjo ir 24 353 auksinų skolų¹³.

Bažnyčios tarnus, žmones ūkiui tvarkyti vienuolynas samdė, pvz., raštininkas, drauge ir ekonomas, gaudavo 30 sid. rb algos per metus, virėjas – 6, degtindarys – 8, daržininkas ir malūnininkas po 15, šerikai – po 2, skalbėjos – po 3, vargonininkas – 12, zakristijonas – 3 ir t. t.¹⁴

Vienuolyno prioro Lauryno Bartkevičiaus rūpesčiu Skapiškyje buvo įkurtos kalvarijos (L. Bartkevičius mirė apie 1822 m.). „*Pirmosios kalvarijų stotys dvarininko Stepono Tyzenhauzo lėšomis pastatytos dar 1808–1810 m.*“¹⁵ Prie bažnyčios buvo 4 nedidelės koplytėlės (dvi iš jų dabar tebestovi); vienoje iš koplytėlių yra išlikęs užrašas „*Fundator Kazimer Rinkunas R 1858*“, o 10 didesnių – už pusės varsto (860 žingsnių nuo bažnyčios). Visos jos sudarė Kryžiaus kelius. Koplytėlės statytos iš apvalaus, vietomis tašyto medžio. Jos buvo keturkampės. 13 koplytėlių buvo be puošmenų, turėjo tik vieną Kristaus kančias vaizduojantį paveikslą, 14-oji didesnė, su šventoriumi. Joje vykdavo pamaldos. Procesijos būdavo atlaidų metu ir kiekvieno mėnesio paskutinį sekmadienį, taip pat penktadieniais. Kalvarijas pašventino Troškūnų bernardinų gvardijonas Kazimieras Michelevičius¹⁶. Kalvarijos buvo pastatytos gatvės gale, kairėje pusėje, senosiose kapinėse. Nuo kalvarijų ir gatvė gavo Kalvarnikų vardą. Kapinės buvo nedidelės, seniai uždarytos. Po Pirmojo pasaulinio karo jose jau nebelaidojo, stovėjo tik keli aukšti mediniai kryžiai. Buvusių kapinių ribas ženklina dar išlikusios storos senos liepos. Tokių pat liepų dvi eilės augo ir prie dominikonų vienuolyno palei Kalvarnikų gatvę. Tarp jų ėjo pasivaikščiojimo takas. Liepos buvo storos, šimtametės, ne kiekviena apkabinama dviejų vyrų. Jos buvo gatvės puošmena. Ši taką vadino paliepe. Manoma, kad liepas pasodino vienuoliai. Kai liepos sužydėdavo, jose dūzgė kaip bičių avilys, o jų skleidžiamas kvapas iš tolo gaivindavo praeivį. Liepos augo ir palei gatvę prie valsčiaus ir mokyklos pastatų. Jos pratęsė paliepę. Kai vyko priverstinė melioracija, žmonės kėlėsi iš kaimų ir buvusioje vienuolyno žemėje įsikūrė keturios sodybos. Sodybų savininkai liepas išpjovė.

Po 1831 m. sukilimo caro valdžia 1832 m. vienuolyną uždarė, jo valdas konfiskavo, apkaltinę vienuolius, kad jie rėmę sukilėlius. Tuo laiku vienuolyne gyveno 8 vienuoliai ir 3 naujokai (klierikai), špitolėje buvo 9 žmonės. Dominikonus išblaškė po kitus vienuolynus. Tuo laiku vienuolyne gyveno ir kunigas Antanas Strazdas. Poeto kūrybos tyrinėtojas Vytautas Vanagas rašo: „*Strazdas dažnai lankėsi Skapiškyje dominikonų vienuolyne, kuriame pastogę buvo gavęs senatvėje, išgyvendamas čia 1832 m. vasarą ir rudenį, kol rusai vienuolyną uždarė.*“¹⁷ Manoma, kad „Giesmę prieš mišias“, arba vadinamąją „Pulkim ant kelių“, Strazdas sukūrė gyvendamas Skapiškio dominikonų vienuolyne.

1832 m. konfiskuotas vienuolynas, jame buvęs turtas (surašyti net šaukštai ir šaukšteliai). Vienuolyno pajamos tuo metu buvo 2 547 rb 23 kp, be to, 137 valakai žemės, 146 valstiečiai, medinis namas miestelyje, 8 192 sid. rb garantuotų kapitalų (įdėtų už procen-

¹³ *Ten pat*, p. 103.

¹⁴ *Ten pat*, p. 111.

¹⁵ Merkys V. Vyskupas Motiejus Valančius kupiškėnuose, *Kupiškio kraštas*, sud. V. Merkys, Vilnius: A. Varno personalinė įmonė, 1997, Vilnius, p. 152.

¹⁶ Baliulis A. Iš Kupiškio ir apylinkių praeities, p. 111.

¹⁷ Vanagas A. Antanas Strazdas Kupiškio krašte, *Kupiškio kraštas*, sud. V. Merkys, Vilnius: A. Varno personalinė įmonė, 1997, Vilnius, p. 139.

tus) ir 580 rb nepatikimų. Konfiskuota vienuolyno žemė 1833 m. buvo išnuomota dvarininkui Jonui Liausui¹⁸.

Vienuolyno pastatas 1843 m. buvo pertvarkytas į kareivines, bažnyčia pavesta sandėliu. 1854 m. rusų valdžia, bijodama naujo lietuvių sukilimo, vienuolyno rūmuose „saugumo sumetimais“ apgyvendino suomių šaulių pulką. Suomių kariai susirgo šiltine, per du mėnesius mirė 220 žmonių. Suomia buvo palaidoti Totoriškių kaimo kapinėse, kurios šiandien vadinamos Švedukalniu¹⁹.

Suomių kapines nepriklausomybės metais prižiūrėjo šaulių, pavasarininkų organizacijos, atvykdavo aplankyti suomių delegacijos. 1973 m. suomių paminklas nuo kapinių buvo pavogtas, perdirbtas ir pastatytas Adomynės kapinėse. Apylinkės gyventojai susirūpino, ėmė ieškoti. Kūpiškio valdžia nesiėmė priemonių jį rasti ar naują pastatyti, o tuometinė Kultūros ministerija atsakė, kad paminklas nebuvo įrašytas į saugomų paminklų sąrašą. Prasidėjus atgimimo judėjimui, iniciatyvos atstatyti paminklą ėmėsi Vilniaus kupiškėnų klubo nariai. Paminklo projektą sudarė ir vadovavo visiems darbams architektas Žybartas Simonaitis (Šimonių parapijos Juodžiūnų k.). Aktyviai darbavosi klubo nariai: Gediminas Kaluina (Vabalniško vls., Petrošiškių k.), Aleksandras Vaitekūnas (Aukštupėnų k.), Teofilis Čiurlys (Gindvilų k.), Petras Dauderys (Rudokų k.), Adelė Valeckienė (Skapiškio mstl.), jos sūnus Rimas Valeckas, Skapiškio vid. mokyklos mokytojai: Birutė Zaborškienė, Nijolė Bagdonavičienė, Severa Balčiūnaitė, Linas Burokas, Jonas Kaušakys, Virginijus Kaušakys, Aliutė Elena Markevičiūtė, Stanislava Mažeikytė, mokiniai: Marytė Adomavičiūtė, Edita Jankauskaitė, Dainius Greibus, Vaidas Juškevičius, Saulius Kepalas, Vygantas Giedrys, Rita Merkytė, Daina Antropikaitė, Daiva Laucevičiūtė, Laimonas Kiaulėnas, Aušrius Ivanovas, Egidijus Bieleckas. Nuoširdžiai talkino traktorininkas Vilius Lukošius, girininkijos darbuotojas Petras Žižys.

Paminklas buvo atidengtas 1991 m. gruodžio 3 d. Suomijos nepriklausomybės 75-ųjų metinių proga. Dalyvavo Suomijos ambasadorius Lietuvoje T. Tolvanenas, ambasados sekretorius J. Mikomahonenas, paminklą pašventino liuteronų bažnyčios kunigas Kalvanas. (*Daugiau apie tai Stasio Skrodenio straipsnyje „Suomijos gvardija ir Skapiškis“.*)

Nuo 1875 m. vienuolyno pastatas buvo nenaudojamas, kol 1920 m. čia buvo perkelta pradinė mokykla iš Kalvarnikų gatvės. 1944 m. per fronto veiksmus nudegė vienuolyno pastato stogas ir išdegė šiaurinė jo dalis. Buvo nutarta pastatą atstatyti, privežta rąstų, bet nieko nebuvo padaryta. Vienuolynas buvo ardomas, plytos išvežtos į Kūpiškį ir sumūrytos į kultūros namų priestatą. Vienuolyno plytas ardė ir Skapiškio sudegusių namų savininkai.

Toje vietoje, kur stovėjo dominikonų vienuolynas, vėliau buvo pastatytas dviejų aukštų keturių butų namas mokytojams. Jame apsigyveno mokyklos direktorius Jonas Kaušakys, mokytojai Bronė Burokienė, Severa Balčiūnaitė, Magdė Gudaitytė. Vėliau gyventojai keitėsi. Dabar gyvena mokytojų Jankevičių ir Liudmiavičienės šeimos.

¹⁸Baliulis A. Iš Kūpiškio ir apylinkių praeities, p. 113.

¹⁹Kviklys B. Skapiškis, *Mūsų Lietuva*, Bostonas, 1991, t. 2, p. 183.

*Dominikonų
vienuolyno bažnyčia
(1819–1832),
parapijos – nuo
1858 metų. 1996 m.
Juozo Kraujūno nuotr.*

Bažnyčios istorija

Nors Skapiškyje buvo parapijos bažnyčia, dominikonų prioras Fortūnatas Trečiokas prie vienuolyno 1765 m. pastatė medinę kryžiaus formos bažnyčią, kuri buvo pavadinta šv. Juozapo ir Mykolo Arkangelo vardu. Bažnyčios frontoną puošė fundatorių herbas. Virš frontono – medinė šv. Mykolo skulptūra, o jos šonuose skarda dengti bokšteliai. Viduje abiejose pusėse stovėjo po 3 kolonas, jos rėmėsi į lubas. Septynių registrų vargonai buvo nudažyti žaliai, o raižytinės detalės paaukuotos. Buvo 5 altoriai. Šalia bažnyčios stovėjo medinė varpinė su 4 vidutinio dydžio varpais. Šventorius aptvertas statinių tvora, o nuo miestelio – aštriakuoliais²⁰.

1806 m. bažnyčia sudegė, kilus gaisrui gale miestelio – Mirabelėlio dvaro smuklėje. Sudegė altoriai, dideli fundatorių portretai, šv. Dominyko, šv. Vincento ir kiti paveikslai, vargonai, valtornos, trimitai ir kita. Sudegė ir varpinė, varpai išsilydė (iš varpų lydinio Vilniuje buvo nulieti du varpai – 1 560 ir 540 svarų). Sudegus bažnyčiai, pamaldos vyko vienuolyno koplyčioje²¹.

Nauja mūrinė vienuolyno bažnyčia pradėta statyti 1819 m. vienuolyno lėšomis ir prioro Gerardo Klimavičiaus rūpesčiu visiškai baigta 1826 m.²²

1827 m. čia buvo įrengti nauji 10 registrų vargonai. Šventoriuje pastatyta medinė varpinė. Didysis ketaus varpas svėrė 1 090 svarų, vidutinis – 550, mažesnis – 118, pats mažiausias – 30²³. Šiandien varpinėje tik vienas vidutinio didumo varpas. Ant šio varpo užrašyta Mykolo Daleckio pavardė. Galbūt šis varpas buvo pakabintas jo klebonavimo metu 1898–1919 m. Erdvus šventorius aptvertas ir apšodintas medžiais.

Po 1831 m. sukilimo, kai rusų valdžia uždarė vienuolyną, bažnyčią pavertė sandėliu.

Dominikonų vienuolyno bažnyčia (1819–1832), parapijos – nuo 1858 metų.

1915 m., Pirmojo pasaulinio karo metu, bažnyčia smarkiai nukentėjo – buvo apšaudyta, padegta. Tuo laiku

²⁰Baliulis A. Iš Kupiškio ir apylinkių praeities, p. 97.

²¹Ten pat, p. 103.

²²Ten pat, p. 107.

²³Ten pat, p. 108.

bažnyčios klebonas buvo Mykolas Daleckis (1898–1919). Jis palaidotas prie bažnyčios šventoriuje. 1923 m. klebonas Mykolas Prijalgauskas su parapijiečiais bažnyčią suremontavo, uždengė skardinį stogą. Remonto metu paaiškėjo, kad bažnyčia stovi senų kapinių vietoje. Aplink rasta daug sutrūnijusių žmonių skeletų: čia buvo laidojama prieš 300–400 metų²⁴. Mykolas Prijalgauskas Skapiškyje klebonavo 1919–1925 m. Pas jį dažnai viešėdavo brolis Ignas, Varšuvos konservatorijos dėstytojas, poetas Kseveras Sakalauskas-Vanagėlis, dailininkas Antanas Žmuidzinavičius, Valerija Čiurlionytė-Karūzienė, poetas kunigas Maironis, kuris, sužinojęs legendą apie nuskendusį varpą, parašė baladę „Nuskendęs Skapiškio varpas“.

Tarpukariu, klebonaujant Nikodemui Kasperiūnui, bažnyčia apie 1936 m. buvo išdažyta. Ją dažė dailės mokyklą baigę meistrai. Ji atrodė puošniai.

Per Antrąjį pasaulinį karą bažnyčia taip pat nukentėjo: buvo apdaužyta, išdužę langai, sušaudytas skardinis stogas, viduje prie Šv. Marijos altoriaus buvo įkritusi bomba. Nesprogęs sviedinys liko po suremontuotomis grindimis. Jis buvo išimtas tik 2002 m. Bažnyčia metai iš metų remontuojama. Klebonas Juozapas Lukšas apie 1977 m. bažnyčią išdažė. Ji vėl buvo atnaujinta beveik tais pačiais motyvais, kaip ir buvo išdažyta tarpukariu. Tuo laiku buvo sunku gauti dažų, todėl autentiškai išdažyti nebuvo galimybių, išdažyta kukliau. Jam klebonaujant į bažnyčią buvo įvesta elektra, centrinėje bažnyčios dalyje pakabinti dailūs šviestuvai, kuriuose neryškiai švietė trys spalvos: geltona, žalia, raudona. 1985 m. klebono Povilo Varžinsko rūpesčiu perdengtas skardinis stogas, nudažyta išorė, dalimis perdažomas vidus, įvestas centrinis šildymas, įdėti antri langai. Klebono Zenono Navicko rūpesčiu sudėtos naujos grindys – bažnyčia atjaunėjo.

Bažnyčios centrinėje navoje yra „Paskutinės vakarienės“ paveikslas. 1936 m. dažant bažnyčią, jis buvo atnaujintas.

2001 m. gegužės 18 d. prie bažnyčios durų ant sienos atidengta kunigo Antano Strazdo paminklinė lenta, o bažnyčios viduje, prie pirmosios kolonos dešinėje, – bareljefas. Tai primins, kad jis čia lankėsi, gyveno.

Prie bažnyčios durų nišose stovėjo šv. Povilo ir šv. Petro iš medžio išdrožtos statulos. Manoma, kad jos buvo pastatytos 1858 m. atgavus iš caro valdžios bažnyčią. 1999 m. jos buvo pavogtos. Liaudies menininkas Bronius Bickus sukūrė naujas šventųjų Povilo ir Petro statulas. Jas pašventino Panevėžio vyskupas Jonas Kauneckas 2004 m. liepos 4 d. per Šv. Petro ir Povilo atlaidus.

Ilgai Skapiškyje klebonavo N. Kasperiūnas (nuo 1925 iki 1956). Jį žmonės mylėjo, gerbė už paprastumą.

Klebonas globojo ir materialiai rėmė senelių prieglaudą. Į savo „palivarką“ priimdavo dirbti nusikaltėlius, kad jie daugiau nenuklystų klystkeliais. 1944 m. priartėjus frontui, kai beveik visi žmonės pasitraukė iš miestelio, jis liko ir saugojo bažnyčią. 1944 m. sudegė klebonija, stovėjusi prie senojo šventoriaus. Ten gyvendavo klebonas ir kunigai. Klebonas N. Kasperiūnas buvo labai rūpestingas, ūkiškas žmogus, todėl tuoj pat po karo, apie 1946 m., pradėjo statyti naują kleboniją prie pat bažnyčios, nes nebuvo kur gyventi kunigams. Klebonas anksčiau prie bažnyčios buvo pasistatęs nedidelį namelį senatvei. Sudegus klebonijai, jis čia ir apsigyveno. Kunigai vikarai gyveno parapijos namuose arba nuomuodavosi

²⁴Kviklys B. Skapiškis, *Mūsų Lietuva*, t. 2, p. 183.

butą pas žmones. Parapijiečiams padedant greitai buvo suvežtos medžiagos ir pastatyta didelė, erdvi, dviejų galų klebonija. Bet jos nespėjo įrengti, sovietų valdžia ją nusavino ir miestelio centre pastatė kultūros namus. N. Kasperiuonas Skapiškyje klebonavo iki mirties – 1956 m., palaidotas prie bažnyčios šventoriuje.

Šventoriuje, dešinėje bažnyčios pusėje, apie 1935 m. buvo pastatytas „Lurdas“. Iš lauko akmenų sumūryta niša, joje stovi Švč. Mergelės Marijos ir prieš ją suklypusios mergaitės statulos. Atėję į bažnyčią žmonės pasimelsdavo prie „Lurdo“.

Tarpukarium klebono Kasperiuono vikarais dirbo: 1924–1930 m. Henrikas Prijalgauskas, 1930–1933 m. Benediktas Šveikauskas. Iš čia jis išsikėlė į Rōkiškį. 1941 m. jį suėmė, ištrėmė į Sibirą. 1933–1938 m. Skapiškyje kunigavo Ignas Šaučiūnas. Jis buvo energingas, linksmas, veiklus. Vadovavo angelaičių, pavasarininkų organizacijoms, Moterų draugijai. Turėjo daug knygų, visiems dalydavo skaityti. Savo fotoaparatu noriai fotografuodavo. Į kaimų mokyklas važiuodavo pasikinkęs į *limeiką*, bet dažniausiai jodavo ant stambaus juodo, klebono padovanoto arklio. Apie 1937 m. nusipirko lengvąją mašiną – tai buvo pirmoji mašina Skapiškyje.

1939–1941 m. vikaru dirbo Antanas Kietis. Jį 1941 m. birželio 23 d. suėmė ir uždarė į kalėjimą. Birželio 25 d. kunigą Kietį, 7 klasės mokinį Stasį Kazanavičių, Janiną Kiliuvieneę ir šaulių organizacijos narį Šakalį, kuris buvo sunkiai sužeistas, įsodino į pravažiuojantį sunkvežimį ir vežė Pandėlio link. Privažiaavę Skapāgiriū mišką, enkavėdistai iškėlė Šakalį ir liepė išlipti Kazanavičiui. Suimtuosius lydėjęs rusas NKVD karininkas iš Rōkiškio liepė vairuotojui važiuoti toliau. Pavažiaavę kunigą Kietį ir Kiliuvieneę paleido. Išlaispinti iš sunkvežimio Šakalys ir Kazanavičius buvo žiauriai nukankinti.

Skapiškio miestelyje apie 1936–1938 m.

Antroje eilėje septinta iš kairės fotografė

Ona Balytė, centre klebonas Nikodemas

Kasperiuonas ir vikaras Ignas Šaučiūnas.

Iš Danutės Giedrienės albumo

Kunigas Ignas Šaučiūnas (sėdi automobilyje) su Skapiškio apylinkių jaunimu 1937 m. Iš Emilijos Kirstukaitės albumo

1942 m. buvo atkeltas kunigas M. Mikeliūnas. Paprastas, energingas, mokinių numylėtinis. Mikeliūnas 1944 m., traukiantis vokiečiams, iš Skapiškio išvyko. 1942 m. vikaru dirbo kunigas J. Bardišauskas. Jis taip pat turėjo labai daug knygų, dalydavo net nepasižymėdamas, kas jas pasiėmė paskaityti. Gyveno pas Oną Šilinaitę. Tuo laiku visi kunigai dirbo labai trumpai,

Sekminių šventės metu. Antroje eilėje iš kairės: stovi Adelė Mikoliūnaitė, sėdi nežinoma, kunigas Laimingas Feliksas Blynas, kanauninkas Nikodemas Kasperiuonas ir iš Skapiškio parapijos Miškonių kaimo kilęs kunigas Antanas Balaišis, nežinomos. Trečioje eilėje iš kairės: Valė Zokaitė, Petronėlė Jasiūnaitė, Bronė Valentaitė, nežinomos, dešinėje – Janina Mikėnaitė. 1950 m. birželio 11 d. Iš Janinos Meiluviėnės albumo

Skapiškio bažnyčios choras. Pirmoje eilėje iš kairės: Emilija Stanionytė, Ona Žiogūnaitė, Alesė Beleckaitė, choro vadovas vargonininkas Mykolas Danilevičius, Ona Šilinaitytė, Vlada Jokūbauskaitė. Antroje eilėje iš kairės: trečia – Verutė Burbaitė, Vilčinskaitė, šešta – Bronė Čaikaitė, aštuntas – Jonas Balys. Trečioje eilėje iš kairės: Kaladė ir Kaladienė, ketvirta – Zulonaitė, seserys Martinonytės. Ketvirtoje eilėje viduryje – Karolis Markuškis, kiti nežinomi. Apie 1938 m. Iš Stanislavos Mažeikytės archyvo

juos nuolat kilnodavo į naują vietą. 1944–1945 m. kunigavo Vladas Kremenskas, 1945–1947 m. Anicetas Kisielius, 1947–1949 m. Adolfas Breivė, 1948–1950 m. Laimingas Feliksas Blynas (jis sakydavo labai gražius pamokslus).

1950–1951 m. kunigavo Juozas Vaičionis, 1953 m. Mykolas Gilys (gyveno kartu su motina ir broliu), 1953 m. Juozapas Lukšas. Dar klebonaujant Kasperiu-nui, į Skapiškį buvo atkeltas altaristas kunigas Antanas Paurys. Gyveno parapijos namuose, turėjo ir savo šeimnininkę. Palaidotas šventoriuje prie bažnyčios 1968 m. Kai klebonu Skapiškyje dirbo kunigas Juozapas Lukšas, vikaras buvo Gaudentas Ikamas. Vėliau Skapiškio bažnyčioje dirbo tik vienas klebonas. Kunigas Lukšas, palyginti su kitais kunigais, Skapiškyje išbuvo ilgai. Jį iškėlė 1976 m. į Antašavos bažnyčią, ten mirė, ten ir palaidotas. Jis buvo tylus, ramus, stengėsi neužkliūti; bet buvo apkaltintas, kad vilioja vaikus patarnauti bažnyčioje per šv. mišias. Kunigas Lukšas išsaugojo nuo senojo šventoriaus numatytą griauti Kristaus statulą. Kai sužinojo, kad ją griaus, samdė vyrus, kad jie statulą nesužaloję pervežtų prie bažnyčios ir čia pastatytų. Iškėlus J. Lukšą, 1976–1981 m. klebonavo Juozas Giedraitis. Jis pastatė priestatą prie klebonijos namo. Klebonas Antanas Vaškevičius (1981–1984 m.) prie klebonijos pristatė garažą. Nuo 1984 m. klebonavo Povilas Varžinskas. Jo rūpesčiu perdengtas nauja skarda bažnyčios stogas, įvestas centrinis šildymas, įdėti antri langai, perdažyta bažnyčios išorė, po truputį remontuojamas bažnyčios vidus. Klebonas atšventė savo kunigavimo 50-metį, suvažiavo daug

Skapiškio bažnyčios choras. Iš kairės sėdi: Eugenija Beleckienė, Verutė Burbaitė, Stasė Čiurlienė, Antanina Bernienė, vargonininkas Leonardas Juškėnas, klebonas Povilas Varžinskas, Henrikas Stasėnas, Jonas Uziela, Povilas Varnauskas, antra ir trečia eilė: Bronė Kytrienė, Stasė Balčiūnienė, Julė Čiurlienė, Jonas Gurklys, Irena Mažyliienė, Bronė Naujikiienė, Aldona Kytrienė, Elena Juodviršienė, Rožė Vaitiekūnienė, Vladislava Klimkaitė, Birutė Vaičiškuskienė, Petras Šeinauskas, Antanas Beleckas, Jaseckas, Karolis Markuškis. 1988 m. Iš S. Mažeikytės archyvo

kunigų, su kuriais jis baigė kunigų seminariją. Skapiškyje tai buvo didelė šventė. 2003 m. atšventė ir savo 80 metų jubiliejų.

Vikarai beveik visi gyveno parapijos namuose, maitinosi klebonijoje. Sovietų valdžios metais kunigai buvo sekami, ypač persekiojami tie, kurie ruošdavo vaikus pirmajai Komunijai. Todėl vaikus mokė daugiausia davatkėlės.

Tarpukariu 1929–1939 m. Skapiškyje dirbo gabus, energingas vargonininkas Mykolas Danilevičius. Jis 1936 m. suorganizavo ir gerai paruošė šaulių organizacijos ir didelį bažnytinių chorą iš apylinkės jaunimo.

Choristai ne tik giedojo bažnyčioje, bet rengė ir minėjimus, statė vaidinimus, net operetes. Šaulių choristai kartu su bažnytiniu choru 1930 m. birželio 20 d. dalyvavo dainų šventėje Kaune, 1938 m. Klaipėdos ir Ukmergės dainų šventėse. 1939 m. Rokiškio apskrities chorų apžiūroje Skapiškio chorui pripažinta pirmoji vieta²⁵. Chore kaip geri dainininkai pasižymėjo Karolis Markuškis, Jonas Balis, Jonas Uziela, Povilas Varnauskas, Vlada Jokūbauskaitė, Akvilė Kazanavičiūtė ir kiti. Choristės dėvėjo tautiniais drabužiais, juos audė choro dalyvė audėja Ona Šilinitė, gyvenanti Kalvarnikų gatvėje. Drabužiai buvo gražūs, mokėjo sude-rinti spalvas, parinkti tautinius raštus. Toliau Skapiškio bažnyčioje vargoninin-

²⁵ Žebrytė J. Lietuvos šaulių sąjunga, *Kupiškis: kultūra ir istorija*, 2008, Nr. 6, p. 26–33.

kais dirbo Jonas Vžesniauskas, Albinas Gokas, Jonas Viržonis, Vytautas Četkauskas, Povilas Bučys, o 1962–2013 m. Leonardas Juškėnas.

Nemažas buvo ir mokinių choras, kurį suorganizavo kunigas Antanas Kietis. Chorui vadovavo vargonininkas Albinas Gokas. Mokiniai giedodavo pirmose mišiose.

Ilgus metus bažnyčioje zakristijonais dirbo Kazimieras Balys, Benediktas Vaičiūnas, Juozas Šeinauskas, Steponas Raugalė, varpininku – Juozas Vėžys.

Varpais skambindavo tris kartus per dieną: saulei tekant, 12 valandą ir vakare saulei leidžiantis. Bažnyčios tarnai gyveno iš bažnyčios gaunamų pajamų: už šv. mišias, laidojimo pamaldas, iš parapijiečių gaunamų aukų.

Nors bažnyčia didelė, tarpukario švenčių dienomis, kai sueidavo miestelio ir aplinkinių kaimų gyventojai, būdavo apypilnė, o atlaidų – Sekminių, Šv. Petro ir Povilo, Šv. Lauryno, šv. Kalėdų ir Velykų metu – sausakimša. Kurie netilpo bažnyčioje, meldėsi šventoriuje. Į atlaidus suvažiuodavo skapiškėnų giminės, pažištami iš kitų parapijų, todėl išėję iš bažnyčios neskubėdavo į namus, o susitikę su jais pasikalbėdavo.

Didelė šventė būdavo Devintinės. Šią dieną mieste rengdavo bažnytinę procesiją. Kalvarnikų gatvėje statydavo altorių ant kelio prie Motiejaus Šlapelio ir Juozo Leknicko kiemų. Padarydavo sukaltą lyg arką, apipindavo vainikais, pakabindavo šventą paveikslą, pastatydavo stalą, ant jo žvakes – ir būdavo altorius. Kiekviena gatvė puošdavo jį kuo gražiau. Žmonių būdavo labai daug, ypač vaikų. Kiti altoriai būdavo Pandėlio gatvėje prie Gavėnavičiaus, Dailiūnų kaime prie Blaivybės paminklo ir miestelio centre prie Misijų paminklo. Nuo vieno paminklo prie kito eidavo giedodami. Visos apeigos trukdavo apie dvi valandas, bet būdavo labai gražu, šios šventės visi laukdavo. Vaikus parinkdavo barstyti gėlių, nešdavo bažnytinės vėliavas.

Sovietų metais eiti gatvėmis su bažnytinėmis apeigomis buvo uždrausta. Atkūrus nepriklausomybę bažnyčia šių apeigų nebeatgaivino.

Penkiasdešimt metų okupacijos, brukamas ateizmas žmonėms padarė tiek įtakos, kad net atkūrus nepriklausomybę per didžiuosius atlaidus bažnyčia apytuštė, o sekmadieniais tesusirenka nedidelis būrelis pagyvenusių žmonių. Įtakos turi ir sumažėjęs gyventojų skaičius išnykus vienkiemiams ir kaimams bei jaunimui persikėlus gyventi į miestus.

Kultūros centras

1946 m. iš miestelio centro į Dariaus ir Girėno gatvės valsčiaus patalpas buvo atkelta Skapiškio viešoji biblioteka. Vedėja dirbo Stanislava Mažeikytė. Knygų fondą sudarė apie 2 500 ir kas metai jį papildydavo 100–120 knygų. Skaitytojų buvo daugiau kaip 200. 1947 m. bibliotekoje dirbo Leonora Žaliauskaitė-Bieliauskienė. 1948–1950 m. – Zosė Čypienė. Ji 1950 m. biblioteką perdavė Irenai Burokaitei, kuri bibliotekai vadovavo 2 metus. 1952–1954 m. dirbo Benutė Baltrūnaitė, 1955 m. – Birutė Jusiūtė, nuo 1956 m. Stasė Lašaitė (iki 1956 m. balandžio). Visos čia dirbusios bibliotekos vedėjos neturėjo specialaus išsilavinimo. Nuo 1956 m. bibliotekai vadovauti pradėjo Marytė Zabarskaitė-Gabnienė. Pagal bibliotekos perdavimo protokolą, tuo laiku knygų ir žurnalų buvo 6 784 egz.

17 900 rb vertės. 1963 m. knygų fondą sudarė 6 689 egz., gauta 617 naujų knygų, skaitytojų buvo 629²⁶.

Bibliotekų vedėjos ne tik keitė knygas, bet ir nešiodavo jas skaitytojams į namus, organizuodavo knygų aptarimus, supažindindavo su knygų autorių biografijomis. Kol nebuvo kultūros namų, jos rengė žymesnių įvykių minėjimus, proginius vakarus.

Valsčiaus patalpose, be bibliotekos, 1947 m. įsikūrė ir kultūros namai, kuriems vadovavo Ona Lukošūnienė, pasižymėjusi kaip puiki vadovė.

Teatro spektaklius rengdavo daugiausia mokytojai ir mokiniai. Į juos žmonės rinkdavosi iš visos apylinkės. Salė buvo nedidelė, todėl ne visi norintys tilpdavo. Spektaklį rodydavo kelis kartus. Čia demonstruodavo kino filmus. Operatoriais dirbo Žilinskas, vėliau Kandzerka. Salėje rengdavo ir šokių vakarus. Buvo suorganizuotas nemažas suaugusių žmonių choras, moterų ir vyrų ansambliai. Vadovais dirbo Vaičiūnas, mokytoja Valerija Kutavičiūtė. Choras dalyvavo įvairiuose renginiuose, dainų šventėse. Kultūros namuose buvo suorganizuotas ir pagyvenusių žmonių etnografinių šokių būrelis. Jis, kaip ir choras, dalyvaudavo rajono ir respublikos renginiuose. Apie 1960 m. kultūros namai buvo iškelti į miestelio centrą, o 1963 m. iškelta ir biblioteka. (*Daugiau apie tai Jolitos Pipynienės straipsnyje „Skapiškio miestelio biblioteka“.*)

1987 m. kultūros namai vėl buvo atkelti į Dariaus ir Girėno gatvę, buvusį pradinės mokyklos pastatą, nes senosios patalpos baigė griūti. 1995 m. miestelio centre toje pačioje vietoje pastatyti didžiuliai mūriniai kultūros namai ir ten išikėlė kultūros centras.

Valsčius, policija, kalėjimas

1861 m. panaikinus baudžiavą, buvo pertvarkytas administracinis valdymas. Nuo 1868 m. Skapiškio miestelį tvarkė Valsčiaus valdyba²⁷.

Valsčiaus pastatas buvo pastatytas Kalvarnikų gatvėje tuoj pat už vienuolyno žemių. Vienoje namo pusėje buvo valsčiaus raštinė (du kambariai), salė, kalėjimo kamera, sargo butas (vieno kambario). Kitoje pusėje – trijų kambarių butas, jame gyveno valsčiaus sekretorius. (*Pastato nuotrauka Rasos Kaušakienės straipsnyje „Skapiškio mokyklos istorija“.*)

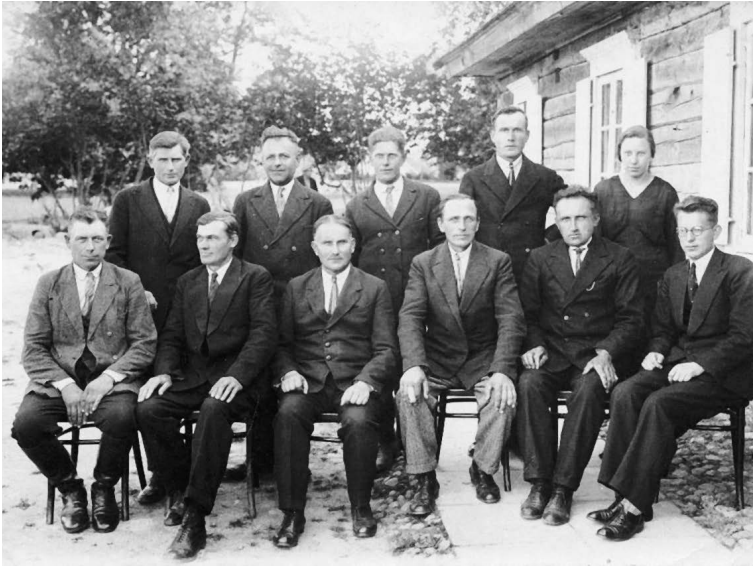
Valsčiaus savivaldybės buvo sudarytos be dvarininkų, bet raštininkais dirbo rusai. Viršaičiai skiriami, raštininkai renkami. Ar Skapiškyje raštininkais dirbo rusai, nėra žinių. Paskutiniai, dirbę rusų valdžios laikais, buvo lietuviai, kaip antai viršaitis Juozas Kaladė, raštininkas Mykolas Samulevičius.

1918 m. vasario 16 d. paskelbus nepriklausomybę Lietuva turėjo daugybę priešų. Kariuomenė, sudaryta iš savanorių, neapmokyta, prastai ginkluota, stūmė vokiečius, lenkus, bolševikus iš Lietuvos.

Skapiškyje 1918 m. pabaigoje gydytojas Vladas Lašas organizavo valsčiaus valdybą. Nespėjus valdybai įsitvirtinti, kairieji užėmė valdžią ir įkūrė valsčiaus revoliucinį komitetą. Pirmininku buvo paskirtas Jonas Urbonas (iš Gīrvalakių k.), sekretoriumi – Jonas Matulis (iš Tatkonių k.). Išvijus bolševikų valdžią, valsčiuje buvo sudarytas

²⁶Skapiškio biblioteka, 1963 m. Skapiškio bibliotekos istorija (rankraštis).

²⁷Baliulis A. *Iš Kupiškio ir apylinkių praeities*, p. 116.

Skapiškio apylinkės valsčiaus taryba. Sėdi (iš dešinės): raštininkas Jokubėnas, viršaičiu 1936–1939 m. dirbęs Povilas Balys, viršaitis Antanas Beleckas (dirbęs 1929–1936 m.), sekretorius Domas Čepas (dirbęs 1930–1939 m.). Stovi raštininko pavaduotoja Ona Jurkškaitė, tarybos narys Čečys, nežinomi. 1931 m. Iš S. Mažeikytės archyvo

Laikinasis komitetas. Jo pirmininku dirbo Juozas Kručas, sekretoriumi Petras Rinkevičius, vėliau Juozas Markevičius.

1920 m. išrinkta nauja valsčiaus taryba – atstovai iš kiekvienos seniūnijos. Tarybos pirmininkas buvo vadinamas viršaičiu. Viršaičiais dirbo Juozas Kručas, Petras Stanys, Jonas Burba, Antanas Beleckas, Povilas Balys (ištremtas į Sibirą). Sekretoriais dirbo Juozas Markevičius, Juozas Sabaliauskas, o maždaug nuo 1930 m. – Čepas, kilęs iš Gindvilių kaimo. Jis išsikėlė į Kupiškį ir ten buvo valsčiaus sekretorius. Vietoj jo Skapiškyje pradėjo dirbti Šaulių sąjungos narys Povilas Pėža, kuris 1941 m. birželio 14 d. su visa šeima buvo ištremtas į Sibirą.

Ilgą laiką raštininku dirbo Jokubėnas, raštininko pavaduotoja buvo Ona Jurkškaitė, kurie taip pat buvo Šaulių organizacijos nariai.

Valsčiaus sargais dirbo Kalnackas, šaulys Jonas Semaška, vėliau Juodžiūnas. J. Semaška nuo 1934 m. vadovavo šaulių organizacijos dūdų orkestrui. Orkestras grodavo visuose valstybinių švenčių minėjimuose, ruošė dūdų orkestro programas visuomenei. Jis kasmet koncertuodavo maždaug po 30 kartų. 1937 m. LŠS dūdų orkestrų apžiūros pažymyje rašyta, kad Skapiškio orkestras galės būti geriausias visoje šaulių sąjungoje. 1938 m. J. Semaška apdovanotas Vytauto Didžiojo III laipsnio medaliu. 1940 m. jis išsikėlė į Kupiškį. Toliau orkestrui vadovavo Šaulių organizacijos narys Jonas Čeika. Skapiškio dūdoriams yra vadovavęs ir mokytojas Jonas Gintautas.

Valsčiaus pastate buvo areštinė. Tai nedidelis kambarėlis, vadinamas *dabokle*. Šviesa patekdavo per mažytį grotuotą langelį duryse. Įėjimas į *daboklę* buvo iš salės. Apie 1934 m. valsčiaus kieme buvo pastatytas keturių kamerų kalėjimas. Jis

priklausė policijai, bet jį prižiūrėjo valsčiaus sargas. Dažniausiai kalėjimas būdavo tuščias, nebent pasigėrę, patriukšmavę žmonės patekdavo į jį.

1941 m. birželio mėn., per pirmuosius trėmimus į Sibirą, kalėjime buvo uždaryti iš namų išvaryti žmonės, kol suvežė visus, kurie buvo numatyti išvežti. 1941 m. Vokietijai užėmus Lietuvą, kalėjime buvo uždaryta daug žmonių. 1944 m. antrą kartą okupavus Lietuvą Tarybų Sąjungai, į valsčiaus kalėjimą žmonių nebeuždarydavo. Milicija ir NKVD buvo įsikūrę miestelio centre (Juozo Balio namuose), ten ir laikė suimtuosius. Kalėjimo patalpose apsigyveno padegėlės Veronikos Krasauskienės šeima, vėliau čia gyveno Stasiūnų šeima. Kai 1965 m. buvo statoma mokykla, kalėjimas buvo nugriautas, nes kliudė įrengti arteinį šulinį.

1951 m. Skapiškio apylinkės vykdomasis komitetas buvo perkeltas iš valsčiaus pastato į miestelio centrą, pastačius ten atvežtą iš Kirkėnų kaimo į Sibirą išvežtą Zulonų namą.

Lietuvos nepriklausomybės metais policijos nuovada taip pat buvo įsikūrusi Dariaus ir Girėno gatvėje, Fergio namuose, kur gyveno, nuomuodamas butą, policijos viršininkas Dailidė. Policininkais dirbo Sargūnas, vėliau Antanas Gailiūnas, po jo Staiblys. Gailiūnas 1941 m. birželio 14 d. su tėvais ir broliu buvo išvežti į Sibirą. Apie 1938 m., išsikėlus Dailidei iš Skapiškio, policijos nuovados įstaiga buvo iškelta iš Dariaus ir Girėno gatvės į miestelio centrą.

Nepriklausomybės metais policija palaikė miestelyje tvarką, nebuvo girdėti vagysčių ar kitokių nusikaltimų, gerai prižiūrėjo švarą gatvėse, kad būtų žiemą atkasti pėsčiųjų takai, vasarą – nuravėti ir nušluoti šaligatviai, nužvyruoti keliai. Žmonės policijos tarnautojus gerbė.

Magazinas

Už Skapiškio valsčiaus kiemo, gale jam priklausiusio žemės sklypo, buvo pastatytas nemažas pastatas, žmonių vadinamas magazinu – grūdų sandėlis. Žmonių atmintyje jis buvo pastatytas po baudžiosios panaikinimo. Čia Skapiškio apylinkės ūkininkai suveždavo nustatytą nuo žemės ploto grūdų kiekį. Kada būdavo badas, grūdus iš šio sandėlio dalydavo žmonėms. Jeigu likdavo grūdų, o kuriais metais nereikėdavo dalyti, juos gražindavo ūkininkams. Bet nuėmę naują derlių rudenį, nustatytą grūdų kiekį vėl turėdavo suvežti į magaziną. Magazinas nustojo veikęs tik po Pirmojo pasaulinio karo. Pastatas buvo nugriautas. Bet bado

*Grūdų dalijimas.
Apie 1931 m.
Iš S. Mažeikytės
archyvo*

metais valsčiaus rūpesčiu grūdus žmonėms dalydavo. Grūdus aukodavo ūkininkai, kurie jų dar turėjo.

Senelių prieglauda

Pradinę mokyklą perkėlus į buvusias dominikonų vienuolyno rūmus, jos patalpose apie 1927 m. buvo įkurti senelių namai – prieglauda (vadinamoji *ubaginė*). Prieglaudoje gyveno apie 25–30 žmonių. Buvusioje klasėje apsigyveno moterys, stovėjo lova prie lovos (18–20). Antrame kambaryje 5–7 vyrai. Čia prisiglausdavo senyvo amžiaus žmonės, neturintys artimųjų. Seneliai džiaugėsi, kad turi stogą virš galvos. Stipresni prižiūrėdavo silpnesnius, slaugydavo sergančius. Gyvenimo sąlygos buvo sunkios, nebuvo prausyklos, neturėjo ir pirties, vanduo iš šulinio, tualetas tik lauko. Kambariuose oras tvankus, nes per maži kambariai talpinti šitiek žmonių. Kiekvieno visas pasaulis buvo sava lova, bet visi džiaugėsi, kad nereikia belstis į svetimas duris prašant duonos ar nakvynės.

Prieglaudą išlaikė parapija. Ją rėmė klebonas N. Kasperiuonas, iš savo palivarko tiekė pieną, mėsą ir kt. Kiti žmonės sunešdavo maisto. Buvo paprotys po laidotuvių ar metinių nešti maistą prieglaudai, o jos gyventojai pasimelsdavo už mirusiųosius, pagiedodavo rožinį. Švenčių, ypač atlaidų, dienomis prieglaudos gyventojai sėdėdavo bažnyčios priangyje ir laukdavo išmaldos. Žmonės ir čia buvo įpratę atnešti maisto ar duodavo pinigų. Pajėgesnės prieglaudos gyventojos žmonėms verpdavo, plėšydavo plunksnas ir taip užsidirbdavo pinigų. Prieglaudos gyventojai prie namų turėjo apie 2 ha žemės, užsiaugindavo daržovių, bulvių. Vedėja buvo Baltrušonienė, virėja Malvina Gabnienė.

1940 m. prieglauda buvo uždaryta, joje buvę žmonės išvežti į kitus senelių namus.

Gatvės gyventojų darbai ir papročiai iki Antrojo pasaulinio karo

Iki Antrojo pasaulinio karo gyveno iš kartos į kartą perėmę tėvų teises, pareigas, papročius, turtą ir tradicijas gatvės senbuvių vaikai ir vaikaičiai su šeimomis. Tėvams pasenus ar mirus, turtą (namus, žemę) dažniausiai perimdavo vyresnysis sūnus. Jis kurdavo šeimą, šeiminkaudavo tėvų namuose. Kiti vaikai, gavę savo dalį, išeidavo iš namų (ištekėdavo, vesdavo, vertėsi amatais).

Gatvėje vieni kitus gerai pažinojo, sugyveno, sutarė, gerbė vieni kitus ir padėdavo atsitikus nelaimėi. Nebuvo nei vagių, nei chuliganų. Gyvenimas buvo ramus, niekas nė durų nerakindavo. Vieni gyveno uždaresnį gyvenimą, mažai su kuo sueidavo, kiti – linkę bendrauti: Juozo Leknicko, Antano Jokūbausko, Veronikos Burbaitės, Motiejaus Šlapelio, Matulionio, Emilės Mažeikienės kiemai dažnai susiburdavo kartu. Kai reikėdavo kokios pagalbos, eidavo pas J. Leknicką. Pas V. Burbaitę ir M. Šlapelį rinkdavosi jaunimas. O pas A. Jokūbauską prie kalvės vakarais po darbo sėdėdavo gatvės vyrų pulkelis – šnekučiuojasi, dalijasi naujienomis. Pas E. Mažeikienę rinkdavosi moterys: atėdavo Vincė Martišiūnienė, Elena Leknickienė, Emilija Čiekienė, Genovaitė Palionienė, Veronika Šambokaitė, Uršulė Merkienė, o iš miestelio – Emilija Baliienė, Repšienė, Julė Šambokienė,

Kručienė ir kt. Visos suėjusios pasikalbėdavo, pasijuokdavo, o įdomiausia, kai lošdavo kortomis, Martišiūnienė mėgdavo pajuokauti, kaip sako „pasukti“, tai be galo erzindavo Šambokaitę. Su Mažeikiene, kaip jos sakydavo, galėjai pasikalbėti iš širdies, atverti savo skaudulius. Žinojo, kad ji supras, atjaus ir niekur toliau nepaskleis. Savo nuoširdumu traukė visas. Pas Matulionį rinkdavosi vyrai iš gatvės galo. Pas jį sueidavo ir gatvės vaikai pasakų, visokių istorijų pasiklausti. Kita vaikų susibūrimo vieta buvo paliepė arba aikštelė prie senelių prieglaudos. Čia jie žaisdavo slėpynių, kvadratą arba pagaliukais. Mėgstamiausias žaidimas – kvadratas. Jeigu suėjo keturi, tai ir prasideda „atsigrojimimas“ po „atsigrojo“, neužmiršdavo, kas buvo pralošęs ir praeitą dieną. Nebuvo muštynių ar keiksmų.

Tarpukariu gatvėje buvo daug jaunimo, kurie rinkdavosi pas V. Burbaitę ar M. Šlapelį. Šeštadienį ir sekmadienį skambėdavo dainos, grodavo armonika, buvo šokama. Išgirdę dainą, užtraukdavo Dailiūnų jaunimas. „*Ir būdavo taip, kad vieną dainos posmelį dainuodavo Dailiūnuose, o kitą jau mūsų gatvėje*“, – prisiminė Bronė Čekaitė. Dalis jaunimo giedojo šaulių organizacijos ir bažnytiniame choruose: Verutė Burbaitė, Vlada Jokūbauskaitė, Albertas Jokūbauskas, Ona Šilinitė, Stasė ir Bronė Čekaitės, Stasys Martišiūnas, Petras Šeinauskas.

Vaikinai ir merginos buvo baigę 4 pradžios mokyklos skyrius, o 1934 m. įvedus 6 skyrių pradinį mokslą, turėjo ir 6 skyrių išsilavinimą. Gimnazijose iš visos gatvės mokėsi keturi: Rokiškio gimnazijoje – Stasė Čekaitė, Kupiškio – Petras Šlapelis, Valerija ir Adelė Mažeikytės. Vyresnių gyventojų, aukštesnį mokslą baigusių, buvo tik keli: Marytė Kalnackaitė, baigusi Skapiškyje mokytojų kursus, mokytojavo Rokiškyje pradinėje mokykloje, Albinas Šeinauskas – Lietuvos kariuomenės karininkas, Lionginas Leknickas – Lietuvos kariuomenės majoras. Petras Leknickas, Aleksandra Matekonytė, Stasė ir Adelė Jokūbauskaitės buvo baigę Skapiškyje progimnaziją. Visi gatvės gyventojai buvo raštingi, mokėjo skaityti, rašyti, tuo labiau kad šalia buvo mokykla.

Jaunimui gauti darbo Skapiškyje buvo sunku, todėl darbo ieškojo kitur. Agnė ir Marytė Šlapelytės, Juozas Šlapelis, Stasė ir Adelė Jokūbauskaitės, Emilija Burbaitė, Adelė Mikoliūnaitė dirbo Kaunė. Jančys, Jonas Šeinauskas išvažiavo į JAV.

Seni, jauni ir vaikai mielai rinkdavosi į gegužines pamaldas (*mojavą*). Jos vykdavo pas Juozą Leknicką klėtyje. Pataisydavo altorių, pakabindavo Šv. Marijos paveikslą, jį apipindavo vainikais, pamerkdavo gėlių. Kiekvieną dieną po darbo pavakaryje sueidavo žmonės iš visos gatvės. Būdavo pilna klėtis. Maldas pradėdavo Aniutė Leknickaitė, o giesmę „Sveika Marija“ giedodavo visi, išmokydavo ir vaikus. Nebūdavo gegužinių pamaldų tik sekmadienį, nes tą dieną giedodavo bažnyčioje. Išėję iš klėties, pasimeldę, neskubėdavo skirstytis, ypač šeštadieniais. Neretai jaunimas uždainuodavo, o vaikai eidavo slėpynių.

Didesnė gatvės gyventojų dalis ūkininkavo, dirbo žemę. Daugiausia žemės turėjo Juozas Čeika, Juozas Leknickas – po valaką, vadinosi valakininkais. Apie pusę valako žemės dirbo Tamošius Šeinauskas, Vincenta Martišiūnienė, Jonas Burba, Motiejus Šlapelis, Antanas Mažeikis, Adelė Čiurlytė (ji savo žemę išnuomodavo, gyveno iš gaunamos nuomos). Kiti teturėjo po 2–3 ha: Alfonsas Čeika, Petras Mikoliūnas, Antanas Fergis, Ona Šilinitė, Magdalena Palionytė, Veronika Šambokaitė, Jonas Merkys, Juozas Mikoliūnas, Matekonis. Ir jų pragyvenimo pa-

grindinis šaltinis buvo žemė. Visi laikė karvę, arklį, užsiaugindavo kiaulę, turėjo pulką vištų. Kurie turėjo mažai žemės, karves ganydavo miesto ganykloje (*vigane*). O kad būtų lengviau pragyventi, stengėsi užsidirbti iš šalies. Kai kurie turtin-gesni pašiepdavo mažiau turinčius žemės arba visai jos neturinčius, vadindavo *grytelninkais*, *bobeliais*. Nebuvo nei minties, kad valakininko duktė galėtų tekėti už *bobelio*. Bet jaunimas tokio kategoriško nusistatymo jau neturėjo.

Žemę dirbo paprasčiausiais padargais. Nė vienas neturėjo nei javams pjauti mašinos, nei šienui grėbti grėbiamosios. Tik Leknickas buvo išsigijęs grūdams valyti rankomis sukamą arpą ir *fuchtelį*, jais naudojosi ir kaimynai. Ūkininkai laikė stiprius arklius, turėjo pakinktus, ratus, roges, žemei dirbti padargus. Puošnų pakinktą, vadinamą šorais, ir puošnų vežimą – *lineiką*, balną turėjo tik Antanas Mažeikis. Važį, be Mažeikio, dar buvo išsigiję T. Šeinauskas ir M. Šlapelis. Vežimai, rogės, pakinktai, žemės ūkio įrankiai buvo padaryti savų miestelio meistrų.

Didžiausias pajamas ūkyje gaudavo iš pieno ir parduodamų bekonų. Au-gindavo linus, iš jų ausdavo drobę, čerkasą arba išbrauktus parduodavo. Juos supirkdavo žydai arba „Lietūkis“, jis ir brangiau mokėdavo. Už linus ūkininkai gaudavo nemažas pajamas. Visi stengėsi užsiauginti produktyvias karves. Pieną gatvės ūkininkai į pieninę veždavo paeiliui. Kai surinkdavo visos gatvės kiemų pieno bidonus (po 25–30 litrų), vos tilpdavo į ratus. Kurie neturėjo arklio, pieną patys nešdavo. Iš pieninės gaudavo lieso pieno, pasukų, jomis šerdavo bekonus ir užaugindavo per 4–5 mėnesius. Grūdų mažai parduodavo. Iš rugių kepdavo duoną, iš kviečių pyragą. Malūne susimaldavo kviečius – *pikliuotus* – baltam pyragui ir prastai maltus – rupius, iš kurių kepdavo ragaiši, blynus. Malūne dirbdavo ir kruopas, iš miežių. Avižų duodavo arkliams. Avižienių ir miežienių miltų dėdavo į bulvių ēdalą kiaulėms, duodavo miltų ir galvijams. Avis augino tik savo reikmėms. Nors labai jas saugodavo, bet vilkai kiekvieną rudenį nusi-nešdavo po ēriuką.

Žemę dirbo patys ūkininkai, visa šeima, tik Leknickas samdėsi gyvuliams ganyti piemenį ir kai kuriais metais berną.

Gatvės žmonės buvo darbštūs, veiklūs, ir kad geriau pragyventų, užsiimdavo įvairiais darbais. Tie, kurie neturėjo žemės, o tik prie namo daržą – verpė, audė, mezgė, plėšė plunksnas, uogavo, ir daugiausia senyvo amžiaus moterys. Tiek vyrai, tiek moterys eidavo ir padieniais darbininkais. Iš gatvės eidavo tarnauti pas ūkininkus Zolubienės dvi dukterys, Delebos sūnus ir duktė.

Gatvėje buvo keli amatininkai. Antanas Jokūbauskas vertėsi kalvyste. Turėjo nedidelę kalvę, dirbo su sūnum Albertu, turėjo ir mokinių, nes buvo geras kalvis. Apie jį sakydavo: „*Su Jokūbausko nukaltu plūgu ariant eini kaip pasivaikščioti.*“ Mokėjo gerai ir gražiai apkaustyti važį, vadinamąją lineiką. Dirbo kapams tvoreles, kryžius, saulutes ir vartus.

Alfonsas Čeika buvo geras batsiuovys, ne tik taisė, bet ir siuvo batus. Jo pasiūti batai buvo dailūs ir patogūs.

Magdalena ir Veronika Palionytės, Teofilė Ivanauskienė vertėsi siuvėjo amatu, Ivanauskas – staliaus. Mokėjo siūti Aniutė Leknickaitė, Vincenta Martišiūnienė, bet jos siūdavo tik savo šeimos nariams. Ona Šilinaite ėjo šeiminkauti ir audė ne tik paprastus audeklus, bet ir tautinius drabužius.

Pirmojo pasaulinio karo metu ir ilgai po jo žmonės vilkėjo namie austais drabužiais. Rudenį išbraukus linus prasidėdavo verpimas ir audimas per žiemą iki pavasario. Verpti ir austi mokėjo beveik kiekvieno kiemo moterys ir merginos, nes motinos išmokydavo jau paaugles dukteris ir verpti, ir austi.

Audė ne tik sau nešioti, bet ir kraitį. Kraitis (audeklai) buvo dedamas į *kuparus* – tam skirtas skrynias gaubtu viršumi, irgi savų meistrų darytas. Kuparus išdažydavo gėlėmis, ornamentais įvairiomis spalvomis. Daugiau patyrusios audėjos – Šilinaitė, Kmylaitė, Mykoliūnienė, Delebienė – verpė ir audė ne tik sau, bet ir kitiems žmonėms. Jos audė sudėtingesnius audinius: keturnyčius, aštuonianyčius rankšluosčius, lovatieses (*kapas*), staltieses. O prieš Velykas staklės jau turėjo būti išneštos iš trobos – verpimas ir audimas baigdavosi.

Skapiškyje organizuotus šeiminių kursų lankė ir merginos iš Kalvarnikų gatvės.

Patalai buvo drobiniai ar pakuliniai. Antklodes audė iš lininių, vėliau medvilninių ir vilninių siūlų.

Vyrai vilkėjo drobiniais marškiniais, drobinėmis ar pakulinėmis kelnėmis vasarą, žiemai kelnes ir švarkus siūdavo iš čerkaso ar milo. Milinis kostiumas buvo išeiginis, su juo eidavo į bažnyčią, atšokdavo ir vestuves. Žiemai – kailiniai. Kailiniai, apmušti čerkasu ar milu, buvo šventiniai.

Moterys vilkėjo ilgus iki gurnelių sijonus ir palaidines, austas iš linų. Suknelių nesiuvo. Trumpesnius sijonus pradėjo nešioti vėliau, jie buvo iki pusės blauzdų. Ruošos metu užsirišdavo prijuostę (*kvartūką*). Visuomet rišėjo skarytes, vasarą daugiausia baltas (pjaunant rugius). Sijonus ir vyrams kelnes siūdavo dar

Šeiminių kursų metu. Pirmoje eilėje iš kairės: ketvirta Veronika Burbaitė, Bronė Čekaitė. Antroje eilėje dešinėje – Vlada Jakubauskaitė. Trečioje eilėje antra iš kairės Martinonytė, už merginų nugarų trečia iš dešinės Stasė Stuokaitė. Apie 1937–1938 m. Iš Onos Leknickienės albumo

Skapiškio juostų pynėjos su svečiais. Pirmoje eilėje pirmas iš kairės dailininkas Antanas Žmuidzinavičius, šalia jo muziejininkė Valerija Čiurlionytė-Karužienė ir dirbtuvės vedėja Vanda Silvestravičiūtė. Iš Aliutės Elenos Markevičiūtės archyvo

iš audeklo, vadinamo *ramtatiku*. Tai toks pat lininis audinys, tik iš nedažytų ir dažytų siūlų, būdavo margas. Dažydavo su alksniais ar karklais.

Kasdien avėjo mediniais (viršus odos, padai medžio), o arti ar sėti eidavo apsiavę vyžomis (iš karnų) ar nagingėmis (iš odos). Moterys avėjo paputėmis (megzta apavas). Pirktiniai batai buvo išeiginiai. Ant batų rudenį ir žiemą užmaudavo kaliošus. Iš Amerikos atvažiavęs Martišiūnas ir Fergis, taip pat Emilija Leknickaitė, Emilė Daveinytė, grįžusios iš Peterburgo po karo, nešiojo jau drabužius, siūtus iš pirktinės medžiagos. O dauguma jaunimo iš pirktinių medžiagų drabužius pradėjo siūti apie 1924–1926 m., bet kasdieniai apdarai dar ilgai liko naminio audeklo, ypač vyrų. Apie tą laiką moterys pradėjo dėvėti ir sukneles.

Labai gražias, meniškas tautines juostas audė Vanda Silvestravičiūtė, klebono Prijalgausko giminaitė. Lietuvos meno kūrėjų draugija jai pasiūlė Skapiškyje įsteigti jų išlaikomą juostų audimo dirbtuvę. Silvestravičiūtė tuo laiku gyveno Čiurlytės namuose, ten ir buvo įsteigta dirbtuvė 1921 m. Dirbtuvėje buvo apmokytos ir dirbo šešios merginos: Stasė Jančytė, Adelė Skipskytė, Petrutė Kairytė, Emilija Misiūnaitė ir kt. Juostoms austi siūlų dirbtuvė gaudavo iš Meno kūrėjų draugijos. Išlaustas juostas veždavo į Kauną, parduodavo Lietuvoje ir užsienyje. 1925 m. audiniai buvo eksponuoti Italijoje, Monzos parodoje²⁸.

Juostų audėjų instruktuoti iš Kauno atvykdavo meno kūrėjų. Užsidarius meno kūrėjų draugijai, dirbtuvė 1925 m. buvo likviduota. Tačiau ir tie neilgi jos darbo metai nepaėjo be pėdsakų – juostų raštai paplito.

Poetas Ksaveras Sakalauskas-Vanagėlis, viešėdamas Skapiškyje, sudėjo eilėraščių, apdainavo juostų audėjas:

*O juostos, juostos tos seselių!
Gražiais marguojasi raštais,
Spalvų skaisčiausių čia galybė –
Jos šviečia saulės spinduliais.
Kam rūpi grožis tas regėti,
Te Skapiškį jis aplankys,*

²⁸ Kviklys B. Skapiškis, *Mūsų Lietuva*, t. 2, p. 184.

*Dirbtuvę juostų kuo puikiausių,
Visų raštų, spalvų matys.*

Tamošius Šeinauskas turėjo išsirengęs vilnoms karšti dirbtuvę-karšyklą. Turėjo net dvi karšimo mašinas. Mašinos buvo sukamos rankomis, sukti buvo sunku. Tamošius gerai mašinas prižiūrėjo, todėl jos gerai karšė, nesukapodavo vilnų. Pas jį vilnas karšė ne tik Skapiškio apylinkės, bet ir kaimyninių miestelių žmonės.

Antrojo pasaulinio karo metais sunku buvo gauti pirktinių medžiagų, jas parduodavo tik pagal korteles. Ankstesni drabužiai susidėvėjo. Vėl verpė, audė ir drabužius siuvo iš lino, pakulinio audeklo, čerkaso ir milo. O kailiniai tapo net mada.

1947 m. buvo panaikintos kortelės, bet medžiagų nebuvo, pirkto turguje iš perpardavinėtojų. Tik apie 1960 m. medžiagų atsirado parduotuvėse, bet jos buvo labai prastos. O siūtų drabužių parduotuvėse atsirado dar vėliau.

Antanas Fergis turėjo nedidelę maisto ir smulkių prekių parduotuvę. Čia daugiausia pirkdavo gatvės gyventojai. Tai buvo vienintelė lietuvių parduotuvė. Miestelyje buvo daug parduotuvių, jas laikė žydai. Tik visai prieš karą, apie 1938 m. miestelio centre parduotuvę atidarė lietuvis Suvaizdis. Juozas Balys apie 1934–1939 m. turėjo restoraną ir degtinės parduotuvę, Antanas Mažeikis – restoraną 1933–1934 m.

Žmonės, kurie vertėsi amatais, prekyba arba turėjo tarnybą, gyveno pasiturinčiai, net geriau už tuos, kurie dirbo pusvalakį žemės. Jie lengviau išlaikė šeimą, mokė vaikus, pirkto arba statėsi namus: Antanas Jokūbauskas, Ivanauskas, Vaičiūnas, Juozas Vėžys ir kt.

Gatvėje namai, vienu didesni, kitų mažesni, buvo mediniai, šiaudų stogais. Skarda buvo dengtas parapijos namas, senelių prieglauda (buvusi mokykla), Jančio, A. Fergio, Vilkienės namai, Motiejaus Šlapelio ir A. Mažeikio klojimai, o lentelėmis – Vincės Martišiūnienės, M. Šlapelio, A. Jokūbausko, valsčiaus stogai. Namai buvo statomi arti gatvės, seniau statyti galu, vėliau fasadu į gatvę. Patys seniausi išlikę gatvėje namai: parapijos (špitolė), A. Jokūbausko, Čiurlytės, Juozas Šeinausko, Veronikos Šambokaitės, Ivanausko, Veronikos Burbaitės, Matkonio, Vilkienės, mokyklos. Parapijos, A. Fergio, Onos Šilainaitės, A. Mažeikio, J. Šeinausko, M. Šlapelio, V. Šambokaitės, Juozo Čeikos, Juozo Leknicko, Burbos, V. Martišiūnienės, mokyklos, valsčiaus namai buvo dviejų galų. Vienoje namo pusėje – gryčioje gyveno šeima. Čia dažniausiai buvo kartu virtuvė ir kambarys, stovėjo didžiulė krosnis. Kai kuriuose namuose – V. Martišiūnienės, A. Mažeikio, valsčiaus – virtuvė buvo atskirai. Kita namo pusė skirta svečiams priimti, vadinama *kamara*, seklyčia arba kambariu. Baldai buvo paprasti, savų meistrų daryti. Gryčioje stovėjo stalas, apie jį ilgi suolai, indams spintelė, lovos; kamaroje dailesnis stalas, kėdės, komoda, kraitinis *kuparas*, drabužiams spinta, knygoms lentynėlė, vadinama etažere. Ant sienų kabojo šventųjų paveikslai, puošni rankšluostinė su rankšluosčiu, čia būdavo pakabintas ir rugiapjūtės pabaigtuvių vainikas. Kamara visada buvo švari, tvarkinga, kad galėtų gražiai priimti ir netikėtą svečią. Triobų sienos daugiausia buvo netinkuotos. Prieš didžiąsias šventes – Velykas, Kalėdas – sienas ir lubas nuplaudavo trindami šepėčiu. Kai kurių sienos išklijuotos popieriais

(tapetais). Visų namai buvo su medinėmis nedažytais grindimis (asla buvo tik Kmyraitės namuose). J. Burbos, J. Leknicko, V. Martišiūnienės, Magdalenos Palionytės, parapijos namo, Juozo Šeinausko namuose buvo tamsi patalpa podeliui (maltuvė). Tai lyg sandėlys daržovėms, maistui laikyti. Čia stovėdavo ir girmos.

Kai kurie gatvės gyventojai – A. Fergis, O. Šilinaite, Emilė Mažeikienė, V. Šambokaitė, V. Martišiūnienė, Čiurlytė – vieną namo pusę (kambarį) išnuomodavo.

Šaligatviai buvo tik vienoje gatvės pusėje ir baigėsi ties A. Jokūbausko sodyba. Toliau ėjo tik takas. Takas buvo ir kitoje gatvės pusėje, tik daug siauresnis. Šaligatvį ir takus žiemą reikėjo atkasti, kad nebūtų sniego, vasarą ne tik nušluoti, bet ir nuravėti šaligatvio pakraštį. Reikėjo nušluoti ir gatvę. Reikalavo mokėti baudą, jeigu rasdavo nenuravėtus šaligatvius.

Visi gatvėje stengėsi gražiai sutvarkyti savo sodybas. Beveik prie kiekvieno namo buvo darželiai. Darželyje lysvelės apdėtos akmenėliais, kuriuos pavasarį nubaltindavo. Takus tarp lysvelių nuravėdavo, net išbarstydavo smėliu. Darželiuose augo rūtos (be jų nebuvo nė vieno darželio), lelijos, pinavijai, nasturkos-žemčiūgai, levažandžiai, astrai, karkleliai, radastrai (turėjo malonų kvapą, o naktinukai pakvipdavo vakarais) ir kt. Diemedžio krūmeliai taip pat suteikdavo malonų kvapą. Beveik kiekviename kieme pavasarį pražysdavo alyvos, jazminai. Skapiškio mokykloje veikė Jaunųjų ūkininkų būrelis. Atvažiuodavo instruktoriai apžiūrėti jų darbo, patardavo, kaip tvarkyti darželį. Vienais metais už gražų darželio tvarkymą, gėlių rūšių gausumą buvo paskirta premija (stalo įrankių rinkinys) Adelei Mažeikytei.

Dviejų gatvės sodybų – J. Leknicko ir J. Šeinausko – darželiuose stovėjo akmeniniai kryžiai (tebestovi ir dabar). Kai Leknickus išvežė į Sibirą, naujieji namų gyventojai kryžių nugriovė. Grįžę Leknickai paminklą atstatė (rado nesunaikintą, tik aptrupintą, nebebuvo ant paminklo pritvirtinto kryžiaus).

Šeštadieniais po visų darbų visuose kiemuose sukruisdavo švarintis: trobeje grindys švariai išplautos su šepetiu trinant, darželiai nuravėti, gatvė, kiemas nušluoti, kūrenasi pirtys. Jas turėjo valsčius, V. Martišiūnienė, J. Leknickas, A. Mažeikis, A. Fergis. Paežerėje – V. Palionaitė, J. Šeinauskas, Justas Šlapelis, V. Šambokaitė. Čia išsivanoję (išsipėrę) bėgdavo į ežerą atsigavinti. O vanojosi, galima sakyti, visi – ir seni, ir jauni, vanojo net vaikus. Pirčių šeiminkai nusimazgoti kviesdavo kaimynus, su kuriais daugiau sueidavo. Arba leisdavo pirtį pasikūrenti patiems, kurie jos neturėjo. Šeštadienis būdavo lyg švaros diena, gatvė atsinaujindavo, einant pro kiekvieną kiemą akį traukdavo jauki aplinka. Kalvarnikų gatvė buvo savotiškai graži. Pradžioje einant akį traukdavo klasikinio stiliaus bažnyčia, nors masyvi, bet stovėdama ant kalnelio atrodė iškiliai, apsupta žalių, aukštai vešlių vainikus iškėlusių šimtamečių uosių ir klevų. Toliau prasidėdavo takas tarp liepų – paliepė (pasodė). Valsčių, senelių namus (buvusią pradinę mokyklą) ir gale gatvės kapines taip pat supo medžiai. Gatvė buvo svarbi dar ir dėl to, kad joje buvo beveik visos miestelio įstaigos.

Visoje gatvėje ankstyvą rytą dar saulei netekėjus iš visų namų kaminų rūkdavo dūmai, visur kūrendavo duonkepes krosnis. Krosnis kūrendavo ne tik žiemą šilumai, bet ir vasarą virdavo valgį, šutindavo kiaulėms bulves. Į krosnies galą pastumdavo du vieno kibiro ar net didesnės talpos puodus (vadinamus špižiais)

bulvių, į vidurį padėdavo kapotų žabų (vadinamų kūlelių), dar užmesdavo malkų. Priekyje krosnies šonuose dar pastatydavo du puodus bulvių (tiek virdavo, jei augino keturias ir daugiau kiaulių). Krosnies viduryje, priekyje, virdavo pusrytį ir pietus – valgius visai dienai. Vakarienę išsivirdavo kūrendami plytas. Nebuvo trobos be duonkepės. Ant šiltos krosnies lipdavo sušilti, net naktį miegodavo. Krosnies didumas priklausė, kokią patalpą šildė ir kiek bus kepama šeimynai duonos. Didesnėse kepėdavo šešis, mažesnėse keturis duonos kepalus. Būdinga, kad kiekvienos šeiminkės iškeptos duonos skonis buvo kitoks.

Skapiškyje ir šalia jo veikė du malūnai: žydo Gluchovo miestelyje ir Antano Kazanavičiaus Dailiūnų kaime.

Sekmadienius ir kitas šventes gatvės gyventojai švėsdavo visi. Šeimomis eidavo į bažnyčią, visi apsitašė, kaip sakydavo, *apsirėdę* šventiniais rūbais. Švenčių metu didelių darbų nedirbdavo. Išimtis būdavo tik tada, jeigu turi sauso šieno, o kyla debesis – lis. Tada, atėję iš bažnyčios, važiuodavo vežti šieno. Šventė buvo šventė. Aukščiausiam už viską padėkos ir poilsio diena. Pailsėdavo, aplankydavo kaimynus. Šventos Velykos, Kalėdos, atlaidų dienos buvo dar iškilmingiau švenčiamos. Jau prieš šventes vos ne kiekviename kieme svilnimas paršas, kiekvienas namas kvepėdavo šviežia duona, pyragu. Daromas iš miežių salyklo alus, nes per atlaidus suvažiuodavo plati giminė, todėl ruošdavo pietus, vadinamus *pokermaše*. Svečiai vaikus apdalydavo *kermošiniais* saldainiais.

Per šv. Kalėdas namuose, kur būdavo vaikų, puošdavo eglutę (didelę iki lubų). Pirktinių žaislų nebuvo (brangūs). Žaislus darydavo patys vaikai, iš popieriaus pindavo grandines, karpydavo karpinius, kabindavo obuolius, saldinius, riestainius, jei jų turėdavo. Apšviesdavo eglutę žvakutėmis, kurias įstatydavo į žvakidę (*liktorėlį*) ir prismeigdavo ant šakelių. Suėję artimų kiemų vaikai eidavo ratelio, deklamuodavo eilėraščius, žaisdavo „pas ką žiedas žiba“, „telefoną“ ir kitus žaidimus. Eglutę puošdavo per Kūčias. Kūčios, šv. Kalėdos tapdavo pačia mieliausia, gražiausia švente, nes visa šeima sėsdavo prie stalo.

Kūčių vakarienę pradėdavo pasirodžius danguje vakarinei žvaigždei. Vaikai bėgdavo žiūrėti, ar jau sužibo. Ypač buvo iškilminga, įsimintina, kai šeimos galva, paėmęs į rankas kalėdaitį, pradėdavo kalbėti poterius. Jam pritardavo visi atsistoję apie stalą, dėkodami Dievui, kad sveiki, kad gausus Kūčių stalas. Šeimos galva savo kalėdaitį dalydavo visiems po gabalėlį, kad vyrautų šeimoje meilė, santarvė, pagarba. Prieš Kūčias ir Kalėdas visuose namuose būdavo sujudimas. Visa šeima joms ruošdavosi; kas valydavo trobą, kas nešė iš miško eglutę, kas darė eglutei papuošalus, o didžiausias darbymetis buvo mamoms – paruošti Kūčių ir Kalėdų valgius. Ant Kūčių stalo visuomet būdavo kūčiukai (juos valgė įmerkę į saldų vandenį su aguonų pienu), silkų, žuvies, grybų patiekalai, avižinis ir spanguolių kisielius, medus, pupos, žirniai, kviečiai, svarbiausia – dvylika valgių. Seniau ir dar tarpukariu per Kūčias valgė diegtienę (daryta iš ruginių miltų). Šiandien šių patiekalų jau niekas nebemoka gaminti.

Per Kalėdas atsigaudavo po sauso advento pasninko. Ant Kalėdų stalo šalia gausių mėsos patiekalų (kumpio, dešrų) visuomet būdavo antis ar žąsis, neretai ir kalakutas (jų kiekviena šeima užsiaugindavo).

Pavalgius Kūčių vakarienę, visuose gatvės kiemuose prasidėdavo žaidimai-burtai. Burdavo ne tik vaikai, jaunimas, bet ir pagyvenę šeimos nariai: traukdavo šapelį iš šieno, esančio ant stalo po staltiese, kas ilgiau gyvens. Vaikams šapelio ilgumas reiškė, kad jiems geriau seksis augti, mokytis. Jaunimo burtai buvo įdomesni: po lėkštute dėjo rožinį, žiedą, duoną ir tuščią apvoždavo. Rožinis reiškė, kad šiomet dar neves, žiedas – ištekės, duona – bus sotūs ir geri metai, tuščia lėkštelė lėmė sunkius metus. Nešė į trobą malkas, apkabindavo tvoros lenteles, klaūsė, kuriam krašte loja šunys. Dėdavo po pagalve surašytus vardus, pabudę traukdavo, koks bus vardas išrinktosios ar išrinktojo.

*Kūlimo talka pas
Skapiškio fotografę
Oną Balytę.*

*Iš A. E. Markevičiūtės
archyvo*

Pirmąją Šv. Kalėdų dieną visi keldavosi labai anksti ir visa šeima (kurie tik galėjo) skubėjo į Piemenėlių mišias. Gatvė nuo ankstyvo ryto buvo gyva, ėjo ir važiavo žmonės į bažnyčia, vežimų buvo pristatyti pilni gatvės kiemai. Bažnyčia visuomet per šv. Kalėdas būdavo pilnutėlė. Skapiškio bažnyčioje Betliejaus prakartėlė prie Šv. Marijos altoriaus pirmą kartą buvo pataisyta apie 1937 m. Vaikams ji buvo nuostabiai graži. Ta pati Betliejaus prakartėlė ir šiandien per šv. Kalėdas pataisoma, tik ne prie Šv. Marijos, o prie Šv. Petro ir Povilo altoriaus. Išėję iš bažnyčios, pažįstami, giminės sveikindavo vieni kitus, linkėdavo ir gerų, laimingų, sočių metų. Per šv. Kalėdų pirmą dieną tik sava šeima sėsdavosi, parėję iš bažnyčios, prie stalo. Persižegnoję, o dažnoje šeimoje sukalbėję poteries, palinkėdavo vieni kitiems sveikatos, gerų, laimingų metų.

O per Užgavėnes, pakinkius arkli, pilnos vaikų rogės važiuodavo pasivažinėti, juokaudavo, virsdavo į pusnį, kad linai geriau augtų. Važiuodami per gatvę, dainuodavo „Plaukė žaselė per ežerėlį“.

Per gavėnią, kurios metu buvo pasninkas, labai laukdavo šv. Velykų. Pirmiausia po žiemos būdavo išvalomi visi trobos kampai. Kiaušiniai buvo savų

vištų, todėl pridažydavo didžiulį dubenį. Dažydavo svogūnų lukštais, ažuolo žieve, beržo lapais ir dažais. Per šventes juos daužydavo, aiškindavosi kuris stipresnis, ridinédavo, apdalydavo į svečius atėjusius vaikus. Per šv. Velykas E. Mažeikienės klojime vaikams, o M. Šlapelio – jaunimui pakabindavo sūpynes (jų klojimai buvo aukšti), ir supdavosi lenktyniaudami, kas aukščiau įsisups.

Buvo paprotys švęsti vardo dienas. Varduvininkui naktį ant lauko durų uždédavo vainiką. Kai kaldavo vainiką, stengėsi nepažadinti varduvininko, kad nežinotų, kas buvo (turėjo atspėti). Vardo dieną vaišindavo. Vaišės būdavo kuklios – svarbu suėjimas, pabuvimas kartu. Varduves švęsdavo jaunimas su artimiausiais draugais.

Rudenį prasidédavo javų kūlimo talkos. Kuldavo Skapiškio pieno bendrovės mašina „Dampė“. Ja kuliant reikédavo apie 20 žmonių, todėl visi gatvės ūkininkai eidavo vieni kitiems į talką.

Iškūlus kiekvienas šeimnininkas ruošdavo pabaigtuves: sotūs pietūs ir alus. Nors po visos darbo dienos išvargę, bet per pabaigtuves atsigaudavo, būdavo smagus suėjimas, smagi vakarienė.

Talkas, tik mažesnes, organizuodavo per linų mynimą.

Gatvės žmonės, nors sunkiai dirbo, gyveno savo nelengvais rūpesčiais, bet mokėjo atsigauti, mokėjo linksmintis, džiaugtis nors ir mažais laimėjimais, kurie praskaidrindavo kasdienybę.

Gatvės gaisrai

Gatvėje didžiausia stichinė nelaimė buvo gaisrai. 1924 m. nuo gaisro nukentėjo keturi kiemai. Sekmadienį, kai gatvės žmonės buvo bažnyčioje, vaikai uždegė Šlapelio šiaudų stirtą. Buvo didelis vėjas, o namai dengti šiaudais. Pirmiausia užsidedė Šlapelio klojimas, o nuo jo keli namai. Kai žmonės atskubėjo iš bažnyčios, namai jau buvo apimti liepsnos, užgesinti nebebuvo įmanoma. Sudegė ne tik namai, bet ir visas ten buvęs turtas. Magdalenos Palionytės, Adelės Čiurlytės, Jackaus Daveinio sudegė gyvenamieji namai, tvartai ir daržinės. Daveinio daržinėje sudegė naujo Mažeikio statomo namo lentos luboms, grindims ir du dviračiai, kurių labai gailėjo, nes naujų nusipirkti nebeįstengė. Palionytė pasistatė namus, bet daug mažesnius. Daveiniai namų nebeapasistatė, apsigyveno pas Mažeikius baigiamame jų statyti name.

Bagdonų – Jono Merkio namus apie 1933 m. uždegė žaibas. Subėgę žmonės gaisrą greitai užgesino, namas buvo suremontuotas.

Apie 1933 m. buvo uždegtas ir sudegė Daveinių klojimas.

Per karą 1944 m. sudegė Onos Šilinaitytės gyvenamasis namas, tvartas, daržinė. Ji labai sunkiai pasistatė naujus namus, daug mažesnius, vieno galo (buvo dviejų galų).

Apie 1952 m. sudegė Delebos namai. Juos uždegė žaisdami degtukais Veronikos Krasauskienės (Delebaitės) maži vaikai. Gyvenamasis namas ir tvartas buvo po vienu stogu. Užgesinti nepavyko, sudegė iki pamatų. Krasauskienė namų nebeapasistatė. Jos šeimą kolūkis apgyvendino buvusiam valsčiaus kalėjime.

2004 m. užsidedė (greičiausiai nuo elektros) Šapų tvartas, o nuo jo ir daržinė. Tuo laiku Skapiškio gaisrininkai gesino gaisrą Pandėlio miestelyje, todėl kai grįžo

į Skapiškį, pastatas degė atvira liepsna, jo jau neišgelbėjo, sudegė ir tvartas, ir daržinė. Tvartui atstatyti visi gatvės gyventojai aukėjo, kiek galėjo. Pinigus rinko mokyklos direktorė Birutė Zaborskienė ir Stanislava Mažeikytė.

Karas ir sovietų okupacija 1940–1941 metais

Lietuva buvo okupuota Tarybų Sąjungos 1940 m. birželio 15 dieną. Nuo okupacijos kentėjo visi žmonės. Netikrumas, suėmimai, šaudymai, trėmimai, baimė persekiojo kiekvieną. Dingo net vieni kitais pasitikėjimas. Žmonės su didžiule baime išgyveno tuos įvykius.

Pirmomis okupacijos dienomis sovietų armija plūdo pulkais per Skapiškį. Skapiškyje įsikūrė nedidelis šios armijos dalinys. Kareiviai vakarais gale gatvės demonstruodavo kino filmus apie gerą gyvenimą Sovietų Sąjungoje, apie pergales kare.

Naujoji komunistinė valdžia Skapiškyje sukūrė aktyvą ir įvedė savo tvarką. Ūkininkams skyrė didžiules prievoles ir mokesčius, už nevykdymą grėsė subuožinimas, kalėjimas.

Žemės nacionalizacija gatvės gyventojų nepalietė, nes niekas neturėjo daugiau kaip 30 ha žemės. Iš Dariaus ir Girėno gatvės žemės pasiėmė tik viena Sventicko šeima. Jie tuo laiku gyveno pas Matulionį kaip nuomininkai. Gavo žemės Kreipšių kaime, klebonijos palivarke, ir išsikėlė ten gyventi.

Valsčiuje sekretoriumi tebedirbo Povilas Pėža, raštininkais Jokūbėnas ir Jurkštaitė.

Prie raudonųjų aktyvistų iš gatvės žmonių niekas neprisidėjo.

A. Fergis buvo priverstas uždaryti savo parduotuvę, nes neištengė sumokėti mokesčių.

Senelių prieglauda buvo uždaryta, jos gyventojai iškelti į kitas prieglaudas. Buvusios prieglaudos patalpose įsikūrė stačiatikių cerkvė. Kitoje namo pusėje gyveno popo šeima.

Netikrumas ir didelė baimė apėmė žmones 1941 m. birželio 14 d., kai sovietų valdžia pradėjo trėmimus. Į valsčiaus kiemą buvo suvežtos į Sibirą tremiamų žmonių šeimos. Kas jų laukia, niekas nežinojo. Tačiau iš Skapiškio buvo išstremtos 5 šeimos – 13 žmonių. Valsčiaus kiemas buvo apsuptas kareivių ir stribų. Keli gatvės žmonės atėjo pas Mažeikienę, gyvenančią prieš valsčių, pasižiūrėti, ką suėmė, paskutinį kartą juos pamatyti. Pastebėję stribai, kad žiūri pro langus, uždarė langines. Iš Dariaus ir Girėno gatvės buvo išstremtas valsčiaus sekretorius Povilas Pėža ir visa jo šeima – žmona ir dukterys: Felė, Zina Julė. Naujajoje Vėlnioje Pėža buvo atskirtas nuo šeimos ir išvežtas į Rešiotų lagerį, o visą šeimą nuvežė prie Lenos žiočių, kur buvo amžinas iššalas ir labai sunkios gyvenimo sąlygos. Ten nuvežtųjų didžioji dalis, ypač senesnių ir vaikų, išmirė pirmą žiemą. Laimė, visa Pėžų šeima 1954 m. grįžo į Lietuvą.

1941 m. birželio 22 d. prasidėjus karui tarp SSRS ir Vokietijos frontas artėjo link Skapiškio. Raudonieji aktyvistai valsčiaus kieme budėjo. Pamatę raketą (matyt, tai buvo sutartas ženklas), visi paliko valsčių, traukėsi su frontu, bėgo į Sovietų Sąjungą.

Vos praėjus frontui išvažiavo popas ir jo šeima, stačiatikių cerkvė, buvusi pradinės mokyklos patalpose, užsidarė.

Vokiečių okupacinė valdžia 1941–1944 metais

Po žiaurios sovietų okupacijos žmonės galvojo, kad vokiečiai duos daugiau laisvės. Bet tai nepasitvirtino, okupantai ir lieka okupantais. Vokiečių okupacijos metais Skapiškio valsčiaus viršaičiu dirbo Biliūnų kaimo ūkininko sūnus Antanas Katelė. Jis, kiek galėjo, padėdavo žmonėms. Valsčiuje vokiečiai Šumanas prižiūrėjo, kaip renkami mokesčiai, atliekamos prievolės. Sekretoriais tebedirbo Jokubėnas ir Jurkštaitė. Policijos viršininkas buvo Mainelis. Apie jį susitelkė būrelis žmonių.

Iš gatvės gyventojų į reicho darbus Vokietijon nieko nebuvo išvežta, bet tiems, kurie turėjo dideles šeimas ir mažai žemės, grėsė toks pavojus. Gausesnių šeimų nariai įsidarbindavo daugiausia geležinkelyje arba pas ūkininkus.

Valsčiaus savivaldybėje veikė metrikacijos skyrius. Registruodavo ir išduodavo gimimo, santuokos, mirties liudijimus. Buvo įvestos maisto ir pramonės prekių kortelės. Jas išduodavo valsčiuje. Mokesčiams apskaičiuoti reikėjo pristatyti šeimos narių sąrašą. Ūkiams paskirtos grūdų, pašarų ir gyvulių pristatymo prievolės. Nustatyta, kiek nuo karvės pristatyti pieno, kiek kiaušinių. Imdavo iš ūkininkų arklius, bet ūkininkai juos slėpdavo, į komisiją vesdavo kuinus. Ne visuomet gerus arklius išsaugodavo.

Iš gatvės gyventojų nežinia dėl kokių priežasčių namuose buvo nušautas Pranas Šilinis, dirbęs kooperatyve vedėju. Taip ir neišaiškėjo, kas nušovė.

Išvežus žydus į Rokiškį, jų turtas buvo suvežtas į buvusios pradinės mokyklos patalpas. Jis buvo parduodamas iš varžytinių. Visų nuostabai, pirkti susirinko būrelis žmonių.

Artėjant frontui, iš gatvės pasitraukė į užsienį mokytojas Jonas Gintautas, jo žmona Gintautienė (Šlapelytė) ir du jų vaikai, Petras ir Juozas Šlapeliai, policijos viršininkas Mainelis ir Mainelienė (Čeikaitė).

Fronto baisumai

1944 m. liepos mėnesį sovietai Skapiškio miestelį užėmė be mūšių. Vokiečiai pasitraukė Pandėlio link. Bet maždaug po penkių dienų grįžo nuo Pandėlio ir dėl Skapiškio užvirė smarkios kovos su rusais. Miestelis ėjo iš rankų į rankas, kovos vyko daugiau nei savaitę. Gyventojai išsikasė slėptuves, slėpėsi rūsiuose. Leknicko rūsyje buvo Čeikos, Šamboko, Šlapelio, Mažeikienės šeimos. Neišlaikę fronto baisumo, pasitraukė į kaimus, kur frontas jau buvo praėjęs. Tik klebonas N. Kasperiušas išbuvo visą mūšio laiką Skapiškyje ir saugojo bažnyčią.

Mūšio metu miestelis skendo liepsnose, degė visą savaitę. Dariaus ir Girėno gatvė mažiausiai nukentėjo. Sudegė O. Šilinitės namai, nudegė mokyklos stogas ir išdegė šiaurinė pastato dalis (buvęs vienuolynas). Buvo sugriautas V. Burbaitės klojimas, o ties A. Fergio namu sprogęs sviedinys nugriovė pusę namo. Buvo apgriautas Mažeikienės tvartas ir daržinė, sušaudytos gyvenamojo namo sienos, lubos, sugriauta krosnis, išdužę visi langai, o skardinis klojimo stogas suvarpytas lyg rėtis. Į bažnyčią pataikytas sviedinys pramušė lubas, grindis, bet nesprogo. Skardinis stogas liko skylėtas. Kiti gatvės namai nenukentėjo.

Praėjus frontui Mažeikienės šeima, grįžusi namo, kieme rado įsikūrusį sovietų armijos medicinos perrišimo punktą. Čia stovėjo didžiulė palapinė, iš fronto vežė

sužeistuosius ir toje palapinėje operavo. Kai kuriomis dienomis jų buvo daug. Sužeisti kareiviai gulėjo klojime ant šiaudų, karininkai – valsčiaus patalpose. Kareiviai be kojų ar rankų, kai kurie atrodė kaip vaikai, ne vyresni kaip šešiolikmečiai. Medicinos punktas kieme išbuvo apie du mėnesius. Punkto darbuotojai gyveno pas vietos žmones. Visi punkto darbuotojai vilkėjo kareivišką uniformą.

Vykstant kovoms žuvo labai daug sovietų armijos karių. Praėjus frontui vietos gyventojai juos laidojo daugiausia tose vietose, kur jie buvo žuvę. 1948 m. rudenį žuvusių rusų karių lavonai buvo iškasami ir perlaidojami į senas, nebeveikiančias kapines Dariaus ir Girėno gatvės gale. Buvo palaidota apie 260 lavonų, paminklinėje lentoje surašytos jų pavardės. Vokiečių karių žuvo daug mažiau. Jų lavonai taip pat buvo palaidoti ten, kur jie žuvo, bet perlaidoti nebuvo.

Antroji sovietų okupacija

Antrą kartą 1944 m. okupavus Lietuvą sovietams, keitėsi valdžia ir Skapiškyje. Valsčiaus viršaičiu, dabar jau vadinamu valsčiaus vykdomojo komiteto pirmininku, tapo vietos rusas Dovydas Murnikovas, vėliau Kostas Stanys.

Veikė keli skyriai: mokesčių, metrikacijos, karinės įskaitos. Metrikacijos skyriuje dirbo Genė Markevičiūtė, vėliau Ona Kondrotaitė, o karinės įskaitos – Juozas Markevičius. Markevičius padėjo kai kuriems vietos gyventojams gauti reikiamus dokumentus, kad nebūtų siunčiami į frontą, todėl greitai buvo suimtas ir kalėjo lageryje 7 metus.

Didelę galią valdžioje turėjo komunistų partijos sekretorius. Tuo metu pirmuoju sekretoriumi dirbo Romas Bieliauskas, jam žuvus – Stasys Baltrūnas iš Vaīniškių kaimo. Prižiūrėti vykdomojo komiteto veiklos iš Rusijos buvo atsiųstas rusas Vasilius Šabanovas.

Bet didžiausią siaubą žmonėms kėlė milicija ir NKVD. Jie vadinosi „liaudies gynėjais“, o žmonės vadino juos sribais. Skapiškyje sribų buvo didelis būrys, apie 40–50 žmonių. Jiems vadovavo labai žiaurus Jonas Perkūnas atvykęs iš Latvijos. Prasidėjo skapiškėnų suėmimai, tardymai, kankinimai ir žudymai. Milicija ir NKVD poskyris buvo įsikūrę miestelio centre.

Iš Dariaus ir Girėno gatvės 1944 m. pirmiausia buvo suimtas kunigas Juozapas Bardišauskas ir ištremtas į Rešiotus, Nižnij Ingašo rajoną Krasnojarsko krašte, nušautas sargybinio 1951 m. birželio 26 d. Rešiotų geležinkelio stotyje. Tuo pačiu laiku buvo suimtas ir buvęs šaulių organizacijos narys Alfonsas Čeika ir ištremtas į Vorkūtą. Po dvejų metų paleistas, bet nepraėjus nei pusei metų, vėl suimtas ir ištremtas į Kazachiją. Grįžo tik po 10 metų. Tais pačiais 1944-aisiais suėmė ir buvusį Šaulių sąjungos narį Petrą Mikoliūną, kuris iš Sibiro jau negrįžo, jo likimas iki šiol nežinomas. 1945 m. suėmė kunigą Mykolą Šikšnį ir tik ką atsikėlusį į Skapiškį kunigą Šukį. Abu ištrėmė į Sibirą. Šikšnys susenęs, ligotas grįžo į Lietuvą, buvo atvažiavęs į Skapiškį pasižiūrėti. Iš lagerio paleistas grįžo ir Šukys. 1945 m. suimti Justas ir Vincas Šlapeliai. Vincas buvo šaulių organizacijos narys, o Justas su tėvais dirbo ūkyje, niekur nepriklausė. Jie buvo ištremti į Vorkutos lagerį. 1949 m. visa Šlapelių šeima – Šlapelienė, Viktė Šlapelytė, Vinco žmona su dviem vaikais – taip pat buvo ištremti į Sibirą. Iš lagerio paleisti Justas ir Vincas

į Lietuvą grįžti negalėjo, nes jų neleido. Susirado į Sibirą ištremtus savuosius ir apsigyveno Irkutskė. Grįžo į Lietuvą su visa šeima tik 1959 m.

1946 m. buvo suimta pieninės buhalterė Stasė Čeikaitė ir ištremta į Karėliją. Po dvejų metų ją paleido, nes nebuvo teista.

Šaulių sąjungos narys Albertas Jokūbauskas, okupavus sovietams Skapiškį, pasitraukė iš namų ir apsigyveno Žemaitijoje. Bet ir ten buvo suimtas. Grįžęs iš tremties gyveno Kaune.

1945 m. lapkritį sribai nušovė Emiliją Burbaitę. Kai jie beldėsi į duris, Burbos neatidarė. Sribai išlaužė duris, Emilija tuo laiku buvo priangyje ir čia pat ją nušovė.

1945 m. buvo suimtas Stasys ir Vytautas Martišiūnai. Jie slapstėsi nuo sovietinės kariuomenės pas gimines Laičių kaime, motinos tėviškėje. Kai buvo paskelbta amnestija, registravosi, bet nepraėjo nė savaitė ir juos suėmė. Skapiškio NKVD buvo labai kankinami. Vytautas buvo ištremtas į Vorkutą, dirbo akmens anglių kasyklose, nuteistas 25 m. Atlikus bausmę, jam nebuvo leista grįžti į tėviškę, todėl apsigyveno Alytuje. Stasį nuteisė 10 m. Grįžęs vedė Karutę Žvirblytę. Iš pradžių dirbo Rokiškyje, vėliau Vilkaviškio rajone tarybinio ūkio ūkvedžiu.

1949 m. buvo suimtas Valerijonas Kitra, lageryje kalėjo 10 metų. Grįžo 1959-aisiais.

1949 m. į Sibirą ištrėmė Juozą Čeiką. Kiti šeimos nariai tuo metu nebuvo namuose, slapstėsi, todėl jie liko, bet namuose gyventi negalėjo. Čeika buvo ištremtas į Taišetą. Kai grįžo, jam neleido gyventi savo namuose. Apsistojo pas dukterį Panevėžyje.

1949 m. į Sibirą ištrėmė Juozo Leknicko šeimą: Juozą, seserį Aniutę ir sūnų Juozą. (*Daugiau apie skapiškėnų trėnimus Eglės Vasiliauskienės straipsnyje „Pokario trėnimai Skapiškio valsčiuje“.*)

1953 m. buvo suimtas Antanas Mažeikis. Jis mokėsi Pandėlio vidurinėje mokykloje 9-je klasėje ir priklausė mokykloje veikusiai jaunimo pogrindžio organizacijai „Vytis“. Mirus Stalinui paleistas kaip nepilnametis.

Žmonės, ypač suimtųjų šeimos, buvo sekami, gyveno išibaiminę, nežinojo, koks likimas jų laukia. Karas, pokaris, okupacijos skaudžiai palietė jų gyvenimą, ypač kentėjo jaunimas. Bijodami persekiojimų, daugelis pasitraukė iš namų, susirasdavo darbą kur nors kitur ir ten apsigyvendavo. Jaunesni mokėsi, o baigę mokslus buvo skiriami į įvairias Lietuvos vietas. Daug jaunimo išvyko, kai prasidėjo kolektyvizacija. Gatvėje iš jaunesniųjų beliko vienas kitas.

Ištuštėjo namai, liko seni tėvai, o jiems mirus, sumažėjo gatvėje ir gyventojų.

Kolūkių kūrimas

1949 m. pradžioje visi gatvės ūkininkai sovietų valdžios buvo prievarta suvaryti į kolūkius, nors skelbė, kad stojo į jį savanoriais ir su džiaugsmu. Susirinkimas vyko valsčiaus salėje, visi turėjo pasirašyti stojimo į kolūkį pareiškimą. Įkurtas kolūkis buvo pavadintas „Ažuolo“ vardu. Jo pirmininku tapo Petras Latvėnas, Švedukalnio kaimo ūkininkas, buhalterė – Anelė Stuokaitė, ūkininko duktė iš Mituvos kaimo. Į „Ažuolo“ kolūkį buvo įtraukti Dariaus ir Girėno, Pandėlio

Vienkiemų naikinimo politika

Šeimos, gyvenusios iš kartos į kartą toje pačioje vietoje, turėjo iš čia išsikraustyti, kai sovietai pradėjo vykdyti vienkiemų naikinimo, žemės melioravimo politiką. Buvo teigiama, kad vienkiemų gyvenamieji plotai trukdo ištiesiniam žemės melioravimui. Todėl nutarta (greičiau, įsakyta Maskvos) vienkiemius iškelti į gyvenvietes. Vienkiemų savininkams už griaujamus pastatus, vaismedžius sumokėdavo nustatytą sumą, didžiausia buvo 6 000 rublių. Leisdavo pastatus ir pačiam nusi-griauti, bet reikėjo būtinai išsivežti. Net nemokėdavo pinigų, kol nenusigriaudavo namų arba neišsikeldavo. Vienkiemų savininkai galėjo pasirinkti, kur jie patys norėjo apsigyventi – kaime ar mieste. Pasiliks vienkiemyje, kur buvo nustatyta melioruoti, ar išsikels iš jo – savininko nieks neklausė, jis buvo nukeldinamas prievarta. Paliktą vienkiemį nugriaudavo, medžius išraudavo, žemę išlygindavo ir po kelerių metų sunku buvo jau nustatyti tikslią buvusio vienkiemio vietą. Taip nyko ne tik vienkiemiai, bet ir kaimai. Į gyvenvietę ar miestelį keltis viliojo ir lengvesnės gyvenimo sąlygos: vedama elektra, arčiau mokykla, gydytojas, parduotuvė, o kolūkis ir jame darbas tas pats. Be šių priežasčių, keltis iš vienkiemų skatino ir tai, kad vaikai, baigę mokslus, gyveno mieste, vienkiemyje buvo likę nusenę tėvai, silpnėjant sveikatai reikėjo glaustis prie vaikų ar prie žmonių gyvenvietėje. Taigi daugiausia į gyvenvietes kėlėsi vyresnio amžiaus žmonės, pensininkai.

Kuriantis kolūkiams žemė buvo nusavinta, tapo valstybinė. Kolūkiečiai gaudavo 60 arų sklypą savo reikmėms. Sklypą pasiimdavo buvusioje savo žemėje prie trobesių. Naikinant vienkiemius, jų savininkai ieškojo sklypų mieste ar gyvenvietėje, kad galėtų pasistatyti namus. Iš tų gatvės gyventojų, kurie turėjo didesnius sklypus, dalį paimdavo savininkų net neatsiklausdavę. Sklypus iš pradžių skirstė kolūkiai, o vėliau savivaldybė. Buvo įvairių žmonių. Vieni iš jų ėjo pas buvusį žemės savininką ir jo atsiklausdavo, kiti net iš buvusio savininko pirkto sklypą, bet dauguma net nepasakydavo, kad čia jam skyrė sklypą namams pasistatyti. Buvę žemės savininkai neturėjo jokios teisės sprendžiant šį klausimą. Į Dariaus ir Girėno gatvę iš vienkiemų kėlėsi daug žmonių. Dešinėje gatvės pusėje prie bažnyčios, kur buvo nugriauta klebonija, namus pasistatė mokytojai Ona ir Domas Balčiūnai. Jie iš Domo tėvų sodybos atsivežė klėtį ir iš jos pasistatė tvartą, klėtį ir daržinę po vienu stogu. Gyvenamąjį namą pasistatė iš naujos medienos apie 1956 m.

Buvusiame mokyklos sklype (buvusio vienuolyno) prie valsčiaus buvo pastatytas atvežtas iš Stukonių kaimo išvežtų į Sibirą Šlekių namas. Jis buvo atiduotas mokyklai, čia mokėsi dviejų klasių mokiniai. Be šio namo, mokyklos sklype namus pasistatė iš Mirabelėlio kaimo atsikėlę Adelė ir Antanas Mažyliai. Jų žemė buvo melioruojama, juos iš ten ir iškėlė. Pastatus statėsi iš buvusių sodyboje nugriautų namų apie 1949 m. Trečią sodybą paėmė Vytė ir Romas Šaučiūnai. Romas buvo „liaudies gynėjas“. Jie pasistatė standartinį namą ir mūrinį ūkinį pastatą apie 1952-uosius. Ketvirtą sodybą pasiėmė Gertrūda ir Kleopas Mikėnai. Mikėnai atsikėlė iš Jokšių kaimo. Trobesius statėsi medinius 1961 m. Taip buvo apstatyta vakarinio vienuolyno (mokyklos) sklypo dalis iš gatvės pusės. Pietiniame vienuolyno sklypo šone namus pasistatė iš Švedukalnio kaimo atsikėlęs buvęs

kolūkio pirmininkas Petras Latvėnas, nors jo žemė ir nebuvo melioruojama, kolūkio pirmininkas Vladas Bieliauskas, kolūkiečiai iš Tvirų kaimo Aldona ir Povilas Kytrai. Jų gyvenamieji namai pastatyti mediniai, o tvartai mūriniai, Latvėno ūkiniai pastatai mediniai. Latvėnas namus pasistatė 1953 m. Kytra – 1958 m., Bieliauskas – 1960 m. O mokyklos sklypo centre buvo pastatyta lentpjūvė, malūnas (apie 1950 m. buvo nugriauti, 1979 m. pastatytas darželis). Vidurinė mokykla pastatyta 1967 m., o keturių butų namas mokytojams 1964 m.

Nugriovus valsčiaus pastatą, jo vietoje 1983 m. buvo pastatytas aštuonių butų dviejų aukštų mūrinis namas mokytojams.

Iš buvusių žemės savininkų pirmą sklypą mūsų gatvėje paėmė iš E. Mažeikienės. Jame 1949 m. „liaudies gynėjas“ Antanas Urbonas pasistatė namus.

Leknicko sklype buvo pastatyti dviejų šeimų namai: kolūkiečio Juozo Burbos, atsikėlusio iš Skapiškio vienkiemio, ir Arvydo Bugailiško iš Čypėlių kaimo, nes jų žemės buvo melioruojamos. A. Bugailiškis namus pasistatė 1986 m., o J. Burba – 1974 m.

Vietoj nugriauto išvežto į Sibirą Čeikos namo pastatytas dviejų aukštų mūrinis veterinarijos pastatas.

Pačiame gatvės gale, buvusioje Juozo Čeikos žemėje, mūrinius namus ir ūkinius pastatus pasistatė kolūkiečiai Joana ir Povilas Meilai iš Čypėlių kaimo, nes juos 1977 m. iškėlė iš kaimo dėl vykdomos melioracijos.

Kairėje gatvės pusėje Antano Fergio sklype apie 1958 m. įsikūrė tarnautojas Žilinskas, pasistatęs standartinį namą ir mūrinį tvartą.

Onos Šilinaitės sklype namus pasistatė Eugenija ir Petras Juškevičiai iš Kandrenų kaimo. Petras tuo metu dirbo eiguliu.

Buvo nugriauti seni Grikienaitės namai, o Kmynaitės namą nupirko Gintautienė ir pasistatė Švedukalnio kaime.

Geležinkelio tarnautojas Baranauskas atsikėlė iš Sriubiškių kaimo. Nusipirkęs namą iš Palionies ir jį nugriovęs, pasistatė Zolubienės ir Delebos buvusiuose sklypuose. Zolubienės senas namas jau buvo nugriautas, o Delebos – sudegęs.

Veronika ir Benediktas Milašiai į Dariaus ir Girėno gatvę atsikėlė prasidėjus pirmajai sovietų okupacijai. Jis buvo Lietuvos kariuomenės seržantas, gyveno Kaune. Šeima pasistatė nedidelį vieno kambario namelį Milašienės brolio sklype, gavę namo statybai reikalingas medžiagas iš Veronikos Šambokaitės.

Veronikos Šambokaitės sklype namus taip pat pasistatė Emilė ir Bronius Radzevičiai iš Mituvos, Genovaitė ir Jonas Daratėnai, kilę iš Žardėliškių kaimų. Abiejų šeimų vyrai dirbo prie melioracijos darbų. Radzevičiai standartinį namą pasistatė 1962 m., Daratėnai – medinį 1979 m.

Buvusiame Juozo Mikoliūno sklype įsikūrė dvi šeimos: Birutės ir Stasio Trainių, atsikėlusių iš Pasodės, Vandos ir Antano Kaladės, dirbusio girininku, atėjusių gyventi iš Švedukalnio kaimų. Kaladė 1981 m. pasistatė mūrinį dviejų aukštų namą, Trainiai 1968 m. surentė medinį namą.

Gatvėje keitėsi gyventojai ne tik todėl, kad nauji žmonės čia statėsi namus. Daug jų ir pirkė iš buvusių savininkų. Vilkienės namus nusipirko Ona ir Adelė Stanytės. Jos atsikėlė gyventi praėjus frontui, nes jų namai Dailiūnų kaime per

mūšius sudegė. Stanytėms mirus paveldėtojai namus pardavė miško darbininkei Sofijai Žaliauskienei iš Januliškių vienkiemio.

Vladas Matekonis namus pardavė Marijai ir Pranui Indreikams iš Čypelių kaimo, kurie buvusius turėjo nugriauti vykstant melioracijai. Matekonių namas buvo po vienu stogu su daržine ir tvartu. Įsigiję pastatą, Indreikai daržinę ir tvartą nugriovė. Mūrinį ūkinį pastatą pasistatė toliau nuo gyvenamojo namo ir įsikūrė 1963 m.

Verutės Burbaitės namus nupirko Ona Mikėnaitė, kilusi iš Čypelių kaimo, ilgą laiką gyvenusi pas Verutę kaip nuomininkė.

Vėžiuko ir Liudos Sabulytės namus įsigijo pensininkė Žiobienė iš Bajorų kaimo, nes viena kaimo vienkiemyje bijojo gyventi. Dabar namai liko tušti, o senolė į Panevėžį kartu gyventi pakvietė dukra.

Alfonso Čeikos vaikai tėvų namus pardavė Genovaitei ir Broniui Varkaliams, atsikėlusiams iš Mikniūnų vienkiemio melioruojant žemę. Varkaliai seną nupirktą namą nugriovė ir pasistatė iš buvusių vienkiemyje nugriautų pastatų.

Teofilės Ivanauskienės namus duktė Genovaitė Bakanienė pardavė Pakuliams.

Adelės Čiurlytės namus, jai mirus, paveldėtojai Varatinskaiai pardavė Onai Rimavičienei. Jos šeima prieš tai gyveno buvusiam kalėjime, valsčiaus kieme. Prie buvusio Čiurlytės namo prisistatė priestatą ir pasistatė mūrinį tvartą.

Antano Jokūbausko namus sūnus Albertas pardavė Veronikai Krasauskienei.

Kolūkiečiai Alma ir Zenonas Župerkos, atsikėlę iš Vėželių kaimo, nes jų žemė buvo melioruojama, nusipirko buvusius Jančio namus iš Barboros Zabaraukaitės. Nupirktą namą nugriovė ir pasistatė mūrinį namą ir tvartą.

Stasys Merkys, atsikėlęs iš Vėželių kaimo, nors jo žemės melioracija ir nelietė, įsigijo namus iš Emilijos Fergienės. Vėželių kaime liko gyventi Stasio tėvai.

Bažnyčios parapijos namai buvo nusavinti ir atiduoti Skapiškio kolūkiui, kuriam tuo metu vadovavo V. Bieliauskas. Kolūkis juos pardavė Vaičiūnams iš Kreipšių kaimo. Atkūrus nepriklausomybę, bažnyčiai parapijos namų niekas negrąžino, nors vyko dėl turto keli teismai. Kupiškio savivaldybė bažnyčiai nupirko Likų namus, kuriuos klebonas Zenonas Navickas pardavė Elvyrai Mičėnienei.

Prieš karą, 1940 m. Dariaus ir Girėno gatvėje stovėjo 31 gyvenamasis namas. Pokariu buvo pastatytas 31 naujas namas. Prieš karą statytų 13 nugriauta, senųjų liko 18. Dabar gatvėje – 49 namai.

1993 m. dalis Dariaus ir Girėno gatvės buvo atskirta ir įkurta nauja gatvė, pavadinta Mokyklos vardu. Joje yra 6 pastatai: mokykla, mokytojų namas, buvęs darželis ir trys privatūs namai: Stuokos nusipirko Latvėno namus, dar gyveno Bieliausko ir Kytros šeimos. Dariaus ir Girėno gatvėje liko 43 namai, iš kurių 10 jau negyvenami.

Nors gatvėje pastatyta daugiau namų negu prieš karą, bet gyventojų smarkiai sumažėjo. 1935 m. gyveno apie 170 žmonių, 1939-aisiais – apie 140, 2005 m. apie 94 žmones. Daugiausia namuose gyveno po vieną ar du žmones. Tokių namų, kuriuose gyveno po vieną, buvo 13, po du – 12, po tris – 5, po keturis – 8, po penkis – 2. Iš kartos į kartą gyvenančių žmonių gatvėje buvo belikę keturi kiemai: Juozo Burbos, Leknicko, Šlapelio, Mažeikio.

Sovietmečio pasekmės

Sovietmečiu ne tik trėmė, šaudė, kalino, bet ir išblaškė žmones. Kuriantis kolūkiams 1949–1950 m., likęs gatvės jaunimas bėgo iš kaimo. Baigus mokslus vaikams nebuvo sąlygų grįžti į tėvų namus gyventi ir dirbti, nes reikėjo vykti, kur skyrė. Tuštėjo namai, liko senstantys tėvai, vaikai atvažiuodavo tik aplankyti arba palydėti į paskutinę kelionę. Išnyko paprotys, kad tėvų namus paveldėtų vienas iš vaikų ir tęstų šeimos tradicijas. Dabar sunku atsekti, kaip namai ėjo iš kartos į kartą ir kiek kartų juose gyveno.

Dėl šių priežasčių pokariu pasikeitė gatvės gyventojai. Apsigyveno nauji žmonės, atsikėlę iš kaimų arba atkelti dirbti į Skapiškį. Atsikėlę iš kaimų gyventojai buvo iš Skapiškio apylinkių, bet gatvėje nauji, daugiausia tik iš pavardės ar buvusio kaimo težinomi, todėl gatvės gyventojams atrodė svetimi. Dar svetimesni buvo atsikėlę visai nepažįstami iš toliau. Antra vertus, atsikėlusiems įsiterpti, tapti artimiams, saviems taip pat reikėjo laiko. Prieškariniai žmonės savi buvo todėl, kad vaikai augo kartu gatvėje žaisdami, kartu lankė mokyklą, kai kurie net sėdėjo viename suole, kartu šoko, dainavo, o sulaukę senatvės gyveno vaikystės ir jaunystės prisiminimais. Sovietmetis daugiau ar mažiau skaldė žmones. Įtarumas, baimė didino nepasitikėjimą, uždaramą, susvetimėjimą. Nebeliko gatvės bendrumo, kuris vienijo visus prieškariniu laiku. Nebeliko ir atsakomybės jausmo, kad tu esi šios gatvės gyventojas. Sunku tai pripažinti, bet kai kurie vadovaujasi principu „svarbu, kad man gerai“. Taip liko išpjautos ir neatsodintos liepos paliepėje. O kai atkūrus nepriklausomybę buvusiems savininkams gražino žemę, žmonės, kurie buvo paėmę vadinamojoje „žaliojoje zonoje“ sklypus, žemės savininkams neatidavė ir jautėsi didesni šeiminkai negu buvę tikrieji savininkai. Pastarieji turėjo žemę imti toli nuo namų arba tenkintis kompensacija, nes nenorėjo imti svetimos žemės.

Dabar gatvės žmonės gyvena uždara savo gyvenimą, kaimynas su kaimynu mažai tesueina. Nėra vienas kitam priešiški, net ir gerbia vieni kitus, susitikę pasikalba, reikalui esant padeda, bet artimų ryšių, kokių būta anksčiau, nebėra.

Dabar nebegirdėti gatvėje dainuojant jaunimą, kaip buvo prieškario metais, nors ir to jaunimo ne kažkiek beliko. Dauguma žmonių pensininkai ir su savo negalioomis mažiau išeina iš namų. Išliko vienintelis paprotys iš prieškario: mirus žmogui į laidotuves kviečiami visi gatvės gyventojai.

Jeigu ne karas, ne okupacijos, tikriausiai būtų gatvėje gyvenę seniai giliai šaknis čia įleidę žmonės. Seniau labai retai išsikeldavo iš tėvų namų paskutinis žmogus, nebent mirtų visi paveldėtojai.

Praėjo nemažas laiko tarpas – 60 su viršum metų nuo 1940 iki 2005-ųjų. Melas užgožė teisybę, viena galvojo, kita kalbėjo, reikėjo prisitaikyti, kad galėtum išlikti. Viskas buvo daroma slapta: tuokėsi bažnyčioje slapta, krikštijo slapta, į bažnyčią tarnautojai, mokytojai galėjo nueiti tik ten, kur jų niekas nepažįsta, ir tai su didele baime ir rizika. Kas kur priėjo, „kombinavo“, t. y. vogė. Jau šis žodis nebetiko, vogti iš valstybės nelaikė nusikaltimu, nes ir valstybė visus apvogdavo. Kolūkiečiai, tarnautojai pamiršo šventes, nes namuose darbus galėjai pasidaryti tik laisvu nuo darbo metu – sekmadieniais. Net ir tie, kurie galėjo lankyti bažnyčią, atitolo nuo jos. Bažnyčia ištuštėjo.

Gatevės žmonės priprato prie naujos vietos, naujos kaimynystės, susigyveno, bet tokio kiemo, kur laisvalaikio subėgtų kaimynai pasikalbėti, pasisėdėti, nebėra. Tik Bronius Burba, kai reikia ar ištikus bėdai, kiek gali, padeda visiems.

Išsikėlus iš gatevės savivaldybei (valsčiui), kultūros namams, bibliotekai, policijos nuovadai, užsidarius prieglaudai, o 1993 m. atsiskyrus nuo Dariaus ir Girėno gatevės mokyklai, gatevė prarado gyvumą ir nebėra tokia visiems svarbi. Neliko gatevėje nė vieno amatininko. Mažai vaikų, dar mažiau jaunimo, vos ne pusė gatevės gyventojų pensininkai (iš 94 – 42, 2005 m. duomenimis). Jaunimas, baigęs vidurinę, mokosi toliau ir stengiasi įsikurti mieste, į namus nebegrižta. Dažnesnės laidotuvės negu atėjimas į pasaulį. Žmonės, atsikėlę ir išgyvenę 20–50 metų, rūpinasi namais, puošia savo sodybas. Gatevė ir toliau lieka tvarkinga, tik vienas kitas kiemas apsileidęs (prieš karą apleistų sodybų nebuvo). Atsirado pavyzdinių, gražiai tvarkomų sodybų ir pastatų: mokytojų namai su iniciatoriais Kaušakiais. Pastarieji tvarko dar ir Varnienės sodybą. Akį traukia Juškevičių, Treznickų, Trainių sodybų aplinka. Didelius, erdvius, gražius namus gatevėje pasistatė Juškevičiai, Treznickai, Bugailiškiai, Kaladė. Valstybė yra pastačiusi du mūrinius dviejų aukštų namus mokytojų butams, vaikų darželį, veterinarijos pastatą, mokyklą. Prieš karą mūrinių namų gatevėje nebuvo nė vieno. Dauguma po karo gyventojų statytų namų nėra dideli; vieno galo, žemi. Gražesni – Župerkos, Šap, Juškėno, Trainio. Pasikeitęs ir vidinis namų planavimas: tokios paskirties gryčios ir kambaros, kaip buvo prieš karą, neliko. Namų vidus suskirstytas į kambarius su atskira virtuve. Pasikeitė ir baldai. Neliko ilgų suolų ir didžiulių stalų, lovų su šiaudų čiužiniais. Namuose sofas su foteliais, lovos su spyruoklėmis, sekcijos indams, knygomis, drabužių spintos. Ant grindų kiliminės dangos ar kilimai. Trobose yra radijo imtuvai ar televizoriai, nemažai kompiuterių. Pas visus vienas kambarys skirtas svečiui priimti, su geresniais, gražesniais baldais, visuomet švarus ir tvarkingas. Dalis gyventojų įsivedė vandentiekį, kanalizaciją, turi vonias. O naujas pirtis pasistatė Virginijus Kaušakys, Treznickai dar išsikasę ir tvenkinį.

Atvažiavę į Skapiškį aplankyti čia per karą žuvusių ir Dariaus ir Girėno gatevėje senose kapinėse palaidotų artimųjų, giminės nebuvo patenkinti gatevės būkle, nes buvo purvina, o pavasarį ir rudenį neišbrendama, nežvyruta, vikšrinių traktorių išvažinėta. Eisenoje kartu su žuvusių karių tėvais iš SSRS turėjo dalyvauti visa mokykla, įstaigų tarnautojai, apylinkės kolūkių atstovai, rajono atstovas. Todėl rajonas, Skapiškio apylinkės žmonėms prašant, skyrė lėšų ir gatevė buvo išasfaltuota 1970-aisiais.

Sovietų laikais gatevės žmonės daugiausia buvo kolūkiečiai ir dirbo kolūkyje. Net ir tie, kurie buvo be sveikatos – ligonys, kolūkyje turėjo iš eilės eiti ganyti gyvulių, sėti, ravėti, nuimti paskirtą plotą cukrinių runkelių. Šie žmonės samdė pagalbininkus atlikti darbams, nes neatlikus neduodavo karvei ganyklos ir pievų pasišienauti pašaro, o iš 60 arų karvės neišlaikys. Be karvės nebuvo iš ko gyventi, pensijų nemokėjo, o kai pradėjo mokėti, kolūkiečių pensijos dydis buvo 12 rublių, vėliau padidino iki 20. Kurie turėjo kolūkyje nuolatinį darbą fermose, dirbo elektrikais ar raštinėje, daugiau uždirbdavo ir kolūkis nebuvo toks baisus, o lauko darbininkų užmokestis buvo mažas, iš jo pragyventi buvo sunku. Kad galėtų lengviau gyventi, augino gyvulius, kiaules ir jas parduodavo, nešė į pieninę pieną.

Žmonių gyvenimas dar priklausė, koks buvo kolūkis. Skapiškio kolūkis ekonomiškai buvo silpnas, todėl žmonių pajamos už darbą nebuvo didelės. Tvarka priklausė nuo kolūkio pirmininko, jo gebėjimų. Jis buvo visagalis. Žmonės turėjo išiteikti ir brigadininkui, nes jis skirstė kolūkiečiams ganyklas, pievas. Apie 1980–1990 m. gyventi finansiškai tapo lengviau, bet ir toliau buvo varžoma žmonių asmens laisvė.

Nepriklausomybės metai

Prasidėjus Sąjūdžiui, pritariančių ir aktyviai dalyvaujančių žmonių gatvėje iš pradžių buvo nedaug. Daugelis dar baiminosi. Tuo laiku mokykloje iš dirbusių apie 30 mokytojų tik vienas kitas viešai reiškė savo nuomonę pritardami Sąjūdžiui. Buvo ir tokių, kurie nematė Lietuvos ateities be SSRS ar buvo abejingi tuomečiams įvykiams. Vis dėlto gyventojai džiaugėsi sulaukę

Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo: dalyvavo Baltijos kelyje, o prie Seimo rūmų ir televizijos bokšto budėjo Artūras Stasiūnas, Jonas Jarutis, Stanislava Mažeikytė ieškojo tautinės vėliavos ir ją kėlė švenčių metu, džiaugėsi, kad laisvai gali rinktis gyvenimo kelią, laisvai išsakyti savo mintis, sakyti tiesą.

Žmonės gausiai rinkosi į bažnyčią, nebijodami pradėjo švęsti religines šventes. Per visą Lietuvą nusirito sovietmečių nugriautų kryžių, paminklų atstatymo banga. 1990 m. Skapiškyje buvo atstatytas blaivybės paminklas. (*Apie tai plačiau Giedrės Papučkaitės straipsnyje „Skapiškio krašto žymiausių vietovės“.*)

1992 m. Švedukalnio kapinėse buvo atstatytas sovietmečių pavogtas paminklas nuo suomių karių kapų.

Atkūrus nepriklausomybę buvo panaikinti kolūkiai, kuriamos bendrovės, žemė gražinama buvusiems savininkams. Daugumos gatvės buvusių savininkų žemė buvo „žaliojoje zonoje“. Sovietmečiu ši žemė buvo išdalyta į gatvę atsikėlusiams naujiems žmonėms. Pagal vykdomą žemės reformos įstatymą jie gavo po 3 ha ir galėjo šitą žemę pasilikti. Dėl to buvusiems savininkams nebeliko savos žemės, turėjo ją imti toliau nuo namų arba, kas nenorėjo imti svetimos žemės, tenkintis kompensacija. Dariaus ir Girėno gatvės buvę ūkininkai visos savo žemės buvusioje vietoje neatgavo.

Gavę žemės, dalis gatvės gyventojų ūkininkauja, nors jau pensininkai ar tarnautojai: Petras Varkalys, Valdas Juškevičius, Leonardas Juškėnas, Bronius Radzevičius, Antanas Trainys, Povilas Meilus, Ignas Bieleckas, Juozas Leknickas, Bronius Burba, Arvydas Bugailiškis, Vizbickas. Daugumos ūkiai maži, nesiekia ir

*Prie Aukščiausios Tarybos rūmų Vilniuje.
Dešinėje – skapiškėnas Artūras Stasiūnas.
1991 m. Iš S. Mažeikytės archyvo*

10 ha. Kiti žemę išnuomuoja. Pasikeitė ir ūkininkavimo būdas. Visi darbai atliekami mašinomis. Ardant kolūkius žemės ūkio techniką žmonės išsidalijo, todėl atgavę žemę turėjo su kuo ją dirbti. Kiti ją pirkto. Ariama, kultivuojama, sėjama, bulvės sodinamos ir kasamos, žolė pjaunama, vartomas ir suvežamas šienas mašinomis ir įrenginiais. Arkliais laukų nebearia, nebent tik nedidelį darželį. Gatvėje arklius dar laiko keturi sodiečiai: Burba, Radzevičius, Meilus ir Varkalys.

Lengvųjų mašinų jau sovietmečiu žmonės turėjo. Jas buvo nusipirkę: Jonas Kaušakys, Domas Balčiūnas, Leonardas Juškėnas, Valdas Juškevičius. Nepriklausomybės metais ir dabar važinėja Saulius Bugailiškis, Jonas Kaušakys, Virginijus Kaušakys, Linas Burokas, Regina Stanienė, Valentinas Zaborskis, Vita Vadoklytė, Antanas Gimbutis, Bronius Treznickas, Arvydas Bugailiškis, Zina Bieleckienė, Ignas Bieleckas, Antanas Trainys, Antanas Kaladė, Leonardas Juškėnas, Valdas Juškevičius, Danutė Juškevičienė, Ričardas Kiaulėnas, Petras Varkalys, Bronius Vizbickas, Dainius Šap, Valija Šap.

Privatizuojant butus naujesniajame mokyklos name butus įsigijo šie mokytojai: Linas Burokas, Jonas Kaušakys, Zita Griškevičiūtė, Severa Balčiūnaitė, Virginijus Kaušakys, Birutė Zaborskienė, Regina Stanienė, Jonas Jarutis. Keturių butų mokyklos mokytojų name butus nusipirko Količas, Jankevičienė, Liudminavičienė, Magdė Gudaitytė. Veterinarijos namą įsigijo Ignas Bieleckas. Mokyklos namas gražintas savininkui Šlekiui, kuris nusipirko ir kolūkio pirtį šalia.

Ir prieškario, ir pokario metais gatvėje gyveno didelė dalis Skapiškio miestelio tarnautojų, nuomojusių butus. Per Antrąjį pasaulinį karą didelei daliai miestelio namų sudegus, tarnautojai išsikūrė taip pat Dariaus ir Girėno (Kalvarnikų) gatvėje. Pastačius keturių ir aštuonių butų namus mokytojams, inteligentijos skaičius gatvėje padidėjo. Dabar gatvėje gyvena kunigas, 6 mokytojai, 6 buvę mokytojai pensininkai, 2 kultūros namų darbuotojai, medicinos sesuo, ekonomistė, seniūnas, žurnalistė, policininkas, vargonininkas, 2 veterinarijos gydytojai, girininkas pensininkas, gydytoja stomatologė, pieninės punkto vedėja, bibliotekininkė. Neretai Dariaus ir Girėno gatvė dar vadinama inteligentijos gatve. Bet dabar ji turi dar vieną pavadinimą – Pensininkų gatvė²⁹.

Tik žmonės daro gatvę gyvą, judrią, garsią, žinomą, mielą ir patrauklią, savą. Gatvėje žmonių gyvenimas kiekvieno atskiras, skirtingas, bet kartu labai panašus. Nebuvo gatvėje savo darbais išsiskiriančių, ypač žymių žmonių. Tai paprasti, šviesūs, nuoširdūs, kuriantys ateitį žmonės, tai karta, kurios likimus daužė, laužė karas ir okupacijos.

²⁹ Straipsnyje panaudota dalis Stanislovo Mažeikytės surinktos Skapiškio miestelio Dariaus ir Girėno g. (Kalvarnikų) istorijos, kuri gal įdomesnė skaitytojui. Čia nėra mokyklos istorijos, nes ji apžvelgta Rasos Kaušakienės straipsnyje „Skapiškio mokyklos istorija“. Rankraštį apie Skapiškio miestelio Dariaus ir Girėno g. (Kalvarnikų) istoriją galima rasti Kupiškio rajono savivaldybės viešosios bibliotekos Skapiškio padalinyje. Straipsnis rašytas 2009 metais.

Skapiškis ir geležinkeliai nuo jų nutiesimo Šiaurės Lietuvoje iki antrosios vokiečių okupacijos pabaigos

Liubomiras Viktoras Žeimantas

Liepėjos–Romnų geležinkelio pralanka Nr. 36. Pradėjus 1873 m. lapkričio 1 d.¹ eksploatuoti Liepojos geležinkelio ruožą Kálkuonė–Radviliškis 3 km į pietus nuo Skápiškio įrengiama bevardė pralanka, kuri, susijungus 1875 m. Liepojos ir Leñtvario–Romnų geležinkeliams ir naujo jungtinio Liepojos–Romnų geležinkelio valdybą perkėlus į Minską, gavo 36 pralankos numerį². Pralankoje buvo pastatytas 21,93 kvadratinio sieksnio keleivių namas, kuriame įrengti keli menki pralanką ir prie jos prieinančius geležinkelio ruožus aptarnaujančių eismo darbuotojų butukai. Pralanka pasinaudojo ir geležinkelio kelio priežiūros darbuotojai. Jie čia pasistatė pirmus pradėtos formuoti prie geležinkelio pralankos gyvenvietės namus. Tie namukai buvo skirti kelio darbininkų artelės prievaizdui ir keturiems kelio darbininkams³. Kaip rodo 1912 m. geležinkelio žandarų nupiešta pralankos kelių schema, joje buvo tik viena atšaka nuo pagrindinio kelio su dviem iešmais ir kryžmėmis, dviem dvigubomis iešmininkų būdelėmis, dviem žaliais diskais ir dviem semaforais. Pralanka jungėsi su kaimynėmis stotimis dviem telegrafo laidų linijomis, bet telegrafo aparato žandarai čia neregistruoja⁴. Tai gali būti ir schemos sudarytojo neapsižiūrėjimas, nes 1905 m. geležinkelio apyskaitoje nurodoma, kad pralanka Nr. 36 išsiuntė net 5 102 telegramas⁵. 1905 metai Rusijoje buvo neramūs, todėl šio geležinkelio ataskaitoje užregistruotų telegramų didžiuma su geležinkelio eismu galėjo būti nesusijusios ir jų staigią santykinę gausą galėjo lemti valdžios poreikis skubiai gauti naujausią politinę informaciją iš šios krašto vietos. Todėl toks telegrafo aktyvumas buvo trumpalaikis. Valdžiai apraminus revoliucines nuotaikas, pervežimams žymiau nedidėjant, pralankos telegrafinis aktyvumas turėjo išblėsti ir 1912 m. pralankoje galėjo ir nebebūti poreikio turėti savo telegrafo aparatą. Ypač kad 1913 m. dalyvaudama pervežimo operacijose pralanka priėmė ir išsiuntė tik 23 prekinis vagonus, o visi kiti sąstatai ją tik prariedėdavo. O tai rodė, kad pralankos komercinis aktyvumas iki Pirmojo pasaulinio karo pradžios buvo menkas.

Skapiškio normaliųjų⁶ geležinkelių stotis. Praūžus Pirmajam pasauliniam karui ir geležinkelį perėmus

¹ Gukovskij K. Šavelskij uезд, *Памятная книжка Ковенской губернии на 1896 год*, Ковно, 1895 (toliau gubernijų leidiniai *Памятная книжка* nurodomi pateikiant gubernijos pavadinimą ir metus, kuriems leidinys skirtas; skliaustuose nurodomi išleidimo metai, jei skiriasi nuo leidinio metų), č. 2, s. 133; *Отчёт по эксплуатации Либаво–Роменской железной дороги за 1913 год*, Вилно, 1914, s. 1.

² Skapiškis 2, *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1988, t. 4, p. 20; Žeimantas L. V. *Liepojos–Romnų geležinkelis*, Vilnius: Geležinkelių muziejus, 2005, p. 230–231.

³ *Либаво–Роменская железная дорога. Продольный профиль калкунского участка*, Минск, 1911, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (toliau – LVIA), f. 557, ap. 1, b. 711, p. 11.

⁴ Žeimantas L. V. *Liepojos–Romnų geležinkelis*, p. 231.

⁵ *Отчёт по эксплуатации казённых железных дорог за 1905 год. Отчёт по управления Либаво–Роменской железной дороги*, Минск, 1906 (toliau – *Отчёт за 1905 год*), Ved. 7, s. 21.

⁶ Lietuvoje iš pradžių (esant Rusijos carų valdžioje) buvo tiesiami platūs geležinkeliai. Jų tarpas tarp lygiagrečių (vieno kelio) bėgių galvučių vidurio (bėgio aukščiausios vietos) buvo lygus 1 524 mm. Okupavusi Lietuvą kaizerinė Vokietija užgrobė smarkiai išardytus kelius. Pasitraukdami iš Lietuvos >

Skapiškio geležinkelio stotis, veikusi ir tarpukario metais. 2013 m. Aušros Jonušytės nuotr.

Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerijai, pralankos Nr. 36 vietoje jau veikė IV klasės normalių geležinkelių visų operacijų Skapiškio stotis⁷. Kada pralanka virto stotimi, iš peržiūrėtų Lietuvoje archyvų autoriui nepavyko išsiaiškinti. Tai greičiausiai įvyko, kai kaizerio kariuomenės geležinkelių daliniai nutiesė iš pralankos Nr. 36 į šiaurę siaurąjį geležinkelį, skirtą aptarnauti vokiečių–rusų fronte esančius kaizerio armijos dalinius. Tada pralankoje atsirado daug naujo darbo:

- > rusai kelius ir ypač jų tiltus įnirtingai sprogdino, visus tuomet buvusius eksploatacijoje riedmenis ir geležinkelio darbuotojus specialistus perkėlė į šalies gilumą. Vokiečiams teko sugadintus geležinkelių atkurti ir pritaikyti Vakarų Europoje (kartu ir Vokietijoje) naudojamiems (turimiems) normalios (1 435 mm) vėžės pločio riedmenims. Šis kelio susiaurinimas buvo nežymus, todėl Lietuvos gyventojų liko beveik nepastebėtas ir šie nežymiai susiaurinti keliai dažniausiai būtyje vadinti senoviškai – plačiaisiais. Pirmosios Lietuvos Respublikos laikais geležinkelininkai techninėje literatūroje skyrė plataus ir normalaus geležinkelio terminus, bet labai netolygiai. Dabar, atkūrus nepriklausomybę, mes paveldėjome iš TSRS plačius kelius (1 520 mm vėžės) ir Lietuvoje tarp Pirmojo ir Antrojo pasaulinių karų buvusių geležinkelių ilgį. Dėl šio ilgio sunku atgaivinti normalių geležinkelių terminą, kurį savo leidžiamoje literatūroje tarptautinė geležinkelių visuomenė vienintelį vartoja. Lietuviai populiarioje ir specialioje spaudoje dažnai ignoruoja normalaus geležinkelio terminą. Dabar pradėta tiesti „Rail Baltica“ kelią dažniausiai vadiname Vakarų Europos geležinkelio vėže. Tai žmonėms, nesigilinantiesiems į šį klausimą, priimtina, nes šios vėžės geležinkeliais norime atkurti tiesioginį krovinių vežimą. Tik toks geležinkelių terminų painiojimas nesuprantamas Vakaruose, nes jie savo vietinėms reikmėms yra iširengę nemažai siaurųjų (siauresnių negu 1 435 mm vėžės) geležinkelių, ir visus juos apima Vakarų Europos kelių sąvoka.

1 435 mm vėžės geležinkelio garvežį sukūrė pirmasis pritaikęs geležinkelį ir garvežį viešam eismui bei krovinių gabenimui anglas Dž. Stifensonas (Stephenson). Jo su sūnumi Robertu pastatytoje Njukastlo gamykloje pagaminti garvežiai pradėti eksportuoti į kitas Europos valstybes, ten nutiestiems pirmiems geležinkeliams. Jie buvo tose valstybėse nutiestų geležinkelių pirmieji lokomotyvai ir daugelyje šių šalių šitaip įdiegė 1 435 mm kelio vėžę, kuri vėliau, geležinkeliams vis plačiau išsijungiant į tarptautinius ir tolimus pervežimus, išplito visame pasaulyje. Ši vėžė geležinkelininkų visuomenėje imta vadinti normalia. Sąvoka „normali“ tinka ir todėl, kad šios vėžės geležinkelių dabar nutiesta daugiausia. Šios vėžės kelių pagrindu susiformavo didžiausios tarptautinės geležinkelių organizacijos. Ji patogi tarptautiniams krovinių pervežimams, nes šios vėžės pločio vagonai be krovinių perkrovimo ar aširačių keitimo gali riedėti ne tik savo krašto, bet ir kaimyninių kraštų geležinkelių bėgiais. Pervežami jais kroviniai kelionėje nenukenčia nuo perkrovų bei kitokių gabenimo metu padaromų krovinio ar jo pakuotės pažeidimų. Todėl autorius savo darbuose visada skiria plačiuosius ir normaliuosius geležinius kelius, kaip ir visos tarptautinės geležinkelių draugijos (sąjungos, bendrovės ir t. t.) savo leidžiamose publikacijose.

⁷ *Lietuvos centrinis valstybės archyvas* (toliau – LCVA), f. 1160, ap. 4, b. 342, l. 21: Lietuvos plačiųjų geležinkelių stočių sąrašas, *Policijos kalendorius 1925 metams*, Kaunas, Piliečių apsaugos departamentas, 1924, p. 94.

reikėjo atlikti krovinių iš normalių (1 435 mm vėžės) rie-
dmenų perkrovą į siauruosius (600 mm vėžės) geležinkelio
vagonus ir atvirkščiai.

**Pirmieji plataus geležinkelio tiesimo projektai, atvedę
geležinkelį prie Skapiškio.** Nemuno žemupio ir Klaipėdos
priklausymas Prūsijai (vėliau – Vokietijai) vertė Rusijos vyriausybę ieškoti ekspor-
to kelių šiauriau. Artimiausias neužšalantis jūrų uostas Baltijos jūroje tuometinėje
Rusijoje buvo Liepoja. Tik jos būklė buvo apgailėtina. Ji negalėjo priimti didesnių
laivų dėl seklaus savo jūrų uosto farvaterio. Eksportui skirti kroviniai Liepoją pa-
siekti galėjo tik arklių vežimais. Vandens kelio, kaip Ryga ar Kaunas (Jurbarkas),
Liepoja neturėjo. Padėti pakeisti galėjo tik geležinkelis, ir pastarajam vis intensy-
viau iš pramoginio geležinkelio persiorientuojant į keleivių ir krovinių (prekių)
gabenančią struktūrą, tai gana greitai suvokta⁸.

1839 m. Varšuvos bankininkas
Piotras Antonas Šteinkeleris kreipėsi į
Lenkijos vietininką, prašydamas leisti
nutiesti kelias geležinkelio linijas, taip
pat ir nuo Jurbarko į Liepąją. Susisie-
kimo kelių vyriausioji valdyba, kurion
pateko bankininko prašymas, paprašė
autorių detalai pagrįsti Jurbarko–Liepo-
jos linijos projektą⁹. Bankininkas Štein-
keleris siunčia du inžinierius į Liepoją,
kurie ten dirba 1840 m. ir paruošia gana
konkretų kelio planą, pagal kurį kelias
iš Jurbarko turi eiti per Pāšešuvio (ne-
toli nuo Batakių, dabar Tauragės r.¹⁰),

*Skapiškio geležinkelio
stotis nuo perono
pusės. 2013 m.*

A. Jonušytės nuotr.

⁸ Виргинский В. С. Возникновение железных дорог в России, Москва: Госжелдориздат, 1949, s. 190; Kosakovskis G. *Lietuvos geležinkeliai*, Vilnius, Mokslas, 1975 (toliau – Kosakovskis G.), p. 27.

⁹ Виргинский В. С. Возникновение железных дорог в России, s. 190; Kosakovskis G. p. 27.

¹⁰ Pāšešuvis, kaip nurodo „Lietuvos TSR adminis-
tracinio-teritorinio suskirstymo žinynas“ (Vilnius,
1974, t. 1, p. 284), yra 5 km nuo Batakių, Tauragės
rajone; kitas Pāšešuvys to paties žinyno p. 207
nurodytas kaip kaimas 7 km nuo Nemakščių
Raseinių rajone. Nemakščių Pāšešuvys negalėjo
būti Liepojos–Jurbarko kelio trasoje, nes kreiptų
liniją į išraižytą Žemaitijos kalvomis rajoną, kur
reiktų labai didelių žemės darbų. Visiškai kitaip
atrodo kelio kryptis per Batakių Pāšešuvį. Todėl
jį ir nurodome konkretindami kelią.

Darbėnų (Kretingės r.¹¹), Kališkio¹² kaimus į Liepoją. Tolimesnis Šteinkelerio projekto likimas dabar mums nežinomas. Greičiausiai jis liko palaidotas biurokratų stalčiuose.

1845 m. grupės verslininkų įpareigotas Liepojos altermanas¹³ Karlas Ulichas kreipėsi į Susisiekimo kelių vyriausiąją valdybą siūlydamasis nutiesti geležinkelį Liepoja–Jurbarkas. K. Ulichas pagrindė šio geležinkelio svarbą, nurodydamas, kad geležinkelis skatins krašto prekybą, nes Rusijos prekės galės pasiekti Vakarų pigiau, aplenkdamos Prūsiją. Labai pasikeis Liepojos jūrų uosto reikšmė.

K. Ulichas planavo Liepoją ir Jurbarką sujungti per Darbėnus, Budrius, toliau kelias turėjo eiti Rusijai priklausančiaja teritorija per Žemaitiją beveik lygiagrečiai 10 km nutolęs nuo tuometinės Prūsijos–Rusijos sienos. Geležinkelio trasa turėjo būti 213 km ilgio. Jos nutiesimo išlaidos įvertintos 5 milijonais rublių. Kelio varsto įrengimo vidutinė kaina – 25 tūkstančiai rb.

1846 m. kovo–gegužės mėn. vyko K. Ulichos pateikto projekto nagrinėjimas Geležinkelių projektų svarstymo komitete. Komitetas buvo sužavėtas siūlomo projekto ir jam pritarė. Vis dėlto caras Nikolajus I šį projektą patvirtino tik po metų, – 1847 m. gegužės 8 d. Projektą patvirtinus reikėjo sukaupti statybai reikalingą kapitalą, bet tai padaryti iniciatoriams nepavyko ir gražus noras kuriam laikui vėl palaidotas¹⁴.

1853 m. vėl grįžtama prie to plano, tik šį kartą liniją nuo Jurbarko planuota pratęsti iki Kauno. Šiam Liepojos–Jurbarko kelio pratęsimui, matyt, turėjo įtakos pradėtas tuomet tiesti Peterburgo–Varšuvos geležinkelis su atšaka į Kauną ir Virbailį (Kybartus). Šį kartą geležinkelių komitetas projekto dėl sunkių Rusijai Krymo karo pasekmių nepalaikė, pasiūlė palaukti geresnių laikų.

1856 m. Liepojos–Jurbarko–Kauno geležinkelio linijos klausimas vėl imtas svarstyti. 1856 m. rugpjūčio 1 d. Geležinkelių vyriausiasis komitetas pritarė Liepojos–Jurbarko geležinkelio tiesimui, o Jurbarko–Kauno ruožo nepatvirtino, nes bet koks to klausimo sprendimas, pasak komiteto, būtų per ankstyvas... Ir šį kartą kelio tiesimo darbai nebuvo pradėti, nes nepavyko iniciatoriams sukaupti statybai reikalingų lėšų¹⁵.

1857 m. Liepojos uosto įjungimo į didesnes eksporto operacijas klausimas įgavo šiek tiek kitokią linkmę. Panorėta jį sujungti su didesniu gubernijų skaičiumi. Tai ypač pabrėžta išduotoje Vyriausiajai Rusijos geležinkelių bendrovei koncesijoje, kurioje numatyta nutiesti kelią Kùrskas–Daūgpilis–Liepója. Koncesija vėl dėl lėšų stokos išblėso¹⁶.

1868 m. Rusijos finansų ministerija vėl susilaukė rašto, kuriame buvo nurodoma, kad „palikdami Liepoją be savarankiško jungiamojo kelio su Varšuvos geležinkelio vienu patogiu tarp Vilniaus ir Kauno punktu, mes (Rusija – aut.) prievarta versime kraštą su 12 milijonų gyventojų krypti prie minėtų Prūsijos (Karaliaučiaus ir kitų – aut.) uostų ir sunaikinsime vienintelį (neužšalantį – aut.) mūsų Baltijos

¹¹ Darbėnai – dabar miestelis 15 km nuo Kretingos. Žr. minėtą „Žinyno“ 1 tomą, p. 125.

¹² Kališkio kaimo dabartinių Lietuvos gyvenviečių sąrašuose rasti nepavyko. Kadangi planuojama trasa artėjo prie dabartinės Liepojos, tai ši gyvenvietė galėjo būti dabartinėje Latvijoje.

¹³ Liepojos altermanas – taip tuomet vadintas vietovės pirklių vadovas, kurį pirkkliai įgaliodavo jiems atstovauti tarantis su valdžia.

¹⁴ Kosakovskis G. p. 28–29.

¹⁵ Kosakovskis G. p. 30.

¹⁶ *Энциклопедический словарь*, Санкт-Петербург, 1894, t. 11^a, s. 778.

*pakrantės uostą, turintį galimybę laisvai priimti ir išleisti laivus*¹⁷. Rusijos vyriausybė negalėjo būti abejinga tokiai perspektyvai, ypač kad santykiai su Prūsija tuomet gedo. Ji ėmėsi iniciatyvos ir vėl paskelbė kelio tiesimo konkursą.

Liepojos geležinkelio bendrovė. Į vyriausybės konkursą atsiliepė net 12 įvairių organizacijų, bet geriausiais ekonominiais rodikliais pasižymėjo barono Fritinhofa ir kompanijos projektas. Jam vyriausybė pritarė. Gavęs koncesiją, baronas Fritinhofas su bendrais organizavo Liepojos geležinkelio bendrovę, kuri ėmėsi tiesti geležinkelį nuo Liepojos iki Peterburgo–Varšuvos geležinkelio ruožo tarp Vilniaus ir Kauno. Bendrovė pasisamdė inžinierių Konstantiną Michailovskį parengti konkrečią kelio trasą¹⁸. Buvo formuojama geležinkelio administracija Liepojoje. Žinome, kad 1870 m. vasario 28 d. Liepojos geležinkelio vyriausiasis inžinierius Ivanas Kologrivovas kreipėsi raštu į Vilniaus karo apygardos artilerijos valdybą prašydamas, kad, jei prireiks, patrankų šūviais išsklaidytų ledo sangrūdą priešais medinį tiltą per Nėrį prie Jonavos. Tai turėtų atlikti Jonavoje stovinti baterija darbų vykdytojo Blofo prašymu¹⁹.

Liepojos–Kaišiadorių geležinkelio linijos žemės išpirkimas ir kelio tiesyba. Liepojos geležinkelio bendrovė 1869 m. spalio mėnesį pateikė sukonkretintą šio geležinkelio tiesimo planą. Pagal jį geležinkelis iš Liepojos turėjo eiti per Mažeikius ir Ventos slėniais pasiekti Šiaulius, toliau Vidurio Lietuvos žemuma pasiekti Jėnava, čia perkirsti Daugpilio–Kauno plentą. Nuo Jonavos kelią planuota nukreipti į Žaslius, bet landšaftas neleido tai padaryti tiesiai. Žaslius tegalima buvo pasiekti tik paskutinį kelio ruožą tiesiant lygiagrečiai su jau esamu Vilniaus–Kauno geležinkeliu. Todėl sudaroma komisija, turinti nuspręsti, kurioje vietoje sujungti naują kelią su esamu. Komisija pasisakė už naujos stoties statybą. Sudarydami projektą naują statomą stotį pavadino Etkanais, bet statant šis vardas buvo pakeistas ir stotis pavadinta Kaišiadorimis²⁰.

Patvirtinus kelio planą, pereita prie jo žymėjimo natūroje, žemės linijai išpirkimo. Kadangi geležinkelio bendrovė turėjo teisę prievarta išpirkti projekte patvirtinto kelio žemės juostą, didelių sunkumų nebūta. Kaip 1870 m. kovo 7 d. informavo Šiaurės vakarų krašto viršininką (Vilniaus generalgubernatorių) Liepojos kelio vyriausiasis inžinierius I. Kologrivovas, bendrovė pirko žemę, dažniausiai susitarusi su savininkais dėl artimų tuometinei rinkai kainų. Mokėta vidutiniškai už dirbamos žemės dešimtinę po 45 rublius, pievos – 35 rb, miško – 25 rb²¹.

Tiesa, ne visad buvo sutariama taikiai, todėl kiekvienoje apskrityje, per kurią buvo tiesiamas kelias, steigtos žemės vertinimo komisijos, kurios turėjo tarpininkauti, jei geležinkelio agentai nesutardavo su žemės savininkais perkant žemę geležinkeliui. Geležinkelio bendrovė paprastai už žemę pinigus mokėjo apskrities vertinimo komisijai, kuri tuos pinigus padalydavo savininkams atitinkamai pagal nusavintos žemės plotą. Tokia nusavintos žemės apmokėjimo tvarka buvo priimtina mažžemiams valstiečiams ir miestiečiams,

¹⁷ TSRS centrinis valstybinis istorinis archyvas, f. 268, ap. 1, b. 120, l. 6. Citata išversta pagal užrašą, esantį G. Kosakovskio ir V. Virginskio straipsnyje „Строительство железных дорог в Прибалтике в 1860–1890 г. г.“, *LTSR MA darbai, Serija A*, 1970, t. 2 (toliau – Kosakovskij G. L., Virginskij N. S.), p. 87.

¹⁸ Железнодорожный транспорт, *Большая Российская энциклопедия*, Москва, 1994, s. 550.

¹⁹ LVIA, f. 378, b. s. 1869 m., b. 1410, l. 6.

²⁰ Kosakovskij G. L., Virginskij V. S. p. 86; Kosakovskis G. p. 50.

²¹ LVIA, f. 378, b. s., 1869 m., b. 1410, l. 8.

nes dažnai jų nusavinti ploteliai sudarydavo keliolika kvadratinių sieksnių, o turtinė padėtis neleido patiems klibinti toli nuo jų esančių geležinkelio bendrovių valdybų, apskričių ir gubernijų administracijos įstaigų.

Nepaisant palyginti neblogos žemės išpirkimo tvarkos, ne visad pavykdavo bendrovei su savininkais ar vertinimo komisijomis sutarti. Komisijos, veikiamos stambių žemvaldžių, dažnai iš dvarų išperkamos žemės kainas pakeldavo. To negalėjo nepastebėti bendrovės įgaliotiniai, kurie irgi buvo privalomi vertinimo komisijų nariai. Nesutikdami su dauguma, tokie įgaliotiniai, remdamiesi kokia nors formalia kliautimi, nepasirašydavo komisijos sprendimo, o po to geležinkelių vadovai kreipdavosi į gubernatorius prašydami nesažiningai įvertintos žemės kainą sumažinti. Geležinkelio valdybos, apskričių vertinimo komisijos su smulkiais savininkais per daug nesitardavo, dažnai neatsižvelgdavo į papildomas sąlygas, kurios brangindavo ūkininkų žemę. Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos archyve iki šių dienų yra išlikę keliolika tokių bylų.

Dauguma Liepojos geležinkelio žemės nusavinimo bylų pradėtos 1871 m. Viena iš tokių bylų pradėta kovo 8 d. Kauno gubernijos valdyboje dėl nusavintos Liepojos geležinkelio linijai dvarininko Švoinickio Marvilio (greičiausiai tai dabar Jonavos r. Marvilių kaimas?) dvaro žemės. Byla ilgai keliavo iš vienos instancijos į kitą ir baigta 1876 m. gruodžio 14 d. Valstybės tarybos nuosprendžiu, kurį patvirtino caras. Nusavintą Švoinickio žemę valstybės taryba įvertino: a) už 19 dešimtinių 1 344 kv. sieksnių²² žemės – pinigais 3 128 rb; b) už nuostolius 1 000 rb; c) už pastatų nuvertimą – 250 rb, iš viso – 4 378 rb. Be to, valstybės taryba dvarininkui pripažino, už iškirštą mišką atliekant kelio trasavimą – 86 rb, už vieną dešimtinę 1 200 kv. sieksnių žemės papildomai perimtos geležinkeliui – 240 rb, iš viso – 326 rb. Ir vadinamosios kompensacijos už nepatogumą, kuri sukelia žemės savininkui geležinkelis – 65 rb. Iš viso 4 769 rb, priskaitant savininkui dar 6 procentus nuo priteistos sumos už laikotarpį nuo žemės perėmimo iki pinigų sumokėjimo²³.

Dažniausiai bylas kėlė Liepojos geležinkelio įgaliotiniai, nesutikdami su apskričių vertinimo komisijų nustatytais sumomis. Tokios buvo 1871 m. birželio 12 d. Trakų apskrities (dabar – Kaišiadorių r.) Miežonių kaimo²⁴, spalio 21 d. Babianų ir Macianų *akalicų* (bajorkaimių)²⁵ ir kitos bylos, kilusios dėl geležinkelio įgaliotinių protestų. Šiuos protestus dažniausiai laimėdavo geležinkelis, nors galutinio sprendimo tekdavo ilgai laukti. Miežonių kaimo byla baigta 1874 m. vasario 1 d., o Babianų ir Macianų *akalicų* tik 1878 m. vasario 7 d.

1870 m. rugpjūčio 22 d. Liepojos geležinkelio įgaliotinis Sarneckis kreipėsi į Šiaulių apskrities vertinimo komisiją pateikdamas 24 Mankuškių (dabar Radviliškio r. Mankiškės) kaimo valstiečių sąrašą. Jis prašė įvertinti jų žemę, nes nepavyko susitarti su valstiečiais. Jie prašo už dešimtinę ariamos mokėti po 200 rb, pievų – po 80 rb, o tai, pasak geležinkelio, aiškiai per daug. Komisija, apžiūrėjusi kaimo nusavintą žemę, pastebėjo jos nevienodumą, bet vertino kaimo nusavinamą žemę bendrai. Ji nustatė kaimui bendrą dešimtinės kainą – 60 rb, o už visą nusavintą žemę – 1 289,6 rb įskaičius į tą sumą dar ir po 5 rb dešimtinėi už geležinkelio sukeltus nepatogumus kaimui.

²² Dešimtinė (Rusijoje nuo 1835 m.) buvo lygi 2 400 kvadratinių sieksnių, 1,0925 ha.

²³ LVIA, f. 378, b. s. 1871, b. 1810, l. 165.

²⁴ *Ten pat*, b. 1844, l. 35.

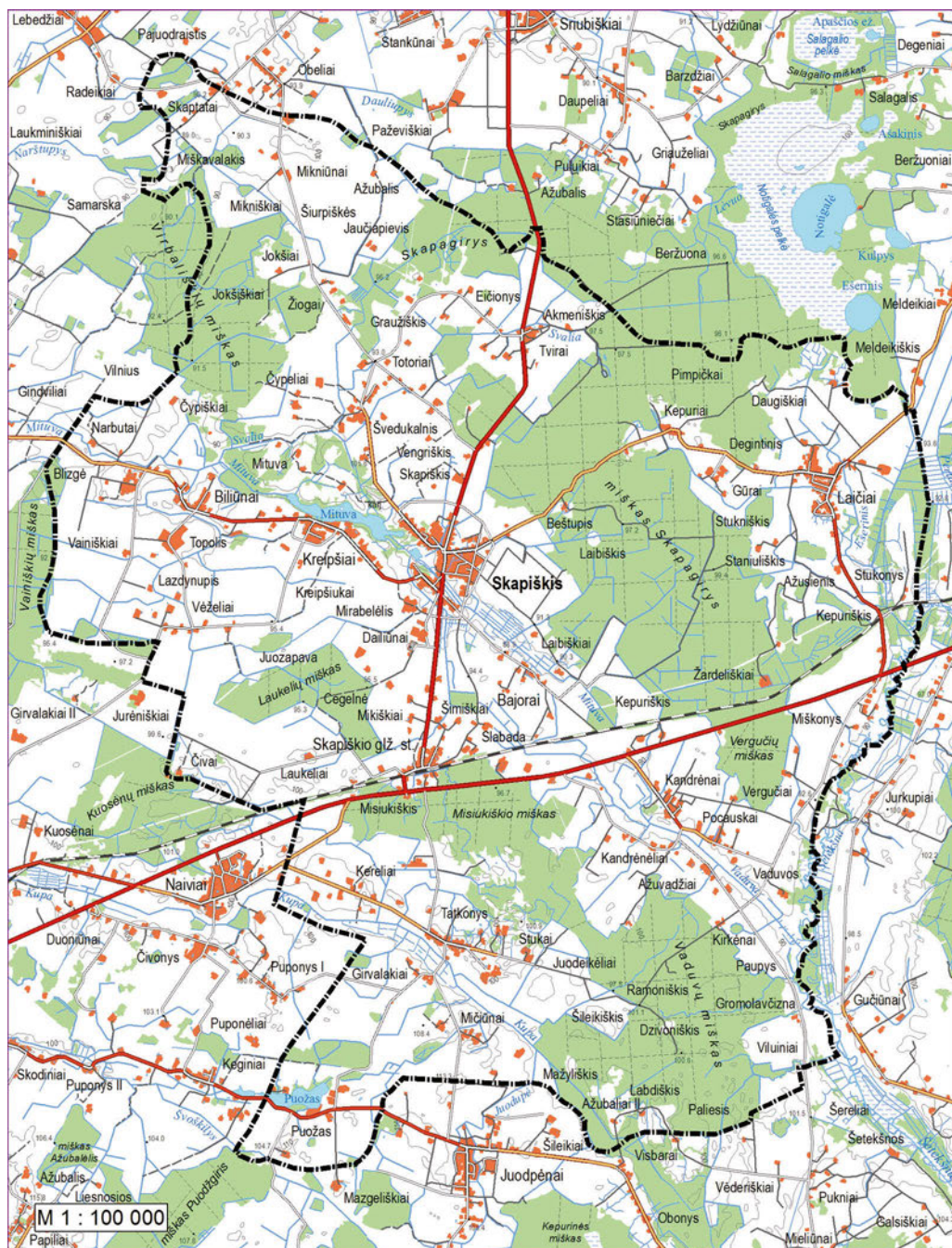
²⁵ *Ten pat*, b. 1916, l. 1; *akalica* – tik šlėktų gyvenamas kaimas – bajorkaimis.

Skapiškio miestelis. 2018 m. Pauliaus Kalamažniko nuotr.

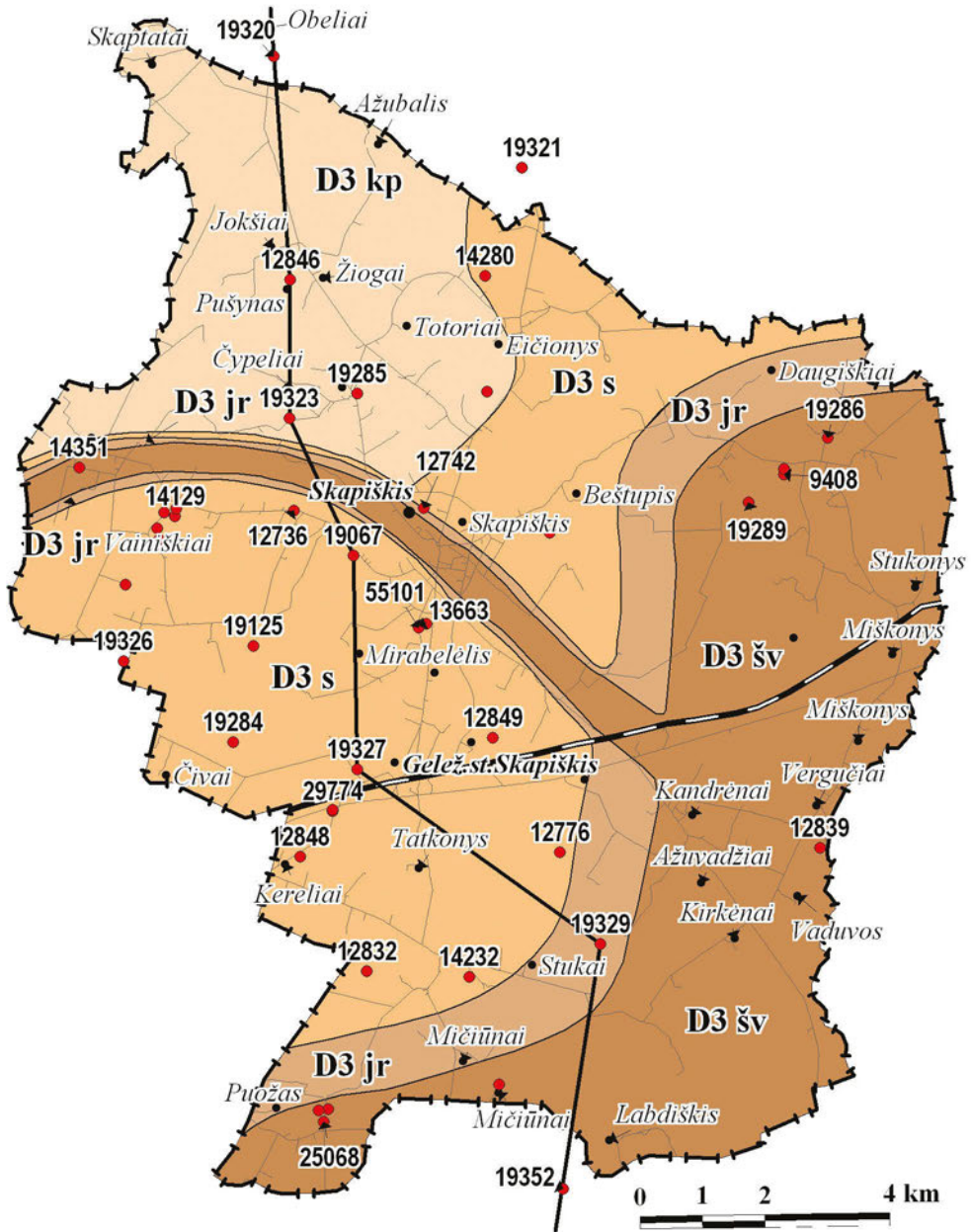

Senosios parapinės bažnyčios varpinė ir kultūros namai Skapiškio miestelio centre. 2015 m. Aušros Jonušytės nuotr.

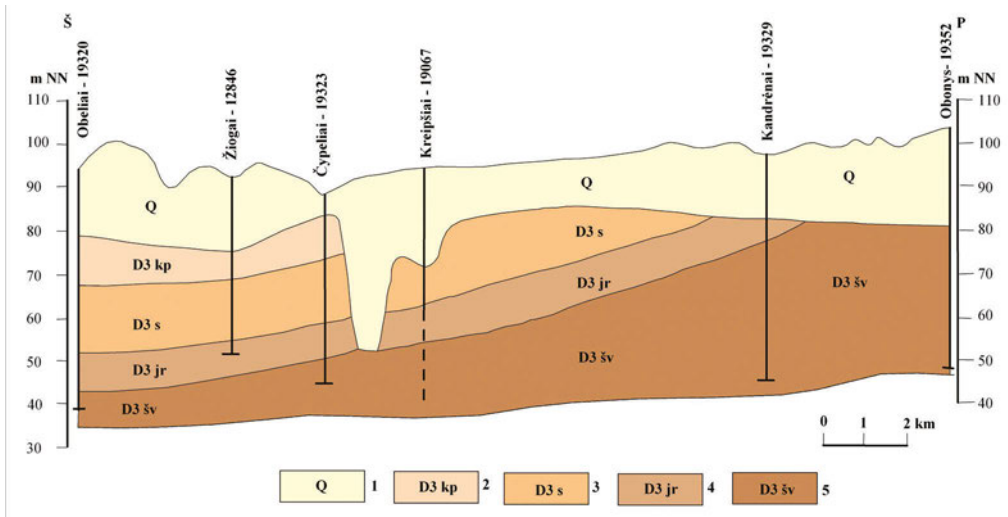

Buvusio Skapiškio valsčiaus gyvenamųjų vietų sąrašas (pagal 1923 m. pirmojo Lietuvos gyventojų surašymo duomenis). Braižė Aira Dubikaltienė (UAB „Žemėlapių artelė“)

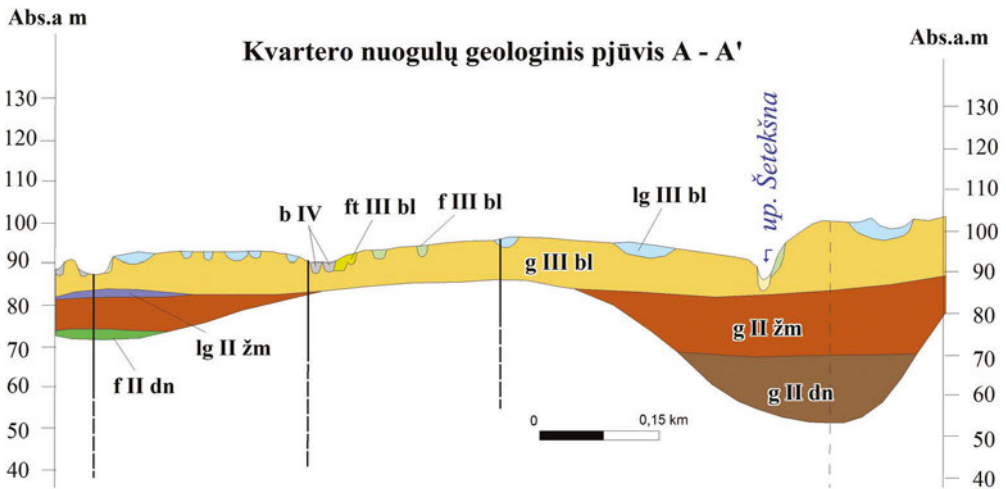
Iliustracijos Vytauto Marcinkevičiaus ir Rimantės Guobytės straipsniui
 „Skapiškio valsčiaus teritorijos geologinė apžvalga“ (1–4 pav.)

1 pav. Skapiškio valsčiaus teritorijos prekartero geologinis žemėlapis (Marcinkevičius, 2014).
 Sutartiniai ženklai: 1 – kvarteras; viršutinio devono svitos: 2 – Kupiškio, 3 – Suosos, 4 – Jaros, 5 – Šventosios

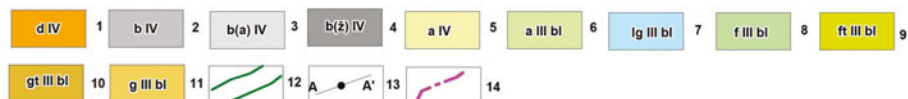
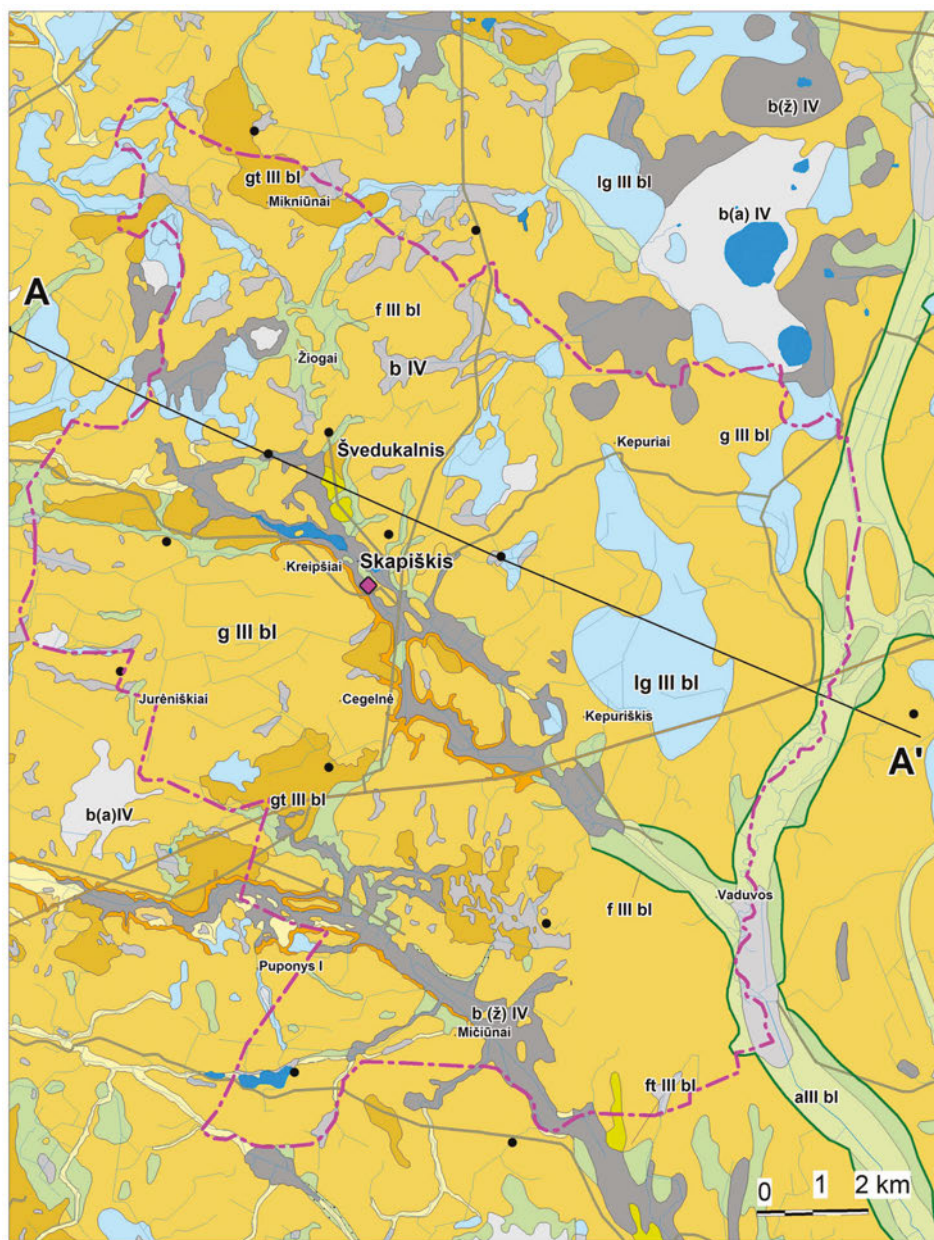
2 pav. Skapiškio valsčiaus teritorijos prekartero geologinis pjūvis (Marcinkevičius, 2014). Sutartinius ženklus žr. 1 pav.

3 pav. Kvartero nuogulų geologinis pjūvis A-A' (Jusienė, 2010). Sutartiniai ženklai: bIV – durpės (nesuskirstytos), paskutiniojo apledėjimo Baltijos stadijos limnoglacialinės nuosėdos (lgIIIbl), fliuvioglacialinės nuogulos (fIIIbl), fliuvioglacialiniai ledyno pakraščio dariniai (ftIIIbl) ir glacialinės nuogulos arba morena (gIIIbl). Žemaitijos ledyno morena (gIIžm) ir limnoglacialinės nuosėdos (lgIIžm). Dainavos ledyno morena (gII dn) ir fliuvioglacialinės nuogulos (fII dn).

4 pav. Skapiškio apylinkių kvartero geologinis žemėlapis (Guobytė, 2002).

Paviršių sudarančių nuogulų amžius ir kilmė. Holocenas: 1 – deliuvis (molingas smėlis, dažnai su žvirgždu ir gargždu), 2 – nenustatyto tipo pelkių durpės, 3 – aukštapelkių durpės, 4 – žemapelkių durpės, 5 – dabartinių upių sąnašos (aliuvais), 6 – poledynmečio klonių aliuvais (įvirus žvirgždingas smėlis); pleistocenas, Vėlyvojo Nemuno ledynmetis, Baltijos stadija:

7 – patvenktinių priedėdinių baseinų (limnoglacialinės) nuosėdos: smulkus arba smulkutis smėlis, aleuritas, 8 – ledyno tirpsmo vandenų srautų (fliuvioglacialinės) nuogulos: smulkus bei įvairus žvirgždingas smėlis, 9 – fliuvioglacialiniai ledyno pakraščio dariniai: žvirgždingas smėlis, žvirgždo-gargždo nuogulos, 12 – ledyno pakraštinė morena: moreninis priemolis ir priemolis, 13 – pagrindinė (dugninė) morena: moreninis priemolis ir priemolis, 14 – ledyno tirpsmo vandenų išskobti kloniai. Kiti ženklai: 15 – geologinio pjūvio linija, 16 – valsčiaus riba

Iliustracijos Sigučio Obelevičiaus straipsniui „Skapiškio valsčiaus gamta“.
Sigučio Obelevičiaus nuotraukos

Raudoklė

Trilapis puplaiškis – vertinga
vaistažolė

Labai nuodingas apyretis
raudonžiedis žalčialunkis

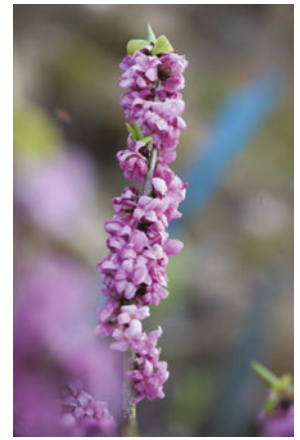
Geltonžiedis šalmutis auga
mišriuose miškuose

Bitkrėslė

Pavasarinis pelėžirnis auga
mišriuose miškuose

Į Lietuvos raudonąją knygą
įrašytas statusis atgiris

Triskiautė žibuoklė

Vaistinė miškinė sidabražolė

Ant kelmų dygsta plokštieji blizgučiai

Įvairiaspalvis žievenis turi gydomųjų savybių

Paprastasis kelmutis

Gleivūnas – rutuliškoji raudenė geba netgi šliaužti

Valgomasis bobausis – pušynų grybas

Raukšlėtasis gudukas

Paprastoji musmirė – miškų puošmena

Kriaušinis pumpotaukšlis

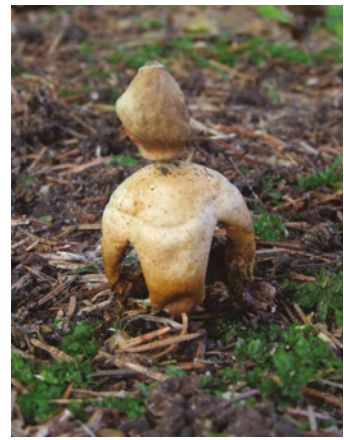
Koapioji anyžpintė

*Ant eglės kankorėžio
augantis valgomasis
tampriukas*

Baltaviršūnis elniagyrbis

*Į Lietuvos raudonąją knygą
įrašytas keturskiautis
žvaigždinas*

*Aitrusis pušynbaravykis yra
kartus ir nevalgomas*

*Į Lietuvos raudonąją knygą
įrašytas melsvėjantysis
piengrybis*

*Mirtinai nuodinga gelsvoji
musmirė*

Juodmėsė ūmėdė

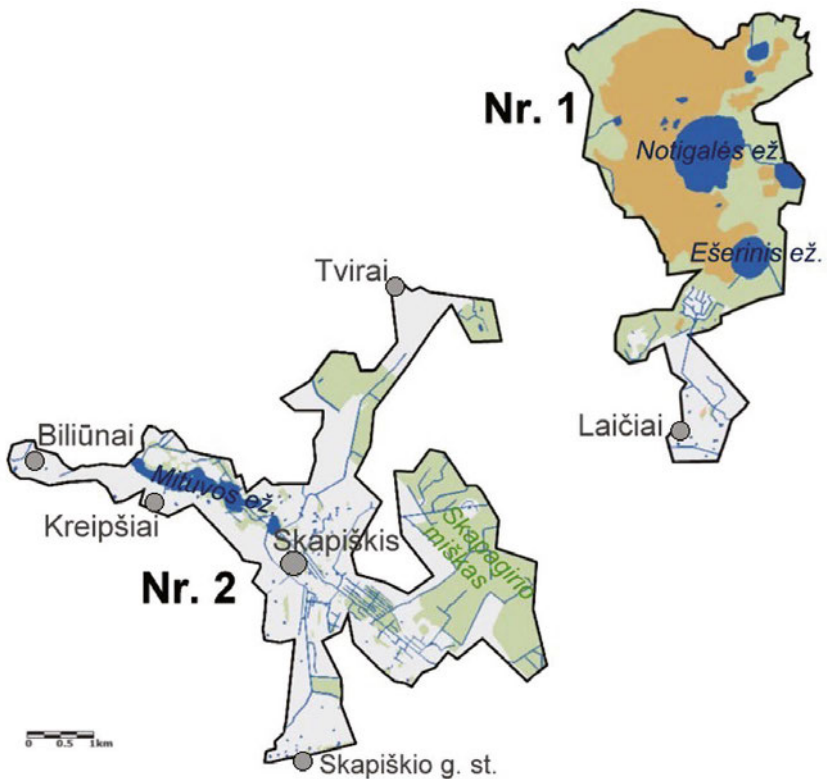

Įtartinai atrodanti skėtinė žvynabudė – valgoma

Skaisčioji raudonpintė taip pat įrašyta į Lietuvos raudonąją knygą

Iliustracijos Manto Arbūzo straipsniui „Varliagyvių (Amphibia) ir roplių (Reptilia) rūšinė įvairovė, gausumas ir pasiskirstymas Skapiškio apylinkėse“ (1–9 pav.)

1 pav. Tyrimų vietovių žemėlapis

2 pav. Veisimosi metu paprastojo tritono patinų kūnas tampa ryškių spalvų, kūno šonuose atsiranda melsvos juostos, kurios uodegoje išplatėja. Skapiškis, 2014 m. gegužės 11 d. Manto Arbūzo nuotr.

3 pav. Ryškus raudonas ar oranžinis kūmutės pilvas įspėja, kad ji yra nuodinga ir jos liesti nedera. Skapiškis, 2012 m. liepos 12 d. Manto Arbūzo nuotr.

4 pav. Gausiai žoline augalija apaugusiose kūdrose pastebėti raudonpilves kūmutės nelengva, tačiau suaugę patinėliai išduoda savo buvimo vietą „garsiai šaukdami patelę“. Skapiškis, 2012 m. liepos 11 d. Manto Arbūzo nuotr.

5 pav. Naktį žaliosios rupūžės išlenda medžioti. Skapiškis, 2012 m. rugpjūčio 3 d. Manto Arbūzo nuotr.

6 pav. Didžiosios kūdrinės varlės išvaizda gali būti labai įvairi. Mituvos ežero pakrantė, 2012 m. liepos 26 d. Manto Arbūzo nuotr.

7 pav. Rujos metu vikriųjų driežų patinėliai gali nepabijoti įsikibti žandais į šalia einančio žmogaus batą. Skapagirio miškas, 2007 m. liepos 1 d. Manto Arbūzo nuotr.

8 pav. Ne kiekvienam žalčiui pasiseka sėkmingai kirsti kelią. Šis žaltys rastas pervažiuotas ant kelio ruožo Skapiškis–Skapiškio geležinkelio stotis. Skapiškis, 2014 m. gegužės 11 d. Manto Arbūzo nuotr.

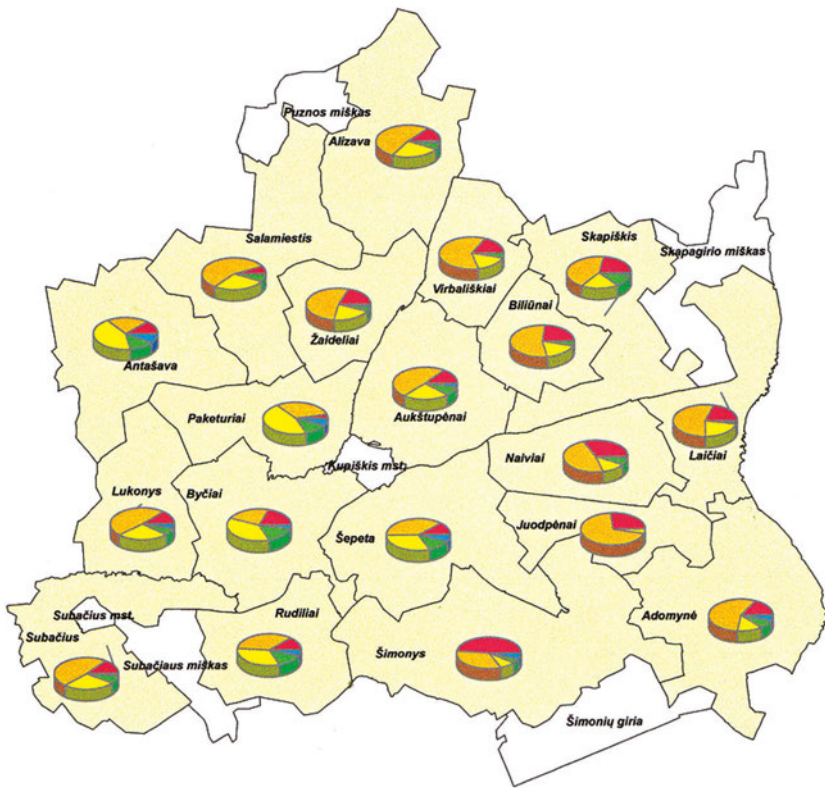

9 pav. Notigalės aukštapelkėje išskirtiniu raštu pasidabinusi angis, pajutusi pavojų, grėsmingai susisuka, pasiruošia ginti savo gyvybę ir apie tai priešą išpėja šnypštimu. Notigalės aukštapelkė, 2012 m. balandžio 2 d. Manto Arbūzo nuotr.

Iliustracijos Vyto Mašausko straipsniui „Skapiškio valsčiaus dirvožemiai ir jų savybės“ (1–3 pav.)

1 pav. Dirvožemio rūgštumo pH grupių pasiskirstymas % kadastrinėse vietovėse

KUPIŠKIO RAJONAS

M 1:300.000

Lietuvos agrarinių mokslų ir miškų centro filialas
Agrocheminių tyrimų laboratorija

P₂O₅

mg kg⁻¹

iki 50

51 - 100

101 - 150

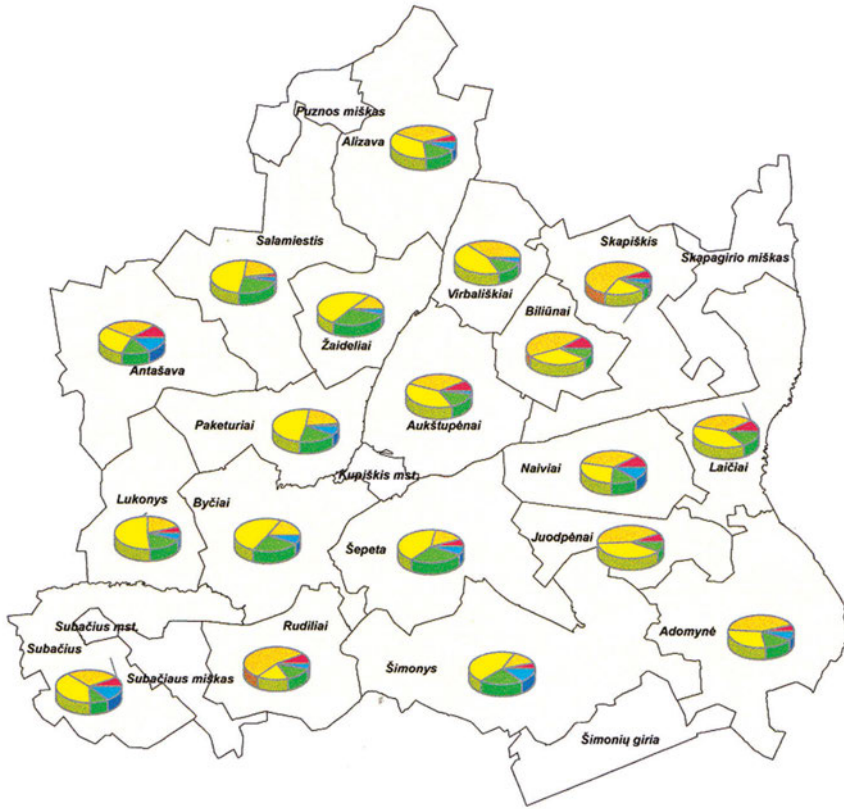
151 - 200

> 200

netirtos kadastrinės vietovės

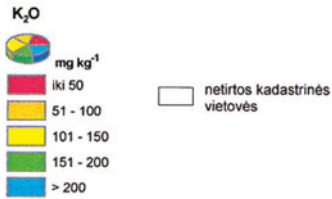
2 pav. Dirvožemio judriojo fosforo P₂O₆ grupių pasiskirstymas % kadastrinėse vietovėse

KUPIŠKIO RAJONAS

M 1:300.000
 0 1 2 4 6 8 km

 Lietuvos agrarinių mokslų ir miškų centro filialas
 Agrocheminių tyrimų laboratorija

3 pav. Dirvožemio judriojo kalio K₂O grupių pasiskirstymas % kadastrinėse vietovėse

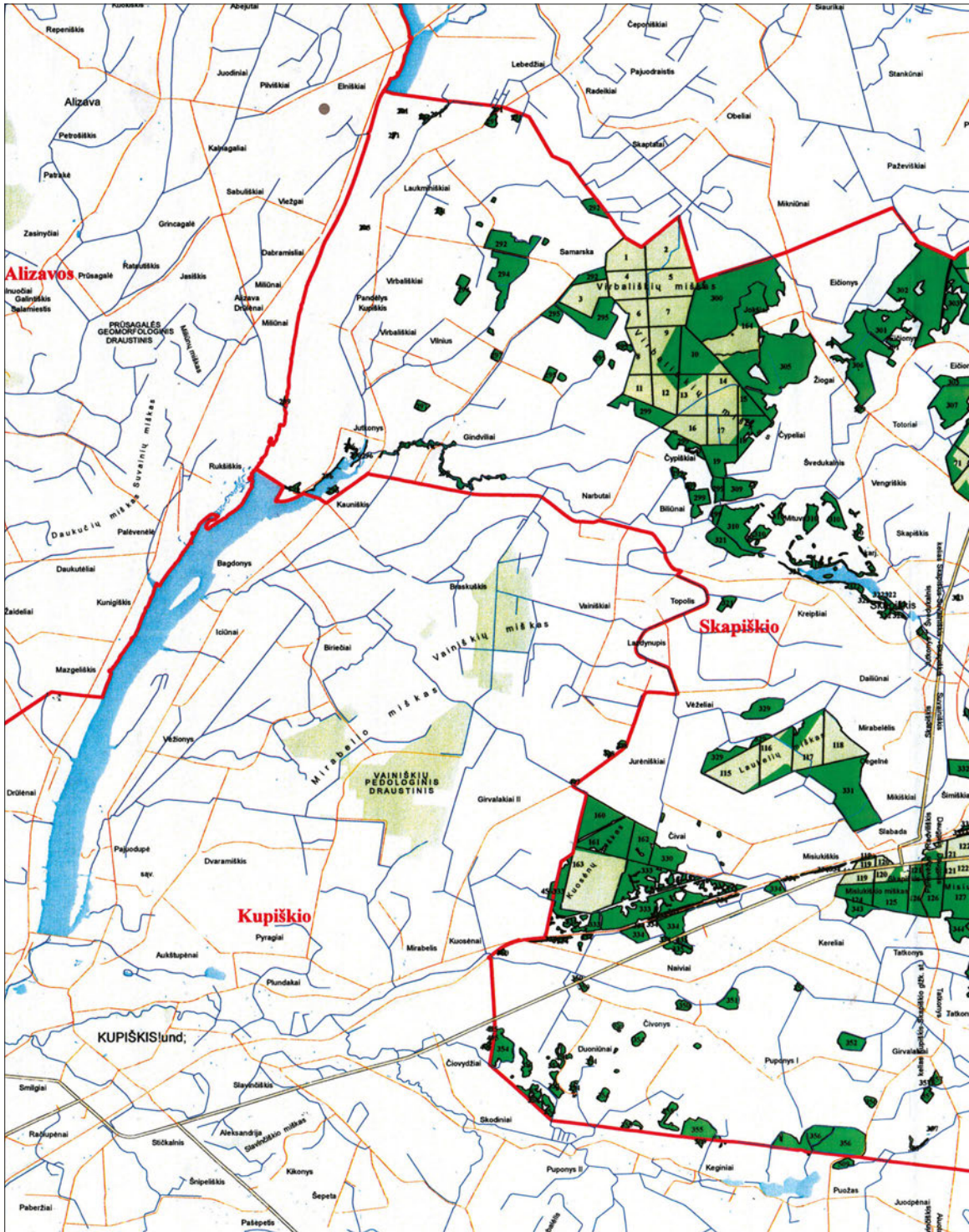

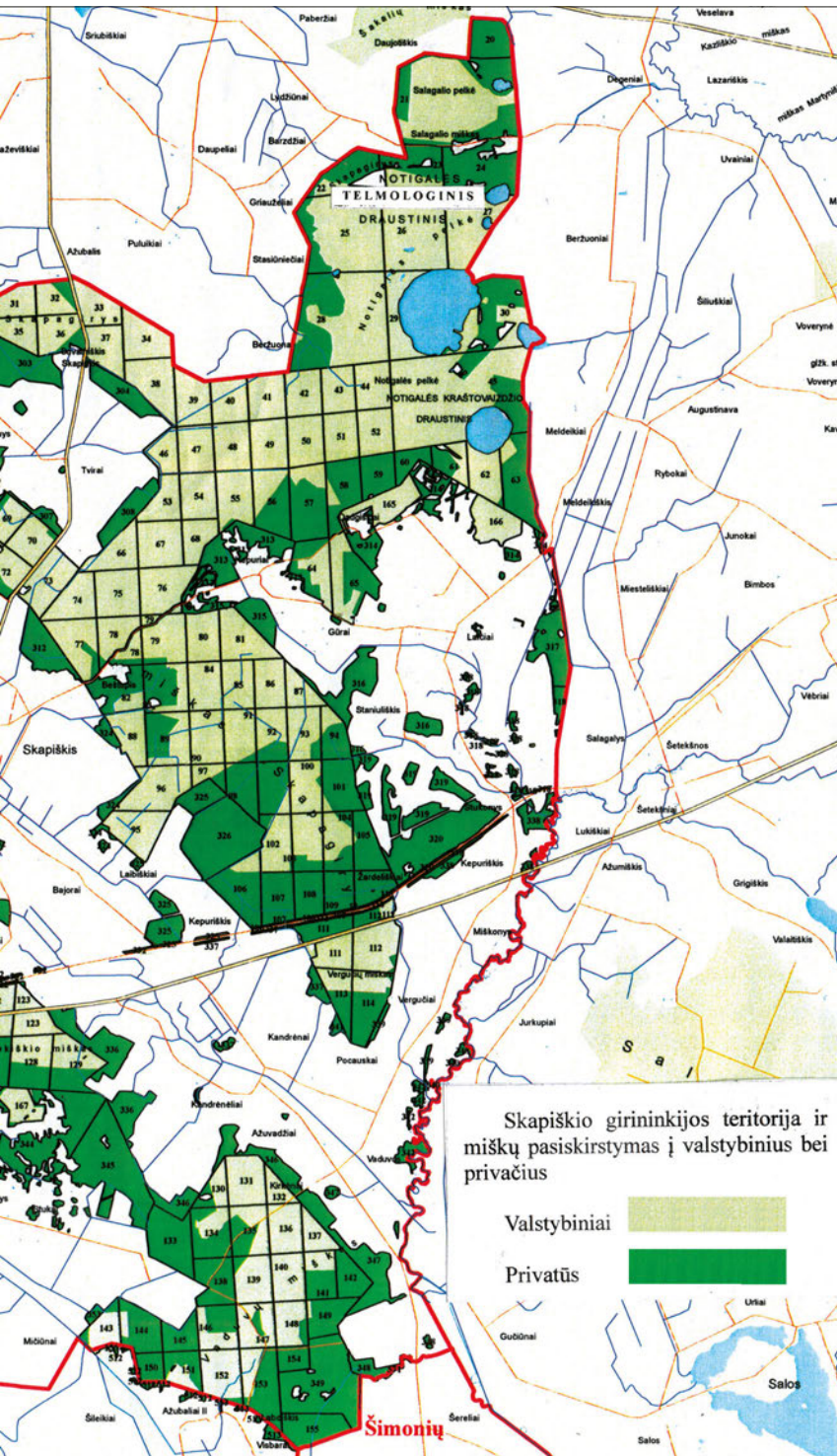
Ežerēlis Notigalēs pelkēje. 2012 m. Gražinos Sventickienēs nuotr.

Notigalēs pelkēs miškas. 2012 m. Gražinos Sventickienēs nuotr.

Iliustracijos Vidmanto Markevičiaus straipsniui „Apie Skapiškio apylinkių miškus ir ūkinę veiklą juose“. 2014 m. Vidmanto Markevičiaus nuotraukos

Skapiškio girininkijos teritorija ir miškų pasiskirstymas į valstybinius bei privačius

*Penkiasdešimtmetis eglynas
Misiukiškio miško palaukėje*

*Notigalės pelkės pakraščiuose auga tik reti
skurdoki pušynai*

*Dažnai kartu su beržais
medyne auga ir eglės*

*Plaukuotojo beržo medynas Skapagirio Mūkabalos pelkutėje. Šie beržai
nuo mums įprastesnių karpotųjų skiriasi iki pat žemės baltais kamienais
ir plaukuotais ūgliais*

*Ši mašina medį nupjauna,
nugeni šakas ir stiebą supjausto
į reikiamus sortimentus*

*Dalis medžių kertama ir įprastais
motoriniais pjūklais*

*Iki automobiliams skirtų kelių mediena iš kirtaviečių
vežama specialiais traktoriais*

Iš čia mediena bus vežama į paskirties vietą

Kirtavietėse paliekama dalis sausų medžių ir stuobrių

Malkomis skapiškėnai dažniausiai apsirūpina iš privačių miškų

Želdymo darbai kirtavietėje

Sodinti būsimus miškus mokosi ir jaunimas

*Saugant nuo kanopinių žvėrių pažeidimų
ąžuolų želdinius tenka aptverti aukštomis
tvoromis*

*Eglių viršūnė aptepta repelentais, kurie
apsaugo nuo kanopinių žvėrių pažeidimų*

Skapiškio girininkija

*Sodinukai būsimiems
miškams*

Valstiečiai šį komisijos sprendimą apskundė gubernatoriui. Šis gražino popierius komisijai. Komisija nesvarstė žemės kainos, o pradėjo svarstyti pervažų įrengimą. Tuo metu valstiečius spaudė paimti komisijos paskirtą kainą už žemę. Pasinaudota kai kurių iš jų mokesčių išsiskolinimu. Skolininkų egzekucijai atsiųsti kareiviai. Pagal to meto tvarką mokesčių nesumokėję valstiečiai kareivius turėjo apgyvendinti savo ūkiuose ir maitinti nemokamai. Pakliuvę į tokias sąlygas mankuškiečiai Nikodemas Dimša, Pranas Šimaitis ir Jelizeumas Stonaitis padavė pareiškimą Šiaulių apskrities ispravnikui, kuriame nurodė, kad turtingieji ūkininkai nesutinka paimti užmokesčių, o jie, dėl mokesčių nesumokėjimo kenčiantieji nuo egzekucijos, prašo sumokėti. Prašytojams pinigai už žemę buvo skubiai sumokėti, mokesčius ūkininkai likvidavo. Egzekucija atsiskaičiusiems nutraukta. Nepriimantiems komisijos nustatytos kainos užsispyrėliams apie tai pranešta. Jie ir dabar nenusileido, bet Kauno gubernatorius, atsižvelgdamas į tris paėmusius atlyginimą už žemę, klausimą valstybės požiūriu laikė išspręstą. Paskutinis tuo klausimu raštas parašytas 1875 m. balandžio 19 d. Jis nieko naujo bylai nedavė, byla nugrimzdo užmarštin. Matyt, Mankuškiuose po truputį nebeliko užsispyrėlių²⁶.

Valstiečių iniciatyva iškeltų bylų palyginti nedaug. Įdomesnė iš jų – Šiaulių apskrities (dabar – Radviliškio r.) Kutiškių kaimo bendruomenės skundas dėl žemės įvertinimo. Byla pradėta nagrinėti 1871 m. rugpjūčio 17 d., baigta svarstyti valstybės taryboje ir 1873 m. lapkričio 11 d. patvirtinta caro. Valstybės taryba pripažino bendruomenei sumokėti 460 rb ir 6 proc. palūkanas nuo žemės perėmimo geležinkelio linijai iki įmokėjimo vertinimo komisijai. Vienintelis tikras kaimo laimėjimas šioje byloje buvo įpareigojimas geležinkeliui įrengti kaime pervažą²⁷.

Didesnis konfliktas tarp tiesėjų ir Skarulių kaimo (Jonavos vls.) valstiečių įvyko dėl senojo kelio iš kaimo į valsčiaus centrą pakreipimo po geležinkelio tiltu per Nerį. Naujasis kelias pailgino atstumą tarp kaimo ir valsčiaus centro 280 sieksnių, tai yra nelabai žymiai, bet jis pasirodė nepriimtinas skaruliečiams ir jie talkos būdu nukasė nuo senojo kelio perkirtusį jį geležinkelio pylimą. Geležinkelio tiesėjų aiškinimai nepadėjo, valstiečiai laikėsi savo. Tada geležinkelio tiesėjai kreipėsi į Kauno gubernatorių, kuris 1870 m. spalio mėn. 9 d. pasiuntė į konflikto vietą egzekucijai atlikti 20 kazokų²⁸.

Sulaukę kazokų valstiečiai nesipriešino, išsiskirstė po namus. Todėl 10 kazokų buvo gražinta į dalinį, kiti palikti Skarulių kaime iki spalio 12 d. Geležinkelio pylimas ant senojo kelio vėl supiltas, kaimo kelias pakreiptas po patilte. Gubernijos policijai vėliau atlikus konflikto tyrimą, paaiškėjo, kad valstiečius kurstė ir palaikė Jonavos valsčiaus viršaitis Avtuchas, gyvenęs Skaruliuose. Už tokius valdžiai „nepritinkamus“ veiksmus Avtuchą pašalino iš pareigų²⁹.

Savotiškai įdomi Šiaulių miestiečių byla dėl jų žemės nusavinimo geležinkeliui. Byla pradėta 1871 m. spalio 23 d. geležinkelio iniciatyva, nes jo įgaliojimai nesutarė su žemės savininkais dėl nusavintos žemės kainų. Geležinkelis iš pradžių paprašė, kad žemę įvertintų apskrities komisija. Pastaroji visiems Šiaulių miesto savininkams nustatė ariamos žemės dešimtinės kainą 80 rb. pievų – 50 rb. Ne visi šiauliečiai su tokiu komisijos sprendimu sutiko. 28 miestiečiai pa-

²⁶ *Ten pat*, 1875 m., b. 1485, l. 7–11.

²⁷ *Ten pat*, b. 1884, l. 52.

²⁸ *Ten pat*, 1869 m., b. 1410, l. 17.

²⁹ *Ten pat*, 1870 m., b. 108, l. 175–176.

prašė padidinti paimamos žemės kainą. Miestiečiai teigė, kad jų žemė negali būti vertinama vienodai, nes nusavinami plotai miesto centro atžvilgiu yra skirtingoje padėtyje, todėl jų kaina turi skirtis. Bet miestiečiai buvo nevieningi, iki bylos nagrinėjimo Kauno gubernijos valdyboje 9, pasirašę prašymą dėl kainų, sutiko su komisijos vertinimais ir paėmė pinigus. Gubernatorius, atsižvelgdamas į tokią padėtį, patvirtino vertinimo komisijos sprendimą. Nesutikusieji paimti pinigus nenusileido. Byla pateko į Susisiekimo kelių ministeriją. 1875 m. rugsėjo 30 d. ministerijos taryba savo nutarime mini 29 prašymą ir 13 sutikusiųjų su apskrities komisijos sprendimu ir gautuoju vieno penktadalio priedu nuo komisijos apskaičiuoto užmokesčio už žemę. Kitų 16 nepatenkintųjų pretenzijų svarstymą ministerija perdavė valstybės tarybai, kuri 1875 m. gruodžio 8 d. paliko galioti apskrities komisijos sprendimą. Caras po 15 dienų patvirtino valstybės tarybos nuomonę. Taigi šiauliečiai nieko nelaimėjo³⁰.

Prie Šiaulių miestiečių bylos gretinasi ir Šiaulių dvarininkės Marijos Jakševič (dokumentuose dažniausiai vadinamos Jakševičeva), pagal tėvus – Radovič, konfliktas dėl nusavintos Liepojos geležinkeliui žemės. Geležinkelio tiesybos pradžioje ji nesutarė dėl žemės kainos. Jos reikalavimu į konfliktą įsijungė apskrities žemės vertinimo komisija. 1873 m. liepos 16 d. komisija įvertino Marijos Jakševič nusavintą žemę, bet geležinkelio įgaliotinis Sarneckis, pasirėmęs tuo, kad komisijai nevadovavo apskrities bajorų vadas grafas Zubovas, kaip to reikalavo formali instrukcija, nepasirašė komisijos sprendimo.

Vėliau komisija, pirmininkaujama asmeniškai grafo Zubovo, rinkosi 1874 m. gegužės 17, rugsėjo 27, spalio 25 d., bet į posėdžius neatvykdavo geležinkelio įgaliotinis Sarneckis, todėl žemė likdavo neįvertinta. Neapsikentusi dėl tokio geležinkelio įgaliotinio elgesio, 1875 m. kovo 20 d. dvarininkė kreipėsi į Kauno gubernatorių prašydama išspręsti šį konfliktą³¹. Gubernatorius, kadangi geležinkelio administracija buvo Liepojoje, kuri priklausė gubernijai, su kuria Kauno gubernijos administracija neturėjo teisės tiesiogiai susirašinėti, M. Jakševič skundą persiuntė Vilniaus generalgubernatoriui. Šis išžiūrėjo apskrities komisijos kaltę, todėl gražino klausimą atgal į Šiaulius. Vertinimo komisija negalėjo ignoruoti generalgubernatoriaus nuomonės, todėl 1875 m. birželio 9 d. sukvietė posėdį, bet į jį vėl neatvyko įgaliotinis. Komisija tada nusprendė pakviesti tris nepriklausomus dvarininkus, kuriems pavedė įvertinti M. Jakševič nusavintą žemę. M. Jakševič prašė už dirbamos žemės kvadratinį sieksnį 30 kp, už pievos 20 kp. Trijų dvarininkų nuomonė buvo panaši: už sieksnį dirbamos žemės 29 kp, pievos – 19 kp. M. Jakševič žemė nesiskyrė nuo kitų šiauliečių nusavintos geležinkeliui žemės. Šiauliečiai, kaip konstatavo ši komisija surašytame dokumente, gaudavo už ariamos žemės dešimtinę po 100 rb, pievų – po 80 rb, tai geraširdžių trijulei pasirodė per maža, ir jie pasiūlė M. Jakševič už ariamos žemės dešimtinę mokėti po 120 rb, pievų – po 77 rb. Be to, šie nesuinteresuoti dvarininkai pripažino savininkei teisę gauti dar penktadalį už žemę mokamos sumos už nepatogumus, kurių atsirado nutiesus geležinkelį. Vertinimo komisija šiuos nieko neipareigojančius įkainius užprotokolavo. Dabar klausimas susimaizgė visiškai. Gubernijos valdininkai, remdamiesi įvairiais įsta-

³⁰ *Ten pat*, b. 1917, l. 1–4, 49–51, 69.

³¹ *Ten pat*, 1875 m., b. 1839, l. 19.

tymų punktais, nurodinėjo komisijos įvertinimo nelogiškumus, reikalavo klausimą spręsti pagal įstatymus.

Komisija rinkosi 1875 m. dar rugsėjo 13 d., spalio 6 d., Liepojos geležinkelio įgaliotinis Sarneckis vis neatvykdavo. Kauno gubernatoriui pirmam trūko kantrybė, jis 1875 m. spalio 15 d. pasiuntė eilinį raštą generalgubernatoriui, kuri užbaigė siūlydamas pareikalauti iš geležinkelio pakeisti įgaliotinį. 1875 m. spalio 23 d. Vilniaus generalgubernatorius, trumpai papasakojęs reikalo esmę, prašė susisiekti kelių ministro paveikti geležinkelio bendrovę ir pareikalauti kito įgaliotinio.

Tada į Jakševič bylą įsijungė ministerija, kuri iki 1876 m. gegužės 11 d. išsiaiškino, kad Sarneckis atvykti į komisijos posėdžius negalėjo, nes negavo į juos pakvietimų... Per tą laiką neliko Liepojos geležinkelio, jis susijungė su Lentvario–Romnų geležinkeliu ir tapo Liepojos–Romnų geležinkeliu. Susijungusio geležinkelio valdymo centras persikėlė į Minską. Po tokio akibroko Kauno gubernatorius pradėjo raštuose žymėti ne tik komisijos posėdžio dienas, bet ir kada išsiųstas pranešimas įgaliotiniui. Taip Kauno gubernatorius dar kartą 1876 m. lapkričio 19 d. pranešė apie naują Šiaulių vertinimo komisijos nesėkmę sušaukiant komisijos posėdį tų metų liepos 29 d. Išsiųstą 1876 m. liepos 10 d. pranešimą apie posėdį naujieji geležinkelio šeimininkai – Liepojos–Romnų geležinkelio valdyba – gavo tik 31 d., ką maloniai pranešė, aišku, atsiprašydami dėl įgaliotinio neatvykimo. Naują pranešimą apie apskrities komisijos posėdį šiauliečiai išsiuntė rugpjūčio 14 d. Jame kvietė įgaliotinį atvykti rugsėjo 10 d. Tik ir ši kartą nesulaukė geležinkelio patvirtinančio atsakymo, taip pat ir įgaliotinio.

Lygia greta su Šiaulių komisija girgždėjo gubernijos ir generalgubernijos valdybų aparatai. Generalgubernatoriaus valdyba, negaudama galutinių rezultatų, vis primindavo Kauno gubernatoriui šį reikalą, šis vis aiškinosi. Kauno gubernatorius vėl pareikalavo Sarneckio pakeitimo. Vilniaus generalgubernatorius antrą kartą kreipėsi į susisiekimo kelių ministrą. Šis 1876 m. gruodžio 15 d. pranešė, kad Liepojos–Romnų geležinkelio valdybos pirmininkui nurodyta, kad jis paskirtų naują įgaliotinį. Tik 1877 m. vasario 10 d. ministerijos Geležinkelių departamentas pranešė, kad įgaliotiniu paskirtas geležinkelio bendrovės darbuotojas Jelaginas. Komisija šiuo susirašinėjimo laiku dirbti negalėjo, nes žemė buvo užklota storu sniego sluoksniu, todėl dar vieną posėdį paskyrė 1877 m. gegužės 4 d., bet ir šis neįvyko dėl įgaliotinio neatvykimo. Pagaliau 1877 m. liepos 22 d. posėdyje pasirodęs naujasis Liepojos–Romnų geležinkelio įgaliotinis paprašė leisti jam susitarti su M. Jakševič geruoju. 1878 m. vasario 21 d. M. Jakševič informuoja valdžią, kad susitarė dėl atlyginimo ir pinigų gavo³². Iš bylos neaišku, kokius pinigus M. Jakševič gavo, bet kadangi sutarta buvo geruoju, tai greičiausiai buvo sumokėta artima šeimininkės užprašytajai suma.

Kaip matome iš pateiktų bylų, geležinkelio tiesimas nebuvo lengvas darbas, naujojo kelio šalikelėse kirtosi daugelio interesai bei nuomonės.

Tiesiant Liepojos–Kaišiadorių geležinkelio liniją, išryškėjo geležinkelio įgaliotinio Sarneckio savotiškas elgesys. Jis nustojo važinėti ir į kitus vertinimo komisijų posėdžius ir taip vilkino atlyginimo už žemę mokėjimus. Šitoks įgaliotinio „darbas“ geležinkeliui turėjo būti nau-

³² *Ten pat*, l. 16, 21–23, 27–30, 32–34, 37, 40–41, 44, 49–50, 55, 58–59.

dingas, nes, jei nenuvirta kitaip, žemės savininkui už laiką nuo nusavintos kelių žemės kainos sutarimo dienos iki sumokėjimo priklausė procentai. Tik aukštesnės valdžios įstaigos, baudamos geležinkelį už aiškų vilkinimą, galėjo įsakyti pirkėjui mokėti procentus nuo žemės nusavinimo dienos iki atlyginimo išmokėjimo. Pagrindiniam atlyginimui už žemę nekintant, geležinkeliui, kuris turėjo finansinių sunkumų, buvo svarbu atidėti vėlesniam laikui atsiskaitymą už nusavintą žemę. Toks geležinkelio elgesys netenkino žemės savininkų. Jie irgi turėjo savo skubių išlaidų, kurioms reikėjo greitai gauti pinigų. Šis savininkų poreikis irgi buvo naudingas geležinkeliui – atsisakydami ilgo bylinėjimosi, jie dažniau sutikdavo parduoti žemę už mažesnę kainą.

Prie tokio geležinkelio nusavintos žemės apmokėjimo delsimo reikėtų priskirti ir Radviliškio valstiečių Antano Dočkaus, Kazimiero Jankaus, Donato Lukšos, Prano Steponaičio, Juro Lauciaus ir kitų 1877 metų pareiškimą gubernatoriui dėl negaunamų pinigų už nusavintą žemę. Tik po šio skundo svarstymo gubernijos įstaigose 1877 m. balandžio 28 d. buvo pranešta, kad su radviliškėnais atsiskaityta³³. Viena iš paskutinių Vilniaus generalgubernatoriaus sprestų žemės nusavinimo Liepojos geležinkeliui bylų buvo baigta 1880 m. balandžio 15 d.³⁴ Liepojos geležinkelio savininkų pasirinkta atlyginimo už žemę delsimo taktika jiems buvo naudinga.

Stočių, pusstočių ir pralankų išdėstymas kelyje priklausė nuo tuometinių garvežių techninės įrangos, ypač nuo vandens garvežiams papildymo poreikio. Todėl dėl sustojimo vietų, stočių klasės paprastai ginčų nebuvo. Liepojos–Kaišiadorių kelio tiesybos metu ginčą sukėlė tik Šiaulių stotis, kuria pirminiame kelio projekte numatyta, kaip apskrities miesto, antros klasės, bet vėliau išryškėjus, kad Radviliškis taps dviejų kelių sankryža, antros klasės stotis perkelta ten. Šiauliuose tada numatyta įrengti trečios klasės stotį. Triukšmą dėl stoties klasės sumažinimo pakėlė šiauliečiai, kurie galvojo, kad mažinant stoties klasę, sumažės stoties komercinių operacijų įvairovė. Todėl jie paprašė apskrities bajorų vadą grafą Zubovą užtartį juos. Zubovas parašė Vilniaus generalgubernatoriui laišką, kuriame, nelabai suprasdamas reikalo esmę, teigė, kad šiauliečiai bus nuskriausti, jei turės ne antros klasės stotį, o trečios³⁵. Geležinkelių komerciniame darbe stočių klasė neturėjo ypatingos įtakos atliekamoms stotyje operacijoms. Ir antros, ir trečios klasės stočių veiklos kategorijos priklausė nuo pakraunamų ir iškraunamų prekių vagonų ir priimamų ar pravažiuojančiųjų keleivinių traukinių skaičiaus, o ne nuo stoties aukštesnės ar žemesnės klasės. Skyrėsi tik geležinkelininkų, dirbančių vienos ar kitos klasės stoties vadovaujančiais pareigūnais, atlyginimai. Todėl Šiaulių stoties klasės pažeminimas negalėjo niekaip nuskriausti šiauliečių, jis tik skriaudė Šiaulių geležinkelio stoties vadovus, nes eilinių etatinių tarnautojų atlyginimai buvo visiems tos pareigybės geležinkelio darbuotojams vienodi.

Generalgubernatorius grafo Zubovo laišką persiuntė Kauno gubernatoriui, kuris klausimo ėmėsi iš esmės. Kauno gubernatoriaus atsakymas dėl Šiaulių ir Radviliškio stočių klasės – savotiška ekonominė studija, kurią verta plačiau pakomentuoti, nes ji charakterizuoja tuometinius Šiaulius ir Radviliškį, parodo valdžios požiūrį į geležinkelį, jo įtaką ekonomikai.

³³Ten pat, b. 1174, l. 6–7, 16.

³⁴Ten pat, 1880 m., b. 839, l. 2–15.

³⁵Ten pat, 1869 m., b. 1391, l. 9–10.

„Šiaulių miestas geografiniu ir prekybiniu požiūriais yra labai patogioje krašto vietoje, – rašė gubernatorius atsakyme generalgubernatoriui. – Jis yra centre ne tik trijų derlingų apskričių – Telšių, Raseinių ir Panevėžio, net, galima pasakyti, centre visos gubernijos, jei neskaitytume rytų iškyšulio – Novoaleksandrovsko (Zarasų – aut.) apskrities. Miestą kerta Rudavkos³⁶ upelis, kuris yra gana vandeningas. Miesto plotas 2 250 dešimtinių, iš kurių 180 užima miesto statiniai, sodai ir daržai, kitur vienkiemiai, ganyklos ir pievos. Mūro namų 59, medinių – 990.“ Ginčai dėl Šiaulių stoties klasės, atrodo, baigėsi gan greitai, nes 1905 m. geležinkelių statistikos suvestinėse Šiauliai ir Radviliškis registruojami kaip II klasės stotys. Nors kelyje greta atsirado dvi vienodos klasės geležinkelio stotys, geležinkelis didesnius keleivių rūmus stato pagal pirminį projektą Šiauliuose ir mažesnius Radviliškyje, kuris, palyginti su Šiauliais, tuomet tebuvo tik menkas bažnytikais. Visai kitaip geležinkelio tiesėjai elgiasi su kelių tinklu. Šiauliams, pakelės stočiai, įrengiamas tik vandens tiekimas garvežiams. Radviliškyje įrengiamas ne tik vandentiekis, bet ir pastatomi kelio ir pastatų tarnybos ruožo centro administraciniai pastatai ir dirbtuvės, riedmenų tarnybos garvežių pagrindinis depas, kuriame nuo pirmųjų veiklos dienų buvo galima taisyti ir kitų riedmenų (vagonų) gedimus³⁷.

Pagal projektą tiestas vienkeliis, bet žemės pylimas piltas dviem keliams. Numatyta daryti iškasas iki 12 m, patvirtintas kelio kreivės minimalus spindulys – 650 metrų. Kelio pylimo balastas turėjo du sluoksnius. Apatinis, daugiausia – žvyro, turėjo būti ne mažesnis kaip 21 cm storio. Antras sluoksnis, viršutinis, – 8 cm. Balasto sluoksnio plotis buvo nustatytas 3,7 m. Esant tokiems reikalavimams vienam kilometrui balasto reikėjo 1 100 m³. Ant supulto pylimo buvo klojami 2,7 m ilgio pabėgiai. Jų vienam kilometrui buvo dedama po 1 320. Bėgių vienas metras svėrė 35 kg. Vieno į kelią klojamo bėgio ilgis – 6 m. Po kiekvienu bėgiu buvo dedami 8 pabėgiai. Bėgių sandūrą daryti tiesėjai buvo įpareigoti tarp pabėgių³⁸.

Viešas eismas Liepojos–Kaišiadorių linija (294,44 varstai) atidarytas 1871 m. rugšėjo 4 d.³⁹

Susisiekimo kelių ministerijos priežiūrą Liepojos–Kaišiadorių linijos tiesyboje atliko valstybės patarėjas inžinierius Lindas⁴⁰.

Radviliškio–Kalkuonės (Kalkūnės, Kalkūnų) linijos tiesyba. Liepojos–Kaišiadorių linija nepateisino savininkų lūkesčių. Liepojos uostas tuomet negalėjo priimti didesnės gramzdos laivų. Rusijos vyriausybė ėmėsi jo gilinimo darbų, taip pat pradėjo nagrinėti geležinkelio linijos iš Daugpilio į uostą tikslumą. Susisiekimo kelių ministerijos laikinam valdytojui A. Delvigui tarpininkaujant, caras leido karo inžinierių korpuso kapitonui Mileriui, valstybės patarėjui Veisbergui ir Maskvos–Bresto geležinkelio tiesybos kontoros „Fridlandas ir Gorvicas“ dalininkui Fridlandui, visiems savo lėšomis, savarankiškai, parengti kelio trasą nuo Daugpilio iki Liepojos. Susisiekimo kelių ministerijos Geležinkelių departamentas pranešė Šiaurės vakarų krašto viršininkui (Vilniaus generalgu-

³⁶Taip gubernatorius vadino dabar kanalizuoatą upelį, tekėjusį per Šiaulių miestą. Autorius bandė nustatyti to upelio lietuvišką pavadinimą, bet nei žemėlapiuose, nei enciklopediniuose leidiniuose nepavyko jo užtikti.

³⁷Отчёт за 1905 год, таб. V, с. 26.

³⁸Kosakovskij G. I., Virginskij V. S. p. 87.

³⁹Гуковский К. Шяуляйский уезд, Каунасской губернии, 1886 (1895), ч. 2, с. 133; Отчёт по эксплуатации Либаво–Роменской железной дороги за 1913 год, Видно, 1914, с. 1.

⁴⁰LVIA, f. 378, b. s. 1869 m., b. 1378, l. 1.

bernatoriui) apie tai ir paprašė netrukdyti kapitonui Mileriu⁴¹, valstybės patarėjui Veisbergui⁴² ir garbės piliečiui Fridlandui⁴³ atlikti kelio tiesimo projektavimą vietoje. Aišku, gavę leidimus dirbti asmenys patys kelio neprojektavo, jie samdėsi kelio trasuotojus. Fridlandas informavo Vilniaus generalgubernatorių, kad jo leidimu konkretų kelio trasavimą atliks grupė, vadovaujama kolegijos asesoriaus inžinieriaus Prelimo, kuriam talkins titulinis patarėjas architektas Pantiuchinas, technikai Starengačevas ir Graftio⁴⁴. Kapitono Milerio darbą, matyt, nuderbo Blochas, nes G. Kosakovskis ir V. Virginskis, rašydami apie šios geležinkelio šakos projektuotojus, mini Blocho, Veisbergo ir Fridlando (ministerijos raštuose ir Maskvos–Bresto geležinkelio tiesybos blanke – Fridlando) kelio projektus. Blochas nebuvo gavęs ministerijos leidimo savarankiškai dirbti, todėl jis galėjo dirbti šį darbą tik pasamdytas kapitono Milerio.

Kaip nurodo G. Kosakovskis ir V. Virginskis, pagal Veisbergo tyrimą kelias nuo Daugpilio turėjo prasidėti 7 km piečiau, Dauguvos kairiajame krante nuo Kalkuonės (Kalkūnų) stoties, kurį laiką eiti greta Daugpilio–Tuřmanto geležinkelio, pasukti vakarų link ir takoskyra tęstis iki Lėvens žemumų, čia kirsti šią upę ir toliau lygiomis ir patogiomis trasai vietomis priėti iki Šiaulių prieigų. Linijos ilgis pagal šį projektą buvo 204,5 km.

Pagal Fridlando projektą geležinkelio linija turėjo prasidėti irgi nuo Kalkuonės stoties, toliau eiti Dauguvos ir vieno jos intako slėniais. Čia perkirsti Dauguvos ir Nemuno baseinų takoskyrą, pakrypdama Pānevėžio link (Pānevėžio miestiečių prašyme teigiama – per Pānevėžį⁴⁵), ir užpelkėjusiomis vietovėmis, aplenkdamas Lėvens upę, pasiekti Liepojos–Kaišiadorių geležinkelio ruožą. Šio projekto kelio ilgis buvo 214 km.

Pagal Blocho (caro leidimu – Milerio) projektą naujoji linija iš pradžių beveik sutapo su Fridlando pasirinkta trasa, vietomis šiek tiek krypteldama nuo jos. Nuo 69 km Blochas pasirenka vidurį tarp Veisbergo ir Fridlando trasų, du kartus kerta Lėvens upę ir beveik tiesiai pasiekia Radviliškį. Pagal šį projektą kelio ilgis – 194 km.

Techniniai kelio ĩrengimo rodikliai buvo geriausi Blocho projekte. Jis planavo mažesnius žemės darbus, linija buvo trumpesnė. Tik šis projektas atitolino geležinkelį nuo Pānevėžio net 18 varstų. Tai sukėlė pānevėžiečių protestus. Miesto galva (burmistras), Pānevėžio gyventojai apie savo nepasitenkinimą rašė aukštesnei valdžiai. Prašyme Vilniaus generalgubernatoriui miestiečiai nurodė, kad linijos pakreipimas per Pānevėžį kelią pailgintų 8–9 varstus, bet jis eitų lyguma, nereikėtų kirsti Lėvens, Mūšos ir kitų upių, o tai atpigintų kelio tiesimo darbus. Geležinkelis eitų per vienos iš turtingiausių Kauno gubernijos apskrities vidurį, o tai užtikrintų didesnę prekių apyvartą ir t. t. Kauno gubernatorius bei Vilniaus generalgubernatorius palaikė pānevėžiečių prašymus⁴⁶. Vyriausybės inspekcinis techninis komitetas priėmė nutarimą atlikti galutinius kelio trasos tyrinėjimus nuo Kalkuonės iki Radviliškio stočių, pirmųjų 75 km trasą šiek tiek pakeisti, kad būtų išvengta ežerų nusėtos vietovės, o toliau kelią tiesti tiesiai į Pānevėžį

⁴¹*Ten pat*, b. 1391, l. 1.

⁴²*Ten pat*, b. 1169, l. 1.

⁴³*Ten pat*, b. 1411, l. 1.

⁴⁴*Ten pat*, l. 3.

⁴⁵*Ten pat*, b. 1391, l. 24.

⁴⁶*Ten pat*, l. 24, 26.

bei Radviliškį. Kelias šiek tiek ilgėjo, bet turėjo eiti per tankiau apgyvendintas vietas – Obelių, Rōkiškį, Panemūnę, Subāčių, Kuršėnus ir kitas gyvenvietes⁴⁷.

Kelią pagal šį projektą tiesti pasisiūlė Liepojos ir Vyriausioji Rusijos geležinkelių bendrovė. Vyriausioji Rusijos bendrovė pirmame savo pasiūlyme varstą kelio žadėjo įrengti už 23,6 tūkstančio rublių. Pajutusi, kad per daug užprašė, vėliau sumažino varsto kainą iki 18 tūkstančių rublių. Susisiekimo kelių ministerijos nuomone, pirmoji kaina buvo per didelė. Antroji – nereali. Be to, Vyriausioji Rusijos geležinkelių bendrovė tuomet buvo išsiskolinusi vyriausybei, todėl jos siūlymas rimčiau nesvarstytas. Konkursą laimėjo Liepojos geležinkelių bendrovė, iš pradžių pasiūliusi varstą kelio nutiesti už 21,6 tūkstančio rublių, o derybų metu sutikusi tai padaryti už 19,3 tūkstančio. 1872 m. spalio 12 d. naujojo kelio trasa užbaigiama išvesti natūroje⁴⁸, 1872 m. gruodžio 14 d. caras patvirtino šį Radviliškio–Kalkuonės kelio ruožą. Šį patvirtinimą ir pridėtą žemėlapi su kelio trasa ir surašytomis Kalkuonės, Ilūkštės, Abelių (Obelių), Panemunėlio, Kūpiškio (o ne vėliau vadintos Slaviančiškių), Subačiaus, Panevėžio, Šeduvės ir Radviliškio stotimis gavo Vilniaus generalgubernatorius⁴⁹.

Patvirtinti techniniai kelio rodikliai: kelio ilgis neturėjo viršyti 197 km, kreivių minimalus spindulys – 650 m, iškasų ir pylimo šlaitų nuolydžio santykis 1:1,5, nusavinamos keliui žemės juostos plotis ne mažesnis kaip 51 m ir tik ypatingais atvejais šį plotį buvo galima mažinti. Kelyje patvirtinta 112 tiltų, akmeninių ir ketaus vamzdžių pralaidų⁵⁰.

Patvirtinus kelio trasą tiesėjai pradėjo išpirkinėti linijai žemę. Dauguma žemės savininkų, kurių žemėmis ėjo kelio juosta, sutiko su pasiūlytu atlyginimo dydžiu, bet vienas kitas reikalavo daugiau, negu vertino geležinkelio įgalotiniai.

Toks konfliktas įvyko su Zarasų apskrities Lesiškių pirmųjų, Lesiškių antrųjų ir Rumbiškių kaimų valstiečiais. Geležinkeliui nusavinamoji žemė priklausė 11 valstiečių, kurių pirkėjams, o vėliau ir apskrities vertinimo komisijai nepasisekė suskaldyti. Jie vieningai reikalavo padidinti atlyginimą už žemę. Valstiečiai reikalavo už dirbamosios ir šienaujamosios žemės dešimtinę užmokėti po 75 rb, už nenaudojamos žemės dešimtinę po 15 rb. Vertinimo komisija išsiaiškino, kad apylinkėse žemė buvo parduodama po 30–50 rb už dešimtinę, iš valstiečių tiesiamai linijai nusavinta 9 dešimtinės 74 kv. sieksniai žemės. Komisija 1872 m. spalio 17 d. posėdyje nerūšio žemės, bet pastebėjusi, kad geležinkelis sudarė papildomų nepatogumų savininkams, įkainojo ją bendrai po 55 rb už dešimtinę, iš viso 495 rb⁵¹.

Valstiečiai su komisijos sprendimu nesutiko, jie nurodė, kad geležinkelis perkirto kaimų žemę, sudarė daug kitų blogybių ir į visa tai komisija neatsižvelgė. Gautą valstiečių raštą gubernatorius perdavė vėl apskrities vertinimo komisijai, kuri 1876 m. rugsėjo 1 d. posėdyje prie anksčiau nustatytos bendros kainos – 496,63 rb, pridėjo dar 99,32 rb už nepatogumus, atsiradusius dėl geležinkelio linijos. Valstiečiai vėl nesutiko su komisijos sprendimu. Jie nurodė, kad geležinkelio nepatogumai jiems kas metai padaro 66 rb nuostolio...

Kauno gubernatorius negebėjo susitarti su šiais valstiečiais ir bylą persiuntė Vilniaus generalgubernatoriui, kuris ją perdavė susisiekimo kelių

⁴⁷ Kosakovskij G. I., Virginskij V. S. p. 87.

⁴⁸ Kosakovskis G. p. 53–54.

⁴⁹ LVIA, f. 378, b. s. 1873 m., b. 50, l. 1–2.

⁵⁰ Kosakovskij G. I., Virginskij V. S. p. 87–88.

⁵¹ LVIA, f. 378, b. s. 1879 m., b. 809, l. 2–3.

ministrui. Ministerija dar kartą gražino bylą apskrities vertinimo komisijai. Komisija 1877 m. gegužės 3 d. posėdyje atlyginimo sumos nepakeitė, bet įrašė reikalavimą įrengti pervažą. Valstiečiai vėl protestavo šį sprendimą. Per tą laiką išryškėjo, kad geležinkelio pylimas tvenkia vandenį ir žemė pelkėja. Valstiečiai to nenutylėjo. Byla ministerijoje storėjo ir tik 1882 m. ją pavyko išspręsti. Ministerijos tarybos aprobuotą nutarimą patvirtino ministrų kabinetas. Pagal šį nutarimą valstiečiams turėjo būti sumokėta 648 rb, padalijant juos pagal apskrities vertinimo komisijos paruoštus sąrašus. Valstiečiams buvo pripažinta teisė gauti 6 procentus delpinigių už pripažintas sumas nuo žemės nusavinimo iki išmokėjimo dienos. Liepojos geležinkelis įpareigotas įrengti pervažas pagal apskrities komisijos nurodymus ir padaryti vandens pralaidą valstiečio Kazanavičiaus žemėje⁵². Ilgas bylinėjimasis valstiečiams atnešė naudos, nors jie ir negavo visos iš pradžių užprašytos sumos, bet žemės kainą padidino, privertė geležinkelį įrengti pervažas ir vandens pralaidą.

Dar ilgiau dėl Zarasų apskrities Kamariškių dvarininko barono fon den Brinkeneno žemės, atitekusios Liepojos geležinkeliui, apmokėjimo susirašinėjo įvairios valdžios instancijos. 1877 m. balandžio 19 d. dėl atlyginimo baronui rašė Kauno gubernatorius Vilniaus generalgubernatoriui. Šis klausimo sprendimą persiuntė susisiekiimo kelių ministrui. Šis 1877 m. birželio mėnesį patvirtino 1872 m. spalio 18 d. vertinimo komisijos nusavintos žemės kainas ir liepė užmokėti 305,2 rb iš Liepojos geležinkelio deponuoto tam tikslui fondo⁵³.

Vilniaus generalgubernatoriaus bylose yra Zarasų apskrities dvarininko Kiprijono Sobolevskio skundas dėl Liepojos geležinkeliui nusavintos Razalinavo dvaro žemės neteisingo įvertinimo. Prie K. Sobolevskio skundo vėliau prisidėjo Razalinavo ir Šapėlių akalicų bajorai. Byla tęsėsi iki 1881 m. birželio 12 d., kada buvo baigta kompromisu, padarius nežymias nuolaidas geležinkeliui⁵⁴.

Radviliškio–Kalkuonės linijos tiesyboje dar labiau ryškėja geležinkelio noras atidėlioti atlyginimo už žemę mokėjimus.

Faktiškai tiesiant kelią tiltų ir pralaidų buvo surešta 179. Balasto sluoksnis piltas smėlio su maža žvyro priemaiša. Bėgiai geležinkeliui pirkti Anglijoje, 32,2 kg svorio vienas m. Pabėgiai kelyje – pušiniai, stotyse leista kloti ir eglinius. Po vienu 6 m bėgiu kloti 8 pabėgiai. Bėgių sandūros darytos tarp pabėgių. Tiesiuose kelio ruožuose bėgiai prie pabėgių buvo tvirtinami dviem bėgvinėmis. Posūkiuose po bėgiais dėti padėkliukai ir bėgiai prie pabėgių pritvirtinami 4 bėgvinėmis⁵⁵.

Komisija, priimdama kelią eksploatuoti, pažymėjo aukštą ruožo Panevėžys–Radviliškis kokybę. Panevėžio–Kalkuonės ruožui turėta pretenzijų dėl kreivių, tiltų ir iešmų sandūrų nepreciziškumo. Pareikalauta ateityje nesklandumus ištaisyti.

Kelyje buvo pastatytos dvi trečios ir septynios ketvirtos klasės stotys bei dabartinėje Lietuvos teritorijoje keturios pralankos. Lietuvoje įrengtos Šeduvos, Labos, Panevėžio, Subačiaus, Slavianiškių (Kupiškio), Panemunėlio, Rokiškio, Abelių (Obelių) stotys. Kiekvienoje stotyje, be stoties keleivių pastato, pastatyta bent po vieną 200 m³ gyvenamąjį namą tarnautojams. Tuose namuose įrengtos specialios patalpos geležinkelio žandarams⁵⁶. Pralankose pastatyti nedideli (visi 21,93 m²) keleivių namai, kuriuose

⁵² *Ten pat*, l. 5–16.

⁵³ *Ten pat*, 1877 m., b. 795, l. 1–7.

⁵⁴ *Ten pat*, 1875 m., b. 1522, l. 3–71.

⁵⁵ Kosakovskij G. I., Virginskij V. S. p. 87–88.

⁵⁶ Kosakovskis G. p. 55.

buvo ir eismininkams skirti butai. Pralankos dažniausiai turėjo įrengtą įvairaus ilgio vieną pralankos kelią.

Prie Skapiškio įrengtos 36 pralankos kelias iki Pirmojo pasaulinio karo pradžios buvo 0,580 varsto ilgio⁵⁷.

Liepojos plataus geležinkelio valdymas. Liepojos geležinkelio bendrovė savo kelią eksploatuoti pavedė direkcijai, kuri dirbo Liepojoje⁵⁸. Apie konkrečią direkcijos struktūrą nedaug ką dabar nežinome. Aišku, ji buvo miniatiūrinė, nes ir Liepojos geležinkelis buvo nedidelis. Išsaugotas Vilniaus generalgubernatoriaus archyve raštas atskleidžia, kad Liepojos geležinkelio viršininkas 1872 m. pabaigoje buvo inž. Ivanas Kologrivovas⁵⁹. Jam turėjo padėti tradicinis eismo viršininkas, kurio pavardės dėl įmantraus parašo po raštu perskaityti nepavyko⁶⁰. Pagal tuomet nustatytą tvarką Liepojos geležinkelio valdybos direkcijoje turėjo dirbti kelio ir pastatų, riedmenų (trakcijos), apskaitos bei materialinio tiekimo tarnybų viršininkai, vyresnysis gydytojas.

Nutiesus Liepojos–Kaišiadorių liniją Liepojoje ir Radviliškyje buvo įrengti pagrindiniai garvežių depai, Mažeikiuose, Kuršėnuose ir Kaišiadorysė – gražos depai. Šiuose depuose organizuota priežiūra ne tik garvežių, bet ir vagonų.

Liepojos–Kaišiadorių kelią prižiūrėjo 3 kelių ruožai: Liepojos, Radviliškio ir Kėdainių. Šiek tiek vėliau nutiestą Radviliškio–Kalkuonės kelią daugiausia tvarkė Kalkuonės kelio ir pastatų ruožo darbuotojai. Nedidelę jo dalį nuo Radviliškio į Panevėžio pusę prižiūrėjo Radviliškio stotyje dirbęs Liepojos–Kaišiadorių kelio Radviliškio ruožas. Ši kelio ir riedmenų administravimo rekonstrukcija mūsų atlikta remiantis vėlesniais šių padalinių egzistavimo duomenimis, nes apie Liepojos geležinkelio darbą Lietuvoje šiandien turime labai mažai autentiškų žinių.

Kaizerinės Vokietijos–Rusijos karas ir geležinkeliai okupuotoje Lietuvos teritorijoje. 1914 m. Vokietijos kaizeris, remdamas Austrijos–Vengrijos imperatorių, įsijungė į karą, kuris dabar vadinamas Pirmuoju pasauliniu. Įsiliepsnojo kruvina mėsmaalė, kurios kiekvienas dalyvis siekė užgrobti kuo daugiau svetimos teritorijos. Kaizerinei kariuomenei geležinkeliai buvo ypač reikalingi aprūpinant fronto dalinius amunicija bei maistu. 1915 m. balandžio mėnesį vokiečiai ruošė didelį puolimą ties Gorlica. Norėdami suklaidinti rusus, jie nemenka kavalerijos grupe, sustiprinta keliomis pėstininkų divizijomis, pradėjo pagalbinį puolimą Žemaitijoje. Puolimas nelauktai pavyko ir vokiečiai užėmė Šiaulius bei Liepoją. Susilaukę pastiprinimo, rusai pradėjo spausti vokiečius, kurie, toli prasiveržę, atitrūko nuo savo tiekimo bazių. Vokiečiams teko šiek tiek atsitraukti, frontas kuriam laikui nusistovėjo ties Dubýsos ir Ventos upėmis. Vokiečius labai vargino Lietuvos bekelė, nes čia buvo tik du Tižės–Šiaulių–Rygos ir Daugpilio–Utenos–Jonavos–Kauno–Marijampolės–Suválkų–Váršuvos plentai, Virbalio–Kauno–Vilniaus–Daugpilio geležinkelis su atšakomis nuo Vilniaus prieigų (Vileisko (Naujōsios Vlnios – aut.) ir Lentvario) ir nuo Kaišiadorių į Šiaulius–Mažeikius. Prie ankstesnės Prūsijos–Rusijos sienos vokiečiai galėjo panaudoti Prūsijos geležinkelių galinės Lauksargių ir Bajōrų stotis. Vokiečių užimtas kraštas taikos sąlygomis naudojosi vandens upėmis ir menkais sauskeliais, jungiančiais įvairiose vietose miestus ir kaimus su miesteliais. Tiek

⁵⁷ Отчет за 1905 год, ved. 7, s. 21.

⁵⁸ LVIA, f. 378, b. s. 1873 m., b. 50, l. 24.

⁵⁹ Ten pat, b. 22, l. 1.

⁶⁰ Ten pat, b. 50, l. 24.

rusams, tiek vokiečiams fronto kariuomenės aprūpinimas buvo labai komplikuo­tas ir esamas kelių tinklas negalėjo patenkinti jų fronto karių poreikių.

Vokietijos kariuomenė po ilgų ir nelengvų kovos veiksmų su Rusija 1915 m. pabaigoje baigė užgrobti Rusijos valdomą dabartinės Lietuvos teritoriją ir įtvirtino savo šiaurės vakarų fronto dalį Latvijoje prie Dauguvos. Frontas atitolo nuo Vokietijos ir užgroboje iš Rusijos teritorijoje jos kariuomenė susidūrė su amunicijos ir maisto stygiumi. Norėdami išspręsti šią problemą vokiečiai intensyviai ėmėsi gaivinti rusų nusiaubtus geležinkelius. Okupacinė kaizerinė karinė administracija griebėsi taisyti sumaitotus geležinkelius ir pritaikyti savo kariuomenės poreikiams. Ji ėmė pertvarkyti geležinkelių tinklą Lietuvoje, pakreipdama rusų susprogdintus ruožus aptarnauti Vokietijos ūkį, savo Rytų fronto šiaurės vakarų sparno poreikius ir šitaip mažindama fronto kariuomenės kenčiamą amunicijos ir maisto stoką. Gaila, kad šis ketverių metų karinės administracijos šeimininkavimo laikotarpis labai mažai paliko dokumentų Lietuvos archyvuose, todėl daugumas žinių apie 1915–1918 metus tenka semtis iš Vilhelmo Kretsšmano (Wilhelm Kretzschmann) knygos „Die Wiederherstellung der Eisenbahnen östlichen Kriegsschauplatz“⁶¹. Ši veikalą laisvai išvertė Lietuvos kariuomenės geležinkelių kuopos karininkas majoras Kutka ir 1931 metais savo vardu išleido Kaune⁶². Toliau nagrinėdami šį trumpą, pilną geležinkelių įvykių laiką, daugiausia remsimės majoro Kutkos publikacija. V. Kretsšmanas, rašydamas savo darbą (majoras Kutka išversdamas), nušvietė Lietuvos plačiųjų geležinkelių perdurbimą bei normalių geležinkelių išgalėjimą Lietuvoje. Kretsšmanas savo veikaluose minėjo tik konkrečius kelių perdurbimo (susiaurinimo, tiltų ir tunelio atstatymo) darbų vykdytojus, bet netyrinėjo geležinkelių karinio administravimo klausimų.

Oficialiai Lietuvos geležinkeliai buvo eksploatuojami okupantų kariuomenės, kuri jiems įsteigė specialią administraciją „Militar Eizenbahn Dinst“ (MED) su centru Varšuvoje. Tik ji nedaug valdžios turėjo pafrontės geležinkeliams, nes tie buvo administruojami tiesiog vietoje veikiančios kariuomenės vadų ir konkrečiai jiems pavaldžių kariuomenės geležinkelio dalinių. Karinė administracija uždraudė civiliams gyventojams naudotis traukiniais be apskričių (*kreisų*) viršininkų leidimo. Paprastai šie leidimai nesuteikdavo teisės vietoje gyventojui važinėti greitaisiais, kariškių atostoginiais traukiniais, vagonais su minkštomis sėdynėmis. Tam jau reikėjo specialių leidimų, kuriuos galėdavo gauti ypač pasitarnavę okupantams žmonės⁶³.

Dabar žinome, kad Lietuvos teritorijoje kaizerinės okupacijos metais dirbo 5 ir 8 karo geležinkelių direkcijos (MED-5 ir MED-8), kurios buvo paminėtos perdavimo Lietuvai geležinkelių sutartyje 1919 m.⁶⁴ Šių direkcijų dislokacijos vietos toje sutartyje nenurodytos. Tik sprendžiant iš pirmųjų organizuotų Lietuvos geležinkelių eksploatacinių skyrių, kurie faktiškai turėjo perimti geležinkelius iš karinės administracijos, karinės direkcijos karo pabaigoje dirbo Kaune ir Šiauliuose⁶⁵. Šių dviejų gele-

⁶¹ Kretzschmann W. *Die Wiederherstellung der Eisenbahnen östlichen Kriegsschauplatz*, Berlin, 1925.

⁶² Kutka. *Geležinkelio atstatymo darbai Lietuvoje 1914–1918 m.*, Kaunas, 1931, p. 36.

⁶³ Čepėnas P. *Naujųjų laikų Lietuvos istorija*, Čikaga: K. Griniaus fondas, 1986, p. 116.

⁶⁴ *Geležinkelių valdybos darbuotės apyskaita, 1919–1923 m.*, Kaunas, 1925, p. 3.

⁶⁵ Lietuvos geležinkelių apžvalga laikotarpyje nuo 1918 metų lapkričio 14 dienos iki 1920 metų gegužės 10 dienos, *Geležinkelininkas*, 1995, Nr. 13 (83), p. 20.

žinkelių direkčių darbo organizavimo centrų konkrečios dislokacijos karo metais tiksliai nusakyti negalime, nes tų laikų dokumentai neprieinami, bet jų buvimas nuo pat karo pradžios aiškiai jaučiamas iš mūsų šalies geležinkelių pritaikymo vokiečių kariuomenės poreikiams.

Okupacinė kaizerinė kariuomenė, užimdama Rusijos valdomą teritoriją, perėmė daug sugadintų (rusų negailestingai susprogdintų) geležinkelių, jų stočių ir sustojimo vietų, neveikiančių pralankų. Tokios buvo neveikiančios ilgą laiką pralankos tarp Papilės ir Kuršėnų (pralanka Nr. 4), tarp Amalių (Kužių) ir Šiaulių (pral. Nr. 5), tarp Radviliškio ir Baisogalos (pral. Nr. 6), tarp Kėdainių ir Žemių (pral. Nr. 7), tarp Gaižiūnų ir Kaišiadorių (pral. Nr. 8), tarp Labos ir Panevėžio (pral. Nr. 34), tarp Panevėžio ir Subačiaus (pral. Nr. 35), tarp Slavianiškių (kituose šaltiniuose – Slavinčiškių, dabar – Kupiškio) ir Panemunėlio (pral. Nr. 36), tarp Obelių ir Ēglainės (dabar Latvija) (pral. Nr. 37) Radviliškio–Kalkuonės kelyje. Tik pralankoje Nr. 34 dirbo jos viršininkas. Kitos pralankos nuolatinių eismo darbuotojų neturėjo, o tai reiškė, kad jos buvo retkarčiais panaudojamos priartinant prie kliento krovinių krovos operacijas⁶⁶. 1913 m. visos šios pralankos šiek tiek dirbo. Jose buvo atliekama nežymi – per metus nuo 8 iki 48 prekinų vagonų – iškrova ar pakrova.

Traukdamiesi rusai ne tik sprogdino kelius, bet evakavo visus geležinkelių darbuotojus specialistus, išsivarė į Rusijos gilumą beveik visus Lietuvoje eksploatuotus riedmenis. Panaši padėtis buvo ir kituose ruožuose. Taktiniams Vokietijos kariuomenės poreikiams tenkinti reikėjo pristatyti amunicijos ir maisto veikiančiai fronto kariuomenei. Be to, patiems okupantams reikėjo išsigabenti iš krašto sugrobtus (rekvizuotus) gyvulius, maisto produktus, gamtos turtus (medieną bei kitas gamtos gėrybes). Automobilių transportas tuomet tik pradėtas eksploatuoti, kariuomenėje jis buvo dar visiškai menkai naudojamas. Vandens transportas Lietuvoje vokiečiams buvo nepatogus, todėl užtikrinti sėkmę kare tegalėjo tik geležinkeliai.

Liepojos–Kaišiadorių ruožo susiaurinimas. 1915 m. birželio mėn. karinė vokiečių vadovybė, norėdama aprūpinti savo Kuršo frontą, nutarė atgaivinti Liepojos–Lūšės geležinkelio ruožą, kuriuo turėjo pristatyti kariuomenei reikalingus krovinius iš Liepojos uosto, kur jie gabenti jūra. Tuo tikslu geležinkelių 25 kuopa atvyko į Bajorų stotį ir iš ten žygio tvarka buvo pasiųsta į Liepoją. Kuopos turtas iš Klaipėdos į Liepoją buvo atplukdytas jūra vėliau, kai sumenkėjo kelionių jūra pavojus. Birželio 15 d. kuopa pradėjo tvarkyti nesmarkiai apgadintą geležinkelį. Iš pradžių ketinta atidaryti eismą plačiąja (rusiška) vėže. Tam norėta panaudoti du trofėjinius garvežius ir kelis vagonus. Birželio 21 d. atidarytas eismas nuo Liepojos iki Priekulės (dabar Latvijos stotis), bet dėl riedmenų menkumo fronto kariuomenės poreikiai tenkinti su dideliais trikdžiais. Birželio 30 d. eismas atgaivintas iki Lūšės. Birželio 28 d. į Liepoją atplukdyti plačiąjai vėžei 3 garvežiai ir 7 vagonai. Liepos 1 d. Liepoją pasiekė dar 18 vagonų. Bet ir tai negalėjo visiškai patenkinti fronto poreikių. Trūko plačiosios vėžės riedmenų, todėl karinė

⁶⁶ Отчёт по эксплуатации Либаво–Роменской железной дороги за 1913 год, 1914, с. 530–531, 732–735; Отчёт по эксплуатации казённых дорог за 1908 год, Часть XI. Отчёт управления Либаво–Роменской железной дороги и первое к нему приложение, Минск, 1909, ved, 11, s. 3, 7, 12–13.

vadovybė atsisakė minties eksploatuoti platų geležinkelį ir nutarė perkalti plačiąją vėžę į normalią. Geležinkelių 25 kuopa nuo liepos 2 d. pradėjo perkalinėti Liepojos uosto geležinkelio kelius, o nuo liepos 8 d. ir linijos kelius. Linijoje jai talkininkavo geležinkelių 33 kuopa. Viena kuopa per dieną perkaldavo apie 7,2 km bėgių. Tuo metu jūra buvo gabenami normaliosios vėžės riedmenys ir liepos 12 d. vėl atidaromas Liepojos–Priekulės ruožė eismas šios vėžės riedmenimis. Kitą dieną normaliosios vėžės riedmenys atrieda ir Lūšės stotį.

Pradėjus puolimą fronte Mintaujės link, prireikė pratęsti linijos susiaurinimą iki Mažeikių. Čia pagrindinės kliūtys buvo susprogdinti tiltai per Varduovą ir Veņtą. 35 m angos ir 11 m aukščio nuo vandens lygio medinės konstrukcijos Varduvos tiltą per 7 dienas surentė geležinkelių 33 kuopa. Sunkiau buvo su Ventos tiltu. Susprogdintas tiltas turėjo 55 m angą, jo aukštis nuo vidutinio vandens lygio siekė 16 m, perdanga – parabolinė ferma su važiuojamąja dalimi viršuje. Šio tik karo išvakarėse pastatyto tilto perdangą rusai susprogdino per vidurį, užgriozdindami tilto ferma upę. Rusai susprogdino ir seną geležinkelio tiltą, kuris nuo naujojo buvo nutolęs 25 m. Vokiečiai, norėdami skubiai atidaryti eismą, laikinai atsisakė ilgo naujojo tilto perdangos iškėlimo iš upės. Jų geležinkelių 25 kuopa ėmė statyti laikiną medinį geležinkelio tiltą tarp susprogdintų tiltų. Darbai buvo pradėti 1915 m. liepos 18 ir rugpjūčio 2 d. 88 m ilgio su 4 m angomis tiltas buvo pastatytas ir eismas iki Mažeikių atidarytas.

1915 m. rudenį karinė vadovybė nutarė nutiesti antrąjį kelią, todėl su viena vokiečių firma buvo sutarta susprogdinto naujojo tilto fermas iškelti ir pritaikyti jį antrajam keliui. Be to, gruodžio pradžioje vietoje laikino medinio tilto nutarta statyti naują tvirtesnę tiltą. Abejota 25 kuopos pastatytu tiltu neveltui, nes 1916 m. sausio 6 d. ledai jį suardė, o taip pat visus paruošiamuosius darbus atstatant susprogdintąjį tiltą. Eismą teko vėl sustabdyti.

Karinei vadovybei buvo labai aktualus fronto aprūpinimas, todėl prie Ventos siunčiama geležinkelių 10 kuopa, kuriai įsakoma skubiai laikiną tiltą atstatyti su 9 m angomis, perdengiant jas taurinėmis sijomis. Remonto darbai prasidėjo sausio 8 d., bet aukštas vandens lygis ir ledai labai trukdė kuopai dirbti. Ypač sudėtinga buvo kalti polius. Dirbantiesiems prie Ventos tilto atsiunčiama į pagalbą landvero geležinkelių 6 kuopa. Bendromis jėgomis sausio 14 d. pavyksta vėl atidaryti eismą, tačiau neilgam, nes sausio 27 d. vėl pasidėjo naujas ledonešis ir naktį iš sausio 28 į 29 ledai išlaužė vieną suremontuoto tilto atramą, tada į vandenį įkrenta karininkas ir kareivis, kuriuos su dideliu vargu pavyko ištraukti iš vandens už 1,5 km nuo tilto. Įtemptai dirbant tiltas per Ventą vėl sutvarkomas ir vasario 2 d. dar kartą atidaromas eismas. Lygiagretai su medinio tilto nuotykiomis firma tęsė susprogdinto tilto atstatymo darbus ir 1916 m. vasario 28 d. atidaromas eismas atstatytu tiltu. Nuo tada eismas per Ventą tampa patikimas.

Dėl sunkių žiemos sąlygų firma negebėjo susprogdinto naujojo tilto atstatyti pagal taikaus meto reikalavimus. Jį tiltą pastatė karišką išnarstomą su 55,75 m anga. Antrosios kelio vėžės perdirbimo darbai, pradėti 1915 m. gruodžio pradžioje, užtruko, nes vėlavo bėgių atgabenimas iš Vokietijos. Vėliau antrasis kelias nutiestas iki Mažeikių ir imtas eksploatuoti nuo 1916 m. balandžio 1 d.

Tuo pat metu karinė vadovybė ėmėsi Mažeikių–Šiaulių ruožo. Ji šį darbą organizavo ir tvarkė pagal normaliosios vėžės reikalavimus iš abiejų ruožo galinių stočių: nuo Mažeikių dirbo geležinkelių 25 ir geležinkelių atsargos 24 kuopos, nuo Šiaulių – tvirtovių 6 ir landvero geležinkelio 2 kuopos. Pastaroji turėjo įveikti didžiausią to kelio kliūtį – atstatyti tiltą per Riņguvą ties Kuršėnais. Tai buvo padaryta 1915 m. liepos 30–rugpjūčio 6 d. Pastatytas medinis tiltas su 38 m anga. 1915 m. rugpjūčio 10 d. pirmasis normaliosios vėžės traukinys atvyko į Šiaulius. Ruožas atgaivintas kaip vienkelis. Eismas jame buvo labai silpnas – 2–3 traukinių poros per parą.

Landvero geležinkelių 2 kuopa tvarkė kelią normaliosios vėžės riedmenims Radviliškio–Kaišiadorių kryptimi. Šiame ruože buvo susprogdinti tiltai per Nevėžį, Ūbelę (ties Kėdainiais) ir Nerį (prie Jonavos). Tiltą per Nevėžį ties Kėdainiais statė geležinkelių atsargos 24 kuopa. Ji surentė medinį tiltą greta susprogdinto. Senoje vietoje atstatyti tilto neleido suvirtusios į upę senojo tilto fermos. Naujai pastatytas medinis tiltas buvo 45 m ilgio, iškilęs virš vidutinio vandens lygio 14 m. Naujojo tilto bandymas įvyko 1915 m. rugsėjo 10 d. Tiltas bandymus išlaikė, bet, kaip ir visi skubūs kariuomenės geležinkelininkų darbai, buvo menkai apsaugotas nuo pavasariinių polydžių. Todėl karinė vadovybė gruodžio 17 d. susitaria su Augsburg–Niurnburgo dirbtuvėmis dėl susprogdinto tilto fermų iškėlimo ir senojo tilto atstatymo. Šį darbą atlikti dirbtuvės pavedė savo Gustavsburgo skyriui. Susprogdinto tilto atstatymo darbai pradėti 1916 m. sausio 21 d. ir baigti kovo 20 d.

34 m tiltas per Ūbelę sprogdinant nukentėjo mažiau. Buvo susprogdinta ties viena iš atramų fermos apatinė juosta ir abi gretimos plokštės. Tilto ferma buvo nukritusi tik ties viena atrama, todėl atstatanti tiltą landvero geležinkelio 2 kuopa savo jėgomis pakėlė fermą. Vietoje susprogdintų plokščių surentė medinę konstrukciją ir eismas per šią upę buvo atnaujintas. Tilto atstatymo darbai atlikti 1915 m. rugpjūčio 24–rugsėjo 7 d.

Tiltas per Nerį buvo didžiausias šiame ruože. Jis gulėjo ant trijų taurų, pastatytų dvikeliai. Dvi vidinės angos buvo po 74,2 m ilgio, kraštinės – po 21 m. Rusai traukdami susprogdino kairėje upės pusėje stovėjusi taurą. Jo laikomi tilto sijų galai nukrito į upę. Tiltą atstatančioji geležinkelių atsargos 33 kuopa pakėlė kraštinę fermą su lygiagretėmis juostomis, pastatė jai atramą ir išlygino važiuojamąją dalį medinėmis konstrukcijomis, surinktoms ant nukritusios pusiau parabolinės fermos. Atrama buvo padaryta iš medinių rėmų. Sprogdinant pusiau parabolinę fermą pakrypo 1,5 m į šoną, keliant to kryptelėjimo ištaisyti nepavyko, todėl atstatyto tilto kelias tapo nelygus, o tai kėlė grėsmę eismui. Karo geležinkelių viršininkas tokia padėtimi patenkintas nebuvo, todėl jis susitarė, kad Gustavsburgo dirbtuvės Neries tilto kelią išlygintų. Kadangi sustabdyti eismo neleido karo veiksmai, tiltą ištiesinti nutarta panaudojant taurų kitą pusę, skirtą antram keliui. Dirbtuvės vietoj sugadintų fermų pagamino naujas, o senas nesugadintas perstūmė į naują vietą. Paskutinis darbas atliktas 1916 m. vasario 25 d. sustabdžius eismą tik kelioms valandoms. Tiltas atgavo ankstesnę išvaizdą, eismas tapo patikimas. Pertvarkius kelią iki Kaišiadorių, įrengus papildomas pralankas, Šiaulių–Kėdainių vienkelis galėjo praleisti per parą iki 24 traukinių porų. Karinės vadovybės tai

netenkino, todėl armijos karo geležinkelių viršininkas 1915 m. gruodžio 29 d. įsako linijoje Šiauliai–Kaišiadorys pakloti antrus bėgius. 1917 m. gruodžio 15 d. antrojo kelio tiesimas baigtas ir kelio paros traukinių pralaidumas padidėjo iki 72 traukinių porų⁶⁷.

Radviliškio–Obelių–Šapelių geležinkelio atgavimas. Šio ruožo viršutinis kelio statinys buvo nežymiai apgadintas, tik vienoje vietoje buvo išvardyta 4 km kelio, susprogdinta daugumas tiltų, kai kur nuolydžio vamzdžiai. Stočių ūkis, ypač iešmai, vandentiekiai, kai kurie pastatai susprogdinti ar kitaip sugadinti. 1915 m. rugpjūčio 16 d. landvero geležinkelių 2 kuopa pradėjo ruožo atstatymo ir kelio perkalimo į normalią vėžę darbus. Darbai truko iki rugsėjo 27 d., tai yra beveik pusantro mėnesio. Per dieną buvo sutvarkoma nuo 1,6 iki 4 km kelio. Šių darbų metu pralanka Nr. 36 įgijo normaliosios vėžės kelius ir vėl ėmė aptarnauti traukinių eismą.

Karinė vadovybė reikalavo užtikrinti eismą 8 traukinių poroms per parą, bet iš pradžių to pasiekti nebuvo galima, nes intensyvesniam eismui reikėjo daug vandens, naujų pralankų, o iš pradžių traukiniai nuo Radviliškio iki Eglainės (174 km) važiavo 2–3 paras. Visiškai kritiška padėtis susidarė, kai Subačiaus stotyje gruodžio 5 d. nuo šalčio sprogo vandentiekio vamzdžiai. Eismas sustojo. Tiktai gruodžio 12 d., sutaisius vandentiekį Panemunėlio stotyje, eismas pagerėjo. Skubiai imta rengti naujas pralankas, tad palaipsniui pavyko padidinti traukinių skaičių per parą iki 12, vėliau iki 24 ir 48 porų.

Pritaikant eismą be sustojimo iš Baisogalos–Radviliškio kelio į Radviliškio–Panevėžio kelią neprivažiuojant Linkaičių iš Baisogalos pusės, buvo nutiestas 8 km ilgio jungiamasis kelias⁶⁸.

Vokietijos strateginiai tikslai Lietuvoje ir geležinkeliai. Ne tik taktiniai ateities klausimai rūpėjo tuomet vokiečiams. Jie ruošėsi likti Lietuvoje ilgam. Todėl 1915 m. pradžioje į okupuotas teritorijas buvo atsiųstas Vokietijos kanclerio ir užsienio reikalų ministro patarėjas profesorius M. Seringas, kuris turėjo įgaliojimą paruošti rekomendacijas dėl strateginių užduočių užimtose teritorijose. 1915 m. rugsėjo 21 d. M. Seringas paruošė rekomendacijas. Jis siūlė rengti Lietuvą Vokietijos aneksijai. Tam naudotis prieštaravimais tarp lietuvių ir lenkų tautinių sąjūdžių. Iš Kauno, didesniųjų Vilniaus, Suvalkų ir Gařdino gubernijų dalių pradėti formuoti buferinę, nuo vokiečių priklausomą, Lenkijos–Lietuvos valstybę. Joje siūlė suteikti lietuviams ribotą kultūrinę autonomiją. Sujungti šią jungtinę valstybę su Vokietija bendromis geležinkelių, muitų, švietimo ir kitomis sistemomis. Profesorius rekomendacijas ėteikė ne tik savo tiesioginiam šeiminkui, bet ir kariuomenės Rytų fronto štabo viršininkui generolui Liudendorfui⁶⁹. Taigi Vokietijos politika geležinkelių atžvilgiu galėjo apimti ne tik artimus, bet ir strateginius aspektus, kurie liko neužmiršti visą okupacijos laiką, nes 1917 m. gegužės 30 d. lietuviai gavo iš vokiečių „naują“ pasiūlymą: prekybą, transportą, paštą, kariuomenę, pinigų kalimą palikti vokiečių rankose. Lietuviai gauna kultūrinę autonomiją. Prie Lietuvos bus prijungtas Nemuno žemupys ir Klaipėda⁷⁰.

⁶⁷ Kutka. *Geležinkelio atstatymo darbai Lietuvoje 1914–1918 m.*, Kaunas, 1931, p. 7–11.

⁶⁸ *Ten pat*, p. 11–12.

⁶⁹ Lopata R. Lietuvos valstybingumo raida 1914–1918 metais, *Lietuvos atgimimo istorijos studijos*, Vilnius: Mintis, 1999, kn. 9, p. 62.

⁷⁰ *Ten pat*, p. 125.

1917 m. rugpjūčio pradžioje posėdžiavęs Organizacinis komitetas lietuvių konferencijai sušaukti, svarstydamas deklaracijos apie krašto dabarties ir ateities klausimą, su išlygomis (nepasirašydamas) sutiko su vokiečių primetamomis bendrų su Vokietija muitų sąjungos, karinių pajėgų ir strateginių geležinkelių konvencijomis. Tiesa, tuomet pabrėžta, kad „Lietuvos interesų išsaugojimas reikalauja, kad būtų nuodugniai apsvaistytos ir nustatytos konkretnės susijungimo principo aplinkybės.“⁷¹

Tarpukario geležinkelių specialistas J. Jankevičius, straipsnyje „Lietuvos geležinkeliai istorijos šviesoje“ kalbėdamas apie vokiečių geležinkelių politikos motyvus, nurodė, kad vokiečiams rūpėjo: 1) aprūpinti kairįjį savo fronto prieš rusus sparną; 2) siekti hegemonijos ir 3) įsistiprinti visu savo ekonominiu pajėgumu Lietuvoje ir Pabaltijyje⁷². Todėl kaizerinės kariuomenės geležinkelių vadovybė tuoj ėmė vykdyti savo anksčiau siūlytus Rusijai, bet pastarosios neparemtus, geležinkelių tarp Prūsijos ir Rusijos geležinkelių projektus.

Kaizerinė karinė administracija daug nuveikė pertvarkydama geležinkelių tinklą Lietuvoje, pakreipdama jo ruožus aptarnauti Vokietijos ūki, savo Rytų fronto šiaurinio sparno poreikius. Okupantų siekta, kad naujai nutiesti kaizerio kariuomenės geležinkelių padalinių keliai artintų įvairias Lietuvos vietas su Vokietija. Jie neplanavo ypač didinti Kauno ir Šiaulių stočių reikšmės, bet šių miestų stotys okupacijos metais iš pakelės stočių tapo mazginėmis, aptarnaujančiomis kelis prie jų sueinančius ruožus. Vienu iš svarbiausių kelių tinklo mazgų, Lenkijai užgrobus istorinę sostinę Vilnių, tapo Lietuvos Respublikos laikinoji sostinė Kaunas ir jos geležinkelio stotis. Todėl okupantų nutiesti keliai ar jų ruožai gan lengvai pritapo prie atsikūrusios valstybės ūkio. Lietuvai teko tik kelis vokiečių nutiestus siaurojo geležinkelio ruožus išardyti. Kiti naujai atsiradę normalieji keliai, nors pirmaisiais taikos metais teko ištaisyti karo laikotarpio tiesybės supaprastinimus, visą laiką buvo naudingi. O po kelerių metų intensyvios kelių pataisos tie keliai pasidarė pelningi, tapo Lietuvos valstybės išdo rimtais papildytojais. Tokių rezultatų nepavyko pasiekti eksploatuojant taikos laikotarpiu okupantų nutiestus siauruosius geležinkelius. Pradėtas, bet TSRS invazijos bei Antrojo pasaulinio karo nutrauktas šių kelių vieningo tinklo kūrimas neleido sparčiai sumažinti siaurujų geležinkelių nuostolingumą.

Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerijos geležinkelių suformavimas. Pagal vokiečių okupacinės kariuomenės geležinkelių penktosios direkcijos (MED-5) ir Lietuvos Respublikos susisiekimo bei Krašto apsaugos ministerijų susitarimą, pasirašytą 1919 m. gegužės 2 d., kelio ruožas Panevėžys–Obėliai pripažintas lietuvių administracijai. Tame kelyje tuomet jau veikė ne pralanka, o geležinkelio stotis. (Prie pastarosios glaudėsi ir nepaminėta susitarime, neveikusi dėl fronto linijos iširimo Skāpiškio siaurojo geležinkelio stotis.) Šis normaliojo kelio „perdavimas“ lietuvių administracijai nebuvo sąžiningas, o gal MED-5 viršininkai ir nežinojo, kad jų kaimynė MED-8 jau šį ruožą buvo užleidusi slenkančiai iš Rytų bolševikų kariuomenei. Vokiečiai tuomet be pasipriešinimo atiduodavo bolševikams pakelės teritoriją, o rusai intensyviai platinė geležinkelio vėžę iki 1 524 mm pločio, nes neturėjo normaliosios vėžės

⁷¹ Ištrauka iš Organizacinio komiteto lietuvių konferencijai sušaukti protokolo, *Lietuva vokiečių okupacijoje Pirmojo pasaulinio karo metais 1915–1918*, Vilnius: LII leidykla, 2006, p. 149.

⁷² *Technika ir ūkis*, 1936, Nr. 2 (15), p. 40.

riedmenų. O be geležinkelio patarnavimo ir taip menkas rusiškos kariuomenės aprūpinimas būtų visiškai nutrūkęs. Vokiečiams popieriuje perdavus šią fronto atkarpa besiorganizuojančiai Lietuvos kariuomenei, pastaroji pradėjo kovos veiksmus, kurių jau kuris laikas bolševikų paveikta Vokietijos kariuomenė nesiėmė. Susidūrus su pasipriešinimu, bolševikams teko sustoti, o vėliau pradėti trauktis atgal. Lietuvos kariuomenė, neprieidama prie Panevėžio, susidūrė su vėl išplatinto geležinkelio problema. Nuo Panevėžio į rytus geležinkelis bolševikų išplatintas ir eksploatuotas naudojant iš Rusijos atvartytus riedmenis, todėl čia eismą galima buvo organizuoti tik rusiškos vėžės riedmenimis, kurių lietuviai turėjo nedaug: keliolika vagonų ir vieną garvežį. Šie riedmenys tenkino vietos fronto poreikius, bet nelabai patyręs kariškis mašinistas eilinis Butrimas liepos pradžioje nepapildė laiku garvežio vandeniu ir jį sudegino. Eismas nutrūko. Tada Lietuvos kariuomenės geležinkelių kuopa gavo įsakymą susiaurinti 97,4 km ilgio Panevėžio–Obelių kelio vėžę. Per tris dienas kariškiai perkalė šią vėžę ir eismą normaliosios vėžės riedmenimis atkūrė⁷³. Lietuvos kariuomenė išsprendė reguliaraus aprūpinimo amunicija klausimą ir galėjo vėl pulti pakele į rytus. Gan greitai lietuviai išvijo bolševikus beveik iki Kalkuonės. Šios stoties lietuviai tuomet neužėmė, ją iš bolševikų atėmė iš kitos pusės puolę Latvijos kariai. Tokiu būdu Lietuvos kariuomenės geležinkelių kuopa perėmė į savo žinią dabar Latvijos Dauguvos kairiojoje pusėje nutiestą geležinkelio liniją, kurią šiek tiek vėliau perdavė Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerijai. Šitoks kaimyninės Latvijos teritorijoje esančių geležinkelių perėmimas į Lietuvos valdžios įstaigų žinią ir jų administravimas galėjo įvykti todėl, kad besikuriančios nepriklausomos Latvijos valstybės įstaigos formavosi kaizerinės Vokietijos neužimtose iki 1918 m. teritorijose – dešinėje Dauguvos pusėje, ir iki Lietuvos–Latvijos sienos sutarties pasirašymo faktiškai 1921 m. sutartos sienos čia dar nebuvo.

1919 m. liepos 1 d. paskiriamas pirmasis lietuviškos administracijos Radviliškio kelių ruožo viršininkas Česlovas Vitartas⁷⁴. Jis, be jokios abejonės, perima išlikusį Liepojos–Romnų geležinkelio Radviliškio kelių ruožo administracijos pastatą Radviliškio stotyje, tik ne anksčiau tam ruožui priklausiusius kelius.

Karo metais geležinkelio linijų išdėstymas Šiaulių–Radviliškio apylinkėse labai pakito. Netoli Radviliškio į Šiaulių pusę okupantai nutiesia Mankiškių–Lauksargių kelią. Iš Šiaulių nutiesiama nauja linija į Jōniškį, Mīntaują. Taip Šiauliai iš vieno geležinkelio pakelės stoties tampa kelių skirtingų kelių sandūros (mazgine) stotimi. Karinė vokiečių geležinkelių administracija čia lokalizuoja geležinkelio eksploatacijos 8 direkciją (MED-8). Lietuvos geležinkelių valdyba iš pradžių bando dirbti pagal vokiškos karinės administracijos struktūrą, Radviliškyje bando organizuoti Šiaulių eksploatacijos skyrių, bet, vokiečiams išsikrausčius, atsisako jų darbo struktūros ir pereina prie rusiškų (ikikarinių) kelių ruožų organizavimo. Tuomet atkuriamas Kėdainių ruožas su anksčiau (iki Pirmojo pasaulinio karo) jam priklausiusiais keliais, iš kitos pusės visiškai arti Radviliškio sukuriamas naujas Šiaulių kelio ruožas. Šis naujas ruožas beveik nepalieka atkurtam Radviliškio ruožui iki Pirmojo pasaulinio karo jo prižiūrėtų kelių. Todėl lietuviškas Radviliškio ruožas

⁷³Baublys J. Geležinkelininkai, *Karo technikos dalių dvidešimtmetis. 1919–1939*, Kaunas: Karo technikos valdyba, 1939, p. 149.

⁷⁴LCVA, f. 1160, ap. 1, b. 88, l. 61.

galėjo dirbti tik prižiūredamas likusį be priežiūros Liepojos–Romnų geležinkelio Radviliškio–Kalkuonės kelią. Ypač kad senojo (ikikarinio) kelių ir pastatų ruožo administracijos centras dabar atsidūrė kitoje valstybėje – Latvijoje.

Pagal oficialius to meto dokumentus, 1919 m. rugsėjo 10 d. likvidavus taip ir nepradėjusį dirbti Šiaulių geležinkelių eksploatacijos skyrių, jam turėję priklausyti keliai, kurie nebuvo perduoti naujai sudarytiems kelių ruožams, perduoti Radviliškio kelio ruožui⁷⁵.

Po trumpo 1919–1920 m. karo veiksmų laikotarpio ir Lietuvos kariuomenės geležinkelininkų darbo pafrontės keliuose Radviliškio kelio ruožas perima Radviliškio–Obelių–Latvijos kelią ir, iki buvo nustatyta naujai susikūrusių valstybių siena, kuri laiką administruoja šį kelią su kai kuriomis vėliau Latvijai perduotomis kelio atkarpomis ir stotimis.

Pasibaigus karo veiksams, nusistovėjus naujoms valstybinėms sienoms, Radviliškio kelio ruožo prižiūrimų kelių ribos nusistovi: Šiaulių–Jonavos kelyje į pietus nuo Radviliškio ruožas tvarko kelią iki Linkaičių–Gimbógalos tarpstočio 120 km imtinai⁷⁶. Į šiaurę nuo Radviliškio – iki 134 km (neprivaziavus Mankiškių stoties atsišakojimo)⁷⁷. Ruožo dėmesys tuomet koncentravosi į Radviliškio–Obelių–Latvijos sienos kelią, kuriame veikė ir mums rūpima Skapiškio normaliojo geležinkelio stotis.

Č. Vitartas dirba Radviliškyje iki 1922 m. lapkričio 1 d., kada oficialiai nustoja vadovauti kelio ruožui ir ruožas ilgam lieka be nuolatinio viršininko⁷⁸.

1923 m. gegužės 15 d. Radviliškio kelio ruožas dar neturėjo nuolatinio viršininko. Jo pareigas ėjo ruožo viršininko padėjėjas Adolfas Ožinskas, kuris tų metų lapkričio 1 d. perkeliamas laikinai vadovauti Alytaus kelio ruožui. Į A. Ožinsko nuolatinės pareigas (Radviliškio ruožo viršininko padėjėjo) 1923 m. gegužės 15 d. perkeliamas iš Kėdainių ruožo Henrikas Kremeris. Ruožo techniku tuomet dirbo Vladas Stavkis. Ruožas turėjo Radviliškio (4 kelio darbininkų kuopos), Šeduvos (4 kuopos), Gustonių (4 kuopos), Panevėžio (4 kuopos), Subačiaus (4 kuopos), Kupiškio (4 kuopos), Panemunėlio (4 kuopos), Obelių (2 kuopos) plotus (meistrijas). Ruože dirbo trobesių priežiūros ir telegrafo skyriai. Telegrafo įrangą techniškai tvarkė ruožo telegrafo technikas Bronys Buračas, turėjęs tiesiogiai pavaldžius 9 darbuotojus... Iš viso tuomet kelių ruože dirbo 238 žmonės⁷⁹. 1921–1934 m. Radviliškio ruožas ypač rūpinosi silpnų (laikinių) tiltų Radviliškio–Obelių linijoje pakeitimu stipriais (nuolatiniais). Tais metais ruožas savo jėgomis atstatė 4 tiltus. Visi jie priklausė 9–12 m ilgio tiltų grupei⁸⁰. 1923 m. pradžioje ruožas Kėdainių–Šiaulių kelyje prie 126 ir 131 kilometro piketų pastatė vidutinius darbininkų gyvenamuosius namus (tuomet vadintus *puskazarmėmis*) su ūkio trobesiais⁸¹.

A. Ožinskiui 1923 m. spalio 1 d. palikus Radviliškį, ruožo viršininku buvo paskirtas Lietuvos geležinkelių direkcijos kelio tarnybos statybos technikos skyriaus viršininkas Klemensas Pogoželskis. Tų pat metų gruodžio 1 d. iš Radviliškio ruožo pasitraukia

⁷⁵Lietuvos geležinkelių apžvalga laikotarpyje nuo 1918 m. lapkričio 14 dienos iki 1920 metų gegužės 10 dienos, *Geležinkelininkas*, 1995, Nr. 13, p. 20.

⁷⁶LCVA, f. 1160, ap. 4, b. 448, l. 224; b. 447, l. 14.

⁷⁷*Ten pat*, b. 448, l. 224.

⁷⁸*Ten pat*, b. 57, l. 24.

⁷⁹*Ten pat*, b. 45, l. 32–43; b. 44, l. 1–141.

⁸⁰Aukštikalnis. Griuvėsių vietoje naujos vertybės pakilo, *Geležinkelininkas*, 1939, Nr. 12–13, p. 204.

⁸¹Susisiekimo ministerijos darbai š. m. sausio ir vasario mėn., *Lietuvos ūkis*, 1923, Nr. 9, p. 37.

Henrikas Kremeris⁸². Į jo vietą ateina dirbti Vincas Valentinas⁸³. 1923 m. gruodžio 1 d. ruožo darbuotojų sumažinta. Atsisakyta 89 etatinių darbuotojų. Plotų skaičius nepakito⁸⁴.

1924 m. Radviliškio kelių ruožas perėmė Panevėžio–Kauliniškio ir Skapiškio–Suvainišio siaurųjų geležinkelių ruožus. Šiam ruožui priklausantys siaurųjų geležinkelių kelių remonto darbininkai Panevėžyje turėjo jų darbus koordinuojanti raštininką ir siauriems keliams reikalingos įrangos sandėlį su sandėlininku. Siaurojo geležinkelio (750 mm vėžės) Panevėžio–Kauliniškio ruožas tuomet apėmė Panevėžio, Anykščių, Utenos, Kūktiškės plotus. Skapiškio–Suvainišio siaurasis (600 mm vėžės) kelias dėl savo trumpumo neskirstytas plotais. Jį prižiūrėjo 10 kelio darbininkų, vadovaujamų kelio meistro⁸⁵. 1924 m. lapkričio pabaigoje Radviliškio ruožas samdė 47 padienius darbininkus, iš jų kelio remonto darbininkų – 29, pervažos sargų – 8, raštinės sargų – 1, kiemsargių – 2, vandenvedžių – 1, kaminkrėčių-krosnininkų – 2, dengėjų – 1, dailidžių – 1, plakėjų (kalvio padėjėjų) – 1⁸⁶. Šie papildomai samdomi darbininkai aptarnaudavo normaliuosius ruožo kelius ir tik retkarčiais buvo siunčiami tvarkyti siaurųjų geležinkelių.

Šiandien žinome, kad senajame pralankos, o nepriklausomybės pirmaisiais metais sename stoties keleivių name veikė bufetas, kurio laikytojai 1921–1923 m. mokėjo geležinkeliui po 1 000 Lt nuomos kas metai; 1924–1926 m. – po 900 Lt⁸⁷. Vėliau bufetas veikė naujame stoties keleivių name, tik negebėjome išsiaiškinti, kiek jo laikytojai mokėjo metinės nuomos.

Lietuvos geležinkelių susiformavimas susijęs su susitarimais bei sutartimis, kurias pasirašė Lietuva su Vokietija, atkuriant nepriklausomą Lietuvos valstybę. Nemažai Lietuvos geležinkeliai laimėjo pasirašant Taikos sutartį su Rusija 1920 m. Šios sutartys padėjo teisinius Pirmosios Lietuvos Respublikos geležinkelių pagrindus, bet jos nenormino mūsų geležinkelių paslaugų teikimo klientams. Tik atsiradus keleivių vežimui ir krovinių vidaus transportavimui bei eksportui ir importui, Lietuvos geležinkeliams teko sudarinėti sutartis dėl keleivių kelionių, krovinių gabenimo bei vagonų keitimosi su užsienio šalių geležinkeliais arba jungtis prie jau egzistuojančių tarptautinių geležinkelių susitarimų. Iki 1922 m. vidurio Lietuvos vyriausybės specialių direktyvinių aktų dėl tiesioginio krovinių ir keleivių vežimo geležinkeliais tiek krašto viduje, tiek per krašto sienas į kitas valstybes nebuvo. Lietuvos geležinkelių valdyba ir jos tiesioginė viršininkė Susisiekimo ministerija tarptautiniam susisiekimui (atvežimui į pasienio stotis) taikė vidaus tarifus. Keleivių ir krovinių pervežimas užsienyje buvo apskaičiuojamas priimančio vagonus krašto geležinkelių tarifais. Tai praktikoje buvo daroma taip: keleivis pirko bilietą iki pasienio stoties ir pirmoje užsienio geležinkelio stotyje išgydavo bilietą iki to krašto norimos stoties. Ši tvarka nebuvo patogi nei keleiviams, nei krovinių siuntėjams bei gavėjams. Siekta įvesti keleiviams tarptautinius bilietus, kuriuos būtų galima nusipirkti pradendant kelionę iki kelionės tikslo. Turimą tokį bilietą turėjo pripažinti ne tik jį pardavęs geležinkelis, bet ir visi kiti vežantieji keleivį į jo pasirinktą stotį, be kokių nors papildomų tarpinių mokėjimų.

⁸² LCVA, f. 1160, ap. 4, b. 57, l. 20.

⁸³ *Ten pat*, b. 50, l. 3.

⁸⁴ *Ten pat*, b. 41, l. 45–46.

⁸⁵ *Ten pat*, b. 60, l. 50–51; b. 65, l. 3–16.

⁸⁶ *Ten pat*, b. 67, l. 1.

⁸⁷ Puida K. Antraeilės geležinkelių įmonės, *Sąsiekia*, 1928, Nr. 1, p. 2.

Tarptautiniams kroviniams vežti norėta įvesti vieną važtaraštį, išrašomą išsiuntimo stotyje ir pripažįstamą iki iškrovimo stoties. Tai plačiai jau daryta iki Pirmojo pasaulinio karo. Pirmasis pasaulinis karas šią praktiką suardė. Pasibaigus karui, Vakarų Europos senųjų valstybių geležinkeliai sparčiai pradėjo gaivinti seniau naudotą prekių ir keleivių vežimo tvarką. Sunkiau tai padaryti sekėsi iš karo pelenų išnirusioms jaunoms valstybėms. Jomis buvo nepasitikima, tai ką kalbėti apie nepripažintiems subjektams priklausančius geležinkelius? Naujųjų valstybių valdžios tokia padėtis negalėjo tenkinti. Valstybėms stiprėjant ir vis intensyviau besitvarkant savo šalyse, susidomėta ir santykiškai, ypač prekyba su kaimynais. Pradėjo megzti nuolatiniai kontaktai, imta keistis prekėmis, ir be geležinkelių buvo sunku apsieiti. Tiek Lietuvos, tiek kitų kraštų vyriausybėms lūkuriuojant, iniciatyvos teko imtis patiems geležinkeliams. Lietuvos vyriausybė tokia padėtimi irgi buvo nepatenkinta, todėl jau 1920 m. kovo 18 d. tvirtindama geležinkelių prekių vežiojimo tarifus apsistojo prie prekių iš užsienio pervežimo krašto geležinkeliais apmokėjimo tvarkos. Ministrų Kabinetas tada nutarė, kad „*tranzitu per Lietuvą vežamoms ir iš Lietuvos išvežamoms prekėms esamus tarifus pakelti, būtent: a) už krovinius, siunčiamus iš Vokietijos per Lietuvą tranzitu į okupuotą Lietuvos dalį už visą tolą tarp stočių Virbalis (Kybartai – aut.) – Vievis, Kėdainiai–Vievis ir Panevėžys–Ilaukė (dabar Latvijos stotis) ir išvežamus iš Lietuvos į okupuotą Lietuvos dalį arba į Vokietiją, už tolą tarp stočių Vievis–Virbalis, Kėdainiai–Vievis, Skuodas–Kretinga ir Lydavėnai–Požerūnai imti esamais tarifais mokesčių dvigubai didesni; b) Prekės, adresuotos ne arčiau kaip į stotis iki sienos, privalo būti laikomos išvežamomis arba tranzitinėmis, t. y. į Vokietiją, okup. Lietuvos dalį dvigubu tarifu.*“ Valdžios nutarimas dėl tarifų turėjo pastabą, kad „*pristačius žyminį, kad prekės vežamos vietinių gyventojų naudai, jos taksuojamos paprastais esamais tarifais*“⁸⁸. Paskelbto 1920 m. tarifo paragrafas dėl blogos lietuvių kanceliarinės kalbos dabar nėra visiškai aiškus, bet reikalavimas dvigubai padidinti ne Lietuvai vežamų prekių tarifus aiškiai parodo valdžios priešišumą šiems darbams. Kodėl taip tuomet pasielgta, galime tik spėlioti. Greičiausiai buvo bandoma sustabdyti reikalingų kraštui prekių išvežimą. Vėliau paaiškėjo, kad tokie veiksmai nesuteikė jokios naudos Lietuvai. Pirkliai ėmė ieškoti apeinančių Lietuvą kelių. Todėl drastiški tranzito prekių gabenimo tarifai liko tik popieriuje. Prekes kitos šalys ėmė gabenti aplenkdamos Lietuvą. Todėl priešiškos tranzito tarifų politikos greitai atsisakyta. Geležinkeliai ėmė teikti tranzitui įvairius palengvinimus, o nusistovėjus demarkacijos linijai tarp Lietuvos ir okupuoto Vilniaus krašto ilgiems metams ta kryptimi nebeliko geležinkelio susisiekimo, t. y. ir tranzito.

Pirmaisiais savarankiško darbo metais Lietuva stengėsi užmegzti ir palaikyti tarpvalstybinius santykius su Vokietija, Anglija, Prancūzija, JAV, Latvija, Estija ir kitomis valstybėmis. Sunki padėtis pirmaisiais nepriklausomybės metais buvo dėl santykių su Rusija, kurioje dėl valdžios kovojo bolševikai ir senosios santvarkos šalininkai, nepripažįstantys naujai susiformavusių buvusios Rusijos imperijos pakraščiuose valstybių. Lietuvos geležinkeliai iš pradžių glaudesnius ryšius palaikė su Vokietijos ir Latvijos geležinkeliais. Vokiečių okupacijos pabaiga nenutraukė per karo veiksmus susiformavusių

⁸⁸ Geležinkelių tarifas, *Vyriausybės žinios*, 1920, Nr. 24, eil. Nr. 296.

ekonominių ryšių, ypač kad vokiečiai visai stengėsi išlaikyti įtaką nusiaubtomis teritorijoms, tampančioms nepriklausomomis valstybėmis.

Lietuvos padėtis pirmaisiais nepriklausomybės metais buvo sudėtinga. Jos pagrindinis eksporto produktas kurtas žemės ūkyje, kuris vokiečių okupacijos metais buvo taip išdraskytas, kad kraštas faktiškai badavo. Padėtis į gerąją pusę keitėsi pamažu, todėl ir eksporto prekių – linų, galvijų auginimas didėjo pamažu, o krašto poreikiai reikalavo daugelio daiktų, kurių Lietuva neturėjo ir kuriuos reikėjo įsivežti. Pirmosios tranzito palengvinimus fiksuojančios sutartys buvo sudarytos 1922 m. su Vokietijos geležinkelių Rytų Prūsijos geležinkelio direkcija ir Latvijos geležinkeliais⁸⁹.

Lietuva stengėsi apsirūpinti būtiniausiomis prekėmis pirkdama skolon, kas iš naujo atsikūrusiai valstybei (ir dar labai nedaugelio pripažįstamai tik *de facto*) buvo nelengva padaryti, nes konvertuojamos valiutos, leidžiančios apmokėti pirkinius užsienyje, Lietuva neturėjo. Kreditoriams reikėjo garantų, kurių Lietuvai tuomet surasti sunkiai sekėsi. Bet stiprėjantis vidaus ūkis, apgintos valstybės sienos darė savo. Užsienio valstybės pradėjo pripažinti atkurta valstybę, Lietuvos geležinkelių paslaugų prireikė prekybai ir Lietuvos kaimynams. Lietuvos geležinkeliai atsakė pirmųjų bandymų riboti tranzitą, ėmėsi organizuoti pigų eksporto prekių pristatymą tranzitu Latvijai, Vokietijai, Estijai, o kiek vėliau ir Rusijai (TSRS), kuri savo pilietinio karo baigiamoje fazėje vis dar kariavo su tapusia Lietuva priešė Lenkija. Lietuvos geležinkeliais susidomėjo ir kitos Vakarų Europos, Tolimųjų Rytų valstybės (Japonija, Kinija).

Lietuva formavosi kaip atkirsta nuo jūros valstybė. Palangà ir Šventoji tuomet pagal Rusijos imperijos administracinę tvarką priklausė Kuřšo gubernijai, kuri susikūrus Latvijai respublikai visa įėjo į Latvijos sudėtį. Priesti prie jūros Lietuvai pavyko tik susitarus 1921 m. su Latvija dėl valstybių sienos. Tada Lietuva atgavo iš Latvijos Palangos–Šventosios pajūrio ruožą už perduotas Latvijai buvusios Kauno gubernijos Aknystos ir jos apylinkių smulkias atraižas. Šitaip atgautas neilgas pajūrio ruoželis tuomet prekių keitimuisi jūromis jokio rimto poveikio neturėjo, nes atgautoje jūros pakrantėje tebuvo tik menkas Šventosios žvejų uostelis, tinkamas tik jų valtimis. Iš užsienio tuomet Lietuva tiesiogiai tegalėjo įsivežti reikalingų prekių tik geležinkeliais. Iki Pirmojo pasaulinio karo Lietuva nemaža prekių gaudavo per Kybartus (Virbalio stotį), Varšuvos–Peterburgo linija per Lentvarį (Gardino–Varšuvos ir Varėnos–Suvalkų šakomis), Liepojos, Rygos uostus ir iš jų geležinkeliu per Mažeikius. Šiokia tokia prekių apyvarta vyko ir Radviliškio–Obelių–Kalkuonės (Kalkūnų)–Daugpilio keliu, bet menkas Radviliškio–Obelių kelias tai labai riboj.

Po Pirmojo pasaulinio karo susiformavusios naujos valstybės ir ypač nedraugiški santykiai tarp Lietuvos ir Lenkijos (Vilniaus atkirtimas nuo Lietuvos) išbraukė iš prekybos mainų buvusį Varšuvos–Peterburgo kelią, Minsko–Naujosios Vilnios–Vilniaus, Lydos–Vilniaus kryptis. Liko tik Kybartai ir jūros uostas – Liepoja (Mažeikių kryptis), Ryga (Joniškio kryptis). Rygos uostas Lietuvos užsienio prekybai buvo nepatogus, nors karo metais vokiečiai nutiesė Šiaulių–Amalių–Joniškio ir Gaižiūnų–Palemono geležinkelio ruožus ir

⁸⁹ *Susisiekimo ministerijos 1937 m. metraštis*, Kaunas, 1938, p. 53.

šitaip priartino jį prie susiformavusio Lietuvos Respublikos centro (Kauno). Tokia padėtis tęsėsi iki 1923 m., kada po Klaipėdos krašto sukilimo buvo prijungtas prie Lietuvos Klaipėdos uostas ir Lietuva išigijo didesniems jūrų laivams tinkamą jūrų uostą. Bet ir tada padėtis su užjūrio prekybos srautais nelengvėjo, nes Kaunas, didžioji pietų ir rytų Lietuvos dalis Klaipėdą pasiekti geležinkeliu galėjo tik labai vingiuotu ir ilgu keliu. Pvz., krovinių iš Kauno į Klaipėdą, nevežant jo per užsienio valstybes, reikėjo vežti iki Šiaulių, tada per Taūragę–Pagėgius–Šilūtę į Klaipėdą. Kur kas trumpesnis kelias buvo nuo Šiaulių krovinių siųsti į Mažeikius–Lūšę. Čia kirsti Latvijos sieną, pasiekti Priekulę (Latvijos geležinkelio stotį) ir vėl kertant Latvijos sieną pasiekti Skuodą (Lietuvos geležinkelio stotį). Iš čia jau per Krėtingą gabenti į Klaipėdą. Su šiuo keliu varžėsi nuo Priekulės artesnis negu Klaipėda Liepojos uostas, kuris iki Klaipėdos atgavimo ir buvo tapęs savotišku Lietuvos užjūrio prekybos uostu.

Pasibaigus nepriklausomybės kovoms ir nusistovėjus sąlyginei taikai į Lietuvos geležinkelius kaimyninės valstybės nereiškė kokių nors pretenzijų. Išimtį sudarė Lenkija, kuri unijinių ambicijų inspiruojama norėjo gauti ypatingų teisių atkurtoje Lietuvos valstybėje. Nepavykus karine jėga prijungti Lietuvai prie Lenkijos, ji diplomatiniais demaršais stengėsi įteisinti savo ypatingas teises Lietuvoje. Nepriklausomoji Lietuva tokių teisių Lenkijai nepripažino ir su ja reguliarių santykių nepalaikė. Bet Lenkijos diplomatija nerimo ir suformavo Lentvario–Kaišiadorių geležinkelio ruožo „problema“. Lenkai Tautų Sąjungos organizacijoje pareikalavo laisvo tranzito geležinkeliais iš Lenkijos, apkaltindama Lietuvą, kad ji, neleidama šių pervežimų, labai nusikalsta laisvos prekybos vystymui. Tautų Sąjungai šis klausimas buvo smulkus, o Lenkijos bei Lietuvos santykių įvairių aspektų nagrinėjimas gana pabodęs, todėl Tautų Sąjungos Taryba (vadovaujantis Sąjungos organas), nesvarstęs iš esmės klausimo, perleido jį Tautų Sąjungos Susisiekimo ir tranzito komisijai, paprašydama atsakyti į du klausimus: 1) ar dabartinis nesutarimas tarp Lenkijos ir Lietuvos nekenkia tarptautiniam susisiekimui ir 2) ar Lietuva, neleidama susisiekimo su Lenkija, nusižengia savo tarptautiniams pasižadėjimams. Taigi Tautų Sąjungos Taryba pasiūlė komisijai ištirti klausimą fakto ir teisės aspektais. Susisiekimo ir tranzito komisijos nariai 1929 m. apsilankė Lenkijoje ir Lietuvoje, apžiūrėjo Lentvario ir Kaišiadorių kelią. Prasidėjo gana ilgas komisijos pranešimo Tautų Sąjungos Tarybai rengimas. Komisijai teko kietas riešutas, reikėjo įveikti svarbų faktą – Lietuvos–Lenkijos administracinę skiriamąją liniją ir mirusią oficialią prekybą. Rasti didelį Lietuvos „nusikaltimą“ – tarptautinės prekybos trukdymą – komisijai buvo nelengva. Lenkijos prekybos su Lietuva ar tranzito pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui nebuvo, prekybos keliai susiformavus naujoms valstybėms pasikeitė. Lietuva netrukė per savo šešias veikiančias pasienio geležinkelio stotis aptarnauti kaimynų užsienio prekybą ir niekas, be lenkų, dėl to nesiskundė. O 1929 m. pagal įvairius tuomet galiojusius geležinkelio susitarimus su kaimyniniais geležinkeliais perduotų į užsienį 89 510 ir priimtų iš užsienio 90 269 vagonų skaičius akivaizdžiai demonstravo nagrinėjamo skundo ir jo pretenzijų nepagrįstumą⁹⁰.

1920 m. Vokietijos ir Tarybų Rusijos geležinkeliai susitarė dėl tiesioginio

⁹⁰Susisiekimo ministerijos 20 metų darbas, 1937 m. metraštis, p. 46.

susisiekimo geležinkeliais. Kadangi Vokietija neturėjo sienos su Rusijos Federacija, tai šis susisiekimas geležinkeliais galėjo vykti pasinaudojant tranzitu per Lenkiją arba Latviją su Lietuva. Rusijos geležinkeliai buvo platūs, Latvija eksploatavo plačius (rusiškus, RE) ir normalius (VE) geležinkelius, Lietuva ir Vokietija bei Lenkija daugiausia VE riedmenis. Todėl tiesioginis susisiekimas vežant vagonais krovinius buvo tegalimas tik perkraunant krovinius iš RE į VE vagonus arba keičiant aširačius pagal vėžės plotį plačiųjų ar normaliųjų kelių vagonams Latvijos ar Lenkijos pasienio geležinkelio stotyse. Šios pasienio geležinkelio stotys (Latvijoje ar Lenkijoje) prekių vežimo požiūriu viena prieš kitą ypatingos pirmenybės neturėjo. Tarybų Sąjungos pietinėms teritorijoms Vidurio ir Pietvakarių Europos kraštai buvo pigiau pasiekiami per Lenkiją. Rusijos šiaurės ekonominiai rajonai pigiau galėjo išvežti ir gauti krovinius iš Centrinės ir Vakarų Europos per Lietuvą ir Latviją. Todėl tiek Vokietijos, tiek TSRS geležinkeliai buvo suinteresuoti abiem kryptimis beveik vienodai ir jas vienaip ar kitaip palaikė. Mūsų atliekamo tyrinėjimo objektas yra Lietuvos geležinkelių Skapiškio stotis, todėl nenagrinėsime visų TSRS ir Vokietijos krypties peripetijų, aiškinsimės tik tranzito Obelių–Radviliškio keliu klausimus. Rusijos Federacijos sutartyje su Vokietijos geležinkeliais prekių vežimas buvo orientuotas į krovinių perkrovimą iš RE į VE riedmenis ir atvirkščiai. Buvo aptarta ir kita galimybė: keisti RE tipo vagonų aširačius į VE tipo aširačius. Tai buvo galima daryti tik specialiams RE tipo vagonams, turintiems specialią VE aširačiams pritaikytą įrangą. Analogiška normalaus kelio vagono aširačių keitimo operacija galėjo būti atliekama ir su Vokietijos normalios vėžės aširačius turinčiais tam pritaikytais VE tipo vagonais. Skirtingos vėžės vagonų krovinių perkrovimas ar aširačių keitimas nebuvo vien paprastas techniškai darbas. VE ir RE vagonai skyrėsi gabaritais, taigi ir vežamo krovinio apimtimi. Plačiųjų ir normaliųjų vagonų naudingo vežamo krovinio svoriai irgi buvo nevienodi. Mechanškai perkrauti krovinių iš vienos vėžės vagono į kitos vėžės vagoną ne visada buvo įmanoma. Nuolat buvo susiduriama su vagonų ir krovinių gabaritų nesuderinamumu ir netilpusių likučių atskyrimu nuo pagrindinio krovinio. Todėl reikėjo pildyti naujus važtaraščius, žiūrėti, kad atskirtas kroviny nepaklystų. Perkrovos ir ypač vagoninių siuntų dalijimas sukeldavo daug įvairių nesklandumų, pretenzijų. Iš pradžių neturėta vagonų, galinčių riedėti ant normaliųjų ir plačiųjų aširačių. Todėl teko pagrindinai perkrauti krovinius. Rusija po Pirmojo pasaulinio ir savo pilietinių karų buvo sumenkusi. Daug išvežti negalėjo, įsivežti poreikis buvo didelis, tik valiutos trūko. Todėl 1920 m. Vokietijos–Rusijos geležinkelių susitarimas buvo atsargus, trumpalaikis. Jo galiojimas buvo numatytas iki 1923 m. sausio mėn. Iki to termino Latvija Gryvos stotyje apsiėmė perkrauti krovinius iš RE pločio kelių riedmenų į VE pločio kelių riedmenis ir atvirkščiai, Lietuva sutiko užtikrinti tų krovinių tranzitą į Vokietiją savo keliais. Sutartis tarp Vokietijos ir Rusijos Federacijos galiojo, tik pervežimai geležinkeliais nedidėjo, o liko nežymūs. Sutarties galiojimui pasibaigus nė viena iš susitarusių šalių dar dvejus metus jos negaivino. Atrodė, kad Rusijos ir Vokietijos geležinkelių susitarimas liks užmirštas, bet 1925 m. atsigaunančiai Tarybų Sąjungos ekonomikai reikėjo atgaivinti prekių mainus, o tai Vokietijos–Rusijos geležinkelių susitarimo dalyvių neliko nepastebėta.

1925 m. sausio 9 d.–vasario 14 d. Karaliaučiuje įvyko geležinkelių konferencija, kurioje dalyvavo Vokietijos, Lietuvos, Latvijos, Estijos ir TSRS geležinkelių atstovai. Konferencija sutarė, kad kroviniams pervežti galima naudoti tiek VE, tiek RE gabaritų vagonus, kurių aširačius keisti Latvijos Gryvos stotyje. RE vagonų aširačius pakeitus į VE aširačius ir atvirksčiai, neperkrautus krovinius siųsti toliau į paskirtas Rytprūsių stotis tranzitu per Lietuvą. Vokietija RE vagonų šiems pervežimams neturėjo, todėl Lietuva sutiko išnuomoti jai 700 savo RE tipo dengtų ir 120 platforminių vagonų. Tada pirmą kartą atkreiptas dėmesys į Jūros kelio iš TSRS (Petrapilio) į Vokietiją tarifo neigiamą įtaką geležinkeliams, bet, be paminėjimo, nieko konkretaus tuo klausimų nesutarta. Lietuva buvo sumažinusi tranzito tarifus už savo ruožus ir siūlė tai padaryti kitoms susitariančioms pusėms, bet derybų partneriai pažadėjo tik svarstyti tas problemas. Karaliaučiaus konferencijoje geležinkeliai susitarė tik sumažinti Vokietijos–TSRS tranzitinių krovinių pervežimo terminus nuo 20 iki 8 d. Lietuva tų krovinių vagonus apsiėmė kabinti prie prekių-keleivių traukinių, o nesant tokių – specialiai formuoti prekinis traukinis⁹¹.

1925 m. TSRS parodė dar didesnę susidomėjimą tranzitu per Latviją ir Lietuvą. Ji gegužės 4–21 d. Maskvoje sukviėtė Vokietijos, Latvijos, Lietuvos ir Estijos geležinkelių atstovus dėl Vokietijos–Rusijos ir Lietuvos geležinkelių sutarties tolesnio gaivinimo ir geležinkelių pervežimų intensyvinimo. Iki tol apsnūdęs šios krypties prekių srautas 1925 m. spalio mėn. ypač pagyvėjo ir Lietuvos geležinkeliai tais metais uždirbo iš Obelių–Radviliškio keliu riedančio tranzito 2 856 604 Lt pajamų⁹². Kaip matome, Vokietijos–Tarybų Sąjungos tranzitas Lietuvos geležinkeliams ir jame aktyviai dalyvaujančiai Skapiškio normaliojo geležinkelio stočiai nebuvo menkas. Šio tranzito pajamose nemaža dalis buvo ir pelno, kuris Skapiškio stočiai nebuvo kaip nors fiksuojamas, nes tuomet viso tranzito pajamos buvo priskiriamos centrui. Susidomėjimas TSRS–Vokietijos tiesioginiu susisiekimu augo ne tik Lietuvoje, bet ir Latvijoje (pastaroji dėl perkrovimo, perstatymo operacijų pajamų už šio tiesioginio TSRS siena–Daugpilis–Kalkuonė–Lietuvos siena ties Obeliais pervežimo t./km gaudavo daugiau negu Lietuvos keliai, ėmę mokesť tik už pervežimą).

1925 m. spalio mėn. Karaliaučiuje įvyko ketvirtoji Vokietijos–Rusijos (TSRS) geležinkelių konferencija, kurioje dalyvavo ir Lietuvos, Latvijos bei Estijos geležinkelių atstovai. Nagrinėjant komercinius bei tarifų klausimus šioje Karaliaučiaus konferencijoje Lietuvos geležinkelių atstovai vėl atkreipė dėmesį į Leningrado (Petrapilio)–Hamburgo uostų pervežimus. Jie apskaičiavo, kad Vokietijos–Rusijos geležinkelio tarifas nekonkurencingas jūrų kelio tarifams ir yra aiškiai per didelis. Todėl pasiūlė vokiečiams ir rusams įvesti specialų sumažintą tarifą. Pastarieji, apsvarstę pasiūlymą, šį kartą jį priėmė. Geležinkelio pervežimų tarifai susilygino su jūrų Leningradas–Hamburgas pervežimo tarifais.

Karaliaučiaus konferencijoje susitarta, kad kiekvienas susitarimo dalyvis gali tvarkytis savarankiškai su papildomais mokesčiais už savo ruožus (įvesti, naikinti, didinti ir mažinti). Be to, konferencija fikso du papildomus mokesčius: Latvijos geležinkeliai gavo fiksuotą mokesť už krano naudojimą perkraunant didesnes negu 4 t siuntas Gryvos

⁹¹J. Gv. Iš Lietuvos visuomenės ūkio ir finansų, *Lietuvos ūkis*, 1925, Nr. 30, p. 168.

⁹²Landsbergis Č. III-ji eilinė tiesioginio vokiečių-lietuvių-SSSR susisiekimu geležinkelių konferencija Maskvoje, *Lietuvos ūkis*, 1926, Nr. 8, p. 243.

stotyje (0,1 JAV dolerio už toną) ir perkrovimo stotims suteikta teisė papildomai apmokestinti su perkrovimu susijusius darbus (už naujų rungų platformose statymą, jų suveržimą viela ir t. t.). Iki šio susitarimo geležinkeliai už šiuos darbus specialaus mokesčio neėmė. Manoma, kad šios papildomos perkrovimo išlaidos yra atlyginamos sumokant už perkrauto krovinio svorį. Dabar susitarta dėl sunkiasvorių krovinių gabenimo ir jų vagonų ašių keitimo Gryvos stotyje. Kadangi Gryvos stotyje tuomet nebuvo 15 t keltuvo, tai sunkesnius negu 7,5 t krovinius iki 1925 m. lapkričio mėn. imtinai leista krauti tik į vagonus, kurių aširačius buvo galima pakeisti. Sutarta dėl gyvulių vežimo tarifo, bet jį įvesti palikta tik gavus šio tarifo aprobatą iš kiekvieno dalyvaujančio susitarime geležinkelio. Kalbant apie gyvulių pervežimą patikslinta, kad nemokamai su gyvuliais vežamas pašaras, apynasriai, virvės gyvuliams vedžioti, uždangalai nuo blogo oro ar susirgusiam gyvuliui, uždengti, be to, palydovo bagažas iki 25 kg svorio.

Susitarta dėl maksimalaus bagažo siuntų svorio – 500 kg. Atskiros, nedalomos, daugiau negu 500 kg sveriančios bagažo siuntos leistos tik gavus siunčiančios ir gaunančios stoties išankstinį sutikimą. Europos geležinkelių (RIV) konferencija buvo sutarusi bendrus kai kurių krovinių tarifus, bet Rusijos geležinkeliams nepristačius laiku savo tarifų ruožų iki Latvijos vagonų aširačių keitimo stoties apskaičiavimų, šio susitarimo negalima buvo pritaikyti. Dabar Karaliaučiaus konferencijai rusai tuos apskaičiavimus pateikė ir Vokietijos geležinkelių Karaliaučiaus direkcija, kaip svarbiausia susitarimo organizacija, apsiėmė juos sutvarkyti ir išsiuntinėti susitarimo dalyviams – geležinkelių direkcijoms, kad nauji tarifai būtų taikomi nuo 1926 m. liepos mėn.

Karaliaučiaus konferencijoje prieita prie nuomonės, kad gyvulių palydovai kiekviename vagone, kaip numatė galiojantieji susitarimai, nereikalinga prabanga. Sutarta, kad siunčiant gyvulius vienu adresu vieno palydovo visiškai pakanka 3 vagonams. Be to, pervežant įvairius riedmenis, automobilius bei lėktuvus, jų remontui skirtas dalis kokie nors palydovai nereikalingi. Kadangi pripažinta, kad privatūs (prirašyti) geležinkelio vagonai šiame susisiekyje yra naudojami, tai sutarta tvarka, kaip jie turi būti gražinami savininkams. Iškrautas toks vagonas galėjo būti pakraunamas krovinių ir siunčiamas į bet kurią prirašyto geležinkelio stotį arba tuščias tik į atsiuntusią krovinių stotį. Krauto vagono panaudojimo tarifai nesikeičia nuo įprastųjų, o už tuščio ridą reikėjo mokėti už parą Rusijoje po 2,65 JAV dolerio, Vokietijoje – 1,25 JAV dolerio, Lietuvoje, Latvijoje ar Estijoje po 1 JAV dolerį. Šis mokestis buvo apskaičiuojamas paromis ir nepriklausė nuo riedėjimo atstumo. Vagonui gražinti buvo nustatytas fiksuotas parų skaičius – aštuonios paros. Pradelsus šį fiksuotą laiką, vagono gražinimo tarifai buvo skaičiuojami pagal faktinį vagono buvimo geležinkelio žinioje laiką ir apmokestinami kaip riedmenų pervežimas savo eiga, skaičiuojant vagono ridą nuo išsiuntimo stoties iki gavimo. Karaliaučiaus konferencija peržiūrėjo krovinių, vežamų atvirais vagonais ir iki šiol reikalautų pridengti uždangalais, sąrašą ir šį reikalavimą perleido kiekvieno krašto geležinkeliams. Konferencija tiksliau sunormino greitai gendančiųjų krovinių izoterminiais vagonais vežimo tvarką, daug dėmesio skirdama vagonų perdavimo pasienio stotyse tvarkai bei jų papildomu aprūpinimu ledu maršruto geležinkelio

stotyse. Iki Karaliaučiaus konferencijos perstatyti vagonus iš vienos vėžės į kitą leista tik tuomet, jei apie perstatymo galimybę buvo nurodoma važtaraštyje. Jei-gu tokios nuorodos važtaraštyje nebuvo, krovinių skubiai neperkraudavo į kitos vėžės vagoną. Laukė, kol krovinio siuntėjas atsiųs leidimą. Konferencija nutarė, kad spendimus perstatyti aširačius ar perkrauti gali priimti stoties, atliekančios perkrovą/perkėlimą iš vienos vėžės į kitą, administracija ir krovinio savininko leidimas važtaraštyje jai nereikalingas. Ypač kad dažnai krovinio pateikėjas net nenuokė, kad jo krovinius turės riedėti nevienodo pločio keliais.

Karaliaučiaus konferencijoje iškilo tiesioginio tarifo koregavimo klausimas, nes TSRS geležinkeliai sumažino savo vidaus tarifus. Šis sumažinimas neigiamai atsiliepė tiesioginiams Vokietijos–Lietuvos–Latvijos–TSRS pervežimams, nes neapėmė tiesioginių pervežimų tarifų. Kadangi TSRS geležinkelių atstovai neturėjo įgaliojimų spręsti šį klausimą, konferencija apsiribojo tik klausimo iškėlimu ir sutiko su TSRS geležinkelių atstovų pasiūlymu grįžti prie jo kitoje konferencijoje.

Skapiškio normaliųjų geležinkelių stotis. Lietuvos normaliųjų geležinkelių Skapiškio stoties komercinės veiklos – keleivių ir krovinių pervežimo – rezultatai pateikiami šio skirsnio pabaigoje. Jie neatspindi normaliųjų kelių stoties darbo su tranzito krovniais, o registruoja tik Skapiškio normalaus kelio stoties atliktus darbus vidaus komercinėse operacijose. Šiaip normaliųjų geležinkelių Skapiškio stotis tuomet buvo pakelės stotis, aptarnaujanti daugiausia Vokietijos bei kitų Centrinės ir Vakarų Europos valstybių tarptautinius (tranzitinius) pervežimus į TSRS bei Tolimųjų Rytų (Japonijos, Kinijos) geležinkelius. Mūsų artimiausių šiaurės kaimynų latvių, estų bei suomių keleivių ir krovinių srautai geležinkeliu per Lietuvą Daugpilio link buvo menki. Jie vyko dažniausiai per Šiaulius ir Joniškį. Vidaus keleivių ir krovinių pervežimai Skapiškio normaliųjų geležinkelių stotyje dar buvo gaivinami Skapiškio–Suvainišio siaurojo geležinkelio atvežamais keleiviais net nuo Lietuvos–Latvijos sienos ir vietos žemės ūkio gaminiais. Pastarųjų čia buvo nemažai.

Normaliųjų geležinkelių Skapiškio stočiai, po Pirmojo pasaulinio karo atsidūrusiai vieno iš svarbių Lietuvos tranzitinių kelių grandinėje, darbo pagausėjo, tik šis naujas darbas buvo pasyvus. Stotis dažniausiai turėdavo užtikrinti saugų traukinių eismą ir, jei prireikdavo pagal patvirtintą tvarkaraštį, organizuoti priešprieša riedančių sąstatų prasilenkimą. Tada vienas iš traukinių stotyje buvo nukreipiamas iš pagrindinio kelio į šalutinį stoties kelią. Šie darbai stotyje, kiek galime spręsti iš išlikusių archyvuose dokumentų, nebuvo dažni. Kokių nors su normaliųjų geležinkelių traukinių eismu susijusiu žymių atsitikimų (katastrofų bei skaudžių su žmonių aukomis riktų) Skapiškio stotyje 1919–1940 m. archyvuose užtikti nepavyko.

Normalaus geležinkelio eismo organizacijos požiūriu Skapiškio stotis, kaip eilinė pakelės stotis, priimdavo keliaujančius per ją keleivius, turėjo šiokią tokią reikšmę atvežant vietos gyventojams reikalingas prekes, paštą, išvežant žemdirbių pagamintą produkciją. Skapiškio geležinkelio stotis nuo 1919 m. vidurio pradeda aptarnauti besiformuojantį Lietuvos paštą. Per normaliųjų geležinkelių Skapiškio stotį kasdien į abi puses išvyksta Radviliškio–Obelių pašto vagonai. Iš pradžių tuos vagonus aptarnavo du ketvirtos ir vienas penktos eilių valdininkai, 3 laiškininkai⁹³.

⁹³Susisiekimo ministerijos etatų papildymas ir pakeitimas, *Vyriausybės žinios*, 1922, Nr. 109, eil. Nr. 849.

1922 m. normalaus geležinkelio ruožo pašto vagono maršrutas šiek tiek pailginamas iki Latvijos Gryvos stoties. Pašto darbuotojų skaičius nepakito. Čia toliau dirbo ketvirtos ir penktos eilių 3 valdininkai, antros eilės 3 laiškininkai⁹⁴. Matome, kad normalių geležinkelių pašto vagono maršrutas ilgėja. Jis aiškiai pritaikomas prie naujai susiformavusio Rusijos–Lietuvos pašto trakto. Formuojant naujus geležinkelio aptarnaujamus pašto traktus, Skapiškis susilaukia papildomos pašto vežimo krypties į Suvainiškį. 1922 m. rugsėjo 14 d. Steigiamasis Seimas, tvirtindamas Susisiekimo ministerijos etatų papildymą ir pakeitimą siaurojo geležinkelio ruože, įvedė pašto, telegrafo ir telefono valdybos pašto vagonui Skapiškis–Pandėlys–Suvainiškis aptarnauti vieną antros eilės laiškininko etatą⁹⁵.

Geležinkelio eksploatacijos požiūriu Skapiškio stotis pirmą kartą užkliuvo 1925 m. kelio apžiūros komisijai, vadovaujamai susisiekimo ministro inž. B. Sližio. Vizitacijos metu ministras tuomet padarė pastabą stoties darbuotojams, kad jie silpnai rūpinasi keleiviais. Komisija tuomet pasigedo virinto vandens, skirto keleiviams atsigerti stoties keleivių name⁹⁶.

1925 m. lapkričio 1 d. Lietuvos geležinkelių direktorius Skapiškio stoties viršininko padėjėja Juozą Šimanskį pažemino trims mėnesiams viena kategorija už traukinio 2 val. 45 min. sulaikymą stotyje⁹⁷.

1927 m. Skapiškio normalių geležinkelių stoties semaforų rankenos perkeliama prie budėtojų ir sujungiamos su iešmų užraktais. Tie darbai geležinkelio direkcijai kainavo 4 740 Lt⁹⁸. 1928 m. stotyje įrengiama prekių platforma⁹⁹. 1930 m. išleidžiama 72 353,83 Lt naujo stoties keleivių namo statybai. Už 7 118,71 Lt įrengiami nauji stoties keliai¹⁰⁰. 1932 m. už beveik 2 tūkst. Lt statomos iešmininkų būdelės, už 1 857,88 Lt nutiesiama atspara tarp I ir IV stoties kelių, už 9 528,96 Lt tiesiamas privažiavimo prie stoties gruntkelis ir tvarkomas stoties kiemas, už 7 068,93 Lt įrengiami gyvulių gardeliai, sutvarkomas kiemas, privažiavimas, įrengiamos svarstyklės, iškasamas šulinys¹⁰¹. 1933 m. už 3 953,24 Lt sujungiamas V atsparos kelias su pirmuoju ir prie V kelio padaromas privažiavimas¹⁰².

1934 m. stotyje už 25 146,16 Lt statomas medinis gyvenamasis namas su ūkio patalpomis, stotyje įrengiamas už 232 Lt tarpinis gabaritas¹⁰³. 1935 m. išleidžiama dar 6 610,45 Lt gyvenamojo namo su ūkiniais pastatais statybai užbaigti¹⁰⁴.

1935 m. liepos 22 d. Lietuvos geležinkelių vyr. direktoriaus įsakymu Nr. 90 nuo rugpjūčio 1 d. Skapiškio normalių geležinkelių stočiai vėl patvirtino IV klasės stoties teises¹⁰⁵.

1937 m. išgrindžiamas stoties prekių kiemas ir privažiavimas prie jo, pastatoma dviejų skyrių tualetų patalpa su sandėliu žibalui. Stotyje pradėjo veikti geležinkelio elektros stotelė, kuri tenkinot vietos geležinkelininkų poreikius¹⁰⁶.

1937 m. Skapiškio normalių geležinkelių stoties keliuose gulėjo 6 ir 22¹/₂ profilio bėgiai¹⁰⁷.

⁹⁴ Susisiekimo ministerijos etatai, *Vyriausybės žinios*, 1924, Nr. 149, eil. Nr. 1074.

⁹⁵ Susisiekimo ministerijos etatų papildymas ir pakeitimas, *Vyriausybės žinios*, 1922, Nr. 109, eil. Nr. 849.

⁹⁶ LCVA, f. 1160, ap. 4, b. 438, l. 91.

⁹⁷ *Ten pat*, l. 155.

⁹⁸ 1927 m. ... *apyskaita*, p. 65.

⁹⁹ 1937 m. *metraštis*, p. 44.

¹⁰⁰ 1930 *Vytauto Didžiojo m. ... apyskaita*, p. 96.

¹⁰¹ 1932 m. ... *apyskaita*, p. 71, 74, 95, 100.

¹⁰² 1933 m. ... *apyskaita*, p. 99.

¹⁰³ 1934 m. ... *apyskaita*, p. 219, 242.

¹⁰⁴ 1935 m. ... *apyskaita*, p. 163.

¹⁰⁵ LCVA, f. 1160, ap. 7, b. 599, l. 123.

¹⁰⁶ 1937 m. *metraštis*, p. 50, 174, 183.

¹⁰⁷ Stotyse gulinčių bėgių profiliai, *Manevrams vykdyti instrukcija...*, Kaunas: Eksploatacijos dir. leidinys, 1937, p. 51.

1938 m. toliau už 2 489 Lt grįsti privažiavimo gruntkeliai, kurių grindimui užbaigti 1939 m. geležinkelio direkcija skyrė dar 7 tūkst. Lt¹⁰⁸.

1940 m. sausio 10 d. vykdant naujai priimtą geležinkelių įstatymą (str. 41) stočiai suteikiama teisė pardavinėti priemiestinius bilietus¹⁰⁹.

Pirmasis Lietuvos geležinkelių valdybos paskirtas Skapiškio normalaus geležinkelio stoties viršininkas, atrodo, buvo Petras Visockis, kuris 1924 m. pabaigoje perkeltas į Kauną stoties viršininko padėjėju. Jam, jau dirbančiam Kauno geležinkelio stoties viršininko padėjėju, 1925 m. sausio 22 d. už neprižiūrėjimą tvarkos ir Skapiškio normalaus geležinkelio stoties tarnautojų geležinkelių direktoriaus įsakymu buvo padaryta 15 Lt nuoskaita¹¹⁰. Jį Skapiškyje pakeitė Juozas Šimėnas¹¹¹. Šis Skapiškyje neužsilaikė. Jį greitai pakeitė Jonas Kulikauskas, kuriam darbo pradžia Skapiškyje buvo nelabai sėkminga. Iki 1926 m. gegužės 1 d. J. Kulikauskas „uždirbo“ 4 papeikimus, 3 perspėjimus, 2 *patėmijimus*¹¹². O 1926 m. spalio 26 d. naujasis viršininkas susilaukė ir griežto papeikimo su perspėjimu apie pažeminimą tarnyboje už neįnešimą laiku stoties pajamų¹¹³. Vėliau nuobaudų neliko ir J. Kulikauskas sėkmingai dirbo Skapiškyje iki 1932 m. spalio mėn.¹¹⁴ 1932 m. spalio 16 d. Skapiškio stočiai vadovauti pradėjo Jonišio stoties viršininko padėjėjas Pranas Jankauskas¹¹⁵. Jam iš pradžių irgi nesisekė, 1933 m. birželio 11 d. jis buvo pažemintas viena kategorija (iš VII į VI)¹¹⁶. 1935 m. vasario 16 d. normalaus geležinkelio Skapiškio stočiai vadovauti pradėjo Jonaitiškių stoties viršininkas Medardas Domaševičius, o P. Jankauskas išvyko vadovauti Maurūčių stočiai¹¹⁷. M. Domaševičius Skapiškyje dirbo neilgai, buvo perkeltas II rajono atsarginiu stoties viršininko padėjėju. 1935 m. liepos 16 d. Skapiškio stočiai vadovauti pradėjo Jonišio stoties viršininko padėjėjas Otonas Jodeika¹¹⁸. Dar žinome, kad Lietuvai netenkant nepriklausomybės Skapiškio stočiai vadovavo Kazys Teresas¹¹⁹. Tik negalime patvirtinti, kada ir iš ko jis perėmė šią stotį.

Čia turime kelerių tarpukario metų geležinkelių statistikos pertrauką, kuri įvyko dėl 1940 m. tarybinės invazijos. Lietuvos geležinkelių drastiškai perėmus TSRS susisiekimo kelių liaudies komisariatui ir pasikeitus Lietuvos geležinkelių padėčiai, nepriklausomų Lietuvos geležinkelių darbo duomenų skelbimas nutrauktas. Tai naujų Lietuvos geležinkelių šeiminių buvo padaryta todėl, kad paskutinių nepriklausomų Lietuvos geležinkelių savarankiško darbo metų rezultatai neigė viešai TSRS propaguotą teiginį, kad smulkūs geležinkeliai yra negyvybingi ir pelningai veikti negali.

¹⁰⁸ LCVA, f. 1160, ap. 5, b. 1843, l. 6; ap. 1, b. 2270, l. 8.

¹⁰⁹ Priemiestinių bilietų pardavimo reikalu (Geležinkelių vyr. direkt. įsak. Nr. 4), *Geležinkelių žinynas*, 1940, Nr. 37, p. 14.

¹¹⁰ LCVA, f. 1160, ap. 4, b. 438, l. 4.

¹¹¹ *Ten pat*, b. 306, l. 225.

¹¹² *Patėmijimas* – taip tuomet buvo vadinama nuobauda, panaši į dabar vartojamą pastabą.

¹¹³ *Ten pat*, b. 439, l. 138; b. 343, l. 12.

¹¹⁴ *Ten pat*, b. 442, l. 26.

¹¹⁵ *Ten pat*, b. 455, l. 165.

¹¹⁶ *Ten pat*, l. 28.

¹¹⁷ *Ten pat*, ap. 7, b. 599, l. 68.

¹¹⁸ *Ten pat*, l. 141.

¹¹⁹ *Ten pat*, ap. 7, b. 61, l. 1.

Normalaus geležinkelio Skapiškio stoties komercinė veikla 1919–1937 metais (pradžia)¹²⁰

Metai	Keleivių		Siuntų skaičius vienetais					
			Bagažas		Prekių		Iš viso	
	Atvyko	Išvyko	Išvežta	Atvežta	Išvežta	Atvežta	Išvežta	Atvežta
1919	920	1068	9	96	33	7	42	103
1920	3461	3989	98	400	130	59	228	459
1921	9061	9863	235	1081	206	688	441	1769
1922	12 984	13 582	393	1205	493	1093	886	2298
1923	13 857	13 495	345	860	798	606	1143	1469
1924	8813	9110	289	693	873	614	1162	1307
1925	6273	6618	261	467	920	623	1181	1090
1926	8605	8031	258	519	1836	954	2094	1473
1927	6733	6947	318	349	861	1242	1179	1591
1928	6310	6391	314	372	649	913	961	1285
1929	6250	6367	371	415	670	1403	1041	1818
1930	5962	6792	252	378	557	994	809	1372
1931	6255	6194	247	284	558	1053	805	1537
1932	5609	5412	230	447	668	923		2151
1933	4570	5018	281	397	602	866	883	1263
1934	4077	5331	239	358	601	865	840	1223
1935	5831	6216	203	385	754	956	957	1341
1936	8955	9539	232	430	758	1029	990	1459
1937	10 338	10 083	236	445	862	1317	1098	1762

Normalaus geležinkelio Skapiškio stoties komercinė veikla 1919–1937 metais (pabaiga)

Metai	Važta tonomis						Bendros stoties pajamos, Lt
	Bagažo		Prekių		Iš viso		
	Išvežta	Atvežta	Išvežta	Atvežta	Išvežta	Atvežta	
1919	1	10	458	71	459	81	...*
1920	9	52	1846	446	1855	498	...
1921	18	205	4760	4906	4778	5111	...
1922	38	139	5008	2789	5045	2928	...
1923	26	77	8961	1959	8987	2036	...
1924	17	64	10 509	2243	10 526	2307	...
1925		25	9691	1881	9700	1906	...
1926	8	22	17 378	1561	17 386	1583	101 435,75
1927	8	11	5716	2345	5724	2356	75 227,40
1928	9	12	2810	1957	2819	1969	62 191,90
1929	9	12	1756	2993	1765	3005	8 6147,45
1930	6	9	1790	2246	1796	2255	74 617,95

¹²⁰ Geležinkelių valdybos darbuotės apyskaita 1919–1923 m., 1925, p. 37; 1924 m. ... apyskaita, p. 220–221; 1925 m. ... apyskaita, p. 282–283; 1926 m. ... apyskaita, p. 276–277; 1927 m. ... apyskaita, p. 198–199; 1928 m. ... apyskaita, p. 282–283; 1929 m. ... apyskaita, p. 242–243; 1930 Vytauto Didžiojo m. ... apyskaita, p. 120–121; 1931 m.

... apyskaita, p. 112–113; 1932 m. ... apyskaita, p. 116–117; 1933 m. ... apyskaita, p. 114–115; 1934 m. ... apyskaita, p. 262–263; 1935 m. ... apyskaita, p. 182–183; 1936 m. metraštis, p. 174–175; 1937 m. metraštis, p. 220–221.

(tęsinys)

Metai	Važta tonomis						Bendros stoties pajamos, Lt
	Bagažo		Prekių		Iš viso		
	Išvežta	Atvežta	Išvežta	Atvežta	Išvežta	Atvežta	
1931	6	13	801	1626	807	1639	82 210,10
1932	6	11	1249	2617	1255	2628	91 831,60
1933	6	10	2111	1739	2117	1749	...**
1934	4	7	1940	2120	1944	2127	93 866,35
1935	4	8	3442	2212	3446	2220	67 730,20
1936	4	9	3283	2217	3287	2226	69 613,45
1937	4	11	2771	3062	2775	3073	87 563,99

* 1919–1925 m. geležinkelių statistikai atskirai stočių pajamų neskaičiavo.

** 1933 m. pajamos skaičiuotos, bet rašinio autorius jų dėl dabar jam neaiškių priežasčių nepasižymėjo.

Skapiškio–Suvainišio siaurojo geležinkelio ruožas. Skapiškio–Dvaro Nerf (dabar šį vietovė priklauso Latvijai) siaurojo (600 mm pločio) geležinkelio ruožas iš Vokietijos karo geležinkelininkų į Lietuvos geležinkelių žinią perėjo 1919 m. rugsėjo 10–spalio 22 d.¹²¹ Greičiausiai tai įvyko tuojau po rugsėjo 10 d., nes jau 1919 m. rugsėjo 16 d. Liucijonas Didgalvis Lietuvos geležinkelių direktoriaus paskiriamas Skapiškio siaurojo geležinkelio ruožo užvaizdu¹²². Nelikus prie Dauguvos fronto ir Lietuvai susitarus 1921 m. su Latvija dėl valstybės sienos, geležinkelio ruožo galinė Dvaro Nerf stotis neteko fronto aprūpinimo funkcijų. Latvijos teritorijoje nutiestas siaurasis kelias liko bereikšmis. Toks jis buvo ir susikūrusiai Latvijos Respublikai. Siaurasis geležinkelis liko be krovinių, t. y. ir be darbo. Latvijai atitekęs siaurojo geležinkelio galas ėjo laukais ir jokių miestelių (be Neretū) nesiekė. Todėl buvo išardytas. Dabar neaišku, Lietuva ar Latvija atliko šį darbą. Šio rašinio autoriui atrodo, kad greičiausiai Lietuva, nes Latvijos valdžios įtaka tuomet Lietuvos pasienyje buvo menka ir vokiečių kariškiai be išlygų čia pripažino Lietuvos geležinkelių paskirtą prievaizdą, kurio nuolatinė dislokacijos vieta tegalėjo būti prie normalių geležinkelių Skapiškio stoties prisiglaudusioje Skapiškio–Dvaro Nerf siaurojo geležinkelio ruožo galinėje stotyje.

1920 m. liepos 1 d. jau „į Skapiškio–Suvainišio (Lietuvos pasienio su Latvija stotelės) ruožą kaip st[oties] viršininkas“ perkeltas Pasvalio stoties viršininkas Antanas Vanagas „su ta pačia alga, t. y. A[uksinų] 650“¹²³.

1922 m. rugsėjo 14 d. Steigiamasis Seimas, tvirtindamas Susisiekimo ministerijos etatų papildymą ir pakeitimą, šiame siaurojo geležinkelio ruože įvedė pašto, telegrafo ir telefono valdybos pašto vagonui Skapiškis–Pandėlys–Suvainiškis aptarnauti vieną antros eilės laiškininko etatą¹²⁴.

1922 m. Skapiškio–Suvainišio ruožo viršininkas Jonas Saulis už neleistiną ir nenaudingą malkų mainymą

¹²¹ S. J. Svarbiausieji Lietuvos geležinkelių įvykiai iš pirmojo dešimtmečio istorijos, *Lietuvos geležinkelių pirmasis dešimtmetis*, Kaunas: Geležinkelių valdybos leidinys, 1929, p. 83.

¹²² LCVA, f. 1160, ap. 7, b. 5, l. 15.

¹²³ *Ten pat*, b. 432, l. 28, 37.

¹²⁴ Susisiekimo ministerijos etatų papildymas ir pakeitimas, *Vyriausybės žinios*, 1922, Nr. 109, eil. Nr. 849.

su pirkliau Birmanu, padarytą rugsėjo 1 ir 10 dienomis, susilaukė griežto papeikimo ir perspėjimo, kad pasikartojus tokiems veiksams bus atleistas iš darbo¹²⁵.

Šie reti archyvų įrašai rodo tam tikrą Skapiškio–Suvainišio siaurojo geležinkelio veiklą, kuri dėl neaiškių priežasčių statistikų buvo ignoruota (neapskaičiuota). Aišku, kad tik Lietuvos geležinkelių paskirtas prievaizdas galėjo išsaugoti Lietuvai atitekusią siaurojo geležinkelio dalį nuo Skapiškio iki Suvainišio. Ar šis geležinkelio kelias nuo pirmųjų prižiūrėtojo L. Didžgalvio paskyrimo dienų buvo nuolat eksploatuojamas, šiandien nežinome. Aišku tik, kad siaurojo geležinkelio Skapiškis–Suvainiškis ruožo stočių bei sustojimo vietų darbą tik nuo 1924 m. geležinkelio statistikai pradeda reguliariai skaičiuoti. Išimtį iš jų statistikai padaro tik siaurojo geležinkelio Sriubiškio stotiai. Šiandien turime Skapiškio–Suvainišio siaurojo geležinkelio Sriubiškio (vėliau vadinto Sirbiškiu) stoties darbo skaičiuotę, kad 1923 m. į šią stotį atvyko 781 keleivis, išvyko iš stoties 76. Atvežta į stotį 158 багаžo, 608 krovinių siuntos. Išvežtos 106 krovinių siuntos. Pagal tonažą statistikai nurodė, kad gauta 20 t багаžo ir 69 t prekių. Išvežta 428 t krovinių¹²⁶. Šie statistikų pateikti Sriubiškio stoties 1923 m. duomenys dabar kelia abejonę, nes gali būti tik statistikos publikacijos korektūros klaida. Šių duomenų nepatvirtina kitų Skapiškio–Suvainišio geležinkelio ruožo stočių ar sustojimo vietų statistika, nes nerandame kokių nors duomenų apie to ruožo kitų stočių komercinę veiklą. Statistika neregistruoja 1923 m. kitų Skapiškio–Suvainišio ruožo stočių kokio nors keleivių atvykimo ar išvykimo, багаžo ar krovinių vežiojimo ir t. t. Niekur neradome pėdsakų, į kokias kitas stotis 1923 m. išvyko Sriubiškio keleiviai, iš kur atsiuštas багаžas ir kroviniai (prekės). Neabejotina, kad tikrai atgijo Skapiškio–Suvainišio kelias tik 1924 m. Tuomet, pagal statistikus, ėmė veikti visos šio kelio stotys bei sustojimo vietos ir matome atvykstančius ir išvykstančius keleivius, išvežamą ir atvežamą багаžą bei krovinius iš visų šio kelio stočių. Nuo 1924 m. šis keleivių ir krovinių judėjimas kiekvienais metais iki Antrojo pasaulinio karo pradžios buvo gyvas. Jis nuolat pulsavo. Taigi pagal statistikos duomenis beveik neabejodami galime tvirtinti, kad Pirmosios Lietuvos Respublikos pirmąjį penkmetį Skapiškio–Suvainišio siaurasis geležinkelis naudotas mažai. Taip mažai, kad geležinkelių statistikai nelaikė reikalinga jo veiklą skaičiuoti. Tik nuo 1924 m. šis išlikęs 41 km ruožas įtraukiamas į Lietuvos geležinkelių veiklos apskaitą¹²⁷. Toks eksploatuojamo ruožo ilgis išliko iki 1960 m., kada šis siaurasis geležinkelis uždaromas ir kelio bėgiai išardomi¹²⁸.

1923 m. Skapiškio–Suvainišio ruože pradėta mokėti už vokiečių kariškių nusavintą geležinkeliui žemę. Tada sumokėta 39 067,87 Lt, 1924 m. – dar 19 301,80 Lt, 1932 m. – 2 724,94 Lt, 1934 m. – 83,85 Lt¹²⁹. Vėliau jokių mokėjimų už nusavintą geležinkeliui žemę archyvai neregistruoja, matyt, buvo visiškai atsiskaityta.

¹²⁵ LCVA, f. 1160, ap. 4, b. 434, l. 23.

¹²⁶ 1924 m. ... apyskaita, p. 224–225; 1925 m. ... apyskaita, p. 286–287; 1926 m. ... apyskaita, p. 280–281; 1927 m. ... apyskaita, p. 204–205; 1928 m. ... apyskaita, p. 288–289; 1929 m. ... apyskaita, p. 248–248; 1930 Vytauto Didžiojo m. ... apyskaita, p. 282–283; 1931 m. ... apyskaita, p. 196–197; 1932 m. ... apyskaita, p. 210–211; 1933 m. ... apyskaita, p. 206–207; 1934 m. ... apyskaita, p. 338–339; 1935 m. ... apyskaita, p. 254–255; 1936 m. metraštis, p. 224–225; 1937 m. metraštis, p. 254–255.

¹²⁷ Landsbergis Č. Lietuvos geležinkelių darbų apžvalga 1924–1925 m., Lietuvos ūkis, 1926, Nr. 7, p. 201.

¹²⁸ Skapiškis 2, Tarybų Lietuvos enciklopedija, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1988, t. 4, p. 20.

¹²⁹ LCVA, f. 1160, ap. 5, b. 1864, l. 2; 1934 m. ... apyskaita, p. 332.

1924 m. Skapiškio–Suvainišio kelią prižiūrėjo 11 darbuotojų, kurie priklausė normalių geležinkelių Radviliškio kelių ruožui¹³⁰. 1924 m. ūkio būdu baigti statyti 27-o ir 31-o km tiltai. Jų bendra vertė – 16 498,83 Lt. 1926 m. statomas antras 27-o km tiltas, kurio vertė – 4 589,37 Lt. 1929 m. 4, 15 ir 20 km pastatomi nauji tiltai. Jie geležinkeliams kainavo 27 397,47 Lt. Visame ruože sudedami betoniniai vamzdžiai, kurių bendra vertė su dėjimo darbais 7 264,02 Lt. Remontuojami mediniai 2, 3, 7, 10, 24 km tiltai¹³¹. Tenkinant melioratorių poreikius kelyje įdėta 10 naujų betono vamzdžių, kurių įdėjimas kainavo 503,41 Lt¹³². Skapiškio siaurųjų geležinkelių stotyje šis ruožas toliau eksploatavo siaurųjų geležinkelių garvežių depą, kuris, jei reikėdavo, atlikdavo ne tik garvežių, bet ir vagonų einamąjį (smulkų) remontą¹³³. Siaurojo geležinkelio riedmenų visas didesnes pataisas Lietuvos geležinkelių vadovybė koncentravo Kauno centrinėse remonto dirbtuvėse.

1924 m. skelbiant susisiekimą ministerijos etatų sąrašą nurodoma, kad Skapiškio–Pandėlio–Suvainišio ruožui paskirti du antros eilės laiškininkai, kurie turi aptarnauti pašto vežiojimą¹³⁴. 1927 ir 1939 m. keleivių traukinių tvarkaraščiai rodo, kad šiame siaurojo geležinkelio ruože buvo vežiojamas paštas¹³⁵.

1925 m. gruodžio 10 d. Lietuvos geležinkelių direkcija Panevėžio–Utenos ir Skapiškio–Suvainišio siaurųjų geležinkelių eksploatacijos tvarkytoju skiria Kazlų Rūdės stoties viršininką Igną Baubą¹³⁶. Toks paskyrimas vienam asmeniui tvarkyti eismą dviejuose labai nevienoduose pagal kelio komercinę veiklą, ilgį ir vėžės plotį, tiesiogiai nesujungtuose geležinkelių ruožuose lyg rodytų, kad Skapiškio–Suvainišio siaurasis geležinkelis tuomet menkai krutėjo ir dėl to rimtai nevertintas. Nors galimas ir kitoks požiūris į Skapiškio–Suvainišio kelio darbo gaivinimą. Ypač kad 1926 m. Skapiškio siaurojo geležinkelio stoties depe, kaip teigia Lietuvos geležinkelių 1926 m. darbo apyskaita, net 9 siaurojo geležinkelio prekių vagonams buvo atlikta vidutinė pataisa¹³⁷. Skapiškio–Suvainišio ruožas 1926 m. pervežė 15 655 keleivius, 50 867 kg bagažo, 2 392 t krovinių. 1929 m. atitinkamai 12 267 keleivius, 27 594 kg bagažo ir 6 606 t krovinių¹³⁸.

1926 m. statomas antras 27 km tiltas, kurio vertė – 4 589,37 Lt. 1929 m. 4, 15 ir 20 km pastatomi tiltai. Jie geležinkeliams kainavo 27 397,47 Lt. Visame ruože sudedami betoniniai vamzdžiai, kurių bendra vertė su dėjimo darbais 7 264,02 Lt. Remontuojami mediniai 2, 3, 7, 10, 24 km tiltai¹³⁹.

1927 m. sausio 21 d. Lietuvos geležinkelių valdyba randa reikalą įspėti Lietuvos piliečius, kad Skapiškio–Suvainišio ir kituose siaurojo geležinkelio ruožuose galimi sniego užpustymai ir dėl to gali sutrikti eismas. Todėl prieš kelionę siūloma sužinoti apie eismo sąlygas atitinkamame kelyje¹⁴⁰.

¹³⁰ *Ten pat*, ap. 4, b. 57, l. 26.

¹³¹ *Ten pat*, ap. 5, b. 1864, l. 3; 1929 m. ... *apyskaita*, p. 135.

¹³² 1930 *Vytauto Didžiojo m. ... apyskaita*, p. 212.

¹³³ Lietuvos plačiųjų geležinkelių stočių sąrašas, *Policijos kalendorius 1925 metams*, Kaunas: Piliečių apsaugos departamentas, 1924, p. 96.

¹³⁴ Susisiekimą ministerijos etatai, *Vyriausybės žinios*, 1924, Nr. 149, eil. Nr. 1074.

¹³⁵ *Lietuvos geležinkelių keleivių traukinių tvarkaraštis*, Kaunas, 1927, p. 9; *Lietuvos geležinkelių keleivių traukinių, autobusų, garlaivių ir lėktuvų tvarkaraštis*, Kaunas: Geležinkelių valdybos II leidinys, 1939, p. 14.

¹³⁶ LCVA, f. 1160, ap. 4, b. 438, l. 150.

¹³⁷ 1926 m. ... *apyskaita*, p. VII.

¹³⁸ *Trumpa Lietuvos geležinkelių penkių metų darbuotės apžvalga (1926–1930)*, Kaunas: Ekonominės direkcijos leidinys, 1931, p. 23, 26, 27.

¹³⁹ LCVA, f. 1160, ap. 5, b. 1864, l. 3; 1929 m. ... *apyskaita*, p. 135.

¹⁴⁰ *Kronika, Lietuva*, 1927, sausio 21.

1928 m. siaurųjų kelių priežiūra pertvarkoma, Radviliškio normalių kelių ruožas Skapiškio–Suvainiško kelio priežiūrėtojus perduoda vėl atkurta siaurųjų geležinkelių tarnybai. Tada į siaurųjų geležinkelių tarnybą perėjo kelio meistras, darbininkų kuopos seniūnas, 3 vyr. darbininkai, 3 darbininkai ir kelio sargas¹⁴¹.

*Darbininkai važiuoja siauruoju geležinkeliu Skapiškis–Suvainiškis apie 1930 metus.
Iš Aldonos Žiobaitės-Paskačmienės albumo*

1929 m. gegužės 1 d. Skapiškio–Suvainiško ruožo eisme dalyvavo antros eilės mašinistas Aleksandras Rožauskas, einantis siaurojo kelio eksploatacijos tvarkytojo pareigas nuo 1928 m. lapkričio 1 d. Kelią priežiūrėjo kelio meistras, kuopos seniūnas, 3 vyr. darbininkai ir 3 darbininkai. Eismą tiesiogiai tvarkė 3 stočių viršininkai, vienas stoties viršininko padėjėjas, 2 pirmos eilės konduktoriai ir iešmininkas. Riedmenis aptarnavo 4 darbuotojai¹⁴². Visi jie buvo tiesiogiai pavaldūs Skapiškio–Suvainiško siaurojo geležinkelio darbo tvarkytojui, savo būstinę turėjusiam Skapiškio siaurojo geležinkelio stotyje (Skapiškio normalių geležinkelių stotis). Šiek tiek vėliau sudarytame sąrašė darbuotojų skaičius nesikeičia, bet čia nurodyta, kad kelio meistras Jonas Trapaila liniją priežiūri nuo 1928 m. lapkričio 1 d., o traukos darbuotojai skirstosi į 2 mašinistus (vienas iš jų – A. Rožauskas), 2 mašinisto padėjėjus ir kūrįką¹⁴³.

1929 m. Skapiškio–Suvainiško geležinkelio ruožo vagonai nuriedėjo 192 323 km. Ruožui priklausiusieji vagonai pagal paskirtį tuomet nuvažiavo: keleiviniai (klasiniai) vagonai 42 652 km, pašto – 9 980 km, bagažo – 9 980 km, visi prekiniai vagonai – 129 711 km. Pastarųjų vagonų rida skirstėsi į pakrautų vagonų 691 068 km ir tuščių vagonų atvilkimą į krovos vietas – 68 643 km¹⁴⁴.

Iki 1929 m. liepos 1 d. Skapiškio–Suvainiško ruože kursavo vienas traukinys, kuris kasdien nuvažiuodavo į Suvainiškį ir grįždavo. Nuo liepos 1 d.

¹⁴¹ LCVA, f. 1160, ap. 4, b. 127, l. 91–93.

¹⁴² *Ten pat*, b. 442, l. 109.

¹⁴³ *Ten pat*, b. 309, l. 9.

¹⁴⁴ 1929 m. ... *apyskaita*, p. 206.

į Suvainiškį pradėta leisti traukinį tik dvi dienas per savaitę, kitomis dienomis traukinys važiuo tik iki Pándėlio. Tai buvo padaryta dėl mažo keleivių skaičiaus.

Prie siaurojo geležinkelio Skapiškis–Suvainiškis apie 1930 m. Iš A. Žiobaitės-Paskačimienės albumo

Ypač keleivių, bagažo ir krovinių sumažėjo, kai 1930 m. pradėjo važinėti autobusas Pandėlys–Rokiškis–Papilė–Biržai¹⁴⁵. 1930 m. Skapiškio–Suvainiškio geležinkelis pervežė tik 11 267 keleivius, 29 997 kg bagažo, 4 388 t krovinių¹⁴⁶.

1930 m. kovo 1 d. A. Rožauskas tvirtinamas trečios eilės (VIII kategorijos) eksploatacijos tvarkytoju¹⁴⁷.

1930 m. balandžio 15 d. sudarytame sąrašė nurodomas mažesnis ruožo darbuotojų skaičius. Kelią prižiūri 7 žmonės, eismą tvarko 4, riedmenis (be ruožo eksploatacijos tvarkytojo A. Rožausko) – 3. Atsiranda vienas raštininkas. Ruože dirba 16 žmonių¹⁴⁸.

Siaurųjų geležinkelių tarnyba (nuo 1930 m. sausio 1 d. iki 1940 m. – direkcija) dirbo didelio taupumo sąlygomis, didėjant tarnautojų patirčiai ji nuolat mažino darbuotojų skaičių. Nuo 1932 m. gegužės 8 d. ruožas pereina į vienos pamainos su pertraukomis darbo režimą, kuris turėjo būti organizuojamas pagal įsakymą, paskelbtą Panevėžio–Kiauneliškio siaurojo geležinkelio stočių grupei. Siekiant sudaryti geresnes darbo sąlygas menką komercinę veiklą turinčioms siaurojo geležinkelio stotims vyriausiasis geležinkelių direktorius 1932 m. balandžio 30 d. paskelbė įsakymą Nr. 48, kuriuo Panevėžio–Kiauneliškio siaurojo geležinkelio ruožo Taruškų, Raguvėlės, Surdėgio, Troškūnų, Trumbatiškio, Kūktiškių ir Saldutiškio stotyse buvo nustatytas toks darbo režimas:

„1) Keleiviniams traukiniams praleisti, komercinėms ir technikinėms operacijoms

¹⁴⁵ LCVA, f. 1160, ap. 5, b. 1856, l. 43–44.

¹⁴⁶ *Trumpa Lietuvos geležinkelių penkių metų darbuotės apžvalga (1926–1930)*, Kaunas: Ekonominės direkcijos leidinys, 1931, p. 23, 26, 28.

¹⁴⁷ LCVA, f. 1160, ap. 4, b. 444, l. 49.

¹⁴⁸ *Ten pat*, b. 313, l. 134.

atlikti stotys atidaromos nemažiau kaip 10 minučių prieš traukinio iš kaimyninės stoties išėjimą (su tokiu išskaičiavimu, kad iki traukinio atėjimo stotis galėtų atlikti visas komercines ir technines operacijas) ir traukinį išleidus stotis uždaroma po gavimo pranešimo iš kaimyninės stoties apie traukinio atėjimą.

2) Dienos metu komercinėms ir techninėms operacijoms atlikti Troškūnų stotis atdara nuo 10 iki 15 val., kitos aukščiau minėtos stotys nuo 11 iki 15 val. (Šios pastraipos taikymo Skapiškio–Suvainišio kelyje užtikti neteko. Matyt, ji čia nepritaikyta – aut.)

Kiaulių priiminėjimo dienomis minėtos stotys atdaros visą priiminėjimo laiką.

3) Kitu laiku minėtos stotys komerciniams ir techniniams darbams uždarytos, jų iešmai turi būti pakreipti važiuoti tiesiu keliu ir užrakinti, raktai pakabinti stoty, matomoj vietoj, semaforai atdari.

4) Judėjimą, kuomet stotys uždaros, tvarko Panevėžio, Anykščių ir Utenos stotys, susinešdamos tarpusavy (traukinių judėjimo dėsnium 35 str.). (Skapiškio–Suvainišio kelyje šias operacijas atlikdavo tik Skapiškio siaurųjų gelež. stotis – aut.)

5) Esant reikalui kurioje nors iš stočių laike uždarymo padaryti traukinių prasilenkimą, tvarkančios stotys išleidžiant traukinius išduoda vyr. konduktoriams perspėjimus, nurodant, kurioje stotyje ir su koku traukiniu įvyks prasilenkimas.

Traukiniai, atvykę į prasilenkimo stotį, sustoja prie įeinamųjų iešmų. Pirmojo traukinio vyr. konduktorius paėmęs iš stoties raktus įleidžia savo traukinį į liuosą atsarginį kelią ir praleidęs prasilenkiantį traukinį savo traukinį išveda ant tiesiojo kelio, iešmus užrakina, raktus palieka stoty ir pranešęs tvarkančioms stotims apie traukinių išleidimą, vyksta toliau.

6) Jei esant dideliems pervežimams iš kurios nors aukščiau paminėtų stočių, jos uždarymo metu būtų skiriamas atskiras traukinys, tai prie traukinio sustatymo ir išleidimo turi dalyvauti stoties viršininkas, kuris traukinį išleidžia susinešęs su tvarkančiomis stotimis ir traukiniui išėjus praneša abiejų linkmių tvarkančioms stotims. (Pastraipos 5 ir 6 Skapiškio–Suvainišio kelyje netaikytos, nes kelyje tegalėjo būti tik vienas traukinys – aut.)

7) Stočių viršininkai prieš uždarydami ar atidarydami stotį turi pasiteirauti kaimynų ar tvarkančių stočių apie traukinių judėjimą ruože ir ar bus siunčiami uždarymo metu stočiai vagonai, taip pat praneša tvarkančioms stotims apie esamus stoty vagonus, kurie reikia prikabinti ir kokia linkme jie eis, ir jei pasirodytų, kad stoties uždarymo metu būtų vagonų prikabinimai ar atkabinimai, stoties viršininkas turi prie to dalyvauti.

Pakitėjus aplinkybėms ar padidėjus judėjimui CD (Siaurųjų geležinkelių direktoriui – aut.) suteikiama teisė savo nuožiūra stočių atidarymo laiką laikinai pakeisti.¹⁴⁹

1931 m. gruodžio 31 d. Skapiškio–Suvainišio kelio charakteristika statistikų pateikta ši: bendras kelio ilgis – 42 km, iš kurių 2 km stočių keliai; horizontalaus kelio ruožas – 22 km, 18 km – turėjo nuolydį; tik 8 km kelio buvo tiesūs, 32 km pakloti kreivėse¹⁵⁰.

1932 m. įvedant vienos pamainos darbo grafikus pagal Panevėžio–Kiaulniškio stočių įsakymą, palikta nepertraukiamai dirbti Skapiškio–Suvainišio

¹⁴⁹ Ten pat, b. 448, l. 60–61.

¹⁵⁰ 1931 m. ... apyskaita, p. 4–5.

kelyje tik Skapiškio I stotis. Kitos šio ruožo siaurojo geležinkelio stotys perėjo į pertraukiamo darbo grafiko režimą.

Skapiškio–Suvainišio geležinkelio riedmenų einamąjį remontą pagal reikalą galėjo atlikti garvežio tarnybos Suvainišio (įrengtas 1923 m.) ir Pandėlio (remontuotas 1929 m) gražos depuose, Skapiškio stoties depe (iki 1931 m., kada išardytas, ir vėl nuo 1938 m., kai pastatytas naujas) ir turintis vieną etatinį darbininką Skapiškio siaur. gelež. stoties depas. Kauno jungtinės geležinkelių centrinės dirbtuvės tarpukario Lietuvoje turėjo atlikti visų siaurųjų geležinkelių riedmenų kapitalinį remontą¹⁵¹.

Skapiškio–Suvainišio ruože tai matome ir 1933 m. birželio 1 d. sąraše, kur jau nurodyta, kad ruože dirba tik 14 darbuotojų. Gaila, jie neiššifruoti, todėl negalima nustatyti, kaip buvo taupomas atlyginimas¹⁵².

Ruožo darbuotojų kaita 1931–1937 metais¹⁵³

Metai	Etatinių	Nuolatinių traukos dieninių darbininkų	Atsitiktiniai samdomų	Iš viso	Vienam naudojamam km teko
1931	15	4	5	24	0,60
1932	12	2	2	16	0,40
1933	13		2	15	0,37
1934	14	1	1	16	0,40
1935	13	1	1	15	0,37
1936	13	3	2	19	0,47
1937	14		12	26	

1934 m. rugpjūčio 22 d. Vyriausioji geležinkelių direkcija gavo raštą, kurį pasirašė profesorius Z. Žemaitis ir pulkininkas Vegelis, dėl geležinkelio linijos nuo Skapiškio pratęsimo į Kāmajus, Jūžintus, Dūsetas, Antāzavę, Imbradą iki Zarasų. Prie rašto buvo pridėti suinteresuotų valsčių ir miestų tarybų pasižadėjimai remti geležinkelio tiesimą. Vyriausiasis direktorius nepalaikė siūlomos linijos vingiavimosi. Jis siūlė tiesti siaurąjį geležinkelį iš Zarasų į Rokiškį. Vėliau jį galima būtų pratęsti iš Rokiškio į Pandėlį bei Biržus¹⁵⁴. Pasiūlymas tuomet nepradėtas svarstyti, bet ruošiant siaurųjų geležinkelių dešimtmečio planą į jį buvo atsižvelgta.

1936 m. ruožas pervežė 7 785 t krovinių, 1937 m. – 7 232 t¹⁵⁵.

1937 m. Skapiškio–Suvainišio siaurojo geležinkelio ruožas buvo sniego užpustytas ir gruodžio 11–14 d. eismas sustabdytas. Tik nuvalius nuo geležinkelio bėgių sniegą eismas buvo atkurtas¹⁵⁶.

Neilgas Skapiškio–Suvainišio siaurasis geležinkelis jungė tik kelias stambesnes gyvenvietes. Kelias vingiavo Panevėžio, Rokiškio apskričių pakraščiais, neliesdamas apskričių centrų. Todėl vietos keleiviams jis buvo neparankus. Panaši padėtis klostėsi ir su gaunamais bei išvežamais krovniais. Todėl Skapiškio–Suvainišio siaurasis geležinkelis visą tarpukarį buvo nuostolingas. Jo

¹⁵¹ 1937 m. *metraštis*, p. 59.

¹⁵² LCVA, f. 1160, ap. 4, b. 607, l. 138.

¹⁵³ 1931 m. ... *apyskaita*, p. 145; 1932 m. ... *apyskaita*, p. 153; 1933 m. ... *apyskaita*, p. 155; 1934 m. ... *apyskaita*, p. 296; 1935 m. ... *apyskaita*, p. 211; 1936 m. *metraštis*, p. 199.

¹⁵⁴ LCVA, f. 1160, ap. 5, b. 1856, l. 20–23.

¹⁵⁵ Siaurųjų geležinkelių direkcija, 1937 m. *metraštis*, p. 141.

¹⁵⁶ *Geležinkelininkas*, 1937, Nr. 23–24, p. 385.

išlaikymo išlaidos buvo visad didesnės negu surinktos už krovinių ir keleivių vežiojimą pajamos.

1934 m. Skapiškio–Suvainišio geležinkelio ruožas surinko už keleivių pervežimą 8 846,6 Lt, už bagažo ir krovinių keleivine skuba pervežimą 702,4 Lt, už karių vežimą 96,3 Lt, už kariuomenės krovinių vežimą – 18,96 Lt, už pašto vežiojimą – 5 101,92 Lt, už krovinių vežimą mažąja skuba – 21 556,34 Lt ir dar už įvairius smulkius darbus, susijusius su judėjimu, – 2 094,21 Lt. Iš viso tai sudarė 40 766,62 Lt tiesioginių pajamų. Skapiškio–Suvainišio siaurojo geležinkelio ruožas, be tiesioginių, susijusių su judėjimu, pajamų, turėjo vadinamųjų netiesioginių pajamų. Jas ruožas gavo: už keliui priklausančio turto nuomą – 1 012,44 Lt, už likviduotą valstybės turtą – 35,01 Lt, netikėtus nenumatytus įnašus – 2 189,31 Lt. Iš viso netiesioginių pajamų Skapiškio–Suvainišio siaurojo geležinkelio ruožas 1934 m. surinko 1 258,84 Lt. Taigi matome, kad siaurojo geležinkelio ruožo visos pajamos per metus sudarė 42 025,46 Lt. Jos buvo mažesnės negu išlaidos ruožo išlaikymui, kurios 1934 m. sudarė 65 148,36 Lt. Skapiškio–Suvainišio siaurojo geležinkelio eksploatacijai 1934 m. reikėjo 23 122,9 Lt dotacijos¹⁵⁷.

1935 m. Skapiškio–Suvainišio geležinkeliukas vežė 5 693 t krovinių, 1936 m. krovinių tonažas padidėjo iki 7 785. Neilgas naudojamo Skapiškio–Suvainišio kelias ir jo vienpusis išėjimas į platųjį pasaulį per Skapiškio normaliųjį geležinkelių stotį formavo padėtį, kada tik pervežamų krovinių svorio augimas lėmė ruožo paslaugų pervežant tonkilometrais augimą. 1935 m. šis siaurasis geležinkelis atliko 116 848 t/km, 1936 m. – 159 626 t/km¹⁵⁸.

1936 m. Skapiškio–Suvainišio geležinkelio ruožas gavo už keleivių pervežimą 11 836,4 Lt, už bagažo ir krovinių keleivine skuba pervežimą 793,7 Lt, už karių vežimą 130,6 Lt, už kariuomenės krovinių vežimą 0,8 Lt, už pašto vežiojimą 7 027,2 Lt, už krovinių vežimą mažąja skuba 20 362,42 Lt ir dar už įvairius smulkius darbus, susijusius su judėjimu, – 2 745,53 Lt; iš viso tai sudarė 42 896,65 Lt tiesioginių pajamų. Skapiškio–Suvainišio siaurojo geležinkelio ruožas 1936 m. turėjo vadinamųjų netiesioginių (nesusijusių su keleivių ar krovinių vežiojimu) pajamų: kaip valstybės pramonės įmonė – 429 Lt, už keliui priklausančio turto nuomą – 1 552,47 Lt, už likviduotą valstybės turtą – 148,69 Lt ir netikėtų (nenumatytų) pajamų – 272,56 Lt; iš viso netiesioginių pajamų Skapiškio–Suvainišio siaurojo geležinkelio ruožas 1936 m. surinko 2 402,72 Lt. Taigi matome, kad siaurojo geležinkelio ruožo pajamos per metus sudarė 45 229,37 Lt. Nors kelio pajamos ir išaugo, bet negebėta surinkti visų lėšų, kurios išleistos ruožo išlaikymui. Kelio išlaikymas 1936 m. geležinkeliams kainavo 68 647,7 Lt. O tai reikė, kad Skapiškio–Suvainišio siaurojo geležinkelio ruožo eksploatacijai 1936 m. prireikė 23 348,33 Lt dotacijos¹⁵⁹. Nors kelio ruožo ekonominiai rodikliai menki, Skapiškio–Suvainišio geležinkeliuku 1936 m. pasinaudojo 10 355 keleiviai. 1937 m. jų skaičius išaugo iki 11 820 žmonių¹⁶⁰.

1937 m. Skapiškio–Suvainišio kelias už mažosios skubos krovinių vežimą surinko 20 136,95 Lt, už keleivių vežiojimą gavo 12 608,7 Lt, už pašto vežiojimą – 7 488 Lt, už įvairias kitas su judėjimu susijusias paslaugas – 2 028,38 Lt, už

¹⁵⁷ 1934 m. ... apyskaita, p. 334–335.

¹⁵⁸ 1936 m. metraštis, p. 199.

¹⁵⁹ 1936 m. metraštis, p. 220–221.

¹⁶⁰ 1937 m. metraštis, p. 141.

bagazo ir didelės skubos krovinių vežimą – 964,5 Lt, už karių vežiojimą – 360,7 Lt, už kariuomenės krovinių vežiojimą – 9 Lt. Skapiškio–Suvainišio kelias 1937 m. turėjo tiesioginių pajamų 43 596,23 Lt ir netiesioginių – 1 177,86 Lt. Iš viso kelio pajamos 1937 m. sudarė 44 774,09 Lt. Tuo metu kelio eksploatacinės išlaidos buvo lygios 81 371,17 Lt. Taigi kelio eksploatacija Lietuvos geležinkeliams davė 36 597,08 Lt deficito¹⁶¹. Šias kasmetes dotacijas Lietuvos geležinkeliai turėjo dengti normalių geležinkelių uždirbtomis pajamomis. Nors siaurųjų geležinkelių tarnyba (vėliau – direkcija) iš savo kelių rinkdavo kasmet vis daugiau pajamų, bet tik paskutiniais savarankiško darbo metais gebėjo surinkti pajamų šiek tiek daugiau, negu turėjo išlaidų.

Skapiškio–Suvainišio siaurojo geležinkelio ruože nuo 1919 m. dirbo Skapiškio, Sriubiškių (Sirbiškio), Pandėlio, Panemunio, Suvainišio stotys, Skapiškio II, Naujasodės, Suvainišio II sustojimo vietos. Ne visos čia paminėtos stotys bei sustojimo vietos Pirmosios Lietuvos Respublikos metais išsaugojo savo statusą. Dėl nuolat mažėjančio keleivių, taip pat nedidelio krovinių kiekio 1932 m. neteko stoties statuso galinė Suvainišio ir linijos Panemunio stotys. Jos tuomet paverstos sustojimo vietomis¹⁶².

Skapiškis (išlikusiuose dokumentuose kartais buvo vadinama **Skapiškis I**). Pradinė Skapiškio–Suvainišio siaurojo kelio stotis, po Pirmojo pasaulinio karo veikusi greta normalių geležinkelių Skapiškio stoties ir tvarkiusi eismą Skapiškio–Suvainišio siaurojo geležinkelio atkarpoje. Ši centrinė viso kelio stotis pagal geležinkelių stočių gradaciją buvo tik siaurųjų geležinkelių V (žemiausios) klasės stotis¹⁶³. Nuo 1932 m. gegužės 8 d. ji tvarkė eismą ir nedarbo visą darbo parą savo ruožo stotyse bei sustojimo vietose¹⁶⁴.

Vokiečių kareivių įrengtai siaurojo geležinkelio Skapiškio stoties taikos sąlygomis reikėjo nemažo pertvarkymo, kurį pirmaisiais metais Lietuvos geležinkelių vadovybė atidėliojo. Tik 1929 m. kapitališkai remontuotas barakas Nr. 4. Remontas kainavo 1 534,99 Lt¹⁶⁵. 1931 m. išardomas senasis garvežių depas ir medžiaga surūšiuojama. Tai geležinkeliui kainavo nedaug, tik 270 Lt¹⁶⁶. Ši suma akivaizdžiai rodo siaurojo geležinkelio Skapiškio stoties depo menkumą. 1934 m. remontuojamas gyvenamasis namas Nr. 3. Pertvarkomas jo stogas. Šis darbas, neįskaitant panaudotos medžiagos, geležinkeliui kainavo 469,24 Lt¹⁶⁷. 1937 m. pradėdamas stoties kelių perkėlimas į naują vietą ir naujų pastatų rentimas. Stotyje vėl pradėtas statyti garvežių depas. Tų metų darbai Skapiškio stotyje geležinkeliui kainavo 37 100,97 Lt¹⁶⁸. 1938 m. toliau vykdomi pradėti darbai ir pastatomas gyvenamasis mūro namas. Visi darbai tais metais įvertinti 28 912,48 Lt. Tada baigtas statyti depas ir gyvenamasis 3 butų namas¹⁶⁹. Depas buvo skirtas ne tik 600 mm kelio vėžės garvežiams. Jame buvo įrengta siaurojo geležinkelio ruožo raštinė ir maža dirbtuvė savo ruožo visų riedmenų einamajai pataisai¹⁷⁰.

Skapiškio siaurojo geležinkelio stoties viršininkų visų išsiaiškinti ne-

¹⁶¹ *Ten pat*, p. 186–187.

¹⁶² 1932 m. ... *apyskaita*, p. 210–211.

¹⁶³ LCVA, f. 1160, ap. 4, b. 342, l. 21.

¹⁶⁴ *Ten pat*, b. 488, l. 61.

¹⁶⁵ 1929 m. ... *apyskaita*, p. 138.

¹⁶⁶ 1931 m. ... *apyskaita*, p. 190.

¹⁶⁷ 1934 m. ... *apyskaita*, p. 321.

¹⁶⁸ 1937 m. *metraštis*, p. 194.

¹⁶⁹ 1938 m. ... *apyskaita*, p. 11, 13; LCVA, f. 1160, ap. 5, b. 2562, l. 6.

¹⁷⁰ Pastatytas naujas depo Skapišky, *Geležinkelininkas*, 1938, Nr. 10, p. 170.

pavyko. Gali būti, kad jų kai kuriais metais ir iš viso nebuvo, nes tas pareigas ėjo kelio prievaizdai ir juos pakeitę eksploatacijos vedėjai. Pavyko išsiaiškinti, kad nuo 1919 m. spalio 10 d. stoties viršininku tampa Antanas Bekeris atleistas iš ruožo prievaizdo pareigų. Viršininku dirbo iki 1922 m. birželio 22 d., kada įkliuvo plėšiant iš vagonų krovinių ir buvo atleistas iš darbo geležinkelyje¹⁷¹. Kas užėmė jo pareigas, išsiaiškinti nepavyko. Skapiškio siaurųjų geležinkelių stoties viršininkas nuo 1925 m. spalio 6 d. buvo Juozas Šimėnas¹⁷². Jis, atrodo, čia dirbo iki 1929 m. liepos 4 ar 24 d., nes tos dienos minimos keliant Suvainišio stoties viršininką Romualdą Kaladę į Skapiškį siaurojo geležinkelio stoties viršininku¹⁷³.

Skapiškio–Suvainišio geležinkelio Skapiškio stoties depo, taip pat ir to kelio Suvainišio bei Pandėlio stočių gražos depų iki 1931 m. kokių nors pataisos darbų statistika neregistruoja. Matyt, darbai iki tol kelio depuose buvo atsitiktiniai ir labai smulkūs.

Nuo 1936 m. pradžios padėtis pasikeičia ir statistikai pirmą kartą užregistruoja smulkią garvežių, keleivinių ir krovinių vagonų pataisą. Ši statistikų užregistruota veikla nepriskirta kokios nors konkrečios stoties (kaip buvo įprasta daryti) depui, bet nurodoma, kad pataisos darbus atliko depas, dirbęs Skapiškio–Suvainišio geležinkelyje. Toks statistikų registravimas nebuvo koks nors nesusipratimas. Jis tik atspindėjo susidariusią kelyje kitokią padėtį. Šiame siaurojo kelio ruože, skirtingai nuo kitų siaurųjų geležinkelių ruožų, nuo 1931 m. neliko pagrindinio depo Skapiškio stotyje. Jo darbus Skapiškio–Suvainišio kelyje atlikti reikėjo ne pagrindiniame, o įvairiuose gražos depuose. Pagrindinio depo Skapiškio stotyje nebuvo iki 1938 m., tada baigtas statyti naujas depo pastatas su patalpomis siaurojo kelio administracijai. Nuo tada riedmenų pataisos darbai vėl sukonzentruoti pagrindiniame depe. Statistikai, sudarydami pataisos darbų lentelę, susidūrė su reiškiniu, kada nuo 1931 iki 1938 m. šiame smulkiame siaurajame kelyje remontus atlikdavo įvairūs maži gražos depai (1931–1937) ir nedidelis vėl įrengtas pagrindinis depas (nuo 1938). Kiekvieno iš jų atlikta nedaug darbų ir visi darbai skirti tik savo kelio riedmenims. Sudarant 1936–1938 m. Skapiškio–Suvainišio siaurojo kelio riedmenų atliktų pataisų lentelę, konkrečių vykdytojų (Suvainišio ir Pandėlio gražos ir Skapiškio pagrindinio depų) darbai subendrinti.

Naujas depas Skapiškio stotyje pradėtas statyti 1937 m. ir baigtas įrengti tik 1938 m. Taigi 1936 m. registruoti kažkokio kito, ne Skapiškio stoties depo darbai. 1938 m. darbus jau galėjo atlikti naujas Skapiškio siaurojo geležinkelio stoties depas, nes jis baigtas statyti tų metų pirmajame pusmetyje.

Kaip dirbo ir kurioje kelio vietoje buvo Skapiškio–Suvainišio geležinkelio depas išardžius depą 1931 m. (Skapiškio siaurojo geležinkelio stotyje) 1931–1935, 1937 m. – duomenų neturime. Žinome, kad Skapiškio–Suvainišio siaurasis kelias buvo iširengęs depus Suvainiškyje ir Pandėlyje, bet apie šių depų kokią nors konkretų darbą archyve žinių neišliko. Pirmosios Lietuvos Respublikos geležinkelių archyvų dokumentų tvarkymo ir išsaugojimo principus pažeidė 1940 m. tarybinė invazija ir paskutinių nepriklausomybės metų geležinkelių darbo dokumentų ignoravimas.

¹⁷¹ LCVA, f. 1160, ap. 4, b. 434, l. 68.

¹⁷² Ten pat, b. 306, l. 225.

¹⁷³ Ten pat, l. 194; b. 313, l. 13.

Skapiškio–Suvainišio siaurojo geležinkelio depų darbas 1936 ir 1938 m.¹⁷⁴

	1936	1938
Garvežių remontas:		
Netikėtas	3	-
Keleivinių vagonų:		
Pagrindinė	-	4
Vidutinė	-	1
Einamoji	17	7
Prekinių vagonų:		
Vidutinė	5	3
Einamoji	78	64
Dirbo dieninių darbininkų*	1	1

* Dieniniai darbininkai buvo samdomi kaip neetatiniai. Jie buvo dviejų kategorijų: viendieniai ir nuolatiniai. Jų uždarbis priklausė nuo atliekamų darbų apimties ir galėjo būti išmokamas dienos pabaigoje (darbą nudirbus) ar savaitgaliais bei etatinių darbuotojų algų išmokėjimo dienomis.

Skapiškio siaurojo geležinkelio stoties komercinė veikla 1924–1937 metais (pradžią)¹⁷⁵

Metai	Keleivių		Siuntų skaičius vienetais					
			Bagažo		Prekių		Iš viso	
	atvyko	išvyko	išvežta	atvežta	išvežta	atvežta	išvežta	atvežta
1924	2729	2194	53	16	188	1026	241	1042
1925	2400	2104	17	46	214	1352	231	1398
1926	1101	1911	23	20	184	873	207	893
1927	1065	2048	18	23	184	299	202	322
1928	725	1631	16	20	56	355	72	375
1929	716	1404	27	31	89	58	116	89
1930	549	1179	22	23	58	141	80	164
1931	512	732	30	20	25	1	55	21
1932	501	880	13	21	32	5	45	26
1933	431	751	13	10	40	10	53	20
1934	286	653	16	17	50	5	66	22
1935	698	733	8	27	104	20	112	47
1936	513	1041	21	24	139	13	160	37
1937	758	1202	24	29	144	38	168	67

¹⁷⁴ 1936 m. metraštis, p. 195; LCVA, f. 1160, ap. 5, b. 2562, l. 14.

¹⁷⁵ *Geležinkelių valdybos darbuotės apyskaita 1919–1923 m.*, Kaunas, 1925, p. 38; 1924 m. ... *apyskaita*, p. 224–225; 1925 m. ... *apyskaita*, p. 286–287; 1926 m. ... *apyskaita*, p. 280–281; 1927 m. ... *apyskaita*, p. 204–205; 1928 m. ... *apyskaita*, p. 288–289; 1929 m. ... *apyskaita*, p. 248–248; 1930 *Vytauto Didžiojo m. ... apyskaita*, p. 282–283; 1931 m. ... *apyskaita*, p. 196–197; 1932 m. ... *apyskaita*, p. 210–211; 1933 m. ... *apyskaita*, p. 206–207; 1934 m. ... *apyskaita*, p. 338–339; 1935 m. ... *apyskaita*, p. 254–255; 1936 m. *metraštis*, p. 224–225; 1937 m. *metraštis*, p. 252–253.

Skapiškio siaurojo geležinkelio stoties komercinė veikla 1924–1937 metais (pabaiga)

Metai	Važta tonomis						Bendros stoties įplaukos, Lt
	Bagažo		Prekių		Iš viso		
	išvežta	atvežta	išvežta	atvežta	išvežta	atvežta	
1924	8	1	804	5643	812	5644	
1925	1	2	953	6619	954	6621	
1926	1	1	604	4322	605	4323	4091,60
1927	1	1	901	1307	902	1308	5865,30
1928	1	1	244	1753	245	1754	3575,30
1929	1	1	376	273	377	274	3825,70
1930	1	1	246	636	247	637	2917,00
1931	1	-	73	5	74	5	1805,80
1932	1	1	92	11	93	12	7623,30
1933	-	-	92	23	92	23	1704,50
1934	-	-	48	20	48	20	1080,35
1935	-	1	202	78	202	79	1287,10
1936	-	-	364	33	364	33	2246,90
1937	1	1	434	174	435	175	2128,00

Skapiškio II sustojimo vieta Skapiškio miestelyje¹⁷⁶. Komercinė veikla joje Lietuvos geležinkelių statistikų registruojama tik nuo 1924 iki 1937 m. Tiek geležinkelio statistikos pradžios, tiek pabaigos datos nerodo šios Skapiškio–Suvainiško siaurojo geležinkelio sustojimo vietos komercinės veiklos pradžios ar pabaigos, nes 1919–1923 m. ir nuo 1938 iki 1940 m. komercinės siaurojo geležinkelio veiklos neišskyrimas bendroje geležinkelių darbo apskaitoje nesuteikia mums teisės tvirtinti, kad pavaldus civilinei administracijai Skapiškio–Suvainiško geležinkelio ruožas nieko neveikė. Taigi ir ruožo sustojimo vietos atliko vienokias ar kitokias komercines paslaugas. Gaila, kad dėl atliekamų darbų nevertinimo normaliųjų geležinkelių administracija šiems Skapiškio–Suvainiško ruožo darbuotojams ir jų atliekamiems darbams skyrė menką dėmesį. Tik iš kitų šaltinių žinome, kad Skapiškio II sustojimo vietos prievaizdas 1932 m. buvo Jonas Česnulevičius¹⁷⁷.

Skapiškio II komercinė veikla 1924–1937 metais (pradžia)¹⁷⁸

Metai	Keleivių		Siuntų skaičius vienetais					
	atvyko	išvyko	Bagažo		Prekių		Iš viso	
			išvežta	atvežta	išvežta	atvežta	išvežta	atvežta
1924	772	732		1				1
1925	775	1523		1	7		7	1
1926	1007	5						
1927	985			1				1

¹⁷⁶ LCVA, f. 1160, ap. 4, b. 342, l. 21.

¹⁷⁷ Česnulevičius J. *Geležinkelininkas*, 1992, rugs. 30.

¹⁷⁸ 1924 m. ... *apyskaita*, p. 224–225; 1925 m. ... *apyskaita*, p. 286–287; 1926 m. ... *apyskaita*, p. 280–281; 1927 m. ... *apyskaita*, p. 204–205; 1928 m. ... *apyskaita*, p. 288–289; 1929 m. ... *apyskaita*, p. 248–248;

1930 *Vytauto Didžiojo m. ... apyskaita*, p. 282–283; 1931 m. ... *apyskaita*, p. 196–197; 1932 m. ... *apyskaita*, p. 210–211; 1933 m. ... *apyskaita*, p. 206–207; 1934 m. ... *apyskaita*, p. 338–339; 1935 m. ... *apyskaita*, p. 254–255; 1936 m. *metraštis*, p. 224–225; 1937 m. *metraštis*, p. 252–253.

(tęsinys)

Metai	Keleivių		Siuntų skaičius vienetais					
	atvyko	išvyko	Bagažo		Prekių		Iš viso	
			išvežta	atvežta	išvežta	atvežta	išvežta	atvežta
1928	1051							
1929	972							
1930	849							
1931	443			1				1
1932	577							
1933	536							
1934	469			1				1
1935	606							
1936	703							
1937	791							

Skapiškio II komercinė veikla 1924–1937 metais (pabaiga)

Metai	Važta, t		Prekių		Iš viso	
	Bagažo					
	išvežta	atvežta	išvežta	atvežta	išvežta	atvežta
1925	-	-	53	-	53	-

Skapiškio II važta tonomis 1919–1937 m. registruota tik 1925 m.

Ažūbalis. Sustojimo vieta Skapiškio–Suvainišio siaurojo geležinkelio ruože atidaryta 1939 m. balandžio 10 d. 7 km nuo Skapiškio II, 4 km nuo Sirbiškio¹⁷⁹. Antrojo pasaulinio karo kataklizmai ir tarybinė bei vokiečių okupacijos sutrukdė geležinkelio statistikams suskaičiuoti šios sustojimo vietos komercinės veiklos rodiklius. Todėl apie jos darbą suvestinių duomenų neturime.

Sirbiškiai (Sriubiškiai). Sustojimo vieta iki 1930 m. gegužės 1 d. vadinta Sriubiškiai. Nuo tos dienos Lietuvos geležinkelių vyr. direktoriaus įsakymu Nr. 44 (1930 m. balandžio 9 d.) pavadinta Sriubiškis¹⁸⁰. 1934 m. gegužės 15 d. sustojimo vietos pavadinimas geležinkelių vyr. direktoriaus įsakymu Nr. 32 (1934 04 11) pakeičiamas į Sirbiškis¹⁸¹. Tai įteisinama ir susisiekimo ministro įsakymu¹⁸². Bet buityje paskutinis keitimas neįsitvirtino, nes 1988 m. išleistoje „Tarybų Lietuvos enciklopedijoje“ vietovė vadinama Sriubiškis¹⁸³. Nuo 1940 m. liepos 10 d. Sirbiškių sustojimo vietai leista vykdyti pieno vežiojimą (kasdienį pieno bidonų pristatymą į pieninę ir tuščių bidonų grąžinimą pieno statytojams)¹⁸⁴.

¹⁷⁹ Prekių tarifo I ir IV dalių pakeitimai, *Vyriausybės žinios*, 1939, Nr. 583, p. 2.

¹⁸⁰ LCVA, f. 1160, ap. 4, b. 444, l. 56.

¹⁸¹ *Ten pat*, b. 452, l. 67.

¹⁸² Plačiųjų geležinkelių prekių pervežimo tarifo pakeitimas, *Vyriausybės žinios*, 1934, Nr. 322, p. 1.

¹⁸³ Sriubiškiai, *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1988, t. 4, p. 84.

¹⁸⁴ *Vyriausybės žinios*, 1940, Nr. 717, eil. Nr. 5676.

Sirbiškių (Sriubiškių) komercinis darbas 1923–1937 metais (pradžią)¹⁸⁵

Metai	Keleivių		Siuntų skaičius vienetais					
			Bagažo		Prekių		Iš viso	
	atvyko	išvyko	išvežta	atvežta	išvežta	atvežta	išvežta	atvežta
1923	781	76		158	106	608	106	766
1924	6412	2610	413	108	907	167	1320	275
1925	6100	4980	662	484	1363	368	2025	852
1926	5107	3825	652	534	1874	387	2526	921
1927	5677	4534	733	542	2482	3335	3215	3877
1928	5187	4300	815	610	1962	3354	2777	3966
1929	4204	4059	594	463	1798	1583	2392	2046
1930	4604	3449	796	438	1766	1082	2562	1520
1931	2805	2566	586	338	1553	960	2139	1298
1932	2976	2575	575	417	1735	1468	2310	1885
1933	3160	2399	770	363	1777	1513	2547	1876
1934	2913	1905	825	261	1601	1393	2426	1654
1935	3117	2685	670	346	1701	1320	2371	1666
1936	3423	1896	574	351	2241	1476	2815	1827
1937	3801	3347	562	447	2089	1325	2651	1772

Sirbiškių (Sriubiškių) komercinis darbas 1923–1937 metais (pabaiga)

Metai	Važta, t					
	Bagažo		Prekių		Iš viso	
	išvežta	atvežta	išvežta	atvežta	išvežta	atvežta
1923		20	428	69	428	89
1924	59	10	821	73	880	83
1925	44	23	696	149	740	172
1926	26	22	1204	175	1230	197
1927	26	15	1642	14482	1668	14497
1928	22	13	1788	13633	1810	13646
1929	15	9	1886	3981	1901	3990
1930	18	8	1981	1049	1999	1057
1931	13	6	1827	984	1840	990
1932	10	6	1962	1082	1972	1088
1933	10	6	1733	2829	1743	2835
1934	8	4	1627	2933	1635	2937
1935	11	5	1961	3611	1972	3616
1936	10	5	2880	4756	2890	4761
1937	10	7	3001	3980	3011	3987

Pandėlys. Siaurojo geležinkelio IV klasės stotis¹⁸⁶. 1929 m. atliktas depo kapitalinis remontas ir, atrodo, čia koncentravosi visa Skapiškio–Suvainiško kelio riedmenų pataisa 1931–1937 m., kai Skapiškio siaurojo geležinkelio stotyje nebuvo depo. Darbai, be remontui sunaudotų medžiagų, kainavo

¹⁸⁵ 1924 m. ... apyskaita, p. 224–225; 1925 m. ... apyskaita, p. 286–287; 1926 m. ... apyskaita, p. 280–281; 1927 m. ... apyskaita, p. 204–205; 1928 m. ... apyskaita, p. 288–289; 1929 m. ... apyskaita, p. 248–248; 1930 Vytauto Didžiojo m. ... apyskaita, p. 282–283; 1931 m. ... apyskaita, p. 196–197; 1932 m. ... apyskaita, p. 210–211; 1933 m. ... apyskaita, p. 206–207; 1934 m. ... apyskaita, p. 338–339; 1935 m. ... apyskaita, p. 254–255; 1936 m. metraštis, p. 224–225; 1937 m. metraštis, p. 254–255.

¹⁸⁶ LCVA, f. 1160, ap. 4, b. 342, l. 21.

935,35 Lt¹⁸⁷. 1931 m. mūrinio stoties keleivių namo pataisa geležinkeliui kainavo 10 621,16 Lt¹⁸⁸. 1932 m. vėl kažkas buvo taisoma keleivių name ir įrengiamos svarstyklės gyvuliams sverti. Šie darbai atsiėjo 3 219,40 Lt¹⁸⁹.

Nuo 1932 m. gegužės 8 d. stotyje įvedamas vienos pamainos su pertraukomis budėjimo grafikas¹⁹⁰. Visą jos komercinį ir eismo darbą koordinuoja Skapiškio I siaurųjų geležinkelių stotis. 1933 m. stoties kiaulių punkte įrengiami gardeliai, kurie geležinkeliui kainavo 1 908,77 Lt¹⁹¹. 1935 m. vėl iš dalies pertvarkomas ir ištinuojamas keleivių namas. Tų metų darbai, be sunaudotų medžiagų, kainavo 713,71 Lt¹⁹². 1936 m. pastatomas stoties prekių sandėlis su dengta rampa, grindžiamas privažiavimo prie stoties kelias. Už šiuos darbus sumokama 6 661,68 Lt¹⁹³. 1938 m. atliekami nedideli privažiavimo prie stoties kelių ir aikštės pataisos darbai, kurie geležinkeliui kainuoja 677,91 Lt¹⁹⁴.

Pirmųjų Lietuvos geležinkelių Pandėlio stoties viršininkų išsiaiškinti nepavyko. Žinome, kad 1925 m. balandžio mėn. Pandėlio stoties viršininkas Petras Kalvėnas savavališkai pardavė 150 kg valdiško žibalo su geležine statine. Už tai susilaukė griežto papeikimo, 101 Lt nuoskaitos ir perspėjimo, kad ateityje už tokius darbus bus perduotas teisman¹⁹⁵. Ši nuobauda šiek tiek prilaikė kombinatorių, tik neilgam, nes 1929 m. kovo 1 d. jis buvo atleistas už valdiškų pinigų pasisavinimą ir dokumentų klastojimą¹⁹⁶. Laikinuoju stoties viršininku tada buvo paskirtas Juozas Balkevičius¹⁹⁷. Jis dirbo neilgai, nes 1929 m. birželio 1 d. buvo perkeltas į Pageležių stotį, o Pandėlio stoties viršininku tapo Juozas Miklaševičius¹⁹⁸. Pastarasis čia dirbo neilgai, nes 1930 m. lapkričio 9 d. jis buvo atleistas už valdiškų pinigų išievojimą¹⁹⁹. Jį nuo 1930 m. lapkričio 16 d. laikinai pavaduoja atsarginis stoties viršininko padėjėjas Kazys Valiulis²⁰⁰. 1932 m. lapkričio 16 d. Pandėlio stoties viršininku paskiriamas Pranas Žurlys, iki tol dirbęs Kazlų Rūdos stoties siaurojo geležinkelio stoties viršininku²⁰¹.

Pandėlio stoties komercinė veikla 1924–1937 metais (pradžia)²⁰²

Metai	Keleivių		Siuntų skaičius vienetais					
			Bagažo		Prekių		Iš viso	
	atvyko	išvyko	išvežta	atvežta	išvežta	atvežta	išvežta	atvežta
1924	4389	4824	92	395	1303	856	1395	1251
1925	6154	6433	407	476	705	813	1112	1289
1926	4633	5617	440	496	824	1486	1264	1982
1927	5308	6318	470	608	2264	1937	2734	2545
1928	4547	5692	459	699	2626	1411	3085	2110

¹⁸⁷ 1929 m. ... *apyskaita*, p. 138

¹⁸⁸ 1931 m. ... *apyskaita*, p. 174, 190.

¹⁸⁹ 1932 m. ... *apyskaita*, p. 201.

¹⁹⁰ LCVA, f. 1160, ap. 4, b. 488, l. 61.

¹⁹¹ 1933 m. ... *apyskaita*, p. 182.

¹⁹² 1935 m. ... *apyskaita*, p. 236.

¹⁹³ LCVA, f. 1160, ap. 5, b. 1864, l. 7.

¹⁹⁴ *Ten pat*, b. 1843, l. 2.

¹⁹⁵ *Ten pat*, ap. 4, b. 438, l. 94.

¹⁹⁶ *Ten pat*, b. 442, l. 173.

¹⁹⁷ *Ten pat*, b. 306, l. 138.

¹⁹⁸ *Ten pat*, b. 443, l. 163; b. 313, l. 134; b. 306, l. 225.

¹⁹⁹ *Ten pat*, b. 313, l. 354.

²⁰⁰ *Ten pat*, b. 313, l. 365.

²⁰¹ *Ten pat*, b. 455, l. 170.

²⁰² 1924 m. ... *apyskaita*, p. 224–225; 1925 m. ... *apyskaita*, p. 286–287; 1926 m. ... *apyskaita*, p. 280–281; 1927 m. ... *apyskaita*, p. 204–205; 1928 m. ... *apyskaita*, p. 288–289; 1929 m. ... *apyskaita*, p. 248–248; 1930 Vytauto Didžiojo m. ... *apyskaita*, p. 282–283; 1931 m. ... *apyskaita*, p. 196–197; 1932 m. ... *apyskaita*, p. 210–211; 1933 m. ... *apyskaita*, p. 206–207; 1934 m. ... *apyskaita*, p. 338–339; 1935 m. ... *apyskaita*, p. 254–255; 1936 m. *metraštis*, p. 224–225; 1937 m. *metraštis*, p. 254–255.

(tęsinys)

Metai	Keleivių		Siuntų skaičius vienetais					
			Bagažo		Prekių		Iš viso	
	atvyko	išvyko	išvežta	atvežta	išvežta	atvežta	išvežta	atvežta
1929	4162	5096	402	526	1202	1272	1604	1798
1930	3781	5300	396	728	841	1389	1237	2117
1931	2745	3554	291	534	764	1145	1055	1679
1932	2825	3576	320	498	1253	1363	1573	1861
1933	2330	3226	317	674	1334	1447	1651	2121
1934	1843	2993	229	754	1192	1288	1421	2042
1935	2816	3627	314	568	1142	1494	1456	2062
1936	920	1804	321	500	1263	2037	1584	2537
1937	3599	4784	419	462	1035	1745	1454	2207

Pandėlio stoties komercinė veikla 1924–1937 metais (pabaiga)

Metai	Važta, t					
	Bagažo		Prekių		Iš viso	
	išvežta	atvežta	išvežta	atvežta	išvežta	atvežta
1924	10	59	5293	983	5303	1042
1925	15	32	2854	884	2869	916
1926	16	19	2877	1126	2893	1145
1927	13	20	9517	1492	9530	1512
1928	11	18	10916	1549	10927	1567
1929	9	13	3141	1626	3150	1639
1930	8	17	937	2220	945	2237
1931	5	11	861	1506	866	1517
1932	5	8	995	1900	1000	1908
1933	5	8	2768	1895	2773	1903
1934	3	7	2879	1594	2882	1601
1935	5	9	34097	1906	3502	1915
1936	4	8	4536	2890	4540	2898
1937	6	8	3839	3094	3845	3102

Panemūnis. Siaurojo geležinkelio V klasės stotis²⁰³. 1935 m. pastatytas keleivių namas su bagožo skyriumi už 8 080,97 Lt²⁰⁴.

Stoties viršininkas nuo 1923 m. balandžio 1 d. Balyš Skomskis²⁰⁵. Stočiai jis vadovavo dar 1929 05 01²⁰⁶. Nuo 1932 m. gegužės 8 d. stotyje įvedamas vienos pamainos su pertraukomis budėjimo grafikas²⁰⁷. Visą jos komercinį ir eismo darbą koordinuoja Skapiškio siaurųjų geležinkelių stotis.

²⁰³ LCVA, f. 1160, ap. 4, b. 342, l. 21.

²⁰⁴ Ten pat, ap. 5, b. 1864, l. 5.

²⁰⁵ Ten pat, ap. 4, b. 306, l. 225.

²⁰⁶ Ten pat, b. 442, l. 109.

²⁰⁷ Ten pat, b. 488, l. 61.

Panemunio stoties komercinis darbas (pradžią)²⁰⁸

Metai	Keleivių		Siuntų skaičius vienetais					
			Bagažo		Prekių		Iš viso	
	atvyko	išvyko	išvežta	atvežta	išvežta	atvežta	išvežta	atvežta
1924	1623	1795	36	41	1315	130	1351	171
1925	1821	1866	120	140	541	185	661	325
1926	1509	1845	96	56	468	167	564	223
1927	1649	1864	73	75	1269	189	1342	264
1928	1697	1648	133	62	946	175	1079	237
1929	1014	843	42	52	266	212	308	264
1930	618	629	22	30	290	140	312	170
1931	719	687	31	35	107	146	138	181
1932	787	947	35	30	119	254	154	284
1933	730	823	22	33	80	113	102	146
1934	566	599	24	23	77	77	101	100
1935	750	856	24	44	109	146	133	190
1936	1229	1172	39	34	118	226	157	260
1937	1208	1386	33	48	142	158	175	206

Panemunio stoties komercinis darbas (pabaiga)

Metai	Važta, t					
	Bagažo		Prekių		Iš viso	
	išvežta	atvežta	išvežta	atvežta	išvežta	atvežta
1924	1	3	6279	450	6280	453
1925	6	7	4792	711	4798	718
1926	6	2	2224	508	2230	510
1927	2	3	6308	610	6310	613
1928	3	2	4344	428	4347	430
1929	1	1	855	634	856	935
1930	1	1	895	337	896	338
1931	1	1	104	404	105	405
1932	1	1	123	698	124	699
1933	1	1	78	136	79	137
1934	1	1	82	72	83	73
1935	-	1	165	250	165	251
1936	1	1	177	97	178	98
1937	1	1	148	133	149	134

Naujāsodė. Sustojimo vieta²⁰⁹. Ji nurodoma geležinkelių ataskaitose nuo 1924 iki 1930 m. Komercinė veikla juokingai menka. Ataskaitose nurodyta, kad 1927 m. atvyko 1, o 1928 m. – 2 keleiviai²¹⁰.

Suvainiškis II. 1931 m. geležinkelių ataskaitoje nurodyta sustojimo vieta Suvainiškaiai II. Ji, pagal apyskaitas, jokios komercinės veiklos neatliko. Matyt, tai buvo sustojimas keleiviams, kurie

²⁰⁸ 1924 m. ... apyskaita, p. 224–225; 1925 m. ... apyskaita, p. 286–287; 1926 m. ... apyskaita, p. 280–281; 1927 m. ... apyskaita, p. 204–205; 1928 m. ... apyskaita, p. 288–289; 1929 m. ... apyskaita, p. 248–248; 1930 Vytauto Didžiojo m. ... apyskaita, p. 282–283; 1931 m. ... apyskaita, p. 196–197; 1932 m. ... apyskaita, p. 210–211; 1933 m. ... apyskaita, p. 206–207; 1934 m. ... apyskaita, p. 338–339; 1935 m. ... apyskaita, p. 254–255; 1936 m. metraštis, p. 224–225; 1937 m. metraštis, p. 254–255.

²⁰⁹ LCVA, f. 1160, ap. 4, b. 342, l. 21.

²¹⁰ 1927 m. ... apyskaita, p. 204–205; 1928 m. ... apyskaita, p. 288–289.

dėl kokių nors priežasčių išlipdavo iš traukinio neprivažiavę galinės Suvainišio stoties. Tokia sustojimo vieta geležinkelių administracijos požiūriu neturėjo tarifo. Joje išlipę keleiviai turėjo mokėti už visą tarifikuotą tarpstotį²¹¹.

Suvainiškis. Perimant Skapiškio–Dvaro Nerf siaurąjį geležinkelį, greičiausiai nebuvo net sustojimo vieta. Išardžius bėgius, nutiestus per susiformavusios nepriklausomos Latvijos teritoriją, ir Suvainiškiui atsidūrus Lietuvos pasienyje, jis tapo galiniu kelio sustojimu. Lietuviai tą vietą pavertė stotimi, kurios pavadinimas įvairaus meto dokumentuose įvairuoja. Ji geležinkelininkų dokumentuose vadinama Suvainiškiu ir Suvainiškiais. Mes šią stotį vadinsime taip, kaip galutinai įsigalėjo – Suvainiškiu. Skapiškio–Suvainišio siaurojo geležinkelio galinėje stotyje Suvainiškyje 1923 m. įrengiamas garvežių gražos depas. Jam pastatyti geležinkeliai išleido 2 735,68 Lt²¹².

Suvainišio stoties viršininkas Romualdas Kaladė 1929 m. liepos 4 d. (pagal vienus bylose saugomus dokumentus) ar 24 d. (pagal kitus dokumentus) perkeliamas į Skapiškį²¹³. 1932 m. stotis panaikinama ir jos vietoje lieka sustojimo (tiksliau – gražos) vieta, dirbanti tik vienos pamainos režimu. Jos eismą ir komercinį darbą nuo to laiko iki 1940 m. tvarkė Skapiškio siaurųjų geležinkelių stoties darbuotojai. 1938 m. pastatomas naujas keleivių namas su gyvenamaisiais butais geležinkelininkams²¹⁴.

Suvainišio komercinis darbas 1924–1937 metais (pradžiai)²¹⁵

Metai	Keleivių		Siuntų skaičius vienetais					
			Bagažo		Prekių		Iš viso	
	atvyko	išvyko	išvežta	atvežta	išvežta	atvežta	išvežta	atvežta
1924	1402	2075	38	71	28	122	66	193
1925	2152	2501	66	125	86	198	152	323
1926	2005	2151	54	159	115	413	169	572
1927	1973	2054	95	139	151	590	246	729
1928	1643	1991	117	148	183	476	300	624
1929	1024	1030	112	103	222	452	334	555
1930	778	884	75	92	214	417	289	509
1931	901	771	76	85	120	317	138	181
1932	836	696	105	81	228	277	333	358
1933	688	785	55	95	165	313	220	408
1934	632	653	33	70	142	299	175	369
1935	801	732	44	74	125	201	169	275
1936	3318	3442	43	89	121	130	164	219
1937	1371	1111	32	84	203	347	235	431

²¹¹ 1931 m. ... apyskaita, p. 196–197.

²¹² LCVA, f. 1160, ap. 5, b. 1864, l. 6.

²¹³ Ten pat, ap. 4, b. 306, l. 194; b. 313, l. 1, 3.

²¹⁴ Pastatytas naujas depas Skapiškyje, *Geležinkelininkas*, Nr. 10, p. 170.

²¹⁵ 1924 m. ... apyskaita, p. 224–225; 1925 m. ... apyskaita, p. 286–287; 1926 m. ... apyskaita, p. 280–281;

1929 m. ... apyskaita, p. 248–248; 1930 Vytauto Didžiojo m. ... apyskaita, p. 282–283; 1931 m. ... apyskaita, p. 196–197; 1932 m. ... apyskaita, p. 210–211; 1933 m. ... apyskaita, p. 206–207; 1934 m. ... apyskaita, p. 338–339; 1935 m. ... apyskaita, p. 254–255; 1936 m. metraštis, p. 224–225; 1937 m. metraštis, p. 254–255.

Suvainiško komercinis darbas (pabaiga)

Metai	Važta, t				Iš viso	
	Bagažo		Prekių			
	išvežta	atvežta	išvežta	atvežta	išvežta	atvežta
1924	2	7	67	220	69	227
1925	2	4	158	1143	160	1147
1926	2	7	67	196	69	203
1927	3	6	108	585	111	591
1928	3	6	249	178	252	184
1929	2	4	422	166	424	170
1930	2	3	365	182	367	185
1931	1	1	104	404	105	405
1932	1	2	591	72	592	74
1933	1	2	255	43	256	45
1934	1	1	50	67	51	68
1935	1	1	58	38	59	39
1936	1	2	67	248	68	250
1937	1	2	267	308	268	310

Skapiškio geležinkeliai netekus nepriklausomybės (TSRS susisiekimo kelių liaudies komisariato žinioje 1940–1941 metais), 1940 m. Tarybų Sąjungai be priešasties pažeidus ankstesnius išipareigojimus Lietuvai ir brutaliai įvedus papildomą kariuomenės kontingentą, prasidėjo menkai pridengtas Lietuvos Respublikos vertimas dar viena TSRS respublika – Lietuvos TSR. 1940 m. liepos 23 d. Lietuvos susisiekimo ministerija, tenkindama TSRS geležinkelininkų pageidavimą, atsisakė savo originalios traukinių numeracijos ir įvedė Lietuvos geležinkeliuose naują normalių kelių traukinių numeraciją nuo 7 009 iki 7 996²¹⁶.

Visi Lietuvos Respublikos teisiniai pagrindai okupantams netiko. Jie buvo skelbiami niekiniais, o Lietuvos gyvenimas skubiai imtas pertvarkyti pagal Tarybų Sąjungos tvarką. Lietuva šių drastiškų pertvarkų metu faktiškai neteko ne tik savo teritorijos, bet ir įprasto gyvenimo ritmo, tiesioginių santykių su užsieniu. Lietuvos Respublika iki tarybinės invazijos gyveno pagal kapitalistinio gyvenimo dėsnius, todėl visa jos piliečių veikla stiprinant Lietuvos valstybės nepriklausomybę, pagal naujus šeiminkus, iš karto tapo kontrrevoliucine ir, aišku, nukreipta tik prieš Tarybų Sąjungą... Šitoks totalus visos valstybės ištrynimasis iš istorijos leido išiverželiams laisvai visus Lietuvos piliečius kaltinti priešiška naujiems šeiminkams veikla ir, aišku, griežtai bausti už „nusikaltimus“, padarytus iki Lietuvos okupacijos. Skelbiami žemės, stambių pramonės įmonių suvalstybinimo aktai. Lietuvos geležinkeliai Lietuvos Respublikoje buvo valstybiniai, todėl jų nacionalizuoti (suvalstybinti) nereikėjo, bet naujiems šeiminkams netiko jų kitoks negu Tarybų Sąjungoje tvarkymas Lietuvoje.

1940 m. rugpjūčio 3 d. pagal Maskvoje parengtą scenarijų Lietuva įjungiamas į Tarybų Sąjungą, 1940 m. rugpjūčio 14 d. TSRS susisiekimo kelių liaudies komisaras L. Kaganovičius pasirašo įsakymą „Apie Lietuvos geležinkelių organizavimą“²¹⁷. Šiame įsakyme jis paskelbia

²¹⁶ LCVA, f. 1160, ap. 7, b. 52, l. 156.

²¹⁷ Ten pat, ap. 5, b. 378, l. 141. Žr. dar: *Geležinkelininkas*, 1993, Nr. 23–24, p. 38.

„Lietuvos geležinkelių kaip sudėtinę dalį TSRS geležinkelių tinklo“ ir paskiria „naujos sudėtinės dalies“ viršininką V. Lochmatovą, kuris įpareigojamas perimti iki rugsėjo 1 d. Lietuvos geležinkelių, iki rugsėjo 15 d. užbaigti naujos tarybinės geležinkelių valdybos organizavimą, iki spalio 1 d. suorganizuoti Lietuvos geležinkeliuose Vilniaus, Kauno ir Šiaulių skyrius ir įvesti raštvedybą dviem kalbomis: lietuvių ir rusų. Pagal šį įsakymą naujasis viršininkas turėjo iki rugsėjo 1 d. surašyti visus riedmenis ir Lietuvos geležinkelių sandėliuose esamą turtą. Įsakymas laikinai paliko galioti Lietuvos geležinkelių traukinių eismo grafikus, svarstyklų, keleivinių ir prekių garvežių aptarnavimo normas, keleivių ir krovinių tarifus. Taigi pradėtas spartus Lietuvos geležinkelių prie TSRS geležinkelių jungimas, kuriam, pasak V. Terlecko ir V. Baldišiaus, 1940–1941 m. iš Lietuvos biudžeto skirta 17 milijonų litų papildomų išlaidų²¹⁸.

Reorganizuoti kelius taip sparčiai, kaip reikalavo liaudies komisariatas, V. Lochmatovas negebėjo, tik 1940 m. lapkričio 1 d. pabandė reorganizuoti buvusių Lietuvos geležinkelių eksploatacijos direkcijos ruožus. Vietoje buvusio IV (Vilniaus) eksploatacijos revizoriaus ruožo V. Lochmatovas sudaro Pirmą, Vilniaus ruožą. Antras, Kauno revizoriaus ruožas tuomet sudarytas iš Lietuvos nepriklausomųjų geležinkelių I (Kauno) eksploatacijos ruožo. Palyginti su ankstesniuoju I eksploatacijos ruožu, naujo II, Kauno ruožo revizoriaus darbo apimtis keitėsi. Jis neteko Lentvario–Kaišiadorių (imtinai) normalios vėžės kelio, jam perduoti visi turėję išėjimą į jo prižiūrimus normaliuosius kelius siaurieji geležinkeliai (Jonava–Ukmergė, Kazlų Rūda–Pavilkija). Revizoriaus gyv. vieta nurodyta Kaune. Trečias, Šiaulių ruožas (buvęs irgi nepriklausomųjų geležinkelių III) V. Lochmatovo įsakyme apibrėžtas taip: Respublikos siena–Kretinga–Šiauliai–Šilėnai imtinai (išskyrus Jonaitiški); Šiauliai–Joniškis–Respublikos siena; Kužiai–Mažeikiai–Lūšė–Respublikos siena; Mažeikiai–Laižuva–Respublikos siena; Kretinga–Skuodas–Respublikos siena; Joniškis–Žeimelis (siaur. gel.). Ruožo buveinė nurodoma Šiauliuose. IV revizoriaus ruožas (buvęs II su buveine Panevėžyje) dabar buveinę turėjo Radviliškyje. Jo veiklos ribos įsakyme nurodytos taip: Respublikos siena–Tauragė–Radviliškis–Linkaičiai–Obeliai–Respublikos siena (išskyrus Linkaičius); Skapiškis–Suvainiškis (siaur. gel.)²¹⁹. Šiame naujos tarybinės geležinkelių administracijos viršininko įsakyme daug kelių neišvardyta. Nepaminėtas visas 750 mm vėžės siaurojo geležinkelio tinklas (Šiauliai–Biržai; Joniškėlis–Panevėžys–Švenčionėliai–Respublikos siena; Dūkšto siaur. geležinkelio Lietuvai priklausiusi kelio dalis; normalaus kelio Kaišiadorys–Gaižiūnai dalis ir kitkas. Toks įsakymas, jeigu įsigaliotų, be painiavos darbe, nieko kito duoti negalėtų. Mes jo ir neminėtume dabar, jei jis nebūtų bene vienintelis tarybinės geležinkelių administracijos bandymas pertvarkyti Lietuvos geležinkelių linijos įstaigas pradėdant nuo sostinės Vilniaus. Vėliau tokių pertvarkomųjų įsakymų neliko, viskas buvo daroma tik pagal Tarybų Sąjungos geležinkelių schemas, nepaisant nepriklausomųjų geležinkelių turėtos patirties.

Nors ir kaip stengėsi V. Lochmatovas, bet žaibiškus liaudies komisaro M. Kaganovičiaus reikalavimus nustatyti laiku įvykdyti nesusėpėjo. Įsakymą dėl geležinkelių valdybos perorganiza-

²¹⁸ Terleckas V., Baldišius V. Kaip mus padarė išlaikytiniais. Dar vieno stalininio mito žlugimas, *XX amžius: Lietuvos valstybingumo problemos*, Kaunas: Šviesa, 1990, p. 118.

²¹⁹ LCVA, f. 1160, ap. 5, b. 386, l. 34; *Geležinkelininkas*, 1993, Nr. 23–24, p. 39.

vimo jis pasirašo tik 1940 m. spalio 14 d. Šis įsakymas tvirtina naują valdybos, t. y. geležinkelių valdymo, struktūrą, kai kurių tarnybų, skyrių ir grupių laikinuosius, kol patvirtins TSRS susisiekimo kelių liaudies komisaras, viršininkus. Naujoji geležinkelių valdyba, pagal šį įsakymą, turėjo vadovybę, sekretoriatą ir vertėjus (18 etatų), kontrolės grupę (3), kadru grupę prie viršininko (5), juridinę grupę (3), skundų biurą (3), judėjimo (eismo) ir krovinių tarnybą (84), riedmenų tarnybą (48), kelio ir civilinių statybų tarnybą (43), ryšio ir signalizacijos tarnybą (19), finansų ir rinkliavų skyrių (69), vyriausiąją buhalteriją (18), plano-apskaitos skyrių (24), kadru paruošimo skyrių (7), mobilizacijos skyrių (16), reikalų valdybą ir archyvą (63), slaptą šifravimo grupę (3), sveikatos-sanitarijos skyrių, medžiagų techninę tarnybą (21). Iš viso valdyboje tuomet patvirtinti 444 etatai²²⁰.

Lygiagreta su nepriklausomos Lietuvos geležinkelių valdybos reorganizacija, tik keliomis dienomis anksčiau – 1940 m. spalio 11 d. – V. Lochmatovas įteisina TSRS susisiekimo kelių liaudies komisaro įsakyme suminėtus skyrius (vėliau, po Antrojo pasaulinio karo, vadintus apygardomis), kuriuose suformavo kanceliarijos bei eksploatacijos, riedmenų ir ryšių skyrius. Pagal šį įsakymą skyriams perduota tvarkyti Lietuvos geležinkelių vyr. direkcijos eksploatacijos funkcijos, pridėdant dar iš mašinų direkcijos apygardų teritorijoje atsidūrusius depus su prirašytais garvežiais. Skyriams perduota visi garvežiai, kuro ir tepalų sandėliavimas bei visų riedmenų remontas. Vagonai iki inkorporavimo Lietuvoje priklausė mašinų direkcijai. Pagal skyrių sudarymo įsakymą vagonai nepaskirstyti, liko niekieno. Tai ir suprantama, nes TSRS geležinkeliuose tik keleiviniai vagonai turėjo konkrečius šeiminkus. Prekiniai vagonai Tarybų Sąjungoje buvo bendras viso geležinkelio turtas ir galėjo riedėti į bet kurią geležinkeliu pasiekiamą vietą, jei ten buvo krovinių gavėjas ar siuntėjas. Aukštesniuose TSRS geležinkelių valdymo organuose juos kuravo vagonų tarnybos, savo žinioje turėjusios tik vagonų kapitalinio remonto įmones, atliekančias šiuos darbus pagal liaudies komisariato patvirtintus planinius grafikus.

Skyriams įsakymu buvo perduoti Lietuvos Respublikos geležinkelių kelio ir statybos direkcijos ruožai. V. Lochmatovas įsakyme dėl skyrių įsteigimo nurodė, kad siaurųjų geležinkelių ruožai, kurių eismo tvarkytojai dirbo stotyse, patekusiose į normaliųjų geležinkelių apygardos teritoriją, pereina naujo valdymo darinio žinion. Tik išvardydamas siaurųjų geležinkelių ruožus naujasis Lietuvos geležinkelių viršininkas paskirstė apygardoms beveik visus 600 mm vėžės kelius ir nepaminėjo 750 mm pločio kelių, kurių didžiausias vingiavo per organizuotą naujų Vilniaus ir Šiaulių skyrių teritoriją ir turėjo sąlytį su normaliųjų kelių Šiaulių, Panevėžio ir Švenčionėlių stotimis.

Skyriai turėjo prižiūrėti savo teritorijoje esančias ryšių linijas, kurios iki inkorporacijos priklausė linijiniams kelio ir statybos ruožams. Šie ruožai dabar pagal iki tol buvusius savo centrus perėjo skyrių žinion. Tik visa bėda, kelių ruožai pagal savo centrus išgijo vienus vadovus, pagal prižiūrimą kelio liniją atsirado keli jų šeiminkai. Kelio ruožo prižiūrimas plotas ne visad sutapo su naujo skyriaus keliais...

Dirbti linijoje skyriai turėjo pradėti spalio 15 d. 0 valandų. Ir tai turėjo

²²⁰ LCVA, f. 1160, ap. 5, b. 396, l. 28–29.

užtikrinti šiuo įsakymu paskirti skyrių laikini viršininkai ir jų padėjėjai–eksploatacijos skyrių viršininkai, kuriems skubiai pavesta suformuoti skyriaus valdymo aparatus. Pirmojo, Vilniaus skyriaus laikinuoju viršininku V. Lochmatovas paskyrė iki tol dirbusį Lietuvos geležinkelių eksploatacijos direktoriaus pavaduotoju L. Šniukštą. Jo pavaduotoju – Vilniaus mašinų ruožo viršininką T. Balčiūną. Antrojo, Kauno skyriaus – eksploatacijos direkcijos technikos skyriaus viršininką V. Likevičių. Pavaduotoju jam skyrė Vilniaus depo meistrą V. Valkauską. Trečiojo, Šiaulių skyriaus viršininku – mašinų direkcijos garvežių skyriaus viršininką K. Klimanską. Pastarojo pavaduotoju – eksploatacijos direkcijos revizorių E. Nekrašą. Lietuvos geležinkeliuose sparčiai suformuota nauja administracinė grandis, kuri įsiterpė tarp stoties/ruožo ir geležinkelių valdybos. Naujiems skyriams Lietuvos geležinkelių viršininkas V. Lochmatovas pavedė visus Lietuvos geležinkelių valdybai priklausiusius kelius. Pirmasis, Vilniaus skyrius gavo kelius nuo Respublikos sienos su Latvija, toliau Turmantas–Vilnius–Varėna–Respublikos siena su Baltarusija, Lentvaris–Kaišiadorys (imtinei), Vilnius–Stasyiai–Respublikos siena su Baltarusija, Senieji Trakai–Trakai (miestas), Biržai–Šiauliai (siaur. g.), Petrašiūnai–Linkuva (siaur. g.), Joniškėlis–Panevėžys–Švenčionėliai–Respublikos siena (siaur. g.), Dūkštas–Respublikos siena su Baltarusija (siaur. g.). Antrajam, Kauno skyriui paskirti buvo keliai: Kaunas–Kaišiadorys (pastarieji – išimtinei), Kaunas–Radviliškis (išimtinei), Kaunas–Virbalis–Respublikos (dabar – TSRS) siena su Vokietija, Kazlų Rūda–Marijampolė–Šeštokai–Alytus, Kazlų Rūda–Pavilkija (siaur. g.), Jonava–Ukmergė (siaur. g.). Trečią, Šiaulių apygardą sudarė keliai: Šiauliai–Tauragė–Respublikos (TSRS) siena su Vokietija (Klaipėdos kraštu), Šiauliai–Kretinga–Respublikos (TSRS) siena su Vokietija (Klaipėdos kraštu), Šiauliai–Mažeikiai–Lūšė–Respublikos siena su Latvija, Mažeikiai–Laižuva–Respublikos siena su Latvija, Šiauliai–Joniškis–Respublikos siena su Latvija, Kretinga–Skuodas–Respublikos siena su Latvija, Radviliškis–Obeliai–Respublikos siena su Latvija, Joniškis–Žeimelis (siaur. g.), Skapiškis–Suvainiškis (siaur. g.). Vilniaus apygardai buvo patvirtinti 44, Kauno – 36, Šiaulių – 32 etatai²²¹. Ir šis naujasis Lietuvos geležinkelių padalijimas ryškiai rodė, kad naujieji iš Maskvos atsiųsti Lietuvos geležinkelių administratoriai nedaug suvokė apie siauruosius geležinkelius, jų darbo organizaciją ir vietą krašto transporto sistemoje. Tai rodė ir Šiaulių–Biržų, Linkuvos, Panevėžio–Švenčionėlių–Respublikos sienos su Baltarusija siaurųjų geležinkelių priskyrimas I Vilniaus skyriui.

1940 m. spalio 14 d. naujasis Lietuvos geležinkelių viršininkas pasirašo įsakymą „Apie geležinkelių valdybos perorganizavimą“. Jame, pasirėmęs TSRS susisiekimo kelių liaudies komisaro 1940 m. spalio 1 d. įsakymu, pertvarkė iki tol veikusią Lietuvos geležinkelių vyr. direkciją pagal tarybinių geležinkelių modelį ir „*laikiniai, kol Liaudies Komisariatas patvirtins*“ paskyrė reorganizuotos Lietuvos geležinkelių valdybos tarnybų, skyrių ir grupių viršininkus: „*Riedamo sąstato tarnybos viršininku – drg. Garalevičius, Judėjimo ir krovinių tarnybos viršininku – drg. Savickas ir Kelio ir civilių statybų tarnybos – drg. Žemaitis, Ryšių ir signalizacijos – drg. Martinaitis, Finansų ir rinkliavų skyriaus viršininku – drg. Paškevičius, Plano-apskaitos skyriaus viršininku – drg. Mažuev, vyriausiu buhalteriu – drg. Serbentas, Reikalų valdybos viršininku – drg. Pacunskas, Juridinės grupės – drg. Kerpė, Sanitarinio skyriaus*

²²¹ Ten pat, l. 33–37.

viršininku – drg. Glikmanas, Tiekimų skyriaus viršininku – drg. Šepkus“²²². Toliau šiame Lietuvos geležinkelių vyr. direkcijos likvidavimo įsakyme liepiama naujųjų valdybos tarnybų, skyrių ir grupių viršininkams per dieną sukomplektuoti savo padalinius pagal geležinkelių viršininko patvirtintą etatų nomenklatūrą. Šiek tiek realesnė V. Lochmatovo įsakymo dalis apie naujai valdybos administracijai suteikiamą pusę mėnesio priderinti ūkinius (linijos, ruožų) darbuotojus prie naujų gyvenimo realiųjų.

Taupiai dirbusių nepriklausomųjų geležinkelių valdymo išlaidos augo kaip ant mielių, nepaisant įsakyme pareikšto įsitikinimo, „kad skyriai, drauge su geležinkelių valdyba, sudarys vieningą organizaciją, užtikrinančią geležinkelių transporto pakėlimą“. Tik gyvenimo tikrovė to pakilimo nerodė, nes steigiant skyrius ir be jokio pasiruošimo įvedant tarybinių geležinkelių tvarką naujasis geležinkelių viršininkas užmiršo, kad paveldėjo savarankiškai dirbusią Siaurųjų geležinkelių direkciją, kurios veiklą steigdamas skyrius jis apribojo... Neapgalvoti, skubūs ir netikslūs įsakymai Lietuvos geležinkeliuose skleidė netikrumo bei nepasitikėjimo atmosferą. Senieji geležinkelininkai klydo dirbdami naujomis supainiotomis sąlygomis. Naujieji viršininkai čia visad įžiūrėdavo kenkėjišką veiklą. O tai skatino naująją vadovybę nepasitikėti senais specialistais, be pertraukos maldauti iš Maskvos siųsti „specialistus“ vietiniams pakeisti. Kai kurie seni specialistai iš pradžių pasitraukė patys, o vėliau atleidimų centre ir linijoje ypač ėmėsi nauji viršininkai. Senujų geležinkelio darbuotojų atleidimai nesibaigė iki hitlerinės Vokietijos sukulto karo pradžios.

TSRS susisiekiama liaudies komisaras V. Lochmatovo laikinai patvirtintų senujų geležinkelių specialistų netvirtino, o savo įsakymais skyrė savus, nederindamas jų su Lietuvos geležinkelių administracija. Taip iš Maskvos į įvairias Lietuvos geležinkelių vietas vadovais iki 1941 m. kovo 1 d. buvo atsiųsta 17 žmonių. Iš šių atsiųstųjų 16 buvo VKP(b) nariai, 1 – kandidatas²²³. Daugiausia iš atsiųstųjų buvo sudaroma geležinkelio komunistų organizacija, ir sukuriama sąlygos įsteigti geležinkelio politinį skyrių, pagrindinį tarnautojų stebėjimo organą²²⁴. Nors Maskva nuolat siuntė savo darbuotojus, naujieji Lietuvos geležinkelių vadovai skundėsi, kad jiems vis trūksta žmonių. 1941 m. kovo 1 d. surašytame rašte liaudies komisariatui jie nurodė, kad karinei-mobilizacinei tarnybai reikia 105 žmonių, judėjimo (esimo) tarnybai – 115, mašinistų – 30, telegrafistų – 70, pirmos ir antros klasės stočių viršininkų – 6, inžinierių – 36, geležinkelio valdybai – dar 42²²⁵. Kadruų keitimo mastus rodo ir 1941 m. balandžio mėnesio pažyma, kurioje nurodoma, kad „dėl politinių ir dalykinių savybių atleista 152 žmonės. Į Vokietiją išvažiavo 137 žmonės. [...] Iš naujo priimta 111 žmonių, iš jų inžinierių – 31, technikų – 30, komandiruotų iš kitų geležinkelių – 67. Tautine sudėtimi naujai priimtų buvo: lenkų – 72, rusų – 16, lietuvių – 14, žydų – 9, baltarusių – 5, kitų – 3“²²⁶.

TSRS geležinkelių kadruų politika buvo prieštaringa. Ji aiškiai rodė nepasitikėjimą senais kadrais, bet labai didino etatinių darbuotojų skaičių. 1941 m. pirmame ketvirtyje Lietuvos geležinkeliai turėjo patvirtintus 14 191 pareigybės etatus. Faktiškai dirbo 11 982 žmonės²²⁷.

²²² Ten pat, l. 28–29; *Geležinkelininkas*, 1993, Nr. 23–24, p. 38–39.

²²³ LCVA, f. 1160, ap. 7, b. 55, l. 3.

²²⁴ *Магистраль дружбы. К столетию железнодорожной сети Прибалтики*, Рига, 1974, с. 44.

²²⁵ LCVA, f. 1160, ap. 7, b. 55, l. 3.

²²⁶ Ten pat, ap. 5, b. 1596, l. 25–26.

²²⁷ Ten pat, l. 28.

Lietuvos geležinkelių darbas buvo pertvarkomas pagal TSRS geležinkelių tvarką. 1941 m. sausio 1 d. Lietuvos geležinkeliai pradėjo dirbti pagal TSRS geležinkelių technines eismo taisykles²²⁸. 1941 m. balandžio 10 d. Lietuvos, Latvijos ir Estijos geležinkeliams buvo pranešta, kad visos ankstesnės sutartys su užsienio valstybių geležinkeliais nustojo galios nuo tų respublikų „įstojimo“ į TSRS dienos. Nuo tos dienos šie geležinkeliai nėra tarptautinių transporto sutarčių dalyviai. Visas užsienio klientų pretenzijas liepta siųsti į Maskvą²²⁹.

Komercinio krovinių ir keleivių vežiojimo pokyčiai pasireiškė ir atvirkščia negu iki prijungimo Lietuvos geležinkelių administracijos politika. Naujieji geležinkelių administratoriai atsisako komercinio darbo artinimo prie klientų, stočių bei sustojimo vietų artinimo prie krovinių teikėjų. 1941 m. gegužės 7 d. uždaromos pirmosios 27 sustojimo vietos Lietuvos geležinkeliuose²³⁰.

1940 m., Lietuvos geležinkeliams perėjus į TSRS žinią, Skapiškio normaliųjų geležinkelių stotis išsaugojo savo IV kategoriją. Staigiai išauga jos etatinių darbuotojų skaičius. Stočiai dar kurį laiką vadovauja Kazys Teresas, kuris 1941 m. kovo 29 d. iškliamas vadovauti Rokiškio normaliųjų geležinkelių stočiai²³¹. Skapiškis lieka be viršininko, nes apie naujo vadovo paskyrimą to laikotarpio dokumentai tyli. Stočiai, be viršininko, patvirtinami etatiniai 3 stoties viršininko padėjėjai, 4 iešmininkai, sargas, vyr. krovikas, 2 eiliniai krovikai²³². Šis Skapiškio normaliųjų geležinkelių stoties etatų sąrašas atspindi padėtį, kada buvo jau likviduota siaurųjų geležinkelių direkcija ir Skapiškio–Suvainišio siaurasis kelias perėjo Skapiškio normaliųjų geležinkelių stoties viršininko žinion. Jis siaurajam keliui aptarnauti gavo papildomus etatus (stoties viršininko padėjėjo, kelių iešmininkų ir greičiausiai visų krovikų.)

Lietuvos geležinkeliai hitlerinės okupacijos metais. Lietuvos geležinkelių inkorporacijos į TSRS geležinkelius darbai nebuvo baigti, kai 1941 m. birželio 22 d. hitlerinė Vokietija užpuolė TSRS ir po kelių dienų Lietuva susilaukė kitų okupantų, kurie visą valstybinį turtą siekė perimti į savo rankas, nes vadovavosi teise, kuri teigė, kad visas užgrobtos teritorijos valstybinis turtas pereina užėmusios kraštą kariuomenės nuosavybėn, arba tiksliau, kaip likęs be šeimininko turtas, tampa užėmusios kraštą kariuomenės karo grobiu. Tai buvo viena iš priežasčių, kodėl hitlerininkai visad stengėsi pabrėžti, kad nesivadovauja nepriklausomos Lietuvos, taip pat analogiško likimo Latvijos ar Estijos Respublikų teise, ir paliko galioti nespėtą visiškai įvesti, o tik deklaruotą tarybinę teisę, paskelbtus žemės bei kitokio turto nacionalizacijos (sualstybinimo) įstatymus.

Naujosios vokiečių okupacijos pradžioje įvykęs Lietuvoje spontaniškas sukilimas ir Lietuvos Respublikos laikinosios vyriausybės kvietimas atkurti bolševikų invazijos išardyto valdymo tvarką susilaukė didelio visuomenės pritarimo. Senieji, iki nepriklausomybės praradimo dirbę valstybinių įstaigų darbuotojai atgaivino nepriklausomos Lietuvos įstaigas, tarp jų ir Lietuvos geležinkelių administraciją. Geležinkeliams, remiantis J. Ambrazevičiaus vyriausybės kreipimusi, ėmėsi vėl vadovauti paskutinis A. Smetonos paskirtas Lietuvos geležinkelių vyr. direktorius inž. Jonas Augustaitis²³³. Jis

²²⁸ *Ten pat*, ap. 7, b. 51, l. 174.

²²⁹ *Ten pat*, b. 63, l. 44.

²³⁰ *Ten pat*, b. 59, l. 28.

²³¹ *Ten pat*, b. 61, l. 1.

²³² *Ten pat*, ap. 4, b. 152, l. 165.

²³³ *Vyriausybės žinios*, 1940, eil. Nr. 5617, 5618.

įsakymu Nr. 36 konstatavo, kad nuo 1941 m. liepos 1 d. atkurta Lietuvos geležinkelių vyr. direkcija, buvusi iki 1940 m. birželio 15 d. Šiame įsakyme pabrėžta, kad „siaurųjų geležinkelių direkcija veikia atskirai“²³⁴. Koks buvo to atskirumo pasireiškimas, dabar nėra visiškai aišku, nes Lietuvos geležinkelių vyr. direktorius savo įsakymais neskirdavo siaurųjų geležinkelių nuo normaliųjų. Greičiausiai šis atskirumas buvo tik faktas, kad paskutiniaisiais ikikariniais metais siaurųjų geležinkelių direkcija buvo perkelta į Panevėžį ir atkuriant ikikarinę Lietuvos geležinkelių administraciją ši direkcija paliko paskutinėje savo veiklos vietoje – Panevėžyje.

Hitlerinės Vokietijos kariuomenė Lietuvoje atsidūrė ypatingoje padėtyje. Kariškiams tiko, kad pasipriešinimas buvo sukilėlių palaužtas ir kariuomenei teliko tik retkarčiais sutrikdomas taikus žygiavimas. Lietuvos miestuose ir kitose gyvenvietėse ji buvo pasitinkama dalijant gėlių puokštes. Kitaip šie lietuvių spontaniški veiksmai atrodė politikams. Jiems irgi patiko lietuvių priėmimas vokiečiams išengiant į Lietuvą, bet žvelgdami į tolimesnę planuojamą krašto ateitį nenorėjo kaip nors išsipareigoti Lietuvai karui pasibaigus. Todėl pirmosiomis karo dienomis jie neprieštaravo Laikinosios vyriausybės veiksams, bet stengėsi neužmegzti su ja oficialių kontaktų. Jie savo fronto kariuomenės atskirų vadų įsakymais pripažindavo žemutinę ir vidutinę Laikinosios vyriausybės atkurtas grandis, bet pačios Laikinosios vyriausybės „nepastebėdavo“ ir jos programinių įsakymų – su karo cenzūros pagalba – viešai skelbti neleido. Šitokioje padėtyje išlaikę krašto karo (vokišką) ir civilinę (lietuvišką) administracijas ir per mėnesį tapę užtikrintais Lietuvos valdovais, jie pareikalavo, kad Laikinoji vyriausybė persikvalifikuotų į karo vadovybės civilius tarėjus, t. y. karinės okupacinės vadovybės samdomus civilius valdininkus. Laikinajai Lietuvos vyriausybei teliko tik sutikti su hitlerinės karo vadovybės reikalavimu ar tyliai likviduotis. Pasirinktas likvidavimasis, kuris vokiečiams nebuvo labai netikėtas. Jie karo galiose teise patys Lietuvą, Latviją, Estiją ir dalį Baltarusijos sujungė į vieningą teritoriją – Ostlandą su keturiais generaliniais Lietuvos, Latvijos, Estijos bei Baltarusijos komisariatais. Taip suformuota vokiečių okupacinė civilinė valdžia. Lietuvos generalinis komisaras T. A. Rentelnas sau į pagalbą patvirtino Generalinių tarėjų įstaigą, kurios atskiroms šakoms vadovauti paskyrė hitlerininkams patikimus viešai žinomus nepriklausomos Lietuvos valdininkus. Šie tarėjai formaliai vaizdavo Lietuvos generalinio komisariato vyriausybę, bet šiaip jokių politinių teisių neturėjo. Visi sprendimai priklausė nuo vokiečių kariškių paskirtų generalinių komisarų ir jiems tiesiogiai pavaldžių priežiūros įstaigų. Atliekant šį Lietuvos valdymo pertvarkymą, vokiečiams neprireikė kokio nors papildomo vidutinių ir žemųjų valdžios įstaigų pertvarkymo. Viskas paliko, kaip buvo suformuota Laikinosios Lietuvos vyriausybės.

Vokiečių leistuose „Nuostatuose“ geležinkelių valdymo organams išakmiai pasakyta, kad „vokiečių geležinkelio valdybai pavedant, Lietuvos geležinkelių valdyba veikia toliau.

Vokiečių geležinkelių valdybai vadovauja Haupteisenbahn direktion Nord Rygoje. Jai priklauso keletas ruožais suskirstytų Eisenbahnbetriebs direkcijų. Buvusios Lietuvos geležinkelių ribos priklauso Eisenbahnbetriebs direkcijai 3 Vilniuje. Geležinkelių dirbtuvės šiose ribose yra mūsų (t. y. vokiečių) direktoriaus Kaune žinioje.

²³⁴ LCVA, f. 1160, ap. 5, b. 404, l. 46.

Haupteisenbahn direkcija duoda Lietuvos geležinkelių valdybos veiklai pagrindinius nurodymus ir prižiūri jų pildymą. Savo paliepimus ji perduoda per savo vedėjus arba per savo decermentus arba per atitinkamą Eisenbahnbetriebs direkciją. Eisenbahnbetriebs direkcija prižiūri ruožų įstaigų veiklą ir įstato (steigia priežiūros vokiškus – aut.) ten reikalingus organus.

Lietuvos geležinkelių valdybos veiklai galioja sekančios taisyklės:

1. Lietuvos geležinkelių valdyba tvarko traukinių eismą jai priskirtuose geležinkeliuose – tai yra laikinai buvusiame Lietuvos geležinkelių tinkle – savistoviai, pagal šiuo laiku dabar veikiančius rusiškus nuostatus, ir atsako už traukinių eismo saugumą.

2. Traukinių eismas prižiūrimas vokiečių valdybos. Jos įstatytų organų nurodymų reikia klausyti. Bendrai, šitie vokiečių organų nurodymai turi būti duodami tik pagreiktinto ir tikslaus traukinių eismo pravedimo tikslu. Jie neturi liesti techniško tarnybos darbo. Jeigu vokiečių tarnautojai, išimties keliu, turi aktyviai į traukinių eismo tvarkymą įsikišti, tai tuo pačiu šie tarnautojai perima ir atsakomybę už eismo tikrumą tiek, kiek tas eismas dėl įsikišimo pakitėjo.

3. Kiek darbo turi būti atlikta, nustato vok. valdyba. Be jos leidimo negali eiti joks traukinys.

4. Lietuvos geležinkelių valdyba užlaiko bėgius, rūpinasi eksploatacijos įrengimais ir atsako už tvarkingumą.

5. Apskritai, tvarkaraščius sustato Lietuvos geležinkelių valdyba pagal vokiečių valdybos nurodymus. Atskirais atvejais, dėl ypatingų priežasčių, tvarkaraščius paruošia vokiečių valdyba.

6. Lietuvos geležinkelių valdyba aprūpina ruožus reikalingais vertėjais.

7. Įstaigų aprūpinimas vietiniu personalu, pakeitimas, priėmimas, grupėn priskyrimas ir atleidimas priklauso Lietuvos geležinkelių valdybai. Bet apie tokius numatytus personalo pakeitimus turi būti iš anksto pranešta vokiečių valdybai, t. y. atitinkamai Eisenbahnbetriebs direkcijai arba atitinkamai Eisenbahnbesserungswerk. Kai tuolaikinės aplinkybės reikalauja personalą tvarkyti kitaip, negu yra Lietuvos geležinkelių valdybos numatyta, vokiečių valdyba gali įsikišti ir nuspręsti kitaip. Šis sprendimas liet. geležinkelių valdybai privalomas.

Priėmimai ir atleidimai, išėiną iš įprastų ribų, taip pat atleidimai ūkiškais sumetimais, taip pat gali būti daromi, gavus iš anksto vok. valdybos sutikimą.

Tas pat galioja priėmimui ir atleidimui asmenų bei specialistų ruožuose ir valdyboje.

8. Lietuvos geležinkelių valdyba laiduoja, kad priimami tik tikrai norintieji dirbti ir patikimi asmenys. Pasirodę netinkamais arba nepatikimais, vok. valdybai reikalaujant, tarnautojai turi būti tuojau atleidžiami. Atskirose įstaigose šalia liet. personalo įstatyti vok. organai turi teisę savo valdžios ribose duoti liet. organams ir ne judėjimą liečiančius patvarkymus, kurie būtinais turi būti vykdomi. Būtinais atvejais vok. valdyba gali iš Lietuvos geležinkelių valdybos reikalauti lietuvius tarnautojus skirti į sritis, esančias už buvusių Lietuvos geležinkelių valdybos ribų.

9. Algos ir atlyginimai vietinio personalo tvarkomi Lietuvos geležinkelių valdybos. Norint keisti algą ar atlyginimo dydį, reikia gauti iš anksto vok. valdybos sutikimą.

10. Iš anksto vok. valdybos sutikimo reikalingi dar...“ (Toliau eina smulkus visokiausių technišku darbų išvardijimas, iš kurio aišku, kad Lietuvos geležinkelių valdyba be vokiečių „įstatytų“ priežiūros organų leidimo tegalėjo dirbti tik tą, kas buvo jai leista.)

Nors naujieji okupantai savo „Nuostatuose“ jokio savarankiškumo Lietuvos laikinosios vyriausybės aktais atkurtai ikikarinei geležinkelių valdybai nepripažino, jie neužmiršo pabaigoje užrašyti išpėjimą, kad „*vok. valdyba pasilieka sau teisę kiekvienu laiku, be čia nustatytų taisyklių, atskirais patvarkymais, kurie turi būti leidžiami Hauptseisenbahn direkcijos Nord Rygoje, Lietuvos geležinkelių valdybos savistovumą siaurinti*“²³⁵. Atkurtoji prieškarinė Lietuvos geležinkelių administracija priėmė vokiečių karinio darinio Ostlando civilinės administracijos nustatytus veiklos apribojimus ir be jokio pasipriešinimo toliau vykdė visų okupantų įsteigtų organų direktyvas. Lietuvos geležinkelių valdyba, kaip reikalavo paskelbti nuostatai, pagal Hauptseisenbahn direkcijos nurodymą savo karinių pervežimų skyrių pervadino „Transporto biuru“ ir jo veiklą apribojo šiais Lietuvos ir Latvijos geležinkelių ruožais: 1. Virbalis–Kaunas–Vilnius–Turmantas–Daugpilis–Indra; [...] 3. Palemonas–Radviliškis–Obeliai–Griva; 4. Gaižiūnai–Kaišiadorys; 5. Vilnius–Stasylos; 6. Naujoji Vilnia–Kena; [...] 9. Skapiškis–Suvainiškis [...]“²³⁶. Šiame Lietuvos geležinkelių vyr. direktoriaus įsakyme paminėti pasirinktinai 11 Lietuvos normaliųjų ir siaurųjų geležinkelių ruožų. Kai kurių (pvz., 11. Lentvaris–Trakai ir kitų panašių) reikšmė kariniams pervežimams labai abejotina, todėl šiame darbe autorius jų neakcentuoja, nes neižiūri kokių nors sąsajų su Skapiškio normaliųjų geležinkelių stotimi. Negalime nepaminti tik šio įsakymo baigiamosios pastraipos, kad „*visi kiti čia neįvardinti Lietuvos geležinkelių ruožai karinių pervežimų reikalais tvarkomi Rygos transporto biuro*“.

Lietuviška geležinkelių administracija neturėjo teisės savo nuožiūra leisti traukinio, keisti darbuotojų atlyginimų, kurie eismo organizavimo požiūriu priklausė nuo tvarkomų stočių klasės. Naujoji Ostlando geležinkelių valdyba, perėmusi anksčiau įvairiais pagrindais tarifikuotus, įvairioms valstybėms priklausiusius kelius ir stotis, ėmėsi Ostlando geležinkelio stočių klasių suvienodinimo. Todėl 1942 m. gruodžio 17 d. Lietuvos geležinkelių valdybai pavaldžios normaliųjų kelių stotys ir sustojimo vietos susilaukė visuotinio perskirstymo klasėmis. Lietuvos geležinkelių vyr. direktoriaus J. Augustaičio įsakymu Nr. 294 aukščiausia ypatinga A klasė tuomet pripažinta Vilniaus ir Kauno stotims. Ypatingą B klasę vyr. direktorius pripažino Virbalio (dabar Kybartų), Radviliškio ir Šiaulių stotims. 10 mažesnių stočių susilaukė I klasės, 14 panašių stočių – II klasės stoties pripažinimo. Daugiausia, net 128 pakelės stotys buvo pripažintos III klasės. Šią aukštesnę klasę tuomet gavo ir normaliųjų kelių Skapiškio stotis. Tik 3 nykstančios pakelės normaliųjų kelių stotys tuomet patvirtintos kaip IV klasės. Daugelis normaliųjų kelių ankstesnių sustojimo vietų pagal vyr. direktoriaus įsakymą tapo III klasės stotimis ir tik viena normaliųjų kelių sustojimo vieta – Dumsiai – paminėta kaip sustojimo vieta. Iš paskelbto vyr. direktoriaus įsakymo neaišku, kas atsitiko su jame nepamintomis normaliųjų geležinkelių sustojimo vietomis. Vyr. direktorius sustojimo vietų galėjo neminti, nes nesikeitė jų juridinė padėtis. Jos jau iki įsakymo paskelbimo veikė kaip sustojimo vietos. Lietuvos geležinkelių vyr. direktorius, kitame įsakyme kalbėdamas apie siaurųjų geležinkelių stotis, patvirtina II klasę 5 stambiau-

²³⁵ Nuostatai, laikinai tvarkantieji bendradarbiavimą su buvusia Lietuvos geležinkelių valdyba, *Lietuvos geležinkelių žinynas*, 1942, birž. 23, Nr. 1.

²³⁶ Vyr. geležinkelių direktoriaus įsakymas Nr. 176 (1942 09 12) „Dėl karinių pervežimų skyriaus pavadinimo pakeitimo ir jo darbo ribų nustatymo“, *Lietuvos geležinkelių žinynas*, 1942, gruodžio 18, Nr. 6, p. 66.

sions siaurųjų geležinkelių stotims, III klasę – 14 stočių. Skapiškio–Suvainišio kelio stotiai Pandėliui tuomet suteikiama III klasė. Normaliųjų geležinkelių sustojimo vietos neminimos, o siaurųjų geležinkelių sustojimo vietų šiame įsakyme išvardijama net 37. Tarp jų Skapiškio–Suvainišio kelyje Skapiškis II, Ažubalis, Sirbiškiai, Panemunis, Suvainiškis²³⁷. Šie stočių klasių keitimai ir sustojimo vietų minėjimas, matyt, susiję su geležinkelininkų algų keitimais, nes okupacinė markė savo vertės ilgam išsaugoti negebėjo.

Okupacijos pradžioje geležinkelių paslaugos civiliams gyventojams nebuvo lengvai prieinamos. Keliauti laisvai galėjo tik vokiečiai, vietos gyventojai – tik Vilniaus, Kauno, Šiaulių, Panevėžio apygardos ar Vilniaus bei Kauno miesto komisarui išdavus leidimą. Kitaip okupantai tvarkė krovinių gabenimo klausimus. Jiems gabenti geležinkeliais leidimus išduodavo Vilniaus, Kauno ir Šiaulių geležinkelių skyrių karo komendantai, kurių sprendimas priimti gabenti krovinių ar atsisakyti buvo galutinis. Hitlerinės okupacijos pradžioje šis kelionių geležinkeliais suvaržymas buvo totalus. Vykdyti jį turėjo ir normaliųjų, ir siaurųjų geležinkelių stotys²³⁸. Tokia drastiška naujųjų okupantų tvarka geležinkeliams buvo labai nenaudinga. Ypač dėl to kentėjo siaurieji geležinkeliai. 1941 m. lapkričio 21 d. NBD Nord, dirbusi Rygoje, griežtai uždraudė „teikti bent vieną vagoną bet kokiems privatiems kroviniams pervežti visuose plačiųjų/normaliųjų geležinkelių ruožuose ir perkrovimams iš siaurųjų geležinkelių“. Visi iki tol išduoti leidimai buvo paskelbti negaliojančiais. Pervežti leista tik tarnybines ir kariškas (su numeriais) siuntas²³⁹. Jokių leidimų nereikėjo priimant krovinius iš vokiečių kariškių. Tokių privačių siuntų Lietuvos normalieji geležinkeliai turėjo nedaug O siaurieji 600 mm vėžės pločio geležinkeliai jų iš viso neturėjo. Siaurųjų geležinkelių stotys Nepriklausomoje Lietuvoje buvo paliekamos ir stiprinamos puoselėjant jų paslaugas aplinkiniams gyventojams. Dabar okupantai jas dirbtinai naikino. Faktiškai jos liko be darbo ir pajamų. Praktiškieji vokiečiai tai gan greitai pastebėjo ir ėmė keisti savo nuostatas dėl siaurųjų geležinkelių darbo ribojimo. 1942 m. rugsėjo 25 d. buvo leista Skapiškio–Suvainišio keliu gabenti civilius keleivius nereikalaujant apygardų komisarų leidimų. Darant smulkias nuolaidas vėliau leista civiliams siauraisiais traukiniais gabenti nelydimą bagažą ir vadinamuosius ekspreskrovinius²⁴⁰. Leidimas teikti daugiau paslaugų Skapiškio–Suvainišio geležinkelio ruožą veikė teigiamai. Skapiškio ir Pandėlio stočių pajamos už bagažą, 1942 m. sausio mėn. siekusios juokingą sumą – 0,37 okupacinės markės (Om), už išduotus vidaus ir tiesioginio susisiekimo mažos ir didžios skubos krovinius – 47,99 Om, bendros šio kelio ruožo pajamos – 1 377 Om²⁴¹, pradėjo augti. Skapiškio–Suvainišio siaurasis geležinkelis šiek tiek atkuto, nors ikikarinio laikotarpio darbo apimtį bei pajamų ir nepasiekė²⁴².

Skapiškio normaliųjų geležinkelių stotis bei normalios vėžės kelias ir Skapiškio–Suvainišio siaurasis geležinkelis praūžus 1944 m. fronto viesului. Vokiečiai iš Skapiškio pasitraukė 1944 m. liepos mėn. Tai galėjo įvykti tarp 21 ir 31 dienų, nes Tarybų Sąjungos 1-ojo Pabaltijo fronto daliniai čia įsiveržė iš pietryčių (nuo Utenos)

²³⁷ Įsakymas Nr. 294 (1942 m. gruodžio 17 d.), Lietuvos geležinkelių žinyras, 1943, Nr. 9.

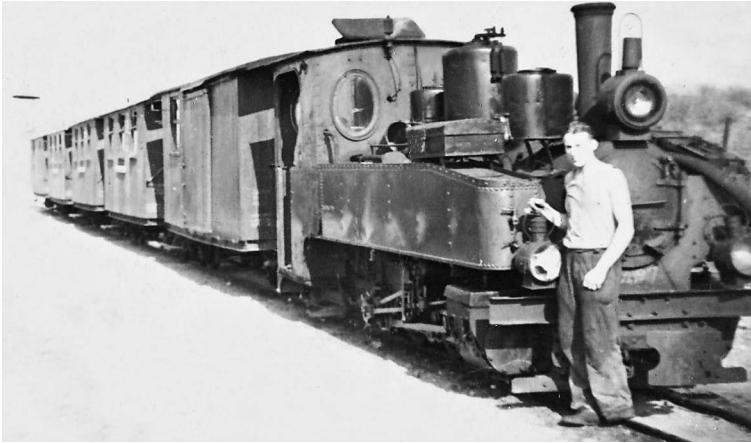
²³⁸ Ruožų paskirstymas, leidimų išdavimas ir smulkių siuntų pervežimo tvarka, Lietuvos geležinkelių žinyras, 1942, Nr. 12, rugpj. 31.

²³⁹ LCVA, f. 1160, ap. 5, b. 1594, l. 70.

²⁴⁰ Ten pat, b. 432, l. 47.

²⁴¹ Ten pat, b. 1915, b. 41, 46, 48.

²⁴² Ten pat, b. 1305, b. 8.

Garvežio mašinisto padėjėjas Vytautas Vizbaras prie siaurojo geležinkelio Skapiškis–Suvainiškis apie 1944–1945 m. Iš Janinos Vizbaraitės-Rasimavičienės albumo

Sandėliai netoli geležinkelio stoties. 2013 m. A. Jonušytės nuotr.

ir veržėsi į šiaurę. Jie liepos 21 d. užėmė Kupiškį ir tik liepos 31 d. Rokiškį²⁴³. Vokiečiai artėjant frontui stengėsi kuo labiau nusiaubti paliekamą teritoriją. Nedarė išimties jie ir naikindami geležinkelio kelius, stočių įrangą, pastatus. Tarybų Sąjungos valdžia, perimdama iš vokiečių teritoriją, stengėsi suregistruoti visus turto grobimo bei sunaikinimo atvejus. Tuo tikslu tuoj po teritorijos susigrąžinimo buvo organizuojamos hitlerininkų padarytiems grobstymams suregistruoti komisijos. Jos visos turėjo apskaičiuoti savo atgauto turto nuostolius, atsiradusius dėl vokiečių atlikto įrengimų demontavimo ir išvežimo bei turto sunaikinimo dėl įvykusių mūšių. Lietuvos geležinkelių valdyba irgi įpareigojo savo tarnybas, funkcinis skyrius suskaičiuoti jiems priklausančio geležinkelio turto, pastatų bei įrengimų išplėšimo, karo veiksmų metu padaryto sunaikinimo mastą, įvertinti visų netekčių vertę rubliais. Visi šie darbai Lietuvos geležinkelių valdybos tarnybų ir funkcinis skyrių sudarytų komisijų buvo atlikti iki 1944 m. gruodžio mėn. Akto sudarymo metu jo sudarytojai, nors ir skelbėsi prieškarinės geležinkelių valdybos vardu, nevaldė visų Lietuvos geležinkelių. Lietuvos Baltijos pajūryje tuomet dar vyko mūšiai. Klaipėdą tarybinė kariuomenė užėmė tik 1945 m. sausio pabaigoje. Raudonosios armijos 3-iojo Baltarusijos ir 1-ojo Pabaltijo frontų kariuomenės daliniai įvairių pafrontės geležinkelių ruožų dar

²⁴³ *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985, t. 1, p. 420.

nebuvo perdavę civilinei teritorinei administracijai. Todėl aktas lietė tik tuomet jau valdytus geležinkelio kelius. Visi šie pasvarstymai būtų svarbūs, jei nagrinėtume kelių padėtį prie Baltijos. Mums šiame rašinyje rūpi Skapiškis, jo nusiaubimo mastas dar kartą persiritus karo veiksmų bangai. Lietuvos geležinkelininkų sudarytas aktas šiam įvertinimui išsiaiškinti naudingas. Tik gaila, kad dėl savo mažumo Skapiškio normalių geležinkelių stotis ir Skapiškio–Suvainišio siaurojo geležinkelio Skapiškio stotys tuose aktuose beveik nebuvo išskiriamos. Turime tik vieną Skapiškio stoties išskirtinį paminėjimą. Jame nurodyta, kad Skapiškio stoties medinis keleivių namas buvo nusiaubtas. Jis neteko 100 proc. stogo, vidinių perdengimų, vidaus tinko, išgriauta 50 proc. krosnių, nuplėštos apdailos detalės. Namui padaryta 67 tūkst. rublių nuostolių. Akte randame, kad Skapiškio stotyje sunaikintos dar vandens virimo ir tualetų patalpos, kurių prarastos vertės dabar nustatyti neįmanoma, nes toje eilutėje paminėtų statinių sugadinimas apskaičiuotas rubliais bendrai visai grupei stočių, tarp kurių paminėtas ir Skapiškis²⁴⁴. Kituose akto komisijų sudarytuose sąrašuose Skapiškis minimas irgi tarp kitų stočių, kurių turto netektis pateikiama įvairiais stočių skaičiavimais, III ryšių ruožo (Skapiškio ryšių įrangos prižiūrėtojo) duomenimis ir įvairiais kelio ruožais (Obelių–Radviliškio, Panevėžio–Obelių ir pan.). 1944 m. gruodžio mėn. sudarytas Lietuvos geležinkelių valdybos nuostolių Lietuvos geležinkelių transportui dėl hitlerininkų sukulto karo veiksmų bei svarbiausių infrastruktūros įrenginių demontavimo (išplėšimo) apskaičiavimo aktas, vis paminėdamas tarp kitų stočių ir Skapiškį, konstatavo, kad Radviliškio–Obelių kelyje buvo susprogdinti naudojami traukinių eismo reguliavimui 28 dvisparniai semaforai, 11 dvisparnių keltuvų, 5 perspėjimo diskai, 73 iešmų užraktai, 18 000 m vielos, naudojamos įvairių aparatų jungtims, 500 metalinių stulpelių. Čia paminėta visą sugadintą kelio įrangą akto sudarytojai pripažino netekusia 84 proc. naudingumo, pinigine verte nuostoliai sudarė 67 tūkst. rublių²⁴⁵. Kiek iš šių sugadintų įrengimų teko Skapiškio normalaus ir siaurojo geležinkelio stotims – dabar išsiaiškinti vargu ar įmanoma. Autoriui aišku, kad čia skaičiuota tik normalaus kelio nuostoliai. Siaurieji keliai, nors ir buvo pažymėti scheminiame Lietuvos geležinkelių žemėlapyje, esančiame akto knygoje, aktuose minėti ne visi, o ir paminėti 750 mm vėžės keliai atspindėti labai nenuosekliai. Atėjusios į Lietuvą Raudonosios armijos fronto geležinkelių kolonos viršininkai – geležinkelininkai, tapę teritorijos (Lietuvos) kelių šeimininkais, siaurųjų geležinkelių nevertino ir jais pirmaisiais taikaus darbo metais rimčiau nesidomėjo. Todėl schema rodė, kad jie tik išsiaiškino, jog toks Skapiškio–Suvainišio siaurasis geležinkelio ruožas buvo, bet jo stočių ir sustojimo vietų (be galinių) schemoje nenurodė (ir neaišku ar žinojo jas esant). Todėl šio smulkaus siaurojo kelio ruožo nuostoliai akte neregistruoti. Dabar neaišku, kodėl šitaip atsitiko. Bandant išsiaiškinti tokį akto sudarytojų poelgį labiausiai tikėtina yra tai, kad siaurasis Skapiškio–Suvainišio kelias, kaip mažareikšmis, naujųjų šeimininkų nedomino, nes akto registruojamų nuostolių finansiniam įvertinimui rimtesnio poveikio nežadėjo. Galimas ir

²⁴⁴ Hitlerinės Vokietijos grobikų ir jų pagalbininkų padaryto Lietuvos geležinkelių ūkiui išgrobstymo ir sunaikinimo aktas, *Lietuvos geležinkelių archyvas Vilniuje*, p. 159, 174–175.

²⁴⁵ *Ten pat*, p. 188, 195.

priešingas paaiškinimas – šis neilgas siaurasis kelias fronto griaunamosios bangos išvengė, todėl nebuvo ko skaičiuoti.

Lietuva ilgam tapo Tarybų Sąjungos respublika. Vėl tapę mūsų krašto geležinkelių šeimininkais, TSRS susisiekimo kelių liaudies komisariato vadovai (greitai virtę ministerijos ministrais) vėl ėmėsi mūsų krašto geležinkelių pritaikymo imperiniams TSRS interesams. Tos imperinės politikos rezultatas – vis menkėjantis Lietuvos geležinkelių indėlis į Lietuvos ūkio vietinį keleivių, krovinių ir prekių vežiojimą, nuolatinis spaudimas didinti tolimus (tarprespublikinius, įmonių kooperacinius) pervežimus. Lietuvos liaudies ūkis (pramonė) buvo kreipiama į įvairiausių pusfabrikačių, dažniausiai kitų respublikų įmonių baigiamojo produkto gamybą ir labai mažai gamino baigtinės, kraštui reikalingos produkcijos.

Skapiškėnų instrumentinio muzikavimo tradicija

Gaila Kirdienė

Straipsnio tikslas – atskleisti Skapiškio valsčiaus instrumentinio muzikavimo tradicijų savitumus ir pokyčius bei juos lėmusius veiksnius XX a. pradžios–pirmosios pusės ir vidurio–XX a. pabaigos laikotarpiais. Atkreipiamas dėmesys ir į šio krašto instrumentinio muzikavimo tradicijų sąveiką su profesionaliu ar pusiau profesionaliu muzikavimu ir jų gaivinimą. Tam tikslui, išanalizavus archyvinę medžiagą ir apibendrinus ankstesnius tyrimus bei palyginus su gretimais kraštais, mėginta nustatyti pagrindinius Skapiškio valsčiaus muzikinio instrumentarijus, ansamblių sudėties, repertuaro, kūrinių struktūros bruožus ir tradicines sąvokas, naratyvus bei nuostatas ir vertinimus įvairiais tradicinio muzikavimo klausimais. Taip pat rūpėjo apibrėžti ryškiausias Skapiškio valsčiaus instrumentinio muzikavimo židinius, jų sąsajas su gretimais kraštais. Taikyti kokybinių tyrimų giluminio interviu, eminis, istorinis ir tipologinis lyginamasis metodai.

Senasis skapiškėnų instrumentinis muzikavimas ištirtas kur kas menkliau negu kaimynų kupiškėnų, biržėnų ar pandėliškių. Iš Biržų apskrities Vabalniūko valsčiaus kilęs instrumentinio muzikavimo tyrinėtojas ir skleidėjas pedagogas Stasys Paliulis 1932, 1936 ir 1939 m. Pándėlio ir Panemūnio valsčiuose Rokiškio apskrityje, iš 1841–1900 m. gimusių pateikėjų užrašė daug kūrinių, taip pat ir polifoninių, grotų senaisiais muzikos įrankiais: lamzdeliais, birbyne, skudučiais, ragais, daudytėmis, kanklėmis; taip pat ir unikalios medžiagos apie šią muzikavimo tradiciją. Šiuose kraštuose jis užrašė ir giedamųjų sutartinių¹. Į Pandėlio valsčių buvo nutekėjusi jo sesuo, kurios vyras, jo tėvas ir kiti giminaičiai dar mokėjo skudučiuoti, ragus pūsti ir gerai žinojo, kad anksčiau jais būdavo grojama; jie pasakojo ir apie kankliavimą penkiastygėmis ar dvylikastygėmis kanklėmis². 1943–1945 m. S. Paliulis pats dirbo mokytoju Pandėlio mokykloje ir jo pamokyti mokiniai per atostogas rinko sutartines, dainas ir duomenis apie instrumentinį muzikavimą³. Vis dėlto Skapiškio valsčiuje nebuvo nieko užrašyta⁴.

1974 m. Lietuvos konservatorijos⁵ ekspedicijoje buvo užrašytas vienas tuo metu žymus muzikantas – Skapiškyje gyvenęs, Peterburgo armonika grojęs PETRAS STUKAS, gim. 1904 m. Gučiūnų kaime Rokiškio apskrityje. Įrašams jis pagrojo septyniolika kūrinių: penkias polkas ir po tiek pat valsų bei kitų tradicinių šokių (karobočka, klumpakojis, krakoviakas, narečinka, suktinis); be to, tris maršus, vieną iš jų – išleistuvių per vestuves, „*kai jaunąją išleidžia*“⁶. Iki šiol skapiškėnai mena, kad P. Stukas ir meistraudavo. „*Labai mėgdavo išėjės*

¹ *Lietuvių liaudies instrumentinė muzika. Pučiamieji instrumentai*, sud. ir par. S. Paliulis, Vilnius: Valsstybinė grožinės literatūros leidykla, 1959, Nr. 26–29, 53–55, 60, 68–74, 79–80, 104–105, 114, 139, 165, 172, 174, 220, 236–237, 249, 254, 260, 264–265, 268, 311, 328, 333–334, 342, 345; *Skudučių ir sutartinių takais. Stasys Paliulis: tautosakininko gyvenimas ir darbai*, sud. ir par. A. Vyžintas, Vilnius: Lietuvos muzikos akademija, 2002, p. 255–258.

² *Skudučių ir sutartinių takais*, p. 259. Pandėlio krašte groti ir dvidešimt keturių stygų kanklėmis (*Lietuvių liaudies instrumentinė muzika*, Nr. 29).

³ *Skudučių ir sutartinių takais*, p. 258.

⁴ Labai mažai, vos iš kelių pavienių giedotojų Skapiškio krašte užrašyta ir giedamųjų sutartinių. Kai kurie pandėliškiei teigė, kad jau tarpukariu jų krašte sutartinių nelabai begiedodavo (*Lietuvių liaudies instrumentinė muzika*, Nr. 268).

⁵ Dabar Lietuvos muzikos ir teatro akademija.

⁶ MFA KF (čia ir toliau Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Folkloro archyvas) 6248/12–28.

*vakare pagroti savo sodyboje, taip pat eidavo groti į gegužines, gal ir vestuves. Grodavo ir kultūros namuose.*⁷ Toje pačioje ekspedicijoje, be kupiškėnų, užrašyta ir kelių pandėliškių bei šimoniškių muzikantų atliekamos muzikos.

Per 1989 ir 2013 m. rugpjūtį Kupiškio rajone vykusias etnoinstrumentologines ekspedicijas užrašyti septyni skapiškėnų muzikantai (iš jų tik vienas gimęs kitur, Pandėlio krašte). Sukaupta medžiaga: muzikantų anketos, ekspedicijos dalyvių dienoraščiai ir 2013 m. ekspedicijos garso bei Vilniuje vykusio kupiškėnų muzikantų koncerto vaizdo įrašai – laikomi Lietuvos nacionalinio kultūros centro Folkloro skyriaus archyve⁸.

Didelės padėkos nusipelnė skapiškėnai kraštotyrininkai. Mokytoja Aldona Elena Raišienė (gim. 1933 m. Skapiškyje, gyvenanti ten pat) 2006, 2013 ir 2015 m., atidžiai sužymėdama pateikėjų duomenis, aprašė gimtojo Skapiškio krašto muzikantus ir jaunimo pasilinksminimo ar kalendorinius papročius, surinko nuotraukų. Iš viso ji aprašė ar paminėjo trisdešimt tris liaudies muzikantus, 1896–1995 m. gimusius ir gyvenusius Skapiškio krašte (ir dar tris čia gyvenusius, kilusius iš gretimo Rokiškio r. muzikantus). Pas septynis muzikantus A. E. Raišienė lankėsi pati, apie šešis atsiminimus užrašė iš jų artimųjų ar kitų muzikantų, kitus paminėjo aprašuose. Ji maloniai leido šio straipsnio autorei savo aprašais pasinaudoti: jie buvo nepaprastai naudingi, ieškant muzikantų 2016 m. ekspedicijoje, papildant duomenis ir rašant straipsnį. Yra ir daugiau vietos kraštotyrininkų, kurie, be kitų skapiškėnų tradicinės kultūros dalykų, domėjosi ir instrumentiniu muzikavimu, yra surinkę labai vertingos XX a. pradžios ir tarpukario medžiagos, nuotraukų, dalį jos ir paskelbė⁹.

2016 m. liepos pradžioje etnomuzikologai, etnoinstrumentologai Gaila ir Arvydas Kirdos aplankė penkis senuosius Skapiškio krašto muzikantus, kurie pasakojo ir apie kitus krašto muzikantus; aplankė ir vieno jau mirusio muzikanto žmoną. Ekspedicijos vedle maloniai sutiko tapti Lionija Burbaitė-Šilininė, gim. 1935 m. Skapiškio vienkiemyje, gyv. Naiviuosė, entuziastingai menanti savo jaunystės laikų jaunimo šokių vakarėlius ir tėvų pasakojimus. Ji palydėjo mus pas muzikantus, padėjo jiems prisiminti įvairius faktus. Duomenų apie šiuo metu Skapiškio kultūros centre daugiausia standartizuota rusiška armonika grojančius jaunesnių kartų muzikantus autorei pateikė režisierė Vita Vadoklytė.

Rašydama šį straipsnį, autorė sudarė Skapiškio krašto liaudies muzikantų sąrašą. Apibendrinus surinktus duomenis, galima teigti, kad Skapiškio krašte užfiksuoti 77 šimto metų laikotarpiu (1896–1995 m.) gimę liaudies ar tradiciniai muzikantai ir dar keli profesionalūs muzikai (vargonininkai, pučiamųjų orkestro vadovas). Beveik visi muzikantai vyrai, tik trys moterys; dauguma jų gimę Skapiškio valsčiuje ar apylinkėje (58), iš kitų daugelis atsikėlę iš Pandėlio valsčiaus (9), po vieną – iš Kupiškio, Biržų, Anykščių ar Utenės rajonų. XX a. viduryje skapiškėnai muzikuodavo ir su Šetekšnų (Panemunėlio ap., Rokiškio r.) muzikantais¹⁰.

⁷ „Gal ant geležinkelio dirbo, žmona siuvoėja. Sūnūs buvo Linas ir Rimas, abu mirę“; pat. Lionija Šilininė, 2016 m. užr. G. Kirdienė.

⁸ 1989 m. ekspedicijos garso įrašai laikomi MFA, tačiau tais metais skapiškėnų atliekamos muzikos įrašyta nebuvo.

⁹ *Skapiškis*, sud. A. E. Markevičiūtė, Utena: Utenos Indra, 1999; S. Mažeikytė. Kompiuteriu spausdintas rankraštis.

¹⁰ Pat. E. Plūkas, tiksliau žr. tekste; 2016 m. užr. Kirdų šeima.

Skapiškio vls. Tvirų
kaimo skudutininkai.
Apie 1938 m. KEM

XX amžiaus pradžios ir pirmosios pusės instrumentinis muzikavimas

Skapiškio kraštas yra senosios polifonijos areale, ribojasi su stipriausiais jos gyvavimo centrais. Kad ir skapiškėnai skudučiavo, liudija konkretūs, nors labai reti, XX a. pirmosios pusės duomenys. Išliko unikali apie 1938 m. nuotrauka, kurioje užfiksuota šiaurinėje krašto dalyje esančio Tvirų kaimo skudutininkų grupė: septyni išėiginiais kostiumais pasipuošę vyrai, kiekvienas pučia po vieną skudutį (nors paprastai grupėje vienas skudučiuotojas pučia du ar tris skudučius). Vienas pirmoje eilėje viduryje stovintis vyras buvo jau garbaus amžiaus – galbūt jis kitus ir pamokė skudučiuoti.

Galime tik spėlioti, ar skudučiavimo tradicija tuo metu Tviruose dar gyvavo, ar tik buvo mėginama ją gairinti ir kiek prie to galėjo prisidėti S. Paliulis. Tikslesnių duomenų apie Tvirų kaimo skudučiavimą, kaip ir apie pačius skudutininkus, sužinoti nepavyko, nors ir padedant atsidavusiai Kupiškio etnografijos muziejaus istorikei Aušrai Jonušytei, kurios pastangomis surinkta daug vertingų skapiškėnų tradicinį muzikavimą liudijančių senųjų nuotraukų. 1989–2016 m. klausinėti senieji, 1912–1925 m. gimusieji aplinkinių ir kitų Skapiškio krašto kaimų gyventojai apie Tvirų skudučiavimą ir kitus senuosius instrumentus jau nieko nežinojo. Jie mena Tvirų ir gretimame Eičionių kaimuose tarpukariu ir vėliau dumpliniais instrumentais griežusius muzikantus. Pasak BRONIAUS POSEVIČIAUS (gim. 1925 m. Užubalio (Ažubalio) k., Skapiškio vls.), „skudučiais grojant negirdėjau, Tviruose jų nežinojau – dainų šventėj Pandėly tai grojo „Biržiečių polkų“ skudučiais“¹¹. Jis prisiminė muzikantus, akordeonu griežusius Tvirų kaimo vakaruškose: ANTANĄ BELECKĄ, gim. apie 1930 m., gyv. Tvirų kaime, ir jo žmoną TIJUŠAITĘ-BELECKIENĘ. Gegužinėse ir vakaruškose koncertina grodavo NAPALYS GLINSKYS (gim. apie 1905 m. Ažubalio k., Rokiškio apskr.,

¹¹Pat. B. Posevičius, 2016 m. užr. G. ir A. Kirdos, L. Šilininė.

gyv. Skapiškyje), dažnai iš Pandėlio kviesdavo muzikantą ANTANĄ JURKĖNĄ¹². N. Glinskys „*kasantinkų turėjo, grynai amerikoniškų, iš amerikona <...>. Jų gimtinė yra kaip ir Amerikoj: kad iš Amerikos pradžia buvo. Jis ir akardijonu mokėja*“¹³.

1937–1938 m. šešiametėje Skapiškio pradžios mokykloje šaulių dūdų orkestro vadovo Juozo Semaškos (apie jį žr. toliau) iniciatyva ir mokytojų rūpesčiu buvo suburta vyriausių skyrių „*vaikų skudučių grupė*“. 2018 m. straipsnio autorės kalbinta J. Semaškos duktė istorikė Irena Semaškaitė-Eigelienė, gim. 1930 m. Kūpiškyje, gyv. Kaune, teigė, kad tėtė skudučiuoti buvo išmokęs savo gimtajame Anykščių krašte. Vis dėlto, jos atminimu, tėtė draugavo ir su S. Paliuliu. Jis dažnai dviračiu atvažiuodavo „*iš Pandėlio ir paprastai tą pačią dieną parvažiuodavo Pandėlin. Jiedu kažką grodavo ir išeidavo mokyklon. Jei atvažiuodavo Paliulis, jau būrelis buvo*“. Įdomu, kad mokiniai namie pasidarydavo „*labai gražius, baltus*“ skudučius iš medžio¹⁴ – taigi vyresni jų artimieji turėję išmanyti, kaip skudučiai daromi, skudučiavimo tradicija dar bent jau rusenusi. Pateikėja neprisiminė, kokius kūrinius mokiniai skudučiuodavo. Pasak jos, „*nuo skudučių mokykloje vėliau perėjo prie fleitų*“. Tai buvę ilgi medžio trimitai (plg. *triuba*, daudytė): apie pusantrą metro ilgio, apsukti tamsesne medžiaga, pasak pateikėjos, lyg oda, – matyt, tošimi. Instrumentai buvo du, bet muzikantai, stovėdami aukštai, kad nekliudytų renginio dalyvių galvų, juos pūsdavo po vieną.

Kita vertus, dar 2013 m. ekspedicijos dalyvėms skapiškėnas PETRAS EUGENIJUS JANKEVIČIUS (gim. 1937 01 02 Bajorų k., Skapiškio vls., gyv. Noriūnuose) pasakojo, kad jo senelė mokėjo giedamų ir instrumentais grojamų sutartinių. Ji turėjusi ir septynstyges skobtines kankles. Jam ir kitiems vaikams ji iš tuščiavidurių skėtinių augalų: builių, garšvų, išpjaudavo skudučių – po tris; išsukdavo ir švilpynių. Pateikėjas prisiminė šiuos pirmuosius iš senelės išmokus kūrinius: dainą „*Pas motulę augau*“, sutartinę „*Tu tu tū, obelėlė, lioj*“ ir dainą „*Tas oželis*“ (kurios priedainis pasižymi specifiniu garsiu oro įtraukimu per nosį)¹⁵.

Skapiškėnai mena ir senuosius piemenų ar vaikų instrumentus. Kai kuriems mūsų pateikėjams vaikystėje dar teko ganyti, tačiau jau ne viso kaimo, o tik savo ar kitų ūkininkų gyvulius. Triubos, pasak B. Posevičiaus, jau niekas neturėjo, nes ganydavo nedaug gyvulių ir vyriausio piemens, ustovo, nereikėjo. Menamos ir vaikams suktos švilpynės bei lamzdeliai¹⁶. Abiejų rūšių instrumentus: ir pavasarį iš žievės išsukamus švilpukus, ir medinius lamzdelius – skapiškėnai vadina *dūdela*. „*Gyvulius teko ganyt pas žmogų, kaip neteks. Tik botogas, jokių muzikų nebuvo. Ustovas būdava kaimi senovaj <...>. Nesoarbu tos dūdelas <...>. Sukdavom dūdelas ar iš alksnio, ar iš karklo*.“¹⁷ L. Šilininės atminimu, vaikai „*tik dūdelas sukdamo*“. Pasak I. Eigelienės, švilpynės iš karklo visi mokėjo išsisukti. Jos teigimu, patys ir būgną pasidaryda-

¹²Pat. Eugenija Beleckaitė-Naujickienė, gim. 1930 m. gyv., Skapiškyje; užr. A. E. Raišienė.

¹³Pat. Alfonsas Bugailiškis (apie jį žr. toliau), 2016 m. užr. G. ir A. Kirdos ir L. Šilininė.

¹⁴Vėliau J. Semaška labai nusiminęs, kad į „Kupiškėnų vestuvių“ vaidinimą neįtraukti skudučiai.

¹⁵„Tu tu tū, obelėlė, lioj“ ir „Tas oželis“ pateikėjas padainavo ekspedicijos įrašams; 2013 08 07 užr. Toma Grašytė, Vaida Naruševičiūtė, Daiva Čičinskienė. Apie 1970-uosius Skapiškio mokykloje vaikus mokydavo skudučiuoti mediniais skudučiais, pat. NIJOLĖ TUMONYTĖ-FREITMANIENĖ, gim. 1964 m. Tatkonių k., Skapiškio ap., gyv. Skapiškyje (groja armonika „Tulska“ ir šukomis). 2013 08 07 užr. tie patys.

¹⁶Pat. N. Tumonytė-Freitmanienė, 2013 08 07 užr. tie patys.

¹⁷Pat. B. Posevičius, 2016 m. užr. G. ir A. Kirdos ir L. Šilininė.

vo: „Mes vaikai po skerstuvų iš kiaulių pūslių irgi pasidarydavome būgnų.“

Kaip vaikų instrumentas buvo vertinama lūpinė armonikėlė: „Vargonėliai, kaip vadina, pučiami. Tėvai nupirkdava vaikom, o taip tai – ne [muzikantai negrodavo].“¹⁸ L. Šilininės tėvas Juozas Burba, gim. 1898 m., nors, pasak jos, ir nebuvo muzikantas, tačiau vaikams pagrodavo vargonėliais. O patys vaikai „iš popieriaus išlenktydavo armonikytes“.

Kerelių kaimo jaunimas. Muzikantas groja Peterburgo armonika. 1918 m. Iš Eleonoros Giedrytės-Keršulienės albumo

I. Eigelienės teigimu, mokykloje mokiniai grodavo ir pučiamosiomis armonikėlėmis, ir mažytėmis dumplinėmis armonikomis: „Kas ką turėjo, nešėsi į mokyklą, kad mokytųsi.“ Apie 1936 m. J. Semaška buvo subūręs kapelą „Brėmeno miesto muzikantai“. Pasirodymų metu vaikai, daugiausia mokiniai grodavo su žvėrelių kaukėmis: jų buvo daug, pilna scena; vaikams buvo labai smagu, tačiau jei kas blogai sugrodavo, užleisdavo garbingesnę vietą kitam vaikui. Mažiesiems neleidavo maišytis scenoje, tad jie lakstydavo ja – scena buvusi aukšta.

J. Semaška taip pat mokė Skapiškio moteris ir merginas kankliuoti daugiastygėmis, matyt, suvalkietiško pavyzdžio kanklėmis su užraitu gale ir dvigubomis stygomis, per kanklininkų būrelius ir draugijas plitusių ir Aukštaitijoje. Norėjo, kad ir duktė kankliuotų. Pats turėjo dvi kankles, kitos buvusios kanklininkių. Viena iš jų buvo atsinešusi kankles, bet vadovui netiko, kad per mažos, todėl liepė neštis atgal. Skapiškyje buvo meistras, gaminęs nedideles apie vienuolikos dvylikos stygų kankles¹⁹.

Taigi, nors senosios instrumentinės polifonijos, sutartinių ir senųjų muzikos įrankių tradicijos Skapiškio krašte, matyt, nyko anksčiau negu aplinkiniuose Kupiškio, Biržų, Rokiškio apskrities

¹⁸Pat. A. Bugailiškis, 2016 m. užr. G. ir A. Kirdos ir L. Šilininė.

¹⁹Pat. I. Eigelienė, 2018 m. užr. G. Kirdienė.

valsčiuose, tačiau tarpukariu skudučiavimas dar gyvavo ne tik šiaurinėje krašto dalyje, Tvirų kaime. Ir į pietus nuo Skapiškio dar būta senolių, mokėjusių giedoti sutartines, išsipjauti

tuščiavidurio skėtinio augalo skudučius ir skudučiuoti. Jie savo žinias bent iš dalies perdavė vaikaičiams. Skudučiavimas ir grojimas įvairiais kitais senesniais ir vėlesniais muzikos instrumentais buvo gaivinamas ir Skapiškio mokykloje, o medžio skudučius mokiniams mokėjo padaryti vyresni jų šeimos nariai.

Maždaug 1920 m. skapiškėnų vestuvių nuotraukoje užfiksuoti muzikantai groja smuiku, klarnetu ir perlamutro inkrustacijomis dekoruota koncertina ar nedidele bandonija „Pearl Queen“ (Perlų karalienė). Beje, smuikininko rankų padėtis labai panaši į profesionalų. Taip pat ir iš kitų senųjų nuotraukų, kurių nemažai surinko krašto kultūros istorijai atsidėjusi mokytoja Stanislava Mažeikytė, matyti, kad XX a. pradžios ir vidurio skapiškėnų vestuvėse muzikantai grodavo dviese ar trise, smuiko, dažnai ir klarneto bei dumplinio instrumento: koncertinos, bandonijos ar Vienos, Peterburgo armonikos – kapeloje. Tik po Pirmojo pasaulinio karo kartais grodavo ir vienas muzikantas. 1918 m. Kerelių kaimo jaunimui grojo vienas muzikantas Peterburgo armonika. Taigi skapiškėnų muzikavimo tradicijos duomenys patvirtina lietuvių kaimo armonikų tyrinėtojo Alberto Vytauto Baikos teiginį, kad smuikas, klarnetas (ir/ar kornetas) ir dumplinis instrumentas yra būdingiausia šiaurės rytų aukštaičių vestuvinės kapelos sudėtis. Kartais prisidėdavo būgnelis ar būgnas, bosinis strykinis instrumentas – retenybė²⁰. Skapiškio krašte dažniausiai užfiksuotas didelis dvipusis būgnas; iš senosios kartos muzikantų tokį turėjo bandonija grojęs LIONGINAS KLIMKA (gim. 1989 m. Biliūnų k., Skapiškio vls.). „Būgnų turėja iš šunų odos; kūliuku mušdava.“²¹

Skapiškėnų Emilės Davainytės ir Antano Mažeikio vestuvėse muzikantai groja smuiku, klarnetu ir koncertina „Pearl Queen“. Apie 1920 m. Iš Stanislavos Mažeikytės albumo

²⁰Baika A. V. *Kaimo armonikos*, Vilnius: Pradai, 1994, p. 81–82.

²¹Pat. L. Šilininė (jos dėdė); 2015 m. užr. G. Kirdienė.

1936 m. Skapiškio pieno perdirbimo bendrovės „Aušra“ dešimties metų sukaktuvių nuotraukoje užfiksuota smuiko, klarneto ir *peterburgskos* armonikos kapela. Taigi tokie nedideli smuiko,

kartais ir klarneto bei dumplinio instrumento (Peterburgo, Vienos armonikos ar koncertinos, bandonijos) ansambliai grieždavo ne tik vestuvėse, bet ir kitose didesnėse šventėse. Atsižvelgiant į itin tvirtas senąsias gretimo Kupiškio krašto ansamblinio muzikavimo tradicijas²² bei XX a. vidurio Skapiškio krašto liaudies muzikantų nuostatą groti ne pavieniui, o ansamblyje: „*O ką ten vienas pagrosi <...>. Koks grojimas vienam?*“²³ (dar žr. toliau šiame straipsnyje), galima manyti, kad dažniausiai ne pavieniui muzikantai grodavo ir kituose *suvejimuose*: pokyliuose, jaunimo bendravimo, kalendorinių ir darbo papročių susibūrimuose.

Iš visų turimų nuotraukų matyti, kad muzikantai gerbiami, fotografuojantis sodinami pirmoje eilėje, vestuvių pulko ar šventės dalyvių priešakyje (tiesa, kartais greta sėdi ir vaikai).

Nuotraukos, kaip ir kita sukaupta medžiaga, leidžia teigti, kad XX a. pradžioje ir viduryje Skapiškio krašte liaudies muzikantai dažnai grieždavo smuiku. Kai kurių senųjų pateikėjų teigimu, smuikas krašte buvęs netgi labiausiai paplitęs ir vertinamas instrumentas. Jį itin vertino ir inteligentai: pasak I. Eigelienės, „*smuikas jau buvo prestižas*“²⁴. JUOZAS MISIŪNAS (1896–1964, gimimo vieta nežinoma, gyvenęs Skapiškyje)

Povilo Grigaliūno ir Veronikos Leknickaitės vestuvėse Stukų kaime muzikantai groja smuiku ir Vienos armonika. 1928 m. Iš Janinos Vizbaraitės-Rasimavičienės albumo

²²Kirdienė G. Kupiškėnų instrumentinio muzikavimo tradicija, *Kupiškis. Naujaisi moksliniai lokaliniai tyrimai*, sud. A. Jonušytė, Vilnius: Versmės leidykla; Kupiškis: Kupiškio etnografijos muziejus, 2016, p. 1049–1058, 1062–1068, 1078.

²³Pat. Valerijonas Vizbaras (apie jį žr. toliau); EIA, užr. 1989 m.

²⁴Kai buvo šešiolikos metų, ją tėvas taip pat pamokė griežti smuiku.

mielai smuikuodavo „vestuvėse, gegužinėse, pieninės žmonių susiejimuose. Buvo neaukšto ūgio, linksmas, judrus“²⁵. Beje, Stukų kaimo vestuvių ir Skapiškio pieninės sukaktuvių nuotraukose smuikininkas yra tikriausiai tas pats asmuo – taip pat laiko smuiką. Pagal amžių tai galėtų būti J. Misiūnas.

Lietuvos savanoris ir ūkininkas TITAS ŠIRVINSKAS (apie 1905–1948, Švedukalnio k., miręs nuo tuberkuliozės) griežė smuiku, o jo brolis Leonas (1900–1935, miręs „gal irgi džiovala“) konstantinku. Skapiškio (ir Panemunio) vargonininkas VYTAUTAS ČETKAUSKAS dažnai lankydavosi pas Širvinskus²⁶. Tito sūnui Gediminui buvo šešiolika metų, kai tėvas mirė: „Jie buvo vestuvių muzikantai. Man jau neteko girdėti – jau ligotas buvo. Vienąkart pajėmęs pačirpina biškį. Mama sakė: Išmokink sūnus grot. – A, saka, [jei] norás, išmoks. Nieko nepasakodavo, tik po veselias jau grodava.“²⁷

Bene geriausiai krašte iki šiol menamas iš Einorių kaimo (Biržų apskr.) kilęs garsus liaudies smuikininkas PETRAS LATVĖNAS (1916–apie 1950), gyvenęs Švedukalnio vienkiemyje, vėliau Skapiškyje.

„Jis visur labai noriai smuikuodavo <...>. Skapiškėnai jį mylėjo ir visur kvietė. Tai buvo labai veiklus, linksmas, mėgstantis bendrauti žmogus. Dirbo ūkyje, [po karo] kurį laiką buvo kolūkio pirmininku.“²⁸

A. E. Raišienė vardija ir kitus tarpukario skapiškėnų muzikantus, griežusius ir smuiku šaltuoju metų laiku vakaruškose, o šiltuoju laiku – gamtoje rengiamose gegužinėse, Joninėse ir pasilinksminimuose po atlidų. Be

Skapiškio pieno perdirbimo bendrovės „Aušra“ dešimties metų sukaktuvių minėjime muzikantai groja klarnetu, Peterburgo armonika ir smuiku. 1936 m. Iš S. Mažeikytės albumo

²⁵ 1944 m. vasarą namams sudegus, šeimai teko vargingai gyventi pirtelėje. J. Misiūnas mirė Juodupėje, ten ir palaidotas. Smuiką po mirties sūnus padovanojo krikštasūniui (pavardė nežinoma). Pat. Linas Burokas, 2006 m. užr. A. E. Raišienė.

²⁶ Pat. Gediminas Širvinskas, 2006 m. užr. A. E. Raišienė.

²⁷ 2016 m. užr. G. ir A. Kirdos ir L. Šiliniene.

²⁸ Tamsią naktį eidamas iš pobūvio namo, iki galo neišaiškintomis aplinkybėmis smuikininkas P. Latvėnas netoli namų įkrito į tvenkinį ir nuskendo. Palaidotas Švedukalnio kapinėse. Pat. Stasys Baltrūnas, 2006 m. užr. A. E. Raišienė; panašiai pasakojo L. Šiliniene, E. Plūkas ir kiti muzikantai, 2016 m. užr. G. ir A. Kirdos.

muzikantų neapsieidavo ir vardinės ar vakarai su vaidinimais. Prieškariu daug kur buvo švenčiamos Joninės. Bajorų kaime jas švęsavo prie kalno, vadinamo vokiečių kapais. „*Temstant prie kalno rinkdavosi žmonės <...>. Jaunimas iš anksto sukraudavo laužą, paruošdavo stebulę <...>. Atsinešdavo namų gamybos vaisių: sūrio, sviesto, mėsos, dešrų, alaus. Degtinės būdavo labai mažai. Ateidavo to kaimo muzikantai, klarnetu, gal ir smuiku, konstantinka groję VLADAS (1910–2006) ir POVILAS (1914–1944, dirbo siauruko geležinkelio garvežio mašinistu, buvo nušautas Užubalio miške) BALIAI <...>. Prasadėdavo linksmybės <...>. Jaunimas Joninių naktį linksmindavosi iki ryto. Ieškodavo paparčio žiedo. Karo metais Joninių šventė aptilo, nes buvo nesaugu, vėliau sumažėjo tokių vardų.*“²⁹ P. Balys grodavo ir vakaruškose po Šv. Petro ir Povilo atlaidų (birželio 29 d.). Kartais atvažiuodavo PRANAS MATULIONIS, kuris „*buvo aklas, tačiau grojo gražiai armonika ir klarnetu, smuiku*“³⁰. Pasak Kerelių kaimo muzikanto Eugenijaus Plūko, mamos brolis V. Balys grojo „*namų darbo – Jurevičiaus – konstantinka. Suvažiuodavom kadu, kai būdavo suvėjimas <...>. 2000 m. dar grojau suvėjime pas dėdes Balius Bajorų kaime*“³¹.

Prieškariu daug renginių, vakarus miesto visuomenei ir jaunimui (kas mėnesį šokių vakarėlius) suruošdavo ir Skapiškio mokykla drauge su šaulių dūdų orkestru: „*Visas gyvenimas vyko mokykloje <...>. Vaidinimai būdavo sudėtingi klasikiniai, net buvo suflerio būdelė scenoje <...>. To meto Lietuvoje Skapiškis buvo lyg gražus sveikas [kultūros] obuolys <...>. Daug buvo išlikusių vietinių senųjų, carinių inteligentų. Kupiškyje buvo daugiau susisluoksniavusi visuomenė, o Skapiškyje visi [kaimo žmonės, miestelėnai, mokyklos bendruomenė, dvasininkai ir kiti inteligentai, taip pat ir dvarininkai] įsijungdavo į bendrą kultūrinį gyvenimą.*“³² Šokdavo „Gėlių šokį“, „Kepurių valsą“ (gėles ir popierines kepures šokėjams iš pintinių dalydavo už dyką). Inteligentų šeimos, jei tik turėjo kokį muzikos instrumentą: smuiką ar klarnetą, jį laikydavo pakabintą matomoje vietoje ant sienos; kartais ir po kelis, sudarydami kompoziciją su juosta, tarsi „*gyvą muziejų*“. Skudutį, švilpynę laikydavo ant lentynėlės, taip pat ir armoniką. Tai buvęs ir papuošimas, ir akivaizdus pasididžiavimas, kad šeimoje muzikuojama. Vienas žmogus netgi turėjo tradiciskais brūkšnelių ir taškelių ornamentėliais išdrožintų sprindžio ilgio švilpynių rinkinį (kolekcija); švilpynę buvo padovanojęs ir mažajai Irenai.

XX a. 4-ajame dešimtmetyje Skapiškį garsino puikus šaulių būrio dūdų orkestras. 1933–1934 m. jį įsteigti Šaulių sąjungos ir tautininkų buvo paskirtas JUOZAS SEMAŠKA (1891–1969, gim. Vaivadiškių k., Anykščių vls., nuo 1926 m. gyv. Kupiškyje, 1933–1939 m. Skapiškyje, vėliau iki mirties Kupiškyje). Aukšto išsimokslinimo vadovas tuo pačiu metu buvo paskirtas įkurti ir dūdų orkestrą Obėliuose; juos iš Skapiškio pasiekdavo traukiniu. Tai buvo „*pilnas orkestras, daugiau kaip dešimt muzikantų*“. Pats J. Semaška grojo kornetu (*triūba*), smuiku, akordeonu. Namuose buvo smuikas, kornetas, klarnetas, pianinas ir akordeonas. Semaškos duktė I. Eigelienė pasakojo, kad jų giminė kilusi iš neherbinių bajorų, iš Ukrainos. Giminė didžiuojasi seneliu JUOZU SEMAŠKA (gim. 1833 m. Abromišio k., Anykščių vls.), dalyvavusiu 1863 m. sukilime, nors už tai caras jį

²⁹ Pat. Antanas Mikoliūnas, gim. 1921 m., ir jo sesuo Emilė Mikoliūnaitė-Lukošiūnienė, gim. 1933 m., gyvenę Bajorų k., vėliau Skapiškyje; užr. A. E. Raišienė.

³⁰ *Ten pat.*

³¹ Pat. Eugenijus Plūkas, 2016 m. užr. Kirdų šeima.

³² Pat. I. Eigelienė, 2018 m. užr. G. Kirdienė.

kalino katorgoje. Senelis buvo ir savamokslis muzikantas, geriausiai griežęs smuiku. Groti mokęs visus vienuolika savo vaikų. Jo jauniausias sūnus Juozas, būsimasis pučiamųjų orkestrų vadovas, keturiolikos metų tapo carinės Rusijos kariuomenės orkestro auklėtiniu, mokytas groti kornetu ir vadovauti orkestrui. Vėliau jį atrinko studijuoti konservatorijoje (Maskvoje ar Peterburge). Ją baigęs, tapo didelio carinės kariuomenės pučiamųjų orkestro muzikantu. Su juo koncertavo ir Peterburgo Didžiajame Marijos teatre: orkestras grodavo įvairiuose spektakliuose, o jei juos stebėdavo caras, tai ir per pertraukas. 1915 m., Pirmojo pasaulinio karo metu, netoli Varšuvos visam penkiasdešimt vieno muzikanto orkestrui teko pasiduoti į vokiečių nelaisvę. J. Semaška dirbo įvairius priverstinius darbus Vokietijoje, o grįžęs po karo, badmečiu, eidavo mūryti krosnių.

Skapiškyje, kaip ir Obeliuose, orkestrantus J. Semaška atsirinkdavo iš muzikai gabių vietos žmonių, liaudies muzikantų; daug buvo ir skautų. I. Eigelienė mena, kad moterys šaulės taip pat ketino išmukti groti dūdų orkestre, bet joms nesisekė. Orkestrą sudarė iki dvylikos muzikantų: vienas ar du klarnetai, iki trijų kornetų, du altai, iki trijų tenorų, vienas baritonas, vienas ar du bosai (tūba) ir muškėliu ranka mušamas didelis būgnas su lėkštėmis³³. Duktė pabrėžia, kad tėtė buvo atsidavęs vadovas, ugdytojas, mokėjo patraukti žmones (yra mokęs groti net vieną grįžusį iš kolonijos vyrą). Buvo aukštos moralės, pats abstinentas ir muzikantams neleisdavo net išgerti; jiems drausdavo žaisti ir tuo metu Skapiškyje pamėgtą lotą (ką jau kalbėti apie lošimą kortomis).

Orkestras kasmet pasirodydavo viešai apie trisdešimt kartų: visuose valstybinių švenčių minėjimuose ir koncertuose visuomenei. 1937 m. Lietuvos šaulių sąjungos dūdų orkestrų apžiūros pažymoje teigiama, kad Skapiškio orkestras galės būti geriausias visoje Šaulių sąjungoje. Tais metais, kaip rašyta ir „Trimito“ žurnale, jis laimėjo antrą vietą Lietuvos šaulių sąjungos orkestrų konkurse. 1938 m. orkestro vadovas J. Semaška apdovanotas Vytauto Didžiojo trečiojo laipsnio medaliu³⁴.

Pasak J. Semaškos dukters I. Eigelienės, orkestras dažniausiai repetuodavo mokykloje. Tai buvo šventinis, iškilnių orkestras, grojęs per visas didžiąsias šventes, atlaidus, gegužines. Orkestras labai „*unorą laikė, fanaberiją turėjo – buvo orumo*“, todėl rinkdavosi, kokiomis progomis groti: tik per šaulių ir jaunalietuvių gegužines, jei per laidotuves – tai tik garbių asmenų. Ankstų Naujųjų metų rytą orkestras eidavo sveikinti klebono, mokyklos vedėjo, policijos viršininko. Grodavo ir per atlaidus: „*Jau atlaidai kokie būdavo! Orkestras parodą pereinavo per visą miestą, ypač kai gavo šaulių uniformas.*“ Vadovas leisdavo muzikantams pagroti ir kaimo vestuvėse, tik „*kad jos būtų rimtos*“. Pateikėja mena, kad laidojant kunigą, prie kapo nuvažiavo keli orkestro muzikantai, o J. Semaška pagriežė smuiku. Skapiškyje pagrindinė gegužinių vieta buvo gražus senosios mokyklos, buvusio dominikonų vienuolyno, kiemas: apšviestas, apsodintas alyvomis, stovėjo suoliai. „*Pačią aikštelę apkaišydavo berželiais. Gegužines ruošė Šaulių sąjunga arba pavasarininkai. Grodavo šaulių būrio orkestras. Jaunimas atvažiuodavo dviračiais, pasidabinę <...>. 1936–1941 m. Skapiškyje buvo daug jaunimo <...>. Kartais suruošdavo gegužinę prie Mituvos ežero arba Dailiūnų k. Labai*

³³Pat. S. Mažeikytė, 2017 m. užr. A. Jonušytė; Dar žr. *Skapiškis*, p. 78 (1938 m. šaulių būrio orkestro nuotrauka, gauta iš Semaškų šeimos).

³⁴Pat. S. Mažeikytė, 2017 m. užr. A. Jonušytė; pat. I. Eigelienė, 2018 m. užr. G. Kirdienė.

mėgstama buvo „Polka su ragučiais“, kurią vesdavo mokytojas Račinskas arba Jonas Balys.“³⁵ Galbūt orkestras grodavo per Skapiškyje garsius Šv. Petro ir

Povilo atlaidus (birželio 29 d.) ir šv. Lauryno kermošių (rugpjūčio 10 d.). „Po mišių bažnyčioje visi eidavo <...> vieni pas kitus į svečius į pokermošį. Toks vaikščiojimas vadinosi smotras ir truko valandą.“³⁶ I. Eigelienė mena, kad orkestras visų pasirodymų metu grodavo tik iš natų, kurias muzikantai laikė ant piupitrių. Per gegužines orkestras sėdėdavo atskirai šone (pakylos nebuvo), niekas negalėdavo jam trukdyti, niekam iš svečių neleisdavo prisėsti greta. Vaikų niekas net ir nesivesdavo.

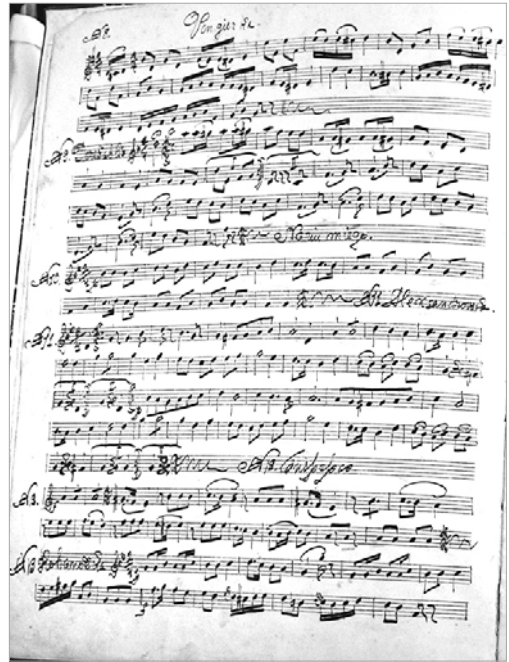
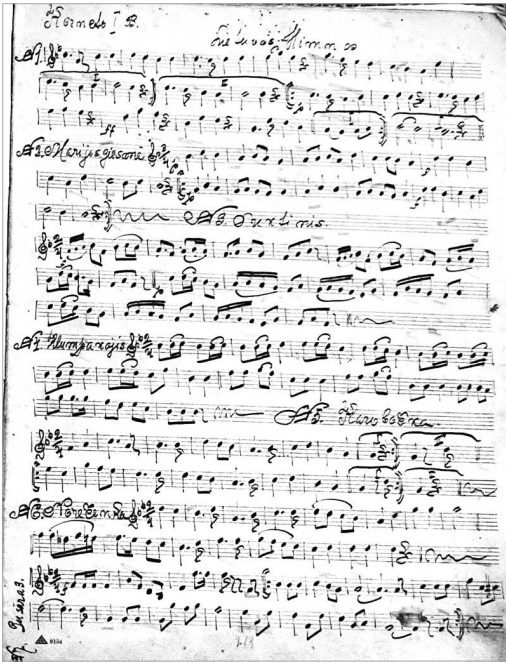
1936–1938 m. šiame orkestre *barabanščiku* grojo KAZYS BARANAUSKAS (gim. 1912 05 13 Laičių dvare, Skapiškio vls., gyvenęs Kupiškyje), kuri dar dešimties metų amžiaus vargonininkas pamokė pūsti lūpinę armonikėlę. 1989 m. instrumentologinės ekspedicijos dalyviams jis pasakojo, kad Skapiškio dūdų orkestrui vadovavo kapelmeisteris Simaška (Šimaška), grojo broliai JONAS, KAZIMIERAS ir ALFONSAS ČEIKOS, gim. apie 1905 m. Altą ar tenorą pūtė VINCAS ŠLAPELIS. Jo brolis JUSTAS ŠLAPELIS, tuo metu apie šešiolikos metų, jau dirbęs kalviu, irgi mušė būgną. Būgnas buvo didelis, pirktas, su mažais būgneliais. Dar vienas muzikantas buvo pavarde NAKAS³⁷. Orkestro muzikantai mokėjo groti įvairiais kitais instrumentais: K. Baranauskas – ne tik *Smetonos laikų* klarnetu (gal ir lamzdeliu), bet ir įvairiais dumpliniais instrumentais: tribalse ir keturbalse bandonija „Alfred Arnold“, *vienska* ir trieile *peterburska* armonikomis, XX a. viduryje kaime paplitusiu akordeonu (itališku ir rusišku) ir pokariu paplitusia dveile standartizuota rusiška armonika („Belarus“). Jis pritardavo dainininkams³⁸.

³⁵Pat. Jonas Uziela, gim. 1921 m., gyv. Skapiškyje, užr. A. E. Raišienė.

³⁶2006 m. užr. A. E. Raišienė.

³⁷I. Eigelienė mena, kad vaikai Justą erzindavo dainele: „Justas kopūstas, kubile sugrūstas.“

³⁸EIA, 1989 08 10 užr. G. Petronis, R. Taluntytė.

Kai 1939 m. J. Semaška išsikėlė gyventi į Kupiškį, orkestrui ėmėsi vadovauti šaulių organizacijos narys JONAS ČEIKA (gim. apie 1900 m.)³⁹. Po Antrojo pasaulinio karo Skapiškio orkestro instrumentai buvo slepiami Račiupėnuose pas Vaitkūną. Nemažai mokytojų ir orkestro muzikantų buvo ištremta į Sibirą, tarp jų ir Šlapeliai. Jų seneliui, buvusiam knygnešiui, 1863 m. sukilimo dalyviui, tremtį teko patirti net tris kartus: po sukilimo, 1918 ir apie 1948 m.⁴⁰

Pokario metais Skapiškio orkestrą sujungė su Kupiškio vidurinės mokyklos orkestru, apie 1948–1953 m. jam vadovavo J. Semaška. Savo sūnų Gediminą Semašką (1946–2000) jis pirmiausia mokė skambinti namuose turėtu pianinu, paskui mokė pūsti kornetą (*triūbą*); sūnus išmoko ir pūsti saksofoną. Buvo susidaręs orkestrėlis, abu eidavo groti per laidotuves (*pacharonus*)⁴¹. J. Semaška buvo vyriausias 1957 m. Dainų šventės Kupiškyje dirigentas, buvo išleista jo sudaryta repertuaro knygutė.

Prieš mirtį Gediminas tris tėtės ranka rašytas natų knygas: apie 150 kūrinų partitūras dvylikai pučiamųjų orkestro instrumentų (dviem klarnetams, dviem kornetams, trimis tenorams, dviem altams, baritonui ir dviem bosams) – paliko muzikai, kultūros darbuotojui ir vargonininkui Broniui Petroniui. Jis jas išsaugojo, netgi pasirūpino, kad jos būtų perfotografuotos, ir maloniai leido autorei susipažinti ir paskelbti pavyzdžių. Tai nepaprastai vertingi istoriniai muzikos kultūros dokumentai, leidžiantys susidaryti vaizdą, koks buvo tarpukario, karo ir vėlesnių metų Lietuvos dūdų orkestro repertuaras ir muzikinės kūrinų ypatybės. Išsamesnė

Pirmieji trylika kūrinų iš Juozo Semaškos rankraštinės tarpukario metų natų knygos; pirmo klarneto partija. Gauta iš Broniaus Petronio

³⁹ Pat. S. Mažeikytė, 2017 m. užr. A. Jonušytė.

⁴⁰ Pat. I. Eigilienė, 2018 m. užr. G. Kirdienė.

⁴¹ Pat. Gedimino žmona mokytoja Marytė Semaškienė, gyv. Kupiškyje, 2018 m. užr. G. Kirdienė.

šių partitūrų analizė būtų jau kito darbo tema. Šiame straipsnyje aptarsime repertuarą.

Viena plonesnė knyga, rašyta juodu rašalu ir sudaryta iš atskirų instrumentų partijų, yra tarpukario Lietuvos metų. Ji pradedama „Lietuvių tautos himnu“. Toliau užrašyti net trisdešimt du tradiciniai šokiai (žr. pavyzdį): „Noriu miego“, suktinis, klumpakojis, karo-bočka (dvi), kochanočka, krakoviakas, krestijanočka, Conspecco (pavadinimas neaiškus; tustepo melodinis tipas), narečenka, vengierka, dirižablis, aleksandrovska, gusaras, subota, espanas, padespanas, padekatoris (du). Polkos: „Avietė“, „Dalia“, „Drugelis“, „Kaimo“, „Katia“, „Oi, mergyte, iš kur tu“, „Raseinių Magdė“. Valsai: „Ant kalnų Karpatų“, „Baltoji rožė“, „Gimnazistų“, „Nadia“, „Parduota panelė“, „Plaukia sau laivelis“, „Prie jūros“, „Pulko siela“, „Sugriautos svajonės“, „Užburta naktis“, „Viskas dėl tavęs“⁴²; tango „Vasaros naktis“, fokstrotas „Mariuša“. Daug įvairių maršų: „Čikago“, „Emigrantas“, „Kregždė“, „Pavasarininkų“, „Pirmyn“⁴³, „Teisingas“, „Latvių tautos“, „Olandų“, „Pėstininkas“, „Liūdnas“ (du maršai). Kai kurie kūriniai perimti iš carinių rusų orkestrų; gana daug maršų ir šokių, paplitusių visoje Lietuvoje (geriausiai išlikusių Žemaitijos liaudies muzikantų repertuare), kai kurie perimti ir iš emigrantų, matyt, JAV lietuvių orkestrų. Kad orkestras grodavo per mišias, ypač šventines, rodo šioje knygoje randamos bažnytinių giesmių natos: „Piemenėliams“, „Tyliają naktį“, „Kalėdų“, „Gal šiandieną“, „Pulkim ant kelių“, „Marijos giesmė“, „Marija, Marija“, „Domine“, „Magnificat“. Taip pat yra ir lietuvių liaudies dainų popuri.

Mėlynu rašalu rašytą didžiąją partitūrų knygą⁴⁴ sudaro 68 senieji, iki Antrojo pasaulinio karo užrašyti kūriniai: valsai (19), maršai (18), polkos (6), kiti šokiai (5) ir kelios dainos, himnai, fanfaros ar valio ir giesmės. Pasitaiko ir klasikinių kūrinių: „Neapolietiška dainelė“, uvertiūra „Mignoniete“. Daugiausia šioje knygoje valsų: „Amūro bangos“, „Anglų“, „Ant Mandžiūrijos kalvų“, „Baltoji rožė“, „Broliška meilė“, „Būryje“, „Dvylika varpų“, „Gerk, gerk, broleli“, „Ilgesio“, „Kur bakūžė samanota“ (plg. Stasio Šimkaus dainą), „Kur šią naktelę“, „Miškas ir lietuvis“, „Miško pasaka“, „Patoso“, „Prie jūros“, „Raudonoji gėlė“, „Sambūryje“, „Sunku gyventi žmogui ant svieta“, „Svajonė“; tango: „Nakties karalienė“, „Noktiurnas“, „33 N“. Taip pat ir maršai nepaprastai įvairūs: „Ant tolimų rytų“, „Augo sode klevelis“, „Di-

Pirmasis polkos „Nina“ partitūros puslapis iš Juozo Semaškos Antrojo pasaulinio karo metais baigtos rašyti natų knygos. Gauta iš B. Petronio

⁴² Užrašyta rusiškai „Razbityje mečty“.

⁴³ Pavadinimas, matyt, išverstas iš rusų kalbos, plg. variantą „Į priekį“.

⁴⁴ Ji išsiskiria itin didele, beveik 700 psl. apimtimi.

dvyrių šešėliai“, „Iškilmingas“, „Ištikimas draugas“, „Jėgerių“, „Kur bėga Šešupė“, „Kęstučio“, „Kova už Tėvyne“, „Linksmasis žygis“, „Liūdnas“, „Nedėlios rytėli“, „Po vėliava“, „Pirmyn“, „Sutikimo“, „Stenka Razinas“, „Sveiki, broliai dainininkai“, „Žygis“. Šioje knygoje randame gana nedaug polkų: „Aš mergytė kaip rožytė“, „Du meškeriotojai“, „Kaimietė“, „Nina“, „Studentų“, „Telšių klumpakojis“ – ir kitų šokių, tarp kurių yra klasikinių: galopas, suktinis, *krakovjakas*, gavotas, menuetas. Dainos, giesmės: „Aušrinė“, „Kur giria žaliuoja“ (komp. Juozas Gudavičius), „Tekėjo saulutė“, „Už jūrelių, už marelių“, „Ilgiausių metų“, „Valio“, romansas „Ave, Marija“. Keli knygos pabaigoje randami himnai rodo, kad ji baigta rašyti pirmosios bolševikų ir vokiečių okupacijos metais.

Trečioji knyga rašyta mėlynu rašalu, ją sudaro daugiausia laidotuvių (gedulo, gedulingi) maršai. Ji rašyta jau sovietmečiu.

Įdomu palyginti, kad orkestre grojęs K. Baranauskas prisiminė šiuos tradicinius lietuvių šokius: „*polkos, valsai, fokstrotai, tangó, klumpakojis, krakoviakas, aleksandrówka, padispanas*.“⁴⁵ I. Eigelienė mena, kad tėtė „*laisvai versdavo partijas iš balso į instrumentus, iš vieno instrumento į kitą*“. Jis kurdavo ir pats, tačiau savo kūryba nebuvo patenkintas. Labai mėgdavo Juozo Naujalio kūrinius, dainų popuri. Iš carinių jo mėgstamiausi buvo valsai „Dunojaus bangos“, „Ant Mandžiūrijos kalvų“⁴⁶. Šventę mokyklos salėje atidarydavo suktiniu, kurį visi šokdavo. Labai mėgstamas buvo klumpakojis, o padispano niekas nemokėjo šokti. Bene aštuonių dalių kadrilį grojo ir orkestras, o visi (ir kaime) mokėjo šokti. Fokstrotus vadindavo *bumbatryniais*⁴⁷. Krakoviaką šokdavo labai retai, daugiausia dvarininkaitės: jos užvesdavo „*Rusai, lenkai ir poliakai tancevali krakoviaka*“, – pasisukiodavo ir užbaigdavo. Joms „*lyg pajukai paplodavo*“. Pateikėja prisiminė ir orkestro grotus gavotą bei dainas. Ji mena, kad tautiniais šokiais rūpinosi skautės ir pavasarininkės.

Galime palyginti ir su gretimo Subačiaus pavasarininkų dūdų orkestro repertuaru. 1989 m. ekspedicijos dalyviams apie savo šeimos ir šio orkestro muzikavimą išsamiai papasakojo 1928–1941 m. jame grojęs PETRAS NALIVAICA, gim. 1908 12 15 Kirkėnų kaime, Skapiškio valsčiuje, baigęs Subačiaus (Panevėžio apskr.) pradžios mokyklą, gyv. Subačiuje, vėliau Šaukliškių kaime (Noriūnų ap., Kupiškio r.). Pasak jo, pavasarininkai nupirko pučiamųjų instrumentų, o sąjungos nariai pasidalijo juos, kas kam patiko, ir išmoko groti. Beje, muzikanto tėvas JONAS NALIVAICA (1867–1952) buvo labai geras smuikininkas – pateikėjo teigimu, Skapiškio valsčiuje seniau dažniausiai griežta smuiku. Petrą apie pusę metų Subačiaus geležinkelio stoties policininkas iš natų mokė pūsti tenorą, bet, kadangi trūko muzikantų, jis orkestre pūtė ir kornetą. Orkestras repetuodavo namuose pas pirmu ir antru tenoru grojusį NIKODEMĄ MICKEVIČIŲ Dvairiškių kaime (dab. Kupiškio g. Subačiuje). Orkestras dažniausiai grodavo minėjimuose, taip pat per laidotuves *ant pagrabo*, nemažai po visą apskritį vestuvėse, kermošiuose ir gegužinėse, vakarėliuose. Repertuarą sudarė įvairios polkos be pavadinimų ir su jais (polka „Lietuvaitė“), įvairūs valsai: „Baltoji rožė“, „Beriozka“, „Meilės valsas“, taip pat daug kitų tradicinių šokių: aleksandras, krakoviakas, klum-

⁴⁵EIA, 1989 08 10 užr. Giedrius Petronis, Rasa Taluntytė.

⁴⁶Pasak I. Eigelienės, jo autorius buvo carinės kariuomenės orkestro mokyklos ikūrėjas.

⁴⁷Skapiškyje kunigai fokstrotu ir tango šokti nedraudavo, o Kupiškyje drausdavo.

pakojis, padispanas, suktinis, fokstrotas, tango ir liaudies dainų popuri. Grodavo įvairius maršus be pavadinimų ir su jais: „Jėgerskas“, „Iškilingas“, „Kęstučio“. Be to, orkestras pritarėdavo bažnyčios chorui per Velykas⁴⁸.

J. Semaška norėjo, kad orkestro muzika pasklistų kaime, todėl ir kaimo muzikantams dalydavo natas⁴⁹. Kai kurie jo natų knygose užrašyti kūriniai buvo paplitę ir Kupiškio, Skapiškio bei Pandėlio valsčių muzikantų repertuare. Tai galima vertinti kaip orkestrinio muzikavimo įtaką, nors kai kuriuos kūrinius, šokius, orkestro vadovas galėjo būti išgirdęs ir užrašęs iš vietinių kaimo muzikantų.

Apie Skapiškio orkestro repertuaro plitimą kaimo muzikavime ir liaudies muzikantų sąsajas su profesiniu akademinio muzikavimu galime spręsti iš 2016 m. Broniaus Posevičiaus pateiktos vertingos medžiagos. Tiesa, jis negalėjo pasakyti, kokie muzikantai, be jo tėvo, dar grojo Skapiškio orkestre ir neišsaugojo jokių šeimoje turėtų orkestro natų: *„Nebaturiu nei vienos natos. A kas ti vėlnias žinojo, kadu ti priraiks?“* Jo prosenelis, tėtės senelis, iš čia kilęs, *„vargoniku buvo. Nežinau vardo. Skapišky dirbo. Jau nedirbo, kai, – bobutė pasakojo – buvo atvažiojęs kunigas, kad koks jubiliejus, raikia lenkų kalboj giedot. Tai nusivėžį [jį] Pondėlio bažnyčioj. Kad mokėjo lenkiškai, tai nenuostabu. Nežinau, kur buvo baigęs, soko, kad mokinęsis. Senelis negrojo nėkuo.“*

Broniaus tėvas VINCAS POSEVIČIUS (gim. 1899 m. Užubalių k., Skapiškio vls., gyv. ten pat) buvo Skapiškio dūdų orkestro klarnetininkas. Vėliau jis, nors ir ūkininkavo, garsėjo kaip *muzikantų muzikantas*, nes grojo visur ir įvairiais instrumentais: smuiku, klarnetu, akordeonu, bandonija. Dažnai grodavo su sūnumi, pasak kurio, tėvas *„labai muzikalus buvo <...>, visais instrumentais groja“*⁵⁰. Abu Posevičiai ir Skapiškio, ir Pandėlio krašte garsėjo kaip *„žymūs muzikantai“*⁵¹. Traktorininku mechaniku dirbęs sūnus taip pat mokėjo groti įvairiais muzikos instrumentais ir grodavo vakaruškose, gegužinėse, vestuvėse, kelis kartus grojo Vilniuje dainų šventėse. Ypač buvo kviečiamas į Jokšių, Čypėlių, Tvirų, Eičionių (tarmiškai *Aičioniu*) kaimų pasilinksminimus. Labiausiai mėgo groti bandonija ir iš tėvo paveldėtu „Hohner“ akordeonu. Kiti instrumentai prapuolė karo ir pokario metais⁵². Jo brolis VYTAUTAS POSEVIČIUS taip pat grojo akordeonu. *„Vakaruškose daugumoj jau aš grodavau su Pandėlio, Obelių kraštų muzikantais: klarnetas, konstantinka, akordeonas. Smuiku grodavo Grikienis Vytautas, apie dvidešimt metų vyresnis. Tas šokiuos jau negrodava.“*⁵³ Jau 2006 m. B. Posevičius grojo mažai (o mums lankantis 2016 m. ir visai nebegrojo), nes dėl didelio nuolatinio krūvio nebeklausė pirštai ir sąnariai, tačiau, kaip ir mes galėjome įsitikinti, visada buvo šmaikštus, kišenėje neieškojo žodžio. Bronius groti išmoko iš tėvo. Jis išsakė ir tėvo nuostatas, kaip tradiciškai mokoma groti:

„Tėtė sakydavo, kad ne visi gali būti muzikantais: kaip išmoksi, jei tu klausos neturi? Kai pradėjau mokytis, [mon] panašiai dešimts metų buvo. Pirmiausia pradėjau grot armonikėti su klavišais: ar

⁴⁸J. Nalivaika išvardijo visus Subačiaus pavasarininkų orkestro muzikantus; jam buvo žinomas ir prieškarinis Vabalniško gaisrininkų dūdų orkestras, vadovaujamas Šimo ar Šimonio, ir Kupiškio dūdų orkestras, vadovaujamas J. Semaškos; EIA, 1989 08 10 užr. Edita Jokubauskaitė. Be to, Kupiškyje gyvavo ir merginų džiazio orkestras (pat. Lapinskaitė ir Pudžiūnaitė, EIA, užr. 1989 m.).

⁴⁹I. Eigeliienė, 2018 m. užr. G. Kirdienė.

⁵⁰2016 m. užr. G. ir A. Kirdos.

⁵¹A. E. Raišienės 2006 m. ir L. Šiliniene 2016 m. duomenys.

⁵²Pasakojo pats B. Posevičius ir sesuo Stasė Balčiūnienė, 2006 m. užr. A. E. Raišienė.

⁵³2016 m. užr. G. ir A. Kirdos.

Vincas (smuikas) ir Bronius (akordeonas) Posevičiai griežia vestuvėse Pandėlio ap. 1965 m. Iš B. Posevičiaus albumo

peterburska [ne triela], ar ti vienska. Tėvas [mokina]: pradėjau, pradėjau, <...> palingva, palingva ir išmokau <...>. Jei gabuma turi muzikai, tai išmoksti greit. Ne par daug raikia mokyt <...>. Da kornetu ir klarnetu grodavau, dantis kai turėjau. Pats išmokau <...>, tėtė mokino biškį <...>. Akordeonas buvo „Hohner“, 120 bosų, ir turėjau rusiškę akordeonų 80 bosų. Konstantinkų buvau nuspirkįs.“

Kaip jau ir jo prosenelis, B. Posevičius mokėjo natas: „Pažinau natas. Mokėjau ir parašyt natas. Aš gi pats išmokau – Skapiškų vargonininkas Četkauskas daugumoj pramokė. I koks da kunigas buvo Šukys.“ Taigi, nors pabrėžiamas besimokančiojo savarankiškumas, tačiau mokė ir profesionalus muzikantas. Galime priminti, kad Skapiškio krašte vaikus muzikos gana dažnai pamokydavo vargonininkai ar net kunigai, jie bendraudavo su kaimo muzikantais. Galbūt įtakos turėjo ir 1883–1904 m. veikusios Rokiškio muzikos mokyklos tradicijos, kurioje muzikai gabūs ir neturtingųjų vaikai buvo mokomi, be giedojimo, pianino-vargonų ir styginių orkestro instrumentų specialybių.

Paklausus, ar muzikantai dainuodavo, B. Posevičius atsakė: „Nedainuodavau aš, iš tola. Ir [Leonas] Jurėčius [apie jį žr. toliau] nedainuodava. Mergos pačios padainuodava.“ Pateikėjas daug papasakojo apie savo ir tėvo repertuarą, kūrinių formą ir kai kuriuos muzikinius bruožus, vartodamas akademines, nors kartais ir savaip suvokiamas arba vietoje pritaikytas sąvokas. Tėvas mokėjo daug šokių: „Krakoviakų, padispanų, aleksandrovų“ (juos grodavo ir pateikėjas), gal ir kadrilių. Pirmiausia tėvas jį išmokė „polkėlių, valsėlių“. Broniaus teigimu, „Noriu miego“, „Ant kalno karklai“ – ne šokiai, o dainos⁵⁴:

„Gyvataras buva. Paskui da grodavom, [kai] Latvijon nuvažiuodavom, „Ko tu teci“. Fokstrotus kokiuos tris tai grodavau. [Po karo] išėja iš mados tie fokstrotai. Šliapoksa grodavom – ko paprašydavo, tai vis pagrodavom. „Liver“ polkų grodavom – amerikoniška, akordeonu tai nesunki būdavo grot. Paskiau grodavom „Polką šešiais kryžiukais“, [taip] vadindavom. G. K.: O kas tai yra? – Taigi pustoniai. G. K.: Paaukštinimai? – Taip, o bemolis pažemina <...>; akordeonu [grodavau]. Polkos turėdava ne daugiau kaip tris dalis. Buva dar „Sesutė“ polka⁵⁵. Paskiau

⁵⁴L. Šilinienės atminimu, tai buvo šokiai: „Jaunimas dainuodavo, o muzikantai grodavo.“

⁵⁵Arvydas Kirda pastebėjo, kad polkas „Liver“ („Livelis“), „Sesyte“ ir valsą „London“ grodavo ir Leonas Jurevičius.

dar „Baltoji rožė“ valsas, grodavam. Gal keturios dalys būdavo. Ir „London“ valsą <...>. G. K.: Ar būdavo įžangos? – Būdavo maršam įžangos, polkutėm įžanga – grodavom Dainų šventėj, neprisimenu, koks pavadinimas. Ne, kaime tai niekas neimdavo galvon, ar bus, ar nebus toj įžanga – minka či bėda! G. K.: O kaip užbaigti? – Taktų sulėtini ir užbaigi. Sukurt man nieko neteko. Ir tėtė, nei [Leonas] Jurėučius nesukurdavo <...>⁵⁶. Ritmas [t. y. tempas] – kaip pažymėta natos: tunkiau ir rečiau, taip ir ritmas skaitos <...>. Su trūbom grodavau himnų, tai būdavo ta dalis, kur tunkiau raikia grot. Pandėly grojom, buvo sustvėręs dūdų orkestras – jau išgyvėnį kolūkiai buva. I tėtė da grodavo. Paskiau [senieji, dar prieškario orkestruose groję] muzikantai išmira ir pasibaigė. Aš nusioždavau savo kornetų. Jau mašinas turėjom. Turėjom natas – jeigu orkestras, be natų nepagrosi.“

Labai dažnai B. Posevičius grieždavo vestuvėse: „Visur nusibosdava grot, kai jau amžius būdava – pečius kai pavargsti, vesėlios' grot; kai jaunas, tai nenusibosdava. Ogi vesėlios būdavo grot trys dienos seniau. Prasideda sekmadienį, baigiasi antradienį. Maršų tai įvairių mokėjau, Jėzus Marija!“

Akivaizdu, kad sūnus ir tėvas Posevičiai – meistrai, profesionalūs muzikantai, įvairiais instrumentais groję ir tradicinius, kaime nuo seno paplitusius, ir gana daug, tris ar keturias dalis turėjusius, matyt, iš dūdų orkestro repertuaro perimtus kūrinius, kai kuriuos daugiaženklemis tonacijomis. Jie suvokė ir galėjo paaiškinti jų struktūrą ir muzikines ypatybes.

Ne tik gimtajame Rokiškio krašte, bet ir Skapiškio bei Kupiškio krašte, ypač jų šiaurinėje dalyje, kaip geriausias muzikantas, gyva legenda garsėjo muzikantas ir meistras LEONAS JUREVIČIUS, 1903–1976, gyv. Miliūnų kaime (Pandėlio vls., Rokiškio apskr.). Jis nepaprastai meistriškai ir preciziškai griežė daugeliu instrumentų: įvairiais dumpliniais, dažniausiai koncertina ir Peterburgo armonika⁵⁷ bei smuiku, klarnetu. Jo muzika skambėdavo radijo bangomis: Lietuvos valstybinio radijo archyve saugomi jo trisdešimt penki 1960, 1964 ir 1968 m. koncertina ir bandonija pagriežtų kūrinių įrašai. 1974 m. ekspedicijos metu kelių jo Peterburgo armonika kartu su Pandėlio krašto smuikininku pagriežtų kūrinių įrašai laikomi MFA⁵⁸. Muzikantus įrašęs etnomuzikologas Rimantas Astrauskas autorei sakė, kad tuo metu L. Jurevičiaus keli pirštai jau buvo pažeisti ligos („sutraukti“).

Iš L. Jurevičiaus groti mokėsi nemažai puikių XX a. pradžioje gimusių skapiškėnų muzikantų, kai kuriems (taip pat ir jaunesnių kartų) tekdavo su juo kartu ir muzikuoti. Daug kas grojo jo ne tik pataisytais, bet ir pagamintais instrumentais (ypač koncertina). Pasak B. Posevičiaus, „Jurėučius grojo konstatinku pagrinde, visais [instrumentais] mokėjo: ir smuiku, ir armoniku, ir akordeonu, bajaranu. Jis remontuodavo tuos visus instrumentus. Dirbo Rokiškio muzikos mokykloj meistru, kol dar galajo. [Mono] tėtė tik biškį kai kų remontuodavo. Jurėučius geriausias muzikantas skaitėsi, Lietuvoj jam nebuvo lygių, konstantinku kad taip pagrotų: trisdešimtantrinėm natom, kad greit pojėma – [kuo] geriausiai. Jeigu trisdešimtantrinėm nebepajėmi, tik šešioliktinėm – tai nebe muzikantas. Vienas Jurėučius negrodavo. Mes su juo kartu grodavom: tėtė, aš, Grikenis Vytautas iš Pažėviškių [Pažėviškiai, Pandėlio vls.] smuiku. Būgnas buva tik didelis, prieš 20 metų pardaviau. Mažų būgnelių nebuvo.“

⁵⁶ LRT 1960 m. įrašyta viena L. Jurevičiaus „Savos kūrybos polka“.

⁵⁷ Baika A. *Kaimo armonikos*, p. 31, 44–45, 71.

⁵⁸ MFA KF 6264/1-2 (Peterburgo armonika su smuikininku Broniumi Valentu), 1974 m. užr. R. Astrauskas, D. Baltušytė.

Leonas Jurevičius
griežia konstantinka,
Bronius Posevičius
akordeonu.
Apie 1970 m.
Iš B. Posevičiaus
albumo

Menama, kad L. Jurevičius ir klarnetininkas Romas Mažuolis iš Stankūnų (Pandėlio vls.) buvę „neperskiriami muzikantai“. Stasio Baltrūno žmona pasakojo: „Ar juos nusikvieta kažkas Vilniun, ar jie potys nuvažiavo. Aš do pana buvau, da atsi-menu, kad visi kalbėjo. Juos kur ti salėj pastota vienu vienan kampi, kitų kitan kampi. O jie grodavo vienas prie kito. Tai jie buva labai pasipiktinį, kad juos išskyra.“⁵⁹ Taigi, virtuosiškai grojant, muzikantams buvo labai svarbu vienas kitą gerai pajusti, matyti ir girdėti.

Kur kas jaunesnės kartos muzikantas STEPONAS KRASAUSKAS (gim. 1961 08 03 Buivydžių k., Pandėlio ap., gyv. Bėštupio k., Skapiškio ap.), grojęs rusiška dvieile armonika „Belarus“, akordeonu ir šešiasityge ar septynastyge gitara, pasakojo, kad šokiuose (gal ir vestuvėse) nuo trylikos metų grodavo su broliais Jurevičiais. Kapelą sudarė smuikas, klarnetas, konstantinka ir armonika⁶⁰.

Yra ir daugiau skapiškėnų muzikantų, kurie mokėsi iš L. Jurevičiaus, yra kartu su juo muzikavę ar bent jau girdėję grojant. Skapiškėnų ryšiai su pandėliškiais ištis stiprūs, net ir giminiški. Daug kam pirmuoju įkvėpimu tapo ir Kupiškio turguje išgirstas Aleksandro Kriūkios muzikavimas (jis yra grojęs ir skapiškėnų vestuvėse). Bandonininkas ALFONSAS BUGAILIŠKIS (gim. 1925 m. Čypelių k., Skapiškio vls., gyv. ten pat) pasakojo: „Būdava, nuvažiuojam Kupiškį turgun su tēte – ne kas savaitę Kupiškį gi nuvažiuosi, ale važiuodavom su tėvais, kai kū veža parduoti. Smetonos laikais ir paskiau vakiečių laikais. Ogi šitas Aleksandras Kriūka muzikantas buva su konstantinku. Nu ir man, va, taip ir patraukė. – Labai gražiai groja <...>. Graži maliodija. Aš mėgstu muziką, tai pradėjau groti, pokario metais, būdamas apie dvidešimt metų. A. Kirda: O Jurėučių ar girdėjot? – Kaip gi negirdėsi, mūsų Pandėly ir gimines tina, ir pusbrolių vestuvas’ Jurėučius grodava.“⁶¹

Iki šiol saugomą bandoniją „Alfred Arnold“ A. Bugailiškis pirkė už daugiau kaip 900 rublių (tai buvo labai dideli pinigai) iš muzikos instrumentais prekiausio pandėliečio Žėkevičiaus: „Jis aptika ir mon pripiršo. Iš to gyvena tiktai.“⁶²

⁵⁹ 2016 m. užr. G. ir A. Kirdos.

⁶⁰ 2013 08 06 užr. Arūnas Lunys, Alfredas Mickus, Skirmantė Valiulytė, Edita Narmontienė.

⁶¹ 2016 m. užr. G. ir A. Kirdos.

⁶² Ten pat.

Apibendrinant senųjų Skapiškio krašto instrumentinio muzikavimo tradicijų tyrimą, galima teigti, kad XX a. pradžioje, o gal ir seniau, krašte daugiausia griežta smuiku. Seniausi užrašyti XIX a. gimę liaudies muzikantai (dažnai pateikę tėvai) grieždavo smuiku ir/ar klarnetu, o vėlesniųjų kartų muzikantai – daugiausia dumpliniais instrumentais: dvieile Vienos ar dvieile Peterburgo, ar vokiška „Hohner“ armonika, taip pat koncertina, bandonija (ypač vertinti „Alfred Arnold“ instrumentai). Muzikos instrumentų neretai atsiveždavo, atsisiųsdavo iš JAV (koncertinos net ir vadintos amerikoniškomis). Dalis polkų, valsų, net ir maršų vadinti amerikoniškais (orkestro natose – „Emigrantų“, „Čikagos“ maršai). Jie galėjo plisti ne tik per migravusius muzikantus, galbūt ir jų parsivežtas natas, bet ir iš plokštelių – kaime kai kas turėjo gramofoną: „*Latvėnienės sesuo buvo Kauni mokytoja, tai buvo nupirkta didelis gramofonas su triūba didela. <...> Prie Smetonai jie turėjo. Išlaikė ir po karo: mas nuveidavom, tai ti plokštelių būdava.*“⁶³

Skapiškio krašte XX a. pirmojoje pusėje gyvavo su senesnėmis vietos tradicijomis, dainuojamuoju folkloru susijęs šokių ir maršų repertuaras, tačiau priekariu sparčiai plito ir dūdų orkestrų repertuaras. Dėl aktyvios išsimokslinusio vadovo J. Semaškos meistriškai vadovaujamo šaulių dūdų orkestro veiklos šiame krašte itin stiprios tradicinio muzikavimo sąsajos su pusiau profesionaliu ir profesionaliu vargonininkų ir dūdų orkestrų muzikavimu iš natų. Neretai puikūs Skapiškio šaulių dūdų orkestro muzikantai su nedidelėmis kapelomis įvairiomis progomis grodavo kaime: žmogaus gyvenimo apeigose (krikštynose, vestuvėse ir laidotuvėse), jaunimo bendravimo, kalendorinių ir darbo papročių šventėse, vakarėliuose po atleidų. Tai galėjo būti viena iš priežasčių, dėl kurių Skapiškio krašte kiek anksčiau nei aplinkiniuose kraštuose nyko senųjų polifoninių kūrinių, sutartinių tradicijos ir senieji muzikos instrumentai – jų nespėta laiku užfiksuoti. Vis dėlto tarpukariu skudučiavimas dar gyvavo ne tik šiaurinėje krašto dalyje (Tvirų kaime). Ir į pietus nuo Skapiškio dar būta senolių, mokėjusių pagiedoti sutartinių, išsipjauti tuščiavidurio skėtinio augalo skudučius ir skudučiuoti. Jie savo žinias bent iš dalies perdavė vaikeliams. Skudučiavimas, kaip ir grojimas įvairiais kitais senesniais ir vėlesniais muzikos instrumentais, buvo gaivinamas ir Skapiškio mokykloje.

XX amžiaus vidurio ir antrosios pusės muzikavimas

Sovietų okupacija, Antrasis pasaulinis karas ir pokario neramumai, represijos, vykdoma kolektyvizacija ir sovietizacija sparčiai naikino tradicinę kaimo kultūrą. Pasak bandonininko Alfonso Bugailišio (apie jį žr. toliau), „*per karą negrodavom: kurgi grosi, saugodavomės, kad kas neužeitų vakari. Nebuvo nė vakaraškių, visas jaunimas gi kas frontan, kas miškan, nebuva, kur grot*“⁶⁴. Mokytoja, kraštotyrininkė Aldona Elena Raišienė, remdamasi savo kalbintų skapiškėnų atsiminimais, teigė, kad po karo Skapiškio krašte, kaip ir kitur kur Lietuvoje, jaunimo labai sumažėjo. Vieni žuvo, kitus ištrėmė į Sibirą, dalis pasitraukė į Vakarus, kiti išvyko į miestus ar nutolo nuo kaimo papročių. Po karo užaugo nauja jaunimo karta, susikūrė kultūros namai, ten dirbo etatiniai darbuotojai, o paties jaunimo iniciatyva blėso.

Mūsų užrašyti pateikėjai aiškiai skyrė, kas pokario dešimtmečiais vyk-

⁶³Pat. L. Šilininė, 2016 m. užr. G. ir A. Kirdos.

⁶⁴2016 m. užr. G. ir A. Kirdos ir L. Šilininė.

davo, net ir kokie šokiai buvo šokami kultūros namuose (vadinamuose *kultūrka*), o kas kaimo bendruomenėje. Iš pradžių į renginius kultūros namuose jaunimas net ir išvis neidavo: „Iš karto kultūrkon tai neidavom – tik komjaunuoliai.“⁶⁵ Jaunesnių kartų muzikantai, nors jiems tiesiogiai patirti ir neteko, žino apie pokario metų įtemptą situaciją: „Tai dievuliau <...> vieni noktį ataina, kiti dieną. Tadu nebevakaruodavo niekas. Matai, susprogdina salėj per Gegužės pirmų. Nieks nežino tiksliai kas. Skopišky gol bjauriausi buva skriabai – žudydavo žmones.“⁶⁶

Sovietmečiu tarpukario dūdų orkestrų repertuaro maršai buvo draudžiami, kai kada ir muzikantams, buvusiams Šaulių ar pavasarininkų sąjungų nariams, neleidavo groti dūdų orkestruose, konfiskuodavo ir atiduodavo groti kitiems muzikantams jų instrumentus. Liaudies muzikantams kaime drausdavo groti lietuviškus Nepriklausomos Lietuvos maršus. Bronius Posevičius pasakojo: „Vienokart *vesėlios’ netoli Rokiškio proše pagrot maršų <...>. Lietuviškus grojau – „Smetonos maršų“. Ir kaip gavau pylos prie bolševikų. G. K.: Ar jie atpažino, kad „Smetonos maršas?“ – Gal atpažino. O aš sakau: Nežinau nieka, apsimėčiau durnium. Buva užsi-puolį – negalima tokia grot!“*

Vis dėlto iki XX a. šeštojo dešimtmečio Skapiškio apylinkės kaimuose dar buvo tęsiamos senosios jaunimo bendravimo ir kai kurių darbo papročių bei kalendorinių švenčių tradicijos. Į Bajorų kaime švenčiamas Jonines jaunimo ateidavo iš Dailiūnų vienkio, atvažiuodavo ir iš Skapiškio⁶⁷. Vakaruškas rengdavo sekmadienių vakarais (nes šeštadienis buvo darbo diena) tuose kaimuose: Čypiškių, Jokšių, Šiurpiškių, Žiogū, Mituvės, kuriuose buvo daugiau jaunimo. „Vaišindavosi patys, o labiausiai vaišindavo muzikantus. Grodavo Bronius Posevičius, Kazys Varkalys, VYTAUTAS MEILUS, Gediminas Širvinskas.“⁶⁸ Arba „grodavo sutartinai“ A. Bugailiškis, VYTAUTAS LIUTKEVIČIUS (akordeonu, gim. apie 1930 m.), G. Širvinskas, Stanislovas Baltrūnas⁶⁹. Gegužinės būdavo rengiamos prie Mituvos ežero, Švedukalnio kaime, Graužiškio vienkiemyje Čypelių kaime. Dar menami šie vakaruškų ir gegužinių muzikantai: Romualdas Šaučiūnas (bandonija, armonika, akordeonas), VYTAUTAS MALINAUSKAS (bandonija), JUOZAS ŽILINSKAS (akordeonas)⁷⁰. Po Velykų taip pat būdavo šokiai⁷¹.

Per vardines, kurios buvo švenčiamos maždaug iki 1950 m., kartais sveikinti ateidavo su armonika. Tuomet pakabinę vainiką, varduvininkui įteikdavo gėlių, pakilnodavo apipintoje kėdėje ir šaukdavo „*valio, valio!*“ Giedodavo „Ilgiausių metų“. Po to surengdavo šokius. Vardinės, kaip ir kiti jaunimo pasilinksminimai, nyko dėl pokario neramumų, sovietinių represijų, dėl sovietizacijos įtakos imta švęsti gimtadienius⁷².

Jaunimo vakaruškos dar vykdavo ir po bendruomeninių gegužinių pamaldų (*mojovų*), ir po kūlimo talkos: „*Mės gi mojovon aidavom kiekvienas vakaras. Mojovų atakalbam, atgiedam – pašatėn, ar tas, ar tas Baltrūnas armonikų ir tadu mas šokam iki ryto, kol išaušta. Ir kiekvienas vakaras par gegužines.*“⁷³ „Po kūlimo bū-

⁶⁵ Pat. L. Šilininė, 2016 m. užr. G. ir A. Kirdos.

⁶⁶ Pat. E. Plūkas, 2016 m. užr. Kirdų šeima.

⁶⁷ Pat. Stasys Petrusis, gim. 1930 m., gyv. Dailiūnų vnk., užr. A. E. Raišienė.

⁶⁸ Bronė Mikėnaitė-Grižienė, gim. 1935 m., užr. A. E. Raišienė.

⁶⁹ Pasakojo pats A. Bugailiškis 2006 m., užr. A. E. Raišienė. Apie G. Širvinską ir Baltrūnus dar žr. toliau.

⁷⁰ Pat. Aldona Žiobaitė-Paskačmienė, gim. 1936 m., gyv. Skapiškyje, užr. A. E. Raišienė.

⁷¹ Pat. A. Bugailiškis, 2016 m. užr. G. ir A. Kirdos.

⁷² A. E. Raišienės duomenys.

⁷³ Pat. L. Šilininė, 2016 m. užr. G. ir A. Kirdos.

Skapiškio ir Kupiškio kraštų „muzikantų kapelė“ (dar ne jungtinė kapela) Skapiškio MTS: pirmoje eilėje iš dešinės Vincas Posevičius (klarnetas), Algimantas Bardauskas (klarnetas), Šilinis (bandonija, nuo Naivių), neprisimintas muzikantas (būgnas), Juozas Bugailiškis (bandonija); antra eilė: ?agronomas (smuikas, iš kitur), Alis Vanagas („Hess“ akordeonas), Bronius Posevičius (akordeonas), Antanas Beleckas (armonika). 1955 m. Iš Juozo Bugailišio ir Broniaus Posevičiaus albumų

davo vakaruška. Kad ir pavargęs jaunimas, nusprausdavo ir šokdavo. Į vandenį idėdavo druskos. G. K.: Kokius šokius grodava? – Polkų, valsų. Suktinį – jau čia kulturkoj. O pašatėj duodavom polkų.“⁷⁴

Muzikantai per jaunimo pasilinksminimus grodavo beveik be atlygio, tik už vaišes (lašinius, duoną), *puslitrį* ar *naminį alų*. Paklausti, kodėl eidavo groti jaunimui ir kaip jiems jaunimas atsidėkodavo, muzikantai taikliai atsakė, kad be jų nebūtų ir jaunimo pasilinksminimų; be to, jie grieždavę savo kaimo (ar gretimų kaimų) bendraamžiams, todėl atsakyti nebuvo kaip: „[Grodavom] dėl linksnumo <...>. Kiekvienas sekmadienis vakaruodavom. Būva ir daugiau muzikantų, negi vienas... Nėgi už pinigus grodavom – mergiotėm negali atsakyt. Jei atsakysi, nebus muzikonto, tai neis ir šoktų, nebus vakaruškos. Jaunimas gi [ir] gegužines ruošdavo.“⁷⁵ „Tai kad visi savi, tai kaip [atsisakysi].“⁷⁶

Eugenijus Plūkas (apie jį žr. toliau) iš Kerelių kaimo netgi teigė, kad jaunimas muzikantų nevaišindavo: „[Išgeria per vakaruškas] – *susidedi potys, būdava. Šokėjai nepavaišina.*“ Grodavo todėl, kad patiems būdavo smagu groti: „*Kad patiem rūpėdava – [o] šoka, kas šoka.*“⁷⁷

Vestuvėse liaudies muzikantai bandonijomis dar grieždavo ir iki XX a. aštuntojo dešimtmečio vidurio. Jos tęsdavosi tris dienas, nuo sekmadienio iki antradienio. 1955–1960 m. kapelas pradėjus kviesti į dainų šventes, pradėjo burtis didelės, taip pat ir kelių kraštų muzikantų kapelos. Skapiškėnai jose dažnai grodavo ir įvairių tipų dump-

⁷⁴ Pat. Stasio Baltrūno jaunesniojo žmona, kilusi iš Pandėlio vls.; 2016 m. užr. G. ir A. Kirdos.

⁷⁵ Pat. A. Bugailiškis, 2016 m. užr. G. ir A. Kirdos.

⁷⁶ Pat. G. Širvinskas, 2016 m. užr. G. ir A. Kirdos.

⁷⁷ 2016 m. užr. Kirdų šeima.

liniais instrumentais: bandonija, armonika, akordeonu. Tuo metu dar būdavo ir klarnetininkų, pasitaikydavo smuikininkų.

Bene pats garsiausias Skapiškio krašto bandonininkas ir meistras buvo STANISLOVAS BALTRŪNAS (1917–1980), iš kurio mokėsi nemažai skapiškėnų muzikantų ir kurio namai buvo tapę jų suejimų vieta. Jis gimė Čivų kaime apie 1948 m., po karinės tarnybos nusipirko žemės ir pasistatė trobą Totōriškio kaime, o vedęs apsigyveno Mituvos kaime. Jo tėvas Juozapas Baltrūnas ir brolis irgi grojo armonika. „Mažasis Stasys, Kupiškio turguje išgirdęs ir pamatęs grojant muzikantą, namie pasigamino styginį muzikos instrumentą: ant medinės lentelės ištempė vielos stygas ir atkartodavo išgirstas melodijas.“⁷⁸ Po tėvų mirties jis kurį laiką gyveno pas seserį Adelę Narbutienę Lydžiūnų kaime, Rokiškio rajone. Šiame krašte labai daug grojimo ir meistravimo paslapčių išmoko iš L. Jurevičiaus. Meistravo: ne tik taisydavo muzikos instrumentus, bet darydavo netgi naujus. Pats užsidirbęs pinigų, nusipirko armoniką, o dėdė Lionginas nupirko klarnetą, bet šis instrumentas jam nepatiko, todėl su kaimynu išmainė į armoniką, o vėliau nusipirko bandoniją. Jį vadindavo *bandonijų dievu*, nes mokėjo ne tik jomis groti, bet jas ir taisyti. Domėjosi ir muzikos teorija. Po karo pas muzikantą susirinkdavo pamuzikuoti Skapiškio bažnyčios vargonininkas Vytautas Četkauskas ir kiti kaimų muzikantai, griežę bandonija arba akordeonu: A. Bugailiškis, G. Širvinskas, V. Vizbaras. Vėliau jie visi „labai sutartinai“ grojo vestuvėse, baliuose, gegužinėse, vakaruškose ir kt. Ypač mėgo „Anglų polką“, valsus⁷⁹. Norėčiau atkreipti dėmesį į A. E. Raišienės vartojamas sąvokas „sutartinai groti“ (darniai kartu ansamblyje groti) ar „sutardavo groti“ (kartu darniai grodavo ansamblyje), kurias skapiškėnai greičiausiai perėmė iš senojo polifoninio muzikavimo terminijos.

Muzikanto sūnėnas, bandonija ir akordeonu grojęs STASYS BALTRŪNAS jaunesnysis (1937–2008) gimė Švedukalnio kaime, augo pas dėdę Totōriškyje, o vedęs vėl apsigyveno Švedukalnio kaime. Kartu su dėde jiedu grodavo gegužinėse, vakaruškose, vestuvėse. Domėjosi menu, fotografija, daug skaitė, buvo labai nagingas. Namuose grodavo su sūnumi⁸⁰. Pasak jo sūnaus VYTAUTO BALTRŪNO (gim. 1972 m. Švedukalnio k., gyv. Kupiškėje, grojančio akordeonu, klavišniais, gitara), dėdė Baltrūnas „labai gražiai grojo, kadangi jis nuo Leono Jurevičiaus buvo išmokęs. Visos muzikos: ir polkos, ir valsai, jų buvo tie patys. Širdį gniauždavo, kai dėdė grojo <...>. Dėdė [Jurevičių] labai minėdava“⁸¹. Vos šešerių metų Vytautą dėdė mokęs grot bandonija: „Mokinimas toks, kad jisai groja, aš žiūrėjau, a paskui aš grojau, jisai žiūrėja – bandonija. Jisai sako, spausk ten, spausk ten.“⁸²

A. Bugailiškis, gegužinėse, vakaruškose, kartais ir vestuvėse grojęs bandonija nuo pokario iki 1964 m., kai vedė, pasakojo, kad muzikantai sueidavo sekmadieniais pasimokyti, pasirepetuoti. Dažniausiai grodavo polkas („Polką su ragučiais“), valsus, fokstrotą, kartais cvingą:

„Ir par Baltrūnų mokiausi. Jis turėja bandonijų, aš nusivežu, būdava. Jis <...> jau niekur neidavo – jeigu tik kas prašo už pinigų. G. K.: Be pinigų neidavo? Nelabai <...> jis draugystes mėgo. Gyvano

⁷⁸ Pat. Stasys Baltrūnas jaunesnysis, 2006 m. užr. A. E. Raišienė.

⁷⁹ Stanislovas Baltrūnas palaidotas Skapiškio parapijos kapinėse. Po muzikanto mirties instrumentai liko pas jo sūnėną Stasį Baltrūną, kurį nuo mažens augino. Pat. sūnėnas Stasys Baltrūnas; 2006 m. spalio mėn. užr. A. E. Raišienė.

⁸⁰ Pasakojo pats, 2006 m. užr. A. E. Raišienė.

⁸¹ Pat. Vytautas Baltrūnas, 2016 m. užr. G. ir A. Kirdos.

⁸² Ten pat.

vienišas su seserim [ir brolio sūnų auginio]. Būva geras muzikantas: ir dainas pagroja, ir polkas, valsus. Visa mokėjo, tik [mano] jaunystėj nelabai kas šokdava. G. K.: O maršų? – Taigi grodava, grodava. Kas užėina ant minties, tai groja. Jeigu gėras muzikontas, tai ką užgirsta, tą ir pagros <...>. Nelabai kas dainuodava. Gegužinaj, būdava, jaunimas dainuoja, jis pritaria muzikų tą, bandonijū <...>. Kažin ko aš neišmokau <...> iš klausos; čia tokian laiki jau natų niekas neturėja. Kaip soko, jau vėlai pradėjau mokintis. Neberūpėjo tas labai – jau paskiau vedybos, namo statyba <...>, pasibaigė ir grojimai <...>. [Aš] daugiausia su Liutkeučium grodavau [bandonija ir akordeonu] arba su Baltrūnu. Tai labai [gerai] išeidavo <...>. Kai būdavo laiko, tai taip sekmadieniais suveinam ir mokinamas: kai jau raikia ait medžiotų, nebe laikas šunes lakinti, raikia iš anksto mokintis.“

Pas senąjį Baltrūną mokėsi ir bandonininkas VALERIJONAS VIZBARAS (1929–2013), gim. Vėželių kaime, Skapiškio valsčiuje, kurio anksti miręs tėvas taip pat buvo muzikantas. „Abu muzikantai labai sutardavo groti, todėl grodavo vestuvėse, gegužinėse, vakaruškose ir kitur.“⁸³ Groti jis pradėjo lūpine armonikėle, nuo šešiolikos metų grojo *peterburgska* armonika, nuo dvidešimt dvejų bandonija, kai tik įstengė nusipirkti „Alfred Arnold“. Bandonija patiko nuo pat vaikystės, bet jų buvo sunkiau gauti ir buvo brangios, todėl iš pradžių grojęs tuo, kas prieinamiausia⁸⁴.

JUOZAS BUGAILIŠKIS, gim. apie 1924 m., gyv. Tatkonių kaime, mėgo groti bandonija, tuo pačiu metu koja mušdamas būgną su lėkšte.

GEDIMINAS ŠIRVINSKAS (gim. 1932 m. Švedukalnio k.), kurio anksti miręs tėvas ir dėdė buvo muzikantai (žr. pirmiau), septyniolikos metų nusipirko mažą akordeoną ir pradėjo mokytis pas Stanislovą Baltrūną (kelis kūrinis jam parodė ir B. Posevičius). Grįžęs iš kariuomenės, apie 1957 m. jis nusipirko didesnę akordeoną ir grodavo su kaimynu V. Liutkevičiumi. Grodavo vakaruškose: „Jis iš vakaruškų ataidavo grojįs akordeonu ir, kad nesurikdytų, mama

Stasys Baltrūnas jaunesnysis griežia bandonija. Apie 1967 m. Iš Baltrūnų šeimos albumo

⁸³ Nebegalėdamas groti, V. Vizbaras bandoniją padovanavo to kaimo muzikantui ALFREDUI ALBERTUI BUŠKAI (BUŠKUI), gim. 1943 02 22 Kreipšiūnų k., Skapiškio ap., Kupiškio r., gyv. Kupiškyje. 2015 m. pasakojė žmona Eugenija Vizbarienė, užr. A. E. Raišienė. Baigęs Panevėžio aukštesniąją muzikos mokyklą, birbynės spec. Groja pilna „Alfred Arnold“ bandonija, apie 1950 m. pirka iš L. Jurevičiaus; taip pat akordeonu, lūpine armonikėle; 2013 m. užr. A. Lunys, S. Valiulytė, A. Mickus, E. Narmontienė.

⁸⁴ EIA, už. 1989 m.

Anelės Stuokaitės-Šlapelienės vestuvėse Mituvos kaime groja Gediminas Širvinskas (akordeonas), Alfonsas Bugailiškis (bandonija), Vytautas Li(u)tkevičius (akordeonas).
1959 m. sausio 1 d.
Iš Gedimino Širvinsko albumo

ir duris atidarydavo.“⁸⁵ Nors muzikantas pats groja akordeonu, bet labiausiai jam patinka senoviško instrumento, Peterburgo armonikos, kuria grodavo kaimynas, balsas:

„Baltrūnas Stasys, sėnasai, mane pagrinde išmokino. Senasai tai bandonija grojo, o jaunasai su akordeonu <...>. Muzikontų čia daug būva. Liutkėvičiaus Vytautas akordeonu, tik JONAS VITKEVIČIUS turėjo peterburgską armoniką, buvo užkuriom atėjęs į Švedukalnio kaimą. Tai man peterburgska ir lig šiol patinka. Kai per televizorių groja – tai toks balsas skambantis. Pati gražiausia muzika.“⁸⁶

G. Širvinskas yra grojęs penkeriose vestuvėse⁸⁷; jos tęsdavosi tris dienas, nuo sekmadienio iki antradienio: *„jeigu geros veselios [per abi puses].“⁸⁸* Mums lankantis, muzikantas jau buvo seniai griežęs, tačiau rusišku akordeonu „Akkord“ pagriežė penkis šokius. Iš jų tris jam parodė Baltrūnas, o vieną, „Senybinį valsą“, B. Posevičius – tai svarbu, kadangi šių muzikantų grojimas nebuvo įrašytas. Muzikantas griežia D, A ir C tonacijomis. Baltrūno parodyto maršo melodinis tipas sutampa su Kupiškėnų vestuviniu maršu (pagriežtas būdinga A tonacija). Polką su gražiu tradiciniu pridainavimu „Kad aš ją turėčiau, šienavot mokėčiau, / Rūbais šilko aprėdyčiau, vyneliu pagirdyčiau“ sudaro dvi panašios dalys (D ir A tonacijomis). „Gimnazistų valsą“ muzikantas pagriežė C tonacija. Taip pat Širvinskas pagriežė fokstrota be pavadinimo.

Skapiškio krašte net ir XX a. 5-ajame dešimtmetyje gimę muzikantai dar neretai grodavo koncertina ar bandonija. EUGENIJUS PLŪKAS, gim. 1941 m. Kerelių kaime (Skapiškio vls., Rokiškio apskr.), gyv. ten pat, iki šiol turi koncertiną „Alfred Arnold“ ir ją kartais pagroja⁸⁹.

Nors jo motinos broliai yra muzikantai Baliai iš Bajorų kaimo, juos neretai lankydamas, tačiau, pasak E. Plūko, groti dėdė V. Balys nemokino, mes *„savamoksliai buvam“*. Vis dėlto jis teigė, kad mokėsi iš vyresnių muzikantų, grojusių vakaruškose. Dauguma jų, kaip

⁸⁵Pat. L. Šiliniene, 2016 m. užr. G. ir A. Kirdos.

⁸⁶2016 m. užr. G. ir A. Kirdos.

⁸⁷Pat. pats, 2006 m. užr. A. E. Raišienė.

⁸⁸2016 m. užr. G. ir A. Kirdos.

⁸⁹E. Plūkas dirbo GAZ 5-1 sunkvežimio vairuotoju. 2016 m. užr. Kirdų šeima.

„Jaunimo baliaus visi muzikantai“:
Jonas Bardauskas (klarnetas), jo
sūnus Algimantas Bardauskas
(bandonija), Romas Šilaiškis (bandonija),
Eugenijus Plūkas (koncertina), Vytautas Ingileika (akordeonas).
1957 m. vasario 3 d.
Iš Eugenijaus Plūko albumo

ir jų vaikai, grojo bandonija. Mokėsi ir grojo tik iš klausos, jie truputį pamokė: „Biškį paroda vyresni, tie patys muzikantai. Buva JONAS BARDAUCKAS [gim. apie 1910 m., iš Girvalakių k., Skapiškio vls.], grojo klarnetu, jo sūnus ALGIMANTAS (1935–?1985) – bandonija. Juozas Bugailiškis iš Tatkonių unt bandonijos grojo. ROMAS ŠILAIŠKIS [gim. apie 1939 m. Mičiūnų k.] grodava irgi unt bandonijos. Buva daug [bandonijos, koncertinos muzikantų] – gal šeši. Ne rankų darbo – vokiškos. Kas jas atvežė, nepasakysiu. Rūpėdavo [man groti]. Man tėvai beveik apynaujų [koncertinų] nupirka apie 1957 metus, dar ėjau Kupiškį į mokyklą. Dar prisidėdavo klarnetu, barabanu (būgnu) – KRUKAUCKAS JONAS [1938–?], Mičiūnų kaimo geriausias buva.“

Matyti, kad pietiniame Skapiškio krašto paribyje su Kupiškio kraštu gyvavo stiprus muzikavimo židinytis. Jaunesnės kartos skapiškėnams pavyzdžiu taip pat tapdavo kupiškėnas A. Kriūka: „Būdavo, atvažiuodavo ant [Kupiškia] turgaus, atsiveždavo ant dviračia bandonijų ir groja – visi apstojį [žiūrėdavo]. Bais’ akvatus būdavo. Grodavo jau čia [gerai].“

Nors pats groja koncertina, tačiau labiausiai E. Plūkui patinka „peterburgskos balsas – toks niurnantis“. Tonacijų (raidžių) jis nežino, grodamas orientuojasi pagal ženklus, skaičius ant klavišų. Paklausus, dėl ko iš jaunystės patiko muzika, muzikantas atsakė: „Parūpo, kad kiti grodavo. [Jau tos melodijos] buvo galvoj, mintinai žinojau, ką kiti grodavo.“ Daugiausia grodavo polkas, valsus. Tvirtino, kad jų melodijos dažnai išaugusios iš senų liaudies dainų: „Iš dainų daug išeina. Kaip melodijų sukuria, pagal taktų – ne pagal taktų, kaip čia pasakyt <...>. Iš senų [dainų] grodavo. Dainas vakaruškos’ ir vestuvas’ [dainuodavo]. Paprastų polkų grodavom, kad išeitų pasiutpolkė. [Kai grodavo] polką su ragučiais, kai kadu pakeisdavo į kitą polką [muziką].“

Ir išties, muzikantas mėgsta groti dainas („Neišėik, neišėik tu iš sodžiaus“; „Daug daug dainelių“) ir jomis pagrįstus šokius: polka „Uk džium, šakar makar“ (plg. kupiškėnų polkos „Pokūda“ melodinį tipą; in D), valsai: „Laiminga būčiau, kad ištekėčiau“, „Tegu gyvuoja Lietuva, visad laiminga ir laisva“ (plg. „Ant melsvo ežero bangų“).

Krikštytos pas
Alfonšą Mažylį
Giroalakių k. Groja
Jonas Bardauskas
(klarnetas),
Aldusis Vileniškis
(akordeonas),
Eugenijus Plūkas
(koncertina). 1958 m.
Iš E. Plūko albumo

Muzikantas grodavo ne tik vakaruškose (sekmadieniais), bet ir gegužinėse, vykdavusiose ant Kerelių piliakalnio. Nors ir retai, yra tekę pagroti ir per Joninės – „pamiškėj prie tilta ar kaimė. Tas pats, kaip vakaruškos, tiktai tiek, kad lauki“.

E. Plūkas pabrėžia, kad svarbu žinoti vietos tradiciją ir jos laikytis. Muzikos tradiciją išmanantiems (*susipratusiems*) muzikantams groti visiems kartu ansamblyje nesunku. Paklaustas, kaip turi groti geras muzikantas, atsakė: „Nežinau, – kaip raikalas grodavom; paprastai ir viskas.“ Jis pateikė pavyzdį, kai kupiškėnas, muzikos mokyklą baigęs klarnetininkas BRONIUS NAVARSKAS (gim. 1926 02 26, Siaurių k., Kupiškio vls., gyv. Noriūnuose)⁹⁰ pasiūlė liaudies muzikantams pagroti net „dešimt punktų polkų: tai ką tu pagrosi, kad tik [jis] keičia, o kitas [muzikantas] nebeapasiveja. [Ir prieš vestuves muzikantai] nerepetuodavo – susprotį visi buvom“.

Yra tekę pagroti ir per krikštynas: „Trys buvom, ZIGMAS [GIEDRYS], [Juozas] Bugailiškis ir aš. Išdūkom – jau saula tekėja, tadu išsiskirstėm.“ Paklaustas, ką taip ilgai grodavo, muzikantas atsakė, kad daugiausia grodavo polkas, ypač valsus. Krakoviako ir *viengierkos* jam girdėti tik pavadinimai, o kadrilius žinomas tik kaip stilizuotas tautinis šokis. Ir „Noriu miego“, ir „Ant kalno karklai“ nešokdavo – „čia daina [ne šokis]“. Tačiau kaimė jau grodavo iš kapelų perimtą Bekerio polką: „Grodavom kas išeina. Grodavom ir fokstrotų, ale nelabai. Polkas, valsus – daugiausia valsus. „Ant melsvo ežero bangų“, „Plaukia sau laivelis“, „Sėdėjau aš daržely“, „Kaip gražu miške“. Polkos pavadinimų neturėdavo, pagal muzikantus nevadindavom. Bekerio polką grodavom⁹¹. Suktinį nelabai, polką su ragučiais daugiausia. Klumpakojį tik gal kartų esam šoki. Kadrilius tai girdėtas, bet [aš] neatsimenu. Čia jau kaip ir tautinis šokius kadrilius – kaimė nelabai.“

⁹⁰B. Navarskas grojo klarnetu (*klarnotu*), kurią atsiuntė brolis iš Amerikos, ir saksofonu. Jo anksti (apie 1940 m.) miręs tėvas taip pat buvo klarnetininkas, mokėjo ir smuiku griežti. Mokyti groti pradėjo tėvas: „Norėjo iš manęs muzikantą padaryt.“ 2013 m. užr. A. Lunys, S. Valiulytė, A. Mickus, E. Narmontienė.

⁹¹Polkų „Liver“, „Ninos“ ir valso „London“ jam neteko girdėti.

Porą kartų teko groti „išlaistovas' į kariuomenę – labai retai būdava“. Gana dažnai ir plačiai E. Plūkas yra grojęs vestuvėse. Jos vykdavusios taip pat tris dienas, bet jau nebe nuo sekmadienio, o nuo šeštadienio iki pirmadienio: „*Visokių vestuvių būdava: ir mažų, ir didelių.*“ Muzikantas mėgsta ir pajuokauti: „*Trečioj dienoj parsirandi namo, tai [žmona] su gėlėm sutinka – vazonai po kojų tik krinta, tik krinta.*“

„*Daugiau kaip dešimt vestuvių grojau <...>. Savo kaime 1964 m. Keršulių [vestuvas'] grojau, Miciūnų kaime... [Toliau] – Šetekšnos', kolchozi, už 15 km, Kandrėnuos, šoni Skapiškio <...>. Zigmo Giedrio vestuvas' dar grojau 1974 m. Būdava šeštadienis, sekmadienis, ir kitoj pusaj – pirmadienis; trys dienos, jeigu per abi pusis. Būdava dar [per abi pusis]. Pas jaunąjį išvažiuodava sekmadienia vakari.*“

Labai tvirta nuostata vestuvėse (kaip ir kitomis progomis) groti ne vienam, o drauge su kitais kapeloje, pasak muzikanto, „*kai pulkas susidedi*“. Kapeloje kartu su bandonija grojo ir rusiškos armonikos, ir bajanas. Smuiko jau nebūdavo, bet pasitaikydavo klarnetas ar saksofonas: „*Vienas, kur gi grosi? Galima [vienam], ale, kai pulkas susidedi, tai pasmainai – geriau grot. Vienam nusbosta [rankos pavargsta].* VYTAUTAS INGILEIKA (?–1986) *grodava pirmiau unt [rusiškas] armonikas „Tulska“, paskiau nuspirka bajanų. Bajanas kaip ir akordijonas, pritaikydavo [prie bandonijos]. Su klarnotu teka grot, KUNČYS grodava. Su saksofonu grodava Noriūnų [Kupiškio vls.] Navarckas Bronius. Kartais ir barabanas prisidėdava.*“

Iš vestuvinio repertuaro muzikantai daugiausia grodavo „Vestuvių maršą“ ir dainą „Ruoškis, sesute“. Paprašytas pagroti E. Plūkas prisiminė net tris vestuvinius maršus: „Vestuvių maršą“ (kurio melodinis tipas sutampa su „Kupiškėnų vestuvių maršu“, ta pati ir A tonacija, tik ne trys, o dvi dalys), „Rūtų vainikų“ (in G) ir „Suk suk ratelį“ (D/G tonacija).

Muzikantas, kaip ir jo žmona, išmano vestuvių papročius ir kaip jie keitėsi: kaip ir Kupiškio krašte, skapiškėnuose ilgai išliko tradicija virš stalo kabinti sodą, jį išpirkti, apdainuoti; apie XX a. 9-ąjį dešimtmetį, kiek vėliau nei kitur Lietuvoje, muzikantai perėmė ir piršlio bei svočios vaidmenį, tapo vestuvių vedėjais: „*Daugiausia „Vestuvinį maršų“ grodavom, daugiau nieka. Da atsisveikinima daina būdava „Ruoškis, sesute, ruoškis važiuoti“ – pravirkdyt jaunojų. Gryčios' [ne lauke]. G. K. Dėl ko reikia pravirkdyt jaunąją? – Įdomumo dėlei. Argi verkia? Grodavom ir „Ar aš tau, sese, nesakiau“. Žmonės patys mokėjo [daug dainų], senimas mokėjo. [„Mūsų sodas yr nedykas“] dainuodavo. Prie tokios dainos mas negrodavam <...>.*“

Į šliūbą kaip kadu važiuodavom, ne visadu. Bažnyčion nulydi ir sustinki, kaip jau po šliūbo. [Su arkliais važiuoti jau] neteko mon. Tik vienais metais, kai užpustyta buvo, važiovom su arkliais.“ (Prieina žmona ir sako, kad apie 1960 m. ir dažniau važiuodavo į vestuves su arkliais. Dar nebuvo gero kelio, šunkeliais). „*Piršliams kepurių nepuošdava, tik sodas būdava. Dabar, kai muzikantai groja, tai veda visas vesėlias. O mas, tai būdava, tiktai kampuki atsisadi ir pagrodavam. Dažniau lauki [nes troboj neužtekdavo vietos].*“

Vestuvėse muzikantai užmokestį dažniausiai susirinkdavo iš vestuvininkų, tik kartais sumokėdavo jaunasis. Pagal seną paprotį atsilygindavo ir kiekvienam užrišdami rankšluostį: „*Tik iš kai katrų imdavom, o kai katrų – ne. Kai sustinki žmogų, tai [įmeta] – kėsėlį šieninį [krepšį] pasistatai. Kai jauniesiems gult – tai [jie] paskavodava. O kėlt – tai su maršu [pastinki] ir gauni butelį <...>. Keršulių [trėčias*

Jono Ivanausko
vestuvėse
Kandrėnuose.
Eugenijus Plūkas
(koncertina),
STEPONAS
KAZAKEVIČIUS⁹²
(klarnetas), Vytautas
Ingileika (bajanas).
1962 m. Iš E. Plūko
albumo

kiemas, kaimynai] vestuvėse buvo: žiūrīm, užurištos durys. Taipos pastūmiau – abrūsū [rankšluosčiu] užurištos durys. Iš šeiminikių paėmiau peilį ir nupjoviau tų rankšluostį. Žiūrīm, lungas atoviras – išėjį. Paskui aptikom, kad <...> guli sodėlį. Buva toks šposas <...>. Tada sustinki svečius, ir sodindava [visus prie stalo] <...>. Kai kurie vestuvių rengėjai [jaunasis] paprašydavo, kad nebūt nė kokių rinkliavų – kiek reiks, užmokėsiu. O iš savų neimi pinigų, kiek iš svečių susirenki, tiek i būdava. Rankšluosčių tai gaudavam.“

Vestuvėninkai tykodavo pavogti iš pernakt išvargusių muzikantų instrumentus, kad gautų išpirką: „[Vesėlios] visokių šposų būdava – buvo mon kartų pavogį bandonijų. Reikėja išsipirkt. A kuo išsipirksi – nuo stolo butelį podaviau. Važiuoji vesėlios, negi 'siveži orieltkos. Gal ir jaunuosiuos prašiau [kad išgelbėtu]. Galvų [ant koncertinos] buvau padėjįs ir užumigta unt ryta. Ir ištraukė man. Kaip būdava jaunimas, pajauniai, pamergiai – [ir iki pat ryto reikdavo groti].“

1959–1962 m. E. Plūkui dirbant Šetekšnos (Rokiškio r.) kolūkyje, muzikantai patys susibūrė į „kaimo kapelą“, su kuria grodavo ir per vakaruškas. Joje grojo ir vienas smuikininkas, nors jau negrieždavęs vestuvėse, ir, be E. Plūko koncertinos, dar buvo kelios armonikos, bajanas, mandolina: „Smuiku Šetekšnoj tai toks ALBINAS VIZBARAS (gim. apie 1926 m.), buvęs vairuotojas, grodava. Bet tokioj kaimo kapeloj buvom susirinkį, ne vestuvėse. Sakyč, kad jis ir anksčiau vestuvėse negrodavo. Buva mandolina [brolis BRONIUS VIZBARAS grojo], broliai RIMANTAS ir ? VEIVERIAI unt armonikų, VYTAUTAS [INGILEIKA] bajanas, aš [koncertina] ir Vizbaras smuiku. Kaimo kapela. Viskų [grodavom]. Iš klausos – kų ti [iš natų grosi]. [Negirdėjo, kad kas iš natų grotų.] Mum pritaikydava prie koncertinos. Savamoksliai, patys susiorganizavom. Pagrindinio [vedančiojo] nebuvo, visi kartu. Kad ir šokiuos susrinkdavom.“

Dar ir daugiau XX a. 5-ajame dešimtmetyje gimusių skapiškėnų muzikantų grojo koncertina ar bandonija. TRIFILIS ALEINIKOVAS (1942–po 2006, gim. Skapiškyje) labai norėjo išmokti

⁹²S. Kazakevičius (1900–1968), gim. Saldutiškio mstl., Utenos apskr., nuo 1963 m. gyv. Skapiškyje. Grojo trieilė Peterburgo armonika, klarnetu. 2006 m. iš dukters Stefos Rapševičienės (gim. 1932 m.) užr. A. E. Raišienė.

groti, turėjo gerą muzikinę klausą, todėl tėvas nupirko armoniką, o kai sūnui sukako penkiolika – *kanstantinką*⁹³. Groti jis mokėsi pas ROMUALDĄ ŠAUČIŪNĄ (gim. 1923 08 14 Puluikių k., Pandėlio vls., Rokiškio apskr., Skapiškyje gyv. nuo Antrojo pasaulinio karo), kuris grojo bandonija, akordeonu, armonika, sau pritarėdamas paties pasidarytu būgnu⁹⁴. Pradėjęs dirbti, T. Aleinikovas nusipirko bandoniją ir dažnai grodavo gegužinėse ir vakaruškose kaimuose prie Mituvos ežero. Labai mėgo pritari dainininkams ir pats gražiai dainavo. Grodavo kartu su P. Latvėnu, N. Glinskiu, S. Kazakevičium ir kultūros namų kapelose.

Nors, pasak senųjų muzikantų, „*rusiška armonika – paprasta muzikėla*“, tačiau dauguma jaunesniųjų skapiškėnų groja standartizuota rusiška armonika arba akordeonu. Vis dėlto pasitaiko jaunimo, mokančio groti ir bandonija, koncertina. Iš muzikalios giminės kilęs akordeonu, armonika ir bandonija, koncertina groja MINDAUGAS ŠLAPELIS, gim. 1995 m. Skapiškyje. Baigė ir Kupiškio muzikos mokyklą. Norėjo išmokti skambinti gitara, tačiau nuo ankstyvos vaikystės mėgino groti kaimyno JUOZO VARKALIO (gim. 1921 09 04, Užubalio k., Pandėlio vls., Rokiškio apskr., gyv. Skapiškyje)⁹⁵ bandonija. Armoniką jaunajam muzikantui padovanojo T. Aleinikovas, o V. Baltrūnas skolino bandoniją, kol apie 2006 m. ją M. Šlapeliui padovanojo ir groti pamokė dėdė bandonininkas VILIUS ŠLAPELIS⁹⁶. Muzikantas groja ne tik folkloro ansamblyje „Kupkėmis“, sceniniuose renginiuose, bet ir vienas vestuvėse ar įvairiuose pokyliuose ir per kalendorines šventes⁹⁷.

Išvados

Senieji, XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje gimę Skapiškio krašto muzikantai (pateikėjų tėvai) dažniausiai grieždavo smuiku arba pūsdavo klarnetą, o vėlesniųjų kartų muzikantai – dumpliniais instrumentais: dvieile Vienos ar dvieile, trieile Peterburgo, ar vokiška „Hohner“ armonika, taip pat koncertina ar bandonija. Muzikos instrumentų neretai atsiveždavo, atsisiųsdavo iš JAV. Dalis polkų, valsų, net ir maršų vadinti amerikoniškais (orkestro natose – „Emigrantų“, „Čikagos“ maršai). Jie galėjo plisti ne tik per migravusius muzikantus, galbūt ir jų parsi-vežtas natas, bet ir iš plokštelių.

XX a. pirmojoje pusėje Skapiškio kraštas pasižymėjo itin stipriomis tradicinio muzikavimo sąsajomis su pusiau profesionaliu ir profesionaliu vargonininkų ir dūdų orkestrų muzikavimu. Dėl aktyvios itin įgudusio, išsimokslinusio vadovo J. Semaškos vadovaujamo Skapiškio šaulių dūdų orkestro veiklos prieškariu sparčiai plito ir dūdų orkestrų repertuaras. Dauguma muzikantų buvo iš kaimų, neretai jie su nedidelėmis kapelomis įvairiomis progomis grodavo kaime: žmogaus gyvenimo apeigose (krikštynose, vestuvėse ir laidotuvėse), jaunimo bendravimo, kalendorinių ir darbo papročių šventėse, vakarėliuose po atlaidų. Tai galėjo būti viena iš priežasčių, dėl kurių Skapiškio krašte kiek anksčiau nei aplinkiniuose kraštuose nyko senųjų polifoninių kūrinų, sutartinių tradicijos, kaip ir senieji muzikos instrumentai; jų nespėta laiku užfiksuoti.

⁹³ Čia ir toliau pat. T. Aleinikovas, 2006 m. užr. A. E. Raišienė.

⁹⁴ 2006 m. iš dukters Dalios Liumparienės užr. A. E. Raišienė.

⁹⁵ J. Varkalys pastaruoju metu gyveno Panevėžyje pas sūnų Egidijų; pat. L. Šiliniene, 2016 m. užr. G. Kirdienė.

⁹⁶ 2013 m. užr. A. Lunys, S. Valiulytė, A. Mickus, M. Baniūnas, E. Narmontienė.

⁹⁷ Pasakojo tėvai ir pats M. Šlapelis, 2015 m. užr. A. E. Raišienė.

Vis dėlto tarpukariu skudučiavimas dar gyvavo ne tik šiaurinėje krašto dalyje, bet ir į pietus nuo Skapiškio. Skudučiavimas, kaip ir grojimas įvairiais kitais senesniais ir vėlesniais muzikos instrumentais, buvo gaivinamas ir Skapiškio mokykloje. Dar ir XXI a. pradžioje skapiškėnai išlaikė iš senojo polifoninio muzikavimo perimtos terminijos: „*sutartinai groti*“ („darniai kartu ansamblyje groti“) ar „*sutardavo groti*“ (kartu darniai grodavo ansamblyje).

Sovietų okupacija, Antrojo pasaulinio ir pokario metai, sovietizacija ir kolektyvizacija Skapiškio krašte, kaip ir kitur Lietuvoje, iš pašaknų naikino tradicinę, taip pat ir muzikinę kultūrą. Tačiau iki XX a. 7-ojo dešimtmečio Skapiškio krašto jaunimo bendravimo, kalendorinių papročių šventėse, rečiau krikštynose, o per vestuves ir vėliau (iki 8–9 dešimtmečių) tradicinės nedidelės ar kiek didesnės muzikantų kapelos dar grodavo senaisiais muzikos instrumentais. Pirmiausia išnyko smuikas, kiek ilgiau laikėsi klarnetas, o iš senųjų dumplinių instrumentų ypač gerai išsaugota bandonija ar koncertina (nors kai kuriems muzikantams iki šiol labiausiai patinka Peterburgo armonikos *balsas*). Šiais instrumentais grojo ne tik nemažai XX a. 5-ajame dešimtmetyje gimusių muzikantų, bet ir vienas kitas jaunesnių kartų, net ir XX a. pabaigoje gimęs muzikantas. Kartais dumpliniu instrumentu griežiantis muzikantas pritardavo sau koja mušamu būgnu. 1955–1960 m. pradėjo burtis didelės kapelos, kuriose kartu grota ir akordeonu, rusiška standartizuota armonika, bajanu.

Galima apibrėžti tris stipriausius Skapiškio krašte tradicinio muzikavimo centrus: nuo Užubalio iki Tvirų šiaurvakarinėje krašto dalyje, besiribojančioje su Pandėlio kraštu; Skapiškis ir jo apylinkės (Bajorai, Švedukalnis, Mituva) ir Kerečiai, Tatkonys, Girvalakiai, Mičiūnai pietvakarinėje krašto dalyje, besiribojančioje su Kupiškio valsčiumi. Pirmuosiuose dviejuose centruose ypač jaučiama profesionalaus muzikavimo, dūdų orkestro, jo repertuaro, grojimo iš natų ir pandėliškių įtaka, o trečiojo instrumentinis muzikavimas itin susijęs su dainuojamąja tradicija ir kupiškėnais.

Skapiškėnų muzikos įrašyta labai nedaug, tačiau atliktas tyrimas leidžia daryti išvadą, kad buvo susiformavęs savitas repertuaras, iš tradicinių dainų išaugę valsai ir polkos. Šiaurinėje krašto dalyje skapiškėnų liaudies muzikantai įvairiais instrumentais virtuosiškai ir preciziškai grojo ir kaime nuo seno paplitusius, ir iš dūdų orkestro repertuaro perimtus kūrinius, kai kuriuos trijų ar keturių dalių, daugiaženklėmis tonacijomis. Jie aiškiai suvokė savo atliekamos muzikos struktūrą ir muzikines ypatybes.

Skapiškio kalvarių Kryžiaus kelio apeigos ir muzika

Alfonsas Motuzas

Kalvarių Kryžiaus kelių pamaldumo praktika yra viena iš Katalikų Bažnyčios pridėtinių pamaldų formų. Katalikų liturgiją sudaro šventosios Mišios ir pridedamųjų pamaldų apeigos, arba liaudies pamaldumo praktikos, kurios viešai atliekamos ne per šv. Mišias vietos žmonių kalba¹. Pridedamųjų pamaldų, arba liaudies pamaldumo praktikų, apeigos yra susiformavusios Bažnyčios kalendorinių metų ciklo iškilmių, švenčių, minėjimų, šventų vietų lankymo pagrindu. Visos jos yra skirtos liaudžiai. Remiantis Lietuvos Katalikų Bažnyčios „Liturginiu maldynu“, jas sudaro Švč. Mergelės Marijos valandos, Švč. Mergelės Marijos kalbamasis ir giedamasis bei Švč. Jėzaus vardo rožiniai, Gaudūs verksmai, Gedulinės valandos (psalmės) bei šermenų giesmės. Prie jų priskiriamos gegužinės ir birželinės pamaldos bei namuose atliekamos įvairios pamaldumo praktikos, taip pat Užtarimo maldos ir giesmės. Čia minimi ir Žemaičių Kalvarijos Kalnai, ir Kryžiaus kelio pamaldumo praktikos².

Lietuvos Katalikų Bažnyčios „Liturginis maldynas“ nemini įvairiuose Lietuvos etnografiniuose regionuose lokaliųjų kalvarių Kryžiaus kelių pamaldumo praktikų. Šiandien veikiančių Lietuvoje kalvarių Kryžiaus kelių yra šešetas: „Liturginiame maldyne“ minima Žemaičių Kalvariją, Vilniaus (Vérkių), Bérzoro, Týtuvėnų, Mósėdžio ir Vėprių kalvarijos. Jų būta ir daugiau, bet istorinių laikotarpių sekoje dėl įvairių įvykių įtakos uždaryti. Tarp jų, apsuptas įvairiomis paslaptimis – Skapiškio kalvarių Kryžiaus kelias.

Kalvarių Kryžiaus keliai yra vienas katalikiškosios religijos istorijos, etnologijos ir etnomuzikologijos mokslų objektų.

2012 m. vasarą Kùpiškyje ir jo rajone vyko „Vermės“ leidyklos organizuota kompleksinė kraštotyros ekspedicija. Jos metu straipsnio autoriaus katalikiškos etninės kultūros kontekste

Kryžiaus kelio stotis Skapiškio bažnyčios šventoriuje. Viena iš Skapiškio kalvarių buvusių 14 stočių. Aušros Jonušytės nuotr. 2014 m.

¹ *Liturgijos apžvalga*, parengė s. O. Baliūnaitė ACJ, s. E. Bedalytė ACJ, tekstus papildė kun. V. Šimkūnas SJ, Kaunas, 1996, p. 74.

² *Liturginis maldynas* (ketvirtasis pataisytas leidimas), Vilnius: Lietuvos Vyskupų Konferencija, 1996, p. 336–515.

buvo renkama medžiaga, ieškant atsakymo į klausimą, kokios apeigos ir muzika buvo praktikuotos Skapiškio kalvarijų Kryžiaus kelyje?

Skāpiškis garsus Katalikų Bažnyčios istorija. Čia nuo 1519 m. veikė katalikų bažnyčia. Skāpiškyje 1720–1740 m. klebonavo ir lietuviškus pamokslus sakė Vilniaus kanauninkas Juozapas Dominykas Puzinas. Netrukus jis tapo Livonijos vyskupu ir su broliu Mykolu 1750 m. įkurdino Skapiškyje dominikonus. Dominikonų vienuoliai 1752 m. pasistatė vienuolyną, o 1756 m. – vienuolyno bažnyčią, kuri 1806 m. sudegė. Statant naują bažnyčią dominikonai 1806–1810 m. tarp bažnyčios ir kapinių pastatė kalvarijas su 14 stočių Kryžiaus keliu, kuris veikė iki 1832 m., kada caro valdžia už dominikonų dalyvavimą 1831 m. sukilime vienuolyną uždarė. 1858 m. dominikonų bažnyčia atiduota katalikams; tapo parapine.

Apie Skapiškio katalikų bažnyčią, dominikonų vienuolyną yra skelbta istorinės medžiagos. 2005 m. Vilniaus pedagoginiame universitete magistrantė Rasa Aidietytė, vadovaujama dr. R. Rinkauskienės, parašė ir apgynė magistro darbą „Lauryno Bortkevičiaus „Kiales Kriziaus <...> (1819 m.) morfologija (daiktavardis ir būdvardis)“. Tačiau apie Skapiškio kalvarijų Kryžiaus kelio ištakas, jo pamaldumą ir muzikinę kultūrą – nėra. 2009 m. šio straipsnio autorius moksliniame straipsnyje „Kalvarijų Kryžiaus keliai Lietuvoje“ tik epizodiškai pristato Skapiškio kalvarijų Kryžiaus kelio genezę. Tai leidžia manyti, kad tyrimo objektas – Skapiškio kalvarijų Kryžiaus kelio apeigos ir muzika – savalaikis, atskleidžiantis vieną iš Lietuvos etnografinės lokalinės vietos katalikiško liaudies pamaldumo objektų, per apeigas ir muziką – jo kultūrinę savastį. Atlikus šį tyrimą ateityje bus galima dar išsamiau pažvelgti į šį fenomeną iš mokslinės istorinės perspektyvos.

Tyrimo tikslas – atskleisti Skapiškio kalvarijų Kryžiaus kelio pamaldumo apeigas ir muziką.

Tyrimo tikslui pasiekti išsikelti uždaviniai: pirma, trumpai pristatyti Skapiškio kalvarijų Kryžiaus kelio pamaldumo ištakas; antra, ištirti Skapiškio kalvarijų Kryžiaus kelio pamaldumo apeiginą bei muziką; trečia, nustatyti Skapiškio kalvarijų Kryžiaus kelio apeigyno apeigų ir muzikos kilmę.

Tyrimui atlikti taikyti retrospekcijos, analizės ir sintezės metodai.

Tyrimas yra originalus ne tik dėl pasirinktos temos, kuri nagrinėjama pirmą kartą, bet ir dėl pačios darbo koncepcijos. Jis pristato ne tik Skapiškio kalvarijų Kryžiaus kelio pamaldumą bei jo kilmę, bet ir asmenis, turėjusius įtakos Skapiškio kalvarijų Kryžiaus kelio pamaldumo atsiradimui bei katalikiškos apeiginės literatūros istoriją. Jis aktualus ne vien Lietuvos Katalikų Bažnyčiai, bet svarbus ir Lietuvos etnografijos ir kraštotyros, etnologijos bei etnomuzikologijos mokslams, nes pirmą kartą pristatomos Skapiškio kalvarijų Kryžiaus kelio apeigos ir muzika. Be to, šis atliktas tyrimas papildo Lietuvos etnografinių lokaliųjų vietų Bažnyčios istorijos ir religijos etnologijos tyrinėjimo barus ir toliau tęsia pradėtus katalikiškos etninės kultūros tyrinėjimus.

Skapiškio kalvarijų Kryžiaus kelią mokslo darbuose epizodiškai 1997 m. pirmas pamini prof. habil. dr. Vytautas Merkys knygoje „Kupiškio kraštas“³. 1999 m. jį papildo Aliutė Elena Markevičiūtė sudarytoje monografijoje „Skapiškis“⁴. 1984 m. Katalikų Bažnyčios istorijos

³ *Kupiškio kraštas*, sud. V. Merkys, Vilnius, 1997.

⁴ *Skapiškis*, sud. A. E. Markevičiūtė, Utena: Utenos Indra, 1999, p. 38.

mokslo šviesoje rašo Bažnyčios istorikas Bronius Kviklys enciklopediniame leidinyje „Lietuvos bažnyčios. Panevėžio vyskupija“⁵.

Straipsnio autoriui, dirbančiam katalikiškos etninės kultūros mokslo šviesoje, daug padėjo 2000 m. kunigo Ričardo Jakučio sudaryta knyga „Lietuvių dvasininkai“⁶, 2004 m. Viktoro Petkaus monografija „Dominikonai Lietuvos kultūroje“⁷ bei 2009 m. Stasės Mažeikytės parengta rankraštinė monografija „Skapiškio miestelio Dariaus ir Girėno g. (Kalvarininkų) istorija“⁸.

Siekiant kuo išsamiau pristatyti Skapiškio kalvarijų Kryžiaus kelio pamaldumo apeigas, maldas ir giesmes, teko pasitelkti Skapiškio kalvarijų Kryžiaus keliui skirtus maldynus/giesmynus⁹, Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos, Šv. Antano religijos studijų instituto prie Katalikų teologijos fakulteto Vytauto Didžiojo universitete archyvus. 2012 m. „Versmės“ leidyklos organizuotos Kupiškio rajone kraštotyros ekspedicijos asmeninio archyvo šaltinius. Iš viso darbe panaudota 18 giesmių natų pavyzdžių, 3 fotokopijos bei 2 lentelės.

Iškeliama hipotezė, kad Skapiškio kalvarijų Kryžiaus kelio pamaldumo apeigos ir muzika yra ankstesnių įsteigtų kalvarijų Kryžiaus kelių Lietuvoje kopija.

Skapiškio kalvarijų Kryžiaus kelio pamaldumo ištakos

Katalikų Bažnyčios kultūros istorijoje Skapiškio miestelis unikalumu išsiskiria čia veikusių kalvarijų 14 stočių Kryžiaus keliu ir jo pamaldumu. Skapiškyje kalvarijų Kryžiaus kelio ištakos yra po 1806 m. balandžio 3 d. arba liepos 3 d. įvykusio bažnyčios gaisro¹⁰, kada buvo pradėta statyti nauja mūrinė bažnyčia. Istorikas, prof. habil. dr. Vytautas Merkys rašo, kad prie bažnyčios šventoriaus yra 4 nedidelės (dvi iš jų dar tebestovi – *aut. past.*), o už 860 žingsnių nuo bažnyčios, arčiau kapinių, – 10 didesnių koplytėlių. Jos buvo keturkampės, statytos iš apvalaus, vietomis tašyto medžio. Kiekviename buvo pakabintas ant drobės tapytas paveikslas, vaizduojantis Kristaus kančią. 14-oji buvo didesnė, su šventoriumi, prie jos vykdavo pamaldos. Procesijos vykdavo per atlaidus ir kiekvieno mėnesio paskutinį sekmadienį bei penktadieniais. Miestelio gatvė, kurioje stovėjo koplytėlės, iki šiol žmonių vadinama *Kalvarininkais* (dabar S. Dariaus ir S. Girėno gatvė)¹¹. Kalvarijos pastatytos 1808–1810 m. vietos dominikonų vienuolyno prioro Lauryno Bortkevičiaus rūpesčiu (L. Bortkevičius mirė apie 1822 m.), leidus Lucko (Romos Petrapilio katalikų kolegijos) vyskupui Jeronimui Stroinovskiui (Vilniaus vyskupu paskirtas 1814 m. rugsėjo 26 d.,

⁵ Kviklys B. *Lietuvos bažnyčios. Panevėžio vyskupija*, Chicago, 1984, t. 4, p. 358–363.

⁶ *Lietuvių dvasininkai kūrėjai*, sud. kun. R. Jakutis, Vilnius, 2000.

⁷ Petkus V. *Dominikonai Lietuvos kultūroje*, Vilnius, 2004.

⁸ Mažeikytė S. *Skapiškio miestelio Dariaus ir Girėno g. (Kalvarininkų) istorija*, Skapiškis, 2009.

⁹ *Giesmės apely kieturolika stacyu mukas Jezusa pona prie naujos kalvaryos, baznicioy kunigu dominikonu Skapiszkios*. Wilniuy Drukarnioy Kunigu Missionariu. Metuose 1810, 10 p.; *Kiales krizaus pona Jezusa Chrystusa, arba Kalwarya staciju kieturolikas, su wisays miesta Jeruzalaus, ir sielos žiames s. atpuskays, prie baznicios kunigu dominikonu Skapiszkios metose 1810. jprawoditas*. Vilniuj: drukarniej Kunigu bazylionu, 1819 (kartu ir lenkų kalba: *Droga krzyza pana naszego Jezusa Chrystusa, czyli Kalwarya stacyi XIV. Na wzór Jeruzolimskiej, z domu Piłata, aż do grobu s. ze wszystkichmi calej ziemi s. odpustami: przy kościele XX. Dominikanow Skopiskich, za wiedzą duchowney zwierzchności zaprowadzona r. 1810*), 122 p.

¹⁰ Petkus V. *Dominikonai Lietuvos kultūroje*, p. 652.

¹¹ *Skapiškis*, sud. A. E. Markevičiūtė, p. 32.

mirė 1815 m. pavasarį – *aut. past.*), bei dvarininko Stepono Tyzenhauzo lėšomis¹². Kalvarijų Kryžiaus kelio koplyčias pašventino Troškūnų bernardinų vienuolyno gvardijonas tėvas Kazimieras Michelevičius¹³.

Šioms kalvarijoms 1810 m. kunigas Antanas Strazdas-Strazdelis parengė ir išleido maldyną/giesmyną „Giesmės apev keturiolika stacyu mukas Jezusa Pona prie naujos Kalwaryos, baznicioy kunigu dominikonu Skapiszkios“¹⁴.

1819 m. buvo pradėta statyti Skapiškio mūrinė bažnyčia. Apie tai kalba ant bažnyčios pagrindinio frontono sienos dešiniajame šone iškalta 1819 m. data, primenanti šios mūrinės bažnyčios statymą. Taip pat yra žinoma, kad šia proga dominikonų vienuolyno prioras L. Bortkevičius lenkų ir lietuvių kalbomis išleido naują kalvarijų Kryžiaus keliui skirtą maldyną/giesmyną „Kiales krizaus pona Jezusa Chrystusa, arba Kalwarya staciju kieturolikas, su wisays miesta Jeruzalaus, ir sielos žiames s. atpuskays, prie bažnicioy kunigu dominikonu Skapiszkios metose 1810. jprawoditas. Vilniuj: drukarniej Kunigu bazylionu, 1819“ (kartu ir lenkų kalba: „Droga krzyza pana naszego Jezusa Chrystusa, czyli Kalwarya stacyi XIV. Na wzór Jeruzolimskiey, z domu Piłata, aż do grobu s. ze wszystkim caley ziemi s. odpustami: przy kościele XX. Dominikanow Skopiskich, za wiedzą duchowney zwierzchności zaprowadzona r. 1810“ (autoriaus lenkiškai dedikuota grafui Ignotui Tyzenhauzui – *aut. past.*).

Katalikų Bažnyčiai Lietuvoje nemažai teko nukentėti numalšinus 1831 m. sukilimą. Religinio gyvenimo suvaržymas nuėjo taip toli, kad buvo uždrausta net kryžius bei koplytėles statyti ir jas lankyti (išskyrus kapinėse ir šventoriuose)¹⁵.

1831 m. caro valdžia Skapiškio dominikonų vienuolius apkaltino rėmus 1831 m. sukilimą, ir 1832 m. vienuolynas buvo uždarytas, vienuoliai išblaškyti po kitus vienuolynus. Dėl to ypač apgailestavo vietos žydų bendruomenė. Jie rašė skundus, kad, uždarius dominikonų vienuolyną, labai mažai kas beužsuka į atlaidus, anksčiau trukdavusius po kelias dienas, niekas neina Kryžiaus kelio, todėl jie (t. y. žydai – *aut. past.*) negali surinkti smulkių pinigų nuomai¹⁶. Caro valdžiai numalšinus 1863 m. sukilimą, Skapiškyje kalvarijų Kryžiaus kelius eiti už bažnyčios ribų buvo uždrausta ir kalvarijų stotys nugriautos¹⁷. Netrukus Skapiškio kalvarijų maldos ir giesmės buvo pradėtos praktikuoti bažnyčioje, apvaikstant čia esančias 14 stočių Kryžiaus kelio stotis¹⁸. Žmonėse liko gyvas prisiminimas – gatvei duotas *Kalvarininkų* pavadinimas.

¹²Merkys V. Vyskupas Motiejus Valančius kupiškėnuose, *Kupiškio kraštas*, Vilnius, 1997, p. 152.

¹³Petkus V. *Dominikonai Lietuvos kultūroje*, sud. V. Merkys, p. 653.

¹⁴Motuzas A. Kalvarijų kryžiaus keliai Lietuvoje, *Gimtasai kraštas*, 2009, p. 100–111.

¹⁵Avižonis K. *Rinktiniai raštai*, red. A. Avižonienė, Lietuvių katalikų mokslo akademija, Roma, 1982, t. 3, p. 201.

¹⁶Petkus V. *Dominikonai Lietuvos kultūroje*, p. 658.

¹⁷Merkys V. Vyskupas Motiejus Valančius kupiškėnuose, p. 152; *Skapiškis*, sud. A. E. Markevičiūtė, p. 74.

¹⁸Prisiminimus apie Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčios 14 stočių Kryžiaus kelio apeigas ir muziką papasakojo kan. Antanas Balaišis, gim. 1923 m. sausio 1 d. Miškonių k., Skapiškio parapijoje, mokėsis Skapiškio pradinėje mokykloje, bei kun. Kostas Balsys, gim. 1927 m. rugpjūčio 3 d. Spurganų k., Tirkšlių parapijoje (Telšių vyskupija). Kun. K. Balsys išsaugojo Skapiškyje kunigavusio kunigo Henriko Prijalgausko rankraštinių 14 stočių Kryžiaus kelio gaidų rankraštį. Užrašė Alfonsas Motuzas. *Šv. Antano religijos studijų instituto prie Katalikų teologijos fakulteto* (toliau – VDU KTF) *archyvas*, Kretinga, 2005.

Skapiškio kalvarijų 14 stočių Kryžiaus kelio pamaldumo apvaikščiojimo apeigos ir jų kilmė

Pirmosios žinios apie Skapiškio kalvarijų 14 stočių Kryžiaus kelio pamaldumo apeigas yra iš giesmyno „Giesmes apej kieturolika stacyu mukas Jezusa pona prie nauios kalwaryos, baznicioy kunigu dominikonu Skapiszskios“¹⁹ (toliau – Giesmynas – *aut. past.*) bei maldų knygos „Kiales Krizaus Pona musu Jezusa Chrystusa arba Kalwarya. Stacyu kieturolikas, su wisays miesta Jeruzalaus, ir cielos ziames S. Atpuskays, prie bazniczios Kunigu Dominikonu Skapiszskios metose 1810. įprawoditas. Vilniuj: drukarniej Kunigu bazylionu, 1819“ (toliau – Maldynas – *aut. past.*). Maldynas yra išleistas kartu su lenkišku tekstu: „Laurenty Bortkiewicz. Droga krzyza pana naszego Jezusa Chrystusa, czyli Kalwarya stacyi XIV. Na wzór Jeruzolimskiey, z domu Piłata, aż do grobu s. ze wszystkiemi caley ziemi s. odpustami: przy kościele XX. Dominikanow Skopiskich, za wiedzą duchowney zwierzchności zaprowadzona r. 1810“, *aut. lenkiškai* dedikuota grafui Ignacui Tyzenhauzui²⁰. Abi religinės knygos pateikia, kad Skapiškio kalvarijų 14 stočių Kryžiaus kelias yra apvaikštomas procesijomis ir individualiai lauke bei bažnyčioje, pradedant ir pabaigiant atsiklaupimu arba klūpėjimu, persižegnojimu, kalbant maldas ir giedant giesmes savomis intencijomis bei už mirusiųsius. Nurodoma, kad pagrindinė šventė – atlaidai – yra Sekminių tridienis. Kiekvienai tridienio Sekminių diena yra skiriamos atskiros maldos. Rašoma, kad Kryžiaus kelias apvaikštomas per Šv. Hiacintą (Jackų; rugpjūčio 17 d. – *aut. past.*); per Švč. Mergelės Marijos Rožinės šventę (spalio 7 d. – *aut. past.*); Gavėnios Didįjį Šeštadienį; per Jėzaus Kapo (grabo) Atradimo šventę (gegužės 3 d. – *aut. past.*) [šios šventės Mišios švenčiamos paskutinėje kalvarijų koplyčioje].

Per ilgametes vasaros ekspedicijas surinkti šaltiniai atskleidžia, kad Skapiškio parapijoje buvo gausu muzikantų ir muzikos. Čia ir kaimyninių apylinkių parapijose vikaravę ar klebonavę kunigai prisimena, kad iki 1967 m., kada pasirodė pirmasis „Liturginis maldynas“, Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčioje įrengtos 14 stočių Kryžiaus kelio stotys ypač iškilmingai su muzikos instrumentų orkestro muzika buvo apvaikščiojamos per čia švenčiamų Sekminių atlaidų tridienį bei šventes. Apvaikščiojimo metu buvo meldžiamasi ir giedama iš vadinamųjų „Senujų knygų“, t. y. iš Giesmyno ir Maldyno²¹. Giedant šias maldas ir giesmes, Kryžiaus kelias buvo apvaikščiojamas ir meldžiantis už mirusiųsius bei per mirusiųjų paminėjimus²². Ištyrinėję Giesmyną ir Maldyną pastebime, kad tai yra nūdienos giesmynuose analogiškas, dabartine kalba redaguotas „Kryžiaus

¹⁹ *Giesmes apej kieturolika stacyu <...>. Metuose 1810, 10 p.*

²⁰ *Kiales krizaus pona Jezusa Chrystusa <...>. įprawoditas, Vilniuj: drukarniej Kunigu bazylionu, 1819 (kartu ir lenkų kalba), 122 p.*

²¹ Prisiminimus apie Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčios 14 stočių Kryžiaus kelio apeigas ir muziką papasakojo kun. jubil. Juozapas Lukšas, gim. 1917 m. spalio 19 d. Meilūnų k., Klovainių parapijoje, nuo 1953 m. iki 1976 m. dirbo Skapiškio parapijos administratoriumi bei kun. jubil. Laimingas Feliksas Blynas, gim. 1922 m. balandžio 29 d. Pažūkų k., Pušaloto parapijoje, 1948–1950 m. vikaravo Skapiškyje. Užrašė Alfonsas Motuzas. *VDU KTF archyvas*, Kretinga, 2005.

²² Prisiminimus apie Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčios 14 stočių Kryžiaus kelio apeigas ir muziką papasakojo kun. Gaudentas Ikmamas, gim. 1920 m. rugsėjo 10 d. Kvetkų parapijoje, Pandėlio apskrityje, vikaravo Skapiškio bažnyčioje bei kun. Antanas Balaišis, gim. 1923 m. sausio 1 d. Miškonių k., Skapiškio parapijoje, mokėsi Skapiškio pradinėje mokykloje. Užrašė Alfonsas Motuzas. *VDU KTF archyvas*, Kretinga, 2005.

kelias“²³. Tiek „Senosiose knygosė“, tiek nūdienos maldynuose šį 14 stočių Kryžiaus kelią sudaro įžangos, 14 stočių ir pabaigos mąstymėliai, aklamacijos, kreipiniai, atliepai, poteriai bei Kryžiaus kelio giesmės „Dangaus šventieji“ posmai, skirti giedoti einant būriu nuo vienos stoties prie kitos²⁴.

Surinkta medžiaga taip pat atskleidžia, kad Skapiškio kalvarijų 14 stočių Kryžiaus kelyje buvo atliekamos jau minėtų atlaidų ir švenčių šventimo, Kryžiaus kelio apvaikščiojimo procesijomis ir individualiai, atsiklaupimo arba klūpėjimo, maldų (kreipiniai, atliepai, maldavimai, poteriai) kalbėjimo, maldos už mirusiuosius (per šermenis ir mirusiųjų paminėjimus) meldimo, giesmių giedojimo bei grojimo muzikos instrumentais apeigos.

Pažvelkime į šių apeigų kilmę.

Švenčių šventimo apeigos ištakos yra nuo pat krikščionybės pradžios, kada pradėta minėti Kristaus gyvenimo įvykiai: Kristaus gimimas (Kalėdos), prisikėlimas (Velykos) ir Šv. Dvasios atėjimas (Sekminės). Taigi kartais sakoma: „liturginiai metai – tai Kristus“ arba tai „Kristaus gyvenimo atpasakojimas metų liturgijoje“²⁵.

Lietuvoje įvedus krikščionybę, iškart imta minėti šventes, kurios jau buvo švenčiamos visoje Bažnyčioje. Vilniaus vyskupo Benedikto Vainiaus laikais (1600–1615) sinodas nustatė savo globėjus: šv. Jurgį, šv. Kazimierą ir šv. Mikalojų²⁶.

Kalvarijų Kryžiaus kelio kulte Lietuvoje švenčių šventimo apeigų pirmosios žinios mus pasiekia iš Vilniaus bernardinų vienuolyno Šventųjų Pranciškaus ir Bernardino bažnyčios šventoriuje 1610–1617 m. įkurto 7 stočių Kryžiaus kelio pamaldumo. Vilniaus bernardinų šventoriaus Kryžiaus kelias buvo lankomas iki 1749 m., nuo 1752 m. Kryžiaus kelio stotys jau įrengtos pačioje bažnyčioje²⁷. Kitos kalvarijų Kryžiaus kelių kulto vietos – Žemaičių Kalvarijos ir Vilniaus (Verkių) kalvarijos, įkurtos vienuolių dominikonų. Žemaičių Kalvarijos Kryžiaus kelias (Kalnai) įkurti 1639–1642 m., Vilniaus (Verkių) – 1664–1669 m.²⁸ Kuriant Vilniaus (Verkių) kalvarijų Kryžiaus kelius dalyvavo vienas grafų Tyzenhauzų giminės atstovų. Tai Smoleńsko vyskupas Gotardas Jonas Tyzenhauzas, kuris 1655 m. rusų antplūdžio metu globojo Vilniaus katedros archyva. Jis nuo 1662 m. priklausė komisijai, kuri rūpinosi Vilniuje (Verkiuose) įrengti kalvarijas. Jis 1665–1666 m., kuriant Vilniaus Verkių kalvarijų Kryžiaus kelio pamaldumą, buvo Vilniaus vyskupijos valdytojas (koadjutorius). Buvo išsamiai susipažinęs su dominikonų kalvarijų Kryžiaus kelio pamaldumo kultūra. Mirė 1669 m. rugsėjo 7 d. Vilniuje, kada jau Vilniaus (Verkių) kalvarijų Kryžiaus kelias buvo įsteigtas²⁹. Reikia manyti, kad Gotardas Jonas Tyzenhauzas buvo vienas Tyzenhauzų giminės ryšių su dominikonų vienuoliška kultūra (kalvarijų Kryžiaus kelyje švenčių šventimas) pradininkų, ypač su kalvarijų Kryžiaus kelio pamaldumo praktika.

²³ *Liturginis maldynas*, p. 378–399.

²⁴ *Auksa Attorius arba Szaltinis dangiszku skarbu*, Vilniuje: Kasztu ir Spaustuweje J. Zawadskio, 1879, p. 862–889; *Liturginis maldynas*, p. 378–399.

²⁵ Kajačkas A. *Liturgija bažnyčioje*. Vadovėlis aukštosioms mokykloms, Kaunas, 1998, p. 114.

²⁶ Kurczewski J. *Kościół Zankowoy*, Wilno, 1908, t. 1, p. 102.

²⁷ Janonienė R. Vilniaus šv. Pranciškaus ir Bernardino bažnyčios dekoru ikonografinės programos: Kristaus kančios tema, *Dailė*. Vilniaus dailės akademijos darbai. Ženklas ir simbolis senojoje Lietuvos dailėje, Vilnius, 1996, p. 196 (174–201).

²⁸ Motuzas A. *Katalikų liaudies pamaldumo praktikos Lietuvoje*. Vadovėlis aukštosioms mokykloms, Kaunas, 2004, p. 219.

²⁹ *Lietuvių enciklopedija*, Boston, 1960, t. 21, p. 263.

Švenčių šventimo apeigą papildo Sekminių tridienio šventimas, žinomas ir švenčiant Skapiškio kalvarijų 14 stočių Kryžiaus kelio atlaidus.

Anksčiau atlikti tyrimai atskleidė, kad Sekminių tridienio šventimas kalvarijų Kryžiaus kelio pamaldume Lietuvoje nuo 1669 m. žinomas Vilniaus (Verkių) kalvarijų kultė³⁰. Tais pačiais metais vyskupas A. Sapiega Vilniaus (Verkių) kalvarijų Kryžiaus kelių priežiūrą pavedė Vilniaus Šventosios Dvasios konvento dominikonams, įpareigodamas juos per visas Šv. Kryžiaus šventes Jėzaus Kristaus kančias prisiminti organizuoti iškilmingą procesiją iš savo bažnyčios į kalvarijas³¹.

Ši pristatoma medžiaga akivaizdžiai rodo, kad Sekminių tridienio atlaidų šventimas apvaikštant Skapiškio kalvarijų 14 stočių Kryžiaus kelią yra Vilniaus (Verkių) kalvarijų Kryžiaus kelio pamaldumo kopija.

Kita Skapiškio kalvarijų 14 stočių Kryžiaus kelio pamaldumo rugpjūčio 17 d. švenčiama šventė – Šv. Hiacinto (Jackaus). Iki 1810 m. Skapiškio kalvarijų Kryžiaus kelio įsteigimo šio vardo šventės neužtinkame nė vienos kalvarijų Kryžiaus kelio pamaldumo apeigose.

Hiacintas, lenkų kilmės dominikonų vienuolis, 1219 m. Krokuvoje įkūrė pirmą lenkų dominikonų vienuolyną ir jame gyveno iki 1222 m. 1223 m. Hiacintas įkūrė dominikonų vienuolyną Kijeve, o 1226 m. – Dáncige. Jis davė pradžią dominikonų misijoms Rusijoje, plačiai pamokslavo Skandinavijoje, Tibete ir Kinijoje. Kanonizuotas 1594 m. Jo kultą Lietuvoje išplatino dominikonai³². Taigi Šv. Hiacintas buvo garsus savo darbais vienuolis dominikonas, tad natūralu, kad Skapiškyje jo vardo dienos minėjimo šventimą bei bažnyčios titulą pasirinko čia veikę vienuoliai dominikonai.

Skapiškio kalvarijų 14 stočių Kryžiaus kelias buvo apvaikštomas ir per Švč. Mergelės Marijos Rožinės šventę. Šios šventės ištakos – Švč. Mergelės Marijos rožinio pamaldumas.

Spalio mėnuo skiriamas Švč. Mergelės Marijos rožiniui (nuo spalio 1 iki 31 d.). Rožinis kalbamas arba giedamas bažnyčioje prieš Mišias ar po jų arba atskirai – bažnyčioje, namuose ar keliaujant. Spalio 7 d. rožinio kalbėjimu arba giedojimu švenčiama šventė, skirta Švč. Mergelės Marijos rožiniui.

Kažką panašaus į rožinį – kartojamų maldų vėrinį – krikščionys turėjo jau V a. Dabartinio Švč. Mergelės Marijos rožinio (liaudies vadinamo *rožančiumi*, lenk. *różaniec*) autoriumi laikomas šv. Dominykas (1170–1221). Pasak legendos, jam pagoniškuose kraštuose – Prancūzijoje, prie Tulūzos – skelbiant krikščionybę, naktį apsireikšusi Dievo Motina Marija ir trys nepaprastai gražios karalienės. Kiekviena jų turėjo po 50 gražių rožių – mergaičių. „*Trys karalienės, – aiškino Marija Dominykui, – yra trys rožinio dalys. Kiekvienos karalienės 50 rožių – tai 50 „Sveika, Marija“.* Baltoji karalienė reiškia dziaugsmingąją rožinio dalį, raudonoji – sopulingąją ir auksinė – garbingąją. Šios trys dalys – tai mano Sūnaus prasidėjimo, gimimo, kentėjimo ir prisikėlimo paslaptys. Vesk šią maldą visur. Tuomet suklydusieji susipras ir grįš prie Dievo.“³³

³⁰Motuzas A. *Vilniaus kalvarijų Kryžiaus kelio apeigos ir muzika*. Vadovėlis, Religijos mokslo žurnalo „Soter“ priedas Nr. 2, Kaunas, 2002, Nr. 8 (36), p. 13.

³¹Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius (MAB RS), f. 43-19086, 1. 1v.

³²Bulota A., Benys L. *Šventųjų gyvenimai*. Lietuvos katalikų kalendorius, Kaunas, 1994, p. 252.

³³Žiūraitis T. *Nevystančios rožės Marijai*, Vilnius, 1940, p. 40–41.

1208 m. šv. Dominykas pradėjo skelbti šv. rožinio maldą ir ši maldos forma plačiai paplito visame pasaulyje. XIV ir XV a. sandūroje, tobulinant rožinio pamaldumo formą, prisidėjo prancūzų dominikonas Alano de la Roche (1428–1478), netrukus galutinę šio pamaldumo formą sukūrė dominikonas Alberto da Castello – ji tapo visų tikinčiųjų liaudies malda³⁴. Iš Prancūzijos ši pamaldumo forma pasiekė Vokietiją, kur ją 1475 m. ypač populiarino dominikonas Jokūbas Srengeris³⁵. XVI a. rožinis jau buvo plačiai kalbamas, ir popiežius Grigalius XIII pripažino dangišką jo kilmę³⁶.

Kita rožinio forma – giedamasis. Giedamojo rožinio apeigą įvedė ir 1622 m. patvirtino dominikonų kapitula Milanė³⁷. Milāno pavyzdžiu tais pačiais metais pasekė ir Krókuvos dominikonai.

Švč. Mergelės Marijos Rožinio šventės privalomo minėjimo ištakos siekia 1571 m. spalio 7 d., kai Europos šalių krikščionys šv. rožinio maldos dėka įveikė turkų laivyną Viduržemio jūroje, prie Lepanto. Minėdamas šios pergalės vienerių metų sukaktį, 1572 m. popiežius Pijus V paskelbė Marijos Nugalėtojos šventę (*BMV de victoria*). Popiežius Sikstas V (1585–1590) spalio 7 d. pavadino Marijos Rožančinės vardu. 1716 m. šv. Romos imperijos karinės pajėgos, vadovaujamos Savoijos princo Eugenijaus, laimėjo mūšį prieš turkus prie Petervardeino. Ši krikščioniškosios Europos pergalė užbaigė šimtmečius trukusias grėsmingas kovas su Turkų imperija. Popiežius Klemensas XI (1700–1721) pergalės šventę pavadino Marijos Nugalėtojos, Marijos Mergelės Rožinės vardu ir įsakė ją švęsti visoje Bažnyčioje³⁸.

Pirmasis lietuviškas spausdintinis šaltinis, iš kurio sužinome apie rožinį, yra 1595 m. Daukšos katekizmas, verstas iš lenkų kalbos, kur įdėta „Penkiolika sąnarių giwatos Wieszpacies Jezaus Kristaus ant dumoimo bilant Rožiu wainika mergos Marios“. Lietuviškas giedamojo rožinio tekstas yra Jurgio Kasakauskio 1681 m. Vilniuje išleistoje maldaknygėje „Rožancius Szwęciausios Marijos yr saldziausia warda Jezusa teypogi spasabas apwayksciojima kalnu Kalwaryos Žemayciu su modlitwomis yra giesmėmis anto sluzijąčiomis“. Be abejonės, rožinis (kalbamasis ir giedamasis) pirmiausia suskambo dominikonų bažnyčioje, atlaiduose ir šventėse. Liaudies pamėgtas, greitai paplito po visas Lietuvos bažnyčias. Žmonės, išmokę kalbėti ir giedoti bažnyčiose, perkėlė šią maldingumo formą į savo aplinką³⁹. XVII–XVIII a. Lietuvos vyskupijų sinodų raginimas šventadieniais rožinį giedoti bažnyčiose bei procesijose ar keliaujant bus prisidėjęs prie jo populiarinimo⁴⁰.

Pateikta medžiaga apie Švč. Mergelės Marijos rožinio šventės šventimo ištakas atskleidžia jos dominikonišką kilmę.

Kita šventė, kuri buvo švenčiama apvaikštant Skapiškio kalvarijų 14-os stočių Kryžiaus kelią – gavėnios Didysis šeštadienis.

Šeštadienis (*Sabbatum*) ne tik žydams, bet ir krikščionims turėjo tam tikros liturginės reikšmės. Romos krikščionys jau pirmaisiais amžiais šeštadieniais pasninkaudavę. Popiežius Inocentas I (402–417) laiške vyskupui

³⁴Striokaitė L. Rožinio istorija, *Sandora*, 2000, Nr. 5, p. 24–26.

³⁵Rosenkranz. *Lexikon für Theologie und Kirche*, Freiburg: Verlag Herder, 1964, Band 9, p. 45–50.

³⁶*Liturgijos apžvalga*, parengė s. O. Baliūnaitė ACJ, s. E. Bedalytė ACJ, tekstus papildė kun. V. Šimkūnas SJ, p. 79.

³⁷Kirsch W. *Handbuch des Rosenkranzes*, Wien, 1950, p. 80–81.

³⁸Bulota A., Benys L. *Šventųjų gyvenimai*, p. 310–311.

³⁹*Lietuvių enciklopedija*, Boston, 1961, t. 26, p. 35–36.

⁴⁰Griciūtė L. XVII–XVIII a. bažnytinės procesijos Vilniuje, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius, 2002, t. 21, p. 348–349.

Decencijui aiškina, kad šis pasninkas primenąs apaštalu liūdesį šeštadienio dieną dėl Kristaus mirties⁴¹. Nuo XVII a. pabaigos Žemaitijoje ir Aukštaitijoje (buvusioje Žemaičių vyskupijos teritorijoje – *aut. past.*) pagal liaudies pamaldumo tradiciją gavėnios Didžiojo šeštadienio Velyknaktį bažnyčioje arba namuose buvo giedamos dominikono J. Kasakauskio 1681 m. Vilniuje išleistoje maldaknygėje „Rozancius Szwęciansios Marijos Pannos yr Saldziausia warda Jezusa teypogi spasabas apwayksciojima kalnu Kalwaryos Ziamayciu su modlitwomis yr giesmemis anto sluzijacijomis“ išspausdintos „Žemaičių Kalvarijos Kryžiaus kelio (Kalnų)“, Švč. Jėzaus vardo rožinio, o visoje Lietuvoje – 14 stočių Kryžiaus kelio maldos ir giesmės.

Ši trumpai pristatyta medžiaga atskleidžia, kad Skapiškio kalvarių 14-os stočių Kryžiaus kelio pamaldumo per gavėnios Didįjį šeštadienį apvaikščiojimo tradicija yra atėjusi iš Žemaičių Kalvarijos dominikoniškos kultūros.

Skapiškio kalvarių 14 stočių Kryžiaus kelio pamaldumo švenčių šventimo kultūrą baigia gegužės 3 d. švenčiama Jėzaus Kapo (*grabo*) Atradimo, arba šv. Kryžiaus atradimo, šventė. Šios šventės ištakos yra Romos imperatoriaus Konstantino motinos šv. Elenos, 82 metų senutės, su palyda atvykimas į Jeruzalę 326 m. ieškoti kryžiaus, ant kurio mirė Jėzus Kristus. Buvo rastas Kristaus kapas ir trys kryžiai. Viename iš kryžių, ant kurio buvo prikaltas Jėzus, buvo Piloto sudarytas įrašas lentelėje. Taip buvo atpažintas Viešpaties Jėzaus kryžius. Šv. Elena pastatė Jeruzalėje Išganytojo prisikėlimo bažnyčią toje vietoje, kur Viešpats Jėzus buvo palaidotas, ir Atradimo bažnyčią, kur buvo surastas šv. Kryžius.

Šv. Kryžiaus atradimo šventė Vakaruose imta švęsti trimis šimtais metų vėliau, apie 650 m., bet gegužės 3 dieną, kai tasai kryžius buvo Romos imperatoriaus Heraklijo gražintas Jeruzalėn 629 m.⁴²

Į Lietuvą ši šventė atėjo kartu su kalvarių Kryžiaus kelių pamaldumu. Nuo Vilniaus (Verkių) kalvarių Kryžiaus kelio įsteigimo (1669 m.) čia veikę dominikonų vienuoliai įvedė Šv. Kryžiaus atradimo, Sekminių tridienio ir Šv. Kryžiaus Išaukštino šventes⁴³. Šių švenčių šventimo įvedimas patvirtina Šv. Kryžiaus kultą ir dominikonų pamaldumą Nukryžiuotajam.

Katalikų liaudies pamaldumo praktikos, be švenčių bei minėtinų dienų šventimo, ypatingos ir kitomis apeigomis. Vienos jų – Kryžiaus kelio apvaikščiojimas procesijomis ir individualiai.

Apeiginio papročio eiti procesijose arba individualiai kilmė susijusi su Senuoju Testamentu, kada iškilmingos procesijos nešdavo Sandoros skrynią. Naujajame Testamente Kristus prieš Velykų šventes iškilmingos procesijos buvo atlydėtas į Jeruzalės bažnyčią. Bažnytiniai šaltiniai liudija, kad pirmųjų procesijų ritualai, lankant Kristaus kančios vietas Jeruzalėje, formavosi IV a.⁴⁴ XVI a. šias iškilmingas procesijas vesdavo šventų vietų saugotojai pranciškonai: „Šv. Karsto bažnyčioje pranciškonai vienuoliai suruošė procesiją su vėliavomis.“⁴⁵

⁴¹Vaišnora J. *Marijos garbinimas Lietuvoje*, Roma, 1958, p. 50.

⁴²Matulaitis K. A. *Švento Kryžiaus atradimas, Šventųjų gyvenimai kiekvienai metų dienai*, Čikaga, 1949, <http://www.vilniauskalvarijos.lt/index.php?id=127&ncid=35&nid=17> [žiūrėta 2013 10 29].

⁴³Motuzas A. *Lietuvos kalvarių Kryžiaus kelių istorija, apeiginiai papročiai ir muzika*, Kaunas, 2003, p. 36–43.

⁴⁴*Droga Krzyżowa*, opracował ks. J. Kopeć, Dzieje nabożeństwa i antologia współczesnych tekstów, Poznań, 1987, p. 17.

⁴⁵Radvila M. K. Našlaitėlis. *Kelionė į Jeruzalę*, vertė O. Matusevičiūtė; spec. red. E. Ulčinaitė, Vilnius, 1990, p. 73–77.

Kai Žemaitijoje, Garduose, Žemaičių vysk. Jurgio Tiškevičiaus ir iš Liublino pakviestų vienuolių dominikonų buvo įkurtas kalvarijų Kryžiaus kelias (1639 m.), pradėjęs garsėti Švč. Mergelės Marijos paveikslu ir kitomis malonėmis, žmonės ėmė ne tik pavieniui, bet ir organizuotai, t. y. procesijomis, jį lankyti. Taip susiformavo maldininkų kelionių samprata. Tuo pagrindu, matyt, ir buvo vienuolių dominikonų sudaryti įvairūs vadovėliai, skirti tiek Žemaičių Kalvarijai, tiek Vilniaus (Verkių) Kalvarijoms apvaikščioti, kuriuose aiškinama, kaip kalvarijas galima eiti iškilmingai ir kaip asmeniškai: iškilmingai, kada yra vadovas, kuris garsiai skaito stočių tekstus ir maldas, o maldininkai gieda giesmes eidami nuo vienos stoties prie kitos; asmeniškai, kada tokio vadovo nėra⁴⁶.

Taigi pradžią kalvarijų Kryžiaus kelio apvaikščiojimo procesijoms ir individualiai formotis davė dominikonai, kurie buvo vieni pirmųjų, įsteigę kalvarijų Kryžiaus kelio pamaldumą Lietuvoje.

Atsiklaupimas arba klūpėjimas prie koplytėlių – sena krikščionių tradicija. Nuo pat pirmųjų krikščionybės amžių meldžiamasi atsiklaupus pasninko, liūdesio, nusizeminimo ir atgailos metu. Anot šv. Bazilijaus, klūpėjimas rodo, kad nuodėmė mus parbloškė ant žemės. Vakarų Bažnyčios praktikoje išlikęs paprotys atsiklaupus medituoti ar skaityti, kaip senovėje elgėsi Egipto dykumų vienuoliai, ar adoruoti atsiklaupus prieš Švč. Sakramentą. Apaštalų darbų knyga mums pasakoja apie maldai suklupusį apaštalą Petrą (Apd 9, 40), apaštalą Paulių (Apd 20, 36), pastarąjį į kelionę lydinčius suklupusius krikščionis (Apd 21, 5).

Tai rodo, kad ši liturginė atsiklaupimo arba klūpėjimo laikysena yra atėjusi iš Šventosios žemės ir per Bažnyčios liturgiją įsitvirtino Skapiškio kalvarijų 14 stočių Kryžiaus kelio liaudies pamaldumo praktikoje.

Kita apeiga – žegnojimas.

Yra žinoma, jog III a. pradžioje Romoje gyvavo paprotys besiruošiančiųjų krikštui kaktą žymėti kryžiaus ženklų, kas rodo, kad jie jau turi nematomą Kristaus antspaudą. Tarp krikščionių išgalėjo paprotys ir save žymėti kryžiaus ženklų: kaktos palietimas simbolizuoja, jog tikėjimas išpažįstamas protu, krūtinės – tikėjimas priimamas su meile, pečių – gyvenama tikėjimu⁴⁷. Ši apeiga yra liturginės praktikos kūriny.

Kitų trijų viena kitą papildančių apeigų – visuotinių maldų, maldų už mirusių kalbėjimas ir giedojimas – ištakos siekia maždaug 380 metus, kada piligrimai naktį iš Didžiojo ketvirtadienio į Didįjį penktadienį lankydami šventas Jeruzalės vietas pagerbdavo Kristaus mirtį ir jo kančios kelią skaitydami fragmentus iš evangelijų, kalbėdami maldas ir giedodami giesmes⁴⁸.

Apeigos pagerbti kapines bei jose palaidotus mirusių, meldžiantis už mirusių, bei Kryžiaus kelio apvaikščiojimo per šermenis ir mirusių paminėjimus tradicijų ištakos siekia Kristaus laikus. Kristus išgyveno mirtį. Apie tai mums pasakoja Evangelija. Kristus numatė savo kančią ir mirtį. Krikščionio mirtis gali būti apibrėžta kaip jo dalyvavimas Kristaus kančioje ir prisikėlime. Katalikų Bažnyčios apeigynas kalba apie liturginį mirties šventimą, kuris padeda žmogui paskutinę valandą sekti

⁴⁶Kiškis S. *Vilniaus kalvarijos*. Vadovėlis Kryžiaus keliui eiti, Vilnius, 1940, p. 5.

⁴⁷Kajackas A. *Liturgija bažnyčioje*, p. 34–35.

⁴⁸Eteria. *Pielgrzymka do miejsc świętych*, tłum. W. Szoldrski, Pisma starochrześcijańskich pisarzy, Warszawa, 1970, t. 6, p. 215.

Kristų ir mirties akivaizdoje priimti mirties kančias kaip dangaus gyvenimo viltį ir prisikėlimą, nes Kristus sunaikino mirtį savo paties mirtimi. Per krikštą esame kartu palaidoti su Kristumi (Rom 6, 4). Tradiciją einant Kristaus kančios keliu melstis už mirusiuosius Jeruzalėje įvedė vienuoliai pranciškoniai. Pirmasis iš piligrimų apie tai 1582–1584 m. prabyla M. K. Radvila (Našlaitėlis): „*Tose šventosiose vietose pranciškoniai taip pat laiko pamaldas už mirusiuosius tėvus ir artimuosius. Kiti prašo kunigą, kad jiems esant atlaikytų pamaldas už mirusius Kalvarijos kalne arba kurioje kitoje vietoje, kaip kam Viešpats įkvėpė.*“⁴⁹ Ši praktika laikui bėgant perkelta ir į Europą, kur vienuolių dominikonų buvo platinama per kalvarijų Kryžiaus kelių pamaldumą.

Giedojimas kalvarijų Kryžiaus kelyje – tai simboliškas ritualinis veiksmas: „*Pagiedoję himną, jie išėjo į Alyvų kalną*“ (Mt 26, 30). Krikščionių tradicijoje giedojimas visada turėjo privilegijuotą padėtį, palyginti su instrumentine muzika, nes giesmė, himnas ar psalmė yra susiję su žodžiais, kurie Bažnyčios liturgijoje užėmė svarbią vietą. Pirmą kartą apie tai užsiminta 1025 m.: „*Nemokantys skaityti per meną (dailę, muziką) išvelgia visa tai, ko negali sužinoti rašto dėka.*“⁵⁰ Apeiginius papročius pirmiausia, matyt, perėmė Jeruzalėje šventas vietas saugoję pranciškoniai, o vėliau dominikonų vienuolynų ir piligrimų dėka jie greitai paplito po visą Europą. Europoje giesmes giedoti apeigos kilmė siekia vėlyvuosius viduramžius, kada iš grigališkojo choralo išsivystė liaudiška apeiginė muzika, dažniausiai skirta Kristaus kančiai pagerbti bei krikščioniškai palaidoti mirusiuosius. Vienuolių dominikonų tradicijoje ėjimas giedant iš vienos stoties, arba vietos, į kitą nėra tik praktinis veiksmas – tai maldos aktas, primenantis Kryžiaus kelią ir tai, kad esame keliaujanti Dievo tauta⁵¹. Tradicija giedoti kalvarijų Kryžiaus kelyje jau nuo XVII a. buvo žinoma Lenkijoje. 1639 m. Liūblino dominikonai įkūrė Žemaičių Kalvarijos Kryžiaus kelią, o 1669 m. Váršuvos dominikonai dalyvavo steigiant Vilniaus (Verkių) kalvarijų Kryžiaus kelio pamaldumą. Tai rodo, kad Skapiškio kalvarijų 14 stočių Kryžiaus kelią steigę vienuoliai dominikonai yra dominikoniškos tradicijos tęsėjai.

1810 m. įsteigto Skapiškio kalvarijų 14 stočių Kryžiaus kelio pamaldumo apeigos groti muzikos instrumentais ištakas galima aptikti ankstesnėje Skapiškio dominikonų vienuolyno gyvensenoje. Šaltiniai liudija, kad Skapiškio dominikonų vienuolyne buvo 5 vienuoliai, samdomas vargonininkas, zakristijonas, varpų skambintojas ir 2 trimitininkai⁵². 1760 m. Skapiškio bažnyčios kronikoje randame nekrologo aprašą, kuriame nurodoma, kiek ir kam turi būti užmokėta už laidotuvių paslaugas. Iš muzikos srities: trimitininkams – 1 taleris; raudotojams, giedojusiems prie velionio, – 5 timpos; vargonininkui – 1 taleris⁵³. Trimitininkams buvo skirta ir patalpa: „*1800 m. kovo 8 d. Skapiškio dominikonų vienuolyno inventoriaus knygoje minimas prie vienuolyno veikusios mokyklos kambarys, skirtas trimitininkams, kuriame buvo krosnis, stalas ir nedidelis klavikordas.*“⁵⁴ 1806 m. per Skapiškio bažnyčios gaisrą sudegė baž-

⁴⁹Radvila M. K. Našlaitėlis. *Kelionė į Jeruzalę*, p. 76.

⁵⁰Goff J. *Kultura średniowiecznej Europy*, Warszawa, 1970, p. 345.

⁵¹Lebon J. *Kaip suprasti liturgiją*, vertė D. Vilkas, 1998, p. 86.

⁵²Baliulis A. Iš Kupiškio ir apylinkių praeities, *Kupiškio kraštas*, sud. V. Merkys, Vilnius, 1997, p. 91.

⁵³*Ten pat*, p. 95.

⁵⁴*Ten pat*, p. 101.

nyčios altoriai, dideli fundatorių portretai, šv. Dominyko, šv. Vincento paveikslai, vargonai, valtorna, trimitai ir kita⁵⁵.

Skardžiai, efektingai skambančių pučiamųjų muzikos instrumentų naudojimas nebuvo atsitiktinis reiškinys – tai to laikotarpio požymis. Tuo metu Lietuvos bajorija, didikai ir dvasininkai Lenkijos diduomenės ir dvasininkijos pavyzdžiu pradėjo steigti samdomas kapelas. Lenkijos kalvarijose instrumentinės kapelos jau žinomos nuo XVII a. Viena tokių kalvarių, turėjusi samdomą muzikantų kapelą, buvo greta Krokuvos veikusi Zebžydovos Kalvarija (*Kalwaria Zebrzydowska*)⁵⁶. Yra žinoma, kad nuo XVIII a. Žemaičių Kalvarijos Kryžiaus kelio koplyčių apvaikščiavimo dalyvaudavo ir *patrūbočiai* (pučiamaisiais muzikos instrumentais grojantys muzikantai – *aut. past.*). Žemaitijoje muzikos instrumentų kapelas turėjo grafai Oginskiai (Rietavė, vėliau ir Plūngėje), o XVII a. Vilniuje buvo įkurti Šv. Jono, Šv. Kazimiero bei Trinitorių bažnyčių instrumentiniai ansambliai⁵⁷.

Remiantis pateikiama medžiaga sudaryta 1 lentelė.

1 lentelė. Skapiškio kalvarių 14 stočių Kryžiaus kelio apeigos ir jų kilmė

Eil. Nr.	Skapiškio kalvarių 14 stočių Kryžiaus kelio apeigos	Kilmė
1.	Švenčių/atlaidų šventimas	●
2.	Sekminių tridienio atlaidų šventimas	●
3.	Šv. Hiacinto (Jackaus) atlaidų šventimas	●
4.	Švč. Mergelės Marijos Rožinės šventės šventimas	●
5.	Gavėnios Didžiojo šeštadienio šventės šventimas	●
6.	Jėzaus Kapo (grabo) Atradimo šventės šventimas	●
7.	Kryžiaus kelio apvaikščiavimas procesijomis ir individualiai	■
8.	Atsiklaupimas arba klūpėjimas	■
9.	Maldų (kreipiniai, atliepai, maldavimai, poteriai) kalbėjimas	■
10.	Maldų už mirusiuosius (per šermenis ir mirusiųjų paminėjimus) meldimas	■
11.	Giesmių giedojimas	■
12.	Grojimas muzikos instrumentais	■

Sutartiniai ženklai:

- – Kalvarių Kryžiaus kelių dominikonų kultūra
- – Bažnyčios liturgija

Lentelėje pateikta medžiaga atskleidžia, kad Skapiškio kalvarių Kryžiaus kelyje buvo praktikuojama 12 apeigų. Iš jų 6 apeigos atėjusios iš kalvarių Kryžiaus kelio dominikonų kultūros, kitos 6 – iš Bažnyčios liturgijos. Tai rodo, kad jos visos yra glaudžiai susijusios su Bažnyčios nuostatomis. Viena aišku, kad šventimas yra Katalikų Bažnyčios religinės kultūros palikimas.

⁵⁵ *Ten pat*, p. 103.

⁵⁶ Chadam A. *Śpiewnik Kalwaryjski*, Kalwaria Zebrzydowska, p. 23.

⁵⁷ Levinskaitė L. Muzika Vilniaus katedroje XIV–XIX a., p. 26–27.

Skapiškio kalvarijų 14 stočių Kryžiaus kelio pamaldumo muzika ir jos kilmė

Norėdami atskleisti Skapiškio kalvarijų 14 stočių Kryžiaus kelio pamaldumo muziką ir jos kilmę, tyrėme Skapiškio kalvarijų Kryžiaus kelio apvaikščiojimai skirtus Giesmyną ir Maldyną, Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos, Vytauto Didžiojo universiteto Katalikų teologijos fakulteto Lietuvos Katalikų Bažnyčios istorijos centro, Šv. Antano religijos studijų instituto prie Katalikų teologijos fakulteto Vytauto Didžiojo universitete archyvinius šaltinius ir 2012 m. „Versmės“ leidyklos organizuotos Kupiškio rajone kraštotyros ekspedicijos asmeninio archyvo šaltinius.

Ištyrę Giesmyno turinį atskleidžiame, kad čia vyrauja šios giesmės: „Aniołai dangaus“ (atliekama pradžioje ir prie kiekvienos stoties), „Sziesztoy walandoy isz miesta iszeio“, „Jezus del dusias mana suronitas“, „Apey muka Jezusa Pona“, ir „Paniale szwęta“⁵⁸.

Maldyno turinyje aptinkame maldas: „Tėve mūsų“, „Sveika, Marija“, „Garbė Dievui Tėvui“ ir „Tikiui“ – bei giesmes: „Aniołai Danguis“, „Akta gailesčio“, „Švč. M. Marijos pasveikinimas“, „Šitai Kryžius“, „Kryžiaus Šventas“, „Kryžiaus Tamošiaus šventas nuo griausmo“, „Himnas apie Šv. Jackų“ ir „Švč. Jėzaus Vardo rožančiaus“ giesmę⁵⁹.

Kiti šaltiniai – 1997 m. iš doc. Genovaitės Gokaitės-Maironienės (1941–2000) gautas Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčios vargonininko Albino Goko (1899 09 05–1957 12 21; Skapiškyje dirbo 1940–1946 m. (Genovaitės Gokaitės-Maironienės tėvas – *aut. past.*) Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčioje 1940–1946 m. gavėnios metu praktikuoto Skapiškio kalvarijų 14 stočių Kryžiaus kelio maldyno/giesmyno natų rinkinys.

Išanalizavę vargonininko A. Goko šaltinį pastebime, kad jo turinį sudaro giesmės: „Aniołai Danguis“ („Danguis šventieji“ nauja redakcija – *aut. past.*) (melodija „Atmink, krikščioni“), „Sziesztoy walandoy isz miesta iszeio“ („Valandą šeštą iš miesto išėjo“ – nauja redakcija – *aut. past.*), „Atmink, krikščioni“, „Paniale szwęta“, „Šitai Kryžius“, „Kryžiaus Šventas“, „Kryžiaus Tamošiaus švento“, „Marijos švenčiausios pasveikinimas“ ir „Himnas

Skapiškio bažnyčios vargonininkas Leonardas Juškėnas, gim. 1939 m. sausio 25 d. Tolimėnų kaime (Švedriškės parapija, Zarasų r.), Skapiškyje vargonavo nuo 1953 m. Mirė 2013 m. kovo 18 d. Iš Leonardo Juškėno albumo

⁵⁸ Giesmes apey kieturolika stacyu mukas Jezusa pona prie nauios kalwaryos, baznicioy kunigu dominikonu Skapiszkios, 10 p.

⁵⁹ Kiales krizaus pona Jezusa Chrystusa, arba Kalwarya staciju kieturolikas, su wisays miesta Jeruzalauis, ir sielos ziames s. atpuskays, prie baznicios kunigu dominikonu Skapiszkios metose 1810. jprawoditas. Vilniuj: drukarniej Kunigu bazylionu, 1819 (kartu ir lenkų kalba: Droga krzyza pana naszego Jezusa Chrystusa, czyli Kalwarya stacyi XIV. Na wzór Jeruzolimskiej, z domu Pilata, aż do grobu s. ze wszyskietmi calej ziemi s. odpustami: przy kościele XX. Dominikanow Skopiskich, za wiedzą duchowney zwierzchności zaprowadzona r. 1810), 122 p.

⁶⁰ Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčios 14 stočių Kryžiaus kelio muziką 1997 m. pateikė doc. dr. Genovaitė Gokaitė-Maironienė, gim. 1941 m. birželio 17 d. Skapiškyje, mirė 2000 m. Užrašė Alfonsas Motuzas. VDU KTF archyvas, Kretinga, 2005.

apie Šv. Jackų⁶⁰. Tai patvirtina ir kun. Juozo Giedraičio SJ, ir ilgamečio Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčios vargonininko Leonardo Juškėno informacija⁶¹.

Lygindami dominikonios kilmės Žemaičių Kalvarijos, Vilniaus (Verkių) ir Skapiškio kalvarijų Kryžiaus kelių giesmių melodijas atskleiskime Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) parapijos kalvarijų 14 stočių Kryžiaus kelio giesmių bei jų melodijų galimas ištakas.

Pirmoji giesmė, aptinkama ir Skapiškio Giesmyne bei Maldyne, – „Aniołai Dangaus“. Gali būti, kad jos literatūrinio teksto autorius yra kunigas Antanas Strazdas-Strazdelis (toliau – Strazdas – *aut. past.*), nes, kaip rodo išvalgos, iki 1810 m. nei lenkų, nei lietuvių religinėje literatūroje jo nėra. Vėlesniuose lietuvių leidiniuose, kaip antai maldyne „Aukso Altorius, arba Šaltinis dangišku skarbū“, jis jau yra randamas ir šiandien įvairiomis redakcijomis tapo tradiciniu 14 stočių Kryžiaus kelio tekstu. Kunigas Antanas Strazdas savo Giesmyne giesmę „Aniołai Dangaus“ rekomenduoja giedoti giesmės „Atmink, krikščioni“ melodija. Giesmės „Atmink, krikščioni“ melodiją randame ir vargonininko A. Goko natų rankraštyje su nuoroda, kad ji yra giedama vietoj kitos giesmyno „Giesmes apey kieturolika stacyu mukas Jezusa pona prie nauios kalwaryos, baznicioy kunigu dominikonu Skapiszkios. Wilniuy Drukarnioy Kunigu Missionoriu“ giesmės „Apey muka Jezusa Pona“⁶².

Skapiškio pulko angelaičiai su vade Ona Tamulynaite, kunigu Antanu Kiečiu ir vargonininku Albinu Goku 1940 m. birželio 13 d. Iš Stanislavos Mažeikytės albumo

⁶¹Prisiminimus apie Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčios 14 stočių Kryžiaus kelio apeigas ir muziką papasakojo kun. Juozas Giedraitis SJ, gim. 1927 m. kovo 12 d. Nakiškių k., Joniškėlio parapijoje, 1937–1981 m. kunigavo Skapiškyje; Skapiškio bažnyčios vargonininkas Leonardas Juškėnas, gim. 1939 m. sausio 25 d. Tolimėnų k. (Švedriškės parapija, Zarasų r.), Skapiškyje vargonavo nuo 1953 m. Užrašė Alfonsas Motuzas. VDU KTF *archyvas*, Kretinga, 2005; *asmeninis archyvas*. Užrašė Alfonsas Motuzas, Kaunas, 2012.

⁶²Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčios 14 stočių Kryžiaus kelio muziką 1997 m. pateikė doc. dr. Genovaitė Gokaitė-Maironienė. Užrašė Alfonsas Motuzas. VDU KTF *archyvas*, Kretinga, 2005.

Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) parapijoje einant iš stoties į stotį giedama Kryžiaus kelio giesmė „Aniołai Dangaus“ („Dangaus šventieji“ nauja redakcija – *aut. past.*) melodija „Atmink, krikščioni“ („Broliai, atminkim, ką Jėzus kentėjo“ nauja redakcija – *aut. past.*)⁶³:

A - nio - lay dan - gaus, žia - men pri - bu - ki - te:

Ka - ra - laus sa - wa, mu - kas ap - ver - ki - te,

Nes žmo - niu a - kis, asz - sza - ra ne - ley - da,

Ant sa - wa wey - da.

Palyginkime šį muzikinį tekstą su dominikoniškos Žemaičių Kalvarijos ir Vilniaus (Verkių) kalvarijų muzikinės kultūros analogais.

Žemaičių Kalvarijos bazilikos Kryžiaus kelio giesmės „Dangaus šventieji“ („Aniołai Dangaus“ sena redakcija – *aut. past.*) melodija⁶⁴:

Dan - gaus šven - tie - ji an - ge - lai, pra -

vir - kit, a - ša - ros grau - džios

iš uo - lų pa - bir - kit, nes žmo - nių

⁶³Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčios 14 stočių Kryžiaus kelio muziką 1997 m. pateikė doc. dr. Genovaitė Gokaitė-Maironienė. Užrašė Alfonsas Motuzas. VDU KTF archyvas.

⁶⁴Motuzas A. *Katalikų liaudies pamaldumo praktikos Lietuvoje*, p. 51.

šir - dys di - džiai ne - dė - kin - gos,
ne - gai - les - tin - gos.

Vilniaus (Verkių) kalvarijų Šv. Kryžiaus parapijos bažnyčios 14 stočių Kryžiaus kelio giesmės „Dangaus šventieji“ („Aniołai Danguis“ sena redakcija – *aut. past.*) giesmės „Atmink, krikščioni“ („Broliai, atminkim, ką Jėzus kentėjo“ nauja redakcija – *aut. past.*) melodija „Atmink, krikščioni“⁶⁵:

$\text{♩} = 63$
Dan - gaus šven - tie - ji an - ge - lai, pra - vir - kit,
a - ša - ros grau - džios iš uo - lų pa - bir - kit,
nes žmo - nių šir - dys di - džiai ne - dė - kin -
gos, ne - gai - les - tin - gos.

Peržvelgę pateiktas Lietuvos kalvarijų 14 stočių Kryžiaus kelio giesmių „Dangaus šventieji“ („Aniołai Danguis“ sena redakcija – *aut. past.*) ir „Atmink, krikščioni“ („Broliai, atminkim, ką Jėzus kentėjo“ nauja redakcija – *aut. past.*) melodijas matome, kad Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) kalvarijų 14 stočių Kryžiaus kelio giesmių „Dangaus šventieji“ („Aniołai Danguis“ sena redakcija – *aut. past.*) melodija yra artima Vilniaus (Verkių) kalvarijų Kryžiaus kelio melodijai.

Kad būtų išsamiau atskleista giesmės „Aniołai Danguis“ melodijos kilmė, pažvelkime į rekomenduojamos ją giedoti giesmės „Atmink, krikščioni“ melodiją ir jos ištakas.

Giesmės „Atmink, krikščioni“ teksto kilmė siejama su lenkų pranciškonų kultūra. XVI a. jos literatūrinį tekstą „Rozmyślajmy dziś, wierni chreścianie“ parašė bernardinai Jokūbas Wujekas, o XVI a. šios giesmės literatūrinis tekstas randamas jau Saliamono Mozerkos Slavočinskio 1646 m. išleistame pirmajame lietuvių katalikų giesmių rinkinyje „Giesmes Tikeimuy Katholickam priderancias“⁶⁶. Lenkijoje jos melodija pirmąkart pateik-

⁶⁵ *Ten pat*, p. 49.

⁶⁶ Slavočinskis S. M. *Giesmės 1646*, parengė J. Lebedys, Vilnius, 1958, p. 133–163.

ta XVII a. leistame „Cancionale“ (*Cantionale*)⁶⁷, kuris kartu su katalikybės sklaida buvo žinomas ir Lietuvoje.

Lenkiškos giesmės „Rozmyślajmy dziś wierni chrześcijanie“ tekstas ir melodija⁶⁸:

Roz - mys - laj - my dziś, wier - ni chrze - sci - ja - nie,
Ja - ko Pan Chrys - tus za nas cier - pial ra - ny.

Od po - i - ma - nie nie miał od posz - nie - nia az dos - ko - na - nie.

Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) parapijoje einant prie aštuntos (VIII) stoties, yra giedama Kryžiaus kelio giesmė „Atmink, krikščioni“ melodija „Atmink, krikščioni“ („Broliai, atminkim, ką Jėzus kentėjo“ nauja redakcija – *aut. past.*)⁶⁹:

At - mink kriksz - zio - nis, kan Je - zus ken - te - je,

Ka - da dėl mu - su krau - je sa - wa lie - je,

Nuog su - ga - wi - ma a - til - se ne - ga - wa,

Ik smer - zia sa - wa.

Pažvelgus į šios giesmės melodiją galima konstatuoti, kad jos lenkiškuoju pagrindu yra giedama anksčiau pateikta giesmės „Aniołai Danguis“ („Danguis šventieji“ nauja redakcija – *aut. past.*) melodija „Atmink, krikščioni“ („Broliai, atminkim, ką Jėzus kentėjo“ nauja redakcija – *aut. past.*) melodija. Ji taip pat aptinkama ir Vilniaus (Verkių) kalvarių Kryžiaus kelyje.

Vilniaus (Verkių) kalvarių Šv. Kryžiaus parapijos bažnyčios 14 stočių Kryžiaus kelio giesmės „Atmink, krikščioni“ („Broliai, atminkim, ką Jėzus kentėjo“ nauja redakcija – *aut. past.*) melodija „Atmink, krikščioni“⁷⁰:

⁶⁷Vaišnora J. *Marijos garbinimas Lietuvoje*, p. 173.

⁶⁸Siedlecki J. *Śpiewnik Kościelny*, p. 141.

⁶⁹Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčios 14 stočių Kryžiaus kelio muziką 1997 m. pateikė doc. dr. Genovaitė Gokaitė-Maironienė. Užrašė Alfonsas Motuzas. *VDU KTF archyvas*.

⁷⁰*Vilniaus Verkių kalvarių Kryžiaus kelio maldynas ir giesmynas*. 4 kompaktinės plokštelės ir knygelė, parengė ir sudarė A. Motuzas, Vilnius, 2009, p. 12–13.

Bro - liai, at - min - kim, ką Jė - zus ken -
 tė - jo, kai šven - tą krau - ją
 Ji - sai už mus lie - jo, kaip Ji su -
 ga - vę bai - siau - siai kan - ki - no,
 kol nu - ma - ri - no.

Kitos giesmės „Szesztoy walandoy isz miesta iszeio“ („Valandą šeštą iš miesto išėjo“ nauja redakcija – *aut. past.*) nuoroda yra giesmyne „Giesmes apėy kieturolika stacyu mukas Jezusa pona prie nauios kalwaryos, baznicioy kunigu dominikonu Skapiszkios. Wilniuy Drukarnioy Kunigu Missionoriu. Metuose 1810“, 6 puslapyje, kur sakoma, kad atėjus prie aštuntos (VIII) stoties „Moteris Werkiencies“ reikia „Pakol prijeysi bramon, tur Kantorey pradieti Giesme antra, isz altoryka, Sziesztoy walandoy isz miesta iszeio“⁷¹. Jos literatūrinio teksto nerandame nė viename lenkiškame religinio pobūdžio leidinyje.

Giesmės „Szesztoy walandoy isz miesta iszeio“ pirmas literatūrinis tekstas randamas dominikono J. Kasakauskio 1681 m. išleistame maldyne „Rožančius Szwečiausios Maryos Pannos yr saldžiausia warda Jezusa teypogi spasabas apwayksciojima kalnų Kalwaryos Ziamajciu su modlitwomis yr giesmėmis anto sluzijacijomis“ Žemaičių Kalvarijos Kryžiaus kelio maldose ir giesmėse⁷². Šis J. Kasakauskio darbas sulaukė 40 laidų ir pateko ištisai į didesnes maldaknyges, pvz., „Aukso Altorių, arba Šaltinį dangiškų skarbų“. Giesmės „Szesztoy walandoy isz miesta iszeio“ literatūrinis tekstas gali būti sukurtas Žemaičių vyskupo Jurgio Tiškevičiaus užsakymu nežinomo autoriaus, parašiusio, išvertusio iš lotynų ir lenkų kalbų gavėnios giesmes ir sudariusio Žemaičių Kalvarijos Kryžiaus kelių maldas ir giesmes. Kadangi Žemaičių Kalvarijos Kryžiaus kelias yra dominikoniško tipo, tai ir šios giesmės tekstą galėjo parašyti čia misijas atlikęs dominikonų vienuolis, kas yra sietina su vietos dominikonų kultūra.

Skapiškio šv. Hiacinto (Jackaus) parapijoje einant į aštuntą stotį arba prie jos yra giedama Kryžiaus kelio

⁷¹ Giesmes apėy kieturolika stacyu mukas Jezusa pona prie nauios kalwaryos, baznicioy kunigu dominikonu Skapiszkios, p. 6.

⁷² Biržiška V. *Lietuvių bibliografija*, Kaunas, 1924, t. 1, p. 36.

giesmės „Valandą šeštą iš miesto išėjo“ („Sziesztoy walandoy isz miesta iszeio“ sena redakcija – *aut. past.*) melodija⁷³:

Szes - toj wa - lan - doj isz mies - ta isz - e - jei
 Nesz - da - mas kri - žiu ant kal - na a - te - je,
 Te - naj ant kri - žiaus kien - tie - je pri - kal - tas,
 Auksz - tin pa - kiel - tas.

Pažvelkime į šios giesmės Žemaičių Kalvarijos bazilikos Kryžiaus kelio melodija⁷⁴:

Va - lan - dą šeš - tą iš mies - to iš - é - é - jo, neš - da - mas
 kry - žių prie kal - no ar - tė - é - jo; bai - siai ken - tės ten,
 ant kry - žiaus iš - kel - tas, skau - džia - ai pri - kal - tas.

Pažvelgę į šios giesmės melodiją matome, kad ji identiška Skapiškio kalvarijų 14 stočių Kryžiaus kelio giesmių „Dangaus šventieji“ („Aniolai Dangaus“ sena redakcija – *aut. past.*) ir „Atmink, krikščioni“ („Broliai, atminkim, ką Jėzus kentėjo“ nauja redakcija – *aut. past.*) melodijoms.

Šios giesmės melodija literatūroje pirmą kartą yra pateikta 1993 m. straipsnio autoriaus sudarytame ir parengtame giesmių „Žemaičių Kalvarijos Kalnai. Šermeninės giesmės“ melodijų rinkinyje⁷⁵.

Anksčiau straipsnio autoriaus atlikti tyrimai parodė, kad šios giesmės

⁷³Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčios 14 stočių Kryžiaus kelio muziką 1997 m. pateikė doc. dr. Genovaitė Gokaitė-Maironienė. Užrašė Alfonsas Motuzas. VDU KTF archyvas.

⁷⁴Žemaičių Kalvarijos Kalnai. Šermeninės giesmės. Melodijų rinkinys, giesmynėlių parengė ir sudarė A. Motuzas, Vilnius, 1993, p. 60.

⁷⁵Žemaičių Kalvarijos Kalnai. Šermeninės giesmės. Melodijų rinkinys. Giesmynėlių parengė ir sudarė A. Motuzas, Vilnius, 1993, p. 59–60.

Vilniaus (Verkių) kalvarių Šv. Kryžiaus parapijos bažnyčios Kryžiaus kelio maldyne ir giesmyne nėra praktikuojamos.

Peržvelgę šias Žemaičių Kalvarijos ir Skapiškio kalvarių bažnyčių 14 stočių kryžiaus kelio melodijas matome, kad Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) kalvarių 14 stočių Kryžiaus kelio giedamos giesmės „Sziesztoy walandoy isz miesta iszeio“ („Valandą šeštą iš miesto išėjo“ nauja redakcija – *aut. past.*) melodija yra identiška giesmių „Dangaus šventieji“ („Aniołai Dangaus“ sena redakcija – *aut. past.*) ir „Atmink, krikščioni“ („Broliai, atminkim, ką Jėzus kentėjo“ nauja redakcija – *aut. past.*) melodijoms. Tai taip pat unikalu.

Kitos giesmyne „Giesmes apy kieturolika stacyu mukas Jezusa pona prie nauios kalwaryos, baznicioy kunigu dominikonu Skapiszkios. Wilniuy Drukarnioy Kunigu Missionoriu“ kun. A. Strazdo rekomenduojamos giedoti giesmės „Jezus del dusias mana suronitas“ teksto nepavyko rasti nei lenkų, nei Lietuvoje spausdintuose maldynuose ir giesmynuose, nei vargonininko A. Goko natų rankraštyje.

Kita giesmė „Paniale szwęta“. Jos teksto nei Lenkijoje, nei Lietuvoje spausdintuose šaltiniuose aptikti nepavyko. Tai rodo, kad jos literatūrinis tekstas yra vietinės kilmės ir gali būti sukurtas kun. A. Strazdo. Pažvelkime į jos melodiją.

Skapiškio kalvarių 14 stočių Kryžiaus kelio giesmės „Paniale szwęta“ melodija⁷⁶:

O! So - pu - lin - ga

Mo - tin war - du sa - wa, Pra - szik Je - zu - sa

Po - na Su - naus Ta - wa, Gi - mims pa - ka - jaus

be grie - ka pra - die - ta, Pa - nia - le szwę - ta.

Pažvelgę į šios giesmės melodiją pastebime, kad ji yra ankstesnių čia praktikuojamų giesmių „Aniołai Dangaus“, „Atmink, krikščioni“ bei „Sziesztoy walandoy isz miesta iszeio“ melodijų kopija.

Kitos giedamos giesmės yra iš maldyno „Kiales krizaus pona Jezusa Chrystusa, arba Kalwarya staciju kieturolikas, su wisays miesta Jeruzalaus, ir sielos žiames s. atpuskays, prie bažnyčios kunigu dominikonu Skapiszkios metose 1810. jprawoditas. Vilniuj: drukarniej Kunigu bazylionu, 1819“ (kartu ir lenkų kalba:

⁷⁶Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčios 14-os stočių Kryžiaus kelio muziką 1997 m. pateikė doc. dr. Genovaitė Gokaitė-Maironienė. Užrašė Alfonsas Motuzas. VDU KTF archyvas.

„Droga krzyza pana naszego Jezusa Chrystusa, czyli Kalwarya stacyi XIV. Na wzór Jeruzolimskiej, z domu Piłata, aż do grobu s. ze wszystkimi całej ziemi s odpustkami: przy kościele XX. Dominikanow Skopiskich, za wiedzą duchowney r. 1810“). Tai giesmės „Akta gailesčio“, „Šitai Kryžius“, „Kryžiaus Šventas“, „Kryžiaus Tamošiaus švento“, „Marijos švenčiausios pasveikinimas“, „Himnas apie Šv. Jackų“, „Švč. Jėzaus Vardo rožančiaus giesmė“.

Kun. L. Bortkevičiaus sudarytame Maldyne rekomenduojamo giedoti giesmės „Akta gailesčio“ literatūrinio teksto nėra pateikiama. Atlikta daugelio lenkų bei lietuvių maldynų ir giesmynų analizė atskleidė, kad jos ten nėra, tad ji gali būti kun. A. Strazdo autorinė kūryba, parapijai žinotina.

Skapiškio giesmės „Kryžiaus Šventas“ tekstą palyginę su iš lotynų kalbos *Crux fidelis* vertimu pastebime, kad Skapiškio variantas savo tekstu yra originalus ir gali būti, kad tai taip pat kun. A. Strazdo kūrybos vaisius.

Kitų Maldyne pateikiamų giesmių: „Šitai Kryžius“, „Kryžiaus Tamošiaus švento“, „Marijos švenčiausios pasveikinimas“, „Himnas apie Šv. Jackų“ – literatūrinių tekstų, išskyrus Maldyną, rasti niekur nepavyko. Tai leidžia teigti, kad jų tekstų autorius taip pat gali būti kun. A. Strazdas. Pažvelkime į jų melodijas lygindami jas su kalvarijų analogais Lietuvoje.

Skapiškio kalvarijų 14 stočių Kryžiaus kelio giesmės „Šitai Kryžius“ melodija⁷⁷:

Sz - tay Kry - žius dan - gaus Po - na,
 Bie - ki - te ma - ces sze - to - na.
 Le - was išz gi - mi - nies Ju - da!
 Ant to me - dzia ka - ra - la - wa.

⁷⁷ Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčios 14 stočių Kryžiaus kelio muziką 1997 m. pateikė doc. dr. Genovaitė Gokaitė-Maironienė. Užrašė Alfonsas Motuzas. VDU KTF archyvas.

⁷⁸ *Vilniaus Verkių kalvarijų Kryžiaus kelio maldynas ir giesmynas*, p. 28–29.

Vilniaus (Verkių) kalvarių Kryžiaus kelio giesmės „Jau susirinko taryba“ melodija⁷⁸:

Jau su - si - rink - ko ta - ry - ba, ei - nan - ti teis -
 mo tar - ny - bą, ir lau - kė Jė - zaus tei - sė - jai,
 jo di - de - li ne - ken - tė - jai.

Pažvelgę į giesmės „Šitai Kryžius“ melodiją pastebime jos sąsajas su Vilniaus (Verkių) kalvarių Kryžiaus kelio giesmės „Jau susirinko taryba“ melodija, kas rodo jos dominikonišką Vilniaus (Verkių) kalvarių Kryžiaus kelio kilmę⁷⁹.

Kita giesmė – „Kryžiaus Šventas“.

Skapiškio kalvarių 14 stočių Kryžiaus kelio giesmės „Kryžiaus Šventas“ melodija⁸⁰:

Klo - nio - ja - mies Jė - zau Po -
 ne! Kur - say par karsz - ta ma -
 lo - ne, Pri - je - mėg Kri - žiaus Ko - ro - nė.

⁷⁹ Vilniaus Verkių kalvarių Kryžiaus kelio maldynas ir giesmynas, p. 28–29.

⁸⁰ Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčios 14 stočių Kryžiaus kelio muziką 1997 m. pateikė doc. dr. Genovaitė Gokaitė-Maironienė. Užrašė Alfonsas Motuzas. VDU KTF archyvas.

Vilniaus (Verkių) kalvarių Kryžiaus kelio giesmės „Stovi Motina“ melodija⁸¹:

1. Sto - vi Mo - ti - na ir ver - kia,
ve - da Sū - nų jos pas - mer - kę
iš - rink - tos tau - tos va - dai.

Pažvelgę į šios giesmės melodijas pastebime jų tarpusavio atitikmenis, kas leidžia teigti, kad šis tapatumas – dominikoniško Vilniaus (Verkių) kalvarių Kryžiaus kelio atspindys.

Giesmės „Kryžiaus Tamošiaus švento“ literatūrinio teksto bei jos melodijos nepavyko rasti nė viename, išskyrus Maldyną, lenkų ir lietuvių maldyne ir giesmyne. Gal šios giesmės melodiją galima rasti kitų giesmių tekstuose?

Skapiškio kalvarių 14 stočių Kryžiaus kelio giesmės „Kryžiaus Tamošiaus švento“ melodija⁸²:

Kri - žius mu - su ab - gi - ni - mas.
Kri - žiaus pew - nas iš - ga - ni - mas.
Kri - žius su mu - mis gi - wi -
na. Kri - žiuy gar - be ir am -
ži - na!

⁸¹ Vilniaus Verkių kalvarių Kryžiaus kelio maldynas ir giesmynas, p. 78.

⁸² Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčios 14 stočių Kryžiaus kelio muziką 1997 m. pateikė doc. dr. Genovaitė Gokaitė-Maironienė. Užrašė Alfonsas Motuzas. VDU KTF archyvas.

Vilniaus (Verkių) kalvarių Kryžiaus kelio giesmės „Dieve, mūsų Sutvėrėjau“ melodija⁸³:

Die - ve, mū - sų Su - tvė - rė - jau,

ma - lo - nin - gas At - pir - ké - jau,

leisk Ta - ve mums pri - si - min - ti,

Ta - vo mei - lę iš - pa - žin - ti.

Pažvelgę į šias melodijas matome, kad Skapiškio kalvarių 14 stočių Kryžiaus kelio giesmės „Kryžiaus Tamošiaus švento“ melodija yra identiška Vilniaus (Verkių) kalvarių Kryžiaus kelio giesmės „Dieve, mūsų Sutvėrėjau“ melodijai, kas rodo jos dominikonišką Vilniaus (Verkių) kalvarių Kryžiaus kelio pamaldumo kilmę.

Kun. L. Bortkevičiaus rekomenduojama giesmė „Marijos švenčiausios pasveikinimas“ yra viena baigiamųjų pasirenkamų giesmių. Jos muzikinio teksto (išskyrus vargonininko A. Goko) analogų kituose maldynuose ir giesmynuose rasti nepavyko.

Skapiškio kalvarių 14 stočių Kryžiaus kelio giesmės „Marijos švenčiausios pasveikinimas“ melodija⁸⁴:

Te - gul Tau gar - bė

ir szlo - we am - ži - na,

Pa - tie - szit - o - ji

⁸³ Vilniaus Verkių kalvarių Kryžiaus kelio maldynas ir giesmynas, p. 15.

⁸⁴ Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčios 14 stočių Kryžiaus kelio muziką 1997 m. pateikė doc. dr. Genovaitė Gokaitė-Maironienė. Užrašė Alfonsas Motuzas. VDU KTF archyvas.

Vilniaus (Verkių) kalvarių Šv. Kryžiaus parapijos bažnyčios 14-os stočių Kryžiaus kelio giesmės „Atmink, krikščioni“ („Broliai, atminkim, ką Jėzus kentėjo“ nauja redakcija – *aut. past.*) melodija „Atmink, krikščioni“⁸⁵:

Bro - liai, at - min - kim, ką Jė - zus ken -
tė - jo, kai šven - tą krau - ją
Ji - sai už mus lie - jo, kaip Ji su -
ga - vė bai - siau - siai kan - ki - no,
kol nu - ma - ri - no.

Palyginę abiejų melodijų linijas matome, kad jos yra visiškai identiškos, o tai leidžia teigti, kad šis pamaldumas yra dviejų dominikonų – Vilniaus (Verkių) ir Skapiškio – vienuolynų kalvarių Kryžiaus kelio muzikinės kultūros sąlyčių atspindys.

Išanalizavus daugelį užsienio ir lietuvių maldynų bei giesmynų, išskyrus Skapiškio kalvarių Kryžiaus keliui skirtą Maldyną ir vargonininko A. Goko rankraštinių natų rinkinį, „Himno apie šv. Jackų“ nei literatūrinių, nei melodinių tekstų aptikti nepavyko.

Skapiškio kalvarių 14 stočių Kryžiaus kelio giesmės „Himno apie Šv. Jacų“ melodija⁸⁶:

⁸⁵ *Vilniaus Verkių kalvarių Kryžiaus kelio maldynas ir giesmynas*, p. 12–13.

⁸⁶ Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčios 14 stočių Kryžiaus kelio muziką 1997 m. pateikė doc. dr. Genovaitė Gokaitė-Maironienė. Užrašė Alfonsas Motuzas. VDU KTF *archyvas*.

Szwę - tas Jac - kau skar - bay bran - gus.

Ta - wi zia - me, ta - wi dun - gus,

Ant koz - nos szlo - vi - na swie - tas:

Isz ko džiau - gies wi - sas swie - tas.

Vilniaus (Verkių) kalvarių Kryžiaus kelio giesmių „Viešpats labai nuliūdęs“ ir „Marija Magdalena“ melodija⁸⁷:

Vieš - pats la - bai nu - liū - dęs i so - dą a - tē - jo:

šven - toj nak - ties ty - lo - je jis mels - tis no - rė - jo.

Pažvelgę į pateiktas melodijas pastebime, kad jos yra identiškos. Manau, kad Skapiškio kalvarių 14 stočių Kryžiaus kelyje pasirinkimas Vilniaus (Verkių) kalvarių Kryžiaus kelyje giedamos „Marijos Magdalenos“ giesmės melodija nėra atsitiktinis. Ši giesmė ir jos melodija aptinkama Kupiškio dekanato Antašavos šv. Jackaus parapijos Uoginių kaimo koplyčios, pašvęstos šv. Marijos Magdalenos garbei, bendruomenėje. Čia veikiančiame Adomo Petrausko muziejuje randame informacijos, kad Uoginių kaimo Šv. Marijos Magdalenos koplyčioje 1802–1808 m. kunigavo kun. A. Strazdas⁸⁸, kuris keliaudamas po kaimynines Antašavos šv. Jackaus bei Skapiškio šv. Jackaus parapijas savo sukurtam „Himnui apie šv. Jackų“, matyt, ir panaudojo Uoginių šv. Marijos Magdalenos koplyčioje giedamą Šv. Marijos Magdalenos giesmės melodiją. Tai viena. Antra, „Himno apie šv. Jackų“ giesmės melodijos tapatumas tarp Vilniaus (Verkių) ir Skapiškio kalvarių 14 stočių Kryžiaus kelio galėjo būti sietinas ir su bendra dominikonų vienuolių muzikine kultūra.

Skapiškio kalvarių 14 stočių Kryžiaus kelio Maldyno pabaigoje pateikiamas pavadinimu „Švč. Jėzaus Vardo rožančiaus giesmė“ tekstas su nuoroda, kad tai vertimas iš lenkų į lietuvių kalbą, nėra užtinkamas kituose šaltiniuose.

⁸⁷ *Vilniaus Verkių kalvarių Kryžiaus kelio maldynas ir giesmynas*, p. 16.

⁸⁸ 2012 m. kraštotyros vasaros lauko tyrimų Skapiškyje ekspedicijos medžiaga, A. Motuzo asmeninis archyvas, Vilnius, 2013.

Peržvelgę daugelį lenkų ir lietuvių maldynų bei giesmynų pateikiamo varianto neradome. Jo nėra ir vargonininko A. Goko rankraštiniam natų šaltinyje.

Remiantis pateikiama medžiaga sudaryta 2 lentelė.

2 lentelė. Skapiškio kalvarijų 14 stočių Kryžiaus kelio giesmių ir jų muzikos kilmė

Eil. Nr.	Giesmės pavadinimas	Giesmės literatūrinio teksto kilmė	Giesmės melodijos pavadinimas	Giesmės melodijos kilmė
1.	„Aniolai Dangaus“ („Dangaus šventieji“ nauja redakcija)	Galima kun. Antano Strazdo autorystė	„Atmink, krikščioni“	Lenkų „Rozmyślajmy dziś, wierni chreścianie“ ir Vilniaus (Verkių) kalvarijų Kryžiaus kelias
2.	„Sziesztoy walandoy izz miasta iszeio“ („Valandą šeštą iš miesto išėjo“ – nauja redakcija)	Žemaičių Kalvarijos Kryžiaus kelias (Kalnai)	„Atmink, krikščioni“	Lenkų „Rozmyślajmy dziś, wierni chreścianie“ ir Vilniaus (Verkių) kalvarijų Kryžiaus kelias
3.	„Atmink, krikščioni“ („Broliai, atminkit, ką Jėzus kentėjo“ nauja redakcija)	Lenkų „Rozmyślajmy dziś, wierni chreścianie“	„Atmink, krikščioni“	Lenkų „Rozmyślajmy dziś, wierni chreścianie“ ir Vilniaus (Verkių) kalvarijų Kryžiaus kelias
4.	„Jezus del dusias mana suronitas“	Nenustatyta	Nenustatyta	Nenustatyta
5.	„Paniale szweta“	Galima kun. Antano Strazdo autorystė	„Atmink, krikščioni“	Lenkų „Rozmyślajmy dziś, wierni chreścianie“
6.	„Aktas gailėsčio“	Galima kun. Antano Strazdo autorystė	Nenustatyta	Nenustatyta
7.	„Šitai Kryžius“	Galima kun. Antano Strazdo autorystė	„Jau susirinko taryba“	Vilniaus (Verkių) kalvarijų Kryžiaus kelias
8.	„Kryžiaus Šventas“	Galima kun. Antano Strazdo autorystė	„Stovi Motina“	Vilniaus (Verkių) kalvarijų Kryžiaus kelias
9.	„Kryžiaus Tamošiaus švento“	Galima kun. Antano Strazdo autorystė	„Dieve, mūsų Sutvėrėjau“	Vilniaus (Verkių) kalvarijų Kryžiaus kelias
10.	„Marijos švenčiausios pasveikinimas“	Galima kun. Antano Strazdo autorystė	„Atmink, krikščioni“	Vilniaus (Verkių) kalvarijų Kryžiaus kelias
11.	„Himnas apie Šv. Jackų“	Galima kun. Antano Strazdo autorystė	„Viešpats labai nuliūdes“ arba „Marija Magdalena“	Vilniaus (Verkių) kalvarijų Kryžiaus kelias
12.	„Švč. Jėzaus Vardo rožančiaus giesmė“	Nenustatyta	Nenustatyta	Nenustatyta

Pristatoma lentelėje medžiaga atskleidžia, kad Skapiškio kalvarijų 14 stočių Kryžiaus kelio Giesmyną ir Maldyną sudarė dvylika giesmių, iš jų aštuonių literatūriniai tekstai gali būti kun. A. Strazdo autorystės, dvi nenustatytos kilmės, po vieną iš Žemaičių Kalvarijos Kryžiaus kelio (Kalnų) maldyno/giesmyno bei viena – lenkų kilmės (vertimas). Iš dvylikos trijų giesmių tekstų ir melodijų ištakos nenustatytos. Visos kitos yra lenkiškos ir Vilniaus (Verkių) kalvarijų Kryžiaus kelio dominikoniškos kilmės. Jų tekstai giedami kitų giesmių melodijomis. Iš jų penkios giesmės giedamos giesmės „Atmink, krikščioni“ melodija.

Išvados

Remdamiesi gautais duomenimis galime daryti šias išvadas.

1. Skapiškio kalvarijų 14 stočių Kryžiaus kelio pamaldumo pradininkas Skapiškio dominikonų vienuolyno prioras, kun. Laurynas Bortkevičius 1810 m., remiamas vietos dvarininko Stepono Tyzenhauzo, pastatė pirmąsias medines stotis. Jos 1819 m. pastatytos mūrinės ir veikė iki 1832 m., kada carinė valdžia vienuolyną uždarė.

2. Skapiškio kalvarijų 14 stočių Kryžiaus kelio pamaldumo pastoracijai kun. Antanas Strazdas parengė ir sudarė (manoma, kad didesnė dalis giesmių yra paties sudarytojo sukurtos – *aut. past.*) giesmyną „Giesmes apeų kieturolika stacyu mukas Jezusa pona prie nauios kalwaryos, baznicioy kunigu dominikonu Skapiszkios“, kuris 1819 m. buvo integruotas į Skapiškio dominikonų vienuolyno prioro kun. L. Bortkevičiaus lietuvių ir lenkų kalbomis parengtą maldyną „Kiales krizaus pona Jezusa Chrystusa, arba Kalwarya staciju kieturolikas, su wisays miesta Jeruzalaus, ir sielos žiames s. atpuskays, prie bažnicios kunigu dominikonu Skapiszkios metose 1810. jprawoditas. Vilniuj: drukarniej Kunigu bazylionu, 1819“ (kartu ir lenkų kalba: „Droga krzyza pana naszego Jezusa Chrystusa, czyli Kalwarya stacyi XIV. Na wzór Jeruzolimskiey, z domu Piłata, aż do grobu s. ze wszystkimie caley ziemi s. odpustami: przy kościele XX. Dominikanow Skopiskich, za wiedzą duchowney zwierzchności zaprowadzona r. 1810“).

3. Atliktas Skapiškio kalvarijų 14 stočių Kryžiaus kelio apeigyno tyrimas rodo, kad jį sudaro 12 apeigų. Iš jų 6 apeigos atėjusios iš kalvarijų Kryžiaus kelio dominikonų kultūros, kitos 6 – iš Bažnyčios liturgijos, o tai rodo jos glaudų ryšį su dominikoniška Kryžiaus kelio pamaldumo tradicija.

4. Skapiškio kalvarijų 14 stočių Kryžiaus kelio muzikinę kultūrą sudarė giesmių giedojimas bei joms pritariančių muzikos instrumentų naudojimas. Kryžiaus kelyje buvo praktikuojamas 12 giesmių giedojimas. Jų didesniosios dalies (9) ištakos – Vilniaus (Verkių) bei lenkų religinės muzikos kultūra.

Šios išvados pagrindžia tyrimo pradžioje iškeltą hipotezę, kad Skapiškio kalvarijų Kryžiaus kelio pamaldumo apeigos ir muzika yra ankstesnių įsteigtų kalvarijų Kryžiaus kelių Lietuvoje kopija.

1995–2005, 2012 m. kraštotyros ekspedicijų medžiagos
apie Skapiškio kalvarijų 14 stočių Kryžiaus kelio apeigas
ir muziką pateikėjai*

Kun. Antanas Balaišis, gim. 1923 m. sausio 1 d. Miškonių k., Skapiškio parapijoje, mokėsi Skapiškio pradinėje mokykloje.

Kun. Kostas Balsys, gim. 1927 m. rugpjūčio 3 d. Spurganų k., Tirkšlių parapijoje (Telšių vyskupija). Kun. K. Balsys išsaugojo Skapiškyje kunigavusio kunigo Henriko Prijalgausko rankraštinių 14 stočių Kryžiaus kelio gaidų rankraštį.

Kun. jubil. Laimingas Feliksas Blynas, gim. 1922 m. balandžio 29 d. Pazūkų k., Pūšaloto parapijoje, 1948–1950 m. vikaravo Skapiškyje.

Kun. Juozas Giedraitis SJ, gim. 1927 m. kovo 12 d. Nākiškių k., Joniškėlio parapijoje, 1976–1981 m. kunigavo Skapiškyje.

* Vardai ir pavardės, gimimo vietos buvo užrašomos ne naudojantis dokumentais, o kaip pateikė klausinėjami asmenys.

Kun. Gaudentas Ikamas, gim. 1920 m. rugsėjo 10 d. Kvetkū parapijoje, Pándelio apskrityje, vikaravo Skapiškio bažnyčioje.

Leonardas Juškėnas (Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčios vargonininkas, gim. 1939 m. sausio 25 d. Tolimėnų k. (Švedriškės parapija, Zarasų r.). Skapiškyje nuo 1953 m., mirė 2013 m. kovo 18 d.

Kun. jubil. Juozapas Lukšas, gim. 1917 m. spalio 19 d. Meilūnų k., Klóvainių parapijoje. Nuo 1953 iki 1976 m. dirbo Skapiškio parapijos administratoriumi.

Genovaitė Gokaitė-Maironienė, gim. 1941 m. birželio 17 d. Skapiškyje, mirė 2000 m. sausio 22 d.

Skapiškio parapijos bažnytinės šventės XX amžiuje

Giedrė Vaičiškaitė

„Atlaidai – laikinos bausmės už nuodėmes panaikinimas arba sumažinimas. Gaunami iš Bažnyčios už Kristaus ir šventųjų nuopelnus.“¹ Kiekviena bažnyčia turi po keletą metinių atlaidų dienų, bet paprastai pasirenkama viena iš jų, dažniausiai pavasario, vasaros, ankstyvo rudens, kai yra palankesnės galimybės susirinkti gausesnėms minioms, bendrauti, prekiauti, linksmintis platesnėse erdvėse². Skapiškio parapijoje yra švenčiami Šv. apašt. Petro ir Povilo – birželio 29 d. (keliami į sekmadienį po 29 d.), Šv. Hiacinto (titulo) – rugpjūčio 17 d. (keliami į sekmadienį po 17 d.) ir Šv. Lauryno – rugpjūčio 10 d. (keliami į sekmadienį po 10 d.) atlaidai. Teigiama, jog kiekviena katalikų parapija Lietuvoje turi savo didžiuosius atlaidus, į kuriuos seniau žmonės pagal paprotį atsilankydavo ir iš aplinkinių parapijų³. Skapiškio parapijoje patys atlaidai nuo seno vadinami *kermošiumi*. Teigiama, jog atlaidų vadinimas kermošiais yra atėjęs iš lenkų kalbos, kurioje „kiermasz“ turi atlaidų reikšmę. „Kiermasz“ viduramžiais į lenkų kalbą pateko iš vokiečių kalbos, kurioje „Kirmes“ reiškė atlaidus⁴. Tačiau šis pavadinimas kartais reiškia ne patį kermošiu, o jo metu vykstančius prekymečius⁵. Ilgainiui žodis įgavo šią prasmę, tačiau tik Aukštaitijoje.

Kaip jau minėta, Skapiškio parapijoje švenčiami treji atlaidai. Nors teigiama, jog bažnyčių vardinių atlaidai yra populiariausi ir švenčiami iškilmingiausiai iš visų atlaidų⁶, tačiau Skapiškio parapijoje, nors bažnyčia pavadinta Šv. Hiacinto (Jackus) vardu, nuo seno didžiausi ir iškilmingiausi būdavo gilias tradicijas turintys Šv. Lauryno atlaidai, nes norėta pagerbti buvusios senosios Skapiškio Šv. Lauryno kankinio bažnyčios globėją. Todėl Skapiškio parapija išsiskiria ne savo tituliniais, o

Sutvarkius buvusios Skapiškio bažnyčios darželį. Sėdi iš kairės vikaras Ignas Šaučiūnas, stovi klebonas Nikodemas Kasperišius. 1936 m. gegužės mėn. Iš Jono Uzielos albumo

¹ Atlaidai. Petraitis R. *Religijotyros žodynas*, Vilnius, 1991, p. 38.

² Kadžytė G. „Kermošius“ ir „pakermošis“ aukštaitiškame atlaidų modelyje, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius, 2006, t. 28, p. 280.

³ Pečiūra P. *Tradicijos vakar ir šiandien*, Vilnius, 1974, p. 105.

⁴ Mardosa J. Šiuolaikiniai atlaidai Lietuvoje: religinis ir socialinis aspektas, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai*, Vilnius, 2003, t. 18, p. 264.

⁵ *Lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius, Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1959, t. 5, p. 612.

⁶ Raila S. *Monstrancijos spinduliuose*, Kaunas, 1938, p. 42.

Šv. Lauryno atlaisdais. Tad, atliekant tyrimą, aiškintasi, kokios buvo atlaisdų šventimo tradicijos XX a., kaip žmonės ruošdavosi atlaisdams, vykdavo į juos ir leisdavo laiką po apeigų. Taip pat išskirti pasilinksminimai ir pramogos, nes masinis tikinčiųjų susibūrimas, ypač ne vieną dieną trunkančių atlaisdų metu, maldininkų gyvybinių funkcijų tenkinimas natūraliai į atlaisdų struktūrą įtraukia ir muges, kultūrinius renginius, gegužines – jų metu vyksta aktyvus žmonių bendravimas⁷.

Ruošimasis atlaisdams

Artėjant parapijos atlaisdams, prieš savaitę žmonės pradėdavo intensyviu ruošimasi, kuri sudarydavo bažnyčios tvarkymas, puošimas, namų tvarkymas ir vaišių ruošimas atvyksiantiems svečiams. Kaip teigia Česlovas Grincevičius, prieš atlaisdus šventiška laukimo nuotaika perima visus, visi derina didesnius lauko darbus, nori pradėtus užbaigti iki atlaisdų, kad porą dienų be rūpesčių ir neskuobdami galėtų pabūti su atvykusiais⁸. Intensyvus ir aktyvus ruošimasis rodo, jog atlaisdai buvo svarbūs ir laukiami žmonių gyvenime. Anksčiausiai Skapiškio parapijoje ruoštis buvo pradama artėjant Šv. Lauryno atlaisdams, nes jie buvo ir išliko populiariausi ir iškilmingiausi iki šių dienų. Pasiruošimo darbais daugiausia rūpindavosi miestelio moterys. Pasak A. Vosyliūtės, moterų vaidmuo rengiant ir švenčiant šventes, tarp jų ir atlaisdus, visada buvo reikšmingesnis negu vyrų⁹. Tačiau prie ruošimosi darbų itin noriai prisidėdavo ir vyrai.

Bažnyčios tvarkymas ir puošimas. Pasak G. Kadžytės, pirmiausia parapijoje prasideda atlaisdų ruošia, kurios sambrūzdis orientuotas į bažnyčią¹⁰. Tvarkyti ir puošti bažnyčią buvo pradama likus 3–4 dienoms iki atlaisdų. Respondentai pasakojo, jog prie bažnyčios tvarkymo prisidėdavo tiek vyrai, tiek moterys, tačiau pastarosios organizuodavo visus darbus ir rūpindavosi, kad jie būtų tinkamai atlikti. Visiems darbams vadovavo išrinkti bažnyčios komiteto nariai. Keli parapijos vyrai nušienaudavo žolę, ją išgrėbdavo, išnešdavo šiukšles, o moterys ir merginos išplaudavo bažnyčios grindis, susinešusios gėlių iš savo darželių, puošdavo altorius. Iš ažuolo ar kitų medžių šakų buvo pinami vainikai, girliandos, kurios buvo kabinamos nuo lubų iki grindų. Altorių puošdavo skintomis pinavijomis, lelijomis ir kitomis gėlėmis iš savo darželių. Žmonių atmintyje vis dar išlikęs puošnus bažnyčios vaizdas atlaisdų dieną: altorius skendėdavęs gėlėse, degdavo visos žvakės, ažuolo lapų arba pataisų vainikai būdavo iškelti iki bažnyčios lubų. Šventoriaus vartai taip pat būdavo apipinti vainikais.

Ruošiantis atlaisdams svarbu buvo ne tik sutvarkyti ir papuošti bažnyčią, bet ir pasiruošti kunigų iš gretimų parapijų atvykimui. Tam būdavo renkamos aukos iš miestelio gyventojų. Apklausų duomenimis, Skapiškio parapijoje prieš atlaisdus žmonės gana gausiai aukodavo. Kas medaus, kas vaisių, darbščios parapijietės suslėgusios skanaus sūrio (saldaus arba iš vienos varškės be saldaus pieno), sviesto, įvairių kepinų ar net pini-gų. Aukų dydis priklausydavo nuo kiekvienos šeimos socialinės padėties. Mažiau pasiturintys žmonės pinigų neaukodavo, nes mažai jų turėdavo,

⁷ Mardosa J. Šiuolaikiniai atlaisdai Lietuvoje: religinis ir socialinis aspektas, p. 260.

⁸ Grincevičius Č. Atlaisdai Lietuvoje, *Atlaisdai: Lithuanian pilgrimages*, Čikaga, 1990, p. 10.

⁹ Vosyliūtė A. Žmonių rūpesčiai ir viltys, *Žiobiškis*, Vilnius, 2000, p. 901.

¹⁰ Kadžytė G. „Kermošius“ ir „pakermošis“ aukštaitiškame atlaisdų modelyje, p. 281.

tačiau jie būdavo dosnūs ir aukodavo maisto produktų iš savo ūkio ir daržo. J. Mardosos teigimu, yra žinoma, jog prieš atlaidus turtingesni ūkininkai aukodavo net ir kokį smulkesnį gyvulį: veršiuką ar avių¹¹, tačiau žinių pateikėjai tokių atvejų nepaminėjo, jie teigė, jog turtingesni gyventojai nunešdavo rūkytų mėsos gaminių, beveik visada pinigų, kad deramai būtų pavaišinti iš gretimų parapijų atvykę kunigai. Apklaustos moterys prisiminė, jog aukojama buvo ne tik pinigų ir maisto, bet ir įvairių daiktų: namie megztų pirštinių, kojinių, šalikų ar austų rankšluosčių. Tačiau ne visą laiką buvo taip gausiai aukojama. Per karą žmonės gyveno vargingiau, todėl ir aukų buvo mažiau, o sovietmečiu aukojimas tapo retu reiškiniu. Žinoma, sumažėjo ir atvykstančių kunigų. Todėl tradicija aukoti maisto produktų ar kitų daiktų prieš atlaidus vis labiau nyko ir iki mūsų dienų išliko tik pinigų aukojimas mišių metu.

Namų tvarkymas ir svečių kvietimas. Prieš atlaidus žmonės nepamiršdavo susitvarkyti ir savo namų, nes laukdavo atvykstant svečių, ypač per Šv. Lauryno atlaidus. Todėl kiekvienuose namuose būdavo ruošiamasi galimam svečių „antplūdžiui“¹². Žmonės tvarkydavo ir puošdavo ne tik bažnyčia, bet ir savo trobas, aplinką. Išsiplaudavo grindis, ypač trindavo trobos slenkstį. Jei atvykus svečiams jis bus nešvarus, tai manyta, kad namų šeiminkę svečiai laikys netvarkinga ir netikusia moterimi. Taip pat apsidairydavo, kad nekabėtų voratinkliai, išvėdindavo kambarius. Teigiama, jog žmonėms atlaidai – tai proga atsinaujinti, pasipuošti, kad galėtų nustebinti kitus, pasididžiuoti patys¹³. Todėl šeimos mergaitės nuravėdavo darželius, užtiesdavo baltą staltiesę ant stalo, paruošdavo gražiausius indus atvykstantiems svečiams. Moterys rengdavosi gražiausius drabužius, kai kurios net tai progai juos siūdavo. Dažnai atlaidų metu moterys vilkėdavo tautiniais drabužiais, kuriais persirengdavo prieš mišias. Todėl iš anksto peržiūrėdavo, ar jie švarūs ir tinkami rengtis. Prie namų tvarkymo prisidėdavo ir šeimos vyrai, dažniausiai jie sutvarkydavo aplinką, nupjaudavo žolę ir atlikdavo kitus ūkio darbus.

Vaišių ruošimas. A. Žalio teigimu, prieš atlaidus nebuvo gryčios ar namų, kur neiškeptų skanesnio pyrago ar neparuoštų geresnio valgio¹⁴. Skapiškio parapijoje, artėjant atlaidams, labai svarbu buvo vaišės, kuriomis šeiminkės vaišindavo atvykusius svečius. Pasak G. Kadžytės, ruošiamos vaišės neprilygo vestuvių puotai, tačiau pagal kiekvienos šeimos išgales, šeiminkių gebėjimus buvo nekasdienės¹⁵. Apklausų metu moterys pasakojo, jog paruošti vaišių stalą atlaidams nebuvo sudėtinga. Beveik visos vaišės būdavo ruošiamos namie, pirkti mažai ką tekdavo, nes dauguma produktų būdavo naminiai. Šeiminkės kepdavo duoną, bandeles, pyragus, kuriuos svečiai labai mėgdavo ir girdavo, slėgdavo sūrius, darydavo naminį sviestą. Stengdavosi, kad vaišių stalas būtų gausus ir įvairus. Teigiama, jog kai kurie šeiminkių ruošiami valgiai būdavę geresni ir skirti lyg „pasirodymui“ prieš svečius¹⁶. Iš tokių valgių respondentai minėjo rūkytus mėsos gaminius ir ragaišį, kurie būdavo nekasdieniai ir ypač patikdavo atvykusiems svečiams.

¹¹Mardosa J. Šiuolaikiniai atlaidai Lietuvoje: religinis ir socialinis aspektas, p. 272.

¹²Mardosa J. Gruzdiečių religinis gyvenimas, *Gruzdžiai*, Vilnius, 2010, d. 2, p. 539.

¹³Kadžytė G. „Kermošius“ ir „pakermošis“ aukštaitiškame atlaidų modelyje, p. 282.

¹⁴Žalys A. Atlaidų šventės, *Žagarė*, Vilnius, 1998, p. 716.

¹⁵Kadžytė G. „Kermošius“ ir „pakermošis“ aukštaitiškame atlaidų modelyje, p. 283.

¹⁶Kriauza A. Mūsų senovės valgiai ir valgymas Kupiškėnuose, *Gintasai kraštas*, 1943, Nr. 31, p. 252.

Vaišių stalas būdavo gausus ne tik įvairių šeiminių ruošų valgių, bet ir vyrų gamintų gėrimų. Populiariausias gėrimas, kurį ruošdavo namų vyrai, – naminis alus. Likus keletui savaitių, pradėdavo daryti alų, kad būtų kuo pavaišinti atvykusius svečius. „*Kupiškėnai – naminio alaus mėgėjai. Šioje apylinkėje be alaus neapsieina joks pokylis. Net yra tam kaime vyrai, vadinami aludariai, „pivoriai“, kurie padaro alų.*“¹⁷ Todėl kiekvieno vyro garbės reikalas padaryti kuo skanesnio ir geresnio alaus. Taip pat populiarius ne tik atlaidų, bet ir kitų švenčių metu gėrimas buvo naminis vynas, padarytas iš uogų ir obuolių ir išlaikytas kelerius metus.

Taigi pasiruošimas atlaidams prasidėdavo likus savaitei iki atlaidų dienos. Žmonės su džiaugsmu laukdavo šios šventės, todėl rūpindavosi bažnyčios tvarkymu ir puošimu, švarindavo savo namus ir ruošdavo vaišes atvyksiantiems svečiams. Akivaizdu, kad ruošimasis atlaidams tarsi suartindavo parapijos žmones, stiprindavo susitelkusių bendriems darbams tarpusavio santykius ir bendravimą.

Atlaidų diena

Išaušus atlaidų dienai, žmonės nuo pat ryto pradėdavo keliauti į bažnyčią, į ten vyksiančias mišias. Vieni iš gretimų kaimų, kiti iš tolimesnių parapijų. Tačiau į atlaidus stengdavosi atvykti anksčiau, kad nepavėluotų ir kad galėtų pasišnekučiuoti su sutiktais pažįstamais žmonėmis, su kuriais vėliau leisdavo laiką po mišių.

Keliavimas į atlaidus. Apklausų duomenys rodo, jog į miestelio atlaidus parapijiečiai ir iš šalia esančių kaimų ar kitų parapijų žmonės dar prieš karą vykdavo itin gausiai. Teigiama, jog bet kokia kelionė yra atsitraukimas nuo kasdienybės, nuo monotonijos¹⁸. Kelionė į atlaidus žmonėms būdavo lyg šventė, kuri juos atitraukdavo nuo kasdieninių darbų ir rutinos, leisdavo pailsėti. Teigiama, jog vykimas į atlaidus anksčiau – „*tai neskubus malonių akimirklų su šventumo sfera ir artimaisiais laukimas*“¹⁹. Visa šeima keliaudavo kartu. Tai būdavo lyg tradicija, sutelkdavusi visus šeimos narius vykti į atlaidus. Žinių pateikėjai teigė, jog tėvų ir vaikų vykimas į atlaidus atskirai parodo šeimos artumo nebuvimą ir nepagarbą vienas kitam. Todėl keliauti visai šeimai kartu būdavo būtina. Be to, taip stiprinamas bendrumo jausmas, nes šeimos nariai galėdavo praleisti daugiau laiko kartu²⁰. Šeimų neturėjusius, vienišus senyvo amžiaus žmones į atlaidus nuveždavo ir parveždavo kaimynai. Jei bažnyčia būdavo visai šalia, šeimos eidavo pėsčiomis, dažniausiai kartu su kaimynais. Ūkininkai beveik visuomet vykdavo be savo samdinių, šie keliaudavo atskirai, o neretais atvejais likdavo namuose saugoti gyvulių ar dirbti įvairių ūkio darbų.

Dažniausia transporto priemonė būdavo arklio traukiamas vežimas. Nuvykę į atlaidus, vežimus su arkliais ar dviračius dažniausiai palikdavo pas šalia bažnyčios gyvenančius pažįstamus. Dažnai transporto priemonės būdavo paliekamos tam skirtose vietose, netoli bažnyčios ar špitolės, kur arkliams iš anksto būdavo paruošiama pašaro. Iš tolimesnių miestelių svečiai atvykdavo iš vakaro arba tą pačią dieną (priklausė

¹⁷Dulaitienė-Glemžaitė E. *Kupiškėnų senovė: etnografinė ir tautosaka*, Vilnius, 1958, p. 234.

¹⁸Vosyliūtė A. *Piligrimai Lietuvoje: praeitis ir dabartis, Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai*, Vilnius, 1996, t. 16, p. 538.

¹⁹Vosyliūtė A. *Žmonių rūpesčiai ir viltys*, p. 902.

²⁰Liutikas D. *Piligrimystė. Vertybių ir tapatumo išraiškos kelionėse*, Vilnius, 2009, p. 7.

Skapiškio bažnyčios choras. Pirmoje eilėje iš kairės: antra – Ona Lukošūnaitė, ketvirta – Jurgaitytė, Vilkaitė, Jaseckaitė. Antroje eilėje iš kairės: Ona Žiogūnaitė, antra iš dešinės Ona Šilinaite, dešinėje – Birutė Jaseckaitė. Centre sėdi klebonas Nikodemas Kasperiušas, jo dešinėje vargonininkas Albinas Gokas. Trečioje eilėje iš kairės: Jonas Balys, ketvirta – Stasė Čekaitė. Ketvirtoje eilėje antras iš dešinės Stasys Martišiūnas. Penktoje eilėje trečias iš kairės Povilas Jankevičius. 1941 m. birželio 15 d. Iš Onos Leknickienės albumo

nuo atstumo). Ne visi žmonės galėdavo atvykti į atlaidus iš vakaro, nes turėdavo prižiūrėti gyvulius, o jų palikti nebūdavo kam.

Apeigos, procesija. Svarbiausia ir pagrindinė atlaidų dalis – mišios. Prieš mišias anksčiau atvykę žmonės šnekučiuodavosi su sutiktais giminėmis ar pažįstamais, eidavo išpažinties. Visus, atvykusius į bažnyčią, sukviisdavo varpo skambesys, skelbiantis mišių pradžia. Respondentų teigimu, prasidėjus mišioms, dalis žmonių netilpdavo bažnyčioje, todėl turėdavo mišių klausyti šventoriuje. Tačiau taip nutikdavo dažniausiai tik Šv. Lauryno atlaidų metu, nes kituose atlaiduose žmonių dalyvaudavo mažiau. Kituose regionuose taip pat užfiksuota, jog atlaidų metu žmonės netilpdavo nei bažnyčioje, nei šventoriuje, todėl turėdavo pulku stovėti prie šventoriaus vartų ir ten melstis²¹. Mišios prasidėdavo skambant vargonams ir giedant bažnyčios chorui. Prisimenama, jog išgirsti vargonų skambesį ir giedantį bažnytinių chorą galėjai ir nuėjęs nemažai kelio nuo bažnyčios, nes skambesys būdavo itin garsus. Laikyti mišias parapijos kunigui padėdavo atvykę kunigai iš gretimų miestelių. Į titulinius Šv. Hiacinto (Jackaus) ir Šv. Petro ir Povilo atlaidus atvykdavo du ar trys kunigai, o Šv. Lauryno atlaidų metu suvažiuodavo penki ar net daugiau kunigų. Todėl žmonėms būdavo itin įdomu pasiklausyti, kaip

²¹Dereškevičienė A., Vinclovas A. Ankstesni švento Roko atlaidai Gruzdžiuose, *Gruzdžiai*, Vilnius, 1999, p. 361.

pamokslą sako kitos bažnyčios kunigas. Pamaldoms patarnaudavo zakristijonas ir vaikai, vadinami *klapčiukais*.

Atlaidų mišias vainikuodavo iškilminga procesija²². Procesijos skirtos Dievą pagarbinti, jam padėkoti ar naujų malonių išprašyti. Procesijoje einama ramiai, kukliai, galvą laikant tiesiai, nuleidus akis²³. Atlaidų dieną Skapiškyje procesija būdavo per antras mišias – sumą. Visuomet su Švenčiausiuoju Sakramentu visa procesija eidavo apie bažnyčią, giedant bažnytiniam chorui. Baltomis suknelėmis vilkinčios mergaitės barstydavo gėlių žiedus einantiems kunigams po kojomis, berniukai skambindavo varpeliais. Tokios procesijos eigos ištakos yra gana senos. Tai patvirtina vyskupo M. Valančiaus Žemaičių vyskupystėje aprašyta procesijos eiga ir tvarka: „*Visų pirma ėjo vyriškieji giedodami, paskui motriškiosios; visi turėjos rankose uždegtas vaško žvakes, iš namų atneštas. Įkandin paskui motriškąsias ėjo dviem eilėm gražiai apdaryti praskusterėję vaikai, mergelės ir vaikeliai, vieni ir antri nešės rankose aukso taures, torielkeles, arba patentus, ir kitus indus bažnyčios. Ant galo ties pat Švenčiausiu Sakramentu ėjo kunigai su žvakėmis, mišių drabužiais apsilkę.*“²⁴ Procesijų metu savo vėliavas nešdavo šaulių, jaunalietuvių ir angelaičių organizacijos. Organizacijoms atlaidai, be kita ko, buvo proga pademonstruoti tiek savo idėines nuostatas, tiek gražias uniformas, vėliavas bei kitą atributiką²⁵. Tačiau dalyvauta mišiose ne vien norint pasirodyti, bet ir garbinti Dievą, nes vėliavos atstovauja visiems nariams, tartum jie visi per savo vėliavą ir jos nešėjus garbintų Dievą²⁶. Taigi matyti, jog dalyvavimas procesijoje ne visiems buvo proga vien tik pasimelsti, pabūti arčiau Dievo. Būta ir noro patiems pasirodyti, pademonstruoti savo idėjas ar nuostatas.

Skirtingai negu kitų atlaidų metu, per Šv. Lauryno atlaidus procesija būdavo iškilmingesnė, išsiskirdavo žmonių skaičiumi ir joje dalyvaujančių kunigų gausa. Aplink bažnyčią būdavo einama tris kartus, o kitų atlaidų dieną – vieną ar du kartus. Respondentų teigimu, aplink bažnyčią būdavo einama tris kartus ir šv. Velykų mišių metu, tai rodydavo šios šventės iškilmingumą. Taigi iš tyrimo aiškėja, jog Šv. Lauryno atlaidai žmonėms buvo tokie pat svarbūs kaip ir didžiosios metų šventės, t. y. Velykos ir kt.

Elgetos. Atlaidų metu, eidamas į mišias ir iš jų, nė vienas žmogus negalėdavo nepastebėti elgetų, kitaip vadinamų *ubagaiis*. Teigiama, jog elgetų per atlaidus būdavo visoje Lietuvoje. Elgetos nuo seniausių laikų yra būtinas priedas ten, kur suplaukia žmonių minios²⁷. Nors žemesniojo socialinio luomo, kai kurių žmonių negerbiami, ilgą laiką jie buvo neatskiriama atlaidų dalis. „*Etnografijos duomenys, žmonių prisiminimai leidžia teigti, jog tikėta elgetas turint kompetencijos tarpininkauti tarp gyvųjų ir mirusiųjų bei tarp dievų ir žmonių.*“²⁸ Žmonės tikėjo, kad, aukodami elgetoms, gaus Dievo malonę, nes elgetos už juos ir artimuosius pasimels.

Paanalizavus atsakymus, paaiškėjo, jog Skapiškyje atlaidų metu elgetų nebuvo daug. Susirinkdavo keli vietos

²²Procesija – (lot. *processio* – žygiavimas), rel. kulto forma – iškilminga eiseną, kurios dalyviai gieda litanijas, giesmes ir neša liturginius reikmenis (kryžius, vėliavas, altorėlius, paveikslus, statulas). Einama šventykloje, aplink ją ir už jos teritorijos ribų. Žr. Petraitis R. *Religijotyros žodynas*, p. 309.

²³Kajackas A. *Bažnyčia liturgijoje*, Kaunas, Lietuvos katechetikos leidykla, 1997, p. 33.

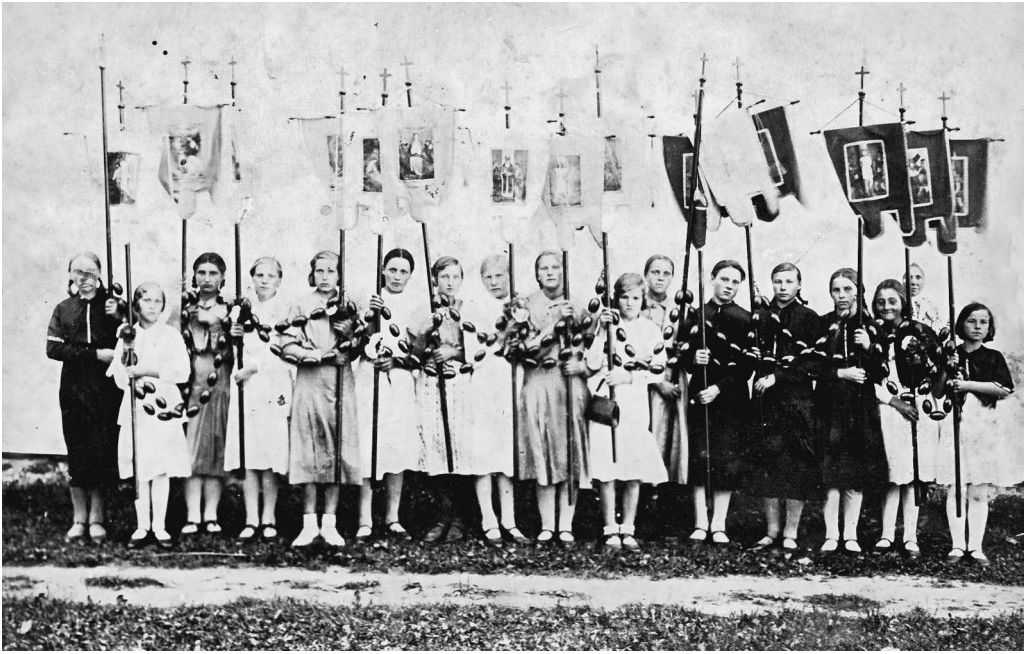
²⁴Valančius M. *Raštai*, Vilnius, 1972, t. 2, p. 360.

²⁵Kadžytė G. „Kermošius“ ir „pakermošius“ aukštaitiškame atlaidų modelyje, p. 286.

²⁶Raila S. *Monstracijos spinduliuose*, p. 42.

²⁷Grincevičius Č. Atlaidai Lietuvoje, p. 10.

²⁸Černiauskaitė D. Elgetos vaizdinys lietuvių tradicinėje kultūroje, *Tautosakos darbai*, Vilnius, 2000, t. 13 (20), p. 195.

elgetos ir sėdėdavo lauke ant laiptų arba kur nors prie durų, prašydami išmaldos. Kupiškio krašte išmalda buvo vadinama *almužna*²⁹, tačiau respondentai tokio žodžio nevartojo ir teigė jo nežinantys. Žmonės aukodavo negausiai, tačiau duodavo šiek tiek, nes tikėdavo, jog elgetos pasimels už mirusius artimuosius ir juos pačius. Respondentė teigė, jog ji niekuomet neaukodavo, nes netikėjo, kad elgetos nuoširdžiai už ją pasimels, manė, kad gautus pinigus išleis svaigalams (Skāpiškis). Nors teigiama, jog prieš atlaidus elgetos klajodavo po miestelio kiemus³⁰, respondentai tokių atvejų nepamena arba tai būdavo itin retai, nes elgetų miestelyje nebuvo daug.

Teigiama, jog visuose Lietuvos regionuose buvo dvi elgetų rūšys: tikrieji, be išmaldos, neturėjo kito pragyvenimo šaltinio, o netikrieji – apsimetėliai – galėjo pragyventi ir be kitų pagalbos³¹. Respondentų teigimu, žmonės tuos elgetas pažinojo, tai nekildavo abejonių, ar tai tikri elgetos, ar tik apsimetėliai, išsigalvoję ligas ir norintys gauti išmaldos. Tokių atvejų, kai elgetos išsigalvoja ligų ir bėdų, Lietuvoje atlaidų metu yra žinoma. Jie skundžiasi esamomis ar išgalvotomis bėdomis, ligomis. Atsiveda savo vaikus, kuriuos aprenkia kuo prastesniais drabužiais, ir prašo išmaldos žadėdami pasimelsti už tuos, kurie sušelpia. Gieda savo sugalvotas giesmes apie šventuosius, kokį nors „šventą Apanarą vajauninką“, kurį „razbaininkai drapakais kutavojo“, apie „Morkų viso svieto mučelninką“, kurį „pagonys ant akėčių septynias dienas tempė, vantavojo, po tom pūdymą jo kaulais išklojo, pylė smalą už kalnieriaus, lenciūgais vilko per Žemaitiją“³².

Sovietmečiu su elgetavimu buvo itin kovojama. Kaip teigia J. Mardo-

Procesijos dalyvės prie Skapiškio bažnyčios.

Septintoji iš dešinės Kazimiera Balaišytė (vėliau Nareckienė) iš Čivų kaimo apie 1935 m.

Iš Danutės Giedrienės albumo

²⁹Simoniukštytė A. Elgetos ir elgetavimas, *Liaudies kultūra*, 1994, Nr. 5, p. 15.

³⁰Mardosa J. Gruzdiečių religinis gyvenimas, p. 540.

³¹Simoniukštytė A. Elgetos ir elgetavimas, p. 15.

³²Grincevičius Č. Atlaidai Lietuvoje, p. 11.

sa, pavieniai elgetos pasirodydavo tik atlaidų metu. Su senojo kaimo ir jo tradicijų naikinimu nyko ir tradicinis elgetavimas³³. Respondentai teigė, jog net ir sovietmečiu pasitaikydavo vienas kitas elgeta, kuris atlaidų metu sėdėdavo šventoriuje ir prašydavo išmaldos, tačiau greitai būdavo išvejamas.

Atlaidų dieną susirinkusių žmonių gausa ir mišių iškilmingumas rodo atlaidų svarbą ir reikšmę žmonių gyvenime. Žmonės iš anksto planuodavo kelionę į atlaidus, išlaikydavo tradiciją keliauti visa šeima kartu, stiprindami jos bendrumą ir artumą. Tačiau kai kurie į atlaidus vykdavo ne tik dėl noro pasimelsti, bet ir pasirodyti ar gauti materialinės naudos. Todėl galime daryti išvadą, jog atlaidų diena ne visiems žmonėms turėjo tą pačią reikšmę, kartais atlaidų esmė būdavo nelabai svarbi.

Laikas po apeigų

Pasibaigus mišioms, atlaidai nesibaigdavo. Žmonės neskubėdavo skirstytis ir keliauti namo. Prasidėdavo laikas po apeigų, vadinamas *pakermošiu*³⁴, kai parapijos gyventojai ir atvykę svečiai būdavo šventiškos nuotaikos, eidavo pasivaikščioti, pasišnekėti su sutiktais pažįstamais ar giminėmis bei apsipirkti mugėje. Atvykusius svečius, jeigu jie neskubėdavo namo, buvo įprasta kviesti į namus pabendrauti ir pasėdėti prie vaišių stalo.

Pasivaikščiojimai. Apsipirkimas. Žmonių atmintyje išlikę pasivaikščiojimai, kai po šv. Mišių ir procesijos

Antanas Merkys (centre) savo tėviškėje Skapiškyje Šv. Lauryno atlaidų metu. Pirmoje eilėje iš kairės: Jonas ir Danutė Stukai, Uršulė Stukienė, Antanas Merkys, dešinėje – kunigas Ignas Šaučiūnas. 1935 m. rugpjūčio 15 d. Iš Birutės Elenos Merkienės albumo

³³Mardosa J. Elgetos ir elgetavimas XX a. pirmojoje pusėje, *Seredžius*, Vilnius, 2003, p. 856.

³⁴Lietuvių kalbos žodyne žodis „pakermošis“ aiškinamas dvejopai: 1. prekymetis kitą dieną po kermošiaus. 2. vaišės pas gimines ar pažįstamus po kermošiaus. Žr. *Lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius, 1973, t. 9, p. 168.

visi, tiek seni, tiek jauni, net ir su vaikais eidavo į miestelio aikštę, sustodavo visi grupelėmis ir eidavo pasivaikščioti *spočero* eilėmis po 4 žmones. Jaunimas jau atskirai nuo tėvų būdavo, eidavo su kitų parapijų jaunimu, kad susipažintų ir pakviestų į gegužinę. Eidavo nuo paminklo katalikų misijoms atminti iki pieninės pastato. Eidavo eilėmis pirmyn, atgal, kalbėdamiesi apie valandą. Ir patys pasirodydavo, ir kitus apžiūrėdavo. Žmonės šnekučiuodavosi, diskutuodavo, neretai ir apkalbėdavo vieni kitus.

G. Kadžytė teigia, kad svarbiausia „kermošiaus“ sudėtinė dalis buvo pasigrumdyti po itin gausią pasiūlų prekybos aikštę, nupirkti lauktuvių namiškiams ir tiems, pas ką ketinama toliau tęsti šventinį viešėjimą³⁵. Todėl po pasivaikščiojimų žmonės būtinai praeidavo pro prekybininkus, dar kitaip žmonių vadinamus balaganininkais, ir žiūrėdavo, ką galima nusipirkti. Smulki prekyba tenkino įvairius atlaidininkų poreikius ir polinkius. Visuotinai paplitusią smulkios gamybos gaminių nomenklatūrą sudarė: a) riestainiai, bandelės, namudiniai saldumynai, pigi bižuterija, galanterijos gaminiai, b) įvairios liturginės paskirties prekės (devocionalijos)³⁶. Prekybininkų ypač daug būdavo Šv. Lauryno atlaidų dieną, nes žinojo, jog į atlaidus atvyks daug žmonių ir prekyba bus pelninga, todėl pasiūla būdavo gana įvairi. Surinkti duomenys leidžia teigti, jog daugiausia būdavo perkami įvairūs saldumynai vaikams arba lauktuvėms – kermošavai – namiškiams. Populiarūs buvo dideli riestainiai ir, kaip E. Dulaitienė-Glemžaitė teigia, „kermošavi“ saldainiai ilgi, iki 20 cm ilgumo, įvynioti į raudoną, žalią ar mėlyną popierių su iškarpytais spurgeliais galuose, o per vidurį apvynioti auksine ar sidabrine juostele³⁷. Vyresniojo amžiaus respondentai teigė, jog nusipirkdavo kryželį arba rožinį, paklausūs būdavo įvairūs paveikslėliai su šventųjų atvaizdais. Žinių pateikėja apsipirkimą atlaidų metu prisiminė taip: „Pardavinėdavo čia visokius kaimiškus daiktus, daugiausia rankų darbo, visokius „rakandus“. Būdavo ir saldainių, sausainių, įvairių kringelių, paukščiukų, nulipdytų iš teslos, o iš molio būdavo nulipdyti švilpukai ir šiaip visokios paukščiukų ar gyvūnelių statulėlės“ (Skapiškis).

Apklaustieji pasakojo, jog būdavo galima ne tik skanėstų nusipirkti, bet ir loterijoje dalyvauti. Būdavo vienas žmogus iš vietinių, vadinamas loteristu, kuris, prisidėjęs į dėžę visokių niekučių, kviesdavo žmones dalyvauti loterijoje ir laimėti. Reikėdavo išsitraukti iš jo kepurės susuktą popierėlį ir galėdavai laimėti kokį nors niekutį arba namie darytą saldainį, vadinamą *cukerka*. Žinoma, tokios loterijos labiausiai traukdavo vaikus, o vyresni žmonės retai kada jomis susigundydavo. Sovietmečiu prekybininkų itin sumažėjo, nes neretai jie buvo vaikomi, griauamos jų palapinės. Tačiau atlaidų dieną vis dar būdavo galima sutikti vieną kitą prekybininką ir įsigyti norimų prekių.

Pasisėdėjimai prie vaišių stalo. Laikas po apeigų, kada žmonės jau būdavo apsipirkę, neišvaizduojamas be pasisėdėjimo prie vaišių stalo ir bendravimo su giminėmis ar pažįstamais. Pasak J. Mardosos, buvo įprasta, nuvykus į kitos parapijos atlaidus, aplankyti kaimuose ir miesteliuose gyvenančius gimines ir artimuosius³⁸. Todėl po bažnytinių apeigų ir pasivaikščiojimo po

³⁵Kadžytė G. „Kermošius“ ir „pakermošius“ aukštaitiškame atlaidų modelyje, p. 289.

³⁶Mardosa J. Atlaidų prekyba: ištakos, formos ir turinio kaita XX–XXI a., *Acta humanitarica universitatis Saulensis*, Vilnius, 2010, t. 10, p. 25.

³⁷Dulaitienė-Glemžaitė E. *Kupiškėnų senovė: etnografija ir tautosaka*, Vilnius, 1958, p. 232.

³⁸Mardosa J. Atlaidų prekyba: ištakos, formos ir turinio kaita XX–XXI a., p. 26.

miestelį atvykę giminės ir draugai važiuodavo į svečius, kur susėdavo prie vaišių stalo. Gausiausiai stalas būdavo apsėdamas po Šv. Lauryno atlaidų, suvažiuodavo ir giminės, ir pažįstami. Šeimininkės vaišindavo svečius savo pagamintais skanėstais. Vaišių stalą papildydavo svečių atvežtos lauktuvės. Vienos šeimininkės pačios pagamindavo, kitos miestuose nupirkdavo kokią nors ypatingesnę gaminį. Miestelyje daug metų gyvenanti senyvo amžiaus moteris pašnekesius prie stalo prisiminė taip: „Kiekvienais metais per Šv. Lauryno atlaidus atvykdavo mano gera draugė nuo jaunystės laikų iš Pandėlio parapijos, kuri labai mėgdavo pašnekėti. Kaip sako liaudies patarlė, „Neduok valgyt, duok pakalbėt“. Tokia mano draugė ir buvo. Tai susėdus prie stalo pradėdavo pasakoti apie savo vaikus, anūkus, gerus žentus ir marčias, net nuotraukų albumą atsiveždavo, kad parodytų, kaip visi atrodo. Aišku, įdomu buvo paklausti, sužinoti naujienas, bet jau pačiai įsiterpti ir apie savus papasakoti nebuvo kada. Todėl sėdint prie vaišių stalo nebuvo nei liūdna, nei nuobodu, visi turėdavo ką papasakoti ir ką pasakyti, nereikėdavo nei vieno už liežuvio traukti“ (Skapiškis). Svečiai užsibūdavo iki vakaro, kartais išvažiuodavo jau gerai sutemus. Kai kurie net pasilikdavo nakvoti, tačiau tai būdavo retai, nes reikėdavo grįžti pašerti gyvulių arba kitą dieną vykti į darbą.

Kai kurie svečiai su sutiktais giminėmis ar pažįstamais eidavo ne į jų namus, o užsukdavo į užkandinę, buvusią miestelio centre, ar parduotuvę nusipirkti ko nors užkąsti. Respondentai teigė, jog krautuvės, užkandinės buvo žydų nuosavybė. Jose būdavo alaus, degtinės, saldainių. Todėl susitikę draugai ar pažįstami čia užsukdavo pasėdėti. Užkandinėse būdavo galima pamatyti ūkininkus, užkandžiaujančius su savo samdiniais – tai nebūdavo gėdingas dalykas. Vis dėlto teigiama, jog Obėliuose susitikimuose po atlaidų ūkininkų kartu su samdiniais nebūdavo³⁹. Juozo Kudirkos teigimu, tie, kurie neturi pas ką užvažiuoti ar skuba, tiesiasi medelių ar krūmų paunksmėje apie bažnytkaimį staltieses, dedasi pyragą, buteliuką, užkandą, sėdasi su artimaisiais ar pažįstamais, vaišინasi ir po kurio laiko traukia namo⁴⁰. Tačiau Skapiškyje po atlaidų retai kuris neturėdavo kur užsukti pasisvečiuoti. Visi atvykę turėdavo draugų ar pažįstamų žmonių, kurie pakviesdavo į svečius pasibūti nors keletą valandų. Į svečius būdavo kviečiami ne tik atvykėliai. Vieni kitus pakviesdavo prie vaišių stalo ir kaimynai, jeigu nesulaukdavo svečių. Todėl žmonių skaičius būdavo nuo kelių iki keliolikos.

Atsakomasis vizitas į kitus atlaidus. Prieš išvažiuodami svečiai namų šeimininkus pakviesdavo į būsimus atlaidus savo parapijoje. Keletas respondentų kaip vieną vykimo į kitus atlaidus priežasčių nurodė norą palyginti savuosius su kitų parapijų atlaidais. Pažiūrėti, kurie išskilmingesni, kuriuose daugiau žmonių susirenka, o svarbiausia, kiek kunigų atvyksta mišių metu. Didžioji dalis respondentų teigė, jog vykdavo į gretimų parapijų atlaidus, nes būdavo proga pasisvečiuoti, pamatyti, kaip vyksta atlaidai kitose bažnyčiose. Jiems būdavo proga išvažiuoti iš namų, atitrūkti nuo kasdieninių darbų. Kaip teigia A. Raugienė, jeigu išvykdami svečiai nepakviesdavo į kitus atlaidus, tai vis tiek žinojo, jog susitiks, jei tik galės⁴¹. Todėl vykimas į kitų parapijų atlaidus buvo lyg tradicija, kuri tęsdavosi metai iš metų. Respondentų teigimu, kelionė užtrukdavo vieną dieną, nes reikėdavo

³⁹Raugienė A. Atlaidai, p. 936.

⁴⁰Kudirka J. *Papročiai ir kaimo kultūra*, Kaunas, 1996, p. 19.

⁴¹Raugienė A. Atlaidai, p. 938.

pavakare grįžti namo gyvulių pašerti. Todėl nakvoti negalėdavo pasilikti. Šeimų ar gyvulių neturintys asmenys pasilikdavo svečiuose keletą dienų.

Ž. B. Šaknys, nagrinėdamas jaunimo laisvalaikio tradicijas ir inovacijas Lietuvoje po Pirmojo pasaulinio karo, teigia, jog pagrindinis būdas merginai susipažinti su tolimesnių kaimų jaunimu, kitų kaimų jaunimo bendravimo papročiais buvo važiavimas į atlaidus⁴². Ši teiginį patvirtina ir žinių pateikėjai. Vyresnio amžiaus respondentės teigė, jog savo dukras visuomet veždavosi į kitų parapijų atlaidus ne tik mišių išklaudyti ir pasimelsti, bet ir tam, kad susipažintų su jaunimu, pabendrautų, nes buvo manoma, jog kitų parapijų vaikinai ir merginos buvo geresni ir labiau išauklėti nei savi. Į kitų parapijų atlaidus keliaudavo visa šeima kartu. Toliau nuo miestelio centro gyvenantys žmonės į kitų parapijų atlaidus nevykdavo, nes būdavo per toli. Į Šimonių parapiją važiuodavo švesti Žolinės atlaidų, į Pándėlio parapiją – Šv. Onos atlaidų, o į Palėvenėlę – Šv. Mataušo ir Šv. Jono atlaidų.

Apibendrinus duomenis, galima teigti, jog laikas po apeigų būdavo aktyvus, suartindavo gimines, draugus ir pažįstamus. Visi bendraudavo, dalydavosi džiaugsmiais ar bėdomis. Kiekvienas norėdavo kuo daugiau apie save papasakoti ir apie kitus išgirsti, ypač jei seniai būdavo matęsi. Todėl atlaidai būdavo proga ne tik pasimelsti, pabūti mišiose, bet ir atsitraukti nuo kasdienių darbų, rutinos ir pabendrauti, aplankyti artimuosius ir draugus, sustiprinti tarpusavio bendravimą.

Pasilinksminimai ir pramogos po atlaidų

Laikas po atlaidų buvo neįsivaizduojamas be pasilinksminimų ir pramogų. Labiausiai jų laukdavo jaunimas, kuris daugiausia ir organizuodavo juos. Atliekant tyrimą, paaiškėjo, jog Šv. Lauryno atlaidų dieną vykdavo gegužinės, būdavo rengiami vaidinimai, o vaikai žaisdavo įvairius žaidimus. Šitaip įvairaus amžiaus žmonės būdavo įtraukiami į poatlaidinius pasilinksminimus. Kitų atlaidų metu būdavo rengiami kuklesni pasilinksminimai ar pasisėdėjimai prie vaišių stalo.

Gegužinė. Gegužinė – tai kaimo, parapijos jaunimo pasilinksminimas gamtoje⁴³. Gegužinė taip pat vadintas jaunimo suėjimas, kurio metu buvo šokama, dainuojama, einami rateliai, žaidžiami žaidimai, kai kur net rengiami vaidinimai⁴⁴. Remiantis tyrimų medžiaga, Skapiškyje gegužines rengdavo tik po Šv. Lauryno atlaidų, nes jie būdavo didžiausi ir iškilmingiausi. Tai rodo šių atlaidų išskirtinumą. Po kitų atlaidų didesnių pasilinksminimų nebūdavo. Susirinkdavo miestelio smuklėje arba kieno nors namuose su kaimynais ar atvykusiais svečiais keletą valandų pasėdėti prie vaišių stalo.

Gegužinei buvo pradedama ruošti likus savaitei iki atlaidų. Ž. B. Šaknio teigimu, gegužines daugiau rengė įvairios jaunimo organizacijos⁴⁵, tačiau, apklausus respondentus, paaiškėjo, jog ruošti gegužines, artėjant Šv. Lauryno atlaidų dienai, buvo patikima aktyviausiam miestelio jaunimui, daugiausia mokiniams, kurie noriai imdavosi organizacinių reikalų. Neretai prisidėdavo

⁴²Šaknys Ž. B. Jaunimo laisvalaikio tradicijos ir inovacijos Lietuvoje (XX a. 3–4 dešimtmečiai), p. 141.

⁴³*Lietuviškoji tarybinė enciklopedija*, Vilnius, 1978, t. 4, p. 27.

⁴⁴Šaknys Ž. Gegužinė: esminiai suėjimo bruožai, *Liaudies kultūra*, 1991, Nr. 2, p. 21.

⁴⁵Šaknys Ž. B. Jaunimo laisvalaikio tradicijos ir inovacijos Lietuvoje (XX a. 3–4 dešimtmečiai), p. 141.

ir mokytojai bei kiti suaugusieji. Nors teigiama, jog neorganizuotam jaunimui rengti gegužines yra sunkiau negu organizacijoms⁴⁶, tačiau jos pasilinksminimus rengdavo rečiau. Kaip vieną iš priežasčių apklaustieji išskyrė nesutarimus tarp šių organizacijų narių. Žinoma, jų nariai gegužinėse dalyvaudavo, tačiau tik kaip svečiai. Nepaisant to, jaunimo veikloje organizacijos pasižymėdavo aktyvumu. Ruošimasi sudarydavo gegužinių programos rengimas, kitų parapijų jaunimo kvietimas ir gegužinių vietos puošimas. Respondentė pasakojo: „Jaunimas itin noriai rinkdavosi į gegužinę. Tik pasibaigus atlaidų apeigoms, jaunimas, vaikščiodamas grupėmis, kviesdavo kitų kaimų bernelius bei mergeles į gegužinę pasižokti. Mes, mergos, labiausiai norėdavom, kad atvažiuotų kitų kaimų bernai, nors mums ir pavydėdavo savi“ (Kreipšių kaimas). Taigi ne veltui merginos kelionė į gretimą kaimą vakarėlių buvo netoleruojama ir dažnai traktuota kaip moralinio palaidumo požymis⁴⁷. Todėl merginos labai laukdavo vaikinių, atvykstančių iš gretimų kaimų ir parapijų, nes pačios dažniausiai į kitas gegužines nevykdavo.

Pasak Ž. B. Šaknio, vienas iš svarbesnių gegužinės, kaip suėjimo, bruožų – vieta. „Gegužines rengė ant kalnelio, pamiškėse, miško aikštelėse, prie upės, ežero. Dažnai atsižvelgdavo, ar šioje vietoje auga berželiai, kartais nuolatinę gegužinių vietą specialiai jais apsodindavo.“⁴⁸ Skapiškyje gegužinės dažniausiai vykdavo netoli Mituvės ežero, gretimame Kreipšių kaime. Netoli ežero buvo padaroma scena, gegužinių vieta išpuošama berželiais ar net iš anksto jais apsodinama. Iš artimiausios sodybos buvo sunešami suolai atėjusiems svečiams susėsti, keli stalai vaisėms padėti. Į gegužines rinkdavosi ne tik jaunimas, bet ir suaugę žmonės. Respondentų teigimu, į gegužinę noriai eidavo ir atvykę iš kitų parapijų svečiai, kurie pasilikdavo ilgiau pasisvečiuoti. Į gegužines galėdavo ateiti visi norintys, todėl žmonių būdavo gana daug.

Svarbi gegužinių dalis – muzikantai. Samdyti muzikantų nereikėdavo, taip būdavo sutaupomi pinigai. Pasitaikydavo atveju, kada gegužinių metu grodavo kitų parapijų muzikantai, tačiau jiems reikėdavo mokėti atlygį. Dėl to įėjimas į gegužinę turėdavo būti mokamas. Tačiau muzikantai iš gretimų parapijų grodavo retai, nes būdavo savų, kurie puikiai grodavo ir linksmindavo gegužinių dalyvius. Atlygio jie neimdavo, nes gaudavo progą patys pasirodyti ir pademonstruoti, ką sugeba. Skambant liaudiškai muzikai, žmonės šokdavo, dainuodavo, vaišindavosi atsineštomis vaišėmis. Vyresnio amžiaus žmonės sėdėdavo ir šnekučiuodavosi, žiūrėdavo, kaip šoka jaunimas. Kartais gegužinių metu kildavo muštynės. Mušamasi būdavo dėl panelių ar tiesiog norint pasipuikuoti prieš jas, taip pat išbandyti savo jėgas. Gegužinėse girtų žmonių retai būdavo. Suaugusieji išgerdavo tik šiek tiek, kad linksmiau būtų, o girtų žmonių viešumoje retai kada matydavai. Gegužinės dažniausiai tęsdavosi iki vėlumos, tačiau vaikai ir vyresnio amžiaus žmonės suteimus grįždavo namo, o jaunimas likdavo. Blogu oru gegužinė persikeldavo pas ką nors į klojimą, kuriame būdavo daug vietos ir tilpdavo visi žmonės. Tačiau respondentė teigė: „Oras gegužinių metu būdavo kaip užsakytas, todėl gamtoje būdavo galima būti per naktį.“ Gegužines vis rečiau pradėta rengti sovietmečiu.

⁴⁶ Naunčikas K. Gegužinėms besiantinant, *Trimitas*, 1924, Nr. 185, p. 21.

⁴⁷ Šaknys Ž. B. *Kalendoriniai ir darbo papročiai Lietuvoje XIX a. pabaigoje–XX a. pirmojoje pusėje. Jaunimo vakarėliai*, Vilnius, 2001, p. 23.

⁴⁸ Šaknys Ž. Gegužinė: esminiai suėjimo bruožai, p. 21.

Tai lėmė kova su religija ir jaunimo mažėjimas, emigracija. Pamažu gegužinių tradicijos blėso.

Gegužinė Skapiškyje 1920 m. liepos 11 d.
Iš Aliutės Elenos Markevičiūtės albumo

Vaidinimai. Apklauskos duomenimis, Šv. Lauryno atlaidų dieną, po pamaldų, būdavo rengiami vaidinimai. Dažniausiai būdavo vaidinama ten pat, kur ir vykdavo gegužinė. Dažniausiai vaidindavo jaunimas, tačiau prisidėdavo ir vyresnio amžiaus žmonės. Daugumos žinių pateikėjų teigimu, tiek miestelio gyventojai, tiek atvykę svečiai nekantriai laukdavo spektaklio, nes norėdavo pamatyti, kaip vaidina artimieji ar pažįstami. Be to, vargingiau gyvenantiems žmonėms tai būdavo viena iš kultūrinės veiklos formų. Respondentai teigė, jog rodomų vaidinimų siužetai būdavo gerai visiems žinomi ir suprantami. Daugiausia dėmesio ir teigiamų emocijų susilaukdavo tokie spektakliai, kuriuose būdavo suvaidinama visiems gerai žinoma situacija, nutikusi kaime, pašiepianti tam tikrą asmenį. Duomenų pateikėjai prisiminė šiuos gegužinių metu rodytus spektaklius: Žemaitės „Petra Kurmeli“, komediją „Moterims neišsimeluosi“.

Vaidinimus rengdavo režisuoti, organizuoti gebantis žmogus. Teigiama, jog tokias pareigas dažniausiai prisiimdavo mokytojas ar koks nors išsilavinęs žmogus⁴⁹. Respondentė, daug metų organizuodavusi vaidinimus, teigė, jog suburti kaimo jaunimą ir vyresnius žmones nebūdavo lengva, nes ruošimasis vaidinimams atimdavo nemažai laiko, o kaimo žmonės būdavo užsiėmę, daug dirbdavo (Kreipšių kaimas). Tačiau tiek vaikams, tiek suaugusiesiems tai būdavo viena iš pramogų ir laisvalaikio formų, atitraukdavusių juos nuo darbų ir kaimo rutinos. Spektaklis būdavo rodomas ne tik savo kaime atlaidų dieną, bet ir kitų parapijų rengiamuose atlaiduose ar kitose šventėse.

Vaikų žaidimai. Gegužinių metu suaugusieji atsivesdavo ir savo mažus vaikus. Kad nepabostų ir neprailgtų laikas, jie žaisdavo įvairius žaidimus. Vienas populiariausių vaikų žaidimų būdavo žiedo dalijimas. Žaidėjai sustoja ratu. Rato viduryje stovi tas, kuris turi spėti,

⁴⁹Kelmutis A. Sodžiaus teatras, *Trimitas*, 1921, Nr. 7, p. 9.

pas ką žiedas. Žiedas greitai duodamas iš rankų į rankas, leidžiamas ratu aplink, ir visi dainuoja:

*Eina žiedas per rankytes, per rankytes,
Jūs, mergytės, saugokitės, saugokitės.
Pas ką žiedas atsiras, atsiras,
Tas viduryj atsistos, atsistos*⁵⁰.

Remiantis atlaidų dalyvių apklausų duomenimis, vaikų mėgstami žaidimai būdavo „Jurgelis meistrelis“ ir „Siūlai, siūlai, susivykit“ bei kt. Vaikai žaisdavo, kol saulė nusileisdavo, o sutemus tėvai parsivesdavo juos namo.

Iš tyrimo duomenų matyti, kad Šv. Lauryno atlaidai nuo kitų atlaidų skyrėsi tuo, jog buvo rengiamos gegužinės, vaidinimai, žaidžiami žaidimai. Jaunimo rengiamos gegužinės pritraukdavo daug parapijiečių ir atvykusių svečių. Po kitų atlaidų būdavo švenčiama šiek tiek kukliau, surengiant pas ką nors vakarėlį ar pasisėdėjimą su svečiais. Poatlaidinėse pramogose aktyviai dalyvaudavo tiek miestelio gyventojai, tiek atvykę svečiai.

Šiuolaikiniai atlaidai

Lauko tyrimų duomenimis, Skapiškio parapijoje atlaidų šventimo tradicijos buvo gana tvirtos. Žmonėms atlaidai buvo didelė šventė, kurios jie laukdavo nekantriai, žinodami, jog tą dieną į miestelį sugužės daug žmonių. Tačiau Antrasis pasaulinis karas ir sovietų okupacija atlaidų šventimo tradicijas suardė, supaprastino⁵¹. Dėl politinės padėties, sovietų kovos su religija ir tikinčiųjų persekiojimų dalis žmonių bijojo eiti į bažnyčią, švęsti atlaidus, kitiems neleido politinės pažiūros ar užimamos pareigos. Žmonių mažėjimą atlaiduose lėmė ir gyventojų migracija. Taigi atlaidų reikšmė ir svarba palaiptai vis menko, tačiau religinės ir visuomeninės svarbos neprarado⁵². Dalis žmonių atlaidus šventė, ėjo į bažnyčią ir meldėsi nebijodami galimų pasekmių. Tačiau atlaidai nebuvo tokie iškilmingi kaip anksčiau, prarado savo šventiškumą. Respondentės atmintyje išliko prisiminimas apie senuosius prieškarinius atlaidus: „*Ikikariniai atlaidai buvo iškilmingesni ir pritraukdavo žymiai daugiau žmonių. Nors bažnyčia didelė, bet visi žmonės netilpdavo. Seniau žmonės būdavo pakilios nuotaikos, vieni kitiem artimesni, nuoširdesni, geros dvasios, vieni kitais pasitikintys, tiesiog savi. Giminės dažniau sueidavo, artimiau bendraudavo. Pokario metais, net ir dabar bažnyčia apytuštė, nebežinojai, kas tavo draugas, o kas priešas, žmonės tapo uždari ir susvetimėjo, o atlaidai prarado savo prasmę ir nebebuvo tokie svarbūs žmonėms kaip anksčiau. Nebėra tokių suėjimų, skauda širdį, kai dabar nueini į atlaidus, o ten vos pusė bažnyčios yra žmonių, o seniau reikėdavo eiti kuo anksčiau, kad rastum, kur atsistėti. Gaila, kad atkūrus Nepriklausomybę atlaidų tradicijos labai menkai teatgijo*“ (Skapiškis).

A. Žalio teigimu, prasidėjus Atgimimui ir Lietuvai siekiant Nepriklausomybės, senos šventės vėl atgijo, bet jau su kiek kitais papročiais⁵³. Skapiškio parapijoje nebuvo imtasi itin aktyviai

⁵⁰ Dulaitienė-Glemžaitė E. *Kupiškėnų senovė: etnografija ir tautosaka*, Vilnius, 1958, p. 290.

⁵¹ Grincevičius Č. *Atlaidai Lietuvoje*, p. 16.

⁵² Mardosa J. *Gruzdiečių religinis gyvenimas*, p. 542.

⁵³ Žalys A. *Atlaidų šventės*, p. 723.

gaivinti senųjų atleidų šventimo tradicijų, tačiau Šv. Lauryno atlidai išliko populiariausi ir didžiausi iki šių dienų. Jaunesnės kartos respondentai teigė, jog jų šeimoje yra išlikusi tradicija kiekvienais metais vykti į Šv. Lauryno atlidus, bet daugiausia vyksta senyvo amžiaus žmonės. Jaunuolių atliduose mažuma, nes kai kuriems jie neturi itin didelės reikšmės, o nemaža dalis yra emigravusi.

Vis dėlto prieš kelerius metus Skapiškyje imtasi gaivinti senąsias prieškarinio atleidų šventimo tradicijas. Stengiamasi įtraukti didžiąją dalį miestelio gyventojų ir kuo daugiau jaunų žmonių. 2012 m. Skapiškyje vykę Šv. Lauryno atlidai priminė prieškarinio laikotarpio atlidus, kai jie dar buvo šventiški, su iškilminga procesija, ir baltomis suknelėmis pasipuošusios mergaitės barstė gėlių žiedlapius. Buvo suorganizuota kultūrinė programa po mišių⁵⁴. Organizacinių darbų ėmėsi miestelio bendruomenė ir kultūros namų darbuotojai. Atlaidų renginiai tęsėsi netgi dvi dienas.

Pirmąją dieną buvo organizuojami įvairūs kultūriniai užsiėmimai tiek jaunimui, tiek vyresnio amžiaus žmonėms. Kultūros namuose buvo rodomas savi-veiklininkų pastatytas spektaklis – tai buvo būdinga ir ikikariniam atlidams, o vakare visi pakviesti į vakaronę.

Antroji atleidų diena prasidėjo mišiomis Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčioje, į kurią atvyko nemažai ne tik miestelio gyventojų, bet ir žmonių iš aplinkinių gyvenviečių, nors mažiau negu prieš karą. Atlaidų dalyviai buvo kviečiami į renginį, kuriame Aldona Vasiliauskienė visiems priminė apie šv. Lauryną ir jo gyvenimą, nuveiktus darbus. Atlaidus vainikavo atvykusių savi-veiklininkų koncertas. Atlaidų dalyviai galėjo nusipirkti ir ilgųjų saldinių bei įvairių niekučių, nes netrūko prekiautojų ir jų siūlomų prekių.

Respondentai džiaugėsi, jog atsiranda miestelyje veiklių žmonių, kurie stengiasi atgaivinti daug metų miestelį garsinusius Šv. Lauryno atlidus. Dalies žmonių aktyvumas rodo, jog atlidai vis dar yra svarbūs, o jų šventimo tradicijų gaivinimas yra reikalingas, ypač mažuose miesteliuose.

Išvados

1. Nuo pat Skapiškio parapijos įkūrimo religinis gyvenimas miestelyje buvo aktyvus. Iki Pirmojo pasaulinio karo miestelyje buvo dvi bažnyčios, lankėsi ir kunigavo daug žymių dvasininkų. Miestelyje būta nemažai religinių paminklų, svarbių parapijos religiniame gyvenime. Nors Šv. Lauryno kankinio bažnyčia neišliko, tačiau ji įamžinta svarbiausiuose parapijos atliduose, o išlikusi Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčia šiandien yra parapijos religinio gyvenimo centras.

2. Tyrimas rodo, jog svarbiausia parapijos švente buvo ir išlieka atlidai. XX a. atleidų šventimo tradicijos Skapiškio parapijoje buvo itin tvirtos. Ypač svarbus buvo pasiruošimas atlidams, susidėjęs iš bažnyčios tvarkymo ir puošimo, parapijiečių namų tvarkymo ir svečių kvietimo bei vaišių atvykstantiems svečiams ruošimo. Ikišventiniu laiku aktyvūs buvo visi parapijos žmonės, visi stengėsi prisidėti prie laukiamos šventės. Jaunimo veikloje aktyvumu pasižymėjo įvairios religinės ir visuomeninės organizacijos: angelaičiai, šauliai, jaunalietaiviai.

⁵⁴ Vasiliauskienė A. Skapiškyje atgaivinama prieškarinio tradicija. Prieiga per internetą: <http://www.aidas.lt/lt/religija/article/8734-08-16-skapiskyje-atgaivinama-prieskario-tradicija>. [Žiūrėta 2013 11 18.]

3. Išskirtinė buvo atlaidų diena, kurią sudarydavo vykimas į bažnyčią, dalyvavimas mišiose ir iškilmingoje procesijoje. O pasibaigus apeigoms prasidėdavo bendravimas su pažįstamais, pasivaikščiojimas po miestelį ir pasisėdėjimas prie vaišių stalo. Visa tai, be religinių atlaidų funkcijų, stiprino giminystės ryšius, bendruomeniškumą. Kultūrinės atlaidų funkcijos buvo svarbiausios jaunimui, ypač svarbi buvo gegužinė. Parapijos jaunimo pasilinksminimas gamtoje sutraukdavo miestelio gyventojus ir atvykusius į šventę svečius. Tačiau politinės permainos, sovietų valdžios kova su religija ir prasidėję visuomenėje migraciniai procesai bei žmonių religingumo pokyčiai atsiliepė ir parapijos šventėms. Ir nors atlaidai išliko, tačiau nyko jų iškilmingumas ir dalyvių gausumas.

4. Atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę Skapiškio parapijoje atlaidai neatgavo buvusios reikšmės parapijos šventinėje kultūroje. Neatgijo buvusi iki sovietų laikotarpio reikšminga socialinio ir kultūrinio gyvenimo dalis – atlaidų prekyba, jaunimo bendravimo formos ir pramogos. XX a. pabaigoje atlaidų rengimo funkciją iš jaunimo perėmė kultūros namai ir miestelio bendruomenė. Todėl pirmiausia siekiama, kad šv. Lauryno atlaidai taptų parapijos švente, kurios ankstesnes tradicijas papildytų kuriamos naujos.

Skapiškio seniūnijos kryždirbystės paminklai

Jolanta Zabulytė

Kūpiškio krašte buvę ir esami kryždirbystės paminklai iki šiol tyrinėti fragmentiškai: sovietų laikais apie senuosius medžio kryždirbius rašė Juozas Petrusis¹ ir Zita Žemaitytė², šio amžiaus pradžioje apie Kupiškio rajone buvusius kai kuriuos senuosius ir naujai atstatytus bei pastatytus medinius paminklus rašė Aušra Jonušytė³, kurios pastangomis išleistas šio krašto medinius paminklus reprezentuojantis katalogas⁴. Apie XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje kryžius kūrusius Kupiškio kalvius ir jų darbus rašyta taip pat nedaug: apie Petrą Bužą (1836–1916) užsiminta Z. Žemaitytės 1966 m. straipsnyje⁵ ir Aloyzo Buzo prisiminimuose 2004 m.⁶, Jonas Dagys (1855–1940) ir Juozapas Tilindis (mirė 1888) trumpai aptarti Juozo Petruolio⁷, pastarojo pateikti duomenys atkartoti Česlovo Kontrimo ir Antano Stravinsko straipsniuose⁸. Kalvystei skirtose publikacijose pateiktos trumpos biografijos, paminklų pastatymo vietovės, tačiau jų kūrybai daugiau dėmesio neskiriama, nepateikti ir šių kalvių darbų pavyzdžiai.

Išsamius mokslinius tyrimus skatino 2012–2013 m. „Vermės“ rengtos kompleksinės mokslinės ekspedicijos Kūpiškyje ir Skapiškio seniūnijoje – 2014 m. „Lietuvos lokalinių tyrimų“ svetainėje publikuoti šių eilučių autorės⁹ bei Skaidrės Urbonienės¹⁰ straipsniai, po dvejų metų pasirodę ir solidžios monografijos „Kupiškis“ turinyje. Aptardama sovietmečio Kupiškio kryždirbystės tyrimus S. Urbonienė trumpai apibūdino ir kai kuriuos Kupiškio krašte buvusius medinius kryžius, publikavo keletą jų nuotraukų¹¹. Šio teksto autorė pagrindinę dėmesį skyrė XIX a. pab.–XX a. pirmosios pusės įvairių medžiagų ir tipų Kupiškio kapinių paminklams – aptarė lietus iš ketaus, kaltinius, vamzdinius ir akmeninius kryžius bei skirtingų formų medinius paminklus kitų Kupiškio rajonų ir Lietuvos kontekstuose¹².

Skapiškio seniūnijos kapinių paminklai iki šiol nebuvo išsamiau aptarti, todėl šiame straipsnyje jie analizuojami pirmą kartą. Tyrimo tikslas – išanalizuoti Skapiškio seniūnijos kapinių XIX a. antrosios pusės–XXI a. pradžios kryždirbystės paminklų bruožus.

¹ Petrusis J. Senieji liaudies menininkai, *Mokslas ir gyvenimas*, 1965, Nr. 10, p. 32.

² Petrusis J., Žemaitytė Z. Trys dievdirbių kartos, *Kultūros barai*, 1966, Nr. 4, p. 60–63.

³ Jonušytė A. Kryžiai, *Šimonių seniūnija*, Kupiškio etnografijos muziejus, 2004, p. 49–52; Kupiškio krašto mažoji sakralinė architektūra, *Kupiškis*, 2005, Nr. 3, p. 87–91; Mediniai atminimo ir pagarbos ženklai, *Kupiškėnų mintys*, 2013 02 07, <http://www.kmintys.lt/?psl=ulyciašid=2> [interaktyvus, žiūrėta 2017 03].

⁴ *Mediniai kupiškėnų paminklai*, sud. A. Jonušytė, iv. straipsnis A. Počiulpaitės, Kupiškio etnografijos muziejus, 2005, 59 p.

⁵ Žemaitytė Z. Žaismingųjų „saulučių“ kūrėjai, *Kultūros barai*, 1966, Nr. 7, p. 33–35. Šis tekstas atkartotas ir Č. Kontrimo bei A. Stravinsko straipsnyje „Kryžių meistrai – kalviai“ Č. Kontrimo knygoje *Lietuvos geležiniai kryžiai*, Vilnius: Mintis, 1991, p. 37.

⁶ Buzas A. Kalvių karta, *Šimonių seniūnija*, Kupiškio etnografijos muziejus, 2004, p. 107, 110–111, 38, 39 pav.

⁷ Petrusis J. *Ten pat*, p. 33.

⁸ Kontrimas Č., Stravinskas A. min. str. p. 37–38.

⁹ Zabulytė J. Kupiškio kapinių kryždirbystės paminklai, http://l.lt/pdf/kupiskis/kupiskis-1_etno-2014.pdf [interaktyvus, žiūrėta 2017 03].

¹⁰ Urbonienė S. Kupiškio krašto kryždirbystės tyrimai, http://l.lt/pdf/kupiskis/kupiskis-2_etno-2014.pdf [interaktyvus, žiūrėta 2017 03].

¹¹ Urbonienė S. Kupiškio krašto kryždirbystės tyrimai, *Kupiškis. Naujaisi moksliniai lokaliniai tyrimai*, sud. A. Jonušytė, Vilnius: Vermė, 2016; Kupiškis: Kupiškio etnografijos muziejus, 2016, p. 948–964.

¹² Zabulytė J. Kupiškio kapinių kryždirbystės paminklai, *Kupiškis. Naujaisi moksliniai lokaliniai tyrimai*, sud. A. Jonušytė, Vilnius: Vermė, 2016; Kupiškis: Kupiškio etnografijos muziejus, 2016, p. 965–996.

Uždaviniai: aptarti antkapinius paminklus pagal medžiagos pobūdį, jų struktūrą bei dekoru elementus, apžvelgti paminklus tradicijos tęstinumo ir kūrybinių interpretacijų aspektais, įvertinti jų savitumą Aukštaitijos ir kitų Lietuvos regionų kontekste. Analizuojama 2012–2013 m. vykusią „Vermės“ mokslinių ekspedicijų metu A. Jonušytės ir autorės surinkta vaizdinė medžiaga iš Skapiškio 12 seniūnijų kapinių, su kitų Lietuvos vietovių kapinių paminklais lyginami asmeninio archyvo ir muziejų fonduose saugomi duomenys, įvairiuose leidiniuose publikuoti pavyzdžiai. Tyrimo medžiagos pagrindą sudaro Skapiškio, Bajorų, Biliūnų, Kandrėnų, Kandrėnėlių, Švedūkalnio, Mituvės, Vaduvų piliakalnio, Stukonių, Laičių, Miškonių ir Kepūrių kapinių paminklai. Taikomi aprašomasis, analizės, tipologinis, ikonografinis, lyginamasis metodai. Lieti, kaltiniai kryžiai Lietuvoje tyrinėjami fragmentiškai, o akmeniniai ir vamzdiniai kryžiai analizuoti tik šių eilučių autorės kai kurių vietovių kapinių paminklams skirtose publikacijose, todėl Skapiškio seniūnijų kapinių paminklams skirtas straipsnis papildys menkai tyrinėtų antkapinių paminklų tematiką.

Kaip ir kitose Lietuvos vietovėse, Skapiškio seniūnijos kapinėse susidurta su tokia pačia paminklų datavimo problema: nemaža dalis XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje pastatytų metalinių ir akmeninių paminklų praradę įrašus – nėra šiam tikslui skirtų lentelių arba postamentuose esantys įrašai, palaidojimo datos sunkiai įskaitomi, sunykę, todėl nustatyti tikslų vieno ar kitų tipų paminklų pastatymo laiką sudėtinga. Metalinių – lietuvių ir kaltinių kryžių – sukūrimo laikas tokiais atvejais nustatomas ne tik pagal dekoru pobūdį, bet ir metalo būklę, t. y. korozijos lygį. Datavimo sąlygiškumą nulemia ir kita priežastis – antkapiniai paminklai dažnai pastatomi praėjus metams po palaidojimo, kartais ir vėliau, todėl juose įrašytos mirties datos nėra tikslūs paminklo pastatymo metai (tekste nurodoma paminkle įrašyta mirties data)¹³. Kai kada rekonstruojant senas kapavietes buvę paminklai sunaikinami, o jų vietoje pastatomi nauji su įrašytais ir buvusių palaidojimų datomis arba seno XIX a. pab.–XX a. pradžios lieto ar kaltinio kryžiaus postamente pridedama visus palaidojimus žyminti lentelė – tokiais atvejais tyrime nurodomi visi esami duomenys.

Metaliniai kryžiai

Lieti iš ketaus kryžiai Lietuvoje paplito XIX a. antrojoje pusėje–pabaigoje ir tam įtakos turėjo po baudžiatvies panaikinimo pagerėjusi gyventojų materialinė padėtis, metalo žaliavos pagausėjimas ir geležinkelio linijų plėtra. Lieti kryžiai priklauso masinei gamybai, nuo XIX a. pab. iki XX a. pirmosios pusės juos liejo Kauno „Minervos“ gamykloje, importuodavo iš Rygos, Sankt Peterburgo, Varšuvos, Karaliaučiaus, Tilžės ir kitų liejyklų. Lieti kryžiai daugiausia buvo statomi iki Pirmojo pasaulinio, rečiau – iki Antrojo pasaulinio karo ir po jo.

Įvairiose Lietuvos vietovėse buvo mėgstami skirtingi liejinių modeliai – nuo paprastų arba tik kukliai ornamentuotais skersinių galais iki puošnių ažūrinių bei reljefais dekoruotų formų. XIX a. pabaigoje–XX a. pirmoje pusėje Lietuvoje vyravo neogotikos, neobaroko

¹³Tokių pavyzdžių esama ir Skapiškio seniūnijos kapinėse, antai Kandrėnų kapinėse esančio lieto kryžiaus skersinio užpakalinėje pusėje išlietame įrašė nurodyti 1891 m. mirties metai ir fundatoriaus paminklo pastatymas 1905 m.

liejinių formos, rečiau aptinkami Klaipėdos kraštui būdingesni jugendo stiliaus modeliai. Lieti kryžiai, kaip ir to paties laikotarpio kaltiniai paminklai, įtvirtinami į žemyn plătėjančio stulpo formos tašyto akmens pagrindus – masyvesniems kryžiams naudoti neaukšti (0,5–1 m), mažesniems – aukštesni (nuo 1,5 iki 2,5–3 m) akmeniniai postamentai. Skapiškio seniūnijos kapinėse aptinkami abu šie variantai. Po Antrojo pasaulinio karo juos keitė panašios formos betoniniai postamentai, kurie paprastai nebūdavo labai aukšti – apie 1–1,5 m. Kartais metalinių kryžių akmeniniai pagrindai vaizduodavo ir neaukštą stilizuotą akmens uolą. Kartais lietas kryžius tvirtinamas į lieta, dažniausiai neaukštą stačiakampį pagrindą, o kartu su lietomis kapo tvorelėmis sudaro vientisą kapo įrangos ansamblį. Įrašai apie mirusiuosius ir datos buvo išliejami kryžių horizontalaus skersinio užpakalinėje pusėje, kitais atvejais – postamento fasadinėje plokštumoje, rečiau tvirtinamoje įrašų lentelėje kryžiaus arba paminklo pamato apačioje.

Lieti kryžiai ir jų akmeniniai postamentai, kaip ir iš akmens tašyti masyvūs akmeniniai kryžiai, XIX a. pab.–XX a. pirmojoje pusėje buvo gana brangūs, o nesant vietinės gamybos kainavo ir jų transportavimas, todėl jų skaičius ir pobūdis liudija ne tik tuometinį žmonių estetinį skonį, bet ir ekonominę krašto arba konkrečios vietovės padėtį.

Natūralu, kad daugiausia lietu kryžių išlikę didžiausiose Skapiškio kapinėse – 2013 m. jų užfiksuota 22 (iš jų 7 nulūžę)¹⁴. Tik nedidelė jų dalis turi įrašus ir datas – XIX a. pabaigos mirties metais pažymėti 5 paminklai (1882, 1887, 1892, 1896, 1897 m.), XX a. pradžios–vidurio datas turi tik 3 kryžiai (1907, 1908, 1856+/1986/1946 m.).

Kitų vietovių kapinėse lietu kryžių daug mažiau: Biliūnų – 6, Laičių ir Švedukalnio – po 5, Kepurių, Miškonių ir Bajorų – po 4, Kandrėnų, Kandrėnėlių ir Stukonių – po 3, Vaduvų ir Mičiūnų – po 2 ir po vieną Mituvos, Tatkonių ir Gīrvalakių kapinėse. Pagal išlikusius įrašus, didžioji jų dalis pastatyti XIX a. antrojoje pusėje–pabaigoje. Seniausi datuoti paminklai žymi XIX a. 7 dešimtmetyje mirusiųjų kapus – tai 1864 m. Kandrėnėlių kapinių (1 pav.) ir 1868 m. Kepurių kapinių (2 pav.) lieti kryžiai. Švedukalnio kapinėse esančiame XIX a. 8 dešimtmečio unikalaus modelio horizontalaus skersinio užpakalinėje pusėje išlietas įrašas vietine tarme (8 pav.): „STEPONAS ZYLINCKAS AZOMUSZTAS TURKAUS ZEMES 1877 METOS AUGUST M 6 DIENOJ.“

Kiti datuoti paminklai pastatyti XIX a. 9–10 dešimtmečiais: du kryžiai su 1884 m. datomis ir vienas su 1886 m. (Miškonių kapinės), du su 1887 m. (Kandrėnų ir Skapiškio kapinės), 1890 m. (Biliūnų

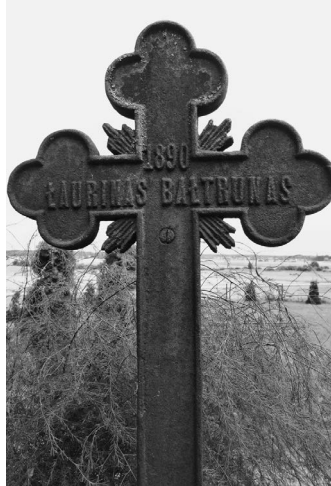

1 pav. 1864 m., Kandrėnėlių kapinės. Jolantos Zabulytės nuotr. 2013 m.

¹⁴Vieno likęs tik postamentas su kryžiaus apačios detale.

2 a, b pav. 1868 m.,
Kepurių kapinės.
J. Zabulytės nuotr.
2013 m.

3 pav. Kandrėnų
kapinės. J. Zabulytės
nuotr. 2013 m.

4 pav. 1890 m.,
Švedukalnio kapinės.
J. Zabulytės nuotr.
2013 m.

5 pav. Biliūnų
kapinės. J. Zabulytės
nuotr. 2013 m.

kapinių kryžius), du kryžiai su 1899 m. (Vaduvų pi-liakalnio ir Stukonių kapinės), trys kryžiai Skapiškio kapinėse (1892, 1896, 1897 m.) ir kryžius su 1899 m. data Girvalakių kapinėse. XIX a. priklauso ir Kandrėnų kapinėse esantis kryžius, kurio horizontalaus skersinio fasade išlietas fundatoriaus įrašas lenkų kalba, tačiau dalį datos uždengia Nukryžiuotojo figūra ir matyti tik 18...^{*} Kad tai senesnis, o ne XX a. 3–5 dešimtmečiais statytas paminklas¹⁵, liudija ir jo užpakalinėje pusėje panaudotas karkaso sutvirtinimas metalo juostomis (3 pav.).

XX a. pradžios–I pusės mirties metus žyminčių kryžių itin nedaug – tai 1902 m. (Stukonių kapinės), 1907/1908 m. (Skapiškio kapinės), 1909 m. (Kepurių kapinės) paminklai. XIX a. pabaigai arba XX a. pirmajai pusei gali priklausyti ir nedatuotas Bajorų kapinių antkapinis kryžius su gana masyviais trilapiais skersinių galais (4 pav.) – tai teigti leidžia analogiškas kryžius ant 1890 m. mirusiojo kapo Švedukalnio kapinėse¹⁶ ir 1922/1925 m. kapo paminklas Panemunės (Kaunas) kapinėse¹⁷. Kiti XX a. vidurio–antrosios pusės palaidojimų metus žymintys lieti kryžiai stovi Biliūnų kapinėse (1959/1988, 1963, 1983 m.), Skapiškio kapinėse (pridėta nauja lentelė be datos postamento apačioje) ir Laičiuose (1960 m.). Visi šie kryžiai gali būti išlieti iki XX a. pirmosios pusės, tačiau, kaip neretai pasitaiko, išlikę senieji įrašai uždengti naujomis įrašų plokštėmis arba data neišliko seną postamentą pakeičiant nauju.

Priešingai nei kitose Lietuvos kapinėse, šiuolaikinių liejinių kapinėse labai nedaug – tai populiarūs ir kitose Lietuvos vietovėse penki ažūriniai saulučių stilistikos modeliai, jungiantys dvi akmens stelas Skapiškio (1950/1972/1980/1990, 1980/2004, 2009 m.) ir Biliūnų kapinėse (1959/1988, 1983 m., 5 pav.).

Apie lietuvių kryžių formas reikia pasakyti, kad Skapiškio seniūnijos kapinėse vyrauja kuklaus dekoru modeliai – daugiausia statyti kryžiai su saikingai profiliuotais skersinių galais, mažiau su ažūriniais skersinių galais bei puošnesnių grakštaus silueto ažūrinio dekoru variantų.

Paprasti, vientisos juostos formos lieti kryžiai nėra labai paplitę Lietuvoje, ne išimtis ir Skapiškio seniūnijos kapinės – po vieną pastatyta Vaduvų (1899 m.), Kepurių (nulūžęs) ir Laičių (nulūžęs) kapinėse. Lietuvoje gana dažnai aptinkamas (yra ir Kupiškio kapinėse)¹⁸ iš kelmo išaugančios šakos-kryžiaus modelis Skapiškio kapinėse tik vienas – tai nedatuotas ir be įrašo paminklas. Priešingai nei Kupiškio ir kitų Lietuvos vietovių kapinėse, Skapiškio seniūnijoje vyrauja lietuvių kryžių modeliai siluetiškai

6 pav. Švedukalnio kapinės.
J. Zabulytės 2013 m. nuotr.

^{*} Čia ir toliau – metai neišskaitomi. (Aut. past.)

¹⁵ Paminklo postamento apačioje pritvirtintoje akmens plokštėje nurodytos 1928 ir 1948 m. mirties datos.

¹⁶ *Asmeninis archyvas*, 2013 m. nuotr.

¹⁷ *Ten pat*, 2010 m. nuotr.

¹⁸ Kupiškio kapinėse išlikę 5 tokios formos kryžiai. Il. žr.: Zabulytė J. Kupiškio kapinių kryždirbystės paminklai, *Kupiškis: naujaisi moksliniai lokaliniai tyrimai*, sud. A. Jonušytė, Vilnius: Versmė, 2016; Kupiškis: Kupiškio etnografijos muziejus, 2016, 2 pav. http://ilt.lt/pdf/kupiskis/kupiskis-1_etno-2014.pdf [interaktyvus, žiūrėta 2017 03].

profiliuotais ir ažūriniais skersinių galais. Galima spėti, kad Biliūnų kapinėse esantis kuklaus dekoro kryžius su užpakalinėje horizontalaus skersinio pusėje išlietu įrašu „Bronislawa Turowa“ pastatytas XIX a. pirmojoje pusėje–viduryje, nes būtent šiam laikui priklauso pavieniai analogiškos formos kryžiai, užfiksuoti ne tik Kupiškio kapinėse (1857 m.)¹⁹, bet ir kitose vietovėse²⁰. Seniausio Skapiškio krašte lieto kryžiaus (1 pav.) analogai dažnai aptinkami visoje Lietuvoje, tačiau aptariamose seniūnijoje jie reti – kiti du nedatuoti šio modelio kryžiai užfiksuoti Biliūnų ir Laičių (19...1 m.) kapinėse, vienas – Kupiškio rajono Jurėniškių kapinėse²¹. Kepurių kapinių 1868 m. kryžius (2 pav.) priklauso dažniausiai Aukštaitijoje aptinkamai 1890–1915 m. laikotarpiu mėgtai formai, nemažai jų esama ir kitose Lietuvos vietovėse, tačiau Kupiškio krašte jų itin mažai, o Kepurių kryžius išskiria ankstyviausia palaidojimo data. Kitas toks pats kryžius su nauja įrašų lentele užfiksuotas Švedukalnio kapinėse ir Duoniūnų kapinėse (Kupiškio r.)²². Gana dažnas Lietuvoje ir kitas modelis – kryžius su reljefiškais skersinių galais ir stiebo apačioje panaudotu vingriu reljefišku ornamentu – Skapiškio seniūnijoje taip pat retas: po vieną paminklą pastatyta Mituvos ir Bajorų kapinėse (abu nedatuoti) ir 1902 m. kryžius ant aukšto postamento stovi Stukonių kapinėse. Reljefu dekoruotais skersinių galais ir „virvele“ apipintu karkasu kryžiai taip pat daugiausia mėgti Aukštaitijoje, tačiau Skapiškio seniūnijoje, kaip ir Kupiškio kapinėse, aptiktas tik vienas toks paminklas (6 pav.).

7 pav. 1881 m., Kandrėnėlių kapinės. Aušros Jonušytės nuotr. 2009 m.

Kandrėnų kapinių kryžius (3 pav.) priklauso retesnėms formoms ir kartais aptinkamas Aukštaitijoje. Nors paminklas neturi įrašų, pagal analogiškus Anykščių rajone esančius datuotus kryžius galima spėti, kad buvo pastatytas panašiu XIX a. 8–XX a. 2 dešimtmečių laikotarpiu²³. Retiems modeliams priklauso ir minėtas Biliūnų kapinių kryžius (4 pav.) – kol kas užfiksuoti tik du tokie kryžiai: 1890 m. Švedukalnio ir nedatuotas Kauno Panemunės kapinėse²⁴. Retesnis ir Kandrėnėlių 1881 m. kryžius (7 pav.) – kol kas žinomi panašios stilstikos (su nežymiais detalių skirtumais) pavieniai modeliai Anykščių rajone²⁵ ir Vilniaus Saulės kapinėse²⁶.

¹⁹ Il. žr.: *ten pat*, 1 pav.

²⁰ Tai kol kas vieni seniausių žinomų lietuvių kryžių pavyzdžių: senųjų Panevėžio kapinių kryžius su 1831 m. data (asmeninis archyvas), 1834 m. kryžius Sidabravo kapinėse (Skłodowski J. *Cmentarze na Żmudzi. Polskie ślady przeszłości obojga narodów*, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, 2013, p. 140), 1833 m. paminklas Kamajų kapinėse (*Mažosios architektūros paminklų geležinės viršūnės ir kryžiai* (katalogas), sud. M. Mieliauskienė, Rokiškio krašto muziejus, 2005, 45 il.).

²¹ *Asmeninis archyvas*, 2013 m. nuotr.

²² *Ten pat*, A. Jonušytės 2009 m. nuotr.

²³ Anykščių rajone užfiksuoti datuoti šio modelio kryžiai: 1877 m. Umėnų kapinėse (Troškūnų sen.), 1888 m. Kavarsko kapinėse, 1912 m. Papilės kapinėse (Viešintų sen.). *Ten pat*, 2011–2014 m. nuotr.

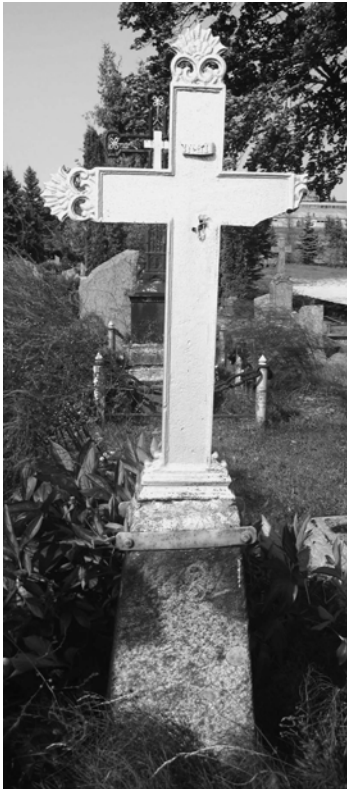
²⁴ *Ten pat*, 2010 m. nuotr.

²⁵ *Ten pat*, 2011–2014 m. nuotr.

²⁶ *Ten pat*, J. K. Pačkauskienės nuotr.

8 a, b pav. 1878 m.,
Švedukalnio kapinės.
J. Zabulytės nuotr.
2013 m.

9 pav. 1882 m.,
Skapiškio kapinės.
J. Zabulytės nuotr.
2013 m.

10 pav. 1892 m.,
Skapiškio kapinės.
J. Zabulytės nuotr.
2013 m.

Unikaliems, kol kas Lietuvoje neužfiksuotiems modeliams priklauso minėtas Švedukalnio kryžius su savitu ornamentu dekoruotais skersinių galais (8 pav.).

Mažiau kryžių su ažūru dekoruotais skersinių galais. Jiems būdingi analogiški dekoru bruožai kaip ir siluetiškai profiliuotų vientisų skersinių – įvairiose Lietuvos vietovėse populiarios liejinių formos retai aptinkamos Skapiškio seniūnijos kapinėse. Antai neobarokiniais riestiniais ornamentais dekoruoti kryžiai dažni Aukštaitijos, Žemaitijos, aptinkami ir Užnemunės bei Dzūkijos kapinėse, tačiau reti Skapiškio krašte – užfiksuoti tik trys pavyzdžiai (1890 m. Biliūnų, 1909 m. Kepurių ir 1899 m. Stukonių kapinėse), nedaug jų buvo pastatyta ir Kupiškio kapinėse. Neogotikos stilistikos modelis ir jo variacijos labai paplitę visoje Lietuvoje, tačiau vienintelis toks paminklas užfiksuotas tik Skapiškio kapinėse (9 pav.). Kita vertus, esama ir savitos situacijos – antai Skapiškio seniūnijoje palyginti nemažai esama kryžių su vėduokliniais skersinių galais (10 pav.), kurie dažnesni Užnemunėje (Šakių r.), aptinkami ir Žemaitijoje (Rasėinių r.), tačiau Aukštaitijoje retesni. Deja, tik du šio modelio kryžiai datuoti – Skapiškio kapinių kryžius turi 1882 m. datą, Girvalakių kapinių kryžiaus sunkiai įskaitomi paskutiniai metai (1899?), kiti keturi paminklai be įrašų (du kryžiai Skapiškio, po vieną paminklą Biliūnų ir Vaduvų kapinėse).

Ažūrinių lietuvių kryžių taip pat negausu – įvairiose seniūnijos kapinėse tebestovi 18 šio tipo paminklų. Daugiausia priklauso itin Lietuvoje mėgtai neogotikinei liejinių formai (11 pav.) – išlikę 7 kryžiai, iš kurių 6 pastatyti Skapiškio

11–12 pav. Skapiškio kapinės.
J. Zabulytės nuotr. 2013 m.

13 pav. 1884 m. Miškonių kapinės. Įrašas lietame ovale „Fundatorius ALBINAS JAKONTAS / 1884“.
A. Jonušytės nuotr. 2009 m.

(4 nulūžę)²⁷, vienas – Biliūnų kapinėse. Visi paminklai neturi datų, o įvairiose Lietuvos vietovėse statyti analogiškos formos kryžiai dažniausiai žymi XX a. pradžios–pirmosios pusės, pavieniai – XIX a. pab. kapus, todėl galima spėti, kad ir šie liejiniai galėjo būti pastatyti panašiu laikotarpiu. Iš dalies tai patvirtina kiti Kupiškio rajone užfiksuoti datuoti šio modelio kryžiai – 1907 m. Antašavos ir 1905 m. Jurėniškių kapinių paminklai²⁸. Kitas ažuрино kryžiaus modelis taip pat gana dažnas Lietuvoje, tačiau retas Kupiškio apylinkėse – kol kas du nedatuoti paminklai užfiksuoti Kupiškio kapinėse ir vienas Palėvenėlės kapinėse, bevardžiai Skapiškio kapinėse (12 pav.) ir Mičiūnų kapinėse²⁹ ir 1884 m. kapą žymintis kryžius ant aukšto akmeninio postamento Miškonių kapinėse³⁰. Miškonių kapinėse yra ir savitos kompozicijos 1884 m. pastatytas kryžius³¹ – jame panaudota Lietuvoje taip pat buvusios populiaros kryžiaus formos viršutinė dalis, sujungta su paprastos juostos stiebu (13 pav.). Originalus šio modelio 1882 m. kapo kryžius išlikęs Biliūnų kapinėse, kitas pastatytas Jurėniškių (Kupiškio r.) kapinėse³². Praradęs vertikalų skersinį puošnus ažurinis kryžius su angelo figūra stiebe taip pat priklauso retesniems pavyzdžiams (14 pav.) – kol kas daugiausia analogiškų liejinių užfiksuota Anykščių rajone (8 kryžiai), pavieniai – Ignalinos (Dūkšto sen.), Švenčionių (Kaļtanėnai), Jurėniškių (Kupiškio r.) kapinėse. Skirtingos neogotikinės stilistikos puošnus kryžius su įrašu be datos³³ yra Tatkonų kapinėse – tokie modeliai buvo populiarūs Žemaitijoje ir Mažonoje Lietuvoje, aptinkami Užnemunėje, retesni Dzūkijoje ir Aukštaitijoje, o Kupiškio rajone, be šio Tatkonų pavyzdžio, žinomi tik Rūdikų kapinių (įrašas be datos) ir pakelėje pastatytas Gindvilių kaimo kryžiai³⁴.

14 pav. Skapiškio kapinės.
J. Zabulytės nuotr. 2013 m.

Skulptūriniais reljefais dekoruotų dviejų nedatuotų Skapiškio kapinių kryžių modeliai pavieniais atvejais statyti visoje Lietuvoje, o pagal mirties datas jų statymo laikas sutampa su kitų liejinių paplitimu, t. y. XIX a. 9 deš.–XX a. 2 deš., todėl tikėtina, kad ir Skapiškio paminklai buvo pastatyti šiuo laiku (15 pav.).

Kaltiniai kryžiai plito panašiu metu kaip ir lieti – pavieniai paminklai buvo nukalti XIX a. pirmojoje pusėje–viduryje, masiškai statyti XIX a. pab.–XX a. pirmojoje pusėje. Po Antrojo pasaulinio karo kaimų ir miestelių kalviai buvo priversti dirbti kolūkių ir tarybinių ūkių reikmėms, o kryždirbystė tapo nepageidaujama sritimi, todėl kaltinių kryžių tradicija gerokai apnyko. XIX–XX a. pradžioje Kupiškis buvo vienas iš kalvystės centrų, todėl natūralu, kad jo

²⁷Du nulūžę, bet atremti į postamentus, kitų dviejų išlikę tik stiebo apačios fragmentai, tačiau pagal detales galima nustatyti, kad tai buvę šio modelio kryžiai.

²⁸*Asmeninis archyvas*, A. Jonušytės 2009 m. nuotr.

²⁹Paminklo postamente pritvirtinta nauja akmenų plokštė su įrašu, kad tai Mačiulių ir Jarų šeimų kapas. *Ten pat*, A. Jonušytės 2013 m. nuotr.

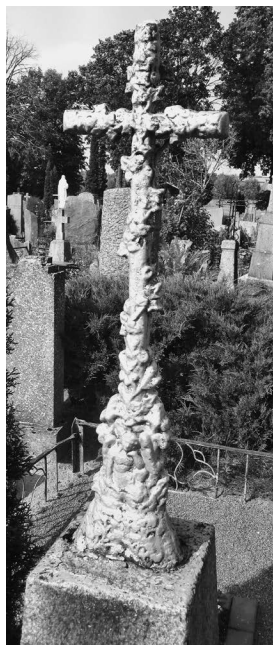
³⁰*Ten pat*, A. Jonušytės 2013 m. nuotr.

³¹Pridėtame metalo ovale išlietas įrašas „Fundatorius ALBINAS JAKONTAS 1884“.

³²*Asmeninis archyvas*, A. Jonušytės 2010 m. nuotr.

³³Įrašas išlietas metalo ovale: „JAUNIMES/TATKONIŲ/DIEVE GELBĖK MUM.“ *Ten pat*, A. Jonušytės 2013 m. nuotr.

³⁴*Ten pat*, A. Jonušytės 2009, 2010 m. nuotr.

15–16 pav. Skapiškio kapinės. J. Zabulytės nuotr. 2013 m.

aplinkyse turėjo būti ir nemažai kaltinių paminklų. Deja, šiandienos palikimas to nepatvirtina – didžiausiose Kupiškio kapinėse jų išlikę tik 10³⁵, Skapiškio seniūnijos kapinėse užfiksuoti tik 36 senieji paminklai ir 12 nukaltų XX a. vid.–antroje pusėje. Galima numanyti, kad kaltinių kryžių būta daugiau, o paminklų sumažėjimui turėjo įtakos kapinių naikinimą lėmęs pokaris, vėliau metalo vagystės. Šiandien senieji kryžiai neretai išmetami tvarkant kapus pagal šiuolaikinę sampratą...

Dauguma senųjų kaltinių kryžių be įrašų ir datų, seniausias pažymėtas 1877 mirties metais (Švedukalnio kapinės). Kiti datuoti pastatyti XIX a. 9–10 dešimtmečiais – 2 kryžiai 1885 ir 1886 m. Miškinių, 1889 m. Mičiūnų, 1894 m. Skapiškio ir 1895 m. Vaduvų kapinėse. Žinomo Kupiškio krašto kalvio Petro Buzo kryžių Skapiškio seniūnijos kapinėse nedaug – tik du bevardžiai paminklai Kepurių kapinėse. Palyginus su kitais datuotais šio kalvio kryžiais ir jo mirties data, tikėtina, kad šie Kepurių kapinių paminklai buvo nukalti XIX a. 9–10 dešimtmečiais, vėliausiai – XX a. pradžioje (mirė 1916 m.): iki šiol žinoma 16 P. Buzo sukurtų saulės formos antkapinių kryžių: trys Anykščių rajone (1886 m. Andriónišio kapinėse, Andriónišio bažnyčios šventoriuje, 1882 m. Troškūnų kapinėse), du nedatuoti paminklai Kupiškio kapinėse ir šeši Kupiškio rajone (trys Keginių³⁶ ir Šimonių³⁷, po vieną Palėvenės³⁸ ir Kúosėnų³⁹ kapinėse), 1882 m. nukalti 2 kryžiai saugomi Lietuvos dailės muziejuje⁴⁰.

Nedaug datuotų kryžių priklauso ir XX a. pradžiai–pirmajai pusei: du paminklai Skapiškio kapinėse (1907,

³⁵ XX a. 9 dešimtmetyje jų būta 28. *Ten pat*, 1988 m. nuotr.

³⁶ A. Jonušytės *archyvas*, 2008–2009 m. nuotr.

³⁷ *Asmeninis archyvas*, 1988 m. nuotr.

³⁸ M. Sakalauskas, fot. 1972, http://www.tradicija.lt/Kryziai/Kupiskio_kryziai_3.htm.

³⁹ *Asmeninis archyvas*, A. Jonušytės 2011 m. nuotr.

⁴⁰ Inventorinis numeris LDM LM 1651, <http://www.muziejai.lt/emuziejai/Eksponatas.asp?paroda=25&eksponatas=25&kodas=3755&kdr=15&tpe=25> [interaktyvus, žiūrėta 2016 05]; Inventorinis numeris LDM LM 2543, <http://www.muziejai.lt/emuziejai/Eksponatas.asp?paroda=25&eksponatas=43&kodas=3743&kdr=15&tpe=25> [interaktyvus, žiūrėta 2016 06].

1908 m.), 1913 m. kryžius Švedukalnio ir šeimos kapo su 1931/1980/1907 m. mirties datomis paminklas Skapiškio kapinėse. Bronės Burokaitės (1916–2008) kapą žymintis Girvalakių kapinių kaltinis kryžius, kaip ir kiti nedatuoti paminklai, taip pat priklauso senajam kalvystės laikotarpiui. Daugiausia senųjų, iki XX a. vidurio, nukaltų kryžių esama Skapiškio kapinėse (24), mažiau kitose kapinėse: Miškonių – 5, Kepurių – 4, po 3 Stukonių ir Laičių, po 2 Švedukalnio, Vaduvų, Mičiūnų ir Girvalakių kapinėse, vienas Tatkonių kapinėse. Tik 4 kryžiai turi XX a. vid.–pabaigos datas: 1940 m. Švedukalnio ir 1953/1956/1966 m. bei 1990 m. Skapiškio kapinių paminklai – pastarieji priklauso šiuolaikinės kalvystės pavyzdžiams.

Dauguma kaltinių kryžių pagal konstrukciją dvistiebiai (arba rėminiai) ir tai atitinka Aukštaitijos kaltiniams kryžiams būdingus bruožus. Dalis jų priklauso daugelyje Lietuvos vietovių aptinkamiems tipiniams modeliams, kai naudojami panašūs arba analogiški dekoru elementai: vidinės skersinių ertmės užpildomos tokių pačių formų S riestėmis, panašiais profiliais užbaigiami skersinių galai ir kryžiaus apačia dažniausiai akcentuojama dviem S riestėmis (16, 17 pav.). Esama ir savitų bruožų – kartais paįvairinamas kryžiaus stiebo apačios ažūras (18, 19a, b pav.) arba skiriasi S motyvų pobūdis – panaudojus plonesnę metalo juostą išgaunamas savitas vidinių ertmių ažūras (20 pav.). Analogiškų XIX a. pab.–XX a. pirmosios pusės kryžių stiebo apačios dekoru variantų esama ir kitose Kupiškio rajono kapinėse (Šimonių – 1885 m., 186... ir 191... m.⁴¹, Kupiškio – 1861 m., 1911 m.⁴²), Aukštaitijos kapinėse, pavyzdžiui, Užpalių (Utenos r.)⁴³, Rokiškio rajono Žiobiškio (1898 m.), Pándelio (1884 m.), Kirdonių⁴⁴ ir kt. kapinėse. Vaduvų kapinių 1895 m. kryžius su kryžmoje komponuotu tri-lapiu augalu turėjo šiandien neišlikusią antrininką Kupiškio kapinėse⁴⁵, dar vienas toks kryžius 1988 m. autorės užfiksuotas Antašavos bažnyčios šventoriaus kapinėse. Identiški kryžiai su keturlape kryžmų gėle pastatyti ne tik Skapiškio (19 pav.), bet ir Kupiškio⁴⁶, Kirdonių ir Pándelio (1884 m.) (Rokiškio r.) kapinėse⁴⁷, todėl neabejotina,

17 pav. Miškonių kapinės. A. Jonušytės nuotr. 2009 m.

⁴¹ *Asmeninis archyvas*, 1988 m. nuotr.

⁴² Il. žr.: Zabulytė J. Kupiškio kapinių kryždirbystės paminklai..., 14, 16 a, 20 il.; http://ilt.lt/pdf/kupiskis/kupiskis-1_etno-2014.pdf [interaktyvus, žiūrėta 2017 03].

⁴³ *Asmeninis archyvas*, 2010 m. nuotr.

⁴⁴ Il. žr.: *Mažosios architektūros paminklų geležinės viršūnės ir kryžiai* (katalogas), sud. M. Mieliauskienė, Rokiškio krašto muziejus, 2005, 187, 124, 118, 120 il.

⁴⁵ Il. žr.: Zabulytė J. Kupiškio kapinių kryždirbystės paminklai..., 14 il.; http://ilt.lt/pdf/kupiskis/kupiskis-1_etno-2014.pdf [interaktyvus, žiūrėta 2017 03].

⁴⁶ Il. žr.: *ten pat*, 13. il.

⁴⁷ *Mažosios architektūros paminklų geležinės viršūnės ir kryžiai...*, 118, 124 il.

18, 19 a, b, 20 pav. Skapiškio kapinės. J. Zabulytės nuotr. 2013 m.

kad yra vieno nežinomo meistro darbo. Kaip ir kitose Aukštaitijos vietovėse, Kupiškio krašto kalviai nemėgo dvistebių kryžių puošti kryžmos spinduliais – Skapiškio kapinėse aptiktas tik vienas paminklas, kurio tarpkryžmėse panaudoti C motyvų ir trumpų ietigalio formos spindulių derinys. Kitose Kupiškio vietovėse kartais aptinkami C ir S motyvai su jų centre komponuotais trumpais spinduliais, užsibaigiančiais lietomis kryželių arba „iečių“ detalėmis⁴⁸, tačiau tai reti, pavieniai atvejai. Dviejuose kryžiuose Skapiškio kapinėse (1889 m., kitas nulūžęs, išmeigtas į žemę – 21 pav.) panaudotas skirtingas skersinių vidaus dekoras – panašių pavyzdžių esama Užnemunės (Šakių r.) kapinėse, tad taip pat gali būti nukalti naudojant tipinius šablonus.

Atskiro dėmesio vertas kol kas Lietuvoje vienintelis išskirtinės formos masyvus 1894 m. Skapiškio kapinių kryžius (22a, b pav.). Kad tai įgudusių dvaro arba miesto meistrų darbas (ar atvežtinis pavyzdys?), liudija profesionali technika ir dekoro motyvų pobūdis – kryžmos centre spinduliuoja ostija, abipus jos komponuoti galbūt bažnyčių altorių kolonas imituojantys cilindrai, stiebo viršutinėje dalyje iš C motyvų sukur-

⁴⁸Du kryžiai Subačiaus kapinėse. *Asmeninis archyvas*, 1988 m. nuotr.

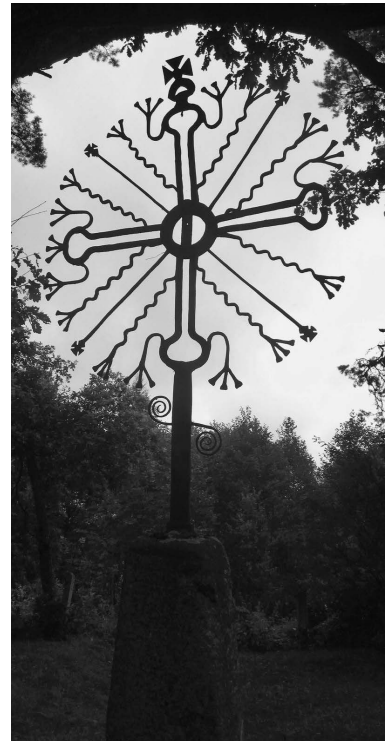
21 pav. Skapiškio kapinės.
J. Zabulytės nuotr. 2013 m.

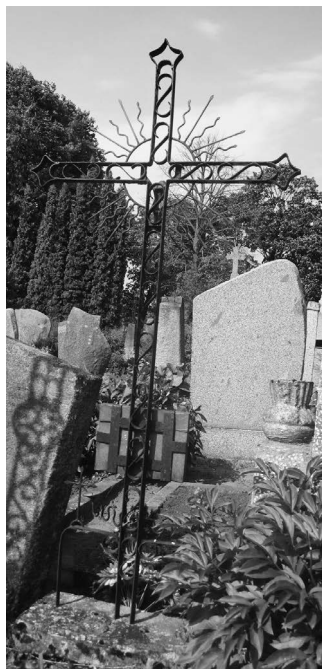
ta savita rozetė. Kryžiaus aukštis beveik tapatus akmeniniam postamentui – tokiu būdu sukuriamas monumentalus išpūdis, dangaus fone atsiskleidžia turtingo piešinio kryžiaus siluetas.

Pagal struktūrą réminiams kryžiams priskirtini ir P. Buzo paminklai, primenantys geležinių viršūnių stilistiką (23 pav.). Kaltiniai kryželiai su trumpais arba augaliniais spinduliais bei kryžiai-saulės ant aukštų arba žemesnių tašyto lauko akmens postamentų – išskirtinis Rytų Aukštaitijos paminklų bruožas ir gali būti ilgiausiai šiame regione statytų medinių stogastulpių tradicijos aidas. P. Buzo kryžius lengva atpažinti iš vienodos kompozicijos saulės formų, kuriose kai kuriais atvejais varijuoja smulkios detalės: kartais saulės vertikalusis skersinis užbaigiamas iš dviejų apskritimų suformuota sfera su kryželiu, apatinio skersinio šonuose tvirtinamos spindulių užbaigas atkartojančios nulinkstančios šakelės. Rečiau skiriasi spindulių bangų intervalai, o viename Keginių kapinių kryžiuje panaudota originali detalė – stiebo apatinė dalis iš abiejų pusių apsupta banguota juosta su nedidelėmis riestėmis. Lietuvos dailės muziejuje saugomos P. Buzo darbo geležinės viršūnės forma skirtinga – tiesaus profilio skersiniai užbaigiami šakelėmis su lelijų ar tulpių žiedais, jais puošiamos ir tiesių bei banguotų spindulių

22 a, b pav. 1894 m., Skapiškio kapinės. J. Zabulytės nuotr. 2013 m.

23 pav. P. Buzas (aut.), Kepurių kapinės. J. Zabulytės nuotr. 2013 m.

24 pav.

a – Skapiškio
kapinės.

J. Zabulytės
nuotr. 2013 m.,

b – Girvalakių
kapinės.

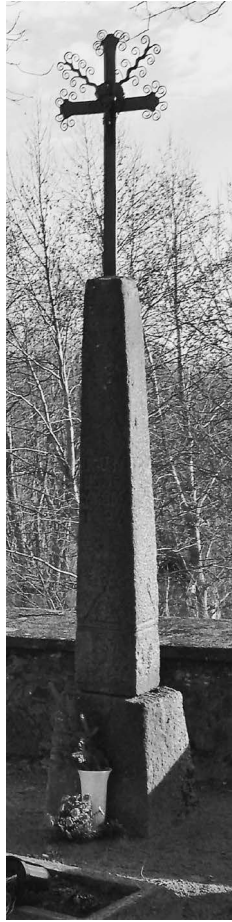
A. Jonušytės
nuotr. 2009 m.

užbaigos, o vietoj antkapiniuose kryžiuose pamėgtos stiebo horizontalios detalės su dviem mažais kryželiais – savotiško „laivelio“ motyvo – pagal tradiciją komponuojamas pusmėnulis⁴⁹. Kepurių kapinių kryžiuje vietoj šios detalės panaudota pasvirusios spiralinės forma, skiriasi ir apatinio skersinio dviejų žemyn krentančių spindulių siluetas.

Kepurių kapinių pušyje įvirtintas akmeninį postamentą praradęs kaltinis kryžius apnykęs, todėl iš likusių detalių sunku tiksliai nustatyti, ar tai P. Buzui priskirtinas darbas, tačiau kai kurie bruožai panašūs – analogiška kryžiaus ir skersinių užbaigų forma, panaudoti smulkiai banguoti ir tiesūs ilgi spinduliai. Kita vertus, P. Buzo autoryste suabejoti verčia skirtingos skersinių galų detalės – kupiškėno kryžiams nebūdingi lankstyti arba karpyti stilizuotų gėlių (tulpių?) motyvai.

XX a. antrosios pusės palaidojimus žymi keturi dvistiebiai kryžiai: dviejų vienodų aukštų Skapiškių kapinių kryžių (24a pav.) skersiniai užpildyti tradiciniu S motyvų ritmu, o kryžmoje panaudotas apskritimas su ilgais tiesiais ir banguotais spinduliais rodo šiuolaikiniams kalviams būdingą regioninių bruožų nepaisymą arba siekį savitai interpretuoti buvusius dekoro motyvus (šiuo atveju galima išvelgti tam tikrus P. Buzo kryžių-saulių spindulių atgarsius). Kubickų šeimos kapą (Skapiškio kapinės) žymi trijų šiuolaikinės plastikos kryžių kompozicija, kuriai būdinga struktūros ir vingraus spiralinio dekoro asimetrija. Girvalakių kapinių kryžius neturi įrašo, tačiau pagal dekoro pobūdį ir metalo būklę jis taip pat priklauso šiam laikotarpiui (24b pav.) – išlaikomi tradiciniai motyvai ir skersinių galų formos, tačiau pastebimas tam tikras plastikos sausumas, griežtesnės linijos, panaudoti ir ilgi suktos metalo juostos spinduliai.

⁴⁹ Inventorinis numeris LDM LM 2543, <http://www.muziejai.lt/emuziejai/Eksponatas.asp?paroda=25&eksponatas=45&kodas=3745&kdr=15&pe=25> [interaktyvus, žiūrėta 2013 10].

Senujų vienastiebių kryžių esama itin mažai – Skapiškio kapinėse išlikę trys nedatuoti paprasti metalo juostų kryželiai (vienas nulūžęs) ir du kaltiniai kryžiai ant aukštų akmeninių postamentų Miškonių kapinėse. Vienas jų išsiskiria savita forma – plačių metalo juostų kryžiaus skersinių galai užbaigiami pridėtinėmis detalėmis, sukuriant kai kuriems neogotikiniams lietiems kryžiams būdingą siluetą (25 pav.). Paminklo pastatymo data nurodyta postamente iškaltame įrašė: „FUN/ULIJAN/WILMA/1885.“ Kitas Miškonių paminklas turi keletą antrininkų Kupiškio rajone⁵⁰, Užpalių seniūnijos kapinėse, daugiau jų būta Rokiškio rajono kapinėse⁵¹, tad gali būti sukurtas Rokiškio krašte dirbusio kalvio (26 pav.). Originalus nedatuotas Kepurių kapinių kryžius (27 pav.) turi „broli“ tame pačiame Rokiškio rajone (Žeimių kaimo kapinės)⁵²: panašus kū-

25 pav. 1885 m., Miškonių kapinės, postamente iškaltas įrašas „FUN/ULIJAN/WILMA/1885“. A. Jonušytės nuotr. 2009 m.

26 pav. 1885 m., Miškonių kapinės. A. Jonušytės nuotr. 2009 m.

27 pav. Kepurių kapinės. J. Zabulytės nuotr. 2013 m.

⁵⁰ Analogiškos formos kryžiai 1972 m. M. Sakalausko nufotografuoti Druskių kaime ir Laukminiškių kapinėse. Il. žr.: http://www.tradicija.lt/Kryziai/Kupiskio_kryziai_3.htm [interaktyvus, žiūrėta 2016 11].

⁵¹ Rokiškio kryžių nuotraukas žr.: *Mažosios architektūros paminklų geležinės viršūnės ir kryžiai...*, 16, 23, 22, 31, 32, 47, 134, 165, 170 il.

⁵² žr.: *ten pat*, 18, 19, 20 il.

rybinis braižas komponuojant detales, paminklo silueto formavimas apgaubiant kryžmą, koplytėlės formos ir karpytos skardos saulės virš jos. Kita vertus, tai nėra analogiški kryžiai – skiriasi silueto piešinys, detalė virš saulės, Kepurių kryžiuje nėra tulpių motyvų, skirtingos S riesčių formos, kitos jų komponavimo vietos. Žeimių kryžius buvo perpieštas F. Kšyvodos-Polkovskio 1908 m., tad galima spėti, kad abu kryžiai nukalti to paties kalvio XIX a. pabaigoje–XX a. pirmais metais.

Šiuolaikiniai vienastiebiai kryžiai, kaip ir visoje Lietuvoje, dažniausiai geležinių viršūnių – saulučių stilistikos ir komponuojami tarp dviejų akmens stelių, šalia stelos, kartais trys nedidelės saulutės yra vienintelis kapo paminklas. Tokių variantų daugiausia Skapiškio kapinėse (5 kaltiniai paminklai), vienas Laičių kapinėse. Skapiškio kapinėse pastatytas ir neaukštas, į žemę įleistas vienastiebis kryžius, atkartojantis senųjų kaltinių paminklų dekorą (Baranauskų šeimos kapas).

Vamzdinių kryžių paplitimas Lietuvoje susijęs su sovietų laikais – kolūkiuose ir dailės kombinuose dirbę kalviai kryžius gamino ne darbo metu ir dažnai slapta, o pagrindine medžiaga tapo tuo metu lengvai „paimami“ įvairaus diametro vamzdžiai. Jų naudojimas lėmė, kad kryžiai nepasizymi buvusių kaltinių grakštumu, nes vyrauja grubaus karkaso bei smulkaus dekoru kontrastas. Skapiškio seniūnijos kapinėse, kaip ir Kupiškio bei rajono kapinėse, vamzdinių kryžių labai negausu – tai išskiria šį kraštą iš kitų Lietuvos vietovių. Skapiškio kapinėse jų esama keturių: du paprastos formos, įleisti į akmeninius postamentus, du su nedideliais tiesiais spinduliais, vieno jų kryžmoje patalpintas skardinis skydas – koplytėlė Nukryžiuotajam. Kepurių kapinėse pastatytas tik paprastas kryžius su trumpais tiesiais spinduliais ir masyvesniu skardiniu stogeliu, Bajorų kapinėse – du kryžiai iš stačiakampių ruošinių, vienas jų žemas ir dekoruotas tik kukliais skersinių galais, kitas masyvesnis ir puošnesnis – dekorui panaudotas stilizuotų gėlės žiedų vainikas ir suktos geležies spinduliai sukuria savitą kryžiaus – saulės siluetą. Nors kryžiaus metalinėje lentelėje iškaltos 1947/1949/1929 m. mirties datos, metalo būklė ir dekoru stilistika rodo, kad paminklas naujesnis. Tatkonių kapinėse pastatyta trijų kryžių kompozicija, tačiau skirtingai, nei įprasta kitose Lietuvos vietovėse, jie ne išauga iš to paties „kelmo“, o įleisti į žemę. Panaudotas viso vamzdinio karkaso įrėminimas plonesnio strypo apvadais populiarus daugelyje vietovių, tačiau šie kryžiai išsiskiria iš to paties strypo suformuotais savitais tuščiaaviduriais bumbulais skersinių galuose.

Kaip ir tarp kitų metalinių kryžių, užfiksuotas ir originalus kryžius. Tai Skapiškio kapinėse esantis paminklas su 1883 m. data, kurį pagal technologiją iš dalies galima priskirti prie vamzdinių kryžių, nes dvistiebiams kryžiams būdinga

28 pav. 1883 m., Skapiškio kapinės. J. Zabulytės nuotr. 2013 m.

struktūra sukurta panaudojus mažo diametro apvalius metalo strypus (28 pav.). Paminklo stulpinės dalies apačioje panaudotos ir lietos detalės, skersinių ertmės užpildytos išlankstytais kukliais keturlapiais žiedais. Šis aukštas ir monumentalus kryžius yra kol kas anksčiausias iš vamzdinių paminklų Lietuvoje, išsiskiriantis ir taikytomis mišriomis technikomis.

Akmeniniai kryžiai

Iš akmens nutašyti antkapiniai kryžiai Lietuvoje plito nuo XIX a. antrosios pusės (maždaug nuo 1863–1864 m.) iki XX a. pirmosios pusės–vidurio, kartais statyti ir vėliau. Populiarios trys pagrindinės formos: 1) ant medžio kamieną su nukirstomis šakomis (kartais ir šaknimis) imituojančio postamento tvirtinti tokios pat formos kryžiai, 2) akmeniniai kryžiai su trilapiais skersinių galais ir 3) paprasti kryžiai ant akmeninio stulpo arba uolą imituojančio postamento. Visoje Lietuvoje šių formų tradicija tęsiama nuo 6–7 dešimtmečių, savitai interpretuojama ir šiandien, tačiau dauguma tokių paminklų dažniau gaminami ne iš akmens, o iš pigesnio betono.

Kaip ir daugelyje Lietuvos vietovių bei Kupiškio kapinėse, Skapiškio seniūnijoje akmeninių kryžių gana gausu – 2013 m. užfiksuoti 86 XIX a. pabaigoje–XX a. pabaigoje pastatyti šio tipo paminklai.

Skapiškio kapinėse yra 20 senųjų kryžių, iš jų 5 nulūžę, 4 likę tik postamentai – sprendžiant iš ertmių dydžio postamentų viršuje ir išlikusių stulpinės dalies fragmentų, tai buvo masyvūs kryžiai, kurių vieno įrašė matoma 1898 m. data. Kaip įprasta, kitose kapinėse jų mažiau: Biliūnų – 9, Bajorų, Švedukalnio, Mituvos ir Vaduvų – po 6 (Vaduvų kapinėse 2 nulūžę, Mituvos – 1), Stukonių – 5, Mičiūnų ir Jutkonių – 4, Miškonių – 3, po 2 Kandrenėlių, Laičių ir Girvalakių ir vienas Kepurių kapinėse.

XIX a. pab. mirties datomis pažymėti tik keli paminklai: seniausias datuotas kryžius su iškaltais 1885 mirties metais stovi Vaduvų kapinėse, 1889 m. palaidojimą žymi kryžius Biliūnų kapinėse, du paminklai su 1890 metais (vienas be kryžiaus), kitas su 189... m. Vaduvų kapinėse, 1891 m. paminklas Švedukalnio, 1898 ir 1899/1897 m. Skapiškio kapinėse. Didžioji dalis datuotų akmeninių kryžių statyti XIX a. pirmojoje pusėje⁵³: tai Stukonių (1900, 1914, 1918/1930 m.), Skapiškio (1902, 1906⁵⁴, 1921, 1922, 1923, 1928, 1930, 1935/1985/1985, 1935/1956/1983, 1937/1996 ir 1938 m.), Biliūnų (1904, 1916, 1925/1908, 1928/1936 m.), Švedukalnio (1918, 1928 m.), Bajorų (1920, 1929 m.), Kandrenėlių (1922 m.), Mituvos (1925 m.), Mičiūnų ir Vaduvų (1937 m.) ir Laičių (du kryžiai 1932 m.) kapinių paminklai. Nedidelė dalis turi XX a. 5 dešimtmečio datas: tai Bajorų 1944/1958/1944/1944 m., 1944 m. Girvalakių, 1945 m. Vaduvų, 1946 m. Biliūnų, 1948 m. Stukonių ir 1950 m. Mituvos kapinių paminklai. XX a. antrosios pusės–XXI a. datomis pažymėtų naujų akmeninių kryžių taip pat nedaug: 1953/1965/1996/2000 ir

⁵³Kai kurių kryžių skirtingų mirties metų datos apsunkina tikslų laikotarpio nustatymą, nes gana dažnai senesniuose paminkluose iškalami ir naujesnio palaidojimo (arba keleto naujų palaidojimų) metai, pvz., nurodomi 1928, po jų – 1908 m. mirusieji (Biliūnų kapinės). Siekiant nustatyti tokių paminklų sukūrimo tikslų laikotarpį, tektų atlikti atskirą tyrimą, todėl straipsnyje laikotarpiai grupuojami pagal pirmąją mirties datą ir galimos datavimo paklaidos, netikslumai.

⁵⁴Šio 1906 m. paminklo išlikęs tik postamentas, o paprastos formos kryžius betoninis, veikiausiai pakeitęs nulūžusį akmeninį.

1962/1949 m. Kandrėnėlių, 1976, 1991/1904/1926 ir 1991/2004 m. Švedukalnio, 1986 m. Laičių, 1965 m. Girvalakių, 1951/1962 m. ir 1967 m. Miškonių, 1989, 1992/2007 m. Mituvos, 1953/1965/1996/2000 m. Kandrėnų kapinių paminklai.

Atskirai paminėtini ne kryžiaus formos akmeniniai paminklai – tai Mituvos kapinėse išlikusi XIX a. vid. klasicizmo stiliaus profesionalaus darbo stela su 1839 ir 1852 m. datomis ir Skapiškio kapinėse stovintys du obeliskai ant laiptuotų stačiakampių postamentų su 1911/1923/1914/1905 m. ir 1935/1956/1983 m. datomis. Abiejų obeliskų fasadinėse pusėse iškalti nedideli paprasti kryžiai. Mituvos stela kol kas laiko ir žmonių nepažeista, todėl būtina ši Lietuvoje retesni ankstyvą klasicizmo stiliaus paminklą išsaugoti.

Formos požiūriu pirmo tipo paminklų – iš nukirsto medžio kamieno su nukirstomis šakomis išaugančio šakoto kryžiaus – nėra daug: tai trys kryžiai Skapiškio kapinėse (1921 m., vienas nedatuotas, kito nedatuoto paminklo kryžius nulūžęs), 1916 m. Biliūnų kapinėse, 1938 m. Švedukalnio kapinėse, 1925 m. Mituvos ir du be įrašų kryžiai Mičiūnų kapinėse. Daugumos šių kryžių proporcijų ir formos stilistika skiriasi, todėl gali būti skirtingų akmentašių darbo arba atlikti remiantis įvairiais pavyzdžiais. Tačiau esama ir panašių, antai Biliūnų (29 pav.), Mičiūnų ir Skapiškio 1921 m. kryžių šakų strampų stilizacija analogiška, tad gali būti atlikti to paties meistro arba kopijuojant anksčiausią 1916 m. Biliūnų kapinių paminklą. Dauguma šių kryžių nutašyti vietinių meistrų, nes, kaip ir daugelyje Lietuvos vietovių, vyruoja šakų stilizacija, išreiškianti ne konkrečios rūšies medį, o tik išaugančio kryžiaus – medžio idėją⁵⁵. Kita vertus, kai kuriais atvejais stilizacijos nevengė ir profesionalūs meistrai. Tai liudija 1889 m. Biliūnų kapinių paminklas, kurio į gana masyvų stačiakampį postamentą įleistame nedideliame kryžiuje vietoj šakų liekanų panaudotas trikampus spyglius primenančios detalės⁵⁶. Galbūt taip buvo siekiama išreikšti ne medžio, bet erškėčio vaizdinį. Kitas savitesnės formos šio tipo paminklas žymi 1938 m. kapą Švedukalnio kapinėse – ant uolų imituojančio postamento įtvirtintas gana masyvus kryžius su kitokios stilistikos kukliomis nukirstų šakų liekanomis.

Trilapiais skersinių galais dekoruotų kryžių taip pat negausu: keturi nedatuoti (vienas aplūžęs) ir 1923 m. paminklai Skapiškio, trys nedatuoti Tatkonių, 1890 m. (nulūžęs) bei du

29 pav. 1916 m., Biliūnų kapinės. J. Zabulytės nuotr. 2013 m.

⁵⁵ Profesionalių akmentašių darbo paminklai skiriasi realistiškai perteikta šakų, kamieno žievės faktūra, paprastai skiriasi ir kamieno bei kryžiaus proporcijos.

⁵⁶ Profesionalų darbą rodo įrašo lenkų kalba šrifto pobūdis, paminklo forma ir užpakalinės postamento pusės apačioje esantis dirbtuvių pavadinimas „Бикнеръ Вильно“.

nedatuoti Vaduvų, 1916 m. Biliūnų ir 1918/1930 m. Stukonių kapinių paminklai. Dauguma panašios formos – nedideli kryžiai ant vertikalios, apie 1–1,2 m aukščio arba žemesnio kvadratinio postamento⁵⁷.

Trečiojo tipo – paprastų nedidelių kryželių ant aukštesnių ar žemesnių stačiakampių postamentų daugiausia ir jų pastatymo laikas apima XIX a. pab.–XXI a. pradžios laikotarpį. Šie bruožai būdingi ne tik Kupiškio kraštui, bet ir visai Lietuvai. Kaip ir antrojo tipo, šio tipo yra du kryžiaus ir postamento dydžio variantai: 1) dažniau senesniuose paminkluose nedideli kryžiai tvirtinti ant aukštesnio vertikalios postamento, 2) rečiau masyvesni kryžiai turi žemą postamentą – šis santykis ypač mėgstamas šiuolaikiniuose paminkluose. Pirmojo varianto kryžių formos beveik vienodos, iš esmės skiriasi postamentų tūriai ir įvairiau profiliuoti viršaus siluetai (29–32 pav.). Bandytas sekti šia tradicija matomas ir kai kuriuose šiuolaikiniuose paminkluose – antai Švedukalnio kapinių Bickų šeimos (1991 ir 2004 m. mirties datos) antkapis beveik pažodžiui atkartoja paprasto kryžiaus ir vertikalios postamento formas. Daugumos

30 pav. Vizbarų šeimos kapas, Skapiškio kapinės. J. Zabulytės nuotr. 2013 m.

31 pav. 1889 m., Biliūnų kapinės. J. Zabulytės nuotr. 2013 m.

32 pav. 1922 m., Kandrenėlių kapinės. J. Zabulytės nuotr. 2013 m.

⁵⁷Pastaruoju atveju dažniausiai kompozicijoje vyrauja masyvesnis kryžius. Analogiškų formų paminklų il. žr.: Zabulytė J. Kupiškio kapinių kryždirbystės paminklai..., 29 il.; http://lt.lt/pdf/kupiskis/kupiskis-1_etno-2014.pdf.

XX a. antrosios pusės kryžių postamentai paprastesni, be viršaus siluetinio dekoro (Girvalakių kapinių 1944 ir 1965 m. paminklai). Antrojo varianto – masyvesnių kryžių ant žemo postamento itin mažai – tai ant uolos formos neaukšto postamento buvęs nulūžęs 1885 m. kryžius Vaduvų kapinėse ir 1904 m. paminklas Biliūnų kapinėse. Šiuolaikinius kapus dažniausiai žymi neaukšti masyvūs paprasti kryžiai ant žemo postamento arba jie statomi šalia akmens stelų (Laičių, Švedukalnio kapinės), rečiau vaizduojami pačioje steloje (Kandrėnų⁵⁸ kapinės).

33 pav. a, b – aukštų akmeninių XIX a. pab. paminklų postamentų dekoras, Miškonių kapinės. J. Zabulytės nuotr. 2013 m.

Kadangi dviejų paskutinių tipų akmeniniai kryžiai kuklių formų ir nepuošnūs, pagrindiniai papildomi motyvai – reljefiniai kryželiai (30 pav.), taurės – ostijos (32 pav.) ir spinduliuojančios ostijos – komponuojami stulpinių postamentų fasade, kartais ir visose keturiose pusėse. Šie religiniai simboliai dažni ir kituose Lietuvos regionuose XIX a. pab.–XX a. pirmojoje pusėje pastatytuose akmeniniuose paminkluose, Rytų Aukštaitijoje jie mėgti ir kai kurių metalinių kryžių postamentuose. Skapiškio seniūnijos kapinėse metalinių kryžių aukštuose akmens postamentuose dažniau matyti ne religiniai motyvai, o geometriniai ornamentai stulpo apačioje (33a, b pav.).

Mediniai paminklai

Senųjų XIX a. pab.–XX a. pirmosios pusės Skapiškio seniūnijos kapinių paminklų nėra užfiksuota, todėl, apžvelgiant medinių paminklų tradicijos bruožus, tenka remtis Kupiškio apylinkėse buvusių paminklų nuotraukomis, nes ir kapinėse paprastai buvo statomi tai vietovei būdingos stilistikos paminklai. Tiesa, kapinių mediniai kryžiai neretai būdavo kuklesnio dekoro nei sodybų ar šventorių paminklai, o stogastulpiai Aukštaitijos kapinėse buvo statomi iki XX a. pradžios, todėl tikėtina, kad Kupiškio kraštas nebuvo išimtis.

Stogastulpių pavyzdžių aptikta vos keletas, tačiau užfiksuoti paminklai leidžia teigti, kad Kupiškio krašte jie statyti įvairių tipų. Vienas tokių – Balio Buračo nu-fotografuotas, jo manymu, apie 1798 m. Pelyšių kaime (Šimonių vls.) pastatytas paminklas⁵⁹. Tai vienas iš ankstyviausių stogastulpių Lietuvoje, nes, be jo, dar žinomas M. Brenšteino publikuotas 1760 m. datuotas stogastulpis, buvęs

⁵⁸ Kandrėnų kapinių steloje su iškaltu masyviu kryžiumi nurodytos 1944 ir 1951 m. mirties datos, tačiau paminklo stilistika artima XX a. pabaigoje plitusiems šio stiliaus modeliams.

⁵⁹ Il. žr.: Zabulytė J. Kupiškio kapinių kryždirbystės paminklai..., 33 il.; http://ilt.lt/pdf/kupiskis/kupiskis-1_etno-2014.pdf.

Telšių parapiinėse kapinėse⁶⁰. Įdomu, kad buvusiame Pelyšių stogastulpyje panaudotas apvalus stogelis retai aptinkamas Aukštaitijoje⁶¹, būdingesnis Žemaitijai, todėl galima prielaida, kad XVIII a. apvalių arba daugiakampių stogelių būta visoje Lietuvoje, bet ilgiausiai išliko Žemaitijoje. Galima spėti, kad šių paminklų išlikimą iki XX a. pradžios galėjo lemti sakinga eglės mediena, dažnai ilgaamžiškesnė už labai tvirtą ąžuolą.

Skodinių kaime (Kupiškio vls.) buvęs stogastulpis būdingas Utenos ir Molėtų apskritims – nelabai aukštas (apie 2,5–3 m), kresnų formų, su gana masyviu keturšlaičiu stogeliu ir kuklia skydelio formos atrama, gana aukšta profiliuota medine viršūne geležiniam kryžiui (šiuo atveju jo nėra – nukritęs ar nebuvęs⁶²). Šios formos stogastulpiai J. Baltrušaičio įvardyti „grybo“ tipu, o B. Buračo 1934 m. užfiksuotas Palėvenės kaimo aikštėje (Kupiškio r.) buvęs stogastulpis priklauso taip pat Aukštaitijai būdingo „žibinto“ tipui, nes turi atvirą koplytėlę primenančią viršutinę dalį, suformuotą iš keturių lenktų atramų ir papėdės⁶³. Šiame stogastulpyje panaudota ir vidinė „koplytėlės“ pertvara, atskirianti dviem skulptūroms skirtas erdves. „Žibinto“ tipo stogastulpių būta ir daugiau: Palėvenės bažnyčios šventoriuje stovėjęs taip pat ankstyvas – 1842 m. datuojamas geometriniu ornamentu dekoruotas dviejų aukštų stogastulpis⁶⁴, kitas dviejų aukštų kuklaus dekoru paminklas buvo Miliūnų II kaime⁶⁵, vieno stogelio – Šaltėnių kaime⁶⁶ bei iki šių dienų A. Katilevičiaus sodyboje tebestovintis apie 1934 m. statytas dviejų aukštų stogastulpis Terpeikių kaime⁶⁷.

Žinomi ir pavieniai *koplytstulpių* pavyzdžiai. Šimonių valsčiuje buvę du paminklai panašūs ir gali būti vieno meistro darbo⁶⁸ – panašūs ne tik jų tūriai, bet ir forma – ant stulpo pritvirtintos atviros koplytėlės apačioje panaudotos stogastulpių atramoms būdingos keturios šoninės S riestės, panašios formos stogelis. Šimonių miestelio kapinėse buvęs koplytstulpis puošnesnis – papėdės apačia dekoruota Rytų Aukštaitijos kryžiams būdinga stilizuoto audeklo juosta, atvirą koplytėlę dengia keturių dalių dvišlaičiai stogeliai (34 pav.). Pelyšių kaime buvęs paminklas puošnesnis, jo atviroje koplytėlėje „apgyvendinta“ Kristaus krikšto skulptūrinė grupė, o prie Šimonių buvusiame koplytstulpyje – šv. Rokas⁶⁹.

Nakonių koplytstulpis vėlesnis (XX a. pirmoji p.?) ir išsiskiria puošnumu – daug vingraus ornamento ko-

⁶⁰ Il. žr.: Brensztejn M. *Krzyże i kapliczki żmudzkie. Materiały do sztuki ludowej na Litwie*, Kraków, 1906, 3. pav.

⁶¹ Kitas galimas pavyzdys – prie kelio Svėdasai–Anykščiai (Anykščių r.) buvęs XIX a. vidurio–antrosios pusės stogastulpis, kurio stogelis panašus į apvalų, tačiau konkrečiai jo formą sunku nustatyti dėl nepakankamai geros būklės. (K. Šimonio piešinys, 1923 m., *Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus Liaudies meno skyriaus fototeka*, Lta 206). Kitas į Pelyšių panašus stogastulpis B. Buračo užfiksuotas Bučiūnų kaime, Ramygalos valsčiuje (Panevėžio apskr.), il. žr.: *Kryždirbystė Lietuvoje*, sud. A. Stravinskas, A. Buračas, Vilnius, 1998, p. 175.

⁶² Il. žr.: Zabulytė J. Kupiškio kapinių kryždirbystės paminklai..., il. 34; http://ilt.lt/pdf/kupiskis/kupiskis-1_etno-2014.pdf.

⁶³ Il. žr.: *ten pat*, 35 il.

⁶⁴ *Lietuvos dailės muziejus* (toliau – LDM), A. Varno rinkinys, 1927 m. nuotr., inv. Nr. LF-1691.

⁶⁵ LDM, A. Varno rinkinys, 1928 m. nuotr., inv. Nr. LF-1702.

⁶⁶ LDM, A. Varno rinkinys, 1928 m. nuotr., inv. Nr. LF-1703.

⁶⁷ Jonušytė A. Kupiškio krašto mažoji sakralinė architektūra, *Kupiškis: kultūra ir istorija*, 2005, Nr. 3, p. 90, 11, 12 il.; Jonušytė A. Mediniai atminimo ir pagarbos ženklai, *Kupiškėnų mintys*, 2013 02 07, <http://www.kmintys.lt/?psl=ulycia&id=2> [interaktyvus, žiūrėta 2017 03].

⁶⁸ LDM, A. Varno rinkinys, 1927 m. nuotr., LF-1639, LF-1632.

⁶⁹ Il. žr.: *Kryždirbystė Lietuvoje*, sud. A. Stravinskas, A. Buračas, Vilnius, 1998, p. 231.

plytėlės viduje ir išorėje⁷⁰. Visus paminklus sieja koplytėlės papėdė su stulpu jungiančios dekoratyvios puošnesnės arba kuklesnės riestės.

Senujų *medinių kryžių* užfiksuota daugiau. Iš publikuotų leidiniuose ir Kupiškio etnografijos muziejaus archyvo fotografijų galima spręsti, kad XIX a. pab.–XX a. pirmojoje pusėje Kupiškio krašte, kaip ir visoje Rytų Aukštaitijoje, nemažai būta kryžių su koplytėlėmis-altorėliais (35 pav.). Vieni jų labai puošnūs, naudojama daug dekoro detalių: fasadinėje pusėje dažnai pridėtiniais pjaustiniais papildyti trilapiai skersinių galai, baldakimo formos stogelis, virš jo – saulės formos monstrancija (rečiau kryželis), ažūriniais pjaustiniais puošta papėdė, o koplytėlių vidines erdves užpildo riestiniai ornamentai ir/arba karpytos skardos apskritimais žydinčių augalų vazose motyvai, kolonėlių viršuje komponuojamos nedidelės angelų su žvakėmis figūros, kartais pjaustinių ažūras vertikaliai supa ir centrinę kryžiaus dalį. Tokie kryžiai statyti Panevėžio, Anykščių, Rokiškio, Zarasų, Utenos kraštuose. Kupiškio valsčiuje jie užfiksuoti Duoniūnų kaime⁷¹ ir bažnyčios šventoriuje⁷², nežinomoj vietoj⁷³, Pelyšių kaime (1900 m.)⁷⁴, K. Gabrėno darbo kryžius Tūbelio sodyboje Stičkalnyje⁷⁵, apnykęs, bet buvęs puošnus kitas K. Gabrėno paminklas Puponių kaime⁷⁶, į šiuos panašus, tik Šablinsko 1898 m. darytas kryžius Pelyšių kaime⁷⁷.

Kiti kryžiai kuklesni – koplytėlės mažesnės ir išilgintos vertikaliai, mažiau dekoruotos, kartais paprastesnių formų ir skersinių galai (Svidėnių, Gaigalių kaimų kryžiai⁷⁸). Kaip ir kitose Aukštaitijos vietovėse, Kupiškio krašte buvo naudotas ir kryžių dekoro variantas vertikalių ažūrinių pjaustinių skydeliais įreminant apatinę kryžmos dalį, t. y. dekoruojant tik abi stulpo puses po Nukryžiuotuoju arba nedidele siaura koplytėle. Tokio dekoro kryžius

34 pav. Šimonys, Šimonių vls., Panevėžio apskr., AV 1927 m. Fotografuota Šimonių miestelio kapinėse, LDM, inv. Nr. LF-1622

34 pav. Šimonys, Šimonių vls., Panevėžio apskr., AV 1927 m. Fotografuota Šimonių miestelio kapinėse, LDM, inv. Nr. LF-1622

⁷⁰M. Sakalauskas, fot. 1961 m., http://www.tradicija.lt/Kryziai/Kupiskio_kryziai_3.htm.

⁷¹*Kupiškio etnografijos muziejaus gaunamų eksponatų knyga* (toliau – KEM GEK), 1420.

⁷²Knygoje *Lietuvių liaudies menas. Mažoji architektūra* nurodoma, kad tai sodybos kryžius (LLM MA, sud. K. Šešelgis, Vilnius: Vaga, 1990, kn. 2, 239 il., metrika p. 333), tačiau patikimesnė A. Varno rinkinio informacija, kad tai Kupiškio bažnyčios šventoriaus paminklas (NČDM, AV rinkinys, Nr. 1631, f. 1927), tai nurodoma ir leidinyje *Kryždirbystė Lietuvoje* (p. 491). Bažnyčios šventoriaus vieta patikslinta ir palyginus tvoros formą su KEM archyvine nuotrauka (už tokią galimybę ir K. Gabrėno autorystės nustatymą dėkoju A. Jonuštei).

⁷³Il. žr.: *Kryždirbystė Lietuvoje*, p. 492.

⁷⁴Il. žr.: *ten pat*, p. 493.

⁷⁵Il. žr.: *ten pat*, p. 64.

⁷⁶Il. žr.: *ten pat*, p. 65.

⁷⁷Il. žr.: *ten pat*, p. 95.

⁷⁸Il. žr.: *ten pat*, p. 491, 490.

35 pav. Kryžius Duoniūnų kaime.
KEM GEK 1420

36 pav. Valero Janulio sodyboje esančio
kryžiaus fragmentas Beregių kaime
iš šiaurės pusės. Kryžius statytas
1904 m. A. Jonušytės nuotr. 2009 m.

maždaug XX a. 4 dešimtmetyje buvo pastatytas Kupiškio bažnyčios šventoriuje⁷⁹, labai panašus (tikėtina, kad to paties meistro) ir Adomynės bažnyčios šventoriuje⁸⁰, kuklesnio dekoro 1941 m. kryžiai Radžiūnų⁸¹ ir Keršuliškių kaimuose⁸². Buvo statomi ir paprasti kryžiai su burbulais arba kitais geometriniais motyvais dekoruotais skersinių galais (Čiovėdžių kaimo, 1941 m. Žvėrių kaimo kryžiai⁸³), kartais panaudojamas ir Aukštaitijai būdingas variantas smulkiais geometriniais dantukais akcentuojant tik tris skersinius⁸⁴. Natūralu, kad Kupiškio krašte dirbę kryždirbiai gaudavo užsakymų ir antkapiniams paminklams, todėl panašios stiliškos kryžiai galėjo būti statomi ir kapinėse.

Kupiškio rajone yra ir iki šių dienų išlikusių, nors ir apnykusių XX a. pradžioje–pirmojoje pusėje sukurtų paminklų: 1904 m. statytas kryžius su baldakimo formos stogeliu Nukryžiuotajam Valero Janulio sodyboje Beregių kaime (36 pav.), buvęs puošnus, dabar jau apnykęs, veikiausiai K. Gabrėno darbo kryžius senosiose Beregių kapinėse⁸⁵, nors praradęs nemažai detalių, bet ištvėręs istorines negandas tarpukario kryžius Pelyšių kaime G. Baseckienės sodyboje⁸⁶.

Palyginti su kitų Lietuvos regionų kapinėmis, šiuolaikinių medinių

⁷⁹ KEM, nuotrauka nenumuruota.

⁸⁰ S. Urbonienės nuotrauka, 2013 m.

⁸¹ KEM, F-1657.

⁸² *Asmeninis archyvas*, 1988 m. nuotr.

⁸³ KEM, nuotrauka nenumuruota.

⁸⁴ KEM, nuotrauka nenumuruota.

⁸⁵ *Asmeninis archyvas*, A. Jonušytės 2009 m. nuotr.

⁸⁶ Jonušytė A. Kupiškio krašto mažoji sakralinė architektūra..., 10 il.

paminklų Kupiškio krašte statoma mažai. Ne išimtis ir Skapiškio seniūnijos kapinės – jose iki 2013 m. pastatyti 24 mediniai paminklai – 11 Skapiškio kapinėse, 4 Laičių, po 2 Švedukalnio, Vaduvų, Mituvos ir Kepurių, po vieną Bajorų, Miškonių ir Stukonių kapinėse.

Tradicinės struktūros stogastulpių ir koplytstulpių nėra, iš dalies stogastulpių interpretacijai galima priskirti savitos formos stogeliais laiptuotą medinį paminklą Skapiškio kapinėse (37 pav.) ir stulpinį monolitinį paminklą, kuriame vietoj religinių figūrų pavaizduoti gana masyvūs stilizuoti gėlės žiedai (O. Naujikaitės (1881–1966) ir V. Markevičiaus (1929–1986) kapas). Tokios stilizuotos „liaudiškos“ antkapinių paminklų formos Lietuvoje buvo populiarios XX a. 8–9 dešimtmečiais, tad tikėtina, kad, kaip ir liudija mirties datos, šie paminklai pastatyti tuo laiku. Koplytėlių ant žemės interpretaciją atskleidžia vienintelis tokio pobūdžio paminklas Skapiškio kapinėse (Onos (1891–1965) ir Klemenso (1883–1974) Kazakevičių kapas), kuriame matoma ta pati „liaudiška“ stilizacija – neaukštoje geometrinės formos plokštumoje su dvišlaičiu stogeliu atvaizduota simetriška, augalo žiedą sudarančių keturių stilizuotų lelijų ar tulpių žiedų kompozicija.

Kaip įprasta, daugiausia pastatyta kryžių. Didžioji jų dalis – nedideli, kuklaus dekoro arba paprasti, visoje Lietuvoje paplitę tipinių formų kryželiai, statomi kaip laikini kapų žymenys, tačiau neretai kelerius metus ar ilgiau liekantys paminklai. Tokių kryželių daugiausia pastatyta didžiausiose Skapiškio kapinėse. Monumentalių

37 pav. Markevičių šeimos (1901/1974/1976 m.) kapas. J. Zabulytės nuotr. 2013 m.

38 pav. Skapiškio kapinės. A. Gūros nuotr. 2017 m.

antkapinių kryžių nedaug – tai lakoniško dekoro Jurgelionių šeimos kapo (38 pav.) kryžius, su kryžmos apskritimu bei keturiais tiesiais spinduliais kryžius ant A. Navičiaus kapo Skapiškio kapinėse ir su keturiais galuose skeltais spinduliais 1991 m. kryžius Bajorų kapinėse (39 pav.), paprastos formos aukštas bendras 2000 m. Miškonių kapinių kryžius⁸⁷. Bajorų ir Skapiškio Jurgelionių kapo kryžiuose naudojamas papildomas dekoras – geometriniais ornamentais išraižytos skersinių ir stulpo fasadinės plokštumos. Stukonių kapinėse pastatyto antkapinio kryžiaus siluetą papildoma įrašams skirta lenta su portretiniais reljefais. Puošnesnis kryžius Laičių kapinėse ant A. Petuchovo kapo.

39 pav. Bajorų kapinės.

J. Zabulytės nuotr.
2013 m.

Esama ir skirtingos formos medinių kryžių – antai Skapiškio kapinėse seniesiems akmeniniams ir metaliniams kryžiams būdingo vertikalaus stačiakampio postamento viršuje patalpintas kuklus nedidelis medinis kryželis, forma atkartojantis veikiausiai buvusį akmeninį kryžių, o Girvalakių kapinėse pastatytas medinis kryžius tiesiogiai atkartoja akmeninių kryžių struktūrą (40 pav.). Pastarosios formos kryžių esama Varėnės⁸⁸ ir Vilniaus⁸⁹ rajonuose – tokius paminklus galėjo daryti patys gyventojai, nes paprastai formai nereikia ypatingų medžio apdirbimo gebėjimų.

40 pav. Tatkonių kapinės.

A. Jonušytės nuotr.
2009 m.

Kepurių kapinėse palaidojimą žymi ant seno medžio pritvirtintas nedidelis medinis kryžius su įrašu „Čia ilsisi Gura Juozas su šeima“. Antkapiniai kryželiai kapinių medžiuose seniau buvo plačiau paplitę Dzūkijoje ir Užnemunėje, rečiau Aukštaitijoje, o šiandienos Lietuvoje ši tradicija nyksta.

Lietuvoje populiarių antkapinių skulptūrinių stulpų Skapiškio seniūnijos kapinėse taip pat labai mažai – nėra kitose vietovėse mėgstamų monolitinių paminklų su Rūpintojėliu, o pastatytuose pavieniuose šio tipo paminkluose stilizuotai vaizduojami pasaulietiniai siužetai – moters su vaiku ir dviejų apsikabinusių figūrų kompozicijos (Skapiškio kapinės). Monumentalumu pasižymi L. Augulio (1930–1944) kapo skulptūrinis paminklas su vyraujančia apibendrinto piešinio vyro figūra (Kepurių kapinės).

⁸⁷ Įrašas kryžiuje „Kapinių pašventinimui atminti/2000“.

⁸⁸ *Asmeninis archyvas*, V. Balkūno 2009 m. nuotr.

⁸⁹ Eišiškių kapinės. *Ten pat*, J. K. Pačkauskienės nuotr.

Išvados

Aptarus Skapiškio seniūnijos kapinių paminklus galima teigti, kad jose daugiausia esama metalinių ir akmeninių kryžių, kurių didžioji dalis pastatyta XIX a. antrojoje pusėje ir pabaigoje–XX a. pirmojoje pusėje. Seniausi lieti kryžiai išlikę Kandrenėlių (1864 m.) ir Kepurių (1868 m.) kapinėse, kiti datuoti paminklai priklauso XIX a. antrajai pusei–XX a. pirmajai pusei ir tai sutampa su šių kryžių paplitimu Lietuvoje. Aukštaitijoje ir kituose regionuose plitę modeliai čia nebuvo populiarūs arba dalis jų neišliko, kai kurie priklauso retiems, keletas – unikalims, kitose vietovėse kol kas neužfiksuotiems pavyzdžiams (1887 m. kryžius, Švedukalnio kapinės). Formos požiūriu vyrauja kuklaus dekoru vientisos juostos kryžiai, o ažūrinio dekoru modelių mažiau ir dauguma jų neogotikos stiliškos, aptinkami įvairiose Lietuvos kapinėse, esama ir retesnių formų. Naujų liejinių itin mažai – tik keletas jų komponuoti su akmeninėmis stelomis.

XIX a. antrosios pusės–XX a. pirmosios pusės kaltinių kryžių esama nedaug, seniausias datuotas paminklas žymi 1877 m. palaidojimą (Švedukalnio kapinės), esama ir P. Buzo nukaltų kryžių (du kryžiai Kepurių kapinėse). Pagal struktūrą vyrauja Aukštaitijos regionui būdingi dvistiebiai kryžiai. Formos požiūriu esama ir tipinių, visoje Lietuvoje plitusių modelių, ir daugiausia Kupiškio bei Rokiškio kraštams būdingų formų. Unikaliems paminklams priklauso profesionalių meistrų darbo 1894 m. kryžius Skapiškio kapinėse, labai retiems – dekoratyvus vienastiebiai nedatuotas paminklas Kepurių kapinėse.

Sovietmečiu paplitę kryžiai iš vamzdžių Skapiškio krašte nepopuliarūs – pastatyti tik keli kuklaus dekoru paminklai, nedaug ir šiuolaikinių kaltinių saulučių stilčiau pavyzdžių.

XIX a. antrojoje pusėje–XX a. pirmojoje pusėje ir viduryje akmeninių kryžių pastatyta nemažai. Kaip ir kitose vietovėse, vyrauja dvi formos – paprasti kryžiai ant aukšto arba žemesnio postamento ir medžio kamieną su nukirstomis šakomis imituojuantis neoromantizmo stiliškos variantas. Skapiškio seniūnijos kapinėse aptinkama ir Lietuvoje retesnė, tačiau Kupiškio krašte gana dažna masyvių kryžių su trilapiais skersinių galais forma. Atlikimo technika rodo, kad dauguma tokių paminklų sukurta vietinių meistrų, tačiau esama ir profesionalių akmentašių darbo akmeninių kryžių.

Senieji mediniai kapinių paminklai neišliko, o šiuolaikinių statomi itin nedaug – šis bruožas būdingas daugumai Kupiškio rajono kapinių. Šiandien senosios tradicijos bruožų Skapiškio seniūnijos kapinėse neaptikta – tarp medinių paminklų vyrauja kuklaus dekoru nedideli ir monumentalūs kryžiai, pastatyti tik pavieniai šiuolaikiniai skulptūriniai stulpai.

Žymiausios Skapiškio krašto vietovės ir paminklai

Giedrė Papučkaitė

Šiuolaikiniame pasaulyje nebeįmanoma gyventi be socialinio reiškinių – globalizacijos. Kaip apibrėžia istorikas, humanitarinių mokslų daktaras A. Liekis, globalizacija yra „galimybė matyti ir girdėti visą pasaulį, nuvykti į bet kurią Žemės kampelį, didėjantis darbo našumas ir prieinamumas prie visų tautų kultūros lobių“¹. Terminas daugiakultūriškumas, kitaip dar vadinamas multikultūriškumu arba kultūriniu pliuralizmu, tai sąvoka, kuri dažnai skamba tiek šiandieninėje Lietuvoje, tiek Europos Sąjungos visuomenėje, kurioje geografinės valstybių sienos yra tapusios tik simbolinės, nusako bendromis europietiškomis vertybėmis tapusius reiškinius, kuriems būdinga etninė ir kultūrinė įvairovė. UNESCO ir Jungtinės Tautos visuotinai pripažįsta visų kultūrų lygiavertiškumą ir laikosi tos nuostatos, kad net ir mažiausios kultūros išnykimas yra didelė visos žmonijos netektis, nes prarandama viena unikalių raiškos galimybių². Turizmas, kaip jokia kita ūkio šaka, suinteresuota kultūrų įvairove bei jos išsaugojimu. Ši sritis tiesiogiai susijusi su kultūros ir gamtos paveldu, taip pat su tautų tradicijomis ir šiuolaikine kultūra.

Skapiškio valsčius, kartais vadinamas Skapiškio kraštu, šiuo metu yra nepelnytai užmiršta teritorija dabartiniuose turistiniuose maršrutuose po Kupiškio rajoną. Ši teritorija išikūrusi šiaurės rytinėje Kupiškio rajono dalyje. Istoriniuose šaltiniuose randama informacija rodo, kad anksčiau valsčius ir jo apylinkės buvo vadinamos Mituva ir tik „1555 m., kai grafas Stanislovas Skapas čia pasistatė rūmus, senąją vietovę Mituvą savo garbei pavadino Skapiškiu“³. Taip atsirado miestelio pavadinimas, kuris vartojamas šiuo metu žemėlapiuose ir įvairioje literatūroje. Šiame straipsnyje nesigilinama į įvairias miestelio istorijos interpretacijas, jeigu jos nesusijusios su nagrinėjama tema. Apie Skapiškį yra rašę Maironis (1895), Henrikas Paulauskas ir Petras Račkauskas (1990), Algirdas Baliulis (1997), Vytautas Merkys (1997), Aliutė Elena Markevičiūtė (1999), Algimantas Miškinis (2009), V. Mordvinovas ir A. Kočetovas.

Atsižvelgiant į tai, kad vyresnio amžiaus žmonių situacija ir emigracija lėmė vietos gyventojų skaičiaus mažėjimą, šiame darbe į Skapiškio krašto žymiausias vietoves stengiamasi pažiūrėti šiek tiek netradiciniu būdu, kuris remiasi daugiausia vietos žmonių (kai kurie pasakotojai jau yra mirę) pasakojimais. Siekiant išvengti neatitikimų, taip pat remtasi ir moksline literatūra. Straipsnyje nagrinėjami šie pagrindiniai Skapiškio krašto kultūrinio paveldo objektai ir su jais vienokį ar kitokį ryšį turėję garsūs žmonės to meto Lietuvoje: Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčia, blaivybės paminklas, misijų paminklas, Lietuvos partizanų bunkeris, Antano Merkio paminklas Bajorų kaime, brolių Petro ir Stasio Pundzevičių memorialinė lentelė buvusioje tėvų

¹ Puleikytė K. *Globalizacija: kas tai?* <http://www.geopolitika.lt/?artc=280> [žiūrėta 2018 09 15].

² Astrauskas R. Apie pilietiškumą, etninę kultūrą ir multikultūralizmą, arba daugiakultūriškumą. Eksperto išvada apie Kultūros ministerijoje vykusią Švietimo kaitos fondo inspiruotą diskusiją „Multikultūrinis ugdymas: mada ar būtinybė?“, 2009, http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=22285p_d=212835p_k=1 [žiūrėta 2018 09 15].

³ Paulauskas H., Račkauskas P. *Kupiškio rajonas*, Vilnius, 1990, p. 40.

sodyboje, tautodailininko Broniaus Bickaus skulptūros. Šiame straipsnyje išlikusius objektus, turinčius istorinę reikšmę, stengtasi suskirstyti chronologine seka pagal įvykius, vykusius prieš Pirmąjį pasaulinį karą, tarpukariu ir po karo.

Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčia

1794 m. vienuolyno inventoriuje pažymima, kad vienuolyno medinę kryžiaus formos bažnyčią 1765 m. pastatęs prioras Fortunatas Trečiokas. Šalia bažnyčios stovėjo medinė varpinė su 4 varpais⁴. 1806 m. kilus gaisrui, bažnyčia sudegė. Nauja mūrinė bažnyčia pradėta statyti 1819 m. ir vienuolyno lėšomis, prioro Gerardo Klimavičiaus rūpesčiu visiškai baigta 1826 m.⁵, tačiau 1832 m. rusų valdžios įsakymu vienuolyno pastatas uždarytas ir paverstas kareivinėmis, o bažnyčia – sandėliu. Kai vienuolynas 1832 m. buvo uždarytas, tuo metu gavęs prieglobstį ir gyvenęs pas Skapiškio dominikonus kunigas poetas Antanas Strazdas-Strazdelis grįžo į Kāmajus ir ten netrukus mirė. Manoma, kad Strazdas yra gyvenęs Skāpiškyje ir anksčiau – 1802, 1803 m. ir čia parašęs giesmę kalvarijoms⁶.

1856 m. parapijiečiams su vyskupo Motiejaus Valančiaus pagalba pavyko atgauti mūrinę bažnyčią. Vikaro Mykolo Skarupskio vadovaujami parapijiečiai, dvarininkai ir valstiečiai, 1857 m. pradžioje vyskupui pranešė, kad šią bažnyčią gražiai suremontavo, o darbai kainavo 2 000 sid. rb⁷.

Per Pirmąjį pasaulinį karą bažnyčia buvo apšaudyta. Vokiečiai norėjo ją sudeginti. Miestelio gyventojai spėjo užgesinti gaisrą, nors pastato stogas buvo sugadintas. 1923 m. bažnyčia suremontuota klebono Mykolo Prijalgausko rūpesčiu. Buvo uždėtos naujos gegnės, stogas apdengtas skarda. 1936 m. išdažytas ir išdekoruotas jos vidus.

Per Antrąjį pasaulinį karą į bažnyčią įkrito bomba. Buvo pramuštas pastato stogas, lubos. Bet bomba nesprogo. Ši įvykį skapiškėnai laikė stebuklu, mat jo metu liko sveikas Šv. Marijos paveikslas⁸.

Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčios frontoną puošia šventųjų Petro ir Povilo skulptūros. 1997 m. senosios medinės skulptūros „dingo“, nenaudėlių nesurado ir policija. 2004 m. tautodailininkas Bronius Bickus (1934 01 15–2018 05 07) autentiškųjų skulptūrų pavyzdžiu šventųjų skulptūras nuliejo iš betono ir padovanojo bažnyčiai ir tikintiesiems, sakydamas: „Jau niekas jų nebepavogs.“⁹

(Siekiant išvengti pasikartojimų, kai kurie šio straipsnio skyriai sutrumpinti. Daugiau apie Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčią ir buvusį dominikonų vienuolyną skaitykite Dalios Klajumienės, Marijos Rupeikienės, Antano Rupeikos, Aldonos Vasiliauskienės straipsniuose.)

⁴ Baliulis A. Iš Kupiškio ir apylinkių praeities, *Kupiškio kraštas*, sud. V. Merkys, Vilnius: A. Varno personalinė įmonė, 1997, p. 97.

⁵ *Ten pat*, p. 107.

⁶ *Skapiškis*, sud. A. E. Markevičiūtė, Utena: Utenos Indra, 1999, p. 74.

⁷ Skapiškio parapijos ir bažnytinės brolijos 1851 01 ir 1859 05 22 prašymai vyskupui, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (toliau – LVIA), f. 1671, ap. 4, b. 105, l. 18.

⁸ Nagrockienė I. Tikėjimo pėdsakais po Skapiškį, *Kupiškėnų mintys*, 2012, <http://www.kmintys.lt/?psl=talalajus&id=23> [žiūrėta 2018 08 20].

⁹ Vasiliauskienė A. Tautodailininkas Bronius Bickus, *Lietuvos aidas*, <http://www.aidas.lt/lt/asmenybes/article/8776-08-20-tautodailininkas-bronius-bickus> [žiūrėta 2018 08 27].

Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčia. 2013 m. Aušros Jonuštės nuotr.

Varpinė

1797 m. Šv. Lauryno kankinio parapijos bažnyčios dokumentuose pateikiamos žinios, jog varpinė jau buvo atskira, medinė, 3 aukštų su 3 varpais¹⁰. 1813 m. parapijos bažnyčios inventoriuje pateikiama informacija, kad varpinė tebebuvo medinė, 3 aukštų¹¹. 1841 m. klebonu esant kunigui Motiejui Klimavičiui iškilo akmens ir plytų mūro dviejų tarpusių varpinė¹².

Senąją bažnyčią 1915 m. per vokiečių okupaciją nugriovė ir plytas bei akmenis panaudojo taisyti gatvėms ir vieškeliui, einančiam geležinkelio stoties link. Išliko tik varpinė. Varpinėje buvo penki vienas už kitą didesni labai gražaus ir darnaus balso varpai, kokių nė viena iš aplinkinių parapijų neturėjo. 1915 m. prieš užeinant vokiečiams, rusai pasitraukdami šiuos varpus išėmė ir išvežė į Rusiją. Po karo pavyko atgauti tik tai vieną – trečiąjį savo didumu, kuris ir dabar tarnauja bažnyčiai. Buvo legenda, kad šiai bažnyčiai buvęs nulietas labai didelis varpas, daug didesnis už buvusį didįjį, bet žiemą vežant per ežerą, ledas neišlaikęs, įlūžęs ir varpas nuskendęs su visais arkliais ir vežimu. Ilgą laiką skambinant varpais skenduolis ežere

Atgimimo laikotarpiu atstatyta varpinė. 2013 m. A. Jonuštės nuotr.

¹⁰Skapiškio parapijos bažnyčios valdų 1797 m. spalio 14 d. inventorius, LVIA, f. 669, ap. 2, b. 325, l. 88–94.

¹¹Skapiškio bažnyčios 1813 m. spalio 18 d. inventorius, *ten pat*, l. 95–99.

¹²Miškinis A. *Vidurio Lietuvos miestai ir miesteliai*, Vilnius, 2009, p. 401.

atsiliepdavęs uūū, bet per laiką pradėjęs tilti ir visai nutilęs. Mėginta išimti skenduolį, bet nesiduodavęs. Buvęs jau liejykloje meistro užburtas. Taip jis ir šiandien tebeguli mažajame ežere¹³.

Stanislava Mažeikytė yra pasakojusi, kad varpinė prieš restauraciją buvo jau beviltiškos būklės – be stogo ir apgriuvusi. Varpinės, kaip ir Blai-vybės paminklo, atstatymas prasidėjo atgimimo laikotarpiu.

Meistrai buvo atvykę iš Biržų, o už restauraciją mokėjo Skapiškio kolūkis¹⁴.

Misijų paminklas, kitai dar vadinamas kopyltėle su Nukryžiuotojo skulptūra pirmosioms misijoms atminti

Regioninės reikšmės valstybės saugomas Misijų paminklas yra įrašytas į kultūros paveldo registrą kaip pavienis nekilnojamas objektas. Jame nurodoma, kad kopyltėlė su Nukryžiuotojo skulptūra pirmosioms misijoms atminti priskirta prie vėlyvojo baroko su sakralinės, architektūrinės ir dailės pobūdžio vertingosiomis savybėmis. Paminklo kompozicija – mūrinė trikampio plano kopyltėlė su įgaubtomis sienelėmis ant kampuoto su įgaubtais kraštais cokolio, profiliuota nišos sąrama, nišoje įkomponuota medinė Nukryžiuotojo skulptūra. Kopyltėlės šonai tiesūs, pakraščiuose komponuoti piliastrai, viršutinio tarpsnio karnizas profiliuotas su dantukų dekoru, o virš karnizo šešiakampis stogelis, kurio viršūnė užsibaigia juostinio tipo kryželiu. Paminklo konstrukcijų sienos padarytos plytų mūro, balinto tinku, o cokolis – iš akmens mūro. Stogas dengtas raudonomis čerpėmis, o kryžiaus viršuje matyti Jėzaus Kristaus monograma „INRI“. Kopyltėlės amžius datuojamas nuo XVIII a. ketvirto ketvirčio (po 1787 m.). Nukryžiuotojo skulptūra – ne pirminė, o sukurta XX a. pr. Pateikiama informacija, kad dabartinis kryžius – viršūnė sukurta XX a. pab. Paminklas buvo restauruotas 1990 m., o 2000 m. – remontuotas¹⁵. Tautodailininkas Bronius Bickus šiam Misijų paminklui nepriklausomybės pradžioje sutvirtino viršuje numušta kryžių, o 1990 m. kultūrinio paveldo objektą pašventino vyskupas Juozas Preikšas¹⁶.

Misijų paminklas. 2008 m. A. Jonušytės nuotr.

¹³Markevičius J. Mano autobiografija, *Kupiškio etnografijos muziejaus archyvas*, skaitmeninė laikmena, p. 4–5.

¹⁴Stanislavos Mažeikytės, gim. 1927 m., gyv. Skapiškio mstl., atsiminimai, užrašyti Giedrės Papučkaitės 2013 m. G. *Papučkaitės archyvas*, 11 garso įrašas.

¹⁵*Kultūros vertybių registras*, <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=15815> [žiūrėta 2018 08 20].

¹⁶Vasiliauskienė A. Tautodailininkas Bronius Bickus, *Lietuvos aidas*, <http://www.aidas.lt/lt/asmenybes/article/8776-08-20-tautodailininkas-bronius-bickus> [žiūrėta 2018 08 27].

Istorinių žinių, susijusių su Misijų paminklu, yra likę nedaug. Apskritai mokslinėje literatūroje randama informacija, kad 1787 m. misijoms atminti pastatytas paminklas – aukštas akmens stulpas su malksnų stogu, geležiniu kryžiumi viršuje ir lietuvišku įrašu. Paminklas įruoštas ant 6 m aukščio stulpo – pastovo, turi tris šonus su įgaubtais kraštais. Statytas dar senosios Lietuvos valstybės laikais¹⁷.

Blaivybės paminklas

Istoriografijoje ginčijamasi, kur atsirado pirmasis blaivybės židinys, t. y. toji iniciatyva iš parapijų¹⁸. Vieni autoriai teigia, kad idėją blaivybei plėsti Motiejus Valančius gavo 1858 m. lankydamas pietinę vyskupijos dalį – Jurbarko, Skiřsnemunės parapijas, kur klebonai buvo įvedę blaivybę. Per kelis mėnesius blaivybė virto sąjūdžiu Žemaičiuose¹⁹. Kiti (kun. Kazys Gečys, kun. Paulius Jatulis) mano, kad pirmasis židinys dar birželio mėn. atsirado Palėvenėje ir Kūpiškyje²⁰. Sąjūdis greit išplito po Aukštaitiją, nes nuo 1858 m. skapiškėnai aktyviai dalyvavo vyskupo M. Valančiaus vadovaujamame blaivybės sąjūdyje²¹. 1862 m. skapiškėnai pastatydino Blaivybės paminklą kaip pažadą nebegerti degtinės (statytojas buvo Andriejus Vinclavas)²². Anot A. E. Markevičiūtės, per miestelio teritoriją tekėjo upelis, kuris teritoriją dalijo į dvi dalis. Vienoje upelio pusėje buvo Ukmergės apskritis, kitoje – Zarasų. Vyskupas M. Valančius labai gerai sutarė su grafais Šuazeliais, kurių rezidencija buvo Plāteliuose, o iš Žemaitijos buvo kilęs ir pats vyskupas. Manoma, kad dėl gerų tarpusavio santykių grafai leido Blaivybės paminklą statyti savo žemėje (tuometiniame Dailiūnų k.), nes ir pats A. Vinclavas čia gyveno. Spėjama, kad paminklo statybai grafai Šuazeliai ir medžiagų davė, ir pinigų paaukojo²³. 1944 m. einant fronto linijai per Skapiškio miestelio teritoriją, šis paminklas smarkiai nukentėjo, o po karo visiškai nugriautas. Pasak A. E. Markevičiūtės, Blaivybės paminklas trukdė pravažiuoti tankams, nes keliukai buvo siauri. Jos manymu, paminklas tikriausiai trukdė tanko bokštelių matomumui, o gal patrankai sukioti. Viena aišku, po mūšio, kuris truko tik savaitę, paminklo savo vietoje jau nebebuvo. Akmenys buvo nuridenti į griovio pusę ir išgulėjo iki nepriklausomybės atgavimo²⁴.

1990 m. Lietuvai atkūrus nepriklausomą valstybę, praėjus 46 metams, šis paminklas buvo atstatytas. Pasak buvusios istorijos mokytojos S. Mažeikytės, idėja atstatyti Blaivybės paminklą kilo paraginus senam pažįstamui Juozui Misiūnui, kilusiam iš Bajorų kaimo, nes tuo metu visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje buvo prasidėjęs atgimimo laikotarpis. J. Misiūnas mokytoją paragino sakydamas, jog visi atstato paminklus, kryžius, tai ko jūs laukiat²⁵. Ši idėja susilaukė daug šalininkų, tačiau netrūko ir priešininkų. Jie labai mėg-

¹⁷ Kviklys B. *Lietuvos bažnyčios. Panevėžio vyskupija*. Chicago: Illinois, 1984, t. 4, p. 361.

¹⁸ Merkys V. Blaivybės sąjūdis, *Kupiškio kraštas*, sud. V. Merkys, Vilnius: A. Varno personalinė įmonė, 1997, p. 155.

¹⁹ *Lietuvių enciklopedija*, Boston, 1965, t. 32, p. 525.

²⁰ Merkys V. Blaivybės sąjūdis, p. 155.

²¹ *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, Vilnius, 2012, t. 21, p. 790.

²² *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, p. 790.

²³ Aliūtės Elenos Markevičiūtės, gim. 1923 m., gyv. Skapiškio mstl., atsiminimai, užrašyti G. Papučkaitės 2013 m. G. *Papučkaitės archyvas*, 8 garso įrašas.

²⁴ *Ten pat*.

²⁵ Stanislavos Mažeikytės, gim. 1927 m., gyv. Skapiškio mstl., atsiminimai, užrašyti G. Papučkaitės 2013 m. G. *Papučkaitės archyvas*, 10 garso įrašas.

davo pabrėžti, kad nieko jūs čia nepadarysit su tuo paminklu, o organizatorė atsakydavo, kad „nenorit, neaukokit. Niekas Jūsų prievarta neprašo“²⁶.

Nuo pat pradžių paminklo atstatymo organizatoriams S. Mažeikytei ir tautodailininkui B. Bickui teko išspręsti daug klausimų. Visų pirma reikėjo nuspręsti, nuo ko pradėti atstatyti paminklą. Į šį klausimą atsakymą padėjo rasti S. Mažeikytės sesuo, kai mokytoja nuvyko pas ją į svečius. Tuo metu pas mamą svečiavosi sūnus architektas Rimas Valeckas. Organizatorės sesuo pasakė S. Mažeikytei, kad jos sūnus architektas padarys projektą²⁷. Buvusi mokytoja yra pasakojusi, kad kaip tik tuo metu į kambarį įėjęs R. Valeckas sutikęs, kad paminklą padarys. Kitas svarbus klausimas, kėlęs labai daug ginčų ir diskusijų, buvo žmonių pritarimas. Skapiškio seniūnijos darbuotojų patarta, tuo laikotarpiu vykdavusių kolūkių susirinkimų metu S. Mažeikytė atsiklausė žmonių nuomonės. Paminklo atstatymo idėjai pritarė Skapiškio, Laičių ir „Sakalo“ (Biliūnų k.) kolūkiuose dirbę žmonės. Kaip yra pasakojusi S. Mažeikytė, žmonės buvo pasiruošę jau tą pačią dieną aukoti pinigus. Pinigų rinkimu rūpinosi organizacinis komitetas, sudarytas iš J. Misiūno, Nijolės Kinderytės ir S. Mažeikytės. J. Misiūnas pinigus rinko iš Panevėžyje gyvenusių skapiškėnų, N. Kinderytė – Vilniuje, o S. Mažeikytė – Skapiškyje ir aplinkiniuose kaimuose. S. Mažeikytė yra pasakojusi, kad vaikščiojo ir pėstute, ir dviračiu po kaimus važiuodavo, tik labai bijodavo, kad kas pinigų neatimtų ar nepavogtų²⁸. Aukojančiam asmeniui būdavo įteikiama padėka, kurią anuomet Kupiškio spaustuvė išspausdino nemokamai, ir įrašytas asmens vardas, pavardė ir aukojama suma žodžiais, kad nekiltų jokių nesusipratimų. Iš viso gyventojai suaukojo 15 579 rublius ir 41 kapeiką.

Trečias ir pats svarbiausias bei sudėtingiausias paminklo atstatymo darbas buvo projekto įgyvendinimas. Kaip yra pasakojusi S. Mažeikytė, tuo metu reikėjo rasti meistrą, kuris atliktų šį darbą. Domėjosi ji su B. Bickumi specialistais iš Biržų, kurie tuo metu tvarkė varpinę, darbų kainomis – jos siekė 25 000 rublių. Kadangi tuo metu tokie pinigai buvo per daug dideli, B. Bickus pasiūlė nuvažiuoti pas kitus meistrus, restauruojančius bažnyčią Panevėžyje, tačiau ir jie užsiprašė tiek pat – 25 000 rublių. Tuomet B. Bickus pasakė, jog žino vieną meistrą ir jeigu jis apsiims, tikrai padarys. Nuėję pas jį į namus ir jo neradę, pralaukė visą dieną. Nusprendę, kad jau ilgiau laukti nebegalima, pasuko link namų ir gatvėje susitiko dviračiu namo važiuojantį meistrą Povilą Maselį. Nusodinę dviratininką nuo dviračio, pradėjo kalbėti apie paminklą, bet meistras griežtai sakė „Ne! Ne! Ne!“²⁹ Paminėtina, kad pusė paminklo buvo iš akmens, todėl dauguma, be šių aprašytų meistrų, bijojo jį mūryti, kad po kiek laiko akmenys neiškristų. Kaip yra pripažinę B. Bickus ir S. Mažeikytė, meistrą įkalbėti buvo gana sunku, tačiau jis vis dėlto nusileido ir sutiko padaryti šį darbą. Kadangi pinigai buvo renkami, suderinti kainą. P. Maselis sutiko pastatyti paminklą už paprasto namo

Padėka, kuri būdavo įteikiama aukojančiam asmeniui, su įrašytu jo vardu, pavarde ir paaukoti norima pinigų suma. 2013 m. Giedrės Papučkaitės nuotr.

²⁶Ten pat.

²⁷Ten pat.

²⁸Ten pat.

²⁹Ten pat.

Blaivybės paminklas.
KEM

pastatymo kainą – 10 000 rublių³⁰. P. Maseliui atlikti šį darbą padėjo sūnus Rimvydas Maselis ir padėjėjas Antanas Survila. Anot organizatorės, Skapiškio kolūkis, kurio pirmininkas buvo Algirdas Notkus, pasiūlė duoti visas reikalingas medžiagas (plytas, cementą, kalkes) ir suteikti transporto priemones. Skaldytą akmenį davė kolūkietis S. Slėnys iš savo sugriuvusio akmeninio tvarto, o jį atvežti padėjo žmonės – savanoriai. Kiti kolūkių pirmininkai prisidėjo tik aukodami pinigus. Trims šonams restauruoti reikėjo pjautų didelių akmenų, kurių išpjovimas kainavo 3 000 rublių. Paminklo profiliuotos nišos ir viršutinė dalis išdažyta kalkėmis, nes kreida nesilaiko. Paminklo atstatymo vietą nulėmė tai, kad tuo laikotarpiu vyko rinkimai į LR Aukščiausiąją Tarybą ir Kupiškio rajone į ją balotiravosi du broliai Nasvyčiai. Visi norėjo, kad paminklas būtų pastatytas miestelio centre, tačiau vienas iš brolių architektas Algimantas Nasvytis, apžiūrėjęs visas siūlomas vietas, patarė paminklą atstatyti toje pačioje vietoje, kurioje stovėjo jo pirmtakas.

Paminklo atstatymo darbai truko apie mėnesį³¹. Taigi, 1991 m. gegužės 19 d. šis atstatytas autentiškas Blaivybės paminklas buvo pašventintas Kupiškio dekanı Klemenso Gutausko per Sekmines kaip atsiskaitomybė tautai už surinktas aukas. (*Daugiau apie blaivybės paminklą skaitykite Vytauto Merkio straipsnyje.*)

Švedukalnis

Į šiaurės vakarus nuo Skapiškio, netoli Mituvos ežero, stūkso Švedukalnis, apylinkės lygumose aukštai iškilęs kalnelis. Ten greta Mituvos ir Totōrių kaimų kapelių yra palaidota 220 suomių karių³². Kaip yra pasakojusi A. Markevičiūtė, išvargę kareiviai 1854 m. lapkričio mėn. pasiekė Rōkiškį, kur turėjo žiemoti. Netrukus kilo baisi šiltinės epidemija. Tuo metu Rōkiškyje veikusioje lignoninėje kareiviams nebeužteko vietų, todėl 600 lignonų buvo pervežti į Skapiškį, kur dominikonų vienuolyno rūmų patalpose buvo įrengta lignoninė³³. Daugiausia suomių mirė 1855 m. sausio–kovo mėn. Žiema buvo labai šalta, žemė išalusi, todėl

³⁰ *Ten pat.*

³¹ *Ten pat.*

³² Markevičiūtė A. E. *Skapiškis*, p. 17.

³³ Aliutės Elenos Markevičiūtės, gim. 1923 m., gyv. Skapiškio mstl., atsiminimai, užrašyti G. Papučkaitės 2013 m. *G. Papučkaitės archyvas*, 4 garso įrašas.

mirusiuosius laidoti buvo sunku. Pulkininkas įsakė krauti lavonus rūsyje po bažnyčia. Paskui laidodavo po kelias dešimtis visiškai nuogus, be karstų. Jų atminimą liudija ne vienas statytas paminklas (1855, 1930, 1992 m.): pirmasis medinis – suiro, antrasis, pastatytas iš granito, 1973 m. buvo pavogtas, trečiasis atidengtas ir pašventintas 1992 m. gruodžio 5 d.³⁴

Atsikūrusios Lietuvos ir Suomijos draugijos vadovybė išplatino informaciją apie Švedukalnyje esantį neįvardytą suomių kareivių kapą. Nedelsdami į tai atsiliepė kupiškėnų klubo Vilniuje nariai, Skapiškio inteligentai, Lietuvos atgimimo puoselėtojai. Naujasis paminklas (architektas – Žybartas Simonaitis) čia buvo atidengtas 1992 m. gruodžio 3 d., Suomijos nepriklausomybės 75-ųjų metų minėjimo išvakarėse³⁵.

1998 m. prie paminklo buvo pastatyti septyni kryžiai su metalinėmis plokštelėmis, ant kurių išrašytos visų čia palaidotų karių pavardės.

(Daugiau apie suomių karius ir paminklo jiems atidengimą skaitykite Stasio Skrodenio straipsnyje.)

Lietuvos partizanų bunkeris Notigalės telmologiniame draustinyje

Nótigalės aukštąpelkė pradėta saugoti nuo 1974 m., o 1992 m. paskelbta telmologiniu draustiniu, kuris įtrauktas į Europos Bendrijos saugomų teritorijų tinklą „Natura 2000“. Draustinio plotas Kupiškio ir Rokiškio rajonų teritorijose yra 1 391 ha.

Paminklas suomių kariams Švedukalnyje. 2013 m. A. Jonušytės nuotr.

³⁴Vasiliauskiene A. Mokytoja Stanislava Mažeikytė: gatvės knyga – įdomus pavyzdys, *Voruta*, 2011, <http://www.voruta.lt/mokytoja-stanislava-mazeikyte-gatves-knyga-iE2i80i93-idomus-pavyzdys/> [žiūrėta 2018 09 28].

³⁵Vaičeliūnienė E. Kodėl Švedukalnyje suomių karių broliškas kapas – jau nebe mįslė, *Kupiškėnų mintys*, 2007, Nr. 84 (8418), p. 4.

Notigalės telmologiniame drausinyje, Skapiškio apylinkėse, 8–9 km nuo Skapiškio miestelio pėstute ir 14–15 km važiuojant transporto priemone, 1946 m. rugpjūčio mėn. buvo surešta partizanų žeminė. 1946 m. gruodžio 12 d. rytą ją sunaikino sovietų kariuomenė. 1996 m. rugpjūčio mėn. bunkeris vėl atstatytas iniciatyvių vietos žmonių dėka. Šis bunkeris išsiskiria iš kitų tuo, kad yra antžeminis.

Atsitiktinumas ar ne, bet iš lentelėje pateiktos informacijos matyti, kad tą lemtingą gruodžio 12 dienos rytą buvo nušauta lygiai 12 partizanų iš 15. Dėmesį patraukia įdomus sutapimas – tris kartus pasikartojančio skaičiaus 12 kombinacija. Likę 3 partizanai vėliau buvo vietinių išduoti, nušauti, o jų kūnai sovietų valdžios nurodymu atvežti ir palikti Skapiškio miestelio centrinėje aikštėje. A. E. Markevičiūtė yra atsiminusi, kad tais laikais viena moteris priėjusi ir pasakojusi, kad mes skųsdavom partizanus, kaipgi jų neišduosi. Eina ir eina. Tai jiems batų reikia, tai duonos, tai to ir ano. Tėvynės meilės jokios nebuvo³⁶. Pasakotoja yra atsiminusi, kad buvo ir gerų žmonių, kurie gyvulius augindavo tik dėl partizanų, o išdorotą mėsą iškart į mišką atiduodavo. Ypač jai į atmintį įstrigo viena moteris, kuri pasakojo, kad išvirdavo barščių kibirą ir su *terbela* tempdavo partizanams į mišką³⁷. Pasak Vidmanto Markevičiaus, vieno iš entuziastų, kuris padėjo atstatyti bunkerį, idėjos kilimas jokia ne paslaptis ir ne naujiena, kadangi Lietuvoje daug kur yra atstatyta bunkerių, pradedant Dzūkiją ir baigiant Aukštaitiją. Tai tam tikras mūsų istorijos tarpnis, dar vadinamas rezistencine kova, kuris truko dešimtmetį. Kad visa tai neliktų užmaršty, buvo dirbama šia kryptimi, kad išliktų nors kokių vizualinių vaizdų. Pokario metais šiose apylinkėse, kaip ir visoje Lietuvoje, vyko nepaskelbtas karas, tik čia jis truko trumpiau negu pietinėje Lietuvoje. 1949 m. pab.–1950 m. pr. šiose apylinkėse dar veikė mažos išlikusių pavienių partizanų grupelės, vis dėlto jėgos buvo labai nelygios³⁸.

Per 1946 m. įvykius V. Markevičius mokėsi Skapiškio progimnazijoje, todėl atsiminė, ką jam pasakoję kiti

Lietuvos partizanų bunkeris, atstatytas 1996 m. 2013 m. G. Papučkaitės nuotr.

Atstatyto bunkerio vidus. 2013 m. G. Papučkaitės nuotr.

³⁶ Aliutės Elenos Markevičiūtės, gim. 1923 m., gyv. Skapiškio mstl., atsiminimai, užrašyti G. Papučkaitės 2013 m. G. Papučkaitės archyvas, 4 garso įrašas.

³⁷ Ten pat.

³⁸ Vidmanto Markevičiaus, gim. 1933 m., gyv. Skapiškio mstl., atsiminimai, užrašyti G. Papučkaitės 2013 m. G. Papučkaitės archyvas, 12 garso įrašas.

žmonės ir iš dalies pats matė. Pasak jo, 1945 m. dar vykstant karui kelios šių apylinkių partizanų grupės buvo laikinai užėmusios Skapiškio miestelį ir per naktį pakeitusios vietinę valdžią. 1945–1946 m. bunkeriai iki šių dienų neišlikę, nes buvo likviduojami, o gyvi išlikę partizanai traukdavosi ir jungdavosi prie kitų būrių. Prisiminė pasakotojas, kad miškuose vienur ir kitur stovėdavo dar vienas kitas nesunaikintas tuščias bunkeris, tačiau ilgainiui ir jie sunyko. Kalbant apie 1946 m. partizanų grupelę, Notigalės pelkėje buvo daug mažų aukštumėlių. Vienoje jų³⁹, netoli Notigalės ežero, partizanai išsirengė žeminių bunkerį ir pastatė palapinę. Ten įkasti giliai į žemę buvo neįmanoma, nes 5 metrų gylyje jau sunkdavosi iš apačios į viršų vanduo. Partizanai laikė ir arklį⁴⁰. Kitas labai svarbus dalykas yra tas, kad, pasak V. Markevičiaus, laisvės kovotojai turėjo vieną ryšininką Antaną Matijosą, gyvenusį sodyboje netoli nuo miško. Jį vadindavo Ereliuku ir su juo palaikydavo tiesioginį kontaktą, nes šiaip partizanai jų vengdavo. Ryšininkas, kuris tuo metu tebuvo 12–13 metų paauglys, buvo suimtas ir kankintas, tačiau liko gyvas⁴¹. V. Markevičiaus nuomone, tą lemtingą gruodžio 12 d. rytą apylinkių gyventojai jautė, kad saugumas sužinojo apie bunkerį netoli Notigalės ežero, nes miško plotas pelkėje buvo apsuptas saugumiečių, kurie buvo atvykę iš Panevėžio igulos ir Rokiškio NKVD kareivių⁴². V. Markevičiui pritaria ir „partizanų ryšininko atsiminimuose aiškiai išlikęs tos dienos vaizdas: *jau keletą dienų kaime nerimo šunys, o žmonės spėjo, kad po pelkes kažkas vaikštinėja. Ankstų gruodžio 12-osios rytą į Salagalio ir kitus aplinkinius kaimus sunkvežimiais suvažiavo sovietinė kariuomenė*“⁴³. Tų įvykių liudininko A. Matijoso–Ereliuko teigimu, stovyklai susekti sovietai pasitelkė specialiai apmokytus pėdsekius šunis⁴⁴.

Įsigilinant į V. Markevičiaus atsiminimus, aiškėja, kad vietovė buvo šukuojama ir siaurinama, o miško kvartalinėse linijose buvo išstatyti NKVD kareivių kulkosvaidžiai. Nors budėjo

Skardoje iškalta ir prie medinio stulpo pritoirtinta rodyklė, rodanti kryptį į atstatytą partizanų žeminę. 2013 m. G. Papučkaitės nuotr.

³⁹ Atstatyto bunkerio vieta įeina į dabartinę Kupiškio r. teritoriją, nors norint į ją patekti, tenka kirsti Rokiškio r. ribą, tada einant miško takeliu vėl yra kertama rajonų riba ir grįžtama į Kupiškio r. teritoriją. Kupiškio miškų urėdija yra atsakinga už atstatytos Lietuvos partizanų antžeminės palapinės priežiūrą (aut. pastaba).

⁴⁰ Vidmanto Markevičiaus, gim. 1933 m., gyv. Skapiškio mstl., atsiminimai, užrašyti G. Papučkaitės 2013 m. G. Papučkaitės archyvas, 12 garso įrašas.

⁴¹ *Ten pat.*

⁴² *Ten pat.*

⁴³ Dūdaitė L. Laisvės kovotojų palikimas – mediniai bunkeriai, *Gimtas Rokiškis*, 2013, <http://www.grokiskis.lt/temos/medinis-rokiskio-krastopaveldas-/2013/08/08/laisves-kovotoju-palikimas-mediniai-bunkeriai-2> [žiūrėta 2018 08 30].

⁴⁴ *Ten pat.*

partizanų sargyba, bet dauguma iš jų neišvengė mirties nuo kulkos, nes įvyko susišaudymas. Per susišaudymą partizanai traukėsi į visas puses, tačiau iš 15 buvo nušauti 12. Dalis jų žuvo vietoje, dalis traukdamiesi⁴⁵. Laisvės kovotojų spąstais tapo juos gynusi pelkė. Ne veltui sovietinė kariuomenė ją puolė viduržiemį: aki-varai užšalo ir partizanų stovyklavietė tapo lengvai pasiekiamą ir pėsčiomis, ir sunkvežimiais⁴⁶. Kaip pasakojo V. Markevičius, „išgyvenusieji apsigyveno maždaug už 10 km Jutkonių kaime pas dvi moteris sodyboje, kurioje įsirengė bunkerį. Tikėtina, kad jis irgi buvo išduotas, nes sausio mėn. sodyba buvo apsupta, o bandantys pabėgti partizanai, žinoma, žuvo. Juos skrebai surinko, atvežė ir numetė Skapiškio miestelio aikštėje. Tuo metu aš mokiausi Skapiškio progimnazijoje. Jie gulėjo ten kelias savaites po mokyklos langais. Matyti nušautus ir yrančius žmonių kūnus buvo kraupi kasdienybė. Jeigu kūnus apsnigdavo sniegas, tai jį nušluodavo, kad vietiniai matytų, kokios pasekmės laukia tiek už pagalbą partizanams, tiek pačių partizanų. Sunkiausia būdavo nužudytų žmonių artimiesiems. Jie negalėdavo priėti, pasiimti kūnų ir palaidoti, nes skrebai tik ir laukdavo, kada ir kas išsидуos. Po kurio laiko kūnai buvo surinkti skrebu, nuvežti į pievą ir užkasti. Tikslai laidojimo vieta iki šiol nežinoma“⁴⁷.

Pasak pasakotojo, nusprendus atstatyti bunkerį, labai didelę iniciatyvą ir entuziazmą parodė kraštotyrininkas projektuotojas Leonas Juozonis, kilęs nuo Pándelio. Būtent buvęs ryšininkas Ereliukas jam ir kitiems entuziastams parodė tikslią buvusio bunkerio vietą. Atstatant žeminę, medžiagų ir įrangą davė Kupiškio miškų urėdija, prisidėjo Rokiškio ir Kupiškio savanorių kuopos, kurie per pelkę sunėšė ant pečių visas reikalingas medžiagas, nes privažiuoti transporto priemone neįmanoma. Atkastoje vietoje rastas perimetras. Patalpa buvo 6 m ilgio, su mediniais gultais, padarytais iš lentų, o jos viduje atskirtas lentomis sandėliukas.

Išorė apdengta lentomis, stogas ruberoidu, padarytos rodyklės ir metalinė lentelė virš įėjimo, kurios autorius L. Juozonis. Atstatymo darbai truko vieną dieną. Vėliau L. Juozonis iškalė skardoje rodykles, kurios prieš keletą metų buvo pritvirtintos prie medinių stulpų ir pastatytos miške, kad žmonės galėtų kelią rasti.

Kupiškio urėdas Dainius Stonkus teigė, kad „partizanų atminimą klaidžioje Notigalės pelkėje miškininkai įamžino tikėdamiesi, jog atkurtoji stovyklavietė bus įdomi aplinkinių rajonų žmonėms“⁴⁸.

Lietuvos Vyriausybės ministro pirmininko Antano Merkio stogastulpis Bajorų kaime

1991 m. Bajorų kaime buvo pastatytas stogastulpis, kurio autoriai skulptorius Henrikas Orakauskas ir tautodailininkas Leonas Perekšlis, skirtas buvusio visuomenės veikėjo ir Lietuvos Vyriausybės ministro pirmininko A. Merkio atminimui.

⁴⁵Vidmanto Markevičiaus, gim. 1933 m., gyv. Skapiškio mstl., atsiminimai, užrašyti G. Papučkaitės 2013 m. G. Papučkaitės archyvas, 12 garso įrašas.

⁴⁶Dūdaitė L. Laisvės kovotojų palikimas – mediniai bunkeriai, *Gimtas Rokiškis*, 2013, <http://www.grokiskis.lt/temos/medinis-rokiskio-krastopaveldas-/2013/08/08/laisves-kovotoju-palikimas-mediniai-bunkeriai-2> [žiūrėta 2018 08 30].

⁴⁷Vidmanto Markevičiaus, gim. 1933 m., gyv. Skapiškio mstl., atsiminimai, užrašyti G. Papučkaitės 2013 m. G. Papučkaitės archyvas, 12 garso įrašas.

⁴⁸Dūdaitė L. Laisvės kovotojų palikimas – mediniai bunkeriai, *Gimtas Rokiškis*, 2013, <http://www.grokiskis.lt/temos/medinis-rokiskio-krastopaveldas-/2013/08/08/laisves-kovotoju-palikimas-mediniai-bunkeriai-2> [žiūrėta 2018 08 30].

Antanas Merkys, buvęs paskutinės tarpukario Lietuvos Vyriausybės ministras pirmininkas ir vadovavęs XXI kabinetui, gimė 1887 m. vasario 1 d. Skapiškio valsčiuje, Bajorų kaime. Įžymus visuomenės veikėjas ėjo krašto apsaugos ministro pareigas Prano Dovydaičio, Mykolo Šleževičiaus, Augustino Voldemaro įsakymu jam suteiktas majoro laipsnis⁴⁹. A. Merkys nuo 1925 iki 1940 m. buvo Tautininkų sąjungos narys⁵⁰. Nuo 1927 iki 1932 m. buvo Klaipėdos gubernatoriumi, o nuo 1934 iki 1939 m. ėjo Kauno burmistro pareigas. Tapus Klaipėdos krašto gubernatoriumi, A. Merkiui rūpėjo paspartinti mokyklų ir gyvenamųjų namų statybą, kaimo gyventojų kreditavimą, sudaryti sąlygas lietuviams įsitvirtinti Klaipėdos krašte⁵¹. Kai ėjo Kauno miesto burmistro pareigas, mieste buvo įsteigta autobusų susisiekimo įmonė⁵². Nuo 1939 m. lapkričio 21 d. iki 1940 m. birželio 17 d., šiek tiek daugiau nei pusmetį, vadovavo XXI ministrų kabinetui. 1940 m. liepos 17 d., dar prieš Lietuvą inkorporuojant į SSRS, A. Merkys su šeima buvo ištremtas į Saratovą ir akylai sekamas, 1941 m. visa šeima įkalinta. 1954 m. iš kalėjimo A. Merkys buvo paleistas, tačiau be teisės grįžti į Lietuvą. Buvo apgyvendintas Vladimiro mieste, ten 1955 m. kovo 5 d. mirė⁵³.

Stogastulpis gimtosios Antano Merkio sodybos vietoje Bajorų kaime. 2014 m. A. Jonušytės nuotr.

Antano Merkio tėvų kapas Bajorų kapinaitėse. 2013 m. G. Papučkaitės nuotr. (kairėje)

ministrų kabinetuose. 1920 m. prezidento A. Merkys nuo 1925 iki 1940 m. buvo Klaipėdos gubernatoriumi, o nuo 1934 iki 1939 m. ėjo Kauno burmistro pareigas. Tapus Klaipėdos krašto gubernatoriumi, A. Merkiui rūpėjo paspartinti mokyklų ir gyvenamųjų namų statybą, kaimo gyventojų kreditavimą, sudaryti sąlygas lietuviams įsitvirtinti Klaipėdos krašte⁵¹. Kai ėjo Kauno miesto burmistro pareigas, mieste buvo įsteigta autobusų susisiekimo įmonė⁵².

⁴⁹ Vietinės brigados vado pulkininko leitenanto A. Merkio tarnybos lapas, *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*, f. 930, ap. 2M, b. 116, l. 38.

⁵⁰ 1952 m. kovo 8 d. A. Merkio apklausos protokolo išrašas, *Lietuvos ypatingasis archyvas* (toliau – LYA), f. K-1, ap. 8, b. 116, l. 252.

⁵¹ 1952 m. kovo 5 d. A. Merkio asmeninių parodymų protokolų išrašas, *ten pat*, l. 261.

⁵² 1935 m. gruodžio 31 d. Kauno miesto burmistro įsakymas Nr. 615, *Kauno apskrities archyvas*, f. 219, ap. 1, b. 928, l. 74.

⁵³ Merkys A. Seimo nariai (1936–1940), *Lietuvos Respublikos Seimas*, http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=41665p_d=34765p_k=1 [žiūrėta 2018 09 12].

Pats ministras pirmininkas visada norėjo būti palaidotas šalia tėvų Bajorų kaimo kapinaitėse.

Kaip yra pasakojusi A. E. Markevičiūtė, XXI amžiuje A. Merkio paminklas niekam nebeįdomus. Anksčiau prie paminklo buvo pasodinta medelių – visi jau išlaužyti ir nupjauti. A. Merkio paminklo statybai buvo skirta 3 000 Lt, kurie buvo visi išleisti. Vietos žmonės, gyvenę aplink tą vietovę, pasakojo, kad būtų užtekę atvežti ir paberti žvyro už 300 Lt⁵⁴.

Darytina išvada, kad šis kultūrinis paveldas turi tik vietinės reikšmės kultūrinio objekto statusą, nes informacijos fragmentų apie jį galima rasti tik rajoninėje spaudoje ir kai kuriuose mokslinės literatūros straipsniuose. (*Daugiau apie Antaną Merkį skaitykite Aušros Jonušytės straipsnyje.*)

Pirmojo pasaulinio karo vokiečių karių kapinės

Šalia Bajorų kaimo kapinaičių, kuriose palaidoti buvusio Lietuvos ministro pirmininko A. Merkio tėvai, ant didelio kalno medžių apsupty stovi 5 metrų⁵⁵ aukščio medinis kryžius su šalia esančia paminkline lentele, paaškinančia, kad čia Pirmojo pasaulinio karo vokiečių karių kapinės. Šis nekilnojamojo kultūros paveldo objektas į Lietuvos kultūros vertybių registrą buvo įrašytas 1995 m.

Brolių Petro ir Stasio Pundzevičių atminimas įamžintas buvusios gimtinės vietoje

Brolių Stasio ir Petro Pundzevičių buvusioje tėvų sodyboje, įsikūrusioje Láišiškių kaimo vienkiemyje, maždaug 2 km nuo Skapiškio miestelio, ant seno ir masyvaus ažuolo kabo medinė memorialinė lentelė, skirta garsių žmonių atminimui, kuri buvo atidengta 1995 m. Petras Pundzevičius (1880–1955), pasivadinęs Petliuko slapyvardžiu, buvo Lietuvos kariuomenės pulkininkas leitenantas, garsus Lietuvos kultūros veikėjas, rašęs gyvo veiksmo komedijas, apsakymus ir humoreskas. Jo jaunesnysis brolis Stasys Pundzevičius (1893–1980) – Lietuvos kariuomenės karininkas ir aviacijos la-

Medinis kryžius Pirmojo pasaulinio karo vokiečių karių kapinėse. 2013 m.

G. Papučkaitės nuotr.

⁵⁴ Aliutės Elenos Markevičiūtės, gim. 1923 m., gyv. Skapiškio mstl., atsiminimai, užrašyti G. Papučkaitės 2013 m. G. Papučkaitės archyvas, 4 garso įrašas.

⁵⁵ Kad šis kryžius yra 5 metrų aukščio, rašo A. Zolubas: „Bajorų kaime (Skapiškio seniūnija) sutvarkytos Pirmojo pasaulinio karo kapinės (jų ribose iškirsti krūmai ir medžiai, atstatytas sunykęs medinis 5 m aukščio kryžius“, Žiupsnelis į tėviškės aruodą, *Vilniaus kupiškėnai*, 2009 m. gegužės 19 d., <http://vilniauskupisenai.blogspot.com/2009/05/algimantas-zolubas-raso.html> [žiūrėta 2018 08 28]

Medinė memorialinė lentelė, skirta brolių Stasio ir Petro Pundzevičių atminimui. 2013 m. G. Papučkaitės nuotr.

Ažuolas, ant kurio pakabinta medinė memorialinė lentelė. 2013 m. G. Papučkaitės nuotr.

kūnas, kuris nuo 1927 m. ėjo Lietuvos aviacijos viršininko pareigas, o 1939 m. buvo paskirtas Lietuvos kariuomenės štabo viršininku. Jis buvo 22-asis ir paskutinis nepriklausomos Lietuvos štabo viršininkas⁵⁶. Šiems garsiems XX a. Lietuvos veikėjams paminklinę lentelę sukūrė kupiškėnas tautodailininkas Leonas Perekšlis. Medinės lentelės viršuje pavaizduotas Rūpintojėlis, sėdintis pasirėmęs smakrą dešine ranka.

Didžiulis ažuolas Laibiškių sodybvietėje sodintas 1760 m., gimus Laurynui Pundzevičiui, dramaturgo proseneliui⁵⁷. Pasak miškininko V. Markevičiaus, ažuolo diametras siekia iki 1,70 metro, o amžius – nuo 200 metų ir daugiau. Ažuolą vietinė valdžia galėtų paskelbti bent jau vietinės reikšmės gamtos paminklu. Dėl seno amžiaus tikėtina, kad brandaus medžio vidus yra išpuvęs kaip ir Stelmužės ažuolo.

Medis, augęs atviroje erdvėje, yra neaukštas, su plačiu šakų vainiku, kurio lapai tarsi baterijos, sugeriančios saulės šviesą⁵⁸. Šalia brandaus ir didingai atrodančio ažuolo stovi apleista ir niekieno negyvenama sodyba, kurios kultūrinis paveldas yra visiškai sunykęs ir tik laiko klausimas, kada galutinai išnyks. Brolių Pundzevičių gimtinės sodyboje visą laiką buvo gyvenama, vienu laikotarpiu čia buvo įsikūrusi kaimo pradinė mokykla⁵⁹. Pasak V. Markevičiaus, „paradoksalu, kad sodybos pastatų, pradant nuo ūkinių, intensyviausias griovimas prasidėjo jau po Nepriklausomybės atgavimo. Dar maždaug prieš dešimtmetį atsitiktinai pastebėjus, kad plėšiamos gyvenamo namo grindys, buvo pranešta Skapiškio seniūnijai, taip pat ir Kupiškio rajono kultūros skyriaus vadovui. Tada būtų užtekę nors sustabdyti tolesnį niokojimą ir su minimaliais statybinių medžiagų, net ir ne naujų, ištekliais bei išlaidomis atstatyti tai, kas pradėta naikinti.

⁵⁶ Zubreckas A. Paskutinis kariuomenės štabo viršininkas, XXI amžius, 2005 spalio 19, Nr. 78 (1379), p. 8, http://www.xiamzius.lt/numeriai/2005/10/19/atmi_02.html [žiūrėta 2018 11 04].

⁵⁷ Markevičiūtė A. E. *Skapiškis*, p. 74.

⁵⁸ Vidmanto Markevičiaus, gim. 1933 m., gyv. Skapiškio mstl., atsiminimai, užrašyti G. Papučkaitės 2013 m. G. *Papučkaitės archyvas*, 20 garso įrašas.

⁵⁹ Ištrauka iš 2005 03 14 V. Markevičiaus laiško Kultūros vertybių apsaugos departamentui, G. *Papučkaitės archyvas*.

Deja, nieko ta linkme nebuvo daroma. Matyt, galvota pagal liūdnam pagarsėjusį, tik kiek perfrazuotą posakį: yra paveldas, yra ir rūpestis, nebėra paveldo, sumažėja ir rūpesčių⁶⁰. Šiandien namo viduje sienos subyrėjusios, nežinomo ūkininko laikomas šienas, o aplinkui ganosi karvės. Pasak V. Markevičiaus, prieš 30 metų šios sodybos viduje ūkininkai laikė gyvulius, o mėšlo krūvos siekė langus⁶¹. Situacijos nepakeitė ir jo 2005 m. rašyti laišakai Kultūros vertybių apsaugos departamentui⁶², kuriuose jis teigė, kad jau tuomet buvęs gyvenamasis namas visiškai nusiaubtas, išliko tik sienos su skylėtu stogu, o dalis namo paversta tvartu⁶³. Sodybos viduje dešinėje pusėje dar matyti kadaise stovėjusio 2 m aukščio ir 2 m pločio kamino, kuriame rūkydavo mėsa, likučiai⁶⁴.

Aplink namą pievutė apšienauta tik tiek, kiek karvės vasaros metu žolės nuėdusios, o visur kitur – vien tik sąžalynai. Buvusio Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos Panevėžio teritorinio padalinio vyriausiojo inspektoriaus Kazio Stančiko nuomone, „*memorialinio Laibiškių vienkiemio griūtis – savivaldos organų darbo brokas. <...> Kita vertus, šia sodyba turėjo pasirūpinti pati seniūnija. Tuo klausimu į ją ne kartą buvo kreiptasi. Į šį reikalą paprasčiausiai nebuvo pilietiškai pažvelgta – ne mano, vadinasi, galva neskaua. Tokiais atvejais dažniausiai susizgrimbama, kai ta autentika būna prarasta*“⁶⁵. Jam pritaria ir V. Markevičius, kuris argumentuoja, jog ardomąjį darbą vykdė ne tik laikas, bet ir savieji tautiečiai, į kurių veiksmus buvo abejingai žiūrima⁶⁶. Reziumuojant galima teigti, kad tik vietos žmonių paaiškinimai, kaip ir kur vykti, gali padėti susiorientuoti norint rasti šią vietą, tačiau pasiklysti vis viena labai lengva. Negalima pamiršti, kad apylinkėse žmonių mažėja, pats kultūrinis paveldas sunykęs, todėl tikėtina, kad ateis toks laikas, kai niekas nebegalės nieko papasakoti, tuo labiau parodyti, nes kultūrinis turizmo išteklius bus išnykęs, o apie jį ir jame gyvenusius garsius Lietuvos veikėjus primins tik tekstai ir nuotraukos, esantys knygoje.

Paminklas mokslininkams Juozui Matuliui, Pranui Mažyliui ir Antanui Purėnui atminti

2000 m. birželio 10 d. Kupiškio rajono savivaldybės lėšomis prie Tatkonių kaimo kapinių buvo pastatytas paminklas J. Matulio, P. Mažylio ir A. Purėno atminimui⁶⁷. Akademikai J. Matulis (1899–1993) ir A. Purėnas (1881–1962) gimė Tatkonių kaime, o profesorius akušeris ir ginekologas P. Mažylis (1885–1966) netoliese esančiame Šileikiškyje.

Paminklo aukštis siekia 1,2 m. Jis padarytas iš lauko akmens, skėlimo būdu suteikiant jam dabartinę formą. Akmens viduje yra niša, kurioje dekoratyviniais varžtais pritvirtinta metalinė plokštė su mokslininkų grafinais

⁶⁰Ten pat.

⁶¹Vidmanto Markevičiaus, gim. 1933 m., gyv. Skapiškio mstl., atsiminimai, užrašyti G. Papučkaitės 2013 m. G. Papučkaitės archyvas, 20 garso įrašas.

⁶²Dabartinis pavadinimas – Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos (aut. pastaba).

⁶³Ištrauka iš 2005 03 14 V. Markevičiaus laiško Kultūros vertybių apsaugos departamentui, G. Papučkaitės archyvas.

⁶⁴Vidmanto Markevičiaus, gim. 1933 m., gyv. Skapiškio mstl., atsiminimai, užrašyti G. Papučkaitės 2013 m. G. Papučkaitės archyvas, 20 garso įrašas.

⁶⁵Aleknieinė B. Abejingumo sugriauti Laibiškiai, *Kupiškėnų mintys*, 2007 rugpj. 25, Nr. 96 (8430), p. 5.

⁶⁶Ištrauka iš 2005 03 14 V. Markevičiaus laiško Kultūros vertybių apsaugos departamentui, G. Papučkaitės archyvas.

⁶⁷Mogylaitė S. Ko laiko dulkės neužklos, *Kupiškėnų mintys*, 2007 rugpj. 25, Nr. 96 (8430), p. 5.

Paminklas mokslininkams Juozui Matuliui, Pranui Mažyliui ir Antanui Purėnui atminti prie Tatkonių kaimo kapinių. 2013 m. A. Jonušytės nuotr.

atvaizdais ir užrašu, kam paminklas skirtas⁶⁸. Šio paminklo autorius – tautodailininkas Ramūnas Vizbaras.

Akademikas Juozas Matulis – žymiausias XX a. Lietuvos chemikas, sukūręs didžiulę mokslinę mokyklą, savo darbais metalų elektrochemijos srityje įnešęs reikšmingą indėlį į pasaulinį mokslą. Kartu jis, kaip Mokslų akademijos prezidentas, kelis dešimtmečius buvo įtakingiausias Lietuvos mokslo veikėjas ir organizatorius, jo nuomonė ir autoritetas dažnai buvo lemiami ne tik chemijos, bet ir kitų mokslo sričių planavimui ir plėtojimui⁶⁹.

J. Matulis gimė neturtingoje šeimoje, todėl nuo pat mažens „*pats turėjo pelnytis duoną. Nuo 7 metų piemenavo pas ūkininkus, dirbo įvairius smulkius darbus, o žiemą lankydavo Juodpėnų pradinę mokyklą. 1912 m. pabaigusį mokyklą Juozuką tėvai nutarė mokyti amato ir išsiuntė į Liepoją pas dėdę, kuris įtaisė sūnėną į vokiečio Glazenapo juvelyrinę dirbtuvę gizeliu (mokiniu). Norint tapti meistru, reikėjo mokytis ir dirbti 5 metus, tačiau prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, 1914 m. pabaigoje dirbtuvė buvo uždaryta ir Juozukui teko grįžti namo*“⁷⁰. 1916 m. J. Matulis Skapiškio geležinkelio stotyje įsidarbino pervažos budėtoju, kur iš pat pradžių kraudavo vagonus, bet neilgai trukus buvo paukštintas, nes mokėjo vokiečių kalbą⁷¹. 1920–1923 m. jis tarnavo Lietuvos kariuomenėje (ryšių tarnyboje), dalyvavo nepriklausomybės kovoje, mūšyje su lenkais prie Giedraičių. Tarnaudamas prie kariuomenės generalinio štabo, jis kartu ir mokėsi⁷².

1924 m. baigė Lietuvos mokytojų profesinės sąjungos suaugusiųjų gimnaziją. Tais pačiais 1924 m. įstojo į Lietuvos universiteto Technikos fakultetą. 1925 m. perėjo į Matematikos-gamtos fakulteto fizikos-chemijos skyrių, kurį baigė 1929 m. bendru pažymiu „labai gerai“. Juozas Matulis 1928 m. birželio 1 d. Medicinos fakultete buvo išrinktas Fiziologijos ir fiziologinės chemijos katedros vyresniuoju laborantu ir 1930 m. balandžio 1 d. buvo pakeltas

⁶⁸ *Ten pat.*

⁶⁹ Vaškėlis A. Didysis Lietuvos mokslininkas, *Mokslas ir gyvenimas*, 1993, Nr. 3, <http://ausis.gf.vu.lt/mg/nr/99/3/3vask.html> [žiūrėta 2018 09 05].

⁷⁰ *Ten pat.*

⁷¹ Mogylaitė S. Ko laiko dulkės neužklos, p. 5.

⁷² Vaškėlis A. Didysis Lietuvos mokslininkas, *Mokslas ir gyvenimas*, 1993, Nr. 3, <http://ausis.gf.vu.lt/mg/nr/99/3/3vask.html> [žiūrėta 2018 09 05].

tos pačios katedros vyresniuoju asistentu, 1930 m. gruodžio 1 d. Matematikos-gamtos fakulteto išrinktas Fizinės chemijos katedros vyresniuoju asistentu. Nuo 1931 m. spalio 1 d. iki 1933 m. balandžio 10 d. Matematikos-gamtos fakulteto buvo komandiruotas į Leipcigo universitetą gilinti fizinės chemijos ir fotochemijos žinių. 1934 m. J. Matulis, labai gerai išlaikęs daktaro egzaminus, gegužės 12 d. apgynė disertaciją daktaro laipsniui gauti tokia tema: „Fotodichroizmo tyrinėjimai organinių dažų kolodijaus ir želatinos sistemose.“ Matematikos-gamtos fakulteto taryba visais balsais nutarė pripažinti J. Matulį labai gerai apgynusį disertaciją ir suteikti jam „doctor sciential“ laipsnį su aukščiausiu pažymiu: „*magna cum fande*“⁷³.

Tolesnę 60 metų trukusią J. Matulio veiklą galima suskirstyti į kelis laikotarpius:

1. 1930–1936 m. – darbas Vytauto Didžiojo universitete, aukštesniojo lygio studijos bei mokslinis darbas Vokietijoje fotochemijos srityje. 1936 m. apgynė habilitacinį darbą „Weigerto efektas ir fotocheminiai procesai sidabro halogenidų želatinoje“ ir jam buvo suteiktas habilituoto daktaro laipsnis. Ypač reikšmingas tolesnei J. Matulio veiklai ir jo iki gyvenimo pabaigos labai šiltai, su ilgesiu prisimenamas buvo 2 metų (nuo 1931 m. rudens iki 1933 m. vasaros) mokymasis ir darbas Leipcigo universitete – tuomet pasaulinio lygio mokslo centre. Čia jis susipažino su moderniomis mokslinių tyrimų sritimis ir su sistemišku, kruopščiu, nuosekliu mokslinio darbo stiliumi bei su tradiciniu Vokietijai autoritetiniu vadovavimo moksliniam darbui būdu.

2. 1936–1943 m. – pedagoginio darbo Vytauto Didžiojo bei Vilniaus universitetuose ir aktyvios šviečiamosios veiklos laikotarpis.

3. 1944–1984 m. – aktyvios mokslo organizavimo veiklos (pirmaisiais pokario metais Vilniaus universitete, nuo 1945 m. vadovaujant Mokslų akademijai, o 1956–1976 m. ir Chemijos ir cheminės technologijos institutui) bei intensyvaus mokslinio darbo metalų elektrochemijos srityje laikotarpis. Labai reikšmingas ir pedagoginis darbas to laikotarpio pirmaisiais 15 metų VU Chemijos fakultete.

4. Dešimtmetis po 1984 m. – darbai elektrochemijos ir mokslo istorijos srityse be atsakingų administracinių pareigų. J. Matulis mirė Vilniuje 1993 m. birželio 25 d. Palaidotas Antakalnio kapinėse⁷⁴.

Profesorius Antanas Purėnas buvo pirmosios Rokiškio savivaldybės kūrėjas, Steigiamojo Seimo LSDP atstovas, Lietuvos universiteto ir Organinės chemijos katedros kūrėjas, VDU profesorius ir vienas paskutinių rektorių, pedagogas, kultūros, visuomenės ir politikos veikėjas⁷⁵.

A. Purėnas gimė daugiavaikėje ūkininko šeimoje. Būdamas gabus vaikas, padedamas sesutės Kastutės jau šešerių metų išmoko skaityti, vienuolikos metų baigė Tatkonių pradinę mokyklą. Po savarankiško mokymosi jis 1896 m. pavasarį priimtas į Liepójos gimnazijos antrąją klasę. Gimnaziją baigė 1902 m. ir įstojo į Tartu (caro laikais vadinto Jurjevu) universiteto Matematikos-gamtos fakulteto chemijos skyrių. Po ketu-

⁷³Naujas mūsų universiteto daktaras Juozas Matulis, *Lietuvos žinios*, 1934, Nr. 113 (4499), p. 6, http://www.epaveldas.lt/vbspi/showImage.do?id=DOC_O_146007_15biRecordId= [žiūrėta 2018 08 07].

⁷⁴Vaškėlis A. Didysis Lietuvos mokslininkas, *Mokslas ir gyvenimas*, 1999, Nr. 3, <http://ausis.gf.vu.lt/mg/nr/99/3/3vask.html> [žiūrėta 2018 09 05].

⁷⁵*Lietuvos socialdemokratų partijos internetinė svetainė*, http://lsdp.lt/lt/naujienos/svarbios_datos/id/1335/1881_02_16_gime_antanas_purenas [žiūrėta 2018 08 17].

rių semestrų studijų, 1904 m. rudenį sėkmingai išlaikęs tarpkursinius egzaminus, persikėlė į Sankt Peterburgo universiteto Matematikos-gamtos fakulteto chemijos skyrių. Sankt Peterburgo universitete A. Purėnas studijavo vadovaujamas pasaulinio masto chemikų organikų – A. Favorskio, V. Tiščenkos, N. Mentuškinio. Baigęs 1909 m. universitetą, pasiliko dirbti pas prof. A. Favorskį. Studijuodamas Sankt Peterburgo universitete A. Purėnas susipažino su savo būsima ištikima gyvenimo palydove žmona Liuda Vienožinskaite, studijavusia tame pačiame universitete teisę. Juos 1918 m. sutuokė kunigas J. Tumas-Vaižgantas⁷⁶.

A. Purėnas 1910–1919 m. dėstė fiziką, chemiją ir prekių mokslą Nevos draugijos komercinėje mokykloje, lygia greta penkerius metus dirbo dėstytoju kitoje komercijos mokykloje. Iš Peterburgo į Lietuvą A. Purėnas su žmona grįžo 1918 m. gruodį. Nuo 1919 m. pradžios iki gegužės pabaigos buvo Rokiškio apskrities Švietimo skyriaus vedėjas. 1919 m. rugpjūčio 1 d. Švietimo ministerijos buvo paskirtas Rokiškio gimnazijos direktoriumi, šias pareigas ėjo iki 1921 m. rugsėjo 1 d. Tuo metu jo žmona Liuda įsidarbino notare ir buvo pirmoji moteris notarė Lietuvoje. Nuo 1921 m. rugsėjo 1 d. iki 1922 m. vasario 16 d. buvo Aukštųjų kursų Kaune organinės chemijos lektorius, nuo 1922 m. – Lietuvos universiteto ekstraordinarinis profesorius, 1922–1927 m. Technikos fakulteto sekretorius, 1927–1928 m. Universiteto senato ir tarybos sekretorius⁷⁷.

Paminėtina, kad A. Purėnas buvo vienas iš Steigiamojo Seimo (1920 m.) narių, išrinktas VI (Utenos) rinkimų apygardoje, priklausė LSDP frakcijai, tačiau 1920 m. spalio mėn. mandato atsisakė.

Tai žmogus, suvaidinęs vieną ryškiausių vaidmenų Lietuvos mokslo istorijoje, – organinės chemijos studijų ir mokslo pradininkas Lietuvoje, organinių žaliavų ir sintezės tiriamųjų darbų vadovas, organinių junginių nomenklatūros kūrėjas. Norėdamas suteikti galimybę studentams savarankiškai gilinti žinias ir užpildyti tuo metu taip trūkstamą lietuviškų vadovėlių spragą, A. Purėnas iš vokiečių kalbos išvertė vieną geriausių to meto aukštosioms mokykloms skirtą A. Holemano „Organinės chemijos vadovėlį“, kurį išleido 1925 m. Taip buvo sudarytas pagrindas lietuviškai organinės chemijos terminologijai ir atsirado sąlygos plėtoti organinės chemijos mokslinei literatūrai lietuvių kalba. A. Purėno iniciatyva iš rusų kalbos buvo išversti organinės chemijos teorinio kurso ir laboratorinių darbų vadovėliai⁷⁸.

A. Purėnui teko vadovauti ir visam Kauno universitetui: 1938–1940 m. – prorektorius, 1940–1941 ir 1944–1947 m. – universiteto rektorius. Nuo 1941 m. prof. A. Purėnas – Lietuvos mokslų akademijos akademikas ir pirmasis jos viceprezidentas. Po karo, 1945 m., jam suteiktas Lietuvos TSR nusipelnusio mokslo veikėjo garbės vardas. Pagrindinės prof. A. Purėno mokslinių tyrimų kryptys, pradėtos po 1947 m., buvo dvi. Viena jų – vietinių augalinės bei gyvulinės kilmės medžiagų tyrimas,

⁷⁶Organinės chemijos mokslo pradininko Lietuvoje prof. Antano Purėno gimimo 130-metis, *Chemical Technology/ Cheminė technologija* 57, 2011, Nr. 1–2, p. 49–50.

⁷⁷Profesoriai Pranas Jodelė ir Antanas Purėnas – abu rektoriai ir abu... chemikai, *Studijų aidai* [Kauno technologijų universiteto laikraštis], 2011, Nr. 4 (2179), p. 4. Straipsnis parengtas pagal: 1930 m. birželio 20 d. Antano Purėno autobiografija; Baltarusis R. *Profesorius Antanas Purėnas*, Kaunas: Technologija, 2008.

⁷⁸Organinės chemijos katedros istorija, *Kauno technologijos universiteto internetinė svetainė*, <http://ktu.edu/ctf/turiny/istorija-7> [žiūrėta 2018 01 16].

kita – biologškai aktyvių junginių sintezė⁷⁹. 1951–1962 m. A. Purėnas buvo Kauno politechnikos instituto Organinės chemijos ir technologijos katedros vedėjas. 1962 m. rudenį prof. A. Purėnas amžino poilsio atgulė Kauno Petrašiūnų kapinėse⁸⁰.

Profesorius akademikas Pranas Mažylis buvo puikus klinicistas ir pedagogas, gimdymo pagalbos organizatorius Lietuvoje, puikus operatorius, vienas iš kovos su vėžiu pradininkas, Lietuvos akušerių ginekologų mokslinės draugijos įkūrėjas⁸¹. 1905 m. vasario 27 d. Kupiškyje socialdemokratas studentas P. Mažylis surengė pirmąjį 1905-ųjų revoliucinį mitingą, kuriame ragino žmones susitelkti ir nuversti caro valdžią, reikalavo laisvos demokratinės Lietuvos valstybės su Seimu Vilniuje įsteigimo⁸². Už tai jam teko sėdėti kalėjime, o vėliau emigruoti. Sunkus gyvenimas emigracijoje nesutrukdė gabiam jaunuoliui siekti mokslo – 1913 m. baigė Krokuvos universiteto Medicinos fakultetą, o jau kitais metais apgynė daktaro disertaciją ir buvo paskirtas dirbti universitete. Kartu jis dirbo ir Krokuvos miesto ligoninės Akušerijos ir ginekologijos skyriuje, o prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui – Chirurgijos skyriuje⁸³. 1918 m. Lietuvai paskelbus nepriklausomybę, vokiečių karo ligoninės vietoje įkūrė Panevėžio apskrities 25 vietų ligoninę. Jam talkino bebaigias medicinos mokslus Vladas Kuzma. P. Mažylis dar įsteigė Panevėžyje, mokytojų seminarijos patalpose, kariams savanoriams gydyti Raudonojo Kryžiaus ligoninę ir buvo iškvieštas į Kauną ten kurti panašios ligoninės⁸⁴.

Akušerinė ir ginekologinė pagalba tuo metu buvo primityvi, daugiausia nemokytų *bobučių* rankose. 1920 m. pradžioje Kauno medicinos draugija, kurioje būrėsi pažangių gydytojų grupė, nutarė prie Kauno miesto ligoninės Gimdymo skyriaus organizuoti akušerių kursus. Jiems vadovauti iš Panevėžio buvo pakviestas P. Mažylis. Kaune Raudonojo Kryžiaus ligoninei taip pat reikėjo sumanaus ir energingo vadovo ir Raudonojo Kryžiaus valdybos viršininko gyd. R. Šliūpo pastangomis P. Mažylis 1920 m. vasario 16 d. tapo Kauno Raudonojo Kryžiaus ligoninės direktoriumi. Tuo pačiu metu jis kviečiamas lektoriumi į Kauną įsi-
steigtus Aukštuosius kursus – universiteto užuomazgą. 1922 m. vasario 16 d. Aukštųjų kursų bazėje buvo įkurtas Kauno universitetas, kuriam 1930 m. suteiktas Vytauto Didžiojo vardas, o 1922 m. rugsėjo 18 d. daktaras P. Mažylis išrenkamas docentu ir paskiriamas Akušerijos ir ginekologijos katedros vedėju⁸⁵. 1922 m. P. Mažylis įkūrė akušerių mokyklą Kaune. Svarbu paminėti, kad P. Mažylis ir V. Kuzma pirmieji Lietuvoje perpylė kraują 1926 m. Raudonojo Kryžiaus ligoninėje Kaune ir pradėjo skirstyti donorus į donorus gimines, donorus profesionalus ir donorus medicinos darbuotojus⁸⁶.

⁷⁹ Organinės chemijos mokslo pradininko Lietuvoje prof. Antano Purėno gimimo 130-metis, p. 50–51.

⁸⁰ *Ten pat*, p. 51.

⁸¹ Baliutavičienė D. K. Akademikas prof. Pranas Mažylis – Lietuvos akušerijos ir ginekologijos mokyklos įkūrėjas, *Lietuvos akušerija ir ginekologija*, 2010, Nr. 2, t. 13, p. 195.

⁸² Revoliucinis mitingas, *Lietuvos socialdemokratų partijos internetinė svetainė*, http://lsdp.lt/lt/naujienos/svarbios_datos/id/1513/revoliucinis_mitingas [žiūrėta 2018 08 17].

⁸³ Baliutavičienė D. K. Akademikas prof. Pranas Mažylis – Lietuvos akušerijos ir ginekologijos mokyklos įkūrėjas, p. 195.

⁸⁴ Knizikevičienė L. Iš Panevėžio ligoninės istorijos, *Lietuvos aidas*, <http://www.aidas.lt/lt/istorija/article/10166-03-03-is-panevezio-ligonines-istorijos> [žiūrėta 2018 08 07].

⁸⁵ Baliutavičienė D. K. Akademikas prof. Pranas Mažylis – Lietuvos akušerijos ir ginekologijos mokyklos įkūrėjas, p. 195–196.

⁸⁶ Kokia kraujo perpylimo istorija, kada atsirado pirmieji donorai? *Nacionalinis kraujo centras*, <http://www.kraujodonoryste.lt/d-u-k/9> [žiūrėta 2018 09 07].

Svarbu paminėti, kad 1919 m. vasario mėn. Panevėžį užėmė Raudonoji armija. Visas sveikatos apsaugos organizacinis darbas patikėtas gyd. P. Mažyliui. Jis buvo oficialiai patvirtintas ligoninės vedėju ir kartu su V. Kuzma aktyviai sprendė sveikatos apsaugos klausimus Panevėžio darbininkų atstovų taryboje. 1919 m. gegužės mėn. Lietuvos savanoriams išvijus iš Panevėžio bolševikų kariuomenę, P. Mažylis ir V. Kuzma buvo suimti ir atiduoti karo lauko tribunolui. Gydytojams grėsė sušaudymas. Tik Juozo Urbšio (vėliau tapusio Lietuvos užsienio reikalų ministru) užtarimu bataliono vadas Jonas Variakojis abu medikus išlaisvino⁸⁷.

1932 m. P. Mažylio pastangų dėka Raudonojo Kryžiaus ligoninė buvo rekonstruota ir joje įkurta moderni akušerijos ir ginekologijos klinika su ambulatorija, laboratorija, auditorija, puikiai įrengtu operaciniu bloku, bendrabučiu tarnautojams⁸⁸. Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui akademikas Laikinosios vyriausybės sprendimu buvo atleistas iš universiteto. Kaip rašo doc. habil. dr. Dalia Kotryna Baliutavičienė, „prof. P. Mažylis net sunkiomis sąlygomis dirbo savo privačioje ligoninėje, teikė pagalbą moterims, slėpė žydus, net geto ligoninėje vienai žydei moteriai padarė sudėtingą operaciją“⁸⁹.

1957 m. P. Mažylis pirmasis Tarybų Sąjungoje aprašė emboliją vaisiaus vandenims ir kraujavimus, sąlygotus kraujo krešėjimo sutrikimo, ir skaitė apie tai paskaitą. Ypač daug dėmesio jis skirdavo aseptikai, antiseptikai bei profilaktikai. Visas paskaitas P. Mažylis skaitė pats ir visus studentus egzaminuodavo pats. Daug metų P. Mažylis buvo valstybinių egzaminų komisijos pirmininkas. Jis dalyvaudavo visuose Mokslinės tarybos posėdžiuose. Be to, P. Mažylis buvo Raudonojo Kryžiaus draugijos pirmininkas, Sveikatos apsaugos Mokslo tarybos pirmininkas, LTSR Aukščiausiosios Tarybos deputatas, Sveikatos komisijos pirmininkas. Visą laiką P. Mažylis neapleido ir gydomojo darbo: konsultuodavo ligones, domėjosi operacijomis. Akademiko prof. P. Mažylio, Lietuvos akušerijos ir ginekologijos mokyklos įkūrėjo, gyvenimą 1966 m. vasario 28 d. nutraukė netikėta mirtis po stuburo traumos. Išliko jo priesakas: „*Valetudo mulierum etne natorum – lex suprema*“⁹⁰.

Dievo tarno arkivyskupo Mečislovo Reinio stogastulpis

Nagrinėjant žymiausias ir įdomiausias buvusias Skapiškio valsčiaus vietas, kurias galima įkomponuoti į tam tikrus turistinius maršrutus po Kupiškio rajoną ir Lietuvos mastu organizuojamas įvairios tematikos ekskursijas, reikėtų atkreipti dėmesį į mažai kam žinomą Dievo tarnui arkivyskupui M. Reiniui pastatytą stogastulpį.

2007 m. žemaičio tautodailininko Antano Ruškio pastatytas paminklas, „pirmasis Dievo tarnui M. Reiniui stogastulpis Lietuvoje“⁹¹, o 2013 m. prie jo

⁸⁷ Knizikevičius P. Panevėžio apskrities Akušerių ginekologų draugijos veiklos apžvalga, *Lietuvos akušerių ginekologų draugija*, <http://www.lagd.lt/index.php?id=56> [žiūrėta 2018 09 07].

⁸⁸ Kauno P. Mažylio gimdytoji namai, <http://www.gimdytonamai.lt/about.php?id=3> [žiūrėta 2018 09 07].

⁸⁹ Baliutavičienė D. K. Akademikas prof. Pranas Mažylis – Lietuvos akušerijos ir ginekologijos mokyklos įkūrėjas, p. 198.

⁹⁰ *Ten pat*, p. 198–199.

⁹¹ Vasiliauskienė A. Skapiškis pažindinamas su Ukrainos kultūra, *Mokslo Lietuva*, 2012, Nr. 15 (481), p. 10, http://mokslasplus.lt/mokslo-lietuva/numeriu-archyvas/2012/Mokslo_Lietuva_2012_15.pdf [žiūrėta 2018 11 04]; Šukys A. Muziejų metams – muziejaus kūrimas Skapiškyje. *Mokslo ir technikos raida Lietuvoje*, sud. A. Nakas, R. Kuliešienė, Vilnius: Technika, 2012, ap. 18–21.

Ketvirtosios senjorų šventės „Pienės pūkas – 2008“ metu daktarės Aldonos Vasiliauskienės sodyboje Skapiškyje atidengiamas paminklas-stogastulpis „Dievo tarnui Mečislovui Reiniui“. Kairėje centre vyskupas Juozas Preikšas, dešinėje daktarė Aldona Vasiliauskienė (sodybos šeimininkė), šalia jos Panevėžio generalvikaras daktaras kunigas Robertas Pukenis. 2008 m. gegužės 23 d. A. Jonušytės nuotr.

pastatytas koplytstulpis, sukurtas Prano Kaziūno, dar nėra įtraukti į jokių turistinius vadovus.

Būtina pabrėžti, kad 2007 m. Skapiškyje pastatytas ir 2008 m. atidengtas stogastulpis arkivyskupiui M. Reiniui, kaip ir 2013 m. atidengtas koplytstulpis, tapo „savotiška ukrainiečius ir lietuvius siejančia grandimi, pratešiančia amžių tėkmėje susiformavusias galias kultūrinio bendradarbiavimo tradicijas“⁹².

Liaudies meistro Broniaus Bickaus skulptūros

Skapiškio miestelį ir jo apylinkes puošia daug tautodailininko skulptūrų. Įžymiausi drožiniai: Maironio paminklas, šv. Petro ir šv. Povilo betoninės skulptūros Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčios frontono nišose, skulptūra „Bibliotekininė“ miestelio bibliotekoje, paminklas žuvusiems už tėvynę skapiškėnams Skapiškio parapijos kapinėse ir daugelis kitų. Menininkas prisidėjo prie blaivybės paminklo atstatymo ir sutvirtino misijų paminklo „viršuje numuštą kryžių“⁹³.

⁹² Ten pat.

⁹³ Vasiliauskienė A. Tautodailininkas Bronius Bickus, *Lietuvos aidas*, <http://www.aidas.lt/lt/asmenybes/article/8776-08-20-tautodailininkas-bronius-bickus> [žiūrėta 2018 08 27]; Vasiliauskienė A. Skapiškio tautodailininkui 85 metai, *Kupiškėnų mintys*, 2019, sausio 12, Nr. 3 (10123), p. 6.

Buvęs tremtinys Bronius Bickus gimė 1934 m. sausio 15 d. Totorių kaime⁹⁴. Kaip pasakojo pats liaudies meistras, drožinėti pradėjęs visai atsitiktinai⁹⁵. Viskas prasidėjo apie 1960 m., kai susilaužęs koją visą mėnesį buvęs priverstas gulėti lovoje ir nieko neveikti. Tuomet pasiėmęs liepos pliauską pradėjo ją drožinėti ir išdrožęs visai nebloga kalnų ožį. Vėliau pradėjęs drožinėti sudėtingesnius įvairios tematikos drožinius, kurie susilaukė populiarumo. Pats prisipažinęs, kad jam meistrauti daug arčiau širdies, negu kalbėti. Tautodailininką geru žodžiu mini jo draugas miškininkas V. Markevičius, kurio teigimu, B. Bickus prie blaivybės paminklo prisidėjęs labai svariai, atnaujindamas ir sukurdamas visas skulptūras⁹⁶. Jis liaudies meistrą vadina labai gabių žmogumi, kuris savo darbus dažniausiai kūrė žiemą.

Liaudies meistro namas Skapiškio miestelyje išsiskiria skulptūrų gausumu ir spalvotu namo koloritu. Patekti į vidų galima pro metalinius vartus, kuriuose pavaizduoti kaukiantys geležiniai vilkai, o jų galuose – po skulptūrą. Kaip teigė tautodailininkas, šie vilkai simbolizuoja legendą apie Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino sapną, kuriame jis susapnavo ant kalno viršaus staugiantį geležinį vilką, ir pagonių žynio Lizdeikos išaiškinimą apie Vilniaus miesto įkūrimą. Metaliniai vartai išdažyti Lietuvos tautinės vėliavos spalvomis.

Tautodailininko Broniaus Bickaus sukurta skulptūra „Susimąstęs“. 2013 m.

G. Papučkaitės nuotr.

Tautodailininko Broniaus Bickaus sukurtos skulptūros. 2013 m. G. Papučkaitės nuotr.

Metaliniai vartai, kuriuose pavaizduoti kaukiantys geležiniai vilkai. 2013 m. G. Papučkaitės nuotr.

⁹⁴Daugiau apie B. Bickaus gyvenimą tremtyje skaitykite 2013 m. rugpjūčio 6 d. „Lietuvos aidas“ (www.lietuvosaidas.lt) skiltyje „Asmenybės“, A. Vasiliauskienės straipsnyje „Tremtinio gyvenimas Lietuvoje – Bronius Bickus“.

⁹⁵Broniaus Bickaus (1934–2018), gyv. Skapiškio mstl., atsiminimai, užrašyti G. Papučkaitės 2013 m. G. Papučkaitės archyvas, 2 garso įrašas.

⁹⁶Vidmanto Markevičiaus, gim. 1933 m., gyv. Skapiškio mstl., pasakojimas, užrašytas G. Papučkaitės 2013 m. G. Papučkaitės archyvas, 13 garso įrašas.

Namo balkone stovi dvi medinės Lietuvos didžiųjų kunigaikščių Gedimino ir Vytauto skulptūros. B. Bickus šiuos kunigaikščius pasirinko dėl jų nuveiktų darbų Lietuvos Didžiąjai Kunigaikštystei.

Virš balkono kabo medinė saulutė, kurią medžio drožėjas padaręs todėl, kad nenorėjo dėti medinio kryžiaus. Dauguma jo skulptūrų padarytos sovietmečiu, o tuo metu į kryžius buvo žiūrima kreivai. Priešais namą stovi medinis koplytstulpis, kurio viršuje šv. Jurgio statulėlė, padaryta iš cemento. Slibiną tautodailininkas padarė irgi iš cemento ir betono. Namo kiemas atrodo kaip skulptūrų parkas po atviru dangumi, nes kur pažiūrėsi, žvilgsnį patraukia medžio, akmens ar metalo dirbiny.

Dešiniajame namo kieme tarp medžių įrengta pavėsinė, kurios šonus puošia įvairūs iš medžio išskaptuoti žmonių veidai. Kaip yra teigęs B. Bickus, skulptūrų už pinigų nėra daręs. Vis dovanodavęs, kad ji būtų kaip prisiminimas. Drožinius ir skulptūras tautodailininkas darė remdamasis tautiniais motyvais, nes kurti jį vertė jaučiamas širdyje patriotiškumas ir negalėjimas pamiršti praeityje patirto siaubo ir išgyventų žiaurumų, kurių dabartinės kartos, gimusios nepriklausomos Lietuvos laikais, nesupranta ir negali išsivaizduoti.

Norėjosi jam dar paminklą skautams atkurti, kurią vaikystėje matė prie šventoriaus stovintį, bet tiksliai nebeatsiminė, kaip jis atrodė. 2013 m. savo namuose darė angelo skulptūrą, kurios aukštis sieks dangiau kaip 3 metrus. Ji turėtų stovėti kapinėse, kur palaidoti artimieji. Pagal liaudies meistro viziją, viena angelo ranka laikys lempą. Jos viduje bus galima uždegti žvakutę per Vėlines. Kitoje rankoje bus iškalta lentelė su užrašu. Kaip pats sakęs, deja, dabar manui laiko skirti nebegali tiek kiek anksčiau, nes jau metai nebe tie, o ir namų ūkis su gyvuliais daug laiko atima.

Skulptūra Maironiui

2012 m. Skapiškyje minint tautos dainiaus Maironio 150-ąsias gimimo metines tautodailininkas, Sibiro tremtinys B. Bickus visą pavasarį įtemptai dirbo ir sukūrė koplytstulpį Maironiui ir jo baladei apie nuskendusį Skapiškio varpą. Koplytstulpį padovanojo miesteliui. 2012 m. gegužės 26–27 d. tarptautinis liaudies teatrų festivalis „Pienių vynas“ pradėtas šio koplytstulpio atidengimu ir pašventinimu (pašventino tuometinis klebonas kun. Zenonas Navickas)⁹⁷. Tautodailininkas B. Bickus savo darbu stengėsi įprasinti Skapiškiui sukurtą Maironio baladę „Užkeiktas Skapiškio varpas“⁹⁸.

Pasak B. Bickaus, jam asmeniškai nepatiko, kad „qžuolas per plonas buvo. Norėjosi, kad būtų šiek tiek stambesnis“⁹⁹. Paminkle pavaizduotas poeto veidas ir virš jo kabantis medinis varpas.

Surinkus ir išanalizavus informaciją bei atlikus tyrimą, galima daryti prielaidą, kad žymiausios Skapiškio valsčiaus vietovės nyksta. Labai svarbus aspektas yra tas, kad lietuviškoje turistinėje literatūroje beveik nėra informacijos apie Skapiškyje esančius vertingus ir turinčius istorinę reikšmę

⁹⁷Vasiliauskienė A. Tautodailininkas Bronius Bickus, *Lietuvos aidas*, <http://www.aidas.lt/lt/asmenybes/article/8776-08-20-tautodailininkas-bronius-bickus> [žiūrėta 2018 08 27].

⁹⁸Nagrockienė I. Skapiškio festivalis sujungė tris jubiliejus, *Kupiškėnų mintys*, 2012 gegužės 29, Nr. 61 (9141), p. 3.

⁹⁹Bickus B. Radijo laida „Meilė tiesoje“, 2012 m. liepos 9 d., *Marijos radijas*, <http://www.marijos-radijas.lt/radijo-laidos/pokalbiai/23510-2012-07-09-18-00-meiliC4i97-tiesoje.html> [klausyta 2013 10 14].

kultūrinius ir gamtinius objektus (ką kalbėti apie užsienio literatūrą) bei kelio nuorodų, kaip nuvykti iki šių lankytinų vietovių. Atsižvelgiant į informacijos nebuvimą, būtina gerinti susisiekimo infrastruktūrą ir plėtoti vietovės patrauklumą įvairia kultūrine veikla ir turizmo rinkodaros strategijomis.

Šiame straipsnyje aprašomos žymiausios Skapiškio krašto vietos, turinčios istorinę išliekamąją vertę. Bandyta į viską pažiūrėti šiek tiek kitu aspektu, t. y. daugiausia remiantis žmonių atsiminimais, tačiau naudotasi archyvais, knygomis ir periodine spauda. Išgirstas žodis ar pasakojimas gali būti perduodamas iš kartos į kartą, kol galiausiai pasimiršta. Kas užrašyta – lieka amžina.

Straipsnyje žymiausios vietovės ir objektai išvardyti chronologine tvarka pagal įvykius, vykusius prieš Pirmąjį pasaulinį karą, tarpukariu ir po karo, taip pat XX a. pabaigoje bei XXI a. pradžioje.

Koplytstulpis Maironiui ir jo baladei „Užkeiktas Skapiškio varpas“ atminti. 2018 m. A. Jonušytės nuotr.

Skapiškio teatrų susikūrimo prielaidos ir veikla

Vita Vadoklytė

Teatrinio judėjimo ištakos

Šiandieninė Lietuvos visuomenė dinamiška ir sparčiai modernėjanti. Kultūra yra sudėtinė visuomenės politinės, socialinės, ekonominės raidos dalis, dažnai pati skatina naujoves, spartina krašto galių socialinę bei ekonominę plėtrą. Akivaizdu, kad kultūra ir menas yra nepakeičiami valstybės politikos įrankiai, nes jie sutelkia ir ugdo visuomenę, skatina jos kūrybiškumą ir atvirumą, įtikinamai atstovauja šaliai, padeda tautoms susikalbėti, pažinti vienai kitą.

Šiandien, kai visuomeninį klimatą sąlygoja tokios vertybės kaip estetika, laimėjimai ir pažanga, kultūra ir menas atspindi, neretai ir skatina inovacinius procesus bei nuolatinę tradicijų raidą, kritiškai atspindint tikrovę. Organizuojant įvairaus pobūdžio kultūrinius renginius, parodas, tarptautinius kino, teatro festivalius, privalu kelti ne tik bendrą šalies kultūrinį lygį, bet ir garsinti savo šalių už jos teritorijos ribų.

Teatras padeda bręsti asmenybei, įgyti etinių ir estетinių vertybių, teatras moko dvasinės patirties ir stiprybės, moko išminties. Teatras patenkina ir psichologinį poreikį. *„Dramatinis jausmas – įgimtas jausmas, todėl manau, kad teatras niekada neišnyks. Žmogus visada galvojo apie save, jam visada rūpėjo perkelti save į kitokią būklę – atsakingesnę, – kurioje galėtų save patikrinti... O kur jis tai pamatys, jei ne teatre.“*¹ Šiame technologijos amžiuje ypač svarbu išsaugoti gyvą bendravimą. Teatras – viena iš įtakingiausių žmonių bendravimo formų, savęs pažinimo ir tobulinimo mokykla.

Mėgėjų teatre įvairių specialybių žmonės gali išreikšti savo kūrybinius gebėjimus, patenkinti dvasinius poreikius. Čia mokomasi bendravimo, tarpusavio supratimo, etinių ir estетinių vertybių. Kaimo mėgėjų teatrą lankantys žmonės yra labai nuoširdūs, ypač senoliai, išsaugoję tautinę savimone, etnografinę atmintį, moralines ir dorovines vertybes. Teatras leidžia tai perduoti iš kartos į kartą.

Daugelyje respublikos rajonų mažinamas kaimo kultūros įstaigų finansavimas, kai kur netgi visai panaikinami kaimo kultūros namai. Daugelio kaimo kultūros įstaigų patalpos žiemą visai nešildomos. Todėl kaimuose dirba tiek mažai kvalifikuotų specialistų, blėsta kultūros židiniai ir tai kelia pavojų visos šalies nacionalinės kultūros pamatui.

Norėdama pagrįsti kryptingos kūrybinės veiklos reikalingumą kaime, jos įtaką žmonių kultūriniam bei dvasiniam tobulėjimui ir brandai, kartu ir visos Lietuvos kultūros vystymuisi ir kultūrinių vertybių išsaugojimui, savo tyrimo objektu pasirinkau Skapiškio kaimo suaugusiųjų teatrą „Stebulė“, Skapiškio vaikų ir jaunimo teatrą „Ku-kū“, Skapiškyje organizuojamus teatrinis renginius. Darbe apžvelgsiu penkiolikos metų (1991–2006) Skapiškio teatrų veiklą.

¹ Iš teatro metraščio, *Skapiškio teatro studijos archyvas* (toliau – STSA). Straipsnis rašytas apie 15 metų veiklą, bet Skapiškyje teatrinis gyvenimas verda iki šiol. Statomi nauji spektakliai, vyksta festivaliai „Pienių medus“, „Pienių vynas“ ir „Pienės pūkas“. Juos apžvelgti ir apibendrinti, kaip ir naują skapiškėnų teatralų repertuarą, straipsnio autorei pritrūko laiko.

Pasirinktoji tema yra ypač svarbi ir aktuali šiandieniniam Lietuvos kultūriniam gyvenimui, nes mažų miestelių, tokių kaip Skapiškio, kultūrinio gyvenimo analizavimas, viešinimas yra puiki galimybė padėti išsiveržti iš uždaros erdvės, savo kūrybinius laimėjimus pristatyti visuomenei, patiems praturtėti kitų miestų ar net kitų šalių renginių menine, organizacine patirtimi. Reikia, kad apie kūrybinę veiklą nedideliame miestelyje sužinotų kuo daugiau žmonių.

Pagrindinė problema ta, kad mažiems miesteliams vien tik savo kūrybiniais pasiekimais sunku išsiveržti už rajono ribų dėl menko ne tik savo šalies kultūros rėmimo, bet ir dėl ES struktūrinių fondų dėmesio ir paramos trūkumo.

Darbo tikslas: įrodyti teatro reikalingumą kaime, atskleisti jo reikšmę asmenybės ugdymui, visapusiškam dvasiniam tobulėjimui, tarpusavio bendravimui.

Mano pačios aktyvi profesinė veikla – teatrų Skapiškyje subūrimas, spektaklių kūrimas, dalyvavimas su teatrais šalies mėgėjų teatrų judėjime, tarptautinių teatro festivalių, švenčių, kūrybinių stovyklų organizavimas paskatino susisteminti sukauptą patirtį, archyvinę medžiagą, taip pat susisteminti Skapiškio teatrų susikūrimo ir veiklos, tarptautinių teatrų festivalių organizavimo aspektus ir atlikti vaikų ir jaunimo teatro studijos „Ku-kū“, teatro „Stebulė“ veiklos, taip pat tarptautinių festivalių „Pienių medus“, „Pienių vynas“ ir „Pienės pūkas“ kokybės tyrimą bei pateikti tyrimo rezultatus su išvadomis ir siūlymais. Vadovavimas Skapiškio teatrams ir tiesioginis dalyvavimas teatrų kūrybinėje ir organizacinėje veikloje padėjo atlikti stebėjimus, pateikti statistiką, daryti išvadas.

Rašant straipsnį naudotasi literatūra, regioniniuose laikraščiuose bei žurnaluose skelbtais straipsniais, atlikta Skapiškio miestelio kultūrinio gyvenimo istorinė apžvalga. Išsiaiškinta, koks teatrinio judėjimo Skapiškyje indėlis į bendrus kultūros procesus Lietuvos kaimuose, išanalizuota Skapiškio miestelio tarptautinių teatrų festivalių išliekamoji vertė ir kokią naudą Skapiškio teatrų veikla ir tarptautiniai festivaliai teikia skapiškiečiams.

Šiame straipsnyje siekiau patvirtinti hipotezę, kad tradicijos, teatrinė veikla ir rajono institucijų bendradarbiavimas teigiamai veikia Skapiškio miestelio kultūrinį gyvenimą. Teatrinė veikla ugdo asmenybę, lavina ir tobulina žmones. Teatro ir festivalių tarptautinis pripažinimas padeda miesteliui išgarsėti ne tik už jo rajono, bet ir už Lietuvos ribų.

Straipsnis rašytas taikant apklausos, stebėjimo, pokalbio, interviu, anketavimo, ekspertų vertinimo, šaltinių analizės, statistinių metodus. Pirmajame darbo skyriuje analizuojamos Skapiškio vaikų, jaunimo ir suaugusiųjų teatrų susikūrimo 1991 m. prielaidos, apžvelgtos teatrinio judėjimo ištakos Skapiškyje ir jo apylinkėse. Parodoma, kokią įtaką teatrų įkūrimui turi režisierius specialistas. Pirmojo skyriaus poskyriuose supažindinsiu su Skapiškio suaugusiųjų teatro „Stebulė“ veikla, repertuaro formavimo principais, spektaklių kūrimo ypatumais, kūrybiniais laimėjimais, kuriamomis tradicijomis ir jų įtaka kolektyvo veiklai. Įvertinsiu Skapiškio teatro veiklą visos šalies mėgėjų teatrų judėjimo kontekste, teatro indėlį puoselėjant ir populiarinant Lietuvos nacionalinę kultūrą. Supažindinsiu su vaikų ir jaunimo teatro studijos „Ku-kū“ veikla, studijiniu darbu, repertuaro formavimo ypatumais, aptarsiu teatro poveikį asmenybės ugdymui, profesijos pasirinkimui, teatrinė žinių, įgūdžių ir sceninės patirties pritaikymą įvairiose gyvenimo srityse.

Antrajame skyriuje supažindinsime su Skapiškio teatrų tarptautine veikla, rengiamais festivaliais, šventėmis, kūrybinėmis stovyklomis, jų turiniu ir poveikiu teatro žmonėms bei vietos bendruomenei.

Per tūkstančius metų formavosi savitas mūsų protėvių gyvenimo būdas ir savitas santykis su juos supančiu pasauliu. Šiandien, tautų dvasinės ir materialinės kultūros supanašėjimo laikais lietuvių tauta yra išlaikiusi iš gilios senovės atsineštą etninę kultūrą. Ji gyva mūsų audinių raštuose, medžio drožiniuose, dainose, teatrinuose vaidinimuose, mūsų santykyje su gamta ir papročiuose. Ji giliai įaugusi į žmonių būtį ir tapusi jos dalimi. „*Skapiškėnų medžiaginė ir dvasinė kultūra nepaprastai įdomi ir turtinga, turinti savo specifinių bruožų. Ypač tai pasireiškia spalvinguose įvairiaraščiuose audiniuose bei drabužiuose, kuriuose pastebima susiklosčiusių meninių elementų iš amžių glūdumos... Skapiškėnai mėgsta grožį. Jie puikiai puošė ir savo kasdieninės buities daiktus: kultuves, kočėlus, grėblius, rankšluostines ir kt. Daug dėmesio skyrė savo gyvenamųjų namų puošybai, kur idėdavo visą savo išradingumą ir kūrybiškumą. Langų ornamentikoje išliko senoviniai žalčių, saulės ir kt. motyvai.*“² Skrynių, buities daiktų puošyba žalčiais, saulutėmis ir kitais senosios kultūros ženklais nėra atsitiktinė. Skapiškio miestelis įsikūręs ant Mituvos ežero kranto, ežere yra dvi salos – Didysis Alkas ir Mažasis Alkas. Alko sala Mituvos ežere šiuo metu yra valstybės saugomas archeologinis paminklas. Čia vykdavo pagonių apeigos, vaidilutės saugodavo šventą ugnį, garbindavo ažuolus. Senovės apeigos buvo sinkretiškos, jose jungėsi judesys, daina, muzika, šokis, žodis – visi tie elementai, kurie ir sudaro teatro meną. Teatro šaknys ir ištakos glūdi senų senovėje, pirmųjų žaidimuose apeiginiuose žaidimuose ir religiniuose ritualuose. Todėl galima teigti, kad Skapiškio teatro ištakos glūdi senojoje kultūroje, senajame tikėjime.

XIX a. pabaigoje Lietuvoje paplito mėgėjų teatrai, vadinami klotimų teatrais, nes, nesant tinkamų patalpų, vaidindavo klotimuose. Caro valdžia klotimų teatrus varžė, neduodavo vaidinimams leidimų, net baudė. „*Nagrinėjant šio laikotarpio klotimo teatrą, kuris buvo labai aktyvus ir plačiai išsikerėjęs, susiduriame su informacijos stoka. Spaudos ir lietuviškų vakarų griežtas draudimas, žandarų persekiojimai, teismai ir tremtys neleido tos veiklos fiksuoti nei spaudoje, nei kitoje rašytinėje informacijoje.*“³ Skapiškio miestelį teskia vos 14 kilometrų nuo Panemunėlio, kur jau 1893 m. veikė kun. Jono Katelės klotimo teatras. Klotimo teatro judėjimas vyko ir aplinkiniuose kaimuose. Skapiškėnų teatrinė veikla siekia 1908 m., kai skapiškėnai suvaidino „mūrinėje“, tačiau niekur neužrašyta, koks buvo pirmasis vaidinimas. Žinoma, kad tuo laikotarpiu Čypelių kaime (netoli Skapiškio) reikšmingą kultūrinio švietimo darbą dirbo Lionginas Indreika. Susikūręs jaunimo būrelis parengė ir suvaidino Keturakio „Ameriką pirtyje“.

Kalbant apie teatro ištakas Skapiškio miestelyje, būtina paminėti ir žinomų Lietuvos kultūros žmonių paliktus pėdsakus. Ne kartą čia lankėsi vysk. Motiejus Valančius, nes Skapiškis tuomet priklausė Žemaičių vyskupijai. Vysk. M. Valančius savo kūrinio „Palangos Juzės“ herojus atvedė pas Skapiškio ir aplinkinių kaimų ūkininkus, kurių tikros pavardės minimos kūrinyje⁴. Kun. poetas Antanas Strazdas-Strazdelis skursdamas ir

² Iš teatro metraščio, STSA; Dundulienė P. Skapiškis, *Mokslas ir gyvenimas*, 1973, Nr. 8, p. 26.

³ P. Bielskio mintys apie klotimų teatrus. Iš teatro metraščio, STSA.

⁴ Kultūrinis gyvenimas, *Skapiškis*, sud. A. E. Markevičiūtė, Utena: Utenos Indra, 1999, p. 74.

elgetaudamas gavo prieglobstį pas Skapiškio dominikonus. „Manoma, Strazdas yra gyvenęs Skapiškyje ir anksčiau – 1802, 1803 m. ir čia parašęs giesmę kalvarijoms.“⁵

Kupiškio rajono Skapiškio vidurinės mokyklos artistai su vadovu Broniumi Varnausku (stovi aštuntas iš kairės). Apie 1958 m. KEM

1920 m. į Skapiškį atsikėlus dideliame meno gerbėjui kun. Mykolui Prijalgauskui, Skapiškyje burdavosi menininkai, literatai. Čia suvažiuodavo operos dainininkė skapiškietė Jadvyga Vancevičiūtė, poetas, aušrininkas Ksaveras Sakalauskas-Vanagėlis, Varšuvos konservatorijos dėstytojas Ignas Prijalgauskas, tautos dainius poetas Maironis.

Netoli Skapiškio, Laibiškio vienkiemyje, yra gimęs Petras Pundzevičius-Petliukas, vienas pirmųjų lietuvių dramaturgijos kūrėjų. Studijuodamas Rygoje dalyvavo lietuvių teatro mėgėjų būrelyje, pats stengėsi papildyti jo repertuarą: sulietuvino vieną kitą dramos kūrinėlį, parašė komedijas „Velnias – ne boba“ ir „Neatmezgamas mazgas“⁶.

Kunigaudamas Skapiškyje 1925–1937 m., Henrikas Prijalgauskas rašydavo scenos veikalėlius, juos režisuodavo. Jam talkino vargonininkas Mikas Danilevičius. „Susibūrė didelis dainininkų ir artistų būrys: Jonas Balys, Vytautas Dovydenas, Albertas Jakubauskas, Ona Žiogūnaitė, Antanas Vilkas. Buvo statomos Miko Petrausko operos „Birutė“, „Malūnininkas ir kaminkrėtys“, „Consilium Fakultatis“. Suvaidinta Gabrieliaus Landsbergio-Žemkalnio pjesė „Blinda“⁷. Kunigaudamas Skapiškyje H. Prijalgauskas parašė žinomus dramos kūrinius: „Kruvini briliantai“, „Čigonėlė nemeluoja“, „Užkeikti pinigai“, „Mirta Činčiberaitė“, „Drama miške“, „Jaunikis iš Kauno“, „Rickus“ ir kt., kuriuos pasirašydavo Stasio Žemaičio slapyvardžiu.

⁵ Ten pat.

⁶ Ten pat.

⁷ Povilo Jankevičiaus iš Dailiūnų kaimo pasakojimas, STSA.

Po Antrojo pasaulinio karo atgijo kultūrinis gyvenimas. 1946–1949 m. progimnazijos mokytojai ėmėsi gaivinti vaidinimų tradicijas Skapiškyje. Tais varganais pokario metais buvo nelengva. Scena – paaukštinimas klasės gale, salė – likusi klasės dalis. Dažnai vaidindavo progimnazijos mokytojai, pasitelkę vieną kitą kolegą iš miestelio ar apylinkės. Statydavo vienaveiksmes pjeses, rečiau – didesnius veikalus. 1950 m. buvo įkurti kultūros namai ir senojo valsčiaus didokas kambarys tapo sale, kur tilpo daugiau žiūrovų. Septynmetė mokykla pradėjo augti į vidurinę, mokytojų kolektyvas didėjo. 1952 m. Skapiškyje pradėjo dirbti mokytojas Bronius Varnauskas. Jis režisavo Antano Žukausko-Vienušio „Paskenduolė“, Nikolajaus Gogolio „Vedybas“, Kazio Binkio „Atžalyną“, Boriso Dauguviečio „Žaldokynę“ ir daugelį kitų veikalų. Vaidino mokytojai Jonas Likas, Jonas Kaušakys, Kazimiera Kaušakienė, Janina Varnauskienė, Elena Merkienė, Jonas Dovydenas, Dominykas Balčiūnas ir kt. Aktyvi teatrinė veikla, vadovaujant mokytojui B. Varnauskui, tęsėsi apie 10 metų.

Nuo to laiko Skapiškio mokykloje gyvuoja tradicija – kas metai klase žemesnieji pastato spektakliuką abiturientams „Paskutinio skambučio“ proga. Taip Skapiškio mokykloje pastatyta daugiau kaip 50 spektakliukų.

Vaikų, jaunimo ir suaugusiųjų teatrų įkūrimas

Po trijų dešimtmečių Skapiškyje vėl pavyko atgaivinti teatrinės tradicijas. Šio straipsnio autorė režisierė Vita Vadoklytė, 1990 m. baigusi tuometinės Lietuvos konservatorijos Klaipėdos Teatro meno fakultetą ir įgijusi mėgėjų teatro režisierės specialybę pas režisierių pedagogą doc. Gediminą Šimkų, atvyko dirbti į Skapiškį⁸. Vaikščiojo po miestelį, stebėdavo žmones, kalbindavo kiekvieną, vis bandydama išpėti – ar norės, ar gebės vaidinti. O supratusi jų galimybes, ilgai turėdavo įtikinėti tapti vaidintoju. Suburiamos vaikų, jaunimo, suaugusiųjų ir pagyvenusių žmonių trupės. Nuo 1991 m. spalio pabaigos mažoje kolūkio kontoros salytėje sistemingai vykdavo teatro repeticijos. Režisierė sąmoningai nesidarbino tuometiniame Skapiškio laisvalaikio centre – reikėjo laiko auginamam sūneliui, kuriam dar ir metukų nebuvo, be to, bijojo, kad išsidarbinus, kaip ir kiekvienam kaimo kultūros darbuotojui, teks dirbti viską – ir šventes ruošti, ir su kitais meno kolektyvais dirbti (nors ir nėra muzikos ar choreografijos specialistė), o teatrui ir neliks laiko. Nesuvaržyta jokių darbo sutarčių ar atlyginimo, niekam ir neturės atsiskaityti už savo darbo rezultatus.

Studijuodama režisūrą suprato, kad rezultato reikia siekti nuosekliai ir kryptingai. Juk atėjus į visai tuščią vietą ir norint sukurti teatrą – reikėjo pradėti nuo nulio. Susirinkti žmones, juos sudominti ir, svarbiausia, pakeisti kaimo vaidintojų supratimą apie patį spektaklio kūrimą. Pakeisti kaimo vaidintojų susiformavusią nuostatą, kad spektaklis – tai teksto išmokimas ir pjesėje nurodytų remarkų atlikimas. Reikėjo laiko, kad atėję žmonės suprastų, jog spektaklis – kūrinys, o jo kūrimas – ilgas ir sudėtingas procesas, režisieriaus ir aktorių darbas, reikalaujantis kūrybiškumo, kantrybės, susiklausymo ir profesinių žinių. Vakaraus vykdavo jaunimo ir suaugusiųjų grupės teatro užsiėmimai, o dieną teatrą žaisdavo mokyklos bei ikimokyklinio amžiaus

⁸ <https://kupiskiokultura.lt/kolektyvai/teatro/skapiškio-kulturos-namu-teatras-stebule> [žiūrėta 2018 12 09].

vaikai. Buvo sumanytas bendras mažųjų ir suaugusiųjų renginys – teatrinės krikštynos. „1992 m. kovo 27 d. – Tarptautinę teatro dieną Skapiškio suaugusiųjų teatras iš 15 norinčių vaidinti vaikų subūrė grupę, kurią pavadino Skapiškio vaikų teatru. Vėliau vaikai rinko teatro vardą, rašė ant lapelių. Aktorytės Robertos Zaborskytės lapelis nukrito. Jo ieškodama ji pasakė „Ku-kū“ ir nuo to laiko – 1993 metų rudens Skapiškio vaikų teatras pasivadino „Ku-kū“. Per septynetą metų vaikų teatras išaugo į jaunimo teatrą. 2000 m. susirinko nauja mažųjų grupė, apie 30 vaikų. Nuo tada teatras vadina si Skapiškio vaikų ir jaunimo teatras „Ku-Kū“, kuris jungia ir mažiukų, ir paaugusio jaunimėlio grupes.“⁹ 1991–1992 m. repeticijos vykdavo kolūkio kontoros salėje. Režisierė pradėjo oficialiai dirbti Kupiškio kultūros centro Skapiškio laisvalaikio centro vyr. specialiste 1992 m. birželio mėnesį. Kai pastatė pirmąjį spektaklį ir jį parodė žiūrovams, suprato, kad Skapiškio žmonės jau susidomėję teatru, užkrėsti jo bacila ir yra nusiteikę rimtam kūrybingam darbui ir ieškojimams.

Nuo 1993 m. straipsnio autorė režisierė V. Vadoklytė dirba Skapiškio vidurinėje mokykloje papildomo ugdymo vadove. 1993–1994 m. teatro studijos užsiėmimai vykdavo Skapiškio vaikų darželio antrajame aukšte įrengtoje dziudo treniruočių salyėje arba kurioje nors mokyklos klasėje. Mokykla neturi repeticijoms ir spektaklių vaidinimams tinkamos salės. Skapiškio vidurinė mokykla ir kultūros namai glaudžiai bendradarbiauja. 1995 m. sausio mėnesį atidarius naujus Skapiškio kultūros namus, teatro studijos užsiėmimai vyksta kultūros namuose. O teatriukas – tiesiog Skapiškio vaikų ir jaunimo teatras (nei kultūros namų, nei mokyklos).

Suaugusiųjų teatro repertuaro formavimo ypatumai

Suaugusiųjų teatras, kuris 2001 m. dešimtmečio proga pasivadino „Stebulės“ vardu, 1992 m. pastatė Ero Salolos „Kvailių kaimą“ (inscenizacijos autorė Vita Vadoklytė). Scenografiją ir kostiumus kūrė taip pat V. Vadoklytė. Tai buvo pirmasis etiudų spektaklis pagal suomių rašytojo E. Salolos anekdotus. Pasirinkimą lėmė temos aktualumas, sumanyta teatrinė „Kvailių kaimo“ akcija nebaigtuose statyti kultūros namuose, siekimas, kad aktoriai žaistų, improvizuotų scenoje nevaržomi teksto, bei suomių istorinis kultūrinis ryšys su Skapiškio kraštu.

Laikotarpi, kada buvo statomas šis spektaklis, galima drąsiai pavadinti aktorių ruošimo laikotarpiu. Buvo dirbama studijiniu metodu – vyko teatriniai užsiėmimai, kurių metu aktoriai mokėsi valdyti dėmesį, ugdėsi sceninę drąsą ir natūralumą. Vyko scenos kalbos, scenos judesio užsiėmimai. Žaismingi suomių anekdotai buvo tinkamai pasirinkta medžiaga spektaklio kūrimui, mokymuisi scenoje būti laisviems, matyti partnerį, atsipalaiduoti, lavinti vaizduotę, improvizuoti, žaisti. Režisierės išsikeltas uždavinys – padėti aktoriams scenoje gyventi, mąstyti, matyti, klausyti, išgirsti ir vertinti čia ir dabar, – buvo įvykdytas. Pavyko sukurti gyvą ir žaismingą spektaklį.

Repeticijos vykdavo mažutėje kolūkio kontoros salyėje. 1988 m. pradėtų statyti kultūros namų statyba 1990 m. buvo sustabdyta, pastatas užkonservuotas. Buvo pradėta griauti iš vidaus – vagiami, išvežami radiatoriai, statybinės medžiagos. Į pradėtą ir nebaigtą statyti didžiulį pastatą miestelio aikštėje buvo žiūrима

⁹ Iš teatro metraščio, STSA.

kaip į didžiausią nesusipratimą. Tad spektaklį parodyti žiūrovui nuspręsta kultūros namų „griaučiuose“. Tai pavadinta „Kvailių kaimo“ teatrine akcija „Užsimojo ir numojo“. Juolab kad ir spektaklio tema aktuali. Akcijos tikslas aiškus – atkreipti valdžios dėmesį, surasti finansavimą ir pabaigti statyti jau ardomus kultūros namus. „Štai toks dalykas nutiko Kvailių kaime, kuris jau visai vėlų birželio 10-osios vakarą įsikūrė pačiame Skapiškio centre, dailiame prašmatniame kultūros rūme, erdvoje salėje... Tiesa, čia dar nesudėtos nei grindys, nei lubos, nei sienos neištinuotos, nei durų, nei langų, nei kilimų. Užtat kėdės žiūrovams suneštos ir scena yra, tik marška uždengta, kad ne taip dulketų. Ir uždanga viršun pakeliama. Ir palubėj spingsinti lemputė, iš greimos sodybės šviesą traukianti...“¹⁰ Akcija pavyko – suvaidintas spektaklis, surinkti parašai, sulaukta galinčiųjų padėti reakcija, atgaivinamos statybos, ir po trejų metų, 1995 m. sausio 27 d. duris atvėrė nauji erdvūs Skapiškio kultūros namai.

1994 m. spektaklis „Kvailių kaimas“ atnaujintas. Pirmajam išvykimui už rajono ribų į regioninę kaimo teatrų apžiūrą „Pastogė“ į Anykščių rajoną, Svėdasus, atsakingai ruošiasi. Vaidintojai važiavo repetuoti į Kupiškio kultūros namų salę, kur visą dieną vyko repeticija, kad aktoriai galėtų pajusti atstumus, balsą, mizanscenas scenos dėžėje, didelėje erdvėje. Spektaklis regioninėje kaimo teatrų apžiūroje „Pastogė-94“ atrenkamas į respublikinę apžiūrą Babtuose, kur tampa laureatu. „Panevėžio ryto“ korespondentės paprašytas įvertinti jų darbą, Lietuvos liaudies kultūros centro Teatro skyriaus dramaturgas Regimantas Kaškauskas pasakojo: „Babtuose skapiškiečiai savo „Kvailių kaimą“ parodė paskutiniai tarsi užsigardžiamumui. Toje šventėje vietos nebuvo skirstomos, bet, mano galva, stipriaisi pasirodė besantys viešintiškiai ir skapiškiečiai: Bačanskienės kolektyvas ypač įsiminė dėl to, kad jame vaidina jaunimas, 16–30 metų kaimo artistai. Įdomus ir, sakyčiau, vaidinti gana sudėtingas jų spektaklis. „Kvailių kaimas“ – tai viena kitą užgriūvančios anekdotų kaskados, ir režisierėi pakankamai daug rizikos, kad jos žmonės veiksmo įtampas „neišveš“. Bet jie „išveža.“¹¹ Teatras pakviečiamas į Lietuvos mėgėjų teatrų šventę „Palanga-94“, skirtą Keturakio „Amerika pirtyje“ viešojo pastatymo 95-osioms metinėms. Taip Skapiškio teatralai turi galimybę ne tik parodyti savo darbą, bet ir susipažinti su įdomiausia Lietuvos mėgėjų teatro kūryba. Spektaklis suvaidintas arti 30 kartų, dalyvauta teatrų festivaliuose Palangoje, Klaipėdos universiteto Režisūros katedros absolventų teatrų festivalyje „Auksinis amūras“ (1995), tarptautiniame teatrų festivalyje „Interrampa“ Rokiškyje (1994), pirmajame tarptautiniame Šiaurės ir Baltijos šalių kaimo teatrų festivalyje „Pienių vynos-97“ Skapiškyje. Miestelių festivalyje Užpaliuose (1995) pelnytas pagrindinis diplomai ir prizas už geriausią režisūrą.

1994 m. spektaklį Skapiškyje žiūrėjo visi Suomijos Respublikos ambasados Lietuvoje darbuotojai ir ambasadorius Taisto Tolvanenas. „Po spektaklio šaltoje salėje aukštasis svečias šiltai dėkojo skapiškėnams už tai, kad jam priminė pamirštas vaikystės pasakas, o mėgėjų vaidybą, kur juoko kaskados liejasi viena per kitą, jis prilygino profesionalams. Iš tos dienos liko linksma nuotrauka: šalia „kvailių“ jų laive sėdi linksmai besišypsantis ambasadorius.“

Skapiškį ir suomių sieja istorinė praeitis. Į šiaurės vakarus nuo Skapiškio, netoli Mituvos ežero, stūkso Švedukalnis, apylinkės lygumose aukštai

¹⁰Dotaitė V. Nebaigtų kultūros namų teisybė, *Kupiškėnų mintys*, 1992, birž. 20, Nr. 48 (6405), p. 3.

¹¹Urbonienė E. Atspėk, kad gudrus, kas Skapiškyje turtingiausi?, *Panevėžio rytas*, 1994, rugpj. 5, Nr. 152 (380), p. 3.

„Kvailių kaimas“. Priekyje sėdi Suomijos ambasadorius Lietuvoje Taisto Tolvanenas. Stovi iš kairės: profesorius habil. dr. Stasys Skrodenis, Alma Jarutienė, Irena Žalneriūnienė, Rimoldas Jankevičius, nežinoma, režisierė Vita Vadoklytė, nežinomi, Kupiškio rajono valdytojas Povilas Gurklys. Antroje eilėje iš kairės: antras Valentinas Zaborskis, nežinoma, Lina Minkevičiūtė, nežinomas, Virginijus Petuchovas, Robertas Tijušas, Loreta Lekavičienė, nežinomas, Žydrūnas Petuchovas, Renatas Gricevičius, Vilanda Gricevičiūtė. 1994 m. STSA

iškilęs kalnelis. Ten palaidota 220 suomių karių. „Suomių batalionas suformuotas carinės Rusijos vien iš suomių (Suomija tuomet irgi buvo carinės Rusijos dalis). Krymo karo metu, 1885 m. jį pasiuntė sustiprinti Rusijos vakarinių sienų. Pusanatro mėnesio žygiavę kariai atvyko į Rokiškį žiemoti. Tačiau čia daugelį iš jų pakirto ne kulka, bet maras arba šiltinė. Rokiškyje įkurtoje karo ligoninėje neužteko vietų. 600 ligonių buvo pervežta į Skapiškį, į buvusio dominikonų vienuolyno rūmus. Taip 220 žmonių palaikai atsidūrė šiame kalnelyje. Gyvi likę gvardiečiai 1855 m. ant mirusiųjų kapų pastatė granito plokštę. Ji 1973 m. dingo, vėl atnaujinta 1992 m., kai švęsta Lietuvoje Suomijos savaitė, skirta paminėti 75-osioms Nepriklausomybės metinėms.“¹² Į Skapiškį aplankyti savo tėvynainių kapų dažnai atvažiuoja suomia, Suomijos Respublikos ambasadoriai Lietuvoje.

Šio darbo autorė priklauso Suomijos–Lietuvos draugijai, dalyvauja draugijos veikloje.

Pirmasis spektaklis – tai tvirtas ateities pamatas, ant kurio kyla Skapiškio teatro veikla.

Režisierė, bendraudama su Skapiškio žmonėmis, skaitydama ikikarinę

¹²Kultūrinis gyvenimas, *Skapiškis*, sud. A. E. Markevičiūtė, Utena: Utenos Indra, 1999, p. 19–20; Iš teatro metraščio, STSA.

„Velnius – ne boba“ vaidintojai. Iš kairės: Agnius Jankevičius, Irena Žalneriūnienė, Robertas Tijušas, Stepas Kraskauskas, režisierė Vita Vadoklytė, Alma Jarutienė. 1995 m. STSA

„Velnius – ne boba“ afiša. 1995 m. STSA

Nepriklausomybės laikų spaudą, sužinojo garbingą krašto praeitį. Netoli Skapiškio, Laibiškio vienkiemyje, gimė ir užaugo lietuviškos dramaturgijos kūrėjas, pjesių „Velnius – ne boba“ ir „Neatmezgamas mazgas“ autorius P. Pundzevičius-Petliukas. Kunigaudamas Skapiškyje 1925–1937 m., H. Prijalgauskas parašė žinomus dramos kūrinius. Juos visus režisierėi pavyko susirasti Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos saugyklose ir nusikopijuoti¹³.

Atsiranda pagrindinės nuostatos, pagrindiniai kriterijai, kuriais remiantis formuojamas Skapiškio teatro repertuaras: nacionalinės dramaturgijos puoselėjimas, į repertuarą įtraukiami šiandien aktualūs kūriniai, kraštiečių autorių paieška ir jų kūrinių perkėlimas į sceną, krašto

¹³ Iš teatro metraščio, STSA.

nacionalinių tradicijų, papročių puoselėjimas.

1995 m. rampos šviesą išvydo kraštiečio dramaturgo P. Pundzevičiaus-Petliuko pjesės „Velnius – ne boba“ pastatymas. Scenografiją ir kostiumus kūrė Vita Vadoklytė, scenografė-konsultantė Kupiškio kultūros centro dailininkė Vanda Balsienė. Spektaklis buvo skirtas autoriaus 115-osioms gimimo ir 40-osioms mirties metinėms. Spektaklis suvaidintas 16 kartų.

Regioninėje mėgėjų teatrų apžiūroje „Atspindžiai-95“ Utenoje spektaklis pripažintas vienu iš įdomiausių ir pakviestas į pirmąjį komedijų festivalį Vilniuje. Devintoje klotimų teatrų krivulėje Ukmergėje (1996) paskirta Klaipėdos universiteto premija. Spektaklis suvaidintas šeštojoje tradicinėje amatų, folkloro ir teatro šventėje „Tėvučio pakluonė“ Rokiškyje (1996), kaimyninių teatrų festivalyje Ignalinoje (1996).

1996 m. atrandama dar vieno savo krašto autoriaus, Kupiškio krašte kungavusio Kazimiero Čyplio-Vijūno dramaturgija. Itin didelio populiarumo susilaukė komedijos „Bobutės susipyko“ pastatymas. Premjerinis spektaklis suvaidintas 1996 m. Skapiškyje vykusioje regioninėje kaimo teatrų apžiūroje „Pastogė“, kur buvo atrinktas į respublikinę kaimo teatrų apžiūrą „Pastogė-97“ ir tapo laureatu.

„Skaudu, kad dar neturime profesionalaus nacionalinio Teatro. Jei ne mėgėjų teatrų sąjūdis, daugelio lietuvių autorių dramos kūriniai būtų pasmerkti nežiniai: V. Pleirytės-Puidienės, P. Pundzevičiaus-Petliuko, A. Fromo-Gužučio, S. Kapnio, J. Gurausko, R. Malinauskaitės-Šliūpienės, J. Gaidžio ir daugelio kitų dramaturgų palikimas gyvas tik mėgėjų scenoje. Tarp jų ir Kazimiero Čyplio-Vijūno vaidinimai sodžiui. <...> Džiugina K. Vijūno, lai ir naivi, bet katalikiškai suprantama dorovė. K. Vijūnas grąžina į

„Bobutės susipyko“ kvietimo fragmentai.
1996 m. STSA

¹⁴Minima Skapiškio teatro režisierė Vita Vadoklytė.

„Bobutės susipyko“. Iš kairės: Virginijus Petuchovas, Irena Žalneriūnienė, Alma Jarutienė, Valentinas Zaborskis, režisierė Vita Vadoklytė, Nijolė Bagdonavičienė, Agnius Jankevičius. Antroje eilėje: Viktorija Kraskauskienė, Dovydas Bačanskas, Sandra Gasiūnaitė, Stepas Kraskauskas. 1996 m. STSA

sceną meilę Dievui. Režisierės V. Bačanskienės¹⁴ sūnaus suvaidintas Augūnėlis – tarsi šviesaus gyvenimo vilties, mūsų Tautos ateities užtekanti Saulė... režisierės Bačanskienės interpretacijoje K. Vijūno pjesė įgauna lanksčią sąlyginumo formą, nebuitišką išraiškos priemonių atspalvį.“¹⁵ Spektaklis vaidintas festivaliuose Klaipėdoje (1997), Ignalinoje (1998), Klojimų teatrų šventėje Punske (Lenkija, 1997), pirmajame tarptautiniame Šiaurės ir Baltijos šalių kaimo teatrų festivalyje „Pienių vynas-97“ Skapiškyje, dešimtojoje klojimo teatrų krivulėje Klaipėdoje (1997), kur teatrui paskirta Laukuvos seniūnijos premija, pirmajame Klaipėdos universiteto Kiemo teatrų festivalyje (1998), Pirmosios pasaulio lietuvių dainų šventės folkloro dieną Vilniuje (1998), antrajame komedijų festivalyje Vilniuje (1997). „Vilniuje vykusiame antrajame komedijų festivalyje „Lietuva juokiasi“ tarp geriausiųjų matėm tris kaimo teatrus – iš Marcinkonių, Kalvarijos ir Skapiškio. Didelio pasisekimo susilaukė skapiškėnų suvaidinta K. Vijūno pjesė „Bobutės susipyko“. Artistai pakviesti į prestižinę mėgėjų teatrų šventę „Kauno rampa“, dalyvaus antrajame komedijų festivalyje Švenčionėliuose. Skapiškio kultūros namų teatro režisierė V. Bačanskienė vaidinimą „Bobutės susipyko“ sugebėjo paversti liaudišku farsu.“¹⁶ Šis spektaklis suvaidintas 49 kartus.

1999 m. pastatomas folklorinis spektaklis „Paparčio žiedas“ pagal Kazio Inčičiūros „Tykiai Nemunas teka“. Spektaklio dailininkas Antanas Kalvelis. Spektaklis buvo vaidinamas gamtoje, natūralioje aplinkoje. Spektaklis ir kuriamas buvo natūralioje aplinkoje, erdvė prie Skapiškio kultūros namų tiko repeticijoms ir tapo lauko teatru. Vėliau sukuriama sceninė spektaklio versija – su natūralia ugnimi. Spektaklis – „Pastogės 2000“ laureatas, Klojimų teatrų krivulėje Medvėgalyje (1999) pelnė Kultūros ministerijos premiją. 1999 m. teatras apdovanotas „Pirmojo viešo lietuviško spektaklio šimtmečio“ medaliu, Kultūros ministerijos padėkos

¹⁵F. Jakšio mintys apie teatrus. Iš teatro metraščio, STSA.

¹⁶Ten pat.

„Paparčio žiedas“. Iš kairės: Dovydas Bačanskas, Martynas Bagdonavičius, Stepas Kraskauskas, Sandra Gasiūnaitė, Žydrūnas Petuchovas, Irena Žalneriūnienė, Nijolė Bagdonavičienė, Petronėlė Indrišiūnienė, Viktorija Kraskauskienė, Jonas Uziela. 1999 m. STSA

„Praeities atspindžių“ vaidintojai. Iš dešinės: Aldona Raišienė, Kazimiera Kaušakienė, Jonas Kaušakys ir juos pasitinkantys Valentinas Zaborskis ir Valdas Bačanskas (kairėje) prie Kupiškio rajono Skapiškio kultūros namų. 2001 m. STSA

raštu už mėgėjų teatrų tradicijų kūrimą ir puoselėjimą bei nuopelnus kultūrai. 2000 m. spektaklis vaidintas Suomijoje tarptautiniame Šiaurės Karelijos šalių teatrų festivalyje (muziejaus kiemelyje po atviru dangumi). *„Festivalyje Suomijoje po kiekvieno spektaklio vykdavo jo aptarimas. Vertinimo komisijos nariai, pamatę skapiškėnų spektaklį, negailėjo liaupsių už vaidinimo gyvumą, energingumą, nuoširdumą. „Paparčio žiedas“ buvo pripažintas žaismingiausiu ir linksmiausiu pastatymu.“*¹⁷

Nepadarėme klaidos, kad vežėm šį spektaklį, atspindintį mūsų tautos tradicijas, papročius ir atskleidžiantį jos charakterį. „Paparčio žiedas“ vaidintas

¹⁷ Alekniėnė B. Skapiškėnų spektaklis Suomijoje, *Kupiškėnų mintys*, 2000, birž. 15, Nr. 70 (7339), p. 2.

Antrojoje pasaulio lietuvių dainų šventėje (2003), Rumšiškių etnografiniame muziejuje (2003), festivaliuose „Saulės takas“ Palangoje (2000), „Širšių medus“ Marcinkonyse (2001), „Interrampoje“ Rokiškyje (1999), Kaimyninių teatrų festivalyje Ignalinoje (2000). Spektaklis gyvavo 4 metus, suvaidintas 24 kartus, iš jų 11 kartų – po atviru dangumi.

2001 m. surenkama Skapiškio aktorių senjorų grupė. Grupėje daugumatais vaidintojų, kurie prieš 50 metų vaidino mokytojo B. Varnausko režisuotuose mokytojų spektakliuose. Tikslas – sukurti spektaklį „Praeities atspindžiai“ (scenarijus V. Vadoklytės, scenografija A. Kalvelio), prisimenant garbingą Skapiškio krašto praeitį – čia atvykdavusį vyskupą M. Valančių, Skapiškį ir jo žmones lankiusį poetą Maironį, kunigą, poetą A. Strazdą-Strazdelį, spektaklį, apžvelgiantį Skapiškio kultūrinį gyvenimą.

„Praeities atspindžiai“ – tai ne tik miestelio istorijos svarbiausieji puslapiai, bet ir pačių mokytojų prisiminimai apie savo vaidintus spektaklius. Skardžiabalsiai, jautriasieliai, žilagalviai mokytojai vaidino savo jaunystės spektaklių atkarpėles, jų pasirodymas buvo be galo karštai priimtas, jį žiūrėjo sausakimša salė, o po spektaklio į sceną siūbtelėjo tarsi iš naujo atgimusių aktorių mokytojų sveikinti jų buvę mokiniai, bendradarbiai, miestelėnai. Glėbiais gėlių apdovanoti iš naujo vaidybines veiklas pradėję žilieji Skapiškio mokytojai¹⁸. Tarptautinio senjorų teatrų festivalio „Pienės pūkas“ metu lankydamosi Skapiškyje ir pamačiusi spektaklį „Praeities atspindžiai“, gerai Lietuvoje žinomo dokumentinių filmų ciklo „Mūsų miesteliai“ tekstų autorė žurnalistė Nijolė Baužytė nusprendė sukurti filmą „Skapiškis“. Dokumentinis filmas buvo apipintas filmuotomis scenomis iš spektaklio, pasakojančio mūsų miestelio istoriją, primenančio žiūrovui žymius šalies žmones, palikusius savo pėdsakus Skapiškyje.

Pirmojoje darbo dalyje „Teatrinio gyvenimo ištakos“ plačiai apžvelgta Skapiškio krašto kultūrinė praeitis. Tai

„Motinos dalia“. Tupi ir sėdi iš kairės: Antanas Kalvelis, Dovydas Bačanskas, Viktorija Kraskauskienė, režisierė Vita Vadoklytė, Jonas Uziela, Modesta Lekavičiūtė, Nijolė Bagdonavičienė, Ričardas Balabonas. Stovi: Irena Žalneriūnienė, Simona Kraskauskaitė, Stepas Kraskauskas, Gediminas Liudvinavičius, Sandra Gasiūnaitė, Petronėlė Indrišiūnienė, Martynas Bagdonavičius. 2002 m. STSA

¹⁸Urbanienė E. Didysis susitaikymas su pienėmis, *Kupiškio žinios*, 2001, geg. 23, Nr. 40 (133), p. 2.

ir yra teatro veiklos atspirties taškas, pamatas, ant kurio formuojamas teatro repertuaras, tai pagrindinė gija, kuri lemia spektakliuose iškeliamas vertybes, jų perdavimą žiūrovams ir patiems vaidintojams.

2001 m., minint Skapiškio teatro veiklos dešimtmetį, pastatyta dar viena Kupiškio krašte kunigavusio K. Čyplio-Vijūno pjesė „Motinos dalia“. Scenografija A. Kalvelio ir V. Vadoklytės.

Spektaklis dalyvavo regioninėje kaimo teatrų apžiūroje Švenčionėliuose (2002), buvo atrinktas į respublikinę „Pastogės 2002“ apžiūrą, kur tapo laureatu. Spektakliui penkioliktoje klotimo teatrų krivulėje Agluonėnuose paskirta Laukuvos seniūnijos premija, spektaklis dalyvavo Klaipėdos universiteto Režisūros katedros absolventų teatrų festivalyje „Aukšinis amūras“ (2002), teatras pretendavo į „Aukso paukštę“ (2002). *„Tikri aukštaitčiai ir skapiškėnai, „Aukso paukštės“ pretendentai. Ak, kaip jie išaugo, išsilapojo, išsistriksėjo... Jie teatrinė bendruomenė, su savo vėliava, seniūnu, su miestelio inteligentija... Jų dabartinis spektaklis „Motinos dalia“ patrauklus menine vienove, ryškiu režisūriniu sumanymu, dvasingumu, etnografiškumu, sodriu liaudišku humoru... Aktoriai ištreniruoti, jau mokantys gerai jaustis ir individualiose, ir masinėse mizanscenose – nedengia vieni kitų, atsiskleidžia, skulptūriškai išsidėsto scenos erdvėje. Mizanscenos išdėstytos išmoningai, tarsi gero kompozicijos meistro dailininko.“¹⁹*

Siekiant ir toliau puoselėti nacionalinę dramaturgiją, savo krašto papročius ir tradicijas 2004 m. pastatoma dar viena pjesė – V. Bičiūno „Varnalėšos“. Scenografija ir kostiumai V. Vadoklytės ir A. Kalvelio²⁰. *„Etnografinio teatro pamatus aktyviai konstravo ir rašytojas V. Bičiūnas. Prieškario Lietuvoje daug buvo galvojama apie mūsų teatro savitumą ir daug daroma. Skapiškio teatro pastangos savo repertuarą grįsti senąja lietuvių dramaturgija yra tų gerų ir svarbių pastangų tąsa. Jų vaidinimas V. Bičiūno „Varnalėšos“ pagrįstas liaudies sakmėmis. Veikia žydai, girtuokliai, peršasi seniai, veda jauni, karia piršlius, krauna kraičius. Neapsieita ir be mitinių vaizdinių.“*

Viso vaidinimo centre garsiausias Kupiškio krašto artistas Jonas Uziela. Jis kartu su tauta perėjo ugnį, vandenį, armotų trenksmą ir vario dūdas, nepalūžo, išsaugojo linksmą būdą ir filosofinį žvilgsnį į visas negandas. Ir Skapiškio vaidinime viskas sukasi apie Joną: atlėkė piršliai, apkabinėti žaržolais (suprask, žirgais kinkytos kariatės), bernai, mergos, jaunieji suviršta už kraičių skrynių – tik kojos styro (suprask kaip nori), ir lubos įgauna gyvus pavidalus... Vaidinama plačiai ir ryškiai. Šalia Jono jaunimas šėlsta išplėtęs akis, nustebejęs dėl savo gabumo. Pilna dainų, muzikos ir dainuškų... Skapiškėnai ir jų režisierė Vita Vadoklytė-Bačanskienė teatrą supranta kaip realybės ir mistikos lydinį.“²¹

Spektaklis „Varnalėšos“ buvo parodytas kaimo teatrų regioninėje apžiūroje „Pastogė“ Skapiškyje, atrinktas į respublikinę kaimo teatrų apžiūrą, kur pripažintas laureatu. *„Skapiškio teatras, pasirinkęs pjesę iš „Vilkolakio“ teatro repertuaro, kaip visada patraukė žaisme, energija, kuriamų personažų lengvumu, improvizacija. Jų teatrinė žaismė persiduoda žiūrovams, juos uždega ir įsuka į spektaklio fejericiją. Spektaklis konstruojamas lyg Užgavėnių kaukių žaidimas. Tai pasiteisina, o gana eklektiška pjesė įgauna daugiau žaismės.“* 2004 m. Skapiškio teatras „Stebulė“ pripažintas geriausiu Lietuvos kaimo teatru. 2005 m. kovo 12 d. teatras „Varnalėšas“ suvaidino Lietuvos nacionaliniame dramos teatre,

¹⁹Jakšys F. Aukštaitiški deimančiukai „Pastogėje 2002“, *Mėgėjų teatras*, 2002, Nr. 1 (17), p. 6.

²⁰Spektaklio „Varnalėšos“ programėlė, STSA.

²¹P. Bielskio mintys apie Skapiškio teatrą. Iš teatro metraščio, STSA.

„Varnalėšos“.
Iš kairės: Alfonsas
Aukštikalnis, Petronėlė
Indrišiūnienė,
Aleksandra
Aleinikovienė, Nijolė
Greibuvoienė, Jonas
Uziela, Nijolė
Bagdonavičienė,
Vitalijus Aleinikovas,
Linas Volodka,
Martynas Bagdonavičius
2005 m. STSA

kur vyko teatro nominacijų skelbimo, „Aukso paukštės“ teikimo iškilmės. Skapiškio teatrui įteikta „Aukso paukštė“ – aukščiausias Lietuvos mėgėjų teatro ir režisierių apdovanojimas, garbės, įvertinimo ir pripažinimo simbolis. Teatras su spektakliu „Varnalėšos“ dalyvavo teatrų festivaliuose Kelmėje „Kelmės scena 2005“, „Inter-rampa 2005“ Rokiškyje, „Juoko sukūrys 2005“ Švenčionėliuose, „Lubana 2006“ Gaigalavoje (Latvija), Klaipėdos universiteto Režisūros katedros absolventų teatrų festivalyje „Aukštinis amūras“ (2005), Paįstryje – „Tiltai“ (2005), komedijų teatrų festivalyje „Rojaus obuoliukai“ Birštone (2005), Utenos rajone Jasūdžio klojimo teatrų festivalyje „Rudeninė obelis“ (2005), dalyvavo projekte Rumšiškėse „Kuo gyvas senasis kaimas“ (2005), teatrų festivalyje „Teatro uždangą praskleidus“ Kuršėnuose (2006).

2006 m. pastatomas V. Šekspyro „Vasarvidžio nakties sapnas“. Tai jungtinis spektaklis, kuriame vaidina Skapiškio teatro „Stebulė“ bei vaikų ir jaunimo teatro „Ku-kū“ aktoriai. Spektaklis suvaidintas dešimtajame tarptautiniame teatrų festivalyje Skapiškyje (2006). „Paskaičius programėlę kyla įvairių minčių. Ar ne per daug sudėtingas uždavinys mėgėjų teatrui? Ir dar mažo miestelio teatrui? Ar Skapiškio teatralai sugebės įveikti klasikos pasipriešinimą ir rasti šitame puikiame kūrinyje šiuolaikinį skambesį, ar ras, kaip Šekspyro tekstu prabilti į šiandieninį žiūrovą. Skapiškėnai su visu jiems būdingu vitališkumu nėrė į Šekspyro komedijos labirintus ir, nusilenkdamas jų talentui, galiu pasakyti, kad išnėrė. Spektaklis vaidinamas, galima sakyti, trijose dimensijose: ir scenoje, ir ant kalvelės, ir prie tvenkinio. Žiūrovai kviečiami pereiti iš vienos vietos į kitą. Vakaro sutemos, gyvas asiliukas, gyvi žmonės, nardantys lyg šešėliai, puikiai perteikė spektaklio dvasią. Vaidina, atrodo, visi, kas tik gali Skapiškyje vaidinti – vaikai, suaugę ir senjorai. Savo spektakliu V. Vadoklytė suvienijo savo visų trijų festivalių – „Pienių medaus“, „Pienių vyno“ ir „Pienės pūko“ – idėjas viename. Išties, taip dažnai festivalio metu skambėjusi frazė „Trys viename“ rado puikią išraišką pačių skapiškėnų spektaklyje.“²²

Skapiškio teatro režisierė, dirbdama kūrybinį ir organizacinį darbą, stebi žmones, su kuriais kuria spektaklius, važiuoja į išvykas, stebi žiūrovus. Pritaikius stebėjimo metodą, apibendrinant galima išskirti pagrindinius kriterijus, kurie sąlygoja kryptingą teatrinę veiklą

²²Skapiškio teatro „Stebulė“ repertuaras 1992–2006 m.; R. Abukevičiaus mintys apie Skapiškio teatrą. Iš teatro metrašcio, STSA.

kaime, spektaklių meninį lygį: tinkamo kūrinio pasirinkimas, temos aktualumas, profesionalus režisieriaus darbas, dailininkas scenografas, aktorių sudominimas, studijinis darbas kuriant spektaklius, aktorių kūrybinė patirtis.

Skapiškio teatro „Stebulė“ repertuaras 1992–2006 metais

1 lentelė. Skapiškio teatro „Stebulė“ repertuaras 1992–2006 metais

Autorius	Spektaklis	Režisierius	Dailininkas	Premjeros data	Vaidinimų skaičius
1. V. Vadoklytė (pagal E. Salola)	„Kvailių kaimas“	V. Vadoklytė	V. Vadoklytė	1992 06 10	27
2. P. Pundzevičius-Petliukas	„Velnius – ne boba“	V. Vadoklytė	V. Balsienė, V. Vadoklytė	1995 10 19	16
3. K. Čyplys-Vijūnas	„Bobutės susipyko“	V. Vadoklytė	V. Vadoklytė	1996 11 16	49
4. V. Vadoklytė (pagal K. Inčiūra)	„Paparčio žiedas“	V. Vadoklytė	A. Kalvelis	1999 06 19	24
5. V. Vadoklytė	„Praeities atspindžiai“	V. Vadoklytė	A. Kalvelis	2001 05 19	2
6. K. Čyplys-Vijūnas	„Motinos dalia“	V. Vadoklytė	A. Kalvelis, V. Vadoklytė	2001 12 26	8
7. V. Bičiūnas	„Varnalėšos“	V. Vadoklytė	V. Vadoklytė, A. Kalvelis	2004 04 18	24
8. V. Šekspyras	„Vasarvidžio nakties sapnas“	V. Vadoklytė	V. Vadoklytė, konsultantė – scenografijos dėst. N. Gultiajeva	2006 05 27	1

Teatrui labai svarbu atrasti savo kūrybinės veiklos kryptį ir kantriai ja eiti. Skapiškio teatras renkasi repertuarą, įveikiamą ir priimtina patiems artistams bei vietos žiūrovui. Galima išskirti šiuos spektaklių kūrimo ypatumus: vaidmenys aktoriams paskirstomi pagal jų amžių, temperamentą, emocingumą, vaizduotės galias, balso tembrą, aktoriai skatinami improvizuoti, siekiama organiško sceninio veiksmo, siekiama, kad aktoriai patikėtų aplinkybėmis, scenoje gyventų, mąstytų, matytų, klausytų, išgirstų ir vertintų „čia ir dabar“, liaudiški vaidinimai apipinami etnografiniais ir folkloriniais elementais (dainomis, šokiais, žaidimais, būrimais), liaudiškų vaidinimų scenografijai, rekvizitui, kostiumams naudojami autentiški sendaikčiai, muzikinis spektaklių apipavidalinimas – tik gyva muzika (armonika, birbynė), muzikos atlikėjai – personažai, spektaklio dvasios reiškėjai; siekiama sąmoningai raiškaus judesio, vyriausių teatro narių (senolių) gyvenimiška, kultūrinė patirtis panaudojama spektaklių kūrimui ir perduodama jaunesniesiems. Nacionalinės kultūros (papročių, tradicijų, tautosakos) puoselėjimas padeda rašyti savo puslapį Lietuvos mėgėjų teatrų istorijoje.

2006 m. atliktas tyrimas, kurio pagrindinis tikslas buvo nustatyti ir išanalizuoti Skapiškio teatro „Stebulė“ buvusių ir esamų narių požiūrį į teatro veiklą, tradicijų reikalingumą, nustatyti teatro stabilumo, asmenybės ir meninio ugdymo

požymius, išsiaiškinti, kas traukia lankyti teatrą, kokią įtaką teatras daro profesinei ir visuomeninei veiklai.

Į anketos klausimus atsakė 11 dabartinių ir 9 buvę teatro „Stebulė“ nariai. Klausta, kiek metų lankė (lanko) Skapiškio teatrą. Apklaustieji atsakė, kad lanko ar lankė teatrą nuo 2 iki 15 metų. 6 apklaustieji 1–5 metus, 10 teatrinėje veikloje dalyvauja ar dalyvavo 10–15 metų ir 2 apklaustieji teatre daugiau kaip 10 metų (viena iš jų teatrą lanko jau 15 metų, nuo jo susikūrimo iki 2006 m.). Pagrindinė priežastis, dėl kurios nustojamas lankyti teatras, – pasikeitusios aktorių darbovietės (sunku suderinti darbą ir aktyvų dalyvavimą mėgėjiškoje teatrinėje veikloje).

Į klausimą, kas paskatino lankyti teatrą, atsakė, kad režisierė (7), smalsumas (2). Kiti minėjo, kad norėjo saviraiškos, veiklos, paįvairinti laisvalaikį, susipažinti su įdomiais žmonėmis, bendrauti, tobulėti; minėjo asmenines priežastis, entuziazmą, prigimtį, silpnybę bet kokiam menui; mėgsta teatrą, spektaklius ir pati norėjo vaidinti, lankė jį vaikystėje, jaunystėje, domėjosi juo visą gyvenimą²³.

Apibendrinus apklaustųjų atsakymus, galima teigti, kad daugelis pradeda lankyti teatrą paskatinti režisierės. Lankantieji nori ne tik paįvairinti laisvalaikį. Žmonės domisi teatro menu, jaučia poreikį bendrauti, pasireikšti, tobulėti. Penkiolikos metų darbo patirtis leidžia teigti, kad į kaimo teatrą pats žmogus neateina ir nepasako, kad jis nori vaidinti. Į skelbimus, kviečiančius dalyvauti suaugusiųjų teatro veikloje, atsiliepė vienintelė moteriškė. Todėl kitus būtina pastebėti, pakviesti, jiems įrodyti, kad jie gali dalyvauti teatrinėje veikloje, kad jie teatre reikalingi. Kai kuriuos tereikia paskatinti lankyti teatrą. Jie nori vaidinti teatre, tačiau patys nesiryžta ateiti.

Klausta, kokių savybių, turi turėti mėgėjų teatro režisierius. Atsakymus galima suskirstyti į dvi grupes. Pirmajai priskirtume atsakymus, kurie apibūdina mėgėjų teatro režisieriaus profesinį pasiruošimą. Mėgėjų teatro režisierius turi pasižymėti: profesionalumu, kūrybiškumu, kūrybišku požiūriu į aplinką, originalumu, visuomeniškumu, reiklumu, kantrybe, sumanumu, psichologijos išmanymu, atsakomybe už save ir kolektyvą, turi mokėti bendrauti su įvairaus amžiaus žmonėmis, juos sudominti, atskleisti žmogaus talentą, sugebėti uždegti ir įtikinti aktorius ir žiūrovus tuo, kuo pats tiki. Mėgėjų teatro režisierius turi būti iniciatyvus ir geras organizatorius. Antrajai atsakymų grupei priskirtume tas apklaustųjų išvardytas savybes, kurios būtinos bendraujant su žmonėmis, vadovaujant kolektyvui. Režisierius turi būti draugiškas, nuoširdus, paprastas, taktiškas, tolerantiškas, turėti visada gerą nuotaiką, humoro jausmą, būti stabilus, susivaldantis, santūrus, gerbti savo artistus, būti supratingas, šiltai bendrauti, neturėti pavydo, vidinės priklausomybės nuo rūpesčių ir skausmų²⁴.

Apibendrinant atsakymus į trečiąją anketos klausimą galima teigti, kad svarbiausia, dirbant su mėgėjų teatru, yra režisieriaus profesinis pasiruošimas. Juk psichologijos išmanymas ir jos pritaikymas dirbant su žmonėmis – taip pat profesinio pasiruošimo dalis.

Įdomu buvo išgirsti atsakymus į klausimą, ar veikla teatre daro įtaką profesinei, visuomeninei veiklai, bendravimui ir kokią. Penki atsakymai buvo neigiami, kiti minėjo, kad teatre įgyti gebėjimai

²³ Atsakymai į klausimus, STSA.

²⁴ *Ten pat.*

padeda bendraujant su žmonėmis, skatina domėtis kultūriniu gyvenimu, pasitikėti savimi, tapti drąsesniu, įveikti scenos baimės jausmą; su teatru keliauja, daug pamato, susipažįsta su kitais miestais, teatrais, žmonėmis; teatras plečia akiratį, skatina aplinkos ir žmonių pažinimą, duoda pažintinės naudos, labai reikšmingi ir svarbūs susitikimai su išymiomis asmenybėmis. Daug ko galima pasimokyti ir pamatyti, daug lengviau kalbėti auditorijai, tai padeda per konferencijas, pristatymus, atsiskaitant už projektų eigą, daro visapusišką įtaką, padeda pažinti patį save, atpalaiduoja, prisiminus kai kuriuos personažus iš spektaklių, į smulkias gyvenimo nesėkmes pradedi žiūrėti su humoru. Apibendrinant atsakymus galima teigti, kad ketvirtadaliui apklaustųjų veikla teatre nedaro įtakos profesinei, visuomeninei veiklai ir bendravimui, o 75% – teatrinė veikla turi įtakos bendravimui, savęs, aplinkos bei kultūriniam pažinimui, padeda pasitikėti savimi. Teatras daugeliui atlieka šviečiamąją funkciją²⁵.

Paklausti, kokios teatre statytos pjesės patiko, kokios ne, kokio repertuaro pageidautų, daugelis atsakė, kad patiko visos statytos pjesės. Buvo pavieniai trys atsakymai, iš kurių aišku, kad vienam nepatiko spektaklis „Kvailių kaimas“, kitam – V. Šekspyro „Vasarvidžio nakties sapnas“, trečiajam – K. Čyplio-Vijūno „Motinos dalia“. Atsakiusieji pažymėjo, kad patiko visos pjesės arba pradėjo patikti statant jas, esmė ne tik pjesė, bet ir režisūrinis sumanymas, keletas manė, kad kaimo žmonėms tinkamiausios linksmos humoristinės pjesės, komedijos, pavieniai atsakė, kad patinka tai, kas giliai „užkabina“, kas gali sujaudinti, nesvarbu, ar tragizmas, repertuaras turėtų būti parenkamas pagal aktorių galimybes. Kai kuriems labai patiko humoro programos.

Apibendrinant atsakymus, galima teigti, kad Skapiškio teatras „Stebulė“ stato kaimo žmonėms suprantamą repertuarą, kuris parenkamas pagal aktorių galimybes. Kiekvienas spektaklis turi ryškų režisūrinį sumanymą. Pastatymai yra įdomūs ir saviti. Teatras nuolat kviečiamas dalyvauti respublikiniuose ir tarptautiniuose teatrų festivaliuose.

Apklausus esamus ir buvusius teatro narius, kokioms kolektyvo tradicijoms pritaria ar kokių nori, iš 20 19 pritarė kasmetinio teatro gimtadienio tradicijai. Daugeliui atsakiusių patiko asmeninių gimtadienių, jubiliejų paminėjimas, pagalba nelaimėje. Keletas apklaustųjų kaip vykusias tradicijas mini tradicinį suėjimą į ratą, pasveikinimą, paskutines pastabas ir palinkėjimus prieš einant į sceną vaidinti, spektaklių aptarimus, vakarėlius po premjerų, teatro dienos paminėjimą, cepelinų balius (teatro kūrimosi etape), pasikeitimą kukliais suvenyrais. Iš visų apklaustųjų tik vienas pareiškė pageidavimą – kad taptų tradicija išvykos į kitų teatrų spektaklius. Kiti pageidauja, kad būtų tęsiamos tos pačios tradicijos²⁶.

Apibendrinant reikėtų pasakyti, kad teatro kūrimosi etape pasiūlytos tradicijos prigijo, jos teigiamai vertinamos visų teatro narių, daro įtaką teatro kolektyvo stabilumui bei kūrybinei veiklai.

Žmonės, vaidinę ir vaidinantys teatre, taip pat minėjo bendravimą, draugiškumą, vienas kito supratimą, jaunatvišką entuziazmą, kolektyviškumo jausmą, tradicines teatro šventes (teatro gimtadienius, narių pagerbimą, sveikinimus), bendravimą švenčių metu.

²⁵Ten pat.

²⁶Ten pat.

Jiems patinka Skapiškyje vykstantys tarptautiniai teatrų festivaliai „Pienių medus“, „Pienių vynas“, „Pienės pūkas“, kelionės, išvykos, kitų teatrų spektakliai, vakaronės su kitų teatrų kolektyvais. Pavieniai atsakymai: „*Tenka patvarkyti teatro studiją.*“, „*Matant prizus, dovanas, atgimsta prisiminimai, patinka, kad nuolat ieškoma kažko naujo*“. Apibendrinant galima teigti, kad lankantiems teatro studiją labai svarbu yra bendravimas ir tarpusavio supratimas. Todėl skapiškėnams teatras ne tik padeda išreikšti savo gebėjimus. Daugeliui teatras – bendravimo ir susitikimų vieta, bendravimo mokykla. Apie tai, kas nepatinka ar nepatiko teatro veikloje, vienuolika apklaustųjų sakė, kad viskas patinka. Keturiems nepatinka, kad per mažai laiko naujam spektakliui kurti, dviem nepatinka aktorių vėlavimas. Pavieniai atsakymai: varginančios repeticijos, kartais kategoriškas kito nuomonės atmetimas, „*Kai nesisekdavo išmokti žodžius, pykdavau, kad režisierė davė sunkų vaidmenį*“, teatro narių netaktiškumas, įtampa prieš spektaklius. Apklaustųjų amžius buvo nuo 18 iki 85 metų: iki 20 metų (2), 25–30 metų (4), 35–45 (9), 49–70 (4), vyriausiajam „Stebulės“ teatro aktoriumi Jonui Uzielai, aštuonerius metus vaidinančiam šiame teatre, – aštuoniasdešimt penkeri metai. Aštuoniolikmetis Martynas Bagdonavičius jauniausias, būdamas dešimties metų, pradėjo vaidinti „Stebulės“ teatre ir čia užaugo. Apibendrinant galima pasakyti, kad šis teatras jungia skirtingų kartų aktorius: vaikus (jaunuolius), suaugusius ir senelius. Į anketos klausimus atsakė 12 vyrų ir 8 moterys. Apklaustųjų profesijos: darbininkai (5), mokytojai (3), inžinieriai (2), namų šeimininkės (2), pensininkai (2), moksleiviai (2), buhalterė, vadybininkas, miškininkystės darbų vadovas, teatro režisierius²⁷. Taigi teatrą „Stebulė“ lanko (lankė) įvairių profesijų žmonės.

Apklaustieji minėjo, kas nepatinka ar nepatiko teatro studijos veikloje: mažai laiko naujo spektaklio kūrimui, norėjo daugiau statyti spektaklių, išbandyti įvairesnius vaidmenis, vadovė neturi laiko ir negali kurti naujo spektaklio, mažai užsiėmimų. Pačios režisierės patirtis leidžia teigti, kad dirbant su keliais teatro kolektyvais – vaikais, jaunimu ir suaugusiais, – tam tikru laiku kūrybinis darbas su vienais ar kitais nukenčia. Ypač prieš spektaklių premjeras, teatrų festivalius dėmesys susikoncentruoja būtent į juos. Juo labiau kad dirbant kaimo kultūros namuose spektaklio kūrimas yra tik režisierės rūpestis – pradėdant nuo finansų paieškos ir baigiant spektaklio statymu. Dažniausiai pačiai režisierėi tenka būti dailininke – kurti scenografiją, surasti medžiagas, pačiai ją gaminti ar ieškoti, kas pagamina, kurti afišas ir programėles, maketuoti, surinkti tekstą, spausdinti. Reikia rūpintis medžiagomis, kostiumais, rasti, kas juos pasiuva. Pagalbos sulaukiama ir iš teatro narių, bet ne tiek daug, kiek jos reikėtų: vaikai ir jaunuoliai guodžiasi, kad ir taip mažai laiko lieka ruošti pamokoms, reikia užpildyti spragas, atsiradusias išvykų metu. Suaugusieji skuba į darbus, o dar ir buitiniai reikalai, šeima, ūkis... Tarkim, muzikinį spektaklio apipavidalintoją, apšvietėją galima išugdyti. Bet tam reikia laiko ir bazės. Tenka rašyti projektus, kad galėtum įsigyti muzikiniams spektakliams apipavidalinimui būtiną grotuvą, garsinimo aparatūrą. Jei pavyksta laimėti, žinoma, laukia rimta projekto ataskaita, transporto paieškos išvykoms į festivalius. Todėl nelieka laiko svarbiausiam – sistemingam kūrybiniam darbui, repeticijoms, ir dar su keliomis teatro grupėmis. Skapiškio kultūros namai

²⁷ *Ten pat.*

nėra savarankiška organizacija. Jie tiesiogiai priklauso Kupiškio kultūros centrui. Rajoniniuose kultūros namuose dirba dailininkas, siuvėja, darbininkas – stalius, vyr. inžinierius (šviesos ir garso operatorius), ūkio dalies vedėja. Tų darbuotojų pagalba itin reikalinga kuriant ir apipavidalinant spektaklius. Tačiau jie fiziškai nebesuspėja talkinti septyniasdešimt keturiems rajone veikiančioms mėgėjų meno kolektyvams. Skapiškio teatro režisierė nesikuklindama nori pabrėžti, kad iš šios gausios rajone veikiančių mėgėjų meno kolektyvų vienintelis Skapiškio teatras „Stebulė“ buvo apdovanotas aukščiausiu respublikos mėgėjų meno kolektyvų apdovanojimu „Aukso paukšte“, o Skapiškio vaikų ir jaunimo teatras pretendavo į šį garbingą apdovanojimą.

Satyros ir humoro programos

2 lentelė. Skapiškio satyros ir humoro grupės „Kvailių kaimas“ programų chronologinis sąrašas

Scenarijaus autorius	Programos pavadinimas	Režisierius	Premjera (m.)	Vaidinimų skaičius
V. Vadoklytė	„Sapnas“	V. Vadoklytė	1992	4
V. Vadoklytė	„Viengungio kavinė“	V. Vadoklytė	1993	4
V. Vadoklytė	„Ir turtuoliai...“	V. Vadoklytė	1994	5
V. Vadoklytė	„Kandžiai“	V. Vadoklytė	1996	3
V. Vičius	„Gyvas kanalas“	V. Vadoklytė	1998	25
V. Vičius	„Giminės ir atžalos“	V. Vadoklytė	1999	15
V. Vičius	„Drakoniški žaidimai“	V. Vadoklytė	2000	38
V. Vičius	„Darbo birža“	V. Vadoklytė	2001	43
V. Vičius	„Skulptūrų parkas“	V. Vadoklytė	2002	35
V. Vičius	„Folkšokas“	V. Vadoklytė	2003	12
V. Vičius	„Beždžionių tiltas“	V. Vadoklytė	2004	5

Išskirtinę vietą teatro kūrybinėje biografijoje užima humoro programos. Publicistinis estrados teatro žanras turi ir blogų, ir gerų savybių. Artistai įgyja sceninės drąsos, lengviau randa ryšį su žiūrovu, laisviau gali ieškoti laisvų vaidybos formų, žaisti. Tačiau čia lengviausia pamesti vaidybos saiką, pasiduoti paviršutiniškumui, paviršinei raiškai, vadinamajam rodymui.

Kodėl satyros ir humoro grupė pavadinta publicistiniu estrados teatru? „Kodėl estrados? Todėl, kad fakto arba reiškinių meniniam įprasminimui naudojamės visomis estrados išraiškos priemonėmis ir formomis. O teatras – kad meniškai įprasminčius faktus sujungiame į vientisą programą, į vieną spektaklį.“ Satyros ir humoro programos publicistiškesnės, labiau orientuotos į konkrečius faktus ir reiškinius. Pagrindiniai spektaklių kūrimo principai, kuriais vadovaujantis kuriamos Skapiškio satyros ir humoro programos: sąlygiškumas, metaforiškumas, lakoniškumas, vaidybos raiškumas, scenos etika ir estetika.

Humoro grupė „Kvailių kaimu“ pasivadino neatsitiktinai. Tai pirmojo spektaklio pavadinimas. Spektaklis „Kvailių kaimas“ pagal suomių rašytojo pjėsę buvo pastatytas Skapiškyje 1992 m., atnaujintas 1994 m. Su šiuo spektakliu Skapiškio vaidintojai „iš teritorinių vandenių išplaukė į gilesnius ir platesnius“, tapo įvairių

apžiūrų laureatais. Ieškant humoro grupei pavadinimo, „Kvailių kaimas“ pasirodė labiausiai vykęs. Kaime daug nevilties ir tamsos, bet daug ir šviesos bei išminties, sveiko humoro jausmo.

Humoro grupėje „Kvailių kaimas“ vaidina daugiausia tie patys artistai kaip ir spektakliuose. Kuriant humoro grupės programas, atsiranda galimybė improvizuoti, žaisti, pasinaudoti visomis estrados teatro raiškos galimybėmis. Pirmoji humoro programa „Sapnas“ buvo sukurta dar 1992 m. Ji parodyta Skapiškyje ir aplinkiniuose kaimuose. Tai pats pirmas darbas, Skapiškio teatralų parodytas žiūrovui, ir pirmosios teatrinės gastrolės, kur kiekvienas aktorius buvo atsakingas ne tik už savo vaidmenį, bet ir už scenografiją, rekvizitą, už muzikinį apipavidalinimą, apšvietimą. Vėliau sukuriamos satyros ir humoro programos: 1993 m. „Viengungio kavinė“, kur aktoriai mokėsi šešėlių teatro galimybių, 1994 m. – programa „Ir turtuoliai...“ Ši programa 1995 m. parodyta satyros ir humoro grupių „Juokis-95“ apžiūroje, kur pelnė žiūrovų simpatijas. 1996 m. sukurta humoro programa „Kandžiai“, kuri pripažinta „Juokis-96“ diplomante. Aktoriai, vaidinantys satyros ir humoro programose, vaidina ir spektakliuose. Per pirmuosius penkerius savo gyvavimo metus (1992–1996) Skapiškio teatras pastato keletą spektaklių, kurie vaidinami ne tik Skapiškyje, bet ir daugelyje respublikos teatrų festivalių. Kuriant satyros ir humoro programas, aktoriams padeda metams bėgant atėjusi aktorinė patirtis, režisierėi – režisūrinė, darbo su aktoriumi patirtis. Pradėtos kurti siužetinės programos, bandant išlaikyti pasirinktas žaidimo taisykles. Aktoriui scenoje daug lengviau juokauti ne „šiai sau“, o kokio nors personažo vardu. Turint vientisą sumanymą, išryškėja ir kitos „žaidimo taisyklės“: muzikinis sprendimas, kostiumai, scenografija.

1998 m. Skapiškio satyros ir humoro grupė pasivadina „Kvailių kaimo“ vardu ir „Juokis“ respublikinių apžiūrų laurai lyg lipte prilimpa. Šešerius metus iš eilės (1998–2003) satyros ir humoro grupė „Kvailių kaimas“ regioninėse apžiūrose atrenkama į respublikinę satyros ir humoro grupių apžiūrą „Juokis“, kur tampa laureate, pagal komisijos skirtą balų skaičių šešerius metus grupė užima ne žemesnes kaip 1–3 vietas, dalyvauja laureatų pasirodymuose Lietuvos nacionaliniame dramos teatre, programas filmuoja respublikinės televizijos.

1998 m. atsirado programa „Gyvas kanalas“. „Kvailių kaimo“ televizija „transliavo“ visas tuomet populiariausias LTV ir komercinių televizijų programas – „Tai bent šeimynėlė“, „Raudonoji linija“, „Pageidavimų koncertas“, neapsieita be reklamos. Su šia programa „Kvailių kaimas“ tapo satyros ir humoro grupių apžiūros „Juokis-98“ laureatu, dalyvauta satyros ir humoro grupių festivalyje Palangoje, Kretingoje, Šventojoje (1998). Humoro grupių festivalyje „Humoriada“ Rokiškyje (1998) laimėtas žiūrovų prizas. Programa „Gyvas kanalas“ suvaidinta 25 kartus.

1999-aisiais, remiantis rusų pasakos apie ropę motyvais, sukurtas top-repo miuziklas „Giminės ir atžalos“. Su šiuo miuziklu „Kvailių kaimas“ tapo satyros ir humoro grupių apžiūros „Juokis-99“ laureatu, dalyvauta satyros ir humoro grupių festivaliuose Palangoje, Kretingoje, Šventojoje (1999). Miuziklas suvaidintas 15 kartų.

2000-ieji pagal Rytų kalendorių buvo Drakono metai. „Kvailių kaimas“ scenoje žaidė „Drakoniškus žaidimus“. Programa tapo satyros ir humoro grupių apžiūros „Juokis-2000“ laureatu, dalyvauta satyros ir humoro grupių festivalyje Palangoje, Kretingoje, Šventojoje, Klaipėdoje (2000, 2001). Programa gyvavo iki 2003 m. Su-

vaidinta 38 kartus. „Skapiškėnų vaidyba tapo lakoniška ir tiksli. Personazai ir trumpi muzikiniai ar vaidybos siužetai – lyg simboliai, žiūrovų akimirksniu atpažįstami.“²⁸

Politinės, socialinės, buitinės problemos tokios ryškios, kad ieškoti temų kuriant scenarijų ilgai nereikia. Režisierės teigimu, „nedarbas toks skaudus ir beviltiškas, žeminantis žmogų, plėšiantis perpus kaimo darbininką, kad be juoko terapijos gyvam išlikti nebeįmanoma. Kol turim Seimą, Vyriausybę, drakoniškus įstatymus, kibią spaudą, idėjų bado nebus. Ir nėra vilčių, kad visi greit protingi taps.“²⁹

2001 m. „Kvailių kaimas“ atidarė „Darbo biržą“. Programa startavo su didžiuliu pasisekimu, su šia programa „Kvailių kaimas“ tapo satyros ir humoro grupių apžiūros „Juokis 2001“ laureatu, dalyvauta satyros ir humoro grupių festivaliuose Vilniuje (2001), „Juokias aukštaičiai“ Utenoje (2002, 2003), Panevėžyje (2001, 2002), Biržuose (2001, 2003), Pasvalyje (2001, 2003), taip pat „Juokis“ festivalyje pajūryje (2001, 2003), Skuode (2001), Joniškėje (2001), komedijų festivalyje Švenčionėliuose (2002) ir kt. Programa suvaidinta 43 kartus.

2002 m. „Kvailių kaimas“ sukūrė „Skulptūrų parką“. Programa – „Juokis 2002“ laureatė, daugelio satyros ir humoro festivalių dalyvė. „Skulptūrų parkas“ suvaidintas 35 kartus.

2003 m., Lietuvos stojimo į Europos Sąjungą išvakarėse, sukuriama programa „Folkšokas“. Kalbama apie vertybes ir skaudulius, kuriuos pasiimame su savimi, stodami į ES. Programa – „Juokis 2003“ laureatė, vaidinta 12 kartų.

2004 m. sukuriama programa „Beždžionių tiltas“. „Labai įdomi Skapiškio humoro grupės „Kvailių kaimas“ programa „Beždžionių tiltas“, režisuota Vitos Bačanskienės. Režisierė, dirbanti visais teatriniais frontais, ir humoro grupės pasirodymui išsirinko įdomų ir netradicinį kelią. Susitikimas su jos vadovaujamo Skapiškio teatro trupėmis, kad ir kokio amžiaus, visada žada neeilinius išgyvenimus, kokybę, skonį ir teatrinį stebuklą, tokį teatrinį žaidimą, į kurį įtrauktas žiūrovas pasijunta dalyviu, kuriančiu ir išgyvenančiu kartu su artistais scenoje. Taip vyko ir humoro programa. Labai tiksliai pasirinktos teatrinės priemonės suteikė daugiau turinio, laisvės pokštams, pašmaikštavimams ir nuteikė aktorius improvizuoti.“³⁰

Satyra ir humoras – tai tik priemonė patrauklia forma išsakyti savo viltį ir neviltį, siekius ir troškimus, ieškoti atsakymo į svarbius klausimus. O jie visais laikais buvo, yra ir bus tie patys – dėl ko gyventi, kaip išsaugoti amžinąsias vertybes net pačiomis sunkiausiomis sąlygomis. Pasirinkta estrados teatro forma davė aktoriams scenos baimės įveikimo, scenos judesio, dainavimo, improvizavimo pamokas. Savo darbo lyginimas su kitų satyros ir humoro grupių programomis, analizavimas, įvertinimas padarė didžiulę įtaką Skapiškio teatro aktorių scenos estetikos ir etikos suvokimui.

Teatro tradicijos

Teatro veiklos kryptingumas, kolektyvo stabilumas artimai siejasi su tradicijomis. Kuo daugiau teatrą lankantys žmonės būna kartu įvairiomis aplinkybėmis, ne tik spektaklio kūrimo bei rodymo žiūrovui metu, bet ir per keliones, asmenines šventes ir netektis,

²⁸ Iš teatro metraščio, STSA.

²⁹ Ten pat.

³⁰ Skapiškio satyros ir humoro grupės „Kvailių kaimas“ programų chronologinis sąrašas, STSA; Abukevičius R. Juoko sukuryje, *Mėgėjų teatras*, 2004, Nr. 1 (25), p. 6.

tuo labiau vieni kitus pažįsta, supranta, tampa artimesni, pakantesni vieni kitiems. Geri tarpusavio santykiai, noras būti kartu turi teigiamą įtaką repeticijoms, kūrybiniams ieškojimams, atsiskleidimui scenoje.

„Tradicijų sukūrimas – savotiškas vadovo darbo principas. Tradicijos – kolektyvo pastovumo, suinteresuotumo, savitarpio supratimo, aukštesnio meninio lygio laidas. Žmonės vaidindami turi justi pasitenkinimą, malonumą, susidomėjimą tikslinga veikla. Žinia, iniciatoriaus vaidmuo priklauso režisieriui: jis turi gerai pažinti, suprasti, ko reikia tiems žmonėms, nes tradicija gali įsitvirtinti tik tada, kai ji tampa priimtina, artima, įdomi visam kolektyvui.“³¹

Nuo 1991 m. spalio pabaigos mažoje kolūkio kontoros salyčioje sistemingai vykdavo teatro repeticijos. Po dviejų mėnesių buvimo kartu – repeticijų, teatrinių pažaidimų sporto šventėje, persirengėlių kalėdojimo – nuspręsta, kad žmonių grupelė išbandė savo jėgas, suprato, kad gali, nori ir sugeba būti kartu, kad juos sieja bendras noras vaidinti. 1991 m. gruodžio 26-oji pavadinta Skapiškio teatro Gimimo diena. Nuo to laiko jau 15 metų gyvuoja tradicija – Skapiškio teatras švenčia savo Gimimo dieną. Tą dieną draugėn renkasi visi teatrą lankantys nariai, prisimena praėjusių metų teatrinę veiklą: premjeras, išvykas, laimėjimus. Numatomos teatro veiklos gairės ateinantiems metams. Tradiciškai keičiasi išradingomis, dažniausiai pačių gamintomis ar sukomponuotomis teatrinėmis – gimtadieninėmis ir kalėdinėmis dovanėlėmis, vykdo pačių sugalvotas teatrinės užduotis, dainuoja, šoka, žaidžia visą naktį. Viena iš rimtesnių ir atsakingesnių šios šventės dalių – naujų teatro narių priesaika prie teatro vėliavos. Čia norėtuši paminėti, kad teatro vėliavą teatras pasigamino 1994 m. Vėliavoje pavaizduota teatrinė kaukė ir varpas. Varpas – garsios Skapiškio praeities ir skambėjimo simbolis. Tautos dainius Maironis lankydavosi Skapiškyje ir yra parašęs baladę „Užkeiktas Skapiškio varpas“. *„Brolis dingęs nelaimingai, vėl skambėsiąs stebuklingai, nežinia tikrai kada jo žadėta valanda“³²*. Taigi vėliavos simbolika byloja patį teatro tikslą – prižadinti ir iš gelmių prikelti Maironio apdainuotą Skapiškio varpą, kad plačiai sklįstų garsas apie Skapiškį. Vėliava yra pašventinta Skapiškio bažnyčioje. Ir akcentas vėliavoje, ir tradicinis garbingos Skapiškio praeities priminimas teatro gimtadienių metu, prisiekiant prie vėliavos, padeda formuoti kiekvieno teatro nario atsakingesni ir pagarbesni požiūrį į patį teatrą ir jo misiją plačiaja prasme.

Kiekvienais metais teatro Gimimo dieną į teatro studiją atskrenda vis naujas simbolinis Teatrinis Paukštis. Tai laisvos kūrybinės minties, nuo buitisko mąstymo išsilaisvinusio žmogaus, noro skristi, kilti, ugdyti save ir kitus simbolis. Juk tokia yra teatro paskirtis.

Pirmuosius penkerius metus gruodžio 26-ąją į teatro gimtadienį rinkdavosi visi esami ir nuo pat teatro susikūrimo teatrą lankę nariai. Po jubiliejinės 5-erių metų teatro šventės nuspręsta, kad eiliniai teatro gimtadieniai bus tik tais metais veikloje dalyvavusių narių šventė. Per keletą metų susidaro nemažai dalyvių, lankusių teatrą ir, susirinkus daugiau nei 20 žmonių, šventė praranda jaukumą ir savo prasmę – matyti, jausti, išiklausyti į kiekvieną. Todėl buvę teatro nariai sueina, suvažiuoja į jubiliejinę šventę.

Tada jau būna susitikimų, sentimentų, prisiminimų vakaras, o kartu įvardija-

³¹ Iš teatro metraščio, STSA.

³² Maironis. *Raštai*, Vilnius: Vaga, 1987, t. 1, p. 211.

ma laiko įvertinta teatro prasmė kiekvienam jį lankiusiam. Naujausio visuotinio gyventojų surašymo duomenimis, Skapiškyje gyvena 494 žmonės. Iš jų kas septintas, Skapiškio mėgėjų teatro režisierės V. Vadoklytės-Bačanskienės apskaičiavimais, pastarąjį dešimtmetį yra vaidinęs ar dar tebevaidina vietos mėgėjų teatro scenoje.

1997 m. kultūros namuose įrengta teatro studijos patalpa. Čia laikoma viskas, kas susiję su teatro veikla: vaidintų spektaklių scenografijos dalys, išvykose – festivaliuose gauti suvenyrai, padėkos raštai, vaidintų ir vaidinamų spektaklių afišos, programėlės, festivalių afišos, oficialūs raštai – kvietimai į apžiūras, festivalius ir t. t. Čia taip pat yra kaupiama medžiaga apie Skapiškio teatro veiklą spaudoje, pačių aktorių atsiliepimai, nuotraukos, vaizdo įrašai. Kiekvienam spektakliui skirtas aplankas, kur kaupiama ir sisteminama medžiaga, be to, kaupiama medžiaga, straipsniai apie lankančius ir lankiusius teatrą. Agnius Jankevičius lankė Skapiškio teatrą, paskui įstojo į Lietuvos muzikos ir teatro akademiją, studijavo režisieriaus specialybę ir sėkmingai darbuojasi. Labai svarbu palaikyti ryšį, domėtis darbais, kūryba, kaupti informaciją, archyvą.

„Kalbant apie teatro kultūros palikimą, omenų reikėtų turėti išskirtinę jo reikšmę, nes, kaip žinia, teatro menas nepalieka tokių vertybių kaip literatūra, dailė ar muzika. Po spektaklio lieka tik žiūrovų įspūdis, kuris greit blėsta ir išnyksta iš atminties. Todėl turbūt neatsitiktinai daugelis mūsų menininkų, ypač vyresniosios kartos, nuolat ragino teatro medžiagą fiksuoti dar tebevykstant pačiam kūrybos procesui ir būtinai aprėpiant visus komponentus, nes kultūros istorijai svarbu meninė visuma, o ne tik atskiros dalys.“³³

Įkūrus teatro studijos patalpą, teatro gimtadieniai vyksta joje. Susirinkusieji susėda po butaforiniais teatro gyvavimo metus simbolizuojančiais paukščiais, tarp suvenyrų, nuotraukų, padėkos raštų ir kitų jiems teatrinę veiklą primenančių atributų.

Kitos tradicijos – teatralų suėjimas kovo 27-ąją, minint Tarptautinę teatro dieną, asmeniniai teatro narių gimtadieniai, jubiliejai.

Skapiškio teatras „Stebulė“ Kupiškio kultūros centre rengia Padėkos vakarus. Pakviečiami Kupiškio rajono savivaldybės atstovai, rėmėjai, organizacijų, kuriose dirba teatro vaidintojai, vadovai, aktorių šeimos nariai, – visi tie žmonės, kurie palaiko Skapiškio teatro gyvavimą. Jiems vaidinamas spektaklis. Po spektaklio vyksta vakaronė, bendraujama. Labai svarbu, kad žmonės, kurie bent kuo padeda teatrui, jaustų, kad jų pagalba vertinama ir iš tiesų reikalinga.

Apibendrinant reikėtų pasakyti, kad kryptingai kuriamos kolektyvo tradicijos didelę reikšmę turi teatro kolektyvo stabilumui, geresniam teatro narių tarpusavio pažinimui ir supratimui, kūrybiniam bei estetiniam aktorių ir režisierės tobulėjimui, padeda formuoti kiekvieno teatro nario atsakomybę ir pagarbą teatro menui ir suprasti jo kultūrinę misiją plačiąja prasme.

Skapiškio vaikų ir jaunimo teatro studija.

Darbo ypatumai ir repertuaro formavimas

Baigusi teatro režisūros studijas ir pradėjusi kurti vaikų ir suaugusiųjų teatrus, šio straipsnio autorė jau po kelių repeticijų suprato, kad žmones teatrui reikia išugdyti. Susiformavusią suaugusio žmogaus pasaulėžiūrą, požiūrį į save, aplinkinius, požiūrį į tam tikrus

³³R. Guobio mintys apie teatrą. Iš teatro metraščio, STSA.

reiškinius jau sunku pakeisti. Pasiiekti galutinį rezultatą – pastatyti spektaklį daug sunkiau ir sudėtingiau, nes dirbant su mėgėjais nėra šiai kūrybos sričiai paruoštų atlikėjų. Vaikus teatrui, scenai galima paruošti dirbant studijiniu būdu. Kuo mažesnis vaikas, tuo lengviau jo asmenybė pasiduoja formuojama. 1991 m. besikuriančią teatro studiją pradėjo lankyti 4–14 metų vaikai. Vykdavo vaidybos, scenos judesio ir scenos kalbos užsiėmimai, kurių tikslas buvo puoselėti vaikų laisvumą, gyvybingumą, atpalaiduoti fizinę ir dvasinę įtampą, padėti vaikams būti natūraliems, padėti suprasti, kad judesys ir balsas – tai raiškos priemonės, padėti pažinti save ir pasaulį, ugdyti vaiko elgesio kultūrą jo aplinkoje – namuose, mokykloje, gatvėje, taip pat scenoje, teatre, mokytis vertinti save ir kitus, garsiai ir raštu reikšti savo mintis.

Dirbant pastebėta, kad kuo mažesnis (jaunesnis) vaikas, tuo lengviau rasti „raktelį“ į jo vaizduotę, tuo jis laisvesnis, gyvybingesnis. Kuo jaunesnis vaikas pradeda lankyti teatro studiją, tuo jis nuoširdesnis, organiškesnis. Teatro studiją pradėję lankyti šešerių septynerių metų vaikai lanko ją tol, kol baigia vidurinę mokyklą.

2006 m. buvo atliktas tyrimas, kurio pagrindinis tikslas – nustatyti ir išanalizuoti Skapiškio vaikų ir jaunimo teatro studijos „Ku-kū“ buvusių ir esamų narių požiūrį į teatro studijos reikšmę asmenybės ugdymui, išsiaiškinti, kas traukia lankyti teatro studiją, kokią įtaką teatras turi pasirenkant specialybę, profesinę ir visuomeninę veikloje. Atliktas tyrimas, taikant anketavimo metodą³⁴.

Apklausti 12 buvusių ir 22 esami Skapiškio vaikų ir jaunimo teatro studijos nariai. Jie turėjo atsakyti, kiek metų lankė ar lanko Skapiškio teatro studiją. Paaiškėjo, kad vaikai pradeda lankyti teatro studiją besimokydami 1–6 klasėse. Iš apklaustųjų 4–9 metus lanko teatro studiją dabartiniai studijos nariai, kurie dar tebesimoko Skapiškio vidurinėje mokykloje: 4–6 metus lanko teatro studiją vaikų (mažųjų) grupės aktoriukai, kurie yra 5–7 klasių mokiniai. Jie pradėjo lankyti teatro studiją besimokydami 2 klasėje. 6–9 metus lanko vyresniųjų (jaunimo) grupės nariai, šiuo metu besimokantys 8–11 klasėse, teatrą pradėję lankyti besimokydami 2–3 klasėje. 5–12 metų lankė tie, kurie, baigę vidurinę mokyklą, turėjo palikti teatro studiją, nes išvyko studijuoti į miestus. Kai kurie pažymėjo, kad jei nebūtų turėję išvykti – tebelankytų teatro studiją, norėtų vaidinti suaugusiųjų teatre „Stebulė“. Dauguma teatro studijos narių ją lanko, kol baigia vidurinę mokyklą, nesvarbu, kada pradėjo lankyti – pirmoje ar šeštoje klasėje.

Paklausus, kas paskatino lankyti teatro studiją, paaiškėjo, kad daugumą paskatino draugai, bendraamžiai ar tėvai. Be to, į teatro studiją atvedė smalsumas, noras bendrauti, išreikšti save, išbandyti savo gabumus teatro srityje, noras įsiliesti į teatrinį gyvenimą, atsitiktinumą, teatrą paskatino lankyti vadovė, keletas į teatro studiją atėjo žinodami, kad vadovauja šauni vadovė, kad susirinkusi šauni trupė, vienas atsakė, kad pradėjo lankyti teatro studiją norėdamas sužinoti, kokia yra aktoriaus dalis.

Įdomu buvo sužinoti, kokias savybes ugdo teatras. Dauguma atsakė, kad drąsą, pasitikėjimą savimi, bendravimo įgūdžius, savarankiškumą. Keletas apklaustųjų pažymėjo, kad lankydami teatro studiją tapo kultūringesni, kad teatras ugdo dorą ir etiką, išvalgumą, supratimą, savęs pažinimą, norą ieškoti, humoro

³⁴ Anketos pavyzdys, STSA.

jausmą, optimizmą, skatina iniciatyvumą, ryžtingumą, padeda apsispręsti, skatina domėjimąsi menu. Kad teatro studijoje mokosi grožio, gerumo, draugiškumo, švelnumo, išklaudyti ir gerbti vienas kitą, išmoksta susikaupti, mokosi ištvermės (taip dažniausiai atsakė mažųjų grupės nariai). Vyresnieji, kurie jau nebelanko teatro studijos, šiuo metu studijuoja arba dirba, atsakė, kad teatras išugdė kūrybiškumą, artistišumą, kuris padeda sudėtingose, kebliose situacijose, komandiškumą, komunikabilumą, polinkį į meną atsakingumą, atsakomybę už save ir kolektyvą, kūrybišką požiūrį į aplinką, gebėjimą reikšti mintis, visuomeniškumą, organizuotumą, pasitikėjimą, padeda išreikšti save, ugdo norą tobulėti, lavina vaizduotę, ugdo jausmus, plečia akiratį (ypač kaimo vaikui).

Ar teatro studijos suformuotos savybės, įgūdžiai daro įtaką pamokose, renkantis specialybę, profesinėje ir visuomeninėje veikloje, bendravimui? Atsakiusieji minėjo, kad pamokų, paskaitų metu laisviau jaučiasi atsakinėdami, nesijaudina, drąsiai jaučiasi prieš didžiulę žmonių auditoriją, gali drąsiai reikšti mintis, savo nuomonę, pasitiki savo jėgomis, lengviau susikaupia. Žaismingas požiūris į užduotis, kūrybinė patirtis praverčia rengiant kūrybines užduotis universitete, nestinga minčių sugalvoti įdomią dovaną draugams, padeda išsisukti iš keblių situacijų, nebijoti scenos, iš savęs pasijuokti. Kiti atsakiusieji pažymėjo, kad teatro studijoje įgyta patirtis ypač padeda bendrauti – laisviau, tolerantiškiau bendrauti tarpusavyje, pagarbiau – su mokytojais, bendraujant padeda lengvas artistiškas, greičiau užmezga pažintis, labiau supranta žmones, moka išklaudyti. Dar kiti teatro studijos dėka pamėgo teatro meną, jaučia poreikį tobulėti, lankosi teatruose, renginiuose, patys dalyvauja ir organizuoja, parodo, išreiškia save, nesijaučia „tušti“, teatro studijos lankymas padarė didžiulę įtaką mąstymui, davė peno sielai.

Ar teatro studijos suformuotos savybės, įgūdžiai turi įtakos renkantis specialybę? Vienas iš lankiusiųjų atsakė: *„Konkrečiai man padarė tiesioginę įtaką, nes pasirinkau teatro režisūros studijas Lietuvos muzikos ir teatro akademijoje ir jas sėkmingai baigęs dirbu.“* Du dar tebelankantys teatro studiją jaunuoliai atsakė, kad norėtų savo ateitį, specialybę susieti su teatru; viena, lankiusi teatro studiją ir besimokanti spec. pedagogo specialybės, atsakė, kad *„teatro studijos suformuotos savybės ir įgyti įgūdžiai turi didžiulę įtaką ir kuo toliau, tuo labiau norisi sieti savo ateitį su šia sritimi.“*

Į klausimą, kas padeda, atsakymai buvo tokie: įgyta drąsa, pasitikėjimas savimi, visuomeniškumas, suformuotos, išugdytos vertybės, noras, įgūdis improvizuoti, mokėjimas kolektyve būti savimi, mokėjimas bendrauti, vadovės patirtis. Apie tai, kas trukdo, daugiau nei pusė apklaustųjų (20 iš 34) sakė, kad niekas. Kiti atsakymai: laiko stoka, kita veikla, mokslas, truputį nukenčia pamokos. Keletas nuoširdžių mažųjų grupės atsakymų: *„Reikia eiti į repeticiją, nenori, bet vis tiek reikia“*; trukdo teatro studijai nepriklausantys ir nesuprantantys asmenys, trukdo, kurie pavydi; kartais auklėtoja iš pamokų neišleidžia; trukdo kai kurie mokytojai. Vyresniųjų atsakymai: trukdo per didelė drąsa ir noras pasireikšti, trukdo žiūrėjimas į viską kiek kitaip, nei kiti mato.

Kas patinka ar patiko teatro studijos veikloje? Atsakyta: spektaklių kūrimas, repeticijos, teatriniai žaidimai, kalbos lavinimas, kūno lavinimas, buvimas scenoje, vaidyba; vaidmenys, pasisemta patirtis, bendravimas, vakarėliai, gera vadovė,

bendravimas su įvairiais žmonėmis, išvykos į festivalius ir įvairius renginius, kelionės, šiluma, dainos, pažintys su kitais teatrais, bendravimas su kitomis teatro studijomis, nauji draugai, galimybė pamatyti kitų spektaklius, pažintys su kitomis kultūromis (Suomija, Prancūzija), organizacinė veikla Skapiškio tarptautiniuose festivaliuose. Keletas atsakė, kad patinka individualūs užsiėmimai, užsiėmimai su visu kolektyvu. Pavieniai atsakymai: patiko tai, ką toks organizmas kaip teatro studija ir privalo duoti – nesuvaržytos laisvės ir kūrybiškumo atmosfera bei individualių iniciatyvų skatinimas, visi visus supranta, jautiesi lyg kitame kūne; patinka pati meno rūšis, aplankytos vietos, sutikti įdomūs nauji žmonės, po spektaklio užplūdęs jausmas – baimė, nerimas, adrenalinas, pasitenkinimas – viskas kartu. Į klausimą, kas nepatiko ar nepatinka teatro studijos veikloje, 13 žmonių atsakė, kad viskas patinka; norėjos daugiau statyti spektaklių (4); išbandyti įvairesnius vaidmenis (2); vadovė neturi laiko ir negalime kurti naujo spektaklio (1); vieną spektaklį vaidinom labai ilgai (1). Kiti pavieniai atsakymai: sunku įsijausti į vaidmenį, mažai užsiėmimų, viskas patiko, tik gal būt trūko šokio elementų teatre; kai susipina įvairi veikla, laiko trūksta; „kad bus repeticija ir tą dieną aš esu suplanavęs, turiu viską mest ir eiti į repeticiją“; „kai buvau mažesnė, nepatiko, kad daug atsakomybės, bet dabar tiesiog ją naudoju“, kartais nesusikalbama su kai kuriais kolektyvo nariais dėl darbų pasiskirstymo; tekstų mokymasis, nuovargis, stresas, įtampa, ekstrinės užduotys, kartais dingstanti motyvacija (kita vertus, ši problema yra ir tam tikras atsinaujinimo garantas). Atsakiusiųjų amžius nuo 11 iki 30 metų. Tai 22 moterys ir 12 vyrų, iš jų 22 moksleiviai, 8 studentai, o būsimos profesijos labai įvairios: medicina, teisė, buhalterija, spec. pedagogika ir logopedija, interjero apipavidalinimas, kostiumo dizainas; 4 žmonės dirba (vadybininku, darbininku, elektronikos inžinieriumi, teatro režisieriumi).

Apibendrinant apklaustųjų atsakymus ir pačios režisierės stebėjimus dirbant su vaikais ir jaunimu, reikėtų pasakyti, kad studijinis darbas vaikų ir jaunimo teatre turi didžiulę reikšmę: ugdo asmenybę, ugdo vaikų elgesio kultūrą, puoselėja individualybę, lavina gabumus ir sceninę patirtį, plečia akiratį.

Dirbant su vaikų ir jaunimo teatru siekiama, kad nariai: tenkintų saviraiškos norą dramine vaidyba ir teatro menu, intuityviai ir sąmoningai suvoktų, jog kūryba – tai gyvenimo ir žmonių meilė, savęs atvėrimas ir kartu savojo „aš“ ribų išplėtimas, suteikimas būčiai prasmės, pasauliui – tvarkos ir harmonijos; atskleistų asmenybės autentiškumą, jautrintų tiesos pajautą, įgytų pasitikėjimą kurti ir tobulėti, ugdytų sceninę kūrybą grindžiančius gebėjimus: kūno ir dvasios laisvumą, psichinių procesų (jutimų, emocijų, dėmesio, mąstymo ir vaizduotės) sąmoningą valdymą, aktyvų, tikslingą psichofizinį veikimą, erdvės ir laiko pojūtį, lavintų estetinę kūno, kalbos ir balso raišką, įgytų gebėjimus kūno ir balso raiška atsiliepti bei perteikti prasmes ir vertybes; plėstų socialinį, meninį ir kultūrinį patyrimą, žmogaus (savo paties) veiksmuose ir elgesyje atskleistų ir suprastų bendrąsias humanistines vertybes, siektų sąmoningai jomis grįsti savo gyvenimą, suvoktų žmogiškąją teatro meno (ir kitų menų bei visos kultūros) esmę ir paskirtį, pažintų teatro meno kalbą, įgytų teatrinės komunikacijos patirtį, aktualizuotų ir įprasmintų įvairiapusių meninį, mokslinį, techninį, darbinį patyrimą, igudimą, žinojimą, ugdytų bendradarbiavimo, organizavimo, vadovavimo įgūdžius, atsakomybę už bendrą

daugelio žmonių darbą, puoselėtų jautrumą grožiui; gebėtų pastebėti, išgyventi, suprasti ir vertinti dramos (veiksmo) ir teatro ženklus, simbolius, metaforas įvairioje meno kūryboje ir tikrovėje, vartoti svarbiausias teatro ir estetikos sąvokas, pažintų esminius Lietuvos ir Europos dramos teatro istorijos faktus, lietuvių teatro tradicijas ir svarbiausius teatro kultūros reiškinius, gebėtų skirti vaidinimų stilius bei žanrus, orientuotis šiuolaikinėje teatro kryptių įvairovėje, jas vertinti, atpažinti masines, dehumanizuotas kultūros apraiškas, suvoktų teatro vietą visuomenėje, teatro ryšius su kitomis meno rūšimis, gebėtų remtis dramos (teatro) kūrybos patirtimi, įgūdžiais ir žiniomis, mokydami kitų dalykų.

Spektaklio kūrimu, jo vaidinimu – šiomis priemonėmis įgyvendinamos minėtos siekiamybės, todėl labai svarbu pasirinkti medžiagą spektakliui kurti. Spektaklio statymo metu dirbant studijiniu metodu svarbu, kad pasirinkta medžiaga tiktų teatro studijos narių lavinimuisi. Režisierius, įgyvendindamas savo sumanymą, turi numatyti, kaip tikslingai panaudos teatrinės raiškos, balso lavinimo, scenos judesio pratimus.

1991 m. pabaigoje surinkta 4–14 metų vaikų grupė. Teatro raiškos užsiėmimų tikslas: atpalaiduoti vaiko fantaziją, išmokyti tikėti esamomis susikurtomis aplinkybėmis; uždaviniai: lavinti gebėjimą susikaupti, ugdyti ir skatinti pastabumą, lavinti fantaziją.

Be mokomųjų pratimų, žaidžiami įvairūs bendri vaikų žaidimai, stengiantis fiziniam judėjimui suteikti vidinį pateisinimą. Vaikai stebėdavo draugus, save. Namų užduotėlės – stebėti gyvūnus, juos mėgdžioti. Pusę metų buvo tik žaidžiami žaidimai. Vėliau pasirenkamas Eugenijaus Ignatavičiaus kūrinys „Šyvio dalia“. Gyvūnų stebėjimas, jų mėgdžiojimas pritaikomas kurti kumelės, kumeliuko, šuns, katino, gaidžio, kiaulės vaidmenims.

1993 m. režisierė V. Vadoklytė pradeda dirbti Skapiškio vidurinėje mokykloje papildomo ugdymo – teatro studijos vadove. Dauguma susirinkusių – tie patys vaikai, kurie jau lankė teatro studijos užsiėmimus. Pirmasis darbas, kuris parodomas žiūrovui, – programa „Cirkas“ (1993). Patys vaikai sukuria scenografiją, patys gamina rekvizitą, padedami vadovės ir mamų čių siuva kostiumų detales. Programa vaidinama 4 kartus – Skapiškio mokykloje, visuomenei – apylinkės salytėje, Kupiškio kultūros centre ir Kupiškio 1-ojoje vidurinėje mokykloje. Vėliau grįžtama prie E. Ignatavičiaus „Šyvio dalios“. 1994 m. pastatyti etiudų spektakliukai „Šyvio dalia“ ir Vytautės Žilinskaitės pasakos „Peliukės Liukės nuotyčiai“ inscenizacija. Vaikai spektakliukuose būna natūralūs, jie žaidžia.

1995 m. atidarius naujus erdvius Skapiškio kultūros namus (atidarymo metu vaidinama ištraukėlė iš spektakliuko „Peliukės Liukės nuotyčiai“) atsiranda noras repetuoti scenoje, kur yra ir scenos apranga, ir kilnojamas scenos mechanizmas, ir apšvietimo tiltas. Apie visą šią scenos įrangą vaikai sužino iš savo vadovės, išmoksta daug naujų teatrinų terminų. Atsiranda ir naujų tikslų ir uždavinių teatrinės raiškos, scenos judesio ir scenos kalbos užsiėmimuose.

Teatrinės raiškos tikslu tampa vaiko fantazijos nukreipimas sąmoningos kūrybos link, kuris įgyvendinamas pasitelkus iškeltus uždavinius: skatinti vaiko individualius ieškojimus, supažindinti su vaidmens kūrimo elementais, siekti visų išraiškos priemonių organišką visumą.

„Beždžionėlė Čavi“. Tupi Justas Jarutis ir Sandra Gasiūnaitė. Stovi iš kairės: Justina Sriubikaitė, Roberta Zaborskytė, Toma Gasiūnaitė, Deividas Notkus, režisierė Vita Vadoklytė, Virgis Petuchovas, Edmundas Baltrūnas, neatpažintas, Tomas Žalneriūnas, Gediminas Liudvinavičius ir Agnė Adomėlytė, Agnė Greibutė, Dovilė Kaušakytė. 1996 m. STSA

Scenos judesio tikslas – raiškus ir organiškas judesys scenoje, kuri galima įgyvendinti suformulavus uždavinius: lavinti vaiko fizinius duomenis, siekti raiškaus judesio, lavinti erdvės ir „savęs erdvėje“ pojūtį, charakterinio judesio pradmenys.

Scenos kalboje labai svarbus organiškas balso ir fizinio veiksmo derinys, kuri galima pasiekti lavinant balso ir kalbos aparatą. Mokantis taisyklingai paskirstyti kvėpavimą kalbant, siekiama natūralaus balso skambėjimo.

1995 m. pradėdamas kurti spektaklis Stasės Samulevičienės „Beždžionėlė Čavi“. Studijos užsiėmimai tikslingai nukreipti ir pritaikomi konkrečiai medžiagai. Vaikai stebi personažus (senutes, dėdules, tetas, neklaužadas). Žmogaus, gyvūno charakterį mokosi atskleisti per judesį, veiksmą. 1996 m. pavasarį kultūros namų salėje įvyksta S. Samulevičienės „Beždžionėlės Čavi“ premjera.

Spektaklį žiūri pilnutėlė salė žiūrovų – tėvelių, bendraklasių, mokytojų. Viskas vaikų rankose – patys vaikai atsakingi už muziką, apšvietimą, veiksmų scenografijos keitimą. Vyresnieji grimuoja mažuosius ir palydi juos į sceną. Spektaklis dalyvauja vaikų ir jaunimo teatrų festivaliuose „Nenuoramos“ Ukmergėje (1997), „Atžalyno scena“ Kretingoje (1997), Klaipėdos universiteto Režisūros katedros absolventų, dirbančių su vaikų ir jaunimo teatrais, festivalyje „Svirplys“ (1997), „Bildučiai“ Ignalinoje (1996). „Skapiškėnų teatro beždžionėlė Čavi, kurią vaidino T. Gasiūnaitė, buvo pripažinta pačia linksmiausia ir gavo didelę dėžutę saldumynų. Ji savo dovaną išdalijo visiems teatro vaikams.“³⁵ Vaikai supranta, kad vienas iš bendrakeleivių teatre yra dramaturgas. Aplankomas „Beždžionėlės Čavi“ autorės S. Samulevičienės namas Kaune, bendrauta su autorės giminaite, susipažinta su aplinka, kurioje buvo parašyta pjesė, kuriant studijinį spektaklį virtusi atskiru kūrinium-spektakliu.

1998 m. sukurtas spektakliukas „Nukas“ pagal V. Žilinskaitės pasaką

³⁵ Iš teatro studijos metraščio, STSA.

„Nukas“ vaidintojai tarptautinėje vaikų ir jaunimo teatrų šventėje „Pienių medus-98“ Skapiškyje prie kultūros namų. Pirmoje eilėje iš kairės: Rasa Kaušakytė ir Dovydas Bačanskas. Antroje eilėje iš kairės: Živilė Kaušakytė, Vytautas Zaborskis, nežinoma, Martynas Bagdonavičius. Paskutinėje eilėje stovi režisierė Vita Vadoklytė ir Vaclovas Vičius 1998 m. STSA

(inscenizacijos autorė V. Vadoklytė). Spektaklis gyvas, žaismingas, daug judesio, šokio elementų. Kiekvieno spektakliuko premjera lyginama su kūdikio gimimu. Spektaklio kūrimo procesas – kūdikėlio vystymasis, gimęs kūdikėlis – dar labai liaunas – tokie būna premjeriniai spektakliai. Kaip ir kūdikėli, spektaklį reikia auginti, stiprinti. „Nukas“ suvaidintas tarptautinėje vaikų ir jaunimo teatrų šventėje „Pienių medus-98“, teatrų festivaliuose „Svajoklio dienos“ Raseiniuose (1998), „Nenuoramos“ Ukmergėje (1999), Klaipėdos universiteto Režisūros katedros absolventų, dirbančių su vaikų ir jaunimo teatrais, festivalyje „Svirplys“ (1998), „Bildučiai“ Ignalinoje (1998). Skapiškio vaikų teatras „Ku-kū“ su spektakliu „Nukas“ dalyvauja regioninėje kaimo ir miestelių vaikų teatrų apžiūroje „Pastogėlė“ Anykščiuose (1999), kur spektaklis atrenkamas į respublikinę šventę „Pastogėlė 2000“ Kelmėje. Spektakliukas suvaidintas 10 kartų.

Nuo 2000 m. teatro studijoje dirbama su dviem skirtingo amžiaus grupėmis: pagrindine 15–16 m. jaunimo ir 7–11 m. vaikų paruošiamąja. Su vaikų grupe teatro studijoje dirbama pagal jau išbandytą programą, o vyresnieji turi toliau augti, lavintis, tobulėti ir kuo lengviau įveikti amžiaus tarpsnį paauglystę. Bendri studijinio darbo su jaunimo grupe tikslai ir uždaviniai: lavinti jaunuolių mąstymą, bendravimo įgūdžius, formuoti savęs ir aplinkos vertinimo kriterijus, skatinti individualios ir kolektyvinės kūrybos poreikį, tobulinti kūno valdymo meną, siekti organiško scenos kalbos technikos naudojimo scenoje, padėti peržengti paauglystės kompleksų ribas, formuoti dramos kūrinio, spektaklio vertinimo kriterijus.

Kuriamas spektaklis „Motina“ pagal Hansą Kristianą Anderseną (scenarijaus autorė V. Vadoklytė). Pagrindinės išraiškos priemonės: kūno plastika, muzika,

Spektaklio „Motina“ vaidintojai. Pirmoje eilėje iš kairės: Ieva Kraskauskaitė, Gintarė Juškevičiūtė, Justina Sriubikaitė, Roberta Zaborskytė, Toma Gasiūnaitė, Simona Aleinikovaitė, Benas Bačanskas, Agnė Adomėlytė, Lina Stanislovaitytė, Gintarė Jankevičiūtė. Antroje eilėje iš kairės: Dovydas Bačanskas, Deividas Notkus, režisierė Vita Vadoklytė, Edgaras Sriubiškis, Gediminas Liudvinavičius ir dailininkas Antanas Kalvelis. 2000 m. STSA

šviesa, spalva, šešėliai. Premjera įvyko 2000-aisiais. Spektaklis vaidintas daugelyje teatro švenčių: „Nenuoramose“ Ukmergėje (2001), Klaipėdos universiteto Režisūros katedros absolventų, dirbančių su vaikų ir jaunimo teatrais, festivalyje „Svirplys“ (2000), festivaliuose „Bildučiai“ Ignalinoje (2000), „Aukštinis obuolys“ Marijampolėje (2002), „Troškimai“ Troškūnuose (2002), „Gėriu, grožiu ir meile apjuoskime 3-iąjį tūkstantmetį“ Telšiuose (2000), tarptautiniuose teatrų festivaliuose „Pienių medus 2000“ ir „Pienių vynas 2002“ Skapiškyje, „Jonvabaliai 2000“ Kuoknesėje (Latvijoje), eksperimentuojančių teatrų festivalyje „SET“ Suvalkuose (Lenkijoje) (2001). Spektaklį žiūrėjo Skapiškyje besilankančios jaunimo grupės iš Prancūzijos (2002) ir Latvijos (2002). Spektaklis suvaidintas 17 kartų.

Vaikų grupės nariai lanko teatrinės raiškos ir scenos judesio užsiėmimus. Studijiniu principu kuriamas spektaklis pagal A. Kairaitienės pjesę „Miela šventė“. Jogos atsipalaidavimo, pusiausvyros, kvėpavimo pratimai skatino vaikų vaizduotės išlaisvėjimą, padėjo pašalinti fizinę ir emocinę įtampą. Spektaklio „Miela šventė“ premjera įvyko 2002 m. pavasarį po pusantrų metų žaidimo, etiudų, scenos judesio, jogos ir dainavimo užsiėmimų. Spektakliukas dalyvavo vaikų ir jaunimo teatrų festivaliuose „Spalvos“ Pandėlyje (2002), „Troškimai“ Troškūnuose (2004), „Nenuoramose“ Ukmergėje (2004), „Laimingas vaikų juokas“ Vabalninke (2003), „Vaikai vaikams“ Vilniuje „Lėlės“ teatre (2002), „Bildučiai“ Ignalinoje (2003), Medaus ir duonos šventėje, skirtoje Aukštaitijos nacionalinio parko 30-mečiui ir Bitininkys-

„Mielos šventės“ vaidintojai estradoje prie Pyragių ežero šalia Kupiškio. Iš kairės: Vitalija Gabnytė, Eglė Pakalnytė, Ugnė Jankevičiūtė, Modesta Lekavičiūtė, Martynas Aleinikovas, Austėja Šap, Živilė Kaušakytė, Giedrė Vaičiūskaitė, Indrė Petuchovaitė, Rasa Tubelytė. 2002 m. STSA

tės muziejaus 20-mečiui (2004), Antrojoje pasaulio lietuvių dainų šventėje (2003), tarptautinės vaikų ir jaunimo teatrų šventės kūrybinėje stovykloje „Pienių medus 2003“. *„Septynmečio žiūrovo Erdvilo, mačiusio visus spektaklius, paklausėme, kuris spektaklis paliko giliausią įspūdį. Jis atsakė, kad teatras „Op op“, turėdamas mintyse teatro „Ku-kū“ pasirodymą. Ir tikrai, pradžios spektaklis vertė visus kolektyvus pasitempti.“*³⁶ Spektaklis „Miela šventė“ dalyvavo rajoninėje, regioninėje ir respublikinėje vaikų ir jaunimo teatrų apžiūroje „Šimtakojis 2003“, kur tapo laureatu. Skapiškio vaikų teatras su spektakliu „Miela šventė“ pretendavo į 2003 metų geriausio vaikų teatro ir režisieriaus nominaciją „Aukso paukštė“. Spektaklis suvaidintas 15 kartų.

Dauguma vaidinusių jaunimo grupėje 2004 m. baigė vidurinę mokyklą, išvažiavo studijuoti į kitus Lietuvos miestus, o vaikų grupė skilo į dvi amžiaus grupes: 8–11 m. vaikų ir 12–17 m. jaunimo. Su pastarąja grupe kuriamas Vytauto Gaižausko spektaklis „Koridoriaus vaikai“. Vyksta kryptingi teatrinės raiškos, scenos judesio, scenos kalbos užsiėmimai, kuriais siekiama tobulinti bendravimą scenoje, tikėti aplinkybėmis. Užsiėmimų turinys: susiklausymas, personažų charakterių susidūrimas, atsakymas į partnerio veiksmą, intonaciją, kalba įvairiose kalbinėse situacijose, bendravimas scenoje įvairiuose žanruose ir situacijose, sceninių triukų kūrimas, fizinės ištvermės pratimai.

2005 m. pavasarį įvyksta spektaklio „Koridoriaus vaikai“ premjera. Skapiškio kultūros namų teatro studijos

³⁶ Abukevičius R. Pienių medus, *Mėgėjų teatras*, 2003, Nr. 2 (22), p. 7.

„Ku-kū“ vaidinama, V. Gaižausko pjesė „Koridoriaus vaikai“³⁷ žiūrovus nugramzdino į šiandienos gyvenimo realijų dugną, priversdamas su skurdą patiriančiais vaikais išgyventi jų pažeminimą ir blogio pasekmes. Šis režisierės V. Vadoklytės premjerinis spektaklis paveikė susirinkusiuosius: salėje tvyrojo tylą, tuo tarpu scenoje kaupėsi įtampa³⁸. Spektaklis „Koridoriaus vaikai“ dalyvavo vaikų ir jaunimo teatrų regioninėje apžiūroje „Šimtakojis“ (2005). „Skapiškėnų premjerinis spektaklis V. Gaižausko „Koridoriaus vaikai“ išsiskyrė personažų charakteringumu, kūną ir širdį priverčiančiomis krūptelėti situacijomis, nuotaikų kaita.“ Spektaklis „Koridoriaus vaikai“ vaidintas festivaliuose „Spalvos“ Pandėlyje (2005), „Troškimai“ Troškūnuose (2005), „Tiltai“ Pajstryje (2006), Klaipėdos universiteto Režisūros katedros absolventų, dirbančių su vaikų ir jaunimo teatrais, festivalyje „Svirplys“ (2006), „Teatro uždangą praskleidus“ Kuršėnuose (2006), „Bildučiai“ Ignalinoje (2005), vaikų ir jaunimo teatrų festivalyje Anykščių A. Vienuolio gimnazijoje (2005), teatro studijos „Elementorius“ jubiliejinėje šventėje Vilniuje „Elfu“ teatre (2005). 2006 m. spektaklis parodytas Širvintų rajono Gelvonų vidurinėje mokykloje, kurią baigusi šio straipsnio autorė. Skambinusi mokyklos direktorė Ona Valančienė pranešė, jog esu išrinkta į šią švietimo įstaigą baigusiujų Šlovės galerijos pirmąjį dešimtuką. Tokia žinia iš tėviškės sujaudino ir įpareigojo: žinojau, kad vyresniųjų klasių moksleiviams turėsiu pasakoti apie save, savo darbą ir, žinoma, teatrą. Neatsitiktinai šiai viešnagai pasirinkome kovo 27-ąją – Tarptautinę teatro dieną. Po improvizuotos pamokos Gelvonų moksleiviams ir mokytojams parodėme spektaklį „Koridoriaus vaikai“³⁹. Šis spektaklis keletą kartų parodytas Kupiškio rajono moksleiviams, vykdant projektą „Teatras prieš girtavimą, narkotikus ir smurtą“. Spektaklis suvaidintas 16 kartų.

Nuo 2003 m. Skapiškio vaikų ir jaunimo teatro jaunuoliai dalyvauja ES programoje „Jaunimas“. Vykdomi tarptautiniai jaunimo mainų projektai, kurių metu kuriami spektakliai, vaidinami Skapiškyje ir projekto partnerių šalyse. 2003 m. sukurtas spektaklis „Pažinimo atspindys“ (autorė ir režisierė V. Vadoklytė). Spektaklį matė Skapiškio, Lenkijos ir Prancūzijos žiūrovai (2003 m. liepos–rugpjūčio mėnesiais). Lietuvių tautos istoriją atspindintis spektaklis „Pažinimo atspindys“ vaidintas Kupiškyje ir Skapiškyje Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo dienai skirtuose renginiuose (2004). Remiantis lietuvių tautosaka, 2004 m. sukurtas spektaklis „Gyvas praeities prisilietimas“ (autorė ir režisierė V. Vadoklytė). Spektaklis suvaidintas Rumunijoje, Prancūzijoje ir Lietuvoje (Skapiškyje) (2004 m. liepos–rugpjūčio mėn.). 2005 m., remiantis lietuvių mitologinėmis sakmėmis, sukurtas spektaklis „Saulės lieptas“ (autorė ir režisierė V. Vadoklytė). Spektaklis vaidinamas Lietuvoje (Skapiškyje), Lenkijoje, Slovakijoje, Prancūzijoje (2005 m. liepos–rugpjūčio mėn.).

Kiekvienas vaidinamas spektaklis – ne tik saviraiška, bet ir mokymasis kartoti nesikartojant, kiekvieną kartą naujai gyventi savo vaidmenį ir išgyventi, atiduoti spektakliui ir žiūrovui save.

Kiekviena išvyka – mokymasis būti kartu, suprasti vieniems kitus, savo mąstymo ir bendravimo įgūdžių lavinimas. Festivaliuose pamatyti kitų

³⁷ Žiukaitė J. „Šimtakojis“ neša teatrinę kūrybą, *Kupiškėnų mintys*, 2005, bal. 12, Nr. 43 (8075), p. 1.

³⁸ Urbonienė E. „Šimtakojis“ liko be spalvingų batų, *Kupiškio žinios*, 2005, bal. 13, Nr. 27 (546), p. 3.

³⁹ Iš teatro studijos metraščio, STSA.

teatrų spektakliai suteikia galimybę mokytis iš kitų ir padeda vertinti savo ir kitų kūrybą⁴⁰.

3 lentelė. Skapiškio vaikų ir jaunimo teatro studijos „Ku-kū“ repertuaras 1993–2006 metais

Autorius	Spektaklis	Režisierius	Dailininkas	Premjeros data	Vaidinimų skaičius
V. Vadoklytė	Cirkas	V. Vadoklytė	V. Vadoklytė	1993 12 19	4
V. Vadoklytė (pagal V. Žilinskaitę)	„Peliukės Liukės nuotykių“	V. Vadoklytė	V. Vadoklytė	1994 12 23	2
E. Ignatavičius	„Šyvio dalia“	V. Vadoklytė	V. Vadoklytė	1995 03 16	1
S. Samulevičienė	„Beždžionėlė Čavi“	V. Vadoklytė	V. Vadoklytė	1996 05 19	6
V. Vadoklytė (pagal V. Žilinskaitę)	„Nukas“	V. Vadoklytė	V. Vadoklytė	1998 05 15	10
V. Vadoklytė (pagal H. K. Anderseną)	„Motina“	V. Vadoklytė	V. Vadoklytė, A. Kalvelis	2000 05 19	17
A. Kairaitienė	„Miela šventė“	V. Vadoklytė	V. Vadoklytė, V. Bačanskas	2002 04 26	15
V. Vadoklytė	„Pažinimo atspindys“	V. Vadoklytė	V. Vadoklytė	2003 07 20	5
V. Vadoklytė	„Gyvas praeities prisilietimas“	V. Vadoklytė	V. Vadoklytė	2004 07 24	4
V. Gaižauskas	„Koridoriaus vaikai“	V. Vadoklytė	V. Vadoklytė	2005 04 09	16
V. Vadoklytė	„Saulės lieptas“	V. Vadoklytė	V. Vadoklytė	2005 07 23	6
V. Šekspyras	„Vasarvidžio nakties sapnas“	V. Vadoklytė	V. Vadoklytė	2006 05 27	1

Apibendrinant skyrių galima išskirti pagrindinius teatro studijos repertuaro formavimo ypatumus: statomos lietuvių autorių pjesės arba inscenizuojami lietuvių autorių kūriniai (išimtis H. K. Anderseno „Motina“), pasirenkami kūriniai, pagal kuriuos kuriant spektaklį būtų lavinami teatrinės raiškos, scenos kalbos, scenos judesio įgūdžiai, visi sukurti spektakliai atlieka estetinio ir dvasinio auklėjimo funkciją, pasirenkami aktualūs kūriniai.

Skapiškio teatrų tarptautinė veikla

Tarptautiniai teatrų festivaliai „Pienių medus“, „Pienių vynas“, „Pienės pūkas“

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, suaktyvėjo ir išplito tarptautinis kultūrinis bendradarbiavimas. Ypač tai akivaizdu teatro srityje. *„Teatras suartina skirtingomis kalbomis kalbančius žmones, iškelia kultūrų bendrumus ir skirtumus, tampa savitarpio supratimo, bendravimo ir bendradarbiavimo forma. Šia kryptimi daug veikia Lietuvos mėgėjų teatro sąjunga, 1993 m. įsitraukusi į Tarptautinės mėgėjų teatro asociacijos AITA/IATA veiklą.“*⁴¹ Pasaulinė mėgėjų teatro asociacija AITA/IATA – tai nevyriausybinė organizacija, skatinanti ir puoselėjanti viso pasaulio žmonių bendravimą, kūrybinį bendradarbiavimą ir švietimą per teatro

⁴⁰Skapiškio vaikų ir jaunimo teatro studijos „Ku-kū“ repertuaras 1993–2006 m., STSA.

⁴¹Iš teatro studijos metraščio, STSA.

meną. AITA/IATA palaiko oficialius ryšius su UNESCO ir yra Tarptautinės teatrų organizacijos nuolatinio komiteto narė. Skapiškio mėgėjų teatras 1996 m. buvo priimtas į Lietuvos mėgėjų teatro sąjungą ir iki šiol yra šios organizacijos narys.

Aktyvi kitų respublikos teatrų tarptautinė veikla paskatino ir Skapiškyje pradėti organizuoti tarptautinius teatrų festivalius. Tam jau buvo pasiruošta – suburti vaikų ir suaugusiųjų teatrai, atidaryti nauji erdvės kultūros namai, pačių teatrų dalyvauta daugelyje respublikinių ir tarptautinių teatrų festivalių, pasisemta patirties.

1997 m. Skapiškyje surengtas pirmasis tarptautinis Šiaurės ir Baltijos šalių kaimo teatrų festivalis „Pienių vynas“⁴². Šis festivalis surengtas daugelio jėgomis, pastangomis ir lėšomis: Kupiškio kultūros ir švietimo skyriaus, vietos kultūros namų, Lietuvos mėgėjų teatro sąjungos, vidurinės mokyklos, seniūnijos, dešimčių talkininkų ir rėmėjų, ką ir kalbėti apie skapiškėnus vaidybos entuziastus. Festivalį finansavo Atviros Lietuvos fondas ir Kupiškio rajono savivaldybė.

Kodėl toks pavadinimas? Pagrindinė šio festivalio organizatorė bei režisierė V. Vadoklytė ne tik vadovauja teatrui, bet ir gamina pieno vyną. Vos tik spėja pražysti plačiose Skapiškio pievose geltonpūkės pienės, jau gali pamatyti ten linksmai ir energingai lakstančią vaikų teatro trupę ir renkančią geltonus pieno žiedus būsimam vynui. Juk menas, teatras, kūryba taip pat svaigina kaip vynas. Kiekvienam festivalio teatro kolektyvui dovanojama po butelaitį šio gardaus gėrimo. Linksmiausiai „Pienių vyną“ apibūdino dramaturgas satyrikas Regimantas Kaškauskas: *„Pienių vynas ir mėgėjų teatras labai panašūs dalykai: nuo jų būna linksma ir muša į galvas.“*

Į pirmojo festivalio atidarymą arkliai vežimais atgabeno artistus, kitus svečius. Tarp pastarųjų – aktorius Ferdinandas Jakšys, režisierius Petras Bielskis, poetė ir vertėja iš Australijos Lidija Šimkutė, kt. Senoje Skapiškio bažnyčios varpinėje degė festivalio ugnis. Atidengtas tautodailininko Vytauto Jasinsko iškaltas akmuo šventei atminti. Tai kupiškėčio tautodailininko dovana skapiškėnams, šiame akmenyje autorius iškalė kaukę ir 1997 metus. Seimo pirmininkas Vytautas Landsbergis atsuntė sveikinimą: *„Linkime, kad šis festivalis taptų vienu gražiausių, kylančiu iš mūsų šaknų, iš mūsų gelmių.“*⁴³

Per festivalį „Pienių vynas-97“ iš audros nulaužto medžio drevės išbyrėjus koriams, kilo mintis 1998 m. pavasarį, per patį pieno žydėjimą, surengti vaikų ir jaunimo teatrų šventę „Pienių medus“. Į šventę susirinko vaikų ir jaunimo teatrai iš skirtingų Lietuvos kampelių (Vilniaus, Kauno, Ignalinos, Skapiškio, Subačiaus, Kupiškio), svečiai iš Lenkijos, Latvijos. Puiki proga teatrams iš arčiau susipažinti, pasikeisti kūrybos patirtimi, pajusti bendravimo džiaugsmą. Per dvi dienas Skapiškio mažieji žiūrovai, iš toliau atvykusieji, nuo darbų ir daržų atitrūkę vietos gyventojai galėjo pažiūrėti aštuonis spektaklius, o norintieji iki vėlumų padūkti, pasiklausyti smagios muzikos buvo laukiami draugystės vakare prie laužo. Kiekvienais metais daugėja festivalio dalyvių, žiūrovų ir spektaklių, įvairėja programa. Kasmet tenka festivalio organizatorei ir programos sudarytojai sugalvoti, atrasti vis ką nors naujo, nematyto ir įdomaus ne tik žiūrovams, bet ir svečiams iš Lietuvos ir kaimyninių šalių.

⁴²Festivalio programa, STSA.

⁴³Lietuvos Respublikos Seimo pirmininko Vytauto Landsbergio sveikinimas, STSA.

Praėjus ketveriems metams nuo festivalių „Pienių vynas“ ir „Pienių medus“ pradžios pribrendo noras surengti ir senjorų teatrų šventę „Pienės pūkas“ (2001 m.). Tai pagyvenusių ir senyvo amžiaus žmonių šventė. Į Skapiškį pirmąsyk suvažiavo senjorų teatrų kolektyvai: keturi iš Lietuvos ir vienas iš Latvijos. Buvo, beje, ir vieno aktorius teatras – žilagalvis Ferdinandas Jakšys vaidino paties inscenuotą spektaklį „Vaižgantas“.

„Per oficialų „Pienės pūko“ šventės atidarymą V. Bačanskienė pakvietė amžiumi vyriausią savojo teatro aktorių atidengti šventei atminti akmenį, kurį iškalė kupiškėnas tautodailininkas Vytautas Jasinskas, akmenimis ankstesniais metais pažymėjęs ir „Pienių medų“, ir „Pienių vyną“. Tuo metu miestelio varpinėje suskambo varpai, daugeliui žiūrovų išspaudę graudulio ašaras. Šis momentas jiems priminė, kad Skapiškio varpinės varpus per Pirmąjį pasaulinį karą išbogino vokiečiai perlieti į ginklus, o pirmasis varpas čia suskambo tik per pernykštį teatrų festivalį.“ Festivalio metu vyko pokalbis Skapiškio bibliotekoje, susirinko scenos veteranai ir šventės svečiai. Bibliotekoje buvo atidengtas ir skulptoriaus Leono Žuklio darbas – vyskupo M. Valančiaus biustas. Tai Lietuvos blaivintojo, kurio 200-ąsias gimimo metines minėjome, atminimo įamžinimas Skapiškio miestelyje.

Taip Skapiškyje tapo tradiciniai tarptautiniai teatrų festivaliai – vaikų ir jaunimo „Pienių medus“, kaimo teatrų „Pienių vynas“ ir senjorų teatrų „Pienės pūkas“⁴⁴.

Festivalių programa

Tarptautinių Skapiškio teatrų festivalių išskirtinumą nusako tai, kad renginiai vyksta kaimiškoje vietovėje, kaimo vaidintojai turi unikalią galimybę susipažinti su bendraminčių ir bendraamžių ieškojimais, su kitų šalių teatrų vystymosi tendencijomis. Tai puiki galimybė bendrauti su Lietuvos ir kitų šalių teatrų mėgėjais, pažinti kitų šalių kultūrą, papročius bei tradicijas (kaimo teatrai dažniausiai stato savo šalių nacionalinę dramaturgiją). Skapiškio kaimo gyventojai, mokyklos mokiniai turi išskirtinę galimybę visuomeniškai padirbėti festivalių metu, pasirūpinti svečių užimtumu, svečių paviešėjimu savo namuose, bendrauti anglų, rusų, vokiečių, prancūzų kalbomis. Rengėjai, pasikvietę profesionalius Lietuvos teatrų režisierius, aktorius, kritikus, teatro ekspertus iš kitų šalių, sudaro retą galimybę plėsti kaimo žiūrovų ir vaidintojų akiratį.

Festivalių tikslai ir uždaviniai: plėtoti kultūrinį teatrinių dialogą tarp Lietuvos ir kaimyninių valstybių, skatinti teatrus užmegzti ilgalaikius ryšius, kurie padėtų skirtingų šalių vaidintojams susipažinti su tų šalių kultūra ir tradicijomis, kurie ugdytų jų pilietinį sąmoningumą ir atsakomybę.

Sudarant festivalio programas, siekiama kiekvienam festivaliui atrasti, kas įdomu ir nauja. *„V. Vičius per antrojo festivalio uždarymą su džiaugsmu išvardijo, kas įdomu ir nauja Skapiškyje per festivalį pastebėta: pirmąkart Joninių spektaklis buvo suvaidintas lauke, pirmąkart tokio masto šventėje Lietuvoje vaidino ir gerai įvertintas neįgaliųjų kolektyvas, pirmąkart kaimo scenoje parodytas performansas.“*

Šiuose festivaliuose dalyvauja ne tik Lietuvos, bet ir Lenkijos, Latvijos, Suomijos, Slovakijos, Prancūzijos teatrai. Per dvi

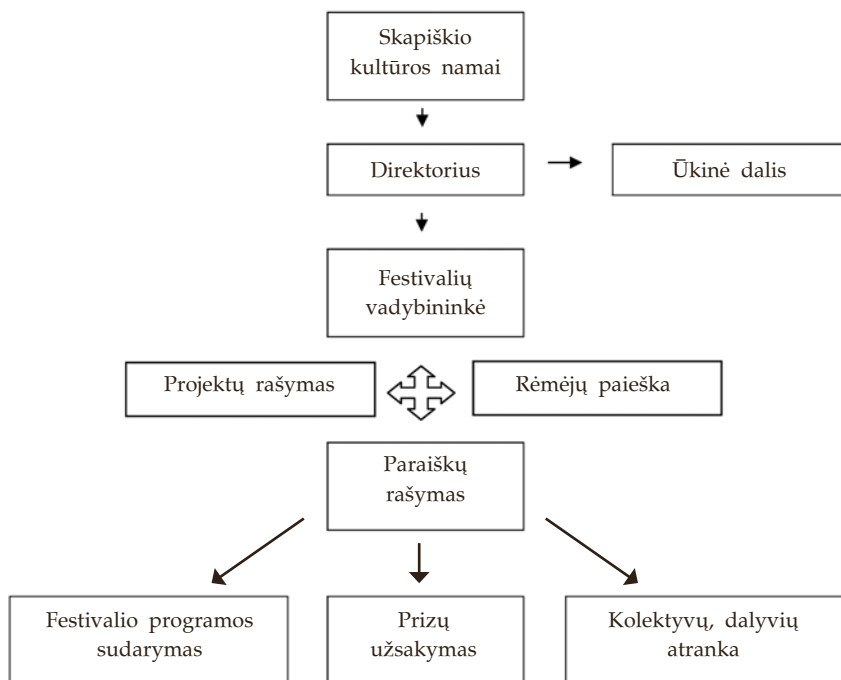
⁴⁴Skapiškio tarptautinių teatrų festivalių chronologinis sąrašas, STSA.

tris festivalių dienas parodoma nuo dešimt iki penkiolikos spektaklių. Kiekvienas festivalis savo publiką ugdo, ji auga, didėja, bręsta, tobulėja kartu su festivaliais.

Festivaliuose ir teatrinėse šventėse Skapiškyje dalyvauja ne tik mėgėjų teatrai, vyksta pažintis su aktoriais profesionalais – Ferdinandu Jakšiu, Tomu Vaisieta, Regina Varnaite, Gediminu Storpirščiu, Alvyda Čepaityte, Regimantu Adomaičiu, Eugenija Bajoryte, Virginija Kochanskyte. Į festivalių programas įtraukiami ir monospektakliai, kūrybiniai vakarai, pokalbiai⁴⁵.

Festivalių organizacinis modelis

Skapiškio miestelio tarptautinių teatrų festivalių „Pienių medus“, „Pienių vynas“ ir „Pienės pūkas“ organizacinis modelis yra vienodas, nes visus tris organizuoja viena institucija (Skapiškio kultūros namai) ir tie patys juose dirbantys žmonės. Per 10 metų šis modelis keitėsi, tobulėjo ir 2006 m. yra toks, koks pateiktas šioje schemeje:

Skapiškio festivalių organizacinis modelis

Skapiškio kultūros namuose 1991–2006 m. vyko festivaliai „Pienių medus“, „Pienių vynas“ ir „Pienės pūkas“. Kultūros namų direktorius (Valdas Bačanskas) yra atsakingas už visus festivalio ūkinės dalies reikalus (garso ir šviesos aparatūrą) bei už festivalio bazę.

Po direktoriaus – pagrindinė visų Skapiškio festivalių organizatorė, režisierė ir vadybininkė.

Festivalis pradedamas organizuoti iš anksto, organizacinis procesas prasideda jau prieš metus ir tęsiasi iki

⁴⁵Festivalių programos, STSA.

pat festivalio atidarymo dienos. Visų pirma norint, kad festivalis įvyktų, reikia gauti lėšų. Taigi vienas iš pirmųjų žingsnių, kuriuos reikia žengti organizuojant festivalį, – parašyti projektą. Projektas – unikalus darbas, turintis nustatytas pradžios ir pabaigos datas, aiškiai apibrėžtą sritį ir biudžetą. Projektai rašomi, tikintis gauti lėšų festivaliams organizuoti.

Organizuojant tarptautinius festivalius Skapiškyje, vadybininkė rašo projektus įvairioms rėmimo institucijoms: Kupiškio rajono savivaldybei, Kultūros ministerijos etninės ir regionų kultūros projektų rėmimo fondui, Panevėžio apskrities viršininko administracijos kultūros, sporto ir turizmo tarnybai, Kultūros ministerijos Kultūros ir sporto rėmimo fondui, Kultūros ministerijos nevyriausybių organizacijų fondui, Švietimo kaitos fondui, Šiaurės ministrų tarybos informaciniam biurui Lietuvoje bei Valstybinei jaunimo reikalų tarybai.

Projektams įgyvendinti būtina moderni ir efektyvi projekto vadyba. Pagrindinė projekto vadovė, šio straipsnio autorė, įgyvendina planines, koordinavimo ir administravimo užduotis, pagal etapus koordinuoja projektų laiką, pagal aplinkybes tęsia, koreguoja projekto eigą, teikia paraiškas ir rūpinasi projekto finansavimu, atsako už projekto pristatymą, vertinimą ir dokumentaciją.

Šamata. Sudarius šamatą lengviau apskritai orientuotis. Be to, šamata padeda, kai reikia ieškoti rėmėjų.

Dar viena vadybininkės veiklos funkcija – ieškoti rėmėjų, kurių interesai ir veiklos kryptys sutampa su festivalio organizatorių. Labai svarbu užmegzti tiesioginį ryšį su potencialiais paramos teikėjais ir mėginti juos įtikinti festivalio reikalingumu ir svarbumu.

Kitas Skapiškio tarptautinių teatrų festivalių organizacinio modelio etapas yra festivalio dalyvių (kolektyvų) atranka. Kolektyvų, norinčių dalyvauti festivalyje, tikrai netrūksta, tačiau atsižvelgiant į festivalio trukmę, šamatą, paaiškėja, kad visų pakviesti tiesiog neįmanoma. Mėgėjų teatrai į festivalį dažniausiai atvyksta savo lėšomis, ir jiems nereikia honoraro už spektaklį. Organizatoriai išipareigoja dalyvius pamaitinti, apnakvindinti, aprūpina festivalio atributika, įteikia suvenyrus. Atvykstantys mėgėjų teatrai yra projekto partneriai, kurių indėlis į projektą – atvykimas savo lėšomis, spektaklio parodymas. Taigi stengiamasi į festivalius pakviesti teatrus, turinčius įvairesnės kūrybinės patirties, skirtingų žanrų spektaklius. Kolektyvams ar pavieniams atlikėjams prieš atvykstant į festivalį būtina užpildyti anketą.

Kitas žingsnis – programos (spektaklių repertuaro) sudarymas. Kadangi Skapiškyje vyksta trys skirtingi festivaliai: vaikų ir jaunimo („Pienių medus“), kaimo teatrų („Pienių vynas“) ir senjorų („Pienės pūkas“), – tai skiriasi ne tik festivalio programos turinys, bet ir dalyviai, kartais net publika.

Reklama. Per vietos žiniasklaidą informacija apie festivalius puikiai pasiekia vartotojus. Apie festivalius sužino ne tik Kupiškio ir Skapiškio rajonų žmonės, bet ir visos Lietuvos teatrinių festivalių mylėtojai, nes apie „Pienių medų“, „Pienių vyną“ ir „Pienės pūką“ rašo tokie spaudos leidiniai kaip „Kultūros aktualijos“, „Mėgėjų teatras“ ir kt.

Kvietimai ir jų išsiuntimas. Sakoma, kad kviečiančiam renginys prasideda nuo kvietimo. Kviečiant svečius, rėmėjus bei spaudos atstovus specialiai ta proga

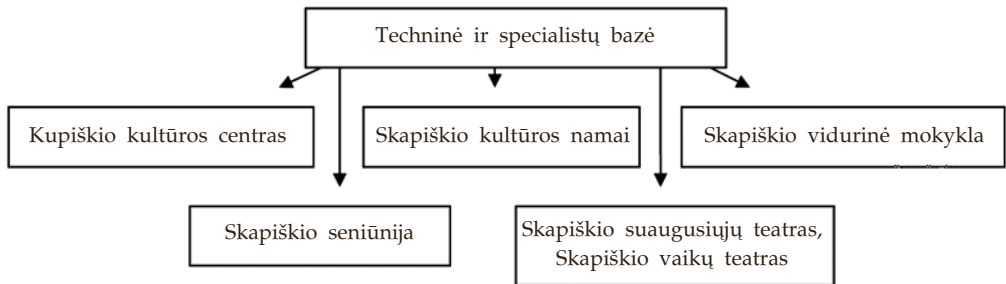
pagamintais kvietimais, galima tikėtis jų reakcijos ir dėmesio. Taip parodomas išskirtinis dėmesys ir galima tikėtis jų paramos organizuojant ir kitus festivalius ateityje.

Straipsnis spaudoje – tai viena iš reklamos priemonių. Spaudos atstovams dalyvaujant festivalio atidarymo ir uždarymo renginiuose galima sužinoti dalyvavusių svečių nuomonę bei vertinimus, festivalio pasiekimus, trūkumus. Nuolat apie Skapiškio festivalius informuoja rajoniniai ir apskrities laikraščiai „Kupiškio žinios“, „Kupiškėnų mintys“, „Panevėžio rytas“. Lietuvos mėgėjų teatro sąjungos laikraštis „Mėgėjų teatras“ spausdina Skapiškio festivalio svečių ir ekspertų atsiliepimus, vertinimus. Vietinė televizija „Kupiškėnų studija“ fiksuoja visus festivalius, kuria laidas. Visa filmuota festivalių medžiaga saugoma teatro studijos archyve.

Sudaromas festivalio organizacinių veiksmų planas: dalyvių paieška, festivalio programos sudarymas, biudžeto formavimas, rėmėjų paieška, derybos su teatru trupėmis (dėl honoraro), sutarčių pasirašymas, suvenyrų užsakymas, darbas su dailininku – festivalio apipavidalinimas, reklamos užsakymas, technikos nuoma, buitinių reikalų – nakvynės, maitinimo vietų suderinimas, visų reikalų po festivalio suregulavimas (ataskaitos ir pan.). Organizuojant tarptautinius teatrų festivalius Skapiškyje „Pienių medus“, „Pienių vynas“ ir „Pienės pūkas“, nepamirštama, kad jie turėtų būti gyvas organizmas, bendraujantis su žiūrovais.

Gera organizuoti darbą reikia pasibaigus festivaliui sau parašyti labai gerą pažymį už tai, kad buvo suvaidintas visas numatytas repertuaras. Tikslas ne suorganizuoti festivalį, bet suorganizuoti jį kiek įmanoma geriau.

Kad teatrų festivalis vyktų sklandžiai, tvarkingai ir būtų išvengta techninių nesklandumų, įveikti atsiradę netikėtumai, reikalinga techninė ir specialistų bazė. Ši bazė yra atsakinga už garso, vaizdo bei šviesos aparatūrą ne tik spektaklių metu, bet ir per kitus festivalio renginius (poezijos skaitymą, vakarones, parodas).

Techninė ir specialistų bazė

Skapiškio miestelio tarptautinių teatro festivalių „Pienių medus“, „Pienių vynas“ ir „Pienės pūkas“ techninė ir specialistų bazė susideda iš kelių atskirų dalių, įstaigų, nes Skapiškio kultūros namai neturi visos būtinos techninės aparatūros, kuri užtikrintų sklandžią festivalių eigą. Mielu noru talkina visi, kas tik gali: Kupiškio kultūros centras, Skapiškio vidurinė mokykla, Skapiškio seniūnija, Skapiškio suaugusiųjų ir vaikų teatro trupės. Visi pagalbininkai per daug metų darbo patirties jau puikiai perprato organizacines ir technines subtilybes, todėl išvengiama nesklandumų festivalio metu.

Kupiškio kultūros centro dailininkas apipavidalintojas Antanas Kalvelis gamina festivaliams aikštės apipavidalinimo dekoracijas, apipavidalina Skapiškio kultūros namų fasadą festivalio atributika, skiriamosiomis festivalių emblemomis, logotipais. Visi festivaliai turi savo vėliavas su festivalio logotipais. Per festivalius talkina Kupiškio kultūros centro garso ir šviesos operatorius Eimantas Kukenys, derina spektaklių apšvietimą bei garso kokybę spektaklių metu, jam padeda Skapiškio suaugusiųjų ar vaikų teatro trupės aktoriai, kurie taip pat nusimano šioje srityje.

Skapiškio suaugusiųjų ir vaikų teatro trupės aktoriai padeda paruošti vaitės atvykusiems svečiams, kolektyvams, globoja juos viso festivalio metu, aprodo Skapiškio apylinkes, palydi į nakvynės vietą. Teatralai prisideda ir prie pienuų vyno gamybos, kartais jų spektaklių repeticijos vyksta plačioje žydinčių pienuų pievoje, skinant didelius, geltonus pienuų žiedus būsimam vynu.

Svarus Skapiškio vidurinės mokyklos bendruomenės indėlis. Didžioji dalis atvykusių kolektyvų, aktorių ten maitinami. Festivalio dalyviai mokykloje apnakvindinami. Skiriama darbuotojų: budėtojai, valytojos, valgyklos darbuotojos, darbininkai. Atsakingai darbus paskirsto mokyklos direktorė (Birutė Zaborskienė) ir pavaduotojai ugdymo (Audronė Liudvinavičienė) ir ūkio reikalams (Virginijus Kaušakys).

Kiekvieno indėlis yra be galo svarbus ir didelis. Visos šios įstaigos susilieja į vieną didelį, darnų kolektyvą ir deda visas pastangas, kad neliktų festivalio organizacinių spragų.

Festivalių „Pienių medus“, „Pienių vynas“ ir „Pienės pūkas“ kokybės tyrimas

Siekiant nustatyti Skapiškio miestelio tarptautinių teatro festivalių „Pienių medus“, „Pienių vynas“ ir „Pienės pūkas“ sėkmės veiksnius ir reikalingumą, 2006 m. atliktas kokybinis tyrimas taikant apklausos metodą. Pagrindinis tyrimo tikslas – išsiaiškinti pagrindinius šių festivalių sėkmę bei populiarumą nulėmusius veiksnius. Be to, išsiaiškinti, ką šie festivaliai duoda pačiam Skapiškio miesteliui bei jo gyventojų kultūriniam tobulėjimui, nustatyti ir išanalizuoti Skapiškio miestelyje vykstančių tarptautinių teatrų festivalių žiūrovų ir dalyvių požiūrį į festivalius, išsiaiškinti, kas žiūrovus traukia lankytis juose, kokia yra pagrindinė festivalio sėkmės paslaptis. Iškelti uždaviniai: išsiaiškinti veiksmingas informacinės priemonės organizuojant festivalius Skapiškyje, išsiaiškinti reklamos poveikį festivalių lankytojų skaičiui, ištirti žiūrovų žinias apie festivalį, ištirti festivalių lankomumą, išsiaiškinti, kokiuose kultūrinuose renginiuose dažniausiai lankosi Skapiškio miestelio gyventojai.

Festivalio dalyviai, lankytojai bei Skapiškio miestelio gyventojai atsakė į 13 anketoje pateiktų atvirojo ir uždaro tipo klausimų. Prie kelių klausimų skliausteliuose buvo pateikti paaiškinimai, į kuriuos aspektus respondentai atsakydami turėtų atkreipti dėmesį. Anketos pradžioje kreipiamasi į respondentus, paaiškinamas tyrimo tikslas ir jų atsakymų svarba.

Pirmąją anketos klausimų grupę buvo siekiama ištirti, ką žmonės žino apie Skapiškio tarptautinius teatrų festivalius „Pienių medus“, „Pienių vynas“ ir „Pienės pūkas“. Paaiškėjo, kad visi 30 apklaustų respondentų žino arba bent jau yra girdėję apie juos. Didžiąją dalį respondentų Skapiškio miestelio tarptautiniai

teatrų festivaliai yra įdomūs savo originalumu, programos, renginių įvairumu, gera nuotaika bei dalyvių, kolektyvų gausumu, organizatorių svetingumu.

Ar dažnai lankosi Skapiškio festivaliuose? Nemaža dalis (70 %) festivalio žiūrovų festivalyje lankėsi keletą kartų. Tai Skapiškio miestelio ir aplinkinių vietovių gyventojai, tvirtinę, kad daugiau nėra jokių kitų panašių kultūrinių renginių. Kita dalis (30 %) respondentų festivalyje lankėsi vieną kartą, bet užsiminė, kad ne paskutinį. O ar festivaliai patinka, 99 % respondentų atsakė teigiamai. Paprašyti paaiškinti, kas patiko, respondentai išskyrė įdomią programą, galimybę susipažinti ir pabendrauti su įžymiais meno ir teatro žmonėmis, paprastumu dvelkiančią aplinką, gražią gamtą, draugiškus žmones.

Siekiant ištirti reklamos įtaką vartotojų pasirinkimui, anketoje pateikiami klausimai, iš kur sužino apie festivalius, išsiaiškinama, ar renginio reklama daro įtaką vartotojams, ar reklama atitinka festivalio turinį. Iš atsakymų matyti, kad reklama daro nemažą poveikį festivalio žiūrovams: 90 % apklaustųjų apie Skapiškyje vykšančius festivalius sužino iš laikraščių, reklaminių lankstinukų, per vietinės televizijos rengtus reportažus. Ir tik 10 % apklaustųjų apie festivalį sužino iš draugų, artimųjų ar iš pačių organizatorių. Respondentai pripažįsta, kad festivalio reklama daro jiems įtaką ir ją vertina teigiamai, nes taip sužinojo apie vykšančius festivalius. Reklama atitiko festivalio turinį, nes dalyvavo visi teatrų kolektyvai, vyko visos parodos bei koncertai, kurie buvo skelbti reklamoje.

Siekiant ištirti, kuo dažniausiai vartotojai yra patenkinti kultūriniuose renginiuose, anketoje parašyta įvertinti skirtingus festivalio aspektus. Didžioji respondentų dalis pažymėjo, kad jiems patinka renginio programa, scenografija, spektaklių įvairovė, muzikiniai vakarai, artistai, artistų kostiumai. Džiaugėsi, kad bilietai nėra brangūs, taigi į festivalį pasižiūrėti spektaklių gali atvykti su visa šeima. Puikus aptarnavimas, graži ir tvarkinga festivalio vieta.

Siekiant ištirti respondentus, anketoje pateikiami klausimai apie amžių, lytį, šeiminių padėčių. Apibendrinant paskutinę anketos klausimų grupę paaiškėjo, kad iš 30 apklaustųjų 15 moterų, 10 vyrų ir 5 mokyklinio amžiaus vaikai, bendras apklaustųjų amžiaus vidurkis – 29–35 metai.

Atlikus visą tyrimą išsiaiškinti Skapiškio miestelio tarptautinių teatro festivalių sėkmę ir populiarumą lemiantys veiksniai, reklamos poveikis lankytojams, veiksmingesnės informacinės priemonės, organizuojant teatro festivalius. Ištirtas žiūrovų informuotumas, festivalių lankomumas.

Apibendrinant galima būtų teigti, jog festivalio sėkmę nulėmė kultūrinė aplinka, geras sumanymas, profesionaliai dirbanti organizatorių komanda, kuri sugebėjo sukurti teatralų gerbiamą ir mėgstamą renginį, įtikino rėmėjus prisidėti prie festivalio įgyvendinimo.

2006 m. Skapiškyje vyko jau dešimtas jubiliejinis tarptautinis teatrų festivalis.

Per 1991–2006 m. festivaliai atliko kultūrinę misiją. Prasmingi tokie teatrų susibūrimai: atskleidi save, kitus pamatai, palygini, pasisemi patirties. Surengtuose seminaruose spektakliai aptariami, įvertinami.

Džiugu, kad į šventes įsitraukė patys kaimo gyventojai. Nors trumpam atitrūksta nuo televizoriaus, nuo vakarietiškos kultūros. Teatras šildo dvasią. Džiugu, kad salėje daug vaikų. Jie mato senovinius drabužius, papuošalus. Mūsų užduotis –

skiepyti pagarbą tradicijoms, jas išlaikyti ir perduoti vaikams. Publika būna įvairi: ikimokyklinių įstaigų, kaimo pradinių, pagrindinių, vidurinių mokyklų moksleiviai, studentai, tėvai, seneliai, valdininkai, rėmėjai. Tomis dienomis Skapiškio kultūros namų durys būna plačiai atvertos. Festivalio pagrindas – bendravimas. Vieniems teatras tampa susitikimų vieta, kiti susidomėję ateina pažiūrėti spektaklių, pasisemti dvasinio peno, atsipūsti nuo kasdieninių darbų bei rūpesčių.

Festivaliai kaimo žiūrovą pakylėja nuo kasdienybės, rodo, kad kaimas ne girtuoklių, vagių ir mušeikų buveinė, kad išlikusi grožio samprata, gražiai bendraujama. *„Skapiškis – viena iš ramiausių rajono seniūnijų, čia ne tik mažiau užregistruojama nusikaltimų, bet netgi ir buitinių konfliktų kyla 2 ar 3 kartus mažiau nei kituose rajono pakraščiuose. Kažin ar čia nebus vietos teatro nuopelnas – kam dramas vaidinti kaimynams, jei galima emocijas išlieti ant scenos pakylas! Kaip Skapiškis pasikeičia per teatrų festivalius – visi nori kuo nors padėti, kokį žolyną nupinti, gėlių puokštelę atnešti, iškilmingus vartus papuošti, vežimaitį paskolinti. Šventės primena giminaičių suejimus. Kai energija išliejama geriems darbams, blogiems jos tiesiog nebelieka.“*⁴⁶

Festivaliuose ne tik keičiamasi kūrybine teatine patirtimi, dalyvauja ne tik teatrų kolektyvai, bet ir rengiamos parodos, amatų kiemeliai, bibliotekoje vyksta knygų pristatymai, muzikiniai vakarai, susitikimai ir pokalbiai su išimties žmonėmis, kūrybinės laboratorijos. Kiekvienas festivalis įamžinamas akmens skulptūromis – tai tampa gražia tradicija, nes kiekvienais metais atidengiamas akmuo, bylojantis apie festivalį. Dailininkas V. Jasinskas yra sukūręs ir padovanojęs Skapiškiui jau septynias akmens skulptūras. Prie Skapiškio kultūros namų kuriamas akmens skulptūrų parkas primena čia vykstančius teatrų festivalius.

Vienas festivalio tikslų – profesionalaus meno sklaida Skapiškio miestelyje. Todėl į šventes kviečiami profesionalūs Lietuvos teatrai, muzikiniai kolektyvai, vyksta profesionalų aktorių kūrybiniai vakarai. *„Matėme skirtingus teatrus ir atlikėjus. Ir profesionalius aktorius, ir mokslų daktarus, ir nedidelio miestelio artistus mėgėjus, ir sostinės senjorus. Palengva ateina suvokimas, kad nebeliko ribų, kad skiriasi tik pavadinimai, esmė ta pati – mėgėjai, mėgstantys teatrą, niekuo ne prastesni, o kitąkart ir viršesni už profesionaliai teatru užsiimančius žmones. Nieko nėra brangiau už tą seną kaip pasaulis tiesą, kad tik visi kartu mes esame viena. Ir tik visi kartu galime atnašauti tinkamas aukas jo šventenybei Teatrui.“*⁴⁷

Festivaliai atlieka ir istorinio kultūrinio paveldo misiją. Į festivalius atvykstantys svečiai iš Suomijos ne tik dalyvauja kultūrinuose mainuose, bet ir aplanko netoli Skapiškio esančias suomių kareivių kapines. Šio darbo autorė dalyvauja Lietuvos ir Suomijos draugijos veikloje ir kartu su Suomijos Joensū miestelio amatininkų mokykla rengia suomių kareivių kapų Švedukalnyje tvarkymo ir priežiūros projektą.

1999 m. Skapiškyje vyko antrasis tarptautinis kaimo teatrų festivalis „Pienių vynas“. Skapiškėnams iš šio festivalio pats svarbiausias įvykis per atidarymą – į žmones prabilęs varpas. *„Gražioji Skapiškio varpinė, Atgimimo metais atstatyta, nebylė išbuvo net 85 metus. Nuo to laiko, kai Pirmajam pasauliniam karui prasidėjus buvo rekvizuoti ir išvežti gal į patrankas perlieti visi penki jos varpai.*

⁴⁶Juškienė V. Skapiškio artistai susižėrė daugiausia nominacijų, *Panevėžio rytas*, 2001 kovo 28, Nr. 71 (3755), p. 8.

⁴⁷R. Abukevičiaus mintys apie teatrą. Iš teatro studijos metraščio, STSA.

*Tai buvo ypatinga karštos pavakarės minutė, kai į varpinę pakilę teatrų režisieriai suėmė virvę ir įsiūbavo varpo šerdį. Jos pirmasis smūgis skardžiu dūžio garsu persmelkė šimtų aikštėje susirinkusiųjų ausis ir per nugaras nubėgo jaudulio šiurpais. Varpas vis skambėjo, o jo gaudesys aidų aidais pasklido į tolimąsias apylinkes.*⁴⁸

Tarptautinių festivalių metu Skapiškio bažnyčioje atidengtas poeto kunigo A. Strazdo bareljefas (2001), Skapiškio bibliotekoje pastatyta vyskupo M. Valančiaus statulėlė (2001), surengtas iškilmingas tautos dainiaus Maironio 140-ųjų gimimo metinių minėjimas (2002). Taip prasmingai prisimenami ir įamžinami su Skapiškio krašto kultūra ir istorija susiję išmūs Lietuvos kultūros veikėjai. Su senjorų teatro kolektyvu dalyvauta kuriant dokumentinių filmų ciklo „Mūsų miesteliai“ filmą apie Skapiškį (2003).

Tokių aktyvaus kultūrinio gyvenimo miestelių kaip Skapiškis Lietuvoje yra ir daugiau, tik bėda, kad mažai apie juos kas kalba, populiarina. Tokio masto miestelių kultūriniai renginiai kelia bendrą visos šalies kultūrinį lygį. Tai įrodo, kad menas yra gyvas ne vien tik sostinėje ar didžiuosiuose miestuose. Paprastų kaimo žmonių širdyse, darbuose neretai jis būna net tyresnis, tikresnis, nuoširdesnis...

*„Pienės festivaliai, rodos, pasiekė aukščiausią savo tašką. Kaip šią unikaliją pienių idėją rutulioti toliau? Tai, be abejo, didelis galvosūkis festivalio organizatoriams. Pasigirdo pamąstymų, kad gal jau viskas išsakyta, reiktų ką nors keisti... Nenorėčiau su tuo sutikti. Negalima taip lengvai nubraukti dešimties metų įdirbio ir atsisakyti šio nepaprasto festivalinio sumanymo. Garsas apie „Pienės“ festivalius sklinda plačiai, galima sakyti, jie įgauna tarptautinį skambesį. Neabejoju, kad ateityje šie renginiai išiterps į tarptautinį mėgėjų teatrų renginių kalendorių, ir paskanauti pienių medaus, paragauti pienių vyno ar nupūsti pienių pūką rungsis geriausi mėgėjų teatrai iš viso pasaulio. Na, aš čia truputį kaip O. Benderis, bet išties augti ir vystytis yra kur, o šių festivalių organizatorė Vita Vadoklytė gali tai padaryti. Šios teatrinės šventės reikalingos čia mums Lietuvoje, tuo galime pasigirti prieš kitus, pakviesti juos, kad visi kartu pasidžiaugtume kiekvieną kartą vis tuo pačiu, bet kartu ir nauju nepakartojamu Teatru.*⁴⁹

Išvados

Norint kaime įkurti teatrą, reikia susirinkti žmones, juos sudominti ir, svarbiausia, pakeisti kaimo vaidintojų supratimą apie patį spektaklio kūrimą. Pakeisti kaimo vaidintojų susiformavusią nuostatą, kad spektaklis – tai teksto išmokimas ir pjesėje nurodytų remarkų atlikimas. Reikia laiko, kad atėję žmonės suprastų, jog spektaklio kūrimas – tai ilgas ir sudėtingas procesas, tai režisieriaus ir aktorių darbas, reikalaujantis kūrybiškumo, kantrybės, susiklausymo ir profesinių žinių.

Teatrui labai svarbu atrasti savo kūrybinės veiklos kryptį ir kantriai eiti ta kryptimi. Skapiškio teatras renkasi repertuarą, įveikiamą ir priimtina ir patiems artistams, ir vietos žiūrovui.

Kaimo teatro veiklos kryptingumas, kolektyvo stabilumas artimai siejasi su tradicijomis.

Teatras – dvasios atgaiva, bendravimo mokykla, siekis kūryboje išsaugoti tikrąsias vertybes, jas perduoti iš kartos į kartą, pasitelkiant Skapiškio

⁴⁸Urbonienė E. Prabilęs Skapiškio varpas sveikino suplūdusius kūrybos žmones, *Panevėžio rytas*, 1999, birželio 26, Nr. 147 (1703), p. 7.

⁴⁹Abukevičius R. X Pienių festivalis, *Mėgėjų teatras*, 2006, Nr. 3 (35), p. 6.

šviesuolius, jų gyvenimo ir kūrybos patirtį. Būtina puoselėti lietuvių nacionalinę dramaturgiją, savo krašto tradicijas, scenoje įamžinti kraštiečių kūrybą.

Apibendrinant anketos atsakymus ir savo pačios darbo su vaikais ir jaunimu stebėjimus, reikėtų pasakyti, kad studijinis darbas vaikų ir jaunimo teatre turi didžiulę reikšmę: ugdo asmenybę, ugdo vaikų elgesio kultūrą, puoselėja individualybę, lavina gabumus ir sceninę patirtį.

Todėl labai svarbu parinkti medžiagą spektakliui kurti. Spektaklį statant studijiniu metodu, svarbu, kad pasirinkta medžiaga tiktų teatro studijos narių lavinimuisi. Režisierius, įgyvendindamas savo sumanymą, turi numatyti, kaip tikslingai panaudos teatrinės raiškos, balso lavinimo, scenos judesio pratimus.

Žmones savo teatrui reikia išugdyti, keliant tokius uždavinius: puoselėti laisvumą, gyvybingumą, atpalaiduoti fizinę ir dvasinę įtampą, padėti būti natūraliems, padėti suprasti, kad judesys ir balsas – tai raiškos priemonės, padėti pažinti save ir pasaulį, ugdyti aktorių elgesio kultūrą jų aplinkoje – namuose, mokykloje, darbe, gatvėje, taip pat scenoje, teatre, mokytis vertinti save ir kitus, garsiai ir raštu reikšti savo mintis.

Kiekvienas vaidinamas spektaklis – ne tik saviraiška, bet ir mokymasis kartoti nesikartojant, kiekvieną kartą naujai gyventi savo vaidmenį ir išgyventi, atiduoti spektakliui ir žiūrovui save. Kiekviena išvyka – mokymasis būti kartu, suprasti vieniems kitus, mąstymo ir bendravimo įgūdžių lavinimas. Festivaliuose pamatyti kitų teatrų spektakliai suteikia galimybę mokytis iš kitų ir padeda vertinti savo ir kitų spektaklius.

Skapiškio miestelio tarptautinių teatrinų festivalių organizavimas nėra savitiksliis, jis orientuotas į dalyvių asmeninį tobulėjimą, pasidalijimą kūrybine patirtimi, taip pat į brangiausią turtą – žiūrovus. Galbūt dėl to šie festivaliai susilaukia tokio gausaus žiūrovų dėmesio. Šio krašto žmonės didžiuojasi festivaliais, net per pačius festivalius jaučiama ori Skapiškio gyventojų dvasia.

Festivaliai organizuojami palankiausiomis teatro projektui Skapiškyje sąlygomis. Naudojama Kupiškio kultūros centro bei Skapiškio kultūros namų techninė bazė ir personalas, organizacinę komandą sudaro Skapiškio kultūros namų darbuotojai, vaikų, jaunimo, suaugusiųjų teatrų aktyvas. Nuolatinis festivalio finansavimas iš rajono savivaldybės biudžeto stiprina organizatorės pozicijas ir pasitikėjimą savo jėgomis, skatina nesustoti ir tęsti krašto kultūrinės tradicijas, užtikrina dalinį finansavimą, kuris leidžia planuoti Skapiškio miestelio tarptautinių teatrinų festivalių „Pienių vynas“, „Pienių medus“ ir „Pienės pūkas“ ateitį. Sklandus festivalių vyksmas užtikrinamas kruopščiai planuojant, dirbant ir kontroliuojant projekto eigą ištisus metus. Tai lemia, kad dalyviai į Skapiškio festivalius žiūri kaip į profesionaliai organizuojamus, aukšto lygio meninius renginius.

Apibendrinant galima būtų teigti, jog vaisingą Skapiškio teatrinį gyvenimą sąlygojo režisierės įgytos žinios Klaipėdos universiteto Režisūros katedroje (režisierius pedagogas doc. G. Šimkus).

Pateikta medžiaga patvirtina hipotezę, kad senos tradicijos, kryptinga ir nuosekli teatro specialisto vadovaujama veikla, rajono institucijų bendradarbiavimas teigiamai veikia Skapiškio miestelio kultūrinį gyvenimą. Penkiolikos metų darbo patirtis, ieškojimai padeda ne tik gauti gerą teatro, tarptautinių festivalių vardą,

bet ir pasiekti tarptautinį pripažinimą, kuris padeda miesteliui išgarsėti už rajono ribų ir kaimyninėse šalyse.

Daugelyje respublikos rajonų mažinamas kaimo kultūros įstaigų finansavimas, kai kur netgi visai panaikinami kaimo kultūros namai. Daugelio kaimo kultūros įstaigų patalpos žiemą visai nešildomos. Mažiems miesteliams vien tik savo kūrybiniais pasiekimais sunku išsiveržti už rajono ribų dėl menko ne tik savo šalies kultūros rėmimo, bet ir dėl ES struktūrinių fondų dėmesio ir paramos trūkumo. Dėl šių priežasčių kaimuose dirba tiek mažai kvalifikuotų specialistų, blėsta kultūros židiniai ir tai kelia pavojų visos šalies nacionalinės kultūros pamatui. Tad norint, kad kvalifikuoti specialistai važiuotų dirbti į kaimo kultūros įstaigas, būtina jiems sudaryti sąlygas. O kad kaimuose, miesteliuose teatro specialistai tikrai reikalingi, kad jiems kryptingai dirbant kaime ar mažame miestelyje galima pasiekti labai daug, tą įrodo šiame straipsnyje pateikta medžiaga.

Skapiškio bendruomenės įsikūrimas, veikla ir vykdyti projektai

Roma Bugailiškienė

Laikui bėgant įvykiai ar renginiai vis mažiau prisimenami, o apie juos išlieka tik tai, kas buvo labai svarbu ar įsimintina kiekvienam iš dalyvavusiųjų, kartais netgi skirtingai interpretuojant ir prisimenant.

Skapiškio seniūnijoje yra keturios seniūnaitijos: Laičių, vadovaujama seniūnaitės Žydros Andrijauskienės, Naivių – seniūnaitės Genės Žilinskienės, Kreipšių – seniūnaitės Linos Šilininės ir Skapiškio – seniūnaičio Algirdo Notkaus, jie visi išrinkti 2015 m. Yra trys bendruomenės: Naivių kaimo bendruomenė, jos pirmininkė Genė Žilinskienė, vadovaujanti nuo 2016 m., Kreipšių kaimo bendruomenė, kurios vadovė nuo 2006 m. yra Jadzė Kiaulėnienė, ir Skapiškio bendruomenė, kuriai nuo 2009 m. birželio 17 d. vadovauja šio straipsnio autorė Roma Bugailiškienė.

Šiame straipsnyje stengiamasi, remiantis turimo Kupiškio rajono Skapiškio bendruomenės archyvo dokumentais ir rajoniniame „Kupiškėnų minčių“ laikraštyje publikuotais rašiniiais, apžvelgti Skapiškio bendruomenės įsikūrimo ir veiklos istoriją, vykdytus projektus.

Pirmas bendruomenės susirinkimas įvyko 2004 m. gegužės 10 d., dalyvavo 10 miestelio gyventojų¹. Gegužės 12 d. įvyko Skapiškio bendruomenės steigiamasis susirinkimas. 2004 m. gegužės 26 d. Skapiškio bendruomenė įregistruota juridinių asmenų registre. Bendruomenės įkūrimo tikslas – koordinuoti bendruomenės narių veiklą, atstovauti bendruomenės narių interesams, juos ginti ir tenkinti kitus viešuosius interesus.

Pirmasis visuotinis bendruomenės susirinkimas įvyko 2004 m. birželio 23 d., žmonės išsirinko pirmąją tarybą ir bendruomenės pirmininkę Valiją Šap, dirbusią iki 2005 m. vasario 18 d. ir atsisakiusią pareigų².

Visuotinio susirinkimo metu naująja bendruomenės pirmininke išrenkama Vanda Baronienė, po jos bendruomenei vadovo Aušra Pakalnienė. Tikslesnių duomenų apie šį laikotarpį neturime. 2009-ųjų birželio 17-ąją bendruomenei pradėjo vadovauti Roma Bugailiškienė³, dirbanti iki šiol.

Vykdyti projektai

2004 m. parašius projektą Lietuvos Respublikos Kultūros ir sporto rėmimo fondui „Gali būti kitaip“ gauta 10 000 litų. Projekto lėšomis 2005 m. šalia Skapiškio mokyklos pastatyta pavėsinė, suoliukai, įrengta žaidimų aikštelė. Tais pačiais metais Kupiškio rajono savivaldybės administracija dar pridėjo 800 litų⁴ bendruomenės sudarytai numatytų darbų programai vykdyti.

2004-aisiais Skapiškio vidurinės mokyklos mokiniams paramą – sportinius kostiumus padovanojo UAB „Izobara“. Kupiškio rajono savivaldybės administracija 2008 m. pervedė 1 200 litų

¹ Skapiškio bendruomenės steigimo sutartis, 2004 m. gegužės 10 d., *Kupiškio r. Skapiškio bendruomenės archyvas* (toliau – *KSBA*).

² Skapiškio bendruomenės susirinkimo protokolas, 2005 m. vasario 18 d., *KSBA*, p. 1.

³ Skapiškio bendruomenės susirinkimo protokolas, 2009 m. birželio 17 d., *KSBA*, p. 1.

⁴ Sutartis su Kupiškio rajono savivaldybės administracija, 2005 m. liepos 28 d., Nr. B3-66, *KSBA*.

projekto „Skapiškio bendruomenės veiklos planas 2008 m.“ įgyvendinimui⁵.

2011 m. pavasarį Nacionalinei mokėjimo agentūrai prie Žemės ūkio ministerijos buvo pateikta paraiška projektui „Žalia šviesa kaimo kultūrai“. Gauta dalis prašytų lėšų – 15 652 litai. Projekto lėšomis bendruomenė įsigijo įvairių muzikos instrumentų (klarnetą, saksofoną, trimitą, akordeoną, būgnų komplektą, tambūriną, akustinę ir bosinę gitaras, klavišinį instrumentą, dūdelę), vaizdo bei demonstracinę įrangą. Gautais muzikos instrumentais groja Skapiškio bendruomenės nariai (Virginijus Kaušakys, Nijolė Greibuvienė, Rimvydas Jankevičius, Jolanta Petraitienė) įvairių švenčių metu.

2011 m. lapkričio mėnesį bendruomenės veiklai skatinti buvo pateikta paraiška Kupiškio vietos veiklos grupei „Aktyvi bendruomenė – gyvas kaimas“. Įgyvendintas projektas padės lengviau organizuoti bendruomeninius renginius, skatins kaimo gyventojų aktyvumą, puoselėjant tautines tradicijas. 2012-aisiais pasirašius sutartį su Nacionaline mokėjimo agentūra pradėtas projekto įgyvendinimas, kuris truko 22 mėnesius. Surengta 10 įvairiausių švenčių, 3 mokymai, įsigyta 6 poros autentiškų tautinių drabužių suaugusiesiems ir viena pora paaugliams, įgarsinimo aparatūra. Viso projekto biudžetas – 27 949 litai⁶.

Vykdamas projektą skapiškėnai prisidėjo įvairia veikla, savanorišku darbu:

Talka tvarkant senąjį šventorių. Iš kairės: Tomas Trainys, Augustas Šyba, Roma Bugailiškienė, Antanas Laužikas, Gvidas Vaitonis, Jonas Vaitonis. 2013 m. Redos Trainienės nuotr.

⁵ Biudžeto lėšų naudojimo sutartis, 2008 m., Nr. B3-148, KSBA.

⁶ Skapiškio bendruomenės 2012 m. veiklos ataskaita, 2013 m. vasario 4 d., KSBA, p. 1.

šventės vietų paruošimu ir sutvarkymu, švenčių vedimu, apleistų vietų tvarkymu, šventinės atributikos ruošimu. Aktyviausi pagalbininkai buvo Roma Bugailiškienė, Reda Trainienė, Jolanta Petraitienė, Augustas Šyba, Ričardas Kiaulėnas, Rokas Dziedaravičius, Valdas Bačanskas, Antanas Trainys, Artūras Petuchovas, Reda Petuchovienė, Mantas Bugailiškis, Gvidas Vaitonis, Jonas Vaitonis, Dominyka Trainytė, Tomas Trainys, Živilė Bugailiškytė, Jurgita Bugailiškytė, Antanas Laužikas, Aldona Murmienė, Linas Pačebutas, Rimas Lapeikis. Savanoriškas darbas buvo įvertintas 5 581,88 lito (20 % projekto vertės.)

Tais pačiais metais parašyta paraiška Kupiškio rajono savivaldybei „Šviesus ir gražus mūsų kaimas“ ir gautas labai nedidelis dalinis finansavimas. Apskritai, tais metais visos Kupiškio rajono bendruomenės, rašiusios projektus, gavo tik po 200 litų įvairioms priemonėms, prizams išigyti.

2012 m. balandžio mėnesį buvo pateikta paraiška „Visi keliai veda į suremontuotus Skapiškio bendruomenės namus“, o spalio pradžioje pasirašyta sutartis su Nacionaline mokėjimo agentūra ir gautos visos prašytos lėšos – 144 423,16 lito⁷. Projektas pradėtas įgyvendinti 2013 m. vasario mėnesį. Vykdamas projektą buvo suremontuotas pastatas, išigyta reikalinga buitinė technika ir baldai. Visą kita pirko ir aukojo gyventojai. Skapiškėnai būrėsi į grupes ir pirko, dovanojo įvairius daiktus bendruomenei. Pati pirmoji suskubo Rima Beleckaitė iš Tvirū kaimo ir pasiūlė dujų balioną, dideles lėkštes bendruomenei padovanojo ūkininkas Dainius Gabnys iš Skapiškio vienkiemio, taureles nupirko ir padovanojo Margarita Klimkienė iš Dailiūnų kaimo, kilimą bendruomenei – skapiškietė Aldona Raišienė, užuolaidas vienam kambariui atgabeno Skapiškio miestelio ambulatorijos darbuotojos, kitam – Danutė Jančienė iš Kandrėnų kaimo, o dar dviem kambariukams atidavė Jūratė Stukienė iš Skapiškio glž. st. kaimo, 48 poras peilių ir šakučių padovanojo Vilniuje gyvenanti skapiškietė Jolanta Baguckienė, dar tiek pat Dailiūnų kaimo, Dariaus ir Girėno gatvės gyventojai, 100 puodelių įteikė mokytojos: Kazimiera Kaušakienė (1938–2018), Nijolė Greibuvienė, Ksavera Balčiūnaitė, Stanislava Mažeikytė – visos Skapiškio miestelio gyventojos, taures padovanojo Renata Gabnienė iš Skapiškio vienkiemio, stiklines – Reda ir Antanas Trainiai iš Skapiškio, ąsotėlius – Algė Čiurlienė ir Zina Bieleckienė iš Skapiškio⁸.

2014 m. ekologiškai kampanijai „Aš galvoju“ bendruomenė rašė projektą ir, Lietuvoje užėmusi trečiąją vietą, gavo finansavimą. Projekto metu iš atliekų buvo gaminami pufai, renkami 5 l bakeliai ir gaminamas pontoninis lieptas į ežerą, su Skapiškio pagrindinės mokyklos pradinukų piešiniais buvo išleistos skrajutės-kalendoriukai. Skrajutėje pateikta informacija apie atliekų rūšiavimo naudą bei grafikas, kada jos išvežamos. Projektas paskatino bendruomenės pirmininkę savo darbinę veiklą susieti su minėta tema. Nuo 2016-ųjų bendruomenės pirmininkė R. Bugailiškienė veda vaikams neformaliojo švietimo užsiėmimus „Eko dirbtuvėlės“ Kupiškio RVB Skapiškio padalinyje ir jomis susidomėjusių vaikų netrūksta. Aktyviausi: Karina Liaubertaitė, Odeta Plėtaitė, Edgaras Damašas, Mantvydas Damašas, Ignas Danielaitis, Laurynas Leknickas, Mangirdas Kolosovas, Vytautė Kolosovaitė, Dominyka Šybaitė, Karolina Vilimaitė, Sandra Lapeikytė, o jų amžius nuo 8 iki 15 metų.

⁷ Skapiškio bendruomenės 2012 m. veiklos ataskaita, 2013 m. vasario 4 d. KSBA, p. 1.

⁸ Gyventojų dovanų Skapiškio bendruomenei sąrašas 2013 m. KSBA, p. 1.

Bendruomenių bendradarbiavimas

Skapiškio bendruomenė yra pasirašiusi 7 bendradarbiavimo sutartis. Visų jų tikslas vienas – organizuojant bendruomeninę veiklą, sutelkti partnerius, dalintis gerąja patirtimi, kad ta veikla būtų įdomesnė, įvairesnė ir nešėtų kuo didesnę naudą kaimo žmogui. 2005 m. gegužės 21 d. Kupiškio rajono Alizāvos bendruomenės centras (pirmininkas Bronius Kaminskas) ir Skapiškio bendruomenė (pirmininkė Vanda Baronienė) pasirašė bendradarbiavimo sutartį, o 2008-ųjų kovo 29 d. susibičiuliavusi su Pándelio miesto bendruomene ir pasirašyta bendradarbiavimo sutartis tarp šių dviejų institucijų. Sutartį pasirašė Pándelio miesto bendruomenės pirmininkė Jūratė Bagužienė ir Skapiškio bendruomenės pirmininkė Aušra Pakalnierė⁹.

2011 m. rugsėjo 6 d. pasirašyta bendradarbiavimo sutartis su Skapiškio pagrindine mokykla. Ją pasirašė mokyklos direktorė Birutė Zaborskienė ir bendruomenės pirmininkė R. Bugailiškienė. Sutartimi išipareigota bendradarbiauti rengiant renginius, projektus, leisti naudotis turimu inventoriumi.

2011 m. lapkričio 25 d. pasirašyta vietos projekto įgyvendinimo bendradarbiavimo sutartis tarp Kupiškio rajono savivaldybės kultūros centro (direktorius Rapolas Lukoševičius) ir bendruomenės (pirmininkė R. Bugailiškienė) įgyvendinant projektą „Aktyvi bendruomenė – gyvas kaimas“.

2013 m. sausio 22-ąją pasirašyta trišalė saugios kaimynystės bendradarbiavimo sutartis tarp bendruomenės, Panevėžio apskrities vyriausiojo policijos komisariato Kupiškio rajono policijos komisariato viršininko Gintauto Misiūno ir Skapiškio seniūno Valdo Juškevičiaus bei bendruomenės pirmininkės R. Bugailiškienės. Saugi kaimynystė – tai bendruomenės įtraukimas į visuomenės saugumo veiklą ir glaudus bendradarbiavimas tarp bendruomenės, policijos bei savivaldos institucijų. Teisėsauga ne visada gali operatyviai pasirūpinti visuomenės saugumu, bet kaimynai gali stebėti savo aplinką kasdieninių darbų ir užsiėmimų metu. Gyventojai žino problemines sritis, todėl jie lengvai gali pastebėti neįprastas veikas ar elgesį. Būdami pasiruošę informuoti, budrūs gyventojai gali atbaidyti, sukliudyti ir sustabdyti neteisėtus veikas.

Skapiškio bendruomenė (pirmininkės pavaduotoja Reda Trainienė) 2014 m. balandžio 17 d. pasirašė bendradarbiavimo sutartį su Kupiškio technologijos ir verslo mokykla (direktorė Lina Kaušakienė), kuri įpareigoja abi institucijas dalintis savo gerąja patirtimi, pagalba rengiant renginius, parodas, projektus. O spalio 24-ąją Skapiškio bendruomenė (pirmininkė R. Bugailiškienė) pasirašė bendradarbiavimo sutartį su Kupiškio rajono savivaldybės administracijos Skapiškio seniūnija (seniūnas V. Juškevičius), kurios tikslas – tarpusavio bendradarbiavimas rengiant bei vykdam projektus, rūpinimasis gyventojų gerove, organizuojant prevencines programas, kultūrinius ir sportinius renginius bei aktyvų laisvalaikį.

Įvairūs bendruomenės renginiai

2004 m. buvo surengti du renginiai – „Vasaros palydų šventė“ ir kartu su Skapiškio vidurinės mokyklos mokytojais ir mokiniais prie žvakų šviesos dalyvauta advento vakaronėje¹⁰.

⁹ Bendradarbiavimo sutartis, 2008 m. kovo 29 d., Nr. 8, *KSBA*, p. 1.

¹⁰ Skapiškio bendruomenės 2004 m. veiklos ataskaita, 2005 m. vasario 10 d., *KSBA*, p. 1.

Krikštytynų akimirkos. Seimo nario Vytauto Galvono patikėtinė Kupiškyje Danutė Petrušauskienė, Stanislava Mažeikytė, Zina Bieleckienė, Aldona Raišienė, Vanda Baronienė (bendruomenės pirmininkė), Kazimiera Kaušakienė, Reda Petuchovienė. 2005 m. Rimvydo Jankevičiaus nuotr.

Pats svarbiausias 2005 m. darbas buvo pastato, kuriame įsikūrę paštas, seniūnijos šarvojimo salė ir telekomas, stogo remontas. Padedant Lietuvos Respublikos Seimo nariui Vytautui Galvonui, gauta lėšų fasadinės pusės pastato remontui: pakeisti langai, suremontuotas vidus iš paradinės pusės, įrengtas sanitarinis mazgas. Skapiškio seniūnijos lėšomis atnaujinta šarvojimo salė. 2005 m. birželio 17 d. įvyko bendruomenės vienerių metų gimtadienis ir krikštynos. Bendruomenės krikštaitėviais tapo Kupiškio rajono mero pavaduotojas Jonas Jarutis ir Kupiškio kultūros centro vyresnioji specialistė, kaimo klubinių įstaigų kuratorė Vanda Samulionienė. Prisiekę nariai gavo pažymėjimus ir nuorodas kaip toliau vystyti veiklą ir dirbti bendruomenės labui.

Bendruomenės krikštaitėviai Vanda Samulionienė ir Jonas Jarutis. 2005 m. R. Jankevičiaus nuotr.

2005 m. liepos 14 d. bendruomenės moterys (K. Kaušakienė, S. Mažeikytė, S. Balčiūnaitė, V. Šap, R. Kuzmickienė, A. Pakalnienė, R. Gabnienė, A. Aleinikovienė, A. Raišienė, V. Aukštikalnienė), padedant dviems vyrams (Vytautui Ribokui ir Viliui Vareikai), sutvarkė aplinką apie misijų paminklą, įrengė gėlyną prieš Alfonso Vaitiekūno parduotuvę.

2005 m. rugpjūčio 9 d. bendruomenė organizavo Šv. Lauryno gegužinę. Jos metu buvo paskelbti geriausi: metų ūkinininkas (Algis Žilinskas), gospadinė (Petronėlė Indrišiūnienė), kaimynai (Loreta ir Saulius Lekavičiai), kaimo linksmuoliai (Saulius Merkys ir Robertas Gasiūnas) bei gražiausia sodyba (Dalios ir Algirdo Notkų). Lauryno kermošiaus gegužinėje vardo turėtojai Laurynas Baronas ir Renaldas Laurynas Kuprinskas buvo apdovanoti skanumynų vėriniais ir suvenyriniais laiveliais. Pasakoti įdomiausi vasaros įvykiai – apie prie pieninės sumainytus dviračius, žaislais susidomėjusias žalmarges, istorija apie medkirčius ir kitus nutikimus¹¹. Susirinkusiems koncertavo Šukonių (Biržų r.) kaimo kapela, o po to vyko bendruomenės vakaronė.

2005 metų gale kartu su Skapiškio kultūros namų darbuotojais surengtas advento vakaras „Gyvenimas pagal dešimt Dievo įsakymų“.

„Prie papuoštos Kalėdų eglutės įvairaus amžiaus dalyviai diskutavo pačiomis svarbiausiomis žmogaus dorovės temomis: apie sąžiningumą, pagarbą, meilę tėvams ir artimam, moralės principus, aukščiausias žmogaus elgesio ir gyvenimo vertybes. Vakaro vedėjas Valdas Bačanskas diskutacijai kvietė Audronę Tubelienę, Redą ir Artūrą Petuchovus, jų dešimtmetę dukrą Karoliną, Aleksandrą Aleinikovienę, Virginijų Kaušakį ir kitus. Pasiakymuose dalyvavo ir Skapiškio parapijos klebonas Zenonas Navickas, A. Aleinikovienė, K. Petuchovaitė, kultūros namų meno vadovas Stasys Sabaliauskas padainavo keletą dainų. Visus sužavėjo Vytauto Šlapelio šeimininis kvartetas, ypač sūnaus Mindaugo atliekamos melodijos akordeonu ir dainos. Tautydas Petuchovas minėtu instrumentu taip pat pagrojo kelis kūrinius. Poeziją skaitė Laima Lapienienė ir Aldona Raišienė.“¹²

2005 m. bene pagrindinį vaidmenį bendruomenė suvaidino išsaugant pastatą, kuriame įsikūręs paštas ir kuris priklausė savivaldybei. Jau kelis metus per kiaurą stogą į vidų sunkėsi vanduo. Nebuvo galima naudotis pastatu, nes jau ir pirmame aukšte varvėjo vanduo. Pašto darbuotojos statydavo kibirus, į kuriuos surinkdavo varvantį vandenį. Buvo nutarta rinkti gyventojų parašus dėl namo remonto ir kreiptis į Seimo narį Vytautą Galvoną pagalbos. Iniciatyvos ėmėsi bendruomenės narys Jonas Uziela, kuris surinko 380 parašų ir pristatė Seimo nariui. Jis pažadėjo paramą ir suteikė viltį, kad pastatą bus galima suremontuoti.

2007 m. vasario 22 d. bendruomenei (pirmininkė Aušra Pakalnienė) pasirašius patalpų panaudos sutartį su Kupiškio rajono savivaldybės administracijos direktoriumi Žilvinu Aukštikalniu, buvęs administracijos pastatas Vilniaus gatvėje perduotas bendruomenei.

2008 m. pabaigoje bendruomenė surengė advento vakaronę, kurios metu koncertavo Pandėlio saviveiklininkės.

2009 m. birželio 23 d. pasveikinti skapiškėnai Jonai ir Janinos, nepamiršti ir krikštatėviai J. Jarutis ir V. Samulionienė. Bendruomenės atstovai aplankė ir pasveikino dvylika bendruomenės Jonų ir septynias Janinas. Vyrams įteikti nupinti ažuolų vainikai, o moterims – gėlių puokštės. Kurių nerado namuose, ant durų palikdavo pakabintus vainikus. Mažasis aštuonių metų skapiškėnas Jonas Vaitonis kartu su bendruomenės atstovais važiavo sveikinti vyriausiojo

¹¹Žiūkaitė J. Šv. Laurynas skapiškėnams pasėjo nominacijų, *Kupiškėnų mintys*, 2005, rugpj. 9, Nr. 94 (8126), p. 2.

¹²Raišienė A. Švenčių nuotaikos Skapiškyje, *Kupiškėnų mintys*, 2005, gruodžio 24, Nr. 152 (8184), p. 7.

*Susitikimas su
rajonu meru.
Roma Bugailiškienė,
meras Jonas Jarutis,
kunigas Zenonas
Navickas. 2011 m.
R. Trainienės nuotr.*

skapiškėno 88 metų Jono Uzielos. Birželio 28 d. pasveikinti Petrai ir Povilai, o liepos 25 d. – Onos. Ši tradicija pratęsta ir kitais metais¹³. Varduvininkams dovanų buvo įteikta po nuotrauką, kuri padaryta prieš metus.

2009 m. šventėme Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmetį. Liepos 6 d. visame pasaulyje lietuviai 21 valandą giedojo tautinę giesmę. Naujai išrinktos bendruomenės tarybos iniciatyva skapiškėnai taip pat prisijungė. Visi rinkosi miestelio centre, kur vyko trumpa istorijos pamoka, vedama buvusios istorijos mokytojos Stanislavos Mažeikytės. Šventės metu susirinkusieji giedojo tautinę giesmę, dainavo liaudies dainas, šoko ratelius.

2010-aisiais pirmą kartą vyko Skapiškio seniūnijos bendruomenių Užgavėnių šventė. Skapiškio bendruomenė joje taip pat dalyvavo. Baigiantis šventei burtais nulemta, kad 2011 m. visos seniūnijos bendruomenės susirinks į Užgavėnes Skapiškyje.

Per visuotinę akciją „Darom 2010“ pavasarį buvo sutvarkyta teritorija apie bendruomenės namus: išrauta sena gyvatvorė, išlyginta žemė, pasėta žolė. 2010-ųjų lapkritį suorganizuota tradicinė teatralizuota derliaus šventė. Šventę rengė Skapiškio bendruomenė, scenarijų rašė Reda Trainienė.

2011 m. pradėtos rengti „Arbatos popietės“ Skapiškio bibliotekoje. Susirinkusieji aptardavo įvairius reikalus, pasidalydavo patirtimi, džiaugsmais ir rūpesčiais. Į popietes atvykdavo Kupiškio rajono meras, bendruomenės krikštatėvis Jonas Jarutis, Kupiškio rajono bendruomenių asociacijos pirmininkė Zita Kaušakienė, įvairių partijų atstovai (J. Jarutis, Z. Kaušakienė, Aurimas Martinka, A. Notkus)¹⁴.

2011 m. kovo 5 d. bendruomenė suorganizavo Skapiškio seniūnijos Užgavėnių šventę. Užgavėnės tuoj po Kazimierinių, tad šventės pavadinimas jau buvo aiškus – „Užgavėnės pas Kaziuką“. Renginio metu vyko Kaziuko mugė ir daugybė rungčių, degė laužas, sveikinome Kazius (vyriausias Kazys Pumputis iš Laičių kaimo, mažiausias Kazys Raupys (taip pat iš Laičių), o besibaigiant šventei visi vyrai buvo pakviesti ieškoti žibučių.

Skapiškio vidurinės mokyklos pradinukai baltas sniego pusnis pavertė mėlynais kalneliais, išpuošę popierinėmis žibutėmis.

¹³Skapiškio bendruomenės 2009 m. veiklos ataskaita, 2010 m. vasario 15 d., KSBA, p. 1.

¹⁴Skapiškio bendruomenės 2011 m. veiklos ataskaita, 2012 m. sausio 20 d., KSBA, p. 1.

Šv. Lauryno proga sveikinamas Klaidas Laurynas Kaladė. Iš kairės: Valentinas Zaborskis, Aleksandra Aleinikovienė, Marytė Stukienė, Pranas Šakalys, Saulius Laucius. Pirmoje eilėje – Klaidas Laurynas Kaladė, Roma Bugailiškienė, Reda Trainienė. 2012 m. Dominykos Trainytės nuotr.

Mažoji Lauryna Baltrūnaitė pasveikinta varduvių proga. Reda Trainienė, Lauryna Baltrūnaitė. 2012 m. D. Trainytės nuotr.

Bendruomenė įteigė ir pereinamąją krivulę – ji atiteko Laičių laisvalaikio centrui, kuris ir ruoš kitų metų Užgavėnes.

Per akciją „Darom 2011“ sutvarkyta aplinka prie pirmųjų misijų paminklo.

2012 m. kovo 9 d. bendruomenei ir miestelio gyventojams buvo pristatyti projekto „Žalią šviesą kaimo kultūrai“ lėšomis įsigyti instrumentai. Renginio metu buvo pasveikinti skapiškėnai, kurie 2011 m. šventė jubiliejus. Nebuvo pamirštos moterys, joms mažieji skapiškėnai įteikė po tulpės žiedą. Paminėta artėjanti Kovo 11-oji. Visoms šioms progoms buvo skirtas Skapiškio kapelos „Mituva“ pasirodymas, kurioje grojo Skapiškio bendruomenės nariai Virginijus Kaušakys, Nijolė Greibuvienė, Rimvydas Jankevičius ir Jolanta Petraitienė. Nuotaikingai skambėjo dainos, skirtos gimtajam Skapiškiui ir Lietuvai. Liepos 18 d. dalyvauta tarptautinėje konferencijoje, organizuotoje Kupiškio vietos veiklos grupės. Pristatyta unikali kupiškėnų tarmė, kurią porino Dominyka Trainytė, o liaudišką muziką, žaidimą

demonstravo Tautvydas Petuchovas, pasipuošę autentiškais tautiniais kostiumais. Lapkričio 10 d. surengta tradicinė teatralizuota derliaus šventė, kurios metu skapiškėnai galėjo pirmą kartą pamatyti dalį nupirktų autentiškų tautinių drabužių. Rugsėjo 12 d. Šv. Lauryno atlaidų metu surengtas ir seniai ruoštas koncertas, į kurį susirinko apie 150 žmonių¹⁵. Sveikinome skapiškėnus Klaidą Lauryną Kaldę ir Lauryną Baltrūnaite. Koncertui pasibaigus gyventojai ir svečiai dar ilgai nesiskirstė, neskubėjo namo, o bendravo ir šnekučiavosi tarpusavyje.

2012–2014 m. bendruomenė įgyvendino projektą „Aktyvi bendruomenė – gyvas kaimas“, kuris skatino jos narių aktyvumą, domėjimąsi krašto istorija, tradicijomis, papročiais, surengta ne viena šventė ir mokymai. 2012 m. lapkričio 21 d. kartu su biblioteka, mokykla ir kapela „Mituva“ paminėtos Maironio 150-osios gimimo metinės. Skapiškiui ši asmenybė ypatinga. Maironis dažnai lankydavosi Skapiškio apylinkėse, susitikdavo su vietos gyventojais. Labai mėgo irstyti ežere valtele ir dainuoti. Maironis parašė baladę „Užkeiktas Skapiškio varpas“. Gruodžio 8 d. organizuoti mokymai „Prisijaukinkime namuose Kalėdas“. Gruodžio 14 d. kartu su kultūros namais surengtas advento vakaras „Aš vienas“. Renginio garbės svečias buvo naujasis klebonas Salvijus Pranskūnas, dalyvavo Naivių ansamblis „Obelėlė“, liaudies muzikantas, armonininkas iš Panemunėlio Bronislavas Žvirblis.

2013 m. vasario 12 d. dalyvauta Skapiškio seniūnijos Užgavėnių šventėje Kreipšiuose. Kovo mėnesį įsikūrė Skapiškio vaikų ir jaunimo klubas „Ant bangos“. Jaunimo susibūrimų iniciatorė Živilė Bugailiškytė. Rinkdavosi žiūrėti filmų, žaisti įvairių žaidimų, kepdavosi picas. Nepilnamečiai irgi priimami, bet su tėvų raštiškais sutikimais, nes vakarojimai būdavo uždari ir trukdavo iki ryto. Vykde projektą „Idėjų virtuvė – pagrindas savanorystei“. Kepė keksiukus, sausainius, juos papuošė ir išnešiojo prieš šventes vienišiams seniems Skapiškio miestelio žmonėms. Šio projekto iniciatorės Jovita Klimkaitė ir Dominyka Trainytė. Gegužės 20 d. surengta Sekminių šventė mažiesiems bendruomenės nariams – Skapiškio pagrindinės mokyklos pradinukams. Birželio 10–12 d. bendruomenės pirmininkė dalyvavo tarptautiniuose mokymuose Latvijoje, Estijoje ir Suomijoje. Apsilankė vietinėse bendruomenėse ir bendrijose. Domėjosi, kaip jų šalyse įsisavinamos Europos Sąjungos investicinės lėšos. Liepos 7-ąją surengta atminimo lentos atidengimo ceremonija. Lentą pagamino akmenkalys Vladas Ivanovas iš Bagdonių kaimo. Jos metu prisiminta svarbi istorinė miestelio vieta. Kalbėjo Aliutė Elena Markevičiūtė, koncertavo Moldovos kolektyvas „Opinkuta“ (meno vadovė Maria Lupu). Folkloro ansamblis „Opinkuta“ įkurtas 1990 m. Ansamblio pavadinimas kilęs nuo kasdienio moldavų valstiečio apavo pavadinimo. Moldovai atsiskyrus nuo Tarybų Sąjungos, vilnijant tautinio atgimimo bangai, ansamblį įkūrė Maria Lupu. Ansamblis atvyko į Kupiškį vykstantį „Lingaudala“ festivalį, aplankė ir Skapiškį. Rugsėjo 10–11 d. surengta Šv. Lauryno atlaidų dviejų dienų šventė¹⁶. Jau 2012 m. buvo nuspręsta, kad ši šventė jungs visas Šv. Lauryno globojamas sritis. Šventė prasidėjo šeštadienį poezijos valandėle bibliotekoje, nes Šv. Laurynas bibliotekininkų globėjas. Vyko įvairių sportinių rungtių varžybos Skapiškio pagrindinės mokyklos stadione. Vakare spektaklį padovanojo Skapiškio kultūros namų teatras „Stebulė“ (va-

¹⁵Skapiškio bendruomenės 2012 m. veiklos ataskaita, 2013 m. vasario 4 d., *KSBA*, p. 1.

¹⁶Skapiškio bendruomenės 2013 m. veiklos ataskaita, 2014 m. vasario 22 d., *KSBA*, p. 1.

Šv. Lauryno atlaiduose koncertuoja Šepetos laisvalaikio centro kolektyvas „Kairabalė“, vadovė Vaiva Mališauskienė. 2013 m. Nijolės Greibuvienės nuotr.

Šv. Lauryno atlaidų koncerto klausosi skapiškėnai ir svečiai. 2013 m. N. Greibuvienės nuotr.

Paminklinės lentos atidengimas. Tomas Trainys, Dominyka Trainytė. 2013 m. R. Trainienės nuotr.

dovė Vita Vadoklytė), po vaidinimo vyko vakaronė. Sekmadienį buvo apdovanoti aktyviausi bendruomenės nariai, koncertavo Šepetos laisvalaikio centro kolektyvas „Kairabalė“ (vadovė Vaiva Mališauskienė).

Gruodžio 11-osios vakaras Skapiškio bendruomenei buvo neeilinis – rinkosi ne tik skapiškėnai, atskubėjo Naivių bendruomenės žmonės, Laičių kaimo ūkininkų atstovės. Buvo laukiama atvykstant Panevėžio vyskupo Liongino Virbalo OFM. Vakara menine programa pradėjo Skapiškio pagrindinės mokyklos mokiniai, vadovaujami mokytojų Auksės Jankevičienės ir Nijolė Bagdonavičienės. Programa vyskupą supažindino su Skapiškio išžymybėmis. Kalbėjo ir sveikino svečias vyskupas L. Virbalas OFM. Kiekvienas renginio dalyvis turėjo galimybę su juo pabendrauti. Palaiminus vyskupui stalą, visuotine malda prasidėjo bendra vakarienė. Buvo prisimintos senosios advento tradicijos. Gruodžio 22 d. vyko kulinariniai mokymai. Jų metu Lainė Puronienė mokė, kaip pasigaminti ir puošti konditerinius gaminius artėjančioms šventėms. 2014 m. sausio 20-ąją mokytaisi augalų priežiūros su Šiaulių botanikos sodo darbuotojais. Jie aiškino, kaip reikia prižiūrėti dekoratyvinius augalus ir tvarkyti viešąsias erdves, davė kitų naudingų patarimų. Kovo 7 d. surengta Duonos šventė, baigiamoji projekto dalis. Skapiškio pagrindinės mokyklos mokiniai, vadovaujami mokytojų N. Bagdonavičienės, Vilmos Likienės, Rūtos Triubelienės, parodė programą apie duoną, jos kelią. Nebuvo pamiršta ir smulkioji tautosaka, kuri duonai teikė didžiulį dėmesį. Gausu patarimų, mįslių, pasakų, dainų, šokių, žaidimų, kuriuose kalbama apie duoną. Šventės metu įteiktos padėkos bendruomenės nariams (Redai Trainienei, Jolantai Petraitienei, Valdui Bačanskui, Valentinui Zaborskiui), mokyklos kolektyvui (Auksei Jankevičienei, Nijolei Bagdonavičienei, Vilmai Likienei), seniūnui Valdui Juškevičiui, Skapiškio kapelai „Mituva“ (vadovas Saulius Laucius), aktyviai prisidėjusiems prie projekto įgyvendinimo. Skapiškio kapela projekto dėka pasipuošė tautiniais drabužiais, išgijo naują garso aparatūrą, o už tai dovanojo šventės dalyviams smagų koncertą. Buvo vaišinamasi namine duona su naminiu sviestu, duonos gira, karštomis bandelės. Kartu su skapiškėnais šventėje dalyvavo Lietuvos Respublikos Seimo narys Sergejus Jovaiša su patarėja.

Bendruomenė rengė ir neplanuotus projekte užsiėmimus. 2013 m. rugpjūčio 23 d. pavakare norintieji piešti rinkosi į Skapiškio aikštę. Aktyviai, kūrybiškai įsijungė į darbą skapiškėnai Lukas Aleliūnas, Ernesta Laužikaitė, Ligita Rudokaitė, Lukas ir Paulius Baguckai, Gvidas ir Jonas Vaitoniai, Mantas ir Živilė Bugailiškiiai, visa Žydrūno ir Daivos Petuchovų šeima, Janina Macienė, Darius Macas, Anelė Kučinskienė, Gabrielius Vilimas, Paulius Vilimas, Jonas Arbūzas. Žmonės iš pravažiuojančių mašinų sustoję palikdavo savo kūrybą Skapiškiui. Praeiviai užsukdavo pasižiūrėti, o paskui ir patys sukurdavo darbą. Visi darbai buvo eksponuojami Skapiškio lauko galerijoje, neseniai įkurtoje senosios Skapiškio kolūkio kontoros vietoje, netoli blaivybės paminklo.

Lapkričio 28 d. suorganizuotas susitikimas su Kupiškio konsultacinės poliklinikos kardiologe Genute Lazdauskiene, pasakojusia, kaip išsaugoti sveiką širdį. Gruodžio 20-ąją pasveikintas Bronius Bickus (1934–2018), apdovanotas Kupiškio rajono savivaldybės „Sidabrinio dobilo“ statulėle.

Advento vakarienė su Panevėžio vyskupu Lionginu Virbalu OFM. Vyskupas Lionginas Virbalas OFM, Eglė Lesmonavičiūtė, Ligita Rudokaitė. 2013 m. Juozo Žeimanto nuotr.

Skapiškėnų ir svečių kūrybinės dirbtuvės. 2013 m. R. Bugailiškienės nuotr.

2014 m. vasario 25-osios „Arbatos popietėje“ dalyvavo psichologė Valija Šap. Susitikimo metu kalbėta apie savivertės išsaugojimą, kaip galima pasikeisti, kad būtume laimingesni? Gruodžio mėnesį skapiškėnai rinkosi į advento vakarą „Ko neapasakiau“. Jaukiame, žvakių nušviestame vakare koncertavo Vaiva Mališauskienė ir Almantas Totoris.

2015 m. sausio 17 d. bendruomenės namuose vyko Eugenijos Urbonienės knygos „Užupeckio paveikslaliai“ teatralizuotas pristatymas. Nuotaikingą pasirodymą pagal knygą pastatė ir skapiškėnams rodė Kupiškio kultūros centro Noriūnų laisvalaikio salės mėgėjų teatras „Dvarėlis“, vadovaujamas Violetos Laucienės.

2015 m. rugpjūčio 8 d., šeštadienio, Šv. Lauryno atleidų išvakarėse, žmonės rinkosi ir ruošė vakaronei vietą. Miestelis buvo suskirstytas gatvėmis, kiekviena gavo po 3 užduotis. Pagrindinė užduotis gatvei – atrasti, kuo galėtų gatvė pasidžiaugti. Ir daug netikėtų dalykų jos pristatė šventės dalyviams ir svečiams,

vyko kulinarinė rungtis. Sekmadienį skapiškėnai skubėjo į pamaldas, o po jų koncertavo grupė „Nostalgija“ (vadovas Rimantas Adomauskas).

Rugsėjo 19-ąją bendruomenės namuose pristatyta pirmoji Aldonos Lavickienės knyga „Kodėl gi ne“. Savo krašto kūrėjos pasveikinti buvo susirinkę nemažas būrys skapiškėnų, autorės giminaičių.

2016 m. tradicinė Šv. Lauryno atlaidų šventė prasidėjo rugpjūčio 6-ąją, kurios metu skapiškėnai rinkosi į Aldonos Raišienės dešimt metų rinkto kraštotyros leidinio „Tos kaimo vakaruškos“ pristatymą. Leidinyje prisiminti senieji Skapiškio krašto muzikantai bei

pristatoma dabartinė ir jaunoji muzikantų skapiškėnų karta. Surinktos trumpos jų biografijos, domėtasi muzikantų instrumentų likimais. Šio leidinio gyventojai galėjo visai neišvysti, nes vienos ekspedicijos metu surinkta medžiaga buvo pasiskolinta ir nebegražinta. Tačiau A. Raišienė iš likusių laiškų, kitų prisiminimų atkūrė informaciją ir skapiškėnai gali juo džiaugtis. Smagu, kad renginyje dalyvavo ir garbingo amžiaus, bet jau nebemuzikuojantis, 91-erių muzikantas Bronius Posevičius, kiti muzikantai, jų artimieji. Renginio metu susirinkusius linksmino Bronius Bickus – lūpine armonikėle, Vytautas Baltrūnas – bandonija, turinčia turtingą istoriją. Baltrūnų muzikantų yra net keturios kartos. Sunkiai sekėsi prakalbinti muzikantus, jie mieliau grojo, nei kalbėjo. Prisiminimais apie tų laikų vakaruškas, jaunimo laisvalaikį, šventes pasakojo Aldona Paskačimienė¹⁷. J. Uzielai buvo įteikta „Auksinių aruodų“ nominacija. Renginio sumanytojai antroje dalyje pakvietė visus susirinkusius pačius prisijungti ir parodyti savo muzikinius sugebėjimus. Miestelis ir jo prieigos buvo suskirstytas į gatves, kurios turėjo paruošti po muzikinį numerį. Savo muzikinius gabumus demonstravo 95 metų senolis J. Uziela ir jauniausia šventės dalyvė 10 metų Rusnė Šamšonaitė. Vakaras neprailgo. Ilgai keisdami muzikantai virkdė akordeoną, susirinkusieji šoko, trypė polkutę.

Rugsėjo 16 d. pirmąją savo knygą „Sielos ledai“ pristatė skapiškėnė Laima Lapienienė, per pertraukas dainavo Saulius Balys.

2017 m. kovo 11 d. vyko Konsultacijų ir iniciatyvos centro „Tavo laikas“ projektas „Prisėsk prie manęs“ (Skapiškio bendruomenėje projekto iniciatoriai lankėsi keturis kartus). Projekto tikslas stiprinti vaikų ir jų socialinės aplinkos psichinę sveikatą bei vykdyti savižudybių prevenciją Kupiškio rajono bendruomenėse teikiant mobilias emocinės paramos ir psichologinio konsultavimo paslaugas. Projekto vadovė Gaila Matulytė, o skapiškėnams pristatyti šį projektą padėjo ir viena iš šio projekto iniciatorių Valija Šap. Buvo mokomasi pasigaminti kėdutes, vėliau jas nusidažyti, nusilakuoti. Jos skirtos

*Apie savo kraštotyriminį darbą pasakoja
Aldona Raišienė. 2016 m. rugpjūčio 6 d.
Aušros Jonušytės nuotr.*

¹⁷Jonušytė A. Prisimintos gegužinės ir jų muzikantai, *Kupiškėnų mintys*, 2016, rugpj. 9, Nr. 92 (9768), p. 6.

*Dainuoja Jonas
Uziela, Aldona
Surovilienė ir Vlada
Klimkaitė. 2016 m.
rugpjūčio 6 d.
A. Jonušytės nuotr.*

prisėsti šalia ir pasikalbėti. Kas norėjo, galėjo pasigaminti patys po kėdutę sau, kam sunkiau sekėsi – padėdavo savanoriai iš konsultacijų ir iniciatyvos centro „Tavo laikas“. Projektas truko dvylika mėnesių, įvyko šešiasdešimt suorganizuotų susitikimų rajono bendruomenėse ir įstaigose, buvo pagaminta apie septynis šimtus kėdučių visame rajone, nemaža dalis ir Skapiškyje išsidalinta¹⁸.

2017 m. pabaigoje vykdytas projektas „Mes neabejingi šalia esantiems“, kurio metu susitikta su anoniminių alkoholikų judėjimo atstovais. Pas skapiškėnus atvyko Kreipšių ir Naivių bendruomenių gyventojai.

Skapiškio pagrindinėje mokykloje vyko susitikimas su „Kurk Lietuvai“ darbuotojais. Svečiai pasakojo, kad ne tik turtingų ir įtakingų Lietuvos žmonių vaikai gali daug pasiekti ir dirbti atsakingus darbus. Renginyje dalyvavo Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro padėjėja visuomenės psichikos sveikatos klausimais Kristina Medžiaušytė, padėjusi įsidięgti emocinės paramos programėlę „Pagalba sau“. Įgyvendinant projektą buvo suorganizuotos dvi sporto šventės, surengta kelionė į Vilnių, aplankyti Valdovų rūmai, Lietuvos Respublikos Seimas, susitikta su LR Seimo Pirmininku Viktoru Pranckiečiu ir Seimo nariu Raimundu Martinėliu. Valdovų rūmuose kelionės dalyviai turėjo progą pasižvalgyti po menes, dalyvavo edukacinėje veikloje: lipdė iš modelino, gamino apyrankes iš odos, piešė.

*Projekto „Prisėsk prie manęs“ antrojo
apsilankymo akimirkos. 2017 m. V. Šap nuotr.*

¹⁸Skapiškio bendruomenės 2017 m. veiklos ataskaita, 2018 m. sausio 23 d. KSBA, p. 1.

Skapiškėnai Seime. Pirmoje eilėje iš kairės: Evelina Talaišytė, Neringa Rudokaitė, Vytautė Kolosovaitė, Aušra Kirkytė, Luka Janulionytė, Dovilė Dilytė, Gerda Kirkytė, Gabrielė Dilytė, Gabija Žalkauskaitė, Aurimas Dilys, Mangirdas Kolosovas, Ignas Danielaitis, Laurynas Leknickas, Odeta Pletaitė, Darius Rudokas, Simonas Jaseckas, Eitvydas Lavickas. Stovi iš kairės: Lukas Aleliūnas, Karina Liubertaitė, Rugilė Rimavičiūtė, Vakaris Rakalskis, Šarūnas Šilinis, Vygantas Rulys, LR Seimo narys Raimundas Martinėlis, Donatas Lapeikis, Jorūnas Jaseckas, Mindaugas Kirkis, Deimantė Rudokaitė, Roma Bugailiškienė. 2017 m. Indrės Martusevičienės nuotr.

Visi minėti darbai, laimėjimai, visa, ką surengiame ar sukuriame, atsiranda iš mūsų pačių, skapiškėnų, idėjų, iniciatyvos ir savanorystės. Pažvelgę į nuveiktus darbus, galime pasakyti: praeitis yra turtinga, bet ateitis priklauso mums. Kiekvienas kuo prisidėsime, ką sukursime – tą turėsime. Norėtusi, kad skapiškėnai ir toliau domėtusi savo krašto, šalies istorija ir savo darbus skirtų gimtinei puoselėti, gražinti, kad mums visiems būtų gera čia sugrįžti!

Skapiškio bibliotekos istorija

Jolita Pipynienė

Kiekvienas miestas, miestelis, kaimas, kiekviena juose esanti sodyba turi savo istoriją. Jos pradžia – pirmas į pamatus padėtas akmuo. Toliau istoriją kuria žmonės. Visuomeninių įstaigų istoriją atspindi įkūrimo tikslai bei jose dirbantys žmonės.

Skapiškio miestelio istorija įdomi, siekianti 1633 m., kai Vladislovas Vaza leido Tobijui Skapui kurti miestelį ir rengti turgus Mituvojė bei Skapiškyje¹. Pastatytas pelkėtoje vietoje, apsuptas Mituvės ežero vandenu, Skapiškis plėtėsi. Bėgant metams, kito miestelio veidas. Caro laikais Skapiškis ir jo apylinkės priklausė Kauno gubernijai, o pagal tuometinį administracinį suskirstymą – Ukmergės ir Zarasų apskritys².

Susikūrus Nepriklausomai Lietuvai, iki Antrojo pasaulinio karo ir pokario metais Skapiškis priklausė Rokiškio apskrčiai. 1946 m. balandžio 24 d. LSSR Aukščiausiosios Tarybos prezidiumo įsaku priskiriamas Kupiškio apskrčiai. 1950 m., vykdant naują teritorinį administracinį suskirstymą, vietoje Kupiškio apskritys sudarytas per pusę mažesnis rajonas, o Skapiškis perduotas Pándelio rajonui³. 1962 m. kovo 31 d. Skapiškis neilgam gražintas Rokiškio rajonui, o 1962 m. gruodžio 8 d. – Kupiškio rajonui⁴.

Biblioteka visuomet buvo kaimo kultūrinio gyvenimo dalis, jos veikla neatšiejama nuo šio krašto administracinio teritorinio padalijimo bei šalies ekonominio-socialinio gyvenimo ypatumų. Skapiškio bibliotekos istorija skaičiuoja daugiau nei 70 metų nuo savo įkūrimo pradžios 1940 m. iki šių dienų. Per minėtą laikotarpį kito bibliotekos veiklos prioritetai, jos uždaviniai ir funkcijos. Tačiau miestelio bibliotekos pradžia siekia daug senesnius laikus.

XVIII a. daugelis Lietuvos bibliotekų buvo privačios, kaubtos didikų rūmuose bei dvaruose. Bibliotekas turėjo bažnyčios, vienuolynai, negausios mokslo įstaigos. Jos tarnavo uždaram skaitytojų sluoksniui, be to, tik nedaugelis mokėjo skaityti.

1720–1740 m. Skapiškyje klebonavo ir lietuviškus pamokslus sakė Vilniaus kanauninkas Juozapas Dominykas Puzinas. Netrukus jis tapo Livonijos vyskupu ir kartu su broliu Mykolu 1750 m. Skapiškyje įkurdino dominikonus. 1807 m. Skapiškio vienuolyno inventoriuje, surašytame Joachimui Laurinavičiui po 6 prioravimo metų perduodant vienuolyną naujam priorui, nurodoma, kad vienuolynas mūrinis, dviejų aukštų, bet salė dar neįrengta, be grindų, joje būsianti įrengta biblioteka⁵.

1818 m. vienuolyno vizitacijos akte nurodoma, kad vienuolyno bibliotekoje – 360 įvairaus turinio XVII–XVIII a. knygų lotynų ir lenkų kalbomis. Tuomet vienuolyne gyveno penki vienuoliai. Tai pirmosios žinios apie Skapiškyje buvusią vienuolyno biblioteką. 1820 m. archyvuiniuose dokumentuose vėl randamas vienuolyno bibliotekos knygų sąrašas⁶.

¹ Baliulis A. Iš Kupiškio ir apylinkių praeities, *Kupiškio kraštas*, sud. V. Merkys, Vilnius: A. Varno personalinė įmonė, 1997, p. 92.

² *Ten pat*, p. 116.

³ *Ten pat*, p. 217.

⁴ Totoris A. Kupiškio rajonas, *Kupiškėnų enciklopedija (K–P)*, sud. V. Jankauskas, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2012, t. 2, p. 208.

⁵ Baliulis A. Iš Kupiškio ir apylinkių praeities, p. 103–104.

⁶ *Ten pat*, p. 106.

1823 m. mirus dominikonui, buvusiam Gardino vienuolyno bibliotekininkui Laurynui Bortkevičiui, į Skapiškio vienuolyną atvyko provincijolas F. Cecerskis, surinko įvairius rankraščius ir knygeles, tiesa, anot jo, „menkavertes“, ir atidavė saugoti Palėvenės dominikonų vienuolyno viršininkui, t. y. jos buvo deponuotos vienuolyno bibliotekai⁷.

1828 m. Skapiškio vienuolyno ir bažnyčios inventoriuje, surašytame buvusio prioro Gerardo Klimavičiaus naujam priorui Florionui Lutostanskiui, nurodoma, kad dominikonų vienuolynas nebaigtas statyti. Galinėje celėje dvi spintos sudėti archyvui, viena celė su kambarėliu bibliotekai, kuri nuolat užrakinta⁸.

Vienuolynas – uždara erdvė, atsiribojusi nuo pasaulietinio gyvenimo, todėl biblioteka tebuvo prieinama dvasininkams ir vienuoliams, galbūt vėliau įkurtos papapinės mokyklos mokiniams. Be to, knygos, parašytos lotynų ir lenkų kalbomis, vargu ar galėjo būti skaitomos neraštingų kaimo valstiečių. Biblioteka tebuvo knygų saugykla ir jos paskirtis – saugojimo funkcija.

Vienuoliai buvo apkaltinti rėmę 1831 m. sukilimą ir 1832 m. vienuolynas buvo uždarytas, vienuoliai išblaškyti po kitus vienuolynus. Vienuolynų bibliotekos Lietuvoje naikinamos, fondai išsklaidomi. Kraštotyrininkas, muziejininkas Peliksas Bugailiškis savo atsiminimuose rašė: „*Laipiodami po XII šimtmečio bažnyčios aukštą ir varpinę, per Šv. Lauryno atlaidus aptikome daug senų apdulkėjusių knygų, kurios mėtėsi niekieno neglobojamos. Čia kalti ir klebonai, kurie dėl savo konservatyvumo ir apsileidimo mažiausiai tesirūpino jų žinioje buvusiais kultūros paminklais. Tačiau vienuolyno rankraštynas buvo užrakintas rūsiuose ir tik po Antrojo pasaulinio karo kažkieno išvežtas sunkvožimiu.*“⁹

1910 m. leidinio „Spindulys“ žinutėje apie Skapiškį rašoma: „*Kun. Kuprevičius įsteigė čia knygyną, pridėdamas, žinoma, nemaža ir savo pinigų, pagalios gi ir dauguma susipratusių parapijonių daug prie knygyno prisidėjo – dauguma davė net po pusanthro rublio. Dabar gi išvažiauvus gerbiamam mūsų kunigui, knygynas neatneša naudos, kaip pirma, ir gaila, kad visas geras darbas nesuirty. Mat, nors išrinkta vyrai knygyną vesti, ale jie tuom nesirūpina ir neateina laiku priimti ir išduoti žmonėms knygų. Žmonės davusieji knygynui pinigų labai tuo suezinti, kad nėra jokios tvarkos. Verta susitvarkyti.*“¹⁰

Tai informacija apie vieną iš 1905–1912 m. Kupiškio krašte veikusių 7 parapijų bibliotekėlių, 1906 m. įkurtą Skapiškio vikaro Kosto Kuprevičiaus. Jos paprastai veikdavo savaitgaliais ir po pamaldų¹¹.

1915–1916 m. Skapiškyje buvo įkurta „Ryto“ kultūrinės draugijos biblioteka-skaitykla, 1908–1915 m. Žemės ūkio draugijos bibliotekėlė, veikė tautinės sąjungos „Jaunoji Lietuva“ narių knygynėlis¹².

Apie 1930 m. Skapiškyje buvo žydų biblioteka, išikūrusi žydo Moisiejaus Munico name, dabartinėje Vilniaus gatvėje. Biblioteka buvo turtinga. Knygas žydų kalba atsiųsdavo Kauno žydų labdaringos organizacijos. Biblioteką tvarkė Benjaminas Fainas¹³.

⁷ Pacevičius A. *Vienuolynų bibliotekos Lietuvoje 1795–1864 metais: dingęs knygos pasaulis*, Vilnius, 2005, p. 192.

⁸ Baliulis A. Iš Kupiškio ir apylinkių praeties, p. 108.

⁹ Bugailiškis P. *Gyvenimo vieškeliais: medžiaga istorijai*, sud. V. B. Pšibilskis, Šiauliai, 1994, p. 259.

¹⁰ Kukutis L. Skapiškis, *Spindulys*, 1910, Nr. 6, p. 91.

¹¹ *Kupiškėnų enciklopedija (A–J)*, sud. V. Jankauskas, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2006, t. 1, p. 181.

¹² *Ten pat*, p. 182.

¹³ Ūkinis ir visuomeninis gyvenimas, *Skapiškis*, sud. A. E. Markevičiūtė, Utena: Utenos Indra, 1999, p. 68.

1934 m. biblioteka veikė Skapiškio valsčiaus savivaldybės patalpose, o knygas išduodavo seniūno sekretorė. Joje buvo apie 200 knygų¹⁴, daugiausia mažo formato įvairaus turinio knygelės, skirtos žymių muzikų, aktorių, rašytojų biografijoms. Apie tai pasakojo ilgametis Skapiškio bibliotekos lankytojas, dabar jau šviesaus atminimo, Povilas Jankevičius. Be to, „Lietuvių enciklopedijoje“, išleistoje Bostone, minima, kad Nepriklausomybės metais Skapiškyje veikė biblioteka¹⁵.

Lietuvoje 1936 m. priėmus Valsstybinių viešųjų bibliotekų įstatymą, pradėtos steigti valstybinės bibliotekos. K. Sinkevičius teigia, kad Skapiškio valsčiaus savivaldybės bibliotekoje 1937 m. pradžioje buvo apie 200 knygų¹⁶.

Oficialia Skapiškio bibliotekos įkūrimo data laikoma 1940 m. gruodžio 1 d.¹⁷ 1940 m. buvo deklaruojama, jog į viešųjų bibliotekų fondus bus perduoti vienuolynų ir bažnyčių fondai.

1940 m. balandžio 1 d. anketos duomenimis, tais metais bibliotekoje knygas skaitė 182 Skapiškio ir apylinkių gyventojai.

Pirmieji įsteigtos bibliotekos dokumentų fondo duomenys rodo 1941 m. gegužės mėnesį buvus 1 385 egz.¹⁸, 1943 m. – 1 218 egz.

Privačiame name įkurtos bibliotekos vedėja buvo Alina Baronienė (paskirta dirbti 1940 m. gruodžio 1 d.), mokytojo Barono žmona. Po Antrojo pasaulinio karo ji su šeima pasitraukė į Vakarų. Alina Baronienė bibliotekoje dirbo ir vokiečių okupacijos metais. Biblioteka buvo perkelta į mokyklos patalpas, į tuomet dar stovėjusius vienuolyno rūmus.

Mūšių metu 1944 m. vasarą sudegė mokyklos stogas ir šiaurinės dalies vidus. Bibliotekos kambarys buvo vidurinėje rūmų dalyje ir storos skliautuotos plytų mūro lubos apsaugojo knygas nuo ugnies. Tačiau lubose žiojėjo didžiulė bombos pramušta anga, lentynos išvartytos, knygų krūvos sumaišytos su plytgaliais ir tinko dulkėmis. Gaisrų nusiaubtame miestelyje tomis dienomis nelabai kam rūpėjo knygų likimas. Tik užklydę vaikai, vos prieš mėnesį kitą lankę tame pačiame pastate mokyklą,

15

Naujai įsteigtų v.v. bibliotekų sąrašas.
1940 - XII - 1 d.

Sl. Nr.	Savivaldybės pav. (1921 m.)	Apkritis	Paštas
1	Gudžiūnų	Gudžiūnų	Gudžiūnų
2	Fociūnėlių	Fociūnėlių	Fociūnėlių
3	Veprių	Ukmergės	Veprių p. ag.
4	Zapyškio	Kauno	Zapyškio
5	Kulautuvos	Kauno	Kulautuvos
6	Sasnavos	Marijampolės	Sasnavos
7	Rumbiškių	Kauno	Rumbiškių
8	Aleksoto	Kauno	Aleksoto
9	Seredžiaus	Kauno	Seredžiaus
10	Ušgualoščio	Trakų	Ušgualoščio
11	Raudondvario	Kauno	Raudondvario
12	Šilų	Panevėžio	Šilų
13	Našlėlių	Rokiškio	Našlėlių
14	Kaslių Rūdos	Marijampolės	Kaslių Rūdos
15	Čiškų	Marijampolės	Čiškų
16	Tryškių	Šilutės	Tryškių
17	Skapiškio	Rokiškio	Skapiškio
18	Svedavų	Rokiškio	Svedavų
19	Obelių	Rokiškio	Obelių
20	Piešmarčių	Trakų	Piešmarčių
21	Žygaičių	Tauragės	Žygaičių
22			
23			
24			
25			
26			
27			

Skapiškio bibliotekos įsteigimo 1940 m. gruodžio 1 d. dokumentas. LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1786, l. 3

¹⁴ Kupiškėnų enciklopedija (A–J), t. 1, p. 182.

¹⁵ Skapiškis, Lietuvių enciklopedija, Boston, 1962, t. 27, p. 543.

¹⁶ Sinkevičius K. Lietuvos savivaldybių bibliotekos, Tarp knygų, 1998, Nr. 8, p. 5.

¹⁷ Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), f. 391, ap. 4, b. 1786, l. 3.

¹⁸ LCVA, f. R 629, ap. 1, b. 152, l. 19–22.

ir buvę bibliotekos skaitytojai pasirinko jiems įdomių, daugiausia vaikiškų knygų, kurių nemažai vėliau buvo grąžinta atkurta bibliotekai¹⁹.

Kai tų pačių metų rudenį mokyklos patalpose įsikūrė karo ligoninė, likusios jau lietaus apgadintos knygos buvo sudegintos ar kitaip sunaikintos²⁰.

1944 m. spalio 1 d. anketoje rašoma, jog išliko 995 knygos, neišduodamų – 40. Kiek knygų prazuvo karo metu, duomenų nėra.

Po Antrojo pasaulinio karo biblioteka įsikūrė Uršulės Balienės name Vilniaus gatvėje. Viename namo gale veikė paštas, kitoje – biblioteka.

Netrukus, ji buvo perkelta į senąjį valsčiaus pastatą dabartinėje Dariaus ir Girėno gatvėje ir liko šiose patalpose iki 1963-ųjų. Vienintelė išlikusi šio pastato nuotrauka Skapiškio bibliotekos metraštyje pateko į Aliutės Elenos Markevičiūtės parengtą knygą „Skapiškis“²¹.

Pokario metais Skapiškio bibliotekos darbuotojai dažnai keitėsi. 1946 m. dirbo Danutė Markevičiūtė, 1946 rugsėjo 1 d. savo pačios prašymu atleista²². 1946 m. rugsėjo 1 d. skiriama Stanislava Mažeikytė²³, kuri 1947 m. rugsėjo 1 d. atleidžiama iš pareigų²⁴. Nuo rugsėjo 1 d. pradeda dirbti Skapiškio viešosios bibliotekos vedėja Karolina Jukunienė²⁵, o jau 1948 m. spalio 15 d. įsakymu Nr. 138 Zosė Čypienė skiriama valstybinės viešosios bibliotekos vedėjos pareigoms²⁶, po to Algimantas Sakalauskas (gimęs 1930 m., turintis vidurinę išsilavinimą). Pastarasis 1950 m. vasario 27 d. atleidžiamas iš Skapiškio valstybinės viešosios bibliotekos vedėjo pareigų²⁷. 1950-aisiais pasikeitė bent keli darbuotojai: Algimantas Sakalauskas, Vytautas Petrusis 1950 m. balandžio 7 d. buvo paskirtas Skapiškio valstybinės viešosios bibliotekos vedėju²⁸, 1950 m. gegužės 10 d. atleistas²⁹, o vietoj jo paskirta Irena Burokaitė³⁰.

Namas Vilniaus gatvėje, kur 1940 m. įsteigta pirmoji viešoji biblioteka. Per karą sudegęs, atstatytas ant tų pačių pamatų. Vokiečių okupacijos metais biblioteka iškelta į vienuolyną, vedėja buvo Alina Baronienė. 2018 m. gegužės mėn. Vidmanto Markevičiaus nuotr.

¹⁹ Kultūrinis gyvenimas, *Skapiškis*, sud. A. E. Markevičiūtė, p. 81.

²⁰ *Ten pat*, p. 81.

²¹ *Ten pat*, p. 84.

²² Kultūros ir švietimo darbo skyriaus vedėjo 1946 m. rugsėjo 1 d. įsakymas Nr. 57, Kupiškio rajono Kultūros ir švietimo darbo skyriaus įsakymų knyga 1946 08 01–1947 12 15, *Kupiškio kultūros centro archyvas* (toliau – KKCA), ap. 2, l. 8.

²³ *Ten pat*, l. 8.

²⁴ Kultūros ir švietimo darbo skyriaus vedėjo 1947 m. rugsėjo 1 d. įsakymas Nr. 127, Kupiškio rajono Kultūros ir švietimo darbo skyriaus įsakymų knyga 1946 08 01–1947 12 15, KKCA, ap. 2, l. 18.

²⁵ Kultūros ir švietimo darbo skyriaus vedėjo 1947 m. rugsėjo 1 d. įsakymas Nr. 128, Kupiškio rajono Kultūros ir švietimo darbo skyriaus įsakymų knyga 1946 08 01–1947 12 15, KKCA, ap. 2, l. 18.

²⁶ Kultūros ir švietimo darbo skyriaus vedėjo 1948 m. rugsėjo 28 d. įsakymas Nr. 138, Kupiškio apskr. Kultūros ir švietimo darbo skyriaus įsakymų knyga 1948–1949, KKCA, l. 22.

²⁷ Matiukaitė L. Kupiškio krašto bibliotekų istorijos fragmentai, *Kupiškis. Naujaisi moksliniai lokaliniai tyrimai*, sud. A. Jonušytė, Vilnius: Versmė, Kupiškis: Kupiškio etnografijos muziejus, 2016, p. 797.

²⁸ Kultūros ir švietimo darbo skyriaus vedėjo 1950 m. balandžio 7 d. įsakymas Nr. 38, Kupiškio apskr. Kultūros ir švietimo darbo skyriaus įsakymų knyga Nr. 6, 1950 01 01–1951 01 03, KKCA, l. 7.

²⁹ *Ten pat*, l. 8.

³⁰ *Ten pat*.

Suvaizdžių namas Skapiškyje, Pandėlio g. pradžioje, kuriame 1940–1941 m. sovietų okupacijos metais įsikūrė klubas-skaitykla. 2018 m. gegužė. V. Markevičiaus nuotr.

Uršulės Balienės namas Skapiškyje, Vilniaus g., kuriame gyveno namo šeimininkė fotografė Ona Balytė. Vienoje pusėje buvo paštas, kitoje – 1945 m. iš kiemo pusės biblioteka. 2018 m. vasaris. V. Markevičiaus nuotr.

1949 m. pradžioje bibliotekos fonde buvo 3 518 egz., metų gale – 3 979 egz. dokumentų, joje skaitė 516 skaitytojų. Surengti 103 garsiniai skaitymai, 3 literatūriniai vakarai, skaitytojų konferencijos³¹.

Skapiškio bibliotekos darbuotojai nuolat keitėsi, tačiau jų prisiminimai yra neatskiriama bibliotekos istorijos dalis. Viena pirmųjų darbuotojų yra sakiusi, kad iš savo darbo mažai ką beprisimenanti, tik, kad buvo atvykusi komisija darbo tikrinti ir ji gavusi pastabą, jog mažai vaizdinės agitacijos, tad tekę lozungus rašyti. 1946 m. pabaigoje pradėjusi dirbti S. Mažeikytė prisiminė, kad bibliotekoje buvo skaitykla, kurioje vykdavo garsiniai skaitymai, nes buvo nemažai neraštingų žmonių. Ypatingo politinio spaudimo tuomet nejutusi galbūt todėl, jog atėjo dirbti tik ką baigusi vidurinę mokyklą, o gal kad dirbusi labai trumpai.

Klubams-skaitykloms keltas uždavinys burti saviveiklos kolektyvus, ne tik platinti spaudą: „Ypač reikalinga pagerinti vadovavimą klubams-skaitykloms, ko visai nenori suprasti Skapiškio valsčiaus bibliotekos vedėja Čipienė, kuri skaito ne jos pareiga rūpintis pastaraisiais.“³²

Spaudoje skelbiama, jog bibliotekos darbuotojai platina knygas ir spaudą. Tuometiniame Pandėlio rajono laikraštyje „Spalio pergalė“ minima, jog Skapiškio valsstybinės bibliotekos vedėja Irena Burokaitė 1951 m. kolūkiečiams išplatino knygų už 635 rb³³.

1952 m. rašoma, kad skaitykloje sutvarkyti laikraščiai, žurnalai ir knygos. Klubo-skaityklos vedėja Lukošūnienė reguliariai veda garsinius laikraščių skaitymus, pasikalbėjimus tarptautinėmis ir kt. temomis. Aktyvus prie

Irena Burokaitė, dirbusi bibliotekoje nuo 1950 m. gegužės. KVBSPA

³¹ Gabnienė M. Skapiškio bibliotekos metraštis, 1956–1985, Skapiškis, *Kupiškio rajono savivaldybės viešosios bibliotekos Skapiškio padalinio archyvas* (toliau – KVBSPA), l. 163–172.

³² Klubų-skaityklų uždaviniai kolūkių statyboje, *Stalino keliu* [Kupiškis], 1949, liepos 28, Nr. 88 (266), p. 1.

³³ Jakutis P. Pavyzdinčiai platina knygas, *Spalio pergalė* [Rokiškis], 1951, bal. 14, Nr. 23 (27), p. 1.

Senjo valsčiaus pastatas dabartinėje Dariaus ir Girėno gatvėje. Biblioteka čia veikė 1950–1963 m. KVBSPA

klubo-skaityklos suorganizuotas meno saviveiklos ratelis, kuris neseniai pastatė Žemaitės 2 veikslių komediją „Mūsų gerasis“. Meno saviveiklininkai ruošia naują meninę programą³⁴.

Nuo 1950 m. bibliotekos pavadintos masinėmis. Suvienodintas visų sąjungos bibliotekų pavadinimas ir paskirtis.

Bibliotekos darbuotojai ir toliau dažnai keitėsi: 1954 m. dirbo Rėnė Baltrūnaitė, 1955 m. – Birutė Jusiūtė, 1956 m. – Stasė Lašaitė, kurią tais pačiais metais pakeitė Marija Zabarskaitė-Gabnienė, dirbusi bibliotekoje daugiau nei 30 metų. Ilgametė Skapiškio bibliotekos darbuotoja M. Zabarskaitė-Gabnienė turėjo ką prisiminti. Gimusi Kupiškio rajono Migonių kaime, bibliotekininkystės mokėsi Kupiškio rajoninėje bibliotekoje organizuojuose kursuose ir 1956 m. birželio 20 d. atvyko dirbti į Skapiškį³⁵, o 1957 m. išstojo į Vilniaus kultūros ir švietimo technikumą ir jį baigė 1959-aisiais. Bibliotekininkė užsukdavo ir pas gyventojus: „Nesulaukdama skaitytojų ėjau pas juos. Buvo visai: vieni laukė, kiti ne. Kol pagaliau pati nusprendžiau, kurie nenori skaityti – nėra laiko nė gaišti, geriau du kartus nueiti pas tuos, kurie laukia knygos kaip dvasios peno, o ne pas tuos, kur knyga lyg našta, ją reikia saugoti ir vėl atiduoti. Pas kai kuriuos stoties (kalbama apie Skapiškio geležinkelio stotį – aut. past.) gyventojus būdavo miela nueiti, sulaukę nudžiunga, klausia, kur buvau pradingusi, dėkoja už

Bibliotekos darbuotoja Birutė Jusiūtė, dirbusi 1955 m. KRSVBA

³⁴Jurgaitis B. Gerai veikia klubas-skaitykla, *Spalio pergalė*, 1952, kovo 29, Nr. 26 (128), p. 3.

³⁵Gabnienė M. Atsiminimai, *KVBSPA*, I. 2.

mano vargą, sako, sunku nešti, tai argi „sunku“, kai gauni tiek gerų, šiltų žodžių...“³⁶

M. Gabnienės darbas buvo įvertintas: 1970 m. Lietuvos respublikos „Knygos bičiulio“ ženkleliu, 1978 m. Kultūros ministerijos garbės raštu, 1982 m. Kultūros ministerijos Žymūno ženkleliu³⁷.

Rajoniniame laikraštyje dažnai buvo rašoma apie puikų bibliotekininkės darbą: *„Jauku užsukti skaitytojui į Skapiškio biblioteką. Jį čia pasitinka ne tik graži aplinka, bet ir įvairi 8 753 knygų kolekcija. Bibliotekos vedėja Marija Gabnienė visuomet randa bendrą kalbą su aktyviausiais bibliotekos lankytojais. Bibliotekoje gerai matomoje vietoje kiekvienas apsilankęs galėjo susipažinti su neblogai įrengtu kraštotyrimu kampeliu.“³⁸*

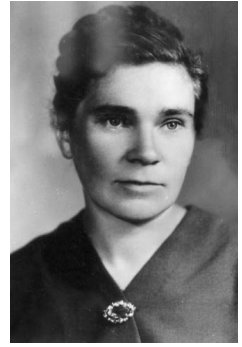
1966 m. spalio mėnesį M. Gabnienė išėjus vaiko priežiūros atostogų, ją darbe pakeitė Regina Sapčikaitė-Masiulienė. Ji prisiminė, kad bibliotekoje buvo dvi krosnys, kurias į darbą atėjus reikėjo pakūrenti, masinių renginių organizuoti neteko, nes dirbo gana trumpai – tik tris mėnesius.

Pradėjus dirbti M. Zabarskaitei 1956 m. buvo pradėtas rašyti ir bibliotekos metraštis. Jame minima, kad iki 1956 m. rudens knygos buvo laikomos spintose, tačiau vėliau kolūkis padarė lentyną per visą kambarį. Knygų klasifikacijos jokios nebuvo, mokslinė ir grožinė literatūra buvo kartu. Inventorius skurdus – dvi medinės kėdės ir trys sukrypę stalai. 1956 m. inventoriaus perdavimo akte šalia stalų ir spintų minima žibalinė lempa, kainavusi 15,15 rb. Šiek tiek pagerėjo bibliotekos padėtis 1961–1962 m., kai ji buvo priskirta Pandėlio rajonui, o rajono Kultūros skyriui vadovavo Aldona Jukonytė. Biblioteka gavo rašomąjį stalą, sofą, radiją „Muromec“, dvi pliušo staltieses ir langų užuolaidas³⁹. Bibliotekos fondą tuomet sudarė 6 934 leidiniai, skaitė 188 skaitytojai, ir jiems buvo išduota 2 364 knygos, laikraščiai ir žurnalai⁴⁰.

Skaitytojų patogumui jau prieš 1956 m. įsteigta kilnojamoji bibliotekėlė, kurioje dirbo melžėja Janina Mikulėnaitė-Liutkevičienė. 1957 m. bibliotekos metraštyje minimos jau dvi kilnojamosios bibliotekėlės, 1959-aisiais trys, o 1965 m., be jų, įsteigta ir knygų išdavimo vieta Skapiškio geležinkelio stotyje, kur knygos buvo keičiamos kartą per savaitę. 1967 m. liko tik viena kilnojamoji biblioteka Skapiškio geležinkelio stotyje⁴¹.

1973 m. atidaryta biblioteka Šimiškių kaime, buvusioje geležinkelio stoties pradinėje mokykloje, tvarkoma Onos Lukošūnaitės. Jai buvo priskirtas ir 271 Skapiškio bibliotekos skaitytojas. 1974 m. Šimiškių bibliotekoje dirbo Janė Šaltytė-Stankevičienė. Nuo 1977 m. bibliotekos neliko, tik knygų išdavimo punktas⁴².

1977 m. Lietuvoje įvyko esminės permainos – baigta bibliotekų centrali-

Marija Zabarskaitė-Gabnienė, ilgametė (1956–1988 m.) Skapiškio bibliotekos vedėja. V. Bukėno nuotr. KVBSPA

³⁶ *Ten pat*, l. 3.

³⁷ *Ten pat*, l. 5.

³⁸ Jonuška B. Knyga – skaitytojo rankose, *Komunizmo keliu*, 1970, liepos 9, Nr. 81 (2872), p. 2.

³⁹ Gabnienė M. Skapiškio bibliotekos metraštis 1956–1985, Skapiškis, KVBSPA, l. 165.

⁴⁰ *Ten pat*, l. 161.

⁴¹ Gabnienė M. Skapiškio bibliotekos metraštis, 1956–1985, Skapiškis, KVBSPA, l. 82.

⁴² *Ten pat*, l. 26.

Skapiškio apylinkės pastatas, kuriame buvo įsikūrusi biblioteka nuo 1971 m. rugpjūčio iki 1994 m. gruodžio, kai buvo perkelta į naujuosius kultūros namus. KVBSPA

zacija. Kupiškio rajono Skapiškio biblioteka tapo Kupiškio centrinės bibliotekos filialu ir buvo centralizuotai aprūpinama knygomis bei inventoriu. Pradėti kaupti kraštotyros fondai, atsirado kraštotyros kartotekos.

Skapiškio bibliotekoje nuo pat įkūrimo buvo organizuojami garsiniai skaitymai, skaitytojų konferencijos, knygų aptarimai ir pristatymai, atmintinų datų minėjimai. Garsiniai skaitymai vyko pirmaisiais bibliotekos veiklos dešimtmečiais, kai dalis gyventojų dar nemokėjo skaityti. Skapiškio bibliotekos metraštyje minimi garsiniai skaitymai, vykę kolūkių kūrimosi laikotarpiu mašinų ir traktorių stotyse.

Organizuojant skaitytojų konferencijas ar kitus renginius, bibliotekos darbuotojai talkindavo įkurta Skapiškio apylinkės bibliotekos taryba. 1959 m. metraštyje yra likęs komisijos narių sąrašas: Elena Merkienė – mokytoja, Bronė Barzdžiukaitė ir Janina Šleikaitė – mokinės, Juozas Žilinskas – meno vadovas. Laikui bėgant tarybos nariai keitėsi⁴³.

Pirmasis skaitytojų konferencijos protokolas rašytas 1957 m. gruodžio 29 d. Aptarta Justino Marcinkevičiaus poema „Dvidešimtas pavasaris“. Antrasis protokolas – 1959 m., kai pristatyta Ievos Simonaitytės apysaka „Pikčiurnienė“. 1966 m. vasario 22 d. pirmą kartą metraštyje minimas renginys, skirtas skaitytojams vaikams – Stasio Naujalio knygos „Pėdsakai dingsta miške“ aptarimas⁴⁴.

Bibliotekos fondas – susistemintas ir sutvarkytas spaudinių ir kitų informacinių dokumentų rinkinys, laikomas bibliotekoje. Fondas yra bibliotekos veiklos pamatas. Jo turinį ir dydį lemia bendra valstybės mokslo, technikos, kultūros ir švietimo politika, bibliotekų finansavimas ir visuomenės dėmesys bei materialinė parama, aptarnaujamos teritorijos ekonominė-gamybinė ir kultūrinė veikla, gyventojų demografinė sudėtis. Bibliotekų fondų pagrindą sudaro knygos ir periodiniai leidiniai.

GLAVLIT'o nurodymu religinio, politinio, istorinio pobūdžio literatūrą bei leidinius, pasirodžiusius iki 1940 m., vadinamąją „geltonąją literatūrą“ reikėjo pašalinti iš fondų arba laikyti neprieinamuose eiliniam skaitytojui specialiuosiuose fonduose, kaip buvo daroma Nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje.

Skapiškio bibliotekos archyve išliko dokumentai, kad bibliotekos fondas

⁴³Ten pat, l. 151.

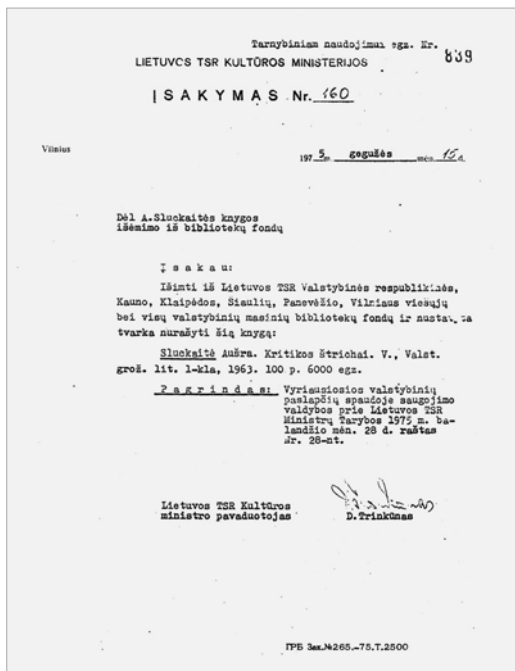
⁴⁴Ten pat, l. 157.

du tris kartus per metus buvo peržiūrimas ir kai kurie leidiniai sunaikinami. Kaip tuo metu reikalaujama, pašalinama „politiškai žalinga“ literatūra. Neradus tokių leidinių – rašoma bibliotekininko pasirašyta pažyma.

Tarp GLAVLIT'o įsakymais nurašomų knygų buvo pavardės tų rašytojų ir disidentų, kurie išvyko gyventi į Vakarų ar kitaip neįtikto tuometinei valdžiai, kaip antai: Aleksandras Solženicynas, Tomas Venclova, Saulius Tomas Kondrotas ir kt.

Skapiškio bibliotekoje 1974–1986 m. Vyriausiosios valstybinių paslapčių spaudoje valdybos prie Lietuvos SSR Ministrų tarybos įsakymu iš fondų išimta 19 knygų⁴⁵.

1940 m. įkurtos Skapiškio bibliotekos negausus fondas pamažu didėjo. Daugiausia leidinių gauta 1980-aisiais, o fondą sudarė 13 023 spaudiniai. Jo augimą 1970–1980 m. sąlygojo tai, kad bibliotekos gaudavo daug tų pačių pavadinimų leidinių, gausybę tendencingos visuomeninės-politinės, ateistinės bei istorijos mokslų literatūros. Spaudinių nurašymas vykdavo lėtai – nurašyta 100–200 leidinių, todėl fonde prisikaupė daug nereikalingos literatūros.

GLAVLIT'o dokumentas, kurio pagrindu leidiniai buvo išimami iš bibliotekų fondų kaip „žalingi“. KVBSPA

Metai	Skaitytojų skaičius	Dokumentų išduotis	Dokumentų fondas
1960	396	7 085	5 531
1970	755	10 108	8 904
1980	755	13 956	13 023
1990	213	2 238	12 016
2000	315	8 359	11 167
2010	301	6 008	10 750
2015	228	3 867	9 651
2017	200	2 504	8 969

Lentelė sudaryta Jolitos Pipynienės 2018 m. remiantis išlikusiais dokumentais.

1985 m. bibliotekos metraštyje minima, kad bibliotekos materialinė bazė gerai, vasarą atliktas remontas, dažymo darbai, tuo pasirūpino kolūkis (pirmininkas L. Karneckas), apylinkės vykdomasis komitetas (apylinkės pirmininkė Irena Sliekienė)⁴⁶.

⁴⁵Skapiškio bibliotekos 1974–1986 metų knygų nurašymų aktai, KVBSPA.

⁴⁶Gabnienė M. Skapiškio bibliotekos metraštis, 1956–1985, Skapiškis, KVBSPA, 1. 2.

Skapiškio kultūros centre biblioteka įsikūrė 1995 m. sausio 27 d. Jolitos Pipynienės nuotr. 2000 m. KVBSPA

1988 m. išėjusią ilgametę bibliotekos darbuotoją M. Gabnienę nuo rugpjūčio 1 d. pakeitė Giedrė Klabytė⁴⁷, kuri labiausiai išiminė Atgimimo laikotarpį, kai biblioteka tapo traukos centru, o laikraščiai „Atgimimas“, „Respublika“, „Šiaurės Atėnai“ buvo skaitomiausi ir dažniausiai aptarinėjami leidiniai, nes knygų apie tremtį, rezistenciją bei Nepriklausomos Lietuvos istoriją dar nebuvo.

1990 m. Lietuvoje atkūrus Nepriklausomybę prasidėjo politinės, socialinės ir ekonominės reformos. Šie pokyčiai paveikė visų Lietuvos institucijų, tarp jų ir bibliotekų raidą.

Bibliotekoje 1990 m. rugpjūčio 1 d., baigusi studijas Vilniaus universiteto Istorijos fakultete, pradėjo dirbti Jolita Pipynienė. Tuomet biblioteka buvo įsikūrusi Skapiškio apylinkės pastate, jos fondą sudarė 12 016 spaudinių, skaitė 213 vietos gyventojų. 1993-ųjų rugpjūčio 18 d. Skapiškio bibliotekoje pradėjo dirbti Zinaida Muntrimaitė⁴⁸.

1995 m. sausio pabaigoje Skapiškio biblioteka perkelta į patalpas, kuriose ir dabar priimami skaitytojai, veikia interneto skaitykla, vyksta renginiai, o pats pastatas yra įdomus ir išsiskiriantis Skapiškio miestelyje.

Reikšmingas miestelio ir bibliotekos veikloje buvo 1995 m. sausio 27–29 d. įvykęs naujų kultūros namų atidarymas, kuriuose kartu su seniūnija, kultūros namais įsikūrė ir biblioteka, jos fondas į naujas patalpas perkeltas dar prieš atidarymo iškilmes, tuo metu jis siekė 11 227 dokumentus⁴⁹. Kultūros įstaigų finansavimui tuo metu Lietuvoje labai trūko lėšų, dažnai jos buvo uždaromos, o ne atidaromos. Tuomet bibliotekoje dirbusi Z. Muntrimaitė-Vadišovienė pasakojo: „*Naujakurystės rūpesčius temdė statybininkų darbo brokas: nesandarūs langai, šildymo sistemos trūkumai.*“

1996 m. balandžio 26 d. Kupiškio rajono savivaldybės tarybos sprendimu Kupiškio centrinė biblioteka pakeitė pavadinimą ir tapo viešąja, o kaimo bibliotekos tapo viešosios bibliotekos filialais⁵⁰. Tai iš esmės nepakeitė bibliotekų funkcijų ir priklausomybės, tačiau įvyko jų reorganizacija. Dalis rajono kaimo filialų buvo sujungta su pagrindinių mokyklų bibliotekomis, tačiau Skapiškio bibliotekos tai nepalietė. Bet buvo uždarytas

⁴⁷Gabnienė M., Klabytė G., Pipynienė J., Muntrimaitė Z. Skapiškio bibliotekos metraštis, 1986–1999, Skapiškis, KVBSPA, l. 59.

⁴⁸Ten pat, p. 57.

⁴⁹Jasaitis A. Skapiškyje – kultūros židinys, *Kupiškėnų mintys*, 1995, vas. 4, Nr. 10 (6669), p. 1.

⁵⁰Kupiškio rajono viešųjų bibliotekų 1996 metų rašytinė darbo ataskaita, KVBSPA, ap. 1, b. 195, l. 2.

Kreipšių filialas (1996 m.) ir išsiplėtė Skapiškio bibliotekos veiklos ribos⁵¹.

Skapiškio bibliotekos veikloje svarbia sritimi tapo kraštotyra: rašomi darbai apie nykstančius kaimus, bendraujama su žinomais kraštiečiais. 1996 m. gegužės 3 d. vyko pirmosios kraštiečio Jurgio Usinavičiaus knygos „Išskridusios bitės“ pristatymas. Autorius iki tol skapiškėnams nebuvo žinomas, nes grįžęs iš tremties gyveno pasikeitęs pavardę (tikroji – Napalys Augulis). Pasirodžiusių to paties autoriaus romanų „Akmenėjantis angelas“ ir „Amžių dialogas“ pristatymas taip pat vyko miestelio bibliotekoje. 2000 m. pažintis su istorike humanitarinių mokslų daktare Aldona Vasiliauskiene buvo reikšminga bibliotekai. Mokslininkė bibliotekos fondui perdavė daug vertingų knygų ir dokumentų, nepamirštos ir kitos Kupiškio rajono bibliotekos⁵².

Viena iš svarbiausių šiuolaikinės bibliotekos veiklos sričių – darbas su vaikais ir jaunimu. Siekiama juos sudominti knygomis, ugdyti jaunosios kartos skaitymo kultūrą, tenkinti informacinius, kultūrinius, laisvalaikio, skaitymo poreikius. Vaikams bibliotekos yra galimybė kultūringai ir prasmingai leisti laisvalaikį skaitant, žaidžiant, ruošiantis renginiams bei konkursams ir dalyvaujant juose. Organizuojami įvairūs vaikų ir jaunimo ugdymui skirti renginiai: rašytojų jubiliejų minėjimai, naujų knygų pristatymai, kūrybinių darbų parodos ir konkursai. Skapiškio vidurinės mokyklos bendruomenė – mokiniai ir mokytojai tapo nuolatinais bibliotekos renginių pagalbininkais ir dalyviais. 1997 m. gruodžio 1 d. paminėtas Astridos Lindgren 90-metis, kurio metu parodytas Kupiškio viešosios bibliotekos darbuotojų parengtas spektakliukas. 1998 m. pristatyta nauja Juozo Erlicko knyga vaikams, kitų autorių leidiniai⁵³.

Peržengus XXI a. slenkstį, bibliotekų veiklos prioritetai iš esmės nepasikeitė, o naujų technologijų diegimas kaimo bibliotekose suteikė joms platesnių galimybių teikti vartotojams reikalingą informaciją. Mažėjantis bibliotekų finansavimas skatino ieškoti papildomų būdų būtiniams leidiniams įsigyti. 2000 m. Skapiškio bibliotekoje parengtas projektas Atviros Lietuvos fondui „Miestelio biblioteka – informacinių įgūdžių ugdymo centras vaikams ir jaunimui“, kurio tikslas buvo informacinių leidinių fondo papildymas ir jaunosios kartos informacinių įgūdžių ugdymas. Projektas – pirmasis bibliotekos veiklos istorijoje – gavo finansavimą.

2000 m. Skapiškio bibliotekai buvo jubiliejiniai. Surengtas skapiškietės Aliutės Elenos Markevičiūtės knygos „Skapiškis“ pristatymas.

Zinaida Muntrimaitė-Vadišovienė, Skapiškio bibliotekoje dirbusi 1993 m. rugpjūčio 18 d.–1995 m. vasario 28 d. KVBSPA

⁵¹Gabnienė M., Klabytė G., Pipynienė J., Muntrimaitė Z. Skapiškio bibliotekos metraštis, 1986–1999, Skapiškis, KVBSPA, l. 26.

⁵²Nedveckaitė J. Skapiškio bibliotekai – 60, *Kupiškėnų mintys*, 2000, spalio 24, Nr. 124 (7393), p. 1.

⁵³Gabnienė M., Klabytė G., Pipynienė J., Muntrimaitė Z. Skapiškio bibliotekos metraštis, 1986–1999, Skapiškis, KVBSPA, l. 23.

*Mokytojos
kraštotyrininkės
Aliutės Elenos
Markevičiūtės
knygos „Skapiškis“
pristatymas 2000 m.
sausio 24 d.
J. Pipynienės nuotr.
KVBSPA*

Atmintinoms datoms buvo skirtas Skapiškio bibliotekos 60-metis, vykęs 2000 m. spalio 20 d. Renginyje dalyvavo Kupiškio rajono savivaldybės ir Skapiškio savivaldos atstovai, miestelio bendruomenės nariai, Kupiškio viešosios bibliotekos, jos padalinių darbuotojai ir buvusios bibliotekininkės M. Gabnienė ir S. Mažeikytė, pasidalijusios prisiminimais iš bibliotekos istorijos.

Į renginį atvyko žymūs kraštiečiai: rašytojas J. Usinavičius ir Vilniaus universiteto dėstytoja istorikė dr. A. Vasiliauskienė. A. Vasiliauskienė, tuomet pirmą kartą peržengusi Skapiškio bibliotekos slenkstį, tapo nuolatine viešnia šiame krašte, kiekvieną kartą nešina glėbiu naujų knygų ar kitų vertingų leidinių bibliotekai ir jos skaitytojams⁵⁴.

Po metų, 2001-ųjų gegužės 20 d., bibliotekoje buvo atidengta Žemaičių vyskupo, švietėjo, blaivybės skleidėjo Motiejaus Valančiaus skulptūra, dovanota jos autoriaus vilniečio skulptoriaus Leono Žuklio dviejų šimtų metų Žemaičių vyskupo jubiliejaus proga⁵⁵.

2004 m. spalio 1 d. bibliotekos duris atvėrė nauja darbuotoja Roma Bugailiškienė. Jos darbas siejamas su ryškiais pokyčiais Skapiškio bibliotekos veikloje. 2005 m. gegužės mėn. Skapiškio bibliotekoje įsteigtas viešosios interneto prieigos taškas: gauti trys kompiuteriai ir daugiafunkcis (spausdinimo, kopijavimo ir skenavimo) aparatas, sukurtos naujos darbo vietos vartotojams, galima nemokamai naudotis internetu⁵⁶.

2006 m. surengtas moksleivių darbų paroda-konkursas „Ekilibrisas bibliotekai“: iš 17 darbų išrinktas daugiausia simpatijų pelnęs, kurio autorė – Skapiškio

Marija Zabarskaitė-Gabnienė (dešinėje) ir Jolita Pipynienė Skapiškio bibliotekos 60-mečio renginyje 2000 m. spalio 20 d. KVBSPA

⁵⁴Pipynienė J. Skapiškio bibliotekos metraštis, 2000 m., Skapiškis, 2001, KVBSPA, l. 29.

⁵⁵Pipynienė J. Skapiškio bibliotekos metraštis, 2001 m., Skapiškis, 2002, KVBSPA, l. 13.

⁵⁶Bugailiškienė R. Skapiškio bibliotekos metraštis 2005 m., Skapiškis, 2006, KVBSPA, p. 1.

vidurinės mokyklos 11 klasės mokinė Žydrūnė Vasiliauskaitė. Tais pačiais metais gegužės 26 d. Skapiškyje vyko tarptautinis poezijos pavasaris. Eiles skaitė poetas Benediktas Januševičius, svečias iš tolimosios Japonijos Ban'ya

Natsuishi, kuriam talkino vertėja Agnė Steponavičiūtė. Rajoninėje spaudoje buvo minėta, kad į renginį žmonės rinkosi lyg į atlaidus⁵⁷.

2007-aisiais biblioteka dalyvavo skaitymo skatinimo programoje. Joje buvo suorganizuotas pirmasis renginys „Aš skaitau knygas“ Skapiškio vidurinės mokyklos pradinių klasių moksleiviams⁵⁸. 2011 m. vasario 10 d. Skapiškio vidurinėje mokykloje surengti „Metų knygos rinkimai 2010“. Pradinių klasių mokiniai balsavo už jiems labiausiai patikusią Rimanto Černiausko knygą „Vaikai ir vaiduokliai“. 2011 m. buvo ypač kreipiamas dėmesys į mažųjų skaitytojų tobulėjimą ir savi-raišką, populiarinamas vaikų ir paauglių skaitymas, akcentuota lietuvių autorių kūryba. Pastaraisiais metais vaikų lankomumą didina interneto skaityklos. Ne vienos bibliotekos darbuotojos pastebi, kad vaikai vis mažiau nori skaityti – tai pokyčių veikiamos visuomenės problema⁵⁹.

Skapiškio biblioteka kasmet talkina savo krašto kūrėjams parengiant ir pristatant leidinius. 2008-aisiais prisidėjo išleidžiant skapiškietės Aldonos Raišienės eilėraščių knygelę „Miego pasakėlės“. Tais pačiais metais balandžio 30-ąją miestelio bendruomenei pristatyta skapiškietės A. E. Markevičiūtės poezijos knyga „Pabarėliai“⁶⁰. 2009 m. spalio 17 d. teatralizuotai pristatytas S. Mažeikytės kraštotyros darbas „Skapiškio miestelio Dariaus ir Girėno (Kalvarnikų) gatvės istorija“.

2008 m. sausio 1 d.–2012 m. birželio 30 d. vyko projektas „Bibliotekos pažangai“. Gyventojai buvo mokomi dirbti kompiuteriu, sudarytos sąlygos darbuotojų profesiniam tobulėjimui.

T. Pavlo (Petro Jechimecas) OSBM, Roma Bugailiškienė, Regina Vizbickienė, dr. Aldona Vasiliauskienė ir t. Hryhorijus (Vasylis Bardakas) OSBM iš Ukrainos. 2006 m. rugsėjo 16 d. KVBSPA

⁵⁷Bugailiškienė R. Skapiškio bibliotekos metraštis, 2006 m., Skapiškis, 2007, KVBSPA, l. 2.

⁵⁸Bugailiškienė R. Skapiškio bibliotekos metraštis, 2007 m., Skapiškis, 2008, KVBSPA, l. 6.

⁵⁹Bugailiškienė R. Skapiškio bibliotekos metraštis, 2011 m., Skapiškis, 2012, KVBSPA, l. 2.

⁶⁰Bugailiškienė R. Skapiškio bibliotekos metraštis, 2008 m., Skapiškis, 2009, KVBSPA, l. 5.

Projekte dalyvavo beveik visos 1 276 Lietuvos bibliotekos ir jų darbuotojai, aptarnaujantys lankytojus. Skapiškio bibliotekoje gyventojai mokėsi kompiuterinio raštingumo pradžiai, kreipdavosi atsiradus neaiškumams dirbant nauja įranga. Bibliotekininkai ir bibliotekų lankytojai dalyvavo projekto renginiuose, skirtuose įvairioms temoms: sodininkystei, daržininkystei, sveikatos priežiūrai ir kt. Per visuomenės informavimo renginius „Saugus ir draugiškas internetas bibliotekose“ buvo rungiamasi „Protų kovose“. Pagrindinis projekto tikslas – kuo daugiau gyventojų paskatinti naudotis naujomis technologijomis.

2011 m. gegužės 4 d. Skapiškio bibliotekos skaitytojai turėjo galimybę susitikti su rašytoja Jolita Skablauskaite ir literatūros kritike Jūrate Sprindyte bei režisierė Agne Marcinkevičiūte, kūrusia dokumentinį filmą apie J. Skablauskaitę. Susitikimą organizavo Skaitymo ir kultūrinio raštingumo asociacija. Vyko „Metų knygos rinkimai“⁶¹.

2016 metus bibliotekoje galima pavadinti literatūriniais. Kovo mėnesį vyko Kupiškio literatų klubo „Lėvens balsai“ almanacho „Prošvaistės“ pristatymas, balandžio 2-ąją – humoristinių eilių respublikinio konkurso baigiamasis renginys. Gegužės 22 d. biblioteka sulaukė kraštietės Gerdos Jankevičiūtės su knyga „Kai vakaras groja“, o rugsėjį pirmąją knygą pristatė literatų klubo narė Laima Lapienienė⁶².

2016–2017 m. bibliotekoje vyko neformaliojo vaikų švietimo ugdymo „Eko dirbtuvėlės“ užsiėmimai, kuriose vaikai iš antrinių žaliavų gamino įvairius buitines apyvokos daiktus ir interjero detales⁶³.

Pastaraisiais metais įtaką bibliotekos veiklai ir fondų formavimui turi kaimo bendruomenės poreikiai bei edukacinė veikla. Nors dėl demografinės padėties vartotojų nedaugėja, tačiau galima pasidžiaugti, kad biblioteka yra lankoma ir reikalinga. Informacinių technologijų atnaujinimas, paslaugų plėtra, kultūrinė veikla – tokia yra bibliotekos kasdienybė.

Didėjant informacijos srautams, tinkamą informaciją ar knygą surasti darosi vis sudėtingiau. Bibliotekos tarpininkavimas tarp bendruomenės narių ir informacijos srautų yra jos veiklos pagrindas. Tai vienintelė institucija, kurioje neatsižvelgiant į žmogaus įsitikinimus ar socialinę padėtį nemokamai suteikiama pagalba naudotis informacijos ir elektroninių paslaugų įvairove. Kaimo bendruomenės nariams reikia vietos, kur jie gali skaityti ar mokytis, kur gali susitikti ir bendrauti. Viešosios bibliotekos stengiasi tapti savo miesto, miestelio ar kaimo traukos centrais, inicijuoti pokyčius visuomenėje ir bendruomenėse.

⁶¹ Bugailiškienė R. Skapiškio bibliotekos metraštis, 2011 m., Skapiškis, 2012, *KVBSPA*, l. 5.

⁶² Bugailiškienė R. Kupiškio rajono savivaldybės viešosios bibliotekos Skapiškio padalinio veiklos tekstinė ataskaita, 2016 m., *KVBSPA*, ap. 1, l. 4.

⁶³ Bugailiškienė R. Kupiškio rajono savivaldybės viešosios bibliotekos Skapiškio padalinio veiklos tekstinė ataskaita, 2017 m., *KVBSPA*, ap. 1, l. 6.

Skapiškio ir apylinkės vietovardžiai

Aliutė Elena Markevičiūtė

Žmogus turbūt labai mylėjo žemę, jei kiekvieną jos kalnelį, pievokšnį ar net akmenį vardu meiliai pavadino. Išnyksta tautos, gentys, numiršta jų kalba, o vardai vietų, kur jų gyventa, išlieka dar ilgus amžius. Kalbininkas Kazimieras Būga sakė: „*Vietų vardais į mus kalba pati žemė. Reikia tik mokėti paklausti ir jos atsaką suprasti.*“

Štai ką vietovardžiai kalba apie baltų gyvenamas žemes senovėje.

Pirmaisiais mūsų eros amžiais baltų gyventa Dniepro aukštupyje, iki Bugo ir Vyslos, iki Oderio ir Elbės. Kai kas mano, kad Berlyno vardas yra baltiškas. Kai kurie upių vardai iki Berezinios baseino rytuose ir iki šiaurinių Pripetės baseino pakraščių yra baltiški, pvz., Ula, Kleva, Olsa, Berešta. Vėliau, 1962 m., mokslininkai surado Aukštutinio Padnieprio baseine 800 baltiškų vietovardžių. Dabartinių baltų (lietuvių ir latvių) žemės – tik maža dalis tų plotų, kuriuos pirmaisiais mūsų eros amžiais buvo užėmę baltai¹.

Kalbininkas Stanislovas Tarvydas rašė: „*Vietovardžiai yra savotiški dokumentai <...>. Kalbininkui, istorikui ar geografui jie yra tarsi hieroglifai, iš kurių išskaitoma krašto ir tautos praeitis. Daugelis vietovardžių yra senesni už visus rašytinius dokumentus, todėl mokslininkai juos labai vertina ir brangina.*“

Lietuvoje daug vietovardžių išnyko sovietų okupacijos metais, kai gyventojai buvo sukeliama į gyvenvietes, kai buvo nušluojami kaimai ir vienkiemiai, kai žemė aplinkui suariama į bendrą arimą. Vyresnės kartos žmonės dar prisimena savo žemės ar apylinkės vietų vardus, bet jaunesnieji jau nebežino. Vietovardžiai pasmerkti išnykti.

Vietovardžius iškraipo atsikėlę iš kitų Lietuvos vietovių žmonės. Blogiausia, kai jie atsisėda valdžios įstaigose ir ima raišyti iškreiptą vietovardį į dokumentus. Vietiniai gyventojai, suglume, bijodami būti nuo „mokslo“ atsilikę, ima vartoti iškreiptą vietos vardą. Vietovardžiai tik tada turės reikšmę mokslui, kai bus autentiški, tikri, neiškraipyti.

Skapiškio apylinkės žmonės čia ne viską ras, ką jie žino, nes vietovardžiai yra toks gausus lobis, kad kiek bepurtytum, vis byra.

Skapiškio miestelio dalys

Čigoninė, Čigonina², Rokiškio gatvės galas; Dailiūnai, Dailiūnai, Skapiškio miestelio dalis už upelio; Dailiūnėliai, Dailiūnėliai, Dailiūnų dalis į Bajorų kaimo pusę; Mirabeliečiai, Mirabeliečiai, senesnis Dailiūnų kaimo pavadinimas; Jūzdikas, Jūzdikas, seniausia rytinė miestelio dalis; Kalvārininkai, Kalvōrnykai, dabar Dariaus ir Girėno gatvė; Kručinė, Kručina, gatvelė pagal mažąjį ežerėlį ir čia buvusi ūkininko Kručo sodybvietė; Melnyčiāvietė, Melnyčiōvieta, slėnis ir jame tekėjęs upelis į pietus nuo Žydu kapinių.

¹ Tarvydas S. *Indoeuropiečiai*, Vilnius, 1970, p. 30, 32.

² Antrą kartą pasikartojantį vietovardį rašysime tarmiškai.

Gyvenamųjų vietų vardai

Aičiõnys, Aičiõnys, kaimas į šiaurę už 4 kilometrų nuo Skapiškio miestelio; Akmeniškis, Akmeniškis, buvęs vienkiemis prie Tvirų kaimo; Ašmegynė, Ašmegyna, buvusio vienkiemio vieta netoli Miškonių kaimo; Ažuvodžiai, Ažuvodžiai, kaimas į pietvakarius už 7 kilometrų nuo Skapiškio miestelio; Bajōrai, Bajōrai, kaimas už 2 kilometrų į pietryčius nuo Skapiškio miestelio; Bąštupis, Bõštupis, du vienkiemiai Skapagirio miške už 2 kilometrų į šiaurės rytus nuo Skapiškio miestelio; Biliūnai, Biliūnai, kaimas už 5 kilometrų į vakarus nuo Skapiškio miestelio; Blizgė, Blizgė, vienkiemis prie Biliūnų kaimo; Bõčiupis, Bõčiupis, jau išnykęs kaimas už Biliūnų kaimo; Bõikos, Bõikos, išnykęs 2 kiemų kaimelis už kilometro į šiaurės vakarus nuo Jurėniškių kaimo; Breskaĩ, Braskaĩ, mažas kaimelis už kilometro į rytus nuo Tatkonių kaimo; Bukauskynė, Bukauskyna, buvusio vienkiemio vieta prie Gūrų kaimo; Cegelnė, Cigelnia, vienkiemis už 2 kilometrų į pietvakarius nuo Skapiškio miestelio; Čypėliai, Čypėliai, kaimas už 4 kilometrų į šiaurės vakarus nuo Skapiškio miestelio; Čypiškis, Čypiškis, kaimas už 5 kilometrų į šiaurės vakarus nuo Skapiškio miestelio; Čivaĩ, Čivaĩ, išnykęs kaimas už 5 kilometrų į pietvakarius nuo Skapiškio miestelio; Čivėliai, Čivėliai, išnykęs kaimas prie Čivų kaimo; Čivõnys, Čivõnys, kaimas už 7 kilometrų į pietvakarius nuo Skapiškio miestelio; Dągiškiai, Dągiškiai, išnykęs kaimas už 2 kilometrų į šiaurės rytus nuo Laičių kaimo; Dėgintinis, Dėgintinis, išnykęs vienkiemis už 2 kilometrų į vakarus nuo Laičių kaimo; Dirvoniniai, Dirvoniniai, rytinė Bajorų kaimo dalis, jau išnykusi; Dzivõniškis, Dzivõniškis, išnykęs kaimelis apie 2,5 kilometro į pietvakarius nuo Vaduvų kaimo; Gabrieliavà, Gabrieliavà, buvęs vienkiemis apie 1,5 kilometro į šiaurės vakarus nuo Jurėniškių kaimo; Gildutynė, Gildutyna, išnykęs vienkiemis prie Žardeliškių kaimo; Gĩrvalakiai, Gĩrvalakiai, kaimas apie 2 kilometrus į pietvakarius nuo Tatkonių kaimo; Gráužiškis, Gráužiškis, išnykęs kaimelis prie Žiogų kaimo; Gũros, Gũros, kaimelis apie 2 kilometrus į vakarus nuo Laičių kaimo; Jáučiapievis, Jáučiapievis, išnykęs kaimas prie Žiogų kaimo; Jokšiaĩ, Jokšiaĩ, kaimas už 6 kilometrų į šiaurės vakarus nuo Skapiškio miestelio; Jokšiskiai, Jokšiskiai, išnykęs kaimelis prie Jokšių kaimo; Juodakėliai, Juodakėliai, išnykęs kaimelis prie Tatkonių kaimo; Juozapavà, Juozapavà, išnykęs vienkiemis prie Vėželių kaimo; Jurėniškiai, Jurėniškiai, kaimas už 8 kilometrų į vakarus nuo Skapiškio miestelio; Kandrėnai, Kundrānai, kaimas už 6 kilometrų į pietryčius nuo Skapiškio miestelio; Kandrėneliai, Kundrėneliai, kaimas už 1,5 kilometro į vakarus nuo Kandrėnų kaimo; Kaĩniškis, Kaĩniškis, senas Čypiškio kaimo vardas; Kepũriai, Kepũriai, kaimas už 4 kilometrų į šiaurės rytus nuo Skapiškio miestelio; Kepũriškis, Kepũriškis, išnykęs kaimelis už 2 kilometrų į pietryčius nuo Bajorų kaimo; Kerėliai, Kerėliai, kaimas už 6 kilometrų į vakarus nuo Skapiškio miestelio; Kĩrkėnai, Kĩrkėnai, kaimas už 8 kilometrų į pietryčius nuo Skapiškio miestelio; Kreĩpšiai, Kreĩpšiai, kaimas už 3 kilometrų į vakarus nuo Skapiškio miestelio; Kreipšiũkai, Kreipšiũkai, išnykęs kaimelis už kilometro į pietus nuo Kreipšių kaimo; Láibiškis, Lóibiškis, du vienkiemiai už 1,5 kilometro į pietryčius nuo Skapiškio miestelio; Laĩčiai, Laĩčiai, kaimas už 7 kilometrų į rytus nuo Skapiškio miestelio; Laukėliai, Laukėliai, keli vienkiemiai už 4 kilometrų į pietvakarius nuo Skapiškio miestelio; Lazdýnupis, Lazdýnupis,

išnykęs vienkiemis už kilometro nuo Biliūnų kaimo; Levaniūkai, Levaniūkai, trys išnykę vienkiemiai už 2,5 kilometro į rytus nuo Skapiškio miestelio Skapagirio miške; Mičiūnai, Mičiūnai, kaimas už 8 kilometrų į pietus nuo Skapiškio miestelio; Mikiškiai, Mikiškiai, kaimas tarp Skapiškio miestelio ir Skapiškio geležinkelio stoties; Mikniškis, Mikniškis, išnykęs vienkiemis už kilometro į šiaurę nuo Jokšių kaimo; Mikniūnai, Mikniūnai, kaimas už 7 kilometrų į šiaurės vakarus nuo Skapiškio miestelio; Mirabelėlis, Mirabalėlis, keli išnykę vienkiemiai už 1,5 kilometro į pietvakarius nuo Skapiškio miestelio; Misiūkiškis, Misiūkiškis, kaimelis už 1,5 kilometro į vakarus nuo Skapiškio miestelio; Miškónys, Miškónys, kaimas už 7,5 kilometro į pietryčius nuo Skapiškio miestelio pagal Šetekšnos upę; Mituvà, Mituvà, kaimas prie Mituvos ežero, už 3 kilometrų į šiaurės vakarus nuo Skapiškio miestelio; Narbutai, Narbutai, kaimas už 6 kilometrų į vakarus nuo Skapiškio miestelio; Naiviai, Naiviai, kaimas už 7 kilometrų į pietvakarius nuo Skapiškio miestelio; Paliėsis, Paliėsis, vienkiemis prie Vaduvų kaimo; Paupys, Paupys, išnykęs vienkiemis tarp Vaduvų ir Viluinių kaimų; Peleksynė, Peleksyna, išnykęs vienkiemis prie Miškonių kaimo; Pimpčkos, Pimpčkos, du išnykę vienkiemiai Skapagirio miške už kilometro į šiaurę nuo Kepurių kaimo; Pliáuana, Pliáuana, išnykęs vienkiemis už 2 kilometrų į pietryčius nuo Bajorų kaimo; Pocauskaĩ, Pocauskaĩ, kaimas už 7 kilometrų į pietryčius nuo Skapiškio miestelio; Pupónys, Pupónys, kaimas už 8 kilometrų į pietvakarius nuo Skapiškio miestelio; Puponėliai, Puponėliai, kaimelis į vakarus nuo Puponių kaimo; Ramoniškis, Ramoniškis, išnykęs kaimelis apie 2 kilometrus į pietvakarius nuo Vaduvų kaimo; Samárska, Samárska, išnykęs kaimelis už Biliūnų kaimo; Slabadà, Slabadà, kaimelis už 2 kilometrų į rytus nuo Skapiškio miestelio; Slėnynė, Slėnyna, išnykęs vienkiemis už kilometro į vakarus nuo Jokšių kaimo; Staniūliškis, Staniūliškis, kaimelis už 1,5 kilometro į pietvakarius nuo Laičių kaimo; Stukaĩ, Stukaĩ, kaimelis apie 2 kilometrus į rytus nuo Tatkonių kaimo; Stukónys, Stukónys, beveik išnykęs kaimas už 2 kilometrų į pietryčius nuo Laičių kaimo; Šėriškis, Šėriškis, išnykę keli vienkiemiai už kilometro į šiaurės rytus nuo Čypelių kaimo; Šileikiškis, Šilaikiškis, išnykęs kaimelis prie Tatkonių kaimo; Šiūrpiškiai, Šiūrpiškiai, kaimas už 6,5 kilometro į vakarus nuo Skapiškio miestelio; Šimiškiai, Šimiškiai, kaimas tarp Skapiškio miestelio ir Skapiškio geležinkelio stoties; Švedūkalis, Švedūkalis, kaimas už 3 kilometrų į šiaurės vakarus nuo Skapiškio miestelio; Tatkónys, Tatkónys, kaimas už 6,5 kilometro į pietus nuo Skapiškio miestelio; Tópolis, Tópolis, buvusio dvaro vieta už kilometro į vakarus nuo Biliūnų kaimo; Totōriai, Totōriai, kaimas už 3 kilometrų į šiaurę nuo Skapiškio miestelio; Totoriškis, Totoriškis, kaimelis į pietvakarius nuo Totorių kaimo; Tviraĩ, Tviraĩ, kaimas prie kelio Skapiškis–Pandėlys, 4 kilometrai į šiaurę nuo Skapiškio miestelio; Vāduvos, Vōduvos, kaimas už 7,5 kilometro į pietryčius nuo Skapiškio miestelio; Vaĩniškiai, Vaĩniškiai, kaimas už kilometro į pietvakarius nuo Biliūnų kaimo; Valiukoniškis, Valiukoniškis, vienkiemis prie Tatkonių kaimo; Vargūčiai, Vargūčiai, kaimelis už kilometro į vakarus nuo Miškonių kaimo; Varnėliškiai, Varnėliškiai, vienkiemiai už kilometro į šiaurę nuo Naivių kaimo, prie geležinkelio; Veĩgriškis, Viĩgriškis, keli vienkiemiai už 2 kilometrų į šiaurę nuo Skapiškio miestelio prie kelio į Pandėlį; Vėžėliai, Vėžėliai, kaimas už

4,5 kilometro į vakarus nuo Skapiškio miestelio; Vilnius, Vilnius, beveik išnykęs kaimas už 8 kilometrų į vakarus nuo Skapiškio miestelio; Viluñiai, Viluñiai, kaimas už 2 kilometrų į pietryčius nuo Vaduvų kaimo; Vogulynė, Vogulyna, išnykęs vienkiemis į vakarus nuo Jokšių kaimo; Zanatiškis, Zanatiškis, išnykęs vienkiemis prie Laičių kaimo; Zūbiškiai, Zūbiškiai, išnykęs kaimas į pietryčius nuo Vaduvų kaimo; Žardėliškiai, Žardėliškiai, kaimelis Skapagirio miške prie geležinkelio, už 6 kilometrų į pietryčius nuo Skapiškio miestelio; Žiogai, Žiogai, kaimelis už 5 kilometrų į vakarus nuo Skapiškio miestelio.

Miškai

Aukštóji beržynė, Aukštója beržyna, Skapagirio miško dalis į šiaurės rytus nuo Tvirų kaimo; Bajörgiris, Bajörgiris, pietvakarinė Skapagirio miško dalis; Beržynė, Beržyna, miškas už 2 kilometrų į pietvakarius nuo Skapiškio miestelio, už kapinių; Birkštynė, Birkštyna, miškas tarp Juodakėlių ir Juodpėnų kaimų; Čėikabalė, Čėikabala, miškas prie Užubalio kaimo; Desparancija (Vaidulė), Desparancija (Vaidulā), pelkėta Virbališkių miško dalis; Didysis miškas, Didžiasai miškas, miškas prie Kandrenėlių kaimo; Drėvynė, Drėvyna, miškelis prie Kandrenėlių kaimo; Epušótas, Apušótas, vakarinė Beržynės miško dalis; Gūrų miškas, Gūrų miškas, Skapagirio miško dalis prie Gūrų kaimo; Júodlieknis (Lesākas), Júodlieknis (Lesākas), pelkėtas miškas prie Jokšių kaimo; Júodbalė, Júodbala, pelkėti krūmynai į šiaurės vakarus nuo Jokšių kaimo; Karkėliškis, Karkėliškis, Virbališkių miško dalis, Lapušinskynė, Lapušinskyna, miškelis prie Žardeliškių kaimo; Manýžiaus Riūkinė, Manýžiaus Riūkina, Bajorgirio miško dalis; Mārgės, Mōrgės, miškelis prie Aičionių kaimo; Mārgės, Mōrgės, miškelis prie Čivų kaimo; Misiūkiškio miškas, Misiūkiškio miškas į pietus nuo Skapiškio geležinkelio stoties; Pabriedžkalnis, Pabriedžkalnis, Bajorgirio miško dalis, Pajúodis, Pajúodis, Bajorgirio miško dalis; Pauliónka, Pauliónka, miškas prie Čypiškio kaimo, priklausęs Mituvos dvarui; Raistas, Raistas, miškas prie Totorių kaimo; Riūkinė, Riūkina, Bajorgirio miško dalis; Samanýčia, Samanýčia, miškelis prie Kandrenėlių kaimo; Samanytėlė, Samanytāla, miškelis prie Žardeliškių kaimo; Skāpagiris, Skōpagiris, miško masyvas į rytus nuo Skapiškio miestelio, jo plotas apie 3 788 ha; Šūdbalė, Šūdbala, miškelis prie Čivonių kaimo; Šeberkštynė, Šeberkštyna, krūmai prie Svalios upelio; Taūčiškės, Taūčiškės, miškelis tarp Vėželių kaimo ir buvusio Gabrieliavos vienkiemio; Trākas, Trōkas, miškelis tarp Čypelių ir Čypiškio kaimų; Tūrmiškis, Tūrmiškis, šiaurinė Mirabelio miško dalis, priklausiusi dvaro ponui Tūrai; Užūbalis, Ažūbalis, Bajorgirio miško dalis už geležinkelio; Užulankė, Ažūlunkė, miškelis prie Totorių kaimo; Vaduvų miškas, Vaduvų miškas, į vakarus nuo Vaduvų kaimo; Vargūčių girelė, Vargūčių girala, pietinė Skapagirio miško dalis nuo Kupiškio–Rokiškio kelio; Varōniškis, Varōniškis, Bajorgirio miško dalis; Vėžėlių šilelis, Vėžėlių šilalis, miškelis prie rytinio Vėželių kaimo pakraščio; Vogulynė, Vogulyna, miškelis prie buvusios Vogulio sodybos, į vakarus nuo Jokšių kaimo; Žálbalė, Žólbala, krūmai prie Užubalio kaimo; Žýdmiškis, Žýdmiškis, miškelis tarp Laičių ir Gūrų kaimų; Zakarauskynė, Zakarauskyna, pietinė Misiūkiškio miško dalis, buvusi gyventojų Zakarausko žemėje.

Balos, pelkės, upeliai ir ežerai

Añglių bala, Uñglių bala, aukštapelkė Skapagirio miške į šiaurę nuo Tvirų kaimo; Bimbŷnė, Bimbŷna, nedidelė bala prie Žardeliškių kaimo, Skapagirio miške; Briėdžbalė, Briėdžbala, nedidelė bala prie Vainiškių kaimo; Čiuřkabalė, Čiuřkabila, aukštapelkė Skapagirio miške; Daūbaro bala, Daūbaro bala, nedidelė bala prie Žardeliškių kaimo Skapagirio miške; Degutinė, Degutina, nedidelė bala prie Žardeliškių kaimo Skapagirio miške; Dŷkabalė, Dŷkabila, aukštapelkė Skapagirio miške už 1,5 kilometro į šiaurę nuo Kepurių kaimo; Ežerėlis, Ežerėlis, nedidelė aukštapelkė į pietryčius nuo Bajorų kaimo; Guľbabalė, Guľbabala, bala Virbališkių miške; Juodalksnŷnė, Juodalksnŷna, bala prie Vėželių kaimo, beveik užaugusi krūmais; Jurėniškių palieknė, Jurėniškių paliekna, bala prie Jurėniškių kaimo, beveik užaugusi krūmais; Ievālieknis, Ievōlieknis, bala prie Vilniaus kaimo; Kiškio balelė, Kiškio balala, aukštapelkė Skapagirio miške; Kumėlbalė, Kumālbala, bala prie Kreipšių kaimo; Maskōlbalė, Maskōlbala, aukštapelkė Skapagirio miške; Mėškabalė, Māškabala, aukštapelkė Skapagirio miške; Mėškos puodas, Māškos puodas, nedidelė aukštapelkė vakarinėje Skapagirio dalyje prie kelio į Panemunėli; Mŷkabalė, Mŷkabila, aukštapelkė Skapagirio miške, prie kelio į Panemunėli; Nōtigalė, Nōtigala, didelė aukštapelkė šiaurės rytinėje Skapagirio dalyje; Pakapės bala, Pakapās bala, bala prie Kandrenėlių kaimo; Palinkė, Palinkė, bala Čypelių kaimo laukuose; Pimpičkabalė, Pimpičkabila, aukštapelkė Skapagiryje tarp Tvirų ir Kepurių kaimų; Raizgabalė, Raizgabala, bala Virbališkių miške; Rapoliūkų bala, Rapoliūkų bala, bala Bajorgirio miške; Skynimų bala, Skynimų bala, bala Skapagirio miške į šiaurės rytus nuo Tvirų kaimo; Skurāuka, Skurāuka, bala prie Kandrenėlių kaimo; Spiñbalė, Spiñbala, bala Skapagirio miške; Svaliū bala, Svaliū bala, bala Skapagirio miške į šiaurės rytus nuo Tvirų kaimo; Šitulio bala, Šitulio bala, bala prie Ramoniškio kaimo už Vaduvų; Šepetėlė, Šepatāla, pelkė Beržynės miške; Viľkabalė, Viľkabila, bala Skapagirio miške prie Tvirų kaimo; Varlŷnė, Varlŷna, nedidelė bala prie Žardeliškių kaimo; Zūbiškių bala, Zūbiškių bala, bala tarp Zūbiškių ir Vaduvų kaimų; Keľmiškių upelis, Keľmiškių upelis, išteka iš Kelmiškių balos, teka per Vaduvų kaimo laukus ir įteka į Šetekšnos upę; Kupšakŷs, Kupšakŷs, upelis, ištekantis iš Kupšakio balos, įteka į Kupą ties Kerelių kaimu; Lieknėlis, Lieknėlis, upelis, ištekantis iš Liekno (taip vadinasi dirbamos žemės plotas), įteka į Kupos upę prie Puponių kaimo; Mituvā, Mituvā, upelis, ištekantis iš Mituvos ežero, įteka į Lėvens upę; Sŷrupis, Sŷrupis, upelis, ištekantis iš Užubalio miško pelkių ir įtekantis į Svalios upelį; Šetekšnā, Šatakšnā, upė, tekanti per Viluinių kaimo laukus, įteka į Šventąją ties Vikonių kaimu (Anykščių r.), ties Svėdasais Šetekšna vadinama Jara; Tamōšiaus upelis, Tamōšiaus upėlis, teka per Kandrenėlių kaimo laukus; Vargūčių upelis, Vargūčių upėlis, tekantis per Vargučių kaimo laukus ir įtekantis į Šetekšnos upę; Velniāupis, Velniōupis, upelis, ištekantis iš Šūdbalės ir įtekantis į Kupos upę, beveik išnykęs; Viluīnių upelis, Viluīnių upėlis, teka per Viluinių kaimo laukus; Ašakinis, Ašakinis, ežeras Notigalės aukštapelkėje; Bedūgnis, Badūgnis, ežeras Notigalės aukštapelkėje; Bedugnėlis, Badugnėlis, ežeras Notigalės aukštapelkėje; Dvikelnis, Dvikelnis, ežeras Notigalės aukštapelkėje; Ešerinis, Ešerinis, ežeras Notigalės aukštapelkėje; Karosinis, Karosinis, ežeras Notigalės aukštapelkėje;

Kulỹs, Kulỹs, ežeras Notigalės aukštapelkėje; Lelijinis, Lelijinis, ežeras Notigalės aukštapelkėje; Levėnaitis, Lavanaitis, ežeras Notigalės aukštapelkėje; Mituvà, Mituvà, ežeras prie Skapiškio miestelio; Narbučiukas, Narbučiukas, ežeras Notigalės aukštapelkėje; Vařležeris, Vařležeris, ežeras Notigalės aukštapelkėje; Akmenỹna, Akmenỹna, atabradas Mituvos ežero pakrantėje; Ciurė, Ciurė, atabradas Notigalės ežero pakrantėje nuo Meldaikų pusės; Parkulė, Parkulà, atabradas Mituvos ežero pakrantėje; Žvyrynė, Žvyrynà, atabradas Mituvos ežero pakrantėje.

Pievos, ganyklos ir žemės plotai

Apinamė, Apinama, ganyklos Totorių kaimo žemėse; Arėniškiai, Arėniškiai, laukas Čypelių kaimo žemėse; Baltoji pieva, Baltõja pieva, pieva prie Puponių kaimo; Blindinėlė, Blindinàla, pieva prie Skapiškio miestelio; Burbulỹnė, Burbulỹna, pieva Skapagirio miške prie Daugiškių kaimo; Čigõnpievė, Čigõnpieva, pieva Misiukiškio miške; Čyviškis, Čyviškis, pieva prie Puponių kaimo; Didžbalė, Didžbala, pieva prie Čivonių kaimo; Duburỹs, Duburỹs, pieva prie Puponių kaimo; Gaidžbalỹs, Gaidžbalỹs, pieva prie Biliūnų kaimo; Galinės, Galinas, Bajorų (Dirvoninių) kaimo laukas; Galubalis, Galubalis, balų galas ir dirvų pradžia Čypiškio kaimo lauke; Gardai, Gardai, Bajorų (Dirvoninių) kaimo laukas; Griėžbalė, Griėžbala, pieva Tūrmiškio miške; Ilgõji, Ilgõja, pieva Skapagirio miške; Ilgõji, Ilgõja, pieva Beržynės miške; Ilgõji, Ilgõja, pieva prie Puponių kaimo; Išdagaĩ, Išdagaĩ, pieva prie Kerelių kaimo; Išdagas, Išdagas, dirva Totorių kaimo lauke, duobėta, priaugusi krūmų; Išdėgėlė, Išdėgėla, pieva prie Mituvos kaimo; Kalnėlis, Kalnàlis, Bajorų (Dirvoninių) laukas; Kazerninė, Kazernina, balota pieva prie Tatkonų kaimo; Kełmiškės, Kełmiškės, pieva prie Vaduvų kaimo; Ketvirčiai, Ketvirčiai, laukas Čypelių kaime; Korėja, Korėja, apleisti Viluinių ir kitų kaimų laukai, apie 500 ha (pavadinimas atsirado pokario metais, ištrėmus gyventojus); Kraštiniai, Kraštiniai, pieva prie Čivų kaimo; Kumėliškiai, Kumėliškiai, pieva prie Kerelių kaimo; Kumpõnas, Kumpõnas, pieva Vaduvų miške; Kumponėlis, Kumponėlis, aikštelė Vaduvų miške; Kupõs pievos, Kupõs pievos, pievos prie Puponių kaimo; Kupšakỹs, Kupšakỹs, pieva prie Kerelių kaimo; Lankà, Luńka, pieva prie Aičionių kaimo; Lańkos, Luńkos, pieva prie Kandrėnėlių kaimo; Laukėliai, Laukėliai, laukas Čypelių kaime; Liėknas, Liėknas, pieva Čypiškių lauke; Lietberžė, Lietberžė, pieva prie Pocauskų kaimo; Mačiuliškės, Mačiuliškės, pieva prie Staniuliškio kaimo; Mąrgės, Mõrgės, pieva prie Kerelių kaimo; Medinos, Medinos, žemės plotas Čypiškio lauke; Medinos, Medinos, krūmais apaugę dirvonai prie Kerelių kaimo; Narštupỹs, Narštupỹs, pieva prie Mikniūnų kaimo; Pajuodbalỹs, Pajuodbalỹs, pieva prie Jokšių kaimo; Palińkinis, Palińkinis, laukas Čypelių kaime; Pařkolai, Pařkolai, dirbamos žemės plotas Totorių kaimo lauke; Pastaunỹkas, Pastaunỹkas, pievos prie Skapiškio miestelio pagal Ežerėlį; Pasvalinis, Pasvalinis, laukas Čypelių kaime; Patrakė, Patrakė, ganykla Totorių kaimo lauke; Plintàuka, Plintàuka, pieva prie Dailiūnų kaimo; Plintàuka, Plintàuka, pieva prie Vainiškių kaimo; Plintàuka, Plintàuka, pieva prie Totorių kaimo; Plintavõnė, Plintavõna, pieva prie Daugiškių kaimo; Pridõtkai, Pridõtkai, Totorių kaimo žemės plotas, pridėtas paimant iš dvaro; Prũdas, Prũdas, pieva prie Puponių kaimo; Puluĩkiškės, Puluĩkiškės, pieva prie

Žardeliškių kaimo; Rimaučynė, Rimaučyna, Virbališkių miško pamiškės pievos; Riūkinė, Riūkina, pieva prie Bajorų kaimo; Saliėčpievė, Saliėčpieva, pieva prie Čivų kaimo; Sėdimiėji, Sėdimiėji, laukas Čypelių kaime; Seituviškis, Seituviškis, dirbamos žemės plotas prie Puponių kaimo; Skerdimas, Skerdimas, pieva prie Puponių kaimo; Skersinės, Skersinas, laukas Bajorų (Dirvoninių) kaime; Slapsišskiai, Slapsišskiai, laukas Bajorų (Dirvoninių) kaime; Spalgenynė, Spalgenyna, pieva prie Skapiškio miestelio; Spetýlpievė, Spetýlpieva, pieva prie Žardeliškių kaimo; Starkálizdis, Starkólizdis, pieva už Biliūnų kaimo; Starkálizdis, Starkólizdis, pieva prie Kandrenėlių kaimo; Stepōniškis, Stepōniškis, pieva Bajorų kaime; Stūkpievė, Stūkpieva, pieva Vaduvų miške; Svalià, Svalià, pievos pagal Svalios upelį tarp Čypiškių ir Mituvos kaimų; Šviesōs upelis, Šviesōs upėlis, pieva Tūrmiškio miške; Telėtninkai, Telėtnykai, dirbama žemė prie Čivų kaimo; Varlėnė, Varlėna, pieva Skapagirio miške; Velniupys, Velniupys, pieva prie Aičionių kaimo; Vidūpievis, Vidūpievis, pieva prie Vėželių kaimo; Viganas, Viganas, buvusios miestelio ganyklos prie Skapiškio miestelio; Viłkiškiai, Viłkiškiai, dirbamos žemės plotas prie Biliūnų kaimo; Žýdpievė, Žýdpieva, pieva Misiukiškio miške.

Kalneliai, piliakalniai

Ažuolinio kalnelis, Užžuolinio kalnalis, kalnelis Čypiškio kaimo laukuose; Barsiūkų kalnelis, Barsiūkų kalnalis, kalnelis Skapagirio miške į rytus nuo Tvirų kaimo; Grubų kalnelis, Grubų kalnalis, kalnelis Virbališkių miške; Aukštieji Grubaĩ, Aukštieji Grubaĩ, aukštumėlė Notigalės aukštapelkėje; Kerėlių piliakalnis, Kerėlių piliokalnis, piliakalnis Kerėlių kaimo laukuose; Švedūkalnis, Švadūkalnis, kalnelis į siaurės vakarus nuo Skapiškio miestelio; Vilkāduobės, Vilkōduobas, kalnelis Skapagirio miške tarp Kepurių ir Tvirų kaimų; Lāpkasos, Lōpkasos, kalnelis prie Čivonių kaimo; Martyno pinigų kalnelis, Martyno pinigų kalnalis, kalnelis Skapagirio miške į rytus nuo Tvirų kaimo.

Salos, akmenys, keliai

Didysis Aĩkas, Didžiasai Aĩkas, sala Mituvos ežere; Mažasis Aĩkas (Alkėlis), Mōžasai Aĩkas (Alkėlis), sala Mituvos ežere; Martyno pinigų akmuo, Martyno pinigų akmuo, akmuo Skapagirio miške tarp Kepurių ir Tvirų kaimų; Degutinės kelias, Degutinės kėlias, kelias nuo Puponių kaimo iki pusės lauko; Gabelka, Grabalka, kelias ties Mituvos dvaru; Rudakāsė, Rudakōsa, kelias iš Skapiškio į Mituvą, už miestelio į kairę; Vargākelis, Vargōkelis, kelias nuo Biliūnų kaimo iki buvusio Topolio dvaro; Vingīakelis, Vingīokelis, kelias per Skapagirio mišką į Panemunėlį.

Paskutinis tarpukario Lietuvos ministras pirmininkas

Aušra Jonušytė

*Antanas Merkys
(antras iš kairės)
laisvalaikiu. Iš Birutės
Emilijos Merkienės
albumo*

Paskutinis tarpukario Lietuvos ministras pirmininkas, Antanui Smetonai pasitraukus į Vokietiją – prezidentas Antanas Merkys prieš pat Lietuvos okupaciją vadovavo šaliai ypač sudėtingu, esminių pasikeitimų laikotarpiu, paveiktų slaptų Vokietijos ir Sovietų Sąjungos susitarimų.

Antanas Merkys gimė 1887 m. vasario 1 d. Rōkiškio apskrityje, Skāpiškio valsčiuje, Bajōrų kaime¹ (dabar Kūpiškio r.), Onos Plūkaitės, kilusios iš Kerėlių kaimo, ir Karolio Merkio – iš Bajorų kaimo, šeimoje². Jauniausias iš trijų Merkių vaikų Antanas 1912 m. eksternu baigė Rygos Aleksandro III gimnaziją³. Mokydamasis gimnazijoje paskutiniaisiais metais kartu dirbo ir geležinkelyje, taip užsidirbdamas pragyvenimui⁴. Baigęs gimnaziją, ištėjo savanoriu į 177-ąjį Izborsko pėstininkų pulką. Savanoriu tarnaudamas Rusijos kariuomenėje išlaikė egzaminus atsargos praporščiko laipsniui gauti, tarnavo karininku 166-ajame Malojaroslavo pėstininkų pulke⁵. Norėdamas įgyti aukštąjį išsilavinimą, išėjo į atsargą ir pradėjo studijuoti Dorpatu (Tartu) universitete teisė⁶. Pirmojo pasaulinio karo metais nebaigęs studijų buvo mobilizuotas į Rusijos kariuomenę. 1914–1915 m. tarnavo Lietuvoje: Kaūno, Kaišiadoriū, Kėdāinių geležinkelio komendantūrose. Pasitraukus iš Lietuvos Rusijos kariuomenei, tarnavo Latvijoje, Kreicburgo (dabar Krāslava) geležinkelio kome-

¹ Urbonienė E. Sugrižęs ažuolo rūpintojėliu, *Kupiškėnų mintys*, 1991, birž. 8, Nr. 42 (6302), p. 2.

² Grigaliūnienė A. „Kad ir kur numirčiau“, *Kupiškėnų mintys*, 1990, bal. 14, Nr. 43 (6189), p. 2.

³ Antano Merkio autobiografija, iš jo rankraščio perrašyta spausdinimo mašinėle 1954 m. spalio 18 d., *Birutės Emilijos Merkienės archyvas* (toliau – B. E. Merkienės archyvas), Kaunas, 2009 m.

⁴ *Ten pat.*

⁵ Naujas Kauno miesto burmistras, *Savivaldybė*, 1934, Nr. 1, p. 25.

⁶ *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, Vilnius, 2008, t. 14, p. 713; Kasperavičius A. Jaunystė ir Pirmojo pasaulinio karo metai. Antanas Merkys – paskutinis ministras pirmininkas, *Lietuvos Respublikos ministrai pirmininkai (1918–1940)*, sud. R. Čepas, Vilnius, 1997, p. 432.

gantūroje. 1917 m. pradžioje A. Merkys buvo perkeltas tęsti tarnybos į vadinamąjį Rumunijos frontą.

Tarnavo fronto štabo karinių pervežimų skyriuje ir Besarabijoje Renio–Benderų geležinkelio linijos komendantu.

Tarnybą Rusijos kariuomenėje baigė turėdamas štabskapitono laipsnį. Po spalio perversmo Rusijoje A. Merkys pasiliko Vokietijos okupuotoje Ukrainoje, telkė išsisklaidžiusius lietuvių karius. 1918 m. rudenį Kijevo šv. Vladimiro universitete išlaikė teisės specialybės baigiamuosius egzaminus, gavo antrojo laipsnio diplomą⁷.

Grįžęs į Lietuvą, 1919 m. sausio mėnesį A. Merkys įstojo savanoriu į Lietuvos kariuomenę ir buvo paskirtas Krašto apsaugos ministerijos Juridinio skyriaus vedėju⁸. Jis buvo vienas iš Karo cenzūros įstatymo projekto rengėjų, nors toks įstatymas ir nebuvo priimtas.

Lietuvai 1919 m. žiemą atsidūrus tarp dviejų bolševikų armijų grupių – Pskovo divizijos ir Latvių internacionalinės divizijos, kurių tikslas buvo užimti Aljūtų, Kaūną, Jūrbarką ir prisiartinti prie vokiečių sienos⁹, sprendėsi jaunos nepriklausomos valstybės likimas. Tuo sunkiu ir vėliau labai svarbiu esminio persilaužimo kare prieš bolševikus laikotarpiu kovo mėnesį Prano Dovydaičio ministrų kabinete A. Merkiui buvo pasiūlytos krašto apsaugos ministro pareigos. Po mėnesio Mykolo Sleževičiaus vyriausybėje¹⁰ – tokios pat pareigos. Joje, A. Merkiui vadovaujant tik keturis mėnesius, sudarytos naujos struktūros, įsteigta vyriausiojo kariuomenės vado pareigybė. Tų pačių metų rugpjūčio mėnesį A. Merkys atleidžiamas iš ministro pareigų ir paskiriamas ypatingųjų reikalų karininku bei vyriausiojo kariuomenės vado generolo leitenanto Prano Liatuko padėjėju (pavaduotoju). Atstovavo Lietuvai Baltijos valstybių vyriausiųjų kariuomenės vadų konferencijoje, vykusioje 1920 m. Latvijoje.

Tais pačiais metais prezidento įsakymu jam suteikiamas majoro laipsnis¹¹. 1920 m. rugpjūčio mėnesį paskiriamas Vietinės kariuomenės brigados vadu. Tuo metu jai buvo pavaldžios visos karo komendantūros, dar tik kuriamos atsargos dalys, o karininkai vykdė mobilizaciją ir komplektavo visas karines dalis. Vietinės kariuomenės brigados kariai kovėsi su lenkais, naikino plėšikaujančių asmenų gaujas, palaikydavo viešąją tvarką¹².

Dar būdamas krašto apsaugos ministras A. Merkys pradėjo organizuoti Lietuvos pasienio apsaugą. Nes, pasak jo, „*esamas vienintelis pulkas priklauso generalinio štabo viršininkui, kuris turi*

Antanas Merkys apie 1920–1923 m. KEM

⁷ *Ten pat.*

⁸ Antano Merkio autobiografija, B. E. Merkienės archyvas.

⁹ Vasiliauskas D. Nepriklausomybės karas. Karas su bolševikais, *Lietuva 1918–1938*, red. V. Kemežys, Kaunas, 1990, p. 47.

¹⁰ Seimo nariai (1936–1940). Antanas Merkys (1887–1955), http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r.=41665p_d=34765p_k=1 [žiūrėta 2018 09 18].

¹¹ Vietinės brigados vado pulkininko leitenanto Antano Merkio tarnybos lapas. Tarnybos eiga, *Lietuvos centrinis valstybės archyvas* (toliau – LCVA), f. 930, ap. 2M, b. 116, l. 38.

¹² Kasperavičius A. Nepriklausomos Lietuvos kariuomenės kūrėjas. Antanas Merkys – paskutinis ministras pirmininkas, p. 436.

begales darbo, ir nėra laiko tuo pulku jam rūpintis. Nėra instrukcijų <...>. Tokios instrukcijos turėtų būti leidžiamos kartu su Finansų, Prekybos ir Pramonės ministerija susitarus. <...> Mano išmanymu, pasienio sargyba turėtų būti organizuota sekančiai: Steigiama pasienio sargybų brigada su buveine Kaune. Formuojamas antras pulkas iš atsargos ir mokamų batalionų, kurie, mano išmanymu, nepilnai pasiekia tikslą prie tų išlaidų, kurios dabar jų reikalams eikvojamoms. <...> Pasienio sargybos dalių brigados išlaikymą turėtų padengti Finansų, Prekybos ir Pramonės ministerija“¹³. Kitame savo laiške A. Merkys siūlo krašto apsaugos ministrui mažinti išlaidas ir sujungti apskrityse tris įstaigas: komendantūrą, apskrities intendantūrą ir žvalgybos skyriaus punktą. „Kiekviena iš šių įstaigų turi savo viršininkus, padėjėjus, raštvedžius, raštininkus, kareivius, arklius ir vežimus. Eidami savo pareigas minėtų įstaigų viršininkai, be kita ko, veda daug susirašinėjimo tarpe savęs ir nežino vienas, ką daro toje pačioje apskrityje kitas. <...> Taip ligi šiolei žvalgybos skyriaus viršininko ir mano dedama daug pastangų dėlei koordinavimo veiklos žvalgybos agentų ir komendantų apskrityje, kas sujungus tas įstaigas atpultų. Visas Krašto apsaugos ministerijos įstaigas būtų galima suvesti į vieną, būtent komendantūrą, paskyrus komendantui tik padėjėjus intendantūros ir žvalgybos srityje ir padidinus kitų tarnautojų skaičių. <...> Be to, prie ne kurių komendantūrų būtų galima pilnai prijungti dar ir apsaugą geležinkelių, kas žymiai sumažintų skaičių viršininkų ir susirašinėjimo.“¹⁴

A. Merkys 1921 m. buvo Lietuvos delegacijos sienai su Latvija nustatyti narys, deleguotas Krašto apsaugos ministerijos¹⁵. Po metų, jau būdamas pulkininkas leitenantas, paties prašymu atleidžiamas iš Vietinės kariuomenės brigados vado pareigų, išeina į atsargą, užsiima advokato praktika, dirba Finansų ministerijos teisiniu konsultantu¹⁶. Dar tarnaudamas kariuomenėje sudarė 1922 m. išleistą knygą „Lietuvos įstatymai“, tai buvo pirmas tokio pobūdžio leidinys nepriklausomoje Lietuvoje, kurio tęsinys išleistas 1925 m.¹⁷

Pirmuosiuose kursuose, organizuojuose laikraštiniams – žurnalistams, korespondentams ir redaktoriams ruošti, vykusiuose Kaune 1922 m., šalia žinomų valstybės darbuotojų: Mykolo Biržiškos (skaičiusio paskaitas „Periodinė spauda ir jos plėtimasis“, „Lietuvių spaudos istorija“ ir kt.), Vaclovo Biržiškos („Mūsų periodinės spaudos istorija“), Ernesto Galvanausko („Įvairūs tipai bankų, emisijos bankai“), Kazio Griniaus („Varpas“, „Ūkininkas“ ir jų gadynė“ ir kt.), Petro Klimo („Spaudos reikšmė vidaus ir užsienio politikoje“ ir kt.), mūsų kraštietis A. Merkys supažindino su laikraščių cenzūra, jo paskaitos tema „Laikraščiai ir cenzūra“. Lektorių paskaitų visą mėnesį klausė 30 žmonių, daugiausia valstybės tarnautojų ir keletas atvykusių iš provincijos¹⁸.

Paskirtas valstybės įgaliojimo Klaipėdos krašte Antano Smetonos sekretoriumi¹⁹ A. Merkys dirbo nuo 1923 m. sausio iki 1929 m. kovo vidurio, tuo metu abu artimiau ir susipažino²⁰.

¹³ 1922 m. kovo 3 d. Vietinės kariuomenės brigados vado majoro A. Merkio raštas krašto apsaugos ministrui, LCVA, f. 384, ap. 3, b. 567, d. 1, l. 87.

¹⁴ 1921 m. rugpjūčio 20 (30?) d. Vietinės kariuomenės brigados vado majoro A. Merkio raštas krašto apsaugos ministrui, LCVA, f. 384, ap. 2, b. 207, d. 1, l. 118.

¹⁵ Kasperavičius A. Nepriklausomos Lietuvos kariuomenės kūrėjas, p. 436.

¹⁶ http://lt.wikipedia.org/wiki/Antanas_Merkys.

¹⁷ Kasperavičius A. Advokatas ir visuomenės veikėjas. Antanas Merkys – paskutinis ministras pirmininkas, p. 437.

¹⁸ „Eltos“ kursai, Lietuvos žinios, 1922, rugs. 19, Nr. 162, p. 3.

¹⁹ Pauliukevičienė N. Merkių kraujas, Kauno tiesa, 1990, kovo 1, Nr. 48 (13132), p. 4.

²⁰ 1952 m. kovo 5 d. A. Merkio asmeninių parodymų protokolo išrašas, Lietuvos ypatingasis archyvas (toliau – LYA), f. K-1, ap. 8, b. 116, l. 260.

Tautininkų sąjungos narys nuo 1925 iki 1940 m.²¹, buvo vienas iš jos kūrėjų²². 1933 m. gruodžio mėnesį Tautininkų sąjungos suvažiavime, vykusiame Valstybės teatro rūmuose Kaune, iš pasiūlytųjų: Drevinsko, Andriaus Dubinsko, Vytauto Kavolio ir Antano Merkio – buvo išrinkti du garbės teismo nariai V. Kavolis ir A. Merkys²³.

A. Merkys, nors ir nebuvo 1926 m. gruodžio 17 d. valstybinio perversmo dalyvis, apie ruošimąsi nuversti Mykolo Sleževičiaus 13-ąją vyriausybę žinojo. Dar prieš perversmą gruodžio pradžioje užjėję į A. Smetonos kabinetą kalbėjosi apie valstybės reikalus. Abu kritikavo neveiklį, blogai dirbančią vyriausybę. A. Smetona užsiminė, kad ruošiamas grupės karininkų perversmas, o naująją vyriausybę formuos Augustinas Voldemaras²⁴. Po perversmo Lietuvos Respublikos Prezidento Antano Griniaus aktu, pasirašytu 1926 m. gruodžio 17 d., sudarytas naujas ministrų kabinetas su A. Voldemaru priešakyje, jame A. Merkys užėmė krašto apsaugos ministro postą²⁵. Kilus ginčams ir nesutarimams su A. Voldemaru, krašto apsaugos ministras A. Merkys 1927 m. rugpjūčio 9 d. turėjo atsistatydinti ir jau tų pačių metų rugsėjo mėnesį paskirtas Klaipėdos krašto gubernatoriumi, šios pareigos prilygo ministro rangui²⁶. (Apie 1923 m. Klaipėdos krašte rengiamą lietuvių sukilimą, kuriame aktyviai dalyvavo Lietuvos šaulių sąjungos nariai, A. Merkys žinojo²⁷.) Paskirtasis gubernatorius nieko nelaukdamas kibo į darbą. Jam rūpėjo paspartinti mokyklų ir gyvenamųjų namų statybą, kaimo gyventojų kreditavimą, sudaryti sąlygas lietuviams išitvirtinti Klaipėdos krašte²⁸.

Visuose valsčiuose buvo Šaulių sąjungos skyriai, lietuvių mokyklos, pasienio daliniai prie sienos, kurie taip pat dalyvavo visuomeniniame gyvenime. Lietuvos politinių partijų nariai, pašto, geležinkelio tarnautojai taip pat buvo Lietuvos politikos ramstis Klaipėdos krašte²⁹. Klaipėdos krašto lietuvių susivienijimo suvažiavime, vykusiame

Klaipėdos krašto gubernatorius Antanas Merkys Šilutės ligoninės atidarymo šventėje. VDKM

²¹ 1952 m. kovo 8 d. A. Merkio apklausos protokolo išrašas, *LYA*, f. K-1, ap. 8, b. 116, l. 252.

²² *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 14, p. 713.

²³ 1952 m. kovo 8 d. A. Merkio apklausos protokolo išrašas, *LYA*, f. K-1, ap. 8, b. 116, l. 253; Tautininkų suvažiavimas, *Lietuvos aidas*, 1933, gruodžio 16, Nr. 88, p. 4.

²⁴ 1952 m. kovo 10 d. A. Merkio apklausos protokolo išrašas, *LYA*, f. K-1, ap. 8, b. 116, l. 246, 247.

²⁵ Pulkininko leitenanto A. Merkio telefonograma Nr. 21652, perduota 1926 m. gruodžio 18 d. Krašto apsaugos ministerijai, *LCVA*, f. 384, ap. 3, b. 139, l. 19.

²⁶ Macežinskienė V. Kauno miesto burmistrai, *Diena*, 1995, geg. 13, Nr. 103 (232), p. 11.

²⁷ 1952 m. kovo 5 d. A. Merkio asmeninių parodymų protokolo išrašas, *LYA*, f. K-1, ap. 8, b. 116, l. 260.

²⁸ *Ten pat*, l. 261.

²⁹ *Ten pat*, l. 269.

*Antanas Merkys
(antras iš kairės)
išrinktas Kauno
burmistru. 1934 m.
KAA*

1929 m. balandžio 30 d. Šilutėje, gubernatorius A. Merkys, sveikindamas jo dalyvius, savo kalboje akcentavo tautos vienybę Lietuvos valstybiniame gyvenime, ypač esant problemiška krašto padėčiai³⁰.

Vokietijai kurstant, Klaipėdoje jau 1930 m. vasarą prasidėjo nesutarimai tarp Direktorijos, kurią Lietuvos vyriausybė stengėsi išlaikyti lietuviška, ir Seimelio, kuriame daugumą turėjo vokiečių šalininkai. Seimelis pareiškė nepasitikėjimą Direktorijos pirmininku. Tada Klaipėdos krašto gubernatorius A. Merkys rugpjūčio 5 d. atleido iš Direktorijos pirmininkų O. Kadgyną ir paskyrė M. Reizgį. Seimelio daugumai nepritarant tokiam gubernatoriaus paskyrimui A. Merkys paleido ir patį Seimelį. Tai sukėlė didelį Vokietijos partijų nepasitenkinimą, ir jos stengėsi išprovokuoti valdžios krizę visame Klaipėdos krašte³¹. 1930 m. rugpjūčio 28 d. Klaipėdos krašto Seimelio vicepirmininkas R. Mejeris įteikė skundą Tautų Sąjungos generaliniam sekretoriui, kad Lietuvos vyriausybė pažeidinėja Klaipėdos krašto konvenciją. Tokie skundai buvo pateikti du. Vokietija, turėdama tokius nusiskundimus, jau rugsėjo 20 d. nusiuntė Tautų Sąjungos tarybai skundą prieš Lietuvos vyriausybę, kad Seimelio darbą trukdo gubernatoriaus veto teisė, pažeidžiamas autonominių teisių suverenumas, varžoma rinkimų laisvė, be teisinio pagrindo keičiamas Seimelio rinkimų įstatymas, neteisėtai laikoma saugumo policija ir pan.³² 1932 m. gegužės 19 d.³³ gubernatorius V. Merkys vokiečiams reikalaujant atšauktas iš pareigų, trumpai užsiėmė advokato praktika, dirbo Valstybės tarnybos konsultantu³⁴. Greitai, 1933 m. gruodžio 21 d., išrenkamas Kauno miesto burmistru vietoje gruodžio pradžioje atsistatydinusio inžinieriaus A. Graurogko. A. Merkio kandidatūrą Lietuvos frakcijos vardu pasiūlė J. Indrišūnas. Kitų kandidatų į burmistrus niekas ir nepasiūlė³⁵. Iš trisdešimt

³⁰ Lietuvių suvažiavimas Šilutėje, *Diena*, 1929, geg. 4, Nr. 23, p. 3.

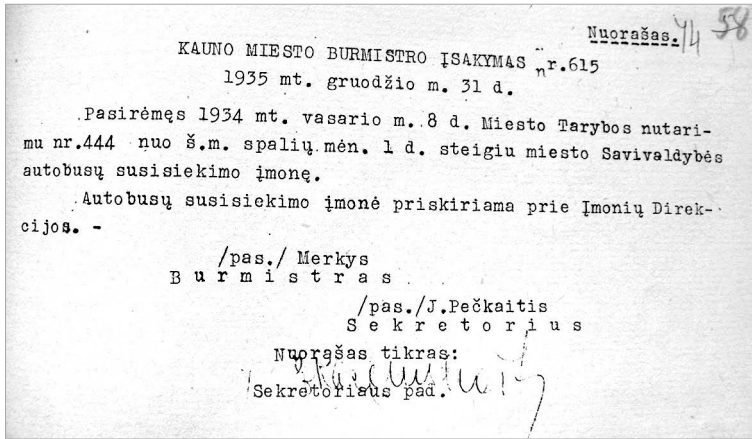
³¹ Gaigalaitė A. Dr. Dovas Zaunius ir jo diplomatija ekonominių sunkumų Europoje laikotarpiu (1929 11 08–1934 06 12), *Lietuvos užsienio reikalų ministrai 1918–1940*, Kaunas, 1999, p. 268.

³² *Ten pat.*

³³ Putrius J. Antanas Merkys – Klaipėdos krašto gubernatorius, *Klaipėda*, 1991, geg. 18, Nr. 98 (13, 175) p. 2.

³⁴ Žymūs Kauno žmonės: atminimo įamžinimas, <http://atminimas.kvb.lt/asmenvardis.php?asm=MERKYSI20ANTANAS> [žiūrėta 2018 12 18].

³⁵ Macežinskienė V. Kauno miesto burmistrai, p. 11.

*Kauno miesto
burmistro A. Merkio
1935 m. gruodžio
31 d. įsakymo
Nr. 615 dėl Kauno
miesto savivaldybės
autobusų susisiekimo
įmonės steigimo
nuorašas. KAA*

keturių balsavusiųjų trisdešimt vienas balsavo už A. Merkio kandidatūrą, vienas – prieš ir du susilaikė³⁶. 1934 m. sausio 2 d. naujasis laikinosios sostinės burmistras iškilmingame miesto tarybos posėdyje prisiekė ir pasižadėjo sąžiningai eiti burmistro pareigas.

Naujasis miesto vadovas savo kalboje akcentavo, kad savivaldybė turi santykius su gyventojais grįsti teisėtumu, teisingumu ir nešališkumu, tvarkydama miesto ūkį – kuomet mažesnėmis išlaidomis pasiekti didžiausių rezultatų³⁷. Viceburmistras J. Pikčilingis pareiškė „tikįs, kad burmistro A. Merkio prityrusios rankos vairuojama savivaldybė pergyvens laimingą kūrybos ir pažangos laikotarpį“³⁸.

Kauno miesto savivaldybei A. Merkys vadovavo beveik šešerius metus. Per tą laiką mieste buvo tiesiamos naujos vandentiekio ir kanalizacijos linijos³⁹, grindžiamos gatvės⁴⁰, skiriamos premijos architektams už gražius namus, sutvarkytus sklypus⁴¹. Jo vadovavimo miestui laikotarpiu įsteigta autobusų susisiekimo įmonė⁴².

Būdamas Lietuvos miestų sąjungos pirmininkas ir Kauno miesto burmistras daug kartų lankėsi užsienyje. Lietuvos miestų sąjunga kaip tarptautinės miestų sąjungos narė kviečiama dalyvauti kasmetiniuose suvažiavimuose tai vienoje, tai kitoje Europos valstybėje. Vienas iš tokiuose susitikimuose svarstomų klausimų – miestų aplinkos tvarkymo ir ekonominė padėtis. Iš Lietuvos visada važiuodavo A. Merkys ir dar vienas kitas valdybos narys. Du tokie suvažiavimai 1934 ir 1937 m. vyko Prancūzijoje, vienas 1936 m. – Vokietijoje, vienas 1938 m. – Vengrijoje ir Rumunijoje. Tų kelionių metu burmistras susitikdavo su savivaldybių darbuotojais, o 1934 m. pasimatė ir su Liono miesto meru Errio, ir su deputatų rūmų atstovu, kuris buvo Prancūzijos miestų sąjungos pirmininkas ir suvažiavimo pirmininkas. Lione dalyvavo trisdešimt dviejų valstybių miestų delegacijos⁴³. Kalbėdamasis su A. Merkiu Liono meras domėjosi Klaipėdos krašto padėtimi ir perspektyvomis⁴⁴.

³⁶Naujas Kauno miesto burmistras, p. 24.

³⁷Macežinskienė V. Kauno miesto burmistrai, p. 11.

³⁸Naujas Kauno miesto burmistras, p. 24.

³⁹Macežinskienė V. Kauno miesto burmistrai, p. 11.

⁴⁰Kauno apskrities archyvas (toliau – KAA), f. 219, ap. 1, b. 958, l. 105.

⁴¹<http://atminimas.kvb.lt/asmenvardis.php?asm=MERKYSI20ANTANAS>.

⁴²1935 m. gruodžio 31 d. Kauno miesto burmistro įsakymas Nr. 615, KAA, f. 219, ap. 1, b. 928, l. 74.

⁴³Macežinskienė V. Kauno miesto burmistrai, p. 11.

⁴⁴1940 m. gruodžio 30 d. A. Merkio asmeninių parodymų protokolo išrašas, LYA, f. K-1, ap. 8, b. 116, l. 228.

1934 m. kartu su bendraminčiais įsteigė Kauno „Rotary“ klubą⁴⁵. A. Merkys daug prisidėjo organizuojant Pasaulio lietuvių kongresą. Ilgą laiką, iki pat 1940 m. vasario, buvo Lietuvos kariuomenės atsargos karininkų sąjungos pirmininkas⁴⁶.

Be tarptautinės miestų sąjungos, dar buvo ir atskira Pabaltijo miestų sąjunga. Kasmetiniuose suvažiavimuose taip pat dalyvaudavo Kauno miesto burmistras. Tokie suvažiavimai vyko 1935 m. liepos 6–7 dienomis Kaunė⁴⁷, vėliau Rygojė, Tāline⁴⁸. Kaune vykusioje konferencijoje A. Merkys jos dalyviams perskaitė referatą „Lietuvos miestų teisinė konstrukcija“ apie burmistro vaidmenį ir atsakomybę miesto gyvenime⁴⁹.

1936 m. gegužės mėn. išrenkamas Ketvirtojo Seimo nariu, tampa peticijų komisijos pirmininku⁵⁰, aktyviai dalyvauja svarstant įstatymų projektus. Tų pačių metų birželio 25 d. Lietuvos miestų atstovų metų suvažiavime A. Merkio iniciatyva buvo tariamasi dėl taupomųjų ir skolinamųjų kasų⁵¹.

Vasaros atostogas A. Merkys labiausiai mėgo leisti savo dvarelyje (Lāpėse, netoli Kauno), kuri Merkių šeima įsigijo apie 1928–1929 m.⁵² Į savo ūkį atvykdavo ilgiau pabūti daugiausia vasaromis, kai tik ištaikydavo laisvesnę minutę. Ne kartą savo sūnui sakydavo: „Esame žemdirbių vaikai ir turime ilsėtis prie žemės!“

Ketvirto dešimtmečio viduryje pas jį lankėsi Lietuvos valstybės vadovai, užsienio diplomatai, ne tik dvarelyje, bet ir bute Kaune, Laisvės alėjoje⁵³. Tuomet buvo kviečiama šeimininkė iš „Metropolio“ restorano, o Užsienio reikalų ministerijos protokolo vadovas Girdvainis atsiųsdavo savo darbuotoją, kuris ilgai pasvarstęs ant Merkių svetainės didžiojo stalo imdavo dėlioti korteles su svečių pavardėmis. Diplomatus reikėdavo susodinti atsižvelgiant į Lietuvos padėtį to meto tarptautiniuose reikaluose, į diplomatų rangą ir akreditacijos stažą⁵⁴.

Vieną kitą vasarą atvykdavo ir į savo parapiją Skapiškį. Apsilankydavo Šv. Lauryno atlaidų metu. Rūpinosi gimtojo Bajorų kaimo kapinaičių priežiūra. Ragino kaimiečius jas prižiūrėti ir

Antanas Merkys Lāpėse. Apie 1935 m.

Iš B. E. Merkienės albumo

⁴⁵<http://atminimas.kvb.lt/asmenvardis.php?asm=MERKYSI20ANTANAS>; Kasperavičius A. Laidiniosios sostinės burmistras. Antanas Merkys – paskutinis ministras pirmininkas, p. 450.

⁴⁶Leonavičius J. Atsargos karininkų sąjungos skyrių atstovų suvažiavimas, *Kardas*, 1940, vas. 15, Nr. 4, p. 91, 92.

⁴⁷III Pabaltijo miestų sąjungų atstovų konferencija Kaune, *Savivaldybė*, 1935, Nr. 6, p. 8.

⁴⁸1940 m. spalio 30 d. A. Merkio asmeninių parodymų protokolo išrašas, *LYA*, f. K-1, ap. 8, b. 116, l. 229.

⁴⁹Merkys A. Lietuvos miestų teisinė konstrukcija (referatas, skaitytas III Baltijos miestų s-gų atstovų konferencijoje Kaune), *Savivaldybė*, 1935, Nr. 6, p. 1, 3.

⁵⁰*Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 14, p. 713; <http://atminimas.kvb.lt/asmenvardis.php?asm=MERKYSI20ANTANAS>.

⁵¹Macežinskienė V. Kauno miesto burmistrai, p. 11.

⁵²*LYA*, f. K-6, ap. 1, b. 3257, l. 46.

⁵³Gedimino Merkio atsiminimai apie tėvą, B. E. Merkienės archyvas; Dargis A. Paskutinis Lietuvos rugpjūtis, *Nemunas*, 1989, Nr. 10, p. 40.

⁵⁴Dargis A. Paskutinis Lietuvos rugpjūtis, p. 40.

aptverti sakydamas: „Kad ir kur aš numirčiau, tačiau palaidotas norėčiau būti čia <...>.“⁵⁵

1939 m. vasarą pas Merkius sekmadieniais dažnai atvykdavo britų diplomatijos vadovas Lietuvoje T. H. Prestonas, mėgstant pajodinėti ir pamedžioti Neriės lankose. Abu vyrai susitikimų metu turėdavo ką vienas kitam pasakyti.

A. Merkys buvo tos nuomonės, kad Lietuvai reikia susirasti nors vieną stiprų ir tikrą draugą – toks galėtų būti minėtasis diplomatas ir jo šalis. Pasak Merkio, „amerikiečiai – izoliacionistai ir pabrėžtinai demonstruoja, kad beveik nesirūpina, kas dedasi Senajame pasaulyje, prancūzai pripažįsta tik nuoširdžius ryšius su Lenkija, siekiančius dar Napoleono laikus, SSRS į akis šypsosi, o ką vakarais savo ataskaitose rašo Kremlion, tai vienas Dievas težino, Vokietijai dabar rūpi tik teritorinių reikalų sprendimas, tai kas beliko...“⁵⁶

Atgavus Vilnių ir Vilniaus kraštą, kuris devyniolika metų buvo Lenkijos okupuotas, reikėjo patikimo ir toki darbą jau dirbusio valdininko. Sudarytam atskiram Lietuvos administraciniam vienetui buvo paskirtas A. Merkys⁵⁷. Jo administracinius gabumus buvo pastebėjęs A. Smetona ir jį viešai pagyręs: „Tamsta esi pats geriausias administratorius Lietuvoje!“

Tą darbą A. Merkys mėgo. Jis buvo įsitikinęs kad Lietuvai pirmiausia reikia paruošti gerus valdininkus. „Kai jų turėsime pakankamai, tai mums neskaudės, ko ten politikai pešasi.“⁵⁸ Atvykęs į Vilnių lapkričio 3 d., Lietuvos Vyriausybės įgaliotinis kraštui A. Merkys nieko nelaukdamas paskelbė kreipimąsi į Vilniaus gyventojus, kuriame pabrėžė

Kauno burmistras
Antanas Merkys su
žmona (pirma iš
kairės) Klaipėdos uoste.
Apie 1935 m. VDKM

⁵⁵ B. E. Merkienės archyvas; Grigaliūnienė A. „Kad ir kur numirčiau“, p. 2.

⁵⁶ Dargis A. Paskutinis Lietuvos rugpjūtis. Kauno diplomatinė kronika, 1939 rugpjūtis, *Nemunas*, 1989, Nr. 10, p. 41.

⁵⁷ Žepkaitė R. Vilnius ir Vilniaus kraštas – Lietuvos respublikos dalis. Vilniaus ir Vilniaus krašto perėmimas, *Vilniaus istorijos atkarpa. 1939–1940*, Vilnius, 1990, p. 45.

⁵⁸ Dargis A. Paskutinis Lietuvos rugpjūtis. Nepriklausomoji Lietuva jungiasi su sostine Vilniumi!!! *Nemunas*, 1989, Nr. 10, p. 41.

Vilniaus priklausomybę Lietuvai, reikalavo paklusti Lietuvos įstatymams ir kvietė pamiršti buvusius nesusipratimus, žadėdamas atsižvelgti į vietos gyventojų kultūros savitumą, jų materialinių poreikių gerinimą⁵⁹.

A. Merkys pasistengė iškart užmegzti ryšius su Vilniaus lenkų visuomenės vadovais ir bent jau kuriam laikui sušvelnino įtampą Vilniuje ir Vilniaus krašte, nors dirbo neilgai, tik iki lapkričio 21 d.

Jo buvusias pareigas lapkričio 23 d. perėmė Kazys Bizauskas⁶⁰.

Dvidešimt pirmosios Lietuvos Vyriausybės vadovas A. Merkys, gruodžio 6 d. kalbėdamas Seime, apibūdino naujosios vyriausybės politiką: pabrėžė tautos stiprinimo darbą, Lietuvos sudarytų sutarčių su kitomis valstybėmis laikymąsi, tolesnį žemės reformos vykdymą, ypač Vilniaus krašte, kuriame ji dar beveik nebuvo pradėta...

Ministras pirmininkas buvo įsitikinęs, kad „reikalingo, numatyto priimti įstatymo pagrindiniai tikslai yra kelti žemės ūkio gerybių gamybą, pačių ūkininkų ir jų darbininkų gerovę ir apskritai krašto kultūringumą. Čia paminėtinas ir ūkininkams prieinamas kreditas, pašalpos įvairiems naudingiems ūkio padargams išigyti, augalų sėkloms ir gyvulių veislėms pagerinti. Pagaliau svarbūs melioracijos darbai turi būti toliau tęsiami. Valstybė turi suteikti ūkininkams galimybių vesti ūkius pažangos ir gamybos didinimo keliais <...>“⁶¹. „Šiandien

Antanas Merkys Vilniuje. Iš

B. E. Merkienės albumo

Ministras pirmininkas Antanas Merkys.

VDKM

⁵⁹ Kasperavičius A. Lietuvos vyriausybės įgaliotinis Vilniuje. Antanas Merkys – paskutinis ministras pirmininkas, p. 451.

⁶⁰ Žepkaitė R. Vilnius ir Vilniaus kraštas – Lietuvos respublikos dalis, p. 45.

⁶¹ Ministras pirmininkas A. Merkys aktualiais žemės ūkio, prekybos ir pramonės reikalais. Ministro pirmininko kalba Ž. ū. rūmų suvažiavime 1940 05 03, *Tautos ūkis*, 1940, geg. 11, Nr. 18, p. 359.

yra itin svarbu tinkamai suderinti privatinis reikalus su bendrais valstybės reikalais. Tenka galvoti apie pramonės, prekybos ir amatų atitinkamą pertvarkymą, juoba kad Europos karo įvykių plotmėje ir neutraliųjų kraštų ūkio gyvenimas tam tikra prasme yra išmestas iš normalių vėžių. Prekybinių organizacijų lankstumas, jų mokėjimas greitai prisitaikyti prie aplinkybių turi padėti nugalėti visus pasitaikiusius sunkumus. Jos savo uždavinius geriausiai atliks, jei laiku iš centro bus vieningai valdomos, tinkamu laiku paakinamos veikti.“⁶²

Vyriausybės politika Vilniaus krašte buvo subalansuota ir nuosaiki, nors kartais pasitaikydavo kai kurių lenkų veikėjų išsišokimų, ir negalėjo pakenkti Lietuvos valstybingumui⁶³. Lietuvos nepriklausomybei grėsmė kilo iš didžiosios kaimynės Sovietų Sąjungos. Įvesti Raudonosios armijos junginiai smarkiai paveikė valstybės gyvenimą. Lietuvos vadovai dėjo daug pastangų, kad įtiktų abiem kaimynėms – hitlerinei Vokietijai ir stalininei Sovietų Sąjungai, stengdamiesi išvengti jų nepasitenkinimo. A. Merkys, kalbėdamas su spaudos atstovais 1940 m. sausio 29 d., paminėjo būtinybę laikytis dvigubo atsargumo, ypač karo ir užsienio politikos klausimais, bet tai negalėjo susilpninti išorinės grėsmės Lietuvai⁶⁴.

Valstybės vadovai, diplomatai suprato, kokia nepaprasta ir pavojinga padėtis susidarė. Neatsitiktinai jau vasario mėnesį pas prezidentą A. Smetoną susirinkę ministras pirmininkas A. Merkys, finansų ministras Ernestas Galvanauskas, užsienio reikalų ministras Juozas Urbšys ir pasiuntinys Italijoje Stasys Lozoraitis svarstė galimus išėities variantus. Pasak pasiuntinio, Pasiuntinių konferencijoje Paryžiuje jis, Petras Klimas ir B. K. Balutis buvo tos nuomonės, kad Lietuvai gresia pavojus iš Sovietų Sąjungos pusės ir reikia iš anksto ruoštis. Pasitarimo dalyviai nutarė pasiūlyti J. Urbšiui skirti P. Klimą vyriausiuoju pasiuntiniu ir suteikti jam užsienio reikalų ministro įgaliojimus, o finansų ministrui E. Galvanauskui padidinti avansus pasiuntinybėms. Kitame tą patį mėnesį vykusiame pasitarime pas A. Smetoną dalyvavo A. Merkys, E. Galvanauskas ir J. Urbšys ir buvo svarstoma, kas okupacijos metu atsitiktų su Lietuvos aukso atsargomis, esančiomis JAV, Didžiojoje Britanijoje, Prancūzijoje, Švedijoje.

1940-ųjų gegužės 25 d. SSRS vyriausybės vadovas ir užsienio reikalų liaudies komisaras Viačeslavas Molotovas Lietuvos pasiuntiniui Ladui Natkevičiui pareiškė kaltinimus dėl tariamų provokacijų prieš Raudonosios armijos karius⁶⁵ ir siūlė nutraukti provokuojančius veiksmus. Iš pradžių sovietų valdžios pareigūnai dar vaizdavo, kad jie susirūpinę savo karių dingimu, bet nelaiko incidentų didele tragedija, o tik nori juos išspręsti taikiai ir draugiškai.

Didžiosios Britanijos užsienio reikalų ministerijos Centrinio departamento direktorius lordas Strangas, kalbėdamas birželio mėn. su Lietuvos pasiuntinybės Londone patarėju H. Rabinovičiumi apie incidentus su Raudonosios armijos kariais, pasakė, kad rusai, matydami vokiečių laimėjimus, pradeda kibti prie Pabaltijo valstybių, ir pradeda nuo Lietuvos, savo įprastais metodais, kad pateisintų tų kraštų okupaciją⁶⁶.

⁶²Ministro pirmininko kalba Prekybos, pramonės ir amatų rūmų susirinkime š. m. gegužės 7 d., *ten pat*, p. 360.

⁶³Ministrų tarybos 1940 m. gegužės 9 d. posėdis, LCVA, f. 923, ap. 1, b. 1390, l. 77.

⁶⁴Kasperavičius A. Katastrofai artėjant. Antanas Merkys – paskutinis ministras pirmininkas, p. 462.

⁶⁵Audėnas J. Pramanyti kaltinimai Lietuvai, *Paskutinis posėdis*, Vilnius, 1990, p. 186.

⁶⁶Kasperavičius A. Katastrofai artėjant. Antanas Merkys – paskutinis ministras pirmininkas, p. 465.

Per kelias dienas dėl tariamai dingusių kareivių santykiai tarp Sovietų Sąjungos ir Lietuvos labai pablogėjo, iš Maskvos buvo reikalaujama, kad atvyktų Lietuvos ministras pirmininkas A. Merkys. Pasiėmęs kareivių bylą su visa turima medžiaga, generolo Miko Rėklaičio ir Petro Mačiulio lydymas A. Merkys birželio 7 d. išvyko į Maskvą. Prieš kelionę J. Urbšys patarė neimti jokios raudonarmiečių bylos, kuria V. Molotovas nesidomės... Kai didesnė valstybė ieško priekabių, visuomet kalčiausia lieka mažesnė ir silpnesnė⁶⁷. A. Merkys Maskvoje išbuvo iki birželio 12 d., keletą kartų susitiko su V. Molotovu, kuris pridėjo dar vieną kaltinimą, esą Estija, Latvija ir Lietuva sudariusios bendrą sąjungą, nukreiptą prieš Sovietų Sąjungą. Estija ir Latvija turėjo tokią sąjungą, bet Lietuva į ją nebuvo priimta dėl ginčo su lenkais Vilniaus klausimu⁶⁸. Tiek ankstesnis, tiek ir šis kaltinimas Lietuvai buvo sufabrikuotas. A. Merkys Kremliuje turėjo atlaikyti kaltinimų laviną ir užgauliojimus, o jo pasiaiškinimai buvo niekam neįdomūs. Kalbėdamas su mūsų šalies premjeru V. Molotovas taikė panašius bauginimo ir spaudimo metodus kaip ir Adolfas Hitleris 1939 m. kovo mėnesį naktiniuose „pokalbiuose“ Reicho kanceliarijoje su Čekoslovakijos prezidentu E. Hacha⁶⁹. Lietuva, matydama tokią padėtį, siunčia A. Merkiui į pagalbą J. Urbšį. J. Urbšiui atvykus į Maskvą, A. Merkys grįžta į Kauną⁷⁰ pranešti apie susidariusią padėtį.

Lietuvos pasiuntinys Maskvoje L. Natkevičius ne kartą nusistebėjo, kad Molotovas per priėmimus pradėjo demonstruoti familiarų elgesį jo atžvilgiu vadindamas „*O! Naš drug iz Litvy!!!*“ Tuos žodžius tardavo nelabai pagarbiai. Vėliau dar rimtesni dalykai prasidėjo. Londone ir Paryžiuje sovietų diplomatai atėję į Lietuvos pasiuntinybes, pradėjo reikalauti parodyti, ką Lietuvos diplomatai siunčia į Kauną⁷¹.

1940 m. birželio 14 d. V. Molotovas Maskvoje įteikia atvykusiam J. Urbšiui ultimatumą ir, be kitko, priduria, kad nesvarbu, atsakymas bus teigiamas ar neigiamas, kariuomenė rytoj įžengs į Lietuvos teritoriją⁷². Ultimatumo atsakymo laikas buvo iki birželio 15 d. 10 valandos ryto, jų „pasikalbėjimas“ vyko jau birželio 15-ąją apie 1 valandą nakties. Gavus J. Urbšio telegramą iš Maskvos, šaukiamas vyriausybės ir karo vadovybės posėdis Lietuvoje, tuoj pat, naktį⁷³. A. Merkys siūlė ultimatumą priimti ir nepritarė prezidento A. Smetonos pasiūlymui priešintis jėga, nors ir simboliškai. Nuolaidas padaryti siūlė vicepremjeras K. Bizauskas, generolai Vincas Vitkauskas, Stasys Raštikis ir žemės ūkio ministras Juozas Audėnas, manydami taip išvengti beviltiško pasipriešinimo aukų, okupantų keršto ir nepriklausomybės netekties⁷⁴. Posėdžio dalyvius paveikė ir užsienio reikalų ministras J. Urbšys bei pasiuntinys L. Natkevičius, skambindami iš Maskvos ir ragindami priimti SSRS reikalavimus. Galiausiai minties priešintis atsisakė ir pats prezidentas A. Smetona... Vyriausybė, net neįvardijusi agresijos ir nepareiškusi protesto, nutarė priimti

⁶⁷ Audėnas J. *Paskutinis posėdis*, p. 190.

⁶⁸ Kedys J. P. Sovietų Sąjungos ultimatumas Lietuvai ir jos okupacija, *Terorizuojama ir naikinama Lietuva. 1938–1991*, Klaipėda, 1994, p. 57.

⁶⁹ Kasperavičius A. Tragiškasis 1940 m. birželis. Antanas Merkys – paskutinis ministras pirmininkas, p. 465.

⁷⁰ *Ten pat*.

⁷¹ Gedimino Merkio atsiminimai apie tėvą, B. E. Merkienės archyvas.

⁷² Kedys J. P. Sovietų Sąjungos ultimatumas Lietuvai ir jos okupacija, p. 58.

⁷³ 1940 m. gruodžio 30 d. A. Merkio asmeninių parodymų protokolo išrašas, *LYA*, f. K-1, ap. 8, b. 116, l. 219.

⁷⁴ Kasperavičius A. Tragiškasis 1940 m. birželis, p. 465.

visus SSRS reikalavimus⁷⁵. Tame paskutiniame posėdyje A. Merkys pasisakė atsisitardinti. Visi nusprendė, kad Maskvai turėtų būti priimtina S. Raštikio kandidatūra. Tačiau ir ta kandidatūra netiko⁷⁶. A. Smetonai pasitraukus iš Lietuvos ir nesutariant su SSRS dėl naujos vyriausybės vadovo kandidatūros, A. Merkiui teko dar keletą dienų vadovauti ministrų kabinetui, o birželio 15–17 d. dar eiti ir respublikos prezidento pareigas⁷⁷. Tikrąją valdžią Lietuvoje tuomet jau turėjo iš Maskvos birželio 15 d. atvykęs Vladimiras Dekanozovas. Birželio 17 d. A. Merkys paskyrė ministru pirmininku Justą Paleckį⁷⁸, patvirtino jau V. Dekanozovo nurodytus vyriausybės narius, o pats atsisitardino, taip tikėdamasis išsaugoti bent jau formalų valstybingumą⁷⁹.

Beje, A. Merkys, kaip ir A. Smetona prieš kelias dienas, bandė pasitraukti į Vokietiją. Trumpam, gal 10–15 minučių buvo perėjęs Lietuvos–Vokietijos sieną tarp Palangos ir Nėmirsetos⁸⁰, bet kai išgirdo, kad jei Vokietijoje pasiliks, tuojau bus internuotas⁸¹, grįžo į Lietuvą.

1940 m. liepos pradžioje A. Merkys antrą kartą bandė išvykti iš Lietuvos per Rygą. Jam tokią išeitį pasiūlė Švedijos diplomatai Kaune⁸². Rygės aerouoste A. Merki atpažino tuo pačiu reisu į Švediją turėjęs skristi SSRS telegramų agentūros (TASS) Kauno korespondentas, kuris tuojau pat pranešė Rygos sovietiniam saugumui⁸³. Lėktuvas buvo sulaikytas, o A. Merkys suimtas⁸⁴. Tuo metu žmonos Marijos ir šešiolikmečio sūnaus Gedimino⁸⁵ nesuėmė, nes lėktuve buvo tik viena laisva vieta. Šeimos nariai turėjo atskristi vėliau.

1940 m. liepos viduryje Marijai Merkienei buvo paskambinta ir pranešta, kad jos vyras nori atsisveikinti. Žmona, nuėjusi į nurodytą vietą, tuojau pat buvo suimta. Saugumiečiai suėmė ir sūnų. Atvežė abu į Merkių butą Laisvės alėjos 16-ame name, prie Igulos bažnyčios. Čia jie pamatė saviškį tarp dviejų pareigūnų. Valstybės vidaus reikalų komiteto pareigūnas civiliniais drabužiais vadovavo visai Merkių šeimos išvežimo operacijai. Šeima buvo nugabenta į Kauno geležinkelio stotį, kurioje stovėjo paruoštas keleivinis vagonas. Jo kitame gale jau buvo užsienio reikalų ministras Juozas Urbšys su žmona. Maskvoje Urbšius ir Merkius išskyrė. Merkius išvežė į Saratovą prie Volgos, o Urbšius – į Tambovą⁸⁶.

Saratove Gediminui, Marijai ir Antanui Merkiams „laisvai“ leido gyventi tik iki sovietų ir vokiečių karo pradžios. Mieste jie buvo visapusiškai izoliuoti: negavo nė vieno laiško ar kitokios informacijos iš Lietuvos, jų siunčiami laišakai dingdavo, negalima buvo niekur prisiskambinti telefonu. Išėjusius į miestą sekdavo, o jeigu su kuo nors gatvėje kalbėdavo, tai tas žmo-

⁷⁵ Skirius J. Pirmoji bolševikinė okupacija 1940 metais, <http://209.85.129.132/search?q=cache:dCeocRZMikEJ:mkp.emokykla.lt/gimtoji/docs/> [žiūrėta 2018 12 18].

⁷⁶ Kedys J. P. Sovietų Sąjungos ultimatas Lietuvai ir jos okupacija, p. 62.

⁷⁷ http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r.=41665p_d=34765p_k=1

⁷⁸ *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 14, p. 713.

⁷⁹ Kasperavičius A. Tragiškasis 1940 m. birželis, p. 467.

⁸⁰ Gedimino Merkio atsiminimai apie tėvą, *B. E. Merkienės archyvas*.

⁸¹ Vokiečiai vis dar neužmiršo A. Merkio darbo Lietuvos labai Klaipėdos krašte, kai jis buvo gubernatoriumi.

⁸² Gedimino Merkio atsiminimai apie tėvą, *B. E. Merkienės archyvas*.

⁸³ *Ten pat*.

⁸⁴ *LYA*, f. K–1, ap. 8, b. 116, l. 219.

⁸⁵ *LYA*, f. K–6, ap. 1, b. 257, l. 9, 15, 16.

⁸⁶ Runaitė I. Likimo ironija, arba kas yra kas? XXI amžius, Nr. 45, http://www.xxiamzius.lt/numeriai/2008/13/lintving_01.html [žiūrėta 2018 12 18].

gus buvo apklausiamas, reikalaujama pasakyti, ką su Merkiaiais kalbėjo. Jiems leido tik skaityti rusiškus laikraščius ir klausytis radijo. Marija ir Gediminas neturėjo dokumentų, o Antanas Merkys – dokumentą, kad jis yra žmogus be pilietybės. Vakaraus dažnai visi prisimindavo Lietuvą. Vaikštinėdamas po kambarį A. Merkys atsidūsėdavo: „Kas būtų žinojęs, kad šitaip atsitiks! Juk prie vieno derybų stalo sėdėjome, tostus už draugystę kėlėme... O dabar šitaip mus įmurkdyti! Juk Dekanozovas paties Stalino vardu garantavo: „Jums, tuo labiau šeimai niekas negresia!“⁸⁷

A. Merkys visas dienas praleisdavo Saratovo miesto teismuose. Už jo nugaros atsisėdavo du sekliai. Jis domėjosi, „kokia teisės logika yra šioje laimėjusio socializmo šalyje, kur neteisėtai mus čia atgrūdo“. Tikėjosi, kad jo teisininko žinių gal dar kam nors prireiks.

Prasidėjus karui Merkiaiams buvo uždrausta išeiti iš namų. 1941 m. birželio 26 d. jie visi trys suimami. Prasidėjo ilgas kelias po įvairius kalėjimus: Saratovo, Kirovo, Ivanovo, Maskvos Butyrkų, Vladimiro⁸⁸. Iki 1952 m. juos kalino be jokio teismo sprendimo, o 1952 m. visus nuteisė 25 metams kalėjimo⁸⁹.

Prokuratūros, Vidaus reikalų ministerijos ir Valstybės saugumo komiteto 1954 m. rugpjūčio 16 d. nutarimu⁹⁰ iš Vladimiro kalėjimo Antanas Merkys buvo paleistas tik 1954 m. rugpjūčio 27 d. be teisės grįžti į Lietuvą⁹¹. Sunkiai sergantį kurį laiką gydė Vladimiro ligoninėje. Joje besigydydamas labai ilgėjosi šeimos narių, jau paleistų iš kalėjimo⁹², rašė pilnus meilės ir rūpesčio laiškus. Vienas iš jo laiškų rašytas 1955 m. sausio 1 dieną:

„Brangus aniolai, motina!

Šiandien Naujieji Metai. Sveikinu Jus abu ir linkiu visokio pasisekimo Jūsų naujame gyvenime. Man širdį taip skauda dėl Jūsų. Man taip gaila Jūsų, kad aš negaliu sulaikyti ašarų. Kabinkitės kaip tik išgalite už gyvenimo. Gal ir užsikabinsite. <...>

Mano sveikata pradeda taisyti: aš kartais jau gerai matau, ypač jei kiek palenkiu galvą žiūrėdamas. Mane gydo vien vaistais... Jaučiu, kad man geriau. Prieš Naujus Metus 31/XII vėl mane aplankė ta pati ponია Malkova. Pakalbėjus man krūvą linkėjimų, įteikė 10 obuolių ir 2 citrinas ir saldainių... Visa tai buvo sutikta mano su ašaromis, kurios jau visai nebesilaiko, nepaisant mano pastangų...

Rytoj vėl rašysiu Vidaus Reikalų Ministrui SSRS, prašydamas leisti grįžti Lietuvon. Bogomolovas man patarė kreiptis ir prie Lietuvos Vidaus Reikalų Ministro tuo reikalu. <...>

Gulime viename kambarielyje 14 žmonių. Kambarį vėdinimas labai blogas. Oras nekoks. <...> Prieš Naujus Metus ligonius lankė vedėja gydytoja. Ji į mane prabilo labai žmoniškai. Aš pradėjau verkti. Ji nuramino. Bėda man su ašaromis. Kai pradėdu galvoti apie Jus, tai ilgai negaliu nusiraminti... Toji ponია Malkova labai geras žmogus. Ji pažadėjo man atnešti „kliukvos“. Aš jai labai padėkoju ir išlydėjau sutikti Naujųjų Metų kokioje tai kompanijoje. <...>

Linkiu Gediminui baigti savo mokslus šiemet ir stipriau užsikabinti už gyvenimo. <...>

Motin, gelbėk savo sveikatą kaip išga-lėdama, nes tai brangiausia. <...> Parašyk. Bučiuoju brangų Gedutį, motin!

⁸⁷ Gedimino Merkio atsiminimai apie tėvą, B. E. Merkienės archyvas.

⁸⁸ Visuotinė lietuvių enciklopedija, t. 14, p. 713.

⁸⁹ http://lt.wikipedia.org/wiki/Antanas_Merkys.

⁹⁰ Urbšys J. Atsiminimai, Kaunas, 1990, p. 129.

⁹¹ http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r.=41665p_d=34765p_k=1

⁹² Po Stalino mirties, prasidėjus vadinamajam atšilimui, Merkiaiai buvo paleisti iš kalėjimo. 1954 m. kovo 19 d. išlaisvintas sūnus Gediminas, rugpjūčio 27 d. – žmona Marija.

Gimtajame Kupiškio rajono Bajorų kaime 1991 m. pastatytas stogastulpis Antanui Merkiui. 2014 m. Aušros Jonušytės nuotr.

Kupiškio rajono Bajorų kaimo kapinaitėse prie Antano Merkio tėvų kapo. Iš kairės pirma Birutė Emilija Merkienė, trečias Gediminas Merkys su giminėmis ir vietos gyventojais. 1991 m. Iš B. E. Merkienės albumo

*Labų dienų visiems mane atsimenantiems.
Bučiuoju rankutes.
Antanas*⁹³

Perkeltas į Vladimiro srities Melenkų (Milenkų) invalidų namus, 1955 m. kovo 5 d. mirė ir buvo palaidotas to miestelio kapinėse⁹⁴.

Dvi ekspedicijos, vykusios iš Lietuvos, nesurado paskutinio Nepriklausomos Lietuvos ministro pirmininko palaikų. Į Lietuvą kaip simbolis buvo parvežta iš Melenkų kapinių žemės saujelė. 1991 m. gegužės 25-ąją ji buvo pašventinta Lapėse, pastatytas kenotafas, o tolėliau ant kalvelės, buvusioje Merkių dvaro teritorijoje⁹⁵, atidengtas klaipeidiečio Ginto Jonkaus iškaltas A. Merkio biustas⁹⁶.

Jo atminimui pastatytas paminklinis akmuo Petrašiūnų kapinėse Kaune⁹⁷.

Gimtajame Kupiškio rajono Bajorų kaime Henriko Orakausko ir Leono Perėkšlio 1991 m. pastatytas stogastulpis⁹⁸.

Jis primena vietą, kurioje gimė tragiškos lemties ženklų pažymėtas Lietuvos valstybės veikėjas, naiviai pasitikėjęs didžiosios kaimynės iš rytų vadovų žodžio ir susitarimo galia ir skaudžiai nusivylęs, kaip ir daugelis to meto Lietuvos žmonių.

⁹³ Dargis A. Po 50 metų, *Nemunas*, 1990, Nr. 3, p. 57.

⁹⁴ *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 14, p. 713; http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r.=41665p_d=34765p_k=1

⁹⁵ Lapių miestelio istorija, <http://www.bendruomenes.lt/comunity/sites/static.php?pid=319325id=31933> [žiūrėta 2018 12 18].

⁹⁶ Kuzmickaitė J. Sugrižo žemės saujele, *Kauno tiesa*, 1991, geg. 28, Nr. 103 (13448), p. 1.

⁹⁷ http://lt.wikipedia.org/wiki/Antanas_Merkys

⁹⁸ Urbonienė E. Sugrižęs ažuolo rūpintojėliu, p. 2.

Gyvenimo kelias iš Mirabelėlio kaimo

Violeta Aleknieė

Mus gyvenimas dažnai verčia atsigręžti atgal, kad prisimintume savame krašte gimusius ir užaugusius žymius žmones. Viena jų Eugenija Bajorytė-Adomaitienė.

Gabią, gražią, talentingą aktorę Eugeniją Bajorytę Lietuvai išugdė mažas Mirabelėlio kaimas, esantis už dviejų kilometrų nuo Skapiškio. Vienuolika metų su pulkeliu mažo kaimo vaikų ji skubėdavo į Skapiškio septynmetę, o vėliau vidurinę mokyklą.

E. Bajorytės gimtasis kaimas „susiformavo kaip Mirabelio dvaro palivarkas“¹. Žemės reformos metu „žemė išdalinta į 15 sklypų“². Tarp 15 žemės gavėjų minimas ir Eugenijos tėvas Povilas Bajoras: „P. Bajoro sodyba stovėjo anapus didelio griovio, ant nedidelės aukštumėlės.“³ Sodybos šeimininkui likimas lėmė taip, kad su pirmąja žmona susilaukė sūnaus Algirdo. „Algiukas visų užjaučiamas, labai darbštus, gabus. Baigęs Skapiškio vidurinę mokyklą, įstojo į Kauno politechnikos institutą. Dirbo ir gyveno Panevėžyje.“⁴ P. Bajoras susituokė su Elena Vilkaite iš Gailiūnų, kuri atitekėjo į Mirabelėlio kaimą, ir susilaukė dukros Eugenijos. Mergaitė pasaulį išvydo 1941 m. birželio 19 d. Ją nuo pat mažumės tėvai auklėjo pagal senojo kaimo tradicijas. Didelio darbų krūvio ji nepatyrė, nes motina visą laiką šeimininkavo namuose. Abu tėvai turėjo gražius balsus. Tą dovaną jie perdavė ir dukrai. Kartu su motina būsimoji aktorė mėgo užtraukti dainą.

Duoną šeimai uždirbdavo tėvas meistraudamas kalvėje ir antrame trobos gale įrengtoje stalernėje. „Bajoriukas, kaip jį kaimynai vadino, buvo nežemo ūgio, tvirtas, visad linksmas ir geraširdis žmogus. Kalvis buvo visų mylimas, ne tik dėl savo būdo, bet ir dėl to, kad ūkyje jis po daktaro ir kunigo pats reikalingiausias – ir už šaučių, ir už kriaučių. Kai žiemomis darbo kalvėje sumažėdavo, savo trobos antrame gale – kamaroje meistravo langus, duris, avilius. Kaimynai stebėdavosi: kaip galima šaltyje, nekūrenamoj patalpoj, prie žibalinės lempos dirbti. Reikėjo sūnų ir dukrą į mokslus leisti.“⁵

Septynerių metų Eugeniją motina atvedė į pirmą klasę. Po kelių mėnesių mergaitė susirgo ir jai vėl iš naujo teko pradėti mokslą pirmoje klasėje.

Būsimos aktorės vaikystė ir jaunystė nesiskyrė nuo kitų Skapiškio valsčiuje pokario metais augusių vaikų. „Aš su Eugenija augau viename kaime. Žaisdavome mums suprantamus žaidimus, būdavome mokytojomis, vaistininkėmis, gydytojomis ir t. t. Vieną dieną, anksti pavasarį, Povilas Bajoras atkasė bulvių kapčių. Iš jo pabiro mažos pelytės. Mums pavyko vieną sugauti. Pelytei atlikome skrodimą. Ji tuo metu gal svajotoji būti gydytoja.“⁶

Eugenija Bajorytė
Skapiškyje. 1957 m.
KEM

¹ Kupiškėnų enciklopedija (K–P), sud. V. Jankauskas, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2012, p. 409.

² Ten pat.

³ Naujikas V. Prisiminimai, 2012 m., Kupiškio etnografijos muziejaus byla (toliau – KEM B), p. 3.

⁴ Naujikas V. Prisiminimai, 2012 m., KEM B, p. 3.

⁵ Ten pat.

⁶ Baltrūnaitė-Janulionienė A. Prisiminimai, 2012 m., KEM B, p. 1.

Kupiškio rajono Skapiškio septynmetės mokyklos 4 klasės mokiniai su mokytoja Stanislava Mažeikyte. Antroje eilėje trečia iš kairės sėdi Eugenija Bajorytė. 1951 m. KEM

„Aš Eugeniją Bajorytę mokiau trečioje ir ketvirtoje klasėje. Savo darbštumu, gabumu, užsispyrimu ji išsiskyrė iš kitų klasės mokinių. Visus darbelius atlikdavo labai kruopščiai. Juodaplaukė mergaitė nuostabiai deklamavo eilėraščius, dainavo vaikiškas daineles. Ji buvo klasės žiburiukas. Sėdėjo pirmame suole su Palma Kairiukštyte. Klasės draugų būryje niekada savęs neaukštindavo. Iki pat gyvenimo pabaigos liko miela, graži, linksma, santūri“⁷, – taip apie savo auklėtinę yra pasakojusi buvusi pradinė mokytoja Stanislava Mažeikyte.

Mažoji Petro ir Elenos dukra gražėjo, brendo. Išaugo į savito grožio merginą. Stropia, rūpestinga mergaitė džiaugėsi tėvai bei mokiniai. *„Atverčiau pageltusio mokyklinio albumo lapus, peržiūrėjau mūsų klasės jaunystės nuotraukas. Paėmiau pačios gražiausios mergaitės klasėje, su kuria septynerius metus (nuo penktos iki mokyklos baigimo) sėdėjome viename suole, Eugutės nuotrauką. Kitoje nuotraukos pusėje radau jos ranka užrašytus žodžius: „Tegu negyvi bruožai primena gyvą širdį. Palmikei – Eugenija. 1958.IV.2. Skapiškis“⁸, – toks prisiminimas liko klasės draugei P. Kairiukštytei. Mokykliniais metais mergaitės mėgo keistus nuotraukomis, storuose sąsiuvinuose, albumėliuose rašyti prisiminimus. Būsimoji aktorė iki Skapiškio vidurinės mokyklos baigimo dainavo mokyklos chore. Mokinių chorui vadovavo mokytoja Viktorija Kutaravičiūtė. Jaunieji choristai dalyvavo Pandėlyjė vykusiame dainų šventėse. „Labai gerai prisimenu choristų šventę Rokiškyje. Dainavau Tyzenhauzų rūmuose. Eugenija su Vaičiūmi atliko solo partijas. Jiems akordeonu akompanavo Liudas Giedrys.“⁹*

Ji atlikdavo pagrindines roles beveik visuose mokytojų ir mokinių parengtuose spektakliuose. Tuo metu dramos būreliui vadovavo Juozo Miltinio teatro studiją baigęs mokytojas Bronius Varnauskas. Jam dirbant Skapiškyje buvo statomi dideli veikalai: Antano Vienuolio „Paskenduolė“, Kazio Binkio „Atžalynas“, Boriso Dauguviečio „Žaldokynė“, Juozo Baltušio „Gieda gaideliai“ ir k. t.¹⁰

Po spektaklių vykdavo gražūs vakarėliai. Iš jų Eugenija, mamos pa-

⁷ Mažeikytė S. Prisiminimai, 2012 m., KEM B, p. 2.

⁸ Kairiukštytė-Jakubauskienė P. Prisiminimai, 2012 m., KEM B, p. 6.

⁹ Baltrūnaitė-Janulionienė A. Prisiminimai, 2012 m., KEM B, p. 1.

¹⁰ Skapiškis, sud. A. E. Markevičiūtė, Utena: Utenos Indra, 1999, p. 79.

Kupiškio rajono Skapiškio vidurinės mokyklos artistai su vadovu Broniumi Varnausku. Pirmoje eilėje penkta iš kairės Eugenija Bajorytė. 1958 m. KEM

Eugenija Bajorytė (dešinėje) su drauge Anele Baltrūnaite prie Blaivybės paminklo Skapiškyje 1958 m. KEM

liepta, turėdavo grįžti prieš dešimtą. „Bet net į galvą nešovė, kad pati kada nors vaidinsiu. Man labai patiko koncertai. Į Skapiškį atvažiuodavo fantastiško balso Stasė Laurinaitytė ir dainuodavo. Išsipuošusi, pasitempusi mažoje scenoje ji man atrodė kaip karalienė“¹¹, – yra pasakojusi pati aktorė.

Savaitgaliais su draugėmis Eugenija nubėgdavo prie ežero, į kiną, kuris būdavo rodomas Skapiškio kultūros namuose. Vasaros atostogas praleisdavo namuose ar susitikdavo su draugėmis.

Laiške draugė P. Kairiukštytė-Jakubauskienė rašė: „Nors gyvenome viena nuo kitos tolokai (ji Mirabelėlio kaime, o aš – Skapiškio geležinkelio stotyje), bet vasaros atostogų metu pasiilgdavome ir dviaračiais aplankydavome viena kitą.“¹²

Eugenija lankė muzikos pamokas. Ją dainuoti ir pianinu groti mokė mokytojas Žilinskas. Tėvai dukrai nupirko ir pianiną.

Eugenijai teko vaidinti ne tik mokytojo B. Varnausko režisuojamuose spektakliuose, bet ir padirbėti kolūkyje.

¹¹<https://gyvbudas.lrytas.lt/seima/2009/03/24/news/eugenija-bajoryte---adomaiciu-seimos-ministre-pirmininke-nuotraukos--2863377/> [žiūrėta 2018 09 12].

¹²Kairiukštytė-Jakubauskienė P. Prisiminimai, 2012 m., KEM B, p. 6.

„Skapiškio kolūkis mokyklai skyrė 5 ha žemės ir tame plote pasodino kukurūzus. Mokiniai juos ravėjo. Kukurūzų lauke nebuvo nė vienos pikžolės. Laukų mokykla buvo pavadinta „mažuoju kolūkiu“, o pirmininke išrinkta Eugenija Bajorytė. Už vadovavimą „mažajam kolūkiui“ Eugenija buvo išrinkta į Lietuvos respublikos mokinių delegaciją, kuri lankėsi Maskvoje, vykusioje žemės ūkio pasiekimų parodoje. Vėliau kukurūzus kolūkio traktoriai nupjovė ir „tarybinis spektaklis“ baigėsi.“¹³

Pokario metai turėjo savo madą. Tačiau žmonės buityje daugiau naudojo namuose pagamintus daiktus, išaustas medžiagas. Eugenija ir jos draugės puošdavosi šilkinėmis ir perkelinėmis suknelėmis. Jas siūdavo talentingas kaimo siuvėjas. Šaltesniu metų laiku nešiojo iš milo siūtus paltukus, žiponėlius. Tik šiek tiek vėliau sukutes, švarkelius pakeitė mokyklinės uniformos. „Prisimenu, kad ji labai džiaugėsi pasiūtu palteliu iš languotos medžiagos. Medžiagą Bajorų šeimai atsiuntė giminės iš Amerikos.“¹⁴

Eugenijos Bajorytės nuotraukų yra išlikę klasės draugų asmeniniuose albumuose. Jose Eugeniją matome mielą ir gražią kaimo merginą. Fotografuodamasi ji turėjo įprotį palenkti galvą į šalį, plačiau nusišypsoti.

Juodi plaukai supinti į kasą, apskritas veidas, mėlynos akys, kerintis akių žvilgsnis jai suteikė indėniškos prigimties moters bruožų. „Be to, ir širdis jos buvo gera, atvira, nuoširdi, gėrio, grožio, savo svajonių išsipildymo trokštanti. O svajojo ji ir apie dainininkės kelią“¹⁵. Apie Eugenijos grožį savo prisiminimuose yra rašęs Vilius Naujikas. „Skenavau savo fotografijas, pradžiamokslio negatyvus ir buvau priblokštas: kokia ji graži buvo mergaičiukė. Veidas kažkoks labai savitas, nekaimietiškas, vidinio švytėjimo, talento pažymėtas. Gal net nelabai lietuviškas. Lyg iš mus tada apsidusių Tomo Main Rido ar Džeimso Fenimoro Kuperio romanų. Šiuos indėniškus bruožus vėliau pastebėjo kažkas iš užsienio režisierių.“¹⁶

Skapiškyje ne vieno vaikinuko akys matė išskirtinį merginos ir grožį, ir talentą. „Mokyklinių simpatijų aspektu ji laikėsi panašiai kaip tėvas kalvis „klasių kovos“ akivaizdoje, – buvo visa galva aukštesnė už nepaklusniuosius bendraklasius. Ir regis, niekas prie jos nelindo, nemergino, lyg žinotų: Eugenija laukia savo Regimanto.“¹⁷

Su Skapiškio vidurine mokykla ketvirtoji abiturientų laida atsisveikino 1960 m. birželio mėnesį.

Eugenija savo tolesnį kelią norėjo sieti su muzika. „Kas dabar pasakys – tėvas, motina ar dar kas Eugenijai tarė: būk artiste (kaip sakydavo) ir bėk tolyn nuo kolchozo. Nežinau, ar daug yra žmonių, kurių lemtis taip aiškiai pažymėta, bet Eugenija buvo iš jų.“¹⁸

Paskutinio skambučio metu jaunieji abiturientai numato pirmojo susi-

Eugenija Bajorytė Skapiškyje.
1958 m. KEM

¹³ Baltrūnaitė-Janulionienė A. Prisiminimai, 2012 m., KEM B, p. 1.

¹⁴ Ten pat.

¹⁵ Kairiukštytė-Jakubauskienė P. Prisiminimai, 2012 m., KEM B, p. 6.

¹⁶ Naujikas V. Prisiminimai, 2012 m., KEM B, p. 3.

¹⁷ Ten pat.

¹⁸ Ten pat.

tikimo datas, pasisako, kur žada toliau studijuoti. Kai rašė klasės susitikimui pasižadėjimą, Eugenija pasakė, kad susitikime ne anksčiau kaip po dešimt metų. „Tada aš paklausiau: kodėl? Atsakė:

„Anksčiau dar nebūsiu baigusi mokslų“, o mano prisiminimų albume, pirmame puslapyje, parašė Salomėjos Neries žodžius: „Gero, tobulo žmogaus ir gražios, žydinčios žemės ilgesys mus verčia pamilti žmones ir žemę. Žmonių meilė ir darbas, darbas, darbas! – tebūna Tavo gyvenimo gairės.“¹⁹

Pirmaisiais metais įstoti į Valstybinę konservatoriją nepavyko. Turbūt trūko vokalo pamokų. Metus dirbo Panevėžio „Ekranų“ gamykloje ir lankė Panevėžio muzikos mokyklą. 1962–1965 m. studijavo Vilniaus muzikos technikumė, o 1965–1970 m. mokėsi Lietuvos valstybinės konservatorijos vokalo klasėje, kurios vadovas buvo profesorius Juozas Karosas. Baigusi buvo paskirta į Valstybinę filharmoniją soliste ir ten dirbo iki pensijos.

Josios ne tik grožis, bet ir sugebėjimas dainuoti ne vieną kartą buvo pastebėtas kino režisierių. Dar besimokydama Valstybinėje konservatorijoje buvo pakviesta atlikti Janės ir Mortos vaidmenų filme „Jausmai“. „Savo likimo krikštamote vadino tuometinės Lietuvos kino studijos

Kupiškio rajono Skapiškio vidurinės mokyklos 4 laidos abiturientai. Antroje eilėje pirma iš kairės stovi Eugenija Bajorytė. 1959 m. rugsėjo 1 d. KEM

Eugenija Bajorytė-Adomaitienė. Apie 1970 m. KEM

¹⁹Kairiukštytė-Jakubauskienė P. Prisiminimai, 2012 m., KEM B, p. 6.

aktorių atrankos vadovę Reginą Vosyliūtę. Ji turėjo ypatingą uoslę aktoriams. Žiūrėdama aktoriui į akis matydavo, kas jo galvoje dedasi.“²⁰ Taip apie save aktorė yra sakiusi žurnalistei S. Davidavičiūtei.

Filmas „Jausmai“ Lietuvos kino studijoje sukurtas 1968 m. latvių rašytojo Egono Lyvo romano „Velniakalnio dvyniai“ motyvais. Filme pasakojama apie Kasparo gyvenimą. Baigiasi karas, vienoje Kuršių pusėje – dar vokiečiai, kitoje – sovietai. Kasparo žmona Morta (E. Bajorytė) gimdydama miršta. Jaunas našlys, likęs su dvyniais, persikelia pas brolių Andrių, gyvenantį su buvusia jo mergina Agne. Pastaroji įduoda atvykėlių milicininkui. Susipina herojų jausmai: Kasparo, jo brolio Andriaus, pačios Agnės, vis dar puoselėjančios aistrą Kasparui, Janės (taip pat E. Bajorytė), simpatizuojančios Kasparui, tačiau ištekėjusios ir susisaisčiusios su protestuojančiais prieš sovietų valdžią. Režisieriai Algirdas Dausa ir Almantas Grikevičius filme sukūrė labai savitą istoriją, kurioje skirta daug vietos žmonėms ir tautai labai nelengvu ir permainingu laikotarpiu. Filme šalia talentingų vyrų Regimanto Adomaičio, Juozo Budraičio ir kitų pagrindinius vaidmenis vaidino dvi moterys – Regina Paliukaitytė ir E. Bajorytė. Šios dvi moterys filmui suteikė moteriškos šilumos, tvirtybės, meilės.

Filmavimas vyko vėlų rudenį smėlio pustomose Neringos kapinaitėse, po baisios audros, kuri išguldė pajūrio medžius. Aktoriams viską reikėjo ištvirti. „Ant krosnies pašildydavo mano batelius ir liepdavo jais autis, bet jie greitai atšaldavo. Mes buvome jauni ir viską ištvėrdavome“²¹, – yra teigusi aktorė E. Bajorytė. Didelę ištvėrmę ir kantrybę reikėjo pasitelkti ir vyrams aktoriams – J. Budraičiui, R. Adomaičiui, Gediminui Girdvainiui, Algimantui Masiuliui. Jiems teko valtimis irtis tarp plūduriuojančių ledo lyčių. Filmavimo aikštelėje vienas kitą pamilo aktoriai R. Adomaitis ir E. Bajorytė. Meilei išiliepsnoti padėjo filme atliekami vaidmenys. Jaunai merginai keleriais metais vyresnis vyras iš karto buvo patrauklus, yra sakiusi E. Bajorytė keliems dešimtmečiams praėjus nuo vestuvių²².

Pagal žiūrovų apklausą 1997 m. filmas „Jausmai“ pripažintas geriausiu Lietuvoje.

Apie meilę Eugenijai straipsnio autorė yra klaususi ir R. Adomaičio. Aktorius lėtai ir atsargiai dėstė savo mintis. Sunku buvo pasakoti apie bendrą gyvenimą, kuris truko keturis dešimtmečius. Laikas nebuvo užglaistęs žmonos netekties skausmo. Tačiau R. Adomaitis susikaupė ir papasakojo: „Nuo to filmo prasidėjo mūsų draugystė. Vienas kitą pamilę greitai sukūrėme šeimą. Ji mano žmona tapo 1968 m. spalio 5 d. Vestuvės vyko mažame Vilniaus bendrabučio kambarėlyje. Antras vestuvės tėvai suruošė Mirabelėlio kaime. Jose užė visas kaimas, giminės, bičiuliai. Kaimiškos vestuvės – su pyragais, mėsos vyniotiniais, besiliejančiu iš uzbekų kupiškėnišku alumi.“²³ Kitą dieną Regimantas išskrido filmuoti Grigorijaus Kozincevo filme „Karlaius Lyras“. O Eugenija, suvaidinusi dar keliuose filmuose, atsisakė aktorės karjeros. „Taip jau susiklostė, jis dirbo kine, o aš namie. Esu tikra, kad žmogus turi rinktis: arba – arba. Kelių darbų daryti gerai neįmanoma“²⁴, – buvo įsitikinusi aktorė Eugenija Bajorytė-Adomaitienė.

²⁰ <https://gyvbudas.lrytas.lt/seima/2009/03/24/news/eugenija-bajoryte---adomaičiu-seimos-ministre-pirmininke-nuotraukos--2863377/> [žiūrėta 2018 09 12].

²¹ Ten pat.

²² Ten pat.

²³ Adomaitis R. Prisiminimai, 2012 m., KEM B, p. 7.

²⁴ <https://gyvbudas.lrytas.lt/seima/2009/03/24/news/eugenija-bajoryte---adomaičiu-seimos-ministre-pirmininke-nuotraukos--2863377/> [žiūrėta 2018 09 12].

Eugenija Bajorytė-Adomaitienė filme „Ave Vita“. 1969 m. KEM

Filme „Ave vita“ skapiškietei buvo patikėtas Veronikos vaidmuo. Režisierius Almantas Grikevičius trijose dalyse norėjo įvertinti karo laikotarpio poelgius. Pirmoje dalyje perteikiami dviejų draugų, kurie buvo kankinti lageryje, prisiminimai. Antroje dalyje dramaturgė Veronika (E. Bajorytė-Adomaitienė) bandė pajusti tėvo didvyriškumą kare. Trečioje dalyje veiksmas perkeliamas į 7-ąjį dešimtmetį. Susirenka seni draugai palydėti paskutinėn kelionėn dailininko Stepono. Jauna televizijos specialistė Veronika, kuri myli Steponą, bando pajusti savo tėvo Cezario ir jo draugų prigimtį. Eugenija Adomaitienė filme išdidi ir valdinga jauna moteris²⁵.

Vytautas Žalakevičius 1970 m. išsirinko skapiškietę vaidinti filme „Visa teisybė apie Kolumbą“. Eugenija jame vaidino Pablo žmoną Teresą. Siužete pasakojama apie vienos Lotynų Amerikos šalies revoliuciją, jos dalyvius ir aukas Pablą bei Pedrą.

1975 m. režisierius Raimondas Vabalas pakviečia Eugeniją vaidinti Džeko Londono knygos motyvais statomame filme „Smokas ir Mažylis“. Veiksmas vyksta aukso ieškotojų miestelyje Doustone. Iš vargdienių kilusi Džoja Haskel (E. Bajorytė-Adomaitienė), perskaičiusi rašinį apie indėnų būdą, gyventi atvyksta į miestą. Čia filmo herojė įsikuria kaip indėnai. O upokšnis padovanoja jai aukso grynuolį. Visose trijose dalyse menama egzotiškosios Džojos mįslė.

Lietuvaitė, kilusi iš Kupiškio rajono Mirabelėlio kaimo, filme suvaidino egzotiško grožio moterį – pagrindiniam herojui galvą apsukusią indėnę Džoją. Eugenija yra pasakojusi, kad jos „faktūra“ sukėlė nemenką susidomėjimą.

Eugenija Bajorytė-Adomaitienė filme „Smokas ir Mažylis“. 1975 m. KEM

²⁵Iš nebesančio Mirabelėlio kaimo kronikų. Aktorės Eugenijos Bajorytės atminimui, *Kupiškis. Kultūra ir istorija*, 2012, Nr. 10, p. 63.

Vėliau vienas Dž. Londono kūrybos tyrinėtojas stebėjosi, kad tokios stubinamai į indėnę panašios aktorės net Holivudas neturi. Filmavimas vyko Kolas pusiasalyje, kurio viduryje tarp sniegu apklotų „sopkų“ išsikūrė lietuvių kūrėjai. „Syki į filmavimo paviljoną užklydo rusų slidininkai. Pamatę plevėsuojančią Amerikos vėliavą, persigando, kad gal nelegaliai perėjo Sovietų Sąjungos sieną. Buvo daug juoko“, – kuriozišką situaciją yra prisiminusi E. Bajorytė-Adomaitienė²⁶.

Po penkerių metų, 1980-aisiais, režisierius R. Vabalas pasiūlo aktorei vaidmenį filme „Rungtynės nuo 9 iki 9“. Filme pasakojama apie perspektyvaus Mokslų akademijos instituto kasdienybę, mokslininkų tarpusavio santykius.

1983 m. Kastės vaidmenį Eugenija sukūrė filme „Skrydis per Atlantą“, kuriame pasakojama legendinio Stepno Dariaus ir Stasio Girėno skrydžio per Atlantą 1933 m. istorija. Po atliktų filmuose vaidmenų kino kritikai Eugenija ėmė vadinti išskirtinio grožio aktore, skeidžiančia amžiną moteriškumą ir rafinuotą erotiškumą.

Penkių vaidmenų atlikimas filmuose – tik maža laiko dalelytė. Ji iki pensijos dirbo dainininke Valstybinėje filharmonijoje. „Keletą metų abu rodėme pagal Čechovo apysaką „Nuobodi istorija“ paruoštą spektaklį. Eugenija dainavo Georgijaus Sviridovo dainas-balades, aš – Antono Čechovo apsakymą „Nuobodi istorija“ skaičiau. Mūsų koncertas trukdavo dvi valandas. Su šia programa apkeiliavome beveik visą Lietuvą.“²⁷ Abu aktoriai buvo parengę ir koncertą vaikams „Mano spalvos“, kuriame švelniai ir nuotaikingai skambėjo Eugenijos mecosopranas²⁸.

E. ir R. Adomaičiai užaugino tris sūnus: Vytautą, Gediminą ir Mindaugą. Sūnus aktorė augino pati. Josios dėka Adomaičių šeima buvo graži ir darni. Regimantui būnant ilgose komandiruotėse ji gebėjo atstoti mamą ir tėtį. Eugenija yra išsitarusi, kad šeimoje du aktoriai idealiai sutarti negali. Jos pasirinkimas dalį gyvenimo paskirti šeimai buvo teisingas ir reikalingas.

Suspėjo aktorė pamatyti užaugusius ir mokslus baigusius sūnus. Vyriausias Vytautas Amerikoje baigė koledžą ir Čikagos universitete studijavo ekonomiką ir tarptautinius santykius. Nemažai metų dirbo Čikagos biržoje. Šiuo metu dirba ir gyvena Vilniuje. Vytauto šeima didelė, augina keturis vaikus – Augustę, Juliją, Elžę ir Kasparą.

Aktoriai Eugenija ir Regimantas Adomaičiai.
Apie 1980 m. KEM

²⁶ <https://gyvbudas.lrytas.lt/seima/2009/03/24/news/eugenija-bajoryte---adomaiciu-seimos-ministre-pirmininke-nuotraukos--2863377/> [žiūrėta 2018 09 12].

²⁷ Adomaitis R. Prisiminimai, 2012 m., KEM B, p. 7.

²⁸ Iš nebesančio Mirabelėlio kaimo kronikų. Aktorės Eugenijos Bajorytės atnimumi, p. 63.

Eugenija ir Regimantas Adomaičiai su sūnumis. Už mamos Mindaugas, Gediminas ir Vytautas. KEM

Gediminas pasirinko tėvo profesiją. Jis baigė Vilniaus teatro ir muzikos akademiją. Šiuo metu gyvena ir dirba Londone. G. Adomaitis yra filmavęsis kino filme „Nemylimi“.

Mažiausias Mindaugas nagingas, kaip senelis Povilas Bajoras. Vilniuje turi savo automobilių servisą: ten ir dirba. 2012 m. rugpjūčio mėn. Sugiėčių seniūnijoje Suvaižos kaime vyko Mindaugo ir Eglės Adomaičių vestuvės. Iš Regimanto pasakojimo buvo matyti, kad po skaudžios šeimos netekties vestuvės buvo gražiausia ir šviesiausia akimirka. *„Aš turiu naują marčią Eglutę. Jie čia, nuostabiame gamtos prieglobstyje, atšoko savo vestuves. Šioje sodyboje Mindaugas daugiausia praleidžia laiko.“*²⁹

Visi Adomaičių vaikai turi Lietuvos kunigaikščių vardus. Paklaustas, kas paskatino juos parinkti, aktorius atsakė: *„Mane giliu sovietmečiu vadino nacionalistu, tai ir sūnums davėme Lietuvos kunigaikščių vardus. Mindaugo vardą jauniausiam sūnui parinkau po suvaidinto spektaklio „Mindaugas.“*³⁰

Kartu su vyru Eugenija keliavo po pasaulį. Kalbintas R. Adomaitis prisiminė: *„Labiausiai iš visų įsiminė kelionė į Ameriką. Aš kartu su Inozemcevu vaidinau pjesėje „Pasivaikščiojimas dviese“. Joje buvo interpretuotas ruso ir amerikiečio pokalbis dėl nusiginklavimo. Iš Maskvos kartu su mumis važiavo aktoriai Uljanovas ir Jakovlevas. Kaip tik tuo metu vyko derybos Ženevoje dėl nusiginklavimo. Ši kelionė prilygo dviejų galingų valstybių aktorių kultūriniam dialogui. Laisvalaikiu plaukiodavom po Atlanto vandenyną, žuvaudavom ir vaišindavomės žuviene. Didelės bangos, neapréjami vandens toliai, šalia esantys dangoraižiai, pilni žmonių paplūdimiai paliko neišdildomą įspūdį mums abiem.“*³¹

Prieš tris dešimtmečius šeima, norėdama ištrūkti iš miesto, prie Žėlvos ežero pirkė apleistą sodybą. Pastatyti naują trobą padėjo Eugenijos tėvas. Iš pradžių Povilas Bajoras, pama-

²⁹ Adomaitis R. Prisiminimai, 2012 m., KEM B, p. 8.

³⁰ Ten pat.

³¹ Ten pat.

*Eugenija ir
Regimantas
Adomaičiai su Elena
ir Povilu Bajorais
bei savo vaikais.
Ant mamos rankų
Mindaugas, Vytautas
ir Gediminas. KEM*

tes, kokia bloga namo būklė, pasakė, kad iš jo vargu ar pavyks pastatyti naują. „Uošviui su kaimo darbininkais pavyko surešti nedidelę medinę trobą. Čia užaugo mūsų vaikai, čia mes su Eugenija praleidavom laisvas dienas visais metų laikais.“³²

Eugenija kartu su šeima lankydavo tėvų kapus Skapiškio kapinėse, atvažiuodavo į klasės susitikimus, tarptautinius festivalius „Pienių vynas“. Klasės draugė Anelė Baltrūnaitė-Janulionienė rašė: „Artimiau bendravau 2008 metais vykusiame klasės susitikime. Nuo Skapiškio vidurinės mokyklos baigimo buvo praėję 48 metai. Ji tada liūdnai šypsodamasi prasiarė, kad iki 50-ojo mokyklos baigimo jubiliejaus dar reikia pagyventi. Paskutinio pasimatymo metu aš jaučiau, kad Eugenijai kažkas yra. Skaudžių dalykų niekas neklausia. Todėl viskas ir liko nežinioje. Apie Eugenijos mirtį sužinojau tik iš klasės draugų.“³³

Eugenijos Bajorytės-Adomaitienės širdis sustojo 2011 m. liepos 20 d. Tik prieš mėnesį ji buvo atšventusi 70-ąjį jubiliejų.

Santuokoje su Regimantu Adomaičiu gražioji ir talentingoji skapiškietė išgyveno 43 metus. „Mano Eugenija buvo pareigingą, mylinti, darbšti žmona ir mama. Aktore savęs nelaike. Tačiau sukūrė savo laikmečio tvirtas, valingas, truputėlį uždaras ir santūrias moteris. Ji puikiai būtų suvaidinusi ir kitokius personažus.“³⁴ Gyvenime E. Bajorytė buvo gana temperamentingo būdo, kitaip negu vyras Regimantas³⁵, kas, matyt, juos abu ir traukė vieną prie kito.

Dėl atsidavimo šeimai aktorė mažokai vaidino kine. Žmogus renkasi savo gyvenimą. Pasirinkdamas jis deklaruoja savo gyvenimo nuostatas. E. Bajorytės pasirinkimas buvo toks, kokio ji pati norėjo ir matė jame prasmę.

³²Ten pat.

³³Baltrūnaitė-Janulionienė A. Prisiminimai, 2012 m., KEM B, p. 2.

³⁴Adomaitis R. Prisiminimai, 2012 m., KEM B, p. 8.

³⁵Baikštytė G. Regimantas Adomaitis: „Kažkas dar viduje krebžda“, Šeimininkė, 2013, bal. 26–geg. 2, Nr. 17 (1099), p. 8.

Su meile ir širdingu dvasingumu – Dievui, tėvynei ir žmogui

Gediminas Jankūnas, Irena Ramaneckienė

Nedidelis Kupiškio rajono Skapiškio (vardas kilęs nuo Skapų dvaro, minimo jau 1555 m., pavadinimo) miestelis iš kitų panašių išsiskiria įdomia istorija. Iki Pirmojo pasaulinio karo čia veikė net dvi bažnyčios: parapinė Šv. Lauryno kanikinio ir vienuolių dominikonų, Šv. Hiacinto (Jackaus) vardu tituluojama. 1858 m. atgauta ir atšventinta vienuolyno bažnyčia, tapusi parapine, atgaivino ir puoselėja kadaise garsias Šv. Lauryno atlaidų tradicijas. Skapiškyje kurį laiką kunigavo poetas Antanas Strazdelis, kurį primena bažnyčioje esanti atminimo lenta.

Unikaliausias Skapiškio paminklas, skirtas XIX a. M. Valančiaus blaivybės sąjūdžiui atminti (1862).

Labiausiai Skapiškį garsina jame gyvenantys žmonės, kuriantys meno darbus, rašantys poezijos posmus, statantys išimeningus spektaklius. Nuostabą kelia faktas, kad tokiam nedideliame miestelyje vyksta ne tik respublikiniai, bet ir tarptautiniai liaudies teatrų festivaliai, organizuojamos mokslinės konferencijos, vyksta susitikimai su svečiais iš užsienio valstybių.

Antra, Skapiškio vardas įvairiomis progomis garsinamas ne tik rajoninėje, bet ir respublikinėje, net užsienio spaudoje. Straipsnių apie Skapiškį ir skapiškėnus autorė – istorikė dr. Aldona Vasiliauskienė publikuoja juos ne tik periodikoje, bet ir mokslo darbuose, monografijose. Neapsiribodama publikacijomis, mokykloje ir bažnyčioje organizuoja mokslines-praktines konferencijas, susitikimus su dvasininkijos, mokslo, meno atstovais iš Lietuvos ir Ukrainos. Jos privačiame muziejuje „Pažintis su Ukrainos kultūra“ daug erdvės skirta vienuoliams bazilijonams bei Dievo tarno arkivyskupo Mečislovo Reinio vardo įamžinimui. Šios sodybos-muziejaus šeimininkės atlikta ir kitų darbų, svarbių Skapiškio miesteliui, Šv. Hiacinto (Jackaus) parapijai telkti, parapijiečių tikėjimui gilinti...

„Didžiuojusi ir labai džiaugiuosi, kad mūsų kraštą garsina tokie žmonės kaip Aldona Vladislava Vasiliauskienė. Turime puikų pavyzdį, ko galima pasiekti dirbant su miela darbu“ (Kupiškio rajono meras Dainius Bardauskas, 2016 03 10).

Apie dr. A. Vasiliauskienę, jos asmenybę, interesus, Lietuvoje ir Ukrainoje organizuojamus renginius, visuomenininkės ir mokslininkės veiklos įvertinimą mūsų šalies periodikoje 1995–2018 m., negalutiniais duomenimis, publikuota straipsnių: „Apžvalgoje“ (2), „Gimtajame krašte“ (1), „Gimtinėje“ (1), „XXI amžiuje“ (24), „Vorutoje“ (5), „Lietuvos aide“ (22), „Mokslo Lietuvoje“ (7), „Katalike“ (1) ir „Katalikų pasaulyje“ (1), „Moksle ir technikoje“ (1), „Šviesoje“ (1), „Tarp knygų“ (2), išėivijos periodikoje – „Draugas“ (13), „Lietuvių balsas“ (2), „Tėviškės žiburiai“ (5), rajoniniuose bei miestų laikraščiuose – „Kupiškėnų mintys“ (35), „Šiaulių universitetas“ (7) „Šiaulių kraštas“ (3) ir „Šiaulių naujienos“ (8), „Utenis“ (10) ir „Utenos apskrities žinios“ (6), „Utenos diena“ (2), „Sekundė“ (1), „Panevėžio balsas“ (3), „Anykšta“ (1), „Gimtasis Rokiškis“ (1) ir t. t.

Dr. A. Vasiliauskienės veikla glaustai nusakyta „Kupiškėnų enciklopedijoje“¹ ir „Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje“², biografiniame žinyne „Kas yra kas Lietuvoje. 2018. Šimtmečio leidimas“³, moterims skirtame leidinyje „Žymiosios XX amžiaus Lietuvos moterys“⁴ ir kt.

Šio straipsnio tikslas – parengti preliminarią publicistinių straipsnių apie dr. Aldoną Vasiliauskienę biografinę apžvalgą. Uždaviniai: remiantis dr. A. Vasiliauskienės mokslinės darbuotės rezultatais, pavišintais spausdintu žodžiu, išskirti svarbiausias jos veiklos sritis bei kryptis, išaiškinti pasiekimus, provizoriškai nusakyti jos veiklos indėlį į mokslo bei kultūros istoriją, tarpinstitucinius ir tarprespublikinius (Lietuva–Ukraina) ryšius. (*Pastaba*. Ruošiant apžvalgą, nepanaudota beveik 30 publikacijų apie dr. A. Vasiliauskienę ukrainiečių kalba.)

Vaikystė dvasininkų globoje

Pajedaitė-Vasiliauskienė Aldona Vladislava (gim. 1945 07 23, Anykščių rajono Galvydžių k.)“ – tai pirmoji religijos istorijos žinovės ir visuomenininkės pristatymo frazė šimtmečio leidinyje „Kas yra kas Lietuvoje 2018“⁵.

Kitoje to leidinio pastraipoje naujas informacijos pluoštelis: „*Tėvas Vladas (1912–1982), žemdirbys ūkininkas, tremtinys, 1944 m. suimtas, kalintas ir išvežtas į lagerį, vienas partizanų būrio „Nepriklausoma Lietuva“ organizatorių, po mirties pripažintas kario savanorio teisinis statusas, mama Ona Žiogūnaitė-Pajedienė (1918–1999), ūkininkė, slapstėsi nuo ištrėmimo.*“

Suprantama, kodėl Aldona nuo trejų metų augo Skapiškyje (Kupiškio r.) kanaaniko Nikodemo Kasperiūno (1872 01 02–1896 05 18–1956 02 13) globoje.

Glausta tų įvykių kronika (citasos iš dr. A. Vasiliauskienės straipsnio „Partizanų būrio „Nepriklausoma Lietuva“ sunaikinimas. Jų bei artimųjų likimai“⁶:

Prasidėjusi antroji sovietinė okupacija, žiaurumai ir neteisybė, patirtos netektys vertė jaunuolius slapstyti nuo šaukimo į sovietinę armiją, priešintis smurtui, kovoti dėl laisvės.

„Nepriklausomos Lietuvos“ partizanų organizacijos nariais tapo ir man itin brangūs žmonės, Galvydžių kaimo ūkininko Juozo Pajedos (1875 10 21–1960 06 24) visi trys sūnūs.

Organizacijos naikinimas pradėtas 1944 m. gruodžio 22 d. sovietinės armijos kariniam daliniui apsupus ir užpuolus Galvydžių kaimą.

Tiek Šimonyse, tiek Panevėžyje, tiek Vilniuje kankintojai taikė savo metodus: partizanų galvas veržė geležiniu lanku, po nagais kaisiojo įkaitintus virbalus, rišdavo staciūs prie stulpo, o iš aukštai ant jų galvos lašėdavo vanduo, tardydavo naktimis (dieną neleisdavo miegoti), kankino alkiu ir troškuliu ir be gailės mušė – su

¹ Jankauskas V. Vasiliauskienė (Pajedaitė) Aldona Vladislava, *Kupiškėnų enciklopedija*, vyr. red. ir sud. V. Jankauskas, Vilnius: Dailės akademijos leidykla, 2017, t. 3, p. 522.

² Matulevičius A. Vasiliauskienė-Pajedaitė Aldona Vladislava, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2013, t. 24, p. 727–728.

³ [Autorius nenurodytas] Pajedaitė-Vasiliauskienė Aldona Vladislava, *Kas yra kas Lietuvoje 2018*. Šimtmečio leidimas, vyr. red. L. Pupelis, Kaunas: Leidybos studija, 2018, p. 972–973.

⁴ Orentaitė A. Skiepijanti dvasinių vertybių pranašuma, *Žymiosios XX amžiaus Lietuvos moterys*, sud. O. Voverienė, Kaunas: Naujasis amžius, 2000, p. 224–233.

⁵ [Autorius nenurodytas] Pajedaitė-Vasiliauskienė Aldona Vladislava, *Kas yra kas Lietuvoje 2018*. Šimtmečio leidimas, vyr. red. L. Pupelis, Kaunas: Leidybos studija, 2018, p. 972.

⁶ Vasiliauskienė A. Partizanų būrio „Nepriklausoma Lietuva“ sunaikinimas. Jų bei artimųjų likimai, *Sibiro Alma Mater*, sud. R. Baltutis, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2015, t. 6, p. 247–260.

kuo tik pakliuvo ir kur pakliuvo: į galvą, veidą, vidurius – kankintojai puikiai žinojo jautriausias, skausmingiausias vietas... (Pastaba. Juozą Pajedą „vertė žiūrėti, kaip jie nežmoniškai daužo jo sūnų Petrą“, kuris teismo sprendimo nebesulaukė.) Tai prisipažinimų išgavimas žiauriausiu būdu: daužyti tol, kol sutiks pasirašyti – prisipažinti nusikaltėliais.

1948 m. gegužės 22 d. Pajedų šeima (tėvai ir dukra Bronė Pajedaitė) buvo išstremta į Irkutsko sritį. Tremties išvengė jauniausia Pajedų dukra Onutė Pajedaitė (1925–2016), nuo 1945 m. kovo 7 d. lankiusi lituanistines studijas Vilniaus universitete.

Tremties išvengė ir Ona Žiogūnaitė-Pajedienė su dukrele Aldona (Vladute). Mažametė dukra buvo nuvežta į Skapiškį ir palikta pas klebonijoje šeiminkavusią Onos tetą Viktoriją Žiogūnaitę (1879–1977). Mergaitės mama ilgą laiką slapstėsi Panevėžyje, taip išvengdama Sibiro.

Kai pavojus kiek praėjo, sugrįžo į Skapiškį, šeiminkavo klebonijoje, siuntė vyrui siuntinius, taip lengvindama sunkią Vlodo Pajedos dalią.

Kanauninkas rašė (rusų kalba) laiškus į Sibirą, vertė į lietuvių kalbą iš ten gautamus. Guodė mažametę Aldutę, kad greitai iš tolimos kelionės sugrįš tėtis.

Ona Žiogūnaitė-Pajedienė su dukra Aldona. Apie 1950 m. Iš Aldonos Vasiliauskienės archyvo

Pajedų šeima. Iš kairės: Ona Žiogūnaitė-Pajedienė, Aldona Pajedaitė ir Vladas Pajeda. 1956 m. Iš A. Vasiliauskienės archyvo

Deja, garbusis kanauninkas nebesulaukė iš Sibiro grįžtančio Vlodo Pajedos. O ta mažametė mergaitė – klebonijos panelė – tėtį pirmąsyk pamatė tik 1956 m. Jai ėjo vienuolikti. Tėtis sugrįžo iš Sibiro lagerių, pripažintas nekaltu.

Vladas Pajeda Tėvynėje valdžios nebuvo mėgstamas. Pamenu, kartą vienas girtas kolūkio pirmininkas pasakė: „Kol mes kūrėme sovietinę valdžią ir rojų – tu voliojaisi kurortuose.“ Tad tėveliui teko vis ieškoti ir ieškoti darbo, keliauti po daugelį Lietuvos rajonų (įsidarbinus po kiek laiko buvo atleidžiamas kaip nepatinkamas asmuo)...

Gyvenimo laiptais į ateitį

Baigusi aštuonias klases, 1959–1960 m. mokėsi Vilniaus lengvosios pramonės technikume, 1960–1964 m. studijavo J. Tallat Kelpšos muzikos technikume, baigė liaudies instrumentų studijas (kanklių specialybė).

Pagal paskyrimą kurį laiką dirbo kultūros namuose. 1964–1999 m. mokytojavo Vilniaus, Stirniškių ir Žaliosios (Vilkaviškio r.) bei Kybartų, trumpai – Pakruojo ir Rozalimo mokyklose. Dėstė muziką, daile, istoriją ir kitus dalykus. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, keletą metų dirbo Vilniaus rajono Pagirių

Priėmus Šv. Komuniją. Iš kairės: klebonas kanauninkas Nikodemas Kasperiušas, Aldona Pajedaitė ir kunigas Juozapas Lukšas. Antroje eilėje mama Ona Pajedienė. Iš A. Vasiliauskienės archyvo

Tallat Kelpšos muzikos technikumo liaudies instrumentų specialybės studentai pietauja talkos kolūkyje metu. Pirmą iš dešinės Aldona Pajedaitė. 1962 m. Iš A. Vasiliauskienės archyvo

vidurinėje mokykloje (dabar gimnazija), kartu talkino besikuriančiai Jėzuitų gimnazijai Vilniuje, o jai išikūrus, beveik ketverius metus dėstė istoriją.

Ryškų pėdsaką paliko dirbdama

Vilniaus rajono Pagirių vidurinėje mokykloje – su jaunųjų istorikų būreliu keliauta po įvairias Lietuvos vietas, dalyvauta ten organizuotose konferencijose. Patirtus išpūdžius ir įgytas žinias mokiniai buvo pratinami perteikti visos mokyklos mokiniams. Ugdytiniai mokyti savarankiškai vesti istorijos pamokas.

Dalykiškai bendrauta ir su Rietavo „Aušros“ katalikiškos vidurinės mokyklos mokiniais bei pedagogais⁷. Dr. A. Vasiliauskienės iniciatyva 2006 m. lapkričio 13–15 d. organizuotas Ukrainos katalikiškų mokyklų atstovų susitikimas-konferencija su Žemaitijos krašto katalikiškų mokyklų atstovais, parengtos bendradarbiavimo sutartys.

10 metų (iki mokyklos uždarymo) istorijos mokslų daktarė dalyvavo šios vidurinės mokyklos kasmetinėse jaunųjų istorikų konferencijose, tikslindavo jų tematiką, organizuodavo susitikimus su žymiais žmonėmis, skaitė pranešimus, apibendrindavo moksleivių darbus⁸.

1975 m. neakivaizdines istorijos studijas Vilniaus universitete baigė diplomu su pagyrimu ir buvo pakviesta dirbti į Vilniaus universiteto Istorijos fakultetą (kelerius metus – Religijos studijų ir tyrimų centre) vyr. laborante, vėliau – jaunesniąja mokslo darbuotoja. Iš viso čia dirbta apie 30 metų.

1994 m. A. Vasiliauskienei suteikta istorijos mokytojo metodinio kvalifikacija, o 1999 m. – istorijos mokytojo eksperto kvalifikacija.

Vyr. mokslo darbuotojos pareigose 2004–2010 m. dirbo Šiaulių uni-

Vilkaviškio rajono Žaliosios aštuonmetėje mokykloje su savo klasės auklėtinėmis. Aldona Vasiliauskienė stovi antroje eilėje centre.

Iš A. Vasiliauskienės archyvo

⁷ Vasiliauskienė A. Jaunieji istorikai susirinko Rietave, *Draugas*, Literatūra, menas, mokslas, 1999, birž. 5, Nr. 109, p. 1.

⁸ Vasiliauskienė A. Arkivyskupas Mečislovas Reinys. Jo idėjas įgyvendina Rietavo „Aušros“ katalikiška vidurinė mokykla, *Logos*, 2005, Nr. 43, p. 210–222; 2005, Nr. 44, p. 124–130.

Su Rietavo „Aušros“ katalikiškos vidurinės mokyklos 12 klasės mokiniais. Iš kairės: Sigita Zaleckaitė, Inga Tautvydaitė, Almantas Vasiliauskas, Dainora Žiliūtė ir dr. Aldona Vasiliauskienė. Iš A. Vasiliauskienės archyvo

Aldona Vasiliauskienė (centre) su Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto diplomantėmis. Iš kairės Vida Azarinskaitė, dešinėje – Ona Miklušienė. 1988 m. Iš A. Vasiliauskienės archyvo

versiteto Šiaurės Lietuvos istorijos centre, 2006–2008 m. Lvovo nacionalinio Ivano Franko universiteto Europos integracijos institute. 2005–2008 m. Vilniaus pedagoginio universiteto Katalikų tikybos katedros magistrantams skaitė specialų kursą „Katalikiško intelektualinio sąjūdžio genezė“.

Nors dr. A. Vasiliauskienė seniai nebemokytųjų, tačiau aktyviai domisi katalikiška veikla mokyklose – renginiais, susitikimais, ateitininkų vėliavų šventinimu, moksleivių konferencijomis. Visa tai kaip sektingą pavyzdį aprašo respublikinėje spaudoje. Iš tokių ugdymo institucijų pirmiausia minėtinos Pabradės „Ryto“, Baibių mokyklos, Rietavo „Aušros“ katalikiškoji, Skapiškio, Daugailių ir Papilio pagrindinės mokyklos, Čekiškės Prano Dovydaičio ir Kauno jėzuitų gimnazijos, Bazilionų mokykla-daugiafunkcinis centras.

Dr. A. Vasiliauskienės surinkta medžiaga nuolat papildo Daugailių pagrindinės mokyklos muziejų.

Pašaliečio dėmesį visada patraukia dr. A. Vasiliauskienės, šiandienos knygnešės, labdaringas gestas⁹. Žinodama, kaip sunku bibliotekoms įsigyti

⁹ Pipynienė J. Mūsų svečiai, *Tarp knygų*, 2002, rugsėjis, p. 32; Pipynienė J. Laukiama viešnia, *Kupiškėnų mintys*, 2003, liepos 17, p. 6; Orentaitė A. Knygnešė iš Kupiškio krašto, *Kupiškėnų mintys*, 2005, geg. 21, Nr. 60, p. 4.

Švenčionių rajono Pabradės „Ryto“ mokykloje ateitininkų kuopos „Rasa“ vėliavos šventinimo iškilnių metu. Pirmoje eilėje kairėje dr. Aldona Vasiliauskienė, centre profesorė dr. Jadvyga Damušienė, trečioje eilėje dešinėje – profesorius dr. Adolfas Damušis. Iš A. Vasiliauskienės archyvo

naujų leidinių, vykdamą į renginius, vežasi dovanų kad ir po kelias knygas. Itin daug knygų atvežta ir padovanota Skapiškio bibliotekai. Čia yra ir jos pačios parašytų knygų, ir tų, kuriose išspausdinti dr. A. Vasiliauskienės straipsniai. Dovanota ir gana retų, brangių leidinių, meno albumų, išleistų ne tik Lietuvoje, Ukrainoje, bet ir Amerikoje. Vienas knygas ji gavusi dovanai, tiksliau sakant, išprašiusi, kitas – išmainiusi, dar kitas – nupirkusi. Nemaža dalis padovanotų Skapiškio bibliotekai knygų su autorių dedikacijomis.

Ižvalgios ir rūpestingos viešnios dovanomis džiaugiasi ne tik pavienės mokyklos. Dr. A. Vasiliauskienės knygnešystės dėka pasipildė ir Vilniaus universiteto bibliotekos ukrainistika. Nuo 1985 m. važinėdama po Ukrainą, dirbdama muziejuose, bibliotekose, archyvuose (rinko medžiagą apie Antrojo Lietuvos Statuto nuorašus), dalyvaudama konferencijose, visada grįždavo su knygų ryšuliais ryšuliukais rankose. Neatsitiktinai tuometinė Vilniaus universiteto bibliotekos direktorė Birutė Butkevičienė 2005 m. apdovanojo

Dr. Aldona Vasiliauskienė ketvirtosios senjorų šventės „Pienės pūkas 2008“ metu Skapiškyje pasiruošusi sutikti svečius. 2008 m. gegužės 23 d. Aušros Jonušytės nuotr.

ją pirmuoju bibliotekos istorijoje padėkos raštu už paramą VU bibliotekai – iš Ukrainos atvežtas knygas (jų tuomet buvo per 300)¹⁰.

Iš pirmo žvilgsnio gal ir smulkmena – „surinkti“ knygų, parvežti į Lietuvą ir išdalyti. Tačiau gyvenime ne viskas visada paprasta. Prisimindama vieną tokią kelionę traukiniu iš Lvovo per Baltarusiją, dr. A. Vasiliauskienė sako: „Kiekviena kelionė – savita istorija, ypač atkūrus nepriklausomybę ir intensyviai pradėjus pasienio kontrolę.“ Ir kaip išvadą priduria vienos tokios istorijos baigtį: „Šventai tikiu, kad tik Apvaizdos dėka, bemojuodamas virš mano paso antspaudu ir nirtulingai aiškindamas mano „nusikaltimą“, pasienio viršininkas netikėtai trinktelėjo antspaudu į pasą ir pats nustebo suteikęs leidimą važiuoti toliau...“

Istrikės žvilgsnis į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės praeitį

1990 m. apgynė disertaciją (nostrifikuota 1993 m.) „Antrojo Lietuvos Statuto nuorašai senąja baltarusių kalba (paleografija, chronologija, diplomatika)“.

Antrojo Lietuvos Statuto nuorašų tematika Lietuvos bei Ukrainos spaudoje paskelbė mokslinių bei mokslo populiarinimo straipsnių, mokslinėse konferencijose skaitė pranešimus Lietuvoje, Baltarusijoje ir Ukrainoje: Lucke (1988, 1989, 1993), Lvove (1989), Vinicoje (1990), Podolės Kamenece (1991), Poltavoje (1991), Siverų Naugarde (1991), Kijeve (1988, 1991) – apie juos informavo Lietuvos mokslo žmonės bei kitus, besidominčius šia tematika¹¹.

Dalyvavo pirmajame tarptautiniame ukrainistų asociacijų (MAU) kongrese Kijeve (1990), Odesoje (1999), Donecke (2005) ir – vėl Kijeve (2008) bei tarptautiniame Ivanui Franko skirtame kongrese Lvove (2006).

2004 m. pasirodė monografija, skirta Antrajam Lietuvos Statutui. Disertacijos pagrindu parengtą monografiją (Алдона-Владіслава Паядайте-Васіляускене. „Кириличні списки Другого Литовського Статуту: палеографія, хронологія, кодикологія“, Львів, 2004, c. 176) į ukrainiečių kalbą išvertė ir išleido Lvovo nacionalinis Ivano Franko universitetas.

Tai pirmoji knyga, skirta Antrajam Lietuvos Statutui, pripažįstamam itin svarbiu Ukrainos žemėse, kur šis teisynas veikė iki XIX a. vidurio. Dr. A. Vasiliauskienės monografija – pirmoji Lietuvos mokslininkų humanitarinio profilio knyga, publikuota ukrainiečių kalba¹².

Lietuvių katalikų mokslo akademijos veiklos sukuriuose

Mokslinėje veikloje išvelgiamos trys pagrindinės tyrimų kryptys. Viena jų – katalikiškasis intelektualinis sąjūdis Lietuvoje (gilintis pradėta 1992 m.), jį vienijančios svarbiausios institucijos, Lietuvių katalikų mokslo akademijos (LKMA) istorija bei jos narių veikla.

¹⁰Orentaitė A. Šių dienų knygnešė, XXI amžius, 2005, birž. 1, Nr. 42, p. 3.

¹¹Vasiliauskienė A. Antrojo Lietuvos Statuto tyrinėjimai, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai*, Vilnius: Katalikų akademija, 1995, t. 15, p. 447–454.

¹²Andriulis V. Ar pamatysime išspausdintą Lietuvos Antrąjį (1566 m.) Lietuvos Statutą? *Mokslo Lietuva*, 2004, rugs. 23, Nr. 16, p. 19; Zemlickas G. Ukrainietiška prabilo lietuvės istorikės knyga, *Mokslo Lietuva*, 2006, vas. 9–22, Nr. 3, p. 10–11.

Suteikus Lietuvių katalikų mokslo akademijos akademiko vardą Kupiškio krašto garbės piliečiui, profesoriui habil. dr. Vytautui Merkiui. Kairėje dr. Aldona Vasiliauskienė, centre žmona profesorė habil. dr. Irena Regina Merkienė. 2003 m. sausio 22 d. Iš A. Vasiliauskienės archyvo

Nepriklausomybę atgavusioje Lietuvoje atkūrus Lietuvių katalikų mokslo akademiją, dr. A. Vasiliauskienė aktyviai įsijungė į jos veiklą (1990–2015): suorganizavo Istorijos mokslų sekciją (ilgą laiką buvo renkama jos pirmininke), talkino steigiant LKMA skyrius Panevėžyje, Alytuje, Utenoje, Telšiuose...

Dr. A. Vasiliauskienė katalikiškojo intelektualinio sąjūdžio tematika skaitė pranešimus ne tik mokslinėse konferencijose, bet ir 100 ar net daugiau Lietuvos miestų ir miestelių auditorijose – salėse (taip pat ir Lvove bei Lucke), paskelbė per 120 straipsnių (iš jų 13 Ukrainos) moksliniuose leidiniuose.

Ji pirmoji ėmė domėtis katalikų moterų veikla, kaupdama ir analizuodama medžiagą apie Dievo tarnaitę Barborą Žagarietę, Dievo tarnaitę Adelę Dirsytę, s. Palmyrą Petronėlę Pauliutę, s. Dalią Liutkevičiūtę, dr. s. Antanę Kučinskaitę, prof. Sofiją Kanopkaitę, prof. Angelę Vyšniauskaitę, prof. Vandą Žekonienę, Oną Galvydaite-Bačkiene, Jadvygą Damušienę, prof. Pranę Dundulienę, Mariją Remienę, Odetą Tumėnaitę-Bražėnienę, pedagogę Vladą Adomonytę, Zitą Mackevičienę, Oną Gruodytę-Leknickienę ir kitas. (Būtina pažymėti, kad dr. A. Vasiliauskienė – Lietuvai svarbių asmenų įamžinimo komisijų, atskirų beatifikacijos komisijų narė.)

Ne vieno skaitytojo dėmesį patraukia dr. A. Vasiliauskienės straipsniai moterų tema, publikuoti lietuvių, ukrainiečių bei anglų kalbomis ne tik periodikoje, bet ir mokslo leidiniuose, kaip antai: „Lietuvių katalikų mokslo akademija: nusipelnusios moterys mokslininkės“¹³, „Moterys Lietuvių katalikų mokslo akademijoje (1922–1940)“¹⁴, „Lietuvių katalikų mokslo akademija ir moterų veikla atkurtoje akademijoje“¹⁵, „Statistinė moterų veiklos Lietuvių katalikų mokslo akademijo-

¹³Vasiliauskienė A. Lietuvių katalikų mokslo akademija: nusipelnusios moterys mokslininkės, *Soter*, 2002, t. 8 (36), p. 237–254.

¹⁴Vasiliauskienė A. Moterys Lietuvių katalikų mokslo akademijoje (1922–1940), *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius: Katalikų akademija, 2000, t. 16, p. 618–622.

¹⁵Vasiliauskienė A. Lietuvių katalikų mokslo akademija ir moterų veikla atkurtoje akademijoje, *Socialiniai mokslai šiuolaikinei Lietuvai. Mokslo darbai*, Kaunas: Technologija, 1996, p. 275–284.

je apžvalga“¹⁶; „Внесок жінок-науковців у діяльність Литовської католицької наукової академії“¹⁷, išėivijoje anglų kalba leidžiamame mokslo darbų leidinyje, skirtame Lietuvai, straipsnis „Moterys Lietuvių katalikų mokslo akademijoje“¹⁸ ir kt.

Užmaršties klodų „archyviniai kasinėjimai“

Istorikė, religijos istorijos tyrėja dr. A. Vasiliauskienė Lietuvos bei užsienio spaudoje yra publikavusi per 2 000 straipsnių, iš jų per 200 mokslo leidiniuose.

Žymus dr. A. Vasiliauskienės nuopelnas keliant iš užmaršties svarbias Lietuvai asmenybes ir jas pristatant visuomenei.

Remdamasi Lietuvos vyskupijų kurijose (Panevėžio, Vilkaviškio, Vilniaus), Lietuvos valstybės bei užsienio šalių archyvuose saugoma medžiaga, bibliotekų leidiniais, prikėlė iš užmaršties gerokai per 200 dvasininkų vardų.

Daug dėmesio skirta Skapiškyje bei Kupiškyje dirbusiems ar iš šių parapijų kilusiems dvasininkams. Paminėtini kan. Antanas Balaišis, kun. Juozapas Bardišauskas, kun. Feliksas Ereminas, mons. Klemensas Gutauskas, mons. Jonas Juodelis, kan. Nikodemus Kasperiuonas, kun. Antanas Kietis, kun. Matas Kirlys, kun. Anicetas Kisielius, kun. Paulius Klezys, kun. Kleopas Kozminas, kun. Vladislovas Kupstas, kun. Felicijonas Lialis, kun. Virgilijus Liuima, kun. Juozas Lukšas, kun. Jonas Kastytis Matulionis SJ, mons. Petras Meilus, kun. Jonas Morkūnas, kun. Jonas Algirdas Narušis, kun. Zenonas Navickas, arkivysk. Liudvikas Povilonis, kun. Henrikas Prijalgauskas, prel. Povilas Pukys, tėvas Patricijus OFM – kun. Antanas Puodžiūnas, kun. Antonius Drozdowski-Strazdelis, kun. Alfonsas Strelčiūnas, kan. Povilas Svirskis, kun. Ignas Šaučiūnas, kun. Matas Šermukšnis, kun. Petras Tijušas, kun. Petras Vaitiekūnas, kun. Juozas Varnas, kan. Povilas Varžinskas, kun. Albertas Kasperavičius ir kt.

Vieni straipsniai apie dvasininkus spausdinti periodikoje, kiti – mokslo darbuose, be to, keliems iš suminėtu dvasininkų skirtos monografijos. Būtina pažymėti, kad dvasininkų asmenybėms atskleisti duomenų ieškoma įvairiuose archyvuose, tad apie juos rašant dažniausia pirmąsyk ir publikuojama neskelbta archyvinė medžiaga, pateikiami nežinomi duomenys, ištaisomi jau išgalėję netikslumai. Išaiškinamos nežinomos atskirų dvasininkų mirties datos sovietiniuose lageriuose, atskleidžiama jų veikla, statant ir puošiant bažnyčias, ugdant dvasingumą ir kovojant su ateizacija sovietmečiu¹⁹.

Itin svarus dr. A. Vasiliauskienės nuopelnas primenant Lietuvai buvusį Lietuvos žemės ūkio ministrą prel. Mykolą Krupavičių. Ji – viena aktyviausių Lietuvoje veikusios Prelato Mykolo Krupavičiaus atminimo įamžinimo komisijos narių: organizavo konferencijas, skaitė pranešimus, paskelbė nemažai straipsnių periodikoje, surinko įdomios medžiagos Čikagoje ir ją pateikė Lietuvos skaitytojui. Jos iniciatyva sudarytas mokslinių straipsnių

¹⁶Vasiliauskienė A. Statistinė moterų veiklos Lietuvių katalikų mokslo akademijoje apžvalga, *Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos Metraštinis*, Vilnius: Katalikų akademija 1994, t. 8, p. 141–155.

¹⁷Васілюскене А. Внесок жінок-науковців у діяльність Литовської католицької наукової академії, *Південний архів. Історичні науки*, Херсон, 2003, випуск 10, с. 76–82.

¹⁸Vasiliauskienė A. Women in the Lithuanian Catholic Academy of Science, *Lituanus*, 2001, volume 47:1, p. 59–73.

¹⁹Ramaneckienė I. 400 dr. Aldonos Vasiliauskienės straipsnių „Lietuvos aide“, *Lietuvos aidas*, 2016, liepos 2, Nr. 142, 143, 144, p. 4; liepos 9, Nr. 148, 149, 150, p. 5; liepos 12, Nr. 151, 152, 153, p. 8.

rinkinys „Prelatas Mykolas Krupavičius“, kurio išleidimą finansavo Žemės ūkio ministerija. Jame trečdalią knygos užima leidinio sudarytojos dr. A. Vasiliauskienės straipsnis „Prelo Mykolo Krupavičiaus atminimo įamžinimas: realijos ir vizijos“, kur kruopščiai surinkta visa galima medžiaga, skirta prelatui pagerbti²⁰.

Dr. A. Vasiliauskienės iniciatyva įvairiuose Lietuvos miestuose ir miesteliuose organizuoti renginiai prof. Pranui Dovydaičiui, arkivyskupui prof. Mečislovui Reiniui, arkivysk. Juozapui Skvireckui, vysk. Pranciškui Petriui Būčiui MIC, prof. kun. Antanui Liuimai SJ, prof. kun. Pauliui Rabikauskui SJ, dr. kun. Juozapui Čepėnui ir jo sūnėnui kun. Juozui Čepėnui, dr. prel. Juozui Prunskui, kun. Pranui Gavėnui SDB ir saleziečiui Petriui Perkumui, prof. Justinui Pikūnui, prof. Juozui Girniui, kun. Stasiui Ylai, jau minėtam prel. Mykolui Krupavičiui, Edvardui Turauskui, prof. Adolfui ir Jadvygai Damušiams, prof. Juozui Eretui, dr. Stasiui Bačkiui ir daugeliui kitų šviesių asmenybių atminti.

Dr. A. Vasiliauskienė publikavo straipsnių apie tėvynei nusipelnčius mokslo bei kultūros veikėjus, išėvijos lietuvius: žinomą pasaulyje psichologą prof. Justiną Pikūną (išleido monografija)²¹, kultūrinių tiltų tarp Lietuvos ir išėvijos tiesėją Mariją Remienę (Bareikaite)²², Šveicarijoje dirbusį dr. Vaclovą Dargužą, Ateitininkų namų direktorių Lemontę Alfonsą Pargauską. Daug jos straipsnių (periodikoje ir mokslo darbuose) skirta A. ir J. Damušiams.

Dr. A. Vasiliauskienė yra rašiusi apie savo VU dėstytojus profesorius Pranę ir Bronių Dundulius, LKMA pirmąją garbės narę dr. Antanę Kučinskaite, žurnalistą Juozą Vercinkevičių, tautodailininką Antaną Ruškį, kardiochirurgą prof. Giedrių Uždavinį, prof. P. Dovydaitį, Joną Grinių, dr. J. Girnių ir kt.

Ir tai dar ne viskas. Dr. A. Vasiliauskienė – Lietuvos valsčių serijos „Musninkai. Kernavė. Čiobiškis“ (2005), „Endriejavas“ (2010), „Daujėnai“ (2015), „Kupiškis. Naujaisi moksliniai lokaliniai tyrimai“ (2016), „Saldutiškis“ (2018 m. spaudoje), „Žagarė“ (2018 m. spaudoje), „Skapiškis. Senovė ir dabartis“ (2019 m. spaudoje) bendraautorė.

Tyrinėja Lietuvos bažnyčių bei parapijų istoriją (Anykščių, Andrioniškio, Bazilionų, Biliakiemio, Daugailių, Daujėnų, Duokiškio, Jūrės, Kamajų, Kazlų Rūdos, Kupiškio, Kvetkų, Nemunėlio Radviliškio, Papilio, Ramygalos, Salako, Salų, Skapiškio, Skiemonių, Suosto, Traupio, Utenos, Zarasų ir kt.).

Kupiškio etnografijos muziejaus rūpesčiu (nemačius – sunkiai išivaizduojamos apimties) parengtame leidinyje dr. A. Vasiliauskienės „straipsnis“ „Kristaus Žengimo į dangų bažnyčios ir parapijos istorija“²³ apima 200 puslapių (362–562). Tai veikiau mokslinė studija, kurios pradžioje suformuluoti uždaviniai („Detalizuoti Kupiškio parapijos būklę iki 1923 m.; išskirti Kupiškio dekanatą iš kitų Panevėžio vyskupijos dekanatų; pri-

²⁰ Vasiliauskienė A. Mykolas Krupavičius: įamžinimo realijos ir vizijos, *Prelatas Mykolas Krupavičius*, sud. A. Vasiliauskienė, E. Kriščiūnas, Vilnius: Versus aureus, 2007, p. 109–208, 309–311.

²¹ Vasiliauskienė A. *Mokslo ir idealo keliu*, Kaunas: Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras, 2001, 384 p.

²² Vasiliauskienė A. Lietuvos įvaizdžio puoselėtoja Marija Remienė (Bareikaite), *Lituanistika šiuolaikiniame pasaulyje*, Vilnius: Pasaulio lietuvių bendrija, 2004, Nr. 7–8, p. 149–173; Vasiliauskienė A. Apie Mariją Remienę, *Musninkai, Kernavė, Čiobiškis*, vyr. red. S. Buchaveckas, Vilnius: Versmė, 2005, p. 1183–1211.

²³ Vasiliauskienė A. Kristaus Žengimo į dangų bažnyčios ir parapijos istorija, *Kupiškis. Naujaisi moksliniai lokaliniai tyrimai*, vyr. red. A. Jonušytė, Vilnius: Versmė, Kupiškis: Kupiškio etnografijos muziejus, 2016, p. 362–561, 1179.

Vilniaus knygų mugėje pristacius „Vermės“ leidyklos ir Kupiškio etnografijos muziejaus išleistą monografiją „Kupiškis. Naujausi moksliniai lokaliniai tyrimai“. Iš kairės: „Vermės“ leidyklos vadovas Petras Jonušas, dr. Aldona Vasiliauskienė, Kupiškio rajono savivaldybės viešosios bibliotekos direktoriaus pavaduotoja Lina Matiukaitė, Šakių rajono savivaldybės viešosios bibliotekos direktorė Regina Švelnytė-Ūsienė, Kupiškio kultūros centro direktorė Jolita Janušonienė, Kultūros, švietimo ir sporto skyriaus vyriausioji specialistė Irena Mockuvienė, monografijos „Kupiškis. Naujausi moksliniai lokaliniai tyrimai“ redaktorė sudarytoja Aušra Jonušytė, dr. Skaidrė Urbonienė, profesorė dr. Genovaitė Dručkutė, Kupiškio rajono savivaldybės tarybos narys Algis Gasiūnas ir docentas dr. Gintautas Zabiela. Antroje eilėje iš kairės Vilniaus kupiškėnų klubo prezidentas dr. Vilius Bartulis ir Kupiškio rajono savivaldybės tarybos narė Dalia Dyrienė. 2016 m. Iš Aušros Jonušytės archyvo

statyti parapijoje veikusias katalikiškas organizacijas ir jų svarbą parapijos dvasingumo stiprinimui, kultūrinio lygmens plėtrai; supažindinti su Kupiškyje dirbusiais dvasininkais ir jų poveikiu parapijos tikintiesiems; pirmąsyk pateikti įvairių metų parapijiečių skaičių, pristatyti iš Kupiškio krašto kilusius dvasininkus“).

Išvardytieji uždaviniai įgyvendinti straipsnio / studijos skyriuose: „Istorio­grafija. Senosios bažnyčios Kupiškyje“ (pirmos medinės 1616–1781 m. bažnyčios aprašymo apimtis – 3,5 p.); „Antroji medinė bažnyčia“ (1791–1903 m.; apimtis – 4 p.); „Kada gimė kunigas Antanas Strazdelis“ (archyvuose radusi svarbų doku­mentą – mirties liudijimo kopiją, patikslino poeto Antano Strazdelio biografijos faktus; tam prireikė beveik 3 knygos puslapių), „Bažnyčios žemė“, „Kultūrinė veikla“, „Kupiškio parapija sovietmečiu ir atgavus nepriklausomybę“, „Kupiškio dvasininkai KGB gnaužtuose“.

Straipsnio / studijos autorės žodžiais nesusakomą darbą rodo 19 jos su­darytų lentelių, priedų gausa (p. 455–510), aštuonios nuotraukos, kurių viena iš Pirmojo pasaulinio karo metų.

Darbo ir jam prireikusio laiko „parametrus“, siekiant kuo preciziškiau atskleisti Kupiškio Kristaus Žengimo į dangų bažnyčios ir parapijos istoriją, rodo poskyris „Priedai“ (p. 455–510), kur įrašytas 521 šaltinis, panaudotas tekstui kurti. Reikalingi šaltiniai (dokumentai, straipsniai) rasti penkiuose – Panevėžio vyskupijos kurijos, Kupiškio bažnyčios, Lietuvos valstybės istorijos, Lietuvos ypatingajame, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos – archyvuose, skaitytuose „Elenchuose“ (prieškario katalikų žinynuose). Skaityti „Katalikų kalendoriai“, monografijos ir kiti mokslo darbai rūpima tema, periodinė prieškario ir nūdienos spauda.

Daug laiko paaukota toliau vardijamų parapijų istorijoms aprašyti: Andrioniškio Šv. apaštalo Petro ir Povilo, Anykščių Šv. apaštalo evangelisto Mato, Ažuolų Būdos Šv. Antano Paduviečio, Bagotosios Šv. Antano Paduviečio, Balbieriškio Švč. Mergelės Marijos Rožančinės, Bazilionų Šv. Bazilijaus Didžiojo, Biliakiemio Švč. Mergelės Marijos Vardo, Daugailių Šv. Antano Paduviečio, Daujėnų Švč. Jėzaus Vardo, Duokiškio Šv. Onos, Griškabūdžio Kristaus Atsimainymo, Kamajų Šv. Kazimiero, Kazlų Rūdos Švč. Jėzaus Širdies, Kupiškio Kristaus Žengimo į dangų, Nemirų Šventosios Dvasios, Nemunėlio Radviliškio Švč. Mergelės Marijos, Papilio Nekaltosios Švč. Mergelės Marijos, Plutiškės Šv. Juozapo, Ramygalos Šv. Jono Krikštytojo, Salako Švč. Mergelės Marijos Sopulingosios, Salų Šv. Kryžiaus, Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus), Skardupių Švč. Mergelės Marijos, Krikščionių Pagalbos, Skriaudžių Šv. Lauryno, Utenos Kristaus Žengimo į dangų, Vilniaus Palaimintojo Jurgio Matulaičio, Višakio Rūdos Šv. vyskupo Stanislovo, Zarasų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų, Jūrės Dievo Gailestingumo koplyčios.

Kiekvienos tos istorijos atkūrimas susideda iš faktų paieškų archyvuose, jų patikrinimo ir apibendrinimo straipsnyje. Pavyzdžiui, net 10 metų autorės skirta Dievo Gailestingumo šventovės statybos Jūrėje istorijai, koplyčios pašventinimui atskleisti; ten vykusiuose renginiuose skaityti pranešimai²⁴.

Rašyta ir apie Lietuvoje mažai žinomą Šiluvos Mergelės Marijos koplyčią Nacionalinėje Nekalto Prasidėjimo šventovėje Vašingtone²⁵.

Išsiaiškinusi nežinomus vienos ar kitos parapijos kūrimosi bei veiklos faktus ar archyvuose radusi įdomių bažnytinių dokumentų, dr. A. Vasiliauskienė visada ieško būdų, kaip juos pristatyti krašto bendruomenėms. Publikacijose rašo apie darbą prie archyvinės medžiagos, skaitytus pranešimus renginiuose, iškilmingas šventes, susitikimus.

Dėmesys šalia esantiems

Dr. A. Vasiliauskienė ne visą savo laiką atiduoda archyvų medžiagos studijoms, dalį jo skiria šalia esantiems, kurių veikla žadina pagarbą ir pasididžiavimą. Mokslininkė turtingą patirtį pritaiko rengiant Bažnyčiai nusipelnusių žmonių dokumentus valstybės apdovanojimams: prof. kun. A. Liuima SJ (1910 01 28–1942 05 13–2000 07 26) 1995 m. sausio 28 d. apdovanotas Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino trečiojo laipsnio ordinu.

²⁴ Vasiliauskienė A. Dievo Gailestingumo šventovė Jūrėje: filijos priešistorė, koplyčios statyba, dvasininkai, parapijiečiai, *Jūrė: miestelio kūrimo istorija*, sud. J. Banionis, Vilnius: BMK leidykla, 2016, p. 36–151.

²⁵ Vasiliauskienė A. Mažai žinoma Šiluvos Mergelės Marijos koplyčia Vašingtone, *XXI amžius*, 2015, spalio 16, Nr. 38, p. 11, 16; Vasiliauskienė A. Šiluvos Mergelės Marijos vardo garsinimas: unikali koplyčia Vašingtone, *Voruta*, 2015, rugs. 26, Nr. 9, p. 4.

Ilgamečio Lietuvių katalikų mokslo akademijos vadovo profesoriaus dr. Antano Liuimos SJ priėmimas Lietuvos Respublikos prezidentūroje. Iš kairės: akademikas dr. Algirdas Gaižutis, dr. Aldona Vasiliauskienė, profesorius dr. Antanas Liuima SJ ir Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus. 2000 m. vasario 23 d. Džojos Gundos Barysaitės nuotr. Iš A. Vasiliauskienės archyvo

Dr. prel. J. Prunskiui (1907 12 22–1932 05 22–2003 04 26) įteiktas Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino trečiojo laipsnio ordinas (1999 m. vasario 1 d. dekretas Nr. 312). Mons. Petras Baltuška (1930 11 20–1954 09 12–2012 10 13) 2004 m. liepos 6 d. Lietuvos prezidentūroje pagerbtas Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Riterio kryžiumi. Dr. A. Vasiliauskienė labai dėmesinga pačių dvasininkų arba apie juos parašytiems leidiniams. Atidžiai skaitydama, visada išvelgia jų turiniu puoselėjamą grožį ir gėrį ir tomis išvalgomis pasidalija spaudoje. Minėtina dr. kun. S. Matulio MIC knyga apie Palaimintąjį Jurgį; leidinys „Vilkaviškio vyskupija 1926–2001“; kun. A. Balaišio „Širdy žmonių gerumas“ ar knyga „Vilniaus kultūrinis gyvenimas: dvasininkų vaidmuo 1900–1945“, kun. K. Trimako „Mano pasaulėjautos kelionė“. Dr. A. Vasiliauskienė gražiomis išvalgomis dalijasi straipsniuose apie Šiaulių vyskupo Eugenijaus Bartulio kalendorių „Marija, globok Lietuvą“, Ramunės Sakalauskaitės knygą „Gyvenimas, koks jis buvo. Monsinjoro Kazimiero Vasiliausko biografija“. Istorijos mokslų specialistei būdingas jautrus eiliuoto teksto suvokimas, atspindintis jos nuomonę apie prel. hab. dr. Vytauto Stepono Vaičiūno OFS poezijos knygą „Kad amžinybė būtų netuščia“, apie kunigų Nerijaus Pipiro ir Roberto Urbonavičiaus 2015 m. poezijos ir pamąstymų knygelę. Nuoširdžiai publikacijose aptarta Manto Masioko knyga „Ramygalos Šv. Jono Krikštytojo bažnyčios vargonai ir vargonininkai“, vargonininkės Aidos Baliukevičienės „Su šventa Kalėdų dvasia...“, prof. habil. dr. Alfonso Motuzo „Žemaičių Kalvarijos Kalnai. Maldynas ir giesmynas“.

Ruošiant monografijas „Kupiškis. Naujausi moksliniai lokaliniai tyrimai“ ir „Skapiškis. Senovė ir dabartis“ ekspedicijos dalyviams informaciją teikusios Aldonos Kytrienės namuose. Iš kairės: Vilija Dačinskienė, profesorė habil. dr. Daiva Račiūnaitė-Vyčiniene, Aldona Kytrienė, dr. Aldona Vasiliauskienė ir Aldona Paskačimienė. 2012 m. A. Jonušytės nuotr.

Yra parašiusi straipsnių, skirtų Panevėžio respublikinei ligoninei, atgaivinaimai Likėnų sanatorijai, kurios įkūrimui daug nuveikė ilgametis Skapiškio gydytojas Ignas Vaitoška, stengdamasi kuo išsamiau nušviesti ten organizuojamus mokslinius bei kultūrinius renginius. Daug malonių žodžių dr. A. Vasiliauskienės straipsniuose išsakyta ir apie uteniškių kraštiečių klubo „Indraja“ kasmetinius renginius, vykstančius Vilniaus dailės akademijoje, aklujų (Katalikiškojo Prano Daunio fondo) maldos dienas ir mons. Juozapo Antanavičiaus veiklą, vertingas jo dovanas bibliotekoms, muziejams...

Dr. A. Vasiliauskienės neliko nepastebėti ir vaikystės miestelio – Skapiškio – žmonės. „Kupiškėnų mintyse“, „XXI amžiuje“ ir „Lietuvos aide“, almanache „Kupiškis“ publikuota straipsnių apie skapiškėčių gydytoją I. Vaitošką, monsinjorą P. Meilų, garbų ir aktyvų miestelio senolį Joną Uzielą, tremtines Eleną Vogulytę-Stuokienę ir Oną Gruodytę-Leknickienę, vargonininką Leonardą Juškėną, aktyvų bažnyčios patarnautoją Bronių Juozą Liutkevičių, Reginutę Šleikaitę-Vizbickienę, kuri viena išaugino ir į mokslus išleido 7 vaikus, zakristijoną Pauliną Kaluiną – audimo raštų kūrėją, pedagogę, kultūros paminklų atgaivintoją ir puoselėtoją Stanislavą Mažeikytę, kurią mokslininkė vadina „gyvąja Skapiškio enciklopedija“, žinomą choristę Aldoną Kytrienę (1932 01 01–2015 11 19), tautodailininkę Genę Kiaulėnaitę-Šimėnienę, tautodailininką Bronių Bickų (1934 01 15–2018 05 07), savamokslę tautodailininkę Vladą Klimkaitę ir daugelį kitų.

Daug rašo apie kasmet Skapiškyje organizuojamus „Pienių“ („Pienių medus“, „Pienių vynos“ ir „Pienės pūkas“) liaudies teatrų festivalius, Skapiškio vaikų ir jaunimo teatro studiją „Ku-kū“ (režisierė Vita Vadoklytė). Ir kiekvienam randa gerą žodį – tik jam vienam tinkamą.

Skaitytojams pristatytos skapiškiečių (S. Mažeikytės, Elenos Markevičiūtės, kan. A. Balaišio) išleistos knygos.

Atida jaunų dvasininkų tobulėjimui

Nors kiek pažįstantys dr. A. Vasiliauskienę pasakytų, kad ji – be galo daug ir kruopščiai dirbantis žmogus. Jos asmenybėje susipina veržlumas ir dėmesinga pagarba viskam, su kuo susitinka ir prie ko prisiliečia kaip mokslininkė, istorikė, publicistė ir pedagogė. Pastaroji tapatybė, t. y. pedagogės, ypač ryški. Kaip minėta, pradėjusi pedagoginę veiklą įvairiose Lietuvos mokyklose ir gimnazijoje, vėliau dirbo universitetinėje erdvėje. Išskirtinis bruožas – stengėsi ištraukti į akademinės veiklos šviesą naujus talentus ir mokslininkus. Labiausiai tai pastebima santykiuose su jaunais dvasininkais, kurių ne vienas dr. Aldonos buvo padrasintas ir pastūmėtas eiti aukšto akademiškumo keliu. Aktualu paminėti bent keletą šiandien jau žinomų pavardžių: kun. dr. Gediminas Jankūnas, kun. Nerijus Pipiras (studijuoja doktorantūroje), kun. teol. lic. Albertas Kasperavičius, kun. teol. lic. Andrius Šukys, kun. mgr. Renatas Švenčionis ir daug kitų.

Dr. A. Vasiliauskienės iniciatyva ne vienas dvasininkas buvo pakviestas dalyvauti jos ir kitų organizuojamose mokslinėse praktinėse konferencijose bei kitokio pobūdžio renginiuose, prašytas skaityti pranešimą ar parengti mokslinį straipsnį.

Būtina paminėti vysk. Joną Kaunecką, vysk. Liną Vodopjanovą OFM, dabar jau vyskupą dr. Algirdą Jurevičių, kun. dr. Mindaugą Ragaiši, kan. Stanislovą Krumpliauską, kun. Virgilijų Liuimą, šviesaus atminimo monsinjorą Petrą Baltušką ir daugelį kitų, kurie, būdami savo srities pripažintais veikėjais, noriai išitraukdavo į organizuojamus renginius ir taip atsiverdavo galimybė ne tik juos pažinti, bet ir su jais susipažinti jaunajai kunigų kartai. Akademinis pasaulis, ypač jauniems dvasininkams, kartais gali pasirodyti tolimas ir svetimas, tačiau dr. A. Vasiliauskienės asmeniniu liudijimu ir dėl jos, kaip istorikės, dėmesingumo istorija tapusios didžiųjų dvasininkų lietuvių ir ukrainiečių asmenybės padėjo suprasti, kad ir šiandienos Lietuvai bei Bažnyčiai reikia išsilavinusių kunigų mokslininkų.

Tokia išskirtine pedagogine veikla dr. A. Vasiliauskienė nemažai prisidėjo, kad ir akademinės srities pasauliečiai patirtų galimybę nuoširdžiai pažinti ir susipažinti su dvasininkais ir jų atliekama svarbia sielovados bei šviečiamąja veikla.

Konferencijos, simpoziumai, koliokviumai, skaityti pranešimai

Dr. A. Vasiliauskienės skaitytų pranešimų statistika: *Pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumuose* 1991, 1997, 2000, 2005 m., *Lietuvių katalikų mokslo akademijos* (LKMA) *suvažiavimuose* 1991, 1994, 2000, 2003, 2006 ir 2012 m., tarptautinėse mokslinėse praktinėse konferencijose feministiniais klausimais – pirmoji Lietuvoje pradėjo tyrinėti LKMA moterų veiklą (Vilniuje – 1993, Šiauliuose – 2003), tarptautinėje konferencijoje socialiniais klausimais (KTU, 1995), Antrajame tarptautiniame Pabaltijo kongrese (1997), mokslo istorikų konferencijose (1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011 ir 2012), Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų konferencijose „Scientia et Historia“ (2007, 2008, 2009, 2010, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017) – edukacines sekcijas organizavo Anykščiuose (2009),

Po konferencijos, skirtos Kazimiero Jauniaus 150-osioms gimimo metinėms, Pedagogų švietimo centre Panevėžyje, pasirašoma garbės svečių knygoje. Iš kairės: akademikas dr. Zigmas Zinkevičius, kunigas salezietis Pranas Gavėnas ir dr. Aldona Vasiliauskienė. 1998 m. gegužės 15 d. Iš A. Vasiliauskienės archyvo

Kupiškyje (2010)²⁶ ir Skapiškyje (2018), Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto konferencijų „Vilniaus kultūrinis gyvenimas“ cikle (2002, 2004, 2006, 2008, 2010), tarptautinėse pedagogų konferencijose (VUP, 1999, 2000), tarptautinėje istorikų konferencijoje (VPU, 1999), tarptautiniame filologų seminare Šiauliuose (2000), Šiaulių ir Vilniaus universitetų organizuotose tarptautinėse konferencijose dvasingumo klausimais (2006, 2008, 2010, 2012), tarptautinėje konferencijoje „Etnologija: istorija, dabartis ir perspektyvos“ (2010), Pasaulio lituanistų bendruomenės suvažiavimuose 2000 ir 2002 m. ir kt.

Dr. A. Vasiliauskienė pirmoji ir vienintelė iš Lietuvos dalyvavo tarptautiniame slavistų koliokviume (Lvovas, 2005, 2006, 2007 ir 2008), Lvovo religijų istorijos muziejaus organizuotose tarptautinėse konferencijose (2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2014, 2016, 2018) bei Lvovo nacionalinio Ivano Franko universiteto Mokslinės bibliotekos organizuojamose konferencijose (2005, 2006, 2007, 2008), Ivanui Franko skirtame kongrese Lvove (2006).

Be to, mokslininkė A. Vasiliauskienė yra aktyvi tarptautinių mokslinių praktinių konferencijų Latvijoje – Daugpilyje (2000 ir 2001), Rygoje (2006 ir 2008) bei Rusijoje – Vladimire (prie Kliazmos, 2014) dalyvė. Jos aktualių pranešimų tezės publikuotos ir Vokietijoje leidžiamuose leidiniuose.

Vienas svarbiausių darbų 2015 m. – mokslinės konferencijos, skirtos Pašvęstojo gyvenimo metams, organizavimas Kupiškyje – tai pirmoji ir vienintelė pasauliečių organizuota konferencija, skirta vienuolių bei vienuolių tematikai²⁷.

²⁶ Vasiliauskienė A. Mokslu istorikų edukacinė sesija Kupiškyje, *Mokslo Lietuva*, 2010, geg. 6, Nr. 9, p. 10.

²⁷ Ramaneckienė I. Konferencijos Kupiškyje savitumas – iškilminga ir išpūdinga, informatyvu ir nuoširdžiai paprasta, *Lietuvos aidas*, 2017, sausio 10, Nr. 7, 8, 9, p. 4–5.

Šv. Bazilijaus Didžiojo ordino garsinimas

Vienuoliai bazilijonai daug nuveikė Lietuvoje ir visoje LDK plėsdami dvasingumą, mokslą bei kultūrą (statė bažnyčias, vienuolynus, steigė mokyklas, kūrė bibliotekas, užsiėmė leidybine veikla)²⁸.

2000 m. pabaigoje buvo įkurta Lietuvių ir ukrainiečių istorikų asociacija (dr. A. Vasiliauskienė išrinkta jos prezidente, šias pareigas eina iki šiol). Istorikų asociacija pasirinko tirti mažai žinomas ir mažai nagrinėtas temas: *Šv. Bazilijaus Didžiojo ordiną, vienuolius bazilijonus, taip pat lietuvių ir ukrainiečių istorinius, kultūrinius ir dvasinius ryšius*.

Pirmoji Lietuvoje ėmėsi tyrinėti Šv. Bazilijaus Didžiojo ordino (Rytų apeigų katalikų) – vienintelio Lietuvoje įkurto ordino (1617 m.), aktyviausiai įgyvendinusio 1596 m. priimtos Brastos bažnytinės unijos nutarimus²⁹. Ordino vardo garsinimui suorganizuota 11 konferencijų: penkios vyko Ukrainoje (Lvove, Krechove ir Dobromylyje; Volynės Volodymire; Bučače; Senajame Sambire ir Lavrive; Lucke) ir šešios – Lietuvoje (Vilniuje, Šiauliuose, Bazilionuose (Šiaulių r.).

Jau 2001 m. lapkričio mėn. asociacija organizavo tarptautinę mokslinę konferenciją „Bazilijonai Lietuvoje ir Ukrainoje“ Vilniaus Švč. Trejybės Rytų (graikų) apeigų katalikų bažnyčios gražinimo 10-mečiui paminėti. Kaip teigė iš Vatikano atvykę mokslininkai, tai buvo pirmoji pasaulyje Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinui skirta konferencija. Antroji tarptautinė konferencija organizuota Ukrainoje (Lvove, Krechove ir Dobromylyje) „Dobromilo reformos 120 metų ir Krechovo naujokyno 100 metų jubiliejaus intencija“. Trečioji konferencija „Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinas: švietėjiška veikla“, skirta vienuolių bazilijonų įkurtos mokyklos 230 m. jubiliejui, vyko 2003 m. rugsėjo 18–21 d. Bazilionuose (Šiaulių r.). Ketvirtoji – Volynės Vladimire (Ukrainoje, 2003 m.). Penktoji konferencija vyko Šiaulių universitete 2004 m. lapkričio 11–13 d. ir buvo dedikuota Šv. Juozapato – Ivano Kuncevičiaus atminimui. Šeštoji konferencija iš ciklo „Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinas“ vyko 2005 m. gegužės 12–14 d. Ukrainoje – Bučače. Ja paminėtas Bučačo kolegijos atkūrimo dešimtmetis. 2006 m. lapkričio 10–12 d. Vilniuje Ukrainos ambasadoje vyko septintoji ciklo „Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinas“ konferencija, kurios tema „Lietuviai ir ukrainiečiai: istoriniai ir kultūriniai ryšiai“. Konferencija skirta Švč. Trejybės bažnyčios gražinimo Rytų apeigų katalikams 15 metų sukakčiai paminėti. Aštuntoji konferencija vyko Ukrainoje, Senajame Sambire ir Lavrive, 2007 m. liepos 27–28 d. ir buvo skirta Šv. Onufrijaus vienuolyno 800 metų sukakčiai atšvęsti.

Dr. A. Vasiliauskienė – minėtų konferencijų pagrindinė organizatorė

²⁸ Vasiliauskienė A. Šv. Bazilijaus Didžiojo ordino garsinimo centrai Lietuvoje; Василяускене А. Центри прославлення Чину Святого Василя Великого, Буцацький монастир отців василіян до 300-ліття заснування, Жовква: Місіонер, 2012, с. 63–81.

²⁹ Vasiliauskienė A. Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinas: Švč. Trejybės kongregacijos veiklos Vilniuje laikotarpiu (1617–1743), *Soter*, 2003, Nr. 9, p. 97–115; Vasiliauskienė A. Vilnius, Šv. Bazilijaus Didžiojo ordino lopšys, *Lituanistika šiuolaikiniame pasaulyje*, Vilnius: Pasaulio lituanistų bendrija, 2004, Nr. 7–8, p. 85–105; Vasiliauskienė A. Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinas: istorinis kontekstas, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kalbos, kultūros ir raštijos tradicijos*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2009, p. 45–58; Василяускене А. Цикл конференцій „Чин Св. Василя Великого“ в контексті міждержавних зв'язків, *Історія релігій в Україні. Науковий щорічник 2006 рік*, Львів: Логос, 2006, книга 2, с. 296–301; Василяускене А. Чин Св. Василя Великого: поширення історії, *Матеріали VI Міжнародного конгресу україністів. Історія. Політологія*, Частина 1, Київ, 2008, книга 3, с. 373–389.

ne tik Lietuvoje, bet ir Ukrainoje, kur konferencijos organizuojamos vietovėse, istoriškai susietose su Lietuva.

Minėtų konferencijų veiklą analizavo straipsniuose „Tarptautinė mokslinė praktinė konferencija „Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinas: švietėjiška veikla“³⁰ ir „Konferencija Lavrive: ciklo „Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinas“ tąsa“³¹ ir kt.

Konferencijų bei mokslinių ryšių plėtros rezultatas: 2004 m. rugsėjo 17 d. pasirašyta bendradarbiavimo sutartis tarp Metropolito Josyfo Veljamino Rutschio filosofijos ir teologijos studijų Bazilijonų instituto ir Šiaulių universiteto, 2005 m. gegužės 25 d. – analogiška sutartis tarp Šiaulių universiteto ir Lvovo nacionalinio Ivano Franko universiteto. Minėtų Ukrainos institucijų sutartys – pirmosios sutartys su viena Lietuvos aukštųjų mokyklų – Šiaulių universitetu.

Dr. A. Vasiliauskienės iniciatyva 2005 m. gegužės 11 d. Metropolito Josyfo Veljamino Rutschio filosofijos ir teologijos studijų Bazilijonų institute organizuotos Šiaulių universiteto dienos, kurios išiliejo į VI tarptautinę mokslinę konferenciją, skirtą Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinui, o 2006 m. lapkričio 9–12 d. Lvovo nacionalinio Ivano Franko universiteto dienos Šiaulių universitete išiliejo į VII tarptautinę mokslinę konferenciją, skirtą Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinui.

2007 m. vasarą Šiaulių universiteto studentai kartu su Lvovo nacionalinio Ivano Franko universiteto

Šv. Bazilijaus Didžiojo ordino 400 metų jubiliejui skirtoje konferencijoje pranešimą „Bazilijonų tradicija Lietuvoje: istorija ir nūdienu“ skaito dr. Aldona Vasiliauskienė. Konferencijos vedėjas profesorius Olegas Turijus. Lvovas, 2017 m. rugsėjo 16 d. Iš A. Vasiliauskienės archyvo

³⁰ Vasiliauskienė A. Tarptautinė mokslinė praktinė konferencija „Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinas: švietėjiška veikla“, *LAMMD. Istorija*, Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2003, t. 57, p. 78–79.

³¹ Vasiliauskienė A. Konferencija Lavrive: ciklo „Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinas“ tąsa, *LAMMD. Istorija*, Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2008, t. 70, p. 78–81.

studentais atliko archeologinę praktiką Pidhirciuose (ten lietuvius kuravo dr. A. Vasiliauskienė ir globojo vienuoliai bazilijonai).

2008 m. liepą–rugsįjūtį Šiaulių universiteto dėstytojai ir studentai talkino stovykloje „Atgaja 2008“, kurią Karpatuose organizavo Lvovo lietuvių bendruomenė „Medeina“ – stovyklos kuratorė dr. A. Vasiliauskienė³².

Veikla ukrainistikos baruose

Dr. A. Vasiliauskienė daug dėmesio tyrinėjimuose skiria ukrainistikos tematikai³³. Veikla ukrainistikos tematika vyksta keliomis kryptimis: moksline, organizacine bei šviečiamąja.

Vienas tos organizacinės veiklos pavyzdžių – Lietuvos edukologijos universitete (LEU) 2013 m. pabaigoje patvirtintas Lietuvos ir Ukrainos istorijos klubas. 2015 m. spalio 15 d. klube organizuota apskritojo stalo diskusija „Lietuva ir Ukraina: saugumas ir bendradarbiavimas“. Į renginį atvykę žymūs Ukrainos mokslininkai klubui padovanojo vertingų knygų ukrainiečių kalba. Dera pastebėti, kad daugelyje dovanotų straipsnių rinkinių, išleistų Ukrainoje, išspausdinti dr. A. Vasiliauskienės moksliniai tekstai. Vienuose leidiniuose jie išversti į ukrainiečių kalbą, kituose publikuoti lietuvių kalba.

Lietuvių ir ukrainiečių istorikų asociacija LEU įsteigtam klubui padovanojo vienuolių bazilijonų parašytų poezijos, lyrikos bei istorinių knygų; straipsnių rinkinių, skirtų Bažnyčios istorijai; Ukrainos religijotyros rinkinių; Lvovo bei Kijevo universitetų leidinių. Įdomus 2013 m. Kijeve išleistas 504 p. straipsnių rinkinys „Ukraina ir Vatikanas: iki ir po Antrojo Vatikano susirinkimo“ (Ukraina i Vatikan: do i pislia druhoho Vatikanskoho soboru)³⁴. Padovanota Lvovo nacionalinio Ivano Franko universiteto 2004 m. ukrainiečių kalba išleista straipsnio autorės jau minėta monografija „Antrojo Lietuvos Statuto nuorašai kirilica: paleografija, chronologija, kodikologija“.

Be to, mokslininkė A. Vasiliauskienė klubui padovanojo ir keletą savo lietuvių kalba išspausdintų knygų.

Knygų spinta Lietuvos ir Ukrainos istorijos klube pasipildė ir vienuolių bazilijonų Žovkvoje leidžiamo žurnalo „Misionierius“ (Misionar) įvairių metų (2001–2015) numeriais bei kitais Ukrainoje leistais žurnalais.

Lietuvoje leidžiamuose laikraščiuose publikuota nemažai įdomaus turinio straipsnių apie Vilniaus ukrainiečių bendruomenės renginius, Lietuvoje organizuojamus festivalius „Taraso aušros“, Ukrainos nepriklausomybės temai, t. y. holodomorui, skirtus renginius³⁵.

³²Ramaneckienė I. Prisiminimais paskui penkiolika Bazilijonų mokyklos vitražo varpelius, *Šiaulių naujienos*, 2016, spalio 1, Nr. 190, p. 7, 12; spalio 4, Nr. 191, p. 6; Ramaneckienė I. Nematomų tiltų statytojų susitikimas Panevėžio apskrityje Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešojoje bibliotekoje, *Lietuvos aidas*, 2017, sausio 17, Nr. 13, 14, 15, p. 1–2, 10–11; Ramaneckienė I. Antrosios knygos apie vienuolių bazilijonų veiklą sutiktųjų geografija, *Voruta*, 2018, liepos 28, Nr. 7, p. 6–7.

³³Vasiliauskienė A. Lietuvos ukrainiečiai, *Lietuvos etnologijos ir antropologijos enciklopedija*, sud. V. Savoniakaitė, Vilnius: LII leidykla, 2011, p. 270–276; Vasiliauskienė A. Ukrainiečių renginiai Lietuvoje (1), *Lietuvos aidas*, 2011, sausio 8, Nr. 4, 5, 6, p. 6; Vasiliauskienė A. Ukrainiečių renginiai Lietuvoje (2), *Lietuvos aidas*, 2011, vas. 5, Nr. 28, 29, 30, p. 7.

³⁴Vasiliauskienė A. Vienuoliai bazilijonai: amžių istorijoje, *Україна і Ватикан: до і після другого Ватиканського собору. Українське Релігієзнавство. Ukrainian Religious Studies*, 2013, Nr. 66, c. 158–170.

³⁵Vasiliauskienė A. Lietuvos sostinėje 20 metų darbuojasi Vilniaus ukrainiečių bendrija, *Lietuvos aidas*, 2008, lapkr. 8, Nr. 251, p. 6–7; lapkr. 11, Nr. 252, p. 7; Vasiliauskienė A. Vilniaus ukrainiečių bendrija: veikla ir perspektyvos, *Voruta*, >

Prie Šv. Petro Bazilikos Vatikane dr. Aldona Vasiliauskienė su aukščiausiojo Ukrainos graikų apeigų katalikų bažnyčios arkivyskupo Svetoslavo Ševčiuko (Kijevas) padėjėju, ukrainiečių vyskupu studitu Josyfu Milianu, kuris 2012 m. kovo 26 d. su ukrainiečių dvasininkų delegacija lankėsi Skapiškyje. 2013 m. lapkričio 26 d. Iš A. Vasiliauskienės archyvo

Dr. A. Vasiliauskienė rašo apie Ukrainos lietuvių veiklą Lvove: lietuvišką mokyklą, bendruomenę „Medeina“, jos vasaros stovyklas Karpatuose (rengtos kartu su Šiaulių universitetu), Maironio lietuvių kultūros draugiją Kijeve.

Religijotyrininkė, supažindindama Lietuvos skaitytoją su kardinolu Josyfu Slypij³⁶, tiesė paraleles tarp garbingų mecenatų dvasininkų – lietuvio prel. dr. Juozo Prunskio ir ukrainiečio dr. t. Dimitrijaus Blažejovskio³⁷, tarp kankinio Mečislovo Reinio ir Volodymyro Sterniuko³⁸, tarp Dievo Tarno arkivyskupo Mečislovo Reinio ir ukrainiečio, 2001 m. jau paskelbto Palaimintuoju studitų ordino archimandrito Klementijaus Šeptyckio³⁹, daug dėmesio skiria šv. Juozapatui (Ivanui Kuncevičiui), kuris šventumui brendo Vilniuje.

> 2008, rugs. 20, Nr. 18, p. 1, 12; spalio 4, Nr. 19, p. 12; spalio 25, Nr. 20, p. 12; lapkr. 8, Nr. 21, p. 12; lapkr. 22, Nr. 22, p. 12; Vasiliauskienė A. Paminėtas holodomoro genocidas Ukrainoje, *Voruta*, 2011, gruodžio 10, Nr. 23, p. 5; Vasiliauskienė A. Renginiai skirti paminėti holodomorą, *Mokslo Lietuva*, 2014, bal. 3, Nr. 7, p. 11–12.

³⁶Vasiliauskienė A. 2012-ieji – kardinolo Josyfo Slypij metai Ukrainoje, *XXI amžius*, 2012, bal. 6, Nr. 14, p. 9.

³⁷Vasiliauskienė A. Dvasininkas, mokslininkas, menininkas Dimitrijus Blažejovskis: mirė nepasėjęs, *Lietuvos aidas*, 2011, geg. 18, Nr. 112, 113, 114, p. 7; Vasiliauskienė A. Garbingi dvasininkai ir mokslininkai: lietuvis prel. dr. Juozas Prunskis ir ukrainietis dr. t. Dimitrijus Blažejovskis, *XXI amžius*, 2002, spalio 11, Nr. 77, p. 4, 12.

³⁸Vasiliauskienė A. Du ganytojai: Mečislovas Reins ir Volodymyras Sterniukas, *XXI amžius*, 2007, bal. 20, Nr. 31, p. 1, 8; Vasiliauskienė A. Rytų apeigų vyskupas V. Sterniukas ir jam skirti renginiai, *Lietuvos aidas*, 2007, bal. 17, Nr. 86, p. 9; Василюскене А. Архієпископ М. Рейніс і архієпископ В. Стернюк: релігійно-історичні паралелі, *Історія релігій в Україні. Науковий щорічник 2007 рік*, Львів: Логос, 2007, книга 1, с. 217–232.

³⁹Vasiliauskienė A. Palaimintasis Klementijus Šeptyckis: kelias į altoriaus garbę, *XXI amžius*, 2011, vas. 4, Nr. 10, p. 14; Василюскене А. Слуга Божий архієпископ Мечисловас Рейніс и блаженный Климентий Шептицкий: мученики Владимирского центра, *Історія релігій в Україні. Науковий щорічник 2011 рік*, Львів: Логос, 2011, книга 1, с. 559–579.

Lietuvos periodikoje išspausdinti autorės išversti į lietuvių kalbą kai kurių ukrainiečių dvasininkų Vilniaus Švč. Trejybės Rytų apeigų katalikų bažnyčioje sakyti pamokslai.

Publikacijomis autorė supažindina skaitytojus su Rytų apeigų katalikių Šventosios Šeimos kongregacijos seserimis Ukrainoje. Švč. Mergelės Marijos seserims tarnaitėms skirtas 3 straipsnių ciklas. Rašė apie Pihircių Apreiškimo Švč. Mergelei Marijai bazilijonų vienuolyną, Metropolito Josyfo Veljamino Rutskio filosofijos ir teologijos studijų bazilijonų instituto įkūrimą ir veiklą ir t. t.

Per 7 „Vorutos“ numerius pateikta plati medžiaga apie Kijevo Rusios krikšto 1025-ąsias metines⁴⁰; skaitytojams pristatytas Vilniuje dirbęs, autokatastrofoje žuvęs vienuolis bazilijonas t. Vinkentijus (Vasylis Janickis) OSBM (1973 05 07–1998 06 07–2015 03 04)⁴¹. Įdomiai 4 straipsnių ciklu pristatytas ukrainietis vyskupas iš Romos Irinėjus (Ihoris Bilyk) OSBM, į Lietuvą iš Vatikano atvežęs šv. Juozapato relikvijas⁴².

Paminėtinas dr. A. Vasiliauskienės išskirtinis, išsamus mokslinis darbas, skirtas 25 metus Lietuvoje, Vilniaus Švč. Trejybės bažnyčioje dirbusiam vienuoliui bazilijonui kun. Pavlo (Petro Jachimecui)⁴³, talkiniam visuose mokslininkės organizuojamuose renginiuose.

Mokslinė monografija, išleista Romoje

Svarbiausias dr. A. Vasiliauskienės mokslinis darbas lietuvių ir ukrainiečių dvasiniams bei moksliniams ryšiams atskleisti – Romoje išleista monografija su tokiu bibliografiniu aprašu:

Vasiliauskienė A. Vasilijaus Zinko studija „Sesuo Rafaila“: istorinis biografinis kontekstas, moksliniai komentarai ir teologinė terminologija. Monografija. Roma. Analecta, t. 53, 2014, 680 p. (Васіляускене А. Студія Василя Зінька „Сестра Рафаїла“: історико-біографічний контекст, наукові коментарі і богословська термінологія. Монографія. Рим, 2014, серія II, „Записки ЧСВВ“. Секція I, Праці, t. 53, 680 с.).

Monografijos pasirodymas sutapo su autorės gausiomis (per 12) jubiliejinėmis sukaktimis tais 2015-aisiais: 70-uju gimtadieniu, pedagoginės veiklos 50-mečiu, 30 metų darbo ukrainistikos srityje, darbo 25-mečiu Lietuvių katalikų mokslo akademijoje, darbo garsinant Dievo tarno arkivyskupo M. Reinio vardą 20-mečiu. Be to, jau 15 metų, kai istorikė mokslininkė tyrinėja šv. Bazilijaus Didžiojo ordino istoriją.

⁴⁰Vasiliauskienė A. Kijevo Rusios krikšto 1025-osios metinės, *Voruta*, 2013, spalio 26, Nr. 22, p. 1, 14; lapkr. 9, Nr. 23, p. 14; lapkr. 23, Nr. 24, p. 14; gruodžio 7, Nr. 25, p. 14; gruodžio 21, Nr. 26, p. 14; 2014, sausio 4, Nr. 1, p. 14; sausio 18, Nr. 2, p. 14.

⁴¹Vasiliauskienė A. Žvusių bazilijonų vienuolį prisimenant. T. Vinkentijus (Vasylis Janickis) OSBM (1973 05 07–1998 06 07–2015 03 04), XXI amžius, 2015, liepos 17, Nr. 28, p. 8, 16.

⁴²Vasiliauskienė A. Ukrainietis vyskupas Irinėjus Bilyk OSBM – Lietuvoje (1): pažintis su ganytoju, *Lietuvos aidas*, 2016, sausio 9, Nr. 4, 5, 6, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Ukrainietis vyskupas Irinėjus Bilyk OSBM – Lietuvoje (2): šventasis Juozapas ir jo relikvijos, *Lietuvos aidas*, 2016, sausio 26, Nr. 19, 20, 21, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Ukrainietis vyskupas Irinėjus Bilyk OSBM – Lietuvoje (3): šv. Mišios, „Marijos radijo“ laidos, lietuvių dėmės šv. Juozapato relikvijoms, *Lietuvos aidas*, 2016, vas. 13, Nr. 34, 35, 36, p. 6–7; Vasiliauskienė A. Ukrainietis vyskupas Irinėjus Bilyk OSBM – Lietuvoje (4): kelionė į Kupiškį, susitikimas Skapiškyje, *Lietuvos aidas*, 2016, kovo 5, Nr. 49, 50, 51, p. 6–7.

⁴³Vasiliauskienė A. Ketvirtis amžiaus tarnystės Dievui ir žmonėms Lietuvoje, *Padubysio kronikos*, 2017, Nr. 1(8), p. 68–98.

Pažymėtina, kad ši dr. A. Vasiliauskienės monografija yra pirmasis Lietuvos mokslininkų darbas, išleistas Romoje 53-uoju analektų (mokslo darbų) tomu⁴⁴.

Viename pirmųjų monografijos pristatymo visuomenei renginių, būtent – Kupiškio viešosios bibliotekos Parodų salėje susirinkusiems kupiškėnams bei atvykusiems svečiams, Vilniaus Švč. Trejybės bažnyčios klebonas t. Pavlo Jachimecas OSBM akcentavo, kad išsami monografijos santrauka pateikta keliomis kalbomis, nes turi didžiulę mokslinę vertę, be to, skirta ir plačiajai visuomenei⁴⁵.

Šis unikalus mokslo darbas buvo pristatytas ir LR Seimo narės Rimos Baškienės iniciatyva 2015 m. birželį surengtoje spaudos konferencijoje. R. Baškienė kalbėjo apie lietuvių ir ukrainiečių kultūrinių, dvasinių ryšių, turinčių galias istorines šaknis amžių tėkmėje, svarbą, priminė švietėjų vienuolių bazilijonų veiklos Lietuvoje įtaką šių dviejų tautų bendradarbiavimui ir tai, kad Šiaulių rajone 1773 m. čia apsigyvenusių vienuolių bazilijonų pastangomis buvo pastatyta Bazilijonų mokykla, turėjusi didžiulę šviečiamąją reikšmę šiam regionui. Nuo 2001 m. Bazilijonų mokykla ir Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinas užmezgė gražius bendradarbiavimo ryšius, kurių teigiama įtaka jaunimui jaučiama nuolat.

Spaudos konferencijoje kalbėję svečiai prisiminė 2000 m. pabaigoje Vilniuje įkurta Lietuvių ir ukrainiečių istorikų asociaciją, kuri tiria Lietuvoje mažai žinomo Rytų apeigų katalikų Šv. Bazilijaus Didžiojo ordino istoriją, nušviečia jo kultūrinę ir dvasinę reikšmę. Daug nuoširdžių padėkos žodžių ir gražių palinkėjimų tąkart išsakyta monografijos autorei – dr. A. Vasiliauskienei.

Knygos, straipsniai, recenzijos

Dr. A. Vasiliauskienė – trijų bibliografijų: „Pranė Dundulienė“ (1980), „Stanislovas Lazutka“ (1984) ir „Juozas Banionis. Gyvenimo ir darbų verpetuose“ (2016) – autorė; knygos „Filosofijos daktaras kunigas Juozapas Čepėnas“ (2001) sudarytoja, kaip jau minėta, viena iš knygos „Prelatas Mykolas Krupavičius“ (2007) sudarytojų, trijų kolektyvinių monografijų, skirtų dvasingumo klausimams – „Dvasingumas žmogaus pasaulyje“ (2009)⁴⁶, „Ugdymo dvasingumas“ (2012)⁴⁷ ir „Ugdymo dvasingumo kontekstas“ (2014)⁴⁸, mokslo leidinių, skirtų akademikui Algirdui Gaižučiui⁴⁹,

⁴⁴Vaičiūnas V. S., Jankūnas G. Dr. Aldonos Vasiliauskienės monografijos „Vasilijaus Zinko studija „Sesuo Rafaila“: istorinis biografinis kontekstas, moksliniai komentarai ir teologinė terminologija“ recenzija, *Soter*, 2014, t. 51 (79), p. 139–142; Frys V. Vasilijaus Zinko studija „Sesuo Rafaila“: istorinis biografinis kontekstas, moksliniai komentarai ir teologinė terminologija (dr. Aldonos Vasiliauskienės monografija), *Lietuvos aidas*, 2015, kovo 24, Nr. 67, 68, 69, p. 6–7; Zapareckienė L. Giliai subrandinta monografija, *Lietuvos aidas*, 2014, liepos 12, Nr. 151, 152, 153, p. 6–7.

⁴⁵Alekniene B. Aštuonerių metų triušas – sugulė į monografiją, *Kupiškėnų mintys*, 2014, spalio 11, Nr. 118, p. 5.

⁴⁶Vasiliauskienė A. Arkivyskupas Mečislovas Reinys – dvasinių vertybių puoselėtojas, *Dvasingumas žmogaus pasaulyje*, sud. J. Kievišas, R. Kondratienė, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2009, p. 218–231, 403–404.

⁴⁷Vasiliauskienė A. Istorinė atmintis kultūrų sankirtoje: arkivyskupo M. Reinio dvasinis paveldas, *Ugdymo dvasingumas*, sud. J. Kievišas, Vilnius: Edukologija, 2012, p. 290–313, 552–553.

⁴⁸Vasiliauskienė A. Arkivyskupas Mečislovas Reinys: istoriografinis aspektas, *Ugdymo dvasingumo kontekstas*, sud. J. Kievišas, Vilnius: Žuvėdra, 2014, p. 53–80.

⁴⁹Vasiliauskienė A. Mečislovas Reinys – tautos kultūrinėje atmintyje, *Inveniens quaero. Ieškoti, rasti, nenurimti*, red. kol. pirm. G. Blažienė, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2011, p. 695–720.

Pristačius dr. Aldonos Vasiliauskienės knygą „Akmenuotas patrioto kelias“ Signatarų namuose Vilniuje. Iš kairės: Rita Dovydaitytė-Dagienė, Zita Dovydaitytė, knygos autorė, Aldona Dovydaitienė, Rasa Dovydaitienė, Arūnas Dovydaitis ir Vytautas Dovydaitis. 2001 m. gruodžio 8 d. Iš A. Vasiliauskienės archyvo

dr. Edvardui Krikščiūnui⁵⁰, bendraautorė. Leidinyje, skirtame vysk. Juozui Preikšui, publikuoto straipsnio autorė⁵¹.

Dr. A. Vasiliauskienė publikavo apie 2 000 straipsnių Lietuvos ir užsienio periodikoje, išleido 16 įvairios apimties knygų: „Lietuvių katalikų mokslo akademija“ (1992), „Kai akademikas kunigas Antanas Liuima SJ prabyla...“ (1995), „Žvilgsnis į Juozą Girnių“ (1995), „Vilkaviškio vyskupijos ganytojui – 70“ (1996), „Stasio Antano Bačkio gyvenimo ir veiklos bruožai“ (1996), „Lietuvių katalikų mokslo akademijos žinynas“ (1997), „Gyvenimas Dievui ir Lietuvai“ (1997), „Petro Perkumo idėjų dvasia“ (1998), „Akmenuotas patrioto kelias“ (2001), „Mokslo ir idealo keliu“ (2001), „Monsinjoras Jonas Juodelis“ (2001), „Arkivyskupo Mečislovo Reinio gyvenimo ir veiklos datos“ (2003), „Monsinjoras Klemensas Gutauskas“ (2004), „Monsinjoras Petras Baltuška“ (2011), „Vasilijaus Zinko studija „Sesuo Raffaila“: istorinis biografinis kontekstas, moksliniai komentarai ir teologinė terminologija“ (Roma, 2014), „Кириличні списки Другого Литовського Статуту: палеографія, хронологія, кодикологія“ (Ukraina, Lvovas, 2004).

Publikavusi straipsnių knygose: „Vilniaus medicinos istorijos almanachas“ (t. 2)⁵², „Lietuvos šeima: tradicijos ir ateitis“⁵³, „Daugailių kraštas ir

⁵⁰ Vasiliauskienė A. Arkivyskupas Mečislovas Reiny: istoriografinis aspektas, *Edvardas Kriščiūnas*, sud. A. Bitautas, Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla, 2015, p. 53–80.

⁵¹ Vasiliauskienė A. Vyskupas Juozas Preikšas; J. Preikšas, *Žodžiai*, sud. J. Brazauskas, Panevėžys, 2006, p. 9–38.

⁵² Vasiliauskienė A. Gydytojo Albino Šmulksčio – studento mediko vilniečio – gyvenimo vingiai, *Vilniaus medicinos istorijos almanachas*, red. A. Andriušis, Vilnius: Vilnensis Medicina, 2006, t. 2, p. 346–357.

⁵³ Vasiliauskienė A. Šeima verta pasididžiavimo: profesoriai Pranė ir Bronius Dunduliai, *Lietuvos šeima* (mokslinės praktinės konferencijos „Lietuvos šeima: tradicijos ir ateitis“, įvykusios Vilniuje 1994 m. spalio 25–26 d., medžiaga), Vilnius, 1994–1995, p. 242–250.

žmonės“ (trys straipsniai)⁵⁴, „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kalbos, kultūros ir raštijos tradicijos“⁵⁵, „Kupiškis. Gamtos ir istorijos puslapiai“⁵⁶, „Etnografija“ (2010⁵⁷ ir 2016⁵⁸), „Lietuvos etnologijos ir antropologijos enciklopedija“⁵⁹, „Kriščionybės ir kultūros paralelės“⁶⁰, „Velaikių Čepėnai“ (du straipsniai)⁶¹, „Zarasų parapijos istorija“ (20 straipsnių, skirtų kunigams)⁶²; rašė draugijai „Rytas“⁶³ ir leidiniui „Lietuvių švietimo draugija „Rytas“ (leidinyje 3 straipsniai)⁶⁴; „Žymiosios XX amžiaus Lietuvos moterys“ (penki straipsniai)⁶⁵, „Sudeikiai ateities kartoms“⁶⁶, „Seirijų praeitis ir dabartis“⁶⁷, „Jūrė: miestelio kūrimo istorija“⁶⁸, „Kupiškio žydų bendruomenė: praeities ir dabarties sąsajos“⁶⁹, „Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinas: iš liaudies – liaudžiai“⁷⁰, leidinyje, skirtame Dievo tarnaitai Motinai Marijai –

⁵⁴ Vasiliauskiene A. Dr. kunigas Juozapas Čepėnas, *Daugailių kraštas ir žmonės*, sud. R. Jurkevičienė, R. Mališauskas, Utena: Utenos Indra, 2008, p. 611–620; Vasiliauskiene A. Dr. prel. Juozas Prunskis, *ten pat*, p. 648–654; Vasiliauskiene A. Iš arkivyskupo Mečislovo Reinio gyvenimo, *ten pat*, p. 655–662.

⁵⁵ Vasiliauskiene A. Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinas: istorinis kontekstas, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kalbos, kultūros ir raštijos tradicijos*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2009, p. 45–58.

⁵⁶ Vasiliauskiene A. Iš Kristaus Žengimo į dangų bažnyčios istorijos, *Kupiškis. Gamtos ir istorijos puslapiai*, sud. A. Jonušytė, Kupiškis: Kupiškio etnografijos muziejus, 2009, p. 199–268, 606–607.

⁵⁷ Vasiliauskiene A. Profesorės Pranės Dundulienės gyvenimas ir veikla, *Etnografija*, sud. E. Lazauskaitė, Ž. Šaknys, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2010, Nr. 20, p. 20–35.

⁵⁸ Vasiliauskiene A. Lietuvių katalikų mokslo akademija ir akademikas Vacys Milius, *Etnografija*, sud. E. Lazauskaitė, Ž. Šaknys, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2016, t. 26, p. 74–91.

⁵⁹ Vasiliauskiene A. Lietuvių ukrainiečiai, *Lietuvos etnologijos ir antropologijos enciklopedija*, sud. V. Savoniakaitė, Vilnius: LII leidykla, 2011, p. 270–276.

⁶⁰ Vasiliauskiene A. Lietuvių katalikų mokslo akademijos šviečiamoji veikla: doros problema (1922–2002), *Kriščionybės ir kultūros paralelės*, sud. S. Vaitekūnas, A. Ramonas, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2007, p. 74–90.

⁶¹ Vasiliauskiene A. Pranas Čepėnas: gyvenimo ir veiklos bruožai, *Velaikių Čepėnai*, sud. J. Čepėnas, Vilnius: Petro ofsetas, 2012, p. 162–199; Vasiliauskiene A. Kunigas Juozas Čepėnas, *ten pat*, p. 422–469.

⁶² *Zarasų parapijos istorija*, sud. R. Kavaliauskas, Kaunas: Spalvų kraitė, 2012, 448 p.

⁶³ Vasiliauskiene A. Lietuvių švietimo draugija „Rytas“ 1939–1940 m., *Soter*, 2013, t. 47(75), p. 31–55; Vasiliauskiene A. Paminėtas „Ryto“ draugijos 100-metis, *Istorija. Iš tautos praeities*, Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas, 2014, t. 95, Nr. 3, p. 98–117.

⁶⁴ Vasiliauskiene A. Pirmasis „Ryto“ draugijos pirmininkas dr. kun. Jonas Steponavičius, *Lietuvių švietimo draugija „Rytas“*, Vilnius: Lietuvos nacio-

nalinis muziejus, 2013, p. 35–69; Vasiliauskiene A. Kunigas Mečislovas Reinyš ir „Rytas“, *ten pat*, p. 85–103; Vasiliauskiene A. Paskutinis Lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ veiklos laikotarpis (1939–1940), *ten pat*, p. 173–192.

⁶⁵ Vasiliauskiene A. Išvaikščiojusi Lietuvos kaimus. Minint profesorės Pranės Dundulienės 90-ąsias gimimo metines, *Žymiosios XX amžiaus Lietuvos moterys*, sud. O. Voverienė, Kaunas: Naujasis amžius, 2000, p. 198–202; Vasiliauskiene A. Lietuvių kalbos puoselėtojai. Minint dr. Antanės Kučinskaitės brandaus amžiaus jubiliejų, *ten pat*, p. 203–211; Vasiliauskiene A. Sibiro maldaknygės autorė. Apie Adelę Dirsytę, *ten pat*, p. 264–271; Vasiliauskiene A. Gyvenimą paskyrusi muzikai. Apie Genovaitę Gokaitę-Maironienę, *ten pat*, p. 272–278; Vasiliauskiene A. Reikšmingi darbai lietuviams ir Lietuvai. Apie JAV Lietuvių bendruomenės Kultūros tarybos pirmininkę Mariją Bareikaite-Remienę, *ten pat*, p. 279–288.

⁶⁶ Vasiliauskiene A. Girnių giminė, *Sudeikiai ateities kartoms*, sud. A. Vyžintas, Utena: Utenos Indra, 2013, p. 352–383.

⁶⁷ Vasiliauskiene A. Prelatas Juozapas Laukaitis: byla P-12088 (LYA F. K-1, ap. 58). *Seirijų praeitis ir dabartis*, red. L. Lapinskienė, Vilnius: Gimtasis žodis, 2013, p. 542–595.

⁶⁸ Vasiliauskiene A. Dievo Gailestingumo šventovė Jūrėje: filijos priešistorė, koplyčios statyba, dvasininkai, parapijiečiai, *Jūrė: miestelio kūrimo istorija*, sud. J. Banionis, Vilnius: BMK leidykla, 2016, p. 36–151.

⁶⁹ Vasiliauskiene A. Altaristas Feliksas Ereminas – Pasaulio tautų teisuolis, *Kupiškio žydų bendruomenė: praeities ir dabarties sąsajos*, par. A. Jonušytė, Vilnius: Petro ofsetas, 2016, p. 33–45; Anglų kalba, p. 95–109.

⁷⁰ Vasiliauskiene A. XI tarptautinė mokslinė konferencija „Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinas: iš liaudies – liaudžiai“, jos svarba, *Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinas: iš liaudies – liaudžiai* (tarptautinė mokslinė konferencija, skirtos Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčios 500 metų jubiliejui, pranešimų medžiaga), sud. A. Vasiliauskiene, O. Lukačuk, Šiauliai: Lvovas, 2017, p. 22–52.

Kazimierai Kaupaitė⁷¹, „Sibiro Alma Mater“⁷², „Akademiniis jaunimas permainų metais“⁷³, „Rytų Lietuva: visuomenės ir socialinių grupių raiška bei sąveika“⁷⁴, „Tautinio tapatumo ir tautinės kultūros problemos“⁷⁵, „Lituanistika šiuolaikiniame pasaulyje“ (du straipsniai)⁷⁶, „Lietuvos raštijos studijos“⁷⁷, „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kalbos, kultūros ir raštijos tradicijos“⁷⁸, „Taikomieji tyrimai studijose ir praktikoje“⁷⁹, leidiniuose „Vilniaus kultūrinis gyvenimas“ 2006⁸⁰, 2008⁸¹, 2012⁸².

Dr. A. Vasiliauskienės Lietuvoje publikuotų recenzijų dėka lietuvių mokslininkai turi galimybę susipažinti su naujausiomis Ukrainoje išleistomis istorinėmis knygomis, Ukrainoje vykstančiomis mokslinėmis konferencijomis.

Be to, ji dar yra Lietuvos istorijos savaitraščio „*Voruta*“, Lietuvos valstybės laikraščio „*Lietuvos aidas*“ (1999), Lvovo nacionalinio Ivano Franko universiteto bibliotekos mokslinio leidinio „*Knygotyra ir informacinės technologijos*“ (2004), Ukrainos nacionalinės mokslų akademijos G. S. Skovorodos filosofijos instituto religijotyros skyriaus leidinio „*Ukrainos religijotyra*“ (2013) redakcinių kolegijų narė.

Veikla Kupiškyje ir Skapiškyje

Dr. A. Vasiliauskienės darbuotė šiame Lietuvos krašte skleidžiasi keliomis kryptimis. Pirmoji jų – straipsniai periodikoje ir mokslo leidiniuose, paskaitos ir pranešimai konferencijose ir seminaruose, jubiliejinių bei teminių respublikinių konferencijų organizavimas, aktyvus dalyvavimas leidinių pristatymuose (pristatomos ir A. Vasiliauskienės monografijos), stacionarios parodos „Pažintis su

⁷¹Vasiliauskienė A. Lietuviai keliami į altoriaus garbę – Beatifikacijos bylos, *Po Dievo dangumi – mano tauta. Tikėjimo ir lietuviybės puoselėtojos, mokytojos ir vienuolės Marijos Kazimieros Kaupaitės gyvenimas ir darbai*, sud. M. Masiokas, Kaunas: Spindulio spaustuvė, 2017, p. 41–77.

⁷²Vasiliauskienė A. Partizanų būrio „Nepriklausoma Lietuva“ sunaikinimas. Jų bei artimųjų likimai, *Sibiro Alma Mater*, sud. R. Baltutis, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2015, t. 6, p. 247–260.

⁷³Vasiliauskienė A. Jaunimas Mečislovo Reinio ateities vizijose, *Akademiniis jaunimas permainų metais*, sud. A. Čiužas, Vilnius: VPU leidykla, 2005, p. 117–124.

⁷⁴Vasiliauskienė A. Kanauninkas Petras Baltuška – religinės kultūros puoselėtojas, *Rytų Lietuva: visuomenės ir socialinių grupių raiška bei sąveika*, sud. A. Čiužas, Vilnius, 2002, p. 305–329.

⁷⁵Vasiliauskienė A. Lietuvių katalikų mokslo akademijos istorikai išieivijoje (administracinė ir organizacinė veikla), *Tautinio tapatumo ir tautinės kultūros problemos. Lietuviai ir lituanistika už Lietuvos ribų XX a.*, 2001, t. 5–6, p. 321–348.

⁷⁶Vasiliauskienė A. Vilnius – Šv. Bazilijaus Didžiojo ordino lopšys, *Lituanistika šiuolaikiniame pasaulyje*, Vilnius: Pasaulio lituanistų bendrija, 2004, Nr. 7–8, p. 85–105; Vasiliauskienė A. Lietuvos įvaizdžio puoselėtoja Marija Remienė (Bareikaitė), *ten pat*, p. 149–173.

⁷⁷Vasiliauskienė A. Arkivyskupas M. Reinys – lietuviškos spaudos kritikas, skatintojas ir palai-kytojas, *Lietuvių raštijos istorijos studijos*, t. 1: Iš spaudos draudimo istorijos, red. kol. L. Klimka, A. Ragauskas, J. Zaborskaitė, D. Vainienė, Vilnius: VPU leidykla, 2005, p. 157–176.

⁷⁸Vasiliauskienė A. Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinas: istorinis kontekstas, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kalbos, kultūros ir raštijos tradicijos*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2009, p. 45–58.

⁷⁹Vasiliauskienė A. Vyskupo Mečislovo Reinio dvasingumo sklaida „Tiesos kelyje“, *Taikomieji tyrimai studijose ir praktikoje*. Applied research in studies and practice, Nr. 3, 2010, p. 85–94.

⁸⁰Vasiliauskienė A. Arkivyskupas Mečislovas Reinys Vilniuje: trys laikotarpiai, *Vilniaus kultūrinis gyvenimas: dvasininkų vaidmuo 1900–1945*, sud. A. Lapinskienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006, p. 18–46.

⁸¹Vasiliauskienė A., Kareniauskaitė R., Zalogienė J., Zaloga E. „Ryto“ veiklos atspindžiai periodikoje: kunigas Mečislovas Reinys, *Vilniaus kultūrinis gyvenimas: draugijų reikšmė 1900–1945*, sud. A. Lapinskienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008, p. 188–213.

⁸²Vasiliauskienė A. Naujas šaltinis Mečislovo Reinio veiklai Vilniuje tirti, *Vilniaus kultūrinis gyvenimas. Tautų poliglotas 1900–1945*, sud. dr. Alma Lapinskienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2012, p. 106–121.

Darbas prie mokslinių straipsnių rinkinio „Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinas: iš liaudies – liaudžiai“ maketo Šiaulių universitete.

Iš kairės: dr. Aldona Vasiliauskienė, maketuotoja Odeta Semonavičienė ir docentė dr. Irena Ramaneckienė. 2017 m. spalio 4 d.

Iš A. Vasiliauskienės archyvo

„Ukrainos kultūra“ organizavimas Skapiškyje, A. Vasiliauskienės sodyboje, ir jos atidarymas (2012), veikla garsinant Šv. Bazilijaus Didžiojo ordiną, ukrainiečius – vienuolius bazilijonus, darbai, įamžinantys Dievo tarno arkivyskupo M. Reinio (1884 02 03–1907 06 10–1926 04 05–1953 11 08) vardą.

Straipsniai publikuojami rajoninėje („Kupiškėnų mintys“) bei respublikinėje spaudoje („XXI amžius“, „Lietuvos aidas“, „Voruta“ ir kt.). Moksliniai tyrinėjimai spausdinami mokslo leidiniuose: almanache „Kupiškis. Kultūra ir istorija“ (2012, 2013, 2015, 2016, 2017), mokslinėje monografijoje („Kupiškis. Gamtos ir istorijos puslapiai“, 2009), „Lietuvos valsčių“ serijos monografijoje („Kupiškis. Naujausi moksliniai lokaliniai tyrimai“, 2016), mokslinių straipsnių leidinyje („Kupiškio žydų bendruomenė: praeities ir dabarties sąsajos“, 2016).

„XXI amžiuje“, „Lietuvos aide“, „Vorutoje“, Pasvalio rajono laikraštyje „Darbas“, „Kupiškėnų mintyse“ išspausdinti dr. A. Vasiliauskienės straipsniai apie Rachelę Reginą Rozenbergaitę-Šteimaniene bei jos šeimos likimą tapo svariu pagrindu, kad šios žydaitės išgelbėtojas kun. Feliksas Ereminas po mirties buvo apdovanotas Žuvančiųjų gelbėjimo kryžiumi (2012), o 2013 m. tapo pripažintas Pasaulio tautų teisuoliu (už šią veiklą nepaprastasis ir įgaliotasis Izraelio ambasadorius Lietuvai Amiras Maimonas 2017 m. jai įteikė specialią padėką). Pagrindinės liudininkės – dr. A. Vasiliauskienės surastos Reginos dukros, gyvenančios Izraelyje.

Publicistiniuose straipsniuose išskirtinos dvi kryptys: 1) istorijos bei įvykių fiksavimas ir 2) asmenybės. Pirmai grupei priskiriami straipsniai, išsamiai pristatantys skaitytojui Skapiškio bendruomenės, bibliotekos, miestelio poečių sambūrio „Liktarna“ renginius, ypač Vitos Vadoklytės organizuojamus liaudies teatrų festivalius ir jų laimėjimus. Rašoma apie Skapiškio mokykloje vykstančius renginius:

rajonines moksleivių konferencijas, mokinių ir pedagogų šventes, susitikimus su atvykusiais svečiais – lietuviais mokslininkais bei ukrainiečiais vienuoliais bazilijonais ir seserimis vienuolėmis. Aprašomos mokslo žinių įvertinimo šventės Skapiškio pagrindinėje mokykloje pavasarį ir Rugsėjo 1-osios renginiai.

Nemaža straipsnių skirta krašto personalijoms. Skaitytojui pristatyta per 30 asmenybių: tremtiniai (gyvenimas ir darbai tremtyje, grįžus į Lietuvą), tautodailininkai, bažnytinio choro giesmininkai, bažnyčios tarnai, kiti garbūs skapiškiečiai. Keletas jų iškeliavo į Amžinybę ir jų gyvenimo istorija išliko publikuotuose straipsniuose.

Organizacinė veikla. Skapiškio mokykloje bei Kupiškio pedagogams organizuojami susitikimai su Lietuvos mokslo bei meno žmonėmis, su ukrainiečiais – vienuoliais bazilijonais, seserimis vienuolėmis bei pasauliečiais.

Organizuotos respublikinės mokslinės konferencijos Kupiškyje:

„Istorijos diena Kupiškyje, skirta Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečiui ir profesoriaus Broniaus Dundulio 100-osioms gimimo metinėms“ (2009 m. gegužės 6 d.; pranešimą skaitė Prancūzijos nepaprastasis ir įgaliotasis ambasadorius Lietuvos Respublikoje Fransua Lomonje (François Laumonier), pirmąsyk apsilankęs Kupiškyje);

Baltijos valstybių mokslo istorijos ir filosofijos asociacijos konferencijos „Scientia et Historia 2010“ edukacinė sesija Kupiškyje skirta gydytojo Igno Vaitoškos gimimo 100-mečiui (2010 m. kovo 26 d.); konferencija „Meno ir dvasinės maldos galybė“ skirta Kupiškio Kristaus Žengimo į dangų bažnyčios 100-mečio jubiliejui (2014 m. spalio 2 d.); konferencija „Pašvęstojo gyvenimo metai: istorija, dabartis, perspektyvos“ – vienuolijai ir dvasininkijai (akcentuotos Kupiškio dekanate veikiančios vienuolijos ar iš šio dekanato kilusių vienuolių kongregacijos (2015 m. spalio 27 d., pranešimą skaitė ir vienuolis ukrainietis); „Gailėstingumo žinios švyturiai Panevėžio vyskupijos 90-metėje istorijoje“ (2016 m. gruodžio 1 d.); „Pašaukimo šventumui išsipildymas lietuvių tautoje“ (2017 m. gruodžio 1 d.).

Dr. A. Vasiliauskienė Skapiškio pagrindinėje mokykloje organizavo konferencijos „Scientia et Historia 2018“, vykusios Vilniuje 2018 m. kovo 29–30 d., išvažiuojamąją edukacinę sesiją (2018 m. balandžio 12 d.), kurioje kalbėjo ir ukrainiečiai vienuoliai bazilijonai.

Kartu su ukrainiečiais surengtas tarptautinis seminaras „Rytų apeigų katalikai Lietuvos istorijoje“ (2010 m. sausio 25–26 d.). Be to, A. Vasiliauskienė talkina organizuojant ir kitus renginius, skaito pranešimus, o svarbiausia, randa laiko parašyti išsamius straipsnius apie vykusius renginius.

Istorijos mokslininkė dr. A. Vasiliauskienė aktyviai dalyvavo Skapiškio mokykloje vykusiose rajoninėse moksleivių konferencijose „Žymūs Kupiškio krašto žmonės“.

A. Vasiliauskienės iniciatyva 2016 m. sausio 13–15 d. Kupiškio kamerinis choras „Cantus Vita“, vadovaujamas Marijano Remeikio, dalyvavo Ukrainoje Ivano Frankivske vykusiame tarptautinių giesmių „Kalėdos Maizliuose“ festivalyje. Tai buvo 9-asis ir kartu pirmasis tarptautinis festivalis „Kalėdos Maizliuose“. Lietuva į šį festivalį buvo pakviesta pirmąsyk ir „Cantus Vita“ ją sėkmingai reprezentavo.

Kupiškio rajono Skapiškio pagrindinėje mokykloje konferencijos „Scientia et Historia 2018“ moderatoriai. Iš kairės: Panevėžio rajono Krekenavos Švč. M. Marijos Ėmimo į dangų bazilikos klebonas dr. Gediminas Jankūnas, dr. Aldona Vasiliauskienė ir Kupiškio rajono kultūros, švietimo ir sporto skyriaus vedėja Jurgita Trifeldienė. 2018 m. balandžio 12 d. A. Jonušytės nuotr.

Festivaliui ir kupiškėnams A. Vasiliauskienė skyrė ne vieną straipsnį spaudoje („Kupiškėnų mintys“, „XXI amžius“, „Lietuvos aidas“, pastarajame – 4 straipsnių ciklas).

Aldonos Vasiliauskienės sodyba-muziejus Skapiškyje

Pirmasis nepaprastasis ir įgaliotasis Ukrainos ambasadorius Lietuvos Respublikai, atvykęs į Kupiškio kraštą, buvo Igoris Vasiljevičius Prokopčiukas. 2009 m. rugsėjo 7 d. Skapiškyje dr. A. Vasiliauskienės sodyboje vyko oficialus šio Ukrainos ambasadoriaus ir jį lydinčių ukrainiečių vizitas ir susitikimas su Kupiškio rajono valdžios atstovais.

Skapiškyje išigytoje sodyboje Ukrainos nepaprastasis ir įgaliotasis ambasadorius Lietuvos Respublikai Valerijaus Žovtenka (pirmąsyk apsilankęs Kupiškio krašte) kartu su patarėja Zoja Olejnyk 2012 m. gegužės 26 d. atidarė parodą „Pažintis su Ukrainos kultūra“.

2012 m. atidarytos parodos „Pažintis su Ukrainos kultūra“ patalpoje vyksta seminarai Kupiškio pedagogams (istorikams bei katechetams), Skapiškio mokyklos moksleiviams – integruotos pamokos. Parodą lanko į Kupiškio rajono savivaldybę atvykusios oficialios delegacijos ir teatrų kolektyvai, dalyvaujantys režisierės V. Vadoklytės organizuojamuose tradiciniuose liaudies teatrų festivaliuose „Pienių medus“, „Pienių vynas“ ir „Pienės pūkas“, neįprastą parodą lanko ir pavieniai asmenys.

2013 m. gegužės 2 d. čia lankėsi pirmieji Lietuvoje piligrimai iš Vladimiro (prie Kliazmos) – Švč. Mergelės Marijos Rožinio Karalienės bažnyčios parapijiečiai su savo klebonu t. Sergiejumi Zujevu, keliaujantys Dievo tarno M. Reinio vardo

*Nepaprastasis ir
įgaliotasis Ukrainos
ambasadorius
Lietuvoje Valerijus
Žovtenka, dr. Aldona
Vasiliauskienė ir
ambasadoriaus
patarėja Zoja Olejnyk
Skapiškyje. 2012 m.
gegužės 26 d. Iš
A. Vasiliauskienės
archyvo*

įamžinimo vietomis Lietuvoje, minint jo mirties 60-ąsias metines. Liepos 24-ąją šis įvykis Skapiškyje buvo pagerbtas iškilmingomis šv. Mišiomis Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčioje, Rūpintojėlio pastatymu (tautodailininkas Pranas Kaziūnas, 1947 10 27–2013 09 12), jo pašventinimu ir moksline konferencija. 2007 m. pastatytas koplytstulpis (tautodailininkas Antanas Ruškys, 1924 03 04–2012 01 30) ir Rūpintojėlis. Kaip stogastulpiai, jie įtraukti į specialų albumą „Mediniai kupiškėnų paminklai. Mažoji architektūra“.

Rūpintojėlis Skapiškyje, į kurio postamentą įmūryta žemių iš Vladimiro senųjų miesto kapinių (tai trečioji vieta Lietuvoje, kur įmūrytos žemės iš tolimojo Vladimiro: Vilniaus arkikatedros Tremtinių koplyčioje po M. Reinio bareljefu ir Daugailių Šv. Antano Paduviečio bažnyčios šventoriuje simboliniame kape), primena ne tik M. Reinį, bet ir ukrainietį – Rytų apeigų kataliką, jau paskelbtą palaimintuoju studitų ordino protoarchimandritą Klementijų Šeptyckį.

M. Reinys dr. A. Vasiliauskienės dėka tapo savotiška įvairių tautų kankinius bei tikinčiuosius jungiančia grandimi, garsindamas ir nedidelį Skapiškio miestelį.

Kilnus dr. A. Vasiliauskienės apsisprendimas – kad patalpos ir ateityje būtų naudojamos muziejaus lankytojų kultūrinėms ir dvasinėms reikmėms tenkinti, sutvarkyta sodyba su visomis ekspozicijomis ir sukaupta medžiaga 2017 m. rugpjūčio 11 d. testamentu padovanota Kupiškio rajono savivaldybei (vykdytoja Vita Vadoklytė).

Vyskupo Mečislovo Reinio atminimo įamžinimo darbai

Dr. A. Vasiliauskienės ir mons. Petro Baltuškos (1930 11 20–1954 09 12–2012 10 13) iniciatyva sudaryta Arkivyskupo Mečislovo Reinio atminimo įamžinimo ir pagerbimo komisija, įkurtas trumpai ir efektyviai veikęs fondas.

Nuo 2003 m. rugsėjo 25 d. dr. A. Vasiliauskienė yra viena iš 12 Arkivyskupo Mečislovo Reinio atminimo įamžinimo ir pagerbimo komisijos narių. Dalyvauja visoje Lietuvoje organizuojamose M. Reiniui skirtose konferencijose.

1994 m. trylikoje Lietuvos miestų bei miestelių buvo organizuotos mokslinės praktinės konferencijos Dievo tarnui arkivyskupui M. Reiniui atminti. M. Reiniui konferencijos organizuotos ir vėliau. Jų rezultatai – paskelbta per 300 straipsnių, iš jų beveik 85 mokslo leidiniuose (48 – dr. A. Vasiliauskienės (jie susumuoti autorės moksliniame tyrime⁸³), o kiti – rajoniniuose laikraščiuose. Dr. A. Vasiliauskienės arkivyskupo M. Reinio tema parašyti moksliniai straipsniai publikuoti ne tik Lietuvoje, bet ir Ukrainoje, Rusijos Federacijoje⁸⁴.

Skapiškyje organizuota ne viena konferencija, skirta Dievo tarnui arkivyskupui M. Reiniui. Išskirtine galima pavadinti mokslinę konferenciją „Kančia Dievo tarno arkivyskupo Mečislavo Reinio gyvenime ir piligrimystė“, vykusią 2013 m. liepos 24 d. po šv. Mišių Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčioje, kurioje pranešimus skaitė žinomi mokslininkai, pvz., akademikas Algirdas Gaižutis.

Sistemingas rūpestis ir rezultatyvūs įamžinimo proceso pavyzdžiai, nors ir pirminiai, itin sudomino 2004 m. iš Kinijos į mokslinę stažuotę atvykusią profesorę Huang Ling Yo.

Dr. A. Vasiliauskienė 2010 ir 2012-ais kasmet po du kartus važiavo į Vladimiro prie Kliazmos (180 km nuo Maskvos) archyvą dirbti prie kalinio Mečislavo Reinio bylos. Dr. A. Vasiliauskienė – pirmoji ir kol kas vienintelė lietuvė, galėjusi susipažinti su Utenos krašto šviesuolio, kankinio M. Reinio byla.

Jos bei kitų, ypač tuometinio Lietuvos ambasadoriaus Rusijoje p. Antano Vinkaus, iniciatyva arkivyskupo M. Reinio vardas 2010 m. rudenį plačiai nuskambėjo tame kankinystės ir mirties mieste. Jo atminimui pagerbti ir vardui įamžinti Vladimiro Švč. Mergelės Marijos Rožinio Karalienės bažnyčioje pakabintas Dievo tarno portretas (uteniško akademiko A. Gaižučio dovana, atvežta uteniškių Zitos Mackevičienės ir Antano Vilūno bei dr. A. Vasiliauskienės). Kaip šios iškilmės tęsinys, kitą dieną, t. y. spalio 29-ąją, bažnyčioje vyko tarptautinė mokslinė konferencija „Kankinių kraujas – naujų krikščionių sėkla“, o spalio 30 d. – visos Rusijos politinių represijų aukų minėjimo diena – Vladimiro miesto senųjų kapinių memoriale M. Reiniui (kartu ir ukrainiečiui Klementijui Šepetyckiui) atidengta paminklinė lenta. Šios atminimo lentos užbaigė memorialo paminklą.

Vladimiro srities administracijos religinių ir nacionalinių susivienijimų tarybos ir Valstybinio Vladimiro ir Suzdalės muziejaus draustinio organizuotoje tarptautinėje mokslinėje praktinėje konferencijoje pristatyti 5 pranešimai, vienas jų skirtas arkivyskupo M. Reinio veiklai. Dr. A. Vasiliauskienė renginio dalyvius su arkivyskupo keliu į altariaus garbę supažindino demonstruodama videomedžiagą.

Žinią apie pirmosios piligrimystės M. Reinio vardo įamžinimo keliais

⁸³ Vasiliauskienė A. Arkivyskupas Mečislavas Reins: istoriografinis aspektas, *Edvardas Kriščiūnas*, sud. A. Bitautas, Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla, 2015, p. 53–80.

⁸⁴ Василяускене А. Архієпископ М. Рейніс і архієпископ В. Стернюк: релігійно-історичні паралелі, *Історія релігій в Україні. Науковий щорічник 2007 р.*, Львів: Логос, 2007, книга 1, с. 217–232; Василяускене А. Архієпископ Мечисловас Рейніс в художніх пам'ятках, *Історія релігій в Україні. Науковий щорічник*, Львів: Логос, 2010, книга 2, с. 596–605; Василяускене А. Слуга Божий архієпископ Мечисловас Рейніс и блаженный Климентий Шептицкий: мученики Владимирского центра, *Історія релігій в Україні. Науковий щорічник 2011 рік.*, Львів: Логос, 2011, книга 1, с. 559–579; Василяускене А. Увечеревание имени архієпископа Мечисловаса Рейніса во Владимире, *Вестник Владимирского государственного университета имени Александра Григорьевича и Николая Григорьевича Столетовых* (научно-методический журнал, Социальные и гуманитарные науки), 2014, с. 25–33.

organizavimą dr. A. Vasiliauskienė paskleidė dešimties straipsnių ciklu mokslo leidiniuose lietuvių ir ukrainiečių kalbomis. Autorė akcentavo, kad Vladimiro Švč. Mergelės Marijos Rožinio Karalienės lotynų apeigų katalikų bažnyčios septyni parapijiečiai su klebonu S. Zujevu 2013 m. balandžio 29–gegužės 3 d. keliavo po Lietuvą M. Reinio vardo įamžinimo vietomis. Organizuoti susitikimai Vilniuje, Utenoje, Leliūnuose, Daugailiuose, Skapiškyje, Šiluvoje.

Šiai piligrimystei įamžinti ir M. Reinio mirties 60-mečiui priminti dr. A. Vasiliauskienės iniciatyva uteniškis tautodailininkas P. Kaziūnas Skapiškyje pastatė Rūpintojėlių greta tautodailininko A. Ruškio koplytstulpio Dievo tarnui arkivyskupui M. Reiniui – pirmojo koplytstulpio šiam Dievo tarnui Lietuvoje.

Dievo tarno arkivyskupo M. Reinio atminimo įamžinimo ženklų yra ir Vilniuje: Arkikatedros Tremtinių koplyčioje yra jo bareljefas, po kuriuo, kaip jau minėta, palaidota žemių sauja iš Vladimiro (prie Kliazmos) miesto kapinių, Šv. Mikalojaus bažnyčioje, prie Šv. Mikalojaus altoriaus esančiame lange, – M. Reiniui skirtas vitražas, M. Reinio vardas įrašytas kenotafe Rasų kapinėse ir Vingio parke pastatytame „Vienybės medyje“. M. Reinio vardu pavadinta auditorija Lietuvos edukologijos universitete (tai buvęs Vilniaus pedagoginis universitetas) ir įkurtas Arkivyskupo Mečislovo Reinio krikščioniškosios antropologijos tyrimų centras. Lietuvių katalikų mokslo akademijoje veikia M. Reiniui skirta paroda, keletas nuotraukų eksponuojama Genocido aukų muziejuje, buvusioje KGB kameroje.

Be abejo, prie visų išvardytų dalykų, kaip Arkivyskupo Mečislovo Reinio atminimo įamžinimo ir pagerbimo komisijos narė, vienaip ar kitaip prisidėjo ir dr. A. Vasiliauskienė.

Dr. Aldonos Vasiliauskienės veiklos vertinimai ir apdovanojimai

2000 m. laimėjo dvi *premijas*: JAV „Lietuvių balso“ antrąją premiją „Lietuvos nepriklausomybės dešimtmečiui“ skelbtame konkurse ir „Lietuvės moters, pasižymėjusios krikščioniškų idealų tarnyboje“ Giedros korporacijos (JAV) *premiją*. 2001 m. – „Logos“ žurnalo Prano Dovydaičio *premiją*. 2006 m. – JAV „Lietuvių balso“ pirmąją *premiją* už monografijos rankraštį, skirtą arkivyskupui M. Reiniui, bei S. Rapolionio (2014) *premiją*.

2003 m. įteikta Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanclerio Zenono Kaminsko pasirašyta padėka už *aktyvų mokslinį darbą, tyrinėjant katalikiškąjį intelektualinį sąjūdį Lietuvoje, Lietuvių katalikų mokslo akademijos istoriją ir jos narių gyvenimą, vienuolių bazilijonų veiklą bei daug dėmesio savo tyrimuose skiriant ukrainistikos temai*, ir Lietuvos Respublikos Prezidento Rolando Pakso atminimo medalis.

2004 m. – Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko padėka už *Šv. Bazilijaus Didžiojo ordino istorijos tyrimų atgaivinimą Lietuvoje ir Ukrainoje, už ryšių tarp Lietuvos ir Ukrainos mokslininkų stiprinimą*.

2007 m. apdovanota Šiaulių vyskupo Eugenijaus Bartulio padėkos raštu. „Aukso aruodų“ (2015) *laureatė-nominantė*.

Įrašyta į „Pasaulio žymių moterų bibliografinį žinyną“ (2001). *Išrinkta* pirmąja Lietuvos katalikų moterų sąjungos garbės nare (2008). Uteniškių kraštiečių klubo „Indraja“ *garbės narė* (2016).

2015 m. pripažinta geriausia lietuvių kalbos puoselėtoja iš aštuonių, dalyvavusių valstybės laikraščio „Lietuvos aidas“ akcijoje „Talka už Lietuvos valstybinę kalbą“.

Pelnė per 150 Lietuvos rajonų (Rietavo, Panevėžio, Utenos, Kupiškio, Šiaulių ir kt.) savivaldybių, mokslo institucijų, LR Vyriausybės, Seimo komitetų, Panevėžio bei Šiaulių vyskupijų, Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos tarnaičių kongregacijos (Lotynų apeigų), Ukrainos vienuolių bazilijonų, Švč. Mergelės Marijos seserų tarnaičių (Rytų apeigų katalikių), Ukrainos provincijos ir įvairių institucijų, Vladimiro (prie Kliazmos) Švč. Mergelės Marijos Rožinio Karalienės (lotynų apeigų katalikų) bažnyčios padėkų.

Įteikta VU mokslinės bibliotekos padėka už paramą bibliotekai – už iš Ukrainos atvežtas knygas (2005).

Bazilijonų bendruomenė, minėdama miestelio 420 m. jubiliejų, apdovanojo garbės svečio diplomu (2006), o už nuopelnus garsinant Bazilijonų mokyklą ir vienuolius bazilijonus oficialiai atidaryta vardinė Dr. Aldonos Vasiliauskienės klasė (2013). Juostelę perkirpo ypatingasis ir įgaliotasis Ukrainos ambasadorius Lietuvos Respublikoje Valerijus Žovtenka.

„Už nuopelnus“ apdovanojama Kupiškio mero specialiu ženklu (2009), Utenos rajono savivaldybės specialiu atminimo ženklu „Utenai 750 metų“, nuopelnai įrašyti į Utenos rajono garbės knygą (2011).

Pasaulinės kultūros dienos proga už Kupiškio krašto kultūros garsinimą, reprezentavimą Lietuvoje ir užsienyje įteikta speciali nominacija „Už nuopelnus Kupiškio krašto kultūrai“ (2016); nominacija „Iš praeities stiprybę semiam...“ – už Antalieptės krašto garsinimą (2015).

Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės apdovanojo Garbės sidabro ženklu „Už nuopelnus“ (2005).

Pripažinta tarp 5 labiausiai Utenos kraštui nusipelnusių asmenybių ir mero apdovanojama specialiu sidabrinu Vyčio ženklu (2016), įteiktas specialus (paukuotas) Utenos herbo ženklas (2017).

Apdovanojama ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Riterio kryžiumi (2016).

2018 metų Gabrielės Petkevičaitės-Bitės atminimo medalio „Tarnaukite Lietuvai“ laureatė.

Ta proga „Kupiškėnų mintyse“ (2018 04 07) rašyta: „Dr. Aldona Vladislava Vasiliauskienė apdovanojama „už visuomeniškai aktualią publicistiką, ugdančią tautiškumą ir dvasines vertybes“. Renginio vedėjo, Panevėžio Juozo Miltinio dramos teatro aktorius Albino Kėlerio mokslininkė buvo pristatyta ir kaip Lietuvių katalikų mokslo akademijos narė, Katalikų bažnyčios istorijos tyrėja, pirmoji atvėrusi Bazilijonų ordino istoriją Lietuvoje ir Ukrainoje, savo knygose iš nebūties prikėlus arkivyskopus Mečislovą Reinį ir Juozapą Skvirecką, vyskupą Pranciškų Būčį, daugelį vienuolių ir kunigų, o tarp jų ir šviesaus atminimo panevėžiečiams gerai pažįstamą monsinjorą Joną Juodelį. Buvo pabrėžta, kad niekas kitas Lietuvoje taip nepopuliarina Lietuvos ir Ukrainos katalikų intelektualinio sąjūdžio kaip daktarė A. V. Vasiliauskienė.“

Ukrainos užsienio reikalų ministras Borisas Tarasiukas Vilniuje, Ukrainos ambasadoje, įteikė padėkos raštą (2005). Tai vienintelė lietuvių ir pirmoji užsienietė, gavusi tokį raštą.

Gabrielės Petkevičaitės-Bitės atminimo medalį „Tarnaukite Lietuvai“ įteikus dr. Aldonai Vasiliauskieni. Iš kairės: Skapiškio bendruomenės pirmininkė Roma Bugailiškienė, Skapiškio pagrindinės mokyklos direktorė Birutė Zaborskienė, lietuvių kalbos mokytoja Nijolė Bagdonavičienė, priekyje Kupiškio etnografijos muziejaus direktorė Violeta Aleknienė, Kupiškio rajono kultūros, švietimo ir sporto skyriaus vedėja Jurgita Trifeldienė, vedėjos pavaduotojas Vytautas Knizikevičius, dr. Aldona Vasiliauskienė, Krekenavos Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bazilikos klebonas dr. Gediminas Jankūnas, Skapiškio pagrindinės mokyklos lietuvių kalbos mokytoja Auksė Jankevičienė, Kupiškio rajono meras Dainius Bardauskas, Skapiškio pagrindinės mokyklos bibliotekininkė Regina Stanienė, Pandėlio Švč. Mergelės Marijos vardo bažnyčios klebonas, aptarnaujantis Panemunio Švč. Trejybės ir Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) parapijas, Albertas Kasperavičius ir Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčios varpininkas, choristas Povilas Puronas. 2018 m. kovo 30 d. A. Jonušytės nuotr.

Ukrainos prezidentas Viktoras Juščenka apdovanojo *Kunigaikštienės Olgos III laipsnio ordinu* (2006). Dr. A. Vasiliauskienė – pirmoji lietuvė, gavusi tokį aukštą valstybinį apdovanojimą.

Gavo Ukrainos Respublikos (2012, 2013, 2015) ir Izraelio Valstybės (2017) ambasadų Lietuvos Respublikoje *padėkas*.

Pirmoji ir kol kas vienintelė ne ukrainietė apdovanota Ryšių su ukrainiečiais už Ukrainos ribų draugijos „Ukraina – pasaulis“ *garbės diplomais* (2003 ir 2015 – dviem) ir *Aukso žvaigždės ordinu* (2006).

Išrinkta Ukrainos nacionalinės mokslų akademijos G. Skovorodos filosofijos instituto *Religijotyros skyriaus garbės nare ir bendradarbe*, nors ir užsienietė (2013). Nominantė A. Vasiliauskienė – pirmoji lietuvė, sulaukusi tokio mokslinės veiklos įvertinimo.

Vienuoliai bazilijonai įteikė jubiliejinį vardinį medalį, skirtą Ukrainos graikų apeigų katalikų bažnyčios išėjimo iš pogrindžio 25-mečiui (2014).

Tai irgi vienintelė lietuvė, patyrusi tokio aukšto lygio pripažinimą.

Ukrainos religijotyros asociacijos vardu jos prezidentas prof. A. Kolodnas apdovanojo *specialiu padėkos raštu* (2015).

Lvovo nacionalinis Ivano Franko universitetas įteikė *jubiliejinius* (T. Ševčenkos, I. Franko, M. Gruševskio) *medalius, specialią rektoriaus padėką* (2015).

2001 m. Šv. Bazilijaus Didžiojo generalinė kurija Romoje apdovanojo Popiežiaus lankymosi Ukrainoje atminimo medaliu ir sudarė galimybę 2002 m. stažuotis Romoje.

2005 m. rugsėjo 30 d. tėvai bazilijonai (kun. Pavlo Jachimecas OSBM) Vilniuje jai įteikė Popiežiaus Benedikto XVI palaiminimo raštą (pirmoji moteris Lietuvoje gavusi naujojo popiežiaus palaiminimo raštą, o gal iš viso pirmoji Lietuvoje), o lapkričio 20 d. Šventojo Tėvo Benedikto palaiminimo raštą įteikė Anykščių dekanas kun. Stanislovas Krumpliauskas Svėdasų parapijos bažnyčioje. Tai unikalus atvejis – vienas asmuo tais pačiais metais gauna du popiežiaus palaiminimo raštus.

Apdovanojama *palaiminimo raštu* iš Šventosios Žemės – Kustodijos (2015)⁸⁵.

Ukrainiečių padėkos dr. Aldonai Vasiliauskienė už mokslinį darbą ir visuomeninę veiklą.

Iš A. Vasiliauskienės archyvo

⁸⁵ Daugiau apie dr. A. Vasiliauskienės apdovanojimus skaityti: Aleknienė B. Dar vienas mūsų kraštietės įvertinimas, *Kupiškėnų mintys*, 2008, rugs. 27, Nr. 110, p. 6; Aleknienė B. Mūsų kraštietei – vardinis Popiežiaus Palaiminimas,

Kupiškėnų mintys, 2005, lapkr. 22, Nr. 138, p. 1; Aleknienė B. Mūsų kraštietei – vardinis Popiežiaus Palaiminimas, *Lietuvos aidas*, 2006, sausio 12, Nr. 9, p. 10; Aleknienė B. Mokslininkės pasiekimai, *Kupiškėnų mintys*, 2014, geg. 29, >

- > Nr. 61, p. 1, 3; [Autorius nenurodytas]. Lietuvos apdovanojimai, *XXI amžius*, 2016, vas. 19, Nr. 7, p. 4; [Autorius nenurodytas]. Gera žinia. Apdovanojimas, *Kupiškėnų mintys*, 2011, spalio 13, Nr. 119, p. 1; Babenskienė A. Dr. Aldonos Vasiliauskienės plačiašakės veiklos ypatingas įvertinimas, *Utenis*, 2014, sausio 8, Nr. 2, p. 3–4; Bagdonas V. Istorikė pagerbta Anykščiuose, *XXI amžius*, 2005, gruodžio 28, Nr. 98, p. 12; Briedienė R. Ukrainiečių padėka – Aukso žvaigždė, *Kupiškio žinios*, 2006, kovo 25, Nr. 23, p. 1, 2; Brikas A. Mokykloje atidaryta istorikės klasė, *Šiaulių kraštas*, 2013, gruodžio 23, Nr. 295, p. 1, 6; Butkevičiūtė N. Ukrainiečių padėka mokslininkei, *Kupiškėnų mintys*, 2015, sausio 3, Nr. 1, p. 4; Jonušytė A. Tarp apdovanojimų ir kraštietė, *Kupiškėnų mintys*, 2018, bal. 7, Nr. 39, p. 1, 3; Garnytė G. Apdovanojimai už veiklą ukrainistikoje: Popiežiaus Ypatingieji Apaštaliniai palaiminimo raštai ir Aukso žvaigždė, *Lietuvos aidas*, 2006, birž. 2, Nr. 124, p. 1, 6; Garnytė G. Popiežiaus Palaiminimo raštas – dr. Aldonai Vasiliauskienei, *Šiaulių universitetas*, 2005, gruodžio 8, Nr. 17, p. 4; Garnytė G. Istorikė Aldonai Vasiliauskienei Lvoje įteikta Aukso žvaigždė, *Šiaulių universitetas*, 2006, kovo 9, Nr. 4, p. 4; Garnytė G. Istorikė – Ukrainos ordinas, *Šiaulių universitetas*, 2007, sausio 12, Nr. 1, p. 4; Guščius A. Mokslininkės darbo sėkmės priežastys, arba kas slepiasi po apdovanojimų? *Lietuvos aidas*, 2007, vas. 22, Nr. 43, p. 7; Guščius A. Mokslininkės darbo sėkmės priežastys, arba – kas slepiasi po apdovanojimų? *Draugas*, Menas, literatūra, mokslas, 2007, bal. 14, Nr. 73 (14), p. 6–7; Guščius A. Dr. Aldonai Vasiliauskienei – dar vienas apdovanojimas, *Lietuvos aidas*, 2009, liepos 22, Nr. 135, 136, 137, p. 5; Guščius A. Titulai veltui nedalijami, *XXI amžius*, 2014, sausio 31, Nr. 5, p. 11; XXI. Įvertino „XXI amžiaus“ autore, *XXI amžius*, 2016, vas. 26, Nr. 8, p. 13; Jankevičienė A. Mokslų daktarė Aldona Vasiliauskienė pagerbta Skapiškio pagrindinėje mokykloje, *Lietuvos aidas*, 2016, bal. 5, Nr. 70, 71, 72, p. 6–7; Januškevičiūtė I., Vercinkevičius J. Dešimtoji Stanislovo Rapolionio premija įteikta dr. Aldonai Vasiliauskienei, *Voruta*, 2014, liepos 26, Nr. 11, p. 1, 12; Jasėnas J. Istorikės veikla pažymėta unikaliais apdovanojimais, *Voruta*, 2006, bal. 15, Nr. 8, p. 5; Jasėnas J. Katalikiškojo intelektualinio sąjūdžio tyrėjos veikla įvertinta ir užsienyje, *Draugas*, Menas, literatūra, mokslas, 2006, bal. 15, Nr. 73 (15), p. 4–5; Jasėnas J. Mokslininkei jubiliejaus proga – ir žemaitiškos pagarbos regalijos, *Žemaičių saulutė*, 2005, spalio 21, Nr. 38, p. 1, 3–4; Jonušienė R., Driskiuvienė A. Valstybės dieną – garbingi apdovanojimai, linkėjimai, koncertai, *Utenis*, 2004, liepos 10, Nr. 79, p. 3; Kačerauskienė A. „Būkite žemės druska ir pasaulio šviesa“, *XXI amžius*, 2008, lapkr. 28, Nr. 90, p. 9; Kairys A. Ketvirtas „Lietuvių balso“ konkursas, *Lietuvių balsas*, 2006, kovo 28, Nr. 7, p. 8; Kazokaitė D. Pagerbti Utenos kraštą garsinantys žmonės, *Utenos diena*, 2016, vas. 24, Nr. 15, p. 10; Leišienė V. Lietuvos valstybės atkūrimo dienos proga pagerbti Utenos kraštui nusipelnę žmonės, *Utenis*, 2016, vas. 20, Nr. 14, p. 1, 2; Pilvelis A. „Lietuvos Aido“ bendradarbei – neįprastas įvertinimas, *Lietuvos aidas*, 2014, sausio 8, Nr. 4, 5, 6, p. 6–7; Pilvelis A. „Lietuvos aido“ bendradarbei dr. Aldonai Vasiliauskienei – neįprastas apdovanojimas, *Lietuvos aidas*, 2014, gruodžio 30, Nr. 289, 290, 291, p. 1; Mackevičienė Z. Skapiškietė dr. Aldona Vasiliauskiene – tarp žymiausių uteniškių, *Lietuvos aidas*, 2011, lapkr. 19, Nr. 259, 260, 261, p. 7; Mackevičienė Z. Naujas dr. Aldonos Vasiliauskiene apdovanojimas, *Utenis*, 2013, birž. 15, Nr. 47, p. 3, 10; Pilvelis A. Prasmingų jubiliejų puokštė, *Lietuvos aidas*, 2015, geg. 16, Nr. 106, 107, 108, p. 4–5; Pipynienė J. Reikšmingas įvertinimas, *Kupiškėnų mintys*, 2013, birž. 8, Nr. 65, p. 5; Ramaneckienė I. Nestandartinis gimtadienis – kaip ir pats Aldonos gyvenimas, *Lietuvos aidas*, 2015, liepos 28, Nr. 166, 167, 168, p. 4–5; Ramaneckienė I. Istorikės A. Vasiliauskiene gyvenimas ir veikla „Vardan tos Lietuvos“, *Šiaulių naujienos*, 2016, kovo 12, Nr. 48, p. 7, 12, 17; Ramaneckienė I. Vienas, antras ir dar penki Kupiškio piliakalniai, *Lietuvos aidas*, 2016, geg. 3, Nr. 94, 95, 96, p. 1–2; Ramaneckienė I. Jubiliatei dukart – lietuviškai ir ukrainietišškai – giedota „Ilgiausių metų...“, *XXI amžius*, 2015, rugs. 4, Nr. 32, p. 4, 16; Valius K. Archyvuose ir užrašuose ieškota tautos dvasios, *Gimtinė*, 2005, rugs. 1–30, Nr. 9, p. 1, 2; Sadauninkienė S. Jubiliejiniams metams – apdovanojimų ir staigmenų puokštė, *Utenos apskrities žinios*, 2005, rugpj. 14, Nr. 90, p. 4; Sakaitė K. Pagerbti Utenos kraštą garsinantys kūrėjai, mokslo, sporto ir verslo atstovai, *Utenos apskrities žinios*, 2016, vas. 18, Nr. 19, p. 1, 3; Skomskis J. Aldona, Dievas su Jumis, *Šviesa*, 2014, bal., Nr. 5, p. 2; Šmulskštienė A. „Lietuvių balso“ dviguba šventė, *Tėviškės žiburiai*, 2006, geg. 9, Nr. 19, p. 7; Vercinkevičius J. Bazilionų vidurinės mokyklos vardinė klasė. „Vorutos“ redakcinės kolegijos narės vardu pavadinta klasė, *Voruta*, 2014, sausio 4, Nr. 1, p. 4; Zapereckienė L. Vardinė klasė ir kunigaikštienės ordinas, *Katalikas*, 2014, vas. 7, Nr. 3, p. 3; Zapereckienė L. Jubiliejus virtęs miestelio švente, *Lietuvos aidas*, 2015, rugs. 12, Nr. 203, 204, 205, p. 6–7; Zapereckienė L. 2015 metų sukaktuvinių pagerbimas Antalieptėje, *Utenos apskrities žinios*, 2016, sausio 14, Nr. 5, p. 6; Zemlickas G. Apdovanoti Ukrainos ordinais, *Mokslo Lietuva*, 2006, gruodžio 21; 2007, sausio 3, Nr. 22, p. 5.

Išvados

Preliminariai išstudijavus straipsnių apie dr. A. Vasiliauskienės veiklą turinį, išryškėjo šios pagrindinės dr. A. Vasiliauskienės darbuotės sritys:

Mokslinė: skaityti pranešimai, publikuoti straipsniai mokslo leidiniuose (Lietuvoje, Ukrainoje, Rusijoje), rašytos, recenzuotos knygos bei monografijos, sudaryta bibliografija, bendradarbiauta surenkant straipsnius į rinkinius.

Mokslo populiarinimo: publicistiniai straipsniai Lietuvos ir Ukrainos periodikoje.

Organizacinė: įvairių jubiliejinių renginių (personalijoms, istoriniams įvykiams paminėti) planavimas, įgyvendinimas ir mokslinių konferencijų rengimas.

Neretai tos trys veiklos kryptys susilieja į visumą, kai archyvuose rasta medžiaga apibendrinama ir publikuojama bei ta tema organizuojama konferencija, seminaras ar kitas analogiškas renginys, o jo rezultatai apmąstomi periodinėje spaudoje.

Gyvenime aprėpta daug visuomeninės veiklos sričių: dr. A. Vasiliauskienė – Lietuvos katalikų mokslo akademijos (LKMA) narė (1900–2015), LKMA metraštininkė (nuo 1991), LKMA Istorijos mokslų sekcijos steigėja ir jos pirmininkė (1992–2007), Lietuvos, ukrainiečių istorikų asociacijos ikūrėja ir prezidentė (nuo 2000).

Šis darbas atliktas, pasinaudojant skelbtomis publikacijomis ir gyvenimo patirtimi – šalia būnant pajaustais jos nesibaigiančiais darbais, išgyvenimais, rūpesčiais. Tai pirmas bandymas mokslškai apžvelgti ir detalizuoti dr. A. Vasiliauskienės veiklą, atliktų jos darbų vertinimus. Šiuo straipsniu galės remtis rašysiantys išsamią monografiją, skirtą asmenybei, viename interviu ištarusiai savo moto – „Dėkoti Dievui už gaunamas malones“.

* * *

Dr. A. Vasiliauskienės parašytos knygos, monografijos

1. *Lietuvių katalikų mokslo akademija*, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 1992, 134 p.
2. *Kai akademikas kunigas Antanas Liuima SJ prabyla...* Utena: Utenos spaustuvė, 1995, d. 1, 48 p., d. 2, 104 p.
3. *Žvilgsnis į Juozą Girnių*, Utena: Utenos spaustuvė, 1995, 244 p.
4. *Vilkaviškio vyskupijos ganytojui – 70*, Marijampolė, Vilkaviškio vyskupijos leidykla „Ardor“, 1996, 176 p.
5. *Stasio Antano Bačkio gyvenimo ir veiklos bruožai*, Vilnius: Katalikų akademija, 1996, 126 p.
6. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos žinynas*, Alytus: Don Bosko saleziečių leidykla, 1997, 64 p.
7. *Gyvenimas Dievui ir Lietuvai*, Utena: Utenos spaustuvė, 1997, 288 p.
8. *Petro Perkumo idėjų dvasia*, Alytus: Don Bosko saleziečių leidykla, 1998, 112 p.
9. *Mokslo ir idealo keliu*, Kaunas: Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras, 2001, 384 p.
10. *Monsinjoras Jonas Juodelis* (biografinė apybraiža), Vilnius: Regnum fondas, 2001, 285 p.
11. *Akmenuotas patrioto kelias*, Vilnius: Regnum fondas, 2001, 526 p.
12. *Arkivyskupo Mečislovo Reinio gyvenimo ir veiklos datos*, Utena: Utenos Indra, 2003, 80 p.
13. *Monsinjoras Klemensas Gutauskas* (monografija), Kaunas: Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras, 2004, 482 p.

14. *Кириличні списки Другого Литовського Статуту: палеографія, хронологія, кодикологія*, Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2004, 176 с. Tai pirmas lietuviškas mokslininkės darbas, išverstas į ukrainiečių kalbą ir išleistas Ukrainoje.
15. *Monsinjoras Petras Baltuška* (monografija), Utena: Utenos Indra, 2011, 696 p.
16. *Vasilijaus Zinko studija „Sesuo Rafaila“: istorinis biografinis kontekstas, moksliniai komentarai ir teologinė terminologija* (mokslo monografija), Roma: Analecta, 2014, t. 53, 680 p. Tai pirmoji lietuviškas, kurios aukštai įvertintas mokslinis darbas išspausdintas Romoje.

Summaries

The geological review of Skapiškis rural district area

Vytautas Marcinkevičius, Rimantė Guobytė

The geological and hydrogeological conditions of Skapiškis rural district area are complex. The geological section consists of crystalline basement covered by Pre-Quaternary and Quaternary sediments. The crystalline basement lies down at a depth of 977 m. It consists of granite-gneiss and granite rocks. Thickness of sedimentary cover is about 962 m. It consists of continental and lagoonal rocks (sandstone, aleurolite) of the Vendian system, marine rocks (sandstone, aleurolite, clay) of the Cambrian system, marine rocks (limestone, marl, dolomite) of the Ordovician system, marine and lagoonal rocks (limestone, dolomite, marl, domerite, argillite) of the Silurian system, continental, lagoonal and marine rocks (sandstone, aleurolite, clay, domerite, dolomite) of the Devonian system, glacial (till), fluvioglacial and glaciolacustrine sediments (various coarse-grained sand, aleurite, clay) of the Quaternary system.

The hydrogeological section of this territory includes three zones differing in groundwater hydrodynamic activity: infiltration groundwater zone, the zone of delayed groundwater and the zone of stagnant groundwater. The infiltration groundwater zone includes the Quaternary aquifer complex (unconfined groundwater and confined intermoraine aquifers), confined aquifer of Kupiškis–Suosa and confined aquifer complex of Šventoji–Upninkai; the zone of delayed groundwater comprises confined aquifer complex of Middle and Lower Devonian, while the zone of stagnant groundwater contains confined aquifer of Cambrian–Vendian and confined groundwater of crystalline basement.

The infiltration and the delayed groundwater zones are separated with regional confining bed of Narva with its thickness reaching and/or exceeding 100 m. The delayed and the stagnant groundwater zones are separated by regional confining bed of Silurian–Ordovician that is at least 400-m thick.

The water of aquifers and complexes of infiltration groundwater zone is fresh and used for drinking or for economic needs, while that in delayed (mineralisation 7.2–8 g/l) and stagnant (mineralisation above 110 g/l) zones can be used in balneology in the future.

Useful minerals are not rich in the area of Skapiškis: only two deposits of peat in Eičionis and Pakalniai are detected.

marcinkeviciusv@gmail.com

The nature of Skapiškis area

Sigutis Obelevičius

How did the nature of Skapiškis area look 90 years ago, one can judge only from stories told by old men and family pictures. Soviet occupation, collectivisation and land reclamation during the 20th century changed the landscape irreversibly. Natural meadows, field edges, rivulets rippling and flooding valleys in spring, and bare river shores grazed by herds disappeared. They are replaced by draining ditches, vast fields of cereals and cultural meadows. Only the forests abundant in the area discussed changed little, especially the Skapagiris Forest and its wetlands.

It should be noted that, according to the current administrative division, a part of the Notigalė botanical reserve in the Skapiškis Eldership is beyond the former rural district (Skapiškis Valsčius) area, therefore the story about one of the most amazing wetlands is to be told in another monograph...

Currently, the lakes of Skapiškis and Mituva are among the more interesting biotopes in the Skapiškis environs. Although from recreational viewpoint these lakes are not attractive, but there is a real paradise for plants and animals. Due to shallow water, these lakes are overgrown with macrophytes, and open water areas are rather small. There is a wide belt of reed, where bur-reed (*Sparganium emersum*) and bulrush (*Typha latifolia*) grow large along with the prevailing common reed (*Phragmites australis*). There are also solitary specimens of yellow iris (*Iris pseudacorus*), gypsywort (*Lycopus europeaeu*), western dock (*Rumex aquaticus*), celery-leaved buttercup (*Ranunculus sceleratus*) and sedges. On the shores, one can sometimes meet deadly poisonous water hemlocks (*Cicuta virosa*), and nodding beggarticks (*Bidens cernua*). Abundant hornvorts (*Ceratophyllum demersum*) grow submerged in water. Common duckweeds (*Lemna minor*) and common duckmeats (*Spirodela polyrrhiza*) are floating at the water surface. Bulrushes (*Typha latifolia*) and rare yellow water-lilies (*Nuphar lutea*) grow sporadically in the middle parts of the lakes.

Some places at the shores of water bodies (rivulets ditches) have natural habitats of widely overgrown reed canary grass (*Phalaris arundinacea*), where constantly and rather abundantly grow also such plants as purple small reed (*Calamagrostis canescens*), common nettle (*Urtica dioica*), bedstraw (*Galium rivale*), hemp-agrinomy (*Eupatorium cannabinum*), cabbage thistle (*Cirsium oleraceum*), meadowsweet (*Filipendula ulmaria*), spotted dead-nettle (*Lamium maculatum*), ground-ivy (*Glechoma hederacea*), brown sedge (*Carex disticha*), blue grass (*Poa pratensis*), large-flowered hemp-nettle (*Galeopsis speciosa*), tufted hairgrass (*Deschampsia cespitosa*), great willowherb (*Epilobium hirsutum*), an invasive species of wild cucumber (*Echinocystis lobata*) is observed somewhere. At the shores of rivulets, there are wide drained meadows becoming natural; according to the EUNIS habitat classification, these meadows are attributed to the level 3 code 2.6 Agriculturally-Improved, Re-seeded and Heavily Fertilised Grassland, where Poaceae prevail: red fescue (*Festuca rubra*), wood small-reed (*Calamagrostis epigejos*), couch grass (*Elytrigia repens*), cock's-foot

(*Dactylis glomerata*). Among them, especially closer to water, steadily grow species untypical of the community: yarrow (*Achillea millefolium*), ground-elder (*Aegopodium podagraria*), field horsetail (*Equisetum arvense*), great willowherb (*Epilobium hirsutum*), bedstraw (*Galium rivale*), great manna grass (*Glyceria maxima*), white campion (*Silene latifolia*), comfrey (*Symphytum officinale*), common mugwort (*Artemisia vulgaris*), common tansy (*Tanacetum vulgare*), coltsfoot (*Tussilago farfara*), tufted vetch (*Vicia cracca*). Nearly 50 plant species have been fixed in the meadows, in total.

In Skapiškis Forest (Quarter 82), there are two complexes of still natural meadows: 2.46 ha area of pastures and grazing meadows with abundant plant species in the zone of the Bestupiai Village, as well as 1.25 ha hay mesophile grasslands in the environs of that village.

About 10 percent of the area in these pastures and grasslands is occupied by trees and shrubs with grass family Poaceae plants: sweet vernal grass (*Anthoxanthum odoratum*), meadow fescue (*Festuca pratensis*), quaking-grass (*Briza media*), tufted hairgrass (*Deschampsia cespitosa*). Among the Poaceae there are also some common but not abundant plants, such as compact rush (*Juncus conglomeratus*), common sorrel (*Rumex acetosa*), tufted vetch (*Vicia cracca*), germander speedwell (*Veronica chamaedrys*), paprastosis kiaulpienės common dandelion (*Taraxacum officinale*), red clover (*Trifolium pratense*), white clover (*Trifolium repens*), ragged-robin (*Lychnis flos-cuculi*), common buttercup (*Ranunculus acris*) and goldilocks buttercup (*Ranunculus auricomus*), common silverweed (*Potentilla anserina*), and other.

The plants mentioned grow not only in the pastures, but also in gravel pits and at the railway. Trees and mushrooms growing in the forests are also defined.

Anykščiai District Municipality, J. Biliūno St. 23, 29111, Anykščiai,
Phone +370381 58036, sigutis.obelevicius@anyksčiai.lt

The beetle fauna (Insecta: Coleoptera) in Skapiškis area

Mantas Arbūzas

Information about the ground beetle *Coleoptera* fauna in Skapiškis area of Kupiškis District is presented in the paper. The faunal investigations performed in Skapiškis area enabled to determine 275 species of beetles belonging to 41 families. In order to assess the dominance index (D_i), ground beetles were collected by pitfall traps. In total, 4308 beetles collected have been attributed to 10 families. The dominance of species in certain area has been assessed according to their relative presence (%) in communities. Calculation of dominance index did not revealed presence of eudominants (species with individuals making more than 15% in a community), whereas dominant species were determined in all three sites investigated. The highest dominance index was calculated for the *Carabidae* family species, such as *Platynus assimilis* Paykull., *Poecilus versicolor* Strum., *Calathus erratus* Sahlb. etc. During the investigations, three beetle species fixed in the Red Data Book of Lithuania, i.e., *Carabus nitens* L., *Peltis grossa* L. and *Ostoma ferruginea* L.

have been detected. Separate calculations done for each investigation site revealed the highest number of species to be in the islands of Lake Mituva (201 species), and the least numbers were in Notigalė Telmological Reserve (145). Moreover, 173 species have been determined of beetles collected in Skapagiris forest area.

Environmental Protection Department under the Ministry of Environment,
Smolensko St. 15, 03201 Vilnius, Phone +370621 49449,
arbuzas.mantas@gmail.com

Amphibians and reptiles: species variety, abundance and distribution in Skapiškis area

Mantas Arbūzas

Investigations of amphibians and reptiles in the area of Skapiškis in 2012 and 2013 enabled to assess the density and distribution of their species in different habitats by systematic diurnal and nightly searches. The abundance of amphibians and reptiles has been assessed by applying the method of recording along a survey route. All in all, 9 amphibian and 8 reptile species have been detected in Skapiškis area. Of amphibians inhabiting the investigation area, two species, i.e., the fire-bellied toad (*Bombina bombina*) and green toad (*Bufo viridis*), are registered in the Red Data Book of Lithuania.

The common frog (*Rana temporaria*) in Skapiškis area is found to be the most abundant. Its calculated density in the environs of Lake Mituva reached 57 individuals in 0.1-hectare area. Viviparous lizard (*Lacerta vivipara*) in the Notigalė raised bog is the most abundant reptile (51 ind./0.1 ha).

24 different habitats have been distinguished in the area investigated. The habitats of amphibians in Skapiškis area were related mainly to artificial water bodies, ponds and amelioration ditches, while those of reptiles were detected in Notigalės bog. The investigations have shown the environmentally least plasticity is common for fire-bellied toad (*Bombina bombina*), while common frog (*Rana temporaria*) is most widely spread in the area (respectively, 4 and 71 per cent of the habitats selected).

Environmental Protection Department under the Ministry of Environment,
Smolensko St. 15, 03201 Vilnius, Phone +370621 49449,
arbuzas.mantas@gmail.com

The soils in Skapiškis area and their features

Vytas Mašauskas

Based on soil investigations performed and literary sources, the paper deals with the soil-forming deposits typical due to glacial impact in the area of Skapiškis and processes which caused formation of soils differing in origin

and grain-size composition. The geographical distribution of the soils in the area of the former Skapiškis rural district with agrochemical characteristics, such as acidity, phosphorus and potassium content, during nearly 25 years is discussed. Soil productivity assessment is also presented.

The soils in Skapiškis area, as in all Lithuania, were formed above the Quaternary deposits of different thickness covering the entire area of Lithuania, where evidently at least three glacial and two interglacial periods occurred.

The area of Skapiškis District is attributed to the region of West Aukštaitija plateau notable for varying and complex topography. Depressions are alternating with vast plains. Eastwards the area is more hilly. At the western margin, an undulating morainic plain dissected by an ice-marginal valley and containing boulder stripes stretches across Skapiškis north-westwards.

Different soils have been formed depending on relief, climate, flora and fauna, human activities, as well as under the impact of soil-forming processes, such as decalcification, decarbonisation, cambisolisation, formation of gley and podzol soils, peat and marshes. In the former rural district of Skapiškis, notable for wavy land surface alternating with plains, according to the previous classification (TDV-96), sod-podzol gleyic soils (JvP1) prevail, while sod gleyic soils (VG1) are less met. According to the LTKD-99 classification accepted in 1999 and agreed with FAO they are gleyic luvisols (Idg) and gleyic cambisols (RDg). Higher sites with smaller areas contain, according to TDV-96 classification, automorphous (with normal moisture level, or episodically too moist) slightly podzolised sod-podzolic (J1v) soils, or luvisols (ID) according to the LTKD-99 classification occur. The lower sites contain sod gleyic (VG2) soils, as well as episodic humic gleyic (VG2p) and marsh (P) soils according to the TDV-96 classification, corresponding to gleysols (GL) and terric histosols (PDž) of the LTKD-99 classification.

The soils in the area of Skapiškis had been mainly formed in the glacier-brought till deposits of different grain size with sandy loam and loam prevailing. Their typical feature is that they contain boulders and possess high calcarioussness. Other groups of rocks, such as glacio-fluvial deposits had been settled by ice-sheet melt-water as sand or rarer as gravel, as well as glacio-lacustrine deposits settled under calm water conditions as different loam, clay and sand, formed the soils, which occupy small plots in the area of Skapiškis. Alluvial deposits had been settling, and this process is going on in the floodplains of rivers and lakes or even small river valleys. Their occurrence in the Skapiškis district is observed in smaller plots. They are mainly deposits of light clay loam and sandy loam. Deposits of organic origin had been forming during the post-glacial period from abundance of plants and moisture in the relief sinks. According to the vegetation and the degree of mineralisation they are attributed to the type of low moors.

The characteristics of various soils, such as grain size composition, moisture regime, thickness of humic layer, acidity, content of nutrients, have been assessed applying approved investigation methods and expressed as one general indicator of soil features, i. e., bonitation or fertility point in a 100-point system that enables making comparison of different soils. According to the Cadastre 2011 data of registered land-use plots, the fertility of such plots in Skapiškis Eldership area is

valued as 42.40, while in Kupiškis Region this indicator for all agricultural land plots is 41.80 and nearly coincides with the average value for all Lithuania (41.85).

audramasauskiene@gmail.com

About forests in Skapiškis area and economic activities there

Vidmantas Markevičius

The forests in our environs make a common part of the landscape, and we are absolutely used seeing this. Looking round, we can see, nearer or farther, even at the horizon line, a continuous forest belt, or nearby the outskirts of at least several groves. A forest and a field, although different in their look, are linked with each other and both are important for our existence.

Many people value the forests according to obvious, often material, benefit obtainable from them. The forest for a villager is close to his home; he is interested in getting wood for various purposes. While the eyes of a city dweller are on so-called small wealth of the forest, such as mushrooms and berries. Moreover, it is good as a recreation site for a man who got away from industrialised environment.

Forest stands and technologies of works being done there are briefly described in the article. It takes many decades or even centuries for the forest to grow. During this time span, at different stages, before the forest becomes mature, foresters do various works. Planning forest regeneration, value of wood of a tree species and soil suitability for a certain species are taken into account. The best growth is expected for a species, which demand for soil fertility and moisture is best satisfied. Majority of soils in Skapiškis area are medium fertile and suitable for spruce growing.

In order that future forests were more productive and provided more valuable wood, foresters in their daily routine apply forest selection methods. For instance, they select more valuable stands, where seeds are collected to raise artificially planting stocks for forest regeneration. For this purpose, a small part of spruce and alder stands is used in Skapiškis forestry. Much attention is given to plantations of short-term cultivation, expecting to fell the trees after two or three decades.

Phone +370610 26584

Game animals in Skapiškis area and their hunting

Rimantas Baleišis

The landscapes in the area of Skapiškis differ from those in other sites of Aukštaitija by game fauna diversity and abundance. There are 9 species of large game animals, such as moose, red deer, fallow deer, roe deer, wild boar, mouflon, wolf, lynx and brown bear, met in the area discussed. Hoofed animals, especially, boars, are intensively hunted. Fallow deer and mouflons are kept in an adequate enclosure. Lynxes and bears, as rare and protectable animals, are not hunted and registered in the Red data Book of Lithuania. Of small game in Skapiškis area, there are 10 species of predators met: red fox, raccoon dog, otter, badger, pine marten, beech (stone) marten, American mink, European pole cat, ermine and weasel. European beaver, European and mountain hare, various species of aquatic and wetland fowl (wild ducks and geese, Eurasian coot, Eurasian woodcock, common snipe), land fowl (black grouse, hazel grouse, common quail), wild pigeons (wood pigeon, turtle dove, collared dove, stock pigeon), crow family birds and grey heron). Hunting of small game is extensive, except for hunting of foxes and beavers. Even 9 species of small game (otter, ermine, mountain hare, greylag goose, shoveler, gadwall, black grouse, common quail, and stock pigeon) are registered in the Red Data Book of Lithuania. Hunting of weasel, widgeon, hazel grouse, grey partridge and turtledove also is banned.

Hunting in Skapiškis is allowed in 6883 hectares of forests, 13226 hectares of fields and water area, where 5 hunting areas are formed. Hunting there, regulation of fauna abundance and protection is entrusted to the hunting clubs Girios, Skapagiris and Vaduva, as well as Lėvuo hunting circle and Kupiškis forestry enterprise (in the part of professional hunting plot).

In 2012–2013, during the hunting season, 54 moose, 133 red deer, 371 roe deer, 232 boars, 59 foxes, 12 raccoon dogs, 2 martens, 2 pole cats, 23 beavers, 6 European hares and 10 mallards have been hunted in the hunting area discussed.

r.baleisis@gmail.com

The archaeological heritage of Skapiškis district: Kereliai hillfort

Vytenis Podėnas

The archaeological heritage of Skapiškis district as a collection from at least 10 different archaeological sites and finding places is stored in the Lithuanian National Museum, as well as Kaunas Vytautas Magnus Military and Kupiškis Ethnographic museums. There are also messages about 6 more potential archaeological sites. The earliest findings, stone axes, reach the times of the Neolithic/Bronze ages. Iron Age heritage has been found at the Vaduvos Village, as a neck

ring (torc) with conical ends; finds of the same period have been also detected in the islands of Lake Mituva, which were the activity zones of a nearby larger settlement. Traces of iron metallurgy have been found in one of these islands. From the heritage of historical times, there is only the Čivai gravesite dated as the 17th century and investigated in detail by Stasys Juodelis. There are two approved hillforts in the area of the former rural area of Skapiškis; one of them is Kereliai, which attracted more attention of researchers. In 1984–1985, Elena Grigalavičienė has investigated nearly entire plot of the hilltop top, while Andra Simniškytė in 2001 explored all the environs; and the data have also been mainly collected about the prehistory of the area of the former Skapiškis rural district.

The Kereliai hillfort had been formed at a certain time from the 8th to the 4th centuries BC (there are no data for adjusting the dating). The community inhabiting it made things of bone, stone and clay, but the archaeological collection contains also clay moulds for making bronze articles. One of most expressive articles produced there might be a bronze axe of Mälar-type made under the Scandinavian influence. At that time, sedentary communities were engaged mainly in agriculture and husbandry, while hunting had not been important for the local communities. It was more important to protect the collected food stores and domestic animals, because the survival of the community in winter depended on this. It may be that due to such circumstances, the community decided to settle on the hill surrounded by swamps.

Later, after a break of nearly half thousand years, the Kereliai hillfort was inhabited again during the initial ages of AD. At that time, the hill was better fortified, a 2 m wide and 0.5 m deep ditch was dug, moreover a wooden barrier of hammered 30-cm diameter poles was made and reinforced with stones. The local community had already fully mastered metal technologies. A forge for coloured metallurgy, as well as remains of a bloomery for iron metallurgy has been detected there. Such iron instruments as knives-razors are typical of that period; and the clothes were being worn with iron pins.

Concluding, at the first half of the 1st millennium AD, many changes and rather active development of the society have been fixed in the area discussed. One of the most impressive changes is a new type of burials: the mounds with stone wreaths of stones, a tradition that came from adjacent lands, of course. Possibly, conflicts between neighbouring communities were rising; therefore, in mid-1st millennium, the hillfort was fortified again with even now seen ramparts and new wooden defence system. According to the archaeologist who investigated this hillfort, burnt material found in the upper layer of the hill might be a reflection of a fire broken out, after which people left the hillfort. However, people inhabiting the environs remained. The 10th century hoard found nearby contained a glass bead dated as the beginning of the 2nd millennium and a cross plating of a later period. The hillfort is important for local people up to now; it is one of the most impressive sites of memory in the area of Skapiškis.

The Dominicans in Skapiškis and art heritage of their church

Dalia Klajumienė

From the 16th century in Skapiškis, there was a parish shrine of the Catholics. From 1750 to 1832, the Dominican monks resided in this town, where they built a church and a monastery, as well as several outbuildings. The history developed so that after more than 20 years passed from the closing of the monastery, due to efforts of bishop Motiejus Valančius, in 1858, the Dominican church was opened again, consecrated and began serving for the parish, with such function maintained up to nowadays. During the second half of the 19th century the old House of Prayer of Gothic architecture, used as a cemetery chapel, gradually ruined and were finally demolished during the World War I. The residential building of the monastery stood as far as the end of the World War II, and only then it was demolished under the order of Soviet administration. Nevertheless, the Dominican monks, who were active in Skapiškis only 82 years, should be remembered not only due to the facts fixed in historical documents, but also due to a modest church with Classicism forms they built and embellished. It reached our days and should be valued because of art heritage of interesting history.

Basing on the archive documents and papers devoted to the Skapiškis town and its church, as well as stories told by the contemporaries, an attempt is made in the present article to reveal the origin of art pieces and their history, as well as to trace which of them belong to the olden, the 16th-century built parish shrine or the church of the Dominican period. The evolution of modern church's decor from 1858, when it was regained for the parish, to the beginning of the 21st century is analysed in detailed manner.

Vilnius Academy of Arts, Maironio St. 6, 01124 Vilnius,
Phone +3705 2105430, dklajum@gmail.com

The architecture of sacral and parish buildings in the area of Skapiškis

Marija Rupeikienė, Antanas Rupeika

The *sacral and parish buildings* had been built in the central part of the town, and there is one chapel at the southern outskirts. There were two churches in Skapiškis. The first (old) one, *a parish church with a belfry*, stood at the central square of the town, while the new *Dominican church, monastery and a belfry* were built north-westwards from this square. *The Chapel of Missions* stands between both churches north of the square. *The Temperance Chapel* was built in the southern part of the town. *The Catholic Cemetery* is at the southern outskirts of the town, on the western side of the road going to Kupiškis. *The Old Jewish Cemetery* is in

the eastern part of the Skapiškis downtown at the river. West of the cemetery and south of the central square, there were two *wooden synagogues*.

Only a *belfry* built in 1841 now is left in the yard of the former old Skapiškis parish church. It is two-tiered and formed of two spaces of the same shape. This is a construction of Romanticism period with styled Classicist forms containing simple order elements prevailing. The belfry is an important vertical accent in the central part of the town, since it symbolises the site of the old church. The first church stood northeast of the belfry. *The old parish church* with a belfry had been fixed in the end-19th c. drawings by Alfred Römer and a 1900 photograph by Rev. Juozapas Žiogas. The volume of old church with two turrets above the rooftop over adjacent lower wooden houses is seen in the pictures. The new *Church of St. Hyacinth*, built in 1819–1826 during the epoch of Classicism, is of laconic architecture. Its plan structure and interior space is notable for original joint of sacristy and presbytery, as well as untraditional high altar. *The belfry* built in 1895 at the southern corner of the churchyard is two-tiered, of simple framework and folk architecture; the partitions of its second tier are originally carved. Major part of *the churchyard* is enclosed by a stonework fence, and the *front line of the fence* is openwork formed of red bricks laid in rhombic order. In the churchyard, there are small sacral constructions, such as the Lourdes, a cross, some monuments and burials. In the fence, there are two chapels of the Stations of the Cross formed in 1858, during the Romanticism period; their architecture is prevailed by Late Classicism forms. Beyond the churchyard, near the stone fence, there is a *storehouse* built in 1895; it is of simple architecture typical of village houses.

Now the Skapiškis Church (besides churchyard constructions and storage) possesses also old parsonage, parson's house and two outhouses south of the church. *The old parsonage* built in 1895 is one-storied, with a cellar and a shelter with a half-hipped roof. It is of a monumental volume typical of important parish buildings; features of ethnic architecture prevail in its exterior, while the upper fillets have hints of stylish architecture. In the yard, there is a *wooden outbuilding* that is so outworn that it has lost its authenticity. The present-day *parsonage* consists of two parallel different-aged buildings (wooden and masonry) and a joining part. *The wooden house* is older, of simple traditional architecture typical of township homesteads. *The masonry* building is made of red and white bricks and reflects modern fashion of home building in provincial areas, when excessive decorativeness is sought after. The parson's homestead with wooden buildings (still standing) seems to be formed during the interwar period. From the buildings seen at the beginning of the 20th century (fixed in the 1909 plan), a small storehouse remained standing beyond the churchyard fence, as well as an old parsonage. These buildings of parson's homestead are most valuable, since they retained their authentic volumes and many old elements of ethnic architecture.

East of the parsonage, at the northern tip of the central square, there is a *chapel* used as remembrance of the initial missions. It is of Baroque forms, regular proportions and original plan contour. It is an important vertical accent of the central part of the town. The *second chapel* had been built in 1862 (and restored

in 1990) to remember the temperance movement lead by bishop Motiejus Valančius. This is a building of Historicism period of modified Neo-Baroque forms and rebuilt at the end of the 19th century. The purpose seems to have been to imitate the forms of the first chapel. *The Old Jewish Cemetery* is recognised as *immovable cultural heritage*; there are fragments of stone masonry fence and two gate pillars remained. There are also tombstones of various forms with inscriptions cut in Hebraic.

bulakaite@gmail.com

The parish of St. Hyacinth in Skapiškis

Aldona Vasiliauskienė

The history of the St. Hyacinth Church and the parish of the Kupiškis Deanery (Panevėžys Diocese) is reviewed in the paper. This is one of two churches under this name in Lithuania; its 200th anniversary is to be celebrated in 2019. Its former clergy (parsons /parish priests/, honorary parsons, vicars, administrators) are introduced. Abundant archive sources used for the first time expand the history of Skapiškis parish and its priests. The Metrics of Skapiškis Church allowed to determine the former clergy in the parish office, their work time, functions, even life dates. The register of Skapiškis priests who died in Skapiškis indicates their age and cause of death. Moreover, these data are very important for those who try to find their relatives and compose the genealogic tree.

The Church of St. Hyacinth administered by Dominican monks had been turned into a storehouse after the 1831 Rebellion. Under the initiative of Skapiškis priests and due to efforts of Bishop Motiejus Valančius, it had been given back to the congregation in 1858 and became a parish church. The parish Church of St. Laurence the Martyr, one of the first churches in Kupiškis Deanery, was severely broken and remained (up to its demolition during the WWI) only as a St. Laurence chapel in the cemetery. Many priests served in Skapiškis parish. A table compiled (but unfinished) names 205 priests; it was based on the data of Skapiškis Church Metrics about births, marriages and deaths now stored in the Office of the Chief Archivist of Lithuania and recorded into the electronic heritage. The table embraces also the Dominican monks, who worked in the parish church and the monastery, i.e. priors, vicars and parsons. Moreover, guests who came to Skapiškis to take part in christening, marriage or burying ceremonies of parishioners, also are mentioned there. The material given in the article about the priests presents a serious basis for further detailed investigations.

The reminiscences of nuns and parishioners recorded by the author about Skapiškis priests and nuns who assisted them have been also used in the present paper. This historical material published for the first time is very important, because many informers had left to the Eternity.

Pastoral activities of priests is described, how they mobilised and educated the parishioners, organised decoration and embellishment of the church, strengt-

hened faith of young people, sense of their responsibility, love to the God and people. Special attention is given to long-time parish priest Canon Nikodemus Kasperiuonas with his subtle pedagogy revealed in reminiscences.

Priests (Rev. Antanas Kietis among them), who worked in Skapiškis during the after-war period, were being intimidated by NKVD, later they experienced pressure by security agents, were persuaded and even blackmailed, but they refused to collaborate. Finally, they had to suffer imprisonment, also in Siberia camps. Rev. Valentinas Šikšnius-Šikšnys was arrested; Rev. Mykolas Gylys was sentenced to two years in hard-labour detention facilities; while Rev. Juozapas Bardišauskas, former vicar of Skapiškis, was shot dead in the camp.

An active work of clergy before the WWII was a strong incentive to create Catholic organizations, which used to be lead mainly by priests. In Soviet time, the Catholic organisations couldn't be active, but after Lithuania regained its independence, they attempted to revive their activities as Lay Dominicans or Living Rosary circles.

A good deal of attention in the article is given to broadly spread religious cultural activities of town community, its library, folk theatres, schools and the museum "Pažintis su Ukrainos kultūra" (Acquaintance with Ukrainian Culture). These active assistants of the parish are organising scientific and spiritual events.

Church servants, such as organists, ringers, sextons, church decorators, women caring priest tombs and the churchyard, as well as patrons of the church and Radio Maria sponsors, are also not out of the way.

The grain of God's love sown by clergy found a reflection in the hearts of many parishioners. Five priests and two nuns are known to be from Skapiškis.

The article contains 12 tables constructed by the author and supplemented with biographies of priests, who worked in Skapiškis, and one nun having come from this town.

The Church in Lithuania remains a strong moral pillar that protected the nation from poisons of Soviet ideology. The Church of St. Hyacinth in Skapiškis, its clergy and most devoted parishioners made their serious contribution into this.

aldona.vasiliauskienė@gmail.com

Biographies of priests and religious sisters

Aldona Vasiliauskienė

Biographies of priests who served at the Skapiškis St. Hyacinth (Jackus) Church and clergy who come from this parish are given in this article in alphabetical order: i.e., Antanas Balaišis, Juozapas Bardišauskas, Laimingas Feliksas Blynas, Adolfas Breivė, Juozas Giedraitis SJ, Mykolas Gylys, Albertas Kasperavičius, Nikodemus Kasperiuonas, Antanas Kietis, Anicetas Kisielius, Juozapas Lukšas, Petras Meilus, Zenonas Navickas, Henrikas Prijalgauskas, Ignas (Ignacas) Šaučiūnas, Bronislovas Šukys, Benediktas Šveikauskas, Petras Tijušas, Antanas Simonas Valentas

and Povilas Varžinskas. Life stories of religious sisters Alma Šimėnaitė CSC and Dalia Liutkevičiūtė PAMI come from Skapiškis are also presented.

The biographies have been based on the data stored in the document funds of the Panevėžys Diocese Curia, and the Lithuanian Special and other archives as well as the reminiscences of people who knew the priests and sisters. Some priests have already been described in the periodicals and scientific works.

The biographies presented would be a solid foundation for further comprehensive studies of clergy and nun life.

aldona.vasiliauskienee@gmail.com

Within the vortex of Temperance Movement

Vytautas Merkys

Participation of Skapiškis dwellers in the temperance movement reflects entire scale of activities by the temperance brotherhood and Samogitian (Žemaičių) Bishop Motiejus Valančius in 1858–1864. After several decades of forced break at the eastern flank of the diocese, the Sacrament of Confirmation (a prerogative of Bishop) had been conferred again. In 1851 and 1858, 1420 and 1839 persons had been taken in Skapiškis, correspondingly. On December 25, 1858 in his pastoral message to all Catholics, Bishop Valančius declared the virtue of temperance, and during three Sundays and Saturdays accepted 3512 dwellers of Skapiškis (85.77% parishioners) into the Temperance Brotherhood of Samogitian (Žemaičių) Diocese; and it was the unique event in all Catholic dioceses of Russian Empire, including Polish Kingdom, where this bishop managed to legalise such brotherhood. Beside the propagation of religious ethical culture among the parishioners for the salvation of their souls, he took care of their physical and economic state, ethnic self-consciousness, culture and patriotism, involving peasants into the society and promoting public interest among the landlords.

The brotherhood in Skapiškis was led by church administrator Dominykas Sakalauskas. Execution of temperance swearing was controlled by 17 supervisors appointed by him. Due to the efforts of the Bishop and major part of Skapiškis parish dwellers, the church (closed by Russian Tsar administration) of former Dominican monastery had been regained. Vicar M. Skarupskis took care about the repair of devastated church, teaching parishioners to read at the church and the schools in the villages. Because of different ethnic orientation of church administrator D. Sakalauskas and vicar M. Skarupskis, some friction occurred. Complaints reached Bishop Valančius that Skapiškis people broke their temperance oath. On January 24, 1860, he sent a special pastoral message to the parishes of Skapiškis and Kamajai demanding to renew the temperance oath and respect it strictly. Skapiškis people felt wrongly accused and sent back a protest letter written in local dialect as an appeal. They described what works they did in the church on their own forces and expenses: the church repair done, chapels at the

Stations of the Cross erected, two almshouses (Szpital) built. The appeal letter was signed by 30 persons.

On April 18, 1864 Czar's vicegerent for the North-Western Region, Vilnius Governor-General Mikhail Muravyov banned the temperance brotherhood in the Diocese. The spiritual and material merits of Skapiškis temperance brotherhood were perpetuated in 1862, when the most magnificent and nicest monument in Lithuania had been erected in Dailiūnai (now Skapiškis territory). Under its cornice bottles are bricked, 7 ones at each side, to remind that temperance oath should be respected all 7 week days.

During the battles in the summer of 1944, artillery partly destroyed the monument, and in 1961 the ruins had been removed. At the start of Sąjūdis (Reform Movement of Lithuania), due to the initiative of folk artist Bronius Bickus and teacher Stanislava Mažeikytė, as well as others, the monument has been rebuilt after the design of the original projected restored by Rimas Valeckas by means of photogrammetry. The building materials have been donated by Algirdas Notkus-lead kolkhoz, and many people contributed building it. Its consecration ceremony has been held on May 19, 1991 during the Pentecost.

The monument witnesses unity of people grown inside the vortex of temperance movement, the merits of parishioners during the battles for liberation of serfs from estate slavery and reminds about the steps of the rebirth of Independent Lithuania along the road leading to the victory.

irena.merkiene@freemail.lt

The Guard of Finland and Skapiškis

Stasys Skrodenis

Formation of Finnish Guards and the march of the Finnish Guards' 3rd Rifle Battalion to the Central Europe to take part in the Crimean War 1854–1856 are described in the article. The data are presented about the stay of this battalion in Lithuania (Rokiškis, Skapiškis and Ukmergė) and about its losses due to typhus. The burials of Finish soldiers in Skapiškis on the hill of Švedukalnis are wider discussed. This was one of important political and cultural accents at the start of the 20th century as a basis to speak about the twists in Lithuanian and Finnish history, in spite of unfriendly actions the 3rd Rifle Battalion could be forced to perform in Lithuania due to the imperial intentions of Tsarist Russia. It happened so, however, that death plucked many soldiers ruthlessly on the Lithuanian land, where only their graves were left as a sign of their tragic destiny. There is such a sign, a granite plate with inscriptions, in Skapiškis on the hill called Švedukalnis (the hill of Swedes). Beside the Catholic graves, 220 Finnish soldiers lie in a common grave under the slab-like stone, with their names and surnames inscribed. All they died of typhus.

This grave of Finnish soldiers had been remembered in 1927, when the Lithuanian-Finnish Society was established. An impressive event had been organised under the leadership of Dr. General Vladas Nagevičius. On May 8, 1927 there

was a grand festival held in the garden of the Vytautas the Great War Museum in Kaunas; several thousand Lithuanians and guests from Finland took part in it.

At the same time of that event, in Skapiškis, local community after the church service marched with Finnish and Lithuanian flags to the grave of Finnish soldiers in Totoriškės Village cemetery; and the representative of the War Museum laid flower wreath on it. Finland was informed about this event by radio, and the pictures of the event had been sent to Helsinki. One of them seems to have been published in the journal *Hakkapeliita* (1933, No 43, siv. 1280). The representative of Skapiškis town promised to take care about this grave. Finns used to come here, whereas local people used to lay flowers.

During Soviet period, when even local graves were poorly respected, what to talk about the alien ones. Thus, nobody took care about the grave of Finnish soldiers.

When at the start of 1990, the Lithuanian-Finnish Society was re-established, the attention to manifestation of communication between Lithuanians and Finns increased, and collection of historical data about any such contacts began. On July 9, 1992 the then minister of defence Elisabeth Rehn, rejoicing over the efforts of the Lithuanian-Finnish Society to revive the remembrance of Finnish soldiers, sent comprehensive data, including the Finnish text of inscription on the old gravestone; thus, it was possible to renew it, to tidy up the environment and lay the monument on the grave. The monument was unveiled on December 3, 1992, celebrating the 75th anniversary of Independence of Finland, with participation of the ambassador of Finland in Lithuania Taisto Tolvanen and consular secretary Mikko Makkonen, members of the Voluntary National Defence Service Panevėžys Corpus, Bishop of Lithuanian Evangelical Lutheran Church Joanas Kalvanas (Senior), brass band, representatives of local government and many other guests.

On September 9, 1998 the crosses with the names of the deceased had been unveiled. A large delegation came from Finland: 30 cadets of the National Defence Courses with their monitor Pauli Leimio, Riistavesi parish priest Hannu Savinainen, Guards' battalion commander Lieutenant Colonel Jukka Hellberg and the orchestra, as well Finnish ambassador to Lithuania Rauno Viemerö, Bishop of Lithuanian Evangelical Lutheran Church Joanas Kalvanas (Junior), members of the Lithuanian-Finnish Society Board, heads of Kupiškis local government and Skapiškis Eldership, as well as numerous guests.

skrodenis8@gmail.com

The history of Skapiškis School

Rasa Kaušakienė

The first school in Skapiškis had been founded by Dominican monks in 1755. Students were few, classes were given by the monks. In 1831, both the school and the monastery had been closed. After the serfdom was abolished, until 1905, there was a school with teaching in Russian, because all teachers

were Russians. From 1905, teaching was performed in Lithuanian and Russian. In 1920, the school was moved to the building of the monastery, there were 4 forms of teaching. From 1922 to 1929, it was a pro-gymnasium preparing pupils for secondary school. During the interwar period, two-year courses for teachers were in place. About 360 pupils studied at the primary school, pro-gymnasium and the courses at that time. During the World War II, there was a trade school in Skapiškis. In 1944, the pro-gymnasium was recreated, and from 1950 it was renamed to a seven-year school. In 1952, the secondary school was founded. It had brought up 55 graduate classes; among its graduates there are scholars, artists, gold medal bearers and teachers. The teaching was performed in 6 buildings. The current school was built in 1967. The directors of the pro-gymnasium were Vladas Merkevičius, Jonas Beleckas, Antanas Likša, Alfonsas Vepštas, and Alfonsas Rimkus. The first director of the secondary school was Stasys Merkys. Jonas Kaušakys headed the Skapiškis secondary school for a long time. From 1992, its directress is Birutė Zaborskienė. From 2012, it is a 10-year school. There is also a joint group attended by kids from a three-year age. Due to decline in town's population, number of students also decreases. Nevertheless, in 2017 the Skapiškis basic school is recognised Good School in the district and given additional funding. Now it has about 80 students and 20 teachers.

Skapiškis Secondary School, Mokyklos St. 5, 40464 Skapiškis, Kupiškis Dist., Phone +370459 42171, rasa.kausakiene@gmail.com

About the Jewish dwellers of Skapiškis

Vidmantas Markevičius

Historical sources mention that Jews settled in the area discussed during the rule of Vytautas the Great. With the increase in population, growth of towns and townships, numbers of Jews also grew. Their businesses, crafts, especially trading were needful for Lithuanians living here a long time and occupied mainly in agriculture. After the World War I and restoration of the State of Lithuania, life of people, including Jews and their relations with Lithuanians changed dramatically. The right of Jews to take part in the governing of the state had been recognised and full freedom of observance of their religion and customs given.

A Jewish class has been formed in Skapiškis primary school. But later, due to a significant decrease in pupils, the Jews were distributed among the Lithuanian classes. During the interwar period, there was a Jewish bath in Skapiškis with a special basin for religious ceremonies and a library. Young people not only used it for its direct purpose, but also as a space for cultural activities. Nearby there was a synagogue.

In 1930s in Skapiškis, there was a sole doctor, Jew J. Slonimskis. He was a rather bright man, an ethnographer, who used to describe the daily life of Skapiškis people; he himself had performed archaeological excavations on the site of old Skapiškis church.

Reminiscences of Ida Baronaitė-Chlivickienė (1921–2015), born and grown in Skapiškis, helped to restore the life of Jews in this town. She with her sister Sara had studied in Kaunas. As the WWII began, they managed to retreat to Soviet Union. After the war she lived in Vilnius and used often to come to Skapiškis. When Lithuania restored its independence, in 1990s she together with her peer Aliute Elena Markevičiūtė (1923–2017) reproduced the pre-war life of 29 Jewish families, their names and businesses.

When Germans took Skapiškis, one day of July deportation of Jews began. Many men were invited from their families into the building of the local government in Darius and Girėnas Street. They were closed for the night in the guard-room. Very early next morning, farmers from surrounding areas were forced to come with their horse-driven carts to the houses of Jews. There were no men in many houses, thus, there was some confusion as inhabitants were said to get ready quickly for the trip. The carts rode to the town's central square, where the men had already been released, but they were not allowed to go home. All this seemed to have been organised by new authority being formed in the town. Farther, the carts with Jews were accompanied to Rokiškis by several Baltaraiščiai, or White Stripes, local collaborators with Nazis.

After a month, no Jews remained in the ghetto. Together with three thousand others they lie in the common grave four kilometres north of Rokiškis.

The furniture of Jews and other household articles were shared or sold for a symbolic price. Nobody knew and was interested where the money obtained went. Newcomers settled in Jewish homes. One house was used to lodge war prisoners who were building the grain storage in the railway station.

Although some Skapiškis Jews avoided death and their descendants lived in Lithuania, mainly in Vilnius, but their numbers gradually decreased. At the end of the second decade, nothing is heard about them. Jewish emigrants from Skapiškis were also before the WWII. Rather many of their offspring live in Israel, USA, South African Republic and other places. Each summer some of them come to Skapiškis and ask to tell where the home of their distant relatives had been. They even try to find the graves of their ancestors in a small cemetery at the end of Žilvičių Street beyond the former narrow-gauge railway.

Phone +370610 26584

A most dreadful year in the history of Skapiškis

Arūnas Bubnys

In 1847, there were 282 Jews in Skapiškis (Jews called it Skopishok) making 85 per cent of the town's population. The Russian Imperial *Census* of 1897 shows 1010 Jews living in this town. During the World War I, many Jews had been deported to Russia. After the war, some of them came back to Skapiškis.

As in other small towns, Jews were engaged mainly in crafts and trading.

In 1937, in Skapiškis there were 6 Jews craftsmen, including 3 tailors, a shoemaker, a butcher and a carpenter. There were two houses of worship with Beit Midrash (Jewish study hall): one for Hasids, another for Mitnageds. The last rabbi (before the Holocaust) in Skapiškis was Menahem Koppelowitz (Menachem Kopelovitz, Menachemas Kopelovičius).

After the Nazi Germany's army invaded the Soviet Union on June 22, 1941, its forces took the town of Rokiškis at the end of June. Self government, public police, Lithuanian security police and other institutions had been formed in Rokiškis, Skapiškis and other sites. Lithuanian county commandant's company had been established during the first days of occupation. Its major part consisted of Lithuanians deserted from the Red Army. German army occupied Skapiškis about June 26/27, 1941.

German occupational authorities in Lithuania performed persecution and killing of Soviet activists and Jews. To implement this goal, Nazis brought under Lithuanian authorities, local police, members of military political formations and some other individuals. They had to execute anti-Semitic decrees and orders of the Nazis. Under the orders of the German authorities, during the summer of 1941, the policemen of Skapiškis arrested about 120–150 local Jews, which together with Jews from other areas of the county had been brought to Rokiškis and confined in the ghetto. About 50 horse-drive carts had been used to transport them.

A makeshift ghetto had been established in Rokiškis, as in other centres of the Lithuanian counties. Established on July of 1941, the Rokiškis ghetto existed for a very short period. All its detainees had been shot dead on August 15–16 in Velniaduobė forest at the village of Bajorai (4.5 km from Rokiškis going towards Juodupė). The publication compiled by Genovaitė Erslavaitė and others indicated that 3207 people had been killed in Velniaduobė forest on August 15 and 16, 1941.

The year of 1941 was the most dreadful in the history of Lithuania and Skapiškis district. Lithuania's people suffered from the Communist terror (deportations to Siberia), first of all, and from the Nazis terror and genocide soon after, while Jews suffered the Holocaust.

The Genocide and Resistance Research Centre of Lithuania, Didžioji St.
17/1, 01128 Vilnius, Phone +3705 2314139, arunas.bubnys@genocid.lt

The post-war deportations from Skapiškis area

Eglė Vasiliauskienė

Soviet occupation did irreparable damage to the Lithuanian people. At the very start of the occupation of Lithuania, arrests of peaceful people and deportations to concentration camps began. However, the worst still lay ahead. Just before the start of Germany-USSR war, about 13 thousand peaceful residents had been deported targeting at the elite of the nation. By deportations the government sought to intimidate the nation. After the WWII, during the second occupation by Soviets, the imposed government continued its policy. Waves of arrests and

deportations touched all corners of Lithuania, including Skapiškis area. First of all, the terror targeted the participants of armed resistance against the Soviet power and families of their supporters, fugitive and convicted people, peasants who refused to join collective farms.

Many deported families in 1945–1947 were sentenced in absentia to ten years of exile, later the sentences were changed in the exile places to life deportation.

In 1948 sporadic deportations lasted until April gradually and were executed from different regions. Seeing that individual deportations did not give the expected result, because the guerrilla war continued and local people fully supported the fighters, the occupational government decided to use radical means against the fighters, their families and supporters. Preparations began for mass deportations of residents. The deportees were decided to use in forced works at logging enterprises under the jurisdiction of the USSR Forest Industry Ministry. All other assets of deportees had to be confiscated and transferred to the collective or soviet farms and/or state institutions. This great deportation operation was code named “Vesna” (Springtime) in correspondence, radio and telephone calls of repressive structures.

For the second time the mass deportation took place on March 25–27, 1949 under the code name “Priboj” (The Surf). Although this plan to deport not only Lithuanians, but also residents of Latvia and Estonia was fulfilled and exceeded, the deportation of Lithuanian residents did not cease. In 1950, there were three smaller-scale deportations: to Altai Region in April 14, to Lazo and Komsomolsk-on-Amur in Khabarovsk Region on September 1–2 and 19.

In autumn 1951, the first deportation took place on September 20–21. Three echelons from the stations of Kužiai, Radviliškis and Švenčionėliai went to Irkutsk Region. The second largest autumn deportation under the code name “Osen” (Autumn) was on October 2–3, 1951 and embraced all four regions of Lithuania, i.e., Vilnius, Kaunas, Klaipėda and Šiauliai.

In 1952, there were five smaller and larger deportations of families, which supported “kulaks” and “bandits”. On January 23, 1952 two echelons departed from Lithuania to Krasnoyarsk Region. The persecution of “kulak” and “bandit” families took place also in 1953. Lawsuits were brought against some families. Only the death of Stalin in March 1953 stopped the further deportations.

egle@vasiliauskiene.lt

Armed resistance of partisans and its suppression in Skapiškis area in 1944–1953

Ramona Staveckaitė-Notari

There are similarities and differences between armed resistance activities of partisans that took place in various regions of Lithuania in 1944–1953. Still, irrespective of several regional peculiarities, three main periods of the partisan warfare may be distinguished as characteristic of all Lithuania: 1944–1946 – pe-

riod of spontaneous fighting, 1946–1948 – a period of organized fighting and 1949–1953 – the end of partisan warfare. Therefore, if you look closely at armed resistance of partisans and tactics they used in the rural district of Skapiškis, you will see a reduced image of all armed activities against occupants across Lithuania.

Like everywhere in Lithuania, in Skapiškis rural district, first platoons featuring against great number of partisans were formed spontaneously. The partisans here used to apply the tactics of attacking the towns. Therefore, on November the 7th 1944, the town of Skapiškis, the center of the rural district itself, was assaulted. Like everywhere in Lithuania, in this rural district as well, the very first battles of the partisans brought huge losses – the forces of NKVD attacked numerous platoons of partisans and frequently destroyed them immediately. The young people from Skapiškis land boycotted mobilization to the Red Army. After the call for legalization appeared, a lot of fighters left forests and hid their relationship with partisans. The partisans used to hinder the occupant's authorities from organizing the local elections.

During the second part of fighting, in 1946–1948, the issues of uniting the partisans' units and transition to organized fighting became the focus of attention of partisan commanders. At the time, the county of Kupiškis was established and Skapiškis rural district became a part of this county. On May 1st 1947, *Algimantas* Military District was established, and all partisans of Kupiškis land became subordinate to Šarūnas corps of that Military District.

The last period of fighting stood out from those above by completing the formation of centralized structures of partisans as well as by their destruction. Refined combinations of agencies, activity of agents, treacheries, destruction of headquarters and military structures and greatly reduced numbers of partisans were the main causes of defeat of both Skapiškis land partisans and those operating all over Lithuania. It has been estimated that during entire period of partisan wafer (1944–1953), in Skapiškis rural district, 40 partisans, their liaisons and supporters lost their lives.

The Genocide and Resistance Research Centre of Lithuania, Didžioji St.
17/1, 01128 Vilnius, Phone +3705 2314139, ramona.staveckaite@genocid.lt

The buildings and residents of Kalvarnikų Street

Stanislava Mažeikytė

One of the oldest and longest streets in Skapiškis, about 1 km long, turns into the road leading to Mituva settlement and marks the very start of this town. The Great Duke of Lithuania Aleksandras (Alexander) permitted to run the markets in 1492–1506. This privilege had been confirmed by Steponas Batoras (Stefan Batory).

People used to say that this street was earlier called Kalvarnikų (locals pronounce as Kalvornikų). In 1934, it was named Darius and Girėnas Street.

The main buildings of the town stood in this street: Dominican monastery, church, school, district government, police, a retirement home and veterinary office.

The prior of the monastery Laurynas Bartkevičius looked to it that the Kalvarijos (Calvary) structure of sacral buildings appeared in Skapiškis (Bartkevičius died in about 1822). The first Calvary stations had been built in 1808–1810 for the landlord's Steponas Tyzenhauzas (Stefan Tyzenhauz) money. There were 4 small chapels at the church. Two of them are still standing. One bears the inscription *Fundator Kazimier Rinkunas R 1858*.

Ten larger chapels stood at a distance of half versta (about 533 m) from the church. All they made the Stations of the Cross. The Calvary was at the end of the street at the old small cemetery that had been closed long ago. So, it was this Calvary that caused the origin of the name the Kalvarnikų Street. After the World War I, there were no burials in that cemetery, only several high crosses stood here. Old thick linden trees marked the limits of the former cemetery, but they are gone now. Two rows of such linden trees grew at the Dominican monastery, along the Kalvarnikų Street, and marked a promenade.

Before the World War II, children and grandchildren with their families used to take over the rights, obligations, customs, property and traditions from their parents, which lived in this street. Usually the eldest son inherited the property (house, land), where he used to make his family and keep the home of his parents. Other children used to leave the home (marry, engage in crafts).

Deportation, killing and imprisonment were typical of the post-war Soviet time. Moreover, people had been scattered widely. With formation of kolkhozes in 1949–1950, the young of the Kalvarnikų Street ran away from the villages. Moreover, after the studies at institutes, the graduates couldn't come back to parents' home to work and live, since they had to go where they were appointed. Homes emptied, only elderly parents remained, while their offspring used only to come to visit them or to see them off to the final journey. The custom disappeared that the parent's home should be inherited by the eldest child, who would follow the family traditions. Now it is difficult to retrace how many generations lived in a certain home.

For this reason, inhabitants of the street have changed. New people came from the villages or appointed to work in Skapiškis. Although the newcomers from villages were from a nearby rural area, usually they were little known or not familiar to locals and, thus, considered alien. Even more alien were those, who moved in from farther areas. On the other hand, longer time needed for them to adopt among the locals.

Now people living in this street live their own closed life. Neighbours meet together rarely. The relations are not unfriendly; they respect each other, occasionally talk with or help each other, but there are no close relations as it was before in the street.

People got used to a new place, a new neighbourhood, but there is no such a yard, where the neighbours would spend their free time talking or sitting.

Only people make the street alive, busy, famous, known, cute and attractive, their own. On the street, people's lives are different, individual, but greatly

resembling each other. The Kalvarnių Street had no celebrities distinguished by their works. They were simple, bright, sincere people, creating the future. It was the generation whose fate was broken by the war and the occupation.

Phone +370459 42106

Skapiškis and railways in North Lithuania from their very start to the end of the second German occupation

Liubomiras Viktoras Žeimantas

History of the Libau (Liepāja)–Romny railway section No. 36, when the operation of the Kalkūni–Radviliškis line 3 km south of the Skapiškis town began, is discussed in the article. Initially this track section had no name, but when Liepāja was connected with Lentvaris–Romny railway line and the new administration of the Libau–Romny railway moved to Minsk, it was named Section No. 36. The first projects of broad-gauge railway laying to Skapiškis are discussed.

Liepāja Railway Company and how it operated the railway is described. The railways in the Lithuanian area occupied during the war between Kaiser Germany and Russia are dealt with mention of strategic goals of Germany in Lithuania and its railways.

Formation of railways in independent Lithuania after the World War I is reviewed. Statistics of commercial activities of the Skapiškis station and transportation of passengers by the broad-gauge lines are presented. The operation of the narrow-gauge railway between Skapiškis and Suvainiškis is also described. Situation of the Skapiškis railway under the Soviet occupation and the Skapiškis–Suvainiškis narrow-gauge line after the war front passed in 1944 is also depicted.

lv.zeimantas@gmail.com

Instrumental music making tradition in Skapiškis rural district

Gaila Kirdienė

Seventy-seven folk musicians and some professional or semi-professional musicians, born from 1896 to 1995, have been documented in Skapiškis rural district. The older generation usually played fiddle or clarinet, while younger generations usually preferred bellows instruments; among them concertinas and bandoneons were most favourite.

One can define three strongest traditional music making centres in Skapiškis rural-district: the north-western part of the area bordering with Pandėlys rural

district; Skapiškis village and its surroundings as well as the south-western part of the area, bordering with Kupiškis rural district.

In the first half of the 20th century, Skapiškio rural-district was notable for very strong music making traditions linked to semi-professional and professional performance of organists and brass orchestras. There was very active brass band of Skapiškis riflemen masterfully led by Juozas Semaška. Majority of bandsmen were local, derived from villages. With their village bands they often performed on various occasions. The impact of the orchestral music making traditions could have been one of most relevant reasons, that archaic polyphonic music making in Skapiškis area waned earlier than in neighbouring villages; the polyphonic form of singing called *sutartinės* and old wind instruments had not been fixed in due time.

However, during the interwar period, playing *skudučiai* (single-tone whistles played in groups of four to seven persons) still existed not only in the northern part of the area, but also south of Skapiškis. Playing *skudučiai* and other older and/or later music instruments was also prompted in the school of Skapiškis. Up to date, local people have preserved some terminology inherited from the archaic polyphonic playing traditions.

Musicians of Skapiškis area in small or larger capellas used to play old music instruments during youth events and calendar festivals or sometimes christening celebrations until the 1960s, and during the after-wedding parties even until the 1970s–1980s. It was violin that waned first, while the clarinet persisted longer, and as for the concertina and bandoneon, they stayed the longest.

The study performed allows concluding that there has been an original traditional repertoire formed in Skapiškis area, where rather numerous polkas and waltzes based on song melodies have been documented. In the north-western part of the area, folk musicians used to play not only old rural pieces, but also compositions learned from the brass orchestra and its musicians, some of them consisting of three or four parts and played in multi-signature keys. They were able to define clearly structure and musical peculiarities of their music.

Lithuanian Academy of Music and Theatre, Gediminas Av. 42, 01110
Vilnius, Phone +3705 2612691, gailakirdiene@gmail.com

The Way of the Cross in Skapiškis Calvary: ceremonies and music

Alfonsas Motuzas

The devotional practice of the Calvaries, i.e. the Way of the Cross, is one of the added forms of worship in the Catholic Church. The Catholic liturgy consists of the Holy Mass and the additive rites of the worship, or folk devotional practice, performed separately than the Mass in the language of local people. The ceremonies of the additive worship or folk devotional practice had been formed

on the basis of the calendar cycle festivals and feasts, as well as visiting the holy sites. One of such rites, the Way of the Cross in Lithuania is held in six sites: a small town of Žemaičių Kalvarija (Samogitian Calvary), as well as Vilnius, Beržoras, Tytuvėnai, Mosėdis and Vepriai Calvaries. There had been more of them but in historical course of time they had been closed. Surrounded by various secrets, the Way of Cross in Skapiškis Calvary is among them. The Way of the Cross in the Calvaries makes an object of studies by Catholic religion history, ethnology and ethnomusicology.

In the summer of 2012 in Kupiškis, there was a complex ethnological expedition organised by the Versmė publishers in Kupiškis. The material was collected by the author of the present article within the context of Catholic ethnical culture, trying to find an answer to the question: which have been ceremonies and music practiced in the Way of the Cross in Skapiškis.

A goal has been pursued to reveal the ceremonies and music of the Way of the Cross in Skapiškis Calvary. The following tasks have been raised: firstly, make brief introduction of the sources of devotion at this Calvary; secondly, to explore the set of rituals and music used when walking the Way of the Cross; and thirdly, to determine the origin of the rituals and the music. The methods of retrospection, analysis and synthesis have been applied in the investigation.

To make most exhaustive introduction of the devotion rituals, prayers and songs, the books of prayers and hymnals for the Way of Cross in the Skapiškis Calvary, the archives in the Science Academy of Lithuania, St. Antony Religious Sciences Institute of the Faculty of Catholic Theology at the Vytautas Magnus University, as well as personal archive of the Ethnologic Expedition organised by Versmė in 2012 in Kupiškis district have been used. In total, 18 samples of song notes, 3 photocopies and 2 tables have been used in this work.

The conclusions based on the results of the investigations can be made as follows. Firstly, the initiator of 14 stations of the Way of the Cross in Skapiškis Calvary was the prior of the Dominican monastery Rev. Laurynas Bortkevičius, who in 1810, supported by the local landowner Steponas Tyzenhauzas (Stefan Tyzenhauz), built the first wooden Stations of the Cross. In 1819, they were replaced by masonry stations, which had been used up to 1832, when the Tsar authorities closed the monastery. Secondly, Rev. Antanas Strazdas prepared and compiled the hymnal (major part of the songs are thought to have been created by him, A/N) for the Skapiškis Calvary to walk along the Way of the Cross with the songs. In 1819, the hymnal had been integrated into the prayer book prepared by Rev. Bortkevičius in Lithuanian and Polish also designated for walking the Stations of the Cross. Thirdly, investigation of the ordinary made for the 14 Stations of the Cross in Skapiškis Calvary showed that it consisted of 12 rituals, including 6 ones from the local Dominican Way of the Cross culture, and 6 ones from the church liturgy. This shows close relationship of the liturgy with Dominican devotion tradition of the Way of the Cross. Fourthly, the musical culture of the 14 Stations of the Cross in Skapiškis Calvary comprises chanting the songs with the accompanying by musical instruments. The repertoire of chanting on the way

of the Cross consisted of 12 songs, which major part (9 songs) was from Vilnius (Verkiai), thus representing Polish culture of religious music.

The conclusions made confirm the hypothesis raised before the start of the investigation that devotion rituals and music at the Way of Crosses in Skapiškis Calvary are a copy of those from earlier established Stations of the Cross in Lithuania.

Vytautas Magnus University, K. Donelaičio St. 58, 44248 Kaunas,
Phone +37037 222739, alfonsas.motuzas@vdu.lt

Church festivals in Skapiškis parish in 20th century

Giedrė Vaičiškaitė

Religious life in Skapiškis town was active from the very start of the establishment of the parish. Before the World War I, there were two churches, where many famous priests used to serve. There were quite a few religious monuments important for religious life of the parish. Although the St. Laurence the Martyr Church did not survive, but it is perpetuated in the main feasts of the parish; whereas the St. Hyacinth Church survived and today is the centre of religious life of the parish.

The annual feast *Atlaidai* in the parish was and remains most important in the parish. During the 20th century, the feast traditions in Skapiškis parish were very strong. Preparations for the feast were especially important, when the church used to be cleared and dressed, homes of parishioners tidied up, guests invited and preparations made for their hospitable reception. Before the feast, all the parish people usually are active and trying to contribute to the pending feast. Young people in various religious and public organisations, such as *Angelaičiai* (Young Angels), *Šauliai* (Riflemen) and *Jaunlietuvių* (Young Lithuanians) show great activeness.

There is an exclusive day when people are going to the church, taking part in the Holy Mass and a solemn procession. After the ceremonies, people meet with the familiars, talks with them, walk in the town and have dinner party that beside the function of religious feast strengthens family ties and sense of community. The cultural functions of the feast used to be important for young people waiting impatiently for the May picnic. The entertainment of parish youth in the nature attracted many town dwellers and guests. However, political changes, fighting of Soviet power against the religion, and migration processes and estrangement in religiosity of the society reflected also in the parish festivals. Although the annual religious feasts survived, their solemnity was declining and numbers of participants reducing

After Lithuania restored its independence, the religious feast in Skapiškis parish did not regain former significance in the festive culture of the parish. The trading during the feast, youth socialisation forms and entertainments also did

not reach the active level of the pre-Soviet period. At the end of the 20th century, the functions of the *Atlaidai* feast organisation by young people was taken over by the culture houses and town society.

Skandia Operations Center, Ukmergės St. 322, 12106 Vilnius,
Phone +3705 61326854, giedre.vaicikauskaite@gmail.com

Cross-making monuments in Skapiškis Eldership

Jolanta Zabulytė

Up to now, there were only fragmentary investigations of cross-making monuments in Kupiškis district. In Soviet times, Juozas Petrusis and Zita Žemaitytė wrote about wooden cross makers. Later at the start of the 21st century, it was Aušra Jonuštė who wrote about some former old and newly re-erected and built wooden monuments in this district, and due to her endeavour the catalogue representing the wooden monuments of this area appeared. There is also few information about the cross-making blacksmiths who worked from end-19th to the start of 20th centuries: Petras Buzas (1936–1916) is mentioned in reminiscences by Zita Žemaitytė and Aloyzas Buzas in 2004, Jonas Dagys (1855–1940) and Juozapas Tilindis (d. 1888) are briefly discussed by Juozas Petrusis, the data of which are repeated in the papers of Česlovas Kontrimas and Antanas Stravinskas. Publications about smithery present short biographies and sites of the monuments, but the creative activity of cross-makers is not discussed, and even specimens of their works are not given.

Dealing with the monuments in the cemetery of Skapiškis in the present article it can be said that metal and stone crosses prevail, major part of which have been erected in the second half or the end of the 19th century and the first half of the 20th century. The oldest cast crosses are found in the cemeteries of Kandrenėliai (1864) and Kepuriai (1868) villages. Other dated monuments belong to the second half of the 19th century and the first half of the 20th centuries, and this coincides with the spread of such crosses in Lithuania. However the types of crosses common in Aukštaitija and other regions had not been popular here or had not remained; some of them are rare specimens or even unique (such as the 1887 cross in Švedukalnis cemetery), which had not been detected in other areas yet. According to the shape, modestly ornate one-piece band crosses prevail, while models of openwork decor are met in lower numbers and they are mainly of Neogothic style met in many Lithuanian cemeteries, but there are also some of rarer shapes. New casts are very rare, only several are arranged with the stone stelae.

Forged crosses from the second half of the 19th century to the first half of the 20th century are few; the oldest one dated at 1877 marks the burial in Švedukalnis cemetery; and there are two crosses forged by Petras Buzas in Kepuriai cemetery. According to cross structure two pole crosses typical of the Aukštai-

tija region prevail. According to their shape, there are both the typical crosses spread in all Lithuania and mostly those typical of Kupiškis and Rokiškis areas. A unique monument made by the masters in 1894 is the cross in Skapiškis cemetery, and a very rare one is a decorative undated one-pole monument in the Kepuriai cemetery.

The tube-pole crosses spread in Lithuania during the Soviet period had not become popular in Skapiškis area; there are only several modest crosses of this type; one-pole Sun-shape forged monuments are also rare there.

Stone crosses erected in the second half of the 19th c. and the first half of the 20th c. are rather numerous, and, as in other areas, two forms prevail: simple crosses on a higher or lower pedestal, and tree trunk with cut branches simulating version of Neo-Romanticism style. One can find in the cemeteries of Skapiškis area crosses, which are rarer in other areas of Lithuania but common in Kupiškis; they are rather massive crosses with three-leaf ends of the cross arms. According to the making technique, majority of them are made by local stonemasons, but some stone crosses are made by qualified masters.

Old wooden monuments did not survive, and quite a few of new ones of such type are erected, as is typical of the majority cemeteries in Kupiškis region. Nowadays no signs of old tradition in Skapiškis cemeteries are detected; small crosses of modest décor and monumental crosses prevail among the wooden monuments, and only several modern sculpture poles are erected.

Vilnius Academy of Arts, Maironio St. 6, 01124 Vilnius,
Phone +3705 2105430, jolantoz@gmail.com

The most famous sites and monuments in the area of Skapiškis

Giedrė Papučkaitė

The most famous sites in Skapiškis area having enduring historical value are described in the article. An attempt is made to look from untraditional point of view, i.e., basing mainly on the reminiscences of people, but also using historical sources as well. A word said or a story told can be transmitted from a generation to generation, but finally forgotten. But what is written will remain forever.

The famous sites and objects are named in a chronological order, starting from the events which occurred before the war, between and after the wars, as well as at the end of the 20th and beginning of the 21st centuries.

The article deals with the following basic culture heritage objects in the area of Skapiškis related to some famous people in Lithuania of that time: the St. Hyacinth Church, the temperance monument, the mission monument, the belfry, the bunker of Lithuanian partisans in the Notigalė Telmological (Wetland) Reserve, the monument to former Lithuanian Prime Minister Antanas Merkys in the village of Bajorai, the memorial plaque to brothers Petras and Stasys Pundze-

vičiai in the homestead of their parents, the monuments to Academicians Juozas Matulis, Pranas Mažylis and Antanas Purėnas, the sculptures made by folk artist Bronius Bickus, the pillar type chapel to Archbishop Mečislovas Reinis, and the sculpture to remember Maironis.

giedddre@gmail.com

The preconditions for creation of theatres in Skapiškis and their activities

Vita Vadoklytė

Today Lithuania's society is dynamical and modernising rapidly. Culture is a constituent element of political, social and economic development of the society. It itself often motivates innovations and accelerates social and economic development of the might of the state. The culture and art are obviously irreplaceable means of state policy, since they mobilise and educate the society, encourage creativity and openness, represent the country convincingly and help the nations to speak to and know each other.

Amateur theatre is the place, where people of various professions can realise their creative capabilities and spiritual needs. People attending the amateur theatre are very sincere, especially the elderly, who have preserved national consciousness, ethnographic memory and moral values, which can be transferred from generation to generation under the assistance of the theatre.

In order to reason the necessity of creative activities in the rural areas, its influence on cultural and spiritual development and maturity, as well as influence on development of culture in all Lithuania and preservation of cultural values, the Skapiškis Village Adult Theatre *Stebulė*, Children and Youth Theatre *Ku-kū*, and all theatre events in Skapiškis have been taken as the object of the present article, with the intention to review 15 years (1991–2006) of activities of the theatres in Skapiškis.

The theme chosen is especially important and actual for the cultural life in Lithuania nowadays, because analysis of cultural life in such small towns as Skapiškis and making it public is a nice opportunity to help people to get out of the closed space and to introduce themselves to the society by own creative achievements, as well as gain experience in organisational and art fields of other towns or even countries.

The professional activity of the author in mobilising theatres in Skapiškis, creation of performances, participation in the movement of amateur theatres of Lithuania, organisation of international festivals and creative camps prompted to systematise the experience and archive materials. An attempt also have been made to generalise organisational aspects while creating theatres, managing their activity, preparing international theatre festivals, as well as to assess the quality of activities of the *Ku-Kū* Studio at the Children and Youth Theatre, and the

Stebulė Theatre, international festivals “*Pienių medus*” (Dandelion Honey), “*Pienių vynas*” (Dandelion Wine) and “*Pienės pūkas*” (Dandelion Fluff). The results of the investigation, conclusions and recommendations are also presented.

Kupiškis Culture Centre, Skapiškis Division, Varpo Sq. 4, 40463 Skapiškis, Kupiškis Dist., Phone +370616 96061, vadvita@yahoo.com

Formation of Skapiškis community, its activity and projects implemented

Roma Bugailiškiene

In the course of time, events and shows are less and less remembered; it remains only what is truly important or memorable for each participant sometimes differently interpreting and remembering the events.

Available documents, articles and stories told by trusted participants have been used in the article to reveal the history of foundation and activities of the Skapiškis community.

The first meeting of the community is mentioned to have been held on May 10, 2004 with 10 dwellers of the town taking part. On May 12, the constituent assembly of the Skapiškis community took place.

The first general meeting of the community took place on June 23, 2004. Its participants elected the first Council and the Chair of the Community Valija Šap, who worked up to February 18, 2005, when she resigned from the post. At the general meeting Vanda Baronienė was elected new Chair of the Community. Later Aušra Pakalnierė headed it. On June 17, 2009 Roma Bugailiškiene took this post and holds it up to now.

The projects carried out by the local community are described in the article, as well as various events, excursions and internships are mentioned.

Kupiškis District Municipality Public Library, Skapiškis Division, Varpo Sq. 4, 40463 Skapiškis, Kupiškis Dist., Phone +370 45941904, romabugail2@yahoo.com

The history of Skapiškis Library

Jolita Pipynienė

The prehistory of Skapiškis Library reaches the beginning of the 19th century, when Dominicans came to this small town and founded a monastery with a library mentioned in its inventory of 1807. The official date of library's foundation is December 1, 1940, when its first head was Alina Baronienė.

During the World War II, a fire broke out and burned the library, while its documents used to be moved from one room to another, its employees also

changed every year. In 1956, Marija Zabarskaitė-Gabnienė took the post of library's manager; up to 1988 the library activities expanded: documentations were formed, numbers of readers and sharing of documents grew, various events were organised. All this received a positive evaluation at the regional and nationwide level.

In 1990, with the independence of Lithuania restored, political, social and economic reforms have also affected the libraries. In January 1995, the library in Skapiškis moved to the current premises; Roma Bugailiškienė, a chairwoman of local community, now heads the library that continues its activities. It not only mediates between community members and information flows, but also is looking for new forms of activities. Together with children and youth it has founded eco-workshops, supports literary writers and regional researchers. As the Institution of the Remembrance the library occupies a significant place in the cultural life of the village community.

Kupiškis District Municipality Public Library, Krantinės St. 24, 40117
Kupiškis, Phone +370459 35470, jmsijaimanoma0@gmail.com

The place names in Skapiškis and surrounding area

Aliutė Elena Markevičiūtė

Man seems to have loved his land, each hill, meadow or even a stone giving them a name.

Nations and tribes disappear, their language dies, but the names of the places, where they had lived, remain for long ages.

The elderly people still remember names of their land or sites in the environs, but young ones do not. The newcomers from other areas of Lithuania, unfortunately, distort the local place names. The worst of it is that they occupy the posts in the authorities and use the distorted names in the documents. Local people then feel puzzled and fear to be behind the 'science', finally they also begin using the distorted name. The place names are important for the science only if they are authentic, undistorted and real, such as are given in the present article.

The parts of the Skapiškis town, names of living places in its environs, forests, bogs, swamps, rivulets and lakes, pastures, landed properties, hills, hill-forts, islands, stones and roads, the names of which elderly people remember have been defined in the article.

People of Skapiškis, as well as others, will find here not everything what they know and used to read about, because the place names make such a rich treasure, that severe shaking repeated many times still seeds never heard names.

Phone +370459 42248

The last Prime Minister of interwar Lithuania

Aušra Jonušytė

After President Antanas Smetona retreated to the West, the last Prime Minister of inter-war Lithuania Antanas Merkys became acting president of the state. He ruled the country just before the occupation of Lithuania by Russia at a complicated time of fundamental changes because of secret agreements between Germany and Soviet Union.

Antanas Merkys was born on February 1, 1887 in Bajorai Village of Skaipiškis District (Valsčius), Rokiškis County (now Kupiškis District), to the family of Ona Plūkaitė from Kereliai Village and Karolis Merkys from Bajorai Village.

In January 1919, Antanas Merkys joined the Lithuanian Armed Forces as a volunteer and was appointed head of the Legal Department of the Ministry of National Defence. He was among those who worked out the draft law on military censorship although this had been passed never.

Merkys had been proposed to take duties of Defence Minister in the Cabinet of Pranas Dovydaitis. After a month, he took the same post in the government lead by Mykolas Sleževičius.

After the coup d'état on December 17, 1926 new Cabinet of Ministers had been formed with Augustinas Voldemaras heading it. Merkys took again the post of the Defence Minister. However due to being at odds with Voldemaras, Merkys had to resign on August 9, 1927 and already in September he was appointed the Governor of the Klaipėda Region; his office was equal to the rank of a ministry.

He was a member of the Nationalist Union of Lithuania (Tautininkai) from 1925 to 1940 and one of its founders. On May 19, 1932 because of the demand by Germans, Merkys was removed from the Klaipėda Governor's post and was shortly engaged in lawyers' practice, as well as served as a consultant to the State Service. On December 21, 1933 he was elected the Mayor (burmistras) of the Kaunas City. In 1934 together with the like-minded, he funded the Rotary Club in Kaunas. Up to February 1940, he was the Chairman of the Lithuanian Army Reserve Officers Union. In May 1936 Merkys was elected the member of the Fourth Seimas (parliament) of Lithuania and became the Chairman of the Petition Committee.

After Lithuania regained the control of Vilnius City and Vilnius Region on October 10, 1939, Merkys was appointed to head the newly formed administrative unit until November 21. Then from this date to June 17, 1940 he was the last Prime Minister of Lithuania of the inter-war period. And after Antanas Smetona departed from Lithuania, Merkys was de facto acting President of Lithuania.

In July 1940, Merkys was detained by Soviets. Soon his wife Marija and son Gediminas also were detained. The Merkiai were held in Saratov at the Volga River. As the war began Merkiai lived under the conditions of home arrest. On June 26, 1941 all they three were detained and imprisoned. A long way began from one jail to another: Saratov, Kirov, Ivanovo, Butyrka in Moscow, and Vla-

dimir. Long time the family of Merkys was kept imprisoned without any court decision, but in 1952 they were sentenced to 25 years in prison.

Merkys was released from the Vladimir jail only in 1954, but he was not allowed to go back to Lithuania. For some time, seriously ill he was treated in Vladimir hospital, later he was taken to the Melenko Disabled House in Vladimir Region. He died on March 5, 1955 and was buried in the local cemetery.

A monument in a shape of roofed pillar created by Henrikas Orakauskas and Leonas Perekšllis in 1991 stands in the Bajorai Village, where Antanas Merkys, the future Lithuanian president was born.

Kupiškis Ethnographic Museum, Gedimino St. 2, 40114 Kupiškis,
Phone +370459 35439, ausramuz@gmail.com

The path of life from the village of Mirabelėlis

Violeta Alekniene

Lithuanian actress and singer Eugenija Bajorytė-Adomaitienė, born on June 19, 1941 and famous for roles in the movies of the end-1960s is described in the article.

In 1949–1960 she went to the secondary school in Skapiškis, Kupiškis District. In 1961 she worked at the Electrical Engineering Plant in Panevėžys, where she also attended the School of Music. From 1962 to 1965 she improved her musical education at the Vilnius Technical School of Music. In 1965–1970 Bajorytė studied at the Lithuanian Conservatoire vocal class led by Juozas Karosas. From 1970, she was the soloist of the Lithuanian Philharmonic. Still being a student, in 1968, Bajorytė played two roles at once: Morta and Jane in *Jausmai* directed by Almantas Grikevičius and Algirdas Dausa. During the shooting of this film, the actress met her future husband, actor Regimantas Adomaitis and married him after the filming.

In 1969, Bajorytė-Adomaitienė starred in another film directed by Grikevičius, i.e., *Ave Vita!*

In 1970, Vytautas Žalakevičius chose her to play in *Visa teisybė apie Kolumbą* (*Everything about Columbus*). Eugenija played here Theresa, the wife of Pablo.

In 1975, director Raimondas Vabalas invited her to play in the TV movie *Smokas ir Mažylis* (*Smoke and Shorty*; original Russian title *Smok i Malysh*) based on the short stories collection *Smoke Bellew* by Jack London. The action is taking place in Dawson, a settlement of gold prospectors. Joy Gastell (E. Bajorytė-Adomaitienė) coming from a poor family read an article about the life of Indians and, thus, she arrived to Dawson.

The actress of original beauty embodied in her role the New Age women, strong, forceful, a little self-contained and restrained. In her life she was rather quick-tempered woman. She devoted herself to family, therefore had few roles in the cinema. The choice of Bajorytė-Adomaitienė was such she herself wanted

and saw the sense in it. Together with her husband Remigijus Adomaitis they raised three sons Vytautas, Gediminas and Mindaugas.

The actress died on July 20, 2011 and laid to rest in the Antakalnis cemetery in Vilnius.

Kupiškis Ethnographic Museum, Gedimino St. 2, 40114 Kupiškis,
Phone +370459 35439, etnografijos.muzejus@gmail.com

With love and cordial soul for the God, Homeland and Individual

Gediminas Jankūnas, Irena Ramaneckienė

The activities of Aldona Vladislava Vasiliauskienė, PhD in history and religious studies, is described in the article. Due to historian circumstances, she lived in Skapiškis from an early age under the guardianship of Canon Nikodemus Kasperiušas (1872–1896–1956). More than 150 publications have appeared in Lithuanian press about the activities of this public figure and scientist in the Lithuanian media during the period from 1995 to 2018.

Here, an attempt is made to review the content of her publicist articles. The following tasks have been raised: to indicate the main fields of activities and interests of Vasiliauskienė, to precisely define the achievements and contribution into the history of science and culture, as well as the relations between the institutions and states (Lithuania–Ukraine).

There are three fields of activities distinguished: scientific (1), science popularisation (2), and organisational (3).

1. The reports on scientific subjects have been given, more than 200 papers published in Lithuanian, Ukrainian and Russian scientific magazines, the books and monographs written, publications revised, bibliographies compiled, collections of papers prepared with cooperation.

2. More than 2000 articles have been published in Lithuanian and Ukrainian periodicals. The themes include also the Lithuanian school in Lvov, Lithuanian community Medeina and its summer camps in the Carpathians, Maironis Culture Society of Lithuanians in Kyiv etc.

3. Organisation of anniversary events to remember certain persons and historical dates, planning and implementation of science practical conferences.

Often all these three fields join into one combination.

Based on the materials stored in the Lithuanian Diocesan Curias, archives of Lithuania and foreign countries as well as the issues by libraries, Vasiliauskienė raised from oblivion more than 200 names of clergymen. Quite a lot of attention is given to priests who served in Skapiškis and Kupiškis or originated from these parishes.

Dr. Vasiliauskienė is co-author of eight books in the series “*Lietuvos valsčiai*”. She studies the history of separate churches, searching facts in the archives, checking them and generalising in the papers.

Many spheres of public life are covered and reflected in periodicals: Dr. Vasiliauskienė is a member of the Lithuanian Catholic Academy of Science (LKMA 1990–2015), LKMA chronicler (from 1991), founder and chair of the LKMA History Sciences Section (1992–2007), founder of the Association of Lithuanian and Ukrainian Historians and its president (from 2000), a member of some beatification commissions to perpetuate VIPs for Lithuania. The publications show that she applies her rich experience in preparing documents of people merited to the Church for state decorations.

Her papers stressed that the Association of Historians have chosen little addressed themes for their investigations, such as Saint Basil the Great Order, Basilian monks, Lithuanian-Ukrainian historical, cultural and spiritual relations. Her private museum *“Pažintis su Ukrainos kultūra”* (Acquaintance with Ukrainian culture) devotes much space to the past and the present of the Basilian monks and perpetuation of the name of God’s Servant Archbishop Mečislovas Reinys.

On Vasiliauskienės initiative, the events had been organised to commemorate Prof. Pranas Dovydaitis, Archbishop Prof. Mečislovas Reinys, Archbishop Juozapas Skvireckas, Bishop Pranciškus Petras Būčas *M.I.C.*, Prof. Rev. Antanas Liuima *S.J.* and many other celebrities.

The historian is also attentive to publications of the clergy or about them.

Dr. Vasiliauskienė often takes an initiative to invite a certain young priest to take part in the conferences, urges to make a report or prepare a scientific paper. Then they are encouraged to go their way in the academic fields.

Although Vasiliauskienė has been out of school for a long time, she shows active interest in Catholic activities in the schools and take part in the events if invited. She donates books and/or albums to some school museums and libraries. Many such donations went to the library in Skapiškis. Also rare editions and art albums published not only in Lithuania and Ukraine, but also in America, have been donated. In this way, the Ukrainistics has been supplemented in the Library of Vilnius University and the Wroblewski Library of the Academy of Sciences of Lithuania.

Dr. Vasiliauskienė is attentive to the people of her childhood town of Skapiškis. She wrote much about the folk theatre festivals held here, Skapiškis Children and Youth Theatre Studio *Ku-Kū* (directed by Vita Vadoklytė), as well as books written by Skapiškis dwellers: Stanislava Mažeikytė, Aliutė Elena Markevičiūtė, Can. Antanas Balaišis.

The present article is the first attempt to review scientifically and to detail the activities of Dr. Vasiliauskienė within the context of the evaluation of her works.

Gediminas Jankūnas, Krekenava Basilica, Bažnyčios St. 19, 38306 Krekenava, Panevėžys Dist., Phone +370620 20989, krekenavosbazilika@gmail.com

Irena Ramaneckienė, Šiauliai University, Vilniaus St. 88, 76285 Šiauliai, Phone +37041 595800, ramaneckiene.irena@gmail.com

Santrumpos ir sutrumpinimai

- a.* – amžius
A – neariamų laukų humusingasis horizontas
A. B. – Arūnas Bubnys
A-L – Egnerio-Rimo-Domingo metodas
apyg. – apygarda
Al – ariamieji laukai ir daržai
al. – aliejus
alt. – altaris
A. M. – Aleksandras Mianovskis
ANT – antraeilės rūšys
a. p. – antra pusė
Ap – ariamų laukų humusingasis haorizontas
ap. – apylinkė
ap. – aprašas
ap. – apskritis
Apd – Apaštalu darbų knyga
apyg. – apygarda
apyl. – apylinkė
a. pr. – amžiaus pradžia
apskr. – apskritis
AR – Archeologija
a. rb – aukso rubliai
ark. – arkivyskupas
As – atliekų sąvartynai
ASSR – autonominė sovietinė socialistinė respublika
asm. – asmuo
at-kai – ateitininkai
ats. kpt. – atsargos kapitonas
ats. redaktorius – atsakingasis redaktorius
Au – aukštapelkės
auk. – auksinas
aut. – autorius, -ė
aut. pastaba – autoriaus, -ės pastaba
A. V. – Adomas Varnas
A. V. – Aldona Vasiliauskienė
b. – byla
b. – būrys
B-bės – Blaivybės
B1 – įplaunamasis (iliuvinis)
bal. – balandis
BASE – Baltic Archaeologists
BAST – buveinių apsaugai svarbios teritorijos
baž. – bažnyčia
BC – dirvodaros procesų mažai paveiktos gimtosios uolienos (neišplauti visi karbonatai)
BCKg – karbonatingos, su glėjiškumo požymiais
birž. – birželis
BK – Baudžiamasis kodeksas
BMV de victoria – Marijos nugalėtosios šventė
br. – brolis
Bt – moliuotasis (argic)
buv. – buvęs, -usi
Bw – rudžeminis (cambic)
bžn. – bažnyčia
C – dirvodarinės uolienos (gimtosios)
CaCO₃ mg/kg – kalcio karbonatas miligramais kilogramais
CD – Siaurųjų geležinkelių direkcija
CK – Centro komitetas
Ckg – dirvodarinės uolienos, karbonatingos, su glėjiškumo požymiais (susidariusios geologinių procesų metu)
cm – centimetras
CSC – Šv. mergelės ir kankinės Kotrynos seserų kongregacija
č. – dalis
d. – dalis
d. – diena
D – salpžemis
dab. – dabar
dek. – dekanatas
deš. – dešimtmetis
Di – dominavimo indeksas
DĮK – Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos darbo įstatymų kodeksas
dir. – direkcija
DL – šlynzėmis dirvožemis
doc. – docentas
DOM – dominantinė klasė
dr. – draugas
dr. – daktaras, -ė (mokslinis laipsnis)
drb. – drobė
drg. – draugas
Dv – dirbtiniai vandens telkiniai
Eg – eglynai
egz. – egzempliorius
eil. – eilė
El – išplaunamasis (eliuvinis) dėl molio dalelių išsiplavimo
EIB – tarpiniai, turintys išplaunamo ir įplaunamo horizontų savybių
El. – elektroninis
ES – Europos Sąjunga
ES HELCOM – Europos Sąjungos Helsinkio komisija (Baltijos jūros aplinkos apsaugos komisija)
Ež – ežerai
f. – fondas
FAO – Jungtinių Tautų maisto ir žemės ūkio organizacija
fot. – fotonuotrauka
fotograf. – fotografija, fotografuota
g. – gatvė
g. – gimė
g – gramas
g. kan. – garbės kanaaninkas
geg. – gegužė
gelež. – geležinkelis
gen. – generolas
gyd. – gydytojas
gim. – gimė
gim. – gimęs, -usi
gyv. – gyvena
gyv. – gyvenamoji vieta
G. K. – Gaila Kirdienė

- g/l – gramai litre
 GL – šlynžemis
 GLd – durpiškas šlynžemis
 GLk – šlynžemis dirvožemis
 GLK – karbonatingas šlynžemis dirvožemis
 GLv-k – karbonatingas puveningas šlynžemis dirvožemis
 GLAVLIT'as – Vyriausioji valdyba literatūros ir meno reikalams
 glž. st. – geležinkelio stotis
 grež. – grežinys
 gub. – gubernija
 H – horizontas
 H⁺ – vandenilis
 ha – hektaras
 habil. dr. – habilituotas daktaras
 HN – higienos normos
 IDg – glėjiškas išplautžemis
 ID – išplautžemis
 il. – iliustracija
 IS – Ignas Skendzierskis
 įsak. – įsakymas
 inf. – informatorius
 ind. – individas
 inv. nr. – inventorinis numeris
 inž. – inžinierius
 JAV – Jungtinės Amerikos Valstijos
 JE – Jo Eminencija
 J₁^p – velėninis jaurinis menkai pajaurėjęs dirvožemis
 j. ltn. – jaunesnysis leitenantas
 JMB – Jaunieji miško bičiuliai
 Jon. – Evangelija pagal Joną
 JP₂^d – jaurinis pelkinis durpiškas dirvožemis
 JP₂^p – jaurinis pelkinis puveningas dirvožemis
 J^pP₁ – velėninis jaurinis glėjiškas dirvožemis
 J^pP₂ – velėninis jaurinis glėjinis dirvožemis
 jubil. – jubiliaras
 JŪR – Jaunųjų ūkininkų ratelis
 k. – kaimas
 k. – kalba
 kan. – kanauninkas
 kap. – kapeika
 Ka – kaimų pastatai
 KAA – Kauno apskrities archyvas
 KD – kalkžemis
 KEM – Kupiškio etnografijos muziejus
 KEMA – Kupiškio etnografijos muziejaus archyvas
 KEM B – Kupiškio etnografijos muziejaus byla
 KEM GEK – Kupiškio etnografijos muziejaus gaunamų eksponatų knyga
 ketv. – ketvirtis
 kg – kilogramas
 KKCA – Kupiškio kultūros centro archyvas
 KKKK – Kupiškio rajono kūno kultūros centras
 kl. – klasė
 kleb. – klebonas
 km – kilometras
 kn. – knyga
 komp. – kompozitorius
 kompl. – komplektas
 kp – kapeika
 Kp – krūmynų plantacijos
 Kr. – Kristus
 KSBA – Kupiškio rajono Skapiškio bendruomenės archyvas
 kt. – kitas, -a, kiti, -os, kitur, kitus, -as
 KTU – Kauno technologijos universitetas
 ktm – kietmetris
 kun. – kunigaikštis
 kun. – kunigas
 kunig. jubil. – kunigas jubiliaras
 kv. – kvadratas
 KVBSPA – Kupiškio rajono viešosios bibliotekos Skapiškio padalinio archyvas
 KVC – Katalikų veikimo centras
 l. – lapas
 l – litras
 LAA – Lietuvos TSR archeologijos atlasas
 LAMMC – Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centras
 lapkr. – lapkritis
 LCVA – Lietuvos centrinis valstybės archyvas
 LDM – Lietuvos dailės muziejus
 LDM AV – Lietuvos dailės muziejaus Adomo Varno rinkinys
 LII – Lietuvos istorijos institutas
 lenk. – lenkiškas
 LYA – Lietuvos ypatingasis archyvas
 liet. – lietuvis, lietuvių
 LDK – Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė
 LDM LM – Lietuvos dailės muziejaus Liaudies meno rinkinys
 lic. – licenciatas
 LIIR – Lietuvos istorijos instituto rankraštynas
 liud. – liudytojas
 llt – Lietuvos lokaliniai tyrimai
 LNM – Lietuvos nacionalinis muziejus
 lot. – lotynų
 l/s – litrai per sekundę
 LKB – Lietuvos katalikų bažnyčia
 LKJS – Lietuvos komunistinė jaunimo sąjunga
 LKMA – Lietuvos katalikų mokslo akademija
 LKMD – Lietuvos katalikų moterų draugija
 LKMS – Lietuvos katalikų moterų sąjunga
 LLA – Lietuvos laisvės armija
 LPS – Lietuvos partizanų sąjunga
 LR – Lietuvos Respublika
 LRK – Lietuvos raudonoji knyga
 LSD „Nemunas“ – Lietuvos sporto draugija „Nemunas“
 LSDP – Lietuvos socialdemokratų partija
 LSSR KGB – Lietuvos sovietų socialistinės respublikos valstybės saugumo komitetas
 LSSR – Lietuvos sovietų socialistinė respublika
 LŠS – Lietuvos šaulių sąjunga
 LTDK – Lietuvos dirvožemių klasifikacija
 LTSR – Lietuvos tarybų socialistinės respublika
 LTSR MA – Lietuvos tarybų socialistinės respublikos mokslų akademija
 Lt – litas
 ltn. – leitenantas
 LVIA – Lietuvos valstybės istorijos archyvas

- m.* – metai
m – metras
Ma – pamiškės ir miško aikštelės be aukštųjų žolių pievos
MA – Mokslų akademija
MAB RS – Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius
Me – medžių eilės
M. e. – mūsų era
MED – Military Eizenbahn Dinst (Karo geležinkelių direkcija)
MFA KF – Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Folkloro archyvas
meko/g – miliekvivalentai grame
meko/kg – miliekvivalentai kilograme
mėn. – mėnuo
MGB – Valstybės saugumo ministerija
mg/g – miligramai grame
mg/l – miligramai litre
mg/kg – miligramai kilograme
Mi – mišrus miškai
min. – minutė
mln. m. – milijonas metų
mm – milimetras
m. m. – mokslo metai
mok. – mokiniai
mokyt. – mokytojas, -a
mons. – monsinjoras
Mp – mezofitų pievos
mst. – miestas
mstl. – miestelis
MSV – Melioracijos statybos valdyba
Mt – Evangelija pagal Matą
MTS – Mašinų ir traktorių stotis
MVD – Vidaus reikalų ministerija
N – azotas
neg. nr. – neigiamas numeris
NČDM – Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus
NČDM AV – Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus Adomo Varno rinkinys
NKGB – Valstybės saugumo liaudies komisariatas
NKVD – Vidaus reikalų liaudies komisariatas
NPK – azotas, fosforas, kalis
Nr. – numeris
nuotr. – nuotrauka
NVO – Lietuvos nevyriausybinės organizacijos
OFM Cap – Šv. Pranciškaus mažesniųjų brolių kapucinų ordinas
OH – hidroksilas
okup. – okupantas
OLKM – Okupacijos ir laisvės kovų muziejus
Om. – okupacinė markė
oper. – operatyvinis
ord. – ordinas
org. – organizatorius, -ė
OS – organizacinis sektorius
P – pelkinis dirvožemis
p. – ponas
p. – pusė
p. – puslapis
pab. – pabaiga
PAMI – Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos tarnaičių kongregacija
pan. – panašiai
par. – parengė
pas. – pasirašė
past. – pastaba
pav. – pavaduotojas
pav. – paveikslėlis
PD – durpžemis
PDt – tarpinės pelkės durpžemis
PDž – žemapelkės durpžemis
PF – pagalbiniis fondas
pH – dirvožemio rūgštumo ar šarmiškumo rodiklis (vandenilio jonų koncentracija)
pH_(KCl) – dirvožemio rūgštumo ar šarmiškumo rodiklis kalio chlorido ištraukoje
pil. – pilietis
pirmoji p. – pirmoji pusė
Pk – paupiniai ir pelkiniai krūmynai
pal. – palaimintas
par. – parapija
pat. – pateikėjas
pav. – pavietas
pav. – pavyzdžiui
plg. – palyginti
Pm – plačialapiai vasaržaliai miškai
posk. – poskyrio
pr. – pradžia
pr. Kristų – prieš Kristų
pr. m. e. – prieš mūsų erą
prad. – pradinė
prad. m-kl. – pradinė mokykla
pral. – pralanka
prel. – prelatas
proc. – procentai
prof. – profesorius
psl. – puslapis
PTM – profesinė technikos mokykla
Pu – pušynai
PVKA – Panevėžio vyskupijos kurijos archyvas
pvoz. – pavyzdžiui
Pž – pelkinis žemutinis dirvožemis
r. – rajonas
RA – Raudonoji Armija
raj. – rajonas
rb – rublis
RDg – glėjiškas rudžemis
RDk-g – karbotingas glėjiškas rudžemis
red. – redaktorius, redaktorė
RE – rusiški geležinkeliai
rel. – religinis
rinkt. – rinktinė
RKB – Romos katalikų bažnyčia
RIV – Europos geležinkelių konferencija
Ru – retai užstatytos teritorijos
rub. – rublis
rugpj. – rugpjūtis
rugs. – rugsėjis
RVB – rajono viešoji biblioteka
s. – sesuo

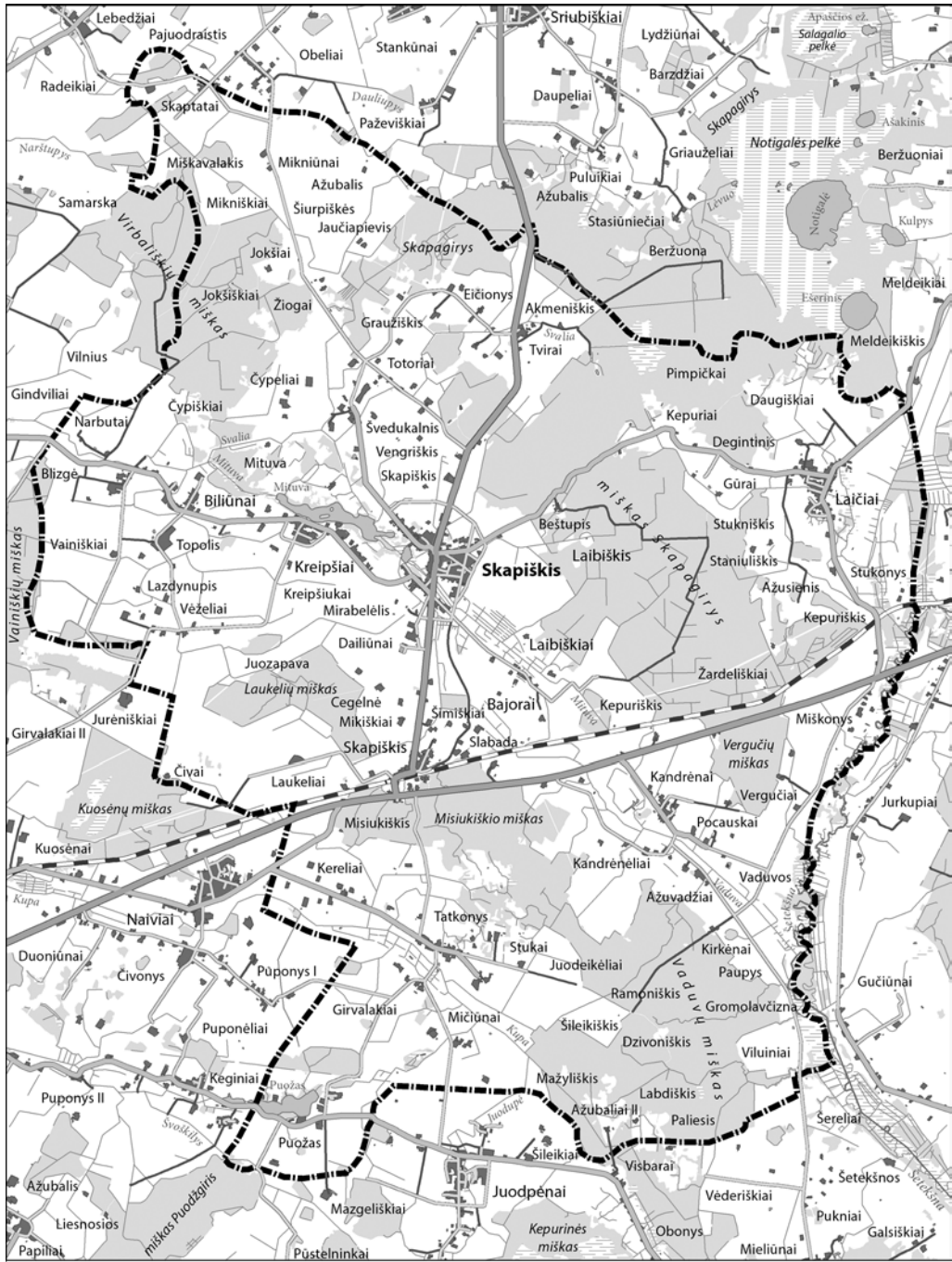
- s. – sieksnis
 s. – sūnus
 s. – šventa
 s. – puslapis
 ses. – sesuo
 sen. – seniūnija
 sep. – septynmetė
 siaur. g. – siaurasis geležinkelis
 siaur. gelež. – siaurasis geležinkelis
 sid. – sidabrinė
 sid. rb – sidabriniai rubliai
 Sk – sodų ir parkų kultivuojamos teritorijos
 sk. – skyrius
 skyr. – skyrus
 SKPMA – Skapiškio pagrindinės mokyklos archyvas
 SKPMM – Skapiškio pagrindinės mokyklos muziejus
 SKPMMMA – Skapiškio pagrindinės mokyklos muziejaus archyvas
 SKPMMM – Skapiškio pagrindinės mokyklos muziejaus metraštinė
 soc. – socialinis, -ė
 Sp – sausos pievos
 spec. – specializacija
 spec. – specialus, -i
 spec. red. – specialusis redaktorius
 S. S. – Stasys Skrodenis
 SSRS – Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjunga
 SSRS AT – Sovietinių Socialistinių Respublikų Sąjungos Auksčiausioji taryba
 sr. – sritis
 st. – stotis
 str. – straipsnis
 STSA – Skapiškio teatro studijos archyvas
 stud. – studentas
 SUB – subdominantinė klasė
 sud. – sudarė
 suom. – suomiškai
 Sv – sausieji viržynai
 š. m. – šių metų
 Šp – šlapios pievos
 šv. – šventas, -a
 ŠV – Šiaurės vakarai
 Švč. – švenčiausiasis, -ioji
 t. – tėvas
 t. – tomas
 t – tona
 tab. – lentelė
 TDV-96 – tipologinis dirvožemio vienetas
 teol. – teologijos
 tes. – testamentas
 t/ha – tona hektare
 t. y. – tai yra
 Tk – transporto komunikacijos ir kitos kietosios dangos
 t/km – tona kilometre
 TSKP – Tarybų sąjungos komunistų partija
 TSR KP CK – Tarybų socialistinės respublikos komunistų partijos Centro komitetas
 TSR – Tarybų socialistinė respublika
 TSRS – Tarybų socialistinių respublikų sąjunga
 t. t. – taip toliau
 tub. – tuberkuliozinis
 tūkst. – tūkstantis
 UNESCO – Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacija
 Up – upės
 užr. – užrašė
 vad. – vadinamasis, -oji, vadinamieji, -osios
 vad. – vadovas, ė
 VAK – Valstybinė archeologijos komisija
 val. – valanda
 v. – valsčius
 vals. – valsčius
 vas. – vasaris
 VDA – Vilniaus dailės akademija
 VDKM – Vytauto Didžiojo karo muziejus
 VDU – Vytauto Didžiojo universitetas
 VDU KTF – Vytauto Didžiojo universiteto Katalikų teologijos fakultetas
 VE – normalūs geležinkeliai
 VG₁ – velėninis glėjiškas dirvožemis
 VG₂ – velėninis glėjinis dirvožemis
 VG₂^p – velėninis glėjinis puveningas dirvožemis
 vid. – vidurinė
 vid. – vidurys
 VĮ – valstybės įmonė
 virš. – viršūninkas
 vyr. – vyresnysis, vyriausiasis
 Vyr. encikl. redakcija – Vyriausioji enciklopedijų redakcija
 vysk. – vyskupas
 VK – velėninis karbonatinis dirvožemis
 VKP(b) CK – Visasąjunginės komunistų (bolševikų) partijos centro komitetas
 VLIK'as – Vyriausiasis Lietuvos išlaisvinimo komitetas
 VLKJS – Visasąjunginė Lenino komunistinio jaunimo sąjunga
 vls. – valsčius
 Vn – viksvų ir nendrių sąžalynai be telkšančio vandens
 vnk. – vienkiemis
 vns. – viensėdis
 vnt. – vienetas
 VO „Gelbėkit vaikus“ – visuomeninė organizacija „Gelbėkit vaikus“
 vok. – vokiečiai, vokiečių
 VPU – Vilniaus pedagoginis universitetas
 VŠĮ – viešoji įstaiga
 VU – Vilniaus universitetas
 VUB RS – Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius
 VVGŽM – Valstybinis Vilniaus Gaono žydų muziejus
 Že – žemapelkės
 žr. – žiūrėti
 ž. ū. – žemės ūkio
 c. – puslapis
 4. – dalis
 2. – metai

Naudoti archyvų, muziejų ir kitų institucijų fondai

Kauno apskrities archyvas
Kupiškio etnografijos muziejus
Kupiškio etnografijos muziejaus archyvas
Kupiškio etnografijos muziejaus byla
Kupiškio etnografijos muziejaus gaunamų eksponatų knyga
Kupiškio rajono Skapiškio bendruomenės archyvas
Kupiškio rajono kūno kultūros centras
Kupiškio kultūros centro archyvas
Kupiškio rajono viešosios bibliotekos Skapiškio padalinio archyvas
Lietuvos centrinis valstybės archyvas
Lietuvos dailės muziejus
Lietuvos dailės muziejaus Adomo Varno rinkinys
Lietuvos dailės muziejaus Liaudies meno rinkinys
Lietuvos ypatingasis archyvas
Lietuvos istorijos instituto rankraštynas
Lietuvos geležinkelių archyvas Vilniuje
Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius
Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos rankraštynas
Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Folkloro archyvas
Lietuvos nacionalinio kultūros centro Folkloro skyriaus archyvas
Lietuvos nacionalinis muziejus
Lietuvos valstybės istorijos archyvas
Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos mokslų akademija
Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus
Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus Liaudies meno skyriaus fototeka
Okupacijos ir laisvės kovų muziejus
Panevėžio vyskupijos kurijos archyvas
Skapiškio bažnyčios archyvas
Skapiškio pagrindinės mokyklos archyvas
Skapiškio pagrindinės mokyklos muziejus
Skapiškio pagrindinės mokyklos muziejaus archyvas
Skapiškio pagrindinės mokyklos muziejaus metraštis
Skapiškio teatro studijos archyvas
Tarybų socialistinių respublikų sąjungos centrinis valstybės istorijos archyvas
Valstybinis Vilniaus Gaono žydų muziejus
Vilniaus dailės akademija
Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius
Vytauto Didžiojo karo muziejus

Monografijos „Skapiškis“ leidybės finansavimas

Rėmėjai, finansuotojai	Suma, Eur
UAB „Konversita“ (direktorius Vaidas Juška)	10 000,00
Lietuvos kultūros taryba, Lietuvos kultūros ministerija	5 000,00,
UAB „Magnolija“ (direktorius Petras Jonušas)	3 000,00
Juozas ir Rasa Balaišiai	1 005,50
UAB „Tikresta“ (direktorė Birutė Stanienė)	1 000,00
LR Seimo narys Audrys Šimas	1 000,00
Vyta ir Julius Vytautas Semėnai	250,00
UAB „Vilava“ (direktorius Antanas Vilūnas)	200,00
Vilniaus kupiškėnų klubas (prezidentas Vilius Bartulis)	160,00
Antanas Šimėnas	100,00
Genovaitė Žilinskienė	50,00
Iš viso	20 765,50

Žemėlapiui sudaryti panaudota GDR10LT © Nacionalinė žemės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijos, 2019

Buvusio Skapiškio valsčiaus žemėlapis. Sudarė UAB „Žemėlapių artelė“ kartografe Aira Dubikalienė

— Dabartinė Lietuvos Respublikos siena

- - - Lietuvos Respublikos siena 1923 m.

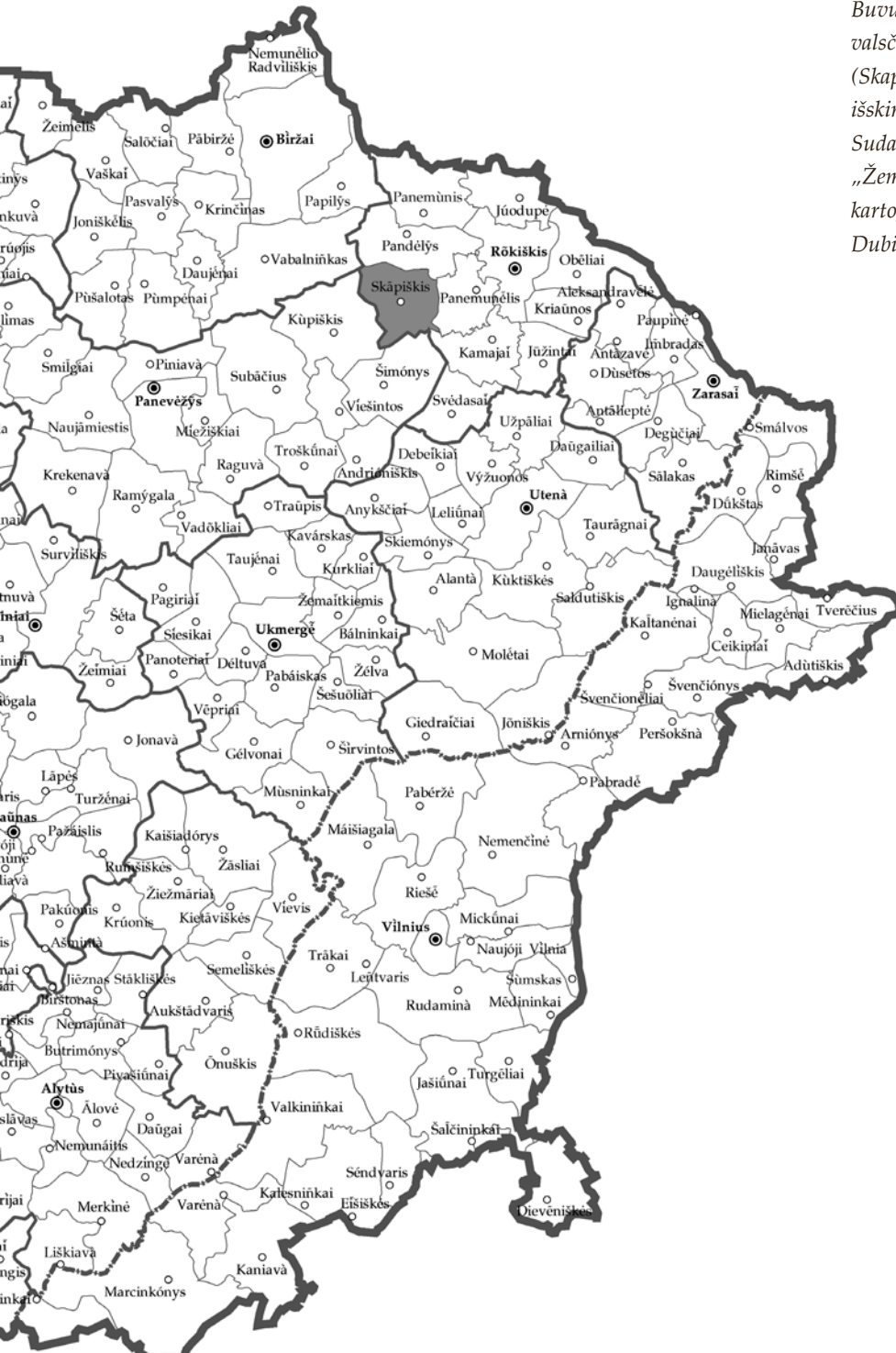
— Apskritis riba

— Valsčiaus riba

● Apskritis centras

○ Valsčiaus centras

*Buvusių Lietuvos
valsčių žemėlapis
(Skapiškio valsčius
išskirtas tamsiau).
Sudarė UAB
„Žemėlapių artelė“
kartografe Aira
Dubikaltienė*

Apie seriją „Lietuvos valsčiai“

„Versmės“ leidykla nuo veiklos pradžios 1994-aisiais rengia ir leidžia lokalinių monografijų seriją „Lietuvos valsčiai“, skiriamą Lietuvos tūkstantmečiui, minėtam 2009-aisiais, Lietuvos valstybės susikūrimo 750 metų jubiliejui (1253–2003) ir Lietuvos valstybės atkūrimo 100-mečiui (1918–2018). Kartu monografijos dedikuojamos kitoms reikšmingoms valstybės, jos miestų ir miestelių bei kitų svarbių šalies istorinių įvykių sukaktims.

Serijos pavadinimas pasirinktas neatsitiktinai – XIX a. viduryje susiformavę valsčiai iki jų panaikinimo 1950 m. buvo mažiausi ir palyginti stabilūs administraciniai-teritoriniai vienetai, jungę tapačios etninės kultūros žmones, valsčių ribos paprastai atitiko ir parapijų bendruomenių ar šnektų ribas.

„Lietuvos valsčių“ serija – tai daugiatomis vienodos struktūros leidinys apie Lietuvos miestus ir miestelius, kaimus ir vienkiemius, apie jų ir jų apylinkių kraštovaizdžio raidą bei istoriją nuo seniausių priešistorinių laikų iki mūsų dienų, kovas už Nepriklausomybę, apie tradicinę kultūrą, verslus, kalendorinius ir šeimos papročius, papročių teisę, liaudies išmintį, bažnyčias, išymius žmones, tarmių ir vietos šnektų ypatumus, tautosaką, tautines mažumas, jų papročius ir kt.

Remdamiesi žmonių atsiminimais, „Versmės“ leidyklos rengtų lokalinių tyrimų ekspedicijų bei archyvų duomenimis, mokslo studijomis, kitais rašytiniais šaltiniais bei medžiaga, kiekvieną serijos knygą rašo dideli – iki 120 autorių kolektyvai: žinomi Lietuvos istorikai, archeologai, etnologai, tautosakininkai, kalbininkai, sociologai, geologai, geografs, biologai, taip pat kraštotyrininkai, kraštiečiai, kiti autoriai. Iš viso serijai jau yra rašę apie 3 000 autorių, iš jų daugiau kaip 380 turi mokslo vardus (žr. www.versme.lt/autoriai.htm).

Išleidus „Skapiškio“ monografiją, skirtą Skapiškio 500 m. jubiliejui (1088 p., 2019), „Lietuvos valsčių“ seriją kartu su serijoje nenumeruotomis knygomis – dar plonais viršeliais išleista išangine serijos knyga „Sintautai. Žvirgždaičiai“ (430 p., 1996), „Salako kraštas“ (419 p., 2012) bei „Pabradės“ monografijos išangine knyga (480 p., 2017) – sudaro 37 monografijos, 50 tomų, 55 785 puslapiai, 4 326 straipsniai, kuriuos parašė 1 998 autoriai.

Anksčiau išleistos „Lietuvos valsčių“ serijos knygos: „Žagarė“ (1-oji serijos monografija; dedikuota Žagarės 800 m. jubiliejui, 912 p., 1998), „Obeliai. Kriaunos“ (2-oji; Obelių 480 m. sukakčiai, 864 p., 1998; 2-oji laida – Obelių ir Kriaunų 500 m. jubiliejui, 1 224 p., 2009), „Plateliai“ (3-oji; Platelių 550 m. jubiliejui, 800 p., 1999), „Žiobiškis“ (4-oji; Žiobiškio parapijos 200 m. jubiliejui, 1 024 p., 2000), „Širvintos“ (5-oji; Širvintų 525 m. sukakčiai, 776 p., 2000), „Lygumai. Stačiūnai“ (6-oji; Stačiūnų parapijos 90-mečiui, 896 p., 2001), „Veliuona“ (7-oji; Magdeburgo teisių suteikimo Veliuonai 500 m. jubiliejui, 1 176 p., 2001), „Raguva“ (8-oji; Raguvos 500 m. jubiliejui, 1 128 p., 2001), „Seredžius“ (9-oji; Seredžiaus 710 m. sukakčiai, 1 238 p., 2003), „Kvėdarna“ (10-oji; Kvėdarnos 675 m. sukakčiai, 1 160 p., 2004), „Papilė“ (11-oji; Papilės 665 m. sukakčiai, I dalis – 1 082 p., 2004, II dalis – 752 p., 2006), „Tauragnai“ (12-oji; Tauragnų 750 m. jubiliejui, 1 364 p., 2005), „Musninkai. Kernavė. Čiobiškis“ (13-oji; Musninkų 445 m., Kernavės 725 m., Čiobiškio 475 m. sukaktims,

1 304 p., 2005), „Laukuva“ (14-oji; Laukuvos 750 m. jubiliejui, 1 874 p., I dalis – 924 p., 2005, II dalis – 950 p., 2008), „Gelvonai“ (15-oji; Gelvonų 625 m. sukakčiai, 1 384 p., 2009), „Baisogala“ (16-oji; Baisogalos 470 m. sukakčiai, 1 056 p., 2009), „Gruzdžiai“ (17-oji; Gruzdžių 375 m. sukakčiai, 2 304 p., I dalis – 1 000 p., 2009, II dalis – 1 304 p., 2010), „Endriejavas“ (18-oji; Endriejavo 230 m. sukakčiai, 1 412 p., 2010), „Vepriai“ (19-oji; Veprių 625 m. sukakčiai, 1 320 p., 2010), „Žeimelis“ (20-oji; Žeimelio 510 m. sukakčiai, 1 796 p., I dalis – 888 p., II dalis – 908 p., 2010), „Lietuvos lokaliniai tyrimai“ (21-oji; I dalis – 2000–2002 m. mokslo darbai, 1 082 p., 2011), „Panemunėlis“ (22-oji; Panemunėlio 240 m. sukakčiai, 1 684 p., I dalis – 858 p., II dalis – 826 p., 2011), „Gelgaudiškis“ (23-ioji; Gelgaudiškio 500 m. jubiliejui, 1 808 p., I dalis – 900 p., II dalis – 908 p., 2011), „Juodupė. Onuškis“ (24-oji; Onušio 510 m. sukakčiai bei Juodupės 100 m. jubiliejui, 1 832 p., I dalis – 912 p., II dalis – 920 p., 2012), „Kartena“ (25-oji, Kartenos

1998 m. pasirodžiusi 1-oji „Lietuvos valsčių“ serijos monografija „Žagarė“ kartu yra ir 1-oji knyga Lietuvoje, išleista su Lietuvos tūkstantmečio sukakties ženklu

Pirmąją „Lietuvos valsčių“ serijos monografiją „Žagarė“ Lietuvos Respublikos Prezidentui Valdui Adamkui įteikia viena knygos sudarytojų ir autorių žagarietė mokytoja Romualda Vaitkienė. Žagarės 800 metų jubiliejus. 1998 m. birželio 27 d. Džojos Gundos Barysaitės nuotr.

Pasibaigus „Lietuvos valsčių“ serijos 15 metų sukakties minėjimo ir naujausių 2009-aisiais išleistų monografijų pristatymo renginiui, skirtam, kaip ir pati serija, tais pačiais metais minėtam Lietuvos tūkstantmečiui, „Tautišką giesmę“ kartu su visa sale gieda renginio pranešėjai (iš kairės) „Gelvonų“ monografijos sudarytoja Vida Girininkienė, „Gruzdžių“ sud. Damijonas Šniukas, „Obelių. Kriaunų“ sud. Venantas Mačiekus, „Baisogalos“ sud. dr. Jonas Linkevičius, Lietuvos heraldikos komisijos narys, dailininkas Arvydas Každailis, Baisogalos seniūnas Romas Kalvaitis, „Versmės“ leidyklos vadovas Petras Jonušas, sociologas prof. Romualdas Grigas, Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos Leidinių komplektavimo skyriaus vedėjas Vytautas Gocentas, Kovo 11-osios Akto signataras Romualdas Ozolas, Lietuvos heraldikos komisijos pirmininkas dr. Edmundas Rimša. 2010 m. vasario 19 d. Klaudijaus Driskiaus nuotr.

750 m. sukakčiai, 1 484 p., 2012), „Sintautai“ (26-oji; 2 912 p., I dalis – 1 448 p., II dalis – 1 464 p., 2013), „Užpaliai“ (27-oji; Užpalių 375 m. sukakčiai, 2 372 p., I dalis – 1 160 p., II dalis – 1 212 p., 2013), „Pašvitinys“ (28-oji; Pašvitinio 375 m. sukakčiai, 1 540 p., 2014), „Daujėnai“ (29-oji; Daujėnų 460 m. sukakčiai, 1 396 p., 2015), „Šeduva“ (30-oji; Šeduvos 460 m. sukakčiai, 1 388 p., 2016), „Kamajai“ (31-oji; Kamajų 475 m. sukakčiai, 1 580 p., 2016), „Kupiškis“ (32-oji; Kupiškio 535-osioms metinėms, 1 256 p., 2016), „Ramygala“ (33-ioji; Ramygalos 650 m. jubiliejui, 1 560 p., 2016), „Onuškis“ (34-oji, Onuškio 500 m. jubiliejui, 1 572 p., 2017), „Babtai“ (35-oji, Babtų 625-osioms metinėms, 1 572 p., 2017), „Vaiguva“ (36-oji, Vaiguvos 625-osioms metinėms, 1 484 p., 2018).

Prasminga Lietuvos pirmojo rašytinio paminėjimo istorijos šaltiniuose tūkstantmetį, Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmetį, kitas svarbiausias šalies istori-

jos sukaktis sieti su kiek kuklesniais jos miestų ir miestelių jubiliejais ir šias tradiciškai irgi su jų pirmuoju rašytiniu paminėjimu siejamas sukaktis įprasminti taip pat rašytiniu žodžiu – knyga.

Lietuvoje būta daugiau kaip 400 valsčių, kurių vietoje įkurtų dabartinių seniūnijų yra apie tris šimtus. Vildamiesi, kad užteks jėgų nors apie dalį jų išleisti knygas, nuoširdžiai dėkojame savo kraštų serijos monografijas jau išleidusiems gimtinės puoselėtojams ir maloniai kviečiame kultūros ir kitas įstaigas, rajonų savivaldybes, seniūnijas, aktyvius kraštiečius, kraštotyrininkus, valstybininkus, kultūrininkus, rėmėjus, visus rašančiuosius susikaupti ties dar neįveiktais darbais ir neatidėliojant telktis į Lietuvos istorijos ir tradicinės kultūros šimtatomės „Lietuvos valsčių“ serijos kūrėjų – autorių, rengėjų, leidėjų ir rėmėjų – būrį. Laukia ne vieną dešimtmetį trukiantis didelis prasmingas darbas.

Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka
ISSN LIETUVOS AGENTŪRA

Tarptautinio standartinio serialinio leidinio numerio (ISSN) suteikimo

PAŽYMĖJIMAS

2008 m. 11 mėn. 05 d. Nr. IS-218-(A.109-19)

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo
(Žin., 1996, Nr. 71-1706; 2000, Nr. 75-2272, Nr. 102-3215, Nr. 113-3619; 2001, Nr. 93-3255; 2002, Nr. 68-2759, 2771; 2003, Nr. 38-1732, Nr. 117-5319; 2004, Nr. 73-2515, Nr. 120-4436; 2006, Nr. 86-3254) 36 straipsnio 1 dalmis:

Leidiniui LIETUVOS LOKALINIAI TYRIMAI
(antraštė)
(ONLINE)

suteikiamas Tarptautinis standartinis serialinio leidinio numeris

ISSN 2029-0799

Leidėjas Viešojo įstaiga „Vermės“ leidykla

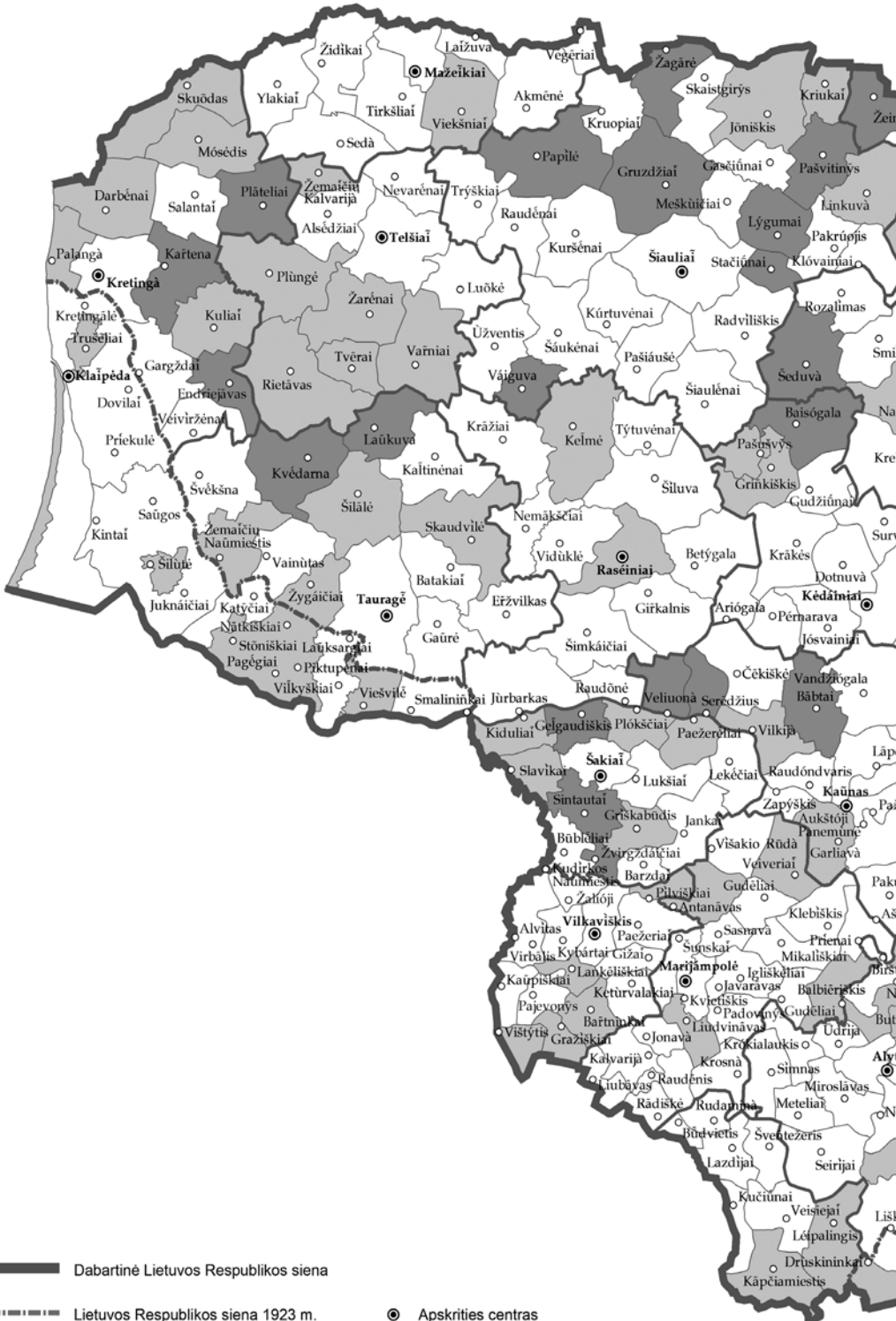

A.V.
Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo
bibliotekos generalinio direktoriaus pavaduotojas,
pavishuojantis generalinį direktorių
Algirdas Pitoplys

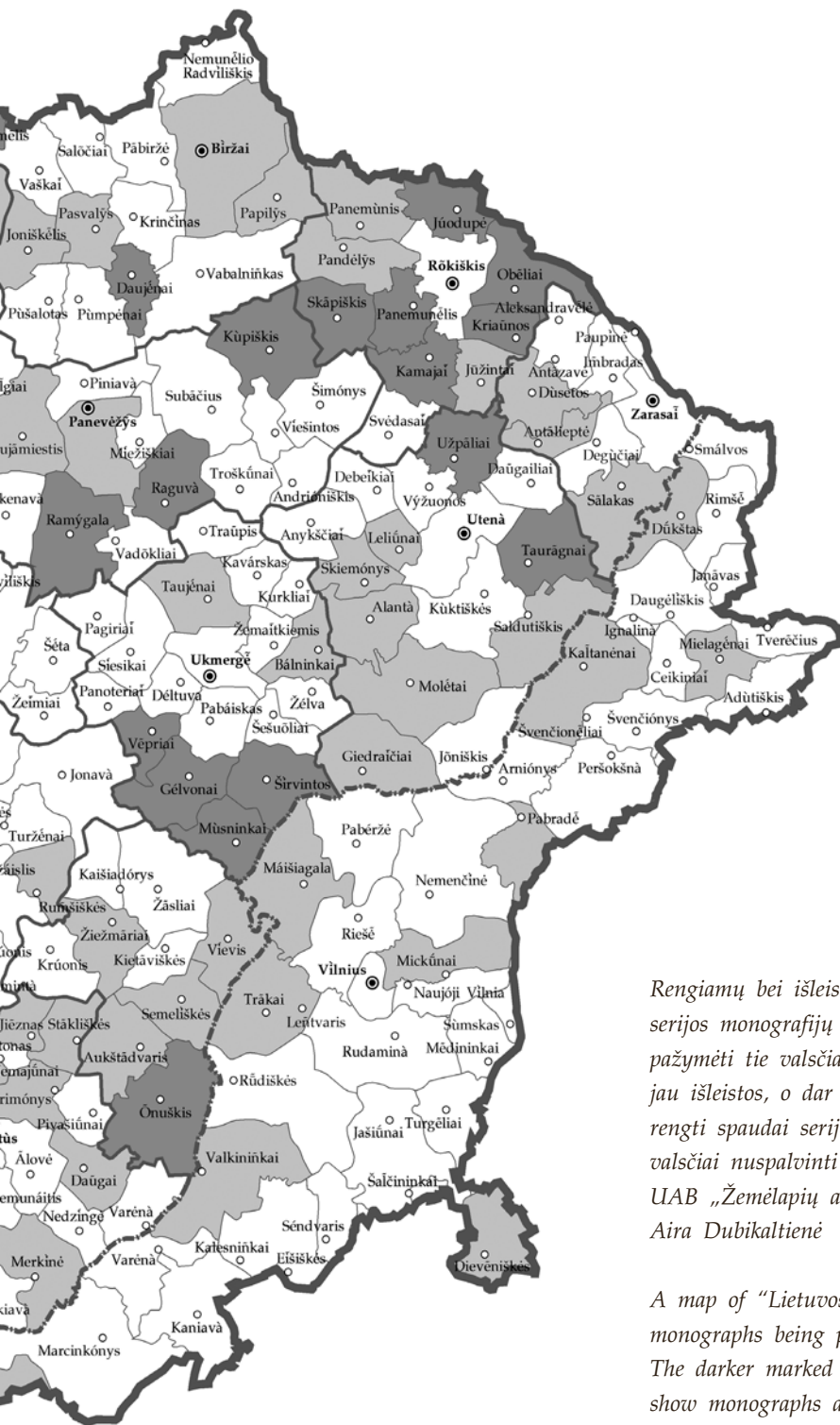

ISSN Lietuvos agentūros vedėja
Danutė Petrauskienė

„Lietuvos valsčių“ serijai parašyti moksliniai straipsniai, įvertinti Lietuvos lokaliųjų tyrimų mokslo darbų komisijos, pirmiausia paskelbiami interneto svetainėje www.llt.lt, periodiniame elektroniniame serijiniame leidinyje „Lietuvos lokaliniai tyrimai“, ISSN 2029-0799

- Dabartinė Lietuvos Respublikos siena
- Lietuvos Respublikos siena 1923 m.
- Apskritis riba
- Valsčiaus riba
- Apskritis centras
- Valsčiaus centras

Rengiamų bei išleistų „Lietuvos valsčių“ serijos monografijų žemėlapis. Tamsiau pažymėti tie valsčiai, kurių monografijos jau išleistos, o dar nebaigtų rašyti ir rengti spaudai serijos monografijų valsčiai nuspalvinti šviesiau. Sudarė UAB „Žemėlapių artelė“ kartografe Aira Dubikaltienė

A map of “Lietuvos Valsčiai” series monographs being prepared and issued. The darker marked Valsčiai (rural districts) show monographs already published; while the lighter marked districts indicate the monographs being in preparation and those to be composed

About the “Lietuvos Valsčiai” series

Established in 1994 the Versmė Publishing House, a serial book publisher, is dealing with preparation and publishing of monograph series under the title of “Lietuvos Valsčiai” devoted for Lithuania’s Millennium celebrated in 2009, the 750th anniversary of the creation of the Lithuanian State (1253–2003) and starting from the 15th monograph of “Gelvonai” also for the Centenary of the Restoration of the Lithuanian State (1918–2018). The books published are also dedicated to other anniversaries of historical events important to the state, its towns and settlements.

The “Lietuvos Valsčiai” series is a multi-volume edition about Lithuania’s towns, townships, villages, homesteads, landscapes and their history from the olden times to the present days, about independence fights, traditional culture, trades, calendar and family traditions, custom laws, folk wisdom, churches, celebrities, features of dialects and local sub-dialects, folklore, ethnical minorities and their traditions etc.

Based on reminiscences of people, archive data, scientific studies, written sources and material, each serial book is being written by large teams consisting of up to 120 author teams: prominent Lithuanian historians, archaeologists, ethnologists, folklorists, linguists, sociologists, geologists, geographers, biologists, local lore investigators et al. Total number of authors is about 3 000 with more than 380 persons holding scientific degrees (see www.versme.lt/autorai.htm).

Total number of volumes of these monograph books published together with the maiden soft-cover book issued under the title “Sintautai. Žvirgždaičiai” (430 p., 1996), “Salako kraštas” (419 p., 2012) and “Pabradė” (480 p., 2017) is 50 and total number of pages – 55 785, articles – 4 326, authors – 1 998.

“Skapiškis” – the 37th monograph in the “Lietuvos Valsčiai” series (1 088 p., 2019).

The following series have appeared before: “Žagarė” (dedicated to the 800th jubilee of Žagarė, 912 p. in 1998) that was the first book issued with the official logo of the Lithuanian Millennium Celebration; “Obeliai. Kriaunos” (2nd; 480th anniversary of Obeliai, 864 p., 1998, 2nd edition–500th jubilee of Obeliai and Kriaunos, 1 224 p., 2009), “Plateliai” (3rd; 550th jubilee of Plateliai, 800 p., 1999), “Žiobiškis” (4th; 200th jubilee of Žiobiškis parish, 1 024 p., 2000), “Širvintos” (5th; 525th anniversary of Širvintos, 776 p., 2000), “Lygumai. Stačiūnai” (6th; 90th anniversary of Stačiūnai parish, 896 p., 2001), “Veliuona” (7th; 500th jubilee of the Magdeburg Law granting to Veliuona, 1 176 p., 2001), “Raguva” (8th; 500th jubilee of Raguva, 1 128 p., 2001), “Seredžius” (9th; 710th anniversary of Seredžius, 1 238 p., 2003), “Kvėdarna” (10th; 675th anniversary of Kvėdarna, 1 160 p., 2004), “Papilė” (11th; 665th anniversary of Papilė, Part I, 1 082 p., 2004; Parts II, 752 p., 2006), “Tauragnai” (12th; 750th jubilee of Tauragnai, 1 364 p., 2005), “Musninkai. Kernavė. Čiobiškis” (13th; 445 anniversary of Musninkai, 725 anniversary of Kernavė, 475 anniversary of Čiobiškis, 1 304 p., 2005), “Laukuva” (14th; 750th jubilee of Laukuva, 1 874 p., Part I, 924 p., 2005; Part II, 950 p., 2008), “Gelvonai” (15th; 625th anniversary of Gelvonai, 1 384 p., 2009), “Baisogala” (16th; 470th anniversary of Baisogala, 1 056 p., 2009), “Gruzdžiai” (17th; 375th anniversary of Gruzdžiai, 2 304 p., Part I, 1 000 p., 2009; Part II, 1 304 p., 2010), “Endriejavas” (18th; 230th anniversary of Endriejavas, 1 412 p., 2010), “Vepriai”

(19th; 625th anniversary of Vepriai, 1 320 p., 2010), “Žeimelis” (20th; 510 anniversary of Žeimelis, 1 796 p., Part I, 888 p., Part I, 908 p., 2010), “Lithuanian Local Researches” (21th; 1 082 p., Part I: 2000–2002 scientific works), “Panemunėlis” (22nd; 240th anniversary of Panemunėlis, 1 684 p., Part I, 858 p., Part II, 826 p., 2012), “Gelgaudiškis” (23rd; 500th jubilee of Gelgaudiškis, 1 808 p., Part I, 900 p., Part II, 908 p., 2012), “Juodupė. Onuškis” (24th; 510th anniversary of Onuškis and 100th jubilee of Juodupė, 1 832 p., Part I, 912 p., Part II, 920 p., 2012), “Sintautai” (26th; 2 912 p., Part I, 1 448 p., Part II, 1 464 p., 2013), “Užpaliai” (27th; 375th anniversary of Užpaliai, 2 372 p., Part I, 1 160 p., Part II, 1 212 p., 2013), “Pašvitinys” (28th; 375th anniversary of Pašvitinys, 1 540 p., 2014), “Daujėnai” (29th; 460th anniversary of Daujėnai, 1 396 p., 2015), “Šeduva” (30th; 640th anniversary of Šeduva, 1 388 p., 2016), “Kamajai” (31th; 475th anniversary of Kamajai, 1 580 p., 2016), “Kupiškis” (32th; 535th anniversary of Kupiškis, 1 256 p., 2016), “Ramygala” (33th; 650th jubilee of Ramygala, 1 560 p., 2016), “Onuškis” (34th; 500th jubilee of Onuškis, 1 572 p., 2017), “Babtai” (35th; 625th anniversary of Babtai, 1 572 p., 2017), “Vaiguva” (36th; 625th anniversary of Vaiguva, 1 484 p., 2018).

The celebration of the Millennium of the first reference to Lithuania in written historical sources is reasonable to relate with more modest jubilees of its towns and townships and give an implication to these anniversaries of their first written reference by a written word – a book.

In pre-war Lithuania there were more than 400 rural districts (*valsčiai*), which were later replaced by neighbourhoods (*seniūnijos*) numbering now about 300. With a hope that our capacities will enable us to publish books about the majority of them, we kindly invite culture institutions, district governments, neighbourhoods, local activists, local lore investigators, state men, culture activists, sponsors and all writers to join, without hesitation, the team preparing and publishing the hundred volumes of the “Lietuvos Valsčiai” series about Lithuanian history and traditional culture. A great work to last several decades is waiting for you.

Asmenvardžių rodyklė

4 974 vnt.

A

- Abarius Lionginas 349
 Abramas Gafanovičius 549
 Abromavičius Vladas 301, 312, 431
 Abukevičius R. 871, 878, 888, 898, 899
 Adalbertas 205
 Adamkus Valdas 352, 976, 1045
 Adamonis Vilmantas 331
 Adamonytė Dalia 519
 Adirinas Mendelis 550, 558
 Adirinas Motelis 550
 Adomaičiai E. ir R. 960
 Adomaitienė Eglė 961
 Adomaitienė Eugenija 959–962
 Adomaitis Gediminas 960–962, 1033
 Adomaitis Kasparas 960
 Adomaitis Mindaugas 960–962, 1033
 Adomaitis R. 961, 962
 Adomaitis Regimantas 267, 893, 958, 960–962, 1032
 Adomaitis Remigijus 1033
 Adomaitis Vytautas 960–962, 1033
 Adomaitytė Augustė 960
 Adomaitytė Elzė 960
 Adomaitytė Julija 960
 Adomauskas Rimantas 914
 Adomavičius Augustinas 398
 Adomavičiūtė Marytė 610
 Adomėlienė Uršulė 575
 Adomėlis Bronius 575
 Adomėlis Juozas 575
 Adomėlis Vladas 575
 Adomėlytė Agnė 885, 887
 Adomėnas Juozas 574
 Adomonienė 442
 Adomonis Bronius-Uosis 591
 Adomonis P. 423
 Adomonis Petras 350, 419
 Adomonytė Vlada 971
 Adomonius 441
 Agafonova Olga 522, 527, 533
 Agafonovas Andrius 526
 Aglėnas K. 334, 337, 338
 Aglinskas Benediktas 318
 Aglinskas Petras 317
 Aglinskienė A. 318, 337
 Agricola Birger 476
 Aidietytė Rasa 763
 Aidukas 235
 Ainbinderis 550, 551
 Ainbinderis Chaimas 550
 Ainbinderis Ickas 558, 563
 Ainbinderytė Genė 550
 Ainbinderytė Reisa 550
 Akstinas Dominykas 396
 Alanas de la Roche 769
 Albertas da Castello 769
 Aleinikovaitė Simona 887
 Aleinikovas Martynas 888
 Aleinikovas T. 760
 Aleinikovas Trifilis 759
 Aleinikovas Vitalijus 526, 871
 Aleinikovienė A. 906
 Aleinikovienė Aleksandra 871, 907, 909
 Aleknaitė Orinta 274, 530, 531, 535
 Aleknavičienė Ona 408
 Aleknienė B. 302, 847, 868, 985, 997
 Aleknienė V. 301
 Aleknienė Violeta 4, 6, 8, 10, 953, 996, 1032
 Aleksandras I, caras 472
 Aleksandras II, caras 462
 Aleksandras II, valdovas 478
 Aleksandras, kunigaikštis 605
 Aleksandravičius Vaelovas 437
 Aleksandrovas 587
 Aleliūnas Lukas 912, 916
 Alešiūnai 310
 Aliulis V. 349
 Aliulis Vaelovas 348, 458
 Aliušis Antanas 235, 499
 Altaris Švorinas 550
 Alvydas Totoris 125
 Ambralovičius Kazimieras 202
 Ambrazevičius J. 724
 Andersen H. K. 890
 Andersen Hansas Kristianas 886
 Andreikaitė Ona 389
 Andrijauskaitė Šarūnė 528, 538
 Andrijauskienė (Čeikaitė) Žydra 514
 Andrijauskienė Žydra 527, 528, 545, 902
 Andrijonienė Žydra 270
 Andrioniškis B. 447
 Andriulis V. 970
 Andriušis A. 986
 Andriškevičius Jokūbas 205
 Andropovas J. 376
 Andrulis 496
 Andrulytė Vitalija 526
 Anglickienė L. 548
 Aničas J. 294
 Antanaitis 505, 506
 Antanaitis A. 505, 506
 Antanaitis Algimantas 503, 511, 515
 Antanaitis B. 295, 312, 313, 331, 335–337, 350
 Antanaitis Bronius 219, 222, 278, 301, 304, 307, 309, 312, 331, 335, 350, 431
 Antanaitis E. 528
 Antanaitis Egidijus 532, 537
 Antanavičius Juozapas 219, 273, 309, 332, 338, 350, 375, 977
 Antanavičiūtė Laima 515
 Antonyms Džordžas 219
 Antropikaitė Daina 610
 Antropikaitė Nomeda 526
 Anusevičius Julius 322
 Anušauskas A. 569, 573, 576, 581
 Anušauskas Arvydas 568
 Apanavičius Juozapas 415
 Apanavičius Marius 329
 Apšega Albertas-Raišys 596, 598
 Apšega Juozas-Strausas 596
 Apšega Leonas 255, 541
 Apšega Tamošius 213
 Apšega Tomas 197, 224
 Arbatauskaitė Zita 252, 257, 259, 292, 298, 300, 301, 309, 332, 335, 338, 377, 378, 386, 455, 458
 Arbatauskaitė Zita, s. Michailina 193, 239
 Arbūzas Jonas 912
 Arbūzas Mantas 5, 7, 30, 50, 523, 657, 658, 659, 1003, 1004
 Asminavičius J. 340
 Astrauskas R. 748, 833
 Astrauskas Rimantas 748
 Ašmega Juozas 601
 Ašmegaitė Teresė 451
 Ašmegaitė Zosė 795
 Audėnas J. 947
 Audėnas Juozas 948
 Augulienė Kazimiera 569
 Augulis 503, 596
 Augulis A. 587, 590, 591
 Augulis Alfonsas 569, 586, 601, 602
 Augulis J. 564, 565
 Augulis Jonas 565
 Augulis L. 831
 Augulis Napalys 569, 581, 927
 Augulis Vytautas 569
 Augustaitis J. 727
 Augustaitis Jonas 724
 Augustauskas J. 30
 Augustauskas Jonas 301, 312, 431
 Augutis L. 200
 Augutis Leonas 199, 207, 362
 Aukštikalnienė V. 906
 Aukštikalnis Alfonsas 871
 Aukštikalnis Žilvinas 907
 Aukštuolis Jonas 481
 Auruškevičius Marius 219
 Avižonienė A. 765
 Avižonis K. 765
 Avižonis Petras 339
 Avtuchas 673
 Azarinskaitė Vida 968
 Ažukalnis-Zagurskis Valerijonas 425

B

- Babelis D. 99, 100, 102–104, 108
 Babelis Darius 98
 Babelis V. 108
 Babenskas E. 114
 Babenskienė A. 998
 Babonas Jonas 396
 Babrauskas Boleslovas 351
 Bacevičius R. 336, 338
 Bačanskas Benas 522, 524, 525, 535, 887
 Bačanskas D. 539
 Bačanskas Dovydas 867–869, 886, 887
 Bačanskas V. 890
 Bačanskas Valdas 868, 893, 904, 907, 912
 Bačanskienė (Vadoklytė) Vita 517
 Bačanskienė V. 535, 867, 892
 Bačanskienė Vita 878
 Bačkis Audrys Juozas 217, 219, 221
 Bačkis Stasys 973
 Bačkis Stasys Antanas 986, 999
 Bačkytė Nijolė 429
 Bagdonaitė A. 503
 Bagdonaitė Apolonija 503, 515
 Bagdonas Juozas 411
 Bagdonas V. 150, 414, 998
 Bagdonavičienė N. 527, 529, 530, 533, 536, 537
 Bagdonavičienė Nijolė 522, 523, 530, 542, 544, 610, 867, 868, 869, 871, 912, 996
 Bagdonavičius Martynas 526, 868, 869, 871, 875, 886
 Baguckas Lukas 912
 Baguckas Paulius 912
 Baguckienė Jolanta 904
 Bagušinskaitė Eglė 248
 Baguzienė Jūratė 905
 Baika A. 748
 Baikas Albertas Vytautas 737
 Baikauskas G. 108
 Baikštytė G. 962
 Bajkovskis Feliksas 203

- Bajorai 956
 Bajoraitė Eugenija 508
 Bajoraitė Vilma 506
 Bajoras Algirdas 953
 Bajoras Povilas 953, 961, 962
 Bajorienė Elena 962
 Bajorytė 1032
 Bajorytė E. 958, 962
 Bajorytė Eugenija 267, 893, 953–957, 960
 Bajorytė-Adomaitienė 1032
 Bajorytė-Adomaitienė E. 960, 1032
 Bajorytė-Adomaitienė Eugenija 10, 538, 953, 957–959, 962, 1032
 Bakaitė Janina 502
 Bakaitė-Biškauskienė Janina 509
 Bakanas 399
 Bakanas A. 108
 Bakanas Arvydas 508
 Bakanas Titas 274, 531
 Bakanienė Genovaitė 638
 Bakanienė Skaistė 545
 Bakėnas J. 209
 Bakšys Povilas 218
 Bakurienė 441
 Balabonas Ričardas 517, 869
 Balaišiai 310
 Balaišienė Marcelė 309, 326
 Balaišienė Kasa 4, 10, 1040
 Balaišis 499
 Balaišis A. 311–314, 316–318, 320–324, 327–334, 337, 423, 976, 978
 Balaišis Antanas 1012, 1034
 Balaišis Antanas 276, 277, 291, 292, 301, 303, 307–309, 311, 312, 315, 322, 323, 325, 327, 329, 330, 334, 335, 337, 338, 420, 421, 431, 448
 Balaišis Antanas 614, 765, 766, 789, 972
 Balaišis Apolinaras 309
 Balaišis Juozas 4, 1040
 Balaišis Jonas 309
 Balaišis Kazimieras 245, 309
 Balaišis Marcelinas 309, 310, 326
 Balaišis Tadas 309, 326
 Balaišytė (Nareckienė) Kazimiera 797
 Balaišytė Stasė 310
 Balaišytė-Zaborskienė Birutė 513
 Balčiauskas L. 31, 51, 54, 56, 58
 Balčiauskienė L. 51, 54, 56, 58
 Balčiūnai 380
 Balčiūnaitė 432
 Balčiūnaitė (Gečienė) Teresė 392
 Balčiūnaitė Asta 520
 Balčiūnaitė Ksavera 904
 Balčiūnaitė Romualda 520
 Balčiūnaitė S. 505, 513, 906
 Balčiūnaitė Saverija 503, 513, 515
 Balčiūnaitė Severa 610, 642
 Balčiūnaitė-Vaičiūnienė Genė 255
 Balčiūnas 505
 Balčiūnas D. 505
 Balčiūnas Domas 503, 504, 636, 642
 Balčiūnas Dominykas 861
 Balčiūnas Domininkas 503, 513, 515
 Balčiūnas Donatas 427
 Balčiūnas Jonas 219, 329
 Balčiūnas Juozas 506, 520
 Balčiūnas Linas 201
 Balčiūnas Petras 508
 Balčiūnas Povilas 245
 Balčiūnas T. 722
 Balčiūnas Vytautas 312, 427, 430, 432
 Balčiūnienė B. 537
 Balčiūnienė Bronė 522, 524, 542, 543, 545
 Balčiūnienė Jadvyga 574
 Balčiūnienė Janina 245
 Balčiūnienė O. 504
 Balčiūnienė Ona 503, 504, 513, 515, 636
 Balčiūnienė Stasė 616, 746
 Baldišius V. 720
 Baleišienė Adelė 575
 Baleišis Antanas 575
 Baleišis R. 101, 102, 104, 108
 Baleišis Rimantas 5, 7, 96, 97, 100, 1007
 Baleišytė Adelė 575
 Baleliūnienė (Indriulytė) Gertrūda 515
 Balevičius Jurgis 205
 Baliai 755
 Balickaitis Jurgis 301, 312, 431
 Balyčius Petras 203
 Balienė Emilija 621
 Balienė Uršulė 920, 921
 Balys A. 504
 Balys J. 246
 Balys Jonas 252, 253, 574, 615, 616, 742, 795, 860
 Balys Juozas 500, 620, 626
 Balys Kazimieras 255, 617
 Balys Leonas 578, 582
 Balys P. 740
 Balys Povilas 574, 619
 Balys Saulius 914
 Balys V. 740, 755
 Balytė 391
 Balytė A. 503
 Balytė Anastazija 389
 Balytė Ona 234, 245, 249, 255, 613, 629, 921
 Balytė Stefa 510
 Balytė-Kazanavičienė Aldona 542
 Baluokevičienė Aida 976
 Baliulis A. 125, 126, 131–133, 156, 157, 159, 160, 161, 164, 166, 189, 290, 291, 489, 491–493, 495, 605, 609, 610, 611, 618, 772, 834, 917, 918
 Baliulis Algirdas 125, 156, 192, 489, 833
 Baliulis Algirdas Antanas 191
 Baliūnaitė O. 762, 769
 Baliutavičienė D. K. 851
 Baliutavičienė Dalia Kotryna 852
 Balkevičius Juozas 715
 Balkūnas V. 831
 Balsienė V. 872
 Balsienė Vanda 866
 Balsys Kostas 267, 271, 321, 435, 765, 789
 Baltakienė Sofija 574
 Baltakis Paulius 220
 Baltra Antonas 467
 Baltra Jonas 467
 Baltrymas 360
 Baltrimas Stanislovas Eduardas 417
 Baltrūnai 751
 Baltrūnaitė (Raišienė) Aldona 392
 Baltrūnaitė A. 506
 Baltrūnaitė Aldona 504
 Baltrūnaitė Anelė 955
 Baltrūnaitė Benutė 499, 617
 Baltrūnaitė Birutė 511
 Baltrūnaitė Irena 231
 Baltrūnaitė Lauryna 909, 910
 Baltrūnaitė Rėnė 922
 Baltrūnaitė Stasė 231
 Baltrūnaitė-Janulionienė A. 953, 954, 956, 962
 Baltrūnaitė-Janulionienė Anelė 962
 Baltrūnaitė-Raišienė 511
 Baltrūnaitė-Raišienė Aldona 510
 Baltrūnas 583
 Baltrūnas 751, 754, 755
 Baltrūnas Aleksas 482
 Baltrūnas Antanas 467, 599
 Baltrūnas Arvydas 514, 516
 Baltrūnas Dominykas 599
 Baltrūnas Edmundas 885
 Baltrūnas Irmantas 531
 Baltrūnas Juozapas 753
 Baltrūnas Leonas 231
 Baltrūnas Petras 262
 Baltrūnas Stanislovas 751, 753, 754
 Baltrūnas Stasys 262, 602, 633, 739, 749, 752–754
 Baltrūnas Stasiukas 252, 383
 Baltrūnas V. 760
 Baltrūnas Vytautas 533, 753, 914
 Baltrušaitienė 226
 Baltrušaitis J. 827
 Baltrušaitis Vincentas 269
 Baltrušaitis Vladas 566
 Baltrušis R. 850
 Baltrušonienė 621
 Baltušienė Nijolė 516
 Baltušienė Regina 517
 Baltušis Juozas 954
 Baltušytė D. 748
 Baltuška A. 363
 Baltuška Petras 193, 292, 296, 331, 335–338, 386, 436, 447, 976, 978, 986, 988, 992, 1000
 Baltutis R. 370, 964, 988
 Balutis B. K. 947
 Balzarevičienė (Apnyntė) Rimutė 515
 Bandza Vincas 396
 Banionis J. 975, 987
 Banionis Juozas 985
 Baniulis Algis 320
 Baniulis Petras 354
 Baniūnas M. 760
 Bankovskis Benediktas 133
 Baranauskai 822
 Baranauskas 239, 384, 637
 Baranauskas A. 425, 426
 Baranauskas Antanas 425
 Baranauskas Jonas 235
 Baranauskas K. 742, 745
 Baranauskas Kazys 742
 Baranoffski 476
 Bardakas Vasylis 929
 Bardauskas Algimantas 752, 756
 Bardauskas Dainius 4, 10, 221, 274, 963, 996
 Bardauskas Jonas 756, 757
 Bardišauskaitė Aleksandra 339
 Bardišauskas 345, 346, 614
 Bardišauskas Antanas 339
 Bardišauskas J. 342–347
 Bardišauskas Juozapas 207, 225, 232, 233, 236, 289, 291, 297, 298, 339–341, 347, 391, 633, 972, 1012
 Bardišauskas Juozas 346
 Bardišauskas Motiejus 339
 Bardišauskas Pranas 339
 Bardišauskienė Karolina 339
 Bareikaitė-Remienė Marija 987

- Barinovas 346
 Barysaitė Džoja Gunda 976, 1045
 Barišnikovienė (Stankutė) Rūta 517
 Barkauskaitė 502
 Barkauskaitė A. 450
 Barkauskaitė Aldona 449, 511
 Barkauskaitė-Jonušienė Aldona 449
 Barkauskas Adomas 602
 Barkauskas Ignacas Duninas 194, 491
 Barkauskas Ignatijus (Ignacas) Juozapas Duninas 201
 Barolskaitė Šeina 550
 Barolskis Abelis 550
 Barolskis Moisiejus 550, 551
 Baronai 563
 Baronaitė Gitė 549
 Baronaitė Ida 549, 555, 557, 563
 Baronaitė Sara 549, 555, 557
 Baronaitė-Chlivickienė I. 556–559
 Baronaitė-Chlivickienė Ida 549, 555, 563, 1017
 Baronaitė-Peisakovičienė Sara 558
 Baronaitės 567
 Baronas Ausiejus Jehešua 563
 Baronas Chaimas 555
 Baronas Elijas 555
 Baronas Eusiejus 549
 Baronas Ickas 555
 Baronas Jakovas Eliezeris 563
 Baronas Jankelis 549, 556
 Baronas Jonas 339
 Baronas Joselis 549, 556
 Baronas Joselis Mendelis 563
 Baronas Justinas 522
 Baronas Laurynas 907
 Baronas Leiba 549
 Baronas Motelis 553, 555, 556
 Baronas Neisanelis 563
 Baronas Ruvimas 563
 Baronas Sanelis 549, 556
 Baronas Sara 556
 Baronas Žygimantas 535, 540
 Baronienė (Vasiliauskaitė) Genė 514
 Baronienė Alina 919, 920, 1029
 Baronienė Eta 555
 Baronienė Gita 555–557
 Baronienė Riklė 549, 555
 Baronienė Vanda 1029
 Baronienė Vanda 271, 902, 905, 906
 Barovskiai 324
 Bartašius 499
 Bartkevičius Laurynas 609, 1021
 Bartkienė R. 152
 Bartulis Eugenijus 217, 219, 222, 349, 376, 386, 976, 994
 Bartulis Vilius 4, 10, 974, 1040
 Bartusevičienė Stasė 516
 Barzdžiukaitė Bronė 924
 Barzdžiukas Pranas 235, 255
 Basalykas A. 63
 Basanavičius Saulius 526
 Baseckienė B. 829
 Basevičius Bronius 602
 Baškienė Rima 985
 Batoras Steponas 605, 1020
 Bauba Ignas 703
 Baublys J. 688
 Baubonis Z. 109, 115, 117
 Baužytė Nijolė 329
 Bedalytė E. 762, 769
 Beinoravičius Boleslovas 207, 212, 213, 294, 361, 369
 Beleckai E. ir A. 421
 Beleckaitė Aldona 418, 421
 Beleckaitė Alesė 615
 Beleckaitė Eugenija 418, 421
 Beleckaitė Joana 418
 Beleckaitė Milda 522, 536
 Beleckaitė Rima 421, 904
 Beleckaitė Savutė 418
 Beleckaitė Vanda 245
 Beleckaitė-Kytrienė Aldona 287, 343
 Beleckas Alfredas 521, 523
 Beleckas Algis 418
 Beleckas Antanas 213, 227, 245, 248, 262, 421, 502, 616, 619, 734, 752
 Beleckas Arūnas 523, 534
 Beleckas Ignas 521, 524
 Beleckas Jonas 231, 391, 418, 513, 1016
 Beleckas Mantas 529
 Beleckas Romas 418, 419, 421, 422
 Beleckas Stasys 418
 Beleckienė Eugenija 422, 616
 Beleckienė Ona 421
 Beleckienė Regina 355
 Beliauskienė Regina 193
 Benderis O. 899
 Bendikaitė E. 548
 Benediktas XVI, popiežius 220, 997
 Benediktienė 368
 Benys L. 768, 769
 Berelis Šteimanas 550
 Berija L. 568
 Bernadišius 502
 Bernatavičius Bartalomėjas 203
 Bernatavičius Nikolajus 202
 Bernatovičius Henrikas 376
 Bernienė Antanina 616
 Bertagnin Carlo 221
 Bestuvskis (Bezlevskis) Ignatijus 201
 Bickai 443, 445
 Bickienė Adelė 283, 443
 Bickienė Elvyra 446
 Bickus A. 284
 Bickus Antanas 283, 443, 583, 599
 Bickus B. 281, 283–285, 288, 445, 471, 838, 855
 Bickus Bronislovas Jonas 292, 301, 306, 448
 Bickus Broniukas 285
 Bickus Bronius 153, 169, 193, 267, 279, 292, 301, 306, 443, 446, 469, 470, 568, 572, 577, 579, 580, 583, 612, 834, 836, 853–855, 912, 914, 977, 1014, 1028
 Bickus Jonas 283
 Bickus Juozapas 213
 Bickutė Virginija 520
 Bickuvienė (Daukaitė) Alė Elvyra 443
 Bickuvienė (Daukaitė) Elvyra 436
 Bickuvienė B. 445
 Bickuvienė E. 325
 Bickuvienė Elvyra 444
 Bičiūnas V. 870, 872
 Bieleckas 642
 Bieleckas Egidijus 610
 Bieleckas Ignas 641, 642
 Bieleckienė Zina 642, 904, 906
 Bieliauskaitė S. 506
 Bieliauskaitė Sigita 506
 Bieliauskaitė Vida 511
 Bieliauskas 638
 Bieliauskas Romas 594, 633
 Bieliauskas V. 503, 504, 638
 Bieliauskas Vladas 255, 637
 Bieliauskienė D. 504
 Bielošovas 500
 Bielskis A. 108
 Bielskis P. 859, 870
 Bielskis Petras 267, 891
 Byhomanas H. 256
 Bikas Gintaras 521
 Bikus Gintaras 523
 Byla Donaldas 533
 Byla P. 108
 Bylaitė Gitana 533
 Bilyk Ichoris 984
 Biliūnas J. 469
 Biliūnas Jonas 469
 Bimbaitė-Petuchovienė-Tubelienė Audronė 257
 Binkis Kazys 861, 954
 Binkis Petras 347
 Binkytė Genovaitė 347
 Birbilaitė Vanda 513, 515
 Birmanas 702
 Birškytė-Klimienė L. 248
 Birškytė-Klimienė Lijana 248
 Biržiška M. 299
 Biržiška Mykolas 940
 Biržiška V. 293, 779
 Biržiška Vaclovas 940
 Biškauskas 504
 Biškauskienė J. 503, 504
 Bytautaitė Malvina 522
 Bitautas A. 993
 Bytautas Gasparas 204, 492
 Bytautas Paulius 523
 Bitėnas 573
 Bitvinskai 314
 Bitvinskas A. 313
 Bitvinskas Antanas 301, 312, 336, 337, 431
 Bizauskas K. 948
 Bizauskas Kazys 946
 Bizovskis Antanas 214, 359
 Blafield Otto 476
 Blafieldas 479
 Blazarėnai 426
 Blazarėnaitė Elžbieta 426, 427
 Blažaitienė 502
 Blažejovskis Dimitrijus 983
 Blaževičius Domininkas 203
 Blaževičius Jonas 486
 Blaževičiūtė 504
 Blažienė G. 985
 Blažys Feliksas-Batiuška 591
 Blažys Ignas 592
 Blažys Romualdas 225
 Blynas Gediminas Ignas 348
 Blynas Ignotas 348
 Blynas L. F. 240, 265, 349, 395, 400
 Blynas Laimingas Feliksas 208, 232, 233, 238, 239, 261, 291, 297, 348, 349, 384, 394, 442, 614, 615, 766, 789, 1012
 Blochas 678
 Blochas 647
 Blomberg Andrzej 175
 Blombergas 144
 Blombergas A. 299
 Blombergas Andžejus 143
 Blombergas Andžejus (Andrzej) 250
 Bočiulis A. 108
 Bočiulis P. 501
 Bočiulytė J. 504
 Bogomolovaitė I. 295
 Bogušas Jurgis 205
 Boika Juozapas 389
 Boikaitė (Meiluvienė) Albina 389
 Boikaitė (Mikėnienė) Marijona 389
 Boikaitė (Stukienė) Emilija 389
 Boikaitė A. 389

- Boikaitė Albina 388
 Borisevičius Vincentas 215, 295
 Bortkevičius L. 765, 782, 785, 789
 Bortkevičius Laurynas 131, 195, 203, 293, 763, 764, 789, 918, 1024
 Boruta Jonas 217, 219, 220, 222, 458
 Bouget C. 30
 Braukyla Darius 520
 Braumanas Nochumas 563
 Brazauskas J. 296, 304, 986
 Brazauskas Virginijus 506
 Brazauskienė Genovaitė 515
 Braželis V. 566
 Bražėnaitė Elena 414
 Breivė 615
 Breivė Adolfas 208, 232, 233, 237, 261, 291, 297, 350, 419, 615, 1012
 Brensztejn M. 827
 Brenšteinai M. 826
 Brežnevas L. 376
 Briedienė R. 302, 543, 998
 Brikas A. 998
 Brinkėnas 680
 Briškaitė Audronė 511
 Brizgys Vincentas 215, 438
 Bronė Čiurlytė 576
 Bronėna Ignas 274
 Bronislovas Šukys 298
 Bronius Navarckas 758
 Brukas A. 85
 Brusokas Viktoras 396
 Bružas D. 536
 Bružas Dovydas 546
 Bružienė Audronė 517, 522
 Bubnys Arūnas 5, 7, 562, 1017, 1018, 1035
 Bubnys Prosperas 258, 382, 398
 Bucevičiūtė S. V. 11, 12
 Buchaveckas S. 973
 Bučas Bernardas 311
 Būčas Pranciškus Petras 1034
 Bučys 617
 Bučys P. 252
 Bučys Povilas 250, 252, 617, 394
 Būčys Povilas 382
 Būčys Pranciškus 995
 Būčys Pranciškus Petras 973
 Budraitis Juozas 958
 Budreika Alfonsas 441
 Budreikienė 254
 Budriūnas Petras 320
 Būga Kazimieras 931
 Bugailiškiiai 640
 Bugailiškienė 916
 Bugailiškienė R. 272, 278, 302, 303, 904, 905, 913, 928–930
 Bugailiškienė Roma 6, 8, 356, 519, 902–904, 908, 909, 928, 929, 996, 1029, 1030
 Bugailiškienė Živilė 912
 Bugailiškis 757
 Bugailiškis A. 736, 749, 751–753
 Bugailiškis Alfonsas 735, 749, 750, 755
 Bugailiškis Arvydas 637, 641, 642
 Bugailiškis Juozas 602, 752, 754
 Bugailiškis Mantas 519, 904, 912
 Bugailiškis P. 918
 Bugailiškis Peliksas 918
 Bugailiškis Saulius 642
 Bugailiškis Tomas 227, 262
 Bugailiškytė Asta 522
 Bugailiškytė Bronė 501, 502
 Bugailiškytė Daiva 522
 Bugailiškytė Jurgita 904
 Bugailiškytė Ligita 535, 538
 Bugailiškytė Živilė 904, 910
 Buidova Vitalija 516
 Buidovas Georgijus 514, 516
 Buidovienė Vitalija 514
 Buika A. 537
 Buika Audrius 546
 Buivydaitė V. 66
 Bukauskaitė Dalia 392
 Bukauskas 235
 Bukauskas Kleopas 575
 Bukėnas J. 294
 Bukienė Bronė 245
 Bulakaitė 1011
 Bulota A. 768, 769
 Bulotas A. 442
 Bulovas Steponas 597
 Bunkus Antanas 301, 312, 431
 Buračas A. 827
 Buračas Bronys 689
 Burauskaitė B. 569
 Burba 626, 642
 Burba Bronius 640, 641
 Burba J. 627, 637
 Burba Jonas 619, 622
 Burba Juozas 637, 638
 Burba Motiejus 465
 Burba Povilas 237, 238, 276, 277, 298
 Burbaitė Emilija 622, 634
 Burbaitė V. 622, 632
 Burbaitė Vera 251
 Burbaitė Veronika 253, 621, 624, 626
 Burbaitė Verutė 615, 616, 622, 638
 Burbaitė-Šilininė Lionija 733
 Burbulaitė Aldona 574
 Burbulevičius Laurynas (Lavrentijus) 203
 Burbulis Juozas 574
 Burkauskaitė P. 504
 Burkus Julius 316, 337
 Burneika Eustachijus 205
 Burneika J. 588, 590
 Burneika Julius 588, 589
 Burneika Julius-Tardytojas 598, 599
 Burokaitė Bronė 111
 Burokaitė Bronė 817
 Burokaitė D. 501
 Burokaitė Irena 499, 617, 920, 921
 Burokaitė Saulėnė 501, 502
 Burokas Juozas 262
 Burokas Linas 606, 610, 642
 Burokas Linas Juozas 513, 515
 Burokienė (Lapienytė) Bronislava 514
 Burokienė Bronė 503, 504, 610
 Burokienė Bronislava 505, 513
 Buška (Buškus) Algredas Albertas 754
 Buškaitė Alma 511
 Buškevičienė A. 335, 336
 Butavičienė Ona 565
 Būtėnas Vladas 298
 Butkevičienė Birutė 969
 Butkevičius Jonas (Joanas) 199, 206
 Butkevičius Vaidotas 331
 Butkevičiūtė N. 998
 Butkienė Eugenija 330
 Butkus 497
 Butkus Izidorius 301, 312, 313, 431
 Butkus Mantas 523, 526
 Butkus Viktoras 396
 Butkutė Violeta 516
 Butrimas 688
 Butvila Vladas 242
 Buzas Aloyzas 807
 Buzas P. 819, 820
 Buzas Petras 807
 Buzas Aloyzas 1026
 Buzas Lionginas 602
 Buzas Petras 1026
 Buzienė Marijona (Marija) 309
- C**
 Carl E. von Schantz 476
 Casimir von Kothen 476
 Cecerskis F. 918
 Chadam A. 773
 Chlopickis Jonas 201
 Chlupavičius Mykolas 201
 Chojnovskis Chrizostomas 202
 Christiansen A. 55
 Cielewiczus Mikola 467
 Cimarmanaitė Maja 558
 Cimarmanas Simonas 558
 Costiander Torsten 473
 Curbrigenas Peteris Štefanas (Peter Stephan Zurbriggen) 219
- Č**
 Čaikauskaitė Daiva 516
 Čaplinskaitė 240
 Čechovas Antonas 960
 Čečys 619
 Čečys Karolis 522
 Čečytė Janina 502
 Čeika 231
 Čeika 635, 637
 Čeika Alfonsas 499, 601, 622, 623, 633, 638, 742
 Čeika Antanas 391
 Čeika Jonas 601, 619, 742, 743
 Čeika Juozapas 213
 Čeika Juozas 574, 622, 626, 634, 637
 Čeika Kazimieras 742
 Čeika Kazys 601
 Čeika Mykolas 574, 575
 Čeikaitė Bronė 502, 615, 622, 624
 Čeikaitė Genė 606
 Čeikaitė Stasė 622, 634, 795
 Čeikaitė Valda 533
 Čeikas Alfonsas 597
 Čeikas Kazys 597
 Čeikauskas Vytautas 739
 Čeikienė Emilija 621
 Čeikos 391, 632
 Čekavičius Liudvikas 397
 Čepaitytė Alvyda 893
 Čepas 619
 Čepas Domas 619
 Čepas Juozas 507
 Čepas R. 938
 Čepas Stasys 602
 Čepėnaitė Jurga 526
 Čepėnas Juozapas 412, 973, 985, 987
 Čepėnas Juozas 400, 987
 Čepėnas P. 682
 Čepėnas Pranas 987
 Čėplinskas Jonas 602
 Čėplinskas Leonas 602
 Čėpulienė Marija 516
 Čėrbulėnas K. 338
 Čėrbulėnas Klemensas 323
 Čėrnaitis 345, 346
 Čėrnaitis-Čėrnias Vincas 345
 Čėrniaskaitė D. 796
 Čėrniaskas Rimantas 929

- Černiauskas Saulius 408
 Černiauskas Vladas 396
 Černys Konstantinas 301, 312, 431
 Černius Jurgis 574
 Černius Petras-Špokas 596, 598
 Černius Petras-Tigras 593, 598
 Čerškus 602
 Čerškus Kazys 596, 601
 Červekauskas Pranciškus 201
 Česnavičius Benediktas 301, 312, 431
 Česnis Blažiejus 339
 Česnulevičius Jonas 712
 Češkus Kazys 597
 Četkauskas 238, 501, 606, 617, 747
 Četkauskas Vytautas 250, 287, 394, 617, 753
 Čežys Juozas 227
 Čyburkienė 441
 Čičinaitė Ona 443
 Čičinskienė Daiva 735
 Čypas E. 504
 Čypas Justas 255, 383
 Čipas Stasys 602
 Čipienė 921
 Čypienė Zosė 617, 920
 Čyplys K.-Vijūnas 870, 872, 874
 Čyplys (Čiplys) Kazimieras-Vijūnas 866
 Čirpus J. 67
 Čirvinskienė Vlada 330
 Čyplys R. 33
 Čiurinkas Vygintas 460
 Čiurlienė Adelė 576
 Čiurlienė Algė 904
 Čiurlienė Julė 616
 Čiurlienė Stasė 616
 Čiurlionis 497
 Čiurlionis M. K. 827, 1037, 1039
 Čiurlionis Mikalojus Konstantinas 527
 Čiurlionytė-Karužienė Valerija 612, 625
 Čiurlys Lionginas 576
 Čiurlys Petras 387
 Čiurlys Teofilis 610
 Čiurlytė 625–627, 638
 Čiurlytė Adelė 622, 630, 638
 Čiurlytė Aldona 576
 Čiurlytė Elzbieta 150
 Čiurlytė Genė 231
 Čužas A. 988
 Čivilytė A. 118, 120
 Čižauskaitė 502
 Čižauskas V. 148, 149, 150
 Čižauskas Vladas 148, 247
 Čižiūnaitė Liucija 502
 Čižiūnas Petras 599
 Čižiūnas Petras-Dėdė 592
 Čižiūnienė Vincenta 592
- D**
- Dačinskienė Vilija 977
 Dagelis V. 331
 Dagelis Vytautas 330
 Dagys Jonas 807, 1026
 Dailidė 620
 Daktaraitytė Inesa 538
 Daleckis M. 135
 Daleckis Mykolas 199, 207, 362, 611, 612
 Damašas Edgaras 904
 Damašas Mantvydas 904
 Dambrauskas Kajetonas 462
 Damušienė Jadvyga 969, 971, 973
 Damušis Adolfas 969, 973
 Danielaitis Ignas 904, 916
 Danyla Antanas 398
 Danilevičius Jokūbas 599
 Danilevičius Jonas 599
 Danilevičius Leonardas 553
 Danilevičius M. 252
 Danilevičius Mikas 860
 Danilevičius Mykolas 241, 250, 253, 615, 616
 Danilevičius Vytautas 601
 Danišauskai (Daniševskiai) 144
 Danišauskas Jonas Tumila 139
 Danišauskas Vytautas 144, 145
 Danišauskienė A. 145
 Daniševskis J. 144
 Daniševskis V. 144
 Dansevičienė D. 11, 12
 Dapkus D. 30
 Dapkutė Antanina 263, 384
 Dapšys Jonas 596
 Dapšys Kazys 596
 Dapšytė-Kriukelienė O. 569, 590, 599
 Dapšytė-Kriukelienė Ona 585
 Daratėnai 637
 Daratėnas Jonas 637
 Daratėnienė Genė 257
 Daratėnienė Genovaitė 637
 Dargis A. 944, 945, 952
 Dargužas Vaclovas 973
 Dauderys Petras 610
 Daugudis V. 111, 113
 Daugudis Vytautas 111
 Dauguvietis Borisas 861, 954
 Daukai 325
 Daukaitė Loreta 520
 Daukaitė-Bickuvienė Alė Elvyra 193, 309, 310, 325
 Daukaitė-Bickuvienė Elvyra 325
 Daukas Aleksas-Onytė 595
 Daukša Juozapas 205
 Daunys Pranas 977
 Daunoravičius Vincentas 202
 Daunoravičiūtė Joana 517
 Dausa Algirdas 958, 1032
 Davainis-Silvestraitis M. 295
 Davainytė Emilė 282, 737
 Daveinis Jackus 630
 Daveinytė Emilė 625
 Davidavičiūtė S. 958
 Davidovičius 549
 Davidovičius Geršonas 549
 Davolienė A. 275
 Davolienė Asta 250, 252, 257, 356, 389
 Debneris Kristianas Karlas Augustas 424
 Dekanozovas Vladimiras 949
 Deleba 623, 630, 637
 Delebienė 624
 Deltuva Albinas 458
 Delvigas A. 677
 Demenis S. 319
 Dementas Juozapas 359
 Dereškevičienė A. 795
 Dereškevičius Martynas 204
 Deviatovas 363
 Didžgalvis L. 702
 Dilienė Laima 355
 Dilys Aurimas 916
 Dilys E. 528
 Dilys Evaldas 529, 532, 539
 Dilys Petras-Eimutis 593
 Dilytė Alma 528, 532, 538, 539
 Dilytė Dovilė 916
 Dilytė Gabrielė 916
 Dilytė Laura 528, 538
 Dilytė V. 528
 Dimša Nikodemus 673
 Diponaitė Janina 502
 Diponas J. 503
 Dyrienė Dalia 974
 Diršytė Adelė 971, 987
 Dittig G. 55
 Dobkevičius Atanazijus 426
 Dobkevičius Atanazijus (Anastazas) 204
 Dobkevičius K. 336
 Dobkevičius Paulius 203
 Dobrovolskis Algirdas Mykolas 258, 382
 Dobužinskis J. 294
 Dočkus Antanas 676
 Dogelis P. 294
 Dogelis Povilas 200
 Domaševičius Medardas 699
 Dombrovskis Stanislovas 206
 Donnelly 51
 Dopteris A. 142
 Dorošas Ivanas 279
 Dorožynskis Jozefas 256
 Dotaitė V. 863
 Dourcevas Viktoras 594
 Dovydaitytė Aldona 986
 Dovydaitytė Rasa 986
 Dovydaitis Arūnas 986
 Dovydaitis J. S. 463
 Dovydaitis Juozapas Silvestras 463
 Dovydaitis P. 973
 Dovydaitis Pranas 294, 844, 939, 968, 973, 1031, 1034
 Dovydaitis Vytautas 986
 Dovydaitytė Zita 986
 Dovydaitytė-Dagienė Rita 986
 Dovydaitis Pranas 994
 Dovydenaitė Salvinija 510
 Dovydenas 505
 Dovydenas J. 505
 Dovydenas Jonas 258, 327, 334, 379, 503, 504, 513, 514, 861
 Dovydenas P. 503
 Dovydenas Vytautas 860
 Dovydenienė 505
 Dovydenienė (Diponaitė) Janina 514
 Dovydenienė Janina 503–505, 513
 Dranseika 501
 Drevinis P. 268
 Drevinis Paulius 322
 Drevinskas 430, 941
 Driskius Klaudijus 4, 10, 1046
 Driskiuvienė A. 998
 Driskiuvienė Živilė 10
 Drozdowski Antonius-Strazdelis 293, 972
 Dručkutė Genovaitė 4, 10, 974
 Drutienė (Vaškelytė) Genovaitė 436, 445
 Dubenčiukaitė Ineta 523
 Dubickaitė 497
 Dubikaltienė Aira 4, 650, 1041, 1043, 1049
 Dubinskas Andrius 941
 Dubinskas Juozas 203
 Dubnikas Juozas 317
 Dūda Bonifacas-Pisorius 597
 Dūda Jonas 596
 Dūdaitė L. 842, 843

Duknauskaitė Danguolė 516
 Dulaitienė-Glemžaitė E. 794, 799, 804
 Dulksnys Kazimieras 218, 219, 254, 261, 295, 296, 375
 Dulksnytė Adelė 594
 Dulskis Andriejus 205
 Dundulienė 986
 Dundulienė P. 859
 Dundulienė Pranė 971, 973, 985, 987
 Dundulis Bronius 973, 986, 990
 Durosas Petras-Briedis 599
 Dziedaravičius Rokas 904
 Džiugelis Jonas 395

E

Eidukaitienė Eugenija Vytautė 484
 Eidukevičienė M. 82
 Eigilienė I. 735, 736, 738, 740–743, 745, 746
 Eismontas Petras 204
 Eitavičienė S. 302
 Ekman T. 474
 Epelbaumaitė Šeina 549
 Epelbaumas 549
 Ereminas Feliksas 341, 972, 987, 989
 Eretas Juozas 973
 Erlickas Juozas 927
 Ero Salola 862
 Erslavaitė G. 567
 Erslavaitė Genovaitė 1018
 Eugenijus, Savoijos princas 769
 Ežerinkas V. 80
 Ežerskis Modestas 248

F

Fainaitė Basia 549
 Fainaitė Chava (Ieva) 549
 Fainaitė Riva 549
 Fainas 500
 Fainas Benjaminas 549, 558, 918
 Fainas Benjaminas (Benka) 552
 Fainas Geršonas 552
 Fainienė Fradė 549
 Favorskis A. 850
 Fedorovičius Justinas 206
 Feichlinger P. 108
 Ferenc R. 30, 31
 Fergienė Emilija 638
 Fergis 625
 Fergis A. 627, 631, 632
 Fergis Antanas 622, 626, 637
 Figurinas 594
 Filipavičius Saulius 380, 458
 Fiodorovičius Bonifacijus 205
 Fiodorovičius Juozapas 206
 Fiodorovičius Justinas 198
 Fiodorovičius Žygimantas 198
 Forsius Arno 473
 Foster 51
 Franckevičius Karolis 205
 Franko I. 997
 Franko Ivanas 968, 970
 Franulevičius Dovydas 203
 Fražė Juzefo 146
 Fridlandas 677, 678
 Frys V. 985
 Fritinhofas 647
 Fromas A.-Gužutis 866
 Frunkinas Leizeris (Zroliukas) 550
 Fulstas Karolis 312
 Fulstas T. 437

G

Gabnienė 226
 Gabnienė M. 921–923, 925–928
 Gabnienė Malvina 621
 Gabnienė Marija 923
 Gabnienė R. 906
 Gabnienė Renata 904
 Gabninas Steponas 235
 Gabnys Dainius 904
 Gabnys Geraldas 520
 Gabnys Jonas 226
 Gabnys Petras 509
 Gabnys Stasys 226, 509
 Gabnytė B. 503
 Gabnytė Birutė 226
 Gabnytė Joana 231
 Gabnytė Vitalija 535, 538, 888
 Gabnytė-Šešelgienė Joana 231
 Gabrėnas K. 828, 829
 Gabrys (Gabnys?) Vytautas 602
 Gafanovičienė Chana 549
 Gafanovičius Abramamas 552
 Gafanovičius Moisiejus 549, 558, 563
 Gafanovičiūtė Rocha 549, 558
 Gafanovičiūtė Rochelė 552
 Gaidys J. 866
 Gaidys Remigijus 400
 Gaigalaitė A. 942
 Gaigalas A. 62
 Gaigalas Povilas-Žukovas 595
 Gailiūnas Antanas 620
 Gaižauskas V. 889, 890
 Gaižauskas Vytautas 888
 Gaižutis Algirdas 976, 985, 993
 Gajčevskis Vincentas 205
 Galiauskaitė 441
 Galvanauskas Ernestas 940, 947
 Galvydaitė-Bačkienė Ona 971
 Galvonas Vytautas 906, 907
 Gamuza (?) Petras 205
 Garalevičius 722
 Garbauskas 581
 Garbauskas Petras 581
 Garnytė G. 998
 Gasaitytė I. 301, 436
 Gasiūnaitė Sandra 526, 867–869, 885
 Gasiūnaitė T. 885
 Gasiūnaitė Toma 526, 885, 887
 Gasiūnas Algis 974
 Gasiūnas K. 209
 Gasiūnas Robertas 907
 Gasparas Jonas 590
 Gasparavičius Jonas 602
 Gasparonienė Irena 286
 Gastell Joy 1032
 Gaškaitė N. 588
 Gaškaitė Nijolė 585
 Gaškaitė-Žemaitienė N. 585
 Gauduševičius Juozapas 206
 Gavėnas Pranas 973, 979
 Gečys Kazys 837
 Gedvilas M. 571, 573
 Geresionis Gražvydas 400
 Geršonas Fainas 559
 Geršonas Fainas (Berankis), 549
 Gicevičius Lambertas 204
 Gieczys K. 464, 465
 Giedraitis J. 262, 352, 385, 444, 456
 Giedraitis Juozas 208, 254, 261, 264, 351, 352, 380, 442, 456, 615, 775, 789, 1012
 Giedraitytė Marijona 456

Giedraitytė Marytė 257, 264, 380, 385
 Giedrienė Danutė 498, 512, 613, 797
 Giedrys K. 503
 Giedrys Linas 274
 Giedrys Liudas 954
 Giedrys P. 504
 Giedrys Tautvilas 542
 Giedrys Tautvilis 503
 Giedrys Vygantas 610
 Giedrys Zigmas 758
 Giedrytė Eleonora 502
 Giedrytė I. 537
 Giedrytė Ieva 528, 532, 536–539
 Giedrytė Kristina 520
 Giedrytė-Keršulienė Eleonora 111, 736
 Gikytė Rožė 516
 Gildutis 602
 Gildutis Antanas 602
 Gildutis Balys 600
 Gildutis Kazys 574, 575
 Gildužis Antanas 596
 Gylienė Ona 352
 Gylis 615
 Gylis M. 241
 Gylis Mykolas 208, 232–234, 291, 297
 Gylis Mykolas 261, 289, 352, 353, 1012
 Gylis Paulius 225
 Gimbutis Antanas 642
 Gimbutis Stasys-Rūkas 593
 Gimbutytė Asta 520
 Gimžauskaitė Monika 451
 Giniūnienė A. 130–132, 141, 142
 Giniūnienė Asta 130
 Gintautas Jonas 497, 607, 619, 632, 742
 Gintautienė 637
 Gintautienė (Šlapelytė) 632
 Girdvainis 944
 Girdvainis Gediminas 958
 Girdzevičius Jonas 397
 Girėnas Darius 960
 Girėnas Stasys 960
 Girinas J. 509
 Girininkienė Vida 1046
 Giriūnas T. 528
 Girnius Juozas 973, 986
 Girnius Kazimieras 301, 312, 336, 431, 433
 Glazerovičius (Glazorovičius) Juozapas 204
 Glazurovičius Juozapas 202
 Glikmanas 723
 Glinkys Napalys 734
 Glinskys N. 735
 Glinskis N. 760
 Gluchovaitė Bliuma 550
 Gluchovaitė Leja 550
 Gluchovas 550, 551
 Gluchovas 628
 Gocentas Vytautas 1046
 Goff J. 772
 Gogolis Nikolajus 505
 Gojževskis Jakobas 205
 Gokaitė Benigna 251
 Gokaitė-Maironienė Genovaitė 251, 300, 774–776, 778, 780–786, 790, 987
 Gokas A. 252, 287, 775, 781, 785, 786, 788
 Gokas Albinas 250, 251, 617, 774, 795
 Gokas Povilas 252

Gordonas 551
 Gorkina Aksinja 571
 Gorkinaitė Iva 571
 Gorkinaitė Nina 571
 Gorkinaitė Stefanida 571
 Gorkinas Artemijus 571
 Górný M. 31
 Gosniovičius (Genevičius) Benediktas 205
 Grabauskas Kęstutis 400
 Grabytė Jūratė 219
 Graftis 678
 Graibutė Stasė 231
 Gražytė Toma 735
 Graudonis J. 120
 Graurogkas A. 942
 Gražys Alfonsas 350, 419
 Gražynas Jonas 494
 Gražulis Antanas 410
 Grėdytė 501
 Greibas Mindaugas 521
 Greibus 235
 Greibus Algis 578
 Greibus Dainius 610
 Greibus H. 504
 Greibus Mindaugas 522, 536
 Greibutė Agnė 523, 535, 885
 Greibuvienė (Tumonytė) Nijolė 514
 Greibuvienė N. 528–530, 538, 540
 Greibuvienė Nijolė 280, 519, 527, 542, 544, 605, 871, 903, 904, 909, 911
 Greičiūnaitė Bronė 245
 Greičiūnas V. 209
 Greviškienė D. 337
 Gricevičius Renatas 864
 Gricevičiūtė Vilanda 864
 Griciūtė L. 769
 Grigalavičienė E. 109, 113, 114, 116, 117, 119, 120, 122, 124
 Grigalavičienė Elena 113, 1008
 Grigaliūnaitė Jolita 521
 Grigaliūnaitė Ona 437
 Grigaliūnas Povilas 598
 Grigaliūnienė A. 938, 945
 Grigalius XIII, popiežius 769
 Grigas Romualdas 1046
 Grigelis 11
 Grigelis A. 11
 Grigonis Matas 339
 Grikevičius 1032
 Grikevičius Almantas 958, 959, 1032
 Grikienuitė 637
 Grikienis Jonas 262
 Grikienis Vytautas 746
 Grikpėdis M. 120
 Grincevičius Č. 792, 796, 797, 804
 Grincevičius Česlovas 792
 Grinius Antanas 941
 Grinius Jonas 973
 Grinius Kazys 940
 Grinkas Saulius 514, 516
 Grinkienė Jolanta 514, 516
 Grinkus V. 346
 Grinkus Vincas-Kariūnas 346
 Gripenberg G. A. 474
 Gripenberg Georg Achates 473
 Gripenbergas G. A. 479
 Griška 380, 504
 Griškevičius 434
 Griškevičius Albinas 434
 Griškevičius P. 331
 Griškevičiūtė Z. 526
 Griškevičiūtė Zita 513, 514, 516, 520, 526, 642

Griškienuitė 504
 Grižas (Grižys?) 602
 Grižas Jonas 227, 596
 Grönlund Juho Fredrik 476
 Grüm L. 31
 Grunskis E. 568, 569, 571, 573, 575–577
 Grunskis Eugenijus 568
 Gruodienė Ona 582
 Gruodienė Petrė 582
 Gruodis Albinas 443, 582
 Gruodis J. 251
 Gruodis Petras 443, 582
 Gruodis Stanislovas 312
 Gruodis Stasys 312, 443, 582
 Gruodytė Ona 443, 582
 Gruodytė-Leknickienė Ona 193, 279, 292, 306, 335, 447, 448, 971, 977
 Gruodžiai 443, 444
 Grušas Gintaras 217, 222
 Gruševskis M. 997
 Gružauskas A. 320
 Gučas R. 175
 Gudaitis L. 548
 Gudaitytė 507
 Gudaitytė M. 505, 509
 Gudaitytė Magdalena 420, 502, 504, 514
 Gudaitytė Magdė 610, 642
 Gudavičius Juozas 745
 Gudelienuitė Genė 309
 Gudelis Juozas 574, 575
 Gudelis Rimantas 242
 Gudynas P. 133
 Gudonis A. 501, 565
 Gudonis Algis 502
 Guginienuitė (Stukaitė) Sandra 545
 Gukovskij K. 643
 Gukovskis K. 677
 Gultiajeva N. 872
 Gumbinas Juozas 494
 Guobys R. 880
 Guobytė 652
 Guobytė R. 62
 Guobytė Rimantė 5, 7, 11, 651, 1001
 Guogis Jonas 408
 Gūra A. 591, 830
 Gūra Albinas 575
 Gūra Aloyzas 577
 Gūra Antanas 574, 575
 Gūra Antanas-Šarūnas 595
 Gūra Antanas-Varnas 588, 600
 Gūra Aurimas 519
 Gūra Jonas 494, 574, 577
 Gūra Juozapas 462
 Gūra Juozas 831
 Gūra Kazimieras 213
 Gūra Petras 574, 575
 Gūra Vytautas 577
 Gūraitė Danutė 511
 Gūraitė Genovaitė 577
 Gūraitė Vanda 501, 502, 575
 Gurauskas S. 866
 Gurbininkienė 507
 Gūrienė Adelė 575, 577
 Gurklienė 513
 Gurlklys D. 153
 Gurlklys Jonas 616
 Gurlklys Povilas 864
 Gurlklytė 510
 Gusevičiūtė Marija (Marijona?) 515
 Gustavas II Adolfas 112
 Gustavas IV Adolfas, karalius 472
 Guščius A. 302, 998

Gutauskas Donatas 205
 Gutauskas Klemensas 193, 219, 242, 260, 262, 264, 285, 292, 403, 470, 471, 839, 972, 986, 999
 Guzas J. 363
 Guzas Pranas 602
 Guzikauskienė Romualda 393
 Gužaitė Bronė 343

H

Hacha E. 948
 Hačkovskis Bazilis Lukošius 201
 Hayek 51
 Hämäläinen E. 474, 475
 Hämäläinen E. J. 485
 Hämäläinen Erkki 473
 Hämäläinen E. 478, 479, 485
 Hamannas Joachimas 566
 Hannula A. 485
 Heyer 51
 Hellberg Jukka 487, 1015
 Hellbergas J. 487
 Henebergai 145
 Hesso A. 136
 Hiaska Augustinas 201
 Hitleris Adolfas 948
 Hofmanas Stefanas 592
 Hofmanienė 496
 Holemanas A. 850
 Hubčinskis Ignotas 201
 Huhtala P. 473

I, Y

Ignatavičius E. 890
 Ignatavičius Eugenijus 884
 Ignatavičius Stanislovas 207
 Ikamas 615
 Ikamas Gaudentas 208, 254, 260, 261, 301, 378, 615, 766, 790
 Ila Stasys 973
 Ilgutienė I. 337
 Inapas A. 108
 Inapas B. 107, 108
 Inčiūra Antanas 596
 Inčiūra K. 872
 Indrašius V. 300
 Indreika Juozas 387
 Indreika Lionginas 859
 Indreikas Pranas 638
 Indreikienuitė Marija 638
 Indrišiūnas J. 942
 Indrišiūnienė Petronėlė 868, 869, 871, 907
 Indriulytė 506
 Indriūnas Juozas 450
 Indrulytė G. 505
 Indrulytė Gertrūda 503
 Ingileika Vytautas 756, 758, 759
 Inkratas Vincentas 258, 382
 Inocentas I, popiežius 769
 Inocentas XIII, popiežius 128
 Ivanauskas 623, 626
 Ivanauskas (Ivanovičius) Dominykas 204
 Ivanauskas Jokūbas 202
 Ivanauskas Jonas 217, 759
 Ivanauskienė Teofilė 623, 635, 638
 Ivanovas Aušrius 610
 Ivanovas Vladas 910
 Ivaškevičius Agapitas 204
 Ivaškevičius Feliksas 206
 Ivinskis P. 30

- J
 Jablonovskis Antanas 203
 Jacevičienė Violeta 288
 Jacevičius Aleksandras 424
 Jachimec P. 304
 Jachimecas Pavlo 273, 985
 Jachimecas Petras 984
 Jackūnas Vytautas 324
 Jackūnas Vladas 436
 Jägeris Karlas 567
 Jakaitis Kleopas 350
 Jakavičius Augustinas 204
 Jakavonis Bronius 391
 Jakontas Albinas 814
 Jakovlevas 961
 Jakševič 675
 Jakševič M. 675
 Jakševič Marijos 674
 Jakševičius Benjaminas 152, 412
 Jakšys Antanas 602
 Jakšys F. 867, 870
 Jakšys Ferdinandas 267, 891, 893
 Jakštonis G. 108
 Jakštonytė E. 108
 Jakubauskaitė Vlada 251, 253, 624
 Jakubauskas Albertas 251, 253, 860
 Jakubėnas Petras 600
 Jakubonienė Roma 330
 Jakutis Ignas 396
 Jakutis P. 921
 Jakutis Ričardas 764
 Jalbžkykovskis Romualdas 215
 Jančienė 499
 Jančienė Danutė 904
 Jančys 622, 638
 Jančis 626
 Jančys Alfonsas 258, 382, 596
 Jančys Karolis 606
 Jančytė Stasė 625
 Janickis Vasylis 984
 Janickis Vikentijus 273
 Janilionis Petras 262
 Janiūnas Adolfas 588
 Janiūnas Adolfas-Kiškis 600
 Jankauskaitė Edita 610
 Jankauskaitė Laima 390
 Jankauskaitė Vilija 390, 520
 Jankauskas Juozas 588
 Jankauskas Juozas-Pilsudskis 596, 598
 Jankauskas P. 699
 Jankauskas Pranas 699
 Jankauskas V. 156, 159–161, 164, 166, 290, 292, 293, 295, 299, 306, 329, 338, 407, 426, 917, 918, 953, 964
 Jankauskas Vidmantas 156, 192, 193, 308, 406, 424
 Jankauskas Vytautas-Musulonis 596
 Jankauskienė E. 584, 592, 593, 595–599
 Jankauskienė Edita 585
 Jankavičius Povilas 597
 Jankevičiai 610
 Jankevičienė 496, 497, 501
 Jankevičienė 642
 Jankevičienė (Rusteikaitė) Auksė 544
 Jankevičienė A. 188, 302, 527, 530, 533, 537, 539, 543, 998
 Jankevičienė Auksė 10
 Jankevičienė Auksė 514, 518, 522–524, 542, 912, 996
 Jankevičius 209
 Jankevičius Agnius 526, 538, 865, 867
 Jankevičius J. 687
 Jankevičius Jonas 598
 Jankevičius Mykolas 423
 Jankevičius P. 209
 Jankevičius Petras Eugenijus 735
 Jankevičius Povilas 601, 606, 795, 860, 919
 Jankevičius R. 536, 541
 Jankevičius Rimvydas 514, 537, 540, 542, 544, 545, 864, 903, 906, 909
 Jankevičiūtė Gerda 930
 Jankevičiūtė Gintarė 523, 887
 Jankevičiūtė Ugnė
 Jankūnas G. 985
 Jankūnas Gediminas 4, 6, 8, 10, 286, 963, 978, 991, 996, 1033, 1034
 Jankus Kazimieras 676
 Jankus Petras 301, 312, 431
 Janonienė R. 767
 Janonis J. 551
 Janonis Kostas 499
 Janulionis Albinas 589
 Janulionis Alfonsas 596
 Janulionis Alis 508
 Janulionis Vilius 511
 Janulionytė Gabija 537
 Janulionytė Janina 111
 Janulionytė Luka 274, 916
 Janulis Valeras 829
 Januševičius Benediktas 929
 Janušis Juozas 598
 Janušytė Stasė 598
 Januškevičiūtė I. 998
 Janušonienė Jolita 974
 Jarai 815
 Jarašauskas Romualdas 329
 Jarutienė A. 526
 Jarutienė Alma 514, 516, 526, 864, 865, 867
 Jarutis J. 4, 907
 Jarutis Jonas 10, 484, 514, 516, 541, 641, 642, 906, 908
 Jarutis Justas 885
 Jarutytė Andrė 526
 Jasaitis A. 926
 Jaseckaitė 795
 Jaseckaitė Birutė 795
 Jaseckas 616
 Jaseckas Jorūnas 916
 Jaseckas Simonas 916
 Jaseckus Antanas 467
 Jaseckus Jozapas 467
 Jaseckus Karalus 467
 Jasėnas J. 295, 998
 Jasevičius 206
 Jasilionis Juozas 430
 Jasinkis Dolmatius 203
 Jasinskas V. 898
 Jasinskas Vytautas 891, 892
 Jasiūnaitė Eglė 531
 Jasiūnaitė Petronėlė 614
 Jasiūnas Balys-Lokys 592
 Jasiūnas Bronius (Balys?) 600
 Jasiūnas Mindaugas 540, 546
 Jasiūnas Pranas 262, 574
 Jasiūnavičius Povilas 595
 Jastremskis Pranciškus 206
 Jasutytė 496
 Jasutytė Ieva 540
 Jasutytė Kristina 526
 Jatulis Paulius 837
 Jaunius Kazimieras 979
 Jaura Bronislovas Juozas 396
 Jazonis Juozas 596
 Jazonis Lionginas 596
 Jazulionis Alyzas-Beržas 601
 Jazulionis Aloyzas 598
 Jechimecas Petro 929
 Jelnionis J. 565
 Ježevskis Viktoras 203
 Joanas de Bron Šulte 203
 Jocius Rimantas 543
 Jodeika Otonas 699
 Jodelė Pranas 850
 Jogėla Bonušas 199, 206
 Jogėla Bronius 362
 Jogėla Kazys 607
 Jokantai 310
 Jokūbauskaitė Adelė 622
 Jokubauskaitė Edita 746
 Jokubauskaitė Genovaitė 418
 Jokūbauskaitė Stasė 622
 Jokūbauskaitė Vlada 615, 616, 622
 Jokūbauskas A. 626, 627
 Jokūbauskas Albertas 606, 622, 634, 638
 Jokūbauskas Antanas 621, 623, 626, 638
 Jokūbėnas 619, 631, 632
 Jokubėnas Petras 607
 Jonas Mačiulis 284
 Jonas Paulius II 216, 217
 Jonas Paulius II, popiežius 218
 Jonas Šeinauskas 622
 Jonikas Gintaras 349
 Jonys Jonas 301, 312, 336, 431
 Jonkus Gintas 952
 Jonušaitė Sonata 4, 10
 Jonušas Petras 4, 10, 268, 435, 974, 1040, 1046
 Jonušienė Aldona 452
 Jonušienė R. 998
 Jonušis J. 334, 337, 338
 Jonušis Juozas-Vinkšna 601
 Jonušytė A. 62, 96, 113, 123, 279, 292, 296, 298, 300, 302, 386, 572, 645, 729, 738, 741, 743, 808, 811, 815, 816, 817, 820, 821, 827–829, 831, 835, 836, 840, 844, 848, 853, 856, 914, 915, 920, 973, 977, 987, 991, 996, 998
 Jonušytė Aušra 4, 6, 8, 10, 193, 273, 459, 568, 644, 649, 734, 762, 807, 812, 835, 845, 914, 938, 951, 969, 974, 1031
 Jonuška B. 923
 Jonuška Lionginas 392
 Jovaiša Eugenijus Kazimieras 250
 Jovaiša Kazimieras 238, 287
 Jovaiša Sergejus 912
 Jovaišienė K. 441
 Jozonis A. 537
 Jozonis Andrius 532, 535, 540
 Jozonis Kęstutis 520
 Jozonis Lionginas 597
 Jozonytė Danutė 502
 Jucevičius Simonas 359
 Juchnevičius Bazilijus 204
 Jučas M. 291
 Jučas Mečislovas 192
 Judelis Veisas 549
 Judrėnas Petras 602
 Juknevičienė Rasa 222
 Juknevičius Albertas 515
 Juknevičius K. 245, 447
 Juknevičius Krizantas 437
 Juknevičius Vladas 231
 Juknevičiūtė Einora 527
 Juknienė Vilma 517
 Jukonytė Aldona 923
 Jukunienė Karolina 920

- Julišauskienė 503
 Junokienė Stefanija 565
 Juočėpis Aleksandras 427
 Juodelis Jonas 193, 219, 292, 328, 338, 351, 354, 375, 386, 972, 986, 995, 999
 Juodelis S. 112, 113
 Juodelis Stasys 112, 1008
 Juodkazis V. 13
 Juodviršienė Elena 240, 394, 616
 Juodviršis B. 108
 Juodžiūnas 619
 Juozakaitė A. 504
 Juozapaitytė Sigrida 4, 10
 Juozapas Vaičionis 240
 Juozapavičius (Huzupovičius) Andriejus 204
 Juozas Balaišis 10
 Juozas Bardišauskas 345
 Juozėnaitė 499
 Juozėnaitė Danguolė 506
 Juozėnas Linas 392
 Juozonis (Jozonis) Lionginas 601
 Juozonis Antanas 598
 Juozonis J. 210
 Juozonis Jonas 598
 Juozonis Juozas 602
 Juozonis Leonas 323, 338, 843
 Juozonis Lionginas 602
 Juraška Vytautas Pijus 323
 Jurėnaitė E. 501
 Jurėnas A. 108
 Jurėnienė Genutė 450
 Jurevičiaus 740
 Jurevičiaus L. 748, 753
 Jurevičius Algirdas 217, 978
 Jurevičius J. 591
 Jurevičius Kazys 602
 Jurevičius L. 754
 Jurevičius Leonas 747–749, 753
 Jurevičiūtė Paulina 591
 Jurgaitis B. 922
 Jurgaitis J. 291, 295, 297, 336–338, 347, 349, 353, 370, 375, 412, 414, 417
 Jurgaitis Jonas 192, 235, 327, 413, 417, 437
 Jurgaitytė 251, 795
 Jurgelioniai 831
 Jurgelionienė (Jurgilionienė) Emilija 575
 Jurgelionienė Emilija 574
 Jurgelionis Vladas 596, 602
 Jurgelionytė 501
 Jurgelionytė Bronislava 249, 280
 Jurgelionytė Kotryna 249
 Jurgis Guzas 362
 Jurgutis Antanas 437, 447
 Jurjevičius Aleksandras 476
 Jurkėnas Antanas 735
 Jurkevičienė R. 987
 Jurkovlenecas Paulius 312, 431
 Jurkovlenecas Paulius (buvęs Jurkulėnas) 301
 Jurskšaitė 631, 632
 Jurskšaitė Ona 619
 Jurskštas Bronius 602
 Jurskštas Pranas 602
 Jurskštienė 441
 Jurkulėnas 431
 Jurkūnas-Seinius Ignas 480
 Juronec Agnė 523
 Jusienė 652
 Jusis (Jusius) Adomas 293
 Jusius 391
 Jusius Adomas 199, 206
- Jusiūtė Birutė 617, 922
 Juščenka Viktoras 996
 Juška Vaidas 4, 10, 1040
 Juškaitis R. 51, 54, 56, 58
 Juškėnas 640
 Juškėnas L. 383
 Juškėnas Leonardas 250, 253, 256, 264, 270, 279, 299, 383, 410, 616, 617, 641, 642, 774, 775, 790, 977
 Juškevičiai 640
 Juškevičienė Danutė 642
 Juškevičienė Eugenija 637
 Juškevičius Petras 602, 637
 Juškevičius V. 905
 Juškevičius Vaidas 610
 Juškevičius Valdas 267, 279, 288, 326, 356, 541, 641, 642, 912
 Juškevičiūtė A. 11, 12
 Juškevičiūtė Gintarė 527, 887
 Juškienė V. 150, 302, 526, 898
 Juzeliūnas Julius 376
 Juzoniai 310
- K**
- Kačerauskienė A. 334, 337, 338, 998
 Kačerauskienė Aldona 308, 318
 Kadgynas O. 942
 Kadūnas 11
 Kadūnas V. 11
 Kadžytė G. 791–793, 796, 799
 Kadžiulis Povilas 574, 575
 Kadžiulytė Stasė 231
 Kadžius Alfonsas 327
 Kaganovičius L. 719
 Kaganovičius M. 720
 Kairaitienė A. 887, 890
 Kairaitytė Aušra 248
 Kairys A. 998
 Kairys Antanas 438
 Kairys Jonas 262
 Kairytė Petrutė 625
 Kairiūkštis L. 85
 Kairiūkštis V. 504
 Kairiūkštytė I. 504
 Kairiūkštytė P. 954
 Kairiūkštytė Palma 954
 Kairiūkštytė-Jakubauskienė P. 954–956
 Kajackas A. 767, 771
 Kajackas A. 796
 Kaladė 501
 Kaladė 615, 640
 Kaladė 910
 Kaladė Antanas 602, 637, 642
 Kaladė J. 299, 501
 Kaladė Jeronimas 510, 520
 Kaladė Jonas 262, 502
 Kaladė Juozas 618
 Kaladė Klaidas Laurynas 909
 Kaladė L. 536, 537
 Kaladė Lukas 537
 Kaladė Petras 419, 513
 Kaladė Romualdas 710, 718
 Kaladė V. 503
 Kaladės 310
 Kaladienė 615
 Kaladienė Julė 419
 Kaladienė Stasė 325
 Kaladienė Vanda 637
 Kaladytė J. 510
 Kaladytė Jadvyga 511
 Kalamažnikas Paulius 649
 Kalinauskas Leonas 301, 312, 336, 431
 Kalnackaitė Marytė 622
- Kalnackas 619
 Kalnučiai 403
 Kalnutis Jonas 387, 388
 Kalnutytė Marijona 389
 Kaluina Gediminas 610
 Kaluina Paulinas 300, 977
 Kalvaitis Romas 1046
 Kalvanas 610
 Kalvanas Joanas 1015
 Kalvanas Jonas 485, 487
 Kalvelis A. 869, 870, 872, 890
 Kalvelis Antanas 517, 867, 869, 887
 Kalvėnas Petras 715
 Kamantavičienė (Margevičiūtė) Sigita 516
 Kamarauskas (Komarowski) Viktoras 462
 Kamenevas 346
 Kaminskas Bronius 905
 Kaminskas Petras 4, 212
 Kaminskas Zenonas 994
 Kanapeckaitė Jonė 450
 Kandzerka 618
 Kanopka Egidius 202
 Kanopkaitė Sofija 971
 Kapalinskas Justinas 203
 Kapilovičius 559
 Kapnys S. 866
 Kapušinskienė Alvyda 288
 Karalevičius Narbutas 203
 Karaliukaitė E. 501
 Karas Mykolas 359
 Karašauskienė Jūratė 219
 Karčiauskas M. 430
 Karčiauskas Mykolas 429
 Kareckas Vidmantas 275, 356
 Kareniauskaitė R. 988
 Karevičius Pranciškus 213
 Karneckas L. 925
 Karoblis P. 435
 Karoblis Petras 268
 Karosas A. 215
 Karosas Antanas 215, 295
 Karosas Juozas 957, 1032
 Karosas Mykolas 214
 Karpavičius, Kasperavičius (Gasperovičius) Nikodemus 203
 Karpinskas P. 509
 Karpinskas Vytas 602
 Kasabuckaitė Regina 516
 Kasakauskis J. 770, 779
 Kasakauskis Jurgis 769
 Kasparas K. 585
 Kasparas Kęstutis 584
 Kasparavičienė Vida 4, 10
 Kasparavičiai 353
 Kasperavičius A. 257, 274–276, 288, 355–357, 938, 939, 940, 944, 946–949
 Kasperavičius Albertas 191, 208, 252, 257, 265, 272–275, 280, 300, 303, 353, 354, 357, 376, 452, 459, 972, 978, 996, 1012
 Kasperavičius Antanas 354
 Kasperavičius P. 354
 Kasperavičius Pranas 353
 Kasperiuonas 360, 615
 Kasperiuonas Jurgis (Georgijus) 203
 Kasperiuonas N. 166, 178, 196, 213, 224–227, 230–232, 234, 235, 241–243, 245–250, 253, 254, 264, 278, 290, 293, 295, 297–299, 311, 342, 358–361, 612, 613, 621, 632
 Kasperiuonas Nikodemus 147, 152, 172, 191, 207, 214, 223, 227, 233, 249,

- 251, 254, 261, 289, 291, 296, 298, 310, 340, 357, 362, 364, 365, 369, 378, 418, 607, 612–614, 791, 795, 964, 966, 972, 1012, 1033
 Kastemakas Kazimieras 203
 Kašarauskas (Kosaževskis) Ambrazejus Pranciškus 424
 Kašarauskas Ambrozijus Pranciškus 425
 Kašėta A. 588
 Kašėta Algis 585
 Kašėtienė Rasa 4, 10
 Kašauskas Regimantas 891
 Katuskas 501
 Katelė Albinas 600
 Katelė Antanas 311, 333, 600
 Katelė Jonas 200, 859
 Katelė L. 294
 Katelė Vincas 600
 Katelytė Genė 231
 Každailis Arvydas 1046
 Katilėvičius A. 827
 Kaulakys 499
 Kaulakys Jonas 602
 Kaulakys Kazys 602
 Kaulakis Onupras 467
 Kauneckas J. 219, 267, 269, 270, 272, 284, 318, 376, 435, 436
 Kauneckas Jonas 217, 219, 222, 307, 354, 376, 407, 409, 612, 978
 Kaunietis Jonas-Joniukas 592
 Kaunietis R. 375
 Kaunietis Rimantas 274, 321, 357
 Kaupaitė Kazimiera 988
 Kausakienė Rasa 1016
 Kaušakiai 640
 Kaušakienė 505, 506
 Kaušakienė (Petuchova) Rasa 514
 Kaušakienė K. 906
 Kaušakienė Kazimiera 285, 504, 514, 515, 861, 868, 904, 906
 Kaušakienė Lina 905
 Kaušakienė R. 533–537, 541, 543, 546, 547
 Kaušakienė Rasa 5, 74, 89, 514, 518, 522–524, 542, 544, 546, 618, 642, 1015
 Kaušakienė Zita 908
 Kaušakys 505
 Kaušakys 642
 Kaušakys J. 503–505, 509, 513
 Kaušakys Jonas 231, 503, 504, 509, 511, 513, 514, 541, 610, 642, 861, 868, 1016
 Kaušakys V. 533, 537, 543
 Kaušakys Virginijus 513, 514, 520, 542, 544, 610, 640, 642, 896, 903, 909
 Kaušakis Virginijus 907
 Kaušakytė Dovilė 885
 Kaušakytė Rasa 535, 886
 Kaušakytė Živilė 533, 536, 886, 888
 Kavaliauskas 586
 Kavaliauskas R. 337, 338, 352, 447, 987
 Kavaliauskas Remigijus 329
 Kavaliūnas V. 209
 Kavolis Vytautas 941
 Kazakevičienė Ona 830
 Kazakevičius Klemensas 830
 Kazakevičius S. 759, 760
 Kazakevičius Steponas 759
 Kazakevičiūtė Stefa 392
 Kazanavičius 235, 236, 253, 613, 680
 Kazanavičius Antanas 628
 Kazanavičius B. 564
 Kazanavičius Jonas 602
 Kazanavičius Stasys 235, 553, 613
 Kazanavičiūtė 253
 Kazanavičiūtė Akvilė 616
 Kazanavičiūtė Dalia 516
 Kazielienė 462
 Kaziliūnienė Renata 330
 Kazitėnas A. 334, 338
 Kaziulėnas Tomas 534
 Kaziūnas P. 994
 Kaziūnas Pranas 278, 853, 992
 Kazlas Povilas 601
 Kazlauskaitė Kristina 520
 Kazlauskaitė Zita 380, 458
 Kazlauskas Jonas-Rabinas 595
 Kazlauskas R. 30
 Kazlauskas Vincas 510
 Kazlovskis Pranciškus 359
 Kazokaitė D. 998
 Kedys J. P. 948, 949
 Kekys Valerijonas 438
 Kėleris Albinas 995
 Keliotienė R. 303, 304, 447, 448
 Kelmūtis A. 803
 Kemeklis Juozas-Rokas 593
 Kemežys V. 939
 Kepalas Saulius 610
 Keraitis Antanas 371, 430
 Kerpė 722
 Keršulienė E. 502
 Keršulienė Eleonora 501
 Keršulienė Sigita 517
 Keršulis 261
 Keršulis Antanas 606
 Keršulytė J. 504
 Keršulytė P. 291, 527
 Keršulytė Palmira 192, 517, 542
 Kerulis K. 261
 Kevalaitis Rimantas 486
 Kėvalas Kęstutis 217, 222, 387
 Kiaulėnaitė D. 503
 Kiaulėnaitė Vida 540, 546
 Kiaulėnaitė Viktorija 540
 Kiaulėnaitė-Šimėnienė Genė 280, 305, 306, 977
 Kiaulėnaitė-Švelnienė Danutė 542
 Kiaulėnas 497
 Kiaulėnas Kazimieras 388
 Kiaulėnas Laimonas 610
 Kiaulėnas Ričardas 533, 642, 904
 Kiaulėnas V. 598
 Kiaulėnas Vaidas 533
 Kiaulėnas Vincas 586, 601
 Kiaulėnienė (Merkytė) Rita 514
 Kiaulėnienė Jadžė 902
 Kiaulėnienė Rita 533, 542, 545
 Kiceina Justinas 389
 Kiceinaitė V. 389
 Kiceinaitė Veronika 387
 Kietis 372, 613
 Kietis A. 236, 371, 372, 373, 374, 497
 Kietis Antanas 207, 228, 229, 232, 233, 235, 261, 289, 291, 297, 317, 370, 372, 375, 391, 553, 613, 617, 972, 1012
 Kievišas J. 985
 Kilas Donatas 520
 Kilčiauskienė J. 336
 Kilienė 235
 Kilienė (Vilimaitė) 235
 Kilius J. 503, 543
 Kilius Jonas 520
 Kilius P. 567
 Kilius Petras 567
 Kiliuvienė 613
 Kiliuvienė Janina 613
 Kilkuvienė Laima 221
 Kinderys Andriejus 197
 Kinderytė Nijolė 281, 838
 Kirda A. 749
 Kirda Arvydas 747
 Kirdienė G. 733, 736–738, 740, 741, 743, 746
 Kirdienė Gaila 6, 8, 732, 1022, 1035
 Kirdos 751
 Kirdos G. ir A. 734–736, 739, 746, 749–753, 755
 Kireilytė Jolanta 516
 Kirkilas Gediminas 270
 Kirkis H. 528
 Kirkis Henrikas 529, 532, 541
 Kirkis Mindaugas 916
 Kirkytė Aušra 916
 Kirkytė Gerda 916
 Kirlys M. 247, 296
 Kirlys Matas 214, 223–225, 242, 972
 Kirlys Motiejus (Matas) 241
 Kirsch W. 769
 Kirstukaitė Emilija 614
 Kirstukas 419
 Kiselūnas P. 323
 Kiselūnas Petras 323
 Kisielius 615
 Kisielius A. 376
 Kisielius Anicetas 207, 232, 233, 261, 291, 297, 353, 375, 376, 615, 972, 1012
 Kiškis S. 771
 Kitkauskaitė Onutė 409
 Kytra 419
 Kytra Alfonsas 602
 Kytra J. 501
 Kytra Jonas 234
 Kytra Leonas 287
 Kytra Povilas 287, 343, 418, 421, 422, 507, 513, 637
 Kytra S. 407
 Kytra Stasys 392, 406
 Kitra Valerijonas 597, 601, 634
 Kytra Valerijonas 634
 Kytraitė J. 501
 Kytraitė Regina 263
 Kytrienė A. 235, 237, 239, 246, 252, 254, 263, 265, 286–288, 419, 421
 Kytrienė Aldona 191, 234, 238, 240, 383, 394, 418, 422, 616, 637, 977
 Kytrienė Bronė 288, 616
 Kytros 638
 Kizevičius 497
 Kizevičius A. 372
 Kiznis 426
 Kiznis Antanas 241, 426
 Kiznytė Žiedunė 536
 Klabytė G. 926, 927
 Klabytė Giedrė 926
 Klajumienė D. 129, 131, 132, 134, 135, 137–149, 151–154
 Klajumienė Dalia 4, 5, 7, 10, 125, 834, 1009
 Kleiza Vytautas Antanas 327
 Klemensas VII, popiežius 128
 Klemensas XI, popiežius 769
 Klevičienė Aleksandra 420
 Klezys Paulius 972
 Klimanskas K. 722
 Klimas P. 947
 Klimas Petras 940, 947
 Klimavičius Gerardas 163, 203, 611, 834, 918
 Klimavičius M. 493

- Klimavičius Motiejus 142, 167, 196,
 203, 204, 464, 835
 Klimka Antanas 602
 Klimka Kazys 601, 602
 Klimka L. 988
 Klimka Leonas 602
 Klimka Lionginas 737
 Klimka Petras 602
 Klimkaitė Jovita 910
 Klimkaitė Liuda 231
 Klimkaitė V. 286
 Klimkaitė Vlada 253, 285, 915, 977
 Klimkaitė Vladislava 616
 Klimkienė Margarita 904
 Klišytė Judita 526
 Klivečkienė A. 503, 504
 Klivečkienė Aleksandra 503, 504, 515
 Klupienė Ona 569
 Kmieliauskaitė Rita 516
 Kmynaitė 624, 637
 Knabikaitė Aurelija 538
 Knabikas Aloyzas Pranas 4
 Knabikas Mantas 526
 Knabikienė (Navikaitė) Alma 514
 Knabikienė Alma 542, 545
 Knezekytė Silvija 219
 Knizikevičienė L. 851
 Knizikevičius P. 852
 Knizikevičius Vytautas 221, 996
 Kocelovas Jonas 206
 Kochanskytė Virginija 893
 Kočetovas A. 833
 Kodis Vitalijus 271
 Količas 642
 Kolyčienė (Žylaitė) Raimonda 516
 Kolodnas A. 997
 Kologrivovas I. 647
 Kologrivovas Ivanas 681
 Kolosovaitė Vytautė 904, 916
 Kolosovas Mangirdas 904, 916
 Komarovskiai 324
 Kondratas A. R. 15
 Kondratienė R. 985
 Kondrotaitė A. 564
 Kondrotaitė Aniceta 564
 Kondrotaitė B. 564
 Kondrotaitė Birutė 564
 Kondrotaitė Ona 633
 Kondrotas Juozas 564
 Kondrotas Kazimieras 564
 Kondrotas Saulius Tomas 925
 Kondrotienė Uršulė 564
 Kontrimas Č. 807
 Kontrimas Česlovas 807, 1026
 Kontrimavičienė Nijolė 519
 Kopelovičius Menachemas 1018
 Kopes J. 770
 Kopylovas 341
 Kopilovičius 549
 Kopilovičius (Kapilovičius?)
 Menachemas 562
 Kopilovičius Menachemas 563
 Koppelowitz Menahem 1018
 Koreckis P. 164
 Kornejevas 573
 Kosakovskij G. I. 677, 679, 680
 Kosakovskis G. 645–647, 678
 Koscialkovskiai 425
 Kosciuška Juozapas 201
 Kostinienė 441
 Kovaitė Inga 526
 Kozielos 86
 Kozincevas Grigorijus 958
 Kozlovskis Kalias 423
 Kozlovskis Kalistas 205
 Kozmianas Kleopas 199
 Kozminas Kleopas 972
 Kozminskis Honoratas 453
 Krapavickas P. 209
 Krasauskai 620
 Krasauskas Petras 395, 396
 Krasauskas Steponas 749
 Krasauskienė 630
 Krasauskienė (Delebaite) Veronika
 630
 Krasauskienė Veronika 638
 Kraskauskaitė 503
 Kraskauskaitė Ieva 887
 Kraskauskaitė Simona 526, 869
 Kraskauskas Stepas 865, 867–869
 Kraskauskienė Viktorija 867–869
 Kraujūnas Juozas 611
 Kremenskas Vladas 207, 232, 233,
 261, 291, 297, 615
 Kremeris Henrikas 689, 690
 Kretsšmanas V. 682
 Kretsšmanas Vilhelmas (Wilhelm
 Kretzschmann) 682
 Kretzschmann W. 682
 Kriauza A. 793
 Kriškčiūnas Edvardas 986
 Kriškčiūnas R. 218
 Kriškčiūnas Romualdas 216, 218, 317,
 320, 440, 442
 Krišiūnas Kazys 586, 600
 Krišiūnas E. 973
 Krišiūnas Vytautas 582
 Krištanaitis S. 316
 Krištanaitis Stanislovas 315, 337
 Kriūka A. 756
 Kriūka Aleksandras 749
 Krokaitė Alta 549
 Krokaitė Bela 549
 Krokaitė Riva 549
 Krokaitė Taiba 549
 Krokaitės 567
 Krokas Chaimas 549
 Krokas Motelis 549, 553
 Krokienė Risa 549
 Kručas Juozas 606, 619
 Kručienė 622
 Krukauskas Jonas 756
 Krumpļauskas S. 304, 447, 448
 Krumpļauskas Stanislovas 273, 347,
 978, 997
 Krupavičius Mykolas 972, 973, 985
 Krzyvec Krzywiec Demetrijus 202
 Kšyvdas-Polkovskis F. 822
 Kubickaitė 502
 Kubickaitė A. 501
 Kubiliūnas Petras 199
 Kubilius Jonas 421, 525
 Kucinaitė Irena 530, 532, 538
 Kučinskaitė Antanė 971, 973, 987
 Kučinskas Arūnas 408
 Kučinskas Mindaugas 222, 242, 275,
 355
 Kučinskienė Anelė 912
 Kudaba Česlovas 536
 Kudirka J. 800
 Kukenienė (Janulionytė) Danguolė
 516
 Kukenys Eimantas 896
 Kukta Juozapas 215, 295
 Kukutis L. 918
 Kuliešienė R. 852
 Kulikauskas Jonas 699
 Kulikovskis 203
 Kulišauskas Edvardas 600
 Kulytė Danguolė 515
 Kuliukas Petras-Daktariukas 595
 Kuncevičius Ivanas 980, 983
 Kunčys 758
 Kundrotas-Staugaitis Albinas 400
 Kunigėlis Jonas 322
 Kuodienė Jolanda 516
 Kuodienė M. 188
 Kuodis Juozapas 271
 Kuodytė D. 588
 Kuodytė Dalia 585
 Kuperis Džeimsas Fenimoras 956
 Kuprevičius 918
 Kuprevičius (Kuprys) Konstantinas
 207
 Kuprevičius Konstantinas 200, 362
 Kuprevičius Kostas 918
 Kuprinskas Renaldas Laurynas 907
 Kupstas V. 241, 248
 Kupstas Vladas 218
 Kupstas Vladislovas 242, 253, 260,
 261, 972
 Kuraitis Pranas 312
 Kurczewski J. 767
 Kurkauskas Tomas 532, 537, 538
 Kurlianskienė Stefa 339
 Kurmauskas Stasys 301, 312, 431
 Kurmavičius Jokūbas 205
 Kurtynskis Vikentijus 199, 206, 362
 Kutavičiūtė 503
 Kutavičiūtė Valerija 503, 618
 Kutialka Aleksas 602
 Kutka 682, 686
 Kutrienė Z. 537
 Kutrienė Zita 517, 522, 523
 Kuzma V. 851, 852
 Kuzma Vladas 851
 Kuzmickaitė J. 952
 Kuzmickas Petras 219, 320
 Kuzmickienė R. 906
 Kuzmienė Irena Cecilija 250
 Kvedaravičiūtė Aušrinė 532
 Kviklys B. 156, 290, 292–296, 412,
 414, 489–491, 495, 610, 612, 625, 764,
 837
 Kviklys Bronius 191, 489, 764
- L**
 Labakojis J. 446
 Labakojis Jonas 442
 Labukas Juozapas 218
 Ladyga Algis 322
 Ladyga Alvydas 4
 Ladiga Tomas 387
 Lahelma Timo 488
 Lanas G. 290
 Landsbergis Č. 695
 Landsbergis Feliksas 462
 Landsbergis Vytautas 323, 891
 Landsbergis-Žemkalnis Gabrielius 860
 Lang V. 119
 Laniauskas Juozapas 373
 Lankauskas Mykolas 235
 Lano G. 370
 Lapeikis Donatas 916
 Lapeikis Rimas 904
 Lapeikytė Sandra 904
 Lapienienė Laima 907, 914, 930
 Lapienis Antanas 596
 Lapienytė Bronė 503
 Lapinskaitė 746
 Lapinskienė A. 988

- Lapinskienė L. 987
 Lappalainen Jukka-Pekka 473
 Lašaitė Aleksanda 502
 Lašaitė Stasė 617, 922
 Lašas Vladas 618
 Lašinskas Kazys-Artojas 598
 Latėnas Egidijus 331
 Latvėnas 638
 Latvėnas P. 739, 760
 Latvėnas Petras 602, 634, 637, 739
 Laucevičius E. 133, 134, 138, 139
 Laucienė Violeta 913
 Laucinavičiūtė Daiva 610
 Laucius Juras 676
 Laucius Saulius 909, 912
 Laukaitis Juozapas 987
 Laurikėnas Artūras 321
 Laurinaitytė Stasė 955
 Laurinavičius Jaokymas 202
 Laurinavičius Joachimasis 917
 Laužikaitė Ernesta 912
 Laužikas Anicetas-Švitrigaila 596
 Laužikas Antanas 602, 903, 904
 Lavento M. 119
 Lavickas Eitvydas 916
 Lavickienė Aldona 914
 Lavrinavičius Viktoras 204
 Lazauskaitė E. 987
 Lazdauskienė Genutė 912
 Lazauskas Liudvikas 403
 Lebedys J. 777
 Lebon J. 772
 Lee-Ann C. 51
 Legaitė 501
 Legaitė Irena 502
 Legickis Kirilas 205
 Leimi Pauli 487, 1015
 Leišienė V. 998
 Lekavičienė Loreta 864, 907
 Lekavičius Saulius 907
 Lekavičiūtė Modesta 869, 888
 Leknickai 443, 444
 Leknickai 627
 Leknickaitė Aniutė 622, 623, 634
 Leknickaitė Emilija 625
 Leknickaitė Genovaitė 499, 606
 Leknickas 501, 502, 623, 635, 638
 Leknickas J. 621, 627
 Leknickas Juozas 442, 443, 568, 578, 582, 583, 617, 621, 622, 626, 634, 641
 Leknickas Laurynas 904, 916
 Leknickas Lioginas 622
 Leknickas Petras 622
 Leknickienė (Gruodytė) Ona 436, 443
 Leknickienė Elena 621
 Leknickienė O. 281, 288, 579, 581, 582
 Leknickienė Ona 251, 266, 280, 309, 333, 578, 580, 624, 795
 Leknickienė Onutė 442, 444
 Leknickienė Regina 285
 Lenčickienė E. 112
 Leninas V. 505
 Leobažijevskis Tadeušas 322
 Leonardas da Vinci 150, 152
 Leonas J. 501
 Leonavičius J. 944
 Lesmonavičius Tomas 532
 Lesmonavičiūtė Eglė 538, 913
 Levinskaitė L. 773
 Levonytė Veronika 592, 600
 Li(u)tkevičius Vytautas 755
 Lialis Felicijonas 341, 361, 972
 Liatukas Pranas 939
 Liaubertaitė Karina 904
 Liaudanskaitė-Vaitkevičienė Vita 387
 Liausas Jonas 610
 Liekis A. 833
 Lieparskis Kazimieras 201
 Likai 638
 Likas 505
 Likas Algirdas 514, 516
 Likas D. 509
 Likas J. 505
 Likas Jonas 503, 504, 507, 509, 514, 861
 Likevičius V. 722
 Likienė 505
 Likienė I. 505
 Likienė Irena 503, 504, 509, 510, 514
 Likienė V. 541
 Likienė Vilma 526, 535, 542, 545, 912
 Likša Antanas 231, 502, 513, 1016
 Lileika Antanas 382
 Lileikienė V. 299
 Lileikienė Veronika 247
 Limonavičius Bronius 574, 575
 Linder Constantin 476
 Linderis 476
 Lindgren Astrida 927
 Lindstedt R. 487
 Ling Yo Huang 993
 Lingevičius 235
 Linkevičius Jonas 1046
 Linkus Petras 602
 Lipkytė Monika 536
 Lisauskienė 441
 Liškevičienė J. 133
 Liškevičienė Jolita 133
 Liubertaitė Karina 916
 Liudminavičiai 610
 Liudminavičienė 642
 Liudvinavičienė A. 533, 537, 543
 Liudvinavičienė Audronė 513, 522, 542, 544, 896
 Liudvinavičius Andrius 521
 Liudvinavičius Gediminas 869, 885, 887
 Liugailienė Ona 4, 10
 Liuima A. 975
 Liuima Antanas 973, 976, 986, 1034
 Liuima Virgilijus 273, 347, 972, 978
 Liumparienė Dalia 760
 Liutikas D. 794
 Liutkevičienė (Mikulėnaitė) Janina 343
 Liutkevičius B. 256
 Liutkevičius Bronius Juozas 256, 279, 455, 977
 Liutkevičius Eugenijus 455
 Liutkevičius J. 455
 Liutkevičius Rimantas 455
 Liutkevičius V. 754
 Liutkevičius Vytautas 392, 751
 Liutkevičiūtė D. 380
 Liutkevičiūtė Dalia 280, 303, 457–460, 971, 1013
 Liutkevičiūtė Dalia Marija 453
 Liutkevičiūtė Klara Dalia 276
 Liutkevičiūtė Klara Dalia Marija 453
 Liutkevičiūtė Marija Dalia 277, 380
 Lyvas Egonas 958
 Lizdeika 854
 Lochmatovas V. 720–723
 Lomonje Fransua (François Laumonier) 990
 Londonas Dž. 960
 Londonas Džekas 959
 Lopata R. 686
 Lotensis T. 202
 Lozoraitis Stasys 947
 Luchtanas A. 118, 119, 120
 Luchtanienė D. 114
 Luik H. 119
 Lukačuk O. 987
 Lukavičius Ferdinandas 203
 Lukėnaitė Romualda 451
 Lukonaitis Dainius 400
 Lukošaitis Antanas 396
 Lukoševičius Pranciškus 199, 206
 Lukoševičius Rapolas 486, 517, 905
 Lukošūnaitė Evelina 536, 540, 546
 Lukošūnaitė Ona 251, 795, 923
 Lukošūnaitė Simona 521, 522, 535, 536, 538
 Lukošūnas 501, 502
 Lukošūnas Leonas 438, 565
 Lukošūnas Mykolas 235
 Lukošūnas Mykoliukas 235
 Lukošūnas Vilius 610
 Lukošūnienė 921
 Lukošūnienė (Vilčinskaitė) Vilija 515
 Lukošūnienė Ona 618
 Lukša Donatas 676
 Lukšaitė Veronika 377
 Lukšas Antanas 377
 Lukšas J. 239, 250, 253, 255, 256, 258, 260, 262–264, 266, 377–386, 395, 399, 456
 Lukšas Juozapas 208, 234, 253, 254, 259, 260–262, 377, 378, 386, 395, 422, 434, 449, 612, 615, 766, 790, 966, 1012
 Lukšas Juozas 291, 292, 298, 300, 301, 332, 386, 398, 455, 972
 Lukšas Kazimieras 377
 Lukšas Leonas 301, 312, 386, 431
 Lukšas Leonas Z. 301
 Lukšas Stanislovas 377
 Lukšas Stasys 377
 Lukšienė Meilė 491
 Lukšienė Ona 377
 Lunys A. 754, 757, 760
 Lunys Arūnas 749
 Lunskis Mykolas (Michailas) 205
 Luomaitė 501
 Lupu Maria 910
 Lustanskis Florijonas 204
 Lūšys Stasys 243
 Lutostanskis Florijonas 129
 Lutostanskis Florionas 918

M

- Macas Darius 912
 Macas Marius 535, 540
 Macelis Kazimieras 225
 Macevičius 465
 Macevičius Ignotas 196
 Macežinskienė V. 941–943
 Machinia Piotras Leontjevičius 570
 Macienė Janina 912
 Macijauskas A. 323
 Macijauskas Antanas 323, 334
 Mackevičienė Z. 302, 998
 Mackevičienė Zita 410, 971, 993
 Mackevičius Vincentas 203
 Mackevičiūtė Janina 511
 Mačėnaitė Agota 199
 Mačėnaitė Teodora 454
 Mačiauskaitė Elžbieta 565
 Mačiekus V. 110
 Mačiekus Venantas 1046

- Mačionienė Regina 522–524, 542, 544
Mačionytė Justina 522, 536
Mačiuliai 815
Mačiulis 502
Mačiulis M. 109, 115
Mačiulis Petras 948
Mačiulis-Maironis Juozas 213
Maehl P. 53, 54
Magnus Vytautas 1007, 1024
Maimonas Amiras 989
Main Ridas Tomas 956
Mainelienė (Čeikaitė) 632
Mainelis 632
Mainelis Pranas 564
Maironienė Genovaitė 250
Maironis 9, 168, 169, 214, 284, 295, 612, 833, 855, 860, 869, 879, 899, 910, 1028, 1033
Majeuskis Vincentas 128
Makarskienė Evelina 517, 526
Makkonen M. 485
Makkonen Mikko 1015
Makkonenas M. 485
Makkonenas Mikko 485
Makšimienė Diana 271
Makuškaitė Elena 285
Malinauskas Vytautas 751
Malinauskaitė Ona 231
Malinauskaitė R.-Šliūpienė 866
Malinauskas Lionginas 387
Mališauskas R. 987
Mališauskienė Vaiva 911–913
Malkova 950
Manas Tomas 533
Mankeliūnas Vytautas 438
Marcinkevičius 1001
Marcinkevičienė Zita 250, 252
Marcinkevičius 652
Marcinkevičius Justinas 924
Marcinkevičius V. 62
Marcinkevičius V. I. 11, 12, 62
Marcinkevičius Vytautas 5, 7, 11, 651, 1001
Marcinkevičiūtė Agnė 930
Marčiukaitis 392
Marčiūnas Vytautas 391
Mardosa J. 791, 792, 793, 797–799, 804
Mardosa Jonas 484
Margolienė 550
Margolienė Chiena 550
Margolis Aizikas 550
Margolis Chaimas 550, 552
Margolis Motelis 550, 558, 563
Margolytė Matilda 550, 558
Margolytė Mirjam 550
Margolytė Rifkė 550, 554
Margolytė Sara 558
Marinskienė Valerija 519
Markeliūnas Gediminas 206
Markevičiai 830
Markevičienė Zofija 343
Markevičius 333, 552
Markevičius J. 836
Markevičius Juozas 601
Markevičius Juozas 619, 633
Markevičius V. 400–402, 407, 560, 561, 830, 842, 843, 846, 847, 854, 921
Markevičius Vidmantas 5, 7, 83, 88, 257, 288, 300, 355, 391, 392, 397, 406, 445, 509, 529, 548, 551, 552, 560, 664, 841–843, 846, 847, 854, 920, 1006, 1016
Markevičiūtė 505
Markevičiūtė (Žilinskienė) Birutė 391
Markevičiūtė A. 508, 839
Markevičiūtė A. E. 126, 136, 138, 143, 156, 181, 227, 335, 494, 495, 503, 505, 514, 549, 581–583, 629, 733, 763–765, 834, 837, 841, 845, 846, 859, 864, 918, 920, 929, 954
Markevičiūtė Alė 541
Markevičiūtė Aliutė 392
Markevičiūtė Aliutė Elena 6, 8, 156, 213, 279, 306, 309, 333, 495, 502, 515, 549, 568, 610, 625, 763, 803, 833, 837, 839, 841, 845, 910, 920, 927, 928, 931, 1017, 1030, 1034
Markevičiūtė Danutė 920
Markevičiūtė E. 579
Markevičiūtė Elena 978
Markevičiūtė Elvyra 499
Markevičiūtė Genė 633
Markevičiūtė J. 511
Markevičiūtė V. 504
Markevičiūtė Valerija 267
Markušis 253
Markušis Karolis 615, 616
Marozas V. 51
Martavičius 313
Martinaitis 722
Martinėlis Raimundas 915, 916
Martinka Aurimas 908
Martinonis Petras 597, 601
Martinonis S. 108
Martinonis Vladas 564
Martinonytė 251, 624, 795
Martinonytės 615
Martišiūnai Stasys, Vytautas, Aldona 606
Martišiūnas 625
Martišiūnas Stasys 251, 622, 634, 795
Martišiūnas Vytautas 601, 634
Martišiūnienė 622, 635
Martišiūnienė V. 627
Martišiūnienė Vincė 621, 626
Martišiūnienė Vincenta 622, 623
Martusevičienė Indrė 916
Marvilis Švoinickis 648
Masaitis Aleksandras 398
Masalskis Ignas Jokūbas 194
Maselis P. 839
Maselis Povilas 469, 471, 838
Maselis Kimvydas 469, 471, 839
Masiokas Bronislovas 317
Masiokas M. 988
Masiokas Mantas 976
Masiulis Algimantas 958
Maslikas 586
Mastauskas Matas 345
Mašalas A. 330
Mašalas Algimantas 330
Mašauskas V. 68, 80
Mašauskas Vytautas 4, 5, 7, 10, 62, 660, 1004
Matekonis 622, 626
Matekonis Vladas 638
Matekonytė Aleksandra 622
Matekonytė Lionė 510
Matiejus Antanas 602
Matijosaitė 502
Matijosas A.-Ereliukas 842
Matijosas Antanas 842
Matiukaitė L. 920
Matiukaitė Laura 522, 536
Matiukaitė Lina 974
Matiukas Aleksas 575
Matiukas Antanas 243
Matiukas J. 504
Matiukas Jonas 444, 595–597, 600, 601
Matulaitis 597
Matulaitis J. 573, 574
Matulaitis Jonas 573
Matulaitis Juozapas 219
Matulaitis Juozapas-Labukas 216, 408
Matulaitis Juozas 222, 386, 407, 410
Matulaitis Jurgis 221, 453, 975
Matulaitis K. 770
Matulevičius A. 302, 964
Matulevičius Juozapas 439
Matulionis 621, 622, 631
Matulionis (Matuliauskas) Domas-Eimutis 594
Matulionis Domas-Eimutis 597
Matulionis Jonas Kastytis 972
Matulionis P. 85, 86
Matulionis Povilas 85, 300, 536, 537
Matulionis Pranas 740
Matulionis T. 221
Matulionis Teofilus 217
Matulionis Vladas 596
Matulionytė (Matuliauskaitė) Bronislava-Rožė 594
Matulionytė Vlada 597
Matulis J. 849
Matulis Jonas 618
Matulis Juozas 519, 847, 848, 1028
Matulis Petras 231
Matulis S. 976
Matulytė Gaila 914
Matusevičius K. 68
Matusevičiūtė Agnė 531
Matusevičiūtė O. 770
Matuza Leonas 419
Matuzas Antanas 600
Matuzas Gedrius 536
Matuzas Jonas 601
Matuzas Petras 601
Maureen A. 51
Mazulevičius Feliksas 206
Mazūrienė R. 295
Mazurova (Mazurovaitė) Fiodorovičienė Morta 198
Mažeikiai 632
Mažeikienė 631, 632, 635
Mažeikienė E. 630
Mažeikienė Emilė 621, 627
Mažeikis 209, 502, 630, 638
Mažeikis A. 626, 627
Mažeikis Antanas 282, 606, 622, 623, 626, 634, 737
Mažeikis Kazys 606
Mažeikis Leonas 393, 404, 606
Mažeikis Tomas 494
Mažeikytė 505
Mažeikytė (Valeckienė) Adėlė 306
Mažeikytė Adėlė 622, 627
Mažeikytė Genovaitė 499
Mažeikytė S. 230, 232, 255, 275, 279, 281–283, 285, 405–407, 471, 483, 486, 489, 498, 499, 503, 505, 513, 514, 619, 620, 733, 741–743, 764, 837, 838, 906, 921, 928, 929, 954, 978
Mažeikytė Stanislava 6, 8, 193, 226, 253, 280, 292, 305, 309, 333, 335, 404, 469, 470, 482, 489, 499, 502, 503, 515, 567, 605, 610, 615, 617, 631, 641, 642, 737, 836, 837, 840, 904, 906, 908, 920, 954, 977, 1014, 1020, 1034
Mažeikytė Stasė 306, 393, 395, 401, 764
Mažeikytė Valerija 622
Maželis P. 397

- Maželis Petras 216, 396
 Mažylienė Adelė 574, 575, 636
 Mažylienė Agneta 575
 Mažylienė Irena 616
 Mažylienė Ona 576
 Mažylis Alfonsas 757
 Mažylis Antanas 227, 258, 384, 575, 636
 Mažylis Jonas 601
 Mažylis P. 847, 852
 Mažylis Petras 576
 Mažylis Pranas 847, 848, 851, 852, 1028
 Mažylytė Felicija 576
 Mažylytė Julija 576
 Mažylytė Zina 576
 Mažonavičius Liudvikas 398
 Mažuev 722
 Mažuolis Romas 749
 Mažuolytė Ona 501, 502
 Mažuolytė Rasa 516
 Mažvydas Martynas 4, 10, 865, 924
 Mažvila J. 66, 67, 69, 76
 McDiarmid 51
 Medalinskas Arvydas 426
 Medžiausytė Kristina 915
 Meilai 403
 Meilienė Joana 637
 Meilus 403, 642
 Meilus A. 336
 Meilus Aleksandras 387, 389, 394
 Meilus Alfonsas 388, 603
 Meilus Dominykas 465
 Meilus Džiugas 274, 531
 Meilus K. 390
 Meilus Kazimieras 387, 388, 389
 Meilus Lionginas 387
 Meilus P. 387, 391, 392, 395, 397–401, 404, 977
 Meilus Petras 239, 252, 261, 276, 277, 292, 298, 303, 311, 335, 344, 378, 383, 386–388, 390, 391, 396, 397, 399, 402, 406, 407, 423, 972, 1012
 Meilus Povilas 262, 388, 637, 641
 Meilus V. 390
 Meilus Vytautas 388, 390, 751
 Meilutė A. 536
 Meilutė Auksė 532, 539
 Meilutė Emilija 388
 Meilutė Ona 387
 Meilutė Zofija 387
 Meilutienė 511, 513
 Meilutienė J. 504, 505
 Meilutienė Joana 282, 503–505, 513, 514
 Meilutytė 505, 506
 Meilutytė (Tonkuvienė) Gražina 514
 Meilutytė Audronė 510, 538
 Meilutytė G. 505
 Meilutytė Gražina 503
 Meilutytė Virginija Gražina 514, 515
 Meiluvienė Janina 343, 386, 497, 614
 Mejeris R. 942
 Mekaitė Aldona 231
 Mėkelytė Marija 268, 435
 Meliauskas Bronius 588
 Mėlynis 316
 Mėlynis Antanas 603
 Mėlynis Bronius 600
 Mėlynis Leonas 603
 Mėlis Juozapas 439
 Mėlius Juozapas 413
 Melnikaitė Marytė 316
 Mendelis 548
 Mentuškinas N. 850
 Mercedes S. 51
 Merkevičius A. 119
 Merkevičius V. 495, 497
 Merkevičius Vytautas 391, 499, 501, 502
 Merkevičius Vl. 496
 Merkevičius Vladas 230, 231, 371, 391, 495, 496, 499, 501, 502, 513, 1016
 Merkevičiūtė Birutė 391
 Merkiai 945, 949, 950
 Merkienė 505, 511
 Merkienė (Tamošiūnaitė) Elena Juzefa 514
 Merkienė B. E. 944, 946, 949, 951
 Merkienė Birutė Elena 798
 Merkienė Birutė Emilija 938, 951
 Merkienė E. 379, 505
 Merkienė E. J. 379
 Merkienė Elena 503, 504, 509, 541, 543, 861, 924
 Merkienė Elena Juzefa 232, 253, 379, 505, 513
 Merkienė Irena 1014
 Merkienė Irena Regina 4, 10, 971
 Merkienė Marija 949, 950
 Merkienė Uršulė 621
 Merkys 1032
 Merkys 345
 Merkys A. 843–845, 939, 940, 943–949, 952
 Merkys Antanas 9, 798, 843, 844, 938–942, 944–952, 1027, 1031, 1032
 Merkys Gediminas 944, 948, 949, 950, 951
 Merkys J. 506
 Merkys Jonas 622, 630
 Merkys Karolis 938, 1031
 Merkys Lionginas 603
 Merkys S. 505, 513
 Merkys Saulius 508, 907
 Merkys Stasys 231, 232, 379, 501–504, 513, 514, 638, 1016
 Merkys V. 113, 125, 134, 156, 463, 489, 493, 494, 605, 609, 763, 765, 772, 834, 837, 917
 Merkys Vytautas 5, 7, 112, 125, 461, 763, 764, 833, 839, 971, 1013
 Merkytė (Zubienė) V. 505
 Merkytė Edita 513, 517
 Merkytė Emilė 231
 Merkytė Rita 610
 Merkytė V. 503
 Merkytė Vanda 503
 Merkytė-Zubienė Vanda 513
 Merkius Andrejus 467
 Merkius Antanas 467
 Merkius Jonas 467
 Meškauskas V. 11, 12
 Meškauskas Vincas 262
 Meškelė Jonas 516
 Metrikas J. 247
 Metrikas Jonas 246
 Mianovskis Aleksandras 139, 1035
 Michailovskienė Rita 517
 Michailovskis Konstantinas 647
 Michelevičius Kazimieras 195, 609, 765
 Michelevičius Vladas 301, 312, 431
 Michelevičius Vladislovas 216, 336, 400
 Michūnienė Liubovė 515
 Mickevičius 503
 Mickevičius D. 308, 329, 334, 338
 Mickevičius Danielius 307, 323
 Mickevičius J. 232
 Mickevičius Juozapas 207, 212, 232, 291, 294, 297
 Mickevičius Nikodemus 745
 Mickevičius Pranciškus 205
 Mickevičius Telesforas 359
 Mickus A. 754, 757, 760
 Mickus Alfredas 749
 Mičelis Almantas 516
 Mičėnienė Elvyra 638
 Midrash Beit 1018
 Miedlažys Juozas 301, 312, 336, 431
 Mieleška Juozapas 424
 Mieleška Simforijonas Juozapas 424
 Mieliauskienė M. 812, 817
 Mielūnaitė L. 501
 Mikalajūnaitė Karolina 541
 Mikalauska 310
 Mikalauskaitė Kristina 451
 Mikalauskaitė L. 504
 Mikalauskaitė Lina 535
 Mikalauskaitė Loretta 522, 535, 536
 Mikalauskaitė Ramunė 522, 535
 Mikalauskas Justinas 326
 Mikalauskienė Anelė 309, 310
 Mikalauskienė Uršulė 326
 Mikalionienė Ona 574
 Mikaliūnas Antanas 423
 Mikaliūnas Bronislovas 575
 Mikaliūnas Karolis 467
 Mikaliūnas Lionginas 601, 603
 Mikalunas Adomas 467
 Mikalunovna Kristina 426
 Mikaševskis Mikalojus 137
 Mikelinskas Kazimieras 348
 Mikeliūnas M. 614
 Mikeliūnas Mykolas 207, 229, 232, 233, 237, 261, 297, 606
 Mikėnaitė Alfonsa 390
 Mikėnaitė Bronė 520
 Mikėnaitė G. 504
 Mikėnaitė Janina 614
 Mikėnaitė Marcelė 309
 Mikėnaitė Ona 638
 Mikėnaitė Paulina 569
 Mikėnaitė S. 503
 Mikėnaitė-Grižienė Bronė 751
 Mikėnaitės 343
 Mikėnas 343
 Mikėnas Antanas 497, 603
 Mikėnas Dominykas 426
 Mikėnas J. 589, 590, 591, 592
 Mikėnas Jonas 497, 569
 Mikėnas Juozapas 423, 462
 Mikėnas Juozas-Žvirblis 588, 600
 Mikėnas Kleopas 603, 636
 Mikėnas Petras 245, 497, 601, 603
 Mikėnienė Gertrūda 257, 636
 Mikėnienė Marija 569
 Miklaševičius Juozas 715
 Miklušienė Ona 968
 Mikhaitis V. 501
 Mikolaitienė Olivija 515
 Mikoliūnaitė Adelė 614, 622
 Mikoliūnaitė D. 503
 Mikoliūnaitė Kotryna 426
 Mikoliūnaitė Kotryna (Kataržyna) 423
 Mikoliūnaitė-Lukošiūnienė Emilė 740
 Mikoliūnas Antanas 426, 740
 Mikoliūnas Bronius 603
 Mikoliūnas Juozas 387, 622, 637
 Mikoliūnas L. 565
 Mikoliūnas Leonas 235

- Mikoliūnas Lionginas 586
 Mikoliūnas Petras 235, 622, 633
 Mikoliūnas Povilas 509
 Mikoliūnas Saulius 321
 Mikoliūnas Vitalis 603
 Mykoliūnienė 624
 Mikoliūnienė E. 565
 Mikoliūnienė Stasė 509
 Mikomahonenas J. 610
 Mikšys Jonas 600
 Mikšys Nerijus 523
 Mikšys Povilas 213, 227
 Mikšys R. 504
 Mikšys Romutis 520
 Mikšytė Stasė 449
 Mikšytė Valerija 245
 Mikulėnaitė Janina 455
 Mikulėnaitė-Liutkevičienė Janina 923
 Mikulėnas Antanas 349
 Mikutavičius Vytautas 301, 312, 431
 Mikutavičius Vladislovas (Vladas) 206
 Milašienė 637
 Milašienė Veronika 637
 Milašius Antanas 399
 Milašius Benediktas 637
 Milašius Ignacas 258, 382
 Milašūtė G. 504
 Mileris 677, 678
 Milianas Josyfas 983
 Miliūnas Bronius 603
 Milius Vacys 323, 987
 Miltinis Juozas 954, 995
 Minkevičius Jonas 4, 10
 Minkevičiūtė Lina 516, 864
 Mironas V. 504
 Misiavičius Lionginas 206
 Misiūnaitė Emilija 625
 Misiūnas Antanas 603
 Misiūnas Gintautas 905
 Misiūnas J. 739, 838
 Misiūnas Juozas 281, 738, 837
 Misius K. 125, 126, 156, 159, 161, 290
 Misius Kazys 191
 Miszaj S. 466
 Miškinis A. 156–159, 169, 170, 189, 290, 291, 835
 Miškinis Algimantas 156, 191, 192, 833
 Miškinis Jurgis 262
 Miškinis Povilas 321, 395, 396, 440
 Mitrikas A. 331
 Mitrikas Antanas 301, 312, 313, 336, 337, 431
 Mocius Algirdas 438
 Mockevičius Petras-Petruškevičius 596
 Mockus Vincentas 359
 Mockuvienė Irena 543, 974
 Mogylaitė S. 847, 848
 Molotovas V. 948
 Molotovas Viačeslavas 947
 Monsevilla V. 49
 Montvila Kazimieras 301, 432
 Montvila Kazys 312, 336
 Mordvinovas V. 833
 Morevas 573
 Morkūnaitė Alė 503, 515
 Morkūnas Jonas 972
 Morkūnas Juozas 426
 Morkūnas Petras 426
 Morkvėnas Jonas 414, 452
 Morkvėnienė (Černikova) Oksana 514, 545
 Morkvėnienė L. 334, 338
 Morkvėnienė O. 539, 541
 Morkvėnienė Oksana 519, 533
 Morozas 595
 Morozas Pranas 595
 Motelis Baronas 549
 Motiejus Valančius 493
 Motiekienė V. 319
 Motuzaitė-Matuzevičiūtė G. 120
 Motuzas 226
 Motuzas A. 765, 767, 768, 770, 776, 780, 787
 Motuzas Afonsas 786
 Motuzas Alfonsas 6, 8, 762, 765, 766, 774, 775, 778, 781–785, 976, 1023, 1025
 Možeykis Mikola 467
 Mozūras Kazimieras 321
 Mukienė Danutė 424
 Muncaitė Basia 550
 Muncaitė Chanė 550
 Muncaitė Jenta 550
 Muncaitė Zelta 550
 Muncas (Pusbačkis) 550
 Muncas Irša (Iršiukas) 550
 Muncas Joselis 550
 Muncas Judelis (Jutka) 550
 Muncas Moisiejus 550, 918
 Municienė 550
 Muntrimaitė Z. 926, 927
 Muntrimaitė Zinaida 926
 Muntrimaitė-Vadišovienė Z. 926
 Muntrimaitė-Vadišovienė Zinaida 927
 Muravyov Mikhail 1014
 Muravjovas 591
 Muravjovas Michailas 468, 493
 Murkienė 505
 Murkienė (Vilčinskaitė) I. 505
 Murkienė (Vilčinskaitė) Irena 514
 Murkienė Irena 503
 Murmienė Aldona 904
 Murmokaitė Sandra 523
 Murmikova 389
 Murnikovas Dovydas 633
 Muzikantas 552
 Muzikantė-Cimarmanienė Liusė 558
- N**
- Nageleisen L. M. 30
 Nagevičius Vladas 482, 1014
 Nagrockienė I. 291, 293, 302, 834, 855
 Nagrockienė Ingrida 192, 471
 Nainis Bronius 376
 Nakas 742
 Nakas A. 303, 304, 447, 448, 852
 Nakas Matas 439
 Nakutis A. 363
 Nakutis A.-Viesulas 363
 Nakutis Albertas 362
 Nakutis Stasys 363
 Nalivaika J. 746
 Nalivaika Jonas 745
 Namikas 496
 Namikas Antanas 495
 Naniškis 235
 Naniškis Romas 235
 Napoleonas 472
 Narbutienė Adelė 753
 Narkevičius Ignotas 205
 Narkevičius Petras 222
 Narmontienė E. 754, 757, 760
 Narmontienė Edita 749
 Naruševičiūtė Vaida 735
 Narušis A. 320, 322
 Narušis Jonas Algirdas 972
 Narutis Julius 564
 Narvaišis Jonas 603
 Narvydas Liudvikas 202
 Narvydis Andriejus 423
 Nasvyčiai 839
 Nasvytis Algimantas 839
 Našlėnaitė V. 504
 Našlėnas Povilas 262
 Natkevičius L. 948
 Natkevičius Ladas 947
 Natsuiši Ban'ya 929
 Naujalis Stasys 924
 Naujalkaitė Bronė 575
 Naujalkaitė Inga 526
 Naujalkaitė Janina 520
 Naujalkaitė O. 830
 Naujalkaitė Stasė 501, 502
 Naujikas Adomas 213, 224
 Naujikas Alfonsas 600
 Naujikas Antanas 231, 418, 421, 422, 600, 601
 Naujikas Bronius-Žiogelis 592, 600
 Naujikas Jonas 600
 Naujikas Julius 603
 Naujikas Juozas 574, 575, 601
 Naujikas Petras 601
 Naujikas Pranas 262
 Naujikas Pranas 574, 575
 Naujikas V. 509
 Naujikas V. 953, 956
 Naujikas Vidas 509
 Naujikas Vilius 520, 956
 Naujikas Vytautas 231
 Naujikas Vladas 603
 Naujikienė Bronė 575, 616
 Naujikienė Emilija 153, 420
 Naujikienė Eugenija 237, 287, 422
 Naujokienė Eugenija 234
 Naunčikas K. 802
 Navakas K. 110, 124
 Navarskas B. 757
 Navarskas Bronius 757
 Navickas Z. 255, 256, 270, 271, 272
 Navickas Z. 408, 409, 410
 Navickas Zenonas 208, 265, 269, 271, 291, 407, 408, 410, 411, 612, 638, 855, 907, 908, 972, 1012
 Navičius A. 831
 Nazimovas Vladimiras 191, 196
 Nedveckaitė J. 927
 Nekrasovas 573
 Nekrašas E. 722
 Nekrošis Pranas 540
 Neniškiai 403
 Neniškis 389, 501, 502
 Neniškis Boleslovas 388
 Neniškis Jonas 387, 388
 Neniškytė Aldona 388, 403
 Neniškytė Aldutė 389
 Neniškytė Vladislava 388
 Neniškytė-Survilienė Aldona 193
 Neniškytė-Survilienė Aldona 311, 403
 Nėris S. 527
 Nėris Salomeja 957
 Nešakočas Domijonas 203
 Neverauskas Algis 268, 269, 435
 Niaura Feliksas-Cipras 593
 Niemi Hannu 486
 Nightingale Florence 476
 Nikalojus I, caras 477, 646
 Nikalojus, caras 478, 494
 Nistelienė A. 336, 337
 Nistelis 318
 Nistelis Vytautas Jonas 319
 Niurka Juozas 440

Nolbergeras Larsas Olofas 376
 Noreika Juozapas 206
 Norkevičius 441
 Norkus V. 319
 Norvila Rimantas 217, 219, 400
 Notkienė Dalia 907
 Notkus A. 908
 Notkus Algirdas 471, 839, 902, 907, 1014
 Notkus Deividas 885, 887
 Notkuvienė D. 535, 539
 Notkuvienė Dalia 535, 544
 Novickis Jurgis 205, 206
 Novickis Lauras 206
 Novikas Eimantas 275, 355
 Novikovas A. 504
 Novodvorskis Jonas 86

O

Obelevičius Sigutis 5, 7, 19, 654, 1002, 1003
 Obtočimskis (Obločinskis) Vincentas 202
 Oginskiai 773
 Olejnyk Zoja 991, 992
 Olekas Kazimieras 481
 Öller R. 475, 479
 Öller Ragnar 473
 Onufrijus Michaelis 202
 Orakauskas Henrikas 843, 952, 1032
 Ordinecai 324
 Orentaitė A. 964, 968, 970
 Orlauskas Konstantinas 317
 Orlovskis E. 537
 Orlovskis Erikas 540, 546
 Orvidai 533
 Orentaitė A. 302
 Ostrinskis Henrikas 133, 134
 Ostrovskis Aleksandras 505
 Ozolas Romualdas 1046
 Ožinskas A. 689
 Ožinskas Adolfas 689

P

Pabrinkis Virginijus 400
 Pacevičius A. 918
 Pacunskas 722
 Pačebutaitė Aušra 532, 538
 Pačebutas 501, 502
 Pačebutas Linas 904
 Pačkauskienė J. K. 812, 831
 Padolskis Vincentas 215
 Paduvietis Antanas 450
 Pajarskas Algimantas-Bebas 598
 Pajeda Antanas 362, 363
 Pajeda Juozas 364, 964, 965
 Pajeda Petas 362
 Pajeda Petras 363, 364
 Pajeda V. 365
 Pajeda Vladas 249, 362, 363, 965, 966
 Pajeda Vladislovas (Vladas) 370
 Pajedaitė Adelė 364
 Pajedaitė Aldona 965, 966
 Pajedaitė Bronė 364, 965
 Pajedaitė Onutė 965
 Pajedaitė-Vasiliauskiene Aldona Vladislava 10, 964
 Pajedienė Ona 966
 Pajuodienė Janė 517
 Pajuodienė Janina 390
 Pajuodis Egidijus 255
 Pakalnierė A. 906

Pakalnierė Aušra 902, 905, 907, 1029
 Pakalnytė Eglė 535, 538, 888
 Pakalnytė Gražina 523
 Pakarklytė Daiva 517
 Pakėnužas Alfars 401
 Paknis R. 189
 Paksas Rolandas 994
 Pakštas 499, 502
 Pakštienė 499, 502
 Pakuliai 638
 Paleckas Petras 603
 Palilionienė 323
 Palionaitė V. 627
 Palionienė 637
 Palionienė Daiva 517, 527
 Palionienė Genovaitė 621
 Palionis P. 246
 Palionis Vytautas 596, 597, 601, 603
 Palionytė 630
 Palionytė Magdalena 622, 623, 627, 630
 Palionytė Veronika 623
 Palionytės 394
 Paliukaitytė Regina 958
 Paliukevičius Tomas 408
 Paliulis S. 732, 734, 735
 Paltarokas K. 215, 217, 218, 224, 236, 237, 241, 242, 244, 249, 265, 295, 298, 331, 342, 344, 369, 416, 417, 420, 427, 432
 Paltarokas Kazimieras 215, 217, 313, 340, 341, 350, 414, 419
 Pamarnackaitė A. 503
 Panemunskaitė 497
 Pankevičius R. 30
 Pantiuchinas 678
 Panvičius Pranas 603
 Paprockis Sigizmundas 202
 Papučkaitė G. 837, 839, 841–847, 854
 Papučkaitė Giedrė 6, 8, 641, 833, 836, 838, 1027
 Papučkaitė L. 286
 Papučkaitė Laimutė 267, 285, 301
 Pargauskas Alfonsas 973
 Partnojiene Chasė 551
 Partnojus Šimanas (Šimška) 551
 Pasevičius Felicijonas 199, 206
 Paskačimas A. 510
 Paskačimas Antanas 235, 511
 Paskačimienė Aldona 914, 977
 Paškauskas J. 566, 567
 Paškevičius 722
 Paškevičius A. 589, 590
 Paškevičius Blinda 576
 Paškevičius J. 11
 Paškevičius Martynas 205
 Paškevičius P. 440
 Patapas Donatas 235
 Pateckaitė Valerija 250
 Paulauskas H. 833
 Paulauskas Henrikas 833
 Paulauskas Vladas 339
 Paulionis M. 200
 Pauliukevičienė N. 940
 Pauliūtė Palmyra Petronėlė 239, 298, 300, 301, 386, 971
 Pauliūtė Petronėlė 257, 377
 Pauliūtė Petrutė 455
 Paurienė Audronė 346
 Paurys 615
 Paurys A. 254, 379
 Paurys Antanas 208, 234, 254, 261, 300, 378, 615
 Pauža 494

Pavilonis Juozapas 400
 Pavlovičius Joanas 202
 Pavlovskis 290, 369
 Peciukonis G. 537
 Peciukonis Gytis 546
 Peciukonytė Aistė 532, 535, 538
 Pečiūra P. 791
 Pedišienė Bronė 570
 Pedišius Antanas 570
 Pedišiūtė Liuda 570
 Pelešynas Steponas 349
 Penkauskas Pranas 438
 Penkinas 552
 Penkinas Abelis (Opkelis) 550
 Perekšlis Leonas 843, 846, 952
 Perekšllis Leonas 1032
 Perkans ar Peruns Janis 335
 Perkumas Petras 973, 986, 999
 Perkūnas Jonas 335
 Perminas Albertas 438
 Pesiakas Vytautas Kazimieras 396
 Pesiokas Stasys 494
 Petkevičaitė Gabrielė-Bitė 339, 412, 982, 995, 996
 Petkevičiai 608
 Petkevičienė Aldona Ona 330
 Petkevičius Marijonas Mykolas 438
 Petkevičius Pranas 231
 Petkevičius Vladislovas 438
 Petkevičiūtė Pranė 231
 Petkūnaitė Jolanta 517
 Petkūnas Marijonas 562
 Petkus V. 126, 131, 156, 160, 163, 164, 195, 290, 292–294, 490–492, 764, 765
 Petkus Viktoras 126, 156, 192, 490, 764
 Petraitienė Jolanta 903, 904, 909, 912
 Petraitis M. 536, 537
 Petraitis Mintautas 537
 Petraitis Pranas 312, 437, 438
 Petraitis R. 791, 796
 Petraitis Rimvydas 535
 Petrašiūnas Kazys 603
 Petrauskas (?) Antanas (Mykolas) 207
 Petrauskas A. 528
 Petrauskas Adomas 787
 Petrauskas Antanas 438
 Petrauskas Aurelijus 532
 Petrauskas Mikas 860
 Petrauskas Romusis 565
 Petravičius Mykolas 409
 Petrikas V. 107, 108
 Petronis B. 744
 Petronis Bronius 743
 Petronis G. 742
 Petronis Giedrius 745
 Petronis P. 209
 Petrulevičius (Petruševičius) Feliksas 205
 Petrusis Antanas 213, 224
 Petrusis Domas 222
 Petrusis Juozas 807, 1026
 Petrusis Stasys 499, 751
 Petrulytė Dalia 527, 542, 545
 Petrulytė Marija 515
 Petrulytė Virginija 506
 Petrulytė-Blynienė Eleonora 348
 Petrulytė-Vildžiūnienė Janina 516
 Petrus a si Paulo 203
 Petruševičius Vladas 301, 312, 432
 Petrušauskienė Danutė 906
 Petuchova Indrė 536

- Petuchova Rasa 521
 Petuchovaitė Emilija 531
 Petuchovaitė Greta 532
 Petuchovaitė Greta Brigita 538
 Petuchovaitė Indrė 888
 Petuchovaitė Karolina 907
 Petuchovaitė R. 536, 537
 Petuchovaitė Rasa 532, 537, 539
 Petuchovas A. 831
 Petuchovas Artūras 256, 904, 907
 Petuchovas Gabrielius 532
 Petuchovas Pijus 531
 Petuchovas Tautvydas 907, 910
 Petuchovas Virgijus 864, 867
 Petuchovas Virginis 885
 Petuchovas Žydrūnas 256, 864, 868, 912
 Petuchovienė Daiva 912
 Petuchovienė Reda 904, 906, 907
 Pėža Povilas 631
 Pėžaitė Julė 606, 631
 Pėžaitė Zina 631
 Pėžienė Felė 631
 Piekuras Gediminas 323
 Pijus IX, popiežius 221, 462, 463
 Pijus V, popiežius 769
 Pijus VI, popiežius 215
 Pijus VII, popiežius 215
 Pijus XI, popiežius 338
 Pikūnas Justinas 973
 Pileckis S. 49
 Pilka Jonas 301, 312, 432
 Pilka Steponas 301, 312, 432
 Pilkauskas 497
 Pilkauskienė 497
 Pilkauskienė Valerija 606
 Pilkionienė Rimgailė 4
 Pilvelis A. 302, 998
 Pipynienė J. 303, 926–928, 968, 998
 Pipynienė Jolita 6, 8, 10, 267, 618, 917, 925, 926, 928, 1029
 Pipiras Albinas 330, 354
 Pipiras Nerijus 976, 978
 Pivorūnas A. 504
 Plačenytė M. 502
 Plačenytė Marytė 503
 Platonova N. G. 145
 Pleirytė V.-Puidienė 866
 Pleševičius K. 67
 Plėtaitė Odeta 904, 916
 Pletkus Juozapas 216
 Plevokas Jonas 205
 Pliuškienė Tatjana 541
 Plūkaitė Elvyra 111
 Plūkaitė Ona 938, 1031
 Plukas Baltramiejus 467
 Plūkas E. 733, 739, 751, 755, 756, 758, 759
 Plūkas Eugenijus 740, 752, 755–757, 759
 Počulpaitė A. 807
 Podėnas V. 115, 116, 118, 120
 Podėnas Vytenis 5, 7, 109, 114, 1007, 1008
 Pogoželskis Klemensas 689
 Poklevskiai 86
 Pokrovskis F. V. 110
 Pokrovskis Fiodoras 110
 Polešūnas Vytautas 603
 Poligienė S. 133
 Polikaitis Vaclovas 398
 Poniškaitis Arūnas 217, 222
 Posevičiai 746, 748
 Posevičiaus B. 735
 Posevičius B. 734, 735, 746–748, 754, 755
 Posevičius Bronius 747, 749, 751, 752, 914
 Posevičius Vincas 746, 752
 Posevičius Vytautas 746
 Poška Antanas 330
 Poškaitė Ernesta 531
 Poškienė Janina 516
 Povilaitienė (Merkienė) Laima 515
 Povilionis G. 143, 144
 Povilionis Girėnas 143
 Povilūnas Jonas 431
 Povilonis Liudvikas 216, 322, 972
 Požėla Juras 376
 Prakapavičienė Eufemija 569
 Prakapavičius Jonas 569
 Prakapavičius Mykolas 569
 Prakapavičiūtė Bronė 569
 Pranarauškas Aivaras 534
 Pranciškus, popiežius 217, 220, 221
 Pranckietis Viktoras 915
 Pranckietis Vincas 301, 312, 336, 432
 Prancus Justinas 467
 Prancus Vincentas 467
 Pranka Juozapas 431
 Pranskūnas Salvijus 208, 256, 265, 272, 302, 910
 Preikšas J. 216, 217, 219, 267, 285, 351, 375
 Preikšas Juozas 216, 218, 222, 278, 296, 304, 322, 347, 349, 350, 353, 354, 375, 386, 414, 836, 853, 986
 Prelimas 678
 Prestonas T. H. 945
 Pretorijus Matas 543
 Prialgauškas M. A. 481
 Priedelis A. 107
 Prielgauskas M. 212
 Prijalgauskaitė-Bytautienė Olimpija 295
 Prijalgauskas 625
 Prijalgauskas (Prialgauskas) Mykolas Andriejus 207
 Prijalgauskas H. 212, 224, 234, 361, 370, 865
 Prijalgauskas (Prialgauskas) Henrikas 207, 212, 223, 232, 233, 245, 291, 294, 361, 369, 411, 412, 496, 607, 613, 765, 860, 972, 1012
 Prijalgauskas Ignas 612, 860
 Prijalgauskas M. 213
 Prijalgauskas M. A. 295, 361
 Prijalgauskas Mykolas 166, 214, 340, 378, 612, 834, 860
 Prijalgauskas Mykolas Andriejus 212, 213, 223
 Prijalgauskas Mykolas Andrius 294, 357, 360, 369
 Prokofjev Jevgenij 601
 Prokofjevas 231
 Prokopčiušas Igoris Vasiljevičius 991
 Prunskis Juozas 417, 983, 987
 Prunskus Juozas 973
 Pruskus V. 295
 Przewdziecki, grafas 200
 Pšibilskis V. B. 918
 Puciata Rokas 531
 Puciataitė Laura 537, 538
 Pučkienė G. 337
 Pudžiūnaitė 746
 Puida K. 690
 Pukenis Kazimieras 318, 337
 Pukenis Robertas 279, 853
 Pukys Povilas 972
 Puleikytė K. 833
 Pulianauskas 462
 Puljanauskaitė Daiva 521
 Puljanauskaitė Virgimija 506, 516
 Puluikis Julius-Auksaburnis 592
 Pumputis Kazys 908
 Pundzevičius Laurynas 846
 Pundzevičius P.-Petliukas 865, 866, 872
 Pundzevičius Petras 9, 214, 833, 845, 846, 1027
 Pundzevičius Petras-Petliukas 860
 Pundzevičius Stasys 214, 833, 845, 846, 1027
 Pundzevičiūtė Kastė 245
 Pundzewiczus Benediktus 467
 Pundzewiczus Kazimierius 467
 Puodžiūnas Antanas 972
 Pupelis L. 964
 Purėnas A. 850, 851
 Purėnas Antanas 847–851, 1028
 Puriškis Izidorius 316
 Purlys Evaldas 323
 Purnas B. 564
 Purnas Bronius 508, 586
 Purnas P. 567
 Purnas Petras 252, 383
 Purnas Povilas 257, 262, 274, 276, 280, 300, 306, 357, 996
 Purnas Pranas 564
 Purnonienė Lainė 912
 Pušinis Bronius 433
 Putrius J. 942
 Puzina Juozapas Dominykas 126
 Puzina Mykolas 126, 133
 Puzinai, kunigaikščiai 491
 Puzinas 200
 Puzinas 362
 Puzinas Dominykas 9
 Puzinas J. 194
 Puzinas J. D. 194, 490
 Puzinas Jonas 191
 Puzinas Juozapas 607
 Puzinas Juozapas Dominykas 159, 194
 Puzinas Juozapas Dominikas 201
 Puzinas Juozapas Dominykas 489, 490, 917
 Puzinas Juozapas Domininkas 763
 Puzinas Mykolas 9, 490, 607, 763
 Puzinas Mykolas Jonas 224

Q

Quintana Pedro López 221

R

Rabašauskas Vladas 242, 275, 355, 413
 Rabikauskas Paulius 973
 Rabinis Antanas 600
 Rabinovičienė Reisa 549
 Rabinovičienė Reiza 555
 Rabinovičius H. 947
 Racėnas R. 568, 581
 Račaitis Jonas 396
 Račiūnaitė T. 299
 Račiūnaitė Trojana 248
 Račiūnaitė-Vyčinienė Daiva 977
 Račiūnas Pranas 258, 382
 Račkauskas P. 833
 Račkauskas Petras 833

- Račkauskas Rytis 222
 Radauskaitė S. 353
 Radauskaitė Stanislava 353
 Radavičienė Helijara 516
 Radovič 674
 Radvila M. K. 770, 772
 Radvilos 127
 Radzevičiai 637
 Radzevičienė Emilė 637
 Radzevičius 642
 Radzevičius Bronius 637, 641
 Radzevičius Vytautas 348
 Ragaišis Mindaugas 978
 Ragauskas A. 988
 Raila S. 791, 796
 Railian Brigita 536
 Raišienė 505
 Raišienė (Baltrūnaitė) Aldona Elena 515
 Raišienė A. 505, 514, 541, 906, 907
 Raišienė A. E. 739, 740, 742, 746, 751, 753–755, 759, 760
 Raišienė Aldona 285, 503, 505, 508, 513, 514, 868, 904, 906, 907, 914, 929
 Raišienė Aldona Elena 733, 750
 Raišienė R. E. 735, 753
 Raišys R. 506
 Raišys Romas 514, 516, 520
 Raišūpis M. 298
 Rakalskis Vakarīs 916
 Rakauskas Ksaveras 419
 Ramanauskaitė Vaida 519, 532
 Ramanauskas Julius 428
 Ramanauskas Pranciškus 215
 Ramanauskas Steponas 354
 Ramanauskienė A. 300
 Ramaneckienė I. 296, 303, 972, 979, 982, 998
 Ramaneckienė Irena 6, 8, 963, 989, 1033, 1034
 Ramaškienė Ona 339
 Ramcis 588
 Ramonas A. 299, 987
 Ramsay Anders Edvard 474
 Ramutienė Genovaitė 275
 Rancevas Kalistratas 596
 Ranusas Antanas 301, 312, 432
 Rapkauskaitė S. 504
 Rapolionis S. 994
 Rapševičienė Stefa 759
 Rasimavičienė Adelė 576
 Rasimavičienė Aldona 576
 Rasimavičius Algirdas 576
 Rasimavičius J. 582
 Rasimavičius Jonas 576
 Rasimavičiūtė Liucija 576
 Rasimavičiūtė Valentina 576
 Rasiulis 586
 Rastenytė V. 112
 Rašomavičius V. 46, 51, 54
 Raštikis S. 949
 Raštikis Stasys 948
 Ratmanas Chaimas 549
 Rauduvė Petras 426
 Rauduvienė Bronė 355
 Raugalas Antanas 603
 Raugalė Steponas 383, 617
 Raugalytė Bronė 288
 Raugienė A. 800
 Raupys Kazys 908
 Rauplytė Janina 231
 Rehn Elisabeth 474, 485, 1015
 Reinys M. 215, 236, 272, 304, 344, 984, 989, 991, 992, 994
 Reinis Mečislovas 1028
 Reinys Mečislovas 214, 215, 217, 267, 278, 295, 303, 852, 853, 963, 967, 973, 983, 985–988, 992, 993–995, 999, 1034
 Reizgys M. 942
 Rekecas L. 196
 Rekecas Lionginas 196
 Rėklaitis Mikas 948
 Rekščas Lionginas 361
 Rekšicas (Rekecas) Lionginas 206
 Remeikis A. 321, 370
 Remeikis Antanas 212, 321, 411
 Remeikis Marijanas 990
 Remienė (Bareikaitė) Marija 973, 988
 Remienė Marija 971
 Rentelnas T. A. 725
 Repšienė 621
 Repšienė Bronė 570
 Repšienė Elena 570
 Repšienė Emilija 570
 Repšys Antanas 570, 600
 Repšys Jonas 570
 Repšys Juozas 570
 Repšys Stasys 570
 Repšys Vladas 570
 Repšytė Danutė 570
 Repšytė Vanda 570
 Reutas Juozapas 204
 Reuttas Juozapas 423, 426
 Reuttas Tadeušas 202
 Reveltienė Dalia 517
 Review A. 120
 Riaubienė (Pakaušytė) Lina 545
 Riaubienė Lina 539
 Riauta 497
 Riauta Stasys 607
 Rybokas 345, 346
 Ribokas Vytautas 906
 Ridikas Juozas 601
 Rimavičienė Ona 638
 Rimavičius Alfonsas 600
 Rimavičius Bronislovas 600
 Rimavičius Bronius 564
 Rimavičius J. 300
 Rimavičius Julius 256, 382
 Rimavičius Mečys 603
 Rimavičius Mykolas 603
 Rimavičius Napalys 598, 600, 603
 Rymavičiūtė Cicilija Kazimiera 423
 Rimavičiūtė Emilija 497
 Rimavičiūtė Rugilė 531, 916
 Rimkevičaitė (Rimkevič) Zofija Margarita 454
 Rimkevičaitė Margarita 455, 458
 Rimkevičius Silvestras 204
 Rimkus Alfonsas 231, 1016
 Rimkus Alfonsas 502, 503, 513
 Rimkus J. 363, 566
 Rymovičius Kazimieras 202
 Rimskytė E. 528
 Rimskytė Ernesta 540
 Rimskytė I. 528
 Rimskytė Indrė 541
 Rimša Edmundas 1046
 Rimša Jonas 320
 Rinkauskienė R. 763
 Rinkevičius Petras 619
 Rinkunas Kazimier 1021
 Rinkūnas Kazimieras 134
 Rinkunas R. 180
 Rinkūnienė G. 296
 Riomeris A. 169, 170
 Riūkaitė Valė 231
 Ryženok Anastazija 513
 Ryženok V. 511
 Ryženok Valė 510
 Ryženok Vitalijus 526
 Rogouckas Jozapas 467
 Roy W. 51
 Römeris Alfredas 135, 136
 Romeris Pijus 202
 Rosenkranz 769
 Rošenkovas 573
 Rotkinaitė Rita 523
 Rotkinaitė Vita 523
 Rozenbergaitė-Šteimanienė Rachelė Regina 989
 Rožauskas A. 705
 Rožauskas Aleksandras 704
 Rožėnaitė Janina 429
 Rožėnas Ansgaras 322
 Rožėnienė (Markauskaitė) Lina 517
 Rudauskis Marijonas 204
 Rudinskaitė Audronė 520
 Rudinskaitė Elija 449, 451, 452
 Rudinskas Albertas 508
 Rudokaitė Deimantė 916
 Rudokaitė Ligitā 536, 538, 912, 913
 Rudokaitė Neringa 916
 Rudokas B. 503
 Rudokas Bronius 543
 Rudokas D. 107
 Rudokas Darius 916
 Rudokas Donatas 511
 Rugaitienė Valerija 517
 Rugaitis Stanislovas 517, 522, 523
 Rugienis 374
 Rugienis Justas 415, 440
 Rulis I. 528
 Rulis Irmantas 537
 Rulys Vygantas 274, 916
 Runaitė I. 949
 Runkelaitė Julija 257, 264, 380, 385, 456
 Rupeika A. 158, 167–169, 171–190
 Rupeika Antanas 5, 7, 156, 834, 1009
 Rupeikienė Marija 5, 7, 156, 834, 1009
 Rusteika V. 465, 466
 Rusteikas Viktoras 465
 Ruškys A. 994
 Ruškys Antanas 278, 303, 852, 973, 992
 Rutkauskas 501
 Rutkauskas Mindaugas 536
 Rutkauskas Ričardas 376
 Rutskis Josyfas Veljaminsas 981, 984
 Ruzgas Kazys 243
 Ruzienė A. 118, 121, 123
 Ruzienė Audronė 117
- S**
- Sabaliauskas A. 483
 Sabaliauskas Adolfas 482
 Sabaliauskas Juozas 619
 Sabaliauskas Pranas 301, 312, 432
 Sabaliauskas Stasys 907
 Sabaliauskas Viktoras-Kirvis 594, 596
 Sabalys Juozas 603
 Sabaliūtė Liuda 257
 Sabulis Jonas-Juodis 596
 Sabulis Vytautas-Vilkas 596
 Sabulytė Liuda 638
 Sadauninkienė S. 998
 Sadauskas Alfonsas 301, 312, 432
 Sakaitė K. 998
 Sakalauskaitė Ramunė 976

- Sakalauskas Algimantas 920
 Sakalauskas Bronius 398
 Sakalauskas D. 463–465, 468, 1013
 Sakalauskas Dominykas 1013
 Sakalauskas Ksaveras-Vanagėlis 612, 625, 860
 Sakalauskas M. 816, 821, 828
 Salagubaitė Sofija 234
 Salamavičius 465
 Salola E. 872
 Samoška Tomas 514, 517, 534, 542
 Samoškienė Jurgita 514, 517, 522, 523, 534, 542
 Samuilova Kristina 515
 Samulėna 502
 Samulevičienė S. 890
 Samulevičienė Stasė 885
 Samulevičius Mykolas 618
 Samulevičiūtė V. 503
 Samulionienė V. 907
 Samulionienė Vanda 906
 Samulionis V. 537
 Samulionis Vincas 546
 Samuolytė 501
 Sandanavičius M. 437
 Sapčikaitė-Masiulienė Regina 923
 Sapięga A. 768
 Sapinskis Paulius Vincentas 204
 Sargūnas 620
 Sarneckis 674, 675
 Saulis Jonas 701
 Saulytė Rasa 522
 Saveikis Petras 207, 212, 294, 361, 369
 Savickas 722
 Savickas S. 301, 436
 Savickienė Lina 517
 Savickis Jurgis 481
 Savickytė M. 502
 Savickytė Malvina 502
 Savičiovaitė Ana (Anna Saviczovna) 426
 Savičiukas 432
 Savinainen Hannu 487, 1015
 Savoniakaitė V. 987
 Schauman August 473
 Schauman Georg 481
 Schaumanas A. 481
 Schaumanas Augustas 481
 Schoenburg N. 562
 Schoenburg S. 562
 Schulman Hugo 473
 Sebeckas Vidas 357
 Sebeckienė Laima 357
 Semaška Bronius 337
 Semaška Gediminas 743
 Semaška J. 736, 741, 743, 746, 750, 760
 Semaška Jonas 619
 Semaška Juozas 301, 312, 432, 735, 740, 743, 744, 1023
 Semaškaitė-Eigelienė Irena 735
 Semaškienė Marytė 743
 Semėnas Julius Vytautas 4, 10, 1040
 Semėnas R. 107
 Semėnienė Vyta 4, 10, 459, 1040
 Semonavičienė Odeta 989
 Serapinaitė G. 503
 Serapinaitė Gerda 503, 504, 510, 514
 Serapinaitė V. 503
 Serbentas 722
 Seringas M. 686
 Siaurienė Elena 575
 Siaurys Kazys 600
 Siaurusaitis Pijus 553
 Sidabras Juozas 396
 Sidaras Vytautas 301, 312, 432
 Sidrys R. V. 120
 Siedlecki J. 778
 Sieneckis Fabijonas 205
 Sierakauskas Zigmantas 468
 Sikorskaitė Lina 516
 Sikstas V, popiežius 769
 Silickaitė Zita 511
 Siliūnas Vladas 606
 Silvestravičiūtė (Silvestravičaitė) Vanda 295
 Silvestravičiūtė Vanda 213, 625
 Simanavičienė Regina 376
 Simaška 742
 Simėnaitė Irena (Irina?) 516
 Simniškytė A. 109, 110, 115, 120, 122, 124
 Simniškytė Andra 115, 1008
 Simniškytė-Strimaitienė A. 115
 Simokaitis Kazimieras 318
 Simonaitienė Birutė 330
 Simonaitis Žybartas 485, 840, 610
 Simonaitytė Ieva 924
 Simonas Antanas 425
 Simonas Antanas Valentas 425
 Simonavičius Raimundas 354
 Simoniukštytė A. 797
 Simsonas Bronislovas 317
 Simsonas Bronius 317
 Sinkevičius Juozapas 202
 Sinkevičius K. 919
 Sipavičienė Euchrida 459
 Sipavičienė J. V. 505, 509, 539
 Sipavičienė Jūratė 511
 Sipavičienė Jūratė Veronika 503
 Sipavičienė Veronika 539
 Sipavičienė Veronika Jūratė 515
 Sipavičius 243
 Sisas Juozas 566
 Skabeikis Stasys 286
 Skablauskaitė Jolita 930
 Skapas F. 160
 Skapas Felicijonas Stanislovas 159
 Skapas Stanislovas 159
 Skapas Tobijus 917
 Skardžius Petras 231
 Skardžiūtė Bronė 231
 Skardžiūtė Gailutė 506
 Skardžiūtė Janina 231
 Skarupskis 493
 Skarupskis M. 464, 465, 468, 1013
 Skarupskis Mykolas 834
 Skendzierskis Ignas 138, 1036
 Skendzierskis Tadas 138
 Skiparis Vytautas 410
 Skipitis 363
 Skipitis Jonas 363
 Skipskytė Adelė 625
 Skirius J. 949
 Sklodowski J. 812
 Skomskis Balys 716
 Skomskis J. 998
 Skopai 608
 Skopas Felicijonas Stanislovas 194
 Skorupskis Mykolas 191, 194, 196, 206
 Skovoroda G. 996
 Skovoroda G. S. 988
 Skrinskas R. 302
 Skrinskas R. G. 295, 299
 Skrinskas Robertas 271
 Skrinskas Robertas Gedvydas 212, 247
 Skrodenis 1015
 Skrodenis S. 473–475, 478, 479, 481–483, 485
 Skrodenis Stasys 5, 7, 472, 473, 485, 487, 610, 840, 864, 1014
 Skuja S. 33
 Skupienė Aušra 355
 Skvireckas J. 371, 437
 Skvireckas Juozapas 215, 295, 431, 973, 995, 1034
 Skvireckas Juozapas Jonas 426
 Sladkevičius Vincentas 216, 258, 331, 348, 382, 400, 433
 Slavinskas Antanas 301, 312, 432
 Slavočinskis Mozerka Šaliamonas 777
 Slavočinskis S. M. 777
 Slėnys S. 839
 Slėnytė G. 503
 Sleževičius Mykolas 939, 941, 1031
 Sliekaitė Sonata 524
 Sliėkas Artūras 533
 Sliėkas B. 107
 Slypij Josyfus 983
 Slobockis Motiejus 202
 Slonimskis J. 549, 1016
 Slučka A.-Šarūnas 593
 Slučka Antanas-Šarūnas 592, 593
 Smajžinskis (Smažinskis) Titus 204
 Smalkevičius Kalikstas 202
 Smetona A. 724, 941, 945, 947, 949
 Smetona Antanas 90, 294, 311, 938, 1031
 Smilingytė-Žeimienė S. 149, 152
 Smilingytė-Žeimienė Skirmantė 128, 144, 148
 Sniečkus A. 571
 Sobolevskis Kiprijonas 680
 Soka Renatas 538
 Sokaitė Aurelija 532
 Sokaitė Danutė 501, 502
 Sokaitė Stasė 231
 Sokas Linas 231
 Sokas Renatas 522
 Sokas S. 537
 Sokolovskienė F. 290, 370
 Sokolovskis D. 197
 Sokolovskis Dominikas 196, 206, 361
 Sologubaitė 243
 Solonievčius Juozapas 196, 206, 361
 Solženicynas Aleksandras 925
 Sonultavičius (Sanulevičius) Bazilijus 204
 Speyczczius Stanislawas 467
 Speyczius Benediktas 467
 Speyczius Jozapas 467
 Speyczius Kazimierius 467
 Speičys Konstantas 213
 Spetyla 242
 Spetyla Antanas 258, 384
 Spetyla Jonas 213
 Spetyla Juozas 588, 596, 600
 Spetyla Vytautas 508
 Spiglys A. 298
 Sprindytė Jūratė 930
 Sribikė Laimutis 526, 527
 Sriubikaitė Justina 885, 887
 Sriubiškienė (Burokaitė) Sigutė 514
 Sriubiškienė G. 529, 535
 Sriubiškienė Gitana 528, 542, 545
 Sriubiškienė Sigutė 517
 Sriubiškis Edgaras 526, 887
 Sriubiškis Lukas 536
 Staiblys 620
 Staišys Antanas 427

- Stakytė I. 303
 Stalinas 332, 500, 577, 581, 634, 950
 Stancikas D. 320
 Stančikas Bronius 591
 Stančikas D. 295
 Stančikas Kazys 847
 Stanevičius Artūras 400
 Stanienė Birutė 4, 10, 1040
 Stanienė R. 302, 537
 Stanienė Regina 541, 542, 544, 642, 996
 Stanikas Petras 600
 Stanikūnas Vytautas 323
 Stanionis 239
 Stanionytė D. 503
 Stanionytė Emilė 231
 Stanionytė Emilija 615
 Stanys A. 501
 Stanys Kostas 589, 633
 Stanys Petras 619
 Stanislovaitytė L. 537
 Stanislovaitytė Lina 887
 Stanislovaitytė R. 537
 Stanislovaitytė-Bukauskienė Lina 539, 545
 Stanytė Adelė 637
 Stanytė E. 503
 Stanytė Ona 637
 Stanytės 638
 Staniulienė Ona 571
 Staniulienė Valerija 570
 Staniulis S. 571
 Staniulis Steponas 570
 Staniulytė Danutė 570
 Staniulytė Regina 570
 Stankevičienė R. 138, 299
 Stankevičienė Regimanta 128, 137, 247
 Stankevičius 442
 Stankevičius Stanislovas 396
 Stankutė (Juškevičienė) Aušra 514
 Stankutė Aušra 517
 Stanžitė B. 11, 12
 Starengačevas 678
 Starkienė Adelė 364, 575
 Starkus A.-Blinda 593
 Starkus Antanas 591
 Starkus Antanas-Montė 584, 592, 596, 598
 Starkus Povilas 364, 601
 Starkus Rimantas 508
 Starkus S. 506
 Starkus Stasiukas 364
 Starkus V. 539, 541, 543
 Starkus Vytautas 526, 538, 540, 542, 545
 Starkus-Blinda A. 596
 Stankutė Ona 280
 Stasėnai 388
 Stasėnaitė Genovaitė 389
 Stasėnaitė Vita 526
 Stasėnas Algirdas 389
 Stasėnas Bronius 601
 Stasėnas H. 389
 Stasėnas Henrikas 389, 616
 Stasėnas Juozas 389
 Stasėnas Leonas 389
 Stasėnas Lionginas 388
 Stasėnas Stasys 601
 Stasėnas Vladas 389
 Stasėnienė (Rudinskaitė) Emilija 388
 Stasienė R. 545
 Stasiūnai 620
 Stasiūnaitė Alfonsa 510
 Stasiūnas Artūras 641
 Staugaitienė Onutė 400
 Staugaitis G. 67
 Staugaitis Justinas 215, 295
 Staveckaitė Ramona 1020
 Staveckaitė-Notari Ramona 5, 8, 584, 1019
 Stavkis Vladas 689
 Stefanovičius Mykolas 197
 Stepanovičius Mykolas 199
 Steponaitis Pranas 676
 Steponaitytė Nijolė 158
 Steponavičienė V. 337
 Steponavičius J. 218, 416
 Steponavičius Jonas 987
 Steponavičius Julijonas 216, 217, 351, 374, 449
 Steponavičius Mykolas 197, 206
 Steponavičiūtė Agnė 929
 Steponavičiūtė B. 336
 Sterniukas Volodymyras 983
 Stifensonas (Stephenson) Dž. 644
 Stokaitė Laima 320
 Stonaitis Jelizeumas 673
 Stončius D. 109, 115
 Stonys Mykolas 261
 Stonkus Dainius 843
 Storpirštis Gediminas 893
 Strabeika Joakymas 202
 Stravinskas A. 827
 Stravinskas Antanas 807, 1026
 Strazdas A. 781, 782, 787, 899
 Strazdas A.-Strazdelis 869
 Strazdas Antanas 131, 609, 612, 775, 788, 789, 1024
 Strazdas Antanas (Antonius Drozdowski) 195, 203
 Strazdas Antanas-Strazdelis 765, 775, 834, 859, 963, 974
 Strazdas Petras 207, 232–234, 297
 Strelčiūnas Alfonsas 972
 Striokaitė L. 769
 Stroinauskas Jeronimas 195
 Stroinovskis 163
 Stroinovskis Jeronimas 130, 764
 Strumskys Paulius 523
 Strumskytė-Giedrienė Vita 542, 545
 Stukaitė Alma 520
 Stukaitė Amilija 245
 Stukaitė Anelė 364
 Stukaitė L. 536, 537
 Stukaitė Liveta 536, 537
 Stukaitė Sandra 529, 530, 536
 Stukaitė Uršulė 576
 Stukas 434
 Stukas Albinas 245
 Stukas Antanas 574, 576
 Stukas Balys 363
 Stukas Jonas 598, 798
 Stukas Jonas-Uosis 601
 Stukas Petras 576, 732
 Stukienė Alma 576
 Stukienė Danutė 798
 Stukienė Jūratė 904
 Stukienė Marytė 909
 Stukienė Uršulė 576, 798
 Stuknis Albinas 546
 Stundžienė Jolita 288
 Stuoka A. 482, 484
 Stuoka Antanas 484
 Stuoka Bronius 286, 288
 Stuoka Kazys 606
 Stuoka-Gucevičius L. 392, 519, 525, 535
 Stuoka-Gucevičius Laurynas 385, 518
 Stuokaitė Anelė 634
 Stuokaitė Stasė 624
 Stuokaitė-Šlapelienė Anelė 755
 Stuokas (Stokas?) Vladas 603
 Stuokienė Elena 288, 355
 Stuokienė Elenutė 286
 Stuokos 638
 Subiru Bernadeta 151, 337, 338
 Suchodolska Ivona 534
 Sudentas Sigitas 351
 Sumarokovas Sergejus 475
 Sungailaitė Vilma 526
 Survila (Sazvilo) Motiejus 202
 Survila Antanas 311, 404, 432, 439, 469, 471, 839
 Survilienė (Neniškytė) Aldona 388
 Survilienė A. 388, 401, 403
 Survilienė Aldona 311, 915
 Sušinskas Adolfas 430
 Suvaizdis 497, 626
 Svarinskas 399, 432
 Svarinskas Alfonsas 399
 Sventickaitė-Čaplinskienė Stasė 394
 Sventickienė Gražina 663
 Svilas Paulius 359
 Svirskis P. 312, 314, 322, 327, 328, 334
 Svirskis Povilas 271, 301, 309, 312, 314, 327, 335–337, 432, 972
 Svirskis Vincas 358
 Szaparas Karokis 467
 Szimkunas Antanas 467
 Szoldrski W. 771
- Š
- Šabanovaitė Tamara 510, 511
 Šabanovas Vasilius 633
 Šablevičius B. 30
 Šablinskas 828
 Šaitovičius Geršonas (Gerška) 550
 Šakalys 235, 236
 Šakalys 613
 Šakalys Julius 235, 553
 Šakalys P. 108, 504
 Šakalus Pranas 909
 Šaknys Ž. 802, 987
 Šaknys Ž. B. 801, 802
 Šalakas Romas 363
 Šalčius Juozas 214
 Šalčius P. 67, 80
 Šaltenis Arvydas 426
 Šaltytė-Stankevičienė Janė 923
 Šalučka Povilas 207
 Šambokai 632
 Šambokaitė 622
 Šambokaitė V. 627
 Šambokaitė Veronika 621, 622, 626, 637
 Šambokienė Julė 621
 Šamšonaitė Rusnė 914
 Šap 640
 Šap (Lipkytė) Valija 514
 Šap Austėja 888
 Šap Dainius 642
 Šap V. 527, 906, 915
 Šap Valija 282, 517, 526, 542, 642, 902, 913, 914, 1029
 Šapai 630
 Šapyra 497
 Šaskevičius Martynas 205
 Šataitė Dalė 515
 Šatavičiūtė I. 295

- Šaučiūnaitė Kazimiera 503
Šaučiūnas I. 230, 235, 245, 413
Šaučiūnas Ignacas 412
Šaučiūnas Ignas 207, 227–229, 231, 232, 234, 235, 291, 297, 371, 394, 412, 414, 439, 497, 613, 614, 791, 798, 972
Šaučiūnas Ignas (Ignacas) 233, 1012
Šaučiūnas Romas 636
Šaučiūnas Romualdas 751, 760
Šaučiūnienė Vytė 636
Šauklys Antanas 222
Šaulevičius Petras 359
Šaulinskis Raimondas 205
Šaulys Kazimieras Steponas 359, 369
Ščepavičius Pranciškus 258, 382
Ščerbakovaitė Emilija 519, 532
Ščerbakovas Vytautas 519
Ščiukinas 564
Šeinauskas Albinas 622
Šeinauskas J. 627
Šeinauskas Juozas 256, 383, 606, 617, 626, 627
Šeinauskas Petras 251, 616, 622
Šeinauskas Stasys 510
Šeinauskas T. 623
Šeinauskas Tamošius 622, 626
Šeinius Ignas 473
Šekspyras V. 871, 872, 874, 890
Šepetienė A. 539
Šepetis Stanislovas 515
Šepkus 723
Šeptyckis Klementijus 983, 992, 993
Šermukšnaitė Veronika 310, 311, 403
Šermukšnis Matas 972
Šešelgis K. 828
Šešelgis M. 537
Šešelgis Mantas 540, 546
Šešelgytė R. 504
Ševčenka T. 997
Ševčiukas Svetoslavas 983
Šiaučiūnas Ignacas 297
Šiaučiūnas Romas 235
Šiaulinskis Ildefonsas 204
Šyba Augustas 538, 903, 904
Šybaitė Domyka 531, 904
Šiburskytė Valerija 329
Šidlauskas Paulius 218
Šikšnyš Mykolas 633
Šikšnius Valentinas 394
Šikšnius Valentinas-Šikšnyš 1012
Šikšnius-Šikšnyš Valentinas 208, 232, 233, 237, 261, 287, 289, 297
Šilaikis Jonas 603
Šilaikis Romas 756
Šilanskis Jonas 603
Šileika Aleksandras 202
Šileika Jonas 206
Šilinaite 624
Šilinaite O. 344, 627, 632
Šilinaite Ona 236, 288, 342, 343, 614–616, 622, 623, 626, 630, 637, 795
Šiliniene L. 734–737, 739, 746, 747, 750, 751, 755, 760
Šiliniene Lina 902
Šilinis 752
Šilinis Pranas 632
Šilinis Šarūnas 916
Šilinytė Eglė 521, 522, 535
Šilinytė G. 506
Šiluviskė Marija 247
Šimaitis Pranas 673
Šimanovičius Stanislovas 207
Šimanskis Juozas 698
Šimas ar Šimonis 746
Šimas Audrys 4, 10, 1040
Šimėnaitė A. 450
Šimėnaitė Alma 257, 277, 303, 442, 449, 452, 1013
Šimėnaitė Leonė 451
Šimėnaitė Leonė Alma 276
Šimėnas Antanas 4, 10, 449, 1040
Šimėnas Juozas 699, 710
Šimėnas P. 442
Šimėnas Petras 262, 264, 449
Šimėnienė (Mikšytė) Stasė 450
Šimėnienė Genutė 541
Šimkūnas A. 301, 336, 338
Šimkūnas V. 762
Šimkus G. 900
Šimkus Gediminas 861
Šimkutė Lidija 891
Šimkutė Simona 527
Šimonėlis Jurgis 439
Šimonis K. 827
Šimonytė O. 504
Šimukėnas V. 356
Šimukėnas Virginijus 275, 355, 356
Šinkevičius Balys 603
Šinkūnaitė Eleonora 508
Šinkūnas R. 125, 126, 156, 159, 161, 290
Šinkūnas Romualdas 191
Šipelis Vaclovas 603
Širkevičiūtė Milena 519, 532
Širmaite Stasė 591
Širvelienė Aušra 519
Širvinskaitė V. 503
Širvinskaitė-Eidukaitienė E. V. 484
Širvinskis G. 751–753, 755
Širvinskis Gediminas 751, 754, 755
Širvinskis Leonas 739
Širvinskis Rimantas 101
Širvinskis Titas 739
Širvinskienė O. 403
Šiugždienė L. 336
Šiupinis Antanas-Rickus 592
Šiupinis Jonas-Bermonas 592
Šlapeliai 632, 743
Šlapelienė 633
Šlapelienė Valerija 575
Šlapelis 635, 638
Šlapelis Aleksandras 462
Šlapelis Juozas 622, 632
Šlapelis Jurgis 262
Šlapelis Justas 606, 627, 633, 742
Šlapelis M. 622, 623, 630, 760
Šlapelis Mangirdas 524
Šlapelis Mindaugas 536, 546, 760
Šlapelis Modestas 526
Šlapelis Motiejus 621, 622, 626
Šlapelis Petras 622, 632
Šlapelis V. 564
Šlapelis Vaidas 523
Šlapelis Vilius 760
Šlapelis Vincas 601, 633, 742
Šlapelis Vytautas 907
Šlapelytė Adelė 443
Šlapelytė Agnė 622
Šlapelytė Marytė 622
Šlapelytė S. 501
Šlapelytė Viktė 633
Šlapelytė Žydrė 526
Šleikaitė Janina 924
Šleikaitė-Vizbickienė Regina 265
Šleikaitė-Vizbickienė Reginutė 193, 257, 286, 292, 301, 306, 977
Šlekiai 636
Šlekys 642
Šlekys N. 107
Šlekys Kostas 574
Šležėvičius Mykolas 844
Šlikas Alfonsas 603
Šliūpas R. 851
Šližauskaitė Sigita 524
Šmulsktienė A. 998
Šmulsktis Albinas 986
Šniukas Damijonas 1046
Šniukšta L. 722
Šoblickaitė Janina 520
Špetyla Juozas 570
Šriubovskis Kazimieras 201
Šteimanas Berelis 563
Šteimanas Icikas 558, 563
Šteinkeleris 646
Šteinkeleris Piotras Antanas 645
Štirpyla Dominikas 202
Štitilytė Raimonda 538
Šuazelis de Guffe Liudvikas 86
Šuazelis, grafas 469
Šukys 633
Šukys A. 303
Šukys Andrius 978
Šukys Antanas 414
Šukys B. 414, 415, 416
Šukys Bronislovas 208, 232, 234, 240, 261, 291, 297, 414, 415, 416, 1012
Šukys Bronius 301, 312, 432
Šukys Gediminas 349
Šukys Ignas 350
Šukis Juozapas 205
Šukys K. 108
Šukys Vytautas 414
Šukyčė-Balilionienė Ona 414
Šulcienė N. 302
Šulgaitė 503
Šulgaitė J. 509
Šulskis Pranciškus 258, 382
Šulte Augustinas 202
Šumanas 632
Šumskis Juozas 354
Šurmulevičius Ignotas 203
Šutrikauškis (Šatrykovskis) Lambertas 204
Šutrikauškis Lambertas 492
Švederauskas Georgijus (Jurgis) 201
Šveikauskas Benediktas 207, 227, 228, 232–234, 291, 297, 416, 417, 613, 1012
Švelnienė Danutė 541
Švelnytė-Ūsienė Regina 974
Švenčionis Renatas 978
Švitra G. 30
Švogžlys Nikodemas-Milžinas 243
Švogžlys-Milžinas N. 295
Švorinas Altaris 551

T

- Talačka 442
Talačka Albertas 445
Talaišis Paulius 532
Talaišytė Evelina 535, 916
Tallat Kelpša J. 966
Talmontas Simonas 426
Talmontas Simonas (Simeonas) 205
Taluptytė R. 742
Taluptytė Rasa 745
Tamkevičius S. 219, 220, 387, 401
Tamkevičius Sigitas 217, 219, 386, 400
Tamonis Jonas 396, 398
Tamošiūnaitė Elena 502
Tamošiūnas A. 108

Tamošiūnas Jonas 330
 Tamošiūnas S. 108
 Tamulionytė Audronė 506
 Tamutė B. 31
 Tamutis V. 30, 31
 Tarasenska P. 110, 111
 Tarasenska Petras 110
 Tarasiukas Borisas 995
 Targamadžė Vilija 288
 Tarnauskas Juozapas 462
 Tarvydas S. 931
 Tarvydas Stanislovas 931
 Taurinis J. 500
 Tautavičius A. 111
 Tautavičius Adolfas 111
 Tautvydaitė Inga 968
 Tavoraitis Petras 301, 312, 336, 432
 Tebeliškis Jonas 598
 Teresas Kazys 699
 Terleckas V. 720
 Tėvelis Vytautas 438
 Tijušaitė Almonė 418
 Tijušaitė E. 504
 Tijušaitė Eglė 522, 538
 Tijušaitė Eugenija 418, 420
 Tijušaitė Greta 274
 Tijušaitė Laima 520
 Tijušaitė S. 503
 Tijušaitė-Beleckienė 734
 Tijušaitė-Beleckienė Eugenija 193
 Tijušas Albertas 418
 Tijušas Eugenijus 508, 520
 Tijušas Giedrius 532, 540
 Tijušas P. 238, 419–421, 423, 509
 Tijušas Petras 237, 276, 277, 287, 291, 292, 303, 350, 418–420, 422, 423, 600, 972, 1012
 Tijušas Robertas 864, 865
 Tijušas Vincas 568, 580
 Tijušienė (Keršulytė) Janina 515
 Tijušienė J. 419, 421
 Tijušienė Joana 418, 420, 422
 Tilindis Juozapas 807, 1026
 Tiščenka V. 850
 Tiškevičiai 152, 533
 Tiškevičienė Regina 608
 Tiškevičius J. 358
 Tiškevičius Jurgis 770
 Tyzenhauzai 954
 Tyzenhauzas Gotardas Jonas 767
 Tyzenhauzas Ignacas 608, 766
 Tyzenhauzas Ignas 195, 293
 Tyzenhauzas Steponas 609, 765, 789, 1021, 1024
 Tyzenhauzas, grafas 562
 Toločka Razmundas 202
 Tolvanen Taisto 1015
 Tolvanenas T. 610
 Tolvanenas Taisto 485, 863, 864
 Tonkūnas J. 80, 471
 Tonkūnienė 388
 Torfas Judelis 550
 Torfas Motelis (Motkus) 550
 Törnrgren Adolf 473
 Törnroth (Tiornrūt) Lars Henri 476
 Totorienė R. 537
 Totorienė Rita 522, 542, 545
 Totorienė T. 537
 Totorienė Vladislava 577
 Totoris A. 917
 Totoris Almantas 913
 Totoris Antanas 577
 Totoris Kostas 227
 Totorytė Alva 577

Totorytė Eugenija 577
 Trainiai 637, 640
 Trainienė Birutė 637
 Trainienė R. 908, 911
 Trainienė Reda 903–905, 909, 912
 Trainys 640
 Trainys Antanas 641, 642, 904
 Trainys Stasys 637
 Trainys T. 537
 Trainys Tomas 903, 904, 911
 Trainytė D. 537
 Trainytė Dominyka 536, 904, 909–911
 Trakimas G. 51, 54, 56, 58
 Trapaila Jonas 704
 Trečiokas (Treciok) Fortunatas 194, 195
 Trečiokas Fortunatas 126, 161, 201, 834
 Trečiokas V. 509
 Treznickai 640
 Treznickas Bronius 642
 Trifeldienė Jurgita 221, 991, 996
 Trijonas Darius 217
 Trimakas K. 976
 Tripplin T. S. 478
 Tripplin Teodor Stilichon (slapyvardis Teuttold) 478
 Triubelienė Rūta 912
 Tropianski Teodoras 202
 Triubilienė Rūta 545
 Trukšmienė 502
 Trumpakojis Henrikas 329
 Trumpauskas Jokūbas (Jakobas Trumpovskis) 204
 Tubeliai 288
 Tubelienė Audronė 907
 Tubelis Bronius 257
 Tubelis Egidijus 270, 276, 277, 408
 Tubelis Karolis 522
 Tūbelis Leonas-Panceris 596, 598
 Tubelis Regimantas 276, 277, 526
 Tubelytė 429
 Tubelytė E. 501
 Tubelytė Monika 511
 Tubelytė Nerė 524, 526
 Tubelytė Rasa 888
 Tubelytė Žydra 521
 Tubelytė-Kriukelienė Laima 152, 538
 Tubys Dalius 330
 Tubiūtė Judita 526
 Tumas J.-Vaižgantas 323, 850
 Tumas Juozas-Vaižgantas 294, 309, 322
 Tumėnaitė-Bražėnienė Odeta 971
 Tumkevičius 507
 Tumkūnaitė 245
 Tumonytė Antanina 497
 Tumonytė-Freitmanienė Nijolė 735
 Tunaitis Juozas 217, 219
 Tunkūnaitė Sigita 517
 Tunkūnas Rimas 508
 Tūra Juozapas 462
 Tūra Vladislavas 462
 Turauskas Edvardas 973
 Turčinskaitė Raja 558
 Turčinskas Algirdas 400
 Turijus Olegas 981
 Turnovskis Jokūbas 202
 Turpeinen Oiva 473
 Tuska Donatas 503
 Tuska Juozas 235
 Tuskaitė Kazė 231
 Tušla Antanas 385
 Tvarijonas Vytautas 350, 419

U

Ulčainaitė E. 770
 Uldukis Dovydas 531
 Ulevičius A. 51, 54, 56, 58
 Ulevičius B. 588
 Ulevičius Bonifacas 585
 Ulichas Karlas 646
 Ulinskienė Renata 517, 523, 527, 542
 Uljanova B. L. 145
 Uljanovas 961
 Urbietis 496
 Urbonas Antanas 235, 637
 Urbonas Benediktas 301, 327, 373, 432
 Urbonas Benediktas Mykolas 312
 Urbonas Jonas 618
 Urbonas Petras 508
 Urbonas R. 285
 Urbonavičius Robertas 976
 Urbonienė E. 863, 869, 889, 899, 938, 952
 Urbonienė Eugenija 913
 Urbonienė S. 829
 Urbonienė Skaidrė 807, 974
 Urbšiai 949
 Urbšys J. 947, 948, 950
 Urbšys Juozas 852, 947, 949
 Urbšys Povilas 222
 Urbštas Algimantas 323
 Usinavičius Jurgis 581, 927
 Usinavičiūtė Barbora 581
 Uziela J. 311, 327, 552, 914
 Uziela Jonas 193, 236, 252, 253, 309, 310, 326, 333, 342, 551, 567, 603, 616, 742, 791, 868–871, 907, 908, 915, 977
 Užnys Povilas 515
 Užupovičius Andriejus (Adrijanas) 203
 Uždavyns Giedrius 973
 Užtupas 235

V

Vabalas R. 960
 Vabalas Raimondas 959, 1032
 Vadapolaitė Agnė 521, 522, 535
 Vadapolas Tomas 522
 Vadišovaitė 255
 Vadoklytė V. 270, 272, 274, 278, 862, 869, 870–872, 876, 884, 889–891, 991
 Vadoklytė Vita 6, 8, 195, 267, 356, 435, 642, 733, 857, 861, 862, 864–867, 869, 885–887, 899, 912, 977, 989, 992, 1028, 1034
 Vadoklytė-Bačanskienė V. 880
 Vadoklytė-Bačanskienė Vita 525, 870
 Vaicikauskaitė Giedrė 1026
 Vaičekauskas Jurgis 603
 Vaičekauskas Povilas 603
 Vaičekonienė R. 338
 Vaičeliūnas Juozas 301, 312, 432
 Vaičeliūnienė E. 487, 488, 840
 Vaičeliūnienė Eleonora 487
 Vaičikauskaitė Giedrė 6, 8, 522, 791, 888, 1025
 Vaičikauskienė Birutė 616
 Vaicionis Juozas 208, 232, 233, 261, 301, 312, 432, 615
 Vaičys M. 66
 Vaičiulionis Lionginas 400
 Vaičiūnai 379
 Vaičiūnai 638

- Vaičiūnaitė Irena 379, 506
 Vaičiūnas 618, 626
 Vaičiūnas Antanas 255
 Vaičiūnas B. 255, 383
 Vaičiūnas Benediktas 254, 255, 367, 383, 617
 Vaičiūnas Leonas 379, 515
 Vaičiūnas Vytautas Steponas 387, 976
 Vaičiūnienė (Balčiūnaitė) Genė 383
 Vaičiūnienė Genovaitė 368
 Vaičiūnienė Genutė 367
 Vaičiūnienė Valerija 255
 Vaičius 954
 Vaičius A. 216, 217, 220, 295
 Vaičius Antanas 216, 219
 Vaičius Kazys 603
 Vaidakavičius P. 586, 587
 Vaidakavičius Petras 586
 Vailiusis 288
 Vainauskas Jonas 603
 Vainauskas Romualdas 603
 Vainauskas Stepas 570
 Vainauskienė Emilija 570
 Vainienė D. 988
 Vainiškis Vincas 603
 Vaira Boleslovas 396
 Vaisieta Tomas 267, 893
 Vaišnora J. 770, 778
 Vaišvila Z. 67
 Vaitekoviūtė Jurgita 523
 Vaitekūnas Aleksandras 610
 Vaitekūnas S. 299, 987
 Vaitiekaitis A. 314
 Vaitiekaitis Augustinas 312
 Vaitiekūnai 310
 Vaitiekūnaitė Pranė 231
 Vaitiekūnaitė Rožė 240
 Vaitiekūnaitė Virginija 516
 Vaitiekūnas A. 209, 294
 Vaitiekūnas Alfonsas 231, 589, 906
 Vaitiekūnas J. P. 15
 Vaitiekūnas K. 209
 Vaitiekūnas Petras 972
 Vaitiekūnienė Rožė 394, 616
 Vaitkevičius Česlovas 204
 Vaitkevičius Tadas 522
 Vaitkevičius V. 109
 Vaitkevičiūtė J. 527
 Vaitkevičiūtė Jūratė 521, 524, 526
 Vaitkevičiūtė Vaida 523, 527
 Vaitkienė Romualda 1045
 Vaitkūnas 743
 Vaitonis 573
 Vaitonis Gvidas 903, 904, 912
 Vaitonis Jonas 539, 903, 904, 912
 Vaitonis V. 11
 Vaitonis V. P. 12
 Vaitoška Aleksandras 255, 288
 Vaitoška I. 282, 382, 394, 504, 977
 Vaitoška Ignas 249, 279, 305, 306, 379, 393, 504, 977
 Vaitoškaitė Salvinija 511
 Vaitoškienė Liudvika (Liuda) 309
 Vaitoškos 365
 Vaivuckas Juozas 494
 Vaižmužis J. 69
 Valaikienė (Bakanaitė) Jurgita 517
 Valančiūnaitė 502
 Valančius 466
 Valančius 501, 533
 Valančius M. 125, 134, 142, 165, 187, 196, 197, 219, 274, 462–469, 471, 478, 480, 481, 484, 796, 837, 869, 892, 899, 963
 Valančius Motiejus 9, 125, 164, 191, 194, 289, 323, 357, 425, 461, 473, 609, 765, 834, 837, 859, 928, 1009, 1011, 1013
 Valančius V. 859
 Valeckas Rimas 188, 471, 610, 838, 1014
 Valeckienė Adelė 282, 471, 610
 Valeišis Antanas 574
 Valenta Juozapas 462
 Valentaitė (Valenta) Teresė 426
 Valentaitė Bronė 614
 Valentaitė Julijona Marijona 423, 426
 Valentas 426, 502
 Valentas A. 424–426
 Valentas A. S. 424
 Valentas Adomas 199, 206, 362, 423, 426
 Valentas Antanas Simonas 276, 277, 423, 424, 426, 1012
 Valentas Dominykas 426
 Valentas Jonas 601, 603
 Valentas Juozapas 423, 426, 465
 Valentas Leonas 601, 604
 Valentas Pranciškus 423
 Valentas Vincentas Dominykas 423, 426
 Valentinas Vincas 690
 Valentukaitė Katrė 418
 Valevičius Donatas 582
 Valevičiūtė Janina-Astra 594
 Valintonis Pranas 235
 Valiukevičius I. 11, 12
 Valiukevičius V. 244
 Valiulis Kazys 715
 Valiulytė S. 754, 757, 760
 Valiulytė Skirmantė 749
 Valius K. 998
 Valkauskas V. 722
 Valma Povilas-Grybas 598
 Valma Stasys-Dobilas 598
 Valtaitė-Gagač Alantė 127, 151
 Vanagas A. 609
 Vanagas Alis 752
 Vanagas Antanas 701
 Vanagas V. 108
 Vanagas Vytautas 609
 Vanagenė B. 463
 Vancevičiūtė Jadvyga 860
 Vapšienė Aušra 221
 Varatinskai 638
 Varatinskaitė Genė 501, 502
 Vareika Jonas 604
 Vareikienė Audronė 516
 Vareikis Egidijus 222
 Variakojis Jonas 852
 Varkalienė Genovaitė 638
 Varkalys 642
 Varkalis Bronius 638
 Varkalys J. 760
 Varkalis Juozas 760
 Varkalys Kazys 751
 Varkalys Petras 641, 642
 Varna A. 156
 Varnaitė L. 503
 Varnaitė P. 503
 Varnaitė Regina 893
 Varnaitė-Savickienė Lina 543
 Varnas A. 125, 489, 493, 605, 609, 827, 828, 834, 837, 917
 Varnas Adomas 1035–1037, 1039
 Varnas J. 431, 433
 Varnas Juozas 430, 972
 Varnas S. 562
 Varnauskaitė Rasa 520
 Varnauskaitė Virginija 511
 Varnauskas 505, 508
 Varnauskas B. 505, 861, 869, 955
 Varnauskas Bronius 503, 505, 507, 509, 511, 513, 514, 860, 954, 955
 Varnauskas Povilas 606, 616
 Varnauskas Sigitas 520
 Varnauskienė 505, 506
 Varnauskienė J. 505
 Varnauskienė Janina 503, 504, 509, 513, 514, 861
 Varneckis Simonas 204, 492
 Varnienė 640
 Varžinskai 428
 Varžinskaitė Veronika 427
 Varžinskaitė Elena 426
 Varžinskaitė Elžbieta 426
 Varžinskaitė Ona 426, 427
 Varžinskaitė Regina 429, 436
 Varžinskaitė Veronika 427
 Varžinskaitė Viktorija 429
 Varžinskas Antanas 426
 Varžinskas Jonas 426, 427, 429
 Varžinskas Juozas 426
 Varžinskas Kazimieras 427
 Varžinskas Martynas 429
 Varžinskas P. 255–257, 266–268, 284, 285, 288, 334, 427, 428, 430–436
 Varžinskas Paulius 429
 Varžinskas Povilas 191, 208, 240, 254, 256, 262, 265, 269, 271, 291, 301, 312, 327, 336, 338, 426, 427, 431, 432, 436, 439, 470, 612, 615, 616, 972, 1013
 Varžinskas Romualdas 429
 Varžinskienė Barbora 431
 Varžinskienė Elena 427
 Varžinskienė Janina 429
 Vasalaukaitė Nijolė 520
 Vasilevskis Dominikas 202
 Vasiliauskaitė 503
 Vasiliauskaitė Žydrūnė 929
 Vasiliauskas Almantas 968
 Vasiliauskas D. 939
 Vasiliauskas Evaldas 523
 Vasiliauskas Kazimieras 976
 Vasiliauskienė 1033, 1034
 Vasiliauskienė (Žiogūnaitė-Pajedaitė) Aldona Vladislava 362
 Vasiliauskienė A. 235, 259, 260, 264, 269, 271, 274, 280, 285, 288, 292–306, 325, 330, 334–338, 347, 357, 370, 386, 407, 411, 422, 423, 426, 436, 447, 448, 452, 458, 459, 460, 529, 834, 836, 840, 852–855, 928, 964, 966–973, 975, 976, 978, 980, 982–988, 990, 992–994, 996, 999
 Vasiliauskienė Aldona 4, 5, 7, 10, 182, 191, 221, 226, 267, 278, 279, 302, 303, 307–309, 410, 436, 534, 805, 834, 853, 927, 929, 963, 965, 967–969, 971, 974, 976, 977, 979, 981, 983, 985, 986, 989, 991, 992, 994–998, 1011–1013, 1035
 Vasiliauskienė Aldona Vladislava 963, 995, 1033
 Vasiliauskienė Eglė 5, 7, 568, 634, 1018, 1019
 Vasiliauskienė Romualda 10
 Vasiliauskienė V. 68
 Vasiliauskienė A. V. 995
 Vasiliauskienė-Pajedaitė A. 302
 Vasiliauskienės A. 981
 Vasiliūnienė Dalia 145, 146
 Vaškėlis A. 848, 849

- Vaškėlis Balys-Kęstutis 597
 Vaškelytė G. 445
 Vaškevičius A. 265, 437–447
 Vaškevičius Antanas 208, 254, 262, 264, 291, 301, 436, 437, 442, 446–448, 615
 Vaškevičius Ignas 437
 Vaškevičius Rolandas 517
 Vaza Vladislovas 157, 917
 Vaza Zigmantas 112
 Važys 623
 Veilentas V. 296
 Veisaitė Mirjam 549
 Veisbergas 677, 678
 Veisienė Dina 549
 Veitienė Gražina 516
 Velikonis Vladas 596
 Velikonis Vladas-Šernas 597
 Velk Karolis 274, 531
 Velževskis Juozapas 205
 Venckus Algirdas 444
 Venckus Pranciškus 312
 Venclova Tomas 925
 Venclovaitė 510
 Venclovaitė Marijona 379, 383
 Venclovas Julius 601
 Vengalis R. 120, 124
 Venskauskas Saulius 400
 Venslovaitė Marijona 257
 Veprauskas Virginijus 400
 Vepštas 501
 Vepštas A. 513
 Vepštas Alfonsas 231, 502, 513, 1016
 Vepštas Antanas 502
 Verbyla V. 85
 Vercinkevičius J. 336, 998
 Vercinkevičius Juozas 973
 Vertelka B. 336, 337, 436
 Vertelka Bronius 336
 Veževskis Mykolas (Michailas) 205
 Vėžienė Ona 256
 Vėžys 638
 Vėžys Juozas 256, 617, 626
 Vičius V. 876, 892
 Vičius Vaclovas 886
 Viduolis Jonas 592
 Viemeris Raunis 487, 1015
 Vienažindis P. 566, 567
 Vienožinskaitė Liuda 850
 Vienuolis A. 889
 Vienuolis Antanas 954
 Vigėlytė Laima 523
 Vijūnas K. 866, 867
 Vilčinskaitė 615
 Vilčinskaitė Irena 502, 504
 Vilčinskaitė V. 506
 Vilčinskaitė Vilija 514, 520
 Vilčinskas 207
 Vilčinskas J. 598
 Vilčinskas Jonas 588, 598
 Vilčinskas Jonas-Doleris 596, 598, 601
 Vilčinskienė Alma 515
 Vileišis Juozapas 199, 206
 Vileišis Juozas 294
 Vileišis Petras 199
 Vileišis Vincas 294
 Vileišis Vincentas 199
 Vileišis Vytautas 294
 Vileišytė-Tursienė B. 294
 Vilemienė Jolita 517, 542
 Vileniškis Aldusis 757
 Vilėniškytė Alma 111, 501, 502
 Viliamas Egidijus 516
 Vilimai 310
 Vilimaitė Austėja 531
 Vilimaitė Janina 567
 Vilimaitė Jurita 523
 Vilimaitė Karolina 326, 904
 Vilimaitė Konstancija 326
 Vilimaitė Ona 418
 Vilimaitė Paulė 575
 Vilimaitė Veronika 326
 Vilimas Antanas 326, 574
 Vilimas Feliksas 326
 Vilimas Gabrieliūs 531, 912
 Vilimas Juozapas 326
 Vilimas Juozas 604
 Vilimas Paulius 912
 Vilimas Petras 606
 Vilimas Pranas 574, 575
 Vilimas Rapolas 326
 Vilimas Vidas 541
 Vilimienė Uršulė 326
 Vilimienė Viktė 575
 Vilys Vytautas 325
 Viliūtė Giedrė 517
 Viliūnas Antanas 4
 Vilkaitė 795
 Vilkaitė Elena 953
 Vilkas 345
 Vilkas Antanas 860
 Vilkienė 626, 637
 Vilkončius A. 108
 Vilūnas Antanas 10, 993, 1040
 Vinclavas A. 837
 Vinclovas A. 795
 Vingelienė Rasa 545
 Vinkus Antanas 222, 993
 Virankoski P. 477
 Virbalas L. 220, 411
 Virbalas Lionginas 217, 219, 222, 278, 296, 355, 386, 407, 408, 912, 913
 Virbickas 387, 508
 Vireliūnas A. 294
 Vireliūnas Juozas 235
 Virginskij V. S. 680
 Virginskis V. 647, 678
 Virginskis V. S. 645
 Virkitas Antaninas 206
 Viržonis 617
 Viržonis Jonas 250, 617
 Visockis 573
 Visockis Petras 699
 Vyšneviskis Michailas 204
 Vyšniauskaitė 501
 Vyšniauskaitė Angelė 971
 Vytartas Antanas 574, 575
 Vitartas Č. 689
 Vitartas Česlovas 688
 Vytautas Liutkėvičius 755
 Vitkauskas Kazimieras 201
 Vitkauskas Vincas 948
 Vitkauskienė R. B. 133, 134, 138, 139
 Vitkevičius Jonas 755
 Vitkūnas M. 124
 Vivulskis Antanas 340
 Vizbaraitė V. 506
 Vizbaraitė Virginija 506
 Vizbaraitė-Rasimavičienė Janina 729
 Vizbaras Albinas 759
 Vizbaras Bronius 759
 Vizbaras Domas 245
 Vizbaras Jonas 606
 Vizbaras Povilas 392
 Vizbaras V. 753, 754
 Vizbaras Valerijonas 738, 754
 Vizbaras Vytautas 729
 Vizbarienė Eugenija 754
 Vizbickaitė Laura 532, 538
 Vizbickaitė Veronika 388
 Vizbickas 388, 501, 641
 Vizbickas Bronius 642
 Vizbickas Henrikas 286
 Vizbickas P. 502
 Vizbickas Povilas 604
 Vizbickienė (Balienė) Irena 286
 Vizbickienė (Dukšnauskienė) Romualda 286
 Vizbickienė (Fiodorovienė) Virginija 286
 Vizbickienė (Mičelienė) Kristina 286
 Vizbickienė (Šamšonienė) Justina 286
 Vizbickienė R. 286
 Vizbickienė Regina 929
 Vizgirdas Kajetonas 201
 Vižauskas Vaclovas 203
 Vyževskis Mykolas 203
 Vyžintas A. 336, 732, 987
 Vrublevskiai 1039
 Vodojpanovas Genadijus Linas 220, 296
 Vodopjanovas L. 221, 222, 252, 272
 Vodopjanovas L. G. 221
 Vodopjanovas Linas 217, 353, 355, 978
 Vogulis Jonas 245
 Vogulytė-Stuokienė Elena 257, 977
 Vogulytė-Stuokienė Elenutė 193, 279, 292, 306
 Vojcilevičius Alvaras 202
 Voldemaras Augustinas 844, 941, 1031
 Volkaitė-Kulikauskienė R. 119
 Volkovas 363
 Volodka Linas 871
 Vosyliūtė A. 792, 794
 Vosyliūtė Regina 958
 Voverienė O. 300, 964, 987
 Vžesniauskas Jonas 617

W

- Wärmhjelm Ernst 476
 Wärmhjelm 476
 Winclawas Andrejus 467
 Winclawas Jozapas 467
 Winclawas Pranciszku 467
 Winter Georg Gustaf 476
 Wujekas Jokūbas 777

Z

- Zabarauskaitė Barbora 638
 Zabarskaitė M. 923
 Zabarskaitė-Gabnienė Marija 617, 922, 928, 1030
 Zabiela G. 109, 115, 117, 124
 Zabiela Gintautas 974
 Zaborskaitė J. 988
 Zaborskienė (Balaišytė) Birutė 544
 Zaborskienė B. 543
 Zaborskienė Birutė 221, 231, 356, 513, 541–543, 610, 631, 642, 896, 905, 996, 1016
 Zaborskis Valentinas 642, 864, 867, 868, 909, 912
 Zaborskis Vytautas 539, 886
 Zaborskytė Roberta 521, 523, 526, 527, 862, 885, 887
 Zabulienė R. 535, 537, 543
 Zabulienė Renata 542, 545

- Zabulytė J. 810, 811, 813–822,
824–827, 830, 831
Zabulytė Jolanta 6, 8, 807, 809, 1026
Zagurskis (Žagurskis) Rapolas
(Rafaelis) 201
Zagurskis Rapolas 491
Zagurskis V. 425
Zajontas Jurgis 167
Zakarauskas Bronius 575
Zakrys Antanas Vytautas 395, 396,
408
Zalatoriūtė 501
Zaleckaitė Sigita 968
Zalnieriuonas Jozapas 467
Zaloga E. 988
Zalogienė J. 988
Zapereckienė L. 303, 985, 998
Zaranka 596
Zaunius Dovas 942
Zavadžius Juozas 264
Zavodžius Jonas 604
Zavodžius Jurgis 553
Zavodžius Vincas 604
Zavodžiūtė Irena 511
Zavodžiūtė Regina 511
Zawadski Joseph 290, 294, 369, 370
Zažeckas Č. 314
Zažeckas Česlovas 301, 312, 432
Zdanys Romualdas 318
Zelmanaitė Rachelė 550
Zelmanas Arikas 550, 554
Zelmanienė 552
Zemlickas G. 970, 998
Zikaras Juozas 339
Zylekovičius Juozapas 203
Zingeris Emanuelis 320
Zinkevičienė Aldona 516
Zinkevičius Zigmas 979
Zinko Vasilijus 984–986, 1000
Zlatkus 441
Zlatkus Juozas 590, 569
Zokaitė Valė 614
Zolbaitė E. 537
Zolbas V. 503
Zolūba Juozas 592
Zolubaitė Genė 502
Zolubas A. 845
Zolubas Alfonsas 600, 604
Zolubienė 623, 637
Zubavičiūtė-Zaveckienė Žiedūnė 391,
509
Zubienė 505, 506
Zubienė (Merkytė) Vanda 515
Zubovas 674, 676
Zubreckas A. 846
Zujevas S. 994
Zujevas Sergejus 273, 991
Zujus Jonas 462
Zulonai 620
Zulonaitė 615
Zulonaitė Stasė 570
Zulonas A. 107
Zulonas Antanas 320, 570, 588, 604
Zulonas Povilas 575
Zulonienė Petronėlė 570
Zuoza Petras 596
- Ž**
- Žagarietė Barbora 971
Žagunis Povilas 222
Žakaitienė Roma 543
Žalakevičius Vytautas 1032, 959
Žalėnas Gintautas 256
Žaliauskaitė-Bieliauskienė Leonora 617
Žaliauskas Juozas 508
Žaliauskienė Sofija 638
Žalys A. 793, 804
Žalkauskaitė Gabija 916
Žalkauskaitė Irena 520
Žalkauskas Antanas 349
Žalkauskas Kostas 601
Žalkauskas Vladas 600
Žalkauskas Vladas-Nastras 592
Žalneriūnas Tomas 885
Žalneriūnienė Irena 864, 865, 867–869
Žalneriūnas 501, 502
Žalneriūnienė Irena 257, 276, 357
Žalneriūnienė Valerija 282
Žebrytė J. 616
Žeimantas Juozas 913
Žeimantas L. 643
Žeimantas Liubomiras Viktoras 6, 8,
643, 1022
Žeimys Kazimieras 323
Žeižys Antanas-Vanagėlis 595, 600
Žėkevičius 749
Žekonienė Vanda 971
Žekonytė 496
Žemaitė 922
Žemaitis 433, 722
Žemaitis J. 216, 217
Žemaitis Juozas 216, 219
Žemaitis K. 295
Žemaitis Z. 707
Žemaitytė 501
Žemaitytė Z. 807
Žemaitytė Zita 807, 1026
Žemeliauskaitė Julita 451
Žepkaitė R. 945, 946
Žiaugrytė Evelina 274
Žibartas Juozapas 358
Žigulytė-Jankauskienė Aldona 390
Žilinskaitė N. 504
Žilinskaitė Stanislava 239, 571
Žilinskaitė V. 885, 890
Žilinskaitė Vita 521, 522, 535, 536
Žilinskaitė Vytautė 884
Žilinskas 618, 637
Žilinskas 955
Žilinskas A. 503
Žilinskas Albinas 239, 262, 385
Žilinskas Algis 907
Žilinskas Antanas 202
Žilinskas Bronius 317
Žilinskas Edmundas 511
Žilinskas Juozas 751, 924
Žilinskas Petras 262
Žilinskas Stasys 239
Žilinskas Virgilijus 392
Žilinskienė Genė 902
Žilinskienė Genovaitė 4, 10, 1040
Žilinskienė Rūta 519
Žiliūtė Dainora 968
Žilvitis 496
Žilvitis J. 496
Žilvitis Juozas 231, 495
Žinkienė Sofija 570
Žinkytė Irena 570
Žinkytė Sofija 570
Žiobaitė-Paskačimienė A. 705
Žiobaitė-Paskačimienė Aldona 704,
751
Žiobienė 638
Žiogas Juozapas 169, 170, 1010
Žiogūnaitė (Pajedienė) Ona 240
Žiogūnaitė (Žogūnaitė) Viktorija 264
Žiogūnaitė Ona 251, 253, 364, 615,
795, 860
Žiogūnaitė Viktorija 226, 249, 364,
382, 965
Žiogūnaitė-Pajedienė Ona 226, 249,
252, 308, 383, 394, 964, 965
Žiogūnas Jonukas 364
Žiogūnienė Ona 364
Žitkevičius J. 417
Žitkevičius Jurgis 417
Žitkus-Žitkevičius Kazimieras 397
Žiukaitė J. 889, 907
Žiukelis Petras 219
Žiūra D. 108
Žiūraitis T. 768
Žižys Petras 610
Žmuidzinavičius A. 295
Žmuidzinavičius Antanas 612, 625
Žovtenka Valerijus 278, 284, 991,
992, 995
Žukas Dominikas 206
Žukas Dominykas 468
Žukas J. 566
Žukas Jonas 562
Žukas Juozapas 206
Žukauskas Antanas-Vienuoelis 861
Žuklys Leonas 195, 892, 928
Žulys Stasys 433
Župerka Zenonas 638
Župerkienė Alma 638
Župerkos 640
Žurlys Pranas 715
Žvirblis Bronislavas 910
Žvirblis Stepas 604
Žvirblytė Karutė 634

Vietovardžių rodyklė

1 169 vnt.

A

Abeliai 680
 Abeliai (Obeliai) 679
 Abežė 398
 Ablinga 338
 Abromiškis, k. 740
 Abtaradas 217
 Adomynė 349, 432, 433, 438, 439, 444, 446, 447, 829; kp. 484, 610; par. 266, 432
 Agluonėnai 870
 Aičionys 343, 746
 Aičionys (Eičionys), k. 302
 Aičionys, k. 932, 934, 936, 937
 Airija 462
 Aiseta, ež. 115
 Akmenė 200, 424, 427; k. 581
 Akmeniškis 116; vnk. 932
 Aknysta 692
 Alančiai, kp. 316
 Alanta 415
 Aleksandravėlė 413; par. 350
 Aleksotas 472
 Alytus 243, 267, 408, 535, 634, 689, 722, 939, 971, 999; apskr. 568, 569
 Alizava 222, 905; par. 241; 462, sen. 81
 Alka sala 110, 116
 Alkas didysis, sala 47
 Alkas, sala 238
 Alotai, vls. 209
 Alovė 396
 Alsėdžiai 214
 Altajus, kr. 575, 578
 Alunta 244
 Amaliai 683, 692
 Amerika 290, 292, 293, 294, 296, 412, 414, 450, 625, 735, 757, 956, 960, 961, 969, 1034
 Amūras 575
 Anciškiai 371
 Anciškis 374; par. 374
 Ančiakalnis 605
 Andrioniškis 438, 440–442, 444, 447, 448, 816, 973; kp. 816; par. 442
 Angara 580; up. 579
 Anglija 680, 691
 Anykščiai 214, 219, 267, 380, 412, 445, 446–448, 455, 458, 511, 690, 706, 828, 889, 973, 975, 978, 997, 998, 1003; 425, 446; kr. 426; 11, 12, 30, 270, 348, 412, 413, 424, 441, 733, 812, 815, 816, 863, 935, 964; vls. 740
 Antalieptė 432; 998; kr. 995; sen. 304
 Antašava 193, 218, 223, 258, 263, 359, 377, 378, 380, 384–386, 456, 787, 817; apyl. 533; kp. 815
 Antazavė 251, 707; par. 376; sen. 304
 Apirbai, k. 606
 Apytalaukys 359; par. 357, 358
 Apušotas 92
 Argentina 344
 Ariogala 280
 Armėnija 328
 Asinas, r. 571, 578

Ašakinis, ež. 935
 Ašmegyna, vnk. 932
 Ašmegynė, vnk. 932
 Atlantas, vnd. 960, 961
 Augsburgas 685
 Augustavas 215, 463
 Aukštaitija 96, 243, 251, 443, 736, 770, 791, 812, 814, 815, 817, 818, 828, 829, 831, 832, 837, 841, 887, 1005, 1007, 1026; kp. 826
 Aukštupėnai, k. 450, 610; vls. 572, 573, 598
 Aukštutinė Ketė, r. 578
 Australija 891
 Austrija 681
 Aviliai 297
 Avinjonas, provincija 354
 Azija, žemynas 577
 Ažubaliai 116; k. 13, 110, 602, 603
 Ažubalis 713, 728; k. 734
 Ažulunkė, mš. 934
 Ažuolų Būda 975
 Ažusieniai, k. 602
 Ažuskardžiai, k. 414
 Ažuvadžiai, k. 302, 570, 601
 Ažuvodžiai, k. 932

B

Babianai, k. 648
 Babytė 107
 Babtai 472, 863, 1046, 1051
 Badugnis, ež. 935
 Bagdonys, k. 910
 Bagotoji 975
 Baibiai 968
 Baibokai, k. 346
 Baikalas, ež. 313, 579
 Baisogala 425, 683, 686, 1045, 1046, 1050
 Bajorai 64, 444, 681, 683, 761, 808, 831, 1018, 1027, 1031, 1032; k. 159, 197, 257, 302, 548, 566, 567, 574, 575, 603, 638, 735, 740, 751, 755, 833, 837, 843, 844, 845, 931–933, 935–938, 944, 951, 952; kp. 809, 811, 812, 822, 823, 830, 831, 844
 Bajorgiris 98; mš. 935
 Balbieriškis 975
 Balkanai 476
 Balninkai 293, 312, 398; par. 293
 Balsiai, k. 377
 Baltarusija 101, 271, 479, 635, 722, 725, 729, 970
 Baltija 21, 646, 729, 730, 652
 Baltija, jūra 109, 645, 1035
 Baštupys, k. 302
 Baštupis, vnk. 932
 Batakiai 197, 645
 Bazilionai 968, 973, 975, 980, 995, 998
 Bedugnėlis, ež. 935
 Benionys, k. 575
 Beregiai, k. 829
 Berešta 931
 Berezina 931
 Berlynas 682, 931
 Bernas 54–56, 58, 59, 60
 Beržyna, mš. 934
 Beržynė 86, 89; mš. 934, 936
 Beržoras 132, 762, 1024
 Beržuona 17

Bestupiai 1003
 Bestupis, k. 20
 Beštupis, k. 749; vnk. 13, 86
 Betliejus 328
 Bijotai 338
 Biliakėmis 973, 975
 Biliūnai 71, 73, 74, 77–79, 81, 228, 229, 808, 825; k. 13, 53, 64, 159, 227, 302, 333, 571, 600–603, 632, 737, 838, 932, 933, 936, 937; kp. 809–812, 814, 815, 823–826
 Binionys (Biliūnai?), k. 574
 Birkštyna, mš. 934
 Birkštyne, mš. 934
 Birštonas 871
 Biržai 98, 214, 219, 233, 241, 255, 295, 320, 348, 350, 352, 373, 428, 433, 447, 461, 468, 472, 511, 540, 705, 707, 720, 722, 878; apskr. 212, 252, 369, 732, 736, 739; par. 361, 376, 445; r. 11, 12, 273, 307, 317, 320, 324, 348, 420, 424, 426, 577, 733, 907
 Bistrampolis 107
 Blizgė, vnk. 932
 Bočiupis, k. 932
 Bodaibas, r. 575, 578
 Boikos, k. 932
 Bolšaja Rečka 283, 443
 Bostonas 125, 290, 610, 767, 769, 919
 Boštupis, vnk. 932
 Brandenburgas, mst. 564
 Braskai, k. 932
 Bratislava 107
 Brazilija 278, 304, 344
 Breskai, k. 575, 932; vls. 602
 Brest Litovskas 475
 Brestas 677, 678
 Britanija Didžioji 473
 Briuselis 487
 Bučačas 980
 Budapeštas 107
 Buga 931
 Buivėnai, k. 600
 Buivydžiai, k. 749
 Buiviškiai, k. 427
 Bukauskyna, vnk. 932
 Bukauskynė, vnk. 932
 Burbiškis 412, 439, 446, 447; kp. 412
 Buriatija 571
 Butyrka 950, 1031
 Butyrskas 283, 443
 Butkūnai 12

C

Cegelnė, vnk. 932
 Centrinė Europa 472, 694
 Chabarovskas, kr. 575, 576, 578
 Cigelnia, vnk. 932
 Cypselas 215

Č

Čedasai 198, 294, 353, 377; par. 197, 361
 Čaikabala, mš. 934
 Čaikabalė, mš. 934
 Čekišė 968
 Čekoslovakija 948
 Čeniškiai, kp. 322
 Čeremchovas, r. 578

- Čikaga 156, 290, 292–296, 298, 338, 412, 414, 417, 682, 764, 770, 792, 837, 960, 972
 Čiobiškis 973, 1045, 1050
 Čiovydžiai, k. 601, 602, 829
 Čypeliai 387, 388; k. 13, 64, 302, 343, 387–389, 455, 603, 606, 637, 638, 746, 749, 751, 859, 932–937; vnk. 343; vls. 209
 Čypiškiai 110, 116; k. 603, 751, 932, 934, 936, 937
 Čypiškis, k. 932
 Čiuna 236
 Čivai 1008; k. 109, 112, 113, 302, 602, 603, 753, 797, 932, 934, 936, 937; kpn. 116; snk. 110
 Čiveliai, k. 932
 Čivony, 228, 229, k. 245, 302, 932, 934, 936, 937
- D**
- Dabužiai 446
 Dailiūnai 64, 622 ;k. 235, 255, 302, 493, 553, 570, 600, 601, 604, 637, 741, 837, 860, 904, 931, 936; plvk. 469; vnk. 751
 Dainava 16, 652
 Dambava 369; par. 265, 443
 Dancigas 768
 Daniliškiai 429, 430
 Darbėnai, k. 646
 Daugailiai 968, 973, 975, 994
 Daugiškės, k. 575, 574, 600, 602, 932, 936
 Daugiškis, k. 111
 Daugpilis 24, 474, 479, 553, 562, 646, 647, 677, 681, 692, 695, 727, 979
 Dauguva 678, 682, 688
 Daujėnai 265, 268, 269, 301, 355, 371, 374, 435, 436, 973, 975, 1046, 1051; kpn. 269; par. 266, 432
 Daumėnai, kpn. 322
 Daunoriai 252
 Daupeliai, k. 600
 Debeikiai 348, 415; vls. 363
 Degintinis, vnk. 932
 Dėgintinis, vnk. 932
 Dėmbava 411
 Denioniai, k. 363
 Derečinas 479
 Didysis, mš. 934
 Didžiasai, mš. 934
 Didžioji Britanija 472, 947
 Dėgintiniai (Dagentai), k. 574
 Dykabalė, plk. 33
 Dyliai 359
 Diliava 223
 Ditkūnai, k. 408
 Dniepras 931
 Dobromylys 980
 Doneckas 970
 Dorpatas 938
 Dotnuva 67; par. 357
 Dousonas, mstl. 959
 Dragūnai, mš. 363
 Drėvyna, mš. 934
 Drėvynė, mš. 934
 Druskiai, k. 821
 Druskininkai 439, 463
 Dubingiai 408
- Dubysa, up. 681
 Dūkštas 206, 720, 722; sen. 815
 Duokiškis 200, 973, 975
 Duoniūnai, k. 302, 828, 829
 Duoniūnai, kpn. 812
 Dusetos 233, 241, 272, 348–350, 352, 415, 707; par. 375; sen. 304
 Dvariškiai, k. 745
 Dvaro Nerf 701, 718
 Dvikelnis, ež. 935
 Dvinskas 360
 Dzivoniškis, k. 932
 Dzūkija 27, 814, 815, 831, 841
- E**
- Egiptas 771
 Eglainė 683, 686
 Eičionys 16, 228, 229, 287, 1001; k. 574, 575, 601, 602, 607, 608, 734, 746
 Einoriai, k. 739
 Eišiškės, kpn. 831
 Elbė 931
 Elbingas 133
 Endriejovas 973, 1045, 1050
 Ėpušotas 92
 Ėriškiai, par. 350, 374
 Eržvilkas 397, 398, 399, 403
 Estija 328, 573, 691, 692, 695, 696, 724, 725, 910, 948
 Ešerinis, ež. 53, 60, 111, 935
 Europa 333
 Europos žemynas 577
 Europos Sąjunga 833, 878, 1035
 Ežerėlis 96, 606; ež. 605
 Ežerėnai 243
 Ežerėnai, apskr. 210, 294
- F**
- Fatima 328, 329
 Frankfurtas 136
 Freiburgas 769
- G**
- Gabrieliava, vnk. 932, 934
 Gaidė 460
 Gaigalava 871
 Gaigaliai, k. 828
 Gailiūnai 953
 Gaižiūnai 683, 692, 720, 727; k. 437
 Galausnas 443
 Galilėjos Kana 328
 Galvydžiai 362, 364
 Galvydžiai, k. 363, 964
 Gardai 770
 Gardamas 338
 Gardinas 479, 686, 692, 918
 Garliava 391
 Gatčinas 474
 Geidžiūnai 358, 361, 371, 373
 Gelažiai 222; vls. 572
 Geležiai 233, 353; par. 350; vls. 573
 Gelgaudiškis 1045, 1051
 Gelvonai 889, 1045, 1046, 1050
 Gerkiškiai 322
 Germaniškiei 409
 Giedraičiai 848
 Gildutyna, vnk. 932
 Gildutynė, vnk. 932
 Gimbogala 689
- Gindvilai 211, 300, 303, 306; k. 610, 619, 815
 Girionys 536
 Girkalnis 398
 Girsudai, k. 268, 426, 435
 Girvalakiai 761, 814; k. 65, 69, 302, 574, 575, 598, 618, 756, 757, 932; kpn. 809, 811, 817, 820, 823, 824, 826, 831
 Girvalakis, upl. 64
 Gnieznas, k. 271
 Gomelis 525
 Graužiškiai, vnk. 751
 Graužiškis, k. 932
 Grybabalė 97, 102; mš. 108
 Griškabūdys 338, 975
 Gryva (Griva) 358–360, 694–696, 698, 727
 Grumbiškiai 87
 Gruzdžiai 793, 795, 1045, 1046, 1050
 Cruzija 328
 Gučiūnai, k. 732
 Gudžiūnai, par. 357
 Gulbinai, k. 430
 Gulbinėnai 235, 371, 412, 428; par. 235, 373, 428
 Gūrai 64; k. 302, 932, 934; mš. 934
 Gūros, k. 596, 932
 Gustavsburgas 685
 Gustonys 689; mš. 98
- H**
- Hamburgas 695
 Helsingforsas 474
 Helsinkis 119, 472, 473, 475, 477, 479, 480, 483, 485, 1015
- I**
- Ignalina 866, 869, 886, 887, 889, 891; kpn. 815
 Ilaukė 691
 Ilūkšta 679
 Imbradas 212, 369, 707
 Indra 727
 Inkakliai 338
 Inkūnai 442, 447; par. 442
 Inta, sr. 413
 Irkutskas 579, 582, 1019; r. 572, 575, 581; sr. 364, 572, 575, 576, 578, 580, 581, 965
 Islandija 525
 Ispanija 127
 Italija 9, 220, 295, 625, 947
 Ivano Frankas 979, 981, 982, 988, 997
 Ivano Frankivskas 990
 Ivanovas 1031, 950
 Izborskas 938
 Izraelis 549, 550, 555, 989, 996
- J**
- Jakutija 571, 578
 Jankaičiai, k. 369, 411
 Januliškiai, vnk. 638
 Japonija 692, 697, 929
 Jara 12, 13, 17, 324, 651, 935
 Jastukiškiai, k. 588
 Jaučiapieviai (Jaučiuliai), k. 574
 Jaučiapievis, k. 302, 604, 932
 Jaunelgava 98

JAV 93, 220, 352, 376, 394, 555, 622, 691, 696, 947, 994
 Jenisejus, up. 579
 Jeruzalė 328, 772
 Jokšiai 228, 229, 389; k. 245, 302, 553, 569, 595, 599, 601, 603, 606, 636, 746, 751, 932–934, 936
 Jokšiškiečiai, k. 277, 423, 570, 932
 Jonava 647, 681, 685, 689, 720, 722; r. 648; vls. 673
 Joniškėlis 241, 244, 420, 422, 423, 720, 722; par. 351, 775, 789; r. 415
 Joniškis 197, 214, 217, 245, 330, 688, 692, 697, 720, 722
 Josvainiai, par. 357
 Jungtinės Amerikos Valstijos 1036
 Juodakėliai 64; k. 932, 934
 Juodbalė 104
 Juodliėknis, mš. 934
 Juodonys 124
 Juodpėnai 228, 229; k. 13, 934
 Juodupė 233, 305, 352, 561, 565, 566, 587, 1018, 1045, 1046, 1051
 Juodžiūnai, k. 610
 Juozapava 64; k. 600, 603; vnk. 932
 Jurbarkas 396, 645, 646, 939; r. 398, 413
 Jūrė 973, 975, 987
 Jurėniškiai, k. 302, 932, 935, 13; kp. 812, 815
 Jurkūčiai, k. 325
 Jusvinskas (Jusva), r. 569
 Jutkūčiai, 64, kp. 823, k. 843
 Jūžintai 198, 371, 372, 565, 707; par. 197, 361

K

Kaišiadorys 215, 295, 386, 407, 408, 647, 675–678, 681, 683, 685, 686, 693, 720, 722, 727, 938; r. 648; vysk. 215, 218, 269, 317, 336, 410, 416
 Kaliningradas 255; sr. 319
 Kališkiai, k. 646
 Kalkūnai 692, 1022
 Kalkūnė 643, 677, 679–681, 683, 688, 689, 692, 695
 Kaltanėnai 815
 Kaltinėnai 114, 338
 Kalvarija 132, 472, 773
 Kalvarijos 130–132, 166, 609, 765, 867
 Kalvarnikai 489, 493–495, 499, 503, 504, 509, 513, 1020
 Kamajai 128, 131, 160, 198, 206, 237, 293, 325, 329, 414, 465, 566, 707, 834, 973, 975, 1013, 1046, 1051; kp. 812; mstl. 565, 566; par. 196, 197, 361, 465; sen. 325; vls. 110, 115, 595
 Kamariskiai 680
 Kanada 323
 Kandrenai 112, 116, 228, 229, 518, 519, 758, 808
 Kandrenai (Kundrenai) 111
 Kandrenai, k. 13, 255, 302, 383, 526, 574, 575, 588, 590, 599, 606, 637, 904, 932; kp. 808–811, 824, 826
 Kandrenėliai 575, 586, 591, 808, 812, 1026; k. 302, 570, 601, 603, 932, 934–937; kp. 809, 812, 823–825, 832
 Kapsukas 399
 Karaliaučius 646, 695–697, 808

Karelija 479, 634
 Karkatajus 443
 Karniškis, k. 932
 Karosinis, ež. 935
 Karpatai 328, 982, 983
 Karsakiškis 212, 233, 353, 369, 452, 472
 Kartena 338, 1046
 Kaspija, j. 577
 Kaukazas 328
 Kauliniškis 690
 Kaunas 9, 10, 30, 46, 51, 53, 66, 67, 69, 70, 85, 107, 110, 144, 197, 214–218, 220, 232, 233, 252, 257, 258, 265, 277, 284, 288, 290–292, 294, 295, 297, 299, 300, 306, 309, 311, 313, 314, 317, 322, 329, 331, 336–339, 348–355, 357–359, 369, 370, 375, 377, 378, 386, 387, 390, 391, 393, 395–404, 406–408, 410–414, 418, 419, 425, 431, 437, 440, 447, 448, 450, 452, 455, 458, 463, 465, 472, 482–484, 509, 518, 548, 549, 562, 568, 584, 588, 616, 622, 625, 634, 637, 643–648, 673–676, 678, 679, 680–682, 687, 688, 692, 693, 698, 699, 701, 703, 705, 707, 711, 720, 722, 725, 727, 735, 762, 767, 768, 770, 775, 779, 791, 796, 800, 811, 812, 850, 851, 852, 885, 891, 918, 938–942, 944, 945, 948–950, 952, 953, 964, 968, 971, 973, 988, 999, 1007, 1015, 1019, 1025, 1031, 1036; apyg. 728; apskr. 244, 568, 1036, 1039; glž. st. 949; gub. 85, 110, 197, 210, 361, 480, 674, 692; mst. 400, 728, 844, 941–944; r. 297, 536; sr. 576
 Kavarskas 339, 424, 425; kp. 812; vls. 339, 346
 Kazachija 633; reg. 578
 Kazachstanas 328, 525
 Kazliškis 233, 267
 Kazliškis, mstl. 586
 Kazlų Rūda 703, 715, 720, 722, 973, 975
 Kėdainiai 80, 214, 244, 251, 357, 472, 683, 685, 688, 689, 691, 938; par. 357; r. 67, 357, 358, 413
 Keginiai, kp. 816, 819
 Kelmė 217, 871, 886; r. 295
 Kena 727
 Kepuriai 64, 812, 1026; k. 302, 586, 600, 601, 932, 933, 935, 937; kp. 808–812, 814, 817, 819, 821, 823, 830–832
 Kepurinė, plk. 63
 Kepuriškis, k. 58, 932
 Kereliai 7, 116, 119–122, 761, 1008, 1031; apyl. 109, 119; k. 64, 109, 302, 600–602, 604, 736, 737, 740, 752, 755, 932, 935–938; plkn. 109–120, 122–124, 757, 937
 Kernavė 12, 533, 973, 1045, 1050
 Keršuliškiai, k. 829
 Kiauneliškiai 705, 706
 Kybartai 562, 646, 691, 692, 727, 966
 Kiburiai 320, 330
 Kijevas 768, 939, 970, 980, 982–984
 Kinija 692, 697, 768, 993
 Kintaučiai 338
 Kirdeikiai 408
 Kirdoniai, kp. 322, 817
 Kirkėnai, k. 302, 620, 745, 932

Kirovas 950, 1031
 Klaipėda 10, 21, 82, 107, 215, 251, 295, 299, 399, 410, 421, 430, 616, 645, 683, 686, 693, 722, 729, 844, 861, 863, 867, 870, 871, 877, 885–887, 889, 900, 942, 945, 1019, 1031; kr. 809, 844, 940–943, 949; sr. 576
 Kleva 931
 Kliazma 278, 979, 991, 993–995
 Klovainiai 376; par. 377, 766, 790
 Kojeliškiai, kp. 322
 Komija 398, 413, 569; reg. 578
 Komsomolskas, r. 575, 576, 578
 Kordonas 581
 Kozelskas 133
 Kožva, r. 569
 Krakiai 214; par. 358
 Kraslava 938
 Krasnojarskas, kr. 571, 576–578, 633
 Kraštai 324
 Krechovas 980
 Kreichurgas 938
 Kreipšiai 64, 224, 225, 249, 902, 915, 927
 Kreipšiai, gyv. 33; k. 64, 159, 302, 387, 564, 571, 601, 602, 631, 802, 902, 932, 935; plvk. 159, 160, 165, 166, 196, 226; sen. gyv. 116
 Kreipšiučiai, k. 754, 932
 Krekenava 218, 219, 233, 244, 346, 374, 413, 439, 445, 446, 991; par. 445
 Kretinga 220, 222, 251, 338, 383, 533, 691, 693, 720, 722, 765, 766, 774, 775, 877, 885; apskr. 568; r. 646
 Kriaunos 198, 244, 434, 1044, 1046, 1050; par. 197, 266, 361, 432
 Krikliniai 415, 421
 Krymas 134, 472, 473, 480, 483, 485
 Krinčinas 234, 244, 265, 268, 371, 377, 427–432, 439, 446; par. 426, 427
 Krokua 769, 773, 851
 Kruonis 408
 Kučgalis 347
 Kukliai 12
 Kuktiškė 690
 Kuktiškiai 705
 Kulys, ež. 936
 Kundranai, k. 932
 Kundrenėliai 209; k. 932
 Kuoknesė 887
 Kuosėnai 21, 211; kp. 816
 Kupa, up. 111, 935; upl. 63, 64, 109, 112
 Kupiškis 3, 4, 10, 12–14, 30, 33, 62, 86, 87, 90, 96, 97, 99, 112, 124–126, 136, 143, 150, 156, 159, 160, 192, 193, 197, 201, 203, 208, 214, 218, 219, 221–223, 225, 227, 239, 241–245, 247, 251, 253, 255, 257, 259, 260, 262, 264, 266, 270, 272, 275, 278, 285–290, 292, 293, 295–302, 304–306, 326, 334, 335, 347, 355, 356, 362, 370, 381, 384, 385, 390, 392–394, 399, 402, 404, 406, 407, 412, 415, 418, 426, 429, 433, 444, 448–450, 456, 459, 461–464, 467, 470–472, 484, 487, 488, 492–495, 499, 500, 505, 508, 518, 519, 525, 526, 530, 533, 535, 536, 539, 541, 543, 550, 564, 567, 572, 573, 577, 582, 584, 605, 609–611, 616, 619, 638, 651, 679, 680,

- 683, 689, 729, 733–735, 738, 740, 742, 743, 745, 749, 753, 754, 756, 760, 762, 772, 787, 807, 811, 815, 817, 821, 822, 825, 828, 829, 834, 836–839, 842, 843, 851, 862, 863, 866, 876, 884, 888, 889, 891, 896, 903, 906, 909, 910, 912, 913, 917, 920–922, 924, 928, 934, 953, 972, 973–975, 977, 979, 984, 985, 987, 988, 990, 995, 996, 998, 1003, 1006, 1007, 1009, 1011, 1016, 1020, 1023, 1024, 1026, 1027, 1029–1033, 1036, 1039, 1046, 1051; apyl. 131, 132, 291, 597, 815, 826; apskr. 363, 500, 568, 570, 572–575, 585, 586, 588, 590–597, 599, 736, 917, 920; kp. 807, 811, 812, 814–817, 823, 826; kr. 112, 131, 132, 156, 290–292, 299, 302, 424, 426, 569, 584, 585, 590, 592, 593, 595–599, 609, 738, 752, 756, 758, 797, 807, 812, 816, 818, 826, 828–830, 837, 866, 870, 918, 920, 968, 971, 991, 995; par. 241, 973; r. 4, 10–12, 30, 32, 33, 58, 59, 62, 68, 69, 71, 72, 74, 76–82, 88, 89, 109, 110, 112–115, 124, 156, 221, 222, 255, 267, 273–275, 280, 283, 285, 303, 305, 309, 348, 349, 355, 357, 364, 387, 395, 413, 435, 449, 484, 486, 500, 501, 507, 510, 517, 519, 521, 524, 533, 534, 537–539, 576, 577, 598, 642, 733, 745, 754, 764, 807, 812, 815, 817, 821, 829, 832, 833, 839, 840, 842, 846, 847, 852, 860, 864, 868, 880, 889, 891, 894, 902, 904–908, 912, 914, 917, 920–922, 924, 926–928, 930, 938, 951, 952, 954, 955, 957, 959, 963, 964, 974, 991, 992, 996, 1036, 1039; sav. 487; sen. 807; urėdija 22; vls. 209, 573, 593, 594, 596–598, 746, 757, 758, 761, 828
Kupreliškis 222; 255, 275, 297, par. 356, 416
Kupšakys, upl. 935
Kura 16
Kurkliai, k. 608
Kurkliečiai, plvk. 607
Kurskas 646
Kursas 198, 461, 683; gub. 197, 198, 359, 361, 424, 692
Kursėnai 214, 252, 338, 679, 681, 683, 685, 871, 889
Kuršių marios 533
Kuršių nerija 533
Kušliai, k. 363
Kužiai 576, 683, 720, 1019
Kvėdarna 1044, 1050
Kvetkai 198, 233, 275, 973; k. 350; par. 197, 356, 766, 790
Kvideikiai 350
Kvietkai, par. 361
- L**
La Granja 127
Laba 680, 683
Labanoras 408
Labūnava, par. 358
Laibiškiai 63, 64, 846, 847; k. 288, 574, 603, 845; vnk. 10, 214, 245, 847, 860, 865
Laibiškis, vnk. 932
Laičiai 24, 54, 64, 71, 77–79, 81, 87, 98, 110–112, 116, 228, 229, 270, 286, 409, 410, 501, 508, 518, 519, 811, 902, 908, 909; dv. 742; k. 56, 302, 602, 603, 634, 908, 912, 932–934; kp. 808, 809, 811, 812, 817, 822–824, 826, 830, 831
Laižuva 720, 722
Lančiūnava, par. 358
Landveras 685
Lapės 390; mstl. 297
Lapušinskyna, mš. 934
Lapušinskynė, mš. 934
Latvija 86, 98, 101, 256, 316, 319, 323, 328, 417, 424, 432, 461, 573, 633, 646, 682, 683, 688, 689, 691–698, 701, 718, 722, 724, 725, 727, 871, 887, 891, 892, 910, 938, 940, 948, 979
Laukeliai 21, 86, 87, 89, 92, 97, 98, 101, 508; k. 364, 575, 601, 109; mš. 108; vnk. 932
Laukėliai, vnk. 932
Laukminiškiai, kp. 821
Lauksargiai 681, 688
Laukuva 212, 369, 411, 1045, 1050; par. 200, 362; sen. 870
Lavanaitis, ež. 936
Lavrivas 980, 981
Lazas, r. 575, 576, 578
Lazdijai, apskr. 568, 569
Lazdynupis, vnk. 932
Leda 12
Leipcigas 849
Lelijinis, ež. 936
Leliūnai 994; par. 375
Lena, up. 579
Lėnas 233, 315, 316, 329; par. 316
Leningradas 328, 510, 695
Lenkija 85, 137, 214, 250, 256, 453, 474, 475, 478, 488, 525, 548, 645, 686, 692, 693, 694, 772, 773, 777, 781, 867, 887, 889, 891, 892, 945
Lenkija, karalystė 463
Lentvaris 643, 675, 681, 692, 693, 720, 722, 727, 1022
Lepantas 769
Lesiškiai 679
Levaniukai, vnk. 933
Levėnaitis, ež. 936
Lėvuo 304, 678, 1007; up. 103, 605, 678, 935
Lyda 479, 692
Lydavėnai 691
Lydžiūnai, k. 753
Lieknelis, upl. 935
Lieknelis, upl. 935
Liepaja 643, 1022
Liepoja 645–648, 674–677, 680, 681, 684, 689, 692, 693, 848, 849
Lietuva 1, 2, 4, 6, 9–11, 13, 16, 19, 23, 24, 30, 32, 33, 46, 47, 49, 50, 51, 54–56, 58–63, 66–69, 72–76, 79–82, 84–86, 89–96, 98, 99, 101–103, 105, 109–115, 117–120, 124–128, 130–133, 138–146, 149–152, 156, 178, 188, 192, 193, 199, 210, 214–217, 219–222, 224, 242, 245, 247, 252, 257, 262, 263, 265–268, 270–272, 278, 281–285, 288–296, 298–308, 311–315, 319, 320, 322–324, 327, 328, 330, 331, 334, 335, 337–340, 344–346, 351–354, 357, 358, 362, 365, 369, 370, 373, 381, 387, 390, 391, 398, 401, 406, 407, 412–415, 417, 423, 425, 426, 432–437, 443, 444, 446–448, 452–455, 457, 459–462, 469, 471–473, 475, 478, 480, 481, 483–489, 491, 494, 495, 497, 506, 518, 524, 525, 533, 534, 536, 538, 539, 541, 548, 549, 555, 562, 564, 565, 567, 568–573, 575–577, 579, 581, 582, 584, 585, 588–590, 598, 599, 605, 610, 618, 620, 622, 625, 631, 633, 634, 637, 641, 643, 644, 646, 650, 654, 656, 657, 680–682, 686–699, 701–703, 707, 709, 713, 715, 718–727, 729–733, 740, 741, 743, 744, 748, 750, 751, 758, 761, 762, 764, 765, 767, 768–771, 773, 774, 776–778, 781, 782, 789, 791–794, 796, 797, 801, 802, 804, 806–808, 811, 812, 814–819, 822–826, 829–833, 835, 837, 840, 841, 843–846, 848, 849, 850–852, 854, 855, 857–859, 863–865, 869–872, 878, 880, 882, 884, 888, 890–892, 894, 895, 898, 899, 902, 904, 906, 908, 909, 912, 915, 917, 919, 923, 925–927, 930, 931, 938–950, 952, 956–958, 961, 963, 964, 966, 967, 969–973, 975, 976, 978–988, 990–999, 1036, 1037, 1039, 1040, 1043–1047, 1049–1051
Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė 137, 1036
Lygumai 1050
Likėnai 15, 279, 306, 317, 324, 977
Linkaičiai 686, 689, 720
Linksmučiai, k. 324
Linkuva 348, 377, 415, 437, 446, 455, 722; r. 416
Lionas, mst. 943
Lisa prie Labės 107
Liškiava 533
Liublinas, apyl. 554, 770, 772
Livonija 126, 159, 163, 194, 490, 607, 763, 917
Loibiškis, vnk. 932
Londonas 51, 295, 562, 947, 948, 961
Lotynų Amerika 959
Luckas 970, 971, 980
Luga 474
Luganas 369
Lukiškiai 228, 229
Luokė 297
Lurdas 150, 178, 227, 237, 247, 328, 337, 338; mstl. 151
Lūšė 683, 684, 693, 720, 722
Lvovas 245, 968, 970, 971, 979–982, 987, 988, 993, 997, 1000, 1033
- M**
Macianai, k. 648
Magadanas, reg. 578
Magdeburgas 1044
Mainas 220
Malyškinas 443
Malojaroslavas 938
Manikūnai, k. 317, 323, 324, 337; kr. 337
Mankiškės 648, 688
Mankuškiai 648
Marcinkonys 867, 869
Margė, mš. 934
Marijampolė 340, 399, 401, 404, 463, 472, 681, 722, 887, 999; apskr. 568, 569

Marviliai, k. 648
 Maskva 107, 145, 215, 294, 328, 399, 403, 417, 506, 636, 645, 647, 677, 678, 695, 719, 722–724, 741, 948–950, 956, 961, 993, 1031
 Mauručiai 699
 Mažasis Alkas, sala 32
 Mažeikiai 647, 681, 684, 685, 692, 693, 720, 722; apskr. 568; r. 151, 424
 Mažoji Lietuva 251, 815
 Medvėgalys 867
 Meikštai 460
 Meilūnai, k. 377, 766, 790
 Meksika 555
 Meldaikiai 936
 Melenkos (Milenkos) 952
 Melenkos, kp. 952
 Merkinė 511, 533
 Merkis, dv. 390
 Meškučiai 427
 Mičiūnai 109, 116, 257, 761; k. 65, 69, 110, 302, 574–576, 590, 602, 603, 756, 933; kp. 809, 815–817, 823, 824
 Mielagėnai 396
 Mieleišiai, k. 322
 Miežonys, k. 648
 Miğonys, k. 922
 Mikiškiai, k. 574, 245, 302, 504, 600, 933; vnk. 245
 Mikniškis, vnk. 933
 Mikniūnai, k. 602, 603, 933, 936; vnk. 638
 Milanas 769
 Miliūnai, k. 418, 748
 Minlagas 413
 Minskas 643, 675, 683, 692, 1022
 Mintauja 358, 684, 688
 Mirabalalis, vnk. 933
 Mirabelėlis 8, 1032; k. 6, 636, 953, 955, 959, 960; vnk. 933
 Mirabelelis, dv. 611; plvk. 469
 Mirabelis 99; k. 301, 302
 Misiukiškis 21, 86, 89, 97; k. 576, 933; mš. 100, 666, 934, 936, 937
 Miškavalakiai, k. 603, 604; vls. 601
 Miškony 309–311, 330, 403; k. 245, 277, 302, 311, 324, 325, 602–604, 765, 766, 789, 932, 933; kp. 309, 326, 329, 808, 809, 814–817, 821, 823, 824, 826, 830, 831
 Miškovalakiai, k. 600
 Mituva 2, 16, 19, 31, 33, 47, 56, 60, 61, 157, 605, 635, 637, 761, 808, 824, 833, 917, 937, 1002, 1004, 1008, 1020; dv. 157, 934, 937; ež. 9, 23, 30, 32–51, 53, 55, 59, 60, 96, 103, 109, 110, 115, 116, 159, 214, 224, 493, 605, 606, 658, 741, 751, 760, 839, 859, 863, 917, 933, 935, 936, 937; k. 112, 302, 343, 603, 606, 634, 635, 751, 753, 755, 933, 936, 937; kp. 809, 812, 823, 824, 830; kpl. 390; plvk. 196; sen. gyv. 116; up. 103, 605; upl. 63, 935
 Mockaičiai 282
 Mogiliovas, vysk. 454
 Molainiai 379
 Moldova 910
 Molėtai 54, 133, 142, 243, 408
 Mongolija 571
 Monza 295, 625

Morgė, mš. 934
 Mosėdis 762, 1024
 Mūkabala, plk. 667
 Musninkai 973, 1045, 1050
 Musteikiai 443
 Mūša 32, 377, 678; up. 321

N
 Nadiejiskiai 370
 Naiviai 66, 70, 71, 73, 74, 77–79, 270, 409, 410, 518, 519, 576, 733, 902, 915; k. 99, 302, 575, 594, 598, 601, 902, 933
 Nakiškiai, k. 351, 775, 789
 Narbučiukas, ež. 936
 Narbutai, k. 64, 227, 571, 574, 575, 595, 601, 933
 Narkūnai 114, 119; plkn. 120
 Narva 12–15
 Nasrėnai 533; k. 469
 Natiškiai, k. 350
 Naujamiestis 206, 260, 346, 420
 Naujasodė 709, 717
 Naujoji Vilnia 419, 422, 631, 681, 692, 727
 Nazaretas 328
 Nemarkščiai 338, 645
 Nemirai 975
 Nemirseta 949
 Nemunaitis 338
 Nemunas 305, 472, 652, 678, 686
 Nemunėlio Radviliškis 434, 973, 975; par. 266
 Nemunėlis 17, 32, 408, 409, 415, 428, 432, 433
 Neringa, kp. 958
 Neris 647, 673, 685
 Nevėžis 17, 32, 685
 Nida 220, 533
 Nitra 107
 Niujorkas 562
 Niurkony 424
 Niurnburgas 685
 Nižneudinskas, r. 578
 Nižnij Ingašas, r. 633
 Njukastlas 644
 Noriūnai 286, 735, 745, 757, 758, 913
 Norvydiškiai, k. 252
 Notygalas, plk. 63
 Notigalė 19, 24, 30–51, 53, 57–61, 84, 88, 89, 96, 97, 101, 104, 659, 840, 841, 935, 936, 1004, 1027; ež. 51, 53, 60, 103, 842, 936; mš. 419, 588; plk. 22, 90, 96, 101, 588, 663, 666, 842
 Novoaleksandrovskas 85, 192, 197, 474, 493

O
 Obė, up. 579
 Obelė, up. 685
 Obeliai 134–136, 196–200, 206, 207, 213, 224, 228, 229, 286, 358, 361, 362, 461, 465, 565, 679, 680, 683, 686–689, 692, 694, 695, 697, 720, 722, 727, 730, 740, 741, 800, 1044, 1046, 1050; k. 606; kr. 746; mstl. 13; par. 197, 361; r. 577
 Oderis 931
 Odesa 970

Olandija 534
 Olchona 313
 Olsa 931
 Omskas, gub. 468
 Onuškis 412, 424, 425, 1045, 1046, 1051; par. 197, 361
 Osmanai, imperija 473
 Ostlandas 725, 727
 Ožkapis, kln. 110

P
 Pabaltijis 687, 728, 729, 944, 947, 978
 Paberžė 358, 390, 413; par. 358
 Pabiržė 277, 307, 315, 320–324, 327, 329, 330, 331, 333, 348, 350, 424; kp. 322; par. 330, 430; vls. 323
 Pabradė 968, 969, 1044, 1050
 Padniepris 931
 Padubysis 984
 Pagėgiai 693
 Pageležiai 715
 Pagiriai 966, 967; par. 358
 Pagryžuvys 351
 Pajstrys 244, 424, 871, 889
 Pajleslis, par. 358
 Pajūris 293
 Pajūrys 425
 Pakalnė 16
 Pakalniai 414, 1001; par. 414
 Pakapiai, k. 412
 Pakruojis 244, 315, 320, 321, 324, 327, 330, 332, 348, 351, 966; r. 141, 348, 375, 376, 413, 424, 455
 Palanga 152, 214, 338, 453, 455, 533, 692, 863, 869, 877, 949
 Palemonas 692, 727
 Palendriai 455, 459
 Palestina 189
 Palėvenė 144, 205, 222, 251, 252, 267, 275, 299, 300, 461–463, 467, 837, 918; kp. 816; par. 241, 339, 355
 Palėvenėlė 222, 413, 440, 447; kp. 815
 Paliesis, vnk. 933
 Paliūniškys 339
 Pamūšis 315, 321, 338, 413
 Pandėlys 24, 87, 156, 157, 159, 160, 198, 205, 206, 208, 222, 230, 235, 236, 240, 252, 265, 267, 268, 269, 272, 282, 297, 340–342, 344, 353, 355, 372, 380, 390, 393, 412, 415, 418, 419, 421, 424, 435, 461, 472, 475, 490, 550, 565, 587, 606, 613, 632, 634, 698, 701, 703, 705, 707, 709, 710, 715, 716, 728, 732, 735, 747, 749, 734, 748, 843, 887, 889, 933, 996, 1022; apskr. 766, 790; kp. 817; kr. 733, 746, 748, 761; mst. 606, 630, 905; par. 197, 266, 355, 361, 412, 432, 801; r. 282, 490, 501, 576, 577, 917, 921, 923; vls. 111, 209, 586, 593–595, 732, 733, 746, 748, 749, 752, 760
 Panemunė 679; kp. 811, 812
 Panemunėlis 156, 198, 200, 206, 438, 440, 444, 447, 565, 679, 680, 683, 686, 689, 733, 859, 935, 937, 1045, 1051; glž. st. 24, 494; par. 197, 361; vls. 595
 Panemunis 198, 205, 252, 273, 353, 355, 475, 567, 587, 709, 716, 717, 728, 739, 996; par. 197, 355, 361; vls. 586, 732

- Panevėžys 10, 24, 107, 125, 141, 150, 152, 197, 212, 215, 217–221, 224, 225, 233, 235, 240, 241, 243, 244, 247, 251, 252, 265, 269, 272–274, 277–279, 284, 295–297, 301, 302, 304, 305, 307, 310, 313, 320, 321, 325, 328, 332, 337, 339, 342, 343, 348, 350–355, 357–359, 363, 365, 370, 371, 373–376, 380, 386, 394, 395, 407–409, 411, 414–416, 419–422, 429, 432, 436, 439, 449–452, 454, 455, 457–459, 472, 485, 526, 539, 612, 634, 638, 677–681, 683, 687–691, 705–707, 720–722, 725, 730, 754, 760, 828, 838, 842, 847, 851–853, 863, 878, 898, 899, 912, 913, 957, 964, 965, 971, 972, 977, 979, 986, 995, 1011, 1013, 1032, 1034; apyg. 243, 728; apskr. 339, 363, 377, 412, 568, 591, 745, 828, 852, 894, 905, 982; k. 455; kp. 812; kr. 370, 412, 524, 532, 534; mst. 222, 332, 338, 429, 452; par. 358; r. 11, 12, 98, 233, 245, 299, 353, 413, 420, 424, 450, 459, 991; vysk. 192, 193, 208, 215, 217–222, 227, 242, 244, 247, 264, 266, 269, 271, 290–299, 304, 307–309, 314, 315, 317, 318, 322, 328, 331, 332, 335, 339, 344, 350, 351, 359, 374, 378, 387, 395, 397, 408, 411, 412, 414, 416, 417, 419, 436, 438, 440, 441, 764, 837, 973, 975, 995, 1037, 1039
 Panoteriai 396
 Papilė 338, 683, 705, 1044, 1050; kp. 812
 Papilys 198, 212, 214, 223, 225, 236, 244, 273, 275, 295, 298, 340, 341, 344, 347, 357–361, 378, 461, 465, 968, 973, 975; par. 197, 356, 361
 Paprūdžiai, snk. 112
 Papšiai 348
 Paryžius 947, 948
 Parovėja 11
 Pasodė 637
 Pasvaliečiai, k. 323
 Pasvalys 54, 214, 219, 268, 273, 321, 323, 330, 335, 355, 373, 377, 396, 419, 420, 422, 427, 428, 430, 431, 435, 878; kp. 199; kr. 330; par. 375, 376; r. 319, 324, 330, 348, 412, 413, 428, 989
 Pašešuvys 645
 Pašilė 200, 338
 Pašvitinys 141, 424, 1046, 1051
 Paulionka, mš. 934
 Paupys, par. 398, 399; vnk. 933
 Pavandenė 425
 Pavilkija 720, 722
 Pavilnys 458
 Pazūkai, k. 348
 Paževiškiai 748
 Pažūkai, k. 766, 789
 Pečiora 398
 Peleksyna, vnk. 933
 Peleksynė, vnk. 933
 Pelėvenė 260
 Pelyšiai, k. 826, 828, 829
 Permė, sr. 569
 Pernarava 205; par. 358
 Pernu 12, 15
 Peterburgas 472, 474, 475, 479, 625, 646, 647, 692, 732, 736–739, 741, 748, 750, 755, 759, 761, 850
 Peterburgas Sankt 510
 Peterhofas 474, 480
 Petervardeinas 769
 Petrapilis 695, 764
 Petrašiūnai 722; kp. 233, 353, 851, 952
 Petrošiškiai, k. 610
 Piemenėliai, mš. 629
 Pienionys 338
 Pietryčių Baltija, reg. 116, 117
 Pietryčių Lietuva 22
 Pietų Afrikos Respublika 555
 Pietų Europa 47
 Pietų Prancūzija 337
 Pietvakarių Europa 694
 Piltėnė 490
 Pimpičkos, vnk. 933
 Piniava, vls. 494
 Pyragiai 541; ež. 888
 Pirčiupiai, k. 344
 Plateliai 338, 837, 1044, 1050; dv. 469
 Pliauna, vnk. 933
 Plikiškiai, vnk. 370
 Plokščiai 338
 Plungė 338, 453, 773; r. 132
 Plutiškės 975
 Pocauskai (Pocevskas), k. 574
 Pocauskai, k. 302, 574, 575, 595, 933, 936
 Podolės Kamenecas 970
 Poltava 970
 Pondėlys 746
 Porijai 435
 Porosovas 479
 Portugalija 329
 Poznanė 770
 Požerūnai 691, 178
 Prancūzija 86, 142, 151, 273, 338, 354, 472, 473, 691, 768, 769, 883, 887, 889, 892, 943, 947
 Prancūzija Pietų 354
 Priekulė 683, 684, 693
 Prienai 410, 511
 Pripetė 931
 Prūsija 645, 646, 647, 681, 687
 Pskovas 474, 939
 Pulkovas 479
 Puluikiai, k. 760
 Pumpėnai 277, 317, 371, 413, 415, 420–424; par. 293, 422
 Puskas 867
 Puožas 109, 112, 116; ež. 109, k. 599, 600
 Puožgiris, mš. 597
 Puponėliai, k. 933
 Puponyš, vls. 209; k. 302, 828, 933, 935–937
 Pušalotas 273, 275, 354–356, 459; par. 293, 330, 348, 766, 789
 Pūškai 460
- R**
 Račiupėnai 743
 Radvilėnai 400
 Radviliškis 24, 217, 233, 352, 408, 409, 415, 416, 433, 496, 576, 643, 676–681, 683, 685, 686, 688–690, 694, 695, 697, 703, 704, 720, 722, 727, 730, 1019, 1022; par. 428, 432; r. 349, 648, 673, 829
 Radžiūnai, snk. 112
 Rageliai 236, 415
 Raguva 214, 233, 244, 294, 351, 415, 1044, 1050; par. 351
 Raguvėlė 434, 705; par. 266, 432
 Raikiniai, k. 576
 Raistas, mš. 934
 Ramyga 244, 318, 374, 973, 975, 1046, 1051
 Ramoniškiai, k. 209, 574–576, 591, 595, 601, 935
 Ramoniškis, k. 933; užus. 494
 Raseiniai 214, 338, 397–399, 424, 677, 886; apskr. 369, 411, 568; r. 645, 814
 Rasos, kp. 994
 Razalinavas 680
 Reikjavikas 525
 Rešiotai 631, 633; glž. st. 633
 Rybnica 569
 Riešė 141
 Rietavas 197, 214, 773, 967, 968, 995
 Ryga 107, 112, 119, 224, 256, 293, 399, 420, 472, 608, 645, 681, 692, 723, 727, 808, 860, 938, 944, 949, 979
 Rykantai 134
 Rimšė 460
 Ringuva 685
 Rytų Aukštaitija 191, 819, 826, 828
 Rytų Baltija 115
 Rytų Europa 11
 Rytų Lietuva 67, 72, 74, 119, 120, 124, 329, 988
 Rytų Prūsija 692
 Rokiškis 87, 99, 112, 160, 197, 198, 206, 214, 219, 234, 236, 237, 243, 244, 249, 275, 310, 326, 349, 355, 370, 379, 383, 393, 394, 412, 416, 417, 419, 420, 422, 423, 430, 449, 454, 465, 472, 473, 475, 476, 478, 480, 481, 488, 511, 540, 554, 559, 561, 562, 565–567, 577, 613, 622, 634, 679, 680, 705, 707, 724, 747, 748, 751, 821, 828, 839, 842, 843, 850, 863, 864, 869, 871, 877, 921, 934, 954, 1014, 1017, 1018, 1027, 1031; apskr. 363, 372, 412, 481, 562, 565–569, 577, 585–588, 590, 591, 593, 616, 732, 734, 736, 748, 755, 760, 850, 917, 938; dv. 566, 567; kp. 297, 417; kr. 748, 812, 817, 821; mst. 518; mstl. 480; par. 197, 361, 370; r. 11, 12, 33, 88, 99, 115, 124, 413, 415, 565, 577, 733, 753, 759, 817, 821, 840, 842; sav. 849
 Roma 137, 164, 192, 197, 213, 278, 304, 328, 349, 361, 423, 426, 764, 765, 769, 770, 771, 984, 985, 997, 1000, 1037
 Roma, imperija 769
 Romainiai 240
 Romanciai, k. 339, 346
 Romnai 643, 675, 688, 689
 Ropkojai 141
 Rozalimas 353, 354, 413, 447, 966
 Rozalimas, par. 376
 Rudavka, upl. 677
 Rudikai, kp. 815; k. 610
 Rumbiškiečiai 679
 Rumšiškės 335, 869, 871
 Rumunija 889, 939, 943
 Rusija 85, 143, 211, 278, 344, 417, 463, 472, 473, 475, 492, 562, 633, 643,

645–648, 677, 679, 681, 682, 683, 687, 688, 690–692, 694, 696, 698, 741, 768, 835, 864, 938, 939, 979, 993, 999
 Rusija, carinė 139, 480
 Rusija, imperija 463, 478, 548, 562
 Rusijos Federacija 694, 993

S

Saksonija 437
 Salagalīs 842
 Salagiris, mš. 594
 Salakas 212, 369, 414, 973, 975; par. 375, 415
 Salamiestis 223, 359, 377, 439, 446, 461, 462; par. 241
 Salantai 199, 252, 533; par. 293
 Saldutiškis 408, 973; mstl. 759
 Saločiai 212, 294, 308, 310, 315–318, 322–324, 327, 329, 330, 333, 335, 337, 338, 361, 369, 371, 373, 420, 430; apyl. 319; kp. 319; mstl. 330; par. 375, 427
 Salos 197, 973, 975; dv. 608; par. 228, 229, 297, 325
 Salskas 206
 Samališkės 67
 Samanyčia, mš. 934
 Samanytylė, mš. 934
 Samarska, k. 933
 Sankt Peterburgas 295, 328, 424, 425, 808, 850
 Sankt-Peterburgas 646
 Saratovas 844, 949, 950, 1031; mst. 950
 Sardinija 473
 Sartai 434
 Sasnava 458
 Saulės, kp. 812
 Savoja 769
 Seda 214, 338
 Seinai 215, 293, 425, 463; vysk. 215
 Sėla 109, 115; kr. 124; reg. 109
 Senasis Sambiras 980
 Senieji Trakai 722
 Seredzius 798, 1044, 1050
 Siauriai, k. 757
 Sibiras 102, 212, 283–285, 292, 298, 300, 301, 303, 306, 310, 312, 313, 316, 335, 339, 347, 364, 365, 368, 370, 390, 391, 411, 416, 425, 430, 432, 433, 443, 444, 447, 448, 454, 500, 567, 577, 579, 590, 613, 619, 620, 631, 633–637, 743, 750, 855, 964, 965, 966, 988
 Sidabravas 420; kp. 812
 Silezija 127
 Sintautai 1046, 1050, 1051
 Sirbiškiai 702, 709, 713, 714, 728
 Siverų Naugardas 970
 Skandināvija 768
 Skapagiris 22, 26, 31, 33, 47, 49, 56, 84, 86, 87, 89, 90, 96–99, 102–104, 667, 1002, 1004, 1007; apyl. 587; mš. 17, 19–21, 23–25, 30, 32–46, 48, 49–51, 54, 56, 59–61, 97, 98, 100, 101, 103, 107–109, 586, 613, 659, 932–937
 Skapai, dv. 963
 Skapiškėliai, k. 159
 Skapiškis 2–5, 10, 17, 19, 21, 22, 24, 30, 49, 50, 51, 53, 54, 56, 58–61,

63, 64, 71, 73, 74, 76–79, 81, 85, 87–90, 92–96, 109, 110, 112, 116, 125, 126, 128–143, 145, 147–153, 155–160, 163–169, 171–203, 205, 206, 208, 210–214, 219, 221, 223–234, 236–267, 269–308, 310, 311, 313, 327, 329, 332, 333, 335, 338, 340–344, 348, 351, 353, 355–358, 360–362, 364–366, 369, 371, 372, 377–385, 387–395, 397, 401, 402, 404, 405, 407–412, 415, 416, 418, 420, 421, 423, 425–428, 432, 434–437, 442–447, 449, 450, 452, 453, 455–457, 460, 461, 463–468, 470–473, 475–485, 487–495, 497–502, 504–509, 514, 517–521, 524, 526, 527, 529, 533–536, 538, 539, 541–545, 547–549, 551, 553–555, 557–565, 567, 568, 575, 581–583, 586, 587, 589, 591, 597, 599–601, 603, 605–607, 609–620, 622, 624, 625, 627–631, 633–635, 638–645, 681, 690, 694, 695, 697–709, 711–716, 718–720, 722, 724, 727–730, 658, 659, 665, 732, 733, 735–742, 746, 747, 750–752, 754, 758–791, 795–798, 800, 803–805, 808, 814, 815, 817, 818, 824, 831, 834, 835, 838–841, 843, 852, 853, 855, 857–881, 883, 884, 886–900, 902–905, 907–910, 912, 914, 915, 917–931, 933, 937, 944, 953–957, 962–965, 968, 969, 972, 973, 975, 977, 979, 983, 984, 988–994, 996, 1001–1030, 1032–1034, 1036, 1038, 1039, 1044, 1050; apyl. 5, 6, 9, 10, 16, 19, 21–23, 29–34, 49–61, 83–85, 87–105, 107, 109, 246, 281, 309, 481, 484, 548, 577, 584, 614, 619, 620, 626, 640, 652, 657, 664, 751, 841, 896, 910, 924, 926, 931; bžntk. 135, 211, 461; dv. 157; gir. 672; gyv. 33, 760; glž. st. 13, 86, 87, 243, 282, 302, 310, 444, 504, 592, 644, 645, 687, 659, 848, 904, 922, 923, 933, 934, 955; k. 570, 857, 892; kp. 294, 809, 811, 813–825, 830–832, 962; kr. 6, 10, 62, 63, 67, 71–73, 78–80, 276, 277, 281, 307, 402, 589, 592, 593, 599, 733, 734, 736, 738, 747, 748, 750, 752, 753, 756, 760, 761, 812, 814, 832, 833, 856, 869, 914; mstl. 33, 50, 51, 53–55, 59, 60, 85, 87, 125, 135, 136, 169, 193, 194, 209, 211, 223, 238, 239, 243, 255, 257, 277, 279–281, 287, 288, 302, 306, 309, 343, 418, 419, 480, 491, 493, 503, 504, 509, 513, 551, 552, 559, 574, 606, 610, 613, 618, 632, 642, 649, 712, 764, 836, 837, 839, 841–843, 845, 846, 853, 854, 858, 859, 892, 895–900, 904, 910, 917, 926, 931–934, 936, 937, 992; mš. 27; par. 6, 9, 125, 129, 136–138, 140–143, 147, 150, 192, 196, 197, 199, 208, 210, 214, 224, 227, 228, 236, 240–242, 246, 248, 253, 259, 260, 264, 266, 267, 270, 272, 275, 277, 284, 289, 290, 293, 296, 297, 299, 300, 307, 308, 324, 326, 336, 338, 342, 355, 356, 357, 361, 372, 375, 394, 397, 398, 402, 423, 432, 436, 442, 445, 449, 461, 462, 464, 465, 467, 491, 492, 494, 614, 753, 765, 766, 789–793, 804–806, 834, 835, 853; r. 68, 894; sen. 6, 19, 81, 82, 326, 487, 526, 539, 807–809, 811, 812, 814, 816, 822, 823, 826, 830, 831, 832, 845, 846, 895, 902, 905, 906, 908,

910; vls. 5, 11–19, 21, 23, 24, 27, 28, 62, 63, 65, 66, 67, 69–71, 73, 74, 76–79, 81, 82, 86, 109, 110–112, 115, 116, 124, 156, 209, 311, 335, 343, 363, 493, 494, 500, 501, 562, 564, 565, 567–569, 570, 572, 573–576, 578, 581, 584–602, 632, 650–652, 654, 660, 732, 734, 735, 737, 742, 745, 746, 749, 754–756, 833, 844, 852, 855, 919, 921, 938, 953, 1041, 1043; vnk. 302, 635, 637, 733, 904
 Skapiškis II 728
 Skaptatai, k. 109
 Skardupiai 975
 Skaruliai, k. 673
 Skemai 416
 Skiemonys 973
 Skirsnemunė, par. 837
 Skopagiris, mš. 934
 Skriaudžiai 975
 Skuodas 197, 214, 359, 691, 693, 720, 722, 878; par. 358
 Skverbai, kp. 252
 Slabada, k. 302, 933
 Slavanciškiai 680, 679
 Slavianiškiai 683
 Slavinciškiai 683
 Slėnyna, vnk. 933
 Slėnyne, vnk. 933
 Sliepiškiai, k. 363
 Slovākija 889, 892
 Smėlynė 439, 446
 Smilgiai 212, 234, 315, 320, 369, 377, 420, 421, 442; par. 317, 320, 377
 Smolenskas 767
 Sodeliai 282
 Sokiškiai, plkn. 119
 Solskas 205
 Sovietų Sąjunga 437, 568, 570, 577, 631, 938, 947, 948, 960
 Spalviškiai, k. 323
 Spirakiai 375; par. 350
 Spitrenai 252
 Spurganai, k. 765, 789
 Srednia 582; gyv. 283, 443, 572, 577, 578, 581
 Sriubiškiai 228, 229, 702, 709, 713; k. 637
 Sriubiškis 713
 SRS 631
 Stačiūnai 1044, 1050; par. 1044
 Stakiai 338
 Stalinabadas 568
 Staniuliškiai, k. 574, 575, 602, 936; vns. 302
 Staniuliškis, k. 933
 Stankūnai 749
 Stasyiai 722
 Stasylos 727
 Stelmužė 411
 Stičkalinis 828
 Stirniškiai 966
 Strabsūras 487
 Strelka 443
 Stukai, k. 601, 738, 739, 933
 Stukonys 825, k. 500, 574, 592, 599, 600–603, 636, 933; kp. 808, 809, 811, 812, 814, 817, 823, 830, 831
 Subačius 152, 203, 252, 273, 275, 327, 340, 355, 356, 359, 530, 573, 679, 680, 683, 686, 689, 745, 891

Subačius, kp. 818; par. 355, 358, 359; vls. 209, 572, 573, 593, 590
 Sudeikiai 252; par. 350
 Suginčiai 336; sen. 961
 Suomija 5, 9, 134, 472–477, 479, 480–488, 610, 840, 863, 864, 868, 883, 892, 898, 910
 Suosa 12–14, 651, 1001
 Suostas 973
 Surdegis 374, 413, 439, 446, 705
 Sūrupis, upl. 63, 935
 Surviliškis 472; kr. 358; mstl. 357; par. 357, 358; sen. 357
 Sutkai 338
 Suvainiškis 275, 355, 371, 472, 690, 697, 698, 701–709, 711–714, 718–720, 722, 724, 727–730, 1022
 Suvainiškis II 717
 Suvaizdžiai, k. 595
 Suvaižos, k. 961
 Suvalkai 681, 686, 692, 887
 Suzdalė 993
 Svalia, upl. 33, 63, 934, 935, 937
 Svėdasai 160, 233, 267, 363, 413, 414, 432, 433, 439, 446, 566, 863, 935; kp. 322; kr. 362; mstl. 565; par. 257, 266, 432, 997; vls. 572, 573, 586, 588, 593, 596, 597
 Svideniai, k. 828

Š

Šakiai, apskr. 568; r. 814, 818, 974
 Šaltupė 315
 Šančiai 390, 398
 Šapeliai 680, 686
 Šarkė 338
 Šatakšna, up. 935
 Šaukliškiai, k. 745
 Ščiucinas 474
 Šeduva 197, 214, 233, 244, 349, 376, 679, 680, 689, 1046, 1051
 Šepeta 17, 343, 450, 535, 911, 912
 Šepeta, plk. 30, 84
 Šeriškės 392, 407; k. 403
 Šeriškiai 298, 389, 390; k. 277, 387, 388, 390
 Šeriškis, vnk. 933
 Šeštokai 722
 Šešuoliai 150
 Šėta 244; par. 358
 Šetekšna 108, 111; up. 23, 99, 103, 109, 112, 309, 310, 324, 325, 933, 935; upl. 63
 Šetekšnos 733, 758, 759
 Šiauliai 145, 146, 148, 149, 170, 214, 217, 220, 282, 298, 303, 319, 330, 349–351, 370, 376, 386, 397, 398, 518, 524, 576, 647, 673–676, 678, 681–683, 685–687, 689, 693, 697, 720–722, 727, 918, 964, 967, 978–982, 987–989, 994, 995, 998, 1019, 1034; apyg. 728; apskr. 568, 673; mst. 320, 673, 677; r. 98, 980, 985; sr. 337, 576, 577, 598; vysk. 217, 995
 Šiaurės Italija 222
 Šiaurės Karelija 868
 Šiaurės Lietuva 6, 9, 143, 585, 643, 968
 Šiaurės rytų Lietuva 593
 Šilainiai 397

Šilalė 410, 455
 Šileikiškis, k. 603, 933
 Šilėnai 720
 Šilutė 693, 942; r. 424
 Šiluva 138, 197, 214, 286, 294, 299, 329, 338, 358, 369, 398, 411, 456, 457, 975, 994
 Šimiškiai, k. 302, 923, 933
 Šimonys 30, 33, 63, 90, 148, 160, 203, 205, 222, 239, 265, 267, 349, 363, 384, 425, 432, 433, 442, 817, 828, 964; apyl. 597; gr. 336, 588, 589, 594; kp. 816; par. 323, 801; sen. 807; vls. 156, 363, 572, 573, 593, 595–597, 826, 828
 Širvintos 1044, 1050; r. 889
 Šiurpiškės 390, 391; k. 423
 Šiurpiškiai 228, 229, 501; k. 751, 933
 Šlapaberžė, par. 358
 Šlapgiris 63
 Šodiškis 205
 Šūdbala, mš. 934
 Šūdbalė, mš. 934
 Šukonys 907
 Šumskas 130
 Švedija 376, 472, 484, 947, 949
 Švedija, vlst. 478
 Švedriškė 338
 Švedriškės, par. 774, 775, 790
 Švedukalnis 16, 21, 288, 306, 343, 390, 455, 472, 477, 480, 483–485, 487, 546, 554, 610, 635, 761, 808, 812, 814, 817, 823, 839, 840, 863, 898, 1014, 1026; k. 111, 116, 277, 302, 602, 606, 634, 636, 637, 751, 753–755, 933; kp. 306, 443, 641, 809–813, 816, 817, 823–826, 830, 832; kp. 281; vnk. 739
 Šveicarija 369
 Švėkšna 277, 424
 Švenčionėliai 314, 576, 720–722, 867, 870, 871, 1019
 Švenčionys, kp. 815; r. 969
 Šventybrastis, par. 358
 Šventoji 12, 13, 14, 651, 692, 877, 935, 1001; up. 85, 425
 Šventoji Žemė 328
 Šviesa, upl. 937

T

Tadžikija 328
 Taišetas 236, 346, 634
 Taišetas, t. 575
 Talcai 283, 443, 579, 580, 582; mstl. 578
 Talinas 107, 944
 Tambovas 949
 Tamošius, upl. 935
 Tarybų Sąjunga 396, 443, 620, 631, 694, 719–721, 728, 729, 731, 852, 910, 1038
 Tartu 119, 849, 938
 Taruškai 705
 Tatkonys 228, 229, 389, 761, 824, 849; k. 64, 302, 570, 595, 603, 618, 735, 754, 756, 847, 848, 932, 933, 936; kp. 809, 815, 817, 822
 Taučiškės, mš. 934
 Tauragė 214, 693, 720, 722; apskr. 568, 569; r. 645

Tauragnai 342, 413, 1044, 1050
 Tbilisis 328
 Tel Avivas 328
 Telsiai 214, 215, 220, 295, 348, 425, 468, 677, 887, 971; apskr. 568; r. 425, 458; vysk. 197, 215–217, 221, 361, 765, 789
 Tibetas 768
 Tilžė 369, 472, 681, 808
 Tyretė, r. 578
 Tirkšliai, par. 765, 789
 Tytuvėnai 427, 456, 762, 1024; r. 282
 Tolimėnai, k. 774, 775, 790
 Tolimieji Rytai 577, 692, 697
 Tomskas 425; sr. 571, 576–578
 Topoliai 228, 229, 231; k. 64; vnk. 302
 Topolis, dv. 933, 937
 Totoriai, k. 64, 111, 116, 245, 281, 284, 288, 302, 389, 443, 599, 602, 839, 854, 933, 934, 936
 Totoriškės 1015; k. 477, 478, 480, 483, 484; kp. 196
 Totoriškiai 199; k. 610, 753
 Totoriškis, k. 933
 Trakai 107, 138, 722, 727; apskr. 648; kr. 533
 Trakas, mš. 934
 Traupys 413, 439, 446, 973
 Tryčiūnai 460
 Tryškiai, par. 293
 Trokas, mš. 934
 Troškūnai 195, 609, 705, 765, 887, 889; kp. 816; r. 577; sen. 812
 Trumbatiškiai 705
 Truskava 273, 354, 355; par. 374
 TSRS 695, 697
 Tukačėvas, gyv. 569
 Tulūnas, r. 578; t. 575
 Tulūza 768
 Turkija 472, 476
 Turmantas 678, 722, 727
 Tūrmiškis, mš. 936, 937
 Tvirai 102, 234, 235, 287, 418, 421, 423, 734, 761; k. 54, 100, 101, 111, 162, 245, 277, 302, 343, 418, 419, 423, 600, 607, 608, 637, 734, 737, 746, 750, 904, 932–935, 937; kp. 419, 422, 423

U

Ukmergė 54, 91, 157, 160, 192, 198, 214, 311, 359, 390, 393, 397, 398, 432, 450, 472, 473, 478–481, 488, 527, 616, 720, 722, 866, 885–887, 1014; apyl. 85, 481, 339, 346, 493, 568, 837, 917; r. 150
 Ukraina 278, 284, 290, 303, 328, 740, 929, 939, 963, 964, 967, 969, 970, 980–984, 988, 990–1000, 1012, 1033, 1034
 Ula 931
 Uliūnai, par. 374
 Umėnai, kp. 812
 Uoginiai 282, 787; k. 533, 787
 Upyna 200, 362
 Upytė 233, 350, 439, 447; par. 350
 Upninkai 12, 13, 14, 1001
 Uralas, klin. 577
 Urečė 127
 Usolė, r. 578

- Ust Uda, r. 578
 Utena 126, 136, 156, 197, 214, 219, 258, 272, 279, 288, 292, 296, 306, 321, 335–338, 340, 351, 377, 384, 386, 407, 408, 411, 413, 414, 432, 447–494, 549, 579, 681, 690, 706, 733, 763, 828, 834, 859, 864, 866, 878, 918, 954, 971, 973, 975, 987, 994, 995, 998–1000; apskr. 304, 363, 759; kr. 443, 993, 995; r. 340, 375, 410, 414, 733, 817, 871, 995
 Uudenkirkkas 479
 Užnemunė 128, 814, 815, 831; kp. 818
 Užpaliai 443, 817, 1046, 1051; sen. 821
 Užslankė, mš. 934
 Užubaliai 324, 761; k. 746, 760, 934; kp. 322
 Užubalis, k. 734; mš. 740, 935
 Užuguostys 408, 410
 Užupė 357
- V**
 Vabalninkas 214, 223, 241, 291, 298, 359, 421, 461, 462, 887
 Vabalninkas, par. 241, 350, 358; r. 282, 577; vls. 252, 610, 732
 Vadokliai 310, 315, 316, 326, 327, 329, 334, 371, 374; par. 316
 Vaduvos 86, 89, 97, 99, 100, 102, 112, 228, 229, 282, 310, 395, 500, 825, 935, 1007; k. 500; kp. 809, 811, 814, 816, 817, 823, 826, 830; mš. 107, 108; plkn. 109–112, 115, 116, 808, 811
 Vaduvos, k. 302, 391, 588, 591, 600, 604, 932, 933, 934, 936; mš. 588, 594, 934, 936, 937
 Vaičiai 200
 Vaiguva 295, 358, 1046, 1051; par. 358
 Vainiškiei, 111, 228, 229, 449; k. 64, 239, 302, 602, 603, 633, 933, 935, 936; mš. 109
 Vainiškis 116
 Vaitkūnai, ež. 309; k. 309, 433
 Vaivadiškiai, k. 740
 Vakarai 750
 Vakarų Aukštaitija 63, 109
 Vakarų Europa 86, 644, 691, 692, 694, 697
 Valiukoniškis, vnk. 933
 Valkininkai 236, 265, 321, 340, 344, 345, 443; apyl. 344; kr. 345
 Varduva 684
 Varėna 218, 692, 722; r. 236, 344, 831
 Vargučiai, k. 933, 935; upl. 935
 Varlaukys 413
 Varležeris, ež. 936
 Varneliškiai, vnk. 933
 Varneliškiai, vnk. 933
 Varniai 198, 200, 214, 338, 362, 424, 425
 Varšuva 31, 145, 146, 175, 250, 328, 472, 612, 645–647, 681, 682, 692, 741, 771, 772, 808
 Varžai 429; k. 426, 427
 Vašingtonas 51, 975
 Vaškai 413, 415, 446
 Vatikanas 982, 984
 Veiveriai 472
 Veiviržėnai 130; par. 198
 Velbiškiai 414
 Velykiai 212, 370, 411, 412
 Veliuona 198, 214, 1044, 1050; mstl. 403
 Velniaduobė 566, 567, 1018
 Velniaupis, upl. 935
 Venaskas 354
 Venecija 127
 Vengrija 328, 472, 475, 478, 488, 681, 943
 Vengriškis 87; k. 574, 575; vnk. 302, 933
 Vengruvas 256
 Venta 647, 684; up. 681
 Ventos 684
 Vepriai 1024, 1045, 1050, 1051
 Veprių Kalvarijos 762
 Vergučiai 21
 Vergučiai, k. 302, 595, 600, 602, 604; mš. 109
 Verkiai 762, 767, 768, 770–772, 775–778, 781, 782–789, 1025
 Verona 220
 Veželiai 64; k. 264, 277, 302, 388, 391, 449, 574, 575, 589, 603, 638, 754, 932–935, 937
 Vežionys, k. 450
 Vyborgas 474
 Vidiškiai, par. 398
 Vidurinė Azija 577
 Vidurio Europa 524, 694
 Vidurio Lietuva 16, 17, 33, 290, 291, 647
 Viduržemio jūra 769
 Vieکشniai 151, 197
 Vieکشnos 214
 Viena 141, 737, 738, 750, 769
 Viešintos 32, 63, 440; apyl. 441; sen. 812; vls. 572, 573, 593
 Viešvilė 12, 15
 Vietnamas 459
 Vievis 691
 Vygriai, vysk. 215
 Vikony, k. 601, 935
 Vilėnai, k. 243
 Vilijampolė 397
 Vilkiaviškis 145, 215, 295, 348, 972; apskr. 568; r. 634, 966, 967; vysk. 215, 218, 999
 Vilkiija 336
 Vilkmėrgė 85, 479
 Vilniaus Kalvarijos 286
 Vilnius 3, 4, 10, 11, 13, 15, 30, 31, 49, 51, 62, 63, 66, 67, 85, 107, 109, 110, 112, 114, 115, 117, 119, 120, 124–128, 130–134, 138, 139, 141–143, 145, 146, 149, 152, 156, 159, 164, 166, 169, 172, 175, 188, 189, 191, 194, 196, 215, 217, 218, 221, 236, 245, 251, 265, 267, 269, 272, 273, 278, 282, 283, 285, 288, 290–305, 308, 314, 323, 328–330, 334–338, 344–347, 349, 350, 352, 353, 358, 363, 364, 369, 370, 372, 374–376, 386, 393, 394, 399, 404, 407–409, 411, 412, 414, 416, 417, 425, 443, 447, 448, 450, 455, 458, 461, 463, 464, 473, 478, 479, 481, 489, 490, 493, 511, 518, 524, 525, 538, 549, 555, 566–569, 573, 581, 582, 594, 599, 605, 607–611, 643, 645–648, 675–681, 686, 687, 692, 702, 713, 720–722, 725, 727–730, 732, 733, 737, 738, 746, 749, 762–778, 780–789, 791–796, 798, 799, 801, 802, 804, 807, 811, 812, 828, 833–835, 837, 838, 840, 849, 851, 866, 867, 878, 879, 887, 889, 891, 904, 915, 917, 918, 920, 922, 926, 928, 931, 938, 945–948, 953, 957, 958, 960, 961, 964–975, 978–990, 992–995, 997, 999, 1004, 1008, 1009, 1014, 1017–1020, 1023–1027, 1031–1034, 1038–1040; apyg. 728; k. 595, 606, 934, 935; kr. 343, 396, 430, 946, 947; mst. 320, 854; r. 141, 831, 966; sr. 576; vysk. 218, 269, 461
 Viluiniai 936; k. 570, 603, 933, 934, 935; upl. 935
 Vilūnai 408
 Vingio parkas 994
 Vingriškis, vnk. 933
 Vinica 970
 Virbalis 646, 681, 691, 692, 722, 727
 Virbališkiai 17, 21, 89, 98, 99, 104; k. 387, 934; mš. 107–109, 387, 588, 598, 935, 937; vls. 86, 494
 Vysla 931
 Viškio Rūda 975
 Vištytis 336
 Vitebskas 492
 Vitimas, up. 579
 Vyžuonos 206, 414, 415; par. 415
 Vladimiras 950, 979, 991–995, 1031, 1032; sr. 952
 Vogulyna, mš. 934; vnk. 934
 Vogulynė, mš. 934; vnk. 934
 Vokė 67; dv. 608
 Vokietija 86, 142, 311, 320, 333, 341, 427, 562, 564, 568, 620, 631, 632, 643–645, 681–684, 686–688, 690–697, 701, 722, 723, 725, 730, 741, 769, 849, 938, 939, 942, 943, 945, 947, 949
 Volga 949, 1031
 Volynės Volodymiras 980
 Volkoviskas 479
 Vorkuta 633
 Voronežas 295
- Z**
 Zanatiškis, vnk. 934
 Zarasai 197, 210, 214, 219, 224, 243, 244, 264, 273, 277, 286, 295, 315, 316, 321, 327, 329, 351, 408, 410, 439, 442, 446, 468, 474, 511, 562, 677, 707, 828, 973, 975
 Zarasai, apskr. 54, 85, 468, 493, 679, 680, 917; kr. 300; par. 315, 337, 352, 436; r. 349, 408, 774, 775, 790
 Zima, r. 578
 Žubiškiai, k. 934, 935
- Ž**
 Žagarė 98, 218, 973, 1044, 1045, 1050
 Žalioji 966, 967
 Žardeliškiai, k. 302, 575, 600, 602, 604, 637, 932, 934, 935, 937
 Žardeliškiai, k. 934

Žardiliškiai, k.	574	Žemaitija	16, 197, 275, 294, 369, 411, 413, 424, 425, 427, 471, 634, 645, 681, 652, 770, 773, 797, 814, 815, 837, 967; vysk.	197, 361, 461	Žiežmariai	408
Žasliai	647	Žemgaliai	358		Žiobiškis	198, 792, 1044, 1050; kp.
Žeimelis	720, 722, 1045, 1051	Žemgaliai (Žiemgaliai)	360		817; par.	197, 361, 1044
Žeimės (Žeimių?), par.	293	Žemgala	198		Žiogai	17; k. 64, 302, 387, 388, 601, 606, 751, 932, 934
Žeimiai	214, 683; k. 821	Ženeva	961		Žuvintas	533
Želva, ež.	961	Žydmiškis, mš.	934		Žvėriai, k.	829
Žemaičių Kalvarija	130, 329, 762, 767, 770-773, 775, 776, 779, 780, 781, 788, 1024; kln.				Žvirgždaičiai	1050
					Žvirgždė, k.	426

„Skapiškis“ – 37-oji „Lietuvos valsčių“ serijos monografija, skiriama Skapiškio (Mituvos) 500 metų jubiliejui (2019), taip pat Lietuvos tūkstantmečiui (2009), Lietuvos valstybės – karaliaus Mindaugo karūnavimo 750 metų jubiliejui (2003), Lietuvos valstybės atkūrimo 100-mečiui (2018), Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 30-mečiui (2020).

Monografijoje publikuojamuose 33-uose straipsniuose aprašomas Skapiškio geologinis pamatas, krašto gamtinė aplinka, dirvožemiai, archeologiniai radiniai, istorija, architektūra, meno kūriniai, etninis paveldas.

Atskiri išsamūs straipsniai skiriami žymiesiems Skapiškio krašto žmonėms: paskutiniam tarpukario Lietuvos ministrui pirmininkui Antanui Merkiui, aktorei Eugenijai Bajorytei-Adomaitienei ir istorikei Aldonai Pajedaitei-Vasiliauskienei. Knygoje iš viso rašoma apie bemaž 5 tūkst. asmenų – visų jų pavardės pateikiamos asmenvardžių rodyklėje.

Išleidus „Skapiškio“ monografiją, nuo 1994 m. rengiamą šimtatomę „Lietuvos valsčių“ seriją sudaro 50 tomų, 55 785 puslapiai, 4 326 straipsniai, kuriuos parašė 1 998 autoriai.

Formatas 70 × 80/24 (spaudos lanko, cm), puslapio 170 × 260 mm. Apimtis 1088 p., 49,45 aut. l., 46 sp. l. Tiražas 400 egz.

Spaudai parengė viešoji įstaiga „Versmės“ leidykla, kodas 122732630, adresas Geležinkelio g. 6, 02100 Vilnius, telefonai +3705 2130623, +370 698 09077, leidyklos vadovo tel. +370 698 20707, elektroninio pašto adresas leidykla@versme.lt, interneto svetainė www.versme.lt. Spaudai parengta 2019 04 19.

„Lietuvos valsčių“ serijos knygos rengiamos *Microsoft® Office Word 2003 Part of Microsoft Office Standart Edition 2003* (tekstas), *Adobe PhotoShop CS6* (ilustracijos), *Coda Music Technology Finale 2000* (natos), *Adobe InDesign CS6* (maketas) informacinių sistemų kompiuterių programomis.

Spausdino ir rišo UAB Standartų spaustuvė, Dariaus ir Girėno g. 39, 02189 Vilnius. Spausdinta *Hostmann-Steinberg GmbH*, Vokietija, poligrafijos dažais, kurių sudėtyje nėra mineralinių alyvų.

Viršelių šilkografinius užrašus spausdino UAB „Spalda“, Rytų g. 18, 51361 Kaunas. Popierius lankams kreidinis *G-print*, 90 g/m², gamintas *Grycksbo Paper AB*, Švedija; priešlapiams ofsetinis *Maxi Offset*, 190 g/m², *UPM Kymmene*, Suomija; blizgiu celofanu dengtiems viršelių aplankalams kreidinis *Multi Art Gloss*, 250 g/m², *Stora Enso*, Suomija. Kartonas viršeliams *Eskaboard*, 2,4 mm, *Eska Graphic Board*, Nyderlandai. Viršeliai traukti medvilnės įrišimo audiniu *Natural Coloret Brown Laminated 624*, *BN International*, Nyderlandai.